Είπαν για την

«Μου δόθηκε να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και με ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα, τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος π.χ. [...] Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος τόσων αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα *ελληνική ποίηση».*

Οδυσσέας Ελύτης: Λόγος στην Ακαδημία τής Στοκχόλμης

«Πρέπει να σπουδάσουμε καλήτερα τήν αρχαία για νά καταλάβουμε τήν ιστορική ἀξία τῆς *δημοτικῆς».*

«Γράφω τήν κοινή γλωσσάτο ὗλαού΄ όταν ή δημοτική μας δέν έχει μια λέξη πού μας χρειάζεται, παίρνω τη λέξη από τήν αρχαία και προσπαθώ νά *Τὴν ταιριάξω με τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ».*

Γιάννης Ψυχάρης: Το Ταξίδι μου

«Από τότε [7ο π.Χ *αιώνα]* η *ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ώς την εποχή μας. Υπήρχαν βέβαια αλλαγές, αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες.*
Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξονικά για τον σύγχρονο Άγγλο [...].
Η *συνέχεια* του *λεξιλογικού της αποθέματος [τής Ελληνικής]* είναι εντυπωσιακή [...].
Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή- έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα, αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσικά».

Robert Browning: Η Ελληνική Γλώσσα, Μεσαιωνική και Νέα

«Η *θητεία μου στην αρχαία ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο».*

Werner Heisenberg: Αυτοβιογραφία

«Εκ των *4.900 περίπου λέξεων τής Καινής Διαθήκης σχεδόν αἱ ἡμίσειαι, ἤτοι λέξεις 2.280, λέγονται και σήμερον* έτι εν τη *κοινή λαλιά- των δέ λοιπών αἱ πλεῖσται μέν, 2.220, νοούνται καλώς υπό πάντων των Ελλήνων ἀναγιγνωσκόμεναι ή ἀκουόμεναι, ὀλίγαι δέ μόνον, περί τάς 400, είναι αληθώς ἀκατανόητοι υπό τοῦ Ελληνικοῦ λαοῦ».*

Γεώργιος Χατζιδάκις:
Περί της ενό,ητσς της ελληνικής γλώσσης

«Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα, η ενιαία γλώσσα, η Ελληνική, όπως εξελίχθηκε από την Αρχαία, που έφτασε να είναι το μεγάλο καμάρι μας και το μεγάλο μας στήριγμα».

Οδυσσέας Ελύτης

ελληνική γλώσσα

«**Η** ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, ή θάλασσα... Γιά κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι νά λογαριάζει κανείς πώς, από τήν εποχή πού μίλησε ο Όμηρος ώς τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε, καί τραγουδούμε με τήν ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε τήν Κλυταιμνήστρα πού μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε τήν Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους τού Ρωμανού καί τόν Διγενή Ακρίτα, είτε τό Κρητικό Θέατρο καί τόν Ερωτόκριτο, είτε τ**ό** δημοτικό τραγούδι. ΚαΙ όλοι αυτοί, ol μεγάλοι καί ol μικροί, πού σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ελληνικά, δεν πρέπει να νομίσετε πώς είναι σάν ένας δρόμος, μιά σειρά Ιστορική, πού χάνεται στή νύχτα τών περασμένων καί βρίσκεται έξω από σάς. Πρέπει νά σκεφτείτε πώς όλα αυτά βρίσκουνται μέσα σας, τώρα, βρίσκουνται μέσα σας όλα μαζί, πώς είναι τ**ό** μεδούλι τών κοκάλων σας, καί πώς θά τά βρείτε άν σκάψετε αρκετά βαθιά τόν εαυτό σας«.

Γ. Σεφέρης: Δοκιμές Α'

«Η όλη ελληνική γλώσσα παραβάλλεται προς αρχαίο ν πολυσύνθετον μέγαρον όπερ, από τών αρχαίων χρόνων όρθιον ίστάμενον, μεταρρυθμίσεις μόνον τινάς κατά τάς εκάστοτε ανάγκας υφίστατο, εν τώ συνόλω όμως τό αρχαίον σχέδιον ήτοι ή κλίσις καί αί λέξεις, διετηρήθη καλώς. Πάσα δή άρα μελέτη αυτού δεν δύναται νά γένηται άλλως ή **ώ**ς σύνολον καί πάσα άλλη εξέτασις δεν δύναται άλλως ή ώς μεθοδικό ν σφάλμα ν**ά** χαρακτηρισθη«.

Γεώργιος Χατζιδάκις: ΓλωσσολογικαίΕρευναι, τόμ. Α'

«Στην πραγματικότητα αυτό που μας ενδιέφερε περισσότερο ήταν να δείξουμε πόσο η ελληνική γλώσσα είναι κατάλληλη για να περιγράψει κι άλλους κόσμους εκτός απ' αυτόν μέσα στον οποίο αναπτύχθηκε. Η κατανόηση της δικής μας γλώσσας, η εκ νέου ανακάλυψη της ουσίας της· να ποια είναι η χρησιμότητα του να γνωρίζει κανείς τις ελληνικές ρίζες. **Ο**ι ελληνικές ρίζες δίνουν στη γαλλική **τ**ο πιο βαθύ στήριγμα της και συγχρόνως της παρέχουν την πιο υψηλή δυνατότητα για αφαίρεση. Μακρινή πηγή του πολιτισμού μας, η Ελλάδα βρίσκεται ζωντανή μέσα στις λέξεις που λέμε. Σχηματίζει κάθε μέρα τη γλώσσα μας«.

Jean Bouffartigue-Anne-Marie Delrieu: Trésors des racines grecques

«Ου μόνον ώς μέσον συνεννοήσεως σύμπαντος τού ελληνικού καί ελληνίζοντος κόσμου είς τά απώτατα αυτού μέρη καί είς διαφορώτατα φύλα καί κοινότητας εχρησίμευεν ή ζώσα ελληνική κοινή γλώσσα τών αλεξανδρεωτικών καί ρω-μαϊκών χρόνων, άλλα ήτο καί ή γλώσσα τού Ευαγγελίου, ή γλώσσα της διεθνούς συγκοινωνίας τών βαρβάρων μετά τών Ελλήνων καί τών Ρωμαίων, καί δή Kai τών βαρβάρων προς αλλήλους, τελευταίον καί επίσημος γλώσσα τού κράτους, εν Ολίγαις λέξεσιν εξετέλει έργον παγκοσμίου γλώσσης«.

Karl Krumbacher: Τό πρόβλημα τής νεωτέρας γραφομένης ελληνικής

«**Ο** ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...[. Τα επιτεύγματα τους στον τομέα τής γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί [οι Ελληνες[, δηλαδή στη θεωρία τής γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή τής γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας«.

R.H. Robins: A short history of linguistics

«ΗΛατινική και η Ελληνική, ιδίως η Ελληνική, αποτελούν ανεξάντλητη πηγή υλικών για τη δημιουργία επιστημονικών όρων«.

Webster's New International Dictionary

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕ ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ - ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ
ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Με αξιοποίηση τού ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ τού
Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ.

ΑΘΗΝΑ 2002

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΓΝΩΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥΣ
ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ
ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ
ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΤΟΧΑΣΤΗΚΕ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΤΗΚΕ
Ο ΕΛΛΗΝΑΣ

Στην έκδοση τού επιστημονικού έργου «Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας» τού καθηγητή Γ. Μπαμπινιώτη πολύτιμη βοήθεια προσέφεραν οι:

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Λυκιαρδόπουλος Νικόλαος
Μωυσιάδης Θεόδωρος
Τσαγκαράκη Ειρήνη Γαλαίος
Ιωάννης

Δημοπούλου Βαρβάρα
Ιακώβου Μαρία Καρτάλου
Αθηνά Φιλιππάτου Μαρία

Φάρου Σπυριδούλα
Μπαμπινιώτη Φλωρίτα
Αννίνου Τζένη

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Μωυσιάδης Θεόδωρος

Φράγκου-Κικίλια Ρίτσα
Δημάρατος Φίλιππος
Χωραφάς Ευστράτιος

Λουτριανάκη Ευαγγελία
Βολτή Λίντα Μπαμπινιώτη
Φλωρίτα

Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων:
Σουλτάνης Παναγιώτης Ακριτίδου
Αριστέα

Εκδότης: ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Π.Ε.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΣΙΒΕΡΙΩΤΗΣ
Μεσολογγίου 16, 163 42 Αθήνα Τηλ.:
010.99.65.443 Fax: 010.99.61.649

ISBN 960-86190-1-7

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 1998
Επανεκτύπωση: Ιούλιος 1998

Δεύτερη έκδοση: Ιανουάριος 2002

© Copyright ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Π.Ε.

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική ή μερική, η παραφρασμένη ή διασκευασμένη απόδοση τού περιεχομένου (λημμάτων, σχολίων και πινάκων) του παρόντος Λεξικού με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχο-γράφησης κ.λπ. χωρίς γραπτή άδεια τού εκδότη.

Γενική επιμέλεια έκδοσης:
Γεώργιος Τσιβεριώτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου 11
Πρόλογος β' έκδοσης 13
Η ελληνική γλώσσα 15
Η δομή τού λεξικού 25
Οι λέξεις τού λεξικού (τα «λήμματα») 25
Δομή τού λήμματος 26
Γραμματικές πληροφορίες 27
Οι σημασίες των λημμάτων 29
Συνώνυμα - αντώνυμα (αντίθετα) 32
Ετυμολογία 32
Σχόλια 34
Ορθογραφία 37
Βραχυγραφίες 38
Σύμβολα 40
ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ: Α-Ω 41
Λεξικογραφικό Επίμετρο: Τα λεξικά τής Νέας Ελληνικής 2007

ΟΔΗΓΟΣ

Το παρόν λεξικό περιέχει σημαντικούς Πίνακες και πληθώρα γλωσσικών Σχολίων* για τη χρήση τής ελληνικής γλώσσας. Πρόκειται για Πίνακες και Σχόλια (βλ. και σ. 34), που για πρώτη φορά βρίσκει κανείς σε ελληνικό λεξικό. Με τους Πίνακες ο αναγνώστης αποκτά εποπτεία διαφόρων συνόλων από πληροφορίες, οι οποίες δεν μπορούν να περιληφθούν σε μεμονωμένα λήμματα, ενώ με τα εκτενή Σχόλια ενημερώνεται για ουσιώδη ζητήματα τής ελληνικής γλώσσας.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

λέξεις με προβλήματα ορθογραφίας (σ. 1.271)
μονοτονικό-πολυτονικό (σ. 1.775)
συλλαβισμός (σ. 1.680)
ανώμαλα ρήματα (σ. 1.539)
ομόηχα (σ. 1.254)
παρώνυμα (σ. 1.351)
ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (σ. 779)
αριθμοί, αριθμητικά (σ. 275)
προθέσεις (σ. 1.479)
βαθμοί στρατιωτικών (σ. 340)
νομίσματα διαφόρων χωρών (σ. 1.190)
περιοδικός πίνακας στοιχείων (σ. 1.382)
δικαστήρια (σ. 508)

ΕΚΤΕΝΗ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

(αναφέρονται ενδεικτικά από το πλήθος των Σχολίων τού Λεξικού)

γλώσσα
διάλεκτος - ιδιώματα (σ. 486)
αργκό
γαλλισμοί
αντιδάνεια
Έλληνες - Γραικοί - Ρωμιοί (σ. 589)
μακεδόνικη γλώσσα (σ. 1.038)
Βλάχοι
Τσιγγάνοι
γραφή
αρκτικόλεξα
εισαγωγικά
αλφάβητο
δασυνόμενες λέξεις (σ. 454)
γραμματική
άρθρο
προσωπικές αντωνυμίες (σ. 1.500)
υποκοριστικά
ποιόν ενεργείας (σ. 1.437)
αύξηση ρημάτων (σ. 315)
προστακτική
μετοχή
απαρέμφατο
προτασιακά επιρρήματα (σ. 655)
αποθετικά ρήματα (σ. 240)
άρνηση
λεξικό
ερωτηματικές προτάσεις (σ. 675)
λέξεις από κύρια ονόματα (σ. 976)
ονόματα μηνών (σ. 1.097)
ιεραρχία-προσφωνήσεις κληρικών (σ. 902)
άγιος
ενδυμασία
λαμβάνω
έχω
κάνω
αλεξι-
χρήματα
χρηματιστήριο
εγώ - εδώ - τώρα (σ. 548)
προφορά
δίφθογγοι - διγράμματα (σ. 517(
συνίζηση
έκκρουση
ανομοίωση
μεταπτώσεις
έκταση συνθέτων (σ. 1.706)
-ρρ-
-ία, -ια
-ήσιος
-αίνω
ευρό | εύρο - ευρώ
-ων,-ων,-ον

* Οι Πίνακες και τα γλωσσικά Σχόλια έχουν ενταχθεί στα οικεία λήμματα (π.χ. το Σχόλιο **γλώσσα** βρίσκε-ται στο λήμμα γλώσσα).

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η υποδοχή τής Α' έκδοσης τού Λεξικού από το αναγνωστικό κοινό υπήρξε εντυπωσιακή. Οι αναγνώστες αγκάλιασαν το έργο και βρήκαν, όπως φαίνεται, σε αυτό ό,τι κι εμείς επιδιώξαμε με την έκδοση του: ένα έργο που να βοηθάει τον αναγνώστη να λύνει τις γλωσσικές απορίες του σχετικά με τη σημασία, την ορθογραφία και τη χρήση των λέξεων· ένα έργο που να του εξηγεί τα πράγματα και να τον διδάσκει με τον τρόπο του· ένα έργο που να διαβάζεται και να δίνει χρήσιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη γλώσσα μας σ'ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, από τον πιο απλό αναγνώστη (μαθητή τού σχολείου) μέχρι τον πιο απαιτητικό (φοιτητή, εκπαιδευτικό, επιστήμονα, δάσκαλο τής γλώσσας κ.ά.).

Αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε θερμά τους πραγματικά πολυπληθείς αναγνώστες τού Λεξικού για την πρωτοφανή ανταπόκριση τους σ' ένα επιστημονικό, πρώτα και πάνω απ'όλα, λεξικογραφικό έργο όπου αποτυπώθηκαν με γνώση και με τόλμη η δύναμη, ο πλούτος και η πραγματικότητα τής Νέας Ελληνικής γλώσσας. Να ευχαριστήσουμε επίσης θερμά τους πολλούς αναγνώστες που αισθάνθηκαν την ανάγκη να επικοινωνήσουν ποικιλοτρόπως μαζί μας, για να μας συγχαρούν, να μας ενθαρρύνουν και να διατυπώσουν ποικίλες παρατηρήσεις, αρκετές από τις οποίες αξιοποιήθηκαν στο Λεξικό. Η ίδια αναγνώριση έχει προέλθει και από τον Τύπο, έντυπο και ηλεκτρονικό, που συστηματικά παραπέμπει στο Λεξικό μας ως πηγή εγκυρότητας για τις λέξεις τής γλώσ-σας μας.

Η Β' έκδοση διαφέρει σημαντικά από την Α' έκδοση. Πολλά νέα λήμματα έχουν προστεθεί. Λήμματα έχουν αναδιαρθρωθεί, έχουν συμπληρωθεί ή έχουν αναθεωρηθεί. Νέα σχόλια έχουν προστεθεί. Νέες ετυμολογίες ή πρόσθετες ετυμολογικές πληροφορίες έχουν εισαχθεί σε πολλά λήμματα. Γενικότερα, το λεξικογραφικό υλικό τής Α' έκδοσης έχει εμπλουτιστεί και έχει ανανεωθεί. Ο απαραίτητος χώρος για το πρόσθετο υλικό, ώστε να μην αυξηθεί ο όγκος τού Λεξικού, εξοικονομήθηκε με τη διεύρυνση των διαστάσεων των τυπογραφικών στηλών και με συμπυκνώσεις των λεξικογραφικών πληροφοριών, όπου ήταν δυνατόν. Με δυο λόγια, η Β' έκδοση αποτελεί μια σημαντικά ανανεωμένη και εμπλουτισμένη έκδοση, πολύ πέρα από τις απλές διορθώσεις λαθών που είχαν γίνει στις ανατυπώσεις τής Α' έκδοσης.

Οι εκδότες ενός έργου, και μάλιστα ενός Λεξικού τής έκτασης και τής σημασίας τού «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας« τού Γ Μπαμπινιώτη, μπορούν να πουν ορισμένα πράγματα τα οποία «δεν πάνε« στο στόμα τού συγγραφέα. Έτσι, δεν διστάζουμε να πούμε στον αναγνώστη ότι κρατάει στα χέρια του το πρώτο, απολύτως σύγχρονο, εκτενές, πλήρες και με γλωσσολογικές προδιαγραφές συντεταγμένο λεξικό τής Νέας Ελληνικής. Ένα λεξικό γραμμένο από γλωσσολόγους για το ευρύτερο κοινό, για κάθε Έλληνα αναγνώστη, ανεξαρτήτως ηλικίας και μόρφωσης, επαγγέλματος και γραμματικών γνώσεων, από τον μαθητή τού σχολείου μέχρι τον επιστήμονα. Είναι δηλ. ένα λεξι-κό για όλους, βοήθημα για κάθε προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη τής σύγχρονης γλώσσας μας, ο οποίος θέλει να ξέρει πώς, πότε, μερικές φορές και γιατί θα χρησιμοποιήσει αυτήν ή εκείνη τη λέξη. Η πληροφόρηση τού αναγνώστη με τρόπο απλό και κατανοητό για το ακριβές σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης, για τη σωστή χρήση της, για το πώς είναι σωστό να γράφεται, για τη διαφορά της από άλλες παρεμφερούς σημασίας λέξεις, για την προέλευση τής λέξης κ.λπ. είναι κύριο χαρακτηριστικό τού παρόντος Λεξικού, το οποίο επιδιώξαμε να αποτελέσει ένα εύχρηστο βοήθημα για τις πραγματικές ανάγκες τής γλωσσικής επικοινωνίας τού Έλληνα.

Καλούμε τον αναγνώστη να προσέξει τρία κύρια και ξεχωριστά χαρακτηριστικά αυτού τού Λεξικού: Πρώτον, τα Σχόλια που καθιστούν το Λεξικό πολύτιμο εργαλείο για τις γνώσεις που προσφέρει ως προς την προσεγμένη και σωστή χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια, απόρροια τής πείρας και τής γνώσης τού καθηγητή Γ Μπαμπινιώτη, δεν θα βρει ο αναγνώστης σε άλλο ελληνικό λεξικό. Δεύτερον, τη δομή και την τυπογραφική εμφά-

νιση τού Λεξικού που βοηθούν τον αναγνώστη να μπορεί να διακρίνει με την πρώτη κιόλας ματιά τη «φυσιογνωμία« κάθε λήμματος, δηλ. τη διάρθρωση του και τη θέση κάθε πληροφορίας που αναζητεί. Τρίτον, την ετυμολογία όλων των λέξεων τής σύγχρονης γλώσσας, κι όταν ακόμα είναι αρχαίες, πράγμα που ικανοποιεί την έμφυτη περιέργεια όλων να γνωρίσουν την προέλευση μιας λέξης.

Οι ευχαριστίες μας στον καθηγητή κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη και σε όλους όσοι συνεργάστηκαν μαζί του για να φτάσει το Λεξικό στην τελική του μορφή είναι ειλικρινείς και θερμές, γιατί πιστεύουμε ότι με την πείρα και την εγκυρότητα του έδωσε ένα έργο που θα βοηθήσει αποφασιστικά στην καλύτερη γνώση και χρήση τής ελληνικής γλώσσας.

Ιανουάριος 2002 ΚΕΝΤΡΟ
ΛΕΞΙΚΟΛΟΠΑΣ ΕΠΕ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΗΣ

Από την επομένη τής κυκλοφορήσεως τής πρώτης έκδοσης τού παρόντος «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας«, από τον Απρίλιο τού *1998, άρχισε η εργασία για την προετοιμασία τής δεύτερης έκδοσης, η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη τού 2001. Εκτός από τον όγκο τής δικής μας συγγραφικής εργασίας, πολλά χρειάστηκε ακόμη να γίνουν με τη βοήθεια πολλών, αφού το Λεξικό ως καταγραφή ενός ζωντανού, δυναμικού και εξελισσόμενου οργανισμού, ως καταγραφή τής γλώσσας των Ελλήνων, οφείλει να παρακολουθεί και να καταγράφει αδιαλείπτως τη δυναμική έκφραση τού προφορικού και γραπτού λόγου των ομιλητών τής ελληνικής γλώσσας. Και αυτό είναι έργο τιτάνειο, αλλά, ευτυχώς, όχι σισύφειο. Μπορούμε, μετά λόγου γνώσεως, να διαβεβαιώσουμε ότι η σύγχρονη γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων έχει αποτυπωθεί στην πραγματική της έκταση και, επιστημονικώς, με τον καλύτερο δυνατό και υπεύθυνο τρόπο μέσα στις σελίδες τού Λεξικού που κρατεί ο αναγνώστης στα χέρια του.*

Το παρόν Λεξικό, με τον τεράστιο μόχθο που καταβλήθηκε για την εκπόνηση του, με την επιστημονική εγκυρότητα του, με τη σύλληψη και την οργάνωση τού έργου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια τής δομής του και, κυρίως, με την ποιότητα τής σύνταξης των λημμάτων του (ορισμών - παραδειγμάτων - σχολίων - πινάκων), καθιερώθηκε στη συνείδηση των Ελλήνων αναγνωστών και των ξένων μελετητών τής γλώσσας μας. Επιπλέον, έγινε απαραίτητο βοήθημα για όσους μιλούν και γράφουν την Ελληνική, καθώς και σταθερό σημείο αναφοράς, οσάκις γίνεται λόγος για την ορθότητα μιας σημασίας, για την ορθή γραφή μιας λέξης ή για το αν υπάρχει, αν λέγεται ή και πώς χρησιμοποιείται στον λόγο αυτή ή εκείνη η ελληνική λέξη. Το πραγματικό αυτό γεγονός δικαίωσε τον μόχθο και τις προσδοκίες τού συγγραφέα, αλλά γέννησε συγχρόνως σ' αυτόν την *υποχρέωση να συνεχίσει χωρίς καθυστέρηση την προσπάθεια συμπλήρωσης τού έργου με νέο λεξιλογικό υλικό για την επιδίωξη τής ακόμη μεγαλύτερης βελτίωσης τού έργου με νέες ή επιπρόσθετες λεξικογραφικές πληροφορίες.*

Η γενικότερη εκτίμηση των Ελλήνων αναγνωστών ότι το παρόν Λεξικό αποτελεί την πιο ζωντανή, πιστή και εύτολμη καταγραφή τής σύγχρονης πραγματικότητας τής ελληνικής γλώσσας μάς υποχρέωσε να συνεχίσουμε το έργο μας με αμείωτη ένταση, με συνεχή αναζήτηση ακόμη και μέχρι τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, μας οδήγησε δε να προστρέξουμε στις γνώσεις επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων για τον έλεγχο και την πληρότητα ορισμένων επιστημονικών ιδίως όρων. Έτσι, και από τη θέση αυτή επιθυμούμε να εκφράσουμε τις θερμές ευχαριστίες μας στους πανεπιστημιακούς καθηγητές και τους άλλους ειδικούς οι οποίοι συνέδραμαν το έργο μας με τον έλεγχο επιλεγμένων ειδικών λημμάτων. Ευχαριστούμε τους πανεπιστημιακούς καθηγητές Βλα-σιο Φειδά, Βασίλειο Κιόρτση, Γεώργιο Μέργο, Βασίλειο Λαμπρινουδάκη, Γεώργιο Παπα-κωνσταντίνου, Χρήστο Κλαίρη, Ιωάννη Παρασκευόπουλο, Γεώργιο Κασιμάτη, Κωνσταντίνο Σβολόπουλο, Δημήτριο Δημητράκο, Βασίλειο Κλεισούρα, Κυριάκο Κατσιμάνη, καθώς και τους εκλεκτούς επιστήμονες Βίκα Γκιζελή, Αναστάσιο Σκιαδά, Γεράσιμο Ρηγάτο, Αστέριο Τσαντούλα, Μανόλη Αναγνωστόπουλο, Κωστή Δεμερτζή, Φρίξο Δήμου, Μαργαρίτα Μεταξά, Σουλτάνα Χατζηδήμου, Παναγιώτη Τσιβεριώτη και Δημήτρη Μπαμπινιώτη. Η βοήθεια τους υπήρξε πολύτιμη. Οποιεσδήποτε παραλείψεις ή οποιαδήποτε πιθανά αστοχήματα στα *ειδικά λήμματα βαρύνουν, όπως είναι αυτονόητο, αποκλειστικά τον γράφοντα, ο οποίος είχε και την τελική ευθύνη τής αποδοχής ή μη, καθώς και τής λεκτικής διατύπωσης ποικίλων υποδείξεων και παρατηρήσεων που έγιναν. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε επίσης τους συναδέλφους γλωσσολόγους Χριστόφορο Χαραλαμπάκη, Νικόλαο Κοντοσόπουλο, Μενέλαο Χριστοδούλου, Μαρία Ιακώβου και Νέλλη Παππά, καθώς και τους φίλους τού Λεξικού Αδάμ Αδάμ, Γεώργιο Κοκοσούλα και Νικόλαο Κληρόπουλο για τις ουσιώδεις παρατηρήσεις τους, που αξιοποιήθηκαν διαφοροτρόπως στο Λεξικό.*

Οι έμπειροι φιλόλογοι Φίλιππος Δημάρατος, Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια και Ευστράτιος Χωραφάς ανέλαβαν να μελετήσουν συγκεκριμένα τμήματα τού Λεξικού. Οι παρατηρή-

σεις και τα σχόλια τους σε διάφορα ερμηνεύματα βοήθησαν σημαντικά. Νέο υλικό συγκέντρωσαν στις αλλεπάλληλες αποδελτιώσεις γραπτού και προφορικού λόγου τής σύγχρονης Ελληνικής οι γλωσσολόγοι Μαρίνα Βασιλείου, Αναστασία Βρακά, Βαρβάρα Καρζή, Ευτυχία Παπατζανάκη και Νέλλη Παππά. Ειδικές εργασίες στον έλεγχο λημμάτων τού *Λεξικού και στη διόρθωση ανέλαβαν οι φιλόλογοι Ευαγγελία Αουτριανάκη, Λίντα Βολτή και Φλωρίτα Μπαμπινιώτη, οι οποίες βοήθησαν ουσιαστικά στη δεύτερη έκδοση τού Λεξικού. Την ευθύνη των τυπογραφικών διορθώσεων τής δεύτερης έκδοσης, που συνοδεύτηκαν από εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, είχε ο γλωσσολόγος Παναγιώτης Σουλτάνης, επικουρούμενος από την Αριστέα Ακριτίδου. Ευχαριστίες θερμές και ειλικρινείς εκφράζονται προς όλους αυτούς τους επιστήμονες, οι οποίοι μας βοήθησαν σε ουσιώδεις βελτιώσεις τού Λεξικού.*

Τον συντονισμό των λεξικογραφικών εργασιών τής δεύτερης έκδοσης είχε ο γλωσσολόγος Γεώργιος Τράπαλης, εκλεκτός επιστήμονας, προικισμένος με λεπτή γλωσσική και λεξικογραφική αίσθηση. Ιδιαίτερα τον ευχαριστώ για την πολύτιμη συμβολή του. Τον έλεγχο τής ετυμολογίας είχε ο γλωσσολόγος Θεόδωρος Μωυσιάδης, ο οποίος έχει ειδική επιστημονική ενασχόληση και επίδοση στον κλάδο αυτόν τής γλωσσικής επιστή-
μης-

Τέλος, σημαντικά βοήθησε στη δεύτερη έκδοση και το υλικό που αντλήσαμε, όπου χρειάστηκε, από τον ηλεκτρονικό Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου (ΙΕΛ). Στον ακάματο ερευνητή τής ελληνικής γλώσσας καθηγητή τής πληροφορικής Γεώργιο Καραγιάννη, διευθυντή τού ΙΕΛ, εκφράζουμε και από τη θέση αυτή τις ευχαριστίες μας.

Θα ήθελα για μια ακόμη φορά να ευχαριστήσω από καρδιάς το αναρίθμητο -πραγματικά αναρίθμητο- πλήθος των Ελλήνων αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι με διάφορους τρόπους (επιστολές, τηλεφωνήματα, αποστολή πληροφοριών, προφορικές ενημερώσεις κ.λπ.) επισήμαναν, με συγκινητικό ενδιαφέρον για το Λεξικό και τη γλώσσα μας, διάφορες πτυχές (σημασίας, χρήσης, ορθογραφίας, ετυμολογίας κ.λπ.) λημμάτων τού Λεξικού, πράγμα που μας οδήγησε να επανεξετάσουμε τις πληροφορίες μας για ορισμένα από αυτά. Αυτή η άμεση, γνήσια και άδολη ανταπόκριση των αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι είχαν πάντοτε έναν καλό λόγο για το πόσο έχουν βοηθηθεί, σε πόσο μεγάλη έκταση το χρησιμοποιούν και πόσο στενά έχουν συνδεθεί με διάφορες πλευρές τού Λεξικού (άλλος με την ετυμολογία, άλλος με τις φράσεις, άλλος με τα σχόλια κ.λπ.), είναι η καλύτερη ανταμοιβή τού συγγραφέα και όσων βοήθησαν στο να γίνει το Λεξικό μας καλύτερο.

Για μια ακόμη φορά θέλω να πω κάτι που αισθάνομαι ως εσωτερική οφειλή: αυτό το Λεξικό δεν θα είχε πάρει τη μορφή που έχει ούτε θα μπορούσε να έχει επιτευχθεί και η παρούσα δεύτερη έκδοση του σε σχετικά σύντομο χρόνο (τρία χρόνια), αν δεν είχε σε όλα του τα στάδια την άμεση και αμέριστη στήριξη τού λαμπρού εκδότη και γνώστη τής τέχνης τής σύγχρονης τυπογραφίας, τού κ. Γεωργίου Τσιβεριώτη. Τον ευχαριστώ ει-λικρινώς και από τη θέση αυτή.

Ιανουάριος 2002 *Γ. Μπαμπινιώτης*

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ*

Η νέα ελληνική γλώσσα δεν είναι υπόθεση των τελευταίων τριάντα ή πενήντα ετών αποτελεί προϊόν αδιάκοπης εξέλιξης 40 και πλέον αιώνων. Ο ιστορικά ενιαίος χαρακτήρας τής ελληνικής γλώσσας (παρ' όλες τις δομικές μεταβολές που υπέστη στο πέρασμα τόσων αιώνων) δεν επιτρέπει να κατανοήσουμε εις βάθος τη σύγχρονη μορφή τής Ελληνικής χωρίς ευρύτερη εποπτεία ολόκληρης τής ελληνικής γλώσσας. Γι' αυτό κρίναμε σκόπιμο να προτάξουμε στο Λεξικό μια συνοπτική *Εισαγωγή* με τίτλο «Η ελληνική γλώσσα». Η Εισαγωγή περιλαμβάνει μια γενική επισκόπηση τής Ελληνικής και αναφέρεται, ειδικότερα, στην ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας, στην καταγωγή, στις ιστορικές περιόδους, στη δομή και εξέλιξη, στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής, στο γλωσσικό ζήτημα και στην αναγνώριση τής Νεοελληνικής (ή δημοτικής) ως επίσημης γλώσσας τής Εκπαίδευσης και τής Δημόσιας Διοίκησης το 1976. Πολλά από όσα γράφονται στο Λεξικό είτε στην ετυμολογία των λέξεων είτε στη σημασία είτε στις γραμματικές και συντακτικές πληροφορίες είτε στα Σχόλια για τη χρήση των λέξεων κ.λπ. φωτίζονται ακόμη περισσότερο, αν συνδεθούν με τη γενικότερη θεώρηση τής ελληνικής γλώσσας που ακολουθεί.

Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ότι η ελληνική γλώσσα κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις 2.700 γλώσσες τού κόσμου αποτελεί απλή εμπειρική διαπίστωση. Όσο είναι ορθό ότι, σύμφωνα με τα διδάγματα τής γλωσσικής επιστήμης, όλες οι γλώσσες των λαών (οι «φυσικές» ή «εθνικές» λεγόμενες γλώσσες) ως συστήματα επικοινωνίας είναι ισότιμες, άλλο τόσο είναι αληθές ότι ορισμένες γλώσσες που σήκωσαν το βάρος ανεπτυγμένων μορφών πολιτισμού τού ανθρώπου γνώρισαν μια καλλιέργεια που τις ξεχωρίζει από τις άλλες. Κατεξοχήν καλλιεργημένη γλώσσα είναι η Ελληνική, αφού σμιλεύτηκε επί 30 και πλέον αιώνες στην έκφραση λεπτών εννοιών τής φιλοσοφίας και τής επιστήμης, αδρών εννοιών τού πολιτικού λόγου και των πολιτειακών θεσμών, σύνθετων εννοιών τού ευαγγελικού λόγου και τής πατερικής θεολογίας, καθώς και βαθιών στοχαστικών εννοιών τού αρχαίου δράματος, τής πεζογραφίας και τής ποίησης. Η παρατήρηση τού Οδυσσέα Ελύτη (στην ομιλία του κατά την τελετή που του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας τον Δεκέμβριο τού 1979) ότι «στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μην γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει», εξηγεί, από την πλευρά τού δημιουργού, την προνομιακή θέση τής Ελληνικής ανάμεσα στις γλώσσες τού κόσμου.

Δεν είναι, βέβαια, τυχαίο ότι η διεθνής επιστημονική γλώσσα σχημάτισε -και σχηματίζει και σήμερα- τους περισσότερους όρους σε διάφορες περιοχές τής επιστήμης (ιατρική, φυσική, φιλολογία, φιλοσοφία, θεολογία, τεχνολογία κ.ά.) καταφεύγοντας σε ελληνικές ρίζες, λέξεις ή συστατικά. Μέσα δε από τα μεγάλα κείμενα τού ελληνικού στοχασμού, τα κείμενα τού Πλάτωνα ή τού Αριστοτέλη, τού Ομήρου, τού Ησιόδου ή τού Πινδάρου, τού Αισχύλου, τού Σοφοκλή ή τού Ευριπίδη, τού Θουκυδίδη, τού Ξενοφώντα, τού Δημοσθένη, τού Πολυβίου ή τού Πλουτάρχου, μέσα από τα κείμενα τού ελληνικά εκφρασμένου Ευαγγελίου, των Πατέρων τής Εκκλησίας, τής βυζαντινής υμνογραφίας κ.λπ., οι λέξεις-έννοιες τής Ελληνικής πέρασαν στον καθημερινό, ιδίως τον πιο απαιτητικό, λόγο των Ευρωπαίων και δι' αυτών στις περισσότερες άλλες γλώσσες '. Λέξεις όπως *θεωρία* και *εμπειρία, μέθοδος, οργάνωση* και σύστημα, *ανάλυση* και *σύνθεση, ιδέα, θέση* και *θέμα, κρίση* και *κριτήρια, πρόβλημα* και *πρόγραμμα, σφαίρα* και *ατμόσφαιρα, εποχή* και *περίοδος, ενθουσιασμός, μαγεία* και *μυστήριο, συμμετρία, μουσική, τόνος, ρυθμός, μελωδία* και *ορχήστρα, πολιτική* και *δημοκρατία, διάλογος* και *μονόλογος, ενέργεια* και *πάθος, ποίηση, θέατρο* και *δράμα, ιστορία* και *τεχνολογία, σχολείο, μηχανή* αλλά και *αυτόματος* και *ατομικός* και *ηλεκτρονικός,* αυτό το ίδιο το όνομα *Ευρώπη* και χιλιάδες άλλες λέξεις έχουν καταστεί λέξεις τού διεθνούς λεξιλογίου, που οι απλοί ομιλητές τής Αγγλικής, τής Δανικής ή τής Ιαπωνικής ούτε καν υποψιάζονται, κατά κανόνα, ότι είναι ελληνικά δάνεια στη γλώσσα τους. Από τις 166.724 αγγλικές, λ.χ., λέξεις, που περιλαμβάνονται στο αγγλικό λεξικό τού Webster, υπολογίζεται ότι 35.136 λέξεις είναι ελληνικές ή ελληνογενείς[2].

Την οικουμενικότητα τής ελληνικής γλώσσας μπορεί κανείς να τη συλλάβει διττά: α) *αξιολογικά*- τα ανεπανάληπτα σε σύλληψη, πρωτοτυπία, βάθος και πλούτο ιδεών κείμενα των μεγάλων Ελλήνων στοχαστών είναι φυσικό να επέδρασαν και καθαρώς γλωσσικά, μια που οι ιδέες έχουν ως όχημα τις λέξεις.Όπως παρατηρεί ο μεγάλος γλωσσολόγος R.H. Robins[3]: «Η πνευματική ζωή τής Ευρώπης στο σύνολο της -η φιλοσοφική, η ηθική, η πολιτική και η αισθητική της σκέψη- έλκει την καταγωγή από το έργο των Ελλήνων στοχαστών. Και σήμερα ακόμη, όλο ξαναγυρνάμε πίσω σε ό,τι έχει αφήσει η πνευματική δραστηριότητα των Ελλήνων, αναζητώντας ερεθίσματα και κουράγιο. Με τους Έλληνες, όσο με κανέναν άλλον αρχαίο ή σύγχρονο πολιτισμό, ο σύγχρονος άνθρωπος αισθάνεται μιαν αναντίρρητη πνευματική συγγένεια»¯ β) *ιστορικά*- η Ελληνική, στη μετακλασική περίοδο με τον Αλέξανδρο, υπήρξε η πρώτη παγκόσμια γλώσσα, γλώσσα των συναλλαγών πολλών λαών (lingua franca) και συγχρόνως γλώσσα πολιτισμική (Kultursprache). Ο Γερμανός βυζαντινολόγος Karl Krumbacher (γνωστός από τη διαμάχη του με τον Χατζιδάκι για το γλωσσικό ζήτημα) έχει γράψει: «Ου μόνον ως μέσον συνεννοήσεως σύμπαντος τού ελληνικού και ελληνίζοντος κόσμου είς τα απώτατα αυτού μέρη και είς διαφορώτα-τα φύλα και κοινότητας έχρησίμευεν ή ζώσα ελληνική κοινή γλώσσα τών άλεξανδρεωτικών και ρωμαϊκών χρόνων, άλλα ητο και ή γλώσσα τού Ευαγγελίου, ή γλώσσα τής διεθνούς συγκοινωνίας τών βαρβάρων μετά τών Ελλήνων και τών Ρωμαίων, και δή και τών βαρβάρων προς αλλήλους, τελευταΐόν και επίσημος γλώσσατοΰκράτους, έν όλίγαις λέξεσιν έξετέλει έργον παγκοσμίου γλώσσης»[4].

Υπάρχει, όμως, και μια τρίτη διάσταση τού οικουμενικού χαρακτήρα τής ελληνικής γλώσσας, που δεν έχει αρκούντως προσεχθεί: το γεγονός ότι οι Έλληνες υπήρξαν οι ίδιοι οι πρώ-

* Από εκτενέστερο άρθρο τού Γ. Μπαμπινιώτη για την ελληνική γλώσσα, δημοσιευμένο στον τόμ. «Ελλάς» τής Εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνιχα» (σ. 15 κ.εξ.).

1. Πβ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα: παρελθόν, παρόν, μέλλον,* Αθήνα: Εκδ. Gutenberg 1994, σ. κα'-λστ' («Υφή και. ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας»).
2. Αρι,στ. Κωνσταντίνδη, Οι *ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα,* Θεσσαλονίκη 1991, σ. VII.
3. R.H. Robins, *A short History of Linguistics,* London: Longman 1990', σ. 13.
4. K. Krumbacher, *Τὸ πρόβλημα τής νεωτέρας γραφομένης 'Ελληνικής,* Αθήναι.: Εκδ. Μαρασλή 1905, σ. 31.

τοι μελετητές τής ελληνικής και, γενικότερα, τής ανθρώπινης γλώσσας σε συνδυασμό με το ότι η ανάλυση τής ελληνικής γλώσσας από τους αρχαίους γραμματικούς και φιλοσόφους απετέλεσε (μέσω τής Λατινικής) τη βάση τής ανάλυσης όλων των μετέπειτα γλωσσών. Και είναι μεν αλήθεια ότι οι αρχαίοι Ινδοί γραμματικοί προηγήθηκαν χρονικά στη σύνταξη τής πρώτης γραμματικής. Ο Panini, ο συντάκτης τής Astadhyäyi («Οκτώ βιβλία»), τής πρώτης γραμματικής τής αρχαίας ινδικής γλώσσας, έζησε ανάμεσα στο 600 και στο 300 π.Χ. Ωστόσο, η γραμματική τού Panini δεν έγινε ευρύτερα γνωστή στη Δύση πριν από τον 19ο αιώνα και δεν επηρέασε τη γενικότερη εξέλιξη τής σπουδής τής γλώσσας. Αυτό συνέβη μόνο με την ελληνική γραμματική θεωρία και πράξη και τη δημιουργική προέκταση της, τη Λατινική. Εν ολίγοις, η ελληνική γλώσσα ως κύρια μορφή «μεταγλώσσας» (λόγου περί γλώσσας), μέσα από τη σχολική-παραδοσιακή γραμματική και μέσα από την Παιδεία (ιδίως από τους χρόνους τής Αναγέννησης) απέκτησε τη φήμη τής κατεξοχήν καλλιεργημένης γλώσσας, γλώσσας με υψηλό επικοινωνιακό γόητρο και κύρος. Η παρατήρηση τού R. H. Robins[5] είναι και γι' αυτό το θέμα πολύ ενδεικτική: «Ο ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...]. Τα επιτεύγματα τους στον τομέα τής γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί, δηλαδή στη θεωρία τής γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή τής γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας».

Τέλος, η οικουμενικότητα τής Ελληνικής δεν είναι άσχετη προς το κύρος που απέκτησε διεθνώς η Ελληνική ως η γλώσσα τής Καινής Διαθήκης, η γλώσσα των μεγάλων Πατέρων τής Χριστιανικής Εκκλησίας και, καθόλου λιγότερο, ως η κατεξοχήν γλώσσα τής υμνογραφίας και τής εκκλησιαστικής λατρείας (Θείας Λειτουργίας τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου και τού Μεγάλου Βασιλείου). Η Ελληνική συνδέεται επίσης με την ελληνική μετάφραση τής Παλαιάς Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα για τις ανάγκες των Ιουδαϊκών Κοινοτήτων τής Ανατολής που ήταν ελληνόφωνες εκείνη την εποχή. Η επιμονή τού Εράσμου, τού μεγάλου Ολλανδού φιλολόγου τής Αναγέννησης και πρώτου εκδότη τού ελληνικού κειμένου τής Καινής Διαθήκης (το οποίο ως «Textus Receptus» εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται σε ευρύτερη χρήση μέχρι την έκδοση τής Καινής Διακήκης από τον Eberhard Nestle το 1898), ότι δεν νοείται θεολόγος που να μη γνωρίζει την ελληνική γλώσσα, γιατί θα είναι ανίκανος να πλησιάσει τη γλώσσα τής Καινής Διαθήκης στο πρωτότυπο, είναι ενδεικτική τής αίγλης τής ελληνικής γλώσσας στους κόλπους τού Χριστιανισμού. Αλλωστε, η κυριαρχία τού Χριστιανικού Βυζαντίου στον Μεσαίωνα, μαζί με την ακτινοβολία, τον πολιτισμό και τη θρησκεία τού Βυζαντίου, περνούσε και στην ελληνική γλώσσα, τής οποίας το κύρος ήταν τέτοιο, ώστε έγινε αμέσως αποδεκτή και άρχισε να διδάσκεται στη Δύση από τους Λογίους τού Βυζαντίου που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση τής Βασιλεύουσας, γεγονός που υπήρξε και η απαρχή τής Αναγέννησης στη Δύση.

Ωστόσο, δεν είναι μόνον η μοναδική από μεγάλα πνεύματα καλλιέργεια της στον γραπτό και τον προφορικό λόγο και η οικουμενικότητα της που κατέστησαν την Ελληνική μια ξεχωριστή γλώσσα. Είναι και το γεγονός ότι στη γλώσσα αυτή έχουμε προφορική παράδοση τουλάχιστον 4.000 χρόνων και γραπτή παράδοση 3.500 ετών (με μοναδικό -με τα μέχρι τούδε επιγραφικά ευρήματα- χάσμα την περίοδο από το 1200 μέχρι τον 8ο π.Χ. αιώνα). Όπως έχει παρατηρηθεί, η Ελληνική είναι μοναδικό για γλωσσολόγους παράδειγμα μελέτης τής εξέλιξης μιας φυσικής γλώσσας σε τόσο μάκρος χρόνου. Αντίθετα προς άλλες γνωστές αρχαίες γλώσσες, όπως την αρχαία Αιγυπτιακή ή την Ακκαδική (που αντικατέστησε τη Σουμεριακή στην αρχαία Μεσοποταμία), οι οποίες χάθηκαν ως γλώσσες νωρίς, η Ελληνική διατηρείται πάνω από 40 αιώνες τώρα ως ζωντανή στην εξέλιξη της γλώσσα. Ο προσεκτικός, μάλιστα, κριτής των πραγμάτων θα πρέπει να αποφύγει να συγκρίνει την Ελληνική, λ.χ., με τη Λατινική-Ιταλική, που βρίσκονται σε εντελώς διαφορετική σχέση, ή ακόμη και με την Κινεζική ή τη Σανσκριτική. Η Κινεζική επιβίωσε μεν από το 1500 π.Χ. μέχρι τις αρχές τού αιώνα μας (οπότε αντικαταστάθηκε από τις νεότερες γλώσσες-διαλέκτους) υπό την ονομασία wé-yân, αλλά μόνον ως φιλολογική γλώσσα. Η δε Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) σώθηκε επίσης μόνο σε περιορισμένες και εξειδικευμένες χρήσεις αρχαΐζουσας (θρησκευτικής ιδίως) γλώσσας.

Σε σχέση και με αυτές ακόμη τις εξαιρετικές περιπτώσεις γλωσσών, η Ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας με αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια και με τέτοια δομική και λεξιλογική συνοχή, που να επιτρέπει να μιλάμε για μια *ενιαία ελληνική γλώσσα* από την αρχαιότητα έως σήμερα. Με αυτό εννοούμε ότι ο ίδιος λαός, οι Έλληνες, στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την Ελλάδα, χωρίς διακοπή 40 αιώνες τώρα μιλάει και γράφει -με την ίδια γραφή (από τον 8ο π.Χ. αιώνα) και την ίδια ορθογραφία (από το 400 π.Χ.)- την ίδια γλώσσα, την Ελληνική. Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι η γλώσσα τού Ξενοφώντα ή τού Πλάτωνα ή τού Πλουτάρχου είναι φωνολογικά, γραμματικά και λεξιλογικά ίδια και απαράλλακτη η γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε στα τέλη τού 20ού αιώνα! Μεταβολές στην προφορά, στη γραμματικοσυντακτική δομή και στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής πραγματοποιήθηκαν πολλές. Ωστόσο, ούτε η δομική φυσιογνωμία τής Ελληνικής ούτε το λεξιλόγιο της αλλοιώθηκαν τόσο πολύ, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για την ίδια γλώσσα. Ο δομικός σκελετός τής Ελληνικής, τα κύρια χαρακτηριστικά τής δομής τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας (η διάκριση, λ.χ., πτώσεως, αριθμού και γένους στα ουσιαστικά και τα επίθετα ή η διάκριση χρόνου, ποιου ενεργείας, τροπικότητας, προσώπου, αριθμού, φωνής και διαθέσεως στο ρήμα) εξακολουθούν να προσδιορίζουν τη φυσιογνωμία *και* τής σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, γιατί οι αλλαγές που έγιναν αφορούν, κυρίως, στη *δήλωση* των δομικών κατηγοριών (σε καταλήξεις, σε φθόγγους κ.λπ.) και όχι στις ίδιες τις δομικές κατηγορίες. Ως προς το λεξιλόγιο τής Ελληνικής, τα «επιστροφικά κινήματα» τού Αττικι-σμού (αρχαίου και βυζαντινού), τού καθαρισμού (κοραϊκού και μετακοραϊκού), τής αρχαΐζουσας και τής μετέπειτα καθαρεύουσας εδημιούργησαν -τεχνητά στην αρχή και με έξωθεν (των λογίων) παρέμβαση- μια στενή σχέση τής νεότερης προς την αρχαία ελληνική γλώσσα, που με τη διαδικασία τής *αναβίωσης* αρχαίων και παλιότερων λέξεων έρχεται να συμπληρώσει τη φυσική -και εκτεταμένη στην Ελληνική- διαδικασία τής *επιβίωσης* παραδοσιακών λέξεων. Στην Ελληνική, λέξεις όπως *ουρανός, θάλασσα, γη, γλώσσα, παιδεία, ελευθερία, αδελφός, φίλος, αγαπώ, βλέπω, επιθυμώ, καλός, κακός, νέος, επειδή, όταν, εάν, εγώ, συ, αυτός, τότε, αύριο, ναι, ούτε, και, ότι, πως* κ.λπ., χιλιάδες λέξεων, δεν είναι ούτε αρχαίες ούτε βυζαντινές ούτε νέες. Τις χρησιμοποιούν οι Έλληνες (με την ίδια ή και με διαφορετική σημασία, με τον ίδιο ή και παραλλαγμένο τύπο) πολλούς αιώνες τώρα, σε μια χρήση που πολύ εύστοχα χαρακτηρίζεται ως *διαχρονική*. Τέτοιες λέξεις είναι απλώς και μόνο *ελληνικές λέξεις*- αρχαία, παλιά, νεότερα και τωρινά στοιχεία μιας ενιαίας γλώσσας, τής ελληνικής γλώσσας. Ο Σεφέρης έχει επισημάνει το φαινόμενο από παλιά με τη διαίσθηση τού δημιουργού: «Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα [...]. Για κοιτάξτε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ώς τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε με την *ίδια γλώσσα*. Κι αυτό δεν σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους τού Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι!».

5. R. H. Robins, έ.α., σ. 46-47.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Στα λήμματα τού Λεξικού, ιδίως στην Ετυμολογία των λέξεων αλλά και στα Σχόλια, γίνεται συχνή αναφορά στις αρχικές ρίζες τής ινδοευρωπαϊκής πρωτογλώσσας, όπου φτάνουν ετυμολογικά οι αρχές πολλών λέξεων τής Ελληνικής, καθώς και σε τύπους από διάφορες συγγενείς με την Ελληνική ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (Σανσκριτική, Λατινική, γερμανικές γλώσσες, σλαβικές γλώσσες, Χεττιτική κ.ά.). Για να κατανοηθεί η σκοπιμότητα τέτοιων συσχετισμών, είναι ανάγκη να δοθούν μερικές γενικές πληροφορίες για τη γλωσσική συγγένεια τής Ελληνικής με άλλες ευρωπαϊκές και μη γλώσσες, σύμφωνα με τα διδάγματα τής επιστήμης τής (Ιστορικοσυγκριτικής) Γλωσσολογίας[6].

Κάθε λαός συλλαμβάνει τον κόσμο τής πραγματικότητας με έννοιες και τον εκφράζει με σημασίες· μετατρέπει τη νόηση σε γλωσσική σήμανση, σε γλώσσα, για να μιλήσει μέσω αυτής για τον κόσμο. Επειδή δε κάθε λαός συγκροτημένος σε εθνική κοινότητα, δηλαδή κάθε έθνος, έχει τον δικό του τρόπο να προσεγγίζει, να συλλαμβάνει και να εκφράζει τον κόσμο, συμβαίνει ώστε και κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σύστημα σημασιών και τρόπων να τις δηλώνει: τα δικά της σημαινόμενα και σημαίνοντα. Άρα αυτό που αναμένεται και που πράγματι συμβαίνει είναι για κάθε σημασία κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σημαίνον, τη δική της λέξη. Έτσι, λ.χ., για τον αριθμό «τρεις | τρία» η Ελληνική χρησιμοποιεί τη λέξη *τρεις | τρία,* η Κινεζική τη λέξη san, η Φινλανδική το *kolme,* η ινδιάνικη γλώσσα Maya τη λέξη *o$* κ.ο.κ. Ομοίως για το «πατέρας» η Ελληνική χρησιμοποίησε τη λέξη *πατήρ/πατέρας,* η Κινεζική τη λέξη *fùch'in,* η Φινλανδική το *isä,* η γλώσσα των Maya τη λέξη *tata(tzil).* Το «φέρνω» στα Ελληνικά είναι *φέρω,* στα Κινεζικά *nalai,* στα Φινλανδικά *tuoda,* στη Maya είναι *ziih* κ.ο.κ. Αυτή είναι η κανονική κατάσταση στις φυσικές γλώσσες.

Όταν, αντί γι' αυτή τη διαφοροποίηση, παρατηρούμε σε μερικές γλώσσες μια εμφανή και στενή δομική και λεξιλογική συνάφεια, τότε για τις γλώσσες αυτές θα πρέπει να αναζητήσουμε μια ερμηνεία τού φαινομένου. Όταν, λ.χ., το ελληνικό εστί στην αρχαία Ινδική είναι *asti,* στη Λατινική *est* (από όπου το γαλλικό *est),* στη Γερμανική *ist* (από όπου το αγγλικό *is)* κ.λπ.· όταν το *τρεις | τρία* είναι *très* στη Λατινική, *trayas* στην αρχαία Ινδική, *three* στην Αγγλική, *drei* στη Γερμανική, *trys* στη Λιθουανική, *tre* στην Αλβανική, *tri* στην Κελτική, *trije* στη Σλαβική, *tri* στη Χεττιτική, *tre* στην Τοχαρική κ.λπ.· όταν το *πατήρ* τής Ελληνικής είναι *pater* στη Λατινική, *pitar* στην αρχαία Ινδική, *Vater* στη Γερμανική, *father* στην Αγγλική κ.ο.κ.· όταν το ελληνικό *δίδωμι* είναι στην αρχαία Ινδική *dadami* (δηλαδή επίσης ρήμα σε *-μι,* με ενεστωτικό διπλασιασμό και με την ίδια ρίζα)· όταν το *γένος* σχηματίζει τη γενική **γένεσ-ος* (από όπου με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού σ και συναίρεση η γενική *γένους)* και η αρχαία Ινδική τη σχηματίζει *janas-as* (με a αντί των *ε | ο* τής Ελληνικής) και η Λατινική *gener-is* (από *gene-sis < *genes-es, όπου το r αντί s τής Λατινικής είναι προϊόν ρωτακισμού και τα *-ος* τής Ελληνικής και *-es* της Λατινικής οφείλονται προφανώς σε μεταπτωτική ποικιλία τού φωνήεντος)· όταν το ουδέτερο λήγει σε -ν *(δώρον),* δηλαδή σε έρρινο, όπως το λατινικό *donum* και το αρχαίο ινδικό *danarn* και η αιτιατική ενικού των ονομάτων επίσης σε έρρινο -ν *(λύκον),* όπως το λατινικό *lupum* ή το αρχαίο ινδικό *vrkamóxan* όλα αυτά παρατηρούνται σε χιλιάδες λέξεων και σε όλη την έκταση τής γραμματικοσυντακτικής δομής τής γλώσσας, τότε είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι όσες γλώσσες εμφανίζουν αυτή την ομοιότητα μεταξύ τους είναι συγγενείς γλώσσες, συνδέονται μεταξύ τους με μια μορφή γενετικής σχέσης που τις διακρίνει από τις άλλες γλώσσες, οι οποίες επίσης εμφανίζουν μεγαλύτερη ή μικρότερη συγγένεια καθ' ομάδες, απαρτίζοντας ό,τι ονομάζουμε «οικογένειες γλωσσών». Η γενετική αυτή σχέση είτε οφείλεται σε δανεισμό είτε σε κοινή καταγωγή. Επειδή όμως θα ήταν παράλογο και ανεξήγητο, προκειμένου για την ομάδα στην οποία ανήκουν, λ.χ., η Ελληνική μαζί με την αρχαία Ινδική και την αρχαία Περσική, μαζί με τη Λατινική (και την Ιταλική γενικότερα) και τις γερμανικές και σλαβικές γλώσσες, μαζί με την Αλβανική και την Αρμενιακή καθώς και μαζί με τη Χεττιτική και την Τοχαρική, να μιλήσεις για δανεισμό (!) τόσων γραμματικών και συντακτικών δομών και τόσων χιλιάδων λέξεων (ποιος δάνεισε ποιον;), η γλωσσική επιστήμη δέχεται ότι οι γλώσσες αυτές έχουν κοινή καταγωγή: απαρτίζουν την ίδια γλωσσική (όχι και φυλετική) ομοεθνία, την ίδια γλωσσική οικογένεια.

Σύμφωνα με την ινδοευρωπαϊκή θεωρία τής ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας, ιδίως στην εξέλιξη της, η συγγένεια νοείται όχι ως κοινή φυλετική καταγωγή, άλλα ως γλωσσική καθαρώς συγγένεια λαών που κάποτε έζησαν μαζί και ανέπτυξαν κοινή γλώσσα επικοινωνίας. Η έννοια *ινδοευρωπαϊκός* είναι καθαρώς *γλωσσική* έννοια. Η άλλη δυνατή ερμηνεία, η τής παράλληλης ανάπτυξης κοινών χαρακτηριστικών που θα επεκτάθηκαν ευρύτερα σε παρακείμενους λαούς κατά κύματα («θεωρία των κυμάτων»), υστερεί στη βάση της, που δεν μπορεί να εξηγήσει τη βαθύτερη συγγένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών σε δομικό και λεξιλογικό επίπεδο. Οι δύο θεωρίες, κυρίως η θεωρία τής κοινής παρακαταθήκης και, συμπληρωματικά, η θεωρία των παράλληλων αναπτύξεων, από κοινού με την παραδοχή καθολικών δομών στη γλώσσα και κάποιας εκτάσεως δανεισμού, εξηγούν τα κοινά χαρακτηριστικά ορισμένων ομάδων γλωσσών μεταξύ τους, διακρινόμενων από τα χαρακτηριστικά άλλων γλωσσικών ομάδων (οικογενειών).

Αυτό σημαίνει ότι οι γλώσσες που συνιστούν την *ινδοευρωπαϊκή* οικογένεια γλωσσών (ονομάστηκε έτσι από τα δύο ακραία όρια, όπου μιλιούνται οι γλώσσες που την απαρτίζουν, την *Ινδία* και την *Ευρώπη)* ανήκουν ιστορικά σε λαούς, που κάποτε, στην απώτερη αρχαιότητα (μερικές χιλιετίες πριν από τη 2η χιλιετία, οπότε εμφανίζονται οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες από επιμέρους γλώσσες), έζησαν από κοινού και ανέπτυξαν στενές σχέσεις και κοινή σχεδόν γλώσσα, στην οποία, φυσικά, μόνον υποθετικά μπορούμε να αναχθούμε, αφού δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες («κείμενα») από εκείνη την απώτατη περίοδο.

Άρα η ελληνική γλώσσα ανήκει στην ομάδα γλωσσών που αποτελούν την *οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών,* γλωσσών οι οποίες εμφανίζουν -όπως είπαμε- στενή δομική (γραμματικοσυντακτική) και λεξιλογική συγγένεια, διαφέροντας από όλες τις άλλες γλώσσες και ομάδες γλωσσών. Έτσι, λ.χ., η Ελληνική και οι άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες διαφέρουν ριζικά από γλώσσες συγκολλητικού δομικού τύπου, όπως η Τουρκική, η Φινλανδική, οι ινδιάνικες γλώσσες ή η Ιαπωνική κ.ά. Διαφέρει επίσης από τις σημιτοχαμιτικές γλώσσες (αραβικές, Εβραϊκή, αφρικανικές γλώσσες), που χαρακτηρίζονται από την εναλλαγή στοιχείων τής ρίζας, όπως διαφέρει και από τις μονοσυλλαβικές γλώσσες (Κινεζική, Θιβετική, Ταϊλανδική κ.ά.) και από τις λοιπές γλωσσικές οικογένειες.

Η διαφοροποίηση τής Ελληνικής από τις άλλες συγγενείς ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και η ανάπτυξη των ιδιαίτερων γλωσσικών χαρακτηριστικών που την ξεχωρίζουν από αυτές (την αρχαία Ινδική, τις γερμανικές, τις σλαβικές κ.λπ.) θα έγινε, φυσικά, μετά την απομάκρυνση των Ελλήνων από τους λοιπούς Ινδοευρωπαίους, πιθανότατα κατά την 3η χιλιετία, αφού τουλάχιστον το 2000 π.Χ. οι Έλληνες εμφανίζονται, κατά κύματα, στον γεωγραφικό χώρο όπου εγκαταστάθηκαν και που από αυτούς ονομάστηκε Ελλάδα. Στη διαμόρφωση τής ελληνικής γλώσσας δεν φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο η γλώσσα ή οι γλώσσες των Προελλήνων, που βρήκαν οι Έλληνες να κατοικούν στον ελλαδικό χώρο (ιστορικά γνωστών ως Πελασγών). Η γλώσσα των Προελλήνων απετέλεσε μικρής σημασίας γλωσσικό υπόστρωμα (substratum) τής Ελληνικής, που εντοπίζεται μεθοδολογικά από γλωσσικά στοιχεία, τα οποία ούτε στην Ελληνική ούτε σε καμιά άλλη ινδοευρωπαϊκή γλώσσα μπορούν να ανευρεθούν.

6. Βλ. Γ. Μπαμπννιώτη, *Συνοπτική ιστορία τής ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία,* Αθήνα 1998[3].

Για την ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών ισχύει η παρατήρηση τού J.I. Mallory[7]: «Ενώ οι λεπτομέρειες είναι ακόμα θέμα πολεμικής, η ινδοευρωπαϊκή υπόθεση σίγουρα δεν είναι. *Είναι η μόνη η οποία μπορεί πειστικά να εξηγήσει γιατί ο μισός κατά προσέγγιση πληθυσμός τής γης μιλά γλώσσες οι οποίες σαφώς σχετίζονται μεταξύ τους.* Αυτό απαιτεί να υποθέσουμε ότι κάποτε σε κάποιο μέρος τής Ευρασίας υπήρχε ένας πληθυσμός ο οποίος μιλούσε μια γλώσσα που ήταν ο άμεσος πρόγονος όλων εκείνων των γλωσσών τις οποίες αναγνωρίζουμε σήμερα ως ινδοευρωπαϊκές».

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ο προσδιορισμός περιόδων σε μια γλώσσα με αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοση σημαίνει τη χάραξη διαχωριστικών γραμμών με όρια που συχνά δεν είναι τόσο γλωσσικά όσο ιστορικά και, το κυριότερο, που ποτέ δεν είναι αυστηρά και απόλυτα. Το πέρασμα, λ.χ., από την αρχαία ελληνική γλώσσα στην *Αλεξανδρινή Κοινή* (300 π.Χ.-300 μ.Χ. ή 6ος αι.) μπορεί συμβατικά να τοποθετηθεί στους χρόνους τού Μ. Αλεξάνδρου (στρογγυλοποιούμενο αριθμητικά στο 300 π.Χ.), αφού τότε είναι που η Αττική διάλεκτος, καθιερωμένη από τον 5ο αιώνα ως επίσημη γλώσσα τού μακεδόνικου κράτους, περιβάλλεται με το κύρος, τη δύναμη και το γόητρο τής αυτοκρατορίας τού Μ. Αλεξάνδρου, διαδίδεται ως lingua franca μέχρι τις Ινδίες και αναδεικνύεται, τρόπον τινά, σε διεθνή γλώσσα. Ωστόσο, τα γλωσσικά δεδομένα, οι μεταβολές στη δομή τής γλώσσας, που επιτρέπουν να μιλάμε για μια νέα περίοδο τής ελληνικής γλώσσας, την Αλεξανδρινή Κοινή, και πολύ πιο πριν από το 300 π.Χ. αρχίζουν (ο μονοφθογγισμός ορισμένων διφθόγγων φθάνει μέχρι τον 5ο π.Χ. αιώνα!) και συνεχίζονται επί πολλούς αιώνες πριν και μετά τα χρόνια τού Χριστού στην περίοδο τής ρωμαϊκής κυριαρχίας, φθάνοντας πιθανότατα στον 5ο μ.Χ. αιώνα (τότε χρονολογείται με ασφάλεια η επικράτηση τού δυναμικού έναντι τού μουσικού τονισμού, διαπιστούμενη στα τονικά δακτυλικά εξάμετρα τού Νόννου). Ο ίδιος ο προσδιορισμός τού τέλους τής Αλεξανδρινής Κοινής κυμαίνεται από τους μελετητές ανάμεσα στο 300 μ.Χ. (ακριβέστερα στο 330 μ.Χ., όταν η έδρα τού Ρωμαϊκού Κράτους μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη) και στους χρόνους τού Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ.), δηλαδή στον 6ο αιώνα, οπότε η Ελληνική καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα τού Βυζαντινού Κράτους και αρχίζουν να εμφανίζονται γλωσσικές μεταβολές που αναγνωρίζονται ως γλωσσικά τεκμήρια τής επόμενης περιόδου (τής Μεσαιωνικής). Εν τούτοις, από καθαρώς γλωσσικής και γλωσσοϊστορικής πλευράς, ο 1ος π.Χ. αιώνας με το κίνημα των Αττικιστών, το οποίο οδηγεί έκτοτε στη διάσχιση τής ενιαίας μέχρι τότε γλωσσικής παράδοσης σε γραφομένη (ή λόγια ή αττικίζουσα γλώσσα) αφ' ενός και σε προφορική (ή δημώδη ή κοινή) γλώσσα αφ' ετέρου, θα ήταν πολύ πιο δικαιολογημένο ορόσημο τής, ούτως ή άλλως, μεταβατικής περιόδου από την αρχαία Ελληνική στη νεότερη Ελληνική μέσω τής Μεσαιωνικής (Βυζαντινής) περιόδου.

Εξίσου κρίσιμο είναι το θέμα τού προσδιορισμού τού χρόνου (και τής αντίστοιχης περιόδου) που δηλώνει την έναρξη τής γλωσσικής ιστορίας μας. Τυπικά, η ιστορία μιας γλώσσας αρχίζει από τη χρονολογία που σώζονται γραπτές μαρτυρίες. Αυτό για την Ελληνική, προτού αναγνωσθεί η γραμμική γραφή Β (1953), σήμαινε ότι άρχιζε από τα τέλη τού 8ου π.Χ. αιώνα. Με την ανάγνωση των κειμένων τής Κρητομυκηναϊκής γραφής Β η ιστορία τής ελληνικής γλώσσας μετατέθηκε έξι ολόκληρους αιώνες πριν. Οψέποτε αναγνωσθούν τα κείμενα τής γραμμικής γραφής Α (αμφισβητείται μεν αν περιέχουν ελληνική γλώσσα, αλλά το πιο φυσικό και αναμενόμενο θα ήταν ότι επιγραφές -για την ακρίβεια, πήλινες πινακίδες- τού ελλαδικού χώρου και των ελληνικών χρόνων περιέχουν και ελληνικά κείμενα), η ελληνική γλώσσα θα γίνει, πιθανότατα, τρεις αιώνες αρχαιότερη. Αυτό δείχνει, νομίζω, τη σχετική αξία τής παραδοχής ότι η ιστορία και η αρχαιότητα τής εμφάνισης μιας γλώσσας συνδέεται αναγκαστικά με τις «αναγνωσμένες» γραπτές μαρτυρίες της, ζήτημα που μπορεί -όπως στην περίπτωση τής Ελληνικής- να αποδειχθεί και συγκυριακό.

Αν δει κανείς τυπικά-ποσοτικά τη διάρκεια των περιόδων τής ελληνικής γλώσσας (Αρχαία Ελληνική 1400-300 π.Χ., Αλεξανδρινή Κοινή 300 π.Χ.-6ος μ.Χ. αιώνας, Μεσαιωνική 6ος-18ος αιώνας, Νέα Ελληνική 19ος αι. κ. εξής), διαπιστώνει ότι συγκριτικά μεγαλύτερη διάρκεια εμφανίζει η Μεσαιωνική Ελληνική (12 αιώνες), ακολουθεί η Αλεξανδρινή Κοινή (9 αιώνες), έπονται δε η Αρχαία Ελληνική (7 αιώνες, λόγω τού χάσματος ανάμεσα στο 1200-720 π.Χ.) και η Νέα Ελληνική (2 τελευταίοι αιώνες). Ωστόσο, και αυτή η εικόνα δεν είναι απόλυτα ικανοποιητική και αληθής από γλωσσικής πλευράς. Η νέα ελληνική γλώσσα, στα βασικά χαρακτηριστικά τής δομής της (τα φωνολογικά και, λιγότερο, τα μορφοσυντακτικά), ανάγεται στους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής, το αργότερο δε μέχρι και την πρώιμη ιδίως βυζαντινή περίοδο (6ο-12ο αιώνα) και τη βυζαντινή (12ο-15ο αιώνα) έχει πλήρως διαμορφωθεί. Το να αναγάγεις, λοιπόν, τη νεοελληνική γλώσσα στους δύο τελευταίους αιώνες είναι ιστορικά (με όριο τη δημιουργία τού νεοελληνικού κράτους) σωστό, όμως καθαρώς γλωσσικά και γλωσσολογικά πάσχει, αφού οι απαρχές τής Νεοελληνικής ανάγονται ουσιαστικά στους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Άρα, η αναφορά στις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας είναι αναγκαία μεν, αλλά συμβατική και συχνά συγκαλυπτική τής γλωσσικής πραγματικότητας.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ

Μια γλώσσα που αριθμεί βίον 40 αιώνων, εννοώ την ελληνική γλώσσα, είναι φυσικό στο πέρασμα τού χρόνου -τόσου μακρού χρόνου- να έχει υποστεί μεταβολές. Μεταβολές στους φθόγγους τής γλώσσας, αυτούς που συνθέτουν τον τρόπο τής προφοράς της· ή, σημειολογικά, μεταβολές στα σημαίνοντα (στη φωνολογική δήλωση) των λέξεων. Μεταβολές, επίσης, στη γραμματική της δομή (μορφολογία), δηλαδή στον τρόπο που με ποικίλα γραμματικά μορφήματα (καταλήξεις, επιθήματα, προθήματα, ενθήματα, σχηματιστικα στοιχεία) δηλώνει τις γραμματικές σημασίες της. Ομοίως, είναι φυσικό να έχει υποστεί μεταβολές στη συντακτική της δομή, στον τρόπο που συν-τάσσει τις λέξεις της σε σύνολα (φράσεων, προτάσεων, περιόδων, παραγράφων, κειμένου), καθώς και, κατεξοχήν, μεταβολές στο λεξιλόγιο, αφού νέες εκφραστικές, δηλωτικές (αντικειμένων, σχέσεων, θεσμών, καταστάσεων κ.λπ.) ανάγκες αναφύονται στην καθημερινή ζωή κάθε λαού με το πέρασμα τού χρόνου. Έτσι, η ελληνική γλώσσα έχει υποστεί αρκετές μεταβολές στη δομή της. Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε ήδη, οι μεταβολές αυτές δεν ήταν τόσες και τέτοιες που να αλλοιώσουν τη δομική φυσιογνωμία τής Ελληνικής σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο νέος Έλληνας, λ.χ. να αδυνατεί να πλησιάσει και να κατανοήσει, περισσότερο ή λιγότερο, ένα πεζό κείμενο τού Ξενοφώντα ή τού Πλάτωνα ή τού Πλουτάρχου με μικρή προσπάθεια και κατάλληλη καθοδήγηση. Και μπορεί μεν σήμερα να ακούγεται ίσως υπερβολικός ο ισχυρισμός τού Κοραή[8] «οτι όστις συλλογισθή οτι ό Πλάτων, ὸ 'Αριστοτέλης, ό Δη-

7. J.I. Mallory, Οι *Ινδοευρωπαίοι,* Αθήνα: εκδ. Δελφίν[1] 1995, σ. 28.

8. Το παράθεμα από Αναστ. Μέγα, *Ιστορία τού γλωσσικού ζητήματος,* 1925-1927, σ. 213-214.

μοσθένης και όλος ό χορός των δοξασάντων το Έλληνικόν γένος ένδοξων ανδρών, έάν ήρχοντο πάλιν είς τον κόσμον μόνον ενός μηνός μελέτην έχρειάζετο δια να καταλάβωσιν ο,τι λαλοϋμεν και ο,τι γράφομεν την σήμερον». Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να πει το ίδιο για την εκτίμηση τού καθηγητή Robert Browning[9], ο οποίος γράφει: «Από τότε [7ο π.Χ. αιώνα] η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ώς την εποχή μας. Υπήρχαν βέβαια αλλαγές αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες. Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξωνικά για τον σύγχρονο Άγγλο [...]. Η συνέχεια τού λεξιλογικού της αποθέματος [τής Ελληνικής] είναι εντυπωσιακή [...]. Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή· έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα, αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσσικά».

Αν θέλαμε να χαρακτηρίσουμε γενικότερα τη δομή τής ελληνικής γλώσσας στην υφή και την εξέλιξη της, θα είχαμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Η αρχαία ελληνική γλώσσα, τόσο από πλευράς δομολειτουργικής (μορφοσυντακτικών δομών και επικοινωνιακών λειτουργιών που επιτελούν) όσο και από απόψεως λεξιλογικής (δηλώσεως λεπτών και σύνθετων εννοιών τής επιστήμης, των πολιτικοκοινωνικών θεσμών και τής λογοτεχνίας), καλλιεργήθηκε σε ύψιστο βαθμό. Το ότι έφθασε, λ.χ., στις λεπτές δηλωτικές διακρίσεις ανάμεσα στην *ενεργητική φωνή* (που δήλωνε την ενέργεια διαπιστωτικά ή περιγραφικά), στη μέση *φωνή* (που δήλωνε το έντονο ενδιαφέρον τού υποκειμένου για την επιτελούμενη ενέργεια) και στην *παθητική* (με έμφαση στην ενέργεια παρά στην πηγή από όπου προέρχεται) είναι απόρροια των εκφραστικών αναγκών και τής καλλιέργειας τής Ελληνικής από δημιουργούς με γνώση και ευαισθησία στη γλώσσα. Το ίδιο και για την ανάπτυξη τής δομής και λειτουργίας τής *ευκτικής τού πλαγίου λόγου,* που επινοήθηκε για να δηλώνει μειωμένη (έναντι τής οριστικής εγκλίσεως) βεβαιότητα, όταν η δηλούμενη ενέργεια απομακρυνόταν από το παρόν και εξαρτάτο από γεγονότα τού παρελθόντος. Η δυνατότητα, ομοίως, να δηλώνονται πολύμορφα και πολυδύναμα οι αναγκαίες για την επικοινωνία αναφορές στον χρόνο, τον τρόπο, στην αιτία, στον σκοπό κ.λπ. (οι λεγόμενες «επιρρηματικές σχέσεις») μέσω τού πλούσιου διακόσμου των *επιρρηματικών μετοχών* (παράλληλα προς τη χρήση επιρρημάτων, εμπρόθετων εκφράσεων, δευτερευουσών προτάσεων κ.λπ.) συντελούσε σε απαιτητικότερες μορφές προσεγμένης χρήσης τής γλώσσας, όπου η δυνατότητα περισσοτέρων επιλογών εξυπηρετούσε την ποικιλία τού λόγου, τον ρυθμό και την ακουστική τής φράσης και, συχνά, τη δήλωση λεπτών υφολογικών αποχρώσεων.

Φυσικά, στην κοινωνική διαστρωμάτωση τού αρχαίου ελληνικού κόσμου αυξημένη ευαισθησία και ευρύτερη γνώση τής γλώσσας διέθετε, κατά κανόνα, ο πολίτης τής πόλεως-κράτους με την ανάλογη μόρφωση. Τότε η καλλιεργημένη γλώσσα -αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει σήμερα- ήταν προνόμιο των ελευθέρων μόνο πολιτών και μάλιστα αυτών που είχαν τους πόρους να εξασφαλίσουν μια εφαρμοσμένη (ρητορική) γνώση τής γλώσσας με κατάλληλη διδασκαλία. Ωστόσο, η ευρύτερη και άμεση συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στην πολιτιστική-μορφωτική δραστηριότητα τής πόλεως βοηθούσε στην ανάπτυξη τού (προφορικού) πολιτικού λόγου και στην καλλιέργεια τής γλωσσικής τους ικανότητας. Και όσο κι αν είναι αληθές ότι εμείς σήμερα τον αρχαίο ελληνικό λόγο τον γνωρίζουμε από τα κείμενα ικανών έως προικισμένων και μεγάλων διανοητών, οι οποίοι είναι φυσικό να χειρίζονταν τη γλώσσα με απαιτητικό τρόπο (ενώ ελάχιστα γνωρίζουμε τον απλό καθημερινό λόγο), εν τούτοις μπορούμε να μιλάμε για μιαν ιδιαίτερη καλλιέργεια τής Ελληνικής, αφού είναι γνωστό ότι τη στάθμη μιας γλώσσας την καθορίζουν οι μεγάλοι συγγραφείς, που τα κείμενα τους λειτουργούν ως πρότυπα και ρυθμίζουν τη γενικότερη χρήση τής γλώσσας.

Η καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας ακονίστηκε εν συνεχεία στο άλλο μεγάλο «γλωσσικό αμόνι», στον χώρο τής χριστιανικής θεολογίας και φιλολογίας, που όλο και περισσότερο εξελίχθηκε σε κύρια έκφραση τού βυζαντινού κόσμου, συνοδευόμενη από άλλες μορφές πνευματικής δραστηριότητας όπως, λ.χ., η γραμματική, η χρονογραφία ή η θύραθεν (παράλληλα με την εκκλησιαστική) ποίηση. Με τον ελληνικό Διαφωτισμό, εντός και εκτός Ελλάδος, η Ελληνική μετά από μερικούς αιώνες σιγής γνώρισε νέα καλλιέργεια, πράγμα που έγινε επίσης και με τις επιτόπιες λογοτεχνίες (κρητική, κυπριακή, επτανησιακή) και, πάνω απ' όλα, με το δημοτικό τραγούδι. Με τη δημιουργία τού ελεύθερου Νεοελληνικού Κράτους νέα πνοή -παρά τη γλωσσική διαμάχη καθαρεύουσας-δημοτικής- δίδεται στην ελληνική γλώσσα, που γρήγορα περνάει στη φάση τού γλωσσικού εκσυγχρονισμού, αφού έχει προηγηθεί ο γλωσσικός καθαρισμός τής Ελληνικής (από ξενόγλωσσα -τουρκικά ιδίως και βενετσιάνικα- στοιχεία), ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις τής επιστήμης, τής διοίκησης, τής εκπαίδευσης και τού Τύπου. Η ραγδαία εξέλιξη τής λογοτεχνίας, ιδίως τής ποίησης, συνέβαλε ουσιωδώς στην καλλιέργεια τής Ελληνικής, όπως -όσο και αν φανεί περίεργο- η διαμάχη περί το γλωσσικό ζήτημα οδήγησε σε μιαν ευρύτερη και βαθύτερη ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα σε διαχρονικό επίπεδο, που και στην καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας στη διπλή της παράδοση βοήθησε και, κυρίως, στη σπάνια για έναν λαό ευαισθητοποίηση τής πλειονότητας των πολιτών για τα θέματα τής χρήσης τής Ελληνικής και τής επίσημης μορφής τής γλώσσας μας.

Από όλα αυτά προκύπτει ότι η καλλιέργεια τής ελληνικής γλώσσας, γραπτής και προφορικής, συνεχίστηκε σε κυμαινόμενο επίπεδο από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, γεγονός που και την ποιότητα τής γλώσσας μας ωφέλησε (όσο και αν ο γλωσσικός μας εμφύλιος γέννησε φανατισμούς και ακρότητες και από τα δύο μέρη) και σε μεταβολές τής Ελληνικής κατά φυσικό τρόπο οδήγησε.

ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Σε ένα Λεξικό τής ελληνικής γλώσσας είναι φυσικό να ενδιαφέρει, περισσότερο από κάθε τι άλλο, το ζήτημα τού λεξιλογίου τής Ελληνικής, αφού οι περισσότερες λέξεις τής σημερινής μας γλώσσας συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την προέλευση, τις ιστορικές περιπέτειες και τη γλωσσική ιδεολογία που αναπτύχθηκε γύρω από την επίσημη μορφή τής γλώσσας και το περίφημο γλωσσικό ζήτημα[10].

Ο χώρος τού λεξιλογίου τής Ελληνικής εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο ως αδιάψευστο τεκμήριο τής συνέχειας τής ελληνικής γλώσσας όσο και ως «διεθνής ταυτότητα» τής Ελληνικής στην ευρωπαϊκή και, δι' αυτής, στην παγκόσμια γλωσσική επικοινωνία, αλλά επίσης και ως πεδίο ιστορικών διεργασιών που σφράγισαν τη φυσιογνωμία τής νεότερης ελληνικής γλώσσας.

Ότι οι ελληνικές λέξεις, οι ρίζες και τα σχηματιστικά στοιχεία (προθήματα, τέρματα, καταλήξεις) τής Ελληνικής αποτελούν μόνιμη παρακαταθήκη τής διεθνούς επιστημονικής ορολογίας αλλά και οπλοστάσιο ξένων μορφωμένων και διανοουμένων (επιστημόνων, πολιτικών, αρθρογράφων κ.ά.) που διά των ελληνικών λέξεων επιχειρούν να εκφραστούν πέρα των τετριμμένων λέξεων τής καθημερινότητας ανεβάζοντας το επίπεδο τής επικοινωνίας τους, είναι ευρύτερα γνωστό. Το λεξικό Larousse (Dictionnaire du français au collège σ. XXVII) προτάσσει ενδεικτικό πίνακα ελληνικών (ά ή β' συνθετικών)

9. R. Browning, Η μεσαιωνική *και νέα ελληνική γλώσσα,* Αθήνα: Εκδ. Παπαδήμα 1991, σ. 9 και 13.

10. Βλ. Γ. Μπαμ^νιώτη, *Η γλώσσα ως αξία: Το παράδειγμα τής Ελληνικής,* Αθήνα: Εκδ. Gutenberg 1994, σ. 295 κ.εξ., κ.α.

λέξεων τής Γαλλικής, για να διευκολύνει τον Γάλλο αναγνώστη: aéro-: *aérodynamique, agr(o)-: agronome, -algie: nevralgie, anthropo-: anthropologie, archéo-: archéologie, -archie, -arque: monarchie, monarque, auto-: autobiographique, biblio-: bibliotèque, bio-: biologie* κ.ο.κ. Ανατρέχοντας, εξάλλου, σε οποιονδήποτε «Λεξιλογικό Πίνακα» (Wordlist), πίνακα (με τη σημασία, ετυμολογία και χρήση) ελληνικών λέξεων τής Αγγλικής που οφείλει να γνωρίζει ο αγγλόφωνος μαθητής για τις επίσημες εξετάσεις τής αγγλικής γλώσσας, συναντάμε λέξεις όπως *acoustics, aesthetic, amphitheatre, antagonism, apathetic, aphorism, archipelago, ascetic, autonomous, catastrophe, cathartic, chaotic, epitome, epilogue, epitaph, epithet, spasmodic, stigmatize, gnome, homonym, ephemeral, eulogistic, ethnic, sporadic, amnesty, antipodes, apo(ph)thegm, apostolic, apostrophe, apotheosis, apologetic, apocalyptic, apocryphal*[11] κ.λπ., κ.λπ. Σε τέτοιους γλωσσικούς πίνακες για τον Άγγλο μαθητή (!) βρίσκουμε ετυμολογικές-σημασιολογικές πληροφορίες για τις ελληνικές ρίζες τού τύπου: *erg/urg* «work»: *energy, ergatocracy metallurgy- eu* «good, well, beautiful»: *eulogize, euphemism, eupeptic* κ.ο.κ.

Το λεξιλόγιο τής Ελληνικής αποτελεί αψευδή μάρτυρα τής αδιάκοπης συνέχειας τής ελληνικής γλώσσας και τού ενιαίου χαρακτήρα της. Κανείς Έλληνας ή ξένος (με εξαίρεση τους ειδικούς τής ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας) δεν μπορεί να διακρίνει αν μια σύγχρονη ελληνική λέξη είναι αρχαία, βυζαντινή ή νεότερη ή αν χρησιμοποιείται συνεχώς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ποιος γνωρίζει ή αναγνωρίζει, λ.χ., ότι λέξεις όπως *αγαπώ, αγαπητός, άγγελος, αγέλαστος, αγνός, άγνωστος, αγορά, άγριος, αδελφός, αθάνατος, αηδόνι, αέρας, αετός, αιώνας, άκλαυτος, ακούω, ακτίνα, αλάτι, αλέθω, αλείφω, αλήθεια, αλλά, άλλος, άλλοτε, άρμη, αλμυρός, αλοιφή, άλυτος, αλώνι, άμα, αμάξι, αρμέγω, αμπέλι, αμέτρητος, αν, ανεβαίνω, αναβάλλω, ανάγκη, αναλύω, αναπαύω, αναπνέω, αναστενάζω, ανατολή, άναρχος, αναφέρω, ανατρέχω, άνεμος, ανεψιός, άνδρας, ανθώ, άνθρωπος, ανάγω, άνιφτος, άνοστος, αντί, αντίκρυ, αξίνα, άξιος, άξονας, απατώ, απάτη, άπιστος, από* κ.λπ., είναι γνήσιες ομηρικές λέξεις, που αυτούσιες ή παρηλλαγμένες, με την ίδια ή και διαφοροποιημένη σημασία, χρησιμοποιούνται από τα χρόνια των ομηρικών επών μέχρι σήμερα; Όπως είπαμε και στην αρχή αυτού τού κειμένου, οι λέξεις αυτές δεν είναι ούτε αρχαίες ούτε βυζαντινές ούτε νέες. Είναι ελληνικές. Γι' αυτό και η έννοια τής συνέχειας προκειμένου για την ελληνική γλώσσα δεν είναι ιδεολόγημα, αλλά απτή γλωσσική πραγματικότητα.

Ο Γ. Χατζιδάκις σε μια κλασική μελέτη του με τίτλο «Περί τής ένότητος τής ελληνικής γλώσσης»[12] απέδειξε ότι «εκ των 4.900 περίπου λέξεων τής Καινής Διαθήκης σχεδόν αϊ ήμίσειαι, ήτοι λέξεις 2.280, λέγονται και σήμερον ετι εν τή κοινή λαλιφ˙ τών δε λοιπών αϊ πλεϊσται μεν, 2.220, νοούνται καλώς ύπό πάντων τών Ελλήνων άναγιγνωσκόμεναι ή άκουόμεναι, ολίγαι δε μόνον περί τας 400 είναι αληθώς ακατανόητοι ύπό τού Ελληνικού λαού»[13]. Το να χρησιμοποιεί ο σημερινός Έλληνας ενεργώς στον λόγο του ή να καταλαβαίνει τις λέξεις που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες των κλασικών χρόνων πριν από 2.500 χρόνια ή τις λέξεις τής Καινής Διαθήκης (όταν συγκριτικά πρόσφατες μεταφράσεις τής Καινής Διαθήκης σε άλλες γλώσσες -Γερμανική, Ρωσική, Αγγλική κ.ά.- δεν είναι κατανοητές στους σημερινούς ομιλητές των αντιστοίχων γλωσσών), δείχνει την ιδιαίτερη σχέση που έχουν οι ομιλητές τής Ελληνικής με τη γλώσσα τους λόγω τής ιστορίας της.

Σε αυτή την εσωτερική φυσιολογική *επιβίωση* μεγάλου μέρους τού αρχαίου ή παλαιότερου λεξιλογίου τής Ελληνικής γλώσσας στη μέχρι σήμερα διαχρονική χρήση της ήλθαν να προστεθούν και «έξωθεν» λεξιλογικές επεμβάσεις Ελλήνων λογίων, οι οποίες απετέλεσαν γλωσσικά κινήματα που οδήγησαν σε *αναβιώσεις* χιλιάδων λέξεων τής αρχαίας, έτσι ώστε -πρωτόγνωρο γλωσσικό φαινόμενο αυτό- η «φυσική συνέχεια» να ενισχυθεί από μια, ας την πούμε, «τεχνητή συνέχεια». Αναφερόμαστε και πάλι στα *επιστροφικά* ή *αναδρομικά* κινήματα τού Αττικισμού (αρχαίου και βυζαντινού), τού Νεοαττικισμού (τού όψιμου Βυζαντίου), τού αρχαϊσμού (των χρόνων τού Νεοελληνικού Διαφωτισμού), τού κοραϊκού και μετακοραϊκού καθαρισμού, τού νεοαττικισμού ή αρχαϊσμού (τού νέου ελληνικού κράτους), καθώς και τής αυστηρής ή ηπιότερης φορμαλιστικής καθαρεύουσας. Όλα αυτά τα επιστροφικά κινήματα, περισσότερο ή λιγότερο ιδεολογικά και αναγκασμένα να ανταποκριθούν στις νέες επικοινωνιακές ανάγκες τής γλώσσας, αναβίωσαν, μιμήθηκαν ή άντλησαν σε ευρεία έκταση αρχαίες ή βυζαντινές λέξεις, με τις οποίες υποκατέστησαν άλλες ξένες ή εξέφρασαν νέες έννοιες. Αποτέλεσμα: τα κινήματα αυτά κατάφεραν να επανασυνδέσουν τις νεότερες φάσεις τής Ελληνικής με τις παλαιότερες κατά μοναδικό στην ιστορία των γλωσσών τρόπο (άλλη είναι η περίπτωση τής Εβραϊκής, που αποτελεί και αυτή μοναδικό παράδειγμα «ανάστασης» μιας νεκρής, μη ομιλούμενης γλώσσας, τής αρχαίας Εβραϊκής τής Παλαιάς Διαθήκης, και καθιέρωσης της ως επίσημης σύγχρονης γλώσσας!). Απλή αναδρομή στο Λεξικό τού Στέφανου Κουμανούδη, στη *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από τής Αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων* (Αθήνα 1900)[M], δείχνει τον τεράστιο όγκο τού λεξιλογίου που πλάστηκε από τους λογίους είτε από αυτούσιες αρχαίες λέξεις ή, κυρίως, από νεόπλαστες λέξεις που ακολουθούν τα πρότυπα των αρχαίων. Ιδού μερικές νεόπλαστες λέξεις, που κανένας δεν θα μπορούσε (παρά μόνον από πραγματολογικά στοιχεία) να ξεχωρίσει αν είναι αρχαίες ή νεότερες: *δημοσιογράφος* (1826), δημοσιότης)1824), *επειγόντως* (1829), *επετηρίς* (1876), *επιβάρυνσις* (1805), *επιβί-βασις* (1871), *κομματάρχης* (1853), *πλειοψηφία* (1833), *πλαισιώνω* (1889), *δηλητηριάζω* (1876), *βασίζω/-ομαι* (1854), *διαπαιδαγώγηση* (1876), *εφετεϊον* (1833), *λαθρεμπόριον* (1809), *νεκροτομεϊον* (1888), *έξόντωσις* (1766), *επιφύλαξις* (1859), *ολοκληρώνω* (1896), *στρατών* (1833), *ταξινομώ* (1873), *υπνοβάτης* (1840), *χειροκροτώ* (1856). Ο ίδιος μάλιστα ο Κουμανούδης έπλασε τις λέξεις *εκδήλωσις, επαρχιακός* και *έχθρότης*.

Αυτός ο «εσωτερικός δανεισμός» τής Ελληνικής από λέξεις ανήκουσες στη μακρά γλωσσική της παράδοση υπήρξε η πιο υγιής και αποτελεσματική αντιμετώπιση ενός μείζονος κινδύνου, που απείλησε την ελληνική γλώσσα τους τελευταίους αιώνες τού ξενικού ζυγού. Πρόκειται για το πλήθος των ξενικών λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων) που εισχώρησαν -ελλείψει οργανωμένης παιδείας ή άλλης μορφωτικής αντιστάσεως- στο σώμα τής Ελληνικής και προκάλεσαν μια κατάσταση που ανάγκασε φωτισμένους Έλληνες όπως ο Αδαμάντιος Κοραής να αναλάβουν σταυροφορία «καθαρμού» τής γλώσσας, προλαβαίνοντας τον κίνδυνο μιας μορφής μιγαδοποίησης (creolisation) τής Ελληνικής. Από το κίνημα τού καθαρισμού τού Κοραή διαμορφώθηκε βαθμηδόν μια «γλωσσική ιδεολογία» που απετέλεσε ανασταλτικό φραγμό στην εισβολή των ξένων λέξεων, οδήγησε σε ευρεία υποκατάσταση των ξενικών με ελληνικές και ετοίμασε το έδαφος τής αναζήτησης νέων όρων και λέξεων μέσα από την παρακαταθήκη τής ίδιας τής ελληνικής γλώσσας. Η υπηρεσία που προσέφεραν στην ελληνική γλώσσα οι λόγιοι τής εποχής με την εδραίωση αυτής τής «γλωσσικής ιδεολογίας» δεν έχει εκτιμηθεί ακόμη στις πραγματικές της διαστάσεις. Ένα πάντως είναι βέβαιο: χωρίς αυτή την εκστρατεία και χωρίς τον αγώνα αυτής τής γλωσσικής «πρόληψης», η λεξιλογική δομή τής σύγχρονης Ελληνικής δεν θα διέθετε τη σημερινή λεξιλογική συνοχή της.

U.S. Brownstein-M. Weiner, *Basic Wordlist,* N. York: Barron's Educational Series 1977, passim.

12. Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών 5, 1908-1909, σ. 47-151.

13. αυτ., σ. 141.

14. Βλ. κ. *Λεξικογραφικό Επίμετρο: Τα λεξικά τής Νέας Ελληνικής* στο τέλος τού παρόντος Λεξικού.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Συχνά μέσα στο Λεξικό, είτε στην ιστορία κάθε γράμματος είτε μιλώντας για το αλφάβητο είτε στα λ. γραφή και *ορθογραφία,* γίνεται λόγος για τη γραφή και την ορθογραφία τής γλώσσας μας. Εδώ γίνεται μια ευρύτερη, συνολική εξέταση τού θέματος.

Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που εδημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκότος τής ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φτάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, *για πρώτη φορά στον κόσμο,* την ελληνική αλφαβητική γραφή. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή τού δυτικού ελληνικού (Χαλκιδικού) αλφαβήτου, εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε λατινικό αλφάβητο, ένα αλφάβητο που μέσω τής αυτοκρατορίας τής Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο π.Χ. αιώνα («επιγραφή τού Δίπυλου», «ποτήριον Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε ανάγεται στο 400 π.Χ.

Οι γραφές που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα είναι: η *ιερογλυφική* (περ. 2000-1750 π.Χ.)· η *γραμμική γραφή Α* (1700-1400 π.Χ.)· η *γραμμική γραφή Β* (1400-1200 π.Χ.)· η *κυπρομινωϊκή γραφή* (περ. 1500-1100 π.Χ.)· το *κυπριακό συλλαβάριο* (περ. 6ο-4ο π.Χ. αι.)· η *ελληνική αλφαβητική γραφή* (πιθ. 10ο π.Χ. αι.-σήμερα). Από αυτές έχουν αναγνωσθεί μόνον η γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο. Η ιερογλυφική, η γραμμική Α και η κυπρομινωϊκή δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί. Η ελληνική αλφαβητική γραφή είναι αυτή που χρησιμοποιείται χωρίς διακοπή από τον 8ο π.Χ. αιώνα μέχρι σήμερα.

Μπορεί οι Έλληνες να μην είναι αυτοί -με τα στοιχεία που έχουμε μέχρι σήμερα- που πρώτοι επινόησαν τη γραφή. Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι και Χεττίτες χρησιμοποιούν τη σφηνοειδή γραφή (εξελιγμένη εικονογραφική γραφή) ήδη από το 4000 π.Χ. Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν επίσης την ιερογλυφική γραφή (λογογράμματα και φωνογράμματα) ήδη από το 3000 π.Χ. μέχρι τον 1 Ιο μ.Χ. αιώνα. Το γεγονός είναι ότι ήδη τη 2η χιλιετία οι Έλληνες με τη γραμμική Β περνούν σε μια συλλαβογραφική γραφή, που είναι μια πρώτη μορφή *φωνολογικής γραφής,* αφού στηρίζεται στη συλλαβή. Κάθε γράμμα είναι και μία συλλαβή, όχι ένας φθόγγος. Ότι πρόκειται για ένα ατελές αλφάβητο (αφού ο αριθμός των δυνατών συλλαβών μιας γλώσσας είναι ως προϊόν συνδυασμών τεράστιος!) δεν υπάρχει αμφιβολία. Περί τα 90 συλλαβογράμματα χρησιμοποιήθηκαν με πολλαπλή το καθένα φωνητική αξία (το συλλαβόγραμμα [' δηλώνει τα *πε-πη, βε-βη, φε-φη* και *πει-πηι, βει-βηι, φει-φηι,* δηλαδή 12 συλλαβές-αναγνώσεις), πράγμα που γεννά δυσχέρειες στην ανάγνωση.

Έτσι, από το 1200 π.Χ. παύει να μαρτυρείται η γραμμική γραφή Β. Η ατελής γραμμική γραφή Β εγκαταλείπεται κάποτε πριν από τον 8ο π.Χ. αιώνα για μιαν οικονομικότερη και δηλωτικότερη «οιονεί συλλαβογραφική» γραφή, αφού είναι μια γραφή που δηλώνει μόνο τα σύμφωνα, αφήνοντας -όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα στις σημιτικές γραφές- να εικάσει ο αναγνώστης μόνος του τα παραλειπόμενα φωνήεντα. Οι Έλληνες, γύρω στον 10ο π.Χ. αιώνα, παίρνουν από τους Φοίνικες αυτή την (οικονομικότερη τής συλλαβογραφικής) συμφωνογραφική γραφή. Αλλά δεν στέκονται σ' αυτό. Επινοούν για πρώτη φορά στην ιστορία τής γραφής τη δήλωση των φωνηέντων, αυτών δηλαδή που αποτελούν τη βάση τής συλλαβής και τής γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φτάνουν έτσι στη δημιουργία *τής πρώτης πραγματικά αλφαβητικής γραφής, τού πρώτου αλφαβήτου,* όπου κάθε γράμμα δηλώνει και έναν φθόγγο (για οικονομία δεν χρησιμοποιούν από την αρχή διαφορετική δήλωση για κάθε είδος φωνήεντος, έτσι το Ε δηλώνει αρχικά και το ε και το *η,* το Ο και το ο και το ω, ενώ ποτέ δεν δήλωσαν με διαφορετικό γράμμα τη διαφορά μακρού και βραχέος *α,* μακρού και βραχέος ι, μακρού και βραχέος υ, γιατί έτσι θα δημιουργούνταν πλήθος νέων γραμμάτων για τα φωνήεντα). Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη δανείστηκαν οι Έλληνες από άλλους. Όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές τής ιστορίας τής γραφής[15], συμφωνούν ότι ως πρώτη ύλη τού ελληνικού αλφαβήτου χρησίμευσε το βορειοσημιτικό συμφωνογραφικό αλφάβητο. Επί τού θέματος αυτού δεν διαφωνεί κανείς. Το θέμα επί τού οποίου υπάρχει πλήθος αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση και η δημιουργία τού ίδιου τού φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος, το οποίο ανάγεται στο πρωτοχαναανικό αλφάβητο τού 1700 π.Χ.[16] Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή την ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική, την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή, ο Evans το συνδέει με τις μινωικές γραφές (Ιερογλυφικά και Γραμμική Α), άλλοι με την «ψευδοϊερογλυφική» τής Βίβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκεώνα όλων αυτών των υποθέσεων, εικασιών και θεωριών για την προέλευση τού σημιτικού αλφαβήτου, μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών -από κοινού με άλλες γραφές- στο σημιτικό αλφάβητο. Η άποψη τού καθηγητή D. Diringer[17], ενός από τους εγκυρότερους μελετητές τού αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Ο Diringer υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιοτέρων συστημάτων «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς, τού κρητικού και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων. Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών τής σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή στη Συρία τη 2η π.Χ. χιλιετία έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές τής Αιγύπτου, τής Βαβυλωνίας ή τής Κρήτης [...]. Και η σύλληψη τής συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή τής ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνεια από την Αίγυπτο. Ίχνη τής επιδράσεως τής βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων. Η επίδραση τής *κρητικής γραφής* και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, να επέδρασαν δηλαδή μόνο στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Αλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις».

Από όσα είπαμε προκύπτουν τα εξής: α) Οι Έλληνες είναι *οι πραγματικοί δημιουργοί τού πρώτου στον κόσμο αλφαβήτου, τού ελληνικού αλφαβήτου'* β) την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, σχήμα γραμμάτων, ονομασία) την πήραν οι Έλληνες από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή, ωστόσο δεν έμειναν παθητικά προσκολλημένοι σε αυτήν, αλλά εδημιούργησαν μέσα και πέρα από αυτήν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, που από αυτούς πέρασε -διά τής λατινικής του μορφής, που, όπως είπαμε, είναι ελληνική- σε ολόκληρο τον κόσμο· γ) η προέλευση τού βορειοσημιτικού συμφωνογραφικού συστήματος είναι εξαιρετικά αμφίβολη. Ανά-

15. Jensen, Diringer, Gelb, Jeffery, Naveh και., τελευταία, J.T. Hooker (εκδ.), *Reading the Past: Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet,* London: British Museum Press, 1990.

16. J. Naveh, *Early History of the Alphabet,* Leiden 1982, σ. 42.

17. D. Diringer, *The Alphabet,* London 1968[3], σ. 162-163.

μέσα στις επιδράσεις που έχει δεχθεί, πιθανότατα επηρεάστηκε και από τις μινωικές γραφές, μολονότι τόσο τα ιερογλυφικά όσο και η γραμμική γραφή Α δεν έχουν αναγνωσθεί και -κατά τις γνώμες πολλών μελετητών και τού ίδιου τού Evans- μάλλον δεν περιέχουν ελληνική γλώσσα [διαφορετική είναι η εκτίμηση τού γράφοντος για τη γλώσσα τής γραμμικής γραφής Α (βλ. ανωτ. «Περίοδοι ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας»)].

ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ[18]

Το γνωστό ζήτημα «καθαρεύουσα-δημοτική», που ταλάνισε τον τόπο μας τους τελευταίους αιώνες, είναι φυσικό να έχει επηρεάσει όλη την ελληνική γλώσσα, ιδιαίτερα δε το λεξιλόγιο που αποθησαυρίζεται στα Λεξικά. Μια σύντομη θεώρηση τού γλωσσικού ζητήματος δείχνει τα στάδια από τα οποία πέρασε η σημερινή μορφή τής γλώσσας μας.

ο γλωσσικός διχασμός τής ελληνικής γλώσσας, που έμελλε τους τελευταίους δύο αιώνες να εξελιχθεί σε «γλωσσικό εμφύλιο», ξεκινάει μεν τον Ιο π.Χ. αιώνα με το κίνημα τού Αττικισμού, αλλά δεν παίρνει τη μορφή τού διχαστικού γλωσσικού μας ζητήματος πριν από τον 19ο αιώνα. Μέχρι τότε (με μεμονωμένες εξαιρέσεις που εμφανίζονται ήδη από τον 16ο αιώνα με τον Νικόλαο Σοφιανό, τον Αγάπιο Λάνδο, τον Δ. Καταρτζή κ.ά.) η διπλή γλωσσική παράδοση, ο λόγιος γραπτός λόγος και η απλούστερη προφορική γλώσσα συνυπάρχουν χωρίς ανταγωνισμούς και διαμάχες εκ μέρους των ομιλητών τής Ελληνικής. Το γλωσσικό ζήτημα ξεκινάει, στην πράξη, στα τέλη τού 18ου αιώνα από τη διαμάχη τού Ευγένιου Βούλγαρι (1716-1806) με τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800) -ο τελευταίος υποστήριξε την απλούστερη γλώσσα, γεγονός για το οποίο δέχθηκε επίθεση από τον Βούλγαρι. Εδραιώνεται με τη διαμάχη τού Αδ. Κοραή (1748-1833) με τον Παναγ. Κοδρικά (1762-1827) -ο Κοραής υποστήριξε τα δικαιώματα τής κοινής γλώσσας, ενώ ο Κοδρικάς τάχθηκε υπέρ τής λόγιας φαναριώτικης γλωσσικής παράδοσης. Φουντώνει με τις αντιμαχόμενες απόψεις τού Ρήγα, τού Χριστόπουλου, τού Βηλαρά και τού Σολωμού προς τους Σούτσους και τους λοιπούς Φανα-ριώτες. Κορυφώνεται με τη διαμάχη τού Ψυχάρη και των Ψυχαριστών με τον Χατζιδάκι και τους υποστηρικτές τής λόγιας παράδοσης. Με τα Ευαγγελιακά (1901) και τα Ορεστειακά (1903) ο γλωσσικός διχασμός γίνεται «γλωσσικός εμφύλιος» και φθάνει στο να χυθεί ακόμη και αίμα.

Το ζητούμενο ήταν, πάντοτε, η καθιέρωση τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας, που θα διδάσκεται στο Σχολείο, θα χρησιμοποιείται στη Διοίκηση και την Επιστήμη και θα αποτελεί την επίσημη προφορική και γραπτή έκφραση τού Έθνους. Το θέμα απασχολεί αρχικά τους λογίους τού Διαφωτισμού με ηγετική μορφή τον Αδαμάντιο Κοραή, οι οποίοι πρώτοι συνειδητοποιούν ότι το Γένος δεν μπορεί να μορφωθεί, για να διεκδικήσει την ελευθερία του, χωρίς να φτάσει στην Παιδεία μέσα από τη μητρική γλώσσα που μιλάει. Οι περισσότεροι αγωνιστές για την παιδεία τού υπόδουλου Γένους υποστηρίζουν την *κοινή Ελληνική,* την απλούστερη προφορική γλώσσα (Άνθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Κούμας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Βενιαμίν ο Λεσβίος, Θεόφιλος Καΐρης κ.ά.). Ωστόσο, υπάρχουν και λόγιοι που αντιτίθενται στις θέσεις τού Κοραή (Νεόφυτος Δούκας, Στέφανος Κομμητάς κ.ά.). Για άλλον λόγο, ως υπερασπιστές μιας ακραιφνούς, καθαρά λαϊκής δημοτικής, αντιτίθενται στη διδασκαλία τού Κοραή και ο Χριστόπουλος, ο Βηλαράς και ο Σολωμός. Σημείο τής αντίθεσης είναι ο «καθαρισμός» και η «διόρθωση» τής γλώσσας που προτείνει ο Κοραής, μέσα στον οποίον περιλαμβάνει και απομάκρυνση λέξεων και τύπων τής «χυδαίας», τής λαϊκής δηλαδή γλώσσας.

Η διαμάχη οξύνεται με την εμφάνιση τού Ψυχάρη (1854-1929). Με τον Ψυχάρη η δημοτική βρίσκει τον πρώτο επιστήμονα γλωσσολόγο υπερασπιστή της, που επιχειρηματολογεί επιστημονικά. Συγχρόνως αναπτύσσει μια πρωτοφανή μαχητικότητα και αναλαμβάνει σχεδόν αποστολικό και «σωτηριολογικό» έργο, για να επικρατήσει η φυσική γλώσσα των Ελλήνων. Η διδασκαλία και το παράδειγμα του εμπνέουν και κινητοποιούν πολλούς Έλληνες: καλλιτέχνες, διανοουμένους, φοιτητές, επιστήμονες, απλούς ανθρώπους. Το ζήτημα τής γλώσσας μπαίνει στην πρώτη φάση του, στην *ηρωική-μαχητική περίοδο τον Δημοτικισμού* (1888-1917). Στον Ψυχάρη παραστέκονται γνωστά ονόματα τού παλαιότερου δημοτικισμού, όπως ο Πάλλης, ο Βλαστός, ο Εφταλιώτης, ο Ίων Δραγούμης, ο Ταγκόπουλος κ.ά., που περισσότερο ή λιγότερο συμμερίζονται τις, ακραίες συχνά, απόψεις τού Ψυχάρη.

ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), για να κατασιγάσει προσωρινώς τα πνεύματα και την οξύτητα που είχε δημιουργηθεί περί το γλωσσικό στις αρχές τού 20ού αιώνα και για να εξασφαλίσει ομοψυχία και ήπιο κλίμα κατά την προετοιμασία των βαλκανικών πολέμων μετά την ταπείνωση τού 1897, καθιερώνει συνταγματικά (για πρώτη φορά) ως επίσημη γλώσσα τού κράτους την απλή καθαρεύουσα (Σύνταγμα 1911: «Ἐπίσημος γλώσσα τού κράτους είναι εκείνη εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και τής ελληνικής εκκλησίας τα κείμενα. Πάσα προς παραφθορών αυτής έπέμβασις απαγορεύεται»).

ο Δημοτικισμός ανασυντάσσεται και αλλάζει τακτική. Επιβεβαιώνεται η αντίληψη ότι η μόνη οδός για την προώθηση τής δημοτικής γλώσσας είναι να διδαχθεί στο σχολείο. Έτσι γεννάται ο *Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός,* με την ίδρυση τού *Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1910) και, κυρίως, με τη δραστηριότητα που αναπτύσσει μέσα από το *Δελτίο τού Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1912), του οποίου τη διεύθυνση αναλαμβάνει ένας μετριοπαθής γλωσσολόγος, ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959). Με τους αγώνες τού Εκπαιδευτικού Ομίλου, παράλληλα προς τη δραστηριότητα τού Ψυχάρη και των «σκληρών» δημοτικιστών που συσπειρώνονται στον *Νουμά* (περιοδικό που υποστήριζε τον Ψυχάρη), επιτυγχάνεται να διδαχθεί για πρώτη φορά στις πρώτες τάξεις τού δημοτικού σχολείου η δημοτική γλώσσα. Αυτό γίνεται το 1917 επί Ελευθερίου Βενιζέλου από την Επιτροπή που ορίζεται στο Υπουργείο Παιδείας, για να εποπτεύσει τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Μέλη τής Επιτροπής: ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, ο Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και ο Δημήτριος Γληνός (1882-1943). Έτσι από το 1917 περνάμε στον *Κρατικό Δημοτικισμό,* όπως τον ονομάζει ο Τριανταφυλλίδης, με αλλεπάλληλες γλωσσοεκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (ανάλογα με τις εκάστοτε κυβερνήσεις), που εναλλάσσουν στη γλωσσική διδασκαλία τού σχολείου (κυρίως τού δημοτικού) την καθαρεύουσα και τη δημοτική.

Στον αγώνα για την επικράτηση τής δημοτικής μέσα από την Εκπαίδευση καθοριστικό ρόλο παίζει η στάση τού Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Με τη μετριοπάθεια και την τακτική του να δεχθεί στον κορμό τής δημοτικής τα ζωντανά λόγια στοιχεία και να μην προκαλεί με ακραίες ρυθμιστικές τοποθετήσεις, όπως έκανε ο Ψυχάρης, πυκνώνει τις τάξεις των υποστηρικτών τής δημοτικής. Παράλληλα επιδίδεται στη δημιουργία έργου υποδομής, στη σύνταξη (μαζί με μια Επιτροπή που ορίστηκε επί Μεταξά το 1938) τής πρώτης Γραμματικής τής Δημοτικής, τής «Κρατικής Γραμματικής», όπως είναι γνωστή, που εκδόθηκε το 1941. ο Ψυχάρης και οι σκληροί δημοτικιστές κατηγορούν τον Τριανταφυλλίδη και τα μέλη τού Εκπαιδευτικού Ομίλου για «συμβιβασμό» και ανεπίτρεπτες υποχωρήσεις. Ωστόσο, τα πράγματα δείχνουν ότι η τακτική που ακολουθήθηκε τότε άνοιξε τον δρόμο για την πρόοδο και την καθιέρωση τής δημοτικής 35 χρόνια αργότερα (το 1976). θ

18. Εκτενή ανάλυση τού γλωσσικού ζητήματος με εκτεταμένη βιβλιογραφία βλ. στο άρθρο μου «Το γλωσσικό ζήτημα και η εξελικτική πορεία τής ελληνικής γλώσσας μέχρι την τελευταία δεκαετία τού 20ού αι.», Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», τόμ. «Ελλάς», σ. 28-46, καθώς και τα ΣΧΟΛΙΑ στα λ. *γλωσσικός* (γλωσσικό ζήτημα) και *γλωσσαμύντορας* τού παρόντος Λεξικού.

Τριανταφυλλίδης και άλλοι δημοτικιστές απέδειξαν πως τα λεγόμενα ότι η δημοτική δεν έχει γραμματική και γι' αυτό δεν μπορεί να διδαχθεί ή ότι είναι ακατάλληλη για τον επιστημονικό λόγο κ.τ.ό. δεν ευσταθούν. Με πολλούς αγώνες και με την παραγωγή μεγάλου υποστηρικτικού έργου οδήγησαν στην επικράτηση τής δημοτικής. Η μετριοπάθεια τού Τριανταφυλλίδη συμπλήρωσε τη μαχητικότητα τού Ψυχάρη.

Στη δίνη, όμως, τού γλωσσικού και στις οξείες αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν, ξεχάστηκε ή αμαυρώθηκε η συμβολή και η εν γένει παρουσία μερικών μεγάλων μορφών, που συνέβαλαν ουσιαστικά στην προβολή και την επιστημονική σπουδή τής δημοτικής γλώσσας και, μέσα από αυτή, στην προώθηση τής προφορικής γλωσσικής παράδοσης. Πρόκειται για τις μορφές τού Αδαμάντιου Κοραή, τού Γ. Χατζιδάκι και τού Αχιλλέα Τζάρτζανου. Χωρίς το κύρος, τη βαρύτητα και τους αγώνες τού Αδ. Κοραή, για να βγει η κοινή γλώσσα από την αφάνεια και να περάσει στο προσκήνιο, είναι άγνωστο ποια θα ήταν η τύχη της σήμερα. Χωρίς, εξάλλου, το επιστημονικό έργο τού Γ. Χατζιδάκι, οι γνώσεις μας για τη δημοτική θα βρίσκονταν για δεκαετίες σε εμπειρικό επίπεδο και στο σκότος πολλαπλών πλανών και παρεξηγήσεων, τις οποίες διέλυσε η επιστημονική οξύνοια τού μεγάλου γλωσσολόγου. Το ότι δεν προσέθεσε ο Χατζιδάκις το κύρος και τις γνώσεις του στην καθιέρωση τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας είναι η αδύνατη πλευρά αυτού τού επιστημονικού κολοσσού, που μπορεί μόνο να ερμηνευθεί από την πεποίθηση του ότι η δημοτική δεν ήταν ακόμη ώριμη στην εποχή του να παίξει τον ρόλο τής επίσημης γραφομένης γλώσσας. Τέλος, χωρίς την αποτύπωση τής νεοελληνικής σύνταξης από τη σοφία τού Αχιλλέα Τζάρτζανου, θα στερούμαστε για πολύ καιρό αυτό το αγκωνάρι τού νεοελληνικού λόγου.

ο νόμος 309/1976 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως τής Γενικής Εκπαιδεύσεως» τής μεταδικτατορικής Κυβερνήσεως τού Κ. Καραμανλή επισημοποίησε τη χρήση τής δημοτικής γλώσσας στην Εκπαίδευση: «Γλώσσα διδασκαλίας, άντικείμενον διδασκαλίας και γλώσσα τών διδακτικών βιβλίων εις ολας τάς βαθμίδας τής Γεν. Εκπαιδεύσεως είναι από τού σχολικού έτους 1976-1977 ή Νεοελληνική. Ώς Νεοελληνική γλώσσα νοείται ή διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον έκφραστικόν όργανον υπό τού ελληνικού λαού και τών δοκίμων συγγραφέων τού έθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιωματισμών και ακροτητών». Μετά την Εκπαίδευση η χρήση τής δημοτικής επεκτάθηκε στη δημόσια διοίκηση, σήμερα δε είναι η κρατούσα γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων. Με Προεδρικό Διάταγμα τής Κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου (Π.Δ. 207/1982) καθιερώθηκε και η χρήση τού μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση τής διάκρισης των τόνων και χρησιμοποίηση ενός μόνον τονικού σημείου, που δηλώνει τη θέση τού τόνου στη λέξη). Και το θέμα αυτό είχε μακρά προϊστορία μέσα κυρίως στο πλαίσιο τού γλωσσικού ζητήματος, αφού πολύ νωρίς υποστηρίχθηκε η ανάγκη απλοποίησης τού τονικού συστήματος με εφαρμογή τού μονοτονικού. Ενίοτε, μάλιστα, το θέμα συνδέθηκε, όλως εσφαλμένως, και με αστήρικτες προτάσεις φωνητικής γραφής, αντικαταστάσεως δηλαδή τού ελληνικού με το λατινικό αλφάβητο για λόγους απλογραφήσεως.

Έτσι, έστω και απότομα και εσπευσμένα, δηλαδή χωρίς την απαραίτητη υποδομή και προετοιμασία (σύνταξη νέας γραμματικής, συντακτικού, λεξικού, κατάλληλων σχολικών βιβλίων), λύθηκε οριστικά από την Πολιτεία το γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε επί αιώνες τον τόπο. Βεβαίως, η βιαστική επίλυση τού μεγάλου αυτού θέματος γέννησε στη θέση τού γλωσσικού ζητήματος ένα μεγάλο γλωσσικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα ποιότητας στη χρήση τής Νεοελληνικής. Το πρόβλημα όμως αυτό μπορεί να ξεπεραστεί με κατάλληλη διδασκαλία τής γλώσσας στο σχολείο, καθώς και με ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ελλήνων σε μια πιο προσεγμένη χρήση τής γλώσσας. Η νεοελληνική γλώσσα, όταν δεν αντιμετωπίζεται στενά και μικρόψυχα σε σχέση με τις λόγιες καταβολές της, έχει τη δύναμη μιας μακραίωνης προφορικής και γραπτής καλλιέργειας, δηλαδή το μεγαλύτερο προνόμιο που μπορεί να διαθέτει μια σύγχρονη γλώσσα.

Γ.Μ.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Α. ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ (ΤΑ «ΛΗΜΜΑΤΑ»)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Τ ο σύνολο των αυτοτελών λέξεων μαζί με τις περιφραστικές λέξεις και τις λεξιλογικές φράσεις, δηλ. το σύνολο των λεξιλογικών αναφορών ("references"), που περιλαμβάνονται στο Λεξικό (κύρια, εσωτερικά, υποτεταγμένα, υποσελίδια λήμματα), ξεπερνά τις 150.000, συνυπολογιζομένων των λέξεων που περιέχονται στην ετυμολογία, στη γραμματική, στα Σχόλια και στους Πίνακες, λέξεων από όλες τις περιόδους τής ελληνικής γλώσσας. Το γλωσσικό υλικό τού Λεξικού εμφανίζεται με ευδιάκριτα μαύρα στοιχεία και περιλαμβάνει τα *κυρίως λήμματα* (τις κεφαλές των λημμάτων), τα *εσωτερικά λήμματα* ή *«ενδολήμματα»* (φράσεις ή ουσιαστικοποιημένους τύπους), τα *υποτεταγμένα λήμματα* ή *υπολήμματα* (υποτασσόμενα στο τέλος τού λήμματος) και τα *αποσπασμένα* (από το κύριο σώμα τού Λεξικού) ή *υποσελίδια λήμματα* (δίδονται στο τέλος τής σελίδας με τη μορφή Πίνακα). Εντός τού κυρίου σώματος τού Λεξικού, δηλ. ως λήμματα, σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις τής λεξικογραφίας για τη συγκρότηση τού λημματολογίου, έχουν συμπεριληφθεί τα σπουδαιότερα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, ελληνικά και ξένα τοπωνύμια), καθώς και οι συντομογραφικές δηλώσεις των αρχικών γραμμάτων των επωνυμιών διαφόρων οργανισμών, σωματείων, εταιρειών, φορέων κ.λπ., τα γνωστά *ακρωνύμια* (π.χ. Ο.Τ.Ε., Ο.Η.Ε. κ.λπ.). Σε παλαιότερες περί λεξικογραφήσεως των λημμάτων απόψεις τόσο τα κύρια ονόματα όσο και τα ακρωνύμια αποτελούσαν ιδιαίτερους πίνακες στο τέλος τού λεξικού και εκτός τού κυρίου σώματος τού λεξικού, γιατί δεν θεωρούνταν «κανονικά» λήμματα! Τα κύρια ονόματα στο παρόν Λεξικό αποτελούν βασικό συστατικό τού λημματολογίου με πληροφορίες υπό μορφή ερμηνευμάτων και -για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό- με ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε κυρίου ονόματος, ελληνικού ή ξένου. Λημματογραφήθηκαν επίσης παγιωμένες φράσεις (ρητά, παροιμίες κ.λπ.) τής Αρχαίας Ελληνικής, εφόσον δεν μπορούσαν να υπαχθούν σε σύγχρονες λέξεις (π.χ. *αι-έν αριστεύειν),* καθώς και γνωστές λατινικές φράσεις.

ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

2. Κύριο μέλημα μας υπήρξε να συγκεντρώσουμε όλο το εν χρήσει σήμερα λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής, δηλ. όλες τις λέξεις που χρησιμοποιούμε οι Έλληνες στη γλωσσική επικοινωνία μας, προφορική και γραπτή. Φυσικά, λεξικογραφήσαμε το γλωσσικό υλικό τής *Κοινής Νέας Ελληνικής* σε όποια μορφή τής σύγχρονης γλώσσας μας κι αν χρησιμοποιείται (προφορική ή γραπτή), σε όποιο ύφος (καθημερινό, οικείο, επίσημο, λόγιο, αρχαιοπρεπές), σε όποιο περιβάλλον χρήσης (κοινή χρήση, καθημερινή χρήση, λογοτεχνία, Τύπος, λαϊκή ομιλία, ευρύτερα γνωστές διαλεκτικές χρήσεις, γνωστές λέξεις αργκό). Κριτήριο εισαγωγής μιας λέξης στο Λεξικό μας είναι η χρήση της -μεγαλύτερη ή μικρότερη ή και σπάνια- στη σύγχρονη ζωντανή γλώσσα, άσχετα με την προέλευση της: αν προέρχεται από την αρχαία ή τη μεσαιωνική μας γλώσσα, από τη λόγια ή τη λαϊκή μας παράδοση ή κι αν πρόκειται για λέξη με ξενική προέλευση.

ΕΚΤΟΣ ΛΕΞΙΚΟΥ

3. Εκτός Λεξικού έμειναν, αφού προβληματιστήκαμε για καθεμία, λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται πια, λέξεις που θα είχαν τη θέση τους σ' ένα ιστορικό λεξικό τής Ελληνικής και όχι σ' ένα *συγχρονικό λεξικό,* όπως είναι το παρόν Λεξικό, το οποίο περιγράφει όλη την πολυμορφία τής σύγχρονης γλώσσας. Η Νέα Ελληνική -αποδεικνύεται περίτρανα από το Λεξικό μας- έχει τέτοιον και τόσο πλούτο λέξεων, φράσεων και σημασιών που δεν χρειάζεται να φορτώνουμε τα λεξικά μας (όπως συχνά συμβαίνει) με λέξεις τις οποίες η ίδια η γλώσσα έχει θέσει στο περιθώριο. Τολμήσαμε έτσι να αποφύγουμε σ' αυτό το Λεξικό τη νοθευμένη εικόνα τού λεξιλογίου που έχουν δώσει ορισμένα νεοελληνικά λεξικά στην προσπάθεια τους -επιστημονικά εσφαλμένη- να περιλάβουν στο λημματολόγιο όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις! Αυτή η ποσοτική και μουσειακή αντίληψη τής γλώσσας προσκρούει στα διδάγματα τής λεξικολογίας και της σύγχρονης λεξικογραφίας, γι' αυτό και απορρίπτεται από τα μεγάλα σύγχρονα επιστημονικά λεξικά άλλων γλωσσών (Webster, Longman, Collins, Larousse, Robert, Duden Brockhaus, Wahrig κ.ά.). Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο να λείπουν από νεοελληνικά λεξικά νέες ζωντανές λέξεις ευρείας χρήσεως και να περιλαμβάνονται άλλες που χρησιμοποιήθηκαν μεν κάποτε στο παρελθόν, αλλά περιέπεσαν από καιρό σε αχρησία. Τέτοιες λέξεις είναι κατάλοιπα παλαιοτέρων λεξικών που μεταφέρονται άκριτα από το ένα λεξικό στο άλλο χωρίς την απαιτούμενη λεξικολογική βάσανο. Αντιθέτως, λόγια ή αρχαιοπρεπή στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιούνται σε διάφορες μορφές απαιτητικού λόγου (επιστήμη, αρθρογραφία, δοκιμιογραφία κ.λπ.) έχουν περιληφθεί στο Λεξικό με τον ανάλογο χαρακτηρισμό.

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

4. Στο παρόν Λεξικό έχουν εισαχθεί πολλές *νέες λέξεις* (νεολογισμοί) που χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο, προερχόμενες από διάφορες πηγές (τεχνολογία, κοινωνικές και θετικές επιστήμες, ονομασίες νέων προϊόντων, διεθνείς ξένες λέξεις κ.λπ.). Τολμηροί αλλά και ιδιαίτερα προσεκτικοί υπήρξαμε στην εισαγωγή *νέων λέξεων ξενικής προέλευσης,* οι οποίες χρησιμοποιούνται πολύ σε ορισμένες μορφές επικοινωνίας (στη διαφήμιση, την τεχνολογία, στον γλωσσικό κώδικα των νέων, ακόμη και στην αργκό). Αυτό που συστηματικά εφαρμόσαμε, για να βοηθήσουμε τον προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη τής ελληνικής γλώσσας, είναι να δίνουμε παράλληλα, όπου υπάρχει, την ελληνική απόδοση τής λέξης, ώστε εναλλάξ (σε κατάλληλο περιβάλλον) ή και αποκλειστικά να μπορεί να χρησιμοποιείται, απ' όσους θέλουν, η ελληνική λέξη, έστω κι αν η χρήση της ξενίζει μερικές φορές.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΣΥΓΧΡΟΝΙΑΣ

5. Η επιλογή τού λεξιλογίου στηρίχτηκε στην *αρχή τής ιδιοσυγχρονίας*. Περιλάβαμε δηλ. στο Λεξικό λέξεις που χρησιμοποιούνται στη συγχρονία τής Νέας Ελληνικής, αλλά σε εκείνο το τμήμα της που είναι γνωστό ως *Κοινή Νέα Ελληνική*. Η αρχή αυτή εξασφαλίζει τη συνοχή τού λημματολογίου τού Λεξικού και προφυλάσσει από το να περιληφθούν λέξεις ξένες προς τον ομιλητή τής *Κοινής Νέας Ελληνικής*, είτε γιατί ανήκουν στο ιδίωμα μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (ιδιωματικές ή διαλεκτικές λέξεις), είτε γιατί χρησιμοποιούνται μόνον από ορισμένες ομάδες σε μια συνθηματική μεταξύ τους επικοινωνία (όπως είναι λ.χ. τα μάγκικα, τα καλιαρντά ή άλλες συνθηματικές γλώσσες). Ωστόσο, λέξεις διαλέκτων ή ιδιωμάτων ή και συνθηματικών γλωσσών που πέρασαν στην Κοινή έχουν ενταχθεί κανονικά στο λημματολόγιο.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

6. Ιδιαίτερα οξύ και λεπτό είναι το θέμα των *επιστημονικών όρων*. Κι αυτό γιατί η σημερινή γλώσσα έχει υιοθετήσει και χρησιμοποιεί, στις σύνθετες ανάγκες επικοινωνίας που τη διέπουν, πολλούς όρους διαφόρων επιστημών (ιατρικής, βιολογίας, κοινωνιολογίας, πολιτικής, οικονομίας, τεχνολογίας κ.λπ.) που αποτελούν κοινό κτήμα. Τέτοιοι όροι δεν μπορούν να λείψουν από ένα λεξικό σήμερα. Κι από την άλλη πλευρά, με τη ραγδαία ανάπτυξη των επιστημών έχουν πλαστεί χιλιάδες ειδικών επιστημονικών όρων, που είναι άγνωστοι και στον πιο καταρτισμένο ομιλητή τής γλώσσας, και έχουν τη θέση τους στα ειδικά λεξικά επιστημονικών όρων. Αποτέλεσμα: Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό από επιστημονικούς όρους που κρίναμε ότι χρησιμοποιούνται στη γλωσσική επικοινωνία των πολλών.

ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ

7. Στα κυρίως λήμματα έχουν περιληφθεί επίσης: (α) κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια ΛΗΜΜΑΤΩΝ κ.ά.)˙ διευκρινίζουμε ότι στα ανθρωπωνύμια περιλαμβάνονται, για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό, τα κυριότερα βαπτιστικά ονόματα (δεν περιλάβαμε τα επώνυμα σπουδαίων προσώπων τής ιστορίας, τής τέχνης κ.λπ.)· στα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε κυρίως αυτά που έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον για την ιστορία τού ελληνισμού (π.χ. Θερμοπύλες, Αλεξάνδρεια, Κωνσταντινούπολη, Δερβενάκια, Σμύρνη κ.ά.), τα ονόματα των ελληνικών νησιών, των πρωτευουσών των νομών τής χώρας, των γεωγραφικών διαμερισμάτων και ορισμένων μεγάλων περιοχών, των κυριότερων βουνών, λιμνών και ποταμών από τα ξένα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε τα ονόματα των κρατών τού Ο.Η.Ε., των πρωτευουσών των κρατών-μελών τής Ε.Ε. και μερικών άλλων γνωστών πόλεων από όλο τον κόσμο. Προτιμήσαμε κυρίως πόλεις και περιοχές που εμφανίζονται στα Ελληνικά με εξελληνισμένη μορφή, πράγμα που έχει γλωσσικό και ιστορικό ενδιαφέρον, π.χ. Νυρεμβέργη (Nürnberg), Νέα Υόρκη (New York), Τεργέστη (Trieste), Προβηγκία (Provence) κ.ά. Έχουν επίσης περιληφθεί τα ονόματα των ωκεανών και των κυριότερων θαλασσών, βουνών, λιμνών και ποταμών τού κόσμου (με έμφαση, όμως, στα ονόματα που απαντούν με εξελληνισμένο ή προσαρμοσμένο στα Ελληνικά τύπο, π.χ. Δούναβης, Αμαζόνιος, Βαϊκάλη, Μισσισσιππής) (β) ακρωνύμια ή αρκτικόλεξα *(Ο.Τ.Ε., Δ.Ε.Η., Ο.Η.Ε.* κ.τ.ό.) (γ) παγιωμένες φράσεις από την αρχαία ή την εκκλησιαστική γλωσσική παράδοση, που δύσκολα θα εντάσσονταν (ως φράσεις | «ενδολήμματα») στα λήμματα τής νεοελληνικής γλώσσας (π.χ. *αιέν αριστεύειν)* (δ) παγιωμένες λατινικές εκφράσεις που ακούγονται και γράφονται συχνά σε ένα πιο απαιτητικό επίπεδο γλωσσικής επικοινωνίας (επιστημονική γλώσσα, δοκιμιογραφία κ.λπ.)· π.χ. λημματογραφούνται τα sui generis, urbi et orbi κ.ά. Οι φράσεις αυτές λημματογραφούνται αντιστοίχως στα εξής γράμματα (σύμφωνα με μια συμβατική, για πρακτικούς λόγους, αντιστοιχία λατινικών και ελληνικών γραμμάτων):

a → α	d → ντ	g → γκ	j → ι	n → ν	q → κ	t → τ	X→ξ
b → μπ	e → ε	*h* → χ	I → λ	o → ο	r → ρ	u → ου	y → υ
C→K	f → φ	i → t	m→ μ	ρ → π	s → σ	ν → β	z → ζ

Στο εσωτερικό των λατινικών λέξεων ή φράσεων (π.χ. ad calendas graecas) τα b, d, g θεωρήθηκαν συμβατικά ως αντίστοιχα των β, δ, γ και ακολούθησαν ανάλογη αλφαβητική σειρά. Στις φράσεις αυτές, καθώς και στις ξένες λέξεις που λημματογραφούνται με τον ξενικό τους τύπο, σημειώνεται σε παρένθεση πώς προφέρονται, π.χ. **de jure...** (προφέρεται *ντε γιούρέ),* **sui generis...** (προφέρεται *σούι γκένερις)* (ε) ένα είδος λημμάτων τού Λεξικού αποτελούν και οι Πίνακες (π.χ. των αριθμών και των αριθμητικών γενικότερα, των στρατιωτικών βαθμών, των νομισμάτων, τής ιεραρχίας τής Εκκλησίας κ.τ.ό.). Οι *Πίνακες* παρέχουν, από τη διάρθρωση τους, χρήσιμες πληροφορίες που διευκολύνουν και συμπληρώνουν την κατανόηση αντίστοιχων λημμάτων τού Λεξικού (π.χ. *αντισυνταγματάρχης, αρχιμανδρίτης, εφέτης, ελβετικό φράγκο* κ.λπ.). Μ' αυτό τον τρόπο αποφεύγονται ανούσιοι ή κυκλικοί ορισμοί που επιβαρύνουν συνήθως τα λεξικά, χωρίς να συμβάλλουν όσο χρειάζεται στην κατανόηση των αντίστοιχων λέξεων.

Β. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

1. Κάθε λήμμα τού Λεξικού ανήκει σε μία από τις εξής κατηγορίες: (α) κυρίως λήμματα· είναι αυ-ΛΗΜΜΑΤΩΝ τά που αποτελούν την κεφαλή κάθε λήμματος. Στα λήμματα αυτά εντάσσονται και κατανέμονται όλες οι γλωσσικές πληροφορίες που περιλαμβάνει το Λεξικό. Τα κυρίως λήμματα εξαίρονται και οπτικά με μαύρα γράμματα μεγαλύτερου μεγέθους από τα υπόλοιπα και η αρχή τους εξέχει τυπογραφικά από κάθε στήλη (β) υπο-λήμματα, λήμματα υποτεταγμένα στα κυρίως λήμματα. Στα λήμματα αυτά δεν δίδεται ερμήνευμα, γιατί η σημασία τους προκύπτει αυτομάτως από τη σημασία τού κυρίως λήμματος στο οποίο υποτάσσονται. Έτσι αποφεύγονται αυτονόητοι, τετριμμένοι ή κυκλικοί ορισμοί τής σημασίας ορισμένων παραγώγων λέξεων (π.χ. *επιπλάκι* έναντι τού *έπιπλο,*

παρεπιδημία έναντι τού *παρεπίδημο, παροδικότητα* έναντι τού *παροδικός* κ.λπ.). Η σύνταξη τέτοιων λημμάτων βοηθεί στην οικονομία τού Λεξικού και εφαρμόζεται στη σύγχρονη λεξικογραφία. Τα υπολήμματα διακρίνονται με μικρότερα από το κυρίως λήμμα μαύρα γράμματα και δίδονται στο τέλος (και εντός) τού κυρίως λήμματος (γ) **εσωτερικά λήμματα** ή **«ενδολήμματα»·** πρόκειται για λεξικές συνάψεις («συντάγματα») από δύο ή περισσότερες λέξεις που αποτελούν πάγιες φράσεις ή εκφράσεις και εκφέρονται στον λόγο από κοινού˙ π.χ. στο λ. *αρχή* εσωτερικά λήμματα είναι τα: στην *αρχή, κατ' αρχάς, κατ' αρχήν, ευθύς εξαρχής, κάνω την αρχή, αρχής γενομένης, κάθε αρχή και δύσκολη, αρχή άνδρα δείκνυσι* κ.ά.˙ επίσης, στην κατηγορία αυτή ανήκουν και ουσιαστικοποιημένοι τύποι επιθέτων με ξεχωριστή σημασία. Τα εσωτερικά λήμματα δηλώνονται στο Λεξικό με μικρότερα (από αυτά τής κεφαλής τού λήμματος) μαύρα πλάγια στοιχεία (δ) **αποσπασμένα λήμματα**, λήμματα με απολύτως διαφανή, οιονεί αυτονόητη για τον ομιλητή σημασία, που δεν έχουν ανάγκη ερμηνεύματος. Πρόκειται συνήθως για παράγωγες ή σύνθετες λέξεις, που μπορεί να έχουν επ' ευκαιρία χαρακτήρα. Τα λήμματα αυτά με μικρότερα μαύρα στοιχεία δίδονται υπό μορφή πίνακα στο τέλος τής σελίδας όπου ανήκουν αλφαβητικώς. Τα λήμματα αυτά -που θα μπορούσαν ενίοτε και να παραλειφθούν- δίδονται για λόγους πληρότητας τού Λεξικού και για να δειχθεί, με οικονομικό τρόπο, ο παραγωγικός πλούτος τής γλώσσας.

ΟΜΟΓΡΑΦΑ ΛΗΜΜΑΤΑ

2. Λήμματα ομόγραφα διαφορετικής ετυμολογίας διακρίνονται με εκθέτες, π.χ.

πένα[1] (< ιταλ. penna), πένα* (< αγγλ. penny) πλάνη[1] (< αρχ. *πλανώ* | *-ώμαι),* πλάνη[2] (< λατ. plana)

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΛΗΜΜΑ

3. ο συνήθης τύπος τής λέξης που τίθεται ως κύριο λήμμα (κεφαλή λήμματος), ενίοτε ακολουθείται από δευτερεύοντες φωνητικά διαφοροποιημένους τύπους· π.χ.

παρωνυχίδα κ. παρανυχίδα (η)... **περβάζι κ. πρεβάζι** (το)...

Οι τύποι που διαφοροποιούνται στην κατάληξη τίθενται στο τέλος τού ερμηνεύματος με την ένδειξη «Επίσης»· π.χ.

Πειραιάς (ο)... Επίσης (λογ.) Πειραιεύς {Πειραιώς} κ. (λαϊκ.) Περσίας

Κάθε κύριο λήμμα αποτελείται από ορισμένες βασικές λεξικογραφικές πληροφορίες. Συγκεκριμένα αποτελείται από: (α) **γραμματικές πληροφορίες** σχετικά με την κλίση ή τους χρόνους ρημάτων, το γένος και την κλίση ουσιαστικών, τα γένη επιθέτων κ.λπ. (β) **ερμηνεύματα**, δηλ. ορισμό τής σημασίας | των σημασιών κάθε λήμματος· οι σημασίες αριθμούνται και υποδιαιρούνται σε επί μέρους σημασίες, διασαφούνται δε με πληροφορίες (χαρακτηρισμούς) και με χρήσεις ή και παραδείγματα που δείχνουν πότε και πώς χρησιμοποιούνται στη γλώσσα (γ) **λεξιλογικές φράσεις,** που δηλώνουν τις παγιωμένες (σε φράσεις) χρήσεις κάθε λήμματος και τη μία ή περισσότερες σημασίες του (δ) **συνώνυμα** και **αντώνυμα** (αντίθετα) κάθε σημασίας, όπου υπάρχουν, κρίνεται σκόπιμο να δηλωθούν (ε) ετυμολογία τού λήμματος, που δηλώνει την αρχική προέλευση, τον αρχικό τύπο, τη μεταβολή τής αρχικής σημασίας ή τού τύπου κ.λπ. (στ) **σχόλια** (σε επιλεγμένα λήμματα), αναφερόμενα στη χρήση τής λέξης, στη σημασιολογική διαφορά της από άλλες συνώνυμες ή συγγενικές, σε προβλήματα ορθογραφίας τής λέξης, στην ετυμολογική της προέλευση, εφόσον έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε λάθη που γίνονται κατά τη χρήση τής λέξης κ.λπ. Στο (β) και το (γ) μέρος τού λήμματος δίδονται συχνά **χαρακτηρισμοί** που προσδιορίζουν τη χρήση (σε ποιες μορφές και περιπτώσεις επικοινωνίας χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση). Επίσης, στα ρήματα δίδονται και **συντακτικές πληροφορίες** (αν το ρήμα χρειάζεται συμπλήρωμα, δηλ. αν είναι μεταβατικό ή όχι κ.λπ.), καθώς και σε άλλα μέρη τού λόγου, όταν κρίνεται αναγκαίο˙ π.χ. **εναντίον** πρόθ. (λόγ.) (+γεν.)...

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

1. Συμβολίζονται συνήθως με αγκιστροειδείς αγκύλες τού τύπου { }· π.χ.

θέαμα (το) (θεάμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. (α) ό,τι γίνεται...

κάθοδος (η) {καθόδ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) η κίνηση από ...

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΣΗ

2. Μέσα σε τέτοιες αγκύλες δίδονται γραμματικές πληροφορίες που αναφέρονται στην κλίση ονομάτων, επιθέτων και ρημάτων, εφόσον εμφανίζουν μορφολογικό ή τονικό ενδιαφέρον. Ιδιαίτερη προσπάθεια καταβλήθηκε για την οικονομική αλλά και ακριβή περιγραφή τής κλίσεως, με τη δήλωση κυρίως τής μετακίνησης τού τόνου σε ορισμένες πτώσεις *(δάσκαλος: δασκάλου, δασκάλων, δασκάλους),* τής ύπαρξης διτυπίας σε ορισμένες πτώσεις *(δημόσιος: δημόσιου,* π.χ. *δημόσιου νο σοκομείου,* και *δημοσίου,* π.χ. *δημοσίου υπαλλήλου- πόλης* και *πόλεως* κ.ά.), τής συνίζησης (π.χ. *βιά-ζω* ενώ *βι-ά-ζω, κατσίκι, κατσικ-ιού* κ.ά.), τής ρηματικής πολυτυπίας σε σχέση και με το επίπεδο χρήσεως *(εκλέχθηκα, εξελέγην),* τής απουσίας πτώσεως ή τής ύπαρξης σπάνιων ή δύσχρηστων τύπων, τής χρήσης ορισμένων μόνο χρόνων στα ρήματα κ.ά. Παραδείγματα:

κάλλος (το) {κάλλ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} Εδώ δίδονται οι τύποι τής γενικής τού ενικού και τής ονομαστικής | αιτιατικής πληθυντικού, γιατί έχουν μορφολογικό ενδιαφέρον, όπως και η πληροφορία ότι η λέξη δεν σχηματίζει γενική πληθυντικού (δεν υπάρχει στην Ελληνική τύπος των *καλλών!).*

σύνοδος (η) {συνόδ-ου | -ων, -ους}

Εδώ οι τύποι στην αγκύλη έχουν τονικό ενδιαφέρον: δηλώνουν τη μετακίνηση τού τόνου στη γενική ενικού καθώς και στη γενική και αιτιατική πληθυντικού.

τραπέζι (το) {τραπεζ-ιού | -ιών) Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση τού τόνου στη γενική ενικού και πληθυντικού καθώς και η συνίζηση -ιού | -ιών, ενώ στο λ. *τραπέζιο* {τραπεζί-ου | -ων} έχουμε μόνο κίνηση τού τόνου χωρίς συνίζηση στη γενική ενικού και πληθυντικού.

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση τού τόνου μόνο στη γενική πληθυντικού.

κυβέρνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ... Εδώ δηλώνεται η διτυπία στη γενική ενικού *(κυβέρνηση* και *κυβερνήσεως)* καθώς και η μετακίνηση τού τόνου σε ορισμένες πτώσεις.

Στα ρήματα δίδονται ο ενεργητικός και μεσοπαθητικός αόριστος, η μεσοπαθητική μετοχή και τυχόν λόγιοι τύποι˙ π.χ.

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ..... {άνοιξα, ανοί-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος) ...

Σε ρήματα τονιζόμενα σε *-ώ* δίδεται ο τύπος κλίσεως *(εκτελώ, εκτελείς..., εκτιμώ, εκτιμάς...* κ.λπ.) και οι χρόνοι σε όλη τους την ποικιλία (λογ., λαϊκ. κ.λπ.)" π.χ.

εκτελώ ρ. μετβ. (εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα κ. λογιότ. εξετελέσθην, μτχ. εκτελεσθείς, -είσα, -έν), -εσμένος) ...

Άλλες πληροφορίες εντός αγκυλών:

Πάσχα (το) {άκλ.} 1. η μεγαλύτερη χριστιανική ...

Στα επίθετα δίδονται οι τύποι που εμφανίζουν δυσκολίες στην κλίση ή στον σχηματισμό τους· π.χ.

αμαθής, -ής, -ές {αμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- αμαθέστ-ερος, -ατός} ...

ΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

3. Γραμματικές πληροφορίες δίδονται και εκτός αγκυλών: είναι αυτές που αμέσως μετά από κά θε λήμμα προσδιορίζουν σε ποια γραμματική κατηγορία («μέρος τού λόγου») ανήκει κάθε λέξη. Οι πληροφορίες αυτές δίδονται ως εξής:

Το άρθρο μετά το λήμμα δηλώνει ότι η λέξη είναι ουσιαστικό˙ π.χ.

βιταμίνη (η) {βιταμινών} 1. καθεμιά από διάφορες ... **βούλευμα** (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ...

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που διαδέχεται...

βολτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. (συντομ. V) η διεθνής μονάδα ...

Οι καταλήξεις μετά το λήμμα δηλώνουν ότι η λέξη είναι επίθετο· π.χ.

έτοιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για ... **ασθενής,** -ής, -ές {ασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή) ... **ευγνώμων,** -ων, -ον {ευγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} ...

Η συντομογραφία ρ. δηλώνει ότι η λέξη είναι ρήμα˙ π.χ. **αρχίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρχισα} ...

Η συντομογραφία επίρρ. δηλώνει ότι η λέξη είναι επίρρημα˙ π.χ.

ανρίως επίρρ. [αρχ.] (εμφατ.-εκφραστ.) ...

Η συντομογραφία πρόθ. δηλώνει ότι η λέξη είναι πρόθεση· π.χ.

προς πρόθ.· δηλώνει: 1. κατεύθυνση: *πήρε τον δρόμο ~ το βουνό* ...

Η συντομογραφία σύνδ. δηλώνει ότι η λέξη είναι σύνδεσμος· π.χ.

είτε σύνδ.· για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων ...

Η συντομογραφία επιφών. δηλώνει ότι η λέξη είναι επιφώνημα.

Οι συντομογραφίες αντων. και μόρ. δηλώνουν ότι η λέξη είναι αντίστοιχα αντωνυμία ή μόριο.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

4. Ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι γραμματικές πληροφορίες που δίδονται επ' ευκαιρία συγκεκριμένων λέξεων π.χ.

θέλω ρ. μετβ. {θέλεις κ. θες, πληθ. λαϊκ. θέμε, θέτε, θένε | ήθελα, θέλησα, ηθελημένος} 1. έχω την επιθυμία, τη διάθεση, την πρόθεση ...

Γραμματικές πληροφορίες δίδονται, όταν χρειάζεται, και σε άλλα σημεία τού λήμματος: στην ετυμολογία˙ π.χ.

ειωθός (το)...

[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. τού αρχ. *εἴωθα* «έχω τη συνήθεια» (παρακ. με ενεστ. χρήση) < *σε-σΡωθ-α, αναδιπλασιασμένος τ. τού ...

επανιδείν (το)...

[ΕΤΥΜ. < *επαν)α)-* + αρχ. *ἰδεῖν,* απρφ. αορ. β' τού *ορώ.* Η φρ. *εις το επανιδείν* είναι απόδ. τού γαλλ. au revoir].

στο τέλος τού ερμηνεύματος στον τύπο που ακολουθεί το «Επίσης» (εδώ δεν επαναλαμβάνονται το άρθρο, οι καταλήξεις ή οι συντομογραφίες μερών τού λόγου, αν συμπίπτουν με τού κυρίου λήμματος), π.χ.

άβακας (ο)... Επίσης (λόγ.) **άβαξ** [αρχ.] {άβακος}.

σε υπολήμματα (υποτεταγμένα λήμματα)· π.χ.

παρελθοντολογία (η)... — παρελθοντολογώ ρ. {-εις...}

Δ. ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

1. Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει περί τους 100.000 ορισμούς σημασιών που, μαζί με τις υπόλοιπες σημασιολογικές πληροφορίες (χρήσεις, παραδείγματα, συνώνυμα, αντώνυμα, σχόλια), υπερβαίνουν τις 500.000.

Κύριος σκοπός ενός λεξικού και καθοριστικό κριτήριο τής ποιότητας του είναι τα *ερμηνεύματα* που δίνει σε κάθε λήμμα: με πόση ακρίβεια, επάρκεια και πληρότητα εξηγεί, «ερμηνεύει» τη σημασία κάθε λέξης (ή «ενδολήμματος» ή υπολήμματος) τού λεξικού, ο όρος *ερμήνευμα* δηλώνει κάθε πληροφορία σχετική με τη σημασία ή τη χρήση κυρίου λήμματος, «ενδολήμματος», υπολήμματος ή λέξεως που περιλαμβάνεται σε σχόλιο, πίνακα ή ετυμολογία˙ τα ερμηνεύματα αριθμούνται είτε με αραβική αρίθμηση, προκειμένου για τις βασικές σημασίες τού λήμματος, ή με ελληνική (α, β, γ ...), προκειμένου για υποδιαιρέσεις σημασίας η οποία αριθμείται με αραβικό αριθμό (π.χ. 1. (α) ... (β) ...) ή με λατινική, προκειμένου για περισσότερες τής μίας σημασίες φραστικού ονόματος ή έκφρασης, ο *ορισμός* τής σημασίας (ή των σημασιών) ενός λήμματος είναι το κύριο και το δυσκολότερο έργο κάθε λεξικού. Η αρχή που πρυτάνευσε στη σύνταξη των ερμηνευμάτων -κύρια αρχή τής σύγχρονης λεξικογραφίας- είναι να δίδονται στον αναγνώστη, με τρόπο απλό και κατανοητό, όσες πληροφορίες χρειάζονται για να καταλάβει τη σημασία τού λήμματος. Έτσι, κατά κανόνα, αποφεύγεται να δίδονται αντί ορισμού ένα ή περισσότερα συνώνυμα, λέξεις δηλ. με παραπλήσια σημασία, που μπορεί οι ίδιες να είναι άγνωστες στον αναγνώστη, με κίνδυνο να ερμηνεύονται μερικές φορές «τα άγνωστα δι' αγνώστων». Η τακτική που ακολουθήθηκε, εξάλλου, προκειμένου για λήμματα με γνωστικό (εγκυκλοπαιδικό) ενδιαφέρον από διάφορες περιοχές τού επιστητού, ήταν να αποφύγουμε τη χρήση εξειδικευμένων επιστημονικών όρων (π.χ. τον ορισμό των χρωμάτων με βάση τη θέση τους στο φάσμα των χρωμάτων ή την παράθεση, προκειμένου για ζώα ή φυτά, λατινικών ονομασιών και πληροφοριών για γένη, συνομοταξίες, οικογένειες κ.τ.ό. που είναι άγνωστες στον μη ειδικό αναγνώστη), εκτός από περιπτώσεις όρων επιστημονικών κλάδων (λ.χ. ιατρικής, νομικής κ.λπ.), όπου δεν ήταν δυνατό να μη γίνει αναφορά σε ορισμένους όρους, οι οποίοι όμως ερμηνεύονται στα οικεία λήμματα.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

2. Κύριο πρόβλημα στη σύνταξη τού ερμηνεύματος ενός λήμματος είναι η ύπαρξη σε μια λέξη περισσοτέρων τής μίας σημασιών. Τότε απαιτείται λεξικογραφικώς -και εφαρμόστηκε συστηματικά στο παρόν λεξικό- η *οριοθέτηση* των σημασιών τής λέξης: πόσες και ποιες σημασίες εμφανίζει. Εδώ ο λεξικογράφος έχει να αντιμετωπίσει δύο δυσχερή ζητήματα: (α) πότε πρόκειται για ιδιαίτερη, αναγνωρίσιμη από τους ομιλητές, *σημασία* και όχι για απλή *χρήση* (β) πόσες, με αυτή την έννοια, σημασίες μπορούν να αναγνωριστούν στη συγκεκριμένη λέξη. Στο παρόν Λεξικό καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια για την οριοθέτηση των σημασιών κάθε λήμματος.

Σε περίπτωση περισσοτέρων τής μίας σημασιών, οι σημασίες αριθμούνται (βλ. κ. ΔΙ). Ζήτημα γεννάται τότε με ποια σειρά πρέπει να δοθούν οι σημασίες. Τα κριτήρια που ακολουθήθηκαν στη σειρά των σημασιών είναι η *έκταση τής χρήσεως* κάθε σημασίας και η *βασική, κυριολεκτική ή πρωταρχική σημασία* μιας λέξης σε σχέση με άλλες που παράγονται από αυτήν. Έτσι προτάσσεται στην αρίθμηση η σημασία με την οποία χρησιμοποιείται ευρύτερα η λέξη ή, όταν οι διάφορες σημασίες της χρησιμοποιούνται ισοδύναμα, προτάσσεται η σημασία από την οποία κρίνεται ότι προήλθαν οι άλλες (συνεκδοχικώς, μεταφορικώς, κατ' επέκταση κ.λπ.). Δεν χρειάζεται να λεχθεί πόσο δύσκολο έργο είναι η οριοθέτηση των σημασιών των λέξεων, με την κατάλληλη μάλιστα κάθε φορά σειρά. Πρέπει, επίσης, να ομολογηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η αναγνώριση μιας σημασίας είναι, αναπόφευκτα, προϊόν υποκειμενικής εκτιμήσεως τού λεξικογράφου και μπορεί να διαφέρει από λεξικό σε λεξικό. Στην πραγματικότητα, η κατάτμηση τού σημασιολογικού φάσματος κάθε λήμματος σε διακεκριμένες σημασίες είναι από τα λεπτότερα αντικείμενα τού έργου τού λεξικογράφου, αποτελεί δε μεγάλη διανοητική πρόκληση.

Ας σημειωθεί ότι σημασίες τού λήμματος, οι οποίες έχουν απομακρυνθεί τόσο πολύ από τις άλλες, ώστε να δίνουν την εντύπωση άλλης «λέξης» (στον βαθμό που η σημασία είναι καθοριστικός παράγοντας τής λέξης), δηλώνονται με τη χρησιμοποίηση μιας ευδιάκριτης τελείας (· «βούλ-λας») πριν από τη συγκεκριμένη σημασία˙ π.χ.

αδιάθετος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα ... · 4. αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί:... *στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν ~...* · 6. ΝΟΜ. αυτός που δεν άφησε διαθήκη: *πέθανε*

ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

3. Κάθε σημασία ή, αλλιώς, κάθε ερμήνευμα ενός λήμματος υποστηρίζεται από χρήσεις και παραδείγματα. Σκοπός και των δύο είναι να καταστήσουν περισσότερο εύληπτη και προσιτή στον αναγνώστη τη σημασία ή τις σημασίες κάθε λήμματος τού Λεξικού. *Χρήσεις* είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές τής σημασίας μιας λέξης˙ οι χαρακτηριστικές και αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις όπου χρησιμοποιείται μια σημασία. Ως *χρήσεις* χαρακτηρίζονται στο παρόν Λεξικό μία ή περισσότερες λέξεις που συνδυάζονται με τη λέξη-λήμμα σε κάθε σημασία και δείχνουν σε ποιες περιπτώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η συγκεκριμένη σημασία ενός λήμματος. Οι χρήσεις που δίδονται είναι, φυσικά, ενδεικτικές και όχι εξαντλητικές. Το κυρίως λήμμα στις χρήσεις, αντί να

επαναλαμβάνεται, δηλώνεται με το σύμβολο ~, όπου αυτό δεν παρουσιάζει πρόβλημα, π.χ.

μυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά...: ~ *σχέδιο* | *μήνυμα* | *κατάλογος* | *επαφή 1*...

Συχνά, η σημασία τής συγκεκριμένης λέξης φωτίζεται και με παραδείγματα (ισχύει και εδώ η χρήση τού συμβόλου -)· π.χ.

ζωή (η)...: *νοιάζεται μόνο για τη - του* || *θυσίασαν τη ~ τους* ...

Παραδείγματα δίδονται και για τα «ενδολήμματα» (φραστικά ονόματα ή εκφράσεις), όπου το σύμβολο ~ αντικαθιστά ολόκληρη τη φράση, όταν αυτό δεν προκαλεί πρόβλημα· π.χ.

σκύλος (ο) ...· ΦΡ. **(α) σο*** ***τον σκύλο με τη γάτα*** για τη σχέση ανθρώπων που καβγαδίζουν συνεχώς: *τρώγονται*

Στην περίπτωση που το γένος ή ο αριθμός τού λήμματος δεν μπορούν εύκολα να εννοηθούν ή ένα όνομα έχει ιδιάζουσα κλίση ή ένα ρήμα χρησιμοποιείται σε διαφορετικό τύπο από το πρώτο πρόσωπο ενεστώτα, τότε δεν χρησιμοποιείται το σύμβολο ~, αλλά γράφεται ο πλήρης τύπος· π.χ. ***θέαμα*** (το)... : *ο φόρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο* ...

Το ίδιο ισχύει και για τις φράσεις· π.χ.

πλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ...· ΦΡ. **πλέκω** ***το εγκώμιο (κάποιου)*** λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον): *ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο τού υπουργού* ...

Με τα *παραδείγματα* φαίνεται καλύτερα η χρήση τής σημασίας μιας λέξης μέσα σ' ένα ευρύτερο λεκτικό σύνολο (πρόταση). Ως παραδείγματα στο Λεξικό χρησιμοποιούνται προτάσεις από τον καθημερινό προφορικό και γραπτό λόγο, δευτερευόντως δε παροιμίες, στίχοι από τραγούδια, παραθέματα από λογοτεχνικά έργα κ.λπ. Η παράθεση παραδειγμάτων από παροιμίες, γνωστά τραγούδια κ.λπ., δείχνει καλύτερα τη σημασία μιας λέξης, φτάνει να έχει επιλεγεί μια πολύ χαρακτηριστική λεκτική εφαρμογή κι όχι ένα ιδιάζοντος ύφους -και γι' αυτό λιγότερο δηλωτικό- παράδειγμα. Δεν είναι η νεολογία, αλλά η κοινή συμβατική χρήση, την οποία αποσκοπεί να αναδείξει λεξικογραφικά ένα παράδειγμα.

Παραδείγματα και χρήσεις τού παρόντος Λεξικού αντλούνται από το *Λεξικογραφικό Αρχείο* τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών, από γραμματειακές πηγές, από συστηματικές αποδελτιώσεις χρήσεων στον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά) και άλλες γλωσσικές πηγές (π.χ. από τον «Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας», το ηλεκτρονικό Σώμα Γλωσσικού Υλικού -corpus- τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου). Γενικότερα, τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται στο Λεξικό απεικονίζουν το κοινό γλωσσικό αίσθημα στην αβίαστη εκφορά τού λόγου. Συχνά δε το παράδειγμα τεκμηριώνει την ύπαρξη ορισμένης σημασίας, η οποία μπορεί να μην είναι αμέσως αντιληπτή από μόνον τον ορισμό.

ΕΡΜΗΝΕΥΜΑΤΑ

4. Μεγάλη σημασιολογική βαρύτητα στο Λεξικό έχουν και τα ερμηνεύματα που αναφέρονται στα «ΕΝΔΟΛΗΜΜΑΤΩΝ» εσωτερικά λήμματα ή «ενδολήμματα» (βλ. Β1). Τα «ενδολήμματα» αυτά, ως παγιωμένες χρήσεις - εκφράσεις, διαφέρουν από τις πολλές και περιστασιακές λεξιλογικές συνάψεις μιας λέξης (χρήσεις), επειδή διαθέτουν δική τους σημασία, και αποτελούνται είτε από λεξιλογικές συνάψεις (π.χ. *ανώτατη εκπαίδευση, αντίστροφη μέτρηση)* είτε από (περι)φραστικές λέξεις (π.χ. *φακοί επαφής, λέξη-κλειδί)* είτε από παροιμίες (π.χ. *και την πίτα σωστή και τον σκύλο χορτάτο, άνθρακες ο θησαυρός* κ.λπ.) είτε από ιδιωτισμούς *(δίνω τα παπούτσια στο χέρι, βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά)* είτε από την επιστημονική ορολογία (π.χ. *αντιποίηση αρχής, αναγκαστική εκτέλεση, λειτουργικός αναλφαβητισμός* κ.λπ.). Οι σημασίες των «ενδολημματων» εντάσσονται μέσα στις σημασίες τού λήμματος, εκεί όπου ανήκουν σημασιολογικώς, έστω κι αν ενίοτε η ένταξη έχει εξ ανάγκης συμβατικό χαρακτήρα, ή αριθμούνται αμέσως μετά τη σημασία στην οποία υπάγονταν σε περίπτωση που η ένταξη ορισμένων εκφράσεων σε σημασία δεν είναι εφικτή, αυτές τοποθετούνται στο τέλος τού ερμηνεύματος με το σύμβολο τής βούλλας (·). Καταχωρίζοντας τα «ενδολήμματα» στις ανάλογες σημασίες τού λήμματος, αποφύγαμε (την εύκολη λύση) να τις σωρεύσουμε στο τέλος κάθε λήμματος ή να τις δώσουμε ως χωριστά λήμματα. Στην πρώτη περίπτωση (στο τέλος τού λήμματος) θα δίνονταν απομονωμένες και θα χρειαζόταν να επαναληφθούν πληροφορίες που δίδονται στην οικεία σημασία, ενώ στη δεύτερη περίπτωση (ως αυτοτελή λήμματα, πράγμα που γίνεται σε μεγάλα λεξικά, όπως το Webster) θα αναγκαζόμασταν να επαναλάβουμε ετυμολογικές, γραμματικές και άλλες πληροφορίες που δίνουμε στα αντίστοιχα λήμματα ή να παραπέμπουμε σε όλα αυτά.

Ας σημειωθεί ότι οι περιφραστικές λέξεις (φραστικά ονόματα), οι εκφράσεις και οι επιστημονικοί περιφραστικοί όροι δίδονται εντός τού λήμματος, εκεί όπου είναι πιθανότερο να τις αναζητήσει κανείς, ενώ υπάρχουν κατά κανόνα παραπομπές και σε άλλα λήμματα, στα οποία θα μπορούσαν να αναζητηθούν (π.χ. η φράση *μαύρη αγορά* ερμηνεύεται στο λ. *μαύρος,* αλλά υπάρχει παραπομπή και στο λ. *αγορά).*

Τέλος, όταν ένα «ενδολήμμα» έχει περισσότερες από μία σημασίες, ακολουθείται υποκατηγοριο-ποίηση των σημασιών σύμφωνα με τις αρχές που εφαρμόζονται στα κυρίως λήμματα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

5. Το πώς, πού και γιατί χρησιμοποιούμε μια λέξη με αυτήν ή εκείνη τη σημασία είναι μια πολύ ΛΗΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ χρήσιμη πληροφορία για όποιον συμβουλεύεται ένα λεξικό. Στο παρόν Λεξικό τέτοιου είδους πλη-ΣΗΜΑΣΙΩΝ ροφορίες δίδονται με τριών ειδών *χαρακτηρισμούς* που εμφανίζονται -όπου χρειάζεται- στην αρχή τής σημασίας τού λήμματος ή και μέσα στο λήμμα. Οι χαρακτηρισμοί αφορούν: (α) στο πώς, στο *ύφος* με το οποίο χρησιμοποιείται μια λέξη ή σημασία, και στο πόσο, στη συχνότητα τής χρήσης του *(αρχαιοπρεπές, λόγιο, λαϊκό, οικείο, σπάνιο* κ.λπ.) (β) στο πού, το *είδος* γλωσσικής επι-

κοινωνίας όπου χρησιμοποιείται μια σημασία *(λογοτεχνία, διάλεκτοι, αργκό* κ.ά.) (γ) στο γιατί, στον *σχολιασμό* που επιδιώκει ο ομιλητής, όταν χρησιμοποιεί μια σημασία *(ειρωνική χρήση, σκωπτική, υβριστική, μειωτική, εκφραστική* κ.λπ.). Ειδικότερα: (α) ο όρος *λόγιο* (συντομογραφία «λογ.») χρησιμοποιείται για λέξεις ή τύπους που προέρχονται από την καθαρεύουσα, διατηρώντας το τυπικό της, ή για λέξεις και τύπους που ταιριάζουν στο ύφος τού λόγου των μορφωμένων ανθρώπων (β) ο όρος *λαϊκό* (συντομ. «λαϊκ.») αναφέρεται σε λέξεις ή τύπους τής γλώσσας των λαϊκών στρωμάτων, που παρουσιάζουν απόκλιση στη μορφολογία ή την προφορά από τους κοινούς νεοελληνικούς τύπους (που συντομογραφούνται ως «καθημ.») (γ) ο όρος *αρχαιοπρεπές* (συντομ. «αρχαιοπρ.») δηλώνει λέξεις τής αρχαίας ή τής αρχαΐζουσας γλώσσας που ακολουθούν και το τυπικό τους (δ) ο όρος *λαϊκότερο* (συντομ. «λαϊκότ.») δηλώνει λέξεις ή τύπους που προέρχονται από τον προφορικό κυρίως λόγο των ανθρώπων των μη αστικών περιοχών (περιφέρειας, επαρχίας), αποκλίνοντας από την Κοινή (αστική) Νεοελληνική. Προκειμένου να δηλωθούν σημασίες που ο ομιλητής πρέπει να χρησιμοποιεί με ιδιαίτερη προσοχή (λέξεις ταμπού, π.χ. ανατομικών οργάνων, σεξουαλικής υφής κ.τ.ό.), γιατί πρόκειται για κοινωνικά «απαγορευμένες λέξεις», χρησιμοποιείται μπροστά από αυτές το θαυμαστικό (!). Παραδείγματα χαρακτηρισμών:

αραβόσιτος (ο) ... (λόγ.) το καλαμπόκι...

παιδιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την παιδική ηλικία ...

μαλαματώνω ρ. μετβ. [μεσν.] ... (λαϊκ.) 1. επιχρυσώνω ...

χαφιές (ο) ... (κακόσ.) 1. αστυνομικός ή συνεργάτης τής ...

μπουχτίζω ρ.... (εκφραστ.) 1. φθάνω σε κορεσμό ...

κεφάλας (ο)... **2**. (σκωπτ.) ο χοντροκέφαλος, αυτός που δεν ...

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ ΕΝΟΣ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

6. Χαρακτηρισμοί άλλου είδους και με διαφορετική λειτουργία χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν *τις σχέσεις μεταξύ των σημασιών* μιας λέξης, δηλ. πώς περνάει η λέξη από τη μία σημασία στην άλλη. Τέτοιοι είναι οι χαρακτηρισμοί: *κυριολ.* (κυριολεκτική χρήση), *μτφ.* (μεταφορική χρήση), *συνεκδ.* (συνεκδοχικά), *κατ' επέκτ.* (κατ' επέκταση), *γενικότ.* (γενικότερα), *ειδικότ.* (ειδικότερα), *καταχρ.* (καταχρηστικά) κ.ά. Παραδείγματα:

κεφάλαιο (το)... 3. (περιληπτ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρίως ως οργανωμένης ...

τραπέζι (το)... **1**. έπιπλο με τέσσερα συνήθ. πόδια ... 2. (ειδικότ.) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό ... 3. (συνεκδ.) το γεύμα ή το δείπνο ...

ξεστρατίζω ρ.... **1**. (κυριολ.) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό:... 2. (μτφ.) φεύγω από τον σωστό δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά ...

μύθος (ο)... **1.** η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης ... 2. (ειδικότ.) η αφήγηση που αναφέρεται με αλληγορικό ... 3. (κατ' επέκτ.) η διήγηση που αποτελεί πλάσμα τής ανθρώπινης ...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΛΑΔΩΝ

7. Αναγκαίοι είναι οι χαρακτηρισμοί στις σημασίες λημμάτων και «ενδολημμάτων» που προέρχονται από διαφόρους κλάδους (επιστήμης, τεχνολογίας, τέχνης κ.λπ.). Γι' αυτό με μικρά κεφαλαία γράμματα δηλώνονται συντομογραφικώς οι διάφοροι κλάδοι: ΑΡΧΪτ.(εκτονική), ΜΕΤΕΩΡ.(ολογία), θΪκοΝ.(ομία), θΡΥΚΤ.(ολογία) κ.λπ. Παραδείγματα:

εντολή (η) **1.** (γενικά) η διαταγή ή παραγγελία ... 2. ΠΟΛΓΓ. εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής ... 3. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει... 4. ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω τής τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησης της ... 5. ΠΛΗΡΟΦ. οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή ...

ανάληψη (η) **1**. η απόσυρση χρημάτων ... 5. ΙΑΤΡ. η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο, κάκωση κ.τ.ό. 6. ΕΚΚΛΗΣ. *Ανάληψη* (η) (α) η ενσώματη άνοδος τού Χριστού στους ουρανούς ...

ΕΙΔΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

8. Επ' ευκαιρία χαρακτηρισμοί (ειδικές πληροφορίες) δίδονται σε σημασίες, οσάκις κρίνεται απαραίτητο για την κατανόηση τής σημασίας. Παραδείγματα:

εμβόλιμος, -η, -ο ... 3. (στο θέατρο) *εμβόλιμο* (το) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων ... ΣΥΝ. ιντερμέτζο ...

ιμάτιο (το) {ιματί-ου | -ων) (λόγ.) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτώνα ή πέπλο ...

μεγαλόσχημος, -η, -ο **1**. (για μοναχούς) αυτός που έχει...

ΣΥΝΘΕΤΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

9. Πολλές φορές οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν τις σημασίες είναι σύνθετοι, με πληροφορίες από περισσότερες κατηγορίες χαρακτηρισμών. Παραδείγματα:

μπακάλης (ο)... 2. (μτφ.-κακόσ.) αυτός που κάνει πρόχειρους υπολογισμούς ή προχειροδουλειές, που δουλεύει εμπειρικά ... **εξωνημένος,** -η, -ο (λόγ.-μειωτ.) εξαγορασμένος, αυτός που ...

μωρόσοφος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) 1. ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός ...

μηχανόβιος, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες ...

Ε. ΣΥΝΩΝΥΜΑ - ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ΑΝΤΙΘΕΤΑ)

ΟΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ - ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

1. Με χα σύμβολα ΣΥΝ. και ΑΝΤ. δηλώνονται αντιστοίχως τα ΣΥΝΩΝΥΜΑ και τα ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ή ΑΝΤΙΘΕΤΑ), ήτοι λέξεις που έχουν παραπλήσια σημασία (συνώνυμα) ή που έχουν αντίθετη σημα σία (αντώνυμα | αντίθετα) σε σχέση με τη σημασία τού λήμματος και τού ερμηνεύματος στα οποία αναφέρονται. Σκοπός των συνωνύμων - αντωνύμων είναι να βοηθήσουν συμπληρωματικά στην κατανόηση τής σημασίας. Επιπλέον, τα συνώνυμα και τα αντώνυμα βοηθούν τον ομιλητή να διευρύνει τις επιλογές του στην έκφραση μιας σημασίας, επιτυγχάνοντας ποικιλία, ακρίβεια, δια φοροποίηση κ.λπ.

Όπως είπαμε πιο πάνω, στον ορισμό αποφεύγεται συστηματικά η παράθεση συνωνύμων, τα οποία δίδονται στο τέλος κάθε σημασίας, αμέσως μετά τις χρήσεις και τα παραδείγματα. Σε σπάνιες περιπτώσεις που ένα συνώνυμο ή αντώνυμο είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθεί στον ορισμό μιας σημασίας, δεν δίδεται στα συνώνυμα - αντώνυμα. Συνώνυμα - αντώνυμα δίδονται επίσης σε εκ-φράσεις και φραστικά ονόματα, όπου αυτό είναι δυνατόν, π.χ.

ανοίγω το βήμα... ΣΥΝ. επιταχύνω ΑΝΤ. επιβραδύνω, ***στο πει και φει...*** ΣΥΝ. αμέσως, στο άψε-σβήσε

ΣΕΙΡΑ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ - ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

2. Τα συνώνυμα και τα αντώνυμα δεν δίδονται κατά αλφαβητική σειρά αλλά σύμφωνα με τη *σημασιολογική* και *υφολογική εγγύτητα* που έχουν προς την αντίστοιχη σημασία τού λήμματος (τα συνώνυμα) ή με τη σημασιολογική διαφορά | αντίθεση που εμφανίζουν (τα αντώνυμα). Αυτό βοη-θεί τον χρήστη τού Λεξικού να επιλέξει καλύτερα και ταχύτερα το συνώνυμο που χρειάζεται.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ - ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

3. Συχνά τα συνώνυμα και τα αντώνυμα συνοδεύονται από *χαρακτηρισμούς* (όπως και οι σημασίες των λημμάτων), ώστε να είναι κατάλληλα προειδοποιημένος ο αναγνώστης τού Λεξικού για τη σωστή χρήση τους.

Παράδειγμα:

εξόντωση (η)... **1**. ο πλήρης αφανισμός... ΣΥΝ. εξολόθρευση, (λαϊκ.) ξεπάστρεμα ... **σαΐτα** (η)... **3**. (α) ειδικό εξάρτημα τού αργαλειού... ΣΥΝ. (λόγ.) κερκίδα ...

ΣΤ. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

ΟΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. Το παρόν λεξικό είναι συγχρόνως και ετυμολογικό. Σε κάθε λήμμα παρέχονται επαρκείς και επιστημονικά αξιόπιστες ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε λέξης (αρχική ρίζα, αρχική σημασία, εξήγηση μεταβολών στον τύπο και στη σημασία, προσδιορισμός τής πρώτης εμ-φάνισης κ.λπ.). Δεν ετυμολογούνται μόνον οι λέξεις προφανούς ετύμου (βλ. παρατήρηση 10). Σε μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου ισχύει η *ετυμολογική* ή *ιστορική ορθογραφία* (για το αν θα γράφουμε δηλ. *κτήριο* ή *κτίριο, αϊτός* ή *αητός, αβγό* ή *αυγό, γειρτός* ή *γυρτός, πιλοτή* ή *πυλωτή* κ.λπ.), η ετυμολογία αποκτά πρόσθετη βαρύτητα, υπό τον όρο βεβαίως ότι στηρίζεται στις αρχές τής γλωσσικής επιστήμης και όχι σε εμπειρικές ετυμολογήσεις ή παρετυμολογήσεις («λαϊκή ετυμολογία») των λέξεων.

ΟΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

2. Η ετυμολογία των λέξεων, των προθημάτων και των επιθημάτων, ένας από τους δυσκολότερους και πλέον εξειδικευμένους τομείς τής επιστήμης, έχει στηριχθεί (ως προς τα έτυμα που περιλάβαμε σε αυτό το Λεξικό) σε έγκυρη και πλούσια, ελληνική και ξένη, βιβλιογραφία. Εντούτοις, ο αναγνώστης θα πρέπει να έχει υπ' όψιν του ότι ακόμη και μια ικανοποιητική ετυμολόγηση είναι δυνατόν να ανατραπεί, εφόσον υπάρξουν νέα στοιχεία ή μαρτυρίες ή αν αποδειχθεί ότι μια άλλη πρόταση είναι πιο οικονομική, δηλαδή λιγότερο περίπλοκη.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

3. Λέξεις με *συνεχή παρουσία* από την Αρχαία Ελληνική μέχρι σήμερα ή λέξεις που *επανενεργο-ποιήθηκαν* από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας κατά τους δύο τελευταίους αιώνες *(ουρανός, γη, θάλασσα, άνθρωπος - δημοκρατία, σχολή, επιστήμη, υπουργός κ.λπ.)* δεν αρκούμαστε απλώς να τις χα-ρακτηρίσουμε αρχαίες, αλλά ετυμολογούμε την ίδια την αρχαία λέξη, γνωρίζοντας ότι είναι σπάνιο ή αδύνατο για τον μέσο αναγνώστη να ανατρέξει σε υψηλής ποιότητας ειδικά ετυμολογικά λεξικά τής Αρχαίας Ελληνικής. Με τον τρόπο αυτόν καταδεικνύεται αφενός η ενότητα τής ελληνικής γλώσσας, αφετέρου η στενή σχέση της με άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (κυρίως τού ευρωπαϊκού χώρου), γι' αυτό και προτιμήσαμε -όσο ήταν εφικτό- παραδείγματα και παράλληλους τύπους κυρίως από την αγγλική, τη γαλλική, τη γερμανική και την ισπανική γλώσσα. Οι αρχικές ρίζες λέξεων τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στην οποία ανήκει και η Ελληνική, έχει καθιερωθεί να σημειώνονται, ως αμάρτυρες, με αστερίσκο (π.χ. Ι.Ε. *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω»).

ακόντιο (το)...
[ΕΤΥΜ, < αρχ. *άκόντιον,* υποκ. τού *άκων, -οντος* «ακόντιο» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ag-na «στάχυ», acus «άχυρο» σανσκρ. as-ânish «αιχμή βέλους», γερμ. Ahle «σούβλα», αγγλ. ear «στάχυ», ολλ. aar, γαλλ. aigu «οξύς» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-ανθα, άκ-ρος, άκ-τή* κ.ά.].

μέσος, -η, -ο ...
[ΕΗΜ αρχ. < Ι.Ε. *medhyo- «μεσαίος», πβ. σανσκρ. mâdhyah, λατ. médius (> ισπ. medio), αρμ. mëj-, γερμ. Mitte, αγγλ. mid, ιρλ. mid- (α' συνθ.) κ.ά. Ομόρρ. *μεσ-άζων, μεσα-ϊος, μεσ-ίτης, μεσό-γειος, μεσο-λαβώ* κ.ά.].

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

4. Στο ετυμολογικό τμήμα παρέχονται κατά κανόνα και *σημασιολογικές πληροφορίες.* Αναφέρουμε την αρχική σημασία μιας λέξεως (εφόσον διαφέρει από τη σημερινή), καθώς και την ερμηνεία τής σημασιολογικής μεταβολής, όποτε δεν είναι αυτονόητη. Ακόμη, ετυμολογούμε και τις δάνειες σημασίες, μνημονεύοντας τη γλώσσα προελεύσεως ή το περιβάλλον χρήσεως τής λέξης.

αμαρτάνω ρ. αμετβ....
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ά-μαρτ-* < **ά-* + *smart- < ά- στερητ. + *smrt- < Ι.Ε. *smer- «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω - θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smâr-ati «θυμάται», λατ. mer-ëre «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. *μέρος* (< **σμέρ-ος), μέρ-ιμνα, μοίρα* (< **μόρ^α), ειμαρμένη* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. cata, την οποία οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

μητροπολίτης (ο)...
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο πολίτης μητροπόλεως», < αρχ. *μητρόπολις.* Η σημ. «επίσκοπος τής πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι. μ.Χ.)].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

5. Ετυμολογούμε συστηματικά τόσο τις λέξεις που αποτελούν δάνεια από ξένες γλώσσες όσο και τις *δάνειες φράσεις,* εφόσον έχουμε ασφαλείς πληροφορίες. Όταν πρόκειται για λογοτεχνική ή βιβλική φράση ή για παραδεδομένο απόφθεγμα ή τίτλο, συνήθως παραθέτουμε εντός παρενθέσεως την πρωτότυπη μορφή τής φράσης και την πηγή της. Σε άλλες περιπτώσεις σημειώνουμε δίπλα στη φράση *χρονολογική ένδειξη* (αν είναι αρχαία, μεταγενέστερη ή μεσαιωνική) ή παρέχουμε αναλυτικές πληροφορίες στο ετυμολογικό τμήμα.

ματώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ.... **6.** (η μτχ. ***ματωμένος,*** *-η, -ο)* (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτός που έχει πλημυρίσει στο αίμα: ~ *πουκάμισο | χώμα | μύτη | γόνατο* (β) (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που βάφτηκε, που σημαδεύτηκε από αίμα, δηλ. από φόνους, σφαγές και συναφή περιστατικά: *«Ο - γάμος» (Boda de sangre,* δράμα τού Φ.Γκ. Λόρκα). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αιματώ (-όω) < αίμα].*

σημείο (το) ...· ΦΡ. (α) ***σημεία των καιρών*** *(σημεία των καιρών,* Κ.Δ. Ματθ. 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ. κακό): *τα -, λένε πολλοί, δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή* (β) ***σημεία και τέρατα*** *(σημεία και τέρατα,* Κ.Δ. *Πράξ.* 4, 30 κ.α.) (i) γεγονότα πολύ παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, απίστευτα ή απαράδεκτα γεγονότα: ~ *έγιναν στις εκλογές: κατηγορίες για νοθεία, εκβιασμούς, παρατυπίες και πολλά άλλα* 9. ΕΚΚΛΗΣ. ***σημείο τού σταυρού*** *(σημεῖον,* Ευσέβιος, 4ος αι. μ.Χ.) το σύμβολο τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, το σχήμα τού σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα τού δεξιού χεριού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σημεῖον,* αρχική σημ. «σημάδι, σήμα», < *σήμα* (βλλ.). Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *σημείο εκκινήσεως | αφίξεως | τομής | επαφής | στηρίξεως* (< γαλλ. point de départ | d'arrivée | d'intersection | de contact | d'appui), *νεκρό | μελανό σημείο* (< γαλλ. point mort | noir), *γλωσσικό σημείο* (< γαλλ. signe linguistique), *ευαίσθητο | αδύνατο σημείο* (< γαλλ. point sensitif | faible), *νικώ στα σημεία* (< γαλλ. vaincre aux points), *δίνω σημεία ζωής* (< γαλλ. donner signes de vie), *σημείο ελέγχου (*< αγγλ. checkpoint), σε *τέτοιο σημείο,...* (< γαλλ. à tel point), *μέχρις ενός σημείου* (< αγγλ. up to a point), *τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* (< γαλλ. les quatre points cardinaux)].

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

6. Στο ετυμολογικό τμήμα καταγράφονται τόσο τα *άμεσα δάνεια* (στα οποία η Ελληνική έχει δανειστεί τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο τής ξένης λέξης) όσο και τα *έμμεσα δάνεια* τής Ελληνικής. Κατά την παρουσίαση των δανείων χρησιμοποιούμε την ακόλουθη τυπολογία: **Ελληνογενής ξένος όρος:** Λόγια λέξη σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα (κυρίως Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική) από ελληνικά συνθετικά στοιχεία.

αεροδυναμικός, -ή, -ό ...
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique].

Αντιδάνειο: Λαϊκό δάνειο από ξένη γλώσσα (συνήθως Ιταλική, Βενετσιάνικη ή Τουρκική), το οποίο έχει απώτερη ελληνική αρχή. Αντιδιαστέλλεται προς τον *ελληνογενή ξένο όρο* (βλ. ανωτέρω).

καλούπι (το)...
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < μεσν. *καλούπιν* < τουρκ. kalip < αραβ. qalib < αρχ. *καλάπους | καλόπους* «ξύλινο πόδι». Βλ. κ. *καλαπόδι].*

Μεταφραστικό δάνειο: Ακριβής απόδοση ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ.χ. η σειρά των ξένων στοιχείων κ.λπ.

Διαδίκτυο (το) ...
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Internet],

Απόδοση: Απόδοση του περιεχομένου ξένης λέξεως χωρίς ακριβή αντιστοιχία.

ταχυπαλμία (η)...
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. palpitation].

Μεταφορά: Άμεσο δάνειο τής Ελληνικής, γραμματικά προσαρμοσμένο, το οποίο έχει ενταχθεί σχετικώς πρόσφατα (δηλ. τους δύο τελευταίους αιώνες) στο λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής:

μασίστας (ο)...
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Maciste (όν. μυώδους ήρωα ταινιών τής δεκαετίας τού '60), πιθ. < γαλλ. machiste < macho (σήμερα με άλλη σημ.) < ισπ. macho < λατ. masculus «αρσενικός»].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

7. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στους *νεολογισμούς,* ιδίως σε αυτούς που έχουν λόγια προέλευση. Με τη βοήθεια ελληνικών και ξένων (αν πρόκειται για δάνεια) ειδικών λεξικών έχει προσδιοριστεί, κατά το εφικτό, η παλαιότερη γνωστή μαρτυρία αυτών των λέξεων ωστόσο, μπορεί να αποδειχθεί ότι ορισμένες τέτοιες μαρτυρίες, που έχουν ληφθεί από το λεξικό τού Σ. Κουμανούδη, είναι ακόμη παλαιότερες.

πολιτισμός (ο) [1804] ...
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δημόσια διοίκηση», < αρχ. *πολίτης* (κατά τα ρ. σε *-ίζω).* Στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. περιέγραψε επίσης την ευγένεια και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου τής πόλης (βλ. κ. *αστείο).* Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. civilisation. Με τη νεότ. σημ. η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδάμ. Κοραή].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

8. Έμφαση έχει δοθεί και στην παροχή ετυμολογικών πληροφοριών για τα *κύρια ονόματα* (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.λπ.). Σημειώνεται ότι η ετυμολόγησή τους είναι εξαιρετικά δυσχερής και συχνά αβέβαιη, καθώς τα κύρια ονόματα συνήθως αποτελούν επιβιώσεις απώτερων χρονικών περιόδων και ιστορικών, κοινωνικών κ.ά. συνθηκών, για τις οποίες δεν έχουμε επαρκείς πληροφορίες.

Λεμεσός (η)...
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νεμεσός* (με τροπή τού ν σε λ από τους Φράγκους). Κατά μία άποψη, < *Νεμεσό* < *Νε-μεθό* < *Νεμαθό* < *Ναμαθό* < *Αμαθο* < *Αμαθοϋσα* ή *Αμαθουσία,* πιθ. εξαιτίας τής γειτνίασης με την αρχ. πόλη *Αμαθοϋντα.* Προβληματική είναι η ετυμ. αναγωγή σε τ. *Τελμησσός* (από όπου και η γραφή *Λεμησσός,* πβ. εν *Λεμησσφ Κύπρου).* Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν. *Νέμεσος* < *Ανέμεσος* < *Ανάμεσος* (ενν. *πόλις),* επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *Αμαθουντα* και το *Κούριον].*

Στυλιανός (ο)...
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (< αρχ. *στύλος),* από τη συνήθεια των *στυλιτών* μοναχών να ασκητεύουν πάνω σε στύλους. Αργότερα, το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριώσει «σαν στύλος» το νεογέννητο, να γίνει ο «στύλος» τού σπιτιού].

ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

9. Συχνά συμβαίνει στην ετυμολογία να μην υπάρχει μια ευρύτερα αποδεκτή και απόλυτα πειστική πρόταση για την προέλευση μιας λέξης. Τότε, είτε δηλώνεται ότι η λέξη είναι *αγνώστου ετύμου* είτε ότι είναι *αβέβαιου ετύμου,* οπότε παρέχονται ορισμένες από τις πιθανότερες ετυμολογικές ερμηνείες τής λέξεως. Προς εξοικονόμηση χώρου και για να μην επιβαρυνθεί το Λεξικό με πληροφορίες που δεν μπορούν εύκολα να αξιοποιηθούν, αποφύγαμε να δώσουμε βιβλιογραφικά στοιχεία (πού και από ποιον έχει διατυπωθεί μια ετυμολογική πρόταση), πράγμα που αποτελεί έργο ενός ειδικού ετυμολογικού λεξικού.

κόσμος (ο)...
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τάξη, διευθέτηση», αβεβ. ετύμου. Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές κατευθύνσεις: (α) *κόσμος* < **κόν-σμος* < *koii-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *ken- «διευθετώ αρμονικά», πβ. λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. sâmsati κ.ά. (β) *κόσμος* < **κόδ-σμος,* που συνδ. με το αρχ. επίθ. *κεδ νός* «σοβαρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < **χόθ-μος* < I.E. *ghodh- «συνδέω, συναρμόζω». Η λ. απέκτησε τη σημ. τού συνόλου των πραγμάτων στο Σύμπαν και στην οικουμένη λόγω τής τάξης και τής αρμονίας που χαρακτηρίζει το φυσικό υλικό σύστημα. Επιπλέον, δήλωσε και το σύνολο των έμ βίων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας].

ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

10. Όταν το έτυμον δίδεται αναλυτικά σε συγκεκριμένο λήμμα, τότε σε άλλα συναφή λήμματα (κυρίως παράγωγα), καθώς και γενικότερα σε λήμματα προφανούς ετύμου, ακολουθούνται δύο κατευθύνσεις:
(α) Σημειώνεται αν η λέξη είναι *αρχαία, μεταγενέστερη* ή *μεσαιωνική.*
(β) Σε νεότερες λέξεις δίδεται *χρονολογική ένδειξη* (βλ. παρατήρηση 7).
Οι πληροφορίες αυτές σημειώνονται στην αρχή τού λήμματος (κύριου ή υποτεταγμένου) και εντός ορθογώνιων αγκυλών [ ] και αναφέρονται στην αρχική μορφή τής λέξης (λ.χ. *καρτερικότης,* ενώ το λήμμα είναι *καρτερικότητα).*

καρτερικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκαρτέρηση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις: ~ *ύφος* | *στάση* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. υπομονετικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **καρτερικ-ά** | **-ώς** [αρχ.] επίρρ.

καρτερικότητα (η) {1893J {χωρ. πληθ.(η ιδιότητα τού καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκαρτέρηση.

Ζ. ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

1. Αφού το λεξικό είναι, από τη φύση του, καταγραφή τού συνόλου των λέξεων και των φράσεων που χρησιμοποιούνται στην επικοινωνία, κοντολογίς ολόκληρη η γλώσσα, είναι φυσικό κατά την αναζήτηση των λέξεων να γεννώνται στον αναγνώστη απορίες και ερωτήματα ως προς τη σωστή χρήση των λέξεων, τον σωστό σχηματισμό τους, την ορθογραφία τους, την ετυμολογία, τη διαφορά τής σημασίας τους από άλλες λέξεις, τη σχέση τους προς άλλες συναφείς λέξεις κ.λπ. Ως απάντηση σε τέτοιες πιθανές απορίες έχουν γραφεί τα σχόλια που περιλαμβάνονται στο παρόν Λεξικό, ο αναγνώστης, πάντως, θα παρατηρήσει ότι κατά τον σχολιασμό αποφεύγεται, κατά κανόνα, να χαρακτηριστούν «λάθη» λέξεις, τύποι, δομές κ.λπ. που χρησιμοποιούνται ευρύτερα και αυτό που επιδιώκεται είναι να ερμηνευθεί η χρήση τους.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

2. Κάθε γλωσσικός σχολιασμός δίδεται στο τέλος τού λήμματος εντός πλαισίου. Η κεφαλή τού λήμματος μέσα στο σχόλιο λειτουργεί σαν ένα είδος τίτλου και δηλώνει το περιεχόμενο τού σχολίου, το οποίο μπορεί να ποικίλλει· π.χ.

διαστημικός ή διαοτηματικός; Τα ουσιαστικά σε **-μα** σχηματίζουν κανονικώς παράγωγα επίθετα σε **-ικός** από το θέμα τής γενικής: *σύστημα - συστηματ-ικός* (γεν. *συστήματ-ος), μάθημα*.....

εκμεταλλεύομαι - αξιοποιώ. Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν **αξιοποιώ** έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το **εκμεταλλεύομαι** και αρνητικό. Το *εκμεταλλεύομαι* υποδηλώνει.....

Έλληνες - Γραικοί - Ρωμιοί. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες του μέχρι σήμερα βίου του.....

εκδίκηση: συνώνυμα. Το εκδίκηση είναι η κύρια λέξη τής Ελληνι κής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα τού κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του.....

Όταν το σχόλιο αφορά μόνο σε ένα λήμμα, δεν τίθεται τίτλος αλλά απλώς η κεφαλίδα ΣΧΟΛΙΟ· στο λ. *έκδοση* π.χ.

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **έκδοση** με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρω-τοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς.....

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

3. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στις *δυσκολίες* που αντιμετωπίζει ο μέσος Έλληνας στον γραπτό λόγο ή στην προφορική χρήση τής γλώσσας μας. Τέτοιες δυσκολίες εντοπίζονται στην ορθογραφία των λέξεων, σε σημασιολογικές διαφορές ορισμένων λέξεων μεταξύ τους, σε λάθη ως προς τον σχηματισμό μερικών λέξεων κ.λπ. Έτσι υπάρχουν σχόλια λ.χ. για ζητήματα ορθογραφίας:

-νκ- ή -γγ-; ορθογραφία, **(α) Οι ελληνικής προελεύσεως λέξεις** που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με -νγ· είτε με ·γκ- ανά λογα με την ετυμολογική τους προέλευση.....

γυιος ή γιος; Από το αρχ. **υιός,** που από νωρίς προφερόταν ως /ios/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου *υι σε* | είναι αρχαίος), πλά στηκε με συμπροφορά («συνίζηση») .....

μακριά ή μακρυά; Η παλαιότερη γραφή τής λ. με *-υ-* **(μακρυά)** δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. **μακρύς** (μεταπλασμένο τ. τού *μακρός)* και, όπως τα λοιπά επίθ. σε *-ύς*.....

Επίσης *αλλήθωρος, δικλίδα, ανεξιθρησκία, μαζί, ορθοπαιδικός, γειρτός, Θεοφάνια, αναφιλητό* και πολλά άλλα.

Αρκετά σχόλια αναφέρονται σε συνήθη «λάθη» που παρατηρούνται στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο τής Ελληνικής. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

δικτάτορας - δικτάκτορας, δικτατορία - δικτακτορία. Πολύ συνη θισμένο λάθος -που ακούγεται και από μορφωμένους- είναι η χρήση τύπων με -κ- (μπροστά από το *-τορ-)* .....

ωρίμαση ή ωρίμανση; ωρίμαση - ωριμότητα. Συχνά χρησιμοποιεί ται ο τ. **ωρίμανση** αντί τού κανονικού τ. **ωρίμαση,** που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε **-άζω,** το **ωριμάζω.....**

Επίσης *ουσιαστικά - ουσιωδώς, χρονολογία - ημερομηνία, τέως - πρώην, προηγουμένως - προη-γούμενα, πιθανώς - πιθανόν, αδίκως - άδικα, αρτηριοσκλήρωση - αρτηριοσκλήρυνση* κ.ά.

Πολλά σχόλια αφορούν σε ουσιώδεις σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες συναφείς λέξεις που αξίζει να προσεχθούν για καλύτερη αξιοποίηση τού λεξιλογικού θησαυρού και αποφυγή αστοχημάτων στη χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

επίδραση - επιρροή - επήρεια. **Η λ. επήρεια** δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά.....

γεγονός - συμβάν - περιστατικό - επεισόδιο. **Το γεγονός** υπο γραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πρά ξης· το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση .....

αλλαγή: συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική .....

Επίσης *επιχείρημα - ισχυρισμός - σόφισμα, κληρονομώ - κληροδοτώ, ειρήσθω εν παρόδω - εν τη ρύμη του λόγου, παρακαλώ: συνώνυμα, αυτόνομος - αυτοτελής, ιδιαιτερότητα: συνώνυμα, πλη-ροφορητής - πληροφοριοδότης, όμοιος - ίδιος - ο αυτός, νύξη: συνώνυμα* κ.λπ.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

4. Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτή που αναφέρεται σε ετυμολογικά ζητήματα με τη γενικότερη έννοια τής προέλευσης και τής ιστορικής εξέλιξης των λέξεων. Παραδείγματα:

αστείος - χωρατατζής - αγροίκος - δημώδης - χωριάτης | χωρι κός. Ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις - αστικά κέντρα, επαρχία - χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων.....

Βαλκάνια, Βαλκανική - Ιλλυρική - Ελληνική Χερσόνησος. Προτού η Χερσόνησος τού Αίμου ονομαστεί **Βαλκανική** (από την τουρκική ονομασία τού Αίμου ως «ψηλού όρους» **«oca Balkan).....**

Ομοίως, *μαθαίνω - μούσα, άγριος - αγροίκος - άγρυπνος, αίγλη - λάμψη - γόητρο - γοητεία, άθλος - άθλιος - άθλο - έπαθλο - βραβείο, Αθήνα, παππάς, πανεπιστήμιο - πανδιδακτήριο- «πα-νεπιστημόνιο»- «πανεπιστημείο», στήλες - στύλοι, Έλληνες - Γραικοί - Ρωμιοί, μήνας* (ετυμολογία των ονομάτων των μηνών), *αγορά- αγοράζω - αγορεύω* κ.λπ.

ΣΧΟΛΙΑ ΛΕΞΕΩΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

5. Ελληνικής και ξένης προελεύσεως λέξεις που εμφανίζουν ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον ως προς την προέλευση, την ιστορία, την απόδοση ή τη χρήση τους περιλαμβάνονται σε ειδικά σχόλια, π.χ.

κέφι - ενκεφής - εγκέφιος)!)- Στο κύμα τού καθαρισμού (τής ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικρά τησε κατά τον 19ο αι. σύμφωνα με διδάγματα τού Κοραή .....

δολάριο - τάλιρο. Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή. Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ. tallero, που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. T(h)aler, συγκεκομμένο τ. τού Joachimsthaler.....

Ανάλογα σχόλια βρίσκονται στα λήμματα *λουλούδι, ιντερβιού, λογικός, αλέ-ρετούρ - αμφο-τερήλατο, αποχαιρετισμοί, απλοέπεια, ενδυμασία, ρεπόρτερ* κ.ά.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

6. Πολλά σχόλια αναφέρονται σε θέματα σχηματισμού των λέξεων, μορφολογίας (γραμματικής δομής), παραγωγής και σύνθεσης.
Τέτοια είναι λ.χ. τα σχόλια στα λήμματα *-ουργός* και *πρύτανης:*

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός*, με συναίρεση τού συνδε τικού φωνήεντος -ο- και τού *-ε)ργός)* σε *-ου)ργός)*.....

πρύτανης - πρυτάνεις: ουσιαστικά με πληθ. -εις. Μερικά ουσια στικά σε -ης, μεταπλασμένα από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ου σιαστικά σε -ις, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους.....

Παρόμοια σχόλια υπάρχουν στα λήμματα: *-θεν, -ήσιος, -ίζω, -άρχης, θυμάμαι, όνομα, στείβω-στοι-βάζω, αντί-, -κτονος* κ.λπ.

Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτά που αναφέρονται σε λέξεις τής Αρχαίας Ελληνικής ως προς τις μορφές που παίρνουν, καθώς και στην παραγωγικότητα τους. Πρόκειται για λέξεις που ενδιαφέρουν είτε για τα παράγωγα είτε για τα ομόρριζά τους. Παραδείγματα:

ογγέλλω: σύνθετα. Το ογγέλλω ανήκει στις χαρακτηριστικές πε ριπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά .....

άγω - αγάγω. Το ρ. *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά»). Τα κυριότερα από αυ τά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα.....

ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

7. Για τα γλωσσικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες πληροφόρησης ενός ευαίσθητου χρήστη τής ελληνικής γλώσσας, θεωρήσαμε σκόπιμο να περιληφθούν στο Λεξικό και σχόλια τα οποία αναφέ-

ρονται είτε γενικά στη γλώσσα είτε ειδικότερα σε θέματα τής ελληνικής γλώσσας και βασικές έννοιες τής δομής της. Έτσι στο Λεξικό περιλαμβάνονται σχόλια στα λήμματα *-γλώσσα, γραφή, αλφάβητο, λεξικό - λεξιλόγιο, «μακεδόνικη γλώσσα», γλωσσικό ζήτημα, ιδιωματισμός, διάλεκτος, γενετική-μετασχηματιστική γραμματική* κ.λπ. Επίσης σχολιάζονται γλωσσικά φαινόμενα όπως *έκκρουση, συνίζηση* κ.λπ., χαρακτηριστικά τής δομής τής Ελληνικής, όπως *γένος, άρθρο, απαρέμφατο, μετοχή, άρνηση, ποιόν ενεργείας, προσωπικές αντωνυμίες, πνεύματα, τόνοι, σύνθετα* κ.λπ. Η αναφορά σε τέτοιες μεταγλωσσικές έννοιες και η παροχή χρήσιμων πληροφοριών θα βοηθήσει, πιστεύουμε, τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη να γνωρίσει, να συνειδητοποιήσει και να κατανοήσει βασικά χαρακτηριστικά τής δομής τής ελληνικής γλώσσας και τής εν γένει λειτουργίας τής γλώσσας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΣΧΟΛΙΑ

8. Είναι αυτονόητο ότι κάθε σχόλιο εντάσσεται μεν σε ένα συγκεκριμένο λήμμα, αλλά αφορά σε περισσότερες λέξεις. Στο τέλος πολλών λημμάτων υπάρχει η ένδειξη « ΣΧΟΛΙΟ λ..... », που δη λώνει ότι για τη συγκεκριμένη λέξη γίνεται ειδικός λόγος ή ενδιαφέρει γενικότερα το σχόλιο, το οποίο βρίσκεται στο λήμμα όπου παραπέμπεται ο αναγνώστης.
Παραδείγματα:

έρωτας (ο) (ερώτων) .....·· ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη, τύχη.*
καθαίρεση (η) [αρχ.] ..... ·· ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

Επίσης, στο τέλος πολλών σχολίων υπάρχει παραπομπή σε άλλο σχόλιο με συναφές περιεχόμενο, π.χ. στο σχόλιο λ. *-ουργός*

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός,* με συναίρεση τού.....

υφαντουργός, πλαστουργός, αυτουργός, στιχουργός, θερμουργός, γενεσιουργός κ.ά. → *χειρουργός*

Η. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Στο παρόν Λεξικό ακολουθείται η *ιστορική* ή *ετυμολογική ορθογραφία* των λέξεων, βασισμένη στα πορίσματα τής επιστημονικής ετυμολογίας (βλ. ΣΤ1). Το θέμα τής ορθογραφίας καθώς και η ορθογράφηση ορισμένων λέξεων στο παρόν Λεξικό εξετάζονται στο λ. *ορθογραφία* (Σχόλιο και *Πίνακας λέξεων με προβλήματα ορθογραφίας).* Ειδικώς για την ορθογράφηση ξένων κύριων ονομάτων που έχουμε συμπεριλάβει ή αναφέρει στο Λεξικό ίσχυσε, κατά κανόνα, η *αρχή τής αντι-στρεψιμότητας,* η γραφή δηλ. των λέξεων με τρόπο που να επιτρέπει να ανάγεται κανείς από τον ελληνικό τρόπο γραφής τους στον αρχικό· εντούτοις, διατηρούνται παράλληλα ορισμένοι βασικοί κανόνες τής Ελληνικής, π.χ. ότι μία λέξη δεν αρχίζει και δεν τελειώνει ποτέ με δύο όμοια σύμφωνα (π.χ. *Χόφμαν* αντί *Χόφφμαν).* Για κύρια ονόματα ήδη καθιερωμένα με μια συγκεκριμένη ορθογραφία, π.χ. *Βολταίρος, Γκαίτε, Βαρκελώνη, Λυών* κ.λπ., διατηρήσαμε την καθιερωμένη ορθογραφία τους, όπου αυτά χρειάστηκε να αναφερθούν (συνεπώς όχι *Βολτέρος, Γκέτε, Βαρκελόνη, Λιόν* κ.λπ.).

Οι ορθογραφικές επιλογές τού Λεξικού μπορεί να ξενίσουν μερικούς ή και να θεωρηθούν ασυνεπείς προς την πρακτική τής απλογράφησης που τηρούμε για τις κοινές ξένες λέξεις· ωστόσο, οι ορθογραφήσεις αυτές δεν είναι ούτε αυθαίρετες ούτε αβασάνιστες· βασίζονται σε στέρεα επι-στημονικά διδάγματα τής γλωσσικής επιστήμης, το δε σκεπτικό κάθε ορθογραφικής επιλογής δίδεται στο οικείο λήμμα, μαζί με τις ετυμολογικές πληροφορίες, ή σε ειδικό Σχόλιο.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α.(νατολικός, -ή, -ό, -ά, Ανατολή)
αβέβ.(αιος, -η, -ο)
αβεστ.(ική = αρχαία περσική γλώσσα)
Α.Γ. Αγία Γραφή
άγ.(ιος, -ια, -ιο)
αγγλ.(ικός, -ή, -ό)
άγν.(ωστος, -η, -ο)
αγν.(ώστου)
αδύν.(ατος, -η, -ο)
ΑθΛ.(ητισμός)
αθροιστ.(ικό)
αι.(ώνας)
αιγυπτ.(ιακός, -ή, -ό)
αιολ.(ικός, -ή, -ό)
αιτ.(ιατική)
ακκαδ.(ικη = η αρχαιότερη σημιτική γλώσσα) άκλ.(ιτος, -η, -ο)
αλβ.(ανικός, -ή, -ό)
αμάρτ.(υρος, -η, -ο)
αμερ.(ικανικός, -ή, -ό) αμετβ.
αμετάβατο ΑΝΑΤ(ομία)
ανεπίσ.(ημο)
ΑΝΘΡΩΠΟΛ.(θγία)
ΑΝΤ.(ώνυμο)
αντιδάν.(ειο)
αντιθ.(έτως)
αντίστ.(οιχος, -η, -ο)
αντων.(υμία)
αόρ.(ιστος)
αορ.(ίστου)
απόδ.(οση)
απρόσ.(ωπο)
απρφ. απαρέμφατο
αραβ.(ικός, -ή, -ό)
αραμ.(αϊκή = αρχαία σημιτική γλώσσα)
αργκ.(ό)
αριθμητ.(ικό)
αρκτικόλ.(εξο)
αρμ.(ενικός, -ή, -ό)
αρνητ.(ικός, -ή, -ό)
αρσ.(ενικό)
αρχ.(αίος, -α, -ο, [ενν.] ελλην. (-4ος αι. π.Χ.)
αρχ. αγγλ. (450 -1100 μ.Χ.)
αρχ.γερμ. (7ος-12ος αι. μ.Χ.)
ΑΡΧΑΙΟΛ.(ογία)
αρχαιοπρ.(επής, -ής, -ές)
ΑΡΧΙΤ.(εκτονική)
αρωμ.(ουνική = η Κουτσοβλαχική)
ΑΣΤΡΟΛ.(ογία)
ΑΣΤΡΟΝ.(ομία)
αττ.(ικός, -ή, -ό)
αφηρ.(ημένο)
αυτ.(όθι)

Β.(όρειος, -α, -ο, -α, Βορράς)
ΒΑ. βορειοανατολικός, -ή, -ό, [επίρρ.]-ά
βαθμ.(ίδα)
βασκ.(ικός, -ή, -ό)
ΒΔ. βορειοδυτικός, -ή, -ό, -ά
βεδ.(ικός, -ή, -ό)
βεν.(ετικός, -ή, -ό)
βερβερ.(ική = βορειοαφρικανική γλώσσα)
ΒιοΛ.(ογία)
βλ.(έπε)
βλ. λ. βλέπε λήμμα
Βοτ.(ανική)
βουλγ.(αρικός, -ή, -ό)
βρετον.(ική = κελτική γλώσσα)

γαλλ.(ικός,-ή,-ό)
γεν.(ική)
γενικότ.(ερα)
γερμ(ανικός,-ή,-ό)
ΓΕΩΓΡ.(αφία)
ΓΕΩΛ.(ογία)
ΓΕΩΜ.(ετρία)
ΓΕΩΠ.(ονία)
γλ.(ώσσα)
ΓΛΩΣΣ.(ολογία)
γυθ(ικός,-ή,-ό)
γρ.(αφή)
ΓΥΜΝΑΣΤ.(ική)

Δ(υτικός,-ή,-ό,-ά,Δύση)
δαν(ικός,-ή,-ό)
δηλ.(αδή)
δημοτ. τραγ. δημοτικό τραγούδι
δημώδ.(ης,-ης,-ες)
διαλεκτ(ικός,-ή,-ό)
διαφήμ.(ιση)
διεθν(ής,-ής,-ές)
δισύλλ.(αβος,-η,-ο)
δοτ(ική)
δρχ. δραχμή
δύσχρ.(ηστος,-η,-ο)
δωρ(ικός,-ή,-ό)

έ.α. ένθα ανωτέρω
εβρ.(αϊκός, -ή, -ό)
ΕθΝολ.(ογία) ειδ.(ικός, -ή, -ό) ᶜιδιότ.(ᶜρα)
ειρων.(ικά)
ΕΚΚΛΗΣ.(ία)
εκκλησ.(ιαστικός, -ή, -ό)
εκτεταμ.(ένος, -η, -ο)
εκφραστ.(ικός, -ή, -ό)
ελλειπτ.(ικός, -ή, -ό)
ελλην.(ικός, -ή, -ό)
ΕΜΠΟΡ.(ΙΟ)
εμπρόθ.(ετος, -η, -ο)
εμφατ.(ικός, -ή, -ό, -ά)
εν.(ικός)
ενεργ.(ητικός, -ή, -ό)
ενεστ.(ώτας)
ενν.(οείται)
επέκτ.(αση)
επίδρ.(αση)
επίθ.(ετο)
επιθ.(έτου)
επικ.(ός, -ή, -ό)
επίρρ.(ημα)
επιρρ.(ηματικός, -ή, -ό, -ά)
επίσ.(ημος, -η, -ο)
επιστημ.(ονικός, -ή, -ό)
επιτατ.(ικός, -ή, -ό)
επιφών.(ημα)
εσφαλμ.(ένος, -η, -ο, -α)
ετεροιωμ.(ένος, -η, -ο)
ΕΤΥΜ.(ολογία)
ευφημ.(ιστικά, -ισμός)
ευχετ.(ικός, -ή, -ό, -ά)
εύχρ.(ηστος, -η, -ο)
εφημ,(ερίδα)

ΖΩθΛ(ογία)

ΗΛΕΚΤΡ.(ολογία)
Η/Υ ηλεκτρονικός υπολογιστής
ηχομιμητ.(ικός, -ή, -ό, -ά)

θ.(έμα)
θαμιστ.(ικός, -ή, -ό)
θΕθΛ,(ογία) θηλ.(υκό)
θΡΗΣΚ,(εία) θωπευτ.(ικός, -ή, -ό, -ά)

ιαπων.(ικός, -ή, -ό)
ΙΑΤΡ.(ική)
ιβηρ.(ικός, -ή, -ό)
ιδ.(ίως, -ιαίτερα)
ιδιωμ.(ατικός, -ή, -ό)
Ι.Ε. ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ινδοευρωπαϊκός, -ή,-ό ίλλυρ.(ικός, -ή, -ό)
ινδ.(ικός, -ή, -ό) ινδιάν.(ικος, -η, -ο) ιραν.(ικός, -ή, -ό)
ιρλ.(ανδικός, -ή, -ό)
ισλ.(ανδικός, -ή, -ό)
ισπ.(ανικός, -ή, -ό) ΐΣτ.(ορία)
ιταλ.(ικός, -ή, -ό)
ΙΧΘΙΟΛ.(ογία) ιων.(ικός, -ή, -ό)

Κ.(εντρικός, -ή, -ό)
κ.(αι)
κ.α. και αλλού
κ.ά. και άλλα
ΚΑ. κεντροανατολικός, -ή, -ό, -ά
καθημ.(ερινός, -ή, -ό)
κακόσ.(ημο)
ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. Καλές Τέχνες
καρ.(ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
καταλ.(ηκτικός, -ή, -ό)
κατάλ.(ηξη)
κατ' επέκτ.(αση)
καταχρ.(ηστικά(
Κ.Δ. Καινή Διαθήκη
κελτ.(ικός, -ή, -ό)
κ. εξ. και εξής
κεφ.(αλαίο)
κινεζ.(ικός, -ή, -ό)
κλητ.(ική)
κ.λπ. και λοιπά
ΚΙΝΗΜ.(ατογράφος)
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.(ογία)
κ.ο.κ. και ούτω καθεξής
κοπτ.(ικός, -ή, -ό)
κοσμογρ.(αφία) κ.τ.ό. και τα όμοια κυπρ.(ιακός, -ή, -ό)
κυρ.(ίως) κυριολ.(εκτικά)

λ.(ήμμα | λέξη)
λαϊκ.(ός, -ή, -ό(
λαϊκ. τραγ. λαϊκό τραγούδι
λαϊκότ.(ερος, -η, -ο)
ΛΑθΙΓΡ.(αφία)
λαπ.(ωνικός, -ή, -ό)
λατ.(νικός, -ή, -ό)
λέξ.(-η, | -εις)
λετ.(ονικός, -ή, -ό)
λιθ.(ουανικός, -ή, -ό)
λόγ.(ιος, -α, -ο)
λογιότ.(ᶜρος, -η, -ο)
ΛθΙΠΣΤ.(ική)
λογοτ.(ᶜχνικό)
λουβ.(ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λυδ.(ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λ.χ. λόγου χάριν

ΜΑθ.(ηματικά)
μαλαισ.(ιακός, -ή, -ό)
μαλτ.(ᶜζικός, -ή, -ό)
μεγεθ.(υντικό, -ή, -ό)
μειωτ.(ικός, -ή, -ό)
μέλλ.(οντας)
μεξ.(ικανικός, -ή, -ό)
μέσ.(ος, -η, -ο· -η διάθεση)
μεσν. μεσαιωνικός, -ή, -ό, [ενν.] ελλην. (7ος αι.-1800 μ.Χ.) μεσν. αγγλ. (1100-1500 μ.Χ.) μεσν. γαλλ. (1300-1600 μ.Χ.) μεσν. γερμ. (12ος-15ος αι. μ.Χ.) μεσν. λατ. (7ος αι.-1500 μ.Χ.) μεσογ.(ειακός, -ή, -ό) μεσοπαθ.(ητικός, -ή, -ό)
μεταπλ.(ασμένος, -η, -ο)
μεταπτωτ.(ικός, -ή, -ό)
μεταφρ.(αστικός, -ή, -ό) μετβ. μεταβατικό
ΜΕΤΕΩΡ.(θλογία)
ΜΕΤΡ.(ική)
μετωνυμ.(ικός, -ή, -ό)
μηδενισμ.(ένος, -η, -ο)
ΜΗΧΑΝ.(ική)
μογγολ.(ικός, -ή, -ό)
μόρ.(ιο)
μορφολ.(ογικός, -ή, -ό)
ΜΟΥΣ.(ική)
μτγν. μεταγενέστερος, -η, -ο, [ενν.] ελλην. (3ος αι. π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.) μτγν. λατ. (3ος-6ος αι. μ.Χ.) μτφ. μεταφορικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά μτχ. μετοχή ΜΥθολ.(ογία)
μυκ.(ηναϊκός, -ή, -ό) μ.Χ. μετά Χριστόν

Ν.(ότιος, -α, -ο, -α, Νότος) ΝΑ. νοτιοανατολικός, -ή, -ό, -ά ΝΑΥΤ.(ικός όρος)

ΝΔ. νοτιοδυτικός, -ή, -ό, -ά
νεοελλ.(ηνικός, -ή, -ό) νεολατ.(ινικός, -ή, -ό· 1500 μ.Χ.-) νεότ.(ερος, -η, -ο)
ΝθΜ.(ικός όρος) νορβ.(ηγικός, -ή, -ό)

ξέν.(ος, -η, -ο)

οικ.(είος, -α, -ο, [επίρρ.] -α)
οικολ.(ογία)
οικον.(ομία)
ολλ.(ανδικός, -ή, -ό)
ομηρ.(ικός, -ή, -ό)
ομόρρ.(ιζος, -η, -ο)
όν.(ομα)
ονομαστ.(ική)
ονοματοπ.(οιημένος, -η, -ο)
οπτ.(ική)
όρ.(ος)
ορθότ.(ερος, -η, -ο, -α)
οριστ.(ική)
ΟΡΥΚΤ.(ολογία)
οσετ.(ική = ανατολική ιρανική γλώσσα)
οσκ.(ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουαλ.(ικός, -ή, -ό)
ουγγρ.(ικός, -ή, -ό)
ουδ.(έτερο)
ουκρ.(ανικός, -ή, -ό)
ουμβρ.(ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουσ.(ιαστικό)
ουσιαστικοπ.(οιημένος, -η, -ο)

παθ.(ητικός, -ή, -ό)
παλαιότ.(ερος, -η, -ο)
παράγ.(ωγος, -η, -ο)
παρακ.(είμενος)
παράλλ.(ηλος, -η, -ο)
παρατ.(ατικός)
παρεκτετ.(αμένος, -η, -ο)
παρετυμολ.(ογία, -ογικός, -ή, -ό)
παροιμ.(ία)
πβ. παράβαλε
Π.Δ. Παλαιά Διαθήκη
περ.(ίπου)
περιληπτ.(ικός, -ή, -ό)
περιφρ.(αστικός, -ή, -ό, -ά, [ουσ.] -αση)
περσ.(ικός, -ή, -ό)
πιθ.(ανός, -ή, -ό, -όν)
Πιν.(ακας)
πλεοναστ.(ικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά)
πληθ.(υντικός)
ΠΛΗΡΟΦ.(ορική)
ποιητ.(ικός, -ή, -ό)
ΠΟΛΙΤ.(ική)
ΠΟΑ. ΜΗΧ. Πολιτική Μηχανική
πολ.(ωνικός, -ή, -ό)
πορτ.(ογαλικός, -ή, -ό)
πράγμ.(α, ατα)
πρακριτ.(ική = μεσν. ινδική γλώσσα)
προβηγκ(ιανός,-ή,-ό)
προελ.(εύσεως)
προελλην.(ικός, -ή, -ό)
πρόθ.(εση)
προθεμ.(ατικός, -ή, -ό)
προσ.(ωπικός, -ή, -ό)
πρόσ.(ωπο)
προσηγορ.(ικός, -ή, -ό)
προστ.(ακτική)
προφορ.(ικού λόγου)
π.χ. παραδείγματος χάριν
π.Χ. προ Χριστού

ρ.(ήμα)
ρ.(ίζα)
ΡΗΤΟΡ.(ική)
ρουμ.(ανικός, -ή, -ό)
ρωσ.(ικός-, -ή, -ό)

σ.(ελίδα)
σανσκρ.(ιτική = αρχαία ινδική γλώσσα)
σαξ.(ονικός, -ή, -ό)
σερβ.(ικός, -ή, -ό)
σερβοκρ.(οατικός, -ή, -ό)
σημ.(ασία)
σημασιολ.(ογικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά)
ΣΗΜΕΙΟΛ,(ογία)
σημιτ.(ικός, -ή, -ό)
σκωπτ.(ικός, -ή, -ό, -ά)
σκανδ.(ιναβικός, -ή, -ό)
σκυθ.(ικός, -ή, -ό)
σλαβ.(ικός, -ή, -ό)
σλοβ.(ενικός, -ή, -ό)
σουηδ.(ικός, -ή, -ό)
σουμερ.(ιακός, -ή, -ό)
σπάν.(ιος, -α, -ο, -α)
σπανιότ.(ερος, -η, -ο, -α)
στερητ.(ικός, -ή, -ό)
ΣΤΡΑΤ.(ιωτικός όρος)
συγκρ.(ιτικός βαθμός)
σύνδ.(εσμος)
συνδ.(έεται, -εονται)
συνδετ.(ικό ρήμα)
συνεκδ.(οχικά)
συνεκφ.(ορά)
συνεσταλμ.(ένη βαθμίδα)
συνηθέστ.(ερος, -η, -ο, -α)
συνηθ.(ισμένος, -η, -ο)
συνήθ.(ως, -ης)
συνθ.(ετικό)
συνθ.(έτος, -η, -ο)
συντομ.(ογραφία)
ΣΥΝ.(ώνυμο) συχνότ.(ερος, -η, -ο, -α) συρ.(ιακός, -ή, -ό)
σχολ.(ική) ορθ.(ογραφία)

τ. (τύπος)
τεχν. (ικός, -ή, -ό)
ΤΕΧΝΟΛ.(ογία)
τ.μ. τετραγωνικό μέτρο
τοπ.(ικός, -ή, -ό)
τοπογρ.(αφία)
τοπων.(ύμιο)
τοχ.(αρική = αρχαία ασιατική γλώσσα)
τουρκ.(ικός, -ή, -ό)
τραγ.(ούδι)
τριτοπρόσ.(ωπο)
τσεχ.(ικός, -ή, -ό)
ΤΥΠΟΓΡ(αφία)

υβριστ.(ικός, -ή, -ό, -ά)
υπερθ.(ετικός βαθμός)
υπερσυντ.(έλικος)
υπόθ.(εση)
υποκ.(οριστικός, -ή, -ό)
υποτ.(ακτική)
υποχωρητ.(ικώς)

ΦΑΡΜ.(ακευτική)
Φιλολ.(ογία)
Φιλοσ.(οφία)
φινλ.(ανδικός, -ή, -ό)
φοιν.(ικικός, -ή, -ό)
ΦΡ.(άση) | φρ.(άση)
φρανκον.(ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
φριζ.(ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
ΦΥΣ.(ική(
ΦΥΣΙΟΛ.(ογία)
ΦΩΤΟΓΡ.(αφία)

χαϊδευτ.(ικά)
χαμιτ.(ική = οικογένεια γλωσσών τής Αραβίας και της Β. Αφρικής) χεττ.(ιτική = αρχ. μικρασιατική γλώσσα) ΧΗΜ,(εία) χλμ. χιλιόμετρο χρον.(ικός, -ή, -ό) χωρ.(ίς)

ψυχολ.,(ογία)

ΩΚΕΑΝ.(ογραφία)

ΣΥΜΒΟΛΑ

[ ] 1. αγκύλες τής Ετυμολογίας· μέσα στις αγκύλες δίδεται η ετυμολογία τού λήμματος 2. φωνητική γραφή λέξεως, π.χ. η λέξη *κυρία* φωνητικά γράφεται [kiria] 3. περικλείουν τμήματα κειμένου που παρεμβάλλονται μέσα σε κείμενο το οποίο βρίσκεται εντός παρενθέσεων

/ | μπάρες μέσα στις οποίες δίδεται φωνολογική γραφή λέξεως, π.χ. η λέξη *κυρία* φωνολογικά γράφεται /kiria/

< > γωνιώδεις αγκύλες μέσα στις οποίες δίδεται ιστορική ορθογραφία λέξεως, όταν χρειάζεται να διακριθεί από τη φωνητική και φωνολογική, π.χ. η λέξη *κυρία* γράφεται <*κυρία*>

(...) δηλώνουν τμήμα κειμένου που έχει παραλειφθεί

* (αστερίσκος) δηλώνει: 1. αμάρτυρο , υποθετικό τύπο 2. αμάρτυρο τύπο ινδοευρωπαϊκής ρίζας που προκύπτει από τη σύγκριση υλικού διαφόρων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, π.χ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πείρα* < **πέρ-ja* < I.E. *per-...].

< γωνιώδης αγκύλη· δηλώνει ότι ο τύπος, που προηγείται, προέρχεται από τον τύπο που είναι δεξιά τής αγκύλης, π.χ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πειθ-* (< *πείθω)* + *-ήνιος* < *ήνια* (βλ. λ. ηνίο)].

> γωνιώδης αγκύλη· δηλώνει ότι ο τύπος που ακολουθεί προέρχεται από τον τύπο που είναι αριστερά τής αγκύλης· π.χ. αρχ. *ρέω* > *ρό-ος* (> *ρους)* > ***-ρο-ια > -ροια***

(!) μπροστά από λέξη χυδαία (ταμπού)

~ χρησιμοποιείται για αυτούσια επανάληψη λήμματος ή φράσης ή για ευκόλως εννοούμενους τύπους ονομάτων στις χρήσεις και στα παραδείγματα **πέτ*ρα*** (η)...: *επίπεδη* | *κοφτερή* | *γυαλιστερή* | *πλατιά* ~

˙ η άνω τελεία πριν από συντομογραφίες, όπως ΦΡ. ή (ειδικότ.), δηλώνει ότι όλες οι σημασίες που ακολουθούν υπάγονται σε αυτό που δηλώνει η συντομογραφία

| (κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει ενότητες κλίσεως εντός των γραμματικών πληροφοριών, π.χ. τους τύπους τού ενικού αριθμού από τους τύπους τού πληθυντικού αριθμού

|| (διπλή κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει προτασιακά ή φραστικά παραδείγματα

πρ*ά*ξη (η)...: *εγκληματική* | *γενναία* | *τρομοκρατική* ~|| *ο καθένας κρίνεται από τις* ~ ***του.***

/ (πλάγια γραμμή, μπάρα) χωρίζει τις χρήσεις στο τμήμα χρήσεων και παραδειγμάτων τού λήμματος ή τύπους που μπορεί να εναλλάσσονται ελεύθερα

• (βούλλα) δηλώνει σημασία που διαφέρει πολύ από τις προηγούμενες σημασίες τού λήμματος

♦ (ρόμβος) χρησιμοποιείται στα ρήματα πριν από τους χαρακτηρισμούς *μεταβατικό* (μετβ.) ή *αμετάβατο* (αμετβ.) για να διακρίνονται ευκολότερα οι ομάδες των μεταβατικών και αμετάβατων σημασιών

« » πέρα από τη συνήθη χρήση των εισαγωγικών χρησιμοποιούνται και για τη δήλωση τής σημασίας λέξεως ά- στερητ. + *γνω-τός* «γνωστός»

→ (βέλος) παραπέμπει από λήμμα σε άλλο λήμμα για ερμηνεία ή από το τέλος σχολίου σε άλλο σχόλιο άγνεστος, -η, -ο → άγνεθος

✈ παραπέμπει σε σχόλιο

ειδικεύω ρ. μετβ... ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.*

{ } άγκιστρα μέσα στα οποία τίθενται γραμματικές πληροφορίες θέμα (το) (θέμ-ατος | -ατα, -άτων}...

— ακολουθεί υπολήμμα (υποτεταγμένο λήμμα) εικόνα (η)... — (υποκ.) εικονίτσα (η).

A

Α, α: άλφα, το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου και άλλων αλφαβήτων που προήλθαν από το ελληνικό (λατινικό αλφάβητο, κυριλλικό κ.ά.). Με την επινόηση ιδιαίτερου γράμματος που να δηλώνει το φωνήεν α, καθώς και όλων των άλλων γραμμάτων που δήλωσαν τα λοιπά φωνήεντα (ε, η, ι, ο, υ, ω), οι Έλληνες δημιούργησαν, στην πραγματικότητα, το πρώτο συστηματικό αλφάβητο, την πρώτη αλφαβητική γραφή. Τόσο τα συστήματα γραφής που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα πριν ή παράλληλα με την αλφαβητική γραφή -η Γραμμική γραφή Β (περ. 1450-1200 π.Χ.) και το κυπριακό συλλαβάριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.)- όσο και συστήματα γραφής που επηρέασαν βαθιά την ελληνική γραφή, όπως το βορειοσημιτικό (φοινικικό) σύστημα, αποτελούν συλλαβογραφικές γραφές (η Γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο) ή «οιονεί συλλαβογραφικές« ή συμφωνογραφικές γραφές (το βορειοσημιτικό σύστημα). Σε αυτές κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές (Γραμμική Β - κυπριακό συλλαβάριο) ή κάθε γράμμα δηλώνει μόνο σύμφωνο και πρέπει ο αναγνώστης μόνος του να «εικάσει» το φωνήεν που χρειάζεται για να απαρτίσει συλλαβή (βορειοσημιτικό σύστημα). Έναντι αυτών, η επινόηση γραμμάτων που να δηλώνουν μόνο φωνήεντα που συνδυάζονται με άλλα γράμματα, τα οποία δηλώνουν μόνο σύμφωνα, ήταν μεγαλοφυής σύλληψη Ελλήνων (άγνωστο ποιου), που δημιούργησαν το πιο «έξυπνο», το πιο οικονομικό και το πιο λειτουργικό σύστημα γραφής, αυτό που ξεπέρασε τα όρια τής Ελλάδος και μέσω τού λατινικού αλφαβήτου (εξέλιξη τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου) έφθασε σε διεθνή σχεδόν χρήση, παράλληλα με τη χρήση άλλων παραδοσιακών συστημάτων. Το ίδιο γράμμα, το Α, δήλωσε στην Αρχαία Ελληνική τόσο το μακρό [â] όσο και το βραχύ [ä] φωνήεν α, δηλ. και τους δύο χρόνους τού [a], εξού και ο χαρακτηρισμός του ως «δίχρονου». Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση τού γράμματος Α (ως μορφής και ως ονομασίας) στο βορειοσημιτικό γράμμα 'aleph, που σήμαινε «βόδι» (το σχήμα τού γράμματος θεωρείται αφαιρετική δήλωση των κεράτων τού ζώου) και δήλωνε έναν ελαφρώς έαου λαρυγγικό φθόγγο ['h]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Α, **α** άλφα˙ το πρώτο γράμμα τού ελληνικού και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων (βλ. κ. λ. άλφα, αριθμός).

Α βασική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το Α0 έως το Α10 (βλ. λ. χαρτί, ΠΙΝ.).

α[1] επιφών. 1. δηλώνει ποικίλα έντονα συναισθήματα: (α) (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) θαυμασμό, έκπληξη, χαρά: ~! Μα τι όμορφα που είναι εδώ! || ~, δεν σε περίμενα! Πότε ήρθες; || ~! Πολύ χαίρομαι που μπόρεσες να έρθεις! (β) επιθυμία, ευχή: ~! Μακάρι να κέρδιζα την πρώτη θέση || ~, και να ερχόταν να με δει.' ΣΥΝ. αχ (γ) οργή, αγανάκτηση: ~, για να σου πω! Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις! || ~, που να σε πάρει ο διάολος! (δ) απειλή: ~, έτσι μου είσαι; Θα σου δείξω εγώ! (ε) ανυπομονησία: ~, δεν αντέχω άλλο! Θα φύγω μόνη μου! (στ) επιβεβαίωση ότι κάτι είναι σωστό: ~, ναι! Αυτό έψαχνα! || ~! Μα φυσικά! Ήρθατε στο σωστό μέρος! (ζ) επιθυμία να μη γίνει (κάτι) ή αντίρρηση για (κάτι): ~, όχι! Δεν θέλω να γίνει έτσι! || ~, όχι! Σε καμία περίπτωση! 2. (α) ως μονολεκτική απάντηση (αρνητική ή θετική): -Έχεις όρεξη να ρθεις μαζί μας; — μπα (όχι, δεν έχω) || -Δεν είναι πολύ όμορφη; —, καλή είναι (ναι, έχεις δίκιο) (β) ως μετριαστική απάντηση (συνήθ. μόνο του): -Γα παε καλά με τη δουλειά; — || -Πέρασες ωραία; -~, έτσι κι έτσι 3. (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση αμηχανίας: έλεγα, λοιπόν, ότι ...α...α... μα τι έλεγα; (πβ. κ. ε). [ΕΤΥΜ. < αρχ. ά, ηχομιμητ.].

α[2] επιφών: αντί άντε ή άιντε ή άι: ~ στο καλό πια, σε βαρέθηκα! || ~ να χαθείς, παλιόπαιδο! || α 'σα πέρα! (βλ. λ. πέρα). Επίσης **άε.** [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. άντε].

Α. Ανατολή, ανατολικός, -ή, -ό, ανατολικά.

α- προθεματικό φωνολογικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν. Ελληνικής, που αναπτύσσεται στην αρχή τής λέξης, χωρίς να μεταβάλλει τη σημασία της: δράχνω - α-δράχνω || μασχάλη - α-μασχάλη || ράθυμος - α-ράθυμος.
[ΕΤΥΜ. Το προθεμ. α- τής Αρχ. αναπτύχθηκε σε λ. που άρχιζαν από ρ, λ, μ, ν και Ε, π.χ. αλείφω < ά- προθεμ. + Ι.Ε. *leip-, αμέλΥω < ά- προθεμ. + Ι.Ε. *melg- κ.ά. Το προθεμ. α- τής Ν. Ελληνικής προήλθε από συνεκφορές μ[ε] λέξεις που τελείωναν σ[ε] -α: μια, τα, ένα, για, να, θα κ.λπ., π.χ. μια βδέλλα > μι' αβδέλλα].

α- | **αν-** στερητικό προθεματικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει γενικά άρνηση (στέρηση ή έλλειψη): γνωστός - άγνωστος || άξιος - ανάξιος. Επίσης **ανε- | ανέ-** (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ; αρχ. < Ι.Ε. *η-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. στερητ. *ne- (πβ. λατ. ne-scio «αγνοώ», αρχ. νή-νεμος < *νε-άνεμος κ.λπ.). Εμφανίζεται ως ά- προ συμφώνου (π.χ. ά-γνωστός, ά-καιρος, ά-τιμος κ.ά.) κα[1] ως αν- προ φωνήεντος (π.χ. άν-υδρος, άν-αίτιος, άν-αίσχυντος κ.ά.), ενώ μαρτυρείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. in-ops «φτωχός», σανσκρ. an-udrâh «άνυδρος», γερμ. un-klar «ασαφής»> αγγλ. un-able «ανίκανος» κ.ά.].

α- | **αν-** στερητικό. Λέξεις σχηματιζόμενες μ[ε] το στερητικό α- | αν- είναι πολλές και συνήθεις στην Ελληνική, αρχαία και νέα. Πολλές πλάστηκαν με τη δημιουργία τού νέου ελληνικού κράτους τον 19ο αι.· π.χ. αναιμικός, ανακρίβεια, αναλήθεια, αναντικατάστατος, αναπαλλοτρίωτος, αναποτελεσματικότητα, αναποφάσιστος, αναρχικός, ανειλικρινής, ανεκμετάλλευτος, ανεκπαίδευτος, ανεκτέλεστος, ανεκτίμητος, ανεξαιρέτως, ανεξακρίβωτος, ανεξάρτητος, ανεξαρτησία, ανεπαρκής, ανεπάρκεια, ανεπίσημος, ανεπιφύλακτος, ανέχεια, ανήθικος, ανησυχητικός, ανίδεος, ανιδιοτελής, ανιδιοτέλεια, ανικανοποίητος, ανοξ(ε)ίδωτος, ανοργάνωτος, ανορθόγραφος, ανοχύρωτος, ανυπακοή, ανυπεράσπιστος, ανυποληψία, ανυπολόγιστος, ανυπόμονος, ανυπομονώ, ανυπόφορος κ.ά. Ας σημειωθεί ότι το -ν (τού αν-) δεν είναι ευφωνικό ν, όπως συνήθ. χαρακτηρίζεται, αλλά η μία από τις δύο μορφές που είχε κανονικώς στην (Αρχαία) Ελληνική το Ι.Ε. *n, από όπου προέρχεται το στερητικό (βλ. ΕΤΥΜ.)· ήτοι *η = 1 ά- (γνωστος) 2 άν- (υδρος). Τέλος, α- αντί για αν- εμφανίζεται σε στερητικά σύνθετα που αρχίζουν από φωνήεν είτε δικαιολογημένα (γιατί παλαιότερα είχαν δίγαμμα ή δασύτητα) είτε και ως προϊόντα αναλογίας· π.χ. αήθης, αηδής, άοπλος, άοσμος, άοκνος, αόμματος, αόρατος, άωρος, άωτον, άυπνος, αόριστος, άυλος κ.ά.
α- στερητ. + ρηματικό **επίθ. σε** -τος: άγνοια | **αμάθεια.** Στερητικά επίθετα σε -τος σχηματίζονται στην Ελληνική από ρήματα σε -ώ (-είς...) δηλώνοντας αυτόν που στερείται παντελώς γνώσεων σε κάποιον (συνήθως επιστημονικό) τομέα· δηλώνοντας δηλ. άγνοια ή αμάθεια. Τέτοια επίθετα είναι: αφιλολόγητος «αυτός που δεν γνωρίζει φιλολογία», αγλωσσολόγητος «αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία», αθεολόγητος, αγεωγράφητος, αγεωμέτρητος κ.ά. Όμοια σχηματίζονται, χωρίς να προέρχονται από ρήματα σε -ώ, και επίθετα όπως το ανελλήνιστος.

-α μεγεθ. παραγωγική κατάληξη ουσιαστικών, π.χ. κεφάλ-α. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προστέθηκε ως κατάληξη υποκοριστικών σε -ι (π.χ. ποδάρ-ι > ποδάρ-α, κουτ-ί > κούτ-α) κατά το σχήμα βελόνι - βελόνα, σκαλί - σκάλα κ.ά., όπου όμως έχουμε απλώς αλλαγή γένους και (μερικές φορές) σημασιολογική μεταβολή, αφού οι τύποι σε -ι είναι «οιονεί» υποκοριστικά, δηλ. δεν έχουν πλέον σμικρυντική σημασία].

Α.Α. (η) Αρχιεπισκοπή Αθηνών (σ[ε] πινακίδες οχημάτων της).

Α/Α ΣΤΡΑΤ. 1. (το) αεροπορικό απόσπασμα · 2. αντιαεροπορικός, -ή, -ό: όπλα | πύραυλοι | συστοιχίες Α/Α · 3. αδικαιολογήτως απών: στη χθεσινή αναφορά τού λόχου ήταν ~.

α.α. 1. (κ. α/α) σύξυλο αριθμός ο αριθμός που δείχνει τη θέση, την κατάταξη σε κλίμακα αριθμημένων θέσεων, που αυξάνουν από τον μικρότερο προς τον μεγαλύτερο αριθμό: το δικό μου έγγραφο έχει α.α. (αύξοντα αριθμό) 17, ενώ τού αντιδίκου μου 15 · **2.** αντ' αυτού (α) (στη διοικητική γλώσσα) όταν αντί τού διευθυντή υπογράφει άλλος αρμόδιος (β) (σε δικαστήριο, για δικηγόρο) όταν σε μια δίκη αντί τού εγκαλουμένου εμφανίζεται νόμιμος εκπρόσωπος του.

Α.Α.Α. διαβάζεται «τρία άλφα»^ σύμβολο υψηλής ποιότητας.

αβαείο (το) → αββαείο

αβαθής, -ής, -ές [μτγν.] {αβαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)^ αβαθέστ-ερος, -ατός) **1.** αυτός που έχει μικρό βάθος: ~ λίμνη | θάλασσα | πηγάδι || (κατ' επέκτ.) οι επιτιθέμενες δυνάμεις διέσπασαν εύκολα το ~ μέτωπο τής αντίπαλης παράταξης 2. αβαθή (τα) (ενν. ύδατα, νερά) τα ρηχά νερά: το σκάφος προσάραξε στα ~ τής Χίου **3.** (μτφ.) αυτός που περιορίζεται στην επιφάνεια, που στερείται τής δυνατότητας εμβαθύνσεως: ~ σκέψη | ανάλυση | προσέγγιση ΣΥΝ. ρηχός, επιπόλαιος, επιφανειακός ΑΝΤ. ουσιαστικός. Επίσης (λαϊκ.) άβαθος, -η, -ο. — **αβαθώς** επίρρ., αβάθεια (η) [1868].

άβακας (ο) {αβάκων} **1.** όργανο για την εκτέλεση αριθμητικών πράξεων, κυρ. τού πολλαπλασιασμού, το οποίο αποτελείται από ένα

πλαίσιο **με** βέργες, πάνω στις οποίες μετακινούνται σφαιρίδια ή πλακίδια, που διευκολύνουν στον υπολογισμό των μονάδων και των δεκάδων κατά τη διδασκαλία ΣΥΝ. πλάκα, πινακίδα υπολογισμού **2.** (συνεκδ.) αριθμητικός πίνακας, η προπαίδεια **3.** παραλληλεπίπεδη πλάκα για χάραξη γεωμετρικών σχημάτων **ή** για να γράφουν οι μαθητές 4. ορθογώνια πινακίδα **με** αριθμητικά στοιχεία, η οποία χρησιμοποιείται στην τοπογραφία και στις βολές πυροβολικού **5.** η σκακιέρα (άβαξ ζατρικίου) **6.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η ορθογώνια παραλληλεπίπεδη πλάκα, που αποτελεί το ανώτερο τμήμα τού κιονόκρανου (πάνω από τον εχίνο) 7. (λόγ.) *άβακες* (οι) τετράγωνα πλακίδια για την επίστρωση δαπέδων ή την επένδυση τοίχων. Επίσης (λόγ.) άβαξ [αρχ.] (άβακος, -α}. — (υποκ.) **αβάκιο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άβαξ, αγν. ετύμου. Αμφίβολη η προταθείσα α"αγωγή σε εβρ. 'abäq «σκό"η», με την υπόθεση ότι οι μαθηματικοί χάρασσαν αριθμούς πάνω σε σανίδες καλυμμένες με σκόνη ή άμμο].

Αβάνα (η) η πρωτεύουσα τής Κούβας. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ. (La) Habana, πιθ. ονομασία άγνωστης φυλής Ινδιάνων, που δόθηκε στην πόλη κατά την ίδρυση της το 1514 από τον Ισπανό κυβερνήτη Diego Velazquez, ο οποίος την ονόμασε San Cristobal de la Habana].

αβανγκάρντ (η) {άκλ.} ελλην. *πρωτοπορία* 1. (α) το σύνολο των ριζοσπαστών καλλιτεχνών, κυρ. των μέσων τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι., οι οποίοι αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές τεχνοτροπίες και πειραματίστηκαν με νέες μορφές, καθώς και η αντίστοιχη καλλιτεχνική και πνευματική τάση (β) (γενικότ.) κάθε πρωτοποριακή ομάδα κινήματος, ειδικότ. στις τέχνες, με χαρακτηριστικό τις νεωτεριστικές ή πειραματικές τεχνικές και την έντονη τάση προς εκζήτηση: *ανήκει στους ζωγράφους που αποτελούν την* - τής τέχνης *σήμερα 2.* (γενικότ.) πρωτοποριακή ομάδα στον πνευματικό, πολιτικό ή οικονομικό χώρο: η ~ τής *πολιτικής* | *τού πνευματικού κόσμου* 3. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται **με** την αβανγκάρντ, ο πρωτοποριακός **4.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που απέχει από τις καθιερωμένες αντιλήψεις, από τα συνηθισμένα και κατ' επέκτ. ο δυσνόητος: *πολύ ~ αυτό το έργο* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, κουλτουριάρικος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. avant-garde «εμπροσθοφυλακή» < avant «πριν» (< λατ. ab ante) + garde «φρουρά»].

αβανγκαρντισμός (ο) ελλην. *πρωτοποριακότητα·* η τάση για πειραματισμό με νέες καλλιτεχνικές και πνευματικές αξίες και έντονη αμφισβήτηση των (αντίστοιχων) καθιερωμένων, η οποία χαρακτηρίζει πολλά καλλιτεχνικά ρεύματα (λ.χ. τον φοβισμό, τον κυβισμό, τον φουτουρισμό κ.ά.(' (γενικότ.) η συμμετοχή στην αβανγκάρντ. — αβαννκαρντιστής (ο).

αβανιά (η) (λαϊκ.) η συκοφαντική διάδοση, κατηγορία: *του βγάλανε ~ πως κλέβει* ΣΥΝ. συκοφαντία, διαβολή, κακολογία, ρετσινιά, δυσφήμηση. — αβανεύω κ. **αβα**νιάζω ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. avania «αδικία, ζημιά» < αραβ. havân «περιφρόνηση, προσβολή», ο όρος προσδιόριζε, τους πρώτους αιώνες μετά την Αλωση, τη δήμευση από την τουρκική εξουσία τής περιουσίας υποδούλων ως αποτέλεσμα (συνήθως ψευδούς) καταγγελίας ή εκβιασμού. Έτσι, η λ. κατέληξε να σημαίνει «συκοφαντία, ψευδής κατηγορία»].

αβάν-πρεμιέρ (η) (κ. εσφαλμ. *αβάν-πρεμιέ)* {άκλ.} ενημερωτικού χαρακτήρα προβολή κινηματογραφικού έργου ή παρουσίαση θεατρικής παράστασης πριν από την επίσημη έναρξη τής προβολής ή των παραστάσεων στο κοινό. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. avant-première].

αβάνς (το) {άκλ.} η προανάφλεξη (βλ.λ.) σε μηχανές εσωτερικής καύσεως.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. avance < p. avancer «προχωρώ, προελαύνω» < δημώδ. λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντα (η) {χωρ. γ"ν. πληθ.} **1.** το ευκαιριακό, αθέμιτο και παράνομο υλικό κέρδος (συνήθ. για χαρτοκλέφτες, αργόμισθους κ.ά.): *θέλει την ~* του, *για να μας βοηθήσει!* ΣΥΝ. μίζα · 2. η ενίσχυση, η οικονομική διευκόλυνση, η προσφορά βοήθειας· (κατ' επέκτ.) η εύνοια τής τύχης: *μεγάλη ~ τα πεντακόσια χιλιάρικα που μου δάνεισες* ΣΥΝ. βοήθεια, υποστήριξη.
[ΕΤΥΜ Πιθ. < παλ. ιταλ. avantare «καυχώμαι» < ιταλ. avanti «πριν, εμπρός» < λατ. ab ante].

αβανταδόρικος, -η, **-ο 1.** αυτός που σχετίζεται **με** τον αβανταδόρο **2**. αυτός που είναι πρόσφορος για εκμετάλλευση: ~ θέμα | *ρόλος* (που βοηθεί τον ηθοποιό να προβληθεί, να δείξει τις δυνατότητες του). — **αβανταδόρικα** επίρρ.

αβανταδορος (ο), **αβανταδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) **1.** πρόσωπο που εικονικά ξεκινά δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη), λ.χ. τυχερών παιχνιδιών, παράνομου εμπορίου κ.τ.ό., **με** σκοπό να προσελκύσει και άλλους σε αυτήν εικονικός αγοραστής, παίχτης: σπάνια *παπ-πατζής δουλεύει χωρίς αβανταδόρους* ΣΥΝ. κράχτης 2. (γενικότ.) πρόσωπο που συντηρείται από ύποπτα κέρδη: *- χαρτοπαικτικών λεσχών* || *οι ~ τής πολιτικής* 3. πρόσωπο που βοηθεί με τον τρόπο του, που προσφέρει αβάντα: *κάθε τέτοια δουλειά έχει και τους - της.* [ΕΤΥΜ. < αβάντα + *-δόρος* (βλ.λ.)].

αβαντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα-* η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας: *έχει το - έναντι των άλλων υποψηφίων, ότι γνωρίζει και μία ξένη γλώσσα* || η *εθνική ομάδα έχει το ~ τής έδρας στον αγώνα εναντίον τής Ιταλίας* ΣΥΝ. ατού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. avantage < avant «πριν» < λατ. ab ante].

αβάντζο κ. αβάντσο (το) **1**. (λαϊκ.) το πλεονέκτημα, το κέρδος· συνήθ. στις ΦΡ. (α) *πάμε αβάντζο;* (στα τυχερά παιχνίδια) όταν οι παίκτες ζητούν παράταση και συμφωνούν όλοι να αυξήσουν τους πόντους τού παιχνιδιού (β) *δίνω αβάντζο* αφήνω το πλεονέκτημα στον αντίπαλο 2. η προκαταβολή: μαζί με *την παραγγελία μού έδωσε ~ δέκα χιλιάδες.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. avanzo «πλεόνασμα, περίσσευμα» < avanzare «αποταμιεύω - μένω ως υπόλοιπο» (αρχική σημ. «προχωρώ μπροστά, προελαύνω») < δημώδ. λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντι επίρρ. (ως παρακελευσματικό μόριο) εμπρός!: *-μαέστρο!*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. avanti < λατ. ab ante].

αβάπτιστος, -η, **-ο** [αρχ.] κ. **αβάφτιστος 1**. αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: ~ *μωρό* ΣΥΝ. αφώτιστος, αμύρωτος ΑΝΤ. βαπτισμένος 2. αυτός που δεν έχει αποκτήσει όνομα μέσω τής βάπτισης.

αβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {αβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν έχει βάρος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κύρος: ~ *εκτιμήσεις* ΣΥΝ. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. έγκυρος. — **αβαρώς** επίρρ. [μεσν.].

αβαρία (η) {αβαριών} **1**. ζημιά ή έκτακτη δαπάνη τού φορτίου, τού πλοίου ή και των δύο, που προκαλείται με πράξη τού πλοιάρχου ή κατ' εντολήν του με σκοπό και αποτέλεσμα να διασωθεί το πλοίο και το υπόλοιπο φορτίο από κοινό θαλάσσιο κίνδυνο που τα απειλεί ήδη **2**. (γενικότ.) οποιαδήποτε σημαντική ζημιά · **3**. (α) η υποχώρηση στις απαιτήσεις που εγείρει κανείς, ο περιορισμός των αξιώσεων του: θα *κάνω κι εγώ μια ~ να κλείσει η συμφωνία* (β) (ειδικότ.) η παρέκκλιση (από τις αρχές, την ιδεολογία (κάποιου)): *τον τελευταίο καιρό κάνει πολλές ~ στις πολιτικές του πεποιθήσεις.* [ΕΤΥΜ < ιταλ. avaria «βλάβη πλοίου» < αραβ. 'awariya «βλάβη»].

αβαριάτος, -η, -ο αυτός που υπέστη αβαρία, βλάβη: ~ *βαμβάκι* (βαμβάκι που μετά τη συσκευασία του βράχηκε με θαλασσινό νερό ή βροχή). [ΕΤΥΜ < ιταλ. avariato < avaria].

αβάς (ο) → αββάς

αβασάνιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει αντιμετωπίσει ταλαιπωρίες και βάσανα: έζησε μια ζωή ~ ΣΥΝ. αταλαιπώρητος ΑΝΤ. βασανισμένος, τυραννισμένος **2.** αυτός που δεν υποβλήθηκε σε βασανιστήρια ΣΥΝ. αυράννιστος, ακακοποίητος · **3**. αυτός που εξάγεται με ευκολία και επιπολαιότητα, χωρίς έλεγχο τής αλήθειας και κριτική επεξεργασία: *δημοσιεύματα με ανεύθυνες και - πληροφορίες* || ~ *συμπέρασμα 1 σχόλιο* ΣΥΝ. επιπόλαιος. — αβασάνιστα επίρρ.

αβασία (η) [χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η ανικανότητα βαδίσεως λόγω οργανικών ή ψυχικών αιτίων. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + βάση, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. abasie].

αβασίλευτος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν έχει ή δεν κυβερνάται από βασιλιά: ~ *δημοκρατία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη βασιλευομένη· **με** αιρετό ανώτατο άρχοντα, λ.**χ. με** πρόεδρο τής Δημοκρατίας) • **2.** (για τον ήλιο) που δεν έδυσε **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί μεταβολές **ή** απώλειες: ~ δόξα ΣΥΝ. σταθερός, διαρκής, ακλόνητος, αμετάβλητος. — αβασίλευτα επίρρ.

αβάσιμος, -η, **-ο** [1822] αυτός που δεν είναι βάσιμος, αστήρικτος: *όλοι του οι φόβοι αποδείχθηκαν ~*||~ *συμπέρασμα* | *κατηγορία* | *ισχυρισμός* | *αισιοδοξία* ΣΥΝ. αθεμελίωτος, αναπόδεικτος, αίολος, στον αέρα ΑΝΤ. βάσιμος, αποδεδειγμένος. — αβασιμότητα (η) [1894].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*

> **αβάσιμος - βάσιμος**. Κανονικώς τα ρηματικά επίθ. σε **-ψος** δεν σχηματίζουν το αρνητικό τους με το στερητικό α-. Δεν λέμε *φρό νιμος - *αφρόνιμος, σκόπιμος - *ασκόπιμος* κ.τ.ό! Γι' αυτό και ο Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (στοΛεξικόν τής *καθ'ημάς ελληνικής διαλέκτου,* 1874[3], προλεγόμενα σ. κθ') παρατηρεί: *«/...] αβάσιμος κο πανίζει ô παραπέρα,* εν *ψ* 'δεν *λέγει οὔτε ἀχρήσιμος* ούτε *ἀμόνιμος, αν και λέγει αδόκιμος».* → *αταξικός*

αβασκαίνω ρ. μετβ. {αβάσκα-να, -θηκα} βασκαίνω (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. *(φτου σου) να μην αβασκαθείς* σε περιπτώσεις στις οποίες αναγνωρίζει κανείς ρητά την καλή κατάσταση (από την άποψη τής υγείας, τής ομορφιάς, τής επιτυχίας κ.λπ.) στην οποία βρίσκεται κάποιος και συγχρόνως εύχεται αποτρεπτικά εναντίον τού ματιάσματος, που πιστεύεται ότι **θα** μπορούσε να προκαλέσει αυτή η κατάσταση: μια *χαρά σε βλέπω σήμερα, ~!* — αβασκαμένος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < α- προθεμ. + *βασκαίνω* (βλ.λ.)].

αβάσκαμα (το) → βάσκαμα

αβασκανία (η) → βασκανία

αβάσκαντο (το) ψυλαχτό που αποτρέπει το μάτιασμα.

αβάσκαντος, -η, -ο αυτός που δεν ματιάζεται, που δεν τον έχουν ματιάσει ΣΥΝ. αμάτιαστος ΑΝΤ. βασκαμένος, ματιασμένος. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *βασκαίνω* < *βάσκανος* (βλ.λ.)].

αβάσταχο (το) (λαϊκ.) υποζύγιο, ζώο που φορτώνεται **ή** είναι φορτωμένο. Επίσης **βάσταγα**. [ΕΤΥΜ. < *α-* προθεμ. + βασταγό < *βαστάζω].*

αβάσταχτος, -η, -ο κ. **αβάστα**κτος [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υποφέρεται: αυτή η *αρρώστια προκαλεί ~ πόνους* || ~ *μοναξιά* | *μαρτύριο* | *κρύο* | *σκλαβιά* ΣΥΝ. ανυπόφορος, αφόρητος ΑΝΤ. υποφερτός 2. αυτός

που δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ᵉλᵉγχθᵉί: - *έρωτας* | *οργή* ΣΥΝ. α-συγκράτητος, ασίγαστος, ορμητικός. Επίσης αβάσταγος [μεσν.].

αβάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν᾽ έχει ζευγαρώσει: ~ *φοράδα.* [ΕΤΥΜ. < α-στερητ. + βατεύω (βλ.λ.)].

άβατο(ν) (το) 1. (α) τμήμα ναού ή ιερός τόπος, όπου δεν᾽ επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς (β) (ειδικότ.) μοναστικός θεσμός που απαγορεύει την είσοδο γυναικών σε ανδρικά μοναστήρια ή ανδρών σε γυναικεία: *νεαρή τουρίστρια παραβίασε το - τού Αγίου Όρους και συνελήφθη* 2. (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο απαγορεύεται η είσοδος. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *άβατος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι η αναφορά σε χώρους που θεωρούνται ιεροί, λ.χ. *αβατον ιερόν* (Πλάτων). Η ουσιαστικοπ. χρήση είναι μτγν.].

άβατος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να εισέλθει, να περπατήσει κανείς: *απόκρημνη και ~ περιοχή* ΣΥΝ. αδιάβατος, απρόσιτος, απροσπέλαστος ΑΝΤ. βατός 2. *άβατο(ν)* (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + βατός (βλ.λ.)].

άβαφος, -η, -ο [μεσν.] κ. άβαφτος 1. αυτός που δεν έχει βαφτεί: ~ *δωμάτιο* | *μαλλιά* | *ύφασμα* ΣΥΝ. αμπογιάτιστος, αχρωμάτιστος ΑΝΤ. βαμμένος, μπογιατισμένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι καλλωπισμένος, μακιγιαρισμένος: *εμφανίστηκε ~ στην εκπομπή* ΣΥΝ. ακαλλώπιστος, φυσικός, απλός.

άβαφος - αβαφής. Η εμφάνιση τύπων σε **-ος** κοντά σε παλαιότερα μεταρρηματικά επίθετα σε -ης, νεότερων δηλ. δευτερόκλιτων κοντά σε παλαιότερα τριτόκλιτα επίθετα, είναι αρκετά συχνή: **άβαφος** κοντά στο αβαφής, *άμαθος - αμαθής, άτυχος - ατυχής, άπρεπος - απρεπής, ανώφελος - ανωφελής, άβλαβος - αβλαβής* κ.ά. Το φαινόμενο απαντά σε στερητικής κυρ. σημασίας μεταρρηματικά σύνθετα επίθετα και οφείλεται είτε σε απευθείας σχηματισμό από ρήματα νέων επιθέτων σε -ος είτε σε μεταπλασμό τρι-τοκλίτων επιθέτων (-ης) σε δευτερόκλιτα *(-ος)·* ήτοι: (α) *μαθαίνω -έμαθα - άμαθος* (κοντά στο *αμαθής), βάφω - εβάφην -* **άβαφος** (κοντά στο αβαφής) και (β) *ανωφελής - ανώφελος, πολύπαθης -πολύπαθος.* Και στις δύο περιπτώσεις το πρότυπο σχηματισμού ή μεταπλασμού υπήρξε το σχήμα: *γράφω - άγραφος, αδικώ - άδικος, φέρω - εύφορος* κ.τ.ό., ήτοι προπαροξύτονα επίθετα σε *-ος από* ρήματα.

αβάφτιστος, -η, -ο → αβάπτιστος

αββαείο (το) [1889] **1**. ρωμαιοκαθολικό μοναστήρι που διοικείται από αββά ή αββάισσα **2**. η έδρα τού αββά και γενικότ. το συγκρότημα που περιλαμβάνει το μοναστήρι, την εκκλησία και την κατοικία τού ηγουμένου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. abbaye. Βλ. κ. αββάς].

αββάς (ο) {αββάδες}, αββάισσα (η) {αββαΐσσών} (σημ. 1, 4) 1. ο ηγούμενος ρωμαιοκαθολικού μοναστηριού 2. ρωμαιοκαθολικός εφημέριος, ιερέας 3. επίσκοπος τής Κοπτικής και τής Συριακής (χριστιανικής) Εκκλησίας 4. ασκητής τής ερήμου κατά τους πρώτους με-ταχριστιανικούς αιώνες. [ΕΤΥΜ. < μεσν. άββάς < μτγν. ἀββά (που θεωρήθηκε κλητ.) < αραμ. abba «μπαμπάς, πατέρας», πβ. εβρ. av «πατέρας»].

άβγαλτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει βγει από το σημείο όπου είναι τοποθετημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνική ή ερωτική πείρα ΣΥΝ. άπειρος, αθώος, άμαθος ΑΝΤ. έμπειρος, (εκφραστ.) ξεπεταγμένος. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *βγάλλω* < **εγβάλλω* < αρχ. εκβάλλω],

αβγατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αβγάτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος: τα λεφτά δεν *αβγατίζουν από μόνα τους* ΣΥΝ. αυξάνω, πληθαίνω, πολλαπλασιάζομαι ♦ 2. (μετβ.) αυξάνω (κάτι), κάνω (κάτι) περισσότερο: ~ τα *χρήματα μου* | *την περιουσία! τα υπάρχοντα μου* ΣΥΝ. (σημ. 1). Επίσης αβγαταίνω. — αβγά· τισμα (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **εγβατίζω* < *έγβατός* < μτγν. *έκβατός* < αρχ. *έκβαίνω,* με πιθ. παρετυμολ. επίδραση τής λ. *αβγό].*

αβγιλα (η) → αβγουλίλα

αβγό (το) (σχολ. ορθ. *αυγό)* 1. το σφαιροειδές, γονιμοποιημένο ωάριο, το γέννημα θηλυκών ζώων, όπως πτηνών, ερπετών και ψαριών, που αποτελείται από τη λέκιθο (κρόκο), το λεύκωμα (ασπράδι), τις υπο-κελύφιες μεμβράνες και το κέλυφος (τσόφλι)· ΦΡ. (α) ***ακόμη δεν βγήκε απ' τ' αβγό*** (για νέο που συμπεριφέρεται σαν να τα ξέρει όλα ή με θράσος) δεν απέκτησε ακόμη εμπειρίες, δεν ενηλικιώθηκε: ~ *και θέλει να μας πει πώς να κάνουμε τη δουλειά μας* (β) (μτφ.) ***το αβγό*** *τού φιδιού* βλ. λ. *φίδι* 2. (ειδικότ.) καθένα από τα γεννήματα κατοικίδιου πτηνού και κυρ. τής κότας: ~ ωμό | *φρέσκο* | *κλούβιο* | *μπαγιάτικο* | *ημέρας-* ΦΡ. (α) *χρυσό αβγό* (ως σύμβολο) ο μεγάλος και εύκολος πλουτισμός, τα πολλά και εύκολα κέρδη: *τον προσέλαβαν με την ιδέα ότι θα τους κάνει το -* (β) *βρίσκω την κότα* ***που κάνει (τα) χρυσά αβγά*** βρίσκω κάποιον ο οποίος μου καλύπτει, χωρίς να κοπιάζω, τα έξοδα μου (γ) χάνω *τ' αβγά και* ***τα καλάθια*** | ***και τα πασχαλιά*** (i) χάνω ό,τι διαθέτω: *επιμένοντας να διαχειρίζεται την περιουσία του όπως ήθελε, τελικά έχασε τ' αβγά και τα καλάθια* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, καταστρέφομαι (ii) μπερδεύομαι, περιέρχομαι σε πλήρη σύγχυση, αμηχανία: τα *νέα τού ήρθαν απότομα κι έχασε* τ' *αβγά και τα πασχαλιά* ΣΥΝ. τα χάνω (δ) ***κάθομαι στ' αβγά μου*** εφησυχάζω, δεν αναμειγνύομαι σε ξένες υποθέσεις: η *υπόθεση είναι επικίνδυνη· το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να κάτσεις στ'αβγά σου* (ε) (ειρων.) ***σιγά τ' αβγά | τα ωά!*** (ενν. μη *σπάσουν)* για να υποβαθμιστεί η αξία μιας υπόθεσης ή ενός προσώπου: *Αυτή ήταν η δύσκολη άσκηση που μου έλεγες;* ~! (στ) ***αβγό κι | γι' αβγό*** για να δηλωθεί το άγνωστο ποιόν διαφορετικών μεταξύ τους ή αγνώστων ανθρώπων (όπως δεν μπορείς να διακρίνεις εξωτερικά το καλό από το χαλασμένο αβγό): ~, *πού να ξέρεις μέσα σε τόσους υπαλλήλους ποιος είναι καλός και ποιος δεν είναι;* (ζ) (οικ.) ***αβγά κουρεύουμε;*** δεν ξέρουμε τη δουλειά μας;: *Για νέο μάς το λες αυτό; Δηλαδή τι κάνουμε τόσα χρόνια, ~;* (η) ***πιάσ' τ' | πάρ' τ' αβγό και κούρευ' το*** ως σχόλιο κυρ. για περιπτώσεις στις οποίες είναι μάταιο να επιδιώξει να πάρει κανείς κάτι που είναι βέβαιο ότι δεν υπάρχει: τι να του *πάρει η Ασφάλεια για τη ζημιά; Δεν έχει τίποτε- ~!* (θ) ***παίρνω (κάποιον) με τ' αβγά*** (i) ρίχνω (σε κάποιον) αβγά ως έκφραση αποδοκιμασίας: *αγανακτισμένοι αγρότες πήραν τον εκπρόσωπο τού υπουργείου με τ'αβγά* (ii) αποδοκιμάζω κάποιον έντονα: αν *τους προτείνουμε κάτι τέτοιο, θα μας πάρουν με τ' αβγά!* (ι) ***το αβγό τού Κολόμβου*** για εύκολη και έξυπνη λύση σε πρόβλημα που εκ των υστέρων φαίνεται ότι ήταν εύκολο και απλό στη λύση του (ια) ***η κότα έκανε τ' αβγό ή το αβγό την*** *κότα;* ή *είναι σαν* ***την κότα και τ' αβγό*** για την αδυναμία προσδιορισμού τής αρχικής κατάστασης, ποιο μεταξύ δύο είναι το αίτιο και ποιο το αποτέλεσμα ΣΥΝ. φαύλος κύκλος (ιβ) ***κόκκινο | πασχαλινό | λαμπριάτικο αβγό*** αβγό βαμμένο κόκκινο κατά το πασχαλινό έθιμο (ιγ) ***αβγά αού καθαρίζουν;*** (προς κάποιον που γελά χωρίς να υπάρχει λόγος) πώς γελάς έτσι, γιατί χαχανίζεις; 3. το περιεχόμενο ενός αβγού (σημ. 2) ως τροφή: ~ *βραστό* | *ομελέτα* | *ψητό* | *σφιχτό* | *χτυπητό* | *ρουφηχτό-* ΦΡ. (α) ***αβγά μάτια*** αβγά τηγανισμένα, ώστε το ασπράδι με τον κρόκο στο μέσον να δίνουν την εντύπωση ματιού (πβ. το ασπράδι τού ματιού) (β) ***αβγό μελάτο*** αβγό βρασμένο λίγο, ώστε ο κρόκος του να είναι πυ-κνόρρευστος 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα αβγού (σημ. 2): *σοκολατένιο ~* || *ξύλινο ~* (για το μαντάρισμα των καλτσών). — (υποκ.) αβγουλάκι κ. αβγούλι (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ώόν (βλ.λ.), από τη συνεκφορά τά ώά > *ταουά* > *ταουγά* > *τ' αβγά* > *αβγό.* Η γρ. *αυγό* δεν δικαιολογείται ετυμολογι-κώζλ. Η φρ. χάνω τα *αβγά και τα καλάθια,* αν δεν αποτελεί επιτατι-κή επανάληψη, ίσως έχει την αφετηρία της σε παλαιά ιστορία σχετικά με τον Ιωάννη Ντερζίνη, έμπορο αβγών από την Αίγινα, ο οποίος το 1688 έχασε σε πειρατική εκδρομή ένα καλάθι με αβγά (ενώ άλλοι είχαν καταστραφεί) και το διέδιδε σαν να επρόκειτο για ολική καταστροφή].

αβγό ή αυγό; Όπως φαίνεται από τον σχηματισμό τού νεότερου τ. *αβγό* (έναντι τού αρχ. ώόν, από όπου και προέρχεται) και όπως δίδαξαν οι μεγάλοι γλωσσολόγοι Γ. Χατζιδάκις *(ΜΜΕ.* 2, σ. 322 κ.εξ.), Μ. Τριανταφυλλίδης *(Άπαντα* 7, σ. 325 κ.εξ.), K. Foy, P. Kretschmer κ.ά., η ορθή γραφή τής λ. είναι με -β-: *αβγό* (όπως και αφτί με -φ-, βλ. λ. *αφτί).* Συγκεκριμένα, η λ. προήλθε ως εξής: τά ώά > ταωά (συνεκφορά) > ταιιά (τροπή τού ω /ο/ σε ου /u/) > *ταγυά* > *ταυγά* (ημιφωνική προφορά τού /u/ ως *lyxil* και μετάθεση τού ημι-φωνικού στοιχείου *-γ-) > ταυγά* (συμφωνική προφορά τού u- ως /ν/ προ τού ηχηρού συμφώνου *γ) > τ' αβγό* (υποχωρητικός σχηματισμός τού ενικού από τον τύπο τού πληθυντικού). Αρα το -β- στη λ. προήλθε από φωνητική εξέλιξη και δεν δικαιολογείται να γραφεί με δίφθογγο -αυ-, σαν να υπήρχε εξαρχής στη λέξη. Για την ιστορία, αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν ο Τριανταφυλλίδης πρωτόγραψε τις λ. *αβγό* και αφτί με -β- και -φ- αντιστοίχως, δέχτηκε δριμείες επιθέσεις, γιατί θεωρήθηκε ότι η ορθογράφηση των λέξεων ήταν αποτέλεσμα φωνητικής γραφής τού δημοτικισμού κατά τα ψυχα-ρικά πρότυπα! Προ τής γενικής κατακραυγής ο Τριανταφυλλίδης ομολογεί ότι αναγκάστηκε να επιστρέψει (στη *Γραμματική τής Δημοτικής) στις* γραφές *αυγό* και αυτί. Αργότερα, οι σωστές γραφές *(αβγό, αφτί)* άρχισαν να περνούν και να καθιερώνονται βαθμηδόν στην προσεγμένη ορθογραφία.
Χάνω (έχασα) τ' αβγά και τα πασχαλιά. Η φράση προήλθε από το χάνω *τ'αβγά και τα καλάθια σε* συμφυρμό με το χάνω τα *πασχαλιά,* το οποίο αναφέρεται στη σύγχυση που επέρχεται όταν χάσει κανείς το *Πασχάλιο,* τον πίνακα που χρησιμοποιείται στην Εκκλησία με τις ημερομηνίες των κινητών εορτών, οι οποίες εξαρτώνται από την ημερομηνία τού Πάσχα.
Το αβγό τού Κολόμβου. Η φράση οφείλεται στο περιστατικό που διηγούνται για τον Κολόμβο, ότι, όταν κάποιοι αμφισβήτησαν την αξία τής ανακάλυψης του λέγοντας ότι αρκούσε να το σκεφτεί κά ποιος για να κάνει αυτή την ανακάλυψη, εκείνος τους ζήτησε να στήσουν όρθιο ένα αβγό και, αφού εκείνοι απέτυχαν, ο Κολόμβος σπάζοντας ελαφρά το τσόφλι τής βάσης του το έστησε όρθιο, δεί χνοντας τους έτσι ότι μπορεί κάτι να φαίνεται εκ των υστέρων ότι ήταν εύκολο να γίνει, αλλά χρειαζόταν οπωσδήποτε κάποιος να το σκεφτεί. → *αφτί*

αβγοειδής, -ής, -ές {αβγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού, που μοιάζει με αβγό ΣΥΝ. ωοειδής.

αβγοθήκη (η) {αβγοθηκών} το μικρό επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα θήκης για την τοποθέτηση (βραστού, μελάτου) αβγού: πήλινη | πλαστική ~ ΣΥΝ. αβγουλιέρα.

αβγοκάσ**α** (η) {δύσχρ. αβγοκασών} **1.** προστατευτική θήκη, συνήθ. από συμπιεσμένο χαρτί ή από πλαστικό, για την αποθήκευση και μεταφορά των αβγών (σε εξάδες, δωδεκάδες κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) κάθε τέ-

αβγο- α' *συνθετικό*
αβγο-βολώ ρ.
αβγο-γεννώ ρ.
αβγο-κουλλούρα (η)
αβγό-πιτα (η)
αβγο-πώλης (ο)
αβγο-σαλάτα (η)
αβγό-ooυna (η)
αβγό-τσο)υ)φλο (το)
αβγο-φάγος (ο)
αβγο-φέτα (η)

τοιου είδους θήκη ή σύνολο θηκών ως μονωτικό υλικό σε στούντιο ή κέντρα διασκεδάσεως: *για να μην ξοδέψει πολλά, έφτειαξε ηχομόνωση με ~.*

αβγοκό**β**ω ρ. μετβ. {αβγόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} καρυκεύω (φαγητό) με προσθήκη αβγολέμονου: *~ τη σούπα.*

αβγολέμονο (το) αβγό χτυπημένο με χυμό λεμονιού.

αβγομαντεία (η) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) η μαντεία μέσω τής παρατήρησης των σχημάτων που παίρνει το ασπράδι τού αβγού, αφού ριχτεί σε σκεύος γεμάτο νερό.

αβγοτά**ρα**χο (το) {χωρ. πληθ.} έδεσμα από διατηρημένες δίδυμες, γεμάτες αβγά, ωοθήκες ψαριών, ιδ. τού ψαριού κέφαλος (πβ. κ. λ. *ταραμάς, χαβιάρι)*- ΦΡ. (μτφ.) *είμαστε αβγοτάραχο* είμαστε πολύ συνδεδεμένοι ΣΥΝ. κολλητοί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αβγοτάραχον* <. *αβγό* + *-τάραχον*< *αρχ. τάριχον* «διατηρημένο σώμα» (βλ. κ. ταριχεύω)].

αβγοτε**μπερα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ανάμειξη τής τέμπερας (βλ.λ.) με αβγό (κρόκο **ή** ασπράδι), ουσία που χρησιμοποιείται από πολύ παλιά στη ζωγραφική πάνω σε διάφορα υλικά (λίθο, ξύλο, πάπυρο, περγαμηνή κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που είναι φιλοτεχνημένο με αυτή την τεχνική.

αβγουλά**ς** (ο) {αβγουλάδες}, **αβ**γουλθύ (η) {αβγουλούδες} **1.** πρόσωπο που πουλά αβγά **2**. πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα αβγά.

αβγουλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αβγοειδής 2. *αβγουλάτο* (το) ποικιλία σταφυλιού που έχει μεγάλες στρογγυλές ρώγες με κουκούτσια. Επίσης αβγουλωτός, -ή, -ό.

αβγουλιέ**ρα** (η) {δύσχρ. αβγουλιερών} η αβγοθήκη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *αβγούλι* < (υποκορ. τού *αβγό)* + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ.)].

αβγουλίλα κ. (σπάν.) **αβγίλα** (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική δυσάρεστη οσμή ή γεύση από αβγό. [ΕΤΥΜ. < *αβγούλι* < (υποκορ. τού *αβγό)* + παραγ. °πίθημα -ίλα (βλ.λ.)].

αβγουλίλ**ας** (λαϊκ.-προφορ.) μόνο σε φρ. όπως *μυρίζει αβγουλίλας,* αντί τού *αβγουλίλα.*

αβγουλομάτης, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που έχει πεταχτά μάτια.

αβγωμένος, -η, -ο (κυρ. για ψάρια) αυτός που είναι γεμάτος αβγά.

αβδέλλα (η) → βδέλλα

αβδηρίτη**ς** (ο) {αβδηριτών}, **αβδηρ**ίτισ**σα** (η) {αβδηριτισσών} πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία και ματαιοδοξία: *οι σύγχρονοι ~ είναι τα* θύματα τής *διαφήμισης, που ικανοποιούνται με αγορές άχρηστων προϊόντων* ΣΥΝ. ανόητος, κούφος, ματαιόδοξος. — αβδηριτικός, -ή, -ό [μτγν.], αβδηριτικ-ά | -ώς [1891] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
[ΕΕΥΜ αρχ. < *"Αβδηρα,* πόλη τής Θράκης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν γνωστοί ήδη από αρχαία ανέκδοτα για τη ματαιοδοξία και την ανοησία τους].

αβδηριτισμός (ο) [1889] (λόγ.) η ματαιόδοξη και ανόητη συμπεριφορά: *ο προκλητικός ~ των νεόπλουτων υπερκαταναλωτών.* — αβδηριτίζω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αβέβαιος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν εμπνέει βεβαιότητα, που μεταβάλλεται εύκολα: *ύστερα από τόσες παραιτήσεις τα πάντα στην πολιτική σκηνή είναι ~* || *~ εποχή* | *κατάσταση* | *τύχη* | *μέλλον* | *αισθήματα* | *καιρός* | *αύριο* | *φιλία* ΣΥΝ. ρευστός, ευμετάβλητος, απρόβλεπτος, ασταθής ΑΝΤ. βέβαιος, σίγουρος, σταθερός 2. αυτός για τον οποίο δεν έχουμε σαφή γνώση, βεβαιωμένα στοιχεία: *~ προέλευση* | *ελπίδα* | *έκβαση* | *συμμετοχή* | *εξέλιξη* | *έδαφος* | *βήμα* | *κίνηση* | *ταξίδι ! σχέση* | *νίκη* | *μαρτυρία* ΣΥΝ. αμφίβολος, αόριστος, ασαφής, σκοτεινός, ακαθόριστος, άδηλος ΑΝΤ. σίγουρος, ασφαλής, προφανής, σαφής 3. ***αβέβαιο(ν) (το)*** κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βεβαιότητας: *το ~ τής έκβασης τής υπόθεσης μας καθιστά επιφυλακτικούς.* — αβέβαια | (λόγ.) αβεβαίως [μτγν.] επίρρ.

αβεβαιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1.η έλλειψη βεβαιότητας: *αισθάνομαι ~* 2. κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αδυναμία προβλέψεως των μελλοντικών εξελίξεων: η *~ που επικρατεί στην αγορά, επιφέρει πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο* || *κατάσταση* | *πνεύμα* | *συνθήκες* | *κλίμα* | *περίοδος αβεβαιότητας* ΣΥΝ. αστάθεια, απροσδιοριστία, ρευστότητα, μεταβλητότητα **3.** ΦΥΣ. *αρχή* "Κ *αβεβαιότητας* η αρχή τής απροσδιοριστίας τού Χάιζενμπεργκ (βλ. λ. *απροσδιοριστία).*

αβεβαίωτος, -η, -ο [1841] **1.** αυτός που δεν έχει εξακριβωθεί, που δεν έχει πιστοποιηθεί: *~ είδηση* | *πληροφορία* ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος, ανεξακρίβωτος ΑΝΤ. επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος **2.** (στη λογιστική) αυτός που δεν έχει βεβαιωθεί μετά από έλεγχο: *~ κέρδη* ΣΥΝ. ανέλεγκτος.

αβεβήλ**ωτος,** -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί βεβήλωση: *~ ιερό* | *τόπος* ΣΥΝ. αμόλυντος, αγνός, άσπιλος ΑΝΤ. βεβηλωμένος.

Α.Β.Ε.Ε. (η) Ανώνυμη Βιομηχανική Εμπορική Εταιρεία.

Άβελ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. ο δευτερότοκος γιος τού Αδάμ και τής Εύας, τον οποίο σκότωσε από φθόνο ο πρωτότοκος αδελφός του Κάιν 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Hebhel, πιθ. συνδ. με τη λ. hebhel «ανάσα»].

αβελτη**ρία** κ. αβελτερία (η) {αβελτηριών} η διανοητική νωθρότητα και κατ' επέκτ. η ανοησία, η αμυαλιά: η δήλωση του *αξιωματούχου φανερώνει ~* ΣΥΝ. μωρία, κουφόνοια ΑΝΤ. ευστροφία, εξυπνάδα. — αβέλτερος, -η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αβελτερία* < *αβέλτερος* < *α-* στερητ. + *βέλτερος,* πα-ράλλ. τ. τού βελτίω ν «καλύτερος», οπότε η λ. θα σήμαινε αυτόν που δεν επιδέχεται βελτίωση. Βλ. κ. *βελτιώνω].*

αβελτηρία - αβελτερία. Όπως φαίνεται από την ετυμολογία τής λ. *(βέλτερος* [= *βελτίων]* > *ά-βέλτερος*> *άβελτερ-ία),* ο αρχικός τ. τής λ. ήταν με -ε-: **αβελτερία**. Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. μεταπλάστηκε σε αβελτηρία (με -η-), πιθ. κατά το *πονηρία* ή το *άτηρία* («βλάβη, κακό»). Για τον σχηματισμό από επίθ. συγκριτικού βαθμού, πβ. λ. *απλουστεύω* αντί **απλουστερεύω* (< *απλούστερος).*

αβέρτα επίρρ. (λαϊκ.) 1. χωρίς φειδώ, γενναιόδωρα: *ξόδευε τα λεφτά ~* || *ψωνίζει ~ 2.* (αργκό) χωρίς προφύλαξη, απροκάλυπτα: *μιλάει ~'* δεν *φοβάται κανέναν* ΦΡ. (εμφατ.) *αβέρτα-κουβέρτα* χωρίς καμία προφύλαξη ή αναστολή, χύμα ΣΥΝ. ανοιχτά, έξω απ' τα δόντια, καθαρά, φανερά, άφοβα. — **αβέρτος,** -η, -ο, αβερτοσύνη (η) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < *αβέρτος* < βεν. averto «ακάλυπτος, ευρύχωρος» < λατ. apertus «ανοιχτός» < aperio «ανοίγω»].

αβεστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αβεστική γλώσσα, ανατολική ιρανική γλώσσα στην οποία γράφτηκε η «Αβέστα», το ιερό βιβλίο τού ζωροαστρισμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. avestisch < μέσ. περσ. Avesta «πρωτότυπο κείμενο»].

Αβησσυνία (η) (παλαιότ.) η Αιθιοπία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αραβ. habéS «συρφετός πολλών εθνών» (πβ. αμ-χαρ. hb§ «μικτός»). Η ετυμολογία αυτή υπαγορεύει ως ορθότ. τη γρ. *Αβισινία,* ενώ η γρ. *Αβησσυνία ίσως* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το αρχ. *βήσσα* «δασώδης κοιλάδα»].

αβίαστα επίρρ. **1**. χωρίς βιασύνη, πίεση, άγχος: *ο λόγος του έβγαινε ~* || *γελώ* | *κινούμαι* | *ρέω* | *ενεργώ* ~ 2. (μτφ.) χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *εκφράζεται ~* 3. ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *το συμπέρασμα προέκυψε ~.* Επίσης αβιάστως [αρχ.].

αβίαστος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που γίνεται χωρίς βιασύνη, πίεση **ή** άγχος: *~ γέλιο 2. αυτός* που προκύπτει χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *~ διατύπωση* | *λόγος* ΣΥΝ. αυθόρμητος ΑΝΤ. βεβιασμένος, πιεσμένος 3. αυτός που προκύπτει ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *~ συμπέρασμα.* » **imo pectore** (προφέρεται *αμπ ίμο πέκτορε)* λατ.· ελλην. *εκ βάθους καρδίας* | *ψυχής*· από τα βάθη τής καρδιάς: *εκμυστηρεύτηκε ~* ότι ήταν *θύμα μιας εγκληματικής ιδεολογίας* ΣΥΝ. de profundis (εκ βαθέων).
[ΕΤΥΜ < λατ. ab imo (< imus «κατώτερος, έσχατος», υπερθ. βαθμός τού επιθ. inferus «κάτω») pectore, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. pectus «στήθος» και συμβολικά «καρδιά, ψυχή»].

ab initio (προφέρεται *αμπ ινίτιό)* λατ.· ελλην. *εξαρχής*- από την αρχή: η *νομοθετική ρύθμιση τού προβλήματος πρέπει να γίνει ~, χωρίς καμιά προηγούμενη δέσμευση* ΣΥΝ. εξ υπαρχής. [ΕΤΥΜ < λατ. ab initio (< initium «αρχή»)].

αβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από ανόργανη ύλη, η αυτόματη γένεση. — a**βίο**γενετικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *άβιος* + *γένεση,* ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. abiogenesis, πλασμένος το 1870 από τον Αγγλο βιολόγο T. Huxley].

αβιοτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που καταστρέφει, αναστέλλει **ή** εμποδίζει τη ζωή 2. *αβιοτικός παράγοντας* κάθε μη βιοτικός παράγοντας τού οικοσυστήματος ΑΝΤ. βιοτικός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. abiotique].

ab irato (προφέρεται *αμπ ιράτο)* λατ.· σε κατάσταση οργής, εν θερμώ: *πολλά ελέχθησαν ~, τα οποία θα μπορούσε κανείς να παραβλέψει.*
[ΕΤΥΜ < λατ. ab irato, αφαιρετ. πτώση τού iratus «οργισμένος» < ira «0Γ>γή»].

αβιστα επίρρ. (για την αλλαγή των σκηνικών στο θέατρο) με ανοικτή αυλαία. [ΕΤΥΜ < ιταλ. a vista «φανερά, ενώπιον (όλων)»].

αβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η στέρηση ή μείωση βιταμινών στον οργανισμό **2.** (γενικότ.) καχεξία και αδυναμία προερχόμενη από υποσιτισμό ή κακή διατροφή: *πολλά παιδιά στην Αφρική πάσχουν από ~ εξαιτίας τής οικονομικής της εξαθλίωσης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβιταμίνωση, -ωση.* [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. avitaminose].

αβίωτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον υποφέρει, να τον ζήσει· κυρ. στη ΦΡ. *κάνω (σε κάποιον) τον βίο αβίωτο* δυσχεραίνω τόσο πολύ τις συνθήκες τής ζωής κάποιου, ώστε να του είναι πλέον αφόρητη: η *ζήλια και η γκρίνια του της είχαν κάνει τον βίο αβίωτο.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *βιώ* «ζω». Ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η φρ. αβίωτο ν *πεποίηκε τον βίον].*

άβλαβης, -ής, -ές [αρχ.] {αβλαβ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί βλάβη· κυρ. στη ΦΡ. *σώος και αβλαβής* ακέραιος, χωρίς να έχει υποστεί φθορά: κινδύνευσε στο *ατύχημα, αλλά ευτυχώς επέστρεψε ~* ΣΥΝ. άθικτος, αλώβητος, ανέπαφος · 2. αυτός που δεν προξενεί βλάβη ή κίνδυνο: *εντομοκτόνα ~ για τη δημόσια υγεία* || *~ ζώα* | *φάρμακο* ΣΥΝ. άκακος, ακίνδυνος 3. ΝΟΜ. (στο διεθνές δίκαιο) *αβλαβής διέλευση* ναυσιπλοΐα μέσα από την αιγιαλίτιδα ζώνη με σκοπό είτε (α) τον διάπλου τής ζώνης αυτής χωρίς είσοδο στα εσωτερικά ύδατα ή προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενικές εγκαταστάσεις έξω από τα εσωτερικά ύδατα είτε (β) την πορεία προς τα εσωτερικά ύδατα ή την αναχώρηση από τον προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενική εγκατάσταση· η διέλευση πρέπει να είναι αβλαβής και ταχεία και να μη διαταράσσει την ειρήνη, την τάξη ή την ασφάλεια τού παράκτιου κράτους. Επίσης **άβλαβος** [μεσν.] κ. **άβλαπτος**, -η, -ο [μτγν] (σημ. 1). — αβλαβώς επίρρ. [αρχ.], **αβλάβεια** (η) [μτγν.] (σημ. 2).
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άβλαοτος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για φυτά) αυτός που δεν έχει βλαστήσει ακόμη 2. (για τόπους) αυτός που δεν έχει βλάστηση ΣΥΝ. χέρσος, άγονος, άδεντρος. Επίσης αβλάστητος [μτγν.] (σημ. 1).

αβλέμονας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η άμετρη ποσότητα· κυρ. στη ΦΡ. (εκφραστ.) ***τρώω/πίνω τοναβλέμονα*** (για άνθρωπο εξαιρετικά λαίμαργο, αδηφάγο) καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ή ποτού ΣΥΝ. τρώω τον περίδρομο | τον άμπακο | τον αγλέορα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. από φρ. *ἀβλέμμων)< ά- στερητ. + *βλέμμα) βυθός,* δηλ. «βυθός όπου δεν φτάνει το βλέμμα»].

αβλέπτημα (το) {αβλεπτημ-ατος | -ατα, -άτων} λάθος οφειλόμενο σε αβλεψία, παραδρομή ή απροσεξία: *το δημοσίευμα έχει πολλά* - ΣΥΝ. λάθος, απροσεξία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀβλεπτώ* < ά- στερητ. + *-βλεπτώ* < *βλεπτός* < *βλέπω].*

αβλεπτί επίρρ.· χωρίς να ρίξει κανείς ούτε μία ματιά (συνήθ. για ενέργεια που γίνεται χωρίς να την καλοσκεφτεί κανείς λόγω μεγάλης εμπιστοσύνης). Επίσης αβλεπεί. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀβλεπτώ,* βλ. κ. *αβλέπτημα].*

αβλεψία (η) {αβλεψιών} σφάλμα από χαλάρωση προσοχής, απροσεξία: *στον βιβλίο υπάρχουν αβλεψίες και ελλείψεις*- ΦΡ. εξ ***αβλεψίας | από*** *αβλεψία κατά* λάθος, όχι από πρόθεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τύφλωση», < *ἀβλεπτώ,* βλ. κ. *αβλέπτημα].*

άβλητος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που δεν έχει βληθεί, που δεν έχει χτυπηθεί ΣΥΝ. άτρωτος, απρόσβλητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + βλητός < *βάλλω].*

αβλόγητος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που δεν έχει λάβει ευλογία, ο ανευλόγητος: ~ *άρτος* | *σπιτικό* | *εκκλησία* · 2. αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: *το μωρό πέθανε ~.*

ab ovo (προφέρεται *αμπ όβο)* λατ.· εξαρχής, από την αρχή: *είναι από τους ελάχιστους Βυζαντινούς χρονογράφους που δεν ξεκινάει τη χρονογραφία του —, αλλά λίγο πριν από την Άλωση.* [ΕΤΥΜ. < λατ. ab ovo, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. ovum «αβγό». Η φρ. προέρχεται από στίχο τού Οράτιου στην *Ποιητική Τέχνη (Ars Poetica),* όπου επαινεί τον Όμηρο, διότι δεν ξεκίνησε την αφήγηση του από τον μακρόσυρτο μύθο για το αβγό τής Λήδας (από όπου υποτίθεται ότι γεννήθηκε η Ελένη), αλλά (in médias res) από την οργή τού Αχιλλέα].

αβόγγητα κ. **αβόγγηχτα** επίρρ. χωρίς βογγητό- (μτφ.) χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς μεμψιμοιρίες ή δυσανασχέτηση: *υπέμεινε τη δοκιμασία ~.* — **αβόγγητος**, -η, -ο κ. **αβόγγηχτος.**

αβοήθητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν τυγχάνει βοηθείας, υποστηρίξεως ή συνδρομής: *έμεινε μόνος και ~* ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος, ανυποστήρικτος, απροστάτευτος. — αβοήθητα | (λόγ.) αβοηθητί επίρρ.

αβοκάντο (το) {άκλ.} **1**. τροπικό φρούτο με πρασινωπή ώς μαυρειδερή φλούδα, μαλακή ανοιχτοκίτρινη ή ανοιχτοπράσινη ψίχα και χαρακτηριστική βουτυρώδη γεύση **2.** το τροπικό δέντρο που παράγει τους παραπάνω καρπούς. [ΕΤΥΜ. < ισπ. avogado < μεξ. aguacate < ahuakatl, λ. τής γλώσσας Ναουάτλ των Αζτέκων, που δηλώνει τον καρπό τού ομώνυμου δέντρου].

αυόλετος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που παρουσιάζει δυσκολία ή δεν μπορεί να γίνει: *του ήταν - να έρθει μαζί μας* ΣΥΝ. άβολος ΑΝΤ. εύκολος, βολετός **2.** αυτός που εντάσσεται ή προσαρμόζεται δύσκολα: *είναι - άνθρωπος και πολύ δύστροπος* ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος ΑΝΤ. άνετος, βολικός. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *βολεί* (απρόσ.), πβ. *φορώ - αφόρετος].*

αβόλευτος, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που δεν έχει βολευτεί ή δεν μπορεί να βολευτεί 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διοριστεί ή εξυπηρετηθεί (συνήθ. με τη μεσολάβηση κάποιου), ώστε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: *αντιμετώπισε δυσαρεστημένους ψηφοφόρους που είχαν μείνει* - ΣΥΝ. ατακτοποίητος, αδιόριστος.

άβολος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, που δεν βολεύει, δεν εξυπηρετεί: ~ *σπίτι* | *θέση* | *ωράριο* | *παπούτσι* ΣΥΝ. δύσχρηστος, κουραστικός ΑΝΤ. βολικός, εξυπηρετικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία προσαρμογής, ένταξης ή συνεννοήσεως: *πολύ - στις παρέες* | *συναναστροφές του* ΣΥΝ. ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος ΑΝΤ. βολικός, καλόβολος. — άβολα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *βολή* «ευκολία»].

ab origine (προφέρεται *αμπ ορίγκινε)* λατ.· ελλην. *από τη γένεση του-* από την αρχή, από τής πρώτης αρχής: *διηγείται την ιστορία τής* Μ. *Ελλάδος -, από τότε που έφθασαν στην Ιταλία οι πρώτοι άποικοι από την Ελλάδα.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. **ab** origine, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. origo «αρχή, γένεση» < ρ. odor «γεννιέμαι». Στη φρ. **ab** origine οφείλεται και η ονομασία *Αβορίγινες* (< Aborigines) των αρχ. κατοίκων τής Ιταλίας, που σήμερα χρησιμοποιείται γενικά, για να δηλώσει τους πρώτους αυτόχθονες κατοίκους μιας χώρας (λ.χ. τής Αυστραλίας)].

αβόσκητος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για τόπο) αυτός στον οποίο δεν βόσκησαν ζώα, που δεν προσφέρεται για βοσκή: ~ *λιβάδι* 2. αυτός που δεν βόσκησε ή δεν χόρτασε από βοσκή: *άφησε το κοπάδι ~.*

αβοστρύχωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει βοστρύχους (βλ.λ.).

αβοτάνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από αγριόχορτα ή ζιζάνια υ.ε καθαρισμό (ξεχορτάριασμα): ~ *κήπος.*

αβουλησια (η) [1895] [χωρ. πληθ.) η έλλειψη ιδίας βουλήσεως.

αβούλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς βούληση, κατά τυχαίο **ή** αυτόματο τρόπο. — **αβουλήτ**ως επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *βούλομαι* «θέλω»].

άβουλος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει ιδία βούληση, δική του θέληση: με την *προπαγάνδα προσπάθησε να μεταβάλει τον λαό σε - όργανο* || ~ *χαρακτήρας* | *πλάσμα* | *πλήθος* | *ον* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποφασιστικότητα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία ΣΥΝ. διστακτικός, αναποφάσιστος. — αβουλία (η) [αρχ.], άβουλα | **αβούλ**ως επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απερίσκεπτος», < ά- στερητ. + *βουλή* «σκέψη, γνώμη». **Η** σημ. «αναποφάσιστος, διστακτικός» είναι μεσν.].

ab urbe condita (προφέρεται *αμπ ούρμπε* κόν-ντιτα) λατ.· ελλην. *από κτίσεως πόλεως* (ενν. *Ρώμης)*- από τότε που κτίστηκε η πόλη, ει-δικότ. η Ρώμη (753 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. ab urbe (αφαιρετ. πτώση τού ουσ. urbs «πόλη», κυρ. η Ρώμη, πβ. ελλην. *Πόλη = ΚωνΙποση)* condita (< condo «ιδρύω, χτίζω»). Με τη φρ. αυτή ξεκίνησε το έργο του ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, ήταν δε συνήθεια πολλών ιστοριογράφων τής εποχής να αρχίζουν την αφήγηση τους «από την αρχή τού κόσμου», όπως αυτή συμβολιζόταν από την ίδρυση τής Ρώμης (753 π.Χ.), αφετηρία τού ρωμαϊκού χρονολογικού πίνακα].

Αβραάμ (ο) {άκλ.} **1**. Π.Δ. πατριάρχης των Εβραίων, πατέρας τού Ισαάκ- ΦΡ. ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά | τα καλά*** (i) ως εκκλησιαστική ευχή, που λέγεται κατά το μυστήριο τού γάμου, για ευτυχία και πλούτο: *του ευχήθηκε να έχει* - στη ζωή του (ii) ο μεγάλος πλούτος, τα ανεξάντλητα αγαθά: *είναι πάμπλουτος, έχει - 2.* ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Αβράμ**ης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Abhrâham «πατέρας πλήθους, πολλών εθνών», πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 17,5: *ἀλλ' εσται το δνομά σου 'Αβραάμ, δτι πατέρα πολλών εθνών τέθεικά σε.* Είναι χαρακτηριστικό ότι το όνομα τού πατριάρχη ήταν αρχικώς *"Αβραμ* (< εβρ. Abhirhâm «ο πατέρας μου είναι υψηλός, ένδοξος»), οπότε η μετονομασία *"Αβραμ → 'Αβραάμ* έχει σκόπιμο εκφραστικό ρόλο].

αβραμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται **μ**ε τον Αβραάμ: ~ *οίκος* | *διαθήκη* || - *φιλοξενία* (πλούσια φιλοξενία) 2. πατριαρχικός.

άβραστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει βράσει **ή** δεν έχει βράσει όσο θα έπρεπε: ~ *κρέας 2.* αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ *μούστος* | *κρασί.*

αβροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει **μ**ε άνεση και πολυτέλεια ΣΥΝ. πολυτελής, τρυφηλός **2.** μαλθακός και λεπτεπίλεπτος ΣΥΝ. ασκληραγώγητος, μη-μου-άπτου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀβροδίαιτος* < *ἀβρός* + *δίαιτα* «τρόπος ζωής»].

αβρός, -ή, -ό **1.** ο λεπτός και ευγενικός (στους τρόπους και στην ομιλία) ΣΥΝ. κομψός, διακριτικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα, τρυφερότητα: ~ *χάδι* ΣΥΝ. τρυφερός, ανάλαφρος, απαλός, λεπτός ΑΝΤ τραχύς, σκληρός. — αβρ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀβρός,* αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. ήβη. Η αρχική σημ. «όμορφος, κομψός, τρυφερός» προσδιόριζε κυρ. νέα κορίτσια].

αβρότητα (η) [αρχ.] {αβροτήτων} η ευγενική λεπτότητα και διακριτικότητα (στους τρόπους και στην ομιλία): *συμπεριφέρθηκε με μεγάλη ~* ΣΥΝ. ευγένεια ΑΝΤ. αγένεια.

αβροφροσυνη (η) [1860] [χωρ. γεν. πληθ.} συμπεριφορά **ή** διάθεση που χαρακτηρίζεται από αβρότητα: *φέρθηκε σε όλους με -, προσπαθώντας να μη θίξει κανέναν.* — (λόγ.) αβρόφρων, -ων, -ον [1860] κ. **αβρόφρο**ν**ας** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. < *αβρόφρων* < *αβρός* + *-φρων,* μεταπτωτ. βαθμ. τού *φρεν-* (βλ. κ. φρην, *φρένες). Ο* σχηματισμός είναι νεότερος και ακολουθεί τα λόγια σύνθετα, λ.χ. *ταπεινό-φρων, σώ-φρων, εχέ-φρων],*

αβρόχοις ποσι (κυριολ.) χωρίς να βραχούν τα πόδια, δηλ. χωρίς κόπο, χωρίς ταλαιπωρία: *πήρε το πτυχίο του -* || *οι υψηλοί στόχοι δεν επιτυγχάνονται* - ΣΥΝ. άκοπα, ακούραστα, εύκολα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αβρόχοις ποσί* (δοτ. πληθ. τού αρχ. *πους* «πόδι»). Η φρ. αναφέρεται στη βιβλική αφήγηση τής διαβάσεως τής Ερυθράς θάλασσας από τους Ισραηλίτες έπειτα από διάνοιξη των νερών, χωρίς να βραχούν τα πόδια τους. Τη φρ. χρησιμοποίησαν αρκετοί συγγραφείς, όπως ο Μ. Βασίλειος *(Επιστολ.* 365, 1, 28): *Και γαρ τον πολυ-στένακτον βίον τών 'Ιουδαίων σπλαγχνισθείς ό Κύριος τούτους αβρόχοις ποσί βαδίζειν εύδόκησεν ώς δια ξηράς εν τή Ερυθροί δε-δωκώς αύτοίς προηγήτορα τον Μωσέα].*

άβροχος, -η, -ο [αρχ.] άνομβρος, χωρίς βροχή: *«μ'άβροχο Φλεβάρη, λιγοστό το στάρι»* (παροιμ.). — **αβροχιά** (η) [μτγν.].

Α.Β.Σ.Θ. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης· παλαιότ. ονομασία τού Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Α.Β.Σ.Π. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς- παλαιότ. ονομασία τού Πανεπιστημίου Πειραιώς.

άβυθος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολύ μεγάλο βάθος· άπατος, απύθμενος 2. (μτφ.) ατελείωτος, αμέτρητος: ~ *λύπη* | *πίκρα.*

αβυσσαίος, -α, -ο (κυρ. για ψάρια **ή** θαλάσσιους οργανισμούς που ζουν σε πολύ μεγάλα βάθη) αυτός που σχετίζεται **μ**ε την άβυσσο (βλ.λ., σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος.* [ΕΤΥΜ. Μερική μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. abyssal].

αβυσσαλέος, -α, -ο [1880] **1**. αυτός που είναι βαθύς σαν την άβυσσο: ~ *βάθος* | *ρήγμα* || (κ. μτφ.) ~ ντεκολτέ ΣΥΝ. απύθμενος, χαώδης 2. (μτφ.) βαθύς, αγεφύρωτος και κατ' επέκτ. έντονος: τους *χώριζε - μίσος* ΣΥΝ. χαώδης. — αβυσσαλέ-α | **-ως** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος.*

α- | αν- *στερητικό* **α-βολιδοσκόπητος,** -η, -α-
βομβάρδιστος, -η, -ο **α-βούλιαχτος,** -η, -ο α-
βούλλωτος, -η, -ο α-
βούρκωτος, -η, -ο
α-βούρλιστος, -η, -ο
α-βούρτσιστος, -η, -ο α-
α-βούτηχτος, -η, -ο α-
βουτύρωτος, -η, -ο α-
βράβευτος, -η, -ο
α-βράκωτος, -η, -ο α-
βράχνιαστος, -η, -ο **ά-βροχος**[1], -η, -ο (βράχος) ά-
βραχος[2], -η, -ο (στεγνός) **α-βράχυντος,** -η, -ο
ά-βρετος, -η, -ο (βρ(σκω)
α-βρεχτος, -η, -ο ά-
βριστος, -η, -ο **α-βρόμιστος**, -η, -ο
α-βύζαχτος, -η, -ο
ά-βυζος, -η, -ο α-
βύθιστος, -η, -ο α-
βυθομέτρητος, -η,

[ΕΤΥΜ. < *άβυσσος* + *-αλέος* (βλ.λ.), πβ. *γηρ-αλέος, πειν-αλέος, ψωρ-αλέος* κ.ά. Η λ. είναι απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. abyssal].

αβυσσικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ.λ., σημ. 1): ~ ζώνη (το τμήμα ωκεανού ή θάλασσας που έχει το βάθος αβύσσου) || ~ *πεδιάδα* (στον πυθμένα ωκεανού) | *ίζημα* | *πανίδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος*.

άβυσσος (η) {αβύσσ-ου | -ων, -ους} 1. θαλάσσια περιοχή που βρίσκεται σε μεγάλο βάθος (2.000-6.000 μ. κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας)· (γενικότ.) πολύ μεγάλο θαλάσσιο βάθος που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί 2. (κατ' επέκτ. για τη γη) αμέτρητο, μεγάλο και απότομο βάθος· βαραθρώδες χάσμα εδάφους ΣΥΝ. βάραθρο· ΦΡ. (μτφ.) **στο *χείλος*** τής ***αβύσσου*** λίγο πριν από την καταστροφή: η *κυβέρνηση οδήγησε τη χώρα* ~ 3. (μτφ.) αχανής καν ανεξερεύνητος χώρος: η ~ τής *ψυχής* | *των αισθημάτων* | *τού διαστήματος* ΣΥΝ. χάος· ΦΡ. ***άβυσσος η ψυχή τού ανθρώπου*** για περιπτώσεις απρόβλεπτης ή ανεξήγητης συμπεριφοράς: *σκότωσε τον ίδιο του τον αδελφό και κανείς δεν έμαθε ποτέ γιατί*- ~! 4. μεγάλη διαφορά: μας *χωρίζει* ~. — αβυσσώδης, -ης, -ες [1858] (σημ. 3,4). ΣΧΟΛΙΟ λ. βυθός. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επίθ. *άβυσσος* < *ά*- στερητ. + βυσ-σός, ποιητ. τύπος τού ουσ. *βυθός (βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός),* που πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο. Η λ. *βυσσός απαντά* και στα συνθ. βυσ-*σο-δομώ, Ανά-βυσσος*. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν στην Π.Δ. τη λ. *άβυσσος* ως μετάφραση τού εβρ. tehom, που κατά γράμμα σημαίνει «υδάτινος βυθός»].

ΣΧΟΛΙΟ Στη σύγχρονη επιστήμη τής ωκεανολογίας άβυσσος (συνήθ. σε πληθ. *άβυσσοι, οι)* είναι κάθε περιοχή τής θάλασσας που φθάνει από 2.000 ώς 6.000 μ. κάτω από την επιφάνεια της. Κάτω από τα 6.000 μ. (που μπορεί να φθάσει μέχρι τα 11.000 μ.) οι οικολόγοι μιλούν για «τη ζώνη τού Αδη» *(αδαία ζώνη).* Το μεγάλο βάθος τής θάλασσας, πρακτικά μη μετρήσιμο, συνελήφθη από τη φαντασία των ανθρώπων και χαρακτηρίστηκε από τους αρχαίους ως «έλλειψη βυθού», *Α-βυσσος* (βλ. ΕΤΥΜ.). Στη Βίβλο η Αβυσσος σήμανε τα έγκατα τής γης, τον Αδη, τον Κάτω Κόσμο *(Ρωμ.* 10,7, *Αποκ.* 9,1., Λουκ. 8,31). Η λ. πέρασε αυτούσια σε διάφορες ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. abyss, γαλλ. abysse. Στην επιστημονική ορολογία ως επίθετα για το *άβυσσος* χρησιμοποιήθηκαν τα **αβυσσαίος** *(αβυσσαία πανίδα)* και αβυσσικός *(αβυσσική ζώνη, πεδιάδες* κ.λπ.) (πβ. αγγλ. abyssal). Αντίθετα, στη συχνή μεταφορική χρήση του ως επίθ. πλάστηκε τον 19ο αι. το αβυσσαλέος (μίσος, πάθη, *άγνοια* κ.τ.ό.) (πβ. αγγλ. abysmal).

Αγαθάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα 3. ΦΙΛΟΛ. χρησμολογικό κείμενο τού 18ου αι., ευρύτατα διαδεδομένο στην εποχή του, αναφερόμενο σε σημαντικά γεγονότα τής βυζαντινής και ευρωπαϊκής ιστορίας και στο μέλλον τής Ορθοδοξίας. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., < *άγαθ(ο)*- + *άγγελος],*

αναθευω ρ. αμετβ. {αγάθεψα} **1.** γίνομαι ανόητος, εύπιστος, αφελής 2. γίνομαι ήρεμος, έχω πιο μετριασμένες ή ήπιες αντιδράσεις 3. απορώ, τα χάνω: *τον άκουσα να μιλάει κι αγάθεψα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*.

Αγαθή (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Αγ**αθή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *αγαθός,* με μετακίνηση τού τόνου, πβ. *Φαίδρα - φαιδρός, Λάμπρος - λαμπρός].*

αγαθιάρ**ης** (ο) {αγαθιάρηδες}, **αγα**θιάρ**α** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) πρόσωπο εξαιρετικά αφελές και εύπιστο: *είναι τόσο αγαθιάρης, που τον εκμεταλλεύονται όλοι* ΣΥΝ. απονήρευτος. — **αγαθ**ιάρικ**ος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός, ανόητος*. [ΕΤΥΜ. < *αγαθός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.)].

αγαθό (το) 1. ΦΙΛΟΣ, κάθε αξία που κατέχει κορυφαία θέση στην ατομική ή κοινωνική ζωή: *ύψιστο* ~ τής *αρχαιότητας ήταν η ανδρεία* 2. το καλό, κατ' αντιδιαστολή προς το κακό: *στον νου του είχε πάντα το ~ και απέφευγε το κακό·* ΦΡ. (α) ***υπέρτατο*** | ***απόλυτο αγαθό*** το κατεξοχήν, το καθ' εαυτό και «αφ' εαυτού» αγαθό (στην ελληνική φιλοσοφία)' το αγαθό που ικανοποιεί τον άνθρωπο στο σύνολο του (στον Καντ) (β) (λόγ.) ***επ' αγαθώ*** (αρχ. φρ. *έπ' άγαθω)* για το καλό, προς όφελος: *όλες οι ενέργειες έγιναν - τής χώρας* : 3. (καθημ.) κάθε προϊόν που ικανοποιεί ανθρώπινη ανάγκη: το *τηλέφωνο είναι ένα* - τού *σύγχρονου πολιτισμού* 4. οτιδήποτε παράγεται και προσφέρεται προς κατανάλωση: στα *ράφια υπάρχουν όλων των ειδών τα* ~ **5.** ***αγαθά*** (τα) (α) τα πλούτη: *έχει όλα τα ~ τού κόσμου*- ΦΡ. ***του Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά*** | ***τα καλά*** βλ. λ. *Αβραάμ* (β) οι ευεργετικές συνέπειες μιας κατάστασης, τα οφέλη: ο *σύγχρονος άνθρωπος απολαμβάνει τα ~ τής τεχνολογίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αγαθόν,* ουδ. τού επιθ. αγαθός (βλ.λ.). Η σημ. «καταναλωτικά αγαθά» αποδίδει το αγγλ. (consumary) goods].

αγαθο**εργία** (η) [αρχ.] {αγαθοεργιών} κάθε πράξη φιλανθρωπίας: *αφιέρωσε τη ζωή του στις ~.*

αγαθο**εργός**, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.)1. αυτός που πραγματοποιεί και προσφέρεται για αγαθές, φιλανθρωπικές πράξεις: η ~ *δράση τού συλλόγου έχει βοηθήσει πολλά άπορα παιδιά να σπουδάσουν* || ~ *ίδρυμα* | *σωματείο* ΣΥΝ. φιλανθρωπικός **2.** ***αγαθοεργό κατάστημα*** δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα (λ.χ. γηροκομείο, πτωχοκομείο, ορφανοτροφείο, άσυλο ανιάτων, σανατόριο), στο οποίο προσφέρεται στέγαση, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε άτομα που δεν μπορούν να συντηρήσουν τον εαυτό τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.

Αγαθοκλής (ο) [-η κ. -έους} 1. τύραννος των Συρακουσών (360-289 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αγαθοκλής* «ο έχων φήμη γενναίου ανδρός» < *αγαθός* «γενναίος» + -κλής < *κλέος* «δόξα, φήμη», πβ. *Περι-κλής, Θεμιστο-κλής, Σοφο-κλής* κ.ά.].

Αγαθονησι (το) {Αγαθονησιού} νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Σάμου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια.

αγαθοπιστία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η ευπιστία, η άνευ ελέγχου αποδοχή των λεγομένων (υποσχέσεων κ.λπ.) κάποιου ως αληθινών: η ~ του *εγγίζει τα όρια τής βλακείας* ΣΥΝ. ακρισία, αφέλεια ΑΝΤ. δυσπιστία, πονηριά. — αγαθόπιοτος, -η, -ο [1840]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bonne foi].

αγαθοποιός, -ός, -ό [μτγν.] ο αγαθοεργός (βλ.λ.).

αγαθός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη και αθωότητα: - *αισθήματα* | *διάθεση* | *πρόθεση* | *σχέσεις* | *ύφος* | *πράξη* | *ψυχή* | *προαίρεση* | *χαμόγελο* | *έκφραση* | *τύχη* | *πνεύμα* | *πρόσωπο* | *καρδιά* ΣΥΝ. καλός, χρηστός, ενάρετος ΑΝΤ. κακός, πονηρός· ΦΡ. (λόγ.) επ' ***αγαθώ*** *(έπ" άγαθω)* για καλό σκοπό, για το καλό (κάποιου) 2. (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αφέλεια και ευπιστία: *φαίνεται λίγο ~, αλλά κατά βάθος δεν είναι ανόητος* ΣΥΝ. αγαθιάρης, αφελής, εύπιστος ΑΝΤ. έξυπνος, πονηρός. — (υποκ.) αγαθούλης, -α, -ι | -ικο, αγαθότητα [μτγν.] κ. αγαθοσύνη [μτγν.] (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενναίος, ευγενής, έμπειρος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < ά- αθροιστ. + Ι.Ε. *ghadh- «κρατώ γερά», από όπου *ά-*καθ-ός* > *ά-γαθ-ός* (με τροπή τού *-κ-* σε *-γ-* ίσως υπό την επίδραση τού *άγα-1 άγαν),* πβ. σανσκρ. gâdhya- «σταθερός», αρχ. σλαβ. god «στην ώρα του» (πβ. *ώρα-ϊος),* γερμ. gut «καλός», αγγλ. good κ.ά. Από την αττική περίοδο η λ. έλαβε ηθική χροιά (π.χ. *καλός κάγαθός).* Η σημ. «αγαθιάρης, αφελής» είναι μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ Το φαινόμενο τής σημασιολογικής εξέλιξης από «καλός» σε «κουτός», από εύσημη (meliorativus) σε κακόσημη (pejorativus) λέξη, είναι φανερό στην εξέλιξη τού ίδιου τού αγαθός: (α) «καλός» (β) «αφελής, εύπιστος, κουτός» και των (κακόσημων) παραγώγων του αγαθιάρης και αγαθεύω. Το ίδιο θα παρατηρούσε κανείς για τα ευήθης | ευήθεια, που από καλόκαρδος | καλοκαρδία (ευ + *ήθος)* πέρασαν στο «κουτός, αφελής» | «αφέλεια, ανοησία». Ομοίως και η λέξη αθώος: (α) «μη ένοχος» (β) «απονήρευτος, αγαθιάρης». Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοιες σημασιολογικές εξελίξεις παρατηρούνται και σε άλλες γλώσσες, γεγονός που φαίνεται να έχει σχέση με το πώς σκέπτεται ο άνθρωπος ευρύτερα. Πβ. λ.χ. γαλλ. bonhomme «ειλικρινής - αγαθιάρης», αγγλ. innocent «αθώος - απονήρευτος, αφελής», γερμ. einfältig «απλός - ανόητος», αγγλ. silly «κουτός» < αρχ. αγγλ. saelig «ευλογημένος, μακάριος» κ.ά. (βλ. Ν. Ανδριώτη, *Παράλληλοι σημασιολογικοί εξελίξεις εις την Ελληνικήν και εις άλλας γλώσσας,* Θεσσαλονίκη 1960). Η εξέλιξη τής λ. αγαθός στην κακόσημη σημ. τού «αφελής» από κοινού με τις έριδες για το γλωσσικό ανέστειλαν βαθμηδόν τη χρήση στη νεοελληνική γλώσσα νεότερων συνθέτων τής λόγιας παράδοσης που πλάστηκαν τον 19ο αι., λέξεων εκφραστικών, όπως λ.χ. *αγαθόβιος, αγαθοβουλία, αγαθογνώμων, αγαθοδοξία, αγαθοθυμία, αγαθόπιστος* | *αγαθοπιστία, αγαθοπόνηρος, αγαθοπροαίρετος, αγαθόψυχος* κ.ά. Μερικές από αυτές, κατά προφύλαξη, επικράτησαν με α' συνθ. το *καλός* ή το ευ.

αγαθοφέρνω ρ. αμετβ. {κυρ. σε ενεστ. (δύσχρ. παρατ. αγαθόφερνα)} συμπεριφέρομαι με αφελή και απονήρευτο τρόπο ΣΥΝ. κουτοφέρνω, χαζοφέρνω.

Αγα**θών** (ο) {Αγάθων-ος, -α) 1. αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αγάθωνας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *αγαθός* (Βλ.λ.)].

αγαλα**κτία** [μτγν.] κ. αγαλαξια (η) (χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η αδυναμία παραγωγής γάλακτος κατά τη γαλουχία λόγω ανατομικών ή νευρορμονικών παραγόντων (πβ. λ. *γαλουχία)* **2, *λοιμώδης αγαλακτία*** *νόσος* των αιγοπροβάτων, που οφείλεται σε ειδικό μικροοργανισμό και εκδηλώνεται με φλεγμονή των οφθαλμών, των αρθρώσεων των ποδιών και των μαστών.

α γάλακτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει προσβληθεί από αγαλακτία 2. αυτός που αποκόπηκε από τον θηλασμό: ~ παιδί.

αγαλήνευτος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που είναι συνεχώς κυματώδης, τρικυμιώδης: η ~ *θάλασσα τού Βορρά* || *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ. φουρτουνιασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε διαρκή αναταραχή, σε ανησυχία, που δεν καταπραΰνεται: ~ ψυχή | *νους* | *φύση* ΣΥΝ. ανήσυχος, ακατασίγαστος.

αγάλι επίρρ. (λαϊκ.) (συνήθ. κατ' αναδίπλωση) ***αγάλι)α)·αγάλι)α)*** με αργή, σταδιακή πρόοδο, σιγά-σιγά.· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι*** βλ. λ. *αγουρίδα* (β) **ο *που αγάλι-αγάλι περπατεί, μακριά μπορεί να πάει*** όποιος ενεργεί σιγά, με προσοχή και σύνεση, έχει πολλές πιθανότητες να επιτύχει πολλά. Επίσης αγάλια. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγάλη(ν)* < *ἀγάληνα* < *ἀγαληνά* < *γαληνά,* επίρρ. τού αρχ. επιθ. *γαληνός* «ήρεμος», ο διπλασιασμός στη φρ. *αγάλι-αγάλι* ήδη μεσν. *(ἀγάλην ἀγάληνα).* Στον τ. *αγάλια το* -α κατά τα επίρρ. σε -α *(γρήγορα, ήρεμα).* Η ετυμολογία τής λ. υπαγορεύει ως ορθότερη τη γρ. *αγάλη* και *αγάληα].*

αγαλλιάζω ρ. αμετβ. {αγαλλίασ-α, -μένος} (λογοτ.) αισθάνομαι έντονη χαρά, φωτίζομαι από χαρά: *αγαλλίασε η ψυχή του μόλις την είδε* ΣΥΝ. (λόγ.) ευφραίνομαι, τέρπομαι.

[ΕΤΥΜ. μεσν· < μτγν. *αγαλλιώ* < αρχ. *ἀγάλλομαι* (βλ.λ.)].

αγαλλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (λογοτ.) το αίσθημα μεγάλης και έντονης χαράς (συνήθ. για κάτι σπουδαίο, σημαντικό) ΣΥΝ. τέρψη, ευφορία **2**. αίσθηση ανακούφισης και ηρεμίας: *αισθάνθηκε μεγάλη - που πέτυχε η κόρη της στις γενικές εξετάσεις.* Επίσης αναλλιασμός (ο) [μεσν,]. **αγάλλιασμα** κ. **αγαλλίασμα** (το).

άγάλλομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.-λογοτ.) αισθάνομαι μεγάλη χαρά· εύχρ. κυρ. λόγω τής αναφοράς του στα παραδοσιακά κάλαντα των Χριστουγέννων «οι *ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η φύσις όλη*» (για κάθε μεγάλη, έντονη, καθολική χαρά). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἀγάλ-ομαι* < **ἀγαλός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀγα-* «πολύ» (πβ. *ἄγαν*) + *-λός* ή < *agl-FOs, από όπου και *ἀγλαός (*ἀγλα-Ρός)*, πβ. *ἀγαλ-μα* (βλ.λ.). Το ρ. *ἀγάλλομαι εἶχε* αρχικώς τη σημ. «αντλώ δόξα, φήμη, τιμή» και έτσι χρησιμοποιείται στον Όμηρο και στα κλασικά κείμενα (λ.χ. Ηροδ. 1,143: *τῷ οὐνόματι ἠγάλλοντο).* Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τού μτγν. *αγαλλιώ,* όπως χρησιμοποιήθηκε στην Α.Γ. *(Αποκ.* 19, 7: *χαίρωμεν και ἀγαλλιώμεν και δώσωμεν την δόξαν αὐτῷ)].*

άγαλμα (το) {αγάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. τρισδιάστατο έργο γλυπτικής, ποικίλης θεματολογίας και τεχνοτροπίας, σκαλισμένο σε μάρμαρο, μέταλλο ή άλλο υλικό ΣΥΝ. γλυπτό (πβ. λ. *ξόανο, ανδριάντας, προτομή)* 2. ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι ακίνητος και βουβός: *στεκόταν σαν ~· ούτε μιλούσε ούτε κουνιόταν* ΦΡ. *αφήνω (κάποιον) άγαλμα | μένω άγαλμα* για κάποιον που μένει εντελώς ακίνητος και αμίλητος εξαιτίας μεγάλης έκπληξης ή ξαφνιάσματος που δεν του επιτρέπει καμία αντίδραση: ο *αντίπαλος παίκτης τού έκανε μια προσποίηση και τον άφησε άγαλμα* || όταν *έμαθε το απροσδόκητο νέο, έμεινε^άγαλμα* ΣΥΝ. μένω στήλη άλατος 3. ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ωραίο, συμμετρικό και αρμονικό σώμα: είχε μια *κορμοστασιά, σωστό ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδριάντας, ομοίωμα.* — (υποκ.) αγαλματάκι κ. (λόγ.) αγαλματίδιο (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγάλλομαι* «χαίρω, ευχαριστιέμαι» (βλ.λ.)].

άγαλμα - ανδριάντας - εικόνα. Από τις χαρακτηριστικές λέξεις τής Ελληνικής στην ετυμολογική προέλευση και σημασιολ. εξέλιξη τους. Αρχικά η λέξη **άγαλμ**α αναφερόταν σε κάθε πολύτιμο αντικείμενο που η κατοχή του γεννά χαρά, αγαλλίαση. (Κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο, *ἄγαλμα* είναι *«παν, εφ' φ τις ἀγάλλεται»).* Στον Όμηρο είναι φανερή αυτή η σημ., όταν ο Τηλέμαχος απαντά στον Μενέλαο, που προσπαθεί να τον δελεάσει με δώρα (άλογα και άμαξα), ότι *«ἵππους δ' εις Ἰθάκην ουκ αξομαι, αλλά σοι αὐτῷ ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα»* (δεν θα πάρω μαζί μου στην Ιθάκη τα άλογα που μου δίνεις· θα σου τ' αφήσω εδώ, να είναι πηγή χαράς για σένα | να τα χαίρεσαι ο ίδιος, Οδ. δ 602-3). Τον 6ο αι. π.Χ. η σημ. τής λέξης εξειδικεύεται ως «προσφορά, δώρο για αγαλλίαση τού Θεού», δηλ. «αφιέρωμα», για να περάσει σιγά-σιγά στο «ομοίωμα θεού» και, κατόπιν, ανθρώπων, καθώς και στο πλαστικό έργο τέχνης γενικότερα (από τον 5ο αι. π.Χ.). Όσο το άγαλμα παραμένει αφιέρωμα στον Θεό ή ομοίωμα του (λεγόταν επίσης *ξόανον* και *βρέτας),* η λέξη εικών χρησιμοποιήθηκε για την πιστή (ρεαλιστική) απεικόνιση τού ανθρώπου, ενώ η λέξη αν**δριάς** για κάθε γλυπτή παράσταση με μορφή ανθρώπου (αρχικά ανδρός). Στους μετέπειτα χρόνους το *ἄγαλμα* παίρνει τη σημ. τού γλυπτού στη γενική του έννοια, η *εικών* εξειδικεύεται να δηλώνει την απεικόνιση των θείων μορφών (τριαδικής θεότητας, αγίων, οσίων κ.λπ.) για λατρευτική χρήση στην Εκκλησία, ενώ ο *ανδριάς* (ανδριάντας) περνά στην εξειδικευμένη πλαστική απεικόνιση ολόσωμης μορφής ανθρώπου, ανδρός ή γυναικός.

αγαλματένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει τη μορφή αγάλματος: *~ εἴδωλο* 2. (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγαλμα ως προς την ωραιότητα ή τη στάση, που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και αρμονία: ~ σώμα | *κορμοστασιά.* Επίσης αγαλ**μάτιν**ος, -η, -ο [1865].

αγαλματοποιός (ο/η) [αρχ.] κατασκευαστής αγαλμάτων ΣΥΝ. γλύπτης. — αγαλματοποιία (η) [μτγν.].

αγαλούχητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει γαλουχηθεί, θηλαστεί ΣΥΝ. αθήλαστος ΑΝΤ. γαλουχημένος **2.** (μτφ.) ο αμύητος σε κάτι (αξίες, αρχές, πνευματικά αγαθά κ.λπ.) ΑΝΤ. γαλουχημένος.

Αγαμέμνων (ο) {Αγαμέμνον-ος, -α) **1.** βασιλιάς των Μυκηνών, αρχιστράτηγος τής πανελλήνιας εκστρατείας εναντίον τής Τροίας· γνωστός για τη θυσία τής κόρης του Ιφιγένειας στην Αυλίδα και τον τραγικό του φόνο από τη γυναίκα του Κλυταιμνήστρα και τον εραστή της Αίγισθο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Αγαμέμνο**νας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που επιμένει πολύ», πιθ. < **Ἀγα-μέν-μων* < επίρρ. *ἄγα(ν)* + μένω «επιμένω». Η ερμηνεία τού Πλάτωνος *«αγαστός κατά τηνέπιμονήν»* βρίσκεται πολύ κοντά στην προταθείσα ετυμολογία. Πβ. κ. αρχ. όν. Μέμνων < *Μέν-μων, Μενέλαος.].

αγαμέτης (ο) {αγαμετών} ΒΙΟΛ. γενετήσιο κύτταρο που παράγει απογόνους **μ**ε πολλαπλή κατάτμηση, χωρίς δηλ. γονιμοποίηση ΣΥΝ. αγαμετοκύτταρο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. agamete].

α**γαμετοκύτταρ**ο (το) {αγαμετοκυττάρ-ου | -ων) ΒΙΟΛ. Ο αγαμέτης.

αγάμητος, -η, -ο (!) **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη σεξουαλικές εμπειρίες ή που για ένα χρονικό διάστημα στερείται σεξουαλικής ζωής **2.** (αργκό) αυτός που έχει δύστροπο και παράξενο χαρακτήρα (ο οποίος αποδίδεται σε έλλειψη ικανοποιητικής σεξουαλικής ζωής) ΣΥΝ. στερημένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άγαμος», < ά- στερητ. + *γαμώ* «συνάπτω γάμο»].

αγαμία (η) [αρχ.] {αγαμιών} **1**. η κατάσταση τού αγάμου, η ζωή χωρίς γάμο: *~ τού κλήρου || η ~, η ακτημοσύνη και η υπακοή αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά τού μοναχισμού* 2. (αργκό) η στέρηση σεξουαλικής ζωής.

άγαμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει παντρευτεί, που απέχει τού εγγάμου βίου, ο ανύπαντρος: *παρέμεινε ~ ώς το τέλος τής ζωής του* ΣΥΝ. ανύπαντρος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ. έγγαμος.

άγαμος - ανύπαντρος. Κανονικά το ανύ**π**αντ**ρος** κυριολεκτείται για γυναίκα που δεν έχει υπ-ανδρευθεί (παντρευτεί), που δεν είναι (με τη λόγια φρασεολογία) **ύπ**αν**δρος**. Ομοίως αρχικά -και κυριολεκτικά- το *νυμφεύομαι* (< νύμφη) και *νυμφευμένος* χρησιμοποιείται για άνδρες (που παίρνουν γυναίκα, σύζυγο), που δεν μένουν *ἄγαμοι* (και αυτή η λ. αρχικά κυριολεκτείται επί ανδρών). Η αντίθεση μάλιστα **άγαμος** (για άνδρα) - ανύπαντρη (για γυναίκα) φαίνεται να ισχύει εν μέρει και σήμερα, ιδ. στον γραπτό **ή** επίσημο λόγο. Με την πάροδο, όμως, τού χρόνου από το θηλ. *ανύπανδρος (V)* σχηματίστηκε, υποχωρητικά, αρσενικό *ανύπανδρος (ο)* (πβ. αρχ. η *ταμία > ο ταμίας, η πόρνη > ο πόρνος* κ.λπ.), το δε ρήμα παντρεύομαι[1] καθιερώθηκε και για τους δύο, όπως και το **σύζυγος** (ο/η) ίσχυε και για τους δύο. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική η λ. που χρησιμοποιούσαν για την άγαμη παρθένο ήταν το *ἀνανδρος,* το οποίο είχε συγχρόνως και τη σημ. «μη ανδρείος, δειλός»! Εφόσον μια κοπέλα δεν παντρεύεται, χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερ**η/**λεύτερ**η **ή μεγαλοκοπέ**λα, μειωτικά **δε** και ως γεροντοκόρη. Λέγεται δε ότι *ξέμεινε* ή (μειωτ.) ότι *έμεινε στο ράφι* (δεν τη ζήτησαν σε γάμο, έμεινε σαν τα αζήτητα εμπορεύματα στα ράφια τού καταστήματος). Αντιστοίχως, ο άγαμος άντρας χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερος** | **λεύτερος** (από όπου και το θηλ. *ελεύθερη* | *λεύτερη),* δηλ. ως μη δεσμευμένος με τα δεσμά τού γάμου. Αποκαλείται επίσης γεροντοπαλλήκαρο (αντίστοιχο τού *γεροντοκόρη)* και με τις ξένης προελεύσεως (τουρκικές) λέξεις **εργένης** και **μπεκιάρης**.

άγαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) υπερβολικά· μόνο στη ΦΡ. *μηδέν ἄγαν (μηδέν ἄγαν, από* επιγραφή στο δελφικό μαντείο· η φρ. αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο) τα πάντα **μ**ε μέτρο, τίποτε υπερβολικό (χρησιμοποιείται ως προτροπή για την αποφυγή υπερβολών): «Μηδέν *ἄγαν, Αἰγουστε!»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. μέτρον άριστον ΑΝΤ. υπέρ το δέον, υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από την αιτ. τής λ. *ἄγα* | *ἀγη* «έντονη επιθυμία, θαυμασμός», αβεβ. ετύμου, ίσως < **Ι.Ε**. *mg-, συνεσταλμ. βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. *μέγ-ας.* Η λ. είναι κυρ. αιολική και δωρική (στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιήθηκε το λίαν) και η επιβίωση της οφείλεται προφανώς στο ρητό «μηδέν *ἄγαν»* τού Χίλωνος τού Λακεδαιμονίου].

αγανάκτηση [αρχ.] κ. (καθημ.) αγανάχτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1**. η ισχυρή δυσφορία για κάτι που θεωρείται άδικο, προσβλητικό ή ανήθικο- η δικαιολογημένη οργή: *ο πρόεδρος εξέφρασε την* - του *για τις δηλώσεις τού αντίπαλου πολιτικού || η ~ τού πλήθους || ιερή | προσποιητή | γενική | διάχυτη | συγκρατημένη | βαθιά | εύλογη | πάνδημη | ζωηρή | λαϊκή ~ || κύμα | θύελλα αγανάκτησης* ΣΥΝ. δυσφορία, οργή, δυσανασχέτηση **2.** (λαϊκ.) οτιδήποτε προκαλεί δυσφορία: *είχε πολλή κίνηση ο δρόμος, σκέτη ~.*

αγανανκτώ κ. (καθημ.) **αγαναχ**τώ [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αγανακτείς... | αγανάκτ-ησα, -ισμένος) ♦ (αμετβ.) **1.** καταλαμβάνομαι από αγανάκτηση: όποτε *ακούω για διασπάθιση τού δημόσιου χρήματος,* -1| πώς να μην *αγανακτήσεις, όταν διαβάζεις ότι μια χούφτα άνθρωποι είναι πλουσιότεροι από δεκάδες αναπτυσσόμενες χώρες μαζί!* || *οι πολίτες έχουν αγανακτήσει λόγω των αλλεπάλληλων απεργιών σε δημόσιες υπηρεσίες* || *έφτασε στο γραφείο αγανακτισμένη από την κυκλοφοριακή συμφόρηση* || *έχω αγανακτήσει με την τεμπελιά του!* ΣΥΝ. δυσφορώ, δυσανασχετώ, εξοργίζομαι, **με** πνίγει **το** δίκιο **2.** (συνεκδ.-κυρ. στον αόρ.) ταλαιπωρούμαι μέχρις αγανακτήσεως: *αγανάκτησα μέχρι να βρω ταξί το μεσημέρι* ΣΥΝ. (στον αόρ.) δεινοπάθησα ♦ 3. (μετβ.) (σπανιότ.) εκνευρίζω (κάποιον), προκαλώ ταραχή και αγανάκτηση: με αγανάκτησε πρωινιάτικα πάλι *ο γείτονας!* || μη με αγανακτείς! ΣΥΝ. θυμώνω, οργίζω, εξαγριώνω, (λαϊκ.) φουρκίζω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγανακτώ (-έω),* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἀγαν-άκτης* < **ἀγαν-έκ-της* < επίρρ. *ἄγαν* «υπερβολικά» + έχω (πβ. *πλεονεκτώ* < *πλεονέκτης* < *πλέον* + έχω) με πιθ. αρχική σημ. «έχω πάρα πολλά στο κεφάλι μου, δυσανασχετώ, αδημονώ»].

άγανο (το) {αγάν-ου | -ων} η βελονοειδής απόφυση σταχυού, βρόμης κ.λπ. ΣΥΝ. αθέρας, «μουστάκι». ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλώσσα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακ-ανος (ο)* (με ηχηροποίηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-)* < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. σανσκρ. âc-rih «γωνιά», λατ. ac-idus «οξύς», γαλλ. acide (> αγγλ. acid), aigu «οξύς, αιχμηρός», γερμ. Ecke «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-ρος, άκ-μή, ακ-όντιο(ν), ακ-τή* κ.ά.].

αγανός, -ή, -ό (σπάν.-λογοτ. για υφάσματα και πλεκτά) αραιούφασμένος, αυτός που έχει αραιή πλέξη: ~ πλέξη ΑΝΤ. κρουστός, πυκνός **2**. αυτός που είναι μαλακός και απαλός στην αφή, ο αραχνοΰφαντος: *~ ὕφασμα, σαν χνούδι* 3. αυτός που δεν είναι σφιχτός, αλλά πέφτει ελεύθερα και χαλαρά: *~ κόμπος.* — **άγανο** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ήπιος, μαλακός», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *γάνος (τό)* «λαμπρότητα, λάμψη»].

αγαντάρ**ω** ρ. μετβ. {αγαντάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** κρατώ, πιάνω, βαστώ (κάτι) 2. υπομένω, κάνω κουράγιο · (συνήθ. η προστ. *ἀγοντα!* ως προσταγή ή παρότρυνση) 3. κράτα!, βάστα!, πιάσε!: ~ το *σκοινί* 4. (μτφ.) κάνε υπομονή, κουράγιο: *~ μέχρι να περάσουμε τα δύσκολα!* 5. (ως επιρρ.) με όλη τη δύναμη: ~ τα *κουπιά!* 6. (ως ουσ.) *ἀγάντα* (η) πάσσαλος ή κρίκος προσδέσεως: *δέσαμε τη βάρκα στις ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. agguantare «αρπάζω, κρατώ» < ad + guanto «γάντι, γεροΰλι» < γαλλ. gant. Βλ. κ. *γάντι].*

αγάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει επάλειψη κασσιτέρου: ~ *τηγάνι* ΣΥΝ. ξεγάνωτος ΑΝΤ. γανωμένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *γανώ* «γυαλίζω» (βλ.λ.)].

αγάπανθος (ο) {-ου κ. -άνθου | -ων κ. -άνθων, -ους κ. -άνθους} πολυετές φυτό χωρίς βλαστό, με πολλά μακριά φύλλα και ανθοφόρο στέλεχος, στην άκρη τού οποίου βρίσκονται πολυάριθμα, άοσμα άνθη με αποχρώσεις από βαθύ μπλε ώς λευκό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενης ξέν. όρ. < νεολατ. agapanthus].

Αγάπη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρ_χ. ουσ. *αγάπη* (βλ.λ.)].

αγάπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** συναίσθημα που χαρακτηρίζεται από φιλική διάθεση και αγαθές προθέσεις, ανιδιοτελές και έντονο ενδιαφέρον: *βαθιά | αμέριστη | άσβεστη | αιώνια | απέραντη | άδολη | αστείρευτη | ανθρώπινη | ανυστερόβουλη | ανυπόκριτη | αθώα | ιδιαίτερη | θερμή | προστατευτική | στάθερή | τρυφερή | υπέρμετρη | αγνή | γνήσια | πραγματική | ξεχωριστή* ~ || *δείγμα | ένδειξη | χειρονομία | εκδήλωση | προσφορά | πράξη | μήνυμα | λόγος | έργο | λόγια | δεσμός | απόδειξη | κήρυγμα αγάπης* ΦΡ. (α) **στις *αγάπες (μας | σας | τους)*** *σε* περίοδο αγαθών, στενών σχέσεων (μεταξύ μας | σας | τους): Δεν τους *βλέπεις; Τα 'χουν βρει μεταξύ τους κι είναι ~ τους* (β) ***για την αγάπη (κάποιου)*** για το χατίρι (κάποιου): ~ τού *παιδιού μου θα κάνω* ό,τι *μου πεις* (γ) ***πουλάω αγάπη*** υποκρίνομαι ότι αγαπώ (κάποιον), ότι αισθάνομαι έρωτα: *δύο χρόνια τού πουλούσε αγάπη και μετά τον παράτησε* 2. στοργική αφοσίωση και συναισθηματικός δεσμός μεταξύ προσώπων: *κάθε μητέρα αισθάνεται ~ για το παιδί της* || *αμοιβαία | οικογενειακή | μητρική | πατρική | συζυγική | συντροφική* ~ ΣΥΝ. στοργή, τρυφερότητα **3.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση τέτοιων συναισθημάτων ανεξάρτητα από τα κίνητρα της: η ~ *που του έδειχνε δεν ήταν αγνή* || *επικίνδυνη | εγωιστική | ιδιοτελής | υστερόβουλη | σκόπιμη* ~ || *μια τρυφερή ιστορία αγάπης που θα σας συγκινήσει* (αισθηματική ταινία) 4. (ειδικότ.) ο έρωτας μεταξύ δύο προσώπων ή η ερωτική τους σχέση: η ~ τους *ξεκίνησε από την πρώτη τους γνωριμία* || δεν *ξέχασε ποτέ την πρώτη της* ~ 5. (στον χριστιανισμό) το ιδανικό κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας 6. (συνεκδ.) η φιλανθρωπία, ο αλτρουισμός, κυρ. όπως εκδηλώνονται με συγκεκριμένες πράξεις: η ~ *προς τον πλησίον εκφράζεται και με την ελεημοσύνη* 7. η ύψιστη ιδιότητα τού Θεού: ο Θεός ~ εστί (ο Θεός *αγάπη εστί,* Κ.Δ. Ιωάνν. 4, 8) 8. (συνεκδ.) το αγαπώμενο πρόσωπο: η ~ *μου έρχεται αύριο* 9. (οικ.) ως προσφώνηση σε φιλικά ή αγαπημένα πρόσωπα: ~, τι *κάνεις;* 10. (συνήθ. στον πληθ.) εκδήλωση τρυφερότητας με χάδια και περιπτύξεις: *όλο φιλιά κι αγάπες είναι μεταξύ τους* 11. η ισχυρή προτίμηση, το έντονο ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός για κάτι: *έχει ~ για τα βιβλία* ΣΥΝ. πάθος 12. (συνεκδ.) το αντικείμενο ισχυρής προτίμησης και έντονου ενδιαφέροντος: *ο χορός ήταν η μεγάλη της* ~ ΣΥΝ. αδυναμία • **13**. ***Αγάπη*** (η) ο εσπερινός τής Κυριακής τού Πάσχα, η δεύτερη Ανάσταση- ΦΡ. Τ**ο *φιλί τής αγάπης*** *ο* ασπασμός μεταξύ των χριστιανών μετά την ακολουθία τής Αναστάσεως **14.** ***αγάπες*** (οι) κοινά δείπνα μεταξύ των πρώτων χριστιανών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αγαπώ* (βλ.λ.), υποχωρητικός σχηματισμός. Κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ. έχει και τη σημ. τού κοινού δείπνου (πληθ. αί *αγάπαι),* που μοιράζονταν οι χριστιανοί ιδ. με φτωχούς και αστέγους. Η λ. *αγάπη, πάντως,* εμφανίζεται λίγο πριν από τους χριστιανικούς χρόνους με σημασίες που δεν υπάρχουν στους Εβδομήκοντα (όπου επέδρασε και η εβρ. λ. ahavâh «αγάπη») ή στην Κ.Δ.].

αγάπη - **στο**ργή - έρωτας. **Η** κλίμακα τής συναισθηματικής προσέγγισης στη γλωσσική της έκφραση καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα σε Ολες τις γλώσσες. Στην Ελληνική βασικό είναι το σημασιολογικό τρίπτυχο *αγάπη - στοργή - έρωτας.* Η αγάπη είναι ο γενικός και ουδέτερος τρόπος δηλώσεως μιας συναισθηματικής σχέσης με πρόσωπα και πράγματα· ο έρωτας εξειδικεύει τη σχέση περισσότερο στο σμίξιμο των δύο φύλων η **στορ**γή είναι αγάπη χωρίς έρωτα, σχέση συναισθηματικής σύνδεσης με έντονο το στοιχείο τής συμπαράστασης, ενίοτε και τής προστασίας *(στοργή γονέων).* Η «πορεία» προς την *αγάπη | στοργή | έρωτα* ξεκινάει από μια γενική έλξη, που εξελίσσεται σε έλλογο ενδιαφέρον, για να μετεξελιχθεί σε συμπάθεια (με τονισμένο το συναισθηματικό στοιχείο) ή σε φιλία (με υποταγμένο τον συναισθηματικό στον λογικό παράγοντα). Η κλιμάκωση διχάζεται, εν συνεχεία, από τη μια προς την *αγάπη,* τη *στοργή* και την αφοσίωση, και από την άλλη προς τον **πόθο**, τον *έρωτα* και το **πάθος**. Βεβαίως, στον χώρο τού συναισθήματος, όπου αναφέρεται το σημασιολ. πεδίο τής *αγάπης,* ούτε η πορεία είναι προκαθορισμένη ούτε η κλιμάκωση σταθερή. Μεταλλάσσονται, κυμαίνονται, συμπίπτουν και, γενικά, έχουν τόσο σύνθετο χαρακτήρα, ώστε η γλωσσική δήλωση τους και ο μεταγλωσσικός σχολιασμός τους να έχουν σχετική ισχύ.

αγαπημένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που τον αγαπούν: ο ~ *μου γυιος* 2. αυτός που προτιμούμε: *το ~ μου φαγητό | βιβλίο* || *ο - μου συγγραφέας | τραγουδιστής* 3. (ως ουσ., συχνά κ. ως προσφώνηση) ο εραστής | η ερωμένη: *αγαπημένε μου!* || *ήρθε με την αγαπημένη του.*

αγάπημ**ός** (ο) (λαϊκ.) η αποκατάσταση φιλικών σχέσεων, η συμφιλίωση: μετά *από κάθε τσακωμό, έρχεται και ο ~.* [ΕΤΥΜ. < *αγαπώ,* πβ. κ. *σταματώ - σταματημός, τελειώνω - τελειωμός].*

αγαπησι**αρ**ης, -α, -ικο {αγαπησιάρηδες} **1**. αυτός που ερωτεύεται εύκολα, που δένεται συναισθηματικά ΣΥΝ. αισθηματίας **2**. αυτός που προκαλεί εύκολα την αγάπη, τη συμπάθεια των άλλων: ~ *παιδί!*
[ΕΤΥΜ < *αγαπώ* (από το θ. τού αορ. *αγάπησ-α)* + παραγ. επίθημα -ιάρης (βλ.λ.)].#

αγαπητε**ρός**, -ή, -ό [μεσν.] (εκφραστ.-λαϊκ.) ο αγαπητός, αυτός που προκαλεί αγάπη: ~ *παιδί.*

αγαπητικός, -ή (-ιά, σημ. 2), -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την αγάπη: ~ σχέση **2**. ***αγαπητικός*** (ο) [μτγν.], ***αγαπητικιά*** (η) (λαϊκ.) ο εραστής | η ερωμένη: *έφερε τον ~ στο σπίτι* || *«Ο ~ τής βοσκοπούλας»* (θεατρ. έργο τού Δ. Κορομηλά) ΣΥΝ. (λαϊκ.-μειωτ.) λεγόμενος, γκόμενος **3.** ***αγαπητικός*** (ο) (μειωτ.) ο προστάτης ιεροδούλων ΣΥΝ. προαγωγός, (λαϊκ.) νταβατζής.

Αγαπητός (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *αγαπητός].*

αγαπητός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αγαπημένος· πβ. «ο υιός μου ο αγαπητός» *(ούτος εστίν ό υιός μου ό αγαπητός,* Κ.Δ. Ματθ. 3, 17) 2. αυτός που προκαλεί εύκολα τη συμπάθεια και την εκτίμηση των άλλων ΣΥΝ. αξιαγάπητος **3**. αυτός που είναι ιδιαιτέρως προσφιλής, αρεστός: **ο** *πιο ~ συγγραφέας τής νεολαίας* ΣΥΝ. αγαπημένος, προτιμώμενος 4. (επίσ.) προσφώνηση για να εκφράσει κανείς οικειότητα ή ευγενική αντίρρηση ή αντίθεση στον συνομιλητή του: μα τι λέτε, *αγαπητέ* μου, *γίνονται αυτά τα πράγματα;* || *Ω! τον αγαπητό!* || (και σε επιστολή) *Αγαπητέ κύριε Αντωνιάδη,...*

αγαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {αγάπισα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω **ή** βάζω κάποιους να συμφιλιωθούν: *κατάφερα και τους αγάπισα* ♦ 2. (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση: «τ' *αδέλφια κι αν τσακώνονται, γρήγορα αγαπίζουν»* (παροιμ.). — **αγάπισ**μ**α** (το).

Αγάπιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *αγάπη].*

αγαποβ**ότα**νο (το) (λαϊκ.) αγριοβότανο που θεωρείται ικανό να προκαλέσει **ή** να αναζωπυρώσει τον έρωτα. Επίσης αγαπόχορτο κ. αγα· **πο**χ**όρτα**ρ**ο**.

αγαπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αγαπάς... | αγάπ-ησα, -ιέμαι (μτχ. αγαπώμενος), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αισθάνομαι για (κάποιον/κάτι) ανιδιοτελές ενδιαφέρον, νιώθω για (κάποιον/κάτι) αγάπη: την *αγαπά βαθιά | ολόψυχα | με την καρδιά του | σαν τα μάτια του-* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματα του*** (ως συμβουλή) αποδέξου τον φίλο σου παρά τις όποιες αδυναμίες του, εκείνο που προέχει είναι η φιλία (β) (παροιμ.) ***αγαπάει ο Θεός τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** *όσες* φορές και αν καταφέρει ο απατεώνας να αποφύγει την τιμωρία, στο τέλος **θα** τιμωρηθεί και ο αδικημένος θα βρει το δίκιο του (γ) ***αγαπάτε αλλήλους*** να αγαπάτε ο ένας τον άλλον από την εντολή τού Χριστού προς τους μαθητές του και τους ανθρώπους (Κ.Δ. Ιωάνν. 13, 34: έντολήν *καινήν δίδωμι ύμϊν ίνα αγαπάτε αλλήλους, καθώς ήγάπησα υμάς* ίνα *και υμεΐς αγαπάτε αλλήλους)* (βλ. κ. λ. *αλλήλων)* (δ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε*** (δηλ. να αλλάξουμε θέμα σε περίπτωση διαφωνίας, ώστε να μην τσακωνόμαστε) για περιπτώσεις ασυνεννοησίας, όταν άλλα λέει ο ένας και άλλα ο άλλος ή όταν κάποιος αποφεύγει να μιλήσει για το θέμα που συζητείται: *άρχισε ξαφνικά τις γενικολογίες και τις ανακεφαλαιώσεις: ~!* 2. (γενικότ.) αισθάνομαι συμπάθεια, συμπόνια, στοργή, τρυφερότητα (για κάποιον/κάτι): *αγαπά τη φύση κι όλα τα πλάσματα της* || *αγαπά τους ζωντανούς και κεφάτους ανθρώπους* ΣΥΝ. συμπαθώ 3. αισθάνομαι έρωτα για (ένα πρόσωπο): τον *αγάπησε μόλις τον είδε* || *~ τυφλά | παθιασμένα | κρυφά | τρελά | περιπαθώς | σαν παιδί | παθολογικά* 4. έχω έντονο ενδιαφέρον για (κάτι), μου αρέσει να ασχολούμαι με (κάτι): ~ τη *μουσική και τη ζωγραφική* **5**. (λαϊκ.) επιθυμώ έντονα, έχω τη θέληση για (κάτι): πες μου, τι *αγαπάς να σε κεράσω;* ΦΡ. **όπως *αγαπάτε!*** *όπως* επιθυμείτε (ενν. θα γίνει˙ ως απάντηση στην έκφραση μιας επιθυμίας κάποιου) ΣΥΝ. επιθυμώ, θέλω, ποθώ, (λαϊκ.) γουστάρω 6. αισθάνομαι ευχαρίστηση, ικανοποίηση με (κάτι): *αγαπά να κάνει ερωτήσεις και συχνά να ενοχλεί τους άλλους* ΣΥΝ. μου αρέσει, **με** ευχαριστεί ♦ **7.** (αμετβ.) είμαι ικανός να αισθανθώ αγάπη, βιώνω αισθήματα αγάπης: *μερικοί άνθρωποι είναι πλασμένοι V αγαπούν* (μεσοπαθ. ***αγαπιέμαι)*** **8**. δέχομαι και ανταποδίδω αγάπη (ερωτική ή μη): *τ'αδέλφια αγαπιούνται μεταξύ τους* 9. γίνομαι εύκολα αποδεκτός και αγαπητός από τους άλλους: *είναι τύπος ζεστός και εγκάρδιος, που αγαπιέται εύκολα* **10.** (η μτχ. ***αγαπημένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγαπώ (-άω),* αγν. ετύμου. Αρχικά η λ. δήλωνε την ανιδιοτελή συμπάθεια, που πηγάζει από σεβασμό και εκτίμηση, ενώ αργότερα δήλωσε και την αισθησιακή και ερωτική έλξη, τη στοργή προς οικεία πρόσωπα, καθώς και τη φιλία, αντικαθιστώντας βαθμιαία τα αρχ. ρ. *έρώ, εραμαι, στέργω, φιλώ.* Η σημ. 6 αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. aimer + απρφ.].

Α**γαρ**ηνός (ο), Αγορηνή (η) **1**. (κατά τους Βυζαντινούς) ο Ισμαηλίτης Αραβας και κατ' επέκτ. κάθε μουσουλμάνος ΣΥΝ. Σαρακηνός- (μειωτ.) 2. (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός) ο Τούρκος 3. (μτφ.) ο σκληρός, βάρβαρος και βίαιος άνθρωπος. — αγαρηνός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία, που αποδόθηκε στους Τούρκους εξαιτίας των ομοθρήσκων τους Αράβων. Η λ. *Αγαρηνός* προέρχεται από το μτγν. κύρ. όν. *"Αγαρ* (< εβρ. Haghar «εγκαταλελειμμένη»), η οποία ήταν, σύμφωνα με την Π.Δ., μητέρα τού Ισμαήλ, γενάρχη των Αράβων (Γένεσις, κεφ. 17 και 21)].

άγαρμπος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει συμμετρία και κομψότητα: ~ *κτήριο | περπάτημα | κίνηση* ΣΥΝ. άκομψος, ακαλαίσθητος, άχαρος 2. αυτός που δεν εφαρμόζει σωστά: *πολύ ~ αυτό το ρούχο πάνω της* ΣΥΝ. ασουλούπωτος **3**. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λεπτότητα και διακριτι-

κότητα: ~ *τρόποι* | *συμπεριφορά* | *ενέργεια.* — άγαρμπα επίρρ., **αγαρ-μποσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < α- στ$^{\epsilon}$ρητ. + *γάρμπος* < ιταλ. garbo «χάρη, κομψότητα» < φρανκον. garawen «στολίζω»]. **αγάς** (ο) {αγάδες} 1. πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΣΥΝ. τοπάρχης, αυθέντης- ΦΡ. (α) (ει-ρων.) ***θα σε βάλουμε αγά στο κεφάλι*** μας**;** θα ελέγχεις τη ζωή μας; (β) (παροιμ.) σφάξε **με *αγά μου ν' αγιάσω*** βλ. λ. *αγιάζω* 2. (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται δεσποτικά, με τάσεις ελέγχου και επιβολής ΣΥΝ. δεσποτικός, καταπιεστής, σατράπης, τύραννος 3. (μτφ.) πρόσωπο που ζει με οικονομική άνεση, χωρίς φροντίδες και έγνοιες: ζει | *κάθεται* | *περνάει σαν* ~ ΣΥΝ. πασάς, (σκωπτ.) καλοπερασάκιας. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. aga «διοικητής»].

αγάς - μπέης - πασάς - σουλτάνος. Αξίζει να παρατηρηθεί ότι οι εμπειρίες τού ελληνικού λαού από τη σκλαβιά στους Τούρκους, ιδ. σε αυτούς που ασκούσαν εξουσία, ταυτίστηκαν στη συνείδηση και εκφράστηκαν στη γλώσσα μας ως συνώνυμα τής χλιδής, τής ραστώνης, τής απραξίας και γενικά ως ειρωνικής και μειωτικής σημασίας εκφράσεις.

αγαστός, -ή, -ό (λόγ.) θαυμαστός, άξιος θαυμασμού: ~ *συνεργασία* | *σύμπνοια* (βλ.λ.) | *ομοφωνία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *άγασ-* (πβ. αόρ. *ήγασ-άμην) τ.* τού *άγαμαι* < *άγαν* (βλ.λ.)]. _
αγγαρεία (η) {αγγαρειών} **1**. η καταναγκαστική εργασία ή η υπηρεσία που δεν πληρώνεται: στην Κατοχή *οι Γερμανοί μάζευαν* ~ (έπαιρναν τυχαία ανθρώπους από τον δρόμο, για να τους στείλουν να δουλέψουν κάπου) 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. πρόσθετη εργασία που παρείχαν κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι στον οίκο τού γαιοκτήμονα (τού φεουδάρχη) επιπλέον εκείνης που προσέφεραν στις γαιοκτησίες του **3.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) βαριά εργασία, επιπλέον τής κανονικής στρατιωτικής υπηρεσίας 4. (συνεκδ.) τα πρόσωπα που εκτελούν την παραπάνω εργασία: η ~ θα *καθαρίσει τις τουαλέτες* **5**. (γενικότ.) κάθε εργασία ή πράξη που γίνεται παρά τη θέληση μας, χωρίς ενδιαφέρον ή ευχαρίστηση: *θεωρείς ~ να πλύνεις ένα πιάτο;* 6. (ως επίρρ.) ως καταναγκαστική εργασία, χωρίς καμιά ευχαρίστηση ή ενδιαφέρον: ό,τι *κάνει, το κάνει ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άγγαρεύω* (βλ.λ.). Η σημ. «μετάδοση μηνύματος μέσω έφιππου αγγελιαφόρου» μετέπεσε στη σημ. τής υποχρεωτικής, καταναγκαστικής εργασίας, η οποία εκτελείται χωρίς αμοιβή· με τη μορφή αυτή η αγγαρεία θεσμοποιήθηκε στην Αίγυπτο, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο].
άγγαρεύω ρ. μετβ. {αγγάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} επιβάλλω (σε κάποιον) αγγαρεία, επιφορτίζω (κάποιον) με ανεπιθύμητη εργασία: *πήγα να δω τι κάνει και με αγγάρεψε να φυλάξω το μωρό* ΣΥΝ. φορτώνω. — **αγγόρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αγγαρος* < περσ. αντίστοιχη λ. που σήμαινε «έφιππος ταχυδρόμος» < ακκαδ. agru «μισθοφόρος». Η σημ. «επιβάλλω καταναγκαστική εργασία» οφείλεται στο δικαίωμα που είχαν οι *αγγα-ροι* να απαιτούν τέτοιου είδους εργασία, προκειμένου να διεκπεραιωθούν τα βασιλικά μηνύματα].
αγγειακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα (αιμοφόρα) αγγεία: ~ επεισόδιο.
αγγειίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των αγγειακών τοιχωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiitis].
αγγείο (το) (λαϊκ.) **1**. το αγγείο (βλ.λ.)- ΦΡ. (παροιμ.) *το **αψύ** το **ξίδι** το **αγγείο** του **χαλάει | στ' αγγειό** του **βράζει*** ο οξύθυμος άνθρωπος βλάπτει τον ίδιο του τον εαυτό **2.** (σπαν.) το καθοίκι **3.** (μτφ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος· καθοίκι.
αγγείο (το) **1.** δοχείο για τη φύλαξη ή τη μεταφορά (υγρών), κυρ. για επαγγελματική ή οικιακή χρήση: *πήλινο* | *πορσελάνινο* | *πλαστό* | *στενό* ~ ΣΥΝ. βάζο, κανάτι, στάμνα 2. κάθε αρχαίο δοχείο ως αρχαιολογικό εύρημα: *έκθεση αγγείων τού 5ου αι. π.Χ.* || *αττικό* | *κυκλαδικό* | *ερυθρόμοφρο* | *μελανόμορφο* ~ 3. κάθε διακοσμητικό δοχείο ΣΥΝ. βάζο · 4. ΑΝΑΤ. κάθε αγωγός τού οργανισμού, όπως οι αρτηρίες ή οι φλέβες, που περιέχει και μεταφέρει αίμα ή άλλο σωματικό υγρό: *αιμοφόρο* | *λεμφικό* - || *στεφανιαία αγγεία* (βλ. λ. *στεφανιαίος)* 5. λεπτός φυτικός αγωγός, σωλήνας για τη μεταφορά διαφόρων ουσιών μέσα στο φυτό: *τριχοειδή* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ, μεταγγίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγγεϊον*. Αρχικώς υποκ. τού αρχ. *αγγος* «δοχείο» (> **άγγές-ιον* «μικρό άγγος» > *άγγεϊον),* η λ. *άγγεϊον* το αντικατέστησε τελικά στη χρήση. Η λ. *αγγος* είναι αγν. ετύμου].
αγγειοβριθής, -ής, -ές [1891] {αγγειοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για όργανο, ιστό, όγκο) που έχει πλούσια αγγείωση. — **αγγειοβρί-θε**ια (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. < *αγγείο-* + *-βριθής* < *βρίθω].*
αγγειογραφία (η) [1846] {αγγειογραφιών} **1**. (α) η τέχνη τού διακοσμητή αγγείων (β) η ζωγραφική διακόσμηση αγγείων: η *αττική ~ 2.* ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των παραστάσεων αρχαίων αγγείων · 3. ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση των αιμοφόρων αγγείων ή των λεμφαγγείων μετά τη χορήγηση σκιαγραφικού διαλύματος. — αγγειογραφικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Η ιατρ. σημ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiographie].
αγγειογράφος (ο/η) [1884] **1.** πρόσωπο που διακοσμεί αγγεία με ζωγραφικές παραστάσεις · **2**. (το αρσ.) ΙΑΤΡ. ακτινολογική συσκευή για εκτέλεση αγγειογραφιών (βλ.λ.).
αγγειοδιαστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. διαστολή των αιμοφόρων αγγείων, ΑΝΤ. αγγειοσυστολή. — **αγγειοδιασταλτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasodilatation].
αγγειοκαρδιογραφία (η) {αγγειοκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφική εξέταση τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων της μετά από ενδοφλέβια ένεση σκιαγραφικής ουσίας αδιαφανούς στις ακτίνες Χ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiocardiography].
αγγειοκινητικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που ρυθμίζει τη διάμετρο των αιμοφόρων αγγείων, όπως λ.χ. συγκεκριμένα νεύρα· αυτός που σχετίζεται με τις συσπάσεις αγγείων: ~ *νεύρα* | *συμπτώματα.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasomoteur].
αγγειολογία (η) [1846] 1.ΑΝΑΤ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα αιμοφόρα αγγεία και τα λεμφαγγεία · **2**. ΑΡΧΑΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων αγγείων. — αγγειολόγος (ο/η) [1896], αγγειολογικός, -ή, -ό [1846]. [ΕΤΥΜ. ο όρ. τής ανατομίας είναι ήδη αρχ. (< *άγγεϊον + -λογία < λόγος),* ενώ η αρχαιολογική σημ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiologie].
αγγειοπάθεια (η) {αγγειοπαθειών} κάθε πάθηση των αιμοφόρων αγγείων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiopathy].
αγγειοπλαστική (η) [1873] 1. η τέχνη τής κατασκευής αγγείων ΣΥΝ. κεραμευτική · 2. ΙΑΤΡ. επιδιορθωτική χειρουργική επέμβαση σε αιμοφόρο αγγείο με την εμβολή καθετήρα με φουσκωτή προεξοχή (κοινώς «μπαλονάκι») για τη διάνοιξη ή την τμηματική αντικατάσταση τού αγγείου. — αγγειοπλάστης (ο) [1885] (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. Στην ιατρ. σημ. η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angioplasties
αγγειοσάρκωμα (το) {αγγειοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, που προέρχεται από αγγειακούς ιστούς· οι δερματικές εκδηλώσεις του αποτελούν το σάρκωμα Kaposi (ενδημικό σε χώρες τής Μεσογείου ή επιδημικό σε ασθενείς με AIDS). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiosarcoma].
αγγειόσπασμος κ. **αγγειοσπασμός** (ο) η νευρική σύσπαση των αρτηριακών αγγείων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vasospasm (νόθο συνθ.)].
αγγειόσπερμα (τα) ΒΟΤ. γένος φυτών στα οποία τα σπέρματα σχηματίζονται μέσα σε ένα κλειστό όργανο (αγγείο), τον ύπερο (βλ.λ.)-τέτοια φυτά είναι το χαμομήλι, η παπαρούνα, η οξιά, η λεύκα κ.ά. ΑΝΤ. γυμνόσπερμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angiosperma],
αγγειοσύσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η αιφνίδια στένωση των αιμοφόρων αγγείων ως αποτέλεσμα σπασμού τού μυϊκού χιτώνα τους, υπό την επίδραση νευρικών ή φαρμακευτικών παραγόντων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. angiostenosis].
αγγειοσυστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. η συστολή των αιμοφόρων αγγείων προς διατήρηση ή αύξηση τής πίεσης τού αίματος ΑΝΤ. αγγειοδιαστολή.
— αγγειοσυσταλτικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasoconstriction],
αγγειοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. Ο χειρουργικός τομέας τής ιατρικής, που περιλαμβάνει εγχειρήσεις στα αγγεία. — **αγγειοχειρουργός *(ο/τ)),* αγγειοχειρουργικός,** -ή, -ό.
αγγείωμα (το) [1895] {αγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων) το αιμαγγείωμα (βλ.λ.). — αγγειωματώδης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angioma].
αγγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσ$^{\epsilon}$ων} ΑΝΑΤ. η κατανομή τού αγγειακού δικτύου μέσα σε ένα όργανο.
Αγγέ**λα** (η) γυναικείο όνομα.
αγγελάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1**. ο μικρός άγγελος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) μικρών διαστάσεων διακοσμητικό ομοίωμα αγγέλου: στόλισαν *το χριστουγεννιάτικο δέντρο με αγγελάκια.*
αγγελία (η) {αγγελιών} **1.** η διατύπωση και μεταβίβαση είδησης, μηνύματος, πληροφορίας· (ειδικότ.) σύντομη καταχώριση σε έντυπο: καλλιτεχνική | *έγγραφη* | *χαρμόσυνη* | *επίσημη* | *ροζ* | *πρωτότυπη* ~ || ~ *θανάτου* | *μέλλοντος γάμου* (υποχρεωτική δημοσιοποίηση τής πρόθεσης τελέσεως γάμου) || κοινές ~ (για γνωστοποίηση κοινωνικών γεγονότων, βαπτίσεων, αρραβώνων κ.λπ.) || *μικρές* ~ (οι καταχωρίσεις στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο με πληροφορίες για αγορές, πωλήσεις, μισθώσεις εργασίας κ.λπ.) || *αγγελίες προς ναυτιλλομένους* (ειδήσεις από το ραδιόφωνο για θέματα ασφαλείας τού πλου) || βάζω ~ στην *εφημερίδα* ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, μήνυμα 2. η διαφημιστική κοινοποίηση: η ~ τής *εταιρείας προκάλεσε αίσθηση* ΣΥΝ. διαφήμιση, ρεκλάμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «είδηση, μήνυμα», < *άγγελος* (βλ.λ.). Η σημ. τής διαφημιστικής αγγελίας αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. γαλλ. publicité, αγγλ. advertisement].
αγγελιάζομαι ρ. αμετβ. {αγγελιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βλέπω το όραμα τού «αγγέλου μου» (βλ. λ. *άγγελος),* τού Χάρου λίγο πριν ξεψυχήσω, ψυχορραγώ ΣΥΝ. ψυχομαχώ, πνέω τα λοίσθια. — **αγγέλια-σμα** (το). [ΕΤΥΜ < *άγγελος* + *-ιάζομαι,* πβ. κ. *ψυλλ-ιάζομαι].*
αγγελιαφόρο Α**ρ-Ε**ν-Ε**ι (RN**A**)** (το) → Αρ-Εν-Έι
αγγελιαφόρος κ. (εσφαλμ.) **αγγελιοφόρος** (ο/η) απεσταλμένος που έχει ως αποστολή τη διαβίβαση αγγελίας, είδησης **ή** διαταγής: *ο - τού στρατηγού* || *ειδικός* | *έκτακτος* | *έμπιστος* | *επίσημος* ~ ΣΥΝ. μα ντατοφόρος, απεσταλμένος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αγγελιαφόρος* < *αγγελία* + *-φόρος* < *φέρω].*

αγγελιαφόρος ή **αγγελιοφόρος; Η** λ. **αγγελιαφόρος** (με -α-) είναι

πανάρχαιη- πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο, χρησιμοποιούμενη για να δηλώσει τόσο τον συνήθη κομιστή μηνυμάτων όσο και ειδικότερα - προκειμένου για τους Πέρσες- τον έμπιστο απεσταλμένο (θαλαμηπόλο) που ανήκε στη βασιλική ακολουθία, ο τ. **αγγελιοφόρ**ος (με -ο-) είναι νεότερος, προσαρμοσμένος στο πρότυπο των συνθέτων με το συνδετικό φωνήεν -ο-, που απαντά στα περισσότερα σύνθετα· πβ. *γενειοφόρος, ανθοφόρος, ψηφοφόρος, αχθοφόρος, ελπιδοφόρος* κ.τ.ό.

Αγγελική (η) γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος,* -α, *-ο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *αγγελικός].*

αγγελική (η) αρωματικό φυτό με ασπροκίτρινα λουλούδια' μέρη τού φυτού χρησιμοποιούνται στην ποτοποιία, την αρωματοποιία και την παρασκευή αρωματικών ζαχαρωτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angelica].

αγγελικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγγέλους: ~ *ρομφαία* | *υμνωδία* | *τάξεις* | *φως* ΣΥΝ. χερουβικός· ΦΡ. ***αγγελικό*** σχήμα το μοναχικό σχήμα 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστο οπτικό ή ακουστικό συναίσθημα, που μοιάζει με άγγελο ως προς την ομορφιά: ~ *κορμί* | *ματιά* | *πρόσωπο* | *χαμόγελο* | *βλέμμα* | *μορφή* | *φωνή* ΣΥΝ. αγγελόμορφος **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγγελο ως προς την καλοσύνη: ~ *χαρακτήρας* | ψυχή | *έκφραση* ΑΝΤ. σατανικός, διαβολικός, μοχθηρός, ύπουλος. — **αγγελικά** επίρρ.

αγγελιοδοσία (η) {αγγελιοδοσιών} η επί πληρωμή κατάθεση αγγελίας στον Τύπο προς δημοσίευση.

αγγελιοδότης (ο) [1865] {αγγελιοδοτών} αυτός που καταθέτει στον Τύπο διαφημιστική αγγελία προς δημοσίευση.

αγγελιόσημο (το) {αγγελιοσήμ-ου | -ων} το ποσοστιαίο τέλος που επιβάλλεται στο τίμημα κάθε διαφήμισης ή δημοσιεύματος που καταχωρίζεται «επί πληρωμή» στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο, καθώς και σε κάθε διαφήμιση που γίνεται από τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα. [ΕΤΥΜ. < *αγγελία* + *-σημο* < *σήμα,* πβ. κ. *γραμματό-σημο].*

αγγελιοφόρος (ο) -> αγγελιαφόρος

αγγέλλω ρ. μετβ. (ήγγ-ειλα, αγγέλ-θηκα, -μένος} μεταβιβάζω αγγελία, είδηση- (συνήθ. μτφ.) προμηνύω ή αναγγέλλω: τα *χελιδόνια αγγέλλουν τον ερχομό της άνοιξης* ΣΥΝ. ανακοινώνω, γνωστοποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ *αρχ.* < *αγγέλλω* < *άγγελος* (βλ.λ.)].

ογγέλλω: σύνθετα. Το αγγέλλω ανήκει στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά, εξακολουθούν να έχουν μεγάλη χρήση ως σύνθετα με διάφορα προρρηματικά. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε: *αναγγέλλω - προαναγγέλλω, απαγγέλλω, εξαγγέλλω - προεξαγγέλλω, επαγγέλλομαι, καταγγέλλω - αντικαταγγέλλω, παραγγέλλω - αντιπαραγγέλλω.*
Ας σημειωθεί ότι διπλό λ (-λλ-) υπάρχει μόνο στους τ. τού ενεστώτα και τού παρατατικού τού ρήματος: *παραγγέλλω, παρήγγελλα, (θα) παραγγέλλεται, παραγγελλόταν* όλοι οι άλλοι χρόνοι *(παρήγγειλα, θα παραγγείλω, έχω παραγγείλει)* και όλα τα ομόρριζα τού ρήματος γράφονται με ένα -λ-: *άγγελος, αγγελία, αγγελικός, αρχάγγελος, παραγγελία, εισαγγελία, καταγγελία* κ.τ.ό.

άγγελμα (το) {αγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταδιδόμενη είδηση: *το ~ της νίκης έφτασε στην Αθήνα το πρωί* || ~ *χαράς* || χαρμόσυνο | *θλιβερό* | *αιφνίδιο* | *συγκλονιστικό* | *ελπιδοφόρο* ~ ΣΥΝ. μαντάτο, νέο, αγγελία, μήνυμα, αναγγελία. [ΕΙΥΜ αρχ. < *άγγέλλω].*

αγγελοθωρω ρ. {αγγελοθωρείς... | αγγελοθώρησα) (λαϊκ.) βλέπω τον άγγελο τού θανάτου μου ΣΥΝ. ψυχορραγώ, αγγελιάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

αγγελοκάμωτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι φτειαγμένος σαν άγγελος, ωραίος, αρμονικός: ~ *νέος* | *πρόσωπο* | *σώμα* ΣΥΝ. αγγελόμορφος **2.** (λογοτ.) αυτός που έχει πλαστεί από αγγέλους: ~ στεφάνι ΣΥΝ. θεϊκός, ουράνιος. Επίσης **αγγελοκαμωμένος**

αγγελόμορφος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει μορφή ωραία σαν των αγγέλων.

αγγελοπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει αγγελικό πρόσωπο, ωραίο και καλοσυνάτο.

Άγγελος (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < αρχ. *άγγελος.* Παρότι η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα και στην Αρχαία, ο ρόλος των αγγέλων στη χριστιανική θρησκεία συνέβαλε στην επέκταση τής χρήσης τού ονόματος, κυρ. από τους πρώτους αιώνες μ.Χ.].

άγγελος (ο) {αγγέλ-ου | -ων, -ους) **1.** ΘΡΗΣΚ. καθένας από τους επουράνιους ακολούθους τού Θεού· (ειδικότ.) κάθε άυλο πνευματικό ον που εντάσσεται στο κατώτερο ιεραρχικά από τα εννέα τάγματα (Σεραφείμ, Χερουβείμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Εξουσίες, Δυνάμεις, Αρχές, Αρχάγγελοι, Αγγελοι)· ΦΡ. (α) **ο *άγγελος μου*** ο άγγελος τού θανάτου μου, ο Χάρος: *οραματίζομαι* | *βλέπω τον άγγελο μου* (β) ***φύλακας άγγελος*** (i) ΕΚΚΛΗΣ. το αγαθό πνεύμα που παρακολουθεί, προστατεύει και καθοδηγεί τους ανθρώπους: *είχαν φύλακα άγγελο και δεν έπαθαν τίποτε κατά τη σύγκρουση* (ii) (μτφ.) κάθε πρόσωπο που προστατεύει και βοηθεί κάποιον άλλον: ο *μεγάλος του αδελφός είναι ο* ~ του ΣΥΝ. προστάτης, βοηθός (γ) **olire *τού αγγέλου του νερό δεν δίνει*** για άνθρωπο υπερβολικά φιλάργυρο 2. (μτφ.) πρόσωπο που συμβολίζει το καλό σε συγκεκριμένη περίσταση, κατ' αντιδιαστολή προς άλλο που συμβολίζει το κακό (διάβολος): *αντικατέστησε τον - τής ενότητας τού λαού με τον διάβολο τής διχόνοιας* 3. (μτφ.) το πρόσωπο που ενσαρκώνει ένα μήνυμα: ~ *ειρήνης* | *χαράς* | *σωτηρίας* || ήρθε ως ~ ελπίδων | *ολέθρου* · 4. ΦΙΛΟΛ. πρόσωπο τής αρχαίας τραγωδίας, τού οποίου ο ρόλος είναι να μεταφέρει γεγονότα που συνέβησαν μακριά από τους παρόντες στη σκηνή σε αυτούς (πβ. λ. *εξάγγελος)* 5. αυτός που μεταφέρει αγγελία, μήνυμα, ιδ. από τον Θεό στους ανθρώπους: τον *επισκέφθηκε ~ Κυρίου* || ~ εξ ουρανού | *τού θανάτου* (ο Χάρος) | *απώλειας* (ο Εωσφόρος)· ΦΡ. ***άγγελος κακών (επών)*** το πρόσωπο που κομίζει δυσάρεστη είδηση: δεν θέλω να *γίνω ~, αλλά φοβούμαι πως πρέπει να σας ανακοινώσω κάτι πολύ δυσάρεστο* 6. κάθε συμβατική και συμβολική απεικόνιση αγγέλου (σημ. 5) ως φτερωτού ανθρώπου: *ο σκηνοθέτης εμφάνισε τους ηθοποιούς με κοστούμια αγγέλων* **7.** (μτφ.) πρόσωπο με ποιότητα ιδιοτήτων τόσο υψηλή όσο η ποιότητα των ιδιοτήτων που γενικά αποδίδονται σε έναν άγγελο, όπως η ομορφιά, η αγνότητα και η καλοσύνη: ~ *αυτό το κορίτσι!* ΦΡ. ***φτειάχνω*** | ***ζωγραφίζω αγγέλους*** δημιουργώ αριστουργήματα, φτειάχνω τέλεια πράγματα 8. (οικ.) ως προσαγόρευση στοργής: *άγγελε μου!* · **9.** ΝΟΜ. πρόσωπο το οποίο απλώς μεταφέρει τη δήλωση βουλήσεως τού δικαιοπρακτούντος προσώπου, χωρίς να εκφράζει ο ίδιος δήλωση βουλήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -γκ-.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο διαβιβάζων ειδήσεις», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού» είναι ήδη αρχ., ωστόσο η χρήση αυτή γενικεύθηκε κατά τη χριστιανική εποχή, οπότε η λ. συνδέθηκε με την αντίστοιχη εβρ. mal'ákh. Αν και η λ. θεωρήθηκε συγγενής προς το σανσκρ. ângiras «αγγελιαφόρος, όνομα μυθικών όντων» και προς την ινδουιστική αντίληψη περί αγγέλων, η περιορισμένη θέση των αγγέλων και ο ρόλος τους στην αρχ. ελληνική θρησκεία δεν καθιστούν πιθανή αυτή την εκδοχή. Η φρ. *φύλακας άγγελος* προέρχεται από εκκλησ. ευχή στη Λειτουργία τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου: άγγελον *φύλακα των ψυχών και τών σωμάτων* ημών].

αγγελούδι (το) {σπάν. αγγελουδ-ιού | -ιών} **1.** (εκφραστ.-συνήθ. ως προσφώνηση) μικρό παιδί όλο αθωότητα, καλοσύνη και ομορφιά: κοίτα το, *είναι σωστό ~!* || (νανούρισμα) κοιμήσου, ~ μου! 2. (ειρων.) άμεμπτος, εντιμότατος άνθρωπος: *έλεγε πως κανένας πολιτικός δεν είναι ~.* — (υποκ.) αγγελουδάκι (το). [ΕΤΥΜ < *άγγελος* + υποκ. επίθημα *-ούδι].*

αγγελτήριο (το) [1880] {αγγελτηρί-ου | -ων} έντυπη ή έγγραφη αναγγελία γεγονότος, κυρ. κοινωνικού: ~ *γάμου* | *κηδείας* | *βάπτισης* | *μνημόσυνου.*
[ΕΤΥΜ < *αγγέλλω* + *-τήριο,* πιθ. από φρ. όπως *αγγελτήριο (έντυπο, μήνυμα)* κ.τ.ό.].

άγγιγμα (το) {αγγίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ελαφρά επαφή: η *συσκευή λειτουργεί με απλό* ~ ΣΥΝ. ακούμπισμα, (λόγ.) ψαύση 2. ανάλαφρη σωματική προσέγγιση: *ερωτικό* ~ ΣΥΝ. χάδι, (λόγ.) θωπεία 3. (συνεκδ.) η αίσθηση ή το συναίσθημα που προκαλείται από την επαφή: *ευχάριστο* ~ || ~ *από μετάξι* || *το - τού θανάτου.* [ΕΤΥΜ < **άγγικμα* (με αρθρωτική αφομοίωση), από το θ. τού αορ. *άγγιξα* (ρ. *αγγίζω)].*

αγγίζω κ. (λόγ.) **εγγίζω** (σημ. 1, 2) ρ. μετβ. {άγγι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** πλησιάζω αντικείμενο ή πρόσωπο, ώστε να επέλθει επαφή με αυτό χωρίς την άσκηση δύναμης ή πίεσης πάνω του: ~ *κάτι ελαφρά* | *τρυφερά* | *ανεπαίσθητα* | *ανάλαφρα* | *μαλακά* | *άθελα μου* ΣΥΝ. ακουμπώ, ψαύω **2.** (μτφ.) φθάνω πολύ κοντά σε κάτι, πλησιάζω, τείνω να γίνω σαν κάτι άλλο: *οι απαιτήσεις σου αγγίζουν την υπερβολή* || *οι ισχυρισμοί του αγγίζουν τα όρια τού γελοίου* || *μια κωμωδία που αγγίζει την τραγωδία* 3. γεύομαι (κάτι), δοκιμάζω: *οι καλεσμένοι ούτε που άγγιξαν τις σαλάτες* 4. έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *τόσον καιρό έχουν δεσμό και δεν την έχει αγγίξει ακόμη* · (μτφ.) 5. προκαλώ ψυχική συγκίνηση: *εξαιρετική αυτή η παράσταση, μας άγγιξε όλους* ΣΥΝ. συγκινώ· ΦΡ. (α) ***αγγίζω (κάποιον) στην καρδιά*** | ***την καρδιά (κάποιου)*** συγκινώ βαθύτατα και έντονα (κάποιον): *μια ταινία που άγγιξε την καρδιά όλων μας με την τρυφερότητα και την αθωότητα της* (β) ***αγγίζω τις ευαίσθητες χορδές (κάποιου)*** αναφέρομαι σε θέμα στο οποίο (κάποιος) έχει ιδιαίτερη ευαισθησία 6. επηρεάζω συναισθηματικά ή συνειδησιακά: η *λασπολογία δεν με αγγίζει* 7. επηρεάζω, μεταβάλλω (τα χαρακτηριστικά κάποιου): *ίδιος κι απαράλλαχτος, σαν να μην τον άγγιξε ο χρόνος* 8. ασχολούμαι με (κάτι), βλέπω από ορισμένη οπτική γωνία: *ο ομιλητής άγγιξε το θέμα από μιαν άλλη πλευρά* ΣΥΝ. θίγω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ, μεταγγίζω.* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *εγγίζω,* αρχική σημ. «πλησιάζω, βρίσκομαι κοντά», < *εγγύς.* Το αρχικό α- ερμηνεύεται από τις συνεκφορές *να* ή *θα εγγίζω,* πχ. θα *εγγίζω > θα 'γγίζω > θ'αγγίζω > αγγίζω].*

ΣΧΟΛΙΟ Χρήσεις τού τύπου **«(κάτι) με αγγίζει»** ή **«δεν με** αγγίζει» ή «αγγίζω ένα **θέμα»** είναι νεολογισμοί (και μάλιστα ξενισμοί) τής τελευταίας ΙΟετίας, λ.χ. αυτό δεν με *αγγίζει* (< γαλλ. cela ne me touche en rien), (η *τέχνη) με αγγίζει* (= συγκινεί) (< γαλλ. l'art me touche) κ.ά. Έχουν έντονο βιωματικό χαρακτήρα (συναισθηματική χροιά) σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις *(συγκινώ, αντιπαρέρχομαι, θίγω* κ.τ.ό.) και σε αυτό οφείλεται η ευρύτερη χρήση τους στον προφορικό λόγο, στη λογοτεχνία και τη γλώσσα των καλλιτεχνών και των διανοουμένων.

αγγινάρα (η) → αγκινάρα

άγγιχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει, που δεν έχει έρθει σε επαφή με κάποιον/κάτι: το φαγητό *έμεινε ~ στο τραπέζι* ΣΥΝ. ανέπαφος, άθικτος, απείραχτος 2. (στο μπάσκετ) καλάθι που μπαίνει χωρίς η μπάλα να αγγίξει τη στεφάνη τής μπασκέτας: ~ *τρίποντο* || *μπήκε άγγιχτο* 3. αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: *επέστρεψε το φόρεμα ~.* — **άγγιχτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άγγιχτος* < *αγγίζω.* Η αρνητική σημ. «άθικτος» οφείλεται στον αναβιβασμό τού τόνου, που οδήγησε ώστε να ληφθεί το α-

ως στερητ.]. **Αγγλία** (η) (αγγλ. England) **1.** γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Λονδίνο **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.). — **Άγγλος** (ο), **Αγγλίδα** (η), αγγλικός, -ή, -ό, Αγγλικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -γκ-, εθνικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. Anglia (πβ. αγγλ. England) < Angli «Αγγλοι», ονομασία των βορειογερμανικών φύλων, που μετακινήθηκαν από την Κ. Ευρώπη στις Βρετανικές Νήσους τον 5ο αι. μ.Χ. Η λατ. ονομασία Angli (ήδη στον Τάκιτο) περιέγραφε αρχικώς τους πληθυσμούς τής περιοχής Angui στο Σλέσβιχ (Schleswig) τής Γερμανίας, που ανάγεται στο αρχ. γερμ. angui «άγκιστρο, γάντζος», αναφέρεται δε στη μορφολογία τής περιοχής].

Αγγλία: ορθογραφία. Μολονότι η λ. είναι, φυσικά, ξένης προελεύσεως και θα έπρεπε να γράφεται με *-γκ-* (πβ. *ζούγκλα, μάγκας, πάγκος, πουτίγκα* κ.τ.ό.), εντούτοις, επειδή είναι πολύ παλιά στην ελληνική γλώσσα (μεσαιωνική), γράφεται ιστορικά με *-γγ-*. Το όνομα τής γλώσσας, ως ουσιαστικοποιημένο εθνικό όνομα, γράφεται με κεφαλαίο, όπως και κάθε εθνικό ουσιαστικό, ήτοι: Αγγλική (όχι *αγγλική),* όπως και Ελληνική, Γαλλική, Γερμανική κ.τ.ό. Όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο, τότε γράφεται κανονικά με μικρό: *αγγλική γλώσσα, αγγλικά έθιμα* (πβ. *ελληνική γλώσσα, ελληνική ιστορία, γαλλική κουζίνα, γερμανική κατοχή* κ.λπ.).

αγγλικανός (ο) [1892], **αγγλικανή** (η) ο χριστιανός που ανήκει στην επίσημη Εκκλησία τής Αγγλίας *(Αγγλικανική Εκκλησία),* που αποσχίστηκε τον 16ο αι. από τον ρωμαιοκαθολικισμό και περιλαμβάνει την πλειο$^{\nu}$ότητα τω$^{\nu}$ Άγγλων και Ιρλανδών χριστιανών. — **αγ·** Υλικανικός, -ή, -ό [1856], αγγλικανισμός (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. anglican < μεσν. λατ. anglicanus].

αγγλικός, -ή, -ό → Αγγλία

αγγλισμός (ο) [1882] **1.** κάθε γλωσσική ιδιαιτερότητα τής αγγλικής γλώσσας (ιδιωματισμοί, εκφράσεις, συντακτικά σχήματα κ.λπ.) **2.** κάθε λέξη, φράση ή γλωσσική δομή που εμφανίζεται ως δάνειο και λειτουργεί ως πρότυπο σχηματισμού ανάλογων γλωσσικών δομών σε άλλες γλώσσες **3.** (γενικότ.) η υιοθέτηση ή μίμηση τρόπων συμπεριφοράς, νοοτροπίας, συνηθειών κ.λπ. χαρακτηριστικών των Αγγλων.

αγγλιστί επίρρ. (λόγ.) στην αγγλική γλώσσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

αγγλόγλωσσος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιεί την αγγλική γλώσσα στην επικοινωνία του ή είναι γραμμένος στην αγγλική γλώσσα: *~ κείμενο | βιβλίο.*

αγγλοθ$^{\varepsilon}$εμμένος, -η, -ο αγγλοτραφής (βλ.λ.).

αγγλομαθής, -ής, -ές [1893] {αγγλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την αγγλική γλώσσα: *ζητείται ~ υπάλληλος.* — **αγγλομάθεκι** (η) [1887].

Αγγλοσάξονος (ο/η) [1858] {Αγγλοσαξόνων} 1.ΙΣΤ. μέλος των γερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία και τη διακυβέρνησαν από τον 5ο αι. μ.Χ. ώς τη νορμανδική κατάκτηση (1066) (κατ' αντιδιαστολή προς τους Σάξονες τής ηπειρωτικής Ευρώπης) 2. κάθ$^{\varepsilon}$ σημ$^{\varepsilon}$ρινός Αγγλος/Αγγλίδα, καθώς και βρετανικής καταγωγής Βορειοαμερικανός/-ή. — αγγλοσαξονικός, -ή, -ό [1869]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Angli Saxones (πληθ.) < αρχ. αγγλ. Angle Seaxan, βλ. λ. *Αγγλία, Σάξονας].*

αγγλοτ$^{\varepsilon}$ραφής, -ής, -ές {αγγλοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαπαιδαγωγηθεί σύμφωνα **με** τα αγγλικά πρότυπα και έχει αναπτύξει ανάλογη συμπεριφορά: *μιλάει τέλεια τα Αγγλικά- άλλωστε είναι ~* ΣΥΝ. αγγλοθρεμμένος.
[ΕΤΥΜ. < *άγγλο-* + *-τραφής,* από το θ. τού παθ. αορ. *έ-τράφ-ην,* ρ. τρέφω].

αγγλοφέρνω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μοιάζω εξωτερικά με Αγγλο | Αγγλίδα **2.** μιμούμαι ή υιοθετώ τις συνήθειες και τους τρόπους των Αγγλων.

αγγλόφιλος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Αγγλους ή την Αγγλία **2.** αυτός που συμβαδίζει με τα αγγλικά συμφέροντα: *~ πολιτική | κόμμα.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. anglophile (νόθο συνθ.)].

αγγλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

αγγόνα (η) → εγγονή

αγγόνι (το) → εγγόνι

αγγονός (ο) → εγγονός

αγγούρι (το) {αγγουρ-ιού | -ιών) **1.** ο επιμήκης και κυλινδρικός καρπός τής αγγουριάς, **με** άσπρη ή πρασινωπή σάρκα, τραγανή και δροσιστική, που τρώγεται ωμή **σε** σαλάτες ή διατηρημένη **σε** ξίδι· ΦΡ. (αργκό) ***σαν αγγούρι*** με άκαμπτη και άκομψη στάση τού σώματος: *στέκεται ~ || περπατάει ~* (αργκό) · 2. καθετί χαρακτηριστικά δύσκολο, κρίσιμο ή απροσπέλαστο: *πολύ ~ τα θέματα των εξετάσεων* ΣΥΝ. παλούκι- ΦΡ. *τα βρίσκω **αγγούρια (μπροστά μου)*** συναντώ δυσκολίες: *αν συνεχίσει να μη διαβάζει, θα τα βρει αγγούρια* ΣΥΝ. τα βρίσκω μπαστούνια **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πνευματική ή κοινωνική ευελιξία: *καθόταν σαν ~ και ούτε μιλούσε ούτε χαιρετούσε* · 4 (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο. — (υποκ.) **αγγου**ράκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγγούρινκ άγγούριον,* υποκ. τού *άγγουροςκ άγουρος* (βλ.λ.), επειδή η σάρκα τού καρπού τρώγεται άγουρη, με πρασινωπό χρώμα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αραβ. 'agur].

αγγουριά (η) [μεσν.] ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τους καρπούς του, τα αγγούρια· ανήκει στην ίδια οικογένεια **με** το καρπούζι, το πεπόνι, το κολοκύθι.

αγγουρόνερο (το) χυμός αγγουριού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό προσώπου.

αγγουροντομάτα (η) (αντί τού *αγγουροντοματοσαλάτα)* {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα **με** βασικά συστατικά τη ντομάτα και το αγγούρι.

αγδίκιωτος, -η, -ο (εκφραστ.-λογοτ.) αυτός για τον οποίο δεν έχουν πάρει εκδίκηση: ο *χαμός τής μητέρας του έμεινε ~.* [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *γδικιέμαι* (πβ. μεσν. *άγδίκητος)* < αρχ. *έκδι-κοϋμαι],*

Α/Γ.**Ε.Α.** (ο) Αρχηγός ενικού Επιτ$^{\varepsilon}$λ$^{\varepsilon}$ίου Α$^{\varepsilon}$ροπορίας.

Α/Γ.**Ε.ΕΘ.Α.** (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμυνας.

άγειρτος, -η, -ο → άγερτος

αγελάδα κ. (λαϊκ.) **γελάδα** (η) **1.** μεγαλόσωμο θηλυκό μηρυκαστικό, που εκτρέφεται για την παραγωγή γάλακτος· το θηλυκό βόδί ΦΡ. (α) σαν *τη γελάδα που κλοτσά την καρδάρα με το γάλα* για άνθρωπο που από απροσεξία, αδεξιότητα, βιασύνη ή ανυπομονησία καταστρέφει την τελευταία στιγμή κάτι που έχει πετύχει με πολύ μόχθο: ενώ *είχε πείσει όλο τον κόσμο για το δίκιο του, την τελευταία στιγμή με μια κουβέντα χάλασε τα πάντα- ~!* (β) *βρήκε τη γελάδα κι αρμέγει* για κάποιον που εκμεταλλεύεται συστηματικά προς όφελος του πρόσωπο ή κατάσταση: *πάτησε τα τριάντα, αλλά δεν λέει να δουλέψει · ~, βλέπεις* (γ) *περίοδος ισχνών | παχιών* (εσφαλμ. παχέων!) *αγελάδων* περίοδος οικονομικής δυσπραγίας, φτώχιας | οικονομικής ευμάρειας, ευημερίας: *το καλοκαίρι είναι για τις τουριστικές επιχειρήσεις η περίοδος των παχιών αγελάδων* 2. (μτφ.-μειωτ.) παχιά και δυσκίνητη γυναίκα. — (υποκ.) αγελαδίτσα (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *άγελάς, -άδος* < αρχ. *αγέλη.* Η φρ. *άγελαία βοϋς* «θηλυκό βόδι που ανήκει σε αγέλη» συνέβαλε στη δημιουργία τής λ. *άγελάς* (πιθ. μέσω τού ρ. *άγελάζομαι* «συγκεντρώνομαι σε αγέλη»), το οποίο αντικατέστησε την αρχ. λ. *βοϋς (ή)* «θηλυκό βόδι». Οι φρ. *παχιές | ισχνές αγελάδες* οφείλονται στην αφήγηση τής Π.Δ. *(Γένεσις* 41, 17-36, όπου χρησιμοποιείται η αντίστοιχη εβρ. λ. parâh) για το όνειρο τού Φαραώ, όπου οι επτά παχιές αγελάδες αντιπροσώπευαν επτά έτη αφθονίας, ενώ οι επτά ισχνές συμβόλιζαν επτά έτη πείνας].

αγελαδόρης κ. **γελαδάρ**ης (ο) {(α)γελαδάρηδες), **αγελαδάρ**ισ-**σα** κ. **γελάδαρισσα** (η) {(α)γελαδαρισσών} **1.** βοσκός αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος, αγελαδοβοσκός, (λόγ.) βουκόλος **2.** (το αρσ.) ως απόδοση τού αμερ. «καουμπόι».

αγελαδινός, -ή, -ό κ. **γελαδ**ινός **1.** αυτός που παράγεται από αγελάδα: *~ γάλα | κρέας | γιαούρτι* ΣΥΝ. αγελαδήσιος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταραξία, πραότητα, ο νωθρός: *~ βλέμμα* 3. (μτφ.-σπάν.) αυτός που έχει μεγάλες διαστάσεις: *-μάτια* (μεγάλα, εκφραστικά και υγρά). Επίσης αγελαδήσιος, -ια, -ιο.

αγελαδοβοσκος (ο) ο αγελαδάρης.

αγελαδθκόμος (ο) ο αγελαδάρης ή ο αγελαδοτρόφος (βλ.λ.). — **αγελαδοκομία** (η), **αγελαδοκομικός.** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-κομος* < αρχ. *κομώ* «φροντίζω», βλ. κ. -κομία].

αγελαδοστάσιο (το) [1895] {αγελαδοστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος, κατάλληλα διαμορφωμένος, στον οποίο εκτρέφονται αγελάδες για εκμετάλλευση ΣΥΝ. βουστάσιο. [ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-στάσιο* (βλ.λ.)].

αγελαδθτρόφος (ο/η) αυτός που ασχολείται **με** τη συστηματική και επιστημονική συντήρηση, εκτροφή και αναπαραγωγή αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος. — αγελαδοτροφία (η), αγελαδοτροφικός, **-ή**, -ό.

α γελοίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει σε κοπάδι: *~ άλογα* ΣΥΝ. κοπαδιαστός 2. (μτφ.) (ομάδα ανθρώπων) που συμπεριφέρεται σαν κοπάδι, σαν όχλος: *~ πλήθη* 3. αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου, που σχετίζεται με τον όχλο: *~ αισθήματα* ΣΥΝ. ευτελής, ασήμαντος, τού σωρού 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συμπεριφορά κοπαδιού, από αστάθεια και μαζικότητα: *~ ζωή | ήθος.* — αγελαί-α | **-ως** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντορας.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγελαϊος < αγέλη}.*

αγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γελάει: *- πρόσωπο* 2. αυτός που δεν είναι ποτέ χαρούμενος: *~ άνθρωπος* ΑΝΤ. γελαστός. — αγέλαστα επίρρ. [μεσν.].

αγέλη (η) {αγελών} **1.** πλήθος ζώων τού ίδιου είδους, που ζουν και μετακινούνται μαζί: *~ λύκων* ΣΥΝ. κοπάδι **2.** (μτφ.-μειωτ.) κάθε ανοργάνωτο, άβουλο και ισοπεδωτικά απρόσωπο πλήθος ανθρώπων: *~ οπαδών | ψηφοφόρων* ΣΥΝ. μπουλούκι, μάζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. **<** άγω «οδηγώ». Από τη σημ. των βοοειδών η λ. προσδιόρισε αργότερα κάθε είδους ποίμνια].

αγεληδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** με τρόπο που θυμίζει ή χαρακτηρίζει αγέλη ΣΥΝ. κοπαδιαστά, ομαδικά, μαζικά **2.** (ειρων.) κατά μεγάλες ομάδες, μαζικά: *οι ψηφοφόροι προσήλθαν στις κάλπες* - ΣΥΝ. αθρόα, μαζικά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγέλη* + επιρρ. επίθημα -ηδόν (βλ.λ.)].

Α/**Γ.Ε.Ν.** (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού.

αγένεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προσβλητική συμπεριφορά, η έλλειψη διακριτικότητας ή παράβαση των κανόνων καλής συμπεριφοράς: *είναι ~ να κάνεις τόσο προσωπικές ερωτήσεις* ΣΥΝ. αδιακρισία, χοντροκοπιά ΑΝΤ. ευγένεια, διακριτικότητα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *αγένεια* είχε τη σημ. «ταπεινή καταγωγή». Βλ. λ. *αγενής].*

αγένειος, -ος, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γένια **2.** αυτός που δεν έχει τριχοφυία στο πρόσωπο, έφηβος, ανήλικος (πβ. λ. *αμούστακος).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *γένειον].*

αγενής, -ής, -ές {αγεν-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)· αγενέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγένεια ΣΥΝ. αδιάκριτος, ανάγωγος, αναιδής, άξεστος, χυδαίος, απολίτιστος · 2. ΒΙΟΛ. ***αγενής αναπαραγωγή*** η αναπαραγωγή κατά την οποία τα νέα άτομα δημιουργούνται από τον έναν μόνο γονέα, χωρίς τον σχηματισμό γαμετών ΣΥΝ. μονο-γονία ΑΝΤ. εγγενής αναπαραγωγή, αμφιγονία. — **αγενώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο έχων ταπεινή καταγωγή», < ά- στερητ. + *γένος.* Η σημερινή σημ. τής λ. οφείλεται στη σημασιολογική εξέλιξη τού αντωνύμου *ευγενής* (βλ.λ.)].

αγέννητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (α) (παθ.) αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη (β) (ενεργ.) (για ζώο) αυτός που δεν έχει γεννήσει **2.** ΦΙΛΟΣ, αυτός που προϋπάρχει αιώνια, που δεν έχει γεννηθεί από κάποιον: *ο Θεός είναι* ~ ΣΥΝ. αυθύπαρκτος.

άγεννος, -η, -ο **1**. (σπάν.-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει γεννήσει ακόμη **2.** αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη ΣΥΝ. αγέννητος.

αγέρας (ο) → αέρας

αγέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γερνά, που δεν υποβάλλεται σε βιολογική φθορά: ~ *ομορφιά* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. (λόγ.) αειθαλής, ακμαίος ΑΝΤ. γερασμένος 2. (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη δύναμη και την ποιότητα των ιδιοτήτων του αναλλοίωτες: ~ δόξα | *μιλία* | *αγάπη.* — αγέραστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + μεσν. *γεράζω* «γερνώ», άσχετο προς το αρχ. *αγέραστος* «αυτός που δεν βραβεύτηκε»].

αγέρι (το) {αγεριού | χωρ. πληθ.} (κυρ. λογοτ.) χαμηλής εντάσεως, απαλός, ευχάριστος άνεμος, πνοή ανέμου: το ~ μάς *χάιδευε το πρόσωπο* ΣΥΝ. αύρα, αεράκι. Επίσης αέρι [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άέρι(ν)* < αρχ. **άέριον,* υποκ. τού *αήρ,* με ανάπτυξη ευ-φωνικού -y-, πβ. *αγέρας, ακούγω, άγουρος* (< *άωρος)].*

αγερικό (το) **->** αερικό

αγερμός (ο) ΛΑΟΓΡ. η εθιμική επίσκεψη ομάδας προσώπων στα σπίτια μιας κοινότητας σε ορισμένες ημέρες, συνήθ. εορτών, για να πουν τραγούδια και να ευχηθούν υγεία και ευτυχία. — αγερμικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκέντρωση χρημάτων, έρανος», < *άγείρω* «συγκεντρώνω» < *ά-γέρ-./ω < ά- αθροιστ. + *-γερ-* «πληθύς», για το οποίο βλ. λ. αγύρτης, *αγορά].*

άγερτος, -η, -ο αυτός που δεν γέρνει, που παραμένει όρθιος ΣΥΝ. ευθύς, αλύγιστος. Επίσης άγειρτος.
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + θ. *γερ-* (ρ. *γέρνω)* ή *γειρ-* (αόρ. *έ-γειρ-α)* + λη-κτικό επίθημα -τος].

αγέρωχος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερηφάνεια και επιβλητικότητα: ~ *περπάτημα* | *ύφος* | *κορμοστασιά* | *βλέμμα* | *πολεμιστής* | (μτφ.) *βουνό* ΣΥΝ. υπερήφανος, μεγαλοπρεπής 2. (καταχρ.) υπεροπτικός, αλαζονικός: ~ *συμπεριφορά.* — αγέρωχα επίρρ., **αγε**-ρωχία (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνθ. εκ συναρπαγής (από φράση) **<** ά-αθροιστ. + φρ. *γέρας εχειν* «τιμημένος, ένδοξος». Στον Όμηρο η λ. παρουσιάζει μόνο θετική σημ. «ευγενής, μεγαλοπρεπής», ενώ η σημ. «αλαζόνας» εμφανίζεται πρώτη φορά στον Αρχίλοχο (6ος αι. π.Χ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Το **αγέρω**χος είναι «μέση λέξη» (media vox), έχει δηλ. και καλή (εύσημη) και κακή (κακόσημη) σημασία, όπως λ.χ. είναι η λ. *τύχη* (καλή τύχη - κακοτυχία).

Α/Γ.Ε.Σ. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού.

αγευοία (η) [1807] ελάττωση **ή** απώλεια τής αίσθησης τής γεύσης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. ageusia (πβ. μτγν. *άγευστία)].*

άγευστος, -η, -ο [αρχ.] κ. (σπάν.) **άγευ**στος **1.** αυτός που δεν έχει γεύση: ~ φαγητό ΣΥΝ. άνοστος, ανούσιος ΑΝΤ. εύγευστος, γευστικός 2. (μτφ.) οτιδήποτε στερείται ενδιαφέροντος, ώστε να μη συγκινεί: έζησε *μια* ~ ζωή ΣΥΝ. αδιάφορος, πληκτικός, ανούσιος 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν γνώρισε κάτι· ο στερούμενος εμπειριών **ή** πείρας: ~ *επιστήμης* | *παιδείας* | *φιλοσοφίας* | *πολεμικής τέχνης* ΣΥΝ. ανίδεος, άπειρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.*

αγεφύρωτος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν συνδέεται **ή** δεν μπορεί να συνδεθεί μέσω γέφυρας- (συνήθ. μτφ.) τόσο μεγάλος που αποτρέπει οποιαδήποτε σύνδεση δύο αντίθετων πλευρών: - *διαφορά* | *μίσος* | *διάσταση* | *χάος* | *αντιθέσεις* | *σχίσμα* | *διαφωνία* ΣΥΝ. χαώδης· ΦΡ. ***(μας χωρίζει) αγεφύρωτο χάσμα*** σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν απόψεις **ή** αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες **ή** ασυμβίβαστες. [ΕΤΥΜ. Η φρ. *αγεφύρωτο χάσμα* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unbridgeable chasm].

αγεωγράφητος, -η, -ο 1. αυτός από τον οποίο λείπουν παντελώς ή δεν είναι επαρκείς οι γεωγραφικές γνώσεις: ~ *άνθρωπος* 2. (περιοχή) που δεν έχει χαρτογραφηθεί- που δεν υπάρχουν για αυτήν επιστημονικά γεωγραφικά στοιχεία: ~ *χώρα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. α- *στερητ.*

αγεωμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει γεωμετρία και γενικότ. μαθηματικά **2.** αυτός που στερείται βασικών γνώσεων, παιδείας και γενικότ. ορθολογικής, θετικής σκέψεως ΣΥΝ. απαίδευτος- ΦΡ. ***μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω*** *(μηδείς άγεωμέτρητος εἰσίτω,* σε επιγραφή στην είσοδο τής Ακαδημίας τού Πλάτωνος) να **μη** μπει κανείς που δεν γνωρίζει γεωμετρία- (μτφ.) οι απαίδευτοι **ή** αυτοί που δεν σκέπτονται ούτε ενεργούν **με** βάση τον ορθό λόγο, είναι ανεπιθύμητοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. α- *στερητ.*

άγημα (το) {αγήμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή και επίλεκτη ομάδα ειδικής υπηρεσίας ή αποστολής, ιδ. στρατιωτικής: *πυροσβεστικό* | *αποβατικό* | *εξασκημένο* | *ειδικό* | *επίλεκτο* | *μηχανοκίνητο* ~· ΦΡ. ***τιμητικό άγημα*** το άγημα που αποδίδει τιμές κατά τη διάρκεια επίσημων τελετών, εκδηλώσεων.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγημα* | *άγημα.* Επειδή πρόκειται για αρχ. στρατιωτικό όρο και επειδή η λ. παραδίδεται στην Αρχ. και **με** δασύ φθόγγο, πιθανότερη φαίνεται η ερμηνεία: *άγημα* < *ἀγέομαι,* δωρ. τ. τού ρ. *ἡγέο-μαι* | *ἡγούμαι* «είμαι αρχηγός, ηγέτης» με την επίδραση τής λ. άγω].

Άγης (ο) **1**. όνομα βασιλέων τής αρχαίας Σπάρτης **2**. ανδρικό όνομα. Επίσης **Άγίς** {Αγιδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αγις, -ιδος,* πιθ. συντετμημένος τ. τού ονόματος *'Αγησίλαος* | *Αγησίλας* (βλ.λ.)].

Αγησίλαος (ο) {-ου κ. -άου} 1. βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (444-361 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αγησίλαος* (δωρ. όν.) «ο ηγέτης, ο οδηγός τού λαού» < *άγησι-1 ήγησι-* «καθοδήγηση, αρχηγία» (θ. τού ρ. *ηγούμαι) + λαός.* Το όν. απαντά και με ψιλή αντί δασείας *(Αγησίλαος),* πράγμα που ίσως οφείλεται σε ανομοίωση προς το ακολουθούν -σ- στις δωρικές διαλέκτους].

άγια επίρρ. **1**. με αγιότητα, με αγνότητα, σαν άγιος: έζησε ~**2.** σωστά: ~ *έκανες που μου το είπες!* ΦΡ. (επιτατ.) ***καλά και άγια*** πολύ σωστά-συνήθ. λέγεται για να στηρίξει υφολογικά απόρριψη ή εναντίωση τού (συν)ομιλητή προς τα λεγόμενα: ~ όσα λες, *αλλά εξακολουθείς να έχεις άδικο.*

Αγια- κ. **Άγια**- λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που δηλώνει: **1.** αγία τής Εκκλησίας (Ορθόδοξης, Ρωμαιοκαθολικής): η *Αγια-Μαρκέλλα* || η *Αγια-Μαρίνα 2.* τοπωνύμιο ή ναό που φέρει το όνομα αγίας: *επισκέφθηκαν την Αγια-Σοφιά* || *το λάβαρο τής Επανάστασης τού 21 φυλάσσεται στην Αγια-Λαύρα.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θηλ. τού επιθ. *άγιος].*

αγιάζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1**. το διαπεραστικό κρύο των ξάστερων βραδιών και πρωινών τού χειμώνα **2.** σχηματισμός υγρασίας οφειλόμενος στο ψύχος τής νύχτας: **τ'** ~ *πάνω στα λουλούδια* ΣΥΝ. δροσοσταλίδες, πάχνη, δροσόπαγος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ayaz].

αγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αγίασ-α (λαϊκ. άγιασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για εκκλησιαστικά πρόσωπα) ασκώ (σε κάτι) προστατευτική ή εξαγνιστική επίδραση μέσω ραντισμού, ανάγνωσης ευχής ή ευλογίας, επικαλούμενος τη χάρη και τη δύναμη τού Αγ. Πνεύματος: ~ τα *νερά την ημέρα των Φώτων* ΦΡ. **Ο *σκοπός αγιάζει τα μέσα*** (ί) για να δικαιολογηθούν πράξεις ή ενέργειες που, ενώ είναι ανήθικες, παράνομες ή κοινωνικώς κατακριτέες, επιτελούνται για την επίτευξη ιερού ή υψηλού σκοπού: *έκλεβε για να βοηθάει τους απόρους και έλεγε ότι* ~ (ii) (κατ' επέκτ.-καταχρ.) για να υποστηριχθεί ότι κάθε μέσο είναι θεμιτό, προκειμένου να επιτύχουμε έναν στόχο (ακόμη και ιδιοτελή): *Και γιατί να μην τον δωροδοκήσω, για να με εξυπηρετήσει;* ***-Ι*** ♦ (αμετβ.) **2.** (α) γίνομαι **ή** αναγνωρίζομαι ως άγιος **ή** φορέας αγιότητας (β) για πρόσωπο που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ: *θ'αγιάσει αυτή η γυναίκα με τα βάσανα που έχει περάσει* || «*αγιάσανε τα χέρια τους να βαστάνε τα πινέλα*» (Φ. Κόντογλου)· ΦΡ. **δεν *αφήνω άνθρωπο ν' αγιάσει*** (ί) με τις πράξεις και τη συμπεριφορά μου σκανδαλίζω, θέτω σε πειρασμό (ii) ενοχλώ κάθε άνθρωπο, σε βαθμό που να τον κάνω να αντιδρά με άσχημο τρόπο, να παραφέρεται **3.** (συνήθ. ως ευχή) μου συγχωρούνται οι αμαρτίες- ΦΡ. (α) **ν' *αγιάσουν τα κόκκα-λά σου*** | ***τα κόκκαλα τού πατέρα σου!*** επιδοκιμαστικά ή προτρεπτικά για κάτι που έκανε ή πρόκειται να κάνει κάποιος: *καλά του έκανες-~!* || *βοήθησε με ~!* (β) ***ν' αγιάσει το στόμα (κάποιου)*** για να δείξουμε με έμφαση ότι επιδοκιμάζουμε τα λόγια (κάποιου), επειδή επιπώθηκαν την κατάλληλη στιγμή, προς τα κατάλληλα πρόσωπα, με τον πλέον κατάλληλο τρόπο: τους τα *'πε έξω απ'τα δόντια και τους έβαλε στη θέση τους- - τού ανθρώπου* (γ) **ν' *αγιάσεις*** ως θερμή παράκληση ή ενθάρρυνση, προκειμένου κάποιος να πει ή να κάνει κάτι: πες *το μας ε-πιτέλους, ~!* (δ) σφάξε **με *αγά μου ν' αγιάσω*** (ί) για όσους δείχνουν παθητική στάση απέναντι σε εχθρικές προκλήσεις, παραιτούμενοι από κάθε προσπάθεια για αγώνα: μην *περιμένεις να αντιδράσει· αυτός είναι ~!* (ii) για όσους επιδιώκουν την εξιλέωση ή την πρόκληση συμπάθειας, επιλέγοντας ένα μη υποχρεωτικό, περιττό μαρτύριο: *έχει τη νοοτροπία τού ~· και να μην του ζητούν θυσίες, αυτός θα τις κάνει* 4. ΕΚΚΛΗΣ. ***αγιασμένος*** | ***ηγιασμένος άρτος και οίνος*** ο άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αγιάζω* < αρχ. *άγιος].*

Αγία Λαύρα κ. **Άγια-Λαύρα** (η) μονή στην Αχαΐα, κοντά στα Καλάβρυτα, η οποία συνδέεται ιστορικά με την έναρξη τής Επανάστασης τού 1821.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *'Αγία Λαύρα,* ιστορική μονή που ιδρύθηκε τον 10ο αι. (βλ. λ. *λαύρα)].*

Αγία Λουκία (η) (αγγλ. Saint Lucia) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα την Καστρίς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ΕΤΥΜ. Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 13/12/1502, ημέρα εορτασμού τής Αγίας Λουκίας].

Αγία Πετρούπολη (η) πόλη τής ΒΔ. Ρωσίας- αλλιώς (παλαιότ.) Λένινγκραντ (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Sankt Petersburg (κατά λέξη «οχυρό τού Αγίου Πέτρου»). Η πόλη ιδρύθηκε το 1703 από τον τσάρο Πέτρο τον Μεγάλο με γερμ. όνομα. Το 1914 η ονομασία εκρωσίστηκε σε Petrograd, ενώ η κομουνιστική ηγεσία τη μετονόμασε σε Leningrad το 1924, έτος θανάτου τού Λένιν. Το 1991 κατόπιν δημοψηφίσματος η πόλη επανέ-κτησε το ιστορικό της όνομα].

άγιασμα (το) [μτγν.] {αγιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγιασμένο νερό **2**. η πηγή (και η γύρω περιοχή), στο νερό τής οποίας αποδίδονται θεραπευτικές ιδιότητες και ιερότητα: όταν *αρρώστησε, τον πήγαν στο ~ τής Παναγίας τής Οδηγήτριας.*

αγιασματάριο (το) [1767] {αγιασματαρί-ου | -ων} το Μικρό Ευχολό-

γιο που χρησιμοποιείται κατά τις λειτουργίες στις εκκλησίες.

αγιασμός (ο) [μτγν.] **1.** η τελετή καθαγιασμού, συνήθ. σε εγκαίνια, γιορτές: ο ~ στην *αρχή τού σχολικού έτους* || *ο ~ των υδάτων την ημέρα των Θεοφανίων* 2. (ειδικότ.) το ράντισμα με την αγιαστούρα: ο ~τής *εικόνας* 3. (συνεκδ.) το αγιασμένο νερό: *έχει πάντα ένα μπουκάλι ~ στο ντουλάπι.* Επίσης άγιασμα (το) [μεσν.].

αγιαστούρα κ. **αγιαστηρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σκεύος που περιέχει αγιασμό **2**. το ματσάκι βασιλικού με το οποίο ο ιερέας ραίνει το εκκλησίασμα. — (λαϊκ.) αγιασματάρι κ. αγιασματερό (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγιαστούριν* < μτγν. *άγιαστήριον* < *αγιάζω]*.

αγιατολαχ (ο) {άκλ.} σιίτης θρησκευτικός ηγέτης (πβ. λ. σιίτης): *ο ~ Χομεϊνί, ηγέτης τής ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν.* [ΕΤΥΜ. < περσ. ayat-Allah «εκπρόσωπος τού Αλλάχ» < ayat (πληθ. τού aya «σημείο, θαύμα, μαρτυρία») + Allah «Αλλάχ»].

αγιάτρευτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν μπορεί να θεραπευτεί: ~ *ασθένεια* | *καρδιά* | *πληγή* | *καημός* | *νοσταλγία* | *απελπισία* | *ανία* | *μαράζι* | *πλήξη* | *έρωτας 2.* (μτφ.) αυτός που δεν επιδέχεται διόρθωση, αναπλήρωση: ~ *σφάλμα* | *απώλεια.* — σγιάτρευτα επίρρ.

αγίνωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ωριμάσει: τα *φρούτα είναι ακόμη* ~ ΣΥΝ. άγουρος 2. αυτός που δεν έχει υποστεί αρκετή ζύμωση: ~ *κρασί* 3. αυτός που δεν ολοκληρώθηκε ή δεν μπορεί να ολοκληρωθεί, να συντελεστεί.
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *γινω-μένος* με απόσπαση τού θ. κατά τα ρ. σε -όω *I-ώνω* (λ.χ. *διορθώνω - αδιόρθωτος)* και ληκτικό επίθημα *-τος]*.

άγιο (το) {αγίου | χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. οτιδήποτε (δύναμη, ον ή και βασίλειο), το οποίο, κατά την πίστη των θρησκευόμενων προσώπων, βρίσκεται στον πυρήνα τής υπάρξεως και διαφοροποιείται πλήρως από τον κοινό κόσμο εκφράζοντας την υπέρτατη καθολική αξία και το βαθύτερο νόημα τής ζωής· το ιερό, κατ' αντιδιαστολή προς το βέβηλο, το καθαρό κατ' αντιδιαστολή προς το ακάθαρτο, το ελεύθερο, μη απαγορευμένο κατ' αντιδιαστολή προς το μιαρό (βλ. λ. *άγιος, ταμπού, Βράχμαν).*

άγιο- κ. **αγιό-** κ. **αγι-** ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με κάποιον/κάτι άγιο ή με την Εκκλησία: *αγιο-βασιλιάτικος, αγιο-δημητριάτικος, αγιο-λόγιο, αγι-ωνύμιο, αγιο-γράφος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *άγιος]*.

αγιοβασιλιάτικος, -η, -ο **1**. αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Βασίλειο ή την ημέρα τής γιορτής του, την Πρωτοχρονιά: ~ *πίτα* | *νόμισμα* | *φλουρί* 2. ***αγιοβασιλιάτικα*** *(τα)* μικρά χρηματικά δώρα που προσφέρονται για γούρι την Πρωτοχρονιά **3.** (σκωπτ.-μειωτ.) αυτός που δεν έχει πραγματική αξία, ο ευτελούς αξίας και ποιότητας: *σπουδαίο ρολόι, ~!* ΣΥΝ. ψεύτικος, ασήμαντος. — **αγιοβασιλιάτικα** επίρρ.

αγιογδύτης (ο) {αγιογδυτών}, **αγιογδύτισσα** (η) {δύσχρ. αγιογδυ-τισσών} **1.** πρόσωπο που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ. ιερόσυλος **2.** (συνήθ. μτφ.) αδίστακτος κερδοσκόπος: *μη μπλέξεις μ'αυτούς τους ~!* [ΕΤΥΜ < *άγιος* + *-γδύτης* < *γδύνω]*.

αγιογράφηση (η) [1885] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η ζωγραφική διακόσμηση εκκλησίας **2.** η διαδικασία τής αγιογράφησης: *λόγω ελλείψεως χρημάτων δεν έχει ολοκληρωθεί η ~ τού ναού.* — **αγιο-**Υράφημα (το) [1864].

αγιογραφία (η) [1866] {αγιογραφιών} 1.η ζωγραφική απεικόνιση ιερού προσώπου ή παράστασης από τη θρησκευτική θεματολογία: *ασχολούμαι με την* ~ 2. (συνεκδ.) εικόνα που απεικονίζει ιερό πρόσωπο ή σκηνή από τη θρησκευτική παράδοση: *εκθέτω τις-μου* || *μια εκκλησία με υπέροχες* ~. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hagiographie],

αγιογραφικός[1], -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με την αγιογραφία. — αγιογραφικ-ά | **-ώς** επίρρ.

αγιογραφικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αγία Γραφή: ~ *χωρίο* ΣΥΝ. βιβλικός. — αγιογραφικ-ά | -ώς επίρρ.

αγιογράφος (ο/η) ζωγράφος αγιογραφιών (φορητών εικόνων, διακοσμητικών παραστάσεων στο εσωτερικό των ναών κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hagiographe].

αγιογραφώ ρ. μετβ. {αγιογραφείς... | αγιογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. ζωγραφίζω εικόνες αγίων ή αγιογραφικά θέματα **2.** διακοσμώ (εκκλησίες) με αγιογραφίες.

αγιθδημητριάτικος, -η, -ο **1**. αυτός που σχετίζεται με τον Αγιο Δημήτριο ή με την ημέρα τής γιορτής του **2**. ***αγιοδημητριάτικο*** (το) το χρυσάνθεμο.

Αγιοι **Σαράντα** (οι) πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου). [ΕΤΥΜ Η πόλη (αλβ. Saranda) οφείλει την ονομασία της σε ομώνυμο βυζαντινό ναό, ερείπια τού οποίου σώζονται κοντά στο λιμάνι].

αγιοκατάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων) η τάξη και η σειρά με την οποία αγιογραφείται εσωτερικά ο ορθόδοξος ναός.

αγιοκερι (το) [μεσν.] {αγιοκερ-ιού | -ιών} κερί ναού από καθαρό κερί μελισσών.

αγιόκλημα (το) {αγιοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητικό αναρρι-χώμενο φυτό, τού οποίου τα άνθη έχουν έντονη μυρωδιά. [ΕΤΥΜ < μεσν. *αγιόκλημα* < **αίγόκλημα* < αρχ. αίξ, *αἴγός* «γίδα» + *κλήμα,* με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *άγιος]*.

αγιολογία (η) [1897] ΘΕΟΛ. Ο κλάδος που μελετά την εκκλησιαστική παράδοση και διδασκαλία σχετικά με τους αγίους (τη ζωή και το έργο τους, τις τιμές που τους αποδίδονται κ.λπ.). — αγιολόγος (ο), αγιολογικός, -ή, -ό [1809], αγιολογικά επίρρ.

αγιολόγιο (το) [1882] {αγιολογί-ου | -ων} βιβλίο με διηγήσεις για τη ζωή και τη δράση των αγίων τής Εκκλησίας ΣΥΝ. συναξάρι.

Άγιον **Όρος** (το) [μεσν.] {Αγίου Όρους} 1. αυτοδιοίκητη μοναστική πολιτεία τού ελληνικού κράτους, που καταλαμβάνει το νότιο άκρο τής χερσονήσου τού Αθω *(Αθωνιάς Πολιτεία)*- οργανώθηκε επίσημα τον 10ο αι. και περιλαμβάνει 20 «κυρίαρχες» ιερές μονές (Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαι)ε)δίου, Ξηροποτάμου, Σίμωνος Πέτρας, Κουτλου-μουσίου, Σταυρονικήτα, Ιβήρων, Χιλ(ι)ανδαρίου [σερβική], Εσφιγμέ-νου, Διονυσίου, Παντοκράτορος, Ζωγράφου [βουλγαρική], Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Φιλόθεου, Αγ. Παύλου, οσίου Ξενοφώντος, οσίου Γρη-γορίου, Αγ. Παντελεήμονος [ρωσική], Κωνσταμονίτου [ή Κασταμονί-του], σκήτες, ησυχαστήρια κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) όλη η περιοχή τού Άθω, στην οποία βρίσκονται οι μονές τού Αγίου Όρους, που είναι γνωστή και ως «Περιβόλι τής Παναγίας».

αγιοποιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {αγιοποιείς... | αγιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για την Εκκλησία) ανακηρύσσω (κάποιον) επισήμως άγιο μετά τον θάνατο του **2.** (μτφ.) αποδίδω (σε κάποιον) υπερβολικές αρετές, τον εμφανίζω εξιδανικευμένο: *οι αυλικοί ιστορικοί συνήθως αγιοποιούσαν τους μονάρχες τους* || *«αγιοποιούν αυτούς που τους υπακούουν και δαιμονοποιούν τους αντιπάλους τους»* (εφημ.) ΑΝΤ. δαιμονοποιώ. — **αγιοποίηση** (η) [1782].

αγιοπολίτης (ο) [μεσν.] {αγιοπολιτών} πρόσωπο που ζει ή κατάγεται από την Ιερουσαλήμ (την αγία πόλη).

αγιοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ιερουσαλήμ ή τον αγιοπολίτη: ~ *γραφή.*

αγιοπρεπης, -ής, -ές [μτγν.] {αγιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αρμόζει σε αγίους ΣΥΝ ιεροπρεπής. — αγιοπρεπώς επίρρ. [μτγν.], αγιοπρέπεια (η).

Αγιορείτης [μεσν.] κ. Αγιονορείτης (ο) ο μοναχός τού Αγίου Όρους, των μονών τού Αθω ΣΥΝ. Αθωνίτης. — αγιορείτικος, -η, -ο κ. αγιορείτικος, -ή, -ό κ. αγιονορείτικος, -η, -ο.

Αγιορείτης ή Αγιορίτης; Το σωστό είναι Αγιορείτης, ως παράγωγο από την αρχ. λ. *ορός* (το) «βουνό», ήτοι *-ορείτης* (< **ορεσ-ίτης)*-πβ. αρχ. *όρειος* «ορεινός», αρχ. *όρειάς* «νύμφη των ορέων, των βουνών» και λ. που χρησιμοποιούνται και σήμερα: *ορεινός* (< **ορεσ-νός),* και από τον τ. τής δοτ. *δρει* (< **όρεσ-ι)* τα *ορείχαλκος, ορειβάτης* κ.λπ.

άγιος, -ία, -ο (κ. ά-γιος, ά-για, ά-γιο) **1.** (στον χριστιανισμό ως χαρακτηρισμός τού Θεού, τής Εκκλησίας και των Αγγέλων) αυτός που είναι απαλλαγμένος από ηθικές ή άλλες ατέλειες: «*~ ο Θεός, - ισχυρός, ~ αθάνατος ελέησον ημάς*» (ο «τρισάγιος ύμνος» τής Θ. Λειτουργίας, συνοδευόμενος από τους πιστούς με το σημείο τού σταυρού) || *το ~ Πνεύμα* (βλ. λ. *πνεύμα)* ΣΥΝ. θείος· ΦΡ. ***κι άγιος ο Θεός*** για συχνή και επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα: *όλο δουλειά, δουλειά ~!* || *μια χαρά τα περνάει: φαΐ, ύπνος, καθισιό* ~ 2. αυτός που σχετίζεται με τον Θεό ή με τη λατρεία τού Θεού: η ~ *Τράπεζα* || ~ *μύρο* | *ποτήριο* ΣΥΝ. ιερός, σεπτός· ΦΡ. (α) ***άγια χώματα*** (i) οι περιοχές όπου έζησε ο Χριστός (ii) (μτφ.) τα αγαπημένα και ιερά (λόγω τής ιδιαίτερης σημασίας που έχουν για κάποιον) εδάφη (τής κοιτίδας ενός έθνους ή τής ιδιαίτερης πατρίδας κάποιου): *φίλησε* **τ'**~ τής *πατρίδας* (β) ***Αγια Νύχτα*** (i) η νύχτα τής γεννήσεως τού Χριστού, καθώς και κάθε νύχτα Χριστουγέννων (ii) (συνεκδ.) (γερμ. die Heilige Nacht) το γνωστό (γερμανικής προέλευσης) χριστουγεννιάτικο τραγούδι: τα *παιδιά τραγουδούν την* ~ **3.** (α) ***Αγία Γραφή*** βλ. λ. *γραφή* (β) ***Αγιος Τάφος*** *ο* Πανάγιος Τάφος (βλ. λ. *πανάγιος)* (γ) ***Αγιοι Τόποι*** οι περιοχές τής Παλαιστίνης όπου μαρ-τυρείται ότι διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα τής ζωής, τα Πά-θη και η Ανάσταση τού Χριστού, καθώς και σημαντικά γεγονότα τής Π. και τής Κ. Διαθήκης· κυρ. η Βηθλεέμ, η Ναζαρέτ και τα Ιεροσόλυμα (δ) ***Αγία Έδρα*** βλ. λ. *έδρα* 4. ΘΡΗΣΚ. ***άγιο*** (το) βλ.λ. **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***άγια*** (τα) (α) ο αγιασμένος άρτος και οίνος, τα Τίμια Δώρα, τα οποία προσφέρονται στον Θεό και τα οποία περιφέρει ο ιερέας κατά τη Θεία Λειτουργία (β) (συνεκδ.) το χρονικό σημείο τής περιφοράς των Τιμίων Δώρων, η «Μεγάλη Είσοδος»· ΦΡ. Τ**ο *άγια τοις κυσί(μή*** *δώτε το άγιον τοις κυσίν,* Κ.Δ. Ματθ. 7,6) σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμπιστεύεται κανείς τη διαφύλαξη, τήρηση, προστασία όσων θεωρεί ιερά σε πρόσωπα ανάξια: *πολλοί ασυνείδητοι πωλούν την εθνική μας κληρονομιά σε ξένους-δίνουν ~ χωρίς ντροπή!6.* ***ταΆγια των Αγίων*** *(i)* (εβρ. Qodes haq'Qodhasim) τα άδυτα τής Σκηνής τού Μαρτυρίου για τους Ιουδαίους, όπου βρισκόταν η κιβωτός τής Διαθήκης (ii) (στους χριστιανικούς ναούς) το ιερό, τα άδυτα των αδύτων (βλ. λ. *άδυτος)* 7. αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα, ο υποδειγματικός ως προς την αρετή: ~ *άνθρωπος!* || ~ *έργα* ΣΥΝ. ενάρετος, ηθικός, χρηστός, έντιμος ΑΝΤ. φαύλος, ανήθικος 8. (για πρόσ. εμφατ.) αυτός που δεν βλάπτει τους άλλους, αν και ο ίδιος έχει υποστεί ταλαιπωρίες: ~ *άνθρωπος! Δεν πειράζει κανέναν!* ΣΥΝ. ανεξίκακος, καλοκάγαθος· ΦΡ. (α) ***παριστάνω | κάνω τον άγιο | την αγία*** υποκρίνομαι τον καλό και ενάρετο: *μη μας κάνεις τον άγιο, σε ξέρουμε τι κουμάσι είσαι!* (β) ***καλός και άγιος..., αλλά...*** για τον μετριασμό τής αρνητικής κριτικής προς κάποιον: *καλός και άγιος ο Πέτρος, αλλά τεμπέλης!* (ως ουσ.) 9. ΘΡΗΣΚ. πρόσωπο το οποίο (με βάση τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους άθλους του ή τις ιδιότητες που είναι φανερές στη διάρκεια τής ζωής του και συνεχίζουν να επιδρούν και μετά τον θάνατο του) έχει αναγνωριστεί είτε από το ιερατείο είτε από τη λαϊκή πίστη ότι με έ-ναν ειδικό τρόπο συνδέεται με ό,τι θεωρείται ιερή πραγματικότητα (λ.χ. με μια θεότητα ή ιερή δύναμη), όπως θεωρούνται στον βουδισμό όσοι έχουν φθάσει στη Νιρβάνα (βλ.λ.), όπως στην αρχαία ελληνική θρησκεία οι ήρωες κ.λπ. 10. (ειδικότ. στον χριστιανισμό με κεφ., όταν ακολουθεί όνομα) πρόσωπο αναγνωρισμένο επισήμως από την Εκκλησία ως άξιο να τιμάται από τους χριστιανούς λόγω τής ιερότητας και τής αρετής τού βίου του, στη διάρκεια τού οποίου συχνά τέλεσε θαύματα *(θαυματουργός άγιος): ο ~ Γεώργιος* | *Δημήτριος*- ΦΡ.

(α) (εκφραστ.) *κάνω (κάποιον) άγιο* ικετεύω (κάποιον) έντονα, με ιδιαίτερα παρακλητικό τρόπο: *άγιο τον έκανα να ξαναδώσει εξετάσεις, αλλά αυτός τίποτα* (β) *τού Αγίου Ποτέ* για κάτι που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ: *ξέρω, θα 'ρθεις να μας δεις* - ΣΥΝ. τον μήνα που δεν έχει Σάββατο (γ) *είχα άγιο* στάθηκα τυχερός σε μια επικίνδυνη περίπτωση: *τρακάρισα χθες, αλλά δεν έπαθα τίποτα· είχα άγιο!* (δ) δεν δίνω τού *αγίου μου (νερό)* τσιγγουνεύομαι (ε) *κι ο άγιος φοβέρα θέλει* όλοι χρειάζεται να αισθάνονται κάποια πίεση ή απειλή, για να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους ή να εξυπηρετήσουν κάποιον, ακόμη και αυτοί που θεωρούνται υπεύθυνοι, συν^επείς, καλοί κλπ. (στ) *μη ν τάξεις τ' άγιου κερί και τού παιδιού | και σε παιδί κουλλούρι | παιχνίδι* βλ. λ. τάζω (ζ) *κολάζω και άγιο* βάζω σε πειρασμό ακόμη και τον πιο ενάρετο άνθρωπο: η *ομορφιά της θα μπορούσε να κολάσει και άγιο* 11. (συνεκδ. + όνομα) (α) η εκκλησία που είναι αφιερωμένη στον αντίστοιχο άγιο: *βάφτισαν τον γυιο τους στην ~ Μαρίνα* || η *~ Σοφία στην Κωνσταντινούπολη* (β) η ενορία τής παραπάνω εκκλησίας: *ψηφίζω στον ~ Ανδρέα* (γ) η ευρύτερη περιοχή που παίρνει το όνομα της από την εκκλησία που βρίσκεται σε αυτήν: *μένει στους -Αναργύρους* 12. (α) τοπικός άγιος, πολιούχος: ο ~ τής *Πάτρας* (ενν. *ο ~ Ανδρέας)·* ΦΡ. *μα τον άγιο!* ως όρκος, για να βεβαιώσει κανείς την αλήθεια των λόγων του: *«κάτω στον Πειραιά στο μουράγιο | είπα να σκοτωθώ ~!»* (λαϊκ. τραγ.) (β) (με κεφ.) ως προσαγορευτικός τίτλος επισκόπου ή μητροπολίτη: ο - *Λαρίσης*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγιος* < Ι.Ε. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. yáj-ati «λατρεύει». Ομόρρ. *αγ-ος* (< **αγ-ος)* «ανοσιούργημα» *(Κυλωνειον άγος), άγ-νός* κ.ά. Η λ. στην Αρχ. προσδιόριζε τόπους ή πράγματα που προκαλούν σεβασμό και ευλαβικό φόβο. Στην Π.Δ. το επίθετο αυτό χρησιμοποιήθηκε (από τους Εβδομήκοντα), για να περιγράψει τον Θεό, τους αγγέλους, αλλά και ολόκληρο το έθνος Ισραήλ. Στην Κ.Δ. *άγιοι* θεωρούνται επίσης όλοι οι πιστοί (λ.χ. *Κολ.* 1, 2) ως αγνοί *«δια την από τής ειδωλολατρίας και πολυθεΐας κάθαρσιν»* (Κοραής, *Προλεγόμενα,* τόμ. Α, σ. 507). Η σημ. «πρόσωπο που έχει ανακηρυχθεί άγιο από την Εκκλησία» απαντά μετά τον 10ο αι. μ.Χ.].

ΟΥΙΟ! - μάρτυρες - ομολογητές κ.ά. Άγιος είναι ο χριστιανός, ο οποίος τελειώθηκε στην «έν *Χριστώ»* ζωή, αγωνίστηκε και βίωσε την κατάσταση τής αγιότητας.
Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες των μεγάλων διωγμών κατά τού χριστιανισμού, ο χριστιανικός κόσμος, μετά το πρόσωπο τού Κυρίου και των Αποστόλων (δηλ. των δώδεκα μαθητών τού Ιησού, καθώς και άλλων που κήρυξαν τον Λόγο τού Θεού στους εθνικούς, λ.χ. τού Βαρνάβα, τού Παύλου), αρχίζει να τιμά ως αγίους και τους **μάρτυρες**, οι οποίοι θεωρούνταν υπόδειγμα υπακοής και αφοσίωσης στον Χριστό. Μάρτυρ^ες είναι οι μαρτυρούντες μέχρι θανάτου την πίστη τους στον Σωτήρα Χριστό. θ**μολ**ογητές είναι όσοι ομολόγησαν την πίστη τους στον Χριστό στην περίοδο των διωγμών, χωρίς όμως να χρειαστεί και να θανατωθούν γι' αυτήν.
Από τον 4ο αιώνα, όταν επισημοποιήθηκε η χριστιανική θρησκεία, άρχισαν να τιμώνται οι μοναχοί, οι οποίοι επίσης (όπως και οι μάρτυρες) θεωρούνταν ήρωες τής πίστης. Αυτοί αποτελούσαν τον δεύτερο χορό των αγίων τής Εκκλησίας, τους **οσίους**, οι οποίοι από τον 4ο αι. θεωρούνταν τέλειοι χριστιανοί (χαρακτηρίζονταν ως *"Αγιοι έν άνθρώποις, Άγγελοι, Υιοί φωτός)* και οι οποίοι, όπως και οι μάρτυρες, αποκτούν ενώπιον τού Θεού την παρρησία να πρεσβεύουν υπέρ των ζώντων.
Από το τέλος τού 4ου αιώνα μαρτυρείται και άλλος χορός αγίων, οι μεγάλοι ιεράρχες. Τιμώνται δηλ. ως άγιοι οι ιεράρχες εκείνοι που διακρίθηκαν για τους αγώνες τους υπέρ τής ορθής πίστεως, κατανικώντας τις αιρέσεις.
Στις ημέρες μας η Εκκλησία τιμά ιδιαίτερα τους μάρτυρες, καθώς και τα ιερά λείψανα τους, και πάνω στην Αγία Τράπεζα (που έχει θεμελιωθεί σε λείψανα μάρτυρα) τελείται η Θεία Λειτουργία. Οι μάρτυρες, ανάλογα με την πολιτεία και το λειτούργημα τους, έχουν τις εξής ονομασίες:
Οσιομάρτυρες: όσιοι μοναχοί που μαρτύρησαν για τη χριστιανική πίστη.
Μεγαλομάρτυρες: πιστοί που υπέστησαν ακλόνητοι μεγάλα μαρτύρια για την πίστη τους.
Πρωτομάρτυρας: (κυρ. προσωνυμία τού Αγίου Στεφάνου) ο πρώτος που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την πίστη του στον Χριστό.
Νεομάρτυρες: πιστοί που υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική τους πίστη από την Άλωση τής Κων/πολης (29 Μαΐου 1453) και καθ' όλη την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.
Ιερομάρτυρες: ιερωμένοι μάρτυρες, πρεσβύτεροι ή επίσκοποι, οι οποίοι βρήκαν μαρτυρικό θάνατο.
Από την Εκκλησία τιμώνται επίσης οι ισαπόστολοι (Μ. Κωνσταντίνος και Ελένη) ως ίσοι ή ισότιμοι με τους Αποστόλους, καθώς και ο αδελφόθεος Απόστολος Ιάκωβος (αδελφός τού Κυρίου).

Άγιος Βερνάρδος (ο) **1**. καθεμιά από τις δύο διαβάσεις στις Αλπεις, που συνδέουν την Ιταλία με την Ελβετία (Μεγάλη Διάβαση) και τη Γαλλία (Μικρή Διάβαση) 2. *σκύλος Αγίου Βερνάρδου* μεγαλόσωμος, μολοσσοειδής σκύλος με πυκνό τρίχωμα (σκούρο καφέ με λευκές ραβδώσεις ή λευκό και στικτό) και μεγάλα κρεμαστά αφτιά· έχει εξαιρετική νοημοσύνη, αντοχή και ικανότητα προσανατολισμού, και είναι γνωστός για τις υπηρεσίες του στους ορειβάτες των Αλπεων. [ΕΤΥΜ. Οι διαβάσεις ονομάστηκαν έτσι από έναν ξενώνα που ίδρυσε ο Άγιος Βερνάρδος (923-1008) στην περιοχή].

Άγιος Βικέντιος και **Γρεναδίνες** (ο) (αγγλ. Saint Vincent and Grenadines) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκσταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ΕΤΥΜ. Το νησί τού Αγίου Βικέντιου ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 22/1/1498, ημέρα εορτασμού τού αγίου, τού οποίου το όνομα ανάγεται σε λατ. Vincentius «νικητής, κατακτητής» (< vincere «νικώ»). Για τις Γρεναδίνες βλ. λ. *Γρενάδα].*

Άγιος Ευστράτιος (ο) {Αγίου Ευστρατίου} **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Λήμνου και ΒΔ. τής Λέσβου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (καθημ.) **Αϊ-Στράτης**. [ΕΤΥΜ. Όψιμο μεσν. τοπωνύμιο (από το 1540), που οφείλεται είτε σε ομώνυμο ναό είτε στον μοναχό *όσιο Ευστράτιο,* ο οποίος κατέφυγε στο νησί. Ορισμένοι ταυτίζουν το νησί με την αρχ. *Αλόννησο].*

Άγιος Θωμάς και **Πρίγκιπας** (ο) (πορτ. São Tome e Principe) νησιωτικό κράτος στον Κόλπο τής Γουινέας, απέναντι από τις ακτές τής Γκαμπόν, με πρωτεύουσα τον Αγιο Θωμά, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ντόμπρα.
[ΕΤΥΜ. Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Πορτογάλο θαλασσοπόρο P. de Escobar στις 21/12/1471, ημέρα εορτασμού τού Αγίου Θωμά].

Άγιος Μαρίνος (ο) (ιταλ. Serenissima Repubblica di San Marino = Γαληνότατη Δημοκρατία τού Αγίου Μαρίνου) κράτος τής Ν. Ευρώπης (στη ΒΔ. Ιταλία) με πρωτεύουσα τον Αγιο Μαρίνο, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα τη λιρέτα Αγίου Μαρίνου. [ΕΤΥΜ. Το κράτος οφείλει το όνομα του στον Αγιο Μαρίνο, έναν Δαλ-ματό διάκονο, ο οποίος τον 4ο αι. μ.Χ. είχε ιδρύσει στην περιοχή ένα ερημητήριο].

Άγιος Νικόλαος **(ο)** {Αγίου Νικολάου} πόλη τής Α. Κρήτης, πρωτεύουσα τού νομού Λασιθίου.
[ΕΤΥΜ. **Η** ονομασία τής πόλεως οφείλεται σε ομώνυμο βυζαντινό ναό τού 8ου | 9ου αι.].

αγιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η ιδιότητα τού αγίου ΣΥΝ. αγιότητα, ιερότητα 2. ως προσφώνηση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: *προσκυνώ την - σου!* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άγιωσύνη* < αρχ. *άγιος].*

Άγιος Χριστόφορος και **Νέβις** (ο) (αγγλ. Federation of Saint Christopher and Nevis = Ομοσπονδία τού Αγίου Χριστόφορου και Νέβις) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπαστέρ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ Όταν ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε το νησί το 1493, το ονόμασε έτσι προς τιμήν τού Αγίου Χριστόφορου].

αγιοταφίτης (ο) {αγιοταφιτών}, αγιοταφιτισσα (η) {αγιοταφιτισσών} μοναχός ή προσκυνητής τού Αγίου τάφου (βλ. *Πανάγιος Τάφος,* λ. *πανάγιος).*

αγιοταφίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Αγιο Τάφο ή τον αγιοταφίτη: ~ φως | *μοναστήρι | κερί | σταυρός*. Επίσης αγιοταφικός, -ή, -ό [1888].

αγιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού Θεού και των αγίων ΣΥΝ. αγιοσύνη, ιερότητα **2.** ως προσαγόρευση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: θα *παρακαλέσω την - σας...*

α **Υΐόπας** κ. **αγούπας** (ο) (λαϊκ.) ο γύπας ΣΥΝ. όρνιο. [ΕΤΥΜ < α-προθεμ. + *γιούπας* < *γύπας,* πβ. βδέλλα - *αβδέλλα, βασκαίνω - αβασκαίνω* κ.ά.].

αγιωνυμία (η) [1893] {αγιωνυμιών} 1. το αγιωνύμιο 2. η προσαγόρευση κάποιου με τη χρήση τού επιθέτου *άγιος* (πβ. λ. *αγιοποίηση).*

αγιωνύμιο (το) {αγιωνυμί-ου | -ων) ονομασία προσώπου ή τόπου, που προέρχεται από όνομα αγίου (πβ. λ. *τοπωνύμιο).* Επίσης αγιώνυμο ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*

αγιώνυμος, -η, -ο 1. αυτός που ονομάζεται ή προσαγορεύεται άγιος: ~ *τάφος* 2. αυτός που φέρει το όνομα αγίου ή την ονομασία άγιος (κυρ. για τόπους): ~ Ορος (ενν. το Αγιον Όρος). [ΕΤΥΜ < μεσν. *αγιώνυμος* < *άγιος* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνομα].*

αγιωτικός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τους αγίους, ο αγιασμένος 2. *αγιωτικό* (το) (α) εικόνισμα και γενικά κάθε αντικείμενο και σκεύος που σχετίζεται με τη λατρεία (β) (στον πληθ.) προσευχές, επικλήσεις ή ευχές για θεραπεία: *άρχισε* τ'~, για να τον *κάνει καλά.*

αγκαζάρω ρ. μετβ. {αγκάζαρα κ. αγκαζάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. δεσμεύω (κάποιον) εξασφαλίζοντας την υπόσχεση του **ή** την αποδοχή εκ μέρους του διής μου προσφοράς (πρότασης, πρόσκλησης για εργασία κ.τ.ό.): ~ *μια θέση* ΣΥΝ. κλείνω, προσυμφωνώ, κρατώ 2. αποκτώ δικαίωμα προτεραιότητας δίνοντας προκαταβολή, μισθώνω εκ των προτέρων: *Πόσα θέλεις; Το - τώρα!* ΣΥΝ. προαγοράζω, καπαρώνω, κλείνω. — **ανκαζάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ#< *αγκαζέ* (βλ.λ.) + *-άρω].*

αγκοζέ επίρρ. **1.** (για δύο πρόσωπα) με αμοιβαίο κράτημα από τον βραχίονα, το μπράτσο: περπατούσαν *πιασμένοι* ~ ΣΥΝ. αλά μπρατσέτα, μπράτσο με μπράτσο 2. με προσυμφωνημένη δέσμευση, απασχόληση (για κάποιον/κάτι): δεν *μπορώ απόψε, είμαι* ~ 3. (ως επίθ.) πιασμένος, κλεισμένος: έχω ~ *γι' απόψε το ταξί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπαρωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. engagé «κατ^ειλημμένος, κλασμένος», μτχ. τού engager «δ^εσμεύω» < en (< λατ. πρόθ. in) + gage «ενέχυρο, εγγύηση» < αρχ. γερμ. *wad(d)i].

αγκαθένιος, -ια, -ιο αυτός που περιέχει αγκάθια, φτειαγμένος ή δεμένος από αγκάθια: ~ *φράχτης*. Επίσης αγκάθινος, -η, -ο.

αγκαθένιος - αγκαθερός - ακάνθινος κ.ά. Από τη λ. *αγκάθι* σχηματίζονται αρκ^ετά παράγωγα επίθετα, που συνυπάρχουν σε σημα-

σιολογική ή υφολογική αντίθεση μεταξύ τους, καθώς και προς επίθετα παράγωγα από την αρχική λ. *άκανθα (ακάνθινος, ακανθωτός, ακανθώδης).* Από τη μία έχουμε το συνωνυμικό ζεύγος αγκα· θένιος - αγκάθινος να αντιτίθεται προς το ζεύγος **αγκαθερός - αγκαθωτός,** αφού το α' ζεύγος δηλώνει ύλη («από | με αγκάθια») και πλησμονή («γεμάτος από αγκάθια»), ενώ το β' ζεύγος τονίζει συ-νεκδοχικά το αποτέλεσμα τής ύπαρξης αγκαθιών, την έννοια τής «αιχμηρότητας». Από την άλλη μεριά, έχουμε την υφολογική αντίθεση ανάμεσα στο *αγκαθένιος | αγκάθινος* και στο **ακάνθινος.** Ο *«ακάνθινος στέφανος»* έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την αντίστοιχη φράση τού Ευαγγελίου και τής εκκλησιαστικής υμνογρα-φίας. Το ακανθωτός μπορεί, από τη λόγια μορφή του, να χρησιμοποιηθεί σε εξειδικευμένες περιγραφές επιστημονικού λόγου. Και, βεβαίως, το **ακανθώδης** στη μεταφορική χρήση του *(ακανθώδες ζήτημα),* διαφοροποιείται πλήρως σημασιολογικά («δυσχερής, περίπλοκος, επικίνδυνος»), πράγμα που δεν συμβαίνει με κανένα από τα άλλα επίθετα.

αγκαθερός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια 2. (συνεκδ.) αιχμηρός, αυτός που τρυπάει στο άγγιγμα του. Επίσης **αγκαθωτός,** -ή, -ό κ. (λόγ.) **ακανθωτός** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαθένιος.*

αγκάθι (το) {αγκαθ-ιού | -ιών] 1. αιχμηρή απόφυση των φυτών ΣΥΝ. αγκίδα, αγκίθα, αγκύλι· ΦΡ. (μτφ.) (α) *κάθομαι στ' αγκάθια* ανησυχώ, αγωνιώ για κάτι ΣΥΝ. κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα (β) *ξυπόλυτος στ' αγκάθια* για όσους εκτίθενται σε κίνδυνο ή σε δύσκολη, απαιτητική δραστηριότητα ανέτοιμοι, χωρίς προφυλάξεις ή χωρίς τα απαραίτητα εφόδια: *πού πας ~; 2.* (συνεκδ.) κάθε αγκαθωτό φυτό ■ ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι*** κακοί γονείς γεννούν καλά παιδιά και καλοί γονείς κακά παιδιά· (γενικότ.) από κάτι ή κάποιον καλό, μπορεί να προέλθει κακό και το αντίστροφο 3. (κατ' επέκτ.) κάθε είδους αιχμηρή απόληξη 4. (συνεκδ.) το κεντρί των εντόμων 5. καθένα από τα κόκκαλα τού ψαριού 6. (μτφ.) καθετί που ενοχλεί, πειράζει ή εμποδίζει: *η ζήλια ήταν - στις σχέσεις τους* ΣΥΝ. εμπόδιο, κώλυμα, φραγμός. — (μεγεθ.) **αγκάθα** (η) [μεσν.], (υποκ.) **αγκαθάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άκάνθιν* (το *-γκ-* κατ' επίδραση των λ. *αγκίστρι, αγκύλος* κ.τ.ό.) < αρχ. *άκάνθ-ιον,* υποκ. τής λ. *άκανθα].*

αγκάθια (η) **1**. γρατζουνιά από αγκάθι · 2. τόπος γεμάτος αγκάθια. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκανθέα* (βλ. λ. *αγκάθι),* με συνίζηση].

αγκαθιάζω ρ. αμετβ. {αγκάθιασ-α, -μένος! (γνα τόπους, εκτάσεις) γεμίζω αγκάθια: *άφησαν το χωράφι κι αγκάθιασε.*

αγκάθινος, -η, -ο -» αγκαθένιος

αγκάθας (ο) 1. η κόγχη τού ματιού προς την πλευρά τού κροτάφου 2. κάθε εσωτερική γωνία, ιδ. σπιτιού 3. εγκοπή ξύλου στην οποία στερεώνεται άλλο ξύλο (κυρ. σε κατασκευές). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανθός* (βλ.λ.), με παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι].*

αγκαθότοπος (ο) τόπος που είναι γεμάτος αγκάθια ή στον οποίο φυτρώνουν μόνο αγκάθια.

αγκαθωτός, -ή, -ό -» αγκαθερός

αγκαλό σύνδ. (λογοτ.-σπάν.) αν και, μολονότι: (συχνά +και) *«είναι ανάγκη να γίνει μια παρατήρηση, που, ~ και αυτονόητη, δεν πρέπει να παραλειφθεί»* (Κ.Θ. Δημαράς).
[ΕΤΥΜ, μεσν. < σύνδ. *αν* + επίρρ. *καλά, από* εναντιωματική σύνδεση πβ. μεσν. φρ. *«άγκαλά και θέν να πάψω, ή καρδιά να κλαίω βιάζει»].*

αγκάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.-λογοτ.) 1. η αγκαλιά: *έγειρε στη γλυκιά της ~·* ΦΡ. (α) ***στις αγκάλες τού Μορφέως*** | ***στην αγκαλιά τού*** *Μορφέα* βλ. λ. *Μορφέας* (β) με *ανοιχτές αγκάλες* με μεγάλη εγκαρδιότητα και προθυμία: τον *υποδέχτηκαν ~* ΣΥΝ. ζεστά, φιλικά, θερμά, φιλόξενα, εγκάρδια ΑΝΤ. ψυχρά 2. (μτφ.) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι σαν να το αγκαλιάζει: *στην - τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-άλη,* πβ. *αίθ-άλη)* < Ι.Ε. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ. unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. anc-ati «λυγίζει, κάμπτει», γαλλ. και αγγλ. angle «γωνία», ιταλ. angolo, ισπ. angulo κ.ά. Ομόρρ. *αγκύλη, άγκ-υρα, άγκ-ών)ας), άγκ-ιστρο(ν)* κ.ά.].

αγκαλιά (η) [μεσν.] 1. το λύγισμα και των δύο χεριών, ώστε οι βραχίονες να έρχονται παράλληλα και κοντά στον κορμό, όπως όταν κάποιος κρατά κάτι/κάποιον (προστατευτικά) στο στήθος του ή σφίγγει (κάποιον/κάτι) πάνω του: *η μητέρα κοίμιζε το μωρό στην ~ της || μητρική | θερμή | ανοιχτή | τρυφερή | στοργική ~* ΣΥΝ. κόλπος, κόρφος, στήθος 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να κρατήσει κανείς σφίγγοντας το πάνω του ή με λυγισμένα χέρια, τεταμένα μπροστά· το περιεχόμενο μιας αγκαλιάς: *μια ~ στάχυα | λουλούδια | βιβλία* 3. (κατ' επεκτ.) το αγκάλιασμα: *το μωρό συνήθισε την ~ και, όταν το αφήνεις, κλαίει || όλο αγκαλιές και φιλιά είναι τον τελευταίο καιρό οι δυο τους* ΣΥΝ. (λόγ.) εναγκαλισμός, περίπτυξη 4. (ως επίρρ.) αγκαλιαστά: *κοιμούνται ~ || περπατούσαν -1| έχω | παίρνω | κρατώ κάποιον ~* 5. (μτφ.) κολπίσκος, ορμίσκος: *κολυμπούν κάθε μέρα στην ~ τής Νταμούχαρης στο Πήλιο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*

αγκαλιάζω ρ. μετβ. {αγκάλιασ-α, -τηκα, -μένος) 1. περικλείω στην αγκαλιά μου, σφίγγω στο στήθος μου: *αγκάλιασε τον αδελφό της με χαρά* ΣΥΝ. (λόγ.) εναγκαλίζομαι 2. (μτφ.) περικλείω, καλύπτω: *το σκοτάδι αγκάλιασε την πόλη || το γιασεμί αγκάλιαζε τον φράχτη τού κήπου* ΣΥΝ. περιβάλλω, πιάνω· ΦΡ. (μτφ.) *αγκαλιάζω με τα μάτια | με το βλέμμα* βλέπω με προσοχή και ενδιαφέρον, περικλείω στο οπτικό μου πεδίο 3. (μτφ.) περιβάλλω με στοργή: *οι κάτοικοι τού χωριού τον αγκάλιασαν απ' την πρώτη μέρα || η οικογένεια του τον αγκάλιασε και τον στήριξε στον αγώνα του* 4. αποδέχομαι (κάτι) πρόθυμα και εμπράκτως: *όλοι αγκάλιασαν την προσπάθεια μας* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, εγκολπώνομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω, αποδέχομαι 5. (ειδικότ.) περιλαμβάνω, ενσωματώνω: οι *έρευνες του αγκαλιάζουν ένα ευρύ φάσμα πολιτισμών.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *αγκαλιά* < αρχ. *αγκάλη.* Ορισμένες σύγχρονες σημ. τού ρήματος αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αγκαλιάζω (το τοπίο) με το βλέμμα* (γαλλ. j'embrasse le paysage en regard), *αγκάλιασαν την προσπάθεια μας* (γαλλ. ils ont embrassé notre effort)].

αγκαλιάζω: συνώνυμα. Το αρχ. αποθετικό (μόνο μέσης φωνής) ρ. *εναγκαλίζομαι* επιβίωσε μέσα από τη λόγια παράδοση σε τυπικές χρήσεις τού νεοελληνικού γραπτού λόγου, ενώ τη θέση του στην καθημερινή επικοινωνία πήρε το ρ. *αγκαλιάζω.* Η βιωματική χρήση τού ρήματος οδήγησε σε συχνές περιφραστικές δηλώσεις τής σημασίας του: *παίρνω | κρατώ | έχω | κλείνω | σφίγγω στην αγκαλιά μου,* ακόμη και (μεταφορικά) *φυλακίζω στην αγκαλιά μου* Η* επέκταση τής σημ. τού *αγκαλιάζω* και στη μτφ. σημ. «αποδέχομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω», αν δεν είναι παράλληλη σημασιολ. εξέλιξη, είναι μεταφραστικό δάνειο από ξένες γλώσσες (γαλλ. embrasser, αγγλ. embrace), χρησιμοποιήθηκε δε στη δημοτική, για να αποφευχθούν τα λογιότερα ρήματα *ενστερνίζομαι* και *εγκολπώνομαι,* μολονότι ετυμολογικά τα ήδη αρχαία (μεταγενέστερα) αυτά ρήματα βρίσκονται πολύ κοντά στη σημ. τού *αγκαλιάζω:* όπως και το *εναγκαλίζομαι,* το *ενστερνίζομαι (στέρνον)* σημαίνει «κλείνω στα στήθη μου, στις αγκάλες μου», το δε *εγκολπώνομαι (κόλπος > κόρφος)* «κλείνω στους κόλπους μου, στην αγκαλιά μου» (στην Αρχαία επικράτησε η σημ. τού «ενθυλακώνω»). Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, και αν ακόμη το *αγκαλιάζω* (στη σημ. «αποδέχομαι») θεωρηθεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. embrasser | αγγλ. embrace, τότε πρόκειται, στην πραγματικότητα, για αντιδάνειο, αφού το γαλλ. bras | αγγλ. brace «μπράτσο», από όπου θα προέρχεται, δεν είναι παρά το ελλην. *βραχίων* μέσω τού λατ. bracchium *(βραχίων* > bracchium > bras | brace). Άλλο αν αντί για το *βραχίονας* χρησιμοποιούμε σήμερα εμείς το *μπράτσο, από το* βενετσιάνικο brazzo, το οποίο μέσω τού λατ. bracchium ανάγεται και αυτό στο ελλην. *βραχίων (βραχίων* > bracchium > brazzo > *μπράτσο).*

αγκάλιασμα (το) [μεσν.] (αγκαλιάσμ-ατος | -ατα, -άτων| το σφίξιμο (κάποιου) στην αγκαλιά: *σφιχτό | δυνατό | τρυφερό | ερωτικό ~ || το τελευταίο ~ πριν από τον αποχωρισμό* ΣΥΝ. περίπτυξη.

αγκαλιαστός, -ή, -ό [μεσν.] αγκαλιασμένος: *προχωρούσαν αγκαλια-στοί || χόρευαν αγκαλιαστοί.* — **αγκαλιαστά** επίρρ. [μεσν.].

αγκαλίτσα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. (υποκ.) μικρή αγκαλιά 2. (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) τρυφερή ερωτική περίπτυξη: *ζεις μονάχα για φιλάκια κι αγκαλίτσες* 3. (ως επίρρ.) αγκαλιά, μαζί: *κοιμήθηκαν αγκαλιτσα ώς τα χαράματα.*

αγκιδα κ. **αγκίθα** (η) μικρό βελονοειδές τμήμα ξύλου ΣΥΝ. σχίζα, σκληθρα, αγκάθι. — (υποκ.) αγκίδι κ. αγκιδάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ακίδα* < αρχ. *ακίς, ακίδος.* Το *-γκ-* από επίδραση λ. όπως *αγκύλη, αγκίστρι* κ.τ.ό., ενώ το *-θ-* τού τ. *αγκίθα* πιθ. κατά πα-ρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι.* Πβ. *ακίδα].*

αγκινάρα (η) {δύσχρ. αγκινάρων} 1. φυτό με πολλές παραφυάδες και βλαστό, στού οποίου την άκρη σχηματίζεται ανθοταξία, που αποτελείται από το σαρκώδες, εδώδιμο μέρος, τη βάση (καρδιά) τού άνθους, από πολυάριθμα ανθάκια και από πολλά αλληλοκαλυπτόμενα αιχμηρά φύλλα 2. (συνεκδ.) η ανθοταξία τού παραπάνω φυτού, κυρ. όπως συλλέγεται ως λαχανικό πριν από την άνθιση της· ΦΡ. (σκωπτ.-μτφ.) ***καρδιά αγκινάρα*** για άνθρωπο που δεν επιλέγει αυστηρά ποιον αγαπά, που μπορεί να αγαπά πολλούς: *όλους τους αγαπά και τους νοιάζεται-έχει ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κινάρα | κίναρα,* αγν. ετύμου. Το *άγκ-* κατά παρετυμολ. προς τις λ. *αγκύλη, αγκιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ. *καρδιά αγκινάρα* έχει την αφετηρία της στη γαλλ. φρ. cœur d'artichaut, που δηλώνει εκείνον που έχει άστατο χαρακτήρα στις ερωτικές σχέσεις].

αγκιναριά (η) η αγκινάρα (σημ. 1).

α γ κι να ρο **κεφαλή** (η) ο εδώδιμος καρπός τής αγκινάρας κατ' αντιδιαστολή προς ολόκληρο το φυτό.

αγκιναροκουκκια (τα) {χωρ. γεν.| φρέσκα κουκκιά και αγκινάρες μαγειρεμένα ως λαδερό φαγητό.

ανκιναρόσπορος (ο) σπόρος αγκινάρας.

Αγκίστρι (το) {Αγκιστρίου} 1. νησί τού Σαρωνικού Κόλπου μεταξύ τής Αίγινας και των Α. ακτών τής Αργολίδας 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού.
[ΕΤΥΜ. Το νησί οφείλει την ονομασία του στις αλιευτικές δραστηριότητες τής περιοχής. Από ορισμένους ταυτίζεται με την αρχ. *Πιτυόννησο* ή την *Κεκρυφάλεια].*

αγκίστρι (το) (αγκιστρ-ιού | -ιών} άγκιστρο που αποτελείται από μεταλλικό στέλεχος με αιχμηρή απόληξη, στην οποία τοποθετείται δόλωμα· χρησιμοποιείται στο ψάρεμα ως εξάρτημα πετονιάς, αλιευτικών δικτύων κ.λπ.: *σύνθετο ~* (με δύο, τρία ή και τέσσερα άγκιστρα, αιχμές) ΣΥΝ. γάντζος, αρπάγη, γαντζακν ΦΡ. (μτφ.) (α) *πιάνομαι στ' αγκίστρι* πέφτω σε παγίδα (β) *ρίχνω αγκίστρι* προσπαθώ να επωφεληθώ. — (υποκ.) αγκιστράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγκίστριν* < μτγν. *άγκίστριον,* υποκ. τού αρχ. *αγκι-στρον].*

αγκιστριά (η) **1.** το ρίξιμο τού αγκιστριού στη θάλασσα 2. (περιληπτ.) το ψάρι ή το σύνολο των ψαριών που πιάνονται στο αγκίστρι σε κάθε ρίξιμο τής πετονιάς.

άγκιστρο (το) [αγκίστρ-ου | -ων} 1. μεταλλικό στέλεχος (λαβή) που καταλήγει σε λογχοειδή αιχμή· χρησιμοποιείται για το τράβηγμα, το πιάσιμο ή το κρέμασμα αντικειμένου (βλ. λ. *αγκίστρι)* ΣΥΝ. γάντζος, κρεμαστάρι, τσιγκέλι 2. εργαλείο σε σχήμα αγκίστρου, που χρησιμοποιείται κυρ. για ναυτικές και χειρουργικές εργασίες · **3**. (α) ΜΑΘ.

καθένα από τα σύμβολα { , } που χρησιμοποιούνται (i) στις αριθμητικές και τις αλγεβρικές παραστάσεις, όταν έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί παρενθέσεις και αγκύλες (ii) στη θεωρία των συνόλων για να δηλώσουμε ένα συγκεκριμένο σύνολο, αναγράφοντας ή περιγράφοντας τα στοιχεία του μεταξύ δύο αγκίστρων (β) ΓΛΩΣΣ. καθένα από τα παραπάνω σύμβολα που χρησιμοποιούνται κατά ζεύγη για τη δήλωση των μορφημάτων, π.χ. {σπιτ}, {άκι}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκύλη*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άγ/αστρον < **άγκ-ίζω* «κυρτώνω» < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ. unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. ank-afr «άγκιστρο», γαλλ. angle «γωνία», ιταλ. uncino «γάντζος», γερμ. Angel «καθετή ψαρέματος», αγγλ. ankle «κλείδωση». Ομόρρ. *άγκ-υρα, άγκ-άλη, αγκύλη, άγκ-ών/ας)* κ.ά.].

αγκιστροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {αγκιστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αγκιστριού ΣΥΝ. αγκιστρωτός. — αγκιστροειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αγκιστρώνω ρ. μ^{e}τβ. {αγκίστρω-σα, -θηκα, -μένος] **1,** πιάνω ή ψαρεύω (κάτι) με αγκίστρι **2.** (κατ' επέκτ.) πιάνω (κάτι) γερά όπως με αγκίστρι, γαντζώνω **3**. κρεμώ (κάτι) από άγκιστρο, από τσιγκέλι (λ.χ. το κρέας που εκτίθεται στα κρεοπωλεία) ΣΥΝ. γαντζώνω 4. (μεσοπαθ. ***αγκιστρώνομαι)*** (μτφ.) εξαρτώμαι (κυρ. συναισθηματικά) από κάποιον: η *κόρη σου έχει αγκιστρωθεί πάνω σου* ΣΥΝ. γαντζώνομαι ΑΝΤ. απαγκιστρώνομαι. — αγκίοτρωμα (το), αγκίστρωση (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν *άγκιστρώ (-όω)* < αρχ. *άγκιστρον]*.

αγκιστρωτός, -ή, -ό [μτγν.] (καθημ.) αγκιστροειδής (βλ.λ.).

αγκιτάτορας (ο) (αγκιτατόρων) ελλην. *δημεγέρτης*- πρόσωπο που με λόγους, συνθήματα, καταγγελίες κ.λπ. ξεσηκώνει και κινητοποιεί τις μάζες να αναλάβουν δράση για τη διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων ΣΥΝ. υποκινητής. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. agitator < λατ. agitator < agito «ωθώ, προκαλώ»].

αγκιτάτσια (η) {χωρ. πληθ.) ελλην. *δημεγερσία·* η υποκίνηση των μαζών για διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων (γενικότ.) η υποκίνηση για την ανάληψη δράσεως. — αγκιτάρω ρ. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. agitatsia < λατ. agitano «παρότρυνση, κινητοποίηση» < agito «ωθώ, προκαλώ»].

αγκλέουρας (ο) → αγλέορας

αγκλίτσα (η) → γκλίτσα

άγκνους ντέι (το) {άκλ.} πέμπτο και τελευταίο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους - μπενεντίκτους, άγκνους ντέι)- μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση στίχων τής προσευχής «ο αμνός τού θεού, ο αίρων τας αμαρτίας τού κόσμου» (agnus Dei, qui tollis peccata mundi): ΤΟ ~ τής *Μίσα Σολέμνις τού Μπετόβεν*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Agnus Dei «ο αμνός τού Θεού», προσωνυμία τού Ιησού Χριστού].

Αγκόλα (η) → Ανγκόλα

αγκομαχητό (το) **1**. η βαριά αναπνοή κάποιου που έχει δύσπνοια λόγω κοπώσεως, αρρώστιας κ.λπ. ΣΥΝ. λαχάνιασμα **2.** ο επιθανάτιος ρόγχος: *το ~ του θανάτου* ΣΥΝ. ψυχομαχητό, ψυχορράγημα, χαροπάλεμα 3. (μτφ.) κάθε έντονος ήχος που ακούγεται σαν να εκφράζει βεβιασμένη προσπάθεια, πίεση, δυσκολία: το ~ τής *θάλασσας | τής μηχανής*. Επίσης αγκομάχημα.

αγκομαχώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {αγκομαχείς... | αγκομάχησα} **1.** αναπνέω βαριά, με δυσκολία: *ανηφορίζαμε στον λόφο αγκομαχώντας* ΣΥΝ. λαχανιάζω, ασθμαίνω, πνίγομαι, με πιάνει δύσπνοια, μου κόβεται ή πιάνεται η αναπνοή, κοντανασαίνω, ασφυκτιώ 2. ψυχομαχώ, είμαι ετοιμοθάνατος ΣΥΝ. ψυχορραγώ, πνέω τα λοίσθια, χαροπαλεύω 3. υποφέρω, στενάζω από κόπωση και ένταση, δυσκολεύομαι να αντεπεξέλθω στις υποχρεώσεις μου: *αγκομαχούσε για να τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ. γογγύζω 4. (μτφ. για μηχανές) λειτουργώ με δυσκολία, έχοντας φθάσει στο μέγιστο όριο των δυνατοτήτων μου: *το παλιό λεωφορείο αγκομαχούσε στην ανηφοριά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αγκομαχώ* < *άγκώνω* «φουσκώνω» (< *όγκώνω)* + επιτατ. *-μαχώ*. Για την τροπή *ο-* > *ά-* λόγω συμπροφοράς, βλ. λ. *αγγίζω]*.

αγκορά επίθ. → ανγκορά

αγκοστοίιρα (η) → ανγκοστούρα

αγκουσα (η) {χωρ. πληθ.) **1.** η δυσκολία αναπνοής, η δυσφορία λόγω ανεπάρκειας αέρα κατά την αναπνοή, κοπώσεως, πολυφαγίας, αρρώστιας κ.λπ. ΣΥΝ. δύσπνοια, αγκομαχητό, ασφυξία **2.** ο ανεπαρκής ή μολυσμένος αέρας σε έναν χώρο, η αποπνικτική ατμόσφαιρα (κυρ. σε ορυχεία και σ^{e} κλειστούς εργασιακούς χώρους, χωρίς εξαερισμό) **3**. (μτφ.) στενοχώρια, θλίψη, πλάκωμα 4**.** (μτφ.) εφιάλτης. — **αγκουσεύω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < βεν. angossa < λατ. angustia «στενό πέρασμα», ή < αρχ. *όγκοϋσα,* μτχ. τού *όγκώ* «φουσκώνω»].

αγκράφα (η) {δύσχρ. αγκραφών) διακοσμητική καρφίτσα ποικίλου σχήματος στο άκρο ζώνης, που χρησιμοποιείται για να δένεται η ζώνη, να ρυθμίζεται πόσο σφιχτό θα είναι το δέσιμο της, καθώς και κάθε αντίστοιχη διακοσμητική καρφίτσα για το στόλισμα ρούχων, παπουτσιών, τσαντών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. agrafe < agrafer < παλ. γαλλ. agraper «συνάπτω» < αρχ. γερμ. krappe «πόρπη»].

αγκρίφι (το) {αγκριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο γάντζος, το τσιγκέλι **2**. καθετί αιχμηρό που αγκυλώνει, που τρυπά' το αγκάθι, η ακίδα.
[ΕΤΥΜ. < *αγκράφα* (βλ.λ.)]

αγκύλη (η) {αγκυλών} **1**. η καμπή (κλείδωση) τού αγκώνα **ή** τού γονάτου **2**. ***αγκύλες*** (οι) διαφόρων σχημάτων γραμμικά σύμβολα, που λαμβάνονται κατά ζεύγη και χρησιμοποιούνται για τη δήλωση μαθηματικών, γλωσσολογικών κ.ά. εννοιών: *τετράγωνες ~* [ ] | *γωνιώδεις ~* **ο** | *καμπύλες ~*)) | *αγκιστροειδείς ~* { } 3. ΝΑΥΤ. θηλιά στην άκρη σχοινιού ή συρματόσχοινου για την πρόσδεση σε ορισμένο σημείο τού πλοίου ή σε άλλο σχοινί ή συρματόσχοινο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θηλ. τού επιθ. *αγκύλος* «γαμψός»].

ΣΧΟΛΙΟ Ποικίλες σημειολογικές ανάγκες τού γραπτού λόγου και τής μεταγλώσσας διαφόρων επιστημών οδήγησαν στην επινόηση συμβατικών σημείων με τη μορφή αγκυλών διαφόρων σχημάτων (τετράγωνων, καμπύλων, γωνιωδών, αγκιστροειδών), οι οποίες λειτουργούν ως μεταγλωσσικά (σχολιαστικά) σύμβολα. Πρόκειται κυρίως για ζεύγη αγκυλών, στις οποίες εμπερικλείονται σειρές λέξεων ή μαθηματικών συμβόλων, που αποκτούν έτσι συγκεκριμένο νόημα. Πιο εύχρηστες είναι οι **καμπύλες** αγκύλες (...), που είναι γνωστές και ως **παρενθέσεις**. Αυτές χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο ως σχολιαστικά σημεία στίξεως, για να δηλώσουν ότι οι εντός παρενθέσεων πληροφορίες έχουν πλεοναστικό, παρεκβατικό ή επεξηγηματικό χαρακτήρα («παρενθετικές φράσεις/προτάσεις»). Οι τετράγωνες αγκύλες [...] χρησιμοποιούνται σπανιότερα στον γραπτό λόγο είτε αντί των συνήθων παρενθέσεων είτε, κυρίως, για να δηλώσουν σειρά πρόσθετων πληροφοριών μέσα ή, συνήθως, στο τέλος παραγράφου, σε υποσημεκόσεις, βιβλιογραφία κ.λπ. Σημειωτέον ότι μέσα στις τετράγωνες αγκύλες μπορεί να περιλαμβάνονται παρενθετικές πληροφορίες εντός καμπύλων αγκυλών (παρενθέσεων), ήτοι:)...[...]...). Τα λοιπά είδη αγκυλών χρησιμοποιούνται σε ειδικότερους συμβολισμούς, ιδίως στη γλωσσολογία. Συγκεκριμένα, οι αγκιστροειδείς αγκύλες (τα άγκιστρα) χρησιμοποιούνται για τη δήλωση των μορφημάτων, των ελάχιστων σημασιακών μονάδων τής γλώσσας· π.χ. η λ. *σπιτάκι* αποτελείται από τα μορφήματα {σπιτ} «κατοικία» και {άκι} «μικρός, αγαπημένος». Οι *τετράγωνες αγκύλες* δηλώνουν **φθόγγους**, τις ελάχιστες φωνητικές μονάδες· π.χ. [τ], [π], [ο] κ.λπ. ή ποικιλίες φθόγγων [κ] (υπερωικό) και [κ] (ουρανικό). Γενικά, οι τετράγωνες αγκύλες χρησιμοποιούνται στη φωνητική απόδοση των λέξεων, π.χ. *κάνω* [kâno], αλλά *καιρός* [icerós], ενώ οι **γωνιώδεις αγκύλες** <...> αποδίδουν την ιστορική ορθογραφία <*κάνω*>, <*καιρός*>. Για τη φωνολογική απόδοση των λ. χρησιμοποιούνται οι πλάγιες γραμμές (μπάρες)" π.χ. /keros/ (= καιρός). Οι πλάγιες γραμμές (μπάρες) δηλώνουν φωνήματα, τις ελάχιστες φωνολογικές μονάδες που διαφοροποιούν τη σημασία μιας λέξεως, π.χ. το φώνημα /ρ/ στο /ponos/ διαφέρει από το *III,* που δίνει το /tonos/ κ.ο.κ. Παράδειγμα των τριών ειδών ορθογραφίας των λέξεων: <*κυρία*> ιστορική ορθογραφία, /kiria/ φωνολογική ορθογραφία, [Kiria] φωνητική ορθογραφία.

αγκύλι (το) {αγκυλ-ιού | -ιών} βελονοειδές αγκάθι, κεντρί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άγκύλιον,* υποκ. τού αρχ. *αγκύλη]*.

αγκύλος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ. κυρτός, καμπύλος, γαμψός. — (σπάν.) αγκυλότητα (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-ύλος,* πβ. κ. *στρογγ-ύλος)* < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. σανσκρ. anc-ati «κάμπτει», ομόρρ. *άγκ-άλη, άγκ-υρα, άγκ-ών)ας), άγκ-ιστρο(ν)]*.

αγκυλώμα (το) [μτγν.] {αγκυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} τρύπημα, κέντρισμα με αγκύλι, με αιχμηρό αντικείμενο.

αγκυλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αγκύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο: το *αγκάθι αγκυλώνει* 2. (μτφ.) πληγώνω με τα λόγια: *μιλάει ήρεμα, αλλά η γλώσσα του αγκυλώνει* ΣΥΝ. κεντρίζω, τσιμπώ, κεντώ, τσυγκλώ ♦ 3. (μετβ.) κάνω (κάτι) αγκύλο ΣΥΝ. κυρτώνω, κάμπτω, λυγίζω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. αγκύλια (-όω) «κυρτώνω, κάμπτω» < *αγκύλος]*.

αγκύλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) η κύρτωση, η καμπύλωση ΣΥΝ. κάμψη **2.** ΙΑΤΡ. η αναστολή τής λειτουργίας μιας αρθρώσεως, ακαμψία λόγω θραύσματος οστού ή χόνδρου που έχει παγιδευτεί ανάμεσα στις άκρες των οστών ή λόγω κάκωσης ή νόσου των αρθρώσεων (λ.χ. οστεοαρθρίτιδας) ΣΥΝ. ακινησία, πάσιμο- ΦΡ. (ειρων.) ***παθαίνει αγκύλωση η γλώσσα (κάποιου)*** για κάποιον που αποφεύγει σκόπιμα να μιλήσει, να πει κάτι ή να απαντήσει ή που δεν μπορεί από αμηχανία να πει τίποτα: *Όταν αποκαλύφθηκε ο πραγματικός του σκοπός, δεν είπε λέξη. Έπαθε αγκύλωση η γλώσσα του!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

αγκυλωτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ. κυρτός, καμπύλος **2**. ***αγκυλωτός σταυρός*** (α) αρχαίος σταυρός με ισοσκελείς βραχίονες, που τα άκρα τους κάμπτονται, ώστε να σχηματίζουν γωνία· αποτελούσε σύμβολο ευημερίας και ευτυχίας (β) (γερμ. Hakenkreuz) το έμβλημα τού ναζιστικού καθεστώτος τής Γερμανίας, καθώς και των σύγχρονων νεοναζιστικών οργανώσεων (βλ. λ. *σβάστικα)* · **3**. αυτός που έχει αγκύλια, αγκαθωτός.

Άγκυρα (η) (τουρκ. Ankara) {-ας κ. -ύρας} **1.** η πρωτεύουσα τής Τουρκίας **2.** (η γεν. ***Αγκύρας*** ως χαρακτηρισμός) για κατοικίδιες ράτσες ζώων που προέρχονται από την περιοχή τής Άγκυρας και χαρακτηρίζονται από το πυκνό, μακρύ και μεταξένιο τρίχωμα τους: γάτα | *αίγα* | *κουνέλι ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., πιθ. από φρυγική λ. που σημαίνει «φαράγγυ» ή «λαγκαδιά», εξαιτίας ενός φρυγικού οικισμού που υπήρχε στην περιοχή προς το τέλος τής 2ης χιλιετίας π.Χ. Η ελλην. απόδοση τής λ. Ankara ως *"Άγκυρα* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *άγκυρα]*.

άγκυρα (η) {αγκύρων} **1.** ΝΑΥΤ. εξάρτημα ασφαλείας κάθε πλοίου ή λέμβου, το οποίο αποτελείται από ένα βαρύ, συνήθ. αγκυλωτό, αντι-

κείμενο εξαρτημένο στην άκρη αλυσίδας (καδένας) ή σχοινιού, που ρίχνεται στη θάλασσα (στη λίμνη ή στον ποταμό), συνήθ. από την πλώρη, και αγκιστρώνεται στον βυθό, για να συγκρατεί το σκάφος σε ορισμένη θέση ή για την υποβοήθηση των χειρισμών κατά την προσέγγιση του στην προβλήτα ή κατά την απομάκρυνση του από αυτήν **2**. (συνεκδ.) κάθε ανάλογο αντικείμενο ή μηχανισμός που χρησιμοποιείται για τον ίδιο σκοπό · **3**. (μτφ.) πρόσωπο ή πράγμα που εξασφαλίζει υλική ή ηθική υποστήριξη: «*άλλη δεν έχω -, πλην την ευχή σου μόνο*» (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. στήριγμα, καταφύγιο· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ρίχνω άγκυρα*** (i) εγκαθίσταμαι οριστικά κάπου: *έριξε άγκυρα στο νησί και δεν ξανάφυγε ποτέ* ΣΥΝ. αράζω (ii) αποσύρομαι, εγκαταλείπω οριστικά την προηγούμενη δραστηριότητα μου: *μισόν αιώνα στα καράβια, τώρα πια θα ρίξω άγκυρα κι εγώ* (β) ΝΑΥΤ. ***σηκώνω άγκυρα | βίρα τις άγκυρες!*** (i) τραβώ, σηκώνω την άγκυρα από τον βυθό, ξεκινώ το ταξίδι (ii) (συνεκδ.) φεύγω για ταξίδι, αναχωρώ, φεύγω (κυρ. για μακριά, για μεγάλο χρονικό διάστημα): *θα μείνω μια βδομάδα και μετά ~*. — **αγκυροειδής,** -ής, -ές (σημ. 1) [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ. ancora, γαλλ. ancre, ιταλ. ancora, αγγλ. anchor, γερμ. Anker. Ομόρρ. *άγκ-ύλη, άγκ-άλη, άγκ-ών)ας), άγκ-ιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ. *άγκυρα σωτηρίας* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sheet anchor].

αγκυροβολημα (το) [1889] {αγκυροβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άραγμα τού πλοίου με πόντιση τής άγκυρας του ΣΥΝ. προσόρμιση, δέσιμο.

αγκυροβόληση (η) [1854] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αγκυροβολιά.

αγκυροβολιά (η) [1835] {αγκυροβολιών} 1. η ρίψη τής άγκυρας πλοίου στον βυθό κατά την προσόρμιση του ΣΥΝ. πόντιση, φουντάρισμα 2. ***σήματα αγκυροβολιάς*** τα σήματα (ενδεικτικές σφαίρες, φώτα κ.λπ.) που χρησιμοποιούνται βάσει ενός διεθνούς κώδικα από τα πλοία, ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις τους στη θάλασσα. — αγκυροβολιάς, -ή, -ό.

αγκυροβόλιο (το) {αγκυροβολί-ου | -ων} 1. τόπος κατάλληλος για το αγκυροβολημα πλοίων, όρμος ΣΥΝ. αραξοβόλι, λιμάνι, (λαϊκ.) καραβοστάσι, πόρτο 2. (μτφ.) τόπος όπου καταφεύγει κανείς για να σωθεί, να ησυχάσει ή να παρηγορηθεί ΣΥΝ. καταφύγιο, αραξοβόλι. Επίσης αγκυροβόλι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άγκυροβόλιον | άγκυρηβόλιον < άγκυρα + -βόλιον < -βόλος < βάλλω*. Κατά το *αγκυροβόλι* πλάστηκε και το *αραξοβόλι]*.

αγκυροβολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αγκυροβολείς... | αγκυροβόλη-σα, -μένος} **1.** (για σκάφη, πλοία, λέμβους) αράζω (κάπου), ρίχνω την άγκυρα στον βυθό, ώστε να ακινητοποιηθεί το σκάφος: *κατά τον εορτασμό τού Δεκαπενταύγουστου, πλοία τού Πολεμικού Ναυτικού βρίσκονται αγκυροβολημένα στο λιμάνι τής Τήνου* ΣΥΝ. αράζω **2.** ***αγκυροβολημένη νάρκη*** νάρκη που έχει σταθεροποιηθεί με άγκυρα σε καθορισμένο σημείο τού βυθού, ώστε να βρίσκεται λίγο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και να μένει αθέατη από τα πλοία 3. (μτφ.) εγκαθίσταμαι (κάπου) μονίμως: *σταμάτησε τα ταξίδια και αγκυροβόλησε για πάντα στο νησί του*.

αγκυροδέτης (ο) [1858] {αγκυροδετών} ΝΑΥΤ. σχοινί, συρματόσχοινο ή αλυσίδα που χρησιμοποιείται για να στερεώνεται η άγκυρα κατά τη διάρκεια τού ταξιδιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπότσος. — αγκυροδετώ ρ. [1858] {-είς...}, αγκυροδέτηση (η) [1884]. [ΕΤΥΜ. < *άγκυρα + δέτης* < δένω].

αγκίρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σύνδεση ή η ενίσχυση τής σύνδεσης δύο στερεών υλικών χωρίς συγκόλληση αλλά με μεταλλικό συνήθ. μέσο σύνδεσης. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. anchoring].

αγκωνάρι (το) {αγκωναρ-ιού | -ιών} **1**. ογκώδης πελεκημένη πέτρα, που χρησιμοποιείται στην τοιχοποιία για τις γωνίες των τοίχων (ακρογωνιαίος λίθος) (βλ. λ. *αγκωνή)* ΣΥΝ. γωνιόλιθος 2. (συνεκδ.) γωνία οικοδομήματος: *τα τέσσερα - τού σπιτιού* 3. κάθε ογκώδης πέτρα 4. (συνεκδ.) καθετί σταθερό, ακλόνητο, στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς· (ειδικότ. για πρόσ.) το στήριγμα, ο προστάτης: το ~ τής πίστης || *ο πατέρας είναι το - τού σπιτιού μας*. [ΕΤΥΜ μεσν. < *αγκωνή* (βλ.λ.)].

αγκώνας (ο) **1**. η άρθρωση τού χεριού, την οποία σχηματίζουν το βραχιόνιο, η κερκίδα και η ωλένη, καθώς και οι μικρότερες αρθρώσεις με τις οποίες συνδέονται μεταξύ τους τα οστά αυτάº ρυθμίζει το λύγισμα τού χεριού: *λυγίζω | τεντώνω τον -* || *κακώσεις τού ~*· ΦΡ. ***αγκώνας τού τενίστα*** επώδυνη φλεγμονή στο έξω μέρος τού αγκώνα, που προκαλείται από υπερβολική χρήση των μυών τού πήχεως **2**. (συνεκδ.) (α) η εξωτερική γωνία τής καμπής τού χεριού μεταξύ βραχίονα και αντιβραχίονα, κυρ. κατά το λύγισμα τής παραπάνω αρθρώσε-ως: *στηρίζομαι στους - μου* || *τον χτύπησε με τον ~* (β) το δέρμα που καλύπτει την παραπάνω άρθρωση: *ενυδατική κρέμα για λείους ~* 3. (μτφ.) κάθε γωνιώδης καμπή: ο ~ τής *άγκυρας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγκών, -ώνος* < Ι.Ε. *ank- «κάμπτω». Ομόρρ. *άγκ-ύλη, άγκ-άλη, άγκ-υρα, αγκ-ιστρο(ν)]*.

αγκωνή (η) (λαϊκ.) 1. η γωνία: στην ~ *τού δρόμου* 2. (ειδικότ.) κάθε γωνιά τού σπιτιού, απόμερη θέση: *να κάτσετε στην - κι εμείς θα σταθούμε στη μέση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από συμφυρμό των λ. *άγκών* και *γωνία* (πβ. κ. *αμφιβολία - αμφίβολη)]*.

αγκωνΐά (η) σπρώξιμο ή χτύπημα με τον αγκώνα.

αγκωνιάζω ρ. μετβ. {αγκώνιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. τοποθετώ ή σπρώχνω (κάτι) στη γωνία ΣΥΝ. παραμερίζω 2. (στην τοιχοποιία, την ξυλουργική) δίνω (σε κάτι) σχήμα ορθής γωνίας ΣΥΝ. γωνιάζω.
[ΕΤΥΜ. < *αγκωνή]*.

αγκώνα) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άγκωσα} (διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να φουσκώσει γεμίζοντας το: *το φαγητό άγκωσε το στομάχι του* ♦ (αμετβ.) 2. φουσκώνω, πρήζομαι, κυρ. από το πολύ φαγητό: *~ απ' το φαγοπότι* 3. (κατ' επέκτ. για φαγητά) προκαλώ κορεσμό και αίσθημα δυσφορίας: αυτό το λάδι *αγκώνει*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *όγκώνω* < αρχ. *όγκώ (-όω) < όγκος)]*.

Αγλαΐα (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Ευφροσύνη και τη Θάλεια) 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού **αγλάϝιος < άγλαός* «λαμπρός, ωραίος»]

αγλαιζω ρ. μετβ. {αγλάισ-α, -μένος} (λόγ.) **1**. προσδίδω (σε κάτι) λαμπρότητα, λαμπρύνω **2.** τιμώ, δοξάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άγλαός]*.

αγλάισμα (το) [αρχ.] {αγλάίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό για το οποίο χαίρεται κανείς, ό,τι επιφέρει τιμή, δόξα: η *Θεσσαλονίκη, - τού Θερμαϊκού* ΣΥΝ. καύχημα, στολίδι, καμάρι ΑΝΤ. ντροπή, (λόγ.) όνειδος, καταισχύνη.

αγλαός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που διακρίνεται για τη λαμπρότητα του, ο φωτεινός ΣΥΝ. ακτινοβόλος, λαμπρός, αστραφτερός **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται για την υπεροχή, τη φήμη ή τη δόξα του ΣΥΝ. φημισμένος, διαπρεπής· ΦΡ. ***αγλαοί καρποί*** τα λαμπρά, θαυμαστά και ευεργετικά αποτελέσματα: *κανείς δεν αμφισβητεί πλέον τους αγλαούς καρπούς που προσέφερε το Βυζάντιο στον πολιτισμό των Μέσων Χρόνων*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **άγλαϝός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συγγενές προς *γελώ, γαλήνη, άγάλλομαι]*.

αγλέο)υ)ρας κ. **αγκλέου ρας** (ο) {χωρ. πληθ.} δηλητηριώδες φυτό· ΦΡ. (οικ.) **τρώω | πίνω *τον αγλέορα*** τρώω | πίνω υπερβολική ποσότητα φαγητού | ποτού ΣΥΝ. τρώω τον αβλέμονα, τον άμπακο, τον περίδρομο! ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*.
[ΕΤΥΜ. < **αλλέο)υ)ρας < *αλλέβο)υ)ρας < *ελλέβο)υ)ρας* < αρχ. *έλλέβορος*, α,ρεβ. ετύμου, πιθ. < *έλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»].

αγλωσσια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η συνήθ. εκ γενετής απουσία τού γλωσσικού οργάνου, η οποία συνήθ. συνοδεύεται και από έλλειψη τής κάτω γνάθου **2**. ανικανότητα ομιλίας, αφασία **3**. (καταχρ.) η κακή χρήση, η κακοποίηση τής γλώσσας 4**.** (παλαιότ.) η έλλειψη διαμορφωμένης ενιαίας γλώσσας σε ένα έθνος.

αγλωσσολογητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία. ΣΧΟΛΙΟ λ. α- στερητ.

άγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει γλώσσα 2. (καταχρ.) αυτός που δεν κατέχει τη γλώσσα, ώστε να εκφράζεται και να επικοινωνώ μ^ε άνεση, που στερείται ευγλωττίας: αν *και -, εκλέγεται συνεχώς βουλευτής*.

αγναντεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {αγνάντεψα} παρατηρώ από μακριά **ή** από ψηλά, ατενίζω: *απ'την κορυφή - το πέλαγος* ΣΥΝ. κοιτάζω, θωρώ, βλέπω, (λόγ.) επισκοπώ. — ογνάντεμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*.

αγνάντια επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ. Επίσης αγνάντι κ. αγναντιαστά.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τη συνεκφορά τά εναντία > **ταϊνάντια > *ταϝνάντια > τ' αγνάντια*. Βλ. κ. λ. *αβγό]*.

άγνεθος, -η, -ο κ. **άγνεστος** αυτός που δεν γνέστηκε, που δεν έγινε κλωστή ΣΥΝ. άκλωστος.

αγνεία (η) (χωρ. πληθ.} 1. η παρθενία των αγάμων και η ηθική διαβίωση των εγγάμων 2. (στον Μεσαίωνα) συνείας *πείρα* η θρησκευτική ή εθιμική δοκιμασία τής παρθενίας των αγάμων γυναικών 3. (γενικότ.) η αποχή από τα σαρκικά αμαρτήματα και η προσπάθεια για σωματική και πνευματική αγνότητα (σύμφωνα με τους ηθικούς κανόνες). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγνεία < άγνεύω < αγνός*. Η σημ. τής λ. στην αρχ. ελλ. θρησκεία υποδήλωνε αποχή από τη σεξουαλική πράξη και, κατ' επέκταση, απομάκρυνση από κάθε μιαρή σκέψη και πράξη. Τον σκοπό αυτόν επιτελούσαν *αἱ ἁγνεῖαι*, θρησκευτικές τελετές εξαγνισμού].

άγνεστος, -η, -ο → άγνεθος

Αγνή (η) γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἁγνή*, θηλ. τού αρχ. επιθ. *αγνός]*.

κύρια ονόματα από θηλυκά επιθέτων. Το όνομα *Αγνή* και πολλά άλλα θηλυκά κύρια ονόματα σχηματίστηκαν στην Ελληνική από τα αντίστοιχα θηλυκού γένους επίθετα με ή χωρίς αναβιβασμό τού τόνου: *αγνός - αγνή* > Αγνή, *αγγελικός - αγγελική* > **Αγγελική.** *φωτεινός - φωτεινή* > Φωτεινή, *φαιδρός - φαιδρά* > **Φαίδρα** κ.ά.

αγνίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {άγνισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) αγνό, καθαρό ΣΥΝ. εξαγνίζω, αποκαθαίρω. — αγνισμός (ο) [μτγν.].

άγνοια (η) {άγν-οιας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη γνώσεως ή ενημέρωσης (για κάτι), η αμάθεια: *απόλυτη | πλήρης | δικαιολογημένη | εγκληματική ~* || *«μόνη η ~ τού αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον* καταλογισμό...»)Ποινικός Κώδικας, άρθρο 31) || *δηλώνω/προσποιούμαι ~* ΑΝΤ. γνώση, ενημέρωση, πληροφόρηση· ΦΡ. (λόγ.) **εν *αγνοία*** *(εν αγνοία)* (+γεν. προσ.) αγνοώντας, χωρίς γνώση (ενός πράγματος): *πολλά γίνονται εδώ μέσα - μου* || *διέπραξα - μου σοβαρό αδίκημα* 2. ΣΤΡΑΤ. η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται στρατιωτικός από την επόμενη ημέρα τής υπερβάσεως άδειας απουσίας **ή** αυθαίρετης απουσίας του, ωσότου κηρυχθεί λιποτάκτης: *ο στρατιώτης κηρύχθηκε σε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγνοώ]*.

άγνοια: ορθογραφία. Το *άγνοια* θεωρείται, ως προς τη γραφή του με *-οι-*, «εξαίρεση» από τα ουσιαστικά σε [-ια], που, όταν δεν τονίζονται στο [-ι], γράφονται με -ει: *ευγένεια, συνέπεια, οικογένεια*

κ.λπ. Ωστόσο, η γραφή τού *άγνοια* με *-οια* δεν αποτελεί πραγματι κά εξαίρεση, αφού το θέμα τής λ. λήγει σε *-ο* (< *αγνο-ώ),* στο οποίο προστίθεται η κατάληξη *-ια,* ήτοι: *άγνο-ια.* Το ίδιο ισχύει και με την ορθογραφία άλλων ουσιαστικών, που σχηματίζονται ομοίως από θέμα σε -ο: αρχ. νό-ος (> *νους-* πβ. *νο-ώ)* > ***-νο-ια:*** *ά-νοια, εύ νοια, έν-νοια, ομό-νοια* κ.λπ.· αρχ. ρέω > *ρό-ος* (> *ρους)* > **-ρο-ια**: *απόρ-ροια, παλίρ-ροια, διάρ-ροια* κ.λπ.· αρχ. πλέω > πλό-ος (> *πλους)* > -πλο-!α: *ά-πλοια, εύ-πλοια* κ.τ.ό. → *-οια*

αγνοούμενος (ο) {αγνοουμέν-ου | -ων, -ους}, **αγνοούμενη** (κ. λόγ. -ένη) (η) **1**. πρόσωπο τού οποίου τα ίχνη έχουν χαθεί (μετά από στρατιωτική επιχείρηση, ναυάγιο, αεροπορικό δυστύχημα), τού οποίου αγνοείται η τύχη: δύο ~ *από το τραγικό ναυτικό ατύχημα* 2. (ειδικότ.) ***αγνοούμενοι*** (οι) οι σχεδόν δισχίλιοι Έλληνες Κύπριοι που συνελήφθησαν από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια τής εισβολής τού 1974 στην Κύπρο και έκτοτε αγνοείται η τύχη τους (ανάμεσα τους και αιχμάλωτοι που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία και βρίσκονταν αποδεδειγμένα εκεί μετά τη λήξη τής επιχείρησης «Αττίλα», αλλά και γυναίκες και παιδιά).

αγνός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ψυχικά και ηθικά καθαρός: ~ ψυχή/ *καρδιά* || ~ *άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή επιτήδευση, που έλεγε πάντα την αλήθεια* || *οι ~ παιδικές ψυχές* ΣΥΝ. ηθικός, αμόλυντος, αδιάφθορος, άδολος, απονήρευτος, αθώος 2. (ειδικότ.) (α) άγαμος που απέχει από τις σεξουαλικές σχέσεις ΣΥΝ. παρθένος (β) έγγαμος που ζει σύμφωνα με τους κανόνες τής ηθικής ΣΥΝ. ενάρετος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανιδιοτέλεια και ειλικρίνεια: ~ *χαρά* | *αισθήματα* | *φιλία* | *φιλοδοξία* | *κίνητρο* | *πατριωτισμός* ΣΥΝ. αυθόρμητος, ανυπόκριτος, ανυστερόβουλος, άδολος 4. (α) αυτός που δεν έχει νοθευτεί, που διατηρεί τη γνησιότητα του: ~ *κρασί* | *παρθένο μαλλί* (β) αυτός τού οποίου ο χαρακτήρας ή η κύρια ιδιότητα δεν έχει νοθευτεί, γνήσιος, αληθινός: ~ *ιδεολόγος, ποτέ δεν ζήτησε ανταλλάγματα για την προσφορά του* ΣΥΝ. απροσποίητος. — αγνά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγνός* < Ι.Ε. **yag-* «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. yâj-ati «λατρεύει». Ομόρρ. *αγ-ος* (< **άγ-ος)* «ανοσιούργημα», *αγ-ιος.* Η αρχ. σημ. τού αγνός «σεμνός, αμόλυντος» επεκτάθηκε κατά τη μτγν. εποχή στη σημ. «χρηστός, ενάρετος». Η λ. είναι αρχαιότερη τού με-θομηρικού *άγιος·* σε αντίθεση με το *άγιος,* το επίθ. *αγνός* χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως προσδιοριστικό προσώπων, κυρίως θεοτήτων, και συνδέεται συχνά με το επίθ. *καθαρός].*

αγνότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ψυχική καθαρότητα, η έλλειψη υστεροβουλίας, δολιότητας, κακίας: η ~ τής ζωής | *τού χαρακτήρα* | *των προθέσεων* | *τής ψυχής κάποιου* || (μτφ.) η ~ *τού βλέμματος* | *τού προσώπου της* ΣΥΝ. αθωότητα 2. η αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις· η συμμόρφωση προς τους κανόνες ηθικής: η γυναίκα *του ήταν αμέμπτου τής ηθικης- κανείς δεν αμφέβαλλε για την - της* ΣΥΝ. (για ανύπαντρες γυναίκες) παρθενία 3. (για προϊόντα, υλικά κ.λπ.) η καλή ποιότητα, η καθαρότητα χωρίς προσμείξεις, νοθεύσεις: την ~ των *προϊόντων μας εγγυάται η καλή ποιότητα των υλικών μας.*

αγνοώ ρ. μετβ. {αγνοείς... | αγνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δεν γνωρίζω ή δεν έχω λάβει γνώση για (κάτι), έχω άγνοια: ~ *παντελώς τα στοιχεία που αναφέρετε* ΑΝΤ. γνωρίζω, είμαι ενήμερος 2. (μτφ.) αδιαφορώ για (κάποιον/κάτι): *το αίτημα μου αγνοήθηκε* || του *μιλούσα κι αυτός με αγνοούσε* ΣΥΝ. περιφρονώ, αντιπαρέρχομαι 3. (μεσοπαθ. ***αγνοούμαι)*** (α) (για πρόσ.) είμαι αγνοούμενος: *αγνοείται από τη Δευτέρα το βράδυ, όταν τον είδαν για τελευταία φορά* (β) είμαι άγνωστος· κυρ. στη ΦΡ. ***αγνοείται η τύχη (κάποιου)*** για πρόσωπα ή πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το πού βρίσκονται ή τι έγιναν: *έφυγε πέρυσι και έκτοτε αγνοείται η τύχη του!* || η τύχη του *σημαντικού αυτού έργου αγνοείται στις μέρες μας.* — αγνόηση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγνοώ (-έω)* < ά- στερητ. + *γνο-,* ασθενής βαθμ. τής ρίζας *γνω-, από* όπου και *γι-γνώ-σκω, γνω-στός].*

άγνωρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει γνώμη, ο άβουλος ΣΥΝ. αναποφάσιστος, (λαϊκ.) ανέγνωμος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει φρόνηση, σύνεση ΣΥΝ. ανόητος, ασύνετος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος. — άγνωρα επίρρ.

αγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μη συναίσθηση ευγνωμοσύνης, η αχαριστία: *τέτοια - απέναντι στον άνθρωπο που τον ανέδειξε και τον στήριξε!* ΑΝΤ. ευγνωμοσύνη.

αγνωμων, -ων, -ον {αγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αναγνωρίζει την ευεργεσία που του έκαναν, που δεν αισθάνεται ευγνωμοσύνη: *υπήρξε | φάνηκε ~ απέναντι στους ευεργέτες του* ΣΥΝ. αχάριστος. Επίσης (καθημ.) αγνώμονας (ο/η). — αγνωμονώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει γνώμη, κρίση», < ά-στερητ. + *γνώμη.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (λ.χ. Σοφοκλ. *Οιδίπους επί Κολωνφ* 86: *Φοίβφ τε κάμοί μη γένησθ' αγνώμονες)].*

αγνώριστος, -η, -ο [μτγν.] **1**. (σπάν.) αυτός που δεν αναγνωρίζεται εύκολα **2**. αυτός που μεταβλήθηκε (στη μορφή ή στον χαρακτήρα) τόσο, ώστε να μην αναγνωρίζεται, ο παραμορφωμένος: μετά *από τόσα χρόνια στην ξενιτειά γύρισε ~* || τον *έκανε - έτσι που τον κούρεψε* ΣΥΝ. μεταμορφωμένος, αλλαγμένος.

άγνωρος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), αμαθής 2. άγνωστος: ~ *τόπος* ΣΥΝ. γνώριμος **3**. αυτός που δεν μπορεί να αναγνωριστεί ΣΥΝ. αγνώριστος, αταύτιστος. Επίσης (λαϊκ.) ανέγνωρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *γνώρα* (υποχωρητ.) < *γνωρίζω].*

αγνωσία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. (σπάν.) η έλλειψη γνώσεως, η άγνοια, η αμάθεια **2.** ΦΙΛΟΣ, θεμελιώδης αρχή τής σωκρατικής διαλεκτικής και ειρωνείας, που εκφράζεται με το «εν *οιδα,* ότι *ουδέν οϊδα»* 3. ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική ανικανότητα αναγνωρίσεως διαφόρων ερεθισμάτων λόγω βλάβης περιοχών τού φλοιού των εγκεφαλικών ημισφαιρίων: *απτική | οπτική | ακουστική | λεκτική* ~ (αδυναμία κατανοήσεως γραμμένων λέξεων).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγνωτος* < *ά-* στερητ. + *γνω-τός* «γνωστός», πβ. *γνω-στός, γνώ-σ-της, γι-γνώ-σκω* κ.ά. ο ιατρ. όρ. *αγνωσία* είναι αντιδάν. από αγγλ. agnosia].

αγνωσιαρχια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει ότι είναι αδύνατη η γνώση τής αλήθειας και αρνείται κάθε βεβαιότητα. [ΕΤΥΜ. < *αγνωσία* + *-αρχία* < *αρχή,* απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. agnosticism, βλ. κ. *αγνωστικισμός].*

αγνωστικισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, άποψη, σύμφωνα με την οποία η γνώση τού απολύτου, τής πρώτης αρχής των όντων, τού θεού, είναι ανέφικτη (πβ. λ. *αθεϊσμός, σκεπτικισμός).* — αγνωστικιστής (ο) [1888], αγνωστικιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. agnosticism < agnostic < ελλην. άγνωστος. Τον όρο έπλασε το 1869 ο Βρετανός βιολόγος TH. Huxley].

άγνωστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι γνωστός, για *τον* οποίο δεν διαθέτουμε πληροφορίες ή στοιχεία, που δεν τον ξέρει κανείς: η ~ *ιστορία τής Εθνικής Αντίστασης* (που δεν έχει μελετηθεί ή δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή) || *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση παραμένουν -* || *βρέθηκε σε ~ περιβάλλον* || *~ πρόσωπο* | *κόσμος* | *αίτια* | *γλώσσα* | *ταυτότητα* | *παράγοντας* | *κατεύθυνση* || *~ πτυχή* | *μοίρα* | *παρασκήνια* | *προέλευση* | *πηγή* || ~ *παραμένει μέχρι τώρα ο αριθμός των θυμάτων ΣΥΝ.* άδηλος, ανέγνωρος ΑΝΤ. γνωστός· ΦΡ. (α) ***άγνωστα νερά*** οι χώροι **ή** οι περιοχές δράσεως, που ανακαλύπτει κανείς και δεν του είναι οικείοι (β) ***άγνωστο θέμα | κείμενο*** (κ. ***αδίδακτο κείμενο)*** το θέμα ή το κείμενο που δίδεται σε μαθητές ως άσκηση (κατά τη διδασκαλία ή την εξέταση των γνώσεων τους) για γλωσσική ή νοηματική επεξεργασία, χωρίς να έχει διδαχθεί εκ των προτέρων, κατ' αντιδιαστολή προς τα γνωστά ή διδαγμένα κείμενα ΣΥΝ. αδίδακτο κείμενο (γ) ***άγνωστοι αι βουλαί τού Υψίστου | τού Κυρίου*** *(άγνωστοι αί βουλαίτοΥΥψίστου,* είναι άγνωστες οι σκέψεις τού Θεού) για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να προδικάσει τι πρόκειται να συμβεί, επειδή κάτι εξαρτάται από ανώτερους και αστάθμητους παράγοντες (δ) ***άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο*** (Α.Τ.Ι.Α.) κάθε είδους οπτικό φαινόμενο το οποίο ο παρατηρητής αδυνατεί να ερμηνεύσει επιστημονικά, λ.χ. ως αστρονομικό ή μετεωρολογικό φαινόμενο (έστω και αν αργότερα εξιχνιαστεί), και το οποίο συχνά συνδέεται με την εκδοχή τής ύπαρξης εξωγήινων όντων, που επισκέπτονται τον πλανήτη μας (βλ. λ. *ούφο)* (ε) ***(εξηγώ) τα άγνωστα δι' αγνώστων*** (εξηγώ) κάτι που δεν είναι γνωστό με άγνωστα επίσης στοιχεία (δεν το εξηγώ τελικά) **2.** ***Άγνωστος Στρατιώτης*** μνημείο προς τιμήν των μη αναγνωριζόμενων νεκρών, που έπεσαν στα πεδία των μαχών αγωνιζόμενοι για την πατρίδα τους **3.** (κατά την αρχαιότητα) ***Άγνωστος θεός*** καθεμιά από τις θεότητες των οποίων την ύπαρξη οι 'Έλληνες δεν απέκλειαν, αν και τις αγνοούσαν, ώστε τις είχαν συμπεριλάβει στο ευρύτερο Πάνθεον τους αφιερώνοντας βωμούς και τιμώντας τες 4. ΜΑΘ. όρος με τον οποίο δηλώνουμε ένα μη δεδομένο μέγεθος ή στοιχείο σε ένα μαθηματικό πρόβλημα (τής αριθμητικής ή τής άλγεβρας ή τής γεωμετρίας κ.λπ.)· συνήθ. στη λύση τού προβλήματος συμβολίζεται με ένα από τα τελευταία γράμματα τού αλφαβήτου: ***ο~ χ*** *ή ο ~* X^4 ΦΡ. (μτφ.) **ο *άγνωστος Χ*** *ο* άγνωστος, αστάθμητος και απρόβλεπτος παράγοντας: *ο ~ μιας υπόθεσης κατασκοπίας* **5.** ***άγνωστος*** (ο) {αγνώστ-ου | -ων}, ***άγνωστη*** (η) πρόσωπο που δεν είναι οικείο, γνωστό σε κάποιον, που δεν το γνωρίζει κανείς: τη συνόδευε *ένας ~ μεγάλης ηλικίας·* ΦΡ. **ό**γνωστος ***μεταξύ αγνώστων*** (ί) για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκεται κανείς μεταξύ ανθρώπων που δεν γνωρίζουν ποιος είναι: ο *μεγάλος ποιητής έφυγε σε μια μακρινή χώρα, όπου και έζησε μέχρι το τέλος* ~ (ii) για περιβάλλοντα στα οποία οι άνθρωποι δεν γνωρίζονται μεταξύ τους: στις *μεγάλες πόλεις είσαι* - 6. ***άγνωστο*** (το) (α) καθετί που βρίσκεται πέρα από τα όρια τής ανθρώπινης γνώσης (β) τόπος ή κατάσταση που δεν γνωρίζουμε ή εξέλιξη που δεν μπορεί να προβλεφθεί: *«πάμε στο ~ με βάρκα την ελπίδα...»* (τραγ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + *γνωστός.* Η φρ. *Άγνωστος θεός* ανάγεται στην ομιλία τού Αποστόλου Παύλου στον Αρειο Πάγο, όπου επαίνεσε τους Αθηναίους, επειδή μεταξύ των άλλων βρήκε βωμό «*έν φ έπεγέ-γραπτο- 'Αγνώστω* θεώ» (Κ.Δ. *Πράξ.* 17,23). Η φρ. άγνωστος Χ αποτελεί μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. the unknown X],

Άγνωστος Στρατιώτης. Το 1932 ανεγείρεται στα Παλαιά Ανάκτορα (τη μετέπειτα Βουλή) μνημείο προς τιμήν τού Αγνώστου Στρατιώτη, έργο των Κ. Δημητριάδη και Φ. Ρωκ. Έχουν προηγηθεί άλλα τέτοια μνημεία σε ευρωπαϊκές χώρες, αρχίζοντας από τη Γαλλία αμέσως μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως όμως αναγράφεται και στο ελληνικό μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτη, η ιδέα είναι ήδη αρχαία ελληνική. Έτσι, από τον «Επιτάφιο» γνωρίζουμε ότι «μία δέ *κλίνη κενή φέρεται έστρωμένη* των *αφανών, οι* άν μή *εύρεθώσιν εις άναίρεσιν»* (Θουκ. Π, 34, 3).

αγόγγυστα επίρρ.· χωρίς διαμαρτυρία, με καρτερία και υπομονή: *εργάστηκε ~ υπό εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες* ΣΥΝ. υπομονετικά, κάρ-

τερικά, αδιαμαρτύρητα. Επίσης (λόγ.) **αγογγύστως** [μτγν.]. — **αγόγγυστος**, -η, -ο [μεσν.].
άγομαι και **φέρομαι** -> άγω
α γονατιστός, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γονάτισε **2**. (μτφ.) αυτός που δεν κάμφθηκε ηθικά **ή** σωματικά ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος, ανίκητος. — **αΥοναΤΊΟτα** επίρρ.
αγονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1**. (για πρόσ.) η ανικανότητα αναπαραγωγής, τεκνοποίησης ΣΥΝ. στειρότητα **2**. (για φυτά, φυτικούς οργανισμούς) η ακαρπία.
άγονος, -η, -ο 1. (για τόπο) αυτός που δεν είναι εύφορος: ~ γη | *χωράφι* | *έδαφος* ΣΥΝ. άκαρπος, άφορος ΑΝΤ. εύφορος· ΦΡ. ***άγονη γραμμή*** (i) ΝΑΥΤ. ακτοπλοϊκή γραμμή με μειωμένη επιβατική κίνηση, που επιχορηγείται για συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση δυσπρόσιτων νησιών (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, δυσπρόσιτων νησιών: *ταξίδεψα στην* ~ (iii) (συνεκδ.) η γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τα παραπάνω νησιά: η *Κάσος βρίσκεται στην* ~ 2. (μτφ.) αυτός που δεν είναι αποδοτικός ή που δεν καταλήγει σε αυτό για το οποίο γίνεται: ~ συζήτηση, δεν *οδηγεί πουθενά!* || ~ *διαγωνισμός* | *πλειστηριασμός* | *δημοπρασία* || - *εκλογή* (όπου δεν εκλέγεται κάποιος από τους υποψηφίους) ΣΥΝ. άκαρπος, ατελέσφορος, μάταιος, ανώφελος ΑΝΤ. αποδοτικός **3.** (σπάν. για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν μπορεί ˇνα γεˇνήσει: ~ *γυναίκα* | *άνδρας* ΣΥΝ. στείρος ΑΝΤ. γόˇΙμος 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού είδους, που δεν παράγει απογόνους: ~ *γάμος* | *συζυγική ζωή*· ΦΡ. ***άγονε«; ημέρες*** οι ημέρες τού εμμηνορροϊκού κύκλου τής γυναίκας κατά τις οποίες δεν ευνοείται η σύλληψη παιδιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *γόνος* «παιδί, τέκνο», πβ. κ. *άπό-γονος, πρό-γονος, εγ-γονος* κ.ά. Η φρ. *άγονη γραμμή* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unprofitable line].
αγορά (η) **1**. η απόκτηση (διαφόρων ειδών) με καταβολή χρηματικού ποσού ανάλογου προς την αξία (τους): ~ *σπιτιού* | *γης* || *επιτυχημένη* | *συμφέρουσα* | *έξυπνη* | *νόμιμη* | *παράνομη* | *λειανική* | *χονδρική* ~ 2. (συνεκδ.) (α) το είδος που αγοράζει κανείς, η αγοραστική επιλογή: *κάνεις ακριβές* ~ (β) το σύνολο των εμπορευμάτων ενός τόπου (περιοχής, πόλης, χώρας κ.λπ.): η *Θεσσαλονίκη έχει μεγάλη και καλή* ~ 3. ΟΙΚΟΝ. (α) το σύνολο των συνθηκών που διέπουν τις οικονομικές συναλλαγές και οι οποίες διαμορφώνονται με βάση τον νόμο τής προσφοράς και τής ζήτησης, το σύνολο των αγοραπωλησιών: *τον περασμένο χειμώνα η ~ ήταν πολύ πεσμένη* (β) ***αγορά αξιών*** η απόκτηση μετοχών, χρεωγράφων, ομολόγων κ.λπ. έναντι χρηματικού ποσού (γ) ***ελεύθερη αγορά*** βλ. λ. *ελεύθερος* (δ) ***αγορά κεφαλαίου*** (ή *κεφαλαι-αγορά)* η διαδικασία κατά την οποία τα πλεονάζοντα κεφάλαια και οι καταθέσεις επενδύονται σε ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες μέσω των τραπεζών και άλλων χρηματοδοτικών οργανισμών με αντάλλαγμα τίτλους, ομολογίες κ.ά. (ε) ***λαϊκή αγορά*** βλ. λ. *λαϊκός (στ)* ***λαχειοφόρος αγορά*** η πώληση λαχείων, που αποσκοπεί στη συγκέντρωση ποσού για μη κερδοσκοπικό συνήθ. σκοπό και κατά την οποία όσοι αγοράζουν λαχεία, λαχνούς κ.λπ. έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε κλήρωση, στην οποία μπορεί κανείς να κερδίσει διάφορα προσφερόμενα δώρα (ζ) ***φιλανθρωπική αγορά*** εκδήλωση στην οποία διατίθενται προς πώληση ποικίλα είδη, προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για φιλανθρωπικούς σκοπούς: *έγινε μια μεγάλη ~ για τους σεισμοπαθείς* (η) ***έρευνα αγοράς*** η συγκέντρωση και μελέτη στοιχείων που αναφέρονται στους παράγοντες προσφοράς και ζήτησης των αγαθών, των υπηρεσιών κ.λπ. σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, συνήθ. για την εισαγωγή νέου προϊόντος στην αγορά (θ) ***αγορά χρήματος*** βλ. λ. *χρηματαγορά* (ι) ***αγορά εργασίας*** βλ. λ. *εργασία* (ια) ***τιμή αγοράς*** (i) η τιμή στην οποία αποκτά ο έμπορος τα εμπορεύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την τιμή πωλήσεως (ενν. στον πελάτη) (ii) (για συνάλλαγμα) η τιμή στην οποία μπορεί να αγοράσει κανείς από τις τράπεζες (ιβ) ***μαύρη αγορά*** βλ. λ. *μαύρος* 4. ΟΙΚΟΝ. Ο μηχανισμός μέσω τού οποίου είναι δυνατή η επικοινωνία παραγωγών και καταναλωτών και ο οποίος γνωστοποιεί στους ενδιαφερομένους τις επιθυμίες των αγοραστών και τις προθέσεις των πωλητών ο μηχανισμός αυτός προσδιορίζεται ως προς τους συντελεστές παραγωγής (αγορά εργασίας, κεφαλαίου, γης κ.λπ.), το προϊόν (αγορά ενδυμάτων | πετρελαίου κ.λπ.) ή την περιοχή όπου λειτουργεί (αγορά λαϊκή | ελληνική κ.λπ.) **5**. ***Κοινή Αγορά*** οικονομική ένωση για την οικονομική συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών (βλ. λ. *Ευρωπαϊκή Ένωση* κ. *Ε.Ο.Κ.)* 6. (α) ο τόπος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες: η - *είναι γύρω από την πλατεία και κατά μήκος τού κεντρικού δρόμου* ΣΥΝ. παζάρι, πιάτσα (β) ο εμπορικός κόσμος που κινείται εκεί: *άνθρωπος τής* ~ || η ~ *διαμαρτύρεται για τα νέα μέτρα τού υπουργείου* ΣΥΝ. έμποροι, συναλλασσόμενοι 7. (α) (στην αρχ. Ελλάδα) το κέντρο των αγοραπωλησιών μιας πόλης ως χώρος δημόσιας έκφρασης απόψεων, ως πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό κέντρο τής αρχαίας πόλης (β) (σε μικρές πόλεις και χωριά) το κέντρο τής οικονομικής ζωής, ο χώρος πολιτιστικών και πολιτικών εκδηλώσεων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνάθροιση λαού, (συνεκδ.) ο τόπος όπου γίνονται τέτοιες συγκεντρώσεις», < *άγείρω* «συναθροίζω» (< **ά-γέρ-jω),* αβεβ. ετύμου, πιθ. < ά- αθροιστ. + *γερ-* «πληθύς», πβ. αρχ. *ά-γυρ-ις* «συγκέντρωση», από όπου και *όμ-ήγυρις, παν-ήγυρις, αγύρ-της.* Πολλές από τις σύγχρονες σημασίες τής λ., σχετικές **με** την οικονομία και τις επιχειρήσεις, αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αγορά αξιών (*< αγγλ. stock market), *ελεύθερη αγορά (*< αγγλ. free enterprise), *φιλανθρωπική αγορά (*< αγγλ. charity bazaar), *έρευνα αγοράς* (< αγγλ. marketing research), τιμή *αγοράς (*< αγγλ. market price) κ.ά.].

αγορά - αγοράζω - αγορεύω. Από τις πιο σημαντικές λέξεις τής Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. **Ως** παράγωγο τού αρχ. **άγείρω** «συναθροίζω, συγκεντρώνω», η **αγορά** ξεκινά **με** τη σημ. «τής συνάθροισης | συνάντησης» τού λαού και τού «τόπου συνάθροισης, συγκέντρωσης **ή** συνάντησης» τού λαού, για να αναπτυχθεί έπειτα προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις: την εμπορική-συναλλακτική τού **αγοράζω** και την πολιτική-κοινωνική τού **αγορεύω**, τη σημ. τού «πηγαίνω στην αγορά - ψωνίζω πράγματα» *(αγοράζω)* και εκείνη τού «μιλώ στην αγορά, λέω τις απόψεις μου δημόσια» *(αγορεύω),* μια και η αγορά ήταν το κέντρο τής πολιτικής και τής εμπορικής ζωής τής αρχαίας πόλεως, μέχρι σημείου που να καθορίζει και τον χρόνο *(«αγοράς πληθούσης»* = πριν από το μεσημέρι, όταν η αγορά είναι γεμάτη από κόσμο· αντίθ. *«αγοράς διάλυ-σις»* ο αμέσως μετά το μεσημέρι χρόνος τής ημέρας). Βεβαίως, ο επίσημος χώρος πολιτικών συζητήσεων παρέμενε η Εκκλησία **τού Δήμου**, ένας όρος που σημαίνει επίσης τη «συνάθροιση, συγκέντρωση» (εξού και ο χριστιανικός όρος εκκλησία, συγκέντρωση τού κόσμου για τη λατρεία τού θεού και όχι ναός, τόπος όπου «ναίει», κατοικεί ο θεός). Από το *αγορά* θα προέλθουν τα σύνθετα σε **-αγοράς** και **-αγόρος | -ηγόρος | -ήγορος**: τα πρώτα ως κύρια ονόματα *(Ευ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Αναξ-αγόρας, Ορθ-αγό-ρας* κ.ά.)· τα δεύτερα ως δηλωτικά τού ομιλητή με πολιτικό, νομικό και άλλο περιεχόμενο *(δημ-ηγόρος, δικ-ηγόρος, κατ-ήγορος, συν-ήγορος, παρ-ήγορος, προσ-ήγορος* κ.ά.).

Σύνθετα τού *αγορά*
Το νεότερο *αγορά* παρήγαγε αρκετά σύνθετα:
(α) αγορά-: *αγορα-νομία, αγορα-πωλησία, αγορα-φοβία.*
Ας σημειωθεί ότι το συνδετικό φωνήεν -ο-, με το οποίο σχηματίζονται τα περισσότερα σύνθετα, τείνει να δώσει και τύπους *αγορο-νομία, αγορο-πωλησία* και, λιγότερο, *αγορο-φοβία* (βλ. κ. λ. *αγγε λιαφόρος).*
(β) -αγορά: *ζω-αγορά* *λαχαν-αγορά*
ιχθυ-αγορά *σιτ-αγορά*
καπν-αγορά *υπερ-αγορά* (σούπερ μάρκετ)
κεφαλαι-αγορά *υφασματ-αγορά*
κρεατ-αγορά *χρηματ-αγορά*
κτηματ-αγορά *ψαρ-αγορά*

αγοράζω ρ. μετβ. {αγόρασ-α, -τηκα, -μένος} **1**. αποκτώ, προμηθεύομαι (κάτι) έναντι καταβολής χρημάτων: ~ *εμπορεύματα* | *συνάλλαγμα* | *μετοχές* | *εξοπλισμό* | *ομόλογα* || ~ *επί πιστώσει* (βλ. λ. *πίστωση)* | *με δόσεις* | *τοις μετρητοίς* (βλ. λ. *μετρητός)* || - *κάτι ακριβά* | *φτηνά* | *σε τιμή ευκαιρίας* | *για ένα κομμάτι ψωμί* | *όσο-όσο* || ~ *γουρούνι στο σακί* (χωρίς να εξετάζω την ποιότητα τού προϊόντος)· ΦΡ. (α) ***πουλώ και αγοράζω (κάποιον)*** είμαι πανέξυπνος και πονηρός, ώστε να μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***αγρόν ηγόρασα | ηγόραζα*** βλ. λ. *αγρός* **2.** (μτφ.) προσπαθώ να ανακαλύψω τις προθέσεις κάποιου· κυρ. στη ΦΡ. ***αγοράζω λόγια*** παίρνω λόγια, προσπαθώ να κάνω κάποιον να μου πει πληροφορίες που **με** ενδιαφέρουν, τον «ψαρεύω» ΣΥΝ. ψωνίζω **3.** (μτφ.) εξασφαλίζω την ευνοϊκή στάση κάποιου **με** παράνομο τρόπο, συνήθ. με δωροδοκία, δωροδοκώ: *ο παράγοντας τού σωματείου είχε αγοράσει παίκτες τής αντίπαλης ομάδας* || ~ *συνειδήσεις* | *ανθρώπους* | *ψήφους* ΣΥΝ. εξαγοράζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σπάζω.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συχνάζω στην αγορά», < *αγορά.* Η σημ. «αποκτώ διά χρημάτων» είναι ήδη αρχ.].
αγοραίος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγορά: ~ *εμπόρευμα* | *αξία* | *τιμή* ***2. αγοραίο*** (το) επαρχιακό ταξί που μισθώνεται για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων με ιδιαίτερη συμφωνία 3. (κακόσ.) χυδαίος, πρόστυχος: *επέδειξε ~ συμπεριφορά* || ~ *λόγια* | *γλώσσα* | *ύβρεις* | *αισθήματα* | *ήθη-* ΦΡ. (α) ***αγοραίος έρωτας*** η πορνεία (β) ***αγοραία γυναίκα*** η πόρνη. — αγοραί-α | -ως επίρρ. [μτγν.] (σημ. 2,3). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγοραίος* < *αγορά (αγορά* + *-ιος* > *αγοραίος*· πβ. *άρχά (= αρχή)* + *-ιος* > *αρχαίος, ώρα* + *-ιος* > *ωραίος* κ.λπ.). Η μειωτική σημ. «κοινός, χυδαίος» είναι ήδη αρχ. (π.χ. *αγοραίος άνήρ* «έμπειρος ρήτορας», αλλά και «δικολάβος, απευθυνόμενος στον κοινό όχλο»)].
αγορανομία (η) [αρχ.] {αγορανομιών} **1.** το σύνολο των διατάξεων που διέπουν τις αγοραπωλησίες **2**. η δημόσια υπηρεσία που ελέγχει την τήρηση των διατάξεων αυτών **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων τής παραπάνω υπηρεσίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*
αγορανομικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την αγορανομία ή τους αγορανόμους: ~ *έλεγχος* | *διάταξη* | *υπηρεσία* | *έφοδος* | *αδίκημα* | *δικαστήριο* || ~ *κώδικας.* — **αγορανομικ-ά** | **-ώς** επίρρ.
αγορανόμος (ο/η) υπάλληλος τής αγορανομίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λειτουργός αγοράς στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος ήλεγχε τις αγοραπωλησίες», < *αγορά* + *νόμος].*
αγοραπωλησία (η) [1854] {αγοραπωλησιών} η αγορά και πώληση αγαθών (εμπορευμάτων, ακινήτων κ.λπ.) ΣΥΝ. συναλλαγή, δοσοληψία, εμπορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*
αγόρασμα (το) {αγοράσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αγορά (προϊόντος) ΣΥΝ. ψώνισμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ό,τι πωλείται ή αγοράζεται», < *αγοράζω* (βλ.λ.)].
αγοραστής (ο) [αρχ.], **αγοράστρια** (η) {αγοραστριών} **1.** πρόσωπο που αγοράζει κάτι: *αναζητώ ~ για το σπίτι στη Γλυφάδα 2.* (γενικότ.) καταναλωτής; *οι ~ πρέπει να εξετάζουν την ποιότητα τού προϊόντος πριν από την αγορά.*
αγοραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάθεση προϊόντων, την κατανάλωση: - *κοινό* | *επιτυχία* | *κίνηση* | *ενδιαφέρον* **2**. ΟΙΚΟΝ. (α) ***αγοραστική αξία*** η αντάλλακτική αξία αντικειμένου (β) ***αγοραστική δύναμη*** η ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών σταθερής ποιότητας, που είναι δυνατόν να αποκτηθούν **με** το εισόδημα κά-

ποιου (ατομικό ή οικογενειακό). — **αγορ**αστικ**ότητα** (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγοραστής*. Οι φρ. *αγοραστική αξία* | *δύναμη* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. purchasing value | capacity].

αγοραστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει αποκτηθεί με αγορά, ο προερχόμενος από το εμπόριο, κατ' αντιδιαστολή προς οτιδήποτε κατασκευάζουμε οι ίδιοι: *το κέικ είναι ~ ή το έφτειαξες μόνη σου;* ΣΥΝ. έτοιμος, αγορασμένος.

αγορα**φοβία** (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΥΧΟΛ. ψυχική διαταραχή που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητο φόβο και άγχος τού ατόμου, όταν βρεθεί σε πολυάνθρωπους ή πολυσύχναστους χώρους. — αγοραφοβικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. agoraphobia, με τη λ. *αγορά* στην αρχ. σημ. «συνάθροιση πλήθους, πλήθος κόσμου»].

αγόρευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκφώνηση λόγου, κυρ. σε δημόσια συγκέντρωση: ο *συνήγορος άρχισε την ~ τον* || η ~ τού *εισαγγελέα.*

αγορεύω ρ. αμετβ. {αγόρευσα} **1.** εκφωνώ λόγο σε δημόσια συγκέντρωση, βγάζω λόγο ΣΥΝ. μιλώ, δημηγορώ· ΦΡ. **ης ανορεόε/ν βούλεται;** *(τις άγορεύειν βούλεται;* ερώτηση τού Αθηναίου κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου) ποιος επιθυμεί να μιλήσει δημόσια, να πάρει τον λόγο; 2. (ειρων.) μιλώ σαν ρήτορας, ρητορεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σύνθετος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγορά].*

τις άγορεύειν βούλεται; «Ποιος θέλει να πάρει τον λόγο;». Τα λόγια τού κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος καλούσε στο βήμα τους πολίτες που ήθελαν να μιλήσουν δημόσια για τα θέματα που συζητούνταν στην Εκκλησία. Η φράση έχει μείνει σύμβολο τής άμεσης (συμμετοχικής) δημοκρατίας, λέγεται δε και σήμερα αρχαιοπρεπώς, όταν παροτρύνει κανείς κάποιους να πάρουν τον λόγο.

αγορητής (ο), **αγορ**ήτ**ρια** (η) {αγορητριών} πρόσωπο που αγορεύει σε δημόσια συγκέντρωση (Βουλή, συνέδριο κ.λπ.) ΣΥΝ. ομιλητής, ρήτορας· ΦΡ. ***ειδικός αγορητής*** εκπρόσωπος κόμματος που αγορεύει επί ειδικού θέματος στη Βουλή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία στα έπη αναφέρεται κυρίως στον Νέστορα, < *άγοράομαι, -ώμαι* «αγορεύω» (βλ. κ. λ. *αγορά)].*

αγόρι (το) → αγώρι

αγορίστικος, -η, -ο → αγωρίστικος

Αγορίτσα (η) (ορθότ. *Αγωρίτσα)* γυναικείο όνομα, που δινόταν παλαιότ., κυρ. στη Θεσσαλία, στο πρώτο παιδί, αν ήταν κορίτσι, για να γεννηθεί το επόμενο αγώρι. [ΕΤΥ.Μ ˆ *αγώρι* + υποκ. επίθημα -ίτσα].

αγοροκόριστο (το) → αγωροκόριτσο

αγοροφέρνω ρ. **->** αγωροφέρνω

άγος (το) {άγ-ους | -η, -ών} **1**. προσβλητική, παράσπονδη, βέβηλη πράξη: ΤΟ *Κυλώνειον* ~ (η ασεβής ενέργεια των αρχαίων Αθηναίων να θανατώσουν τον Κύλωνα και οπαδούς του, αν και εκείνοι είχαν καταφύγει ως ικέτες στην Ακρόπολη το 612 π.Χ.) **2.** (κατ' επέκτ.) πράξη που αντιβαίνει σε αρχές και αξίες, που θεωρούνται ιερές και απαραβίαστες: *προσπαθούσε να ξεπλύνει το άγος τού εξωμότη* ΣΥΝ. ανοσιούργημα, μίασμα, ανίερη πράξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἁγ-ος* < I.E. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι». Ομόρρ. *ἁγ-ιος, ἁγ-νός* κ.ά. Η ψίλωση τής αρχ. λ. *(ἅγος)* οφείλεται ίσως στην αντίθετη σημ. που έλαβε σε σχέση με τα ομόρριζα].

αγουρελαιο (το) {αγουρελαί-ου | -ών} λάδι από άγουρες ελιές, με ευχάριστη οσμή και συνήθ. καλής ποιότητας. Επίσης αγουρόλαδο.

αγουρίδα (η) άγουρο σταφύλι και συνεκδ. κάθε άγουρος καρπός˙ εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. ***αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι*** καθετί ωριμάζει σταδιακά, όχι απότομα· η επιτυχία ενός στόχου απαιτεί υπομονή ΣΥΝ. ξινοστάφυλο. [ΕΤΥΜ < μεσν. *άγουρίς, -ίδος < άγουρος].*

αγουρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η γεύση ή η μυρωδιά άγουρου καρπού, η στυφάδα.

αγουρόλαδο (το) → αγουρελαιο

ανουροξύπνημα (το) {αγουροξυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόωρο ξύπνημα, πριν κανείς ολοκληρώσει τις ώρες ύπνου του.

αγουροξυπνημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ξύπνησε ή τον ξύπνησαν πολύ νωρίς **2.** αυτός που μόλις έχει ξυπνήσει, που δεν έχει συνέλθει ακόμη πλήρως από τον ύπνο. — αγουροξυπνώ ρ. {-άς...}.

άγουρος, -η, -ο **1**. (για καρπούς) αυτός που δεν ωρίμασε, ο αγίνωτος ΣΥΝ. ανώριμος, αμέστωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ωρίμασε ακόμη σωματικά ή πνευματικά ΣΥΝ. ανώριμος· ΦΡ. ***άγουρα χρόνια*** η εφηβεία, η περίοδος τής νεότητας. — **αγουρά**δ**α** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἄγωρος* < αρχ. *ἄωρος* < *α-* στερητ. + *ὥρα].*

αγουρωπός, -ή, -ό αυτός που φαίνεται ακόμη αρκετά άγουρος: *οι ντομάτες να 'ναι ~ για τη σαλάτα.* [ΕΤΥΜ. < *ἄγουρος* + κατάλ. -ωπός (βλ.λ.)].

άγουσα (η) ο δρόμος που οδηγεί κάπου˙ κυρ. στη ΦΡ. ***λαμβάνω | παίρνω την άγουσα*** διώχνομαι από κάπου, απολύομαι, φεύγω. [ΕΤΥΜ αρχ. θηλ. μτχ. ενεστώτα τού ρ. *ἄγω* «οδηγώ»].

άγουστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γούστο, ο άκομψος: ~ *ντύσιμο* ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — αγουστιά (η).

άγρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** κυνήγι ή ψάρεμα **2**. (μτφ.) επιδίωξη, επίμονη αναζήτηση ΣΥΝ. θήρα˙ ΦΡ. ***βγαίνω προς άγραν*** (+γεν.) ψάχνω επίμονα και συστηματικά (σαν να κυνηγώ): *βγήκε προς άγραν ψήφων | θυμάτων | υπογραφών | πελατών | γαμπρού | νύφης.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄγρα,* αβεβ. ετύμου, συγγενής προς τα αρχ. *ἀγρέω, ἀγρεύω* «κυνηγώ». Η λ. απαντά ως β' συνθετικό σε συνθ. που δηλώνουν ασθένειες *(ποδ-άγρα, χειρ-άγρα)* ή εργαλεία (όδοντ-άγρα, *πυρ-άγρα* «λαβίδα για την πυρά» κ.ά.). Η σύνταξη τής λ. με γενική είναι αρκετά σπάνια στην Αρχ. (λ.χ. Πλάτων: *ἄγρα ἀνθρώπων),* καθώς και στην Κ.Δ. (Λουκ. 5, 9: *επί τη ἄγρα τῶν ἰχθύων)].*

αγράμματος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει, αναλφάβητος **2**. αυτός που έχει ελλιπή, ανεπαρκή μόρφωση· ΦΡ. (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*** βλ. λ. *απελέκητος* 3. (μτφ.) άπειρος, ακατατόπιστος: την *έπαθα σαν αγράμματος.* — αγραμματοσύνη (η).

α.γράμπελη (η) {χωρ. πληθ.} αναρριχητικό, διακοσμητικό φυτό· κληματίδα. Επίσης αμπελίδα κ. αμπελίνα
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀγριάμπελος* < αρχ. *ἄγριος* + *ἄμπελος* με παρετυμολ. επίδραση τού *ἀγρός].*

αγρανάπαυση (η) [1874] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** προσωρινή διακοπή τής καλλιέργειας αγρού, με σκοπό την ανάκτηση τής παραγωγικότητας του **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα διακοπής τής καλλιέργειας: *ετήσια ~.*

Άγραφα (τα) {Αγράφων} οροσειρά τής Κ. Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας (Ευρυτανικά Αγραφα). — Αγραφιώτης (ο), λγραφιώτισσα (η), αγραφιώτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Ἄγραφα,* πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἄγραφος.* Η ονομασία οφείλεται πιθ. στο γεγονός ότι η περιοχή δεν είχε εγγραφεί στους φορολογικούς καταλόγους *(«κατάστιχα φορολογίας»)* των Τούρκων είτε επειδή είχε ειδικά προνόμια είτε, μάλλον, διότι η είσπραξη των φόρων από αυτό τον δύσβατο τόπο ήταν πρακτικώς αδύνατη].

αγραφια (η) {χωρ. πληθ.} σύμπτωμα διαταραχής τού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να εκφράσει γραπτώς τη σκέψη του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. agraphia].

άγραφος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αγραπτος** [αρχ.] κ. (καθημ.) **άγραφτος** (παθ.) **1.** αυτός που δεν γράφτηκε, δεν διατυπώθηκε εγγράφως· ΦΡ. ***άγραφο δίκαιο | άγραφοι νόμοι*** (κατ' αντιδιαστολή προς το θετό *δίκαιο)* ηθικοί νόμοι που δεν έχουν συνταχθεί ή διατυπωθεί γραπτώς και αντλούν το κύρος τους από το έθιμο, πηγάζουν από τη φύση ή τη συνείδηση τού ανθρώπου και από τους κανόνες τού δικαίου που διαμορφώθηκαν μέσα από τα έθιμα και έχουν καθολική ισχύ στα κοινωνικά σύνολα 2. αυτός που δεν καταγράφηκε σε κατάλογο, ο αδήλωτος· ΦΡ. (εκφραστ.) ***αυτό είναι από τ' άγραφα!*** αυτό δεν υπάρχει πουθενά γραμμένο, είναι εντελώς απροσδόκητο, πρωτάκουστο, πρωτοφανές 3. αυτός πάνω στον οποίο δεν έχει γραφεί τίποτα: ~ *πίνακας*· ΦΡ. ***άγραφος χάρτης | άγραφο χαρτί | άγραφη πινακίδα*** βλ. λ. *tabula rasa* · 4. (ενεργ.) (μαθητής/μαθήτρια) που δεν έχει γράψει τις σχολικές εργασίες του, που δεν έχει γράψει τα μαθήματα του: *πήγε ~ στο σχολείο.*

ΑΓ**Ρ. ΕΞ.** (οι) Αγροτικές Εξαγωγές.

αγρεργότ**ης** (ο) {αγρεργατών}, **αγρεργ**άτ**ρια** (η) {αγρεργατριών} (γενικότ.) πρόσωπο που εργάζεται στους αγρούς: *ανιδείκευτος ~.*

ό**γρευμα** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) ό**γρεμα** (το) {αγρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} θήραμα ή αλίευμα.

άγρεύω ρ. μετβ. {άγρευ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κυνηγώ (κάτι) ΣΥΝ. θηρεύω 2. (μτφ.) προσπαθώ να παρασύρω (κάποιον) σε παγίδα, να βρω θύμα προς εκμετάλλευση: *έμποροι ναρκωτικών ~ θύματα μεταξύ νέων παιδιών* 3. αναζητώ επίμονα: ~ *ψήφους* ΣΥΝ. επιδιώκω, επιζητώ, περισυλλέγω. — άγρειιση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄγρα* «κυνήγι»].

άγρια επίρρ. → άγριος

αγριάδα (η) **1. τ**ο άγριο παρουσιαστικό, η άγρια εμφάνιση, έκφραση: *το πρόσωπο του είχε μια ~!* ΣΥΝ. αγριότητα **2**. η σκληρότητα τρόπων ΑΝΤ. πραότητα, ηπιότητα· ΦΡ. (οικ.) ***πουλάω αγριάδα*** *κάνω* τον σκληρό, τον βίαιο 3. η έλλειψη απαλότητας, η τραχύτητα μιας επιφάνειας **4.** (μτφ.) η δριμύτητα τού καιρού **5**. (α) αγριοβότανο, που πίνεται ως θεραπευτικό αφέψημα (β) ζιζάνιο, παρασιτικό χόρτο · **6**. ο χέρσος, ακαλλιέργητος ή δύσβατος, απόκρημνος τόπος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἄγριος.* Το φυτό προέρχεται από μεσν. *αγριάδα* < μτγν. *ἀγρίας,* που χρησίμευσε ως θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἄγριος].*

αγριάνθ**ρωπος** (ο) [μτγν.] {αγριανθρώπ-ου | -ων, -ους} 1. άνθρωπος που ζει κατά πρωτόγονο, άγριο τρόπο, μακριά από τον πολιτισμό ΣΥΝ. απολίτιστος, πρωτόγονος 2. (μτφ.) άνθρωπος με άγρια όψη, που συμπεριφέρεται αντικοινωνικά, βίαια: *Δεν είναι απλώς αγενής. Είναι ~* ΣΥΝ. δύστροπος, ακοινώνητος, μισάνθρωπος.

αγριελιά (η) **1**. άγρια ελιά, από την οποία γινόταν ο κότινος (το στεφάνι τής νίκης) των αρχαίων **2**. κλαδί, καρπός ή ξύλο αγριελιάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγριελαία* < *ἄγρι)ο)-* + *ἐλαία].*

αγριεμα (το) {αγριέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η άγρια έκφραση τού προσώπου, η βλοσυρότητα **2.** η κατάσταση εξοργισμού, εξαγρίωσης 3. άγρια συμπεριφορά για εκφοβισμό ΣΥΝ. φοβέρα 4. (μτφ. για καιρικές συνθήκες) η δυσμενής μεταβολή, η επιδείνωση · 5. ο έντονος φόβος σε συνθήκες κινδύνου, όπως στο σκοτάδι, την ερημιά κ.λπ. Επίσης αγριεμός (ο) {χωρ. πληθ.} (σημ. 3).

αγριεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] (αγρί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (αμετβ.) 1. εκφράζω οργή, θυμό, γίνομαι απειλητικός: *τον άκουσε να προσβάλλει τους φίλους του και αγρίεψε αμέσως* ΣΥΝ. εξαγριώνομαι 2. συμπεριφέρομαι με ασυνήθιστη επιθετικότητα και οξύτητα: *στις μέρες μας ο κόσμος έχει αγριέψει* 3. (για καταστάσεις ή καιρικές συνθήκες) μεταβάλλομαι προς το χειρότερο, γίνομαι δριμύς: ο *καιρός όσο πάει κι αγριεύει* || τα *πράγματα αγριεύουν* ΣΥΝ. χειροτερεύω, χαλάω, επιδεινώνομαι 4. (μεσοπαθ. ***αγριεύομαι)*** φοβάμαι, τρομάζω: *αγριεύτηκε καθώς περπατούσε μόνη της στο σκοτάδι* ♦ (μετβ.) 5. εξαγριώνω (κάποιον), τον εξοργίζω: μην *του μιλάς έτσι, τον αγριεύεις* ΣΥΝ. ερεθίζω, διαιμονίζω, δια)β)ολίζω 6. (συχνά +γεν.) μιλώ αυστηρά, προκαλώ φόβο: *του αγρίεψε, γιατί το 'χε παρακάνει τον τελευταίο*

καιρό ΣΥΝ. φοβερίζω.

αγρίμι (το) {αγριμ-ιού | -ιών} **1**. κάθε άγριο ζώο, θηρίο: *κυνηγημένο | πληγωμένο* - 2. άγριο ζώο ως θήραμα 3. (μτφ.) άνθρωπος ακοινώνητος, απολίτιστος ή δύστροπος: δεν κάνει *χωριό με άνθρωπο, σωστό* ~! — (υποκ.) αγριμάκι (το).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγρίμινκ *άγρίμαιον*< μτγν. *άγριμαϊον,* ουδ. τού επιθ. *άγριμαϊος* < *άγριμος* < αρχ. *άγρα. Ο* τ. *αγρίμι* προέρχεται από τον πληθ. *άγρίμαια* με συνίζηση: *άγρίμαια* > *αγρίμια* > *αγρίμι].*

αγριμοκυνηγός (ο) ο κυνηγός που κυνηγά άγρια ζώα, αγρίμια ΣΥΝ. αγριμολόγος.

αγριμολόγός (ο) (σπάν.) ο αγριμοκυνηγός (βλ.λ.).

Α**γρίν**ιο (το) {Αγρινίου} πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Αιτωλοακαρνανίας. — Αγρινιώτης (ο), **Αγρινι**ώτισσ**α** (η), αγρινιώτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αγρίνιονκ Αγραϊοι,* αρχ. αιτωλικός λαός, που πήρε το όνομα του είτε από το *άγρα* (οπότε *Αγραϊοι* = αγρευτές, κυνηγοί) είτε από το *αγρός* (οπότε *Αγραϊοι* = αγρότες, άνθρωποι τής γης). Η πόλη καταστράφηκε ολοκληρωτικά το 314 π.**Χ**. και κατά τον 13ο αι. **μ.Χ**. εμφανίστηκε στην περιοχή ένας οικισμός ονόματι *Βραχώρι* (< **Βλα-χώρι* < **Βλαχοχώρι* < *Βλοχοχώρι* «χωριό τού οποίου οι κάτοικοι κατάγονται από τον Βλοχό τής Θεσσαλίας»). Το 1835, μετά την ίδρυση τού ελλην. κράτους, το Βραχώρι ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *Αγρίνιο].*

άγριο- κ. **αγρι**ό- κ. **αγρι**- [αρχ.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: 1. (α) (για ζώο) ότι δεν είναι εξημερωμένο: *αγριο-κάτσικο, αγριο-πε-ρίστερο* (β) ότι (κάτι) προέρχεται από μη εξημερωμένο είδος: *αγριό-μελο* (γ) (για φυτό) ότι είναι αυτοφυές (όχι καλλιεργημένο) ή ότι δεν καλλιεργείται: *αγριο-ράδικο, αγριο-κέρασο, αγριο-συκιά, αγριο-λού-λουδο, αγριό-χορτο* 2. (μτφ.) (α) δυστροπία, έλλειψη καλλιέργειας ή αγένεια: *αγρι-άνθρωπος, αγριο-κόριτσο* (β) (εμφατ.) αγριάδα και βλο-συρότητα: *αγριό-φατσα, αγριο-μάτης, αγριο-κοιτάζω, αγριο-μιλώ* 3. ότι (κάτι) έχει μεγάλη ένταση και είναι ενοχλητικό: *αγριο-φωνάρα, αγριό-πονος, αγριο-βόρι* 4. (α) ότι (κάτι, συνήθ. τόπος) έχει τα χαρακτηριστικά τού απότομου και τού αφιλόξενου: *αγριό-τοπος* (β) ότι (κάτι) είναι τραχύ: *αγριό-μαλλο.*

αγριθβόρι (το) {δυσχρ. αγριοβορ-ιού | -ιών} βόρειος άνεμος, ψυχρός και δυνατός.

αγριόγατα (η) {σπάν. αγριόγατων}, **αγριόγατ**ος (ο) (σημ. 1) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που μοιάζει **με** την κατοικίδια γάτα, αλλά **έχ**ει μακρύτερα πόδια, μεγαλύτερο και πλατύτερο κεφάλι και κοντύτερη ουρά, μακρύ τρίχωμα σταχτοκίτρννο **με** σκούρες ραβδώσεις στο σώμα και μαύρους δακτυλίους στην ουρά' **έχ**ει άγρια ένστικτα και **δε**ν εξημερώνεται **2.** γάτα αρχικώς κατοικίδια, η οποία απομακρύνθηκε από τους ανθρώπους και ζει **σε** άγρια κατάσταση **3**. (μτφ.) επιθετική, ατίθαση γυναίκα.

αγριογούρουνο (το) [μεσν.] (κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) ο αγριόχοιρος (βλ.λ.).

αγριοκάτσικο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** ο αί-γαγρος (βλ.λ.) **2**. (μτφ.) ο ζωηρός και ατίθασος άνθρωπος.

αγριοκοιτάζω ρ. μετβ. {αγριοκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1**. κοιτάζω άγρια, βλοσυρά (κάποιον) ΣΥΝ. αγριοβλέπω, αγριοθωρώ **2**. (μτφ.) απειλώ. Επίσης αγριοκοιτώ (κ. -άω) {-άς...}. — **αγ**ριοκο**ίταγμα** (το).

αγριολούλουδο (το) λουλούδι άγριου φυτού, αυτοφυές σε αγρούς, δάση, λιβάδια κ.λπ.

άγριος, -α, -ο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | (λόγ.) -ίων, (λόγ.) -ίους} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί την παρέμβαση τού ανθρώπου: ~ *ζώο | θηρίο* (μη εξημερωμένο) || ~ *φυτά* (αυτοφυή, που δεν προέρχονται από καλλιέργεια) || ~ *μέλι | καρπός* (από αυτοφυή φυτά) || - *βλάστηση | φύση* (από αυτοφυή φυτά, πυκνή και αδιαπέραστη) || ~ *περιοχές | τόποι* (άγονοι, χέρσοι ή ακατοίκητοι) ΦΡ. ***ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα*** για πρόσωπα που η εμφάνιση τους σε ξένο ή νέο χώρο συνοδεύεται από αναστάτωση, παράλογες απαιτήσεις και διεκδικήσεις, σαν να ήταν εκεί από παλιά: *ήρθαν οι καινούργιοι στο γραφείο και άρχισαν να αμφισβητούν τον τρόπο δουλειάς και να υποδεικνύουν και από πάνω τι πρέπει να κάνουμε· ~!* 2. (α) αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί, που ζει στη φύση, χωρίς τεχνολογική πρόοδο: ~ *φυλές | λαοί | ζωή* ΣΥΝ. πρωτόγονος, απολίτιστος (β) αυτός που δεν ταιριάζει **σε** πολιτισμένο άνθρωπο, που θυμίζει **ή** προέρχεται από απολίτιστους ανθρώπους: ~ *μουσική | διασκέδαση | συμπεριφορά* (γ) (μειωτ. το αρσ. ως ουσ., συνήθ. στον πληθ.) οι ιθαγενείς κάτοικοι μιας ηπείρου, ιδιαίτ. οι φυλές τής Αφρικής και τής Αμερικής: *οι πρώτοι εξερευνητές ζούσαν με τον φόβο των αγρίων και των θηρίων* ΦΡ. ***ιστορίες για αγρίους*** παράλογα, απίστευτα πράγματα, που δεν ταιριάζουν σε λογικούς και πολιτισμένους ανθρώπους **3**. αυτός που εμπνέει φόβο: ~ *ματιά | πολεμιστής | χαρακτηριστικά* || ~ *πρόσωπο* (τραχύ και ατημέλητο) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα, ένταση, επιθετικότητα: ~ *επίθεση | ζυλοδαρμός | συμπεριφορά | λογομαχία* || ~ *εκμετάλλευση* (χωρίς έλεος, ασύδοτη) || ~ *δολοφονία* (απάνθρωπη, σκληρή) || ~ *εποχές* (βίαιες, σκληρές) | *διαθέσεις*- ΦΡ. ***(παίρνω κάποιον) με το άγριο*** (συμπεριφέρομαι σε κάποιον) με τρόπο επιθετικό, σκληρό ΑΝΤ. (παίρνω κάποιον) **με** το καλό, **με** το μαλακό **5.** (εκφραστ.) αυτός που περιέχει εμπόδια, κινδύνους, δυσμενής: ~ *καιρός* (κακο-καιρία) || ~ *θάλασσα* (τρικυμιώδης) || ~ *περιπέτειες | συνθήκες* 6. αυτός που έχει τα γνωρίσματα τού πρωτόγονου ενστίκτου, πρωτόγνωρος: ~ *χαρά | συναίσθημα | ηδονή* 7. αυτός που είναι τραχύς στην αφή: ~ *επιφάνεια | μαλλιά* ΑΝΤ. λείος, απαλός 8. (για διάστημα τής ημέρας, ώρα) προχωρημένος, πολύ νωρίς ή πολύ αργά: ~ *μεσάνυχτα | χαράματα.* — **άγρι**α επίρρ. (βλ. κ. λ. *αγρίως).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγρός* (βλ.λ.)].

άγριος - αγρόίκος - άγρυπνος. **Η** ζωή στους αγρούς, στα χωράφια, που όσο παλαιότερα πάμε τόσο σκληρότερη ήταν, έδωσε λαβή σε σειρά παραγώγων λέξεων, οι οποίες συνδέονται **με** την έννοια και τις ιδιότητες τού αγρού. Έτσι, **άγρ-ιος** είναι αρχικά «ο των αγρών, αυτός που ζει **ή** ανήκει στους αγρούς». **Η** σημ. «τραχύς, σκληρός» για ανθρώπους **ή** και «επιθετικός» για ζώα απορρέουν από ιδιότητες τής ζωής στους αγρούς, ενώ είναι πιθανή και κάποια παρε-τυμολογική επίδραση τού *άγρα.* Συναφής είναι και η σημ. τού **αγροίκος** (αρχ. *άγροικος),* που πρώτα σήμανε «αυτόν που ζει στους αγρούς», για να περάσει μετά στη σημ. τού «άξεστος, χωρίς καλούς τρόπους, αγενής». Παράλληλες σημασιολ. εξελίξεις παρατηρούνται και σε λέξεις, όπως το χωριάτης (αυτός που ζει στο χωριό > ο άξεστος, ακαλλιέργητος σε τρόπους) **ή** το αγγλ. **rustic** (< λατ. rusticus «αγροτικός»), που έχει και τη σημ. «άξεστος». Το άγρυπνος, αντιθέτως, ακολούθησε εύσημη σημασιολ. εξέλιξη, αφού από τη σημ. «αυτός που κοιμάται έξω στους αγρούς, που εύκολα ξυπνάει **ή** που **δε**ν κοιμάται (ξαγρυπνά), για **να** φυλάει» πέρασε στη σημ. «ξάγρυπνος, **εν** εγρηγόρσει, σε κατάσταση ετοιμότητας».

αγριότητα (η) [αρχ.] {αγριοτήτων} **1.** η έλλειψη εξημέρωσης: η ~ των ζώων τής *ζούγκλας* ΑΝΤ. ημερότητα 2. (μτφ.) αγριάδα, έκφραση επιθετικότητας, σκληρότητας: η ~ τής *φωνής | τού βλέμματος* 3. (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση σκληρότητας, απανθρωπιάς: *οι ~ των Ναζί κατά τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο* ΣΥΝ. ωμότητα, θηριωδία, κτηνωδία.

αγριοφωνά**ρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η δυνατή και δυσάρεστη φωνή: *μας ξύπνησε νυχτιάτικα με τις ~ του!* ΣΥΝ. γκάρισμα.

αγριόχοιρος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -οίρου | -ων κ. -οίρων, -ους κ. -οίρους} (κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) άγριο, παχύδερμο θηλαστικό, από το οποίο προέρχεται ο κατοικίδιος χοίρος· το γνωστότερο είδος του έχει σκληρό τρίχωμα και χαυλιόδοντες ΣΥΝ. κάπρος (καθημ.) αγριογούρουνο.

αγριωπός, -ή, -ό αυτός που έχει άγρια όψη, βλοσυρός: ~ *πρόσωπο* ΣΥΝ. τραχύς, άγριος, απειλητικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άγριος* + *-ωπός* (βλ.λ.)].

αγρίως επίρρ. [αρχ.] (εμφατ.-εκφραστ.) πολύ έντονα, διαρκώς και ασύστολα, κατά τρόπο απροκάλυπτο: *κατέκλεβε ~ την εταιρεία || κοροϊδεύω | εξυβρίζω | κλέβω κάποιον ~.*

άγρια - **αγρίως.** Όπως και στην περίπτωση άλλων επιρρημάτων (πβ. *απλά - απλώς, έκτακτα - εκτάκτως, αδιάκριτα - αδιακρίτως* κ.ά.), οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικώς: άγρια = **με** αγριότητα, με επιθετικότητα *(«μας κοίταξε άγρια», «αντιδρά πολύ άγρια»),* ενώ αγρίως = συστηματικά, ασύστολα, προκλητικά, πολύ («μας *εμπαίζει | κοροϊδεύει αγρίως», «κλέβουν αγρίως»).* Το *άγρια* δηλ. χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, ενώ το *αγρίως* μεταφορικά και **με** επιτατική σημασία.

αγροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ζει στους αγρούς. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αγρός* + *-δίαιτος* < *δίαιτα* (βλ.λ.), πβ. κ. *λιτο-δίαιτος].*

αγροδικείο (το) το αγροτικό πταισματοδικείο.

αγροδοσία (η) [1854] {αγροδοσιών} ΝΟΜ. η εκμίσθωση από αγροδότη (βλ.λ.) αγροτικής εκτάσεως σε αγρολήπτη (βλ.λ.) (πβ. *αγροληψία).*

αγροδότης (ο) [1840] (αγροδοτών) ΝΟΜ. ιδιοκτήτης αγροτικής έκτασης ο οποίος την εκμισθώνει σε αγρολήπτη (βλ.λ.) **με** ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής. — αγροδοτικός, -ή, -ό [1840].

αγροζημία (η) [1890] (αγροζημιών) ΝΟΜ. γενική ονομασία ποικίλων μορφών αγροτικών αδικημάτων εις βάρος κινητής **ή** ακίνητης αγρο-

άγριο- κ. αγριό- κ. αγρι- ***α' συνθετικό***

αγρι-άμπελο (το)	**αγριο-θάμνος (ο)**	**αγριο-κύμινο (το)**	**αγριο-πετεινός (το)**	**αγριο-συκιά (η)**
αγρι-απιδιά (η)	**αγριο-καίρι (το)**	**αγριο-κυπαρίσσι (το)**	**αγριο-πευκο (το)**	**αγριό-συκο (το)**
αγρι-αχλαδιά (η)	**αγριό-καιρος (ο)**	**αγριο-λάχανο (το)**	**αγριο-πλάτανος (ο)**	**αγριό-τοττος (ο)**
αγριο-βαλανιδιά (η)	**αγριο-καρυδια (η)**	**αγριο-μάραθο (το)**	**αγριό-πονος (ο)**	**αγριό-τουρκος (ο)**
αγριο-βερικοκιά (η)	**αγριο-κερασιά** (η)	**αγριο-μέλισσα (η)**	**αγριο-πούλι (το)**	**αγριό-τραγος (ο)**
αγριο-βιολέτα (η)	**αγριο-κέρασο (το)**	**αγριό-μελο (το)**	**αγριο-πρασιά (η)**	**αγριο-τριανταφυλλιά (η)**
αγριο-βλάσταρο (το)	**αγριό-κλαρο (το)**	**αγριο-μηλιά (η)**	**αγριό-πρασο (το)**	**αγριο-τριαντάφυλλο (το)**
αγριο-βότανο (το)	**αγριο-κόκορας (ο)**	**αγριο-μιλώ ρ.**	**αγριο-πρόσωπος, -η, -ο**	**αγριο-τσουκνίδα (η)**
αγριό-βρουβα (η)	**αγριο-κόριτσο (το)**	**αγριο-μούλαρο (το)**	**αγριο-ράδικο (το)**	**αγριό-φατσα (η)**
αγριό-γαλος (ο)	**αγριό-κοτα (η)**	**αγριο-μούρης (ο)**	**αγριο-ρωδακινιά (η)**	**αγριο-φοράδα (η)**
αγριό-γιδα (η)	**αγριο-κούκκι (το)**	**αγριό-μουτρο (το)**	**αγριο-σέλινο (το)**	**αγριο-φράουλα (η)**
αγριό-γιδο (το)	**αγριο-κουμαριά (η)**	**αγριό-ξυλο (το)**	**αγριο-σέσκουλο (το)**	**αγριο-χελίδονο (το)**
αγριο-γυναίκα (η)	**αγριο-κούνελο (το)**	**αγριο-παίρνω ρ.**	**αγριό-σκυλο (το)**	**αγριό-χορτο (το)**
αγριο-δάφνη (η)	**αγριό-κρινο (το)**	**αγριό-παπια (η)**	**αγριο-σπανάκι (το)**	
αγριο-δυόσμος (ο)	**αγριο-κυδωνιά (η)**	**αγριο-περίστερο (το)**	**αγριο-σταφίδα (η)**	

τικής ιδιοκτησίας (κλοπή, υπεξαίρεση, φθορά, φθορά διά ζώων).

αγροικία (η) [αρχ.] {αγροικιών} σπίτι σε αγρόκτημα.

αγροίκος (ο), (σπάν.) **αγροίκα** (η) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τραχύτητα, βαναυσότητα, που στερείται καλλιέργειας και ευγένειας ΣΥΝ. ακαλλιέργητος, άξεστος, τραχύς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγροϊκος* | *άγροικος* «ο κάτοικων στην ύπαιθρο, αγρότης» < *αγρός* + *οίκος*. Η λ. στους μεσαιωνικούς χρόνους σήμαινε «απλοϊκός, αφελής», ενώ η έννοια «αγενής, άξεστος» αποτελεί νεότ. σημασιολ. εξέλιξη].

αγροικώ ρ. → γροικώ

αγροκαλλιέργεια (η) (εσφαλμ. *αγροτοκαλλιέργεια)* {αγροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια των αγρών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. agriculture].

αγροκήπιο (το) [μτγν.] {αγροκηπί-ου | -ων} αγροτική έκταση υποδειγματικής καλλιέργειας φυτών και εκτροφής ζώων για τη βελτίωση τής ποιότητας και τής ποσότητας τής παραγωγής τους.

αγρόκτη**μα** (το) {αγροκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} έκταση με γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και ενδεχομένως αγροικία ΣΥΝ. φάρμα. — αγροκτηματίας [1892] κ. (σπάν.) αγροκτήμονας (ο) [1894].

αγρολήπτης (ο) [1851] {αγρολητών} ΝΟΜ. γεωργός που καλλιεργεί μισθωμένο κτήμα και καταβάλλει ως ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής (βλ. κ. λ. *αγροδότης)*. — αγρολητικός, -ή, -ό [1851].

αγρολή**ψία** (η) [1851] {αγρολησιών} ΝΟΜ. (παλαιότ.) **1**. σύστημα εκμεταλλεύσεως αγροτικών κτημάτων, κατά το οποίο όσοι μετέτρεπαν ξένους χερσότοπους σε φυτείες, καρπώνονταν από κοινού με τους ιδιοκτήτες την παραγωγή 2. *επίμορτη αγρολήψία* σύμβαση μίσθωσης αγροτικού κτήματος με την οποία ο εκμισθωτής (γαιοκτήμονας) παραχωρεί τη χρήση και την κάρπωση τού μισθίου αγροκτήματος, ενώ ο μισθωτής (αγρολήπτης) καταβάλλει μίσθωμα που συνίσταται σε ποσοστό επί των καρπών που θα παραχθούν (βλ. κ. λ. *αγροδοσία)*.

αγρομίσθωση (η) [1851] {-ης κ. -ωσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η μίσθωση αγροκτήματος.

αγρονομείο (το) 1.ΝΟΜ. περιοχή (συνήθ. η περιφέρεια τού ειρηνοδικείου) που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού αγρονόμου 2. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται ο αγρονόμος.

αγρονομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των νομοθετικών διατάξεων που διέπουν τα σχετικά μ' την καλλιέργεια των αγρών κώδικας αγροτικής νομολογίας 2. το σύνολο των αγρονόμων ως σώμα: *θα 'χει φασαρίες με την* ~ 3. η ποπτεία και διαχείριση αγροτικών κτημάτων 4. η επιστημονική εξέταση των όρων τής καλλιέργειας τής γης για καλύτερη παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. — αγρονομικός, -ή, -ό [1828].

αγρονό**μος** (ο/η) 1. υπάλληλος τής αγροφυλακής, που εποπτεύει την εφαρμογή και την τήρηση των αγρονομικών διατάξεων 2. επιστήμονας που μελετά το αντικείμενο τής αγρονομίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αγρός* + *νόμος* < *νέμω*. Ήδη στην Αρχ. οι *αγρονόμοι* ήταν υπεύθυνοι για τη διασφάλιση τής τάξεως στις αγροτικές περιοχές].

αγρός (ο) έκταση καλλιεργήσιμης γης, κυρ. για δημητριακά· χωράφι ΣΥΝ. κτήμα, γη· ΦΡ. (α) *αγρόν ηγόρασα* | *ηγόραζα (άγρόν ήγόρασα,* Κ.Δ. Λουκ. 14, 18) (i) για κάποιον που αδυνατεί να ξεχωρίσει το ουσιώδες από το επουσιώδες, με αποτέλεσμα να αδιαφορεί για κάτι σημαντικό, ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα (ii) αδιαφορώ (για κάτι): *πόσες φορές δεν του έγινε σύσταση να είναι πιο προσεκτικός, αλλ' αυτός αγρόν ηγόραζε* (β) *αγρός αίματος* για αγορά με χρήματα άνομης προέλευσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγγενές προς λατ. ager, σανσκρ. ajrah, αρμ. art, γερμ. Acker, αγγλ. acre «έικερ, μονάδα μετρήσεως επιφανείας». Αν η αρχική σημ. τής λ. *αγρός* ήταν «ακαλλιέργητο χωράφι, τόπος βοσκής», τότε η συγγένεια προς το *άγω* «οδηγώ» (ενν. τα ποίμνια) πρέπει να θεωρείται πιθανή (θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παράγωγο του: *αγ-ω* - *άγ-ρός)*. Η λ. *αγρός* απαντά ως α' συνθ. στα *αγρ-υπνος, άγρ-οῖκος, άγρ-αυλος* κ.ά.].

αγρόν α**γοράζ**ει - αγρός αίματος. Δύο φράσεις με τη λ. *αγρός* έχουν περάσει από την Κ.Δ. στην καθημ. γλώσσα: το *αγρόν ηγόρασα* (Λουκ. 14,18) και λιγότερο το *αγρός αίματος* (Ματθ. 27, 8). Το α' έχει προέλθει από τον χαρακτηριστικό τύπο αδιάφορου και ελαφρόμυαλου ανθρώπου, που, ενώ (κατά την παραβολή τού Χριστού) προσκαλείται τιμητικά στη σημαντική, για την εποχή εκείνη, γιορτή τού γάμου, αυτός προτιμά να πάει να δει το χωράφι που αγόρασε, πράγμα που -υπονοείται- μπορεί να κάνει οποιαδήποτε άλλη ώρα. Λέγεται έτσι για ανθρώπους που αδιαφορούν για κάτι σημαντικό και ασχολούνται με ασήμαντα, επειδή δεν είναι σε θέση να κρίνουν τι είναι σημαντικό και άξιο προσοχής και τι ασήμαντο και επουσιώδες. Με το ίδιο νόημα χρησιμοποιείται και η παροιμία: *«άφησε τον γάμο, να πάει για πουρνάρια»*. Η φράση στην Κ.Δ. είναι *«άγρόν ηγόρασα και έχω ανάγκην έξελθεῖν καὶ ἴδεῖν αὐτόν»*. Από αυτήν λέμε για κάποιον *«αγρόν ηγόρασε»* ή *«αγρόν ηγόραζε»* ή (για το παρόν) *«αγρόν αγοράζει»* (οι φράσεις *«αγρόν ηγοράζει»* ή ακόμη και *«υγρόν αγόραζε»* προέρχονται προφανώς από παρανόηση).
Η φράση *«αγρός αίματος»* (ή «αγρός *τού κεραμέως»)* προέρχεται από το χωράφι που αγοράστηκε από τους αρχιερείς με τα χρήματα (τριάκοντα αργύρια) που επέστρεψε ο Ιούδας, όταν μετάνιωσε για την ατιμία τής προδοσίας τού Ιησού. Με τα χρήματα αυτά αγοράστηκε το χωράφι κάποιου κεραμοποιού, που ως προϊόν προδοσίας και φόνου (τού Ιησού) επονομάστηκε *«αγρός (ή χωρίον) αίματος»* (μετάφραση τού αραμαϊκού *ακελδαμά)*. Η φράση *«αγρός αίματος»* λέγεται (σε λογιότερο ύφος) για προϊόντα ατιμίας, παρανομίας ή άνομης συναλλαγής. Η φράση στο Ευαγγέλιο είναι: *Διό εκλήθη ὁ ἀγρας εκείνος ἀγρας αἱματος* έως *τής σήμερον*.

αγροτεμάχιο (το) {αγροτεμαχί-ου | -ων} 1. κομμάτι χωραφιού, αγροτική έκταση 2. τμήμα αγροτικής έκτασης, που πωλείται ή χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως οικόπεδο, οικόπεδο «εκτός σχεδίου».

αγροτεχνική (η) {χωρ. πληθ.} η εφαρμογή τεχνικών μεθόδων στις αγροκαλλιέργειες.

αγρότης (ο) [αρχ.] {αγροτών}, **αγρότισσα** (η) {αγροτισσών} πρόσωπο που ζει στην ύπαιθρο και ασχολείται επαγγελματικά με την καλλιέργεια των αγρών ΣΥΝ. γεωργός, χωρικός, καλλιεργητής.

αγροτιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. (περίληπτ.) το σύνολο των αγροτών 2. (στην αριστερή φρασεολογία) η αγροτική τάξη (πβ. λ. *εργατιά, προσφυγιά): οι αγώνες τής* ~ || *περήφανη* | *φτωχή* ~.

αγροτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγρότες: ~ *κόσμος* | *ιατρείο* | *περιφέρεια* | *οικονομία* | *δρόμος* | *οικισμός* | *αποκατάσταση* | *επανάσταση* | *κίνημα* | *συνδικαλισμός* | *Τράπεζα* | *ασφάλιση* | *σύνταξη* | *ανάπτυξη* | *μεταρρύθμιση* | *αδικήματα* | *χρέη* | *εργαλεία* | *προϊόντα* | *φυλακές* | *συνεταιρισμός* | *επιμελητήριο* | *σύλλογος* ΣΥΝ. γεωργικός, χωριάτικος 2. (α) *αγροτικό ζήτημα* το πρόβλημα τής δίκαιης κατανομής και ανακατανομής των αγροτικών γαιών (β) *αγροτικός γιατρός* γιατρός διορισμένος σε χωριό, κωμόπολη ή επαρχιακή πόλη για ορισμένο χρονικό διάστημα 3. *αγροτικό* (το) (α) η υποχρεωτική υπηρεσία νέων ιατρών σε αγροτικές περιοχές: *κάνω το* ~ *μου* (β) κάθε ημιφορτηγό για αγροτικές εργασίες. [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ασήμαντος, τιποτένιος», < αρχ. *αγρότης*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αγροτικό ζήτημα* (πβ. γαλλ. question agraire), *αγροτική οικονομία* (πβ. γαλλ. économie rurale), *αγροτικά προϊόντα* (πβ. αγγλ. agricultural products) κ.ά.].

αγροτοβιομηχανία (η) {αγροτο-βιομηχανιών} (εσφαλμ. *αγροβιομηχανία)* η βιομηχανία επεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων. — αγροτοβιομηχανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < *αγρότης* (όχι *αγρός)* + *βιομηχανία]*.

αγροτο**εργ**άτης (ο) {αγροτοεργατών}, **αγροτοεργ**άτρια (η) {αγροτοεργατριών} εργάτης σε αγροτικές εργασίες. — αγροτοεργατι-κός, -ή, -ό.

αγροτό**παιδ**ο (το) παιδί αγροτικής οικογένειας.

αγροτο**παραγωγός** (ο/η) παραγωγός αγροτικών προϊόντων.

αγροτο**πατέρας** (ο) (κακόσ.) ο αγρότης συνδικαλιστής που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των αγροτών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — αγροτοπατερισμός (ο).

αγροτοσπιτο (το) σπίτι στο οποίο μένουν αγρότες, βρίσκεται σε αγροτική περιοχή ή μοιάζει με αγροτικό (πβ. λ. *εργατόσπιτο)*.

αγρο)το)του**ρισμ**ός (ο) οργανωμένη τουριστική δραστηριότητα, κατά την οποία εξασφαλίζεται στους τουρίστες η δωρεάν διαμονή σε αγρόκτημα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή τους στις αγροτικές δραστηριότητες (πβ. λ. *οικοτουρισμός)* ή που οργανώνεται με σκοπό να επισκεφθούν και να παρακολουθήσουν οι επισκέπτες έκθεση αγροτικών προϊόντων. — αγρο)το)τουριστικός, -ή, -ό.

αγροφυλ**ακή** (η) [1833] **1.** η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με την προστασία τής αγροτικής γης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων τής αγροφυλακής. — αγροφύλακας (ο) [μτγν.].

σγροχημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή χημικών τα οποία χρησιμοποιούνται στις αγροκαλλιέργειες: *«οι ~ κολοσσοί παρακάμπτουν τις αντιδράσεις των παραγωγών»* (εφημ.) || (ως ουσ.) *επιχειρήσεις αγροχημικών και εφοδίων*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. agrochemical].

αγρυπ**νία** κ. (λαϊκ.) **αγρύπνια** (σημ. 1) (η) (αγρυπνιών) **1.** αϋπνία, εκούσια ή ακούσια αποχή από τον ύπνο ή στέρηση τού ύπνου ΣΥΝ. ξαγρύπνημα, εγρήγορση, (λαϊκ.) νυχτέρι 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η ολονύκτια ακολουθία, που συνήθ. τελείται την παραμονή μεγάλων εορτών ή εκτάκτων περιστάσεων ΣΥΝ. ολονυχτία (β) ο προσωπικός κανόνας τού μοναχού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άγρυπνος*. Η αρχ. σημ. περιελάμβανε ακόμη το χρονικό διάστημα τής βάρδιας ενός φρουρού, ιδίως τη νύχτα, ο τύπος *αγρύπνια* προέρχεται από το *αγρυπνώ* (υποχωρητ.)].

άγρυπνος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κοιμήθηκε (εκούσια ή ακούσια): *έμεινε άγρυπνη όλη νύχτα από την αγωνία της* ΣΥΝ. ξύπνιος, άυπνος 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ προσεκτικός, που βρίσκεται σε ετοιμότητα, εναργής: *δεκαετίες τώρα οι ακριτικοί πληθυσμοί είναι ~ φρουροί των συνόρων*. — άγρυπνα επίρρ. ΙΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο κοιμώμενος στους αγρούς, δηλ. αυτός που κοιμάται ελάχιστα ή ξαγρυπνά», < *αγρός* + *ὕπνος]*.

αγρυπνώ ρ. αμετβ. {αγρυπν-είς κ. -άς... | αγρύπνησα} **1.** μένω άυπνος, ξενυχτώ ΣΥΝ. ξαγρυπνώ, κάνω νυχτέρι **2.** (μτφ.) προσέχω, επιτηρώ, βρίσκομαι σε ετοιμότητα ΣΥΝ. επαγρυπνώ, είμαι σε εγρήγορση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγρυπνώ (-έω)* < *άγρυπνος]*.

αγρω**νύμ**ιο (το) {αγρωνυμί-ου | -ων} όνομα που δηλώνει αγρό ή αγροτική τοποθεσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωνύμιο*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ,, < αγγλ. agronym, < *αγρός* + *-ωνύμιο* < *δνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα]*.

άγρωστη (η) {-ης κ. (λόγ.) -ώστιδος | -ίδων) αυτοφυές φυτό των αγρών αλλιώς *αγριάδα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. agrostis) < αρχ. *άγρωστις*, θηλ. τού *άγρώστης* «αγρότης - κυνηγός» < *άγρα]*.

αγρω**στώδ**η (τα) [1835] {αγρωστωδών} ΒΟΤ. τάξη φυτών στην οποία περιλαμβάνονται τα σιτηρά και άλλα είδη για τη βοσκή ζώων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graminées].

αγυιά (η) (λόγ.) ο στενός δρόμος, το σοκάκι· (συνήθ. ειρων.) ΦΡ. *ανά **rat; οδούς και τας ρύμας | τας αγυιάς*** (ἀνά τάς *οδούς και τά ρύμας | τάς αγυιάς)* (ενν. περιφέρεται) στους δρόμους και στα σοκάκια, γυρίζει παντού.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγυιά* (ενν. οδός), πιθ. μτχ. παρακ. τού άγω «οδηγώ» χωρίς αναδιπλασιασμό· πβ. λ. *άγουσα.* Η λ. ᵉπαν'ᵉν'ᵉργοποιήθηκε από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας τον 19ο αι., για να αντικαταστήσει το τουρκικό *σοκάκι]*. **αγυιόπαις** (ο) [1873] {αγυιόπ-αιδος | -αίδων) (λόγ.) παιδί τού δρόμου, αλητόπαιδο. Επίσης **αγυιόπαιδο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγυια* «δρόμος» + *παις* «παιδί». Η λ. χρησιμοποιήθηκε με παρετυμολ. και σημασιολ. επίδραση τού *άγιος]*. **αγύμναστος**, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γυμνάστηκε, που δεν ασκήθηκε σωματικά: ~ σώμα | μύες | *πόδια* 2. μη εξασκημένος, αδέξιος, άπειρος: ~ *μνήμη* · **3**. ΣΤΡΑΤ. αυτός που δεν εκπλήρωσε τη στρατιωτική του θητεία ή δεν συμπλήρωσε τη βασική του εκπαίδευση. — αγυμνασια (η) [αρχ.] (σημ. 1, 2). **αγύριστος**, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που δεν επιστρέφεται ή δεν πρόκειται να επιστραφεί' ΦΡ. (α) ***δανεικά κι αγύριστα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτά που δανείζει κανείς, παύει να τα θεωρεί δικά του, μια και δεν πρόκειται να του επιστραφούν (β) ***αγύριστο κεφάλι*** (ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν πείθεται με τίποτα ΣΥΝ. ισχυρογνώμων, πεισματάρης, αμετάπειστος, αρβανίτικο κεφάλι 2. (οικ.) ***αγύριστος*** (ενν. *τόπος)* (ο) ο τόπος από όπου δεν επιστρέφει κανείς, ο Αδης· κυρ. στη ΦΡ. στον ***αγύριστο!*** (ενν. να *πας)* να φύγεις, να χαθείς: *Ας πάει ~! Δεν θέλω να τη βλέπω!* || άντε ~! ΣΥΝ. στον διάολο. **αγύρτης** (ο) {αγυρτών}, **αγύρτισσα** (η) {αγυρτισσών} 1. πρόσωπο που ξεγελά και εξαπατά τους άλλους ΣΥΝ. απατεώνας, ψευδολόγος, κατεργάρης, ψεύτης 2. πρόσωπο που επικαλείται ιατρικές γνώσεις ή ικανότητες που δεν έχει ΣΥΝ. ψευτογιατρός, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — αγυρτεια (η) [μτγν.], αγύρτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άγείρω* «συγκεντρώνω». Οι αρχ. *ἀγύρται* καλούσαν τους πιστούς σε λατρευτικές συνάξεις *(ἀγερμούς),* όπου διενεργούσαν εράνους τροφίμων και χρημάτων χάριν των θεών. Από τη συνήθεια τους να περιπλανώνται και να επιχειρούν ψευτοθεραπείες, μαγγανείες και άλλα τεχνάσματα, προήλθε ήδη στην Αρχαία η σημ. «αλήτης, απατεώνας». Βλ. κ. λ. *αγορά]*. άγυρτός, -η, -ο → άγειρτος
αγχέμαχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που μάχεται από κοντά, σώμα με σώμα ή ο κατάλληλος για μάχες εκ τού συστάδην: ~ *όπλα* ΑΝΤ. εκη βόλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *άγχι* «πλησίον» + μάχη. Το φωνήεν -ε- *(ἀγχ-έ-μα-χος)* κατά το αντίθ. *τηλέ-μαχος]*.
αγχι- κ. **άγχι**- λεξικό πρόθημα αρχαιοπρεπών λέξεων, που σημαίνει «κοντά, εύκολα, πολύ», πβ. λ. *αγχέμαχος* «μαχόμενος εκ τού συστάδην», *Αγχί-αλος* «παραθαλάσσιος», *αγχί-νους* «ευφυής» κ.ά. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. < *άγχι* «κοντά, εύκολα» και με επιτατική σημ. «πολύ». Η λ. συνδ. με το ρ. *ἄγχω* (βλ. λ. *ἄγχος)* είτε ως κατάλοιπο αρχαιότατης τοπικής πτώσεως είτε με επιρρ. καταληκτικό επίθημα -ί (πβ. άμφ-ί, *περ-ί)]*. αγχίνοια (η) [αρχ.] (χωρ. πληθ.} η οξεία αντίληψη, η ευστροφία, η
εξυπνάδα. αγχίνους, -ους, -ουν {αγχίν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευστροφία, ετοιμότητα πνεύματος, γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. έξυπνος, οξύνους, τετραπέρατος, ευφυής, εύστροφος· ΦΡ. ***μνήμη αγχίνους*** το μνημονικό τέχνασμα τής ανάκλησης στη μνήμη ενός στοιχείου (αριθμού, ονόματος κ.λπ.) με τη βοήθεια άλλου ευκολότερα ανακλητού, με το οποίο έχει κοινά εξωτερικά στοιχεία, λ.χ. *για να θυμάται κανείς τη χρονολογία τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), θυμάται την ακολουθία 7, 8, 9.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ. *άγχι + νους.* Βλ. κ. λ. *αχχι-]*. **αγχιστεία** (η) (χωρ. πληθ.) η σχέση συγγενείας (που προκύπτει από τον γάμο) με τους συγγενείς τού γαμηλίου συντρόφου σε αντίθεση με τη συγγένεια αίματος (λ.χ. η σχέση συγγενείας με τον κουνιάδο, τον πεθερό(: *συγγενής | συγγένεια εξ αγχιστείας | από αγχιστεία.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στενή, κοντινή συγγένεια», < *άγχιστεύω* < *αγχιστος* < *αγχιστα* «πλησιέστατα», υπερθ. βαθμός τού επιρρ. *άγχι* «πλησίον»]. αγχολυτικός, -ή, -ό (κυρ. για φάρμακα, ουσίες κ.λπ.) αυτός που καταστέλλει ή θεραπεύει το άγχος: ~ *χάπια.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. anxiolytic (νόθο συνθ.) < anxio-(< λατ. anxius «αγχώδης») + -lytic (< λύω)]. άγχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} *έχω* άγχος, αισθάνομαι ψυχολογική πίεση (βλ. κ. λ. *αχχώνω): μην άγχεσαι διαρκώς- θα πάθεις τίποτε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός, όπως και το ρ. *αγχώνομαι.* Και τα δύο πλάστηκαν (υποχωρητ.) από το ουσ. *άγχος* -πιθ. με παρετυμολ. επίδραση τού *μάχομαι, αγκομαχώ* κ.τ.ό,- και όχι από το αρχ. *ἄγχω.* Ομόρρ. *αγχώδης, αγχόνη* κ.ά. Βλ. κ. λ. *ἄγχος]*. αγχόνη (η) {δύσχρ. αγχονών} **1.** η θηλιά τού σχοινιού με το οποίο προκαλείται θάνατος από πνιγμό κατά τον απαγχονισμό ΣΥΝ. βρόχος **2.** (συνεκδ.) η κρεμάλα, η ξύλινη κατασκευή που απολήγει στην αγχόνη **3.** (συνεκδ.) η θανατική ποινή, η εκτέλεση με απαγχονισμό: σε περιμένει η ~! || η *τιμωρία του είναι η* ~ ΣΥΝ. απαγχονισμός, κρέμασμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» + παραγ. επίθ. -όνη, πβ. σφενδόνη, *βελ-όνη, περ-όνη].*

ἄγχος (το) {ἄγχ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} συγκινησιακή κατάσταση (φόβου, αγωνίας, ανασφάλειας κ.λπ.), είτε παροδική και χαμηλής έντασης (οπότε θεωρείται φυσιολογική) είτε επίμονη και μεγάλης έντασης (οπότε θεωρείται παθολογική, λ.χ. ως σύμπτωμα αγχώδους νευρώσεως), η οποία προκύπτει ως εναγώνια αναμονή επικείμενου κακού ή κινδύνου ή δυσάρεστης γενικά κατάστασης και έχει ιδιαίτερες εκδηλώσεις στο σώμα και στη συμπεριφορά (λ.χ. μεταβολές στο αυτόνομο νευρικό σύστημα ή μεγάλη νευρικότητα): έντονο | *μόνιμο* | *φυσιολογικό* | *παθολογικό* | *καθημερινό* | *επαγγελματικό* -1| το ~ του *πολέμου* | *τής ασθένειας* | *των εξετάσεων* | *τής ανεργίας* | *τού χρόνου* || *κατέχομαι* | *καταλαμβάνομαι* | *πνίγομαι από* ~ || ζω υπό το - τής *επιβίωσης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» < I.E. *angh-, πβ. σανσκρ. amhu-, λατ. ango, γαλλ. angoisse «αγωνία» (> αγγλ. anguish), ιταλ. angustia, γερμ. Angst «άγχος, αγωνία», αγγλ. anger «θυμός» κ.ά. Ομόρρ. *αγχώδης, άγχ-όνη* κ.ά. Το ρ. *ἄγχω απαντά συχνά* ως β' συνθ. σε ασθένειες, π.χ. *κυν-άγχη, συν-άγχη* (> συνάχι), *λυκ-άγχη* κ.ά. Η λ. *ἄγχος* είναι νεότερη και πλάστηκε ως απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. anxiété. Βλ. κ. *ἄγχομαι].*

ἄγχος - ἄγχομαι - αγχώνομαι. Από το αρχαίο ρ. ἄγχω «σφίγγω (στον λαιμό), πνίγω, στραγγαλίζω» πλάστηκε το ουσιαστικό ἄγχος για να αποδώσει στα Ελληνικά το αγγλ. anxiety, δηλώνοντας το ψυχικό σφίξιμο, την ψυχική πνιγμονή, την αγωνία, τον φόβο, την (καταπίεση. Από τη λ. *ἄγχος* πλάστηκαν εν συνεχεία τις τελευταίες δεκαετίες τα ρήματα ἄγχομαι και αγχώνομαι «νιώθω ἄγχος» (από όπου και το ενεργ. αγχώνω «προκαλώ ἄγχος»). Ας σημειωθεί ότι τόσο το αρχ. ελλην. *ἄγχω* όσο και το ίδιας σημασίας λατιν. ango (από όπου λατ. επιθ. anxius > ουσ. anxietas > αγγλ. anxiety) ανάγονται σε απώτερη κοινή I.E. p. *angh- που σήμαινε «πνίγω».

αγχώδης, -ης, -ες [1893] {αγχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με το άγχος: ~ *νεύρωση* 2. (για πρόσ.) αυτός που διακατέχεται από άγχος: *είναι πολύ ~ τύπος, ανησυχεί για τα πάντα* ΣΥΝ. αγ-χωτικός.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. anxieux].
αγχώνω ρ. μετβ. {άγχω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ άγχος, φορτίζω συναισθηματικά (κάποιον): μη μου *ζητάς πολλά, με αγχώνεις!* **2.** (με-σοπαθ. ***αγχώνομαι)*** καταλαμβάνομαι, κυριεύομαι από άγχος, ανησυχώ: *άκουσα το πρόγραμμα των εξετάσεων και αγχώθηκα* || *κατέφθα-σε αγχωμένος.* — **αγχωση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ἄγχος.*
αγχωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί άγχος **ή** χαρακτηρίζεται από αγχώδη συμπεριφορά: *δεν μπορώ να δουλέψω μ'αυτόν, είναι πολύ ~.* — αγχωτικά επίρρ.
ἄγω ρ. μετβ. {παρατ. ἤγα, -ες..., αόρ. ἤγαγα κ. (λόγ.) ἤγαγον, -ες, -ε..., να/θα (εισ)αγάγω, -εις..., έχω/είχα αγάγει, παθ. αόρ. ἤχθην, -ης, -η..., μτχ. αχθείς, -είσα, -έν κ. -άχθηκα, (προ)ηγμένος} **1**. (αρχαιοπρ.) οδηγώ, φέρνω, κατευθύνω· (συνηθέστ. μεσοπαθ. ***ἄγομαι)*** οδηγούμαι αναγκαστικά, χωρίς τη θέληση μου: ~ σε *διαπραγματεύσεις* | *σε συμβιβασμό'* ΦΡ. ***ἄγομαι και φέρομαι*** *(ἄγομαι και φέρομαι,* Ομήρ. *Ἰλ.* Ε 484: *οἴον κ' ἠε φέροιεν 'Αχαιοί ἠ κεν ἄγοιεν)* για άβουλο άνθρωπο, που τον κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν: *ἄγεται και φέρεται από τον καθένα* ΣΥΝ. εξαρτώμαι, γίνομαι έρμαιο | μαριονέτα | υποχείριο κάποιου **2**. (για χρόνο) διανύω, διατρέχω: ~ το τριακοστό *έτος τής ηλικίας μου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ag- «οδηγώ», πβ. λατ. ago, σανσκρ. âjati «οδηγεί», γαλλ. agir «πράττω», ιταλ. agire, ισπ. cuidar «σκέπτομαι - προσέχω, φροντίζω» (< λατ. co-agitare), αγγλ. act κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἀγ-ός* «αρχηγός» (πβ. *λοχ-αγός, στρατ-αγός > στρατ-ηγός, ἀρχ-ηγός, ξεν-αγός, οδηγός* κ.ά.), *ἀγ-ωγή, ἀγ-ωγός, ἀγ-ών)ας), ἀγώγι[ον], ἀγ-έλη, ἀγ-ρός,* πιθ. κ. ἀξ-ων *(-ονας), αμ-αξα, ἀξ-ιος* κ.ά.].

ἄγω - αγάγω. Το ρ. ἄγω χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα. Εδώ αξίζει να επισημανθεί η δυσκολία που προκύπτει συνήθ. -και που γεννά συχνά λάθη- στη χρήση κυρ. των τύπων με θα | να (μέλλοντες και υποτακτικές ενεστώτα - αορίστου): πότε λέμε θα *εισάγει* και πότε θα *εισαγάγει*- πότε να *διεξάγουμε* και πότε να *διεξαγάγουμε*-και κοντά στο *έχει παραγάγει* υπάρχει *«έχει παράγει»;* Μνημονικά και πρακτικά, για να αντιμετωπίσουμε τη δυσκολία, αρκεί να θυμούμαστε ότι: οι διπλασιασμένοι τύποι με το αγαγ· χρησιμοποιούνται για πράξη στιγμιαία, συνοπτική, μη επαναλαμβανόμενη («για μία φορά»)· αντιθέτως, οι αδιπλασίαστοι τύποι με το αγ· χρησιμοποιούνται για πράξη συνεχή, συχνή, επαναλαμβανόμενη («για πολλές φορές»). Παραδείγματα: *Η αντιπροσωπία θα **εισάγει** αυτοκίνητα από τη Γερμανία κάθε χρόνο,* αλλά *Η αντιπροσωπία **θα εισαγάγει** αυτοκίνητα από τη Γερμανία μόνο εφέτος -Το Πολυτεχνείο ανέλαβε εφέτος **να διεξαγάγει** μια έρευνα για το περιβάλλον, αλλά Το Υπουργείο ζήτησε από το Πολυτεχνείο να **διεξάγει** συνεχείς έρευνες για το περιβάλλον, που θα χρηματοδοτεί το ίδιο - Ας σημειωθεί ότι το Πολυτεχνείο **έχει διεξαγάγει** ήδη μια τέτοια μεγάλη έρευνα.* Προσοχή! Με τα **έχ**ω | είχα | **θα** έχω χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος: *έχω εισαγάγει, είχε παραγάγει, θα είχες εξαγάγει.* Όπως, αντιθέτως, όταν δεν υπάρχει τίποτε μπροστά από το ρήμα, χρησιμοποιείται πάντοτε ο τύπος αγ**·:** εισάγει *αυτοκίνητα* | *παράγουμε προϊόντα* | *διεξάγουμε ανάκριση* (όχι *εισαγάγει αυτοκίνητα! παραγάγουμε προϊόντα! διεξαγάγουν ανά-*

α- | **αν-** *στερητικό*

κρίση!) Το αγαγ- δεν χρησιμοποιείται για επανάληψη, συνέχεια, διάρκεια).

Σύνθετα με το *άγω*

(α) με μία *πρόθεση*		(β) *με δύο προθέσεις*
ανάγω	μετάγω	αναπαράγω
απάγω	παράγω	διεξάγω
διάγω	περιάγω	παρεισάγω
εισάγω	προάγω	περισυνάγω
ενάγω	προσάγω	υπεισάγω
εξάγω	συνάγω	
επάγομαι	υπάγω (-ομαι)	
κατάγομαι		

Παράγωγα σε ***-αγός | -ηγός***

Πολλά παράγωγα τού *άγω* σχηματίζονται σε *-αγός* και μάλιστα με έκταση τού αρχ. -άγος σε *-ηγός. αρχηγός, χορηγός, κυνηγός* κ.ά. → *-ηγός*

αγω**γή** (η) **1.** η ανατροφή ή σύστημα εκπαίδευσης: *πνευματική | αριστοκρατική | αυστηρή | στρατιωτική | σχολική | κοινωνική | ηθική | ανθρωπιστική | αισθητική | θρησκευτική | καλλιτεχνική | οικογενειακή | μουσική | ρυθμική | κλασική | κυκλοφοριακή | περιβαλλοντική* -ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση, καθοδήγηση **2.** (α) ***αγωγή τού πολίτη*** σχολικό μάθημα με αντικείμενο τη διδασκαλία βασικών γνώσεων για τη λειτουργία τού δημοκρατικού πολιτεύματος (β) ***φυσική | σωματική αγωγή*** σχολικό μάθημα που αποβλέπει στην εκγύμναση τού σώματος και στην ανάπτυξη των φυσικών σωματικών ικανοτήτων των νέων ΣΥΝ. γυμναστική (γ) σεξουαλική *αγωγή* μάθημα για την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα σεξουαλικά θέματα και τις διαφυλικές σχέσεις 3. (συνεκδ.) τρόπος ζωής ή συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα τής ανατροφής: *στερείται αγωγής από το σπίτι του- τι να του κάνει το σχολείο; ΣΥΝ.* τρόποι, ανατροφή 4. ΙΑΤΡ. σύστημα ή μέθοδος που εφαρμόζεται για τη θεραπεία ορισμένης αρρώστιας: *φαρμακευτική | ιατρική | θεραπευτική | ειδική* ~ · 5. ΝΟΜ. (α) διαδικαστική πράξη απευθυνόμενη προς τα πολιτικά δικαστήρια, η οποία στρέφεται εναντίον άλλου προσώπου (αντίδικος, εναγόμενος) με αίτημα την παροχή δικαστικής προστασίας με τη μορφή τής δεσμευτικής με δύναμη δεδικασμένου διάγνωσης τού δικαιώματος ή τής έννομης σχέσης που κατά την αγωγή συνδέει τον ενάγοντα με τον εναγόμενο: *διαπλαστική | αναγνωριστική | καταψηφιστική | διεκδικητική | αρνητική | περί κλήρου* ~ (β) ***πολιτική αγωγή*** αγωγή την οποία εγείρει ο παθών από το έγκλημα στο πλαίσιο τής ποινικής δίκης και με την οποία ζητεί αποζημίωση και αποκατάσταση τής ζημιάς που προκλήθηκε από το έγκλημα, καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, καθιστάμενος έτσι παράλληλα και υποκείμενο τής ποινικής δίκης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < άγω. Η λ. δήλωνε αρχικά τη διαδικασία τής μεταφοράς και τού ταξιδιού (Πλάτων: *προς τάς άγωγάς χρήσθαι ὑποζυγίοις),* αργότερα δε σήμανε και την κατεύθυνση, κυριολεκτική και μεταφορική, που παρέχεται από οδηγό ή καθοδηγητή (λ.χ. *Λακωνική αγωγή,* Πολύβιος). Ήδη στον Αριστοτέλη οι έννοιες *αγωγή* και *ήθος* συμπλέκονται *(δια το ήθος και τήν άγωγήν, Πολιτικά* 1295b)].

αγωγι κ. **αγ**ώι (το) {αγωγ-ιού | -ιών} **1**. το επ' αμοιβή μεταφερόμενο από ζώο ή όχημα φορτίο **2.** (συνεκδ.) η μεταφορά φορτίου από ζώο ή όχημα **3**. (συνεκδ.) η αμοιβή αγωγιάτη για τη μεταφορά φορτίου ΣΥΝ. αγωγιάτικα, κόμιστρα- ΦΡ. (παροιμ.) ***το αγώ(γ)ι ξυπνάει τον αγωγιάτη*** η δουλειά, οι υποχρεώσεις και η ανάγκη να αντεπεξέλθεις σε αυτές, σε κάνουν να δουλέψεις, να ενεργοποιηθείς: *όταν σταμάτησε να δίνει λεφτά ο πατέρας του, αναγκάστηκε να δουλέψει- ~.* [ΕΤΥΜ < μεσν. *άγώγιν* < αρχ. *ἀγώγιον,* υποκ. τού *αγωγός.* Βλ. κ. λ. *άγω].*

αγωγιάτης (ο) [μεσν.] {αγωγιατών}, αγωγιάτισσα (η) {δύσχρ. αγωγιατισσών} (παλαιότ.) πρόσωπο που μεταφέρει έναντι αμοιβής πρόσωπα ή πράγματα, κυρ. με ζώα ή άμαξα. — αγωγιάτικος, -η, -ο, αγωγιάτικα (τα).

αγώγιμος, -η, -ο **1**. αυτός που μπορεί εύκολα να μεταφερθεί: ~ *φορτίο* · 2. ΦΥΣ. αυτός που έχει την ιδιότητα να λειτουργεί ως αγωγός, μεταβιβάζοντας τη θερμότητα ή τον ηλεκτρισμό: ~ *σώματα* · 3. ΝΟΜ. αυτός τού οποίου η ικανοποίηση μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικά με αγωγή: ~ *δικαίωμα | αξίωση.*

[ΕΤΥΜ «Ρχ·. αρχική σημ. «δούλος», < *αγωγός.* Η αρχ. σημ. οφείλεται στον εξαναγκασμό τού δούλου να *άγεται* (= οδηγείται) οπουδήποτε χωρίς τη θέληση του. Βλ. λ. άγω. Η σημ. που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conductifj.

αγωγψ**οτητα** (η) [1890] {αγωγιμοτητων} ΦΥΣ. η ιδιότητα υλικού να επιτρέπει (με δυσκολία ή ευκολία) τη μέσω αυτού μετάδοση ενέργειας: *ηλεκτρική | θερμική* ~||~ *διαλύματος ηλεκτρολύτη.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conductivité].

αγωγός (ο) **1**. (α) ο σωλήνας διά μέσου τού οποίου διοχετεύεται κάτι, προκειμένου να μεταφερθεί από ένα μέρος ή σημείο σε άλλο: *έσπασε ο ~ τού νερού και πλημύρισε ο δρόμος || ο ~ τής αποχέτευσης* ΣΥΝ. (για τη διοχέτευση νερού) υδραγωγός, υδαταγωγός, υδρορροή (β) (γενικότ.) κάθε κινητή ή μόνιμη διάταξη διά μέσου τής οποίας γίνεται η μεταφορά υγρού, αερίου ή ηλεκτρικής ενέργειας, κυρ. από τον τόπο παραγωγής στο σημείο καταναλώσεως ή αποθηκεύσεως: ~ *για τη διοχέτευση ατμοσφαιρικού αέρα σε κλειστό χώρο* (αεραγωγός) || ~ *εξαερισμού* || ~ *για τη μεταφορά και διανομή φυσικού αερίου 2.* ΦΥΣ. (α) υλικό που επιτρέπει τη διάδοση μέσω αυτού ενέργειας (ηλεκτρικής, θερμικής κ.λπ.), ώστε αυτή να μεταφέρεται από ένα σημείο του σε άλλο: *τα μέταλλα είναι καλοί ~ τής θερμότητας || κακοί* ~ (β) ***αγωγός ηλεκτρισμού*** *σώμα μέσω* τού οποίου μπορούν να μεταφερθούν ηλεκτρικά φορτία.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άγω «οδηγώ». Η σημ. τής φυσικής αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur].

-αγωγός, -ός, -ό β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών που δηλώνουν ότι: **1**. κάποιος/κάτι άγει, οδηγεί ή μεταφέρει κάτι κάπου: *αερ-αγωγός, φωτ-αγωγός, πετρελαι-αγωγός* 2. κάποιος καθοδηγεί κάποιον: *παιδ-αγωγός, νηπι-αγωγός.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παιδ-αγωγός,* μτγν. *ὑδρ-αγωγός),* που προέρχεται από το ρ. *αγω (όσα* σύνθετα αναφέρονται στους σωλήνες, προέρχονται απευθείας από το *αγωγός < αγω)].*

αγώνα**ς** (ο) {-α κ. (λόγ.) -ος} **1.** επίπονη, κοπιώδης προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού: η *επιτυχία στις εξετάσεις απαιτεί* ~ || αξιέπαινος | *απεγνωσμένος | ευγενικός | ηρωικός | μάταιος | πολυετής | πεισματικός | συνειδητός! συστηματικός | τιτάνειος/ υπεράνθρωπος* ~· ΦΡ. (α) δίνω ***αγώνα*** (+για κάτι | +να) καταβάλλω κοπιώδη και επίμονη προσπάθεια για κάτι: η *οργάνωση αυτή δίνει αγώνα για την αποφυλάκιση τού πολιτικού κρατουμένου || ο τραυματίας δίνει αγώνα να κρατηθεί στη ζωή* (β) ***δικαστικός αγώνας*** η δίκη: ο *δικηγόρος είχε λάβει μέρος σε πολλούς* - (γ) ***αγωνίστηκα τον αγώνα τον καλό*** *(τον αγώνα τον καλόν ἠγώνισμα,* Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 4, 7) αγωνίστηκα μένοντας πιστός στις αρχές μου, στις ιδέες μου: ο *υποψήφιος αυτός αγωνίστηκε τον αγώνα τον καλό, παρότι δεν εξελέγη τελικά* 2. κάθε συστηματική, οργανωμένη και συλλογική κινητοποίηση για την επίτευξη στόχου: *οι εργαζόμενοι ξεκίνησαν απεργιακό* ~|| *διμέτωπος | εκλογικός | ιερός | πνευματικός | πολιτικός | ταξικός* ~ 3. εχθρική αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων, μάχη: *άνισος* - || *ήταν ένας ~ μέχρι τελικής πτώσεως, που κόστισε και στις δύο πλευρές πολλούς νεκρούς* ΣΥΝ. μάχη, σύγκρουση, σύρραξη 4. (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των μαχών, ο πόλεμος: (με κεφ.) *ο Μακεδόνικος* ~ **5**. ***Αγώνας*** *(ο)* η ελληνική επανάσταση τού 1821: *ο Υψηλάντης κήρυξε την έναρξη τού* ~ 6. ΑΘΛ. (α) ο οργανωμένος διαγωνισμός μεταξύ αθλητών σε συγκεκριμένο άθλημα: ~ *στίβου'* ΦΡ. ***αγώνας δρόμου (ι)*** ο διαγωνισμός αθλητών στο τρέξιμο (ii) (μτφ.) για ενέργειες που γίνονται πολύ γρήγορα με σκοπό να προλάβει κανείς κάτι: «*σε αγώνα δρόμου από υπουργείο σε υπουργείο επιδόθηκε χθες ο 7ος ανακριτής...»* (εφημ.) (β) η αναμέτρηση αντιπάλων ομάδων, που διεκδικούν τη νίκη στο πλαίσιο οργανωμένου πρωταθλήματος: *οι - τής Κυριακής* (οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις) || *ανιαρός/ άτεχνος/ διασυλλογικόςI φιλικός/ επίσημος ! προκριματικός | προημιτελικός | ημιτελικός | τελικός | ισόπαλος | μαγνητοσκοπημένος | ζωντανός* (σε απευθείας μετάδοση) | *συναρπαστικός* ΣΥΝ. ματς, παιχνίδι, μίτινγκ 7. ***αγώνες*** (οι) (α) οι οργανωμένες αναμετρήσεις κυρ. μεταξύ αθλητών ή αθλητικών αντιπροσωπιών από πολλούς συλλόγους ή κράτη: *παγκόσμιοι | πανευρωπαϊκοί | βαλκανικοί/ πανελλήνιοι* (β) (συνεκδ.) οι παραπάνω αναμετρήσεις ως (επίσημη) διοργάνωση: η *ανάθεση των Ολυμπιακών Αγώνων τού 2004 στην Αθήνα* (γ) (γενικότ.) κάθε είδους οργανωμένοι διαγωνισμοί ή αναμετρήσεις σε οποιοδήποτε πεδίο: *μουσικοί! ποιητικοί/ θεατρικοί*~ ΣΥΝ. διαγωνισμοί.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγών, -ώνος* < *ἄγω.* Η αρχική σημ. «συνάθροιση, συγκέντρωση προσώπων» επεκτάθηκε στη συγκέντρωση για τη διεξαγωγή αθλητικών αγωνισμάτων και, γενικότερα, στην άμιλλα και στον ανταγωνισμό. Η νεοελλ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

αγώνας - αγωνία - αγωνίζομαι. Όπως φαίνεται και από την ετυμολογία των λέξεων, που παραθέτουμε στα επιμέρους λήμματα, ο άγων ξεκινά ως αποτέλεσμα τού άγω, ήτοι ως συγκέντρωση | συνάθροιση θεών, ανθρώπων, πλοίων κ.ά., για να εξελιχθεί ήδη στον Όμηρο σε συγκέντρωση για άμιλλα, για ανταγωνισμό, σε *αγώνες* με τη σημερινή σημασία. Έτσι πρώιμα πλάσσεται και ρ. αγωνίζομαι, με παράγωγα τα αγώνισμα, αγωνιστής και αγωνιστικός Το επόμενο βήμα ήταν να δώσει ο *αγών* την αγωνία, «τον ανταγωνισμό, τον διαγωνισμό για τη νίκη» (ακόμη και «τη γυμναστική άσκηση»), που λόγω τής ψυχικής έντασης, τής συγκίνησης και τού άγχους που γεννά ο ανταγωνισμός στους αγώνες, σήμανε μεταφορικά (στον Δημοσθένη πρώτα και τον Αριστοτέλη) την *αγωνία, όπως* τη χρησιμοποιούμε και σήμερα. Μέσω τής εκκλησιαστικής Λατινικής το *αγωνία* πέρασε εν συνεχεία στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. agony, γαλλ. agonie, γερμ. Agonie.

αγωνία (η) {αγωνιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχή, ανησυχία, αβεβαιότητα ή ανασφάλεια λόγω κινδύνου ή δυσκολίας και εκδηλώνεται και με ψυχοσωματικά συμπτώματα: *πέρασαν μεγάλη* ~ με τον *τραυματισμό τού γυιου τους || μικρή | έντονη | διαρκής | φυσιολογική | ξαφνική | δικαιολογημένη* ~ ΦΡ. ***επιθανάτια*** *αγωνία* το ψυχορράγημα, το χαροπάλεμα ΣΥΝ. ψυχομαχητό 2. εκδήλωση απόγνωσης μπροστά σε κίνδυνο: *κραυγή αγωνίας* 3. (γενικότ.) συναίσθημα αδημονίας ή αβεβαιότητας για κάτι που περιμένουμε: *έχω μεγάλη - για τα αποτελέσματα των εξετάσεων | εκλογών || έχω ~ να δω τι δώρο μού πήραν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας, άθλος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγων.* Από την αρχική σημ. «έντονος συναγωνισμός κατά τις αθλητικές συναντήσεις» η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικά ήδη στην Αρχ. (Δημοσθένης, Αριστοτέλης" λ.χ. εν φόβφ *και πολλή αγωνία,* Δημοσθ. 18, 33) στο να εκφράζει φόβο, ανησυχία, ψυχική ταραχή και άγχος. Βλ. και άγω].

αγωνί**ζομα**ι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αγωνίστηκα (λόγ. μτχ. αγωνισθείς, -είσα, -έν)} **1**. καταβάλλω έντονη και επίμονη προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού: *αγωνίστηκε πολύ, για να πετύχει στη ζωή του*

|| *αγωνίστηκε γι ' αυτό το κόμμα όσο κανείς άλλος!* || *έχει μάθει ν' αγωνίζεται και να μην το βάζει κάτω* ΣΥΝ. παλεύω, βάζω τα δυνατά μου, προσπαθώ, μοχθώ, πασχίζω 2. διεξάγω πόλεμο, μάχομαι: το *1821 οι Έλληνες αγωνίστηκαν για την ελευθερία τους* ΣΥΝ. πολεμώ 3. συμμετέχω σε αγώνα (αθλητικό, μουσικό κλπ.), διαγωνίζομαι: θα *αγωνιστεί τρίτος στη σειρά δίπλα στο μεγάλο φαβορί της κούρσας* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, παραβγαίνω, αναμετρούμαι, αμιλλώμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας, αποθετικός.*

αγώνισ<u>μα</u> (το) [αρχ.] {αγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άθλημα, αθλητικός αγώνας: ~ *στίβου* || *ήρθε πρώτος στο ~ της άρσης βαρών* ΣΥΝ. σπορ 2. (μτφ.) οτιδήποτε κατακτάται με επίπονη προσπάθεια: η *φιλολογία είναι δύσκολο ~.*

αγωνιστής (ο) [αρχ.], αγωνίστρια (η) {αγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που καταβάλλει επίμονη και σκληρή προσπάθεια για την επίτευξη (ενός) στόχου: είσαι ~, *τόσον καιρό παλεύεις και δεν το βάζεις κάτω* 2. πρόσωπο που πολεμά στο πεδίο τής μάχης: *λίγοι ~ απέμειναν στα χαρακώματα* ΣΥΝ. μαχητής, πολεμιστής, στρατιώτης 3. (α) πρόσωπο που έχει αποδεδειγμένα με τη δράση του συμβάλει στην πρόοδο ή την επιτυχία συγκεκριμένου χώρου (συνήθ. πολιτικού ή κοινωνικού) (συνήθ. στον πληθ.): *ήταν παρόντες όλοι οι ~* τής *παράταξης μας* (β) πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στους μεγάλους (κοινωνικούς, εθνικούς) αγώνες: *οι ~ τής Εθνικής Αντίστασης* || *έχει μείνει στην ιστορία ως ο κατεξοχήν - κατά τής δικτατορίας-* (ειδικότ.) αυτός που διακρίθηκε και έγινε ήρωας στους αγώνες αυτούς: *οι* - του *'21 και τού '40 έχουν μπει στο Πάνθεον τής ιστορίας* 4. (γενικότ.) πρόσωπο που προσπαθεί για την προβολή ή επικράτηση ιδέας ή ανώτερου σκοπού: *ο βουλευτής δήλωσε πως είναι - τής αλήθειας και τού δικαίου* ΣΥΝ. υπέρμαχος, υποστηρικτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας.*

αγωνιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μαχητικότητα, επιμονή και αποφασιστικότητα: ~ *διάθεση* | *συμπεριφορά* | *νοοτροπία* | *παλμός 2. αυτός* που σχετίζεται με τους αθλητικούς αγώνες: ~ *κίνηση τής ημέρας* 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι κατάλληλος για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες (κυρ. τροχοφόρων): ~ αυτοκίνητο | *ποδήλατο* 4. ***αγωνιστική*** (η) η καθορισμένη από τις αρμόδιες αθλητικές αρχές ημέρα τελέσεως αθλητικών αγώνων: στην *πρώτη ~ υπάρχουν δύο ντέρμπι.* — αγωνιστικά επίρρ.

αγωνιστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αγωνιστική, μαχητική διάθεση ή ικανότητα: *τέτοιες συγκρούσεις στην κορυφή τού κόμματος κάμπτουν την ~ τής βάσης* || με *παλμό και ~ ξεκίνησαν οι κινητοποιήσεις* ΣΥΝ. μαχητικότητα.

αγωνιώ ρ. αμετβ. {αγωνιάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. κατέχομαι από αγωνία, ανησυχώ υπερβολικά: *αγωνιώ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *οι γονείς του αγωνιούν συνέχεια για την τύχη του* ΣΥΝ. (λόγ.) άγχομαι, (εκφραστ.) καρδιοχτυπώ, (καθημ.) φοβούμαι, στενοχωριέμαι 2. αισθάνομαι αβεβαιότητα και ανησυχία για την έκβαση μιας υπόθεσης: δεν *μπορείς να καταλάβεις πόσο ~ για το αποτέλεσμα αυτής τής προσπάθειας* ΣΥΝ. αδημονώ, ανυπομονώ, ανησυχώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγωνιώ (-άω),* αρχική σημ. «μάχομαι, αγωνίζομαι σθεναρά», < *αγωνία].*

αγωνιώδ<u>ης</u>, -ης, -ες [1897] {αγωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών) αυτός που τον χαρακτηρίζει η αγωνία: η ~ *προσπάθεια τους να καλύψουν το σκάνδαλο δεν απέδωσε* || ~ *βλέμμα* | *παράκληση.* — αγωνιωδώς επίρρ. [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αγωνοθέτης (ο) {αγωνοθετών}, αγωνοθέτρια (η) {αγωνοθετριών} πρόσωπο που ορίζει αγώνα και προσφέρει έπαθλο. — αγωνοθεσία (η) [μτγν.], αγωνοθετώ ρ. {-είς...} [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άγων, *-ώνος* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. θέτω, *τίθεμαι),* πβ. κ. *χωρο-θέτης].*

αγώρι (το) (σχολ. ορθ. *αγόρι)* {αγωρ-ιού | -ιών) 1. αρσενικό τέκνο, γιος 2. κάθε νεαρής ηλικίας άτομο ανδρικού φύλου: τα ~ *έπαιζαν μπάλα στην πλατεία* 3. (α) ως προσφώνηση οικειότητας προς αγαπητά πρόσωπα τού ανδρικού φύλου: τι είπες, ~ *μου;* (β) (αργκό) ως προσφώνηση σε ειρωνικό ή προκλητικό και φαινομενικά οικείο ύφος: *Τι λες, ~ μου; Σοβαρά μιλάς;* 4. ο ερωτικός σύντροφος: όλες *οι φίλες της είχαν τα ~ τους* ΣΥΝ. αγαπημένος, εραστής. — (υποκ.) αγωράκι (το), (μεγεθ.) **ανωρά<u>ρα</u>** (η), (χαΐδευτ. σε προσφωνήσεις) αγωρίνα (η). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγώριν,* υποκ. τού μτγν. επιθ. *άγωρος* < αρχ. *άωρος* «ανώριμος σε ηλικία, νέος»].

άωρος - **ά<u>γ</u>ου<u>ρ</u>ος** - αγώρι. Το **ά<u>ω</u>ρος** εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. αγώρι. Το αρχ. *ά-ωρος* (< ά- στερητ. + *ώρα)* με τη σημ. τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι ώρ-ιμος *{ώρα + -ιμος),* εξελίχθηκε στο μτγν. άγωρος (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *-γ-* ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκορ. αγώρ-ιον > αγώρι. Αγώρι, δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (ω > ου [u]) τον τύπο ά**γου<u>ρ</u>ος**, που σήμαινε «νέος» και που διατήρησε, αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο ωρα-ίος, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως εύ-μορφος (> όμορφος). · Υιοθετούμε εδώ τη γρ. τής λ. με -ω- *(αγώρι* αντί *αγόρι),* η οποία ξενίζει, γιατί επιστημονικά - ετυμολογικά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η γρ. με *-ο-.*

αγωρίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα αγώρια, που ταιριάζει στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση των αγωριών: ~ *ντύσιμο* | *κούρεμα* | *παιχνίδι* | *σώμα* (που μοιάζει με σώμα αγωριού). — αγωρίστι-κα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

αγωροκόριτσο (το) κορίτσι ζωηρό και ατίθασο, με εμφάνιση ή συμπεριφορά αγωριού. αγωροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για κορίτσι) 1. μοιάζω στα χαρακτηριστικά, στην εμφάνιση με αγώρι 2. συμπεριφέρομαι σαν αγώρι. Α.Δ.Α. (η) Ανώτατη Διοίκηση Αεροπορίας.

-άδα 1. παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή ομοειδών πραγμάτων: *οι μαθητές βάδιζαν κατά τριάδες* || *η πεντάδα τής ομάδας μπάσκετ* (β) ποτό ή φαγητό: *πορτοκαλ-άδα, λεμον-άδα, μακαρον-άδα, φασολ-άδα* · 2. κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών: *στρωματσ-άδα, βαρκ-άδα, σβελτ-άδα.* [ΕΤΥΜ. Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς ουσ. σε -άδα *(καντάδα, αράδα, βαρκάδα* κ.ά.), όπου όμως το -άδα είναι βενετικής αρχής (π.χ. *καντάδα* < βεν. cantada). Το επίθημα *-άδα* των συγκεκριμένων ουσ. είναι άσχετο προς εκείνο των αφηρημένων θηλ. (τετρ-άδα, *νοστιμ-άδα* κ.ά.), το οποίο, ήδη μεσν., αποτελεί κανονική εξέλιξη αρχ. ουσ. σε -άς ή αναλογική επέκταση]. **ad absurdum** λατ. (προφέρεται αντ *αμπζούρντουμ)* ελλην. *εις άτοπον* σε παραλογισμό που προκαλεί γελοιοποίηση: με *τέτοια επιχειρήματα οδηγούμαστε ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. ad + absurdum, ουδ. τού επιθ. absurdus «άτοπος, ανίκανος» < ab + surdus «κουφός, ανήμπορος»].

αδα<u>ή</u>ς, -ής, -ές {αδα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), που έχει άγνοια (ενός θέματος): *είναι εντελώς ~ σ' αυτά και εμείς χρειαζόμαστε κάποιον έμπειρο* ΑΝΤ. ειδήμων, ειδικός, γνώστης **2**. (γενικότ.) αυτός που δεν έχει πείρα (συγκεκριμένου) αντικειμένου ή καταστάσεων: *μπορεί να ξέρεις γράμματα, αλλά στη διδασκαλία τής γλώσσας είσαι ~* ΣΥΝ. άπειρος, άσχετος ΑΝΤ. έμπειρος **3**. ***αδαής*** (ο/η) πρόσωπο που δεν έχει γνώσεις ή πείρα σε ένα θέμα, που αγνοεί (ένα ζήτημα): δεν *μπορούν να εκφέρουν γνώμη οι ~ ως ειδικοί!* — αδαη**μοσύ**νη (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + θ. δαη-, πβ. αόρ. β' έ-δάη-ν, ρ. *δάω «μαθαίνω» (πβ. *δι-δά-σκω,* αρχ. *δα-ήμων* «γνώστης, ειδήμων»)].

-αδάκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουσιαστικών: *παρ-αδάκι, σημ-αδάκι, πετρ-αδάκι, ντολμ-αδάκι.* [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άκι*\.

αδάκ<u>ρ</u>υτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αδάκ<u>ρ</u>υ<u>σ</u>τος 1.** αυτός που δεν χύνει ή δεν έχυσε δάκρυα 2. αυτός για τον οποίο δεν χύθηκαν δάκρυα: *έφυγε απ' τη ζωή* - ΣΥΝ. αθρήνητος, άκλαυτος ΑΝΤ. πολυθρήνητος. Επίσης (αρχαιοπρ.) **ά<u>δ</u>ακρ<u>υ</u>ς,** -υς, -υ {αδάκρ-υος, -υν | -ύων} [αρχ.].

Αδάμ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ο πρώτος άνθρωπος που έπλασε ο Θεός και ο οποίος εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο μαζί με την Εύα λόγω τού προπατορικού αμαρτήματος (βλ. λ. πρωτόπλαστοι)· ΦΡ. (α) ***μήλο του Αδάμ*** ο θυρεοειδής χόνδρος τού λάρυγγα των ανδρών, ο οποίος εξέχει στη μέση τής εμπρόσθιας πλευράς τού λαιμού (β) στην ***εξορία τού Αδάμ*** βλ. λ. *εξορία 2.* ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. adham «άνθρωπος», από την ίδια ρ. με εβρ. adhama «χώμα», οπότε αρχική σημ. «χοϊκός, χωματένιος»].

αδάμαντ<u>ας</u> (ο) → αδάμας

Α**δαμαντία** (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Διαμάντω

αδαμαντίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ο πρωτογενής ιστός των δοντιών, που αποτελεί το εξώτατο σκληρό και στιλπνό στρώμα το οποίο περιβάλλει τη μύλη· η φθορά της προκαλεί την ολοκληρωτική καταστροφή των δοντιών. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. adamantine < αρχ. *αδαμάντινος].*

αδαμάντινος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από διαμάντια ή είναι στολισμένος με αυτά ΣΥΝ. διαμαντένιος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***αδαμάντινος χαρακτήρας*** για πρόσωπα με άμεμπτο και ακέραιο χαρακτήρα (β) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η εξηκοστή επέτειος των γάμων ενός ζευγαριού. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αδάμας, -αντος.* Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αδαμάντινοι γάμοι* (< αγγλ. diamond wedding), *αδαμάντινος χαρακτήρας* (< αγγλ. sterling character)].

Αδαμάντιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Διαμαντής. [ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *άδαμάντιος* < αρχ. *άδάμας, -αντος].*

αδαμα<u>ν</u>το<u>δε</u>σία (η) {αδαμαντοδεσιών} το δέσιμο, η προσαρμογή διαμαντιών σε κόσμημα. — αδαμαντοδέτης (ο). [ΕΤΥΜ. < *αδαμαντοδέτης* < *αδάμας, -αντος* + *-δέτης* < *δέω* «δένω»].

αδαμα<u>ν</u>τό<u>δε</u>τος, -η, -ο [αρχ.] (για κόσμημα) αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια προσαρμοσμένα στην επιφάνεια του ΣΥΝ. αδαμαντοκόλλητος, αδαμαντοποίκιλτος.

αδαμα<u>ν</u>τοθή<u>ρας</u> (ο/η) [1877] {αδαμαντοθηρών} πρόσωπο που αναζητεί διαμάντια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας.* [ΕΤΥΜ. < *αδάμας, -αντος* + *θήρας* < *θηρώ* «κυνηγώ»].

αδαμαντοκολλητος, -η, -ο [1834] αδαμαντόδετος (βλ.λ.).

αδαμαντοποίκιλτος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια: ~ *δαχτυλίδι* | *βραχιόλι* | *κολιέ* | *ευαγγέλιο* | *κουτί* ΣΥΝ. αδαμαντόδετος, αδαμαντόστικτος, αδαμαντοστόλιστος.

αδαμαντοπώλης (ο/η) [1886] {αδαμαντοπωλών}, αδαμαντοπώ-λισσα (η) {αδαμαντοπωλισσών} έμπορος διαμαντιών και άλλων πολύτιμων λίθων.

αδαμα<u>ν</u>τό<u>σ</u>τικτος, -η, -ο αδαμαντοστόλιστος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *αδάμας, -αντος* + *στικτός* < *στίζω* «στολίζω»].

αδαμαντοστόλιστος, -η, -ο [1843] κ. (λαϊκ.) **διαμα<u>ν</u>τοστόλι-στος** στολισμένος με διαμάντια ΣΥΝ. αδαμαντόστικτος, αδαμαντοποίκιλτος, αδαμαντόδετος.

αδαμα<u>ν</u>του<u>ρ</u>γός (ο/η) [1887] τεχνίτης που κατεργάζεται διαμάντια. — αδαμαντουργία (η), **αδαμα<u>ν</u>του<u>ρ</u>γικός, -ή**, -ό. [ΕΤΥΜ. < *αδάμας, -αντος* + *-ουργός* < *έργο,* πβ. κ. *χειρ-ουργός].*

αδαμα<u>ν</u>τω<u>ρ</u>υχείο (το) [1877] το ορυχείο εξορύξεως διαμαντιών (βλ. λ. *ορυχείο).* — αδαμαντωρύχος (ο).

[ΕΤΥΜ. < *αδαμαντωρύχος* < *αδάμας, -αντος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού ο- εν συνθέσει) < *ορύσαω]*.

αδαμας (ο) [αρχ.] {αδάμαντ-ος, -α | -ες, -άντων} (λόγ.) το διαμάντι (βλ.λ.). Επίσης αδάμανταις.

αδάμαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει δαμαστεί, που δεν έχει εξημερωθεί: ~ *άλογο* ΣΥΝ. ατιθάσευτος ΑΝΤ. δαμασμένος, εξημερωμένος **2**. (για πρόσ. και ιδιότητες τού χαρακτήρα) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν καταβάλλεται, δεν μειώνεται σε ένταση: ~ θέληση | *πνεύμα* | *φρόνημα* | *ψυχή* | *πολεμιστής* | *μαχητής* | *λαός* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ακατάβλητος, ανυπότακτος, αλύγιστος, δυνατός.

αδαμιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζει τον Αδάμ· συνήθ. στη ΦΡ. (λόγ.) **εν *αδαμιαία περιβολή* | *με αδαμιαία περιβολή*** (εν *αδαμιαία περιβολή)* με την περιβολή τού Αδάμ, δηλ. χωρίς ρούχα, γυμνός.

Άδανα (τα) {Αδάνων} πόλη τής Ν. Τουρκίας. [ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον μυθικό ιδρυτή τής πόλεως *Άδανο,* γυιο τού Ουρανού και τής Γαίας].

αδαπάνητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν δαπανήθηκε: ~ *ποσό* | *περιουσία* | *κεφάλαιο* | *πόροι* 2. (μτφ.) που δεν σπαταλήθηκε: ~ ταλέντο ΑΝΤ. δαπανημένος, εξαντλημένος.

αδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν κοστίζει πολλά για να γίνει, που δεν απαιτεί μεγάλη δαπάνη: δεν *υπάρχουν ~ προσλήψεις για το Δημόσιο.* — αδαπάνως επίρρ. [αρχ.].

ά**δαρ**τος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν δείρει, που δεν έχει ξυλοκοπηθεί ΑΝΤ. δαρμένος · **2**. (για υγρά) αυτός που δεν έχει αναταραχθεί βίαια με ειδικό όργανο, π.χ. γάλα για την παραγωγή βουτύρου. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *δέρω* «δέρνω», από το θ. τού παθ. αορ. β' ε-δάρ-ην].

αδασκάλ**ευτ**ος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν καθοδηγήσει κατάλληλα, που δεν τον έχουν ορμηνέψει εκ των προτέρων: μην τον *αφήσεις ~, θα τα θαλασσώσει* ΣΥΝ. ακαθοδήγητος, ασυμβούλευτος ΑΝΤ. δασκαλεμένος, καθοδηγημένος.

αδασμολόγητος, -η, -ο ο μη δασμολογούμενος (βλ. λ. *δασμολογώ),* ο ελεύθερος από τελωνειακούς δασμούς: ~ *προϊόν* | *είδος* | *εμπόρευμα* ΣΥΝ. ατελής, αφορολόγητος, ατελωνιστος ΑΝΤ. δασμολογημένος.

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (η) Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων.

ά**δεια** (η) {-ας κ. -είας | -ειών) **1.** η παραχώρηση δικαιώματος, η συγκατάθεση, το να επιτρέπει κανείς σε κάποιον να κάνει κάτι: *δόθηκε ~ για την προσγείωση τού αεροπλάνου* || *έγγραφη* | *σιωπηρή* | *προσωρινή* | *ρητή* | *προφορική* | *υπηρεσιακή* ~· ΦΡ. (α) **με** την **άδεια σας** αν μου επιτρέπετε: ~, θα *αποχωρήσω* (β) ***ποιητική αδεία*** *(ποιητική αδεία)* (ί) λόγω τής ελευθερίας που αναγνωρίζεται στον ποιητή να αποκλίνει από τους συμβατικούς κανόνες τής γλώσσας: η *προστακτική «επέστρεφε» στον Καβάφη σχηματίζεται* ~ (κανονικά θα έπρεπε να είναι «επίστρεφε») (ii) (γενικότ. - καταχρ.-ειρων.) δικαιολογία για διάφορες μορφές απόκλισης στο έργο καλλιτεχ^ών, στην ομιλία προσώπων κ.τ.ό.: *όταν του υπέδειξαν πως χρησιμοποιεί λανθασμένη λέξη, απάντησε ατάραχος «ποιητική αδεία»!* 2. (ειδικότ.) επίσημη παροχή δικαιώματος από δημόσια (επίσημη, αρμόδια) διοικητική ή άλλη αρχή για άσκηση επαγγελματικής ή άλλης δραστηριότητας: σε *έναν μήνα θα πάρω την - ασκήσεως επαγγέλματος* || *για την έναρξη αρχαιολογικών ανασκαφών απαιτείται ειδική* ~ || ~ *γάμου* | *οδηγήσεως* | *οπλοφορίας* | *εξόδου από τη χώρα* | *κυκλοφορίας* | *παραμονής* (για αλλοδαπούς) || *έναρξη* | *λήξη* | *αίτηση* | *ανανέωση* | *αφαίρεση* | *χορήγηση* | *έκδοση* | *παράταση* | *ακύρωση* | *λήψη /έγκριση* | *αναστολή (τής) άδειας* || *βγάζω μια* ~· ΦΡ. ***κατόπιν αδείας*** | ***άνευ αδείας*** για πράξεις που έγιναν, αφού δόθηκε άδεια ή χωρίς τη χορήγηση αδείας αντίστοιχα: *προχωρήσαμε στην έναρξη εργασιών κατόπιν αδείας* 3. (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η παροχή δικαιώματος, όπως τα παραπάνω: *έβγαλα την ~ για το σπίτι* || φωτοτύπησα την ~ · 4. το δικαίωμα υπαλλήλων να απουσιάζουν από την εργασία τους με ή χωρίς τον μισθό που θα τους καταβαλλόταν κατά τις ημέρες τής απουσίας τους: θα ζητήσω ~ *από τη δουλειά, για να πάω στο χωριό* || έχω ~ || ~ άνευ αποδοχών (χωρίς μισθό) || ~ *μετ'αποδοχών* (με καταβολή τού μισθού) || ~ *επ'αόριστον* **5**. (α) ***επίδομα αδείας*** *το* επιπλέον χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στους εργαζομένους για τον χρόνο κατά τον οποίο απουσιάζουν νόμιμα από την εργασία τους (β) ***άδεια κυήσεως και | τοκετού | λοχείας*** το δικαίωμα που έχουν οι κυοφορούσες υπάλληλοι να απόσχουν από την εργασία τους από τον όγδοο μήνα τής εγκυμοσύνης μέχρι δύο μήνες μετά τη γέννηση τού παιδιού, διατηρώντας τις αποδοχές και την κανονική τους άδεια (γ) ***αναρρωτική άδεια*** το δικαίωμα μισθωτού υπαλλήλου **ή** στρατιώτη που ασθενεί ή έχει ανάγκη αναρρώσεως, να απουσιάσει από την εργασία **ή** την υπηρεσία του με πλήρεις αποδοχές (δ) εκπαιδευτική ***άδεια*** η άδεια μετ' αποδοχών και ενδεχομένως με επιπρόσθετο επίδομα, που δίνεται σε δημοσίους υπαλλήλους για μετεκπαίδευση, συμπληρωματική μόρφωση ή ειδίκευση 6. (ειδικότ.) το δικαίωμα των μισθωτών υπαλλήλων να απουσιάζουν για ορισμένη περίοδο κάθε χρόνο (συνήθ. καλοκαίρι) από την εργασία τους διατηρώντας τις αποδοχές τους: φέτος θα *προσπαθήσω να πάρω την ~ μου τον Ιούλιο 7.* (συνεκδ.) ο χρόνος απουσίας από την εργασία: *στην-μου θα ξεκουραστώ* || *τελείωσε* η -μου || μου *'χει μείνει λίγη ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, συνίζηση.* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αφοβία», < άδεής < ά- στερητ. + *δέος* «φόβος». Από τη σημ. τής έλλειψης φόβου η λ. *άδεια,* ήδη από την Αρχ., απέκτησε τη σημ. τής ελευθερίας και τής εξασφαλίσεως ορισμένων δικαιωμάτων που παρέχονταν από τη νομοθεσία τής αρχαίας Αθήνας και δηλώνονταν στο δικανικό λεξιλόγιο με τον όρο άδεια. Η φρ. *ποιητική άδεια* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. licence poétique].

ά-δει-α ή ά-δεια; Η επίσημη προφορά τής λ. άδεια εξακολουθεί να είναι τρισύλλαβη, δηλ. το *-δει-* προφέρεται ως χωριστή συλλαβή και όχι ως *-δεια:* [ά-di-a], όχι [a-dja]. Γι' αυτό λέμε -και γράφουμε- *«πήρε την άδεια του»* όπως λέμε και α-**δε^ού-χος**. Αντίθετα, το επίθ. άδειος, -α, -ο προφέρεται με «συμφωνικό j» ή «με συνίζηση» όπως λέγεται: *ά-δειος, ά-δεια, ά-δειο.* Το ίδιο και τα α-**δει**ά-ζω («(εκ)κενώνω» - «(δεν) έχω χρόνο»), α-**δεί**α-νό**ς,** -ή, -ό.

αδειάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άδειασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1**. αφαιρώ το περιεχόμενο από (κάτι), αφήνω (κάτι) άδειο: ~ την τσάντα /τη *βαλίτσα* | *τη σακούλα* || (μτφ.) «τα *μεγάλα μέσα ενημέρωσης άδειασαν τον πολιτικό διάλογο από την ουσία του*» (εφημ.) ΣΥΝ. εκκενώνω ΑΝΤ. γεμίζω· ΦΡ. (α) (οικ.) ***άδειασε μας*** | ***μου τη γωνιά!*** φύγε! ΣΥΝ. στρίβε, (λαϊκ.) τσακίσου, άι στα τσακίδια, σπάσε, κοπάνα τη (β) ***αδειάζω το όπλο*** (i) αφαιρώ τις σφαίρες (ii) πυροβολώ χωρίς διακοπή, μέχρι να εξαντληθούν οι σφαίρες: *άδειασε το πιστόλι πάνω του και τον άφησε στο έδαφος αιμόφυρτο* 2. (α) μεταφέρω το περιεχόμενο (αντικειμένου, σκεύους) σε άλλον χώρο: ~ τα *μακαρόνια από την κατσαρόλα στα πιάτα* || ~ τα *σκουπίδια από τον τενεκέ στον κάδο* (β) (για υγρά) μεταγγίζω, μεταφέρω σε άλλο δοχείο: *άδειασε το λάδι από το μπιτόνι στο μπουκάλι* ΣΥΝ. μετακενώνω · 3. (μτφ.-αργκό) αφαιρώ από (κάποιον) το πλεονέκτημα ή το προβάδισμα, εξουδετερώνω, αφήνω έκθετο: ο *πρωθυπουργός με τις δηλώσεις του άδειασε τον υπουργό του* ♦ (αμετβ.) 4. γίνομαι άδειος, εκκενώνομαι: *άδειασε η Αθήνα με τις καλοκαιρινές διακοπές* || *αδειάζει η πόλη* | *η τσέπη* | *το ταμείο* 5. ελευθερώνομαι, παύω να είμαι κατειλημμένος: *άδειασε μια θέση* | *ένα τραπέζι* 6. (μτφ.) γίνομαι κενός ψυχικά ή πνευματικά: έχω *αδειάσει από αισθήματα* · 7. ευκαιρώ, έχω ελεύθερο χρόνο για κάτι: δεν ~ να έλθω να σε δω ΣΥΝ. έχω καιρό. — άδειασμα (το) (σημ. 1-6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια, εργαστικός, κένωση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άδεια.* Ήδη μεσν. η σημ. «ευκαιρώ, έχω χρόνο διαθέσιμο»].

αδειοδοτώ ρ. μετβ. {αδειοδοτείς... | αδειοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για επίσημο φορέα) δίδω άδεια σε κάποιον για κάτι: ~ έναν *τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να εκπέμπει νόμιμα* || *αδειοδοτούσα αρχή.*
— αδειοδότηση (η).
[ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-δοτώ* < *δότης].*

ά**δειος,** -εια, -ειο **1**. αυτός που δεν έχει περιεχόμενο: ~ *δοχείο* | *συρτάρι* | *ποτήρι* | *τσέπη* || (μτφ.) ~ *κεφάλι* (χωρίς μυαλό, εξυπνάδα) || ~ βλέμμα (απλανές, χωρίς να κοιτάζει κάπου συγκεκριμένα) || ~ *ταμεία* (χωρίς χρήματα˙ συνήθ. ως φρ. για τις οικονομικές δυσκολίες τού κράτους) || ~ *στομάχι* (από φαγητό, όταν κάποιος δεν έχει φάει) || ~ *καρδιά* (χωρίς συναισθήματα ή για συναισθηματική έλλειψη, για συναισθηματικό κενό) ΣΥΝ. κενός ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης· ΦΡ. (μτφ.) **με *άδεια χέρια*** χωρίς δώρο: *με κάλεσε στη γιορτή του- δεν είναι σωστό να πάω ~ 2.* (α) αυτός που δεν κατοικείται ή που δεν έχει ανθρώπους: ~ *δωμάτιο* | *σπίτι* | *γήπεδο* | *θέατρο* | *δρόμος* (χωρίς διαβάτες ή αυτοκίνητα) | *πλατεία* (β) (για οχήματα, σκάφη κ.λπ.) αυτός που δεν έχει επιβάτες ή γενικότ. καθόλου ανθρώπους μέσα: το *λεωφορείο έφθασε άδειο στο τέρμα* (χωρίς επιβάτες) **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει βαθύτερο νόημα, που δεν έχει ουσία: *χωρίς τα παιδιά της η ζωή της είναι* ~ ΣΥΝ. κενός, κούφιος ΑΝΤ. πλήρης, γεμάτος, ουσιαστικός · 4. αυτός που δεν είναι κατειλημμένος, αυτός που είναι διαθέσιμος: *στο κατάστημα δεν υπήρχε - τραπέζι* || ~ *καρέκλα* | *θέση λεωφορείου* | *έδρανο αίθουσας* | *θρανίο τάξης* | *δωμάτια ξενοδοχείου* | *καθίσματα θεάτρου* ΣΥΝ. ελεύθερος ΑΝΤ. κατειλημμένος. Επίσης αδειανός, -ή, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.* [ΕΤΥΜ μεσν. < *αδειάζω* (υποχωρητ.)].

αδειούχος (ο/η) **1**. πρόσωπο που έχει πάρει άδεια **ή** που βρίσκεται σε άδεια. **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει επισήμως το δικαίωμα (άδεια) να ασκήσει ένα επάγγελμα **ή** να ασχοληθεί με μια δραστηριότητα: ~ *πλανόδιος πωλητής.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.* [ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-ούχος* < *έχω,* πβ. κ. *δικαι-ούχος, πτυχι-ούχος* κ.ά.].

αδέκαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα ΣΥΝ. απένταρος, άφραγκος, ταπί, στον άσο, (λαϊκ.) στεγνός, πανί με πανί.
— **αδεκαρί**α (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

αδέκα**στος,** -η, -ο **1**. αυτός που δεν είναι δυνατόν να δωροδοκηθεί, να επηρεαστεί: ~ *δικαστής* | *κριτής* ΣΥΝ. αδιάφθορος ΑΝΤ. εξαγορά-σιμος 2. (κατ' επέκτ.) αμερόληπτος και δίκαιος: η *δικαιοσύνη οφείλει να είναι* ~ ΣΥΝ. αντικειμενικός, έντιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *δεκάζω* «διαφθείρω» < *δέκ-ομαι* «δέχομαι». Αρχική σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο»].

Α**δελαΐδα** (η) **1.** πόλη τής Ν. Αυστραλίας **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Adelaide, που οφείλεται στη βασίλισσα τής Αγγλίας Adelaide (1792-1849), σύζυγο τού βασιλέως Γουλιέλμου Δ, προς τιμήν τής οποίας ιδρύθηκε η πόλη από Αγγλους αποίκους το 1837. Το όνομα Adelaide ανάγεται σε αρχ. γερμ. Adelheid «ευγενής καταγωγή^»].

αδελφάκι κ. **αδερ**φάκι (το) **1.** ο μικρός αδελφός **2.** (εκφραστ. ως προσφώνηση προς οικείο πρόσωπο, για να δοθεί έμφαση στα όσα λέγονται): Αμάν, *~μου! Τι κακό μάς βρήκε!* || *Αυτή είναι δουλειά,* ~ μου! *Μια δουλεύεις, τρεις κάθεσαι!* (για δήλωση αγανάκτησης) προηγείται συνήθως το «μωρέ»: *αμάν μωρέ -μου!* 3. (μτφ.) πράγμα που ταιριάζει με κάτι άλλο, αποτελώντας το συμπλήρωμα του ή ομόλογο του: *μπροστά πήγαινε το ~ τού δικού σου αυτοκινήτου* (ίδιας μάρκας και μοντέλου) ΣΥΝ. ταίρι.

αδελφάτο (το) [μεσν.] **1**. σύλλογος, σωματείο με ιδιαίτ^ερα στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών του: *διεθνές* | *εθνικό* | *επαναστατικό* | *μυστικό* | *πανίσχυρο ~ 2.* επιτροπή με διαχειριστικά καθήκοντα σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, ναούς, νοσοκομεία κ.λπ.: το ~ *τού ορφανοτροφείου* · **3**. (ειρων.) το σύνολο των ομοφυλοφίλων.

αδελφή κ. **αδερ**φή (η) {-ές κ. (λαϊκ.) -άδες} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: *μικρή* | *μεγαλύτερη I*

θετή ~ (βλ. λ. θετός) **2.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, **με** το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής)* 3. (κατ' επέκτ.) η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με ισχυρούς κοινούς δεσμούς και σχέσεις αλληλεγγύης: δεν *έχουμε να μοιράσουμε τίποτε με τους αδελφούς και τις ~ μας τής γειτονικής χώρας* 4. η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας: δεν *ήταν απλώς φίλη· ήταν ~!* · 5. μοναχή, καλόγρια: *οι ~ ενός μοναστηριού* || *η ~ Μαρία*- ΦΡ. (α) ***πνευματική αδελφή*** (i) γυναίκα που έχει κοινό πνευματικό πατέρα (εξομολόγο) με άλλο πρόσωπο (ii) γυναίκα που έχει κοινό ανάδοχο με άλλο πρόσωπο (β) *αδελφή τού ελέους* (i) μέλος θρησκευτικής αδελφότητας γυναικών, που, χωρίς να ακολουθούν πλήρη μοναστικό βίο, προσφέρουν φιλανθρωπικό κοινωνικό έργο, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση και στη νοσοκομειακή περίθαλψη (ii) (ειρων.) για γυναίκα **ή** άνδρα που εμφανίζεται ως φιλάνθρωπος, συμπονετικός **ή** υπερβολικά σεμνότυφος · **6.** (κυρ. ως προσφώνηση) η νοσοκόμα (κ. *αδελφή νοσοκόμα): ~, έρχεστε στον θάλαμο;* || *παρελαύνει το σώμα αδελφών νοσοκόμων τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* · 7. (μειωτ.- συνήθ. ο τ. *αδερφή)* ο άνδρας ομοφυλόφιλος. — (υποκ.) **αδελφούλα** (η) (σημ. 1,2), (μεγεθ.-υβριστ.) αδερφάρα (η) (σημ. 7). [ΕΤΥΜ. θηλ. τού αρχ. *αδελφός* (βλ.λ.). Η φρ. *αδελφή νοσοκόμα* οφείλεται στο γεγονός ότι τα μοναστήρια (κατά τον Μεσαίωνα) είχαν αναλάβει την ιατρική περίθαλψη των ασθενών (κυρίως αυτά τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας). Η φρ. *αδελφή τού ελέους* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. sœur de la charité, αγγλ. sister of charity | mercy].

αδέλφι κ. **αδέ**ρφι (το) {αδελφ-ιού | -ιών} **1**. εκφραστ. αντί τού *αδελφός*- δηλώνει οικειότητα, στενή σχέση ή μεγάλη αγάπη που κατορθώνει τα αδύνατα: *γύρισε τ' ~ μου από τη Γερμανία* || *«τ' αδέρφια σκίζουν τα βουνά και πέτρες ξεριζώνουν»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (κατ' επέκτ.) ο στενός φίλος **3.** ***αδέλφια*** *κ.* ***αδέρφια*** (τα) (α) αυτοί προς τους οποίους νιώθει κανείς έντονους δεσμούς: τα *δέντρα, τα πουλιά, τα ψάρια, όλα τα πλάσματα τής Γης είναι ~ μας* (β) οι αδελφοί και οι αδελφές μαζί, το σύνολο των προσώπων με τα οποία έχει κανείς συγγένεια αδελφού ή αδελφής (ουδέτερη δήλωση των παραπάνω προσώπων χωρίς διάκριση φύλου) (γ) ως προσφώνηση προς ομοφύλους, ομοεθνείς: *αδέλφια, ήλθε η ώρα τού ξεσηκωμού!* — (υποκ.) αδελφάκι (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άδέρφινκ ἀδέρφιον*< *ἀδέλφιον,* υποκ. τού αρχ. αδελφός].

αδελφικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **αδερφικ**ος **1**. αυτός που σχετίζεται **με** αδελφό ή αδελφή: ~ *συγγένεια* 2. αυτός που σχετίζεται με ομοεθνείς: *χύνεται ~ αίμα στον εμφύλιο* || *οι ~ δεσμοί Ελλήνων και Κυπρίων* 3. αυτός **με** τον οποίο υπάρχει βαθύς συναισθηματικός δεσμός, δεσμός μεγάλης φιλίας: ~ *φίλος* ΣΥΝ. στενός, (λαϊκότ.) γκαρδιακός 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθύ συναισθηματικό δεσμό: ~ *αγάπη* | *αλληλεγγύη* | *κατανόηση* | *ενδιαφέρον* | *στοργή* ΣΥΝ. εγκάρδιος, φιλικός 5. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθιά φιλική σχέση χωρίς ερωτικό κίνητρο: ~ *εναγκαλισμός* | *φιλί* | *χάδι.* — αδελφικά κ. **αδερ**φικά επίρρ., **αδ**ελφικό**τητα** (η) [1893].

αδελφογ**αμία** (η) [μτγν.] {αδελφογαμιών} **1.** ΝΟΜ. αιμομικτικός γάμος ανάμεσα σε αδέλφια **2**. ΒΟΤ. η γονιμοποίηση ανάμεσα σε άνθη τού ίδιου φυτού.

αδελφόθεος (ο) [μεσν.] {αδελφοθέου} προσωνυμία τού Αποστόλου Ιακώβου.

αδελφοκτόνος, -α (λόγ. -ος), -ο **1**. αυτός που οδηγεί σε φόνο αδελφού: *το ~ χέρι* (συνήθ. ως ουσ.): η *σύλληψη τού αδελφοκτόνου* 2. αυτός που αναφέρεται σε φόνους ομοεθνών, ομοφύλων: *το - μίσος τού εμφυλίου* || ~ *πόλεμος* ΣΥΝ. εμφύλιος. — αδελφοκτονία (η) [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αδελφός + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», πβ. *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος* κ.ά.].

αδελφομίκτης (ο) {αδελφομικτών} πρόσωπο που διαπράττει αδελφομιξία.

αδελφ**ομιξία** (η) η αιμομιξία ανάμεσα σε αδέλφια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αδελφός + *-μιξία < μ(ε)ίγνυμι].*

αδελφο**ξαδ**έλφι**α** κ. **αδερ**φο**ξαδ**έρφι**α** (τα) [χωρ. γεν.} **1**. **το** σύνολο αδελφών και εξαδέλφων: *μαζεύτηκαν όλα τα ~ 2.* (γενικότ.) το σόι, το συγγενολόι. Επίσης αδελφοξάδελφα κ. **αδ**ερφο**ξάδερ**φα**.**

αδελφοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η πράξη με την οποία επισφραγίζονται οι δεσμοί αδελφικής αγάπης και δίνονται υποσχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης (συνήθ. σε ειδική τελετή) μεταξύ ανθρώπων χωρίς συγγενικούς δεσμούς συνήθως στην Ελλάδα επί Τουρκοκρατίας, κυρ. κατά τον αγώνα τής Ανεξαρτησίας **2.** η συμφωνία συνεργασίας και πολιτισμικών ανταλλαγών μεταξύ δύο πόλεων, χωριών κ.λπ., που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη: η ~ των δήμων *Πειραιά και Μασσαλίας.* — **αδελφοποιούμαι** ρ. [μτγν.] {-είται...}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀδελφοποίησις* < μτγν. *ἀδελφοποιώ* < αδελφός + ποιώ].

αδελφο**ποι**τός κ. **αδερ**φο**ποι**τός (ο) πρόσωπο που γίνεται αδελφός με κάποιον με τον οποίο δεν έχει συγγένεια, σε ειδική τελετή όπου αναμειγνύουν το αίμα τους ή δίνουν όρκους αμοιβαίας υποστήριξης ΣΥΝ. σταυραδερφός, βλάμης. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ἀδελφοποιητός < μτγν. *ἀδελφοποιώ < αδελφός + ποιώ].*

αδελφός κ. **αδερ**φός (ο) {πληθ. αδελφοί κ. αδέλφια (τα)} **1.** πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: ο *μεγάλος μου ~* || *ο μικρότερος ~*|| *ο δίδυμος ~ μου* || *οι ~ Μαρξ* || (ως συ-ντομ. σε επωνυμία εταιρειών: *Αφοί,* αντί *Αδελφοί) Αφοί Λαμπρόπουλοι* || θετός ~ (βλ. λ. *θετός)*- ΦΡ. *μεγάλος* ***αδελφός*** (i) ο μεγαλύτερος σε ηλικία αδελφός· συνήθ. αναφέρεται ως ο προστάτης των μικρότερων σε ηλικία αδελφών: τον *έβλεπα σαν τον μεγάλο μου αδελφό* (ii) (μτφ.) κάθε σύστημα εξουσίας που παρακολουθεί κάθε πτυχή τής δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των πολιτών, προσπαθώντας να ελέγξει τη συμπεριφορά και τη δράση τους· (γενικότ.) κάθε εξελιγμένο σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών για τη ζωή και τη δράση πολιτών, που χρησιμοποιείται συνήθ. από ολοκληρωτικά κράτη ή κρατικούς οργανισμούς ασφαλείας 2. πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής): ομοπάτριος* | *ομομήτριος* ~ 3. ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς σχέση αλληλεγγύης, ισχυρούς κοινούς δεσμούς (εθνική καταγωγή, πολιτισμική παράδοση, θρησκεία κ.λπ.): *οι ~ μας Κύπριοι* 4. ο άνδρας με τον οποίο συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας: μου *στάθηκες πάντα φίλος και ~·* (αργκό, ως προσφώνηση φίλου) *αδελφέ μου, μας τη φέρανε!* · 5. ο μοναχός (και εν *Χριστώ αδελφός): ο ~ Αρσένιος* || η *μονή των αδελφών τού Τιμίου Σταυρού*-ΦΡ. ***πνευματικός αδελφός*** (i) αυτός με τον οποίο έχει κανείς τον ίδιο πνευματικό πατέρα, τον ίδιο εξομολόγο (ii) αυτός που έχει τον ίδιο ανάδοχο με κάποιον άλλον (iii) αυτός με τον οποίο μοιράζεται κανείς κοινές πνευματικές αρχές 6. (γενικότ.) καθένα από τα μέλη θρησκευτικών οργανώσεων, μυστικών ταγμάτων, αδελφοτήτων κ.λπ. · ΦΡ. ***βρε αδερφέ | οχ, αδερφέ!*** (έκφραση απαρέσκειας, αδιαφορίας, έλλειψης διαθέσεως να ασχοληθεί κανείς με κάτι): ~, *εγώ θ' αλλάξω τον κόσμο;* (βλ. κ. λ. *οχαδερφισμός).* — (υποκ.) **αδελφούλης** (ο). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀδελφεός < **α-δελφεσ-ός* < ἀ- αθροιστ. + **δέλφος* (γεν. **δέλφους* < **δέλφεσ-ος)* «μήτρα», πβ. δελφύς «μήτρα». Η λ. δήλωνε αρχικά τον ομομήτριο αδελφό (τον προερχόμενο από την ίδια μήτρα, την ίδια μητέρα) εν αντιθέσει προς τα αρχ. *φράτηρ* και *κασίγνητος,* που δήλωναν τον ομοπάτριο αδελφό. Τελικά, η λ. *αδελφός* επικράτησε σε όλες τις χρήσεις, ο τ. *αδερφός* είναι μεσν. Η φρ. *μεγάλος αδελφός* προέρχεται από αγγλ. big brother (στο μυθιστόρημα *1984* τού Αγγλου συγγραφέα G. Orwell, 1903-50) και προσωποποιεί τα ολοκληρωτικά καθεστώτα· οι πολίτες παρουσιάζονται στο μυθιστόρημα να βλέπουν διαρκώς την επιγραφή: BIG BROTHER is WATCHING YOU (= ο μεγάλος αδελφός σε παρακολουθεί)]. **αδελφός**, -ή, -ό αυτός με τον οποίο υπάρχουν πολλά βασικά κοινά στοιχεία, κοινοί δεσμοί: στο *συνέδριο τού Κ.Κ.Ε. παρευρέθησαν αντιπρόσωποι τού Κ.Κ. Πολωνίας, τού Κ.Κ. Κίνας και άλλων ~ κομμάτων* || ~ *σωματεία* ΑΝΤ. ανάδελφος· ΦΡ. ***αδελφή*** *ψυχή ο* άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς κοινά στοιχεία, με αποτέλεσμα να αισθάνεται αλληλέγγυος προς αυτόν: όταν τον *άκουσα να μου μιλάει με τέτοιο πάθος για τη μουσική, κατάλαβα ότι βρήκα μια* ~ (δηλ. έχω και εγώ πάθος για τη μουσική) || (σκωπτ.) Δεν ξεκολλάει *από κοντά της. Βρήκε την ~!* ΣΥΝ. όμοιος, συγγενικός. αδελφοσύνη [μεσν.] κ. **αδερ**φο**σύν**η (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) η βαθιά φιλική σχέση: ~ *μεταξύ των λαών.* αδελφότητα (η) [μτγν.] {αδελφοτήτων} **1.** θρησκευτικός, φιλανθρωπικός κ.λπ. σύλλογος **ή** σωματείο **μη** κερδοσκοπικού χαρακτήρα, **με** κοινωνικές κυρ. επιδιώξεις: Χριστιανική *Αδελφότητα Νέων (Χ.Α.Ν.)* 2. (ειδικότ.) το σύνολο των μελών μοναστηριακής κοινότητας ή ενώσεως πιστών: *Αγιοταφική Αδελφότητα* || η ~ διοικείται *από ηγούμενο.* αδελφώνω κ. **αδερ**φώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αδέλφω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) συμφιλιώνω: *προσπαθούσε να αδελφώσει τα δύο χωριά, που τα χώριζε μεγάλη έχθρα* ♦ 2. (αμετβ.) συμφιλιώνομαι με κάποιον: μετά από *μακροχρόνια έχθρα οι γείτονες αδέλφωσαν πάλι* ΣΥΝ. μονοιάζω, φιλιώνω. **— αδέλφωμα** κ. αδέρφωμα (το). **αδέν**ας (ο) ΦΥΣΙΟΛ.-ΒΙΟΛ. το μονοκύτταρο **ή** πολυκύτταρο επιθηλιακό όργανο που έχει ως ρόλο την παραγωγή εκκριμάτων (πεπτικών ενζύμων, βλεννών, ορμονών, γάλακτος στα θηλαστικά, δηλητηρίου στα δηλητηριώδη ζώα, μεταξιού στις κάμπιες και τις αράχνες κ.λπ.): *ενδοκρινείς* | *εξωκρινείς* | *βλεννογόνοι* | *γεννητικοί* | *δακρυϊκοί* | *ιδρωτοποιοί* | *σιελογόνοι* | *σμηγματογόνοι* ~. — αδενικός, -ή, -ό [1879]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀδήν, *-ένος* < Ι.Ε. **ng^{w}-en-*, συνεσταλμ. βαθμ. της ρίζας **eng^{w}-* «οίδημα, πρήξιμο», πβ. λάτ. inguen «οίδημα, βουβώνας», από όπου και γαλλ. aine, ιταλ. inguine, ισπ. ingle **με** τη σημ. «βουβώνας». Αρχικά η λ. ήταν θηλ. γένους *(ἡ ἀδήν),* αργότερα έγινε και αρσενικού γένους (**ό** ἀδήν), που τελικά επικράτησε]. **αδε**νεκτο**μή** (η) η χειρουργική αφαίρεση αδένα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. adenectomy]. αδενίνη (η) ΒΙΟΛ. μία από τις τέσσερεις βάσεις των νουκλεϊκών οξέων D.N.A. και R.N.A.· οι ενώσεις της περιλαμβάνουν ουσίες μεγάλης βιολογικής σημασίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Adenin]. **αδε**νίτι**δα** (η) [1888] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή αδένα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénite]. **αδε**νο- **α'** συνθετικό για τον σχηματισμό ιατρικών λέξεων που σχετίζονται με τους αδένες: *αδενο-πάθεια, αδενο-λογία.* [ΕΤΥΜ Α συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. adeno-cystoma, adeno-graphy, γαλλ. adéno-pathie].

αδενοε**ιδ**ής, -ής, -ές [μτγν.] {αδενοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που έχει τη μορφή αδένα: ~ *εκβλαστήσεις* (υπερπλαστικός σχηματισμός στη μύτη, κοινώς «κρεατάκια»). **αδε**νοκ**αρ**κίνω**μα** (το) {αδενοκαρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. τύπος καρκίνου διαφόρων οργάνων, στον οποίο υπερτερεί το αδενικό κυτταρικό στοιχείο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. adenocarcinoma].

αδενολογια (η) [1785] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η περιγραφή και μελέτη τής φύσης, τής λειτουργίας και των παθήσεων των αδένων. — **αδενολογικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénologie].

αδενοπάθεια (η) {αδενοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των λεμφογαγγλίων που οφείλεται σε ασθένειες τού αναπνευστικού συστήματος (πνευμονίες, φυματίωση), ιδ. σε νέους οργανισμούς, και χαρακτηρίζεται από δέκατα (πυρέτιο), ελαφρό πρήξιμο των αδένων, αδυναμία, απώλεια βάρους και χλομάδα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénopathie].

αδενοπαθης, -ής, -ές {αδενοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (Κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από πάθηση των αδένων.

αδενοϋπόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. ο πρόσθιος λοβός τής υπόφυσης (βλ.λ.), ο οποίος διαφέρει στη δομή και την εμβρυϊκή προέλευση από τον οπίσθιο λοβό (νευροϋπόφυση) και εκκρίνει ορμόνες που ρυθμίζουν τους άλλους ενδοκρινείς αδένες.

αδένωμα (το) [1891] {αδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η καλοήθης, κατά κανόνα, διόγκωση των αδένων: ~ του μαστού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénome].

αδέξιος, -α, -ο **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δεξιότητας, από έλλειψη ικανότητας να κάνει κάτι σωστά, προσεκτικά, επιτυχημένα: ~ *οδηγός* | *τεχνίτης* || ~ *ενέργεια* | *πολιτική* | *χειρισμοί* ΣΥΝ. ανεπιτήδειος, άτσαλος ΑΝΤ. επιδέξιος, επιτήδειος **2**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, χάρης και αυτοπεποίθησης: ένα *μανεκέν δεν γίνεται να περπατά με* ~ *κινήσεις* || ~ *περπάτημα* | *χορευτής* ΣΥΝ. άγαρμπος, άκομψος. — **αδέξια** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *δεξιός* «ικανός, επιτήδειος», πβ. *έπι-δέξιος*. Η λ. δήλωνε αρχικώς τον αριστερόχειρα, εκφράζοντας τη γενικότερη αντίληψη των αρχαίων, οι οποίοι συνέδεαν την αριστερή πλευρά με τα δεινά, τους κακούς οιωνούς (βλ. λ. *αριστερός)*. Τις σημασίες αυτές συναντούμε και στο γαλλ. gauche «αριστερός - αδέξιος»].

αδεξιότητα (η) [1859] {αδεξιοτήτων} **1**. η ιδιότητα τού αδέξιου ΑΝΤ. επιδεξιότητα: *το ατύχημα οφειλόταν στην - τον οδηγού* 2. (συνεκδ.) η αδέξια πράξη: *έκανε ένα σωρό αδεξιότητες- αναποδογύριζε ποτήρια, σκόνταφτε πάνω στα έπιπλα.*

αδερφή (η) → αδελφή

αδέρφι (το) → αδέλφι

αδερφικός, -ή, -ό → αδελφικός

αδερφομοιράδι κ. **αδερφομεράδι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (διαλε-κτ.) το μερίδιο κάθε αδελφού από τη μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας ή κληρονομιάς. Επίσης **αδερφομοίρι**. [ΕΤΥΜ. < *αδερφό-* (< *αδελφός)* + *-μοιράδι* < *μοιράζω]*.

αδερφοποιτος (ο) → αδελφοποιτός

αδερφός (ο) → αδελφός

αδερφοσύνη (η) → αδελφοσύνη

αδέσμευτος, -η, -ο [μτγν.] 1. ο μη δεσμευμένος, αυτός που δεν υπόκειται σε έλεγχο και χειραγώγηση: *η επιτροπή υπήρξε* ~ *και ανεπηρέαστη ως προς τις αποφάσεις για τις προαγωγές* || ~ *πολιτική* | *χώρα* | *κράτος* | *εφημερίδα* | *στάση* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, ελεύθερος ΑΝΤ. δεσμευμένος **2.** ΠΟΛΙΤ. ***Κίνημα των Αδεσμεύτων*** (αγγλ. the Non-Aligned Movement) πολιτικό κίνημα από χώρες κυρ. τής Ασίας και τής Αφρικής που είχαν μόλις γίνει ανεξάρτητες από τους δύο μεγάλους πολιτικοστρατιωτικούς συνασπισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου· το κίνημα αυτό προσανατολιζόταν στην καταπολέμηση τής αποικιοκρατίας και τού ιμπεριαλισμού των Μεγάλων Δυνάμεων και την ανάληψη ρόλου ρυθμιστικού στο πλαίσιο τής ισορροπίας των δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα 3. (μτφ.) (α) ανύπαντρος (β) (γενικότ.) αυτός που δεν έχει (ερωτικό) δεσμό.

αδέσποτος, -η, -ο **1**. (κατοικίδιο ζώο) που δεν έχει ιδιοκτήτη (και που συνήθ. περιφέρεται στους δρόμους): *κίνδυνος για τους πολίτες οι* ~ *σκύλοι 2.* (άγριο ζώο) που, ενώ είχε συλληφθεί, ανέκτησε την ελευθερία του, χωρίς να το αναζητήσει ο κύριος του 3. ΝΟΜ. (α) κινητό πράγμα στο οποίο δεν έχει κανείς κυριότητα είτε εξαρχής (προϊόντα τής θάλασσας) είτε γιατί ο αρχικός κύριος το εγκατέλειψε (π.χ. ο κύριος διαβάζει την εφημερίδα και έπειτα την αφήνει στο παγκάκι και φεύγει) (β) ακίνητο τού οποίου ο κύριος παραιτήθηκε από την κυριότητα · 4. (κακόσ.) αυτός που έχει άγνωστη προέλευση: δεν *δίνουμε βάση σε* ~ *πληροφορίες* ΣΥΝ. αδιασταύρωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ. επιβεβαιωμένος, διασταυρωμένος **5**. (βολή) που δεν έχει σαφή προέλευση **ή** στόχο' κυρ. για βολή που δεν είχε στόχο αυτόν που έπληξε: λένε *ότι ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε από* ~ βόλι || ~ *πυρά* | *σφαίρες* 6. ΦΙΛΟΛ. (στίχος) που βρίσκεται μόνος του, ανεξάρτητος από τυχόν προηγούμενους ή επόμενους: *οι* ~ *στίχοι των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» τού Σολωμού*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + *δεσπότης* «κύριος, ιδιοκτήτης»].

άδετος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι δεμένος: *έχει* ~ *τα κορδόνια του* ΣΥΝ. λυμένος, λυτός ΑΝΤ. δεμένος 2. (για βιβλία) (α) άρραφος, χωρίς στάχωση (βλ.λ.) (β) αυτός που δεν έχει σκληρό εξώφυλλο: *το μυθιστόρημα «Αργώ» κυκλοφορεί και* ~ σε *πιο χαμηλή τιμή* ΑΝΤ. δεμένο, βιβλιοδετημένο **3**. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως, δεν έχει ωριμάσει, δεν έχει «δέσει»: ~ *κορμί* | *καρπός* ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος, ασχημάτιστος ΑΝΤ. δεμένος, σχηματισμένος · 4. αυτός που δεν έχει προσαρμοστεί στο κατάλληλο σημείο: ~ *διαμάντι.*

αδευτέρωτος, -η, -ο [1838] (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που δεν έγινε για δεύτερη φορά, ανεπανάληπτος.

άδηλος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν είναι φανερός: ~ *προθέσεις* | *σκοπός* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, (μτφ.) σκοτεινός ΑΝΤ. φανερός, πρόδηλος, ολοφάνερος· ΦΡ. (α) ***άδηλα και κρύφια*** (τά άδηλα *και κρύφια τής σοφίας σου έδήλωσάς μοι,* Π.Δ. *Ψαλμ.* 50,8) πράγματα για τα οποία δεν μπορεί να έχει κανείς σαφή εικόνα· ανομολόγητα ή τόσο σοφά και δυσνόητα, ώστε να μην εκφράζονται εύκολα· (κατ' επέκτ.-καταχρ.) μυστικά, σκοτεινά, απρόσιτα (λόγια, πράξεις κ.λπ.) (β) ***άδηλοι πόροι*** εισοδήματα άγνωστης προέλευσης, που συνήθ. δεν εμφανίζονται στην εφορία ή σε επίσημο ισολογισμό: η *εθνική οικονομία τής Ελλάδας είναι ασθενής, υπάρχουν όμως οι* ~ *που κρατούν το βιοτικό επίπεδο σε ικανοποιητικό ύψος* 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί εκ των προτέρων με βεβαιότητα: *το μέλλον είναι* ~ || ~ *αποτέλεσμα* | *έκβαση* | *πορεία* | *τύχη* ΣΥΝ. ασαφής, αβέβαιος, άγνωστος 3. ΝΟΜ. *άδηλα πρόσωπα* (λατ. personae incertae) οι εγκαθιστάμενοι με διαθήκη κληρονόμοι, οι οποίοι δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτήν, αλλά ο προσδιορισμός τους είναι δυνατός βάσει άλλων στοιχείων που περιλαμβάνονται στη διαθήκη και βάσει των οποίων είναι δυνατή η ασφαλής και αντικειμενική εξατομίκευση τους (π.χ. εγκαθιστώ κληρονόμο το παιδί το οποίο θα γεννήσει η κόρη μου) 4. ΒΙΟΛ. ***άδηλη αναπνοή*** η αναπνοή από τους πόρους τού δέρματος. — άδηλα | αδήλως επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αόρατος, αφανής», < *ά-* στερητ. + *δήλος* (βλ.λ.). Η φρ. *άδηλοι πόροι* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. invisible resources].

αδήλωτος, -η, -ο [1833] 1. αυτός που δεν δηλώθηκε (συνήθ. στην εφορία ή στο τελωνείο): ~ *εισόδημα* ΣΥΝ. αγνωστοποίητος ΑΝΤ. δηλωμένος **2. *αδήλωτος*** (ο), ***αδήλωτη*** (η) πρόσωπο που δεν έχει εγγραφεί στα μητρώα δήμου | κοινότητας | στρατού ή δεν περιλαμβάνεται στις καταστάσεις τής αστυνομίας: *εμφανίστηκαν για πιστοποιητικά αρκετοί αδήλωτοι* || *σε πορνεία τής περιοχής δούλευαν πολλές αδήλωτες* (ενν. *πόρνες)*.

αδημιούργητος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν δημιουργήθηκε, δεν πλάστηκε από κάποιον ΣΥΝ. άπλαστος, (ειδικά για τον Θεό) άκτιστος • **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη αποκτήσει σταθερή επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική θέση, που βρίσκεται ακόμη στην αρχή τής σταδιοδρομίας του: ~ *νέος- δεν έχει βρει τον δρόμο του ακόμη* ΣΥΝ. ατακτοποίητος ΑΝΤ. δημιουργημένος, τακτοποιημένος.

αδημονία (η) [μτγν.] (χωρ. πληθ.} **1.** έντονη επιθυμία, λαχτάρα και ανυπομονησία για κάτι: *αισθάνομαι -* || *όλοι περίμεναν την παράσταση με -* 2. η ανυπομονησία που συνοδεύεται και από ανησυχία, αγωνία για κάτι: η ~ *για την άφιξη του την είχε καταβάλει.*

αδημονώ ρ. (αδημονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αισθάνομαι αδημονία (βλ.λ.) ΣΥΝ. ανυπομονώ, ανησυχώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αδημονώ* < *άδήμων* «ανήσυχος» (κυριολ. «ο φοβούμενος από άγνοια»), πιθ. **<** *άδαή-μων< αδαής «αμαθής»].

αδημοσίευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί ή δεν έχει εκδοθεί: ~ *πληροφορία* | *ποίημα* | *φωτογραφία.*

αδήριτος, -η, -ο (λόγ.) ακαταμάχητος, αναπόφευκτος, αυτός που επιβάλλεται: η ~ *ανάγκη τής αποκέντρωσης* || ~ *επιλογή*- κυρ. στη ΦΡ. ***αδήριτη ανάγκη:*** *ως πολιτικός εκφράζει την* ~ *τής εθνικής ενότητας* ΣΥΝ. επιτακτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ασυναγώνιστος - αδιαμφισβήτητος», < ά-στερητ. + *δηρίομαι* «αγωνίζομαι» < *δήρ-ις* (γεν. *-ιος)* «μάχη». Το ίδιο το αρχ. *δήρις* συνδ. πιθ. με το ρ. *δέρω* και με το σανσκρ. -dâri «αυτός που σχίζει»].

Άδης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου} **1.** ΜΥΘΟΛ.-ΛΑΟΓΡ. (α) ο θεός τού Κάτω Κόσμου (β) ο τόπος κατοικίας των νεκρών κατά τις αντιλήψεις των αρχαίων και τις λαϊκές δοξασίες, ο Κάτω Κόσμος **2**. η Κόλαση **3.** (στην αγιογραφία) ***η εις (τόπον) Άδου κάθοδος*** (ή είς (ενν. *τόπον) "Αδου κάθοδος)* ο επικρατέστερος εικονογραφικός τύπος τής Ανάστασης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στον οποίο ο Χριστός βγαίνει από τον Αδη συντρίβοντας τις πύλες του, ανασύροντας τον Αδάμ και την Εύα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Άιδης* κ. *Αΐδης,* αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική μορφή τής λ. είναι *Άιδης* (με δασεία και τονιζόμενο το ά-), τότε πιθ. < **ä-Fiö-ac* < ά- (< I.E. *sm- «ένας», πβ. ά-παξ, άμ-α) + **Fiö-* < **Εειδ-* «βλέπω» (πβ. ίδ-είν, *εϊδ-ος* «όψη» κ.ά.), οπότε αρχικά η σημ. τής λ. *Άιδης* θα ήταν «ο κοινός τόπος», «ο τόπος όπου συνενώνονται κάποιοι και μπορούμε να τους δούμε όλους μαζί», πβ. σανσκρ. sam-vida- «συναντώνται». Αν κύρια μορφή τής λ. είναι ο τ. *Άΐδης* (με ψιλό πνεύμα και τόνο στο -ί-), τότε πιθ. < **a-Fiô-aς* < *ά-* στερητ. + **Ριδ-* «βλέπω», οπότε η σημ. τής λ. θα ήταν «αθέατος, αόρατος, απρόσιτος», κατεξοχήν ιδιότητα τού Αδη. Η λ. συνδέθηκε πολύ νωρίς με την αντίστοιχη εβρ. Seól, δηλώνοντας τον τάφο τού ανθρωπίνου γένους].

-άδης κ. **-ιάδης** κατάληξη επωνύμων: *Ανδρε-άδης, Φωτ-ιάδης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.
[ΕΤΥΜ. Λόγ. επίθημα κυρίων ονομάτων, που απαντά ήδη στον Όμηρο (λ.χ. *Πριαμ-ίδης, Άσκληπ-ιάδης, Ίπποτ-άδης)* και που χρησιμοποιήθηκε στον σχηματισμό επωνύμων (τον 19ο και στις αρχές τού 20ού αι.) Ελλήνων κυρ. από τον Πόντο είτε με απευθείας σύνθεση (λ.χ. *Χατζής* < *Χατζ-ίδης, Αντώνης* > *Αντων-ιάδης)* είτε με εξελληνισμό τού προηγούμενου (συνήθ. τουρκικού) επωνύμου (λ.χ. *Ασλάνογλου* > *Αεονταρ-ίδης, Μπογιατζ-όγλου* > *Βαφει-άδης,* και μερικώς, λ.χ. *Σαράφογλου* > *Σαραφ-ίδης)*. Ορισμένα από τα ποντιακά επώνυμα παρουσιάζουν το φαινόμενο τής αντικατάστασης παλαιότερου εθνωνυμικού επιθήματος *-έτες, -ίτες* με το *-ι)ά)δης,* επειδή το τελευταίο θεωρήθηκε λογιότερο ή ελληνικότερο, λ.χ. *Κρανίτες* > *Κραν-ίδης* (από το χωριό *Κράνια* τής Τραπεζούντας), Ξενίτες > Ξεν-ίδης (από το χωριό *Ξένος)]*.

αδηφάγος, -ος/-α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που καταναλώνει με βουλιμία μεγάλες ποσότητες τροφής και ποτού ΣΥΝ. λαίμαργος 2. αυτός που δεν ικανοποιείται με τίποτα, άπληστος: *το* ~ *καταναλωτικό κοινό* ΣΥΝ. ακόρεστος 3. (μτφ.) για φυσικά φαινόμενα που καταστρέφουν τα πάντα στο πέρασμα τους: το ~ *πυρ αφάνισε χιλιάδες στρέμματα πευ-*

κοδάσους 4. (μτφ.) αυτός που απαιτεί τεράστιες δαπάνες για να συντηρηθεί ή για να ολοκληρωθεί: *ένα ~ έργο, που απορροφά τεράστια κονδύλια* || το - *τέρας τού κρατικού προϋπολογισμού.* — **αδηφόγως** επίρρ., **αδηφαγια** (η) [αρχ.].
[ETYM. αρχ. < επίρρ. άδην)επικ. τ. άδην) «ᵉπαρκώς, αφθόνως» + -φά-*γος*. Το ᵉπίρρ. άδην προέρχᵉται από Ι.Ε. *sa-t- «κόρος, χορταίνω», πβ. λατ. sat-is «επαρκής», γερμ. satt «χορτασμένος», γαλλ. assez (< λατ. ad satis) «αρκετά», satisfaire (< λατ. satisfacere), αγγλ. satisfy «ικανοποιώ» κ.ά. Ομόρρ. *άδ-ρός,* αρχ. *άδ-ινός* «πλήρης» κ.ά.].

αδήωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν λεηλατήθηκε, δεν ερημώθηκε από εχθρό: ~ *χώρα* | *πόλη.*
[ETYM. < αρχ. *άδήωτος* < ά- στερητ. + δηώ «λεηλατώ» < *δήιος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *δαίω* < **6aF-j(o* «καίω», πβ. δαυ-λός, *δφ,ς* (> δάδα) κ.ά.].

αδιαβάθμητος, -η, -ο (ορθότ. *αδιαβάθμιστος)* αυτός που επιτρέπεται να κοινοποιηθεί, που δεν φέρει τον χαρακτηρισμό τού «εμπιστευτικού» ή «απορρήτου»: ~ *πληροφορία* | *έγγραφο* ΣΥΝ. κοινοποιήσιμος ΑΝΤ. διαβαθμισμένος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unclassified].

αδιάβαστος, -η, -ο (ενεργ.) **1.** (στο σχολείο) αυτός που δεν διάβασε το μάθημα του, που δεν προετοιμάστηκε επαρκώς (για το μάθημα τής ημέρας, για εξετάσεις): *είναι γενικά μελετηρός, αλλά χθες ο δάσκαλος τον έπιασε - 2.* (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαρκή πληροφόρηση, που δεν έχει προετοιμαστεί επαρκώς για το ζήτημα στο οποίο αναφέρεται: ~ συνελήφθη χθες ο *υπουργός στη συνέντευξη, αφού φάνηκε να αγνοεί βασικές διατάξεις τού νομοσχεδίου·* (παθ.) 3. αυτός που δεν έχει διαβαστεί: ~ *βιβλίο* · 4. (λαϊκότ. για νεκρό) αυτός που τον έθαψαν χωρίς να του διαβαστεί η νεκρώσιμη ακολουθία: *πήγε* ~ || *τον έστειλαν* ~ (ενν. στον άλλον κόσμο) · ΦΡ. (αργκό) ***μ' έστειλε αδιάβαστο!*** με εξευτέλισε, με ταπείνωσε ή με έκανε να διαπιστώσω την άγνοια μου ή την αδυναμία μου σε έναν τομέα.

αδιάβατος, -η, -ο αυτός που με δυσκολία τον διασχίζει κανείς, που είναι αδύνατον να τον διαβεί κανείς: ~ *δρόμος* | *στενά* | *λημέριια* | *δάσος* ΑΝΤ. διαβατός. [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + *διαβαίνω].*

αδιαβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν διαβιβάστηκε ΑΝΤ. διαβιβασμένος.

αδιάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να διαβληθεί, να κατηγορηθεί για έλλειψη τιμιότητας και αμεροληψίας: το *Υπουργείο Εσωτερικών διαβεβαίωσε ότι θα γίνουν τίμιες και ~ εκλογές* || ~ *διαγωνισμός* | *διαδικασίες* | *απόφαση* | *κρίση* | *εξέταση* | *κύρος* | *απόδειξη* | *έλεγχος* | *πολιτικός* | *δικαστής* | *σύστημα* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. ανε-πίληπτος, άμεμπτος, άψογος ΑΝΤ. διαβλητός **2.** ***αδιάβλητο*** (το) η μη ύπαρξη μεροληψίας ή παραβάσεων και παρατυπιών: *για να εξασφαλιστεί το ~ τού διαγωνισμού, οι μελέτες έχουν ανατεθεί σε ξένους οίκους.* — αδιάβλητα | **αδιαβλήτως** [μτγν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *διαβλητός* < *διαβάλλω* «συκοφαντώ»].

αδιαβροχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού (π.χ. υφάσματος), ώστε να γίνει αδιάβροχο. [ETYM. < *αδιάβροχος* + *-ποίηση* < *ποιώ].*

αδιάβροχος, -η, -ο 1. αδιαπέραστος από το νερό: ~ *παπούτσια/ ύφασμα* | *ρολόι* | *βιντεοκάμερα* ΣΥΝ. (λόγ.) υδατοστεγής **2**. ***αδιάβροχο*** (το) πανωφόρι συνήθ. από πλαστικό για την προστασία από τη βροχή: βάζω | *φοράω* ~. — **αδιαβροχία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.* [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + *διάβροχος* «καταβρεγμένος». Το ουσ. *αδιάβροχο* «αδιαπέραστο από το νερό τής βροχής» αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imperméable < λατ. impermeabilis «αδιαπέραστος»].

αδιάγνωστός, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαγνωσθεί μέχρι τώρα **2.** αυτός που δεν μπορεί να διαγνωσθεί εύκολα: ~ *πάθηση* 3. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να γνωσθεί.
[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν ξεχωρίζει, δεν διακρίνεται», < ά- στερητ. + *διαγιγνώσκω.* Οι σημερινές σημ. προέρχονται απευθείας από α- στερητ. + *διάγνωση* (βλ.λ.)].

αδιαγούμιστος, -η, -ο (λογοτ.-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει λεηλατηθεί, διαγουμιστεί (βλ. λ. *διαγουμίζω).*

αδιάζευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει εκδοθεί διαζύγιο ΑΝΤ. διαζευγμένος. [ETYM μτγν. < ά- στερητ. + *διαζεύγνυμι* (βλ. κ. *διάζευξη)].*

αδιαθεσία (η) [1858] {αδιαθεσιών} 1. η έλλειψη καλής διαθέσεως, η ακεφιά: *ανεξήγητη* | *ελαφρά* | *ξαφνική* | *προσωρινή* | *έντονη* | *αιφνίδια* ~ ΣΥΝ. δυσθυμία, ακεφιά, κακοκεφιά **2**. ελαφρά διαταραχή τής υγείας: *αισθάνθηκα ~ σήμερα και δεν πήγα στη δουλειά* ΣΥΝ. αδυναμία, ανημποριά 3. (μτφ.) η έμμηνη ρύση των γυναικών. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indisposition, πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodité, fatigue].

αδιάθετος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα: τον *είδα ~ και προσπάθησα με τα αστεία μου να του φτειάξω το κέφι* ΣΥΝ. κακοδιάθετος, κακόκεφος, δύσθυμος ΑΝΤ. ευδιάθετος 2. ο ελαφρά άρρωστος: *ήμουν ~ και έμεινα στο σπίτι* 3. (ει-δικότ. για γυναίκα) αυτή που βρίσκεται σε περίοδο εμμηνορρυσίας • 4. αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί: με την *κρίση στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν* ~ ΣΥΝ. απούλητος 5. αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: ~ *κεφάλαια* · 6. ΝΟΜ. αυτός που δεν άφησε διαθήκη: *πέθανε ~.*
[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει διατεθεί μέσω διαθήκης», < ά- στερητ. + *διατίθημι* «διατάσσω, ρυθμίζω». Η νεότ. σημ. προέρχεται από το ρ. *διαθέτω,* ενώ η σημ. «άκεφος, κακοδιάθετος» αποδίδει το γαλλ. indisposé, το οποίο είναι πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodé, fatigué. Με αυτή τη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

α-δι-ά-θετος - α-διά-θετος. Στη σύγχρονη Ελληνική τείνει η σημασιολογική διαφορά «μη διατεθειμένος» (εμπορεύματα) - «ασθενής» να διαφοροποιηθεί αντιστοίχως στην προφορά: «α-δι-ά-θετος» και «α-διά-θετος» (πβ. η *ά-δει-α* [απουσίας] έναντι τού η *ά δεια* [θέση]). → *συνίζηση*

αδιαθετώ ρ. αμετβ. [1889] {αδιαθετείς... | αδιαθέτησα} **1**. αρρωσταίνω ελαφρώς, είμαι αδιάθετος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) μου έρχεται η περίοδος, αρχίζει η έμμηνη ρύση: *αδιαθετώ κάθε 28 μέρες ακριβώς.*

αδιαίρετος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {κ. (λόγ.) -έτου | -έτων, -έτους} **1.** αυτός που δεν έχει διαιρεθεί ή δεν υπόκειται σε διαίρεση ΣΥΝ. αδιαχώριστος, αμοίραστος ΑΝΤ. διαιρεμένος, διαμοιρασμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν διχάζεται, δεν διασπάται σε ομάδες, παρατάξεις, φατρίες κ.λπ.: ο λαός, *παρά το διχαστικό κλίμα, έμεινε* ~ ΣΥΝ. ομόψυχος, ενωμένος ΑΝΤ. διαιρεμένος, διχασμένος **3.** ***αδιαίρετο*** (το) το ενιαίο, το να μη διαιρείται κάτι σε επιμέρους τμήματα: το ~ τής *Αγίας Τριάδας* **4.** ΝΟΜ. ***δικαίωμα εξ αδιαιρέτου*** δικαίωμα που ανήκει από κοινού σε περισσότερα πρόσωπα κατά ιδανικά μέρη, π.χ. η συγκυριότητα πολλών συγκυρίων επί ενός ακινήτου. — αδιαίρετα | αδιαιρέτως [μτγν.] επίρρ., αδιαιρετότητα (η) [1786]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

αδιάκοπος, -η, -ο αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή, συνεχής: ~ *αγώνας* | *προσπάθεια* | *μεταβολή* | *χειροκρότημα* | *ροή νερού* | *βροχή* | *δουλειά.* — αδιάκοπα επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + διακόπτω].

αδιακόρευτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γυναίκα) που δεν διακορεύθηκε, που διατηρεί άθικτο τον παρθενικό της υμένα, που (κατ' επέκτ.) δεν ήλθε σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2**. (για ενωμένες σελίδες βιβλίου) αυτές που δεν έχουν κοπεί με χαρτοκόπτη.

αδιακρισία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1**. (κακόσ.) η έλλειψη διακριτικότητας, το ενοχλητικό ενδιαφέρον για προσωπικά ζητήματα άλλων: η - *φανερώνει αγένεια* ΑΝΤ. διακριτικότητα, τακτ, λεπτότητα 2. (συνεκδ.) η πράξη που δείχνει έλλειψη διακριτικότητας: ήταν ~ *εκ μέρους σου να του μιλήσεις για ένα τόσο προσωπικό θέμα.*

αδιάκριτος, -η, -ο (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιακρισία: αν δεν *γίνομαι ~, πόσων ετών είστε;* || ~ *βλέμμα* | *ερώτηση /συμπεριφορά* ΑΝΤ. διακριτικός. — **αδιάκριτα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιακρίτως.*
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αδιαχώριστος, ακατανόητος», < ά- στερητ. + *διακρίνω.* Η σημερινή σημ., καθώς και η αντίστοιχη τής λ. *αδιακρισία,* είναι μεσν.].

αδιακρίτως επίρρ. [μτγν.] χωρίς διάκριση: γίνονται *όλοι δεκτοί στον σύλλογο, ~ φύλου και ηλικίας* ΣΥΝ. ανεξαρτήτως ΑΝΤ. επιλεκτικά.

αδιακρίτως - αδιάκριτα. Οι δύο τύποι λέξεων έχουν μεταξύ τους σημασιολογική διαφορά: **αδιακρίτως** = «ανεξαρτήτως, χωρίς να γίνεται διάκριση», ενώ αδιάκριτα = «χωρίς διακριτικότητα, χωρίς ευγένεια, χωρίς λεπτότητα». Ανάλογες σημασιολογικές διαφορές παρατηρούνται και σε άλλους διπλούς τύπους επιρρημάτων (πβ. *απλώς - απλά, εκτάκτως - έκτακτα, αγρίως - άγρια κ.λπ.).*

αδιακώλυτος, -η, -ο [1893] (λόγ.) αυτός που δεν παρεμποδίζεται ή δεν έχει παρεμποδιστεί ΣΥΝ. ανεμπόδιστος, ακώλυτος, απρόσκοπτος. — αδιακωλύτως επίρρ. [μτγν.].

αδιάλειπτος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς διαλείμματα και διακοπές: η ~ *προσευχή* ΣΥΝ. ακατάπαυστος, αδιάκοπος. — αδιαλείπτως επίρρ. [μτγν.].
[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *διαλείπω* «συμβαίνω κατά διαλείμματα»].

αδιάλλακτος, -η, -ο αυτός που δεν υποχωρεί από τις θέσεις του, δεν δέχεται συμβιβασμό: όταν ο *συνομιλητής είναι ~, ο διάλογος δεν μπορεί να προχωρήσει* || ~ *διαπραγματευτής* | *συζητητής* | *στάση* | *τακτική* | *γραμμή* ΣΥΝ. άκαμπτος, ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος, ανένδοτος ΑΝΤ. διαλλακτικός.
[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + διαλλάττω | -σσω «συμφιλιώνω, συμβιβάζω»].

αδιαλλαξία (η) {χωρ. πληθ.) η ανυποχώρητη στάση, η έλλειψη διάθεσης για συμβιβασμό: η ~ τής *Τουρκίας οδηγεί σε ναυάγιο τις συνομιλίες για το Κυπριακό* ΑΝΤ. διαλλακτικότητα.

αδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν διαλύεται: *ουσία ~ στο νερό* ΑΝΤ. διαλυτός **2.** (μτφ.) ανεξιχνίαστος, αυτός που δεν διαλευκάνθηκε: ~ *μυστήριο* ΣΥΝ. αξεδιάλυτος 3. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει κανείς, πυκνός: ~ *σκότος* | *νέφος.* — αδιαλυτότητα (η) [1802] (σημ. 1).

α- | αν- ***στερητικό*** **α-**
διαβεβαίωτος, -η, -ο α-
διάβρωτος, -η, -ο α-
διάδοτος, -η, -ο α-
διαδραμάτιστος, -η, -ο
α-διακανόνιστος, -η, -ο
α-διακήρυκτος, -η, -ο α-
διακινδύνευτος, -η, -ο
α-διακλάδωτος, -η, -ο
α-διακόμιστος, -η, -ο α-
διακόσμητος, -η, -ο α-
διακυβέρνητος, -η, -ο
α-διακύμαντος, -η, -ο
α-διακωμώδητος, -η, -ο
α-διαλεύκαντος, -η, -ο
α-διαμέλιστος, -η, -ο
α-διαμέριστος, -η, -ο
α-διαμοίραστος, -η, -ο
α-διανέμητος, -η, -ο
α-διάνθιστος, -η, -ο α-
διάνοικτος, -η, -ο α-
διάνυτος, -η, -ο
α-διαπαιδαγώγητος, -η,
α-διατίστωτος, -η, -ο α-
διάτπλευστος, -η, -ο α-
διατόμπευτος, -η, -ο α-
διαπότιστος, -η, -ο α-
διάτπρακτος, -η, -ο α-
διάρθρωτος, -η, -ο
α-διαρρύθμιστος, -η, -ο
α-διασκεύαστος, -η, -ο α-
διασκόρτπιστος, -η, -ο α-
διαστρέβλωτος, -η, -ο α-
διαστρωμάτωτος, -η, -ο
α-διασφάλιστος, -η, -ο α-
διάσωστός, -η, -ο

αδιαμαρτύρητα επίρρ.- χωρίς διαμαρτυρία: αντί να *αντιδράσει, δέχθηκε - την προσβολή* ΣΥΝ. παθητικά.

αδιαμαρτύρητος, -η, -ο **1**. (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαμαρτυρίας, παθητική στάση **2**. ΟΙΚΟΝ. ***αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο | συναλλαγματική*** για τα οποία δεν έγινε διαμαρτύρηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unprotested promissory note].

αδιαμόρφωτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που *δεν έχει* διαμορφωθεί, δεν έχει λάβει τελική μορφή: ~ *κήπος | χώρος | πλατεία* ΑΝΤ. διαμορφωμένος 2. αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί ή ωριμάσει εντελώς: το ~ σώμα *τού εμβρύου* || ~ *τρόπος σκέψης | ιδεολογία | χαρακτήρας* | σχέδιο ΑΝΤ. διαμορφωμένος.

αδιαμφισβήτητος, -η, -ο [1884] αυτός που δεν αμφισβητείται: ~ *γεγονός | συμπέρασμα* ΣΥΝ. αδιαφιλονίκητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφισβητούμενος. — αδιαμφισβήτητα | αδιαμφισβητήτως [1894] επίρρ.

αδιανόητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον συλλάβει η λογική, με αποτέλεσμα να φαίνεται παράλογος, αυτός που δ^εν δικαιολογεί-ται, δεν γίνεται αποδεκτός: *είναι αδιανόητο στη σημερινή εποχή να γίνονται πόλεμοι στην καρδιά τής Ευρώπης* ΣΥΝ. ανήκουστος, εξωφρενικός, ασύλληπτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *διανοούμαι].*

αδίαντο (το) {αδιάντ-ου | -ων} ΒΟΤ. διακοσμητικό λεπτοφυές, φυτό, με πλούσιο και όμορφο φύλλωμα καθώς και φαρμακευτικές ιδιότητες ΣΥΝ. (λαϊκ.) πολυτρίχι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άδίαντονκ* αρχ. *άδίαντος* «στεγνός - άβρεχτος» (ειδικότ. ως ουσ. «τα μαλλιά κοριτσιού») < ά- στερητ. + *διαίνω* «βρέχω, μουσκεύω», αγν. ετύμου].

αδιάντροπος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής και αυθάδεια: το ~ *φέρσιμο του την έκανε να κοκκινίσει* ΣΥΝ. αναιδής, ξετσίπωτος, ξεδιάντροπος, αναίσχυντος, πρόστυχος, ασύστολος, θρασύς. — αδιάντροπα επίρρ., αδιαντροπιά (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *άδιάτροπος {αντί αδιάτρεπτος)* «ισχυρογνώμων» < ά- στερητ. + *διατρέπω* «απομακρύνω». Το -ν- στη λ. *αδιάντροπος* από επίδραση τής λ. *ντροπή].*

αδιάπαυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παύει, δεν σταματά: *-μέριμνα* ΣΥΝ. ακατάπαυστος, αδιάκοπος, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, διαρκής, συνεχής. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + διαπαύω].

αδιαπέραστος, -η, **-ο** [1790] **1.** αυτός που δεν μπορεί να περάσει κανείς από μέσα του, να τον διαβεί: η ~ βλάστηση τής *ζούγκλας* || το ~ *τροπικό δάσος* || *υπήρχε γύρω τους ένας ~ κλοιός πολιτών και αστυνομικών* **2.** αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει το βλέμμα: ~ *σκοτάδι | ομίχλη | πούσι | σύννεφα* ΣΥΝ. πυκνός, πηχτός 3. αυτός που δεν τον διαπερνά το νερό ή γενικότ. κάτι υγρό: *ύφασμα - από το νερό* 4. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει στο βάθος του, να δει τι κρύβει: την *υπόθεση κάλυπτε - πέπλος μυστηρίου.*

αδιάπλαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει ακόμη την οριστική του μορφή: ο *χαρακτήρας ενός δεκάχρονου παιδιού είναι ακόμη* ~ ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος ΑΝΤ. διαμορφωμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *διαπλάσσω].*

αδιαπραγμάτευτος, -η, **-ο** αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεως: η *εθνική ανεξαρτησία και ακεραιότητα είναι* ~ || ~ *δικαίωμα | κατάκτηση* ΑΝΤ. διαπραγματεύσιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικός.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unnegotiable].

αδιάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται συνεχώς με την ίδια ένταση, χωρίς μεταπτώσεις: *παρακολουθούσε τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. σταθερός, συνεχής, αμείωτος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλάνθαστος», < ά- στερητ. + διαπίπτω].

αδιάρρηκτος, -η, **-ο 1**. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να υποστεί διάρρηξη: ~ *πόρτα | κλειδαριά* ΣΥΝ. απαραβίαστος 2. (μτφ.) πολύ στερεός, αδιάσπαστος: ~ *φιλία | σχέση | σύνδεση* ΣΥΝ. αρραγής, άρρηκτος. — αδιάρρηκτα | αδιαρρήκτως επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *διαρρήγνυμι* «δημιουργώ ρήγμα»]·

αδιασάλευτος, -η, -ο [1766] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να διασαλευθεί, να διαταραχθεί: *σκοπός τής πολιτικής μας είναι η ~ κοινωνική και πολιτική γαλήνη* ΣΥΝ. ακλόνητος, αδιατάρακτος.

αδιασάφητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διευκρινίστηκε, δεν διασαφήθηκε: ~ *στοιχεία* ΣΥΝ. αδιευκρίνιστος. Επίσης αδιασαφήνιστος κ. αδιασάφιστος

αδιασάφητος - αδιασαφήνιστος - αδιασάφιστος. Πρόκειται για τρεις διαφορετικούς στην παραγωγή τους τύπους, με την ίδια και οι τρεις σημασία. Συγκεκριμένα προέρχονται: διασαφώ > α-διασάφητος (πβ. *κινώ - ακίνητος, μιλώ - αμίλητος)*· διασαφηνίζω > α-**διασαφήνιστος** (πβ. *ποτίζω - απότιστος, κτενίζω - ακτένιστος)*- ο τ. **αδιασάφιστος** προϋποθέτει ρ. **διασαφίζω* (αντί τού *διασαφώ),* που δεν υπάρχει (μολονότι ακούγεται καμιά φορά λανθασμένα), και σχηματίζεται αναλογικά προς τα πολλά ρηματικά επίθετα σε *-ιστός* αντί τού *αδιασάφητος.* → *διασαφώ, διασαφηνίζω*

αδιάσειστος, -η, -ο 1. αυτός που *δεν* σείεται, δεν κλονίζεται: η *πολιτική μας στηρίζεται στα - θεμέλια τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. ακλόνητος, στερεός, ατράνταχτος **2**. (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβητήσεως ή μεταβολής: *υπάρχουν στη διάθεση τής αστυνομίας - στοιχεία για την αθωότητα του* || ~ *τεκμήριο | απόδειξη | μαρτυρία Ι επιχείρημα | λογική | πειστήριο | άλλοθι* ΣΥΝ. ατράνταχτος, δυνατός, ισχυρός, ακράδαντος. — αδιάσειστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + διασείω «κλονίζω»].

αδιασκέδαστος, -η, -ο **1.** (κυριολ.-λόγ.) αυτός που δεν έχει σκορπιστεί (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν έχει κατευναστεί: ~ *φόβοι | υποψίες* • **2.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει διασκεδάσει. [ΕΤΥΜ μεσν. < ά- στερητ. + *διασκεδάννυμι* «σκορπώ»].

αδιάσπαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διασπαστεί: ~ *δεσμός | ενότητα | πολιτικό μέτωπο* ΣΥΝ. στερεός, άρρηκτος, αδιάρρηκτος.

α δ **m σταυρωτός,** -η, -ο (για γνώση που αντλείται από συγκεκριμένες πηγές) αυτός που δεν έχει διασταυρωθεί, δεν έχει επαληθευτεί: ~ *πληροφορία* ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος.

αδιατακτος, -η, -ο αυτός που δεν βρίσκεται σε διάταξη, δηλ. σε συγκεκριμένη τάξη (σειρά) και ιεράρχηση ΑΝΤ. διατεταγμένος. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *διατάσσω].*

αδιατάρακτος, -η, -ο [1897] κ. (καθημ.) **αδιατάραχτος** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διαταραχθεί, να αναστατωθεί: ~ *ισορροπία | σχέση | δεσμός | βίος | ύπνος | ζωή | ησυχία* ΣΥΝ. αδιασάλευτος, ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ. διαταραγμένος. — αδιατάρακτα επίρρ.

αδιατίμητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει διατιμηθεί από την αγορανομία, που δεν έχει υπολογιστεί η τιμή του: ~ *εμπορεύματα.*

αδιάτρητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν τρυπήθηκε ή δεν μπορεί να τρυπηθεί: *-μεταλλικός* θώρακας ΣΥΝ. αδιαπέραστος, ατρύπητος.

αδιαφανής, -ής, -ές [1849] {αδιαφαν-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)- αδιαφανέστερος, -ατός} 1. μη διαφανής, αδιαπέραστος από το φως: ~ *κουρτίνες! ύφασμα | τζάμι* 2. (μτφ.) αυτός που δεν διεξάγεται δημοσίως, με αποτέλεσμα να προκαλεί υποψίες: ο *Τύπος κατήγγειλε τις - διαδικασίες, με τις οποίες ανατέθηκαν σε ιδιώτες δημόσια έργα* ΑΝΤ. διαφανής. — αδιαφάνεια (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *διαφάνεια.*
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intransparent].

αδιαφέντευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον προστατεύουν, που δεν τον υπερασπίζει κάποιος: το *κάστρο είχε μείνει - για χρόνια* ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος (πβ. λ. διαφεντεύω).

αδιάφθορος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν διαφθείρεται ή που δεν έχει διαφθαρεί: *ένας δικαστής πρέπει από κάθε άποψη να είναι* ~ || (ως προσωνυμία) *Ροβεσπιέρος ο* - ΣΥΝ. αδέκαστος, ακέραιος, έντιμος ΑΝΤ. διεφθαρμένος · **2**. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που δεν έχει διατρηθεί: ο *παρθενικός υμένας ήταν* ~. — αδιαφθορία (η). [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *διαφθείρω].*

αδιαφιλονίκητος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν αμφισβητείται από κανέναν: ~ *ηγέτης | κύρος | φαβορί* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αδιαμφισβήτητος 2. αυτός που δεν υπόκειται σε διεκδικήσεις: ~ *περιουσιακά στοιχεία* ΑΝΤ. διαφιλονικούμενος. — αδιαφιλονίκητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indisputable].

αδιαφορία (η) [μτγν.] [χωρ. πληθ.} **1**. η έλλειψη ενδιαφέροντος ή φροντίδας: η ~ *τού κράτους για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || *εγκληματική | ανεξήγητη | απόλυτη | γενική | πλήρης | προσποιητή | τέλεια | φαινομενική | φανερή | εξωφρενική | υποκριτική | πρωτοφανής | χαρακτηριστική* ~ ΣΥΝ. αμέλεια, αφροντισιά ΑΝΤ. ενδιαφέρον 2. η απάθεια: μην *αντιδράς στις προσβολές του- δείξε ~!* ΣΥΝ. ασυγκινησία, αναισθησία 3. ΨΥΧΟΛ. η μη αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα" η συναισθηματική ουδετερότητα.

αδιάφορος, -η, -ο 1. αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον ή προσοχή, που δεν νοιάζεται: όταν *οι γονείς είναι ~, είναι φυσικό τα παιδιά να μην έχουν καλή ανατροφή* || *μένω | στέκομαι | παραμένω | παρακολουθώ* - || *κάνω | προσποιούμαι | παριστάνω τον* ~ || ~ *βλέμμα | έκφραση ! στάση* || *εξοργιστικά* ~ 2. αυτός που δεν προκαλεί το ενδιαφέρον, που δεν έχει σημασία: ~ *μυθιστόρημα | ταινία* ΣΥΝ. ασήμαντος, τετριμμένος ΑΝΤ. ενδιαφέρων, σημαντικός, αξιοπρόσεκτος, αξιόλογος· ΦΡ. μου *είναι αδιάφορο* δεν με ενδιαφέρει: *αν του αρέσει ή όχι ~.* — **αδιάφορα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαφόρως.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο μη διαφέρων, όμοιος», < ά- στερητ. + διαφέρω. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στη στωική φιλοσοφία].

αδιαφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αδιαφορείς... | αδιαφόρησα} δεν δείχνω ενδιαφέρον, δεν δίνω σημασία, δεν ασχολούμαι, είμαι αδιάφορος: *αδιαφορεί για τις σπουδές του* || ~ *εντελώς | πλήρως* ΣΥΝ. δεν με νοιάζει, (εκφραστ.) δεν μου καίγεται καρφί, δεν σκοτίζομαι ΑΝΤ. ενδιαφέρομαι, με μέλει, νοιάζομαι, κόπτομαι.

αδιαφόρως επίρρ. [μτγν.] (+γεν.) αδιακρίτως, αν^εξαιρέτως: *-χρώματος και φυλής.*

αδιαφόρως - αδιάφορα. Όπως και πολλά άλλα επιρρήματα σε *-ως | -α,* έτσι και αυτά διαφέρουν σημασιολογικά: αδιαφόρως (+γεν.) = «ασχέτως, αδιακρίτως, χωρίς διαφοροποίηση» *(Φέρθηκε σε όλους άψογα, αδιαφόρως καταγωγής),* ενώ **αδιάφορα** = «με αδιαφορία» (Δεν με *νοιάζει, του απάντησε αδιάφορα)* (πβ. κ. *απλώς - απλά, αδιακρίτως - αδιάκριτα, εκτάκτως - έκτακτα* κ.λπ.).

α- | αν- ***στερητικό*** **α-**

διατήρητος, -η, -Ο α-
διάτμητος, -η, -ο α-
διατράνωτος, -η, -ο
α-διατρυπητός, -η, -ο
σ-διατυμπάνιστος, -η,
α-διατύπωτος, -η, -ο
α-διαφήμιστος, -η, -ο
α-διαφόρετος, -η, -ο
α-διαφοροττοίητος, -η,
α-διαφύλακτος, -η, -ο
α-διοχείριστος, -η, -ο
α-διαχώριοτος, -η, -ο
α-διέγερτος, -η, -ο α-
δικεδίκητος, -η, -ο α-
δικεπεραίωτος. -η, -ο
α-διενέρνητος, -η, -ο
α-διερεύνητος, -η, -ο
α-διευθέτητος, -η, -ο
α-διήγητος, -r\, -ο α-
δίκαοτος, -η, -ο

αδιαφώτιστος, -η, -ο [1872] **1**. αυτός που δεν έχει λάβει γνώση σχετικά με βασικά ζητήματα: μένω ~ ΣΥΝ. απληροφόρητος, ανενημέρωτος ΑΝΤ διαφωτισμένος, ενημερωμένος **2.** αυτός που δεν διευκρινίστηκε: *μέχρι να μάθουμε περισσότερα, το σημείο αυτό θα μείνει* - ΣΥΝ. αδιευκρίνιστος, σκοτεινός, αξεκαθάριστος.

αδιαχώρητο (το) [1766] {χωρ. πληθ.} για χώρο που έχει γεμίσει ασφυκτικά, ώστε να μη χωρά κανείς ή τίποτε: στη *δεξίωση είχε δημιουργηθεί το ~* || *λόγω εκπτώσεων στο κατάστημα υπήρχε το ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακένωτος (για την κοιλιά(», < ά- στερητ. + *διαχωρώ* «εισχωρώ». Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. impénétrabilité].

αδιάψευστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί, που δεν επιδέχεται διάψευση: ~ μάρτυς τής *αξίας του είναι το έργο του* || *υπάρχουν ~ τεκμήρια για την αθωότητα του* ΣΥΝ. αδιαμφισβήτητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος.

αδίδακτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **αδίδαχτος** αυτός που δεν έγινε αντικείμενο διδασκαλίας: τα *τρία τελευταία κεφάλαια έμειναν ~* ΦΡ. ***αδίδακτο κείμενο*** βλ. *άγνωστο θέμα*, λ. *άγνωστος*.

αδιέξοδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει διέξοδο, που δεν οδηγεί σε έξοδο από πρόβλημα: *οι επιλογές τής πολιτικής ηγεσίας οδήγησαν τον τόπο σε ~ καταστάσεις* **2. *αδιέξοδο*** (το) {αδιεξόδ-ου | -ων} (α) ο δρόμος χωρίς διέξοδο: *στρίψαμε σ' έναν δρόμο και πέσαμε σε ~* (β) (μτφ.) δυσχερέστατη θέση **ή** κατάσταση, για την οποία δεν φαίνεται να υπάρχει λύση: *οδηγώ* | *φέρνω κάποιον σε ~* || *καταλήγω σε ~* || *βγαίνω* | *βγάζω από ~* || *βρίσκομαι σε ~* | *προ αδιεξόδου* || *ιστορικό* | *τραγικό* | *οικονομικό* | *κυβερνητικό* | *δραματικό* | *πρωτοφανές ~* || (συχνά στον πληθ.) τα ~ τής *συγκεκριμένης πολιτικής* || *τα κοινωνικά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.

αδιέξοδο (το) - διέξοδος (η). Ενώ λέμε η **είσοδος**, η **έξοδος** και η **διέξοδος**, όλα σε θηλυκό γένος, λέμε **το αδιέξοδο** σε ουδέτερο γένος. Πρόκειται για ουσιαστικοπ. χρήση τού επιθ. **αδιέξοδος**, -η, -ο, που προήλθε πιθ. από φράσεις όπως «αδιέξοδο πέρασμα» κ.τ.ό., αντί τού αναμενόμενου «η αδιέξοδος».

αδιευκρίνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει διευκρινιστεί: *έχουμε ξεκαθαρίσει τα πιο πολλά θέματα- δύο-τρία σημεία μόνο παραμένουν ~* ΣΥΝ. αδιασάφητος, αξεκαθάριστος, αδιαφώτιστος, συγκεχυμένος ΑΝΤ. ξεκαθαρισμένος, σαφής. Επίσης (σπάν.) **αδιευκρίνητος** [μτγν.].

αδιευκρίνητος - αδιευκρίνιστος. Επειδή το ρ. εμφανίζει διπλό μορφολογικό τύπο, **διευκρινώ** και (νεότ.) διευκρινίζω, έχουμε και παράγωγα σε *-ητος* **(αδιευκρίνητος)** και σε *-ιστός* (αδιευκρίνιστος). Δοθέντος ότι η αρχική μορφή τού ρ. είναι *διευκρινώ* (εξού και *διευκρίνηση),* πολλοί προσεκτικοί ομιλητές προτιμούν τον τ. *αδιευκρίνητος*. Η νεότερη διτυπία *διευκρινώ - διευκρινίζω* (και τα παράγωγα της) επηρεάστηκε από τη σημασιολογικώς συγγενή (αρχαία ήδη) διτυπία *διασαφώ - διασαφηνίζω*. → *-ίζω*

αδιήθητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει φιλτραριστεί, δεν έχει διυλιστεί: ~ *ουσίες* | *υγρά* ΣΥΝ. αφιλτράριστος, αδιύλιστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + διηθώ (βλ.λ.)].

άδικα επίρρ. [μεσν.] 1. με άδικο, μη νόμιμο ή ηθικό τρόπο: *μου φέρθηκες ~ και με έβλαψες* ΑΝΤ. δίκαια · 2. χωρίς λογική αιτία, χωρίς λόγο: ~ με *κατακρίνεις- στο τέλος θα δεις ότι εγώ έχω δίκιο* · 3. ανώφελα, χωρίς ελπίδα επιτυχίας: ~ *προσπαθείς- δεν βγαίνει άκρη με αυτόν* ΦΡ. ***άδικα των αδίκων*** εντελώς μάταια: *χάθηκε ~* ΣΥΝ. ανώφελα, άσκοπα, μάταια · **4.** (για δυστυχία, πάθημα, θάνατο) χωρίς να του αξίζει (να το πάθει, να του συμβεί) ΦΡ. ***πάω άδικα*** πεθαίνω ή καταστρέφομαι, χωρίς να μου αξίζει κάτι τέτοιο: *πήγε ~ αυτό το παιδί-έμπλεξε, βλέπεις, με παλιοπαρέες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδίκως*.

αδικαιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ. και πράξεις) αυτός για τον οποίο δεν μπορούν να βρεθούν ελαφρυντικά, αυτός που δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί για πράξη ή παράλειψη του: αν *και γνώριζες τη σπουδαιότητα τής συγκέντρωσης, απουσίαζες- είσαι ~!* || ~ *ενέργεια* | *στάση* | *συμπεριφορά* | *έπαρση* | *σπατάλη* | *αυστηρότητα* | *λάθος* | *αποτυχία* | *καθυστέρηση* ΣΥΝ. ασυγχώρητος ΑΝΤ. δικαιολογημένος **2.** αυτός που δεν έχει λογικό έρεισμα, που δεν στηρίζεται σε επαρκή αιτιολογία: ~ *αίτημα* | *ανησυχία* | *διαμαρτυρία* | *παρέμβαση* ΣΥΝ. αβάσιμος, ανεξήγητος ΑΝΤ. δικαιολογημένος, εύλογος · 3. αυτός που δεν έχει επισήμως αιτιολογηθεί: μην *αφήνεις απουσίες αδικαιολόγητες, γιατί θα έχεις πρόβλημα αργότερα* 4. ΝΟΜ. ***αδικαιολόγητος πλουτισμός*** η αύξηση τού ενεργητικού ή η μείωση τού παθητικού τής περιουσίας ενός προσώπου εις βάρος τής περιουσίας κάποιου άλλου χωρίς νόμιμη αιτία, συνεπώς **με** υποχρέωση επιστροφής τού πλουτισμού. — **αδικαιολόγητα** | αδικαιολογήτως επίρρ.

αδικαιολόγητος - αναιτιολόγητος. Το **αδικαιολόγητος** χρησιμοποιείται για διάφορες μορφές συμπεριφοράς *(αδικαιολόγητη συμπεριφορά, έχθρα, επίθεση* κ.λπ.) και σημαίνει «ανεξήγητος» ή «που δεν έπρεπε δεοντολογικά να γίνει». Το **αναιτιολόγητος,** αντιθέτως, δηλώνει τον «μη αιτιολογημένο, την έλλειψη **ή** απουσία αιτιολόγησης, η οποία θα έπρεπε ή αναμενόταν να υπάρχει» *(αναιτιολόγητη απόφαση, ποινή, ενέργεια* κ.λπ.).

αδικαίωτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν έχει δικαιωθεί, που δεν βρήκε το δίκιο του: *ο μακροχρόνιος απελευθερωτικός αγώνας τους έχει μείνει ακόμη ~* ΑΝΤ. δικαιωμένος. — αδικαίωτα επίρρ.

αδίκημα (το) (αδικήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ. υπαίτια αδικοπραξία, δηλ. η παράνομη πράξη η οποία γίνεται με δόλο ή από αμέλεια και προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου υποχρεώνοντας τον πράττοντα σε αποζημίωση (βλ. λ. *αδικοπραξία).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < αδικώ]. **αδικητής** (ο), **αδικήτρια** (η) {αδικητριών} πρόσωπο που αδικεί, που κατά σύστημα διαπράττει αδικίες ΣΥΝ. άδικος. Επίσης (λαϊκ.) αδική-
τρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αδικώ]*. **αδικία** (η) {αδικιών} **1.** η έλλειψη δικαιοσύνης: σε αυτή τη *χώρα κυριαρχεί η ~* ΣΥΝ. ανομία, παρανομία, άδικο ΑΝΤ. δικαιοσύνη, νομιμότητα **2.** πράξη που αντιβαίνει στους νομικούς **ή** ηθικούς κανόνες περί δικαίου: θα *πληρώσει κάποτε για όλες τις ~ που έχει διαπράξει* || *κατάφωρη ~* || *αίρω* | *αποκαθιστώ την ~* ΣΥΝ. αδίκημα, κακό, παρανομία **3**. (συνεκδ.) γεγονός που αντιβαίνει σε αυτό που θα προσδοκούσε κανείς· λέγεται και επιτατ. στη ΦΡ. ***αδικία από τον Θεό:*** *δεν πέθανε σε δύο πολέμους και σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα- δεν είναι ~*; || *είχε δουλέψει πολύ σκληρά γι'αυτό το έργο κι όμως δεν ασχολήθηκε κανείς μαζί του- δεν είναι ~*; ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άδικος]*. -άδικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το κατάστημα ή τον χώρο εργασίας που σχετίζεται **με** αυτό το οποίο σημαίνει το θέμα: *ρολογ-άδικο, δισκ-άδικο, φαστφουντ-άδικο, ραφτ-άδικο, βαρελ-άδικο, καπελ-άδικο.*

[ΕΤΥΜ Από τον πληθυντικό **σε** -άδες των αντίστοιχων επαγγελματικών ουσ. *(παπλωματάδες, ραφτάδες, ψαράδες* κ.ά.) + επίθημα *-ικο (παπλωματάδικο, ραφτάδικο, ψαράδικο)]*.

αδικοβάζω ρ. μετβ. {αδικόβαλα} (λαϊκ.) κατηγορώ κάποιον άδικα ΣΥΝ. συκοφαντώ.

αδίκοκρισία (η) [μτγν.] {αδικοκρισιών} η άδικη δικαστική απόφαση.

αδικοπραγία (η) -> αδικοπραξία

αδικοπραγώ ρ. αμετβ. {αδικοπραγείς... | αδικοπράγησα} διαπράττω άδικες πράξεις. Επίσης αδικοπρακτώ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αδικοπραγώ (-έω)* < *άδικος* + *-πραγώ* < θ. *πραγ-*, ρ. *πράττω*, πβ. *πράγ-μα]*.

αδικοπραξία [1885] κ. **αδικοπραγία** (η) {αδικοπραξιών} ΝΟΜ. παράνομη πράξη η οποία προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου και υποχρεώνει τον πράττοντα σε αποζημίωση· η πράξη αυτή δεν είναι αναγκαίο να είναι και υπαίτια, να οφείλεται δηλ. σε δόλο **ή** αμέλεια τού πράττοντος, καθώς αδικοπραξία αποτελεί και η μη υπαίτια πλην παράνομη πρόκληση βλάβης σε τρίτον (βλ. λ. *αδίκημα, άδικη πράξη* λ. *άδικος).*

άδικος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ. (λόγ.) -ίκου | -ίκων, -ίκους} **1.** (για πρόσ. και πράξεις) αυτός που παραβαίνει ό,τι νομικώς και, κυρίως, ηθικώς θεωρείται δίκαιο: *οι ~ άνθρωποι δεν έχουν ούτε ιερό ούτε όσιο, μόνο το συμφέρον τους κοιτάζουν* || ~ *επίθεση* | *τιμωρία* | *μέτρα* | *πόλεμος* | *κατηγορία* | *απόφαση* | *μεταχείριση* ΣΥΝ. άνομος, κακός ΑΝΤ. δίκαιος ■ ΦΡ. (α) ***(κάποιος) γυρίζει σαν την άδικη κατάρα*** βλ. λ. *κατάρα* (β) ***ήρξατο χειρών αδίκων*** *(άρχειν χειρών αδίκων,* Αντιφ. 4.2.1) (αρχαιοπρ.) ήταν ο πρωταίτιος άδικης πράξης, διέπραξε πρώτος αδικία: κατά τη *διάρκεια τού πολέμου και οι δύο πλευρές διέπραξαν αγριότητες, αλλά την πρωταρχική ευθύνη φέρει αυτός που ~* (γ) ***επί δικαίους και αδίκους*** (εσφαλμ. επί *δικαίων και αδίκων [ό Θεός] τον ήλιον αύτοϋ ανατέλλει επί πονηρούς και αγαθούς και βρέχει επί δικαίους και αδίκους,* Κ.Δ. Ματθ. 5, 45) προς όλους, χωρίς διάκριση· για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνει κάτι σε όλους ανεξαιρέτως ή υφίστανται κάτι όλοι αδιακρίτως, είτε φταίνε είτε όχι: ο *υπουργός οργισμένος έστρεψε την κριτική του ~* (δ) ***(τελώ) εν αδίκω*** (εν *άδικω) έχω* άδικο: στην *περίπτωση αυτή η διοίκηση τής επιχείρησης τελεί εν αδίκω* **2.** ΝΟΜ. ***άδικη πράξη*** (α) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία προσβάλλει έννομο αγαθό προστατευόμενο από ποινική διάταξη (ιδιοκτησία, περιουσία, τιμή, υγεία) και γι' αυτό τον λόγο τιμωρείται (β) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία είναι παράνομη και προκαλεί ζημιά σε άλλον, αλλά δεν μπορεί να αποδοθεί σε δόλο **ή** σε αμέλεια τού πράττοντος (π.χ. δεν είναι υπαίτια) και αυτό τη διακρίνει από το αδίκημα **3**. αυτός που αποδίδει στους άλλους ιδιότητες ή προθέσεις που δεν έχουν, αυτός που δεν κρίνει δίκαια: δεν το *είπα για να σε προσβάλω- μην είσαι ~ μαζί μου!* || - *κρίση* 4**. *άδικο*** (το) η αδικία, οι άδικες πράξεις και συμπεριφορά: το ~ δεν το *θέλει ούτε ο Θεός*- ΦΡ. (α) ***τον πνίγει το άδικο*** για αυτόν που δεν αντέχει, που αγανακτεί για την αδικία και είναι έτοιμος να αντιδράσει (β) ***το άδικο δεν βλογιέται*** (κ. ***τό οδικον ούκ ευλογείται)*** η αδικία δεν είναι θεάρεστη · 5. αυτός που δεν έχει αποτέλεσμα, ο μάταιος, ο ανώφελος και άσκοπος: μην του *μιλάς άλλο, - κόπος- αυτός δεν αλλάζει μυαλά* || ~ *αγώνας* | *θάνατος* | *έξοδα* ΣΥΝ. ανώφελος, χαμένος, ατελέσφορος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + δίκη «δικαιοσύνη, δίκαιο»].

αδικοσκοτωμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σκοτώθηκε άδικα, με τρόπο που δεν του άξιζε **ή** χωρίς να υπάρχει σοβαρός λόγος ΣΥΝ. αδικοχαμένος.

αδικοσφαγμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σφάχτηκε άδικα.

αδικοχαμένος, -η, -ο αυτός που σκοτώθηκε ή πέθανε άδικα ή πρόωρα: τόσο *νέο παιδί, πήγε - από τροχαίο*.

αδικοχαμός (ο) ο άδικος χαμός κάποιου, η απώλεια κάποιου με τρόπο που δεν του άξιζε.

αδικώ ρ. μετβ. {αδικείς... | αδίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω αδικία, παραβιάζω το νομικό ή ηθικό δίκαιο εις βάρος (κάποιου): ~ *κατάφωρα κάποιον 2.* (ειδικότ.) δεν κρίνω δίκαια, αντικειμενικά: με *αδίκησαν ολοφάνερα στον διαγωνισμό* 3. υποτιμώ (κάποιον), τον κρίνω μειωτικά χωρίς να το αξίζει πραγματικά: *Για τόσο ανόητο τον περνάς; Τον αδικείς τον άνθρωπο!* ΣΥΝ. μειώνω 4. αποδίδω εσφαλμένως σε (κάποιον) κακές προθέσεις: όλο με *αδικείς ό,τι*

λέω το παίρνεις σαν αιχμή εναντίον σου! ΣΥΝ. παρεξηγώ, παρερμηνεύω **5**. δεν ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις, αποδεικνύομαι κατώτερος: η *παράσταση αδικεί το κείμενο* || η *κινηματογραφική μεταφορά αδικεί το μυθιστόρημα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αδικώ (-έω)* < *άδικος).* **αδί**κως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1**. χωρίς λόγο, αναίτια **2**. μάταια, χωρίς σκοπό ή αποτέλεσμα (βλ. κ. λ. *άδικα).*

αδίκως - άδικα. Η διαφορά στην κατάληξη (-ως | *-α)* των τύπων συνιστά εν μέρει και σημασιολογική διαφορά: **αδίκως** = «χωρίς λόγο» και «μάταια» *(Αδίκως προσπαθείς να τους πείσεις- δεν ακούνε κανέναν),* ενώ άδικα = (α) «με άδικο τρόπο» *(Φέρθηκε άδικα στον συνάδελφο του)* (β) αδίκως *(Άδικα κουράζεσαι!)* (πβ. *απλώς -απλά, εκτάκτως - έκτακτα, αδιακρίτως - αδιάκριτα* κ.ά.).

αδιοίκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν διοικείται, που δεν έχει διοικητή. — αδιοικησία (η) [1895].

αδιόρατος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που μόλις φαίνεται: ~ *νεύμα* | *χαμόγελο* | *ειρωνεία* ΣΥΝ. δυσδιάκριτος ΑΝΤ. ευδιάκριτος. — **αδιόρατα** επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *διορώ (-άω)* «διακρίνω»].

αδιόρθωτος, -η, -ο [αρχ.] (παθ.) **1**. αυτός που δεν αποκαταστάθηκε στην ορθή του μορφή, που δ^εν διορθώθηκ^ε **2.** (^ειδικότ.) αυτός τού οποίου τα λάθη δ^εν έχουν διορθωθώ: *δύο μήνες τώρα τα διαγωνίσματα μένουν* - 3. αν^επίδ^εκτος διόρθωσες, βελτιώσεως: η *οικονομία μας έχει ~ χάλια·* και ως έκφραση απογοήτευσης: *χάλια ~!* 4. (ενεργ.) αυτός που δεν διορθώνει τα λάθη του, που δεν συνετίζεται: ~ *αισθηματίας* | *χωρατατζής* | *τεμπέλης* || μην *προσπαθείς να τον συνετίσεις, είναι* ~ ΣΥΝ. αμετανόητος. — αδιόρθωτα επίρρ.

αδιοριστία (η) (χωρ. πληθ.} το να παραμένει κανείς αδιόριστος (κυρ. σε θέση δημοσίου υπαλλήλου βάσει επετηρίδας): η *αδιοριστία για τους μαθηματικούς κοντεύει τα είκοσι χρόνια.* [ΕΤΥΜ. < *αδιόριστος* (βλ.λ.), άσχετο προς το αρχ. *αδιοριστία* «αοριστία»].

αδιόριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει διοριστεί (συνήθ. σε δημόσια υπηρεσία) είτε επειδή δεν έχει έλθει η σειρά του (διορισμός βάσει επετηρίδας, λ.χ.) είτε επειδή δεν έγιναν οι προσλήψεις για τις οποίες είχε δώσει εξετάσεις και είχε επιτύχει: *πορεία αδιόριστων καθηγητών προς το υπουργείο.*
[ΕΤΥΜ < *οι-* στερητ. + *διορίζω,* άσχετο προς το αρχ. *αδιόριστος* «αόριστος»].

αδίστακτος**,** -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν διστάζει, που δεν έχει δισταγμούς· (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς ενδοιασμούς ή φραγμούς: *προκειμένου να πραγματοποιήσει τον σκοπό του, γίνεται ~!* || ~ *δημαγωγός* | *καιροσκόπος* | *πολιτικός* | *δολοφόνος* | *απατεώνας* | *εκμεταλλευτής* | *βλέμμα* ΣΥΝ. ανενδοίαστος, ασυγκράτητος. — αδίστακτα | αδιστάκτως [μτγν.] επίρρ.

αδιχοτόμητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει διχοτομηθεί, που δεν έχει χωριστεί σε δύο τμήματα: η *επίσημη πολιτική τής Ελλάδας θέλει την Κύπρο ~.*

ad calendas graecas λατ. (προφέρεται αντ καλέντας *γκρέκας)* ελ-ληνικά στις *ελληνικές καλένδες* (βλ. λ. *καλένδες).*

ad libitum λατ. (συντομ. ad lib.) (προφέρεται αντ *λίμπιτουμ)* ελληνικά *κατά βούληση Λ.* όπως θέλει κανείς, με δική του επιλογή: στην τέχνη δεν *υπάρχουν αυστηροί και προδιαγεγραμμένοι κανόνες- ο καλλιτέχνης επιλέγει τα θέματα και την τεχνική του ~* **2.** ΜΟΥΣ. ένδειξη στη δυτική μουσική σημειογραφία, που δίνει στον εκτελεστή την ελευθερία: (α) να μην τηρήσει αυστηρά τη ρυθμική αγωγή (β) να περιλάβει ή να παραλείψει μέρος φωνής ή οργάνου και (γ) να παρεμβάλει μια δικής του επινόησης καντέντσα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < λατ. ad libitum < p. libet (est) «αρέσει, φαίνεται καλό»].

ad litteram λατ. (προφέρεται *αντλίτεραμ)* ελληνικά κατά *γράμμα ΦΙΑΟΚ.* για την πιστή, συνήθ. σε σχολαστικό βαθμό, απόδοση (λόγου, κειμένου): η ~ *μετάφραση δεν αποδίδει πάντοτε το πνεύμα τού πρωτοτύπου.* [ΕΤΥΜ. < λατ. ad litteram, αιτ. πτώση τού ουσ. littera, -ae «γράμμα»].

Άδμητος (ο) (-ου κ. -ήτου} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά των Φερών, σύζυγος τής Αλκηστης, η οποία δέχθηκε να πεθάνει στη θέση του, προκειμένου να ζήσει ο ίδιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *άδμητος,* ποιητ. τ. τού *άδάματος* «αδάμαστος» < ό- στερητ. + θ. *δαμα-* (η ρίζα δμη- είναι μηδενισμ. ως προς την ά συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β'), βλ. κ. λ. δαμάζω].

αδογμάτιστος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν είναι απόλυτα υποταγμένος δεν υπακούει τυφλά, σε δογματικές, απαρέγκλιτες και προκαθορισμένες αρχές: *παρόλο που είναι σταθερός στις ιδέες του, καταφέρνει να έχει ανοιχτό μυαλό και να είναι ~|| ~ σκέψη* | *σύστημα* | *στάση* | *θέση* ΣΥΝ. ανοιχτό μυαλό, ελευθερόφρων, διαλλακτικός ΑΝΤ. δογματικός, στενόμυαλος.

αδόκητος, -η, -ο αυτός που δεν αναμενόταν: δεν συνήλθε *ακόμη από τον ~ θάνατο τού αδελφού του* ΑΝΤ. αναμενόμενος, προσδοκώμενος, προβλεπόμενος. — αδοκήτως επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < α- στερητ. + *δοκώ* «προσδοκώ»].

αδοκίμαστος, -η, -**ο** [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί ΑΝΤ. δοκιμασμένος. — αδοκίμαστα επίρρ.

αδόκιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρ^εκκλίνει από τα καθι^ερωμένα, που δ^εν μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα: η λέξη *«αδιήγητος» είναι μάλλον ~* και *καλό είναι να την αποφεύγεις* || ~ *ύφος* | *έκφραση* | *έργο* | *σύνταξη* | *γλώσσα* | *συγγραφέας* ΣΥΝ. αποκλίνων, ακαθιέρωτος ΑΝΤ δόκιμος, καθιερωμένος, αποδεκτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*

αδολεσχία (η) {αδολεσχιών} (αρχαιοπρ.) η υπερβολική σε μάκρος, φλύαρη και κουραστική ομιλία ΣΥΝ. πολυλογία, φλυαρία, βερμπαλισμός ΑΝΤ. λακωνικότητα. — **αδολέσχης** [αρχ.] κ. **αδόλεσχος** (ο), αδολεσχώ ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άδολέσχης,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άαδολέσχης* < **àFa-do-λέσχης*< ά- στερητ. + *Εαδο-«ευχάριστος» (πβ. αρχ. *ἡδύς*< **Ραδύς) + λέσχη* «ομιλία», οπότε η λ. *άδολέσχης* θα είχε τη σημ. «αυτός που δεν μιλάει ευχάριστα», ή πιθ. < **άαδο-λέσχης* < *άαδεῖν*«ενοχλώ» + *λέσχη* «ομιλία», οπότε η λ. *άδολέσχης* θα σήμαινε «ενοχλητικός, φλύαρος»].

αδολιευτος**,** -η, -ο [μτγν.] ο άδολος (βλ.λ.).

άδολος, -η, -ο 1. (α) αυτός που δεν περιέχει δόλο, αγνός: ~ *αγάπη* | *σκέψη* | *χαρά* | *φιλία* | *πατριωτισμός* ΣΥΝ. γνήσιος, αδολίευτος, ανόθευτος ΑΝΤ. δόλιος, δολερός 2. αυτός που δεν έχει πονηριά: ~ ψυχή | *νέος* ΣΥΝ. αγνός, ανυστερόβουλος ΑΝΤ. πονηρός, δόλιος 3. ανόθευτος, αμιγής: - *νόμισμα* | *κρασί.* — άδολα [μεσν.] | **αδόλως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *δόλος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. οι σημ. «έντιμος, ειλικρινής» *(άδολος σοφία,* Πίνδαρος) και «γνήσιος, ανόθευτος» *(άδολονχρῖμα* «γνήσιο έλαιο», Αισχύλος)].

αδόμητος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει χτιστεί: *«έμειναν αδόμητα χίλια στρέμματα στην εκτός σχεδίου πόλεως περιοχή»* (εφημ.) 2. αυτός που δεν είναι δομημένος, δεν έχει συγκρότηση: ~ *κείμενο.*

αδόξαστος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που δεν δοξολογήθηκε, ο ανάξιος να δοξολογείται- έτσι αποκαλείται συνήθ. ο Σατανάς· ΦΡ. ***αλλάζω τον αδόξαστο (κάποιου)*** βλ. λ. *αλλάζω.*
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *δοξάζω, άσχετο* προς το αρχ. αδόξαστος «άγνωμος - απροσδόκητος»].

άδοξος, -η, -ο [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει δόξα: «Μπαλάντα στους *ποιητές άδοξοι που 'ναι»* (Κ. Καρυωτάκης) ΣΥΝ. άσημος, αφανής ΑΝΤ. ένδοξος, ονομαστός 2. αυτός που δεν είναι αντάξιος των περιστάσεων ή τού προσώπου με το οποίο έχει σχέση: ο *Γ. Γκαγκάριν, ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα, βρήκε ~ θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα* || *το όλο εγχείρημα είχε ~* τέλος. — **άδο**ξα επίρρ.

-αδόρος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. (α) επάγγελμα: *τορν-αδόρος, λουστρ-αδόρος* (β) εργαλείο, μηχάνημα, εξάρτημα: *μαρκ-αδόρος, κοτσ-αδόρος 2.* πρόσωπο με συγκεκριμένη αρμοδιότητα ή ασχολία: *παρκ-αδόρος, κουμαντ-αδόρος, ταβλ-αδόρος* (κ. σε κακόσ. λέξεις) *κομπιν-αδόρος, τρακ-αδόρος, μιζ-αδόρος.* [ΕΤΥΜ. Βλ.λ. *-δόρος].*

άδοτος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.-λόγ.) αυτός που δεν έχει δοθεί (σε κάποιον) ΑΝΤ. δοσμένος.

αδούλευτος, -η, -ο **1**. (α) αυτός που δεν έχει υποστεί κατεργασία: ~ *ξύλο* | *δέρμα* ΣΥΝ. ακατέργαστος ΑΝΤ. κατεργασμένος (β) (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, εμβάθυνσης ή επιμέλειας: *το κείμενο που παρέδωσε ήταν εντελώς ~, γεμάτο προχειρότητες και επαναλήψεις* || *οι ιδέες του είναι ~* || το *υλικό του είναι ~,* δεν *κάνει για δημοσίευση* || το *γλωσσικό του ύφος είναι ~* ΣΥΝ. ανεπεξέργαστος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. δουλεμένος, καλλιεργημένος, φροντισμένος **2.** (για κτήματα, χωράφια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλλιεργηθεί ΣΥΝ. αγεώργητος, γέρσος ΑΝΤ. δουλεμένος, καλλιεργημένος **· 3.** (α) αυτός που δεν έχει ακόμη χρησιμοποιηθεί: *το μηχάνημα είναι ακόμη* - ΣΥΝ. αχρησιμοποίητος, αμεταχείριστος, καινούργιος (β) (χρηματικά ποσά) που δεν έχουν επενδυθεί σε επιχείρηση ή τοκισμό: ~ *κεφάλαια* · 4. αυτός για τον οποίο δεν καταβλήθηκε η αντίστοιχη προσπάθεια: *πήρε λεφτά ~* (δηλ. χωρίς να έχει δουλέψει για αυτά) ΑΝΤ. δεδουλευμένος · **5.** (προφ.-οικ.) αυτός που δεν τον έχουν κοροϊδέψει, δεν τον έχουν «δουλέψει»: *κάνει όλο αστεία και δεν αφήνει κανέναν ~.* [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + δουλεύω, άσχετο προς το αρχ. *αδούλευτος* «ατίθασος, ανυπότακτος»].

αδούλωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν υποδουλώθηκε: ~ *Μάνη* ΣΥΝ. ασκλάβωτος, ελεύθερος ΑΝΤ. υποδουλωμένος **2**. αυτός που δεν δέχεται ή δεν ανέχεται υποδούλωση: ~ *πνεύμα* | *ψυχή* | *φρόνημα* ΣΥΝ. ανυπότακτος, ατίθασος, αδάμαστος. Επίσης **άδουλος** [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *δουλώ (-όω)* «υποδουλώνω»].

αδράνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η έλλειψη δράσεως ή διάθεσης για δράση- η απραξία, κυρ. όταν πρέπει να δράσει κανείς: *ο θάνατος του οφείλεται σε εγκληματική - των υγειονομικών υπηρεσιών* || *πνευματική ~* ΣΥΝ. απραξία, ραθυμία, ραστώνη ΑΝΤ. δράση, ενεργητικότητα **2**. ΦΥΣ. η τάση των υλικών σωμάτων να διατηρήσουν την αρχική τους κινητική κατάσταση έναντι εξωτερικών επιδράσεων: *πάτησα φρένο, αλλά το αυτοκίνητο συνέχισε να κινείται για λίγα μέτρα ακόμη λόγω τής αδράνειας* **3**. ΙΑΤΡ. ***αδράνεια τής μήτρας*** η παθολογική έλλειψη ωοΐνων (βλ.λ.) στη διάρκεια τού τοκετού **ή** η παρουσία τους σε

πολύ μικρό βαθμό για μικρή διάρκεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αδρανής* (βλ.λ.). Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. inertie].

αδρανής, -ής, -ές {αδραν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν δρα, που δεν ενεργεί (όταν πρέπει): *πολλοί κατηγορούν την Αγγλία ότι όσον καιρό εξοπλιζόταν ο Χίτλερ εκείνη παρέμενε* ~ 2. ΧΗΜ. αυτός που δεν συμμετέχει εύκολα σε χημικές αντιδράσεις: ~ *αέριο* | *ηλεκτρόδιο* | *ατμόσφαιρα* 3. ΠΟΛ. ΜΗΧ. *αδρανή υλικά* υλικά, όπως οι πέτρες, τα χαλίκια, η άμμος κ.ά., τα οποία κατά την κατασκευή λάσπης, σκυροδέματος κ.λπ. δεν αντιδρούν χημικά αλλά συγκολλώνται μεταξύ τους με μια συγκολλητική ύλη, την κονία (π.χ. ασβέστη, τσιμέντο κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-δρανής* < *δραίνω* < **δράν^ω,* ιων. τ. τού δρώ. Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. inerte].

αδρανο**ποι**ώ ρ. μετβ. {αδρανοποιείς... | αδρανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} οδηγώ σε αδράνεια, κάνω να μην κινητοποιηθεί **ή** να παραμείνει ανενεργός (κάποιος/κάτι): το *φοιτητικό κίνημα έχει αδρανοποιηθεί* ΑΝΤ. δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ. — αδρανοποίηση (η).
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. inactivate],

αδρανώ ρ. αμετβ. {αδρανείς... | αδράνησα} βρίσκομαι σε κατάσταση αδράνειας, απραξίας ΣΥΝ. απρακτώ ΑΝΤ. δρω, δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αδρανώ (-έω)* < *αδρανής].*

αδραξιά (η) **1**. το βίαιο άρπαγμα **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει στη χούφτα τού χεριού ΣΥΝ. χεριά, χεροβολιά, δράκα.

Άδραστος (ο) j-ου κ. -άστου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τού Αργούς, που συνδέεται με την εκστρατεία των Επτά αρχηγών κατά τής Θήβας (πβ. την τραγωδία *Επτά επί Θήβας* τού Αισχύλου).
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *αδραστος* «(για δούλο) αυτός που δεν σκοπεύει να δραπετεύσει» < ά- στερητ. + *-δραστος* < *δι-δρά-σκω* (βλ. κ. *δραπέτης).* Είναι αξιοσημείωτο ότι *'Αδράστεια* απ^ε^καλ^ε^ίτο και η Νέμ^ε^σις ως εκείνη «από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς»].

αδράχνω κ. (σπάν.) δράχνω ρ. μετβ. {άδρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (λαϊκ.) πιάνω δυνατά και ορμητικά, αρπάζω, γραπώνω: *ο καπετάνιος άδραξε αποφασιστικά το τιμόνι στα χέρια του* ΦΡ. (α) *αδράχνω την ευκαιρία* (πβ. *δράττομαι τής ευκαιρίας, λ. δράττομαι)* δεν αφήνω την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη: *μόλις του έγινε πρόταση για ταξίδι στην Αμερική, άδραξε αμέσως την ευκαιρία* (β) *άδραξε την ημέρα!* (λατ. carpe diem) εκμεταλλεύσου τον χρόνο σου, εκμεταλλεύσου το παρόν χωρίς να εναποθέτεις κάθε ελπίδα σου στο μέλλον. — άδρανμα (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- προθεμ. + θ. *δραχ-,* από όπου και μτγν. *δράσσω* < αρχ. *δράσσομαι, δράττομαι* «αρπάζω», πβ. *δραχ-μή].*

αδράχτι (το) {αδραχτ-ιού | -ιών} **1**. μεταλλικό ή ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το γνέσιμο υφαντικού υλικού ΣΥΝ. (λόγ.) άτρακτος **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα τού νήματος που μπορεί να τυλιχθεί γύρω από το παραπάνω εργαλείο: *για να πλεχτεί μια κάλτσα, χρειάζεται ένα ~ νήμα* **3**. ο σιδερένιος ή ξύλινος άξονας διαφόρων μηχανημάτων (ελαιοτριβείων, πλοίων κ.λπ.). — (υποκ.) αδραχτάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αδράκτι* < μτγν. άτράκτιον, υποκ. τού αρχ. *άτρακτος].*

ad **rem** λατ. (προφέρεται αντ *ρεμ)* ελλην. επί τού *προκειμένου, επί τής ουσίας*- για περιπτώσεις όπου ζητείται ακριβής και επί τού συγκεκριμένου σημείου απάντηση: *μιλήστε ~, αποφεύγοντας πλατειασμούς και παρεκβάσεις.* [ΕΤΥΜ < λατ. ad rem, αιτ. πτώση τού ουσ. res, -ei «πράγμα, ουσία»].

αδρεναλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελλην. επινεφρίνη (ορθότ.) *επινεφριδίνη* 1. ΒΙΟΛ. (α) μία από τις κύριες ορμόνες τού μυελού των επινεφριδίων αδένων: στην *υπερένταση αντιδρούμε με την παραγωγή περισσότερης* ~ (β) νευροδιαβιβαστής (βλ.λ.) των αδρενεργικών νευρώνων **2.** (συνεκδ.) σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη σωματική ένταση **ή** και εκνευρισμό: στους *χορευτικούς διαγωνισμούς η ~ ανεβαίνει* | *εκτοξεύεται* | *πηγαίνει στα ύψη* 3. ΦΑΡΜ. (συνεκδ.) φάρμακο από αδρεναλίνη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως διεγερτικό τής καρδιάς και αντιασθματικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επινεφρίνη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. adrénaline < λατ. ad «επί» + rénal- (< λατ. renalis < renés «νεφροί»)].

Αδριανή (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Ανδριάνα).*

Αδριανός (ο) **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (117-138 μ.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3**. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Adrianus < Adria (πιθ. < ιλλυρ. adur «νερό»), λιμάνι τής Ιταλίας στην περιοχή τής Βενετίας, που έδωσε το όνομα του και στην Αδριατική Θάλασσα (λατ. Mare Adriaticum)].

Αδριανούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Τουρκίας στην Α. Θράκη, η οποία υπήρξε από τις σημαντικότερες τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας· εκεί υπογράφηκε το 1828 η ομώνυμη συνθήκη, με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεχόταν μεταξύ άλλων τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. — Αδριανουπολίτης (ο), Αδριανουπολίτισσα (η), **αδριαν**ουπολίτικ**ος,** -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Αδριανούπολις* < *Αδριανός* + *πόλις,* από τον αυτοκράτορα Αδριανό, ο οποίος την εξωράισε το 127 **μ.Χ**. και της έδωσε το όνομα του. Από τον συνήθη μεσν. τ. *Αντριανοϋ* προήλθε η τουρκ. ονομασία Edirne].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. προερχόμενη από τη φρ. «Αδριανού *πόλη*» (πβ. *Κωνσταντίνου πόλη* > Κωνσταντινούπολη) σχηματίζεται ορθώς ως **Αδριαν**ού**πολ**η. αντίθετα προς σύνθετα π.χ. μεναλόπολη ή πανεπιστημιόπολη. που δεν σχηματίζονται από τ. γενικής, αλλά με το συνδετικό φωνήεν -ο- (γι' αυτό και θα έπρεπε να προτιμώνται από τους τ. *μεγαλούπολη* ή *πανεπιστημιούπολη,* που χρησιμοποιούνται ευρύτερα). Ως προς το -δ- (αντί τού ορθού -ντ-, αφού προέρχεται από το < λατ. Adrianus), δεν λέμε *Αντριανούπολη* λόγω «υπερεξελληνισμένης» προφοράς τού -d ως -δ- *(Αδριανός,* όχι *Αντριανός)* (πβ. παλαιότ. *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος* και *πούδρα, μόδα* κ.τ.ό.).

Αδριατική (Θάλασσα) (η) τμήμα τής Μεσογείου μεταξύ τής Ιταλίας και τής Βαλκανικής Χερσονήσου. [ΕΤΥΜ. Βλ.λ. *Αδριανός].*

αδρομερής, -ής, -ές {αδρομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται σ^ε^ αδρά, προέχοντα, απολύτως βασικά χαρακτηριστικά (στοιχ^ε^ία, πληροφορία κ.λπ.): *περιορίστηκε σε ~ προσέγγιση τού θέματος* ΣΥΝ. χοντρικός, γ^ε^νικός ΑΝΤ. λεπτομερής, εξονυχιστικός **2.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια: ~ *υλικό.* — **αδρομερώς** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρικός.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άδρομερής* < *αδρός* + *-μερής* < *μέρος].*

αδρόμισθος, -η, -ο αυτός που παίρνει μεγάλο μισθό. **— αδρομισθία** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άδρόμισθος* < *αδρός* + *μισθός].*

αδρομολόγητος**,** -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει ενταχθεί στο συγκοινωνιακό δίκτυο: ~ *λεωφορείο* 2. αυτός που δεν έχει ξεκινήσει, δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή: ~ λύση.

αδροπληρώνω ρ. μετβ. [1890] {αδροπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάποιον) αδρή αμοιβή, πληρώνω αδρά.

αδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1**. (γενικά) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος ή από επάρκεια: ~ *αμοιβή* 2. ιδιαιτέρως έντονος και ευδιάκριτος: ~ *χαρακτηριστικά προσώπου* 3. αφαιρετικός, γενικός, χωρίς εμμονή σε λεπτομέρειες: *σχεδιάζει με ~ πινελιές.* — αδρ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., αδρότητα (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αδρός* < θ. άδ-, από όπου και επίρρ. άδην (επικ. τ. άδην) «επαρκώς, αφθόνως», + παραγ. επίθημα *-ρος,* πβ. *άδη-φάγος].*

Α.Δ.Σ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Δημόσια Σχολή Εμπορικού Ναυτικού.

Α.Δ.Τ. (ο) Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας- συχνά ως στοιχείο που πρέπει να συμπληρώσει κανείς σε έντυπο αιτήσεως, πληρωμής κ.λπ.

αδυναμία (η) {αδυναμιών} **1.** η έλλειψη δύναμης, σφρίγους· η εξασθένηση των σωματικών ή ψυχικών δυνάμεων: δεν έχω *κουράγιο να κάνω τίποτα σήμερα, αισθάνομαι μεγάλη* - || δηλώνω | έχω ~ || *αισθάνθηκε ~ και λιποθύμησε*- ΦΡ. *(βρίσκω κάποιον) σε στιγμή αδυναμίας* (βρίσκω κάποιον) σε κατάσταση κατά την οποία δεν μπορεί να αντιδράσει, να αντισταθεί ΣΥΝ. ανημποριά, ατονία, εξάντληση 2. η ανικανότητα, η ανεπάρκεια στην επιτέλ^ε^ση αυτού που πρέπ^ε^ι να γίν^ε^ται, τής προορισμένης λειτουργίας: η ~ τής *εθνικής οικονομίας επηρεάζει αρνητικά και το κύρος τής χώρας* 3. (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο είναι κανείς ανεπαρκής: ο *γυιος μου πάει καλά στο σχολείο- κάποιες ~ μόνο έχει στην έκθεση* || *αντιμετωπίζω* | *καλύπτω μια* - ΣΥΝ. μειονέκτημα· ΦΡ. *αδυναμία χαράκτη ρος* η έλλειψη σταθερότητας στον χαρακτήρα, η επιπολαιότητα · 4. η ιδιαίτερη προτίμηση που μπορεί να εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό, κάτι στο οποίο δεν μπορούμε να αντισταθούμε: *έχει μεγάλη ~ στον ανιψιό της και του κάνει συνέχεια δώρα* || *μεγάλη* | *ιδιαίτερη ~* || *ομολογώ* | *δείχνω (την) ~ μου σε κάποιον* 5. (συνεκδ.) το αντικείμενο αυτής τής κλίσεως ή προτίμησης: μου *αρέσει το παγωτό φράουλα, αλλά η μεγάλη ~ μου είναι η σοκολάτα* 6. (κακόσ.) το πάθος, το ελάττωμα: έχω *πολλές ~.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδύνατος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *δύναμις,* όχι από το επίθ. *αδύναμος, όπως* θα αναμενόταν (πβ. *αθανασία* < *αθάνατος),* διότι η λ. *αδυναμία* είναι αρχ., ενώ η λ. *αδύναμος* είναι μτγν.].

αδύναμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει δύναμη: *πολιτικά* | *οικονομικά* | *σωματικά* | *ψυχικά* - ΣΥΝ. ανίσχυρος, ασθενής, ανήμπορος, ισχνός ΑΝΤ. δυνατός 2. αυτός που δεν έχει ένταση: ~ *φωτιά* | *φως* | *χρώμα* | *χαμόγελο* 3. αυτός που δεν έχει ισχυρό έρεισμα, λογική βάση.
ΣΧΟΛΙΟ λ. αδύνατος. [ΕΤΥΜ μ,τγν. < αρχ. *αδυναμία* (υποχωρητ.)].

αδυνατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν] {αδυνάτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. χάνω βάρος, γίνομαι πιο λεπτός: *έκανα δίαιτα και αδυνάτισα* ΣΥΝ. λεπταίνω, χάνω κιλά ΑΝΤ. παχαίνω 2. προκαλώ απώλεια βάρους: *τροφές* | *χάπια* | *δίαιτες που αδυνατίζουν* · 3. καταβάλλομαι, χάνω τη δύναμη μου: τα *νεύρα μου έχουν αδυνατίσει, δεν αντέχω άλλο την πίεση* ΣΥΝ. εξασθενώ, αποδυναμώνομαι ΑΝΤ. δυναμώνω **4.** (μτφ.) χάνω την ένταση μου, μειώνομαι, φθίνω: το φως *αδυνάτισε* ΣΥΝ. λιγοστεύω ♦ (μετβ.) 5. κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει κιλά: η *δίαιτα και το κολύμπι σε αδυνάτισαν* ΣΥΝ. λεπταίνω ΑΝΤ. παχαίνω 6. κάνω (κάποιον) να φαίνεται πιο λεπτός: *οι κάθετες ρίγες στα ρούχα αδυνατίζουν το σώμα, οι οριζόντιες το παχαίνουν.* — αδυνάτισμα (το).

αδυνατιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή συμβάλλει στο αδυνάτισμα, στην απώλεια βάρους: ~ *κρέμα* | *προϊόντα* ΣΥΝ. (λόγ.) απισχναντικός ΑΝΤ. παχυντικός.

αδύνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλο βάρος και όγκο, λεπτός: αυτή η *κοπέλα, ό,τι και να φάει, μένει πάντα* ~ ΣΥΝ. λιγνός, λιπόσαρκος, ισχνός ΑΝΤ. παχύς, χοντρός 2. αυτός που δεν έχει δύναμη ή αντοχή: ο *οργανισμός του έχει γίνει πολύ ~ από τη μακροχρόνια ασθένεια* || ~ *κράση* ΣΥΝ. αδύναμος, ανίσχυρος, εξασθενημένος ΑΝΤ. δυνατός· ΦΡ. *το αδύνατο* | *ευαίσθητο σημείο (κάποιου)* το σημείο στο οποίο μειονεκτεί **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχικό, ηθικό σθένος: *παρασύρεται εύκολα- είναι πολύ ~ χαρακτήρας* || ~ *ψυχή- καταβάλλεται με το παραμικρό πρόβλημα* ΣΥΝ. ευάλωτος, εύθραυστος, ευαίσθητος ΑΝΤ. ισχυρός, σθεναρός 4. *αδύνατοι* (οι) η οικονομικά ή κοινωνικά ασθενέστερη ομάδα ή τάξη ανθρώπων: την *αύξηση των τιμών πληρώνουν πάντα οι ~*- ΦΡ. *αδύνατο φύλο* οι γυναίκες, κατ' αντιδιαστολή προς το ισχυρό, τους άνδρες ΣΥΝ. ασθενές φύλο **5.** αυτός που δεν έχει ισχυρή λογική βάση και αποδεικτική αξία: δεν *νομίζω ότι θα μπορέσεις να τον πείσεις με ένα τόσο ~ επιχείρημα* 6.

ανεπαρκής σε ποσότητα, σε ένταση: *για πιάσε λίγο τον σφυγμό μου, μου φαίνεται πολύ ~!* || ~ ηλεκτρικό *ρεύμα* | *άνεμος* | *φωνή* | *φως* 7. αυτός που έχει βασικές ελλείψεις ή δυσκολίες στη μάθηση: *θέλει βοήθεια, γιατί είναι - στα μαθηματικά* ΑΝΤ. δυνατός · **8. *αδύνατο(ν)*** (το) αυτό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *είναι ~ να έρθει μαζί μας, γιατί είναι πολύ κουρασμένος* || *(κάτι) καθίσταται* | *αποβαίνει* | *κρίνεται* | *θεωρείται ~* || ζητώ | *επιχειρώ* | *κατορθώνω* | *κυνηγώ το ~* || εντελώς | *ανθρωπίνως* | *πρακτικώς* | *νομικώς* | *τεχνικώς* | *εκ των πραγμάτων -* || *είναι φύσει -* || των *αδυνάτων -* (για έμφαση)· ως επίρρ. σε επιφών.: *αδύνατον! δεν γίνεται με τίποτα!* ΣΥΝ. ακατόρθωτο, ανέφικτο, απραγματοποίητο, απίθανο- ΦΡ. **κάνω τα *αδύνατα δυνατά*** (πραγματοποιώ κάτι που θεωρείται αδύνατον) καταβάλλω υπεράνθρωπες προσπάθειες, κάνω ό,τι περνά από το χέρι μου: θα *~ για να μπορέσω να σε βοηθήσω.* — (υποκ.) αδυνατούλης, -α, -ι | -ικο (σημ. 1).

αδύνατος - αδύναμος - αδυναμία. Και οι τρεις λέξεις είναι ήδη αρχαίες, με ισχυρότερη σε χρήση από παλιά τη λέξη αδύνατος, που αναφέρεται τόσο σε «έλλειψη δυνάμεως» *(αδύνατη χώρα)* όσο και σε «έλλειψη δυνατότητας» (Αυτό *είναι αδύνατον να γίνει).* Αντίθετο τού *αδύνατος* και στις δύο σημασίες του είναι το δυνατός. Το **αδύναμος** αναφέρεται μόνο στην έλλειψη δυνάμεως *(αδύναμη φωνή),* διαφέροντας έτσι από το *«δυνατός».* Χαρακτηριστική τής διαφοράς τους είναι η γνωστή φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ. 18, 27) «τά *αδύνατα παρ' άνθρώποις δυνατά παρά τφ Θεώ εστί».* Το ουσ. αδυναμία λειτουργεί ως αφηρημένο ουσ. και των δύο *(αδύναμος - αδύνατος),* ενώ τα αρχ. ουσ. άδυνασία, άδυνατία και *όδυναστία* δεν μπόρεσαν να ανταγωνιστούν το *αδυναμία* ήδη στην Αρχαία και δεν επιβίωσαν, όπως δεν επιβίωσε και το αρχ. ρ. *άδυναμώ* (< *αδύναμος)* σε αντίθεση με το (επίσης αρχ.) αδυνατώ.

αδυνατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αδυνατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δεν έχω τη δυνατότητα, δεν είμαι σε θέση: (μετβ.) η *κυβέρνηση αδυνατεί να επιλύσει τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα* || (αμετβ.) - *πλήρως.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδύνατος.*

αδυσώπητος, -η, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα σκληρός, που δεν κάμπτεται, δεν υποχωρεί· ανελέητος: *~ ανάγκη* | *αγώνας* | *μοίρα* | *εχθρός* | *εκμετάλλευση* | *ερώτημα* | *πάλη* ΣΥΝ. αμείλικτος, απηνής, άτεγκτος, σκληρός. — αδυσώπητα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν μεταβάλλει την έκφραση τού προσώπου του, απαθής», < ά- στερητ. + δυσωπώ «σκυθρωπάζω, αλλάζω όψη» < δυσ- + *-ωπώ* < θ. -ωπ-, πβ. *δπ-ωπ-α,* παρακ. τού *ορώ* «βλέπω»].

άδυτος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισχωρήσει κανείς, απροσπέλαστος **2. *άδυτο*** (το) | ***άδυτα*** (τα) (α) το εσώτατο μέρος ναού, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς· ΦΡ. (εμφατ.) ***τα άδυτα των άδυτων | το άδυτο των άδυτων*** (i) τα πιο βαθιά και απροσπέλαστα μέρη (ii) ΕΚΚΛΗΣ. το εσώτατο μέρος τού ναού, όπου επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους ιερείς (β) (μτφ.) ο χώρος όπου λίγοι μπορούν να εισχωρήσουν, ο απαγορευμένος χώρος: στα ~ τής *μαφίας* || τα ~ *τής ψυχής.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + δύω «εισέρχομαι, εισδύω, βυθίζομαι»].

ad **hoc** λατ. (προφέρεται αντ *χοκ)* ελλην. *επί τούτω·* για τον συγκεκριμένο και μόνο σκοπό, ειδικά γι' αυτό: *πρόκειται για - ερμηνεία, η οποία ισχύει μόνο για το συγκεκριμένο θέμα- δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα.* [ΕΤΥΜ < λατ. ad hoc, αιτ. πτώση τής αντωνυμίας hoc (ουδ.) «αυτό»].

ΣΧΟΛΙΟ Η ελλην. έκφραση για το λατ. ad hoc είναι η αρχ. φρ. επί τούτω (επί +δοτ.) «για τον σκοπό αυτόν, για τον συγκεκριμένο σκοπό». Εσφαλμένη είναι η φρ. «επί τούτοις», που χρησιμοποιείται ενίοτε προς απόδοση τού ad hoc: επί τούτοις = «επιπροσθέτως, επιπλέον, προς τούτοις». Εσφαλμένα είναι τόσο το συχνό στον καθημερινό λόγο «επί ΤΟΥΤΟΥ», το οποίο όμως σημαίνει «επ' αυτού» *(Επί τούτου έχω να παρατηρήσω τα εξής),* καθώς και η γραφή επί τούτο (επί +αιτ.).

άδω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω, υμνώ (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άδω < *ἀείδω* < *ά-εἰδ-ω < ά- προθεμ. + **Ρειδ-* < Ι.Ε. ***wed-*** «μιλώ, τραγουδώ», πβ. σανσκρ. vad-ami «μιλώ». Ομόρρ. #σ-μα, *φδ-ή* (< *ἀοιδή), ἀοιδ-ός, ἀηδ-ών* (> *ἀηδόνι)* κ.ά.].

ιιμείς άδετε... Το ρ. άδω άρχισε ήδη από τον Ιο αι. μ.Χ. να αντικαθίσταται στη χρήση από το ομόρριζο ρ. *τραγωδώ,* από όπου το τραγουδώ. Σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε πάγιες αρχαιοπρεπείς εκφράσεις, όπως στην ελλειπτική φράση *«ύμεῖς άδετε»,* από τη γνωστή φράση στους μύθους τού Αισώπου «τών *οικιών υμών έμπιμπραμένων ύμεῖς* άδετε» (τα σπίτια σας καίγονται και εσείς κάθεστε και τραγουδάτε), που έφθασε να λέγεται ειρωνικά για αυτούς που εφησυχάζουν, αδιαφορούν ή ασχολούνται με ασήμαντα θέματα, ενώ έχουν πολύ σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουν. Παρόμοια σημασία έχει και η επίσης αρχαιοπρεπώς χρησιμοποιούμενη φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ. 10, 41) «υμεῖς *περί άλλα τυρβόζεσθε»* (το ορθό αντί *«τυρβάζετε»).*

Άδωνις (ο) {Αδώνιδος} 1. ΜΥΘΟΛ. νέος ασύγκριτης ομορφιάς, εραστής τής Αφροδίτης, σύμβολο τής ανδρικής ομορφιάς 2. (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος νέος 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Άδωνης (σημ. 2-3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Ἄδωνις, -ιδος* < εβρ. adhōn «κύριος» (κλητ. adhō-ni). Η προέλευση τού ονόματος από τους πολιτισμούς τής Α. Μεσογείου είναι αναμφισβήτητη, ενώ η έλλειψη δασύτητας δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα αρχ. ἀδείν, ἀνδάνω].

άδωρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν λαμβάνει δώρα· μόνο στη ΦΡ. δώ**ρον *άδωρον*** *(έχθρων αδωρα δώρα,* Σοφοκλ. *Αίας* 665) για κάτι που δίνεται ή γίνεται καθυστερημένα ή άκαιρα, σε χρόνο που δεν ωφελεί πια: όταν του *έδωσαν το δάνειο, ήταν -· το σπίτι είχε κατασχεθεί* ΣΥΝ. κατόπιν εορτής.

άε επιφών. → άι, α²

Α.Ε. (η) 1. Ανώνυμη Εταιρεία 2. Ασφαλιστική Εταιρεία 3. Αυτού | -ής Εξοχότης.

Α.Ε.Δ.Α.Κ. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

αεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάντοτε | πάντα· στις ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. *νυν και **αεί*** τώρα και πάντοτε, αιώνια (β) στο ***νυν και αεί*** στο τέλος, στο απροχώρητο, σε οριακό σημείο: μ' *έχεις φέρει στο ~ με την ξεροκεφαλιά σου!* || *έχω φτάσει στο ~!* ΣΥΝ. στο αμήν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αἴεί* < *αἰΡεί* < Ι.Ε. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. λατ. aev-um «διάρκεια - αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», αγγλ. age < γαλλ. âge «ηλικία, εποχή», ιταλ. evo, αγγλ. ever «πάντοτε», γερμ. ewig «αιώνιος». Ομόρρ. αί-ών, *ἀέ-ναος* (< **ἀέν-ναος),* «διαρκής» κ.ά.].

αεί- | αει- (σύνθετα) - πάντοτε /πάντα. Το επίρρημα αεί τής Αρχαίας, ομόρριζο των *αιών)ας)* και *αέναος,* είναι στη σύγχρονη Ελληνική γνωστό από ορισμένα σύνθετα τής καθημερινής γλώσσας *(αει θαλής, αεικίνητος, αείμνηστος),* από επιστημ. όρους *(αείφυλλος,* α-*ειφανής, αειφορία),* από λέξεις και φράσεις τής εκκλησιαστικής γλώσσας *(αειπάρθενος, αειμακάριστος, νυν και αεί «τώρα* και πάντοτε») και από τα σύνθετα αρχαιοπρ. επιρρήματα *αείποτε* και *ε σαεί.* Η «αδιάκοπη διάρκεια χρόνου» στη Ν. Ελληνική δηλώνεται από το (ήδη αρχ.) επίρρ. πάντοτε (< πάντ-οτε) και από το επίρρ. πάντα (< μεσν. τόν *πάντα χρόνον,* πβ. και τη φράση *«εις τον αιώνα τον άπαντα»).* Με το επίρρ. *αεί* ως α' συνθετικό σχηματίστηκαν 76 σύνθετα τής Αρχαίας, πολλά μεσαιωνικά *(αειχανής, αειχαρής, αειχείμαστος, αειχρόνιος* κ.λπ.) και αρκετά νεότερα λόγια. Για τα τελευταία αυτά σημειώνει ο Στέφανος Κουμανούδης: *«"Αξιον παρατη ρήσεως είναι δτι, ενφ το αεί δεν παρέμεινεν εκ παραδόσεως εις κοινήν χρήσιν,* οί *λόγιοι μας κατεσκεύασαν εξ αυτού συνθέτους λέξεις 35, τάς ενταύθα άναγεγραμμένας,* ίσως δέ *και αλλάς» (Συναγωγή νέων λέξεων...,* σ. 15 υποσημ.). Από τις νεότερες λόγιες λέξεις χαρακτηριστικές είναι η λ. *αειμούρμουρος* τού δημοσιογράφου Βλάση Γαβριηλίδη (για μεμψίμοιρους δημοσιογράφους, που συνεχώς επικρίνουν τα πάντα), η λ. *αείπονος* τού Αγγέλου Βλάχου (για τη ζωή που είναι πάντα γεμάτη βάσανα), η λ. *αεισάλευτος* «αεικίνητος» τού Χαρ. Αννινου, η λ. *αείσειστος* τού Αλεξ. Ραγκαβή, οι λ. *αειπερίεργος* και *αεισκότεινος* τού Στεφ. Ξένου, η λ. *αεισταγής* (για δάκρυα) τού Αριστ. Προβελέγγιου και άλλες στις εφημερίδες *Εστία (αειφάγος* κ.ά.), *Ακρόπολις (αεισκίαστος, αειμέριμνος* κ.ά.), *Άστυ (αείκλαυστος).* → *αείποτε*

Α.Ε.Ι. (το) Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

αειθαλής, -ής, -ές {αειθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (για δέντρο, φυτό) που διατηρεί το φύλλωμα του όλες τις εποχές ΣΥΝ. αείφυλλος ΑΝΤ. φυλλοβόλος 2. (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη νεότητα, την ακμή, τη σφριγηλότητά του: *~ γυναίκα* | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. ακμαίος, σφριγηλός, ακατάβλητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, *-ες, αγγέλλω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < άεί «πάντοτε» + *θάλλω* «ανθίζω, ακμάζω», πβ. *θαλερός,* κύρ. όν. *Θαλής, Ευθαλία* κ.ά.].

αειθαλής (-λ-): θάλλω (-λλ-). Η λ. αειθαλής γράφεται με ένα -λ- (όπως και τα *θαλ-ερός, Θάλ-εια, Ευ-θαλ-ία),* γιατί σχηματίζεται από το θ. *θαλ-* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ε-θαλ-ον).* Τα δύο -λ- τού ενεστ. θάλλω οφείλονται στο ενεστωτ. επίθημα j: **θάλ^ω > θάλ-λω* (αφομοίωση)· πβ. κ. *ποικίλλω* (< **ποικίλ-./ω),* αλλά *ποικίλος.*

αεικίνητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση 2. αυτός που διακρίνεται από ζωντάνια και κινητικότητα: *~ πολιτικός' όπου πας, τον βρίσκεις μπροστά σου!* ΣΥΝ. ζωντανός, ζωηρός, κινητικός, δραστήριος 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δραστήρια και δημιουργική διάθεση, ενέργεια: *~ πνεύμα! Ποτέ δεν εφησυχάζει!* ΣΥΝ. δραστήριος, ενεργητικός, δημιουργικός 4. ***αεικίνητο(ν)*** (το) (λατ. perpetuum mobile) ΦΥΣ. υποθετική μηχανή που, αφού τεθεί σε λειτουργία, μπορεί να κινείται διαρκώς χωρίς την κατανάλωση έργου. — αεικινησία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < άεί «πάντοτε» + *κινητός* < *κινώ].*

αειμακάριστος, -ος, -ο {αειμακαρίστ-ου | -ων, -ους) (αρχαιοπρ.) (ως προσφώνηση τής Παναγίας) άξιος αιώνιου μακαρισμού, εξύμνησης. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άεί «πάντοτε» + *μακαριστός* < *μακαρίζω* «καλοτυχίζω, θεωρώ κάποιον ευτυχή»].

αείμνηστος, -η, -ο άξιος να τον θυμούνται και να τον μνημονεύουν πάντα· συνήθ. σε τιμητική αναφορά ή μνεία σημαντικού ή προσφιλούς θανόντος προσώπου: ο *~ Ελευθέριος Βενιζέλος* || *ο ~ αρχιεπίσκοπος Αθηνών* || ο — *πατέρας σας έλεγε...* ΣΥΝ. μακαρίτης, αξέχαστος, αξιομνημόνευτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άεί «πάντοτε» + *μνηστός* < *μι-μνή-σκω* «θυμίζω», πβ. μνή-μη, μνή-μων, *μνη-μονεύω* κ.ά.].

αειπάρθενος (η) {αειπαρθένου | χωρ. πληθ.) (ως προσφώνηση τής Παναγίας) αυτή που διατηρεί την παρθενική αγνότητα σε όλη τη διάρκεια τής ζωής της. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άεί «πάντοτε» + *παρθένος.* Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως

προσωνυμία σε αρχαίες θρησκείες, αναφερόμενη σε άγαμες θεές που διατηρούσαν την παρθενία τους, όπως η Αρτεμις, η Αθηνά και οι Εστιάδες. Οι Πυθαγόρειοι αποκαλούσαν *άειπάρθενον* τον αριθμό 7, επειδή δεν είναι διαιρέτης ή πολλαπλάσιο κανενός αριθμού τής πρώτης δεκάδας. Η σημερινή σημ. τής λ. είναι μεσν.]. αειποτε επίρρ. (λόγ.) 1. πάντοτε, διαρκώς 2. (σε σχέση με το παρελθόν) ανέκαθεν, από πάντα, από παλιά: υπήρξε ~ *υπέρμαχος τής πολιτικής τής ειρήνης.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. άεί «πάντοτε» + αοριστολογικό *ποτέ* «κάποτε», κατ' αναλογίαν προς τα επιρρήματα *ούδέ-ποτε, τί-ποτε, κά-ποτε* κ.ά.].

αείποτε - πάντοτε. Λογιότερης και αρχαιοπρεπούς χρήσεως, εμφατικός τύπος τού *πάντοτε.* Ανάλογη σχέση υφίσταται ανάμεσα στο *ουδέποτε* και το *ποτέ,* που έχουν αρνητική σημασία. → αεί

αειφανής, -ής, -ές {αειφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι πάντοτε ορατός· κυρ. ΑΣΤΡΟΝ. ***αειφανής αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άεί «πάντοτε» + *-φανής* < *φαίνομαι].*

αειφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κ. *αρχή τής αειφορίας)* η σκόπιμη παραγωγή ενός προϊόντος από ένα δάσος με τρόπο που να μη μειώνεται αλλά, αν είναι δυνατόν, να βελτιώνεται η παραγωγική ικανότητα του και να μη θίγονται οι θετικές περιβαλλοντικές επιδράσεις - λειτουργίες του 2. η διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων πηγών ενεργείας με τρόπο που να εξασφαλίζεται η περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία για το μέλλον (βλ. κ. αειφόρα ανάπτυξη) 3. (συνεκδ.) άνθηση, διαρκής πρόοδος, ανάπτυξη: «η ~ τής ελληνικής *γεωργίας εξαρτάται από* τη *μείωση τού κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *αεί* «πάντοτε» + *-φορία* < *φέρω,* απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. rapport soutenu].

αειφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την αειφορία (σημ. 2): ~ *σύστημα* | *κοινωνία* **2. *αειφόρ-α*** | **-ος** ανάπτυξη μοντέλο διαχείρισης τω^ν^ φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, σύμφωνα με το οποίο η περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα πρέπει να εξασφαλίζει τη διαρκή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, να μην προκαλεί δηλ. ανεπανόρθωτη βλάβη στο περιβάλλον υπονομεύοντας το μέλλον των επερχόμενων γενεών, αλλά να επιτυγχάνει τη σταθερή περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία. Επίσης αειφορικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άεί «πάντοτε» + *-φόρος* < *φέρω.* Αρχική σημ. «αειθαλής»].

αειφυλλος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που διατηρεί πάντοτε το φύλλωμα του: ~ *δέντρο* | *δάσος* ΑΝΤ. φυλλοβόλος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άεί «πάντοτε» + φύλλον].

Α.Ε.Κ. (η) Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως. — **αεκτζής** (ο), αεκτζήδικος, -η, -ο.

Α.Ε.Λ.Δ.Ε. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Λήψης και Διαβίβασης Εντολών (στο Χρηματιστήριο).

Α.Ε.Ν. (η) Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού.

αέναος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) 1. (κυριολ.) αυτός που δεν παύει ποτέ να ρέει, να τρέχει: η ~ *ροή τού χρόνου* 2. (συνήθ. γενικότ.) αυτός που δεν σταματά: ~ *κίνηση των πλανητών* ΣΥΝ. ασταμάτητος, αδιάκοπος. — αενάως επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αείρροος, αυτός που ρέει πάντοτε, ασταμάτητος», < **αέν-ναος* < *άέν* (= άεί) «πάντοτε» + νάω «ρέω» (βλ. λ. *νάμα)].*

Α.Ε.Π. (το) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (βλ. λ. *προϊόν).*

Α.**Ε.Π.Ι**. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

αεράνη**μα** (το) {αεραγήμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρατιωτικό άγημα που μεταφέρεται **με** αεροπλάνο ή ελικόπτερο. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. airborne troop].

αεραγωγός (ο) [1847] **1.** οπή, άνοιγμα για διοχέτευση (εισδοχή ή εκβολή) αέρα **2.** σωλήνας, αγωγός ή συσκευή εξαερισμού κτισμάτων, ορυχείων, μηχανημάτων κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. porte-vent].

αεράθλη**μα** (το) {αεραθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άθλημα κατά το οποίο γίνεται επίδειξη πτητικών δεξιοτήτων με μικρά αεροσκάφη ή ελαφρές πτητικές μηχανές (πβ. λ. *αερολέσχη).* — αεραθλητής (ο), **αε**ραθλήτρια (η), αεραθλητισμός (ο), αεραθλητικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airsport],

αεράκα**τος** (η) [1888] {αερακάτ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. υδροπλάνο χωρίς πλωτήρες.

αεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ελαφρά πνοή ανέμου, αύρα: *δροσερό* | *θαλασσινό* | *καθαρό* ~ || *έπιασε* | *σήκωσε* ~.

αεράμυνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κρατική υπηρεσία για την προστασία τού άμαχου πληθυσμού σε περίπτωση εναέριας επίθεσης (βλ. κ. πολιτική *άμυνα,* λ. *άμυνα): μαθήματα αεράμυνας* 2. σύνολο στρατιωτικών και πολιτικών μέσων και μέτρων που απαρτίζουν την προστασία από εναέριο εχθρό: τα *μέτρα ενισχύουν την ~ τής πόλης* || *ασκήσεις αεράμυνας.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air defence].

αεραντλία (η) [1870] {αεραντλιών} μηχάνημα (αντλία) χρησιμοποιούμενο για μεταφορά, εισαγωγή ή εξαγωγή, αραίωση ή πύκνωση αέρα σε κλειστό χώρο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air pump].

αεραπόβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΣΤΡΑΤ. η επιχείρηση από αέρος, που εκτελείται από μονάδες στρατού και αεροπορίας και αποσκοπεί στη ρίψη αλεξιπτωτιστών και πολεμικού υλικού, συνήθ. στα μετόπισθεν τού εχθρού. — αεραποβατικός, -ή, -ό.

αεραποθή**κη** (η) {αεραποθηκών} κλειστό τμήμα μηχανήματος όπου αποθηκεύεται αέρας.

αέρας κ. (λογοτ.) **αγέρας** (ο) {αέρ-α κ. (λόγ.) -ος | -ηδες) 1. το μείγμα αζώτου, οξυγόνου και ελάχιστων ποσοτήτων άλλων αερίων που αναπνέουμε και που περιβάλλει τη Γη αποτελώντας την ατμόσφαιρα της: ο *μολυσμένος - μιας βιομηχανικής πόλης* || *αναπνέω καθαρό* ~ || *ρεύμα αέρος-* ΦΡ. (α) ***τινάζω (κάτι) στον αέρα*** βλ. λ. *τινάζω* (β) ***αλλάζω αέρα*** | ***τον αέρα (κάποιου)*** αλλάζω παραστάσεις ταξιδεύοντας: *πήγαινε σε κανένα νησί ν' αλλάξεις αέρα!* || πάμε *εκδρομή να σου αλλάξω λίγο τον αέρα;* (γ) ***κλείνω*** | ***ανοίγω τον αέρα*** ξεκινώ | σταματώ την παροχή αέρα μέσω βαλβίδας ή συσκευής (δ) ***χάνω αέρα*** (κυρ. για σωλήνες ή σαμπρέλες) ξεφουσκώνω: η *ρόδα τού ποδηλάτου χάνει αέρα* (ε) ***βγάζω στον αέρα*** (i) αερίζω: βγάλε τα *ρούχα σου στον αέρα, για να μη μουχλιάσουν!* (ii) (για είδηση, πληροφορία κ.τ.ό.) μεταδίδω από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση: *βγάζω μια είδηση στον αέρα* (στ) ***βγαίνω στον αέρα*** (i) εμφανίζομαι στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση: *έχει τρακ, γιατί δεν έχει βγει ποτέ μέχρι σήμερα στον αέρα* (ii) μεταδίδομαι από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο: η *συζήτηση θα βγει στον αέρα αύριο βράδυ* (ζ) ***(είμαι) στον αέρα*** (i) μεταδίδομαι σε απευθείας τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση: *είμαστε στον αέρα, ας προσέχουμε τις εκφράσεις μας!* (ii) είμαι εν πτήσει (σε αεροπλάνο): ενώ *ήμαστε στον αέρα, παρουσιάστηκε πρόβλημα στον κινητήρα* (iii) στερούμαι βάσεως, λογικού ερείσματος: *αυτός ο ισχυρισμός είναι στον αέρα, δεν χρειάζεται να τον πάρεις στα σοβαρά!* (iv) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν βασίζομαι πουθενά και σε κανέναν: οι *δύο νέοι, όχι μόνο οικονομικά αλλά και όσον αφορά στο μέλλον τους, είναι κυριολεκτικά στον αέρα* ΣΥΝ. είμαι ξεκρέμαστος (ν) αιωρούμαι, κρέμομαι στο κενό, έχω γείρει από τη βάση στήριξης μου: *το μισό αυτοκίνητο είναι στον αέρα στην άκρη τής γέφυρας, όπου βρέθηκε μετά τη σύγκρουση* (η) ***κενό αέρος*** (i) διαφορά υψομετρικής πιέσεως, που προκαλεί και απώλεια ύψους στο αεροσκάφος κατά την πτήση (ii) οι ειδικές συνθήκες που επιτυγχάνονται με την τεχνητή αφαίρεση τού ατμοσφαιρικού αέρα για την κατασκευή και συσκευασία προϊόντων (αεροστεγής συσκευασία): τα *πατατάκια συσκευάζονται σε* ~ (θ) ζω **με *αέρα*** τρώω ελάχιστα (ι) ***παίρνουν τα μυαλά μου αέρα*** αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, γίνομαι αλαζόνας: *από τότε που κέρδισε το βραβείο, πήραν τα μυαλά του αέρα κι έγινε πολύ υπερόπτης* ΣΥΝ. καβαλάω το καλάμι 2. ο άνεμος: *σηκώθηκε ~ και πήρε τις ψάθες στην παραλία* || *φυσάει ~* || *κόβει* | *πέφτει ο~*|| *πρωινός* | *δυνατός* | *δροσερός* | *ελαφρός* | *νυχτερινός* | *θαλασσινός* | *βουνήσιος* | *άγριος* | *δαιμονισμένος* | *παγερός* | *τσουχτερός* | *νοτισμένος ~* || *φύσηξε ο ~ και φούσκωσε τα πανιά-* ΦΡ. (α) **κάν**ω ***αέρα (σε κάποιον)*** παράγω αέρα με τεχνητό τρόπο (φύσημα, βεντάλια, ανεμιστήρα κ.λπ.), δροσίζω: *ζαλίστηκε και της έκανα λίγο αέρα με τη βεντάλια να συνέλθει* (β) ***ώρα καλή στην πράμ(ν)η σου κι α)γ)έρα στα πανιά σου*** (i) ευχή για καλό ταξίδι και ευνοϊκό άνεμο (ii) (γενικότ.) να σου πάνε όλα καλά (iii) (ειρων.) είσαι ελεύθερος να φύγεις, δεν σε κρατάει κανείς: αν δεν σου *αρέσει να δουλεύεις μαζί μας, ~!* (γ) ***κόβω τον αέρα*** (i) μετριάζω την ορμή τού αέρα (σημ. 2): το *τζάμι τού αυτοκινήτου έκοβε τον αέρα, που φυσούσε μανιωδώς* (ii) (κάποιου) επαναφέρω στη σωστή συμπεριφορά κάποιον που έχει αρχίσει να δείχνει υπερβολική οικειότητα ή άνεση, ξεπερνώντας τα επιτρεπτά όρια: κόψ' του *τον αέρα, γιατί έχει αρχίσει να γίνεται πολύ ενοχλητικός!* (δ) (μτφ.) ***φυσάει*** άλλος ***αέρας (κάποιου)*** για τη μεταβολή μιας κατάστασης (συνήθ. προς το καλύτερο)· άλλαξαν τα πράγματα: *τώρα πια ~ στην εκπαιδευτική πολιτική τής χώρας* 3. αναθυμιάσεις ή εξατμίσεις, συνήθ. από βράσιμο υγρών: η *χύτρα βγάζει ~* ΣΥΝ. ατμός 4. (α) το σύνολο των συνθηκών που διαμορφώνουν τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα ενός χώρου ή τόπου: η *Μύκονος είναι ένα νησί με ~* || *αποπνέει έναν ~ αρχοντιάς η Σύρος* || *ο ~ εδώ μέσα μυρίζει μπαρούτι, θα έχουμε φασαρίες!* ΦΡ. (α) ***πλανάται στον αέρα*** για φημολογίες ή διαδόσεις που δεν έχουν διασταυρωθεί ή αποδειχθεί: η φήμη ότι θα *γίνει υποτίμηση τής δραχμής ~* τον *τελευταίο καιρό* (β) ***(κάτι υπάρχει) στον αέρα*** για κάτι που δεν είναι εμφανές, αλλά μπορεί να το διαισθανθεί κανείς στην ατμόσφαιρα που επικρατεί σε έναν χώρο: *κάποιο πρόβλημα υπάρχει στις σχέσεις τους-το αισθάνεσαι στον αέρα* (β) η αίσθηση που αφήνουν το παρουσιαστικό, οι τρόποι και το ύφος κάποιου: *έχει έναν ~ αριστοκράτη* || *έχει επάνω του έναν ~ κοσμοπολίτικο* ΣΥΝ. στυλ 5. (ειδικότ.) η άνεση και η αυτοπεποίθηση που δείχνει κανείς σε συγκεκριμένη περίσταση: *βάδισε στην πασαρέλα με ~* || *μπήκε για τη συνέντευξη με μεγάλο - και αυτοπεποίθηση* || *έχει ~ όταν μιλάει Αγγλικά-* ΦΡ. (α) ***παίρνω αέρα*** (i) αποκτώ μεγάλη οικειότητα και άνεση, με αποτέλεσμα να παραφέρομαι, να ξεπερνώ τα επιτρεπτά όρια: πολύ *αέρα πήρες- πώς μου μιλάς έτσι;* (ii) (για προϊόντα σε αεροστεγείς συσκευασίες) έρχομαι σε επαφή με τον αέρα: αν *πάρει αέρα, να καταναλωθεί σε εφτά ημέρες, γιατί μετά είναι επικίνδυνο για την υγεία* (iii) επίσης ***παίρνω τον αέρα μου*** αναπνέω καθαρό αέρα, αναζωογονούμαι: *Βγήκε να πάρει λίγο αέρα. Τόσες ώρες δουλεύει κλεισμένη εκεί μέσα!* (β) ***δίνω (σε κάποιον) αέρα*** φέρομαι (σε κάποιον) πολύ ελαστικά, του αφήνω περιθώρια υπερβολικής οικειότητας: μην του *δίνεις αέρα, γιατί θ'αρχίσει να παραφέρεται πάλι* (γ) ***παίρνω τον αέρα (κάποιου | σε κάτι)*** (i) ελέγχω, επιβάλλομαι σε κάποιον: ο *μικρός του γυιος τού έχει πάρει τον αέρα και τον κάνει ό,τι θέλει* (ii) αποκτώ άνεση, αυτοπεποίθηση και πείρα (σε κάτι): *πήρε τον αέρα τής δουλειάς* || *κάτσε να πάρω τον αέρα τού* αυτοκινήτου και μετά θα *δεις εκδρομές!* ΣΥΝ. παίρνω το κολάι 6. (μτφ.) τίποτε το χειροπιαστό, τζίφος: Και τι *έμεινε απ' όλα αυτά; ~!* ΦΡ. (α) ***αέρας κοπανιστός*** (i) λόγια ανόητα: *περίμενα μια σοβαρή απάντηση, αλλά πήρα ~* (ii) τίποτε το ουσιαστικό, το πραγματικό, απολύτως τίποτε: *δυο μέρες τώρα, που είχαμε μείνει χωρίς τρόφιμα, φάγαμε ~* (β) ***λόγια***

τού αέρα αερολογίες, λόγια χωρίς αξία, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα: *εγώ είμαι άνθρωπος των πράξεων και δεν συνηθίζω να λέω ~!* 7. ο χώρος που μένει ελεύθερος και εξασφαλίζει άνεση: *αύξησε την απόσταση των αράδων, να έχει - το κείμενο* || (για ρούχο) δώσε *λίγο ~* στη *φούστα, να είναι πιο άνετη,* να μη σε *σφίγγει* **8. *αέρα!*** πολεμική ιαχή, αλαλαγμός επιτιθεμένων: η *ιαχή «~» αντηχούσε στα βουνά τής Αλβανίας κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο* 9. το δικαίωμα ανεγέρσεως κτίσματος σε ελεύθερο χώρο πάνω από άλλο κτίσμα: *αγόρασε τον τελευταίο όροφο και τον ~* τής *πολυκατοικίας* («το δικαίωμα υψούν») **10**. αποζημίωση σε εκμισθωτή που προστατεύεται από το ενοικιοστάσιο για λύση αναγκαστικής παράτασης μισθώσεως: του *έδωσε* - έξι *ενοίκια* || (για επιχείρηση) του *έδωσε ~ πέντε εκατομμύρια για το μαγαζί* · 11. η προσαύξηση τής αξίας μιας επιχειρήσεως λόγω καλής τοποθεσίας, φήμης ή πελατείας: ο ~ ενός *γωνιακού μαγαζιού* · 12. ΕΚΚΛΗΣ. το τετράγωνο υφασμάτινο κάλυμμα τού αγίου ποτηριού ή δίσκου, ο αήρ. — (υποκ.) αεράκι (το) (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αήρ, αέρος* < **áΡερ-*, πβ. λατ. aer, γαλλ. air (> αγγλ. air), ιταλ. aria κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ά(Ρ)είρω* «αίρω, σηκώνω» (< *áΕέρ- /ω), οπότε η αρχική σημ. τής λ. *αήρ* θα ήταν «ανύψωση», *αϋ-ρα* κ.ά. Ανάλογη σημασιολογική εξέλιξη («ανύψωση» > «αέρας») εμφανίζεται και στις γερμανικές γλώσσες, πβ. αγγλ. lift «σηκώνω» - γερμ. Luft «αέρας». Οι σημ. 4-6 αποδίδουν αντίστοιχες χρήσεις τού γαλλ. air, λ.χ. elle a un grand air «αποπνέει έναν αέρα αρχοντιάς». Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *παίρνω τον αέρα μου* (< γαλλ. [je suis allé] prendre l'air), *αλλάζω (τον) αέρα* (< γαλλ. [il m'a recommandé de] changer l'air), *ζω με αέρα* (< γάλλ. vivre de l'air), *υπάρχει | πλανάται κάτι στον αέρα* (< γαλλ. il y a quelque chose dans l'air), λόγια τού αέρα (< γαλλ. paroles en l'air), *βγαίνω στον αέρα* (< αγγλ. go on the air), *κενό αέρος* (< αγγλ. air pocket) κ.ά.].

αέρα! Είναι άγνωστο πώς ξεκίνησε η πολεμική ιαχή **αέρα** που γεννήθηκε στα βουνά τής Αλβανίας και στις χαράδρες τής Β. Ηπείρου και συνδέθηκε με τον ηρωισμό των Ελλήνων στις μάχες εναντίον των Ιταλών το '40. Πιθανόν να αποτέλεσε προϊόν ειρωνείας και περιφρόνησης προς την ιταμή προκλητικότητα και τα πλήγματα τού εχθρού, σημαίνο^{ν}τας αρχικά κάτι το «ασήμαντο», το «μηδαμινό» (ίσως με αναφορά στην αστοχία των εχθρικών πυρών) και πλησιάζοντας προς τη σημασία τού «τίποτε». Τελικά, η λ. έφθασ^{ε} να λειτουργεί ως πολεμική ιαχή σε επιθέσεις, σημαίνοντας «πάνω τους». Αντιστοιχεί προς τις αρχαίες πολεμικές ιαχές *άλαλα (από* όπου τα *αλαλάζω* και *αλαλαγμός)* και ίά (από όπου ο *ίήιος παιάν,* το πολεμικό τραγούδι με το οποίο ζητούσαν οι μαχητές τη βοήθεια τού Απόλλωνα).

αερατμός (ο) ΦΥΣ. μείγμα θερμού αέρα και ατμού που λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-steam].

αεράτος, -η, -ο αυτός που έχει άνεση και χάρη (αέρα) στις κινήσεις και στους τρόπους του, χαριτωμένος: *εμφανίστηκε στη δεξίωση με ένα πολύ ~ στυλ.*

αεργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να μην εργάζεται κάποιος (συνήθ. **με** προσωπική του επιλογή). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά.*

ά**εργος**, -η, -ο αυτός που δεν εργάζ^{ε}ται **μ**^{ε} προσωπική του ^{ε}πιλογή ΣΥΝ. τ^{ε}μπέλης, φυγόπονος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άεργος* < *ά-* στ^{ε}ρητ. + *-εργός* < *έργον]*.

αέρι (το) →αγέρι

αεριαγωγός (ο) [1890] ο αγωγός μεταφοράς και διανομής φυσικού ή άλλου καύσιμου αερίου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conduite de gaz],

αερίζω ρ. μετβ. {αέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκθέτω (κάτι) στον αέρα: *κάθε πρωί να αερίζεις τα σεντόνια || πρέπει να σκαλίσετε, για ν' αεριστεί το χώμα και ν' ανασάνουν οι ρίζες 2.* ανανεώνω τον αέρα (κλειστού χώρου), εξαερίζω: *άνοιξα το παράθυρο, για ν' αεριστεί το δωμάτιο από την κλεισούρα·* (μεσοπαθ. ***αερίζομαι)*** **3.** βγαίνω σε ανοιχτό χώρο, για να πάρω αέρα 4. δημιουργώ (με κάτι) αέρα, για να ανακουφιστώ από τη ζέστη ή από συναισθηματική σύγχυση: *είναι συνεχώς με μια βεντάλια στο χέρι κι αερίζεται* 5. (ευφημ.) πέρδομαι. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ.άήρ, *αέρος].*

αερικό κ. **αγερ**ικό (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το φάντασμα, το στοιχειό. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αερικός* «όμοιος με αέρα, εφήμερος» < αρχ. *αήρ, αέρος.* Η σημ. «φάντασμα» τού ουδ. *αερικό* οφείλεται στην άποψη ότι ο αέρας έχει αόρατη υπόσταση και μυστηριώδη δύναμη, η οποία μπορεί να προκαλέσει θόρυβο, να παρασύρει, να καταστρέψει. Αυτή η άυλη δύναμη αποδόθηκε σε υπερφυσικά στοιχεία και αόρατα δαιμόνια· πβ. κ. *ανεμικό.* Η εξέλιξη από τη σημ. «πνοή ανέμου» στη σημ. «άυλη ουσία, ψυχική οντότητα» παρατηρείται και στη λέξη *πνεύμα].*

αέρινος, -η, -ο [αρχ.] (εκφραστ.) αυτός που μοιάζει να είναι φτειαγμένος από αέρα, που είναι εξαιρετικά λεπτός, ελαφρός, διαφανής, δροσερός: ήταν τόσο *ωραία, τόσο ~, φάνταζε σαν οπτασία || ~ ύφασμα | φόρεμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέριος.*

αέριο (το) (αερί-ου | -ων} **1**. το σώμα που δεν έχει καθορισμένο σχήμα και όγκο, τείνοντας να καταλάβει όλο τον χώρο στον οποίο περιέχεται και στον οποίο τα μόρια ή άτομα του βρίσκονται σε συνεχή κίνηση προς διάφορες κατευθύνσεις συγκρουόμενα μεταξύ τους: *άοσμο | άχρωμο | δηλητηριώδες | δύσοσμο | ραδιενεργό | τοξικό ~* **2**. (α) ΧΗΜ. ***αδρανές | ευγενές αέριο*** το αέριο που παρουσιάζει χημική αδράνεια, δηλ. δεν σχηματίζει εύκολα (**ή** και καθόλου) χημικές ενώσεις, γιατί απαιτείται μεγάλη ποσότητα ενέργειας, για να αποσπαστεί ηλεκτρόνιο από την εξωτερική του στιβάδα: τα *~ είναι το ήλιο, το νέον, το αργό, το κρυπτό, το ξένο και το ραδόνιο* (β) ΓΕΩΛ. ***φυσικό αέριο*** βλ. λ. *φυσικός* (γ) ***ασφυξιογόνο αέριο*** βλ. λ. *ασφυξιογόνος* (δ) ΣΤΡΑΤ. ***πολεμικό /χημικό αέριο*** χημικό δηλητηριώδες παρασκεύασμα, που εκτοξεύεται κατά τού εχθρού και προσβάλλει βασικά οργανικά συστήματα, όπως το αναπνευστικό, το νευρικό κ.ά. (ε) ***θάλαμος αερίων*** βλ. λ. *θάλαμος* **3. *αέρια*** (τα) (ευφημ.) πορδή: τα *όσπρια δημιουργούν πολλά ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άέριον,* ουδ. τού επιθ. *αέριος < αήρ, αέρος.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. gaz. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. *φυσικό αέριο* (< γαλλ. gaz naturel), *θάλαμος αερίων* (< αγγλ. gas chamber), *αδρανές αέριο* (< αγγλ. inert gas) κ.ά.].

αεριοποιήσ**ψος**, -η, -ο [1856] αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί σε αέριο, να αεριοποιηθεί. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. gazeifiable].

αεριοποιώ ρ. μετβ. [1856] {αεριοποιείς... | αεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω στερεό ή υγρό σώμα σε αέριο. — αεριοποίηση (η) [1889]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. gazéifier].

αεριοπροώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αεριώθηση.

αέριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αέρα: ~ μάζες **2**. αυτός που έχει τη φύση τού αέρα: *~ κατάσταση | άζωτο.*

αέριος - **αέρι**νος. Οι λέξεις διαφέρουν: **αέρι**ος είναι ο επιστημονικός-περιγραφικός όρος που δηλώνει την «αεριώδη κατάσταση», ενώ **αέρι**νος είναι καθημερινή-λογοτεχνική λέξη, που δηλώνει αυτόν ο οποίος «αποτελείται από αέρα» ή «είναι σαν τον αέρα».

αεριοστρόβιλος κ. **αεροστρόβιλος** (ο) κινητήρας **με** τουρμπίνα (βλ.λ.), που τροφοδοτείται από θερμά αέρια και χρησιμοποιείται **σε** μηχανές αεριοπροώθησης (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wind turbine].

αεριούχος, -ος, -ο [1876] αυτός που περιέχει αέριο: *- ποτό* (λ.χ. γκαζόζα, κόκα-κόλα κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. contenant du gaz].

αεριόφως (το) [1833] {αεριόφωτος | χωρ. πληθ.} **1.** το φως που παράγεται από φωταέριο: *εταιρεία αεριόφωτος* 2. (συνεκδ.) το φωταέριο ΣΥΝ. γκάζι. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gaslight].

αερισμός (ο) [1889] **1**. η έκθεση αντικειμένου στον αέρα: *αερισμός των ρούχων 2.* η ανανέωση τού αέρα σε κλειστό χώρο, εξαερισμός: ο ~ τής *αίθουσας είναι αυτόματος | ανεπαρκής | ηλεκτρικός.* Επίσης **αέρισμα** (το).

αεριστήρας (ο) [1878] συσκευή που ανανεώνει την ατμόσφαιρα σε κλειστούς χώρους ΣΥΝ. εξαεριστήρας. [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. ventilateur].

αεριτζής (ο) {αεριτζήδες}, **αεριτζού** (η) {αεριτζούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συμμετέχει **σε** κερδοσκοπικές επιχειρήσεις (λέσχες, χρηματιστήριο κ.λπ.) χωρίς προσωπικό κεφάλαιο, **με** προσυμφωνημένη αμοιβή («τον αέρα») ή ποσοστά επί των κερδών **2**. χαρτοπαίκτης που παίζει εικονικά για λογαριασμό τής λέσχης και αμείβεται για αυτό' αβανταδόρος · **3.** (γενικότ.) πρόσωπο που λέει μεγάλα λόγια, δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, που δεν κάνει καμία δουλειά σοβαρά και προσπαθεί να εξαπατήσει τους άλλους, για να βγάλει κέρδος ΣΥΝ. απατεώνας. — **αεριτζήδικος**, -η, -ο, αεριτζήδικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Από το θ. τής λ. *αέρας* και το παραγ. επίθημα *-ιτζής* (βλ. κ. -τζής)]·

αεριώδης, -ης, -ες [1867] {αεριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} *αυτός* που έχει τη μορφή αερίου.

αεριώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προώθηση σώματος με δύναμη που προκαλείται από εκτόξευση προς τα πίσω ρευστού πίδακα (συνήθ. αερίων): η *~ χρησιμοποιείται στα αεροσκάφη και τα διαστημόπλοια* ΣΥΝ. αεριοπροώθηση.

αεριωθούμενο (το) {-ου κ. -ουμένου | -ων κ. -ουμένων} **1**. κάθε σώμα που προωθείται με αεριώθηση (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) τύπος ταχύτατου αεροπλάνου, το οποίο προωθείται με μηχανή που έχει αεριοστρόβιλο (βλ.λ.) (πβ. λ. τζετ).

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτχ. επίθ. *αεριωθούμενος < αέριο + ωθούμαι,* απόδ. τού αγγλ. jet (propelled)].

αεροβαμων, -ων, -ον **—>** αιθεροβάμων

αεροβατώ ρ. αμετβ. {αεροβατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στον αέρα **2.** (μτφ.) βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας, εκτός τόπου και χρόνου ΣΥΝ. νεφελοβατώ, είμαι αιθεροβάμων ΑΝΤ. είμαι προσγειωμένος, πατώ στη γη, είμαι ρεαλιστής. — αεροβάτης (ο) [μτγν.], αεροβασία (η) [1887].

[ΕΤΥΜ < μτγν. *αεροβατώ (-έω)* < *άεροβάτης* < αρχ. *αήρ, αέρος* + -βατής (ρ. *βαίνω),* πβ. *επι-βάτης, στυλο-βάτης, άνα-βάτης* κ.ά.].

αεροβική (η) κ. (ορθότ.) **αεροβια**κή σύνολο γυμναστικών ασκήσεων (τρέξιμο, έντονες χορευτικές κινήσεις) για τη βελτίωση τής φυσικής κατάστασης με την αύξηση τής λαμβανομένης από τον οργανισμό ποσότητας οξυγόνου ΣΥΝ. αεροβίωση. Επίσης αερόμπικ (το). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. aerobics < γαλλ. aérobie < αρχ. *αερόβιος.* Ορθότ. *αεροβιακή,* αφού από το *αερόβιος,* πβ. *μικρόβιο - μικροβιακός, Ολύμπιος - Ολυμπιακός* κ.τ.ό.].

αεροβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αεροβική: *~ γυμναστική | προπόνηση | κατάσταση.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. αντιδανείου aerobic < aerobe < γαλλ. aérobie < aero- (< αρχ. *αήρ, αέρος)* + -bie (< *βίος)].*

αερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ. αυτός που χρειάζεται οξυγόνο για να υπάρξει ή να συντελεστεί: *~ οργανισμός* ΑΝΤ. αναερόβιος. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν, < αγγλ. aerobe < αρχ. *αερόβιος < αήρ, αέρος + βίος].*

αεροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. 1. η διαβίωση σε πε-

ριβάλλον που περιέχει οξυγόνο 2. η εργαστηριακή μεταλλαγή αναερόβιων οργανισμών σε αερόβιους 3. η αεροβική (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérobiose].

αεροβ**ό**λος, -ος, -ο 1. αυτός που βάλλει, χρησιμοποιώντας τη δύναμη τού (πεπιεσμένου) αέρα: ~ *όπλο 2.* ***αεροβόλο*** (το) όπλο που βάλλει με ώθηση πεπιεσμένου αέρα.
[ΕΤΥΜ. < *αέρας* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω» (πβ. *πυρο-βόλο, πολυβόλο* κ.ά.). Η φρ. *αεροβόλο όπλο* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airgun].

αερονάμης (ο) {αερογάμηδες} 1. (λαϊκ.) πρόσωπο που καυχάται για ανύπαρκτες ερωτικές κατακτήσεις · 2. είδος γερακιού. [ΕΤΥΜ. < *αερο-* + *-γάμης* < *γαμώ]*.

αερόγαμος, -η, -ο [1889] **ΒΟΤ**. (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται από τη γύρη που μεταφέρει ο αέρας. [ΕΤΥΜ. < *αέρας* + *γάμος]*.

αερογέφυρα (η) {αερογεφυρών} 1.η συνεχής αεροπορική σύνδεση και επικοινωνία ανάμεσα σε δύο σημεία· σύστημα εναέριας μεταφοράς προσώπων ή φορτίων σε περιστάσεις ανάγκης (πολέμου, σεισμού, αποκλεισμού): ~ *σωτηρίας* για τη *μεταφορά τροφίμων στην αποκλεισμένη πόλη οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε.* 2. (καταχρ.) γέφυρα που συνδέει δύο σημεία τού οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου. [ΕΤΥΜ. < *αερο)πλάνο)* + *γέφυρα,* μετάφρ. δάνειο από γερμ. Luftbrücke].

αερόγραμμα (το) {αερογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η επιστολή τής οποίας φάκελος θεωρείται το ίδιο το χαρτί στο οποίο είναι γραμμένη, εφόσον διπλωθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε στην εξωτερική πλευρά να αναγραφούν τα στοιχεία τού αποστολέα και τού παραλήπτη και να επικολληθεί το γραμματόσημο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérogramme].

αερογραμμή (η) **1**. η γραμμή εναέριας επικοινωνίας· δίκτυο που εξασφαλίζει την εναέρια σύνδεση ανάμεσα σε συγκεκριμένα σημεία για τη μεταφορά κυρ. ανθρώπων ή φορτίων μεταξύ των σημείων αυτών **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των αεροπλάνων, των αεροδρομίων, εγκαταστάσεων κ.λπ. που εξυπηρετούν το παραπάνω σύστημα **3.** σε***ρογραμμές*** (οι) η εταιρεία ή το σύνολο εταιρειών που κατέχουν ή διαχειρίζονται ένα δίκτυο εναέριας κυκλοφορίας: *βρετανικές* ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airline].

αερογρά**φος** (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται κυρ. από γραφίστες, για σύντομη και ομοιόμορφη επικάλυψη επιφανειών με χρώμα με τη μέθοδο τού ψεκασμού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérographe].

αεροδεξαμενοσκάφος (το) {αεροδεξαμενοσκάφ-ους | -η, -ών} αεροσκάφος με δεξαμενές υγρών καυσίμων, το οποίο ανεφοδιάζει άλλα αεροσκάφη εν πτήσει. Επίσης αεροδεξαμενή (η). [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. air-tanker].

αεροδιάδρομος (ο) {αεροδιαδρόμ-ου | -ων} ο αυστηρά καθορισμένος από διεθνείς διατάξεις και κανονισμούς εναέριος διάδρομος, μέσα στα όρια τού οποίου εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ασφαλούς πτήσεως ενός αεροσκάφους: *ο - τού F.I.R. Αθηνών.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air corridor].

αεροδιαλυτος, -ή, -ό [1847] αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται κατά την επαφή του με τον αέρα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. déliquescent].

αεροδιαστημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αέρα και το κοσμικό διάστημα **2.** (α) ***αεροδιαστημική βιομηχανία*** η αξιοποίηση των πορισμάτων τής αεροδιαστημικής στον χώρο τής βιομηχανικής παραγωγής για τον σχεδιασμό και την κατασκευή βελτιωμένων μοντέλων αεροσκαφών, διαστημοπλοίων κ.λπ. (β) ***αεροδιαστημική ιατρική*** ο συνδυασμένος με άλλες επιστήμες κλάδος τής ιατρικής, που αποσκοπεί στην εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών στον άνθρωπο για διαστημικές πτήσεις 3. αεροδιαστημική (η) ο συνδυασμός τής επιστήμης τής αεροναυτικής και τής διαστημικής πτήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerospace].

αεροδικείο (το) 1. το ποινικό δικαστήριο τής Αεροπορίας Στρατού 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το δικαστήριο αυτό. — αεροβικής (ο). [ΕΤΥΜ. < *αερο-* + *-δικείο* | *-δίκης,* κατά τα *στρατοδικείο* | *-δίκης]*.

αεροδίνη (η) {αεροδινών} ΜΕΤΕΩΡ. το ατμοσφαιρικό φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνεται στροβιλοειδής κίνηση τού ατμοσφαιρικού αέρα, μικρής κλίμακας σε χρόνο και διαστάσεις ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air vortex].

αεροδρομικος, -ή, -ό [1889] κ. (ορθότ.) **αεροδρομιακός** 1. αυτός που σχετίζεται με το αεροδρόμιο: *αεροδρομιακοί κανονισμοί* **2.** ***αεροδρομική τροχιά*** η τροχιά που διαγράφουν στον αέρα βλήματα πυροβόλου όπλου.

αεροδρομιακός - αεροδρομικός. Το παράγωγο τής λ. *αεροδρόμιο,* επειδή η λέξη έχει *-ι)ο),* είναι αεροδρομιακός, ενώ το επίθ. που παράγεται από το *αεροδρόμος* είναι κανονικώς αεροδρομικός Έτσι, θα πούμε σωστά *αεροδρομιακές εγκαταστάσεις,* αλλά *αεροδρομική τροχιά τού βλήματος.* →
αεροβική

αεροδρόμιο (το) {αεροδρομί-ου | -ων} 1. επίπεδη έκταση στην ξηρά ή στο νερό (θάλασσα, λίμνη), που περιλαμβάνει εγκαταστάσεις και εξοπλισμό για την προσγείωση, απογείωση, φύλαξη και εφοδιασμό αεροσκαφών και τη διακίνηση εμπορευμάτων και επιβατών: *υπηρεσίες αεροδρομίου* ‖ *διεθνές* | *εμπορικό* | *κρατικό* | *πολεμικό* | *στρατιωτικό* | *πλωτό* ~ ΣΥΝ. (επίσ.) αερολιμένας **2.** ***φόρος αεροδρομίου*** ειδικό τέλος που επιβαρύνει την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. aérodrome < αρχ. *αεροδρόμος* «αυτός που διασχίζει τον αέρα» < άήρ, *αέρος* + *δρόμος]*.

αεροδρόμιο - αερολιμένας. Η λ. αεροδρόμιο χρησιμοποιείται ευρύτερα για τη δήλωση κάθε χώρου (ξηράς, θάλασσας κ.λπ.) που μπορεί να χρησιμεύσει στην προσγείωση και απογείωση αεροσκαφών για ποικίλες χρήσεις (πβ. *στρατιωτικό αεροδρόμιο).* Σε αντίθεση με τη λ. αερολιμένας, που δηλώνει μεγάλο και οργανωμένο αεροδρόμιο για την εξυπηρέτηση επιβατών και εμπορευμάτων (πβ. ο *αερολιμένας τού Ελληνικού, ο εθνικός αερολιμένας),* η λ. *αεροδρόμιο* αναφέρεται σε κάθε μορφής (από πλευράς εκτάσεως, μεταφερομένων ειδών κ.λπ.) χώρο προσγειώσεως | απογειώσεως αεροσκαφών: το *αεροδρόμιο Αλεξανδρουπόλεως - το αεροδρόμιο τού νησιού - Η χώρα χρειάζεται πολλά αεροδρόμια, για να καλύψει τις ανάγκες της.*

αεροδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} ΦΥΣ. η δύναμη που ασκείται σε ένα σώμα, όταν κινείται μέσα σε αέριο.

αεροδυναμική (η) [1889] ΦΥΣ. Ο κλάδος που μελετά τη ροή τού αέρα και άλλων αερίων και τα αποτελέσματα που έχει αυτή η ροή σε σώματα κινούμενα μέσα σε αυτά (λ.χ. την κίνηση των αεροπλάνων στον αέρα) (πβ. λ. *υδροδυναμική).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique].

αεροδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αεροδυναμική (βλ.λ.) **2.** αυτός που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε κατά την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων να συναντά όσο το δυνατόν μικρότερη αντίσταση από τον αέρα: ~ *σκάφος* | *αυτοκίνητο* ‖ *το σώμα των πουλιών έχει* ~ *σχήμα* 3. (μτφ.) πολύ γρήγορος. — αεροδυναμικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique].

αεροδυνο (το) {αεροδύν-ου | -ων) κάθε αεροσκάφος βαρύτερο από τον αέρα, που πετά με βάση τις αεροδυνάμεις, π.χ. αεροπλάνο, ελικόπτερο. — αερόδυνος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerodyne < aerodynamic, πβ. κ. δύνη «μονάδα ισχύος» < *δύναμη]*.

αεροελεγκτής (ο), **αεροελεγκτρια** (η) {αεροελεγκτριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον έλεγχο τής εναέριας κυκλοφορίας.

αεροεπιβά**της** (ο) {αεροεπιβατών}, **αεροεπιβάτι σσα** (η) {αεροεπιβατισσών} επιβάτης αεροπλάνου. Επίσης αεροεπιβάτιδα (η).

αεροζόλ (το) {άκλ.} το αερόλυμα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < γαλλ. aérosol (νόθο συνθ.) < aero- (< *αέρας)* + sol(ution) «διάλυμα»].

αεροθάλ**αμος** (ο) [1897] {αεροθαλάμ-ου | -ων, -ους} κλειστός χώρος αποθήκευσης αέρα, όπως το εσωτερικό αντλίας, πλαστικής λέμβου, σαμπρέλας κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chambre à air].

αεροθεραπεία (η) [1889] {αεροθεραπειών} ΙΑΤΡ. (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος η οποία στηρίζεται στην έκθεση τού πάσχοντος στον καθαρό αέρα για τη θεραπεία παθήσεων των αναπνευστικών οργάνων ΣΥΝ. εισπνοοθεραπεία. — αεροθεραπευτής (ο), αεροθεραπεύτρια (η), αεροθεραπευτικός, -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerotherapy].

αερόθερμος, -η, -ο [1884] **1.** αυτός που λειτουργεί με θερμό αέρα: ~ *κλίβανος* ΑΝΤ. αερόψυκτος 2. αερόθερμο (το) η συσκευή για τη θέρμανση χώρων με την εκπομπή κυμάτων θερμού αέρα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérotherme].

αεροκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με αέρα.

αεροκοπ**ανίζω** ρ. αμετβ. [1896] {αεροκοπάνισ-α, -μένος} **1.** μιλώ χωρίς επιχειρήματα, λέω ανοησίες, λόγια τού αέρα ΣΥΝ. αερολογώ, μωρολογώ **2.** (σπάν.) ματαιοπονώ. — αεροκοπάνισμα (το) [1896].

αερολέσχη (η) {αερολεσχών} **1.** οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και διάδοση αεραθλητικών δραστηριοτήτων (εκπαίδευση πιλότων, διοργάνωση αγώνων κ.λπ.) **2**. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που αποτελούν μέλη μιας τέτοιας οργάνωσης και ασχολούνται ερασιτεχνικά με τον αεραθλητισμό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aeroclub (νόθο συνθ.)].

αερολεωφορείο (το) το μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας επιβατηγό αεροπλάνο για την κάλυψη μικρών αποστάσεων. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airbus].

αερόλιθος (ο) [1817] {αερολίθ-ου | -ων, -ους} μετεωρίτης που αποτελείται κυρ. από πετρώδη ύλη. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérolithe].

αερολιμενάρχης (ο/η) {αερολιμεναρχών} ο/η επί κεφαλής των υπηρεσιών για τη σωστή λειτουργία τού αερολιμένα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < *αερολιμένας* + *-άρχης* < *άρχω,* πβ. κ. *γυμνασι-άρχης, ομαδάρχης, ιεράρχης* κ.ά.].

αερολιμένας (ο) (επίσ.) το σύνολο των τεχνικών και εμπορικών εγκαταστάσεων που εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες για την εξυπηρέτηση επιβατών και τη διακίνηση εμπορευμάτων, που πρόκειται να μεταφερθούν αεροπορικώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροδρόμιο.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airport (νόθο συνθ.)].

αερολιμ**ε**νικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αερολιμένα: ~ *εγκαταστάσεις* **2.** ***αερολιμενικός*** (ο/η) υπάλληλος αερολιμένα: *απεργία αερολιμενικών.*

αερολισθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΖΩΟΛ. το πέταγμα προς τα κάτω με ανοιχτά τα φτερά (για πτηνά) ή με τη βοήθεια τής πτητικής μεμβράνης κατά την πτώση από ύψος (για ζώα, λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους), ώστε να μειώνεται η ταχύτητα κατά την πτώση. — αερολισθαίνω ρ. [ΕΤΥΜ. Το ρ. *αερολισθαίνω* αποδίδει το γαλλ. planer (βλ. κ. *πλανάρω)]*.

αερολογία (η) [1799] {αερολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** λόγια τού αέρα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, κενολογίες: *λέει αερολογίες, γι'*

αυτό *και δεν τον παίρνει κανείς στα σοβαρά* 2. (συνεκδ.) ανοησίες, σαχλαμάρες. —**αερολογώ** ρ. [1887] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αερολονίες: συνώνυμα. Οι **αερολογίες** διαφέρουν από τις φλυαρίες. Δηλώνουν την έννοια των κενών περιεχομένου λόγων και συνεκδ. των ανοησιών, ενώ οι *φλυαρίες* αναφέρονται στην κουραστική και ατέρμονα εκφορά λόγων, στην κουραστική παράταση τού λόγου (ως προς τον χρόνο, την ποσότητα και την άσκοπη επανάληψη). Η σύνδεση των κενολογιών και μωρολογιών με τον αέρα (πβ. λόγια *τού αέρα, αέρας κοπανιστός)* υποδηλώνει την ελαφρότητα, την κουφότητα των κενών λόγων, οι οποίοι στερούνται (νοηματικού) βάρους και τα παρασύρει ο αέρας. Τα **«έπεα** πτερόεντα» τού Ομήρου (πβ. ίλ. Α 201) χρησιμοποιούνται αντιθέτως με καλή σημασία. Αναφέρονται στα «φτερωτά λόγια», σε λόγια που μεταφέρουν διά τής γλώσσας μηνύματα πετώντας γρήγορα στον αέρα. Από τη φύση της η έννοια των αερολογιών προσφέρεται για χρήση στον καθημερινό βιωματικό προφορικό λόγο, ευνοώντας την εμφάνιση εκφραστικών τύπων, όπως αρλ**ούμπες**, **μπούρδες**, παρ**λ**απίπες, που δανείστηκε η Ελληνική από ξένες γλώσσες *(αρλούμπα* < ιταλ. burla, *μπούρδα* < γαλλ. bourde, *παρλαπίπα* πιθ. < γερμ. Paperlapapp).

αερολόγος (ο/η) [1889] πρόσωπο που λέει λόγια τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κενολογία ή ανοησίες: ~ πολιτικός ΣΥΝ. κενολόγος, φαφλατάς.

αερόλουτρο (το) [1876] η απευθείας έκθεση τού σώματος στον αέρα σε συνδυασμό με αναπνευστικές και σωματικές ασκήσεις για λόγους υγιεινής ή θεραπευτικούς (βλ. λ. *αεροθεραπεία).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air bath].

αερόλυμα (το) {αερολύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. αιώρημα υπερ-μικροσκοπικών σταγονιδίων ή στερεών σωματιδίων μέσα σε ένα αέριο (συ-ˇήθ. αέρα): ~ *φαρμακευτικό* | *ρινικό* | *για τοπική χρήση* | *για εισπνοή* | *σταθερών δόσεων* 2. σφραγισμένο μεταλλικό δοχείο που παρέχει τα συστατικά τού παραποιώ αιωρήματος με πίεση ειδικής βαλβίδας στο στόμιο τού δοχείου αυτού **3.** (ειδικότ.) το εντομοκτόνο υπό μορ-φήν αερολύματος και (συνεκδ.) το δοχείο που το περιέχει: ψέκασε με ~ στα *σημεία όπου εμφανίζονται κατσαρίδες.* [ΕΤΥΜ. < *αερο-* + *(διά)λυμα,* απόδ. τού *αεροζόλ* (βλ.λ.)].

αερομαντεία (η) [μτγν.] {αερομαντειών} η μαντεία από την παρατήρηση τού αέρα και των διαφόρων μετεωρολογικών φαινομένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαντεία.*

αερομαχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αερομαχίες **2.** ***αερομαχητικό*** (το) αεροσκάφος που έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει μέρος σε αερομαχίες.

αερομαχία (η) {αερομαχιών} ΣΤΡΑΤ. η μάχη στον αέρα ανάμεσα σε πολεμικά αεροπλάνα (πβ. λ. *ναυμαχία).* — **αερομαχώ** ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air combat],

αερομεταφερόμενος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ. αυτός που μεταφέρεται διά τού αέρος· συνήθ. στη ΦΡ. ***αερομεταφερόμενες μονάδες*** οι μονάδες στρατού που μεταφέρονται με αεροπλάνα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airborne].

αερομεταφορά (η) η μεταφορά με αεροσκάφος: ~ στρατιωτών | *τροφίμων* | *εξοπλισμού.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air transport].

αερομεταφορέας (ο) {αερομεταφορ-είς,-έων} οργανισμός υπεύθυνος για τη διεξαγωγή εναέριων μεταφορών: η *Ολυμπιακή είναι ο εθνικός μας* ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air transporter].

αερομηχανική (η) ΦΥΣ.-ΜΗΧΑΝ. κλάδος που μελετά την κίνηση και την ισορροπία τού αέρα και γενικότ. των αερίων σωμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aeromechanics].

αερομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} αέρας με ομίχλη.

αερομοντελισμός (ο) ψυχαγωγική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο της την κατασκευή αερομοντέλων (βλ.λ.). — αερομοντελιστής (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. aéromodélisme (νόθο συνθ.)].

αερομοντέλο (το) αεροσκάφος περιορισμένων διαστάσεων, με ή χωρίς κινητήρα, που αποτελεί πιστό αντίγραφο πραγματικού και δεν μπορεί να μεταφέρει άνθρωπο. [ΕΤΥΜ. < *αερο-* + *μοντέλο.* Βλ. κ. *αερομοντελισμός].*

αερόμπικ (το) → αεροβική

αερον**αυαγ**ός (ο/η) [1894] άνθρωπος που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέληση του μετά από πτώση τού ιπτάμενου μέσου του ή μετά από πτώση με αλεξίπτωτο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airshipwrecked].

αερο ν**αυαγο**σώστης (ο) {αεροναυαγοσωστών} **1.** πρόσωπο που χειρίζεται διάφορα μέσα (π.χ. ρίχνει γάντζο, ανεμόσκαλα κ.λπ.) από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) για τη διάσωση ναυαγών **2**. πρόσωπο που κατεβαίνει από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) με συρματόσχοινο για τη διάσωση ναυαγών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. air resquer].

α ε **ρο** ναυαγοσωστικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση αεροναυαγών.

αεροναυμαχία (η) {αεροναυμαχιών} ΣΤΡΑΤ. ναυμαχία με τη συμμετοχή και αεροπορικών δυνάμεων αεροναυτικές επιχειρήσεις.

αεροναυπηγική (η) επιστήμη με αντικείμενο τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη δοκιμή και τη λειτουργία ιπτάμενων οχημάτων, που μπορούν να κινούνται μέσα ή και έξω από τη γήινη ατμόσφαιρα. — αεροναυπηγός (ο/η), αεροναυπηγικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. aircraft construction].

αερο ναυσιπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} τα αεροπορικά και τα θαλάσσια μέσα συγκοινωνίας. [ΕΤΥΜ. Νεολογισμός από συμφυρμό των *αεροπλοΐα + ναυσιπλοΐα].*

αερον**αύ**της (ο) [1799] {αεροναυτών} **1**. πιλότος ή μέλος πληρώματος αεροστάτου ή άλλου ελαφρότερου από τον αέρα αεροσκάφους **2**. ταξιδιώτης σε αερόπλοιο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aéronaute].

αεροναυτικός, -ή, -ό [1840] **1**. ΣΤΡΑΤ. αυτός που συνδυάζει αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις: ~ *επιχειρήσεις* | *δυνάμεις* | *αποκλεισμός 2.* ***αεροναυτική*** (η) η επιστήμη τής κατασκευής αεροσκαφών και τής μελέτης των πτήσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aéronautique].

αεροναυτιλία (η) ο κλάδος τής αεροναυτικής που περιλαμβάνει τις μεθόδους πλοήγησης και ελέγχου τής πορείας ενός αεροσκάφους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air navigation].

αερονομία (η) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η επιστημονική μελέτη των φυσικών και χημικών φαινομένων τμήματος τής ανώτερης ατμόσφαιρας και τής εξώσφαιρας · **2**. ΣΤΡΑΤ. μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας που επιβλέπει την τήρηση τής τάξης και τής πειθαρχίας τού προσωπικού τής Αεροπορίας. — **αερονόμος** (ο) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. air police].

αερονομείο (το) το κτήριο όπου στεγάζεται η αερονομία.

αεροπανο (το) {άκλ.} πανό το οποίο αναρτάται σε ψηλό σημείο (λ.χ. γέφυρες, κτήρια, δρόμους κ.ά.) [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. aéropanneau (νόθο συνθ.)].

αεροπειρατεία (η) {αεροπειρατειών} η βίαιη κατάληψη αεροσκάφους εν πτήσει, με σκοπό τη χρησιμοποίηση των επιβατών ή/και τού φορτίου για την ικανοποίηση πολιτικών συνήθ. σκοπών ή/και ενδεχομένως την αλλαγή πορείας τού σκάφους. — αεροπειρατής (ο), **αε**ροπειρατίνα (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. air piracy].

αεροπερατός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπει να περνά από μέσα του ο αέρας: ~ *ύφασμα.* — αεροπερατότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. aéro-perméable (νόθο συνθ.)].

αεροπλανάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αεροπλάνο 2. (στον μοντελισμό) μικρό (συχˇά τηλεκατευθυνόμενο) ομοίωμα αεροπλάνου 3. παιδικό παιχνίδι *με* τη μορφή μικρού αεροπλάνου.

αεροπλανικος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το αεροπλάνο· ΦΡ. ***αεροπλανικό (κόλπο)*** (i) (στην πάλη) θεαματική λαβή με την οποία ο παλαιστής σηκώνει τον αντίπαλο στον αέρα και, περιστρέφοντας τον, τον ρίχνει στο έδαφος (ii) κάθε θεαματική ενέργεια (συχνά στον πληθ.): τους *έχει τρελάνει με τα* ~ του.

αεροπλάνο κ. (λαϊκ.) **αεροπλά**νο (το) σκάφος με ειδικές πτέρυγες (φτερά) και σύστημα αεριωθήσεως για εναέρια μετακίνηση· είναι βαρύτερο από τον αέρα (σε αντίθεση με το αερόστατο), ανυψώνεται και προωθείται συνήθ. με ειδικούς κινητήρες και μπορεί να παραμένει στον αέρα λόγω των δυνάμεων που αναπτύσσονται στις επιφάνειες των πτερύγων του από τον διερχόμενο αέρα: *ιδιωτικό* | *αναγνωριστικό* | *ανιχνευτικό* | *βομβαρδιστικό* | *ψεκαστικό* | *πυροσβεστικό* | *εκπαιδευτικό* | *μεταγωγικό* | *μονοθέσιο* | *καταδιωκτικό* | *κατασκοπευτικό* ~ || *σμήνος* | *σχηματισμός* | *μοίρα αεροπλάνων* || *πτήση* | *προσγείωση* | *απογείωση* | *πτώση* | *συντριβή αεροπλάνου* || *φτερά* | *σκάλα* | *κινητήρας* | *ουρά* | *πιλότος αεροπλάνου* ΣΥΝ. αεροσκάφος. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. aéroplane < αρχ. *αερόπλανος* «αυτός που πλανάται στον αέρα» < *αήρ, αέρος* + *πλανώμαι* «περιπλανώμαι»].

αεροπλάνο ή **αεροπλάνο;** Επειδή η λέξη σημαίνει την πτητική μηχανή η οποία «πλανάται στον αέρα» και δεν... «πλανά τον αέρα» (όπως τα *λαοπλάνος, κοσμοπλάνος* κ.τ.ό.), προτάθηκε στις αρχές τού αιώνα (από τον Γ. Ζηκίδη κ.ά.) να λέγεται αεροπλάνο, λέξη αρχαία που απαντά στον λεξικογράφο Ησύχιο (στο λ. *ἀεροφοῖτις,* με αναφορά στις Ερινύες που πλανώνται στον αέρα!). Μάλιστα, ο ίδιος τύπος *αεροπλάνο* (και με αντιμετάθεση των φθόγγων *αρεόπλανοί)* σχηματίστηκε χωρίς επίδραση τής αρχαίας λ. σε λαϊκότερη προφορική χρήση. Οπωσδήποτε, η λέξη επικράτησε τελικά ως παροξύτονη: **αεροπλάνο**, ο Στέφ. Κουμανούδης (1900) σταχυολογεί τη λέξη *αεροπλάνο* από την εφημ. *Άστυ* (15 Αυγ. 1897), παρατηρώντας: *«πτητική μηχανή νέα εφευρεθείσα* υπό των *Γάλλων Σερέ και Λατέν (άλλα καταπεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν!)». Ο* ίδιος αναφέρει και τ. *αεροπλάνα* με το ερμήνευμα «πλαναέριοι συσκευαί».

→ *αεροσκάφος*

αεροπλανοφόρο (το) το πολεμικό πλοίο με μεγάλο υπαίθριο κατάστρωμα, κατάλληλα διαμορφωμένο για την απογείωση, προσγείωση, μεταφορά και τεχνική υποστήριξη πολεμικών αεροσκαφών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aircraft carrier].

αεροπλοΐα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής αεροναυτικής με αντικείμενο τη μελέτη, κατασκευή και τον χειρισμό αερόπλοιων 2. οργανισμός επιφορτισμένος με τη διεξαγωγή αεροπορικών συγκοινωνιών με αεροπλοΐα 3. η πτήση με αεροπλοΐα ή άλλες πτητικές συσκευές: *οι διατάξεις τής διεθνούς αεροπλοΐας είναι πολύ αυστηρές.* — **αεροπλόος** (ο), αεροπλοϊκός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *αέρας* + *-πλοία* < *πλους].*

αερόπλοιο (το) [1874] αεροσκάφος ελαφρότερο από τον αέρα, αυτοπροωθούμενο, με σύστημα ελέγχου τής κατεύθυνσης τής πτήσεως (βλ. λ. *ζέπελιν).* ΙΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air ship],

αεροπορία (η) [1874] {αεροποριών} **1**. το σύνολο των αεροπλάνων και των σχετικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών για την εναέρια εξυπηρέτηση των ειρηνικών ή πολεμικών σκοπών μιας χώρας: *πολι-*

τική | *πολεμική* | *μαχητική* ~ || *Ολυμπιακή Αεροπορία* (ο εθνικός αερομεταφορέας τής Ελλάδας) 2. (ειδικότ.) το αεροπορικό σώμα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας: τον *επόμενο μήνα θα καταταγεί στην* ~· ΦΡ. ***υπέρ τής αεροπορίας*** λόγω τής ειδικής φορολόγησης, η οποία θεσπίστηκε από τον 1. Μεταξύ για την ενίσχυση τής Πολεμικής Αεροπορίας· με την πάροδο τού χρόνου, όταν ξεχάστηκε ο προορισμός των πόρων, η φράση, λεγόμενη κυρ. για χρήματα, έφθασε να σημαίνει «για άδηλο σκοπό, χωρίς να ξέρει κανείς πού θα πάνε»: *δώσαμε τις προάλλες πάλι νέα εισφορά* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

αεροπορία (με -ι-), αλλά πορεία (με -ε!-)! Το *αεροπορία* δεν είναι απλό σύνθετο τού *πορεία* (ώστε να γράφεται με -ει-), αλλά παρά γωγο τού *αεροπόρος*: αεροπόρος - αεροπορία. Το ίδιο ισχύει και με όλα τα συναφή παρασύνθετα σε *-πορία,* που παράγονται από σύνθετα σε *-πόρος: πρωτοπόρος - πρωτοπορία, πεζοπόρος - πεζοπορία, οδοιπόρος - οδοιπορία* κ.λπ., αλλά και *άπορος - απορία, εύπορος - ευπορία* κ.ο.κ. Όμοια εξηγείται και το **ανανδρία** (< *άναν δρος)* έναντι τού ανδρεία κ.ά. → *ανανδρία*

αεροπ**ορικός**, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με την αεροπορία: ~ *επιδρομή* | *τραγωδία* | *επίδειξη* | *επιχείρηση* | *πυξίδα* | *όργανα* | *άμυνα* | *στολή* | *εισιτήρια* | *επιστολή* (αυτή που μεταφέρεται αεροπορικώς) · ΦΡ. (α) ***αεροπορική γραμμή*** η αερογραμμή (βλ.λ.) (β) ΣΤΡΑΤ. ***αεροπορική υποστήριξη*** η δράση των αεροπορικών δυνάμεων προς ενίσχυση των μαχόμενων χερσαίων ή ναυτικών δυνάμεων (γ) αεροπορική *δύναμη* η συνολική στρατιωτική ισχύς ενός κράτους σε αεροσκάφη και έμψυχο υλικό (δ) ***αεροπορικός σχηματισμός*** ο σχηματισμός από οργανωμένο σμήνος στρατιωτικών αεροσκαφών στον αέρα για λόγους στρατηγικούς ή επιδείξεως. — αεροπορικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Οι φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αεροπορική γραμμή* (< αγγλ. airline), *αεροπορική δύναμη* (< αγγλ. air power), *αεροπορική επιδρομή* (< αγγλ. air raid), *αεροπορική επίδειξη* (< αγγλ. air display) κ.ά.].

αεροπόρος (ο/η) 1. ο ειδικός στον χειρισμό αεροσκάφους πιλότος 2. ΣΤΡΑΤ. το πρόσωπο που ανήκει στο στρατιωτικό σώμα τής αεροπορίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, ειδωλολατρία.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο πορευόμενος διά μέσου τού αέρα», < *αήρ, αέρος* + *πόρος* «πέρασμα, διάτρεξη», πβ. *όδοι-πόρος, ποντο-πό-ρος* κ.ά.].

αερόσακος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. πλαστικός σάκος τοποθετημένος στο τιμόνι αυτοκινήτου ή μπροστά από τη θέση τού συνοδηγού ή και στα πίσω καθίσματα και φουσκώνει αυτόματα σε περίπτωση σύγκρουσης, προστατεύοντας τον οδηγό και τον επιβάτη: ~ *οδηγού* | *συνοδηγού.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airbag].

αερόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αποβάθρα για υδροπλάνα.

αεροσκάφος (το) {αεροσκάφ-ους | -η, -ών) **1**. κάθε ιπτάμενη μηχανή (τα αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.-επίσ.) το αεροπλάνο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aircraft (νόθο συνθ.)].

αεροσκάφος - αεροπλάνο. Το αεροσκάφος (αγγλ. aircraft) είναι γενικότερη έννοια για κάθε ιπτάμενη μηχανική συσκευή, είτε είναι *αερόστατη* (ελαφρότερη τού αέρα) είτε *αερόδυνη* (βαρύτερη τού αέρα), ενώ το αεροπλάνο είναι ειδική μορφή αεροσκάφους, η επικρατέστερη στον συγκοινωνιακό τομέα. Από τα αερόστατα αεροσκάφη γνωστότερο είναι το (χωρίς κινητήρα) σφαιρικό αερόστατο, το κατεξοχήν αερόστατο, και το πηδαλιουχούμενο αερό-πλοιο (με κινητήρα). Από τα αερόδυνα αεροσκάφη λιγότερο γνωστά είναι τα χωρίς κινητήρα, το ανεμόπτερο, το αιωρόπτερο. ακόμα και ο χαρταετός! Γνωστά είναι τα αεροσκάφη με κινητήρα: τα αεροσκάφη ξηράς, τα γνωστά μας αεροπλάνα, και τα αεροσκάφη ύδατος, γνωστά ως υδροπλάνα και αεράκατοι. ο όρος *αεροπλάνο* δηλώνει γενικότερα αερόδυνα αεροσκάφη με κινητήρα και ακίνητες πτέρυγες. Εφόσον οι πτέρυγες κινούνται (μηχανοκίνητες), τότε μιλούμε για *κινητόπτερα,* με κύριο τύπο τα ελικόπτερα.

αερόσολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόλα (αθλητικού παπουτσιού) που περιέχει αέρα για την απορρόφηση των κραδασμών και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αλτικότητας.

αεροστατική (η) [1897] **1.** η επιστήμη που εξετάζει τις ιδιότητες των αερίων σε κατάσταση ισορροπίας · **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη που μελετά τα ελαφρότερα από τον αέρα αεροσκάφη. — αεροστατικός, -ή, -ό [1791]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérostatique].

αερόστατο (το) [1850] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} πτητική συσκευή με δυνατότητα αιωρήσεως στον αέρα, αποτελούμενη από μεγάλο αεροστεγές σφαιρικό περίβλημα (μπαλόνι) γεμάτο με θερμό αέρα, υδρογόνο ή ήλιο και από ένα άστεγες κυλινδρικό τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο ευρύχωρο εξάρτημα κρεμασμένο από το περίβλημα για τη μεταφορά επιβατών ή φορτίων. — αερόστατος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αέρας* + -στατο < στατός «ιστάμενος» < αρχ. ί'στημι, πβ. γαλλ. aérostat. Όταν άρχισε να χρησιμοποιείται η λ. αερόστατο, εγέρθηκαν αντιρρήσεις για την ορθότητα τού σχηματισμού της, αφού το *αερόστατο* δεν στέκεται, αλλά κινείται στον αέρα. Έτσι προτάθηκε να δηλωθεί με την ακριβέστερη λέξη *αεροδρόμιο, αεροπόρο* ή και *αεροπλάνο,* καθώς και οι ονομασίες *αεροπλάνης* και *αεροπέτης,* αλλά επικράτησε το *αερόστατο].*

αεροστεγής, -ής, -ές {αεροστεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμποδίζει την είσοδο ή τη διαφυγή τού αέρα ή οποιουδήποτε αερίου: ~ *συσκευασία τροφίμων.* — **αεροστεγώς** επίρρ. [1845]. [ΕΤΥΜ. < *αέρας* + -στέγης < *στέγος,* πβ. υδρο-στεγής, *ξυλο-στεγής*

κ.ά.]. **αεροστρόβιλος** (ο) → αεριοστρόβιλος

αερόστρωμνο (το) (για όχημα ή σκάφος) αυτός που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, σε πολύ μικρό ύψος από την επιφάνεια τού εδάφους ή τού νερού (βλ. κ. λ. *χόβερκραφτ).* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hovercraft].

αεροσυγκοινωνία (η) (αεροσυγκοινωνιων) η εναέρια συγκοινωνία, μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων και σύνδεση περιοχών με αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.τ.ό.

αεροσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη συμπίεση διαφόρων αερίων ή για την παροχή πεπιεσμένου αέρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-compressor].

αεροσυνοδός (η) υπάλληλος αεροπορικής εταιρείας που εξυπηρετεί τους επιβάτες κατά τη διάρκεια τής πτήσης τού αεροσκάφους (βλ. κ. συνοδός εδάφους, λ. συνοδός). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. air hostess (θηλ.)].

αερόσφυρο (το) σφυρί το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα και επιφέρει ισχυρά κτυπήματα· χρησιμοποιείται π.χ. στην κάρφωση λαμαρινών πλοίου, σε οικοδομικές εργασίες κ.α. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. jackhammer].

αεροταξί (το) {άκλ.} μικρό αεροσκάφος για τη μεταφορά επιβατών σε μικρές αεροπορικές αποστάσεις, που δεν εξυπηρετούνται από τις αερογραμμές.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. air taxi].

αεροτομή (η) **1.** (σε αεροσκάφος) (α) η επιφάνεια η οποία σχεδιάστηκε για ομαλή ροή τού αέρα πάνω σε αυτή με σκοπό την υποβοήθηση τού αεροσκάφους σε σταθερότητα, άντωση και έλεγχο πτήσεως (β) η εγκάρσια τομή σε πτέρυγα αεροπλάνου ή ελικοπτέρου **2.** επιφάνεια που τοποθετείται στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την υποβοήθηση τής σταθερότητας κατά την οδήγηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerofoil].

αεροφαγία (η) (χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική χρόνια κατάποση αέρα κατά τη διάρκεια τού φαγητού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophagia].

αεροφάρος (ο) φάρος για την καθοδήγηση αεροπλάνων κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerial beacon].

αεροφοβία (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. Ο υποχονδριακός φόβος για κίνδυνο (ψύξεως, κρυολογήματος κ.τ.ό.) προερχόμενο από τα ρεύματα τού αέρα ή γενικά τον ψυχρό αέρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophobia].

αεροφόρος, -ος, -ο [1825] 1. αυτός που περιέχει αέρα- ΦΡ. *αεροφόρος σάκος* καθεμιά από τις γεμάτες αέρα προεκτάσεις τού αναπνευστικού οργάνου πολλών ζώων 2. αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται αέρας· ΦΡ. αεροφόρος *οδός* το σύνολο των οργάνων όπου κινείται ο αέρας τής αναπνοής. αεροφράκτης [1897] κ. αεροφράχτης (ο) {αεροφρακτών} λωρίδα από ελαστικό με ρυθμιζόμενη κλίση, που τοποθετείται στο κενό μεταξύ πόρτας ή παραθύρου και δαπέδου, ώστε να εμποδίζει την είσοδο αέρα.

αερόφρενο (το) {αερόφρενων} το φρένο που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aérofrein, νόθο συνθ., < aero- (< ελλ. *αήρ, αέρος)* + frein < λατ. frenum «χαλινάρι»].

αερόφωνος, -η, -ο ΜΟΥΣ. όργανο στο οποίο ο ήχος παράγεται με τη βοήθεια τού εκπνεόμενου αέρα και τη δημιουργία κραδασμών (φλογέρα, ζουρνάς κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophone]. **αεροφωτογράφιση** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφιών από αεροσκάφος. — αεροφωτογραφίζω κ. αεροφωτο-Υραφώ ρ. {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerial photography],

αεροφωτογραφία (η) {αεροφωτογραφιών} φωτογραφία γήινης επιφάνειας από αεροσκάφος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophotograph].

αεροψεκασμος (ο) ο ψεκασμός καλλιεργειών ή δασικών εκτάσεων με χημικά εντομοκτόνα σε μορφή σκόνης ή υγρού από ειδικό αεροσκάφος που πετάει χαμηλά. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. crop spraying].

αερόψυκτος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για συσκευή, όργανο, μηχανή) αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια τού αέρα για την αποφυγή υπερθέρμανσης (κατ' αντιδιαστολή προς τον υδρόψυκτο, βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-cooled (νόθο συνθ.)].

αερώδης, -ης, -ες [μτγν.] {αερώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού αέρα (άυλος, ελαφρός, διαφανής): ~ διάλυμα 2. γεμάτος αέρα: ~ *σφαίρα* ΣΥΝ. αεριώδης.

αετήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τον αετό ή που θυμίζει αετό: ~ νύχια | μύτη | *χαρακτηριστικά-* ΦΡ. σετήσιο ***βλέμμα*** ως χαρακτηρισμός για άριστη όραση ή αγέρωχο βλέμμα.

αετιδεύς (ο) {αετιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο νεοσσός αετού, το αετόπουλο. Επίσης αετιδέας [ΕΤΥΜ. < μτγν. άετιδεύς, υποκ. τού αρχ. αετός].

αετίνα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός ΣΥΝ. αετομάννα.

αετομάννα (η) (χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός· η αετίνα.

αετομάτης, -α κ. -ισσα, -ικο **1**. αυτός που έχει οξύτατη όραση **2**. (μτφ.) αυτός που δεν ξεγελιέται εύκολα, ανοιχτομάτης.

αετονύχης, -ισσα, -ικο κ. αϊτονύχης {αετονύχηδες} **1.** ιδιαίτερα πονηρός και επιδέξιος, κυρ. στον πλουτισμό με παράνομους τρόπους: *Μεγάλος ~! Μόλις μυριστεί ευκαιρία να κερδίσει χρήματα, δεν του ξεφεύγει με τίποτε* ΣΥΝ. επιτήδειος, καπάτσος, ατσίδας 2. (γενικότ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να εξαπατήσει.

αετόπουλο κ. αϊτόπουλο (το) **1**. ο νεοσσός τού αετού ΣΥΝ. (λόγ.) αετιδεύς **2.** ΙΣΤ. μικρό παιδί ενταγμένο στην Αντίσταση κατά τη διάρκεια τής Κατοχής. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αετόπουλον* < *αετός* + *-πουλον* (βλ. λ. -πουλος)].

αετοράχη κ. αϊτοράχη (η) {αετοραχών} ράχη στην οποία πηγαίνουν μόνο οι αετοί' η δυσπρόσιτη, απόκρημνη βουνοπλαγιά: «πάνω *'κεί στην ~ κάνουν μια χαρά οι βλάχοι»* (δημοτ. τραγ.).

αετός κ. (καθημ.) **αϊτός** (ο) (παλαιότ. ορθ. *αητός)* (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) **1**. σαρκοφάγο, γαμψώνυχο πτηνό, με οξύτατη όραση, επονομαζόμενο και «βασιλιάς των πουλιών» λόγω τής επιβλητικότητας του: «ένας αϊτός *περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. ***δικέφαλος αετός*** η αναπαράσταση αετού με δύο κεφάλια ως σύμβολο διαφόρων αυτοκρατοριών (βυζαντινής, ρωσικής), αλλά, κατά μίμηση, και αθλητικών ομάδων (Α.Ε.Κ., Π.Α.Ο.Κ.) 2. (ειδικότ.) ο χαρταετός (βλ.λ.) 3. (μτφ.) ο πολύ έξυπνος, ο οξυδερκής και επιδέξιος άνθρωπος: ~ η *καινούργια γραμματέας! Όποιο πρόβλημα και να παρουσιαστεί, το λύνει στο πει και φει!* ΣΥΝ. ξεφτέρι, σαΐνι • 4. σελάχι τού πελάγους με μεγάλα τριγωνικά πτερύγια που δίνουν την εντύπωση ότι πετά μέσα στη θάλασσα και με μακριά ουρά σαν μαστίγιο. — (υποκ.) αετόπουλο (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **αίετός* < **αϊFετός* < *αίΕι-ετός < Ι.Ε. *awi- «πτηνό», πβ. λατ. avis, σανσκρ. vis. Ομόρρ. *οιωνός* (< *όΕι-ωνός) «πτηνό», ο τ. *αϊτός* < *αετός* είναι μεσν.].

> αϊτός ή αητός; Από το αρχ. αετός με συνίζηση, με συμπροφορά δηλ. τού *αε- σε* μία συλλαβή ***(αϊ),*** προήλθε το **αϊτός**, το οποίο γράφεται κανονικώς με την απλούστερη γραφή -ι-· πβ. κ. *παλαιός - παλιός* (όχι *παληός), ελαία - ελιά* (όχι εληα), *μηλέα - μηλιά* κ.τ.ό., που αποτελούν άλλες μορφές συνιζήσεως. Άρα και *αϊτός* (όχι αητός).

αετοφωλιά κ. αϊτοφωλιά (η) 1. η φωλιά τού αετού 2. (μτφ.) (α) μέρος απόκρημνο και δυσπρόσιτο, λημέρι: *οι ~ των ληστών* (β) κατάλυμα στην κορυφή βουνού ή σε μέρος δυσπρόσιτο, ψηλό και μοναχικό: *Ι-(το σπίτι) τού Σικελιανού στους Δελφούς.* τω**μα** (το) {αετώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το τριγωνικό επιστέγασμα των στενών πλευρών (δηλ. πρόσοψης, οπίσθιας όψης) αρχαίου ελληνικού ναού, το οποίο κοσμούσαν συνήθ. γλυπτές διακοσμήσεις· μεταγενέστερα, το τριγωνικό επιστέγασμα οικοδομήματος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αετός].*

-άζ κατάληξη λέξεων γαλλικής προελεύσεως: *γκαράζ, αμπραγιάζ, μοντάζ, μασάζ* κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. -age, από δάνεια γαλλικής προελεύσεως, λ.χ. collage, avantage, massage, tirage κ.ά.].

αζαλέα (η) {δύσχρ. αζαλεών} ανθοφόρο καλλωπιστικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. azalea < θηλ. τού αρχ. επιθ. *άζαλέος* «ξηρός» < άζω «ξηραίνω» (< Ι.Ε. *as-d- «ξηραίνω, στεγνώνω», πβ. σανσκρ. äsah «στάχτη», λατ. aridus «στεγνός» κ.ά.) + *-αλέος].*

Αζε**ρμπαϊτζάν** (το) {άκλ.} (αζερ. Azarbaycan Respublikasi = Δημοκρατία τού Αζερμπαϊτζάν) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μπακού, επίσημη γλώσσα την Αζερική και νόμισμα το μανάτ. — **Αζέρος** (ο), Αζέ**ρα** (η), **αζερικός,** -ή, -ό, Αζερικά (τα).
[ΕΤΥΜ. < αζερ. Azarbaycan < αρχ. περσ. azer «φωτιά», επειδή οι αρχικώς περσικής καταγωγής κάτοικοι τής περιοχής (6ος - 9ος αι. μ.Χ.) ήταν πυρολάτρες].

αζευνάρωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει, συνδεθεί με πρόσωπο τού αντίθετου φύλου **2.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί με κάτι άλλο ΣΥΝ. αταίριαστος, παράταιρος, ασυνδύαστος.

άζευτος, -η, -ο κ. άζευκτος **1.** αυτός που δεν έχει τεθεί κάτω από ζυγό **2.** αυτός που δεν ενώθηκε με γέφυρα: ~ *πορθμός.* [ΕΤΥΜ < apZ· άζευκτος < ά- στερητ. + *ζευκτός < ζεύγνυμί].*

αζήμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν προξενεί ζημιά ή βλάβη ΣΥΝ. ακίνδυνος, αβλαβής.

αζημίως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς να ζημιωθεί κάποιος, χωρίς να υποστεί ζημία ή βλάβη, ιδίως χρηματική: *το έργο τελικά εκτελέστηκε - για το Δημόσιο λόγω τού κέρδους από τη ραγδαία άνοδο των τιμών.*

αζημίωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί καμία ζημία ή βλάβη, ιδ. χρηματική· ΦΡ. ***με το αζημίωτο*** με το ανάλογο (χρηματικό ή άλλο) αντάλλαγμα: τη *δουλειά θα την κάνεις ~.* — αζημίωτα επίρρ.

αζήτητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν ζητείται, που δεν έχει ζήτηση: ~ *εμπορεύματα **2.*** (μτφ.) αυτός που δεν αναζητείται, που έχει εγκαταλειφθεί **3.** ***αζήτητα*** (τα) τα εμπορεύματα ή τα αντικείμενα που παραμένουν σε σταθμό ή τελωνείο, χωρίς να τα ζητήσει ο κάτοχος ή ο παραλήπτης τους: στα *τελωνεία, πολλά κατασχεθέντα αντικείμενα μένουν συχνά ~·* ΦΡ. ***(μένω) στα αζήτητα*** δεν δείχνει κανείς ενδιαφέρον για μένα, δεν με αναζητεί (για δουλειά, συντροφιά) κανείς: μετά *το ατύχημα της, η ηθοποιός έμεινε ~ για πολύ καιρό.*

αζιμουθ**ια**κός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με το αζιμούθιο: ~ *πίνακες | διόπτρα* (που στηρίζεται και περιστρέφεται και σε οριζόντιο και σε κατακόρυφο άξονα). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. azimutal].

αζιμούθιο (το) [1889] {αζιμουθίου | χωρ. πληθ.} 1. ΑΣΤΡΟΝ. η απόσταση σε μοίρες ενός άστρου από τον μεσημβρινό κάποιου τόπου 2. ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ βορρά και κάθετου κύκλου ουράνιου σώματος. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. azimuth < μέσ. γαλλ. azimuth < αραβ. as sumût, πληθ. τού as samt «ο δρόμος»].

Αζό**ρες** (οι) {Αζορών} (πορτ. Arquipélago dos Açores = Αρχιπέλαγος των Αζορών) σύμπλεγμα ηφαιστειογενών νησιών στον Ατλαντικό Ωκεανό, Δ. των ακτών τής Πορτογαλίας στην οποία ανήκει. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου, πβ. αγγλ. Azores < πορτ. açores, πληθ. τού açor «γύπας», επειδή οι Πορτογάλοι εξερευνητές τού Αρχιπελάγους το 1492 εντυπωσιάστηκαν από το πλήθος των γυπών].

αζούρ (το) {άκλ.} το διάτρητο διακοσμητικό κέντημα υφάσματος. [ΕΤΥΜ < γαλλ. ajour < προθ. à «σε, προς» + jour «ημέρα, ηλιακό φως» (< μτγν. λατ. diurnum), οπότε η κυριολεκτική σημ. τής λ. ajour θα ήταν «αυτό που επιτρέπει να διέρχεται από μέσα του το ηλιακό φως»].

αζουρίτης (ο) {αζουριτών} ορυκτό τού χαλκού με μπλε κρυστάλλους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. azurite < azur «βαθύ μπλε, το χρώμα τού ουρανού» < αραβ. al lazuward < περσ. läzhuward «ο λίθος lapis lazuli»].

Αζοφική Θάλασσα (η) κλειστή θάλασσα ΒΑ. τού Εύξεινου Πόντου. [ΕΤΥΜ. Η θάλασσα οφείλε την ονομασία τής στη ρωσ. πόλη Azov (την αρχ. Ελλην. Γαναΐδα), μεγάλο εμπορικό κέντρο τής αρχαιότητας και τού μεσαίωνα. Υποστηρίζεται ότι το όνομα ανάγεται σε τουρκ. azak «χαμηλός»].

Αζτέκος (ο) μέλος λαού τής Κ. Αμερικής, ο οποίος, στην εποχή πριν από την ανακάλυψη τής Αμερικής, ανέπτυξε αξιόλογο πολιτισμό, τον οποίο κατέστρεψαν οι Ισπανοί κατακτητές υπό τον Ερνάντο Κορτές. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Aztèque < ισπ. azteca < aztecatl (γλώσσα Ναχουάτλ) «ο λαός τού Αζτλάν» < Az-tlan «αυτός που ζει κοντά στους γερανούς» < az «γερανοί» + tlan «κοντά»].

άζυμος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που παρασκευάστηκε χωρίς προζύμι: ~ άρτος **2.** ***Εορτή των Αζύμων*** το Πάσχα των Εβραίων, κατά την οκταήμερη διάρκεια τού οποίου τρώγονται αρτοπαρασκευάσματα άζυμα ΑΝΤ. ένζυμος, ανεβατός.

αζωικός, -ή, -ό [1867] **1**. αυτός που δεν φέρει ίχνη ζωής: ο *Πλούτων είναι - πλανήτης 2.* ΓΕΩΛ. ***Αζωικός Αιώνας*** η γεωλογική περίοδος, κατά την οποία δεν είχε αναπτυχθεί ακόμα η ζωή πάνω στην επιφάνεια τής Γης· η διάρκεια του είναι από τον σχηματισμό τού πλανήτη έως 2,6 δισεκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. azoïque],

αζωοσπερμία (η) (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία νεκρών, ακατάλληλων για γονιμοποίηση, σπερματοζωαρίων στο σπέρμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. azoospermia].

άζ**ωστ**ος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει ζώνη **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν φέρει όπλα περασμένα σε ζωνάρι: ~ *αρματολός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + ζωσ-τός < θ. ζωσ-, πβ. αόρ. *ε-ζωσ-α,* ρ. ζών-νυμι],

άζωτο (το) [1889] {αζώτου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. 1. το άχρωμο, αέριο σε κανονικές συνθήκες (σύμβολο Ν), που συνιστά περίπου τα 4/5 τού συνολικού όγκου τής ατμόσφαιρας και εμφανίζεται σε ενώσεις του σε ουσίες φυτικής ή ζωικής προέλευσης **2.** (α) ***κύκλος αζώτου*** το σύνολο των βιομηχανικών διεργασιών μέσω των οποίων πραγματοποιείται η κυκλοφορία τού αζώτου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και τού περιβάλλοντος (β) ***στερέωση τού αζώτου*** το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών μέσω των οποίων το αέριο άζωτο αντιδρά σχηματίζοντας χημικές ενώσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. azote (< α- στερητ. + ζωή), όνομα που έδωσε ο Γάλλος χημικός A. Lavoisier το 1775 στο αντίστοιχο αέριο, εξαιτίας τού ότι δεν μπορεί να συντηρήσει τη ζωή].

αζωτοβακτήριο (το) {αζωτοβακτηρί-ου | -ων) ΒΙΟΛ. βακτήριο τού εδάφους και των νερών, που δεσμεύει το ατμοσφαιρικό άζωτο και το μετατρέπει σε αζωτούχες ενώσεις, χρήσιμες για τη γονιμότητα των εδαφών και των υδάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. azotobacter].

αζωτούχος, -ος, -ο [1849] αυτός που περιέχει άζωτο: *-λίπασμα.* [ΕΤΥΜ. < *άζωτο* + *-ούχος* < *έχω].*

αηδής, -ής, -ές {αηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αηδέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) αυτός που είναι δυσάρεστος στις αισθήσεις, που προκαλεί έντονη αποστροφή, απέχθεια ΣΥΝ. αηδιαστικός. — αη**δώς** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + ή"δος «ηδονή», βλ. λ. *ηδονή].*

> αηδής - **αηδιαστικός** - αη**διασμένος.** Το αηδής χρησιμοποιείται σε λογιότερο ύφος. Στην καθημερινή επικοινωνία χρησιμοποιείται περισσότερο το αηδιαστικός (από το *αηδιάζω).* Τόσο το *αηδής* όσο και το *αηδιαστικός* έχουν ενεργητική σημασία (π.χ. *αηδής | αηδιαστική συμπεριφορά* είναι η συμπεριφορά που προκαλεί αηδία), ενώ με παθ. σημασία χρησιμοποιείται το αη**διασμένος** (π.χ. *Είμαι αηδιασμένος με τη συμπεριφορά του).*

αηδία (η) {αηδιών} **1.** το έντονο αίσθημα αποστροφής που προκαλείται από κάτι απεχθές: *νιώθω | αισθάνομαι | μου 'ρχεται | με πιάνει ~ || προκαλώ | φέρνω - || μορφασμός αηδίας* ΣΥΝ. απέχθεια, σιχαμάρα, αποστροφή· ΦΡ. ***μέχρι αηδίας*** σε υπερβολικό βαθμό, υπέρμετρα, μέχρι κορεσμού: όταν *πρωτοβγήκε η δορυφορική τηλεόραση, έβλεπα ξένους*

α-1* αν- *στερητικό

α-ζάλιστος, -η, -ο	**α-ζεμάτιστος, -η, -ο**	**α-ζούλη)χ)τος, -η, -ο**	**α-ζύμωτος, -η, -ο α-**	**α-ζωονόνητος, -η, -ο**
α-ζαβλάκωτος, -η,	**α-ζήλευτος, -η, -ο**	**α-ζούπηχτος, -η, -ο**	**ζωγράφιστος, -η, -ο**	**α-θαλασσωτος, -η, -ο**
α-ζάρωτος, -η, -0	**α-ζόριστος, -η, -ο**	**α-ζύγιστος, -η, -ο**	**α-ζωντάνευτος, -η, -ο**	**α-θάμπωτος, -η, -ο**

σταθμούς ~ ΣΥΝ. σαν τρ$^{\varepsilon}$λός 2. (συνεκδ.) αυτό που προκαλεί αηδία, το κακόγουστο: *το φαγητό | το έργο | το ντύσιμο του είναι (μια)* ~· ΦΡ. ***καταντώ αηδία*** (για πρόσ. και καταστάσεις) γίνομαι ανυπόφορος: *Σταμάτα επιτέλους αυτά τα ανόητα αστεία! Αηδία κατάντησες! 3.* ***αηδίες*** (οι) ανόητες κουβέντες, ανοησίες: *πάψε να λες* ~· ΦΡ. ***αηδίες και ξεράσματα*** ως σχόλιο για πολύ ανόητα ή απαράδεκτα λόγια ή για συμπεριφορά που την κρίνει κάποιος απαράδεκτη ΣΥΝ. σαχλαμάρες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αηδής].

αηδιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αηδίασ-α, -μένος} ♦ **1**. (αμετβ.) αισθάνομαι αηδία (για κάποιον/κάτι): ~ *και μόνο που το βλέπω* || δήλωσε *αηδιασμένος από το επίπεδο τής πολιτικής αντιπαράθεσης* ΣΥΝ. σιχαίνομαι ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) αηδία, αποστροφή: με *αηδιάζεις με όσα λες.*

αηδιαστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί αηδία, αποστροφή· αυτός που απωθεί: ~ *άνθρωπος | σκέψη | κολακεία | θέαμα | οσμή | φαγητό* ΣΥΝ. αηδής, σιχαμερός, απεχθής, απωθητικός, αποκρουστικός, βδελυρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αηδής.*

αηδόνι (το) {αηδον-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) 1. ωδικό πτηνό, γνωστό για το μελωδικό κελάηδημα του: *γλυκόλαλο* ~· ΦΡ. ***μου έρχεται | μου κοστίζει | μου στοιχίζει ο κούκκος αηδόνι*** ακριβοπληρώνω, πληρώνω για κάτι πολύ περισσότερο από την πραγματική του αξία: αν *φωνάζω υδραυλικό, θα μου έρθει ο κούκκος αηδόνν καλύτερα να το φτειάζω μόνος μου!* 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ ωραία φωνή: *το* ~ *τής Ανατολής* ΣΥΝ. καλλίφωνος· ΦΡ. ***είπαμε πολλά και σώνει, ας λαλήσει κι άλλο αηδόνι*** τυπική κατακλείδα δημοτικών τραγουδιών για μετάβαση σε επόμενο τραγούδι ή άλλον τραγουδιστή 3. (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει ευφράδεια λόγου, ευγλωττία: *είναι το* ~ *τής Βουλής* ΣΥΝ. εύγλωττος, ευφράδης, ρήτορας. — (υποκ.) αηδονάκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀηδόνιν* < μτγν. *ἀηδόνιον,* υποκ. τού αρχ. αηδών *(ἡ)* < *ἄεηδ-ων< I.E. *awed- < α- προθεμ. + *wed- «μιλώ», πβ. σανσκρ. vadami «μιλώ». Ομόρρ. αρχ. αύδ-ή «φωνή», άδ-ω, *ώδ-ή (< ἀοιδ-ή),* φσ-μα]·,

αηδόνισμα (το) {αηδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κελάηδημα αηδονιού 2. ήχος γλυκός σαν τού αηδονιού.

αηδονολαλια (η) το κελάηδημα αηδονιού, η πολύ γλυκιά φωνή.

αηδονόλαλος, -η, -ο αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν τού αηδονιού, που τραγουδά γλυκά σαν αηδόνι.

αηδονοφωλιά (η) η φωλιά αηδονιού.

αηθης, -ης, άηθες {αήθ-ους | -εις (ουδ. -η)· αηθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που στερείται ήθους (βλ. λ. ήθος, *ηθική): ~ ενέργεια | προσπάθεια | συμπεριφορά | μέθοδος | στάση* ΣΥΝ. απρεπής, αισχρός, ανάρμοστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *ήθος* «συνήθεια». Από τη σημ. «ασυνήθιστος» και, $^{\varepsilon}$πομένως, «ανάρμοστος $^{\varepsilon}$ν σχέσ$^{\varepsilon}$ι με τα καθιερωμένα Ίθη», η λ. κατέληξε στη σημ. «απρεπής, αταίριαστος»]. ΙΡ (ο) {αέρ-ος, -α} 1. (αρχαιοπρ.) ο αέρας 2. ΕΚΚΛΗΣ. το κάλυμμα των $^{\varepsilon}$ρών σκευών (ιερού ποτηριού και ιερού δίσκου). [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *αέρας].*

αήρ - **αέρα**ς, **οίνος - κρασί,** άρτος - **ψωμί.** Στις περιπτώσεις αυτές και σε μερικές άλλες ο λόγιος τύπος (αήρ, οίνος, άρτος) στην απλή λέξη (όχι στα σύνθετα) λειτουργεί ως «απαγορευμένη λέξη» (λέξη taboo(, λέξη τής τελετουργικής γλώσσας τής Εκκλησίας, η οποία πρέπ$^{\varepsilon}$ι να διαφέρει από την τετριμμένη καθημερινή γλώσα. Έτσι, ο αήρ ως «κάλυμμα των ιερών σκευών» (ποτηρίου και δίσκου) διαφέρει από το **αέρα**ς, τόσο στη μορφή όσο και στη σημασία. Το ίδιο το **οίνος**, που στο μυστήριο τής Θείας Κοινωνίας συμβολίζει το «αίμα» τού Χριστού, όπως και ο άρτος που συμβολίζει το «σώμα» τού Κυρίου, διαφέρουν έντονα ως μορφές και ως σημασίες από τα καθημερινά κρασί και **ψωμί** αντιστοίχως.

αητός (ο) → *αετός*

αήττητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να νικηθεί: *νίκησαν έναν στρατό που ώς τότε τον θεωρούσαν* ~ || η *ομάδα μας παραμένει αήττητη στην έδρα της* ΣΥΝ. ανίκητος, ακαταμάχητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + ηττώμαι].

αηχοποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποηχηροποίηση (βλ.λ.). — αη**χοποιούμ**αι ρ. {-είται...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assourdissement].

άηχος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν παράγει ήχο 2. ΓΛΩΣΣ. *άηχο σύμφωνο* κάθε σύμφωνο κατά την άρθρωση τού οποίου δεν ενεργοποιούνται σχεδόν καθόλου οι φωνητικές χορδές: τα ~ τής *Ν. Ελληνικής είναι τα* κ, *π, τ* - φ, θ, χ - σ ΑΝΤ. ηχηρό σύμφωνο (βλ. λ. *ηχηρός).*

Αθ**αμανι**κά **(Όρ**η) (τα) οροσειρά τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων αλλιώς *Τζουμέρκα.*
[ΕΤΥΜ. Από το προελληνικό όν. *Ἀθαμάνες* ενός ηπειρωτικού φύλου (αγν. ετύμου),πβ. κ. *Ἀκαρνάνες, Εὐρυτάνες].*

Αθ**ανασία** (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *αθανασία < αθάνατος].*

αθανασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. το να είναι κανείς αθάνατος, να ζει αιώνια: *οι χριστιανοί πιστεύουν στην* ~ τής *ψυχής* ΣΥΝ. αφθαρσία ΑΝΤ. θνητότητα, φθαρτότητα **2**. ΘΡΗΣΚ. η συνέχιση τής πνευματικής υπάρξεως των ανθρώπων μετά τον θάνατο των σωμάτων τους **3.** (μτφ.) η μεταθανάτια δόξα, η υστεροφημία: *εξασφαλίζω | κερδίζω | αγγίζω | χαρίζω την* - (σε κάποιον) || *οι ήρωες με τη θυσία τους περνούν στην* ~.

Αθανάσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο *Μέγας ~ (293-373), Αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θα**νάσ**ης** [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *αθανασία].*

αθάνατος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που ζει αιωνίως, που δεν πρόκειται να πεθάνει: *κανένας άνθρωπος δεν είναι -μόνον ο Θεός* ΑΝΤ. θνητός· (μτφ.-εκφραστ.) **2**. αυτός που δεν πρόκειται να ξ$^{\varepsilon}$χαστ$^{\varepsilon}$ί ποτέ, που θα έχ$^{\varepsilon}$ι αιώνια δόξα: *όσοι πεθαίνουν για την πατρίδα θα μείνουν* ~|| ~ *ποιητής | έργο | ανδραγάθημα* 3. (α) ως $^{\varepsilon}$πευφημία για λαοφίλητους πολιτικούς ηγέτες, γνωστές προσωπικότητες των γραμμάτων και τής τέχνης κ.ά. κατά την ώρα τής εκφοράς τού νεκρού: *αθάνατος!* (β) ως επευφημία για πρόσ., ομάδες κ.λπ.: *γεια σου, Γιάννη, αθάνατε!* || *αθάνατε Ολυμπιακέ!* (γ) (ειρων.) ως έμμεση αποδοκιμασία για κάτι που δεν βελτιώνεται ποτέ: *Αθάνατη Ελλάδα! Ποτέ δεν θα γίνεις κράτος!* || ~ *ελληνικό δαιμόνιο!* 4. αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: ~ *δόξα | σοφία* 5. (για υλικά, πράγματα) μεγάλης ανθεκτικότητας: ~ *ύφασμα | υλικό* **6**. ***αθάνατος*** (ο) πούδες φυτό, με μεγάλα αγκαθωτά σαρκώδη φύλλα· ανθίζει και καρποφορεί μόνο μία φορά κατά τη διάρκεια τής ζωής του 7. ΛΑΟΓΡ. αυτός που χαρίζει την αθανασία: *«πήγα γι' ~ νερό, γι'~ βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει»* (δημοτ. τραγ.) **8.** ***Αθάνατοι*** (οι) (α) τα μέλη τής ελληνικής και άλλων Ακαδημιών (β) τα μέλη τής Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

άθαφτος, -η, -ο κ. άθαπτος αυτός που δεν έχει ταφεί: ο *νεκρός έμεινε* ~ *τρεις μέρες* ΣΥΝ. άταφος ΑΝΤ. θαμμένος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἄθαπτος* < ά- στερητ. + *θάπτω].*

αθέατος, -η, -ο 1. αυτός που δ$^{\varepsilon}$ν φαίνεται, που δ$^{\varepsilon}$ν $^{\varepsilon}$ίναι ορατός: η ~ *πλευρά τού λόφου | τού φεγγαριού* ΑΝΤ. ορατός, $^{\varepsilon}$μφανής 2. κρυφός, αποκρυπτόμ$^{\varepsilon}$νος: κάθε *πράγμα έχει την* ~ *πλευρά του* ΣΥΝ. αφανής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στ$^{\varepsilon}$ρητ. + *θεατός* < ρ. *θεώμαι* (-άο-) < θέα].

αθεάτρι**στος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν θεατρίζεται, που δεν παρακολουθεί συχνά θέατρο.

αθεΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η άρνηση τής ύπαρξης τού Θεού ΣΥΝ. αθεϊσμός.

αθεΐζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι άθεος **ή** κλίνω προς την αθεΐα.

αθεΐσμός (ο) [1728] ΦΙΛΟΣ, θεωρία που απορρίπτει την πίστη σε υπερφυσικά όντα και ειδικότερα στον Θεό ΣΥΝ. αθεΐα, αρνησιθεΐα. — **αθείστής** (ο) [1893], **αθεΐστρι**α (η), **αθείστικός**, -ή, -ό [1844], αθείστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athéisme].

άθελα επίρρ. (+γεν. προσ. αντων.) χωρίς πρόθεση, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς να το θέλει κάποιος: την *πλήγωσα άθελα μου, όταν τη ρώτησα για τον πατέρα της· δεν ήξερα ότι είχε πεθάνει!* ΣΥΝ. ακούσια, απρόθετα ΑΝΤ. ηθελημένα, επίτηδες, εκούσια.

αθέλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που γίνεται χωρίς τη θέληση τού ενεργούντος: ήταν *μια κίνηση* ~, δεν *έπρεπε να την παρεξηγήσεις* ΣΥΝ. ακούσιος, ασχεδίαστος ΑΝΤ. ηθελημένος, εκούσιος, σκόπιμος. — αθέλητα επίρρ.

αθέματος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται χωρίς τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως (λ.χ. με θεματικό φωνήεν: *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε·* χωρίς θεματικό φωνήεν: τί-θη-μι, *ἵ-στα-μαι): αθέματη κλίση των ρημάτων εις -μι* ΑΝΤ. θεματικός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athématique].

αθεμελίωτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αθεμελι**ωτος **1.** αυτός που δεν έχει θεμελειωθεί, τού οποίου δεν έχουν μπει τα θεμέλια **2.** (μτφ.) ο στερούμενος λογικού ερείσματος, ο αναπόδεικτος: ~ *επιχείρημα | κρίση | κατηγορία* ΣΥΝ. αβάσιμος, αστήρικτος, (λόγ.) αίολος ΑΝΤ. θεμελιωμένος, βάσιμος, τεκμηριωμένος. — **αθεμελίωτα** επίρρ. (σημ. 2).

αθέμιτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παραβαίνει τους γραπτούς ή άγραφους νόμους: ~ *συνεργασίες μεταξύ πολιτικών κομμάτων* || ~ *πλουτισμός | μέσα | σκοπός | φιλοδοξία* ΣΥΝ. άνομος, ανεπίτρεπτος, ανήθικος ΑΝΤ. θεμιτός **2.** ΝΟΜ. ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** ανταγωνιστικές ενέργειες οι οποίες αντιβαίνουν στα χρηστά ήθη.

άθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αρνείται την ύπαρξη τού Θεού: *ένας* ~ *συγγραφέας* || (το αρσ. κ. θηλ. ως ουσ.) η *Αλβανία μέχρι πρόσφατα αυτοχαρακτηριζόταν επισήμως ως «κράτος αθέων»* ΣΥΝ. αρνησίθεος, αθεϊστής ΑΝΤ. πιστός, θεοσεβής, θεοφοβούμενος **2.** (μειωτ.-υβριστ.) άπιστος, αντίχριστος, αμαρτωλός.

άθεος: συνώνυμα. Αυτός που δεν πιστεύει στον Θεό, και μάλιστα στον χριστιανικό Θεό, από άγνοια **ή** αδιαφορία χαρακτηρίζεται **άθεος· αθεΐστ**ής είναι, αντιθέτως, ο εκ πεποιθήσεως, συνειδητά και θεωρητικά αρνούμενος την ύπαρξη Θεού· αννωστικιστής, εξάλλου, είναι αυτός που αμφισβητεί την ύπαρξη τού Θεού, βασιζόμενος στην αντίληψη ότι η ύπαρξη τού Θεού δεν μπορεί να αποδειχθεί. Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε άρνηση τής ύπαρξης Θεού, *αρνησιθεΐα,* για διαφορετικούς λόγους. · Στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη για τον απλό άνθρωπο η άρνηση τού Θεού, και τού Χριστού ειδικότερα, θεωρείται αμαρτία, ο **αρνησίθεος** θεωρείται «άπιστος» και «αντίχριστος» και ο χαρακτηρισμός κάποιου ως *άθεου* χάνει την απλή περιγραφική σημασία και αποτελεί υποτιμητικό χαρακτηρισμό και ύβρι. Είναι χαρακτηριστική για την Ελληνική η δημιουργία τής λ. α**θεόφοβος**, για να δηλώσει ακριβώς τον άνθρωπο που δεν είναι θεοφοβούμενος, που δεν έχει φόβο Θεού, δεν έχει το δέος που πρέπει να έχει ο άνθρωπος μπροστά στην υπέρτατη δύναμη τού θείου. Με την ίδια υποτιμητική σημασία χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική και οι λέξεις άθρησκος και άπιστος, που δεν περιγράφουν καταστάσεις, αλλά σχολιάζουν ιδιότητες. Με ανάλογο τρόπο σκέψεως οι μουσουλμάνοι Τούρκοι αποκαλούσαν, στην Τουρκοκρατία, τους Έλληνες **γκια**ο**ύρη**δ**ες**,

δηλ. απίστους (μη πιστεύοντες στον Μωάμ8θ).

αθεόφοβος, -η, -ο 1. αυτός που δ^εν φοβάται τον ©^εό ή τη *θεία* δίκη ΣΥΝ. θ^εομπαίχτης ΑΝΤ. θεοφοβούμενος, θεοσεβούμενος **2.** (κακόσ.) αυτός που δεν έχει ιερό και όσιο, ηθικούς φραγμούς ή αναστολές: *«θησαύριζαν εις βάρος τού λαού - ως και προμήθεια επί των ενσήμων των ασφαλιστικών ταμείων υπολόγιζαν οι ~!»* (εφημ.) ΣΥΝ. θεομπαίχτης **3.** (για την έκφραση επιδοκιμασίας) αυτός που **με** παράτολμη ή επιδέξια πράξη του προκαλεί τον θαυμασμό, την έκπληξη: *κοίτα τι σκαρφίστηκε πάλι ο ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.

αθεράπευτ**α** επίρρ. (συχνά σκωπτ.) χωρίς πιθανότητα μεταβολής προς το καλύτερο: *~ ρομαντικός*.

αθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (σπάν.) αυτός που δεν έχει θεραπευτεί ΑΝΤ. θεραπευμένος **2**. (για πρόσ. κ. ασθένειες) αυτός που δεν έχει ελπίδα θεραπείας ή προοπτική βελτιώσεως: *~ αρρώστια | τραύμα | πάθος | πεσιμιστής | νοσταλγία* || (μτφ.) η *γραφειοκρατία είναι ~ πληγή τού κράτους* ΣΥΝ. αγιάτρευτος, ανίατος, αδιόρθωτος ΑΝΤ. θεραπεύσι-μος, ιάσιμος.

αθέρας (ο) {χωρ. πληθ.} **1**. η λεπτότατη βελονοειδής απόληξη τού στα-χυού, το άγανο: *χρειάζεται καλό λίχνισμα, για να φύγει ο ~ από τα σιτηρά* 2. (συνεκδ.) η ψιλή σκόνη από το λίχνισμα των σιτηρών 3. (μτφ.) το λεπτότερο και εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: *διαλέγω τον ~* ΣΥΝ. αφρόκρεμα, ανθός · 4. το κοφτερό μέρος εργαλείων: ο *~ τού μαχαιριού | τού ψαλιδιού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αθήρ, *άθερος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. μ^ε αρχ. άνθέρ-ιξ, άνθερ-ίνη].

αθερίνα (η) (δυσχρ. αθ^ερινών} μικρό θαλάσσιο ψάρι **μ**^ε λεπτό σώμα, που κολυμπά σε μεγάλα κοπάδια. Επίσης αθερ(ι)νός κ. αθρινός (ο). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άθερϊνος | άθερίνη < αθήρ, -έρος* «άκρη, κορυφή» + *-ινος* | -ινη, επίθημα που δηλώνει ονόματα ψαριών (πβ. *ερυθρϊνος, σαργίνος)]*.

αθέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να αθετεί κανείς κάτι: *~ συμφωνίας | υποχρέωσης* · 2. ΦΙΛΟΛ. ο εξοβελισμός, η θεώρηση (λέξης, χωρίου) ως νόθου.

αθετώ ρ. μετβ. {αθετείς... | αθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. παραβιάζω, ακυρώνω, καταπατώ (τον λόγο μου, μια συμφωνία, μια υπόσχεση, έναν όρκο): *όλα τα κόμματα, όταν αναλαμβάνουν την εξουσία, αθετούν πολλές από τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις* ΣΥΝ. αναιρώ, παραβαίνω ΑΝΤ. τηρώ · 2. ΦΙΛΟΛ. εξοβελίζω, απορρίπτω από παραδεδομένο κείμ^ενο (λέξη ή χωρίο) ως νόθο: *ολόκληρο αυτό το χωρίο τού Πλάτωνα αθετείται από τον μεγάλο φιλόλογο Κ. Κόντο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αθετώ (-έω) < αθετος < ά-* στερητ. + *θετός]*.

αθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει θεωρηθεί, δεν έχει ελεγχθεί επίσημα: *~ βιβλιάριο | διαβατήριο | απόδειξη* ΑΝΤ. θεωρημένος.

αθηλύκωτος, -η, -ο 1. (για ενδύματα) αυτός που δεν έχει θηλύκια, κουμπιά 2. ξεκούμπωτος ΑΝΤ. κουμπωμένος.

Αθηνά (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία, θεά τής σοφίας και τού πολέμου˙ πολιούχος προστάτιδα τής Αθήνας στην αρχαιότητα, εικονίζεται με την αιγίδα (φολιδωτό θώρακα με κεφάλι Γοργούς - Γοργόνας- και απολήξεις φιδιών), ακόντιο και ασπίδα 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. 'Αθηνά | Άθανά < *'Αθηναία*, θηλ. τού *'Αθηναίος* (με συναίρεση) < *Αθήνη*, προελλην. (μη Ι.Ε.) θεωνύμιο, αγν. ετύμου. Οι επι-χειρηθείσες συνδέσεις με τα *θνητός* και τιθηνός «τροφός» στερούνται επιστημονικής βάσεως].

Αθήνα (η) 1. πανάρχαια πόλη τής Αττικής, πρωτεύουσα τού ελληνικού κράτους από το 1834· (ειδικότ.) 2. κεντρικός δήμος τής Αττικής, ο μεγαλύτερος τού νομού και ολόκληρης τής Ελλάδας 3. το σύνολο των δήμων τού πολεοδομικού συγκροτήματος τής πρωτεύουσας. Επίσης (λόγ.) Αθήναι (αι) {Αθηνών}. — Αθηναίος [αρχ.] κ. (λαϊκ.) Αθηνιώ-της (ο), Αθηναία κ. (λαϊκ.) Αθηνιώτισσα κ. Αθηναίισσα (η), αθηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] (βλ.λ.) κ. (λαϊκ.) **αθ**ηναί**κος,** -η, -ο.

ΣΧΟΛΙΟ Στη Μυκηναϊκή Ελληνική και στις αρχαίες διαλέκτους πλην τής Ιωνικής, Αθήνη ή **Αθά**νά ήταν το όνομα μιας θεάς προελληνικής (μη ινδοευρωπαϊκής, αφού η λέξη δεν απαντά στις άλλες Ι.Ε. γλώσσες), πιθ. μινωικής, που προήλθε από μια οφιόμορφη θεότητα, η οποία φύλασσε τα μινωικά ανάκτορα. Στα μυκηναϊκά (Γραμμική γραφή Β') παραδίδεται ονομασία «atanapotinija», δηλ. *«Άθάνα πότνια»* (σεβαστή Αθηνά). Από τον τύπο *Αθήνη* στον πληθυντικό του, πιθανότατα γιατί πολλοί μαζί οικισμοί απήρτιζαν από κοινού έναν δήμο, προήλθε το **Αθήνα!** (πβ. και *Θήβαι, Πάτραι, Μυκήναι* κ.ά.). Από το θηλ. *Αθηναίη* τού επιθ. *Αθηναίος*, το οποίο στην αττική διάλεκτο ήταν *Αθηναία*, προήλθε με συναίρεση ο συνήθης τ. Αθηνά. Το επίθετο αθηναϊκός προήλθε από το *Αθηναίος: *Αθηναι-ικός > Αθηναϊκός* (με σίγηση τού -ι-, για να αποφευχθεί η κακοφωνία)· πβ. κ. *Αχαιός - αχαϊκός, Μυκηναίος - μυκηναϊκός* κ.τ.ό. Τέλος, ο νεότερος (ήδη μεσαιωνικός) τ. Αθήνα (αντί Αθήναι) προήλθε από φράσεις όπως «(είς) τήν πόλιν *Αθήνας»,* όπου βαθμηδόν το *Αθήνας* εξελήφθη ως γενική ενικού και έδωσε λαβή στη δημιουργία τ. ονομαστικής *Αθήνα* (πβ. και *Θήβαι - Θήβα, Πάτραι - Πάτρα)*. Ως προς το αρχαϊκό Αθήνησι, αποτελεί τ. παλαιάς τοπικής πτώσεως, που τη χρησιμοποιούσαν, μεταξύ άλλων, στην αρχαιοπρ. φρ. «το *Αθήνησι Πανεπιστήμιο»* (το Πανεπιστήμιο των Αθηνών) κ.ά.

Αθ**ηναγόρας** (ο) **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2**. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα Οικουμενικού Πατριάρχη και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < Αθηνά + *-αγόρας < αγορά* (βλ.λ.)].

αθηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αθήνα: η *αρχαία - δημοκρατία || ~ Τύπος | πινακίδες* αυτοκινήτου. Επίσης (λαϊκ.) αθηναίικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.

Αθηναίος (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής και γραμματικός (160-230 μ.Χ.), συγγραφέας τού έργου *Δειπνοσοφισταί*. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *Αθήναι]*.

Αθήνησι [αρχ.] {τ. αρχ. τοπικής πτώσεως} (αρχαιοπρ.) στην Αθήνα: το *~ Πανεπιστήμιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.

Αθηνόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1**. όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2**. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < 'Αθηνά + *-δωρος < δώρον]*.

αθηνοκεντρικός, -ή, -ό (συνήθ. μειωτ.) αυτός που επικεντρώνεται στα όρια τής Αθήνας, συχνά εις βάρος των λοιπών περιοχών τής Ελλάδας: *~ πολιτική | νοοτροπία*.

αθήρευτος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (ζώο) που δεν έχει θηρευθεί **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει γίνει αντικείμενο επίμονης επιδίωξης.

αθηροσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ) ΙΑΤΡ. η αθηρωμάτωση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. atherosclerosis].

αθήρωμα (το) {αθηρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παθολογικό μόρφωμα που οφεί^λται σε συσσώρευση λιπαρών ουσιών στα εσωτερικά τοιχώματα των αρτηριών. — αθηρωματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. atheroma < μτγν. *αθήρωμα* < αρχ. άθάρη | άθήρη, «χοντροαλεσμένο σιτάρι», αγν. ετύμου].

αθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συνηθισμένη μορφή αρτηριοσκληρώσεως με τον σχηματισμό πλακών από λιπαρές ουσίες, που συσσωρεύονται στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ. αθηροσκλήρωση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. atheromatosis].

αθησαύριστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει θησαυριστεί, αποθηκευτή · 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει καταγραφεί, που δεν έχει συλ-λεγεί˙ νέος, άγνωστος: *~ δημοτικά τραγούδια || ~* λέξη ΑΝΤ. αποθησαυρισμένος, καταγεγραμμένος.

Αθίγγανος (ο), Αθίγγανη (η) Τσιγγάνος (βλ.λ.). — αθιγγανικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αθίγγανος,* αρχική σημ. «ανέγγιχτος», < ά- στερητ. + *θιγγάνω* «αγγίζω», θρησκευτική προσωνυμία που αποδόθηκε σε Έλληνες αιρετικούς τού Μεσαίωνα (βλ. κ. *Τσιγγάνος),* τους αποκαλούμενους *Μελχισεδεκίτες*. Όταν η αίρεση είχε πλέον παρακμάσει, ορισμένα από τα εναπομείναντα χαρακτηριστικά της (όπως η δεισιδαιμονία και η μαντεία) οδήγησαν στην ταύτιση με τους *Αιγυπτίους (> Γύφτους),* ινδικό φύλο που εγκαταστάθηκε και στην Ελλάδα, ερχόμενο μέσω τής Αιγύπτου].

άθικτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει: άφησε το φαγητό του *~ και σηκώθηκε από το τραπέζι* ΣΥΝ. ανέγγιχτος, ανέπαφος 2. (για πράγμ.) αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά: τα *παπούτσια του, παρά τη μεγάλη χρήση τους, έχουν μείνει ~* ΣΥΝ. άφθαρτος · 3. αυτός που δεν τον έχουν θίξει, που δεν τον έχουν προσβάλει: δεν αφήνει *κανέναν ~* ΑΝΤ. θιγμένος, προσβεβλημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + **θικτός < *θιγ-τός* < θ. *θιγ-*, πβ. αόρ. β' *ε-θιγ-ον,* ρ. θιγγάνω «αγγίζω»].

άθλημα (το) {αθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε αγώνισμα που διεξάγεται βάσει ορισμένων κανόνων και απαιτεί την καταβολή σωματικών κυρ. δυνάμεων και την αξιοποίηση δεξιοτήτων για την επίτευξη όσο το δυνατόν καλύτερων επιδόσεων ή απλώς για εκγύμναση τού σώματος και αναψυχή: *υπάρχουν ομαδικά -, όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, η σκυταλοδρομία, και ατομικά, όπως ο ακοντισμός, η σκοποβολή, η σφαιροβολία* ΣΥΝ. σπορ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άθλώ].

άθληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) 1. η ενασχόληση με άθλημα, αγώνισμα: *χώρος | χρόνος | συχνότητα αθλήσεως* 2. (λογιότ.) επίπονη προσπάθεια, σωματική και ψυχική δοκιμασία για την κατάκτηση επιδιωκόμενου σκοπού: *οι περισσότεροι άγιοι τής ορθόδοξης πίστης αποτελούν παραδείγματα πνευματικής άθλησης*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αθλησις* < αρχ. άθλώ. Κατά τους χριστιανικούς χρόνους η λ. *αθλησις* δήλωνε το μαρτύριο και τη δοκιμασία στα οποία υποβάλλονταν οι χριστιανοί ομολογώντας την πίστη τους (πβ. Κ.Δ. *Εβρ.* 10, 32: ... *πολλήν* άθλησιν *ὑπεμείνατε παθημάτων)]*.

αθλητής (ο), αθλήτρια (η) {αθλητριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τον αθλητισμό, επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά: *εξαίρετος | άφθαστος | κορυφαίος | μέτριος ~* || *~* τού *στίβου* || *~ κλάσεως* 2. (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται και δοκιμάζεται σε διάφορους τομείς τής ζωής του: *~* τής ζωής | τού *πνεύματος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαχητής - αγωνιστής», < άθλώ], αθλητιατρική (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με την πρόληψη και θεραπεία των προβλημάτων υγ^είας που αντιμ^ετωπίζουν οι α-

ο- | αν- ***στερητικό***

α-θαύμαστος, -η, -ο
α-θειάφιστος, -η, -ο
ά-θελκτος, -η, -ο
α-θέριστος, -η, -ο
α-θέρμαντος, -η, -ο
α-θερμομέτρητος, -η, -ο
α-θεσμοθέτητος, -η, -ο
α-θέσπιστος, -η, -ο
α-θήλαστος, -η, -ο
α-θόλωτος, -η, -ο
α-θρήνητος, -η, -ο
α-θρόνιαστος, -η, -ο
α-θρύλητος, -η, -ο
α-θρυμμάτιστος, -η, -ο
α-θυμάτιστος, -η, -ο
α-θύμωτος, -η, -ο
α-θυροκόλλητος, -η, -ο
α-θυσίαστος, -η, -ο

θλητές και γενικότ. όσοι αθλούνται. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sports medicine]. **αθλητίατρος** (ο/η) (-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους) γιατρός με ειδίκευση στην αθλητιατρική. — αθλητιατρικός, -ή, -ό.

αθλητίατρος ή αθλίατρος; Επειδή η λέξη έχει, προφανώς, σχέση με τους *αθλητές* και όχι με τους *άθλους* ή και τα *άθλα,* το σωστό είναι αθλητίατρος (ιατρός των αθλητών, αθλητικός ιατρός) και όχι αθλίατρος.

αθλητικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που ασχολείται με την παρουσίαση και τον σχολιασμό αθλητικών γεγονότων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sportswriter].

αθλητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα αγωνίσματα που γυμνάζουν το σώμα και τις οργανωμένες δραστηριότητες που συνδέονται με αυτά: ~ *ομοσπονδία* | *σωματείο* | *οργάνωση* | *σύλλογος* | *τομέας* | *εφημερίδα* | *νέα* | *δραστηριότητα* | *σταδιοδρομία* | *γεγονός* | *επίδοση* | *ατύχημα* | *άμιλλα* | *ήθος* | *ομάδα* | *χώρος* | *αγώνας* | *συνάντηση* | *παπούτσια* | *φόρμα* | *είδη*˙ ΦΡ. (α) ***αθλητικό πνεύμα*** *το* να αγωνίζεται κανείς με τίμιο τρόπο και διάθεση αναγνωρίσεως τού καλυτέρου, τού πιο ικανού (β) *αθλητικό ιδεώδες* το να αγωνίζεται κανείς για τη νίκη δίνοντας προτεραιότητα στη συμμετοχή, στον ευγενή συναγωνισμό και στη συνολική καλλιέργεια τού ανθρώπου μέσα από τον αθλητισμό (γ) *αθλητικός δικαστής* ο δικαστής που επιλύει διαφορές μεταξύ αθλητικών σωματείων και επιβάλλει ποινές για πειθαρχικά παραπτώματα και αντιαθλητική συμπεριφορά σε παράγοντες και αθλητές (δ) *αθλητική αγωγή* το σχολικό μάθημα το οποίο αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τον αθλητισμό και την καλλιέργεια τού αθλητικού πνεύματος (βλ. ΦΡ. α) 2. αυτός που έχει τη σωματική διάπλαση αθλητή και γενικότ. αυτός που ταιριάζει σε αθλητή: ~ *τύπος* | *σώμα* | *παράσταση* ΣΥΝ. καλογυμνασμένος ΑΝΤ. αγύμναστος 3. *αθλητικά* (τα) (α) οι ειδήσεις στα Μ.Μ.Ε. που σχετίζονται με τον αθλητισμό: *ακούω* | *διαβάζω* | *βλέπω* ~ (β) τα αθλητικά παπούτσια και γενικότ. τα αθλητικά ρούχα: *κυκλοφορεί με τα* ~. — αθλητικ-ά / -ώς [μτγν.] επίρρ.

αθλητισμός (ο) [1894] 1. η συστηματική ενασχόληση και επίδοση σε αθλητικά αγωνίσματα: *επιδίδομαι στον* ~ || *ασχολούμαι με τον* ~ || *αγαπώ τον* ~ ΣΥΝ. σπορ, αθλήματα 2. το σύνολο των αθλητικών δραστηριοτήτων και η όλη οργάνωση τού συστήματος αθλήσεως: Γενική *Γραμματεία Αθλητισμού* || *πρόοδος τού ~ στη χώρα μας* || *σχολικός* | *χειμερινός* | *κλασικός* (κυρ. τα αγωνίσματα στίβου) / *ερασιτεχνικός* | *επαγγελματικός* | *μαζικός* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athlétisme],

αθλίατρος (ο) (εσφαλμ.) -» αθλητίατρος

άθλιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε εξαιρετικά κακή κατάσταση, που προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα (λύπης, συμπάθειας, οίκτου κ.τ.ό.): ~ *οικονομία* | *παράσταση* | *έργο* | *συνθήκες* | *εμφάνιση* | *γειτονιά* | *αμοιβή* | *ζωή* | *τέλος* ΣΥΝ. εξαθλιωμένος, μίζερος, αξιοθρήνητος 2. (σπάν. ως ουσ.) αυτός που ζει σε μεγάλη δυστυχία: *«Οι ~»* (μυθιστόρημα τού Β. Ουγκώ) ΣΥΝ. δυστυχισμένος, κακορίζικος · 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κακοήθεια, φαυλότητα: ~ *απάτη* | *εκβιασμός* | *ρόλος* | *υπόθεση* | *συκοφαντία* | *πολιτικός* | *εγκληματίας* ΣΥΝ. κακοήθης, τιποτένιος, φαύλος, αχρείος. — άθλια / αθλίως [αρχ.] επίρρ., αθλιότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άεθλιος* «διεκδικητής επάθλου» < *άεθλος* < *αΡεθλος,* αγν. ετύμου. Ομόρρ. *άθλος, άθλώ, αθλητής* κ.ά. Η σημ. «αξιολύπητος» προήλθε πιθ. από τη συμπάθεια που γεννά η έντονη προσπάθεια τού αγωνιζομένου να κατακτήσει το έπαθλο. Επιπλέον, όπως συνέβη και σε άλλες λέξεις που δήλωναν τον σωματικό κόπο (λ.χ. *μοχθ-ηρός, πον-ηρός),* το επίθ. *άθλιος* κατέληξε (ήδη στον Ευριπίδη) να δηλώνει τον κακό, τον απαίσιο και τον πανούργο],

άθλο (το) (σπάν.) η επιβράβευση για νίκη ή διάκριση σε αγώνα ή διαγωνισμό ΣΥΝ. γέρας, βραβείο, αριστείο, έπαθλο. ·* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άθλον* < *άεθλον,* ουδ. τού επιθ. *άεθλος* < *άΡεθλος,* αγν. ετύμου. Ομόρρ. *άθλιος, άθλώ, άθλησις* κ.ά].

αθλοθέτης (ο) (αθλοθετών), **αθλοθέτρια** (η) (αθλοθετριών) πρόσωπο που καθιερώνει ή διαθέτει τα έπαθλα για τους νικητές αγώνων ή διαγωνισμών. — αθλοθεσία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άθλον* + *-θέτης* < *τίθημι,* στη σημ. «καθιερώνω»].

αθλοθετώ ρ. μετβ. [μτγν.] (αθλοθετείς... | αθλοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) καθιερώνω ως βραβείο αγώνων: ~ *βραβείο* | *κύπελλο*.

αθλοπαιδιές (οι) [1896] αθλητικές δραστηριότητες για σωματική άσκηση και ψυχαγωγία· αθλητικά παιχνίδια ΣΥΝ. σπορ. [ΕΤΥΜ. < *άθλος* + *παιδιά* «παιχνίδι»].

αθλοπαιδιές - σπορ. Το αθλοπαιδιά (συνήθ. σε πληθ. *αθλοπαιδιές)* είναι νεότερη λέξη (1896) και δηλώνει τα αθλητικά ομαδικά παιχνίδια που συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την άθληση. Ας σημειωθεί ότι η αγγλική λέξη sport (που πέρασε στην Ελληνική μέσω τής Γαλλικής, εξού και η δήλωση της ως **σπορ** και όχι *σπορτ),* την οποία αποδίδει το *αθλοπαιδιές,* προέρχεται από το disport (dis + port, γαλλ. porter «φέρω», ισπ. deporte «άθλημα, σπορ»), που σήμαινε «διασκέδαση, ξεγνοιασιά» (αρχική σημ. «δεν φέρω, δεν μεταφέρω», άρα «αφήνω κατά μέρος, το ρίχνω έξω»).

άθλος (ο) 1. μεγάλο, επίπονο και σπάνιο κατόρθωμα: *οι - τού Ηρακλή* || *πολιτικός* | *εκδοτικός* | *οικονομικός* - 2. (συνήθ. ειρων.) ***άθλοι*** (οι) οι αρνητικές επιδόσεις, τα «κατορθώματα»: *δεν είναι ανάγκη να απαριθμήσουμε τους ~ τής διοίκησης τής εταιρείας, για να αντιληφθούμε τα χάλια της.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άθλος* < *άεθλος* < *άΡεθλος,* αγν. ετύμου. Ομόρρ. *άθλώ, άθλησις, άθλιος* κ.ά.].

άθλος - άθλιος - άθλο - έπαθλο - βραβείο. Οι λέξεις *άθλος* και *άθλο* είναι ήδη ομηρικές. Στη διαχρονική χρήση των λέξεων, άθλος ήταν «ο αγώνας (για νίκη, βραβείο)» και άθλο «το βραβείο τού αγώνα». Το δεύτερο (από τον Ευριπίδη και εντεύθεν) δηλώνεται και με τη λέξη έπαθλο (σε πληθ. αρχικά), ενώ από τους μετακλασικούς χρόνους (Μένανδρος, 4ος - 3ος αι. π.Χ.) εμφανίζεται η λέξη βραβείο, που προέρχεται από το *βραβεύς* «κριτής αγώνων», προελληνική (μη Ι.Ε.) λέξη. Η δυσάρεστη, από την ένταση και την κόπωση, κατάσταση τού αθλητή στους άθλους, στα αγωνίσματα για την απόκτηση τού άθλου, τού επάθλου, οδήγησαν στη σημ. «δυστυχής, αξιολύπητος» τής λ. **άθλιος.** Δηλ. συνέβη και εδώ ό,τι με το *αγών,* που οδήγησε στην *αγωνία.* → *αγώνας*

αθλούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αθλείσαι... | αθλή-θηκα, -μένος} γυμνάζομαι, επιδίδομαι στον αθλητισμό: - *στον δρόμο τετρακοσίων μέτρων* || ~ *καθημερινώς* || *αθλούμενη νεολαία.* <·" ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αθλούμαι,* μέση φωνή τού ρ. *άθλώ (-έω),* αρχική σημ. «αγωνίζομαι, μάχομαι», < *άθλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αθλοφόρος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) 1. νικητής τροπαιούχος: ~ *άγιος* (συνήθ. σε εκκλησ. τροπάρια) 2. αυτός που δίνει βραβεία: ~ *αγώνες*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άθλον* + *-φόρος* < *φέρω].*

αθόναλο (το) -» ανθόγαλο

αθόρυβος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός στον οποίο δεν υπάρχει θόρυβος ή ο οποίος δεν προξενεί θόρυβο: ~ *δρόμος* | *μηχανή* | *φυγή* | *μεταρρύθμιση* ΣΥΝ. ήσυχος, σιγανός ΑΝΤ. θορυβώδης 2. (μτφ.) αυτός που μένει μακριά από τα φώτα τής δημοσιότητας: ~ *επιστήμονας* | *πολιτικός* | *ηθοποιός /παίκτης μιας ομάδας* (που προσφέρει χωρίς να φαίνεται, χωρίς να επιδεικνύεται) ΣΥΝ. απαρατήρητος. — αθόρυβα / αθορύβως [αρχ.] επίρρ.

αθός (ο) -» ανθός

αθότυρος (ο) -+ ανθότυρο

αθρακιά (η) -» ανθρακιά

άθραυστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να σπάσει, πολύ ανθεκτικός: ~ *γυαλιά ηλίου* | *τζάμι παραθύρου* | *συσκευασία* ΣΥΝ. αρραγής, άρρηκτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα, δεν νικιέται: ~ *άμυνα* ΣΥΝ. συμπαγής, άκαμπτος, αλύγιστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + *θραύω].*

αθρεψία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ανεπαρκής λήψη τροφής, υποσιτισμός 2. ΙΑΤΡ. [1886] βαριά μορφή τής βρεφικής δυστροφίας (βλ.λ.). — αθρεψικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *θρέψις.* Ο ιατρ. όρος είναι αντιδάν. από γαλλ. athrepsie].

άθρησκος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας 2. (καθημ.) αυτός που δεν πιστεύει σε θεό ΣΥΝ. άθεος ΑΝΤ. θρήσκος 3. αυτός που αδιαφορεί για τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — **αθρησκία** (η) [1872]. *m-* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. irréligieux].

αθρινός (ο) -» αθερίνα

αθροίζω ρ. μετβ. {άθροισ-α, -τηκα, -μένος} 1. συγκεντρώνω, συνενώνω σε ένα σύνολο: *ο ιδιοκτήτης άθροισε τα ποσά των ενοικίων μαζί με το ποσό τής προκαταβολής* ΣΥΝ. προσθέτω 2. ΜΑΘ. εκτελώ την πράξη τής πρόσθεσης. — **άθροιση** (η) [αρχ.], αθροίσιμος, -η, -ο [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αθρο-ίζω* κ. *άθρο-ίζω* < *άθρό-ος* κ. *άθρό-ος].*

άθροισμα (το) [αρχ.] (αθροίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΜΑΘ. (α) το εξαγόμενο από την πρόσθεση δύο ή περισσοτέρων αριθμών, μεγεθών, ποσοτήτων πινάκων, διανυσμάτων κ.λπ.: *το 3 είναι το ~ τού 2 και τού 1* (β) κάθε συμβολική παράσταση τής μορφής: α, + $α_2$ + ... ♦ $α_ν$ ή α, + α, + ... + $α_ν$ + ..., π.χ. 1 + 1 */1* + 1/4 + ... $1/2_ν$ 2. το αποτέλεσμα τής πρόσθεσης διαφόρων μετρήσιμων στοιχείων σε καταμέτρηση: *το ~ των ψήφων* | *των βουλευτών* ΣΥΝ. σύνολο 3. ΦΙΛΟΣ, το σύνολο των στοιχείων που συνενώνονται εξωτερικά, χωρίς να θίγεται η αυτονομία και η ατομικότητα τους.

αθροιστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την άθροιση, που προκύπτει από την πρόσθεση στοιχείων: ~ *λάθη* | *ποσό* | *υπόλοιπο* | *μηχανή.* — **αθροιοτικ-ά** / **-ώς** επίρρ.

αθρόος, -α, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται κατά σωρούς, σε αφθονία: ~ *τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας κατέκλυσαν τα γραφεία τής εφημερίδας* || ~ *ζήτηση* | *πωλήσεις* || - *εξαγωγή συναλλάγματος* 2. (για πρόσ.) ομαδικός, μαζικός: ~ *προσαγωγές υπόπτων στην Ασφάλεια* || ~ *προσέλευση κοινού* || ~ *προσλήψεις.* — **αθρόα** επίρρ. *" ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αθρόος* < *ἀθρόΛ>ς, αβεβ. ετύμου, ίσως < ά- αθροιστ. (βλ.λ.) + *θρο- (οπότε παρατηρούμε ψίλωση τού δασυνομένου ά- λόγω τού ακολουθούντος *-θ)* < Ι.Ε. *dher- «θορυβώ», πβ. σανσκρ. dhrânati «ηχεί», γερμ. dröhnen «θορυβώ». Ομόρρ. αρχ. *θρό-ος* «θόρυβος συγκεχυμένος», *θόρ-υ-βος, θρή-νος* κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ., η αρχική σημ. τής λ. *αθρόος* θα ήταν «θόρυβος πολλών μαζί»].

άθρυπτος, -η, -ο αθρυμμάτιστος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *θρύπτω* «θρυμματίζω» (βλ.λ.)]. αθυμία (η) [χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.) η έλλειψη καλής διάθεσης ΣΥΝ. ακεφιά, κακοκεφιά, κατήφεια, θλίψη: *η συννεφιά μού προκαλεί* ~ 2. ΙΑΤΡ. η απουσία συναισθημάτων, η παθολογική απάθεια ως σύμπτωμα διαφόρων ψυχικών ασθενειών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άθυμος,* αρχική σημ. «δειλός», < ά- στερητ. + *θυμός* «θάρρος»]. **άθυρμα** (το) {αθύρμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) αυτό με το οποίο παίζει κανείς· το παιχνίδι 2. (μτφ.) ο άνθρωπος που χρησιμοποιείται σαν

παιχνίδι στα χέρια των άλλων, που άγεται και φέρεται, που δεν διαθέτει δική του βούληση: ~ τής *μοίρας* || ~ *πολιτικού πάτρωνα.* — αθυρματοποιός (ο) [1897], αθυρματοποιία (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άθύρω* «παίζω» < *ά-θύρ- /ω < ά- προθεμ. + *θυρ- < I.E. *dhur- < *dhwer- «ορμώ», οπότε η αρχική σημ. τού *άθύρω* θα ήταν «στριφογυρίζω, ενορμώ». Είναι πιθ. η σύνδεση με το ρ. θέω «τρέχω» (< *θέΕω)]. αθυρόστομος, -η, -ο αυτός που εκφράζεται χρησιμοποιώντας βωμολοχίες: ~ *ομιλητής* | *κείμενο* | *παράσταση* ΣΥΝ. βρομόγλωσσος, βω-μολόχος. — αθυρόστομα επίρρ., αθυροστομία (η) [μτγν.], αθυρο-στομώ ρ. [μεσν.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άθυρος* (< ά- στερητ. + *θύρα) + στόμα].

αθυρόστομος - ανθηρόστομος (!) - απύλωτος. Συχνά ακούγεται ο χαρακτηρισμός ανθηρόστομος για κάποιον που χρησιμοποιεί στην ομιλία του βρομόλογα, βρισιές, βωμολοχίες, προσβάλλοντας τους άλλους. Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση, για ανύπαρκτη λέξη, που πλάστηκε παρετυμολογικά προς το *ανθηρός* αποτελώντας παραφθορά τής λ. αθυρόστομος. Η λ. αυτή σημαίνει αυτόν που δεν έχει φραγμό, δεν έχει *θύρα στο στόμα* του, εκστομίζοντας βρισιές και βωμολοχίες, ανεπίτρεπτες λέξεις και φράσεις *(Είναι πολύ αθυρόστομος- τον ακούς και κοκκινίζεις).* Το αντίστοιχο τού *αθυρόστομος* είναι το επίθ. απύλωτος στη φρ. απύλωτο στόμα, που δηλώνει επίσης «στόμα χωρίς πύλη, χωρίς θύρα, χωρίς φραγμό» *(Κλείσε πια το στόμα σου το απύλωτο!).*

αθωνικός, -ή, -ό [1880] (γενικότ.) σχετικός με τις μονές τού Αγίου Όρους (βλ.λ.) ή γενικότ. με τη χερσόνησο τού Άθω (βλ.λ.).
Αθωνιτης (ο) [1864] {Αθωνιτών} **1.** αυτός που διαμένει στον Αθω (βλ.λ.): ~ *μοναχός* 2. ο μοναχός τού Αγίου Όρους (βλ.λ.) ΣΥΝ. Αγιορείτης. — αθωνίτικος, -η, -ο.
αθώος, -α, -ο 1. αυτός που απαλλάχθηκε με δικαστική απόφαση από διατυπωθείσα κατηγορία: *ο κατηγορούμενος για φόνο κηρύχθηκε* ~ ΑΝΤ. ένοχος 2. (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ευθύνη, που δεν φταίει, δεν έχει συμμετάσχει σε επιλήψιμες πράξεις: ο *βομβαρδισμός προκάλεσε τον θάνατο πολλών* ~ *παιδιών* || ~ θύμα | *πολίτης·* ΦΡ. (ειρων.) ***αθώα περιστερά*** αυτός που παριστάνει τον αθώο: *κάνει την -, ενώ έχει λερωμένη τη φωλιά του* · 3. αυτός που δεν είναι επικίνδυνος, που δεν προκαλεί βλάβη: *οι ουσίες θεωρούνταν αθώες, αλλά αποδείχθηκαν τελικά καρκινογόνες* || ~ ψέμα | *μυστικό* | *φάρμακο* | *ερώτημα* | *επεισόδιο* | *φάρσα* | *διασκέδαση* | *διατύπωση* ΣΥΝ. ακίνδυνος, αβλαβής • **4.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από κακία, εμπάθεια, πονηρία ή υστεροβουλία: ~ *χαμόγελο* | *πείραγμα* | *παρατήρηση* | *μάτια* | *χειρονομία* | *ύφος* | *παιχνίδι* | *προθέσεις* | *υπονοούμενο* ΣΥΝ. αγνός, απονήρευτος, άδολος, άκακος · 5. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ερωτικό κίνητρο ή περιεχόμενο: ~ *φιλί* | *χάδι* ΑΝΤ. πονηρός 6. (για πρόσωπο που δεν έχει ακόμη κοινωνική εμπειρία, άβγαλτο, απονήρευτο): ~ *παιδί* | *πλάσμα* | *κοριτσόπουλο* ΣΥΝ. άβγαλτος ΑΝΤ. ξεβγαλμένος, έμπειρος, περπατημένος. — αθώα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένοχος, ευθύνη.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άθφ-ος* < *ά-θώ-ιος* < ά- στερητ. + θωή «ποινή» < I.E. *dhö- < *dhe- «θέτω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. dâ-dha-mi «θέτω, πράττω», λατ. facere κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τί-θη-μι* «θέτω», αρχ. *θω-μός* «σωρός», θή-κη, θέ-μα κ.ά. Η σημ. «αφελής, αγαθός» αποτελεί απόδοση ορισαένων σημασιών τού γαλλ. innocent],
αθωότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα τού αθώου, το να είναι κανείς αθώος: τα *παιδικά χρόνια θεωρούνται η εποχή τής* - || η *χαμένη* ~ 2. η απουσία υστεροβουλίας, πονηρίας: *εγώ το είπα με -·* δεν *είχα τίποτε κακό στον νου μου.*
αθωράκιστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει μεταλλική (χαλύβδινη ή σιδερένια) προστατευτική θωράκιση 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λάβει προστατευτικά μέτρα για την αντιμετώπιση δύσκολης κατάστασης: η *χώρα μας έμεινε - μπροστά στην ξένη απειλή* ΣΥΝ. απροετοίμαστος, ανυπεράσπιστος, απροστάτευτος. Επίσης αθωράκωτος [1858] (σημ. 1).
αθώρητος, -η, -ο **1.** αθέατος (βλ.λ.) **2.** ακριβοθώρητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + θωρώ < *θεωρώ. Ο τ. άθώρετος* ήδη μεσν.].
Άθως (ο) {Αθω} **1.** η ανατολικότερη από τις χερσονήσους τής Χαλκιδικής, που αποτελεί αυτόνομη μοναστική πολιτεία **2**. το όρος που βρίσκεται στο Ν. τμήμα τής ομώνυμης χερσονήσου ΣΥΝ. Αγιον Όρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. Άθως | *"Αθων* | *Άθώς,* προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].
αθωώνω ρ. μετβ. {αθώω-σα, -θηκα, -μένος} απαλλάσσω με δικαστική απόφαση από κατηγορία ή ενοχή: ~ *παμψηφεί* | *πανηγυρικά* | *τελεσίδικα* ΑΝΤ. καταδικάζω. — αθώωση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αγγν. άθωώ (-όω) < αρχ. *άθφος].*
αθωωτικός, -ή, -ό [1883] ΝΟΜ. αυτός που αθωώνει, που κηρύσσει κάποιον αθώο: ~ *ψήφος* | *απόφαση* | *πρόθεση.*
άι[1] μόρ. (οικ.) πήγαινε, άντε, τράβα· σε φρ. που δηλώνουν δυσφορία, εχθρική (και φιλική) διάθεση ή επίπληξη: (α) (+σε) σε ευχές ή κατάρες: ~ στο *καλό!* || ~ *στην ευχή!* || ~ στον *διάολο!* || ~ στον *κόρακα!* (β) (+ ρηματ. τύποι που δηλώνουν προσταγή, προτροπή κ.τ.ό.) συχνά με υβριστική σημ. και εμφατική λειτουργία: ~ *χάσου!* || ~ *πνίξου* || ~ να *χαθείς!* || ά(ι) 'σα *πέρα* (βλ. λ. *πέρα).* Επίσης άε κ. α (βλ. λ. *α*).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγε,* προστ. τού άγω, πβ. άμε].
άι[2] επιφών. 1. για την έκφραση σωματικού ή ψυχικού πόνου: ~! κάη*κα!* || —! Κακτό που *με βρήκε!* ΣΥΝ. όι-όι 2. για την έκφραση ενθουσιασμού, θαυμασμού ή ικανοποίησης: ~, *και πού να σ' τα λέω!* Επίσης άου (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. αί | *αϊ,* ονοματοπ. επιφώνημα, που απαντά στην Αρχ. και διπλασιασμένο: *αίαΐ].*

Αϊ[3]**-** κ. **Άι-** (λαϊκ.) συντετμημένος τύπος τού «άγιος»· λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που χρησιμοποιείται μόνο μαζί με το όνομα τού αγίου: ο Αί'-Νικόλας, *στον Αϊ-Γιώργη,* τούΑϊ-Λια. [ΕΤΥΜ. < *Α)γι)ο)-* (< *άγιος),* όπου η λ. λειτούργησε ως λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων].
Αιακός (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δία και τής νύμφης Αίγινας, δικαστής των ψυχών των νεκρών στον Άδη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *aia* «γη» (πβ. κ. *γαία),* οπότε θα επρόκειτο αρχικώς για επίθ. απεσπασμένο από φρ. όπως *αίακος θεός* | *δαίμων* «γήινη, χθόνια θεότητα»].
Αίας (ο) {Αίαντ-ος, -α} 1. όνομα δύο ηρώων τού Τρωικού Πολέμου: *Αίας ο Τελαμώνιος, Αίας ο Λοκρός* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αίαντας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αίας, -αντος,* αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. *ala* «γη», θεωρώντας τον Αίαντα χθόνια θεότητα, ενώ άλλοι προτιμούν το ομόηχο *aia* «μητέρα», οπότε ο Αίας θα ήταν ο γνήσιος γυιος, ο γυιος τής νόμιμης συζύγου. Λιγότ$^{\varepsilon}$ρο πιθ. η σύνδ$^{\varepsilon}$ση μ$^{\varepsilon}$ το μυκ. ai-wa (όνομα βοδιού), υποκορ. τού *αιολος* «ταχύς» (< *αϊΡολος,* βλ. κ. *Αίολος)].*
Αϊβαλί (το) {Αϊβαλιού} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας απέναντι από τη Μυτιλήνη· η άλλοτε ελληνική πόλη *Κυδωνιές* (οι). — Αίβαλιώτης (ο), Αϊβαλιώτισσα (η), άίβαλιώτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Ayvalik < ayva «κυδώνι», αφού η πόλη ιδρύθηκε προς το τέλος τού 16ου αι. με την ονομασία *Κυδωνιές].*
Αϊ-Βασίλης κ. Αγιοβασίλης (ο) {Αϊ-Βασίληδες} (καθημ.) **1.** ο Αγιος Βασίλειος (330-379 μ.Χ.), επίσκοπος Καισαρείας, ένας από τους τρεις ιεράρχες και Πατέρες τής Εκκλησίας με σημαντικό συγγραφικό και φιλανθρωπικό έργο, ο οποίος, κατά τη λαϊκή παράδοση, έρχεται κάθε Πρωτοχρονιά μοιράζοντας δώρα 2. (τις τελευταίες δεκαετίες, υπό την επίδραση βορειοευρωπαϊκών παραδόσεων: *Santa Klaus - Père Noël)* φανταστικό πρόσωπο με μορφή καλοκάγαθου γέροντα με κόκκινο πανωφόρι, παντελόνι και σκούφο και μακριά λευκή γενειάδα, ο οποίος έρχεται πάνω σε έλκηθρο που το σέρνουν τάρανδοι τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς (κυρ. την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς) και φέρνει δώρα στα παιδιά: τα παιδιά *γράφουν γράμματα στον ~, για να του ζητήσουν το δώρο που προτιμούν* || ο γυιος μου *μεγάλωσε και δεν πιστεύει πια στον* ~ 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο που παριστάνει τον Αϊ-Βασίλη (σημ. 2) κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς, φορώντας τη χαρακτηριστική του αμφίεση: *έξω από τα μεγάλα καταστήματα στέκονται στις γιορτές Αγιοβασίληδες, που φωτογραφίζονται με τα παιδιά.*
αίγα (η) {αιγών} (διαλεκτ.) γίδα, κατσίκα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αίξ, *αΐγός* < I.E. *aig- «γίδα», πβ. σανσκρ. aja, αρμ. aye κ.ά. Ίσως η λ. αίξ και η I.E. ρίζα *aig- συνδ. με ρ. άγω (< I.E. *ag-), υποδηλώνοντας γρήγορη ή απότομη κίνηση].
αίγαγρος (ο) {-ου κ. -άγρου | -ων κ. -άγρων, -ους κ. -άγρους} ζώο που μοιάζει με την κατοικίδια κατσίκα και ζει σε ψηλά και απόκρημνα βουνά ΣΥΝ. αγριοκάτσικο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αίξ, *αίγός* + *αγρός,* πβ. αρχ. *σύ-αγρος* «αγριόχοιρος», *ϊππ-αγρος* «άγριος ίππος», *βό-αγρος* «άγριο βόδι»].
αιγαιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Αιγαίο Πέλαγος **2**. ***αιγαιακός πολιτισμός*** ο πολιτισμός που άνθησε στην περιοχή τού Αιγαίου (ηπειρωτική Ελλάδα, Μικρά Ασία, νησιά) κατά την 3η και 2η χιλιετία **π.Χ.**
Αιγαίο (Πέλαγος) (το) το τμήμα τής Α. Μεσογείου μεταξύ τής ηπειρωτικής Ελλάδας και τής Μικράς Ασίας. — Αιγαιοπελαγίτης (ο), Αιγαιοπελαγίτισσα (η), αιγαιοπελαγίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αιγαίον,* ουδ. τού επιθ. *αγαίος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < αίξ, *αΐγός* «γίδα», οπότε η σημ. θα ήταν «τόπος με πολλές γίδες» (προτού η ξηρά καλυφθεί από τα νερά τής θάλασσας και αποτελέσει πέλαγος), ή < *αίγες* (πληθ. τού αίξ) «μεγάλα κύματα» (μεταφορικά), οπότε η σημ. θα ήταν «κυματόβρεχτος». Μερικοί μιλούν και για προελληνική, αυτόχθονα ονομασία].
Αιγάλεω (το) 1. όρος τής Δ. Αττικής 2. δήμος τής Αττικής στο Ν. τμήμα τού λεκανοπεδίου και Δ. τού Κηφισού. — Αιγαλιώτης (ο), **Αιγ**αλιώτισσα (η), αιγαλιώτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, το οποίο φαίνεται να εμφανίζει το θ. των τοπωνυμίων *Αίγινα, Αΐγιον, Αιγαίον* (βλ.λ.) με β' συνθ. τη λ. λεώς | *λαός].*
Αίγες (οι) όνομα διαφόρων πόλεων τής αρχαιότητας με σπουδαιότερη την πρώτη πρωτεύουσα τού μακεδόνικου βασιλείου, χτισμένη κοντά στη σημερινή Βεργίνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τόπων. *Αΐγαί,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τα τοπωνύμια *Αιγαίον,* Αίγινα (κατά παρετυμ. προς το αίξ, -γός), αν δεν πρόκειται για άγνωστη αυτόχθονα ονομασία].
Αιγέας (ο) {Αιγέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Αθήνας, πατέρας τού Θησέα· νομίζοντας ότι ο γυιος του σκοτώθηκε από τον Μινώταυρο, αυτοκτόνησε πέφτοντας στη θάλασσα (που γι' αυτό -κατά την παράδοση- πήρε το όνομα του, Αιγαίο Πέλαγος). Επίσης Αιγέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αίγεύς,* από την ίδια ρίζα με το τόπων. *Αιγαίον* (βλ.λ.)].
Αιγιαλεία (η) {Αιγιαλείας} επαρχία στο ΒΑ. τμήμα τού νομού Αχαΐας. — Αιγιαλεύς (ο) [αρχ.], αιγιάλειος, -α, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. τόπων. < *αιγιαλός* (βλ. λ. *γιαλός)].*
αιγιαλίτις (η) {αιγιαλίτιδ-ος, -α) **1**. αυτή η οποία σχετίζεται με τον αιγιαλό 2. ***αιγιαλίτις*** ζώνη ο θαλάσσιος χώρος ανάμεσα στην ανοιχτή θάλασσα και στο χερσαίο τμήμα τής επικράτειας μιας χώρας μαζί με τον αντίστοιχο εναέριο και υποθαλάσσιο χώρο, στον οποίον εκτείνεται η κυριαρχία τού παράκτιου κράτους ΣΥΝ. χωρικά ύδατα, χωρική θάλασσα. Επίσης αιγιαλίτιδα [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αίγιαλΐτις (γη)* < αρχ. αιγιαλός].

αι**για**λός (ο) (λόγ.) η φυσική ζώνη τής ξηράς που περιβάλλει τη θάλασσα και οριοθετείται μεταξύ τής ακτογραμμής και τού σημείου όπου φθάνει το μέγιστο χειμερινό κύμα ΣΥΝ. γιαλός. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *γιαλός]*.

αιγίδα (η) (αρχαιοπρ.) **1**. ασπίδα από αιγόδερμα· μόνο στη ΦΡ. ***υπό την αιγίδα (κάποιου)*** με την υποστήριξη (συνήθ. οικονομική), με την επίσημη κάλυψη (κάποιου): *οι εκδηλώσεις στην Επίδαυρο γίνονται* ~ τού Υπουργείου *Πολιτισμού 2.* ο φολιδωτός θώρακας τής θεάς Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αιγίς, -*ίδος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αϊξ,* αίγός«γίδα», οπότε η λ. αίγις θα σήμαινε «ασπίδα από δέρμα *αίγός,* ασπίδα τού Δία» και, επομένως, «σύμβολο δυνάμεως, ισχύος», πράγμα που θα δικαιολογούσε στη φρ. υπό την *αιγίδα* τη σημ. «υπό την προστασία»].

υπό την αιγίδα - **καταιγίδα.** Η αρχαία λ. *αίγις* δήλωνε την ασπίδα τού Δία, αλλά και τον φολιδωτό θώρακα τής Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. Από συμφυρμό των ιδιοτήτων τής *αιγίδος* ως ασπίδας και ως θώρακα, που και τα δύο λειτουργούσαν προστατευτικά, ιδίως όταν πέρασαν από τους θεούς στους ανθρώπους (πολεμιστές, μαχητές ποικίλης προελεύσεως), η φράση **υπό** την αι**γίδ**α έφθασε να σημαίνει μεταφορικά «υπό την προστασία», στις μέρες μας δε και «με την υποστήριξη (ηθική ή οικονομική)», ο φόβος και ο τρόμος που σκόρπιζε, κατά την παράδοση, η *αίγις* τού Διός, θα δικαιολογούσε πιθανόν, σε μεταφορική χρήση, και τη σημ. «θύελλα, νεροποντή, κακοκαιρία» που πήρε η συγγενής λέξη καταιγίδα (από το ρ. *καταιγίζω),* πολύ περισσότερο αν η *αιγίδα* συνδέεται -έστω και παρετυμολογικώς- με την αρχ. λ. *αίγες* «τα κύματα». Ωστόσο, η ετυμολογική σύνδεση τής λ. *αίγις* με το *αϊξ, αίγός,* από όπου και η σημ. «ασπίδα και δέρμα αιγός», είναι ευρύτερα αποδεκτή.

Α**ίγινα** (η) {-ας κ. -ίνης} νησί τού Σαρωνικού Κόλπου Ν. τής Σαλαμίνας. — Αιγινίτης (ο), **Αιγινίτισσα** (η), αιγινίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου προελλην. τοπωνύμιο. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί οφείλει το όνομα του στην ομώνυμη κόρη τού Ασωπού, την οποία απήγαγε ο Δίας και την οδήγησε εκεί].

Αίγιο (το) {Αιγίου} πόλη τού νομού Αχαΐας. **— Αιγιώτης** (ο), **Αιγιώ-τισσα** (η), **αιγιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Α'ίγιον,* που συνδ. ετυμολογικά με το *Αιγαίον* (βλ.λ.). ο Στράβων θεωρεί ότι η ονομασία οφείλεται στην *αίγα,* που έτρεφε εκεί τον Δία, σύμφορα με τη μυθολογία].

Αίγισθος (ο) {-ου κ. -ίσθου} ΜΥΘΟΛ. πρώτος εξάδελφος τού Αγαμέμνονα, τον οποίο δολοφόνησε μόλις εκείνος επέστρεψε από την Τροία με συνεργό του την Κλυταιμνήστρα· τον Αίγισθο σκότωσε ο Ορέστης εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

αίγλη (η) {χωρ. πληθ.} 1. (κυρ. για πρόσ.) το κύρος που έχει κάποιος/κάτι, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτό επιδρά στο περιβάλλον (του), η κοινωνική ακτινοβολία: *το επάγγελμα τού καθηγητή δεν έχει την ~ που είχε παλαιότερα* || η *παρουσία τού πρωθυπουργού προσέδωσε ξεχωριστή ~ στη δεξίωση* || *διατηρώ* | *συντηρώ* | *χάνω* | *βρίσκω την παλιά μου* - ΣΥΝ. γόητρο, προ^εστίζ, ακτινοβολία 2. (συν^εκδ.) η δόξα που συνοδεύε κάποιον/κάτι ως φήμη: το *μέγαρο διατηρεί την ~ τού παρελθόντος, παρ'όλες τις φθορές τού χρόνου* || η ~ *τού αρχαιοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ. ακτινοβολία, λάμψη, μ^εγαλοπρέπ^εια • 3. ΕΚΚΛΗΣ. ο φωτοστέφανος των αγίων, όπως απεικονίζεται στις αγιογραφίες ΣΥΝ. στεφάνι, άλως.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *aig- «ορμώ» ή < *άσγλα, συνδ. με ρ. *γελάν* (πβ. τα επίθ. τού Απόλλωνα: *'Απόλλων Αΐγλάτας, Απόλλων Ασγελάτας)]*.

αίγλη - λάμψη - **γόη**τρ**ο** - **γο**ητε**ία**. Συνώνυμα δηλωτικά τής ακτινοβολίας, τής απήχησης, τής έλξης που ασκεί κάποιος/κάτι στους άλλους. Λέξεις σε μεγάλη χρήση στη σημερινή κοινωνία τής δύναμης, τής προβολής και τού θεάματος. Τόσο στην αίγλη και τη λάμψη όσο και στα συνώνυμα τους (**ακτινοβολία,** λαμπρότητα, φε**γγοβ**ολή) υπερισχύει η έννοια τού «φωτός», που σκορπίζει λάμψη, λαμπρότητα, φέγγος, που ακτινοβολεί. Μεταφορικά και συνεκδοχικά η ακτινοβολία που εκπέμπει ένα πρόσωπο, του εξασφαλίζει ευρύτερη απήχηση, κύρος, επιβολή, που κορυφώνεται στο **με**γαλεί**ο** και στη δόξα. Αντίθετα, η (αρχ.) *γοητεία* και το (νεότ.) *γόητρο* περνούν μέσα από την κρυφή έλξη τού μαγικού, τού απόκρυφου, για να φθάσουν στα θέλγητρα, στην έλξη, την επίδραση, τη δύναμη και, τελικά, στην επιβολή που ασκείται μέσα από αυτά στους άλλους. Έτσι, η μεν γοητεία κατέληξε να δηλώνει την έντονη έλξη που ασκείται στους άλλους, ενώ το **γόητρο** εξειδικεύτηκε στην έννοια τού κύρους, τής πάσης μορφής ακτινοβολίας. Το τελευταίο, όταν πρωτοεμφανίστηκε (το 1888 στον Κλέωνα Α. Ραγκαβή), γνώρισε επικρίσεις, γιατί ως παράγωγο τού *γοητεύω* έπρεπε να λεχθεί *«γοητευτικόν»* ή *«γοητικόν»* ή και *«γοητεία»,* ενώ ο τ. *γόητρο* είναι σαν να προέρχεται από το *γοώ* «θρηνώ» (Γ. Ζηκίδης)! Αντ' αυτού, μάλιστα, προτάθηκαν ως ορθότεροι οι τ. *θέλγητρον* ή *θέλκτρον* ή *θελκτήριον.* Αλλά η λ. *γόητρο* επιβλήθηκε νωρίς, έτσι ώστε ο Στ. Κουμανούδης (το 1900) να παρατηρεί: *«Εψέχθη ή λέξις* εν τη *δραματική κρίσει τής Α' 'Ολυμπιάδος. 'Αλλά τί σημαίνει; Είναι αύτη άπα ετών πολλών μυριόλεκτος και μυριόγραπτος παρ' ημίν»*. Η λ. *γόητρο* σήμερα μπορεί άριστα να χρησιμοποιείται αντί τής γαλλ. λ. πρεστίζ (γαλλ. prestige), που ανάγεται στο λατ. praest(r)ingiae «τα κόλπα τού ταχυδακτυλουργού» (από το λατ. p. praestringo «ξεγελώ, αμβλύνω»). Η *γοητεία* καθιστά επικοινωνιακά αδικαιολόγητο τον ξενισμό γκλάμουρ (< αγγλ. glamour), που άρχισε να κάνει την εμφάνιση του και που μπορεί να χάσει το «γκλάμουρ» του, αν ληφθεί υπ' όψιν πως προέρχεται από το glammor, παραφθορά τού grammar (< *γραμματική),* το οποίο σήμαινε αρχικώς «την απόκρυφη γνώση»! Και στο πρεστίζκαι στο *γκλάμουρ* η έννοια τής κρυφής ή μυστικής έλξης, που υπάρχει στα *γοητεία* και *γόητρο,* είναι μια αξιοσημείωτη παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη.

αιγο- κ. αιγό- **α'** συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την αίγα, την κατσίκα: *αιγό-μορφος, αιγο-πρόβατα.* [ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *αιγό-κερως, αίγο-βο-σκός),* που προέρχ^εται από το ουσ. *αΐξ, αιγός* (βλ. λ. *αίγα)]*.

αιγοβοσκός (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) γιδοβοσκός, βοσκός κατσικιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*.

αιγό δερμα (το) [1883] {αιγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το δέρμα μικρού κατσικιού ΣΥΝ. κατσικόδερμα, γιδοτόμαρο.

αιγοειδή (τα) ΖΩΟΛ. κατηγορία θηλαστικών που έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα με την κατσίκα.
[ΕΤΥΜ < *αιγο-* (βλ. λ. *αίγα)* + *-ειδή,* πληθ. ουδ. τού επιθήματος -ειδής (βλ.λ.)].

αιγόκερως κ. **αιγόκερος** (ο) {αιγόκερ-ω (κ. -ου)} **1**. ΑΣΤΡΟΝ. (α) αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου μεταξύ Τοξότη και Υδροχόου (β) ***τροπικός τού Αιγόκερω*** βλ. λ. *τροπικός* 2. ΑΣΤΡΟΛ. το δέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 22/12-19/1 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αιγόκερως* < αρχ. *αΐξ, αιγός* «γίδα» + *-κερως* < γεν. **κέρασ-ος* (> *κέραος* > *κέρως)* τής λ. *κέρας* «κέρατο», πβ. *ρινό-κερως]*.

αιγο κλήμα (το) {αιγοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αγιόκλημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *αιγο-* + *κλήμα]*.

αιγοπρόβατα (τα) [1839] {αιγοπροβάτων} (επίσ.) κατσίκ^ες και πρόβατα ΣΥΝ. γιδοπρόβατα.

αιγότριχα (η) [1851] {αιγοτριχών} το τρίχωμα τής κατσίκας ΣΥΝ. (λαϊκ.) γιδόμαλλο.

αιγοτροφος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που συστηματικά και επαγγελματικά εκτρέφει και συντηρεί αίγες (γίδες). — **αιγοτροφία** (η) [1854], **αιγοτροφικός**, -ή, -ό.

αιγυπτιολογία (η) [1889] ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον αιγυπτιακό πολιτισμό. — **αιγυπτιολόγος** (ο/η) [1845], **αιγυπτιολογίας,** -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Egyptology].

Αιγυπτιώτης (ο) {Αιγυπτιωτών}, **Αιγυπτιωτισσα** (η) {Αιγυπτιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από την ελληνική παροικία τής Αιγύπτου.

Αίγυπτος (η) {Αιγύπτου} (αραβ. al-Jumhûriyat Misr al-Arabiya = Αραβική Δημοκρατία τής Αιγύπτου) κράτος τής ΒΑ. Αφρικής μ^ε πρωτεύουσα το Κάιρο, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα την αιγυπτιακή λίρα ΣΥΝ. (λαϊκ.) Μισίρι. — **Αιγύπτιος** (ο) [αρχ.], **Αιγύπτια** κ. (λόγ.) **Αιγύπτια** (η), αιγυπτιακός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακκαδ. Hikuptalj < Ha(t)- kaptalj, μία από τις ονομασίες τής πόλης Μέμφιδος, που σημαίνε «ναός τής ψυχής τού Φθα (Ptali)». Η ονομασία *Αίγυπτος* στην Αρχ. περιελάμβανε την περιοχή τού ποταμού Νείλου, αντίθετα προς την *Αιθιοπία,* που προσδιόριζε το νοτιότερο τμήμα τής ηπ^είρου. Σύμφωνα μ^ε τη μυθολογία, η πόλη χτίστηκ^ε από τον βασιλιά *Αίγυπτο* (γυιο τού Νείλου και τής Μέμφιδος), ενώ ο γάμος των θυγατέρων τού Δαναού με τους γυιους τού Αιγύπτου αποτ^ελεί βασικό θεματικό πυρήνα στην τραγωδία τού Αισχύλου *Ικέτιδες.* Στην *Οδύσσεια,* τέλος, η λ. *Αίγυπτος* προσδιόριζε τον ποταμό Νείλο. Στην αρχ. αιγυπτιακή γλώσσα η χώρα ονομαζόταν Kernet «μαύρη χώρα», πιθανώς με αναφορά στο χρώμα τού δέρματος των κατοίκων, ονομασία που προέρχεται από τον Χαμ (εβρ. Ham), γυιο τού Νώε. Η αραβ. ονομασία τής χώρας είναι Misraim (< εβρ. Misrahim, όνομα ενός από τους γυιους τού Χαμ), από την οποία προέρχεται και η λαϊκή ονομασία τού Καίρου *Μισίρι]*.

αιδεσιμολογιότατος (ο) [1812] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ. (με κεφ.) ως τιμητική προσφώνηση πρεσβυτέρου που έχει πανεπιστημιακή μόρφωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

αιδεσιμότατος (ο) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ. (με κεφ.) ως τιμητική προσφώνηση έγγαμου πρεσβυτέρου, καθώς και έγγαμου προτεστάντη ιερέα. [ΕΤΥΜ Υπερθ. βαθμός τού μτγν. *αΐδέσιμος* «σεβάσμιος» < *αιδουμαι]*.

αιδημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η στάση και η ιδιότητα ανθρώπου που συμπεριφέρεται με αυτοσυγκράτηση και αξιοπρέπεια, φροντίζοντας να μην προσβάλλει τους άλλους, να μην παρεκτρέπεται παραβαίνοντας τις κοινωνικές και ηθικές επιταγές: *παιδική* | *νεανική* | *πατροπαράδοτη* ~ ΣΥΝ. ντροπαλότητα, σεμνότητα, συστολή ΑΝΤ. θρασύτητα, αδιαντροπιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.

αιδήμων, -ων, -ον {αιδήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -α), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη (βλ.λ.)· συνήθ. στη ΦΡ. ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** (επιτιμητικά ή σκωπτ.) για ένοχο που μετά την πράξη του υποκρίνεται πως δεν μιλά από μεταμέλεια ή συστολή: *έγινε αιτία να χάσουν τόσοι άνθρωποι τη δουλειά τους και τώρα τηρεί αιδήμονα σιγή.* — **αιδημόν**ως επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιδούμαι]*.

Αιδηψός (η) κωμόπολη τής ΒΔ. Εύβοιας, γνωστή για τις ιαματικές πηγές της. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Αϊδίνι (το) {Αϊδινίου} ιστορική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας· οι αρχαίες Γράλλεις.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Aydin (< επιθ. aydin «φωτεινός, καθαρός»). Η πόλη βρίσκεται στη θέση των αρχ. Τράλλεων, οι οποίες κυριεύθηκαν από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1280 και ονομάστηκαν Güzel Hisar «Ωραιόκαστρο». Η σημερινή ονομασία ανάγεται στο 1310, οπότε η πόλη έγινε έδρα τού εμίρη Aydin-oglu Mehmet].

αΐδιος, -ος, -ον (λόγ.) αιώνιος, παντοτινός, αθάνατος, ακατάλυτος: **-** μνήμη || η ~ δύναμη *τού Θεού*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αίδιος* < *αεί* «πάντοτε» (< *αί(ε)ί)* + επίθημα *-διος,* πβ. κ. *αϊφνί-διος*].

αιδοιτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού αιδοίου.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vaginite].

αιδοίο (το) ΑΝΑΤ. **1.** το σύνολο των εξωτερικών γεννητικών οργάνων τής γυναίκας, κυρ. το εφηβαίο, τα μεγάλα χείλη, τα μικρά χείλη και η κλειτορίδα **2**. γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) μουνί **3.** (σπάν.) ***αιδοία*** (τα) τα γεννητικά όργανα (τού άνδρα ή τής γυναίκας). — αιδοιικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *αΐδοΐος* «σεβαστός» < **αΐδόο-ιος* < *αιδώς, αίδοῦς (*< *αίδέσ-ος). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αιδοιοκολπιτιδα (η) [χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. ταυτόχρονη φλεγμονή των έξω γεννητικών οργάνων (αιδοίου) και τού κόλπου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, κυρ. λόγω κακής υγιεινής ή δυσανεξίας σε διάφορα αντισυλληπτικά μέσα. Επίσης (λόγ.) αιδοιοκολπίτις {αιδοιοκολπίτιδος}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vulvovaginitis].

αιδοιολειξία κ. αιδοιολειχια (η) {αιδοιλειξιών} σεξουαλική τεχνική για την πρόκληση γενετήσιας διέγερσης μέσω τής χρησιμοποίησης των χειλιών και τής γλώσσας σε επαφή με το αιδοίο. — αιδοιολείκτης (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < μτγν. *αΐδοιολείκτης* < αρχ. *αίδοΐον* + -λείκτης < *λείχω* «γλείφω»].

αιδοιοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ιατρική εξέταση τού αιδοίου. Επίσης αιδοιοσκοπία.

αιδώς (η) {αιδ-ούς, -ώ | χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) το συναίσθημα και η στάση τού ανθρώπου που χαρακτηρίζεται από συστολή, αυτοέλεγχο και σεβασμό στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα και στους άλλους, με τη συναίσθηση ότι ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις του μπορεί να τον εκθέσουν κοινωνικά **2**. συναίσθημα ντροπής, φιλοτιμίας ή φόβου (σεβασμός): *εξέλιπε πλέον* η ~ από την *πολιτική ζωή τής χώρας·* ΦΡ. (α) ***αιδώς Αργείοι!*** (αΐδώς *'Αργείοι,* Ομήρ. ίλ. Ε 787, ο 502) ντροπή σας, Αργείοι! (ως ηθική επίπληξη προς οποιουσδήποτε): *απευθυνόμενος στον πολιτικό κόσμο τής χώρας για τη στάση τους στα εθνικά θέματα, ο αρθρογράφος τελείωνε το άρθρο του με τη φράση «~»* (β) ***χωρίς αιδώ*** χωρίς ντροπή: *εξεστόμισε ~ απαράδεκτες ύβρεις* εναντίον *μου* **3.** ΝΟΜ. ***δημόσια αιδώς*** οι αντιλήψεις τού κοινού σχετικά με τις γενετήσιες εκδηλώσεις, **με** το τι θεωρείται ηθικό και ευπρεπές σε σχέση με το γενετήσιο ένστικτο και τις λειτουργίες του: *προστατεύω | προκαλώ τη δημόσια αιδώ || νόμοι περί δημοσίας αιδούς* (βλ. *προσβολή τής δημοσίας αιδούς,* λ. *δημόσιος).* ΣΧΟΛΙΟ λ. ντροπή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αΐδ-ομαι,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *aizd- < *ais- «σέβομαι, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. ϊαξ «προσεύχομαι», γοτθ. aistan «κατέχομαι από δέος». Η λ. στην Αρχ. δηλώνει τον σεβασμό προς τους θεούς ή άλλους εξέχοντες, η δε σημ. «αισχύνομαι» οφείλεται στον φόβο τού ατόμου μήπως παρεκκλίνει και δείξει έλλειψη αΐδοΰς].

αιδώς Αργείοι - χωρίς αιδώ. Το «αΐδώς, Αργεϊοι» προήλθε από την ομώνυμη επιτιμητική φράση που απευθύνει η Ήρα (Ομήρ. *Ίλ.* Ε 787) και άλλοτε ο Αίας *(Ίλ.* ο 502) στους *Αργείους,* δηλ. στους Έλληνες, όπως ονομάζονται στην *Ιλιάδα,* σημαίνοντας «ντροπή σας Έλληνες». Όπως και άλλες ομηρικές φράσεις, επιβίωσε στην ελληνική γλώσσα με τη μορφή αποφθέγματος (πβ. κ. «αΐέν *άριστεύειν», «άχθος άρούρης», «νόστιμον ημαρ»* κ.ά.). Το χωρίς αιδώ αποτελεί αποφθεγματική φράση από τα *Τείχη* τού Κ. Καβάφη, χρησιμοποιούμενο για να χαρακτηρίσει μια πράξη που γίνεται εις βάρος κάποιου «χωρίς συναίσθηση ντροπής, άδικα και προκλητικά». Το πλήρες απόσπασμα έχει ως εξής: *«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη».*

αιέν **αριστεύ**ειν (αΐέν άριστεύειν *και ὑπείροχον εμμεναι* άλλων, Ομήρ. ίλ. Ζ 208) (αρχαιοπρ.) πάντοτε να αριστεύεις και να υπερέχεις, να διακρίνεσαι από όλους τους άλλους· απόφθεγμα (των λόγων τού Ιπολόχου στον γιο του Γλαύκο) που εκφράζει προτροπή για τη συνεχή επιδίωξη υπεροχής ως προς την ανδρεία και τη μεγαλοψυχία· χρησιμοποιείται ευρέως μαζί με άλλα σύμβολα ως έμβλημα των ενόπλων δυνάμεων, σε οργανώσεις προσκόπων, σε σχολεία κ.λπ.

αιθάλη κ. (λαϊκ.) αθάλη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) μαύρη ανθρακούχος ουσία που παράγεται κατά την καύση ξύλων, λαδιού κ.λπ., η καπνιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αΐθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω», πβ. σανσκρ. in-ddhé «φλέγεται», λατ. aed-es «τζάκι, ναός», aestus «θερμός», γαλλ. été «καλοκαίρι, περίοδος μεγάλης ζέστης» (< λατ. aestas), ισπ. estio, ιταλ. state κ.ά.Ομόρρ. αΐ^θ-ουσα, *Αίθ-ιοπία, αΐθ-ριος, αίθ-ήρ (-έρας)* κ.ά.].

αιθαλομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) επικίνδυνο για τη δημόσια υγεία αεριώδες μείγμα καυσαερίων με υδροσταγονίδια (σταγονίδια ύδατος) υπό μορφήν ομίχλης, που σχηματίζεται συνήθ. σε υγρές και αστικοβιομηχανικές περιοχές από την εκπομπή καυσαερίων και βιομηχανικών ρύπων ΣΥΝ. νέφος, καπνομίχλη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. smog < sm(oke) «καπνός» + (f)og «ομίχλη»,

κατά συμφυρμό]. αιθάνιο (το) [1887] {αιθανί-ου | -ων} ΧΗΜ. κορεσμένος υδρογονάνθρακας με δύο άτομα άνθρακα στο μόριο του· άοσμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, το οποίο χρησιμοποιείται στους ψυκτικούς θαλάμους για ψύξη.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Äthan, βλ. κ. *αιθύλιό\.* αιθανόλη (η) {αιθανολών} ΧΗΜ. άχρωμο υγρό, με χαρακτηριστική οσμή, το οποίο παρασκευάζεται με τη ζύμωση ζάχαρης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό, απολυμαντικό, τα δε ποτά που το περιέχουν προκαλούν μέθη ΣΥΝ. αιθυλική αλκοόλη, αλκοόλη, οινόπνευμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Äthanol]. **αιθέρας** (ο) **1.** ΧΗΜ. άχρωμο, εύφλεκτο, πτητικό υγρό με έντονη χαρακτηριστική οσμή και γλυκιά γεύση, χρησιμοποιούμενο ως διαλυτικό και παλαιότ. ως εισπνεόμενο αναισθητικό · **2**. (συνήθ. στον πληθ.) τα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας· ο ουρανός: τα *πολεμικά αεροσκάφη διέσχιζαν τους ~* || (μτφ.) πετώ στους ~ (είμαι πολύ χαρούμενος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. αιθήρ, *-έρος* < *αΐθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω», πβ. σανσκρ. édh-ah «καυσόξυλο», λατ. aed-es «τζάκι, ναός» κ.ά. Ομόρρ. *αΐθ-ουσα,* αίθ-άλη, *Αίθ-ιοπία, αΐθ-ριος* κ.ά. Η λ. πέρασε ως δάνειο, μέσω τού λατ. aether, και σε άλλες γλώσσες, π.χ. γαλλ. éther, αγγλ. aether, γερμ. Äther, ιταλ. etere κ.ά.]. αιθέριος, -α, -ο 1. αυτός που περιέχει, σχετίζεται ή μοιάζει με αιθέρα: *~ διάλυμα | ουσία* **2**. ***αιθέριο έλαιο*** καθένα από τα πτητικά έλαια που προέρχονται από απόσταξη αρωματικών φυτών και χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη φαρμάκων και αρωματικών ουσιών · **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανάλαφρη χάρη, λεπτότητα: *~ ύπαρξη | μορφή | ομορφιά | βαλς.* Επίσης **αιθέρινος**, -η, -ο [1886]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αίθήρ* (βλ.λ.). Η σημ. 2 οφείλεται στην επίδρ. των γαλλ. créature éthérée, sentiment étheré κ.ά.]. **αιθεροβαμων,** -ων, -ον {αιθεροβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) αυτός που κινείται, βαδίζει στους αιθέρες· (κυρ. μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, που σκέφτεται ή ενεργεί χωρίς επίγνωση τής πραγματικότητας: *έντιμος, αλλά ~·* αυτά *που υποστηρίζει δεν είναι ρεαλιστικά* ΣΥΝ. αεροβάμων, ουτοπιστής, ανεδαφικός, φαντασιοκόπος, ονειροπόλος ΑΝΤ. ρεαλιστής, πραγματιστής, προσγειωμένος. Επίσης **αιθεροβάμονας** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ΕΤΥΜ. μεσν$_γ$< αρχ. *αίθήρ, -έρος* + *-βάμων* < *βαίνω].* **αιθεροβατ**ώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αιθεροβατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) αεροβατώ (βλ.λ.). Αιθήρ (ο) {Αιθέρ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ερέβους και τής Νυκτός, αδελφός τής Ημέρας. Επίσης **Αιθέρας**.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *αιθέρας].* Αιθιοπία (η) (αμχαρ. Yatyiopya) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αντίς Αμπέμπα, επίσημη γλώσσα την Αμχαρική και νόμισμα το αιθιοπικό μπιρ· αλλιώς (παλαιότ.) *Αβησσυνία.* — **Αιθίοπας** (ο), **Αι-θιοπίνα** (η), **αιθιοπικός,** -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Αίθίοψ, -οπός* < *αΐθω* «καίω» + *οψ(γεν. *όπ-ός) «όψη», οπότε η αρχική σημ. τής λ. *Αίθίοψ* θα ήταν «καμένο (από τον ήλιο) πρόσωπο», όνομα που αποδόθηκε στη μαύρη φυλή και ειδικότ. στους κατοίκους τής Αφρικής που ζούσαν νοτίως τού Νείλου. Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, π.χ. αγγλ. Ethiopia, γαλλ. Ethiopie κ.ά. Βλ. κ. *Αβησσυνία].* αίθουσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ούσης | -ουσούν} **1.** δωμάτιο που προορίζεται για συγκεκριμένη λειτουργία: *~ φαγητού | χορού | τού θρόνου || σχολική ~* 2. (ειδικότ.) μεγάλος στεγασμένος χοορος δημόσιου χαρακτήρα, προοριζόμενος για συγκεντρώσεις πολλών ατόμων: η *~ διαλέξεων τού Πνευματικού Κέντρου || ~ ακροάσεων | αναμονής* (βλ.λ.) | συναυλιών | *συνεδριάσεων | δικαστηρίου* || η ~ τού *Θεάτρου Τέχνης* 3. (συνεκδ.) ο κινηματογράφος, ο χώρος μέσα στον οποίο γίνεται κινηματογραφική προβολή: *το έργο προβάλλεται σε τέσσερεις αθηναϊκές ~* 4. ΑΝΑΤ. τμήμα τού εσωτερικού αφτιού.

[ΕΤΥΜ. θηλ. τής αρχ. μτχ. *αΐθων*< *αΐθω* «καίω», από τη φρ. *αίθουσα στοά,* η οποία δήλωνε τον εξωτερικό χώρο τού σπιτιού, όπου άναβαν τη φωτιά. Ομόρρ. *αίθ-άλη, αΐθ-ριος, αίθ-ήρ (-έρας)* κ.ά.]. **αιθουσαίος,** -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την αίθουσα τού εσωτερικού αφτιού. αιθουσάρχης (ο/η) {αιθουσαρχών}, αιθουσάρχισσα (η) {αιθου-σαρχισσών} ιδιοκτήτης ή ενοικιαστής αίθουσας ή συγκροτήματος αιθουσών, που χρησιμοποιούνται για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή διασκέδαση: *οι ~ των νυχτερινών κέντρων διαμαρτύρονται για τις νέες διατάξεις || ~ θεάτρου | κινηματογράφου.* [ΕΤΥΜ. < *αίθουσα* + *-άρχης* < *άρχω,* πβ. κ. *ομαδ-άρχης, ταγματ-άρχης, θιασ-άρχης* κ.ά.]. **αιθουσολόγιο** (το) {αιθουσολογί-ου | -ων} πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι αίθουσες κτηρίου (συνήθ. σχολείου) και το ωρολόγιο πρόγραμμα των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται σε αυτές. **αιθρία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ανέφελη και διαυγής ατμόσφαιρα, ο ξάστερος ουρανός ΣΥΝ. καλοκαιρία, ξαστεριά ΑΝΤ. κακοκαιρία, συννεφιά· ΦΡ. ***κεραυνός εν αιθρία*** βλ. λ. *κεραυνός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., συσιαστικοπ. τ. τού επιθ. αΓθριος]. **αιθριάζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] [μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (λόγ.) **1.** (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι αίθριος: ο *ουρανός αιθριάζει* ΑΝΤ. συννεφιάζω 2. (μτφ.) ησυχάζω, γαληνεύω: αιθριάζει το *πολιτικό τοπίο | το πρόσωπο | η ψυχή* (κάποιου) ΑΝΤ. συννεφιάζω, σκοτεινιάζω.

αιγο- κ. αιγό- α' συνθετικό

αιγο-θήρας (ο) αιγο-κέφαλος, -η, -ο

αιγο-κλέφτης (ο) αιγό-μαλλο (το)

αιγό-μαλλος, -η, -ο

αιγό-μορφος, -η, -ο

αιγό-πους (ο) αιγο-πρόσωπος, -η, -ο

αιγό-τριχος,-η,-ο αιγο-φάγος (ο)

αίθριο (το) {αιθρί-ου | -ων} 1. κάθε εσωτερική αυλή ή προαύλιο μεγάλου κτηρίου (ξενοδοχείου, συγκροτήματος γραφείων, εμπορικού κέντρου κ.λπ.), που έχει φυσικό εσωτερικό φωτισμό 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. εσωτερική αυλή αρχαίου σπιτιού ή άλλων κοσμικών και θρησκευτικών οικοδομημάτων, με στοά, προθάλαμο και πρόδομο: στο ~ τής *Εστίας φύλασσαν το ιερό πυρ τής Ρώμης*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αἴθριον,* ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *αίθριος*. Η λ. συνδέθηκε παρετυμολ. με το λατ. atrium «εσωτερική αυλή»].

αίθριος, -α (λογιότ. -ία), -ο (λόγ.) (για τον καιρό) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιακάδα και απουσία νεφών ΣΥΝ. καθαρός, ανέφελος ΑΝΤ. συννεφιασμένος, νεφελώδης 2. ΜΕΤΕΩΡ. αυτός κατά τον οποίο παρατηρείται ελάχιστη νέφωση, σύμφωνα με ορισμένη κλίμακα που αναφέρεται στο φάσμα ανάμεσα στον εντελώς ανέφελο ουρανό και τον εντελώς νεφοσκεπή: σύμφωνα με την *Ε.Μ.Υ., αύριο ο καιρός θα είναι ~ σε όλη τη χώρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αίθω «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω». Ομόρρ. αἴθ-άλη, αίθ-ήρ *(-έρας), αἴθ-ουσα* κ.ά. ο συνδυασμός των λ. στη φρ. αίθριος *αίθήρ* προσέδωσε στη λ. *αίθριος* τη σημ. «λαμπρός, φωτεινός» και συνεπώς «ανέφελος, ξάστερος»].

αιθυλένιο (το) [1884] {αιθυλενίου} ΧΗΜ. άχρωμο, εύφλεκτο αέριο, με χαρακτηριστική γλυκιά γεύση και οσμή· έχει ιδιότητες αναισθητικού και χρησιμοποιείται για την τεχνητή ωρίμαση των φρούτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethylene].

αιθυλικός, -ή, -ό [1876] αυτός που περιέχει τη ρίζα αιθύλιο ή σχετίζεται με αυτή· ΦΡ. ***αιθυλική αλκοόλη*** το οινόπνευμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylique (βλ. λ. αιθύλιο)].

αιθύλιο (το) [1842] {αιθυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που προκύπτει από το αιθάνιο μετά την αφαίρεση ενός ατόμου υδρογόνου. — αιθυλιούχος, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < *αιθ(έρας)* + ύλ(η) + *-ιο,* κατά συμφυρμό, < γαλλ. éthyle].

αιθυλισμός (ο) η εξάρτηση από την αιθυλική αλκοόλη ΣΥΝ. αλκοολισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylisme (βλ. λ. *αιθύλιο)]*.

-αίικα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό τοπωνυμίων: *Νικολαίικα.*

-αίικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνολο των ατόμων που φέρουν το ίδιο επώνυμο και αποτελούν μία οικογένεια: το *Κολοκοτρωναίικο, το Μποτσαραίικο* || *μαζεύτηκε όλο το Παπαδοπουλαίικο στη γιορτή.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τού ουδ. *-ικο* στο επίθημα -αίοι (αρχ.) οικογ. ονομάτων (λ.χ. *Μποτσαρ-αίοι > Μποτσαρ-αίικο, Καρακιτσ-αίοι > Καρακιτσ-αίικο)]*.

Αικατερίνη (η) 1. αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμονίδων 4. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Κατερίνα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Αικατερίνη,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *Εκατερίνη < κύρ. όν. *Ἑκατερός* + -ίνη < αρχ. *ἑκάτερος* «καθένας από τους δύο». Η πρώιμη παρετυμολογική συνδ. με το ελλην. *καθαρός* έδωσε τα ξεν. Katharine, Katherine > Catharine, Catherine].

αί-κιού (το) (αγγλ. I.Q.) {άκλ.} ελλην. δείκτης ευφυίας μέτρο επιπέδου ευφυΐας, το οποίο καθορίζεται από ένα ειδικό τεστ με μέσο όρο αποτελέσματος το 100.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Intelligence Quotient «δείκτης ευφυΐας»].

αϊ-λάινερ (το) {άκλ.} λεπτό πινελάκι με το οποίο σχηματίζει κανείς έγχρωμο περίγραμμα στα μάτια. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. eye-liner].

αιλουροειδής, -ής, -ές [1831] {αιλουροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει ή έχει τα χαρακτηριστικά τού αίλουρου (δηλ. ευκινησία, ταχύτητα και ελαστικότητα): με ~ *κινήσεις ο κλέφτης διέφυγε πηδώντας από μπαλκόνι σε μπαλκόνι* 2. ΖΩΟΛ. ***αιλουροειδή*** (τα) σαρκοφάγα θηλαστικά με ευέλικτο σώμα και δυνατά νύχια, π.χ. το λιοντάρι, η τίγρη, ο πάνθηρας, ο ιαγουάρος, η αγριόγατα, ο γατόπαρδος (τσιτάχ). Επίσης αιλουρίδες (οι) [μτγν.} (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. felidae < λατ. feles, -is «αίλουρος»].

αίλουρος (ο) {αίλουρων} η γάτα· (συνήθ. μτφ. για πρόσ. πολύ ευκίνητο και ευέλικτο): *τινάχτηκε σαν ~* || *ελίσσεται | σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αίέλουρος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αίολος* (< **αϊελος)* «γρήγορος, ευκίνητος» + *ουρά,* οπότε η λ. θα δήλωνε ζώο «που κουνάει γρήγορα την ουρά»].

αίμα (το) {αίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) το κόκκινο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί μέσω τής καρδιάς, των αρτηριών και των φλεβών τού ανθρώπου και των άλλων σπονδυλωτών ζώων, επιτελώντας πλήθος βασικών λειτουργιών (ρύθμιση τής θερμοκρασίας τού σώματος, αναστολή τής αναπτύξεως μικροοργανισμών που εισβάλλουν στο σώμα κ.ά.)· μέσω τού αίματος γίνεται η οξυγόνωση τού εγκεφάλου, καθώς και η μεταφορά απαραίτητων για τον οργανισμό ουσιών (β) τύπος | *ομάδα* αίματος καθεμιά από τις διάφορες κατηγορίες στις οποίες υποδιαιρείται το ανθρώπινο αίμα, με κριτήριο την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένων αντιγόνων στα ερυθρά αιμοσφαίρια (ομάδες Α, **Β**, Α**Β** και θ) (γ) εξέταση | ***ανάλυση αίματος*** η εξέταση δείγματος αίματος για την εξακρίβωση τής ποιότητας, τής αναλογίας των διαφόρων κυτταρικών στοιχείων, τής ομάδας του, τής ποσότητας διαφόρων χημικών ουσιών σε αυτό, πιθανής μολυσματικής ασθένειας ή άλλου παθολογικού ή κληρονομικού παράγοντα (δ) ***πίεση αίματος*** η δύναμη που προέρχεται από τη λειτουργία τής αντλίας τής καρδιάς και ασκείται από το αίμα στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων, ειδικότ. των αρτηριών, κατά τη διάρκεια των διαφορετικών φάσεων συσπάσεως τής καρδιάς (ε) ***πήξη τού αίματος*** ο μηχανισμός τού οργανισμού που σταματά την αιμορραγία αυξάνοντας την πυκνότητα τού αίματος (στ) λή**ψη *αίματος*** η διαδικασία λήψεως φλεβικού αίματος, συνήθ. με σύριγγα ή τρύπημα τού δακτύλου (ζ) ***μετάγγιση αίματος*** η απευθείας μεταβίβαση αίματος σε άτομο που το έχει ανάγκη για την αποκατάσταση τού όγκου τού αίματος ύστερα από αιμορραγία, εγκαύματα ή κάκωση, για τη μεταφορά οξυγόνου σε περίπτωση αναιμίας και για καταπολέμηση τής καταπληξίας (σοκ) (η) ***αλλαγή αίματος*** η αφαίρεση τού συνόλου τού μεγαλύτερου μέρους τού αίματος ασθενούς και η ταυτόχρονη μετάγγιση νέου αίματος (βλ. κ. λ. *αφαιμαξομετάγγιση)* (θ) ***φιάλη αίματος*** ποσότητα αίματος που περιέχεται σε φιάλη χρησιμοποιούμενη για την αποθήκευση ή συλλογή αποθεμάτων αίματος (ι) ***τράπεζα αίματος*** (ι) κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και διανομή αίματος ή πλάσματος τού αίματος σε κάθε νοσοκομείο (ii) η συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και μετάγγιση αίματος μέσω ειδικών προγραμμάτων εγγραφής μελών σε συνεταιρισμό τραπεζών αίματος (ια) ***ντόπινγκ αίματος*** η διαδικασία κατά την οποία μεταγγίζονται σε αθλητή | αθλήτρια ερυθρά αιμοσφαίρια που είχαν αφαιρεθεί από τον ίδιο παλαιότερα και είχαν συντηρηθεί, ώστε να αυξηθεί η ικανότητα οξυγόνωσης τού μυϊκού ιστού κατά τον αγώνα (ιβ) ***σκοτωμένο | μαύρο αίμα*** μελάνιασμα που προκαλείται εξαιτίας τής συσσώρευσης αίματος κάτω από συγκεκριμένο σημείο τού δέρματος ύστερα από χτύπημα ΣΥΝ. εκχύμωση (ιγ) ***ακάθαρτο αίμα*** το φλεβικό αίμα ή το αίμα από αφαίμαξη ασθενούς, το οποίο περιέχει ουσίες που αποβάλλει ο οργανισμός (ιδ) πλέω | ***κολυμπώ | πνίγομαι*** στο *αίμα* (i) βρίσκομαι μέσα σε μεγάλη ποσότητα αίματος ή αιμορραγώ υπερβολικά: *το θέαμα ήταν αποτρόπαιο' το πτώμα κολυμπούσε στο ~* (ii) ενέχομαι σε φόνους (ιε) ***βγάζει | τρέχει αίμα*** για πληγή που αιμορραγεί (ιστ) χάνω *αίμα* αιμορραγώ (ιζ) (για γυναίκα κατά την εμμηνόρροια) **εχω *αίμα*** έχω απώλεια αίματος: *έχει πολύ* - στην *περίοδο* (ιη) (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** προκαλώ έντονο θυμό, οργή ή αγανάκτηση: ήταν *ένας εριστικός υπάλληλος, που μου ανέβασε το ~ στο κεφάλι* (ιθ) ***μου ανεβαίνει* το *αίμα στο κεφάλι*** αισθάνομαι έντονο θυμό, οργή: όπως τον *άκουγα, ένιωθα να ~* (κ) ***όρκος αίματος*** όρκος που σφραγίζεται με την έκχυση αίματος (κα) **κόβ**ω ***το αίμα (σε κάποιον)*** (εκφραστ.) προκαλώ αναπάντεχα ξαφνικό τρόμο σε κάποιον: *ήρθε από πίσω μου μες στο σκοτάδι και μου 'κόψε το αίμα* (κβ) ***πάγωσε το αίμα μου (στις φλέβες μου)*** φοβήθηκα πάρα πολύ, συνήθ. από κάτι που συνέβη ξαφνικά, αναπάντεχα: *μόλις τον είδε μπροστά της στο σκοτάδι, πάγωσε το αίμα της* (κγ) ΕΚΚΛΗΣ. ***αίμα τού Χριστού | Κυρίου*** *ο* οίνος στη Θεία Μετάληψη: κοινωνούμε το *Σώμα και το Αίμα τού Κυρίου ημών Ιησού Χριστού* **2.** (κατ' επέκτ.) παρόμοιο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί στο σώμα των ασπόνδυλων ζώων: στα *μαλάκια και σε μερικά σκουλήκια το - είναι γαλάζιο ή πράσινο* **3. *αίματα*** (τα) το αίμα (για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα αίματος): στο *σημείο τού δυστυχήματος υπήρχαν παντού αίματα* || τα *ρούχα τού πολεμιστή ήταν γεμάτα αίμα*- ΦΡ. **με *παίρνουν τα αίματα*** αρχίζω να αιμορραγώ: χτύπησε στη μύτη *και τον πήραν τα αίματα* **4.** (το αίμα) ως φορέας τής ζωτικής δύναμης, τής ίδιας τής ζωής· ΦΡ. (α) **δεν έχω *αίμα μέσα | πάνω μου, δεν κυλάει αίμα μέσα μου | στις φλέβες μου*** (i) στερούμαι ζωντάνιας και ενεργητικότητας: *κάθεται ξέπνοος και αποκαμωμένος, λες και δεν κυλάει αίμα στις φλέβες του* (ii) επιδεικνύω υπερβολική ψυχραιμία και απάθεια, είμαι εξαιρετικά συγκρατημένος ή ψυχρός: *αυτοί οι άνθρωποι φαίνονται ανέκφραστοι και απαθείς, σαν να μην κυλάει αίμα μέσα τους* (iii) είμαι ωχρός, χλομός ή άχρωμος στο παρουσιαστικό: είναι *ξανθός και κάτασπρος, λες και δεν έχει αίμα μέσα του* (β) ***βράζει το αίμα (μου)*** είμαι όλο ζωή, ενεργητικότητα, δύναμη και ευεξία: *νέο παιδί, ~ του* (γ) (κάτι) ***είναι | το έχω στο αίμα μου*** για ιδιότητα, συνήθεια ή τάση (κάποιου), που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο τής προσωπικότητας και τού χαρακτήρα του: τη *μουσική την έχει στο αίμα της* (δ) **ανά*βουν* *τα αίματα*** αυξάνεται η ένταση, η οξύτητα, δημιουργείται έκρυθμη, εκρηκτική κατάσταση: *κουβέντα στην κουβέντα, άναψαν τα αίματα και δεν άργησαν να έρθουν στα χέρια* (ε) **βά**ζω ***(κάποιον) | μπαίνω στα αίματα*** παρακινώ (κάποιον) | παρασύρομαι να αναμιχθώ σε (κάποιο) εγχείρημα: με *έβαλαν/μπήκα στα αίματα να κατέβω υποψήφιος στις εκλογές τού συλλόγου* (στ) πίνω | ***ρουφώ το αίμα*** εκμεταλλεύομαι χωρίς οίκτο, απομυζώ: οι *τοκογλύφοι πίνουν το αίμα των φτωχών* ΣΥΝ. (μτφ.) στείβω (ζ) (συνεκδ.) **νέο *αίμα*** (i) νέο πρόσωπο, καινούργιος άνθρωπος, πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που θεωρείται φορέας ανανεωτικής, αναζωογονητικής πνοής και δύναμης: η *εταιρεία χρειάζεται ~ με κατάρτιση, ζωντάνια και ικανότητες* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των νέων ανθρώπων ως συγκεκριμένη ομάδα που λειτουργεί εντός ευρύτερου συνόλου· η νέα γενιά 5. (συνεκδ.) θυσία ή προσφορά ζωής, συνήθ. για υψηλό ιδεώδες ή σκοπό: *για την κατάκτηση τής ελευθερίας χρειάστηκε πολύ ~ αγνών πατριωτών* ΦΡ. (α) **δίνω | *χύνω το αίμα μου (για κάποιον | κάτι)*** θυσιάζομαι: θα *έδινε και την τελευταία ρανίδα τού αίματος του για την Ελλάδα* (β) ***φτύνω αίμα*** (για κάτι) (i) (κυριολ.) κάνω αιμόπτυση (ii) (συνήθ. μτφ.) μοχθώ, ταλαιπωρούμαι, τραβώ τα πάνδεινα: *έφτυσε αίμα, για ν' αγοράσει αυτό το σπίτι* || φτύνει *αίμα κάθε μέρα στο εργοστάσιο* (γ) **με** αίμα (i) με σκληρή και επίμοχθη προσπάθεια, με ταλαιπωρία και βάσανα: *ανέθρεψε και σπούδασε τα παιδιά της* - (ii) με φόνο: ξεπλένω ~ την *προσβολή* (εκδικούμαι) || λερώνω τα *χέρια μου* ~ (σκοτώνω) 6. ο φόνος (κυρ. αυτός που γίνεται για λόγους εκδικήσεως ή που χαρακτηρίζεται από μεγάλη βιαιότητα)· ΦΡ. (α) **κύκλ*ος* τού** αίματος σειρά διαδοχικών φόνων με κοινή αιτία, αφορμή ή σχέση αιτίου-αποτελέσματος: η αστυνομία υποστηρίζει ότι *ο - θα* κλείσει με τη σύλληψη *τού **δράστη*** (β) ***παίρνω το αίμα μου πίσω*** εκδικούμαι, λαμβάνω ικανοποίηση

(γ) *πνίγω στο αίμα* καταστέλλω βιαίως, προκαλώ σφαγή: *τα τανκς έπνιξαν την εξέγερση στο αίμα* (δ) *φωνάζει | βοά το αίμα τού σκοτωμένου* (Π.Δ. *Γένεσις* 4, 10: φωνή *αίματος τού αδελφού σου βοά προς με,* λόγια τού Θεού προς τον Κάιν μετά τη δολοφονία τού Άβελ) για προηγούμενο φόνο ή άδικο χαμό αγαπημένου ή συγγενικού προσώπου, που δημιουργεί την υποχρέωση τής εκδίκησης του (ε) Λερώνω *τα χέρια μου με αίμα* (i) διαπράττω φόνο (ii) προσφέρω υποστήριξη, κάλυψη ή τα μέσα για την τέλεση εγκλημάτων: *οι έμποροι τού λευκού θανάτου δεν διστάζουν να λερώσουν τα χέρια τους με το αίμα αθώων* (στ) *κυλιέμαι | είμαι βουτηγμένος στο αίμα* είμαι αναμεμειγμένος σε φόνους, κυρ. κατ' εξακολούθηση (ζ) (ειρων.-εκφραστ.) *σιγά τα αίματα!* (περιφρονητικά) για να υποτιμηθεί η σημασία, η σοβαρότητα ή η κρισιμότητα καταστάσεως ή συμβάντος ή και η γενναιότητα κάποιου: *-Είπε πως θα κάνει φασαρία, αν μας δει στα μέρη του.* —! (η) *αγρός αίματος* βλ. λ. *αγρός* · 7. (+ κτητ. αντων.) οτιδήποτε αξιολογεί κάποιος ως εξαιρετικά πολύτιμο, ως ζωτικής σημασίας γι' αυτόν: αυτό το *μαγαζί είναι το - του, η ζωή του η ίδια* 8. η καταγωγή, η συγγένεια· ΦΡ. (α) *γαλάζιο αίμα* αριστοκρατική, βασιλική γενιά, καταγωγή (β) (παροιμ.) *το αίμα νερό δεν γίνεται* οι συγγενείς αλληλοϋποστηρίζονται, δεν ξεχνούν τους συγγενικούς τους δεσμούς: *αδέλφια είναι· όσο κι αν τσακωθούν, θα τα ξαναβρούν πά-λί' ~!* (γ) *(συγγένεια)* εξ *αίματος* (συγγένεια) που προκύπτει από κοινή καταγωγή, κατ' αντιδιαστολή προς την εξ αγχιστείας συγγένεια (βλ. λ. *αγχιστεία): το κώλυμα τής ~ συγγένειας απαγορεύει τον γάμο μεταξύ τους* (δ) *δεσμός αίματος* (i) δεσμός συγγενείας που προκύπτει από κοινή καταγωγή (ii) εξαιρετικά στενός δεσμός ανθρώπων, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση φιλικών ή εχθρικών συναισθημάτων: *έχουν έναν ακατάλυτο ~ από τη μέρα που του έσωσε τη ζωή στον πόλεμο* (iii) δεσμός (συνήθ. δύο ανδρών) που προκύπτει από την τέλεση συγκεκριμένης τελετουργικής πράξης, όπως η επιφανειακή ανάμειξη τού αίματος με ελαφρά τομή τού δέρματος και επαφή κυρ. των καρπών στο σημείο τής τομής (βλ. κ. λ. *αδελφοποιτός)* 9. (συνεκδ.) ο συγγενής: είναι *δυνατόν να μη βοηθήσω τον ανεψιό μου, το ~ μου;* 10. (περιληπτ.) το σύνολο ιδιοτήτων, ικανοτήτων που κατά σύμβαση αποδίδονται σε ένα έθνος, φυλή κ.λπ., με την ιδέα ότι εκφράζουν την ψυχοσύνθεση του και τον τρόπο συμπεριφοράς του: *χορεύει με πολύ πάθος- πώς φαίνεται το σπανιόλικο ~!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίμα,* αβεβ. ετύμου. Είναι αμφίβολη η σύνδεση τής λ. με αρχ. γερμ. seim «στραγγισμένο μέλι» ή με σανσκρ. iç- «ποτό» ή ακόμη με το ρ. *ἵημι* «βάλλω, ρίχνω», οπότε η αρχική σημ. θα δήλωνε το «χτύπημα από βέλος» και το αποτέλεσμα του. Η λ. ως α' συνθετικό απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. haemodynamic, haematoscope, γαλλ. hématologie, hémolyse, γερμ. Hämophilie, Hämatokrit κ.ά. Πολλοί ιατρικοί όροι και φράσεις αποτελούν μεταφραστικά δάνεια, λ.χ. *μετάγγιση αίματος* (< αγγλ. blood transfusion), *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *πίεση αίματος* (αγγλ. blood pressure) κ.ά. Ακόμη, ξένη είναι η προέλευση αρκετών φράσεων, όπου το αίμα χρησιμοποιείται μεταφορικώς: λ.χ. *(μου) ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι* (< γαλλ. avoir le sang qui monte à la tête), δεν έχω *αίμα στις φλέβες μου* (< γαλλ. je n'ai pas du sang dans les veines), *λερώνω τα χέρια μου με αίμα* (< αγγλ. stain my hands with blood), έχω *(κάτι) στο αίμα μου* (< γαλλ. j'ai ça dans le sang), *δεσμοί αίματος* (< γαλλ. liens de sang), *γαλάζιο αίμα* (< γαλλ. sang bleu) κ.ά.].

αίμα: αιματο-, αιμο-, -αιμία. Η ζωτική σημασία τής λ. αίμα γέννησε ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων λέξεων, με ιδιαίτερη έκταση, όπως ήταν επόμενο, στον χώρο τής επιστημονικής και δη και τής ιατρικής ορολογίας (ξένης και ελληνικής). Ως ά συνθετικό η λέξη εμφανίζεται με δύο μορφές: αιματο- *(αιματοκρίτης)* και αιμο- *(αιμοβόρος).* Από αυτές η κανονική μορφή και αυτή που απαντά συχνότερα είναι το *αιματο- (αιματοχυσία, αιματέμεση, αιματοκύλισμα, αιματολογία, αιματοσκόπηση* κ.τ.ό.), το οποίο είναι και ο αναμενόμενος τ., αφού τα παράγωγα και τα σύνθετα σχηματίζονται από το θέμα τής λ., που βγαίνει από τη γενική (πβ. θέμα *[θέματος], θεματικός, θεματολογία - σώμα [σώματος], σωματικός, σωματοφύλακας - πνεύμα [πνεύματος], πνευματικός, πνευματοκτό-νος* κ.τ.ό.). Ωστόσο, είτε για μετρικούς λόγους στην Αρχαία Ελληνική (για να αποφευχθούν οι αλλεπάλληλες βραχείες συλλαβές) είτε από μια τάση να σχηματιστούν σύνθετα | παράγωγα από το θέμα τής ονομαστικής, που ήταν και το βραχύτερο, πράγμα που διευκόλυνε -προκειμένου για επιστημονικούς όρους- τη δημιουργία πιο εύχρηστων λέξεων, είτε και από άγνοια των μηχανισμών παραγωγής/σύνθεσης, εφόσον πρόκειται για όρους που πλάσσονταν από ξένους, σχηματίστηκαν και σύνθετα | παράγωγα με ά συνθετικό το *αιμο- (αιμοσταγής, αιμοδιψής, αιμορραγία, αιμοδότης, αιμόπτυση, αιμολήπτης, αιμοφόρος* κ.τ.ό.)· πβ. κ. *χρωμοσώματα* (αντί *χρωματοσώματα), σπερμολογία* (αντί *σπερματολογία), δερμικός* (παρά το *δερματικός), χρωμικός, πολυχρωμικός, διχρωμικός* (παρά το *χρωματικός)* κ.ά. Τέλος, δοθέντος ότι η λ. *αίμα* δασυνόταν (πβ. αγγλ. haem(at)-, γαλλ. hém(at)o-, γερμ. Häm(at)o- κ.λπ.), ως λεξικό επίθημα *-αιμία* πρέπει να δασύνει το ληκτικό σύμφωνο *-π, -τ* ή -κ κάθε ά συνθετικού σε -φ, -ο ή *-χ ἄζωτο* - αζωθαιμία. *γλυκός - γλυκαιμία* (όχι *γλυκαιμία,* το οποίο οφείλεται στο ξένο glycaemia!), *λευκός* - λευχαιμία (όχι *λευκαιμία* από το ξένο leukaemia!).

αιμαγγείωμα (το) {αιμαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος, που προέρχεται από τους ιστούς των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ. αγγείωμα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemangioma].

αιμασιά (η) **1.** περίφραξη ανοικοδόμητου χώρου, αποτελούμενη κυρίως από λίθους χωρίς συγκολλητικό αρμό και ασβέστη ΣΥΝ. ξερολιθιά **2.** (γενικότ.) οποιαδήποτε μορφή περίφραξης χώρου, χτιστή ή φυσικά διαμορφωμένη, λ.χ. από θάμνους ή κλαδιά ΣΥΝ. τοίχος, φράχτης, τείχισμα, περίβολος, μάντρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίμασιά,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *saip-mo- «φράχτης, ξύλινο χώρισμα», < λατ. saep-es «φράχτης». Ομόρρ. αρχ. *αιπ-μός > αίμός «δρυμός»].

αιμάσσω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** αιμορραγώ: το *τραύμα* | η *πληγή αιμάσσεν* κυρ. η μτχ. *αιμάσσων, -ούσα, -ον* {αιμάσσ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (α) αυτός που παρουσιάζει αιμορραγία: *αιμάσσουσα πληγή* (β) (μτφ.) αυτός που εξασθενεί επικίνδυνα, που χάνει συνεχώς δυνάμεις: η *αιμάσσουσα οικονομία τής χώρας θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο με τη μείωση των εξαγωγών* || ο ~ *ελληνισμός τής Κωνσταντινούπολης* 2. (μτφ.) αισθάνομαι μεγάλη λύπη: *αιμάσσει η καρδιά | η ψυχή μου.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *αίμάσσω* < **αίμάτ-jω* < *αϊμα].*

αιματάλευρο (το) [1890] {αιματαλεύρων} κτηνοτροφή που παράγεται από το αίμα ζώων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Blutmehl].

αιματέμεση (η) [1816] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος από το στόμα με τη μορφή εμετού, η οποία κατά κανόνα αποτελεί εκδήλωση αιμορραγίας, συνήθ. στο ανώτερο τμήμα τού πεπτικού συστήματος. Επίσης αιματεμεσία κ. αιματέμετος (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématemèse].

αιματηρός, -ή, -ό **1**. αυτός που περιέχει αίμα **ή** είναι γεμάτος αίμα: ~ *φλέγμα* 2. αυτός που βγάζει ή χάνει αίμα: ~ *πληγή | τραύμα* 3. αυτός κατά τον οποίο χύνεται αίμα (λόγω τραυματισμών ή θανάτων/φόνων): ~ *αυτοκινητική σύγκρουση* || ~ *επεισόδια μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών ΣΥΝ.* πολυαίματος, αιματοβαμμένος, φονικός ΑΝΤ. αναίμακτος 4. αυτός που απαιτεί μεγάλη ένταση και πολύ κόπο: με ~ οικονομίες *κατάφερα να αγοράσω τούτο το σπιτάκι* ΣΥΝ. σκληρός, εξαντλητικός. — **αιματηρώς** επίρρ. [1897].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιματηρός* < *αϊμα, -τος* + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. αίχμ-ηρός].

αιματιά (η) [μτγν.] **1**. αλλαντικό που παρασκευάζεται από το παχύ έντερο τού χοίρου με γέμιση από ρύζι, χόντρο **ή** τραχανά και διάφορα καρυκεύματα **2**. το παχύ έντερο τού χοίρου, με το οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω αλλαντικό.

αιματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το αίμα: ~ *κυκλοφορία* || ~ *οζύ.*

αιμάτινη (η) [1887] {αιμάτινων} ΙΑΤΡ. σιδηρούχος ένωση που παράγεται από την αιμοσφαιρίνη, όταν της αφαιρεθεί η σφαιρίνη συνήθ. υπό την επίδραση ενός οξέος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématine].

αιμάτινος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αποτελείται από αίμα: ~ *σταγόνα 2.* (συνεκδ.) βαθυκόκκινος, όπως το αίμα: το ~ *χρώμα τού κερασιού | τού ρουμπινιού.*

αιματίτης (λίθος) (ο) [αρχ.] {αιματιτών} ΟΡΥΚΤ. ορυκτό τού σιδήρου που αποτελεί το σημαντικότερο μετάλλευμα σιδήρου, έχει σκούρο χρώμα με μεταλλική λάμψη και, όταν σύρεται σε τραχεία λευκή επιφάνεια, αφήνει μια κόκκινη, ερυθροκάστανη γραμμή.

αιματο- κ. **αιματό-** κ. **αιματ-** | **αιμο-** κ. αιμό- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το αίμα: *αιματο-βαμμένος, αιματο-κυλισμένος, αιματο-χυσία, αιμο-πετάλια, αιμο-στατικός, αιμο-δοσία, αιμό-φυρτος, αιματ-έμεση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα.* [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *αιματο-ειδής, αιμορραγώ),* που προέρχεται από το ουσ. *αϊμα (-ατός)* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hémo-philie) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. hémo-globine «αιμοσφαιρίνη»)].

αιματοβαμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **ματοβαμμένος 1.** αυτός που έχει βαφτεί ή λερωθεί με αίμα: ~ *μαχαίρι* || ~ *χέρια* ΣΥΝ. ματωμένος· (μτφ.) 2. αυτός που σχετίζεται με αιματηρούς αγώνες και συγκρούσεις: τα ~ *τρόπαια των μαχών* || τα ~ *χώματα τής πατρίδας* ΣΥΝ. αιματόβρεχτος, ματωμένος, τιμημένος, ένδοξος 3. αυτός που έχει ευθύνη ή είναι ένοχος για φόνο, σφαγή ή αιματοχυσία: ~ *χέρια* ΣΥΝ. αιμοσταγής 4. αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα τού αίματος: ~ *χείλη* ΣΥΝ. κατακόκκινος, πορφυρός.

αιματόβρεχτος, -η, -ο [1839] αυτός που είναι γεμάτος αίματα. Επίσης αιματοβρεγμένος

αιματοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {αιματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) αιματόχρους.

αιματοκρίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκατοστιαία αναλογία τού όγκου των ερυθρών αιμοσφαιρίων στον ολικό όγκο τού αίματος· διαφέρει κατ' άτομο και περιλαμβάνεται στις εξετάσεις για τον καθορισμό θεραπευτικής αγωγής και την παρακολούθηση τής πορείας τής υγείας (κάποιου): μου *ανέβηκε | κατέβηκε ο ~* (συμβολίζεται ΗΕ). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haematocrit].

αιματοκυλίζω κ. (λαϊκ.) **ματοκυλίζω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {αιματοκύ-λισα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (τόπο ή σύνολο ανθρώπων) σε αιματοχυσία: *ο Χίτλερ αιματοκύλισε την ανθρωπότητα || ομάδα τρομοκρατών αιματοκύλισε το κέντρο τής πόλης.* — αιματοκύλισμα κ. (λαϊκ.) ματοκύλισμα (το). **αιματολογία** (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής φύσεως, τής λειτουργίας και των νοσημάτων τού αίματος και των αιμοποιητικών οργάνων τού σώματος. — **αιματολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématologie]. **αιματολογικός**, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με την αιματολογία: κάνω | *υποβάλλομαι σε ~ εξέταση 2. αιματολογικά* (τα) το αποτέλεσμα τής αιματολογικής εξέτασης: τα ~ *του δεν είναι καλά.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématologique].

αιματόμετρο (το) [1861] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} συσκευή για τον καθορισμό τής τιμής τού αιματοκρίτη, η οποία μπορεί να περιστρέφεται **με** μεγάλη ταχύτητα, ώστε τα διαφορετικής πυκνότητας κύτταρα αίματος να φυγοκεντρίζονται και να διαχωρίζονται από το πλάσμα (βλ. λ. *αιματοκρίτης,* σημ. 2). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématomètre].

αιματοποσία (η) → αιμοποσία

αιματοπότης (ο) → αιμοποσία

αιματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ρύση αίματος από το ανθρώπινο σώμα λόγω παθολογικών αιτίων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αίματόρροος (-ους)* < αρχ. *αίμα, -τος* + *-ροος* < *ρέω].*

αιματουρία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία αίματος ή αυξημένου αριθμού ερυθρών αιμοσφαιρίων στα ούρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématurie].

αιματόχρους, -ους, -ουν [1823] {αιματόχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος, ο κόκκινος. [ΕΤΥΜ. < *αίμα, -τος* + *-χρους* < *χροιά].*

αιματοχυσία (η) [μτγν.] {αιματοχυσιών} απώλεια ανθρώπινων ζωών κατά τη διάρκεια βίαιης σύγκρουσης **ή** ένοπλης αναμέτρησης: *ο Ο.Η.Ε. παρενέβη για να τερματιστεί* η ~ στη Μ. *Ανατολή* || *άσκοπη* | *αναπόφευκτη* ~ ΣΥΝ. αιματοκύλισμα, εκατόμβη.

αιματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε αίμα: ~ ιστός | *αγγείο* 2. αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ. αιμάτινος, κόκκινος, πορφυρός.

αιματώμα (το) {αιματώμ-ατος | -ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση ποσότητας αίματος σε σημείο τού σώματος (κυρ. υποδορίως), η οποία προκαλείται από ρήξη ή διάβρωση αγγείων και εμφανίζεται συνήθ. με τη μορφή επώδυνης διόγκωσης, χρώματος μπλε αρχικά, ακολούθως πρασινωπού και τελικά κιτρινωπού: *ενδοεγκεφαλικό* | *εξωσκληρίδιο* | *υποδόριο* | *υποσκληρίδιο* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématome].

αιματώνεται, αιματώνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. {αιματώθηκε, -μένος} (τριτοπρόσ.) ΦΥΣΙΟΛ. τροφοδοτούμαι **με** αίμα μέσω τής αγγειακής κυκλοφορίας: ο *εγκέφαλος του δεν αιματώνεται* (δεν υπάρχει | δεν γίνεται επαρκής αιμάτωση στον εγκέφαλο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ Παθ. τού αρχ. *αίματώ (-όω)* «ματώνω, προκαλώ αιμορραγία» < *αίμα].*

αιμάτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) ΙΑΤΡ. **1.** η τροφοδότηση περιοχής τού σώματος με αίμα ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάσταση τού οργανισμού: η *καή ~ των άκρων προκαλεί γάγγραινα'* (σπάν.) 2. η ρύση αίματος από τα αγγεία τού σώματος 3. η παραγωγή αίματος ή ο τεχνητός πολλαπλασιασμός των ερυθρών αιμοσφαιρίων **4.** η πρόκληση αιμορραγίας μέσω τραυματισμού.

-α | μ ία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παθήσεις τού αίματος: *ασβεστι-αιμία, κυτταρ-αιμία, λευχ-αιμία, ουρ-αιμία, σηψ-αιμία, τοξίν-αιμία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *αίμα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. Op., λ.χ. γαλλ. glyc-émie, leuc-émie κ.ά.].

Αιμιλία (η) γυναικείο όνομα.

Αιμίλιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα Ρωμαίων ευγενών 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < λατ. Aemilius < επίθ. aemulus «εφάμιλλος - αντίπαλος». Το σύγχρονο όνομα ανάγεται στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (λ.χ. γαλλ. Emu)].

αιμο- → αιματο-

αιμοβόρος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρος 1.** (για ζώα) αυτός που τρέφεται με ωμό κρέας ή σάρκες ζώων: ο *λύκος είναι* ~ ζώο ΣΥΝ. σαρκοβόρος, σαρκοφάγος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κυριαρχείται από βίαια ένστικτα και τάσεις, που εκδηλώνει απάνθρωπη ή και εγκληματική συμπεριφορά ΣΥΝ. αιμοδιψής, κακούργος. Επίσης (λαϊκ.) **α!-**μοβόρικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρικος**. — αιμοβορία (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιμοβόρος* < *αίμα* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή»].

αιμοδιάγραμμα (το) {αιμοδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γενική εξέταση αίματος- το αποτέλεσμα τής κυτταρολογικής εξέτασης (συνήθ.) τού περιφερειακού αίματος.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémogramme, οπότε η ακριβής απόδοση θα ήταν *αιμόγραμμα].*

αιμοδιψής, -ής, -ές {αιμοδιψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διψά για αίμα, δηλ. για αιματοχυσία, ή αντλεί ικανοποίηση από την εκτέλεση ή παρακολούθηση βίαιων και αιματηρών εγκλημάτων: ~ *δολοφόνος* | *σφαγέας* | *πολεμιστής! κακούργος.* — (σπάν.) αιμοδιψία (η) [1892]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bloodthirsty].

αιμοδοσία (η) {αιμοδοσιών} η προσφορά αίματος για τις ανάγκες των νοσοκομείων (μεταγγίσεις, αιμοκαθάρσεις, τράπεζες αίματος): *εθελοντική* ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. blood donation].

αιμοδότης (ο) [μεσν.] {αιμοδοτών}, **αιμοδότρια** (η) {αιμοδοτριών} πρόσωπο που προσφέρει αίμα για τις ανάγκες των νοσοκομείων ΦΡ. (α) ***εθελοντής αιμοδότης*** αυτός που εθελοντικά δίνει συγκεκριμένη ποσότητα αίματος ανά τακτά χρονικά διαστήματα για λόγους κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόνοιας: *σύλλογοι εθελοντών αιμοδοτών* (β) ***κάρτα εθελοντή αιμοδότη*** κάρτα όπου αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας τού εθελοντή αιμοδότη, η ομάδα αίματος, ο αριθμός και ο χρόνος των αιμοδοσιών χρησιμεύει για την κατά σειρά προτεραιότητας εξυπηρέτηση του σε περίπτωση ανάγκης μεταγγίσεως για τον εαυτό του ή τους συγγενείς του. — αιμοδοτικός, -ή, -ό.

αιμοδυναμική (η) ΦΥΣΙΟΛ. η επιστημονική μελέτη τής κίνησης τού αίματος, των κανόνων που τη ρυθμίζουν και των δυνάμεων που την προκαλούν.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémodynamique].

αιμοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} ΙΑΤΡ. Ο εξωνεφρικός και ο εξωσωματικός καθαρισμός τού αίματος μέσω τεχνητού νεφρού (βλ. λ. νεφρό) (ή με άλλη μέθοδο, λ.χ. περιτοναϊκές πλύσεις) από τα άχρηστα προϊόντα τού μεταβολισμού, που φυσιολογικά απομακρύνονται με τα ούρα· χρησιμοποιείται τόσο στην οξεία όσο και στη χρονία νεφρική ανεπάρκεια: *υποβάλλομαι σε* ~ || *μηχάνημα αιμοκάθαρσης.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Blutreinigung].

αιμοκαλλιέργεια (η) {αιμοκαλλιεργειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος ανιχνεύσεως των παθογόνων μικροοργανισμών στο αίμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hémoculture (νόθο συνθ.)].

αιμοληψία (η) {αιμοληψιών} ΙΑΤΡ. η λήψη αίματος, συνήθ. από τις φλέβες τής καμπής τού αγκώνα, για διαγνωστική εξέταση δείγματος ή αιμοδοσία (βλ. κ. λήψη *αίματος,* λ. *αίμα).*

αιμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. σύνδρομο που προκαλείται από διάφορα αίτια με κοινό αποτέλεσμα τη βλάβη ή καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων, κατά την οποία η αιμοσφαιρίνη που περιέχουν ελευθερώνεται στο πλάσμα τού αίματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemolysis].

αιμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με την αιμόλυση 2. αυτός που επιφέρει, προκαλεί την αιμόλυση ή την καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων: ~ *αναιμία* | *νόσος.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémolytique].

αιμομίκτης [μεσν.] κ. **αιμομίχτης** (ο) {αιμομικτών}, αιμομίκτρια κ. **αιμομίχτρια** (η) {αιμομικτριών} πρόσωπο που συνουσιάζεται **με** στενό συγγενή εξ αίματος, ο δράστης αιμομιξίας.

αιμομιξία (η) {αιμομιξιών} η σεξουαλική σχέση μεταξύ στενών εξ αίματος συγγενών **ή** μεταξύ αμφιθαλών **ή** ετεροθαλών αδελφών. — αιμομικτικός, -ή, -ό κ. αι**μομιχτικός.**

[ΕΤΥΜ < μεσν. *αιμομιξία* < *αίμα* + μίξις < *μ(ε)ίγ-νυ-μι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

αιμοπετάλιο (το) {αιμοπεταλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μικρό, άχρωμο, χωρίς πυρήνα, στρογγυλό στοιχείο τού αίματος των θηλαστικών, σημαντικό για τον σχηματισμό θρόμβου κατά την πήξη τού αίματος.

[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. blood platelet, γαλλ. plaquette sanguine].

αιμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ. Ο σχηματισμός, η παραγωγή τού αίματος από τον μυελό των οστών, τους λεμφαδένες, τον σπλήνα κ.λπ. — **αιμοποιητικός,** -ή, -ό [1889]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemopoiesis].

αιμοποσία [μεσν.] κ. **αιματοποσία** (η) [μεσν.] {αιμοποσιών} η πόση αίματος, κυρ. στο πλαίσιο αρχαίων ή πρωτόγονων (θρησκευτικών) ή σατανιστικών τελετουργιών ή με αναφορά σε φανταστικά όντα (βαμπίρ, βρικόλακες, δράκουλα κ.ά.). — αιμοπότης [μεσν.] κ. αιματοπότης (ο) [αρχ.].

αιμόπτυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή αιματωδών πτυέλων ή καθαρού αίματος από το στόμα (συνήθ. λόγω αναπνευστικών παθήσεων). — αιμοπτυϊκός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (παλαιότ.) αιμοπτοϊκός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemoptysis].

αιμορραγία (η) {αιμορραγιών} 1.ΙΑΤΡ. ροή αίματος έξω από το σώμα *(εξωτερική)* ή στο εσωτερικό του, μέσα στους ιστούς ή στις κοιλότητες ανάμεσα στα όργανα *(εσωτερική),* λόγω ρήξεως αγγείων, η οποία οφείλεται σε τραυματισμό ή σε άλλη αιτία: *φλεβική* | *αρτηριακή* | *ακατάσχετη* ~ 2. (γενικότ.) κάθε απώλεια αίματος 3. (μτφ.) κάθε είδους απώλεια ζωτικών, σημαντικών στοιχείων: η ~ συναλλάγματος *προς ξένες χώρες.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιμορραγία* < *αιμορραγώ.* Η λ. πέρασε ως δάνειο και σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhage, γαλλ. hémorragie κ.ά. Η σημ. 3 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. l'hémorragie des capitaux | de change κ.ά.].

αιμορραγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συχνότητα αιμορραγιών, που προκαλεί αιμορραγία ή τη συνοδεύει ως σύμπτωμα, συνέπεια: ~ *πυρετός* || ~ *διάθεση* (λόγω ανωμαλίας τής πήξης τού αίματος **ή** τής κατασκευής των αιμοφόρων αγγείων).

αιμορραγώ ρ. αμετβ. {αιμορραγείς... | αιμορράγησα} **1.** πάσχω από αιμορραγία, έχω μεγάλη και ταχεία απώλεια αίματος- ΦΡ. (μτφ.) ***πληγή που αιμορραγεί*** για αγιάτρευτο ψυχικό τραύμα που δεν επουλώνεται ούτε ξεπερνιέται: ο χωρισμός τους ήταν *πάντα γι'αυτόν κρυφή* ~ **2.** (μτφ.-λογοτ.) βιώνω έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και ψυχικού πόνου: *αιμορραγεί για κάθε χωρισμό* 3. (μτφ.) χάνω ζωτικές δυνάμεις, αποδυναμώνομαι: η *εθνική οικονομία αιμορραγεί λόγω τής μεταφοράς κεφαλαίων στο εξωτερικό.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αιμορρο**ώ [αρχ.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αιμορραγώ (-έω)* < *αίμορραγής* < *αίμα* + *-ρραγής* < θ. *-ραγ-,* πβ. *ερ-ράγ-ην,* παθ. αόρ. β' τού *ρήγ-νυ-μι].*

αιμορροΐδες (οι) ΙΑΤΡ. **1**. οι κιρσοειδείς διευρύνσεις των φλεβών τού κατώτερου τμήματος τού παχέος εντέρου (απευθυσμένο) στην περιοχή γύρω από τον πρωκτό, που συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία **2**. (συνεκδ.) η πάθηση που οφείλεται στις διευρύνσεις των παραπάνω φλεβών: *παθαίνω* | *βγάζω* ~ ΣΥΝ. ζοχάδες. — **αιμ**ορρο**ϊδικός,** -ή\ -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίμορροΐς, -ΐδος* < *αιμόρροος* κ. *αίμόρρους* < *αίμα* + *ρους* < *ρέω.* Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhoid, γαλλ. hémorroïde κ.ά.].

αιμορροφιλία (η) [1854] η αιμοφιλία (βλ.λ.).

αιμορροφιλικός, -ή, -ό αιμοφιλικός (βλ.λ.).

Αίμος (ο) 1. οροσειρά τής Α. Ευρώπης στο Β. τμήμα τής Βαλκανικής

Χερσονήσου, που εκτείνεται κατά το μεγαλύτερο τμήμα της στη Βουλγαρία μέχρι τον Εύξεινο Πόντο 2. Χερσόνησος *τού Αίμου* η Βαλκανική Χερσόνησος, βλ. λ. *Βαλκάνια.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αίμος,* αγν. ετύμου].

αιμοσταγής, -ής, -ές {αιμοσταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που στάζει αίμα **2**. (μτφ.) αυτός που έχει βίαια ένστικτα, που συμπεριφέρεται απάνθρωπα **ή** εγκληματικά χωρίς ενοχές **ή** αναστολές: - *δολοφόνος* | *τύραννος* | *πολεμιστής* | *εξολοθρευτής* | *καθεστώς* ΣΥΝ. αιμοδιψής, αιμοβόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιμοσταγής* < *αίμα* + *-σταγής* < στάζω].

αιμόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) ΙΑΤΡ. η επίσχεση (διακοπή) τής αιμορραγίας είτε μέσω των αιμοστατικών μηχανισμών τού οργανισμού είτε **με** χρήση φυσικών **ή** χημικών μέσων από τον γιατρό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίμόστασις* «μέσον για την επίσχεση τής αιμορραγίας» < *αίμα* + *-στάσις* < *ϊστημι].*

αιμοστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που επιφέρει ή συμβάλλει στη διακοπή τής αιμορραγίας: ~ *φάρμακο* | *επίδεσμος.*

αιμοσφαιρίνη (η) [1876] {αιμοσφαιρινών} ΙΑΤΡ. η κόκκινη πρωτεΐνη που αποτελεί το κύριο συστατικό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, απαραίτητη για τη μεταφορά οξυγόνου από τα αναπνευστικά όργανα στους ιστούς τού σώματος. — αιμοσφαιρινικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hémoglobine (νόθο συνθ.)].

αιμοσφαίριο (το) [1849] [αιμοσφαιρί-ου | -ων) ΑΝΑΤ. (κύρ. στον πληθ.) καθένα από τα μονοκύτταρα στοιχεία τού αίματος ανθρώπων και σπονδυλωτών ζώων, που διακρίνονται σε λευκά και ερυθρά και που τυχόν μεταβολή τού φυσιολογικού αριθμού τους στο αίμα επηρεάζει ή/και αποκαλύπτει την κατάσταση τής υγείας ενός οργανισμού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cellule sanguine].

αιμοφιλία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σύνολο κληρονομικών ασθενειών τού αίματος, που προκαλούν τάση για ακατάσχετη αιμορραγία (ακόμη και από μικροτραυματισμούς), εμφανίζεται κυρίως σε άνδρ^{o}ς και προκαλείται από την εγγενή έλλειψη μιας ή περισσότερων από τις ουσίες που είναι αναγκαίες για την πήξη τού αίματος (παράγοντες πήξης) ΣΥΝ. αιμορροφιλία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilie].

αιμοφιλικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με την αιμοφιλία ΣΥΝ. αιμορροφιλικός 2. *αιμοφιλικός* (ο), αιμοφιλική (η) πρόσωπο που πάσχει από αιμοφιλία, στο οποίο έχει μεταβιβαστεί και εκδηλωθεί το στίγμα (βλ.λ.) τής αιμοφιλίας (ως εμφανής ανωμαλία και όχι ως υπολειπόμενο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilique].

αιμόφιλος (ο) [1896] {αιμοφίλ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. μικρόβιο που σχετίζεται με λοιμώξεις τού αναπνευστικού συστήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophile].

αιμοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που μεταφέρει αίμα, που εντός του κυκλοφορεί αίμα: ~ *αγγείο.*

αιμόφυρτος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος αίματα από πληγή ή πληγές που του προκάλεσαν ή προκάλεσε ο ίδιος στον εαυτό του: ο *τραυματίας μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αιμόφυρτος* < αρχ. *αίμα* + *-φυρτος* < *φύρω* «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

αιμοχάρής, -ής, -ές [μτγν.] {αιμοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαίρεται στη θέα αίματος ή αιματοχυσίας: ~ *πολεμιστές* | *τηλεοπτικό κοινό* ΣΥΝ. αιμοδιψής.

αιμοχρωστικός, -ή, -ό [1879] αυτός που δίνει στο αίμα το κόκκινο χρώμα του: ~ *ουσίες.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. haemochromatic].

αιμωδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παραισθησία που οφείλεται σε προσωρινή διακοπή τής αιματώσεως λόγω άσκησης πιέσεως, ακινησίας ή ψύχους και προκαλεί μερικό ή τοπικό μούδιασμα: ~ των *άκρων* ΣΥΝ. (καθημ.) μούδιασμα, (εκφραστ.) μυρμήγκιασμα. Επίσης αιμωδίαση [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιμωδία* «πονόδοντος» < *αίμωδώ* «μουδιάζουν τα ούλα μου» < **αιμ-ωδ-ός* < **αί-μός* «πόνος» + *οδών* «δόντι». Από το ρ. *αιμωδιώ* (άλλον τ. τού *αίμωδώ),* μεταπλ. σε *αίμωδιάζω,* προήλθε το νεότ. *μουδιάζω].*

-αινα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών από αρσενικά αντίστοιχα: *(λύκος - λύκ-αινα),* ιδίως σήμερα για θηλυκά από κύρια αρσενικά ονόματα (ανδρωνυμικά): *Γιώργος - Γιώργ-αινα* (η γυναίκα τού Γιώργου), *Μήτρος - Μήτρ-αινα* κ.τ.ό. [ΕΤΥΜ. Σχηματίστηκε κατά το πρότυπο αρχ. θηλ. ουσιαστικών που προήλθαν από τα αρσ., π.χ. *λύκος -λύκαινα, λέων - λέαινα, θεράπων - θεράπαινα* κ.ά.].

αϊνάς (ο) {αϊνάδες} (λαϊκ.) το πίσω μέρος τής πρύμνης, που βρίσκεται πάνω από την ίσαλο γραμμή και έχει κυρτό σχήμα ΣΥΝ. άβαξ, παππαδιά ΑΝΤ. στείρα, κοράκι τής πλώρης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ayna «καθρέφτης» < περσ. ayina «καθρέφτης (από γυαλισμένο ατσάλι)»].

Αινείας (ο) {-α κ. -είου} ήρωας τής Τροίας, γυιος τής Αφροδίτης και τού Αγχίση· μετά την καταστροφή τής πόλης, κατέφυγε στην Ιταλία, όπου ο ίδιος ή απόγονος του ίδρυσε τη Ρώμη. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *αινώ].*

αινέσιμος **(διατριβή)** (η) → εναίσιμος

αίνιγμα (το) {αινίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ερώτημα ή πρόβλημα (το οποίο καταλήγει στην ερώτηση «τι είναι;»), διατυπωμένο συνήθ. έμμετρα, με σκόπιμη ασάφεια, μεταφορές ή παρομοιώσεις, κατά τρόπο που να διασκεδάζει και να ασκεί τη σκέψη με την προσπάθεια να αποκρυπτογραφηθεί το κρυμμένο νόημα τής παραπλανητικής διατύπωσης (λ.χ. στο «από μάννα κόκκινη γεννιέται παιδί μαύρο» η απάντηση είναι «η φωτιά και ο καπνός»): *ο Οιδίποδας έλυσε το ~ τής Σφίγγας* **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε δεν εξηγείται ή προκαλεί απορία και μυστήριο: η *ανεξήγητη στάση τού υπουργού αποτελεί ~ και για την ίδια την κυβέρνηση* || το ~ των *πυραμίδων* ΣΥΝ. γρίφος, μυστήριο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αίνίσσομαι «μιλώ αινιγματικά» (πβ. *υπαινίσσομαι)* < *αΐνος* «λόγος». Η λ. αρχικώς θα σήμαινε «λόγια με νόημα, που όμως είναι δύσληπτα». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αινιγματικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που θυμίζει αίνιγμα, που χαρακτηρίζεται από ασάφεια, δυσκολία ερμηνείας ή μυστήριο: *οι ~ δηλώσεις τού προέδρου τής Δημοκρατίας έτυχαν ποικίλων ερμηνειών* || ~ *χαμόγελο* | *συμπεριφορά* | *άνθρωπος* | *βλέμμα* | *φράση.* Επίσης ομγματώδης, -ης, -ες [αρχ.]. — αινιγματικά επίρρ.

αινιγματικοτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (για λόγο ή συμπεριφορά) το να είναι κάτι δύσκολο να εξηγηθεί (γιατί λέγεται ή γίνεται): η ~ τής *συμπεριφοράς* | *των λόγων* | *των υπαινιγμών κάποιου.*

αίνος (ο) 1. λόγος που αποδίδει τιμή, δόξα, συνήθ. στον Θεό 2. *αίνοι* (οι) οι δοξαστικοί ψαλμοί τού Δαβίδ, συχνά με την επιγραφή *«αίνος* ωδής *τω Δαβίδ»,* οι οποίοι αρχίζουν με την προτροπή «αινείτε» (πβ. κ. λ. *αινώ)* και ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (πβ. λ. *πασαπνοάριο).*
[ΕΤΥΜ < αΡΖ· *αΐνος* «λόγος, αφήγηση» < **αϊν-ομαι* «βεβαιώνω, δέχομαι» (πβ. αρχ. *άν-αίνομαι* «αρνούμαι»). Από τη σημ. τής «αφηγήσεως» η **λ.** δήλωσε τον «επαινετικό, εξυμνητικό λόγο» εξαιτίας τού περιεχομένου των αφηγήσεων και τής φήμης που προσέδιδε στα πρόσωπα. Ομόρρ. *αίνίσσομαι* «μιλώ αινιγματικά», *αίνιγμα].*

Αϊνστάιν (ο) (μετωνυμ.) για πρόσωπο μεγάλης ευφυΐας: *έχει καταπλήξει τους πάντες με τις επιδόσεις του στο σχολείο ένας εξάχρονος* - ΣΥΝ. διάνοια, ιδιοφυΐα.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού μεγάλου Γερμανού φυσικού (εβραϊκής καταγωγής) Albert Einstein (1879-1955), ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία τής σχετικότητας και βραβεύθηκε **με** Νόμπελ].

αϊνσταΐνιο (το) {αϊνσταϊνίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Es) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. einsteinium, από το όνομα τού Α. Αϊνστάιν].

άιντε επιφών. → άντε

αινώ ρ. μετβ. {αινείς...· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) απευθύνω ύμνους, δοξολογίες: *«αινείτε τόν Κύριον εκ τών ουρανών, αινείτε αυτόν εν τοις ύψίστοις»* (Π.Δ. ¥Ολμ. 148, 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αινώ (-έω)* < *αΐνος* «λόγος». Το ρ. απαντά ως β' συνθ. και στις λ. *επ-αινώ, συν-αινώ, παρ-αινώ* κ.ά.].

-αίνω κατάληξη: *βαθ-αίνω, πληθ-αίνω, μακρ-αίνω.* [ΕΤΥΜ. Ρηματική κατάληξη (π.χ. *ζεστ-αίνω, τυχ-αίνω, χορτ-αίνω)* που σχηματίστηκε από τον αόρ. σε *-ανα* των αρχ. ρ. σε -αίνω (π.χ. *εσήμα-να - σημαίνω, ύγίανα - υγιαίνω, έμίανα - μιαίνω, έθέρμανα - θερμαίνω* κ.ά.). Βλ. κ. -ένω].

-αίνω ή -ένω: βαθαίνω ή βαθένω, κονταίνω ή κοντένω κ.λπ.; Πολλά ρήματα που παλαιότερα έληγαν σε **-ύ**νω (**βαθύ**νω**,** βαρύνω, σκληρύνω, μακρύνω, πλατύνω κ.λπ.) μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα τους και έγιναν ρήματα σε /-éno/. Αυτό έγινε για να διαφοροποιηθούν οι παρελθοντικοί χρόνοι, ο παρατατικός και ο αόριστος, οι οποίοι στα ρήματα αυτά είχαν τον ίδιο τύπο: *βάθυνα* (παρατ.) - *βάθυνα* (αόρ.), *πλάτυνα* (παρατ.) - *πλάτυνα* (αόρ.). Τα ρήματα ακολούθησαν στον ενεστώτα τα πολλά ρήματα σε -αίνω, κληρονομημένα από την Αρχαία *(υφαίνω, λειαίνω, υγιαίνω* κ.λπ.) ή από μεταπλασμό (χαίνω αντί *χάσκω,* ολισθαίνω αντί *ολισθάνω,* κυρταίνω αντί κυρτώ κ.τ.ό.). Έτσι σχημάτισαν ενεστώτα *βαρ-αίνω, από* όπου παρατ. *βάραινα' πλαταίνω - πλάταινα* κ.ο.κ. Ήδη από τον 12ο αι. απαντούν τέτοιοι σχηματισμοί: *πληθαίνω, παχαίνω* κ.ά. Στον μεταπλασμό μπορεί να συνετέλεσαν και ρήματα τού τύπου *έμεινα - μένω.* Οπωσδήποτε, κύριο πρότυπο υπήρξαν τα ρήματα σε -αίνω, γι' αυτό και είναι προτιμότερο τέτοια ρήματα να γράφονται με *-αι-* (-αίνω) και όχι με -ε- (-ένω), κάτι που θα μπορούσε να παροδηγήσει ότι πρόκειται για απλή φωνητική μεταβολή τού -ύνω σε -ένω! Εξαίρεση αποτελεί το ρ. πλένω που, παρά τον αόρ. *έπλυνα,* γράφεται ως πλένω και όχι *πλαίνω,* γιατί θεωρείται ότι έχει επηρεαστεί από το σχήμα *έμεινα - μένω* λόγω τής ακουστικής τους συγγένειας. Τέτοια ρήματα σε -αίνω (με αόρ. σε -υνα) είναι τα: *ακριβαίνω, αλαφραίνω, ανοσταίνω, ασκημαίνω, βαθαίνω, βαραίνω, κονταίνω, λεπταίνω, μακραίνω, μικραίνω, ξανθαίνω, ξεβαθαίνω, ξεμακραίνω, ομορφαίνω, παχαίνω, πλαταίνω, πληθαίνω, πλουταίνω, σγουραίνω, σκληραίνω, σκουραίνω, φαρδαίνω, φθηναίνω, φτωχαίνω, χλιαραίνω, χοντραίνω, ψαραίνω.*

-α ίο | (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών περιληπτικών ουσιαστικών που απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν: 1. επάγγελμα ή ιδιότητα: *καπεταν-αίοι, μουσαφιρ-αίοι* || (κ. μειωτ.) *σκουπιδιαρ-αίοι, διακονιαρ-αίοι 2.* το σύνολο των μελών οικογένειας ή πάτριας: *Κολοκοτρων-αίοι, Τζαβαρ-αίοι.* [ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα *-αίοι* σχηματίστηκε ήδη κατά τον Μεσαίωνα βάσει εθνικών ονομάτων (π.χ. *Άθην-αίοι, θηβ-αΐοι, Ψωμ-αΐοι),* τα οποία στον ενικό πλάστηκαν κατ' αναλογίαν προς αρχ. επίθ. σε *-αίος, όπου* όμως το επίθημα είναι στην πραγματικότητα *-ιος* (π.χ. *αρχή - άρχά - άρχα-ίος, κορυφή - κορυφά - κορυφα-ΐος)].*

Αιολείς (οι) {Αιολέων} μία από τις τέσσερεις αρχαίες φυλές τού ελληνικού έθνους μαζί με τους Δωριείς, τους Ίωνες και τους Αχαιούς· με την ονομασία αυτή είναι ειδικότ. γνωστοί οι Έλληνες τού ΒΑ. Αιγαίου και των παραλίων τής Μ. Ασίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αιολείς* < *αίόλος* «ταχύς, ευκίνητος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Fai-Fo^-oç* < I.E. *wel- «στρέφω, κυλώ», πβ. λατ. vol-vere «κυλώ», γερμ. Welle «κύμα, μάζα νερού», αγγλ. wallow «κυλιέμαι» κ.ά. Ομόρρ.

αρχ. είλώ (< *Εελ-νέω) «στρέφω», *ίλ-εός* «περιστροφή τού εντέρου», *ειλιγξ* | *ίλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά. Από τη λ. *αιόλος* προέρχεται και το θεωνύμιο *Αίολος,* που αποδιδόταν στον θεό των ανέμων και μυθικό πρόγονο των Αιολέων, **με** αρχική σημ. «ταχύς, ορμητικός άνεμος»].

αιολικός[1], -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τους Αιολείς: ~ *κιονόκρανο* | *διάλεκτος* | *φυλή* 2. ΓΛΩΣΣ. ***αιολική υπόθεση*** η θεωρία που διατυπώθηκε από Έλληνες και Ρωμαίους γραμματικούς, σύμφωνα **με** την οποία η Λατινική προήλθε από την αρχαία αιολική διάλεκτο και στηρίζεται κυρ. στη βαρυτονία (τονισμός των λέξεων πέρα από τη λήγουσα˙ πβ. λατ. *exercitus* - αιολ. *πόταμος)* και στις κωφώσεις (προφορά *ε ως ι, ο* ως *ον* πβ. *nomen, nominis* αντί **nomenis,* - αιολ. ίν αντί εν, *dominus* αντί **dominos,* - αιολ. άπύ αντί άπό) 3. αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία των Αιολέων κατοίκων τού ΒΑ. Αιγαίου και τής Μ. Ασίας: ~ *μέτρα* | *ποίηση* (Σαπφώ, Αλκαίος). [ΈΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Αιολείς].*

αιολικός[2], -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τον άνεμο ως πηγή ενέργειας **2.** ΦΥΣ. ***αιολική ενέργεια*** μία από τις παλαιότερες φυσικές μορφές ενέργειας, που παράγεται από την αξιοποίηση τού ανέμου με ποικίλους τρόπους (ανεμόμυλους, πανιά στα πλοία, σύγχρονα μηχανήματα με έλικες για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κ.ά.) **3.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***αιολικό πάρκο*** έκταση στην οποία έχει γίνει ειδική μελέτη και συστηματική τοποθέτηση μηχανημάτων και εγκαταστάσεων για τη μέγιστη και σταθερή αξιοποίηση τής αιολικής ενέργειας, με στόχο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών συγκεκριμένης περιοχής, κατοικημένης ή βιομηχανοποιημένης: η ίδρυση *αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες είναι αποδοτική λόγω των ισχυρών ανέμων που φυσούν στην περιοχή* (β) ***αιολικό χωριό*** σύνολο κτηριακών εγκαταστάσεων που τροφοδοτούνται ενεργειακώς μέσω τής συστηματικής αξιοποίησης τής αιολικής ενέργειας 4. ΓΕΩΛ. ***αιολική διάβρωση*** η μηχανική δράση τού ανέμου στα πετρώματα, που προκαλεί ώς και την αποσάθρωση τους: με την ~ *σχηματίζονται ραβδώσεις, αυλακώσεις και κοιλώματα στα διάφορα πετρώματα.* [ΈΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Αίολος,* βλ. κ. *Αιολείς].*

αιολοδωρικός, -ή, -ό [1805] **1**. αυτός που σχετίζεται παράλληλα με τους Αιολείς και τους Δωριείς 2. ΓΛΩΣΣ. ***αιολοδωρική θεωρία*** θεωρία τού 18ου και 19ου αι. (υποστηρικτές: Αθαν. Χριστόπουλος, Κων. Οικονόμος, Αδ. Κοραής, Δ. Μαυροφρύδης, Μιχ. Δέρνερ κ.ά.), σύμφωνα με την οποία η Νέα Ελληνική αποτελεί άμεση συνέχεια τής αρχαίας αιολικής και δωρικής διαλέκτου˙ τη θεωρία ανασκεύασε επιστημονικά ο Γ. Χατζιδάκις.

Αίολος (ο) {-ου κ. -όλου} ΜΥΘΟΛ. **1**. γυιος τού Έλληνα, βασιλιά τής Μαγνησίας· γενάρχης των Αιολέων, μιας από τις αρχαίες ελληνικές φυλές **2**. ο κύριος των ανέμων ΦΡ. ***ανοίγω τους ασκούς τού Αιόλου*** βλ. λ. *ασκός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Αιολείς].*

αίολος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εύκολα μπορεί να ανατραπεί λογικά και κατά συνέπεια δεν είναι αξιόπιστος: με ~ *υποσχέσεις και λόγια δεν λύνονται τα προβλήματα* || *όλα τα επιχειρήματα του αποδείχθηκαν ~· δεν έπεισε κανέναν* ΣΥΝ. αστήρικτος, αθεμελίωτος. |~ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίολος* «ταχύς - ευμετάβλητος, άστατος», με επίδραση τού κύρ. ον. *Αίολος* ως προς τον αναβιβασμό τού τόνου στην προπαραλήγουσα: *αίολος > αιολος.* Βλ. κ. *Αιολείς].*

αί**ολος** ή έ**ωλος;** Λείπει συνήθως από τα λεξικά -ή το συναντούμε να γράφεται εσφαλμένα και να συγχέεται με το *έωλος*- το συχνό σήμερα στη χρήση αί**ολος** με τη σημασία «αιωρούμενος, στον αέρα, ευμετάβλητος, ασταθής, αστήρικτος» (για λόγια, επιχειρήματα κ.τ.ό.). Πρόκειται για την αρχ. λ. *αίόλος,* που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι **με** την ίδια περίπου σημασία, τής οποίας ο τόνος στα Νέα Ελληνικά έχει αναβιβαστεί στην προπαραλήγουσα, προφανώς υπό την επίδραση τού ον. Αί**ολος**, τού θεού των ανέμων, επίσης συνδεδεμένου με το ευμετάβολο τού καιρού. Διαφορετικό είναι το έ**ωλος**, επίσης αρχαίο (από το έως | *ηώς* «αυγή, μέρα»), το οποίο σήμαινε τον «χθεσινό» και (για τρόφιμα) τον «μη νωπό, μη φρέσκο». Πρόκειται για λόγια λέξη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σήμερα σε επίσημο, τυπικό, γραπτό λόγο αντί για το μπαγιάτικος (< τουρκ. bayât) τής καθημερινής γλώσσας.

-αίος, -αία˙ παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν καταγωγή, εθνικότητα κλπ.: *Ευρωπ-αίος, Λαρισ-αίος, Ρωμ-αίος, Αθην-αία.*
[ΈΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επιθετων και πατριδωνυμικών τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πηγ-αίος, Θηβ-αίος, Ψωμ-αίος),* που ανάγεται σε τ. *a-jo- < Ι.Ε. επίθημα *jo- | ja-].

αίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. κάθε διδασκαλία ή δοξασία στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας, που αποκλίνει από το επίσημο θρησκευτικό δόγμα: *γνωστές χριστιανικές - των πρώτων χριστιανικών αιώνων υπηρξαν ο Αρειανισμός και ο Νεστοριανισμός* || *εξάπλωση* | *παρακλάδια των* ~ || *ποικιλώνυμες* | *γνωστικές* ~ 2. (γενικότ.) κάθε άποψη ή θεωρία με οργανωμένο αριθμό οπαδών, η οποία μπορεί να εμφανίζεται περιθωριοποιημένη μέσα στην κοινωνία και αποκλίνει από την επικρατούσα ή καθιερωμένη διδασκαλία σε έναν χώρο (θρησκευτικό, φιλοσοφικό, πολιτικό ή επιστημονικό), που την ανατρέπει ή συγκρούεται μαζί της: *μια ερμηνεία τού έργου τού Μαρξ, που θεωρήθηκε καθαρή ~ από τους «ορθόδοξους» κομουνιστές* **3**. (περιληπτ.) το σύνολο των οπαδών μιας άποψης ή διδασκαλίας, που αποκλίνει από τις καθιερωμένες σε έναν χώρο ως αποδεκτές, ορθόδοξες, που τις νοθεύει ή τις ανατρέπει · 4. ΝΟΜ. όρος τής δικαιοπραξίας ο οποίος εξαρτά την επέλευση ή την ανατροπή των αποτελεσμάτων της από την επέλευση *(αναβλητική* ~) ή τη μη επέλευση ορισμένου μελλοντικού και αντικειμενικά αβέβαιου περιστατικού *(διαλυτική ~),* π.χ. *μεταβίβαση κυριότητας αυτοκινήτου υπό την ~ αποπληρωμής τού τιμήματος*- ΦΡ. (α) ***υπό την αίρεση*** υπό την προϋπόθεση: η *συμφωνία θα αποκτήσει ισχύ ~* ότι θα *καταβληθούν εγκαίρως τα νόμιμα* (β) ***υπό αίρεση*** *σε* μετέωρη κατάσταση, σε εκκρεμότητα: ~ *δικαιούχος* (δεν είναι ακόμη δικαιούχος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αϊρεσις* «προτίμηση, επιλογή» < *αίροϋμαι* «εκλέγω, επιλέγω», αγν. ετύμου. Στη μετακλασική γλώσσα η λ. δήλωνε επίσης το σύστημα αξιών που υιοθετούσε μια φιλοσοφική σχολή και με αυτή τη σημ. χρησιμοποιήθηκε στα έργα Κατά των *αιρέσεων* (Αντίπατρος, 2ος αι. π.Χ.) και *Περί αιρέσεων* (Βάρρων, 1ος αι. π.Χ). Στην Κ.Δ. είναι εμφανής η θρησκ. χρήση σε φράσεις, λ.χ. αίρεσις τών *Σαδδουκαίων (Πράξ.* 5, 17), τής τών *Ναζωραίων αιρέσεως (Πράξ.* 24, 5), βαθμηδόν δε αποκτά αρνητικό περιεχόμενο ως «παρέκκλιση» από την επίσημη θέση (Β' Πέτρ. 2,1: *...έσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οϊτινες παρεισάξουσιν αιρέσεις απώλειας).* Η λ. απαντά συχνότατα ως β' συνθ., π.χ. *αφ-αίρεσις (-η), δι-αίρεσις (-η), καθ-αίρεσις (-η), συν-αίρεσις (-η)* κ.ά.].

αίρεση - **σχίσμ**α, -αίρεση. **Η** λ. αί**ρεσ**η αποτελεί παράδειγμα έντονης σημασιολογικής μειαπτώσ^ς από τη γενική σημ. «προτίμηση, επιλογή» (παράγεται από το *αϊροϋμαι* «επιλέγω, εκλέγω») στην εξειδικευμένη σημ. «επιλογή νέας ερμηνείας, θέσεως, δοξασίας, που -ως νέα- αποκλίνει από τα καθιερωμένα», άρα στη σημ. «απόκλιση, παρέκκλιση», και μάλιστα «θρησκευτική παρεκκλίνουσα δοξασία». Όταν η απόκλιση προχωρήσει σε ρήξη και σε σύγκρουση των υποστηρικτών διαφορετικών απόψεων, μπορεί να οδηγήσει σπανιότερα και στη διάσπαση **ή** διάσχιση, δηλ. και σε **σχίσμ**α.
Ως παράγωγα, κυρίως, ρημάτων συνθέτων τού *αιρώ* | *αιρούμαι* σχηματίστηκαν πολλά σύνθετα σε -αίρεση (που λόγω τής δασύτητας τής λ. *αίρω* | *αίροϋμαι* εμφανίζουν δασύ θ, φ στο ά συνθετικό τους): *καθ-αίρεση, αφ-αίρεση, υφ-αίρεση, (υπο)δι-αίρεση, συν-αίρεση, προ-αίρεση, (υπ)εξ-αίρεση, αν-αίρεση.*

αιρεσιάρχης (ο/η) {αιρεσιαρχών} αρχηγός ή ιδρυτής αίρεσης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αιρεσιάρχης* < αρχ. *αϊρεσις + άρχω].*

αιρέσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τελεί υπό αίρεση. — αιρεσιμότη**τα** (η) [1856].

αιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται **με** αίρεση, κυρ. θρησκευτική: ~ *περιοδικό* | *διδασκαλία* | *δόγμα* **2**. ***αιρετικός*** (ο), ***αιρετική*** (η) (α) πιστός που ομολογεί θρησκευτικές απόψεις αποκλίνουσες **η** συγκρουόμενες με αυτές που αποδέχεται η επίσημη Εκκλησία: *επικίνδυνος* | *φανατικός* | *αφορισμένος* ~ (β) (γενικότ.-μειωτ.) ο πιστός που ασπάζεται το δόγμα άλλης χριστιανικής Εκκλησίας εκτός τής Ορθόδοξης (γ) οποιοσδήποτε δεν συμμορφώνεται με μια καθιερωμένη άποψη, αρχή ή δόγμα σε οποιονδήποτε χώρο: *οι ~* τού *κόμματος αντέδρασαν στο Συνέδριο, ζητώντας αλλαγή τού καταστατικού* ΣΥΝ. αποστάτης, ανορθόδοξος. — αιρετικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

αιρετικός - **αιρετ**ός. Τα παρώνυμα αιρετικός και αιρετός, μολονότι είναι ομόρριζα και ανάγονται και τα δύο στο αρχαίο ρ. αί**ροϋμ**αι «προτιμώ, επιλέγω, εκλέγω», διαφέρουν πολύ στη σημασία τους: *αιρετικός* είναι ο οπαδός μιας αίρεσης (αίρεση = προτίμηση, επιλογή που οδηγεί στην παρέκκλιση από μιαν ισχύουσα θέση), ενώ *αιρετός* είναι ο εκλεγμένος, μη διορισμένος *(Είναι αιρετός εκπρόσωπος των καθηγητών).*

αιρετός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναδεικνύεται με ψηφοφορία, εκλεγμένος, κατ' αντιδιαστολή προς τον διορισμένο, κληρωτό: ~ *άρχοντας 2.* αυτός που στελεχώνεται ύστερα από ψηφοφορία: η θέση *και το αξίωμα τού πρωθυπουργού είναι αιρετά* **3**. ***αιρετός*** (ο), ***αιρετή*** (η) εκλεγμένο μέλος συλλογικού οργάνου: στο *συμβούλιο τής επιχείρησης μετέχουν και δύο ~ από τον χώρο των εργαζομένων* || *οι ~* των *δασκάλων σε μια περιφέρεια* ΑΝΤ. διορισμένος 4. ΝΟΜ. αυτός που μπορεί κατά τον νόμο να εκλεγεί σε θέση ή αξίωμα: δεν *υπάρχει όριο ηλικίας, που να απαγορεύει στον πολίτη να είναι ~ στο βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ. εκλόγιμος, εκλέξιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιρετός* < *αίροϋμαι* «εκλέγω»].

αιρκοντίσιον (το) → ερ-κοντίσιον

αίρμπας (το) το αερολεωφορείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. air-bus].

αίρω ρ. μετβ. {ήρα (να/θα άρω), ήρθην, -ης, -η... (να/θα αρθώ)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ανυψώνω και κρατώ (κάτι) σε ένα ύψος˙ ΦΡ. (α) ***αίρω την αυλαία*** αποκαλύπτω την αλήθεια, ξεσκεπάζω μια κατάσταση: η *εφημερίδα μας αίρει την αυλαία τού προσυνεδριακού παρασκηνίου* (β) ***άρον τον κράβατόν σου και περιπατεί*** *(άρον τον κράβατόν σου και περιπατεί,* Κ.Δ. Ιωάνν. 5, 8˙ φράση που είπε ο Ιησούς θεραπεύοντας τον παράλυτο) ως προτροπή που απευθύνεται σε πρόσωπο, το οποίο αδρανεί ή κωλυσιεργεί: Μη *γκρινιάζεις και μην προσπαθείς ν' αποφύγεις τη δουλειά! ~!* (γ) ***αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*** ανταποκρίνομαι με επιτυχία σε ό,τι απαιτούν οι περιστάσεις: *πρέπει να ξεπεράσει τη δειλία του και να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων* (δ) ***αίρω | σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** βλ. λ. *σηκώνω* 2. (μτφ.) αναλαμβάνω ως υπεύθυνος, επιφορτίζομαι με (κάτι): *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις αμαρτίες τού κόσμου (απαλλάσσοντας* μας από αυτές, πβ. ο *αίρων την άμαρτίαν τού κόσμου,* Κ.Δ. Ιωάνν. 1, 29) 3. καταργώ, καθιστώ (κάτι) μόνιμα ή προσωρινά ανενεργό ή άκυρο: *από αύριο θα αρθούν τα μέτρα απαγόρευσης τής κυκλοφορίας στον δακτύλιο* || *οι δύο πλευρές προσπαθούν να άρουν τα εμπόδια, προκειμέ-*

νου να *ξεκινήσει ο μεταξύ τους διάλογος* || *~ το βέτο* | *το εμπάργκο* | *τους περιορισμούς* | *την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* ΣΥΝ. ανακαλώ, αναιρώ- ΦΡ. (κυρ. στην πολιτική) ***αίρω την εμπιστοσύνη μου*** (από κάποιον/κάτι) παύω να υποστηρίζω (κάποιον/κάτι): αν *κάποιο από τα κόμματα τού κυβερνητικού συνασπισμού άρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση, θα έχουμε πάλι εκλογές* · ΦΡ. ***άρον-άρον*** *(αρον-αρον,* Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 15) πολύ βιαστικά: *«οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν ~ την πόλη τους από τον φόβο ενός νέου σεισμού»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνω, ανυψώνω», < άείρω, αβεβ. ετύ-μου, πιθ. < **áPep- (*àFép-jœ > áείρω)*. Ομόρρ. αρχ. *αήρ, αέρος* < **àFép-ος),* άρ-δην, *άρ-σις (-η), άορ-τή, άρ-τηρία* κ.ά. Η φρ. *άρον-άρον* ανάγεται στην Κ.Δ. *(άρον-αρον, σταύρωσον αυτόν,* Ιωάνν. 19, 15), όπου αποτυπώνονται οι κραυγές τού όχλου προς τον Πιλάτο, για να οδηγήσει τον Χριστό στη σταύρωση, ο τ. *άρον* αποτελεί προστ. αορ. τού *αίρω]*.

αίρω - **αι**ρώ**.** Ως προς τι διαφέρει σημασιολογικά το *εξαίρω* από το *εξαιρώ;* Γιατί ο αόρ. τού *εξαίρω* είναι *εξήρα* και τού *εξαιρώ εξαίρεσα;* Γιατί το ουσ. από το *εξαίρω* είναι *έξαρση* και από το *εξαιρώ εξαίρεση;* Γιατί, εξάλλου, από το *επαίρομαι* η μετοχή είναι *επηρμένος,* ενώ από το *αφαιρούμαι* είναι *αφηρημένος;* Όλα αυτά και ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων τής Ελληνικής εξηγούνται με αναγωγή σε δύο βασικά ρήματα τής Αρχαίας, το αΐρω και το αίρω. Το αΐρω (από αρχικό τ. *ἀείρω, ἤρα! να ἄρω -εξῆρα,* να *εξάρω-,* μεσοπαθ. αόρ. ήρθην *-εξήρθη, επήρθην-* και μετοχή *ηρμένος)* σήμαινε «σηκώνω, υψώνω». Σήμερα σώζεται στα σύνθετα *εξ-αίρω* «ανεβάζω ψηλά, επαινώ» (τη συμβολή, τη σημασία κ.λπ.), *καθ-αίρω (κάθαρση), αποκαθ-αίρω* και *επ-αίρομαι* «υπερηφανεύομαι, καυχώμαι». Από το *αΐρω (άείρω)* είναι τα άρση *(έξ-αρση, έπ-αρση), άρδην «τελείως,* ριζικά», *αορτή, αήρ* | *αέρας* [αρχική σημ. «ανύψωση, ανέβασμα (ενν. στον ουρανό)»], *μετέωρος* (< **μετ-ήορ-ος), αιωρούμαι (αιώρα* «κούνια»), *αρτηρία, αρτώ* «κρεμώ, σηκώνω ψηλά» *(αν-αρτώ - ανάρτηση - αναρτημένος, εξ-αρτώ - εξάρτηση - εξάρτημα ~ εξαρτημένος, αν-εξάρτητος, συν-αρτώ - συνάρτηση - συναρτημένος - ασυνάρτητος, προσ-αρτώ - προσάρτηση - προσαρτημένος, παράρτημα κ.ά.).* Το αί**ρω** σήμαινε «κυριεύω, συλλαμβάνω, καταλαμβάνω, παίρνω» και ως μέσο *(αίροῦμαι)* «επιλέγω, διαλέγω, εκλέγω» (με αόρ. *αίρεσα -εξ-αίρεσα, αφ-αίρεσα, δι-αίρεσα* κ.λπ.- μεσοπαθ. αόρ. *αφέθηκα -δι-αιρέθηκα, εξ-αιρέθηκα* κ.λπ.- και μετοχή *αιρεμένος* | *ηρημένος - δι-ηρημένος, αφ-ηρημένος, καθ-αιρεμένος* κ.λπ.). Από το *αιρώ παράγονται τα αίρεση (αίρεσις), αιρετικός, αιρετός* «εκλεγόμενος με ψήφους, εψηφισμένος». Σύνθετα: *αφ-αιρώ (αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρέτης, αφαιρετέος, αναφαίρετος - αφ-αιρούμαι, αφηρημένος* κ.ά.), *εξ-αιρώ (εξαίρεση, εξαιρετέος, εξαίρετος, εξαιρετικός), δι-αιρώ (διαίρεση, διαιρέτης, διαιρετέος, διαιρετός, αδιαίρετος, διηρημένος κ.ά.), υπο-δι-αιρώ (υποδιαίρεση), αν-αιρώ (αναίρεση, αναιρετικός, αναι-ρέσιμος), καθ-αιρώ (καθαίρεση, καθαιρέσιμος, καθηρημένος), συναιρώ (συναίρεση, σννηρημένος, ασυναίρετος), υπ-εξ-αιρώ (υπεξαίρεση), προ-αιρούμαι (προαίρεση) κ.ά.*

αισθάνομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {αισθάνθηκα} ♦ (μετβ.) 1. αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων, αναγνωρίζω (δεδομένα των αισθήσεων^ ~ *κρύο* | *ζέστη* | πόνο)ειδικότ. για σωματική ή ψυχική κατάσταση^ ~ *κούραση* | *ευεξία* | *ευτυχία* 2. έχω συναίσθηση (καταστάσεως ή πράγματος), καταλαβαίνω τη σοβαρότητα (μιας κατάστασης): δεν *αισθάνεται τις συνέπειες των λόγων του* 3. κατανοώ την κατάσταση κάποιου, συμπάσχω, συμπονώ: δεν *αισθάνεσαι πόσο υποφέρω* ΣΥΝ. συναισθάνομαι, νιώθω 4. (καταχρ.) έχω διαίσθηση ή προαίσθημα (για κάτι): *~ ότι κάτι θα συμβεί* ΣΥΝ. διαισθάνομαι, προαισθάνομαι, (λογοτ.) ψυχανεμίζομαι 5. (μτφ.) βιώνω έντονα, νιώθω σε βάθος: *όλοι αισθάνθηκαν τις επιπτώσεις τού πολέμου* || *αισθάνεται το κομμάτι, όταν το ερμηνεύει* ΣΥΝ νιώθω- ΦΡ. ***αισθάνομαι (κάτι) στο πετσί μου*** νιώθω έντονα (κάτι που μου συμβαίνει): δεν *μπορείς να καταλάβεις τι σημαίνει χωρισμός, αν δεν τον αισθανθείς στο πετσί σου* ♦ (αμετβ.) 6. βρίσκομαι σε συγκεκριμένη (σωματική/ψυχική) κατάσταση: δεν *~ καλά σήμερα* || *~ κουρασμένος* | *ευτυχισμένος* | *δυνατός* ΣΥΝ. νιώθω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμ. (με το πρόσφυμα -αν-) τ. τού ρ. *αΐσθομαι* < Ι.Ε. **awis-dh-* «αντιλαμβάνομαι», πβ. σανσκρ. avih «προφανώς», λατ. audio (< **awis-dh-io)* «ακούω» κ.ά. Το ίδιο το *αΐσθομαι* πιθ. < αρχ. άίω «ακούω, αντιλαμβάνομαι» (< **awis-jō)*].

αισθαντικός, -ή, -ό [1797] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα και ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται: *γλυκιά, ~* φωνή ΣΥΝ. ευαίσθητος, τρυφερός, συναισθηματικός 2. αυτός που γίνεται αντιληπτός από όσους διαθέτουν ευαισθησία, που αποπνέει μια αίσθηση λεπτότητας και διακριτικής ευαισθησίας: *~ μουσική* | *ύφος* | *ερμηνεία* | *ατμόσφαιρα.* — αισθαντικά επίρρ., **αισθαντικότη**-τα (η) [1799]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. sensitif ή sensible].

αίσθημα (το) {αισθήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. ΨΥΧΟΛ. η εντύπωση που δημιουργείται από τον ερεθισμό αισθητηρίου οργάνου και την ακόλουθη μεταβολή στον φλοιό τού εγκεφάλου: το - τής *πείνας* | *τής δίψας* | *πόνου* || *ακουστικό* | *γευστικό* | *δερμ(ατ)ικό* | *εξωτερικό* | *εσωτερικό* | *οξύ* | *οπτικό* | *οσφραντικό* | *φυσικό* | *απτικό* | *κινητικό* ~ 2. η συνείδηση ή εσωτερική αντίληψη που διαμορφώνει ένα άτομο, κυρ. μέσω τής συγκριτικής επεξεργασίας ερεθισμάτων: ~ ανωτερότητας | *κατωτερότητας* | *ευθύνης* (πβ. λ. *κόμπλεξ)* 3. ψυχική κατάσταση, συναίσθημα που δημιουργείται από εξωτερικό ερέθισμα: η *παρουσία τού υπουργού στην εκδήλωση δημιούργησε ένα βαθύ ~ ικανοποίησης* || *ακαθόριστο* | *ανομολόγητο* | *αόριστο* | *ειλικρινές* | *δυσάρεστο* | *ενδόμυχο* | *έντονο* | *ευχάριστο* | *ζωηρό* | *παράξενο* ~ 4. (καταχρ. αντί *συναίσθημα)* η ψυχολογική στάση, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σχέση μας με κάποιον/κάτι: *τον υποδέχθηκε με ανάμικτα ~·* ΦΡ. (α) ***με αισθήματα*** με πλούσιο εσωτερικό κόσμο, κυρ. με *ayaQt)* και φιλάνθρωπη διάθεση: *ευγενικός άνθρωπος,* - ΑΝΤ. αναίσθητος (β) ***παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)*** συμπεριφέρομαι επιπόλαια, αδιαφορώντας για τα αισθήματα τού άλλου: *παίζεις με τα αισθήματα του, δίνοντας ψεύτικες υποσχέσεις* (γ) ***τρέφω αισθήματα*** (για κάποιον) διακατέχομαι από συγκεκριμένα συναισθήματα (για κάποιον): *τρέφει φιλικά αισθήματα για σένα* 5. (περιληπτ.) το σύνολο των παγιωμένων πεποιθήσεων που επικρατούν στο σύνολο τού πληθυσμού για μια ιδέα, αξία ή θεσμό: το *δημοκρατικό ~ τού λαού* || *θρησκευτικό* | *πατριωτικό* | *εθνικό* | *λαϊκό* | *ανθρωπιστικό* | *τοπικιστικό* ~ ΣΥΝ. φρόνημα· ΦΡ. (α) ***κοινό αίσθημα*** (ί) ΨΥΧΟΛ. (κυριολ.) το σύνολο των αισθημάτων τού οργανισμού (κινητικά, στατικά, ζωικά, αισθήματα οράσεως, ακοής, γεύσης, όσφρησης, αφής, θερμοκρασίας και πόνου)- αλλιώς και *κοιναισθητικότητα* (ii) (μτφ.) το σύνολο των αντιλήψεων και νοοτροπιών που επικρατούν σε ομάδα ή σύνολο σε κάθε επίπεδο, χαρακτηρίζοντας την: *το ~ περί ηθικής* (β) ΝΟΜ. ***αίσθημα δικαίου*** | ***περί δικαίου αίσθημα*** η κρατούσα αντίληψη σε μια κοινωνία για το τι είναι δίκαιο: η *αθώωση τού παιδοκτόνου γονέα προκάλεσε το ~ των κατοίκων τής επαρχιακής κοινότητας* (γ) ΓΛΩΣΣ. ***γλωσσικό αίσθημα*** (ί) η κοινή αντίληψη μιας γλωσσικής κοινότητας (ομιλητών κοινής γλώσσας, ομιλητών διαλέκτου κ.λπ.) για το τι είναι σωστό στην ομιλούμενη γλώσσα ή διάλεκτο: η *γλώσσα των άρθρων πολλών δημοσιογράφων αντίκειται στο ~ τού μέσου αναγνώστη* (ii) η αντίληψη για το τι είναι γλωσσικά αποδεκτό, την οποία διαμορφώνει χωριστά κάθε μέλος μιας γλωσσικής κοινότητας **6.** ***αίσθήματα*** *(τα)* οι ευαισθησίες που προκύπτουν από την ιδεολογική τοποθέτηση, από τις πεποιθήσεις ενός ατόμου ή συνόλου: τα *ανθρωπιστικά μου ~ δεν μου επιτρέπουν να αδιαφορήσω μπροστά σε τέτοια δυστυχία* 7. η συγκινησιακή ένταση ή η δύναμη που αναγνωρίζεται σε ένα καλλιτεχνικό έργο, ώστε να προκαλεί συγκίνηση: δεν *έχει ~ αυτός ο πίνακας, του λείπει η έμπνευση* 8. (συνεκδ.) η ερωτική αγάπη, ο ερωτικός δεσμός: *παντρεύτηκαν από ~* || *~ αγνό* | *βαθύ* | *έντονο* | *επιπόλαιο* | *ερωτικό* | *κρυφό* | *παράφορο* | *σοβαρό* | *τίμιο* | *τρυφερό* | *φλογερό* ΣΥΝ. αγάπη, έρωτας 9. (συνεκδ.) το αγαπημένο πρόσωπο, το ερωτικό ταίρι: *ποιος είναι το νέο ~ τής Χριστίνας;* ΣΥΝ. σχέση, (λαϊκ.) αμόρε. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αισθάνομαι*. Στην Αρχ. η λ. σήμαινε απλώς «ό,τι γίνεται αντιληπτό» και, συνεπώς, δήλωνε τη γνώση μέσω των αισθήσεων. Η λ. επανήλθε στη χρήση από τους λογίους τού 18ου αι. με σημασίες που φανερώνουν και ξένη επίδραση, λ.χ. (σημ. 3) *ακαθόριστοιαόριστο αίσθημα* (< γαλλ. un sentiment vague, indéfinissable), (σημ. 5) *θρησκευτικά, πατριωτικά αισθήματα* (< γάλλ. sentiments religieux, patriotiques), *πληγώνω τα αισθήματα κάποιου* (< αγγλ. hurt some-body's feelings) κ.ά.].

αίσθημα: συνώνυμα. Από φράσεις όπως *«Οδηγείται στις πράξεις του από το συναίσθημα και όχι από τη λογική»* φαίνεται ότι το συναίσθημα είναι η χαρά, η λύπη, ο θυμός, ο ενθουσιασμός κ.τ.ό., ό,τι νιώθει γενικά ο άνθρωπος στην ψυχή του σε αντίθεση με ό,τι συλλαμβάνει με το μυαλό, τη λογική του. Αισθήματα (οπτικά, ακουστικά, αφής, γεύσης κ.λπ.) είναι ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τη βοήθεια των αισθήσεων μας (όρασης, ακοής κ.λπ.) και των αισθητηρίων οργάνων (ματιών, αφτιών, μύτης κ.λπ.). Έτσι μιλούμε για αίσθημα πείνας, δίψας, χρωμάτων, οσμών κ.τ.ό. Αισθήσεις, κατ' ακολουθίαν, είναι οι μηχανισμοί πληροφόρησης για τον κόσμο μας με πληροφορίες που συλλέγονται μέσω των αισθητηρίων οργάνων, για να τύχουν εσωτερικής επεξεργασίας. Αποτέλεσμα των αισθήσεων είναι τα *αισθήματα* μας, αυτά που αντιλαμβανόμαστε με τις *αισθήσεις* μας. Η αίσθηση είναι η πρώτη μορφή γνώσεως που έχουμε για τον κόσμο μας, η «κατ' αίσθησιν» γνώση ή αντίληψη, που κυμαίνεται ανάμεσα στην εντύπωση (προσωπική εκτίμηση) και τη διαίσθηση (υποκειμενική γνώση). Το πάθος, τέλος, είναι η κορύφωση τού φάσματος των συναισθημάτων, κινούμενο εκτός των ορίων τής λογικής, ενώ αισθησιασμός η πρόκληση αισθημά των πόθου μέσω τής ερωτικής διέγερσης. → *ενόραση*

αισθηματάκι (το) {χωρ. γεν.} επιπόλαια και μικρής διάρκειας ερωτική σχέση ΣΥΝ. περιπετειούλα, φλερτάκι.

αισθηματίας (ο/η) [1881] {αισθηματιών} το πρόσωπο που αγαπά και γενικότ. εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματα του (κυρ. ερωτικά): *είναι ~, γι ' αυτό πληγώνεται εύκολα κάθε φορά που δεν βρίσκει ανταπόκριση* ΣΥΝ. ευαίσθητος, συναισθηματικός ΑΝΤ. αναίσθητος.

αισθηματικός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με τα αισθήματα 2. αυτός που εκφράζει ή αναφέρεται σε σχέσεις αγάπης | έρωτα και χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, τρυφερότητα, συγκινησιακή φόρτιση: *~ τραγούδι* | *ταινία* ΣΥΝ. ερωτικός, συναισθηματικός **3**. ***αισθηματικά*** (τα) (α) οι αισθηματικές ταινίες ή βιβλία, συνήθ. τσέπης, με υπόθεση που περιστρέφεται γύρω από μια ιστορία αγάπης, έναν έρωτα ΣΥΝ. ρομάντσα, μελό (β) (καθημ.) οι ερωτικές υποθέσεις (κάποιου), η συναισθηματική ζωή κάποιου: πώς *πάνε τα ~ σου;* — αισθηματικ-ά | -ώς [1889] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sentimental].

αισθηματικοτητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού αισθηματικού, τού αισθαντικού ΣΥΝ. συναισθηματικότητα, τρυφερότητα.

αισθηματισμός (ο) → συναισθηματισμός

αισθηματολογία (η) [1873] {αισθηματολογιών} 1.η υπερβολική έκφραση ή αναφορά αισθημάτων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης

και συμπάθειας: *άρχισε μιαν ακατάσχετη ~, για να μας δείξει πόσο πολύ υποφέρει* ΣΥΝ. συναισθηματικότητες, ερωτολογία 2. *αισθηματολογίες* (οι) λόγια ρομαντικά, γεμάτα συναισθηματισμό, συνήθ. εκτός πραγματικότητας: *άσε τις ~ και δες τα πράγματα ρεαλιστικά* ΣΥΝ. συναισθηματισμοί, ρομαντισμοί. αίσθηματολογω ρ. αμετβ. [1896] {αισθηματολογείς... | αισθηματολό-γησα} (σπάν.) 1. λέω ερωτικά λόγια · 2. εκφράζομαι συναισθηματικά, χωρίς λογική. — αισθηματολόγημα (το) [1895], αισθηματολογι-κός, -ή, -ό [1886], αισθηματολογικά επίρρ. αίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συνολική αντίδραση ανώτερου οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα, που μεταβιβάζονται μέσω τού νευρικού συστήματος, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αντίστοιχων αισθημάτων 2. καθεμιά από τις επιμέρους λειτουργίες αντιλήψεως ερεθισμάτων, που προέρχονται από το εσωτερικό ή το εξωτερικό τού σώματος, όπως η όραση, η ακοή, η γεύση, η αφή και η όσφρηση, δηλ. καθεμιά από τις πέντε αισθήσεις· ΦΡ. (α) *χάνω τις αισθήσεις μου* λιποθυμώ (β) *(ξανα)βρίσκω τις αισθήσεις μου* συνέρχομαι 3. η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς την ουσία και τις λεπτές αποχρώσεις ενός πράγματος, κυρ. με τη συσχέτιση, την αξιολόγηση και αξιοποίηση δεδομένων: η ~ τού *χιούμορ θεωρείται απαραίτητο προσόν στις δημόσιες σχέσεις* || *περπατάει σαν χαμένος, δεν έχει ~ τού χώρον* ΦΡ. *αίσθηση τού μέτρου* η αντίληψη των ορίων ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη, το να καταλαβαίνει κανείς μέσα σε ποια όρια πρέπει να κινείται: το *θράσος και η αλαζονεία του φανερώνουν πως έχασε κάθε* ~ 4. η εντύπωση που σχηματίζει κανείς (για κάτι): *τα παλιά αυτοκίνητα μου δίνουν μιαν ~ ασφαλείας* || η *ελληνική επαρχία σού δημιουργεί μιαν ~ εγκατάλειψης και ερήμωσης* 5. ισχυρή εντύπωση, εντυπωσιασμός (συνήθ. από κάτι απροσδόκητο ή ανεπίτρεπτο): *~ προκάλεσαν στην κοινή γνώμη οι αποκαλύψεις για τα δημόσια ψυχιατρεία* || η *τελευταία επίδειξη μόδας τού οίκου Σανέλ έκανε μεγάλη ~ στους κοσμικούς κύκλους* 6. η γενική και ακαθόριστη εντύπωση (για κάτι), που δεν μπορεί να αποδοθεί σε συγκεκριμένο ερέθισμα· προαίσθημα: *έχω την ~ ότι κάτι περίεργο συμβαίνει* ΣΥΝ. διαίσθηση- ΦΡ. *έκτη αίσθηση* η ικανότητα να διαισθάνεται κανείς τι πρόκειται να συμβεί (χωρίς να έχει κατ' ανάγκην επεξεργαστεί ή συσχετίσει τα δεδομένα), η ικανότητα ενόρασης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἴσθησις* < *αισθάνομαι]*.

αισθησιακός, -ή, -ό αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις προκαλώντας ευχάριστα συναισθήματα, ιδ. ερωτικά, που εκφράζει ή διέπεται από ερωτισμό: - *ατμόσφαιρα* | *χάδι* | *βλέμμα* | *φωνή* | *χορός* | *φιλί* | *φωτογραφία* ΣΥΝ. ερεθιστικός, διεγερτικός. — αισθησιακά επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sensational].

αισθησιαρχια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η αισθησιοκρατία (βλ.λ.). **—** αισθησιαρχικός, -ή, -ό, αισθησιαρχικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. Sensualismus < sensualis «αισθητικός», ο λατ. όρ. αποδόθηκε επίσης και με τις λ. *αισθησιοκρατία, αισθησιολογία, αισθητισμός]*.

αισθησιασμός (ο) 1.η αναζήτηση τής ικανοποίησης των αισθήσεων, η επιθυμία τής αισθητηριακής ικανοποίησης, κυρ. μέσα από ερωτικές απολαύσεις 2. (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που προκαλούν έντονη ευχαρίστηση και κυρίως ερωτική διέγερση: τα *υποβλητικά ντεκόρ, ο φωτισμός, η κατάλληλη μουσική υπόκρουση και η κίνηση των σωμάτων προσδίδουν στην ταινία έντονο ~* || *διάχυτος* | *υπερβολικός* | *έκδηλος ~*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sensationalism].

αισθησιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η γνωσιολογική και ψυχολογική θεωρία, η οποία αποτελεί ακραία μορφή τού εμπειρισμού και κατά την οποία κάθε γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) προέρχεται από τις αισθήσεις και ο άνθρωπος δεν είναι παρά tabula rasa («άγραφη πινακίδα»), στην οποία εγγράφεται σταδιακά η γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) ως αποτέλεσμα *των* αισθήσεων ΣΥΝ. αισθησιαρχια. — αισθησιοκρατικός. -ή, -ό, αισθησιοκρατικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. Sensualismus < sensualis «αισθητικός», βλ. κ. *αισθησιαρχια]*.

αισθητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ευαίσθητο όργανο που αντιδρά σε ορισμένο φυσικό ερέθισμα (φως, θερμότητα, ήχο, κίνηση κ.λπ.) και χρησιμεύει στη μέτρηση φυσικών μεγεθών, τη λειτουργία συστημάτων ελέγχου κ.α.: τα *φωτοκύτταρα συστημάτων συναγερμού είναι αισθητήρες* ΣΥΝ. σένσορας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sensor]

αισθητηριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα αισθητήρια όργανα: *~ ερέθισμα*.

αισθητήριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις 2. *αισθητήριο* (το) {αισθητηρί-ου | -ων} (α) καθένα από τα όργανα των αισθήσεων (λ.χ. ο οφθαλμός για την όραση, το αφτί για την ακοή κ.λπ.), τα οποία δέχομαι εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα και τα μεταβιβάζουν ως νευρικές διεγέρσεις στο κεντρικό νευρικό σύστημα, ώστε να προγραμματίσει ο οργανισμός τις προσεχείς αλλαγές λειτουργίας και συμπεριφοράς του (β) η ικανότητα κάποιου (λόγω πείρας ή οξυδέρκειας) να προβλέπει ή να διαισθάνεται τις εξελίξεις ή να κάνει τις κατάλληλες επιλογές σε δεδομένη στιγμή: το *δημοσιογραφικό του - τού επιτρέπει να ξεχωρίζει αμέσως την είδηση* || γλωσσικό | *επιχειρηματικό* | *πολιτικό* | *επαγγελματικό ~*.

αισθητής (ο) 1. πρόσωπο που θεωρεί το ωραίο θεμελιώδη αξία και υπέρτατο αγαθό και γι' αυτό αφοσιώνεται με πάθος στην υπηρεσία τής τέχνης, την οποία και συλλαμβάνει μόνο ως επιδίωξη τής ομορφιάς, πέρα από κάθε ηθική, κοινωνική ή παιδευτική διάσταση (που πιστεύει δηλ. στο δόγμα «η τέχνη για την τέχνη») 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που υιοθετεί τους τρόπους, το ύφος και τη συμπεριφορά καλλιτέχνη ή φιλοτέχνου για λόγους κοινωνικής προβολής. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αισθανόμενος», < *αισθάνομαι*. Η σημ. «εραστής τού ωραίου, ευαίσθητος» αποδίδει το γαλλ. esthète, βλ. κ. εστέτ].

αισθητική (η) [1821] 1. ΦΙΛΟΣ, ο κλάδος που ασχολείται με τη φύση και τα κριτήρια αξιολογήσεως τού ωραίου (κυρ. στην τέχνη) 2. η περιγραφή και ερμηνεία των καλλιτεχνικών φαινομένων και τής αισθητικής εμπειρίας με μεθόδους άλλων επιστημών (ψυχολογίας, ιστορίας, κοινωνιολογίας κ.ά.) 3. η ιδιαίτερη φιλοσοφική θεωρία ή αντίληψη (κάποιου) για το ωραίο ή την τέχνη: η *πλατωνική ~ επηρέασε καθοριστικά το έργο τού Ντα Βίντσι* 4. (ειδικότ.) η αντίληψη που διαμορφώνει για το ωραίο ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων: *σύμφωνα με τη δική μου ~, το σαλόνι αυτό δεν είναι ωραίο* 5. η συνολική αντίληψη περί τού ωραίου, που χαρακτηρίζει έναν χώρο ή πολιτισμό: *οι κάκτοι στις γωνίες και τα σομπρέρο στους τοίχους δίνουν μια νότα μεξικάνικης ~ στο μπαρ* 6. (α) η επιστήμη που ασχολείται με το σύνολο των μέτρων υγιεινής και τις τεχνικές που εφαρμόζονται για να διατηρήσει κάποιος τη νεανική εμφάνιση τού προσώπου | σώματος του ή για τον καλλωπισμό του (β) *ινστιτούτο* | *κέντρο αισθητικής* το ιδιωτικό ινστιτούτο, στο οποίο ειδικευμένο προσωπικό αναλαμβάνει την επιστημονική περιποίηση, εκγύμναση και θεραπεία των πελατών του, με στόχο τη βελτίωση τής εξωτερικής τους εμφάνισης. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Aesthetik < αρχ. *αισθητική*, θηλ. τού επιθ. *αισθητικός*, ο όρος Aesthetik πλάστηκε από τον Γερμανό φιλόσοφο A. Baumgarten περί τα μέσα τού 18ου αι.].

αισθητικισμός (ο) ο αισθησισμός (βλ.λ.).

αισθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις και την αντίληψη διά μέσου αυτών · 2. αυτός που σχετίζεται με την αισθητική ως κλάδο τής φιλοσοφίας ή γενικότ. με την αντίληψη τού ωραίου: *~ αναζητήσεις* || *το ~ αποτέλεσμα τής συνεργασίας των δύο καλλιτεχνών ήταν άριστο* || *εφάρμοσε κλασικούς ~ κανόνες στην τέχνη του* || η *~ αγωγή αναπτύσσει στον άνθρωπο την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το ωραίο σε όλους τους τομείς τής ζωής* || στο *βιβλίο του επιχειρεί ~ προσεγγίσεις σε έργα τέχνης* 3. *αισθητικός* (ο/η) (α) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην επιστήμη τής φιλοσοφικής αισθητικής (β) αυτός που έχει ειδικευθεί (επιστημονικά) στην αισθητική περιποίηση προσώπου και σώματος 4. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φροντίδα και βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης τού ανθρώπου (β) *αισθητική χειρουργική* η χρησιμοποίηση τής χειρουργικής επιστήμης για λεπτές, συνήθ. ακίνδυνες επεμβάσεις, που αποσκοπούν στη διόρθωση σωματικών ατελειών ή στην αλλαγή ανεπιθύμητων σωματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου, για τη βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης (πβ. λ. *λίφτινγκ)*. — αισθητικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με την αντίληψη και την κατανόηση», < *αἴσθησις*. Η σημ. «ευαίσθητος» είναι μεσν. ο φιλοσοφ. όρ. είναι αντιδάν. από γερμ. aesthetisch, ενώ ο ιατρ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. sensitif].

αισθητικός: ομόρριζα. Φράσεις όπως *«αισθητική θεωρία»* και *«αισθητική απόλαυση»* είναι φανερό ότι αναφέρονται αντιστοίχως στην αισθητική και στις αισθήσεις, προσδιορίζοντας τη σημασία τού αισθητικός. Σε αντίθεση με το αισθησιακός *{χορός, ατμόσφαιρα* κ.ά.), το οποίο αναφέρεται καθαρώς στον πόθο που γεννά η ερωτική διέγερση, το αισθηματικός *(υποθέσεις, περιπέτειες, ζωή* κ.λπ.) αναφέρεται στην αγάπη, ενώ το συναισθηματικός *(προσέγγιση, αντίδραση* κ.τ.ό.) δηλώνει ευρύτερα το συναίσθημα, τις συγκινήσεις σε αντιδιαστολή προς τη λογική. Τέλος, τα αισθαντικός και ευαίσθητος δηλώνουν λεπτότητα συναισθημάτων και ευαισθησία προσώπων.

αισθητικότητα (η) [1816] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣΙΟΛ. η ιδιότητα νευρικών σχηματισμών να δέχονται και να μεταβιβάζουν εντυπώσεις (βλ. λ. αίσθηση) · 2. η αντίληψη τού ωραίου και η εκδήλωση της.

αισθητισμός (ο) [1852] το αισθητικό ρεύμα που υπερασπίζεται την ελευθερία τής καλλιτεχνικής έκφρασης, θεωρώντας την τέχνη αυτόνομη αξία (ανεξάρτητη από την όποια χρησιμότητα και ηθική κατεύθυνση), και πρεσβεύει ότι η αξία τού έργου τέχνης έγκειται στην ομορφιά του και στην αισθητική απόλαυση που δίνει, υιοθετώντας το δόγμα «η τέχνη για την τέχνη». Επίσης αισθητικισμός — αισθητιΟτής (ο) [1891], αισθητίστρια (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. esthétisme].

αισθητοποΐ'ώ ρ. μετβ. [1834] {αισθητοποιείς... | αισθητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) αισθητό, το παριστώ με τρόπο που να γίνεται εμφανές, αντιληπτό. — αισθητοποίηση (η) [1880], αισθητοποιητικός, -ή, -ό [1886].

αισθητός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται αντιληπτός μέσω των αισθήσεων: *ο ισχυρός σεισμός στην Πελοπόννησο έγινε ~ και στην Αθήνα* ΣΥΝ. αντιληπτός 2. (συνεκδ.) αυτός που θεωρείται σημαντικός, αξιοσημείωτος: σύμφωνα με τις *δημοσκοπήσεις, δεν υπάρχει - διαφορά ανάμεσα στα δύο πρώτα κόμματα* ΣΥΝ. μεγάλος, αξιόλογος ΑΝΤ. ανεπαίσθητος 3. (συνεκδ.) αυτός που προκαλεί αίσθηση, που είναι έντονος: η *απουσία της είναι ~* ΣΥΝ. έκδηλος, φανερός. — αισθητά επίρρ., αισθητότητα (η) [1819].

αισιοδοξία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η τάση να βλέπει κανείς την πιο ευνοϊκή πλευρά ή να προσδοκά και να ελπίζει σε ευνοϊκή, αίσια εξέλιξη των πραγμάτων: *δικαιολογημένη* | *έμφυτη* | *προσποιητή* | *συγκρατημένη* | *υπερβολική* | *υπέρμετρη ~* ΑΝΤ. απαισιοδοξία 2. η φιλοσοφική πίστη κατά την οποία η καλή θέληση θα θριαμβεύσει έναντι τού κακού και η αρετή θα ανταμειφθεί, καθώς και το σχετικό δόγμα

ότι ο κόσμος, η κοινωνία, η ζωή ακολουθούν θετική εξελικτική πορεία (βλ. λ. *οπτιμισμός)* ΑΝΤ. πεσιμισμός. — αισιόδοξα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*.
[ΕΤΥΜ. < *αίσιος* + *δόξα* < *δοκώ* «πιστεύω», απόδ. τού γαλλ. optimisme < λατ. optimus «άριστος»]. αισιόδοξος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που διαπνέεται από αισιοδοξία, πίστη στη θετική πλευρά και έκβαση των πραγμάτων: *οι τελευταίες δημοσκοπήσεις δημιούργησαν μια ~ διάθεση στο κόμμα* || *~ λόγος* | *στάση* | *αντίληψη* ΣΥΝ. οπτιμιστικός ΑΝΤ. απαισιόδοξος, πεσιμιστικός 2. αυτός που αξιολογείται ως ευνοϊκός, αίσιος: *~ προοπτική* | *μήνυμα* | *είδηση* | *έκβαση* | *εκδοχή* | *πρόβλεψη* | *πρόγνωση* ΣΥΝ. θετικός ΑΝΤ. αντίξοος, αντίθετος, αρνητικός. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. optimiste].

αισιόδοξος - απαισιόδοξος. Είναι κοινωνιογλωσσικά και εθνο-γλωσσικά ενδιαφέρον ότι οι αρχαίοι Έλληνες και οι Βυζαντινοί δεν ήξεραν ούτε δήλωσαν στην Ελληνική την «αισιοδοξία» και την «απαισιοδοξία». Οι λέξεις αισιόδοξος και αισιοδοξία και τα αντίθετα τους απαισιόδοξος και απαισιοδοξία μαρτυρούνται στην Ελληνική μόλις στα μέσα τού 19ου αιώνα: το 1861 οι λέξεις αισιόδοξος | αισιοδοξία πρωτοαπαντούν στο *Γαλλοελληνικόν Λεξικόν* των Μ. Σχινά και 1. Λεβαδέως ως απόδοση των κατά έναν αιώνα παλαιότερων γαλλικών λέξεων optimiste (1752) | optimisme (1737), σχηματισμένες από τη φρ. *«αίσια δόξα»* (η καλή γνώμη, η θεώρηση των πραγμάτων που γεννά καλά, ευχάριστα συναισθήματα). Οι συγγραφείς τού *Λεξικού* πρότειναν μάλιστα διαζευκτικά και τα αι-σιόφρων και αισιοφροσύνη, που δεν επικράτησαν, όπως δεν έγιναν δεκτά στη χρήση και τα αισιομανής - αισιομανία που προτάθηκαν το 1897. Για τα γαλλ. pessimisme (1759) και pessimiste (1789) πλάστηκαν στην Ελληνική όχι τα **αν-αισιοδοξία* | **αν-αισιόδοξος* που θα περίμενε κανείς, αλλά οι λέξεις απαισιόδοξος (1886) και απαισιοδοξία (1883) με επίδραση προφανώς τού *απαίσιος* (αντιθέτου τού *αίσιος).* · Τα γαλλ. optimisme | optimiste προήλθαν από το λατ. optimus «άριστος», υπερθ. τού bonus «καλός», ενώ τα pessimisme | pessimiste από το λατ. pessimus «κάκιστος», υπερθ. τού malus «κακός».

αισιοδοξώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1896] (αισιοδοξείς...· ευχρ. στον ενεστ.} ♦ 1. (μετβ.) πιστεύω ότι κάτι θα έχει θετική και ευνοϊκή εξέλιξη: ~ ότι τα *αποτελέσματα θα δικαιώσουν τις προσπάθειες μου* ΣΥΝ. ελπίζω, ευελπιστώ ♦ 2. (αμετβ.) διακατέχομαι από αισιόδοξη διάθεση: στη ζωή *πρέπει να αισιοδοξούμε* ΑΝΤ. απογοητεύομαι, δυσπιστώ.

αίσιος, -α, -ο αυτός που προμηνύεται ή συμβάλλει σε θετική και ευτυχή κατάληξη: *~ έκβαση* | *τέλος* | *προοπτική* || (ως ευχή) *αίσιον και ευτυχές το νέον έτος!* ΣΥΝ. ευοίωνος, ευνοϊκός ΑΝΤ. δυσοίωνος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αῖσα* «μοίρα, πεπρωμένο» < **ah-ja* < **aït-os (to)* «κομμάτι, μερίδιο», πβ. σανσκρ. aeta- «τιμωρία». Παράγ. *ἐξ-αίσιος, ἀπ-αί-σιος, ἐν-αίσιμος (διατριβή), αἰτ-ία,* αἰτ-ώ κ.ά.].

αισίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. με το καλό, χωρίς κακοτυχίες, ευτυχώς, επιτέλους: *φτάσαμε - στο τέλος τής χρονιάς* || *συμπλήρωσε ~ 30 χρόνια δικηγορίας* 2. (συνήθ. σκωπτ. ή ειρων.) *φέτος συμπλήρωσα ~ σαράντα μεροκάματα!* (ενώ θα έπρεπε να συμπληρώσω εκατό).

Άι-Στράτης (ο) ο Αγιος Ευστράτιος (βλ.λ.).

Αισχίνης (ο) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος τού Δημοσθένη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ντροπαλός, συνεσταλμένος», < *αίσχος,* πβ. κ. *Αισχύλος].*

αίσχίστος, -η, -ο 1. υπερβολικά αισχρός: *~ συμπεριφορά* 2. πάρα πολύ κακός: *~ ποιότητα* ΣΥΝ. χείριστος, κάκιστος. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *αισχρός].*

αίσχος (το) {αίσχ-ους | -η, -ών} (λόγ.) 1. οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή αποτροπιασμό, επειδή αντίκειται σε ό,τι θεωρείται σωστό, δίκαιο, ηθικό ΣΥΝ. αχρειότητα, ατιμία, καταισχύνη, ντροπή, όνειδος, εξευτελισμός 2. *αίσχη* (τα) πράξεις που επισύρουν την κοινωνική κατακραυγή, επειδή αντίκεινται στα κοινώς αποδεκτά και επιτρεπτά: η *εφημερίδα αποκαλύπτει τα ~ τού καλλιτεχνικού παρασκηνίου!* ΣΥΝ. αισχρότητες, αδιαντροπιές, χυδαιότητες, ντροπές, (εκφραστ.) ρεζιλέ-ματα, ξετσιπωσιές, ντροπιάσματα, μασκαριλίκια **3.** (εκφραστ.) οτιδήποτε στερείται παντελώς αισθητικής ή προσβάλλει το κοινό αίσθημα περί ωραίου: το *γλυπτό είναι ένα ~!* || η *ταινία ήταν ~!* ΣΥΝ. απαίσιο, απαράδεκτο ΑΝΤ. αριστούργημα, αριστοτέχνημα, κομψοτέχνημα 4. (ως επιφών. *αίσχος!)* για την έκφραση έντονης αποδοκιμασίας: *το συγκεντρωμένο πλήθος υποδέχθηκε τον νομάρχη, φωνάζοντας «~»!* ΣΥΝ. ντροπή!, αιδώς! ΑΝΤ. μπράβο!, εύγε! ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίσχος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. **aig^{w}h-* «ντρέπομαι», πβ. γοτθ. aiwisui «ατιμία, ντροπή». Ομόρρ. *αἴσχ-ύνη, Αίσχ-ύλος*«ντροπαλός», *αίσχ-ρός* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. δήλωνε ντροπή για παράπτωμα ηθικής φύσεως, αλλά και σωματική δυσμορφία, αφού η σωματική ωραιότητα^ *(κάλλος)* συμβάδιζε με την ηθική τάξη *(καλός κάγαθός)].*

αισχρογράφημα (το) {αισχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα (κείμενο ή εικόνα) με αισχρό περιεχόμενο˙ κείμενο που αντίκειται στην ηθική και στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα ΣΥΝ. ρυπαρογράφη-μα, πορνογράφημα. Επίσης αισχρονραφία (η) [1886]. — **αισχρογρά-**φος (ο/η), αισχρογραφώ ρ. (-είς...}.

αισχροέπεια (η) {αισχροεπειών} αισχρολογία (βλ.λ.). — **αισχ**ροε-πής, **-ή**ς, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αίσχροεπής* < *αισχρός* + *-επής* < *έπος* «λόγος» (βλ.λ.)].

αισχροκέ**ρδεια** (η) [αρχ.] {αισχροκερδειών} 1.η επίτευξη υπερβολικού κέρδους με διάφορους τρόπους, π.χ. με τη νοθεία εμπορεύματος, την απάτη και την πώληση σε υψηλότερες τιμές από τις επιτρεπτές: *σημειώθηκαν πολλά κρούσματα αισχροκέρδειας στην αγορά* ΣΥΝ. κερδοσκοπία 2. (γενικότ.) η υπερβολική αύξηση των τιμών των προϊόντων, που τα καθιστά απρόσιτα στον καταναλωτή. — αισχροκερδής, -ής, -ές [αρχ.], αισχροκερδώς επίρρ. [μτγν.], αισχροκερδώ ρ. [αρχ.Π-είς...}.

αισχρολογα (τα) **1**. χυδαίες λέξεις **ή** φράσεις ΣΥΝ. βωμολοχίες, αισχρολογίες, βρισιές, βρομόλογα, βρομοκουβέντες **2**. (ειδικότ.) λέξεις που εκφράζουν με χυδαίο τρόπο σεξουαλική επιθυμία. — **αισχρολό**-γος (ο/η) [μτγν.].

αισχρολογία (η) [αρχ.] {αισχρολογιών} (λόγ.) 1. η χρήση αισχρών και χυδαίων φράσεων ή η ενασχόληση με ανάλογα θέματα: η *~ χαρακτηρίζει πολλές θεατρικές επιθεωρήσεις* ΣΥΝ. χυδαιολογία, βωμολοχία, βρισιά 2. (συνεκδ.) κάθε αισχρή, προσβλητική φράση: *κείμενο γεμάτο αισχρολογίες.* Επίσης αισχρολόγημα (το). — αισχρολογικός, -ή, -ό, αισχρολογικ-ά | -ώς επίρρ.

αισχρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αισχρολογείς... | αισχρολόγησα} λέω αισχρά λόγια ΣΥΝ. βρίζω, χυδαιολογώ.

αισχρός, -ή (λόγ. -ά), -ό {υπερθ. κ. αίσχιστος} 1. αυτός που προσβάλλει την ηθική και την αξιοπρέπεια: *έδειξε ~ συμπεριφορά, όλο ύβρεις και μικροπρέπεια* || *~ τρόποι* | *χειρονομία* | *κίνηση* | *λόγος* | *τύπος* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. ανήθικος, επαίσχυντος, φαύλος, αχρείος, κακοήθης, πρόστυχος, χυδαίος, επονείδιστος, απρεπής ΑΝΤ. έντιμος, σεμνός, αξιοπρεπής **2.** (καταχρ.) αυτός που στερείται τής αισθήσεως τού ωραίου ή που προκαλεί αρνητικά σχόλια: *~ ντύσιμο* | *πίνακας* ΣΥΝ. κακόγουστος, απαράδεκτος, απαίσιος, φρικτός, απερίγραπτος ΑΝΤ. αποδεκτός, άψογος, άριστος, τέλειος. — αισχρ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αίσχος].*

αισχρότητα (η) [αρχ.] {αισχροτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αισχρού: η *~ τού χαρακτήρα του τον κάνει απωθητικό* || *το υβρεολόγιο του φανερώνει την ~ του* ΣΥΝ. αχρειότητα, ανηθικότητα, κακοήθεια ΑΝΤ. ηθικότητα, χρηστότητα 2. (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, που φανερώνει αισχρό χαρακτήρα: *διέπραξε αισχρότητες* ΣΥΝ. αναισχυντία, (καθημ.) προστυχιά, κακοήθεια.

Αισχύλος (ο) ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη) (525-456 π.Χ.)· τον χαρακτηρίζει το υψηλό ύφος. — αισχύλειος, -α, -ο κ. αισχυλικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ντροπαλός», < **Αΐσχ-υλός* < *αίσχος* + *-υλός].*

αισχύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το αίσθημα μεγάλης ντροπής που προκαλούν αισχρές και αθέμιτες πράξεις ΑΝΤ. αναισχυντία, ξεδιαντρο-πιά, αναίδεια.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αίσχος].*

αισχύνομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (+για) αισθάνομαι έντονη ντροπή, αισχύνη (για κάτι που έχω κάνει ή εκδηλώσει): δεν *αισχύνεται ο αθέόφοβος για όσα κάνει;* ΣΥΝ. ντρέπομαι ΑΝΤ. σεμνύνομαι ♦ **2.** (μετβ.) ντρέπομαι (να κάνω κάτι): δεν *αισχύνεσαι να ψεύδεσαι κατ' αυτό τον αήθη τρόπο;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **αίσχύς* < *αίσχος].*

Αίσωπος (ο) {Αισώπου} **1**. αρχαίος Έλληνας μυθοποιός (περίπου 6ος αι. π.Χ.) 2. *μύθοι τού Αισώπου* μύθοι κοινωνικού και διδακτικού περιεχομένου με ήρωες ζώα που συμβολίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. — αισώπειος, -α, -ο κ. αισωπικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., πιθ. < *αῖσα* «πεπρωμένο» + θ. *-ωπ-,* πβ. **ώψ, ὤπ-ός* «όψη», οπότε αρχική σημ. «ο βλέπων το πεπρωμένο»].

Αϊτή (η) (γαλλ. République d'Haiti = Δημοκρατία τής Αϊτής) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών, το οποίο καταλαμβάνει τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα το Πορτ-ο-Πρενς, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γκουρντ. — Αϊτινός (ο), Αϊτινή (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Haiti < ινδιάν. haiti «βουνό, ορεινός (τόπος)» ή jhaiti «φωλιά». Ανακαλύφθηκε το 1492 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, που το ονόμασε «Ισπανική Νήσο» (La isla Espafiola). Η σημερινή ονομασία απαντά από το 1697, όταν παραχωρήθηκε το νησί στους Γάλλους].

αίτημα (το) [αρχ.] {αιτήμ-ατος | -ατα,-άτων} 1. οτιδήποτε διατυπώνεται και διαβιβάζεται ως απαίτηση ή επιθυμία προς υπηρεσία ή πρόσωπο: *συνδικαλιστικό* | *εργατικό* | *ανεδαφικό* | *απαράδεκτο* | *βασικό* | *δίκαιο* | *φοιτητικό* | *έγγραφο* | *κύριο* | *παράλογο* | *υπερβολικό ~* || *εκφράζω* | *διατυπώνω* | *υποβάλλω* | *προβάλλω* | *κοινοποιώ* | *απορρίπτω* | *ικανοποιώ* | *ανταποκρίνομαι σε ένα ~* ΣΥΝ. απαίτηση, αξίωση, διεκδίκηση, παράκληση 2. οτιδήποτε προκύπτει ως επείγουσα ή πιεστική ανάγκη: η *αλλαγή στον τρόπο ασκήσεως τής εξουσίας είναι ~* των *καιρών* || τα *κοινωνικά* | *πνευματικά - μιας εποχής* · 3. (α) ΜΑΘ. βασική πρόταση τής οποίας την αλήθεια αποδεχόμαστε (δεχόμαστε δηλ. χωρίς απόδειξη): το *5ο ~ τού Ευκλείδη* («από σημείο εκτός δεδομένης ευθείας άγεται μία και μόνο μία παράλληλος προς αυτήν») ΣΥΝ. αξίωμα (β) ΦΙΛΟΣ, (i) βασική πρόταση απαραίτητη για την κατανόηση των πραγμάτων, που δεν μπορεί να αποδειχθεί ούτε είναι φανερή από μόνη της (ii) μία από τις τρεις αρχές τού συλλογισμού (μαζί με τον ορισμό και την υπόθεση).

αίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η γραπτή κυρ. αναφορά, με την οποία κοινοποιείται αξίωση ή παράκληση σε αρμόδια υπηρεσία ή Αρχή: *υποβάλλω* | *καταθέτω* | *πρωτοκολλώ μια ~* || *υποβολή* | *αποδοχή* | *ημερομηνία* | *σύνταξη* | *φόρμα αιτήσεως* || *~ χάριτος* | *διαζυγίου* | *ασκήσεως επαγγέλματος* | *ακυρώσεως αποφάσεως* | *εξαιρέσεως* | *προσλήψεως* | *αδείας 2.* (συνεκδ.) το τυποποιημένο έντυπο στο οποίο διατυπώνεται το περιεχόμενο τής αίτησης: *συμπληρώνω μια ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίτησις* < *αιτώ* < **αῖτος* «κομμάτι, μερίδιο» < *αϊνυμαι*

«πιάνω, παίρνω» (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο ai-nu-me-no) **< I.E.** *ai- «**πιά**-νω, παίρ^ν^ω» (με πρόσφυμα -νυ-, πβ. δείκ-νυ-μι), που συνδ. **με** χεττ. p-ai «δίνω». Ομόρρ. αΐτ-ία, δί-αιτ-α, αρχ. *αϊσ-α* (βλ. λ. *αϊσι-ος)* κ.ά. Σύμφωνα **με** την ετυμ. αυτή, το ρ. αιτώ πρέπει αρχικώς **να** σήμαινε «ζητώ το μερίδιο **μου**» και, κατ' επέκταση, «ζητώ»]. αιτία (η) {αιτιών} **1. ο** γενεσιουργός παράγοντας ενός αποτελέσματος: η ~ τής *ήττας* || *οι κακοτεχνίες στην κατασκευή των δρόμων αποτελούν τη συνήθη ~ πολλών τροχαίων ατυχημάτων* || *άμεση* | *βασική* | *έμμεση* | *εύλογη* | *κύρια* | *λογική* | *ουσιαστική* | *πραγματική* | *τεχνητή* | *τυπική* | *φυσική* | *επίπλαστη ~*· ΦΡ. (α) **εξ *αιτίας*** βλ. λ. *εξαιτίας* (β) **άνευ *λόγου και αιτίας*** βλ. λ. άνευ **2.** (α) ***αιτία πολέμου*** (λατ. casus belli) κάθε πράξη που θεωρείται λόγος ικανός **να** προκαλέσει πολεμική σύγκρουση μεταξύ κρατών (β) ***αρχική αιτία*** (λατ. primum principium) (i) **ΦΙΛΟΣ,** η πρώτη ουσία των όντων, από την οποία προέρχεται ένα **ον** συγκεκριμένο (ii) **ΘΕΟΛ.** Ο Θεός (ως αιτία των πάντων) (γ) ΦΙΛΟΣ, ***τελική αιτία*** *ο* σκοπός προς τον οποίο κατατείνουν τα πάντα στον κόσμο **3.** η πρόφαση (για **να** κάνουμε κάτι), αφορμή: ~ ψάχνει *για ν' αποφύγει τη συζήτηση* 4. οτιδήποτε περιέχει κατηγορία ή απευθύνεται ως κατηγορία εναντίον κάποιου: *βρήκες - να με συκοφαντήσεις* 5. (συνεκδ.) ο υπαίτιος: εσύ *είσαι η ~ τής αποτυχίας* ΣΥΝ. υπεύθυνος, αυτουργός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, υπαιτιότητα», < **αϊτός* «κομμάτι, μερίδιο». Ομόρρ. αρχ. αΓσα «πεπρωμένο», αιτώ, *αίτιος* κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *αιτία* αρχικώς θα σήμαινε «το μερίδιο ευθύνης που αναλογεί **σε** κάποιον». **Η** σημερινή σημ. χρησιμοποιείται κυρίως από την ελληνιστική (μτγν.) φιλοσοφία].

αιτία: συνώνυμα. **Amo ή** ama είναι αυτό που προκαλεί κάτι, που επιφέρει ορισμένο αποτέλεσμα, το αιτιατό. Έτσι λ.**χ.** η φωτιά ως προς τον καπνό βρίσκονται σε σχέση αιτίου (φωτιά) και αιτιατού (καπνός), σε σχέση αιτιότητας (αιτιότητα είναι ακριβώς αυτή η αμοιβαία σχέση αιτίου και αιτιατού). Σε αντίθεση με την *αιτία,* που έχει γενικότερο χαρακτήρα, το *αίτιο* είναι πιο εξειδικευμένη και περιορισμένη έννοια, που συχνότερα απαντά **σε** πληθυντικό (αίτια), για να δηλώσει ένα πλέγμα αιτιών που οδήγησαν σε ορι σμένο αιτιατό (αποτέλεσμα). Στην προφορική ομιλία αντί για το ***αιτία*** χρησιμοποιείται συχνά το **λόγος** ως προϋπόθεση και, κατ' επέκταση, ως αιτία για να γίνει κάτι. Το αφορμή, αντιθέτως, απο τελεί περισσότερο το έναυσμα, το ξεκίνημα για κάτι, ενώ η αιτία παραμένει το βαθύτερο κίνητρο που οδηγεί σε ορισμένο αιτιατό. Τέλος, εφόσον πρόκειται για επίπλαστη αιτία, που προβάλλεται ως αιτία για να επιτευχθεί κάτι, έχουμε να κάνουμε **με πρόφαση, πρόσχημα,** πάτημα **ή** και για **δικαιολογία**, που χρησιμοποιούμε συχνότερα με αρνητική σημασία. →*πρόσχημα*

αιτιακός, -ή, -ό → αιτιώδης
αιτιαρχία (η) η αιτιοκρατία (βλ.λ.).
αιτίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λογ., συνήθ. στον πληθ.) παράπονο ή μομφή, κατηγορία: *διατυπώνονται αιτιάσεις εις βάρος* | *κατά των δημοσιογράφων* || *απαντώ στις ~ κάποιου* ΣΥΝ. επίκριση. [ΕΤΥΜ. <αρχ. *αΐτίασις* < *αιτιώμαι* «κατηγορώ»].
αιτιατική (η) ΓΛΩΣΣ. μία από τις πτώσεις στην κλίση των ουσιαστικών, επιθέτων, αντωνυμιών και μετοχών, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για να δηλωθεί το συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος, δηλ. το αντικείμενο τού ρήματος: η ~ τού *«ο άνθρωπος» είναι «τον άνθρωπο»* || *οι περισσότερες προθέσεις τής Ν. Ελληνικής συντάσσονται με ~* || το *άμεσο αντικείμενο εκφέρεται κανονικά σε ~.* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. αιτιατικός **<** αρχ. αιτιατός «αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αιτίας». **Η** απόδ. τού όρου *αιτιατική* στη Λατ. ως accusativus (> αγγλ. accusative, γερμ. Akkusativ κ.ά.) είναι εσφαλμένη, αφού η λ. accusativus δηλώνει την προκαλούσα αιτία και όχι το αποτέλεσμα της. **Η** ορ**θ**ή απόδ. **θα** ήταν **eff**ectivus**],**
αιτιατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. μόνο στη ΦΡ. ***αιτιατική γλώσσα*** *τύπος* γλωσσών, που -σε αντίθεση προς τις *εργαστικές γλώσσες* (βλ. λ. *εργαστικός* και ΣΧΟΛΙΟ)- κάνουν ισοβαρή συστηματική διάκριση μεταξύ υποκειμένων και αντικειμένων, δηλ. μεταξύ συντακτικών δομών τού ρήματος **με** ονομαστική και αιτιατική.
αιτιατό(ν) (το) [αρχ.] το αποτέλεσμα μιας αιτίας: *σχέση αιτίας - αιτιατού* (αποτελέσματος). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. αιτία.
αίτιο (το) (αιτί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** ο βαθύτερος λόγος, η ανάγκη που προκαλεί μια πράξη **ή** διαμορφώνει μια κατάσταση, ο γενεσιουργός παράγοντας που προκαλεί ένα αποτέλεσμα, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αφορμή: *κανείς δεν γνώριζε τα βαθύτερα -τής συμπεριφοράς του* ΣΥΝ. αιτία, λόγος, αρχή, το γιατί 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ***αναγκαστικό αίτιο*** βλ. λ. αναγκαστικό (β) ***ποιητικό αίτιο*** εμπρόθετος προσδιορισμός αποτελούμενος από την πρόθεση από και την αιτιατική προσώπου **ή** πράγματος, που δηλώνει από ποιον παθαίνει κάτι το υποκείμενο: στη φράση «η γη *θερμαίνεται από τον ήλιο» το ~ είναι «από τον ήλιο»·* στη λόγια γλώσσα το ποιητικό αίτιο δηλώθηκε με την προθ. υπό + γεν.: *υπεγράφη υπό τού διευθυντού* **3.** (α) ***κινούν αίτιον*** (i) η αιτία που συνέχει και κινεί το σύμπαν ο θεός (ii) το κίνητρο πράξεως (β) ***τελικό αίτιο*** βλ. λ. *τελικός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αίτιον,* ουδ. τού επιθ. *αίτιος* (βλ.λ.)].
αιτιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **ΦΙΛΟΣ,** η θεωρία κατά την οποία οτιδήποτε συμβαίνει στον κόσμο γίνεται κατ' απόλυτη ανάγκη· ως θεωρία αντιπαρατίθεται σε αυτήν τής απροσδιοριστίας, υποστηρίζοντας ότι για κάθε περίπτωση ισχύει ο νόμος τής αιτιότητας (βλ. λ. αιτιότητα) ΣΥΝ. αιτιαρχία· πβ. λ. *ντετερμινισμός.* — αιτιοκρατικός, -ή, -ό, αιτιοκρατικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. determinismus].
αιτιολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξήγηση τής αιτίας: *επαρκής* | *ακριβής* | *πειστική* | *ελλιπής* | *αναλυτική ~*||~ *μιας άποψης* | *απόφασης* ΣΥΝ. δικαιολόγηση.
αιτιολογία (η) [μτγν.] {αιτιολογιών} **1.**η εξήγηση, η παρουσίαση των λόγων που οδήγησαν σε μια κατάσταση, στη λήψη αποφάσεως κλπ.: *αναγκαία* | *ανεπαρκής* | *απαράδεκτη* | *απαραίτητη* | *ασαφής* | *άστοχη* | *έξυπνη* | *εύλογη* | *πρόχειρη* | *συγκεκριμένη -'* ΦΡ. ***με την αιτιολογία*** επικαλούμενος, αναφέροντας ως αιτία **2.** ΙΑΤΡ. η αναζήτηση, η έρευνα των αιτίων που προκαλούν διαταραχές **ή** ασθένειες στον ανθρώπινο οργανισμό.
αιτιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται στα αίτια μιας κατάστασης, πράξης ή γεγονότος: *χωρίς ~ σύνδεση με τα υπόλοιπα* ΣΥΝ. αιτιώδης **2. ΓΛΩΣΣ.** αυτός που δηλώνει αιτία· **ΦΡ.** (α) ***αιτιολογική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση η οποία συνδέεται με την κύρια με αιτιώδη σχέση: στο *«έφυγε, επειδή βιαζόταν» ~ είναι το «επειδή βιαζόταν»* (β) ***αιτιολογικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν αιτιολογικές προτάσεις **3. *αιτιολογικό*** (το) η αναγραφή τού σκεπτικού και των στοιχείων στα οποία στηρίζεται μια δικαστική απόφαση· γενικότ. η συλλογιστική στην οποία βασίζεται οποιαδήποτε απόφαση, πράξη, συμπεριφορά: στην *εκδίκαση τής έφεσης ανετράπη σε όλα τα σημεία το ~* τής *πρωτόδικης απόφασης* ΣΥΝ. σκεπτικό, συλλογιστική, αιτιολογία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιώδης.* — αιτιολο**Υικ-ά** | **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

αιτιολογικές προτάσεις - εκφράσεις. **Η** αιτία εκφράζεται στην Ελληνική **με** τρεις τρόπους: ονοματικά **με** προθέσεις **-** ρηματικά **με** συνδέσμους (αιτιολογικές προτάσεις) - ρηματικά **με** επιρρήματα (που έχουν λειτουργία αιτιολογικών συνδέσμων), (α) **Προθέσεις**. **Καταχρηστικές** προθέσεις (δηλ. προθέσεις που **δεν** σχηματίζουν σύνθετα), οι οποί^ε^ς δηλώνουν αιτία συντασσόμενες **με** γενική, είναι οι λόγω, ένεκα (σπανιότερα ένεκεν), **εξαιτίας: *Λόγω*** *τής βροχής* | *εξαιτίας τής κακοκαιρίας* | *ένεκα απροβλέπτων συνθηκών ματαιώθηκε η παράσταση στο Ηρώδειο - Τους παραχωρήθηκε σύνταξη τιμής ένεκεν.* Αιτία με τη μορφή προϋπόθεσης δηλώνει και το εξαφορμής: *Εξαφορμής τού Συνεδρίου για την παιδεία, θα διοργανωθεί και έκθεση εκπαιδευτικού βιβλίου.* Μετά τις προθέσεις αυτές αντί ονόματος μπορεί **να** ακολουθεί και ονοματικό συμπλήρωμα (πρόταση **με** άρθρο **+** ότι...): **λόγω τού** ότι ***έβρεξε*** | εξαιτίας **τού ό**τι δεν *βρήκαμε τον υπεύθυνο...* (β) **Σύνδεσμοι.** Αιτιολογικοί σύνδεσμοι που εισάγουν τις αιτιολογικές προτάσεις είναι οι επειδή, **γιατί, διότι,** κα**θόσον** | κ**αθότι**, **για** τον **λόγο ότ**ι (συνδεσμική φραστική λέξη): *Επειδή έβρεχε, ματαιώθηκε η παράσταση - Η παράσταση ματαιώθηκε, γιατί* | *διότι* | *καθότι* | *καθόσον* | *για τον λόγο ότι έβρεχε.* Το αιτιολ. *επειδή* προηγείται συνήθως **ή** μπορεί και να έπεται τής κυρίας προτάσεως, ενώ η αιτία που εκφέρεται **με** τους άλλους συνδέσμους (γιατί/διότι...) κανονικά ακολουθεί την κύρια πρόταση. Αιτιολογική λειτουργία έχουν (δευτερογενώς) και τα αφ**ού, δεδομένου** | **δοθέντος ότι, μια** και, μια **που**, τα οποία επίσης συνήθως προηγούνται: *Αφού* | *δοθέντος ότι* | *μια και έβρεχε, δεν πραγματοποιήθηκε η παράσταση.* (γ) **Επιρρήματα** Επιρρηματική λειτουργία **με** αιτιολογική σημασία έχουν τα **γι'** αυτό, **γι'** αυτό τον **λόγο**, **ο λόγος που**, ως εκ τούτου: *Έβρεχε δυνατά, γι'αυτό* | *γι'αυτό τον λόγο ματαιώθηκε η παράσταση* | *και ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση - Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση, ήταν ότι έβρεχε δυνατά.* Συχνά χρησιμοποιούνται συνδυαστικά, για λόγους εμφάσεως, επιρρήματα μαζί με συνδέσμους: *Επειδή έβρεχε δυνατά, γι' αυτό* | *ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση - Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση, ήταν επειδή έβρεχε δυνατά.*

αιτιολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αιτιολογείς... | αιτιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εντοπίζω την αιτία (συγκεκριμένου πράγματος): ~ την *απόφαση* | *τις πράξεις μου* ΣΥΝ. δικαιολογώ, τεκμηριώνω 2. (υποστηρίζω με λογικά επιχειρήματα: *κάθε συμπέρασμα ή κρίση πρέπει να έχει αιτιολογηθεί επαρκώς* ΣΥΝ. επιχειρηματολογώ, τεκμηριώνω.
αίτιος, -α, -ο αυτός που αποτελεί την αιτία, που προκαλεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *όλοι κατηγγειλαν τον μεθυσμένο οδηγό ως ~ τού δυστυχήματος* ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος, υπόλογος, ένοχος, πρόξενος ΑΝΤ. ανεύθυνος, αμέτοχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ένοχος», < **αϊτος* «κομμάτι, μερίδιο» < αίνυμαι «πιάνω, παίρνω» (βλ. κ. *αίτηση).* Σύμφωνα με την ετυμ., η αρχική σημ. τής λ. α**Γτιος θ**α ήταν «αυτός που **έχει** μερίδιο **σε** κάτι» και, κατ' επέκταση, «ο φέρων ευθύνη γι' αυτό, ο υπαίτιος». **Η** λ. απαντά συχνά ως β' συνθ., π.χ. *ύπ-αίτιος, άν-αίτιος, πρωτ-αίτιος* κ.ά. Ας σημειωθεί ότι κανονικώς η λ. *αϊτ-ιος* έπρεπε να τραπεί σε **αϊσιος* (πβ. *δημότης - δημότ-ιος > δημόσιος, φυτό - *φύτ-ις > φύσις),* πράγμα που δεν έγινε, για να μην υπάρξει σύγχυση με το *αίσιος* (προφύλαξη)].
αιτιότητα (η) [1834] {αιτιοτήτων} **1.**η σχέση αιτίας και αποτελέσματος: *υπάρχει - μεταξύ τής αυξήσεως τής τιμής τού πετρελαίου και τής ανόδου τού πληθωρισμού* ΣΥΝ. σύνδεση, συνάφεια, αλληλεξάρτηση **2. *αρχή*** | ***νόμος τής αιτιότητας*** (α) ΦΙΛΟΣ, αξίωμα κατά το οποίο κ**ά**θε γεγονός έχει μία αιτία (β) **ΦΥΣ.** η **αρχή** βάσει τής οποίας το αίτιο προηγείται πάντα τού αποτελέσματος. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. αιτία. [ΕΤΥΜ. ο φιλοσ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. **Kausalität** (όρος τού 1. Kant)].
αιτιώδης, -ης, -ες {αιτιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που εμπεριέχει την αιτία ενός πράγματος· ΦΡ. ***αιτιώδης σχέση*** | ***συνάφεια*** σχέση αιτίας και αποτελέσματος ανάμεσα **σε** δύο συμβάντα. Επίσης **αιτιακός, -ή**, -ό. **— αιτιωδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αιτία*. Η φρ. *αιτιώδης σχέση* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. causal relationship, πράγμα που ισχύει και για τη φρ. *αιτιώδης συνάφεια* (< αγγλ. causal nexus)].

αιτιώδης: συνώνυμα. Τα αιτιώδης και αιτιακός δηλώνουν σχέση αιτίου και αιτιατού (αποτελέσματος)· έτσι μπορεί να μιλάει κανείς για *αιτιώδη* | *αιτιακή συνάφεια*, για *αιτιώδεις* | *αιτιακούς παράγοντες, συνθήκες, όρους* κ.λπ. Το **αιτιο**λογικ**ός** αναφέρεται σε αίτια ή αιτίες, χωρίς να συνιστά το ίδιο σχέση αιτίας - αιτιατού *(αιτιολογική πρόταση, αιτιολογική ερμηνεία)*. Τέλος, ο αιτιολογημένος *(απόφαση, στάση, κρίση* κ.λπ.) είναι αυτός που αιτιολογεί κάτι, εξηγεί τα αίτια που το προκάλεσαν ή το στηρίζουν, σε αντίθεση με το αναιτιολόγητος (βλ.λ.).

αιτιώμαι ρ. μετβ. αποθ. {αιτιάται...· εύχρ. στον ενεστώτα} (λόγ.) καταλογίζω (σε κάποιον) την ευθύνη για την πρόκληση ζημίας, βλάβης ή σφάλματος: *αιτιάται τους αντιπάλους του για τις συνεχείς αποτυχίες του* ΣΥΝ. μέμφομαι, κατηγορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιτιώμαι (-άο-)* < *αιτία* «κατηγορία, μομφή»].

Αίτνα (η) ηφαιστειακό όρος τής ΒΑ. Σικελίας, το ψηλότερο ενεργό ηφαίστειο τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ < λατ. Aetna (ήδη αρχ. επίθ. ΑίτναΓος), πιθ. < φοιν. attünä «κλίβανος, καμίνι». Δεν ευσταθεί η σύνδ. με το ρ. *αΐθω* «φλέγομαι»].

αΐτός (ο) **->** αετός

αιτώ ρ. μετβ. {αιτείς...· εύχρ. στον ενεστ. κ. ιδ. στη μτχ. αιτών, αιτούσα} (αρχαιοπρ.) 1. διατυπώνω (κάποιο) αίτημα ως επιδίωξη ή παράκληση, ζητώ: *οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των εργαζομένων αιτούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους*- σπάν. κ. μέσ. *αιτούμαι* (+γεν.): ~ *αδείας* | *επιδόματος* ΣΥΝ. επιδιώκω, παρακαλώ, απαιτώ, γυρεύω **2. αιτών** (ο), ***αιτούσα*** (η) το πρόσωπο που επισήμως υποβάλλει αίτηση σε υπηρεσία, δημόσια Αρχή: *υπογράφεις κάτω από την ένδειξη «ο αιτών»* || *σύμφωνα με τα στοιχεία τής τράπεζας, οι αιτούντες χορήγηση στεγαστικού δανείου ανέρχονται ήδη στους χίλιους*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αΐτώ (-έω) < **αιτος*, βλ. λ. αίτιος].

Αιτωλία (η) περιοχή τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, που χωρίζεται από την Ακαρνανία με τον ποταμό Αχελώο και μαζί με την οποία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — Αιτωλός (ο) [αρχ.], Αιτωλή (η), *αι*τωλικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Αιτωλικό (το) κωμόπολη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, γνωστή για τη λιμνοθάλασσα της. [ΕΤΥΜ. Πρόκειται για το μεσν. *Ανατολικόν* (που περιηγητές το αποκαλούσαν από τον 12ο αι. *Νατολικό* και *Αντελικό)*, το οποίο μετονομάστηκε σε *Αιτωλικό* μετά την απελευθέρωση του το 1829].

Αιτωλοακαρνανία (η) νομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που περιλαμβάνει τις περιοχές Αιτωλίας και Ακαρνανίας, με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι.

αίφνης επίρρ. (λόγ.) κατά τρόπο ξαφνικό και απροσδόκητο: *υπαναχώρησε ~ από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ. αιφνιδίως, ξαφνικά, απροόπτως, απροσδόκητα ΑΝΤ. προγραμματισμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **αίπ-σ-νά-ς*, πιθ. τύπος γενικής, όπως φαίνεται από το αρχ. συνώνυμο *ές-αίφνης* (όπου το *εκίές* συντάσσεται με γενική). Η λ. πιθ. συνδέεται με αρχ. *αιψα* (< **αΐπ-σ-α)* «γρήγορα, αμέσως», ίσως ακόμη και με αρχ. *αΐπ-ύς* «ψηλός, απόκρημνος»].

αιφνιδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αιφνιδίασ-α, -τηκα, -μένος} 1. ενεργώ κατά τρόπο που προλαβαίνει ή ανατρέπει τις αντιδράσεις και τους υπολογισμούς των άλλων, δημιουργώντας απρόοπτο και ξαφνικό αποτέλεσμα: η *άφιξη του αιφνιδίασε τους πάντες* || *τα νέα μέτρα τού υπουργείου αιφνιδίασαν την αγορά* ΣΥΝ. ξαφνιάζω, εκπλήσσω 2. (ειδικότ.) εκτελώ στρατηγική κίνηση εναντίον αντιπάλου, προκειμένου να προλάβω τις κινήσεις και τις αντιδράσεις του: η *αστυνομία αιφνιδίασε τους κακοποιούς στήνοντας τους ενέδρα* || με *μια γρήγορη αντεπίθεση κατάφερε να αιφνιδιάσει την αντίπαλη άμυνα*. — **αιφνιδιαστικός**, -ή, -ό, αιφνιδιαστικ-ά | -ώς επίρρ.

αιφνιδιασμός (ο) [μεσν.] 1. οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια στοχεύει να αιφνιδιάσει, να καταλάβει εξ απρόοπτου: *ο ~ τού επιθεωρητή απέτυχε, γιατί οι υπάλληλοι είχαν εγκαίρως ειδοποιηθεί και προετοιμαστεί για τον έλεγχο* (βλ. λ. *έκπληξη)* 2. το αποτέλεσμα που διαμορφώνεται ή προκύπτει από ξαφνική και απροσδόκητη πράξη: ο συνεχής ~ τής *αγοράς με μέτρα και προτάσεις φορολογήσεως των εμπόρων επηρεάζει και τη διαμόρφωση των τιμών* ΣΥΝ. κατάπληξη, ξάφνιασμα 3. ΣΤΡΑΤ. αιφνίδια πολεμική ενέργεια, που έχει σκοπό να βρει τον αντίπαλο απροετοίμαστο: *ο τακτικός ~ προέβλεπε τη μεγάλης κλίμακας μετακίνηση δυνάμεων πριν από τη μάχη και κατά τη διάρκεια τής νύχτας με απόλυτη μυστικότητα* || *ένοπλος* | *αποτελεσματικός* | *έξυπνος* | *επιτυχής* | *αεροπορικός* ~ 4. (συνεκδ.) η μεθοδευμένη, γρήγορη και αιφνιδιαστική επιθετική πρωτοβουλία ομάδας κατά τη διάρκεια αθλητικού αγώνα.

αιφνίδιος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει, προκύπτει κατά απροσδόκητο και ξαφνικό τρόπο: ~ *θάνατος* | *αλλαγή* | *τροπή* | *βροχή* | κατάληξη ΣΥΝ. ξαφνικός, αναπάντεχος, απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόοπτος ΑΝΤ. προγραμματισμένος, αναμενόμενος, προσδοκώμενος. — αιφνίδια | αιφνιδίως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < αίφνης (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ίδιος]*.

αιχμαλωσία (η) [μτγν.] {αιχμαλωσιών} 1. η κατάσταση τού αιχμαλώτου ΑΝΤ. ελευθερία 2. η σύλληψη εχθρού από αντιπάλους στο πλαίσιο πολεμικής επιχείρησης ή πολέμου ΑΝΤ. απελευθέρωση 3. (μτφ.) η κατάσταση τού υποδούλου, αυτού που βρίσκεται υπό κατοχή: η ~ των *Ελλήνων από τους Τούρκους για 400 χρόνια* ΣΥΝ. ζυγός, δουλεία ΑΝΤ. ανεξαρτησία.

αιχμαλωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {αιχμαλώτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. συλλαμβάνω (κάποιον) ως αιχμάλωτο 2. **(μτφ.)** ασκώ γοητεία σε κάποιον, ώστε να τον δεσμεύω και να τον κατευθύνω: *βλέμμα* | *φωνή που αιχμαλωτίζει* ΣΥΝ. γοητεύω, μαγεύω, συναρπάζω, θέλγω, ελκύω, σαγηνεύω, συνεπαίρνω, μαγνητίζω, σκλαβώνω. — αιχμαλώτιση (η) κ. αιχμαλωτισμός (ο) [μτγν.].

αιχμάλωτος, -η, -ο 1. αυτός που συλλαμβάνεται κατά τον πόλεμο από τον αντίπαλο ή παραδίνεται σε αυτόν και τίθεται υπό την εξουσία του: με βάση *τη συνθήκη τής παράδοσης πολλές ~ δυνάμεις* | *μονάδες τού εχθρού αφέθηκαν ελεύθερες* **2. *αιχμάλωτος*** (ο) {αιχμαλώτου | -ων, -ους}, ***αιχμάλωτη*** (η) (α) στρατιώτης, άμαχος ή πράκτορας αντίπαλης δύναμης, που κατά τον πόλεμο συλλαμβάνεται και κρατείται: *πιάνομαι ~* || *εξαντλημένος* | *εξαθλιωμένος ~* || *σφαγή* | *βασανιστήρια* | *ανάκριση* | *απελευθέρωση* | *εξαγορά* (με λύτρα) | *ανταλλαγή αιχμαλώτων* || *μεταχείριση των ~ πολέμου σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες* (β) (μτφ.) πρόσωπο που έχει εξαρτηθεί συναισθηματικά, πνευματικά ή υλικά, ο δέσμιος: *έχει καταντήσει ~ τού πάθους του* || *~ τού έρωτα* | *τού ποτού* ΣΥΝ. (λόγ.) εξαρτημένος, υποχείριος, υποταγμένος, δεσμευμένος, έρμαιο, (καθημ.) δούλος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιχμή + άλωτός* < *αλίσκομαι* «συλλαμβάνω, κυριεύω» (βλ. κ. *άλωση),* αρχική σημ. «ο συλλαμβανόμενος υπό την απειλή τής αιχμής δόρατος ή ξίφους»].

αιχμή Ο1) 1. (κυριολ.) πρωτόγονο εργαλείο και όπλο από πέτρα με αιχμηρή και κοφτερή απόληξη 2. (κατ' επέκτ.) η φυσική ή τεχνητή μυτερή απόληξη οποιουδήποτε αντικειμένου, συνήθ. λεπτού και επιμήκους: η ~ *τού ξίφους* ΣΥΝ. άκρο, ακίδα, κορυφή, μύτη, ακμή- ΦΡ. ***αιχμή τού δόρατος*** (i) κρίσιμο, κύριο σημείο (ii) το βασικότερο όπλο μιας στρατηγικής, μιας επιθετικής πολιτικής: *ο πρωθυπουργός τόνισε πως το πρόγραμμα για την παιδεία αποτελεί την ~ για την κοινωνική μεταρρύθμιση* ΣΥΝ. πρωτοπορία, δύναμη κρούσεως 3. (μτφ.-συ-νήθ. στον πληθ.) λόγος ή φράση που διατυπώνει ή υπονοεί κατηγορία, μομφή: *άφησε πολλές ~ για την εντιμότητα τού προκατόχου του* ΣΥΝ. νύξη, υπαινιγμός, αναφορά, (λαϊκ.) μπηχτή· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ώρες αιχμής*** οι ώρες κατά τις οποίες παρατηρείται κορύφωση τής κυκλοφοριακής κίνησης ή τής προσέλευσης πελατών στα καταστήματα: *είναι αδύνατον να κυκλοφορήσεις κατά τις ~ στο κέντρο τής πόλης* (β) ***τεχνολογία αιχμής*** η τεχνολογία που αξιοποιεί τα τελευταία ευρήματα τής επιστημονικής έρευνας, αποτελώντας την πρωτοπορία τής τεχνολογικής εξέλιξης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *aik- «χτυπώ με αιχμηρό όπλο», οπότε *αιχμή* < *aiksma (ήδη μυκ. ai-ka-sa-ma), πβ. λατ. ic-tus «χτύπημα», αρχ. σλαβ. ig-la «βελόνα», πιθ. κ. *ϊγ-δις* «γουδί» κ.ά. Στη φρ. *αιχμή τού δόρατος* η μεταφορική σημ. αποδίδει το αγγλ. spear-head. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. *ώρες αιχμής* (< γαλλ. heures de pointe) και *τεχνολογία αιχμής* (< γαλλ. technologie de pointe)].

αιχμηρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει οξεία άκρη, μυτερός: ~ *εργαλείο* | *αντικείμενο* ΣΥΝ. οξύληκτος, (λαϊκ.) σουβλερός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση λόγω τής οξύτητας, τής καυστικότητας του: *τα σχόλια του τον έχουν κάνει αντιπαθητικό* ΣΥΝ. καυστικός, δηκτικός, δοιμύς, περιπαικτικός. — αιχμηρότητα (η) [1872].

αιώνας (ο) {-α κ. -ώνος} 1. χρονική περίοδος εκατό ετών ΣΥΝ. εκατονταετία 2. (εκφραστ.) η χωρίς τέλος χρονική περίοδος: *γιατί άργησες πάλι, έναν - έκανες για να 'ρθεις!* || μην *κάνεις πάλι έναν ~ να το σκεφτείς, αποφάσισε τώρα.'*· ΦΡ. (α) ***εις τον αιώνα τού αιώνος | εις τους αιώνας των αιώνων!*** *(εις τον αιώνα του αιώνος* | *εις τους αιώνας* των *αιώνων)* (i) ΕΚΚΛΗΣ. (ως ευχή στην οποία καταλήγουν συχνά κατά τη Θεία Λειτουργία δεήσεις και ύμνοι) να διαρκέσει παντοτινά (ii) ποτέ: *γιατί του στέλνεις γράμμα, αφού ξέρεις ότι δεν θα σου απαντήσει ~;* || είπε πως δεν *πρόκειται να αλλάξει ιδεολογία ~!* (β) στον ***αιώνα τον άπαντα*** *(εις τον αιώνα τον άπαντα) στο* διηνεκές, επ' άπειρον: *ένα τέτοιο κατόρθωμα θα μείνει ~* ΣΥΝ. για πάντα, ες αεί 3. (συνεκδ.) χρονική περίοδος με αυτοτελή ιστορική ταυτότητα, χαρακτηριζόμενη από την ανάπτυξη και την επικράτηση ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων και συνθηκών ή προσωπικοτήτων: ο *χρυσός ~ τού Περικλή υπήρξε περίοδος ακμής τής δημοκρατίας και άνθησης των γραμμάτων και των τεχνών* || *αργυρός* | *λαμπρός* | *ένδοξος* | *χρυσούς ~* || - *βαρβαρότητας* | *προόδου* ΣΥΝ. εποχή 4. ΓΕΩΛ. κάθε χρονική υποδιαίρεση τού παρελθόντος τής Γης, όπως αυτή προσδιορίζεται βάσει στρωματογραφικών και τεκτονικών δεδομένων (καινοζωικός, μεσοζωικός, παλαιοζωικός, προτεροζωικός, αζωικός, κοσμικός)· κάθε γεωλογικός αιώνας υποδιαιρείται σε μία ή περισσότερες γεωλογικές περιόδους ΣΥΝ. περίοδος · 5. ΦΙΛΟΣ, θεωρία των γνωστικών, κατά την οποία οι αιώνες αποτελούν μια σειρά από κατώτερα θεία όντα που καλύπτουν το χάσμα μεταξύ θεού και ανθρώπων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιών, -ώνος* < **αιΡών* < I.E. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. σανσκρ. āyu- «ζωτική δύναμη», λατ. aev-um «διάρκεια - αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», ισπ. edad, ιταλ. eta, γαλλ. âge «ηλικία, εποχή», éternel «αιώνιος», αγγλ. ever «πάντοτε», γερμ. ewig «αιώνιος» κ.ά. Ομόρρ. άει (< *αιΕεί(, *ἀέ-ναος* κ.ά. Από τη σημ. τής ζωτικής δύναμης η λ. *αιών* δήλωσε αργότερα τη διάρκεια τής ζωής και την αιωνιότητα. Ως προσδιορισμός συγκεκριμένου χρόνου, ο *αιών* στην Αρχ. δήλωσε τη γενεά, στον Μεσν. τη χιλιετία και σήμερα την εκατονταετία].

αιώνιος, -α (λόγ. -ία), -ο 1. αυτός που διαρκεί παντοτινά: ~ δόξα || η *φιλοσοφία εκφράζει την ~ αναζήτηση τού ανθρώπου για την αλήθεια* ΣΥΝ. διηνεκής, αέναος ΑΝΤ. εφήμερος, προσωρινός· ΦΡ. (α) (λογοτ.) ***αιώνια ανάπαυση | αιώνιο σκοτάδι | αιώνιος ύπνος*** ο θάνατος (β) ***αιώνια ζωή*** *(ζωή αιώνιος,* Κ.Δ. πολλαχού) η ζωή μετά τον θάνατο και ειδικότ. η ζωή στον Παράδεισο ΣΥΝ. μέλλουσα ζωή, μεταθανάτιος ζωή (γ) ***αιώνιες μονές*** (συνήθ. ειρων.) ο νοερός, θεωρητικός τόπος τής με-

ταθανάτιας ζωής: *και όταν πεθάνει, θα πάει στις ~* ή *τουλάχιστον έτσι λέει αυτός!* ΣΥΝ. τόπος χλοερός, κόλποι τού Αβραάμ, βασιλεία των ουρανών (δ) *αιώνιο πυρ* (εις τό πυρ τό *αἴώνιον,* Κ.Δ. Ματθ. 18, 8) η Κόλαση ως τόπος βασανιστηρίων και μαρτυρίου των αμαρτωλών ΣΥΝ. πυρ το εξώτερον, τα καζάνια τής κόλασης, γέεννα πυρός (ε) *αιωνία (του/της) η μνήμη!* είθε να διατηρηθεί η ανάμνηση του για πάντα· (κυρ. στην Εκκλησία, αλλά και ευρύτερα) ως ευχή σε περίπτωση απώλειας (αγαπημένου) προσώπου: *- τού μακαρίτη!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) Θεός σχωρέσ' τον **2.** αυτός που δεν υπόκειται σε φυσική φθορά, που έχει μεγάλη αντοχή: *~ υφάσματα | έπιπλα || τα ~ χιόνια τής Ανταρκτικής* ΣΥΝ. άφθαρτος ΑΝΤ. φθαρτός 3. αυτός που προέρχεται και διαμορφώνεται από μακρά ιστορία, παράδοση: ο *Ολυμπιακός και ο Παναθηναϊκός είναι οι ~ αντίπαλοι στα ομαδικά αθλήματα* ΣΥΝ. παραδοσιακός, παντοτινός, σταθερός, σίγουρος 4. αυτός που υπάρχει και χαρακτηρίζει κάποιον σταθερά και αμετάβλητα: δεν *αντέχω την ~ γκρίνια σού!* ΣΥΝ. χαρακτηριστικός, μόνιμος, αναλλοίωτος ΑΝΤ. παροδικός **5**. (σκωπτ.) αυτός που δεν διορθώνεται, που μένει αμετάβλητος: *αυτός ο ~ Έλληνας!* || το *~ κυκλοφοριακό χάος τής πρωτεύουσας* ΣΥΝ. αδιόρθωτος, απαράλλακτος 6. κλασικό πρότυπο που διαρκεί μέσα στον χρόνο: η *Κάλλας υπήρξε η - σοπράνο, η ντίβα* ΣΥΝ. ιδεώδης, τέλειος, απαράμιλλος- ΦΡ. *αιώνια γυναίκα* (από τον Φάουστ τού Γκαίτε: das Ewig-Weibliche) αυτή που χαρακτηρίζεται από αγέραστη ομορφιά, επιβλητικότητα και γοητεία και ενσαρκώνει το πρότυπο τής ιδανικής γυναίκας: *Κλεοπάτρα,* η ~ 7. (σκωπτ.) αυτός που εφ' όρου ζωής παραμένει σε μια θέση, διατηρεί έναν τίτλο, μια ιδιότητα: *~ βουλευτής | φοιτητής | εραστής.* — αιώνια | αιωνίως (βλ.λ.) επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιών].* αιωνιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ, διάρκεια χωρίς αρχή και τέλος, χωρίς χρονικό περιορισμό· ο άπειρος χρόνος: *κατά τον Άγιο Αυγουστίνο ο Θεός είναι η πάντα σταθερή* ~ 2. το απώτατο μέλλον, ο χωρίς τέλος μελλοντικός χρόνος: *μια φιλία που θα κρατήσει ώς την-3.* η αιώνια διάρκεια, κατ' αντιδιαστολή προς την πεπερασμένη ανθρώπινη ζωή: η ~ τής ύλης | *τού πνεύματος | των ιδεών || οι πυραμίδες είναι έργα πλασμένα για την* - 4. η ασαφής, εκτός χρόνου κατάσταση, στην οποία θεωρείται ότι εισέρχ^ται ο άνθρωπος μετά τον θάνατο: με *το έργο του πέρασε στην ~* ΦΡ. *κερδίζω την αιωνιότητα* (σύμφωνα με τον χριστιανισμό) κατακτώ την αιώνια σωτηρία, την αιώνια ζωή και ευτυχία: *κάνει θεάρεστα έργα, για να κερδίσει την αιωνιότητα.* αιωνίως επίρρ. [μτγν.] 1. για πάντα: *κανένα καθεστώς δεν διαρκεί* ~ 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο) για κάτι που γίνεται πάντα, συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο: λέει ~ τα ίδια *και τα ίδια || ~ γκρινιάζει* και εμφατ. ΦΡ. *αιωνίως και τυμπανίως.* **αιωνό<u>βιος</u>**, -α, -ο **1.** αυτός που έχει ξεπεράσει τα εκατό χρόνια ζωής ή που ζει επί αιώνες: στη μέση τής *πλατείας υπάρχει ένας ~ πλάτανος* **2**. (συνήθ. καθ' υπερβολήν) αυτός που ζει πολλά χρόνια, εξαιρετικά μακρόβιος: ο *κόσμος βαρέθηκε τους ~ πολιτικούς και θέλει ανανέωση* ΣΥΝ. μακρόβιος, πολυζώητος, μαθουσάλας ΑΝΤ. βραχύβιος, ολι-γόζωος, λιγοζώητος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αιών* + *βίος* «ζωή»]. **αιώ<u>ρα</u>** (η) {αιωρών} δίχτυ ή ανθεκτικό ύφασμα στερεωμένο σε δύο δοκάρια ή κρεμασμένο από δύο σχοινιά, ώστε να χρησιμεύει ως αιωρούμενο κρεβάτι ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπράντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **Ραι-Ρώρ-α* < *αιωρώ* «ταλαντεύω, σείω»]. **αιώ<u>ρημα</u>** (το) {αιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. σύστημα δύο σωμάτων, ενός στερεού και ενός υγρού, όπου πολύ μικρά τεμάχια τού στερεού (μεγέθους μερικών εκατομμυριοστών τού εκατοστομέτρου) βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιωρώ* «ταλαντεύω, σείω»]. αιώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η παλίνδρομη κίνηση στον αέρα, η ρυθμική κίνηση εμπρός και πίσω σώματος που κρέμεται από κάπου, λ.χ. μιας κούνιας ή ενός αθλητή που κρεμιέται από ζυγό **2**. η καμπύλη τροχιά που διαγράφει ένα τέτοιο σώμα στον αέρα **3**. ΦΥΣ. η περιοδική κίνηση σώματος μεταξύ δύο ακραίων θέσεων κατά μήκος ενός τόξου και γύρω από νοητό σταθερό μεσαίο σημείο, όπως λ.χ. η κίνηση τού εκκρεμούς ΣΥΝ. ταλάντωση **4.** η παραμονή και ελεύθερη κίνηση αντικειμένου στον αέρα ή σε υγρό: η *~ επιβλαβών σωματιδίων στον ατμοσφαιρικό αέρα* 5. ΝΑΥΤ. η ανάρτηση των αιωρών για την κατάκλιση των ναυτών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἴώρησις* < *αίωρώ* «ταλαντεύω, σείω»]. **αιω<u>ροπτερισμός</u>** (ο) άθλημα στο οποίο οι μ^τέχοντες συναγωνίζονται ως προς την κάλυψη τής μεγαλύτερης δυνατής απόστασης με ελεύθερη πτώση-πτήση από μεγάλο ύψωμα με αιωρόπτερο. — αιω-ροπτεριστής (ο), αιωροπτερίστρια (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hang gliding]. **αιω<u>ρόπτερο</u>** (το) {-ου κ. -έρου | -ων κ. -έρων} ατομικό, αυτοχειριζό-μενο σκάφος, αποτελούμενο από δύο μεγάλα πτερύγια συνδεδεμένα με κεντρικό άξονα και λαβές χειρισμού και ελέγχου τής πορείας πτήσεως, το οποίο χρησιμοποιείται για την άθληση και διασκέδαση τού χειριστή, με εκμετάλλευση τής ωστικής δύναμης των ρευμάτων τού αέρα κατά την ελεύθερη πτώση του από ύψωμα. {ΕΤΥΜ. < *αιωρώ* | *-ούμαι + πτερό,* απόδ. τού αγγλ. hang glider]. **αιω<u>ρούμαι</u>** ρ. αμετβ. αποθ. {αιωρείσαι..., μτχ. αιωρούμενος, -η, -ο | αι-ωρ-ήθηκα, -ημένος} **1**. είμαι σε μετέωρη κατάσταση, στέκομαι στον αέρα: *στον αέρα αιωρούνται μόρια σκόνης* ΑΝΤ. προσγειώνομαι 2. (μτφ.) αμφιταλαντεύομαι, χωρίς να καταστα̅λάζω σε σαφή θέση, στάση ή άποψη: δεν *έχει ακόμη καταλήξει πουθενά- αιωρείται ανάμεσα στις δύο θεωρίες* ΣΥΝ. αμφιρρέπω 3. (μτφ.) υπάρχω χωρίς ξεκάθαρη διατύπωση ή έκφραση, συνήθ. ως υπαινιγμός ή απειλή: *άφησε το ενδεχόμενο πολέμου να αιωρείται ως απειλή* ΣΥΝ. πλανώμαι, διαφαίνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αίρω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιωρούμαι,* μέση φωνή τού αρχ. *αιωρώ (-έω)* «ταλαντεύω, σείω» < **Ραι-Έωρ-έω,* όπου απαντά η εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. Εωρ- < *Ρερ-,* πβ. *άείρω* «ανυψώνω, αίρω» (< *ά-Εέρ- /ω)].

Α/Κ ΣΤΡΑΤ. αυτοκινούμενος: *~ πυροβόλο | πυροβολαρχία.*

-άκα (χαΐδευτ.) υποκοριστικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *γιαγι-άκα, μαμμ-άκα.*

[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο θηλ. τού επιθήματος -άκης (βλ.λ.)].

άκαγος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καεί ΣΥΝ. άκαυτος ΑΝΤ. καμένος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ά-κα-ος* (με ευφωνικό ενδοφωνηεντικό -γ-) < ά- στερητ. + θ. *κα-* τού ρ. *καίω* (πβ. αόρ. *κά-η-κα)].*

ακ<u>αδημαϊ</u>κός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ακαδημία (βλ.λ.) **2**. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με την ανώτατη εκπαίδευση: η *υποβάθμιση των ~ σπουδών || ~ (δι)δάσκαλος* (πανεπιστημιακός καθηγητής) ΣΥΝ. πανεπιστημιακός· ΦΡ. (α) *ακαδημαϊκό έτος* η χρονική περίοδος που περιλαμβάνει τις πανεπιστημιακές παραδόσεις και εξετάσεις ενός έτους (ή δύο εξαμήνων) (β) *ακαδημαϊκός όρκος* ο όρκος που δίνουν κατά την αναγόρευση τους οι πτυχιούχοι και οι διδάκτορες (γ) *ακαδημαϊκό τέταρτο* το συμβατικά αποδεκτό ως επιτρεπτό όριο χρονικής καθυστέρησης τής έναρξης ή διακοπής για διάλειμμα πανεπιστημιακού μαθήματος (δ) *ακαδημαϊκός πολίτης* αυτός που φοιτά σε ανώτατη σχολή ΣΥΝ. φοιτητής (ε) *ακαδημαϊκή ελευθερία* (i) το συνταγματικά εγγυημένο και κατοχυρωμένο δικαίωμα τής ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών των μελών τής ακαδημαϊκής πανεπιστημιακής κοινότητας: δεν *νοείται προαγωγή τής επιστήμης και τής τέχνης χωρίς ~* (ii) (ειδικότ.) η ελευθερία διδασκαλίας, μάθησης, καλλιτεχνικής δημιουργίας και γενικότ. κάθε άλλης δραστηριότητας στο πλαίσιο τής οργάνωσης και λειτουργίας των Α.Ε.Ι. για την προαγωγή τής επιστημονικής γνώσης και τής τέχνης (στ) *ακαδημαϊκή συζήτηση* συζήτηση θεωρητική και γενική, που δεν εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς (ζ) *ακαδημαϊκό απολυτήριο* (παλαιότ.) απολυτήριο που έπαιρναν οι μαθητές τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με το οποίο εισάγονταν στα Α.Ε.Ι. · 3. αυτός που σχετίζεται με τον ακαδημαϊσμό ως μορφή καλλιτεχνικής κυρ. έκφρασης: η *κυριαρχία τού σχεδίου πάνω στο χρώμα αποτελεί βασικό στοιχείο τού ~ ύφους* 4. *ακαδημαϊκός* (ο) (α) κάθε μέλος τής Ακαδημίας ΣΥΝ. αθάνατος (β) κάθε πανεπιστημιακός καθηγητής. — ακαδημαϊκ-ά | **-ώς** [1894] επίρρ., ακαδημαϊκότητα (η) [1895], ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ακαδημία.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *'Ακαδημία | Ἀκαδήμεια* (βλ.λ.). Οι φρ. και οι σημασίες που σχετίζονται με τις νεότερες Ακαδημίες, αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ακαδημαϊκό έτος* (< αγγλ. academic year), *ακαδημαϊκή ελευθερία* (< γερμ. akademische Freiheit), *ακαδημαϊκός πολίτης* (< γερμ. akademischer Bürger), *ακαδημαϊκό τέταρτο* (< γερμ. akademisches Viertel) κ.ά. Τη σημ. τής ακαδημαϊκής συζητήσεως μνημονεύει ο Στ. Κουμανούδης από το 1895].

ακ<u>αδημαϊσμός</u> (ο) η έλλειψη πρωτοτυπίας ενός έργου ή μιας μορφής τέχνης, κυρ. όταν επιδιώκει την αισθητική ικανοποίηση βάσει των επίσημων και καθιερωμένων τύπων εις βάρος τής φαντασίας και τού αυθορμητισμού ΣΥΝ. συντηρητισμός.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. académisme < académique < λατ. academicus < academia < αρχ. *'Ακαδημία | Ἀκαδήμεια].*

Ακ**αδημία** (η) {Ακαδημιών} **1.** το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση τού κράτους, που αποσκοπεί στη συστηματικότερη αξιοποίηση τού επιστημονικού δυναμικού μιας χώρας και την προώθηση τής έρευνας σε όλους τους τομείς τής επιστήμης, τής γνώσης και τής τέχνης 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: η *~ βρίσκεται στο κέντρο τής πόλης* · 3. (παλαιότ.) κάθε σχολή, συνήθ. ανωτέρου επιπέδου θεωρητικών ή πρακτικών σπουδών: *σπουδάζει στην Παιδαγωγική Γυμναστική Ακαδημία* 4. (στην αρχαιότητα) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε ο Πλάτων.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Ακαδημία | Ἀκαδήμεια* < *'Ἀκάδημος* (κύριο όνομα), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Ρεκά-δημος* < *έκάς* «μακριά» + *δήμος (Ακάδημος* = μακρινός, μακριά ευρισκόμενος δήμος). Το ίδιο α' συνθ. απαντά πιθανότατα και στο *έκη-βόλος,* επίθ. τού Απόλλωνος («αυτός που βάλλει από μακριά») και στον συντετμημένο τ. *Ἐκάβη.* Κατ' άλλους, το α' συνθ. πρέπει να αναχθεί στο *εκών* «εκούσιος», ο νεότ. όρ. *Ακαδημία* «ανώτατο πνευματικό ίδρυμα» (ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1926) προέρχεται (ως αντιδάν.) από το γαλλ. académie < ιταλ. accademia < λατ. academia < αρχ. *Ακαδημία* «ιερό άλσος τής Αττικής», όπου βρισκόταν και η *Ἀκαδήμεια* τού Πλάτωνος (ιδρύθηκε περ. το 380 π.Χ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Αρχαία μαρτυρούνται δύο τύποι για τη λέξη: Ἀκαδήμεια και 'Ακαδημία, ο τ. Ακαδήμεια, αν δεν αποτελεί ουσιαστικοπ. θηλ. από αμάρτυρο επίθ. **Ἀκαδήμειος* (Ακαδήμεια Σχολή), έχει σχηματιστεί κατά τα πολλά σε *-εια* κύρια ονόματα που δήλωναν πόλεις, πβ. *Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ελάτεια, Ηράκλεια, Καισαρεία, Λεβάδεια, Μαντινεία, Φιλαδέλφεια, Χαιρώνεια* κ.ά. Από το *Ἀκαδήμει-α* σχηματίστηκε το επίθ. Ακαδημει-κός (πβ. *Δεκέλεια - Δεκελεικός).* Παράλληλα, σχηματίστηκε -και επικράτησε- ο τ. σε *-ία,* Ακαδημ-ία, πβ. *Θεσσαλία, Βοιωτία, Ακαρνανία, Θεσπρωτία* κ.ά. Από αυτόν προέρχεται το επίθ. Ακαδημιακός και μέσω ενός υποθετικού τ. **Ακαδημαίος* πλάστηκε και επίθ. **Ακ<u>αδημαϊκός</u>** (πβ. *Αθηναίος - Αθηναϊκός, Θηβαίος - Θηβαϊκός, Εβραίος - Εβραϊκός* κ.λπ.). Η αρχαία (πλατωνική) *Ακαδημία,* με την έννοια τού ανώτατου πνευματικού ιδρύματος, όπου συζητούνται φιλοσοφικά, πνευματικά, επιστημονικά και καλλιτεχνικά θέματα, πέρασε βαθμηδόν στη διεθνή ορολογία.

ακαζού επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει κόκκινη χρωματική ανταύγεια, που πλησίαζα το καστανό: ~ *μαλλιά* | *έπιπλα* **2.** ***ακαζού*** (το) η παραπάνω κόκκινη χρωματική ανταύγεια.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. acaju < akaiu (γλώσσα Τουπί), καρπός τού δέντρου cajueiro στη Βραζιλία],

ακαθάριστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει καθαριστεί: -*ρούχο/ σπίτι* | *γραφείο* ΣΥΝ. άπλυτος ΑΝΤ. καθαρισμένος 2. αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από περιττά και επιβλαβή ξένα στοιχεία: ο *κήπος ήταν χορταριασμένος- έμεινε - τόσους μηνες!* 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ξεφλουδιστώ: *φέρε το μήλο όπως είναι, το τρώω και* - 4. ΟΙΚΟΝ. αυτός που περιλαμβάνει και ποσό το οποίο θα αφαιρεθεί εκ των υστέρων αναγκαστικά, μικτός: το ~ *ημερομίσθιο είναι οκτώ χιλιάδες, μείον χίλιες οι κρατήσεις*· ΦΡ. (α) ακα**θάριστος μισθός** ο μισθός που παίρνει κανείς και από τον οποίο αφαιρούνται οι κρατήσεις (β) ***ακαθάριστο | μικτό κέρδος*** τα έσοδα μείον τις δαπάνες, χωρίς να υπολογίζονται οι αποσβέσεις και οι τόκοι των παγίων κεφαλαίων μιας επιχείρησης: αυτή τη *στιγμή τα* ~ *τής επιχείρησης είναι πολύ πάνω από τα αναμενόμενα* ΑΝΤ. μικτά (γ) ακα**θάριστος *λογαριασμός*** αυτός που δεν του έχει καθοριστεί επακριβώς το χρεωστικό ή πιστωτικό υπόλοιπο (δ) ***ακαθάριστο | μικτό βάρος*** το μικτό βάρος τού εμπορεύματος, δηλ. τού προϊόντος και τής συσκευασίας που το περιέχει (ε) ***ακαθάριστο εθνικό προϊόν*** βλ. λ. *προϊόν*, Α.Ε.Π(στ) ***ακαθάριστο εγχώριο προϊόν*** βλ. λ. *προϊόν*. — ακαθάριστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *καθαρίζω*. Οι οικον. όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ακαθάριστο κέρδος* (< αγγλ. gross profit), *ακαθάριστο εθνικό προϊόν* (< αγγλ. gross national product), *ακαθάριστο | μικτό βάρος* (< αγγλ. gross weight) κ.ά.].

ακαθαρσία (η) [αρχ.] {ακαθαρσιών} **1.** η έλλειψη καθαριότητας **2**. (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε βρόμικο, ακάθαρτο: *οι παραλίες είναι γεμάτες ακαθαρσίες* ΣΥΝ. σκουπίδια, απορρίμματα, λάσπες, λύματα 3. (ειδικότ.) τα περιττώματα ΣΥΝ. αποπατήματα, κόπρανα, μαγαρισιές, (!) σκατά.

ακάθαρτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι βρόμικος, που δεν έχει καθαριστεί: δεν *πρέπει να κάθεσαι στο τραπέζι με - χέρια* ΣΥΝ. άπλυτος, βρόμικος, λερωμένος ΑΝΤ. καθαρός, πλυμένος, (λαϊκ.) παστρικός 2. αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από ξένες ουσίες, προσμείξεις: ~ *πετρέλαιο* | *οινόπνευμα*- ΦΡ. ***ακάθαρτο αίμα*** βλ. λ. *αίμα* 3. (μτφ.) αυτός που δεν είναι αγνός ψυχικά, που είναι ένοχος και δεν έχει εξαγνιστεί: *άνθρωποι* ~ δεν *μπορούν να μεταλάβουν* || κατά *τον νόμο τού Μωυσή - θεωρείται ο Εβραίος που έχει φάει απαγορευμένες τροφές ή λάτρευσε ξένους θεούς ή είχε επαφή με αλλόθρησκους κ.λπ.* ΣΥΝ. αχρείος, διεφθαρμένος, μιαρός ΑΝΤ. αγνός" ΦΡ. (α) (ευφημ.) ***ακάθαρτο πνεύμα*** ο Σατανάς ως προσωποποίηση τού κακού ΣΥΝ. κακό πνεύμα, πνεύμα τού πονηρού (β) ***ακάθαρτο ζώο | ακάθαρτη τροφή*** κάθε τροφή που απαγορεύεται από κάποια θρησκεία: το *χοιρινό είναι* ~ *για τους Εβραίους* 4. (ειδικότ.) αυτός που κάνει πονηρές και ανήθικες σκέψεις, πρόστυχος. — ακάθαρτα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο μη εξαγνισμένος», < ά- στερητ. + **καθαρτός < καθαιρώ* «εξαγνίζω τελετουργικά»].

ακάθεκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να συγκρατηθεί ή να ανακοπεί, ορμητικός: *επιτίθεται ~ εναντίον τού εχθρού | όρμηξε ~* ΣΥΝ. ασυγκράτητος, ακράτητος, αχαλίνωτος, χειμαρρώδης, σφοδρός, ανεπίσχετος. — ακάθεκτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εχω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *καθεκτός < κατέχω].*

ακαθιέρωτος, -η, -ο [1852] 1. αυτός που δεν έχει καθιερωθεί, δεν έχει επικρατήσει: ~ *κανόνες* | *συνήθειες* ΑΝΤ. καθιερωμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αναγνωριστεί για την προσωπικότητα και για την προσφορά του σε συγκεκριμένο τομέα ΑΝΤ. καθιερωμένος.

ακαθισια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. υπερκινητικότητα που οφείλεται σε νευρολογικά αίτια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. akathisia].

ακάθιστος, -η, -ο **1**. (κυριολ.) αυτός που παραμένει όρθιος, που δεν κάθεται ΣΥΝ. όρθιος ΑΝΤ. καθισμένος, καθιστός **2**. ***Ακάθιστος Ύμνος*** *ο* βυζαντινός εκκλησιαστικός ύμνος με ευχαριστίες προς τη Θεοτόκο, τον οποίο οι πιστοί οφείλουν να παρακολουθήσουν όρθιοι· σε αυτόν ανήκει το γνωστό προοίμιο *«Τή Ύπερμάχω Στρατηγώ τα νικητήρια...»* **3**. ***Ακάθιστος*** (η) η Παρασκευή τής πέμπτης εβδομάδας τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής: δεν *παρακολουθεί τους Χαιρετισμούς, αλλά πηγαίνει πάντα στην ~*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + καθιστός < *καθίζω].*

ακαθοριστία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία καθορισμού, το να είναι κάτι ακαθόριστο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indétermination].

ακαθόριστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν καθορίστηκε (**ή** δεν μπορεί να καθοριστεί), που δεν προσδιορίστηκε επαρκώς: ~ *σχέδιο* | *ηλικία* | *πολιτική γραμμή* | *όρος συμβολαίου* | *λόγια* ΣΥΝ. αόριστος, απροσδιόριστος, ασαφής, αδιασάφητος, αδιευκρίνιστος ΑΝΤ. καθορισμένος, προσδιορισμένος, σαφής, συγκεκριμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν διακρίνεται καθαρά: - *σχήμα* | *γραμμή* | *σιλουέτα* | *χαρακτηριστικά* ΣΥΝ. συγκεχυμένος ΑΝΤ. ευδιάκριτος. — ακαθόριστα επίρρ.

ακαΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα (κάποιου) να μην καίγεται υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ. στα αναστενάρια).

ακαιρολόνος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλάει άκαιρα. — ακαιρο**λογία** (η) [μτγν.], **ακαιρολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

άκ**αιρος,** -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται σε ακατάλληλο χρόνο, νωρίτερα ή αργότερα: *προέβη σε μια τελείως - κίνηση* | *ενέργεια* | *παρέμβαση* | *ανακοίνωση* ΣΥΝ. ακατάλληλος, παράκαιρος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ. έγκαιρος, επίκαιρος, καίριος **2**. (ειδικότ. για καρπούς) αυτός που δεν βρίσκεται στον καιρό του, ο άγουρος ΣΥΝ. ανώριμος, αγίνωτος. — άκαιρα επίρρ.

ακαίρως επίρρ. (λόγ.) ανεπίκαιρα, σε ακατάλληλο χρόνο· κυρ. στη **ΦΡ.** ***ευκαίρως-ακαίρως*** *πάει* δεν πάει, πρέπει δεν πρέπει: ~ *βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει για το προσφιλές του θέμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκαιρος*. Η φρ. *εύκαίρως - άκαίρως* απαντά στην Κ.Δ., *Β' Τιμόθ.* 4, 2: *κήρυξον τον λόγον, επίστηθι εύκαίρως άκαίρως...].*

ακακία (η) {ακακιών} **1**. ψηλό δέντρο με σύνθετα φύλλα και ακανθώδη παράφυλλα, μεγάλα και εύοσμα λευκά ή κίτρινα άνθη 2. κάθε θαμνοειδές καλλωπιστικό φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος στο οποίο ανήκουν (στην Ελλάδα) η γαζία και η μιμόζα και από το οποίο εξάγεται το «αραβικό κόμμι». ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από αραβ. γλώσσες με παρετυ-μολογική σύνδεση προς το αρχ. *ακακία* (< *άκακος),* ίσως εξαιτίας τής ανθεκτικότητας και τής σκληρότητας τού ξύλου του. **Η** σημα-σιολ. σχέση επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. λ. για την ακακία (Sittim) ως *ξύλον άσηπτον* (Π.Δ. Εξοδ. 25, 5)].

Ακάκιος (ο) 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ακακία < άκακος].*

άκακος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κακία, ο ανεξίκακος: *είναι ~ άνθρωπος, δεν ξέρει από πονηριές!* ΣΥΝ. καλός, αγαθός, χρηστός, καλοκάγαθος, άδολος, ΑΝΤ. κακός, φαύλος 2. αυτός που είναι απλοϊκός, αφελής, που δεν πάει ο νους του στο κακό, που δεν πονηρεύεται: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ. απονήρευτος, αγαθός, αγαθιάρης ΑΝΤ. πονηρός, δόλιος, καχύποπτος 3. αυτός που δεν μπορεί να κάνει κακό, να προκαλέσει ζημιά, βλάβη: *είναι ~ σαν αρνί* ΣΥΝ. ακίνδυνος ΑΝΤ. επικίνδυνος, επιβλαβής. — άκακα επίρρ., ακακία (η) [αρχ.].

ακαλαίσθητος, -η, -ο [1885] 1. αυτός που στερείται καλαισθησίας, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου ΣΥΝ. αφιλόκαλος, απειρόκαλος, κακόγουστος ΑΝΤ. καλαίσθητος, φιλόκαλος, κομψός, εκλεπτυσμένος 2. αυτός που κατασκευάστηκε χωρίς καλαισθησία, χωρίς καλό γούστο: ~ *σπίτι* | *ντύσιμο* | *εμφάνιση* ΣΥΝ. κακόγουστος, αντιαισθητικός, κακότεχνος, χονδροειδής, χοντροκομμένος, κακοφτειαγμένος, άχαρος, άσχημος ΑΝΤ. καλαίσθητος, κομψός, χαριτωμένος. — ακαλαίσθητα | **ακαλαισθήτως** [1886] επίρρ., ακαλαισθησία (η) [1896]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. sans goût].

ακάλεστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν τον έχουν προσκαλέσει κάπου: *πήγε ~ σε γάμο* | *γιορτή* | *γεύμα* ΣΥΝ. απρόσκλητος ΑΝΤ. προσκεκλημένος, καλεσμένος.

ακαλλιέργητος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν καλλιεργήθηκε ή δεν καλλιεργείται, ο αφύτευτος: ~ *κήπος ! αγρός* ΣΥΝ. αγεώργητος, ανόργωτος ΑΝΤ. φυτεμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν απέκτησε παιδεία, πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. απαίδευτος, αμόρφωτος ΑΝΤ. καλλιεργημένος, μορφωμένος, (λόγ.) πεπαιδευμένος, πολιτισμένος. — ακαλλιέργητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *καλλιεργώ*. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. inculte].

ακάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για ορύγματα, λάκκους, φρεάτια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλυφθεί με σκέπαστρο ή *χώμα*, ξεσκέπαστος, ανοιχτός: ~ *λακκούβα* | *τρύπα* | *άνοιγμα* | *υπόνομος* 2. (για μέλη τού σώματος) αυτός που δεν καλύπτεται από ρούχα, γυμνός: ~ *κεφάλι* | *πόδια* | *στήθος* | *λαιμός* 3. (για εδαφικές εκτάσεις) μη δενδροφυτευμένος, αυτός που δεν διαθέτει δάσος ή βλάστηση: κοντά στην *κορυφή το βουνό είναι τελείως ~, φαλακρό* ΣΥΝ. αδενδροφύτευτος, άδενδρος, γυμνός, αποψιλωμένος ΑΝΤ. δενδροφυτευμένος, δασωμένος 4. (ειδικότ.) ακ**άλυπτος** (ο) μη οικοδομήσιμος χώρος μεταξύ πολυκατοικιών: τα *παιδιά παίζουν στον* ~ 5. (μτφ.) αυτός που δεν προστατεύεται, δεν «καλύπτεται» από τους άλλους: *αντίθετα προς ό,τι είχε συμφωνηθεί, με άφησες ~ απέναντι του* ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος, απροστάτευτος, εκτεθειμένος 6. ΟΙΚΟΝ. (α) (για οφειλέτες) αυτός που μένει εκτεθειμένος, που δεν έχει καταβάλει τα χρέη του ούτε προστατεύεται από εγγύηση άλλου για λογαριασμό του: *έμεινε ~ απέναντι στους δανειστές του* (β) ***ακάλυπτη επιταγή*** η επιταγή η οποία εμφανίσθηκε νομότυπα στην πληρώτρια τράπεζα, αλλά δεν πληρώθηκε επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα χρήματα στον λογαριασμό τού εκδότη ή άλλου προσώπου υπόχρεου εκ τής επιταγής (γ) (για λογαριασμούς) αυτός που εμφανίζει χρεωστικό υπόλοιπο 7. ΣΤΡΑΤ. (α) αυτός που δεν προστατεύεται από τα πυρά τού εχθρού (με φυσικό ή τεχνητό προκάλυμμα, χαράκωμα, όρυγμα κ.λπ.): *ο λοχίας συνέχισε να βάλλει ~ κατά τού εχθρού* ΣΥΝ. απροστάτευτος, έκθετος, εκτεθειμένος ΑΝΤ. κα-

α- | αν- *στερητικό* α-
καβαλίκευτος, -η, -ο
α-καβατζάριστος, -η, -
α-καβούρντιστος, -η, -
α-καζάντιστος, -η, -ο
α-καθαγίαστος, -η, -ο
α-καθαίρετος, -η, -ο
α-καθέλκυστος, -η, -ο
α-καθήλωτος, -η, -ο
α-καθησύχαστος, -η, -ο
α-καθιερωτος, -η, -ο α-
καθοδήγητος, -η, -ο α-
καθομολόγητος, -η, -ε α-
καθρέφτιστος, -η, -ο α-
καθύβριστος, -η, -ο α-
καθυπότακτος, -η, -ο α-
καθυστέρητος, -η, -ο
α-κακολόγητος, -η, -ο
α-κακοποίητος, -η, -ο
α-καλάιστος, -η, -ο
α-καλσφάτιστος, -η, -ο
α-καλημέριστος, -η, -Ο
α-καληνύχτιστος, -η, -ο
α-καλησπέριστος, -η, -ο
α-καλλιγράφητος, -η, -ο
α-καλλώπιστος, -η, -ο
α-καλμάριστος, -η, -ο
α-καλόπιαστος, -η, -ο
α-καλούπωτος, -η, -ο
α-κάλτσωτος, -η, -ο α-
καλωδίωτος, -η, -ο α-
καλωσόριστος, -η, -ε
α-καμάκωτος, -η, -ο
α-καμαρωτος, -η, -ο α-
καμουφλάριστος, -η, -ε
α-καμπούριαστος, -η, -ο
α-καμπούρωτος, -η, -ο α-
καμπύλωτος, -η, -ο α-
κανάκευτος, -η, -ο

λυμμένος, προστατευμένος, προφυλαγμένος (β) αυτός που δεν φορά στρατιωτικό κράνος ή καπέλο ΣΥΝ. ασκεπής.

ακαματεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ακαμάτεψα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι τεμπέλης: *οι άλλοι ιδρωκοπούσαν κι αυτός ακαμάτευε* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αδρανώ, οκνεύω. **—** ακαμάτεμα (το).

ακαμάτη**ς** (ο) {ακαμάτηδες}, **ακαμ**άτι**σσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}, ακαμάτικο (το) (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που τεμπελιάζει ΣΥΝ. ανεπρόκοπος, αχαΐ'ρευτος. Επίσης ακαμάτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ΕΤΥΜ. μεσν. < α- στερητ. + *κάματος* «κούραση»].

ακάματος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, που δεν καταβάλλεται από τη δουλειά ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, άοκνος, ακατάβλητος, χαλκέντερος **2.** (μτφ. για ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που δεν σταματά, δεν υποχωρεί, ο επίμονος: *οι προσπάθειες του προς την κατεύθυνση τής ίδρυσης τού νέου ορφανοτροφείου υπήρξαν ~*. — ακάματα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κάματος* «κούραση» (βλ.λ.) < *κάμνω* «κουράζομαι»].

άκαμπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κάμπτεται **ή** δεν μπορεί να καμφθεί: ~ *μεταλλικές ράβδοι* ΣΥΝ. αλύγιστος ΑΝΤ. εύκαμπτος, ευλύγιστος, (λόγ.) ελατός **2**. (μτφ.) αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν μεταβάλλεται, σταθερός και ακλόνητος: *στο ζήτημα τού διαζυγίου έδειξε ~ αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. ανεπηρέαστος, αμετακίνητος, άτεγκτος, ανένδοτος, αμετάπειστος ΑΝΤ. ενδοτικός, υποχωρητικός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν επιτρέπει ή δεν ανέχεται παρεκκλίσεις, αυστηρός ως προς την τήρηση του: ~ πρωτόκολλο | *εθιμοτυπία* | *πρόγραμμα* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αυστηρός, τυπικός. **—** άκαμπτα | ακά**μπτως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κάμπτω]*.

ακαμψία (η) {χωρ. πληθ.) **1.** η ιδιότητα τού άκαμπτου, η δυσκολία να καμφθεί, να λυγίσει (κάποιος/κάτι): ~ *μαρμάρου* ΣΥΝ. αλυγισία ΑΝΤ. ευκαμψία, ευλυγισία **2**. (μτφ.-ειδικότ.) η εμμονή και επιμονή (σε γνώμη, σκοπό, στάση κ.λπ.): η ~ στις *θέσεις των δύο μερών δεν ευνοεί την επίτευξη συμφωνίας* ΣΥΝ. αδιαλλαξία ΑΝΤ. υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα **3.** ΙΑΤΡ. (α) (γενικά) δυσκολία ή αδυναμία στο λύγισμα τού σώματος ή των μελών του λόγω βλάβης στους μυς, στις αρθρώσεις ή στο νευρικό σύστημα (β) ***νεκρική ακαμψία*** η μεταθανάτια αλυγισία τού σώματος (γ) ***ακαμψία τού τραχήλου τής μήτρας*** η έλλειψη ελαστικότητας και, ως εκ τούτου, η αδυναμία διαστολής τού τραχήλου τής μήτρας κατά τον τοκετό, η οποία οφείλεται σε ανατομικά αίτια ή παθολογικές αλλοιώσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκαμπτος*. ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. rigidity],

άκανθα (η) (ακανθών) (λόγ.) 1. η λεπτή και μυτερή προεξοχή στους βλαστούς των φυτών ή στο σώμα τα>ν εντόμων για λόγους αμυντικούς 2. ΙΑΤΡ. κάθε αιχμηρή προεξοχή οστού: *ρινική* ~ 3. ΖΩΟΛ. (α) καθένα από τα λεπτά, βελονοειδή οστά των ψαριών, που βρίσκονται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής τους στήλης (β) η ίδια η σπονδυλική στήλη των ψαριών ΣΥΝ. ψαροκόκκαλο (γ) η σπονδυλική στήλη των φιδιών 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. η άκανθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άκάν-ανθα* | **άκάν-ανθος* από συμφυρμό των *άκανος* «είδος αγκαθιού» και άνθος].

ακάνθινος, -η, -ο (λόγ.) αγκαθένιος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ακάνθινος στέφανος*** το αγκάθινο στεφάνι που φόρεσαν χλευαστικά στον Χριστό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκανθα*. Η φρ. *άκάνθινος στέφανος* απαντά στην Κ.Δ., πβ. Μάρκ. 15,17: *και ενδιδύσκουσιν αυτόν πορφύραν και περιτιθέα*-σιν αύτῳ πλέξαντες *άκάνθινον στέφανον]*.

άκανθος (η) [μτγν.] {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η γλυπτή διακόσμηση τού κορινθιακού κιονόκρανου, που μιμείται το φύλλωμα τού ομώνυμου φυτού ΣΥΝ. άκανθα.

άκανθος (ο) {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά, συνήθ. αγκαθωτά φύλλα και άνθη σε στάχυς, που καλλιεργείται ως διακοσμητικό για το φύλλωμα του. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκανθος (ο)* < αρχ. *άκανθα* (βλ.λ.)].

ακανθοστεφής, -ής, -ές [αρχ.] {ακανθοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φέρει αγκάθινο στεφάνι.

ακανθόχοιρος (ο) [μεσν.] ο σκαντζόχοιρος (βλ.λ.).

ακανθώ**δης,** -ης, -ες {ακανθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια: πολλά ~ φυτά *καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, όπως οι κάκτοι* ΣΥΝ. αγκαθωτός, αγκαθερός, αγκαθένιος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία, πολυπλοκότητα ή δυσχέρεια: ~ θέμα | ζήτημα | *πρόβλημα* | *δρόμος* (με δυσκολίες, προβλήματα) ΣΥΝ. περίπλοκος, δυσχερής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαθένιος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκανθα*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. épineux].

ακανθωτος, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.) αγκαθωτός (βλ.λ.).

ακανόνιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι κανονισμένος, που δεν έχει ρυθμιστεί ή διευθετηθεί ΣΥΝ. αρρύθμιστος, αδιευθέτητος, εκκρεμής, (λόγ.) ανεπίλυτος ΑΝΤ. κανονισμένος, διευθετημένος · **2**. αυτός που δεν έχει κανονικές και ορισμένες διαστάσεις: αυτό *το σπίτι έχει ~ σχέδιο* || ~ *σχήμα* ΣΥΝ. ασύμμετρος, δυσανάλογος 3. αυτός που ποικίλλει σε χρόνο και ρυθμό: *εμφανίζεται στο Συμβούλιο σε* - διαστήματα || ~ *έμμηνος κύκλος* ΣΥΝ. ασταθής ΑΝΤ. κανονικός, σταθερός • **4.** [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής Εκκλησίας ΑΝΤ. κανονικός. — ακανόνιστα επίρρ.

α καπέλα επίρρ. ΜΟΥΣ. (για φωνητική μουσική) χωρίς συνοδία μουσικών οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. a cappella «στο παρεκκλήσιο», επειδή σε ορισμένα παρεκκλήσια οι χορωδίες έψελναν χωρίς τη συνοδία μουσικών οργάνων].

ακαπέλωτος, -η, -ο (μτφ.) **1.** (για εμπορεύματα) αυτός που πωλείται ή αγοράζεται στην κανονική τιμή, χωρίς αθέμιτη επιβάρυνση, χωρίς «καπέλο» ΑΝΤ. υπερτιμημένος, καπελωμένος **2.** αυτός που δεν εξαρτάται ιδεολογικά, αυτός που δεν «καπελώνεται» (συνήθ. από πολιτικά κόμματα): *προσπαθήσαμε η συγκέντρωση μας να μείνει ~*.

ακαπλάντιστος, -η, -ο χωρίς καπλαμά· αυτός που δεν έχει εξωτερικό κάλυμμα, που δεν έχει επένδυση από ύφασμα, ξύλο **ή** μέταλλο: ~ *βιβλίο* | *πάπλωμα* ΣΥΝ. ασεντόνιαστος, άντυτος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ. καπλαντισμένος, επενδεδυμένος.

ακάπνιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καλυφθεί από καπνούς, που δεν έχει μαυρίσει από καπνό ΑΝΤ. καπνισμένος, μουντζουρωμένος **2.** (για τσιγάρα) αυτό που δεν έχει καταναλωθεί, καπνιστεί **3.** για τροφή που δεν την έχουν περάσει από καπνό ώστε να διατηρηθεί: ~ *χοιρινό* | *μπριζόλα* | *ρέγκα*.

άκαπνος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν βγάζει καπνό: ~ πυρ | *γαιάνθρακες* · **2.** αυτός που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαρμάνης · **3.** αυτός που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη, αυτός που δεν έχει πάρει «το βάπτισμα τού πυρός» ΣΥΝ. απειροπόλεμος ΑΝΤ. μάχιμος, μπαρουτοκαπνισμένος 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει συμμετάσχει σε πολιτικούς ή κοινωνικούς αγώνες: *έχει γίνει τής μόδας τώρα οι ~ νεοφανείς τού κόμματος να κάνουν κριτική στους βετεράνους τής Εθνικής Αντίστασης* 5. (για μέταλλα) αυτός που δεν έχει «καπνιστεί» **με** χρυσό **ή** ασήμι.

άκ**αρδο**ς, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν συγκινείται μπροστά στον ανθρώπινο πόνο και στη δυστυχία: με *βλέπει να υποφέρω και δεν συγκινείται ο ~!* ΣΥΝ. άσπλαχνος, σκληρόκαρδος, άπονος, αναίσθητος, ανάλγητος ΑΝΤ. συμπονετικός, πονόψυχος, ευαίσθητος. — άκαρδα επίρρ., ακαρδοσύνη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος*.

άκαρι (το) [ακάρ-εως | -εα, -εων} ΖΩΟΛ. καθένα από μια ομάδα ζωυφίων (όπως ο σκόρος, το τσιμπούρι), τα οποία έχουν τη μορφή μικροσκοπικής αράχνης και ζουν είτε ελεύθερα, τρεφόμενα με οργανικά υπολείμματα, είτε ως παράσιτα των φυτών, των ζώων και τού ανθρώπου (συχνά μεταδίδοντας τους ασθένειες): το ~ *βρίσκεται στη σκόνη τού σπιτιού* || *ψωρικό* ~ (που προκαλεί την ψώρα) (πβ. κ. λ. *τσιμπούρι)*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άκαρί* | *άκαρι,* από συμφυρμό των λ. *άκαρής* «μικροσκοπικός, συντομότατος» **+** κόρις «κοριός»].

ακαριαίος, -α, **-**ο αυτός που συμβαίνει μέσα σε ελάχιστο χρόνο, στιγμιαίος: *ο θάνατος του ήταν ~* || ~ *πλήγμα* | *επέμβαση* ΣΥΝ. άμεσος. — **ακα**ρι**αί-α | -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακαριαίος* < *ακαρής* (κυριολ.) «αυτός που έχει τόσο κοντά μαλλιά, ώστε δεν είναι δυνατόν να κουρευτεί», άρα «μικροσκοπικός, συντομότατος», < ά- στερητ. + *-καρής* < ρ. *κείρω* «κουρεύω, περικόπτω» (πβ. αόρ. β' *έ-κάρ-ην)]*.

ακαρίαση (η) [1888] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. σοβαρή νόσος των ζώων, των φυτών και τού ανθρώπου (ειδικότ.) η μεταδοτική πάθηση τού δέρματος που προέρχεται από τα παράσιτα ακάρεα (βλ. λ. *άκαρι)*· η ψώρα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acariasis].

Ακαρνανία (η) περιοχή τής Δ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ τού ποταμού Αχελώου και τού Ιονίου Πελάγους, που μαζί με την Αιτωλία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — Ακαρνάνας κ. (λόγ.) Ακαρνάν (-άνος, -άνα) (ο), ακαρνανικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άκάρναν* «λαβράκι», λέξη προελληνικ.].

ακαρπία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη καρπών, η αφορία ΑΝΤ. (λόγ.) ευκαρπία (των καρπών τής γης) **2.** (μτφ.) η αδυναμία τεκνοποιήσεως, η στειρότητα, η ατεκνία.

άκαρπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν παράγει καρπούς: ~ *γη* | *δέντρο* ΣΥΝ. άγονος ΑΝΤ. καρποφόρος, (λαϊκ.) καρπερός, γόνιμος, εύφορος **2.** (μτφ. για πρόσ.) στείρος, άτεκνος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα: *οι έρευνες των αστυνομικών απέβησαν άκαρπες* || ~ *συζήτηση* | *προπάθεια* | *αγώνας* | *ψηφοφορία* | *συνεδρία* ΣΥΝ. ανώφελος, μάταιος, ατελέσφορος, άγονος, αναποτελεσματικός.

ακαρτέρει (ως επίρρ.) (λογοτ.) καρτερώντας· συνήθ. στη ΦΡ. ***«και ακαρτέρει, και ακαρτέρει (φιλελεύθερη λαλιά)»*** (Δίον. Σολωμός από τον *Ύμνον εις την Ελευθερίαν)* για να δηλωθεί η μακροχρόνια προσμονή. [ΕΤΥΜ. Προστ. τού μεσν. *άκαρτερώ* < *ά-* προθεμ. + *καρτερώ]*.

-ακας κ. **ακας 1.** υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *μπαμπ-άκας* · 2. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) (μειωτ.) ιδιότητα που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό ένα πρόσωπο: *μεθύστ-ακας* (β) μεγεθυντικά κύρια αρσενικά ονόματα: Γιάνν-ακας, *Σταύρ-ακας*. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το υπο-κορ. επίθημα *-άκι* (βλ.λ.) και ευνοήθηκε από ορισμένα διπλόμορφα (λ.χ. *κόρ-ακας - κορ-άκι)]*.

ακατάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να καταβληθεί, να νικηθεί: ~ *μαχητές* ΣΥΝ. ανίκητος, ακαταμάχητος, ακαταγώνιστος ΑΝΤ. ευάλωτος **2.** αυτός που δεν έχει νικηθεί από κακουχίες, δυσκολίες, κόπωση: μένω | *συνεχίζω ~* || ~ *δύναμη* | *θέληση* | *μαχητικότητα* | *θάρρος* | *πίστη* | *αθλητής* | *στρατιώτης* ΣΥΝ. ακαταπόνητος, ακμαίος ΑΝΤ. καταβεβλημένος · **3.** αυτός που δεν έχει καταβληθεί (εξοφληθεί, πληρωθεί): ~ *τόκοι* | *μεροκάματο* ΣΥΝ. ανεξόφλητος, απλήρωτος ΑΝΤ. εξοφλημένος, πληρωμένος. — ακατάβλητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *καταβάλλω],*

ακαταγωνιστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον κατανικήσει, να τον ανταγωνιστεί: ~ *μαχητής* | *επιχείρημα* | *γοητεία* ΣΥΝ. ασυναγώνιστος, ανίκητος, ακαταμάχητος. — ακαταγώ-νιστα επίρρ.

ακαταδάμαστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον δαμάσει, να τον νικήσει κανείς ΣΥΝ. ακαταμάχητος, ακατανίκητος.

ακατάδεκτος, -η, -ο κ. (καθημ.) ακατάδεχτος αυτός που περιφρο-

νεί, δεν καταδέχεται τους άλλους: *έλα μια φορά σπίτι μας, μην είσαι τόσο ~!* || ~ *συμπεριφορά* ΑΝΤ. καταδεκτικός, προσηνής, καλόβολος, συγκαταβατικός. — **ακατάδεκτα** κ. (καθημ.) **ακατάδεχτα** επίρρ., **ακαταδεξία** κ. (λαϊκ.) ακαταδεξιά (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ο μη αποδεκτός», < ά- στερητ. + *καταδέχομαι.* **Η** σημερινή σημ. **ήδη** μεσν.].

ακαταδίωκτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν καταδιώχθηκε. — **ακαταδιωξία** (η) [1885].

ακαταίσχυντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ντροπιαστεί.

ακαταλαβίστικος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο **ή** αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *κουβέντες* | *γλώσσα* | *κείμενο* ΣΥΝ. ακατάληπτος, ακατανόητος, δυσνόητος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. κατανοητός, εύληπτος, αντιληπτός. — ακαταλαβίστικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *καταλαβ(αίνω)* + παραγ. επίθημα *-ίστικος].*

ΣΧΟΛΙΟ Πρωτότυπος, σκωπτικός, «οιονεί αριστοφάνειος» σχη ματισμός των τελευταίων χρόνων από τρία συστατικά: άρνηση α- + **θέμα** ρ. καταλαβ(αίνω) + επίθημα **-ίσπκος > σ-καταλαβ-ίστικος**. Το σκωπτικό-μειωτικό επίθημα **-ίσπκος** είναι το επικρατούν στοιχείο στη λέξη (πβ. το σύγχρονο κουλτουρ-ιάρικος. αντίστοι χης νοοτροπίας σχηματισμός). Το ίδιο περιπαικτικό-μειωτικό παραγωγικό επίθημα *-ίστικος* απαντά σε λέξεις όπως *μεγαλ-ίστικος, θεατριν-ίστικος, γεροντοκορ-ίστικος, γυναικουλ-ίστικος, μαϊμουδ-ίστικος* κ.ά., καθώς και στα *νομικ-ίστικος, οικονομικ-ίστικος, διανοουμεν-ίστικος* κ.ά. → *-ίστικος*

ακατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατάληξη **2. ΓΛΩΣΣ.** (στην Αρχ. Ελληνική) ***ακατάληκτο όνομα*** κάθε τριτόκλιτο όνομα που σχηματίζει την ονομαστική μόνο από το θέμα, χωρίς την προσθήκη καταλήξεως· π.χ. *χειμών-, ρήτωρ-* 3. ΜΕΤΡ. ***ακατάληκτος στίχος*** ο στίχος που έχει τον τελευταίο μετρικό πόδα πλήρη ΑΝ**Τ.** καταληκτικός.

ακατάληπτος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο **ή** αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *έννοια* | *θεωρία* | *γλώσσα* | *λόγια* ΣΥΝ. δυσνόητος, ακατανόητος, ακαταλαβίστικος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. καταληπτός, κατανοητός, εύληπτος, σαφής, ξεκάθαρος. — ακατάληπτα επίρρ., **ακαταληψία** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ***λαμβάνω.*** [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω].*

ακατάλληλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ταιριάζει **ή** δεν προσφέρεται για κάτι: *τρόφιμα ~ για κατανάλωση* || *θέαμα ~ για παιδιά* || η *στιγμή είναι ~ να συζητήσουμε αυτό το θέμα* ΣΥΝ. ανάρμοστος ΑΝΤ. κατάλληλος· ΦΡ. ***ακατάλληλο για | δι' ανηλίκους*** βλ. λ. *ανήλικος.* — ακατάλληλα επίρρ., ακαταλληλότητα (η).

ακαταλόγιστο (το) [1868] ΝΟΜ. η έλλειψη ευθύνης για αξιόποινη πράξη, η έλλειψη καταλογισμού (βλ.λ.): *έχει το ~ των πράξεων του* || το ~ τής *ηλικίας*- ΦΡ. ***έχει το ακαταλόγιστο*** δεν έχει συνείδηση των πράξεων του: ~, μην του *δίνεις σημασία!* ΣΧΟΛΙΟ λ. τρελός.

ακαταλόγιστος, -η, -ο [1868] πρόσωπο που δεν **έχει** την ικανότητα προς καταλογισμό. — ακαταλόγιστα επίρρ.

ακατάλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταλύεται, που διατηρείται: *ο σεβασμός προς την ανθρώπινη ζωή είναι μια ~ ηθική αξία* || ~ *αρχές* | *πίστη* | *νόμος* | *αλήθεια/ δεσμοί φιλίας* ΣΥΝ. αιώνιος, αθάνατος, ανθεκτικός.

ακαταμάχητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί **με** επιτυχία, να νικηθεί: ~ *επιχειρήματα* | *στρατός* | *έλξη* | *γοητεία* ΣΥΝ. ακατανίκητος. — ακαταμάχητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. (ίτγν. < ά- στερητ. + *καταμάχομαι* «κατανικώ»].

ακατανίκητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μπορεί να νικηθεί, αυτός στον οποίο δεν μπορεί κανείς να αντισταθεί: *όποιος άκουγε το τραγούδι των Σειρήνων, ένιωθε την ~ επιθυμία να πάει κοντά τους* || ~ *δύναμη* | *πειρασμός* | *γοητεία* | *έλξη.*

ακατανόητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι αδύνατον **ή** πολύ δύσκολο να κατανοηθεί: ~ *λόγια* ΣΥΝ. ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ασαφής ΑΝΤ. κατανοητός **2**. αυτός που είναι αδύνατον να εξηγηθεί λογικά, να αιτιολογηθεί: ~ *συμπεριφορά* | *εμμονή* ΣΥΝ. ανεξήγητος, παράδοξος, αλλόκοτος. — ακατανόητα επίρρ., ακατανοησία (η).

ακατονόμαστος, -η, -ο → ακατονόμαστος

ακατάπαυστος, -η, -ο [μτγν.] κ. ακατάπαυτος αυτός που δεν παύει ποτέ, που δεν σταματά: ~ *φλυαρία* | *πόνοι* ΣΥΝ. διαρκής, συνεχής, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, αδιάκοπος, αδιάπτωτος. — ακατάπαυ)σ)τα | ακαταπαύ(σ)τως [μτγν.] επίρρ.

ακαταπόνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν κουράζεται, δεν καταπονείται, παρότι εργάζεται πολύ: ~ *εργάτης* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. ακατάβλητος, ακούραστος, ακάματος **2.** αυτός που συντελείται **με** επίμονο τρόπο, παρά τον μεγάλο κόπο που απαιτείται: ~ *δραστηριότητα* | ***προσπάθειες*** ΣΥΝ. άοκνος. — **ακαταπονησία** (η) [1891].

ακατάπτωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει καταπέσει, δεν έχει αποδυναμωθεί. — ακατάπτωτα επίρρ.

ακατάρτιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι καταρτισμένος, που έχει ελλιπή γνώση ή πλήρη άγνοια τού αντικειμένου του: ~ *τεχνίτης* | *δάσκαλος* | *υπάλληλος* | *στέλεχος επιχείρησης* ΣΥΝ. ανεκπαίδευτος, αστοιχείωτος, ανίδεος ΑΝΤ. καταρτισμένος, εκπαιδευμένος **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη ετοιμαστεί: ~ *πρόγραμμα* ΣΥΝ. ανέτοιμος, ασυγκρότητος ΑΝΤ. καταρτισμένος. — ακατάρτιστα επίρρ., **ακατα**ρτισία#(η) [1891].

ακατάσβεστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κατασβεστεί, δεν έχει σβήσει: ~ *πυρκαγιά* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που παραμένει ζωηρός και έντονος: ~ *μίσος* ΣΥΝ. άσβεστος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *κατασβέννυμι* «σβήνω εντελώς»].

ακατασταλάκτος, -η, -ο κ. (καθημ.) ακαταστάλαχτος **1**. αυτός που δεν έχει κατασταλάξει, που δεν έχει κατακαθίσει ΑΝΤ. κατασταλαγμένος· (μτφ.) **2**. αυτός που δεν έχει καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις **ή** συμπεράσματα ΣΥΝ. αναποφάσιστος **3.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη σαφή εικόνα, μορφή.

ακαταστασία (η) {ακαταστασιών} **1.** η έλλειψη τάξεως, αταξία: όσο *υπάρχει αυτή η ~ στο γραφείο, είναι αδύνατον να εργαστεί κανείς* ΣΥΝ. ανακατωσούρα ΑΝΤ. ευταξία, τάξη **2.** (για καιρικές συνθήκες) αστάθεια: η ~ τού *καιρού μάς έχει εκνευρίσει* ΣΥΝ. αβεβαιότητα, ρευστότητα, μεταβλητότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ακατάστατος. Στην Κ.Δ. υπάρχει η σημ. «εξέγερση, στάση» *(Β'Κορινθ.* 6,5)].

ακατάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βρίσκεται σε τάξη, ατακτοποίητος: ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ. άτακτος, ανοικοκύρευτος, ασυγύριστος, (καθημ.) τσαπατσούλικος ΑΝΤ. τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος **2**. (για πρόσ.) αυτός που δεν βάζει τα πράγματα του σε τάξη: *ο γυιος μου είναι πολύ ~· πετάει τα πράγματα του όπου να 'ναι* ΣΥΝ. ανοργάνωτος, ανοικοκύρευτος, ατσούμπαλος, τσαπατσούλης ΑΝΤ. τακτικός, νοικοκύρης. — ακατάστατα επίρρ.
[**ΕΤΥ**Μ. αρχ., αρχική σημ. «άστατος, ασταθής», < ά- στερητ. + ****καταστατός*** < *κατά-* + *στατός, ρ. καθίστημι* «καθιστώ»].

ακατάσχετος[1], -η, -ο αυτός που δεν συγκρατείται **ή** δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να σταματήσει: ~ *αιμορραγία* | *διάρροια* | *έμετος* | *φλυαρία* | *ενθουσιασμός* ΣΥΝ. ασυγκράτητος. — ακατάσχετα | ακα**τασχέτ**ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *κατέχω,* αόρ. β' *κατ-έ-σχον].*

ακατάσχετος[2], -η, -ο ΝΟΜ. **1.** αυτός που δεν κατασχέθηκε **ή** δεν είναι δυνατόν να κατασχεθεί ΑΝΤ. κατεσχημένος **2**. ***ακατάσχετα*** *(τα)* περιουσιακά αντικείμενα τα οποία σύμφωνα **με** τον νόμο εξαιρούνται από την εξουσία των δανειστών να επιβάλλουν κατάσχεση σε αυτά και να τα εκπλειστηριάζουν, προκειμένου από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις τους (π.χ. οικογενειακά κειμήλια). [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *κατάσχω* (βλ.λ.)].

ακατάτμητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί κατάτμηση.

ακατατόπιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατατοπισμένος, που δεν έχει επαρκή ή πλήρη πληροφόρηση για κάτι: *ρώτησα για τον νέο νόμο, αλλά ο υπεύθυνος ήταν* ~ ΣΥΝ. απληροφόρητος, ανενημέρωτος ΑΝΤ. κατατοπισμένος.

ακαταχώριστος, -η, -ο **1.** (για στοιχεία, έγγραφα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στην κατάλληλη θέση: *λόγω τής απεργίας τού προσωπικού τής μηχανογράφησης, έμειναν πολλά στοιχεία* ~ ΑΝΤ. καταχωρισμένος 2. αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί: *άφησαν την αγγελία μου* ~ ΣΥΝ. αδημοσίευτος ΑΝΤ. δημοσιευμένος. Επίσης (εσφαλμ.) ακαταχώρητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αχώνευτος», < ά- στερητ. + *καταχωρίζω.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ακατεβατα επίρρ.· χωρίς δυνατότητα μείωσης, έκπτωσης: θέλω *50.000 ~, αλλιώς βρείτε άλλον για τη δουλειά.* — ακατέβατος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ά- στερητ. + *κατεβαίνω].*

ακατέργαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατεργασμένος, που δεν έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *παραλαμβάνουμε τα δέρματα ~ και τα μετατρέπουμε σε τσάντες, ζώνες κ.λπ.* || ~ *βαμβάκι* | *σίδηρος* | *διαμάντι* | *ξυλεία* ΣΥΝ. ανεπεξέργαστος, αδούλευτος ΑΝΤ. κατεργασμένος, επεξεργασμένος, δουλεμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. (με τη σημ. «αχώνευτος») < ά- στερητ. + *κατεργάζομαι.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ακάτεχος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) άπειρος: ~ *νέος* ΣΥΝ. άμαθος, άβγαλτος.

ακατήχητος, -η, -ο **1.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν **έχει** κατηχηθεί, που δεν έχει **διδαχθ**εί τις θεμελιώδεις αρχές τής χριστιανικής πίστης ΑΝΤ. κατηχημένος **2.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που δεν έχει μυηθεί, κατατοπιστεί σε κάτι, αμύητος.
[**ΕΤΥ**Μ. μτγν. < ά- στερητ. + ***κατηχώ*** «διδάσκω (αρχική σημ. «περιβάλλω **με** ήχους, αντηχώ»)].

ακάτιο (το) [αρχ.] {ακατί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. μικρή άκατος (βλ.λ.).

ακάτιος, -α, -ο [αρχ.] ΝΑΥΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται **με** την άκατο (πλοιάριο ή βάρκα), αυτός που ανήκει στην άκατο **2**. (α) ***ακάτιο ιστίο*** το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο σταυρωτό ιστίο που στηρίζεται στον ακάτιο ιστό· (λαϊκ.) τρίγκος (β) ***ακάτιος ιστός*** ο όρθιος ιστός (κατάρτι) που βρίσκεται στην πλώρη τού πλοίου· (λαϊκ.) τουρκέτο.

ακατοίκητος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν κατοικείται: *χωριό/ σπίτι* ~ ΣΥΝ. έρημος, εγκαταλελειμμένος ΑΝΤ. κατοικημένος, κατοικούμενος **2**. αυτός που δεν μπορεί να κατοικηθεί, που είναι ακατάλληλος για κατοίκηση ΑΝΤ. κατοικήσιμος.

α- | αν- *στερητικό* α-
κανονάρχητος, -η, -ο α-
καπάρωτος, -η, -ο α-
καπήλευτος, -η, -ο α-
καπίστρωτός, -η, -ο α-
καρατόμητος, -η, -ο α-
καρβούνιαστος, -η, -ο
α-καρίκωτος, -η, -ο
α-καρπιστος, -η, -ο α-
καρποφόρητος, -η, -ο
α-καρύκευτος, -η, -ο α-
καρφίτσωτος, -η, -ο α-
κάρφωτος, -η, -ο α-
κασσιτέρωτος, -η, -ο α-
κατάβρεχτος, -η, -ο
α-καταβρόχθιστος, -η, -ο
α-κατάγγελτος, -η, -ο α-
κατάγραττος, -η, -ο α-
κατάδοτος, -η, -ο α-
καταδίκαστος, -η, -ο α-
καταδυνάστευτος, -η, -ο α-
κατακερμάτιστος, -η, -ο
α-κατακριτος, -η, -ο α-
κατάκτητος, -η, -ο α-
κατακύρωτος, -η, -ο α-
καταμέριστος, -η, -ο α-
καταμέτρητος, -η, -ο
α-κατανάλωτος, -η, -ο
α-κατανέμητος, -η, -ο
α-κατανυκτος, -η, -ο α-
καταξίωτος, -η, -ο α-
καταπάτητος, -η, -ο α-
καταπίεστος, -η, -ο α-
καταπολέμητος, -η, -ο
α-κατάργητος, -η, -ο α-
κατάρριπτος, -η, -ο

ακατονόμαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι επιτρεπτό να κατονομαστεί, απρεπής· (κατ' επέκτ.) απερίγραπτα αποκρουστικός, τρομερός: *ο κατηγορούμενος ξέσπασε σε ~ ύβρεις κατά τον δικαστηρίου* || *~ έγκλημα* | *όργια* | *μαρτύρια* | *πράξεις* | *φρικαλεότητα* ΣΥΝ. αισχρός, επαίσχυντος, επονείδιστος, αχαρακτήριστος. — ακατονόμαστα | ακατονομάστως [1891] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει όνομα», < ά- στερητ. + *κατονομάζω]*.

ακατονόμαστος ή ακατ**ονόμαστος;** Αν ληφθεί υπ' όψιν το ρ. κατονομάζω *(κατ-ονομάζω),* είναι φανερό ότι το σωστό είναι ακατ**ονόμαστος** (< *α-κατ-ονόμαστος).* ο τ. *ακατανόμαστος* είναι προϊόν επιδράσεως των πολλών συνθέτων με την πρόθεση *κατά- {ακαταπόνητος, ακαταμάχητος, ακατάπαυστος, ακατάλυτος, ακαταλόγιστος* κ.τ.ό.), αν δεν πρόκειται για καθαρώς φωνητική επίδραση των προηγούμενων συλλαβών *ακα...* (αφομοίωση) (πβ. και **απογοητεύ**ω αντί τού ορθού απο-γοητεύω, παρανομαστής αντί τού ορθού παρονομαστής).

ακατόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατορθωθεί, να πραγματοποιηθεί: μη *ζητάτε πράγματα ~!* ΣΥΝ. αδύνατος, ανέφικτος ΑΝΤ. εφικτός, κατορθωτός, δυνατός **2.** ***ακατόρθωτο*** (το) (α) ανέφικτος στόχος: *επιδιώκω το ~, για να πετύχω όσο γίνεται περισσότερα* (β) αυτό που μέχρι την πραγματοποίηση του πιστευόταν αδύνατο, ο άθλος: *πέτυχε το ~!*

άκατος (η) {ακάτ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΝΑΥΤ. 1. μικρό σκάφος ΣΥΝ. πλοιάριο 2. (ειδικότ.) η μεγαλύτερη βάρκα πολεμικού συνήθ. πλοίου, που κινείται με μηχανή και χρησιμεύει για τη μεταφορά ανδρών, πολεμοφοδίων κ.λπ. ΣΥΝ. λέμβος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *akn-tos < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *άκ-ρος, άκ-μή, άκ-τή* κ.ά.), από το αιχμηρό σχήμα τής πλώρης τής ακάτου].

ΣΧΟΛΙΟ Το αρχ. άκατος, το οποίο στην Αρχ. Ελληνική (Ηρόδοτος, Πίνδαρος, θέογνις κ.α.) δήλωνε κάθε είδος ελαφρού **ή** μικρότερου σκάφους, από τη *λέμβο* ώς το *πλοιάριο,* επαναχρησιμοποιήθηκε στη Ν. Ελληνική από την τελευταία δεκαετία τού 19ου αι. Τότε άρχισε να χρησιμοποιείται, για να δηλώσει διάφορα είδη σκαφών: αερ-άκατος (1888), ατμ-άκατος (1889), **τορπιλ-άκατος** (1892), και, αργότερα, **βενζιν-άκατος,** πυραυλ-άκατος κ.ά.

ακατούρητος, -η, -ο (οικ.) **1.** αυτός που δεν κατούρησε **2**. αυτός που δεν βράχηκε ή δεν λερώθηκε από ούρα: *~ πάνα* ΑΝΤ. κατουρημένος.

ακαυτηρίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει υποστεί καυτηριασμό: *~ πληγή 2.* (μτφ.) αυτός που δεν επικρίθηκε με αυστηρότητα: *κατά περίεργο τρόπο οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις παρέμειναν - από την αντιπολίτευση* ΣΥΝ. (λόγ.) ανεπίκριτος, αστηλίτευτος.

άκαυτος, -η, -ο κ. άκαυστος (σημ. 2) 1. (α) αυτός που δεν έχει καεί: δεν *έμεινε ~ δάσος φέτος* ΣΥΝ. άκαγος ΑΝΤ. καμένος (β) αυτός που δεν έχει ζεσταθεί: *το τηγάνι είναι ακόμα ~* ΑΝΤ. ζεσταμένος 2. (συνήθ. ο τ. ακουστός) αυτός που δεν μπορεί να καεί: *~ πόρτα ασφαλείας* | *θησαυροφυλάκιο* | *στολή πυροσβέστη* ΣΥΝ. άφλεκτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ακαυστος* < ά- στερητ. + θ. *καυσ-* τού ρ. *καίω* (βλ.λ.), πβ. αόρ. *ε-καυσ-α,* με επίθημα *-τος* των ρηματ. επιθέτων].

Α.**Κ.Ε. 1.** (το) Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας **2**. (η) Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης.

Α.**Κ.Ε.Λ.** (το) Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (στην Κύπρο).

ακέλ**ας** (ο) {ακελών} ο αρχηγός των μικρών προσκόπων, των λυκό-πουλων (βλ. λ. *προσκοπισμός, λυκόπουλο).*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Akela, όν. αρχηγού αγέλης λύκων στο μυθιστόρημα *The Jungle Book* (1894) τού Άγγλου συγγραφέα R. Kipling (1865-1936)].

ακένωτος, -η, -ο αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: *~ πηγή εμπνεύσεων* | *χαρά* | *θησαυρός αναμνήσεων* ΣΥΝ. ανεξάντλητος, αστείρευτος, ατέλειωτος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *κενώ* «αδειάζω»].

Α.Κ.Ε.ΠΙ. (η) Αυτόνομη Κίνηση Εργατικής Πολιτικής.

ακέραιος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει διαιρεθεί, δεν έχει μειωθεί, που διατηρεί τις αρχικές του διαστάσεις, που έχει πληρότητα: θα *παραλάβει ακέραιο το ποσόν τής αποζημιώσεως* **2**. ΜΑΘ. (α) ***ακέραιος αριθμός*** καθένας από τους αριθμούς 0, -1, +1, -2, +2, -3, +3,... (έννοια πρωταρχική των μαθηματικών) (β) ***ακέραιη μονάδα*** καθεμιά από τις μονάδες των οποίων η επανάληψη σχηματίζει έναν ακέραιο αριθμό: ο *ακέραιος αριθμός* (+) πέντε *σχηματίζεται (αποτελείται) από πέντε (θετικές)* ~ 3. ολόκληρος, θεωρούμενος ως όλον, που δεν επιμερίζεται: *φέρω ακεραία την ευθύνη για τις πράξεις μου-* ΦΡ. **στο *ακέραιο*** | (λόγ.) **εις το *ακέραιον*** καθ' ολοκληρίαν, πλήρως: *εκπληρώνω ~ το καθήκον μου* || *εφαρμόζω κάτι* - 4. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, ζημιά: *είναι σχεδόν απίθανο να βρεθεί ένα αρχαίο άγαλμα -* || (μτφ.) *~ ομορφιά* | *δυνάμεις* | *ελπίδες* | *εμπιστοσύνη* · 5. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξαιρετική εντιμότητα και ευσυνειδησία· (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικά ελαττώματα: *~ χαρακτήρας* | *δικαστής* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. άμεμπτος, χρηστός, έντιμος. Επίσης (λαϊκ.) ακέριος, -ια, -ιο (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ά-κέρα-ιος* < ά- στερητ. + θ. *κέρα-* < I.E. *kera- «κα-ταστρέφω, ερημώνω», πβ. σανσκρ. sr-nâti «καταστρέφει», λατ. car-iês «καταστροφή, σήψη». Ομόρρ. αρχ. *κερα-ΐζω* «καταστρέφω», *κεραυνός* (< *κῖρα-Ε)ε)ν-ός) κ.ά. Η αρχική σημ. τής λ. *ακέραιος* ήταν «αβλαβής, άθικτος» και συνεκδ. «ολόκληρος», ο τ. *ακέριος* < *ακέραιος* είναι μεσν.].

ακεραιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1**. το να διατηρεί κανείς άρτια τη μορφή και πλήρη τα συστατικά, το πληρόχμενο και τις ιδιότητες του· ΦΡ. (α) ***εδαφική ακεραιότητα*** η νομική εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το έδαφος τους επί τού οποίου ασκούν κυριαρχικά δικαιώματα (β) ***σωματική ακεραιότητα*** βλ. λ. *σωματικός* · **2.** (για πρόσ.) εντιμότητα και ευθύτητα, απουσία ελαττωμάτων: *φημίζεται για την ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ. χρηστότητα, τιμιότητα, ηθικότητα, ειλικρίνεια, τελειότητα.

ακεραιώνω ρ. αμετβ. [μ^εσν.] {ακ^εραίω-σα, -θηκα, -μένος} ολοκληρώνω κάτι, αναπτύσσω, τ^ελ^ειοποιώ· (συνήθ. μτφ. η μτχ. μ^εσοπαθ. ενε-στ.): *ακεραιωμένη προσωπικότητα.* — ακεραίωση (η) [1897].

ακερδής, -ής, -ές [αρχ.] {ακερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν φέρει κέρδη: *~ επιχείρηση* ΣΥΝ. ανεπικερδής ΑΝΤ. κερδοφόρος, επικερδής. — ακερδώς επίρρ. [αρχ.].

ακέριος, -ια, -ιο → ακέραιος

άκερκος, -η, -ο (ζώο) που δεν έχει ουρά ΑΝΤ. κερκοφόρος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.)].

ακερμάτιστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει κομματιαστεί (βλ. κ. λ. *κερματίζω).*

ακετόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το ασετόν άχρωμο, εύφλεκτο και πτητικό υγρό· χρησιμοποιείται ως διαλύτης στο εργαστήριο και στη βιομηχανία και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση πολλών ενώσεων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. acétone (οπτικό δάνειο) < λατ. acetum «ξίδι»].

ακετυλένιο (το) {ακετυλενίου} ΧΗΜ. η ασετυλίνη· άχρωμος, εύφλεκτος αέριος ακόρεστος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται κυρ. ως φωτιστικό, ως καύσιμο για τη συγκόλληση και την κοπή μετάλλων, καθώς και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση διαφόρων οργανικών χημικών ενώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. acétylène (οπτικό δάνειο). Βλ. κ. ασετυλίνη].

ακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογονία που χαρακτηρίζεται από την πλήρη έλλειψη κεφαλής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acephalia].

ακέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει κεφάλι **2**. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κάποιον επί κεφαλής, που δεν έχει αρχηγό ή στερείται ικανής ηγεσίας, αδιοίκητος: όσο το *κόμμα παραμένει ~,* δεν *θα έχει ενιαία γραμμή* || *~ υπουργείο* | *κυβέρνηση* | *στόλος* 3. ΦΙΛΟΛ. (α) αυτός τού οποίου λείπει η αρχή: *~ κώδικας* | *χειρόγραφο* ΑΝΤ. κολοβός (β) (ειδικότ.) ΜΕΤΡ. ***ακέφαλος στίχος*** ο στίχος τού οποίου λείπει η πρώτη συλλαβή ή είναι βραχεία αντί μακράς. — ακεφαλία (η) (σημ. 1).

ακεφιά (η) (συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη κεφιού, η βαριά διάθεση: «όταν δεν σε *βλέπω, έχω ακεφιές»* (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

άκεφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή ψυχική διάθεση, που δεν έχει κέφι: σε *βλέπω - σήμερα- τι έχεις;* ΣΥΝ. δύσθυμος, βαρύθυμος, ανό-ρεκτος, κακόκεφος, κακοδιάθετος ΑΝΤ. κεφάτος, ευδιάθετος, πρόσχαρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι, πρωτιά.* — άκεφα επίρρ.

ακηδεμόνευτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. (για ανηλίκους) αυτός που δεν κηδεμονεύεται ΑΝΤ. κηδεμονευόμενος **2**. (μτφ.) αυτός που αποφασίζει και ενεργεί χωρίς να επηρεάζεται και να καθοδηγείται από άλλους: *~ συνδικαλιστικό κίνημα* ΣΥΝ. ανεξάρτητος ΑΝΤ. κηδεμονευόμενος. — ακηδεμόνευτα επίρρ.

ακήδευτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει ακόμη κηδευτεί ΣΥΝ. άθαφτος, ανενταφίαστος 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που έχει ταφεί, χωρίς να έχει προηγηθεί η ακολουθία τής κηδείας.

ακηδής, -ής, -ές {ακηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- ακηδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1**. αυτός που δεν έχει φροντίδες και μέριμνες ΣΥΝ. αμέριμνος, ξένοιαστος **2**. αυτός που δεν φροντίζει, δεν δείχνει ενδιαφέρον (για κάτι) ΣΥΝ. αμελής, αδιάφορος. — **ακηδώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, *-ης, -ες-*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + *κήδος* «μέριμνα, φροντίδα», βλ. κ. *κηδεία].*

ακηδία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη φροντίδας και ενδιαφέροντος ΣΥΝ. αδιαφορία, αμέλεια, παραμέληση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άκηδής].

ακηλίδωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κηλίδες, λεκέδες 2. (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να προσάψει κανείς μομφή για παράπτωμα: *~ ζωή* | *φήμη* ΣΥΝ. άμεμπτος, ακέραιος, αστιγμάτιστος ΑΝΤ. κηλιδωμένος, στιγματισμένος, σπιλωμένος.

ακήρυκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) ακήρυχτος αυτός που δεν έχει κηρυχθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί- κυρ. στη ΦΡ. ***ακήρυχτος πόλεμος*** (i) ο πόλεμος που διεξάγεται χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα: *στα χωριά τής τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας ξεκίνησε ένας* - μεταξύ τής *Ελλάδας και τής Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) για σχέσεις που, ενώ είναι εχθρικές, τηρούν ακόμη τα προσχήματα: *χρόνια τώρα υπάρχει ένας ~ μεταξύ τους* ΑΝΤ. κηρυγμένος.

-άκης **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους: *κόσμος > κοσμ-άκης* 2. κατάληξη επωνύμων κρητικής κατά κανόνα προέλευσης: *Σηφ-άκης, Χατζηδ-άκης,*

α- | αν- *στερητικό*

α-κατασίγαστος, -η, -ο
α-κατασκεύαστος, -η, -ο
α-κατασκόπευτος, -η, -ο
α-καταστρατήγητος, -η, **-ο**
α-κατάστρωτος, -η, -ο
α-καταφρόνητος, -η, -ο
α-καταψήφιστος, -η, -ο
α-κατεδάφιστος, -η, -ο
α-κατεύναστος, -η, -ο
α-κατευόδωτος, -η, -ο
α-κατηγόρητος, -η, -ο
α-κατοχύρωτος, -η, -ο
α-κατσάρωτος, -η, -ο
α-κατσούφιαστος, -η, -ο
α-καφάσωτος, -η, -ο
α-καψάλιστος, -η, -ο
α-κέντητος, -η, -ο
α-κέντριστος, -η, -ο
α-κέντρωτος, -η, -ο

Θεοδωρ-άκης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.* [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άκι].*

-άκι παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται: 1. σε ουσιαστικά κάθε γένους και σπανιότ. σε επιρρήματα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: *άνθρωπος > ανθρωπ-άκι, τσέπη > τσεπ-άκι, δέντρο > δεντράκι, λίγο > λιγ-άκι* 2. (ειδικότ.) σε ουσιαστικά ξένης προελεύσεως κάθε γένους για την ένταξη τους στο κλιτικό σύστημα τής Ελληνικής, χωρίς να έχουν απαραίτητα τη λειτουργία τού υποκορισμού: *τρανζίστορ > τρανζιστορ-άκι, σκετς > σκετσ-άκι, ταγέρ > ταγερ-άκι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*

[ΕΤΥΜ. Το παραγ. επίθημα *-άκι* (π.χ. *χερ-άκι, ζω-άκι, χαρτ-άκί),* ήδη μτγν. *(-άκιν),* προήλθε από υποκ. σε *-ιον* ουσιαστικών σε -αξ (π.χ. *αυλαξ - αύλάκιον, χάραξ - χαράκιον, πίναξ - πινάκιον* κ.τ.ό.). Από το ουδ. *-άκι* σχηματίστηκε το μεσν. παραγ. επίθημα *-άκης,* ορθότ. *-άκις* (π.χ. *κοσμ-άκης,* κύρ. ονόματα Δημητρ-άκης, *Νικολ-άκης, Γιωργάκης* κ.ά.) και το επίθημα *-άκος* (π.χ. *ανθρωπ-άκος, γεροντ-άκος, εγω-ιστ-άκος* κ.ά.). Το ουδ. *-αλάκι* ανάγεται στα επιθήματα -άλι και *-άκι,* εκ των οποίων το πρώτο είναι ήδη μεσν. και απαντά αρχικώς σε λ. των οποίων το θέμα έληγε σε -λ: *κεφαλ-ή > κεφάλ-ιον* (υποκ.) λ. κε-φάλ-ι. Το επιτατικό επίθημα *-αδάκι* προέρχεται από υποκ. σε -άδι (βλ.λ.) με την προσθήκη τού επιθήματος *-άκι* (λ.χ. *πηγ-άδι > πηγ-αδά-κι),* από όπου αργότερα αυτονομήθηκε ως ανεξάρτητο μόρφημα (λ.χ. *ψτωχ-αδάκι)].*

-ακι<u>ας</u> (συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα, το οποίο χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ροπή, έντονη προτίμηση σε κάτι: *κορτ-άκιας* (αυτός που κάνει συχνά κόρτε), *ματ-άκιας* (βλ.λ.), *πρεζ-άκιας, παναθηναϊκ-άκιας* (οπαδός τού Παναθηναϊκού), *σαχαλαμαρ-άκιας* 2. αυτόν που φέρει κάτι: *γυαλ-άκιας, μουστ-άκιας* (αντί *μουστακ-άκιας).* [ΕΤΥΜ. Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε αρχικώς από τον πληθ. ουδ. υποκοριστικών (λ.χ. *ματ-άκια, γυαλ-άκια, νευρ-άκια)* και την αρσ. κατάλ. -ς (οπότε *ματάκια-ς, γυαλάκια-ς).* Αργότερα, το επίθημα *-άκιας* αυτονομήθηκε (φαινόμενο αποϋποκορισμού) και η χρήση του επεκτάθηκε (λ.χ. *πρεζ-άκιας* κ.ά.)].

ακί<u>βδη</u>λος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για νόμισμα) που δεν έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ. γνήσιος 2. (μτφ.-σπάν.) τίμιος, άδολος: ~ *χαρακτήρας.*

ακίδα (η) 1. η αιχμηρή άκρη αντικειμένου: ~ *βελόνας* | *βέλους* | *αγκι-στριού* | *αλεξικέραυνου* ΣΥΝ. μύτη, αιχμή 2. μικρό αιχμηρό κομμάτι που αποσπάται από ξύλινη επιφάνεια· σχίζα, σκλήθρα: *μπήκε μια ~ στο νύχι μου* 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μικρή μεταλλική ράβδος για τον σχεδιασμό συνθέσεων μεγάλης ακριβείας σε χαρτί ή περγαμηνή 4. βελόνα με διάφορες λειτουργίες σε ηλεκτρονικές συσκευές: η ~ *τού βραχίονα τού πικάπ* || *εκτυπωτής 24 ακίδων* 5. (σε πυροβόλο όπλο) βελόνα στην κάννη, με την οποία υποβοηθείται η σκόπευση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακίς, -ίδος,* «αιχμηρό αντικείμενο, βελόνα» < Ι.Ε. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ισπ. acido, αγγλ. edge «άκρη, γωνία», γερμ. Ecke με την ίδια σημ. Ομόρρ. *ακ-αν-θα, άκ-μή,* άκ-μήν)> *ακόμη), άκ-ρος, άκ-τή, άκ-όντιο(ν), ακ-όνι* | *ακονίζω, όξ-ύς* κ.ά. Οι σημ. 4, 5 αποτελούν μετάφρ. δάνειο από γαλλ. aiguille].

ακιδοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει ακίδες (βελόνια, καρφιά κ.λπ.): ~ *κύλινδρος.*

ακιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα ακίδας, αιχμηρός: ~ *θυρεός.*

ακίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν προκαλεί κίνδυνο, που δεν εμπνέει ανησυχία: *το σκυλάκι είναι εντελώς ακίνδυνο* || ~ *αντίπαλος* | *μέθοδος* | *εγχείρηση* | *φάρμακο* | *επαφή* ΣΥΝ. άκακος ΑΝΤ. επικίνδυνος, επισφαλής, ανησυχητικός, απειλητικός · **2.** αυτός που δεν διατρέχει κίνδυνο, που δεν εκτίθεται σε κίνδυνο: στη ζωή του *ακολούθησε την πιο ακίνδυνη πορεία- δεν ρισκάρισε καθόλου.* — ακίνδυνα /ακινδύνως [αρχ.] επίρρ.

ακινησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. η έλλειψη κινήσεως, το να μην κινείται κάποιος/κάτι: το *πέσιμο δεν ήταν σοβαρό, αλλά ο γιατρός συνέστησε πλήρη* ~ || *απόλυτη* | *τέλεια* | *υποχρεωτική* | *φαινομενική* | *μερική* | *ολική* ~ || *καταδικάζω* | *κρατώ σε* ~ ΑΝΤ. κίνηση 2. (μτφ. για εμπορικές ή χρηματιστηριακές συναλλαγές) η στασιμότητα, η απραξία στις εμπορικές ή τραπεζικές δραστηριότητες.

ακινητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να καθιστά κανείς κάποιον ή κάτι ακίνητο, η επιβολή ακινησίας: η ~ *τού οχήματος λόγω βλάβης* ΣΥΝ. καθήλωση ΑΝΤ. κινητοποίηση, κίνηση, ενεργοποίηση **2.** ΒΙΟΛ. ***αντανακλαστική ακινητοποίηση*** αντίδραση άμυνας των ζώων, κατά την οποία ακινητοποιούνται απόλυτα, όταν αντιληφθούν κίνδυνο 3. (μτφ. για μέσο μεταφοράς) η στάση, η μη κυκλοφορία (λόγω απεργίας ή στάσης εργασίας): η ~ *των λεωφορείων προκάλεσε συμφόρηση στα υπόλοιπα μέσα μεταφοράς* · 4. ΟΙΚΟΝ. (για κεφάλαιο) η μετατροπή του σε ακίνητες αξίες (κτήρια, μηχανολογικό εξοπλισμό, πλοία κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. immobilisation].

ακινητοποιώ ρ. μετβ. [1893] {ακινητοποιείς... | ακινητοποί-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να μη μπορεί να κινηθεί, επιβάλλω ακινησία: *ο αστυφύλακας ακινητοποίησε τον διαρρήκτη* || *πολλά αυτοκίνητα ακινητοποιήθηκαν λόγω τής κατολίσθησης βράχων* || η *απεργία των τελωνειακών έχει ακινητοποιήσει στα σύνορα φορτηγά με ευπαθή προϊόντα* ΣΥΝ. καθηλώνω ΑΝΤ. κινητοποιώ, ενεργοποιώ, κινώ · 2. διαθέτω ρευστό χρήμα για την αγορά ακινήτων: ~ τα κεφάλαια *μου* **3.** ΟΙΚΟΝ. ***ακινητοποιημένα*** (τα) μέρος των περιουσιακών στοιχείων επιχειρήσεως, τα οποία δεν προορίζονται για με-ταπώληση, αλλά για να συμβάλουν στην παραγωγή εισοδήματος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immobilise].

ακίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν κινείται: μένω | *στέκομαι* | *κάθομαι* ~|| ~ *σαν άγαλμα* || (λογοτ.) ~ *μάτια* || *ακίνητος!* (ως προειδοποίηση αστυνομικού σε κακοποιό, για να μην τον πυροβολήσει) ΣΥΝ. ασάλευτος, (εκφραστ.) κοκκαλωμένος ΑΝΤ. κινητός, κινούμενος **2.** αυτός που δεν μπορεί να μετακινηθεί, που είναι αναπόσπαστος από το έδαφος: ~ *περιουσία* | *ιδιοκτησία* ΣΥΝ. σταθερός, εδραίος **3.** ΝΟΜ. ***ακίνητο*** (ενν. *πράγμα)* {ακινήτ-ου | -ων} το έδαφος και τα συστατικά του μέρη (π.χ. κτίσματα), ως περιουσιακά στοιχεία: επενδύω σε ακίνητα || *μίσθωση* | *αγορά* ακινήτου || *φόρος μεταβιβάσεως ακινήτου* ΑΝΤ. κινητό (περιουσιακό στοιχείο) · 4. ΕΚΚΛΗΣ. ***ακίνητη εορτή*** η θρησκευτική γιορτή που εορτάζεται κάθε χρόνο την ίδια ημερομηνία (βλ. κ. *κινητή εορτή, λ. κινητός)* (πβ. λ. *ακούνητος).*

ακινητώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ακινητείς...- μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} ♦ 1. (αμετβ.) είμαι ακίνητος, μένω σε ακινησία: τα *νερά τού ποταμού σε εκείνο το σημείο ακινητούν* ΣΥΝ. αδρανοποιούμαι ΑΝΤ. κινούμαι, σαλεύω ♦ 2. (μετβ.) (σπάν.) επιβάλλω ακινησία (σε κάποιον/ κάτι) ΣΥΝ. καθηλώνω, ακινητοποιώ.

-ακίς (λόγ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές γίνεται κάτι: *σας φιλώ εκατοντάκις* || *σου έχω πει πλειστάκις να μην αντιμιλάς στους μεγαλύτερους σου* || *αυτό έχει συμβεί πολλάκις.*

[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο έχει την αφετηρία του στο επίρρ. *πολλάκις* (βλ.λ.), από το οποίο αναλογικώς επεκτάθηκε στα αριθμητικά].

ακκίζο<u>μαι</u> ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** προσποιούμαι πως δεν θέλω κάτι, ενώ το θέλω ΣΥΝ. κάνω νάζια | σκέρτσα **2.** είμαι υπερήφανος για κάτι δικό μου και το δείχνω με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. καμαρώνω, ναρκισσεύομαι **3**. (στις ερωτικές σχέσεις) συμπεριφέρομαι φιλάρεσκα, προκλητικά ΣΥΝ. χαριεντίζομαι, χαϊδολογιέμαι. — ακκι**σπκός,** -ή, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», < *Ακκώ* «είδος μπαμπούλα», αγν. ετύμου. Επειδή η *Ακκώ* εμφανιζόταν να συνομιλεί με το είδωλο της στον καθρέφτη, το *ακκίζομαι* σήμαινε αρχικά «μορφάζω», προτού καταλήξει στη σημ. «προσποιούμαι»].

ακκι<u>σμός</u> (ο) [αρχ.] νάζι, σκέρτσο ή φιλάρεσκη συμπεριφορά.

-άκλα παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: *χερ-άκλα, μουρ-άκλα, αντρ-άκλα, κορ-άκλα.* [ΕΤΥΜ. Μεσν. παραγ. επίθημα (με μεγεθ. κατάλ. -α), που προέρχεται από το λατ. υποκορ. επίθημα -c(u)lum (πβ. λατ. bac-ulum «ραβδί»), το οποίο συνέπιπτε με το λατ. επίθημα -culum (πβ. λατ. mira-culum «θαύμα»)].

άκλαυτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον θρήνησε κανείς ΣΥΝ. αθρήνη-τος ΑΝΤ. πολυθρήνητος· ΦΡ. ***πηγαίνω άκλαυτος*** πεθαίνω χωρίς να με θρηνήσει κανείς 2. αυτός που δεν προκαλεί συγκίνηση, που δεν φέρνει κλάματα: (παροιμ.) *«ούτε γάμος - ούτε νεκρός αγέλαστος».* — άκλαυτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κλαυτός* < *κλαίω* (< *κλάΕ-7'ω)].

ά κλειστός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κλείσει, ανοικτός ΑΝΤ. κλεισμένος, κλειστός 2. αυτός που δεν έχει κλειδωθεί ΣΥΝ. ξεκλείδω-τος 3. αυτός που δεν έχει συμπληρωθεί: *έχει άκλειστα τα είκοσι* 4. (λογαριασμός) που δεν έχει εκκαθαριστεί **5**. (για εμπορικές σχέσεις) αυτός που δεν έχει συμφωνηθεί επίσημα: ~ *συμφωνία.*

ακληρονόμητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει κληρονόμους: δεν έκανε *παιδιά κι έτσι πέθανε* ~ ΣΥΝ. άκληρος 2. αυτός που δεν κληρονομήθηκε, που δεν περιήλθε σε κληρονόμους: ~ *περιουσία* ΑΝΤ. κληρονομημένος.

άκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κληρονόμους (κυρ. παιδιά) ΣΥΝ. ακληρονόμητος **2**. (γενικότ.) αυτός που δεν κατάφερε να αποκτήσει παιδί: ~ *ζευγάρι* | *γέρος* || *μένω* - ΣΥΝ. άτεκνος 3. αυτός που δεν έλαβε μερίδιο από κληρονομιά: τα *άφησαν όλα στον γυιο τους και έμεινε η κόρη τους* ~. — ακληρία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κλήρος* «μερίδιο»].

α κληρωτός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κληρωθεί: ~ *λαχείο* ΑΝΤ. κληρωμένος 2. αυτός που δεν διανεμήθηκε με κλήρους: ~ *χωράφια* ΑΝΤ. κληρωμένος.

ακλήτευτος, -η, -ο αυτός που δεν έλαβε κλήση από τον δικαστικό κλητήρα, για να παραστεί στο δικαστήριο ως μάρτυς ή διάδικος ΑΝΤ. κλητευμένος.

ακλινής, -ής, -ές {ακλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει κλίση ΣΥΝ. επίπεδος, οριζόντιος ΑΝΤ. κεκλιμένος, επικλινής **2.** ΓΕΩΛ. (σημείο τής Γης) στο οποίο η μαγνητική βελόνα δεν αποκλίνει (η λ. χρησιμοποιείται ως χαρακτηρισμός τού Μαγνητικού Ισημερινού). — ακλισία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-κλινής* < *κλίνω).*

άκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που δεν κλίνεται, που δεν μεταβάλλει καταλήξεις: τα *επιρρήματα είναι - λέξεις* **2**. ***άκλιτο μέρος τού λόγου*** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, τα στοιχεία τής οποίας απαντούν σε όλα τα λεκτικά περιβάλλοντα με τον ίδιο τύπο, χωρίς διαφοροποίηση καταλήξεων: τα ~ τής *Ν. Ελληνικής είναι το επίρρημα, ο σύνδεσμος, η πρόθεση, η επιρρηματική μετοχή σε -οντάς* | *-ώντας και το επιφώνημα* ΑΝΤ. κλιτός. — άκλιτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. (ίδια σημ. με τη Ν. Ελλην.) < ά- στερητ. + κλίνω].

ακλόνητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κλονίζεται, που δεν μπορεί να μετακινηθεί: ~ *θεμέλιο* ΣΥΝ. σταθερός, εδραίος, άσειστος, αδιάσειστος,

απαρασάλευτος, στερεός, αταλάντευτος, (λόγ.) έμπεδος, αμετακίνητος ΑΝΤ. ασταθής, κλονιζόμενος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν τον μετακινεί κανείς από την (επαγγελματική, πολιτική κ.λπ.) θέση που κατέχει: ο διευθυντής *παραμένει - στη θέση του παρά τις εις βάρος του καταγγελίες* || — ο *προπονητής τής Α.Ε.Κ. χάρη στην υποστήριξη των οπαδών της* ΣΥΝ. σταθερός, αμετακίνητος 3. αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί: ~ *άλλοθι* | *απόδειξη* | *επιχείρημα* | *θέση* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αδιάψευστος, αδιάσειστος, ατράνταχτος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος **4.** (για πρόσ.) αυτός που μένα σταθερός στη γνώμη του, στη θέση όπου είναι ταγμένος, στον αγώνα του: παρά τα βασανιστήρια *έμεινε ~ στις ιδέες του* || ~ *προσήλωση* | *πείσμα* | *πίστη* | *πεποίθηση* | *θέληση* | *απόφαση* || (μτφ.) *βράχος* ~ ΣΥΝ. σταθερός, απαρασάλευτος, αταλάντευτος, συνεπής. — ακλόνητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *κλονώ* «κλονίζω»]. άκλωστος, -η, -ο κ. άκλωθος (ύλη προορισμένη για ύφανση) που δεν την έχουν κλώσει, που δεν έγινε νήμα ή κλωστή: ~ *βαμβάκι* ΣΥΝ. *ἄγνεστος* ΑΝΤ. κλωσμένος, γνεσμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + κλώθω]. **ακμάζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {ήκμασα κ. άκμασα} **1.** (για πρόσ.) βρίσκομαι σε πλήρη ανάπτυξη των πνευματικών μου δυνάμεων, παράγω τα καλύτερα έργα μου: η *Αθήνα άκμασε κατά τον 5ο αι. π.Χ.* ΣΥΝ. ευδοκιμώ, μεσουρανώ, (λαϊκ.) προκόβω ΑΝΤ. παρακμάζω, (λόγ.) φθίνω, δύω, ξεπέφτω 2. βρίσκομαι στο κορύφωμα τής ανάπτυξης, τής δραστηριότητας, τής αποδοτικότητας (κυρ. σε μτχ.): *ακμάζουσα επιχείρηση* | *οικονομία* | *τέχνη* | *φιλοσοφία* | *πόλη* | *χώρα* || *ακμάζων πολιτισμός* ΣΥΝ. ανθώ, ευδοκιμώ, είμαι στο ζενίθ, μεσουρανώ, είμαι στον Κολοφώνα, (λαϊκ.) προκόβω ΑΝΤ. (λόγ.) φθίνω, παρακμάζω. **ακμαίος**, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε ακμή, που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ζωντάνια: αν *και έχει περάσει τα 80, είναι ακόμη* ~ || *διατηρούμαι* ~ ΣΥΝ. θαλερός, σφριγηλός ΑΝΤ. ασθενικός 2. αυτός που βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο: *το στράτευμα είχε - ηθικό* | *φρόνημα* 3. αυτός που ευδοκιμεί, που προοδεύει: ~ *επιχείρηση* | *οικονομία* ΣΥΝ. ανθηρός ΑΝΤ. παρηκμασμένος, φθίνων.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακμαίος* < *ακμή* | *-ά* + *-ιος*, πβ. *αρχή* | *-ά* - *αρχαίος]*.

ακμαιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.) το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, συνήθ. πνευματικής, πολιτισμικής, οικονομικής ΣΥΝ. ανθηρότητα. **ακμή** (η) **1.** το ανώτατο σημείο αναπτύξεως, η φάση στην οποία κορυφώνεται η ανάπτυξη: ~ *τού πολιτισμού* | *τής οικονομίας* | *των τεχνών* || στην ~ τής δόξας | τής *ηλικίας του* ΣΥΝ. άνθηση, (μτφ.) ζενίο ΑΝΤ. παρακμή · 2. (α) ΓΕΩΜ. η ευθεία γραμμή τομής δύο επιπέδων και ειδικότερα το ευθύγραμμο τμήμα τομής δύο πλευρών ενός πολυέδρου: η - *τού κύβου* (β) η κόψη· ΦΡ. (λόγ.) επί *ξυροῦ ακμής* στην κόψη τού ξυραφιού, σε κρίσιμο σημείο: τα *εθνικά μας θέματα είχαν οξυνθεί επικίνδυνα και βρίσκονταν ~, όταν επέστρεψε στην εξουσία ο Ε. Βενιζέλος* · 3. ΙΑΤΡ. (α) δερματοπάθεια ιδ. συνηθισμένη κατά την εφηβική ηλικία, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση εξανθημάτων, κυρ. στο πρόσωπο· τα σπυράκια τής νεότητας ΣΥΝ. μπιμπίκια (β) η περίοδος τής κορύφωσης των συμπτωμάτων μιας νόσου: ~ *πυρετού*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αιχμή» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. σανσκρ. âs-ri-h «γωνία, κόψη», λατ. ac-er «οξύς», γαλλ. acide «οξύ» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-ανθα, άκ-ρος,* άκ-τή, *άχ-νη* κ.ά. Από τη σημ. τής «αιχμής» η λ. ακμή κατέληξε να σημαίνει «το ακρότατο, κρίσιμο σημείο (μιας ενέργειας)» και, κατ' επέκταση, την κατάλληλη στιγμή, κατά την οποία η ενέργεια βρίσκεται σε πλήρη ωριμότητα και ανάπτυξη. Η αρχ. παροιμία *επί ξυροῦ ακμής,* Ομήρ. ἴλ. | 174) χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και από τους κλασικούς συγγραφείς (λ.χ. Ηροδ. 6, 11: *επί ξυροῦ γαρ ακμής εχεται ἡμϊν τα πρήγματα)]*. άκμονας (ο) (ακμόνων) (λόγ.) **1.** σιδερένια επιφάνεια προσαρμοσμένη σε ξύλινη βάση, πάνω στην οποία σφυρηλατείται ο σίδηρος ή γίνεται η επεξεργασία μεταλλικών αντικειμένων το αμόνι· ΦΡ. **μεταξύ *σφύρας και άκμονος*** βλ. λ. *σφύρα* · 2. ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον αναβολέα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακμών, -όνος* «πέτρα», που συνδ. με λιθ. akmuö «πέτρα», σανσκρ. âSman «λίθος, βράχος» κ.ά. Αν το -μων θεωρηθεί παραγ. επίθημα (πβ. μνή-μων, *πείσ-μων), τότε* η λ. συνδ. με την ευρεία οικογένεια των *άκ-ρος, άκ-μή, άκ-τή* κ.λπ. Η σημ. «αμόνι» ήδη αρχ. ο ιατρ. όρ. αποδίδει το γαλλ. enclume]. ακοή (η) 1. μία από τις πέντε αισθήσεις, μέσω τής οποίας αντιλαμβανόμαστε τα ηχητικά ερεθίσματα με τη βοήθεια των αφτιών 2. η ικανότητα που έχει κάποιος να ακούει: *ακόμη δεν έκλεισε τα πενήντα και η ~ του έχει εξασθενήσει* || *οξεία* | *αδύνατη* ~· ΦΡ. (λόγ.) εξ ακοής ακουστά· κατ' αντιδιαστολή προς το «εξ όψεως»: τον *γνωρίζω μόνον* - **3**. ***ακτίνα* | *απόσταση ακοής*** η απόσταση μεταξύ δύο σημείων, που επιτρέπει την αντίληψη των ηχητικών κυμάτων μέσω τής ακοής. [ΕΤΥΜ αρχ. < **à-KoFa< *ακούω {< **à-KOF-jtà)]*. ακοίμητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κοιμήθηκε ή δεν κοιμάται ΣΥΝ. άγρυπνος ΑΝΤ. κοιμισμένος- (κυρ. μτφ.) 2. αυτός που επαγρυπνεί: ~ *θεματοφύλακες τής παράδοσης* | *φρουρός* 3. αυτός που έχει πάντα την ίδια ένταση: ~ *πάθος* | *πόθος* ΣΥΝ. ασίγαστος 4. αυτός που δεν σβήνεται ποτέ: ~ *φάρος*- ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***ακοίμητο καντήλι* | *ακοίμητη λυχνία*** το καντήλι | η λυχνία που τοποθετείται μπροστά από το αρτοφόριο τού Αγ. Βήματος και καίει διαρκώς. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *κοιμώμαι* (βλ. λ. κοιμούμαι). Η σημ. 4 είναι μτγν. (λ.χ. Πλουτ. *Κάμιλλος* 2: *ἀκοίμητον* πυρ), ενώ μεσν. είναι οι φρ. που σχετίζονται με το καντήλι (λ.χ. κρεμανται τρεις *ακοίμητοι πανέμορφοι κανδήλαι,* Παΐσιος 7στ. *ἀγ. ὄρους Σινά* 813)].

ακοινωνησία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) ακοινωνησια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα ή η συμπεριφορά τού ακοινώνητου' η έλλειψη κοινωνικότητας, η αποφυγή συναναστροφών ΑΝΤ. κοινωνικότητα · **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η αποχή ή η αποκοπή από τη θεία Κοινωνία, συνήθ. ως επιτίμιο που επιβάλλεται από την Εκκλησία. [ΕΤΥΜ αρχ. < άκοινώνητος (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι μεσν.].

ακοινώνητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή αποφεύγει τις κοινωνικές σχέσεις: *είναι τελείως* ~· δεν *έχει ούτε έναν φίλο* ΣΥΝ. μονόχνο-τος, μονήρης ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός · 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει κοινωνήσει, που δεν μετέλαβε.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός τον οποίο δεν μπορούν να μοιραστούν δύο», < α- στερητ. + κοινωνώ «μετέχω». Η σημ. «αυτός που δεν έλαβε τη μετάληψη, που δεν κοινώνησε» είναι μεσν.].

ακόκκιστος, -η, -ο (κυρ. βαμβάκι) που δεν έχει καθαριστεί από τα περιβλήματα του, που δεν του έβγαλαν το κουκούτσι ΑΝΤ. ξεκοκκισμένος. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *κοκκίζω* < *κόκκος]*.

ακολ*ασία* (η) {ακολασιών} **1.** ασελγής και ανήθικη πράξη, η αποχαλίνωση τού σαρκικού πάθους: *ερωτική* | *απερίγραπτη* ~ || *παρασύρω* | *περιπίπτω σε* ~ ΣΥΝ. ασωτία, κραιπάλη, έκλυτος βίος 2. ΝΟΜ. η ενέργεια που αποσκοπεί στην ικανοποίηση τής γενετήσιας ορμής εις βάρος τής ευπρέπειας.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ατιμωρησία», < ά- στερητ. + *κόλασις* «τιμωρία» < *κολάζω.* Η σημ. «φιληδονία, ηδυπάθεια» είναι ήδη αρχ., όπου η λ. είχε ως αντώνυμο τη *σωφροσύνη]*.

ακόλ*αστος,* -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εγκράτειας στις ερωτικές ηδονές· ασελγής: ~ *βίος* ΣΥΝ. αχαλίνωτος, λάγνος, έκδοτος, έκλυτος, έκφυλος, ερωτομανής ΑΝΤ. εγκρατής, αγνός, ηθικός **2**. ΝΟΜ. ***ακόλαστη πράξη*** η αξιόποινη πράξη που θίγει τη γενετήσια ευπρέπεια · 3. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν σκανδαλίζεται ή που αποφεύγει πράγματα που σκανδαλίζουν ΣΥΝ. ασκανδάλιστος ΑΝΤ. κολασμένος, σκανδαλισμένος · 4. αυτός που δεν τιμωρήθηκε: η *πράξη αυτή δεν πρέπει να μείνει* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ατιμώρητος», < ά- στερητ. + *κολάζω]*.

ακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να ακολουθεί κανείς κάποιον, η παρακολούθηση: ~ *κατά βήμα.*

ακολουθητέος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός τον οποίο πρέπει να ακολουθήσει κανείς: ~ *πολιτική* | *τακτική.*

ακολουθία (η) {ακολουθιών} 1. η λογική σειρά σκέψεων, λόγων ή έργων η συνεχής και συνεκτική διαδοχή τους: ο *λόγος σου δεν έχει* ~· δεν *πρόκειται να γίνεις πειστικός!* || λογική ~ ΣΥΝ. αλληλουχία, ειρμός, λογική σχέση ΑΝΤ. ανακολουθία, ασυναρτησία· ΦΡ. (λόγ.) *κατ'* ***ακολουθία(ν)*** επομένως, σύμφωνα με την κανονική διαδοχή των πραγμάτων: ήδη *υπεγράφη η σύμβαση- ~, θα πρέπει να αρχίσουν οι εργασίες αμέσως, ώστε το έργο να περατωθεί εντός τού προβλεπομένου χρόνου* ΣΥΝ. κατά συνέπεια 2. η ομάδα ανθρώπων που συνοδεύουν ή ακολουθούν κάποιο (συνήθ. υψηλό ή δημοφιλές) πρόσωπο: *εμφανίστηκε ο πρόεδρος τής εταιρείας με την ~ του* || την ~ τού *Διονύσου αποτελούσαν σάτυροι* ΣΥΝ. συνοδία 3. ΓΛΩΣΣ. ***ακολουθία των χρόνων*** (λατ. consecutio temporum) η σχέση συμφωνίας των ρημάτων (χρόνος ή/και έγκλιση) ανάμεσα στην κύρια και στις εξαρτημένες (δευτερεύουσες) προτάσεις, που υπαγορεύεται από τους συντακτικούς κανόνες τής γλώσσας: μας είπε ότι ήταν (όχι **είναι) εκεί την περασμένη εβδομάδα* || *σύμφωνα με την* ~, στα *Αρχαία Ελληνικά, μια δευτερεύουσα πρόταση εκφέρεται σε ευκτική τού πλαγίου λόγου, όταν το ρήμα τής κύριας είναι σε χρόνο παρελθοντικό* · 4. ΜΑΘ. η συνάρτηση με πεδίο ορισμού το σύνολο των φυσικών αριθμών εκτός τού 0, δηλ. το ΙΝ* και τιμές από ένα σύνολο Ε· αν το Ε είναι υποσύνολο των πραγματικών αριθμών, η ακολουθία λέγεται *πραγματική* ή ~ *πραγματικών αριθμών* · 5. ΕΚΚΛΗΣ. η ιεροτελεστία λατρευτικού χαρακτήρα, τακτική ή έκτακτη, που καθορίζεται από το τυπικό τής Εκκλησίας και έχει κέντρο της τη Θεία Λειτουργία: οι ~ τής *Μεγάλης Τεσσαρακοστής έχουν κατανυκτικό και πένθιμο χαρακτήρα* || *νεκρώσιμη* ~ || ~ *όρθρου* | *εσπερινού* ΣΥΝ. ιερουργία. [ΕΤΥΜ αρχ· < *ακόλουθος.* Η σημ. 5 είναι μεσν.].

ακόλουθος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που ακολουθεί, που έρχεται μετά (από κάτι άλλο) ΣΥΝ. επόμενος, κατοπινός, ερχόμενος 2. (συνήθ.) για την προεξαγγελία πληροφοριών, στοιχείων κ.λπ. που παρατίθενται σε ορισμένη σειρά: *έπειτα από μακρά σκέψη ελήφθησαν οι ~ αποφάσεις: α)... β)... γ)...* || ο *κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε τα ~: «...»* ΣΥΝ. εξής 3. (μτφ.-λόγ.) (+γεν.) αυτός που συμφωνεί με κάτι που προηγήθηκε: *οι πράξεις σου πρέπει να είναι ~ των λόγων σου* ΣΥΝ. σύμφωνος, συνεπής ΑΝΤ. ασυνεπής **4.** ***ακόλουθος*** (ο/η) {ακολούθ-ου | -ων, -ους} (α) το πρόσωπο που ακολουθεί κάποιον ως υφιστάμενος ή συνοδός: οι ~ τού *βασιλιά* (β) υπάλληλος κατωτέρου βαθμού στη διπλωματική υπηρεσία με συγκεκριμένα καθήκοντα: *μορφωτικός* | *στρατιωτικός* | *εμπορικός ! προξενικός* ~ (πβ. λ. *σύμβουλος).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- αθροιστ. + *-κόλουθος,* μεταπτωτ. βαθμ. τής λ. *κέλευθος* «οδός»· άρα αρχικώς *ακόλουθος* «συνοδός, αυτός που βαδίζει στον ίδιο δρόμο» και, κατ' επέκτ., «συνεπής, σύμφωνος». Η λ. επανήλθε σε χρήση από το λεξιλόγιο τής Αρχ., καθώς δεν απαντά ούτε στην

α- | αν- *στερητικό*

α-κλάδευτος, -η, -ο
α-κλείδωτος, -η, -ο
ά-κλεφτος, -η, -ο
α-κληροδότητος, -η, -ο
α-κλότσητος, -η, -ο
α-κλυδώνιστος, -η, -ο
α-κλώσσητος, -η, -ο
α-κοίμιστος, -η, -ο
α-κοινολόγητος, -η, -ο
α-κοινοποίητος, -η, -ο
α-κοίταχτος, -η, -ο
α-κόκκαλος, -η, -ο
α-κοκκίνιστος, -η, -ο
α-κολάκευτος, -η, -ο
α-κολάριστος, -η, -ο
α-κόλλητος, -η, -ο
α-κολόβωτος, -η, -ο

Κ.Δ. ούτε στα μεσν. δημώδη κείμενα].

ακόλουθος - συν**οδός - οπαδός - σύ**ντρ**οφος.** Και οι τέσσερεις λέξεις είναι αρχαίες, συνδέονται **δε** μεταξύ τους σημασιολογικά, μια και όλες δηλώνουν «αυτόν που ακολουθεί, που έπεται, που συμβαδίζει και συνοδεύει». Τα ακ**όλουθος** και **συνοδός** συνδέονται με την έννοια «δρόμος»: α- αθροιστ. + *κέλευθος* «δρόμος, οδός» > *α-κόλουθος* (αρχική σημ. «στον ίδιο δρόμο»), συν- + *οδός* > *συνοδός* «συνοδοιπόρος, συνοδευτής». Ας σημειωθεί ότι η αρχαία λέξη τονίζεται κανονικώς ως σύνθετο (πβ. λ. *πάρ-οδος, πρόοδος, κάθ-οδος, έξ-οδος)* στην προπαραλήγουσα. Κατά την επανε-νεργοποίησή της, όμως, στη Ν. Ελληνική, προκειμένου να διαφοροποιηθεί αφενός από το ουσιαστικό η *σύνοδος* «συνέλευση» (που τονίζεται κανονικά) και να δηλώσει αφετέρου εντονότερα τη σημ. αυτού που ενεργεί («δρώντος προσώπου»), μετασχηματίστηκε τονικά σε *συνοδός* κατά το πρότυπο των ρηματικών παραγώγων (πβ. *ενεργός, βοηθός, οδηγός, ναυπηγός, δημιουργός* κ.τ.ό.). Το αρχ. **οπαδός** (< **οπά* «ακολουθία, συνέχεια») ανάγεται στο ρ. έπ-ομαι «ακολουθώ» και σημαίνει «αυτόν που ακολουθεί, συνοδεύει». Η Λατινική δάνεισε σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (Γαλλική, Αγγλική, Γερμανική κ.ά.) τις αντίστοιχες λέξεις, που ανάγονται είτε στην έννοια τού «ομοτράπεζος» (cum «συν» + panis «ψωμί» > companio, πβ. γαλλ. compagnon, αγγλ. companion) είτε στην έwοια τού «συγκάτοικος» για στρατιώτες που συστεγάζονται στην ίδια σκηνή (camara «κάμαρα, δωμάτιο» + -atus > camaratus, πβ. γαλλ. camarade, αγγλ. comrade, γερμ. Kamarad). Στο companion αντιστοιχεί το αρχ. και νέο ελλην. **σύν-τροφος** (συν + *τρέφομαι).*

ακολουθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ακολουθ-είς κ. -άς... | ακολούθησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. ακολουθηθείς, -είσα, -έν}
1. πηγαίνω μετά από (κάποιον/κάτι), κινούμαι από πίσω προς την ίδια κατεύθυνση: *το περιπολικό πήρε* εντολή να *ακολουθήσει το ύποπτο αυτοκίνητο* || *άκουσα βήματα πίσω μου και κατάλαβα ότι κάποιος με ακολουθούσε* || ~ (κάποιον) *από κοντά* | *βήμα προς βήμα* | *κατά βήμα* | *κατά πόδας* ΣΥΝ. παρακολουθώ ΑΝΤ. προηγούμαι, προπορεύομαι, πηγαίνω εμπρός
2. έρχομαι (σε σειρά, τάξη, χρόνο) μετά από (κάποιον/κάτι): τη *συννεφιά ακολούθησε καταρρακτώδης βροχή* || *τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ακολούθησε στον θρόνο το 565 ο Ιουστίνος Β'* || (κ. αμετβ.) μετά την *ομιλία ακολούθησε δεξίωση* ΣΥΝ. διαδέχομαι, έπομαι ΑΝΤ. προηγούμαι
3. έρχομαι μετά από (κάποιον/κάτι) ως συνέπεια, αποτέλεσμα, συμπέρασμα: την *άνοδο τού πληθωρισμού πρέπει κανονικά να ακολουθεί αντίστοιχη αύξηση των μισθών* || (κ. αμετβ.) *τώρα που έγινε η αρχή, θ' ακολουθήσουν κι άλλες επιτυχίες* ΣΥΝ. επακολουθώ, συνακολουθώ, απορρέω, εκπηγάζω, προκύπτω ΑΝΤ. προηγούμαι
4. πηγαίνω μαζί με, συντροφεύω (κάποιον) στον δρόμο του: μου *ζήτησε να τον ακολουθήσω μέχρι τον σταθμό* || ~ *κάποιον ώς την άκρη τού κόσμου* || *ακολούθησε τον σύζυγο της στην εξορία'* ΦΡ. **συνοδεύω *κάποιον στην τελευταία του κατοικία*** πηγαίνω στην κηδεία κάποιου: *συγγενείς, φίλοι και συνάδελφοι τον συνόδευσαν στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ. συνοδεύω, συνοδοιπορώ
5. κινούμαι στην κατεύθυνση (ενός δρόμου, ενός τρόπου ζωής κ.λπ.): *ακολουθήστε αυτό τον δρόμο και στην πρώτη διασταύρωση στρίψτε αριστερά* || ~ *δρομολόγιο* | *μονοπάτι* | (μτφ.) *ανοδική πορεία* | *εσφαλμένη οδό* | *σπουδές* | *επαγγελματικό ή επιστημονικό κλάδο*- ΦΡ. (α) ***ακολουθώ (κάποιον) με το βλέμμα* | *τα μάτια*** παρακολουθώ, κοιτάζω (κάποιον) ενώ κινείται (β) ***ακολουθώ (κάποιον) στον τάφο*** | ώς ***τον θάνατο*** πεθαίνω μαζί ή μετά από (κάποιον): μην *αντέχοντας τον χαμό τού συζύγου της, τον ακολούθησε στον τάφο τρεις μήνες αργότερα* (γ) ***ακολουθώ την τύχη* | *τη μοίρα (κάποιου)*** υφίσταμαι τα ίδια δεινά, παθαίνω τα ίδια με (κάποιον): *όσοι του αντιτάσσονταν ακολουθούσαν την τύχη εκείνων που εξόρισε όταν κατέλαβε την εξουσία*
6. εφαρμόζω: *ο ασθενής ακολούθησε τις οδηγίες τού γιατρού* || *και οι μετριοπαθείς ηγέτες, όταν ο λαός τους πιέζει, ακολουθούν πιο ριζοσπαστική πολιτική* || ~ *μέθοδο* | *γραμμή* | *τακτική* | *διαδικασία* | *διδασκαλία* | *αρχή* | *την πεπατημένη* | *θεωρία* | *μόδα* | *παράδοση* | *συμβουλή* | *θεραπεία* | *οδηγίες* | *ένα πρόγραμμα* | *το παράδειγμα κάποιου* (τον μιμούμαι) || ~ με *συνέπεια* | *απαρέγκλιτα* | *κατά γράμμα ένα πρόγραμμα*
7. ζω ή ενεργώ σύμφωνα με (κάτι/κάποιον): ~ *τον ίσιο δρόμο* | *τη φωνή τής καρδιάς μου* | *τής συνείδησης μου*
8. (για πρόσ.) δέχομαι (κάποιον) ως οδηγό, ηγέτη, είμαι οπαδός του: *οι πρώτοι μαθητές που ακολούθησαν τον Χριστό ήταν ο Ανδρέας και ο Ιωάννης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακολουθώ (-έω)* < *ακόλουθος}.*

ακολούθως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.)
1. μετά, κατόπιν, εν συνεχεία: το πόρισμα θα *υποβληθεί στον υπουργό και ~ θα δοθεί στη δημοσιότητα*-ΦΡ. ως ***ακολούθως*** με τον ακόλουθο τρόπο, ως εξής: το *ιατρικό ανακοινωθέν είχε ως ακολούθως: «...»*
2. (+προς) σύμφωνα με: η απόφαση *εκδόθηκε ~ προς τις διατάξεις τού νέου νόμου.*

ακόμη κ. ακό**μα** επίρρ. (χρονικό) **1**. (δηλώνει την εξακολούθηση) μέχρι τη στιγμή για την οποία γίνεται λόγος: *βρέχει ~* || *Κοιμάσαι ~; Δύο η ώρα!* || *-Πήγαινε να τη χαιρετίσεις. -Δεν έφυγε ~;* || *αντέχω* | *ελπίζω* ~ **2**. (εμφατ.) για να τονιστεί ότι κάτι είναι πρώιμο **ή** γίνεται πρώιμα: ~ δεν *ήρθες και φεύγεις πάλι;* (φεύγεις σχεδόν αμέσως μόλις ήρθες) || σε *τρυφερή ~ ηλικία ξενιτεύτηκε*- ΦΡ. ***ακόμα να...*** για κάτι που αργεί, που δεν έχει γίνει, αντίθετα με ό,τι θα ανέμενε κανείς: ~ τελειώσεις; *Πέρασε η ώρα*
3. επιπλέον, περισσότερο: *χρειαζόμαστε ~ δύο υπαλλήλους* || τι θα *δούμε* | *ακούσουμε ~!* || *Μη βιάζεσαι! Έχουμε ~ καιρό!* || ~ *μια φορά* | *ένα βήμα* || *«Λίγο ~, να σηκωθούμε λίγο ψηλότερα»* (Γ. Σεφέρης)
4. (επιτατ. πριν από συγκριτικό) περισσότερο: με τα *καινούργια πράγματα που έβαλα, η βαλίτσα έγινε ~ βαρύτερη* || ~ *καλύτερα!* · ΦΡ. (α) ***ακόμη και*** (επιτατ.) για να τονιστεί πόσο υπερβολικό ή εκπληκτικό είναι κάτι: ~ στα *μέσα τού Ιουλίου κάνει κρύο εκεί!* || *μετά τις τελευταίες ταραχές φοβάται ~ να βγει στον δρόμο* || (και με αλλαγή τής σειράς των λέξεων στη φρ.) *φοβάται και τον ήσκιο του ακόμη* (β) ***ακόμη και*** (+αν | να | όταν όταν ακολουθεί παραχωρητική πρόταση) έστω και: δεν *πρόκειται να ενδώσω, ~ να μου το ζητήσει παρακαλώντας* || ~ *αν διαφωνούμε μεταξύ μας, πρέπει να μείνουμε ενωμένοι* || δεν *έστερξε να βοηθήσει, ~ όταν του εξηγήσαμε ότι τα πάντα εξαρτώνται από αυτόν* (γ) ***και πού 'σαι ακόμη!*** δεν φθάσαμε στο τέλος, στο όριο, τα χειρότερα **ή** τα καλύτερα είναι μπροστά μας: -Δεν *αντέχω άλλο αυτή τη ζέστη!* —! *Αύριο η θερμοκρασία θ' ανέβει κι άλλο.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άκομή* < αρχ. *άκμήν,* αιτ. τού ακμή, όπου τόσο το -ο-όσο και ο αναβιβασμός τού τόνου οφείλονται στην επίδραση των (χρονικών ιδίως) επιρρ. πότε, τότε κ.ά. Η κατάλ. -α, στο *ακόμα* (μεσν.) σχηματίστηκε αναλογικά προς τα επιρρ. σε -α. Η χρήση τής αιτ. άκμήν ως επιρρήματος είναι ήδη αρχ. (παρότι αποδοκιμαζόταν από τους γραμματικούς) και είχε τη σημ. «μόλις, ίσα-ίσα», δείχνοντας ότι κάτι βρίσκεται πολύ κοντά στο αναγκαίο όριο (την άκμήν), ώστε να συμβεί (λ.χ. Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 4, 3: τά *σκευοφόρα... άκμήν διέβαι-νε).* Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ., που ενυπάρχει στην προηγούμενη, ο δε συνδυασμός **με** το *και,* **με** συγκριτικά επιθέτων και **με** αρνητ. μόρια προσέδωσε στο επίρρ. σημαντικό πλούτο χρήσεων, ο οποίος μαρτυρείται στα μεσν. κείμενα, αλλά και στην Κ.Δ. (Ματθ. 15, 16: άκμήν *και ύμεῖς ασύνετοι εστε;* όπου και η μοναδική μαρτυρία τής λ.)].

ακομμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν υποστηρίζει **ή** δεν ανήκει σε κανένα πολιτικό κόμμα: η *εφημερίδα μας είναι ~· οι αναγνώστες μας προέρχονται από διάφορους πολιτικούς χώρους* ΣΥΝ. αφαρτίαστος ΑΝΤ. κομματιζόμενος, κομματικός, (εκφραστ.) βαμμένος **2.** (κατ' επέ-κτ.) αυτός που κρίνει αντικειμενικά και αμερόληπτα ΣΥΝ. αμερόληπτος, αντικειμενικός, ουδέτερος ΑΝΤ. μεροληπτικός.

ακομπανιαμέντο (το) ελλην. *συνοδία*- η ρυθμική συνοδία, κυρ. με κιθάρα, μιας μελωδίας ΣΥΝ. ακομπανιάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. accompagnamento < accompagnare, βλ. κ. *ακομπανιά-ρω].*

ακομπανιάρω ρ. μετβ. {ακομπανιάρισ-α, -τηκα, -μένος} ελλην. *συνοδεύω* **1**. ΜΟΥΣ. συνοδεύω (κύρια μελωδία) με ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα ή (κάποιον) στο τραγούδι **2**. (μτφ.) συμφωνώ (με κάποιον) και (τον) υποστηρίζω ΣΥΝ. σιγοντάρω. — ακομπανιάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. accompagnare «συνοδεύω» < ad + δημώδ. λατ. compania «συντροφιά, συνοδία» (< cum «συν, μαζί» + panis «ψωμί», οπότε η λ. παρουσιάζει την εικόνα ανθρώπων που τρώνε μαζί, πβ. και *σύν-τροφος)].*

ακόμπιαστα επίρρ.· χωρίς να κομπιάζει κανείς, χωρίς δυσκολία ή αναστολές στην ομιλία. — **ακόμπιαστος,** -η, -ο.

άκομψος, -η, -ο [αρχ.]
1. αυτός που δεν έχει κομψότητα, χάρη, ακαλαίσθητος: ~ εμφάνιση | *τρόποι* | *λογοτεχνικό ύφος* ΣΥΝ. άχαρος, άγαρμπος, κακόγουστος, χοντροκομμένος ΑΝΤ. κομψός, καλαίσθητος
2. αγενής, χωρίς λεπτότητα ή διπλωματικότητα: *ο τρόπος με τον οποίο αποπέμφθηκε από την κυβέρνηση ήταν πολύ ~: έμαθε από τις ειδήσεις την απόλυση του.* — ά**κομψα** επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

ακόνι (το) {ακον-ιού | -ιών} η σκληρή και λεία πέτρα, φυσική ή τεχνητή, που χρησιμοποιείται για το τρόχισμα κοπτικών εργαλείων (ψαλιδιών, μαχαιριών κ.ά.), τα οποία έχουν φθαρεί από τη χρήση. Επίσης ακόνη (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άκόνιον,* υποκ. τού αρχ. *ακόνη* < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ακ-ρος, άκ-τή,* άκ-μή, *ακ-όντιο(ν)* κ.ά.) + -όνη, επίθημα που συχνά χρησιμοποιείται για εργαλεία και τεχν. όρ., πβ. *αγχόνη, βελ-όνη, περ-όνη, σφενδ-όνη* κ.ά.].

ακονίζω ρ. μετβ. {ακόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. οξύνω, συ-νήθ. με το ακόνι, την κόψη κοφτερού οργάνου· τροχίζω: ~ το *μαχαίρι*
2. (μτφ.) οξύνω, εξασκώ (συνήθ. μια πνευματική λειτουργία): ~ *το μυαλό μου, για να βρω τη σωστή λύση* ΣΥΝ. γυμνάζω, ασκώ· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ακονίζω τα δόντια μου*** ετοιμάζομαι να φάω κάτι με λαιμαργία (β) ***ακονίζω τη γλώσσα μου*** ετοιμάζομαι να μιλήσω με οξύτητα (γ) ***ακονίζω την πένα μου*** ετοιμάζομαι να γράψω με οξύτητα (εναντίον κάποιου). — ακόνισμα (το), ακονιστής κ. ακονητής (ο) [μτγν.], ακονιστικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άκονώ (-έω)* < *ακόνη.* Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά η φρ. *ακονίζω τη γλώσσα* (Π.Δ. *Ψαλμ.* 63, 4: *ήκόνησαν ώς ρομφαίαν τάς γλώσσας αυτών,* όπου χρησιμοποιείται το ρ. *ακονώ, -άω),* η οποία απαντά εκτενώς στα μεσν. κείμενα].

ακονιστήρι (το) (ακονιστήρ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) το όργανο **με** το οποίο γίνεται το ακόνισμα, το ακόνι ΣΥΝ. ακόνη, τροχιστήριο, τροχείο. [ΕΤΥΜ. < θ. *ακονισ-* (ρ. *ακονίζω)* + παραγ. επίθημα -τήρι].

ακονό**πετρα** (η) [χωρ. γεν. πληθ.] η πέτρα τού ακονιού.

ακοντίζω ρ. μετβ. {ακόντισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξακοντίζω, εκσφενδονίζω. — ακόντιση (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χειρίζομαι το ακόντιο», < *άκων, -οντος* «ακόντιο»].

ακόντιο (το) {ακοντί-ου | -ων} **1.** μικρό κοντάρι που αποτελείται από ξύλινο στέλεχος και σιδερένια αιχμή (στην αρχαιότητα το χρησιμοποιούσαν στον πόλεμο, στο κυνήγι και στον αθλητισμό, ενώ σήμερα μόνο στο αθλητικό αγώνισμα) ΣΥΝ. δόρυ
2. (συνεκδ.) το αγώνισμα τής ρίψεως ακοντίου, ο ακοντισμός: *πρωταθλητής στο ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. άκόντιον, υποκ. τού *άκων, -οντος,* «ακόντιο» < Ι.Ε. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ag-na «στάχυ», ac-us «άχυρο» σανσκρ. as-anish «αιχμή βέλους», γερμ. Ahle «σούβλα», αγγλ. ear «στάχυ», ολλ. aar, γαλλ. aigu «οξύς» κ.ά. Ομόρρ. *ακ-ανθα, ακ-ρος, άκ-τή* κ.ά.].

ακοντισμός (ο) [αρχ.] ΑΘΛ. το αγώνισμα κατά το οποίο ο αθλητής

προσπαθεί να ρίξει το ακόντιο όσο το δυνατόν πιο μακριά.

ακοντιστής (ο) [αρχ.], ακοντίστρια (η) (σημ. 1) {ακοντιστριών} **1**. ΑΘΛ. αθλητής/αθλήτρια που ασχολείται με το αγώνισμα τού ακοντισμού (βλ.λ.) **2**. ΙΣΤ. το μέλος στρατιωτικού σώματος τής αρχαιότητας οπλισμένου με ασπίδες, σπαθιά και ακόντια.

a contrario λατ. (προφέρεται α κον-τράριο) ελλην. εξ αντιδιαστολής, εξ αντιθέτου· από την αντίθετη πλευρά.

ακοόγραμμα (το) {ακοογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γραφική παράσταση που προκύπτει από τη μέτρηση τής οξύτητας τής ακοής με ειδικό ηλεκτροακουστικό όργανο, το ακοόμετρο. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. audiogramme (νόθο συνθ.)].

ακοομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο προσδιορισμός τής ακουστικής ικανότητας με ειδική συσκευή (ακοόμετρο). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. audiometrie (νόθο συνθ.)].

ακοόμετρο (το) [1887] {ακοομέτρ-ου | -ων) η συσκευή εξετάσεως τής ακοής, που παράγει ηλεκτρικές τάσεις και διοχετεύει στα αφτιά τού εξεταζομένου ήχους διαφορετικής εντάσεως ανά ακουστική συχνότητα, μετρώντας συγχρόνως το «κατώφλι ακουστικότητας», δηλ. την ελάχιστη στάθμη στην οποία ο εξεταζόμενος κατορθώνει ακόμη να αντιλαμβάνεται τον ήχο. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. audiomètre (νόθο συνθ.)].

ακοπίαστα κ. **ακόπιαστα** [μεσν.] επίρρ.· χωρίς κόπο, ακούραστα: *πλούτισε - και τώρα τρώει από τα έτοιμα* ΣΥΝ. άκοπα, ξεκούραστα. — ακοπίαστος, -η, -ο [αρχ.] κ. ακόπιαστος [μεσν.].

ακοπος[1], -η, -ο κ. (λαϊκ.) άκοφτος 1. αυτός που δεν έχει κοπεί: *-νύχια | σελίδες βιβλίου* 2. (για καρπούς, κλαδιά, φύλλα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει τρυγηθεί ή κοπεί 3. (για σιτάρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που δεν έχει αλεστεί: «κι *άκοπο μασάς καφέ πικρό»* (Ν. Καββαδίας). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κόπτω].*

άκοπος , -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν απαιτεί, δεν προκαλεί κόπο ή αποκτάται δίχως κόπο: *~ εργασία | λεφτά | κέρδη* ΣΥΝ. ακόπιαστος, άνετος, ξεκούραστος ΑΝΤ. κοπιαστικός, κουραστικός, επαχθής. — άκοπα [μεσν.] | ακόπως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κόπος].*

ακόρεστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει χορτάσει ή δεν μπορεί να χορτάσει: *~ πείνα | δίψα | όρεξη* ΣΥΝ. αχόρταγος, αχόρταστος, αδηφάγος ΑΝΤ. χορτασμένος, χορτάτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα: *~ πάθος | περιέργεια | φιλοδοξία* ΣΥΝ. άπληστος, ανικανοποίητος 3. ΧΗΜ. (α) ακόρεστες ενώσεις οι οργανικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριο τους διπλούς ή τριπλούς δεσμούς μεταξύ ατόμων άνθρακα (β) ***ακόρεστο διάλυμα*** *το* διάλυμα που περιέχει ποσότητα διαλυμένης ουσίας μικρότερη από τη μέγιστη ποσότητα, η οποία μπορεί να διαλυθεί στο διαλυτικό υγρό που περιέχεται στο διάλυμα (βλ. κ. λ. *διάλυμα).* — ακόρεστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κορέννυμι* «χορταίνω». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ακόρεστο διάλυμα | ενώσεις* (< αγγλ. unsaturated solution | compounds)].

ακορντεόν (το) {άκλ.} ελλην. *συγχόρδιο* ή *φυσαρμόνιο* (λόγω τού φυσερού που χαρακτηρίζει το όργανο) ΜΟΥΣ. μουσικό όργανο, φορητό και πνευστό, με πληκτρολόγιο (κλαβιέ) από τη μια πλευρά για τη μελωδία και κουμπιά για τις συγχορδίες από την άλλη και χειροκίνητο πτυσσόμενο φυσερό, που πιέζει τον αέρα διά μέσου μικρών μεταλλικών γλωσσιδίων και παράγει ήχους ποικίλης οξύτητας. — ακορντεονίστας (ο), ακορντεονίστρια (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. accordéon < γερμ. Akkordion, ονομασία που δόθηκε στο μουσικό όργανο από τον εφευρέτη του C. Demian το 1829. Η ονομασία συνδ. μάλλον με τη λέξη *χορδή* (λατ. chorda) παρά με τη λέξη cor, cordis «καρδιά» (από όπου τα γαλλ. accorder, αγγλ. accord «συμφωνώ»). Συνεπώς, το accordéon ανάγεται σε αμάρτυρο λατ. *acc(h)-ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή].*

ακόρντο (το) η συγχορδία (βλ.λ.)· εύχρ. ιδίως σε ορισμένες πρακτικές εφαρμογές τής μουσικής: *πιάνει στην κιθάρα τα ~.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. accordo «συμφωνία, αρμονία» < accordare «συμφωνώ» < λατ. *acc(h)ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή].*

-ακος 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους: *δρόμος > δρομ-άκος, άνθρωπος > αν-θρωπ-άκος, δικηγόρος > δικηγορ-άκος* 2. κατάληξη επωνύμων μανιάτικης, κατά κανόνα, προέλευσης: *Βρετ-άκος, Δημητρ-άκος, Σταματ-άκος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. -άκΐ].

ακόσμητος, -η, -ο 1. αδιακόσμητος, αστόλιστος 2. (μτφ. για ύφος λόγου) αυτός που δεν έχει λογοτεχνικά στολίδια, λιτός ΣΥΝ. απέριττος, φυσικός. — ακόσμητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κοσμώ].*

ακοσμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απρεπής και ανάρμοστη συμπεριφορά ΣΥΝ. απρέπεια, παρεκτροπή, ασχημοσύνη ΑΝΤ. κοσμιότητα, ευπρέπεια, ευκοσμία, ευγένεια · **2**. ΦΙΛΟΣ, η παραλλαγή τής πανθεϊας, η οποία προβάλλει την ιδέα, το πνεύμα, τον θεό (κατ' αντιδιαστολή προς την άλλη παραλλαγή, την *παγκοσμία,* που προβάλλει το φυσικό στοιχείο και ρέπει προς την αθεΐα). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκοσμος.* Η φιλοσοφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού ελληνο-γενούς γερμ. Akosmismus (όρος των φιλοσόφων Fichte και Hegel)].

ακοσμισμός (ο) [1857] ΦΙΛΟΣ, θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος δεν υπάρχει ως πραγματικότητα παρά μόνο μέσα στον θεό˙αποτελεί τον αντίποδα τού αθεϊσμού.
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *κόσμος* + παραγ. επίθημα *-ισμός,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Akosmismus].

άκοσμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κοσμιότητα· απρεπής: *~ συμπεριφορά* ΣΥΝ. ανάρμοστος, αταίριαστος, ανοίκειος ΑΝΤ. κόσμιος, ευπρεπής. — άκοσμα | ακόσμως [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακατάστασταος», < ά- στερητ. + *κόσμος* «στολίδι - τάξη»].

ακοστάρω ρ. αμετβ. {ακοστάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (για πλοία και βάρκες) πλευρίζω στην παραλία, την αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο. — ακο-στάρισμα (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. accostare «πλησιάζω, προσεγγίζω» < ad + costa «πλευρά - ακτή»].

ακουαμαρίνα (η) {χωρ. πληθ.) ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος με γαλάζιο ή γαλαζοπράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. aquamarine < λατ. aqua marina «θαλάσσιο νερό»].

ακουαρέλα (η) {δύσχρ. ακουαρελών) ελλην. *νερομπογιά, υδατογραφία·* ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. χρώμα ζωγραφικής που διαλύεται με νερό και χρησιμοποιείται για ορισμένη τεχνική ζωγραφικής, την υδατογραφία˙ η νερομπογιά- (συνεκδ.) 2. το μείγμα που προκύπτει από το παραπάνω χρώμα με το νερό 3. η ζωγραφική με νερομπογιές· υδατογραφία 4. ο πίνακας που είναι ζωγραφισμένος με νερομπογιές 5. το χαρτί για υδατογραφία. — ακουαρελίστας (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aquarelle < παλαιότ. ιταλ. acquarella (σύγχρονο ιταλ. acquerello) «νερομπογιά», υποκ. τού λατ. aquarius «υδάτινος»].

ακουάριουμ (το) {άκλ.} το ενυδρείο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < λατ. aquarium < aqua «νερό»].

ακουατίντα (η) (προφ. ακουατίν-τα) (παλαιότ.) μέθοδος χαρακτικής σε μέταλλο· (συνεκδ.) το έργο που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω μέθοδο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. acquatinta < acqua «νερό» + tinta «χρώμα, βαφή»].

ακουαφόρτε (το) {άκλ.} (καθημ.) 1. το νιτρικό οξύ· καυστικό υγρό με πολλές βιομηχανικές εφαρμογές 2. (καταχρ.) εμπορική ονομασία τού υδροχλωρικού οξέος, καυστικού υγρού που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. acquaforte < λατ. aqua fortis «ισχυρό νερό»].

ακουμπισμένος, -η, -ο → ακουμπώ

ακουμπιστήρι (το) {ακουμπιστηρ-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) αυτό πάνω στο οποίο ακουμπά κανείς, στήριγμα 2. (συνεκδ.) το μπαστούνι, το ραβδί 3. (μτφ.) πρόσωπο ή μέρος, όπου καταφεύγει κανείς για να βρει προστασία. Επίσης ακουμπιστήρα (η).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *α)κ)κουμβιστήριον (ξύλον) < άκ(κ)ουμπώ | -ίζω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -τήρι (πβ. σκταλισ-τήρι, ποτισ-τήρι)].

ακουμπιστός, -ή, -ό αυτός που ακουμπά κάπου: *στεκόταν ~ στον τοίχο.* — ακουμπιστά επίρρ.

ακουμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ακουμπάς... | ακούμπ-ησα, -ιέ-μαι, -ισμένος) ♦ (μετβ.) 1. φέρω μέλος τού σώματος μου (χέρι, δάχτυλο, κορμό κ.λπ.) σε επαφή με κάτι/κάποιον: το *σίδερο είναι ακόμη ζεστό- μην το ακουμπήσεις! || ~ κάτι με το πόδι μου* ΣΥΝ. αγγίζω 2. (γε-νικότ.) έρχομαι σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φυτό ψήλωσε τόσο πολύ, που ακούμπησε το ταβάνι* ΣΥΝ. φθάνω ♦ (αμετβ.) 3. τοποθετώ πρόχειρα, για λίγο: *πού να ακουμπήσω τον δίσκο;* 4. στηρίζω, βάζω (κάτι) να στέκεται: *ακούμπησε το κεφάλι της στον ώμο του και αποκοιμήθηκε* 5. (+σε) έρχομαι σε επαφή με κάτι: *το σύννεφο ακουμπούσε στη βουνοκορφή* 6. στηρίζομαι: *ζαλίστηκε και ακούμπησε στον τοίχο, για να μην πέσει* || «σ' *αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα»* (Α. Σι-κελιανός) 7. (μτφ.) βασίζομαι στη βοήθεια (κάποιου): *ακουμπά πάνω μου και όλα θα πάνε καλά!* 8. (μτφ.) πλησιάζω: η *αστυνομία διατεινόταν ότι ακούμπησε τους τρομοκράτες* · ΦΡ. (αγγκό) ***τ' ακουμπάω (σε κάποιον)*** (i) δίνω χρήματα (σε κάποιον): τους **τ'** *ακουμπάει κάθε μήνα κι εκείνοι του πουλάνε προστασία για το μαγαζί* ΣΥΝ. τα σκάω (ii) ξοδεύω (κάπου): λέει ότι δεν *έχει λεφτά, αλλά τ' ακουμπάει κάθε νύχτα στα ξενυχτάδικα.* — ακούμπημα κ. ακούμπισμα (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άκ(κ)ουμπώ | άκ(κ)ουμπίζω* αρχική σημ. «ξαπλώνω», < λατ. accumbo «κατακλίνομαι» < ad + cu(m)bo «ξαπλώνω»].

ακούραστος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που δεν κουράζεται εύκολα· ακαταπόνητος: *~ μαχητής τής αλήθειας, συνεχίζει να υπηρετεί πιστά τη δημοσιογραφία στα 65 του χρόνια* ΣΥΝ. ακάματος, ακατάβλητος, άοκνος **2**. αυτός που τον διακρίνει η εργατικότητα, η προθυμία για δουλειά, που σφύζει από ενεργητικότητα ΣΥΝ. εργατικός, αεικίνητος, ενεργητικός, χαλκέντερος. — ακούραστα επίρρ.

ακουρμάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ακουρμάσ-τηκα, -μένος) (λαϊκ.-λο-γοτ.) ακούω με προσοχή· αφουγκράζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άκρουμάζομαι | -αίνομαι* (η τροπή -ο- > -ου- λόγω τού χειλικού -μ-) < **ακροαμάζομαι* < *ακρόαμα* + παραγ. επίθημα *-άζο-μαι].*

άκουρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κουρευτεί: *~ πρόβατα* **2.** (για υποψήφιο μοναχό) αυτός που δεν έλαβε ακόμη το μοναχικό σχήμα

α- | **αν-** στερητικό

α-κομμάτιαστος, -η, -ο
α-κοπάδιαστος, -η, -ο
α-κοπάνιατος, -η, -ο
α-κόπαστος, -η, -ο
α-κόπριστος, -η, -ο
α-κορνιζάριστος, -η, -ο
α-κορνίζωτος, -η, -ο
α-κορφολόγητος, -η, -ο
α-κοσκίνιστος, -η, -ο
α-κοστολόγητος, -η, -ο
α-κοτσάριστος, -η, -ο
α-κουβάλητος, -η, -ο
α-κουβάριαστος, -η, -ο
α-κουβέντιαστος, -η, -ο
α-κουκούλωτος, -η, -ο
α-κουμαντάριστος, -η, -ο
α-κούμπωτος, -η, -ο
α-κούνητος, -η, -ο
α-κούρευτος, -η, -ο
α-κούρντιστος, -η, -ο
α-κούρσευτος, -η, -ο

με την τελετή τής κουράς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κουρά* «κούρεμα»].

ακούσιος, -α, -ο 1. αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, όχι ηθελημένα: ~ *παράλειψη* ΣΥΝ. αθέλητος ΑΝΤ. εκούσιος, ηθελημένος, εσκεμμένος (βλ. λ. άκων) 2. (για πρόσ.) αυτός που κάνει κάτι χωρίς να το έχει επιδιώξω: *περνούσε τυχαία και έγινε ~ θεατής των γεγονότων* || ~ *συνεργός* | *ήρωας* ΑΝΤ. εκούσιος, ηθελημένος, εσκεμμένος. — **ακούσια** | ακουσίως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *εκούσιος]*.

άκουσμα (το) [αρχ.] {ακούσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι ακούγεται (συνήθ. για ήχο που έχει μουσικότητα): δεν *υπάρχει γλυκύτερο ~ από το γέλιο ενός παιδιού* || *μουσική στη διαπασών τη νύχτα δεν είναι το ιδανικό ~ για τα αφτιά μας 2.* το να ακούσει κανείς (κάτι): στο *άκουσμα και μόνο τού ονόματος του θυμώνει.*

άκουσον ρ. → ακούω

ακουστά επίρρ.· εξ ακοής· μόνο στη ΦΡ. ***έχω ακουστά*** (ί) γνωρίζω εξ ακοής, από φήμη ή διάδοση (και όχι εξ ιδίας αντιλήψεως): σας ~ *και χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας γνωρίζω προσωπικά* (ϋ) έχω αόριστη πληροφόρηση, γνωρίζω μόνο το όνομα, αλλά όχι τα σχετικά (με κάτι): ~ *για το σκάνδαλο Αόκχιντ, αλλά δεν γνωρίζω λεπτομέρειες.*

ακουστική (η) 1. ΦΥΣ. ο κλάδος τής φυσικής που ασχολείται με το σύνολο των φυσικών φαινομένων, τα οποία αναφέρονται στις ιδιότητες, την παραγωγή, τη διάδοση και τη λήψη των ήχων 2. ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί τη μετάδοση των ήχων που παράγονται μέσα σε αυτόν: το *θέατρο τής Επιδαύρου φημίζεται για την ~ του* ΣΥΝ. ακουστικότητα 3. ΤΕΧΝΟΛ. ακουστική ***τεχνολογία*** ο κλάδος που ασχολείται με τον έλεγχο τής ηχορρύπανσης και με την εξασφάλιση καλών συνθηκών ακουστικής (σημ. 2) στα κτήρια. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. acoustique < αρχ. *ακουστικός]*.

ακουστικό (το) 1. (α) η συσκευή που λειτουργεί σε επαφή με το αφτί μεταδίδοντας ήχο (β) ΙΑΤΡ. ***ακουστικό βαρηκοΐας*** όργανο που ενισχύει τον ήχο για άτομα που πάσχουν από βαρηκοΐα 2. το εξάρτημα τής τηλεφωνικής συσκευής που λαμβάνει και μεταδίδει τους παραγόμενους από τους ομιλητές ήχους με τη μετατροπή των ηλεκτρικών σημάτων σε ηχητικά: *περιμένετε* | *αναμείνατε στο ~ σας!* || *κατεβάζω* | *σηκώνω* | *κλείνω το ~* ΦΡ. ***περιμένω στο ακουστικό (μου)*** περιμένω να με καλέσει, να επικοινωνήσει κάποιος μαζί μου: *έναν μήνα περίμενε μάταια στο ακουστικό του τους ανθρώπους τής διοίκησης να του κάνουν πρόταση ανανέωσης τού συμβολαίου του* **3. *ακουστικά*** (τα) (α) σύστημα αποτελούμενο από δύο ακουστικά (σημ. 1), τα οποία προσαρμόζονται και εφάπτονται στα αφτιά έτσι, ώστε να μεταδίδουν τον ήχο ή να προστατεύουν από έντονους θορύβους (β) ΙΑΤΡ. η κοινή ονομασία τού στηθοσκοπίου.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ακουστικός*. Η σημ. 2 είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. écouteur, ενώ η 3 είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. earphone].

ακουστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση ή τα όργανα τής ακοής: όσο *ο άνθρωπος γερνά, τόσο η ~ του ικανότητα εξασθενεί* || ~ *αντίληψη* | *νεύρο* | *παραίσθηση* | *σήμα-* ΦΡ. ***ακουστικός τύπος*** *ο* άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση τής ακοής: *είμαι ~: προτιμώ να ακούω το μάθημα παρά να το διαβάζω* ΑΝΤ. οπτικός τύπος **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***ακουστικό οστάριο*** καθένα από τα τρία πολύ μικρά οστά (σφύρα, άκμονας και αναβολέας) που βρίσκονται στο μέσο ους (αφτί) και σχηματίζουν αλυσίδα, μέσω τής οποίας μεταδίδονται οι ήχοι στο έσω ους (β) ακουστικός ***πόρος*** η δίοδος για τη μεταφορά των ηχητικών σημάτων στον τυμπανικό υμένα τού αφτιού **3.** ΨΥΧΟΛ. ***ακουστική αντίληψη*** η αποκωδικοποίηση από το κεντρικό νευρικό σύστημα των ακουστικών ερεθισμάτων 4. ΦΥΣΙΟΛ. ***ακουστικό κέντρο*** η περιοχή τού εγκεφάλου που δέχεται τα ηχητικά ερεθίσματα **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ακουστική εικόνα*** | ***ακουστικό ίνδαλμα*** η γνώση που έχει ο άνθρωπος για το πώς δηλώνεται φθογγικά (πώς προφέρεται) η σημασία μιας λέξης· π.χ. η σημ. «πίνω» δηλώνεται στα Ελληνικά με τη φθογγική διαδοχή /pino/ (β) ***ακουστική φωνητική*** ο κλάδος τής φωνητικής που μελετά τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι από τον ακροατή ως κύματα αέρος, ανεξάρτητα από την παραγωγή και την πρόσληψη τους **6.** ΦΥΣ. ***ακουστική συχνότητα*** η συχνότητα ακουστικών κυμάτων που μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τον μέσο ακροατή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακουστός < *ακούω*. Οι επιστημ. όροι (εκτός τού *ακουστικού πόρου*, που απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό) είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ακουστικός τύπος* (< γερμ. akustischer Typ), *ακουστικό νεύρο* (< γαλλ. nerf acoustique), *ακουστική συχνότητα* (< αγγλ. audio frequency), *ακουστική εικόνα* (< γαλλ. image acoustique), *ακουστικό οστάριο* (<αγγλ. auditory ossicle) κ.ά.].

ακουστικοτητα (η) {χωρ. πληθ.} ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί ή όχι τη μετάδοση τού ήχου που παράγεται μέσα σε αυτόν: το *Μέγαρο Μουσικής έχει σπουδαία ~* ΣΥΝ. ακουστική.

ακουστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει φήμη, διάσημος: *είναι ~ για τις εγχειρήσεις ανοικτής καρδιάς* ΣΥΝ. φημισμένος, ξακουστός, ξακουσμένος, πασίγνωστος, ονομαστός, περίφημος · 2. ΦΥΣ. (για ήχο) αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός από τον μέσο ακροατή. — ακουστά επίρρ. (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*

ακουστότητα (ή) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το υποκειμενικό χαρακτηριστικό ενός ήχου που επιτρέπει στον ακροατή να χαρακτηρίσει τον ήχο ισχυρό ή ασθενή.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. audibility]. ακούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ακού-ς, -ει, -με, -τε, -ν)ε), παρατ. άκουγα | άκουσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) ♦ (αμετβ.) 1. έχω την αίσθηση τής ακοής, είμαι ικανός να αντιλαμβάνομαι ήχους: *γέρασε και δεν ακούει καλά'* ΦΡ. (α) ***ακούω στο όνομα*** (μεσν. φρ.) έχω ως όνομα, ονομάζομαι: *ξαφνικά φάνηκε ο ιππότης που ~ Λάνσελοτ 2.* είμαι σε εγρήγορση (για να συλλάβω έναν ήχο), εντείνω την προσοχή μου: *Άκου! Σαν να βρίσκεται κάποιος στην πόρτα!* ΣΥΝ. αφουγκράζομαι 3. σε φράσεις με τις οποίες καλείται κάποιος να προσέξει αυτό που θα λεχθεί· ΦΡ. (α) ***ακούς εκεί!*** για την έκφραση δυσαρέσκειας: ~! *Να με κοροϊδέψει έτσι!* (β) ***άκουσον-άκουσον!*** | ***άκουσον Κύριε!*** για την έκφραση έκπληξης (συνήθ. με δυσαρέσκεια): ~! *Υποστηρίζει ότι μπορεί να πάρει διδακτορικό δίπλωμα μέσα σε έναν χρόνο!* (γ) ***πάταξον μεν, άκουσον δε*** βλ. λ. *πατάσσω* (δ) ***ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω*** βλ. λ. *ους* ♦ (μετβ.) 4. αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι) με το αισθητήριο τής ακοής: όταν *ακούσεις το κουδούνι, άνοιξε!* || ~ την Ελλη να *γελάει* || ~ φωνές | *θόρυβο-* ΦΡ. (α) **δεν θέλω *(ούτε) ν' ακούσω για (κάποιον* | *κάτι)*** για να δείξουμε ότι και μόνο η αναφορά σε κάποιον/κάτι μας προκαλεί έντονη δυσφορία: δεν θέλω ούτε ν' *ακούσω για απεργίες πια!* 5. δίνω προσοχή στο περιεχόμενο (ηχητικού γεγονότος), παρακολουθώ προσεκτικά: - *μουσική* | *μια ομιλία* | *γνώμη* | *αίτημα* || (συνεκδ. και για τον άνθρωπο που μιλάει, την πηγή τού ήχου) ~ *τον δάσκαλο* | *τους συνομιλητές μου* | *τους μάρτυρες* | *ραδιόφωνο* | *έναν δίσκο* || ~ με *προσοχή* | *με ενδιαφέρον* | *γοητευμένος* | *με δυσπιστία* | *με συγκατάβαση* ΣΥΝ. ακροώμαν ΦΡ. (α) ***άκου να σου πω*** | ***να δεις*** ή ***για άκου (ε)δώ!*** εμφατ. για να τονιστεί η σημασία όσων πρόκειται να ειπωθούν συχνά με διάθεση επιτιμητική ή απειλητική: ~! *Άλλαξε τρόπο συμπεριφοράς, γιατί δεν θα τα πάμε καλά!* (β) ***σ' ακούω και με τα δύο μου τ' αφτιά*** σε ακούω προσεκτικά (γ) ***άκου (με) που σου λέω*** επιβεβαιωτικά για κάτι που λέγεται και ένδεχομένως προκαλεί αμφιβολίες: *τελικά θα πειστεί να σου δώσει το δάνειο- -Ι* (δ) ***άκου να δεις*** | ***άκου, φίλε μου*** | ***άκου κάτι πράγματα*** για την έκφραση έκπληξης: *Άκου, φίλε μου! Μέσα σε δύο μέρες κατάφερε να τελειώσει μιας εβδομάδας δουλειά!* (ε) ***ακούω βερεσέ (κάτι)*** βλ. λ. *βερεσές* (στ) ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** βλ. λ. *λέγω* 6. (για λόγους ευχάριστους ή δυσάρεστους) μου απευθύνουν, δέχομαι: ~ *κριτική* | *διαμαρτυρίες* | *αρνητικά σχόλια* | *έναν γλυκό λόγο* | *επαίνους* | *καλά λόγια-* ΦΡ. τ(α) ***ακούω*** κ. ***ακούω τον εξάψαίμο*** | ***τα σχολιανά μου*** | ***τα*** εξ ***αμάξης*** | ***τον αναβαλλόμενο*** με μαλώνουν, με επιτιμούν, δέχομαι σφοδρή κριτική: *άκουσε τα εξ αμάξης από τον προϊστάμενο του* || *θ' ακούσει τα σχολιανά του για τη γκάφα του* 7. παίρνω στα σοβαρά, λαμβάνω υπ' όψιν μου, ακολουθώ, υπακούω: *τα μικρά παιδιά πρέπει να ακούν τους γονείς τους* || - *μια συμβουλή* | (μτφ.) *τη φωνή τής λογικής* 8. επηρεάζομαι από κάποιον ή κάτι: δεν ~ *κανέναν και τίποτε* || δεν τ' ~ *εγώ αυτά- θα κάνω ό,τι αποφάσισα!* 9. πληροφορούμαι, μαθαίνω έμμεσα: *έχω ακούσει ότι ο άντρας της δεν της φέρεται καλά- είναι αλήθεια;* (μεσοπαθ. ***ακού(γ)ομαι)*** **10.** δίνω ορισμένη ακουστική εντύπωση, που οφείλεται στον ήχο τής φωνής που παράγω: *από το τηλέφωνο ακουγόταν πολύ βραχνιασμένος* || *η φωνή του ~ φιλική* || *η αναπνοή της ~ βαριά* 11. (+επίρρ.) προκαλώ ευχάριστο ή δυσάρεστο αίσθημα, εντύπωση στον ακροατή: *αυτή η λέξη ~ άσχημα- καλύτερα να μην τη χρησιμοποιείς* ΣΥΝ. ηχώ, χτυπάω 12. είμαι γνωστός, γίνεται συζήτηση για μένα: το *όνομα του ακούγεται πολύ στον χώρο τής πολιτικής* 13. για κάτι που λέγεται, συζητείται (συνήθ. ως φήμη ή πιθανότητα): *ακούγεται ότι θα γίνει υποτίμηση τής δραχμής-* ΦΡ. **πού *ακούστηκε;*** για έκφραση κατάπληξης, ανάμικτης με δυσαρέσκεια: ~ *να πληρώνεις πρόστιμο λόγω διαρροής τού νερού που οφείλεται σε δικό τους λάθος; Αυτά είναι απαράδεκτα πράγματα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-κόΕ- /'ω < ά- προθεμ. + ΙΕ. *kew-/ *skew- «παρατηρώ, προσέχω», πβ. σανσκρ. kav-is «σοφός, προνοητής», λατ. cav-eo «προσέχω», γαλλ. caution «προσοχή», αγγλ. hear «ακούω», show «δείχνω», γερμ. hören «ακούω», Schau «όψη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κοέω* (< *κόΕ-έω) «παρατηρώ», *ά-κεύ-ω* «τηρώ», *ακοή* (βλ.λ.), *-ήκοος* (β' συνθ., πβ. *ύπ-ήκοος)* κ.ά. ο τ. *άκουσον* «άκου, άκουσε» είναι η αρχ. προστ. αορ. τού ρ.]. **Ακράγας** (ο) {Ακράγαντ-ος, -α} αρχαία Ελληνική αποικία στις ΝΔ. ακτές τής Σικελίας. — Ακραναντίνος (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά τη μυθολογία, ο *'Ακράγας,* γυιος τού Δία και τής Αστερόπης, ίδρυσε την ομώνυμη σικελική πόλη. Η ιταλ. ονομασία Agrigento ανάγεται στον ελλην. *'Ακράγαντα,* αιτ. τού *'Ακράγας,* μέσω τού λατ. Agrigentum]. ακράδαντος, -η, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, δεν διαψεύδεται: η *μαρτυρία αυτή αποτελεί ~ απόδειξη τής αθωότητας του* || ~ *πεποίθηση* | *πίστη* ΣΥΝ. σταθερός, αδιάσειστος, ατράνταχτος, ακλόνητος, αδιαμφισβήτητος ΑΝΤ. ασταθής, αμφίβολος, αβέβαιος. — ακράδαντα | ακραδάντως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *κραδαίνω* «σείω»]. **ακραίος**, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο άκρο, έσχατος: ~ *σημείο* | *περιοχή* ΣΥΝ. τελευταίος, ακρινός 2. (μτφ.) αυτός που αναφέρεται σε υπερβολικές ή απίθανες καταστάσεις, ιδέες κ.ά.: *αυτό που λες είναι μια ~ περίπτωση* || *μην υποστηρίζεις τόσο ~ θέσεις!* || ~ αντιθέσεις | *λύσεις* ΣΥΝ. υπερβολικός ΑΝΤ. αντιπροσωπευτικός, μέσος, μετριοπαθής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακραίος* < *άκρη* | *-α+ -ιος* (πβ. κ. ακμή - ακμαίος)].
ακραιφνής, -ής, -ές {ακραιφν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν νοθεύτηκε με ξένα στοιχεία: σε ~ *δημοτική* ΣΥΝ. καθαρός 2. (συνεκδ. για πρόσ.) γνήσιος, πραγματικός: ~ *οπαδός* | *δεξιός* | *αριστερός.* — ακραιφνώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άκρος* + επίρρ. αίφνης, παρά τις σημασιολογικές δυσχέρειες μιας τέτοιας ετυμολογίας]. ακραξόνιο (το) {ακραξονί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. καθεμιά από τις άκρες τού άξονα των τροχών των οχημάτων. [ΕΤΥΜ.< *άκρο-* + *αξόνιο,* υποκ. τού *άξονας]*. **ακρασία** (η) {χωρ. πληθ.) (λόγ.) η έλλειψη εγκράτειας, η ακολασία.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκρατης* < *ά-* στερητ. + *-κρατής* < *κράτος].*

ακράτεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία κούσιας συγκρατήσεως των απεκκρίσεων: ~ *ούρων | κοπράνων || η ~ είναι συνηθισμένη στους πολύ ηλικιωμένους*- ΦΡ. ***ακράτεια γλώσσας*** η ανικανότητα να ελέγχει κανείς τα λόγια του, η αμετροέπεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκρατης* < *ά-* στερητ. + *-κρατής* < *κράτος.* ο ιατρ. όρος είναι αντιδάν., < νεολατ. acratia].

ακράτητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθεί, ασυγκράτητος: ζαφνικά *ξέσπασε σε - γέλια και δεν έλεγε να σταματήσει || ~ θυμός | ενθουσιασμός* ΣΥΝ. ακατάσχετος, ακάθεκτος ΑΝΤ. συγκρατημένος. — ακράτητα επίρρ.

άκρατος[1], -η, -ο (συνήθ. για συναισθήματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ορμητικότητα, που δεν συγκρατείται: ~ *ζήλος | ενθουσιασμός* ΣΥΝ. ασυγκράτητος. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *κρατώ}.*

άκρατος[2], -η, -ο 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με κάτι άλλο: ~ *οίνος* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γνησιότητα, που αποκλείει οποιουσδήποτε συμβιβασμούς: ~ *ιδεαλισμός* ΣΥΝ. ακραιφνής, ατόφιος, πραγματικός, αληθινός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *-κράτος* < *κεράννυμι* «αναμειγνύω» (βλ. λ. *κράση)}.*

-κρεοφαγία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} αποχή από την κρεοφαγία.

άκρη (η) {ακρών} **1.** το αρχικό ή έσχατο σημείο ή όριο (κατά μήκος ή και κατά πλάτος) αντικειμένου ή εκτάσεως: *δέσε το αγκίστρι στην ~ τής πετονιάς || οι δύο ~ τού σχοινιού* ΣΥΝ. τέλος, τέρμα, άκρο, πέρας· ΦΡ. (α) ***απ' άκρη α' άκρη*** σε όλη την έκταση ή το μήκος, παντού: *η αστυνομία χτένισε την περιοχή ~,* αλλά δεν *κατάφερε να εντοπίσει τα ίχνη τού δράστη* ΣΥΝ. πέρα για πέρα, εξ ολοκλήρου (β) (ως επίρρ.) ***άκρη-άκρη*** εντελώς στην άκρη, στο πιο ακραίο σημείο: *μην περπατάς ~ στο πεζοδρόμιο || ~ στον γκρεμό* (στο χείλος του) (γ) ***όπου με βγάλει η άκρη*** προχωρώ στην εκτέλεση πράξεως, αδιαφορώντας για την τελική έκβαση: *αποφάσισα να* ξεκινήσω αυτή τη δουλειά *και* - (δ) ***στην άκρη τού κόσμου*** *στα* πέρατα τού κόσμου, πολύ μακριά: *μαζί σου πάω και* **-** (ε) ***βάζω άκρη | βρίσκω την άκρη*** (i) ανακαλύπτω την αρχή, το αίτιο ή τον σκοπό μιας πράξης, ενός γεγονότος: *ο δικηγόρος ερεύνησε για αρκετούς μήνες αυτή τη μυστηριώδη υπόθεση, αλλά στο τέλος βρήκε την άκρη || δεν μπορώ να βγάλω άκρη με το καινούργιο έντυπο τής εφορίας- δεν καταλαβαίνω τι ακριβώς θέλουν* (ii) καταλήγω σε συμπέρασμα, συμφωνώ: διαφωνούσαμε σε *πολλά θέματα, αλλά μετά από μακρά συζήτηση βρήκαμε την άκρη* (στ) (ως επίρρ.) **μέσες *άκρες*** όχι επακριβώς, περίπου· επιφανειακά: ~ *κατάλαβα, αλλά όχι με λεπτομέρειες* ΣΥΝ. χοντρικά, γκρόσο μόντο (ζ) (μτφ.) έχω *άκρες* έχω τα μέσα, ανθρώπους που με εξυπηρετούν: αυτός *έχει άκρες παντού, ακόμα και στα πολύ υψηλά κλιμάκια* 2. (καταχρ.) το αιχμηρό σημείο κοπτικού και γενικότ. αιχμηρού αντικειμένου: η ~ τού *στιλέτου* ΣΥΝ. μύτη, κόψη, αιχμή 3. απόμερος τόπος, γωνιά: Έχει *πολύ θόρυβο εδώ! Ας πάμε σε μιαν ~ να τα πούμε!* ΦΡ. (α) (συνήθ. για πρόσ.) ***βάζω | κάνω (κάποιον) στην άκρη*** παραμερίζω, περιφρονώ (κάποιον): τους *έκανε όλους στην άκρη, για να πετύχει αυτό που ήθελε* ΣΥΝ. βάζω στο περιθώριο (β) (μτφ.) ***βάζω στην άκρη | μπάντα*** (για χρήματα) αποταμιεύω, φυλάγω για μελλοντικό σκοπό: *έβαλα στην άκρη ένα ποσόν, για να αγοράσω αυτοκίνητο* (γ) (εμφατ.) ***αφήνω (κάτι) στην άκρη*** παύω να λέω, να κάνω ή να χρησιμοποιώ κάτι: *άσε στην άκρη την αξίνα κι έλα να μαζέψουμε τα χορτάρια || Άσε στην άκρη τα χωρατά! Τώρα πρέπει να σοβαρευτούμε* (δ) ***τραβώ | κάνω στην άκρη*** παραμερίζω για να δώσω την προτεραιότητα σε κάποιον άλλο: *κάνε στην άκρη να περάσω!* 4. κάθε σημείο που δεν ανήκει στον κυρίως χώρο, στο κέντρο τής κίνησης, δραστηριότητας, όπου είναι οι πολλοί κ.λπ.: *οι άλλοι χόρευαν κι αυτή είχε καθίσει σε μιαν ~ μόνη της || έπιασε μιαν ~ στην αίθουσα και παρακολουθούσε.* Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.), άκρια (η) [μεσν.] (σημ. 1,3). — (υποκ.) ακρούλα κ. ακρίτσα (η).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθ. *άκρος* (βλ.λ.). ο τ. *άκρια σχηματίστηκε* αναλογικά προς τα θηλ. σε *-ια (απόκρια, υπηρέτρια, γλύπτρια* κ.τ.ό.). Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *απ'άκρη σ'άκρη* και *βγάζω άκρη* (< μεσν. *βγαίνω εις τήν άκραν),* ενώ η φρ. στην *άκρη τού κόσμου* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. au bout du monde)]. **ακρια**νός, -ή, -ό → ακρινός

ακριβά επίρρ. [μεσν.] **1.** σε υψηλή τιμή: *είναι πολύ ωραία έπιπλα, αλλά κοστίζουν* -1| πουλώ | *στοιχίζω* ~ 2. με βαρύ τίμημα: πλήρωσε ~ το *σφάλμα | την τόλμη | τη βλακεία του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής.* ακριβαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] [ακρίβυνα] ♦ (αμετβ.) 1. (για εμπορεύματα) γίνομαι ακριβότερος, αυξάνει η τιμή πωλήσεως μου: από *αύριο ακριβαίνουν τα γαλακτοκομικά προϊόντα* ΣΥΝ. ανατιμώ-μαι, ανεβαίνω ΑΝΤ. φτηναίνω, υποτιμώμαι, πέφτει η τιμή μου 2. (γενικότ.) γίνομαι δαπανηρός: *μέρα με τη μέρα η ζωή ακριβαίνει όλο και περισσότερο* ♦ 3. (μετβ.) αυξάνω την τιμή πωλήσεως ενός εμπορεύματος: η *κυβέρνηση αποφάσισε να ακριβύνει τα είδη πολυτελείας* ΣΥΝ. ανατιμώ ΑΝΤ. υποτιμώ, ρίχνω την τιμή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.* **ακρίβεια** (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ. πληθ.) **1.** η απόλυτη σαφήνεια και ορθότητα, η απόδοση ή διατύπωση με τρόπο που να μην υπάρχει σφάλμα, έλλειψη, να μη δημιουργείται παρερμηνεία, ασάφεια, εσφαλμένη εντύπωση· η πληρέστερη δυνατή απόδοση ή έκφραση (μιας πραγματικότητας, ενός φαινομένου, όρου κ.ά.): η *ανάγκη για* ~ στη διατύπωση *οδηγεί κάθε επιστήμη στη δημιουργία τής δικής της ορολογίας || μαθηματική | απόλυτη ~ || εκφράζεται με ~ | με κάθε* δυνατή / με τη *μέγιστη* ~· ΦΡ. ***για την ακρίβεια*** για να είμαι ακριβέστερος, ακριβέστερα: ΤΟ *καλοκαίρι θα πάω στην Ευρώπη, - στην Αυστρία και την Ελβετία 2.* (ειδικότ.) η τέλεια απόδοση οργάνων, μηχανικών μέσων ή λειτουργιών που συντελούνται με αυτά, η απόλυτη λειτουργική αξιοπιστία τους: *αυτό το ρολόι, αν και παλιό, διακρίνεται για την - του || μηχανισμός ακριβείας || ζυγός ακριβείας* (η ζυγαριά που χρησιμοποιείται στα φαρμακεία) **3.** (συνεκδ.) η τελειότητα (μιας ενέργειας ή πράξης): *θαύμασαν την αθλήτρια | χορεύτρια για την ~ των κινήσεων της* **4.** η συμφωνία λόγων ή πράξεων με την πραγματικότητα: η ~ όσων *είπαν οι μάρτυρες θα ελεγχθεί με βάση τα νέα στοιχεία που προέκυψαν || ιστορική* ~ ΣΥΝ. αξιοπιστία, πιστότητα 5. ΟΙΚΟΝ. το υψηλό κόστος, η εις βάρος των μισθωτών αναντιστοιχία μεταξύ των ρυθμών μεταβολής των τιμών και των εισοδημάτων: η ~ στην *αγορά αποθαρρύνει τους καταναλωτές* (πβ. λ. *ακρίβια).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ακριβής}.*

Ακ**ριβή** (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. θηλ. τού επιθ. *ακριβός* (βλ.λ.)].

ακριβής, -ής, -ές {ακριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ακριβέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια, από απόλυτη σαφήνεια, ορθότητα, εμμονή στη λεπτομέρεια, χωρίς παραλείψεις, αποκλίσεις ή λάθη: ~ *αποτέλεσμα | εξέταση | μελέτη | διάγνωση | αντιπαραβολή | προφορά | γνώση | αντίγραφο | απάντηση | περιγραφή | οδηγίες | ορισμός* ΣΥΝ. σχολαστικός, τέλειος, λεπτομερειακός ΑΝΤ. ανακριβής, λανθασμένος, εσφαλμένος 2. αυτός που ορίζεται ή προσδιορίζεται με απόλυτη σαφήνεια και σχολαστικότητα: *έρευνα για να διαπιστωθούν τα ακριβή αίτια τού ατυχήματος || ο ~ αριθμός των τραυματιών* || η ~ *έννοια τού όρου «δομή»* || το ~ *δρομολόγιο τού τρένου* || η ~ θέση τού *πλοίου || ~ ημερομηνία | ώρα ! ποσό | ποσότητα | έκφραση* 3. αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ο σύμφωνος με την αλήθεια: ο *ανακριτής ζήτησε από τον κατηγορούμενο ~ αναπαράσταση τού συμβάντος || ~ καταγγελία | πληροφορίες | είδηση | πρόγνωση | στοιχεία* ΣΥΝ. αληθής, αληθινός, έγκυρος, αξιόπιστος, πιστός ΑΝΤ. ανακριβής, ψεύτικος, αναξιόπιστος 4. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που μιλά με ακρίβεια, που η σκέψη του, τα λόγια του ή οι κρίσεις του ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και την αλήθεια: *παρακαλώ να είστε απόλυτα ακριβείς στις απαντήσεις σας* ΣΥΝ. σαφής 5. αυτός που χαρακτηρίζεται από συνέπεια σε συμφωνίες, υποχρεώσεις ή προκαθορισμένους όρους: *είναι πάντα - στα ραντεβού του* ΣΥΝ. συνεπής, τακτικός ΑΝΤ. ασυνεπής, αναξιόπιστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < **άκρ-ειβής* < *άκρος* + *εἴβω* «στάζω» (παράλλ. τ. τού *λείβω,* βλ. λ. *λιβάδι), σπότε* η αρχική σημ. θα ήταν «αυτός που στάζει μέχρι τα άκρα, ο γεμάτος ώς το χείλος» και, κατ' επέκτ., «ακριβής». Η μεταβολή -ει- > -ι *{*άκρείβής > ακριβής)* οφείλεται πιθ. σε ιωτακισμό (προφορά ως -ι-(, πβ. *είμα > ιμάτ-ιον, εἴλιγξ > ἵλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά.].

ακριβής - ακριβός, ακριβώς - ακριβά, ακρίβια - ακρίβεια. Η σειρά των παράλληλων αυτών τύπων («ίτυπιών») είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τής γόνιμης πολυτυπίας που διακρίνει την Ελληνική στη διαχρονικότητα της. Το ακριβός μεταπλάστηκε από το ακ**ρι**βής σύμφωνα με παλαιότερη τάση τής Ελληνικής να μετασχημα τίζει τα δύσκολα στην κλίση τους δικατάληκτα επίθ. σε -ης στην κατηγορία των επιθ. σε -ος (πβ. *ανωφελής - ανώφελος, απρεπής - άπρεπος, πολύπαθης - πολύπαθος* κ.τ.ό.). Στην περίπτωση τού *ακριβός* η διαφοροποίηση κατέληξε να είναι συγχρόνως και έντο να σημασιολογική. Η ίδια σημασιολογική διαφοροποίηση αναπτύ χθηκε και ανάμεσα στα ακριβώς - ακριβά. Το *ακριβώς* σημαίνει «με ακρίβεια, επακριβώς, χωρίς παρέκκλιση», ενώ το *ακριβά* δη λώνει «σε υψηλή τιμή». Το ουσ. ακρίβεια εξελίχθηκε σημασιολο γικά όπως το *ακριβής - ακριβός* και προσέλαβε και τη σημ. «υψη λές τιμές προϊόντων», με την οποία χρησιμοποιείται κυρ. στον γρα πτό αλλά και στον προφορικό λόγο· παράλληλα, σχηματίστηκε και νέο ουσιαστικό **ακρί**βια < *ακριβαίνω* < *ακριβός* κατά το σχήμα *φτηνός - φτηναίνω - φτήνια.* → *άβαφος*

ακρίβια (η) (προφέρεται α-κρί-βια) {χωρ. πληθ.} (κυρ. προφορ.) 1. η υψηλή τιμή πωλήσεως ΑΝΤ. φτήνια 2. (συνεκδ.) η εποχή κατά την οποία το κόστος ζωής είναι υψηλό: «στης *ακρίβιας τον καιρό | επαντρεύτηκα κι εγώ»* (τραγ.) || από τότε που *ανέλαβε την εξουσία αυτή η κυβέρνηση, μας πέθανε στην ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, συνίζηση.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ακριβαίνω* (υποχωρητ.) < *ακριβός,* κατά το σχήμα φτηνός - *φτηναίνω - φτήνια}.*

ακριβό- κ. **ακριβό-** [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει: **1.** το δαπανηρό, το ακριβό: *ακριβο-πληρώνω, ακριβο-πουλώ* 2. (μτφ.) το αγαπημένο: *ακριβο-γυιός, ακριβο-κόρη* 3. το σπάνιο: *ακριβο-θώρητος, ακριβο-μίλητος* 4. τη φροντίδα, την αγάπη με τον οποία γίνεται κάτι: *ακριβο-ταΐζω, ακριβο-ποτίζω* 5. την ακρίβεια, τη σαφήνεια: *ακριβό-λογος.*

ακριβογυιός (ο) (λογοτ.) πολυαγαπημένος γυιος (συνήθ. μοναχογυιός).

ακριβοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει με ακρίβεια το δίκαιο, που κρίνει δίκαια: τον *εμπιστεύομαι στις κρίσεις του, γιατί είναι* ~ 2. (για ενέργειες ή πράξεις) αυτός που συντελείται με απόλυτη τήρηση τού δικαίου: έγινε ~ *μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας* ΑΝΤ. άδικος, μεροληπτικός.

ακριβοθυγατέρα (η) πολυαγαπημένη κόρη (συνήθ. μοναχοκόρη).

ακριβοθώρητος (ο), ακριβοθώρητη (η) (συχνά ειρων. ή σκωπτ.)

πρόσωπο που εμφανίζεται σπάνια, που τον βλέπει κανείς σε αραιά χρονικά διαστήματα: *από τότε που έπιασες δουλειά, μας έγινες ~.*

ακριβολόγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζεται με ακρίβεια και σαφήνεια: *μιλάει χωρίς περιστροφές ή αοριστίες, είναι ~.* Επίσης ακρι**βόλ**ογος, -η, -ο. — ακριβολογία (η) [αρχ.].

ακριβολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ακριβολογείς... | ακριβολόγησα} εκφράζομαι με ακρίβεια, κυριολεκτώ: αν *θέλουμε να ακριβολογούμε, πρέπει να αφήσουμε τις γενικότητες και τις αοριστίες.*

ακριβομίλητος, -η, -ο αυτός που δεν μιλά πολύ ΣΥΝ. λιγομίλητος ΑΝΤ. πολυλογάς, φλύαρος.

ακριβοπληρώνω ρ. μετβ. {ακριβοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος) **1.** πληρώνω σε υψηλή τιμή: *έμεινα πολύ ευχαριστημένος από τη δουλειά του, αλλά τον ακριβοπλήρωσα* ΣΥΝ. μοσχοπληρώνω 2. (μτφ.) τιμωρούμαι αυστηρά, πληρώνω βαρύ τίμημα: *αυτό που μου έκανες θα το ακριβοπληρώσεις.*

ακριβοπουλώ ρ. μετβ. {ακριβοπουλάς... | ακριβοπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} πουλώ κάτι ακριβά ΣΥΝ. μοσχοπουλώ.

ακριβός, **-ή**, **-**ό **1**. αυτός που έχει υψηλή τιμή, τού οποίου η απόκτηση κοστίζει πολύ: *~ τρόφιμα | αυτοκίνητο | σπίτι | βιβλίο | εισιτήριο | μηχάνημα | κοσμήματα | δώρο* || *~ ποδοσφαιριστής* ΣΥΝ. (εκφραστ.) αλμυρός ΑΝΤ. φθηνός, προσιτός, οικονομικός· ΦΡ. ***έχει ακριβά τα λόγια του*** είναι πολύ συγκρατημένος και μετρημένος στα λόγια του **2.** αυτός που απαιτεί πολλά έξοδα, δαπανηρός: η *ζωή μας γίνεται όλο και πιο ~* ΣΥΝ. πολυέξοδος, πολυδάπανος 3. αυτός που πουλά προϊόντα ή υπηρεσίες σε υψηλή τιμή: δεν *πηγαίνω ποτέ σε αυτό το μαγαζί' είναι πολύ ~* || *είναι ~ ξενοδοχείο, οι πελάτες του είναι πλούσιοι* || *αυτός ο γιατρός είναι πολύ ~* || *είναι πολύ - περιοχή: οι τιμές των ακινήτων έχουν πάει στα ύψη* ΣΥΝ. (εκφραστ.) απλησίαστος, αλμυρός, τσουχτερός, φαρμακείο ΦΡ. (παροιμ.) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** για κάποιον που δεν δίνει χρήματα για κάτι αξιόλογο ή αναγκαίο, ενώ ξοδεύει για πράγματα λιγότερο αξιόλογα **ή** αναγκαία: *το σκέφτεται να επισκευάσει τη στέγη τού σπιτιού του που στάζει, ενώ προχθές αγόρασε στερεοφωνικό- ~!* · 4. (μτφ.) πολύ αγαπητός, προσφιλής: *έχασαν την ~ τους κόρη και είναι απαρηγόρητοι* || *ακριβή μου φίλη, μου λείπεις* || (κ. ως ουσ. συνήθ. σε προσφωνήσεις) *ανυπομονώ να σε δω, ακριβέ μου!* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος, λατρευτός, προσφιλής, φίλτατος. — (υποκ.) **ακριβούτσικος,** -η/-ια, -ο, ακριβά επίρρ. (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, άβαφος.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ακριβής,* με μεταπλασμό κατά τα επίθ. σε *-ος-* πβ. *πολύπαθης - πολύπαθος, ανωφελής - ανώφελος.* Αφετηρία τής παρατηρούμενης σημασιολ. μεταβολής («αλάνθαστος, σαφής» → «δαπανηρός») υπήρξε η -ήδη αρχ.- σημ. «ολιγαρκής, φειδολός» (πβ. Ανδοκίδ. 4, 32: *ακριβώς διαιτάσθαι,* όπου αποδίδεται η έννοια τού να ζει κανείς σύμφωνα με τις οικονομικές του δυνατότητες, να μην υπερβαίνει τα όρια του). Από τη σημ. τού «ολιγαρκούς» η λ. μετέπεσε και στη δήλωση τού «πολύτιμου» και (στον μεσν.) τού «δαπανηρού»].

ακριβώς επίρρ. [αρχ.] {ακριβέστ-ερα,-ατα) 1.με ακριβή τρόπο, χωρίς την παραμικρή απόκλιση από τα πραγματικά περιστατικά: *πες μου ~ τι συνέβη* ΣΥΝ. επακριβώς, με ακρίβεια, λεπτομερώς, πιστά · 2. (με επιτατ. χρονική σημ.) χωρίς την παραμικρή καθυστέρηση, ούτε αργότερα ούτε νωρίτερα: θα σε *περιμένω στις 6.00 η ώρα ~!* || *εκείνη - τη στιγμή χτύπησε το κουδούνι* || Πότε *~ συνέβη το ατύχημα;* · 3. (επιβεβαιωτικός έτσι, πράγματι, πολύ σωστά: *~! Συμφωνώ απόλυτα μαζί σου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής.*

ακρίδα (η) **1.** έντομο με κοντές κεραίες και ισχυρά οπίσθια πόδια, κατάλληλα για άλματα· μεταναστεύει κατά σμήνη και είναι ιδιαίτερα βλαβερό για τις καλλιέργειες **2.** (περιληπτ.) σμήνος ακρίδων: φέτος *έπεσε ~ και μας κατέστρεψε όλες τις καλλιέργειες* 3. (μτφ.) αυτός που υστερεί σε σωματική διάπλαση, ο καχεκτικός ΣΥΝ. ισχνός.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκρίς, -ίδος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < α- προθεμ. + *κρίζω* «τρίζω» (< **κρίγ-}ω* < I.E. *krig-, ίδια σημ.(, οπότε η λ. ίσως είναι αποτέλεσμα ηχομιμήσεως, από τον θόρυβο που προκαλεί το έντομο.].

ακριδοκτονος, -ος, -ο [1893] **1.** αυτός που καταπολεμεί τις ακρίδες **2**. ***ακριδοκτόνο*** (το) εντομοκτόνο που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ακρίδων. [ΕΤΥΜ. < *ακρίδα* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία)].

ακριμάτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διέπραξε κρίματα, αναμάρτητος: *«που να βρεθεί ακριμάτιστος, σαν θα τον πάρει ο Χάρος»* (Β. Κορνάρος) ΣΥΝ. αθώος ΑΝΤ. αμαρτωλός, ένοχος.

ακρινος, -η, -ό [μεσν.] αυτός που βρίσκεται στην άκρη: *τα ~ σπίτια τού χωριού* ΑΝΤ. μεσαίος. Επίσης **ακριανός**

ακρισία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ορθής κρίσης, κριτικής ικανότητας: *οι ηττημένοι απέδωσαν το εκλογικό αποτέλεσμα στην ~ τού λαού* ΣΥΝ. επιπολαιότητα, απερισκεψία ΑΝΤ. ορθοφροσύνη, κρίση, ευθυκρισία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκριτος].*

ακρίτας (ο) (άκριτων) **1**. ΙΣΤ. Ο στρατκοτης που φρουρούσε και υπερασπιζόταν τα άκρα, δηλ. τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φρουρεί **ή** που κατοικεί σε παραμεθόρια και συνοριακή περιοχή τού κράτους: *οι - μας στον Έβρο.* Επίσης ακρίτης. — **ακριτικός**, **-ή** -ό. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ακρίτας* | *ἀκριτης* < αρχ. *ἄκρα].*

ακρίτας **- ακριτικός - Διγενής Ακρίτας**. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια τού Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλίζονταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να ζουν στις ακριτικές περιοχές και να τις υπ^ερασπίζονται. Οι αγών^ες εναντίον των εχθρών που κατά καιρούς έκαναν επιδρομές κατά τού Βυζαντίου, εξασφάλισαν στους *ακρίτες* φήμη γενναίων πολεμιστών, που τα κατορθώματα τους εξυμνούνται στα μεσαιωνικά έπη τής Ελλάδας, στα Ακριτικά Έπη και, γενικότερα, στα ακριτικά (δημοτικά) τραγούδια. Περίφημος ακρίτας υπήρξε ο **Διγενής** (Ακρίτας), τού οποίου οι άθλοι περιγράφονται στο ομώνυμο βυζαντινό έπος.

ακριτοέπεια (η) {χωρ. πληθ.) η απερίσκεπτη ομιλία ΣΥΝ. ακριτομυθία (σημ. 2). — ακριτοεπής, **-ής**, -ές. [ΕΤΥΜ. < *ἄκριτος* + *-έπεια* < *-επής* < αρχ. *έπος* «λόγος» (βλ.λ.)].

ακριτομυθία (η) [μεσν.] κ. (εσφαλμ.) **ακριτομυθεια** (ακριτομυ-θιών} (λόγ.) **1.** η κοινολόγηση μυστικού εξαιτίας επιπολαιότητας ή ακρισίας: η *απόφαση γνωστοποιήθηκε πολύ πριν από την κοινοποίηση της λόγω τής - ενός υπαλλήλου* ΑΝΤ. εχεμύθεια 2. ασυνάρτητη και απερίσκεπτη φλυαρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

ακριτόμυθος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να κρατήσει μυστικό, που κοινολογεί τα μυστικά που του έχουν εμπιστευθεί ΑΝΤ. εχέμυθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «φλύαρος, κενολόγος», < *ἄκριτος + μύθος].*

ἄκριτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κρίση, που δεν μπορεί να κρίνει ΣΥΝ. άφρων, ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. συνετός, νουνεχής, σώφρων, γνωστικός, μυαλωμένος 2. (για λόγους ή πράξεις) αυτός που ειπώθηκε ή έγινε αλόγιστα, απερίσκεπτα ή επιπόλαια: μη *δίνεις βάση σε ό,τι άκουσες- είναι όλα ~ λόγια.* — άκριτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *κρίνω].*

ἄκρο- κ. **ακρό-** [αρχ.] **1.** α' συνθετικό το οποίο δηλώνει την άκρη από κάτι: *ακρο-ποταμία, ακρο-θαλάσσι, ακρο-δάχτυλο, ακρό-πρωρο 2.* ΙΑΤΡ. λεξικό πρόθημα ονομάτων που δηλώνουν το ακραίο τμήμα ενός ανατομικού σχηματισμού (λ.χ. ακροποσθία), αλλά και παθήσεις των άκρων: *ακρο-μεγαλία, ακρο-πάθεια.*

άκρο (το) **1.** (α) το ακραίο, το έσχατο σημείο αντικειμένου ή εκτάσεως: *πιάσε το σχοινί από τα δύο ~ και τέντωσε το* || *οι ομάδες παρατάχθηκαν στα δύο ~ τού γηπέδου* ΣΥΝ. άκρη, άκριαι· ΦΡ. ***απ' άκρου εις άκρον*** *(άπ' άκρου εις άκρον, μεσν.* φρ.) σε όλη την έκταση, πέρα για πέρα: *περπάτησα την Πάρο ~* (β) το υψηλότερο σημείο ενός τόπου: *φθάσαμε ώς το ~ τού βουνού* ΣΥΝ. κορυφή- ΦΡ. ***άκρον άωτον*** βλ.λ. **2**. ***άκρα*** (τα) (i) ΑΝΑΤ. τα ακραία μέλη τού σώματος, δηλ. τα πόδια και τα χέρια: *είναι συνηθισμένο να ανακαλύπτονται αρχαία αγάλματα με σπασμένα τα ~ τους* || *κάτω ~* (τα πόδια) || *άνω ~* (τα χέρια) (ii) ΙΣΤ. τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *«Ἴίδαί* των *προνοουμένων τά άκρα» (τα* ακριτικά τραγούδια) (iii) (μτφ.) το υπέρτατο σημείο, ο ανώτατος βαθμός, το όριο· (συνεκδ.) η υπερβολή, η ακρότητα ΣΥΝ. έπακρο, αποκορύφωμα· ΦΡ. (α) ***ἀνθρωπος των ἄκρων*** *αυτός που έχει* ακραίες απόψεις ή ασταθή συμπεριφορά: δεν *μπορώ να συζητήσω ήρεμα και λογικά μαζί του- είναι ~* ΑΝΤ μετριοπαθής (β) ***φθάνω στα ἄκρα*** ενεργώ χωρίς μέτρο, φθάνω σε οριακό σημείο: μη *φθάνεις στα άκρα- γίνε πιο διαλλακτικός.* Επίσης (λόγ.) άκρον. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄκρον,* ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ἄκρος.* Ήδη στον Πλάτωνα απαντά η φρ. *ἐπ' ἄκρον ἀφικέσθαι* «φθάνω στα άκρα»].

ακροάζο**μαι** ρ. μετβ. αποθ. {ακροάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)) ΙΑΤΡ. ακούω απευθείας με το αφτί (παλαιότερα) ή με τη βοήθεια ιατρικού οργάνου (συνήθ. στηθοσκοπίου) τους ήχους (κυρ. των πνευμόνων και τής καρδιάς): *ο γιατρός μού ζήτησε να πάρω βαθιές αναπνοές, για να με ακροαστεί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκροώμαι,* κατά μεταπλασμό βάσει τού αορ. *ἠκροάσθην,* που συνέπιπτε φωνητικά με τα ρήματα σε *-άζ(ομαι), λ.χ. ἠγοράσθην - αγοράζομαι].*

ακρόαμα (το) (ακροάμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι ακούει κανείς, συνήθ. σε δημόσιους χώρους, και έχει χαρακτήρα ψυχαγωγικό (π.χ. μουσικό κομμάτι, απαγγελία): *στο Φεστιβάλ Αθηνών θα παρουσιαστεί μια μεγάλη ποικιλία ακροαμάτων* ΣΥΝ. άκουσμα (πβ. λ. *θέαμα).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀκροώμαι* (βλ.λ.)].

ακροαματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ακρόαση **2.** ΝΟΜ. ***ακροαματική διαδικασία*** το τμήμα τής διαδικασίας τής δίκης το οποίο λαμβάνει χώρα στο ακροατήριο και στο πλαίσιο τού οποίου αναπτύσσονται προφορικά οι ισχυρισμοί των διαδίκων, διεξάγεται μέρος τής αποδεικτικής διαδικασίας και απαγγέλλονται οι δικαστικές αποφάσεις.

ακροαματικότητα (η) (σπάν. ακροαματικοτήτων) (για το ραδιόφωνο και καταχρ. την τηλεόραση) το ποσοστό των ακροατών που παρακολούθησαν **ή** παρακολουθούν τακτικά μια εκπομπή **ή** τις εκπομπές ενός σταθμού (πβ. λ. *τηλεθέαση, τηλεθεαματικότητα): αυτό το πρόγραμμα έχει μεγάλη | υψηλή | χαμηλή ~* || *δείκτης ακροαματικότητας* || *έχω ~* (για εκπομπή) || κυνηγούν την *~ και όχι την ποιότητα.*

ακροαματικότητα - θεαματικότητα - αναγνωσιμότητα; Επειδή οι συναφείς μετρήσεις αποσκοπούν στο να υπολογιστεί το ύψος ή, γενικότερα, τα ποσοστά ακρόασης (ραδιοφώνου), **θέασης** ή τηλε**θέασης** (τηλεόρασης) και ανάγνωσης (βιβλίων) και όχι το *ακρόαμα* (!), το *θέαμα* (!) και το *ανάγνωσμα* (!), σωστοί όροι θα ήταν αντιστοίχως ακροατότητα ή ακρο**ασιμότητα.** θεατότητα ή **θεασι**μότητα (και τηλε**θεασιμότητα)** και αναγνωστότητα ή **αναγνωσι**μ**ότητα** Μολονότι λέμε *έλαση - ελατός - ελατότητα, διάλυση - διαλυτός - διαλυτότητα, ρεύση - ρευστός - ρευστότητα* κ.τ.ό., άρα και *ακροατότητα, θεατότητα* και αναγνωστότητα, *είναι* ωστόσο προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τα *ακροασιμότητα, θεασιμότητα* και αναγνωσιμότητα (πβ. και ίαση - *ιάσιμος - ιασιμότητα, βίωση*

- *βιώσιμος - βιωσιμότητα,* θνήση - θνήσιμος - *θνησιμότητα, πλεύση - πλεύσιμος - πλευσιμότητα* κ.ά.), που βρίσκονται εγγύτερα στα *ακρόαση, (τηλε)θέαση, ανάγνωση.*

ακροαριστερός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει πολιτικά στην άκρα Αριστερά ή ασπάζεται τις θέσεις της (βλ. λ. *Αριστερά)* **2.** ***ακροαριστερός*** (ο), ***ακροαριστερή*** (η) ο οπαδός τής άκρας Αριστεράς, υποστηρικτής ακραίων αριστερών απόψεων ΣΥΝ. αριστεριστής ΑΝΤ. ακροδεξιός. [ΕΤΥΜ. Το ά συνθ. *άκρος σε* αυτή τη χρήση αποδίδει το γαλλ. exrême].

ακρόαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η εξέταση ασθενούς με γυμνό αφτί ή στηθοσκόπιο, με σκοπό τον εντοπισμό και την εξέταση φυσιολογικών ή παθολογικών ήχων σε εσωτερικά όργανα, όπως η θωρακική κοιλότητα, η καρδιά κ.λπ. 2. η (προσεκτική) παρακολούθηση (εκπομπής, ομιλίας, διδασκαλίας κ.ά.): *πολλοί φοιτητές συγκεντρώθηκαν για την - τού μαθήματος* || (σε ραδιοφωνική εκπομπή προς τους ακροατές) *καλή ~!* || *αφιερωμένο* (ενν. το τραγούδι) σε *όσους κάνουν - αυτή τη στιγμή* (δηλ. στους ακροατές) 3. η υποδοχή κάποιου που θέλει να υποβάλει αίτημα, παράπονο κ.λπ. από επίσημο πρόσωπο ή ανώτερη αρχή (σε προκαθορισμένο χρόνο και μετά από αίτηση): *ζήτησα ~ από τον υπουργό* || *η Επιτροπή δέχτηκε τους φορείς σε* - 4. ΝΟΜ. (α) η παρακολούθηση από το δικαστήριο των παραγόντων τής δίκης: θα *ακολουθήσει η ~ των μαρτύρων/ των διαδίκων* (β) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον τού δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς · ΦΡ. ***ούτε φωνή ούτε ακρόαση*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος (από τον οποίο αναμένεται κάτι), δεν δίνει σημεία ζωής **ή** δεν ανταποκρίνεται: *πριν από δύο μήνες υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά από τότε ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άκρόασις* < *άκροώμαι.* Η φρ. *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* ανάγεται σε αφήγηση τής Π.Δ., κατά την οποία οι ιερείς τού Βάαλ, έχοντας προκληθεί από τον προφήτη Ηλία να αποδείξουν ότι ο θεός τους ήταν πραγματικός, φώναζαν, προσεύχονταν και ανέπεμπαν εκκλήσεις ώς το βράδυ, αλλά *«ουκ ήν φωνή και ουκ ƒν άκρόασις» (Βασιλειών* **Γ**18, 26)].

ακροαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιεί την ακρόαση: *~ εξέταση* ***2.*** ΙΑΤΡ. ***ακροαστικά*** (τα) (ενν. *ευρήματα)* κάθε διαγνωστικό στοιχείο που γίνεται αντιληπτό με την εξεταστική μέθοδο τής ακροάσεως, κυρ. στους πνεύμονες: ο *γιατρός μού βρήκε ~ και με προειδοποίησε πως, αν δεν προσέξω, θα εξελιχθούν σε πνευμονία.*

ακροατήριο (το) {ακροατηρί-ου | -ων} 1. το σύνολο των συγκεντρωμένων ακροατών σε ομιλία, μουσική εκτέλεση, δίκη κ.λπ.: το *~ παρακολουθούσε συνεπαρμένο τον μεγάλο δεξιοτέχνη* || *πολυπληθές* | *ενθουσιώδες* | *αραιό* | *πυκνό* - ΣΥΝ. το κοινό, οι ακροατές 2. ΝΟΜ. (α) η αίθουσα στην οποία γίνεται η δημόσια συνεδρίαση τού δικαστηρίου: το *θέμα θα συζητηθεί στο ~* (λόγ. *επ' ακροατηρίω συζήτησις)* || *νομικοί κύκλοι ανέφεραν ότι η υπόθεση θα φτάσει στο ~* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονται στην αίθουσα αυτή και παρακολουθούν τη δίκη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκροατήριον*< αρχ. *άκροώμαι* (βλ.λ.)].

ακροατής (ο), **ακροατρια** (η) {ακροατριών} **1.** το πρόσωπο στο οποίο μιλά κάποιος, ο συνομιλητής, ό,τι χαρακτηρίζεται (στη γραμματική, την επικοινωνία κ.λπ.) ως δέκτης: δεν *νοείται ομιλητής χωρίς υπαρκτό ή νοούμενο ~ 2. το* πρόσωπο που ακούει (κάποιον), χωρίς ο ίδιος να μιλάει: *είναι πάντα ~ ποτέ δεν συμμετέχει στις συζητήσεις μας* 3. το πρόσωπο που παρακολουθεί ακρόαμα, δηλ. δημόσια ομιλία, θεατρική παράσταση, μουσική εκδήλωση, δίκη κ.λπ.: *οι ~ καταχειροκρότησαν τον νεαρό πανίστα* 4. (ειδικότ.) το πρόσωπο που παρακολουθεί πανεπιστημιακά ή άλλα μαθήματα, χωρίς να έχει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κανονικά εγγεγραμμένων φοιτητών ή μαθητών: *επειδή δεν ήταν δυνατή η κανονική εγγραφή του στο Πανεπιστήμιο, δέχθηκε να παρακολουθήσει ως ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκροώμαι* (βλ.λ.)].

ακροβασία (η) [1889] {ακροβασιών} 1. (κυριολ.) το βάδισμα στις άκρες των δακτύλων 2. η τέχνη και η πρακτική τού ακροβάτη, η εκτέλεση (ενόργανων) γυμναστικών ασκήσεων ισορροπίας με τα άκρα (χέρια και πόδια), οι οποίες απαιτούν εξαιρετική ευλυγισία και δεξιοτεχνία (λ.χ. βάδισμα σε τεντωμένο σχοινί) ΣΥΝ. σχοινοβασία, ασκήσεις ισορροπίας 3. (μτφ.) η επικίνδυνη προσπάθεια ή ενέργεια, που γίνεται συνήθ. για λόγους εντυπωσιασμού: *έκανε ακροβασίες στη μοτοσυκλέτα καθώς έτρεχε* ΣΥΝ. ακροβατισμός· ΦΡ. (μτφ.) ***λεκτικές | ρητορικές ακροβασίες*** εντυπωσιακοί λόγοι με σαθρά επιχειρήματα και λογικά άλματα: *επιδίδεται σε ~, για να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα* ΣΥΝ. σοφιστείες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. acrobatie < acrobate < μτγν. *ακροβάτης* (βλ.λ.). Μετάφρ. δάνειο αποτελεί η σημ. 3, λ.χ. γαλλ. faire des acrobaties pour s'excuser «κάνει ακροβασίες, για να δικαιολογηθεί»].

ακροβάτης (ο) {ακροβατών}, **ακροβάτισσα** (η) {ακροβατισσών} **1.** ειδικευμένος εκτελεστής επικίνδυνων γυμναστικών ασκήσεων, που απαιτούν ασυνήθιστη επιδεξιότητα, ευκινησία, ισορροπία και συγχρονισμό, όπως η σχοινοβασία, η αιώρηση κ.ά. ΣΥΝ. ισορροπιστής, ζογκλέρ **2.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που βαδίζει στις άκρες των δακτύλων. Επίσης ακροβάτιδα (η) [1895] {ακροβατίδων}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άκρος* + *-βάτης* (< *βαίνω),* πβ. *επι-βάτης, άνα-βάτης, ύπνο-βάτης* κ.τ.ό. Βλ. κ. βαίνω].

ακροβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ακροβάτη ή την ακροβασία· ριψοκίνδυνος και εξαιρετικά επιδέξιος· ΦΡ. ***ακροβατική πτήση*** σειρά επιδέξιων ελιγμών κατά την πτήση αεροπλάνου για εμπορικούς (διαφημιστικούς) **ή** ψυχαγωγικούς λόγους **2.** ***ακροβατικό*** (το) κάθε επικίνδυνη άσκηση που απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα (ισορροπία πάνω σε σχοινιά, μπάλες, εκτινάξεις από μπάρα σε μπάρα κ.ά.)· (γενικότ.) κάθε ριψοκίνδυνη ενέργεια, συνήθ. για επίδειξη: *σηκώθηκε όρθιος πάνω στη σέλα τού ποδηλάτου και άρχισε να κάνει διάφορα ~.*

ακροβατισμός (ο) **1**. η επίδειξη ακροβατικών ασκήσεων η ακροβασία 2. (μτφ.) η εξαιρετικά ριψοκίνδυνη ενέργεια: *οι χειρισμοί τού υπουργού αποτελούν επικίνδυνο πολιτικό ~.*

ακροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ακροβατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στις άκρες των δακτύλων **2**. εκτελώ ακροβασίες **3**. (μτφ.) κάνω ριψοκίνδυνες ενέργειες 4. προσπαθώ στον λόγο μου να ισορροπήσω λογικά ανάμεσα σε έννοιες που συχνά αντιφάσκουν μεταξύ τους ή είναι διαμετρικώς αντίθετες: η *ομιλία του ακροβατεί μεταξύ των προεκλογικών δεσμεύσεων και των πραγματικών αναγκών τής οικονομίας.*

ακροβολίζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ακροβολίσ-τηκα, -μένος) ΣΤΡΑΤ. παίρνω αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μάχομαι εξ αποστάσεως», < *άκροβόλος* < *άκρο-* + *-βόλος* < *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω»].

ακροβολισμός (ο) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. **1**. (στον πληθ.) οι δοκιμαστικές βολές που ανταλλάσσονται από μακριά μεταξύ αντιπάλων παρατάξεων πριν από την κύρια μάχη · **2**. η αραιή διάταξη στρατιωτικού τμήματος (κυρ. ομάδας πεζικού) σε μια γραμμή· ΦΡ. ***εις ακροβολισμόν!*** στρατιωτικό παράγγελμα για τον σχηματισμό παρατάξεως **3**. (στον πληθ.) η συγκεκαλυμμένη λεκτική επίθεση **με** υπαινιγμούς και υπονοούμενα: *άρχισαν ήδη οι πρώτοι - ανάμεσα στους δελφίνους για την αρχηγία.* — ακροβολιστί επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

ακροβολιστής (ο) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. αυτός που παίρνει αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση: *γραμμή* | *αλυσίδα ακροβολιστών.*

ακροβούνι (το) {ακροβουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) η κορυφή τού βουνού.

ακροβυστία (η) {ακροβυστιών} **1.** ΑΝΑΤ. η πτυχή τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο τού πέους ΣΥΝ. άκροποσθία **2. Κ.Δ.** περιληπτική ονομασία των εθνικών, αυτών που δεν έχουν υποστεί περιτομή. [ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *άκροποσθία* < *άκρο-* + *πόσθη* «το δέρμα τού πέους», πιθ. κατά παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. βύω | βύνω «φράζω, κλείνω». Η λ. πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Γένεσις* 17,11: *και περιτμηθήσεσθε την σάρκα τής άκροβυστίας υμών)* ως απόδ. τού εβρ. arelâh. Για την αντίθεση ακροβυστίας - περιτομής είναι χαρακτηριστικά τα λόγια τού Παύλου *(Κολ.* 3,11: *ουκ ενι "Ελλην και Ιουδαίος, περιτομή και ακροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ελεύθερος, άλλα* τά *πάντα και εν πάσιν Χριστός)].*

ακρογαμια (η) {χωρ. πληθ.} γονιμοποίηση των ανθοφόρων φυτών μέσω τής γύρης. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής έέν. όρ., < αγγλ. acrogamy].

ακρογιάλι (το) {ακρογιαλ-ιού | -ιών) (λογοτ.) η ακρογιαλιά (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άκρο-* + *-γιάλι* < *γιαλός* (βλ.λ.)].

ακρογιαλιά (η) [μεσν.] η ζώνη ξηράς που εκτείνεται κατά μήκος τής θάλασσας· η παραλία: *αμμουδερή* | (λογοτ.) *χρυσή* | *βραχώδης* | *ηλιόλουστη* | *μαγευτική* | *δαντελωτή* | *ερημική* | *γραφική* | *απάνεμη* ~ ΣΥΝ. ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακτή, γιαλός.

ακρογιαλιά: συνώνυμα. Τα *ακρογιαλιά, ακρογιάλι* και *περιγιάλι* (στα οποία μπορεί να προστεθεί και το *γυρογιάλι* τού Σεφέρη) ανάγονται στη λ. γιαλός, που δεν είναι άλλο από το αρχαίο και πολύ συχνό στον Όμηρο *αιγιαλός* (σήμερα το ξέρουμε κυρίως από την «αιγιαλίτιδα ζώνη»!). Η λ. *αιγιαλός,* από τη φράση εν *αίγί αλός* «στο κύμα τής θάλασσας» (πβ. το ομηρ. *παρά θϊν' άλας* με την ίδια σημασία), με σίγηση τού αρκτικού άτονου *αι-,* έδωσε το μεσαιωνικό *γιαλός, από* όπου το ακρογιάλι *(άκρος* + *γιαλός)* και (κατά τα η *παραλία, η ακτή, η θάλασσα)* το ακρογιαλιά. Το θηλ. *ακρογιαλιά* επικράτησε τελικά στην κοινή χρήση, ενώ το ουδ. *ακρογιάλι* πέρασε κυρίως στη λογοτεχνία. Ακόμη και το μεσν. περιγιάλι[1] (< *παραγιάλι* < αρχ. *παραιγιάλιος* < φράση παρ'αίγιαλόν) και το διαλεκτ. **γυρογιά**λι (κατά το *περιγιάλι)* χρησιμοποιήθηκαν στη λογοτεχνία (Σεφέρης). Όμοια και το ακροθαλάσσι σε αντίθεση προς το ακροθαλασσιά, λέξεις που πλάστηκαν αναλογικά προς το *ακρογιάλι - ακρογιαλιά.*

ακρογωνιαίος, -α, -ο στη ΦΡ. ***ακρογωνιαίος λίθος*** στήριγμα γωνίας τοίχου και κατ' επέκτ. βάση, στήριγμα· (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο, η βασική προϋπόθεση, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι: η *εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι ο ~ τής οικονομικής μας πολιτικής.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακρογωνιαίος* < *άκρο-* + *γωνιαίος* < *γωνία.* Η φρ. *ακρογωνιαίος λίθος* χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό ως το θεμέλιο τής Εκκλησίας (Εφεσ. 2,20: *έποικοδομηθέντες επί τφ θεμελίω των αποστόλων και προφητών, δντος ακρογωνιαίου λίθου αϋτοϋ Χριστού Ιησοϋ)].*

ακροδάχτυλο (το) [μεσν.] η άκρη τού δαχτύλου.

ακροδέκτης (ο) {ακροδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. το άκρο των καλωδίων ηλεκτρικού κυκλώματος που έρχεται σε επαφή **με** τα υπόλοιπα καλώδια τού κυκλώματος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. terminal, βλ. κ. *τερματικό].*

ακροδεξιά (η) η άκρα Δεξιά (βλ. λ. *Δεξιά).*

ακροδεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται **με** την άκρα Δεξιά (βλ. *άκρα Δεξιά, λ. Δεξιά):* - πολιτική | *κίνημα* | *ιδεολογία* | *σύμβολο* | *πα-*

ράταξη | εφημερίδα | οργάνωση | προπαγάνδα **2. *ακροδεξιός*** (ο), ***ακροδεξιά*** (η) ο δεξιός εξτρεμιστής, ο υποστηρικτής υπερσυντηρητικών θέσεων και, ενδεχομένως, υπέρμαχος βίαιων και αντιδημοκρατικών λύσεων ΑΝΤ. ακροαριστερός, αριστεριστής. [ΕΤΥΜ. Το ά συνθ. *άκρο-* αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. extrême].

ακροδεσιά (η) (λαϊκ.) **1.** το δέσιμο αντικειμένων στις άκρε; ή από τις άκρες **2.** ΝΑΥΤ. το δέσιμο τού πανιού στην κ^εράία τού πλοίου **3.** η στήριξη, η ενίσχυση οικοδομήματος με στέρεες και μεγάλες πέτρες στις γωνίες των θεμελίων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκρόδετος* < *άκρο-* + -δετός],

ακροθαλασσιά (η) το ακρογιάλι (βλ.λ.). Επίσης ακροθαλάσσι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά.*

ακροθιγώς επίρρ. (λόγ.) χωρίς εμβάθυνση ή ακρίβεια, κατά τρόπο γενικό (ή και επιπόλαιο), χωρίς ανάλυση ή λεπτομέρειες: συζητήσαμε *το θέμα ~· δεν προχωρήσαμε σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. επιπόλαια, επιφανειακά, επιδερμικά. — ακροθινής, -ής, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακροθιγώς* < *άκροθιγής* < *άκρο-* + *-θιγής* < θ. *θιγ-* (πβ. και αόρ. β' *ε-θιγ-ον)* τού ρ. *θιγγάνω* «αγγίζω»].

ακροκέραμο (το) ειδικό διακοσμητικό κεραμίδι, που τοποθετείται στα άκρα τής στέγης ή στις γωνίες των αετωμάτων. Επίσης (λόγ.) ακροκέραμος (ο) [1897] {ακροκεράμ-ου | -ων, -ους}. [ΕΤΥΜ. Απόδ.τού γαλλ. antéfixe].

ακροκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική παραμόρφωση τού κρανίου, που χαρακτηρίζεται από οξυκόρυφο σχήμα τής κεφαλής, συνοδεύεται από εξοφθαλμία και συνήθ. προκαλεί διανοητική καθυστέρηση. — ακροκέφαλος, -ος/-η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acrocéphalie],

ακρολεΐνη (η) [1887] {ακρολεϊνών} ΧΗΜ. ουσία που χρησιμοποι^είται για την παρασκευή δακρυγόνων ή ασφυξιογόνων αερίων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. acroléine < acr(o)- (< λατ. acer, acris «οξύς») + -oléine (< λατ. olere «μυρίζω»), με παραγ. ^επίθημα -ine].

ακρόλιθος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ. 1. (για άγαλμα) αυτός που έχει κορμό από φτηνό υλικό (π.χ. ξύλο) και άκρα και κεφάλι από μάρμαρο, ελ^εφαντόδοντο ή άλλο ακριβό υλικό **2. *ακρόλιθο*** (το) το άγαλμα που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω τεχνική.

ακρολίμανο (το) η άκρη τού λιμανιού.

ακρομεγαλία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσμορφική και δυσανάλογη προς το υπόλοιπο σώμα ανάπτυξη των άκρων (χεριών και ποδιών) εξαιτίας ορμονικής δυσλειτουργίας ΣΥΝ. μεγαλακρία. — ακρομεγαλικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acromegalie].

ακρομόλιο (το) {ακρομολί-ου | -ων} το άκρο τού μόλου ή τού κυματοθραύστη, που βρίσκεται προς τη μεριά τής ανοιχτής θάλασσας. Επίσης ακρομόλι.

άκρον (το) → άκρο

άκρον άωτον (το) *(άκρον άωτον)* {άκλ.} το πλέον ακραίο σημείο, το υπέρτατο όριο (πράγματος, καταστάσεως κ.λπ.): *~ τού παραλογισμού | τής ευγένειας | τής αναίδειας | τής βλακείας | τής αρετής | τής κακίας | τής μωρίας | τής σοφίας.*
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. ουσ. άωτον «τουλούπα μαλλιού - λινάρι» (απαντά και ως αρσ. άωτος) ίσως ανάγεται στο ρ. άημι «πνέω, φυσώ»].

άκρον άωτον. Αρχαία φράση που σήμαινε μεταφορικά «το επίλεκτο μέρος, τον ανθό, ό,τι καλύτερο υπάρχει». Χρησιμοποιήθηκε αρχικά μόνο του το άωτον για το μαλλί («οίος άωτον» Ομήρ. *Ιλ.* Ν 599), για το λινάρι *(«λίνοιό τε λεπτον άωτον»,* Ομήρ. *Ιλ.* Ι 661) κ.ά. Στους μεταγενέστερους χρόνους συνδέθηκε χάριν εμφάσεως με το επίθ. άκ**ρος** και συναποτέλεσε πάγια κοινή έκφραση: *«άκρον άωτον ύδατος», «σοφίας άκρος άωτος»* (απαντά και ως αρσ. αω**τος)** Η ετυμολόγηση τής λέξης από το αρχ. ρ. *άημι* «πνέω, φυσάω» (ομόρρ. το αήρ), αν είναι ορθή, θα δήλωνε το «ανάλαφρος, λεπτός» σαν την πνοή, σαν το φύσημα τού αέρα.

ακροπατώ ρ. αμετβ. (ακροπατείς... | ακροπάτησα} **1.** βαδίζω στις μύτες των ποδιών **2.** (μτφ.) περπατώ προσεκτικά και αθόρυβα. — **ακρο**πάτημα (το).

ακροποδητί επίρρ. (αρχαιοπρ.) (για βάδισμα) στα νύχια των ποδιών, ώστε να μην προκαλείται θόρυβος ΣΥΝ. αθόρυβα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-Ι.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άκρο-* + *πους, ποδός* + επίθημα -ητί, πβ. *ατιμωρητί, ασυζητητί].*

ακρόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} 1. (κατά την αρχαιότητα) οχυρή τοποθεσία, η «άκρα» ή το «άκρον», δηλ. το ακραίο (υψηλότερο) σημείο, γύρω από το οποίο αναπτυσσόταν η αρχαία πόλη 2. (μτφ. για πρόσ. και τόπους) το κέντρο τής δράσεως, ο χώρος όπου διατηρούνται για πολύ καιρό αναλλοίωτα αξίες και θεσμοί: το *Βυζάντιο στάθηκε για χίλια χρόνια η - τού χριστιανισμού στην Ανατολή* ΣΥΝ. προπύργιο **3**. ***Ακρόπολη*** (η) (α) η αρχαία ακρόπολη (βλ. σημ. 1) των Αθηνών, που περιλαμβάνει μνημεία με διεθνή ακτινοβολία (Παρθενώνα, Προπύλαια, Ερεχθείο κ.ά.) (β) (συνεκδ.) η περιοχή που εκτείνεται γύρω από τον λόφο τής Ακροπόλεως· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) σαν ***την Ακρόπολη | αυτός και η Ακρόπολη*** για πρόσωπα πολύ μεγάλης ηλικίας που παραμένουν ή βρίσκονται πάντα στο προσκήνιο (β) **έπεσε** α**πό *την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος*** για κάποιον που σώθηκε από σοβαρό ατύχημα, από το οποίο σπάνια θα επιβίωνε κανείς. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ακρόπολις,* συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άκρα πόλις.* Η λ. αρχικά προσδιόριζε το ακραίο σημείο μιας πόλης (πβ. *Ακροκόρινθος),* όπου συνήθως ανεγείρονταν οχυρά, φρούρια, από όπου και η σημ. «φρούριο, οχυρός τόπος»].

ακροποσθία (η) {ακροποσθιών} ΑΝΑΤ. η ακροβυστία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκρο-* + *πόσθη «πέος»* (βλ.λ.)].

ακροποταμιά (η) η όχθη ποταμού ή περιοχή κοντά σε ποταμό.

ακρόπρωρο (το) {-ου κ. -ώρου | -ων κ. -ώρων) ΝΑΥΤ. η γλυπτή διακοσμητική παράσταση ανθρωπόμορφων θρησκευτικών ή εθνικών συμβόλων, την οποία τοποθετούσαν παλαιότερα στην άκρη τής πλώρης των πλοίων ΣΥΝ. φιγούρα, ακροστόλιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακρόπρωρον*< *άκρο-* + πρώρα «πλώρη»].

ακροπύργιο (το) [μεσν.] {ακροπυργί-ου | -ων} ο υψηλότερος πύργος φρουρίου. Επίσης ακ**ρόπυργος** (ο) [1883].

ακρορεματιά (η) η άκρη τής ρεματιάς.

ακρορριζεκτομή (η) ΙΑΤΡ. (στην οδοντιατρική) η αφαίρεση τού άκρου τής ρίζας δοντιού.

άκρος, -α, -ο **1**. (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται στην άκρη· (στον υπερθ. ***ακρότατος)*** ο πιο απομακρυσμένος από το κέντρο: το *~ σημείο τής πόλης* **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***άκρο χέρι*** το τελικό τμήμα τού άνω άκρου, που αποτελείται από τον καρπό, το μετακάρπιο και τις φάλαγγες των δακτύλων (β) ***άκρο πόδι*** το τελικό τμήμα τού κάτω άκρου, που αποτελείται από τον ταρσό, το μετατάρσιο και τα δάκτυλα **3.** αυτός που πολιτικά εκφράζει τις πιο ακραίες θέσεις ενός χώρου: *άκρα Δεξιά || άκρα Αριστερά* (βλ. κ. λ. *Δεξιά, Αριστερά)* 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή: *~ φιλοδοξία* 5. (μτφ.) αυτός που έχει φθάσει στον ανώτατο βαθμό των ιδιοτήτων του, απόλυτος: *χαίρω άκρας υγείας || «~ τού τάφου σιωπή...»* (Δ. Σολωμός) || *~ ευχαρίστηση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. acer «οξύς», σανσκρ. as-rih «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-μή, άκ-ίς (-ίδα), άκ-τή, άκ-ανθα, άκ-όνη* κ.ά.].

άκρος - ακραίος - σκρι)α)νός. Το επίθ. άκρος, ενώ ξεκίνησε από τη σημ. «ο ευρισκόμενος στην άκρη, στο πιο απομακρυσμένο σημείο», έφθασε να αποκτήσει (και στην Αρχ.) επιτατική σημ. «μεγάλος, υπερβολικός, απόλυτος», με την οποία κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα (με την ίδια σημ. και το επίρρ. άκρως, βλ.λ.). ο γνωστός στίχος τού Δ. Σολωμού *(Ελεύθεροι Πολιορκημένοι) «άκρα τού τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει | λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί κι η μάννα το ζηλεύει»* δείχνει ανάγλυφα τη σημερινή του σημασία, που είναι εμφανής και στο πολιτικό λεξιλόγιο *(άκρα Αριστερά | άκρα Δεξιά).* Τη σημ. τού χαρακτηριζόμενου από ακρότητες, από μη αποδεκτή (αρνητικού χαρακτήρα) υπερβολή, δηλώνει σήμερα το ακραίος *(ακραίες θέσεις | πράξεις | ενέργειες).* Ωστόσο, η κυριολεκτική σημ. «αυτός που βρίσκεται στην άκρη» (μιας επιφάνειας, έκτασης, περιοχής κ.λπ.) έχει περάσει στο επίθ. ακρινός | ακριανός.

ακροστασια (η) {ακροστασιων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία ανυψώνει κανείς το σώμα του αργά, στηριζόμενος στα δάχτυλα των ποδιών, ώστε να σταθεί ακίνητος. [ΕΤΥΜ. < *άκρο-* + *-στασία* < *στάση].*

ακροστιχίδα (η) 1. στιχουργικό παιχνίδι κατά το οποίο τα αρχικά κυρίως αλλά και τα τελικά γράμματα (ή και οποιεσδήποτε συλλαβές ή λέξεις) μιας σειράς στίχων ή στροφών ποιήματος σχηματίζουν λέξη ή φράση 2. (στην υμνογραφία) η σειρά από τα αρχικά γράμματα των τροπαρίων τού κανόνος έτσι, ώστε να σχηματίζει συνήθ. τα γράμματα τού αλφαβήτου ή κάποιο όνομα (τού υμνογράφου, τής εορτής όπου αφιερώνεται ή τού περιεχομένου τού ποιήματος). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκροστιχίς, -ίδος* < *άκρο-* + *-στιχίς* < *στίχος.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. acrostic, γαλλ. acrostiche, ιταλ. acrostico κ.ά.].

ακρόστιχο (το) [μτγν.] {-ου κ. -ίχου | -ων κ. -ίχων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. επιφώνηση στο τέλος ύμνων (π.χ. «αμήν» κ.λπ.) · 2. η ακροστιχίδα.

ακροστόλιο (το) {ακροστολί-ου | -ων} το ακρόπρωρο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκροστόλιον* < *άκρο-* + -στόλιον < *στόλος* (στην αρχ. σημ. «πρώρα πλοίου»)].

ακροσφαλής, -ής, -ές (ακροσφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι ασταθής, επισφαλής: *~ πολιτική || οι απαιτήσεις τής ζωής σε συνδυασμό με την ~ υγεία του, τον έκαναν να αισθάνεται πολύ αδύναμος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ μτγν. < *άκρο-* + *σφαλής* < *σφάλλω].*

ακροτελεύτιος, -α, -ο 1. ο απολύτως τελευταίος: *~ στίχος* || το *~ άρθρο τού Συντάγματος* (το άρθρο 120) || *~ κόμβος (διακλάδωσης των νεύρων)* ΑΝΤ πρώτος **2. *ακροτελεύτιο*** (το) (α) το περιοδικώς επαναλαμβανόμενο τμήμα ενός τραγουδιού· η επωδός (β) ΕΚΚΛΗΣ. (στην υμνογραφία) η επωδός ύμνου ΣΥΝ. εφύμνιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άκροτελεύτιον (τό) (< *άκρο-* + *τελευτή), το* οποίο εξελήφθη ως ουδ. επιθέτου].

ακρότητα (η) [αρχ.] {ακροτητών} (συνήθ. στον πληθ.) οποιαδήποτε πράξη ξεπερνά τα όρια, οτιδήποτε φθάνει στα άκρα, χαρακτηρίζεται από έλλειψη μετριοπάθειας: *διαπράττω ακρότητες || αποφεύγω τις γλωσσικές ~.*

ακρουστος, -η, -ο [μεσν.] (για υφάσματα) αυτός που δεν έχει πυκνή ύφανση ΑΝΤ. κρουστός.

ακροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. παθολογικός φόβος που εκδηλώνεται κυρ. όταν το άτομο βρίσκεται σε ψηλά και απόκρημνα μέρη (κορυφές βουνών, οροφές κατοικιών κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acrophobia)].

ακροφύσιο (το) {ακροφυσί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το ακραίο στενό τμήμα σωλήνα ή αγωγού, το οποίο ρυθμίζει τη ροή ή την ταχύτητα τού ρευστού που εκτοξεύει ο σωλήνας ή ο αγωγός αυτός· επίσης εξάρτημα που καταλήγει σε στενό άκρο και εφαρμόζει στο άκρο σωλήνα ή αγωγού και επιτελεί την ίδια λειτουργία: το ~ τού σωλήνα πυροσβεστικής *αντλίας* (τής μάνικας) ΣΥΝ. μπεκ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακροφύσιον< άκρο- + -φύσιονκ φϋσα* (βλ. λ. φυσώ)].

ακροφωνικός, -ή, -ό [1867] ***ακροφωνικό σύστημα*** ΓΛΩΣΣ. (α) σύστημα γραφής στο οποίο κάθε γράμμα παίρνει την προφορά του (φωνητική αξία) από το αρχικό γράμμα (άκρον) τής λέξης που το δηλώνει, π.χ. το γράμμα Α πήρε την αξία /a/ από την προφορά τού αρχικού γράμματος τής λέξης ά-λφα < σημιτ. aleph «βόδι» (β) (στην αρχαιότητα) σύστημα αρίθμησης κατά το οποίο ένας αριθμός παριστανόταν με το πρώτο γράμμα τής λέξης που δήλωνε τον αριθμό αυτό, λ.χ. Π= 5 (πέντε), Δ= 10 (δέκα)- αντικαταστάθηκε από το αλφαβητικό σύστημα (βλ. λ. *αλφαβητικός).* — ακροφωνικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acrophonique].

ακροχορδόνα (η) ΙΑΤΡ. σαρκώδης σχηματισμός στην επιδερμίδα, συνήθ. μικρού μεγέθους, στρογγυλός και άμισχος ΣΥΝ. μυρμηκία, μυρμηγκιά. — ακροχορδονώδης, -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακροχορδών, -όνος* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *άκρο-* + *-χορδών < χορδή,* με αρχική σημ. «σαρκώδης εκβλάστηση τού προσώπου». Η λ. διακρινόταν από το ουδ. *μυρμήκια (τα),* όπως επεσήμανε ο γιατρός Γαληνός].

ακροώμαι ρ. μετβ. αποθ. {ακροάσαι... | ακροάστηκα} **1.** (για αξιωματούχους) δέχομαι σε ακρόαση **2.** (σπαν. για γιατρούς) ακροάζομαι (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακροώμαι (-άο-),* συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άκρον ούς,* οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «τεντώνω τα αφτιά μου για να ακούσω - ακούω προσεκτικά»].

ακροώμαι - ακροάζομαι - αφουκρούμαι/αφου)γ)κράζομαι. Το αρχ. ακροώμαι χρησιμοποιείται σπάνια σήμερα, κυρίως με τη σημ. «δέχομαι σε ακρόαση» και, σπανιότερα, με τη σημ. τού *ακροάζομαι.* Τη θέση του, κυρ. με τη σημ. «στήνω αφτί να ακούσω, εντείνω την προσοχή μου για να ακούσω», πήρε το επακροώμαι με τη μορφή (που εμφανίζεται ήδη στους μεσν. χρόνους) τού αφουκρούμαι και κυρ. τού αφου)γ)κράζομαι. Το ακροάζομαι, εξάλλου, απέκτησε τη σημ. ειδικού όρου, τού «ακούω (με ακουστικά) ασθενείς» και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για γιατρούς.

ακρυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. 1. αυτός που σχετίζεται ή προέρχεται από το ακρυλικό οξύ **2. *ακρυλική ίνα*** η συνθετική, τεχνητή ίνα υφάσματος **3. *ακρυλικό*** (το) καθετί που παράγεται από το ακρυλικό οξύ και κατ' επέκτ. από πολυμερείς οργανικές ενώσεις, όπως το πλεξιγκλάς, οπτικά εξαρτήματα, κοσμήματα, συγκολλητικές ουσίες, υλικά επιχρίσεως κ.λπ.: *ζωγραφική με ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. νόθου συνθέτου, acrylic < acr(olein) «ακρολεΐνη, χημ. ουσία» (< λατ. acer «οξύς» + olēre «όζω, μυρίζω») + -yl- (< ύλη)].

ακρωδυνία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο πόνος των άκρων (χεριών και ποδιών)· μορφή ρευματοπάθειας.
[ΕΤΥΜ < *άκρο* + -ωδυνία (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < οδύνη, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. acrodynia].

ακρώμιο (το) {ακρωμί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το ακραίο τμήμα τού ώμου· η άκρη τής ωμοπλάτης προς τον βραχίονα. Επίσης ακρωμία (η) [αρχ.]. — ακρωμιαίος, -α, -ο [1843] κ. ακρωμιακός, -ή, -ό [1836]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακρώμιον < άκρος + -ώμιον < ώμος].*

ακρωνύμιο (το) {ακρωνυμί-ου | -ων} λέξη που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα ή συλλαβές άλλων λέξεων: ΕΛ.ΤΑ. *(Ελληνικά Ταχυδρομεία), ΠΡΟ.ΠΟ. (Προγνωστικά Ποδοσφαίρου).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο, όνομα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. acronym (< *άκρος* + *-ωνύμιο < όνυμα,* αιολ. τ. τού αρχ. *όνομα)].*

ακρωνυχίδα (η) η παρωνυχίδα (βλ.λ.).

ακρώρεια (η) {ακρωρειών} (επίσ.) η άκρη, η κορυφή τού όρους ΣΥΝ. βουνοκορφή ΑΝΤ. υπώρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όρος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκρ(ο)- + -ώρεια* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορός,* πβ. κ. *υπ-ώρεια].*

άκρως επίρρ. [αρχ.] σε ακραίο σημείο, σε πολύ μεγάλο βαθμό, απολύτως: *σάλος προκλήθηκε στο Υπουργείο Αμύνης από τη δημοσίευση ενός ~ απορρήτου εγγράφου* ‖ *η παρουσία σας στο συνέδριο κρίνεται ~ απαραίτητη-* ΦΡ. τ**ο *άκρως*** αντίθετο για πρόσωπο ή κατάσταση που διαφέρει διαμετρικά, που βρίσκεται σε σχέση πλήρους αντίθεσης με άλλο: *είσαι το ~ από τον αδελφό σου- αυτός λακωνικός, εσύ φλύαρος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος.*

ακρωτηριάζω ρ. μετβ. {ακρωτηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) ΙΑΤΡ. κόβω άκρο (κυρ. χέρι ή πόδι) από το σώμα (κάποιου) με χειρουργική επέμβαση: *έπαθε γάγγραινα στο πόδι και ο γιατρός αναγκάστηκε να τον ακρωτηριάσει* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) για την αποκοπή άκρου από το σώμα κάποιου, συνήθ. σε ατύχημα: *έπεσε όλη η μηχανή πάνω στο πόδι του και ακρωτηριάστηκε 2.* (μτφ.) (α) αφαιρώ από κάτι βασικά του μέρη αλλοιώνοντας τη μορφή ή και το περιεχόμενο του: με τις *άστοχες παρεμβάσεις του ακρωτηρίασε το αρχικό κείμενο* ‖ οι *λογοκριτές ακρωτηρίασαν την ταινία* (β) (για κράτος) αφαιρώ περιοχές (συνήθ. συνοριακές) και τις παραχωρώ σε άλλο κράτος: η Συνθήκη των *Σεβρών ακρωτηρίασε την Οθωμανική Αυτοκρατορία.* — ακρωτηριαστής (ο) [1886], ακρωτηριάστρια (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κόβω τα *ακρωτήρια,* τα άκρα τού πλοίου (κυρ. την ακρόπρωρα ή το έμβολο)», < ακρωτήριο ν. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ακρωτηριασμός (ο) [μτγν.] 1. η αποκοπή άκρου τού σώματος με βίαιο τρόπο ή με χειρουργική επέμβαση: ο ~ *επιβάλλεται σε περίπτωση γάγγραινας* 2. (μτφ.) (α) η αφαίρεση βασικών μερών από κάτι, η οποία αλλοιώνει τη μορφή ή το περιεχόμενο του: ο ~ *κειμένου* | *ταινίας* | *άρθρου* (β) (για κράτος) η αφαίρεση περιοχών (συνήθ. συνοριακών) και η παραχώρηση τους σε άλλο κράτος. Επίσης ακρωτηρίαση (η) [μτγν.].

ακρωτήριο (το) {ακρωτηρί-ου | -ων} **1.** στενή συνήθ. λωρίδα ξηράς που εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα: *απόκρημνο* ~ ΣΥΝ. κάβος, πούντα **2.** ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κόσμημα καθεμιάς από τις τρεις γωνίες τού αετώματος στους αρχαίους ναούς με παραστάσεις ανθεμίων, ζώων, ανθρώπινων μορφών κ.λπ. Επίσης ακρωτήρι [μεσν.] (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < αρχ. *ακρωτήριον< άκρο-* + -ωτήριονκατά τα παράγωγα σε -ωτήριον (πβ. ύπν-ωτήριον, δεσμ-ωτήριον) ή με επίδρ. των μτγν. *άκρων, -ωνος* «άκρον (μέλος τού σώματος)», αρχ. *άκρωνία* «ακρωτηριασμός»].

ακταιωριο (το) (ακταιωρί-ου | -ων} ο τόπος όπου διαμένει ο ακταιωρός.

ακταιωρος (ο/η) 1. (κυριολ.) φύλακας, φρουρός των ακτών 2. (το θηλ.) (ειδικότ.) μικρό πολεμικό σκάφος, που προορίζεται για την άμυνα των ακτών, τη δίωξη τού λαθρεμπορίου, τής παράνομης αλιείας κ.λπ. — ακταιωρία (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακταίωρος* | *ακτωρός < ακταί* (πληθ. τού *ακτή)* + *-ωρός < ώρα* «φροντίδα», πβ. θυρ-ωρός. Η σημ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast guard ship].

ακτή (η) το άκρο τής ξηράς, που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα και περιβρέχεται από αυτήν: μη *ρυπαίνετε τις* ~ ‖ *βραχώδης* | *απότομη* | *δαντελωτή* | *απρόσιτη* ~ ΣΥΝ. παραλία, ακροθαλασσιά, περιγιάλι, αιγιαλός, ακρογιάλι, γιαλός, ακρογιαλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ιταλ. acuto, ισπ. agudo, γερμ. eckig «γωνιώδης» κ.ά. Ομόρρ. *ακ-μή, άκ-ρος, άκ-ίς (-ίδα), άκ-όνη* κ.ά.].

ακτή - γιαλός - παραλία. Σήμερα το ακτή χρησιμοποιείται κυρίως ως γεωγραφικός όρος, για να δηλώσει την περιοχή μιας χώρας όπου τελειώνει η ξηρά και αρχίζει η θάλασσα, τα όρια δηλ. ξηράς και θάλασσας. Το τμήμα τής στεριάς που βρέχεται από τη θάλασσα, η μεγαλύτερη ή μικρότερη σε πλάτος έκταση κατά μήκος τής θάλασσας, με βότσαλα ή άμμο, χαρακτηρίζεται ως γιαλός ή παραλία. Ας σημειωθεί ότι αρχικά, στην αρχαϊκή και τη μετέπειτα αρχαία γλώσσα, το *ακτή* σήμαινε κυρίως τη μυτερή ή/και απόκρημνη λωρίδα γης που εισχωρούσε μέσα στη θάλασσα, το ακρωτήριο (η σημ. τής «αιχμηρότητας» στη ρίζα άκ- φαίνεται πως ήταν πολύ αισθητή τότε στις συναφείς λέξεις άκ-ίς, *άκ-ανθα, άκ-ρος, άκ-όνη* κ.τ.ό.). Αντιθέτως, το αιγιαλός (> *γιαλός)* σήμαινε (ήδη από τον Όμηρο) την αμμουδερή ή βοτσαλωτή ακροθαλασσιά (κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο: *αιγιαλός- ό παραθαλάσσιος έν τόπω ψαμμώδει ή ψηφίδας έχων),* ενώ το *παραλία* (ενν. *γη* ή *χώρα)* δήλωνε την ευρύτερη περιοχή που είχε πρόσβαση στη θάλασσα· έτσι έφθασε να δηλώνει ειδικότερα το κομμάτι τής Αττικής μεταξύ Υμηττού, Βραυρώνας και Σουνίου.

Ακτή Ελεφαντοστού κ. Ακτή Ελεφαντόδοντος (η) (γαλλ. République de Côte d'Ivoire = Δημοκρατία τής Ακτής Ελεφαντοστού) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαμουσούκρο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA).
[ΕΤΥΜ Η χώρα ονομάστηκε έτσι, επειδή από τον 15ο αι. χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξαγωγής και διακινήσεως ελεφαντοστού από τους Ευρωπαίους αποίκους].

ακτημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη κτηματικής περιουσίας ή εν γένει έγγειας ιδιοκτησίας 2. το να μην έχει κανείς περιουσία: η ~ των *μοναχών.*

ακτήμων, -ων, -ον {ακτήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1**. (γενικά) αυτός που δεν έχει στην ιδιοκτησία του κτηματική περιουσία **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται τόσο κινητής όσο και ακίνητης περιουσίας ΣΥΝ. φτωχός, άπορος, ενδεής· ΦΡ. (ειδικότ.) ***ακτήμων καλλιεργητής*** καλλιεργητής χωρίς ιδιόκτητη γη, ο οποίος καλλιεργεί για βιοπορισμό κτήματα που ανήκουν σε άλλους ΣΥΝ. κολλήγας. Επίσης (καθημ.) ακτήμονας (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. ακτήμων < ά- στερητ. + κτώμαι «κατέχω»].

ακτιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *πρακτικισμός-* η πολιτική αντίληψη και πρακτική που δίνει μεγάλη έμφαση στη διαδικασία | επιλογή τής δράσης (κυρ. με έντονες μορφές), τού αγώνα για την επίτευξη στόχων (π.χ. διαδηλώσεις, καταλήψεις κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. activisme < actif < λατ. activus «ενεργητικός, δραστήριος»].

ακτιβιστής (ο), ακτιβίστρια (η) {ακτιβιστριών} πρόσωπο που ακολουθεί τις αντιλήψεις και την πρακτική τού ακτιβισμού: *ακτιβιστές οικολογικών οργανώσεων κατέλαβαν τα γραφεία μεγάλης πετρελαϊκής εταιρείας.* — ακτιβιστικός, -ή, -ό, ακτιβιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. activiste].

ακτίνα κ. αχτίνα (σημ. 1,7) κ. **αχτίδα** (σημ. 1) (η) **1**. η φωτεινή γραμμή που εκπέμπεται από φωτοβόλο σώμα: οι ~ τού *Ηλίου* **2.** η ενέργεια που εκπέμπεται από τα ακτινενεργά σώματα: ~ *ραδίου* 3. ΦΥΣ. (α) η ευθεία πάνω και μέσω τής οποίας διαδίδεται η ακτινοβόλος ενέργεια, δηλ. το φως, η θερμική, ηλεκτρομαγνητική κ.λπ. ακτινοβολία: *ηλεκτρομαγνητικές* | *κοσμικές* ~ (β) ***ακτίνες Ραιντγκεν/Χ*** (γερμ. Röntgenstrahlen) μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, που έχει την ιδιό-

τητα να διαπερνά σώματα αδιαφανή και αδιαπέραστα από το συνηθισμένο φως και χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ιατρική ως διαγνωστικό και θεραπευτικό μέσο (γ) ***υπεριώδεις | υπέρυθρες ακτίνες*** αόρατες για το ανθρώπινο μάτι ακτίνες, που στο ηλιακό φάσμα καταλαμβάνουν θέση πέραν τού ιώδους και πέραν τού άκρου ερυθρού αντιστοίχως **(δ)** ***ακτίνες λέιζερ*** μορφή ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το αντίστοιχο μηχάνημα (βλ. λ. *λέιζερ)* και χρησιμοποιείται ευρέως στην επιστήμη και την τεχνική, ιδ. στη διάγνωση και θεραπεία νοσημάτων 4. (μτφ.) ένδειξη, σημειο θετικής εξέλιξης: ~ *αισιοδοξίας | ελπίδας* · 5. ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει το κέντρο κύκλου ή σφαίρας με οποιοδήποτε σημείο τής περιφέρειας ή τής επιφάνειας· το μήκος της είναι το μισό τής διαμέτρου κύκλου ή σφαίρας 6. κάθε νοητή ευθεία ορισμένου μήκους, που θεωρείται ότι αρχίζει από κεντρικό σημείο και εκτείνεται προς κάθε κατεύθυνση: η *πλημύρα παρέσυρε όλα τα σπίτια σε ~ δέκα μιλίων (σε* απόσταση δέκα μιλίων γύρω από συγκεκριμένο σημείο) || ~ *ακοής* (βλ.λ.)■ ΦΡ. ***ακτίνα δράσεως*** (i) το πεδίο ή η έκταση επιχειρήσεων (στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά.) (ii) η μέγιστη απόσταση που μπορεί να διανύσει ένα αεροσκάφος χωρίς ανεφοδιασμό καυσίμων 7. καθένα από τα μεταλλικά ευθύγραμμα στηρίγματα μεταξύ τού άξονα και τής περιφέρειας τροχού (π.χ. ποδηλάτου).
[ΕΤΥΜ < αρχ. άκτίς, -ίνος, που συνδ. με σανσκρ. aktu- «ακτινοβολία, νύχτα». Οι επιστημ. όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ακτίνες Χ(< γαλλ. rayons-X), *υπεριώδεις ακτίνες* (< γαλλ. rayons ultra-violettes), *υπέρυθρες ακτίνες (*< γαλλ. rayons infra-rouges) κ.ά. Η φρ. *ακτίνα δράσεως* αποδίδει το γαλλ. rayon d'action].

ακτινο-: ράδιο-. Από το πλήθος των επιστημονικών όρων που αναφέρονται στις ακτίνες, άλλοι έχουν σχηματιστεί με το ελλην. ακτίνα *(ακτινοβολία, ακτινογραφία, ακτινολογία, ακτίνοσκόπηση κ.λπ.)* και άλλοι είναι -για την Ελληνική- νόθα σύνθετα («υβρίδια») με το ξενικό ρά**διο-** < radio- < λατ. radius «ακτίνα» *(ραδιοθεραπεία, ραδιενέργεια, ραδιοϊσότοπα, ραδιογραφία* κ.τ.ό.). Ωστόσο, τα περισσότερα σύνθετα με το *ράδιο-* αφορούν στο χημ. στοιχείο ράδιο και, κατ' αυτό, διαφοροποιούνται των λοιπών συνθέτων.

ακτινενεργεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να ακτινοβολούν ενέργεια. Επίσης (εσφαλμ.) ακτινεργία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioactivité, όρος που πλάστηκε από τους Γάλλους χημικούς Pierre και Marie Curie].

ακτινενεργεια ή ακτινεργία; Το παράγωγο τού ακτινεργός, αν το επίθ. είναι ορθώς σχηματισμένο, είναι κανονικώς ακτινεργία, πβ. *δημιουργός - δημιουργία, απεργός - απεργία* κ.τ.ό. Το ακτινενεργεια είτε είναι απευθείας σύνθετο με το *ενέργεια* (πβ. *παρενέργεια, τηλενέργεια, αντενέργεια)* είτε είναι παράγωγο συνθέτου όχι σε *-εργός,* αλλά σε *-ενεργός:* **ακτι**νενερ**γός** - ακτινενεργεια (πβ. *ραδιενεργός - ραδιενέργεια).* Οπωσδήποτε, τα σχετιζόμενα με την *ενέργεια είτε* είναι σύνθετα με το *ενέργεια* είτε είναι παράγωγα επιθέτων σε *-ενεργός* (και όχι σε *-εργός): ραδιενεργός, ανενεργός, αυτενεργός, ταχυενεργός* κ.ά. Άρα το επίθ. *ακτινενεργός* είναι προτιμότερο τού *ακτινεργός,* στο οποίο θα μπορούσε κανείς να οδηγηθεί εκ των υστέρων με απλολογία (των συλλαβών νε-νε).

ακτινενεργός, -ός, -ό ΦΥΣ. (για στοιχεία) αυτός που εκπέμπει ενέργεια υπό μορφήν ακτινοβολίας αυτομάτως (χωρίς χημική ή άλλη επεξεργασία) (βλ. λ. *ακτινενεργεια).* Επίσης (εσφαλμ.) ακτινεργός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioactif).

ακτίνη (η) {ακτινών} ΒΙΟΛ. ινώδης πρωτεΐνη που περιέχεται σε όλα τα συσταλτά κύτταρα (μυϊκά κ.ά.) των ζωικών οργανισμών. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Aktin < λατ. actus «κίνηση, ορμή» (< ago)].

ακτινίδες (οι) {ακτινιδών} τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 89 έως 103, τα οποία ανήκουν στη σειρά τού ακτινίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. ακτινίδια. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. actinides].

ακτινίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} 1. φυλλοβόλος θάμνος με χώρα προέλευσης την Κίνα, ο οποίος καλλιεργείται για τους καρπούς του 2. (συνεκδ.) ο μικρός ωοειδής εδώδιμος καρπός τού ομώνυμου φυτού με χνουδωτό, καστανοπράσινο φλοιό και χυμώδες αρωματικό περιεχόμενο· χαρακτηριστική είναι η ακτινωτή διάταξη των πυρήνων του, καθώς και η υψηλότατη περιεκτικότητα των καρπών του σε βιταμίνη C 3. ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε στοιχείο τής σειράς των ακτινιδών (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ, Ελληνογενής ξέν. όρ., < ακτίνα + υποκ. επίθημα *-ίδιο,* < νεολατ. actinidium chinense, λόγω τής κινεζικής καταγωγής τού φυτού].

ακτίνιο[1] (το) {ακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ac) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ, Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. actinium].

ακτίνιο[2] (το) {ακτινί-ου | -ων) ΜΑΘ. μονάδα μετρήσεως γωνιών και τόξων (σύμβολο rad). [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. radian < λατ. radius «ακτίνα»].

ακτινοβόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΦΥΣ. η έκθεση πράγματος ή ζωντανού οργανισμού σε ιοντίζουσες ακτινοβολίες (ακτίνες Χ, ακτίνες γ, υπεριώδεις ακτίνες κ.λπ.) για πειραματικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.

ακτινοβολητής (ο) συσκευή για ακτινοβόληση (βλ.λ.).

ακτινοβολία (η) {ακτινοβολιών} 1. ΦΥΣ. (α) η διαδικασία με την οποία εκπέμπεται ενέργεια υπό μορφήν ακτινών, δηλ. κατά δέσμες σωματιδίων ή κατά κύματα (β) ***ακτινοβολία σωματιδίων άλφα*** **(ή** ακτινοβολία ***άλφα)*** δέσμη ταχέως κινουμένων σωματιδίων άλφα (πυρήνων ηλίου που αποτελούνται από δύο πρωτόνια και δύο νετρόνια) (γ) ***ακτινοβολία βήτα*** ιοντίζουσα ακτινοβολία αποτελούμενη από ταχέως κινούμενα ηλεκτρόνια (δ) ***ακτινοβολία*** νάμμα ακτινοβολία ηλεκτρομαγνητικής φύσεως 2. η συνολική διαδικασία εκπομπής, μετάδοσης και απορρόφησης ενέργειας υπό μορφήν ακτινών 3. (α) η ενέργεια που μεταφέρεται με την παραπάνω διαδικασία, η εκπεμπόμενη ενέργεια: *καθημερινά είμαστε εκτεθειμένοι σε κάθε είδους ~ || ηλεκτρομαγνητική | ηλιακή | χημική | υπέρυθρη | υπεριώδης | θερμική | σωματιδιακή | ραδιενεργός* - ΣΥΝ. ακτίνες (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***κοσμική ακτινοβολία*** βλ. λ. *κοσμικός* 4. (ειδικότ.) η εκπομπή ραδιενέργειας: μετά *το πυρηνικό ατύχημα πολλοί σκοτώθηκαν από την* ~ 5. (μτφ.) (α) το εύρος διαδόσεως τής φήμης και ο βαθμός αναγνωρίσεως και αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο: η ~ τού *ελληνικού πνεύματος φθάνει ώς τα πέρατα τής γης* ΣΥΝ. λάμψη, γόητρο, αίγλη (β) η θετική επίδραση στο κοινωνικό σύνολο: η *εκπολιτιστική ~ τής ελληνικής σκέψης καθόρισε το μέλλον τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ. επίδραση. [ΕΤΥΜ μτγν. < *άκτινοβόλος.* Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το γαλλ. radiation].

ακτινοβόλος, -ος/-α, -ο 1. αυτός που εκπέμπει ακτίνες: ~ *σώμα ΣΥΝ.* φωτοβόλος 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει, που κάνει αισθητή την παρουσία του λόγω γοητείας, κύρους ή ξεχωριστών ικανοτήτων: *ο προσκεκλημένος σας είναι μια ~ προσωπικότητα* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτοβόλος 3. αυτός που λάμπει από χαρά και ζωντάνια: ~ *πρόσωπο | χαμόγελο* ΣΥΝ. χαρούμενος, λαμπερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.* [ΕΤΥΜ, αρχ. < *άκτίς, -ίνος* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω, ρίχνω», πβ. *πυροβόλος* κ.ά.].

ακτινοβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {ακτινοβολείς... | ακτινοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) 1. εκπέμπω ακτίνες 2. (μτφ.) λάμπω από χαρά και ευτυχία: το *πρόσωπο του ακτινοβολούσε από χαρά* · 3. διαθέτω κύρος ή γόητρο, επιδρώ θετικά στο περιβάλλον μου: η *προσωπικότητα του ακτινοβολεί σε ολόκληρη την Ευρώπη* ♦ 4. (μετβ.) ΦΥΣ. εκθέτω (κάποιον/κάτι) σε ακτινοβόληση (βλ.λ.). — ακτινο**βολη**μ**α** (το) [μεσν.].

ακτινογραφία (η) {ακτινογραφιών} ΙΑΤΡ.-ΦΥΣ. 1.η αποτύπωση φωτογραφικών εικόνων (κυρίως μελών ή οργάνων τού σώματος) με τη βοήθεια ακτίνων Χ (Ραίντγκεν) ή ραδιενεργού ακτινοβολίας 2. (συνεκδ.) η πλάκα (επιφάνεια) πάνω στην οποία γίνεται η παραπάνω αποτύπωση: *βγάζω | κάνω ~ || γενική | διαγνωστική | επείγουσα | ιατρική | μερική ~.* Επίσης ακτινονράφημα (το). — ακτινογραφικός, -ή, -ό, ακτινογραφικ-ά | -ώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «περιγραφή των ακτίνων τού φωτός», < *άκτίς, -ίνος* + *-γραφία* < *γράφω.* ο επιστημ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiographie (νόθο συνθ.). Η σημ. αυτή μαρτυρείται στην Ελλην. από το 1897].

ακτινογραφώ ρ. μετβ. {ακτινογραφείς... | ακτινογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτογραφίζω με ακτίνες Χ (βλ. λ. *ακτίνα),* βγάζω ακτινογραφίες. — ακτινογράφηση (η). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiographier (νόθο συνθ.)].

ακτινοδιαγνωστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται ή αναφέρεται στην ακτινοδιαγνωστική: ~ *μηχανήματα* **2.** ***ακτινοδιαγνωστική*** (η) η διάγνωση ασθενειών με τη βοήθεια ακτινογραφήσεως. — ακτ1νοδιαγνώστης (ο). [ΕΤΥΜ, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiodiagnostic (νόθο συνθ.)].

ακτινοδισκόφωνο (το) → σιντί

ακτινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ακτινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει σχηματιστεί από ακτίνες: ~ *τροχός | σχήμα* 2. αυτός που η διάταξη των στοιχείων του έχει σχήμα ακτίνων: ~ *διάταξη | σχηματισμός.* — ακτινοειδώς επίρρ. [μτγν.].

ακτινοθ**εραπεία** (η) [1826] {ακτινοθεραπειών} η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση υπεριωδών ακτίνων, ακτίνων Χ ή ραδιενεργών ουσιών. — ακτινοθεραπευτής (ο), ακτινοθεραπευτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiothérapie (νόθο συνθ.)].

ακτινοθεραπευτική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ακτινολογίας με αντικείμενο τη χρήση ακτινοβολιών για τη θεραπεία νοσημάτων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. therapeutic radiology].

ακτινολογία (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη διαγνωστική και θεραπευτική χρήση μορφών ακτινοβολίας. — ακτινολογικός, -ή, -ό, ακτινολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiologie (νόθο συνθ.)].

ακτινολόγος (ο/η) ο γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ακτινολογία, αυτός που ασκεί την ακτινοδιαγνωστική ή την ακτινοθεραπευτική [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνεκ> από γαλλ. radiologue (νόθο συνθ.)].

ακτινοπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} η προστασία από ακτινοβολίες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radioprotection].

ακτίνοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού εσωτερικού τού ανθρώπινου οργανισμού με τη βοήθεια των ακτίνων Χ (βλ. λ. ακτίνα), χωρίς να καταγράφονται τα αποτελέσματα σε ακτινογραφικές πλάκες. — ακτινοσκοπικός, -ή, -ό [1898], ακτινοσκοπικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioscopie (νόθο συνθ.)].

ακτινωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) αχτινωτός κ. αχτιδωτός (κυρ. στη σημ. 2) 1. αυτός που έχει ακτίνες: *οι ~ ρόδες τού ποδηλάτου* 2. αυτός που έχει διαταχθεί σε σχήμα ακτίνων: ~ *σειρές αμπελιών.* — ακτινωτά επίρρ.

Άκτιο (το) {Ακτίου} ακρωτήριο στην ομώνυμη χερσόνησο τής ακαρνανικής ακτής που χωρίζω το Ιόνιο Πέλαγος από τον Αμβρακικό Κόλπο· το 31 π.Χ., σ^{ε} μία από τις μ^{ε}γαλύτ^{ε}ρες ναυμαχίες τής αρχαιότητας, ο Οκταβιανός νίκησε τον Μάρκο Αντώνιο και έγινε μόνος κυρίαρχος τού ρωμαϊκού κράτους. [ΕΤΥΜ, < αρχ. *"Άκτιον < ακτή,* καθώς στην αρχαιότητα υπήρχε στο

ακρωτήριο ναός αφιερωμένος στον Ακτιο Απόλλωνα].

άκτιστος, -η, -ο [μτγν.] κ. άχτιστος (σημ. 1) 1. αυτός που δεν κτίστηκε, δεν οικοδομήθηκε ή δεν μπορεί να οικοδομηθεί: ~ *οικόπεδο* | *περιοχή* · 2. ΘΕΟΛ. (α) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από κανέναν ή τίποτα, που υπήρχε προαιώνια, που δεν έχει αρχή: *ο ~ Θεός* || ο Θεός *επικοινωνεί διά των ακτίστων ενεργειών του, που παράγουν όμως κτιστές πραγματικότητες, από τις οποίες μπορεί ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Θεό* ΑΝΤ. κτιστός (β) ***άκτιστον φως*** το λαμπρότατο θείο φως, τού οποίου αποκτούσαν νοερή αίσθηση οι Ησυχαστές (βλ.λ.) ως μετοχή στις άκτιστες ενέργειες τού Θεού.

ακτογ<u>ραμμ</u>ή (η) **1.** το περίγραμμα μιας ακτής, όπως φαίνεται από τη θάλασσα ή σε έναν χάρτη **2**. (συνεκδ.) το μήκος κατά το οποίο εκτείνονται οι ακτές: ~ *πολλών χιλιομέτρων*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-line].

ακτοπλοΐα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} 1.η ναυσιπλοΐα κοντά στις ακτές **2.** η θαλάσσια συγκοινωνία επιβατών και εμπορευμάτων ανάμεσα στα λιμάνια τής ίδιας επικράτειας ή ευρύτερης περιοχής: *ανεπτυγμένη* | *εθνική* | *εμπορική* | *ιδιωτική* ~. — ακτοπλόος (ο), ακ**τοπλοϊκός**, -ή, -ό [1883], ακτοπλοϊκ-ά /-ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *ακτή* + *-πλοία* < *πλους* (< *πλό-ος)]*.

ακτοφρουρά (η) η ακτοφυλακή (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφρουρός (ο/η) πρόσωπο που φρουρεί τις ακτές ΣΥΝ. ακτοφύλακας, ακταιωρός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coastguardsman].

ακτοφυλακή (η) [1861] 1. (γενικά) η φύλαξη και επίβλεψη των ακτών **2**. ***Ακτοφυλακή*** (η) (α) ναυτική υπηρεσία με αντικείμενο τη διευκόλυνση τής ναυσιπλοΐας, τη δίωξη τού λαθρεμπορίου κ.λπ. (β) (συνεκδ.) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, οι ακτοφύλακες. —ακτοφύλακας (ο/η) [1892]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφυλ<u>ακίδα</u> (η) ΣΤΡΑΤ. σκάφος που χρησιμοποιεί η ακτοφυλακή.

ακτύπητος, -η, -ο → αχτύπητος

ακυ<u>βερ</u>νη<u>σία</u> (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ανυπαρξία ή η αστάθεια κυβερνήσεως: η *αδυναμία σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης έχει ρίζει τη χώρα σε ~*.

ακυβέρνητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (σκάφος ή όχημα) που δεν έχει κυβερνήτη, πηδαλιούχο (ή οδηγό): ~ *καράβι* | *διαστημόπλοιο* | *αυτοκίνητο* 2. αυτός που επιβαίνει σε ακυβέρνητο σκάφος: ήμαστε τρεις *μέρες ακυβέρνητοι μέσα στα κύματα* · 3. αυτός που δεν έχει κυβέρνηση: ~ *χώρα* · 4. (μτφ.) αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατον να κυβερνηθεί, να πειθαρχήσει: ~ *λαός* | *πλήθος* | *ομάδα* ΣΥΝ. απειθάρχητος. — ακυβέρνητα επίρρ.

ακύμαντος, -η, -ο 1. αυτός που δεν ταράσσεται από κύματα: ~ *θάλασσα* | *νερά* 2. (μτφ.) αυτός που δεν γνώρισε ή δεν γνωρίζει περιπέτειες και δοκιμασίες: *πέρασε* - ζωή, *ήρεμη και απλή* ΣΥΝ. ήσυχος, γαλήνιος ΑΝΤ. πολυκύμαντος, ταραχώδης. — ακύμαντα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κυμαίνω]*.

ακυριολεκτώ ρ. → ακυρολεκτώ

-κυρι**ολεξία** (η) → ακυρολεκτώ

ακυρολεκτώ ρ. αμετβ. {ακυρολεκτείς... | ακυρολέκτησα} 1. χρησιμοποιώ λέξεις ή εκφράσεις με σημασία ανακριβή ή εσφαλμένη ΣΥΝ. ακυρολογώ ΑΝΤ. ακριβολογώ 2. (γενικότ.) δεν μιλώ σωστά. — ακυρολεξία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακυρολεξία* (υποχωρητ.) < *άκυρος* + *-λεξία* < *λέγω]*.

α κυ **ρ**ολό**για** (η) [μτγν.] {ακυρολογιών} η ακυρολεξία, η χρήση λέξεων ή εκφράσεων με ανακριβή σημασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ*.

ακυρολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] ακυρολεκτώ (βλ.λ.).

άκυρος, -η, -ο 1. μη έγκυρος, αυτός που δεν έχει νόμιμη ισχύ: το *δικαστήριο έκρινε* ~ τη *διαθήκη* || ~ *αποτέλεσμα* | *νόμος* | *δικαιοπραξία* | *σύμβαση* | *ψηφοδέλτιο* ΑΝΤ. έγκυρος **2**. (στις εκλογές) ***άκυρα*** (τα) τα ψηφοδέλτια που δεν μπορεί να θεωρηθούν έγκυρα (επειδή δεν έχουν σημειωθεί σωστά οι σταυροί προτιμήσεως, υπάρχουν σημάδια που δεν επιτρέπονται κ.λπ.): *στις πρόσφατες εκλογές αυξήθηκαν τα - και τα λευκά* 3. ***άκυρο(ν)*** (επιφών.) στρατιωτικό παράγγελμα, το οποίο ακυρώνει άλλο που μόλις έχει δοθεί: *Ανάπαυσις!* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κύρος]*.

ακυρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι άκυρο: η ~ *ψηφοδελτίου* 2. ΝΟΜ. η αυτοδίκαιη μη ισχύς των εννόμων συνεπειών νομικής πράξης, η οποία επέρχεται σύμφωνα με τον νόμο και η οποία μπορεί να διαπιστωθεί από το δικαστήριο.

ακυρώνω ρ. μετβ. {ακύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) καθιστώ ή κηρύσσω (κάτι) άκυρο, του στερώ την ισχύ: *μερικές διατάξεις τού νόμου ακυρώθηκαν με προεδρικό διάταγμα* || *ο διαγωνισμός για την πρόσληψη προσωπικού ακυρώθηκε* (β) (μτφ.) αιρώ την ισχύ, την αξία, την ιδιαίτερη σημασία: *περιστασιακά σφάλματα στην υλοποίηση αυτής τής πολιτικής δεν ακυρώνουν την αξία και την ουσία της* || *τέτοια φιλοσοφήματα ακυρώνουν την αξία τής φιλοσοφίας* ΣΥΝ. καταργώ 2. ματαιώνω (κάτι προκαθορισμένο): *ακύρωσε όλα τα ραντεβού τής ημέρας* 3. (για εισιτήρια συγκοινωνίας) σφραγίζω (εισιτήριο) στο ακυρωτικό μηχάνημα (βλ. λ. *ακυρωτικός), ώστε* να καταστεί αφενός νόμιμη η μεταφορά τού επιβάτη (κατόχου τού ᵉισιτηρίου) και αφετέρου αδύνατη η χρήση τού ίδιου εισιτηρίου σε άλλη διαδρομή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκυρώ (-όω)* < αρχ. *άκυρος]*.

ακύρω**ση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσᵉως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάργηση ή ανάκληση τής εγκυρότητας, τής νόμιμης ισχύος: τυπική | *νομική* | *άμεση* | *έμμεση* | *αυθαίρετη* | *οριστική* | *δικαστική* ~||~ *διαγωνισμού* *Ι αγώνα* | *αποτελέσματος* 2. ΝΟΜ. (α) η δικαστική κήρυξη ως μη δεσμ^υυτικών των ᵉννόμων συνεπειών μιας νομικής πράξης οι οποί^{ες} ίσχυσαν έως την έκδοση τής δικαστικής ακυρωτικής απόφασης· μετά την ακύρωση της η ακυρώσιμη αυτή νομική πράξη εξομοιώνεται με την εξ υπαρχής άκυρη πράξη (βλ. λ. *ακυρότητα)* (β) ***αίτηση ακύρωσης*** ένδικο βοήθημα το οποίο ασκείται κατά κανόνα ενώπιον τού Συμβουλίου τής Επικρατείας ή κατ' εξαίρεση ενώπιον τού αρμόδιου βάσει ειδικού νόμου διοικητικού δικαστηρίου (Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου) και με το οποίο επιδιώκεται η ακύρωση διοικητικής πράξης για τους περιοριστικά προβλεπόμενους στον νόμο λόγους.

ακυρώσιμος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ. αυτός που μπορεί να ακυρωθεί ή που υπόκειται σε ακύρωση λόγω εγγενούς νομικού ελαττώματος.

ακυρωτέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να ακυρωθεί.

ακυρωτικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που έχει τη δύναμη ή το δικαίωμα να ακυρώσει κάτι, να αφαιρέσει με τυπικά και επίσημα μέσα την εγκυρότητα από κάτι: ~ *απόφαση* **2**. (στις αστικές συγκοινωνίες) ***ακυρωτικό μηχάνημα*** η συσκευή για το αυτόματο σφράγισμα των εισιτηρίων με στοιχεία δρομολογίου (βλ. κ. λ. *ακυρώνω)* **3**. ΝΟΜ. ***ακυρωτικό δικαστήριο*** το ανώτατο δικαστήριο μέσα σε έναν κλάδο δικαιοδοσίας το οποίο έχει την εξουσία να ακυρώνει τις προσβαλλόμενες με ένδικα μέσα αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων στην Ελλάδα, αναφέρονται συνήθ. ως *ακυρωτικά δικαστήρια* για την πολιτική και ποινική δικαιοδοσία ο Άρειος Πάγος και για τη διοικητική δικαιοδοσία το Συμβούλιο τής Επικρατείας. — ακυρωτικ-ά | **-ώς** επίρρ.

ακύρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, δεν έχει καταστεί έγκυρος: ~ *συμφωνία* | *συνθήκη* | *πράξη* | *πρόσληψη* ΣΥΝ. ανεπικύρωτος ΑΝΤ. κυρωμένος, επικυρωμένος.

ακωδικο<u>ποί</u>ητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κωδικοποιηθεί· αυτός που δεν συντάχθηκε μεθοδικά, ώστε να αποτελέσει κώδικα (βλ.λ.): ~ *έγγραφα* 2. αυτός που δεν έχει περιληφθεί σε κώδικα: ~ *διατάξεις* | *νομοθεσία* · 3. (ειδικότ.) αυτός που εκφέρεται ή μεταδίδεται χωρίς κωδικό αριθμό (κλειδάριθμο) και, επομένως, μπορεί να αναγνωριστεί ή να διαβαστεί από όλους: ~ *κείμενο* | *τηλεοπτικό σήμα* | *μήνυμα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. uncodified],

άκωλος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρούς γλουτούς.

ακώλυτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν κωλύεται, που δεν εμποδίζεται από κανέναν ή τίποτα: ~ *προαγωγή* | *διέλευση* | *άσκηση δικαιώματος* ΣΥΝ. ανεμπόδιστος. — **ακώλυτος** | ακώλυτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

άκων, -ούσα, -ον ((εύχρ. κυρ. το αρσ.) άκ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (αρχαιοπρ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει κάτι παρά τη θέληση του, αναγκαστικά' κυρ. στη ΦΡ. εκών ***άκων*** *(εκών άκων,* λατ. *volens nolens)* (πληθ. ***εκόντες άκοντες)*** θέλοντας και μη, με το ζόρι: ο *ύποπτος οδηγήθηκε ~ στον ανακριτή* (βλ. κ. λ. *ακούσιος)*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. άκων< *άέκωνκ* ά- στερητ. + *έκών* «εθελούσιος, εκούσιος». Από το άκων, προήλθε το *ακούσιος* (βλ.λ.)].

αλά πρόθ.- με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί): *γεύμα ~ ιταλικά* || ~ *τούρκα* || ~ *φράγκα* (γαλλικά)· ΦΡ. (α) ***αλά μπρατσέτα*** από το μπράτσο, αγκαζέ: *περπατούσαν* ~ (β) ***αλά μπρέβε*** μουσική ερμηνευτική ένδειξη- η εκτέλεση μουσικού έργου με μονάδα μέτρησης τού χρόνου το «μισό», αντί τής συνηθισμένης μονάδας χρόνου, που είναι το «τέταρτο» (ένα «μισό» = δύο «τέταρτα»)· προκύπτει, κατά κανόνα, εκτέλεση πιο ζωηρή και ρυθμική (γ) ***αλά πολίτα*** συνταγή μαγειρικής που βασίζεται στη σάλτσα από λάδι και λεμόνι: *αγκινάρες ~*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. alla < ala < πρόθ. a + θηλ. άρθρο la, π.χ. ιταλ. spaghetti alla siciliana «είδος μακαρονάδας μαγειρεμένης κατά τον τρόπο των Σικελών», alla braccetta < braccetto, υποκ. τού braccio «μπράτσο». Η φρ. αλά *πολίτα* πιθ. < ιταλ. alla pulita «άψογα» (< επίθ. pulito «καθαρός, άψογος») με παρετυμολ. προς το Πόλη (δηλ. Κων/πολη)].

α λα πρόθ.· με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί)· ΦΡ. (α) ***στρίβω α λα γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να γίνω αντιληπτός (β) ***πληρώνουμε α λα γερμανικά*** πληρώνουμε ο καθένας τα δικά του, το μερίδιο του στον λογαριασμό (γ) ***α λα γκαρσόν*** (i) αντρικά, αγορίστικα: *έκοψε τα μαλλιά της* ~ (ii) μόνο άντρες: θα πάμε στην *ταβέρνα* ~ (δ) α ***λα καρτ*** (για εστιατόρια) η επιλογή φαγητού από τον κατάλογο: *γεύμα* ~ ΑΝΤ. τάμπλ-ντότ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. à la, π.χ. à la garçon, à la carte].

άλα επιφών. (λαϊκ.) έκφραση μεγάλου κεφιού, χαράς και ικανοποίησης, που συχνά συμπληρώνεται με την προσωπική αντων. του/της (το της κ. για αρσ.) και δηλώνει έντονη επιδοκιμασία ή ενθάρρυνση και προτροπή: *«~, άνοιξε κι άλλη μπουκάλα...»* (λαϊκ. τραγ.) || ~ του *χορό ο Χρόνης!* (Μπράβο! Ωραία χορεύει!) ΣΥΝ. ωραία, μπράβο, κι άλλο! [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. ναυτικό πρόσταγμα ala! «εμπρός»].

-άλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας: *κρεμ-άλα, τρεχάλα, φευγ-άλα, φουσκ-άλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε από μεταρρηματικά θηλ. σε -α με θεματικό -αλ- (λ.χ. *πηλαλώ* > *πηλάλ-α),* καθώς και από υποκορ. ουδ. σε -άλι (λ.χ. *κεφ-άλι* > *κεφ-άλα,* με μεγεθ. -α), τα οποία απώλεσαν τη σμικρυντική τους ιδιότητα].

αλαβάστρινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από

α- | αν- *στερητικό*

α-κυκλοφόρητος, -η, -ο
α-κύκλωτος, -η, -ο
α-κύλιστος, -η, -ο
α-κυμάτιστος,-η,-ο
α-κυνήγητος, -η, -ο
α-κυοφόρητος. -η, -ο
α-κυριάρχητος, -η, -ο
α-κυρίευτος, -η, -ο
α-κύρτωτος, **-η, -ο**
α-λάβωτος, -η. -ο
α-λαγάριστος, -η, -ο
α-λάδωτος, **-η, -ο**
α-λάκτιστος, -η, -ο

αλάβαστρο **2**. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, λείος και λαμπερός: ~ *κορμί* | *ομορφιά* | *δέρμα.*

αλάβαστρο (το) {αλαβάστρ-ου | -ων} ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας σε δύο είδη: (α) το αλάβαστρο από άνυδρο θειικό ασβέστιο (γύψο) με μικροκρυσταλλικό λεπτοκοκκώδη ιστό, λευκό ή ελαφρά έγχρωμο (β) το ασβεστολιθικό αλάβαστρο, το οποίο αποτελεί ποικιλία τού ασβεστίτη και έχει διάφορους χρωματισμούς. Επίσης αλάβαστρος (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀλάβαστρον* < αρχ. ἀλάβαστος, πιθ. < αιγυπτ. a-la-bast «αγγείο τής θεάς Μπαστ». ο τύπος *ἀλάβαστρον* (με -ρ-) είναι αναλογικός σχηματισμός κατά τα ήλεκτρον, *πλήκτρον, ἀροτρον* κ.ά.].

άλαδος, -η, -ο αυτός που δεν περιέχει ή δ^εν μαγειρεύεται με λάδι: ~ *φακές* | *φαγητό* (νηστήσιμο).

αλαζόνας (ο/η) πρόσωπο που είναι υπέρμετρα υπερήφανος, που δείχνει υπεροψία και περιφρόνηση για τους άλλους: τα *πλούτη και η δόξα τον έκαναν ~ και μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ. υπερόπτης, ξυπασμένος, ψηλομύτης, σνομπ ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων. Επίσης (λόγ.) αλαζών [αρχ.] {αλαζόν-ος, -α). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλαζών, -όνος* < κύρ. όν. *Ἀλαζόνες,* ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που κατοικούσε στις βόρειες ακτές τού Εύξεινου Πόντου].

αλαζονεία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική έπαρση ΣΥΝ. οίηση, υπεροψία, ξυπασιά, κομπασμός ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη, σεμνότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀλαζονεύομαι* < ἀλαζών].

αλαζονεία ή αλαζονία; Το αλαζονεία είναι ήδη αρχαία λ. και παράγεται από το επίσης αρχαίο ρ. ἀλαζονεύομαι «είμαι αλαζόνας, ψευτοϋπερηφανεύομαι, κομπάζω». Αρα γράφεται κανονικώς με -ει- και όχι με -ι-, όπως θα συνέβαινε αν παραγόταν από το αλαζών και έλειπε το αντίστοιχο ρήμα.

άλαζονεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αλαζονεύτηκα} συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ. κομπάζω, επαίρομαι, καυχώμαι, υπερηφανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλαζονεία, αποθετικός.*

αλαζονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: *είναι πολύ ~* και *δημιουργεί αντιπάθειες στο περιβάλλον του* || ~ στάση | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. φαντασμένος, υπεροπτικός, υπερφίαλος, ξυπασμένος, σπουδαιοφανής ΑΝΤ. σεμνός, μετριόφρων. — αλαζονικ-ά | -ως [μτγν.] επίρρ.

αλάθευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πέφτει έξω στους υπολογισμούς του ή δεν διαπράττει λάθη ή σφάλματα ΣΥΝ. αλάθητος **2**. (ειδικότ.) αυτός που δεν αστοχεί σε βολή, εύστοχος: ~ *σκοπευτής* | *βέλος* | *χτύπημα.* — αλάθευτα επίρρ.

αλάθητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κάνει λάθη: *το ένστικτο μου είναι ~* || *οι ηλεκτρονικές συσκευές δεν είναι ~* **2**. ***αλάθητο(ν)*** (το) (α) η ιδιότητα ή η ικανότητα κάποιου να μην υποπίπτει ποτέ σε σφάλματα: *μόνο ο Θεός έχει το ~* (β) αλάθητο ***τού Πάπα*** δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σύμφωνα με το οποίο ο Πάπας, όταν μιλά «από καθέδρας» (βλ.λ.), δεν κάνει λάθος, όσον αφορά στην ερμηνεία ζητημάτων πίστης και ηθικής 3. απολύτως αξιόπιστος ή σίγουρος: *έχω έναν ~ κανόνα για τέτοιες περιπτώσεις.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + θ. λαθ-, πβ. αόρ. β' *ε-λαθ-ον* τού ρ. λανθάνω].

-αλάκι → **-ά**κι

αλαλαγμός (ο) [αρχ.] **1**. (κυριολ.) πολεμική κραυγή ΣΥΝ. ιαχή 2. δυνατή βοή από κραυγές πλήθους ανθρώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας.* Επίσης αλαλανή (η) [αρχ.].

αλαλάζω ρ. αμετβ. {αλάλαξα} 1. φωνάζω δυνατά από χαρά και ενθουσιασμό- ΦΡ. ***κύμβαλον αλαλάζον*** *(κύμβαλον ἀλαλάζον)* άνθρωπος κούφιος, επιφανειακός 2. βγάζω πολεμικές κραυγές την ώρα τής μάχης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοπ. λ. από το επιφών. *ἀλαλά,* που δηλώνει πολεμική κραυγή. Στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα) η λ. αναφέρεται κυρίως σε δοξολογία προς τον Θεό (π.χ. *Ψαλμ.* 99,1: *ἀλαλάξατε τω Κυρίω πάσα ἡ γη),* ενώ στην Κ.Δ. σημαίνει επίσης «ηχώ, κροταλίζω» (π.χ. *Α' Κορινθ.* 13,1: *γέγονα χαλκὸς ἠχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον)].

αλαλητό (το) (λαϊκ.) ο αλαλαγμός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. (ίσως κατά το *βουητό)* τού αρχ. *ἀλαλητός* «αλαλαγμός, πολεμική κραυγή» (η σημερινή σημ. μτγν.(, που ανάγεται στο «ΡΧ· ηχομιμητ. *ἀλαλαί* (ήχος παιάνα)].

αλαλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μερική ή ολική αδυναμία κάποιου να αρθρώσει λόγο εξαιτίας βλάβης των αντίστοιχων κέντρων τού εγκεφάλου ή των οργάνων ακοής και ομιλίας ή εξαιτίας ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων.

αλαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) ζαλίζω (κάποιον), προξενώ σύγχυση, αμηχανία ή ενόχληση: δεν *τους άφηναν στιγμή σε ησυχία- τους είχαν αλαλιάσει* ΣΥΝ. ζαλίζω, σκοτίζω ♦ 2. (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση σύγχυσης, έχω ζαλιστεί, σκοτιστεί: μ ' όλη *αυτή τη φασαρία και τον θόρυβο έχω αλαλιάσει.* ΙΕΤΥΜ. < *ἀλαλος].*

άλαλος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει λαλιά, που δεν μπορεί να μιλήσει ΣΥΝ. βουβός, μουγγός **2**. (μτφ.) αυτός που δοκιμάζει κατάπληξη μπροστά σε κάτι απροσδόκητο: *έμεινε - από τη συμπεριφορά της* ΣΥΝ. άφωνος, άναυδος, αποσβολωμένος, κατάπληκτος, ενεός, εμβρόντητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *λαλό].*

αλαλούμ (το) {άκλ.} κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης, ανακατωσούρα: *δημιουργήθηκε τέτοιο -, που ήταν αδύνατον να καταλάβεις τι έλεγαν.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από τη φρ. *ἄλλα ἄλλων,* με παρετυμολογική επίδραση εκφραστ. λ. όπως *γιουσουρούμ* ή πλαστή λ. από παιδικά παιχνίδια και τραγούδια. Κατ' άλλη εκδοχή, από αραβ. επιφων. ulalum].

Αλαμάνα (η) ο ποταμός Σπερχειός (βλ.λ.) και κυρ. το τελευταίο τμήμα τού ˙γνωστή από την περίφημη μάχη τής *Ἀλαμάνας* μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (23/4/1821) και τη θυσία τού Αθανασίου Διάκου. [ΕΤΥΜ. Το τοπωνύμιο προήλθε πιθ. από το γερμ. φύλο των *Ἀλαμανών* (πβ. γαλλ. Alemagne «Γερμανία») λόγω των ορμητικών υδάτων τού ποταμού, που έφερναν στον νου τη δράση τού γερμ. φύλου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε τουρκ. alamana με τη σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ ή λέμβος»].

αλαμπής, -ής, -ές {αλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν λάμπει, δεν γυαλίζει: ~ *αστέρας* ΣΥΝ. σκοτεινός, αμαυρός ΑΝΤ. λαμπρός, απαστράπτων **2**. (μτφ.) αυτός που στερείται αίγλης ή δόξας: βίος *ἄσημος και* - ΣΥΝ. άδοξος, αφανής ΑΝΤ. διάσημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-λαμπής* < *λάμπω].*

αλαμπουρνέζικος, -η, -ο (σκωπτ.) **1**. αυτός που λέγεται ή γράφεται σε γλώσσα ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη **2.** ***αλαμπουρνέζικα*** *{τα)* η ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη γλώσσα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αλα-Μπουρνέζικα* «στη γλώσσα τής φυλής Μπουρνού (Σουδάν)» και συνεπώς «ακατανόητα λόγια» (β) < *αλιβορνέζικα* «πράγματα θαυμαστά από το Λιβόρνο (τής Ιταλίας)» (γ) < ιταλ. alla burla «στα αστεία». + *-έζικα* (πβ. *εγηλέζικα, φραντσέζικα* κ.ά.). Βλ. κ. *αρλούμπα].*

αλά **μπρατσετα** επίρρ. → αλά

αλάνα (η) {δύσχρ. αλανών} 1. (καθημ.) αδιαμόρφωτος υπαίθριος χώρος, μέσα ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές: τα *παιδιά τρέχουν* | *παίζουν ποδόσφαιρο στις ~* · **2.** (αργκό-μεγεθ.) ο αλήτης.

αλάνης (ο) {αλάνηδες} (λαϊκ.) **1**. πρόσωπο που περνά την ημέρα του στους δρόμους, που αλητεύει ΣΥΝ. αλήτης **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με θράσος, χωρίς σεβασμό προς τους άλλους, χωρίς ευγένεια, με χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. αλήτης, χαμίνι, μόρτης.

αλάνθαστος, -η, -ο [1785] **1**. αυτός που δεν περιέχει λάθη, σφάλματα: ~ *γραπτό* | *υπολογισμός* ΣΥΝ. σωστός 2. αυτός που δεν υποπίπτει σε σφάλματα, που δεν κάνει λάθη: *υπήρξε ~ στις επιλογές του* ΣΥΝ. αλάθητος. — αλάνθαστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *λανθάνω,* με βάση το αντώνυμο *λανθασμένος].*

αλάνι (το) {αλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. η αλάνα **2**. (συνεκδ.) το παιδί τής αλάνας, τού δρόμου, ο άνθρωπος που περιφέρεται χωρίς σταθερή κατοικία (βλ. κ. λ. *αλανιάρης): «είμαστε αλάνια, διαλεχτά παιδιά μέσα στην πιάτσα»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. alan «πέρασμα μέσα από δάσος - πεδιάδα» < αραβ. 'alani «δημόσιος, ανοικτός»].

αλανιά**ρης,** -α, -ικο {αλανιάρηδες} (μειωτ.) **1.** αυτός που συχνάζει σε αλάνες ΣΥΝ. αλήτης 2. αυτός που ταιριάζει σε αλάνηδες: ~ *φέρσιμο* | *ντύσιμο* | *κουβέντες* 3. (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος και αναίδεια, από χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. πρόστυχος, ανήθικος **4.** (για πουλερικά) ελευθέρας βοσκής (όχι από ορνιθοτροφείο): *αβγά από ~ κότα.* — αλανιάρικος, -η, -ο, αλανιάρικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αλάνι + παραγ. επίθημα *-ιάρης,* πβ. κ. *ψωρ-ιάρης].*

αλάξευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (μάρμαρο, πέτρα ή άλλο υλικό) που δεν έχει λαξευθεί, δηλ. σκαλιστεί ή πελεκηθεί **2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, που έχει τραχιά μορφή ΣΥΝ. απελέκητος, ακατέργαστος ΑΝΤ. λαξευμένος, σκαλισμένος, πελεκημένος.

αλά πολίτα επίρρ. → αλά

αλάργα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σε μεγάλη απόσταση, μακριά: *στάθηκε ~, μην τον πάρουν τα βόλια* ΣΥΝ. ξέμακρα, απόμακρα ΑΝΤ. κοντά· ΦΡ. ***αλάργα-αλάργα*** *σε* αραιά χρονικά διαστήματα: (παροιμ.) «~ το *φιλί, να 'χει και νοστιμάδα»* (βλ. κ. λ. *ανάριο)* 2. ΝΑΥΤ. ανοιχτά στο πέλαγος: *τράβηξε κολυμπώντας ~.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. alla larga «στα ανοιχτά»].

αλαρνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάργεψα} (λαϊκ.-διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ ή παρασύρω μακριά, απομακρύνω ♦ **2.** (αμετβ.) απομακρύνομαι, ξεμακραίνω: *αλάργεψε στο πέλαγος, ώσπου χάθηκε.* Επίσης αλαργάρ(ύ [μεσν.]. — αλάρνεμα (το).

αλαργινός, -ή,- -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται μακριά, απομακρυσμένος: *«από ξένο τόπο κι απ' αλαργινό»* (τραγ.) ΣΥΝ. μακρινός.

άλας (το) [αρχ.] {άλ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το αλάτι- κυρ. στις ΦΡ. (α) ***αττικόν άλας*** βλ. λ. *αττικός* (β) ***το άλας τής γης | εάν το άλας μωρά νθεί*** (η πλήρης φράση είναι: υμείς εστέ τό *ἅλας τής* γής· *εάν δε το ἅλας μωρανθῇ,* εν rivi *ἁλισθήσεται;* Κ.Δ. Ματθ. 5, 13) (i) ΘΡΗΣΚ. οι Απόστολοι, σύμφωνα με χαρακτηρισμό που τους απέδωσε ο Χριστός και κατ' επέκτ. όλοι οι πιστοί: πολύτιμοι, σημαντικοί, όπως το αλάτι (που συντηρεί και νοστιμίζει προφυλάσσοντας από τη σήψη) (ii) (γενικότ.) ό,τι καθιστά τον κόσμο ομορφότερο και πιο ενδιαφέροντα (βλ. κ. λ. αλάτι) (γ) μένω *στήλη ἅλατος* βλ. λ. *στήλη* 2. ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ένωση που προκύπτει από αντίδραση ανάμεσα σε οξέα και βάσεις: *χλωριούχα* | *φωσφορικά ~* || *πυρήνες* | *κρύσταλλοι ἅλατος* **3**. ΙΑΤΡ. ***ἅλατα*** *(τα)* (καθημ.) τα συμπτώματα που προκαλούνται από οστεόφυτα και άλλες εκφυλιστικές αλλοιώσεις των οστών τής σπονδυλικής στήλης: *κάνει μασάζ για να σπάσουν τα -* || *έχει - και την πονάει όλη η πλάτη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος, θάλασσα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. ἅλας, *-ατός,* από την αιτιατική πληθ. *(τους) ἅλας* τού αρχ. *ὁ* ἅλς «αλάτι» (διάφορο τού *ἡ ἅλς* «θάλασσα»), γεν. ἁλ-ός < Ι.Ε. *sal- «αλάτι τής θάλασσας», πβ. λατ. sal, γαλλ. sel, ιταλ. sale, αγγλ. salt, γερμ. Salz κ.ά. Ουόρρ. *ἁλ-μη, ἁλ-υκή, "Αλ-μος, ἁλι-εύς* κ.ά. Η μεταβολή τού γένους ο ἅλς > τό *ἅλας* πιθ. οφείλεται στην επίδραση λ.

γένους ουδετέρου, με τις οποίες συνήθως συνεκφερόταν (π.χ. *κρέας, ελαιον,* ύδωρ, *όζος* κ.ά.)].

Αλάσκα (η) πολιτεία των Η.Π.Α.· το ένα τρίτο τού εδάφους της βρίσκεται στον αρκτικό κύκλο και καλύπτεται από μόνιμους πάγους και τούντρα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Alaska < ρωσ. Aljaskat (όπως αναγραφόταν στους πρώτους ρωσικούς χάρτες τής περιοχής) < αλεουτ. alakshak «μεγάλη χώρα, ήπειρος»].

άλατα (τα) → **άλας**

αλατένιος, -ια, -ιο → **αλάτι**

αλατζάς (ο) {αλατζάδες} βαμβακερό ύφασμα, συνήθ. πολύχρωμο, χοντρό και ευτελές: *πολύχρωμος | φτηνός* ~. — αλατζένιος, -ια, -ιο κ. αλατζαδένιος. [ΕΤΥΜ. < τουρκ alaca].

αλατερός, -ή, -ό αυτός που έχει πολύ αλάτι: ~ *φαγητά.*

αλάτι (το) {αλατ-ιού | -ιών} **1**. ΧΗΜ. το χλωριούχο νάτριο, το κρυσταλλικό σώμα που εμφανίζεται κυρ. ως συστατικό τού θαλασσινού νερού και ως ορυκτό· χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως άρτυμα *(επιτραπέζιο | μαγειρικό* ~), στη συντήρηση τροφίμων και στη χημική βιομηχανία *(μαύρο | χοντρό* ~): ψιλό | λευκό | *χοντρό* ~ || *βάζω* - στο *φαγητό'* ΦΡ. (α) ***φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*** συνδεόμαστε με δεσμούς φιλίας και οικειότητας, που προέρχονται από μακρά γνωριμία στο παρελθόν (ιδ. σε δύσκολους καιρούς) (β) ***όσα είπαμε, νερό κι αλάτι*** *τέλος* οι παρεξηγήσεις και οι διαφορές μεταξύ μας· ας γίνουμε ξανά φίλοι (γ) κάνω ***(κάποιον) τ' αλατιού*** (i) δέρνω (κάποιον) πάρα πολύ (ii) αντιμετωπίζω κάποιον που εμφανίζεται ως αντίπαλος μου σε αντιπαράθεση **με** τρόπο που να υποστεί εξευτελισμό: αυτό τον ομιλητή ένας *σύνεδρος τον έκανε τ' αλατιού' τον έβγαλε άσχετο στο τέλος!* ΣΥΝ. αλλάζω τα φώτα κάποιου **2.** (μτφ.) κάθε στοιχείο που προσδίδει ενδιαφέρον προκαλεί ευχαρίστηση: το *χιούμορ είναι το* ~ *της ζωής.* Επίσης (αρχαιοπρ.) άλας (βλ.λ.) [μτγν.]. — (υποκ.) αλατάκι (το), αλάτινος, -η, -ο [μεσν.] κ. αλατένιος, -ια, -ιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. άλάτιον, υποκ. τού άλας (βλ.λ.). Η φρ. ψωμί κι αλάτι είναι μεσν.].

αλατιερα (η) {δύσχρ. αλατιερών} μικρό επιτραπέζιο σκεύος **με** μικρές τρύπες στην κορυφή, μέσα στο οποίο τοποθετείται αλάτι και χρησιμοποιείται για να αλατίζουμε το φαγητό ΣΥΝ. (λόγ.) αλατοθήκη, αλατοδοχείο. Επίσης αλατερό (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < αλάτι + παραγ. επίθημα *-ιέρα].*

αλατίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αλάτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. ρίχνω (σε φαγητό) αλάτι, νοστιμίζω (το φαγητό) με αλάτι ΣΥΝ. καρυκεύω 2. συντηρώ (τρόφιμα), καλύπτοντας τα με αλάτι ΣΥΝ. παστώνω. — αλάτισμα (το).

αλάτινος, -η, -ο → αλάτι

αλατιστος, -ή, -ό αυτός που είναι διατηρημένος σε αλάτι: ~ *ελιές | κρέας* ΣΥΝ. παστός.

αλατοειδής, -ής, -ές [1885] {αλατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή τις ιδιότητες τού αλατιού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haloïde].

αλατοδοχείο (το) [1809] (λόγ.) η αλατιερα.

αλατοθήκη (η) {αλατοθηκών} (λόγ.) η αλατιερα.

αλατόμετρο (το) [1891] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} όργανο που μετρά την αλμυρότητα τού θαλασσινού νερού.

αλατόνερο (το) νερό στο οποίο έχει διαλυθεί ποσότητα αλατιού: *έκανε γαργάρα με* ~.

αλατοπίπερο (το) **1.** (α) αλάτι και πιπέρι (σε μείγμα **ή** ξεχωριστά) (β) σκεύος που περιλαμβάνει δύο μικρά δοχεία, ένα για αλάτι και ένα για πιπέρι **2**. (μτφ.) οτιδήποτε προσδίδει ενδιαφέρον και ευχαρίστηση- συνήθ. λόγια **ή** δραστηριότητες που αποκλίνουν από τα τετριμμένα και συμβατικά: *θέλει και λίγο* ~ η ζωή, *για να τη χαρείς.* — αλατοπιπερώνω ρ.

αλατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παραγωγή αλατιού από θαλασσινό νερό με εξάτμιση. — αλατοποιός (ο), **αλατοποιώ**ρ. {-είς...}.

αλατοτητα (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η συνολική ποσότητα των στερεών ουσιών που είναι διαλυμένες σε ένα γραμμάριο θαλασσινού νερού.

αλατούχος, -ος, -ο [1866] αυτός που περιέχει αλάτι: ~ *νερό | διάλυμα* ΣΥΝ. αλατοφόρος.

αλατοφόρος, -ος, -ο [1885] αλατούχος (βλ.λ.).

αλατωρυχείο (το) [1812] ορυχείο από το οποίο εξάγεται το ορυκτό αλάτι. — **αλατωρύχος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

αλαφιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αλάφιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) καταλαμβάνομαι από ταραχή και φόβο: μέσα στο *σκοτάδι αλαφιάζεις με τον παραμικρό θόρυβο* || (κ. μεσοπαθ.) τον είδα μέσα στα *αίματα και αλαφιάστηκα* ♦ 2. (μετβ.) ξαφνιάζω, τρομάζω (κάποιον): η *έκρηξη αλάφιασε τον κόσμο* 3. (η μτχ. αλαφιασμένος, -η, -ο) αυτός που είναι πολύ αναστατωμένος, ταραγμένος και συχνά ασθμαίνει: *όρμησε - μέσα στο σπίτι και μας διηγήθηκε με κλάματα ό,τι συνέβη.* — αλάφιασμα (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αλάφι* (< ελάφι), εξαιτίας τής ιδιότητας τού ελαφιού να τρομάζει εύκολα και να αντιδρά αστραπιαία].

αλαφραίνω ρ. → ελαφρώνω

αλαφριός, -ιά, -ιό → ελαφρός

αλαφροήσκιωτος, -η, -ο κ. ελαφροήσκιωτος (λαϊκότ.-λογοτ.) αυτός που έχει την ικανότητα να βλέπει μη αισθητά όντα (κατά τη λαϊκή παράδοση, φαντάσματα, στοιχειά κλπ.): *«αλαφροήσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι 'δες»* (Δ. Σολωμός) (βλ. λ. *ήσκιος).*

αλαφρόμυαλος, -η, -ο → ελαφρόμυαλος

αλαφρός, -ή, -ό → ελαφρός

αλαφρός, -ιά, -ύ → ελαφρός

αλάφρωμα (το) → ελαφρώνω

αλαφρώνω ρ. **->** ελαφρώνω

Αλβανία (η) (αλβ. Shqipëri) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τα Τίρανα, επίσημη γλώσσα την Αλβανική και νόμισμα το νέο λεκ· ΦΡ. **έπος** τής ***Αλβανίας | αλβανικό έπος*** βλ. λ. *αλβανικός.* — Αλβανός (ο) [μεσν.], Αλβανή κ. Αλβανίδα (η), **αλβανικός**, -ή, -ό (βλ.λ.), Αλβανικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *'Αλβανός* < *λατ.* Albanus (Mons) «Αλβανόν όρος», βουνό τού Λατίου. Οι αρχαίοι ονόμαζαν την περιοχή τής σημερινής Αλβανίας *'Ιλλυρία,* ονομασία που διατήρησαν και οι Ρωμαίοι (Illyricum). Οι Βυζαντινοί, αντιθέτως, υιοθέτησαν την παλαιότερη λατινογενή ονομασία *'Αλβανία,* η οποία δήλωνε την περιοχή γύρω από το Αλβανόν όρος, όπου είχαν κατοικήσει ιλλυρικοί πληθυσμοί. Η αλβ. ονομασία Shqipëri σημαίνει «χώρα των αετών»].

αλβανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αλβανία ή/και τους Αλβανούς· ΦΡ. ***αλβανικό έπος | έπος τής Αλβανίας*** *τα* κατορθώματα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου) κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-41).

αλβανολογία (η) [1867] η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γλώσσα των Αλβανών. — **αλβανολόγος** (ο/η) [1877], αλβανολογικός, -ή, -ό.

αλβανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Αλβέρτος (ο) 1. όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα· ΦΡ. **Ο *θείος Αλβέρτος*** συχνός τρόπος αναφοράς στον Αλμπερτ Αϊνστάιν. [ΕΤΥΜ. Ξέν. όν., πβ. ιταλ. Alberto, αγγλ. Albert < παλ. αγγλ. Aethel-beorht «λαμπρός, ευγενής» < adal «ευγενής» + beorht «λαμπρός»].

Αλβιών (η) (Αλβιών-ος, -α) (λογοτ.) η Μεγάλη Βρετανία: *«χαίρε Αλβιών, χαιρέτωσαν τα ένδοξα Παρίσια»* (Α. Κάλβος)· επίσης στη ΦΡ. ***γηραιά Αλβιών.*** — **αλβιόνειος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Albion < κελτ. *Alb-iu, πιθ. από μη Ι.Ε. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το λατ. επίθ. albus «λευκός» και αποδιδόταν από τους Ρωμαίους στη Μ. Βρετανία λόγω των ακτών τού Ντόβερ, που ήταν λευκές από την κρητίδα (ασβεστολιθικό πέτρωμα, κιμωλία). Ήδη στον Πτολεμαίο μαρτυρείται το τοπωνύμιο *Αλουίων.* Βλ. κ. *Αλπεις].*

άλγεβρα (η) [1791] **1.** ΜΑΘ. κλάδος ο οποίος μελετά τις ιδιότητες των αριθμών (ή και άλλων εννοιών) και των πράξεων χρησιμοποιώντας γενικά σύμβολα: *ανώτερη | στοιχειώδης* ~||~ *διανυσμάτων | πινάκων* | συνόλων 2. (συνεκδ.) το σχολικό και πανεπιστημιακό μάθημα που πραγματεύεται θέματα τού παραπάνω μαθηματικού κλάδου και το αντίστοιχο διδακτικό εγχειρίδιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. algebra < αραβ. al-jabr «συμπλήρωση». Η λ. al-jabr είναι τμήμα τού τίτλου ενός βιβλίου, που γράφτηκε από Αραβα μαθηματικό τού 9ου αι. και το οποίο ονομαζόταν (στην ελληνν. απόδ.) *Συνοπτικό βιβλίο υπολογισμών με αποκατάσταση | συμπλήρωση (al-jabr) και εξίσωση}.*

άλγεβρικός, -ή, -ό [1874] ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται **με** την άλγεβρα ή ακολουθεί τους κανόνες τής άλγεβρας: ~ *εξίσωση | συνάρτηση | αριθμός | δομές.*

αλγεινός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί **ή** χαρακτηρίζεται από άλγος, πόνο σωματικό **ή** ψυχικό και έντονη δυσαρέσκεια: ~ εντύπωση | *εμπειρία* ΣΥΝ. οδυνηρός, επώδυνος, δυσάρεστος ΑΝΤ. ανώδυνος, ευχάριστος. — αλγεινώς επίρρ. [αρχ.], αλγεινότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἄλγεσ-νός* < *ἄλγος* (γεν. *ἄλγους* < **ἄλγεσ-ος)].*

Αλγέρι (το) {Αλγερίου} η πρωτεύουσα τής Αλγερίας.

Αλγερία (η) (αραβ. Al-Jumhuriya Al-Jaza'iriya Ad-Dimugratiya Aδ-Sa'biya = Λαϊκή Δημοκρατία τής Αλγερίας) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα το Αλγέρι, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Αλγερίας. — Αλγερινός (ο), Αλγερινή (η), **αλγερινός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Algérie < Alger (το Αλγέρι) < αραβ. al-Djazä'ir ή El-Djezaïr «τα νησιά», ονομασία (από τον 10ο αι.) που οφείλεται στις τέσσερεις νησίδες, οι οποίες περιβάλλουν τον κόλπο τού Αλγερίου].

-αλγία λεξικό επίθημα, κυρ. τής ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει επώδυνη και νοσηρή κατάσταση σε σημείο τού σώματος: *κεφαλ-αλγία, οσφυ-αλγία, καρδι-αλγία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄλγος* «πόνος». Το λεξικό επίθημα *-αλγία* δηλώνει κυρ. νοσηρή κατάσταση, συνοδευόμενη από πόνο, π.χ. *κεφαλ-αλγία, οσφυ-αλγία, ώτ-αλγία* κ.ά. Κατά το πρότυπο των παραπάνω λ., το επίθημα αυτό υπήρξε παραγωγικό και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. neur-algia, γαλλ. entér-algie, γερμ. Neur-algie κ.ά.].

αλγολαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σεξουαλική διαστροφή, κατά την οποία η γενετήσια ηδονή αντλείται από τα αισθήματα πόνου που προκαλεί **ή** υφίσταται κάποιος· ο σαδομαζοχισμός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. algolagnia). **αλγόριθμος** (ο) {αλγορίθμ-ου | -ων, -ους} **1**. ΜΑΘ. η λογική διαδικασία για την επίλυση ενός προβλήματος, σύμφωνα με την οποία ακολουθείται σειρά βημάτων και ορισμένος αριθμός κανόνων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδοχή λογικών βημάτων που απαιτούνται για την επίλυση προβλήματος με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή σε γλώσσα κατανοητή

α· | αν- στερητικό

α-λανάριστος, -η, -ο
α-λανσάριστος, -η, -ο
α-λασκάριστος, -η, -ο
α-λάσπωτος, -η, -ο
α-λατίνιστος, -η, -ο
α-λατόμητος, -η, -ο
α-λάτρευτος, -η, -ο
α-λαφυραγώγητος, -η, -ο
α-λαχάνιαστος, -η, -ο
α-λαχτάριστος, -η, -ο
α-λεληλάτητος, -η, -ο
α-λειάνιστος, -η, -ο
α-λείαντος, -η, -ο
α-λέκιαστος, -η, -ο

από αυτόν (γλώσσα μηχανής) ή σε γλώσσα που χρησιμοποιεί όμοια δομή (συμβολική γλώσσα). — αλγοριθμικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. algorithm < algorism (με την επίδρ. τής λ. *αριθμός)* < μεσν. λατ. algorismus < αραβ. al-Khowärizmi, όνομα μεγάλου Αραβα μαθηματικού τού 9ου αι.]. άλγος (το) {άλγ-ους | -η, -ών} σωματικός ή ψυχικός πόνος, δοκιμασία: ~ *μοναξιάς | πένθους* ΣΥΝ πόνος, οδύνη. — **ο**λγώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδέεται με το ρ. *άλεγω* «μεριμνώ, φροντίζω», πβ. αρχ. *άλεγεινός (*άλεγεσ-νός)*. Ενώ στην Αρχ. η λ. δήλωνε τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο (με πιο περιορισμένο σημα-σιολ. πεδίο από το συνώνυμο οδύνη), στη Ν. Ελληνική περιορίστηκε κυρ. στην ιατρική ορολογία, όπου χρησίμευσε ως λεξικό επίθημα, π.χ. *-αλγία, -αλγής]*. **αλδεΰδη** (η) [1880] {αλδεΰδών} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις, που περιέχουν στο μόριο τους την καρβονυλική ομάδα (C=0), το άτομο άνθρακα τής οποίας συνδέεται με ένα άτομο υδρογόνου και ένα άλλο άτομο άνθρακα" χρησιμοποιούνται ευρέως σε διάφορες αντιδράσεις οργανικής σύνθεσης. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. aldéhyde, από συμφυρμό τού νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»]. ***αλέα*** (η) {αλεών} ομάδα δέντρων φυτεμένων σε κανονική απόσταση το ένα δίπλα στο άλλο, ώστε να σχηματίζουν σειρά ΣΥΝ. δενδροσει-ρά, δενδροστοιχία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. allée «διάδρομος κήπου» < aller «πηγαίνω» < λατ. ambulare «περπατώ»]. **alea jacta est** λατ. (προφέρεται *αλέα γιάκτα εστ)* ελλην. ο *κύβος ερ-ρίφθη*- για κρίσιμη και τολμηρή απόφαση, η οποία λαμβάνεται μετά από περίσκεψη και δισταγμούς και δεν μπορεί να ανακληθεί. [ΕΤΥΜ. < λατ. alea («κύβος, ζάρι») jacta est, παρακ. τού p. jacio «ρίχνω, βάλλω», ο ιστορικός Σουητώνιος *{Καίσαρ* 32) αποδίδει τη φρ. στον Ιούλιο Καίσαρα, ο οποίος την είπε αποφασίζοντας να διαβεί τον ποταμό Ρουβίκωνα και να κατευθυνθεί προς τη Ρώμη χωρίς να διαλύσει τον στρατό του, όπως απαιτούσε ο νόμος. Η απόφαση αυτή σήμαινε αυτομάτως κήρυξη πολέμου τόσο εναντίον τής Συγκλήτου όσο και εναντίον τού πολιτικού του αντιπάλου Πομπηίου]. αλεγκρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. ρυθμός πιο αργός από το αλέγκρο και πιο ζωηρός από το αντάντε 2. η μουσική σύνθεση στον παραπάνω ρυθμό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. allegretto, υποκ. τού allegro (βλ. κ. *αλέγκρο)]*. αλέγκρο ΜΟΥΣ. 1. επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού αλεγκρέτο ή τού μοντεράτο, πιο αργή από τού πρέστο: το *μέρος αυτό παίζεται - | σε -1 σε χρόνο ~ 2*. (το) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο αλέγκρο ή παραπλήσιο: το *πρώτο μέρος της συμφωνίας είναι ένα ρυθμικό* - **3.** ***αλέγκρο σονάτας*** τυπική διάρθρωση της μουσικής φόρμας (βλ. λ.), συνήθης στα πρώτα μέρη έργων σε μορφή σονάτας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. allegro < λατ. alacer «ζωηρός, ενθουσιώδης»]. αλεγρόρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλεγράρισα} (οικ.) ♦ 1. (μετβ.) δίνω σε (κάποιον/κάτι) κέφι ΣΥΝ. φαιδρύνω, ιλαρύνω ΑΝΤ. μελαγχολώ (κάποιον) ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι εύθυμος, έρχομαι στο κέφι: *μέρα που είναι σήμερα, ας αλεγράρουμε λιγάκι* ΣΥΝ. ευθυμώ ΑΝΤ. μελαγχολώ, δυσθυμώ, βαριοθυμώ. — αλεγράρισμα (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. allegrare < allegro, βλ. λ. αλέγρος]. αλεγοία (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) η εύθυμη διάθεση, το κέφι ΑΝΤ. δυσθυμία, κακοκεφιά. **αλέγρος**, -α, -ο {χωρ. πληθ.} (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα, χαρά και ευθυμία: ~ *τύπος | χαρακτήρας | καρδιά* ΣΥΝ. εύθυμος, κεφάτος, χαρούμενος ΑΝΤ. άκεφος, κακόκεφος, δύσθυμος. — αλέγρο επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. allegro «ζωηρός, εύθυμος», βλ. κ. λ. *αλέγκρο]*. αλέθω ρ. μετβ. {άλεσ-α, -ηκα, -μένος) 1. (συνήθ.) μεταβάλλω με σύνθλιψη και τριβή (δημητριακά, ιδ. τα σιτηρά) σε αλεύρι· ΦΡ. (α) (πα-ροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** για καταστάσεις πλήρους ασυδοσίας, όταν ο καθένας κάνει ό,τι θέλει, χωρίς να υπολογίζει τους άλλους ή όταν σε εργασιακό ή κοινόχρηστο χώρο δεν προστατεύεται το κοινό συμφέρον ΣΥΝ. χάος, αταξία (β) (παροιμ.) **όποιος** ***αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει*** οι ισχυροί και οι επιτήδειοι αποκομίζουν πάντοτε οφέλη υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις **2.** (γενικότ.) (α) μεταβάλλω (κάτι) σε σκόνη: ~ *καφέ | πιπέρι | γύψο* ΣΥΝ. (λόγ.) κονιορτοποιώ (β) μεταβάλλω σε πολτό: ~ ντομάτες *για* τη σάλτσα || ~ *λαχανικά για χορτόσουπα* ΣΥΝ. πολτοποιώ 3. (μτφ.) χωνεύω καλά: το *στομάχι του αλέθει οτιδήποτε*- ΦΡ. (παροιμ.) **ο** ***καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει*** (i) όποιος έχει γερό στομάχι, τρώει τα πάντα χωρίς κίνδυνο (ii) (μτφ.) ο ανεκτικός και πράος άνθρωπος ανέχεται και τις πιο βαριές προσβολές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. άλήθω. Η μεταβολή -ε- < -η- οφείλεται στον αόρ. *ήλεσα* τού αρχ. άλώ, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε και ως αόρ. τού άλήθω. Βλ. λ. *αλεύρι]*. **αλείβω** ρ. → αλείφω
άλει**μμα** (το) {αλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επάλειψη με λιπαρή ουσία: το ~ *τού ψωμιού με μαρμελάδα | ενός σωλήνα με γράσο | τού μωρού με λάδι | τού δέρματος με κερί | τής ζύμης με αβγό 2*. (συνεκδ.) κάθε λιπαρή ή ελαιώδης ουσία ζωικής, φυτικής ή και βιομηχανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την επάλειψη μηχανών και εξαρτημάτων με σκοπό την ελάττωση των τριβών και την καλύτερη συντήρηση τους ΣΥΝ. γράσο **3.** (ειδικότ.) το ζωικό ή φυτικό λίπος που χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί βουτύρου ή για τη συντήρηση τροφίμων ΣΥΝ μαγειρικό λίπος, πάχος, ξίγγι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αλείφω]. αλειμματοκέρι (το) {αλειμματοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σπαρμα-τσέτο φλ.λ.). **αλειτούργητος**, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει λειτουργηθεί, που δεν έχει παρακολουθήσει τη Θεία Λειτουργία 2, (κυρ. για ναούς) αυτός που δεν εγκαινιάστηκε με Θεία Λειτουργία ή αυτός στον οποίο δεν έχει τελεστεί Θεία Λειτουργία για πολύν καιρό. — αλειτουργησία [μτγν.] κ. (λαϊκ.) αλειτουργησιά (η).
[ΕΤΥΜ Το αρχ. αλειτούργητος σήμαινε «απαλλαγμένος από τις λειτουργίες, δηλ. τις υποχρεωτικές χορηγίες των πλουσίων». Η σημερινή σημ. είναι νεότ.]. αλειφτήρι (το) {αλειφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) όργανο με το οποίο γίνεται επάλειψη των μηχανών με λιπώδεις ή ελαιώδεις ουσίες ΣΥΝ. γρα-σαδόρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άλειπτήριον* < *αρχ. αλείφω* + παραγ. επίθημα *-τήριον]*. αλείφω κ. αλείβω ρ. μετβ. {άλει-ψα, -φτηκα, -μμένος} 1. καλύπτω ομοιόμορφα με λιπαρή, ελαιώδη ή υγρή ουσία: ~ *μια φέτα ψωμί με βούτυρο | την πλάτη με αντηλιακό | την κλειδαριά με λάδι | τη ζύμη τσουρεκιού με κρόκο αβγού | τα γρανάζια με γράσο* ΣΥΝ. επαλείφω.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή, γλείφω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- προθεμ. + I.E. *leip- | *leibh- «αλείφω, κολλώ», πβ. σανσκρ. li-m-p-ati «αλείφει», γερμ. bleiben «μένω (προσκολλημένος)», αγγλ. live «ζω, μένω», leave «φεύγω - αφήνω» (αρχικώς «αφήνω κληρονομιά, καταλείπω πίσω μου κάτι που μένει») κ.ά. Ομόρρ. *άλειμμα, αλοιφή, λίπος* κ.ά. ο τ. *αλείβω* είναι αποτέλεσμα μεταπλασμού από τον αόρ. *άλειψα,* ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-βω,* πβ. *έτριψα - τρίβω, άμειψα - αμείψω, έστειψα - στείβω* κ.ά.]. άλειωτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή που δεν έχει λειώσει: *το σώμα τού νεκρού βρέθηκε ~*. — άλειωτα επίρρ. αλεκτορομαχία (η) [1851] {αλεκτορομαχιών} (λόγ.) η κοκορομαχία (βλ.λ.). αλέκτωρ (ο) {αλέκτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) ο κόκορας, ο πετεινός· κυρ. στη ΦΡ. ***πριν αλέκτορα φωνήσαι*** *(πριν αλέκτορα φωνήσαι,* Κ.Δ. Ματθ. 26, 34) πριν λαλήσει ο πετεινός· για κάτι που αποδεικνύεται αληθινό, που επαληθεύεται (σύμφωνα με πρόβλεψη) σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ή για κάποιον που ξεχνά υποχρέωση ή οφειλή πάρα πολύ γρήγορα. Επίσης αλέκτορας.
[ΕΤΥΜ αρχ. (ήδη μυκ. a-re-ko-to-re) < *αλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω», βλ. κ. *αλεξί-*. Η λ. αλέκτωρ (με αρχ. θηλ. άλεκτρυών) χρησιμοποιήθηκε πιθ. περιπαικτικά στην αρχή, για να δηλώσει τον κόκορα, εξαιτίας τής εριστικής και μαχητικής του διάθεσης. Από τις λ. αλέκτωρ (αρχ.), *όρνις* (αρχ.), *καλαις* (αρχ.), πετεινός (μεσν.) και (το ηχομιμητικό) *κόκορας* (νεότ.), οι οποίες χρησίμευσαν κατά καιρούς ως ονομασίες τού κόκορα, μόνον οι δύο τελευταίες επιβίωσαν στη Ν. Ελληνική. Η φρ. πριν *αλέκτορα φωνήσαι, (τρις άπαρνήση με)* (Κ.Δ. Ματθ. 26, 34, Μάρκ. 14, 72, Λουκ. 22,61) προέρχεται από τα λόγια τού Χριστού προς τον Πέτρο κατά την τελευταία νύχτα πριν από τη σταύρωση του και σημαίνει «πριν λαλήσει ο κόκορας, θα με απαρνηθείς τρεις φορές»]. Αλεξάνδρα (η) 1. αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμονί-δων 3. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ήδη μυκ. A-re-ka-sa-da-ra), που προέρχεται από το αρχ. 'Αλέξανδρος (βλ.λ.)]. Αλ**εξάν**δ**ρεια** (η) (αραβ. Al-ISkenderiya) όνομα πολλών αρχαίων και νεότερων πόλεων κυριότερη η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου στις ακτές τής Μεσογείου, στο Δ. άκρο τού Δέλτα τού Νείλου. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *Ἀλέξανδρος*. Η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου οφείλει το όνομα της στον Μ. Αλέξανδρο, ο οποίος την ίδρυσε το 331 π.Χ. και επιμελήθηκε προσωπικά τον σχεδιασμό και την πολεοδομική της συγκρότηση (πρωτεύουσα τής Αιγύπτου ώς το 641 μ.Χ., οπότε κατακτήθηκε από τους Άραβες)]. αλεξανδρινισμός (ο) 1. η μίμηση τού τρόπου ζωής των ανθρώπων που έζησαν κατά τους αλεξανδρινούς χρόνους 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η μελέτη των τύπων και όχι τής ουσίας, σε συνδυασμό με έλλειψη πηγαίας παραγωγής και πρωτοτυπίας. αλεξανδρινό κ. αλεξανδριανό (το) είδος καλλωπιστικού φυτού με χαρακτηριστικά κόκκινα πέταλα. αλεξανδρινός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Αλεξάνδρεια ή κατάγεται από αυτήν: *ο μεγάλος Αλεξανδρινός* (Καβάφης) **2**. ***Αλεξανδρινοί Χρόνοι*** (οι) | ***Αλεξανδρινή Περίοδος*** (η) η περίοδος που αρχίζει με τον θάνατο τού Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και εκτείνεται μέχρι τους χρόνους τού Μ. Κωνσταντίνου (4ος αι. μ.Χ.)· αλλιώς *Ελληνιστικοί Χρόνοι* | *Ελληνιστική Περίοδος* 3. αυτός που αναφέρεται σε αυτή την περίοδο: ~ *ποίηση | τέχνη | φιλολογία! ύφος | κώδικας | βιβλιοθήκη | γραμματικοί* 4**.** ***Αλεξανδρινός*** (ο), ***Αλεξανδρινή*** (η) πρόσωπο που έζησε στην παραπάνω περίοδο **5**. ΓΛΩΣΣ. ***Αλεξανδρινή Κοινή*** η περίοδος τής ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας που συμπίπτει με τους Αλεξανδρινούς Χρόνους ή, κατ' άλλους, που αρχίζει με τον Αλέξανδρο και τελειώνει στους χρόνους τού Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ.). Αλέ**ξαν**δ**ρος** (ο) {-ου κ. -άνδρου) 1. αρχαίος Έλληνας βασιλιάς τής Μακεδονίας (356-323 π.Χ.) και ένας από τους μεγαλύτερους στρατηλάτες όλων των εποχών με τις κατακτήσεις του δημιούργησε ένα αχανές κράτος από την Ελλάδα και την Αίγυπτο μέχρι την Ινδία· γνωστός και ως ***Μέγας Αλέξανδρος*** **ή** (λαϊκ.-λογοτ.) ***Μεγαλέξαντρος*** 2. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 4. όνομα ηγεμόνων 5. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο προστατεύων τους ανθρώπους» < *αλεξω* «αποκρούω - προστατεύω» + άνήρ. ο P. Kretschmer, ο θ. Hoffmann

και άλλοι γλωσσολόγοι έχουν δείξει ότι πρόκειται για πανάρχαιη ελληνική λέξη -απαντά στα Μυκηναϊκά- που πέρασε στις ανατολικές γλώσσες (πβ. χεττ. Alakäandus) και όχι περί εξελληνισμένης ασιατικής λέξεως. Ας σημειωθεί επίσης ότι παράλληλης σημασίας και σχηματισμού σύνθετα (με τα *βροτός* και άνήρ) είναι το *ἀλεξίμβροτος* («ο προστάτης των θνητών ανθρώπων») τού Πινδάρου και το *'Αλεξήνωρ* («βοηθός των ανθρώπων»), όνομα διάσημου γιατρού που αναφέρει ο Παυσανίας].

Αλεξανδρούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως) πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Έβρου. — Αλεξανδρουπολίτης (ο), Αλεξανδρουπο-λίτισσα (η), αλεξανδρουπολίτικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιό-πολη*.

[ΕΤΥΜ. Η πόλη χτίστηκε τον προηγούμενο αιώνα στη θέση ενός μικρού οικισμού, ο οποίος σχηματίστηκε κατά την κατασκευή των σιδηροδρόμων τής Μακεδονίας. Ώς το 1920 ονομαζόταν Dedeagac (Δε-*δεαγάτς*, τουρκ. «δέντρο τού καλόγερου», από παράδοση κατά την οποία στη σκιά ενός δέντρου δίδαξε και τάφηκε ένας δερβίσης) και μετονομάστηκε σε *Αλεξανδρούπολη* προς τιμήν τού τότε βασιλιά των Ελλήνων Αλεξάνδρου, ο οποίος την επισκέφθηκε. Η ονομασία τής πόλεως δεν έχει σχέση με τη γειτονική αρχαία Αλεξανδρούπολη, πρωτεύουσα των Μαίδων, την οποία είχε κυριεύσει και ονομάσει έτσι ο Μέγας Αλέξανδρος].

αλεξι- κ. αλεξί- κ. αλεξ- (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει απομάκρυνση, απόκρουση ή προστασία από κάτι: *αλεξι-κέραυνο, αλεξίσφαιρος, αλεξ-ήνεμος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀλέξω «αποκρούω, απομακρύνω» < *ἀλέκ-σ-ω < **Ι.Ε**. *alek-, πβ. σανσκρ. râk-sati «προστατεύει». Ομόρρ. αλκή «δύναμη», *αλέκτωρ,* αρχ. *ἀλέξημα* «υπερασπιστικό μέσο» κ.ά. Σημασιολογικά το λεξικό πρόθημα *αλεξι-* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει «απόκρουση, απομάκρυνση» και, συνεπώς, «προστασία από κάτι», π.χ. *αλεξι-θόρνβος, αλεξί-πυρος, αλεξί-πονος* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική απαντά συνήθ. ως λεξικό πρόθημα επιστημονικών όρων που αναφέρονται σε συσκευές προστασίας, π.χ. *αλεξι-κέραυνο, αλεξί-πτωτο, αλεξι-βρόχιο* κ.ά.].

αλεξι- | αλεξί-: αλεξίπτωτο, αλεξιβρόχιο)Ι), αλεξίφωτο)Ι) κ.ά. Από ένα αρχαίο (ομηρικό **ήδ**η) ρ. ἀλέξω «αποκρούω - προστατεύω» σχηματίστηκαν ρηματικά σύνθετα με λεξικό πρόθημα αλεξι- | αλεξί-*(αλεξίκακος, αλεξιφάρμακον* «αντίδοτο», *αλεξίμβροτος, αλεξίπο-νος, αλεξήνεμος* κ.ά.), τα οποία χρησίμευσαν ως πρότυπα για νεότερα λόγια σύνθετα. Αρκετά από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως ελληνική απόδοση όρων τής Γαλλικής με το πρόθημα para- (< γαλλ. parer «απομακρύνω») που δήλωνε «αποτροπή, απομάκρυνση, προστασία»: γαλλ. parafoudre - ελλην. αλεξικέραυνο, parachute - αλεξίπτωτο, parapluie - αλεξιβρόχιο (ομπρέλα), parafeu - αλεξίπυρος, paravent - αλεξήνεμο. parasol - αλεξήλιο κ.ά. (Λεξ. Κουμανούδη). Άλλα πλάστηκαν κατά το πρότυπο των αρχαίων, για να δηλώσουν διάφορες έννοιες: *αλεξιβάσανος* (Κλ. Ραγκαβής), *αλεξικίνδυνος, α-λεξιπόλεμος, αλεξιθάνατος* κ.λπ. Μερικά ήταν ευκαιριακά: *αλεξί-σκονον (επανωφόριον), αλεξίξυλον* «η ράβδος των δημοσιογράφων κατά των αντιπάλων των»! Αλλα ήταν εξεζητημένα: *αλεξιπονοκέ-φαλος)!)* «ρεπούμπλικα (είδος καπέλου)», *αλεξίπνικτρον)Ι)* «σωσίβιο». Άλλα, υπό άλλες συνθήκες, θα μπορούσαν και να επικρατήσουν: *αλεξίσεισμος* στη θέση τού *αντισεισμικός*. Τελικά, τα μόνα που επιβίωσαν είναι τα *αλεξίπτωτο, αλεξικέραυνο, αλεξίπυρος* και (το νεότ.) αλεξίσφαιρος. Τα *αλεξιβρόχιο* και *αλεξήλιο* υπέκυψαν στο ομπρέλα (ιταλ. ombrella), το *αλεξίφωτο στο* **αμπαζού**ρ (γαλλ. abat-jour), το *αλεξήνεμο* στο παραβάν (γαλλ. paravent), που το συναγωνίζεται εντούτοις επιτυχώς (με παρεμφερή σημασία) η ελλην. λέξη παραπέτασμα, και το *αλεξιανέμιο στο* παρμπρίζ (γαλλ. pare-brise).

Αλ**εξία** (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Αλέξια [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού *'Αλέξιος* (βλ.λ.)].

αλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία ανάγνωσης γραμμάτων και λέξεων, χωρίς να υπάρχει βλάβη τής όρασης. — αλεξικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. alexie].

αλεξιθυμια (η) ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού ατόμου να κατανοήσει και να καθορίσει τα συναισθήματα του και η έλλειψη ικανότητας να προσδιορίσει τις λέξεις που απαιτούνται για να τα εκφράσει και να τα περιγράψει.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. alexithymia < *α-* στερητ. + *λέξι)ς)* + *-θυμία* < *θυμός* (βλ.λ.), με τη σημ. «συναίσθημα», ο αγγλ. όρ. πλάστηκε το 1972 από τον ψυχίατρο Π. Σιφναίο].

αλεξικέραυνο (το) [1782] γειωμένη μεταλλική ράβδος που τοποθετείται στην κορυφή κτηρίων, πλοίων κ.λπ. για την προστασία από τους κεραυνούς· λειτουργεί ως αγωγός, ανοίγοντας ελεύθερη δίοδο στο ηλεκτρικό ρεύμα τού κεραυνού προς το έδαφος, ώστε να αποφεύγονται οι καταστρεπτικές συνέπειες τής κεραυνοπληξίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξί-*.

[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. ἀλέξω «αποκρούω, απομακρύνω») + *κεραυνός,* απόδ. τού γαλλ. parafoudre].

Αλέξιος (ο) {Αλεξίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων: *~Α ο Κομνηνός* 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αλέξης.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. τού αρχ. ονόματος *Αλέξανδρος]*.

αλεξιπτωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.) ΑΘΛ. η πτώση από μεγάλο ύψος με αλεξίπτωτο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachutisme].

αλεξιπτωτιστής (ο), αλεξιπτωτίστρια (η) (αλεξιπτωτιστριών} 1. πρόσωπο που χρησιμοποιεί αλεξίπτωτο (κυρ. κατά την πτώση από αεροσκάφος) έχοντας λάβει ειδική εκπαίδευση 2. ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος στην πτώση με αλεξίπτωτο, για να λαμβάνει μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις από αέρος (αεραποβάσεις) · 3. (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ή έρχεται στο προσκήνιο ξαφνικά και απρόβλεπτα για μικρό χρονικό διάστημα: *εμφανίστηκε αίφνης στο πολιτικό προσκήνιο σαν ~, παρότι δεν υποστηρίχθηκε από κύκλους επωνύμων* 4. (μτφ.) υπάλληλος διορισμένος σε υπηρεσία παράνομα ή παράτυπα, με «μέσον». ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachutiste].

αλεξίπτωτο (το) [1874] {αλεξιπτώτ-ου | -ων} πτυσσόμενη, υφασμάτινη συσκευή σε σχήμα ομπρέλας, με σχοινιά που καταλήγουν σε σάκο με ιμάντες προσδέσεως, η οποία χρησιμεύει για να επιβραδύνει και, επομένως, να καθιστά ακίνδυνη την πτώση σώματος από τον αέρα προς το έδαφος (κυρ. ανθρώπου, αντικειμένου κ.λπ. από αεροσκάφος^ ΤΟ ~ δεν *άνοιξε εγκαίρως και ο αλεξιπτωτιστής τραυματίστηκε σοβαρά || φοράω το ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< *αρχ. ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πτωτο* < *πτώση,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachute].

αλεξίπυρος, -η, -ο [1861] (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από τη φωτιά ή δεν αναφλέγεται εύκολα ΣΥΝ. πυρίμαχος· ΦΡ. ***αλεξίπυρη ενδυμασία*** ενδυμασία των πυροσβεστών από αλεξίπυρο ύφασμα για την προστασία τους από τη φωτιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. ἀλέξω «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πυρός* < *πυρ,μετάφρ.* δάνειο από γαλλ. para-feu],

αλεξίσφαιρος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν διαπερνούν οι σφαίρες, που αποκρούει τις σφαίρες: *~ αυτοκίνητο | γιλέκο | τζάμια* ΣΥΝ. θωρακισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.

[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< αρχ. ἀλέξω «αποκρούω, απομακρύνω»), + *-σφαίρα,* απόδ. τού αγγλ. bullet-proof].

-αλέος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που χαρακτηρίζεται από κάτι: *ρωμ-αλέος, λυσσαλέος, νυστ-αλέος*.

[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο αποτελεί επαυξημένη μορφή τού επιθήματος -αλός (Ι.Ε. *1ο-)].

αλέπης (ο) {αλέπηδες} (λαϊκότ.) η αρσενική αλεπού. Επίσης αλέπος.

αλεποουρά (η) η ουρά τής αλεπούς.

αλεπόπουλο (το) [μεσν.] **1.** το νεογνό τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπουδάκι **2.** (μτφ.) παιδί πανούργο και πονηρό- ΦΡ. (παροιμ.) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** βλ. λ. *αλεπού*.

αλεπότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπο-φωλιά.

αλεπού (η) {αλεπούδες} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό τρίχωμα (γούνα, για την οποία και θηρεύεται), μακρύ και οξύ ρύγχος, χαρακτηριστικά μικρά λοξά μάτια και φουντωτή ουρά- ζει στις παρυφές μικρών δασών ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές (όπου κυνηγά κατοικίδια πουλερικά) και διακρίνεται για την εξαιρετική όσφρηση και ακοή του˙ ΦΡ. (α) (ως χαρακτηρισμός) ***γριά αλεπού*** άνθρωπος παμπόνηρος με μεγάλη πείρα (β) (παροιμ.) ***τι θέλει | ζητά | γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναμειγνύεται κανείς σε ξένες ή επικίνδυνες για τον ίδιο υποθέσεις, που μπορεί να του βγουν σε κακό (ii) για να δηλωθεί ότι κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κανείς κάπου (γ) (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** ό,τι δεν μπορεί να επιτύχει κανείς, ισχυρίζεται ότι τάχα δεν αξίζει και να το επιδιώκει (δ) (παροιμ.) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπουδάκι | αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** για νέο άνθρωπο που παριστάνει τον παντογνώστη σε μεγαλύτερους και εμπειρότερους (ε) (παροιμ.) ***η γριά αλεπού δεν πιάνεται με ξόβεργες ο*** πονηρός δύσκολα ξεγελιέται (στ) (παροιμ.) **ο *λύκος έχει τ' όνομα και η αλεπού τη χάρη*** περισσότερα κατορθώνει κανείς με την πονηριά και την πανουργία, παρά με την επιθετικότητα και τη δύναμη (ζ) ***αλεπού τής ερήμου*** (γερμ. der Wüstenfuchs) (i) αλεπού (σημ. 1) που ζει στις έρημους τής Β. Αφρικής και τής Αραβίας, είναι μικρόσωμη και έχει χαρακτηριστικά μεγάλα αφτιά (ii) η προσωνυμία τού Ε. Ρόμελ, διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στη Β. Αφρική κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο 2. (συνεκδ.) η γούνα τής αλεπούς 3. (μτφ.) ο πολύ πονηρός άνθρωπος, πανούργος: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός;* — (υποκ.) αλεπουδίτσα (η) κ. αλεπουδάκι (το), αλεπουδήσιος, -ια, -ιο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀλωπού* < *ἀλωπώ* < αρχ. *ἀλώπηξ,* συγγενής προς Ι.Ε. λ., οι οποίες αναφέρονται σε δειλά ζώα, πβ. σανσκρ. lopâsâ «τσακάλι», λατ. volpes «αλεπού» κ.ά.].

αλεποφωλιά (η) η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπότρυπα.

αλέ-ρετούρ επίρρ.˙ ελλην. *μετ'επιστροφής*· για εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για επιστροφή στον τόπο εκκινήσεως (αφετηρία): *εισιτήριο ~ για Θεσσαλονίκη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πήγαιν' έλα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. aller-retour «μετάβαση-επιστροφή»].

ΣΧΟΛΙΟ Αμφοτερήλατο (εισιτήριο) ήταν η λ. που πλάστηκε στα τέλη τού 19ου αι., για να αποδώσει το «(εισιτήριο) αλέ-ρετούρ» με σιδηρόδρομο. Προτάθηκε και η λ. αμφοτερόπλουν (εισιτήριο) για τη μετ' επιστροφής διαδρομή με πλοίο. Και τα δύο παρέμειναν στο επίπεδο των προτάσεων!

άλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαδικασία μετατροπής προϊόντων σε σκόνη, πολτό ή αλεύρι: η *~ δημητριακών | καφέ | πιπε-ριού | ντοματών | λαχανικών | γύψου*- ΦΡ. ***αλεύρι ολικής αλέσεως*** το αλεύρι που δεν έχει υποστεί κατεργασία με λευκαντικές ουσίες, που προέρχεται από κόκκους σιταριού, από τους οποίους δεν έχει αφαι-

ρεθεί ο φλοιός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. άλεσις < αρχ. άλώ «αλέθω», βλ. κ. αλέθω]. αλεσιά (η) (λαϊκ.) 1. η ποσότητα (δημητριακών, άλλων καρπών, γύψου κ.λπ.) που μπορεί να αλεστεί σε μία δόση: *φέτος δεν βγάλαμε ούτε μια - σιτάρι* 2. (παλαιότ.) η σειρά προτεραιότητας που τηρούσαν στους μύλους για το άλεσμα των προϊόντων. **άλεσμα** (το) [μεσν.] {αλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άλεση (βλ.λ.) **2.** η ποσότητα τού εκάστοτε προϊόντος που αλέστηκε- το προϊόν τής αλέσεως ΣΥΝ. αλεσιά **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα των δημητριακών που μεταφέρεται στον μύλο, για να αλεστεί: πάω το ~ στον *μύλο* 4. (συνεκδ.) τα αλεστικά (βλ. λ. *αλεστικός).* Επίσης (σπάν.) **αλέσιμο** (σημ. 1). **αλεστήρι** (το) {αλεστηρ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) **1.** μηχάνημα για άλεσμα ΣΥΝ. μύλος **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου είναι εγκατεστημένο το παραπάνω μηχάνημα.
[ΕΤΥΜ. < *αλέθω* (θ. αλεσ-) + παραγ. επίθημα *-τηρι].* **αλεστής** (ο) {-ές κ. -άδες}, **αλέστρια** (η) {αλεστριών} **1**. πρόσωπο που αλέθει ΣΥΝ. μυλωνάς, αλευροποιός, αλευράς **2.** πρόσωπο που πηγαίνει τα προϊόντα του στον μύλο για άλεσμα. αλεστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το άλεσμα: *-μηχανή* 2. *αλεστικά* (τα) τα χρήματα για το άλεσμα, η αμοιβή τού μυλωνά (είτε χρηματική είτε σε είδος)· ΦΡ. (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** βλ. λ. *αλέθω.* αλέτρι (το) {αλετρ-ιού | -ιών) **1.** το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για το όργωμα τής γης, το άροτρο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) η βάση τού αρότρου, στο άκρο τής οποίας εφαρμόζεται το υνί (βλ. λ. *αλετροπόδά)* 3. (συνεκδ.) το όργωμα τής γης: το *χωράφι χρειάζεται ~.* — αλέτρια (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άρέτρι* < άρότρι < *ἀρότριον, υποκ. τού αρχ. *ἄροτρον].* **αλετρίζω** ρ. αμετβ. {αλέτρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω τη γη με το αλέτρι: « *εκεί ζευγάρια (ενν.* βοδιών) *αλέτριζαν»* (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ. οργώνω, ζευγαρίζω. — αλέτρισμα (το). **αλετροπόδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βάση τού αρότρου, όπου προσαρμόζεται το υνί. Επίσης **αλετροπόδι** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλετροπόδιον* < *ἀροτροπόδιον,* υποκ. τού μτγν. *ἄρο-τρόπους].* αλευράδικο (το) ο χώρος στον οποίο παρασκευάζεται ή αποθηκεύεται αλεύρι. **αλευράς** (ο) {αλευράδες} **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει **ή** αποθηκεύει αλεύρι ΣΥΝ. μυλωνάς **2.** πρόσωπο που εμπορεύεται αλεύρι. **αλεύρι** (το) {αλευρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτή σκόνη που παράγεται από την άλεση των δημητριακών και χρησιμεύει στην παρασκευή ψωμιού, γλυκών και πολλών φαγητών: *ανακατεύοντας νερό με ~ φτειάχνουμε ζυμάρι || χοντρό | λεπτό | ψιλό | κρίθινο | σιταρένιο ~ || «~ που φουσκώνει μόνο του»* (διαφήμιση)· ΦΡ. (α) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός* (β) ***Πες αλεύρι! (Ο... σε γυρεύει)*** (πειρακτικά) για επικείμενη συνάντηση με ανεπιθύμητο πρόσωπο· συνήθ. σε ομοιοκατάληκτο δίστιχο: πες αλεύρι, ο *αστυνόμος σε γυρεύει!* 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε βρώσιμο υλικό είναι σε μορφή σκόνης. Επίσης (λόγ.) άλευρο [αρχ.] {αλεύρου}. — (υποκ.) αλευράκι (το), αλευρένιος, -ια, -ιο, **αλευρώδης,** -ης, -ες [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀλεύριν* < *ἀλεύριον,* υποκ. τού αρχ. *ἄλευρον* < *ἄλε-Fρ-ον< ἅλώ* (< ἀλέω) «αλέθω»]. αλευριά (η) πολτώδες παρασκεύασμα από αλεύρι και νερό (πβ. λ.
μουσταλευριά) ΣΥΝ. χυλός, κουρκούτι.
άλευρο (το) → αλεύρι
αλευροβιομηχανία (η) [1887] {αλευροβιομηχανιών} η βιομηχανία παραγωγής διαφόρων τύπων αλεύρων και υποπροϊόντων τους, από την οποία γίνεται η συσκευασία και η διανομή τους στο εμπόριο. — **αλευροβιομήχανος** (ο/η) [1887]. αλευροκολλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συγκολλητική ύλη που παράγεται από αλεύρι διαλυμένο σε βραστό νερό· χρησιμοποιείται στο πακετάρισμα, στη βιβλιοδεσία κ.λπ. ΣΥΝ. αμυλόκολλα **2**. η αζωτούχος ύλη των δημητριακών και των αλεύρων. αλευρομυλος (ο) **1**. μηχάνημα ή συγκρότημα μηχανημάτων για τη μετατροπή των σιτηρών ή άλλων δημητριακών σε αλεύρι **2**. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο βρίσκονται τα μηχανήματα αλευροποιίας. αλευροποιία (η) [μεσν] {δύσχρ. αλευροποιιών} η παραγωγή αλεύρων (κατ' επέκτ.) η βιομηχανία παραγωγής αλεύρων. — αλευροποιός (ο), αλευροποιώ ρ. {-εις...}, αλευροποίηση (η). αλευρούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει αλεύρι.
[ΕΤΥΜ. < *αλεύρι + -ούχος < έχω].* αλευρωνω ρ. μετβ. {αλεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. πασπαλίζω με αλεύρι: ~ τα *ψάρια πριν από το τηγάνισμα* 2. λερώνω (κάποιον/κάτι) με αλεύρι ή άλλο παρόμοιο υλικό: (σκωπτ.) *πασσάλειψε το μούτρο του με ταλκ και ήταν σαν αλευρωμένος ποντικός.* — **αλεύρωμα** (το). αλεωριο (το) [1843] {αλεωρί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. πάσσαλος ή άλλη κατασκευή στερεωμένη στον βυθό τής θάλασσας για επισήμανση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άλεωρή «τόπος καταφυγίου - καβούκι») (κατά το νεώ-*ριον)* < *ἀλέομαι* «αποφεύγω, διαφεύγω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τα ρ. άλύω «φοβούμαι» και *ἀλάομαι* «περιπλανώμαι». Η σημ. τού *αλεωρίον* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. balise]. **αληγείς** άνεμοι (οι) ρεύμα κανονικών και πολύ σταθερών ανέμων, που πνέουν στις τροπικές χώρες σχεδόν όλο τον χρόνο με μέση ταχύτητα 5 ώς 6 μέτρα το δευτερόλεπτο και κατεύθυνση προς δυσμάς.
[ΕΤΥΜ. < ά- στερητ. + *λήγω. Ο* τ. *αληγής* αντί άληκτος πιθ. υπό την επίδραση τού *συνεχής.* Η ονομασία των ανέμων δηλώνει τη σταθερή φορά τους]. αλήθεια (η) {αλήθ-ειας κ. -είας | αληθει-ών} **1.** (α) καθετί που συμφωνεί προς τα γεγονότα, προς την πραγματικότητα, αυτό που όντως συνέβη ή συμβαίνει ή είναι απολύτως βέβαιο ότι θα συμβεί: πες μου την ~! || να *ελεγχθεί* η ~ των *ισχυρισμών του* ΣΥΝ. ορθότητα, πραγματικότητα ΑΝΤ. ψεύδος, ψευτιά, αναλήθεια (β) ΦΙΛΟΣ, η συμφωνία πράγματος και νου («adaequatio rei et intellectus»), ό,τι ως νοητική εικόνα αποδίδει πιστά την πραγματικότητα **2**. η πλήρης αναφορά των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν ένα γεγονός χωρίς απόκρυψη ή διαστρέβλωση δεδομένων και χωρίς υποκειμενικές εκτιμήσεις· (γενικότ.) η απουσία ψεύδους, σκόπιμης αλλοίωσης τής πραγματικότητας: η ~ για το *έγκλημα ήλθε στο φως μετά από εξονυχιστική έρευνα* || η ωμή | *καθαρή* | *γυμνή* ~ || λέω την ~ || *μου απέκρυψε την* ~ || θα σε βοηθήσω, αλλά θέλω να *μου πεις όλη την* -1| λέω την πάσα ~ ΑΝΤ. ψεύδος, μύθευμα· ΦΡ. (α) (συνήθ. αρνητ.) δόση | ***ίχνος | κόκκος | μόριο αληθείας*** πολύ μικρό μέρος μόνο τής αλήθειας: δεν *υπάρχει ~ στα λόγια του',* (β) ***ώρα τής αλήθειας*** η ώρα τής κρίσεως, τής δοκιμασίας για κάτι σημαντικό: σε *λίγο ανακοινώνονται τα εκλογικά αποτελέσματα- έφθασε* η ~ (γ) ***μα την αλήθεια!*** για επιβεβαίωση των όσων λέγονται: δεν *σου λέω ψέματα- ~!* (δ) ***(για να πω τη) μαύρη αλήθεια*** βλ. λ. *μαύρος* (ε) **η *αλήθεια είναι πικρή*** η αλήθεια έχει υψηλό (συναισθηματικό κυρ.) κόστος: θα *σου μιλήσω καθαρά, αλλά να ξέρεις, ~ (στ)* ***ορός τής αλήθειας*** βλ. λ. *ορός* (ζ) (παροιμ.) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** ειλικρινείς είναι μόνο οι αυθόρμητοι και άδολοι άνθρωποι, και τέτοιοι θεωρούνται τα παιδιά και οι παράφρονες (η) ***είναι αλήθεια ότι*** | **πως** είναι γεγονός, όντως, πράγματι: *~ ότι αναβλήθηκαν οι αρχαιρεσίες τού συλλόγου* (θ) ***η αλήθεια είναι ότι...*** | ***για να πω την αλήθεια*** για να εκφραστεί παραδοχή, να παραδεχθεί, να αναγνωρίσει κανείς κάτι: *~, φταίω κι εγώ* (ι) ***στ' αλήθεια*** πράγματι, όντως: *~ πιστεύει ότι θα εκλεγεί βουλευτής;* ΑΝΤ. στα ψέματα 3. ό,τι θεωρείται ορθό, ό,τι ισχύει στο πλαίσιο συγκεκριμένης θεωρίας ή ό,τι συμφωνεί προς το κοινό αίσθημα σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο: η *κατά Σωκράτη* ~ || αυτό *που λες είναι μεγάλη* ~ 4. ό,τι μπορεί να επαληθευτεί πειραματικά, ό,Τι υπόκειται στον έλεγχο τής λογικής και τής εμπειρίας: η επιστημονική ~ || εξόφθαλμη | αυταπόδεικτη | *ολοφάνερη* | *έκδηλη* ~ ΣΥΝ. γεγονός ΑΝΤ. φαινομενικότη-τα **5.** (κυρ. για προϊόντα τής διανοίας) ό,τι αντέχει στον χρόνο, ό,τι ισχύει διαχρονικά: *αιώνια* | *διαχρονική* | *αναλλοίωτη* | *απόλυτη* | *παραδεδεγμένη* - || (κ. στον πληθ.) τις *μεγάλες ~ τής ζωής μάς τις διδάσκει η πείρα των παλαιοτέρων* ΣΥΝ. απόφθεγμα, σοφία 6. ΓΛΩΣΣ. ***συνθήκες αληθείας*** οι προϋποθέσεις καταστάσεων, οι οποίες πρέπει να ισχύουν, προκειμένου το περιεχόμενο προτάσεων που αναφέρονται ή σχετίζονται με αυτές τις καταστάσεις να θεωρηθεί αληθές: η φράση «η *φαντασία του καλπάζει» είναι μεταφορική, γιατί προσκρούει στις συνθήκες αληθείας* 7. ΘΕΟΛ. στον χριστιανισμό ο Θεός ως αυτοαλήθεια, ο Χριστός ως η ένσαρκη φανέρωση τής απόλυτης θρησκευτικής αλήθειας (Εγώ είμι ή οδός και ή *αλήθεια και ή ζωή).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδε* ία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αληθής. Ως παράγωγο τού *αληθής* (βλ.λ.) θα σήμαινε αρχικά την κατάσταση κατά την οποία τα πράγματα δεν έχουν ξεχαστεί, είναι γνωστά, φανερά, άρα την «πραγματικότητα». Στη φιλοσοφία η λ. *αλήθεια -γνώρισε* ευρύτατη χρήση (σε διάφορες θεωρίες), προκειμένου να εκφράσει την κατάσταση ακριβούς γνώσεως των πράξεων και των γεγονότων. Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται για τη θρησκευτική αλήθεια και προσδιορίζει το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 14, 6: *εγώ είμι ή οδός και ή αλήθεια και ή ζωή).* Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κόκκος | μόριο αληθείας* (< αγγλ. a grain of truth), η *αλήθεια είναι πικρή* (< γερμ. es ist eine bittere Wahrheit), από μικρό *κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια* (< αγγλ. out of the mouths of babes and sucklings comes forth the truth). ο γλωσσ. όρ. *συνθήκες αληθείας* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. truth conditions]. αλήθεια επίρρ. 1. (α) ως εισαγωγή σε ένα νέο θέμα συζητήσεως, σχετικό με κάτι που μόλις προαναφέρθηκε: με *ρώτησε τι σχέδια έχουμε για το καλοκαίρι- -, δεν έχουμε σκεφτεί τίποτε γι'αυτό* (ας σκεφτούμε τώρα) ΣΥΝ. επί τη ευκαιρία, παρεμπιπτόντως (β) στην αρχή τής πρότασης, για ya ελκύσει την προσοχή τού συνομιλητή: ~, έμαθες τι *έγινε χθες;* 2. στ' αλήθεια (βλ. λ. αλήθεια, ΦΡ. ι). αληθεύει, αληθεύουν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.) είναι, προκύπτει ή αποδεικνύεται αληθινό: *~ μερικώς | σχετικώς | απολύτως || αληθεύει η είδηση | η πληροφορία* ΣΥΝ. επαληθεύεται ΑΝΤ. διαψεύδεται. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αληθής].* αληθής, -ής, -ές {αληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αληθέστ-ερος, -ατός) 1. αυτός που είναι σύμφωνος προς την πραγματικότητα, προς τα γεγονότα: *~ ισχυρισμός* ΣΥΝ. αληθινός, σωστός ΑΝΤ. αναληθής, ψευδής **2. *αληθές*** (το) η αλήθεια: *πρέπει να ελεγχθεί το - των ισχυρισμών του-* ΦΡ. ***για τού λόγου το αληθές*** | **το *ασφαλές*** βλ. λ. *λόγος* 3. αυτός που έχει ισχύ, που όντως ισχύει υπό προϋποθέσεις: η *σχέση χ+5 = 7 είναι ~, αν χ =* 2. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαιδεία, λάθος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + *λήθος (τό)* | *λήθη (ἡ)* «λησμονιά»· επομένως το *αληθής* αρχικά θα προσδιόριζε γεγονότα ή πράγματα που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθούν ή να αποκρύβουν. Η σημ. «φιλαλήθης,

α- | αν- στερητικό α-λεπτολόγητος, -η, -ο
α-λέρωτος, -η, -ο α-λευκαντος, -η, **-ο α-λευτέρωτος, -η, -ο**
α-λημματογράφητος, -η, -ο
α-λημματολόγητος, -η, -ο
α-λήστευτος, -η, -ο ά-λιαστος, -η, -ο
α-λιβάνιστος, -η, -ο
α-λιβάνωτος, -η, -ο
α-λΐγδιαστος, -η, -ο
α-λίγδωτος, -η, -ο
α-λιθοβόλητος, -η, -ο
α-λιμάριστος, -η, -ο
α-λιντσάριστος, -η, -ο
ά-λιπος, -η, -ο
α-λιτάνευτος, -η, -ο

αυτός που δεν ᵉξαπατά» είναι μεθομηρική].

αληθής - αληθινός - αληθοφανής. «Αυτός που δεν μπορεί να ξεχαστεί **ή** να αποκρύβει», αυτός που δεν έχει λήθος ή λήθη, αυτός είναι α-ληθής, δηλ. φανερός, ελέγξιμος, αψευδής. Αυτή η δηλωτικότητα τής λέξης συνετέλεσε στην αντικατάσταση τού παλαιότερου **έτεός** (πβ. αρχ. *Ετεόκρητες* «οι γνήσιοι Κρήτες, οι αυτόχθονες»), που σώζεται στο **έτυμος** «αληθής» (έτυμον είναι «η αληθής σημασία» τής λέξης, από όπου το *ετυμολογία).* Το αληθ-ινός ᵉίναι νεότ. τύπος, παράγωγο τού *αληθής,* που δήλωσᵉ κυρ. τη γνησιότητα, την αυθεντικότητα και, τελικά, επικράτησε στη Ν. Ελληνική. Τη φρ. είναι αληθές υποκατέστησε, εν πολλοίς, η φρ. **είναι**¹ αλήθεια. Τέλος, το αληθοφανής (που απαντά στον Ανδρ. Μουστοξύδη) μαζί με το αληθοφάνεια (τού Κ. Ασωπίου) αντιδιαστέλλουν τον φαινόμενο ως αληθή, τον φαινομενικώς αληθή από τον πραγματικά αληθή.

αληθινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα, με τα γεγονότα, αληθής· (ειδικότ.) αυτός που όντως υπάρχει ή ισχύει, τού οποίου η αλήθεια μπορεί να επιβεβαιωθεί, σε αντίθεση με διηγήσεις ή φήμες ή προς ό,τι μπορεί να πιστεύει κανείς: ~ περιστατικό || το ~ νόημα των δηλώσεων *του* || η ~ *ιστορία τής Ελλάδας* ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. ψεύτικος **2.** αυτός που είναι γνήσιος, αυθεντικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλαστό, την απομίμηση: ~ *διαμάντια* || ~ χρυσάφι ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. πλαστός, κίβδηλος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, που δεν είναι υποκριτικός: η *νοσοκόμα δείχνει ~ ενδιαφέρον για τους ασθενείς* ΣΥΝ. ειλικρινής ΑΝΤ. ανειλικρινής, ψεύτικος **4.** αυτός που απολύτως ή κατεξοχήν αξίζει το νόημα που του αποδίδουν: *έχτισε ένα σπίτι ~ παλάτι* || *υπήρξε ~ ήρωας* || το *πόρισμα τής επιτροπής ήταν ~ καταπέλτης* ΣΥΝ. σωστός, πραγματικός ΑΝΤ. κατ' όνομα (μόνο), οιονεί **5.** αυτός ο οποίος αποδεικνύεται (εκ των υστέρων) ακριβής και πραγματικός· ΦΡ. ***βγαίνω αληθινός*** αποδεικνύονται εκ των πραγμάτων όσα είχα εκ των προτέρων πει: ελπίζω να μη βγω αληθινός, αλλά *φοβούμαι ότι ο συνεργάτης μας είναι ανέντιμος άνθρωπος* || *οι φόβοι του βγήκαν αληθινοί.* — αληθινά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αληθής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αληθής.* Το *αληθινός* δεν απαντά στον Όμηρο (όπως το *αληθής),* αλλά συναντάται αρχικώς στους Αττικούς ρήτορες και στον Πλάτωνα],

αληθοφάνεια (η) [1853] {χωρ. πληθ.} η επιφανειακή (όχι ουσιαστική) ομοιότητα με την αλήθεια· το να φαίνεται κάτι αληθινό: τα λόγια του *έχουν ~* ΣΥΝ. ευλογοφάνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αληθής.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. verisimilitudo].

αληθοφανής, -ής, -ές [1831] {αληθοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται, που δίνει την εντύπωση ότι είναι αληθινός: *οι δικαιολογίες του ήταν ~, αλλά δεν κατάφερε να με πείσει.* — αληθοφανώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ < *αληθής* + *-φανής* (< *φαίνομαι),* απόδ. τού γαλλ. vraisemblable)].

αληθώς επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά τρόπον αληθή, που συμφωνεί με ό,τι θεωρείται πραγματικό, γνήσιο ΣΥΝ. αλήθεια, στ' αλήθεια, αληθινά, όντως, πράγματι **2.** πράγματι· ως απάντηση στην αναστάσιμη· ΦΡ. **Χριστός *Ανέστη'. -Αληθώς (ο Κύριος)*** (ενν. «ανέστη») πράγματι αναστήθηκε ο Κύριος.

άληκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λήξει ακόμη: - *γραμμάτιο* | *προθεσμία* | *αθλητικός αγώνας.*

αλησμονησιά (η) → λησμονιά

αλησμόνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν λησμονήθηκε, που δεν ξεχάστηκε **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθεί ή που αξίζει να μη λησμονηθεί: ~ *εκδρομή* | *εποχή* | *χρόνια* ΣΥΝ. αξέχαστος 3. (για πρόσ.) αείμνηστος (ως συνοδευτικό τού ονόματος προσφιλούς ή τιμωμένου αποθανόντος προσώπου) ΣΥΝ. αξέχαστος. — αλησμόνητα επίρρ. (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

αλησμονώ ρ. μετβ. {αλησμον-άς κ. -είς... | αλησμόνησα} (λογοτ.) λησμονώ, ξεχνώ· εύχρ. κυρ. στη δημοτική ποίηση: «~ *και χαίρομαι, θυμάμαι και λυπούμαι*» (βλ. κ. λ. *λησμονώ).* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αλησμονώ* < ά- προθεμ. + *λησμονώ].*

άληστος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αλησμόνητος, αξέχαστος στη ΦΡ. αλήστου ***μνήμης:*** *ο ~* Μ. *Χατζιδάκις* || (κ. ειρων.) η ~ *Καθαρεύουσα* ΣΥΝ. αείμνηστος, αοίδιμος.

[ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + λήθω «ξεχνώ». Ήδη στον Ευσέβιο (4ος αι. μ.Χ.) υ.αρτυρείται η φρ. *μνήμης άληστου τούτους* ήξίωσαν].

αλη<u>ταμπουρας</u> (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά που ταιριάζει σε αλήτη. [ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ. < *αλήτης* + *μπούρας* < αλβ. burrë «άντρας, γενναίος»].

αλη<u>ταράς</u> (ο) {αληταράδες} (υβριστ.) αυτός που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τού αλήτη σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. πρόστυχος, αλανιάρης.

αλη<u>τάρία</u> (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) η παρέα ή ομάδα αλητών: στο *λιμάνι συχνάζει όλη* η ~ 2. (συνεκδ.) ο αλήτης: *μεγάλη ~ ο μικρός!* Επίσης αληταρειό (το) (σημ. 1).

αλητεία (η) [αρχ.] {αλητειών} 1.η κατάσταση τού ανθρώπου ο οποίος, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα, περιπλανάται στη χώρα ή περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο, στερούμενος των μέσων διαβιώσεως είτε από φυγοπονία είτε από ροπή προς άτακτη ζωή· αποτελεί αξιόποινη πράξη ΣΥΝ. περιπλάνηση 2. (συνεκδ.-υβριστ.) ο αλήτης: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός;* 3. (περιληπτ.) το σύνολο των αλητών: *μαζεύτηκε όλη η ~.*

αλητεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλήτευα} ζω ως αλήτης.

αλήτης (ο) {αλητών}, **αλη<u>τισσα</u>** (η) {αλητισσών} (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα ούτε τα μέσα διαβιώσεως, είτε λόγω φυγοπονίας είτε από ροπή προς την άτακτη ζωή, περιφέρεται συνεχώς **σε** έναν τόπο **ή** από τόπο **σε** τόπο ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλάνης, αλάνι **2.** (α) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, επιθετικά και προκλητικά: *αυτός είναι ~· δεν τον ακούς πώς βρίζει;* (β) πρόσωπο με επιθετική αντικοινωνική συμπεριφορά, που δεν σέβεται τους άλλους και διαταράσσει την ομαλή κοινωνική ζωή: μετά το ματς, *μερικοί αλήτες έσπαγαν βιτρίνες καταστημάτων και πέταγαν πέτρες σε διερχόμενα αυτοκίνητα* ΣΥΝ. χούλιγκαν 3. (γενικότ.-υβριστ. για άνδρα): Α, *τον ~! Κοίτα τον πώς οδηγεί!* — (υποκ.) αλητάκι (το) κ. αλητάκος (ο), αλήτικος, -η, -ο [μτγν.], αλήτικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιπλανώμενος», < *άλώμαι* < *άλ-άομαι* «περιπλανώμαι» < I.E. *al- «περιπλανώμαι», πβ. σανσκρ. atati < ♦aitati «περιφέρεται άσκοπα». Στην Αρχ. η λ. *αλήτης* προσδιόριζε ζητιάνους και εξόριστους, ενώ η σημ. «αγύρτης» είναι ήδη αρχ.].

αλητόβιος, -α, -ο (μειωτ.) αυτός που ζει σαν αλήτης.

αλητόπαιδο (το) **1.** παιδί που αλητεύει ΣΥΝ. αλητάκι, χαμίνι, μορτάκος **2.** (υβριστ.) για παιδί **με** ανάγωγη και επιθετική συμπεριφορά.

αλητοπαρέα (η) {αλητοπαρεών} (υβριστ.) η παρέα αλητών.

αλητοτουρίστας (ο) {αλητοτουριστών}, αλητοτουρίστρια (η) (αλητοτουριστριών) (μειωτ.) τουρίστας **με** ελάχιστα χρήματα και πρόχειρη εμφάνιση, που δεν αναζητεί τουριστικό κατάλυμα, αλλά περιφέρεται από τόπο σε τόπο και κοιμάται στο ύπαιθρο.

αλθ<u>αία</u> (η) {αλθαιών} αυτοφυές φυτό με ροζ άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άλ-θ-αίνω* «θεραπεύω» (τού οποίου η ρίζα απαντά και στα αρχ. *άλ-δ-αίνω* «ενισχύω, αυξάνω» άν-αλ-τος «αχόρταγος») < I.E. *al- «τρέφω», πβ. λατ. alere, altus «ψηλός» (> γαλλ. haut, ισπ. alto), alimentum «τροφή» (> γαλλ. aliment) κ.ά.].

αλί επιφών. (συνήθ. + γεν. τής προσ. αντων.) αλίμονο! συμφορά!: *~μου ο δυστυχής!* ΣΥΝ. δυστυχία (μου)!· ΦΡ. (επιτατ.) ***αλί και τρισαλί!*** για πολύ μεγάλη δυστυχία και συμφορά.

[ΕΤΥΜ μεσν. < ά- προθεμ. + επιφών. ήλί ήλί < εβρ. èli eli «Θεέ μου, Θεέ μου», φρ. που περιλαμβάνεται στα τελευταία λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό (Κ.Δ. Ματθ. 27, 46). Η επίκληση αυτή παρερμηνεύθηκε στη λαϊκή αντίληψη, που τη θεώρησε ως έκφραση παραπόνου, ανάλογη με φρ. όπως *αλίμονο, ωμέ* κ.τ.ό. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται απευθείας στο επιφών. *αλί-μονο,* από το οποίο αποσπάστηκε].

αλι<u>άδα</u> (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (λαϊκ.-διαλεκτ.) η σκορδαλιά (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. agliata < μτγν. λατ. aliatum < allium «σκόρδο»].

Αλιάκμονας (ο) ποταμός τής Δ. Μακεδονίας, ο μεγαλύτερος σε μήκος τής Ελλάδας, που πηγάζει από τον Γράμμο και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἁλιάκμων, -όνος,* αβεβ. ετύμου, ίσως < άλι- (< *άλας* «αλάτι») + *ακμών,* που θα μπορούσε να οφείλεται στο σχήμα τού ποταμού].

Αλιβέρι (το) {Αλιβερίου} πόλη τής Εύβοιας γνωστή για τα λιγνιτωρυχεία της και το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος.

[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού ισχυρού Φράγκου φεουδάρχη *Αλιβέρου].*

αλιγάτο<u>ρας</u> (ο) {αλιγατόρων} ερπετό μεγάλων διαστάσεων, που μοιάζει **με** τον κροκόδιλο, **με** χαρακτηριστικό το ευρύ ρύγχος του και τα δόντια τής κάτω γνάθου, που εξέχουν από το ρύγχος, όταν το στόμα είναι κλειστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alligator < ισπ. el lagarto «η σαύρα» < μτγν. λατ. lacartus < λατ. lacerta].

αλιεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) 1.η θήρα θαλασσινών ειδών (ψαριών και άλλων)· το ψάρεμα: σε όλες τις *ελληνικές θάλασσες επιτρέπεται* ***η*** ~ ΣΥΝ. αλίευση **2.** το επάγγελμα τού ψαρά ΣΥΝ. ψαρική, ψαρευτική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

αλιερ<u>ατης</u> (ο) {αλιεργατών} πρόσωπο που εργάζεται σε αλιευτικό σκάφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.* [ΕΤΥΜ. < *αλι-* (< *αλιέας)* + *εργάτης].*

αλίευ<u>μα</u> (το) [αρχ.] {αλιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το προϊόν τού ψαρέματος, ό,τι αποφέρει η αλιεία **2.** το σύνολο των ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που αλιεύονται κάθε φορά ΣΥΝ. ψαριά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

αλιε<u>ός</u> (ο) {αλι-έως, -έα | -είς, -έων} (λόγ.) ο επαγγελματίας ψαράς: ~ *μαργαριταριών* || (μτφ.) ~ *ψυχών* (ο Χριστός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλιεύς* < *αλιος* «θαλάσσιος» (πβ. *ενάλιος)* < άλς (ή) «θάλασσα». Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται μεταφορικά (λ.χ. Μάρκ. 1, 17: *και εἶπεν αὐτοῖς* ὁ *Ἰησοῦς' δεῦτε οπίσω μου, καί ποιήσω υμάς γενέσθαι αλιείς ανθρώπων,* λόγια που απευθύνονταν στους Ανδρέα και Πέτρο, αλιείς το επάγγελμα)].

αλίευ<u>ση</u> (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (λόγ.) το ψάρεμα **2.** (λόγ.-μτφ.) η συστηματική αναζήτηση και συλλογή: ~ λαθών *από ένα κείμενο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

αλιευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο ψαράς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

αλιευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλιεία· ο κατάλληλος για την αλιεία: ~ *σύνεργα* | *τέχνη* | *συνεταιρισμός* || ~ *ζώνη μεταξύ δύο νησιωτικών κρατών* ΣΥΝ. ψαράδικος **2.** ***αλιευτική*** (η) η τέχνη τού ψαρέματος ΣΥΝ. αλιεία, ψαρική **3.** ***αλιευτικό*** (το) σκάφος κατάλληλα εξοπλισμένο για αλιεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*

αλιεύω ρ. μετβ. {αλίευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ψαρεύω **2.** (λόγ.-μτφ.) αναζητώ, περισυλλέγω με ζήλο: ο *πρόεδρος αλιεύει υποστηρικτές για να εξασφαλίσει την επανεκλογή του* || ~ *μαργαριτάρια* (εκφραστικά λάθη) *από τετράδια μαθητών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αλιεύω < άλιεύς].

αλίζω ρ. μετβ. {άλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ταίζω με αλάτι τα ζώα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἁλίζω < άλς, αλός «αλάτι»].

Αλικ**αρνασσ**ός (η) αρχαία ελληνική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας,

απέναντι από την Κω. — Αλικαρνασσέας κ. (λόγ.) Αλικαρνασσεύς (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αλικαρνασσός*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Αλίκη (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Alice, συντομευμένος τύπος τού Adelaide (στην παλ. Γαλλ.) < γερμ. Adelheid «ευγένεια (στην καταγωγή)»].

άλικος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει βαθύ κόκκινο χρώμα: ~ *παπαρούνα* | *τριαντάφυλλο* | *χείλη* ΣΥΝ. κατακόκκινος, πορφυρός. [ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ. < τουρκ. al «κόκκινος» (< περσ. äl) + επίθημα *-ικος]*.

αλίμενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λιμάνι: ~ *ακτή*.

αλίμονο επιφών. 1. για την έκφραση πόνου, λύπης, απόγνωσης (ανάλογα με τον τόνο τής φωνής): (+γεν. προσ. αντων.) ~ μου, τι *έπαθα ο δύστυχος!* 2. για την έκφραση απειλής: (+γεν. προσ. αντων.) ~ *σου, αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω* || (+σε) ~ σε *όσους καταχράστηκαν την εμπιστοσύνη μου!* 3. για να τονιστεί πόσο επικίνδυνο ή δυσάρεστο είναι ένα ενδεχόμενο: ~, αν *πρέπει να χάσουμε κάτι, για να εκτιμήσουμε την αξία του!* || (+γεν. προσ. αντων.) ~ μας, αν μας *βρει!"* ΦΡ. (επιτατ.) ***ουαί και αλίμονο.***
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλίμονον,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνθ. από φρ. όπως «άλί μου νά *(πάθω αυτό)»* με την επίδραση τής λ. *μόνον*. Βλ. κ. αλί. Λιγότερο πιθ. η ετυμ. από τη φρ. άλλ' οίμοι, που θα δικαιολογούσε γραφή *αλλοίμονο]*.

αλίμονο ή αλλ**οίμονο** ή αλήμονο; Είναι χαρακτηριστική περίπτωση λέξης που εμφανίζει περισσότερες ορθογραφικές μορφές ανάλογα με την ετυμολόγησή της: (α) αλίμονο < αλί («ήλί ήλί» τα λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό) + *μου* | *μένα* (με επίδραση τού μόνο) (β) αλλοίμονο < αρχ. φράση άλλ' *οἴμοι* (γ) αλήμονο < αλή-*μονος* < *αλήμων* «περιπλανώμενος, αλήτης», άρα «άστεγος, δυστυχής» (Γ. Ζηκίδης). Αξίζει να παραθέσουμε όσα αναφέρει για τις ορθογραφικές περιπέτειες τής λέξης ο Στ. Κουμανούδης (λ. αλλοιμονώτερον): *«Το της κοινής λαλιάς άλλοίμονον ό Σκαρλ(άτος) Βυζάντιος) τω 1835 εκ των λεξικών του τής καθ' ημάς Έλ(ληνικής) διαλ(έκτου) εγραψεν* "ἰαλήμων ω", *ώς εκ τού εν τη Γαλεομαχία "άλέμων ω!" Ούτω και εν τφ Έλλην. Γαλ. λεξικφ του τφ 1856. 'Ολίγοι τινές ήκολούθησαν αύτφ. Ο Κορ(αής) εν τοις Ατάκτοις δέν περιέλαβε την λέξιν. Ο Σπυρ. Τρικούπης και άλλοι πολλοί έγραψαν και γράφουσιν άλλοίμονον. Νέαν δέ ό Ν. Γ. Πολίτης... έξέθη-κεν έτυμολογίαν τής λέξεως εκ τού ήλί ήλν και εγραψεν αλίμονο».* Οπωσδήποτε, πειστικότερη φαίνεται η ά ετυμολογία (τού Ν. Πολίτη), αυτή που οδηγεί και στην ορθογραφία αλ**ίμονο**.

Άλιμος (ο) {Αλίμου} παραθαλάσσιος δήμος τής Αττικής, ΝΔ. τής Αθήνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αλιμος* «θαλάσσιος» < *άλς, αλός* «θάλασσα». Στην Αρχ. η λ. *άλιμος* προσδιόριζε ἐπίσης και την «αρμυρήθρα», είδος ποώδους φυτού, που μέχρι πρόσφατα φύτρωνε στην περιοχή τού ομα>νυμου δήμου. Αρχ. ονομασία τής περιοχής: *'Αλίμους, -οῦν]*.

αλίπαντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει λιπανθεί, που δεν έχει αλειφτεί με λιπαντικό (λάδι) ή λίπος: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. αλάδωτος, αγρασάριστος · **2.** (κυρ. για καλλιεργήσιμες εκτάσεις) αυτός στον οποίο δεν έριξαν λίπασμα: ~ *χωράφι*.

αλίπαστος, -η, -ο **1.** αυτός που διατηρείται μέσα σε αλάτι, παστωμένος: ~ *ψάρια* ΣΥΝ. παστός, αλατισμένος, αλατιστός **2**. ***αλίπαστα*** (τα) τρόφιμα, κυρ. κρεατικά ή ψαρικά, συντηρημένα με μαγειρικό αλάτι ή με υδατικό διάλυμα αλατιού (άλμη), τα παστά. — αλιπάστωση (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. αλίπαστος < άλι- (< άλς, ό «αλάτι») + *παστός]*.

αλίπεδο (το) {αλιπέδ-ου | -ων) προσχωσιγενής πεδινή έκταση κοντά στη θάλασσα· παράκτια πεδιάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άλίπεδονκ άλι-* (< αρχ. άλς, αλός «θάλασσα», βλ.λ.) + *πέδον* «πεδιάδα» (πβ. *γή-πεδον, δά-πεδον)]*.

αλιπηγή (η) [1889] ιαματική πηγή, το νερό τής οποίας περιέχει άλατα: η ~ τής *Αιδηψού*. [ΕΤΥΜ. < *αλι-* (< αρχ. άλς, ό «αλάτι») + *πηγή]*.

αλίΟάχνη (η) {χωρ. πληθ.} λεπτότατο στρώμα αλατιού, που παραμένει στα κοιλώματα τού εδάφους ή στο πρόσωπο μετά την εξάτμιση τού θαλασσινού νερού. [ΕΤΥΜ. < οφχ. *άλοσάχνη* < φρ. αλός άχνη «αφρός τής θάλασσας»].

αλισβερίσι (το) {δύσχρ. αλισβερισ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) εμπορική συναλλαγή, δούναι και λαβείν: δεν *έχει ~ με τέτοια υποκείμενα* ΣΥΝ. δοσοληψία, πάρε-δώσε **2.** (γενικότ.) κάθε συναλλαγή ή σχέση (συχνά ερωτική): είχε ~ μαζί της *πολλά χρόνια*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλιζη)βερίσι* <τουρκ. ah§veri§ «πάρε-δώσε» (από τα ρ. almak «παίρνω», vermek «δίνω»)].

αλισίβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σταχτόνερο (δηλ. νερό βρασμένο με στάχτη) που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο λούσιμο τού κεφαλιού ή στο πλύσιμο ή (παλαιότ.) για την παρασκευή γλυκών **2.** ΧΗΜ. κάθε ισχυρό αλκαλικό διάλυμα ή στερεό (λ.χ. το υδροξίδιο τού νατρίου).
[ΕΤΥΜ. < ά- προθεμ. + ιταλ. lisciva < λατ. lix(i)via < lixa (aqua) «σταχτόνερο»].

αλισφακιά κ. αλιφασκιά (η) (διαλεκτ.) η φασκομηλιά (βλ.λ.) [ΕΤΥΜ. < *αλίσφακας* < μεσν. *λελίσφακος* < μτγν. *ελελίσφακος* < αρχ. *ελελι-* < *έλελίζω* «τινάζω, κουνώ» + *σφάκος* (βλ. λ. *σφακελισμός)*. Το νεοελλην. αλ- οφείλεται στην επίδρ. των συνθέτων από *αλι-]*.

αλιτήριος, -α, -ο (κακόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με κακοήθεια ή φαυλότητα ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, φαύλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αμαρτωλός, ένοχος», < *άλιταίνω* «αδικώ, βλάπτω» < *άλείτης* «αμαρτωλός, φαύλος», αβεβ. ετύμου].

αλίχνιστος, -η, -ο (για θερισμένα δημητριακά) αυτός που δεν λιχνίστηκε, δεν καθαρίστηκε από τα άχυρα με λίχνισμα ΑΝΤ. λιχνισμένος. — αλίχνιστα επίρρ. άλιωτος,

-η, -ο → άλειωτος

Αλκαίος (ο) αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Λέσβο (7ος αι. π.Χ.), ο οποίος θεωρείται, μαζί με τη Σαπφώ, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος τής αιολικής λυρικής ποίησης. — αλκαϊκός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αλκαίος* «ισχυρός» < αλκή «δύναμη», πβ. κ. *Αλκιβιάδης, Αλκίνοος]*. αλκαλικός, -ή, -ό [1877] ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τα αλκάλια: ~ *αντίδραση* | *μπαταρίες* | *πετρώματα* | *φάρμακα* ΑΝΤ. όξινος' ΦΡ. (α) ***αλκαλικό διάλυμα*** κάθε διάλυμα αλκαλίου που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου, όπως και κάθε παρόμοιο διάλυμα άλλης ουσίας που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου (β) ***αλκαλικές γαίες*** *τα* στοιχεία τής δεύτερης ομάδας τού περιοδικού πίνακα (βηρήλιο, μαγνήσιο, ασβέστιο, στρόντιο, βάριο, ράδιο) (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcalin].

αλκάλιο (το) {αλκαλί-ου | -ων} ΧΗΜ. 1. καθένα από τα υδροξίδια των μετάλλων τής πρώτης ομάδας στοιχείων τού περιοδικού πίνακα 2. (καταχρ.) καθένα από τα μεταλλικά στοιχεία τής πρώτης ομάδας τού περιοδικού πίνακα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcali < αραβ. al-qalyi «σόδα»].

αλκαλοειδές (το) [1842] ΧΗΜ. καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις που εντοπίζονται κυρ. στα φυτά και σπανιότ. σε ζωικούς οργανισμούς και περιέχουν άζωτο, άνθρακα, υδρογόνο και, ως επί το πλείστον, οξυγόνο- είναι αλκαλικές ουσίες (δηλ. βάσεις που εξουδετερώνουν οξέα), γνωστές για τις θεραπευτικές ή ναρκωτικές τους ιδιότητες, όπως λ.χ. η κινίνη, η καφείνη, η στρυχνίνη, η νικοτίνη, η μορφίνη κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcaloïd. Βλ. και *αλκάλιο]*.

Αλκαμένης (ο) {-η κ. -ένους} βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (8ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *αλκή* | *-ά* «ισχύς, δύναμη» (βλ.λ.) + *-μένης* < *μένος]*.

αλκάνιο (το) {αλκανίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των κορεσμένων υδρογονανθράκων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alkane < alkyl «αλκύλιο» 4- παραγ. επίθημα -ane].

Αλκατράζ (το) {άκλ.} ως χαρακτηρισμός φυλακών υψίστης ασφαλείας και σκληρής διαβίωσης.
[ΕΤΥΜ; < αγγλ. Alcatraz, νησάκι στο Σαν Φρανσίσκο τής Καλιφόρνιας (< ισπ. alcatraz «πελεκάνος», από τον πληθυσμό των πτηνών στο νησάκι), όπου λειτουργούσε φυλακή υψίστης ασφαλείας από το 1934 ώς το 1963].

αλκένιο (το) {αλκενίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν διπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alkene < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -ene].

αλκή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική δύναμη, η ακμή των σωματικών δυνάμεων ΣΥΝ. ευρωστία, ρώμη, σφρίγος ΑΝΤ. καχεξία. [ΕΤΥΜ αρχ· < θ. *άλκ-* «ισχύς, δύναμη», όπως παρουσιάζεται στην ποιητ. λ. άλκί (ομηρ. άλκ-ί *πεποιθώς* «ο εμπιστευόμενος τις δυνάμεις του»), η οποία θα ήταν τύπος δοτικής. Το θ. *άλκ-* αποτελεί μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. άλεκ:-, το οποίο απαντά στο αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω» (βλ. λ. *αλεξι-)*. Ομόρρ. *'Αλκι-βιάδης, Ἀλκ-αῖος, αλέκ-τωρ, ἀλεξι-* κ.ά.].

Άλκηστη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού βασιλιά των Φερών Αδμήτου, που προσφέρθηκε να πεθάνει αντί γι' αυτόν και έγινε έτσι σύμβολο συζυγικής αγάπης 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) Άλκηστις {Αλκήστιδος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄλκηστις,* πιθ. < *(ὁ) ἄλκηστής* «ικανός» < αλκή «ισχύς»].

Αλ**κιβ**ιά**δης** (ο) 1. πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης τής αρχαίας Αθήνας (452-404 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < επιθ. *ἀλκίβιος* (< αλκή «ισχύς, δύναμη» + *βίος)* + παραγ. επίθημα -άδης (πβ. *Δημάδης, Πυλάδης* κ.τ.ό.). Από το αρχ. αλκή προέρχονται και άλλα κύρ. ονόματα, πβ. *'Αλκιδάμας, 'Αλκίνοος, 'Αλκισθένης* κ.ά.].

άλκιμος, -η, -ο ο δυνατός σωματικά, αυτός που διαθέτει σωματική δύναμη: ~ *νέος* | *άνδρας* ΣΥΝ. ρωμαλέος, σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος. — αλκίμως επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλιτή «ισχύς, δύναμη»].

αλκίνιο (το) {αλκινίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν τριπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. alkyne < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -yne | ine].

Αλκίνοος (ο) {-ου κ. -όου} 1. ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς των Φαιάκων, που φιλοξένησε τον Οδυσσέα, όταν εκείνος βρέθηκε στο νησί του 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄλκι-* (βλ. λ. άλκή) + *-νοος* < *νους]*.

Αλκμάν (ο) {Αλκμάν-ος, -α} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αλκμάν, -άνος,* αβεβ. ετύμου, ίσως < *Ἀλκ-μάων* < **Ἀλκ-μᾰσ-ων* < *αλκή* «ισχύς, δύναμη» + θ. **μασ-* τού ρ. *μαίομαι* «αναζητώ - αγγίζω» (βλ. λ. *μάστιγα)]*.

Αλκμήνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Ηρακλή 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως συνθ. με αρχ. *'Αλκαμένης* < *αλκή* «ισχύς» + *-μένης* < *μένος]*.

αλκολίκι (το) → αλκοολίκι

αλκοόλ (το) {άκλ.} ελλην. *οινόπνευμα-* κάθε ποτό που περιέχει οινόπνευμα και μπορεί να προκαλέσει μέθη: *απαγορεύεται η κατανάλωση* -1| είναι *εξαρτημένος από το ~*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. alcool < μεσν. λατ. alcohol «ουσία προερχόμενη από απόσταξη» < αραβ. al-kuh(u)l «ουσία που χρησιμοποιείται ως βαφή ματιών»].

αλκοόλη (η) {αλκοολών} 1. αιθυλική αλκοόλη, δηλ. το οινόπνευμα, που συνιστά τη σημαντικότερη ένωση τής σειράς των αλκοολών ΣΥΝ. αλκοόλ 2. ΧΗΜ. οργανική χημική ένωση που περιέχει στο μόριο της μία ή περισσότερες απλές ρίζες υδροξυλίου· οι αλκοόλες χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη βιομηχανία φαρμάκων, βερνικιών, αρωμάτων, καλλυντικών, απορρυπαντικών κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcool (πληθ. les alcools)].

αλκοολίκι κ. αλκολίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το πάθος τού αλκοολισμού ΣΥΝ. αλκοολισμός 2. (συνεκδ.) ισχυρότατη συνήθεια, ακατανίκητη έξη προς πρόσωπο, αντικείμενο ή δραστηριότητα κ. συνεκδ. το αντικείμενο αυτής τής έξεως: η *χαρτοπαιξία είναι μεγάλο ~*. [ΕΤΥΜ. < *αλκοόλ*, κατ' αναλογίαν προς τα ουσ. *ζοριλίκι, ρεζιλίκι, καραγκιοζιλίκι* κ.ά. Βλ. κ. *-λίκι/].*

αλκοολικός, -ή, -ό [1897] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το αλκοόλ ή περιέχει τα συστατικά του (β) ***αλκοολική ζύμωση*** η βιοχημική διεργασία που έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή σακχάρων σε οινόπνευμα υπό την επίδραση μικροοργανισμών **2**. ***αλκοολικός*** (ο), ***αλκοολική*** (λαϊκ. -ιό) (η) πρόσωπο που υποφέρει από αλκοολισμό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcoolique].

αλκοολισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} χρόνια ψυχολογική ή/και σωματική εξάρτηση από το αλκοόλ, η οποία χαρακτηρίζεται από ανάγκη τού ασθενούς για υπερβολική και τακτική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών και έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον περιορισμό τής ικανότητας τού ατόμου να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και επαγγελματικές του υποχρεώσεις. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alcoolisme, βλ. κ. *αλκοόλ].*

αλκοολομετρο (το) {αλκοολομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρούμε την περιεκτικότητα ενός υγρού σε οινόπνευμα. — αλκ**οο**λομετρία (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alcoholmeter].

αλκοολούχος, -ος, -ο 1. αυτός που περιέχει οινόπνευμα: *~ ποτά* ΣΥΝ. οινοπνευματώδη 2. ΧΗΜ. αυτός που περιέχει αλκοόλη: *~ διάλυμα.*
[ΕΤΥΜ < *αλκοόλ* + *-ούχος* < *έχω].*

αλκοτέστ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος οινοπνεύματος*- η μέθοδος που εφαρμόζεται (συνήθ. από την Τροχαία) σε οδηγούς αυτοκινήτου, για να διαπιστωθεί σε ποιον βαθμό έχουν καταναλώσει αλκοόλ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. alcotest < alcool + test].

αλκυόνα κ. αλκυόνη (η) πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, κοντό λαιμό, πόδια και ουρά, επίμηκες και μυτερό ράμφος, που ζει κοντά σε υδροβιότοπους ΣΥΝ. ψαροπούλι, ψαροφάγος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλκυών, -όνος,* αγν. ετύμου, πιθ. δάΈειο μεσογ. προελεύσεως, όπως και η αντίστοιχη λατ. λ. alcedo].

Αλκυόνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αιόλου, την οποία ο Δίας μεταμόρφωσε σε πουλί λόγω τής έπαρσης της 2. ΜΥΘΟΛ. μία από τις επτά Πλειάδες 3. γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) Αλκυών {Αλκυόν-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀλκυών, -όνος,* από το ομώνυμο πτηνό (βλ. λ. *αλκυόνα)].*

αλκυονίδες η**μέρες** (οι) **1**. οι ηλιόλουστες ημέρες που διακόπτουν τη χειμερινή κακοκαιρία κατά την τελευταία εβδομάδα τού Δεκεμβρίου, τις δύο τελευταίες τού Ιανουαρίου (κυρίως) και τη δεύτερη τού Φεβρουαρίου 2. (μτφ.) οι ευτυχισμένες, ανέμελες ημέρες μέσα σε μια γενικότ. δύσκολη περίοδο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλκυονίς, -ίδος,* υποκ. τού ἀλκυών. Οι *αλκυονίδες ημέρες,* γνωστές στην αρχαιότητα, οφείλουν την ονομασία τους στη μυθική *Ἀλκυόνη,* που μεταμορφώθηκε σε πουλί από τον Δία, ο οποίος όρισε να υπάρχουν μέσα στον χειμώνα 14 ημέρες καλοκαιρίας, για να επωάζει ανενόχλητη τα αβγά της].

αλλά σύνδ. **1**. (α) για τη δήλωση αντιθέσεως (αντιπαράθεσης, ασυμβίβαστος κ.τ.ό.): *έρχεται στο γραφείο, ~* δεν *δουλεύει* || *την αγαπάει, ~ ντρέπεται να της το πει* || *όχι λόγια, ~ έργα* (β) (ειδικότ.) για διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με άλλη διαπίστωση ή παραδοχή η οποία προηγήθηκε: *ωραία τα ταξίδια, ~ δεν υπάρχουν λεφτά* || *καλή η παρέα σας, ~ αύριο πρέπει να ξυπνήσω νωρίς* 2. για να δηλωθεί επιφύλαξη ή απορία για κάτι που επώθηκε: αυτά *που είπες είναι σωστά, - ποιος θα τα πραγματοποιήσει;* ΣΥΝ. ωστόσο, όμως, μα 3. παρά μόνον, εκτός: δεν *φταίει κανείς, ~ εγώ που σε άκουσα* 4. με τον όρο, υπό την προϋπόθεση: θα *έρθω μαζί σου, - να έχω γυρίσει μέχρι τις έξι* 5. (για απότομη διακοπή τού λόγου) μα: *~ μ'αυτά θ' ασχολούμαστε τώρα;* 6. (ως απάντηση εμφατική σε ερώτηση) βέβαια, πώς αλλιώς: *- Θα έρθεις μαζί μας διακοπές;* —; ΣΥΝ. και το ρωτάς; 7. (για παρότρυνση, προτροπή) έλα, εμπρός: *~ ντύσου!* || *~ κάνε κάτι!* 8. για αντίρρηση, διαφωνία ή επιφύλαξη: δεν έχει *~!* || *άφησε τα ~!* 9. (+και) (για να δηλώσουμε το σπουδαιότερο σε σημασία από μια σειρά ομοειδών όρων ή για να δώσουμε έμφαση) ακόμη περισσότερο: *ωραία στην εμφάνιση ~ και στον χαρακτήρα* || όχι μόνο του *μίλησα, ~ και τον παρακάλεσα* 10. (α) (στο σχήμα ***ναι μεν... αλλά...)*** για να δηλώσουμε ότι κάτι ισχύει, χρειάζεται όμως και κάτι άλλο: *ναι μεν ζήτησε δάνειο, αλλά δεν διευκρίνισε για ποιον σκοπό* || *ναι μεν είναι εργατικός, αλλά διοικητικά είναι άπολμος* (β) ***ναι μεν, αλλά*** ως τυποποιημένη απάντηση που δηλώνει επιφύλαξη για κάτι που ειπώθηκε, υπονοώντας ότι δεν ισχύει απολύτως: -Δεν *μπορείς να αρνηθείς ότι δεν αγωνίζεται. -Ναι μεν, αλλά...* (δηλ. δεν αντιλέγω, έχω όμως κάποιες επιφυλάξεις) || -Αν *έχεις λεφτά, γίνεσαι ό,τι θες! -Ναι μεν, αλλά* (δηλ. χρειάζονται και ικανότητες) || *οι θέσεις του είναι ~* (δεν είναι ξεκάθαρες, έχουν αντιφάσεις).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < πληθ. ουδ. ἄλλα τού επιθ. *ἄλλος* (πβ. λατ. ceterum) αρχική σημ. «κατά τα άλλα, κατά τα λοιπά», ο σύνδεσμος ἄλλα στην Αρχ. αντικατέστησε τα *αὐτάρ, ἀτάρ,* που χρησιμοποιούνταν στην αρχή τής προτάσεως].

αλλαγή (η) **1**. η μεταβολή (προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης), το να γίνεται κάποιος/κάτι διαφορετικός | -ό από ό,τι ήταν: η *~ τής συμπεριφοράς* | *τής νοοτροπίας* | *των πεποιθήσεων* | *γνώμης* || *αγωνίζονται για την ~ τού κόσμου* || η *~* των συνθηκών *νοσηλείας των ασθενών* || δεν *παρατηρείς καμία ~* πάνω του; || η *~ τού επαρχιακού τοπίου* | *τής πρόσοψης τού κτηρίου* | *τού αριθμού τηλεφώνου* | *των διαστάσεων τού εντύπου* || *από αύριο αναμένεται ~ τού καιρού* || η *~ πορείας* | *κατεύθυνσης* | *ρότας* | *πλεύσης τού πλοίου* (ή μτφ. τού *κόμματος)* || εμφανής | *ριζική* | *μεγάλη* | *μικρή* | *εντυπωσιακή* | *αναπάντεχη* | *αναμενόμενη* | *ζαφνική* | *συνεχής* | *μερική* | *ολική ~* || *επιφέρω* | *κάνω αλλαγές στη μορφή και το περιεχόμενο κειμένου* || *μεγάλες ~ βλέπω στο γραφείο* || *την Κυριακή έχουμε ~* (τής) *ώρας· τα ρολόγια θα πάνε μία ώρα μπροστά*- ΦΡ. (α) ***αλλαγή κλίματος*** | ***περιβάλλοντος*** η μετάβαση σε τόπο με διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, σε διαφορετικό περιβάλλον: ο *γιατρός θεώρησε ότι η ατμόσφαιρα εδώ βλάπτει την υγεία μου και μου συνέστησε ~*|| *ο διευθυντής εισηγήθηκε για τον ταραξία μαθητή αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος* (β) ***για αλλαγή*** για να αλλάξω παραστάσεις, να βλέπω καινούργια πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα γύρω μου: *φέτος θα πάω αλλού διακοπές, έτσι ~!* || *έβαλα καινούργιο κάλυμμα στον καναπέ ~* (γ) ***αλλαγή τού χρόνου*** το χρονικό σημείο (δώδεκα τα μεσάνυχτα) τής τελευταίας ημέρας τού χρόνου, όταν γίνεται η μετάβαση στα πρώτα λεπτά τής πρώτης ημέρας τού νέου έτους: η *~ μάς βρήκε στο αεροπλάνο* || στην *~ σβήσαμε τα φώτα και τα ανάψαμε μόλις μπήκε ο νέος χρόνος* **2**. ΙΑΤΡ. ***αλλαγή φύλου*** η μεταβολή τού φύλου (άνδρα σε γυναίκα και αντιστρόφως) με ειδική εγχείρηση (βλ. κ. λ. *τρανσέξουαλ)* 3. (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η ευδιάκριτη μεταβολή (αργή, σταδιακή ή ραγδαία) στις δομές ενός κοινωνικού συνόλου, ως επί το πλείστον συνειδητά επιδιωκόμενη, στηριζόμενη στον δυναμικό (μη στατικό) χαρακτήρα τής κοινωνίας και συνδεόμενη με τη νοοτροπία, την τεχνολογία, τον πολιτισμό κ.λπ.: κοινωνική | πολιτιο| *οικονομική* | *βαθμιαία ~* **4.** (ειδικότ.) ***αλλαγές*** (οι) πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές: επίκεινται | *προωθούνται ~* στις *διοικήσεις των Δ.Ε.Κ.Ο.* || *ανάγκη βαθιών κοινωνικών* - || δεν μου *αρέσουν οι ~·* θέλω να *μείνουν τα πράγματα όπως είναι* 5. η αντικατάσταση (προσώπου ή πράγματος) από άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): *~ βάρδιας* | *προσωπικού* || *~ λάμπας* | *επίπλων στο σαλόνι* | *τής γραμματοσειράς* | *στο κείμενο* | *μπαταρίας* || η *~ εσωρούχων* | *σακακιού* || η *~ τού νερού στην ποτίστρα* | *στο βάζο*- ΦΡ. (α) ***αλλαγή φρουράς*** (i) η αντικατάσταση στρατιωτών στη θέση τού σκοπού από άλλους (ii) (μτφ.) η αντικατάσταση ηλικιωμένων από νεότερους σε θέσεις εργασίας, καθήκοντα κ.λπ.: *~* στην *ηγεσία τού κόμματος* (β) ***αλλαγή αίματος*** βλ. λ. *αίμα* κ. *αφαιμαζομετάγγιση* 6. (ειδικότ.) (α) στα ομαδικά αθλήματα, η αντικατάσταση παίκτη με αναπληρωματικό: *ο προπονητής έχει δικαίωμα να πραγματοποιήσει τρεις ~* (β) (συνεκδ.) ο αναπληρωματικός παίκτης που μπαίνει στον αγώνα: *χρυσή ~* (βλ. λ. *χρυσός)* 7. η επιστροφή προϊόντος ή εμπορεύματος στο κατάστημα από όπου αγοράστηκε και η αντικατάσταση του με νέο ή άλλο τής ίδιας αξίας χωρίς εκ νέου καταβολή χρημάτων από τον αγοραστή: πάω *κάτι για ~* || *αλλαγές γίνονται με την προσκόμιση τής απόδειξης αγοράς* 8. (ειδικότ.) η περιποίηση και εκ νέου επίδεση πληγής: *~ στο τραύμα.* Επίσης **άλλαγμο** (το) [αρχ.] {αλλάγμ-ατος | χωρ. πληθ.} (σημ. 7, 8). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀλλάσσω | -ττω < ἄλλος].

αλλαγή: συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική και πλήρης, τότε μιλούμε για αλλαγή (π.χ. *«αλλαγή τού πολιτεύματος»),* όταν είναι μερική ή προσωρινή, χαρακτηρίζεται **μεταβο**λή (π.χ. Η *μεταβολή ορισμένων άρθρων δεν απαιτεί και αλλαγή τού νόμου).* Κάθε περαιτέρω ή διαδοχική αλλαγή, που μπορεί να ακολουθεί ορισμένη εξέλιξη, αποτελεί μεταλλαγή (π.χ. Οι συνεχείς *μεταλλαγές στην πολιτική ζωή τής χώρας οδήγησαν σε αδιέξοδο).* Κάθε ακριβής και συγκεκριμένη αλλαγή από μια μορφή Α σε μια μορφή Β, ιδίως στον χώρο τής επιστήμης, χαρακτηρίζεται ως τροπή (π.χ. *Η τροπή τού «κτ» σε «χτ» στις λέξεις «χτίζω», «χτήμα»).* Η μερική τροπή δηλώνεται ως τροποποίηση, ενώ η ολική και πλήρης τροπή ως **μετατροπή** (**ή μετασχηματισμός).** Εφόσον η αλλαγή αποβαίνει εις βάρος τής ποιότητας τής αρχικής μορφής, μιλούμε για αλλοίωση, ενώ η ουδέτερη και αποστασιοποιημένη περιγραφή μιας αλλαγής με εστίαση στη διαφορά της από τις άλλες χαρακτηρίζεται ως **διαφοροποίη**ση.

αλλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άλλαξα, αλλά-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να είναι διαφορετικό από ό,τι ήταν: *~ χρώμα μαλλιών* ΣΥΝ. μεταβάλλω 2. αντικαθιστώ (κάτι με κάτι άλλο): *~ έπιπλα* | *συνήθειες*- ΦΡ. (α) ***αλλάζω γνώμη*** | ***ιδέα*** (i) (αμετβ.) επανατοποθετούμαι σε κάτι: *μέχρι χθες ήμουν σύμφωνος, σήμερα όμως άλλαξα γνώμη* (ii) (μετβ.) κάνω κάποιον να επανατοποθετηθεί, να σκεφθεί διαφορετικά: θα σου *αλλάξω γνώμη οπωσδήποτε!* (β) ***αλλάζω τα λόγια μου*** διατυπώνω διαφορετικά κάτι που έχω πει: μην αλλάζεις τα λόγια σου τώρα· *μίλησες ή όχι εναντίον του;* (γ) ***αλλάζω τροπάρι*** | ***σκοπό*** | ***χαβά*** | ***βιολί*** αλλάζω συμπεριφορά, στάση, συνεπώς εκφράζομαι διαφορετικά: αν δεν *αλλάξεις τροπάρι, δεν σε βλέπω να προκόβεις* (δ) ***αλλάζω (την) κουβέντα*** αλλάζω θέμα συζήτησης (ε) ***αλλάζω ζωή*** | ***πορεία*** μεταβάλλω τον τρόπο ζωής μου (στ) ***αλλάζω αέρα*** βλ. λ. *αέρας* (ζ) ***αλλάζω φύλλο*** μεταβάλλω ριζικά τη θέση μου, «γυρίζω σελίδα»: *άλλαξε φύλλο, αν θες να τα πάμε καλά* (η) ***αλλάζω***

φύλο κάνω εγχείρηση αλλαγής φύλου (βλ. *αλλαγή φύλου, λ. αλλαγή)* (θ) ***αλλάζω λόγια | κουβέντες (με κάποιον)*** βρίζομαι, φιλονικώ: *άλλαξαν λόγια βαριά* (ι) ***αλλάζω βέρες | δαχτυλίδια*** (ι) (αμετβ.) δίνω λόγο, αρραβωνιάζομαι: πότε θ' *αλλάξετε βέρες;* (ii) (μετβ.) γίνομαι κουμπάρος κάποιων: θα *σας αλλάξω εγώ τις βέρες* (ια) ***αλλάζω μυαλά*** (ι) (αμετβ.) υιοθετώ νέο τρόπο σκέψεως και συμπεριφοράς (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο): από τότε *που πήγε στο εξωτερικό, άλλαξε μυαλά* (ii) (μετβ.) κάνω κάποιον να υιοθετήσει νέο τρόπο σκέ-ψ^{E}ως και συμπεριφοράς (συνήθ. προς το καλύτερο): *προσπάθησα να του αλλάξω μυαλά, αλλά τίποτα!* (ιβ) ***αλλάζω πρόσωπο*** βλ. λ. *πρόσωπο* (ιγ) ***αλλάζω χέρια*** γίνομαι κτήμα άλλου, περνώ σε άλλον ιδιοκτήτη: η *περιουσία τους άλλαξε πολλά χέρια μετά τον θάνατο τους* (ιδ) ***αλλάζω τους άντρες | τις γυναίκες σαν (τα) πουκάμισα*** για πρόσωπο που έχει πολλούς ερωτικούς συντρόφους (ιε) (λαϊκότ.) ***αλλάζω την πίστη | τον αδόξαστο | τα φώτα | τα πετρέλαια | τα πέταλα (κάποιου)*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία, σε δοκιμασίες **ή** του επιτίθεμαι (συνήθ. λεκτικά) σφοδρά, τον χτυπώ ανελέητα **ή** τον κατατροπώνω (για αντίπαλο): *αν μας επιτεθούν, θα μας αλλάξουν τα φώτα || μας άλλαξαν τον αδόξαστο με τα νέα μέτρα κυκλοφορίας* (ιστ) (μτφ.) ***αλλάζω χρώμα | δέκα χρώματα*** μεταβάλλεται το χρώμα τού προσώπου μου από ισχυρή συγκινησιακή φόρτιση, συνήθ. κοκκινίζω (από ντροπή), κιτρινίζω (από φόβο), ασπρίζω, πανιάζω, χλομιάζω κλπ.: *άλλαξε δέκα χρώματα μέσα στον πανικό του* (ιζ) ***αλλάζω πίστη*** (i) αλλαξοπιστώ (ii) (μτφ.) αλλάζω πολιτική ιδεολογία (ιη) ***αλλάζω πλευρό*** (στον ύπνο) γυρίζω από την άλλη πλευρά, ενώ είμαι ξαπλωμένος **3.** δίνω και παίρνω αμοιβαία: *άλλαξα θέση με την Ερη* || αλλάξαμε *τηλέφωνα* ΣΥΝ. ανταλλάσσω 4. (για χρήματα) (α) ανταλλάσσω νόμισμα μεγάλης αξίας **με** μικρότερης αξίας κέρματα **ή** χαρτονομίσματα ίσης προς το νόμισμα συνολικής αξίας, κάνω ψιλά: ~ *ένα πεντοχίλιαρο σε χιλιάρικα* (β) παίρνω συνάλλαγμα: ~ *δολάρια σε μάρκα* · 5. (για πρόσ.) βοηθώ (κάποιον συνήθ. που δεν μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί) να φορέσει *άλλα* ρούχα: ~ το μωρό όταν *λερώνεται* || ~ *τον ασθενή σε νοσοκομείο* · 6. μεταβαίνω, μετακινούμαι σε (άλλον χώρο, άλλη θέση): ~ σπίτι (μετακομίζω) | *τόπο* (μεταναστεύω) | *κόμμα* | *ομάδα* (γίνομαι οπαδός άλλης ομάδας)· ΦΡ. ***αλλάζω δρόμο*** (i) ακολουθώ άλλον δρόμο **(ii)** αλλάζω κατεύθυνση, προσπαθώντας να αποφύγω ανεπιθύμητη συνάντηση: *κάθε φορά που τον βλέπω,* ~ ♦ (αμετβ.) 7. γίνομαι διαφορετικός, υφίσταμαι μεταβολή: *ο άνθρωπος αλλάζει με τον καιρό || «ο κόσμος άλλαξε, άλλαξαν οι καιροί»* (τραγ.) || *αλλάζει το κλίμα | το χρώμα* | η *προσωπικότητα | η κοινωνία | οι συνθήκες | τα πράγματα* ΣΥΝ. μεταβάλλομαι, διαφοροποιούμαι· ΦΡ. (α) ***το πράγμα αλλάζει | αλλάζει το πράγμα*** (ως απόδοση σε υπόθεση) υπάρχει διαφορά, η αντιμετώπιση πρέπει να είναι διαφορετική: αν το *σκέφθηκες μόνος σου, είσαι αξιέπαινος·* αν *σου το είπε άλλος, τότε ~!* (β) (παροιμ.) ***άλλαξε ο Μανόλιας κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*** για περιπτώσεις στις οποίες η αλλαγή είναι μόνο επιφανειακή και όχι ουσίας: η *δικτατορία προσπάθησε να πείσει ότι προχωρεί σε εκδημοκρατισμό, αλλά ήταν φανερό ότι* ~ · 8. αντικαθιστώ τα ρούχα που φορώ **με** άλλα (καταλληλότερα για την περίσταση, καθαρά): *πάω V αλλάζω κι έρχομαι || θα περάσω από το σπίτι ν' αλλάξω.* — άλλανμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άλλάσσω < *άλλά/-ζω < *άλλος*. ο μεταπλασμός τού άλλάσσω σε *αλλάζω* είναι νεότερος (από τον αόρ. *άλλαξα,* κατά τα *άρπαξα - αρπάζω, φώναξα - φωνάζω* κ.τ.ό.)].

αλλάζω αλλά ανταλλάσσω | **σ**υναλλά**σσομαι.** Ας σημειωθεί ότι σε αυτό, όπως και σε άλλα ρήματα, η μεταβολή στον ενεστώτα, κυρίως, και στον παρατατικό τού απλού **ρήματος** δεν ακολουθείται και από ανάλογη μεταβολή στο **σύνθετο** ρήμα, που διατηρεί την αρχική του μορφή: αλλάζω (αντί τού αρχ. **άλλάσσ**ω**)** αλλά ανταλλάσσω (όχι *ανταλλάζω), εναλλάσσω, μεταλλάσσω, συναλλάσσομαι, συνδιαλλάσσομαι κ.τ.ό. Όμοια λέμε *φέρνω αλλά διαφέρω, φράζω αλλά αποφράσσω, σέρνω αλλά διασύρω, ταράζω αλλά διαταράσσω, τάζω αλλά εντάσσω* κ.ο.κ.

αλλαντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. θανατηφόρα **σε** ορισμένες περιπτώσεις τροφική δηλητηρίαση, οφειλόμενη **σε** μικρόβιο (αλλαντικό βακτηρίδιο) που αναπτύσσεται **σε** αλλοιωμένα τρόφιμα, ιδίως αλλαντικά.

[ΕΤΥΜ < αρχ. αλλάς, *-άντος,* «λουκάνικο» + -ίαση, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. allantiasis].

αλλαντικό (το) (συνήθ. σε πληθ.) κάθε παρασκεύασμα από κρέας και άλλες προσθήκες (καρυκεύματα, συντηρητικά κ.λπ.), που έχει υποβληθεί σε ειδική επεξεργασία (αλάτισμα, τσιγάρισμα, κάπνισμα κ.λπ.), όπως το σαλάμι, το λουκάνικο, το ζαμπόν, τα καπνιστά κ.ά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αλλάς, *-άντος,* «λουκάνικο» (< *άλλα-Εεντ-ς, αβεβ. ετύ-μου, πιθ. δάνειο, συγγενές προς λατ. alium «σκόρδο») + -ικά].

αλλαντοβιομηχανία (η) → -βιομηχανία

αλλαντοποιείο (το) χώρος (συνήθ. οργανωμένη μονάδα) παρασκευής αλλαντικών.

αλλαντοποιία (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** ο βιομηχανικός κλάδος παρασκευής αλλαντικών **2.** μονάδα παραγωγής αλλαντικών, το αλλαντοποιείο. — αλλαντοποιός (ο/η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < μτγν. *άλλαντοποιός* < αρχ. αλλάς, *-άντος,* «λουκάνικο» + *-ποιος* < *ποιώ].*

αλλαντοπωλείο (το) [**1858**] το κατάστημα όπου πωλούνται αλλαντικά. — αλλαντοπώλης (ο) [αρχ.], αλλαντοπώλισσα (η).

αλλαξιά (η) **1**. (περιληπτ.) το σύνολο των ρούχων που εναλλάσσει κανείς στο ντύσιμο του: *μια ~ εσώρουχα | πουκάμισα || καλοκαιρινή | γιορτινή* ~ · 2. (λαϊκ.) ανταλλαγή.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. < θ. άλλαξ- τού άλλάσσω (πβ. αόρ. *άλλαξα)* + κατάλ. **-id}.**

αλλαξιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό φορητό στρώμα πάνω στο οποίο τοποθετούν και αλλάζουν τα μωρά. [ΕΤΥΜ. < θ. *αλλαξ-* (ρ. *αλλάζω)* + παραγ. επίθημα *-ιέρα].*

αλλαξο- κ. **αλλαξο-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι **έχει** προκύψει ως ή με αλλαγή, μεταβολή, παρέκκλιση ή εναλλαγή: *αλλαξο-καιριά, αλλαξο-δρομώ, αλλαξό-πιστος, αλλαξό-θρησκος* κ.ά. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *αλλαξ-* (αόρ. τού *άλλάσσω)* και το συνδ. φωνήεν -ο-].

αλλαξοδρομώ ρ. αμετβ. {αλλαξοδρομείς... | αλλαξοδρόμησα} **1.** αλλάζω δρόμο, κατεύθυνση: *μόλις τον είδε μπροστά του, αλλαξοδρόμη-σε από τον φόβο του 2.* (μτφ.) αλλάζω πορεία, στόχους στη ζωή μου 3. παρεκκλίνω: μετά *από 20 χρόνια πετυχημένης καριέρας αλλαξο-δρόμησε στα πενήντα του.*

αλλαξόθρησκος (ο) {δύσχρ. αλλαξοθρήσκων}, αλλαξόθρησκη (η) πρόσωπο που άλλαξε θρησκεία.

αλλαξοκαιριά (η) {χωρ. πληθ.} η αλλαγή των καιρικών συνθηκών.

αλλαξοκωλιά (η) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) η εναλλαγή ενεργητικού και παθητικού ρόλου μεταξύ δύο ομοφυλόφιλων ανδρών. [ΕΤΥΜ. < *αλλαξο-* (< *αλλάζω)* + *-κωλιά* (< *κώλος)].*

αλλαξοπιστώ ρ. αμετβ. [1851] {αλλαξοπιστείς... | αλλαξοπίστησα} αλλάζω θρησκεία, πίστη ή ιδέες: *κατά την Τουρκοκρατία πολλοί Έλληνες αλλαξοπίστησαν από φόβο ή και συμφέρον.* — αλλαξόπι-**στος**, -η, -ο [1871], **αλλα**ξοπι**στία** (η) [1851].

Αλλάχ (ο) {άκλ.} το όνομα τού Θεού στην ισλαμική θρησκεία. [ΕΤΥΜ. < αραβ. Al-ilāh «ο Θεός», πβ. εβρ. **Elohäh** «Θεός»].

αλλαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) αλλού, **σε** άλλον τόπο, **σε** άλλο μέρος: η λέξη αυτή *απαντά στον Όμηρο και ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλλαχοῦ* < *άλλος* + πρόσφυμα *-αχ-* + κατάλ. -οῦ· πβ. *πανταχού].*

αλλεπάλληλία (η) [μεσν.] {αλλεπαλληλιών} (λόγ.) επαναλαμβανόμενη τοπικά **ή** χρονικά ακολουθία προσώπων, πραγμάτων **ή** καταστάσεων, η αλληλοδιαδοχή τους.

αλλεπάλληλοι, -ες, -α αυτοί που επαναλαμβάνονται αδιάκοπα, που διαδέχονται αδιάκοπα ο ένας τον άλλον: ~ *διαβήματα | επιθέσεις | αποτυχίες | χτυπήματα | εκρήξεις.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άλλος* + *επάλληλος].*

αλλεργία (η) {αλλεργιών} **1**. ΙΑΤΡ. παθολογική αντίδραση **ή** ευαισθησία τού οργανισμού σε εξωτερικά ερεθίσματα **ή** φαρμακευτικές ουσίες, που στους υγιείς ανθρώπους **δε**ν προκαλούν ανάλογες αντιδράσεις (πρήξιμο, φαγούρα, φτάρνισμα κ.ά.): με *πιάνει ~ στη γύρη των λουλουδιών || παθαίνω* ~ 2. (μτφ.) η έντονη αποστροφή ή απέχθεια: μην *του μιλήσεις για δουλειά' και μόνο που το ακούει, παθαίνει ~.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *άλλος* + *-εργία* < *έργο),* < γερμ. Allergie].

αλλεργικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αλλεργία: ~ *σύμπτωμα | αντίδραση* **2. *αλλεργικός*** (ο), ***αλλεργική*** (λαϊκ. ***-ιά)*** (η) πρόσωπο που έχει αλλεργία **ή** εμφανίζει συμπτώματα αλλεργίας σε ορισμένες ουσίες: *είναι - στη γύρη | στις γάτες | στην κορτιζόνη* 3. (μτφ.) αυτός που αισθάνεται ισχυρή απέχθεια **ή** αποστροφή (για κάτι): μην του *μιλήσεις για ρέιβ· είναι - σε τέτοια μουσική.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. **allergisch**].

αλλεργιογόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που προκαλεί αλλεργική αντίδραση: ~ *φάρμακα | τροφές* ***2. αλλεργιογόνο*** (το) ουσία, συνήθ. πρωτεΐνη, που προκαλεί σε μερικά άτομα αλλεργικές αντιδράσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allergene].

αλλεργιολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στη θεραπεία των αλλεργιών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. **allergologue**].

αλλέως επίρρ. → αλλιώς

αλληγόρημα (το) [μτγν.] {αλληγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} αλληγορική έκφραση (βλ. λ. *αλληγορία).*

αλληγορία (η) {αλληγοριών} **1.** λογοτεχνική σύνθεση **ή** αφήγηση που χρησιμοποιεί τις συμβολικές πράξεις φανταστικών χαρακτήρων ως μέσο για να γίνει ένα **μήνυμα** πιο αισθητό στον αναγνώστη ή ακροατή: η *«Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων» είναι μια ~ τής συμπεριφοράς των ανθρώπων δοσμένη μέσα από τα ελαττώματα και τα προτερήματα των ζώων* ΣΥΝ. παραβολή 2. υπαινικτική και ασαφής έκφραση, αοριστολογία: του *αρέσει να μιλά με αλληγορίες, γι'αυτό δεν τον καταλαβαίνει κανείς.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άλληγόρος* < *άλλος* + *-ηγόρος* < *αγορά-* πβ. *δικ-ηγόρος, δημ-ηγόρος].*

αλληγορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει αλληγορίες **ή** μεταφορικές εκφράσεις: στα *δημοτικά τραγούδια, όπου οι λέξεις έχουν συνήθως ~ σημασία, ο αϊτός συμβολίζει τον κλέφτη, το λιοντάρι το παλληκάρι κ.λπ.* || ~ *διήγηση | ταινία* ΣΥΝ. συμβολικός, μεταφορικός. — αλληγορικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

αλληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο στραβισμός.

αλληθωρίζω ρ. αμετβ. {αλληθώρισα} **1.** πάσχω από στραβισμό, κοιτώ προς άλλη κατεύθυνση από αυτή στην οποία είναι στραμμένο το κεφάλι μου 2. (μτφ.) (α) (για έντονο θαυμασμό) εντυπωσιάζομαι: *στο πέρασμα της όλοι αλληθωρίζουν* (β) αδιαφορώ, κάνω πως δεν καταλαβαίνω: *οι αρμόδιοι αλληθωρίζουν μπροστά στα προβλήματα* 3. (μτφ.) παρουσιάζω απόκλιση προς διαφορετική ιδεολογική κατεύθυνση από αυτή που είχα: αν *και ήταν κατά παράδοση συντηρητικός, τώρα τελευταία φαίνεται ότι αλληθωρίζει προς τα αριστερά.* — αλληθώρισμα (το).

αλλήθωρος, -η, -ο αυτός που πάσχει από στραβισμό' ΦΡ. **το *μάτι***

σου τ' αλλήθωρο που τρέχει στον κατήφορο (σκωπτ.) για πρόσωπο που δεν έχει επίγνωση τής πραγματικότητας, που δεν ξέρει τι λέει. [ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. άλλη *θωριά* ή < **αλλόθωρος* < *άλλος* + *-θωρος* < *θωρώ* «βλέπω». Το -ή- στο επίθ. *αλλήθωρος* κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *ανήφορος, κατήφορος* κ.ά].

αλλήθωρος ή αλλοίθωρος; Η ορθή γραφή τής λέξης, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (πβ. *κτήριο - κτίριο, λειώνω - λνώνω - λιώνω, ξίδι - ξείδι - ξύδι* κ.λπ.), είναι ζήτημα ετυμολογήσεως· αυτή **ή** εκείνη η ετυμολόγηση μιας λέξης καθορίζει και την ορθογραφία της. Έτσι, η παλαιότερη γραφή τής λέξης **με *-οι-* (αλλ*οί*θωρος)** στηρίζεται στην παραγωγή της από το *«αλλοῖα θεωροῦντες»* (Λεξικό Ζηκίδου) > *άλλοιόθωρος* > *άλλοίθωρος*. Ωστόσο, η ετυμολόγηση τής μ^{o}σν. αυτής λέξης από το *«άλλη θωριά»* > αλλήθωρος ^{E}ίναι γλωσσολογικά ομαλότ^{E}ρη.

αλληλαναδοχή (η) η αμοιβαία συνομολόγηση και αποδοχή υποχρέωσης (για την κατασκευή έργου): την ~ *για την κατασκευή τού φράγματος ανέλαβαν μια γαλλική εταιρεία και η θυγατρική της στην Ελλάδα.*

αλληλασφάλεια (η) [1868] {αλληλασφαλειών} η αμοιβαία ασφάλιση, μέρος τής οποίας καλύπτεται από τους ασφαλιζομένους και όχι μόνο από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Επίσης αλληλασφάλιση. — αλ**ληλασφα**λιστικός**,** -ή, -ό [1888].

αλληλ**εγγύ**η (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η σχέση αμοιβαίας ηθικής ή υλικής στήριξης μεταξύ ατόμων, συνήθ. στο πλαίσιο ενός συνόλου, π.χ. οικογένειας, ομάδας, τάξης κ.λπ.: *εκφράζουν με πολλούς τρόπους την ~* τους *στους διωκόμενους Κούρδους* ΣΥΝ. συμπαράσταση.

αλληλέγγυος, -α, -ο **1**. αυτός που συμπαρίσταται, που διατίθεται να προσφέρει την υποστήριξη του: *οι υπάλληλοι τής εταιρείας οφείλουν να είναι μεταξύ τους ~ για να διασφαλίζουν τα δικαιώματα τους'* ΦΡ. ***τάσσομαι αλληλέγγυος*** (+ προς/με) συμπαρίσταμαι, υποστηρίζω, παίρνω θέση υπέρ (προσώπου ή ζητήματος): *οι πανεπιστημιακοί τάχθηκαν αλληλέγγυοι προς τους νοσοκομειακούς γιατρούς* ΣΥΝ. συμπαραστάτης, αρωγός 2. ΝΟΜ. συνυπεύθυνος, αυτός που αποδέχεται σωρευτικώς την ευθύνη με άλλον.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άλληλ(ο)-* + *-έγγυος* < *έγγύη* «εγγύηση» (βλ. λ. *εγγυώμαι)]*. ,

αλληλένδετοι, -ες, -α (μόνο σε πληθ.) αυτοί που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και συνοχής: *οι πράξεις τους είναι ~* || *η ελευθερία λόγου και η δημοκρατία είναι στοιχεία ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άλληλ(ο)-* + *-ένδετος* < *ένδέω* «συνδέω»].

αλληλεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σχέση αμοιβαίας εξάρτησης: η *ευδαιμονία τού πολίτη και η ευδαιμονία τού κράτους βρίσκονται σε σχέση στενής ~.* — αλληλεξαρτώμαι ρ. [1893]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interdépendance].

αλληλεπίδραση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η σχέση αμοιβαίας επίδρασης, ο αμοιβαίος επηρεασμός: *κοινωνική | πολιτισμική | πνευματική | καλλιτεχνική* - 2. ΦΑΡΜ. ***αλληλεπιδράσεις*** (οι) οι επιπτώσεις στον οργανισμό από την ταυτόχρονη λήψη διαφορετικών φαρμακευτικών ουσιών **3**. ΠΛΗΡΟΦ. η άμεση και συνεχής επικοινωνία μεταξύ συστήματος και χρήστη, π.χ. μεταξύ τηλεθεατή και αλληλεπιδραστικής τηλεόρασης, μεταξύ χρήστη και αλληλεπιδραστικού προγράμματος Η/Υ κ.λπ. (βλ. κ. λ. *αμφίδρομος).* Επίσης αλληλοεπίδραση. — αλληλεπιδρώ ρ. [1874] {-άς...}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Interaktion].

αλληλεπιδραστικός, -ή, -ό ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που αναφέρεται σε σύστημα λειτουργίας κατά το οποίο ο χρήστης βρίσκεται σε συνεχή, άμεση και αμφίδρομη επικοινωνία με τον Η/Υ μέσω ερωταποκρίσεων: *~ τηλεόραση | βίντεο | πρόγραμμα* ΣΥΝ. διαδραστικός. — αλληλεπιδραστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. interactive].

αλληλο- κ. αλληλό- κ. αλληλ- (μπροστά από φωνήεν) α' συνθετικό που δηλώνει τη σχέση αμοιβαιότητας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *αλληλο-εξάρτηση,* αλληλ-επίδραση, *αλληλο-μισούνταν* τα σύνθετα με το *αλληλο-* ρήματα, λόγω τής φύσεως τής σημασίας τους («αλληλοπάθειας»), απαντούν κανονικώς σε πληθυντικό αριθμό: *αλληλο-τρώγονται, αλληλο-μισείσθε, αλληλο-βλεπόμαστε* (άρα οι τ. *αλληλο-τρώγομαι, αλληλο-μισούμαι* κ.τ.ό. είναι συμβατικοί). [ΕΤΥΜ. αρχ. < αλλήλων (βλ.λ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Το αλληλο- ως λεξικό πρόθημα αποτελεί λεξικοποιημένη (λεξιλογικά εκφρασμένη) δήλωση μιας σημασιοσυντακτικής σχέσης τού ρήματος (τής αμοιβαιότητας), που παλιότερα (στην Αρχαία) δηλωνόταν από την ίδια τη μέση φωνή τού ρήματος. Στους νεότερους χρόνους, η γραμματική (με καταλήξεις ρηματικές) δήλωση ενισχύθηκε και από την παρουσία τού αλληλο-. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση για τα σύνθετα αυτά στη νεότερη λόγια Ελληνική, που διατυπώνεται από τον Στ. Κουμανούδη *(Συναγωγή νέων λέξεων...,* σ. 42): *«Τοιαύτα ρήματα βαρύτονα και σύνθετα εκ τού **αλλήλων,** ένφ διόλου δεν ὑπάρχουσιν εν τοις Λεξ. τής αρχ. γλώσσης, συνετέθησαν πολλά υπό τῶν νεωτέρων λογίων, μάλιστα τῶν ἐφημεριδογραφούντων, καθώς φαίνονται εν ταύτη τή Συναγωγή, εν δε και υπ' αυτού τού Κοραή, το ἀλληλοφονεύεσθαι. Περισπώμενα δε εν τοις Λεξ. τής αρχαίας ὑπάρχουσι μόνον οκτώ, εν ταύτη δε τή Συναγωγή 63- και η πληθώρα αύτη επήλθε πότε; Μετά τήν από αιώνων εκλειψιν τού αλλήλων εν τοις στόμασι τού λαού».* Ας προστεθεί ότι τελευταία ο τ. αλληλο- χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για την απόδοση ξένων αλληλοπαθών συνθέτων με το inter | intra: π.χ. interaction: αλληλεπίδραση, interdépendance: αλληλεξάρτηση.

αλληλογραφία (η) {αλληλογραφιών} 1. ανταλλαγή επιστολών ή εγγράφων: *εμπορική | επίσημη | προσωπική | υπηρεσιακή | ερωτική | τακτική | διπλωματική* ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των επιστολών ή εγγράφων που παραλαμβάνονται ή αποστέλλονται: *διάβασες τη χθεσινή σου ~*; 3. (συνεκδ.) το γράψιμο επιστολών: δεν *είμαι καλός στην ~* || *χαρτί αλληλογραφίας*- ΦΡ. (α) ***μαθήματα | σπουδές δι' αλληλογραφίας*** διδασκαλία (κάποιου) κατά τρόπον, ώστε ο διδασκόμενος να μελετά στο σπίτι του και να επικοινωνεί με τον διδάσκοντα με ανταλλαγή επιστολών, στέλνοντας του τις ασκήσεις και τις εργασίες του και λαμβάνοντας σχόλια, υποδείξεις κ.λπ. (β) ***ηλεκτρονική αλληλογραφία*** η αποστολή και λήψη μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail, βλ. λ. *ηλεκτρονικός).*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. correspondance. Το μεσν. *αλληλογραφία είχε* τη σημ. «συγγραφή ποιημάτων». Με τη σημερινή σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1782 στον Αδ. Κοραή].

αλληλογράφος (ο/η) 1. πρόσωπο που αλληλογραφεί 2. πρόσωπο υπεύθυνο για τη σύνταξη και τήρηση επιστολών ή επίσημων εγγράφων.

αλληλογραφώ ρ. αμετβ. [1840] {αλληλογραφείς... | αλληλογράφησα} αποστέλλω και λαμβάνω επιστολές ή έγγραφα: ~ με *μια κοπέλα από τη Γερμανία.*

αλληλοδιαδοχή (η) [1879] {χωρ. πληθ.} διαδοχική εναλλαγή: η ~ *δύο κομμάτων στην εξουσία.*

αλληλοδιάδοχος, -η, -ο [1702] αυτός που εναλλάσσεται διαδοχικά με άλλον. — αλληλοδιαδόχως επίρρ.

αλληλοδιδακτικός, -ή, -ό [1810] **1**. αυτός που σχετίζεται με την αμοιβαία διδασκαλία, την αλληλοδιδακτική μέθοδο: ~ *σχολείο* 2. ***αλληλοδιδακτική μέθοδος*** μέθοδος διδασκαλίας που στηρίζεται στην εκπαίδευση των λιγότερο ικανών και πιο αδύνατων μαθητών από τους άριστους συμμαθητές τους ή τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων (στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μέχρι το 1880).

αλλη**λοδιδασκαλία** (η) [1782] {αλληλοδιδασκαλιών} (παλαιότ.) σύστημα διδασκαλίας κατά το οποίο οι μεγαλύτεροι και πιο προχωρημένοι μαθητές διδάσκουν τους μικρότερους υπό την καθοδήγηση τού δασκάλου. — αλληλοδιδασκαλικός, -ή, -ό.

αλληλο**επίδρασ**η (η) → αλληλεπίδραση

αλληλόμορφο (το) (ενν. *γονίδιο)* ΒΙΟΛ. το γονίδιο σε καθεμία από δύο ή περισσότερες σταθερές καταστάσεις (ή μορφές) του. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allelomorph].

αλληλοπαθεια (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η σχέση αμοιβαιότητας δύο ή περισσοτέρων υποκειμένων (κοινής ενέργειας που αναφέρεται και στα δύο υποκείμενα), η οποία εκφέρεται: (α) με τα αλληλοπαθή ρήματα: συναντιόμαστε *τακτικά* || *αλληλοϋποστηρίζονται* (β) με τις αλληλοπαθείς αντωνυμίες: να *αγαπάτε ο ένας τον άλλον* (γ) με αλληλοπαθείς (εμπρόθετες) φράσεις: *μισούνται μεταξύ τους.* [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Reziprozität, άσχετο προς το μτγν. *αλληλοπαθεια,* όρ. τής αστρολογίας].

αλληλοπαθής, -ής, -ές {αλληλοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που εκφράζει σχέση αμοιβαίας επίδρασης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ***αλληλοπαθής αντωνυμία*** η αντωνυμία που δηλώνει δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα στη μεταξύ τους σχέση αμοιβαίας επίδρασης (βλ. λ. *αλλήλων* κ. *αλληλοπαθεια)* (β) ***αλληλοπαθές ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται σε πληθυντικό και τα υποκείμενα του δέχονται αμοιβαίως την ενέργεια που αυτό δηλώνει, π.χ. *αγαπιόμαστε, σκοτωνόμαστε, αλληλεπιδρούν* (βλ. λ. *αλληλοπαθεια).* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ < *αλληλο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* (πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον)* τού ρ. πάσχω].

αλληλοπεριχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ. η περι-

αλληλ-επιτίθεμαι ρ.
αλληλ-ευεργετούμαι ρ.
αλληλ-εχθρεύομαι ρ.
αλληλο-αναίρεση (η)
αλληλο-αναιρούμαι ρ.
αλληλο-αντικρούομαι ρ.
αλληλο-απώθηση (η)
αλληλο-απωθούμαι ρ.
αλληλο-ασπάζομαι ρ.
αλληλο-βοήθεια (η)
αλληλο-βοηθούμαι ρ.
αλληλο-γνωριμία (η)
αλληλο-δεσμεύομαι ρ.
αλληλο-δέσμευση (η)
αλληλο-διαπληκτίζομαι ρ.
αλληλο-διαφημίζομαι ρ.
αλληλο-διαψεύδομαι ρ.
αλληλο-εκτίμηση (η)
αλληλο-ενημερωση (η)
αλληλ(ο)-εξαπατώμαι ρ.
αλληλο-εξοντώνομαι ρ.
αλληλο-εξόντωση (η)
αλληλο-εξουδετερώνομαι ρ.
αλληλο-εξουδετέρωση (η)
αλληλ(ο)-εξυπηρέτηση (η)
αλληλ(ο)-εξυπηρετούμαι ρ.
αλληλ(ο)-επαινούμαι ρ.
αλληλ(ο)-ερεθίζομαι ρ.
αλληλο-ευεργετούμαι ρ.
αλληλο-θαυμάζομαι ρ.
αλληλο-θαυμασμός (ο)
αλληλο-καλύπτομαι ρ.
αλληλο-κάλυψη (η)
αλληλο-καταγγελία (η)
αλληλο-κατανόηση (η)
αλληλο-κατηγορία (η)
αλληλο-κατηγορούμαι ρ.
αλληλο-κοιτάζομαι ρ.
αλληλο-μηνύομαι ρ.
αλληλο-μισούμαι ρ.
αλληλο-περιφρόνηση (η)
αλληλο-σεβασμός (ο)
αλληλο-σκοτωμός (ο)
αλληλο-σκοτώνομαι ρ.
αλληλο-σπαραγμός (ο)
αλληλο-σπαράσσομαι ρ.
αλληλο-συγκρούομαι ρ.
αλληλο-συμπληρώνομαι ρ.
αλληλο-συμπλήρωση (η)
αλληλο-συγχώρηση (η)
αλληλο-συγχωρούμαι ρ.
αλληλο-συκοφαντούμαι ρ.
αλληλο-σφάζομαι ρ.
αλληλο-σφαγή (η)
αλληλο-τρώγομαι ρ.
αλληλο-ϋβρίζομαι ρ.
αλληλο-ϋπεραστίζομαι ρ.
αλληλο-ϋποβλέπομαι ρ.
αλληλο-ϋπονομεύομαι ρ.
αλληλο-ϋπονόμευση (η)
αλληλο-ϋποψιάζομαι ρ.
αλληλο-φάγωμα (το)
αλληλο-φαγώνομαι ρ.
αλληλο-φθονούμαι ρ.

χώρηση (βλ.λ.) **2**. (γενικότ.) η ύπαρξη τού ενός μέσα από τον άλλον ή μέσα στον άλλον (χωρίς να χάνει το πρόσωπο του, την ιδιαιτερότητα του, χωρίς να αφομοιώνεται ο ένας από τον άλλον): *πραγματοποιείται μια ~ θείου και ανθρωπίνου:* η *θεία ενέργεια διαπερνά την ανθρώπινη και ενεργούν από κοινού σε μία αδιάσπαστη ένωση* || η *-των προοδευτικών κομμάτων* || η *~ λατρείας και ασκήσεως στη ζωή τής Εκκλησίας ενσαρκώνει το πνεύμα τής Ορθοδοξίας.*

αλληλοσπαραγμός (ο) [1886] 1. ο αλληλοσκοτωμός 2. ο καταστρεπτικός ανταγωνισμός και διαμάχη μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινά μεταξύ τους στοιχεία (καταγωγή, πεποιθήσεις, ιδεολογία): *εθνικός - σε μια χώρα* (εμφύλιος πόλεμος) || *~ των κομμάτων τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. αλληλοφάγωμα.

αλληλούια επίρρ. ΕΚΚΛΗΣ. δοξαστικό επιφώνημα ως επωδός εκκλησιαστικών ύμνων και ευχών με τη σημασία «αινείτε τον Κύριο»: στο *σημείο αυτό ο χορός ψάλλει* «→· ΦΡ. ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** (i) η συζήτηση πρέπει να τελειώσει γρήγορα, χωρίς πολλά λόγια και περιστροφές (ii) σύντομα θα φανούν τα αποτελέσματα μιας υπόθεσης, για την οποία δεν μπορούμε να κάνουμε ασφαλή πρόγνωση: *τα αποτελέσματα των Γενικών Εξετάσεων βγαίνουν σε λίγες μέρες- ~ για τους υποψηφίους!* [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. hallelujah «αινείτε τον Γιαχ (δηλ. τον Θεό)»].

αλληλουχία (η) {χωρ. πληθ.} η ακολουθία ομοειδών πραγμάτων, ο σύνδεσμος κάθε πράγματος με ό,τι προηγείται και ό,τι ακολουθεί: η ~ των *νοημάτων σε ένα κείμενο* (η λογική σύνδεση τους, ειρμός) || η ~ των γεγονότων (η χρονική και αιτιώδης σχέση τους). [ΕΤΥΜ.^μτγν. < *άλληλ(ο)-* + *-ουχία* < *-ουχος* < έχω],

αλληλό<u>χρ</u>εος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που συνδέεται με σχέση αμοιβαίου χρέους με κάποιον **2.** ΝΟΜ. ***σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού*** βλ. λ. *λογαριασμός.*

αλλήλων, -ους αντων. (αρχαιοπρ.) γενική τής αλληλοπαθούς αντωνυμίας, που έχει μόνο πλάγιες πτώσεις και μόνο πληθυντικό· δηλώνει σχέση αμοιβαιότητας μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων, ο ένας (σ)τον άλλον: *υποστηρίζουν τα συμφέροντα αλλήλων* || *«αλλήλων τα βάρη βαστάζετε»* (Κ.Δ. *Γαλ.* 6,2) || *«Ἀγαπάτε ἀλλήλους»* (Κ.Δ. Ιωάνν. 13,34).
[ΕΤΥΜ αρχ., από τη φρ. **άλλος άλλοιν* > **άλλαλν-* > *αλλήλων* (με απλοποίηση), από όπου προήλθαν και οι υπόλοιπες πλάγιες πτώσεις-πβ. και γερμ. einander < αρχ. γερμ. ein anderen «ο ένας στον άλλον»].

αλλιώς επίρρ. (παλαιότ. ορθ. *αλλοιώς)* 1. με άλλον, διαφορετικό τρόπο: *αν μπορείς, κάνε κι ~|| ~ σου είχα πει να ενεργήσεις!* ΣΥΝ. αλλιώτικα, διαφορετικά ΑΝΤ. όμοια˙ ΦΡ. (α) ***έτσι κι αλλιώς*** όπως και να έχει το πράγμα, ό,τι και αν γίνει ή και αν γινόταν: δεν *πειράζει που δεν ήρθε· ~ ήταν ανεπιθύμητος* ΣΥΝ. ούτως ή άλλως (β) ***έτσι (κι) αλλιώς κι αλλιώτικα*** (i) (ειρων.) εμφατ. τ. τού «έτσι κι αλλιώς» (ii) όχι πολύ καλά: *Πώς τα πας; ~!* (γ) ***μια έτσι, μια αλλιώς*** | ***τη μια έτσι, την άλλη αλλιώς*** άλλοτε με τον έναν τρόπο, άλλοτε με τον άλλον, με συνεχείς μεταβολές: ~, η *διάθεση της είναι τελείως απρόβλεπτη* (δ) ΓΟ ***παίρνω αλλιώς*** παρεξηγώ το νόημα φράσης ή πράξης: *θύμωσα, γιατί το πήρα αλλιώς· δεν κατάλαβα ότι αστειευόταν 2. σε* αντίθετη περίπτωση: *έλα μαζί μας, ~ θα θυμώσω || εννοείται ότι σε θέλεν - δεν θα ήθελε να σε βλέπει συνέχεια* ΣΥΝ. ειδεμή, ειδάλλως, διαφορετικά. Επίσης (λόγ.) αλλέως [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αλλιώς* (με συνίζηση) < άλλέως < *άλλέος* «διαφορετικός», από την ασυναίρετη γεν. άλλεων τού αρχ. *άλλος.* Το επίρρ. άλλέως σχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε -έως, π.χ. *εύθ-έως, βραδ-έως, βαρ-έως* κ.ά.].

αλλιώτικος, -η, -ο **1**. αυτός που εμφανίζει διαφορές, αλλαγές (ως προς τη φύση, τις ιδιότητες, την ποιότητα) σε σχέση με κάποιον/κάτι άλλο: *το σπίτι αυτό είναι ~, πιο μεγάλο, πιο μοντέρνο, πιο άνετο || γύρισες από το εξωτερικό ~* ΣΥΝ. διαφορετικός 2. (στον πληθ.) αυτοί που δεν ταιριάζουν μεταξύ τους, δεν συμφωνούν, δεν συμπίπτουν: *~ χαρακτήρες, πώς να μπορέσουν να συνυπάρξουν;* || ~ παπούτσια *φοράς, δεν το 'χεις καταλάβει;* ΣΥΝ. αταίριαστοι, ανόμοιοι, παράταιροι, διαφορετικοί **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιομορφίες, παραξενιές, που είναι έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια: *δύσκολα μπορείς να τον καταλάβεις· είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. παράξενος, περίεργος, ιδιόρρυθμος. — αλλιώτικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αλλιώς* + *-ώτικος].*

άλλο- κ. αλλό- **α'** συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** είναι διαφορετικός, αλλιώτικος, ξένος: *αλλό-θρησκος, αλλό-δοξος, αλλόγλωσσος, άλλο-εθνής* 2. προέρχεται από αλλού, από άλλον τόπο: *αλ-λο-φερμένος, αλλο-δαπός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άλλος. Χρησιμεύει ως *ά* συνθ. λ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής με τη σημ. «διαφορετικός, ξένος», π.χ. *άλλό-γλωσσος, άλλό-φρων, άλλο-εθνής* κ.ά. Το *άλλο-* χρησίμευσε και ως συστατικό ελληνογενών ξέν. όρων, π.χ. αγγλ. allo-pathy, allo-centric, γαλλ. allo-phone, allo-some κ.ά.].

άλλο επίρρ. (με ερώτηση ή αρνητ.) 1. περισσότερο, επιπλέον: *δεν μπορώ να περιμένω ~* || δεν θα φας ~; **2.** πιο πέρα, παρακάτω· ΦΡ. **δεν *πάει άλλο*** για καταστάσεις που έχουν φθάσει σε οριακό σημείο, που δεν είναι δυνατόν να συνεχίζονται: *Ως εδώ και μη παρέκει! - αυτή η κατάσταση!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη. [ΕΤΥΜ. < ^εσν. *αλλο(ν),* ουδ. τού αρχ. άλλος].

αλλογενής, -ής, -ές {αλλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαφορετική προέλευση· (ειδικότ.) που ανήκει σε άλλο γένος, άλλη φυλή, ο ξένος προς τις υπάρχουσες συνήθειες και τα ήθη ΣΥΝ. αλλοεθνής, αλλόφυλλος, αλλοδαπός ΑΝΤ. ομοεθνής, ομόφυλος, ομογενής, αυτόχθων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άλλο-* + *-γενής* < *γένος].*

αλλόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μιλά διαφορετική γλώσσα, αυτός που έχει ως μητρική του μια ξένη γλώσσα ΣΥΝ. ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος.

αλλοδαπή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) κάθε χώρα και το σύνολο των χωρών που βρίσκονται έξω από τα όρια συγκεκριμένου κράτους: *έμεινε στην ~ για πολλά χρόνια* ΣΥΝ. το εξωτερικό, (λαϊκότ.) τα ξένα, ξενιτειά (πβ. λ. *ημεδαπή).*

αλλο<u>δα</u>πός, -ή, -ό **1**. αυτός που προέρχεται από άλλη χώρα, ξένος: *οι ~ εργάτες* || (κυρ. ως ουσ.) στην *Ομόνοια συχνάζουν πολλοί ~* || *εκμετάλλευση των αλλοδαπών από ντόπιους αετονύχηδες* ***2. Υπηρεσία Αλλοδαπών*** | ***Αλλοδαπών*** (το) (ενν. *Τμήμα)* υπηρεσία που υπάγεται στην Ασφάλεια και η οποία ασχολείται με υποθέσεις αλλοδαπών: τους *μετέφεραν στο ~ για απέλαση.* — αλλοδαπότητα (η) [1840]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλλο < *άλλοδ- (πβ. λατ. aliud) + επίθημα *-απός,* πβ. *πα-ντοδαπός, ημεδαπός, ποδαπός* κ.ά.].

αλλόδοξος, -η, -ο **1.** αυτός που πιστεύει σ**ε** άλλο θρησκευτικό δόγμα ΣΥΝ. ετερόδοξος ΑΝΤ. ομόδοξος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν πιστεύει στα κοινώς παραδεδεγμένα. — αλλοδοξία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο έχων διαφορετική γνώμη», < αρχ. *άλλο-δοξώ* (υποχωρητ.) < άλλο- + *-δοξώ* < *δόξα* «γνώμη, πεποίθηση»].

αλλοεθνής, -ής, -ές [μτγν.] {αλλοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος, άλλη φυλή: στο *πλαίσιο των εκκαθαρίσεων έγιναν εγκλήματα εις βάρος αλλοεθνών* ΣΥΝ. ξένος, αλλογενής, αλλόφυλος ΑΝΤ. ομοεθνής, ομογενής, ομόφυλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άλλοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από άλλο μέρος, από αλλού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλλος + -θεν (βλ.λ.)].

άλλοθι (το) {άκλ.} 1. ο ισχυρισμός τού κατηγορουμένου ότι κατά τον χρόνο τελέσεως τής αξιόποινης πράξης, για την οποία κατηγορείται, αυτός βρισκόταν σε άλλον τόπο: *ο κατηγορούμενος έχει ~ το βράδυ τού φόνου παίζαμε χαρτιά μαζί* || ακλόνητο | *ισχυρό* | *ατράνταχτο* | *αναμφισβήτητο* | *ψεύτικο* | *σαθρό ~ 2.* (κατ' επέκτ.) η δικαιολογία που επικαλείται κανείς ως ελαφρυντικό, για να μειώσει τη σοβαρότητα των πράξεων του, για να ελαφρύνει τη θέση του: *δεν μπορεί κάθε κακοποιός να επικαλείται ως ~ τα άσχημα παιδικά του χρόνια.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άλλού, σε άλλο μέρος», < *άλλο-* + επιρρ. κατάλ. -θι. ο νομ. όρ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. alibi < λατ. alibi «αλλού»].

αλλόθρησκος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία: (ως ουσ.) *μια ανεκτική κοινωνία δεν διώκει τους ~* ΣΥΝ. αλλόπιστος ΑΝΤ. ομόθρησκος.

αλλοιθωρος, -η, -ο → αλλήθωρος

αλλοίμονο επιφών. → αλίμονο

αλλοιώνω ρ. μετβ. {αλλοίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ αρνητικές μεταβολές στη φύση, στις ιδιότητες ή στα συστατικά πράγματος, μεταβάλλω προς το χειρότερο: τα *πολυώροφα κτήρια* αλλοιώνουν το *τοπίο* ΣΥΝ. χαλάω, καταστρέφω, παραμορφώνω 2. (ειδικότ. για τρόφιμα) προκαλώ αποσύνθεση, καθιστώ επικίνδυνο για κατανάλωση: η *ζέστη αλλοιώνει τα τρόφιμα || αλλοιωμένα τρόφιμα* 3. προκαλώ μεταβολή στη μορφή: *αλλοιωμένα χαρακτηριστικά προσώπου (από* τον πόνο) 4. (για λόγο, κείμενο κ.ά.) αποδίδω διαφορετικό, παραπλανητικό ή ψευδές περιεχόμενο, διαστρεβλώνω: με τις *επεμβάσεις στο κείμενο αλλοίωσε το περιεχόμενο του || ~ το αποτέλεσμα μιας δίκης | ψηφοφορίας* ΣΥΝ. παραποιώ, διαστρέφω 5. ΜΟΥΣ. μεταβάλλω την οξύτητα ενός φθόγγου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλλοιώ (-όω)* < *άλλοιος* < *άλλος* + *-οίος,* κατ' αναλο-γίαν προς τα *ποίος, τοῖος, παντοίος* κ.τ.ό].

αλλοιως επίρρ. → αλλιώς

αλλοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μεταβολή προς το χειρότερο τής ποιότητας ή τής φύσης πράγματος ή καταστάσεως: *~ χρωμάτων 2.* (ειδικότ.) η μεταβολή τής σύστασης μιας χημικής ενώσεως, ενός τροφίμου: *~ κρεάτων* ΣΥΝ. αποσύνθεση 3. η σκόπιμη επέμβαση παραφθοράς ή νόθευσης τής αξίας τού χαρακτήρα ενός πράγματος: *~ νομίσματος /εγγράφου* ΣΥΝ. παραποίηση, νοθεία, παραχάραξη, πλαστογράφηση· ΦΡ. ***αλλοίωση αποτελέσματος*** αντικανονική ή/και παράνομη παρέμβαση κρατικών φορέων που αλλάζει το εκλογικό αποτέλεσμα (με «βία και νοθεία») 4. (μτφ.) η απόδοση παραπλανητικής, ψευδούς εικόνας σε αντιλήψεις, ιδέες ή συμβάντα: *~ τής αλήθειας || ορισμένες ειδησεογραφικές εκπομπές επιδίδονται στη συστηματική ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. παραμόρφωση, παραποίηση, διαστρέβλωση · 5. ΜΟΥΣ. (α) όξυνση ή βάρυνση ενός μουσικού φθόγγου˙ στην έννοια της αλλοίωσης, προϋποτίθεται μια πρότυπη κλίμακα (λ.χ., στη δυτική μουσική, η επτάφθογγη κλίμακα που σχηματίζεται από τα άσπρα πλήκτρα τού πιάνου), με αφετηρία την οποία μπορούν να παραχθούν όλοι οι φθόγγοι ενός μουσικού συστήματος, οι οποίοι νοούνται ως αλλοιώσεις των αρχικών οι συνηθέστερες αλλοιώσεις στη δυτική μουσική είναι η δίεση (όξυνση κατά ένα ημιτό-νιο, βλ.λ.), η ύφεση (βάρυνση κατά ένα ημιτόνιο), η διπλή δίεση (όξυνση κατά δύο ημιτόνια) και η διπλή ύφεση (βάρυνση κατά δύο ημιτό-νια) (β) το σημείο με το οποίο δηλώνεται στη μουσική παρτιτούρα η αλλοίωση ενός φθόγγου˙ τα σημεία αλλοιώσεως είναι όσες και οι αλ-λοιώσεις, ενώ σε αυτά συγκαταριθμείται και η αναίρεση (βλ.λ.), η οποία συνιστά άρση προηγούμενου σημείου αλλοιώσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.*

αλλοιώσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που μπορεί να αλλοιωθεί, να υποστεί αλλοιώσεις.

αλλοκεντρισμός (ο) ΨΥΧΟΛ. η θεώρηση τού άλλου ως κέντρου τού κόσμου ΑΝΤ. εγωκεντρισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. allocentrisme].

αλλοκοτιά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) οτιδήποτε παράξενο

και ασυνήθιστο (πράξη, συμπεριφορά, συμβάν κ.λπ.).

αλλόκοτος, -η, -ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, παράξενος ή δυσεξήγητος: ~ *φέρσιμο* | *όνειρο* | *προαίσθημα* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αφύσικος, παράδοξος, περίεργος ΑΝΤ. φυσιολογικός, συνηθισμένος. — αλλόκοτα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκληρός, φοβερός», < άλλο- + κότος «μίσος, έχθρα», αρχαιότατη λ. που σχετίζεται με αρχ. θέματα, τα οποία σημαίνουν «μάχη, πόλεμος», πβ. σανσκρ. sât-ru- «εχθρός», μέσ. γερμ. hader «μάχη» κ.ά.].

αλλομόρφημα (το) {αλλομορφήμ-ατος | -ατα, -ατών} ΓΛΩΣΣ. παραλλαγή μορφήματος, π.χ. το μόρφημα «αριθμός» έχει δύο αλλομορφή-ματα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό» βλ. κ. λ. *μόρφημα.*

αλλόμορφο (το) {αλλομόρφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις παραλλαγές τού αυτού μορφήματος οι οποίες: α) συναποτελούν συμπληρωματικά το ίδιο μόρφημα, π.χ. το μόρφημα «πληθυντικός» έχει στη Ν. Ελληνική δύο αλλόμορφα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό», ενώ στην αρχαία Ελληνική είχε τρία αλλόμορφα («ενικό», «πληθυντικό» και «δυϊκό»)· στην περίπτωση αυτή ο όρος *αλλόμορφα* χρησιμοποιείται καταχρηστικά αντί τού όρου *αλλομορφήματα* (βλ.λ.) και β) (προκειμένου για «μορφές») έχουν το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο, π.χ.: τα *-ονταν, -όντουσαν, -όσαντε* στον παρατατικό *(έρχ-ονταν, ερχ-όντουσαν, ερχ-όσαντε)* είναι αλλόμορφα τού μορφήματος τού γ' πληθ. προσώπου τού παρατατικού (βλ. κ. λ. *μόρφημα).* — αλλομορ-φικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allomorph].

αλλοπαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τα λογικά του (κατά τη λαϊκή αντίληψη, αυτός που κάποιες υπερφυσικές δυνάμεις τού πήραν το λογικό), παραλογισμένος: *«τρελή κι αλλοπαρμένη, με σένα μαγεμένη»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *άλλο- + παρμένος,* μτχ. τού *παίρνω}.*

αλλόπιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία ΣΥΝ. αλλόθρησκος ΑΝΤ. ομόθρησκος.

αλλοπρόσαλλος, -η, -ο αυτός που στερείται σταθερότητας στις γνώμες και τις διαθέσεις του, που δεν έχει λογικό ειρμό, που χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις: ~ *συμπεριφορά* | *πολιτική* | *ιδέες* | *λόγια* ΣΥΝ. ασυνάρτητος. — αλλοπρόσαλλα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. άλλο *προς άλλον (λέγων)].*

άλλος, -η, -ο αντων. {κ. λαϊκ. αλλουνού (θηλ. αλληνής), άλλονε (-α) | αλλονών, αλλουνούς} 1. αυτός που διαχωρίζεται από κάποιον ή κάτι που έχει ήδη αναφερθεί ή εννοείται: δεν ήταν στην *Αμερική, αλλά σε ~ χώρα* || (με οριστικό άρθρο ως ουσ.) *όχι αυτός, αλλά ο ~* ΑΝΤ. ίδιος· ΦΡ. (α) ***η άλλη όψη (τού νομίσματος)*** η εναλλακτική ή αντίθετη πλευρά ενός θέματος: ας *δούμε και την ~* (β) ***(κάτι) είναι άλλου παππα ευαγγέλιο/άλλο καπέλο*** πρόκειται για διαφορετική περίπτωση: *εγώ είμαι υπεύθυνος για τη μεταφορά από την Αθήνα ώς τα σύνορα- από 'κεί και πέρα ~* (γ) ***άλλος μιλάει!*** για μεθυσμένο: μην *τον ξεσυνερίζε-σαι, δεν μιλάει αυτός, -* (δ) ***ο άλλος κόσμος*** (μεσν. φρ.) ο Άδης (βλ.λ.) (ε) ***η άλλη ζωή*** η ζωή μετά θάνατον: *θα συναντηθούμε στην ~* (αφού πεθάνουμε) 2. αλλιώτικος, διαφορετικός: η *καινούργια μπίρα έχει ~ γεύση·* ΦΡ. (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** παρουσιάζω ριζική μεταστροφή (συνήθ. στη συμπεριφορά, τις συνήθειες, κυρ. προς το καλύτερο) (β) ***άλλο το ένα κι άλλο το άλλο*** για δύο διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις (που μπορεί να συγχέονται): *οι έμποροι ναρκωτικών πρέπει να τιμωρούνται αυστηρά, οι χρήστες όμως δεν είναι εγκληματίες·* ~! (γ) ***άλλο να το ακούς | να σου το λέω κι άλλο να το βλέπεις*** σε περιπτώσεις στις οποίες η αφήγηση δεν μπορεί να αποδώσει την πραγματικότητα: το τι *έγινε στη συγκέντρωση δεν μπορείς να το συλλάβεις- ~!* (δ) (παροιμ.) ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** για να δηλωθεί η διαφορά ποιότητας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα ή πράγματα, η οποία είναι τέτοια, ώστε η σύγκριση να είναι περιττή: αυτό το *αυτοκίνητο θέλει επαγγελματία μηχανικό, όχι φαναρτζή τής γειτονιάς-* ~ 3. ιδιαίτερα μακρινός (χρονικά ή τοπικά): *ιστιοφόρα πλοία άλλων εποχών* 4. (αριθμητικό) επιπλέον, επιπρόσθετος: *ας μιλήσουν κι άλλοι δύο* || (ερώτηση πωλητή προς πελάτη) *άλλο τίποτε;* ΦΡ. ***άλλος τόσος*** διπλάσιος: *Τον θυμάσαι πώς ήταν; Τώρα είναι ~* 5. (+ άρθρο, μόνο στον πληθ.) αυτοί που απομένουν, οι υπόλοιποι: *οι μισοί θα εξεταστούν σήμερα, οι ~ αύριο* 6. αυτός που ακολουθεί τοπικά ή χρονικά, ο επόμενος: την *~ φορά που θα εξεταστείτε να είστε πιο προσεκτικοί!-* ΦΡ. ***(μια) άλλη φορά*** κάποια άλλη στιγμή στο μέλλον, σε μελλοντική αντίστοιχη περίσταση: *-Δεν έχω τώρα να σας δώσω ρέστα. -Δεν πειράζει, ~!* || Αλλη *φορά να μη βιάζεσαι να βγάζεις συμπεράσματα!* 7. (με κύρ. όν.) αυτός που είναι ίσης αξίας με κάποιον, εφάμιλλος: *ένας - Οδυσσέας* || *ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ. καινούργιος, νέος 8. ξένος, αυτός που ανήκει στην αντίθετη παράταξη, εχθρός: *μ'εμάς είσαι ή με τους άλλους;* 9. ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. (α) *Άλλος* (ο) όρος που διακρίνει το «Εγώ», την προσωπικότητα τού ατόμου, από το «μη-Εγώ», το περιβάλλον, την ομάδα και την κοινωνία και που υποδηλώνει ένα κράμα εγγύτητας και απόστασης (β) ***το άλλο*** *Εγώ* (λατ. alter ego) (i) πρόσωπο με το οποίο ταυτίζεται κανείς, το συμπλήρωμα του, ο άλλος του εαυτός· (ειδικότ.) (καθημ.) (ii) ένας αχώριστος φίλος: ο *Ηλίας είναι ~ τού Στέλιου* (iii) πρόσωπο (υπαρκτό ή νοητό) στο οποίο βλέπει κανείς το συμπλήρωμα του (iv) μια κρυφή πλευρά τής προσωπικότητας · ΦΡ. (α) ***άλλ' αντ' άλλων*** ασυναρτησίες, ανοησίες, λόγια ακατανόητα (β) ***άλλος (κι) αυτός!*** (i) για πρόσωπο που, αν και θέλει να εμφανίζεται χωρίς ελαττώματα, έχει τα ίδια ή περισσότερα από άλλους: *μιλάει κι ο Κώστας για ειλικρίνεια-~!* (ii) (ειρων.) ούτε αυτός είναι καλύτερος: *Κι αφού έφυγα απ' τον γιο μου, πήγα στην κόρη μου- άλλη αυτή! Από την πρώτη εβδομάδα άρχισε τη γκρίνια!* (γ) ***άλλοι κι άλλοι*** (μειωτ.) πάρα πολλοί (χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες): *θα περάσεις στις εξετάσεις σου-εδώ πέρασαν-!* (δ) ***κάθε άλλο*** (για έντονη άρνηση) σίγουρα όχι, το αντίθετο μάλιστα, απεναντίας: *Εγώ να μη θέλω να έρθει; ~!* || (+παρά) *~ παρά σαφής ήταν!* (μόνο σαφής δεν ήταν) (ε) **το *δίχως άλλο*** χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *~ πρόκειται για παρανόηση (στ)* ***ο ένας (κι) ο άλλος*** (συνήθ. για ποικιλία γνωμών που συχνά προέρχονται από αδαείς) οι γύρω, το κοινωνικό περιβάλλον, ο καθένας: να *κάνεις αυτό που νομίζεις εσύ σωστό και να μην ακούς τι σου λέει ~* (ζ) ***ο ένας τού άλλου | (σ)τον άλλον*** για δήλωση αμοιβαιότητας: *οι νόμοι έγιναν για να μην κλέβει ο ένας το ψωμί τού άλλου* | *για να μην κλέβει ο ένας τον άλλον* | *για να μην κάνει κακό ο ένας στον άλλον* (η) ***από 'δω πάν' κι (οι) άλλοι*** για την έκφραση επιδεικτικής αδιαφορίας: δεν τον *ένοια-ξε καθόλου- ~* (θ) (μειωτ.) ***πάρε τον ένα (και) χτύπα τον άλλον*** *όλοι* τους είναι το ίδιο ανεπαρκείς, άχρηστοι, ανίκανοι: Αν *έρθουν οι άλλοι στα πράγματα, θ' αλλάξει τίποτε; Όλοι τους είναι ~!* (ι) (εκφραστ.) ***θα σου πει | σου λέει ο άλλος*** για να προλάβει ο ομιλητής στον λόγο του πιθανές αντιρρήσεις: *είναι καλοκαίρι και ο κόσμος πάει διακοπές, βέβαια ~ πού να πάω με τέτοια ακρίβια;* (ια) ***άλλο (πάλι) και τούτο*** για την έκφραση εκπλήξεως για κάτι ξαφνικό, μη αναμενόμενο: ~! *Τώρα λέει θα πάει να μάθει Κινέζικα!* || *~! Ενώ είχα πληρώσει τους λογαριασμούς, μου έκοψαν το ρεύμα!* (ιβ) ***άλλο τίποτα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος πλεονάζει, υπάρχει σε αφθονία: *Από λόγια ~! Πράξεις θέλω να δω!* (ιγ) (ειρων.) ***τίποτ' άλλο;*** ως έκφραση ενόχλησης για τις υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις κάποιου: *Μάλιστα! ~; Μήπως θες να σου φέρουμε και κάναν σκλάβο να σου κάνει αέρα;* (ιδ) ***από άλλο ανέκδοτο*** για κάποιον/κάτι που είναι άσχετος, που δεν έχει καμιά σχέση με το θέμα, την πραγματικότητα κ.λπ.: μη με ρωτάτε *εμένα- εγώ είμαι ~* (ιε) **από *την άλλη*** (ενν. ***πλευρά)*** (ως απόδοση προτάσεως που ξεκινά με τη φρ. «από τη μια» πλευρά): *από τη μια θέλω να βοηθήσω, ~ όμως φοβάμαι το ρίσκο* (ιστ) **εκτ*ός των άλλων | μεταξύ (των) άλλων*** (λατ. inter alia) | (λόγ.) ***συν τοις άλλοις*** *εκτός από τα* υπόλοιπα (που ήδη αναφέραμε), ανάμεσα στα άλλα ή στους άλλους: *~ πρέπει να λάβεις υπ'όψιν και το εξής...* || *~ παρέστη και εκπρόσωπος τού Υπουργείου* ΣΥΝ. μαζί με τα άλλα, κοντά στα άλλα (ιζ) ***το κάτι άλλο!*** για κάτι το ξεχωριστό, πάρα πολύ ωραίο, καλό, χρήσιμο κ.λπ.: αυτή η *ταβέρνα ήταν το~*|| η *καινούργια τηλεόραση μας είναι ~!* (ιη) ***άλλα... άλλα*** για να δηλωθεί ασυμφωνία ή αντίφαση: άλλα μου *λέει ο ένας, άλλα ο άλλος* || *«άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) (ιθ) ***άλλο που δεν ήθελα!*** για την ικανοποίηση βαθύτερης επιθυμίας: μου *ζήτησαν να τους συνοδεύσω στο ταξίδι τους- ~!* (κ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε!*** βλ. λ. *αγαπώ* (κα) (παροιμ.) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** βλ. λ. *όνομα* (κβ) ***από το ένα (θέμα) στο άλλο*** σε περιπτώσεις που γίνεται απότομη αλλαγή θέματος συζητήσεως, υπάρχει αδυναμία συγκέντρωσης στο υπό συζήτηση θέμα: πάει *~ και δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του!* (βλ. κ. λ. άλλο) (κγ) αν ***μη τι άλλο*** αν όχι κάτι άλλο[9] για μετριασμό κρίσης, διαπίστωσης κ.λπ.: *μπορεί να μην προλαβαίνουμε τις προθεσμίες, αλλά ας βγάλουμε ένα δείγμα- ~ να έχουμε μια ιδέα πώς θα είναι το βιβλίο στην τελική του μορφή!* || *ακούγονται διάφορα εις βάρος του, αλλά ~ είναι ευφυής* (κδ) ***άλλο πράγμα!*** ως έκφραση θαυμασμού και επιδοκιμασίας για κάτι: ~ αυτό το *κρασί!* || *-Περάσατε ωραία στις διακοπές;* —! ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *al-jo-, πβ. λατ. al-ius, ai-ter, σανσκρ. anya-, γαλλ. autre (< λατ. ai-ter), ισπ. otro, ιταλ. altro, αγγλ. other, γερμ. ander κ.ά. Η λ. απαντά συχνά ως ά συνθ., π.χ. *άλλο-θι, άλλο-θεν, άλλό-τριος, άλλο-πρόσαλλος* κ.ά.].

άλλοτε επίρρ. 1. σε άλλη εποχή, σε άλλους καιρούς, στο παρελθόν: *~ οι άνθρωποι δεν ζούσαν με τόσο άγχος* || *~ και τώρα-* ΦΡ. ***άλλοτε... άλλοτε*** πότε... πότε, άλλες φορές... άλλες φορές: *~ τους καλοπιάνει, ~ τους αγριεύει, για να πετύχει αυτό που θέλει* 2. (καταχρ.) άλλη φορά (στο μέλλον): *~ να είσαι πιο προσεκτική, όταν γράφεις.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλλος + δτε «όταν»].

αλλοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με άλλη εποχή, που ανήκει ή αναφέρεται στο παρελθόν: σε *~ καιρούς οι νέοι έδειχναν μεγαλύτερο σεβασμό στους ηλικιωμένους* ΣΥΝ. παλιός, περασμένος ΑΝΤ. τωρινός, σύγχρονος.

αλλότριος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που ανήκει σε άλλον, ο ξένος: *~ περιουσία* | *εδάφη* || *αυτά εξυπηρετούν - συμφέροντα* ***2. αλλότρια*** *(τα)* οι ξένες υποθέσεις, αυτά που ανήκουν σε άλλον: μην *επιθυμήσεις ποτέ ~* || (συχνά ως αρνητικός σχολιασμός) *ασχολείται με - υποθέσεις* | *αντικείμενα* (με υποθέσεις άσχετες με τον ίδιο ή με άγνωστα ή ανοίκεια σε αυτόν αντικείμενα)· ΦΡ. **εξ *ιδίων τα αλλότρια*** (ενν. *κρίνω) (εξ ιδίων τα αλλότρια,* λατ. ex suis aliena judica) για περιπτώσεις κατά τις οποίες κανείς εκφέρει για τους άλλους κρίσεις λαμβάνοντας ως κριτήριο τον εαυτό του: Δεν *είναι όλοι σαν εσένα! Μην κρίνεις ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλλος + επίθημα -τρ- (< *-τερο-, π.χ. σοφώ-τερο-ς) + -ιος].

αλλοτριώνω ρ. μετβ. {αλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. καθιστώ (κάποιον) διαφορετικό, ξένο, σε σχέση με ό,τι ήταν προηγουμένως ή με ό,τι ήταν από τη φύση του: η *σύγχρονη ζωή αλλοτριώνει τους ανθρώπους* || (μεσοπαθ.) ο *σύγχρονος εργαζόμενος ζει αλλοτριωμένος μέσα στην κατανάλωση* ΣΥΝ. αποξενώνω 2. αλλοιώνω τα αυθεντικά χαρακτηριστικά, κάνω (κάτι) ξένο προς την ουσία του: η *ανεξέλεγκτη εισαγωγή άσχετων στοιχείων αλλοτριώνουν τη φυσιογνωμία τού τοπικού πανηγυριού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άλλοτριό (-όω) «αποξενώνω, καθιστώ κάτι/κάποιον εχθρικό» < *αλλότριος].*

αλλοτρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) 1. η αίσθηση τής αποξένωσης τού ανθρώπου από τον εαυτό του και τον κόσμο που τον πε-

ριβάλλει, η απώλεια στοιχείων τής προσωπικότητας του, με αποτέλεσμα να καταλήγει ξένος ή κατώτερος ως προς αυτό που ήταν 2. (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η αποξένωση τού εργάτη από την εργασία του και το προϊόν της (β) η αποξένωση τού ανθρώπου, που εκδηλώνεται ως σύγκρουση είτε τού εαυτού του σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει (λ.χ. ενός μετανάστη στην ξένη χώρα, σε αφιλόξενο ή απλώς ξένο περιβάλλον) είτε ως σύγκρουση με τον κοινωνικό ρόλο του (λ.χ. κάνοντας διαφορετικά πράγματα από αυτά που μπορεί ή θα ήθελε) είτε ως διάσταση ανάμεσα στην ιδέα που έχει για τον εαυτό του και την πραγματική του κατάσταση 3. (γενικότ.) η υπαγωγή τού εαυτού μας σε άλλους, η εξάρτηση, η υποδούλωση που συνεπάγεται απώλεια βασικών γνωρισμάτων τής προσωπικότητας μας: η ~ *τού σύγχρονου ανθρώπου στις επιταγές τής καταναλωτικής κοινωνίας είναι μια σκληρή πραγματικότητα* 4. η αλλοίωση των αυθεντικών χαρακτηριστικών υπό την επίδραση ξένων στοιχείων: η ~ τής *παραδοσιακής μουσικής με την εισαγωγή ξενικών μουσικών στοιχείων και οργάνων.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άλλοτρίωσις,* αρχική σημ. «απώλεια, αποστέρηση», < αρχ. *άλλοτριώ.* Η κοινωνιολογική σημ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γερμ. Entfremdung, γαλλ. aliénation].

αλλοτριώσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί να αλλοτριωθεί ή να εκποιηθεί. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aliénable].

αλλοτριωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή μπορεί να προκαλέσει αλλοτρίωση: *ένα - φαινόμενο τής εποχής μας είναι ο ευδαιμονισμός.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aliénant].

αλλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εμφανίζονται στη στερεά κατάσταση με δύο ή περισσότερους κρυσταλλικούς τύπους (λ.χ. ο άνθρακας ως διαμάντι ή ως γραφίτης). Επίσης αλλοτροπία (η). — αλλοτροπικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άλλο-* + *τροπισμός* < *τρόπος,* < αγγλ. allotropism].

αλλότ<u>ροπος,</u> -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εμφανίζεται με άλλον τρόπο, άλλη μορφή 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι συνηθισμένος ΣΥΝ. παράξενος, αλλόκοτος.

αλλού επίρρ.- σε άλλον τόπο, σε άλλη κατεύθυνση ή σε άλλο πρόσωπο: *εγώ μένω στην Αθήνα, αυτός μένει ~ || πήγαινε οπουδήποτε ~ εκτός απ'την Αθήνα || μην τα πεις αυτά και πουθενά ~!* ΦΡ. (α) ***αλλού αυτά*** μάταια προσπαθείς να με εξαπατήσεις, να με επηρεάσεις: *~! Για χαζό με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ. δεν περνάνε εδώ αυτά (β) ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** (i) (για μεθυσμένους) αδυνατώ να περπατήσω σταθερά: *ήρθε τύφλα στο μεθύσι· αλλού πατούσε κι αλλού βρισκόταν* (ii) (μτφ.) δεν ξέρω πώς να ενεργήσω ή κινούμαι σαν χαμένος (γ) (παροιμ.) αλλού **ο *παππάς κι αλλού τα ράσα του*** για καταστάσεις πολύ μπερδεμένες (όταν αλλού περιμένουμε κάτι και αλλού γίνεται) (δ) (παροιμ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ. λ. κότα (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** για περιπτώσεις στις οποίες άλλο περιμένεις κι άλλο γίνεται. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλλου* < αρχ. *άλλος,* κατά το σχήμα *αυτός* > *αύτοῦ, πάντα* > *παντού].*

αλλού ο ε επίρρ. (λαϊκ.) από αλλού, από άλλο μέρος ή πρόσωπο (βλ. λ. άλλοθεν). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλλοϋθε* < *ἀλλόθεν* < αρχ. *ἄλλοθεν* (βλ.λ.)].

αλλοφερμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει έρθει από άλλον τόπο ΣΥΝ. ξενόφερτος ΑΝΤ. ντόπιος.

αλλοφρονω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλλοφρόνησα} περιέρχομαι σε έξαλλη κατάσταση, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ. τρελαίνομαι, παλαβώνω.

αλλοφροσυνη (η) [μτγν.] (χωρ. πληθ.) η έντονη ταραχή τού νου, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής στις πράξεις και τις αποφάσεις, συνήθ. ως αποτέλεσμα πανικού, απελπισίας κ.λπ.: *εμφανίστηκε μπροστά μας σε κατάσταση αλλοφροσύνης- δεν ήξερε τι έκανε και τι έλεγε* ΣΥΝ. παράκρουση.

αλλόφρων, -ων, -ον {αλλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού, σε έξαλλη κατάσταση, που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. μανιασμένος. Επίσης αλλόφρονας (ο/η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, *-ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο σκεπτόμενος διαφορετικά», < *άλλο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός].*

αλλόφυλος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε άλλη φυλή, άλλο έθνος ΣΥΝ. αλλογενής, αλλοεθνής ΑΝΤ. ομοεθνής, ομόφυλος· ΦΡ. ***αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*** *(αποθανέτω ἡ ψυχή μου μετά* τών *αλλοφύλων)* για περιπτώσεις στις οποίες επιλέγει κανείς να καταστραφεί ο ίδιος, προκειμένου να ζημιώσει τους εχθρούς του: θα *δημοσιοποιήσω τα έγγραφα που αποδεικνύουν πόσο κακό έχουν προξενήσει στην πόλη μας και ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άλλο- + *-φυλος* < *φῦλον.* Η φρ. *«αποθανέτω ἡ ψυχή μου μετά τών αλλοφύλων»* (Π.Δ. *Κριταί* 16, 30) αποδίδεται στον Σαμψών, περιώνυμο για τη σωματική του ρώμη, ο οποίος είπε αυτά τα λόγια λίγο πριν γκρεμίσει τον ναό των Φιλισταίων, παρασύροντας στον θάνατο, εκτός από τον ίδιο, και όσους Φιλισταίους βρέθηκαν μέσα].

αλλόφωνο (το) {αλλοφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις φωνητικές παραλλαγές (φθόγγους) „ενός και τού αυτού φωνήματος (βλ.λ.), π.χ. το ουρανικό ή μαλακό [k], που προφέρουμε σε λέξεις όπως *και, κυρία,* και το υπερωικό ή σκληρό [k], που προφέρεται σε λέξεις όπως *κακός, άκου,* είναι αλλόφωνα τού φωνήματος /k/. — **αλλοφωνικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allophone].

αλλοχωριανός, -ή, -ό αυτός που κατάγεται από άλλο, διαφορετικό χωριό.

άλλως επίρρ. (λόγ.) αλλιώς, **με** άλλον τρόπο, διαφορετικά, σε αντίθετη περίπτωση: η *εντατικοποίηση κρίνεται αναγκαία· ~, δεν θα καταστεί δυνατή η υλοποίηση τού στόχου μας·* κυρ. στις φράσεις (α) ***ούτως ή άλλως*** *έτσι* κι αλλιώς, σε κάθε περίπτωση: δεν *χρειάζεται να σου τηλεφωνήσω, αφού - θα συναντηθούμε το βράδυ* (β) **άλλως πως** (αρχ. άλλως πως) κάπως αλλιώς, κάπως διαφορετικά, με άλλον τρόπο: αυτές *οι ενέργειες πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄλλος].*

άλλωστε επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) εξάλλου, εκτός αυτού: δεν θα πάμε στο *θέατρο, αφού δεν βρήκαμε εισιτήρια- ~, δεν έχω ακούσει καλά λόγια για το έργο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *ἄλλως τε (καί)...* «και για άλλους λόγους και, κυρίως, επειδή...»].

άλ<u>μα</u> (το) {άλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** η εκτίναξη από το έδαφος ή άλλη βάση προς τα επάνω ή εμπρός με ώθηση από τους μυς των ποδιών ΣΥΝ. πήδημα, (λαϊκ.) πήδος, σάλτο 2. (ειδικότ.) ΑΘΛ. αγώνισμα με βασικό χαρακτηριστικό την εκτίναξη τού αθλητή σε ύψος (~ *εις ύψος),* σε μήκος (~ *εις μήκος),* με τη χρήση βοηθητικού οργάνου, ενός ειδικού κονταριού (~ *επί κοντώ)* ή σε μήκος κάνοντας τρία διαδοχικά πηδήματα (~ *τριπλούν)* 3. (μτφ.) γρήγορη και σημαντική άνοδος ή πρόοδος: *έκανε ένα επιτυχημένο - στην κορυφή τής επιχείρησης || οι τιμές σημείωσαν ~* 4. (κακόσ.) η απότομη μετάβαση από ένα συλλογιστικό σημείο σε άλλο, χωρίς επαρκή τεκμηρίωση και σύνδεση, ώστε να δίνεται η εντύπωση χάσματος στον συλλογισμό: στην *ανάπτυξη τής έκθεσης του έκανε λογικά ~* 5. ΦΙΛΟΣ, η απότομη ποιοτική αλλαγή, με την οποία, σύμφωνα με τον διαλεκτικό υλισμό τού Μαρξ, συντελείται η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη στο είναι κάθε πράγματος: με τη *συσσώρευση των ποσοτικών αλλαγών συντελείται ποιοτικό ~.* — **αλ<u>μα</u>τικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅλμα* < *ἅλλομαι* «πηδώ» < **ἅλ-jο-μαι* < I.E. *sel- «πηδώ», πβ. λατ. sai-io «πηδώ» (> γαλλ. sauter), ισπ. salir «βγαίνω», ιταλ. salire «ανεβαίνω», σανσκρ. ucchalati < *ud-sal-ati «πηδά» κ.ά.].

αλμανάκ (το) {άκλ.} 1. ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο για τον επόμενο χρόνο, σημαντικές ημερομηνίες και τις ώρες ανατολής και δύσης τού Ηλίου, τις φάσεις τής Σελήνης κ.λπ. 2. (ειδικότ.) το ετήσιο βιβλίο αναφοράς γεγονότων σχετικά με τις πολιτικές, οικονομικές κ.λπ. εξελίξεις σε διάφορες χώρες, τα αθλήματα, την ψυχαγωγία κ.λπ. τής χρονιάς που πέρασε.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. almanach < μεσν. λατ. almanachus < αραβ. al-manakh «καιρός, κλίμα»].

αλμ<u>α</u>τώδης, -ης, -ες [1896] {αλματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που γίνεται με άλματα, πάρα πολύ γρήγορα και απότομα: *~ εξέλιξη | επιδείνωση* || η *~ ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων στο λεκανοπέδιο τής Αττικής είναι επιζήμια για το περιβάλλον* ΣΥΝ. ταχύς, ραγδαίος. — αλματωδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άλμη κ. **άρμη** (η) {χωρ. πληθ.} 1.η αλμύρα τής θάλασσας: *τα μαλλιά του είχαν γεμίσει ~* 2. το μείγμα νερού και αλατιού, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση τροφίμων: *έβγαλε τις ελιές από την ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλαμούρα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. άλμη < άλς «αλάτι - θάλασσα», ο τ. *ἅρμη* κατά το σχήμα *αδερφός* < *αδελφός].*

αλμπάνης (ο) {αλμπάνηδες}, **αλμ<u>π</u>άνι<u>σσα</u>** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (συνήθ. για γιατρό **ή** τεχνίτη) πρόσωπο αδέξιο, άπειρο στη δουλειά του, που δεν μπορεί να το εμπιστευθεί κανείς ως επαγγελματία: *χειρουργός είναι αυτός ή ~; || μου τον σύστησαν για καλό μάστορα και αποδείχθηκε ~* ΣΥΝ. ατζαμής, σκιτζής, τσαρλατάνος, κομπογιαν(ν)ίτης ΑΝΤ. ικανός, επιδέξιος, δεξιοτέχνης. [ΕΤΥΜ. < **ναμπάντης (από* όπου με συνεκφορά τον ναμπάν)τ(η > τον *αλμπάνη)* < τουρκ. nalbant «πεταλωτής» < περσ. na'lbent].

αλμπ<u>α</u>ρόζα (η) η αρμπαρόριζα (βλ.λ.).
ΙΕΤΥΜ. < ιταλ. *albarosa < erba rosa (βλ. λ. *αρμπαρόριζα)].*

άλμπατρος κ. **αλμπ<u>α</u>τρός** (το) {άκλ.} μεγαλόσωμο ωκεάνιο πτηνό, που τρέφεται με θαλάσσιους οργανισμούς, έχει μεγάλα ρουθούνια στο πάνω μέρος τού ράμφους, φτερά μεγάλου ανοίγματος και βαριά μυρωδιά, που προκαλεί η έκκριση ελαίου στο στομάχι του. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. | αγγλ. albatros, παραλλαγμένος τ. τού πορτ. alcatraz «πελεκάνος - άλμπατρος», πιθ. από ιθαγενή γλώσσα τής Ν. Αμερικής, ο τ. albatros παρετυμολογήθηκε προς το λατ. albus «λευκός» εξαιτίας τού χρώματος τού πτηνού].

αλμπινικός, -ή, -ό αλφικός (βλ.λ.).

αλμπινισμος (ο) {χωρ. πληθ.} ο αλφισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. albinisme, βλ. κ. αλφισμός].

αλμπίνος (ο), αλμπίνα (η) {αλμπινών} πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < ιταλ. albino, βλ. λ. *αλφισμός].*

άλμπουμ (το) {άκλ.} ελλην. *λεύκωμα* 1. βιβλίο με χοντρό εξώφυλλο, λευκά φύλλα ή θήκες για τη συλλογή και ταξινόμηση φωτογραφιών, γραμματοσημών, αυτογράφων: *φωτογραφικό ~ || ~ γραμματοσήμων* 2. πολυτελής έκδοση όπου ανθολογούνται έργα τέχνης, τραγούδια **ή** στίχοι: *~ με τη ζωγραφική των ιμπρεσιονιστών* · 3. (α) δίσκος (ψηφιακός ή βινυλίου) ή σύνολο δίσκων, που περιέχουν επιλογές από συγκεκριμένο μουσικό είδος: - με *τραγούδια τής δεκαετίας τού '60* (β) (γενικά) οποιοσδήποτε ψηφιακός δίσκος ή δίσκος βινυλίου τίθεται σε κυκλοφορία: το *νέο ~ τού γνωστού τραγουδιστή || διπλό ~* (που περιλαμβάνει δύο δίσκους).
[ΕΤΥΜ. < λατ. album, ουδ. τού επιθ. albus «λευκός». Η λ. αρχικά αναφερόταν σε επιφάνειες τοίχων ή πίνακες, που προορίζονταν για την αναγραφή ανακοινώσεων και πληροφοριών. Αργότερα η λ. προσδιόριζε επίσης τα λευκά φύλλα θρησκευτικών βιβλίων, όπου καταγράφονταν σημαντικά οικογενειακά συμβάντα. Έτσι κατέληξε να χαρά-

κτηρίζει γενικά κάθε αναμνηστική (και άλλη) συλλογή (σημειώσεων, φωτογραφιών, δίσκων κ.ά.)].

άλμπουρο κ. **άρμπουρο** (το) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. Ο ιστός πλοίου, το κατάρτι. [ΕΤΥΜ. < βεν. alboro < λατ. arbor «δέντρο»].

αλμύρα κ. **αρμύρα** (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 3} **1.** το λεπτό επίστρωμα αλατιού που καλύπτει μια επιφάνεια **ή** το ανθρώπινο σώμα ύστερα από την επαφή τους με το θαλασσινό νερό: *γέμισαν* τα *μαλλιά του θαλασσινή* ~ || *ξεπλένομαι για να φύγει* η ~ τής *θάλασσας* ΣΥΝ. άρμη, αλισάχνη **2.** (σπάν.) η αλμυρή γεύση ΣΥΝ. αλμυροτητα, αλμυ-ράδα · **3.** εδώδιμο φυτό που ευδοκιμεί σε αλατούχα εδάφη και τρώγεται βραστό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αλμύρα,* ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *αλμυρός* με αναβιβασμό τού τόνου: ή *αλμυρά* > *αλμύρα]*.

αλμυρίζω [αρχ.] κ. **αρμυρίζω** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αλμύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. γίνομαι αλμυρός: *οι ελιές τόσες μέρες στην άλμη θα έχουν πια αλμυρίσει* 2. έχω αλμυρή γεύση: μη *βάζεις τόσο αλάτι, γιατί το φαγητό θ'αλμυρίσει* 3. (σπάν. για αιγοπρόβατα) τρώω ή πίνω κάτι αλμυρό (συνήθ. αλάτι, θαλασσινό νερό): ο *βοσκός κατέβασε τα πρόβατα στη θάλασσα, για ν' αρμυρίσουν* ♦ 4. (μετβ.) προσθέτω αλάτι (σε κάτι), κάνω (κάτι) αλμυρό ΑΝΤ. ξαλμυρίζω.

αλμυρίκι κ. **αρμυρίκι** (το) {αλμυρικ-ιού | -ιών} φυτό που φύεται σε όχθες λιμνών με αλμυρό νερό ή κοντά σε παραλίες και το οποίο απορροφά αλάτι στον κυτταρικό του χυμό, αλλά δεν το αποθηκεύει και το αποβάλλει με πολυάριθμους αδένες. [ΕΤΥΜ. < *αλμυρός* + *-ίκι,* κατά τα *ραδίκι, ρείκι, φιρίκι* κ.ά.].

αλμυρός, -ή, -ό κ. **αρμυρός** [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει πολύ αλάτι ή έχει τη γεύση αλατιού: *αλάτισες πολύ το φαγητό και έγινε* ~ ΣΥΝ. αλατισμένος ΑΝΤ. ανάλατος **2.** ***αλμυρά*** (τα) (i) τροφές που διατηρούνται μέσα σε διάλυμα αλατιού (λακέρδα, ελιές, μπακαλιάρος) ΣΥΝ. παστά (ii) είδη ζαχαροπλαστικής (μπισκότα κ.λπ.) που παρασκευάζονται με την προσθήκη αλατιού **3.** (μτφ.) αυτός που κοστίζει πολλά χρήματα, που είναι ακριβός: *ωραίο μαγαζί, αλλά με πολύ* ~ *τιμές* ΣΥΝ. τσουχτερός ΑΝΤ. φτηνός. — αλμυράδα κ. **αρμυράδα** (η), (υποκ.) αλ**μυρούτσικος,** -η (λαϊκ. -ια), -ο κ. αρμυρούτσικος [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αλμυρός* < *άλμη* + παραγ. επίθημα *-υρός.* Η σημ. «ακριβός» είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. la note salée «αλμυρός λογαριασμός», πβ. κ. η *λυπητερή* < γαλλ. la douloureuse].

αλμυροτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.) **1**. το να είναι κάτι αλμυρό, το να περιέχει αλάτι ΣΥΝ. αλμυράδα **2.** (ειδικότ.) η ποσότητα αλάτων που περιέχονται διαλυμένα στη μονάδα όγκου τού θαλασσινού νερού ΣΥΝ. αλατότητα.

-αλο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *κρότ-αλο, καύκ-αλο, θρύψ-αλο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. παραγ. επίθημα *-αλον,* που προέρχεται από τα επιθήματα -α- και -λο- και έχει σημαντική παρουσία στην Αρχ.: *πέτ-αλον, όμφ-αλό-ς, όμ-αλό-ς, άγκ-άλ-η* κ.ά.].

αλόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο, η φοράδα **2.** (μειωτ.-σκωπτ.) γυναίκα μεγαλόσωμη, χοντροκομμένη στη σωματική της διάπλαση και άχαρη στους τρόπους της.

αλογάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** το μικρής ηλικίας άλογο ΣΥΝ. πουλάρι **2**. βραχύσωμο, μικροκαμωμένο άλογο **3.** (συνεκδ.) παιδικό παιχνίδι σε σχήμα αλόγου **4.** (α) ***αλογάκι*** τής ***θάλασσας*** ο ιππόκαμπος (β) ***αλογάκι*** τής ***Παναγίας*** έντομο μήκους περίπου πέντε εκατοστών, με τριγωνικό κεφάλι, επιμήκη προθώρακα και συλληπτήρια εμπρόσθια πόδια, που τρέφεται αποκλειστικά με άλλα έντομα.

αλόγας (ο) {αλογάδες} (προφ.) πρόσωπο που ασχολείται με τα άλογα. Επίσης (λογοτ.) αλογάρης [μεσν.] {αλογάρηδες} κ. **αλογα**τάρης {αλογατάρηδες}.
[ΕΤΥΜ. < *άλογο* + -άς, πβ. κ. *κοσκιν-άς.* ο μεσν. τ. *άλογάρης* (με παραγ. επίθημα -άρης) είχε αρχικώς τη σημ. «ιπποκόμος», ο δε τ. *αλογατάρης* ανάγεται στον λαϊκό πληθ. *αλόγατα* (με το ίδιο επίθημα)].

αλογήσιος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *αλογίσιος)* αυτός που ανήκει στο άλογο ή προέρχεται από αυτό: ~ *κρέας* | *μυρωδιά* | *βλέμμα.* — αλογήσια επίρρ.

αλογίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός ίππος ΣΥΝ. φοράδα.

αλόγιστος, -η, -ο κ. (σπάν.) **αλόγιαστος** (για ενέργεια **ή** κατάσταση) που δεν στηρίζεται στη λογική, που ξεπερνά το μέτρο, που αγγίζει τα όρια τής υπερβολής ή τού παραλογισμού: η - *καταστροφή των δασών έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || ~ *κατανάλωση αλκοόλ* ΣΥΝ. παράλογος, αδικαιολόγητος ΑΝΤ. συνετός, λογικός, μετρημένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αόριστος, ασήμαντος» < ά- στερητ. + *λογίζομαι]*.

άλογο (το) {αλόγ-ου | -ων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο, χορτοφάγο θηλαστικό, άγριο **ή** εξημερωμένο, που χαρακτηρίζεται από τις δυνατές του οπλές, την πλούσια χαίτη, τη μακριά του ουρά και την ταχύτητα του· χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο ως υποζύγιο, ως μεταφορικό μέσο **ή** για άθληση και αναψυχή (ιππασία): *άγριο* | *αγωγιάτικο* | *απετάλωτο* | *αραβικό* | *βαρβάτο* | *εξημερωμένο* | *στρατιωτικό* | *καθαρόαιμο* - ΣΥΝ. (λόγ.) ίππος, (λογοτ.) άτι· ΦΡ. (εμφατ.) ***(και) πράσινα άλογα*** ψέματα, υπερβολές, τερατολογίες: Γι *σπουδές και ~; Ούτε το Λύκειο δεν έχει τελειώσει!* ΣΥΝ. παραμύθια τής Χαλιμάς **2.** το ενήλικο αρσενικό ζώο αυτού τού είδους (πβ. λ. *φοράδα, πουλάρι)* 3. (συνεκδ.) (πιόνι) στο σκάκι, που έχει τη μορφή κεφαλιού αλόγου ΣΥΝ. ίππος · 4. (καθημ.) μονάδα μετρήσεως τής ιπποδύναμης μιας μηχανής (επίσ. *ίππος): πόσα - βγάζει η* μηχανή τού *αυτοκινήτου σου;* — (υποκ.) αλογάκι (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράλογος, λογικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άλογον,* ουδ. τού αρχ. επιθ. άλογος «ο στερούμενος λογικού, λογικής σκέψεως». Η λ. άλογον χρησιμοποιήθηκε αρχικά στη στρατιωτική γλώσσα ως μέρος τής φρ. *άλογον ζώον* (πβ. κ. Κ.Δ. *Ιούδα* 10: όσα δε φυσικώς ώς τά *άλογα ζφα επίστανται),* προκειμένου να διακρίνονται τα ζώα από τους στρατιώτες. Η συχνή χρήση συγκεκριμένων ζώων στη στρατιωτική ζωή (ως υποζυγίων ή και σε μάχες) συνετέλεσε ώστε το *άλογο* (κατά παράλειψη τού ζώου) να προσλάβει την ειδική σημασία τού «ίππου» (στένωση σημασίας). Η σημ. «ίππος» δηλώθηκε επίσης και από περισσότερες άλλες (μη ομόρριζες) λέξεις, όπως *φαρί, άτι, φοράδα, πουλάρι* κ.ά. (βλ.λ.). Η προέλευση τής φρ. *πράσινα άλογα* είναι αβέβαιη, αλλά η αναγωγή σε υποτιθέμενο αρχ. σχήμα *πράσσειν άλογα* είναι παρετυμολογική].

αλογόκριτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λογοκριθεί.

αλογολάτης (ο) {αλογολατών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο βοσκός ή ο φύλακας αλόγων. [ΕΤΥΜ. < *άλογο* + *-λάτης* (< αρχ. *ελαύνω),* πβ. κ. *ζευγολάτης]*.

αλογομούρης (ο) {αλογομούρηδες}, **αλογομούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. άνθρωπος **με** πρόσωπο σαν τού αλόγου, πολύ άσχημος **2**. (αργκό) πρόσωπο που συχνάζει και παίζει στον ιππόδρομο.

αλογόμυγα (η) {αλογόμυγων} μεγάλη μύγα που ζει παρασιτικά εις βάρος των αλόγων ή άλλων υποζυγίων ΣΥΝ. (επίσ.) οίστρος, (λαϊκ.) (ν)τάβανος.

αλογόνο (το) [1880] ΧΗΜ. καθένα από τα στοιχεία που ανήκουν στην έβδομη ομάδα τού περιοδικού πίνακα (φθόριο, χλώριο, βρώμιο, ιώδιο, άστατο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *άλας* + *γένος),* < γαλλ. halogène. Η ονομασία των στοιχείων οφείλεται στο ότι όλα (όταν ενωθούν με το νάτριο) παράγουν άλατα τού νατρίου].

αλογοουρά (η) **1.** η ουρά τού αλόγου **2**. το μάζεμα των (συνήθ. μακριών) μαλλιών στο πίσω μέρος τού κεφαλιού σε ένα σημείο (λ.χ. με λάστιχο), ώστε μετά να πέφτουν ελεύθερα: *μαζεύει τα μαλλιά της* ~.

αλογοπάζαρο (το) (λαϊκ.) **1.** ο τόπος όπου γίνεται παζάρι αλόγων, όπου αγοράζονται και πωλούνται άλογα **2.** (συνεκδ.) η περίοδος αυτού τού παζαριού και οι εκδηλώσεις που το συνοδεύουν.

άλογος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση: - *επιχειρήματα* ΣΥΝ. παράλογος **2**. ΦΙΛΟΣ, ***άλογο(ν)*** (το) το μη προσιτό στη νοητική δύναμη τού ανθρώπου, που υπερβαίνει τη λογική σκέψη και τα όρια της. — άλογα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανέκφραστος, ακατανόητος», < ά-στερητ. + *λόγος].*

αλογοτριχα (η) (αλογοτριχών) **1.** τρίχα αλόγου **2.** (συνεκδ.) νήμα από τρίχες αλόγου, στην άκρη τού οποίου δένεται το αγκίστρι 3. (μτφ.) πολύ σκληρή και ανθεκτική τρίχα, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία.

αλόη (η) {χωρ. πληθ.} 1. θαμνώδες, ποώδες (σπάν. δενδρώδες) πολυετές φυτό με κίτρινα, κόκκινα ή πρασινωπά άνθη, που ευδοκιμεί σε ξηρά περιβάλλοντα· χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό αλλά και στη φαρμακευτική 2. ΦΑΡΜ. η ουσία που βρίσκεται στις νευρώσεις των φύλλων τού ομώνυμου φυτού και χρησιμοποιείται ως καθαρτικό. [ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από εβρ. ahalót (ίδια σημ.)].

αλοιφή (η) 1. φαρμακευτικό παρασκεύασμα η δομή τού οποίου επιτρέπει την επάλειψη του στο σώμα για θεραπευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς: ~ *για την αλλεργία* | *τους ρευματισμούς* | *τα τσιμπήματα* **2.** μείγμα όμοιας υφής κατάλληλο για την επάλειψη (γάνωμα, καθαρισμό, στίλβωμα) διαφόρων αντικειμένων: ~ *για το καθάρισμα των ασημικών* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα 3. (μτφ.) φαγητό σε ρευστή κατάσταση, που τα συστατικά του έχουν διαλυθεί και συγχωνευθεί τόσο καλά, ώστε να **μη** φαίνεται τίποτα ως ξένο σώμα: αυτή η *σκορδαλιά είναι σωστή* -· ΦΡ. (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) αλοιφή*** τον κατατροπώνω, τον κατανικώ ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) λειώμα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ζωικό λίπος - επάλειψη», < αλείφω].

αλοιφή - αλείφω. Το αλοιφή γράφεται **με *-οι-,*** ενώ το αλείφω **με** -ει-, γιατί το *αλοιφή* παράγεται ως ρηματικό ουσιαστικό από τη λεγόμενη «ετεροιωμένη βαθμίδα» τής ρίζας, όπου το -ε- τής ρίζας τρέπεται σε -ο- *(λέγω - λόγος, μένω - μόνος)* και το -ει- σε *-οι-: αλείφω - αλοιφή, αμείβω - αμοιβή, λείπω - λοιπόν.*
→ *αμείβω, μεταπτώσεις*

Αλόννησος (η) {Αλοννήσου} **1**. νησί των Β. Σποράδων ΒΑ. τής Σκοπέλου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — Αλοννησιώτης (ο), **Αλοννησιώτισσα** (η), αλοννησιώτικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αλόννησος* < **Αλόσ-νησος* < *άλοσ-* (< άλς, αλός «αλάτι») + *νήσος].*

-αλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *ντροπ-αλός, ροδ-αλός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται **σε** *-αλο* | *ά* < I.E. *-1ο- (με διάφορες επαυξήσεις), λ.χ. *ομ-αλός, χθαμ-αλός.* Ομόρρ. επίθημα -ηλός (βλ.λ.)].

αλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα των υδρόβιων ζώων να τρέπονται προς ορισμένη κατεύθυνση, για να βρουν νερό με την αναγκαία για τον οργανισμό τους ποσότητα σε αλάτι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άλς (γεν. αλός) «αλάτι, θάλασσα» + *-τροπισμός* < *τρόπος].*

αλουμίνα (η) {αλουμινών} **1**. το φυσικό ή συνθετικό οξίδιο τού αλου-

μινίου, που απαντά στη φύση με διάφορες κρυσταλλικές μορφές, αποτελεί δε το ενδιάμεσο προϊόν τής παραγωγής αργιλίου από βοξίτη με ποικίλες βιομηχανικές χρήσεις (βιομηχανίες γυαλιού, αλουμινίου, κεραμεικών, ελαστικού κ.ά.) 2. η επεξεργασμένη αλουμίνα ως εμπορεύσιμο προϊόν: *οι εξαγωγές αλουμίνας δεν πάνε καλά* 3. (συνεκδ.) εργοστάσιο επεξεργασίας αλουμίνας για την παραγωγή αλουμινίου. [ΕΤΥΜ. < νεολατ. alumina < λατ. alumen «στύψη», βλ. κ. *αλουμίνιο]*.

αλουμινάς (ο) {αλουμινάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που ασχολείται με κατασκευές από αλουμίνιο (κουφώματα κ.λπ.).

αλουμινένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από αλουμίνιο: ~ *παράθυρα | πόρτες*.

αλουμίνιο (το) {αλουμινίου} 1. ΧΗΜ. ελαφρό, εύκαμπτο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Αϊ), που παράγεται με ηλεκτρόλυση τής αλουμίνας και δεν σκουριάζει ούτε θαμπώνει εύκολα ΣΥΝ. αργίλιο 2. το παραπάνω μέταλλο όπως χρησιμοποιείται επεξεργασμένο σε διάφορα κράματα μετάλλων με κύριο χαρακτηριστικό την ελαφρότητα και την ανθεκτικότητα του: *ζάντες | ανακύκλωση | συσκευασία αλουμινίου* (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. aluminium (< λατ. alumen «στύψη»), ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο (1807) από τον Αγγλο χημικό Sir Humphry Davy].

αλουμινοκατασκευή (η) κατασκευή από αλουμίνιο.

αλουμινόχαρτο (το) 1. πολύ λεπτό φύλλο αλουμινίου, που χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα προϊόντων 2. (συνεκδ.) συγκεκριμένη ποσότητα τού παραπάνω φύλλου στην εμπορική του συσκευασία.

αλουσιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση των μαλλιών τού ανθρώπου, όταν δεν έχει λουστεί: *κολλούσαν τα μαλλιά του απ' την ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλουσία* < *άλουτος* < *ά-* στερητ. + λούω].

άλουστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι λουσμένος: ~ *μαλλιά* || ήρθε στη *δουλειά* ~ ΑΝΤ. λουσμένος.

αλόφυτο (το) {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ. (συνήθ. στον πληθ.) φυτό που ευδοκιμεί σε αλμυρά εδάφη.
[ΕΤΥΜ. < *αλο-* (< αρχ. άλς, αλός «αλάτι») + φυτό, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. halophyte].

αλπάκα κ. αλπακά (η) {άκλ.} 1. ΖΩΟΛ. εξημερωμένο θηλαστικό τής Ν. Αμερικής, γνωστό για το μακρύ, μεταξένιο μαλλί του (βλ. λ. λάμα) ΣΥΝ. προβατοκάμηλος 2. (συνεκδ.) (α) το μαλλί τού παραπάνω ζώου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή θερμομονωτικών υφασμάτων (β) ύφασμα, στην κατασκευή τού οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοιο μαλλί (γ) (ειδικότ.) γούνα από τέτοιο τρίχωμα: (ως επίθ.) *γούνα αλπακά*.
[ΕΤΥΜ < ισπ. alpaca (σύγχρ. ισπ. alpaque) < alpaco, λ. τής γλώσσας Κετσούα (Περού), < paco «κοκκινωπός»].

αλπακάς (ο) (στη μεταλλουργία ως εμπορική ονομασία) κράμα χαλκού, νικελίου και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κυρ. επιτραπέζιων σκευών ΣΥΝ. νεάργυρος. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. alpacca, αγν. ετύμου].

Άλπεις (οι) {Άλπεων} οροσειρά τής Κ. Ευρώπης, που εκτείνεται στη Γαλλία, την Ελβετία, την Ιταλία, την Αυστρία και την Κροατία, με υψηλότερο σημείο της το Λευκό Όρος. — αλπικός, -ή, -ό κ. άλπειος, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Alpes, λ. κελτική, προερχόμενη πιθ. από μη Ι.Ε. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», από όπου και *Άλβιών* < λατ. Albion < κελτ. *Albiu].

αλπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ανάβαση, η αναρρίχηση σε ψηλά βουνά ΣΥΝ. ορειβασία. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. alpinisme < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις]*.

αλπινιστής (ο), αλπινίστρια (η) {αλπινιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται με τον αλπινισμό- ορειβάτης 2. ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που ανήκει στις μονάδες καταδρομέων ειδικευμένων σε επιχειρήσεις επί ορεινού εδάφους: *ούτε οι περίφημοι ~ τού Μουσσολίνι έσωσαν τον ιταλικό στρατό από την πανωλεθρία.* [ΕΤΥΜ < γαλλ. alpiniste < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις]*.

Αλσατία (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας στα σύνορα με τη Γερμανία. — Αλσατός (ο), Αλσατή (η), **αλσατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Alsatia < μεσν. λατ. Alisatia (> γαλλ. Alsace, γερμ. Elsaß), αβεβ. ετύμου, κελτ. αρχής, ίσως < κελτ. alisa «βράχος, γκρεμός» ή < κελτ. aliso «είδος δέντρου»].

άλσος (το) {άλσ-ους | -η, -ών} μικρό τεχνητό δάσος, κήπος για περίπατο ή υπαίθριες εκδηλώσεις ΣΥΝ. πάρκο, δασάκι. — (λόγ.-υποκ.) αλσύλλιο κ. (καθημ.) αλσάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ιερό τής Ολυμπίας *"Αλτις* δεν είναι πειστική, διότι θα οδηγούσε στον ασυνήθη σχηματισμό **άλτ-jος* > άλσος. Δεν ευσταθούν σημασιολογικώς οι συνδ. με τα αρχ. ρ. *άλδαίνω, άλθαίνω* «τρέφω»].

Α.Α.Τ. (η) Αντιμετώπιση Ληστειών Τραπεζών, υπηρεσία που υπάγεται στην Αμεση Δράση.

αλτι επιφών. [1876] ελλην. στάσου˙ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα που χρησιμοποιείται για την ακινητοποίηση ομάδων ή ατόμων ΣΥΝ. ακίνητος! στοπ!· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***Αλτι Τις ει;*** «Σταμάτησε! | Ακίνητος! Ποιος είσαι;»' (εκφωνείται από τον σκοπό) για αναγνώριση όποιου πλησιάζει στη σκοπιά του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. halte < γερμ. halt «στάσου!», προστ. τού halten «σταματώ»]. Αλτάια **(Όρη)** (τα) {Αλταΐων (Ορέων)} όρη τής Κ. Ασίας μεταξύ τής Κίνας, τής Μογγολίας και τής Ρωσίας.
[ΕΤΥΜ. Από. τού αγγλ. Altai (Mountains), αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»]. αλταϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα Αλτάια Όρη, καθώς και με τους λαούς αυτής τής περιοχής και τα έργα τους: *χειροποίητος ~ τάπητας* 2. ΓΛΩΣΣ. ***αλταϊκές γλώσσες*** οι τουρκικές και μογγολικές γλώσσες που μιλιούνται από τη ΒΑ. Ασία ώς την Εγγύς Ανατολή και τα Βαλκάνια (βλ. λ. *ουραλοαλταϊκός).*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. altaic < Altai, ονομασία βουνών, αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»].

αλτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρό, στενό χώρισμα παράλληλο προς τον τοίχο αυλής, όπου φυτεύονται λουλούδια ΣΥΝ. πρασιά, παρτέρι 2. μικρός εξώστης, μπαλκόνι με λουλούδια. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. altana «εξώστης» < alto < λατ. altus «ψηλός»].

alter ego (το) λατ. (προφέρεται *άλτερ έγκο)* ελλην. άλλο *εγώ* (βλ. λ. άλλος). [ΕΤΥΜ. < λατ. alter ego «άλλο εγώ»].

altera pars (η) λατ. (προφέρεται *άλτερα παρς)* ελλην. η άλλη *πλευρά*- στη ΦΡ. *Audiatur et altera pars* ας ακουστεί και η άλλη πλευρά (βλ. λ. άλλος). [ΕΤΥΜ. < λατ. altera pars «άλλη πλευρά»].

αλτερνατίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η εναλλακτική (ενν. λύση/ *επιλογή | αντιμετώπιση* κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. alternative < λατ. alternus < alter «ο ένας από τους δύο, ο άλλος»].

αλτήρας (ο) όργανο γυμναστικής των χεριών αποτελούμενο από δύο βάρη συνδεόμενα μεταξύ τους με μικρή σιδερένια ράβδο ως λαβή- χρησιμοποιείται για την προπόνηση των αθλητών στην άρση βαρών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άλτήρ, *-ήρος* < *άλλομαι* «πηδώ» θ. άλ- + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. *βα-τήρ),* βλ. κ. άλμα].

άλτης (ο) [1896] {αλτών}, άλτρια (η) {αλτριών} αθλητής που αγωνίζεται στους διάφορους τύπους αλμάτων. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλλομαι* «πηδώ», βλ. κ. *άλμα]*.

αλτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός στο άλμα. — αλτικότητα (η).

αλτρουισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} η ανιδιοτελής μέριμνα για τους άλλους, η συνειδητή άρνηση τού ατομικού συμφέροντος προς όφελος τού συλλογικού· συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον εγωισμό ΣΥΝ. φιλαλληλία ΑΝΤ. εγωισμός, εγωκεντρισμός. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. altruisme < λατ. alter «άλλος»].

αλτρουιστής (ο), **αλτρουίστρια** (η) {αλτρουιστριών} αυτός που διακατέχεται από ανιδιοτελή συναισθήματα ανθρωπισμού, φιλαλληλίας, που μεριμνά για τον συνάνθρωπο του, χωρίς να υπολογίζει τον εαυτό του. — αλτρουιστικός, -ή, -ό, αλτρουιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. altruiste, βλ. κ. *αλτρουισμός]*.

Αλτσχάιμερ {άκλ.} ΙΑΤΡ. ***νόσος τού Αλτσχάιμερ*** εγκεφαλική ατροφία που καταλήγει σε άνοια- προσβάλλει όλες τις εγκεφαλικές λειτουργίες και οδηγεί σε πλήρη αποσύνθεση τής προσωπικότητας.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού νευρολόγου A. Alzheimer (1864-1915), που περιέγραψε τη νόσο].

αλυγισία (η) {χωρ. πληθ.} η ακαμψία.

αλύγιστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν λυγίζει, που δεν κάμπτεται ΣΥΝ. άκαμπτος· (μτφ.) 2. αυτός που δεν λυγίζει από τις δυσκολίες, που δεν απογοητεύεται, δεν παραιτείται: *παρ' όλες τις συμφορές του, έμεινε* ~ ΣΥΝ. ακλόνητος 3. αυτός που δεν υποχωρεί, που δείχνει εξαιρετική σκληρότητα και ακαμψία στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τον ικέτευα, αλλ'αυτός με κοίταζε* - ΣΥΝ. άτεγκτος, αδιάλλακτος.

αλυκή (η) ειδική αβαθής δεξαμενή, φυσική ή τεχνητή, διαμορφωμένη σε επίπεδη παραλιακή έκταση με πλούσιο σε άργιλο υπέδαφος, μέσα στην οποία πραγματοποιείται η ηλιακή εξάτμιση τού θαλασσινού νερού για την εξαγωγή αλατιού: *οι ~ τού Μεσολογγίου.* [ΕΤΥΜ < μεσν. αλυκή, θηλ. τού αρχ. επιθ. *άλυκός* «αλμυρός» < άλς, ό (γεν. αλός) «αλάτι» + *-υκός,* όπου το -υ- πιθ. υπό την επίδραση τής συνώνυμης λ. *αλμυρός*. Ομόρρ. *άλ-ας,* άλ-μη, *"Αλ-ιμος, αλι-εύς* κ.ά. Η σημερινή σημ. τής λ. *αλυκή* οφείλεται στη συχνή της χρήση στη φρ. αλυκή (λίμνη)].

αλυπησιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η παντελής έλλειψη οίκτου, συμπόνιας, ευσπλαχνίας ΣΥΝ. αναισθησία, αναλγησία, απονιά, σκληρότητα.

αλύπητα επίρρ. [μεσν.] 1. χωρίς λύπηση, έλεος: η ζωή τον χτύπησε ~ ΣΥΝ. σκληρά, ανελέητα, άσπλαχνα, (λόγ.) απηνώς 2. χωρίς μέτρο και φειδώ, χωρίς όριο: *ξοδεύει τα λεφτά του* ~ ΣΥΝ. αλόγιστα, αφειδώς, απερίσκεπτα. — αλύπητος, -η, -ο [αρχ.].

άλυπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμάσει λύπες. — αλυπία (η) [αρχ.]·

αλυσίδα (η) 1. (α) σειρά κρίκων που συνδέονται μεταξύ τους περνώντας ο ένας μέσα από τον άλλο και δημιουργώντας ένα συνεχές σύνολο, που χρησιμοποιείται είτε για την έλξη είτε για τη στήριξη, τη σύνδεση ή το δέσιμο αντικειμένων: *έδεσαν το αμάξι και το ρυμούλκησαν με χοντρή ~ || μεταλλική | βαριά ~||~ τού μύλου | τής άγκυρας* (β) ***αντιολισθητικές αλυσίδες*** ειδικού τύπου αλυσίδες που τοποθετούνται στις ρόδες των αυτοκινήτων για προστασία από την ολισθηρότητα των παγωμένων δρόμων 2. (στο ποδήλατο) σειρά από διαδοχικούς πίρους που απέχουν μεταξύ τους και περιβάλλονται από μικρούς κυλίνδρους, για να προσαρμόζονται σε οδοντωτούς τροχούς, η οποία χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής κίνησης 3. (ειδικότ.) κόσμημα για το χέρι ή τον λαιμό, που αποτελείται από σειρά διαδοχικών μικρών και λεπτών κρίκων, συνήθ. από πολύτιμο μέταλλο: *χρυσή | ασημένια ~ || ~ για τον λαιμό | τον καρπό τού χεριού* ΣΥΝ. μπρασελέ, καδένα 4. (α) (μτφ.) σειρά ομοειδών πραγμάτων ή καταστάσεων που συνδέονται μεταξύ τους με φυσική ή λογική αλληλουχία ή ακολουθούν κατά διαδοχή: *~ εκρήξεων! συλλογισμών | βίας | σκέψεων | γεγονότων/ λαθών | επεισοδίων* (β) ΒΙΟΛ.-ΟΙΚΟΛ. ***τροφική αλυσίδα*** η σχέση που συνδέει γραμμικά τους οργανισμούς ενός οικοσυστήματος, κατά την οποία ο ένας αποτελεί την τροφή τού άλλου: *η εξαφάνιση τής θαλάσσιας χε-*

λώνας *διέσπασε την- και οδήγησε στη μεγάλη αύξηση* των *μεδουσών που αποτελούσαν τη βασική της τροφή* (πβ. *τροφικό πλέγμα,* λ. *πλέγμα,* κ. *τροφική πυραμίδα,* λ. *πυραμίδα)* · 5. σύνολο (εμπορικών) εγκαταστάσεων που βρίσκονται στην κατοχή ή υπό την καθοδήγηση ενός ατόμου ή φορέα: ~ *καταστημάτων* | *ξενοδοχείων* | *εστιατορίων* **6**. ***αλυσίδες*** (οι) (α) τα δεσμά: του *πέρασε τις* ~ || *πέρασαν στα πόδια των σκλάβων βαριές* ~ (β) (μτφ.) η σκλαβιά, η δουλεία και ειδικότ. η φυλακή: *πέρασε όλη του τη ζωή στις* ~. — (υποκ.) αλυσιδάκι (το) [μεσν.] κ. αλυ**σιδίτσ**α κ. αλ**υσιδού**λα (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αλυσίδα* < *άλυσίδιν* < μτγν. *άλυσίδιον* < *άλύσιον,* υποκ. τού αρχ. άλυσις < I.E. *wel-w «στρέφω, κυλίω», πβ. λατ. voí-vere «κυλώ», γαλλ. vautrer (se) «κυλιέμαι», αγγλ. walk «περπατώ» (< αρχ. αγγλ. wealcan «κυλιέμαι»), γερμ. walzen «κυλίω» κ.ά. Ομόρρ. *ελίξ, ελιγμός, εἴλιγξ* | *ἴλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά. Ορισμένοι επιστ. όροι ή φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αντιολισθητικές αλυσίδες* (< αγγλ. non-skid chains), *αλυσίδα καταστημάτων* (< αγγλ. chain-store(, *τροφική αλυσίδα* (< αγγλ. food chain) κ.ά.].

αλυσιδωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το σχήμα ή τη μορφή αλυσίδας, αυτός που αποτελείται από αλυσίδες 2. (στον πληθ.) αυτοί που ακολουθούν διαδοχικά ο ένας τον άλλον: *πήρε φωτιά το εργοστάσιο και σε λίγο ακούστηκαν* ~ *εκρήξεις* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, διαδοχικός **3.** ΧΗΜ. ***αλυσιδωτή αντίδραση*** (ι) πυρηνική ή χημική αντίδραση, η οποία παράγει ενδιάμεσα προϊόντα, που αντιδρούν με τη σειρά τους προς την ίδια κατεύθυνση, συντηρώντας έτσι την αρχική αντίδραση (ii) (μτφ.) σειρά γεγονότων, στην οποία κάθε συμβάν είναι το αποτέλεσμα τού προηγουμένου και η αιτία τού επομένου: αλυσιδωτές αντιδράσεις *προκαλεί στο κυβερνών κόμμα η παραίτηση τού πρωθυπουργού.* Επίσης αλυσωτός [1888] (σημ. 1). — αλυσιδωτά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αλυσιδωτός* < *άλυσίδιον* (βλ. κ. αλυσίδα). Η *αλυσιδωτή αντίδραση* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. chain reaction].

αλυσιτελής, -ής, -ές {αλυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν αποφέρει ωφέλεια ή κέρδος: όλες *οι ενέργειες μας απέβησαν* ~ ΣΥΝ ανώφελος ΑΝΤ. λυσιτελής, ᵉπωφᵉλής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άστᵉρητ. + λυσιτελής].

αλυσοδεμένος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος με αλυσίδες: *μετέφεραν τους αιχμαλώτους* ~ ΣΥΝ. αλυσοδέσμιος. Επίσης αλυσόδετος. — αλυσοδένω ρ. [μεσν.].

αλυσοδέσμιος, -α, -ο [1843] (λόγ.) αυτός που τον έχουν δέσει με αλυσίδες (συχνά για αιχμαλώτους, κατάδικους κ.λπ.) ΣΥΝ. αλυσοδεμένος, αλυσόδετος.

αλυσοειδής, -ής, -ές [1839] {αλυσοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με αλυσίδα: ~ *καμπύλη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αλυσοπρίονο (το) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό πριόνι που λειτουργεί με καύσιμο και στο οποίο η κίνηση μεταδίδεται στον οδοντωτό δίσκο με τη βοήθεια αλυσίδας.

άλυσος (η) {αλύσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η διαδοχική σειρά σωματιδίων που συνδέονται μεταξύ τους (π.χ. άτομα) ή φαινομένων (π.χ. πυρηνικών αντιδράσεων): ~ πρωτονίων (θερμοπυρηνική αντίδραση που προκαλεί σε μεγάλο βαθμό την ακτινοβολούμενη ενέργεια των άστρων) || ~ από *άτομα άνθρακα στο μόριο οργανικών ενώσεων.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αλυσος,* μεγεθ. τού αρχ. άλυσις (βλ. λ. αλυσίδα)].

αλυσωμενος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) ο αλυσοδεμένος.

αλυτάρχης (ο) {κλητ. αλυτάρχα | αλυταρχών} ο επόπτης τής τάξης σε αγώνες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άλυτης, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Pa1υ-τας* «ραβδοφόρος», πβ. γοτθ. walus «ράβδος». Στην αρχ. οι *άλύται* ήταν άνδρες ραβδοφόροι (με επί κεφαλής τον *αλυτάρχη),* υπεύθυνοι για την τήρηση τής τάξης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες].

άλυτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει λυθεί, που βρίσκεται σε δεσμά ΣΥΝ. δεμένος, δετός ΑΝΤ. λυμένος, λυτός 2. (μτφ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει ή δεν μπορεί να βρεθεί λύση: τα ~ *προβλήματα τής χώρας* || το *μυστήριο αυτό παραμένει* ~ ΣΥΝ. αδιευθέτητος, εκκρεμής.

αλυτρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. πολιτική και ιδεολογική κίνηση, με την οποία επιδιώκεται η απελευθέρωση υπόδουλων ομοεθνών με παράλληλη ανάκτηση των «αλύτρωτων» εδαφών στα οποία ζουν 2. (κακόσ.) η εθνικιστική πολιτική που εκμεταλλεύεται την ύπαρξη ομοεθνών μειονοτήτων σε γειτονικά κράτη για την προβολή εδαφικών διεκδικήσεων. — **αλυτρωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. irredentismo, όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το κίνημα Italia irredenta (1870)].

αλύτρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λυτρωθεί, αυτός που βρίσκεται σκλαβωμένος, υπόδουλος· ΦΡ. ***αλύτρωτοι αδελφοί*** οι ομοεθνείς που ζουν υπόδουλοι σε ξένο κράτος. αλυσωτός, -ή, -ό [1888] ο αλυσιδωτός.

αλυχτώ ρ. αμετβ. {αλυχτάς... | αλύχτησα} (λαϊκ.) (για σκύλο) βγάζω δυνατή, μακρόσυρτη κραυγή ΣΥΝ. ουρλιάζω, γαβγίζω. — **αλίχτημ**α κ. αλ**ύχτισμ**α (το). [ΕΤΥΜ < μτγν. άλυκτώ (-έω) < αρχ. *ὑλακτώ* (βλ.λ.)].

άλφα (το) {άκλ.} Α, α **1**. το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου, καθώς και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων ΦΡ. **δεν** ***ξέρει ούτε το άλφα*** είναι αναλφάβητος, αγράμματος **2.** το πρώτο ή το κυριότερο στοιχείο σε μια σειρά ομοειδών πραγμάτων, που παρουσιάζουν μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους: η *ποικιλία Α* **3**. το αρχικό σημείο, η αφετηρία ενός πράγματος· ΦΡ. (α) ***το άλφα και το ωμέγα*** η αρχή και το τέλος, το παν: η *πάταξη τής φοροδιαφυγής είναι το -για την εξυγίανση τής* εθνικής *οικονομίας* (β) ***αρχίζω (ξανά) από το άλφα*** ξεκινώ δραστηριότητα από το αρχικό σημείο ή από τα βασικά πράγματα: μετά την *αποτυχία τού εγχειρήματος, αρχίσαμε ξανά τις προσπάθειες από το άλφα* 4. ΑΣΤΡΟΝ. ο λαμπρότερος αστέρας ενός αστερισμού: *ο ~ τού Κενταύρου* 5. (με οριστικό άρθρο) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ορίζᵉται σαφώς: *είναι ασταθής στις σχέσεις της- τη μια πηγαίνει με τον* ~, την άλλη με *τον βήτα* 6. (με αόριστο άρθρο) κάποιος, -α, -ο: ας *πούμε ότι έχετε ένα* ~ *κεφάλαιο- πού θα το επενδύατε;* || *είναι μιας* ~ *ηλικίας* (ενν. μᵉγάλης) 7. για τη δήλωση ανώτᵉρης, υψηλής ποιότητας (συμβολίζεται: Α): ~ *ποιότητα* (Α ποιότητα)" ΦΡ. (ᵉμφατ.) ***άλφα-άλφα*** πρώτης ποιότητας, εξαίρετος: *κρασί/ύφασμα* ~! (βλ. κ. λ. *αριθμός).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. 'aleph «κεφαλή βοδιού». Η φρ. το άλφα *και το ωμέγα* απαντά στην Κ.Δ. (εγώ είμι τό *Α καί το Ω, λέγει Κύριος ό Θεός, ό ων καί ό ην και ό ερχόμενος, ό παντοκράτωρ, Αποκάλ.* 1, 8), προσδιορίζοντας τον Θεό].

αλφα**βήτα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αλφάβητο (βλ.λ.) **2**. η πρώτη, η βασική και στοιχειώδης μόρφωση: *δυο χρονιές στην ίδια τάξη κι έμαθε μόνο την* ~ 3. οι πρώτες βασικές έννοιες, τα θεμέλια ενός γνωστικού αντικειμένου: *οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι η* ~ τής *Λογικής.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα.*

αλφαβητάριο (το) [μεσν.] {αλφαβηταρί-ου | -ων} **1.** βιβλίο με το οποίο διδάσκονται τα παιδιά τα πρώτα γράμματα, την ανάγνωση και τον συλλαβισμό **2.** (συνεκδ.) το εγχειρίδιο με τις στοιχειώδεις γνώσεις σχετικά με ένα γνωστικό αντικείμενο, εισαγωγή σε γνωστικό αντικείμενο: το ~ τής *μουσικής* | *τής μηχανικής* | *τής οικολογίας.* Επίσης **αλφ**α**βητ**άρι

αλφα**βητι**ζω ρ. μετβ. {αλφαβήτισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω (λέξεις) σ**ε** αλφαβητική σειρά. — **αλφ**α**βήτιση** (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. alphabétiser].

αλφα**βητικός,** -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζᵉται με το αλφάβητο: ~ *γραφή-* ΦΡ. ***αλφαβητική σειρά*** η καθιερωμένη σειρά των γραμμάτων στο αλφάβητο: τα *ονόματα των ηθοποιών θα μπουν με* | *κατ'~ σειρά.* — αλφαβητικ-ά | -ώς [1889] επίρρ.

αλφα**βητισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} η διδασκαλία τής γραφής και τής ανάγνωσης σ**ε** αναλφάβητους ή σ**ε** άτομα που δεν γνωρίζουν μία συγκεκριμένη γλώσσα: *ο* ~ των *Ελλήνων εργατών στη Γερμανία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. alphabétisation].

αλφάβητο (το) [μεσν.] {αλφαβήτ-ου | *-ων]* **1**. το σύνολο των γραμμάτων (συμβόλων που χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο και που συμβολίζουν φθόγγους) μιας γλώσσας: *το ελληνικό* ~ *έχει είκοσι τέσσερα γράμματα* || *εβραϊκό* | *κυριλλικό* | *φοινικικό* | *λατινικό* | *γοτθικό* ~ ΣΥΝ. αλφαβήτα **2.** (α) ***ευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική από το 402 π.Χ., όταν έγινε η μεταρρύθμιση τής γραφής (εισαγωγή τού Η, τού Ω κ.λπ.) επί άρχοντος Ευκλείδου (β) ***προευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική πριν από το 402 π.Χ. (όταν το γράμμα Ε δήλωνε και το ε και το η και το ει σε λέξεις όπως ΓΕΝΟΣ, ΚΟΡΕ, ΕΝΑΙ κ.λπ.) 3. (α) (γενικότ.) κάθε είδους σύστημα σημείων που αναπαριστά τους ήχους (φθόγγους) ή σύνολα ήχων μιας γλώσσας ή γλωσσών: *φωνητικό* | *συλλαβικό* ~ (β) ***διεθνές φωνητικό αλφάβητο*** (συντομ. IPA = International Phonetic Alphabet) σύστημα συμβόλων τής Διεθνούς Φωνητικής Εταιρείας (International Phonetic Association που χρησιμοποιούνται για τη λεπτομερή και ακριβή φωνητική μεταγραφή λέξεων 4. (ειδικότ.) τα είκοσι τέσσερα γράμματα τής ελληνικής γλώσσας 5. καθένα από τα συστήματα συμβόλων που έχουν επινοηθεί για να καλύψουν ειδικές ανάγκες: το ~ *Μπράιγ για τυφλούς* (κάθε γράμμα αποτελείται από συνδυασμό ανάγλυφων τελειών) || το *τηλεγραφικό* ~ *Μορς* (κάθε γράμμα ή αριθμός δηλώνεται με συνδυασμό στιγμών και γραμμών που χωρίζονται με διάκενα) 6. (μτφ.) τα βασικά, θεμελιώδη στοιχεία, οι αρχές μιας επιστήμης, ενός επαγγέλματος, ενός κύκλου γνώσεων: το ~ τής *γενετικής.* Επίσης (λόγ.) αλφάβητος (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα.*

Ελληνικό αλφάβητο. Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που δημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκότος τής ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές (βλ. λ. *γραφή),* σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φθάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, για πρώτη φορά στον κόσμο, την ελληνική αλφαβητική γραφή. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου (τού χαλκιδικού τής Εύβοιας), εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε λατινικό αλφάβητο, ένα αλφάβητο που μέσω τής αυτοκρατορίας τής Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο, που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο αιώνα π.Χ. («επιγραφή τού Δίπυλου» - «ποτήριον τού Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε και σήμερα ανάγεται στο 400 π.Χ. Ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. οι Έλληνες γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν ένα σύστημα συλλαβογραφικής γραφής, γνωστό ως μυκηναϊκή **Γραμμ**ική γραφή **Β** (ή και ως μινωική γραφή, όπως το ονόμασε ο αρχαιολόγος Α. Evans). Ήταν ένα ατελές αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε περίπου από το 1400 ώς το 1200 π.Χ. και που κάθε γράμμα λειτουργούσε ως συλλαβόγραμμα, δήλωνε δηλ. μία ή συνήθως περισσότερες συλλαβές (π.χ. το συλλαβόγραμμα ρ δήλωνε τις συλλαβές *πε - πη, βε - βη, φε - φη* και *πει - πηι, βει - βηι, φει* - φηι, 12 δηλ. διαφορετικές αναγνώσεις!). Γι' αυτό και γύρω στον 10ο αι. η γραφή αυτή αντικαταστάθηκε από μια οικονομικότερη γραφή, **«οιονεί συλλαβογραφική»** (δήλωνε μόνο τα σύμφωνα και ο αναγνώστης «είκαζε» τα ελλείποντα φωνήεντα), την οποία πήραν οι Έλληνες από τους Φοίνικες. Την ατελή αυτή επίσης γραφή τελειοποιούν οι Έλληνες, επινοώντας, για πρώτη φορά στην ιστορία τής γραφής, τη

δήλωση ξεχωριστών φωνηέντων (μη συλλαβογραμμάτων), αυτών δηλ. που αποτελούν τη βάση τής συλλαβής και τής γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φθάνουν έτσι στη δημιουργία τής πρώτης πραγματικής αλφαβητικής γραφής, **τού** πρώτου αλφαβήτου, στο οποίο κάθε γράμμα δηλώνει έναν φθόγγο. Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, το αρχικό σχήμα, την ονομασία τους) την πήραν οι Έλληνες μέσω των Φοινίκων από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή (που ανάγεται στο πρωτοχαναανιτικό αλφάβητο τού 1700 π.Χ.(, όπως δέχονται όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές τής ιστορίας τής γραφής (Jensen, Diringer, Gelb, Jeffery, Guarduci, Naveh, Hooker κ.ά.). Προβληματική, αντιθέτως, και αντικείμενο πλήθους αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση τού ίδιου τού φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος. Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική, την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή, ο Evans το συνδέει με τις μη αναγνωσμένες μινωικές γραφές (ιερογλυφικά και Γραμμική γραφή Α), άλλοι με την «ψευδοϊερογλυφική» τής Βύβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκεώνα των υποθέσεων, εικασιών και θεωριών για την προέλευση τού σημιτικού/φοινικικού αλφαβήτου, μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών -από κοινού με άλλες γραφές- στο σημιτικό σύστημα. Η άποψη τού καθηγητή D. Diringer *(The alphabet,* London 1968, σ. 162-3), τού εγκυρότερου ίσως μελετητή τού αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιότερων συστημάτων, «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς, τού κρητικού και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων. Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών τής σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο, που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή τη Συρία τη 2η χιλιετία π.Χ., έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές τής Αιγύπτου, τής Βαβυλωνίας ή τής Κρήτης [...]. Και η σύλληψη τής συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή τής ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνειο από την Αίγυπτο. Ίχνη τής επίδρασης τής βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων. Η επίδραση τής κρητικής γραφής και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Άλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις».

αλφάδι (το) {αλφαδ-ιού | -ιών} 1. το εργαλείο που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες για τον έλεγχο τής οριζόντιας ή τής κάθετης θέσης μιας επίπεδης επιφάνειας και τη μέτρηση των σχηματιζόμενων γωνιών ΣΥΝ. γνώμονας, στάθμη 2. (μτφ. ως επίρρ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από την ευθεία, ίσιος: *έχει σταθερό χέρι και τραβάει κάτι γραμμές* ~ || *χωρίστρα* ~ ΣΥΝ. ίσος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλφάδιον* < αρχ. άλφα + υποκ. επίθημα *-άδιον*. Η ονομασία τού οργάνου οφείλεται στο αρχικό σχήμα του].

αλφαδιά (η) **1**. η ευθεία ή η οριζόντια θέση μιας επιφάνειας που ελέγχεται με το αλφάδι **2.** (συνεκδ.) η ευθεία γραμμή που τραβιέται με αλφάδι.

αλφαδιαζω ρ. μετβ. {αλφάδιασ-α, -τηκα, -μένος} ελέγχω και κανονίζω με τη χρήση αλφαδιού την οριζόντια ή την κατακόρυφη θέση μιας επιφάνειας, φέρνω στην ίδια ευθεία τα μέρη μιας επιφάνειας: *αλφάδιασε τον τοίχο προσεκτικά και δεν φαίνεται πια καμιά ατέλεια.* — αλφάδιασμα (το).

αλφαδολαστιχο (το) (στις οικοδομές) μακρύ λάστιχο που περιέχει νερό και χρησιμοποιείται για αλφάδιασμα.

άλφα **δύ**ο (Α2) (το) {άκλ.} ΣΤΡΑΤ. γραφείο για τη συλλογή πληροφοριών και τη διαβίβαση διαβαθμισμένων (απόρρητων) εγγράφων.

αλφαμίτης (ο) {αλφαμιτών} (λαϊκ.) ο στρατιώτης που φρουρεί την είσοδο στρατιωτικής μονάδας. [ΕΤΥΜ. < Α.Μ. (Αστυνομία Μονάδος) + παραγ. επίθημα -ίτης].

αλφαριθμητικός, -ή, -ό ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που συνδυάζει γράμματα (τα 26 τού λατ. αλφαβήτου) και αριθμούς (από το 0 ώς το 9), ενίοτε και ειδικούς χαρακτήρες ή σύμβολα (λ.χ. στίξης): ~ *κώδικας*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. alphanumeric].

αλφάς (ο) {αλφάδες} (στρατ. αργκό) πρόσωπο που φοιτά στο πρώτο έτος στρατιωτικής σχολής- (κατ' επέκτ.) υποψήφιος δόκιμος που βρίσκεται στο πρώτο δίμηνο τής εκπαίδευσης του.

Αλφειός (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Πελοποννήσου· πηγάζει από τον Ταΰγετο και εκβάλλει στον Κόλπο τής Κυπαρισσίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άλφός «λευκός» < I.E. *al-bh- «λευκός», πβ. λατ. alb-us «λευκός», alb-um «λεύκωμα», γαλλ. aube «χαραυγή» κ.ά.].

αλφικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον αλφισμό ΣΥΝ. αλμπινικός **2**. ***αλφικός*** (ο), ***αλφική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό ΣΥΝ. αλαπίνος.

αλφισμός (ο) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ.-ΖΩΟΛ. η έλλειψη τής χρωστικής τού δέρματος σε ανθρώπους, με χαρακτηριστικά το υπερβολικά λευκό δέρμα, τα λευκά μαλλιά, την ελαττωματική όραση- εμφανίζεται και σε είδη ζώων (συχνά σε πειραματόζωα) ΣΥΝ. αλμπινισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άλφός «λευκός» (βλ. λ. *Αλφειός),* μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. albinism < λατ. albus «λευκός»].

άλφίτο (το) {αλφίτ-ου | -ων} (συνήθ. σε πληθ.) το χοντροκοπανισμένο κριθάρι και το χοντραλεσμένο αλεύρι, κυρ. από κριθάρι αλλά και από σιτάρι (πλιγούρι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άλφιτον (κυρ. πληθ.) < άλφι «αλεύρι που προέρχεται από κριθάρι - το ψωμί», πιθ. < I.E. *albhi «κριθάρι», πβ. αλβ. el'b, ή συνδ. με το αρχ. *άλφός* «λευκός» (βλ. λ. *Αλφειός)].*

αλχημεία (η) **1.** ο συνδυασμός τής προδρομικής επιστήμης τής χημείας με τη φιλοσοφία κατά τον Μεσαίωνα, που επεδίωκε να ανακαλύψει ένα ελιξήριο νεότητας για την κατάργηση τού θανάτου και μια μέθοδο για τη μεταστοιχείωση ευτελών μετάλλων σε χρυσό (με τη «φιλοσοφική λίθο», στερεή ουσία που θα επέτρεπε την παραπάνω μεταστοιχείωση) **2**. (μτφ. συνήθ. στον πληθ.) ο συνδυασμός ετερόκλιτων στοιχείων με ανορθόδοξο τρόπο, ώστε να επιτύχει κανείς συγκεκριμένο (επιθυμητό) αποτέλεσμα ή πονηρές επινοήσεις για την εξαπάτηση κάποιου: με *διάφορες* ~ η *κυβέρνηση έφτειαξε έναν εκλογικό νόμο κομμένο και ραμμένο στα μέτρα της* ΣΥΝ. τεχνάσματα, (καθημ.) μαγειρέματα. — αλχημιστής (ο), αλχημίστρια (η), αλχημικός, -ή, -ό, αλχημιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χημεία.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. alchimie < μεσν. λατ. alchimia < αραβ. al-kimiya < al «η» + kimiya «φιλοσοφική λίθος» < ελλην. *χημεία* «τέχνη μετατροπής των μετάλλων, που την ασκούσαν κυρίως οι Αιγύπτιοι»].

αλώβητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει τραυματιστεί, που δεν έχει υποστεί φθορά ή αλλοίωση: *κανένα κόμμα δεν βγήκε ~ από την πολιτική κρίση* ΣΥΝ. αβλαβής, αναλλοίωτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική βλάβη ή μείωση, αυτός που διατηρεί την ηθική του ακεραιότητα: *παρά την πρωτοφανή και αήθη επίθεση που του έγινε από μερίδα τού Τύπου, ο υπουργός έμεινε -, όπως φανερώνει η έρευνα τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. άθικτος, ακέραιος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ά-*στερητ. + λώβη «βλάβη» (βλ. λ. λώβα)].

Αλωνάρης (ο) (λαϊκ.-διαλεκτ.) ο μήνας Ιούλιος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *Άλωνάρης* < αλώνι. Η ονομασία δόθηκε στον μήνα Ιούλιο, επειδή τότε είναι η περίοδος αλωνίσματος των δημητριακών].

αλώνι (το) {αλων-ιού | -ιών} **1**. ο επίπεδος, λιθόστρωτος (ή με πηλό στρωμένος), κυκλικός χώρος όπου συγκεντρώνονται τα δημητριακά και συνθλίβονται από τις οπλές των υποζυγίων, ώστε να διαχωριστεί ο καρπός από το περίβλημα- ΦΡ. (α) σαν ***τη βροχή στ' αλώνι*** με ψυχρότητα, χωρίς ενθουσιασμό' για κάποιον που είναι ανεπιθύμητος: *ούτε να τον δει στα μάτια της δεν ήθελε-* ~! (β) ***χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι*** βλ. λ. χέζω 2. (συνεκδ.) η εποχή τού αλωνίσματος και το ίδιο το αλώνισμα: δεν *είναι εύκολη δουλειά το ~· θέλει κόπο και ιδρώτα* 3. (ειδικότ.) ο χώρος όπου απλώνονται σταφίδα και άλλοι καρποί για αποξήρανση 4. ο χώρος τού ελαιοτριβείου όπου απλώνονται οι ελιές. — (υποκ.) αλωνάκι (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλώνιον,* υποκ. τού μτγν. άλων *(ή)* < αρχ. άλως].

αλωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {αλώνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. διαχωρίζω τους κόκκους δημητριακών από το περίβλημα τους στο αλώνι με τριβή ή με αλωνιστική μηχανή: *έχει ακόμα δύο δεμάτια στάχυα να αλωνίσει* 2. (μτφ. για τόπους) γυρίζω από άκρη σε άκρη: ~ τον *κόσμο* | *τη χώρα* | *τους δρόμους* || *πού αλώνιζες τώρα τελευταία και σ' έχουμε χάσει;* ΣΥΝ. γυροφέρνω, τριγυρίζω ♦ 3. (αμετβ.) (μτφ.) συμπεριφέρομαι ανεξέλεγκτα και αυθαίρετα, δεν υπολογίζω κανέναν: *πολύ θάρρος τού δώσατε και τώρα αλωνίζει εδώ μέσα.*

αλώνισμα (το) {αλωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η γεωργική εργασία τού διαχωρισμού των κόκκων των σιτηρών από τα στάχυα στο αλώνι, είτε χειρωνακτικά (τριβή, χτύπημα) ή με τη βοήθεια αλωνιστικής μηχανής. Επίσης αλωνισμός (ο) [1891].

αλωνιστής (ο), **αλωνίστρια** (η) {αλωνιστριών} πρόσωπο που αλωνίζει· (γενικότ.) πρόσωπο που εργάζεται στα αλώνια.

αλωνιστικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το αλώνισμα (β) αλωνιστική *μηχανή* γεωργικό μηχάνημα για τον διαχωρισμό των σπόρων των δημητριακών από τα στάχυα και τους φλοιούς **2**. ***αλωνιστικά*** *(τα)* τα χρήματα για το αλώνισμα, η αμοιβή τού αλωνιστή.

αλώνω ρ. μετβ. {άλω-σα, -θηκα, -μένος} κυριεύω, υποτάσσω ολοκληρωτικά: η πόλη *αλώθηκε από τον εχθρό* || (μτφ.) *το κυβερνών κόμμα προσπάθησε να αλώσει τον κρατικό μηχανισμό, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους σε όλα τα καίρια πόστα.* — αλώσιμος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Μεταπλασμ. ενεστ. τού *άλίσκομαι* σε *αλώνομαι από* τον αόρ. *αλώθηκα (*< παθ. αόρ. ήλώθην), ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε -ών-ω *(-ομαι),* π.χ. *σηκώθηκα - σηκώνομαι, βεβαιώθηκα - βεβαιώνομαι, απλώθηκα - απλώνομαι* κ.ά.].

αλωπεκή (η) (αρχαιοπρ.) η δορά τής αλεπούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αλωπεκή* < επίθ. *άλωπέκειος* < *άλώπηξ, -εκος*. Βλ. κ. *αλεπού].*

αλωπεκία (η) [χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση τής πτώσης ή τής έλλειψης τριχών, κυρ. από το τριχωτό τής κεφαλής και το γένι. Επίσης αλωπεκίαση [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άλώπηξ, *-εκος* «αλεπού», επειδή οι αρχαίοι είχαν παρατηρήσει κάτι παρόμοιο στις αλεπούδες].

άλως (η) {γεν. άλω | χωρ. πληθ.} 1. ο φωτεινός δακτύλιος που σχηματίζεται γύρω από τη Σελήνη ή τον Ήλιο λόγω τής ανάκλασης των ακτινών τους πάνω στα παγοκρύσταλλα των υψηλών νεφών 2. (στην αγιογραφία) το φωτοστέφανο που περιβάλλει τις κεφαλές των αγίων 3. ΑΝΑΤ. η σκουρόχρωμη κυκλική περιοχή γύρω από τη θηλή τού μαστού 4. ΦΩΤΟΓΡ. το φωτεινό περίβλημα (ηλεκτρομαγνητικό πεδίο) που εμφανίζεται στα πολύ φωτισμένα σημεία ενός φωτογραφιζόμενου αντικειμένου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. άλως «αλώνι», αττ. τ. τής λ. άλωή, αγν. ετύμου].

άλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) 1. η ολοκληρωτική κυρί-

ευση με βίαια μέσα (ενός τόπου): η ~ *τού κάστρου* | *μιας πόλης* ΣΥΝ. εκπόρθηση, κατάληψη **2**. ΙΣΤ. ***Άλωση*** (η) η κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης το 1453 από τους Οθωμανούς Τούρκους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άλωσις < θ. άλω-, από όπου και αόρ. β' έ-άλω, ρ. *άλί-σκομαι* < *Εαλ-ίσκ·-ομαι < Ι.Ε. *(s)wel- «παίρνω, αρπάζω», πβ. λατ. vello (< *vel-no) «ξεριζώνω», vol-nus «τραύμα», γερμ. Wal-statt «πεδίο μάχης» κ.ά. Ομόρρ. *είλωτες* (< *έ-Εέλωτες), *ουλή* (< *Ρολ-νή | -σή) κ.ά.].

α μ μόριο που επιτείνει την εναντίωση και που χρησιμοποιείται: 1. σε ορισμένες τυποποιημένες φράσης, όπως (α) **αμ δε** στερεότυπη έκφραση με ειρωνική χροιά, που δηλώνει κατηγορηματική άρνηση: *έχει την απαίτηση να του ζητήσω συγγνώμη·* ~ (δεν πρόκειται να το κάνω) (β) *αμ...* ***αμ*** *(και)...* σε περιπτώσεις που οι αναφερόμενοι χαρακτηρισμοί δηλώνουν αντίθεση ή επίταση μιας κατάστασης: ~ *κερατωμένος* ~ *(και) δαρμένος* ΣΥΝ. εμ... εμ... (γ) ***αμ έλα που...*** (εμφατ. τού ***έλα*** που...) για να δηλωθεί ότι αυτό που αναφέρεται πρώτο προσκρούει σε αυτό που ακολουθεί: μετά από *λίγες μέρες άλλαξε γνώμη και του είπε να μην πουλήσει το κτήμα-* ~ *εκείνος το είχε ήδη πουλήσει* || *ο βουλευτής αντιλαμβανόταν πως το σωστό ήταν να πάρει θέση κατά τού επιχειρηματία'* ~ *αυτός τον είχε υποστηρίξει προεκλογικά και ο βουλευτής δεν ήθελε τώρα να του πάει κόντρα!* (βλ. κ. λ. *έλα) 2.* σε ερωτηματικές προτάσεις, συνήθ. με ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα για ισχυροποίηση τού ειρωνικού ύφους τού ομιλητή και έξαρση τής έντονης αντίθεσης του προς αυτό που θέτει το πρώτο σκέλος τής ερώτησης: ~ τι; *Θα τολμούσε να μου φέρει αντίρρηση;* (ενν. δεν υπήρχε περίπτωση να μου φέρει αντίρρηση) || *του είπα να φύγει αμέσως-* ~ *πώς;* (ενν. δεν θα του έλεγα κάτι τέτοιο;) || *Και καλά αυτός, καταλαβαίνω γιατί δεν ήθελε να έρθει-* ~ ο *άλλος; Τι πρόβλημα είχε;* Βλ. κ. λ. *αμέ* (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ἀμμέ < ἀμμή < αρχ. φρ. αν μη].

Α.Μ.[1] (ο/η) Αυτού | Αυτής Μεγαλειότης (προσφώνηση για βασιλιά | βασίλισσα): η ~ η *βασίλισσα τής Αγγλίας Ελισάβετ Β'.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. His/Her Majesty].

Α**.ΜΤ**^τα) (προφέρεται *έι εμ)* τα βραχέα κύματα (βλ. λ. *βραχύς,* σημ. 4· πβ. λ. *εφ-έμ).*
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. όρου Amplitude Modulation «Ρύθμιση Ενισχύσεως»].

Α.Μ.* (η) Αστυνομία Μονάδος (βλ. κ. λ. *αλφαμίτης).*

Α.Μ.[4] (ο) Αριθμός Μητρώου.

Α.Μ.[5] (η) Αστρονομική Μονάδα, η μέση απόσταση μεταξύ Γης και Ηλίου.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού όρου *Α)στρονομική) Μ(ονάδα),* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Astronomical Unit].

άμα σύνδ. 1. (με χρονική σημασία) (α) μόλις, όταν: ~ *έδυσε ο ήλιος, φύγαμε* (β) κάθε φορά που, οσάκις, όποτε: ~ *ερχόταν στο σπίτι, γινόταν πανηγύρι* (γ) (λόγ. +δοτ.) αμέσως μόλις, ταυτόχρονα με: - τη *αφίξει (άμα τη άφίξει,* ταυτόχρονα με την άφιξη) || ~ τη *γενέσει (άμα τη γενέσει,* αμέσως μόλις δημιουργήθηκε, προκλήθηκε κάτι) || - τη *εμφανίσει (άμα τή εμφανίσει,* ταυτόχρονα με την εμφάνιση)' ΦΡ. (α) (αρχαιοπρ.) ***αμ' έπος αμ' έργον*** *(άμα έπος τε και έργον έποίει,* Ηρόδ. 3, 135) χωρίς καθυστέρηση, αμέσως, μαζί με τα λόγια και η πράξη συγχρόνως: *αφού συμφωνήσαμε, ας ξεκινήσουμε την εφαρμογή τού σχεδίου αμέσως-* ~ (β) **εν τω *άμα (και το θάμα)*** (εν τω *άμα)* αμέσως, χωρίς καθυστέρηση, αυτοστιγμεί ΣΥΝ. πάραυτα 2. (με υποθετική σημασία) (α) αν, εφόσον: ~ θες να *φύγεις, φύγε!* (β) σε έντονη ειρωνεία ή αρνητικό σχόλιο: *είχε πει ότι θα έρθει να με δει- τον είδες εσύ, τον είδα κι εγώ!* || ~ *αυτός είναι δικηγόρος, εγώ είμαι ο Πάπας!* 3. (με αιτιολογική σημασία) επειδή: *απογοητεύεται* ~ *δεν τον ενθαρρύνουν.* [ΕΤΥΜ < αρχ· άμα «συγχρόνως» < *sam-a < *sm-a, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem- «ένας, ενιαίος», πβ. λατ. sem-el «μια φορά, άπαξ», γαλλ. simple (< λατ. sim-plex) «απλός», ιταλ. sempre (< λατ. sem-per) «μια φορά για πάντα, πάντοτε», αγγλ. same «ίδιος», γερμ. sammeln «συλλέγω, συγκεντρώνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. είς (< *sem-s), *δμ-οιος, άπαξ, ά-πλοϊς* κ.ά. Η χρήση του ως υποθ. συνδέσμου είναι μεσν.].

αμάδα (η) **1**. μικρή επίπεδη πέτρα σε σχήμα δίσκου, που παίζεται στο παιχνίδι «αμάδες»: *απ' όλους εμάς ο Πέτρος έριχνε μακρύτερα την* ~ *του* **2**. ***αμάδες*** (οι) παιδικό παιχνίδι που παίζεται με πέτρες που έχουν επίπεδη επιφάνεια και στρογγυλεμένες γωνίες, οι οποίες ρίχνονται προς συγκεκριμένο στόχο.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < *σαμάδα* < *σημάδα,* παράλλ. τ. τής λ. *σημάδι* «στόχος βαλλόμενος (με λίθινο δίσκο)», από την αιτ. πληθ. τις *σαμάδες* < *τις αμάδες,* επειδή το σ- θεωρήθηκε (εξαιτίας εσφαλμ. μορφολογικού χωρισμού) ότι ανήκει στο άρθρο].

αμαζόνα (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) γυναίκα που ανήκε σε ένα έθνος φιλοπόλεμων γυναικών, οι οποίες φημίζονταν για τις ιππευτικές και το-ξευτικές τους ικανότητες και την έχθρα τους προς τους άνδρες 2. η γυναίκα που ασκείται στην ιππασία και ιππεύει με εξαιρετική επιδεξιότητα: *οι μικρές* ~ *τού Ιππικού Ομίλου θα κάνουν σήμερα επίδειξη των ιππευτικών τους ικανοτήτων* ΣΥΝ. ιππεύτρια 3. (μετωνυμ.) (α) γυναίκα με περήφανη και αγέρωχη κορμοστασιά (β) γενναία, μαχητική γυναίκα: δεν τη *φοβίζει κανένας κίνδυνος- είναι σωστή* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αμαζών, -όνος* (κύριο όνομα), αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ha-mazan, όνομα περσικής φυλής, που σημαίνει «πολεμιστές». **Η** αναγωγή σε ά- στερητ. + *μαζός* «μαστός», από τον θρύλο ότι οt Αμαζόνες έκοβαν τον δεξιό μαστό για να τοξεύουν πιο άνετα, είναι παρετυμο-λογική].

Α**μαζόνιος** (ο) {-ου κ. -ίου} ποταμός τής Ν. Αμερικής, στο Β. τμήμα της, που πηγάζει από τις Άνδεις και εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό˙ ο μεγαλύτερος σε υδάτινο όγκο ποταμός τής Γης. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. και πορτ. Amazonas, που δόθηκε στον ποταμό το 1541 από τον Ισπανό εξερευνητή Francisco de Orellana, ο οποίος δέχθηκε επίθεση από ντόπιες φυλές, κατά την οποία συμμετείχαν και οι γυναίκες τής φυλής, που ο εξερευνητής συνέδεσε με τις *Αμαζόνες* τής μυθολογίας]. **αμάθεια** (η) {χωρ. πληθ.} **1**. (ειδικότ.) η έλλειψη επαρκών γραμματικών γνώσεων, επαρκούς μόρφωσης και παιδείας: η *έλλειψη διδακτικού προσωπικού συντελεί ώστε* η ~ να *μαστίζει ακόμη πολλά χωριά τής χώρας* || η *ημιμάθεια είναι πιο επικίνδυνη από την* ~ ΣΥΝ. αγραμ-ματοσύνη, αμορφωσιά, απαιδευσία ΑΝΤ. μόρφωση, παιδεία **2**. η έλλειψη γνώσεων ή επαρκούς πληροφόρησης: η ~ *μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε εσφαλμένες επιλογές στη ζωή του* ΣΥΝ. άγνοια ΑΝΤ. πληροφόρηση, γνώση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμαθία* < *άμαθης,* πβ. κ. *καλλιέργεια - καλλιεργία].* **αμαθής**, -ής, -ές {αμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αμαθέστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση άγνοιας, ο ανεπαρκώς πληροφορημένος σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα ΣΥΝ. ανίδεος, απληροφόρητος **2**. (ειδικότ.) αυτός που έχει μόρφωση χαμηλού επιπέδου ή στερείται παντελώς τής στοιχειώδους παιδείας ΣΥΝ. αγράμματος, αμόρφωτος, απαίδευτος ΑΝΤ. μορφωμένος, πεπαιδευμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαίδεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-μαθής* < θ. μαθ-, πβ. αόρ. β' *ε-μαθ-ον,* τού ρ. *μανθάνω].* αμάθητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμα τις απαραίτητες γνώσεις ή εμπειρίες, που δεν έχει ακόμα εξασκηθεί επαρκώς σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι - ακόμα στη δουλειά του, γι' αυτό και είναι τόσο αργός* ΣΥΝ. άπειρος, αδαής ΑΝΤ. έμπειρος, ασκημένος, (καθημ.) ψημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ορισμένες συνήθειες: *είναι* ~ να *ξυπνάει τόσο πρωί* ΣΥΝ. ασυνήθιστος ΑΝΤ. συνηθισμένος, μαθημένος, εξοικειωμένος · 3. αυτός που δεν μπορεί να βάλει κακό με τον νου του, που είναι αθώος, με αγνές προθέσεις: μικρή κι ~ *κοπέλα* ΣΥΝ. αγνός, άβγαλτος, απονήρευτος, αφελής. Επίσης **άμαθος** [μεσν.]. **αμακα** (η) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η απόκτηση και εξασφάλιση αγαθών εις βάρος άλλων, το να ζει κανείς εις βάρος άλλων: δεν *δουλεύει και ζει από την* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) παρασιτισμός- ΦΡ. (ως επίρρ.) ***(στην) αμάκα*** δωρεάν, τζάμπα, χάρισμα: *πήρε το κτήμα* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. a macca «άφθονα, πλουσιοπάροχα» < macca «αφθονία»]. αμάλαχτος, -η, -ο κ. αμάλακτος [αρχ.] **1**. αυτός που δεν μαλάσσεται, που δεν γίνεται πιο μαλακός με πλάσιμο: ~ *ζύμη* **2**. (μτφ.) αυτός που δεν κάμπτεται, δεν λυγίζει, δεν συγκινείται εύκολα ΣΥΝ. άκαμπτος, σκληρός, ασυγκίνητος, αλύγιστος. **αμάλγαμα** (το) [1856] {αμαλγάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κράμα υδραργύρου με άλλο μέταλλο ή μέταλλα *2.* (μτφ.) η ανάμειξη προσώπων ή πραγμάτων διαφορετικών μεταξύ τους: η *Σοβιετική Ένωση υπήρξε* ~ *εθνοτήτων* ΣΥΝ. συνονθύλευμα, μωσαϊκό · 3. ΓΛΩΣΣ. η δήλωση δύο ή περισσοτέρων σημασιών από το ίδιο μόρφημα (ή μορφή), λ.χ. στο μόρφημα -οι (τής λ. *δρόμ-οι)* συνυπάρχουν η δήλωση τού πληθυντικού αριθμού, τής ονομαστικής πτώσης και τού αρσενικού γένους. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. amalgame < μεσν. λατ. amalgama, παραλλαγμένος τ. τού λατ. malagma «μαλακωμένο κατάπλασμα» < μτγν. *μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω.* Κατ' άλλη άποψη, ο γαλλ. τ. amalgame προέρχεται από μεσν. λατ. amalgama (όρος των αλχημιστών) < αραβ. al-madjma'a «τήξη, συγχώνευση»]. **αμαλγαμάτωση** (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1.ΧΗΜ. ο σχηματισμός αμαλγάματος **2**. η επικάλυψη επιφανειών με αμάλγαμα **3**. ΟΡΥΚΤ. η μέθοδος εξαγωγής πολύτιμων μετάλλων από τα ορυκτά τους με τη χρησιμοποίηση υδραργύρου. Επίσης αμαλγάμωση.

Αμάλθεια (η) ΜΥΘΟΛ. η τροφός τού Δία στο Ιδαίο Άντρο, όπου τον είχε κρύψει η μητέρα του Ρέα, για να γλυτώσει από τον πατέρα του Κρόνο, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του· περιγράφεται άλλοτε ως νύμφη και άλλοτε ως κατσίκα, από το κέρας τής οποίας τρεφόταν ο Δίας με γάλα και μέλι· ΦΡ. Τ**ο *κέρας τής Αμάλθειας*** *(κέρας 'Αμάλθειας)* σύμβολο τής αφθονίας, τής πλησμονής των αγαθών, τής ευημερίας τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < ά- στερητ. + **μάλθος* «έλλειψη, στέρηση» (βλ. κ. *μαλθακός), οπότε* η αρχική σημ. τής λ. *'Αμάλθεια* θα ήταν «η μη στέρηση» και, κατ' επέκταση, «η γενναιοδωρία». Η φρ. *κέρας 'Αμάλθειας* αναφέρεται στο σπασμένο κέρατο τής κατσίκας (με το γάλα τής οποίας τρεφόταν ο Δίας), το οποίο μπορούσε να γεμίζει με οποιοδήποτε αγαθό επιθυμούσε ο κάτοχος του˙ ο Δίας το χάρισε στη νύμφη τροφό του].

Α**μαλία** (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Amalie < αρχ. γερμ. amai-, που αποσπάστηκε από κύρ. ονόματα (λ.χ. Amal-berga) και σημαίνει «δραστήριος, ενεργός»].

αμάμπιλε επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} ως μουσική εκφραστική ένδειξη· αξιαγάπητο, ευχάριστο, ελκυστικό.

α- | αν- ***στερητικό***

α-μαγάριστος, -η, -ο	**α-μαγνήτιστος, -η, -ο**	**α-μάζευτος, -η, -ο**	**α-μάλλιαστος, -η, -ο**	**α-μαντάλωτος, -η, -ο**
α-μάγγωτος, -η, -ο	**α-μαγνητοσκόπητος, -η, -ο**	**α-μάζωχτος, -η, -ο**	**α-μάλωτος, -η, -ο**	**α-μαντάριστος, -η, -ο**
α-μαγείρευτος, -η, -ο	**α-μαγνητοφώνητος, -η, -ο**	**α-μακιγιάριστος, -η, -ο**	**α-μάνικος, -η, -ο**	**α-μάντευτος, -η, -ο**
α-μάγευτος, -η, -ο	**α-μάδητος, -η, -ο**	**α-μαλάκωτος, -η, -ο**	**α-μανίκωτος, -η, -ο**	**α-μάντρωτος,-η, -ο**

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. amabile < λατ. amabilis < amo «αγαπώ»]. **αμ**άν επιφών. (εκφραστ.) **1.** έλεος! για τον Θεό!: ~, σε *παρακαλώ, δείξε λίγη κατανόηση!* ΦΡ. (α) ***κάνω αμάν για (κάποιον | κάτι)*** θέλω πάρα πολύ: *είμαι τόσο διψασμένη, που - μια πορτοκαλάδα!* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** για περιπτώσεις στις οποίες απευθύνουμε ικεσίες χωρίς αποτέλεσμα: τον *παρακάλεσα, έπεσα στα πόδια του, -, βρε καλέ μου, τίποτα- αυτός το βιολί του!* 2. για την έκφραση φόβου: ~! *Ο σκύλος δεν είναι δεμένος!* ΣΥΝ. οχ 3. για την έκφραση θαυμασμού και έκπληξης: ~, *αδερφάκι μου! Τι πράγμα είναι αυτό!* 4. για την έκφραση αγανάκτησης: ~ *πια, βαρέθηκα να σε βλέπω να τεμπελιάζεις!* ΣΥΝ. επιτέλους, δεν πάει άλλο **5.** για την έκφραση στενοχώριας, λύπης, πόνου: ~, τι *του 'μέλλε να πάθει!* || *οχ -, τι κακό μάς βρήκε!* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. aman «έλεος»].

αμανάτι (το) {μόνο στην ονομ. κ. αιτ.} το αντικείμενο που δίνεται ως εγγύηση για δάνειο ΣΥΝ. ενέχυρο, υποθήκη· ΦΡ. (α) ***κρατάω (κάτι) αμανάτι*** (i) κρατώ (κάτι) ως εγγύηση (ii) (μτφ.) διατηρώ αμείωτη τη διάθεση, περιμένω να εκδικηθώ κάποιον που με έχει βλάψει: *από τότε που τον προσέβαλε, του το κρατάει αμανάτι* ΣΥΝ. (του) το κρατάω, (του) το φυλάω (β) **μένω *αμανάτι*** εγκαταλείπομαι μόνος, μένω χωρίς κανένα στήριγμα: *θυσιάστηκε για όλους και τελικά έμεινε -■ κανείς δεν γύρισε να τον κοιτάξει.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < διαλεκτ. τουρκ. amanat < τουρκ. emanet «κατάθεση, παρακαταθήκη» < αραβ. amânat].

αμανές κ. **μα**νές (ο) {αμανέδες} **1.** αργό ανατολίτικο τραγούδι, στο οποίο επαναλαμβάνεται συχνά το επιφώνημα «αμάν» (βλ.λ.) και που απαιτεί ιδιαίτερες φωνητικές ικανότητες: *αρχίζω | πιάνω τον ~* ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω | τραβάω | σηκώνω ψηλά τον αμανέ*** συμπεριφέρομαι αλαζονικά, προβάλλω υπερβολικές, εξωπραγματικές αξιώσεις: ο Δημήτρης, *από τότε που πήρε προαγωγή, έχει πάρει πολύ ψηλά τον αμανέ!* ***2.*** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε λαϊκό τραγούδι με αργό ανατολίτικο ύφος, που θυμίζει τα ανατολίτικα μέσα μουσικής έκφρασης. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. mani, με την επίδρ. της λ. *αμάν,* που συχνά παρεμβάλλεται σε τέτοιου είδους τραγούδια].

άμαξα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άξης | -αξών) τροχοφόρο όχημα που σύρεται από υποζύγια και χρησιμεύει στη μεταφορά προσώπων ή φορτίων: έκαναν έναν *ρομαντικό περίπατο με -* || *ταχυδρομική | ανακτορική | σιδηροδρομική | αυτοκρατορική | επιβατική ~·* ΦΡ. (α) ο ***τελευταίος | πέμπτος τροχός τής αμάξης*** για πρόσωπα που βρίσκονται στη χαμηλότερη βαθμίδα σε μια ιεραρχία, που δεν έχουν μεγάλες αρμοδιότητες ή εξουσία: *μακάρι να μπορούσα να σου φανώ χρήσιμος, αλλά ξέρεις καλά ότι είμαι -* (β) ***τα εξ αμάξης*** *(τα εξ αμάξης)* υβριστικά λόγια, τα οποία απευθύνονται επιθετικά προς κάποιον, με έντονα επιτιμητικό τρόπο: μετά την *ομιλία του στη Βουλή, ξανάρχισαν οι εφημερίδες να του σέρνουν ~* || μετά τη *γκάφα του άκουσε ~.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άμαξα < *άμ-αξ-}α < άμα + άξων,* οπότε αρχικά η λ. θα περιέγραφε σκελετό οχήματος που στηρίζεται σε άξονα. **Η** φρ. **τά** εξ *αμάξης* προήλθε από τη συνήθεια που είχαν οι γυναίκες τής αρχ. Αθήνας, όταν επέστρεφαν πάνω σε άμαξες από τα Ελευσίνια Μυστήρια, να κάνουν δηκτικά σχόλια ποικίλου περιεχομένου. **Η** φρ. *ο τελευταίος τροχός τής αμάξης* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. la dernière roue du carrosse].

αμαξάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βόλτα με άμαξα: *πήγε -* 2. (συνήθ. ως επίρρ.) με άμαξα: *γυρίσαμε -* όλη την *Κηφισιά.*

αμαξάδικο (το) (λαϊκ.) το αμαξουργείο ΣΥΝ. αμαξοποιείο.

αμαξάκι (το) {χωρ. γεν.) **1.** μικρή άμαξα, συνήθως με άλογα, για περιπάτους ή για μεταφορά αγαθών: πάμε βόλτα με **το** ~; · **2**. μικρό, φθηνό αυτοκίνητο: *αγόρασα ένα -,* για τις *μετακινήσεις στην πόλη.*

αμαξάς (ο) [μεσν.] {αμαξάδες} ο οδηγός τής άμαξας ΣΥΝ. (λόγ.) αμα-ξηλάτης.

αμαξηλάτης (ο) {αμαξηλατών} (σπάν.-λόγ.) ο αμαξάς (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < μτγν. *άμαξηλάτης < άμαξα + -ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < έλαύνω].

αμάξι (το) {αμαξ-ιού | -ιών} 1.το αυτοκίνητο: *αγοράζω/ παίρνω/ οδηγώ-* **2**. η άμαξα (βλ.λ.). — (υποκ.) αμαξάκι (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **αμα**-ξάρα (η) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < μεσν. *άμαξιν* (σημ. 2) < αρχ. άμάξιον, υποκ. τού *άμαξα].*

αμαξιάτικα (τα) (λαϊκ.) η αμοιβή τού αμαξά για μία διαδρομή.

αμαξιτός, -ή, -ό (λόγ. για δρόμο) κατάλληλος για κάθε είδους τροχοφόρα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αμαξιτός < *άμαξα* + -ίτός (πβ. *προσ-ιτός)* < *εἶμι* «πηγαίνω»].

αμαξοδηνός (ο) [1892] οδηγός σιδηροδρομικής αμαξοστοιχίας ΣΥΝ. μηχανοδηγός.

αμαξόδρομος (ο) [1874] (λαϊκ.) ο αμαξιτός δρόμος.

αμαξοποιείο (το) [1871] το αμαξουργείο (βλ.λ.). — αμαξοποιία (η), **αμαξ-οποιός** (ο).

αμαξοστάσιο (το) [1875] {αμαξοστασί-ου | -ων} ο χώρος όπου σταθμεύουν, φυλάσσονται και επισκευάζονται μεγάλα οχήματα, όπως φορτηγά, λεωφορεία, τρόλεϊ και σιδηροδρομικά οχήματα. [ΕΤΥΜ < *άμαξα + -στάσιο < στάση].*

αμαξοστοιχία (η) [1875] {αμαξοστοιχιών} το σύνολο των βαγονιών που κινεί μια σιδηροδρομική μηχανή· μηχανή και βαγόνια που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων: *ταχεία | επιβατική | εμπορική ~.* ΣΧΟΛΙΟ *λ. στοίχος.* [ΕΤΥΜ. < *άμαξα + -στοιχία < -στοίχος* < αρχ. *στείχω* «βαδίζω»].

αμαξουργείο (το) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται άμαξες ΣΥΝ. αμαξοποιείο.

αμαξουργός (ο) ο κατασκευαστής αμαξών. — αμαξουργία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμαξουργός < άμαξα + -ουργός < έργον].*

αμάξωμα (το) {αμαξώμ-ατος | -ατα, -άτων) η μεταλλική επένδυση και ο σκελετός τού αυτοκινήτου για την προστασία των επιβατών και των εξαρτημάτων τής μηχανής του ΣΥΝ. καροσερί. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. carrosserie].

αμάρα (η) {αμαρών} ΒΙΟΛ. η κοινή εκβολή τού πεπτικού σωλήνα και τού ουρογεννητικού συστήματος στα πτηνά, τα ερπετά, τα αμφίβια και τα έμβρυα των θηλαστικών.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυλάκι νερού», αβεβ. ετύμου, ίσως από συνθ. δι- | *έξ-αμάω* «ανοίγω αυλάκι» (< άμη «φτυάρι»). Κατ' άλλους συνδ. με χεττ. amiyar(a) «αυλάκι, κανάλι» ή αλβ. amë «κοίτη ποταμού», ο βιολ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. conduit].

αμάραντος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν μαραίνεται, δεν ξεραίνεται: ~ *στεφάνι | λουλούδι* ΣΥΝ. αειθαλής, θαλερός 2. αυτός που διατηρεί άφθαρτες τις αρχικές του ιδιότητες: ~ δόξα ΣΥΝ. αιώνιος, αθάνατος· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ρόδο *το αμάραντο* προσφώνηση τής Θεοτόκου (από τους ύμνους προς Χαιρετισμών) · 3. **αμάραντος** (ο) φυτό που έχει την ιδιότητα να μη μαραίνεται, ούτε να αλλοιώνεται η μορφή του, όταν κοπεί ή μείνει χωρίς νερό: *«για ιδέστε τον- σε τι βουνά φυτρώνει»* (δημοτ. τραγ.).

αμαρκάριστος, -η, -ο **1.** (α) (για ζώο) αυτός που δεν τον έχουν μαρκάρει, που δεν του έχουν αποτυπώσει με ειδικό τρόπο το σήμα τού κοπαδιού ή τού ιδιοκτήτη πάνω στο δέρμα του ΑΝΤ. μαρκαρισμένος (β) (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν σημειώσει, δεν του έχουν βάλει σημάδι · 2. Αθλ. (παίκτης) που δεν φυλάσσεται από αντίπαλο: *έδωσε πάσα σε έναν - συμπαίκτη του* ΣΥΝ. αφύλαχτος, ελεύθερος ΑΝΤ. μαρκαρισμένος.

Αμαρούσιο (το) {Αμαρουσίου} δήμος τής περιφέρειας πρωτευούσης Β. τής Αθήνας. Επίσης (καθημ.) Μαρούσι

[ΕΤΥΜ. Το τόπων, ανάγεται στο ιερό τής *Ἀμαρυσίας* | *Ἀμαρυνθίας* Αρτέμιδος, που υπήρχε στον χώρο τού αρχ. δήμου Αθμονέων].

αμαρτάνω ρ. αμετβ. {αμάρτησα (αρχαιοπρ. ήμαρτον)) 1. παραβαίνω τον θείο νόμο, τις εντολές τού Θεού, υποπίπτω σε θρησκευτική παρεκτροπή (αμαρτία): *όποιος κλέβει, αμαρτάνει || αμάρτησα ενώπιον Θεού και ανθρώπων* ΣΥΝ. κολάζομαι **2.** (επιφών.) ***ήμαρτον!*** βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ά-μαρτ-* < **ά- + *smart- < ά-* στερητ. + **smrt-* < Ι.Ε. **smer-* «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω - θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smâr-ati «θυμάται», λατ. mer-ere «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. *μέρος* (< **σμέρ-ος), μέρ-ιμνα, μοίρα* (< **μόρ-ja), ειμαρμένη* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. cata, την οποία οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

αμάρτημα (το) [αρχ.] {αμαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** ΘΡΗΣΚ. (α) η σκέψη ή η πράξη που θεωρείται αντίθετη προς ηθικές αρχές ή αντιλήψεις, όπως υπαγορεύονται από ορισμένη θρησκεία: η *μοιχεία, η ακολασία, η κλοπή, ο φόνος θεωρούνται αμαρτήματα* ΣΥΝ. ανόμημα, κρίμα, παράπτωμα (β) ***προπατορικό αμάρτημα*** βλ. λ. *προπατορικός* (γ) ***τα επτά Θανάσιμα αμαρτήματα*** τα βαρύτερα αμαρτήματα, που οδηγούν, κατά τη Χριστιανική Εκκλησία, τον πιστό σε βέβαιο πνευματικό θάνατο- σύμφωνα με την οριστική τους καταγραφή από τον δομινικανό Γουλιέλμο Πετράλδο τον 13ο αι. στο βιβλίο *Σύνοψη των αρετών και των αμαρτημάτων,* αυτά είναι: η *έπαρση, η πλεονεξία,* η *ζηλοφθονία, η οργή, η ακηδία ~ οκνηρία, η λαιμαργία και* η *λαγνεία* • 2. σοβαρό λάθος, εσφαλμένη εκτίμηση ή κρίση: το ~ μου *είναι ότι δεν σου είπα από την αρχή τι συνέβαινε* ΣΥΝ. σφάλμα.

αμαρτία (η) {αμαρτιών} 1.ΘΡΗΣΚ. πράξη ή ενέργεια που θεωρείται παράβαση τού θείου και τού ηθικού νόμου, όπως αυτός παρουσιάζεται στη θρησκεία: ο *φόνος, η κλοπή, η μοιχεία είναι -* || *βαριά | μεγάλη | μικρή | θανάσιμη -* || *διαπράττω | πέφτω σε | κάνω -* || *αναγνωρίζω | εξομολογούμαι τις - μου σε κάποιον* (ιερωμένο, φίλο κ.λπ.) || *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις - τού κόσμου* || *άφεση αμαρτιών* ΣΥΝ. αμάρτημα· ΦΡ. (α) ***αμαρτία (από τον Θεό)*** κρίμα, άδικο, κάτι που δεν πρέπει να γίνει: είναι *αμαρτία να παρατήσεις τις σπουδές σου!* || *Θα βάλεις σε κίνδυνο την ευτυχία τής οικογένειας σου για ένα περιστασιακό φλερτ; Αμαρτία από τον Θεό!* (β) ***είναι αμαρτία να...*** είναι κρίμα να..., δεν αξίζει να...: *προσπαθείς δέκα χρόνια να πετύχεις, - σταματήσεις τώρα* (γ) ***πληρώνω αμαρτίες*** βασανίζομαι, υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη, όχι απαραιτήτως δικά μου: *πληρώνω ξένες αμαρτίες* || «Γι *αμαρτίες πληρώνω, Θεέ μου!», φώναζε αγανακτισμένη* (δ) ***παίρνω πάνω μου την αμαρτία*** αναλαμβάνω την ευθύνη για πράξη ή παράπτωμα, για αμάρτημα άλλου: *κάνε αυτό που σου λέω και παίρνω εγώ πάνω μου την αμαρτία* ΣΥΝ. αναλαμβάνω την ευθύνη (ε) ***για να πω την αμαρτία μου*** για να μιλήσω με ειλικρίνεια, για να εκμυστηρευθώ κάποιο λάθος μου: ~, *έφταιγα κι εγώ (στ)* ***παλιά αμαρτία*** παλιός εραστής/ερωμένη: *είναι μια παλιά μου αμαρτία* (ζ) ***σιχαίνομαι (κάποιον | κάτι) σαν τις αμαρτίες μου*** μισώ πάρα πολύ, απεχθάνομαι: αυτό τον *άνθρωπο τον σιχαίνομαι σαν τις αμαρτίες μου* (η) (παροιμ.) ***αμαρτία (εξομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη*** ή ***αμαρτία εξομολογημένη ουκ έστιν αμαρτία*** (μεσν. *αμαρτία έξωμολογημένη ούκ εστίν αμαρτία)* η αμαρτία την οποία εξομολογείται κάποιος συγχωρείται, δεν θεωρείται πλέον αμαρτία (θ) ***ασθενής και οδοιπόρος α-μαρτίαν ουκ έχει*** *(ασθενής και οδοιπόρος άμαρτίαν ούκ έχει)* (i) από την τήρηση τής νηστείας εξαιρούνται οι ασθενείς και οι οδοιπόροι· οι μεν για λόγους υγείας, οι δε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να διαλέξουν το φαγητό τους (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητείται μια εξαίρεση από την τήρηση ορισμένων κανόνων (ι) ***αμαρτία: γονέων παιδεύουσι τέκνα*** (μεσν. *άμαρτίαι γονέων παιδεύουσι*

τέκνα) τα παιδιά υφίστανται τις επιπτώσεις από τα λάθη των γονέων τους (ια) σαν ***αμαρτία*** για κάτι πάρα πολύ ελκυστικό, που βάζει σε πειρασμό: *«σ'αγαπώ ~*, σε μισώ σαν *φυλακή»* (λαϊκ. τραγ.) || *ωραίος ~ 2.* η διαφθορά, η ακολασία: *ζει μέσα στην ~* 3. (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική δραστηριότητα: *το σπίτι τής ~* 4. (α) πράξη άξια επιπλήξεως˙σοβαρό λάθος: η *~ μου είναι που σε άφησα να μπεις στη ζωή μου!* || *«ιστορία μου, ~* μου, *λάθος μου μεγάλο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. κρίμα, αμάρτημα (β) ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαία τραγωδία) η άστοχη ενέργεια τού τραγικού ήρωα· στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη ο όρος δηλώνει ένα διανοητικό λάθος και όχι ένα ηθικό παραστράτημα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμαρτία* < *άμαρτάνω* (βλ.λ.)]. **αμάρτυρος**, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. για γλωσσικούς τύπους, λέξεις επανασυντεθειμένων γλωσσών) αυτός που δεν μαρτυρείται, δ^ε^ν απαντά στα σωζόμενα κείμενα, στις διαθέσιμες πηγές.

αμάρτυρος **τύπος** | λέξη. Έτσι χαρακτηρίζεται στη φιλολογική επιστήμη και ιδιαίτερα στην κλασική φιλολογία τύπος γραμματι κός ή λέξη που **δε**ν μαρτυρείται, δεν απαντά στα κείμενα τής Αρχαίας, τα οποία μας έχουν σωθεί˙ τύπος ή λέξη που «**δε**ν κεί ται», δηλ. δεν βρίσκεται στα **κείμ**ενα, όπως έλεγαν οι αρχαίοι γραμματικοί, και μάλιστα οι Αττικιστές *(«κείται* ή ου *κείται»,* βλ. λ. Τιπού^κ^ειτος). Αρα το αμάρτυρος είναι μια προσεκτική διατύ πωση, για να δηλώσουμε ότι μια, αρχαία συνήθως, λέξη δεν έχει σωθεί στα κείμενα που έχουν διασωθεί και που γνωρίζουμε (προ κειμένου για τα κείμενα τής Αρχαίας Ελληνικής, έχει διασωθεί, κατά τους υπολογισμούς τού μεγάλου κλασικού φιλολόγου Wilamovitz, μόλις το 1/5!). Πώς γνωρίζουμε τις λέξεις που θεωρού^ν^ται αμάρτυρες; Έμμεσα, από α^ν^αφορές που γίνονται στις βοηθη τικές πηγές («Sekundärliteratur»), σε σχολιαστές, γραμματικούς και κυρίως λεξικογράφους ή «γλωσσογράφους» (λεξικογράφους σπάνιων ή ιδιωματικών λέξεων, των λεγομένων «γλωσσών»). Στην ιστορική γλωσσολογία, αμάρτυροι χαρακτηρίζονται γραμ ματικοί ή λεξιλογικοί τύποι που μας είναι υποθετικά γνωστοί˙ αναγόμαστε δηλ. σε αυτούς με τη λεγόμενη επανασύνθεση (reconstruction), τη σύγκριση και αναγωγή σε αρχικούς τύπους τής γλώσσας βάσει σταθερών κανόνων. Οι αμάρτυροι τύποι δηλώνονται με αστερίσκο (*)· π.χ. *νέος* < I.E. *newos, πβ. λατ. novus. → *αστερίσκος*

αμαρτωλός, -ή, -ό 1.ΘΡΗΣΚ. (α) αυτός που παρέβη τον θείο ^ν^όμο, που είχ/αι ένοχος για αμαρτίες (β) (γε\>ικότ.) κάθε ά^ν^θρωπος μετά την πτώση, μετά το προπατορικό αμάρτημα 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμφωνεί ή αντιβαίνει στην ηθική τής κοινωνίας ΣΥΝ. ανήθικος, ^ε^πι-λήψιμος ΑΝΤ. ηθικός, αγνός 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ερωτικές (συνήθ. εξωσυζυγικές) δραστηριότητες: *το ~ της παρελθόν* || η *~ πλευρά τού Χόλλυγουντ.* — αμαρτωλά επίρρ., αμαρτωλότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμαρτωλός* < *αμαρτωλή* «αμαρτία», το οποίο θεωρήθηκε θηλ. επίθ.].

αμαρυλλίδα (η) πούδες καλλωπιστικό φυτό, με ωραία και αρωματικά άνθη˙ χρησιμοποιείται στη βιομηχανία και τη φαρμακευτική. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. Amaryllis < μτγν. *Ἀμαρυλλίς, -ίδος* (βλ.λ.), όνομα βοσκοπούλας που αναφέρεται στο γ' ειδύλλιο τού Θεόκριτου].

Αμαρυλλίς (η) {Αμαρυλλίδ-ος, -α} γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Αμαρυλλίδα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (με υποκ. επίθημα -υλλίς), που θεωρείται συγγενές προς το αρχ. ρ. *ἀμαρύσσω* «λάμπω, σπινθηροβολώ» < ά- προθεμ. + θ. *μαρ-,* ρ. *μαρμαίρω* (βλ. κ. *μάρμαρο)].*

άμαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μαστούς. — αμαστία (η).

α μασχάλη (η) → μασχάλη

αμαυρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που δεν λάμπει, που είναι σκοτεινός ΣΥΝ. σκοτεινός, μαυρειδερός. — αμαυρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδέεται με τη λ. *αμυδρός].*

αμαυρώνω ρ. μετβ. {αμαύρω-σα, -θηκα, -μένος} (μτφ.) βλάπτω, καταστρέφω (το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου): με τις *πράξεις σας αμαυρώσατε την καλή φήμη τού ιδρύματος* || ~ την *υπόληψη* | *τη δόξα* | *τη μνήμη κάποιου* ΣΥΝ. κηλιδώνω, σπιλώνω. — **αμαύρωμα** (το) [μτγν.], αμαυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀμαυρώ (-όω),* αρχική σημ. «εξασθενίζω, συσκοτίζω», < *ἀμαυρός].*

αμαύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σπίλωση (καλής φήμης, αίγλης, δόξας κ.λπ.) ΣΥΝ. κηλίδωση · **2**. ΧΗΜ. (α) η ελάττωση ή εξαφάνιση τής λάμψης ορισμένων μετάλλων ή ορυκτών λόγω οξι-δώσεως (β) ***αμαύρωση σακχάρων*** η αποικοδόμηση των σακχάρων στη φύση μέσω σειράς χημικών αντιδράσεων με αποτέλεσμα τον σχηματισμό ουσιών σκοτεινού χρώματος · 3. ΙΑΤΡ. η εξασθένηση ή απώλεια (συνήθ. παροδική) τής οράσεως χωρίς ευδιάκριτη αλλοίωση τού ματιού, εκτός από την πλήρη ακινησία τής κόρης · 4. ΓΕΩΠΙ. ασθένεια των αμπελιών με χαρακτηριστικό την εμφάνιση μαύρων κηλίδων στα φύλλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀμαύρωσις* < *ἀμαυρώ* < *ἀμαυρός.* ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. amaurosis].

αμάχη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) αίσθημα έχθρας και μίσους ΣΥΝ. έχθρα, μίσος, εμπάθεια ΑΝΤ. φιλία, αγάπη, ομόνοια˙ ΦΡ. (παροιμ.) ***η πολλή αγάπη φέρνει και πολλή αμάχη*** η μεγάλη αγάπη οδηγεί και **σε** μεγάλο μίσος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- προθεμ. + *μάχη,* πβ. *μασχάλη - αμασχάλη].*

αμαχητί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς αντίσταση: τα *τελευταία οχυρά τού εχθρού έπεσαν ~* || *είναι τόσο γοητευτική, που οι άνδρες παραδίδονται ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

αμάχητος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν ηττάται **ή** δεν είναι δυνατόν να νικηθεί ΣΥΝ. ακαταμάχητος, ακατανίκητος **2**. ΝΟΜ. ***αμάχητο τεκμήριο*** το τεκμήριο το οποίο σύμφωνα με τον νόμο δεν μπορεί να ανατραπεί με ανταπόδειξη. — αμάχητα | αμαχήτως [αρχ.] επίρρ.

άμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν λαμβάνει ενεργό μέρος σε πόλεμο, που δεν ανήκει σε κανέναν στρατό σε καιρό πολέμου˙ ΦΡ. ***άμαχος πληθυσμός*** | ***άμαχοι*** (οι) το τμήμα τού πληθυσμού (γέροι, γυναίκες, παιδιά, ανάπηροι, άρρωστοι) που δεν συμμετέχει ενεργά σε πόλεμο και τού οποίου η ζωή, η ελευθερία και η περιουσία οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τους εμπολέμους.

Αμβέρσα (η) λιμάνι τού Βελγίου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Anvers < ολλ. Antewerpen < μέσ. γερμ. anda «απέναντι» + werpum «πρόσχωση», ονομασία που αναφέρεται στη θέση τής πόλεως στον Σκάλδη ποταμό].

αμβλυγώνιος, -α, -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ. αυτός που περιλαμβάνει ή σχηματίζει αμβλεία γωνία: *~ τρίγωνο.*

αμβλυκόρυφος, -η, -ο [1892] αυτός τού οποίου η κορυφή είναι αμβλεία ΑΝΤ.οξυκόρυφος.

αμβλύνοια (η) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η νωθρότητα στη σκέψη και την αντίληψη· διανοητική βραδύτητα ΣΥΝ. βραδύνοια, ηλιθιότητα ΑΝΤ. οξύνοια, οξυδέρκεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αμβλύνους, -ους, -ουν {αμβλύν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων, -ους} (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει οξεία αντίληψη και κρίση, διανοητικά νωθρός ΣΥΝ. βραδύνους, ηλίθιος ΑΝΤ. οξύνους, αγχίνους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *αμβλύς* + *νους,* κατ' αντιδιαστολή προς το μτγν. *οξύνους,* πβ. κ. γαλλ. à l'esprit obtus, αγγλ. obtuse].

αμβλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να αμβλύνει: *~ εργαλείο για το ακόνισμα αιχμηρών επιφανειών.*

αμβλύνω ρ. μετβ. {άμβλυ-να, -νθηκα, -μμένος} **1.** καθιστώ (κάτι) αμβλύ, μειώνω την αιχμηρότητα (αντικειμένου, οργάνου κ.λπ.) ΣΥΝ. στο-μώνω ΑΝΤ. ακονίζω **2**. (μτφ.) ελαττώνω ή μειώνω την οξύτητα, την ένταση (αισθημάτων ή συναισθημάτων), τις διαφορές ή τις αντιθέσεις: αν δεν *αμβλυνθούν τα πάθη, θα οδηγηθούμε σε εμφύλιο πόλεμο* || *προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εσωκομματικές αντιθέσεις* ΣΥΝ. μετριάζω, απαλύνω ΑΝΤ. οξύνω. — άμβλυνση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αμβλύς].*

αμβλύς, -εία, -ύ {δύσχρ. αμβλ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | αμβλύτ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που δεν διαθέτει μυτερή άκρη ή αιχμή, μη κοφτερός: *από το σχήμα τής πληγής ο ιατροδικαστής συμπέρανε ότι ο φόνος έγινε με -όργανο* ΣΥΝ. στομωμένος ΑΝΤ. οξύς, μυτερός, κοφτερός 2. (μτφ.) αυτός που στερείται δυνάμεως και εντάσεως: ο *γιατρός διαπίστωσε ότι έχει εκ γενετής ~ την όραση* ΣΥΝ. αδύνατος, εξασθενημένος ΑΝΤ. έντονος, δυνατός **3.** ΓΕΩΜ. ***αμβλεία γωνία*** η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή, δηλ. μεγαλύτερη από 90°. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀμύλος, πιθ. συνδ. με τη λ. *μαλακός,* καθώς και με το αρχ. *ἀμβλίσκω* «κάνω έκτρωση, φονεύω». Η λ. *αμβλύς* αρχικά αναφερόταν **σε** εργαλεία και όπλα που δεν είχαν καλά ακονισμένες αιχμές, από όπου κατέληξε μεταφορικά να δηλώνει εξασθενημένες αισθήσεις (π.χ. όραση) και νοητικές λειτουργίες].

αμβλύστομος, -η, -ο [1892] (για όργανα κοπής, μαχαίρι, τσεκούρι κ.τ.ό.) αυτός που δεν είναι πολύ αιχμηρός **ή** κοφτερός ΣΥΝ. αμβλύς ΑΝΤ οξύς, οξύστομος.

αμβλύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι αμβλύ, η έλλειψη οξύτητας ή αιχμηρότητας ΑΝΤ. οξύτητα, αιχμηρότητα **2**. (μτφ.) η παντελής έλλειψη δύναμης, έντασης: *η ~ τής σκέψης του* (πβ. λ. *αμβλύνοια)* ΣΥΝ. ατονία 3. ΙΑΤΡ. ποιότητα τού ήχου που παράγεται από την κρούση οργάνου τού ανθρώπινου σώματος που δεν περιέχει αέρα˙ αξιοποιείται ως διαγνωστική μέθοδος.

αμβλυωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παροδική ή μόνιμη αδυναμία τής οράσεως, που οφείλεται σε αβιταμίνωση, νεφροπάθεια κ.ά. ΣΥΝ. θολούρα, θαμπάδα. ΑΝΤ. οξυωπία. — αμβλύωπας κ. (λόγ.) **αμβλύωψ** [αρχ.] {αμβλύωπος} (ο/η), αμβλυωπικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀμβλυωπός* < *αμβλύς* + *-ωπός,* θ. -ωπ-, από όπου και παρακ. *ὀπ-ωπ-α* (βλ. κ. *ὀπ-ή).* Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρος σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. amblyopia, γαλλ. amblyopic κ.ά.].

αμβλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {άμβλωσα} κάνω ή προκαλώ άμβλωση.

άμβλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η τεχνητή διακοπή, συνήθ. ανεπιθύμητης, κυήσεως με πρόωρη απομάκρυνση τού εμβρύου από τη μήτρα ΣΥΝ. έκτρωση. — αμβλώσιμος, -η, -ο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀμβλωσις < *ἀμβλώ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου», αβεβ. ετύμου, πιθ. συγγενές προς τη λ. *μύλη* και προς το επίθ. αμβλύς (βλ.λ.)].

αμβλωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί άμβλωση ΣΥΝ. εκτρωτι-κός, εξαμβλωτικός **2**. ΦΑΡΜ. ***αμβλωτικά*** (τα) ισχυρές και επικίνδυνες φαρμακευτικές ουσίες (λ.χ. κινίνο, υδράργυρος κ.ά.), που προκαλούν

εμμηνορρυσία και ωδίνες τής μήτρας· χρησιμοποιούνται χωρίς ιατρική υπόδειξη για την πρόκληση διακοπής τής εγκυμοσύνης. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. άμβλώ (-όω) «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου», ο φαρμ. όρ. *αμβλωτικά* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. abortifacients].

Αμβούργο (το) πόλη τής Β. Γερμανίας στις όχθες τού Έλβα, σημαντικό λιμάνι και εμπορικό κέντρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Hamburg (μεσν. λατ. Hamaburgium). Η πόλη χτίστηκε στη θέση ενός πύργου που ονομαζόταν Hamaburg < γοτθ. haim-s «χωριό» (ή, κατ' άλλη άποψη, από hamma «δάσος» ή ham « κόλπος ») + burg «πύργος»].

Αμβρακικός **(Κ**όλπο**ς)** (ο) κόλπος τής Δ. Ελλάδας μεταξύ τής Ηπείρου και τής Στέρεας Ελλάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αμβρακικός* | *Αμπρακικός* < *'Αμβρακία* | *Αμπρακία,* αγν. ετύμου. Θεωρείται ότι η αρχ. πόλη *'Αμβρακία* (από όπου πήρε το όνομα του ο κόλπος) βρισκόταν στην τοποθεσία όπου είναι σήμερα χτισμένη η *Αρτα.* Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν ᵉπίσης την ονομασία *Ανακτορικός (κόλπος)* < *Ανακτόριον,* πόλη κοντά στο ακρωτήριο τού Ακτίου, που ιδρύθηκε περίπου το 630 π.Χ. από Κορινθίους αποίκους].

αμβροσία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. ΜΥΘΟΛ. η τροφή των Ολυμπίων θεών, που τους χάριζε την αθανασία: ~ *και νέκταρ* 2. (μτφ.) φαγητό εξαιρετικά εύγευστο: *Τι ήταν αυτό που φάγαμε σήμερα! Σωστή ~!* · 3. ποώδες φυτό με πυκνό χνούδι και βαριά οσμή· φύεται σε αμμώδεις παραλίες και ονομάζεται κοινώς «βρομούσα». ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.* [ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού ᵉπιθ. *άμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος» < **άμβρότιος* < *αμβροτος* < *ά-* στερητ. + *βροτός* «θνητός, υποκείμενος στον θάνατο», *μορτός* «νεκρός» < *mr-tos < I.E. *mer- «πεθαίνω», πβ. σανσκρ. mr-tah «νεκρός», λατ. mor-s «θάνατος», mortuus «νεκρός», γαλλ. mourir «πεθαίνω», ιταλ. morire, αγγλ. murder «φόνος», γερμ. Mord κ.ά.].

αμβροσία - νέκταρ - ελιξήριο. Στην επιθυμία τού ανθρώπου να ξεπεράσει τα όρια τού θνητού και να πλησιάσει τους αθανάτους (θεούς) κατακτώντας την αθανασία, ανταποκρίνεται η επινόηση «τής τροφής για αθανάτους» (= **αμβροσία**) και «τού ποτού των αθανάτων» (= νέκταρ). Είναι και τα δύο αρχαία και απαντούν ήδη στα Ομηρικά Έπη. Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα δύο ετυμολογικώς σχετίζονται με την έννοια τής «αθανασίας»· *άμβροτος«μτ* θνητός (= βροτός),* αθάνατος» > **αμβροσία** «τροφή» (αργότερα και «ποτό» και «υλικό σπονδών στους θεούς»)· νέκταρ < *νεκ-* (πβ. *νέκ-υς* «νεκρός», *νεκ-ρός)* + *-ταρ (από* ΙΕ. ρίζα «διασχίζω, περνώ - νικώ»), άρα νέκταρ «αυτό που νικά/ξεπερνά τον θάνατο» (για το *νέκταρ* έχουν προταθεί και άλλες ανάλογες ετυμολογικές ερμηνείες). Τόσο η *αμβροσία* όσο και το *νέκταρ* θεωρήθηκαν στην αρχαία μυθολογία «ελιξήρια ζωής», αν και η λ. ελιξήριο είναι νεότερη, αντιδάνειο τής Ελληνικής από την αραβική al ixir «το φάρμακο» (πιθ. το φάρμακο τής ζωής ή τής νεότητας ή το φάρμακο για τα πάντα, δηλ. πανάκεια), από το αρχ. ελλην. *ξηρίον«* φάρμακο (σκόνη) για την επούλωση των πληγών» (εξού και η γραφή τής λ. με -η-).

αμβροσι**ανός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο Μιλάνου Αμβρόσιο (4ος αι.)· κυρ. στη ΦΡ. ΜΟΥΣ. ***αμβροσιανό μέλος*** είδος ισόρρυθμου εκκλησιαστικού μέλους, που σήμερα έχει χαθεί. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού εκκλησ. λατ. ambrosianus, από το όν. τού *Αμβροσίου,* επισκόπου τού Μιλάνου].

Αμβρόσιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. ο *Μεδιολάνων* άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *άμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος», βλ. λ. *αμβροσία].*

άμβωνας (ο) {αμβώνων} το υψηλό βήμα των χριστιανικών ναών, από όπου διαβάζεται το Ευαγγέλιο και εκφωνείται το κήρυγμα· ΦΡ. (λόγ.) από *άμβωνος* (i) μιλώ, κηρύσσω από τον άμβωνα (ii) αφ' υψηλού, χωρίς να υπολογίζω τον συνομιλητή μου, δογματικά ή υπεροπτικά: ο *δάσκαλος δεν κάνει πια κήρυγμα -, αλλά συνεργάζεται με τους μαθητές του* ΣΥΝ. από καθέδρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμβων, -ωνος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άνάβων* | *αναβών* (με συγκοπή) < *αναβαίνω,* εφόσον ο *άμβων* συνήθως είναι υπερυψωμένος. Η χρήση υπερυψωμένου βήματος για την ανάγνωση τού Ευαγγελίου μαρτυρείται από τον 3ο αι., αλλά η ονομασία άμβων για το κήρυγμα καθιερώνεται τον 15ο αι.].

α με μόρ. 1. (για την έκφραση εναντίωσης προς προϋπάρχουσα δήλωση) αλλά, μα, αλλ' όμως: ~, τι *νόμιζες, θα έχανε αυτός τέτοια ευκαιρία;* 2. βεβαίως, σίγουρα (ως απάντηση με βεβαιωτική σημασία σε ερώτηση): *-Θα έλθεις μαζί μας; -Ναι ~!* || *-Δέχεσαι;* —! Επίσης αμή. (Βλ. κ. λ. αμ).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < άμμε < άμμή < άν μη «αλλ' όμως». Η επιβεβαιωτική σημ. είναι μεσν.]

άμε ρ. {πληθ. άμετε κ. αμέτε} (λαϊκ.) πήγαινε, φύγε- πηγαίνετε, φύγετε: ~ *στον αγύριστο, δεν θέλω να σε ξαναδώ!* || *άμετε παιδιά μου, στο καλό!* ΣΥΝ. άιντε/άντε!, σύρε!, πήγαινε! ΑΝΤ. κόπιασε!, έλα! [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άγωμεν,* προτρεπτική υποτ. τού ρ. άγω, ενώ ο τύπος άμετε σε πληθ. κατά το σχήμα *τρέμε - τρέμετε].*

αμέθοδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στερείται μεθόδου, που ενεργεί ή γίνεται χωρίς μέθοδο ή προγραμματισμό: *πρόκειται για καθαρώς εμπειρική και ~ προσέγγιση τού θέματος, γι' αυτό και τα συμπεράσματά του είναι αστήρικτα* ΣΥΝ. αμεθόδευτος, απρογραμμάτιστος ΑΝΤ. μεθοδικός, συστηματικός. — **αμεθοδία** (η) [1805], **αμέθοδα** | **αμεθόδως** [μτγν.] επίρρ.

αμέθυστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος, νηφάλιος ΑΝΤ. μεθυσμένος.

αμέθυστος (ο) {-ου κ. -ύστου | -ων κ. -ύστων, -ους κ. -ύστους} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, παραλλαγή τού χαλαζία σε χρώμα μοβ ή βιολετί, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *μεθύω. Ο* ημιπολύτιμος λίθος, ήδη γνωστός στην αρχαιότητα, ονομάστηκε έτσι επειδή του απέδιδαν ιδιότητες φυλαχτού κατά τής μέθης. Ως επιστημ. όρος πέρασε και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. amethyst, γαλλ. améthyste κ.ά.].

αμείβω ρ. μετβ. {άμει-ψα, -φθηκα} **1**. δίνω αμοιβή (σε κάποιον), δίνω αντιμισθία ή αντάλλαγμα για εργασία, υπηρεσίες κ.λπ.: *αμείβεται πολύ καλά στη νέα του εργασία* ΣΥΝ. πληρώνω 2. (μτφ. με ηθική σημασία) παρέχω ηθική αμοιβή ως αναγνώριση υπηρεσιών που προσφέρθηκαν: *για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα, αμείφθηκε με παράσημα και με τον βαθμό τού στρατηγού* ΣΥΝ. ανταμείβω, βραβεύω · **3. *αμείβον*** (ο) {αμείβ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} (α) ΑΡΧΙΤ. καθεμία από τις πλάγιες πλευρές τού ζευκτού τής στέγης που έχει σχήμα Λ (λάμβδα) (β) ΝΑΥΤ. (στον πληθ.) δύο δοκάρια σε σχήμα Λ (λάμβδα) ως ειδικό σύστημα ιστιοφόρων πλοίων που χρησίμευε για την άρση βαρέων εμπορευμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. γάβριες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλλάζω, ανταλλάσσω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < ά- προθεμ. + I.E. *mei-g^{w}- «αλλάζω, μετατρέπω», πβ. σανσκρ. ni-mayati «ανταλλάσσει», λατ. mu-t-are «αλλάζω», γαλλ. mutuel «αμοιβαίος», αγγλ. miss «χάνω» κ.ά.].

α**μείβ**ω - αμοιβή. Τα α**μείβ**ω και αμειψισπορά γράφονται με -ει-, ενώ τα α**μοιβ**ή (και τα παράγωγα αμοιβαίος, αμοιβαιότητα) και α**μοιβάδ**α με ***-οι-,*** σύμφωνα με τις «μεταπτώσεις», τις μεταβολές που συμβαίνουν στα φωνήεντα τής ρίζας και των παραγώγων της (σχήμα: *λέγω - λόγος, μένω - μόνος, αλείφω - αλοιφή, λείπω - λοιπός* κ.τ.ό.). Σημασιολογικά το *αμείβω είχε* αρχικά τη σημ. «αλλάζω, ανταλλάσσω», από όπου και πέρασε στη σημ. «δίνω σε αντάλλαγμα» και «πληρώνω χρήματα σε αντάλλαγμα προσφερόμενης εργασίας, υπηρεσίας»· το ίδιο ισχύει και για το *αμοιβή.* Επίσης, η έννοια τής αλλαγής είναι φανερή στο *αργυραμοιβός* (που ανταλλάσσει νομίσματα), στο *αμειψισπορά* (η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος) και στο σημερινό ανταμείβω (αμείβω με αντάλλαγμα, ως ανταπόδοση ή ως αναγνώριση).
→ *αλοιφή, μεταπτώσεις*

αμείλικτος, -η, -ο κ. αμείλιχτος **1.** (ενεργ.) αυτός που δεν λυπάται τους άλλους, που δεν τους σπλαχνίζεται: μετά την *κατάληψη τής πολιορκημένης πόλης ο εχθρός φάνηκε ~· την κατέστρεψε ολοσχερώς και εξόντωσε τον άμαχο πληθυσμό* || *θα φανώ ~ μπροστά σε οποιαδήποτε διασπαστική κίνηση* ΣΥΝ. ανελέητος, άσπλαχνος ΑΝΤ. φιλεύσπλαχνος, πονετικός· ΦΡ. ***αμείλικτο ερώτημα*** το καίριο και πιεστικού χαρακτήρα ερώτημα που απαιτεί άμεση απάντηση: το ~, είπε *ο ποιητής, είναι αν θα μιλάμε Ελληνικά και όχι αν θα μιλάμε δημοτική* 2. (παθ.) αυτός που δεν μαλακώνει, δεν πείθεται, δεν καθησυχάζεται ή δεν καταπραΰνεται: το ~ *πάθος του για εκδίκηση τον οδήγησε στο φονικό* ΣΥΝ. άκαμπτος ΑΝΤ. μειλίχιος, μαλακός. — αμείλικτα επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *μειλίσσω* «καταπραΰνω, καθησυχάζω» < *μείλι-χος* «γλυκός, αξιαγάπητος», βλ. κ. *μειλίχιος].*

αμειψισπορά (η) ΓΕΩΠ. η εναλλαγή καλλιέργειας· η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος, προκειμένου να βελτιωθεί το χώμα και να αυξηθεί η παραγωγή. Επίσης αμειψισπορία [1849].
[ΕΤΥΜ. < *αμειψι-* (< *αμείβω* «αλλάζω, ανταλλάσσω») + *σπορά,* απόδ. τού γαλλ. assolement].

αμείωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να μειωθεί: *παρά την αποτυχημένη επένδυση, η οικογενειακή του περιουσία έμεινε ~* || (και για αφηρ. έννοιες) με ~ *ενδιαφέρον/ ένταση* ΣΥΝ. ακέραιος, σταθερός, αδιάκοπος, ακατάπαυστος ΑΝΤ. μειωμένος, φθίνων. — αμείωτα επίρρ.

αμέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ών} **1.** η έλλειψη ενδιαφέροντος, προσοχής ή φροντίδας: ~ σε *θέματα ασφάλειας δεν επιτρέπεται* ΣΥΝ. παραμέληση, αδιαφορία, ολιγωρία ΑΝΤ. επιμέλεια, φροντίδα, ενδιαφέρον ΦΡ. **εξ *αμελείας*** *από* αμέλεια: *οδηγώντας απρόσεκτα, σκότωσε έναν πεζό και καταδικάστηκε για φόνο ~ 2.* το λάθος που προέρχεται από αδιαφορία ή απροσεξία: με *συγχωρείτε' ήταν* ~ *μου* να ξεχάσω τα *έγγραφα* 3. ΝΟΜ. υποκειμενική κατάσταση, μορφή υπαιτιότητας κατά την οποία ο πράττων προκαλεί χωρίς να το αποδέχεται με την πλημμελή του συμπεριφορά (εξωτερική πλευρά τής αμέλειας) κάποιο παράνομο αποτέλεσμα, το οποίο είτε είχε προβλέψει αλλά από απερισκεψία είχε ελπίσει ότι θα το αποφύγει είτε δεν είχε καν προβλέψει (απροσεξία), όμως θα μπορούσε να το προβλέψει, εάν κατέβαλλε την προσοχή τού μέσου συνετού κοινωνικού ανθρώπου.

αμελέτητος, -η, -ο **1**. (ενεργ.) αυτός που δεν μελέτησε, δεν προετοιμάστηκε επαρκώς: *σήμερα πήγε στο σχολείο* - ΣΥΝ. αδιάβαστος, απροετοίμαστος ΑΝΤ. διαβασμένος, μελετημένος 2. (παθ.) ο μη μελετημένος, αυτός που δεν προσχεδιάστηκε ή δεν προγραμματίστηκε επακριβώς: *οι εργασίες αργούν να ξεκινήσουν, διότι τα σχέδια παραμένουν αμελέτητα στο συρτάρι τής πολεοδομίας* ΣΥΝ. ανεξέταστος ΑΝΤ. (προ)μελετημένος, προσχεδιασμένος · 3. αυτός που δεν κατονο-

μάζεται από ντροπή, πρόληψη, δεισιδαιμονία κ.λπ. 4. (ειδικότ.-ευφημ.) ***αμελέτητα*** (τα) (α) οι όρχεις, κυρίως των σφαγίων (β) το φαγητό που φτειάχνεται από όρχεις σφαγίων. — αμελέτητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μελετώ. Από τη σημ. «μνημονεύω» τού ρ. *μελετώ* το επίθ. *άμελέτητος* προσέλαβε ευφημιστικά τη σημ. αυτού που δεν κατονομάζεται λεκτικά λόγω προλήψεως (π.χ. ο Διάβολος) ή από ντροπή (π.χ. τα *αμελέτητα:* οι όρχεις των σφαγίων)]. **αμε**λής, -ής, -ές {αμελ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)· αμελέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιαφορία **ή** έλλειψη τής απαιτούμενης προσοχής ΣΥΝ. απρόσεκτος, ανεύθυνος ΑΝΤ. επιμελής, προσεκτικός **2.** αυτός που τεμπελιάζει, καθυστερεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του: *απολύθηκε γιατί ήταν ~ στα καθήκοντα του* 3. (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν αφοσιώνεται στα μαθήματα του. — αμελώς επίρρ. [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μέλω, βλ. κ. μέλει]. αμελητέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να τον αμελήσει κανείς, να μην του δώσει σημασία: *~ ποσοστό | στατιστική απόκλιση | ζήτημα* ΣΥΝ. ασήμαντος, τιποτένιος ΑΝΤ. σημαντικός, αξιόλογος, υπολογίσιμος· ΦΡ. ***αμελητέα ποσότητα*** (i) ποσότητα τόσο μικρή, που δεν πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν (ii) (μτφ. για ανθρώπους) ασήμαντος, που δεν πρέπει να τον υπολογίζει κανείς: *μη φοβάσαι, δεν έχει καμία δύναμη στην εταιρεία-είναι ~.* αμελλητί επίρρ. (λόγ.) χωρίς αργοπορία ή αναβολή: *μετά την έλευση 1.500.000 προσφύγων από τη* Μ. *Ασία, το προσφυγικό ήταν ένα πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί ~ || υποχρεούται από τον νόμο να υποβάλει ~ την εισήγηση του εντός 30 ημερών* ΣΥΝ. αμέσως, ανυπερθέτως. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άμέλλητος* < ά- στερητ. + *μέλλω* «προτίθεμαι, καθυστερώ, αναβάλλω»]. **αμε**λώ ρ. μετβ. {αμελείς... | αμέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδεικνύομαι αδιάφορος, δεν δείχνω την απαιτούμενη προσοχή: *ήταν καλός μαθητής τα προηγούμενα χρόνια, φέτος όμως αμελεί τα μαθήματα του* ΣΥΝ. παραμελώ ΑΝΤ. επιμελούμαι, φροντίζω 2. (+να) παραλείπω από απροσεξία ή αδιαφορία: *μην αμελήσεις να φέρεις το βιβλίο που σου ζήτησα* ΣΥΝ. ξεχνώ, λησμονώ, παραλείπω ΑΝΤ. θυμούμαι. — αμέλημα (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αμελώ *(-έω)* < *αμελής]*. **άμε**μπτος, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να προσάψει κανείς μομφή, αυτός που δεν επιδέχεται κατηγορία: *ήταν συνεπής στην εκτέλεση των καθηκόντων του· ένας αμέ-μπτου διαγωγής υπάλληλος || οι δημόσιοι λειτουργοί οφείλουν να είναι άμεμπτοι* ΣΥΝ. ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος ΑΝΤ. επίμεμπτος, αξιο-κατάκριτος, μεμπτός. — άμεμπτα | αμέμπτως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *μεμπτός* < *μέμφομαι* «κατηγορώ»]. Αμερικανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ανήλικος **ή** νεαρός Αμερικανός **2.** (σκωπτ.) πρόσωπο που εξαπατάται εύκολα, ο εύπιστος: *για ~ με περνάς και μου λες τέτοια παραμύθια;* ΣΥΝ. αφελής, κορόιδο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.* αμερικανίζω ρ. αμετβ. [1890] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ενεργώ **ή** φέρομαι σαν Αμερικανός- μιμούμαι τους τρόπους, τις συνήθειες, τις μεθόδους ή τις γλωσσικές ιδιοτυπίες των Αμερικανών: *μετανάστες που έζησαν πολλά χρόνια στις Η.Π.Α., άρχισαν να αμερικανίζουν || πολύ αμερικανίζεις τελευταία, αν κρίνω από αυτά που φοράς, τα τσιγάρα που καπνίζεις, τη μουσική που ακούς κ.λπ.* — αμερικανισμός (ο) [1889]. **αμερι**κα**νικός,** -ή, -ό [1805] κ. (καθημ.) αμερικάνικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την ήπειρο τής Αμερικής ή τους κατοίκους της: η *~ χλωρίδα | πανίδα || το ~ τοπίο παρουσιάζει εντυπωσιακή ποικιλία από την Αλάσκα ώς τη Γη τού Πυρός 2.* (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις Η.Π.Α. ή και τους κατοίκους της: τα *χάμπουργκερ και η κό-κα-κόλα είναι σύμβολα τού ~ τρόπου ζωής·* ΦΡ. ***αμερικανικό όνειρο*** (αγγλ. American dream, φρ. των αρχών τού 20ού αι.) (i) τα ιδανικά τής ελευθερίας και τής ισότητας των ευκαιριών ως θεωρητικό υπόβαθρο για την ίδρυση των Η.ΠΑ. (ii) η αναζήτηση μιας ζωής με προσωπική επιτυχία και υλική άνεση από κάθε άτομο ξεχωριστά στις Η.Π.Α. — αμερικανικά κ. (καθημ.) αμερικάνικα επίρρ., Αμερικάνικα (τα) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αμερικανός.* **αμερικα**νό**δ**ουλος, -η, -ο (μειωτ. συνήθ. για πολιτική ή πολιτικούς) δουλικά εξαρτημένος, πιστός σε βαθμό δουλοπρέπειας στην πολιτική και στα συμφέροντα των Η.Π.Α. εις βάρος τής εθνικής ανεξαρτησίας και αξιοπρέπειας: *θεωρούσε την κυβέρνηση ~ και ότι οδηγούσε τη χώρα στην υποτέλεια.* αμερικανοκίνητος, -η, -ο (συνήθ. για πολιτικές πράξεις, ενέργειες, στρατηγικές κ.λπ.) αυτός που υποκινείται από τις Η.Π.Α. ή εξυπηρετεί τα συμφέροντα τους: ο *ομιλητής μίλησε για - δικτατορίες στη λατινική Αμερική.*

αμερικανο**κρατία** (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία των Η.Π.Α. σε άλλες χώρες. **αμερι**κα**νο**κρα**τού**μαι ρ. αμετβ. αποθ. {αμερικανοκρατείσαι... | αμε-ρικανοκρατήθηκα} (κυρ. για χώρες) εξαρτώμαι (πολιτικά, οικονομικά) από τις Η.Π.Α.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* αμερικανοποίηση (η) → -ποίηση

Αμερικανός (ο) [1888], **Αμερικανί**δα (η) **1.** ο κάτοικος τής αμερικανικής ηπείρου: *πολλοί αγνοούν ότι οι πρώτοι ~ ήταν οι Ινδιάνοι 2.* (ειδικότ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από τις Η.Π.Α.: η *κόρη μου παντρεύτηκε έναν Αμερικανό και τώρα ζει στη Βοστώνη 3.* (συνεκδ., συνήθ. με τονισμό στην παραλήγουσα: *Αμερικάνος)* Έλληνας μετανάστης ή γόνος μεταναστών που ζει στην Αμερική ή επέστρεψε από εκεί: *κάθε καλοκαίρι έρχονται στο χωριό μας'και οι ~!* Επίσης (καθημ.) Αμερικάνος (ο), Αμερικάνα (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. American].

Αμερικανός - Αμερικάνος, αμερικανικός - αμερικάνικος. Μια αξιοπρόσεκτη σημασιολογική διαφοροποίηση χαρακτηρίζει τα τονικά ζεύγη με τον τόνο στη λήγουσα *(Αμερικανός, αμερικανικός)* ή πέρα από τη λήγουσα *(Αμερικάνος, αμερικάνικος).* Τα **Αμερικανός** και αμερικανικός σε πιο επίσημο ύφος δηλώνουν αντιστοίχως το εθνικό ουσιαστικό και το εθνικό επίθετο σε σχέση με την Αμερική: τον Αμερικανό πολίτη και ό,τι αφορά στην Αμερική και στον Αμερικανό *(αμερικανική ζωή, αμερικανική σημαία, αμερικανική Βουλή).* Το Αμερικάνος, παράλληλα με τη χρήση του ως εθνικού ουσιαστικού, δηλώνει και τον Έλληνα που ζει στην Αμερική *(Ήλθε ο θείος μου ο Αμερικάνος από το Σικάγο).* Αντίστοιχα το *αμερικάνικος* λειτουργεί ως εθνικό επίθετο *(Μιλάει τα Ελληνικά με αμερικάνικη προφορά - Καπνίζει αμερικάνικα τσιγάρα και φοράει αμερικάνικα ρούχα)* και, παράλληλα, μπορεί να σημαίνει αυτόν που σχετίζεται με τους Έλληνες τής Αμερικής. Το *αμερικανικός* παραμένει πάντοτε η επίσημη και τυπική γραπτή και προφορική δήλωση τού επιθέτου.

αμερικανόφε**ρτος**, -η, -ο αυτός που προέρχεται από την Αμερική (τις Η.Π.Α.) ή γίνεται κατά αμερικανικά πρότυπα: *~ συνήθειες.*

αμερικανόφιλος, -η, -ο αυτός που διάκειται φιλικά ή υποστηρίζει το κοινωνικό σύστημα, την εξωτερική πολιτική, τα συμφέροντα των Η.Π.Α.: *~ εξωτερική πολιτική | χώρα.*

Αμερική (η) **1.** ήπειρος στο Δ. Ημισφαίριο τής Γης, που περιλαμβάνει δύο κύρια τμήματα, τη Βόρεια (μαζί με την Κεντρική) και τη Νότια Αμερική, καθώς επίσης και τη Γροιλανδία, τα νησιά τού Αρκτικού Ωκεανού, τις Αντίλλες, τις Βερμούδες και τα νησιά Γκαλαπάγκος 2. (συνεκδ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.), το πλουσιότερο και ισχυρότερο κράτος τής αμερικανικής ηπείρου. — Αμερικανός (ο) (βλ.λ.), Αμερικανίδα (η), αμερικανικός, -ή, -ό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Η ονομασία προέρχεται από το όνομα τού Ιταλού θαλασσοπόρου και εξερευνητή Amerigo Vespucci, ο οποίος έφθασε στο βόρειο μέρος τής ηπείρου το 1497].

αμερικιο (το) {αμ'ερικίου} ΧΗΜ. τ'ένητό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Am) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. americium, από το όνομα τής αμερικανικής ηπείρου· πβ. λ. *ευρώπιό].*

αμέριμνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μέριμνες ή φροντίδες, απαλλαγμένος από έγνοιες ή ευθύνες: μετά *τον θάνατο των γονέων της έπαψε να είναι* - και *αναγκάστηκε να αναλάβει τις ευθύνες της* ΣΥΝ. ξέγνοιαστος, ανέμελος ΑΝΤ. πολυάσχολος, (λόγ.) περίφροντις. — αμέριμνα επίρρ., αμεριμνησία (η).

αμέριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μοιραστεί σε μέρη, ακαταμέριστος· (κατ' επέκτ.) ολόκληρος, πλήρης: *θα έχετε την ~ συμπαράσταση τής πολιτείας || ~ εμπιστοσύνη | υποστήριξη.* ΣΥΝ. ακέραιος, απόλυτος. — αμέριστα | αμερίστως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *μερίζω}.*

αμερόληπτος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν μεροληπτεί στη γνώμη ή την κρίση του· που δεν επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες (συμπάθειες, αντιπάθειες) στην κρίση του: *~ δικαστές | άποψη* ΣΥΝ. αντικειμενικός, απροκατάληπτος ΑΝΤ. μεροληπτικός, υποκειμενικός, προκατειλημμένος. — αμερόληπτα επίρρ., αμεροληψία (η) [1867], α-**μερό**ληπτ**α)** ρ. [1871] {-είς...}.

αμερωτος, -η, -ο [μεσν.] μη εξημερωμένος ΣΥΝ. ανήμερος, ανημέρωτος ΑΝΤ. ημερωμένος, εξημερωμένος. — αμέρωτα επίρρ.

άμεσα επίρρ.· απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος: *αγοράζουμε τα προϊόντα ~ από τους παραγωγούς, ώστε να μας έρχονται φθηνότερα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμέσως.*

άμεσος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ. (λόγ.) αμέσ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που γίνεται χωρίς μεσολάβηση ή παρέμβαση: *ζήτησε ~* επικοινωνία μέσω *προσωπικών συναντήσεων δύο φορές την εβδομάδα || ~ αποτέλεσμα | εκλογή | επέμβαση | συμμετοχή* ΣΥΝ. αμεσολάβητος ΑΝΤ. έμμεσος **2.** ΠΟΛΙΤ. ***άμεση δημοκρατία*** βλ. λ. *δημοκρατία* 3. (για σχέση συγγένειας) αυτός που συνδέεται απευθείας, χωρίς μεσολάβηση άλλου: *~ απόγονος | κληρονόμος* · 4. αυτός που συντελείται χωρίς να μεσολαβήσει χρονικό διάστημα, χωρίς καμία καθυστέρηση: η *απάντηση του ήταν ~ και σκληρή* ΑΝΤ. καθυστερημένος 5. αυτός που δεν επιδέχεται καθυστέρηση ή αναβολή: η *κατάσταση τού ασθενούς απαιτεί - χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ. επείγων 6. αυτός που αφορά στο παρόν ή/και στο εγγύς μέλλον: στα *~ σχέδια μας περιλαμβάνεται και η επέκταση τού εργοστασίου* ΣΥΝ. προσεχής, βραχυπρόθεσμος ΑΝΤ. μακροπρόθεσμος, απώτερος **7.** ***Άμεση | Άμεσος Δράση*** η ειδική υπηρεσία τής Αστυνομίας που αντιμετωπίζει τα έκτακτα περιστατικά 8. ΟΙΚΟΝ. ***άμεσοι φόροι*** οι φόροι που καταβάλλονται στο κράτος απευθείας από τον πολίτη ως φόροι στο εισόδημα (κατ' αντιδιαστολή προς τους έμμεσους φόρους, που εισπράττονται με πρόσθετα τέλη σε είδη, υπηρεσίες κ.ά., όπως π.χ. τσιγάρα, ποτά, καλλυντικά, χαρτόσημα) **9.** ΦΙΛΟΣ, ***άμεση γνώση*** αυτή που αποκτάται απευθείας από τις αισθήσεις · **10**. ΓΛΩΣΣ. ***άμεσο αντικείμενο*** *(σε* μεταβατικά ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο που δέχεται απευθείας την ενέργεια τού υποκειμένου και αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος: στην *πρόταση «δίνω το μολύβι στην Έφη» το «μολύβι» είναι το ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *μέσος}.*

αμεσότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία καθυστέρησης ή εμμεσότητας: *για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, απαιτείται ~ ενεργειών* || η *~* τής *αντίδρασης κάποιου 2.* (στην επικοινωνία) η ύπαρξη στοιχείων όπως η σαφήνεια και η ακρίβεια (λόγου), η απλότητα και

η ειλικρίνεια, τα οποία κάνουν κάποιον/κάτι προσιτό, κατανοητό και αποδεκτό: η ~ *τού πωλητή έκανε τον πελάτη* να αισθανθεί φιλικά || *ο λόγος του είχε μεγάλη ~ και βρήκε απήχηση στο κοινό.* αμέσως επί pp.· χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, χωρίς χρονοτριβή ΣΥΝ. (λόγ.) ευθύς, αυτοστιγμεί, αυθωρεί, πάραυτα, παραχρήμα, εν ριπή οφθαλμού, αμελλητί, (καθημ.) στη στιγμή, στο λεπτό: -Έναν *καφέ, παρακαλώ!* —, *έφτασε.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. άμεσος].

αμέσως - άμεσα. Η χρήση τού άμεσα σε όλες τις περιπτώσεις, με την αντίληψη ότι είναι τύπος τής δημοτικής, αντί τού αμέσως, είναι εσφαλμένη. Αλλη η σημ. τού *άμεσα* και άλλη τού *αμέσως. Άμεσα* είναι το αντίθετο τού έμμεσα και σημαίνει «απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός»: Με *ημίμετρα και παρακλήσεις δεν λύνεται το θέμα- πρέπει να τεθεί άμεσα στους υπευθύνους και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν.* Διαφορετική είναι η σημ. τού *αμέσως*- σημαίνει «χωρίς καθυστέρηση, τώρα»: *Πρέπει να του μιλήσεις αμέσως, για να μη χαθεί πολύτιμος χρόνος - Μας απάντησε αμέσως, μόλις τον ρωτήσαμε.* Στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις η χρήση τού *άμεσα* αλλάζει το νόημα: *«Πρέπει να του* μιλήσεις *άμεσα...»* θα σήμαινε «απευθείας, χωρίς να μεσολαβήσουν άλλοι»! Το ίδιο και το «μας *απάντησε άμεσα...»!* (πβ. κ. *αγρίως - άγρια, αδίκως - άδικα, αδιακρίτως - αδιάκριτα* κ.ά.).

αμετάβατος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που δηλώνει απουσία μεταβατικότητας: ~ *χρήση* | *μορφή* | *σύνταξη* **2.** ***αμετάβατο ρήμα*** το ρήμα τού οποίου η ενέργεια δεν μεταβαίνει σε εξωτερικό ή εσωτερικό αντικείμενο (πρόσωπο, ζώο, πράγμα), αλλά παραμένει στο υποκείμενο του, π.χ. *τρέχω, πηγαίνω, εργάζομαι, υποφέρω* κ.ά.· κατ' αντιδιαστολή προς το *μεταβατικό ρήμα* (π.χ. στέλνω *χρήματα* | *βλέπω τη θάλασσα).* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αδιάβατος», < ά- στερητ. + *μεταβαίνω.* Η γραμματική σημ. ήδη μτγν.].

αμεταβίβαστος, -η, -ο [1889] **1**. αυτός που δεν έχει μεταβιβαστεί ή δεν μεταβιβάζεται: ~ είδηση | μήνυμα ΣΥΝ. αδιαβίβαστος, ανεπίδοτος ΑΝΤ. μεταβιβασμένος, διαβιβασμένος **2.** (α) αυτός που δεν είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί ή να εκχωρηθεί σε άλλον: *λόγω νομικών κωλυμάτων η περιουσία είναι προς ώρας* ~ ΑΝΤ. μεταβιβάσιμος (β) ΝΟΜ. ***αμεταβίβαστο δικαίωμα | αμεταβίβαστη αξίωση*** το δικαίωμα που δεν μπορεί να μεταβιβαστεί από τον φορέα του (δηλ. τον δικαιούχο) σε άλλον, συνήθ. λόγω τής προσωποπαγούς του φύσεως.

αμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, δεν έχει υποστεί αλλαγή: ~ *θερμοκρασία* | *κατάσταση* | *πολιτική* | *θέση* | *φόρος* | *απόφαση* | *τιμή* || *διατηρώ κάτι αμετάβλητο* || *παραμένω αμετάβλητος* ΣΥΝ. αναλλοίωτος ΑΝΤ. μεταβεβλημένος, αλλοιωμένος. — αμετάβλητα | αμεταβλήτως [μτγν.] επίρρ.

αμετάβολος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μεταβάλλεται· στη ΦΡ. ΒΙΟΛ. ***αμετάβολα έντομα*** *τα* πιο πρωτόγονα έντομα, που δεν αλλάζουν μορφή κατά την ανάπτυξη τους ΑΝΤ. μετάβολα.

αμεταγραπτος, -η, -ο [μεσν.] κ. α μετά **γρά**φος (σημ. 1) **1.** αυτός που δεν έχει μεταγραφεί, δηλ. αυτός τού οποίου δεν υπάρχει αντίγραφο ΑΝΤ. μεταγεγραμμένος **2.** ΝΟΜ. (συνήθ. για συμβόλαια αγοραπωλησίας ακινήτων) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στο βιβλίο μεταγραφών τού υποθηκοφυλακείου.

αμετάθετος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν μετέβαλε θέση, που δεν μετατοπίστηκε ή δεν μπορεί να μετατοπιστεί: ~ *σκοπός* | *απόφαση* | *ημερομηνία* ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετατόπιστος, ασάλευτος ΑΝΤ. μετακινούμενος, μετατοπισμένος 2. (μτφ. για δημοσίους υπαλλήλους) αυτός που δεν κατέλαβε άλλη οργανική θέση, που δεν πήρε ή δεν μπορεί να πάρει μετάθεση 3. αμετάθετο (το) η υποχρεωτική για την υπηρεσία παραμονή δημοσίου υπαλλήλου επί ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα σε ορισμένη θέση τής κεντρικής ή τής περιφερειακής διοίκησης. — αμετάθετα | αμεταθέτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ μ/τγν. < ά-στερητ. + *μετατίθημι,* βλ. κ. *μεταθέτω].*

αμετακίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν μετακινήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να μετακινηθεί ΣΥΝ. αμετατόπιστος, ασάλευτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μετακινείται από θέση | άποψη: *έμεινε ~ στις αποφάσεις του* ΣΥΝ. απαρασάλευτος, ανυποχώρητος. — αμετακίνητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος.*

αμετάκλητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να ανακληθεί: μην *προσπαθείτε να με μεταπείσετε· η* απόφαση μου είναι οριστική *και* ~ ΣΥΝ. τελεσίδικος, οριστικός ΑΝΤ. μετακλητός, ανακλητός **2**. ΝΟΜ. ***αμετάκλητη απόφαση*** η τελεσίδικη απόφαση η οποία δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί με τα έκτακτα ένδικα μέσα τής αναιρέσεως και τής αναψηλαφήσεως είτε γιατί πέρασε άπρακτη η προθεσμία ασκήσεως τους είτε γιατί αυτά τα ένδικα μέσα όντως ασκήθηκαν άπαξ και απορρίφθηκαν (πβ. λ. *ανέκκλητος, τελεσίδικος).* — αμετάκλητα | αμετακλήτως [1833] επίρρ.

αμετάλαβος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μετέλαβε, που δεν κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων: του *επιβλήθηκε επιτίμιο να μείνει δύο χρόνια* - ΣΥΝ. ακοινώνητος. Επίσης αμεταλάβητος κ. αμετάληπτος^μτγν.].

αμετάλλακτος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ. αυτός που δεν έχει υποστεί μετάλλαξη: ~ *ιός.* — αμεταλλάκτως επίρρ. [1859].

αμέταλλος, -η, -ο [1887] **ΧΗΜ.** (χημικό στοιχείο) που δεν εκδηλώνει καμία από τις ιδιότητες των μετάλλων (σκληρότητα, ηλεκτρική αγωγιμότητα κ.λπ.), όπως το οξυγόνο, το θείο, τα αλογόνα κ.ά.

αμετανόητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μετανόησε ή δεν είναι δεκτικός μετανοίας: ο *δολοφόνος ήταν ~ για το έγκλημα του* ΣΥΝ. αμεταμέλητος ΑΝΤ. μετανοημένος, μεταμελημένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αλλάζει, δεν πρόκειται να αλλάξει τρόπο ζωής, σκέψης: *οι φίλοι του του έλεγαν να πάψει να ξενυχτάει, αλλά αυτός εκεί, ~!* || ~ *ρομαντικός* | *ιδεολόγος* ΣΥΝ. αδιόρθωτος. — αμετανόητα επίρρ., αμετανοησία (η) [1886].

αμετάπειστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μεταπείστηκε ή δεν μεταπείθεται: *και τι δεν του είπα για να τον κάνω να αλλάξει γνώμη- αλλά εκείνος* ~ ΣΥΝ. ανένδοτος, αδιάλλακτος, ανυποχώρητος. — **αμε**τάπειστα | αμεταπείστως [μτγν.] επίρρ.

αμετάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παρουσιάζει μεταπτώσεις ως προς την ένταση και την ισχύ του, που παραμένει αμείωτος: *παρακολούθησα όλη τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αδιάπτωτος, αμείωτος ΑΝΤ. μειωμένος, ελαττωμένος. — αμετάπτωτα | αμεταπτώτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *μεταπίπτω].*

αμετάφραστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει μεταφραστεί: το *έργο αυτού τού ποιητή είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ. μεταφρασμένος 2. αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να μεταφραστεί: *ορισμένες λέξεις με έντονο βιωματικό περιεχόμενο (π.χ. λεβεντιά) είναι ~ από τη μία γλώσσα στην άλλη* ΑΝΤ. μεταφράσιμος.

αμέτι-μουχαμέτι επίρρ.· (εκφραστ.) με κάθε τρόπο, οπωσδήποτε· για να δηλωθεί η επιμονή, το πείσμα κάποιου για κάτι: *έχει βαλθεί ~ να με πείσει να της αγοράσω αυτοκίνητο* ΣΥΝ. ντε και καλά | σώνει και καλά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. amet muhabbet ή < αραβ. ümmeti Muhammet «μουσουλμάνοι», που εχρησιμοποιείτο σε προσφωνήσεις].

αμετουσίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μετουσιωθεί.

αμέτοχος, -η, -ο αυτός που δεν παίρνει μέρος, δεν αναμειγνύεται σε κάτι: *έμεινε ~ στη συζήτηση* ΑΝΤ. συμμέτοχος, κοινωνός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + μετέχω].

αμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που είναι αδύνατον να μετρηθεί, άπειρος; *στον ουρανό υπάρχουν ~ αστέρια* ΣΥΝ. αναρίθμητος ΑΝΤ. μετρήσιμος 2. (εκφραστ.) αυτός που είναι εντυπωσιακά μεγάλος σε αριθμό: στο σπίτι του *έχει πέντε βιβλιοθήκες με ~ βιβλία!* ΣΥΝ. πολυάριθμος ΑΝΤ. ολιγάριθμος, ευάριθμος. — αμέτρητα | αμετρήτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος.*

αμετροεπής, -ής, -ές {αμετροεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει μέτρο στα λόγια του, που φλυαρεί: ~ *ομιλητής* ΣΥΝ. φλύαρος 2. αυτός που λέει υπερβολικά λόγια, μεγαλοστομίες ή προσβολές. — αμετροέπεια (η) [1887], αμετροεπώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -*ες, εχέμυθος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άμετρος* + -επής < *έπος* «λόγος»].

άμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί ΣΥΝ. αμέτρητος, απειράριθμος ΑΝΤ. ολιγάριθμος, πεπερασμένος **2**. (μτφ.) αυτός που υπερβαίνει τα όρια, το μέτρο: *οι πράξεις του φανερώνουν ~ φιλοδοξία* || - *αισιοδοξία* ΣΥΝ. υπερβολικός ΑΝΤ. μετρημένος, συγκρατημένος. — άμετρα | αμέτρως [αρχ.] επίρρ.

αμετρωπια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία τής οράσεως (συνήθ. μυωπία, υπερμετρωπία, αστιγματισμός), που οφείλεται σε απόκλιση από το φυσιολογικό, είτε τού βολβού τού ματιού είτε τής διαθλάσεως που γίνεται μέσα σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < *άμετρος* + *-ωπία* < θ. *-ωπ-,* από όπου και αρχ. ώψ (γεν. ώπ-**ός**), «οφθαλμός», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amétropie].

αμή μόρ. → αμέ

αμήν επιφών. ΘΡΗΣΚ. (ως κατακλείδα προσευχών, εκκλησιαστικών ύμνων, εκφωνήσεων κ.λπ. με ευχετική σημασία) είθε, μακάρι, γένοιτο˙ ΦΡ. (α) ***αμήν (και πότε)!*** (i) (απαντητικά) ως ενίσχυση σε προηγούμενη ευχή: -Με το *καλό να γυρίσεις πίσω στον τόπο σου!* —! (ii) (απαντητικά ως έκφραση ευχής για κάτι που μόλις ειπώθηκε): -Σε *λίγα χρόνια θα μαζέψει τα λεφτά που χρειάζεται και θα ξεχρεώσει το σπίτι του! ~~!* (β) ***ώσπου να πεις αμήν*** σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. αμέσως, ώσπου να πεις κύμινο (γ) στο *αμήν* στο έσχατο σημείο, στο απροχώρητο, στο όριο (αντοχής, υπομονής κ.λπ.): *όταν η υπομονή μου έφθασε ~, τον παράτησα σύζυλο κι έφυγα* || με έχει φέρει ~ με τη *συμπεριφορά του.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. amen «ας γίνει, είθε» < p. aman «είμαι αξιόπιστος»].

αμηνό**ρροια** (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η διακοπή τής εμμήνου ρύσεως, που οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (εγκυμοσύνη, γαλουχία, εμμηνόπαυση) είτε σε παθολογικά (ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές, έλλειψη ή περίσσεια ορμονών, κύστεις, όγκους κ.ά.) ΣΥΝ. εμμηνοληξία, δυσμηνόρροια ΑΝΤ. εμμηνόρροια, εμμηνορρυσία, έμμηνα, περίοδος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. (< α- στερητ. + μην, μηνός + ρέω), < γαλλ.^ aménorrhée].

αμητός (ο) (λόγ.) **1.** το προϊόν τού θερισμού, η συγκομιδή ΣΥΝ. σοδειά, εσοδεία, σόδιασμα **2.** (μτφ.) η αποκόμιση υλικών ή πνευματικών αγαθών: ~ *γνώσεων* | *σοφίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άμητος* «θερισμός» < άμώ (-έω) «κόβω, θερίζω» < ά- προθεμ. + Ι.Ε. *me-t- «θερίζω», πβ. λατ. meto «θερίζω», γαλλ. moisson «θερισμός», ισπ. mies, ιταλ. messe, γερμ. Mahd, αγγλ. mow «θερίζω» κ.ά.].

αμηχα**νία** (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία να αντιδράσει κανείς με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε: *βρίσκομαι σε ~* || *αισθάνομαι ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ένδεια εξαιτίας τής έλλειψης μέσων, πό-

ρων», < αμήχανος].

αμήχανος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε αδυναμία να αντιδράσει με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε (συνήθ. λόγω εκπλήξεως, αιφνιδιασμού, απελπισίας κ.λπ.): τα *έχασε τελείως και έμεινε να με κοιτάζει - περιμένοντας να του πω εγώ τι θα κάνει.* — αμήχανα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *μηχανή.* Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. *αμήχανος* πρέπει να δήλωνε «τον στερούμενο μηχανής», δηλ. μέσων, πόρων, διεξόδου κ.ά. Εν συνεχείᾳ η λ. εξέφρασε κυρίως το συναίσθημα τής αβεβαιότητας, τής αδυναμίας στη λήψη αποφάσεων].

αμίαντο (το) {αμιάντου} **1**. πλέγμα τεχνητού αμιάντου (ύφασμα εμβαπτισμένο σε χημικές ουσίες), που τοποθετείται στις λάμπες αερίου, πετρελαίου και οινοπνεύματος, για να δίνει ένταση και λευκότητα στο παραγόμενο φως · **2.** κατεργασμένο λευκό δέρμα, που χρησιμοποιείται στις σόλες υποδημάτων.

αμίαντος, -η, -ο (λόγ.) (με ηθικό ή/και θρησκευτικό περιεχόμενο) αυτός που δεν έχει μιανθεί, δεν έχει μολυνθεί ηθικά ΣΥΝ. αμόλυντος, καθαρός, άσπιλος, αγνός ΑΝΤ. μιασμένος, μιαρός. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά-στερητ. + θ. μιαν-, πβ. αόρ. *ε-μίαν-α,* ρ. *μιαίνω* (< *μιανθώ)].*

αμίαντος (ο) {αμιάντ-ου | -ων, -ους} κάθε άφλεκτο ορυκτό με ινώδη μορφή, από το οποίο κατασκευάζονται προϊόντα (κλωστές, υφάσματα, χαρτί κ.ά.) που δεν καίγονται. — αμιαντοειδής, -ής, -ές κ. **αμκιντώδης**, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. amiante) < λατ. amiantus < αρχ. *αμίαντος (λίθος),* ονομασία που αναφερόταν σε είδος ασβέστη και χαρακτήριζε την καθαρότητα τού χρώματος του].

αμιαντοσωλήνας (ο) σωλήνας κατασκευασμένος από αμίαντο.

αμιαντοτσιμεντο (το) τσιμέντο ενισχυμένο με ίνες αμιάντου που χρησιμοποιείται στην οικοδομική, την κατασκευή σωλήνων και σε δομικές και διακοσμητικές εφαρμογές. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. asbestos-cement (νόθο συνθ.)].

αμιαντωρυχείο (το) [1859] ορυχείο αμιάντου.

αμιάντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πνευμονική πάθηση που οφείλεται σε εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης αμιάντου. [ΕΤΥΜ, Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. asbestosis].

αμιγής, -ής, -ές {αμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με άλλο υλικό ή δεν περιλαμβάνει προσμείξεις, ξένα σώματα κ.λπ.: η *περιοχή κατοικείται από ~ ελληνικό πληθυσμό* || *~ γλώσσα* | *κυβέρνηση* (με μέλη από έναν μόνο πολιτικό χώρο) | σύνθεση ΣΥΝ. άμικτος, ανόθευτος, καθαρός ΑΝΤ ανάμικτος, μικτός, συμμιγής· ΦΡ. **ουδέν *κακόν αμιγές καλού*** *(ουδέν κακόν αμιγές καλού)* δεν υπάρχει κάτι δυσάρεστο, που να μην έχει και ευχάριστες πλευρές, δεν υπάρχει κακό που να μη συνεπιφέρει και κάτι καλό: ~! *Η εκλογική ήττα οδήγησε στην πολιτική ανασυγκρότηση τού κόμματος.* — αμιγώς επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-μιγής* < *μ(ε)ίγ-νυ-μι].*

αμίλητος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν μιλά: όλοι *μιλούσαν και γελούσαν, μόνο ο Πέτρος καθόταν στη* γωνιά του ~ ΣΥΝ. σιωπηλός, βουβός ΑΝΤ. ομιλητικός **2**. ΛΑΟΓΡ. ***αμίλητο*** **νερό** το νερό για τον κλήδονα (βλ.λ.), το οποίο μεταφέρουν οι κοπέλες από τη βρύση χωρίς να μιλούν (για να μην ταραχθεί το στοιχειό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κατοικεί στην πηγή(· ΦΡ. ***ήπια το αμίλητο νερό*** έπαψα να μιλώ, απόμεινα εντελώς σιωπηλός, χωρίς να βγάζω μιλιά. — αμίλητα επίρρ.

άμιλλα (η) {χωρ. πληθ.} συναγωνισμός (συνήθ. χωρίς αντιπαλότητα, οπότε συμβάλλει στη βελτίωση όσων συναγωνίζονται)· η προσπάθεια για διάκριση και υπεροχή (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ανταγωνισμό, ο οποίος διακρίνεται από έντονη αντιπαλότητα): *στόχος των αθλητικών αγώνων δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή και η ευγενής ~ μεταξύ των αντιπάλων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός.* [ΕΤΥΜ < «ΡΧ· *άμιλλα* < *άμ-ιλ/α, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άμα* «μαζί, συγχρόνως» + -ιλ/α].

αμίλλωμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αμιλλάται...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) προσπαθώ να ξεπεράσω (κάποιον), να υπερτερήσω· συμμετέχω σε συναγωνισμό (χωρίς εχθρική διάθεση): *οι πόλεις αμιλλώνται για τη διοργάνωση τού καλύτερου φεστιβάλ* || *οι αθλητές τού στίβου αμιλλώνται για τη νίκη* ΣΥΝ. διαγωνίζομαι, συναγωνίζομαι, παραβγαίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. συναγωνισμός, αποθετικός. [ΕΤΥΜ < αρχ. *άμιλλώμαι (-άο-) < άμιλλα].*

αμίμητος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για κωμικούς, δηκτικές δηλώσεις, σχόλια) αυτός που είναι τόσο επιτυχημένος στο είδος του, ώστε δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο μιμήσεως **ή** αντιγραφής: είπε **το** εξής *αμίμητο:* «...» || ο *Χοντρός και ο Λιγνός υπήρξαν ~ κινηματογραφικό δίδυμο* ΣΥΝ. ανεπανάληπτος. — αμίμητα επίρρ.

αμίνη (η) [1880] {αμινών} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των οργανικών ενώσεων που περιέχουν στο μόριο τους μία ή περισσότερες αμινικές ομάδες.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. amine (οπτικό δάνειο) < am(moniac) + παραγ. επίθημα -ine].

αμινικός, -ή, -ό ΧΗΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αμίνες **2.** ***αμινική ομάδα*** αζωτούχος ρίζα χαρακτηριστική σε πολλές οργανικές ενώσεις.
[ΕΤΥΜ. Βλ.λ. αμινοξύ]. **αμινο-** κ. **αμιν-** ΧΗΜ. ά συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** πολυσύνθετες οργανικές ενώσεις: αμινο-φαινόλες, *αμιν-οξέα* 2. παρουσία αμινών (κάπου): αμιν-ουρία, *αμιν-οξαιμία.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον τ. αμίνη | -ες (βλ.λ.) και απαντά σε μεταφρ. δάνεια χημ. όρων (λ.χ. αγγλ. aminoacid «αμινοξύ»]. **αμινοξύ** (το) {αμινοξέ-ος | -α, -ον} ΧΗΜ. οργανική ένωση που περιέχει τουλάχιστον μία καρβοξυλική και μία αμινική ομάδα, από την ένωση των οποίων προέρχονται οι πρωτεΐνες. Επίσης αμινοκαρβονι-κό **οξύ**.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο < *αμιν)ο)-* (< ξέν. όρ., πβ. αγγλ. amin(o)- < λατ. am[monium] < ελλην. αμμωνία) + *οξύ,* πβ. αγγλ. aminoacidi. **αμιξία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (για μέταλλα) η έλλειψη μείξε-ως, αναμείξεως ή προσμείξεως ΣΥΝ. καθαρότητα 2. (ειδικότ. για πρόσωπα, πληθυσμούς, έθνη κ.λπ.) έλλειψη επικοινωνίας ή και επιμιξίας με άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. ακοινωνησία, απομόνωση. — άμικτος, -η, -ο [αρχ.], άμικτα | αμίκτως [αρχ.] επίρρ. **αμιράς** (ο) {αμιράδων} ΙΣΤ. (κατά τον Μεσαίωνα) ηγεμόνας ή ανώτατος στρατιωτικός σε αραβική χώρα. [ΕΤΥΜ μεσν. < αραβ. amir «διοικητής»]. **αμισθί** επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς μισθό, χωρίς πληρωμή ΣΥΝ. (λαϊκ.) τζάμπα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. άμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς την καταβολή μισθού: η *φροντίδα αναπήρων αποτελεί στον σύλλογο μας ~ και εθελοντική εργασία* ΣΥΝ. δωρεάν **2.** (για πρόσ.) αυτός που εργάζεται χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα (μισθό) ή που αμείβεται για την εργασία του με άλλη μορφή πληρωμής: *οι υπάλληλοι στη γραμματεία είναι ~, εργάζονται εθελοντικά* ΑΝΤ. έμμισθος, μισθωτός. Αμισός (η) αρχαία πόλη τής **Μ.** Ασίας, η μετέπειτα Σαμψούς (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου προέλλην. τοπωνύμιο. **Η** μεσν. ονομασία *Σαμψούς* ανάγεται στο όν. Samson (πιθ. < είς *Αμισόν,* βλ. κ. *Κωνσταντινούπολη),* με το οποίο οι Σελτζούκοι αποκάλεσαν τον οικισμό που ίδρυσαν εκεί τον 11ο αι.]. ά **μίσχος,** -η, -ο [μτγν.] ΒΟΤ. αυτός που δεν έχει μίσχο ΑΝΤ. έμμισχος. **α μίτωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. Ο πολλαπλασιασμός των κυττάρων με διάσπαση τού ενός σε δύο, αλλά χωρίς ίση κατανομή των στοιχείων του.
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + μίτωση (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. amitosis]. **άμμες δε γ' εσσόμεθα** πολλώ κάρρονες (άμμες δέ *γ' έσσόμε-θα πολλῳ κάρρονες,* Πλουτάρχου *Λυκούργος* 21) (εμείς θα γίνουμε πολύ καλύτεροι) για να εκφραστεί η αυτοπεποίθηση των νέων ότι **θα** ξεπεράσουν τους μεγαλύτερους· από τραγούδι των νεαρών Σπαρτιατών, που δήλωνε την επιθυμία τους να ξεπεράσουν τους προγόνους τους σε αξία. **αμμοαργιλώδης**, -ης, -ες {-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (για πετρώματα ή εδάφη) αυτός που αποτελείται από άμμο και άργιλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **αμμοβολέας** (ο) {αμμοβολείς, -έων} μηχάνημα με το οποίο γίνεται η αμμοβολή. [ΕΤΥΜ < *αμμοβολή].* **αμμοβολή** (η) μέθοδος επεξεργασίας επιφανειών με την εκτόξευση άμμου, ρινισμάτων χάλυβα ή κόκκων άλλου λειαντικού μέσου, ώστε να γίνουν τραχείες ή να καθαριστούν από σκουριά, χρώμα κ.ά. (π.χ. στον ναυπηγοεπισκευαστικό τομέα). [ΕΤΥΜ. < *άμμος + -βολή < βάλλω].* **αμμοβολω** ρ. μετβ. {αμμοβολείς... | αμμοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ ως μέθοδο επεξεργασίας ή καθαρισμού επιφανειών την αμμοβολή (βλ.λ.). — αμμοβολιστής (ο). **αμμοδοχείο** (το) [1889] (παλαιότ.) 1. ειδικό δοχείο που περιείχε πολύ λεπτή άμμο, την οποία άπλωναν πάνω στα χειρόγραφα, για να στεγνώσει η μελάνη 2. δοχείο με άμμο που χρησίμευε ως σταχτοδοχείο, πτυελοδοχείο κ.λπ. Επίσης **αμμοδόχη** κ. **αμμοδόχος** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Sandfassj. **αμμοθεραπεία** (η) [1896] {αμμοθεραπειών} θεραπεία που συνίσταται στην υποβολή τού ασθενούς σε αμμόλουτρα **ή** σε κατάκλιση στην άμμο. **αμμοθύελλα** (η) {αμμοθυελλών} το σύνολο των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούν ως αποτέλεσμα ισχυρού ανέμου σε αμμώδη έκταση (συνήθ. έρημο), που σηκώνει και μετακινεί μεγάλες ποσότητες άμμου και σκόνης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandstorm]. αμμοκονία (η) {αμμοκονιών} (λόγ.) ο σοβάς (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμοκονία-μα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τσιμέντο», < *άμμος + κονία < κόνις, -εως* (βλ. κ. σκόνη)]. **αμμοκονίαμα** (το) [1887] {αμμοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σοβάς. αμμοκονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (στην οικοδομή) η επίχριση τοίχων με αμμοκονίαμα· το σοβάντισμα. αμμοκονιαστής (ο) [1894] (λόγ.) ο τεχνίτης που σοβαντίζει, ο σοβα-τζής-

αμμοληψία (η) {αμμοληψιών} η λήψη άμμου από παραλία, κοίτη ποταμού κ.α. (π.χ. για εργαστηριακή εξέταση). [ΕΤΥΜ. < *άμμος* + -ληψία < λήψη].

αμμόλιθος (ο) [1856] {αμμολίθ-ου | -ων, -ους} ο ψαμμίτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμόπετρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandstone].

αμμολουτρο (το) [1862] ΙΑΤΡ. η κάλυψη μέρους ή ολόκληρου τού σώματος με θερμή από τον ήλιο άμμο- κυρ. για θεραπεία ρευματικών παθήσεων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandbath].

αμμόλοφος (ο) [1892] λόφος από άμμο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandhill].

αμμόμετρο (το) [1867] {αμμομέτρ-ου | -ων} η κλεψύδρα (βλ.λ., σημ. 2).

αμμόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αμμόλιθος (βλ.λ.).

άμμος (η) **1.** σύνολο από πάρα πολύ μικρούς και λεπτούς κόκκους ή λεπτά θραύσματα ορυκτών ή πετρωμάτων, που δημιουργείται από τη διαβρωτική ενέργεια των υδάτων, των ανέμων ή/και των παγετώνων και βρίσκεται στις ακρογιαλιές, στους θαλάσσιους και λιμναίους βυθούς, στην κοίτη και τις εκβολές των ποταμών, καθώς και σε ερημους: *ψιλή | χοντρή | λευκή | κίτρινη ~ || αυτή η παραλία δεν έχει άμμο, αλλά βότσαλα || το πόδι της βούλιαξε στην άμμο || τινάζω την άμμο από τα παπούτσια || το επαρχιακό γήπεδο αντί για χόρτο είχε ~·* ΦΡ. (α) άμμος *θαλάσσης* ψιλή άμμος από τη θάλασσα που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (β) σαν *την άμμο τής θαλάσσης* για πάρα πολύ μεγάλο αριθμό από πρόσωπα ή πράγματα (γ) *κινούμενη άμμος* βλ. λ. *κινούμενος* 2. (ειδικότ.) λεπτόκοκκο υλικό που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες και προέρχεται είτε από ποταμούς ή θάλασσες *(φυσική ~*) είτε κυρ. από λατομεία *(θραυστή ~*): *αναμειγνύω άμμο, ασβέστη και νερό* 3. (συνεκδ.) η παραθαλάσσια αμμώδης λωρίδα ξηράς: τα *παιδιά φτειάχνουν πύργους στην ~* ΣΥΝ. αμμουδιά· ΦΡ. (μτφ.) *χτίζω στην άμμο* επιχειρώ ή σχεδιάζω κάτι που είναι ή θεωρείται αβέβαιο, επισφαλές· ματαιοπονώ: *«είναι κακό στην άμμο να χτίζεις παλάτια»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **αμμος,* από συμφυρμό των συνωνύμων *άμαθος* (< **άμαθος)* και *ψάμμος,* πιθ. από Ι.Ε. *sam-dh-, πβ. λατ. sab-ulum, γαλλ. sable, γερμ. Sand, αγγλ. sand κ.ά. Η φρ. χτίζω στην *άμμο* είναι ήδη μεσν.].

αμμοσκέπαστος, -η, -ο [1845] αυτός που είναι σκεπασμένος ή στρωμένος με άμμο.

αμμότοπος (ο) (κυρ. για αγρούς, καλλιεργήσιμες εκτάσεις κ.λπ.) περιοχή με αμμώδες έδαφος ή γεμάτη άμμο.

αμμουδα (η) (λαϊκ.) **1**. ο αμμώδης βυθός τής θάλασσας (κυρ. κοντά στην ξηρά): *πρόσεξε, όταν φτάσεις στα ρηχά, μην κολλήσει η βάρκα στην ~! 2.* αμμώδης έκταση, παραλία ΣΥΝ. αμμότοπος, αμμουδιά. [ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. **αμμούδι* (υποκ. τού *άμμος),* που απαντά μόνο ως τοπωνύμιο].

αμμουδερός, -ή, -ό γεμάτος άμμο. [ΕΤΥΜ. < *αμμουδα* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. κ. *παγ-ερός].*

αμμουδιά (η) παραλία γεμάτη άμμο, αμμώδης γιαλός: *όμορφη/ γραφική ~* || χρυσές ~. [ΕΤΥΜ. < *αμμουδα* (βλ.λ.) + κατάλ. -ιά].

αμμουδίτης (ο) {αμμουδιτών} μικρό ψάρι σαν χέλι που ζει μέσα στην άμμο, δεν τρώγεται, αλλά χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή ζωοτροφών. [ΕΤΥΜ. < *αμμουδα* + παραγ. επίθημα -ίτης].

αμμοχάλικο (το) [1885] μείγμα που περιέχει ψιλή άμμο και χαλίκι και χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες.

αμμοχωμα (το) {αμμοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χώμα που περιέχει άμμο και χρησιμοποιείται συχνά για καλλιέργεια 2. (παλαιότ. στην οικοδομική) φτηνό κατασκευαστικό υλικό από άμμο και χώμα.

Αμμόχωστος (η) {Αμμοχώστου} πόλη στην Α. ακτή τής Κύπρου· από το 1974 κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα που εισέβαλαν στην Κύπρο (βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, ψευδοκράτος, πράσινος).* — Αμ-μοχωστιανός (ο) [μεσν], **Αμμοχωστιανή** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άμμος* + *-χωστός* (< αρχ. χώννυμι), επειδή η πόλη περιβάλλεται από αμμώδεις ακτές, ούτως ώστε να φαίνεται «χωσμένη» στην άμμο. Στη γεωγραφική θέση τής σημερινής Αμμοχώστου υπήρξαν από την αρχαιότητα διάφορες πόλεις, που μαρτυρούνται με τα ονόματα *Ἀρσινόη, Σαλαμίς, Ἀλασία* και Κωνσταντία. Η νέα πόλη τής Αμμοχώστου περιέλαβε επίσης τους συνοικισμούς που έφεραν το όνομα *Βαρώσια* (< τουρκ. varos «προάστιο»). Η ονομασία Famagusta (< *Amagusta < *Amachusta < *Αμμόχωστος)* με την οποία είναι γνωστή η πόλη σε διάφορες γλώσσες, προήλθε παρετυμολογικά από το λατ. Fama Augusti «φήμη τού Αυγούστου» (δηλ. τού αυτοκράτορα)].

αμμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αμμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει άμμο: ~ βυθός ΣΥΝ. αμμουδερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Άμμων (ο) {Άμμων-ος, -α} **1.** θεός τής αρχαίας Αιγύπτου, που ταυτιζόταν με τον Ήλιο (Ρα) 2. όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Ἄμμων ζΡᾶ)* < αρχ. αιγυπτ. Amen | Amun «σφραγισμένος, κρυμμένος», πβ. κ. Γουταγχαμών < αρχ. αιγυπτ. Tutankhamen «ζωντανή εικόνα τού Άμμωνος». Βλ. κ. *Ρα].*

αμμωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1**. άχρωμο, αλκαλικό, οξείας οσμής αέριο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην παραγωγή χημικών προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (λιπασμάτων, εκρηκτικών υλών, φαρμάκων κ.ά.) **2**. (συνήθ.) υδατικό διάλυμα αμμωνίας (σημ. 1), που χρησιμεύει στην ανακούφιση από δαγκώματα εντόμων κ.λπ. **3**. σκόνη που χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκών. — **αμμωνιούχος**, -ος, -ο [1876], αμμωνιακός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. ammonia (όρος που πλάστηκε το 1872 ως ονομασία τού αερίου που παράγεται από το *άμμωνιακόν άλας)* < (sal) ammoniac < λατ. ammoniacum < ελλην. *Ἀμμωνιακόν (κόμμι),* ουσία που ονομάστηκε έτσι, επειδή προερχόταν από τη λιβυκή περιοχή *Ἄμμωνία,* κοντά στο ιερό τού *Ἄμμωνος Διός].*

αμνάδα (η) θηλυκό πρόβατο μικρής ηλικίας ΣΥΝ. αρνάδα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. ἀμνάς, -άδος, θηλ. τού αρχ. αμνός].

αμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μνημονεύθηκε ή δεν μνημονεύεται· αυτός για τον οποίο δεν γίν$^{\epsilon}$ται λόγος ΣΥΝ. ξεχασμένος **2**. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μνημονεύθηκε ονομαστικώς στην ακολουθία ή για τον οποίο δεν τελέστηκε μνημόσυνο- ΦΡ. ***προ*** *αμνημονεύτων ετών /χρόνων* πολύ παλιά, πριν από πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: με το *πτυχίο τής Νομικής, που πήρα ~, κατάφερα και διορίστηκα στο Δημόσιο.*

αμνήμων, -ων, άμνημον [αρχ.] {αμνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1**. αυτός που δεν έχει ισχυρή μνήμη **2.** αυτός που λη-σμο$^{\nu}$εί τις ευεργεσίες που έχει δεχθεί: *φάνηκε ~ απέναντι στον ευεργέτη του* ΣΥΝ. επιλήσμων, αγνώμων, αχάριστος ΑΝΤ. ευγνώμων. — **αμνημοσύ**νη (η) [αρχ.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -*ον.*

αμνησία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η ολική ή μερική απώλεια τής μνήμης ως αποτέλεσμα τραυματικών ερεθισμάτων ή παθολογικών καταστάσεων: χτύπησε *στο κεφάλι και έπαθε ~* 2. (ειρων.) το να μη θυμάται κανείς σκοπίμως κάτι (μια υποχρέωση, δέσμευση κ.λπ.): *προεκλογικά οι πολιτικοί υπόσχονται πολλά, μετά τις εκλογές όμως παθαίνουν ~.* — αμνησιακός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. amnesie < μτγν. *αμνησία* < ά- στερητ. + θ. μνη-, από όπου και *μνή-μη, μι-μνή-σκομαι* «θυμούμαι» κ.ά.].

αμνησίκακος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μνησικακεί, δηλ. που εκουσίως δεν διατηρεί στη μνήμη του το κακό που υπέστη, επομένως δεν αισθάνεται μίσος ή επιθυμία να εκδικηθεί: δεν *κράτησε ποτέ κακία σε κανέναν όσο κι αν τον έβλαψαν είναι ο πιο ~ άνθρωπος που έχω γνωρίσει* ΣΥΝ. ανεξίκακος, μακρόθυμος, αγαθός ΑΝΤ. μνησίκακος, εκδικητικός, κακός. — αμνησίκακα επίρρ., **-μνησικακία** (η) [μτγν.], αμνησικακώ ρ. [μτγν.] {-εις...}.

αμνηστεία (η) → αμνηστία

αμνήστευση (η) [1889] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) η χορήγηση αμνηστίας (βλ.λ.). — **αμνηστεύσιμος**, -η, -ο.

αμνηστευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αμνηστία (βλ.λ.) ή αυτός μέσω τού οποίου χορηγείται αμνηστία: ~ *διάταγμα.*

αμνήστευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μνηστευθεί, δεν αρραβωνιάστηκε ΑΝΤ. μνηστευμένος, αρραβωνιασμένος.

αμνηστεύω ρ. μετβ. [1856] {αμνήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) χορηγώ αμνηστία, δίνω χάρη· (ιδ. για κρατουμένους) απαλλάσσω από κατηγορίες και αποφυλακίζω.

αμνηστία (η) {χωρ. πληθ.) 1. ΝΟΜ. άρση τού αξιοποίνου ορισμένων αδικημάτων, κυρ. πολιτικών, από κυβερνητικό φορέα και με επίσημη νομοθετική πράξη· συνεπάγεται άμεση αποφυλάκιση (αν ο αμνη-στευόμενος κρατείται) και απαλλαγή από τις κατηγορίες: *χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατουμένους* (πβ. κ. λ. *χάρη) 2. Διεθνής* ***Αμνηστία*** (αγγλ. Amnesty International) παγκόσμια αυτοχρηματοδο-τούμενη οργάνωση η οποία εδρεύει στο Λονδίνο, δεν εξαρτάται από καμιά κυβέρνηση, πολιτική παράταξη, ιδεολογία ή θρησκεία και έχει στόχο της την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αποφυλάκιση των πολιτικών κρατουμένων και την κατάργηση των βασανιστηρίων σε παγκόσμιο επίπεδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία, *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λήθη», < άμνηστό < άμνηστος < ά-στερητ. + *μνηστός* < θ. μνη-, από όπου και ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω»].

αμνηστία ή **αμνηστεία;** Παράλληλα προς τη σειρά των παραγώγων *μνηστός* > μνηστεύ-ω | **-ομ**αι > μνηστεία (που δικαιολογεί και τη γραφή τού *μνηστεία* με -ει- ως παραγώγου από ρ. σε -εύω), χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική και η σειρά *ἀμνηστος* > αμνηστό *(-είς...)* > αμνηστία. Αρα το *αμνηστία* δεν παράγεται από α- + *μνηστεία,* αλλά από το *ἀμνηστος* (με παρεμβολή τού ρ. *αμνηστό),* γι' αυτό και γράφεται με -ι-. Ας σημειωθεί ότι αναλογικά προς το *μνηστεύω* παρήχθη και χρησιμοποιείται (αντί τού *αμνηστό «δίδω* αμνηστία») και ρ. *αμνηστεύω,* το οποίο όμως ως νεότερο δεν επηρεάζει την ορθογραφία τού αρχ. *αμνηστία.* Όμοια σχηματίζονται (και γράφονται) τα *ἀνανδρος* > ανανδρία (αλλά ανδρεία!), *πρωτοπόρος* > πρωτοπορία (αλλά *πορείαΐ)* κ.ά.

→ *ανανδρία, -ία*

αμνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το άμνιο: ~ *σάκος | κοιλότητα | υγρό* (μέσα στο οποίο αιωρείται το έμβρυο).

άμνιο (το) (αμνί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. Ο εσωτερικός υμένας τού σάκου στο εσωτερικό τού οποίου βρίσκεται το έμβρυο κατά την περίοδο τής εγκυμοσύνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀμνίον (κ. *αμνιον),* αρχική σημ. «είδος αγγείου, όπου συγκεντρώνεται το αίμα των σφαγίων», < *ἄμων < *αμώ* | *-ώμαι (-άο-)* «συγκεντρώνω» με επίδραση τού αμνός. Το αρχ. ἀμάω ίσως συνδ. με την πρόθ. *ἀμα* ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *ἀμέλγω* (μέσω θ. *âm- «συγκεντρώνω ένα υγρό»)].

αμνιοκέντηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. ιατρική εξέταση κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, που συνίσταται σε παρακέντηση (βλ.λ.) τού αμνιακού σάκου και λήψη αμνιακού υγρού, προκειμένου να διαπιστωθούν γενετικές ανωμαλίες ή νόσοι στο κυοφορούμενο, καθώς επίσης και το φύλο τού εμβρύου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amniocentesis].

αμνιοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. οπτική εξέταση τής αμνιακής κοιλότητας με ειδικό εργαλείο. [ΕΤΥΜ. < *ἀμνιο* + *-σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετά-

ζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amnioscopy].

αμνοερίφια (τα) {αμνοεριφίων} αρνιά και κατσίκια: *οι τιμές των - κατά την περίοδο τού Πάσχα εμφανίζουν αύξηση.*

αμνός (ο) (λόγ.) **1.** μικρό αρσενικό πρόβατο, το νεογνό ή αυτό που μόλις απογαλακτίστηκε ΣΥΝ. αρνί, αρνάκι **2.** ΘΡΗΣΚ. αμνός *τού Θεού* συμβολική προσωνυμία τού Ιησού Χριστού ως υπόμνηση τής θυσίας του για τις αμαρτίες τού κόσμου.
[ETYM. αρχ. < I.E. *ag^{w}(h)-nós, πβ. λατ. ag-nus, γαλλ. agneau, ιταλ. agnello, αγγλ. yean «βελάζω» κ.ά. Στην Κ.Δ. η λ. αμνός προσδιορίζει αποκλειστικά τον Χριστό (π.χ. Ιωάνν. 1, 29: ίδε ό αμνός του *Θεού δ αϊρων* τήν *άμαρτίαν του κόσμου)]*.

αμνοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.) μαντεία, κατά την οποία γίνονται προβλέψεις για το μέλλον με την εξέταση τής ωμοπλάτης τού αμνού που σφάζεται σε ορισμένες γιορτές (λ.χ. το Πάσχα). [ETYM. < αμνός + -*σκοπία < σκοπώ]*.

άμοιαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μοιάζει ή δεν ταιριάζει (με κάποιον).

αμοιβάδα (η) **1.** μονοκύτταρος οργανισμός, υδρόβιο ή παρασιτικό πρωτόζωο, που αποτελ^{ε}ίται από έναν κιτρικό πυρήνα (ενδόπλασμα) και ένα λ^{ε}πτό στρώμα διαφανούς κυτταροπλάσματος (εξώπλασμα) τέτοιο, ώστε να παραμορφώνεται συνεχώς σχηματίζοντας προσωρινά εξογκώματα (τα ψευδοπόδια), με τα οποία ο οργανισμός κινείται και προσλαμβάνει την τροφή του (δηλ. βακτήρια) **2. *αμοιβάδες*** (οι) η αμοιβάδωση (βλ.λ.).
[ETYM Αντιδάν., < αγγλ. amoeba < αρχ. *άμοιβάς,* -άδος < *αμοιβή* «εναλλαγή, ανταλλαγή», επειδή το κυτόπλασμα αυτών των πρωτόζωων τους επιτρέπει να εναλλάσσουν προσωρινά μορφές, για να κινούνται και να τρέφονται].

αμοιβαδικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με την αμοιβάδωση **2. *αμοιβαδικός*** (ο), ***αμοιβαδική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αμοιβάδωση.

αμοιβαδοειδής, -ής, -ές [1882] {-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά των αμοιβάδων: ~ *κίνηση* (η κίνηση των λευκοκυττάρων τού αίματος). — αμοιβαδοειδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,
-νς, -ες.

αμοιβάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία αμοιβάδων στο έντερο τού ανθρώπου σε συνθήκες συμβιωτικού παρασιτισμού, καθώς και η νόσος (δυσεντερία) που υπό ορισμένες συνθήκες προκαλείται από το παράσιτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amoebiasis].

αμοιβαίος, -α, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται σε μια σχέση ανταπόδοσης ανάμεσα σε δύο μέρη: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών πρέπει να στηρίζονται στον ~ σεβασμό* || ~ *αισθήματα* | *εχθρότητα* | *συμπάθεια* | *εμπιστοσύνη* | *κατανόηση* || *θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος* || ~ υπόσχεση | *εξάρτηση* | *υποχωρήσεις* || *οι σύζυγοι ορκίστηκαν* - πίστη μεταξύ τους ΑΝΤ. μονομερής 2. ΟΙΚΟΝ. ***αμοιβαίο κεφάλαιο*** μορφή εταιρείας επενδύσεων που κεφαλαιοποιείται από τη συνεχή πώληση τού αποθεματικού της, το οποίο υποχρεούται να επαναγοράσει από τους μετόχους της, αν αυτοί το ζητήσουν. — αμοιβαί-α /-ως [μτγν.] επίρρ. [ETYM. < αρχ. *αμοιβαίος < αμοιβή]*.

αμοιβαιότητα (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανταποδοτικότητα στις σχέσεις, το να ανταποκρίνεται κανείς με τον ίδιο (θετικό) τρόπο στις ενέργειες τού άλλου: στις *φιλικές σχέσεις απαραίτητη προϋπόθεση είναι η - των συναισθημάτων* ΑΝΤ. μονομέρεια · 2. ΝΟΜ. (μεταξύ κρατών) η παροχή ωφελημάτων (π.χ. φορολογικών ελαφρύνσεων) και η αποδοχή δεσμεύσεων ή υποχρεώσεων σε αμοιβαία βάση: ζητήθηκε η *ίδρυση έδρας ισπανικών σπουδών στην Ελλάδα με βάση την ~.*

αμοιβή (η) **1.** υλική αποζημίωση για παροχή υπηρεσιών, εργασίας κ.λπ.: η *αμοιβή γι'αυτόν που θα βρει τα κοσμήματα, θα είναι το 10% τής αξίας τους* || *αδρή* | *μεγάλη* | *συμβολική ~*||*~ για τη σύλληψη των δραστών* | *για παροχή πληροφοριών* ΣΥΝ. μισθός, πληρωμή, αντιμισθία· ΦΡ. (α) έναντι ***αμοιβής*** με υλική αποζημίωση: του *έδωσε τις πληροφορίες που ζητούσε έναντι αδράς αμοιβής* (β) ***επ' αμοιβή*** *(έπ' αμοιβή)* με αμοιβή: *θα συνεργαστείς μαζί μας ~* ΣΥΝ. με το αζημίωτο **2.** ηθική ανταπόδοση ή ικανοποίηση (λ.χ. προαγωγή, έπαινος, παράσημο, τιμητική διάκριση κ.λπ.) ως αναγνώριση υπηρεσίας: το *χειροκρότημα τού πλήθους υπήρξε η καλύτερη ~ τού πιανίστα* ΣΥΝ. ανταμοιβή, επιβράβευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμείβω.* [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ανταλλαγή - αντιμισθία», < *αμείβω]*.

άμοιρος, -η, -ο 1. αυτός που υπέστη δυσάρεστο συμβάν λέγεται για να δηλώσει συμπάθεια, οίκτο, για την κατάσταση κάποιου, για μια δυστυχία ή συμφορά που τον βρήκε: *έχασε και τα δύο παιδιά της στον πόλεμο η ~*! || (επιφών.) τι *κακό σε βρήκε, άμοιρε!* ΣΥΝ. κακόμοιρος, δόλιος · **2**. (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν έχει μέρος (μερίδιο) από κάτι, που δεν στερείται κάποιου πράγματος: για *ό,τι συμβαίνει σήμερα καμιά από τις κυβερνήσεις δεν είναι ~* ευθυνών ΣΥΝ. απαλλαγμένος, αμέτοχος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *μοίρα]*.

αμόκ (το) {άκλ.} **1.** ψυχική διαταραχή που αρχικώς παρατηρήθηκε σε συγκεκριμένους πολιτισμούς τής ΝΑ. Ασίας (κυρ. τους Μαλαίους) και εκδηλώνεται με κατάθλιψη, η οποία ακολουθείται από φονική μανία· (γενικότ.) 2. βίαιη μανία που καταλαμβάνει κάποιον: *έκανε σαν να τον είχε* πιάσει ~! 3. (εκφραστ.) έντονη ταραχή (συνήθ. αγανάκτηση): *έπαθε* - ακούγοντας *τα συγκλονιστικά νέα.*
[ETYM. < γαλλ. amok < μαλαϊκή λ. amuk «ο ευρισκόμενος σε κατάσταση μανίας, τρέλας»].

αμολάω κ. **ξαμολάω** ρ. μετβ. {αμολάς... | αμόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος) (καθημ.) **1**. (για άψυχα) απαλλάσσω (κάτι) από σφίξιμο **ή** δέσιμο, το αφήνω χαλαρό έτσι, ώστε να ξετυλιχτεί, να απομακρυνθεί, να ανυψωθεί κ.λπ.: ~ τα *σκοινιά τής βάρκας* || ~ *τον χαρταετό* || *αμολά καλούμπα!* (άφησε χαλαρή την καλούμπα τού χαρταετού, ώστε να ξετυλίγεται γρήγορα ο σπάγκος)" ΦΡ. (α) ***αμολάω μελάνι*** θολώνω τα νερά (όπως οι σουπιές κ.ά.), ξεφεύγω από επικίνδυνη κατάσταση (β) ***αμολάω λόγια* | *κουβέντες*** μιλώ χωρίς να ελέγχω τι λέω (γ) (οικ.) ***την αμολάω*** αφήνω πορδή ΣΥΝ. την αφήνω **2.** (για έμψυχα) αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο από δεσμό ή περιορισμό: *αμόλησε τον σκύλο στο πάρκο* || *αμόλησαν τα παιδιά στο κτήμα να παίξουν* || (εκφραστ.) *τον αμολήσανε προχθές* (ενν. από τη φυλακή) || (κακόσ.) *αμολάνε τα παιδιά τους κι έπειτα τα ψάχνουν* (τα αφήνουν χωρίς έλεγχο να γυρίζουν) **3**. (μεσοπαθ. ***αμολιέμαι* | *ξαμολιέμαι)*** ορμώ, ξεχύνομαι, κυρ. για να ψάξω ή να κυνηγήσω κάποιον: *αμολήθηκαν τα λαγωνικά τής Αστυνομίας* || *έχει ξαμοληθεί σε όλα τα στέκια, να βρει πού κρύβονται.* — αμόλημα (το).
[ETYM < μεσν. *άμολάρω* (κατά τα ρ. σε -άω) < παλαιότ. ιταλ. ammollare «αφήνω» < λατ. ad + mollare < λατ. mollis «μαλακός, ομαλός»].

αμολευτος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αμόλυντος (βλ.λ., σημ. 2).

αμολητός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1**. αυτός που τον έχουν αμολήσει, που τον έχουν αφήσει χαλαρό: να *έχεις τα σχοινιά* ~ 2. αυτός που δεν τον έχουν υπό έλεγχο ή επιτήρηση: *άφησαν τα σκυλιά* ~ || αν *αφήσεις το παιδί ~*, δεν θα *μπορείς να το μαζέψεις.*

αμόλυβδος, -η, -ο (για βενζίνη) αυτός που δεν περιέχει μόλυβδο και χρησιμοποιείται στα καταλυτικά αυτοκίνητα, γιατί δεν ρυπαίνει.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unleaded].

αμόλυντος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μολύνθηκε ΣΥΝ. καθαρός ΑΝΤ. μαγαρισμένος 2. (μτφ.) (α) αυτός που διατηρείται αγνός, που δεν έχει μολυνθεί όσον αφορά στην ηθική του: ψυχή *αγνή και* - ΣΥΝ. άσπιλος, αγνός, αμίαντος ΑΝΤ. σπιλωμένος, μιασμένος (β) (ειδικότ.) αυτός που δεν είχε σεξουαλική επαφή.

αμόνι (το) {αμον-ιού | -ιών} μεγάλο και βαρύ αντικείμενο από σφυρήλατο σίδηρο, χυτοσίδηρο **ή** χάλυβα, με λεία επιφάνεια, το οποίο έχει μία **ή** δύο προεξοχές στη στενή πλευρά του· χρησιμεύει ως βάση για τη σφυρηλάτηση (συνήθ. πυρακτωμένων) σκληρών μετάλλων: **το** ~ τού *πεταλωτή* ΣΥΝ. (λόγ.) άκμονας.
[ETYM. < μεσν. *άμόνινκ *άγμόνιον*< μτγν. *άκμόνιον,* υποκ. τού αρχ. *ακμών* «αμόνι»].

αμονω ρ. → ομόνω

αμοραλισμός (ο) (χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει ότι οι ηθικές αξίες δεν διαθέτουν αντικειμενική και καθολική θεμελίωση ούτε μένουν αναλλοίωτες μέσα στον χρόνο˙ η άρνηση τής ισχύος των ηθικών κανόνων, το να μη δέχεται κανείς τη διάκριση μεταξύ καλού και κακού για τις ανθρώπινες πράξεις 2. (γενικότ.) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς που διέπεται από έλλειψη ηθικών ενδοιασμών και που μπορεί να οδηγεί σε αναισχυντία και έκλυση των ηθών: *ο πολιτικός ~ είναι εμφανής στις παραπλανητικές υποσχέσεις και τις αδιαφανείς οικονομικές δοσοληψίες όσων έχουν εξουσία* ΣΥΝ. ανηθικότητα, διαφθορά. — αμοραλιστής (ο), αμοραλίστρια (η), **αμο**ραλιστικός, -ή, -ό, **αμοραλιστικά** επίρρ.
[ETYM Μεταφορά τού γαλλ. amoralisme < amoral < a- στερητ. + moral «ηθικός»].

Αμοργός (η) **1.** νησί των Α. Κυκλάδων ΝΑ. τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού' αλλιώς *Χώρα.* — Αμοργιανός (ο), Αμοργιανή (η), αμοργιανός, -ή, -ό.
[ETYM. Το όνομα τού νησιού *'Αμοργός* (αρχ.) συνδέεται μετωνυμικά με το ύφασμα *άμοργός (ό)* και *άμοργίς (ή),* που κατασκεύαζαν στο ομώνυμο νησί (βλ. κ. *ζέρσεϊ).* Η Αμοργός ήταν περιώνυμη για τους χιτώνες της, που ονομάζονταν *άμόργεια, άμόργινα* ή *άμοργίδες* και παρασκευάζονταν από την *αμόργη* (< *άμέργω* «δρέπω, κόβω καρπούς, φυτά κ.τ.ό.»), είδος λιναριού εξαιρετικής ποιότητας, το οποίο φύτρωνε σε όλο το νησί. Το αρχ. *άμέργω* συνδέεται πιθ. με το αρχ. *όμόργνυμι* «στεγνώνω, σκουπίζω» και με λατ. mergae «θεριστικό δίκρανο»].

αμόρε (το) {άκλ.} (οικ.) **1.** ερωτικό συναίσθημα ΣΥΝ. έρωτας, αγάπη **2**. ο ερωτικός δεσμός: *το - τους διαρκεί δέκα χρόνια!* ΣΥΝ. σχέση 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς ερωτικό δεσμό (εραστής ή ερωμένη): μας *σύστησε το καινούργιο της* ~ ΣΥΝ. αίσθημα, αγαπημένος/-η, φίλος/-η, (οικ.) γκόμενος/-α. [ETYM. < ιταλ. amore < λατ. amor «αγάπη - έρωτας»].

αμορτισέρ (το) {άκλ.} ελλην. *αποσβεστήρας κραδασμών το* εξάρτημα τού αυτοκινήτου που συνδέεται με τον άξονα των τροχών και χρησιμεύει στην απόσβεση των κραδασμών.
[ETYM. < γαλλ. amortisseur < amortir «αποσβένω (ενν. τους κραδασμούς») < λατ. mors, mortis «θάνατος»].

άμορφος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει ορισμένο σχήμα ή μορφή: ο *γλύπτης δημιουργεί αγάλματα από - όγκους μαρμάρου* || *από τη σφοδρή σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια ~ μάζα* 2. αυτός που δεν έχει αποκτήσει την τελική του μορφή ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος, αδιάπλαστος, ασχημάτιστος ΑΝΤ. μορφοποιημένος, σχηματισμένος. —

ο- | αν- στερητικό

α-μοίραστος, -η, -ο	**α-μοντάριστος, -η, -ο**	**α-μουντζούρωτος, -η, -ο**	**α-μπάζωτος, -η, -ο**	**α-μπαρκάριστος, -η, -ο**
α-μοιρολόγητος. -η, -ο	**α-μόνωτος, -η, -ο**	**α-μούντζωτος, -η, -ο**	**α-μπάλλωτος, -η, -ο**	
α-μονογράφητος, -η, -ο	**α-μορφοποίητος, -η, -ο**	**α-μούσκευτος, -η, -ο**	**α-μπανιάριστος, -η, -ο**	
α-μόνοιαστος, -η, -ο	**α-μούδιαστος, -η, -ο**	**α-μούχλιαστος, -η, -ο**	**α-μπαντάριστος, -η, -ο**	

άμορφα επίρρ., αμορφία (η) [αρχ.].

αμορφωσιά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η απαιδευσία (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

αμόρφωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μορφωμένος, που δεν έλαβε παιδεία, που δεν έχει πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. ακαλλιέργητος, αγράμματος, απαίδευτος, αμαθής ΑΝΤ. μορφωμένος, καλλιεργημένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *μορφώνω,* άσχετο προς το αρχ. *αμόρφωτος* «ασχημάτιστος», παράλλ. τ. τής λ. *άμορφος].*

άμουσος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει καλλιτεχνική παιδεία, που δεν ενδιαφέρεται ή δεν αγαπά τη μουσική και γενικότ. τις καλές τέχνες: ~ κοινό ΑΝΤ. φιλόμουσος. — **αμουσία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀ- στερητ. + *μούσα].*

αμούστακος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει βγάλει μουστάκι **2.** (γενικότ.) ανήλικος, πολύ νέος και άπειρος: είσαι *παιδί ~ ακόμη, μη μπλέκεις με τέτοιες υποθέσεις* ΑΝΤ. ενήλικος, ώριμος.

ά μόχθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συντελείται χωρίς μόχθο, που απαιτεί λίγη κούραση: *κάθε ~ προσπάθεια για έναν τέτοιο υψηλό σκοπό είναι καταδικασμένη να αποτύχει* ΣΥΝ. άκοπος, ακοπίαστος ΑΝΤ. επίμοχθος. Επίσης **αμόχθητος** [μτγν.]. — **αμόχθως** επίρρ. [μτγν.].

α, μπα! επιφών. → μπα

αμπαζούρ (το) {άκλ.} **1.** κάλυμμα λαμπτήρα από χαρτί, γυαλί, ύφασμα, μέταλλο, πορσελάνη κ.λπ., συνήθ. κωνικό ή κυλινδρικό, που περιορίζει την ένταση τού φωτός, προστατεύει τον λαμπτήρα, κατευθύνει το φως του συνήθ. προς τα κάτω και συγχρόνως λειτουργεί διακοσμητικά ΣΥΝ. καπέλο **2**. (συνεκδ.) κάθε φωτιστικό που αποτελείται από τα παραπάνω εξαρτήματα: *αγόρασα ένα ~ για το σαλόνι.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. abat-jour < abattre «ρίχνω κάτω» + jour «ημέρα - λάμψη»].

ΣΧΟΛΙΟ Κατά την απόδοση στην Ελληνική τού γαλλ. abat-jour (λ. τού 1670 που δήλωνε το καταιγιστικό από αντανάκλαση φως), το βάρος έπεσε είτε στην προφύλαξη των ματιών από το δυνατό φως τού λαμπτήρα, οπότε αποδόθηκε ως αλεξίφωτο και **σκίαστρο** (ΐωάνν. Σκυλίτσης) -πβ. αγγλ. lamp-shade-, είτε στον συγκεντρωτικό φωτισμό του, εξού καταυγαοτήρας, είτε, τέλος, στην αντανακλαστική λειτουργία τού καλύπτρου τού λαμπτήρα, γι' αυτό και οι όροι ανταυγαστήρας και αντανακλαστήρας. Στο πέρασμα τού χρόνου -έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους...- καμία από τις ελληνικές αποδόσεις τής λ. δεν επικράτησε και σήμερα χρησιμοποιείται είτε το δάνειο **αμπαζούρ** είτε το αντιδάνειο λάμπα (< ιταλ. lampa < λατ. lampas < ελλην. *λαμπάς, -άδος)* στη φρ. επιτραπέζια λάμπα.

άμπακος (ο) (παλαιότ.) πλάκα ή πίνακας γραφής και αριθμητικών πράξεων, ο άβακας- ΦΡ. ***τρώω | κατεβάζω τον άμπακο*** τρώω πάρα πολύ ΣΥΝ. τρώω τον περίδρομο, τρώω τον αγλέουρα. Επίσης άμπακας.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν., αρχική σημ. «πλάκα γραφής με άμμο», < ιταλ. abbaco «βιβλίο αριθμητικής» < λατ. abacus «αριθμολόγιο» < αρχ. ἄβαξ, *-ακος].*

αμπαλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συσκευασία, περιτύλιγμα-* η συσκευασία σε δέμα ή κιβώτιο· ειδικότ. η πολυτελής συσκευασία αντικειμένου που προορίζεται για δώρο: *φίνο ~* ΣΥΝ. αμπαλάρισμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. emballage < emballer, βλ. κ. *αμπαλάρω].*

αμπαλάρω ρ. μετβ. {αμπαλάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) συσκευάζω (εμπορεύματα, αντικείμενα κ.λπ.) σε δέματα ή κιβώτια ΣΥΝ. περιτυλίγω, πακετάρω. — αμπαλάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. emballer < en + balle ή < ιταλ. abballare].

αμπάρα (η) {δύσχρ. αμπαρών} (λαϊκ.) **1.** ο σιδερένιος ή ξύλινος μοχλός που τοποθετείται στην εσωτερική πλευρά τής πόρτας και την ασφαλίζει από μέσα· συνήθ. χρησιμοποιείται μαζί με κλειδαριά για περισσότερη ασφάλεια ΣΥΝ. σύρτης, μάνταλο ***2.*** (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό και χοντρό ξύλο που μοιάζει με αμπάρα ή/και χρησιμοποιείται όπως αυτή. [ΕΤΥΜ. μεσν. < α- προθεμ. + *μπάρα].*

αμπάρι (το) {αμπαρ-ιού | -ιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος αποθήκευσης εμπορευμάτων στο κάτω κοίλο μέρος τού πλοίου (κυρ. κάτω από το χαμηλότερο κατάστρωμα) ΣΥΝ. κύτος **2.** (σπάν.) κενός χώρος κάτω από ξύλινο πάτωμα σπιτιού για αποθήκευση αντικειμένων.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. ambar < αρχ. *έμπόριον.* Κατ' άλλη εκδοχή, το τουρκ. ambar ανάγεται σε περσ. anbār < αρχ. περσ. hampāra].

αμπάριζα (η) {χωρ. πληθ.} **1**. παιδικό παιχνίδι ανοιχτού χώρου, κατά το οποίο δύο ομάδες παιδιών κυνηγούν και προσπαθούν να αιχμαλωτίσουν η μία την άλλη 2. (συνεκδ.) η μεγάλη πέτρα που τοποθετείται στον χώρο τού παιχνιδιού και αποτελεί το έναυσμα για να αρχίσει το παιχνίδι- ΦΡ. (α) ***παίρνω αμπάριζα και βγαίνω*** (από τον παίκτη τής αμπάριζας) ως ειδοποίηση ότι αρχίζει το κυνήγι των αντιπάλων (β) (μτφ.) ***παίρνω αμπάριζα*** (κάποιον/κάτι) παρασύρω (κάποιον/κάτι) με την ορμητικότητα μου: *μόλις κατάλαβε ότι τον εξαπάτησαν τους πήρε όλους αμπάριζα στο βρισίδι.* [ΕΤΥΜ. < αλβ. ambaresë].

αμπαρόριζα (η) → αρμπαρόριζα [ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. *α)ρ)μπαρόριζα* (με ανομοίωση τού -ρ- και παρετυμ. προς *το ρίζα)* < *ιταλ.* *albarosa < erba rosa «κόκκινο φυτό»].

αμπαρώνω ρ. μετβ. {αμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (στην πόρτα) την αμπάρα ΣΥΝ. συρτώνω, μανταλώνω, σφαλίζω ΑΝΤ. ξεμανταλώνω· (μεσοπαθ. ***αμπαρώνομαι) 2.*** κλειδώνομαι σε ασφαλή χώρο (για να προστατευθώ): *αμπαρώθηκε στο σπίτι και δεν βγαίνει έξω* 3. (μτφ.) κλείνομαι πολύ στον εαυτό μου, δεν επιζητώ επικοινωνία με άλλους ανθρώπους: *ζει αμπαρωμένος στο σπίτι του και δεν βλέπει άνθρωπο.* — αμπάρωμα (το).

αμπάς (ο) {αμπάδες} (λαϊκ.) **1**. χοντροϋφασμένο μάλλινο ύφασμα: ***οι*** *γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι φορούσαν ρούχα από -, γιατί ήταν φτηνά και είχαν μεγάλη αντοχή* ΣΥΝ. τσόχα 2. πανωφόρι ή κάπα που φτειάχνεται από το ύφασμα αυτό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. aba < αραβ. ʿabâh].

αμπατζής (ο) {αμπατζήδες} ο κατασκευαστής ή/και πωλητής ρούχων από αμπά (βλ.λ.). — **αμπατζήδικο** (το). [ΕΤΥΜ. < *αμπάς* + παραγ. επίθημα *-τζής].*

αμπελάς (ο) [μεσν.] {αμπελάδες} ο ιδιοκτήτης αμπελιού.

αμπελήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *αμπελίσιος)* αυτός που σχετίζεται με αμπέλι: *~ κρασί.*

αμπέλι (το) {αμπελ-ιού | -ιών} **1.** έκταση γης φυτεμένη με κλήματα ΣΥΝ. αμπελώνας, αμπελοφυτεία· ΦΡ. (α) ***πάω | πεθαίνω σαν το σκυλί στ' αμπέλι*** βλ. λ. σκυλί (β) (παροιμ.) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** ο ηλικιωμένος δεν μπορεί να αποδώσει πολύ (γ) ***ξέφραγο αμπέλι*** χώρος (συνήθ. σπίτι, κτήμα **ή** χώρα) που δεν ελέγχεται όσο πρέπει, όπου δεν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα τού ιδιοκτήτη του: με τους *λαθρομετανάστες η Ελλάδα έχει καταντήσει ~· όποιος θέλει έρχεται, όποιος θέλει φεύγει* ***2.*** (συνεκδ.) το κλήμα, το αναρριχητικό φυτό ή θάμνος με μακρούς ελικοειδείς βλαστούς και καρπό το σταφύλι, το οποίο αναπτύσσεται και ωριμάζει σε τσαμπιά ΣΥΝ. (λόγ.) άμπελος.
— (υποκ.) αμπελάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άμπέλινκ* αρχ. *άμπέλιον,* υποκ. τού *άμπελος].*

αμπελίδα (η) → αγράμπελη

αμπελόβερνα (η) κλαδί αμπελιού **ή** κληματαριάς που χρησιμοποιείται παραδοσιακά κυρ. ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. κληματόβεργα.

αμπελοβλαστάρο (το) ο λεπτός και τρυφερός βλαστός τού αμπελιού, που χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή μαγειρική, διατηρημένος στην άλμη ή στο ξίδι.

αμπελοειδή (τα) οικογένεια φυτών στην οποία ανήκουν τα διάφορα είδη τής αμπέλου. [ΕΤΥΜ. < *άμπελος* + *-ειδή* < *είδος].*

αμπελοκαλλιέργεια (η) [1895] {αμπελοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια αμπελιών: στην *περιοχή τής Νεμέας είναι εξαιρετικά ανεπτυγμένη η ~ και παράγονται εκλεκτά είδη κρασιών* ΣΥΝ. αμπελουργία.
— αμπελοκαλλιεργητής (ο).

αμπελοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η αμπελουργία. — **αμπελοκόμος** (ο/η) [μεσν.], αμπελοκομικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < μεσν. *άμπελοκόμος*< αρχ. *άμπελος* + *-κόμος* (βλ. λ. *-κομία)].*

αμπελόκηπος (ο) {αμπελοκήπ-ου | -ων, -ους} καλλιεργήσιμη έκταση που αποτελείται από αμπελώνα και κήπο.

άμπελος (η) {αμπέλ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) ΒΟΤ. το φυτό αμπέλι, το κλήμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. η παράσταση αμπελιού ως χριστιανικού συμβόλου. [ΕΤΥΜ αρχ. λ., μη Ι.Ε., που ανήκει στο προελλην. μεσογειακό γλωσσικό υπόστρωμα. Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα στην ελληνική μετάφραση τής Π.Δ., για να αποδώσει την αντίστοιχη εβρ. λ. gephén, η οποία αναφερόταν μεταφορικά στον λαό Ισραήλ (π.χ. *Ιερεμ.* 2, 21: *εγώ δε εφύτευσά σε άμπελον καρποφόρον).* Στην Κ.Δ. η λ. *άμπελος* συνδέθηκε παραβολικώς με το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 15, 1: *εγώ ειμί η άμπελος ή αληθινή)].*

αμπελοστάφυλο (το) το σταφύλι τού αμπελιού που προορίζεται για την παραγωγή κρασιού, σε αντίθεση προς εκείνο τής κληματαριάς που καταναλώνεται ως επιτραπέζιο.

αμπελουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπελοκαλλιέργεια, αμπελοκομία **2**. ο γεωπονικός κλάδος που εξετάζει τις διάφορες ποικιλίες των αμπελιών, τις τεχνικές καλλιέργειας, τις αρρώστιες, ζητήματα ποιότητας των παραγόμενων σταφυλιών κ.λπ. Επίσης αμπελουργική [αρχ.]. — **αμπελουργός** (ο) [αρχ.], αμπελουργικός, -ή, -ό [αρχ.] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αμπελουργός* < *άμπελος* + *-ουργός* < *έργον].*

αμπελοφάσουλο (το) φασόλι με στενόμακρο σχήμα, που ευδοκιμεί σε ξηρά και θερμά κλίματα και καλλιεργείται πολλές φορές ανάμεσα στα αμπέλια ή μαζί με καλαμπόκια- το αποξηραμμένο περιεχόμενο τού λοβού είναι τα γνωστά μαυρομάτικα φασόλια ή γυφτοφάσουλα.

αμπελοφιλοσοφία (η) {αμπελοφιλοσοφιών} (μειωτ.) φιλοσοφικός λόγος ή σκέψη χωρίς πραγματική αξία, ρηχή σκέψη που εκφράζεται με πομπώδη τρόπο: *εκεί που συζητούσαμε άρχισε τις ~ περί ζωής, θανάτου, μοίρας κ.λπ.* ΣΥΝ. ψευτοφιλοσοφία. — **αμπελοφιλόσοφος** (ο).

αμπελόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής αμπέλου ΣΥΝ. κληματόφυλλο.

αμπελόφυτος, -η, -ο [μτγν.] φυτεμένος με αμπέλια.

αμπελοχώραφα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** αμπέλια και χωράφια μαζί **2**. (συνεκδ.) το σύνολο τής κτηματικής περιουσίας κάποιου- ΦΡ. (παροιμ.) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφα σου*** για όποιον κάνει τον έξυπνο σε συνομιλητή περισσότερο καταρτισμένο από τον ίδιο: *Μιλάς σε μένα για εμπόριο! ~!* (εγώ ξέρω πολύ καλά από εμπόριο).

αμπελώνας (ο) κτήμα ή ολόκληρη έκταση, περιοχή κ.λπ., στην οποία γίνεται συστηματική καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπέλι.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ώνας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμπελών, -ώνος* < *άμπελος].*

αμπέρ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. διεθνής μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ampère, προς τιμήν τού Γάλλου φυσικού André Marie Ampère (1775-1836), ο οποίος διατύπωσε τους θεμελιώδεις νόμους τής ηλεκτροδυναμικής και τής εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος].

αμπερόμετρο (το) {αμπερομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρη-

ση τής έντασης συνεχούς ή εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ampèremètre (νόθο συνθ.)].

αμπερώριο (το) {αμπ^ερωρί-ου | -ων} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής χωρητικότητας στις μπαταρίες, ίση με την ποσότητα ηλεκτρικού φορτίου, που περνά από ηλεκτρικό αγωγό σε χρονικό διάστημα μιας ώρας, όταν αυτός διαρρέεται από ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (σύμβολο: Ah). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ampère-heure].

αμπέχονο (το) {-ου κ. -όνου | -ων κ. -όνω^ν} το χιτώνιο τής στρατιωτικής στολής αξιωματικών και κυρ. οπλιτών, εφαρμοστό και με πολλά κουμπιά ΣΥΝ. χιτώνιο, επενδύτης.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμπέχονον,* μεταπλ. τύπος τής λ. άμπεχόνη < άμπέχω (< *άμφέχω* «περιβάλλω, σκεπάζω» < άμφί + έχω) + -όνη. Το ουδ. γένος από τη συνεκφορά *άμπέχονον (ένδυμα)].*

αμπέχωνο (το) → αμπέχονο

αμπιγέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} **1.** (ως επίθ. για ενδύματα, παπούτσια κ.λπ.) αυτός που αρμόζει σε επίσημη, βραδινή ή γιορτινή εμφάνιση **2.** (ως επίρρ.) τρόπος εμφανίσεως **με** ενδύματα, αξεσουάρ και κόμμωση που αρμόζουν μόνο σε επίσημες περιστάσεις: *πήγε στον χορό ντυμένη κομψά και ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. habillé «ντυμένος», μετοχικός τ. τού habiller «ντύνω» < παλ. γαλλ. abiliier < μεσν. λατ. bilia «κομμάτι ξύλου», κελτικής προελ. **Η** σημ. «ντύνω» οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. habit < λατ. habitus «τρόπος ζωής», που κατά τον Μεσαίωνα προσδιόριζε κυρίως επίσημα ή θρησκευτικά ενδύματα, τα οποία χαρακτήριζαν **με** ιδιαίτερο τρόπο αυτόν που τα φορούσε και έδιναν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής του· πβ. και λ. *κοστούμι].*

αμπινέρ (ο), **αμπιγέζ** (η) {άκλ.} ελλην. ενδυτής· ειδικός σε ό,τι έχει σχέση **με** το ντύσιμο, αυτός που επιμελείται την εμφάνιση συνήθ. των ηθοποιών. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. habilleur < habiller «ντύνω»].

αμπλαούμπλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που πράττει ή φέρεται αδέξια και άχαρα ή/και έχει ανάλογη εμφάνιση. [ΕΤΥΜ. < *αμπλαούμπλα,* πλαστή λ. (πιθ. συνδ. με ισπ. hablar «μιλώ»), που δηλώνει ασυνάρτητα λόγια, ανοησίες].

αμπολή (η) **1.** τεχνητό ποτιστικό αυλάκι για τη διοχέτευση τού νερού σε απομακρυσμένα σημεία, καθώς και το μεταλλικό μικρό κινητό φράγμα το οποίο ανεβοκατεβάζει κανείς παροχετεύοντας νερό από το κεντρικό αυλάκι στο χωράφι του ΣΥΝ. αυλάκι, λούκι **2.** το φράγμα που σχηματίζεται σε ένα σημείο τής κοίτης ποταμού, το οποίο συγκεντρώνει τα νερά ανυψώνοντας ταυτόχρονα τη στάθμη τους και τα στρέφει προς διαφορετικά και υψηλότερα σημεία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εμβολή «στόμιο, διάβαση»· στη λ. *αμπολή το -β-* τής λ. *εμβολή* διατηρεί την αρχ. προφορά του (ως μπ)].

αμπόλι**αστος,** -η, -ο **1.** (φυτό) που δεν μπολιάστηκε, δηλ. δεν ενοφθαλμίστηκε, για να γίνει από άγριο ήμερο ΣΥΝ. ακέντρωτος ΑΝΤ. μπολιασμένος, κεντρωμένος **2.** (λαϊκότ. για πρόσ.) αυτός που δεν εμβολιάστηκε εναντίον ασθενείας ΣΥΝ. ανεμβολίαστος ΑΝΤ. εμβολιασμένος, μπολιασμένος.

άμποτε κ. άμποτες επιφών.· για την έκφραση ευχής (συνήθ. ακολουθεί να + πρόταση): - να *γυρίσει ο γυιος σου από την ξενιτειά* ΣΥΝ. είθε, μακάρι, αμήν (και πότε), ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί. ΣΧΟΛΙΟ λ. ευκτική.

[ΕΤΥΜ μεσν. < αν ποτέ (σε υποθετική έκφραση), με παράλειψη τής απόδοσης τού υποθετικού λόγου σε εκφράσεις όπως: *«αν ποτέ σε έβλεπα, (θα σου απαντούσα)»,* οι οποίες κατέληξαν να προσλάβουν ευχετικό χαρακτήρα: «άμποτε να σ' έβλεπα»].

αμπούλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο φιαλίδιο, κλεισμένο αεροστεγώς, μέσα στο οποίο συντηρούνται αποστειρωμένα υγρά φάρμακα που προορίζονται για ενέσεις **2.** (α) (γενικότ.) οποιοδήποτε γυάλινο ή πλαστικό κλειστό φιαλίδιο που περιέχει υγρό (για φαρμακευτικούς συνήθ. σκοπούς): *πόσιμες ~ που περιέχουν σίδηρο* (β) ***αμπούλα βρόμας*** αμπούλα που, όταν σπάσει, απελευθερώνει ανυπόφορα δύσοσμη ουσία- χρησιμοποιείται για τη βίαιη εκκένωση χώρων ΣΥΝ. βρομούσα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. ampoule < λατ. ampulla «μικρή φιάλη», υποκ. τού amp(h)ora < αρχ. διαλεκτ. *άμφορά(ν)* < αιτ. *αμφορέα,* ουσ. *άμφορεύς].*

αμπραγιάζ (το) {άκλ.} (στα αυτοκίνητα) **1.** η σύμπλεξη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ.λ.), όταν με αυτόν γίνεται η σύμπλεξη (πβ. λ. *ντεμπραγιάζ, αποσύμπλεξη).*

[ΕΤΥΜ < γαλλ. embrayage < embrayer «συμπλέκω, ενώνω» < en- + braie (πιθ. αρχική σημ. «ιμάντας, λουρίδα») < μεσν. λατ. braca (βλ. λ. βράκα)].

άμπρα κατάμπρα κ. **αμπρακαταμπρα** {άκλ.} **1.** καβαλιστική φράση στην οποία οι γνωστικοί (2ος αι. μ.Χ.) απέδιδαν μαγική δύναμη και τη χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύουν αρρώστιες· κατά τον Μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκε και από τους εξορκιστές **2.** (εκφραστ.) λέξη που χρησιμοποιούν όσοι κάνουν μαγικά - ταχυδακτυλουργικά τεχνάσματα, για να προσδώσουν σε αυτά μια χροιά μαγείας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. abracadabra, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν. *αβρά κατά αβρά* «πνεύμα διά πνεύματος», αν πρόκειται για σκόπιμη μεταγραφή τής λ. *αύρα* (στη σημ. «δυσμενής άνεμος») από τους γνωστικούς τού 2ου αι. μ.Χ. Στον σχηματισμό πιθ. συνεπέδρασε το μυστικιστικό όν. *Άβραζάς* ή *Άβρασαξ,* αγν. ετύμου].

αμπρί (το) (αμπρ-ιού | -ιών} ΣΤΡΑΤ. τεχνητό πρόχωμα ή συνηθέστ. χαράκωμα, που προστατεύει τους στρατιώτες από βολές πυροβολικού ή αεροπορικές επιθέσεις, σκεπασμένο με πρόχειρα υλικά, π.χ. κορμούς, σάκους με άμμο κ.λπ. ΣΥΝ. καταφύγιο, χαράκωμα. [ΕΤΥΜ < γαλλ. abri «καταφύγιο» < παλ. γαλλ. abrier «προστατεύω, καλύπτω» < λατ. apricari «εκτίθεμαι (στον ήλιο), είμαι ακάλυπτος»]. **Αμπχαζία** (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΒΔ. Γεωργίας. — Αμπχάζιος (ο), Αμπχαζία (η), αμπχαζικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Abkhazia (ρωσ. Abkhajka), από το όν. τού πληθυσμού, ο οποίος αυτοαποκαλείται Aapswa (στην τοπική δυτικοκαυκασιανή γλώσσα). Αγν. ετύμου]. άμπωτη (η) {χωρ. πληθ.} η υποχώρηση των υδάτων από τις ακτές προς την ανοιχτή θάλασσα κατά τη δεύτερη φάση τής παλίρροιας (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) φυρονεριά ΑΝΤ. πλημυρίδα, φουσκονεριά. Επίσης (λόγ.) άμπωτις {αμπώτιδος}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμπωτις, -ιδος* < *ανά* + *-πωτις* < *πίνω,* λ. η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός τού ουσ. *θάλασσα (άμπωτις θάλασσα),* όπου η ίδια η θάλασσα θεωρείται ως ο δράστης τής ενέργειας που δηλώνεται από το ρ. *άναπίνω].* **Άμστερνταμ** (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Ολλανδίας και ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια τής Ευρώπης.

[ΕΤΥΜ. < ολλ. Amsterdam < Amstel (όνομα ποταμού) + dam «υδατοφράκτης». Η ονομασία, που δόθηκε στην πόλη κατά τον 13ο αι., οφείλεται στα αντιπλημμυρικά αναχώματα που έχτισαν οι κάτοικοι τής περιοχής, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συχνές πλημύρες τού ποταμού Amstel. Παλαιότ. εξελληνισμένη ονομασία τής πόλεως ήταν το *Αμστελόδαμον,* γνωστό από τις επιστολές τού Αδ. Κοραή, ο οποίος έζησε εκεί έξι έτη]. άμυαλος, -η, -ο [μεσν.] (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης στις πράξεις και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. άφρων, ασύνετος, απερίσκεπτος ΑΝΤ. μυαλωμένος, σώφρων, συνετός, γνωστικός. Επίσης (λαϊκ.) ανέμυαλος. — άμυαλα επίρρ., αμυαλιά κ. (λαϊκ.) ανεμυαλιά κ. αμυαλοσύνη (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.* **αμυγδαλάδα** (η) η σουμάδα (βλ.λ.).

αμυγδαλάτος**, -η,** -ο → αμυγδαλωτός

αμυγδαλεκτο**μή** (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση των αμυγδαλών (βλ. λ. *αμυγδαλές)* με χειρουργική επέμβαση ΣΥΝ. αμυγδαλοτομία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amygdalectomie]. **αμυγδα**λέλ**α**ιο (το) [μτγν.] {αμυγδαλελαίου} λάδι από (γλυκά) αμύγδαλα, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή θεραπευτικών και κοσμητικών αλοιφών και στη σαπωνοποιία. Επίσης αμυνδαλόλαδο. **αμυγδα**λένιο**ς,** -ια, -ιο αυτός που παρασκευάζεται από αμύγδαλα ή περιέχει αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλωτός. **αμυγδαλές** (οι) **1.** ΑΝΑΤ. λεμφοειδείς αδένες με σχήμα αμυγδάλου, που βρίσκονται στη βάση τού ουρανίσκου, κοντά στην είσοδο τού φάρυγγα, και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία άμυνας τού οργανισμού κατά των λοιμώξεων: *πρησμένες ~* || ~ με *πύον* (πυώδεις) || *βγάζω τις ~ μου* (μου κάνουν αμυγδαλεκτομή, βλ.λ.) 2. η αμυγδαλίτιδα (βλ.λ.): έχω ~.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. amygdales < λατ. amygdala «αμυγδαλιά» < αρχ. *αμυγδαλή* «αμύγδαλο», από το σχήμα των λεμφοειδών οργάνων τού φάρυγγα, που μοιάζουν με αμύγδαλο]. **αμυγδα**λε**ώνας** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αμυγδα**λ(ι)**ώνας** κ. **μυγδα**λ(ι)-**ώνας** (ο) έκταση γης κατάφυτη από αμυγδαλιές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ώνας.* **αμυγδα**λιά κ. (λαϊκ.) **μυγδα**λιά (η) ψηλόκορμο φυλλοβόλο δέντρο των θερμών και ξηρών περιοχών τής εύκρατης ζώνης με καρπό τα αμύγδαλα και κύριο χαρακτηριστικό την πλούσια ανθοφορία του στο τέλος τού χειμώνα (προαναγγέλλοντας έτσι την άνοιξη): «ετίνα-ξε την *ανθισμένη αμυγδαλιά»* (τραγ. από ποίημα τού Γ. Δροσίνη).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* — (υποκ.) αμυνδαλίτσα (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άμυγδαλέα* < αρχ. *αμυγδαλή* «αμύγδαλο», αβεβ. ετύμου, ίσως < εβρ. meged'el | magdl'el «πολύτιμο δώρο Θεού». Μέσω τού λατ. amygdala | amandula (< αρχ. *αμυγδαλή)* προήλθαν οι τ. άλλων γλωσσών, λ.χ. γαλλ. amande, ισπ. almendra, αγγλ. almond, γερμ. Mandel κ.ά.].

αμυγδαλίτι**δα** (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. μικροβιακή φλεγμονή των αμυγδαλών, που προκαλεί πόνους στα πλάγια τού λαιμού και υψηλό πυρετό.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amygdalite],

αμυγδαλ(ΐ)ών**ας** (ο) -> αμυγδαλεώνας

αμύγδαλο κ. (λαϊκ.) **μύγδα**λο (το) (αμυγδάλ-ου | -ων} **1.** ο καρπός τής αμυγδαλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε γλυκό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική, καθώς και ως ξηρός καρπός) και σε πικρό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη φαρμακευτική) **2.** (η γεν. ***αμυγδάλου*** για τροφές, γλυκύσματα) με κομμάτια αμυγδάλου (είτε στη γέμιση είτε ως γαρνίρισμα): *κρουσάν | σοκολάτα ~.* — (υποκ.) αμυγδαλάκι κ. (λαϊκ.) μυγδαλάκι (το), αμυνδαλοειδής -ής, -ές [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμύγδαλον* «αμυγδαλιά», παράλλ. τ. τού ουσ. *αμυγδαλή,* βλ. κ. *αμυγδαλιά].* **αμυγδα**λόλ**αδο** (το) → αμυγδαλέλαιο

αμυγδαλό**σχημ**ος, -η, -ο [1851] αυτός που το σχήμα του μοιάζει **με** τού αμυγδάλου ΣΥΝ. αμυνδαλωτός. **αμυγδα**λοτο**μία** (η) (αμυγδαλοτομιών) η αμυγδαλεκτομή (βλ.λ.). **αμυγδα**λόφλου**δα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) ο μαλακός εσωτερικός φλοιός τού αμυγδάλου, η φλούδα του. **αμυγδα**λόψιχ**α** κ. (λαϊκ.) **μυγδα**λόψιχ**α** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο εσωτερικός καρπός τού αμυγδάλου, αφού αφαιρεθεί το σκληρό κέ-

α- | αν- *στερητικό*

α-μπαστάρδευτος, -η, -ο **ά-μπλεχτος,** -η, -ο **α-μτογιάτιοτος,** -η, -ο α-μτοϊκοτάριστος, -η, -ο α-μπουγάδιαστος, -η, -ο
ά-μτηχτος, -η, -ο **α-μπλοκάριστος, -η, -ο** **α-μττόδιστος, -η, -ο** **α-μποτιλιάριστος**, -η, -ο

λυφος και η εσωτερική φλούδα του.

αμυγδαλωτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μυγδα**λωτός **1.** αυτός που έχει το σχήμα ή/και το μέγεθος τού αμυγδάλου: ~ *μάτια* ΣΥΝ. αμυγδαλόσχημος 2. αυτός που περιέχει αμύγδαλα ή είναι κατασκευασμένος από αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλάτος, αμυγδαλένιος **3**. ***αμυγδαλωτό*** (το) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από τριμμένα αμύγδαλα, αλεύρι, αβγά, ζάχαρη κλπ.: ένα *κιλό αμυγδαλωτά.* Επίσης αμυγδαλάτος, -η, -ο [μεσν.].

αμυδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1**. αυτός που μόλις διακρίνεται, που δεν φαίνεται καθαρά ή με τις λεπτομέρειες του: *στο βάθος τού ορίζοντα διακρινόταν το - περίγραμμα τής οροσειράς* ΑΝΤ. ευδιάκριτος, ξεκάθαρος **2**. (συνεκδ. για ιδέες, εντυπώσεις κ.λπ.) αυτός που δεν είναι σχηματισμένος στον νου με σαφήνεια, καθαρότητα, ακρίβεια: *όλοι γνώριζαν λεπτομερώς το υπόμνημα τον αντίθετα, εγώ είχα μόνο μιαν ~ ιδέα* || *~ ανάμνηση* | *γνώση* ΣΥΝ. αόριστος, συγκεχυμένος ΑΝΤ. σαφής **3**. αυτός από τον οποίο λείπει ή έχει εξασθενήσει η λάμψη, η δύναμη, η ένταση, η ζωηρότητα κ.λπ.: ~ φως | *χαμόγελο* ΣΥΝ. άτονος, αδύναμος ΑΝΤ. έντονος, δυνατός, αισθητός 4. πολύ λίγος ή πολύ μικρός, αυτός που αντιπροσωπεύει ελάχιστη ποσότητα: *οι ελπίδες μας για νίκη είναι δυστυχώς αμυδρές* ΣΥΝ. λιγοστός, περιορισμένος. — **αμυδρ**-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., αμυδρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμυδρός, αγν.* ετύμου, ίσως παράλλ. τύπος τού επιθ. *άμαυρός].*

αμύη**τος,** -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι μυημένος, που δεν έχει εισαχθεί στα μυστήρια θρησκείας, λατρείας ή μυστικής οργάνωσης **2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν διδάχθηκε ή δεν κατέχει κάτι (τέχνη, επιστήμη, θεωρία κ.λπ.), κυρ. ως προς τις λεπτομέρειες και τα μυστικά του: η *παντομίμα είναι μια δύσκολη τέχνη- δεν είναι για τους* ~ ΣΥΝ. αδαής, ανίδεος ΑΝΤ. μυημένος, καταρτισμένος, ειδήμων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + μυώ].

αμύθητος, -η, -ο αυτός τού οποίου η αξία είναι τόσο μεγάλη, ώστε είναι δύσκολο ή αδύνατον να υπολογιστεί: *κοσμήματα ~ αξίας* || *~ πλούτη* | *θησαυροί* ΣΥΝ. ανυπολόγιστος, μυθώδης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άστερητ. + *μυθοϋμαι* «διηγούμαι» (< *μύθος)].*

αμυλαλευρο (το) το αλευροποιημένο άμυλο όλων των αμυλούχων ουσιών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. farine d'amidon].

αμυλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ. ένζυμο που συντελεί στην υδρόλυση τού αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylase].

άμυλο (το) {αμύλου | χωρ. πληθ.} 1. υδατάνθρακας που απαντά με τη μορφή λεπτών κόκκων ή σκόνης στα σπέρματα, στους ξυλώδεις βλαστούς, στις ρίζες, στους υπόγειους βλαστούς και στους βολβούς των φυτών αποτελεί σημαντικό συστατικό τής ανθρώπινης διατροφής, καθώς περιέχεται σε μεγάλες ποσότητες σε τρόφιμα όπως το ψωμί, το ρύζι, το καλαμπόκι, τα φασόλια, οι πατάτες κ.ά. 2. το αλεύρι που βγαίνει από το σιτάρι και τα άλλα δημητριακά, εφόσον δεν αλεστούν, αλλά πολτοποιηθούν με ειδική επεξεργασία και κατόπιν ξεραθούν και κονιορτοποιηθούν ΣΥΝ. αμυλαλευρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμυλον,* ουδ. τού επιθ. *άμυλος* «ο μη αλεσμένος σε μύλο» < ά- στερητ. + μύλη «μυλόπετρα»].

αμυλοε**ιδής,** -ής, -ές [1875] {αμυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή/και τις ιδιότητες τού αμύλου: *οι διαιτητικές τροφές δεν περιέχουν άμυλο, αλλά ~ συστατικά.*

αμυλόκοκκος (ο) κόκκος από άμυλο.

αμυλόκολλα (η) [1888] η αλευρόκολλα (βλ.λ.).

αμυλό**ζη** (η) {χωρ. πληθ.} ένα από τα βασικά δομικά στοιχεία τού αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylose].

αμυλοπλάστης (ο) ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο (πλαστίδιο) των φυτών, όπου γίνεται η σύνθεση τού αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amyloplast].

αμυλοσάκχαρο (το) [1884] {αμυλοσακχάρου | αμυλοσακχάρων} σάκχαρο που παρασκευάζεται με υδρόλυση από το άμυλο τής πατάτας ή τού καλαμποκιού και χρησιμοποιείται ως τρόφιμο· αλλιώς *γλυκόζη.*

αμυλούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1873] αυτός που περιέχει άμυλο: ~ *τροφές.* [ΕΤΥΜ. < άμυλο + *-ούχος < έχω].*

αμυλώδης, -ης, -ες [1856] {αμυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αμυλούχος: ~ *τροφές είναι το ψωμί, οι πατάτες, τα μακαρόνια κ.ά.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amyloïde].

άμυνα (η) {-ας κ. -ύνης | πληθ. μόνο στις σημ. 7, 8} 1. (α) η αντίσταση ατόμου ή ομάδας προς επιτιθέμενο, δηλ. το να προστατεύει και να υπερασπίζεται κανείς την ασφάλεια τού εαυτού του ή/και άλλων από κάθε είδους επιθέσεις: *πριν μας επιτεθούν οι εχθροί, εμείς θα οργανώσουμε την ~ μας* ΣΥΝ. υπεράσπιση, προάσπιση ΑΝΤ. επίθεση, έφοδος (β) ΝΟΜ. ***κατάσταση άμυνας*** (καθημ. ***νόμιμη άμυνα)*** κατάσταση η οποία δημιουργείται από μία παρούσα και άδικη επίθεση κατά τού ιδίου τού αμυνομένου ή τρίτου· στο πλαίσιο αυτής, η πράξη τού αμυνομένου, η οποία γίνεται για την υπεράσπιση του και μέσα στα αναγκαία όρια, δεν είναι άδικη, παρότι προσβάλλει τον επιτιθέμενο: ο αστυφύλακας, *που σκότωσε τον εγκληματία, απαλλάχθηκε στο δικαστήριο, γιατί βρισκόταν σε - 2. το* σύνολο των μέσων που διατίθενται για την αντιμετώπιση εχθρού, κινδύνου, δυσάρεστης κατάστασης κ.λπ.: η *σωστή πληροφόρηση είναι η καλύτερη - κατά τής μάστιγας των ναρκωτικών* || *~ κατά τής μόλυνσης τού περιβάλλοντος* | *τού Α.Ι.D.S.* || η *καλύτερη ~ είναι η επίθεση!* 3. (α) (ειδικότ. για έθνη, κρατικούς οργανισμούς κ.λπ.) το σύνολο των στρατιωτικών μέσων για την εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας και τής εθνικής κυριαρχίας μιας χώρας: *αγοράστηκαν σύγχρονα αεροσκάφη για την ενίσχυση τής - τής χώρας* (β) ***εθνική άμυνα*** (συνήθ. με κεφ.) ολόκληρη η αμυντική συγκρότηση ενός έθνους, ιδ. οι ένοπλες δυνάμεις: *Υπουργείο Εθνικής Αμύνης* (γ) ΙΣΤ. ***(Εθνική) Άμυνα*** *το* επαναστατικό κίνημα τού Ε. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1916: *«τής Αμύνης τα παιδιά, διώξανε τον βασιλιά»* (λαϊκ. τραγ.) (δ) ***πολιτική άμυνα*** *τα* μέτρα και οι ενέργειες που δεν έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και αποβλέπουν στην προστασία τού άμαχου πληθυσμού από τα πλήγματα τού εχθρού σε καιρό πολέμου **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει την ικανότητα να προστατεύει, να υπερασπίζει: το *φαράγγι υπήρξε μια ακατάλυτη φυσική - τής πόλης για πολλούς αιώνες* 5. η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα: *το τσιγάρο και το ποτό μειώνουν την ~ τού οργανισμού μας κατά των ασθενειών* ΣΥΝ. αμυντικότητα 6. η αμυντική γραμμή που σχηματίζεται από ένα στράτευμα: την *ώρα τής επίθεσης τού εχθρού η ~ μας θα εκτείνεται σε μέτωπο μήκους σαράντα χιλιομέτρων* **7**. ΑΘΛ. (στα ομαδικά αθλήματα) η τακτική που ακολουθεί μια ομάδα για να εξουδετερώσει τις επιθέσεις τής αντίπαλης: *σύστημα άμυνας* || ζώνη *άμυνας* 8. (συνεκδ.) (α) ο παίκτης ή οι παίκτες που προσπαθούν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των αντιπάλων: *σκληρή* | *ανίκητη* | *μαζική ~*|| *οι ~ των ομάδων χαλάρωσαν και μπήκαν πολλά γκολ* || η ~ τής *ομάδας αιφνιδιάστηκε* (β) οι συγκεκριμένες θέσεις που καταλαμβάνουν οι αμυντικοί παίκτες, καθώς και ο χώρος στον οποίο αμύνονται: η *Α.Ε.Κ. παίζει με τρεις παίκτες στην ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *άμύνω* (υποχωρητ.) «υπερασπίζω», βλ. κ. αμύνομαι].

αμύνο**μαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αμύνθηκα} βρίσκομαι σε θέση άμυνας, υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή/και τους άλλους: *θα αμυνθώ ενάντια στις υβριστικές επιθέσεις σας, απαντώντας με τον ίδιο τρόπο* ΑΝΤ. επιτίθεμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμύνομαι* | *άμύνω* «υπερασπίζω, αποκρούω» < *άμύν/"ω <θ. άμύ-, πιθ. συγγενές προς ρ. *άμεύω* «μετακινώ, απωθώ» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. *αμευσασθαι)* < ά- προθεμ. + θ. mev- < I.E. *mov- «μετακινούμαι», πβ. σανσκρ. miv-ami, λατ. moveo, γαλλ. mouvoir, αγγλ. move, motor «μηχανή» κ.ά].

Αμύνταιο (το) {Αμυνταίου} κωμόπολη τού νομού Φλωρίνης. [ΕΤΥΜ. Ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Μακεδόνα βασιλιά *Αμύντα* Α'(6ος αι. π.Χ.). Ως το 1928 η πόλη ονομαζόταν *Σόροβιτς* (σερβοκρ.)].

αμυντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την άμυνα: ~ *γραμμή* | *δαπάνες* | *σχέδια* | *ετοιμότητα* | *συμμαχία* | *θέση* | *όπλο* | *πολιτική* ΣΥΝ. επιθετικός **2.** ***αμυντικός μηχανισμός*** (i) ΙΑΤΡ. το σύνολο των διεργασιών με τις οποίες ο οργανισμός αντιμετωπίζει την εισβολή ξένων παραγόντων, είτε εμβίων (λ.χ. μικρόβια) είτε μη (λ.χ. τοξικές ουσίες), όπως μέσω τής παραγωγής αντισωμάτων (ii) ΨΥΧΟΛ. κάθε ασύνειδη διαδικασία που χρησιμοποιεί το Εγώ, για να προστατευθεί από τις εσωτερικές του παρορμήσεις και την αμφισβήτηση του από το περιβάλλον του (λ.χ. η απώθηση και η εκλογίκευση) 3. ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με την άμυνα μιας ομάδας: ~ *γραμμή* | *παίκτης* | *διάταξη* | *τακτική* | *ζώνη* | *λάθος* || (ως ουσ.) η *ομάδα αγωνίζεται με δύο ακραίους και έναν κεντρικό ~.* — αμυντικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άμυνα.* Η φρ. *αμυντικοί μηχανισμοί* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. mechanisms of defence].

αμυντικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα· η δύναμη αντοχής σε εχθρική επίθεση: η *χώρα λόγω γεωφυσικής κατάστασης έχει αυξημένη ~* || (μτφ.) η ~ τού *οργανισμού κατά τού ιού.*

αμύρ**ωτος**, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν χρίστηκε με αγιασμένο μύρο, που δεν βαφτίστηκε ΑΝΤ. μυρωμένος, βαφτισμένος.

αμυχή (η) το σχίσιμο στην επιφάνεια τού δέρματος, που προέρχεται συνήθ. από γρατζούνισμα· επιπόλαιο τραύμα: *παρόλο που η σύγκρουση ήταν σοβαρή, γλύτωσε μόνο με αμυχές* ΣΥΝ. γδάρσιμο, γρατζουνιά, (λόγ.) εκδορά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άμύσσω* (< *άμύχ-./ω) «σχίζω, κομματιάζω», αγν. ετύμου].

αμφεταμίνη (η) {αμφεταμινών} ΦΑΡΜ. διεγερτικό φάρμακο που χρησιμοποιείται νόμιμα στην ψυχιατρική για τη θεραπεία των καταθλίψεων και παράνομα ως διεγερτικό ναρκωτικό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. amphetamine, ακρωνυμικός σχηματισμός, < a[lpha] + m[ethyl] (πβ. *μεθύλιο)* + ph[enyl] (πβ. *φαινόλη)* + et[hyl]) (πβ. αιθύλιο) + amine (πβ. αμίνη)].

αμφι- κ. **αμφί-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. υπάρχει **ή** συμβαίνει και στα δύο μέρη **ή** και από τις δύο πλευρές: *αμφί-πλευρος, αμφί-στομος, αμφί-ρροπος 2.* βρίσκεται μεταξύ δύο αντίθετων εννοιών ή ανάμεσα σε δύο μέρη: *αμφι-θυμία, αμφι-ταλάντευση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άμφί «και από τις δύο πλευρές, ολόγυρα» < I.E. *ambhi | *mbhi, πβ. σανσκρ. abhi, λατ. amb- (π.χ. ambiguus «αμφίβολος»), γερμ. um «ολόγυρα» κ.ά. Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ. ως πρόθ. και επίρρ., ώσπου αντικαταστάθηκε από το *περί].*

άμφια (τα) {αμφίων} ΕΚΚΛΗΣ. ενδύματα· στις ΦΡ. (α) ***ιερατικά άμφια*** *τα* ενδύματα και τα εξαρτήματα που αποτελούν την επίσημη ιερατική στολή των κληρικών, την προορισμένη για τις ιεροτελεστίες (λ.χ. το ωμοφόριο, το φαιλόνιο, το στιχάριο, τα επιμάνικα, ο σάκος) (β) ***λειτουργικά άμφια*** κεντητά καλύμματα τής Αγίας Τράπεζας, των ιερών σκευών και των επίπλων τού ναού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίεση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμφιον* κ. άμφίον «ένδυμα», αβεβ. ετύμου. Πιθ. συντετμημένος τ. τού συνωνύμου *άμφίεσμα* < *άμφιέννυμι* < *αμφι-* + *εννυ-μι* (< **εσ-νυ-μι)* «ντύνω» ή άμφί - *αμφίος* (> *άμφίον)* κατά τα αντί -άντίος. Η σημ. «θρησκευτικό ένδυμα», όπως άλλωστε και η χρήση των *αμφίων* για τέτοιον σκοπό, μαρτυρείται μετά τον 4ο αι. μ.Χ.].

αμφιβάλλω ρ. αμετβ. {αμφέβαλα} **1.** (για -f-αιτ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμφιβολίας (σχετικά με κάτι), δεν είμαι βέβαιος ή σίγουρος

(για κάτι): ~ *για την ειλικρίνεια των προθέσεων του* ΣΥΝ. αμφιταλαντεύομαι ΑΝΤ. είμαι βέβαιος, έχω την πεποίθηση 2. αισθάνομαι ή/και εκδηλώνω δισταγμό, δυσπιστία: *προσπαθώ να πιστέψω πως θα αλλάξει κάτι, όμως πολύ* ~ || (+πλάγια ερώτ.) ~ αν *μπορώ να φέρω σε πέρας μια τόσο δύσκολη υπόθεση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω γύρω-γύρω, εδώ και εκεί» < άμφι- + *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω». Η σημ. «αμφιταλαντεύομαι, διστάζω» είναι ήδη αρχ. και πρωτοαπαντά στο επίθ. *αμφίβολος* (βλ.λ.)].

αμφιβάλλω - αμφισβητώ. Συχνό λάθος σε σχέση με τα δύο ρήματα είναι να χρησιμοποιείται το *αμφιβάλλω* αντί τού *αμφισβητώ: Αμφιβάλλει την ειλικρίνεια μου!* (αντί τού ορθού: *Αμφισβητεί την ειλικρίνεια μου!).* Η σημασιοσυντακτική διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ότι το αμφιβάλλω συντάσσεται πάντοτε με πρόθεση και δηλώνει τις επιφυλάξεις που έχω ως προς το αν κάτι είναι σωστό, αληθινό, πραγματικό, καλό κ.τ.ό. (π.χ. *Αμφιβάλλω για την ειλικρίνεια του),* ενώ το αμφισβητώ δηλώνει τη ρητή εναντίωσή μου σε κάτι, την αντίθεση μου, που φθάνει ώς την άρνηση, απόρριψη *(Αμφισβητώ την ειλικρίνεια των λόγων του).* Επομένως, το *αμφισβητώ* σημαίνε τη «μη αποδοχή» που παίρνει μορφή συγκ^ε^κριμένης πράξης, ^ε^νώ το *αμφιβάλλω* σημαίνει επίσης τη «μη αποδοχή», που δεν προχωρεί όμως στην ενεργό και έμπρακτη απόρριψη.

αμφίβιος, -α, -ο **1.** ΖΩΟΛ. (ζώο) που ως προνύμφη ζει μέσα στο νερό αναπνέοντας με βράγχια, ενώ μετά την ενηλικίωση ζει στην ξηρά, αναπνέοντας με τους πνεύμονες που έχει εν τω μεταξύ αναπτύξει: ~ *ζώα είναι λ.χ. η σαλαμάνδρα και ο βάτραχος* 2. (α) *αμφίβιο όχημα* το στρατιωτικό όχημα ή ερπυστριοφόρο αυτοκινούμενο όχημα, που είναι επίπεδο στο κάτω μέρος και έχει εξοπλιστεί έτσι, ώστε να μπορεί να κινείται τόσο στην ξηρά ως τροχοφόρο όσο και στη θάλασσα ως μικρό πλωτό σκάφος (β) *αμφίβιο αεροπλάνο* το αεροπλάνο που συνδυάζει τροχούς και σύστημα προσθαλασσώσεως, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να απογειώνεται και να προσγειώνεται τόσο στην ξηρά όσο και στο νερό (γ) ΣΤΡΑΤ. *αμφίβιες επιχειρήσεις* στρατιωτικές αποβατικές επιχειρήσεις οι οποίες διενεργούνται με συνδυασμό χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων. — αμφιβιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ζει διπλή ζωή», < άμφι- + *βίος* «ζωή». Ήδη αρχ. είναι η ζωολογική χρήση τής λ., ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αμφίβιο όχημα* (< αγγλ. amphibious vehicle), *αμφίβιες επιχειρήσεις* (< αγγλ. amphibious operations)].

αμφιβληστροειδής, -ής, -ές {αμφιβληστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} μόνο στην ΑΝΑΤ. *αμφιβληστροειδής χιτώνας ο* εσωτερικός χιτώνας τού οπίσθιου τμήματος τού βολβού τού ματιού, στον οποίο λαμβάνει χώρα η νευρική διέγερση από το φυσικό φως και ξεκινά η αίσθηση τής οράσεως· (κ. ως ουσ.) *αποκόλληση αμφιβληστροειδούς.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δικτυωτός», < αρχ. *άμφιβληστρον* «δίχτυ» < άμφι- + *-βλη-σ-τρον* < θ. βλη-, από όπου και παρακ. *βέ-βλη-κα,* ρ. *βάλλω* «ρίχνω». Η σημ. «χιτώνας τού βολβού τού οφθαλμού» αποδίδει το γαλλ. rétine < μεσν. λατ. retina < λατ. rete «δίχτυ». Η παρομοίωση ολόκληρου τού οφθαλμού με δίχτυ οφείλεται στο γεγονός ότι λίγα λεπτά μετά τον θάνατο (όπως είχαν παρατηρήσει οι αρχ. γιατροί) ο βολβός τού οφθαλμού από την οπίσθια πλευρά μοιάζει καλυμμένος με δίχτυ].

αμφιβολία (η) {αμφιβολιών} **1.** η έλλειψη βεβαιότητας, σιγουριάς (για κάποιον/κάτι): δεν έχω *καμία απολύτως ~ ότι θα επιτύχεις* || με τρώνε *οι ~* || στη *δίκη απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών* ΣΥΝ. αβεβαιότητα ΑΝΤ. βεβαιότητα, σιγουριά· ΦΡ. (α) *χωρίς | δίχως αμφιβολία* για τη δήλωση βεβαιότητας, σιγουριάς: είναι ~ ο καλύτερος *υπάλληλος που έχουμε* ΣΥΝ. αναμφίβολα, σίγουρα (β) (λόγ.) *πέραν πάσης αμφιβολίας* για έκφραση απόλυτης βεβαιότητας: είναι ~ ότι θα *επέλθει ρήξη στους κόλπους τού κόμματος* ΣΥΝ. βεβαιότατα, αναμφίβολα, πλέον ή βέβαιον **2.** ΦΙΛΟΣ, (α) κατάσταση τού πνεύματος, το οποίο αναρωτιέται και δεν λαμβάνει θέση για το αν μια απόφανση είναι ή όχι ορθή (β) *μεθοδική αμφιβολία* μέθοδος αναζητήσεως τής γνωστικής βεβαιότητας στην καρτεσιανή φιλοσοφία, που συνίσταται στην προκαταρκτική και προσωρινή αμφισβήτηση των πάντων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αμφίβολος.* Πολλές φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *χωρίς αμφιβολία* (< γαλλ. sans aucun | nul doute), *πέραν πάσης αμφιβολίας* (< αγγλ. beyond any doubt), δεν *υπάρχει καμία αμφιβολία ότι...* (< γαλλ. il n'y a pas de doute que...), σκιά *αμφιβολίας* (< γαλλ. l'ombre d'un doute), *μεθοδική αμφιβολία* (< γαλλ. doute méthodique) κ.ά.].

αμφίβολος, -η, -ο αυτός για τον οποίο υπάρχουν αμφιβολίες, μη ασφαλής, αβέβαιος: η *ελεύθερη απασχόληση συνήθως αμείβεται καλύτερα, έχει όμως ~ προοπτικές* || (λόγ.) *αμφιβόλου ποιότητος* (λ.χ. προϊόν) ΣΥΝ. διφορούμενος, επισφαλής ΑΝΤ. ασφαλής, αναμφίβολος· ΦΡ. *θέτω εν αμφιβάλω* προκαλώ αμφιβολίες σχετικά με κάτι: οι *συνέπειες τής διεθνούς κρίσης θέτουν από μόνες τους εν αμφιβόλω τους στόχους ένταξης στο ευρώ.* — αμφίβολα | αμφιβόλως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που περιβάλλει κάτι **ή** κάποιον, που βάλλεται από παντού», < *αμφιβάλλω.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αμφίβραχυς (ο) [μτγν.] {αμφιβράχ-εος | -έων} ΜΕΤΡ. **1.** (στην προσωδιακή ποίηση) ο μετρικός πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι βραχείες και η μεσαία μακρά, π.χ. στις λέξεις *έ-ρη-μος, τρό-παι-ον 2.* (στην τονική ποίηση) ο πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι άτονες και η μεσαία τονισμένη, π.χ. το *χάραμα πήρα -τού ήλιου- τον δρόμο.*

αμφίγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο γνώμες, που δεν έχει ξακαθαρισμένη άποψη ΣΥΝ. δίβουλος, δίγνωμος, αμφιταλαντευόμενος. — αμφ^ί^νωμία (η).

αμφιδέξιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί κατά τον ίδιο τρόπο και τα δυο του χέρια, που είναι επιδέξιος τόσο στο αριστερό χέρι όσο και στο δεξί ΣΥΝ. ζερβόδεξος. — αμφιδεξιότητα (η) [μεσν.].

αμφίδρομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κινείται προς μία κατεύθυνση και πάλι γυρίζει προς τα πίσω: η ~ κίνηση των *παλιρροϊκών κυμάτων* || ~ *επίδραση 2.* ΧΗΜ. *αμφίδρομη αντίδραση* η χημική αντίδραση που πραγματοποιείται τόσο από την πλευρά των σωμάτων που αντιδρούν προς αυτή των προϊόντων, όσο και αντίστροφα, ώστε να αποκατασταθεί δυναμική ισορροπία όπου η ταχύτητα σχηματισμού των προϊόντων είναι ίση με την ταχύτητα διάσπασης τους **3.** ΤΕΧΝΟΛ. *αμφίδρομη λειτουργία* η ταυτόχρονη λειτουργία πομπού και δέκτη, όπως λ.χ. στο τηλέφωνο, χωρίς την παρεμβολή χειροκίνητων διακοπτών ανάμεσα στις περιόδους ομιλίας και ακροάσεως (όπως στον συνήθη ασύρματο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άμφι- + *δρόμος.* Μετάφρ. δάνεια είναι οι επιστημ. όροι *αμφίδρομη αντίδραση* (< αγγλ. duplex reaction), *αμφίδρομη λειτουργία* (< αγγλ. duplex operation)].

αμφίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (επίσ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, ό,τι φορά κανείς, ιδ. σε επίσημες ή εξαιρετικές περιστάσεις: οι *ομιλητές στο συνέδριο είχαν απέριττη, αλλά πολύ προσεγμένη* ~ ΣΥΝ. ενδυμασία, περιβολή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άμφίεσις* < άμφιέννυμι «ντύνω, περιβάλλω» < άμφι- + *εννυμι* «ντύνω» < *Εέσ-νυ-μι < Ι.Ε. *wes- «ενδύω», πβ. σανσκρ. vâstram «ένδυμα», λατ. ves-tire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά. Ομόρρ. *έσ-θής, ίμάτιο(ν)* (< είμάτιον < *Εεσ-μα-) κ.ά.].

αμφίεση - άμφια. Από ένα αρχαίο ρ. *εννυμι* «ντύνω», το οποίο απαντά κυρίως ως σύνθετο με την πρόθ. αμφί, σχηματίστηκε το αρχ. άμφιέννυμι«περιενδύω, ντύνω», από όπου το παράγωγο αμφίεση «ντύσιμο, ενδυμασία». Το *άμφιέννυμι* μεταπλάστηκε σε *άμφιάζω/άμφιέζω,* το οποίο βρίσκουμε ως σύνθετο μεταμφιέζω με παράγωγο το μεταμφίεση. Από το ουσ. *αμφίεσμα,* παράγωγο και αυτό τού άμφιέννυμι, πιθ. να προήλθε «κατά συγκοπήν» το αρχ. άμφιον ή αμφιον που σήμαινε το «ένδυμα». Βαθμηδόν η σημ. τής λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού «ιερού» και μόνο ενδύματος, αποκλείοντας τη γενικότερη χρήση, όπως απαιτούν όλες οι τελετουργικές χρήσεις λέξεων τής γλώσσας («λέξεις ταμπού», απαγορευμένες για καθημερινές χρήσεις)· πβ. *νερό - ύδωρ, κρασί - οίνος, ψωμί - άρτος, αέρας - αήρ* κ.ά.

αμφιθαλής, -ής, -ές {αμφιθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για αδέλφια) που έχουν τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα, ομοπάτριοι και ομομήτριοι ΑΝΤ. ετεροθαλής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άφθονος, ανθηρός», < άμφι- + *-Θαλής* < *θάλος* < *Θάλλω.* Η αρχική σημ. τής λ. *αμφιθαλής* προσδιόριζε παιδί που έχει και τους δύο γονείς του εν ζωή, πράγμα που θεωρούσαν αποτέλεσμα τής εύνοιας των θεών].

αμφιθέατρο (το) {αμφιθεάτρ-ου | -ων} **1**. αίθουσα θεάτρου με καθίσματα τοποθετημένα ημικυκλικώς απέναντι από τη σκηνή ή, σπανιότερα, και γύρω από αυτήν και με κλιμακωτή διάταξη έτσι, ώστε οι θεατές να βλέπουν χωρίς δυσκολία τη σκηνή από όλα τα σημεία **2**. το μέρος τού θεάτρου που βρίσκεται πάνω από την πλατεία ή/και τα θεωρεία και στο οποίο υπάρχουν κλιμακωτές σειρές καθισμάτων **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε αίθουσα (διδασκαλίας, διαλέξεων, συναυλιών κ.λπ.) που διαθέτει καθίσματα με τέτοια διάταξη: η *διδασκαλία στα ~* τού *Πανεπιστημίου* 4. (συνεκδ.) το σύνολο των ακροατών ή θεατών σε αμφιθέατρο: όλο το ~ *παρακολουθούσε προσεκτικά.* — αμφιθεατρικός, -ή, -ό [1861], αμφιθεατρικ-ά | -ώς [1849] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άμφιθέατρον* < *άμφι-* + *θέατρον,* από φρ. όπως «άμφι-*θέατρον (οικοδόμημα, στάδιον)».* Η ονομασία οφείλεται στο κυκλικό αρχικά σχήμα τού κτηρίου, που επέτρεπε τη θέαση από κάθε σημείο των κερκίδων. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, π.χ. αγγλ. amphitheatre, γαλλ. amphithéâtre, ιταλ. anfiteatro, γερμ. Amphitheater κ.ά.].

αμφιθυμία (η) {χωρ. πληθ.) ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κάποιου, ο οποίος στον ίδιο χρόνο για το ίδιο θέμα διακατέχεται από αντίθετα συναισθήματα. — αμφίθυμος, -η, -ο κ. αμφιθυμικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ambivalence],

αμφικλινής, -ής, -ές [μτγν.] {αμφικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει κλίση και προς τα δύο μέρη 2. (μτφ.) αυτός που αμφιταλαντεύεται, που είναι ασταθής.

αμφίκοιλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κοίλος, δηλ. βαθουλωτός, και στις δύο πλευρές: ~ *φακός* ΑΝΤ. αμφίκυρτος.

αμφικτιονία (η) {αμφικτιονιών} 1.ΙΣΤ. θρησκευτική οργάνωση στην οποία συμμετείχαν οι κάτοικοι περιοχών που γειτνίαζαν στην αρχαία Ελλάδα με επίκεντρο έναν ναό κοινής λατρείας και η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε πολιτική ομοσπονδία πόλεων-κρατών 2. (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε πολιτική ομοσπονδία. — αμφικτίονες (οι) [αρχ.],

αμφικτιονίας, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άμφικτίων «περίοικος, αυτός που κατοικεί γύρω από ιερό» < *αμφι-* + *-κτίων* < *κτίζω*. Η ιστορική χρήση τής λ. οφείλεται στη συνήθεια γειτονικών ελληνικών φύλων (άμφι-κτιόνων ή περι-ᵏτιόνων) να συγκεντρώνονται σε έναν ιερό χώρο κοινής λατρείας, με αρχικό σκοπό να συζητήσουν θρησκᵉυτικά ζητήματα].

αμφίκυρτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κυρτός και στις δύο πλευρές: *-φακός* ΑΝΤ. αμφίκοιλος.

αμφιλεγόμενος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο υπάρχουν δύο ή περισσότερες αντικρουόμενες θέσεις ή απόψεις και που, κατά συνέπεια, αμφισβητείται: *~ πρόσωπο | ζήτημα* ΣΥΝ. αμφισβητούμενος ΑΝΤ. αναμφισβήτητος **2**. ***αμφιλεγόμενα*** (τα) τα αντιλεγόμενα, αμφισβητούμενα. Επίσης αμφίλογος [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. *άμφιλέγω (-ομαι)* «αμφισβητώ» < *αμφι- + λέγω)*.

αμφιλογία (η) [αρχ.] {αμφιλογιών} (λόγ.) η αμφισβήτηση, η διαφωνία (για κάτι): *υπάρχει έντονη ~ για το θέμα των αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση* ΣΥΝ. αντιλογία ΑΝΤ. συμφωνία.

αμφίλογος, -η, -ο → αμφιλεγόμενος

Αμφιλοχία (η) πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αμφιλοχία* < *Αμφίλοχος* < *αμφι-* + *-λόχος* < *λόχος* «(τόπος) αμφικείμενος, εκτεινόμενος σε δύο πλευρές», πβ. *λέχομαι «ξαπλώνω,* κείμαι»· *λέχος (το)* «κρεβάτι»- *λόχος (ο)* «αυτός που κάθεται κρυμμένος και περιμένει, ενέδρα» (πβ. κ. *λόχος* στρατ.) Η αρχ. *Αμφιλοχία* περιελάμβανε το βορειότερο τμήμα τής Ακαρνανίας, περιοχή που βρισκόταν στις δύο πλευρές τού Αμβρακικού Κόλπου, και αυτό ίσως αιτιολογεί την ονομασία της. Η σημερινή Αμφιλοχία, που βρίσκεται στον μυχό τού κόλπου, αποτελούσε κατά την επανάσταση τού 1821 σταθμό ανεφοδιασμού των τουρκικών στρατευμάτων, δηλ. «καραβάν σαράι» («σταθμό καραβανιών»). Εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, ο οικισμός και, αργότερα, η πόλη που βρισκόταν εκεί, ονομάστηκε *Καρβασαράς* (< Karawan-seraj) ώς το 1907, οπότε μετονομάστηκε σε *Αμφιλοχία]*.

αμφιλύκη (η) {χωρ. πληθ.} το ημίφως κατά την αυγή (λυκαυγές) **ή** κατά τη δύση τού ήλιου (λυκόφως). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αμφιλύκη* (ενν. νύξ) < άμφι- + *λύκη* (βλ. λ. *λυκαυγές)]*.

αμφιμονοσήμαντος, -η, -ο **1.** αυτός τού οποίου ένα στοιχείο αντι-στοιχείο σε ένα μόνο στοιχείου κάποιου άλλου: ~ αντιστοιχία **2.** ΜΑΘ. ***αμφιμονοσήμαντη σχέση*** η σχέση που μπορούμε να ορίσουμε μεταξύ των στοιχείων δύο συνόλων έτσι ώστε σε κάθε στοιχείο τού κάθε συνόλου να αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο τού άλλου συνόλου. — αμφιμονοσήμαντα επίρρ.

αμφίπλευρος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο πλευρές, που φαίνεται να έχει δύο όψεις **2.** (μτφ.) αυτός που επιδέχεται δύο ή περισσότερες δυνατές προσεγγίσεις (ερμηνείες, απόψεις κ.λπ.): *~ ερμηνεία | θεώρηση* ΣΥΝ. αμφίσημος ΑΝΤ. μονοσήμαντος. — **αμφίπλευρα** | αμφιπλεύρως επίρρ.

αμφιπρόστυλος, -η, -ο ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που φέρει κιονοστοιχίες στις δύο στενές πλευρές του (στην πρόσοψη και την οπίσθια πλευρά).
[ΕΙΥΜ. μτγν. < άμφι- + πρόστυλος «αυτός που έχει στύλους στην πρόσοψη» (< *προ- + στύλος)]*.

αμφιρρεπής, -ής, -ές [μεσν.] {αμφιρρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση, σε οριστική απόφαση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίρροπος*.

αμφιρρεπω ρ. αμετβ. [1845] {εύχρ. η μτχ. ενεστ. αμφιρρέπων, -ούσα, -ον} (λόγ.) είμαι αμφιρρεπής, αμφιταλαντευομαι: *αμφιρρέπει διαρκώς μεταξύ παραιτήσεως και παραμονής στην εταιρεία* || η *χώρα εμφανίζεται αμφιρρέπουσα μεταξύ προόδου και οπισθοδρομήσεως*.

αμφίρροπος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κριθεί ως προς την τελική του έκβαση: *ο αγώνας ήταν - μέχρι το τελευταίο λεπτό* 2. αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση: η *~ στάση τού υπουργού δεν επέτρεψε τη λήψη οριστικών αποφάσεων* ΣΥΝ. αμφιταλαντευόμενος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άμφι- + *-ροπος* < *ροπή]*.

αμφίρ**ροπος** - αμφιρρεπής - αμφιρρέπων. Τα **αμφίρροπος** και **αμ**-φιρρεπής διαφέρουν στη χρήση τους: *αμφίρροπη (επιθυμία, κρίση, έκβαση* κ.τ.ό.) είναι η αμφίβολη, αυτή που κλίνει («ρέπει») και προς τη μία πλευρά και προς την άλλη και που είναι, γι' αυτό, ασαφής, αβέβαιη, αμφίσημη· *αμφιρρεπής {άνθρωπος, πολιτική στάση* κ.λπ.) είναι αυτός που έχει αμφιβολίες και που διχάζεται, που ρέπει πότε από **'δ**ώ και πότε από 'κεί, όντας διστακτικός και επιφυλακτικός. Το *αμφίρροπος* είναι στατικό, το *αμφιρρεπής* δυναμικό. Όμοια με το *αμφιρρεπής* χρησιμοποιείται και η μτχ. αμφιρρέπων, *-ούσα, -ον*.

αμφισβήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η **μη** παραδοχή τής αλήθειας **ή** τής ορθότητας (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής κ.λπ.): η *δημοσίευση των αρχείων τού μεγάλου πολιτικού συνοδεύθηκε από έντονη ~* των όσων *αναφέρονται σε αυτά* ΑΝΤ. παραδοχή· ΦΡ. ***θέτω υπό αμφισβήτηση*** αμφισβητώ: η *θεωρία τού παλλόμενου Σύμπαντος έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση 2.* η μη παραδοχή τού κύρους **ή** τής ισχύος προσώπου **ή** πράγματος, τής εγκυρότητας εγγράφου ή αποφάσεως: *αμέσως σχεδόν μετά την εκλογή του ξεκίνησε και η ~ του από την εσωκομματική αντιπολίτευση* ΑΝΤ. παραδοχή 3. (ειδικότ.) η συνολική άρνηση των παραδοσιακών αξιών, τού κύρους των θεσμών και όσων σχετίζονται με το καθεστώς: η *γενιά τού 60 είναι γνωστή και ως γενιά τής ~*.

αμφισβητήσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί: ΤΟ *πόρισμα τής επιτροπής είναι -, επειδή δεν βασίζεται στα πραγματικά στοιχεία* ΑΝΤ. αναμφισβήτητος. **αμφισβητίας** (ο/η) {αμφισβητιών} πρόσωπο που συστηματικά αρνείται την ισχύ **ή** το κύρος των παραδεδεγμένων, που εκφράζει απόψεις αντίθετες προς τις επικρατούσες και αξίες **ή** αρχές αντίθετες προς τις καθιερωμένες: *γεννημένος ~* ΣΥΝ. αντιρρησίας, εναντιολό-γος, αντισυμβατικός.
[ΕΤΥΜ. < *αμφισβήτ(ηση)* + παραγ. επίθημ. -ίας, πβ. *αντίρρηση - αντιρρησίας]*.

αμφισβητώ ρ. μετβ. {αμφισβητείς... | αμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αρνούμαι την αλήθεια **ή** την ορθότητα (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής), την αξία **ή** το κύρος (θεσμού, απόφασης, προσώπου κ.λπ.): *~ τα λεγόμενα | τις απόψεις | την πολιτική κάποιου || ~ μια θεωρία | ένα δόγμα | μια διεθνή συνθήκη || οι ανταγωνιστές τους αμφισβήτησαν την εγκυρότητα τής συμφωνίας* ΑΝΤ. παραδέχομαι, αποδέχομαι **2**. ασκώ κριτική (σε κάτι/κάποιον), εκφράζω επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις για το κύρος, την αυθεντία ή την ισχύ του (συχνά με δημόσια τοποθέτηση): *τον καιρό τής παντοκρατορίας του κανείς μέσα στο κόμμα δεν τολμούσε να τον αμφισβητήσει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφιβάλλω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *αμφισβητώ (-έω)* < **άμφισβήτης* | **άμφισβάτης* < *άμφίς* (παράλλ. τύπος τού άμφι) + θ. βη- | βά-, πβ. απρφ. *βήναι*, ρ. *βαίνω*. Η αρχική σημ. «βαδίζω γύρω από κάποιον και χωριστά από αυτόν» έδωσε τη θέση της στη σημ. «διίσταμαι, διαφωνώ, αμφιβάλλω» ήδη από την αρχαιότητα].

αμφισεξουαλίκος, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αμφιφυλόφιλος (βλ.λ.). — **αμ**-φισεξουαλικ-ά | -ώς επίρρ., αμφισεξουαλικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bisexual]. **αμφισημία** (η) {αμφισημιών} η ιδιότητα λέξεως, φράσεως **ή** προτάσεως να έχει διφορούμενη σημασία, να γίνεται αντιληπτή **με** δύο διαφορετικούς τρόπους- λ.χ. η πρόταση: *έρχεται η φίλη μου από τη Γαλλία* μπορεί να σημαίνει (i) *έρχεται η Γαλλίδα φίλη μου* (ii) *έρχεται από τη Γαλλία η φίλη μου* ΑΝΤ. μονοσημία. — **αμφίσημος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονοσημία*.
[ΕΤΥΜ. < *αμφι-* + *-σημία* < *σημαίνω*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ambiguity].

Άμφισσα (η) {-ας κ. -ίσσης} πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Φωκίδας. — Αμφισσαίος (ο), Αμφισσαία (η), αμφι-σαϊκός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < άμφι «γύρω, ανάμεσα» + *-ισσα,* επειδή η πόλη βρίσκεται μεταξύ τής Γκιώνας και τού Παρνασσού· πβ. λεξικό τής Σούδας: *«Άμφισσαν δ'ώνόμασαν δια το περιέχεσθαι τον τόπον δρεσι».* Κατά τον 13ο αι. η πόλη γίνεται γνωστή με την ονομασία Σάλωνα | *Σάλονα,* για την οποία υπάρχουν οι εξής εκδοχές: (α) πρόκειται για παραφθορά τής λ. *Σαλονίκη (Θεσσαλονίκη)* και δόθηκε στην Αμφισσα από τον Φράγκο βασιλιά τής Θεσσαλονίκης Βονι-φάτιο Μομφερρατικό, (β) προέρχεται από τη λ. *σάλος «τράνταγμα»* εξαιτίας των πολλών σεισμών που σημειώνονταν στην περιοχή, (γ) προέρχεται από τη συνεκφορά έσω *αλώνια.* Η πόλη ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *'Αμφισσα* το 1833]. αμφίστομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο στόμια, δύο ανοίγματα: *~ σήραγγα* ΣΥΝ. δίστομος 2. αυτός που έχει διπλή κόψη: *~* σπαθί ΣΥΝ. δίκοπος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άμφι- + *-στομος* < *στόμα]*. αμφίστυλο (το) {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα ενός ναού που βρίσκεται μεταξύ δύο σειρών από κίονες. **αμφιταλαντευομαι** ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αμφιταλαντεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} γέρνω προς τη μία πλευρά και προς την άλλη· (συνήθ. μτφ.) κλίνω πότε προς μία άποψη | επιλογή και πότε προς μία άλλη, διστάζοντας να πάρω απόφαση, είμαι αναποφάσιστος: *αμφιταλα-ντεύθηκα πολύ καιρό, προτού καταλήξω στην απόφαση αυτή* ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιρρεπω, διχογνωμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. **αμφιταλαντευση** (η) [1844] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κλίση πότε προς μία και πότε προς άλλη άποψη | επιλογή, που οδηγεί σε αναποφασιστικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*. Αμφιτρίτη (η) ΜΥΘΟΛ. μία από τις 50 Νηρηίδες ή μία από τις Ωκεανίδες, σύζυγος τού Ποσειδώνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ενώ το *ά* συνθ. ταυτίζεται με την πρόθ. άμφι, το β' συνθ. *-τρίτη* δεν μπορεί να αναχθεί στο αριθμητικό τρίτος (με βραχύ -ι-). Ορισμένοι υποστηρίζουν την ετυμολόγηση από το ρ. τρύω «αφανίζω, εξαντλώ» (βλ. κ. *Αμφι-τρύων).* Για τους ίδιους λόγους είναι αβέβαιη και η ετυμολόγηση τού ον. *Τρίτων,* που ήταν ο μυθικός γυιος τής *Αμφιτρίτης]*. **Αμφιτρύ**ων (ο) {Αμφιτρύων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά τής Τίρυνθας Αλκαίου και τής κόρης τού Πέλοπα Αστυδάμειας· νυμφεύθηκε την Αλκμήνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. αμφιτρύωνας]. **αμφιτρύωνας** (ο) {αμφιτρυώνων} **1.** πρόσωπο που παραθέτει σε φίλους ή γνωστούς πλούσιο γεύμα **2.** (κατ' επέκτ.) ο οικοδεσπότης λαμπρής τελετής, δεξίωσης. Επίσης (λόγ.) αμφιτρύων [1856] {αμφιτρύω-νος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *'Αμφιτρύων* (κύρ. όν.) < *άμφι-* + *τρύω* «αφανίζω» (βλ. λ. κατατρύχω). Η σημασία «οικοδεσπότης που οργανώνει πλούσια γεύματα» προέρχεται από την ομόνυμη κωμωδία τού Μολιέρου, όπου ο Αμφιτρύων, κεντρικό πρόσωπο τού έργου, προσκαλεί φίλους του σε πλούσιο συμπόσιο, για να επιδειχθεί. Χαρακτηριστικός είναι ο ακόλουθος στίχος τής κωμωδίας: Le veritable Amphitryon | Est l'Amphitryon où l'on dîne «ο αληθινός Αμφιτρύων είναι εκείνος στον οποίο γευματίζουμε»].

αμφιφανης, -ής, -ές {αμφιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ. *αμφιφα-*

νής αστέρας βλ. λ. *αστέρας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ορατός και από τις δύο πλευρές» < άμφι- + -φανής (< *φαίνομαι)*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αμφίφυλος, -η, -ο [1890] (για οργανισμούς) αυτός που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ. ερμαφρόδιτος. — αμφιφυλικός, -ή, -ό.

αμφιφυλόφιλος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις με πρόσωπα και των δύο φύλων ΣΥΝ. αμφισεξουαλικός. — αμφιφυλοφιλία (η), αμφιφυλοφιλικός, -ή, -ό, αμφιφυλοφιλικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *αμφι- + φύλο + φίλος*, απόδ. τού αγγλ. bisexual].

αμφορέας (ο) {αμφορ-είς, -έων} 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγάλο, συνήθ. πήλινο αγγείο με σφαιρικό ή ωοειδές σώμα και δύο λαβές, για τη φύλαξη ή τη μεταφορά κυρ. υγρών ή τροφών 2. (συνεκδ.) κάθε πήλινο αγγείο μεγάλου μεγέθους, που παρουσιάζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό. Επίσης (αρχαιοπρ.) αμφορέας [αρχ.] {αμφορέως}. — (υποκ.) αμφορίσκος (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άμφορεύς* < *άμφιφορεύς*, με ανομοιωτική σίγηση τής συλλαβής -φι- (απλολογία· πβ. τετράπεζα > *τράπεζα)* < άμφι- + *φο-ρεύς* < *φέρω*, με αρχική σημ. «ο (μετα)φερόμ^ενος με δύο λαβές», στοιχείο που ανταποκρίνεται στην κατασκευή και στο σχήμα τού αγγείου].

αμφοτ**ερο**β**αρ**ής, -ής, -ές [1836] {αμφοτεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός τού οποίου το βάρος μοιράζεται σε δύο ίσα μέρη, τού οποίου οι ευθύνες επιβαρύνουν αμοιβαία τις δύο πλευρές ΑΝΤ. ετεροβαρής **2.** ΝΟΜ. ***αμφοτεροβαρής σύμβαση*** η σύμβαση κατά την οποία για αμφότερα τα μέρη δημιουργούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις ΑΝΤ. ετεροβαρής σύμβαση. [ΕΤΥΜ. < *αμφότεροι + -βαρής < βάρος]*.

αμφοτεροι, -ες, -α αντων. {αμφοτέρων} (λόγ.) και ο ένας και ο άλλος, και οι δύο: *υπέγραψαν το συμβόλαιο ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. a-po-te-ra), επεκτεταμένος τ. τού δυϊκού αριθμού άμφω «και οι δύο» < I.E. *ambhö | mbhö, πβ. λατ. ambo, σανσκρ. ubhâu, αρχ. σλαβ. aba κ.ά. Ομόρρ. αρχ. άμφί].

αμφότεροι - εκάτερος. Λόγιες λέξεις, τού επίσημου και γραπτού ιδίως λόγου. Το αμφότεροι δηλώνει μονολεκτικά ό,τι δηλώνεται περιφραστικά στις φράσεις: και οι δύο | και ο ένας και ο άλλος / και ο ένας και ο άλλος μαζί. Ήτοι, δηλώνει δύο πρόσωπα (ή πράγματα ή πράξεις κ.λπ.) λαμβανόμενα μαζί ή και χωριστά: *Αμφότεροι έπεσαν ηρωικός στο πεδίο τής μάχης* και *Αμφότεροι με δια φορά πολλών αιώνων κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα.* Σε σχέση, πάλι, με δύο πρόσωπα (πράγματα κ.λπ.) το εκάτερος (αρχαιο πρεπές έναντι τού *αμφότεροι)* σημαίνει «ο καθένας από τους δύο ξεχωριστά». →
εκατέρωθεν

αμφοτέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) και από τις δύο πλευρές μαζί: *ενέργειες γίνονται ~ χωρίς κανένα αποτέλεσμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν, -θεν*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αμφότεροι + -θεν]*.

άμωμος, -η (λόγ. -ος), -ο κυρ. ΕΚΚΛΗΣ. ηθικά αμόλυντος ΣΥΝ. αγνός, άσπιλος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *μώμος* «σφάλμα, ελάττωμα», αγν. ^ετύμου].

αν σύνδ. 1. (α) (για υπόθ^εση) σ^ε π^ερίπτωση που: *~ χρειαστείς κάτι, φώναξε με!* (β) (σε υποθετικές προτάσεις χωρίς απόδοση) κατά την έκφραση ευγενικής παρακλήσεως: *-Θέλετε καφέ;* — δεν σας *κάνει κόπο* 2. (στην αρχή προτάσεων χωρίς απόδοση) για να τονιστεί το περιεχόμενο τής πρότασης ή για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας: *~ ήμουν πλούσιος!* (μακάρι να ήμουν) || *~* δεν *είχα φύγει τότε!* 3. (στην αρχή προτάσεως-αντικειμένου) με ρήμα που δηλώνει άγ\Οΐα, απορία: *τον ρώτησα ~* θα *έρθει || αναρωτιέμαι ~ κατάλαβε τι του είπα* || δεν *ξέρω ~ θα τον ψηφίσω* 4. (εμφατ.) σε απάντηση ερωτήσεως ή προτάσεως που δηλώνει άγνοια ή αμφιβολία: *-Έφαγες; — έφαγα! Έσκασα απ' το φαγητό!* || *-Ίσως να μη θέλεις να έρθεις μαζί μας.* — θέλω, *λέει!* Επίσης εάν (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εί άν < εί (υποθ. σύνδ.) + άν (δυνητικό μόριο), ο υποθετικός σύνδ. άν, συντασσόμενος πάντοτε με υποτακτική στην Αρχ., άρχισε ήδη από τη μετακλασική εποχή να αντικαθιστά τον αρχ. ει σε όλες τις χρήσεις, εκτός από στερεότυπες λεξικοποιημένες φρ., π.χ. ειδεμή, *ειδάλλως* κ.ά].

αν - εάν. Και οι δύο σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να διατυπωθεί υπόθεση: *Αν θέλεις, έλα μαζί μας* ή Εάν *θέλεις, έλα μαζί μας.* Αντίθετα, στις πλάγιες ερωτήσεις χρησιμοποιείται κανονικώς μόνο το αν, όχι το εάν: *Με ρώτησε αν θα πάω μαζί τους* (όχι: Με ρώτησε εάν θα πάω *μαζί* τους!). Στις υποθετικές προτάσεις η χρήση τού εάν αντί τού αν γίνεται από αρκετούς ομιλητές αισθητή ως πιο χαρακτηριστική και, φραστικά, πιο τονισμένη (εμφατική) δήλωση τής υπόθεσης: Εάν *υποστηρίξεις τέτοιες απόψεις, δεν θα πείσεις κανέναν.* Το μόριο αν, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα, εμφανίζεται σε πολλά σύνθετα: εί άν> έάν, ότε άν> όταν, *και αν* > κάϊ, ως άν > ωσάν > σαιι, όποτε άν > οπόταν κ.λπ.

αν- → α- | αν-

Α.Ν. (ο) αναγκαστικός νόμος (βλ. λ. *αναγκαστικός)*.

ανά πρόθ. (λόγ.) (+αιτ.) δηλώνει: 1. επιμερισμό (= για κάθε): το *αυτοκίνητο καίει 20 δρχ. ~ χλμ.* || *κινείται με 30 χλμ. - ώρα* || *300 στροφές ~* λεπτό || *γυρνούσε με ένα βιβλίο ~ χείρας* 2. κατανομή στον χώρο (= από την μια άκρη στην άλλη, σε όλη την έκταση): *περιόδευε με τους συνεργάτες του ~ την Ελλάδα* || *ταξίδι ~ την* υφήλιο | τον *κόσμο·* ΦΡ. ανά ***τας οδούς και τας ρύμας*** | ***ανά*** **τσς ρύμας** ***και*** **τσς** ***αγυιάς*** στους δρόμους και στα σοκάκια: *βγήκε ανά τας ρύμας και τας αγυιάς και έψαχνε απεγνωσμένα για χρήματα* 3. κατανομή στον χρόνο (= κατά τη διάρκεια, καθ' όλη τη διάρκεια): η *πράξη του αποτελεί θαυμαστό παράδειγμα τόλμης και αυτοθυσίας ~ τους αιώνες* || *το κακό μπορεί να συμβεί ~ πάσα στιγμή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η αρχική του σημ. ήταν «κίνηση προς τα πάνω», όπως μαρτυρείται στον Όμηρο, και φαίνεται πως αυτή η σημ. ήταν η I.E., πβ. γοτθ. ana, αγγλ. on, γερμ. an, με τη σημ. «πάνω σε». Ωστόσο, η πρόθ. επί αντικατέστησε την άνά στη σημ. «πάνω σε» και η άνά διατήρησε στη Ν. Ελληνική μόνο τη διανεμητική, επιμεριστική της χρήση. Η αρχική χρήση τού άνά ως επιρρήματος διατηρείται στο παράγωγο επίρρ. άν-ω (πβ. κάτω < *κατά),* το οποίο αργότερα (όταν η επί έλαβε τη θέση τής άνά) έδωσε, εμφατικά στην αρχή, το επίρρ. επάνω (< επί + άνω)].

ανα- στερητ. πρόθημα («αχώριστο μόριο» ή «εξαρτημένο μόρφημα») λέξεων, που εκφράζουν στέρηση, έλλειψη, το οποίο δηλώνει αντίθεση προς κάτι: *ανα-δουλειά, ανα-βροχιά* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς λέξεις οι οποίες είχαν αν- στερητ. και αρκτικό φωνήεν α-, π.χ. *αν-άλατος, αν-άξιος, αν-άρμοστος* κ.ά., όπου ολόκληρο το *ανα-* εξελήφθη ως στερητικό].

ανα- κ. **ανά-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: 1. γίνεται εκ νέου ή επαναλαμβάνεται: *ανα-κατανομή, ανα-καταλαμβάνω, ανα-νεώ-νω,* ανά-κτηση 2. συνιστά ή χαρακτηρίζεται από ανοδική κίνηση: *ανα-σηκώνω, ανα-βάθμιση* 3. ξεκινά, αρχίζει να εκδηλώνεται: *ανα-θαρρεύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πρόθ. άνά (βλ.λ.). Η πρόθ. άνά χρησιμοποιήθηκε ως προρρηματικό στοιχείο στην Αρχ. με τη σημ. «από κάτω προς τα πάνω» (π.χ *άνα-βαίνω, άνα-βλέπω, άνα-κλίνω),* η οποία διατηρείται στη Ν. Ελληνική μόνο σε κληρονομημένες λ. Η συχνότερη σημ. τού *ανα-* είναι η επαναληπτική (π.χ άνα-κτώμαι, *άνα-νεοϋμαι, άνα-θεωρώ),* η οποία πιθ. προήλθε από ρήματα που δήλωναν κίνηση τελούμενη κατ' επανάληψη, π.χ. *άνα-κινώ, άνα-πάλλω, άνα-πέμπω* κ.ά. Αυτή η σημ. διατηρήθηκε σε ελληνογενείς ξέν. όρους, π.χ. αγγλ. anabolismi, γαλλ. anamorphose].

ανα-, επανα-, ξανά-: σύνθετα. **Ήδ**η στην Αρχαία παρατηρείται η τάση να ενισχυθεί σημασιολογικά το ανα- στη σύνθεση με τη μορφή τού επανα- (< επί + ανά), ώστε να δηλώσει σαφέστερα και εντονότερα την «επανάληψη»: *επαναπέμπω* κοντά στο *αναπέμπω, επανερωτώ* αντί *ανερωτώ* κ.τ.ό. Διαφορετική ήταν, βεβαίως, η σχέση τού *ανα-λαμβάνω* έναντι τού *επαναλαμβάνω,* τού ανα-τέμνω έναντι τού *επανα-τέμνω,* όπου *ανα-* και *επανα-* διέφεραν σημασιολογικώς (άλλο το *αναλαμβάνω* και άλλο το *επαναλαμβάνω).* Τα τελευταία χρόνια η έννοια τής επανάληψης τείνει να δηλωθεί στην Ελληνική στον μεν επισημότερο | τυπικότερο λόγο με το επανα- (επαναλειτουργώ, επανασυζητώ, *επανασυνδέω, επανεξετάζω, επανεμφανίζω, επαναρχίζω, επανατοποθετώ* κ.λπ.) και στον καθη μερινό | άτυπο λόγο με το ξανά- *{ξαναβλέπω, ξαναλέω, ξαναφεύγω, ξαναπάω, ξανασηκώνω, ξαναβάζω* κ.λπ.). → *αντανακλώ*

αναβαθμίδα (η) (λόγ.) **1**. το σκαλί, πάτημα που διευκολύνει την άνοδο (λ.χ. σε σιδηροδρομικό βαγόνι) **2.** κάθε τεχνητή διαμόρφωση τού εδάφους που βοηθεί τη μετακίνηση προς ψηλότερο σημείο **3.** ΓΕΩΓΡ. επίπεδη ζώνη ακτής ή εδάφους που έχει σχηματισθεί με φυσικές διεργασίες κατά μήκος ακτής, στο πλάι ποταμού ή λίμνης ή κατά μήκος τής πλευράς κοιλάδας λόγω διάβρωσης ή αλλαγής τού επιπέδου τής στάθμης τού νερού 4. στενή και επίπεδη λωρίδα εδάφους οριοθετημένη από μία κατακόρυφη πλαγιά και κατασκευασμένη στην πλευρά ενός λόφου έτσι ώστε το έδαφος να μπορεί να καλλιεργηθεί: *καλλιεργείς σε αναβαθμίδες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άναβαθμίς, -ιδος* < *ανα-* + *βαθμίς* «σκαλοπάτι» (πβ. κ. *αναβαθμός)]*.

αναβαθμίζω ρ. μετβ. {αναβάθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. βελτιώνω το επίπεδο: οι *οικολογικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις έχουν αναβαθμίσει την περιοχή μας* || με τα *έργα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων το ιστορικό κέντρο τής πόλης αναβαθμίζεται* ΑΝΤ. υποβαθμίζω 2. αποδίδω σε κάποιον μεγαλύτερη σημασία, βελτιώνω τη θέση και τον ρόλο του: ο διευθυντής *αναβάθμισε τον ρόλο τού γραμματέα του παραχωρώντας του και άλλες αρμοδιότητες* || η *χώρα αυτή έχει αναβαθμιστεί στα σχέδια των Η.Π.Α. για την περιοχή* ΣΥΝ. προάγω, εξυψώνω, ενισχύω ΑΝΤ. υποβαθμίζω 3. βελτιώνω τις δυνατότητες μηχανής, συστήματος κ.λπ.: *αναβάθμισα τον υπολογιστή μου αυξάνοντας την ταχύτητα τού επεξεργαστή και τη μνήμη.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. upgrade].

αναβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η άνοδος τού επιπέδου, η βελτίωση: η ~ τής *υπαίθρου | τής δημόσιας διοίκησης | των σχέσεων μιας χώρας με μιαν άλλη* ΣΥΝ. προαγωγή ΑΝΤ. υποβάθμιση 2. (ειδικότ.) η προώθηση (προσώπου | πράγματος) σε υψηλότερο σημείο σε μια κλίμακα αξιολόγησης ή προτεραιοτήτων: η ~ τής *γεωστρατηγικής θέσης μιας χώρας* ΑΝΤ. υποβάθμιση 3. η βελτίωση των δυνατοτήτων μηχανής, συστήματος κ.λπ.: η ~ τού *ηλεκτρονικού υπολογιστή* || *~ τού προγράμματος περιήγησης στο Διαδίκτυο* || *αυτό είναι παλιό μοντέλο, δεν παίρνει -.*
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80, που πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντίθετο *υποβάθμιση* | *υποβαθμίζω* ως μετάφρ. δάνειο από αγγλ. upgrading].

αναβαθμίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να αναβαθμιστεί.

αναβαθμολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) (συνήθ. για γραπτά εξετάσεων) η εκ νέου βαθμολόγηση από ειδική επιτροπή, λ.χ. στις εισαγωγικές εξετάσεις, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ

των βαθμών των δύο βαθμολογητών: *οι υποψήφιοι ζητούν να γίνει - στο μάθημα τής φυσικής.* — αναβαθμολογώ ρ. {-είς...}.

αναβαθμός (ο) **1.** το σκαλοπάτι: «η κατασκευή *αναβαθμών ανάσχεσης στα ρέματα τής περιοχής (τα γνωστά σκαλοπάτια)»* (εφημ.) || οι ~ ενός *αρχαίου οικοδομήματος 2.* (λόγ.) η βαθμίδα εξελίξεως: η *ευγένεια αποτελεί αναβαθμό πολιτισμού* · 3. ΕΚΚΛΗΣ. ομάδα μελοποιημένων ύμνων: « ωδή των ~» (τίτλος ψαλμών).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνα-* + *βαθμός* «σκαλοπάτι». Η φρ. φδή των αναβαθμών αποδίδει τον εβρ. τίτλο ψαλμών Sir hamâloth].

ανάβαθος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει μικρό βάθος, ρηχός ΣΥΝ. αβαθής, άβαθος ΑΝΤ. βαθύς. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ανα-* στερητ. + *βάθος}.*

αναβάθρα (η) {αναβαθρών} 1.ΝΑΥΤ. (α) ανεμόσκαλα πλοίου φτειαγμένη από σκοινί ή ξύλο (β) σανίδα για την επιβίβαση σε πλοίο **2.** ΑΡΧΙΓ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (στους αρχαίους ελληνικούς ναούς) κτιστό κεκλιμένο επίπεδο στην ανατολική πλευρά που διευκόλυνε την άνοδο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ανα-* + *-βάθρα* < *βαίνω* (πβ. κ. *άπο-βάθρα)].*

αναβαθρο (το) [μτγν.] κτιστή σκάλα στην είσοδο κτηρίου, η οποία έχει λίγα ευθύγραμμα ή καμπύλα σκαλοπάτια που καταλήγουν σε πλατύσκαλο.

αναβάλλω ρ. μετβ. {ανέβαλα, ανα-βλήθηκα, -βεβλημένος} **1**. μεταθέτω χρονικά (κάτι προγραμματισμένο): ~ το *ταξίδι* | *τη συνάντηση* | *το μάθημα* | *τη συνεδρίαση* | *τη δίκη για ρητή δικάσιμο-* ΦΡ. (παροιμ.) μην αναβάλλεις ***για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** για την αξία τής έγκαιρης αποπεράτωσης ενός έργου, τής διευθέτησης μιας εκκρεμότητας **2.** (η μτχ. ***αναβαλλόμενος, -η, -ο)*** στις ΦΡ. (α) ψέλνω | ***ψάλλω (σε κάποιον) τον αναβαλλόμενο*** επιπλήττω έντονα (κάποιον) ΣΥΝ. ψάλλω (σε κάποιον) τον εξάψαλμο (β) ακούω ***τον αναβαλλόμενο*** | ***τον εξάψαλμο*** | ***τα σχολιανά μου*** | ***τα εξ αμάξης*** βλ. λ. *ακούω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αναστέλλω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκτοξεύω προς τα πάνω», < *ανα-* + *βάλλω.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. Οι φρ. που περιλαμβάνονται στη σημ. 2 έχουν την αφετηρία τους στον Ψαλμό 103, 2, όπου ο Θεός περιγράφεται ως «αναβαλλόμενος φως ώς *ἱμάτιον»* (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ)].

ακούω | ψέλνω | ψάλλω τον αναβαλλόμενο. Φράση που προέρχεται (παραλλαγμένη) από την εκκλησιαστική υμνολογία και σημαίνει «μακρά και διαρκή επίπληξη» που κάνω (ψάλλω...) ή δέχομαι από κάποιον (ακούω...). Η ίδια η φράση, η οποία έχει την αφετηρία της στον Ψαλμό 103,2 τού Δαβίδ, δεν έχει αυτή τη σημ. στο τροπάριο τής Μ. Παρασκευής, όπου ο υμνογράφος απευθυνόμενος στον Χριστό θρηνεί «Σε τόν *αναβαλλόμενον φως ὡς ἱμάτιον»* (Συ που φοράς το φως ως ιμάτιο, Συ που περιβάλλεσαι το φως ως ένδυμα· αναβάλλομαι = ρίχνω επάνω μου, περιβάλλομαι, ντύνομαι). Η μακρά διάρκεια τού όλου ύμνου, που ψάλλεται όση ώρα διαρκεί η Αποκαθήλωση και που αρχίζει με τη φράση αυτή, έδωσε λαβή στη μεταφορική χρήση τής φράσης με τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Το ίδιο συμβαίνει και στη φράση «ψάλλω σε κάποιον τον εξάψαλμο», που πάλι η μακρά διάρκεια αναγνώσεως έξι ολόκληρων ψαλμών κατά τον όρθρο έγινε αφορμή να χρησιμοποιηθεί η φράση μεταφορικά με την ίδια περίπου σημασία, τής επιτιμήσεως κάποιου με λεκτική επίθεση που κρατάει πολλή ώρα!

αναβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αναβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. ξαναβαφτίζω· (εύχρ. μτφ. το μεσοπαθ. ***αναβαπτίζομαι)*** **2.** ανακαινίζομαι, απαλλάσσομαι από προηγούμενες αρνητικές ιδιότητες μου, αναγεννώμαι ψυχικά και πνευματικά: *αναβαπτίστηκε πολιτικά από τότε που απομακρύνθηκε από την άσκηση τής εξουσίας || προσέφυγε στις κάλπες, για να αναβαπτιστεί στη λαϊκή εντολή* ΣΥΝ. καθαίρομαι, εξαγνίζομαι 3. επανακάμπτω ιδεολογικά: *αναβαπτίστηκε στις ιδέες τής παράταξης και αποκήρυξε την προηγούμενη στάση του* ΣΥΝ. μετανοώ, επανέρχομαι. — αναβάπτιση (η) [μτγν.] κ. αναβάπτισμα (το) [μτγν.].

αναβαπτισμός (ο) [μτγν.] ΘΡΗΣΚ. το **εκ** νέου βάπτισμα κάθε βαπτισμένου· ειδικότερα, η πράξη για την προσχώρηση στην αίρεση των Αναβαπτιστών, οι οποίοι απέρριπταν τον νηπιοβαπτισμό και ξαναβάπτιζαν τους οπαδούς τους (ίδιος αι.). — **Αναβαπτιστής** (ο).

ανάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) **1.** η κίνηση από ένα χαμηλότερο προς ένα υψηλότερο σημείο, το σκαρφάλωμα, η αναρρίχηση (στην κορυφή): η ~ στην *κορυφή τού βουνού* | *στον Όλυμπο* ΣΥΝ. ανέβασμα, άνοδος ΑΝΤ. κατάβαση, κάθοδος **2.** (συνεκδ.) αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων σε διαδρομή προς την κορυφή βουνού: η ~ τής *Ριτσώνας ! τής Πάρνηθας.* [ΕΤΥΜ < αρχ. ἀνάβασις < αναβαίνω].

αναβατήρας (ο) [1898] **1**. το μηχανοκίνητο δάπεδο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά προς τα πάνω ή προς τα κάτω αντικειμένων ή άλλων υλικών, κυρ. για οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ. αναβατόριο **2.** το μεταλλικό συνήθ. σκαλοπάτι για την είσοδο και έξοδο των επιβατών από όχημα ή σκάφος **3**. ο αναβολέας (βλ.λ.) τής σέλας αλόγου 4. (παλαιότ.) ο ανελκυστήρας, το ασανσέρ.

αναβάτης (ο) {αναβατών}, **αναβάτρια** (η) {αναβατριών} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται πάνω σε άλογο ή δίτροχο μεταφορικό μέσο ΣΥΝ. ιππέας **2.** (ειδικότ.) επαγγελματίας ιππέας, που συμμετέχει σε ιππικούς αγώνες και ιπποδρομίες: στις *ιπποδρομίες τού Άσκοτ παίρνουν μέρος οι καλύτεροι* ~ τής Αγγλίας ΣΥΝ. τζόκεϊ. Επίσης αναβάτισσα κ. αναβάτιδα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αναβαίνω.* Η σημ. «ιππέας» είναι ήδη αρχ.].

αναβατόριο (το) {αναβατορί-ου | -ων} ο αναβατήρας (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *αναβάτης* (< *αναβαίνω,* με ενεργ. σημ.) + επίθημα *-τόριο].*

αναβατός, -ή, -ό → ανεβατός

αναβιβάζω ρ. μετβ. {αναβίβασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. (λόγ.) ανεβάζω (βλ.λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ. (σε λέξεις) μετακινώ (τον τόνο) σε προηγούμενη συλλαβή: στα *σύνθετα τού «δρόμος» ο τόνος αναβιβάζεται στην προηγούμενη συλλαβή (π.χ. μονό-δρομος, ιππό-δρομος).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *βιβάζω,* βλ. κ. βάζω].

αναβιβασμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (για τον τόνο λέξης) η μετακίνηση σε προηγούμενη συλλαβή (βλ. λ. *αναβιβάζω).* Επίσης αναβίβαση (η).

αναβιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβίωσα} ♦ **1.** (μετβ.) επαναφέρω στη ζωή, σε χρήση ή στη δημοσιότητα (κάτι που έχει ή τείνει να εκλείψει): ο *πολιτιστικός σύλλογος προσπάθησε να αναβιώσει έθιμα άγνωστα στις νεότερες γενιές* ΣΥΝ. ξαναζωντανεύω ♦ 2. (αμετβ.) επανέρχομαι στη ζωή, ξαναγίνομαι ζωντανός, διαδραματίζομαι εκ νέου, αποκτώ ξανά υπόσταση, βιώνομαι ξανά: η *παρουσία του στο δικαστήριο έκανε να αναβιώσει η ρήκη εκείνης τής βραδιάς στα μάτια όλων μας || το έθιμο τού Κλήδονα αρχίζει σε ορισμένες περιοχές να αναβιώνει* ΣΥΝ. ζωντανεύω, ξαναγεννιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀναβιώ (-όω)* < *ανα-* + *βιώ* < *βίος].*

αναβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επαναφορά στη ζωή· το να αρχίσει κάτι (που έχει εκλείψει) να υπάρχει ξανά: η ~ των *Ολυμπιακών Αγώνων από τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν.*

αναβλαστανω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναβλάστησα} **1.** (κυριολ.) ξαναφυτρώνω, βγάζω νέα βλαστάρια **2.** (μτφ.) αναγεννώμαι, ξανανιώνω, αναζωογονούμαι **3**. (γενικότ.) βλαστάνω. **—** αναβλάστηση (η) [μτγν.], αναβλαστικός, **-ή**, -ό.

αναβλάστημα (το) {αναβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} το βλαστάρι (βλ.λ.).,

α **να** βλέπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέβλεψα} (σπάν.) **1.** σηκώνω τα μάτια μου προς τα πάνω, κοιτάζω επάνω · **2.** ανακτώ την όραση μου, ξαναβλέπω: τυφλός ήταν *και ανέβλεψε.*

αναβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να αναβάλλει, να μεταθέτει τον χρόνο των ενεργειών του, που διστάζει να πάρει αποφάσεις: *οι ~ άνθρωποι προτιμούν να αφήσουν για αύριο αποφάσεις που μπορούν να πάρουν σήμερα.*

αναβλητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η συνήθεια τής μετάθεσης τού χρόνου εκτελέσεως (κάποιων) ενεργειών, η διστακτικότητα στη λήψη αποφάσεων: με την ~ *που έχει τα αφήνει όλα για την τελευταία στιγμή πάντα!*

αναβλύζω κ. **αναβρύζω** ρ. αμετβ. (ανέβλυσα) **1.** (για υγρά) εξέρχομαι χωρίς άντληση, πηγάζω με πίεση, με τη μορφή πίδακα: *από το άνοιγμα τού εδάφους αναβλύζει θερμό νερό* ΣΥΝ. αναπηδώ, πετάγομαι 2. (μτφ., κυρ. για δάκρυα, αίμα) ρέω προς τα έξω σαν πίδακας: *το αίμα ανέβλυζε από την κομμένη αρτηρία.* — ανάβλυση (η) [αρχ.] κ. ανάβλυσμα κ. ανάβρυσμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνα* + *βλύζω* | *βλύω* «αναπηδώ», αγν. ετύμου. Το *αναβρύζω* είναι μεσν. < μτγν. *ἀναβρύω* < *ἀνα-* + *βρύω* «τινάζω μπροστά», αγν. ετύμου. Η κοινή χρήση των λ. *αναβλύζω* και *αναβρύζω* από κοινού για υγρά που εκπηγάζουν χωρίς άντληση, οδήγησε στον συσχετισμό τους- ωστόσο οι λ. είναι διαφορετικού ετύμου].

αναβολέας (ο) {αναβολ-είς, -έων) **1**. μεταλλικός κρίκος κρεμασμένος από τη σέλα, στον οποίο πατούν οι ιππείς για να ανεβούν στο άλογο και στον οποίο στηρίζουν τα πόδια τους κατά τη διάρκεια τής ιππασίας ΣΥΝ. αναβατήρας, σκάλα · **2**. ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά τού έσω ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους. [ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναβολεύς* < αρχ. *ἀναβάλλω* «ανεβάζω επάνω, ρίχνω προς τα πάνω». Η ανατ. σημ. οφείλεται στην ομοιότητα τού εν λόγω οσταρίου τού μέσου ωτός με τον αναβολέα τής σέλας].

αναβολή (η) 1. (α) η μετάθεση τού χρόνου εκτελέσεως προγραμματισμένης πράξης | έργου σε άλλη μελλοντική στιγμή (β) η διακοπή τής δίκης για να συνεχιστεί σε ρητή δικάσιμο 2. (συνεκδ.) η καθυστέρηση, αργοπορία στον χρόνο εκτελέσεως ενός έργου, η υπέρβαση των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων: η *υπόθεση αυτή δεν επιδέχεται άλλη* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) τρενάρισμα, (λόγ.) παρέλκυση 3. ΣΤΡΑΤ. (α) η ορισμένου χρόνου νόμιμη απαλλαγή από την υποχρέωση στράτευσης: ~ *λόγω σπουδών || διέκοψε την ~ του* (πριν πάρει πτυχίο) *και πήγε φαντάρος* (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο νόμιμα κληρωτός μπορεί να απέχει από την υποχρέωση στράτευσης. [ΕΤΥΜ αρ^. < *αναβάλλω].*

αναβολικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που ευνοεί ή συντελεί στον αναβολισμό: ~ *ενέσεις* || στα αναπτυσσόμενα *κύτταρα οι ~ διαδικασίες κυριαρχούν των καταβολικών* ***2. αναβολικά*** (τα) στεροειδή που ευνοούν και προκαλούν μυϊκή υπερτροφία· χρησιμοποιούνται συνήθ. από αθλητές (παράνομα) για τη βελτίωση τής απόδοσης τους: *οι αθλητές που κάνουν χρήση αναβολικών τιμωρούνται* (πβ. λ. *ντόπινγκ).* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανυψώνει», < *αναβάλλω.* Η αρχ. σημ. διατηρήθηκε στον ελληνογενή ξέν. όρο *αναβολικά* | *αναβολικές ουσίες* (πβ. αγγλ. anabolic substances), επειδή τα φάρμακα αυτά αποσκοπούν στο ανέβασμα, στη βελτίωση τής απόδοσης τού οργανισμού].

αναβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. η συνθετική φάση τού μεταβολισμού (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς τον καταβολισμό· η σύνθεση στους ζωντανούς οργανισμούς πιο πολύπλοκων ουσιών από άλλες απλούστερες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anabolismi.

αναβοσβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αναβόσβησα) ♦ 1. (μετβ.) ανάβω και σβήνω (κάτι) συνεχώς: - τα φώτα ♦ 2. (αμετβ.) ανάβω και σβήνω κατ' επανάληψη: *το φως τού φάρου αναβόσβηνε ασταμάτητα.*

αναβοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναβόησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά, κραυγάζω, συνήθ. από έκπληξη, στενοχώρια, οργή κ.λπ.

ανάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) πηγή νερού που αναβλύζει ΣΥΝ. κεφαλόβρυσο, κεφαλάρι.

[ΕΤΥΜ < *αναβρύζω* (υποχωρητ.)].

αναβράζω ρ. αμετβ. [μτγν.] **1.** βράζω, κοχλάζω **2**. ανακινούμαι βγάζοντας αέρια, όπως ο μούστος κατά τη ζύμωση **3**. ΦΑΡΜ. ***αναβράζον δισκίο*** φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή δισκίου που διαλύεται στο νερό παράγοντας φυσαλλίδες, όπως όταν βράζει κάτι **4.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αναβρασμού.

αναβρασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση έξαψης και αναστάτωσης· η κατάσταση αναταραχής, εγρήγορσης και έντονης δραστηριότητας: εν όψει των *εκλογών οι κομματικοί μηχανισμοί βρίσκονται σε ~* || στα *Βαλκάνια επικρατεί ~ λόγω των εθνικιστικών κινημάτων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αναμπουμπούλα.

αναβροχιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη βροχής ΣΥΝ. (λόγ.) ανομβρία, λειψυδρία, ανυδρία˙ ΦΡ. στην ***αναβροχιά καλό και το χαλάζι*** όταν δεν έχει κανείς αυτό που χρειάζεται, αρκείται σε ό,τι είναι διαθέσιμο, ακόμη και αν δεν του αρέσει ΣΥΝ. απ' τ' ολότελα καλή κι η Παναγιώταινα. — ανά**βροχος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *βροχή].*

αναβράζω ρ. → αναβλύζω

ανάβρυσμα (το) → αναβλύζω

αναβρυτήριο (το) [1856] {αναβρυτηρί-ου | -ων} το σιντριβάνι, ο πίδακας. [ΕΤΥΜ. < *αναβρύω* + παραγ. επίθημα, -τήριο].

ανάβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνα-ψα, -φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ σπίνθηρα ή φλόγα (σε κάτι): ~ τσιγάρο | *σπίρτο* | *το καμινέτο* | *το κερί* | *ξερά χόρτα* ΣΥΝ. πυροδοτώ· ΦΡ. (α) ***ανάβω φωτιά*** προκαλώ σπινθήρα, ώστε να υπάρξει φωτιά: *ανάψαμε φωτιά να ζεσταθούμε* (β) (μτφ.) ***ανάβω φωτιά | φωτιές (σε κάποιον)*** (ι) δημιουργώ μεγάλα προβλήματα (σε κάποιον), βάζω (κάποιον) σε μπελάδες: τι *φωτιές μού άναψες πάλι!* (ii) προκαλώ ερωτικό πόθο (σε κάποιον) (γ) (οικ.) ***την ανάβω (σε κάποιον)*** (i) πυροβολώ (κάποιον): *είδε τον κλέφτη να το σκάει και του την άναψε* (ii) χαστουκίζω (κάποιον) 2. βάζω μπρος (με διοχέτευση ηλεκτρικού ρεύματος), θέτω (κάτι) σε λειτουργία: ~ *το φως* | *τον φούρνο* | *τη μηχανή τού αυτοκινήτου* || άναψε τον *φούρνο 10' πριν, ώστε να έχει προθερμανθεί* ΣΥΝ. ενεργοποιώ 3. (μτφ.) προκαλώ τον θυμό ή την οργή (κάποιου): *τον άναψε η συμπεριφορά της και έγινε έξαλλος* ΣΥΝ. εξοργίζω, εξάπτω 4. εξάπτω τις ερωτικές επιθυμίες (κάποιου): τον *άναβε και μόνο η ματιά της* ΣΥΝ. ερεθίζω, προκαλώ ♦ (αμετβ.) **5**. καίγομαι˙ παίρνω φωτιά, παράγω σπινθήρα: τα *ξύλα είναι υγρά και δεν ανάβουν* || η *φωτιά άναψε γύρω στις 2.00 και επεκτάθηκε πολύ γρήγορα* 6. εκπέμπω τεχνητό φως, δημιουργώ συνθήκες τεχνητού φωτισμού: *άναψε η λάμπα* | *το κερί* | *ο φάρος* | *το φως* ΣΥΝ. φωτίζω **7.** (για ηλεκτρικές συσκευές) τίθεμαι σε λειτουργία: **τι** *ώρα ανάβει το καλοριφέρ;* ΣΥΝ. ενεργοποιούμαι, παίρνω μπροστά 8. παίρνω κόκκινο χρώμα, υπερθερμαίνομαι: το *σίδερο άναψε* ΣΥΝ. πυρακτώνομαι, φλογίζομαι˙ (μτφ.) 9. φθάνω σε σημείο εντάσεως, γίνομαι οξύς, εξάπτομαι: άναψε, *βρόντηξε το χέρι του πάνω στο τραπέζι κι άρχισε να φωνάζει* ΣΥΝ. φουντώνω, κορώνω· ΦΡ. (α) ***ανάβει η συζήτηση*** η συζήτηση αποκτά υψηλούς τόνους, αποκτά ενδιαφέρον, με αντεγκλήσεις σε έντονο ύφος: *ύστερα από τα νέα στοιχεία που παρουσίασε ο υπουργός, η συζήτηση άναψε για τα καλά* (β) ***ανάβει το κέφι | γλέντι*** για διασκέδαση που γίνεται ιδιαίτερα έντονη και ζωηρή, που κορυφώνεται (γ) ***ανάβουν τα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (δ) (αργκό) ***μου ανάβουν τα λαμπάκια*** εξάπτομαι, είμαι έτοιμος να εκραγώ ΣΥΝ. (αργκό) παίρνω ανάποδες (στροφές), μου τη δίνει, (καθημ.) θυμώνω, εκνευρίζομαι, νευριάζω, (εκφραστ.) βγαίνω απ' τα ρούχα μου (ε) ***ανάβω και κορώνω*** γίνομαι έξω φρενών: όταν τ' *άκουσε, άναψε και κόρωσε* (στ) ***άναψαν οι γραμμές | τα τηλέφωνα | τα σύρματα*** για περιπτώσεις συνεχών τηλεφωνικών κλήσεων ή πολύωρων τηλεφωνικών συζητήσεων 10. διεγείρομαι ερωτικά, καταλαμβάνομαι από έντονη σαρκική επιθυμία: *και μόνο που τη σκέφτομαι* -11. αισθάνομαι υπερβολική ζέστη ή έχω εξάψεις (λ.χ. από υψηλό πυρετό): *κλείσε το καλοριφέρ με τέτοια ζέστη θα ανάψεις!* || *άναψε από τον πυρετό* ΣΥΝ. ζεσταίνομαι, καίγομαι, φλογίζομαι˙ ΦΡ. ***άναψε η μηχανή*** (κυρ. στα αυτοκίνητα και τα δίτροχα) η μηχανή υπερθερμάνθηκε και άρχισε να βγάζει καπνούς 12. (κυρ. για καρπούς, τρόφιμα) αρχίζω να σαπίζω (λόγω τής ζέστης): *βγάλε τις πατάτες από το ντουλάπι, γιατί θα ανάψουν* ΣΥΝ. χαλάω, σαπίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω, *εργαστικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. άνάπτω < *ανα-* + *άπτω* «αγγίζω, ανάβω φωτιά» (πβ. *κόπτω* > *κόβω, ράπτω* > *ράβω* κ.τ.ό.). Το -β- στο *ανάβω από* τον αόρ. άναψα, πβ. κ. *τρίβω - έτριψα, αμείβω - άμειψα* κ.τ.ό.].

αναγαλλιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αναγάλλιασ-α, -μένος} αισθάνομαι υπερβολική ευχαρίστηση, με διαπερνούν ρίγη συγκίνησης από χαρά: τον είδε *και αναγάλλιασε η ψυχή της.*

αναγγελία (η) [μτγν.] {αναγγελιών} **1.** η γνωστοποίηση, η ανακοίνωση, η δημοσιοποίηση (συμβάντος): η ~ *τού θανάτου του βύθισε τη χώρα σε εθνικό πένθος* ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, είδηση 2. (συνεκδ.) το σύντομο κείμενο (προφορικό ή τυπωμένο) που περιέχει την (επίσημη) ανακοίνωση γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: η - *γάμου στις εφημερίδες* || η ~ θυέλλης από την *Ε.Μ.Υ.* ΣΥΝ. ανακοίνωση.

αναγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανήγγειλα, αναγγέλ-θηκα, -μένος} **1**. γνωστοποιώ (κάτι) ευρέως, δημοσιοποιώ: ο *υπουργός ανήγγειλε την επικείμενη κατασκευή τού νέου αεροδρομίου* ΣΥΝ. ανακοινώνω, δημοσιεύω **2**. επισημοποιώ επικείμενο γεγονός, καθιστώντας το δημοσίως γνωστό: *αναγγέλλω τους αρραβώνες τής κόρης μου* · 3. δηλώνω επίσημα την παρουσία (προσώπου): σας *παρακαλώ να με αναγγείλετε στον κ. Διευθυντή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, μετοχή.* **αναγέλασμα** (το) {αναγελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1**. ο χλευασμός, ο εμπαιγμός (κάποιου) ΣΥΝ. κοροϊδία ΑΝΤ. θαυμασμός, έπαινος **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο τού χλευασμού, το πρόσωπο/πράγμα που εμπαίζει κανείς: το ~ *τού χωριού* || (παροιμ.) *«τού κόσμου τ'~, τον κόσμο αναγέλα».* — **α να γελαστής** (ο), αναγελώ ρ. [αρχ.] {-ας...}.

αναγεννημα (το) {αναγεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. τμήμα τού σώματος που σχηματίζεται για να αντικαταστήσει το αντίστοιχο που έχει ακρωτηριαστεί ή φθαρεί ΣΥΝ. βλάστημα.

αναγέννηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (κυριολ.) η εκ νέου γέννηση: *η - ως βιολογική λειτουργία είναι αδύνατη* ΣΥΝ. ξαναγέννημα 2. ΒΙΟΛ. η εκ νέου γέννηση μερών ενός οργανισμού, που έχουν υποστεί φθορά ή ακρωτηριασμό: η *ετήσια* | *εποχική* ~ των *κεράτων στα ελάφια* ΣΥΝ. ανάπλαση 3. (μτφ.) η ανάκτηση των δυνάμεων, τής ζωντάνιας και τής δημιουργικής διάθεσης μετά από περίοδο καταπτώσεως, στασιμότητας ή παρακμής: *πνευματική* | *ηθική* | *πολιτική* | *οικονομική* ~|| ~ *των γραμμάτων* ΣΥΝ. αναδημιουργία, ξανάνιωμα · 4. ΙΣΤ. ***Αναγέννηση*** (η) η πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική κίνηση που (με τη συμβολή και των Ελλήνων λογίων οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στη Δύση λίγο πριν και μετά από την πτώση τού Βυζαντίου) ξεκίνησε από την Ιταλία τον 14ο αι. και εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη ώς τον 17ο αι., σημειώνοντας τη μετάβαση από τον μεσαιωνικό στον νεότερο κόσμο μέσα από την αναβίωση τού ανθρωποκεντρικού πνεύματος τής κλασικής αρχαιότητας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άναγέννησις* < *αναγεννώ. Ο* όρος *Αναγέννηση* είναι μετάφρ. δάνειο από ιταλ. rinascimento «ξαναγέννημα». ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος ξέν. όρος Renaissance προέρχεται από το λατ. renasci «αναγεννώμαι»].

αναγεννησιακός, -ή, -ό ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τις βασικές αρχές τής Αναγέννησης ή διέπεται από αυτές: ~ *ρυθμός* | *ζωγραφική* | *μουσική* | *ύφος.*

ανογεννητής (ο) [1812], **αναγεννήτρια** (η) {αναγεννητριων} πρόσωπο που αναγεννά, που συντελεί στην αναγέννηση (κάποιου πράγματος): *υπήρξε ο - τού σύγχρονου θεάτρου.*

αναγεννητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συντελεί ή έχει ως αποτέλεσμα την αναγέννηση, την αναδημιουργία: ο ~ *μηχανισμός στους σκώληκες* ||*η~ διεργασία στα έντομα* || (μτφ.) ~ *αγώνας* | *προσπάθεια* ΣΥΝ. αναζωογονητικός, αανεωτικός.

αναγεννώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αναγεννάς... | αναγέν-ησα, -ιέμαι κ. -ωμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ανανεωμένες τις δυνάμεις του: *ένα ταξίδι θα σε αναγεννήσει* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ανανεώνω **2.** (ειδικότ.) μεταβάλλω, βελτιώνω (ηθικά, πνευματικά, ψυχικά κ.λπ.) (κυρ. μεσοπαθ.(: *αναγεννήθηκε μέσω τού χριστιανισμού* **3**. (μεσοπαθ. ***αναγεννώμαι)*** ξανανιώνω, ανακτώ τις δυνάμεις μου ή βγαίνω από ένα ηθικό ή πνευματικό τέλμα: *αναγεννήθηκε ως άτομο από τη στιγμή που ανεξαρτητοποιήθηκε οικονομικά* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι, ξαναγεννιέμαι· ΦΡ. ***αναγεννώμαι εκ τής τέφρας μου | ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου*** βλ. λ. *τέφρα.*

αναγιγνώσκω ρ. μετβ. {ανέγνωσα, αναγνώσθηκα (μτχ. αναγνωσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (εύχρ. συνήθ. ο αόρ.) 1. (γενικά) διαβάζω, κάνω ανάγνωση: *ανέγνωσε ένα διήγημα* 2. (ειδικότ.) διαβάζω κείμενο μεγαλοφώνως κατά τη διάρκεια τού μαθήματος τής ανάγνωσης (βλ.λ., σημ. 3) 3. διαβάζω λογοτεχνικό, ενώπιον ακροατηρίου, ή ιερό κείμενο (λ.χ. το Ευαγγέλιο), ενώπιον τού εκκλησιάσματος: *ηθοποιοί ανέγνωσαν αποσπάσματα από το έργο τού συγγραφέα* || ο *ιερέας ανέγνωσε την ευαγγελική περικοπή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αναγιγνώσκω,* αρχική σημ. «γνωρίζω καλά», < άνα- + *γιγνώσκω.* Από τη σημ. «γνωρίζω ξανά, αναγνωρίζω» προέκυψε, ήδη στην Αρχ., η σημ. «διαβάζω»].

αναγκάζω ρ. μετβ. {ανάγκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ασκώ (σε κάποιον) πίεση (ψυχολογική, σωματική κ.λπ.), ώστε να υποχρεωθεί να κάνει κάτι: με *απειλές και εκβιασμούς τον ανάγκασαν να παραιτηθεί* || *αναγκάστηκε να υπακούσει παρά τη θέληση του* ΣΥΝ. υποχρεώνω 2. (συνεκδ.) κάνω (κάποιον) να κάνει κάτι που δεν θέλει: (απειλητικά) μη με αναγκάζεις να *χρησιμοποιήσω βία!* || *με αναγκάζει να παραφερθώ!* ΣΥΝ. (λόγ.) εξωθώ, υποχρεώνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανάγκη].*

αναγκαίος, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που κρίνεται απαραίτητος, που επιβάλλεται από τις συνθήκες, αυτός που πρέπει να γίνει ή να υπάρξει: *είναι ~ η αναδιάρθρωση τού κρατικού μηχανισμού προκειμένου να προχωρήσει ο εκσυγχρονισμός τής χώρας* || η *επιβολή νέων φόρων κρίθηκε* ~ ΣΥΝ. υποχρεωτικός, επιβεβλημένος 2. αυτός που απαιτείται για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: η *μόρφωση είναι - προϋπόθεση για την επαγγελματική εξέλιξη* ΣΥΝ. απαραίτητος˙ ΦΡ. (α) ***αναγκαίο κακό*** *(άναγκαῖον κακόν,* Μενάνδρου 651) καθετί που, αν και θεωρείται αρνητικό στοιχείο, είναι εντούτοις απαραίτητο για την επίτευξη κάποιου σκοπού: το *χρήμα προκαλεί ακόμη και πολέμους, αλλά είναι* ~ (β) ***αναγκαία συνθήκη*** η προϋπόθεση που πρέπει οπωσδήποτε να ισχύει, προκειμένου να είναι αληθής μια πρόταση (πβ. *ικανή συνθήκη,* λ. *ικανός)* 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *το νερό είναι - για τη ζωή* ΣΥΝ. βασικός, απαραίτητος 4. ***αναγκαία*** (τα) (α) τα πράγματα, τα μέσα που είναι απαραίτητα για τη ζωή: δεν *βγάζει ούτε καν τα - από τη δουλειά που κάνει* (β) οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου: *κάναμε όλα τα -, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.*

αναγκαιότητα (η) [μτγν.] {αναγκαιοτητών} **1**. η ιδιότητα τού αναγκαίου, τού αναπόφευκτου- επιταγή αιτιώδους μορφής που δεν αφήνει περιθώρια επιλογής: *ο θάνατος είναι μια - που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου* || *φυσική* | *ηθική* | *λογική* - 2. ΦΙΛΟΣ, η λογική νομοτέλεια (βλ.λ.) που επικρατεί στη φύση, η σχέση συνδέσεως αιτίας και αποτελέσματος: μετά τις κοινωνικές *μεταβολές οι αντίστοιχες αλλαγές στο πολιτικό σύστημα προκύπτουν ως φυσική ~.*

αναγκαιότητα - ανάγκη. Η αναγκαιότητα δηλώνει την ιδιότητα ή σχέση τού αναγκαίου, που είναι ιδιαίτερα ισχυρή και δεσμευτική

επειδή στηρίζεται σε μια ρητή **ή** υπονοούμενη αιτιώδη σχέση (αιτίου - αιτιατού/αποτελέσματος): *Οι δαπάνες για τον αμυντικό εξοπλισμό τής χώρας αποτελούν εθνική αναγκαιότητα - Η αναγκαιότητα τής ειρήνης και τής συνεργασίας των λαών δεν αμφισβητείται από κανέναν.* Αντίθετα, η ανάγκη έχει μεν τη γενικότερη σημασία τής υποχρέωσης από όπου κι αν απορρέει, εστιάζεται όμως περισσότερο στη δήλωση μιας ισχυρής πίεσης (με τη μορφή τής στέρησης **ή** τής υποχρέωσης), την οποία ασκούν τα πράγματα: Είναι *ανάγκη να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, για να αρχίσει ο διάλογος - Έχει πολλές και μεγάλες ανάγκες, στις οποίες μόλις καταφέρνει να ανταποκριθεί - Η ανάγκη προσδιορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων.* Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η σημασιολογική διαφορά των δύο λέξεων, παρατηρούμε ότι η λέξη *αναγκαιότητα* σε μια πρόταση τού τύπου *«Ο θάνατος είναι μια αναγκαιότητα που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»,* δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη λ. *ανάγκη: «Ο θάνατος είναι μια ανάγκη που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»'*... Όπως, αντιθέτως, στην πρόταση *«Η ανάγκη υγιεινής διατροφής δεν αμφισβητείται από καμία ιατρική έρευνα»* δεν μπορεί να λεχθεί ως «η *αναγκαιότητα υγιεινής διατροφής* [...]».

ανάγκα κα; θεοί πείθονται → ανάγκη

αναγκασμός (ο) [αρχ.] η επιβολή βίας, η άσκηση πιέσεων για την εκτέλεση μιας πράξης ΣΥΝ. καταναγκασμός, εξαναγκασμός.

αναγκαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που επιβάλλεται από την ανάγκη, από δυνάμεις **ή** αιτίες έξω από τον έλεγχο **ή** τον προγραμματισμό κάποιου: η ~ *αλλαγή παίκτη* (σε περίπτωση τραυματισμού) || η ~ *ανάδυση υποβρυχίου* (π.χ. λόγω βλάβης)· ΦΡ. ***αναγκαστική προσγείωση*** η προσγείωση αεροσκάφους σε χώρο που δεν έχει διαμορφωθεί κατάλληλα για τον σκοπό αυτόν, όταν η πτήση δεν μπορεί να συνεχιστεί κανονικά (π.χ. λόγω βλάβης) 2. αυτός που επιβάλλεται, που δεν γίνεται εκούσια: ~ *σύμβαση* | *εισφορά* | *απαλλοτρίωση* | *μέτρα* ΑΝΤ. προαιρετικός, εκούσιος **3.** ΝΟΜ. (α) ***αναγκαστική εκτέλεση*** διαδικασία η οποία ρυθμίζεται από το δικονομικό δίκαιο και αποσκοπεί στην παροχή έννομης προστασίας στον δανειστή με τη μορφή τής βίαιης ικανοποίησης τής απαίτησης που έχει κατά τού οφειλέτη (βλ. κ. *αναγκαστική κατάσχεση, αναγκαστική διαχείριση)* (β) ***αναγκαστικός νόμος*** (συντομ. Α.Ν.) νομοθέτημα, που εκδίδεται στη διάρκεια ανώμαλων πολιτικών περιόδων με συγκεκριμένη ισχύ και διατάξεις (γ) ***αναγκαστική κατάσχεση*** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων αντικείμενο τής αναγκαστικής κατάσχεσης είναι περιουσιακά δικαιώματα τού οφειλέτη, μεταβιβαστά, τα οποία δεσμεύονται με στόχο τη ρευστοποίηση τους στο πλαίσιο τού πλειστηριασμού, ώστε από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις των δανειστών (δ) ***αναγκαστικός κανόνας δικαίου*** | ***κανόνας αναγκαστικού δικαίου*** κανόνας δικαίου τού οποίου η εφαρμογή δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ιδιωτική βούληση ΑΝΤ. ενδοτικός κανόνας δικαίου ή κανόνας ενδοτικού δικαίου (ε) ***αναγκαστική διαχείριση*** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών αξιώσεων αντικείμενο τής αναγκαστικής διαχείρισης είναι η επιχείρηση ή κάποιο ακίνητο τού οφειλέτη για την εκμετάλλευση τού οποίου διορίζεται διαχειριστής ο οποίος περιοδικά ικανοποιεί τους δανειστές από τα έσοδα τα οποία παράγει η επιχείρηση ή το ακίνητο **4.** ΓΛΩΣΣ. αναγκαστικό ***αίτιο*** η αιτία που αναγκάζει το υποκείμενο τού ρήματος να προβεί στην ενέργεια που δηλώνει το ρήμα· εκφράζεται εμπρόθετα (από, για, σε, ένεκα κ.λπ.), με επιρρ. φράσεις (λόγω +γεν., εξαιτίας +γεν. κ.λπ.), απρόθετα με γενική, με αιτιολογική μετοχή και με αιτιολογική πρόταση: *άρχισε να κλαίει από τα νεύρα της || λόγω τής βροχής η εκδρομή αναβλήθηκε || πεθαίνω τής πείνας || δεν μπορούσα να περιμένω άλλο, έφυγα* || δεν *έρχομαι, γιατί δεν αισθάνομαι καλά.* — αναγκαστικά επίρρ. (σημ. 1, 2).

ανάγκη (η) {αναγκών} **1.** υποχρέωση που επιβάλλεται από συγκεκριμένες συνθήκες («εξωτερική υποχρέωση», έξωθεν επιβαλλόμενη δέσμευση): *λόγω οικονομικών προβλημάτων προβλέπει η ~ λήψεως σοβαρών μέτρων* ΣΥΝ. υποχρέωση· ΦΡ. (α) (απρόσ.) ***είναι ανάγκη (να...)*** είναι απαραίτητο, χρειάζεται: ~ να *βρούμε και άλλους συνεργάτες, γιατί μόνοι μας δεν τα καταφέρνουμε* (β) εξ ***ανάγκης | κατ' αναγκη(ν)*** παρά τη θέληση μας, λόγω ελλείψεως άλλης δυνατής επιλογής, αναγκαστικά: ~ θα *πάρω ταξί, αφού δεν έχει λεωφορεία || είναι μύθος ότι ο ψυχοπαθής είναι - και εγκληματίας* (γ) **εν *ανάγκη*** *(εν ανάγκη)* σε περίπτωση ανάγκης, αν δεν γίνεται διαφορετικά: *προσπάθησε να το επιδιορθώσεις^ μόνος σου και ~ τηλεφώνησε μου* (δ) ***ανάγκα και θεοί πείθονται*** *(ανάγκα και θεοί πείθονται,* πβ. *ανάγκα δ' ουδέ θεοί μάχονται,* Σιμωνίδης 5,21) μπροστά στο αναπόφευκτο υποχωρούν ακόμη και οι θεοί· (γενικότ.) ακόμη και οι πιο αδιάλλακτοι και σκληροί άνθρωποι μπροστά στην αδυναμία να βρουν άλλη επιλογή, λύση, υποχωρούν, κάμπτονται (ε) ***(κάνω) την ανάγκη φιλοτιμία | την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος*** *(την ανάγκην φιλοτιμίαν, δ φασί, ποιησάμενος,* Αννα Κομνηνή 1, 308, 15) προθυμοποιούμαι να κάνω κάτι, το οποίο ούτως ή άλλως είμαι υποχρεωμένος να κάνω: ο *υπουργός, ποιούμενος την ανάγκην φιλοτιμίαν, εξήγγειλε την απόσυρση τού επίμαχου νομοσχεδίου 2.* (συνεκδ.) καθετί που χρειάζεται κανείς, οτιδήποτε είναι απαραίτητο, ώστε η έλλειψη ή η απουσία του να γεννά προβλήματα: η ~ τής *επικοινωνίας* | *συντροφικότητας* | *ανθρωπιάς* | *ειδίκευσης* | *εξέλιξης* | *αλλαγής τρόπου ζωής* || έχω *πολλές* ~ || *κάθε άνθρωπος, πέρα από τις βιολογικές, τις σωματικές του ~, έχει και τις συναισθηματικές || άνθρωπος είναι και έχει ανάγκες- θέλει να φάει, να πιει, να διασκεδάσει* ΦΡ. (α) ***είδη πρώτης ανάγκης*** τα στοιχειώδη, τα απολύτως απαραίτητα για την καθημερινή ζωή (β) ***δημόσια ανάγκη*** κοινό συμφέρον: το *επιβάλλει η ~* (γ) (συνεκδ.) ***δημόσιες ανάγκες*** τα χρήματα που απαιτούνται, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα υπηρεσιών και έργων δημοσίου συμφέροντος: *μείωση των - σημαίνει περιορισμό των ελλειμμάτων τού δημόσιου τομέα* (γ) **έχω** την ***ανάγκη (κάποιου)*** χρειάζομαι τη βοήθεια ή την προστασία (κάποιου), εξαρτώμαι από αυτόν (δ) ***ήταν ανάγκη;*** (ως ρητορική ερώτηση) για την έκφραση δυσαρέσκειας σε δυσάρεστη εξέλιξη: ~ να μου *τύχει τώρα αυτή η αρρώστια;* (ε) **δεν *ήταν ανάγκη*** ως τυπική απάντηση ευγενείας σε προσφορά (συνήθ. δώρου): *-Αυτό το δώρο είναι για σας! -Μα ~!* 3. η δύσκολη περίσταση, το σοβαρό (οικονομικό, ψυχολογικό, οικογενειακό κ.λπ.) πρόβλημα: *οι φίλοι στην ~ φαίνονται* ΣΥΝ. δυσκολία, στενοχώρια 4. κατάσταση υψηλού κινδύνου και κρισιμότητας, που απαιτεί εξαιρετική ετοιμότητα για την αντιμετώπιση της: *κατεπείγουσα | έκτακτη | έσχατη ~* ΦΡ. ***κατάσταση έκτακτης*** (λόγ. ***εκτάκτου) ανάγκης*** κατάσταση σοβαρών κοινωνικών, οικονομικών, εθνικών κ.ά. προβλημάτων, για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται η λήψη εκτάκτων μέτρων και η κινητοποίηση τού κρατικού μηχανισμού: μετά τους *σεισμούς ο νομός κηρύχθηκε σε ~* 5. η έντονη, ζωηρή επιθυμία για κάτι, το οποίο θεωρείται απαραίτητο: καθώς *περνούν τα χρόνια, οι επιθυμίες μας γίνονται ανάγκες || ό,τι για σένα είναι πολυτέλεια για μένα είναι ~*|| η ~ *διακοπών/ διασκέδασης* **6.** (ειδικότ. ευφημ.) η ανάγκη για ούρηση και αφόδευση, κυρ. στις ΦΡ. κάνω ***την ανάγκη μου*** και ***έχω σωματική ανάγκη 7.*** ΦΙΛΟΣ, η κατάσταση ενός όντος σε σχέση με αυτό που του λείπει για να εκπληρώσει τους σκοπούς του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγκαιότητα.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στενοχώρια», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άν-άγκη* < ἀν)α)- + *άγκών* (ίσως και *ἀγκή* «αγκαλιά»). Αν αυτή η ετυμολογία είναι έγκυρη, τότε η αρχική σημ. τής λ. *ανάγκη* θα ήταν «εναγκαλισμός, έντονη περίσφιξη που προκαλεί δυσφορία». Μολονότι οι φρ. εξ *ανάγκης, κατ' ανάγκην, ανάγκη εστί, ανάγκην έχω, εν ανάγκη,* είναι αρχαίες ή μεταγενέστερες, άλλες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. είδη *πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. choses de première nécessité), *επείγουσα ανάγκη* (< γαλλ. besoin pressant), *κάνω την ανάγκη μου* (γαλλ. faire les besoins) κ.ά. Η (μεσν. προελεύσεως) φρ. *κάνω την ανάγκη φιλοτιμία* πέρασε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. faire la nécessité vertu, αγγλ. make a virtue of necessity].

ανάγλυφο (το) [μτγν.] {αναγλύφ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. γλυπτή παράσταση (μορφή ή φιγούρα) σκαλισμένη σε πλάκα (λ.χ. από μάρμαρο, μέταλλο, πέτρα, πηλό), ώστε να προεξέχει από την επιφάνεια τής πλάκας: τα ~ του *Παρθενώνα φυλάσσονται στο Μουσείο τής Ακρόπολης* (πβ. λ. *γλυπτά).*

ανάγλυφος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή σκαλιστεί πάνω σε μια επιφάνεια έτσι, ώστε να προεξέχει ΣΥΝ. έκτυπος (β) ***ανάγλυφη γραφή*** το ειδικό σύστημα ανάγνωσης για τους τυφλούς, αποτελούμενο από γράμματα που γίνονται αισθητά διά τής αφής· το σύστημα Μπράιγ (γ) ΓΕΩΓΡ. ***ανάγλυφος χάρτης*** τοπογραφικός χάρτης στον οποίο αναπαριστάται η μορφολογία τού εδάφους είτε πάνω σε στερεό υλικό (γύψο, χαρτόνι, πλαστικό) είτε πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. χαρτί), λ.χ. με κατάλληλες φωτοσκιάσεις **2.** ***ανάγλυφο*** (το) βλ.λ. **3**. (μτφ.) αυτός που απεικονίζεται, περιγράφεται με τρόπο ζωηρό και παραστατικό: *έδωσε ανάγλυφη την εικόνα τής καταστροφής* ΣΥΝ. ζωντανός, παραστατικός. — ανάγλυφα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αναγλύφω* «σκαλίζω» < *ανα-* + *γλύφω* (βλ.λ.)].

αναγνωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αναγνώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αντιλαμβάνομαι, βρίσκω την ταυτότητα (προσώπου **ή** πράγματος), συσχετίζοντας στοιχεία τής εξωτερικής πραγματικότητας **με** αυτά που έχω ήδη στη μνήμη μου: *αναγνώρισα τη φωνή του ανάμεσα σε πολλές άλλες* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, ταυτίζω· ΦΡ. **δεν σε *αναγνωρίζω!*** για να δείξουμε τη δυσαρέσκεια μας **ή** την έντονη κατάπληξη μας από την ασυνήθιστη, αλλαγμένη συμπεριφορά κάποιου **2.** αποδέχομαι την ύπαρξη πράγματος **ή** κατάστασης, τον αληθή **ή** γνήσιο χαρακτήρα τους: ~ τα *λάθη μου* | *την ήττα* | *την υπογραφή μου* ΣΥΝ. καθομολογώ, παραδέχομαι **3**. αποδέχομαι επίσημα και επικροτώ ως έγκυρη τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης κατάστασης: ~ *κράτος* | *καθεστώς* | *πολίτευμα* 4. (ειδικότ.) ΝΟΜ. (α) αποδέχομαι τη νομιμότητα μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ως πραγματικός πατέρας, δημιουργώ νομικό δεσμό μεταξύ εμού και τού τέκνου μου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο **5.** εκφράζω ή δείχνω την εκτίμηση ή την ευγνωμοσύνη μού (προς κάποιον/κάτι): το *κράτος πρέπει να αναγνωρίζει τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι πολίτες* ΣΥΝ. επιβραβεύω ΑΝΤ. αδιαφορώ **6.** αποδέχομαι (κάποιον) ως αξιόλογο πρόσωπο στον τομέα του: *όλοι τον αναγνωρίζουν στη δουλειά του 7.* ΣΤΡΑΤ. (κυρ. για έδαφος, περιοχή) συλλέγω χρήσιμα στοιχεία, ανιχνεύω (βλ. λ. *αναγνώριση)* **8.** (μεσοπαθ. ***αναγνωρίζομαι)*** γίνομαι γνωστός και αποδεκτός σε ευρεία κλίμακα, αποκτώ φήμη: *αναγνωρίστηκε μετά θάνατον ως σπουδαίος ποιητής* **9.** η μτχ. ***αναγνωρισμένος,*** -η, **-ο** κ. (λόγ.) ***ανεγνωρισμένος*** (βλ.λ.).

αναγνώριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ταύτιση στοιχείων τής εξωτερικής πραγματικότητας με στοιχεία ήδη γνωστά, η διαπίστωση ότι κάποιος/κάτι είναι όντως αυτός/αυτό που νομίζουμε: η ~ *τού δράστη από τον αυτόπτη μάρτυρα οδήγησε την αστυνομία στη σύλληψη του 2.* η συνειδητοποίηση και αποδοχή τής ύπαρξης και τής γνησιότητας συγκεκριμένου πράγματος **ή** καταστάσεως: η ~ των *προβλημάτων των εργαζομένων οδηγεί την κυβέρνηση στη λήψη δραστικότερων μέτρων* ΣΥΝ. ομολογία, παραδοχή 3. η επίσημη παραδοχή τού κύρους και τής αυθεντίας κάποιου: *ηθοποιός με διεθνή ~* ΣΥΝ. επιδοκιμασία, αποδοχή **4.** η έκφραση εκτίμησης για την προσφορά, την αξία ή τα επιτεύγματα κάποιου και το αποτέλεσμα τής έκφρασης αυτής: ως ~ των υπηρεσιών *του, του απονεμήθηκε τιμητική πλακέτα* ΣΥΝ. επιβράβευση 5. ΝΟΜ. (α) η αποδοχή τής νομιμότητας

μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ***αναγνώριση τέκνου*** τρόπος δημιουργίας νομικού δεσμού μεταξύ τού πραγματικού φυσικού πατέρα και τού τέκνου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων του 6. η κρατική πράξη με την οποία γίνεται ευρέως αποδεκτή στη διεθνή κοινότητα η οντότητα κρατών, κυβερνήσεων ή εμπόλεμων πλευρών ΦΡ. ***αναγνώριση κράτους*** (στο διεθνές δίκαιο) οποιαδήποτε νομική πράξη από την οποία προκύπτει άμεσα ή έμμεσα η αναγνώριση τής νομιμότητας άλλου κράτους και τής κυβέρνησης του 7. ΣΤΡΑΤ. (α) η προσεκτική εξερεύνηση και ανίχνευση περιοχής για συγκεκριμένους στρατιωτικούς σκοπούς: *έστειλαν μία περίπολο για ~ τού εδάφους* ΣΥΝ. κατόπτευση, ανίχνευση· ΦΡ. (μτφ.) κάνω ***αναγνώριση του εδάφους*** προσπαθώ να εξετάσω και να εκτιμήσω τις πιθανότητες και τις δυνατότητες εφαρμογής κάποιων ενεργειών ή σχεδίων: *κάνε πρώτα μια ~ και μετά της προτείνεις να συνεργαστείτε* ΣΥΝ. βολιδοσκόπηση (β) ***αεροπορική αναγνώριση*** η διαδικασία εντοπισμού ή πιστοποίησης τής ταυτότητας άγνωστου αεροσκάφους που βρίσκεται στον εναέριο χώρο ή στη ζώνη ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας ενός κράτους 8. η έντεχνη και μεθοδευμένη από τον συγγραφέα αποκάλυψη τής σχέσης μεταξύ των ηρώων λογοτεχνικού έργου (συζύγων, γονέων-τέκνων κ.λπ.), την οποία οι ίδιοι (ή μόνο ο ένας από αυτούς) αγνοούσαν ώς εκείνη τη στιγμή, λ.χ. τού Οδυσσέα και τής Πηνελόπης στην *Οδύσσεια.*

αναγνωρί**σιμος,** -η, -ο αυτός που μπορεί (ή αξίζει) να αναγνωριστεί: ο *γραφικός του χαρακτήρας είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < *αναγνωρίζω* (θ. *αναγνωρισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος]*.

αναγνωρισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **ανεγνω**ρι**σμένος** αυτός που τον γνωρίζουν και τον αποδέχονται για την αξία του: *~ ηθοποιός | καλλιτέχνης | συγγραφέας | επιστήμονας* ΣΥΝ. καθιερωμένος.

αναγνωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που γίνεται για αναγνώριση, για τη συλλογή χρήσιμων στοιχείων: γίνονται *- πτήσεις πάνω από τις θέσεις τού εχθρού || - απόσπασμα | περίπολος | σημείο | αεροσκάφος | προσπάθειες | κουβέντες | κινήσεις* **2.** ΝΟΜ. (α) ***αναγνωριστική πράξη*** η πράξη με την οποία αναγνωρίζεται η ύπαρξη μιας υποχρέωσης ή δικαιοπραξίας (β) αναγνωριστική ***αγωγή*** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση (βεβαίωση) τής ισχύος ή τού περιεχομένου ή τής μη ισχύος δικαιώματος ή έννομης σχέσης. — αναγνωριστικά επίρρ.

ανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κατανόηση τού περιεχομένου ενός γραπτού ή τυπωμένου κειμένου μέσω τής αναγνώρισης τής σημασίας των συμβόλων τού γραπτού λόγου με τα οποία είναι διατυπωμένο, καθώς και η διάρκεια αυτής τής διαδικασίας: *για την ~ αυτού τού βιβλίου χρειάστηκαν πολλές ημέρες* ΣΥΝ. διάβασμα 2. η προφορική απόδοση γραπτού κειμένου (με ή χωρίς ακροατήριο): η *~ κειμένων στην τάξη* 3. (κυρ. στο δημοτικό σχολείο) το σχολικό μάθημα τής προφορικής νοηματικής απόδοσης γραπτών κειμένων: την *πρώτη ώρα θα έχετε ~* 4. (συνεκδ.) το κείμενο που δίνεται στο σχολείο για διάβασμα: *τι έχουμε για ~* στο *σχολείο;* 5. η κατανόηση τής σημασίας συμβόλων, η αποκρυπτογράφηση κειμένου διατυπωμένου σε άγνωστη γραφή: η *~ τής Γραμμικής γραφής Β' τοποθέτησε την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας έξι αιώνες πίσω* ΣΥΝ. αποκρυπτογράφηση 6. η πρώτη προσέγγιση των ρόλων θεατρικού έργου από τους ηθοποιούς σε κοινή συγκέντρωση 7. ΦΙΛΟΛ. Ο τρόπος απόδοσης και ερμηνείας πολυσήμαντου μηνύματος από συγκεκριμένο κείμενο, φιλολογική ερμηνεία: *οι πολλαπλές ~ σε έναν στίχο τής «Αντιγόνης» τού Σοφοκλή || θεωρία τής ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάγνωσις,* αρχική σημ. «αναγνώριση, ενθύμηση», < *ἀνα-γιγνώσκω* < *ἀνα-* + *γιγνώσκω* «γνωρίζω»].

αναγνώσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που εύκολα μπορεί να διαβαστεί ή να αποκρυπτογραφηθεί.

αναγνωσιμότητα (η) **1.** η δυνατότητα ανάγνωσης ή αποκρυπτογράφησης ενός κειμένου **2**. ο βαθμός ζήτησης εντύπου, ο αριθμός ή το ποσοστό τού συνόλου των αναγνωστών του: η *~ των εφημερίδων παρουσιάζει πτωτική τάση || υψηλή | χαμηλή ~* (πβ. λ. *ακροαματικότητα, θεαματικότητα).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακροαματικότητα.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readability].

ανάγνωσ**μα** (το) [μτγν.] {αναγνώσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το γραπτό κείμενο, συνήθ. πεζού λόγου, που προσφέρεται για ανάγνωση: *λαϊκό | παιδικό | ψυχωφελές | σοβαρό ~* ΦΡ. ***(σχολικό) ανάγνωσμα*** καθένα από τα επιλεγμένα αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων για σχολική, διδακτική χρήση 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) περικοπή τού Ευαγγελίου τού Αποστόλου που διαβάζεται κατά τις ιερές ακολουθίες: *εκ τού κατά Ματθαίον αγίου Ευαγγελίου το ~* (β) κάθε περικοπή από τη Βίβλο που αναγιγνώσκεται στις ιερές ακολουθίες: *Προφητείας Ησαϊου το ~.*

αναγνωσμα**τάρι**ο (το) [1851] {αναγνωσματαρί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για τους μαθητές τού Δημοτικού για την εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής ΣΥΝ. αναγνωστικό, αλφαβητάρι. Επίσης (λαϊκότ.) αναγνωσματάρι. [ΕΤΥΜ. < *ανάγνωσμα, -ατός* + παραγ. επίθημα *-άριό]*.

αναγνωσ**τήρι**ο (το) [μτγν.] {αναγνωστηρί-ου | -ων) αίθουσα σε βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ή πολιτιστικά ιδρύματα, κατάλληλα διαμορφωμένη για διάβασμα.

αναγνώσ**τη**ς (ο) [μτγν.] {αναγνωστών}, **αναγνώ**σ**τρια** (η) [1851] {αναγνωστριών} **1**. πρόσωπο που διαβάζει (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες): μειώνεται *ο αριθμός των - εφημερίδων || συστηματικός | φανατικός - μιας στήλης περιοδικού* 2. (ειδικότ.) αναγνώστες (οι) οι αγοραστές προϊόντων γραπτού λόγου (βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών), το αγοραστικό κοινό: *οι ~ θα απολαύσουν ένα συγκλονιστικό μυθιστόρημα || οι πωλήσεις δείχνουν ότι οι ~ τής εφημερίδας μειώνονται* 3. ΕΚΚΛΗΣ. βοηθός ιερέα ή ψάλτη, ο οποίος επιτελεί την ανάγνωση των περικοπών τής Αγίας Γραφής κατά τη Θεία Λειτουργία.

αναγνωστικό (το) το βασικό βιβλίο που χρησιμοποιείται στη στοιχειώδη εκπαίδευση για τη διδασκαλία και την άσκηση των μαθητών στην ανάγνωση· βιβλίο με λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, που συμβάλλει και στη γλωσσική, αισθητική ή ηθική αγωγή των μαθητών ΣΥΝ. αναγνωσματάριο.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *αναγνωστικός* από τη φρ. *αναγνωστικό (βιβλίο)]*.

αναγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με το διάβασμα: *~ ικανότητα·* ΦΡ. αναγνωστικό ***κοινό*** | ***αναγνωστική δύναμη*** *το* σύνολο των ανθρώπων που διαβάζουν βιβλία, εφημερίδες ή άλλα έντυπα: *οι μετρήσεις δείχνουν μείωση τού - των εφημερίδων* **2**. ***αναγνωστικό (βιβλίο)*** (το) βλ.λ.

αναγόμωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. το εκ νέου γέμισμα όπλου με πυρομαχικά, ξαναγέμισμα· αφορά στα εκρηκτικά γεμίσματα οβίδων, βλημάτων και εκρηκτικών μέσων · 2. η επάλειψη τού ελαστικού τροχού οχήματος που έχει φθαρεί με ειδική ουσία, ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: *«πολλές εταιρείες προτιμούν να κάνουν ~ στα λάστιχα, όταν φθαρούν κάπως, αντί να τα αντικαθιστούν»* (εφημ.). — αναγομώνω ρ. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rechargement].

αναγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) **1**. η επίσημη ανάδειξη σε αξίωμα: η - του σε *αρχηγό τού κόμματος* ΣΥΝ. ανακήρυξη ΑΝΤ. καθαίρεση **2.** (ειδικότ.) επίσημη απονομή πανεπιστημιακού τίτλου: η *~ τού Γάλλου προέδρου σε επίτιμο διδάκτορα τής Νομικής* ΣΥΝ. ανακήρυξη.

αναγορεύω ρ. μετβ. {αναγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) **1.** απονέμω (σε κάποιον) δημόσιο αξίωμα ή τίτλο σε επίσημη τελετή: *κατά την πρώτη ημέρα τού Συνεδρίου τού κόμματος αναγορεύθηκε επίτιμος πρόεδρος* 2. (ειδικότ. για πανεπιστήμια) απονέμω επισήμως πανεπιστημιακό τίτλο· κάνω (κάποιον) επίτιμο διδάκτορα ή επίτιμο καθηγητή: το *Πανεπιστήμιο Αθηνών αναγόρευσε τον Ι.Θ. Κακριδή επίτιμο καθηγητή* 3. (καταχρ.-μτφ.) ανακηρύσσω (βλ.λ. και ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω): τον *έχουν σχεδόν αναγορεύσει σε κριτή των πράξεων όλων και «Πάπα» τού κινήματος || «έτσι όπως αναγορεύεται σε ρυθμιστική αρχή η γνώμη...»* (εφημ.). — **αναγ**ορ**ευτικό,** -ή, -ό [1843]. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν)α)- + *αγορεύω]*

αναγορεύω - ανακηρύσσω. **Σε** σχέση με την απονομή τίτλων (επίτιμου διδάκτορα, επίτιμου καθηγητή κ.ά.), τα δύο ρήματα διαφέρουν: το ανακηρύσσω αναφέρεται στην απόφαση απονομής ενός τίτλου *(Αναγνωρίζοντας την προσφορά του τον ανεκήρυξαν επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής),* ενώ το αναγορεύω στη διαδικασία τής αποδόσεως τιμής, στην τελετή *(Αύριο θα αναγορευθεί από τις πανεπιστημιακές αρχές διδάκτωρ στην αίθουσα τελετών τού Πανεπιστημίου).* Το ίδιο ισχύει και για τα ανακήρυξη και αναγόρευση (Εναν μήνα μετά την *ανακήρυξη του σε διδάκτορα έγινε και η επίσημη* τελετή τής *αναγόρευσης).*

α να γούλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. αίσθημα δυσφορίας τού στομάχου, που συνοδεύεται από τάση για εμετό: η *θαλασσοταραχή τής έφερε* - 2. (μτφ.) η έντονη δυσφορία, η αποστροφή ή απέχθεια (για κάποιον/κάτι): *όταν βλέπω ανθρώπους να συμπεριφέρονται έτσι σε παιδιά, με πιάνει ~.* [ΕΤΥΜ. < *αναγουλιάζω* (υποχωρητ.)].

αναγουλιάζω ρ. αμετβ. {αναγούλιασα} αισθάνομαι αναγούλα, τάση για εμετό, κυρ. λόγω στομαχικής ενόχλησης, ναυτίας, ιλίγγου κ.λπ. — **ανανούλιασμα** (το), **αναγουλιαστικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < ανα- + *γουλιάζω* < *γούλα* «λαιμός» (βλ. λ. *γουλιά)]*.

αναγραμματισμός (ο) [μεσν.] η παραγωγή λέξεων ή φράσεων με αλλαγή τής σειράς των γραμμάτων μιας λέξης ή ομάδας λέξεων (π.χ. μόνος - νόμος, διατροφή - Αφροδίτη). — αναγραμματίζω ρ. [μτγν.].

αναγραφή (η) [αρχ.] **1.** η διαδικασία τής καταχώρισης ή καταγραφής ενός κειμένου σε επίσημα έγγραφα: *~ εξόδων | ψηφισμάτων | νόμων* ΣΥΝ. καταγραφή **2**. η διαδικασία γνωστοποίησης, δημοσίευσης ειδήσεως, γεγονότος από τον Τύπο: η *~ άγνωστων στοιχείων τής ιδιωτικής ζωής ενός πολιτικού στις εφημερίδες* ΣΥΝ. δημοσιοποίηση, γνωστοποίηση **3.** τιμητική καταχώριση ονόματος σε βιβλίο, αναμνηστική πλακέτα, ειδική στήλη: σε *μια στήλη που θα τοποθετηθεί στην είσοδο τής εκκλησίας, θα γίνει - των ονομάτων των ευεργετών || ~ των συντελεστών τής παράστασης σε ειδική πλακέτα* 4. (γενικότ.) η τύπωση, αποτύπωση πάνω σε ένα αντικείμενο: η *~ τής τιμής τού προϊόντος στη συσκευασία.*

αναγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέγραψα, αναγράφ(τ)ηκα (λόγ. ανεγράφην, -ης, -η...), αναγεγραμμένος} **1**. καταχωρίζω, σημειώνω (στοιχεία) σε συγκεκριμένο χώρο, σε πλαίσιο προσδιορισμένο για τον σκοπό αυτόν: η *ημερομηνία λήξεως αναγράφεται στη συσκευασία των προϊόντων* ΣΥΝ. εγγράφω, καταγράφω **2**. (ειδικότ.) χαράζω, γράφω σε στήλη, πλακέτα ως τιμητική διάκριση: *σε ειδικό πλαίσιο στην είσοδο τού Μεγάρου Μουσικής θα αναγραφούν τα ονόματα των διευθυντών ορχήστρας που έχουν φιλοξενηθεί εκεί* 3. (λόγ.) καθιστώ γνωστό, φέρω στο φως μέσω τού Τύπου: *ανεγράφη σε έντυπο ότι υπήρξε διαφωνία των πολιτικών αρχηγών.*

ανάγω ρ. μετβ. {παρατ. ανήγα, ανήγαγα (να/θα αναγάγω), (λόγ.) ανήχθην, -ης, -η... (να/θα αναχθώ)} **1.** αποδίδω σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο ή αρχική αιτία: *σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τον θεσμό αυτόν στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας || η τελευταία εξήγηση που δόθηκε ανάγει την έχθρα τους στις έντονα ανταγωνιστικές τους σχέσεις από την παιδική τους ήδη ηλικία* **2**. (μεσοπαθ. ***ανάγομαι)*** προσδιορί-

ζομαι, χρονολογούμαι (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *το γενεαλογικό τους δέντρο ανάγεται στους ήρωες τής επανάστασης τού '21* 3. μετατρέπω, αναδεικνύω: *έχει αναγάγει την απραξία σε τρόπο ζωής* 4. μετατρέπω (κάτι) σε άλλο ισοδύναμο, μετασχηματίζω: *το κλάσμα 4/8 μπορεί να αναχθεί στο απλούστερο 1/2* 5. ΧΗΜ. προκαλώ αναγωγική αντίδραση (βλ. λ. *αναγωγικός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άν)α)-* + *άγω].*

ανάγωγη (η) **1.** η αναφορά, η τοποθέτηση (πράξης, σχέσης ή κατάστασης) σε άλλη βάση ή διάσταση (συνήθ. απλούστερη ή πιο αποσαφηνισμένη): *η ~ τού προβλήματος σας σε μια γενικότερη σχέση αντιπαλότητας θα οδηγήσει σε απρόβλεπτες καταστάσεις* ΣΥΝ. μετάθεση **2.** ΦΙΛΟΣ, η μετατροπή ενός δεδομένου σε μια πιο ενδιαφέρουσα, πιο απλή ή πιο εύχρηστη μορφή 3. ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα χημικό στοιχείο (ελεύθερο ή σε ένωση του) προσλαμβάνει ηλεκτρόνια 4. ΜΑΘ. (α) η διαδικασία μετατροπής μιας μαθηματικής παράστασης ή σχέσης σε ίση ή ισοδύναμη: *~ ομοίων όρων (σε πολυώνυμο)* || *~ κλάσματος* (β) μέθοδος επίλυσης προβλημάτων στην αριθμητική: *~ στη μονάδα* 5. η επαναφορά τροφής από το στομάχι ή τον οισοφάγο στο στόμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανάγω].*

αναγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που προκύπτει με τη διαδικασία τής αναγωγής: *~ αντίδραση | μέθοδος* **2**. ΧΗΜ. ***αναγωγικό μέσο*** χημική ένωση ή στοιχείο που έχει την ιδιότητα να προκαλεί την αναγωγή άλλων σωμάτων, καθώς αυτό οξειδώνεται.

ανάγωγος[1], -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή αγωγή, καλή ανατροφή: *είναι ~ παιδί-μιλάει με αναίδεια στους γονείς του* ΣΥΝ. κακομαθημένος, αγενής, κακοαναθρεμμένος. — ανάγωγα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *αγωγή.* Ήδη αρχ. είναι η σημ. «ατίθασος, αδάμαστος» (με αναφορά σε ζώα), ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος,* Διόδ. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction)].

ανάγωγος[2], -η, -ο ΜΑΘ. ανάνωγο *κλάσμα* κλάσμα τού οποίου οι όροι δεν επιδέχονται περαιτέρω απλοποίηση (λ.χ. 9/15 → 3/5). [ΕΤΥΜ. < *αναγωγή,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. irréductible, με αναβι-βασμό τόνου κατά τα στερητ.].

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής τής έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων: *τα μέτρα για τους αγρότες προβλέπουν και ~ τής γης* ΣΥΝ. ξαναμοίρασμα, αναδιανομή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άναδατέομαι* «ξαναμοιράζω» < *ανα-* + *δατέομαι* «διανέμω», βλ. κ. *δασμός].*

αναδασώνω ρ. μετβ. [1877] {αναδάσω-σα, -θηκα, -μένος} φυτεύω δέντρα (σε έκταση που απογυμνώθηκε λόγω πυρκαγιάς ή άλλης αιτίας), ξαναδημιουργώ δάσος (σε αποψιλωμένη έκταση).

αναδάσωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνητή δημιουργία δάσους σε περιοχή όπου η φυσική βλάστηση έχει καεί ή αποψιλωθεί, με φύτευση δενδρυλλίων που παράγονται σε φυτώρια ή με σπορά: η *~ των καμένων εκτάσεων είναι έργο και καθήκον όλων μας* || *οικονομική | προστατευτική ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reboisement].

αναδασωτέος, -α, -ο αυτός που πρόκειται ή πρέπει να αναδασωθεί: *~ δασική έκταση | περιοχή* || *εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα καμένου δάσους κηρύχθηκαν αναδασωτέα.* [ΕΤΥΜ. < *αναδασώ(νω)* + παραγ. επίθημα *-τέος,* πβ. κ. *μειω-τέος].*

αναδεικνύω [αρχ.] κ. αναδείχνω ρ. μετβ. {ανέδειξα, ανα-δείχθηκα κ. -δείχτηκα, -δεδειγμένος} **1**. κάνω (κάτι) να φαίνεται καθαρά, να ξεχωρίζει: *το καινούργιο της χτένισμα αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* ΣΥΝ. προβάλλω 2. (συνεκδ.) αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλη αξία ή σπουδαιότητα, εξυψώνω, βγάζω (κάποιον) από την αφάνεια: *ο Κουν ανέδειξε πολλούς σημαντικούς ηθοποιούς* ΣΥΝ. φέρω στο προσκήνιο, προωθώ, καταξιώνω 3. εκλέγω (κάποιον) σε αξίωμα, επιλέγω (κάποιον) μεταξύ άλλων ως κατάλληλο για συγκεκριμένη θέση: *τον ανέδειξαν γενικό γραμματέα τού κόμματος* ΣΥΝ. εκλέγω **4.** (μεσοπαθ. ***αναδεικνύομαι)*** ξεπροβάλλω, ξεχωρίζω, διακρίνομαι και αναγνωρίζομαι: *ένας πολιτικός που αναδείχθηκε μέσα από τους αγώνες του* ΣΥΝ. (λόγ.) αναφαίνομαι, προοδεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω.*

ανάδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | χωρ. πληθ.) **1.** η έξοδος από την αφάνεια, η προώθηση και προβολή, η εμφάνιση στο προσκήνιο και η καθιέρωση· (κατ' επέκτ.) η διάκριση σε συγκεκριμένο τομέα, η κοινωνική ή επαγγελματική πρόοδος: η *~ στον δημοσιογραφικό χώρο | στο καλλιτεχνικό στερέωμα* ΣΥΝ. προκοπή, ευδοκίμηση, επιτυχία 2. η εκλογή σε αξίωμα: η *~ του σε πρόεδρο τού κόμματος* || η *~ μιας ομάδας σε κυπελλούχο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανάδειξις < αναδεικνύω].*

αναδεκτός [1893] κ. **αναδεχτός** (ο), αναδεκτή κ. **αναδεχτή** (η) (λαϊκ.) ο βαφτιστικός (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδεξιμιός.

ανάδελφος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει αδέλφια 2. (κυρ. μτφ.) αυτός που δεν έχει ομοεθνές ή ομοφύλους, που είναι εντελώς μόνος και χωριστός από τους άλλους: *έθνος ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν-στερητ. + αδελφός].

αναδεντραδα (η) **1**. κλήμα αναρριχώμενο σε τοίχο ή σε δέντρα ΣΥΝ. κληματαριά, κρεβατίνα **2.** (συνεκδ.) το σκιερό μέρος κάτω από αναρριχητικά φυτά ΣΥΝ. σκιάδα, σύσκιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναδενδράς, -άδος < ανα-* + *-δενδράς < δένδρον].*

αναδεξιμιός (ο), **αναδεξιμιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο το οποίο βαφτίζει κάποιος, το «πνευματικό παιδί» ως προς τη σχέση του με τον νον-νό ή τη νοννά ΣΥΝ. βαφτιστήρι, βαφτισιμιός, αναδεκτός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άναδεξιμαΐος* < *άνα-* + *δεξιμαΐος* (πβ. αόρ. *άν-ε-δεξ-άμην),* ρ. *άναδέχομαι].*

αναδευτήρας (ο) μηχανοκίνητο συνήθ. αντικείμενο για την ανάδευση, το ανακάτεμα υλικών (ειδικότ.) συσκευή για την ανάμειξη υγρών και ιδ. ποτών ΣΥΝ. αναμικτήρας. [ΕΤΥΜ. < *αναδεύω* + παραγ. επίθημα *-τήρας].*

αναδεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάδ-εψα (λόγ. -ευσα), -εύτηκα (λόγ. -εύθηκα), -ευμένος} ♦ **1**. (μετβ.) ανακινώ από τον πυθμένα, από τον βυθό' ανακατεύω: *~ τα υλικά σε σκεύος μαγειρικής* || (μτφ.) *~ σκέψεις στον νου μου* (προβληματίζομαι, ανησυχώ) ♦ **2.** (αμετβ.) στριφογυρίζω, κινούμαι στο ίδιο σημείο (συνήθ. ανήσυχα) **3**. (μεσοπαθ. ***αναδεύομαι)*** κινούμαι στη θέση μου, ανασαλεύω. — ανάδευση (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < άνα- + δεύω «υγραίνω», αγν. ετύμου].

άναδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αναδέχθηκα} δέχομαι στην αγκαλιά μου (νεοβαπτιζόμενο βρέφος), γίνομαι ανάδοχος, νοννός | νοννά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναδεχτός (ο) → αναδεκτός

αναδημιουργία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1**. η δημιουργία από την αρχή, ο εκ νέου σχηματισμός πράγματος ή κατάστασης: *υποστηρίζεται ότι η μετάφραση ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μιαν άλλη αποτελεί διαδικασία αναδημιουργίας τού πρωτοτύπου* 2. (μτφ.) η πνευματική ή ηθική αναγέννηση από την παρακμή και την αποτελμάτωση: *πνέει άνεμος αναδημιουργίας στην πολιτιστική ζωή τού τόπου.*
— αναδημιουργώ ρ. [μτγν.] {-είς...}, αναδημιουργίας, -ή, -ό [μτγν.], αναδημιουργικά επίρρ.

αναδημοσίευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό κειμένου ή τμήματος καμένου από άλλο έντυπο στο οποίο είχε δημοσιευθώ για πρώτη φορά· η εκ νέου δημοσίευση νός κειμένου: *~* από *μια ξένη εφημερίδα.*

αναδημοσιεύω ρ. μετβ. [1885] {αναδημοσίευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} δημοσιεύω εκ νέου (κείμενο ή τμήμα κειμένου που έχω ήδη δημοσιεύσει ή που έχει δημοσιευθεί σε άλλο έντυπο): *κατόπιν απαιτήσεως των αναγνωστών η εφημερίδα αναδημοσίευσε το επίμαχο άρθρο* || *το άρθρο του αναδημοσιεύθηκε σε όλα τα μεγάλα ευρωπαϊκά περιοδικά.*

αναδιανεμητικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στην αναδιανομή ενός συνόλου, κατάλληλος για αναδιανομή.

αναδιανομή (η) το εκ νέου μοίρασμα (ενός πράγματος): *~ γεωργικών εκτάσεων* ΣΥΝ. ανακατανομή. — **αναδιανέμω** ρ.

αναδιαρθρώνω ρ. μετβ. {αναδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καθορίζω εκ νέου τη δομή, μεταβάλλω τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα επιμέρους στοιχεία της: η *κυβέρνηση προσπαθεί να αναδιαρθρώσει το εκπαιδευτικό σύστημα* ΣΥΝ. αναδιοργανώνω.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. restructure].

αναδιάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο εκ νέου καθορισμός τής δομής, η μεταβολή τού τρόπου σύνδεσης των επιμέρους στοιχείων της: η *- τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ. αναδιοργάνωση.
— αναδιαρθρωτικός, -ή, -ό.

αναδιάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) η εκ νέου διάταξη των μελών ενός όλου, ενός συστήματος, για να αποτελέσουν μια νέα, περισσότερο λειτουργική οργανική ενότητα: *χρειάστηκε η ~ των δυνάμεων μας κατά μήκος τής γραμμής πυρός* ΣΥΝ. ανασύνταξη, ανακατάταξη. — αναδιατάσσω ρ.

αναδιατυπώνω ρ. μετβ. {αναδιατύπω-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω, εκφράζω (κάτι) με άλλον τρόπο: *ο πρωθυπουργός αναδιατύπωσε τις θέσεις του για την οικονομική πολιτική.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. reword].

αναδιατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου διατύπωση με άλλον τρόπο: η *~ μιας πρότασης.*

αναδίδω [αρχ.] κ. **αναδίνω** ρ. μετβ. {ανέδιδα- μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** εκπέμπω στον χώρο, βγάζω (ευχάριστες ή δυσάρεστες) οσμές, γίνομαι αντιληπτός μέσω τής αισθήσεως τής όσφρησης: τα *λουλούδια αναδίδουν μια ευχάριστη μυρωδιά* ΣΥΝ. αποπνέω 2. εκπέμπω προς τα επάνω, διασκορπίζω σε μεγάλη έκταση: *το ηφαίστειο μετά την έκρηξη άρχισε να αναδίδει πυκνούς καπνούς* ΣΥΝ. βγάζω. * ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

αναδιοργανώνω ρ. μετβ. [1884] {αναδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τροποποιώ την υπάρχουσα οργάνωση (ενός συστήματος) με σκοπό την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας: *~ τον δημόσιο τομέα* ΣΥΝ. αναμορφώνω, ανασυγκροτώ ΑΝΤ. αποδιοργανώνω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reorganiser (νόθο συνθ.)].

αναδιοργάνωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τροποποίηση τής υπάρχουσας οργάνωσης, η εκ νέου οργάνωση (ενός συστήματος) για την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας: η *~ τής επιχείρησης με βάση σύγχρονα πρότυπα* ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανασυγκρότηση ΑΝΤ. αποδιοργάνωση.

α να **διπλασιασμός** (ο) [μτγν.] 1. (στα Αρχαία Ελληνικά) η επανάληψη τού αρχικού συμφώνου τού θέματος ενός ρήματος, συνοδευόμενου από *ε* (συντελικοί χρόνοι) ή | (ενεστώτας), λ.χ. δε-δομένος, πί-πτω ΣΥΝ. διπλασιασμός 2. ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή τού D.N.A. ΣΥΝ. αντιγραφή. — αναδιπλασιάζω ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

αναδιπλώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναδιπλώ-θηκα, -μένος} 1. υποχωρώ προσωρινά, προκειμένου να προστατεύσω και να ανασυντάξω τις δυνάμεις μου: τα *στρατεύματα τού εχθρού αναδιπλώθηκαν στην οχυρή γραμμή τους* ΣΥΝ. συσπειρώνομαι 2. (μτφ.) γίνομαι διαλλακτικός, παρουσιάζω σημεία συμβιβασμού, προσέγγισης ή αλλαγής στάσης: *μόλις συνειδητοποίησε το λάθος του, αναδιπλώθηκε και προσπάθησε να αλλάξει την κουβέντα* || ο *δήμαρχος αναδιπλώθηκε στο ζήτημα των μέτρων ελεγχόμενης στάθμευσης* ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, διαλλάσσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναδιπλώ | -οϋμαι (-όω),* αρχική σημ. «διπλασιάζω - επαναλαμβάνω», < *άνα-* + *διπλώ* (βλ. λ. *διπλώνω).* Η σημερινή σημ.

αποδίδει το γαλλ. se replier].

αναδίπλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προσωρινή υποχώρηση για προστασία και ανασύνταξη δυνάμεων (κάποιου): η ~ τού *στρατεύματος* ΑΝΤ. ανάπτυξη · 2. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία λέξη προτάσεως ή μία φράση επαναλαμβάνεται αμέσως για δεύτερη φορά, υπηρετώντας εκφραστικούς λόγους, λ.χ. «μιλούσε *αργά-αργά* και επιβλητικά», *«αγάλι-αγάλι* γίνεται η αγουρίδα μέλι», «ο ελληνικός λαός, λαός ηρωικός και βασανισμένος...» ΣΥΝ. παλιλλογία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άναδίπλωσις, αρχική σημ. «συστροφή (εντέρου), ειλεός», < *άναδιπλώ* (βλ.λ.). Οι σημ. «διπλασιασμός - επανάληψη» είναι μτγν.].

αναδίφηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και λεπτομερειακή έρευνα, μελέτη κυρ. αρχείων, εγγράφων κ.λπ.: η~ *των βυζαντινών χειρογράφων τής μονής* (πβ. λ. *φυσιοδίφης, ιστοριοδίφης).* — αναδίφης [1885] κ. αναδιφητής (ο) [1878].

αναδιφώ ρ. μετβ. {αναδιφάς... | αναδίφησα} (λόγ.) ερευνώ εξαντλητικά αναζητώντας κάτι: *αναδίφησε τα παλιά αρχεία και βρήκε σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναδιφώ (-άω)* «αναζητώ ψηλαφώντας» < άνα- + *διφώ* «ψηλαφώ», αγν. ετύμου].

αναδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) η μεταβολή τής δομής, τής οργάνωσης ή τής λειτουργίας ενός συστήματος πάνω σε νέες βάσεις: η ~ τού *συστήματος τού ρήματος στην Ελληνική οδήγησε στην απλοποίηση τής μορφής του* ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανασχηματισμός, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, ανασύνταξη **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η ανασύνθεση τού κυβερνητικού σχήματος με αλλαγές υπουργών ΣΥΝ. ανασχηματισμός.
[ΕΤΥΜ. < Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. restructuration | reshuffling].

αναδομώ ρ. μετβ. {αναδομείς... | αναδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. μεταβάλλω τη δομή, τη σύνθεση συνόλου: ο *πρωθυπουργός αναδόμησε την κυβέρνηση αντικαθιστώντας πέντε υπουργούς του* ΣΥΝ. αναμορφώνω, ανασχηματίζω, αναδιαρθρώνω 2. (ειρων. για ένα μόνο πρόσ.) καθαιρώ, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση (του), αλλάζω τις αρμοδιότητες (κάποιου): *τον αναδόμησε ο πρωθυπουργός ύστερα από την πρόσφατη κριτική του στις θέσεις τού κόμματος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. restructure].

αναδουλειά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης ΣΥΝ. ανεργία 2. (συνᵉκδ.-συνήθ. στον πληθ.) η οικονομική δυσκολία και στενοχώρια: *οι έμποροι παραπονούνται ότι έχουν αναδουλειές, επειδή δεν κυκλοφορεί ρευστό στην αγορά* ΣΥΝ. δυσπραγία, (λαϊκ.) κεσάτια.
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *δουλειά].*

αναδοχή (η) 1. (α) η αποδοχή και ανάληψη ευθυνών για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: η ~ *τού έργου τής διάνοιξης δρόμου* (β) ΝΟΜ. αναδοχή χρέους η σύμβαση που συνάπτει κάποιος (αναδοχέας) με τον δανειστή και βάσει αυτής αναδέχεται ξένο χρέος υπεισερχό-μενος στη θέση τού αρχικού οφειλέτη είτε κατ' αποκλεισμόν εκείνου ο οποίος έτσι απαλλάσσεται (στερητική αναδοχή χρέους) είτε παράλληλα προς εκείνον ο οποίος εξακολουθεί να ευθύνεται (σωρευτική αναδοχή χρέους) · **2**. η ανεπίσημη υιοθεσία και ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εγγύηση, ενέχυρο», < αρχ. *άναδέχομαι].*

ανάδοχος (ο/η) {αναδόχ-ου | -ων, -ους} 1. το φυσικό ή κυρ. νομικό πρόσωπο που αναλαμβάνει με τις προβλεπόμενες διαδικασίες την εκτέλεση δημόσιου έργου: ~ *τού μετρό | τής εθνικής οδού | τού αεροδρομίου* || (ως επίθ.) η ~ *εταιρεία* ΣΥΝ. εργολάβος, κατασκευαστής • 2. πρόσωπο που δίνει όνομα στο βρέφος κατά το μυστήριο τής βα-πτίσεώς του ΣΥΝ. νοννός **3**. ΝΟΜ. ***ανάδοχοι γονείς*** ζευγάρι που αναλαμβάνει την ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 ετών, οπότε το ίδιο το παιδί αποφασίζει αν θα ολοκληρωθεί και θα επισημοποιηθεί τυπικά η διαδικασία τής υιοθεσίας. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άναδέχομαι].*

ανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1**. (γενικά) ΤΕΧΝΟΛ. η επιστροφή μέρους τού εξαγομένου (output) από ένα σύστημα πίσω στην πηγή του, με σκοπό τη διόρθωση ή μεταβολή τού εξαγομένου: η - *από έναν υπολογιστή μάς δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσουμε το πρόγραμμα του* ΣΥΝ. ανατροφοδότηση 2. (ειδικότ.) η διαδικασία ελέγχου τής ορθής λειτουργίας μιας μηχανής μέσω ειδικών οργάνων της που μεταφέρουν πληροφορίες για τη συμπεριφορά τής μηχανής στην πράξη, ελέγχοντας τη μηχανική τάση για αποδιοργάνωση, ώστε να επιτυγχάνεται διόρθωση τού σφάλματος ΣΥΝ. ανατροφοδότηση 3. (στα μέσα επικοινωνίας) η μεταβίβαση τής αντίδρασης τού δέκτη πίσω στον πομπό (λ.χ. τού κοινού προς τον ομιλητή μέσω των παρατηρήσεων τού κοινού κατά την ομιλία, των αναγνωστών προς το έντυπο μέσω τής αλληλογραφίας ή τού αριθμού πωλήσεως τευχών | φύλλων κ.λπ.), που επιτρέπει στον πομπό να προσαρμόσει το μήνυμα του στις απαιτήσεις τού δέκτη ή τής επικοινωνίας 4. (γενικότ.) κάθε αντίδραση ενός δέκτη μηνύματος προς τον πομπό, λ.χ. στην παιδαγωγική, ο τρόπος αντίδρασης των μαθητών στη μορφή τής διδασκαλίας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. feedback].

αναδρομή (η) **1.** (για υγρά) η κίνηση προς υψηλότερο επίπεδο, προς τα πάνω: η ~ *τού νερού σε δοκιμαστικό σωλήνα* · 2. ΜΟΥΣ. η επανάληψη ορισμένου μέρους μουσικής συνθέσεως **3**. (μτφ.) (α) η αναφορά σε γεγονότα τού παρελθόντος, είτε με γλωσσικές πληροφορίες είτε με τεχνικά οπτικοακουστικά μέσα (υλικό αρχείου, έντυπο, ηχητικό ή οπτικό): *ιστορική* ~ || ~ *στις μέρες τού πολέμου* (β) ΛΟΓΟΤ. ***κατ' αναδρομή διήγημα*** διήγημα που αρχίζει την εξιστόρηση από το τέλος τής ιστορίας και^ κατόπιν επανέρχεται στην αρχή με επεισόδια. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άνα- + *-δρομή* < θ. *δρομ-,* από όπου και *δρόμ-ος* (βλ.λ.)].

αναδρομικός, -ή, -ό [1831] **1**. αυτός που, ενώ θεσπίζεται στο παρόν, θεωρείται ότι ισχύει από προγενέστερο χρονικό σημείο (= αναδρομική ισχύς): ~ αύξηση | *νόμος | χρέος | φόρος νόμου* **2.** ***αναδρομικά*** (τα) τα χρήματα που λαμβάνονται εκ των υστέρων και καλύπτουν πα-ρελθοντικό χρονικό διάστημα βάσει νεότερης συνήθ. ρύθμισης: *εισπράττω τα* ~ 3. αυτός που γίνεται στο παρόν αλλά αναφέρεται στο παρελθόν, σε προηγούμενες περιόδους: *γίνεται ~ έκθεση έργων τού διάσημου ζωγράφου* (με έργα που έχουν εκτεθεί στο παρελθόν). — αναδρομικ-ά | -ώς [1858] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rétroactif].

αναδρομικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα συγκεκριμένης ρύθμισης (λ.χ. νομοθετικής) να έχει αναδρομική ισχύ: *η ~ τής ισχύος τού νόμου κρίθηκε αντισυνταγματική.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rétroactivité].

ανάδρομος, -η, -ο **1.** αυτός που κινείται αντίθετα προς το κανονικό, το φυσικό: ~ *φορά* ΣΥΝ. ανάποδος, ανάστροφος **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ανάδρομη*** *κίνηση* η προς δυσμάς φαινόμενη κίνηση ενός πλανήτη, ως προς επίγειο παρατηρητή, που προκύπτει από τον συνδυασμό τής κίνησης τού πλανήτη και τής κίνησης τής Γης γύρω από τον Ήλιο 3. ΙΧΘΥΟΛ. (ψάρι) που, ενώ ζει στη θάλασσα, μεταναστεύει στα νερά των ποταμών για να γεννήσει τα αβγά του, όπως ο σολομός τού Ατλαντικού Ωκεανού 4. (συνεκδ.) αυτός που κινείται προς τα πίσω, που δεν παρουσιάζει σημεία προόδου, αλλά οπισθοχώρησης: ~ *πορεία | κίνηση* ΣΥΝ. οπισθοδρομικός, οπισθοχωρητικός 5. ΒΙΟΛ. ***ανάδρομη διασταύρωση*** η διασταύρωση ατόμων τής πρώτης θυγατρικής γενεάς με έναν από τους γονείς τους.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανερχόμενος, ανοδικός», < άνα- + *δρόμος.* ο όρος *ανάδρομη κίνηση* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. retrograde motion].

αναδύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναδύθηκα· μτχ. ενεστ. αναδυόμενος, -η (λόγ. -ομένη), -ο...} 1. ανεβαίνω στην επιφάνεια τού νερού: το *υποβρύχιο αναδύθηκε, μόλις βρέθηκε σε ασφαλή ύδατα* ΣΥΝ. ανέρχομαι 2. (λογοτ.) ξεπροβάλλω στον ορίζοντα, γίνομαι αντιληπτός, βγαίνω μέσα από το σκοτάδι: ο *ήλιος, λαμπερός, αναδύθηκε μέσα από τα σύννεφα* 3. (μτφ.) παρουσιάζομαι ξαφνικά, εμφανίζομαι στο προσκήνιο, γίνομαι αισθητός: *κατά τη μεταξύ τους συζήτηση αναδύθηκαν οι διαφορές τους* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, αναφαίνομαι **4.** ΜΥΘΟΛ. ***αναδυόμενη*** (η) προσωνυμία τής θεάς Αφροδίτης, γιατί σύμφωνα με τον μύθο ξεπρόβαλε μέσα από τους αφρούς τής θάλασσας στην Κύπρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δύση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άνα- + *δύομαι* «εισέρχομαι». Βλ. κ. δύω].

ανάδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1**. η άνοδος (λ.χ. από τον βυθό) στην επιφάνεια: η ~ τού *υποβρυχίου | τού δύτη* ΑΝΤ. κατάδυση 2. (μτφ.) η εμφάνιση στο προσκήνιο: *«μια αργή αλλά σταθερή* ~ των *λαϊκών στρωμάτων στην επιφάνεια»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άνάδυσις* < *αναδύω Ι-ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι απόδ. τού αγγλ. emergence].

αναερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ. 1. (για φαινόμενο ή διαδικασία) αυτός που πραγματοποιείται σε περιβάλλον χωρίς οξυγόνο: ~ *αναπνοή* ΑΝΤ. αερόβιος 2. (για οργανισμό) αυτός που ζει χωρίς οξυγόνο: - *βακτήρια* ΑΝΤ. αερόβιος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής έν. όρ., < γαλλ. anaérobique, όρος που πλάστηκε από τον Γάλλο χημικό L. Pasteur],

αναεροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένοι οργανισμοί (βακτήρια κ.ά.) επιβιώνουν χωρίς οξυγόνο ΑΝΤ. αεροβίωση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής έν. όρ., < γαλλ. anaérobiose].

ανάερος, -η, -ο **1**. (μτφ.) αυτός που είναι τόσο ελαφρύς, σαν να στέκεται στον αέρα, σαν να μην αποτελείται από ύλη: ~ *ύπαρξη | κίνηση | βάδισμα* ΣΥΝ. ανάλαφρος, αιθέριος, άυλος · 2. αυτός που δεν αερίζεται επαρκώς (πβ. λ. *ανήλιος).* [ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + *αέρας].*

αναζήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επίμονη και συστηματική προσπάθεια εξευρέσεως (πράγματος | προσώπου): ~ *στέγης | απολεσθέντος αντικειμένου /εργασίας | χρημάτων* || *η ~ τής αλήθειας | τής λύσης ενός προβλήματος | τού ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ. (λόγ.) αναδίφηση, διερεύνηση, (καθημ.) ψάξιμο, (λαϊκ.) γύρεμα **2**. (ειδικότ.) ***αναζητήσεις*** (οι) (α) ψυχικού ή πνευματικού ενδιαφέροντος έρευνες και προβληματισμοί: *οι θεωρητικές ~ κάποιου* (β) ***αναζητήσεις τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού*** ραδιοφωνική ανακοίνωση των ονομάτων προσώπων που αγνοούνται και τους αναζητούν οι συγγενείς τους.

αναζητώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αναζητ-είς κ. -άς... | αναζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ψάχνω με επίμονο τρόπο να βρω (κάποιον/ κάτι): ~ την *αλήθεια | τον ένοχο | αποδείξεις* ΣΥΝ. ψάχνω, ζητώ, γυρεύω, ερευνώ 2. αισθάνομαι την επιθυμία να βρω (κάτι/κάποιον που μου λείπει): - τη *συντροφιά σου* || ~ τις *όμορφες μέρες που έζησα* || ~ *την ευτυχία* ΣΥΝ. νοσταλγώ, επιθυμώ, αποζητώ. — αναζητητής (ο) [1877], αναζητητικός, -ή, -ό [1840].

αναζωογόνηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η επανάκτηση των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων, το ξανάνιωμα τού οργανισμού ύστερα από μια κατάσταση εξάντλησης: οι *διακοπές συμβάλλουν στην ψυχική μας* ~ ΣΥΝ. αναγέννηση, τόνωση, ενδυνάμωση ΑΝΤ. εξάντληση, εξουθένωση 2. η επαναφορά σε προηγούμενη καλή κατάσταση ύστερα από μια περίοδο κάμψης: η ~ τής *αγοράς* ΣΥΝ. τόνωση, αναθέρμανση. — αναζωογονητικός, -ή, -ό [1890], αναζωογονητικά επίρρ.

αναζωογονώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αναζωογονείς... | αναζωογόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δίνω νέες δυνάμεις, νέα πνοή (σε κάποιον/κάτι που παρουσιάζει σημεία κόπωσης ή φθοράς): *ένα ντους μετά από*

μια δύσκολη μέρα θα σε αναζωογονήσει || *ενυδατική κρέμα που αναζωογονεί και τονώνει το δέρμα* ΣΥΝ. τονώνω, φρεσκάρω 2. (μτφ.) βοηθώ στην ανανέωση (πράγματος που βρίσκεται σε κρίση ή παρακμή(: η *εισροή συναλλάγματος θα αναζωογονήσει την οικονομία* || *ένα ρομαντικό ταξίδι θα αναζωογονήσει τη σχέση τους* ΣΥΝ. αναθερμαίνω.

αναζωπυρώνω ρ. μετβ. {αναζωπύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω νέες διαστάσεις (σε φωτιά που τείνει να σβήσει): *οι δυνατοί άνεμοι αναζωπυρώνουν τις εστίες τής φωτιάς* ΣΥΝ. ξαναφουντώνω, (λόγ.) αναρριπίζω **2.** (μτφ.) δίνω νέα ζωή, νέα πνοή **ή** ένταση, αναθερμαίνω (κάτι που τείνει να χαθεί ή να ατονήσει): ~ την *ελπίδα* | *την ένταση* | έναν *καβγά* ΣΥΝ. ενισχύω, τονώνω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άναζωπυρώ (-όω)* < αρχ. *άναζωπυρώ (-έω)* < *ανα-* + *ζωπυρώ* «ανάβω φωτιά» < *ζώπυρον* «σπινθήρας», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. ζωόν *πυρ* «ζωντανή φωτιά, φλόγα»].

αναζωπύρωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ενίσχυση των διαστάσεων, τής ένταση (φωτιάς που έτεινε να σβήσει): *κίνδυνος αναζωπύρωσης* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξαναφούντωμα 2. (μτφ.) η αναθέρμανση, η τόνωση, η ενίσχυση: η ~ του *πάθους* | *των ταραχών* | *τού κύματος απεργιών* | *τού εθνικισμού* | *των πολεμικών συγκρούσεων* ΣΥΝ. ενίσχυση. Επίσης (αρχαιοπρ.) αναζωπύρηση [αρχ.].

αναζωπύρωση ή αναζωπύρηση; Η λ. *πυρ* έδωσε στην Αρχαία κανονικώς ρ. *πυρόω* (> *πυρώνω).* Η λ. *ζώπυρον* (ως σύνθετη) έδωσε ρ. σε -έω (-είς, -εί...(, ήτοι ζωπυρώ και *άναζωπυρώ (-εϊς,* -εί...) με παράγωγο το *άναζωπύρησις* (> αναζωπύρηση), που είναι και το κανονικό. Ήδη στην Αρχαία το *άναζωπυρώ (-είς...)* μεταπλάστηκε (αργότερα και σπανιότερα) σε *άναζωπυρόω (-οίς...)* > αναζωπυρώνω και αναζωπύρωσις (ήδη αρχ.) με επίδραση τού απλού *πυρώ (-οίς...)* | *πυρώνω.* Άρα τόσο το *αναζωπύρηση* όσο και το *άναζωπυρώ (-είς...)* είναι σωστοί παραδοσιακοί τύποι κοντά στους σχετικά νεότερους και μεταπλασμένους τ. *αναζωπυρώνω - αναζωπύρωση.*

αναθαλλω ρ. αμετβ. {ανέθαλα (να/θα αναθάλω)} (λόγ.-σπάν.) 1. (κυριολ.) βγάζω εκ νέου βλαστούς και άνθη: με τις συχνές *βροχές και τη συστηματική φροντίδα, δέντρα και φυτά στον κήπο άρχισαν να αναβάλλουν* 2. (μτφ.) ανακτώ δυνάμεις, εμφανίζω πρόοδο μετά από περίοδο στασιμότητας ή κρίσης: *σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών οργανισμών, υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι η οικονομία θα αναβάλει* ΣΥΝ. τονώνομαι, ενισχύομαι, αναζωογονούμαι, ανακάμπτω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άνα- + θάλλω «ανθίζω, βλαστάνω»].

αναθαρρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναθαρρείς... | αναθάρρ-ησα, -ημένος} ανακτώ το χαμένο μου θάρρος: *αναθάρρησε που είδε τους φίλους του και συνέχισε την προσπάθεια του με μεγαλύτερο κουράγιο κι αισιοδοξία* ΣΥΝ. ξεθαρρεύω, εμψυχώνομαι, (οικ.) παίρνω τα πάνω μου. Επίσης αναθαρρεύω {αναθάρρεψα}. — αναθάρρηση (η) [μτγν.].

ανάθ**εμα** (το) {αναθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η κατάρα (εναντίον προσώπου, πράγματος ή κατάστασης που θεωρούνται ιδιαιτέρως μισητά) (+σε): *«~ στην ξενιτειά με τα φαρμάκια που 'χει»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ευλογία· ΦΡ. (α) ***(π') ανάθεμα*** (+αιτ. αδύνατου τ. προσ. αντων.) (i) για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας από τη συμπεριφορά, τη στάση κάποιου: *ανάθεμα σε που δεν μας αφήνεις να ησυχάσουμε βραδιάτικα!* (ii) (χαριτολογώντας) για κάτι που μας προκαλεί, μας εξάπτει, μας διεγείρει και δεν μπορούμε να του αντισταθούμε: Π' *ανάθεμα την! Μας πήρε το μυαλό με τα σκέρτσα της!* (β) (εμφατ.) ***ανάθεμα κι αν*** για περίπτωση που αποκλείουμε εντελώς, που αρνούμαστε κατηγορηματικά: ~ *κατάλαβα λέξη απ'όσα είπε!* || ~ *άνοιξε βιβλίο όλες αυτές τις μέρες* (δεν διάβασε τίποτα) 2. (ως επιφών. +αιτ.) (α) για κάτι που ευχόμαστε να μην είχε συμβεί, υπάρξει κ.λπ.: ~ την *ώρα και τη στιγμή που σε γνώρισα* (β) για κάτι που θεωρούμε ότι δεν διαθέτει κάποιος **ή** δεν τον χαρακτηρίζει σε ικανοποιητικό βαθμό: ~ το *μυαλό σου! Τίποτα δεν καταλαβαίνεις* (γ) για κάτι σπουδαίο που έχει κανείς, χωρίς να του αξίζει- κρίμα: ~ τα *πλούτη και την ομορφιά του, τέτοιος παλιοχαρακτήρας που είναι!* 3. (συνεκδ.) το αντικείμενο έντονου μίσους και ολοκληρωτικής απόρριψης: *υπήρξε το ~ τής οικογένειας ύστερα από τον γάμο της με έναν αλλόθρησκο* 4. ΕΚΚΛΗΣ. ειδική βαριά ποινή που ισοδυναμεί με τον αποκλεισμό ενός προσώπου από το σώμα τής Εκκλησίας· η ποινή αυτή επιβάλλεται σε μέλη τής Εκκλησίας μόνο με πλειοψηφία των 2/3 τής Ιεράς Συνόδου τής Ιεραρχίας της, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη (ν. 590/1977): *ρίχνω το - σε κάποιον* || *παραδίδω κάποιον στο* ~ || *απαγγέλλω το ~ εναντίον κάποιου*- ΦΡ. ***ανάθεμα Βενιζέλου*** ο αφορισμός τού Βενιζέλου από τη Σύνοδο τής Εκκλησίας τής Ελλάδας στις 12/25-12-1916, με το αιτιολογικό ότι επιβουλευόταν τον θεσμό τής βασιλείας, επειδή είχε αποφασίσει την είσοδο τής χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων (Αντάντ, βλ.λ.) 5. ΛΑΟΓΡ. καταραμένο μέρος: στέλνω *κάποιον στο* ~ (τον διαλοστέλνω) || άμε | σύρε | *πήγαινε στο ~ (χάσου,* πήγαινε στον διάβολο)· ΦΡ. (α) ***τόπος τού αναθέματος*** η περίοπτη θέση στην οποία τα παλιά χρόνια (ήδη στο Βυζάντιο) έριχναν οι κάτοικοι μιας περιοχής και οι περαστικοί πέτρες (τους «λίθους τού αναθέματος») εκφωνώντας «ανάθεμα» για φυγόδικο ή άγνωστο εγκληματία, ιερόσυλο κ.λπ. και συνεκδ. ο σωρός των λίθων που σχηματιζόταν (β) λί**θος τού *αναθέματος*** (i) καθεμιά από τις πέτρες που ρίχνονταν στον τόπο τού αναθέματος (ii) (μτφ.) η βαριά κατηγορία, η μομφή (που εκφράζεται εναντίον κάποιου): μετά την *εκλογική ήττα οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι τού έριξαν τον ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ανάθεμα* | αρχ. *ανάθημα* «αφιέρωμα στους θεούς» < αρχ. *ἀνατίθημι* «αφιερώνω». Η σημ. «καταραμένο πράγμα, αποκρουστικό» είναι μτγν. και απαντά για πρώτη φορά στη μετάφραση των Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. herém (βλ. κ. *χαράμι)* «αντικείμενο καταραμένο, καταδικασμένο να καταστραφεί» (π.χ. Π.Δ. *Δευτερ.* 7, 26: *ούκ εισοίσεις βδέλυγμα εις τον οἶκόν σου και εση ανάθημα ὡσπερ τούτο).* Το εύρος που απέκτησε η σημ. αυτή οφείλεται και στον αποτρεπτικό χαρακτήρα που έχει από τη φύση της η πράξη τού αφιερώματος ή τής θυσίας, προκειμένου να αποφευχθεί και να προληφθεί κάτι κακό (πβ. Κ.Δ. *Α'Κορινθ.* 16,22: εἴ τις *ου φιλεῖ τον Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἤτω ανάθεμα)].

αναθεματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αναθεμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εκτοξεύω κατάρες, αναθέματα εναντίον (κάποιου): *αναθεμάτιζε την ώρα και τη στιγμή που βρέθηκε μπροστά στον δρόμο του!* ΣΥΝ. καταριέμαι 2. ΕΚΚΛΗΣ. αποβάλλω (κάποιον) από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ. αφορίζω, αποκηρύσσω, αποκόπτω 3. (η μτχ. αναθεματισμένος, -η, *-ο)* (α) καταραμένος ή άξιος να τον καταρασθεί κάποιος· για πρόσωπα απεχθή στον ομιλητή: *άκου τι μου είπε ο ~ να κάνω!* ΣΥΝ. καταραμένος (β) για κάτι που μας προκαλεί ταλαιπωρία και μας εκνευρίζει: *το - το ψυγείο, πάλι χάλασε!* — **αναθεμάτισμ**ο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*

αναθεματισμός (ο) [μτγν.] **1**. η κατάρα (βλ. λ. *ανάθεμα) 2.* ΕΚΚΛΗΣ. η αποκήρυξη κάποιου από την κοινότητα στην οποία ανήκει και ειδικότ. από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ. αφορισμός.

αναθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αναθέρμαν-α, -θηκα, (λόγ.) -θερμανθείς, -είσα, -έν), αναθερμασμένος} (συνήθ. μτφ.) τονώνω εκ νέου, αναζωπυρώνω (κάτι που τείνει να ατονήσει, που φθίνει): η *οικονομία θα αναθερμανθεί με τη δημιουργία κινήτρων για νέες επενδύσεις* || *αναθερμάνθηκαν οι σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ενισχύω.

αναθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. (κυριολ.) η θέρμανση (κάποιου πράγματος) εκ νέου, το ξαναζέσταμα (λ.χ. για τη βελτίωση τής απόδοσης ατμοστροβίλων και αεριοστροβίλων) 2. (μτφ.) η αύξηση τής ένταση, η ισχυροποίηση (φαινομένου, εκδηλώσεως κ.λπ.), κυρ. μετά από περίοδο ή φάση ύφεσης, πτώσης, χαλάρωσης: η ~ των σχέσεων των *δύο χωρών* || η ~ *τού εμπορίου* | *τής αγοράς* ΣΥΝ. τόνωση, αναζωογόνηση.

ανάθεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εξουσιοδότηση (κάποιου) για την εκτέλεση έργου: η ~ δημοσίων *έργων στον μειοδότη τού διαγωνισμού* ||*η~ τής υπόθεσης σε δικηγόρο* ΣΥΝ. επιφόρτιση.

αναθέτω ρ. μετβ. {ανέθεσα, ανατέθηκα, ανατεθειμένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) υπεύθυνο για την εκτέλεση ορισμένης αποστολής: του *ανέθεσαν μια σημαντική έρευνα στο εξωτερικό* || *ανέθεσε στους μαθητές να βρουν πληροφορίες για τα πρόσωπα τού κειμένου* ΣΥΝ. επιφορτίζω, εξουσιοδοτώ, δίνω εντολή **2.** (ειδικότ.) ορίζω (κάποιον) υπεύθυνο έναντι αμοιβής για την εκτέλεση έργου: η *διαπλάτυνση τής παλαιάς εθνικής οδού ανατέθηκε στην εταιρεία μας* 3. μεταβιβάζω (σε άλλον) συγκεκριμένη φροντίδα ή μέριμνα: *μου ανέθεσαν το παιδί τους για όσο θα έλειπαν* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνατίθημι* «επιθέτω, βάζω κάτι επάνω σε κάτι άλλο» < άνα- + *τίθημι* (βλ. κ. θέτω, *τίθεμαι).* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναθεώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου εξέταση πράξης ή διαδικασίας που έχει ολοκληρωθεί: *οι δικηγόροι θα επιδιώξουν με κάθε τρόπο την ~ τής δικαστικής απόφασης* || αίτηση *αναθεώρησης βαθμολογίας* ΣΥΝ. επανεξέταση, (λόγ.) αναψηλάφηση 2. κάθε είδους μεταβολή ή τροποποίηση στη μορφή και στο περιεχόμενο κειμένου: με την ~ *τού Συντάγματος προβλέπεται περιορισμός των αρμοδιοτήτων τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *η ενημέρωση τής κοινής γνώμης για την ~* τής *Συνθήκης τού Μάαστριχτ* 3. (κατ' επέκτ.) ο επανέλεγχος και η ριζική αλλαγή (τού τρόπου σκέψεως, των ιδεών, των πεποιθήσεων): η ~ των *απόψεων του τον ώθησε να πολιτευθεί και πάλι* || *οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία τον οδήγησαν στην ~ τής στάσης του απέναντι στη Γερμανία ως παράγοντα σταθερότητας στη Βαλκανική.*

αναθεωρήσιμος, -η, -ο [1840] (κυρ. ΝΟΜ.) αυτός που είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί: *οι συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται στις εξουσίες τού προέδρου τής Δημοκρατίας είναι ~.*

αναθεωρητής (ο) [1830], **αναθεωρήτρια** (η) {αναθεωρητριών} 1. πρόσωπο που κάνει την αναθεώρηση, που επανεξετάζει κάτι 2. (ειδικότ.) ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο που αποκλίνει από τον μαρξισμό, κυρ. σε ό,τι σχετίζεται με τις επαναστατικές θέσεις για την οικονομική, πολιτική και κοινωνική εξέλιξη ΣΥΝ. ρεβιζιονιστής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. révisionniste].

αναθεωρητικός, -ή, -ό [1844] 1. αυτός που έχει την αρμοδιότητα να προχωρήσει σε αναθεώρηση: ~ *Βουλή* | *δικαστήριο* | *εθνοσυνέλευση* 2. αυτός που επιφέρει μεταβολές ή τροποποιήσεις: η ~ *απόφαση τού δικαστηρίου επέβαλε τη μείωση τής ποινής τού κατηγορουμένου.*
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. révisionniste].

αναθεωρητισμός (ο) 1. ΠΟΛΙΤ. η προσπάθεια αναθεώρησης βασικών αρχών τής μαρξιστικής σκέψης με την προώθηση ανανεωτικών τάσεων στο πεδίο των διεθνών σχέσεων η τάση αναθεωρήσεως τού καθεστώτος των συνθηκών, με έμφαση στους εδαφικούς όρους ΣΥΝ. ρεβιζιονισμός 2. (γενικότ.) κάθε είδους απόκλιση από καθιερωμένα δόγματα ή γενικώς αποδεκτές απόψεις.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Revisionismus, όρος που πλάστηκε προς το τέλος τού 19ου αι. από τους Γερμανούς σοσιαλιστές, προκειμένου να αποκηρύξουν την προσπάθεια τού Eduard Bernstein να αναθεωρήσει αρχές τού μαρξιστικού δόγματος].

αναθεωρώρ. μετβ. [μτγν.] (αναθεωρείς... | αναθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εξετάζω (κάτι) εκ νέου, προσεκτικότερα και υπό το φως των νέων κάθε φορά δεδομένων: *οι κατάλογοι με τα ονόματα των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων πρέπει να αναθεωρηθούν για την αποφυγή περιπτώσεων διπλοψηφίας* ΣΥΝ. επανεξετάζω 2. μεταβάλλω πλήρως ή τροποποιώ εν μέρει: ~ *ιδέες* | *θέσεις* | *τακτική* | *απόφαση* || *η ανάγκη να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα στο θέμα των διατάξεων για*

τις *αρμοδιότητες τού προέδρου τής Δημοκρατίας* ΣΥΝ. αλλάζω.
ανάθημα (το) {αναθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΕΚΚΛΗΣ. το αντικείμενο που αφιερώνεται σε άγιο ή ναό ως εκπλήρωση τής υπόσχεσης πιστού και ως έμπρακτη ευχαριστία εκ μέρους του για την ευεργετική προστασία που παρείχε: *πλήθος αναθημάτων στον Ασκληπιό βρέθηκαν στις ανασκαφές τής Επιδαύρου* ΣΥΝ. τάμα, αφιέρωμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα* + *-θημα* < θ. θη- (πβ. *τί-θη-μι* «τοποθετώ»). Βλ. κ. ανάθεμα].
αναθηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσφέρεται ως αφιέρωμα, ως ανάθημα στη μνήμη σπουδαίου ανθρώπου ή γεγονότος: στην ~ στήλη *αναγράφονται τα ονόματα των πεσόντων* || ~ *επιγραφή*. **ανάθ<u>ε</u>μμα** (το) {αναθέμμ-ατος | -ατα, -άτων) (λαϊκ.) **1**. κάθε άνθρωπος, κυρ. μικρό παιδί, ως προς την αγωγή που έχει πάρει, ως προς την ανατροφή του ΣΥΝ. θρέμμα, τέκνο **2**. (συνεκδ.) η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού ΣΥΝ. αγωγή. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανατρέφω]*. αναθρεφτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λόγ.) **αναθ<u>ρ</u>επτός** [μτγν.] **1**. αυτός τον οποίο ανατρέφει από μικρή ηλικία σα$^{\nu}$ δικό της παιδί ξένη οικογένεια 2. αναθρεφτός (ο), *αναθρεφτή* (η) το θετό παιδί ΣΥΝ. ψυχο-γυιός | ψυχοκόρη. αναθρέφω ρ. → ανατρέφω **αναθ<u>υ</u>μηση** (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάκληση
στη μνήμη, η ενθύμηση ΣΥΝ. αναπόληση ΑΝΤ. λησμονιά, λήθη. **αναθυμιάσεις** (οι) {αναθυμιάσεων} **1**. τα δηλητηριώδη ή δύσοσμα αέρια που διαχέονται στην ατμόσφαιρα: ~ αυτοκινήτων | *καυστήρων* || - *από την καύση ελαστικών* 2. (μτφ.) οι αρνητικές εντυπώσεις και οι επιπτώσεις που προκαλούνται από την αποκάλυψη παράνομων ή ανήθικων δραστηριοτήτων: *οι ~ από τα σκάνδαλα προκάλεσαν ασφυξία σε όλο τον πολιτικό κόσμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναθυμίασις* < *άναθυμιώ (-άω)* < *ανα-* + θυμιώ «βγάζω καπνούς», βλ. κ. *θυμίαμα]*. **αναθυμούμαι** [μεσν.] κ. **αναθυμάμαι** ρ. μετβ. αποθ. {αναθυμάσαι... | αναθυμήθηκα) επαναφέρω στη μνήμη μου, ανατρέχω με τη σκέψη μου στο παρελθόν, σε κάτι που τείνει να ξεχαστεί: «~ τα *παλιά και χαίρεται* η ψυχή *μου»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. αναπολώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. **αναίδεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη τρόπων καλής συμπεριφοράς, η έλλειψη οποιουδήποτε στοιχείου ντροπής ή διακριτικότητας: μιλώ | *εκφράζομαι* | *συμπεριφέρομαι με* ~ ΣΥΝ. αδιαντροπιά, αυθά-δεια, (επιτατ.-λαϊκ.) ξετσιπωσιά ΑΝΤ. σεμνότητα, διακριτικότητα. **αναιδής,** -ής, -ές {αναιδούς | -είς (ουδ. **-ή**)· αναιδέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς αιδώ, που δεν είναι ευγενής: ~ *τύπος* | *χαρακτήρας* || *είναι προκλητικά ~ απέναντι στους ανωτέρους του* ΣΥΝ. (λόγ.) αναίσχυντος, ανάγωγος, (καθημ.) αδιάντροπος, (επι-τατ.) ξετσίπωτος ΑΝΤ. ντροπαλός, σεμνός, (λόγ.) αιδήμων **2**. (υπερθ. **σναιδέστ-ατος,** -στη | ***-άτη)*** (ως επίπληξη) ο/η αγενής: *Ακούς εκεί ο ~! Πώς τολμά να μιλάει έτσι;* || με *εξόργισε ο ~!* — αναιδώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *αἴδως]*. αναίμακτος, -η, -ο αυτός που γίνεται ή έγινε χωρίς να χυθεί αίμα ή (μτφ.) χωρίς να χαθεί ανθρώπινη ζωή: ~ θυσία | *εγχείρηση* || *φέτος, η έξοδος τού τριημέρου ήταν* ~ 2. (ειδικότ.) αυτός που πραγματοποιείται χωρίς χρήση βίας, χωρίς σκοτωμούς: ~ *εξέγερση* | *επανάσταση* | *διαδήλωση* | *πραξικόπημα*. — αναίμακτα | **αναιμάκτως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *αίμακτός* < *αιμάσσω* | *-τπω* «ματώνω» (< *αίμα)]*. **αναιμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.**η ελάττωση τού αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων ή/και τής περιεκτικότητας τους σ$^{\varepsilon}$ αιμοσφαιρίνη, που $^{\varepsilon}$πιφέρει μείωση τού οξυγόνου στο αίμα και εκδηλώνεται με αδυναμία και ωχρότητα τού πάσχοντος ατόμου: *δρεπανοκυτταρική* - **2. με-*σογειακή αναιμία*** βλ. λ. μεσογειακές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άναιμος < άν- στερητ. + *αίμα*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaemia, γαλλ. anémie, γερμ. Anämie κ.λπ.]. αναιμικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τής αναιμίας **2.** (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά πάσχοντος από αναιμία, δηλ. αδυναμία και ωχρότητα ΣΥΝ. ωχρός, καχεκτικός **3. *αναιμικός*** (ο), ***αναιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αναιμία **4.** (μτφ.) αυτός που στερείται ισχύος, ζωτικότητας: η νέα *κυβέρνηση εξασφάλισε ~ βουλευτική πλειοψηφία* || ~ *οικονομία* | *βουλευτική εκπροσώπηση* | *κοινωνική παρουσία* ΣΥΝ. ασθενικός, αδύνατος, άτονος. — **αναιμ**ικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémique]. **αναιρεσε**ίων (ο) [1833] {αναιρεσεί-οντος, -οντά | -οντες, -όντων), **αναιρεσ**ε<u>ί</u>ου**σα** (η) {αναιρεσειουσών} ΝΟΜ. πρόσωπο που ζητεί αναίρεση δικαστικής αποφάσεως. **αναίρεσ<u>η</u>** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) **1.** η απόδειξη άποψης, πράξεως, διαδικασίας κ.λπ. ως εσφαλμένης και η ριζική ανατροπή της: ~ *επιχειρήματος* | *ισχυρισμού* | *θεωρίας* ΣΥΝ. αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ. επιβεβαίωση **2**. (επίσ.) η μη τήρηση (κάποιου πράγματος), η άρση τής ισχύος του: ~ *υπόσχεσης* | *απόφασης* ΣΥΝ. ακύρωση, αθέτηση ΑΝΤ. επικύρωση, τήρηση · 3. ΝΟΜ. (α) ένδικο μέσο (έκτακτο) το οποίο ασκείται ενώπιον τού Αρείου Πάγου, κατά κανόνα από τον ηττημένο διάδικο, και με το οποίο ζητείται η εξαφάνιση τελεσίδικης απόφασης (απόφασης που δεν προσβάλλεται πλέον με ανακοπή ερημοδικίας ή έφεση) η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού νόμου· το χαρακτηριστικό τής αναίρεσης είναι ότι ο Αρειος Πάγος εξετάζει μόνον τις νομικές πλημμέλειες τής απόφασης και όχι πραγματικά ζητήματα (β) ***αναίρεση υπέρ τού νόμου*** δικονομικό μέσο το οποίο ασκείται από τον εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου κατά οποιασδήποτε τελεσίδικης δικαστικής απόφασης για παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού κανόνα· αποσκοπεί στην εξασφάλιση πάγιας και ομοιόμορφης εφαρμογής των νόμων, άρα στην προστασία γενικότερα τού δημόσιου συμφέροντος εμποδίζοντας την εσφαλμένη απόφαση να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, να αποτελέσει πρόκριμα για την κρίση παρόμοιων υποθέσεων · 4. ΜΟΥΣ. μουσικό σύμβολο, που δηλώνει την άρση τής αλλοίωσης ενός φθόγγου' η χρήση τής αναίρεσης καθίσταται απαραίτητη από τη στιγμή που, συμβατικά, ένα σημείο αλλοιώσεως (δίεση, *ύφεση κ.λπ.)* το οποίο έχει τεθεί σε κάποιον φθόγγο σε προηγούμενο σημείο τής μουσικής παρτιτούρας, εξακολουθεί να ενεργεί και σε επόμενες εμφανίσεις τού ίδιου φθόγγου· το σημείο τής αναίρεσης, επομένως, δηλώνει την παύση αυτής τής ενέργειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άναίρεσις,* αρχική σημ. «ανάληψη και μεταφορά πραγμάτων - περισυλλογή και ταφή νεκρών», < *αναιρώ* (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι μτγν., ενώ ο νομ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. cassation και ο μουσ. όρ. τού ιταλ. cassazione].
αναιρεσιβ<u>α</u>λλόμ<u>ε</u>νη (η) ΝΟΜ. η τελεσίδικη απόφαση η οποία προσβάλλεται με το ένδικο μέσο τής αναίρεσης.
αναιρεσιβ<u>α</u>λλω ρ. αμετβ. [1833] {αναιρεσιέβαλα, αναιρεσιβλήθηκα} ΝΟΜ. ασκώ αναίρεση (πβ. λ. *εφεσιβάλλω).*
αναιρεσίβ<u>ι</u>λητος (ο) [1838], **αναιρεσιβ<u>ι</u>**λητη (η) ο/η διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο τής αναιρέσεως (πβ. λ. *αναιρεσιβαλλόμενη).*
αναιρέσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που υπόκειται σε αναίρεση, που μπορεί να αναιρεθεί: ~ *απόφαση* ΣΥΝ. ακυρώσιμος. — αναιρεσιμότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. révocable].
αναιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΝΟΜ. αυτός που αναιρεί: ~ *απόφαση* 2. αυτός που αντικρούει, ανασκευάζει: ~ *λόγος* | *κείμενο*.
αναιρ<u>ώ</u> ρ. μετβ. {αναιρείς... | αναίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος) 1. αποδεικνύω ως εσφαλμένη (μια πράξη ή διαδικασία) και επιτυγχάνω τη ριζική ανατροπή της: ~ τα *επιχειρήματα* | *τις θέσεις* | *τις κατηγορίες των αντιπάλων μου* || ~ *μια θεωρία* ΣΥΝ. ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω, αίρω 2. δεν τηρώ, δεν εφαρμόζω, δεν εμμένω σε κάτι παρά τις δεσμεύσεις μου: ~ την *υπόσχεση* | *τον λόγο* ΣΥΝ. αθετώ, παραβιάζω 3. αντιφάσκω, συγκρούομαι: αυτό *που είπε αναιρεί όλες τις προηγούμενες απόψεις του* || τέτοια *επιχειρήματα αναιρούν το ένα το άλλο* 4. ΝΟΜ. (για δικαστήρια) ακυρώνω, εξαφανίζω μετά από άσκηση τού ενδίκου μέσου τής αναίρεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναιρώ,* αρχική σημ. «σηκώνω από κάτω», < άν)α)- + *αίρω*. Ήδη αρχ. η σημ. «ακυρώνω, ανακαλώ»].
αναισθησία (η) {χωρ. πληθ.) **1.** η απουσία αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων ΑΝΤ. αισθητικότητα **2.** ΙΑΤΡ. η διαδικασία τεχνητής νάρκωσης τού ασθενούς με τοπική ή γενική αδρανοποίηση τού νευρικού του συστήματος κατά τη διάρκεια χειρουργικών επεμβάσεων, ώστε να μην αντιδρά στα ερεθίσματα και να μη γίνεται αισθητός ο πόνος: *κάνω* ~ (ναρκώνω) || *τοπική* | *ολική* ~ 3. (μτφ.) (α) η αδιαφορία ή η εκδήλωση αισθημάτων σκληρότητας και κυνισμού, η απουσία αισθημάτων ανθρωπιάς και συμπόνιας: *έδειξε ~ μπροστά στον πόνο τού άλλου* ΣΥΝ. αναλγησία, απονιά, απάθεια, πα-χυδερμία ΑΝΤ. φιλανθρωπία, ευσπλαχνία, ευαισθησία (β) (γενικότ.) η έλλειψη ευαισθησίας, η πλήρης απουσία κάθε ενδιαφέροντος, φροντίδας ή ανησυχίας: *τέτοια ~, να πνιγόμαστε στη δουλειά κι αυτός να κοιμάται μέχρι τις τρεις, λες και δεν τρέχει τίποτα!* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αναίσθητος*. Η λ. έχει περάσει ως δάνειο και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaesthesia, γαλλ. anesthésie κ.λπ.].
αναισθησιολογία (η) ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη νάρκωση των προσώπων που πρόκειται να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση. — αναισθησιολογικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anesthesiology].
αναισθησιολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην τεχνητή αναισθησία κατά τις χειρουργικές επεμβάσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthesiologue].
αναισθητικός, -ή, -ό [1876] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που προκαλεί σωματική αναισθησία με καταστολή των λειτουργιών τού κεντρικού νευρικού συστήματος: ~ *φάρμακα* | *ουσίες* **2. *αναισθητικό*** (το) ουσία που χορηγείται στον ασθενή κατά τη χειρουργική επέμβαση, προκειμένου να μην αισθάνεται πόνο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetic].
αναισθητοποιηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται τοπική ή γενική νάρκωση τού ασθενούς κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. νάρκωση, αναισθησία 2. (μτφ.) η πλήρης απάθεια και αδράνεια, η έλλειψη κάθε ενδιαφέροντος, η απουσία αντίδρασης, αντανακλαστικών: η ~ τής *κοινής γνώμης μπροστά στα έκτροπα τής δημόσιας ζωής είναι σημάδι παρακμής* ΑΝΤ. ευαισθητοποίηση. — **αν<u>α</u>ισθητοποι**ώ ρ. {-είς...). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetisation]. αναίσθητος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων 2. αυτός που χάνει προσωρινά τις αισθήσεις του, λιπόθυμος: *το δυνατό χτύπημα στο κεφάλι τον άφησε* ~ 3. (μτφ.) (α) αυτός που δεν συγκινείται από τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία: *όλοι έκλαιγαν από συγκίνηση, εκείνος όμως* ~ ΣΥΝ. απαθής, χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος ΑΝΤ. ευαίσθητος, πονετικός, ευσπλαχνικός (β) αυτός που μένει αδιάφορος στις καταστάσεις, που δεν φορτίζεται συναισθηματικά: *σιγά μην αγχωθεί με τις εξετάσεις· αυτός είναι* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + αισθητός]. αναισχυντία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.) (λόγ.) η απουσία ντροπής, συ-

στολής ΣΥΝ. αναίδεια, ξετσιπωσιά ΑΝΤ. σεμνότητα, αιδημοσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ντροπή.

αναίσχυντος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που στερείται κάθε αίσθησης ντροπής, συστολής: ~ *συκοφάντης* | *καιροσκόπος* || - *πράξεις* ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναιδής, (εκφραστ.) ξεδιάντροπος. [ΕΤΥΜ. apjc- < άν-στερητ. + αισχύνω | *-ομαί]*.

αναιτιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στερείται επαρκούς ή τής απαιτούμενης αιτιολόγησης: ~ *απόφαση* | *ενέργεια* | *απουσία* ΣΥΝ. αναπόδεικτος, αστήρικτος. — αναιτιολόγητα | αναιτιολογήτως [1846] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδικαιολόγητος*.

αναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς (προφανή) αιτία: ~ *επίθεση* | *καταστροφή* | *σφαγή* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, απρόκλητος. — αναίτια | **αναιτίως** [μτγν.] επίρρ.

ανακαθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] ♦ **1**. (μετβ.) ανασηκώνω (κάποιον που είναι ξαπλωμένος), βάζω (κάποιον) να καθίσει με όρθιο τον κορμό και απλωμένα τα πόδια: *ανακάθισε τον ασθενή στο κρεβάτι του, για να γευματίσει* ♦ 2. (αμετβ.) ανασηκώνομαι ενώ είμαι ξαπλωμένος: ~ *στο κρεβάτι μου* ΣΥΝ. ανακάθομαι.

ανακάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ανακάθισ-α, -μένος} ανασηκώνομαι από την ύπτια θέση, ώστε να έχω τον κορμό όρθιο και τα πόδια απλωμένα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ανακαθορισμός (ο) ο εκ νέου καθορισμός: - *τιμολογίων*.

ανακαινίζω ρ. μετβ. {ανακαίνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. δίνω καινούργια μορφή (σε κάτι που έχει παλιώσει), παρεμβαίνοντας με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις: ~ το *κτήριο* | *οικοδόμημα* ΣΥΝ. επιδιορθώνω ΑΝΤ. φθείρω **2**. (μτφ.) εκσυγχρονίζω, στρέφω προς νέα κατεύθυνση, αναπροσανατολίζω με μεταρρυθμίσεις και νεωτερισμούς: *το φορολογικό μας σύστημα πρέπει να ανακαινιστεί ριζικά, για να μπορέσει να αποδώσει καρπούς* ΣΥΝ. αναμορφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναπαλαιώνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *-καινίζω* < *καινός* «καινούργιος»].

ανακαίνιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρέμβαση (με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις κ.λπ.) σε παλιό κτήριο, οικοδόμημα, ώστε να αποκτήσει νέα μορφή: ~ *πολυκατοικίας* || *προχωρώ σε* ~ *τού καταστήματος* || το *κατάστημα θα μείνει κλειστό λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανανέωση ΑΝΤ. φθορά 2. (μτφ.) η αναγέννηση, η αναδημιουργία: η ~ τής *ψυχής* || η ~ *τού ανθρώπου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*.

ανακαινιστής (ο) [μτγν.], ανακαινίστρια (η) {ανακαινιστριών} πρόσωπο που εισάγει νέες ιδέες, που αναμορφώνει και μεταρρυθμίζει μια προϋπάρχουσα κατάσταση: - τού *δημοσίου βίου τής χώρας του* ΣΥΝ. μεταρρυθμιστής, αναμορφωτής, ανανεωτής.

ανακαινιστιΚός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ανακαίνιση: ~ *επεμβάσεις σε ένα κτήριο* || (μτφ.) ~ *εργασίες* || ~ *προσπάθειες* ΣΥΝ. αναμορφωτικός, μεταρρυθμιστικός.

ανακαλύπτω ρ. μετβ. {ανακάλυ-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα) (λόγ. ανεκαλύφθην, -ης, -η..., μτχ. ανακαλυφθείς, -φθείσα, -φθέν), -μμένος} 1. βρίσκω ή μαθαίνω (κάτι μη ορατό ή άγνωστο): *ο Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική* || - *ένα παλιό μυστικό* || ~ *την αλήθεια* | *τον ένοχο* | *ένα σκάνδαλο* | *παρατυπίες* || ~ *πώς συνέβη κάτι* 2. (ειδικότ.) (για ανακάλυψη που απαιτεί ιδιαίτερη παρατηρητικότητα, οξυδέρκεια **ή** μακρά έρευνα) βρίσκω, επισημαίνω: *κανείς δεν ανακάλυψε αυτή την αδυναμία τού συστήματος* || *οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στα ερείπια τού ναού σημαντικά ευρήματα* 3. αντιλαμβάνομαι, συνειδητοποιώ (κάτι που αγνοούσα): *ανακάλυψε ότι του έλεγαν ψέματα* || ~ *την ουσία των πραγμάτων* | *τον εαυτό μου* | *το ταλέντο μου* 4. εντοπίζω (κάποιον που αναζητούσα ή που αποδεικνύεται κατάλληλος για κάτι): *πολλοί νέοι ηθοποιοί ζουν με το όνειρο να τους ανακαλύψει κάποιος διάσημος σκηνοθέτης* 5. (καταχρ.) εφευρίσκω: ο *Γκράχαμ Μπελ ανακάλυψε το τηλέφωνο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξεσκεπάζω, αφαιρώ το κάλυμμα», < *άνα-* + *καλύπτω]*.

ανακαλύπτω - αποκαλύπτω - εφευρίσκω. Και στα τρία υπόκειται ως βασική σημασία το «βρίσκω». Το **εφευρίσκω** *(εφεύρεση, εφευρέτης)* δηλώνει ότι «βρίσκω κάτι για πρώτη φορά· κάτι που δεν υπήρχε πριν» *(Ο Έντισον εφεύρε τον φωνογράφο - Η πενικιλίνη εφευρέθηκε από τον Φλέμινγκ)*. Τα *ανακαλύπτω* και *αποκαλύπτω* συνδέονται μεταξύ τους περισσότερο. Το ανακαλύπτω σημαίνει «βρίσκω και για πρώτη φορά κάνω γνωστό ευρύτερα κάτι (που υπάρχει ήδη)» *(Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική)*. Το αποκαλύπτω σημαίνει επίσης «βρίσκω και κάνω γνωστό δημόσια κάτι που υπάρχει ήδη και κρατείται μυστικό» *(Ο δημοσιογράφος με την έρευνα του αποκάλυψε το μεγάλο σκάνδαλο τού Δημοσίου)*. Η σημασιολογική διαφορά των τριών λέξεων φαίνεται καλύτερα σε λανθασμένες προτάσεις τού τύπου: *«Ο Κολόμβος εφεύρε την Αμερική»'*. - *«Ο δημοσιογράφος ανακάλυψε από το ραδιόφωνο το σκάνδαλο»'*. - *«Ο Έντισον αποκάλυψε τον φωνογράφο»'*. Η σημασιολογική διαφορά των τριών ρημάτων μεταφέρεται και στα παράγωγα τους ανακάλυψη, αποκάλυψη και **εφεύρεση**, εκτός από λίγες καταχρηστικές χρήσεις.

ανακάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων) 1. η εύρεση, μετά από αναζήτηση και έρευνα, και γνωστοποίηση πράγματος, καταστάσεως κ.λπ. που υπήρχαν αλλά δεν ήταν γνωστά: η ~ *τής Αμερικής* | *των ερειπίων μιας αρχαίας πόλης* ΣΥΝ. ανεύρεση 2. (συνεκδ.) το ίδιο το προϊόν που ανακαλύφθηκε, που βρέθηκε: *οι ανακαλύψεις τού Γαλιλαίου συνάντησαν τη σφοδρή εναντίωση τής Ιεράς Εξέτασης* ΣΥΝ. εύρημα 3. (καταχρ.) κάθε μορφής εφεύρεση ή επινόηση: μεγάλη | *σημαντική* | *σπουδαία* ~ || *αιώνας των* - || *το αεροπλάνο ήταν μια σπουδαία -, που άλλαξε ριζικά τη ζωή των ανθρώπων* ΣΥΝ. εφεύρεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*.

ανακαλώ ρ. μετβ. {ανακαλείς... | ανακάλεσα, ανακλή-θηκα (λόγ. ανεκλήθην, -ης, -η..., μτχ. ανακληθείς, -είσα, -έν), -μένος} 1. (επίσ.) καλώ (κάποιον) να έρθει πίσω: ~ *τον πρεσβευτή* | *τον πρόξενο τής χώρας* ΣΥΝ. αποσύρω ΦΡ. ***ανακαλώ στην τάξη (κάποιον)*** βλ. λ. τάξη **2.** ακυρώνω, καταργώ: - *μία άδεια* | *διαταγή* | *συμφωνία* | *απόφαση* ΑΝΤ. επικυρώνω 3. επαναφέρω στην ενεργό υπηρεσία: *ανακάλεσαν τον απόστρατο αξιωματικό στην Αστυνομία* 4. αναιρώ (κάτι που είπα): *ο υπουργός ανακάλεσε τις δηλώσεις του μετά την κατακραυγή* ΣΥΝ. παίρνω πίσω 5. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω κάτι στη μνήμη ώστε να γίνει συνειδητό' ΦΡ. ***ανακαλώ στη μνήμη μου*** επαναφέρω (κάτι από το παρελθόν) στη μνήμη μου, θυμάμαι: ~ τα *γεγονότα εκείνης τής νύχτας* || *τέτοιες σύνθετες και σπάνιες σημασίες δεν ανακαλούνται εύκολα στη μνήμη* ΣΥΝ. αναθυμούμαι, αναπολώ 6. ΠΛΗΡΟΦ. φέρνω πίσω, επαναφέρω κάτι (που υπάρχει στη μνήμη ή σε αρχείο τού Η/Υ): ό,τι *χρειάζεσαι από το αρχείο σου το ανακαλείς αμέσως στην οθόνη σου*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξανακαλώ - επικαλούμαι εκ νέου», < *άνα-* + *καλώ*. Ήδη στην Αρχ. μαρτυρείται η σημ. «καλώ κάποιον να επιστρέψει - διατάσσω υποχώρηση», αλλά η σημ. «ακυρώνω, καταργώ» αποδίδει το γαλλ. rappeler. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανακαλώ στη μνήμη* (< γαλλ. rappeler à la mémoire) και *ανακαλώ στην τάξη* (< γαλλ. rappeler à l'ordre)].

ανακάμπτω ρ. αμετβ. {ανέκαμψα} έχω ανοδική πορεία, συνήθ. μετά από περίοδο ύφεσης: μετά *από 6 μήνες συνεχούς πτώσης, το χρηματιστήριο ανέκαμψε* || η *αγορά* | *το δολάριο* | *μια ομάδα ανακάμπτει* || *πιστεύουν ότι ο παίκτης σύντομα θα ανακάμψει και θα αποδώσει σύμφωνα με την αξία του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα πίσω - γυρίζω» (επίσης αρχ. η σημ. «μετατρέπω, αντιστρέφω» στη Λογική τού Αριστοτέλη), < *ανα-* + *κάμπτω]*.

ανάκαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η επαναφορά ή επάνοδος τού σώματος στην κανονική (προ τής κάμψεως) στάση **2**. (συνήθ. μτφ.) η επάνοδος σε ομαλή πορεία μετά από περίοδο κρίσεως: ~ τής *οικονομίας* || ~ τής *υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ. βελτίωση ΑΝΤ. κάμψη, ύφεση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανάκαμψις* < *ανακάμπτω* «τεντώνομαι πίσω (ενώ ήμουν σκυμμένος μπροστά) - επιστρέφω» *ανα-* + *κάμπτω]*.

ανάκατα επίρρ. [μεσν.] χωρίς τακτική σειρά, διάσπαρτα σε μια αξεδιάλυτη μάζα: *πέταξε τα ρούχα της* ~ στη *βαλίτσα, την έκλεισε κι έφυγε βιαστικά*.

ανακαταλαμβάνω ρ. μετβ. {ανακατ-έλαβα, -αλήφθηκα, -ειλημμένος} καταλαμβάνω (κάτι) ξανά, παίρνω πίσω: *οι συμμαχικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το ύψωμα* ΣΥΝ. επανακτώ, ανακτώ.

ανακατάληψη (η) [1889] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η εκ νέου κατάληψη: ~ *στρατιωτικών θέσεων* | *οχυρών* ΣΥΝ. ανάκτηση.

ανακατανέμω ρ. μετβ. {ανακατένειμα, ανακατανεμή-θηκα, -μένος} κατανέμω υπό νέους όρους, μοιράζω επί νέων βάσεων: ~ *εισοδήματα* | *βοηθήματα* | *φόρους*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. redistribuer].

ανακατανομή (η) το μοίρασμα υπό νέους όρους, με άλλον τρόπο: η ~ *των βουλευτικών εδρών* ΣΥΝ. ξαναμοίρασμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. redistribution].

ανακατασκευάζω ρ. μετβ. (ανακατασκεύασ-α, -τηκα, -μένος} κατασκευάζω εκ νέου κάτι που έχει καταστραφεί **ή** φθαρεί, ώστε να επανέλθει στην αρχική μορφή και λειτουργία του: ~ την *είσοδο ενός σπιτιού*. — ανακατασκευή (η) [1894].

ανακατάταξη (η) [1833] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1.** η εκ νέου ταξινόμηση των μερών ενός συνόλου: ~ *φακέλων* | *δεδομένων* | *αρχείων* ΣΥΝ. αναταξινόμηση 2. (μτφ.) το σύνολο των μεταβολών που διαφοροποιούν μια υπάρχουσα κατάσταση: *πολιτικές* | *κοινωνικές* | *γεωπολιτικές* - 3. ΣΤΡΑΤ. η εθελοντική εκ νέου κατάταξη στον στρατό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rarrengement].

ανακατατάσσω ρ. μετβ. [1833] **1.** τακτοποιώ (κάτι) εκ νέου και με περισσότερη προσοχή, ταξινομώ με άλλα κριτήρια · **2.** ΣΤΡΑΤ. (μεσοπαθ. ***ανακατατάσσομαι)*** κατατάσσομαι και πάλι εθελοντικά στον στρατό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rarrenger].

ανακάτεμα (το) [μεσν.] {ανακατέμ-ατος | -ατα, -άτων}1. η ανάμειξη διαφορετικής ποιότητας πραγμάτων, που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια των αμιγών τους ιδιοτήτων: ~ υλικών | *γεύσεων* | *χρωμάτων* ΣΥΝ. ανάμειξη, συμφυρμός 2. η τοποθέτηση πραγμάτων χωρίς τάξη ή λογική σειρά: ~ των *ρούχων* | *των βιβλίων* | *των σημειώσεων κάποιου* ΣΥΝ. μπέρδεμα, ακαταστασία 3. (στη μαγειρική) περιστροφική κίνηση με την οποία μια ποσότητα κατανέμεται ομοιόμορφα σε όλη την έκταση τής επιφάνειας που πρέπει να καλύψει: ~ *μείγματος* | *σούπας* | *πολτού* ΣΥΝ. ανακίνηση 4. (καθημ.) η ένταση, το μπέρδεμα εξαιτίας τής απότομης διαταραχής τού φυσιολογικού ρυθμού ζωής: ~ *από την απεργία στις τράπεζες* ΣΥΝ. χάος, αναστάτωση, αναταραχή, (λαϊκ.) κομφούζιο, ανακατωσούρα ΑΝΤ. ηρεμία, ησυχία · 5. η εμπλοκή σε δραστηριότητες (συνήθ. κακόσ.): ~ *σε σκάνδαλα/ στην πολιτική/ στη διαχείριση δημόσιων πόρων* ΣΥΝ. ανάμειξη, συμμετοχή 6. (στον πληθ.) τα αποτελέσματα ραδιουργιών, παρεξηγήσεων, η ανατροπή μιας κατάστασης: *δεν μου αρέσουν* τ'~ · 7. (στον πληθ.) διαταραχές τού στομάχου που προκαλούν τάση για εμετό και ζαλάδες και οφείλονται σε διάφορα αίτια: το *σκαμπανέβασμα τού πλοίου τής προκάλεσε* - ΣΥΝ. ναυτία, ανακατωσούρα. Επίσης ανακάτωμα (το) [μεσν.] κ. ανακάτωση [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) ανακατωμάρα (η) (σημ. 1-4).

ανακατεύω ρ. μετβ. {ανακάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** συνδυάζω, συμφύρω (δύο ή περισσότερα πράγματα) μεταξύ τους, ώστε

να αποτ$^{\varepsilon}$λέσουν ένα σώμα: ~ *χώμα με νερό, για να φτειάξω λάσπη* || *ανακατεύει λάδια με σπορέλαια και τα πουλά για παρθένο ελαιόλαδο* (τα νοθ$^{\varepsilon}$ύει) ΣΥΝ. αναμειγνύω 2. (μτφ.) συνδυάζω, συνδέω (άσχετα πράγματα) μεταξύ τους: *μην ανακατεύεις το παρόν με το παρελθόν!* **3.** προκαλώ (σε κάτι) περιστροφική κίνηση, μεταβάλλοντας τη θέση των συστατικών του: ~ *το τσάι με το κουταλάκι* (για να διαλυθεί η ζάχαρη) || ~ τη *σούπα* | *το φαγητό* | *το μείγμα* ΣΥΝ. αναδεύω, ανακινώ 4. διαταράσσω την τάξη, τη διάταξη (πραγμάτων): *κάθε φορά που συγυρίζεις, ανακατεύεις τα ρούχα μου και μετά δεν μπορώ να τα βρω* || ~ τα *βιβλία* | *τους δίσκους* (κάποιου) ΣΥΝ. μπερδεύω· ΦΡ. (οικ.-σκωπτ.) ***ανακατωμένος ο ερχόμενος*** (παράφραση τού *ευλογημένος ό ερχόμενος,* Κ.Δ. Ματθ. 21,9) για περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη αταξία: *Πού να βρω τις κάλτσες μου εδώ μέσα; Εδώ είναι ~!* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα 5. (συνήθ. κακόσ.) εμπλέκω (κάποιον σε ξένη ή δυσάρεστη προς αυτόν υπόθεση): μη με *ανακατεύεις στις προσωπικές σας διαμάχες!* || τον *ανακάτεψαν στις βρομοδουλειές τους* ΣΥΝ. αναμειγνύω · 6. προκαλώ (σε κάποιον) αναγούλα, τάση για εμετό: με *ανακατεύουν οι μυρωδιές* || (και μεσοπαθ. ***ανακατεύομαι)*** *με πειράζει το πλοίο- με το που θα μπω μέσα ανακατεύομαι* ΣΥΝ. αναγουλιάζω· (μεσοπαθ. ***ανακατεύομαι*** κ. ***ανακατώνομαι)*** **7**. εμπλέκομαι (σε ξένη ή δυσάρεστη προς εμένα υπόθεση): *εγώ δεν ~· βρείτε τα μόνοι σας!* || δεν ~ στα *οικογενειακά σας* ΣΥΝ. επεμβαίνω, παρεμβαίνω ΑΝΤ. απέχω 8. δραστηριοποιούμαι (κυρ. σε επιλήψιμη υπόθεση): ~με *εμπόριο γουναρικών/ σε σκάνδαλο* || *είναι ανακατεμένος σε λαθρεμπόριο όπλων* ΦΡ. (παροιμ.) **όποιος *ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρώνε) οι κότες*** όταν καν$^{\varepsilon}$ίς δραστηριοποιείται σε επικίνδυνους χώρους και συνάπτει σχέσεις με άτομα χαμηλού επιπέδου, κινδυνεύει να βρεθεί ο ίδιος μπλεγμένος 9. (μτφ.) αισθάνομαι αποστροφή, αηδία: *όταν βλέπω τέτοιες μικρότητες, ~.* Επίσης ανακατώνω [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < ανάκατος].

ανάκατος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας, που είναι άνω-κάτω, χωρίς συγκεκριμένη σειρά ή θέση: ~ *πλήθος* | *ιδέες* | *μαλλιά* ΣΥΝ. ανάστατος, άτακτος, ακατάστατος, ατακτοποίητος ΑΝΤ. συμμαζεμένος, τακτοποιημένος 2. αυτός που έχει αναμιχθεί με διάφορα στοιχ$^{\varepsilon}$ία: *παγωτό με βανίλια ανάκατη με σοκολάτα και ψιλοκομμένα φιστίκια.* [ΕΤΥΜ. μ$^{\varepsilon}$σν. < **ἀνώκατος* < *ἄνω* + κ"άτω].

ανακάτωμ**αρα** (η) **->** ανακάτεμα

ανακατώνω ρ. → ανακατεύω

ανακάτωση (η) → ανακάτ$^{\varepsilon}$μα

ανακατωσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. κατάσταση σύγχυσης και ακαταστασίας: μέσα στην ~ *έχασα τις βαλίτσες μου* ΣΥΝ. ανακάτεμα (σημ. 4) · **2**. (μτφ.) τάση προς εμετό, γενικότερη στομαχική αδιαθεσία: με τις *αναταράξεις τού αεροπλάνου αισθάνθηκα έντονη* ~ ΣΥΝ. αναγούλα, ανακάτεμα (σημ. 7). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός.* [ΕΤΥΜ. < *ανακάτωση* + παραγ. επίθημα *-ούρα,* πβ. *κα-ούρα, θολ-ού-ρα*\.

ανακατωσούρας, -α, -ικο κ. **ανακατωσύρης** (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που συνηθίζει ή του αρέσει να αναμειγνύεται σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν, προκαλώντας γενικότερη αναστάτωση και αταξία. Επίσης ανακατώστρας, -α.

ανακατωτά επίρρ.· ανακατεμένα, μπερδεμένα, όχι με τη σειρά- κυρ. στη ΦΡ. απέξω ***κι ανακατωτά*** (συνήθ. για μαθητές) όταν κανείς έχει μάθει ένα κείμενο τόσο καλά, ώστε όχι μόνο μπορεί να το απαγγείλει χωρίς να το βλέπει (απέξω), με την ακριβή σειρά του, αλλά μπορεί και να αναφερθεί σε οποιοδήποτε σημείο τού κειμένου («ανακατωτά»), χωρίς να ακολουθήσει τη σειρά με την οποία παρατίθεται (λ.χ. σε ένα βιβλίο) ΣΥΝ. νεράκι.

ανακεφαλαιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διατυπώνω συνοπτικά ό,τι έχει ήδη αναπτυχθεί, αναφέρω σύντομα τα βασικά σημεία (όσων έχουν λεχθεί) ΣΥΝ. συγκεφαλαιώνω, συνοψίζω, ανασκοπώ · 2. ΟΙΚΟΝ. προσθέτω (καθυστερημένους) τόκους στο κεφάλαιο: το νέο *στεγαστικό πρόγραμμα σας επιτρέπει πολύ σύντομα να ανακεφαλαιώσετε τα χρήματα σας* ΣΥΝ. κεφαλαιοποιώ.

ανακεφαλαίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συνόψιση των βασικών σημείων (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *ομιλίας* | *κειμένου* || *κάνω* ~ *τού μαθήματος* ΣΥΝ. συγκεφαλαίωση · 2. ΟΙΚΟΝ. η πρόσθεση τόκων στο κεφάλαιο ΣΥΝ. κεφαλαιοποίηση.

ανακεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συνοψίζει τα βασικά σημεία (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *επαναλήψεις* | *σημειώσεις.* — ανακεφαλαιωτικά επίρρ.

ανακήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη αναγγελία: η ~ τής *ανεξαρτησίας μιας χώρας* ΣΥΝ. διακήρυξη · 2. η απονομή επίσημου τίτλου ή αξιώματος: *επίκειται η ~ του ως επίτιμου προέδρου τού κόμματος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω.*

ανακηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. (α) καθιστώ (κάτι) γνωστό, αναγγέλλω επίσημα: *ανακήρυξε την ανεξαρτησία τής χώρας του* ΣΥΝ. διακηρύσσω (β) αναγνωρίζω επισήμως: *το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανακήρυξε το 1961 τον Κοσμά τον Αιτωλό άγιο* · 2. (α) απονέμω (σε κάποιον) επίσημο αξίωμα ή τίτλο: *ανακηρύχθηκε ακαδημαϊκός* || *ανακηρύχθηκε νικητής* | *πρωταθλητής* (β) (ειδικότ.) αποφασίζω και αναγγέλλω την απονομή πανεπιστημιακού τίτλου (διδάκτορα **ή** καθηγητή), για να τιμήσω κάποιον: το *Πανεπιστήμιο Αθηνών ανακήρυξε τον Ολ. Ελύτη επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω.*

ανακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακινείς... | ανακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. κινώ (κάτι) δυνατά και κατ' επανάληψη προς διάφορες κατευθύνσεις (μπρος-πίσω, πάνω-κάτω): ανακινήστε *καλά το μπουκάλι πριν από κάθε χρήση* (οδηγίες για φάρμακα κ.ά.) ΣΥΝ. αναταράσσω 2. (μτφ.) (για παλαιό ζήτημα) θέτω εκ νέου, προκαλώ νέα συζήτηση για (κάτι): με *παρακάλεσε να μην ανακινήσω αυτό το ζήτημα, για να μην έχουμε πάλι καβγάδες* ΣΥΝ. επαναφέρω ΑΝΤ. αποσιωπώ, αντιπαρέρχομαι. — ανακίνηση (η) [μτγν.].

ανακλαδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανακλαδίσ-τηκα, -μένος} **1**. εκτείνω τα μέλη τού σώματος (συνήθ. για να ξεμουδιάσω), τεντώνομαι **2**. (μτφ.) ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι: *χρειάστηκαν δέκα ολόκληρες μέρες για ν' ανακλαδιστεί η κυβέρνηση και ν' απαντήσει στην πρόκληση.* — ανακλάδισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < *ανα-* + *κλαδίζομαι* < *κλαδί].*

ανακλαδώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1886] {ανακλαδώ-θηκα, -μένος} (για δέντρα) βγάζω κλαδιά' μεγαλώνουν τα κλαδιά μου: την *άνοιξη όλα τα δέντρα ανακλαδώνονται* ΣΥΝ. κλαρώνω, πετάω κλαδιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ανάκλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΦΥΣ. φαινόμενο κατά το οποίο, όταν οι ακτίνες μιας παράλληλης δέσμης προσπέσουν σε λεία και στιλπνή επιφάνεια, ακολουθούν μετά την πρόσπτωση μία ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. αντανάκλαση **2**. ΦΥΣΙΟΛ. η αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ερέθισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ.* [ΕΤΥΜ. < αρ χ. *ἀνάκλασις* < *ανακλώ].*

ανακλαστήρας (ο) [1892] ΤΕΧΝΟΛ. επιφάνεια που μεταβάλλει την πορεία διαφόρων τύπων ακτινοβολίας, λειτουργώντας ως φράγμα: ο *καθρέφτης είναι* ~ *τού φωτός* || το *πλέγμα των κεραιών τής τηλεόρασης είναι* ~ || το *αντηχείο μουσικού οργάνου λειτουργεί ως* ~ *ήχων.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflecteur].

ανακλαστικός, -ή, -ό **1.** ΦΥΣ. αυτός που προκαλεί ή επιτρέπει την ανάκλαση (βλ.λ.) **2**. ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ένα ερέθισμα ΣΥΝ. αντανακλαστικός **3.** ***ανακλαστικά*** (τα) τα αντανακλαστικά (βλ. λ. *αντανακλαστικός).* — ανακλαστικά επίρρ., ανακλαστικότητα (η).
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflectif].

ανάκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. (επίσ.) η εντολή σε κάποιον να εγκαταλείψει έναν χώρο και να επιστρέψει: η *Ρωσία αποφάσισε την ~ τού πρεσβευτή της* 2. η ακύρωση (παραγγελίας, διαταγής, απόφασης κ.λπ.): ~ *διατάγματος* | *αποφάσεως* | *διαθήκης* ΣΥΝ. άρση, αναίρεση, κατάργηση, αναστολή ΑΝΤ. επικύρωση, επισημοποίηση **3.** (ειδικότ.) η επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία | δράση: ~ *απόστρατων αξιωματικών* 4. η αναίρεση (κατηγορίας, προσβλητικού λόγου) από αυτόν που τον είπε: η ~ τής *μομφής* | *τού χαρακτηρισμού* **5.** ΨΥΧΟΛ. η επαναφορά στη μνήμη, ώστε να γίνει (κάτι) συνειδητό: ~ *παραστάσεων* | *εικόνων* | *ιδεών* 6. ΠΛΗΡΟΦ. επαναφορά στην οθόνη τού Η/Υ αποθηκευμένων πληροφοριών. — ανακλητικός, -ή, -ό [μτγν.], ανακλητικώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάκλησις,* αρχική σημ. «προσαγόρευση, επίκληση εκ νέου», < *ανακαλώ].*

ανακλητήριος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ανάκληση, που προκαλεί την ανάκληση: ~ σήμα | πράξη 2. ΝΟΜ. ***ανακλητήριο έγγραφο*** [1887] το έγγραφο με το οποίο αναγγέλλεται επισήμως στον αρχηγό κράτους ή στον υπουργό Εξωτερικών η ανάκληση διαπιστευμένου διπλωματικού εκπροσώπου, μετά τη λήξη τής αποστολής του. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εορτή για την ανακήρυξη βασιλιά», < αρχ. *ανακαλώ.* Η φρ. *ανακλητήριο έγγραφο* αποδίδει το γαλλ. lettre de rappel].

ανακλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να ανακληθεί, να αναιρεθεί: *ο πρόεδρος τόνισε ότι η απόφαση τού συνεδρίου δεν θα ήταν σε καμία περίπτωση* ~ ΣΥΝ. ακυρώσιμος, αναιρέσιμος ΑΝΤ. αμετάκλητος, τελεσίδικος, οριστικός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. révocable].

ανακλιμάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η εκ νέου κλιμάκωση, η βαθμιαία αύξηση: η ~ τής *έντασης στα Βαλκάνια απογοήτευσε όσους πίστεψαν ότι η ειρήνευση που είχε επιτευχθεί θα " ήταν μόνιμη* ΣΥΝ. αναζωπύρωση ΑΝΤ. αποκλιμάκωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. re-escalation].

ανακλίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανακλίθηκα, ανακεκλιμένος} (αρχαιοπρ.) γέρνω στο πλάι ή ξαπλώνω με ελαφρά ανασηκωμένη την πλάτη. — ανά κλίση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλίνω.*
[ΕΤΥΜ, αρχ. < *ανα-* + *κλίνω* «γέρνω, λυγίζω].

ανάκλιντρο (το) {ανακλίντρ-ου | -ων} μακρύ και πλατύ αναπαυτικό κάθισμα με ράχη και βραχίονα στη μία ή και τις δύο πλευρές του, όπου μπορεί κανείς να καθίσει ή και να ξαπλώσει: *ρωμαϊκά* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀνάκλιντρον* < αρχ. *ἀνακλίνω* «στηρίζω, ακουμπώ», βλ. κ. κλίνη «κρεβάτι»].

ανακλώ ρ. μετβ. {ανακλάς... | ανέκλασα, ανακλώμαι, -άσαι, -άται..., ανακλάστηκα} (λόγ.) προκαλώ ανάκλαση ΣΥΝ. αντανακλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανακλώ (-άω),* αρχική σημ. «λυγίζω προς τα πίσω», < *ανα-* + *κλώ* «σπάζω». Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réfléchir].

ανακοινωθέν (το) {ανακοινωθέντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) επίσημη ανακοίνωση, κυρ. πολιτικού, στρατιωτικού ή ιατρικού περιεχομένου, για μετάδοση ή διάψ$^{\varepsilon}$υση σημαντικών ειδήσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *έκτακτο* | *πολεμικό* | *ιατρικό* ~.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. αορίστου τού (αρχ.) ρ. *ἀνακοινώ,* τού οποίου η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. communiqué, μτχ. τού p. communiquer «ανακοινώνω»].

ΣΧΟΛΙΟ Προκειμένου να αποδοθεί στην Ελληνική το γαλλικό communiqué (το οποίο πλάστηκε στη Γαλλική το 1853 και πέρασε αυτούσιο στην Αγγλική), χρησιμοποιήθηκε η μετοχή μεσοπαθητι-

κού αορίστου ανακοινωθέν τού ρ. *ανακοινώνω,* αφού το ίδιο το communiqué αποτελεί ουσιαστικοποιημένη μετοχή τού p. communiquer «ανακοινώνω». Ωστόσο, επειδή η λέξη, ως μετοχή αορίστου, μπορεί να δώσει την αίσθηση παρελθοντικού χρόνου (προτάσεις όπως *«Πλήρες ιατρικό ανακοινωθέν θα εκδοθεί αύριο το μεσημέρι»* πιθανόν να είναι προβληματικές για ορισμένους ομιλητές), σε αυτές τις περιπτώσεις είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η απλή λ. ανακοίνωση που σήμερα (όπως τα περισσότερα ουσιαστικά σε -ση) δεν δηλώνει μόνο την πράξη | ενέργεια, αλλά και το αποτέλεσμα τής ρηματικής ενέργειας (που παλιότερα δηλωνόταν μόνο με παράγωγα ουσιαστικά σε -μα).

ανακοινώνω ρ. μετβ. {ανακοίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. καθιστώ (κάτι) γνωστό: *αποφάσισε να ανακοινώσει τον αρραβώνα της την ημέρα τής γιορτής της* ΣΥΝ. γ^ν^ωστοποιώ, αναγγέλλω 2. αναγγέλλω δημόσια (κυρ. στα μέσα μαζικής ενημέρωσης): ο *κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε την παραίτηση τού υπουργού Εξωτερικών* ΣΥΝ. δηλώνω. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακοινό (-όω) < ανα- + κοινό < κοινός].*

ανακοίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) 1. η επίσημη γνωστοποίηση σε ευρύτερο κύκλο ανθρώπων: η ~ *τής παραίτησης του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ. δημοσιοποίηση 2. (ειδικότ.) η κοινοποίηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *η* - των *εκλογικών αποτελεσμάτων θα αρχίσει μετά τις 10 μ.μ.* ΣΥΝ. αναγγελία, δημοσίευση, μετάδοση **3**. (συνεκδ.) το (έντυπο συνήθ.) κείμενο που κοινοποιεί πληροφορίες: *η ~ με το πρόγραμμα των μαθημάτων || πίνακας ανακοινώσεων* 4**.** (ειδικότ.) έκθεση αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας (συνήθ. σε επιστημονικό συνέδριο): θα *παρουσιάσει ~ σε διεθνές συνέδριο || η κλινική μας πέρυσι συμμετέσχε στο ειδικό διεθνές συνέδριο με πέντε* ~ **5**. ΝΟΜ. ***ανακοίνωση δίκης*** η γνωστοποίηση τής εκκρεμοδικίας (βλ.λ.) σε τρίτο πρόσωπο, προκειμένου το πρόσωπο αυτό να παρέμβει στη δίκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανακοινωθέν.

ανακοινώσι**μος,** -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να ανακοινωθεί: δεν *υπάρχουν ακόμη ~ εκτιμήσεις για το ναυάγιο.*

ανακολουθία (η) [μτγν.] {ανακολουθιών} 1.η έλλειψη λογικής ακολουθίας, η ασυμφωνία μεταξύ αυτών που προηγούνται και αυτών που έπονται: η *παρουσίαση τού ήρωα με τόσα ελαττώματα αποτελεί - σε σχέση με την αρχική του εξύμνηση* ΣΥΝ. ασυνέπεια, αντίφαση ΑΝΤ. συμφωνία, συνέπεια, ακολουθία 2. (ειδικότ.) η έλλειψη συνέπειας λόγων και έργων: η *νέα υπουργική απόφαση συνιστά ~ σε σχέση με τις ώς τώρα διακηρύξεις* ΣΥΝ. ασυνέπεια ΑΝΤ. συνέπεια 3. ΓΛΩΣΣ. το ανακόλουθο σχήμα (βλ. λ. *ανακόλουθος).*

ανακόλουθος, -η, -ο (+προς | με) 1. (για πράξεις ή λόγους) αυτός που δεν βρίσκεται σε σχέση λογικής ακολουθίας, συμφωνίας (με κάτι άλλο ή ομοειδές) ΣΥΝ. ασυμβίβαστος, ασύμφωνος **2**. ΓΛΩΣΣ. ***ανακόλουθο σχήμα*** *(ἀνακόλουθον σχήμα,* Διονύσ. Αλικαρν.) σχήμα λόγου, κατά το οποίο παραβιάζεται η συντακτική συνέπεια μιας πρότασης λόγω ταχύτητας τού λόγου, ψυχικής ταραχής ή και σκοπιμότητας τού ομιλητή ή συγγραφέα, λ.χ. «ο *Διάκος* (αντί *τού Διάκου) σαν* τ' *αγροίκησε πολύ του κακοφάνη»* (δημοτ. τραγ.) 3. (για πρόσ.) αυτός τού οποίου τα λόγια ή οι πράξεις δεν συμφωνούν με τις δεδηλωμένες αντιλήψεις του ή την καθιερωμένη στάση του: *οι πράξεις του είναι ~ προς τις εξαγγελίες του* ΣΥΝ. αντιφατικός, ασυνεπής. — ανακόλουθα | ανακολούθως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *ακόλουθος].*

ανακομιδή (η) (επίσ.) η εκταφή και μεταφορά των οστών νεκρού σε οστεοφυλάκιο, τάφο, μνημείο κλπ.: η *επέτειος τής ~ τής κάρας τού Αγίου Ανδρέα γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στην Πάτρα || ~ λειψάνων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνακομίζω < ανα- + κομίζω* (βλ.λ.)].

ανακόντα (η/το) πολύ μεγάλο φίδι τής Ν. Αμερικής, που ζει κυρίως στις όχθες ποταμών και λιμνών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. anaconda, λ. που εμφανίζεται στην Αγγλική κατά το 1750-60 περιγράφοντας ένα ερπετό τής Κεϋλάνης (σήμερα Σρι Λάν-κα), < σιναλεζ. henakandaya «πράσινο φίδι»].

ανακοπή (η) **1**. η συγκράτηση, ο περιορισμός, η παρεμπόδιση (κίνησης ή ενέργειας): ~ τής *εχθρικής προέλασης* ΣΥΝ. αναχαίτιση, ανάσχεση 2. ΙΑΤΡ. η απότομη παύση τής καρδιακής ή/και τής αναπνευστικής λειτουργίας, με αποτέλεσμα την ελάττωση τού οξυγόνου στους ιστούς τού σώματος και τον θάνατο 3. ΝΟΜ. (α) το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος ζητεί την ακύρωση δικαστικής ή εξώδικης πράξης ή δικαστικής απόφασης η οποία τον βλάπτει (β) ***ανακοπή ερημοδικίας*** ένδικο μέσο με το οποίο ο διάδικος που δικάστηκε ερήμην, ζητεί να εξαφανιστεί η προσβαλλόμενη οριστική απόφαση, ώστε, αφού αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής, να ξαναδικαστεί η ουσία τής υποθέσεως, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή του. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσχεση, παρεμπόδιση», < αρχ. ανακόπτω, ο ιατρ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. arrêt (cardiopulmonaire), ενώ ο νομ. όρος αποδίδει το γαλλ. inhibition].

ανακόπτω ρ. μετβ. (λόγ.) {ανέκοψα, ανακόπηκα (λόγ. ανεκόπην, -ης, -η..., μτχ. ανακοπείς, -είσα, -έν)} διακόπτω ή εμποδίζω (μια κίνηση), αναστέλλω τη συνέχεια της: *οι οικονομικές δυσκολίες δεν ανέκοψαν την καλλιτεχνική του εξέλιξη* || η ήττα *ανέκοψε την ορμή των επιδρομέων* ΣΥΝ. σταματώ, αναχαιτίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σπρώχνω πίσω», < *ἀνα- + κόπτω].*

ανακοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου κοστολόγηση (βλ.λ.): η ~ των *εισαγόμενων φαρμάκων* (πβ. λ. *ανατίμηση).* — ανακοστολονώ ρ. {-είς...}.

ανακούρκου**δα** επίρρ. (λαϊκ.) με τα πόδια λυγισμένα στα γόνατα και το σώμα στηριγμένο στα δάχτυλα των ποδιών: *κάθισε ~.* [ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ανα-* + μεσν. *κουκούβα* «κουκουβάγια» *(*ἀνακούκουδα > ανακούρκουδα)'* από την κουκουβάγια, που δίνει την εντύπωση πως κάθεται σε ανάλογη στάση, ή από φρ. ἀνά *κόκκυγα* (< αρχ. *κόκκυξ* «το κατώτατο οστό τής σπονδυλικής στήλης»). Κατ' άλλη άποψη, < ἀνά + *κλωκυδά* («γλώσσα» τού Ησυχίου), που συνδ. με το αρχ. επίρρ. *οκλαδόν].* ανακουφίζω ρ. μετβ. {ανακούφισ-α, -τηκα, -μένος} 1. απαλλάσσω (κάποιον) από φορτίο, αφαιρώ μέρος τού βάρους ή ολόκληρο το βάρος του: *προθυμοποιήθηκε να με ανακουφίσει, παίρνοντας από τα χέρια μου τη μία βαλίτσα* ΣΥΝ. ξαλαφρώνω ΑΝΤ. επιβαρύνω 2. μετριάζω ή εξαλείφω τους σωματικούς ή ψυχικούς πόνους (κάποιου): *αυτά τα χάπια θα ανακουφίσουν τη μέση σου || τα λόγια του ανακούφισαν τον πόνο τής μητέρας του* ΣΥΝ. καταπραΰνω, κατευνάζω 3. (ειδικότ.) ελαφρώνω ή απαλλάσσω (κάποιον) από δυσάρεστο συναίσθημα: με *ανακουφίζει να λέω σε κάποιον τι με απασχολεί* || (κ. μεσοπαθ. ***ανακουφίζομαι)*** *στην αρχή φοβήθηκα, αλλά ανακουφίστηκα, όταν διαπίστωσα πως δεν ήμουν μόνη στον δρόμο* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ 4. ενισχύω (κάποιον) οικονομικά: *είχαν πολλά έξοδα, αλλά η σύνταξη τής γιαγιάς τους ανακούφιζε λίγο* 5. (μτφ.) βελτιώνω (μια δύσκολη ή προβληματική κατάσταση): ο *νέος δρόμος ανακούφισε την κυκλοφορία των οχημάτων στο κέντρο τής πόλης* · 6. (ευφημ. το μεσοπαθ. ανακουφίζομαι) κάνω τη σωματική μου ανάγκη, αφοδεύω. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξαλαφρώνω», < *ανα- + κουφίζω* < *κούφος* «ελαφούς» (βλ. κ. *κούφιος)].*

ανακούφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1**. το αίσθημα που προκαλεί η απαλλαγή από ψυχικό ή σωματικό πόνο, βάρος, πίεση κ.λπ.: *μόλις ξεμπέρδεψα με τις δουλειές, αισθάνθηκα μεγάλη ~ ||* μια *συσκευή μασάζ που προσφέρει ~ στα κουρασμένα μέλη || μόλις έφυγε ο επιθεωρητής, όλοι ένιωσαν βαθιά* ~ ΣΥΝ. ξαλάφρωμα 2. (συνεκδ.) καθετί που ανακουφίζει, που απαλλάσσει από έγνοια, άγχος, σωματικό ή ψυχικό βάρος ή πόνο: τα *λόγια της ήταν μια γλυκιά* ~ στις *δύσκολες ώρες* || τα *χρήματα που κέρδισε υπήρξαν μια προσωρινή ~.*

ανακουφιστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που προσφέρει ανακούφιση: ~ *μασάζ | απάντηση* ΣΥΝ. κατευναστικός, καθησυχαστικός ΑΝΤ. επιβαρυντικός, ανησυχητικός.

ανακράζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέκραξα} (αρχαιοπρ.) φωνάζω, βγάζω δυνατή κραυγή (συχνά προς κάποιον καλώντας τον): *«Τι 'ναι πάλι τούτο;», ανέκραξε με φρίκη* ΣΥΝ. αναφωνώ, κραυγάζω.

ανακρεμώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανακρεμάς... | ανακρέμ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος) (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. κρεμώ (κάτι) ψηλά 2. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. κρεμώ, συνήθ. λέμβο, στις επωτίδες (βλ.λ.) ♦ 3. (αμετβ.) (τριτο-πρόσ. ***ανακρεμά)*** στη ΦΡ. ***ανακρεμά ο καιρός | τα σύννεφα*** συννεφιάζει και αναμένεται βροχή. — ανακρέμαση (η) [μεσν.], ανακρεμα-**στά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ανακρεμώ,* μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἀνακρεμάννυμι* (βλ. κ. *κρεμώ)].*

ανακρεόντειος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Ανακρέοντα: ~ *μέτρο* **2. *ανακρεόντεια*** (τα) συλλογή αρχαίων ποιημάτων που αποδίδονται στον Ανακρέοντα, αλλά γράφηκαν από άγνωστους ποιητές κατ' απομίμηση των ποιημάτων του.

Ανακρέων (ο) {Ανακρέοντ-ος, -α} 1. αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Μικρά Ασία (6ος αι. π.Χ.)· χαρακτηριστικό τής ποίησης του οι ύμνοι στο κρασί και τον έρωτα 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (κα-θημ.) Ανακρέοντας.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *ανα- + κρέων* «κυρίαρχος» (πβ. *Κρέων),* που συνδ. με την ομηρική φρ. *ευρύ κρείων «αυτός* που έχει εκτεταμένη εξουσία»].

ανακρίβεια (η) [1868] {ανακριβειών} 1. η έλλειψη ακρίβειας, η απόκλιση από την πραγματικότητα: *υπάρχουν αρκετές ~ στις περιγραφές του* 2. ψευδής πρόταση, αναληθής πληροφορία: *οι ~ τού δημοσιεύματος οφείλονται στη σκόπιμη προσπάθεια τού δημοσιογράφου να διαστρεβλώσει την αλήθεια.*

ανακριβής, -ής, -ές [μεσν.] {ανακριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποδίδει με ακρίβεια την πραγματικότητα, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια ή την πραγματικότητα, εσφαλμένος ή ψεύτικος: η είδηση *που ακούστηκε χθες, αποδείχθηκε* ~ ΣΥΝ. ψευδής, λανθασμένος, αναληθής ΑΝΤ. αληθινός. — ανακριβώς επίρρ. [1889].

ανακριβολονία (η) [1886] {ανακριβολογιών} 1.η έλλειψη ακριβολογίας **2.** (συνεκδ.) ανακριβής λόγος.

ανακριβολόνος (ο/η) πρόσωπο που δεν ακριβολογεί.

ανακριβολογώ ρ. αμετβ. [1849] {ανακριβολογείς...} λέω ανακρίβειες.

ανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. κ. αόρ. ανέκρινα, ανακρίθηκα (λόγ. μτχ. ανακριβείς, -είσα, -έν)} υποβάλω κάποιον σε ανάκριση (βλ.λ.): ~ *τους υπόπτους μιας ληστείας || τον ανέκριναν τρεις μέρες χωρίς διακοπή* ΣΥΝ. εξετάζω.

ανάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΝΟΜ. (α) στάδιο τής ποινικής προδικασίας κατά το οποίο τα όργανα που έχουν εκ τού νόμου την εξουσία αυτή (εισαγγελείς στην προανάκριση, ανακριτής - δικαστής στην κύρια ή τακτική ανάκριση, αστυνομικοί υπάλληλοι στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης), μετά από παραγγελία τού εισαγγελέα ή τού ανακριτή συλλέγουν τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία και ενεργούν καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση τής αλήθειας προκειμένου να αποφασιστεί η παραπομπή ή μη τού φερόμενου ως δράστη στο ακροατήριο τού ποινικού δικαστηρίου: κάνω | *διενεργώ* ~ || *εξονυχιστική* ~ || ~ *μάρτυρα* | *υπόπτου* | *αιχμαλώτου* (β) ***κύρια ανάκριση*** η ανάκριση που διεξάγεται από τακτικό ανακριτή σε περιπτώσεις κακουργημάτων ή πλημμελημάτων, για τα οποία εκδίδεται ένταλμα συλλήψεως ή προσωρινής κρατήσεως ή υπάρχει ανάγκη συμπληρώσεως τής προανάκρισης (βλ. λ. *προανάκριση)* **2**. ***Ανάκριση*** (η) ο τόπος όπου διενεργείται η ανάκριση, το ανακριτικό γραφείο: *παρουσιάζομαι στην* ~ 3. (γενικότ.) η συστηματική υποβολή ερωτήσεων, με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών με ιδιαί-

τερο ενδιαφέρον (συνήθ. από την Ασφάλεια, τις μυστικές υπηρεσίες, την αντικατασκοπία κ.λπ.): η ~ *κατασκόπου*- ΦΡ. ***ανάκριση μου κάνεις;*** ως έκφραση διαμαρτυρίας προς κάποιον που ζητεί να μάθει πολλές λεπτομέρειες με ενοχλητικό τρόπο.

ανακριτής (ο) [1833] {**-ή** κ. (λόγ.) -ού}, **ανακρίτρια** (η) {ανακριτριών} πρόσωπο που διενεργεί ανάκριση σύμφωνα **με** τον νόμο (μέλος πειθαρχικού συμβουλίου **ή** πειθαρχικός προϊστάμενος για ανάκριση υπαλλήλου **ή** τακτικός δικαστής για την κύρια ανάκριση).

ανακριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται **με** την ανάκριση ή τον ανακριτή: ~ *διαδικασία | έγγραφα | γραφείο | πόρισμα.*

ανάκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1. ΦΥΣ. η βίαιη κίνηση συστήματος αντίθετα προς την κατεύθυνση εκτόξευσης σώματος από αυτό, λ.χ. τού πυροβόλου, όταν εκτοξεύσει βλήμα · 2. ΜΟΥΣ. η εκτέλεση, συνήθ. από στρατιωτική μπάντα, θούριου, εμβατηρίου ή τού εθνικού ύμνου. Επίσης ανάκρουσμα (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άνάκρουσις < *ανακρούω.* Ως μουσικός όρ. η λ. έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. anacrusis, γαλλ. anacrouse κ.ά.].

ανακρούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανέκρουσα} ♦ **1.** (αμετβ.) (για ιστιοφόρο ή βάρκα) κινούμαι προς τα πίσω, οπισθοχωρώ ΣΥΝ. κάνω όπισθεν, οπισθοδρομώ- ΦΡ. (μτφ.) ***ανακρούω πρύμνη | πρύμναν*** *(ανακρούω πρύμναν,* Αριστοφ., Ηρόδ. κ.α.) υποχωρώ, αλλάζω τακτική: μετά την ήττα της στις *δημοτικές εκλογές, η κυβέρνηση ανέκρουσε πρύμναν στην οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. υπαναχωρώ ΑΝΤ. εμμένω ♦ 2. (μετβ.) (για ορχήστρα) εκτελώ (μουσικό κομμάτι): η *μπάντα ανέκρουσε ένα γνωστό εμβατήριο* ΣΥΝ. παίζω, παιανίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνα-* + *κρούω «κτυπώ»].*

ανάκτηση).η) → ανακτώ

ανακτοβούλιο (το) [1833] {ανακτοβουλί-ου | -ων} το επίλεκτο σώμα προσωπικών συμβούλων τού βασιλιά ή γενικότ. τού ηγεμόνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναl·,, -κτος* «βασιλιάς» + *-βούλιο* < *βουλή* «σκέψη, απόφαση», απόδ. τού γαλλ. conseil royal].

ανακτορικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που ανήκει στα ανάκτορα ή τελείται μέσα σε αυτά: ~ *κήπος | χορός* ΣΥΝ. βασιλικός, αυλικός, παλατιανός **2**. ΑΡΧΑΙΟΛ. ***ανακτορικός ρυθμός*** πομπώδης κεραμικός ρυθμός τής υστερομινωικής περιόδου, με έμφαση στη συμμετρία και στο σχηματοποιημένο θεματολόγιο **3.** αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία τού βασιλιά: - *φρουρά.*

ανάκτορο (το) {ανακτόρ-ου | -ων} 1.η επίσημη κατοικία τού βασιλιά ΣΥΝ. αυλή, παλάτι· (συνήθ. στον πληθ.) 2. το παλάτι: τα ~ τού *Μπάκιγχαμ* 3. (συνεκδ.) ο βασιλιάς και το περιβάλλον του: ο *υπουργός υπέβαλε την παραίτηση του, αλλά τα* - δεν την *έκαναν δεκτή || κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των ανακτόρων* 4. (μτφ.-σε ενικ.) κάθε πολυτελές και μεγαλοπρεπές σπίτι: *αυτός δεν μένει σε διαμέρισμα- μένει σε ~ στην Κηφισιά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνάκτορον* «ναός - παλάτι» < *άνάκτωρ* «εξουσιαστής, κυρίαρχος» < άνάσσω «εξουσιάζω» < **άνάκ-jω* < *άναξ, -κτος* (βλ.λ.)].

ανάκτορα - παλάτι. *Ανάκτορο* ήταν η κατοικία τού *άνάκτορος,* δηλ. τού *άνακτος,* τού βασιλιά. Ήδη στην Αρχαία Ελληνική η λ. απαντά σε πληθυντικό *(ανάκτορα).* Για πολλούς αιώνες τα ανάκτορα δήλωναν την κατοικία των θεών, τον ναό, προτού γίνουν το ενδιαίτημα, η κατοικία τού άνακτος, τού βασιλιά, που ήταν συγχρόνως και θρησκευτικός ηγέτης. Η χρήση τής λ. σε πληθυντικό είναι κοινωνιογλωσσικά ένα είδος τιμητικής έκφρασης («πληθυντικός τής μεγαλοπρέπειας»), που απαντά και σε άλλες παρόμοιες δηλώσεις *(σκήπτρα, δώματα* κ.ά.). Στους Βυζαντινούς τη θέση των ανακτόρων παίρνει το **(ιερόν)** παλάτιον. από το ρωμαϊκό palatium (που προήλθε από τον *Παλατινό λόφο* τής Ρώμης, όπου έκτισε τα ανάκτορα του ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αύγουστος).

ανακτώ ρ. μετβ. {ανακτάς... | ανέκτησα, ανακτ-ώμαι, -άται..., -ήθηκα, ανα)κε)κτημένος) αποκτώ πάλι (κάτι που είχα χάσει): ~ την *περιουσία | την όραση | την ισορροπία | το θάρρος | την ελευθερία μου || τα χαμένα εδάφη* || (στους Η/Υ) ~ *(κατεστραμμένο) αρχείο* (το ξαναφέρνω στην οθόνη) ΣΥΝ. επανακτώ, ανακαταλαμβάνω· ΦΡ. ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βρίσκομαι στο στάδιο τής ανάρρωσης, αποκαθίσταται η υγεία μου: η *πνευμονία* κλόνισε τόσο *πολύ την υγεία του, που χρειάστηκε αρκετός καιρός για να ανακτήσει τις δυνάμεις του.* — ανάκτηση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανακτώμαι* < *άνα-* + *κτώμαι «αποκτώ».* Η φρ. ανακττώ τις δυνάμεις μου είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reprendre les forces].

ανακτώ αντί **ανακτώμαι.** Το *ανακτώ,* όπως και τα *αποκτώ, κατα κτώ* και *επανακτώ,* εμφανίζει ενεργητικό τύπο αντί τού κανονικού (και αρχαίου) μέσου αποθετικού τύπου ανακτώμαι (πβ. σημερινό *προσκτώμαι).* Στα σύνθετα αυτά, αντί τού *κτώμαι* εμφανίζεται νε ότερος τύπος κτώ από τα μέσα τού 19ου αι. (μαρτυρείται από τον Αλέξ. Σούτσο το 1855)· πβ. αρχ. *έπικτώμαι, συγκτώμαι, είσκτώμαι, προκτώμαι* κ.λπ. r* *αποκτώ, κατακτώ*

ανακύκληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) **1.** η επιστροφή στο σημείο αφετηρίας μετά από κυκλική πορεία, συνεχή διαδοχή: ~ *εποχών* ΣΥΝ. επάνοδος 2. ΦΙΛΟΣ, η περιοδική επανεμφάνιση των ίδιων γεγονότων, που συνθέτουν τον κόσμο και τη ζωή 3. η μετατροπή χρησιμοποιημένης ύλης (κυρ. σκουπιδιών) σε υλικό κατάλληλο να ξαναχρησιμοποιηθεί (βλ. λ. *ανακύκλωση).* — ανακυκλικός, -ή, -ό [μτγν.].

ανακύκληση - ανακύκλωση. Στον Ηράκλειτο η ανακύκληση τού κόσμου παίρνει τη μορφή μεταλλαγών τής φωτιάς: πυρ → ύδωρ → αήρ → πυρ. Στα λεξικά τής Αρχαίας το *ανακύκλωση* παραπέμπεται στο *ανακύκληση,* που θεωρείται κύριος τύπος (το ίδιο συμβαίνει και με το ρήμα *άνακυκλόω,* που υποτάσσεται στο *άνακυκλέω,* -ω). Το *ανακύκληση* παράγεται από το *άνακυκλέω,* -ω *(κυκλέω,* -ώ(, ενώ το *ανακύκλωση* από το άνακυκλόω, -ώ *(κυκλόω, -ω).* Στα *κυκλέω, -ώ | άνακυκλέω, -ώ* και ανακύκληση δηλώνεται κυρίως η σημασία τής «επιστροφής, επανόδου στην αφετηρία, επανάληψης», ενώ με τα *κυκλόω,* -ώ, *άνακυκλόω, -ώ* και ανακύκλωση το βάρος πέφτει στη σημασία τού «κύκλου»: *κυκλόω* = περικυκλώνω· *κυκλέω | άνακυκλέω* — επανέρχομαι, επιστρέφω, επαναλαμβάνομαι (Αριστοτέλης: *αϊ αύται δόξαι άνακυκλοϋνται εν τοϊς άνθρώποις, Μετεωρ.* 339^{7} 29). Σύμφωνα με αυτά, η *ανακύκληση,* που δηλώνει «την επαναφορά στην αρχική μορφή, την επανάληψη», μπορεί να δηλώσει και τη «μετατροπή και επαναχρησιμοποίηση (τής ύλης)» καλύτερα από ό,τι το ανακύκλωση, που προσφέρεται στη δήλωση τής «κυκλικής κύησης».

ανακυκλώνω ρ. μετβ. {ανακύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για αέρα, νερό κ.λπ. σε κλειστό χώρο) ανανεώνω, εξάγοντας αυτό που έχει καταναλωθεί και εισάγοντας ταυτόχρονα νέο: το *νερό στο ενυδρείο ανακυκλώνεται, για να είναι διαρκώς φρέσκο* 2. ΤΕΧΝΟΛ. με ειδική διαδικασία καθιστώ (ορισμένο υλικό που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί) κατάλληλο για νέα χρήση: ~ *αλουμίνιο | γυαλί | ύλη | απόβλητα | πλαστικό* 3. διαιωνίζω, συνεχίζω να χρησιμοποιώ, αναπαράγω: *«επιμένουν να ανακυκλώνουν ιστορίες για δήθεν αμύθητες απολαβές και αθέατες συναλλαγές με το κράτος»* (εφημ.) || «το *νομοσχέδιο δεν λύνει τα προβλήματα, αλλά ανακυκλώνει τα ελλείμματα και τα αδιέξοδα»* (εφημ.). — ανακυκλώσιμος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνακυκλώ* «περιστρέφω, στριφογυρίζω» < άνα- + *κύκλω (-όω)* < *κύκλος.* Η τεχνολ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές αγγλ. recycle (νόθο συνθ.)].

ανακύκλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) 1. η διαρκής ανανέωση (αέρα, νερού κ.λπ.) σε κλειστό χώρο 2. η ανακύκληση (βλ.λ., σημ. 3): ~ *χαρτιού | αλουμινίου || κάδος ανακύκλωσης.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. ανακύκληση.

ανακύπτω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ανέκυψα, μτχ. ανακύψας, -ασα, -αν} 1. (για θέματα) εμφανίζομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: *από τη συνεργασία ανέκυψαν πολλά προβλήματα* || «οι *πληρωμές τόκων ή δικαιωμάτων που ανακύπτουν σε ένα κράτος-μέλος απαλλάσσονται από τυχόν φόρους...»* (εφημ.) ΣΥΝ. αναφαίνομαι, παρουσιάζομαι 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. ανασηκώνω το κεφάλι ή τον κορμό από κεκλιμένη θέση. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνω ψηλά το κεφάλι», < *άνα-* + *κύπτω* «σκύβω». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανάκυψη (η) [1822] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία ο γυμναζόμενος ανασηκώνει το κεφάλι του ή τον κορμό του από κεκλιμένη θέση ΑΝΤ. επίκυψη.

ανακωχή (η) συμφωνία μεταξύ εμπόλεμων δυνάμεων για προσωρινή κατάπαυση των εχθροπραξιών: τηρώ | *δέχομαι | παραβιάζω την* ~ ΣΥΝ. εκεχειρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανακωχή* < *άνοκωχή* «ανοχή» < άνα- + *όκωχή,* αναδιπλ. τύπος τού όχή < έχω].

ανακωχή - **ανο**κω**χή.** Αρχικός και παλαιότερος από τους δύο είναι ο τύπος *άνοκωχή,* από τον οποίο προήλθε το *ανακωχή* (με αφομοίωση τού -ο- προς το -α- που προηγείται, κατά παρετυμολογική επίδραση των συνθέτων με τον πλήρη τ. τής πρόθεσης *ανα-* ή ίσως και από επίδραση τής λ. *άκωκή* «αιχμή» δόρατος | βέλους). Το *άνοκωχή* σήμαινε, στην πραγματικότητα, ανάσχεση (των πολεμικών επιχειρήσεων). Τόσο το *άνοκωχή* όσο και το *ανάσχεσις* (και το *ανοχή)* παράγονται από το *αν-έχω | αν-έχομαι.* ο τ. *όκ-ωχή* (πβ. παρακ. *δκωχα)* προήλθε με τον λεγόμενο «αττικό» διπλασιασμό (πβ. *αγωγή),* ο τ. *ανοκωχή* χρησιμοποιείται κανονικά στον Θουκυδίδη, ενώ το νεότερο (αλλά ήδη αρχαίο) *ανακωχή έδωσε* λαβή στο να παρετυμολογηθεί η λέξη στο Μέγα Ετυμολογικό (96,52) ότι δήθεν προέρχεται από «τό άνω τάς *άκωκάς εχειν» (ανακωχή* δηλ. είναι το «να κρατάς τα δόρατα **με** τις αιχμές προς τα πάνω», άρα εν απραξία!).

αναλαμβάνω κ. (λαϊκ.) **αναλαβα**ίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανέλαβα, αναλήφθηκα (λόγ. ανελήφθην, -ης, -η..., μτχ. αναληφθείς, -είσα, -έν), ανειλημμένος) ♦ (μετβ.) 1. παίρνω (κάτι) στα χέρια μου: *αναλάβατε τα όπλα!* ΣΥΝ. λαμβάνω 2. δέχομαι να εκτελέσω έργο, να επωμισθώ την ευθύνη (για καθήκον, υπόθεση ή υποχρέωση): *από τότε που έχασε τους γονείς του, η γιαγιά του ανέλαβε να τον μεγαλώσει || την υπόθεση ανέλαβε γνωστός δικηγόρος || ανέλαβε καθήκοντα ως υπουργός Εθνικής Αμύνης*- ΦΡ. ***αναλαμβάνω την ευθύνη*** βλ. λ. ευθύνη · **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (μεσοπαθ. συνήθ. στον αόρ. ανελήφθην) ανέρχομαι (στον ουρανό): ο *Χριστός ανελήφθη στους ουρανούς* ♦ (αμετβ.) 4. (συνεκδ.) ανακτώ τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, συνέρχομαι από αρρώστια ή κατάπτωση: να μην *κουράζεται, μέχρι να αναλάβει πλήρως* ΣΥΝ. αναρρώνω, γίνομαι καλά ΑΝΤ. χειροτερεύω, υποτροπιάζω, ξανακυλώ **5.** (μτφ.) ενδυναμώνομαι οικονομικά, συνέρχομαι, ξεπερνώ δυσχέρειες: η *επιχείρηση μας πέρασε μεγάλη οικονομική κρίση, αλλά τελικά κατάφερε ν' αναλάβει* 6. (η μτχ. ***ανειλημμένος,*** -η, *-ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παίρνω στα χέρια μου», < άνα- + *λαμβάνω.* Ήδη αρχ. είναι η σημ. «παίρνω την εξουσία», λ.χ. *αναλαμβάνω τήν αρχην* (επιγρ.), ενώ η φρ. *αναλαμβάνω την ευθύνη* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. assumer la responsabilité)].

αναλαμπή (η) **1.** η αιφνίδια και σύντομη λάμψη: *οι ~ των άστρων* **2**.

(μτφ.) η αιφνίδια και σύντομη επανεμφάνιση χαμένης σωματικής, ψυχικής ή πνευματικής λειτουργίας: *έχει κάποιες ~ νηφαλιότητας | μνήμης* ΣΥΝ. έκλαμψη 3. η αντανάκλαση των ακτινών, συνήθ. των ηλιακών: *τα νερά τής λίμνης φεγγοβολούσαν από την ~ τού ηλίου* ΣΥΝ. μαρμαρυγή. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άναλάμπω < ἀνα- + λάμπω]*.

ανάλατος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που δεν περιέχει αλάτι ή το περιέχει σε ανεπαρκή ποσότητα ΑΝΤ. αλατισμένος, αλμυρός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει χάρη, γούστο ή νοστιμιά: *~ αστείο | έργο* ΣΥΝ. άνοστος, κρύος, σαχλός ΑΝΤ. πικάντικος, νόστιμος, χαριτωμένος, γουστόζικος. — ανάλατα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άν- στερητ. + αλάτι].

ανάλαφρος, -η, -ο 1. πολύ ελαφρύς: *~ ντύσιμο* ΑΝΤ. βαρύς 2. αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, λεπτός, αέρινος: *οι ~ κινήσεις της || ~ αεράκι* ΣΥΝ. απαλός, αιθέριος 3. (για ψυχική διάθεση) απαλλαγμένος από φροντίδες, ήρεμος: *~ ύπνος* ΣΥΝ. ήσυχος 4. (για έργα τέχνης) αυτός που δεν είναι πολύπλοκος στην τεχνοτροπία ή στο περιεχόμενο· εύληπτος και ευχάριστος: *~ κωμωδία | μελωδία | ταινία.* — ανάλαφρα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *αν)α)- + αλαφρός]*.

αναλγησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να μην αισθάνεται κανείς σωματικό πόνο ΣΥΝ. αναισθησία ΑΝΤ. άλγος, πόνος 2. (μτφ.) η έλλειψη ενδιαφέροντος, συμπόνιας και στοργής προς τους άλλους: *δείχνει ~ μπροστά στην ανθρώπινη δυστυχία || κοινωνική | ηθική* - ΣΥΝ. αναισθησία, απονιά, παχυδερμία ΑΝΤ. ευαισθησία.

αναλγητικός, -ή, -ό 1. αυτός που εξαλείφει την αίσθηση τού πόνου ή την καταπραΰνει: *ο ασθενής είχε δυνατούς πόνους, αλλά η ~ ένεση* τον *ανακούφισε* ΣΥΝ. καταπραϋντικός, λυσίπονος, παυσίπονος **2.** ΦΑΡΜ. ***αναλγητικό*** (το) φάρμακο που ανακουφίζει τον πόνο, χωρίς απώλεια των αισθήσεων, όπως συμβαίνει με τη νάρκωση ΣΥΝ. παυσίπονο. — αναλγητικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. ο φαρμ. όρος είναι αντιδάν. από αγγλ. analgetics].

ανάλγητος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια, ευαισθησία μπροστά στον ανθρώπινο πόνο, που δεν έχει ανθρωπιά: *~ συμπεριφορά | πολιτική* ΣΥΝ. απάνθρωπος, σκληρός, ασυγκίνητος ΑΝΤ. συμπονετικός, ευαίσθητος, πονόψυχος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + -αλγητος < *ἄλγώ* «πονώ»].

ανάλεκτα (τα) {αναλέκτων} συλλογή από επίλεκτες, ήδη δημοσιευμένες, μελέτες και έργα ενός ή περισσότερων συγγραφέων, σε ενιαία έκδοση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάλεκτος < ἀναλέγω* «συλλέγω»].

αναλήθεια (η) [1895] {αναληθειών} ψευδής πληροφορία, μη ανταποκρινόμενη στην αλήθεια: η *αυτοβιογραφία του βρίθει αναληθειών* ΣΥΝ. ψευδολογία, ανακρίβεια, ψεύδος, ψέμα.
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στις εφημερίδες, αποτελώντας μετριαστικό, εύσχημο και εναλλακτικό τρόπο, με τον οποίο μπορεί να αποδοθούν οι λ. *ψεύδος* και ψέμα, που χαρακτηρίζουν εντονότερα τα λεγόμενα. Την ίδιαφετηρία είχε και το συνώνυμο *ανακρίβεια]*.

αναληθής, -ής, -ές {αναληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αναληθέστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν συμφωνεί με την αλήθεια, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *οι ισχυρισμοί του αποδείχθηκαν τελείως ~ || ~ πληροφορίες* ΣΥΝ. ψεύτικος, αναξιόπιστος, αβάσιμος, ανακριβής ΑΝΤ. αληθής, αληθινός, πραγματικός, αψευδής. — αναληθώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + αληθής].

ανάλη**μμα** (το) {αναλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} τοίχος ως υποστήριγμα, που προφυλάσσει από κατολισθήσεις χωμάτων σε επικλινές έδαφος, και γενικότ. ό,τι συγκρατεί (επιχωματώσεις, τοίχους κ.λπ.) από κατολίσθηση ΣΥΝ. αντέρεισμα. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αναλαμβάνω]*.

αναλημματικός, -ή, -ό (για τοίχο) αυτός που χρησιμεύει ως ανάλημμα, ως τοίχος αντιστήριξης, συγκράτησης χωμάτων σε κατωφέρεια, ώστε πίσω από αυτόν να σχηματίζεται επίπεδη επιφάνεια.

αναληπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί στην ανάρρωση κάποιου, που τονώνει τον άρρωστο, ώστε να αναλάβει δυνάμεις: *~ φάρμακο* ΣΥΝ. δυναμωτικός, τονωτικός **2.** ΦΑΡΜ. ***αναληπτικό*** (το) φάρμακο ικανό να αποκαταστήσει πλήρως ή μερικώς τις φυσιολογικές λειτουργίες, κυρ. τού αναπνευστικού και καρδιοαγγειακού συστήματος. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αναλαμβάνω.* Η ιατρ. σημ. ήδη στον Γαληνό (2ος αι. μ.Χ.)].

ανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. η απόσυρση χρημάτων που έχουν κατατεθεί σε λογαριασμό τράπεζας ή ταμιευτηρίου: η *~ χρημάτων με το σύστημα τής αυτοεξυπηρέτησης είναι πολύ εύκολη* ΑΝΤ. κατάθεση · **2.** η αποδοχή τής υποχρέωσης να χειριστεί κάποιος ένα θέμα, να εκτελέσει έργο: η *~ μιας δικαστικής υπόθεσης || δημόσιου έργου* ΑΝΤ. αποποίηση 3. η έναρξη δραστηριότητας: *~ πρωτοβουλίας για την επίλυση ενός προβλήματος || η ~ τής εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση || ~ δράσεως* 4. η εγκατάσταση κάποιου σε θέση, αξίωμα: η *~ τής αρχηγίας | τής διοίκησης | τής εξουσίας | τής προεδρίας* ΑΝΤ. αποχώρηση, παραίτηση 5. ΙΑΤΡ. η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο, κάκωση κ.τ.ό. 6. ΕΚΚΛΗΣ. ***Ανάληψη*** (η) (α) η ενσώματη άνοδος τού Χριστού στους ουρανούς την τεσσαρακοστή ημέρα από την Ανάσταση του (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) η κινητή εορτή τής Αναλήψεως τού Χριστού, που εορτάζεται σαράντα ημέρες μετά την Ανάσταση (δ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη τού Χριστού και η περιοχή όπου βρίσκεται: *ο γάμος τους θα γίνει στην--* ΦΡ. (σκωπτ.) ***έγινε τής Αναλήψεως*** για κλοπή αντικειμένων ή για την αιφνίδια εξαφάνιση κάποιου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάληψις < αναλαμβάνω.* Η εκκλησ. σημ. < *αναλαμβάνομαι* «ανέρχομαι προς τα άνω»].

αναλίσκω ρ. → αναλώνω

αναλλοίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί αλλοίωση: *τα χρώματα τού πίνακα έχουν παραμείνει* - ΣΥΝ. άφθαρτος, άθικτος ΑΝΤ. αλλοιωμένος, αλλαγμένος. — αναλλοίωτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *ἀλλοιώ]*.

ανα**λογία** (η) {αναλογιών} **1**. (συνήθ. στον πληθ.) σχέση (συμμετρική ή μη) ανάμεσα στις διαστάσεις των μερών ενός όλου: οι *τέλειες ~ ενός κτίσματος | τού σώματος κάποιου | ενός αγάλματος* ΑΝΤ. ασυμμετρία, δυσαναλογία· ΦΡ. (α) ***κατ' αναλογία(ν) προς | με*** *σε* συμμετρική σχέση τού ενός προς το άλλο ή προς τα υπόλοιπα, σε αντιστοιχία: *ο μισθός σου θα υπολογιστεί ~ την εργασία που θα κάνεις* ΣΥΝ. αναλογικά (β) ***τηρουμένων των αναλογιών*** *(τηρουμένων των αναλογιών,* λατ. mutatis mutandis) (κατά την ομιλία) για περιπτώσεις συγκρίσεως, παραλληλισμού ή αντιστοίχισης πραγμάτων, για τις οποίες έχουμε συνείδηση -και το δηλώνουμε ρητά- ότι δεν έχουν πλήρη και απόλυτη ομοιότητα: *το ξέρω ότι τα σατιρικά μου νούμερα είναι γεμάτα βωμολοχίες και δεν ντρέπομαι γι' αυτό· κι ο Αριστοφάνης, ~, έκανε το ίδιο || οι δύο διάλεκτοι, ~, εμφανίζουν όμοιο γραμματικό σύστημα* **2.** ΦΙΛΟΣ, ***κατ' αναλογ'ιαν συλλογισμός*** συλλογισμός κατά τον οποίο συμπεραίνουμε ότι σε μια υποθετική κατάσταση θα συμβεί ό,τι και σε παρόμοια υπαρκτή κατάσταση 3. (γενικότ.) ποσοτική σχέση: η *αμοιβή του είναι πολύ μικρή σε ~ με το έργο που παράγει* ΣΥΝ. αντιστοιχία 4. (συνήθ. στον πληθ.) η ύπαρξη βασικών κοινών στοιχείων μεταξύ διαφορετικών πραγμάτων: *επισήμανε τις - μεταξύ τής πολιτικής των δύο κομμάτων* 5. μερίδιο (κέρδους, οφειλής, κληρονομιάς) που αντιστοιχεί σε κάθε μέλος ομάδας (εταίρων, μετόχων, συγγενών, φίλων κ.λπ.): η *διαθήκη όριζε με ακρίβεια την - καθενός από τους συγγενείς τού θανόντος* ΣΥΝ. κομμάτι, (λόγ.) το αναλογούν 6. ΒΙΟΛ. (για όργανα ζώων ή φυτών) σχέση ομοιότητας στην εμφάνιση, που δεν οφείλεται σε φυλογενετική συγγένεια ΑΝΤ. ομολογία **7.** ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής μεταβολής γλωσσικών στοιχείων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών, σημασιολογικών) υπό την επίδραση άλλων, τα οποία ακολουθούν το ίδιο σχήμα ή υπάγονται σε ομοειδή κατηγορία · 8. ΜΑΘ. η ισότητα δύο λόγων: η ισότητα *4/2 = 8/4 είναι μία ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνάλογος.* Η λ. έχει περάσει ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. analogy, γαλλ. analogie, γερμ. Analogie κ.ά. Ορισμένες φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *τηρουμένων των αναλογιών* (< γαλλ. les rapports gardés), *κατ' αναλογία(ν) προς (*< γαλλ. en proportion de), *οι αναλογίες τού σώματος* (< γαλλ. les proportions du corps) κ.ά.].

Η αναλογία στη γλώ**σσα.** Άμεσα ή έμμεσα πολλές μεταβολές σε όλα τα επίπεδα τής γλώσσας (φθόγγους, γραμματικούς και συντακτικούς τύπους, σημασίες) οφείλονται σε αναλογικές επιδράσεις, σε αναλογία. Πάντοτε και σε όλες τις γλώσσες οι ισχυροί (ανώτερα καθιερωμένοι, στατιστικά συχνότεροι κ.λπ.) τύποι ασκούν επίδραση στους ασθενέστερους, τους μεταβάλλουν, ώστε να εξομοιωθούν προς τους ισχυρούς. Τα παραδείγματα από την Ελληνική -Αρχαία, Μεσαιωνική και Νέα- είναι πάμπολλα. Λέμε *«20 χρονών»* (αντί *χρόνων* ή **χρονιών)* αναλογικά προς το ετών. Η αναλογία οδήγησε στο *χειμώνας, ήρωας, κλητήρας* κ.τ.ό. (αντί των παλαιοτέρων *χειμών, ήρως, κλητήρ), μεταπλάσσοντας τα* κατά τα τα*μίας, καρχαρίας, χρυσοθήρας.* Η αναλογία έπλασε και τύπους όπως η *πόλι, η κατάστασι,* η φύσι (χωρίς -ς) κατά το πρότυπο όλων των θηλυκών ονομάτων που σχηματίζονταν χωρίς -ς: *κόρη, ζώνη, χώρα, ώρα κ.τ.ό.* (η γραφή με -η *-πόλη, κατάσταση-* καθιερώθηκε εσφαλμένα από τα *κόρη, ζώνη,* ενώ δεν πρόκειται για επικράτηση και γενίκευση τού *-η, αλλά* για σίγηση τού αδικαιολόγητου για θηλυκά -ς στην κατάληξη -ις). Προϊόντα αναλογίας είναι και τα κόβω, βάφω κ.τ.ό. (αντί των *κόπτω, βάπτώ) από* ρήματα όπως τα *τρίβω, γράφω* κ.λπ., που συνέπιπταν στον αόριστο και τον μέλλοντα (κόψω = *τρίψω, βάψω = γράψω, έκοψα = έτριψα, έβαψα = έγραψα).* Από αναλογία και τα χρυσός, *αργυρός* (αντί των *χρυσούς, αργυρούς)* κατά τα *καλός, ισχυρός κ.τ.ό.* Όπως αναλογικά είναι το εσύ αντί συ κατά το *ε-γώ* ή το *ή-σκιος* αντί τού *σκιά* κατά το *ή-λιος.* Ακόμη και από τα λίγα αυτά παραδείγματα είναι φανερή η δύναμη τού φαινομένου τής αναλογίας στη γλώσσα.

ανα**λογίζομ**α**ι** ρ. μετβ. αποθ. {αναλογίσ-τηκα (λόγ. -θηκα, μτχ. αναλογισθείς, -είσα, -έν)} **1**. επαναφέρω στη σκέψη μου γεγονότα τού παρελθόντος, αναπολώ: *αναλογιζόταν τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ. φέρνω στον νου μου, ανακαλώ, ξαναθυμούμαι 2. σκέφτομαι προσεκτικά, με σκοπό να προσδιορίσω τη στάση μου απέναντι σε μια κατάσταση ή μελλοντική πράξη ή προκειμένου να καταλήξω σε απόφαση: *αναλογίσου τις συνέπειες που θα έχει μια τέτοια πράξη* ΣΥΝ. λογαριάζω, συλλογίζομαι, στοχάζομαι ΑΝΤ. αψηφώ, παραγνωρίζω.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ^. < άνα- + *λογίζομαι < λόγος]*.

αναλογικός, -ή, -ό **1**. αυτός που έχει σχέση αναλογίας (με άλλον), που αναφέρεται ή βασίζεται στην αναλογία, που υπολογίζεται κατ' αναλογίαν: η *~ αντιπροσώπευση των κομμάτων στη Βουλή προϋποθέτει τη συμμετοχή τους με βάση τις ψήφους που έλαβε το καθένα || ~ σχηματισμός γραμματικών* τύπων ΣΥΝ. ανάλογος ΑΝΤ. δυσανάλογος **2.** (α) ***αναλογικό εκλογικό σύστημα | αναλογική*** εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η εκπροσώπηση ενός εκλογικού συνδυασμού σε σώμα αντιπροσώπων (π.χ. Βουλή) εξαρτάται από τον αριθμό των ψήφων που έλαβε (β) ***απλή αναλογική*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η αντιστοιχία τού αριθμού ψήφων ενός εκλογικού συνδυασμού

και των αντιπροσώπων του (π.χ. στη Βουλή) είναι απόλυτη και το ποσοστό ψήφων που παίρνει είναι το ίδιο με το ποσοστό των εδρών που καταλαμβάνει στη Βουλή (γ) ***ενισχυμένη αναλογική*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η παραπάνω αντιστοιχία δεν είναι απόλυτη, προς όφελος τού πρώτου σε ψήφους συνδυασμού 3. αυτός τού οποίου τα μέρη βρίσκονται σε συμμετρία και αρμονία μεταξύ τους ΣΥΝ. αρμονικός, συμμετρικός, ισομερής ΑΝΤ. ασύμμετρος, ανισομερής 4. ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την παράσταση αριθμητικών ποσοτήτων, με τη μέτρηση συνεχών φυσικών μεταβλητών (π.χ. την παράσταση τής ισχύος ενός ηλεκτρονικού σήματος με έναν αριθμό): μετατροπή τού *ψηφιακού σήματος* σε ~ || ~ *γραμμή τηλεφώνου* ΑΝΤ. ψηφιακός. — **αναλογικ-ά** | -ώς επίρρ., αναλογικότητα (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανάλογος*. Η φρ. *αναλογικό σύστημα* αποδίδει το γαλλ. système proportionnel (πβ. κ. η *αναλογική,* απόδ. τού γαλλ. la proportionnelle). Στη σημ. 4 η λ. αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. analogue (< *ανάλογος)]*.

αναλόγιο (το) {αναλογί-ου | -ων} 1. έπιπλο με επικλινείς επιφάνειες, πάνω στις οποίες τοποθετούνται βιβλία, συνήθ. ανοιχτά, προς διευκόλυνση τού αναγνώστη ή ομιλητή, που στέκεται όρθιος: ο ψάλτης *διάβαζε δυνατά από το ψαλτήρι που ήταν ανοιχτό πάνω στο* ~ 2. στήριγμα (μεταλλικό ή ξύλινο) με επικλινή επιφάνεια, όπου τοποθετούνται βιβλία ή παρτιτούρες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. αναλόγιον < *άναλέγομαι* «διαβάζω, διεξέρχομαι». Ορθότ. το επίσης μτγν. *άναλογεῖον* (πβ. *γραφείο),* που δίδεται ως ερμήνευμα στη λ. άναγνωστήριον (Ησύχιος)].

αναλογισμός (ο) 1. το να αναλογίζεται (κάποιος) (κάτι) · 2. η εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας: ο ~ *χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των ασφαλιστικών κινδύνων και τού ύψους των ασφαλίστρων για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος.* — αναλογιστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπολογισμός - συλλογιστική», < αναλογίζομαι].

αναλογιστής (ο) [1898], αναλογίστρια (η) {αναλογιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται με την εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας 2. (ειδικότ.) υπάλληλος ασφαλιστικής εταιρείας που εκτιμά τους ασφαλιστικούς κινδύνους και τα ασφάλιστρα για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος. [ΕΤΥΜ. Ως τεχν. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. actuary].

ανάλογος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ομοιότητα, συμμετρία, αντιστοιχία (με άλλον) ως προς το ποσό, τις διαστάσεις, την ποιότητα, τον βαθμό ή την αξία: δεν έχει τα ~ *προσόντα για μια τόσο υψηλή θέση* || *παρόλο που πλήρωσα ακριβά γι'αυτή την υπόθεση, ο δικηγόρος δεν έδειξε ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αντίστοιχος, σχετικός, απαιτούμενος ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος **2**. ***ανάλογο*** (το) το μερίδιο (λογαριασμού, κληρονομιάς κ.λπ.) που αντιστοιχεί στον καθένα **3**. ΜΑΘ. (α) ***ανάλογα μεγέθη | ποσά*** μεγέθη που μεταβάλλονται με τρόπο που ο λόγος τους να παραμένει πάντα σταθερός, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση (ή ελάττωση) τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη αύξηση (ή ελάττωση) τού άλλου (β) αντιστρόφως ***ανάλογα μεγέθη | ποσά*** τα μεγέθη που μεταβάλλονται έτσι, ιόστε το γινόμενο τους να παραμένει πάντα σταθερό, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη μείωση τού άλλου και αντιστρόφως (γ) ***μέσος ανάλογος*** ο β σε μια αναλογία τής μορφής α/β = β/γ 4. ΒΙΟΛ. ***ανάλογα όργανα*** όργανα ζώων ή φυτών, όμοια στην εμφάνιση τους, αλλά διαφορετικής καταγωγής, όπως π.χ. τα φτερά των πουλιών και των εντόμων (βλ. λ. *αναλογία,* σημ. 6). — ανάλογα | αναλόγως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ανα-* + *λόγος]*.

ανάλ**ογος** - **αντίστοιχος.** Το *ανάλογος* διαφέρει από το αντίστοιχος. Το ανάλ**ογος** σημαίνει γενικά την παραλληλία ανάμεσα σ$^{\varepsilon}$ δύο ή περισσότερα πράγματα: Σε *ανάλογες περιπτώσεις ακολουθείται η ίδια διαδικασία - Ο δήμος έκανε το καθήκον του- ανάλογες ενέργειες επιβάλλεται να γίνουν και από την Πολιτεία.* Το αν**τίστοιχος** σημαίνει, κανονικώς, παραλληλία τού τύπου «ένα προς ένα», συστοιχία συγκεκριμένου πράγματος/προσώπου με άλλο επίσης συγκεκριμένο: *Κάθε ασθένεια έχει και το αντίστοιχο φάρμακο που τη θεραπεύει - Αφού υπέβαλε αγωγή, πρέπει να προβούμε κι εμείς σε αντίστοιχη ενέργεια - Ο αριθμός τού δωματίου σας είναι αντίστοιχος προς τον αριθμό που είναι γραμμένος στην κάρτα σας.*

αναλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναλογείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. και λόγ. μτχ. ενεστ. αναλογών, -ούσα, -ούν) **1**. είμαι ανάλογος με (κάτι), έχω συγκ$^{\varepsilon}$κριμένη αντιστοιχία ΣΥΝ. αντιστοιχώ, ισοδυναμώ, ισούμαι 2. (ειδικότ.) αντιστοιχώ στο μερίδιο κάποιου: δεν *πρόκειται να πληρώσω τίποτε περισσότερο απ'ό,τι μου αναλογεί* ΣΥΝ. ανήκω.

αναλογών, -ούσα, -ούν {αναλογ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που αναλογεί, αντιστοιχεί (σε κάποιον/κάτι): *αναλογών φόρος* (το ποσό τού φόρου που αναλογεί στα εισοδήματα κάθε πολίτη και που πρέπει να καταβληθεί στην εφορία) || *αναλογούν μερίδιο* | *ποσοστό* || *αναλογούσα εισφορά* | *δαπάνη* || (κ. ως ουσ.) *πήρε το αναλογούν τής πατρικής περιουσίας.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *αναλογών,* μτχ. ενεστ. τού ρ. *αναλογώ* (βλ.λ.)].

ανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. (α) ο διαχωρισμός ενός πραγματικού όλου (έμβιου όντος, υλικού αντικειμένου) στα συστατικά του στοιχεία ή η αναγωγή μιας έννοιας ή συγκεκριμένης περίπτωσης (π.χ. φυσικού φαινομένου, ιστορικού συμβάντος κ.λπ.) στην αντίστοιχη απλούστερη μορφή τους: ~ ενός *συστήματος* | *φυσικού φαινομένου* (β) ΦΙΛΟΣ, ***λογική ανάλυση (τής γλώσσας)*** η διαδικασία αποσαφηνίσεως των λογικών μορφών, που χρησιμεύουν ως βάση στη διατύπωση αντίστοιχων γλωσσικών προτάσεων 2. η παραπάνω διαδικασία ως μέθοδος μελέτης, για να προσδιοριστούν αίτια και αποτελέσματα, οι παράγοντες που επηρεάζουν μια συγκεκριμένη δομή και οι δυνατοί τρόποι ερμηνείας: η ~ των *πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων οδήγησε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || ~ *κειμένου* | *ποιήματος* | *συγγραφέα* ΣΥΝ. διερεύνηση, εξέταση, ερμηνεία· ΦΡ. **σε *τελική ανάλυση*** πέρα από όλα τα άλλα, στο κάτω-κάτω: δεν με *πειράζει που πηγαίνω στη δουλειά με λεωφορείο· το αυτοκίνητο θα με φόρτωνε ένα σωρό σκοτούρες και ~ δεν έχω λεφτά για ν' αγοράσω αυτοκίνητο* 3. ΓΛΩΣΣ. ***συντακτική ανάλυση*** η εξεύρεση όλων των συστατικών που συνθέτουν τη δομή μιας συγκεκριμένης πρότασης, με χαρακτηρισμό τής λειτουργίας τού καθενός μέσα στην πρόταση, π.χ. στην πρόταση *«ο φοιτητής διαβάζει εφημερίδα»* η λέξη *φοιτητής* αναλύεται συντακτικά ως ουσιαστικό που λειτουργεί ως υποκείμενο τού ρήματος *διαβάζει, το ο* ως άρθρο που λειτουργεί ως προσδιορισμός τού *φοιτητής* κ.ο.κ. 4. βοηθητικό βιβλίο για το σχολείο, που περιέχει διδακτικές προσεγγίσεις, λύσεις ασκήσεων, συμπληρωματικές ασκήσεις κ.λπ. ΣΥΝ. λυσάρι · 5. ΜΑΘ. κλάδος που ασχολείται με τη θεμελίωση των πραγματικών αριθμών και στη γενική του περιγραφή μελετά τις συναρτήσεις· κύρια έννοια είναι αυτή τού ορίου και περιλαμβάνει τον διαφορικό και τον ολοκληρωτικό λογισμό: *πραγματική | μιγαδική | μη τυπική ~||~ αριθμού σε γινόμενο παραγόντων, π.χ. 30 = 2 ■ 3 · 5* ΙΙ ~ *παραστάσεως σε γινόμενο άλλων παραστάσεων, π.χ.* χ^3*-1 = (χ-1) (*χ^2*+χ+1)* 6. ΙΑΤΡ. η εργαστηριακή εξέταση συστατικών, εκκρίσεων και απεκκρίσεων τού οργανισμού: ~ *αίματος* || - ενζύμων | *ούρων* 7. ΧΗΜ. ***χημική ανάλυση*** το σύνολο των διεργασιών που έχουν ως σκοπό τον ποιοτικό και ποσοτικό προσδιορισμό τής σύστασης τής ύλης **8.** ΜΟΥΣ. η θεώρηση μουσικού έργου μέσα από μια σειρά προσεγγίσεων που αφορούν στο είδος και στην εποχή του, στη δομή, τις τονικότητες και το ύφος τους, στα θέματα, τις ιδέες και την επεξεργασία τους μέσα από τα μελωδικά, ρυθμικά, αρμονικά, αντιστικτικά σχήματα 9. ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των μορφών και των τεχνικών επιστημονικής προσέγγισης των οικονομικών φαινομένων 10. ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***ανάλυση έργου | σκοπού*** ο εκ των προτέρων προσδιορισμός των ακριβών χαρακτηριστικών συγκεκριμένης εργασίας ή θέσης (β) ανάλυση ***κρίσιμης πορείας*** περιγραφή, έλεγχος και συντονισμός των δραστηριοτήτων που απαιτεί η ολοκλήρωση έργου μεγάλης κλίμακας **11**. η λεπτομέρεια και η ακρίβεια με την οποία εμφανίζεται μια εικόνα στην οθόνη (υπολογιστή, τηλεόρασης, κινηματογράφου) ή εκτυπώνεται στον εκτυπωτή. — αναλ**ύσιμος,** -η, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < 0φχ· *άνάλυσις* < *αναλύω*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. analysis, γαλλ. analyse, γερμ. Analyse κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ανάλυση *ούρων* (< γαλλ. analyse d'urine), σε *τελική ανάλυση* (< γαλλ. en dernière analyse)].

αναλυτής (ο) [1885], **αναλύτρια** (η) {αναλυτριών} **1.** πρόσωπο που αναλύει, που διενεργεί ανάλυση: *πολιτικός* ~ **2.** ***διαφορικός αναλυτής*** υπολογιστική μηχανή επιλύσεως διαφορικών εξισώσεων 3. ΠΛΗΡΟΦ. σχεδιαστής προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή 4. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή αυτόματης βιοχημικής ανάλυσης: ~ *αμινοξέων.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. analyst (άνθρ.), analyser (συσκευή)].

αναλυτής - αναλυτής. Τόσο το απλό *(λύτης) όσο* και τα σύνθετα τού *λύω* εμφανίζονται κανονικώς ως παροξύτονα: αρχ. *αναλυτής, διαλύτης, καταλύτης, συλλύτης* κ.ά., βυζαντινά *χρησμολύτης, ονειρολύτης, κομβολύτης* κ.λπ. Και το μεν λύτης παροξυτονείται (τονίζεται στη β' από τού τέλους συλλαβή) ως δισύλλαβο (πβ. και θύτης, δύτης, *πότης, ναύτης, ράπτης, γλύπτης, φράκτης* κ.λπ.), ενώ τα σύνθετα σε *-λύτης* τονίζονται επίσης στην παραλήγουσα ως πολυσύλλαβα που είχαν (στην Αρχαία) βραχύ φωνήεν πριν από το -της (πβ. *τοξότης, ιππότης, ηγέτης, συνθέτης, οφειλέτης, αριστοκράτης, δυνάστης* κ.λπ.). Άρα ο ορθός τονισμός τής λ. θα ήταν αναλυτής (πβ. κ. *καταλύτης).* Ωστόσο, αναλογικά προς τα πολλά πολυσύλλαβα μεταρρηματικά σε -τής που οξυτονούνται *(ποιητής, φοιτητής, σπουδαστής, δικαστής, πιστωτής* κ.τ.ό.) σχηματίστηκε και επικράτησε στη χρήση ο τ. αναλυτής.

αναλυτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ανάλυση: ~ *μέθοδος* | *σκέψη* | *προσέγγιση* ΑΝΤ. συνθετικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και ακρίβεια, διεξοδικός: ο *ανακριτής ζήτησε από τον μάρτυρα* ~ *περιγραφή τού συμβάντος* || ~ *έκθεση* | *λογαριασμός* | *παρουσίαση* ΣΥΝ. λεπτομερής, εξονυχιστικός, σχολαστικός **3**. ΦΙΛΟΣ, (α) ***αναλυτική | γλωσσική φιλοσοφία*** κλάδος τής φιλοσοφίας που ασχολείται με τη γλώσσα, με τις σημασίες των λέξεων, φράσεων και προτάσεων, καθώς και με την ανάλυση των εννοιών και νοημάτων που δηλώνονται γλωσσικώς (β) αναλυτική ***μέθοδος*** η επαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα μερικά και ειδικά στα συνολικά και γενικά ΑΝΤ. συνθετική μέθοδος (γ) ***αναλυτική πρόταση*** πρόταση που είναι εγγενώς αληθινή, με βάση αποκλειστικά τη λογική και όχι με τυχαία εξωτερικά δεδομένα- π.χ. όλα τα *παιδιά μεγαλώνουν* 4. ΦΙΛΟΛ. ***αναλυτικοί*** (οι) φιλόλογοι, ερευνητές των Ομηρικών Επών, που υποστηρίζουν πως τα έπη, όπως έχουν παραδοθεί, δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά στον Όμηρο και πως δεν υπάρχει ενότητα στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* ΣΥΝ. χωρίζοντες ΑΝΤ. ενωτικοί · 5. ΓΛΩΣΣ. ***αναλυτική γλώσσα*** κάθε γλώσσα που χρησιμοποιεί ειδικές λειτουργικές λέξεις (προθέσεις, αντωνυμίες, βοηθητικά, δείκτες, μόρια κ.ά.),

για να εκφράσει τις γραμματικές και συντακτικές σχέσεις (κατ' αντιδιαστολή προς τις συνθετικές γλώσσες, βλ. λ. συνθετικός) 6. ΤΕΧΝΟΛ. ***αναλυτική μηχανή*** μηχανή που αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια αναπτύξεως ψηφιακού υπολογιστή γενικής χρήσεως 7. ΧΗΜ. ***αναλυτική χημεία*** ο κλάδος τού οποίου αντικείμενο είναι ο χημικός προσδιορισμός τής ποιοτικής και ποσοτικής σύστασης τής ύλης **8**. ΜΑΘ. (α) ***αναλυτική γεωμετρία*** ο κλάδος ο οποίος μελετά τα γεωμετρικά σχήματα με αλγεβρικές μεθόδους και διαδικασίες (β) ***αναλυτική μέθοδος*** η αποδεικτική διαδικασία η οποία ξεκινά με το δεδομένο ότι το ζητούμενο ισχύει. — αναλυτικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., αναλυτικάτη-**τα** (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. λεπτομερής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αναλύω.* Οι επιστημ. όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, *λ.χ. αναλυτική φιλοσοφία* (< γερμ. analytische Philosophie), *αναλυτική γλώσσα* (< γερμ. analytische Sprache), *αναλυτική γεωμετρία* (< γαλλ. géométrie analytique), *αναλυτική χημεία* (< γαλλ. chimie analytique) κ.ά.]. **αναλύ**ω ρ. μετβ. {ανέλυσα, αναλύ-θηκα, -μένος (λόγ. αναλελυμένος)} **1**. χωρίζω ένα σύνολο (υλικό ή αφηρημένη έννοια) στα μέρη που το αποτελούν, στα συστατικά του στοιχεία, διακριβώνοντας παράλληλα τις μεταξύ τους σχέσεις: *αναλύω μια πρόταση και αναγνωρίζω συντακτικώς τους όρους της* ΑΝΤ. συνθέτω 2. εξετάζω (κάτι) προσεκτικά και διεξοδικά, για να προσδιορίσω αιτίες, παράγοντες, δυνατά αποτελέσματα ή για να ερμηνεύσω (κάτι)· εξηγώ: *προσπαθούν να αναλύσουν τα αίτια τής αποτυχίας τους* || μου *φάνηκε υπερβολικό το ποσό που μου ζητούσε και απαίτησα να μου αναλύσει τον λογαριασμό* || ~ *κείμενο* | *ποίημα με συγκεκριμένη μέθοδο* · **3.** μετατρέπω στερεό σώμα σε υγρό με θέρμανση ή με την ανάμειξη του με άλλο υγρό: ~ *κερί* | *ζάχαρη* ΣΥΝ. λειώνω 4. (σε περιφράσεις) (μεσοπαθ. αναλύομαι +σε) ξεσπώ σε..., ξεκινώ με ιδιαίτερα έντονο τρόπο (κάτι): ~ σε *λυγμούς* | *δάκρυα* | *επαίνους.* ΣΧΟΛΙΟ *λ. μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λύνω - διαλύω», < *ἀνα* + λύω. Η σημ. «λειώνω» είναι μεσν., ενώ η σημ. 2 ήδη αρχ.]. **αναλφαβ**ητι**σμ**ός (ο) [1886] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η άγνοια γραφής και ανάγνωσης (β) ***οργανικός αναλφαβητισμός*** η πλήρης άγνοια γραφής και ανάγνωσης *(ολικός αναλφαβητισμός)* ή η αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης απλού κειμένου, αν και κάποιος έχει διδαχθεί για μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση *(μερικός αναλφαβητισμός* ή *ημιαναλφαβητισμός)* (γ) ***λειτουργικός αναλφαβητισμός*** η αδυναμία κάποιου, ο οποίος έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή· (ει-δικότ.) η κατάσταση αυτού που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση 2. (μτφ.-γενικότ.) η άγνοια, η έλλειψη απαραίτητων γνώσεων και πληροφοριών που στερούν από το άτομο τη δυνατότητα ένταξης και ενεργού συμμετοχής (σε μια κοινωνία, σε εξελίξεις κλπ.): ο ~ στην *πληροφορική περιθωριοποιεί όλο και περισσότερο άτομα μέσης ή μεγαλύτερης ηλικίας.*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. analphabétisme < μτγν. *αναλφάβητος].* αναλφάβητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, που δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τον γραπτό λόγο ΣΥΝ. αγράμματος ΑΝΤ. γραμματισμένος, εγγράμματος- ΦΡ. (α) ***οργανικά αναλφάβητος*** αυτός που δε" έχει διδαχθεί συστηματικά γραφή και ανάγνω-ση και δεν αναγνωρίζει τα γράμματα (ολικώς *αναλφάβητος)* ή αυτός που έχει διδαχθεί μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση, αναγνωρίζει τα γράμματα, αλλά δεν μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει ένα απλό κείμενο (β) ***λειτουργικά αναλφάβητος*** αυτός που έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, αλλά δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή· (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση. **αναλώ**μασι {άκλ.} (αρχαιοπρ.) με έξοδα (κάποιου): *έκανε την προεκλογική εκστρατεία ~ φίλων και συγγενών* ΦΡ. ***ιδίοις αναλώμασι*** με προσωπικά έξοδα (κάποιου): εξέδωσε τη *συλλογή του* ~ ΣΥΝ. ιδία δαπάνη | ιδίαις δαπάναις.

[ΕΤΥΜ. Δοτ. πληθ. τού αρχ. *ἀνάλωμα* «δαπάνη, έξοδο» (< άναλώ, βλ. λ. αναλώνω), που λειτουργεί συντακτικά ως προσδιορισμός τού μέσου].^ αναλώνω ρ. μετβ. {ανάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ξοδεύω (χρήματα, σκέψη, χρόνο, δυνάμεις κ.λπ.) για ορισμένο σκοπό: *ανάλωσε όλες του τις δυνάμεις για την ανόρθωση τής επιχείρησης* ΣΥΝ. καταναλώνω, δαπανώ **2.** (μεσοπαθ. ***αναλώνομαι*** +σε) δαπανώ σωματικές ή/και ψυχικές δυνάμεις για ορισμένο σκοπό: *αντί να αναλώνεστε σε ανώφελες συζητήσεις, γιατί δεν πηγαίνετε να εξετάσετε το πρόβλημα επί τόπου;* Επίσης αναλίσκω [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀναλώ (-όω) κ. *αναλίσκω* < *ἀν)α-)* + ἁλίσκω «παίρνω, κυριεύω» < **Ἑαλ-ίσκω* < Ι.Ε. *wel- «κομματιάζω, κυριεύω», πβ. λατ. vol-nus «πληγή» κ.ά. Ομόρρ. *εἴλωτες* < *ε-Εέλ-ωτες, *οὐλη* < **Ἑολ-νά, ἁλωσις, ἁλωτός, ευάλωτος* κ.ά. ο μεσν. τ. αναλώνω < αρχ. ἀναλώ, παράλλ. τ. τού *αναλίσκω].*

άλλοις υπηρετών **αναλίσκομαι.** Γνωστή φράση που σημαίνει ότι «δαπανώ τις δυνάμεις μου στην υπηρεσία των άλλων, φθείρομαι ο ίδιος, για να προσφέρω υπηρεσίες σε άλλους». Η φράση ταιριάζει κατεξοχήν στους λεξικογράφους, που με το έργο τους αναλίσκονται στην εξυπηρέτηση των αναγκών εκείνων που χρησιμοποιούν το λεξικό. Η φράση απαντά στην προμετωπίδα τής α' εκδόσεως τού *Λεξικού τής Ελληνικής Γλώσσης* (1835) τού Ανθίμου Γαζή, διδασκάλου τού Γένους που εξέδιδε το περιοδικό *Ερμής ο Λόγιος,* συνεργαζόμενος με τον Α. Κοραή.

ανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δαπάνη, το ξόδεμα, η κατανάλωση: ~ δυνάμεων | *προϊόντων* || *-κατά προτίμηση πριν από 1-1-98* (ως χρονική ένδειξη στη συσκευασία τροφίμων ημερομηνία λήξεως).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάλωσις* < *ἀναλώ (-όω).* Βλ. κ. *αναλώνω].*

αναλώσιμος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που μπορεί να αναλωθεί, να καταναλωθεί: ~ *υλικά* | *πηγές ενέργειας* ΣΥΝ. καταναλώσιμος **2.** ***αναλώσιμα*** (τα) υλικά προς κατανάλωση (π.χ. χαρτί, μολύβια, υλικά καθαριότητας κ.τ.ό.), που φθείρονται εύκολα και γρήγορα και γι' αυτό αντικαθίστανται (σε αντίθεση προς τα «μη αναλώσιμα», δηλ. μηχανήματα, έπιπλα, βαρύς εξοπλισμός).

αναμαλλιάζω ρ. αμετβ. {αναμάλλιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. μπερδεύω, ανακατώνω, ξεχτενίζω τα μαλλιά: *βγήκαν όλοι αναμαλλιασμένοι από τον δυνατό αέρα* · 2. (για μάλλινο ύφασμα ή νήμα) βγάζω χνούδι, χνουδιάζω: η *ζακέτα που αγόρασα δεν είναι πολύ καλής ποιότητας-αναμαλλιάζει αμέσως.* — αναμάλλιασμα (το).

αναμαλλιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που έχει ανακατωμένα μαλλιά: στον *καβγά πρωτοστατούσε ένας νεαρός κακοντυμένος κι* ~ ΣΥΝ. αναμαλλιασμένος.

αναμάρτητος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν υπέπεσε ή δεν υποπίπτει σε αμαρτί°ς: *κανείς δεν είναι ~ παρά μόνον ο Θεός* ΣΥΝ. ακριμάτιστος ΑΝΤ. αμαρτωλός 2. αυτός που δεν διαπράττει σφάλματα ή λάθη, ο αλάνθαστος: *πρέπει να μάθεις να δέχεσαι τα σφάλματα των άλλων, γιατί κανείς μας δεν είναι* ~ ΣΥΝ. αλάνθαστος, άμεμπτος· ΦΡ. **ο *αναμάρτητος πρώτος τον λιθον βαλέτω*** (ὁ *ἀναμάρτητος πρώτος τον λιθον βαλέτω,* Κ.Δ. Ιωάνν. 8,7) για περιπτώσεις που κάποιος κατηγορεί τους άλλους για κάτι, χωρίς να αναλογίζεται και τα δικά του σφάλματα ή τη δική του ευθύνη: *είναι εύκολο να μεταβαλλόμαστε σε κριτές των άλλων και σε δημόσιους κατηγόρους, αλλά ~.* — αναμάρτητα επίρρ., (σπάν.) αναμαρτησία (η) [μτγν.].

αναμάσημα [1851] (το) {αναμασήμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) λόγια, απόψεις, θέσεις άλλου, τις οποίες επαναλαμβάνει κανείς, χωρίς να τις έχει αφομοιώσει, ή λόγια και επιχειρήματα που επαναλαμβάνει κανείς συνεχώς.

αναμασώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αναμασάς... | αναμάσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μασώ επανειλημμένα (την ίδια τροφή), ξαναμασώ: το *ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των μηρυκαστικών είναι ότι αναμασούν την τροφή τους* ΣΥΝ. μηρυκάζω 2. (μειωτ. για λόγους) λέω τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να λέω τίποτε νέο ή σημαντικό: συχνά *οι οπαδοί ενός κόμματος αναμασούν ό,τι λέει ο αρχηγός τους* || δεν *λέει τίποτα πρωτότυπο, αναμασά γνωστές αλήθειες.*

ανά **μείγμα** (το) {αναμείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το προϊόν ανάμειξης μιας ορισμένης ποσότητας πρώτων υλών **2**. η ποσότητα σκυροδέματος που αποδίδει ο αναμικτήρας σε μια πλήρη φάση λειτουργίας του (φόρτωση, ανάμειξη, αποφόρτωση).

αναμειγνύω κ. **αναμιγνύ**ω ρ. μετβ. {ανέμειξα, αναμίχ-τηκα (λόγ. -θηκα), αναμιγμένος κ. (λόγ.) αναμεμιγμένος} **1.** ενώνω (δύο ή περισσότερα στοιχεία ή υλικά) σε ένα· ανακατώνω: *χτυπώ τα αβγά και τα ~ με το υπόλοιπο υλικό* ΣΥΝ. ανακατεύω · 2. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον σε μια υπόθεση): θα σε *βοηθήσω, αλλά πρόσεξε μην αναμείξεις και μένα σ' αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. παρασύρω, μπερδεύω **3**. (μεσοπαθ. ***αναμειγνύομαι)*** (α) υπεισέρχομαι (σε προβληματική ή ύποπτη υπόθεση), ανακατεύομαι: είχε *κακές παρέες και αναμίχθηκε σε υποθέσεις με ναρκωτικά* ΣΥΝ. εμπλέκομαι (β) παίρνω μέρος, μετέχω: *από την εφηβική του ηλικία αναμίχθηκε στην πολιτική* ΣΥΝ. συμμετέχω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀναμ(ε)ιγνύω* < *ανα-* + *μ(ε)ιγνύω].*

αναμειγνύω ή αναμιγνύω; Το αρχ. ρ. *μειγνύω* (που σώζεται καλύτερα στο αρχαίο και σύγχρονο ρ. *αναμειγνύω)* και τα παράγωγα του ήδη στην Αρχαία γεννούν ζητήματα ορθογραφίας, πιθανώς και λόγω τού πρώιμου ιωτακισμού, τής συμπτώσεως στην προφορά τού *-ει-* με το -ι-. Αν ληφθούν υπ' όψιν η κατανομή των βαθμίδων τής ρίζας *μειγ- στο* ρήμα και στα παράγωγα του, καθώς και η γραπτή παράδοση τους, κρίνονται ως ορθότερες οι εξής ορθογραφήσεις: (α) με -ει- (ανα)μειγνύω, (ανα)μείξω, (αν)έμειξα (β) με -ι-: (ανα)μίχθηκα, (ανα)μιγμένος. Παράγωγα: (α) με -ει-, μείγμα και μείξη (ανάμειξη) (β) με -ι-·: μικτός (ανάμικτος), επι-μιξία, μιγάς, α-μιγής, **μίγδ**ην. Προκειμένου για το μείξη (αρχ. *μεῖξις),* θα μπορούσε μεν να δικαιολογηθεί η γραφή του ως μίξη (πολλά αρχαία ουσιαστικά σε -σις σχηματίζονταν με το ασθενές θέμα: *δόσις, θέσις, τάσις* έναντι των *δίδωμι, τίθημι, τείνω-* αλλά *πνεύσις, ζεῦξις, λήψις, πράξις),* ωστόσο μέσα από τη χειρόγραφη παράδοση φαίνεται προτιμότερη η γραφή με *-ει-.* Ακόμη και το *μικτός* υπήρξε η τάση να γραφεί ως *μεικτός,* πράγμα που δεν επικράτησε τελικά.

ανάμεικτης (ο) → αναμικτήρας

ανάμεικτος, -η, -ο → ανάμικτος

ανάμειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} [μτγν.] **1.** η ένωση δύο ή περισσοτέρων στοιχείων | υλικών σε ένα· ανακάτεμα: η ~ *χρωμάτων* || η ~ *διαφόρων υλικών σε ένα μπολ για την παρασκευή ζύμης* · 2. η εμπλοκή κάποιου σε μία υπόθεση: *φέρεται να έχει ~ σε βομβιστικές ενέργειες* || δεν έχω *καμία ~ σ' αυτή την ιστορία.*

αναμενόμενος, -η, -ο **1**. αυτός που αναμένεται (να συμβεί): η *νίκη στις εκλογές ήταν αναμενόμενη-* ΦΡ. ***αποδίδω τα αναμενόμενα*** έχω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: *« η εφαρμογή τού νέου συστήματος αστικών συγκοινωνιών δεν απέδωσε τα αναμενόμενα»* (εφημ.) **2**. (ως απρόσ. ***είναι αναμενόμενο)*** αναμένεται, θεωρείται λογικό να συμβεί κάτι: ~ να *τιμωρηθεί, μετά την αυθαίρετη ενέργεια του* || *ήταν αναμενόμενο να τρακάρει, έτσι απρόσεκτα που οδηγούσε.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού ρ. *αναμένω* ως απόδ. τού αγγλ. expected].

αναμένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ανέμεινα} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. περιμένω (κάποιον/κάτι): θα σας *αναμένω εντός* 2. προσβλέπω, περιμένω

με ενδιαφέρον: *αναμένουμε εντός των προσεχών μηνών την αύξηση των συντάξεων που υποσχέθηκε ο πρωθυπουργός* 3. προβλέπω, περιμένω με αρκετή βεβαιότητα (ότι θα συμβεί κάτι): *οι οικονομικοί αναλυτές αναμένουν αύξηση στα καύσιμα εντός τού Ιανουαρίου* || (με-σοπαθ.) *αναμένονται σοβαρές εξελίξεις σε αυτή την υπόθεση* || δεν *αναμενόταν τόσο μεγάλη εκλογική νίκη* ♦ 4. (αμετβ.) βρίσκομαι σε αναμονή: συχνά *ακούμε να μας λένε στο τηλέφωνο «αναμείνατε στο ακουστικό σας», όταν οι γραμμές είναι κατειλημμένες* **5**. (απρόσ. ***αναμένεται)*** υπάρχει προσδοκία ή αρκετή βεβαιότητα για κάτι: ~ να *υπογραφεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, περιμένω.* **ανάμεσα** επίρρ. (τοπ.) **1**. (+σε) στο διάστημα που ενώνει ή χωρίζει δύο σημεία ή πράγματα, στο παρεμβαλλόμενο διάστημα: *το χωριό μας είναι χτισμένο ~ σε δυο πανύψηλα βουνά || ο σκύλος τριγύριζε ανάμεσα τους και δεν τους άφηνε σε ησυχία* ΣΥΝ. ενδιάμεσα, στο μέσο, μεταξύ 2. (+από) διά μέσου: *περάσαμε - από τα πυκνά δέντρα και βγήκαμε στο ξέφωτο* 3. (+ μας | σας | τους) μεταξύ, για μέλος συνόλου: ~ σας *υπάρχει ένας προδότης* || δεν *βρήκα κανέναν καλό άνθρωπο* ~ τους 4. για δύο έννοιες, καταστάσεις κ.λπ. που απέχουν μεταξύ τους: ~ στα *λόγια και στις πράξεις υπάρχει μεγάλη απόσταση* **5**. για επιλογή μεταξύ δύο διαφορετικών ή αντίθετων πραγμάτων, προσώπων κ.ά.: *τι θα διάλεγες ~ στο βουνό και στη θάλασσα για τις διακοπές σου;* ΦΡ. ***ανάμεσα στ' άλλα*** επιπροσθέτως, εκτός από τα άλλα: ~ *έχουμε να αντιμετωπίσουμε και την ολιγωρία των υπευθύνων* ΣΥΝ. μεταξύ άλλων, επιπλέον, συν τοις άλλοις 6. (χρον.) κατά τον ενδιάμεσο χρόνο, στο παρεμβαλλόμενο χρονικό διάστημα: ~ στην *τρίτη και την τέταρτη ομιλία παρεμβάλλεται δεκαπεντάλεπτο διάλειμμα* ΣΥΝ. στο μεταξύ, μεταξύ 7. (αλληλοπάθεια) στις σχέσεις μεταξύ (κάποιων): *ανάμεσα τους υπάρχει πραγματική αγάπη || υπάρχει δυσπιστία ανάμεσα τους, γι' αυτό δεν μπορούν να συνεννοηθούν || μισούνται ανάμεσα τους-* ΦΡ. ***κάτι θα | να μείνει ανάμεσα μας*** για περιπτώσεις που λέμε σε κάποιον κάτι εμπιστευτικά ή που του ζητάμε να κρατήσει κάτι μυστικό. Επίσης (λαϊκότ.) αναμεσής. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀναμέσον, από* συμφυρμό τής συνεκφοράς ἀνά *μέσον* (κατά τα επιρρ. σε -α). Η συνεκφορά ἀνά *μέσον* πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη, επιδίδει όμως κυρ. στη Μτγν. Ελληνική (ἀνά *μέσον τού ναού καιτοῦθρόνου,* Επιγρ. 2ου αι. μ.Χ.), όπου απαντά με τη σημερινή σημασία και σύνταξη τόσο στους θ' (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15: *εχθραν θήσω ἀνά μέσον σου καὶ ἀνά μέσον τής γυναικός καὶ ἀνά μέσοντοῦσπέρματος σου καὶ ἀνά μέσοντοῦσπέρματος αυτής)* όσο και στην Κ.Δ. (λ.χ. Μάρκ. 7, 31: ἀνά *μέσον των ορίων Δεκαπόλεως)].* **αναμεταβιβα**στης (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή για την αυτόματη λήψη και αποστολή σημάτων ασυρμάτου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. retransmetteur]. **αναμετάδοση** (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1**. η εκ νέου μετάδοση: μετά από *παράκληση των φιλάθλων, αποφασίστηκε η ~ τού χθεσινού ποδοσφαιρικού αγώνα* 2. (ειδικότ.) η επανεκπομπή (σήματος) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος μέσω ενός ή περισσοτέρων τηλεπικοινωνιακών σταθμών που το λαμβάνουν: *ζωντανή ~ || σταθμός αναμετάδοσης || κρίθηκε σκόπιμη η παράλληλη ~ των συνεδριάσεων τής Βουλής από όλους τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς.* — αναμεταδίδω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. transmission]. **αναμεταδό**της (ο) {αναμεταδοτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που λαμβάνει εξασθενημένα σήματα από τον πομπό εκπομπής σε ορισμένη συχνότητα και τα εκπέμπει σε άλλη συχνότητα ενισχυμένα-εφαρμόζεται σε συστήματα ασύρματης επικοινωνίας (τηλεφωνία, ραδιόφωνο, τηλεόραση κ.λπ.): ~ *δορυφορικού τηλεοπτικού προγράμματος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. trasmitter]. **αναμεταξύ** επίρρ. [αρχ.] μεταξύ (βλ.λ.).
αναμέτρηση (η) Ιμτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. (μτφ.) αγώνας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών για την ανάδειξη νικητή: *εκλογική ~ || πολύ φοβούμαι πως η διαμάχη μεταξύ των δύο κρατών θα καταλήξει σε πολεμική ~ || οι αρχηγοί των κομμάτων συμφώνησαν για τηλεοπτικές* ~ 2. ΝΑΥΤ. Ο προσδιορισμός τού στίγματος τού πλοίου με τον υπολογισμό πορείας, ταχύτητας και χρόνου. αν**αμετρώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {αναμετράς... | αναμέτρ-ησα, -ιέμαι (λόγ. -ούμαι), -ήθηκα} 1. εξετάζω προσεκτικά και υπολογίζω τις συνέπειες μιας ενέργειας: *αναμέτρησε το πολιτικό κόστος που θα προκαλέσει μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση || ~ τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. λογαριάζω, αναλογίζομαι, σταθμίζω 2. (μεσοπαθ. ***αναμετριέμαι*** κ. ***αναμετρούμαι)*** ανταγωνίζομαι με σκοπό την ανάδειξη τού καλύτερου: *οι αθλητές θα αναμετρηθούν στα αγωνίσματα στίβου* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, διαγωνίζομαι. **βναμηρυκά**ζω ρ. μετβ. {εύχρ. στον ενεστ. κ. παρατ.} (για μηρυκαστικά ζώα) αναμασώ (την τροφή), τη μασώ για δεύτερη φορά φέρνο-ντ?ζ την από το στομάχι στο στόμα. — αναμηρυκασμός (ο). **α να μίγμα** (χο) → ανάμειγμα **αναμιγνύω** ρ. → αναμειγνύω
αναμικτήρας (ο) **1.** συσκευή για την ανάμειξη υλικών ΣΥΝ. μίξερ 2. (ειδικότ.) ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα μέσα στο οποίο αναμειγνύεται και γίνεται ομοιόμορφο το σκυρόδεμα. Επίσης (παλαιότ.) ανάμικτης. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. mixer]. **ανα Η'Κτος**, -η, -ο [μτγν.] κ. **ανάμιχτος** αυτός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα στοιχεία- αυτός που προέρχεται από ανάμειξη: *Ροτιμώ το ~ παγωτό, γιατί έχει πολλές γεύσεις || ~ πληθυσμός* ΣΥΝ. αναμεμιγμένος, σύνθετος ΑΝΤ. αμιγής. **ανάμιξη** (η) _, ανάμειξη
αμίσθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αναμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} (για ενοικιαστή) ξανανοικιάζω, ξαναμισθώνω. — αναμ**ίσθωσ**η (η) [μτγν.]. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.* ***άναμμα*** (το) {ανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η πρόκληση ή μετάδοση
φωτιάς, η ανάφλεξη: το ~ *τού καντηλιού* ΣΥΝ. πυρπόληση ΑΝΤ. σβήσιμο 2. η παροχή ρεύματος σε λαμπτήρα ή ηλεκτρική συσκευή: το ~ *τού καλοριφέρ προκάλεσε βραχυκύκλωμα και κάηκε η ασφάλεια* 3. υψηλή θερμοκρασία από υπερβολική ζέστη ή μηχανική αιτία: *το ~* τής *μηχανής οφείλεται στο ότι πηγαίνουμε συνέχεια με πρώτη (ταχύτητα)* 4. (μτφ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου από πυρετό, ταραχή, τρέξιμο, ζέστη κ.λπ.: *το ~ τού προσώπου του φανέρωνε τη μεγάλη ένταση που είχε* ΣΥΝ. έξαψη, διέγερση · 5. (μτφ.) (για τρόφιμα) αλλοίωση, έναρξη σήψεως (βλ. λ. *ανάβω,* σημ. 12). ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άναπτω].* ανάμνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ανάκληση, η επαναφορά στη μνήμη γεγονότων, περιστατικών, εντυπώσεων ή εμπειριών τού παρελθόντος: η ~ *δυσάρεστων περιστατικών από την παιδική του ηλικία τον ταράζει ακόμη και σήμερα* ΣΥΝ. αναπόληση, ενθύμηση ΑΝΤ. λήθη, λησμονιά 2. (συνεκδ.) αυτό που αναπολεί κανείς, που φέρνει στη μνήμη του: *τα φοιτητικά χρόνια τους άφησαν πολύ όμορφες - || του άρεσε να διηγείται τις - του από τον πόλεμο τού '40* ΣΥΝ. θύμηση 3. (συνεκδ.) αντικείμενο που προσφέρεται ή φυλάσσεται ως ενθύμιο με αφορμή σημαντικό γεγονός (γιορτή, επέτειο, ταξίδι κ.λπ.): *κράτησε αυτές τις φωτογραφίες ως ~ από το σχολείο μας* ΣΥΝ. αναμνηστικό 4. ***αναμνήσεις*** (οι) τα απομνημονεύματα: *άρχισε να γράφει σε βιβλίο τις ~* του *από τη διοίκηση τής μεραρχίας.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναμιμνήσκω* «θυμίζω». Στη σημ. 4 η λ. αποδίδει το γαλλ. memoirs].
αναμνηστι**κός,** -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκαλεί ανάμνηση, που συμβάλλει στο να θυμάται κανείς κάτι: ~ *πλακέτα | φωτογραφία | λεύκωμα* ΦΡ. ***αναμνηστικό γραμματόσημο*** μεμονωμένο γραμματόσημο, που εκδίδεται για την κάλυψη των κυκλοφοριακών αναγκών τής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και σε ανάμνηση σπουδαίου γεγονότος (επετείου, γέννησης ή θανάτου σημαντικού προσώπου κ.λπ.) 2. αναμνηστικό (το) αντικείμενο που φυλάσσεται ή δώρο που προσφέρεται με σκοπό την ανάμνηση σημαντικού γεγονότος, τόπου, προσώπου κ.λπ.: *αγόρασα διάφορα ~ από την Ιταλία* ΣΥΝ. ενθύμιο, σουβενίρ.
αναμονή (η) {πληθ. στη σημ. **3**} **1**. το να περιμένει κανείς κάποιον/κάτι: *μας κούρασε πολύ η -* των *εκλογικών αποτελεσμάτων* ΦΡ. (α) εν αναμονή (εν *αναμονή) | **σε αναμονή*** (+γεν.) περιμένοντας (με ενδιαφέρον ή αγωνία) (σημαντικό γεγονός που προβλέπεται να συμβεί): ~ των *κρίσιμων αποφάσεων τής Βουλής, οι δημοσιογράφοι πήραν συνεντεύξεις από σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα* (β) ***αίθουσα αναμονής*** αίθουσα που χρησιμοποιείται από πρόσωπα που περιμένουν (σε αεροδρόμιο, νοσοκομείο, ιατρείο κ.λπ.): *περιμέναμε στην ~, μέχρι να μας δεχθεί ο γιατρός στο γραφείο του* (γ) ***λίστα αναμονής*** κατάλογος προσώπων που περιμένουν για ορισμένο σκοπό, όπως για κράτηση θέσεως σε πτήση, εισαγωγή σε νοσοκομείο, σε εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ.: *οι θέσεις τής πρωινής πτήσης ήταν κλεισμένες και ζήτησα να με γράψουν στη* ~ 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κανείς περιμένει: η ~ τής *άφιξης τού αεροπλάνου δεν κράτησε πολύ* • 3. αναμονές (οι) (α) τα καταληκτικά σημεία των καλωδίων στις ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις των οικοδομών που μένουν ακάλυπτα μέχρι να τοποθετηθούν οι πρίζες (β) τα σίδερα στο οπλισμένο σκυρόδεμα που μένουν ακάλυπτα στη στέγη τού τελευταίου πατώματος οικοδομής. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αναμένω.* Από τη Γαλλική έχουν προέλθει ορισμένες φράσεις και συντακτικά σχήματα, λ.χ. αίθουσα | *λίστα αναμονής* (< salle | liste d'attente), εν αναμονή (< en attente), εν αναμονή +γεν. (dans l'attente de...)].
αναμορφώνω ρ. μετβ. {αναμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τροποποιώ προς το καλύτερο: η *νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε να αναμορφώσει την παιδεία τής χώρας μας* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, αναδιοργανώνω 2. σωφρονίζω κάποιον παραστρατημένο ΣΥΝ. συνετίζω, συμμορφώνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀναμορφῶ (-όω) < ανα- + μορφῶ* «δίνω μορφή» < *μορφή].*
αναμόρφ**ωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. η τροποποίηση προς το καλύτερο: η ~ *τού προγράμματος σπουδών* ΣΥΝ. αναδιάρθρωση, αναδιοργάνωση **2.** ο σωφρονισμός προσώπου που έχει παραστρατήσει ΣΥΝ. συνετισμός, συμμόρφωση.
αναμορφωτήριο (το) [1898] (αναμορφωτηρί-ου | -ων} ίδρυμα που αποσκοπεί στον σωφρονισμό και στην κατάλληλη διαπαιδαγώγηση ανηλίκων, που έχουν καταδικαστεί για αξιόποινες πράξεις: *εγκλεισμός σε ~ || απόλυση από* ~ ΣΥΝ. σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reformatory].
αναμορφωτης (ο) [μτγν.], **αναμορφώτρια** (η) {αναμορφωτριών} εισηγητής ριζικών αλλαγών και νέων τρόπων ζωής, σκέψεως ή δράσεως: το *συγγραφικό του έργο τον ανέδειξε σε - τής πολιτικής σκέψης σε ολόκληρη την Ευρώπη* ΣΥΝ. μεταρρυθμιστής, καινοτόμος.
αναμορφωτικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που αποσκοπεί στην αναμόρφωση: ~ *σχολείο* **2**. ***αναμορφωτικό κατάστημα*** αναμορφωτήριο (βλ.λ.). — αναμορφωτικά επίρρ.
αναμο**χλεύω** ρ. μετβ. {αναμόχλευ-σα, -θηκα} (λόγ.-μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια ένα λησμονημένο θέμα, συνήθ. δυσάρεστο ή επίμαχο- ανακινώ: ~ *πολιτικά πάθη | έριδες | μίση | το παρελθόν* ΣΥΝ. αναζωπυρώνω, υποδαυλίζω ΑΝΤ. κατασιγάζω. — αναμόχλευση (η) [μτγν.], ανα-**μοχ**λευ**τικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα- + μοχλεύω < μοχλός].*
αναμπουμπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) θορυβώδης κατάσταση που συνοδεύεται από αναστάτωση και αναταραχή: στο *πάρτι είχαν μαζευτεί τόσα παιδιά, που γινόταν μεγάλη -* ΣΥΝ. φασαρία, χα-

μός· ΦΡ. (παροιμ.) **ο *λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** για περίπτωσης που, όταν επικρατεί σύγχυση, οι επιτήδειοι βρίσκουν ευκαιρία να δράσουν ανενόχλητοι.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλαιότ. επίρρ. *αναμπάμπουλα* «άνω-κάτω, φύρδην-μίγδην» ή < *ανα-* + φρ. *άλλα πάμπολλα* ή < βεν. ala babula «στον βρόντο»].

αναμφίβολος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, που θεωρείται απόλυτα βέβαιος ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος, αμφιλεγόμενος. — αναμφίβολα | αναμφιβόλως [μτγν.] επίρρ.

αναμφίλεκτος, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν υπάρχουν αμφιλογίες ή διαφωνίες ΣΥΝ. αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφιλεγόμενος. — αναμφίλεκτα | αναμφιλέκτως [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *άμφίλεκτος* < *άμφιλέγω].*

αναμφισβήτητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή αμφιβολία, ο βέβαιος: *γεγονός* ~ ΣΥΝ. αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝ**Τ.** αμφισβητούμενος, αμφιλεγόμενος, διαφιλονικούμε-νος. — αναμφισβήτητα | αναμφισβητήτως [αρχ.] επίρρ.

ανα**νάς** (ο) {ανανάδες} **1.** εξωτικό ποώδες φυτό, που αποτελείται από μικρό και άκαμπτο βλαστό, με μακριά σαρκώδη φύλλα και πυκνό θύσανο από άνθη- ο καρπός του είναι σαρκώδης, γλυκόξινος και κιτρινωπός και περιβάλλεται από αλλεπάλληλα κλιμακούμενα, αγκαθωτά φύλλα 2. (συνεκδ.) ο χυμώδης, εδώδιμος και αρωματικός καρπός τού ομώνυμου φυτού: *μου αρέσει* η *γεύση τού* ~ || *χυμός* ~. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. ananas < ισπ. ananas < πορτ. ananas < nana, λ. τής γλώσσας των Γκουαρανί, νοτιοαμερικανικής ινδιάνικης φυλής].

α να νδ **ρ** ία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ανδρείας και γενναιότητας· δειλία ΣΥΝ. λιποψυχία ΑΝΤ. ανδρεία, αντρειοσύνη, γενναιότητα, λεβεντιά 2. η ανάρμοστη σε άνδρα συμπεριφορά: δεν *τον είχα άξιο για τέτοια* «·· να *χτυπήσει μια ανυπεράσπιστη γυναίκα!* ΣΥΝ. μικρότητα ΑΝΤ. ιπποτισμός, γενναιοφροσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, -ία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνανδρος].*

ανανδρία αλλά ανδρεία. Επειδή η λ. παράγεται από το *άνανδρος* (και όχι από το *ανδρεία),* γράφεται κανονικά με -ι-: *άνανδρος - ανανδρ-ία,* όπως και *άδικος - αδικία, ισόρροπος - ισορροπία, πρό εδρος - προεδρία, ανώνυμος - ανωνυμία, ιππόδρομος - ιπποδρο μία, κληρονόμος - κληρονομιά* κ.τ.ό. Το *ανδρεία* γράφεται με -ειως παράγωγο τού *ανδρείος: ανδρείος - ανδρεία.* Ομοίως *πορεία* (από το *πορεύομαι),* αλλά *πρωτοπορία* < *πρωτοπόρος, αεροπορία* < *αεροπόρος, λατρεία (από* το *λατρεύω),* αλλά *ειδωλολατρία* < *ειδω λολάτρης.* Γενικότερα, τα παρασύνθετα ουσιαστικά (δηλ. τα ου σιαστικά τα παράγωγα από σύνθετες λέξεις) σχηματίζονται με την κατάληξη -ία. → αμνηστία, *λατρεία, πορεία, μαντεία*

άνανδρος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δειλία, ο άτολμος ΣΥΝ. δειλός, λιπόψυχος, φοβητσιάρης ΑΝΤ. ανδρείος, γενναίος, αντρίκειος, ψυχωμένος, λεβέντης 2. αυτός που δεν αρμόζει σε άνδρα, που του λείπει η γενναιοφροσύνη: η ~ *συμπεριφορά του για να γίνει αρεστός στη διοίκηση, τον απομόνωσε* || *το* ~ *χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης* ΣΥΝ. μικρόψυχος ΑΝΤ. αντρίκειος, ιπποτικός, λεβέντικος. — άνανδρα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *-ανδρός* < *άνήρ, ανδρός].*

ανανεώνω ρ. μετβ. {ανανέω-σα, -θηκα, -μένος} 1. επαναφέρω κάτι στην αρχική του μορφή ή κατάσταση, το κάνω πάλι νέο ΣΥΝ. αποκαθιστώ 2. αντικαθιστώ κάτι παλαιό ή ξεπερασμένο με το αντίστοιχο νέο: η *επιχείρηση θα ανανεώσει τον τεχνολογικό της εξοπλισμό* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω 3. μετασχηματίζω (κάτι) με στόχο την προσαρμογή στα νέα δεδομένα: ο *σύλλογος αποφάσισε να ανανεώσει το καταστατικό του, καθώς οι αρχικοί σκοποί του έχουν πλέον διαφοροποιηθεί* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, αναμορφώνω 4. (για συμβάσεις, γραμμάτια, διαπραγματεύσεις, εγγραφές κ.λπ.) παρατείνω την προθεσμία ισχύος: ο *ποδοσφαιριστής ανανέωσε το συμβόλαιο του για μια τετραετία* 5. (για πρόσ.) επαναφέρω σε κατάσταση υγείας ή ενεργητικότητας, αναζωογονώ: *οι φετινές καλοκαιρινές διακοπές με ανανέωσαν σωματικά και πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη φορά* ΣΥΝ. ξανανιώνω. [ΕΤΥΜ < μτγν. άνανεώ < αρχ. *άνανεοῦμαι* (-όο-) < *ανα-* + *νεοῦμαι* < νεώ «ανακαινίζω» < *νέος].*

ανανέωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο εμπλουτισμός με νέα στοιχεία ή η αντικατάσταση των παλιών ή φθαρμένων με καινούργια: *αποφασίστηκε η ~ τού στόλου με την αγορά καινούργιων πλοίων* || η ~ τής *γκαρνταρόμπας του με καινούργια ρούχα* || η ~ των *κυττάρων τού οργανισμού* 2. ο εμπλουτισμός τού έμψυχου δυναμικού με νεότερης ηλικίας πρόσωπα: η *ομάδα έχει μεγάλο μέσο όρο ηλικίας- χρειάζεται* ~ || *η γενιά των σαραντάρηδων επέφερε την* - των *κομματικών ηγεσιών* 3. η βελτίωση τής σωματικής και ψυχικής κατάστασης κάποιου, το ξανάνιωμα: *πήγε διακοπές στο βουνό, γιατί χρειαζόταν* ~ · 4. η παράταση τής ισχύος: η ~ *τού βιβλιαρίου υγείας* | *τής άδειας οδηγήσεως* | *τού συμβολαίου για άλλα δύο χρόνια.* — ανανεωτικός, **-ή**, -ό [μτγν.], ανανεωτικά επίρρ.

ανα**νε**ώ**σιμ**ος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να ανανεωθεί ή να ανανεώνεται συνεχώς (χωρίς να εξαντλείται) **2.** ΟΙΚΟΛ. ***ανανεώσιμες πηγές ενέργειας*** ο Ήλιος, ο άνεμος, η βιομάζα (βλ.λ.) κ.ά. που παρέχουν μορφές ενέργειας (ηλιακή, αιολική, γεωθερμική, υδραυλική κ.λπ.) ανεξάντλητες και φιλικές προς το περιβάλλον, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τους εξαντλήσιμους ενεργειακούς πόρους (λ.χ. το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο κ.ά.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. renewable].

ανανεωτής (ο) [μτγν.], **ανανεώτρια** (η) {ανανεωτριών} πρόσωπο που επιφέρει ανανέωση ΣΥΝ. ανακαινιστής.

ανανήφω ρ. αμετβ. {ανένηψα} (αρχαιοπρ.) 1. ανακτώ τις αισθήσεις μου, την πνευματική μου διαύγεια, συνέρχομαι από μέθη, λιποθυμία, οργή κ.λπ.: θα *χρειαστεί πολύς καιρός, για να ανανήψει και να ξαναβρεί τον παλιό εαυτό του 2.* (μτφ.) (α) συνέρχομαι από πλάνη, μετανοώ: η *επίσκεψη του στο Άγιον Όρος τον έκανε να ανανήψει και να εγκαταλείψει την παλιά του ζωή* ΣΥΝ. συνετίζομαι, διορθώνομαι (β) (για ιδεολογία) απαρνούμαι, αποκηρύσσω (κυρ. στον αόριστο). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *νήφω* «είμαι νηφάλιος», βλ. κ. λ. νηφάλιος].

ανάνηψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1**. η ανάκτηση τής νηφαλιότητας ή τής πνευματικής διαύγειας ύστερα από μέθη, οργή κ.λπ. **2**. (μτφ.) η απαλλαγή από την πλάνη, η μετάνοια- (για ιδεολογία) η απάρνηση, η αποκήρυξη **3**. ΙΑΤΡ. (α) η αποκατάσταση τής λειτουργίας τής συνειδήσεως ύστερα από μια περίοδο απώλειας της (κώμα ή γενική αναισθησία) (β) ο χώρος όπου παραμένει ο ασθενής, προκειμένου να ανακτήσει τις αισθήσεις του: ο *χειρουργός ζήτησε να μεταφερθεί ο εγχειρισμένος στην ~, μέχρι να συνέλθει από τη νάρκωση.* — ανανηπτικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ανάνηψις* < αρχ. *ανανήφω.* Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. recovery].

Ανανίας (ο) 1. όνομα προσώπων τής Π.Δ. 2. όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Hannänjah «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια». Βλ. κ. *Άννα].*

αναντάμ παπαντάμ επίρρ. 1. από μάννα και από πατέρα, από καταγωγή: *προερχόμαστε από νησί κι αγαπάμε τη θάλασσα* ~ 2. (κακόσ. ως χαρακτηρισμός) για άτομα ηθικώς επιλήψιμα (ιδ. γυναίκες- εμφατ.): *άφησε την αρραβωνιαστικιά του και ξεμυαλίστηκε με μια* ~.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. anadan babadan].

αναντάποδοτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που λόγω τής ανεκτίμητης αξίας του δεν μπορεί να ανταποδοθεί ή να ξεπληρωθεί εύκολα: ~ *ευεργεσία 2.* αυτός που δεν ανταποδόθηκε (από αμέλεια, αχαριστία ή αδυναμία) 3. ΓΛΩΣΣ. ***αναντάποδοτο (σχήμα)*** σχήμα λόγου ελλειπτικής μορφής, κατά το οποίο παραλείπεται η απόδοση μιας υποθετικής πρότασης ως ευκόλως εννοούμενη: *Εγώ αυτή είμαι και δεν αλλάζω! Αν σου αρέσει* (εννν. έχει καλώς).

ανάντης, -ης, αναντες {ανάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.) **1**. αυτός που έχει ανοδική κατεύθυνση, ο ανηφορικός ΣΥΝ. ανωφερής ΑΝΤ. κατάντης, κατωφερής, κατηφορικός 2. (μτφ.) δύσκολος, δυσχερής, αντίξους. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + *-άντης*< *άντ-* (πβ. *αντί, εναντι, συν-αντώ)].*

ανα**ντικατά**σ**τατος** -η, -ο [1833] αυτός που λόγω τής αξίας του ή τής μοναδικότητας του δεν μπορεί να αντικατασταθεί: ~ *υπάλληλος* | *στέλεχος* ΣΥΝ. απαραίτητος ΦΡ. ***ουδείς αναντικατάστατος*** για περιπτώσεις που αντιμετωπίζεται θέμα αποχωρήσεως, παραιτήσεως, απομακρύνσεως από μια θέση κάποιου αποδεδειγμένως ικανού: *μη στενοχωριέστε που βγαίνω στη σύνταξη·* ~.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *ουδείς αναντικατάστατος* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. personne n'est irremplaçable].

αναντιλεκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται αντιλογία ή αμφισβήτηση: ~ *επιχείρημα* | *δικαιώματα* ΣΥΝ. αναντίρρητος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ. αντιλεγόμενος. — αναντίλεκτα | αναντιλέκτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *αντιλέγω].*

αναντιπροσώπευτος, -η, -ο [1872] αυτός που δεν αντιπροσωπεύεται από κάποιον.

αναντίρρητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται αντίρρηση, αντιλογία ή αμφισβήτηση ΣΥΝ. αναντίλεκτος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ. αντιλεγόμενος **2**. (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται διάψευση- βέβαιος, ασφαλής: *είναι αναντίρρητο ότι η κυβέρνηση πέτυχε να μειώσει τον πληθωρισμό* ΣΥΝ. αληθής. — αναντίρρητα | αναντιρρήτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *άντίρρητος* «αντιλεγόμενος» < αντί- + *ρητός].*

αναντιστοιχία (η) {αναντιστοιχιών} η έλλειψη αντιστοιχίας, συμφωνίας, συμβατότητας με κάτι: *υπάρχει* ~ *μεταξύ των υποσχέσεων του και των έργων του* || ~ *μεταξύ των στοιχείων που δίνει το υπουργείο και των αντίστοιχων τής Ε.Ε.* ΣΥΝ. ασυμφωνία ΑΝΤ. αντιστοιχία. — **αναντίστοιχος,** -η, -ο, αναντίστοιχα επίρρ. [ΕΤΥΜ Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80].

άν**αξ** (ο) {άν-ακτος, -ακτα | -ακτές, -άκτων}, άν**ασσα** (η) [αρχ.] {ανασσών} (αρχαιοπρ.) βασιλιάς | βασίλισσα, ανώτατος άρχοντας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άναξ, *άνακτος* < *Εάναξ,* αγν. ετύμου. Απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (wa-na-ka = *Εάναξ)·* αρχικά επρόκειτο μάλλον για θρησκευτικό όρο με τη σημ. «προστάτης, σωτήρας», αλλά οι συχνότερες αρχ. σημ. είναι «κύριος, αφέντης» με αναφορά κυρ. στους θεούς. Η λ. απαντά συχνά ως α' ή β' συνθετικό, ιδίως σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Άναξ-αγόρας, Άναξι-μένης, Ίππ-ώναξ, Άστυ-άναξ* κ.ά. Το θηλ. *άνασσα* «βασίλισσα» < **ανακτ-)ά\.*

Αν**αξαγόρας** (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τις Κλαζομενές (αρχές 5ου αι.-428/7 π.Χ.), τού οποίου η σκέψη επέδρασε στον Σωκράτη και τον Πλάτωνα και ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού κόσμου το άπειρο και τον νου **2**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «άρχοντας τού λόγου», < άναξ + *-αγόρας* «εύγλωττος, δυνατός στην αγόρευση» < *αγορά* «συνάθροιση λαού, δήμος», πβ. κ. *Πυθ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Εύ-αγόρας* κ.λπ.].

αναξεω ρ. μετβ. {ανέξεσα} (λόγ.) 1. (κυριολ.) ερεθίζω με ξύσιμο, ανοίγω πάλι (τραύματα, πληγές) 2. (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια και αναμοχλεύω (εχθρότητες, πάθη, μίση κλπ.) ΣΥΝ. υποδαυλίζω, αναρριπίζω ΑΝΤ. κατευνάζω, ηρεμώ. — ανάξεση (η) [1894]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ανα-* + *ξέω* «ξύνω»].

Αν**αξίμανδρ**ος (ο) {-ου κ. -άνδρου) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τη Μίλητο (610-π.χ. 547 π.Χ.), μαθητής τού Θαλή, ο οποίος θεωρούσε ότι τα υδρόβια ζώα ήταν τα πρώτα που εμφανίστηκαν στη Γη, κατάρτισε τον πρώτο γεωγραφικό χάρτη, εφεύρε το ηλιακό ημερολόγιο και διάφορα αστρονομικά όργανα και συνέγραψε το *Περί Φύσεως* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. πιθ. «κύριος τής (ομώνυμης τού θεού Μάνδρου) περιοχής τής Μ. Ασίας», < *αναξι-* (< άναξ) + *Μάνδρος,* όνομα θεότητας τής Μ. Ασίας]. Αναξιμένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τη Μίλητο (585-525 π.Χ.), ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού σύμπαντος τον αέρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κύριος τού πάθους», < *αναξι-* (< άναξ) + -μένης < *μένος* «πάθος, έντονος πόθος», πβ. και κύρ. όν. *Εύ-μένης, Κλεο-μένης* κ.ά.]. **αναξ**ιοκ**ρατία** (η) {χωρ. πληθ.) η μη εφαρμογή αξιοκρατικών κριτηρίων (συνήθ. για τον διορισμό, τη μετάθεση ή την προαγωγή υπαλλήλων), η έλλειψη αξιοκρατίας: η *αντιπολίτευση κατηγόρησε την κυβέρνηση για ~* στους *πρόσφατους διορισμούς.* — αναξιοκρατικός, -ή, -ό, αναξιοκρατικ-ά | -ώς επίρρ. αναξιολόνητος, -η, -ο αυτός που δεν πέρασε από αξιολόγηση. αναξιοπαθών, -ούσα, -ούν {αναξιοπαθ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. (κυριολ.) αυτός που υποφέρει άδικα, χωρίς να έχει φταίξει: σε έναν *πόλεμο κανείς δεν νοιάζεται για τους αναξιοπαθούντες αμάχους 2.* (συνεκδ.) δύστυχος, που βρίσκεται σε κακή κατάσταση από πλευράς συνθηκών διαβίωσης: τα *Χριστούγεννα συγκεντρώνονται δώρα για τους αναξιοπαθούντες.* Επίσης αναξιοπαθής, -ής, -ές. — **αναξιοπα-θώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επιθετικοποιημένη μετοχή ενεστ. τού *αναξιοπαθώ* < *^αναξιοπαθής* < *ανάξιος* + *-παθής,* από το θ. *παθ.-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον)}.* αναξιόπιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αξίζει να τον εμπιστεύεται κανείς: *ό,τι κι αν σου υποσχεθεί, μην τον πάρεις στα σοβαρά' είναι εντελώς ~* || *~ μάρτυς | πολιτική* ΣΥΝ. αφερέγγυος ΑΝΤ. αξιόπιστος, φερέγγυος. — αναξιόπιστα επίρρ., αναξιοπιστία (η) [1840]. αναξιοποίητος, -η, -ο, αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα: *~ ευκαιρία | ταλέντο | δυνατότητες* ΣΥΝ. ανεκμετάλλευτος. αναξιοπρεπής, -ής, -ές [1893] {αναξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αναξιοπρεπέστ-ερος, -ατός} (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με απρεπή και ανάρμοστο τρόπο, χωρίς αξιοπρέπεια ΣΥΝ. ανάρμοστος, απρεπής, ευτελής, μικροπρεπής ΑΝΤ. αξιοπρεπής. — αναξιοπρεπώς επίρρ., αναξιοπρέπεια (η) [1814]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ανάξιος, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν διαθέτει την πρέπουσα αξία: με την *πράξη σου αυτή αποδείχθηκες ~ τής εμπιστοσύνης που σου έδειξα* || *~ προσοχής | ενδιαφέροντος* ΑΝΤ. άξιος· ΦΡ. ***ανάξιος λόγου*** άνευ σημασίας, ασήμαντος: *ας μην ασχολούμαστε πια μ' αυτό το ζήτημα, είναι ανάξιο λόγου* ΑΝΤ. αξιόλογος, σημαντικός 2. αυτός που στερείται των κατάλληλων ικανοτήτων, δεξιοτήτων, προσόντων ή προϋποθέσεων: *~ υπάλληλος | πατέρας | παιδί | επιστήμονας* ΣΥΝ. ανεπιτήδειος ΑΝΤ. άξιος, επιτήδειος 3. ανίκανος, άχρηστος για οτιδήποτε: *Ανάξιε! Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα σωστά!* 4. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ακατάλληλος για το ιερατικό σχήμα (β) ***ανάξιος!*** αποδοκιμαστική επιφώνηση κατά τη διάρκεια τής χειροτονίας κληρικού, επισκόπου κ.λπ., που δηλώνει αντίρρηση για τη χειροτονία του ΑΝΤ. άξιος! — ανάξια /αναξίως [αρχ.] επίρρ., αναξότητα [μεσν.] κ. αναξιοσύνη (η). **αναξιόχρεος**, -η, -ο [1889] αυτός που δεν είναι σε θέση να πληρώσει τα χρέη του ή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ο αναξιόπιστος στις συναλλαγές του ΣΥΝ. κακοπληρωτής, αφερέγγυος, (λαϊκ.) μπαταξής ΑΝΤ. αξιόχρεος, φερέγγυος. ανάπαιστος (ο) {-ου κ. -αίστου | -αίστων, -αίστους} **1.** ΜΕΤΡ. (α) τρισύλλαβος μετρικός πους τής νεοελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο άτονες συλλαβές και μία τονισμένη, λ.χ. «στων *Ψαρών την ολόμαυρη ράχη...»* (Δ. Σολωμός) (β) μετρικός πους τής αρχαίας ελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο βραχείες συλλαβές και μία μακρά 2. (συνεκδ.) στίχος που αποτελείται από ανάπαιστους. — αναπαιστικός, -ή, -ό [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναπαλλόμενος, ανακρουόμενος», είδος μετρικού ρυθμού (—) που ηχεί αντίθετα προς τον δάκτυλο (—"),< *άναπαίω* < *άνα-* + *παίω* «κρούω, χτυπώ» < **παΈ-ίω* < Ι.Ε. *pav- «χτυπώ», πβ. λατ. pav-io «χτυπώ», γαλλ. peur (< λατ. pavor) «φόβος», ισπ. pavor, ιταλ. paura κ.ά.]. αναπαλαιώνω ρ. μετβ. {αναπαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω (παλαιό οικοδόμημα) στην αρχική του μορφή, αντικαθιστώντας ό,τι έχει καταστραφεί και αφαιρώντας μεταγενέστερες προσθήκες βάσει προγράμματος συντηρήσεως: *~ νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ. αποκαθιστώ. — αναπαλαίωση (η).
[ΕΤΥΜ. Το σχήμα αναπαλαιώνω - *αναπαλαίωση* (< ανά + *παλαιός)* πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντώνυμο *ανανεώνω - ανανέωση].*

αναπαλαίωση - ανακαίνιση - αποκατάσταση. Τα αναπαλαιώνω | *αναπαλαίωση* πλάστηκαν ως νεολογισμοί τη δεκαετία τού '70, για να δηλώσουν την εργασία συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων και κτηρίων στην παλαιά τους μορφή. Στην πραγματικότητα πρόκειται για αποκατάσταση (restoration) ενός μνημείου στην αρχική ή παλαιότερη του μορφή, όσο μας είναι γνωστή. Η αποκατάσταση, που είναι ο πιο σωστός όρος, είναι μαζί και συντήρηση (τής αρχικής ή παλαιάς μορφής) και ανακαίνιση έναντι τής καταστάσεως που υπάρχει, όταν γίνεται η αποκατάσταση, θ ό ρ ο ς αναπαλαίωση θεωρείται από πολλούς ανεπιτυχής και αντιφατικός, επειδή συνδυάζει την έννοια τού «(εκ) νέου» (ανα-) με το «παλαιός». Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι αρχαίοι (ο επιγραμματοποιός Διοσκουρίδης τού 3ου αι. π.Χ.) χρησιμοποίησαν τον όρο *«αναρχαΐζω»* (για πόλη). Οπωσδήποτε, επιτυχέστερη και ασφαλής είναι στις περιπτώσεις αυτές η χρήση τού όρου *«αποκατάσταση».*

αναπαλλοτρίωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για κτήματα, χωράφια, περιουσίες) αυτός που δεν μπορεί να απαλλοτριωθεί, που δεν μπορεί να περιέλθει στην κυριότητα άλλου (κυρ. τού Δημοσίου): η *περιουσία τού Αγ. Όρους είναι - 2.* (μτφ.) αυτός που δεν επιτρέπεται να τον αφαιρέσουν ή να τον στερήσουν από κάποιον: η *ελευθερία είναι ~ δικαίωμα τού ανθρώπου* ΣΥΝ. αναφαίρετος, αναπόσπαστος.
αναπάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. ανέπαλλα) (λόγ.) 1. (κυριολ.-σπάν.) πάλλω, σείω (κάτι) προς τα πάνω ΣΥΝ. δονώ 2. (μεσοπαθ. *αναπάλλομαι)* σείομαι προς τα πάνω, ανατινάσσομαι ΣΥΝ. δονούμαι **3.** (μτφ.) συγκλονίζομαι, δονούμαι από έντονη συγκίνηση ΣΥΝ. συνταράσσομαι, ανασκιρτώ 4. (η μτχ. ***αναπάλλων,*** *-ούσα, -ον)* (σεισμός) που σείει τη γη προς τα πάνω. — αναπαλμός (ο) [1844],
αναπαμός (ο) → ανάπαυση
αναπάντεχος, -η, -ο κ. ανεπάντεχος αυτός που δεν τον περίμενε κανείς, ξαφνικός: *~ νέο | θάνατος | χαρά* ΣΥΝ. απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόσμενος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — αναπάντεχα κ. ανεπά-ντεχα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + *απαντέχω* «προσδοκώ»].
αναπάντητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λάβει απάντηση: *~ ερώτηση | απορία | επιστολή.*
αναπαράγω ρ. μετβ. [1891] {παρατ. αναπαρ-ήγα, αόρ. -ήγαγα, -άχθηκα (λόγ. -ήχθην, -ης, -η..., μτχ. αναπαραχθείς, -είσα, -έν), αναπαρηγμένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. παράγω αντίγραφα, όμοια αντικείμενα ενός πρωτοτύπου, χρησιμοποιώντας κατάλληλα τεχνικά μέσα ΣΥΝ. φωτοτυπώ **2.** (ειδικότ.) μετατρέπω εγγεγραμμένο σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικό, ηχητικό ή οπτικοακουστικό σήμα σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *το βίντεο αναπαράγει εικόνα και ήχο* 3. διαιωνίζω, παράγω με επαναλαμβανόμενο τρόπο όμοια πράγματα: η *κοινωνία αναπαράγει τα ίδια στερεότυπα για τα δύο φύλα* || *μια πολιτική που αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες* ΣΥΝ. διαιωνίζω 4. (για ζωντανούς οργανισμούς) διαιωνίζω το είδος γεννώντας νέο οργανισμό (κυρ. μεσοπαθ.): *υπάρχουν οργανισμοί που αναπαράγονται με παρθενογένεση* ΣΥΝ. πολλαπλασιάζομαι, τεκνοποιώ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reproduire].
αναπαραγωγή (η) [1874] **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) η παραγωγή όμοιου με το πρωτότυπο πράγματος: φωτοτυπική ~ (β) (ειδικότ.) η φωτοτύπηση: *υλικά σχετικά με την ~* 2. ΤΥΠΟΓΡ. η μετατροπή οποιουδήποτε προτύπου, εικόνας, σχεδίου κ.λπ. σε διαφανές φίλμ, με σκοπό την εκτύπωση του σε όφσετ **ή** βαθυτυπία **3.** η μετατροπή με ειδικό μηχάνημα εγγεγραμμένου σε μαγνητική ταινία **ή** ψηφιακό δίσκο οπτικού, ηχητικού **ή** οπτικοακουστικού σήματος σε εικόνα, ήχο **ή** συνδυασμό τους αντίστοιχα: *συσκευή αναπαραγωγής ψηφιακών δίσκων* 4. η διαιώνιση (φαινομένου, κατάστασης κ.λπ.): η *- εσφαλμένων αντιλήψεων οφείλεται συχνά στην απαιδευσία* 5. Βιολ.(α) η παραγωγή νέου οργανισμού μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας: η *~ τού ανθρώπινου είδους* (β) (συνεκδ.) η διαδικασία με την οποία παράγονται νέοι οργανισμοί: *όργανα αναπαραγωγής* (γεννητικά). — αναπαραγωγός (ο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reproduction].
αναπαραγωγικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με την αναπαραγωγή (βλ.λ.): *~ όργανα | μηχανισμός.*
αναπαραδιά (η) (λαϊκ., συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) αψιλίες. — αναπαραδιάρης (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *παράδες,* πληθ. τού ουσ. *παράς}.*
αναπαρασταίνω ρ. → αναπαριστάνω
αναπαράσταση (η) [1843] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) **1.** η εκ νέου παράσταση, επανάληψη ή απομίμηση γεγονότος ή πράξεως: η *~ των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων είχε μεγάλη επιτυχία 2.* (ειδικότ.) η ζωγραφική ή πλαστική απεικόνιση χρονικά προγενέστερου (παλαιού ή αρχαίου) καλλιτεχνικού έργου, με βάση τα ερείπια ή και τις πληροφορίες που σώζονται **3.** ΝΟΜ. ***αναπαράσταση εγκλήματος*** εικονική επανεκτέλεση από τον δράστη μιας ποινικά διωκόμενης πράξης (κυρ. φόνου, βιασμού κ.λπ.) ενώπιον των αρμοδίων αρχών (αστυνομίας, εισαγγελέα, ιατροδικαστή) στον τόπο και υπό τις συνθήκες που συνέβη στην πραγματικότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représentation]. **αναπαραστα**τικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αναπαριστά (κάτι): -μυθιστόρημα. — αναπαραστατικά επίρρ. αναπαριστάνω ρ. μετβ. {αναπαρ-έστησα (να/θα αναπαραστήσω), -αστάθηκα (λόγ. μτχ. αναπαρασταθείς, -είσα, -έν), -αστημένος} παριστάνω πιστά (κάτι), αποδίδω με πιστότητα: το *σχέδιο αναπαριστάνει μια ημέρα στην αρχαία αγορά.* Επίσης αναπαριστώ [1888] {-άς...} κ. αναπαρασταίνω. ανάπαυλα (η) {χωρ. πληθ.} προσωρινή διακοπή εργασίας (συνήθ. για ξεκούραση): *δούλεψε όλη μέρα εντατικά χωρίς ~*||*~ από τη μάχη* ΣΥΝ. ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αναπαύω,* πβ. κ. *παύω - παύλα].* ανάπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} κ. (λαϊκ.) ανάπαψη [μεσν.] 1. διακοπή κοπιαστικής σωματικής ή πνευματικής εργασίας για ανάκτηση δυνάμεων: ο *γιατρός μού συνέστησε ~ μερικών ημερών, μέχρι να ανακτήσω τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. ξεκούραση, ανάπαυλα 2. σύντομος ύπνος, κυρ. την ημέρα (μετά το μεσημεριανό φαγητό): μετά *το μεσημεριανό φαγητό τού χρειάζεται μία ώρα ~* || *μεσημεριανή ~* **3**. ΣΤΡΑΤ.-ΓΥΜΝΑΣΤ. ***ανάπαυση!*** παράγγελμα για προσωρινή χα-

λάρωση (κατά τη διάρκεια των ασκήσεων ακριβείας και παρελάσεων κ.λπ.), κατά την οποία ο στρατιώτης ή ο γυμναζόμενος παραμένει στη θέση του, αλλά όχι σε στάση προσοχής 4. η γαλήνη, η ειρήνη τής ψυχής: *τα λόγια τού γέροντα έφεραν - στην ψυχή του νέου* 5. ΕΚΚΛΗΣ. σε φράσεις που δηλώνουν τον θάνατο, λ.χ. (α) ***(αιωνία) ανάπαυση | ανάπαυση ψυχής και σώματος*** ο θάνατος (β) ***τόπος αναπαύσεως*** το νεκροταφείο. Επίσης (λαϊκ.) αναπαμός (ο) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < αρχ. *άνάπαυσις < αναπαύω].*

αναπαυσιμο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται, ενώ οι πιστοί κάθονται (πβ. λ. *κάθισμα).*

αναπαυτήριο (το) [αρχ.] {αναπαυτηρί-ου | -ων} 1. τόπος όπου αποσύρεται κανείς για ανάπαυση: ~ *καθηγητών | γιατρών 2.* σάλπισμα που αναγγέλλει τη σιγή και τον ύπνο, συνήθ. των στρατιωτών το σιωπητήριο.

αναπαυτήριος, -α, -ο [αρχ.] (κυριολ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ανάπαυση, αναπαυτικός.

αναπαυτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσφέρει ανάπαυση, ξεκούραση: ~ *κάθισμα* ΣΥΝ. ξεκούραστος, άνετος, βολικός ΑΝΤ. κουραστικός, άβολος. — **αναπαυτικά** επίρρ. [μεσν.].

αναπαύω ρ. μετβ. {ανάπαυσα (λόγ. ανέπαυ-σα, λαϊκ. να/θα αναπάψει), αναπαύ-θηκα, -μένος (λαϊκ. αναπαμένος, κυρ. σημ. 5)} 1. προσφέρω ανάπαυση, ξεκούραση και χαλάρωση: »7 *συντροφιά των φίλων μάς αναπαύει μετά την ένταση τής δουλειάς*- (μεσοπαθ. ***αναπαύομαι)*** 2. διακόπτω προσωρινά κοπιαστική εργασία ή πράξη, για να ξεκουραστώ, ανακτώ δυνάμεις: ~ στη *σκιά ενός δέντρου* ΣΥΝ. ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω ΑΝΤ. κουράζομαι, κοπιάζω 3. (για τον Θεό) συγχωρώ νεκρό, σε φρ. όπως *να αναπαύσει ο Θεός την ψυχή του, ας τον αναπαύσει ο Θεός* 4. είμαι ξαπλωμένος και ξεκουράζομαι ή κοιμάμαι: δεν *μπορεί να σας μιλήσει τώρα, αναπαύεται* 5. (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. (α) πεθαίνω: *ο γέροντας αναπαύθηκε πριν από δύο χρόνια* (β) (σε ενεστ.) είμαι θαμμένος: εδώ *αναπαύεται η ηγουμένη, που κοιμήθηκε* (δηλ. πέθανε) *πέρυσι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καταπαύω, σταματώ», < *άνα- + παύω].*

αναπέμπω ρ. μετβ. {αν-έπεμψα, -απέμφθηκα} 1. ΝΟΜ. στέλνω (θέμα, υπόθεση) σε αρμόδιο ή ανώτερο όργανο ΣΥΝ. παραπέμπω 2. (για αποφάσεις, κρίσεις, θέματα) στέλνω πίσω για επανεξέταση, επειδή διαπιστώνω κατά τον έλεγχο τυπικά σφάλματα, παραλείψεις κ.τ.ό.: *ο πρύτανης ανέπεμψε το θέμα στο Τμήμα προς επανεξέταση* ΣΥΝ. επιστρέφω 3. ΕΚΚΛΗΣ. απευθύνω προς τον Θεό: ~ *δοξολογία | δέηση.* — αναπομπή [αρχ.] (σημ. 1-2) κ. ανάπεμψη (η) (σημ. 3). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στέλνω ψηλά, προς τα πάνω (σε υψηλότερο τόπο ή επίπεδο εξουσίας)», < *ανα- + πέμπω].*

αναπομπή - ανάπεμψη. Το αναπομπή σημαίνει την παραπομπή ενός θέματος σε άλλο αρμόδιο ή ανώτερο όργανο για να κριθεί, ή στο όργανο από όπου ξεκίνησε, για να επανεξεταστεί (σημ. 1 και 2). Το ανάπεμψη χρησιμοποιείται στην εκκλησιαστική γλώσσα για ευχές, ευχαριστίες (σημ. 3).

αναπεπταμένος, -η, -ο (λόγ.) **1**. (για επιφάνεια εδάφους, θάλασσας κ.λπ.) αυτός που δεν περιορίζεται, που ανοίγεται ελεύθερα· διάπλατος: ~ *πεδιάδα | ορίζοντας* ΣΥΝ. ανοικτός 2. αυτός που μπορεί ή έχει ξεδιπλωθεί ή απλωθεί: - *σημαία | ιστία | φτερά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *άναπετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω, ξεδιπλώνω» < *ανα- + πετάννυμι* «ανοίγω, απλώνω», βλ. λ. *πέταλο].*

αναπηδώ ρ. αμετβ. [αρχ.] [αναπηδάς... | αναπήδησα) 1. πηδώ προς τα πάνω, τινάζομαι πάνω: η *μπάλα αναπήδησε στο πάτωμα 2.* (για πρόσ.) τινάζομαι προς τα πάνω διακατεχόμενος από έντονο συναίσθημα (έκπληξη, χαρά, φόβο κ.λπ.)· πετιέμαι: *αναπήδησε από χαρά, μόλις αντίκρισε τον ξενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ. σκιρτώ, ανασκιρτώ 3. (για υγρά) εκτινάσσομαι προς τα πάνω με πίεση: *το αίμα αναπηδούσε από την πληγή* ΣΥΝ. αναβλύζω. — αναπήδηση (η) [αρχ.] κ. αναπήδημα (το) [μεσν.].

αναπηρία (η) [αρχ.] {αναπηριών} **1.** η απώλεια (συνήθ. μόνιμη) τής υγείας λόγω βλάβης και διαταραχής, έμφυτης ή επίκτητης, ορισμένων σωματικών, ψυχικών ή πνευματικών λειτουργιών τού οργανισμού: *απαλλάχθηκε από τη στρατιωτική του θητεία λόγω αναπηρίας || μερική | ολική | σωματική | διανοητική* (καθυστέρηση) ~ ΑΝΤ. αρτιμέλεια **2**. ***σύνταξη αναπηρίας | επίδομα αναπηρίας*** κοινωνική ασφάλιση τού πολίτη, εφόσον, λόγω σωματικής ή πνευματικής βλάβης, αδυνατεί να ασκήσει ή να συνεχίσει την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος.

ανάπηρος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει σωματική ακεραιότητα (αρτιμέλεια) ή διανοητική ισορροπία και διαύγεια: το *τροχαίο ατύχημα ήταν τόσο σοβαρό, που τον άφησε ~ για όλη του τη ζωή* ΣΥΝ. άτομο με ειδικές ανάγκες, ανήμπορος, σακάτης· ΦΡ. *ανάπηρος πολέμου* αυτός που υπέστη σε πόλεμο σοβαρό τραύμα και απολαύει από την Πολιτεία ιδιαιτέρων τιμητικών διακρίσεων και ευεργετημάτων. — αναπηρικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνα- + πηρός* «μη αρτιμελής (χωλός, τυφλός, κ.λπ.)», αγν. ετύμου].

ανάπλαση (η) [αρχ.] (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (κυριολ.) η εκ νέου δημιουργία, ο εξαρχής σχηματισμός: *η ~ των άκρων ενός εντόμου* 2. (α) ο μετασχηματισμός προς το καλύτερο, η αναμόρφωση: ~ των *κυττάρων* ΣΥΝ. αναδημιουργία, βελτίωση (β) ***ανάπλαση δομημένου περιβάλλοντος*** η διαδικασία παρέμβασης σε πόλεις, οικισμούς ή κτηριακά σύνολα με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση τού δομημένου περιβάλλοντος (οικοδομημάτων, κοινωφελών εγκαταστάσεων, ακάλυπτων χώρων κ.λπ.) 3. ΨΥΧΟΛ. η επαναφορά στη μνήμη, η αναπαράσταση με τη φαντασία ΣΥΝ. ανάκληση, αναπόληση, ανάμνηση.

ανάπλααμα (το) [μτγν.] (αναπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προέρχεται από ανάπλαση.

αναπλάσσω ρ. [αρχ.] μετβ. (ανέπλασα, αναπλάσ-θηκα (κ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) 1. δίνω νέα, συνήθ. βελτιωμένη μορφή, αναμορφώνω: στο *συγγραφικό του έργο έχει αναπλάσει τις αντιλήψεις τής εποχής του* ΣΥΝ. αναδημιουργώ, αναμορφώνω 2. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπαριστάνω με τη φαντασία μου: με *το μυαλό του ανέ-πλαθε τις ημέρες τής ευτυχίας* ΣΥΝ. ανακαλώ, αναπολώ. Επίσης (προ-φορ.) αναπλάθω. — αναπλασμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλάθω.

αναπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ανάπλαση.

αναπλειστηριασμός (ο) [1833] η επανάληψη πλειστηριασμού σε περίπτωση που δεν πληρώσει το πλειστηρίασμα αυτός στον οποίο κατακυρώθηκε κάτι, με έξοδα που βαρύνουν τον ίδιο.

αναπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέπλευσα} 1. πλέω προς τα πάνω' πλέω αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού, καναλιού, θάλασσας κ.λπ. ή προς την κατεύθυνση των ανέμων 2. βγαίνω στα ανοιχτά τής θάλασσας, ανοίγω πανιά ΣΥΝ. σαλπάρω, αποπλέω, εκπλέω ΑΝΤ. καταπλέω, εισπλέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.

αναπληρωματικός, -ή, -ό 1. αυτός που προορίζεται να καλύψει συγκεκριμένο κενό, ώστε να υπάρχει πληρότητα σε ένα σύνολο: *κάθε συμβούλιο περιλαμβάνει και ~ μέλη, για την περίπτωση απουσίας τακτικών μελών || οι ~ παίκτες μιας ομάδας* ΣΥΝ. επικουρικός, συμπληρωματικός 2. ΒΙΟΛ. ***αναπληρωματικά είδη*** συγγενικά είδη φυτών ή ζώων, που ζουν υπό ανάλογες οικολογικές συνθήκες σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές 3. ΓΛΩΣΣ. ***αναπληρωματική έκταση*** η αντέκταση (βλ.λ.). Επίσης (σπάν.) αναπληρωτικός [μτγν.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άναπλήρωμα < άναπληρώ].*

αναπληρώνω ρ. μετβ. {αναπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καλύπτω (κενό που δημιουργήθηκε), ώστε να επανέλθει η κανονική κατάσταση, η πληρότητα: *πρέπει ν' αναπληρώσουμε τον χαμένο χρόνο* 2. παίρνω τη θέση (κάποιου) προσωρινά ή οριστικά: *κανένας υποψήφιος δεν μπόρεσε να αναπληρώσει το κενό τού εκλιπόντος αρχηγού* ΣΥΝ. αντικαθιστώ, υποκαθιστώ. — άναπλήρωμα (το) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναπληρώ (-όω) < άνα- + πληρώ].*

αναπλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η συμπλήρωση αυτού που λείπει ή χάθηκε ή που έχει πάψει να λειτουργεί σωστά: *οι φοιτητές ζήτησαν την ~ των χαμένων διδακτικών ωρών* 2. (για πρόσ.) η προσωρινή ή οριστική κάλυψη κενού (που αφήνει κάποιος με την απουσία του, τον θάνατο του κ.λπ.): *προσελήφθη έκτακτος υπάλληλος για την - μονίμου που αρρώστησε βαριά* 3. ΨΥΧΟΛ. ασύνειδη εσωτερική στροφή προς δραστηριότητες και επιτεύξεις που προβάλλουν και ικανοποιούν την προσωπικότητα ενός ατόμου, για την αποκατάσταση τής ψυχικής ισορροπίας του που διαταράχθηκε από κάποια πραγματική ή φανταστική ψυχοσωματική ή ηθική μειονεξία. — αναπληρώσιμος, -η, -ο [1893].

αναπληρωτής (ο) [1833], **αναπ**ληρ**ώτρια** (η) (αναπληρωτριών} **1**. πρόσωπο που αντικαθιστά κάποιον περιστασιακά: *επειδή δεν μπόρεσε να παραστεί ο ίδιος στη σύσκεψη, έστειλε εμένα ως ~* του 2. πρόσωπο που προορίζεται να καλύπτει προσωρινά κενή θέση: ~ δικαστής | *ένορκος | διευθυντής | δάσκαλος*· ΦΡ. (α) (ειδικότ.) ***αναπληρωτής καθηγητής*** (i) (στη μέση εκπαίδευση) ο μη μόνιμα διορισμένος καθηγητής που καλύπτει για ορισμένο χρόνο το κενό οργανικής θέσης που δεν έχει πληρωθεί (ii) (στην ανώτατη εκπαίδευση) μέλος τού διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., που βρίσκεται στην αμέσως κατώτερη βαθμίδα από αυτή τού καθηγητή (β) ***αναπληρωτής υπουργός*** υπουργός με καθήκοντα αναπληρώσεως τού υπουργού και συγκεκριμένες αρμοδιότητες που διαφέρουν εκείνων τού υφυπουργού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*

Ανάπλι (το) {Αναπλιού} (λαϊκ.) το Ναύπλιο (βλ.λ.). — Αναπλιώτης (ο), Αναπλιώτισσα (η), αναπλιώτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- προθεμ. + *Ναύπλι)ον)* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος [fpl]). Βλ. κ. *Ναύπλιο].*

ανάπλους (ο) [αρχ.] 1. ο πλους αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού ή προς τη διεύθυνση των ανέμων: *ο ~ τού Νείλου* **2.** ο απόπλους (βλ.λ.) ΑΝΤ. κατάπλους.

αναπλωρίζω κ. **αναπρωρίζω** ρ. αμετβ. {αναπλώρισα} (για πλοίο) παίρνω τέτοια θέση, ώστε η πλώρη να είναι αντίθετη προς την κατεύθυνση τού ανέμου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άνα- + πλωρίζω < πλώρη].*

ανάπλωρος, -η, -ο κ. **ανάπρωρος** (πλοίο) που έχει την πλώρη στραμμένη αντίθετα στον άνεμο ΑΝΤ. ανάπρυμος. — ανάπλωρα κ. ανάπρωρα επίρρ. **αναπνευστήρας** (ο) [1879] 1. συσκευή που χρησιμοποιείται για την παροχή οξυγόνου ή για τη δημιουργία τεχνητής αναπνοής (όπου δεν είναι δυνατή η φυσική αναπνοή ή ο φυσικός αέρας μπορεί να προκαλέσει μόλυνση): ο *άρρωστος αναπνέει με* - 2. (για καταδύσεις) σωλήνας τού οποίου η μία άκρη επικοινωνεί με το στόμα και η άλλη με τον αέρα έξω από τη θάλασσα (ποταμό κ.λπ.), επιτρέποντας στον δύτη **ή** τον κολυμβητή να αναπνέει κάτω από το νερό. [ΕΤΥΜ- Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. respirateur].

αναπνευστικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής αναπνοής ή είναι κατάλληλος για αυτήν: ~ *συσκευή | σύστημα* **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***αναπνευστικό σύστημα*** το σύνολο των οργάνων κάθε ζωντανού οργανισμού, που ρυθμίζουν τη λειτουργία τής αναπνοής (πνεύμονες, βρόγχοι, τραχεία κ.λπ.) (β) αναπνευστικές ***κινήσεις*** οι κινήσεις τού θώρακα και τού διαφράγματος, με τις οποίες αυξάνεται ο όγκος των πνευμόνων κατά την εισπνοή και ελαττώνεται κατά την εκπνοή (γ) ***αναπνευστική οδός*** καθένα από τα σωληνοειδή όργανα, διά των οποίων διέρχεται ο αέρας κατά την αναπνοή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αναπνέω. Οι ανατομικοί όρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ.

αναπνευστικό σύστημα (γαλλ. système respiratoire), αναπνευστική *συσκευή* (γαλλ. appareil respiratoire), *αναπνευστικές κινήσεις* (γαλλ. mouvements respiratoires) κ.ά.].

αναπνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάπνευσα κ. (λόγ.) ανέπνευσα} ♦ **1**. (μετβ.) εισπνέω και εκπνέω (αέρα): ~ *φρέσκο* | *καθαρό αέρα* || ~ *καυσαέριο* | *αμμωνία* ♦ (αμετβ.) 2. εισπνέω και εκπνέω αέρα: ~ *βαθιά* | *με δυσκολία* ΣΥΝ. α^ν^ασαίνω, παίρνω ανάσα/αναπνοή ΑΝΤ. πνίγομαι, ασφυκτιώ, ασθμαίνω· (μτφ.) 3. υπάρχω, βρίσκομαι στη ζωή: *όσο* ~, θ' *αγωνίζομαι για τη δικαίωση μου* ΣΥΝ. ζω 4. (συνήθ. στον αόρ. ***ανάπνευσα)*** απαλλάσσομαι από έγνοιες, ψυχολογικά βάρη· ανακουφίζομαι: *ξεχρεώσαμε το σπίτι κι αναπνεύσαμε λίγο* ΣΥΝ. ανασαίνω, ξαλαφρώνω, ησυχάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνα-* + πνέω].

αναπνοή (η) 1. (α) ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα την οξίδωση από το οξυγόνο οργανικών ενώσεων, όπως η γλυκόζη, με σκοπό την παραγωγή τής απαραίτητης ενέργειας για τη λειτουργία τού κυττάρου (β) ΒΙΟΛ. ***δερματική αναπνοή*** η αναπνοή που επιτελείται στο εσωτερικό τού σώματος των οργανισμών με άμεση διάχυση τού οξυγόνου τού περιβάλλοντος μέσω των κυττάρων τού δέρματος ΣΥΝ. άδηλη αναπνοή (γ) τεχνητή αναπνοή αναπνοή που προκαλείται στον πάσχοντα με διάφορες τεχνικές (με εκπνοή στο στόμα του -πβ. *φιλί τής ζωής, λ. φιλί-* ή με τη χρησιμοποίηση κατάλληλων συσκευών) 2. η αναπνοή ως βασικό στοιχείο τής ζωής- ΦΡ. (α) ***παίρνω αναπνοή*** (i) εισπνέω ποσότητα αέρα, αναπνέω (ii) (μτφ.) διακόπτω για λίγο την εργασία μου, για να ξεκουραστώ: *Πάρε μια αναπνοή! Θα πάθεις τίποτα από την πολλή δουλειά!* (β) ***βαστώ | κρατώ την αναπνοή μου*** (i) σταματώ για λίγο να αναπνέω: *μπορώ να κρατήσω την αναπνοή μου κάτω από το νερό μέχρι δύο λεπτά* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να δω ή να ακούσω με αγωνία κάτι εντυπωσιακό: *οι θεατές κράτησαν την αναπνοή τους, όταν άρχισε ο ακροβάτης να εκτελεί το πιο επικίνδυνο νούμερο* (γ) μου ***πιάνεται | κόβεται η αναπνοή*** σταματά η αναπνοή μου από παθολογική αιτία, κοπιαστική πράξη, τρόμο ή έκπληξη: *έτσι απότομα όπως μπήκε μέσα, μου κόπηκε η αναπνοή* (δ) σε ***απόσταση αναπνοής*** πολύ κοντά, σε ελάχιστη απόσταση: ο *λόχος προχώρησε αρκετά, ώσπου βρέθηκε ~ από τα εχθρικά χαρακώματα* 3. (ειδικότ.) η εισπνοή: ο *γιατρός είπε στον ασθενή να πάρει μια βαθιά* ~ 4. (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέεται: *δύσοσμη | δυσάρεστη | καθαρή* ~ 5. (συνεκδ.) ο χρόνος που απαιτείται για μια αναπνοή, η στιγμή: *το παιδάκι είπε το ποίημα του με μία* ~ ΣΥΝ. ανάσα 6. ΜΟΥΣ. το σημείο όπου πρέπει να αναπνεύσει ο τραγουδιστής ή ο εκτελεστής πνευστού οργάνου. [ΕΤΥΜ *αρχ.*, αρχική σημ. «φύσημα, πνοή», < *αναπνέω*. Ορισμένοι επι-στημ. όρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *τεχνητή αναπνοή* (< αγγλ. artificial respiration), *δερματική αναπνοή* (< αγγλ. skin respiration) κ.ά.].

αναπνοή - ανάσα. Και οι δύο είναι γενικής σημασίας λέξεις, τού προφορικού-ποιητικού λόγου η ανάσα, περισσότερο τεχνική η αναπνοή. Αναφέρονται και οι δύο αδιακρίτως τόσο στην είσοδο όσο και στην έξοδο τού αέρα από τους πνεύμονες, που με τεχνικότε-ρους όρους χαρακτηρίζονται αντιστοίχως ως εισ-πνοή και εκπνοή.

ανάποδα επίρρ. 1. με αντίθετη φορά, αντίστροφα: οδηγούσε στη *λεωφόρο* ~ || καθόταν *στο άλογο* ~ ΣΥΝ. από την ανάποδη· ΦΡ. (α) *μου* ***έρχονται (όλα) ανάποδα*** παθαίνω ατυχίες (β) ***παίρνω (κάτι) ανάποδα*** παρεξηγώ (κάτι), το παρερμηνεύω: *θα σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις ανάποδα: δεν μου αρέσει το φόρεμα σου* (γ) ***κρεμάω (κάποιον) ανάποδα*** (i) κρεμάω κάποιον από τα πόδια, ώστε να κρέμεται με το κεφάλι προς τα κάτω (ii) εμφατ. ως απειλή: αν *το ξανακάνεις, θα σε κρεμάσω ανάποδα!* (δ) ***ξύπνησε ανάποδα*** για κάποιον που έχει νεύρα νωρίς το πρωί, που είναι κακοδιάθετος και απότομος προς τους άλλους: *Τι έπαθε αυτός; Ανάποδα ξύπνησε σήμερα και φωνάζει έτσι;* 2. (για ρούχο) από την εσωτερική πλευρά: *φόρεσε τις κάλτσες* ~ ΑΝΤ. από την καλή 3. με αντικανονικό και ανορθόδοξο τρόπο: *ενεργεί πάντοτε ~ και την παθαίνει* ΑΝΤ. σωστά, κανονικά. [ΕΤΥΜ μεσν. < φρ. *ἀνά πόδα]*.

αναπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποδεικνύεται ή που δεν έχει αποδειχθεί: *υποστηρίζει τη γνώμη του με ~ ισχυρισμούς, γι' αυτό δεν πείθει κανέναν* || ~ *κατηγορία* | *ενοχή* ΣΥΝ. ατεκμηρίωτος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ. αποδεδειγμένος, τεκμηριωμένος.

ανάποδη (η) 1. η αντίθετη όψη ή πλευρά από την κανονική: *φοράει τις κάλτσες του από την* ~ ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι) από την ανάποδη*** παρεξηγώ, παρερμηνεύω (κάτι) (β) ***απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** και από τη θετική και από την αρνητική πλευρά: του *τα είπα* ~ (γ) ***ξέρω | γνωρίζω | μαθαίνω (κάποιον) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** αποκτώ γνώση τού χαρακτήρα (κάποιου) από όλες τις πλευρές του 2. (συνεκδ.) χαστούκι που δίνεται με την πίσω πλευρά τής παλάμης: δίνω | *ρίχνω* | *τρώω* ~.

αναποδιά (η) **1.** η εξέλιξη υποθέσεως ή καταστάσεως αντίθετα προς την προσδοκία ή την επιθυμία κάποιου: *ποτέ δεν γίνονται όλα όπως τα θέλουμε-συχνά τυχαίνουν και αναποδιές* ΣΥΝ. ατυχία, κακοτυχία 2. η ιδιοτροπία τού χαρακτήρα, η κακή συμπεριφορά: *νομίζει ότι θ' ανεχόμαστε για πολύ ακόμη τις ~ του;* ΣΥΝ. παραξενιά, δυστροπία.

αναποδιαζω ρ. αμετβ. {αναποδιασμένος} αποκτώ παραξενιές και ιδιοτροπίες, γίνομαι δύστροπος: *όσο μεγαλώνει στην ηλικία, τόσο αναποδιάζει.*

αναποδιάρης, -α, -ικο δύστροπος, παράξενος, στριμμένος, που προκαλεί προβλήματα, αναποδιές ΣΥΝ. στραβόξυλο.

αναποδογυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναποδογύρισ-α, -τηκα, -μένος) ♦ (μετβ.) 1. γυρίζω (κάτι) ανάποδα, δηλ. την πάνω επιφάνεια προς τα κάτω: *ο μαραγκός αναποδογύρισε το τραπέζι, για* ν' *αντικαταστήσει το σπασμένο πόδι* ΣΥΝ. αναστρέφω ΑΝΤ. ορθώνω, στήνω όρθιο 2. προκαλώ αταξία και αναστάτωση, τα κάνω άνω-κάτω: *οι κλέφτες αναποδογύρισαν όλο το σπίτι χωρίς να βρουν τίποτα κι έφυγαν* ♦ 3. (αμετβ.) γυρίζω ανάποδα, ανατρέπομαι: *από τη μεγάλη θαλασσοταραχή η βάρκα αναποδογύρισε.* — αναπ**οδογύρισμ**α (το).

ανάποδος, -η, -ο **1**. αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε αντίθετη κατεύθυνση: ~ *στροφές* | *κινήσεις*- ΦΡ. (αργκό) ***παίρνω ανάποδες*** θυμώνω πάρα πολύ **2**. αυτός που είναι αντίθετος προς την επιθυμία ή τις προβλέψεις κάποιου: *Πολύ ~ η σημερινή μέρα! Βρέθηκα από το ένα εμπόδιο στο άλλο* ΣΥΝ. αντίξοος, δυσμενής ΑΝΤ. ευνοϊκός 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει χαρακτήρα στρυφνό και δύστροπο, που δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του με τους άλλους: *Είναι πολύ -άνθρωπος! Ό,τι και να του πεις το παίρνει στραβά* ΣΥΝ. ιδιότροπος, δύσκολος, στριμμένος, (εκφραστ.) στραβόξυλο 4. μη πρόσφορος για χρήση, άβολος: Γι ~ *εργαλείο! Δεν μπορώ να κάνω τη δουλειά μου!* ΣΥΝ. δύσχρηστος **5**. ***ανάποδη*** (η) βλ.λ. — ανάποδα επίρρ. (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀνα-* + *-ποδός* < πόδι].

αναπόδραστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, που τον επιβάλλουν οι περιστάσεις· αναπόφευκτος: ~ *συνέπεια* ΣΥΝ. αναπότρεπτος, άφευκτος, επιβεβλημένος. — αναπόδραστα | αναποδράστως επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *ἀποδιδράσκω]*.

αναποκατάστατος, -η, -ο [1833] αυτός που δεν έχει αποκατασταθεί.

αναπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου, γεγονότος, περιόδου), συνήθ. με νοσταλγία και ευχαρίστηση: *παραδόθηκε στην ~ των παιδικών του χρόνων* ΣΥΝ. ανάμνηση, αναλογισμός.

αναπολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν απολογήθηκε, χωρίς να απολογηθεί: δεν *επιτρέπεται να καταδικαστεί ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αδικαιολόγητος, ασυγχώρητος», < άν- στερητ. + *απολογούμαι]*.

αναπολώ ρ. μετβ. {αναπολείς... | αναπόλησα} επαναφέρω στη μνήμη μου, συνήθ. νοσταλγικά (πρόσωπα, γεγονότα, περίοδο από το παρελθόν): *αναπολούσε τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ. αναθυμούμαι, αναλογίζομαι, ανακαλώ στη μνήμη μου, νοσταλγώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναπολώ (-έω)* < *ἀνα-* + *πολώ* «αναστρέφω», που συνδ. με το ρ. πέλω (βλ. λ. *πόλος)*. Η αρχική σημ. τής λ. ήταν «οργώνω, αναστρέφω το χώμα»· από τη συνεχή επανάληψη αυτής τής πράξεως η λ. δήλωσε και την ανάκληση, την επαναφορά στη μνήμη].

αναπομπή (η) → αναπέμπω

αναπόσπαστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν μπορεί να αποσπαστεί, να αποκολληθεί: η *Μακεδονία αποτελεί ~ τμήμα τής Ελλάδας* 2. απολύτως αναγκαίος για την επίτευξη πληρότητας: *θεωρώ την οικογένεια μου ~ κομμάτι τού εαυτού μου.* — αναπόσπαστα επίρρ. [ΕΤΥΜ μεσν. < άν- στερητ. + *αποσπώ]*.

αναποτελε**σματικός,** -ή, -ό αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα, όφελος: τα *τελευταία κυβερνητικά μέτρα αποδείχθηκαν ~, αφού η φοροδιαφυγή συνεχίζεται* ΣΥΝ. ατελέσφορος ΑΝΤ. αποτελεσματικός. — αναποτελεσματικότητα (η) [1888]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inefficace].

αναπότρε**π**τος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει· αναπόφευκτος ΣΥΝ. αναπόδραστος **2**. ***αναπότρεπτο*** (το) αυτό που θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα, το πεπρωμένο· ο θάνατος ΣΥΝ. μοιραίο. — αναπότρεπτα επίρρ.

αναποφά**σιστος**, -η, -ο [1888] 1. αυτός που δεν έχει πάρει απόφαση (για κάτι): (κ. ως ουσ.) *λίγες μέρες πριν από τις εκλογές υπάρχουν ακόμη πολλοί* ~ ΑΝΤ. αποφασισμένος 2. αυτός που δεν έχει τη δύναμη να παίρνει οριστικές αποφάσεις: *είναι από τον χαρακτήρα του ~ και ταλαιπωρεί και τον εαυτό του και τους άλλους.* — αναποφάσιστα επίρρ., αναποφασιστικότητα (η) [1877]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indécis].

αναπόφευκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, αναπότρεπτος: η *μακροχρόνια έχθρα των δύο κρατών έκανε τον πόλεμο* ~ ΣΥΝ. αναπόδραστος, μοιραίος. — αναπόφευκτα | αναπο-φ**εύκτ**ως επίρρ.

αναποφλοίω**τος**, -η, -ο [1870] αυτός που δεν έχει αποφλοιωθεί: ~ *ρύζι.*

αναπροσανατολισμός (ο) ο προσανατολισμός προς νέα κατεύθυνση, η αλλαγή πορείας· η υιοθέτηση νέων στόχων και κατευθύνσεων: *ο* ~ τής *εξωτερικής πολιτικής.* — αναπροσανατολίζω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reorientation].

αναπροσαρμογή (η) η προσαρμογή σε νέα δεδομένα: *-μισθών και συντάξεων με βάση τον πληθωρισμό* || *Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (Α.Τ.Α.)* || η *πολιτική τής κυβέρνησης χρειάζεται - σύμφωνα με τις εξελίξεις στην περιοχή μας.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readjustment].

αναπροσαρμόζω ρ. μετβ. {αναπροσάρμοσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) προσαρμόζω (κάτι) σε νέα δεδομένα: *μετά τις νέες αυξήσεις στις τιμές, οι μισθοί πρέπει να αναπροσαρμοστούν.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readjust].

αναπροσδιορίζω ρ. μετβ. {αναπροσδιόρισ-α, -τηκα, -μένος) προσδιορίζω εκ νέου: η *κυβέρνηση θα αναπροσδιορίσει τη στάση της στο θέμα τής ευρωπαϊκής διεύρυνσης.* — αναπ**ροσδιορισμός** (ο). [ΕΤΥΜ- Απόδ. τού αγγλ. redefine].

ανάπρυμος, -η, -ο (για πλοίο) αυτό που έχει στραμμένη την πρύμνη στον άνεμο ή στο αντίθετο θαλάσσιο ρεύμα ΣΥΝ. κατάπρυμος.

ανάπρωρος, -η, -ο → ανάπλωρος

αναπτερώνω ρ. μετβ. {αναπτέρω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ηθικά: τα *ευχάριστα νέα με αναπτέρωσαν ηθικά* || *~ το ηθικό | το φρόνημα* ΑΝΤ. αποθαρρύνω. — αναπτέρωση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άναπτερώ (-όω) < άνα- + πτερώ < πτερόν].*

αναπτήρας (ο) [1898] συσκευή τσέπης, που παράγει φλόγα κυρ. για να ανάβει κανείς διάφορα παρασκευάσματα καπνίσματος, τσιγάρα, πούρα, πίπα κ.λπ. — (υποκ.) αναπτηράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lighter].

ανάπτυγμα (το) [1896] {αναπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκταση, η εκδίπλωση: το ~ μιας *γενικής έννοιας καλύπτει όλες τις επιμέρους έννοιες* ΑΝΤ. σύμπτυγμα, σύμπτυξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*

αναπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανάπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η εκδίπλωση, το άπλωμα στον χώρο: η ~ των *μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ. σύμπτυξη 2. η αύξηση των διαστάσεων στο πλαίσιο τής ωρίμασης, η πορεία προς την ωρίμαση: *κατά κανόνα η - τού ανθρώπινου σώματος ολοκληρώνεται με το τέλος τής εφηβείας* || ~ των *μελών | λειτουργιών | τής νοημοσύνης* || ~ των φυτών | των ζώων || *γνωστική | ψυχοκοινωνική | πρόωρη* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) μέστωμα 3. (συνεκδ.) η περίοδος τής ηλικίας (παιδικής, εφηβικής), κατά την οποία συντελείται η ανάπτυξη: να τρως *καλά, γιατί είσαι ακόμη (πάνω) στην ~ σου!* 4. η αναλυτική παρουσίαση (προφορική ή γραπτή) ενός ζητήματος: η ~ *τού θέματος δεν κάλυψε όλες τις πτυχές τού ζητήματος* ΣΥΝ. πραγμάτωση, έκθεση 5. (για αφηρ. έννοιες) η πρόοδος (θεωρούμενη ως αύξηση σε δύναμη, παραγωγή, ταχύτητα, ποιότητα κ.λπ.): η *εποχή μας χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία - τής τεχνολογίας || επιστημονική | καλλιτεχνική | πολιτιστική* ~ ΣΥΝ. εξέλιξη, άνθηση, ακμή 6. (ειδικότ.) (α) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συνιστούν διαδικασία μετάβασης μιας κοινωνίας από μια φάση ωριμότητας σε κάποια άλλη, κατά τεκμήριο ανώτερη, οι οποίες εμπεριέχουν την τροποποίηση των κοινωνικών στάσεων, την πρόοδο των γνώσεων, τη βελτίωση τής επαγγελματικής εξειδίκευσης, τη βιομηχανική και ψηφιακή τεχνογνωσία κ.λπ. (β) ΟΙΚΟΝ. η βελτίωση των οικονομικών δεικτών (μιας χώρας) με βασικό στοιχείο την αύξηση τής παραγωγής: *παραμένει σχεδόν άλυτο πρόβλημα το πώς θα επιτευχθεί η - των χωρών τού Τρίτου Κόσμου || εθνική ~ || τράπεζες αναπτύξεως*· ΦΡ. ***περιφερειακή ανάπτυξη*** μορφή οικονομικής αποκέντρωσης με προσπάθεια εξαλείψεως των οικονομικών κυρ. ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας και ενίσχυση τής οικονομικής εξέλιξης τής περιφέρειας 7. ΓΛΩΣΣ. η εμφάνιση ενός φθόγγου κατά την εκφώνηση τής λέξης, συνήθ. για διευκόλυνση τής προφοράς ή χάριν ευφωνίας (πρβλ. το διαλεκτ. *τιμήμα* αντί *τμήμα* που ακούγεται και ευρύτερα κ.ά). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνάπτυξις* «άνοιγμα, ξεδίπλωμα» < *αναπτύσσω.* Οι σημερινές σημ. είναι αποδ. τού γαλλ. développement].

ανάπτυξη φωνήεντος /συμφώνου. Η ανάπτυξη στην αρχή ή στο μέσο τής λέξης φωνήεντος ή, σπανιότερα, συμφώνου αποτελεί γνωστό φαινόμενο τής Ελληνικής. Τα πελοποννησιακά (διαλεκτικά) *τιμήμα* (= τμήμα), σταθιμός)= *σταθμός), καπινός)= καπνός)* προέρχονται από ανάπτυξη φωνήεντος ανάμεσα στα δυσπρόφερτα συμπλέγματα -τμ-, -θμ- και -πν-, που δεν διαφέρουν πολύ από τα αρχαία *Έρεμής (= Έρμης)* και *Γορογοϋς* (= *Γοργούς).* Και ενώ στο *τιμήμα = τμήμα* υπάρχει συγχρονικά η αίσθηση τής ανάπτυξης, σε άλλες λέξεις το φωνήεν που αναπτύσσεται χάνεται στα βάθη τής ετυμολογικής προέλευσης τής λέξης: *α-γκινάρα* (< αρχ. *κινά-ρα), γ-ου-δί* (< *γδι < ϊγδίον* < αρχ. *ϊγδις), γ-ου-ρούνι (< γουρούνα < γρούνα* < αρχ. *γρώνη), Πατινιώτης* (< *Πατινος < Πάτνος < Πάτμος)* κ.τ.ό. Φαίνεται ότι η Ελληνική ήδη στο ξεκίνημά της συνόψισε την ανάπτυξη φωνηέντων, ιδ. στην αρχή τής λέξης, εκεί όπου οι αδελφές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες είχαν σύμφωνο: *έ-ρυθρός* έναντι σανσκρ. rudhiras, λατ. ruber, γαλλ. rouge, αγγλ. red· ά-στήρ | *ά-στρον* έναντι λατ. stella (< ster-na), αγγλ. star, γερμ. Stern- *ε-λεύθερος* έναντι λατ. liber, σανσκρ. rödhati «ανεβαίνω»· *ά-νεψιός,* λατ. nepos, -otis, σανσκρ. napat κ.λπ. Με τον τρόπο αυτόν αυξήθηκαν τα φωνηεντικά ακούσματα τής Ελληνικής, δηλ. η μουσικότητα της.

αναπτυξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάπτυξη, που συντελεί σε αυτήν: ~ *πολιτική | μέτρα | στόχοι || η χώρα βρίσκεται σε ~ τροχιά* (σε πορεία που οδηγεί στην ανάπτυξη τής οικονομίας) ΑΝΤ. αντιαναπτυξιακός. — αναπτυξιακ-ά | -ώς επίρρ.

αναπτύσσω ρ. μετβ. {αν-έπτυξα, -απτύχθηκα, -απτυγμένος κ. (λόγ.) -επτυγμένος} 1. αυξάνω σε ποιότητα ή ποσότητα: ~ το *σώμα | το πνεύμα | τις δυνάμεις 2.* (μτφ.) φέρνω κάτι (ιδιότητα, ταλέντο κ.λπ.) σε υψηλό επίπεδο (με κατάλληλη προσπάθεια, φροντίδα κ.λπ.): *έχει αναπτύξει την ικανότητα να σκέφτεται και ν' απαντά γρήγορα* ΣΥΝ. καλλιεργώ, εξελίσσω 3. (α) ασχολούμαι με κάτι συστηματικά: *αναπτύσσει σημαντική κοινωνική δράση* (β) σχεδιάζω και εφαρμόζω (κάτι): η *κυβέρνηση έχει αναπτύξει συγκεκριμένη στεγαστική πολιτική* (γ) επινοώ και εξελίσσω: *οι Γερμανοί έχουν αναπτύξει νέες τεχνικές στην αυτοκινητοβιομηχανία* ΣΥΝ. εξευρίσκω 4. αρχίζω να έχω: υπό *ορισμένες συνθήκες τα άτομα αυτά αναπτύσσουν* αντικοινωνική συμπεριφορά || *πρέπει να αναπτύξουμε σχέσεις καλής γειτονίας με τις όμορες χώρες* 5. εκθέτω αναλυτικά: *ανέπτυξε τα επιχειρήματα του με χαρακτηριστική διαύγεια και άνεση* || *~ μια άποψη* ΣΥΝ. διεξέρχομαι, πραγματεύομαι 6. ΣΤΡΑΤ. παρατάσσω σε ανοικτή διάταξη, απλώνω στον χώρο: *οι άνδρες αναπτύχθηκαν κατά μήκος τού ποταμού σε διάταξη μάχης-* (μεσοπαθ. ***αναπτύσσομαι)*** **7.** ακολουθώ πορεία εξέλιξης, αυξάνομαι και βελτιώνομαι: η *Ενωμένη Ευρώπη αναπτύσσεται σε μεγάλη οικονομικοπολιτική δύναμη* || *είναι παράδειγμα παιδιού που αναπτύσσεται σωστά με την κατάλληλη φροντίδα των γονιών του·* ΦΡ. (α) ***ανεπτυγμένες χώρες*** χώρες που έχουν πετύχει ικανοποιητικό βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, οι πλούσιες χώρες με ικανοποιητική βιομηχανική υποδομή ΣΥΝ. προηγμένες χώρες (β) ***αναπτυσσόμενες χώρες*** *χώρες* που στερούνται αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης, ασθενείς οικονομικά χώρες 8. αρχίζω να υπάρχω και να εξελίσσομαι: στη *χώρα αυτή αναπτύχθηκε ένα σημαντικό οικολογικό κίνημα* 9. ΟΙΚΟΝ. εξελίσσομαι οικονομικά, βελτιώνεται η οικονομία μου: η *χώρα μας αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς* (βλ. λ. *ανάπτυξη,* σημ. *6).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή, ελεύθερος, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξετυλίγω, ανοίγω», < άνα- + πτύσσω «διπλώνω». Ορισμένες σύγχρονες σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. développer. Οι οικονομικοί όροι *ανεπτυγμένος - αναπτυσσόμενος - υπανάπτυκτος* αποτελούν απόδ. των αγγλ. developed - developing - underdeveloped].

ανεπτυγμένος - αναπτυσσόμενος - υπανάπτυκτος. Νεότεροι λέξεις τής οικονομικής ορολογίας, που αναφέρονται στην οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων χωρών. Σε αντίθεση, αρχικά, προς τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, πλάστηκε ο όρος υπανάπτυκτες, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για χώρες τού Τρίτου Κόσμου. Βαθμηδόν, επειδή ο όρος προσέλαβε ευρύτερο -και μάλιστα μειωτικό-πολιτισμικό και κοινωνικό περιεχόμενο, άρχισε να αντικαθίσταται άλλοτε από το ανανάπτυκτες και άλλοτε από το δυναμικό (και ανώδυνο σημασιολογικά) αναπτυσσόμενες χώρες, ο οποίος και τελικά επικράτησε. Έτσι ο όρος *υπανάπτυκτες χώρες* χρησιμοποιείται σπανιότερα, για ακραίες περίπτωσης.

αναπωμαστήρας (ο) [1870] το εκπώμαστρον (βλ.λ.).
[ΕΧΥΜ Απόδ. τού γαλλ. debouchoir].

Ανάργυρος (ο) {-ου κ. -ύρου} 1. καθένας από τους Αγίους Αναργύρους (συνήθ. Κοσμά και Δαμιανό, αλλά και τους Κύρο και Ιωάννη, Λεόντιο, Ανθιμο και Ευπρέπιο), οι οποίοι ως γιατροί θεράπευαν χωρίς να παίρνουν χρήματα: *μονή των Αγίων Αναργύρων 2.* ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργύρης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *άνάργυρος* «χωρίς χρήματα» < άν- στερητ. + *άργυρος,* που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

άναρθρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει αρθρωθεί κατάλληλα, ώστε να προσλαμβάνεται και να γίνεται κατανοητός: *έβγαζε ~ κραυγές από τον πόνο* · 2. ΓΛΩΣΣ. ο εκφερόμενος χωρίς οριστικό άρθρο: στη *φράση «το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν» το ~ απαρέμφατο «φιλοσοφείν» χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο.* — άναρθρα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + άρθρον «μέλος σώματος»].

αναρία επίρρ. [μεσν.] (λαϊκότ.) **1.** (συνήθ. με επανάληψη) κατ' αραιά χρονικά διαστήματα: — *έρχεται να δει και τους γονιούς του, σαν το θυμηθεί!* ΣΥΝ. αραιά (και πού), κάπου-κάπου, μια στις τόσες ΑΝΤ. συχνά (πυκνά)· ΦΡ. (παροιμ.) ***ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμάδα*** η αναμονή αυξάνει τη λαχτάρα, με αποτέλεσμα, όταν συμβεί το αναμενόμενο, να προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη ευχαρίστηση (βλ. κ. λ. *αλάργα) 2.* σε αρκετή απόσταση, συνήθ. για τη σπορά ΑΝΤ. πυκνά, κοντά-κοντά 3. με αραιή σύσταση ή ύφανση: *θέλει τέχνη στον αργαλειό να υφαίνεις ~ το πανί, για να 'ναι ανάλαφρο και λεπτό.*

αναριθμητισμος (ο) η λανθασμένη αναγραφή ενός αριθμού λόγω παραβιάσεως τής ορθής σειράς των ψηφίων του, το αντίστοιχο του αναγραμματισμού (βλ.λ.) για τους αριθμούς: *λόγω αναριθμητισμού το 174 έγινε 714.*
[ΕΤΥΜ < αν- στερητ. + *αριθμός,* κατ' αναλογίαν προς το *αναγραμματισμός* και παρασυσχετισμό προς το *αναρίθμητος].*

αναρίθμητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται σε τόσο μεγάλο πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: ~ *προβλήματα | βλάβες | άνθρωποι* ΣΥΝ. αμέτρητος, άπειρος ΑΝΤ. ολιγάριθμος, ευάριθμος. — αναρίθμητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος.*

ανάριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1**. αυτός που έχει τοποθετηθεί σε αραιά διαστήματα: ~ *σπίτια ενός χωριού* ΑΝΤ. πυκνός 2. αραιός κατά τη σύσταση ή ύφανση: ~ *ύφασμα λεπτό και σχεδόν διαφανές!* ΣΥΝ. αγανός ΑΝΤ. πυκνός, κρουστός **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται σε αραιά χρονικά διαστήματα: οι *πρώτες ~ ντουφεκιές πύκνωσαν κατά το βράδυ.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < άν- στερητ. + *-άριος* (με συνίζηση) < *αραιός].*

αναρμόδιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει αρμοδιότητα, εξουσιοδότηση (για κάτι): η *υπηρεσία μας είναι ~ για το θέμα που σας απασχολεί* ΑΝΤ. αρμόδιος 2. (γενικότ.) αυτός που λόγω ακαταλληλότητας στερείται τού δικαιώματος να εκφέρει άποψη για κάτι: εσύ μην *ανακατεύεσαι· είσαι εντελώς* ~ να *κρίνεις τέτοια θέματα* ΣΥΝ. (οικ.) άσχετος. — αναρμόδια | αναρμοδίως [μτγν.] επίρρ., αναρμοδιότητα (η) [1809].

ανάρμοστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν αρμόζει, δεν ταιριάζει, είναι ακατάλληλος (για κάτι/κάποιον): *εκφράζεται συχνά με ύβρεις και λόγια ανάρμοστα για σοβαρό άνθρωπο* ΣΥΝ. αταίριαστος ΑΝΤ. (λόγ.) αρμόζων, πρέπων, προσήκων 2. (συνήθ. ειδικότ.) αυτός που δεν συμφωνεί με τα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα: ~ *συμπεριφορά | εμφάνιση* ΣΥΝ. απρεπής, ανοίκειος, απαράδεκτος ΑΝΤ. αρμόζων, προσήκων. — ανάρμοστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *άρμοστός < αρμόζω].*

ανάρπαστος, -η, -ο (συνήθ. για εμπορεύματα) αυτός που εξαφανίζεται γρήγορα (από καταστήματα, ράφια, αγορά κ.λπ.) λόγω μεγάλης ζήτησης: *γίνομαι ~ || το νέο τεύχος τού περιοδικού έγινε -, πριν καλά-καλά κυκλοφορήσει* ΣΥΝ. περιζήτητος ΑΝΤ. αζήτητος, απούλητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αναρπάζω «αρπάζω βίαια, κυριεύω» < *άν)α)- + αρπάζω].*

ανάρπαστος - **περιζήτητος**. Οι δύο λέξεις συμπίπτουν στη δήλωση τού «επιθυμητός, αρεστός». Περαιτέρω, το μεν περιζήτητος δηλώνει κατάσταση, ενώ το ανάρπαστος πράξη: *Τα προϊόντα αυτής τής εταιρείας είναι περιζήτητα και, μόλις φθάσουν στα καταστήματα, γίνονται ανάρπαστα.*

ανάρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η άνοδος σε ύπατο αξίωμα, κυρ. βασιλεία: ~ *στον θρόνο* ΑΝΤ. πτώση, έκπτωση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνάρρησις* «δημόσια ανακήρυξη» < *ανα-* + *ρήσις* (βλ.λ.)].

αναρριγώ ρ. αμετβ. {αναρργγείς... | αναρρίγησα} **1**. με διαπερνούν ρίγη, ανατριχιάζω: η *πρωινή ψύχρα τον έκανε να αναρριγήσει* 2. (μτφ.) βιώνω έντονη συγκίνηση από στιγμιαίο ερέθισμα: μόλις *αντίκρισε την παλιά φωτογραφία, αναρρίγησε από νοσταλγία* ΣΥΝ. ριγώ, ανασκιρτώ, αναστατώνομαι.

αναρριπίζω ρ. μετβ. {αναρρίπισα} (λόγ.) **1.** δυναμώνω την ένταση (φλόγας, φωτιάς) κάνοντας αέρα: *οι δυνατοί άνεμοι, που πνέουν από το πρωί, αναρριπίζουν συνεχώς το μέτωπο τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ. αναζωπυρώνω **2**. (μτφ.) προκαλώ εκ νέου (έντονο συναίσθημα) ~ αναθερμαίνω: *οι πρόσφατες δηλώσεις του στον Τύπο αναρριπίζουν το πολωτικό κλίμα τής προεκλογικής αναμέτρησης* ΣΥΝ. αναμοχλεύω. — αναρρίπιση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω, -ρρ-*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *ριπίζω* «φυσώ, πνέω» < *ριπή]*.

αναρρίχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το σκαρφάλωμα σε απότομο ύψωμα: *το πιο δύσκολο τμήμα τής ορειβασίας ήταν η ~ στα γυμνά και απόκρημνα βράχια* ΣΥΝ. ανέβασμα 2. (ειδικότ.) ΑΘΛ. αγώνισμα που συνίσταται στην ανάβαση σε δοκό ή σχοινί με τα χέρια ή και με τα πόδια ή σε πλαγιές βουνών με ειδικά σύνεργα: ~ στα Μετέωρα **3**. (μτφ.) η σταδιακή ανέλιξη κάποιου (σε αξιώματα) με κάθε τρόπο (ακόμη και αθέμιτο): *για την ~ του στην ιεραρχία τού κόμματος χρησιμοποίησε ανέντιμα μέσα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναρρίχησις* < *άναρριχώμαι]*.

αναρριχητικός, -ή, -ό [1885] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αναρρίχηση: *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* || ~ *εξοπλισμός 2.* ΒΟΤ. *αναρριχητικό φυτό* το αναρριχώμενο φυτό (βλ. λ. *άναρριχώμαι).*

αναρριχητισμος (ο) (κακόσ.) η άνοδος σε ιεραρχία ή η κοινωνική εξέλιξη με αθέμιτους τρόπους: «η *Αριστερά λειτουργούσε ως ηθική δύναμη και εμπόδιζε τους διάφορους αναρριχητισμούς*» (εφημ.).

άναρριχώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναρριχάται... | αναρριχή-θηκα, -μένος} **1**. ανεβαίνω έρποντας, χρησιμοποιώντας χέρια και πόδια (σε κατακόρυφη, δύσβατη ή απόκρημνη επιφάνεια) ΣΥΝ. σκαρφαλώνω **2.** ΒΟΤ. *αναρριχώμενο φυτό* φυτό που δεν διαθέτει δικά του στηρικτικά μέσα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται πάνω σε στηρίγματα με το να τυλίγεται γύρω από αυτά ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες (π.χ. κισσός, αγράμπελη κ.ά.) ΣΥΝ. αναρριχητικό φυτό **3.** (μτφ.) ανέρχομαι σταδιακά σε υψηλά αξιώματα με τη χρήση κάθε τρόπου (ακόμη και αθέμιτου): *κατάφερε να αναρριχηθεί στην εξουσία, εκτοξεύοντας λάσπη κατά των αντιπάλων του και υπονομεύοντας τους συνεργάτες του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναρριχώμαι* (-άο-(, αγν. ετύμου, ίσως < *ανα-* + I.E. *(s)reigh- «άναρριχώμαι», πβ. σανσκρ. ringami].

ανάρριχτος, -η, -ο αυτός που ρίχνεται πάνω και προς τα πίσω: *οι παλιοί μάγκες είχαν το σακάκι ~.* Επίσης αναρριχτός, -ή, -ό. — ανάρριχτα επίρρ.

ανάρρους (ο) {ανάρρ-ου | -οι, -ους} (λόγ.) **1.** (α) η ροή των νερών τής θάλασσας προς τα πίσω, η οποία σχηματίζεται κατά την υποχώρηση των κυμάτων που προσκρούουν στην ακτή ή σε βράχια ΑΝΤ. κατάρρους (β) η κάθοδος των κυμάτων με ρόχθο στις πλευρές βράχων, πάνω στους οποίους προσέκρουσαν και υψώθηκαν, και η δίνη που προκύπτει από τη σύγκρουση των κυμάτων μεταξύ τους ή με τους βράχους **2**. το τμήμα ποταμού που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δεδομένο σημείο του και τις πηγές του 3. το ρεύμα που σχηματίζεται κοντά στις όχθες θαλάσσιου στενού, κατά μήκος τού άξονα τού στενού και με κατεύθυνση αντίθετη προς το κύριο ρεύμα: *ο ~ τού πορθμού.* Επίσης (λαϊκ.) αναρρούσα (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άναρρέω* «ρέω προς τα πίσω, ανάποδα» < *άνα-* + *ρέω. Ο* τ. *αναρρούσα* από τη μτχ. *αναρρέουσα* (θηλ.) τού αρχ. ρ.].

αναρρόφησ**η** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πρόκληση ροής (υγρού ή αερίου) προς τα πάνω, το ρούφηγμα προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) 2. ΤΕΧΝΟΛ. μία από τις τέσσερεις περιόδους λειτουργίας των τετράχρονων κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κατά την οποία το καύσιμο κατευθύνεται από το καρμπιρατέρ στον κύλινδρο με μια ειδική βαλβίδα · 3. (καταχρ.) η εισρόφηση (βλ.λ.): *το βρέφος έπαθε ~ στον ύπνο του και πνίγηκε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

αναρροφητή**ρας** (ο) [1847] **1.** συσκευή αναρροφήσεως για την παραγωγή συνεχούς ρεύματος αέρα **2.** ειδική συσκευή συνδεόμενη με σωλήνες για τη συλλογή αντικειμένων από τον βυθό μέσω αναρροφήσεως και συγχρόνως για τον διαχωρισμό τους από την άμμο. Επίσης αναρροφητής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aspirateur].

αναρροφητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την αναρρόφηση: *για την αποξήρανση τής λίμνης χρησιμοποιήθηκαν ειδικές ~ αντλίες.* — αναρροφητικ-ά | -ώς επίρρ.

αναρροφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αναρροφείς... | αναρρόφ-ησα, -ούμαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} **1**. προκαλώ ροή υγρού προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) · **2.** (καταχρ.) εισροφώ, ρουφώ επανειλημμένα προς τα μέσα, καταπίνω ρουφώντας: ο *γιατρός είπε πως το βρέφος είχε αναρροφήσει τον εμετό του στον ύπνο του, πράγμα που του προκάλεσε τον θάνατο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

αναρρύθμιση (η) [1834] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου ρύθμιση, η τροποποίηση ήδη υπάρχουσας ρύθμισης: ~ *των χρεών κάποιου* || η ~ *τού νομοσχεδίου προέκυψε από τις σχετικές παρεμβάσεις των βουλευτών* ΣΥΝ. τροποποίηση, επαναδιατύπωση, επαναπροσδιορισμός. — αναρρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.].

αναρρώνω ρ. αμετβ. {ανάρρωσα κ. (λόγ.) ανέρρωσα} ανακτώ τις δυνάμεις μου ύστερα από αρρώστια, συνέρχομαι ύστερα από εξασθένηση, αποκαθίσταμαι στην υγεία μου: *οι γιατροί είπαν πως θα χρειαστεί τουλάχιστον τρεις μήνες, για να αναρρώσει πλήρως μετά την εγχείρηση* ΣΥΝ. αναλαμβάνω, συνέρχομαι, (λαϊκ.) καρδαμώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναρρώνυμι* < *άνα-* + *ρώννυμι* «τονώνω» < **ρώμ-νυ-μι* < *ρώμη* «ισχύς, δύναμη»].

ανάρρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) η σταδιακή αποκατάσταση τής υγείας μετά από ασθένεια: *προς το παρόν βρίσκεται στο στάδιο τής ~, γι' αυτό καλό είναι να μη διακόψει τελείως τη θεραπεία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, -ρρ-*.

αναρρωτήριο (το) [1891] {αναρρωτηρί-ου | -ων} το νοσηλευτικό ίδρυμα ή τμήμα νοσοκομείου που προορίζεται για ανάρρωση και παρακολούθηση ασθενών.

αναρρωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που συμβάλλει στην ανάρρωση: ~ *άδεια* || *ακολουθεί μετεγχειρητική αγωγή με αυστηρή ~ δίαιτα .*

αναρτηρ**ας** (ο) [1888] (λόγ.) 1. αντικείμενο από το οποίο μπορεί κανείς να κρεμάσει κάτι: τεντώνω | *χαλαρώνω τον ~ 2. αναρτήρας οοχέου* επίδεσμος σε σχήμα σάκου, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή την ακινητοποίηση τού θυλάκου που περιέχει τους όρχεις: *ο ~ χρησιμοποιείται συχνά από αθλητές για άνεση κινήσεων κατά την άσκηση.*
[ΕΤΥΜ. < *αναρτώ*, ο ορθός σχηματισμός τής λ. θα ήταν *αναρτητήρας* (π.χ. *κινώ* > *κινητήρας, κρατώ* > *κρατητήριο* κ.ά.), αλλά λειτούργησε ο νόμος τής απλολογίας. Η λ. μαρτυρείται αρχικά σε εφημερίδα ως προσπάθεια αποδόσεως τής κοινής λ. *κρεμάστρα,* η οποία όμως επικράτησε].

ανάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. το να κρεμά κανείς κάτι: το *δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την ~ πανό στους δρόμους και στις πλατείες τού δήμου* ΣΥΝ. κρέμασμα 2. (συνεκδ.) η δημοσιοποίηση (συνήθ. με τοιχοκόλληση) αγγελίας, ανακοίνωσης: η ~ των *αποτελεσμάτων αναμένεται να γίνει μετά το μεσημέρι στα λύκεια όλης τής χώρας* · 3. *αναρτήσεις* (οι) (σε αυτοκίνητα, μηχανές, αεροπλάνα) σύστημα αποσβέσεως των κραδασμών και ελέγχου τής πρόσφυσης οχήματος που βρίσκεται σε κίνηση, το οποίο συνδέει ελαστικά το αμάξωμα με τους άξονες των τροχών ΣΥΝ. σισπανσιόν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνάρτησις* < *αναρτώ* «προσηλώνω». Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. suspension].

αναρτώ ρ. {αναρτάς... | ανάρτ-ησα κ. (λόγ.) ανήρτ-ησα, -ώμαι, -άται.., -ήθηκα, -ημένος (λόγ. ανηρτημένος)} κρεμώ (κάτι) από ψηλά, ώστε να είναι εμφανές: *ο διευθυντής έδωσε εντολή να αναρτηθούν ειδικοί πίνακες ανακοινώσεων για την άμεση ενημέρωση τού προσωπικού* ΣΥΝ. κρεμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναρτώ (-άω)* < *άν)α)-* + *άρτώ* «κρεμώ, απαγχονίζω» < *αείρω* «υψώνω, κρεμώ». Βλ. κ. *αρτηρία]*.

ανάρχας (ο), **άναρχα** (η) (οικ.-εκφραστ.) ο αναρχικός.

αναρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η κατάσταση η οποία προκύπτει από έλλειψη κανόνων, θεσμών και συνθηκών που συμβάλλουν στην ευταξία και την ιεραρχική οργάνωση: η ~ *που επικρατεί στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα οφείλεται στην αδυναμία τής Πολιτείας να επιβάλει ποινές για καταφανείς παραβιάσεις τού κανονισμού λειτουργίας τους* ΣΥΝ. αταξία, ακυβερνησία ΑΝΤ. πειθαρχία, τάξη **2.** (συνεκδ.) κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: *πολλές αφρικανικές χώρες κατέφυγαν στον γλωσσικό προγραμματισμό, για να περιορίσουν τη γλωσσική ~* ΣΥΝ. ανωμαλία, απειθαρχία ΑΝΤ. σύστημα, τάξη 3. ΠΟΛΙΤ. η κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού (βλ.λ.), που απορρίπτει κάθε μορφή εξουσίας. [ΕΤΥΜ. αοχ. < *άναρχος]*.

αναρχικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [1856] **1.** ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με την κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού: ~ *θεωρία* | *βιβλίο* | *οργάνωση* 2. *αναρχικός* (ο), *αναρχική* | (λαϊκ.) -ιό (η) (α) πρόσωπο που πιστεύει στον αναρχισμό (και ενδεχομένως προσπαθεί να τον επιβάλει): ο Προυντόν *και ο Μπακούνιν υπήρξαν γνωστοί* ~ (β) (κακόσ.) πρόσωπο που προβαίνει σε πράξεις βίας, στρεφόμενες κατά τής κοινωνικής τάξης, ηρεμίας ή/και ιεραρχίας, κυρ. με αφορμή εκδηλώσεις πολιτικού περιεχομένου: μετά την *πορεία τού Πολυτεχνείου αναρχικοί προκάλεσαν ταραχές και έκαψαν αυτοκίνητα πολιτών* 3. (καταχρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης, δομής ή λογικής σύνδεσης των μερών του: *μια ~ ταινία, όπου ανατρέπονται όλες οι κινηματογραφικές συμβάσεις.* — αναρχικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anarchique]. **αναρχισμός** (ο) [1886] το σύνολο των θεωριών και πρακτικών που αποσκοπούν στην κατάργηση τού κράτους και των κρατικών περιορισμών, καθώς και κάθε μορφής εξουσίας, ως επιζήμιων, σε συνδυασμό με την επικράτηση τής απόλυτης ατομικής ελευθερίας: *κορυφαίοι θεωρητικοί τού - είναι οι Προυντόν, Μπακούνιν και Κροπότκιν.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anarchisme]. αναρχοαυτόνομος, -η, -ο ΠΟΛΙΤ. αυτός που λόγω αναρχικών πολιτικών πεποιθήσεων ή/και προσωπικής ιδιοσυγκρασίας αρνείται την ένταξη του σε οργανωμένα πολιτικοκοινωνικά σχήματα και δρα συνήθ. αυτόνομα. αναρχοκομουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. η ιδεολογία που προσπαθεί να συγκεράσει τις θεωρίες και αρχές τού κομουνισμού και τού αναρχι-

σμού, πρεσβεύοντας ότι η κατάρρευση τού καπιταλισμού πρέπει να συνοδευθεί και από την κατάργηση κάθε κρατικής δομής. — αναρ-**χοκομουνιστής** (ο), αναρχοκομουνίστρια (η), **αναρχοκομουνιστικός**. ,-ή, -ό.

άναρχος, -η, -ο 1. αυτός που δεν ακολουθεί ορισμένες αρχές, που δεν γίνεται βάσει σχεδίου: *- ανάπτυξη | δόμηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος, άτακτος · **2**. αυτός που δεν έχει άρχοντες, που στερείται διακυβερνήσε-ως ΣΥΝ. ακέφαλος, ακυβέρνητος · **3**. αυτός που δεν έχει αρχή, που δεν εκπορεύεται από κανέναν συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού. — άναρχα επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει αρχή, εξουσία», < άν-στερητ. + *-άρχος < άρχω)].* **αναρχο-συνδικαλισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. συνδικαλισμός έντονα επηρεασμένος από την αναρχική ιδεολογία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anarchosyndicalisme]. **αναρχούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. [1894] {αναρχείσαι...- μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} στερούμαι οργάνωσης και διακυβέρνησης, βρίσκομαι σε κατάσταση αναρχίας: *μετά την επανάσταση η χώρα αναρχείται || αναρ-χούμενη περιοχή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* **αναρχοφιλελευθερισμός** (ο) ΠΟΛΙΤ. κατεύθυνση τής φιλελεύθερης ιδεολογίας, που πρεσβεύει την πλήρη απουσία κρατικής παρέμβασης και την αντικατάσταση της από ιδιωτικούς φορείς. — αναρ-χοφιλελεϊθερος, -η, -ο. **αναρωτιέμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αναρωτήθηκα} βρίσκομαι σε απορία, προβληματίζομαι για κάτι: *~ γιατί άργησε η Μαρία || ο μέσος πολίτης αναρωτιέται ποιες πρόκειται να είναι οι εξελίξεις από 'δώ και πέρα* ΣΥΝ. διερωτώμαι, απορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, -ρρ-.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αναρωτώ* < αρχ. *άνερωτώ < άν)α) + ερωτώ].* ανάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (προφορ.-ποιητ.) **1**. το να αναπνέει κανείς (κυρ. η εισπνοή)· ΦΡ. (α) ***παίρνω (μια) ανάσα*** (i) εισπνέω, εισάγω αέρα στους πνεύμονες μου: *όταν έφθασε στην κορυφή, πήρε μια βαθιά ανάσα, να γεμίσουν τα πνευμόνια του καθαρό αέρα* ΣΥΝ. αναπνέω, εισπνέω ΑΝΤ. εκπνέω (ii) ξεκουράζομαι για λίγο: *θα σ' τα πω όλα, αλλά να πάρω μια ανάσα πρώτα || δεν πήρα ανάσα όλη μέρα!* ΣΥΝ. αναπαύομαι, χαλαρώνω (β) ***κόβω την ανάσα (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω 2.* (συ-νεκδ.) το σύντομο χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μια αναπνοή, το μικρό διάλειμμα για ξεκούραση: *έχει πέσει στη δουλειά χωρίς ~·* ώς πότε *θ' αντέξει τόση κούραση;* ΣΥΝ. ανάπαυλα, διάλειμμα 3. (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέουμε: η *~ του βρομοκοπούσε από το πιοτό* ΣΥΝ. αναπνοή, γνότο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναπνοή. [ΕΤΥΜ. < *ανασαίνω* (υποχωρητ.)]. ανασαίνω ρ. αμετβ. {ανάσανα} **1.** εισπνέω και εκπνέω αέρα, παίρνω αναπνοές: *ένιωθε να πνίγεται, να μη μπορεί ν' ανασάνει* ΣΥΝ. αναπνέω 2. (μτφ.) διακόπτω για σύντομο χρονικό διάστημα, κάνω διάλειμμα για ξεκούραση: με τόση *δουλειά δεν έχω χρόνο ούτε ν' ανασάνω* ΣΥΝ. ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω, παίρνω ανάσα **3**. (μτφ.) απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: με *τόσα χρέη και τόσες υποχρεώσεις, πού ν' ανασάνει ο κακομοίρης;* ΣΥΝ. ανακουφίζομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αναπαύομαι, ικανοποιούμαι» (με επίδραση των συνθέτων από *ανα-), < *άνεσαίνω* < αρχ. άνεσις + *-αίνω,* αναλογικά προς τα αμετβ. ρήματα σε *-αίνω,* π.χ. *πεθ-αίνω, χορτ-αίνω, φτωχ-αίνω* κ.ά]. **ανασαλεύω** ρ. αμετβ. [μτγν.] (ανασάλεψα) κάνω μια ελαφρά κίνηση, σαλεύω ελαφρά. **ανάσαση** (η) (χωρ. πληθ.} (εκφραστ.-λογοτ.) **1.**η ανακούφιση: *«άλλος σου έκλαψε εις τα στήθη αλλ'~ καμιά»* (Δ. Σολωμός) 2. (μτφ.) η ανάπαυλα. Επίσης ανασασμός (ο) [μεσν.] κ. ανάσασμα (το). [ΕΤΥΜ < *ανασ-αίνω,* πβ. *διάβ-αση < διαβ-αίνω, χόρτ-αση < χορτ-αίνω].* **ανασελιδοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου σελιδοποίηση εγγράφου που έχει ήδη σελιδοποιηθεί. — ανασελιδοποιώ ρ.)-είς...}, ανασελιδοποιητικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. repagination]. ανασηκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] [ανασήκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. σηκώνω ελαφρά προς τα πάνω: *ανασήκωσε λίγο το φόρεμα της || ~ τα φρύδια από απορία* 2. (ειδικότ.) μαζεύω προς τα πάνω: - τα *μανίκια* **3.** (με-σοπαθ. ***ανασηκώνομαι)*** σηκώνω ελαφρά τον κορμό τού σώματος, αφήνοντας τα πόδια στην ίδια θέση (κάθετα προς τον κορμό(: *ανα-σηκώσου να πιεις το φάρμακο || είχε ανασηκωθεί και διάβαζε* ΣΥΝ. ανακάθομαι. — ανασήκωμα (το). **ανασκαλεύω** ρ. μετβ. {ανασκάλ-εψα | -εύτηκα -ε)υ)μένος} **1**. σκαλίζω επιφανειακά (το έδαφος) ΣΥΝ. ανασκάπτω, ανασκαλίζω **2**. υποδαυλίζω (τη φωτιά) συντηρώντας ή αυξάνοντας την ένταση της: *~ τη φωτιά, για να μη σβήσει* 3. (μτφ.) αναστατώνω (μικρό κλειστό χώρο) αναζητώντας κάτι: *~ τα συρτάρια | τις ντουλάπες* ΣΥΝ. ψάχνω 4. (μτφ.) επαναφέρω στο προσκήνιο ή στη μνήμη περασμένα και συνήθ. δυσάρεστα (πράγματα, γεγονότα, καταστάσεις): *Περασμένα ξεχασμένα! Τι θέλεις τώρα και ανασκαλεύεις αυτή την υπόθεση;* [ΕΤΥΜ ιτγν. < *άνα- + σκαλεύω,* άλλος τύπος τού *σκαλίζω* (βλ.λ.)]. **ανασκάπτω** [αρχ.] κ. ανασκάφτω κ. (καθημ.) **ανασκάβω** ρ. μετβ. (ανέσκαψα, ανασκάφθηκα (λόγ. ανεσκάφην, -ης, -η...), ανεσκαμμένος} 1. σκάβω βαθιά κάνοντας μεγάλα ανοίγματα: η *έκταση γύρω από το κέντρο τής Αθήνας έχει ανασκαφεί λόγω των εργασιών τού μετρό* • 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. διενεργώ ανασκαφή, αποσκοπώντας στην ανεύρεση αρχαιοτήτων (θαμμένων αντικειμένων, μνημείων κ.ά.): *σημαντική έκταση ανεσκάφη μετά το 1900 έξω από το Ηράκλειο, για να ανακαλυφθούν τα ανάκτορα τής Κνωσού* · 3. καταστρέφω εκ θεμελίων, προκαλώ ολική καταστροφή: οι *βάρβαροι εισβολείς ανέσκαψαν πόλεις ολόκληρες* ΣΥΝ. κατεδαφίζω, ξεθεμελιώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* **ανασκαφέας** (ο) [1855] (ανασκαφ-είς, -έων} 1. (για αρχαιολόγους) αυτός που διενεργεί αρχαιολογική ανασκαφή: *ο Σπ. Μαρινάτος ήταν ο ~ τής Σαντορίνης* · 2. μηχανοκίνητο όχημα για εκσκαφή, μετατόπιση ή μεταφορά χαλικιού, άμμου ή χώματος. **ανασκαφή** (η) **1.** το σκάψιμο σε βάθος: για να *μπουν τα θεμέλια, χρειάζεται ~ σε βάθος 30 μέτρων* ΣΥΝ. ανόρυξη · 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) η διενέργεια συστηματικού σκαψίματος τού εδάφους για την ανεύρεση αρχαιοτήτων: *οι ανασκαφές τού Μ. Ανδρόνικου έφεραν στο φως τον τάφο τού Φιλίππου στη Βεργίνα || ο Ν. Κοντολέων διενήργησε την ~ τής Νάξου.* — ανασκαφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανασκάπτω].* **ανάσκελα** επίρρ.· με τη ράχη να ακουμπά σε άλλη επιφάνεια: *κολυμπά ~ με αργές κινήσεις, κοιτώντας τον ήλιο || κοιμάμαι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υπτίως ΑΝΤ. μπρούμυτα, (λαϊκ.) απίστομα. [ΕΤΥΜ μεσν. < *ανα- + σκέλος].* **ανασκευάζω** ρ. μετβ. (ανασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ανατρέπω (επιχειρηματολογία ή κατηγορία) αποδεικνύοντας τα σφάλματα ή την ανακρίβεια της: ο *συνήγορος υπερασπίσεως κατάφερε με την επιχειρηματολογία του να ανασκευάσει πλήρως το κατηγορητήριο* ΣΥΝ. αναιρώ, διαψεύδω, καταρρίπτω. — ανασκευαστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ετοιμάζω τις αποσκευές», < *ανα- + σκευάζω < σκεύος.* Η σημερινή σημ. είναι μ_τγν.]. **ανασκευαστής** (ο) [1840],ανασκευάστρια (η) {ανασκευαστριών} πρόσωπο που ανασκευάζει (επιχειρηματολογία ή κατηγορία). **ανασκευή** (η) η ανατροπή επιχειρηματολογίας ή κατηγορίας με την προβολή αντίθετων επιχειρημάτων και αποδείξεων ΣΥΝ. αναίρεση, αντίκρουση, κατάρριψη. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ανασκευάζω)].* **ανασκψτώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {ανασκιρτάς... | ανασκίρτησα} (λόγ.) τινάζομαι απότομα λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης (χαράς, λύπης, φόβου κ.λπ.) ή αιφνίδιας μεταβολής τής ψυχικής μου κατάστασης: *ανασκίρτησε από φόβο, όταν αισθάνθηκε κάποιον να πλησιάζει αθόρυβα από πίσω της* ΣΥΝ. αναπηδώ, αναρριγώ, τινάζομαι. — ανασκίρτημα (το) [1889]. **ανασκολοπίζω** ρ. μετβ. (ανασκολόπισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) θανατώνω (κάποιον) διατρυπώντας τον με πάσσαλο ΣΥΝ. (καθημ.) παλουκώνω. — ανασκολοπισμός (ο) [μτγν] κ. ανασκολόπιση (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ, αρχ. < *ανα- + σκολοπίζω < σκόλοψ, -οπός* «πάσσαλος»]. **ανασκόπηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αναδρομή στο παρελθόν και επανεκτίμηση (σειράς γεγονότων): *το κανάλι θα προβάλει την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς μια οικονομική και πολιτική ~ τού περασμένου έτους 2.* σύντομη επαναληπτική παρουσίαση των βασικών σημείων αυτών που προηγήθηκαν: η *τελευταία παράδοση τού καθηγητή πριν από τις εξετάσεις είναι - όσων έχει αναφέρει όλο το εξάμηνο* ΣΥΝ. ανακεφαλαίωση. — ανασκοπώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανασκοπώ (-έω)* < *ανα- + σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά». Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. révision]. **ανασκοιψπώνομαι** ρ. μετβ. αποθ. {ανασκουμπώ-θηκα, -μένος} **1**. ανασηκώνω τα μανίκια: *τον βρήκα ανασκουμπωμένο μ ' ένα λάστιχο στο ένα χέρι κι ένα σφουγγάρι στο άλλο να καθαρίζει τα παράθυρα 2.* (μτφ.) ετοιμάζομαι για έντονη δράση: *πρέπει ν' ανασκουμπωθούμε και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ. κινητοποιούμαι, ενεργοποιούμαι. — **ανασκούμπωμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άνακουμπώνω* «ανασηκώνω τα μανίκια μου, προετοιμάζομαι» (το -σ-πιθ. υπό την επίδρ. τού συνωνύμου *ανασηκώνω) < άνακομβώ < άνα- + κομβώ < κόμβος].* **ανασπώ** ρ. μετβ. {ανασπάς... | ανέσπασα, ανασπώμαι, -άται...} (λόγ.) τραβώ προς τα πάνω, συνήθ. με δύναμη, αποσπώντας κάτι από το σημείο όπου βρίσκεται: *~ το ξίφος || ~ την άγκυρα τού σκάφους* ΣΥΝ. ανασύρω. — ανάσπαση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανασπώ (-άω)* < *άνα- + σπώ* «σπάζω»]. **ανασσα** (η) → άναξ

ανάστα ρ. μόνο στη φρ. ***ανάστα ο Κύριος | ο Θεός*** φράση που δηλώνει κατάσταση έντονου θορύβου, σύγχυση, αναστάτωση, ανακατωσούρα: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, έγινε ~.*

[ΕΤΥΜ. Η φρ. προέρχεται από τη λειτουργία τού Μ. Σαββάτου *«ανάστα ό Θεός,* κρΓνον την *γήν»* πιθ. σε συσχετισμό με την αναστάτωση και τον θόρυβο από τις καμπάνες αλλά και τα βεγγαλικά που προκαλείται το βράδυ τής Αναστάσεως]. ανασταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [ανάστη-σα (λόγ. ανέστησα), -θηκα, -μένος) ♦ (μετβ.) 1. δίνω ξανά ζωή, επαναφέρω στη ζωή: ο *Χριστός ανέστησε τον Λάζαρο 2.* (μτφ.) προσδίδω αναζωογονητική δύναμη, ζωντάνια: *μια γουλιά από το κρασί αυτό σε ανασταίνει* ΣΥΝ. αναζωογονώ, τονώνω· ΦΡ. ***και νεκρούς ανασταίνει*** για οτιδήποτε έχει τη δύναμη να αναζωογονεί ή να προκαλεί εξαιρετικά έντονες αντιδράσεις, έντονη ευχαρίστηση: *τέτοια τσικουδιά ~!* · 3. αναλαμβάνω την ευθύνη τής ανατροφής (παιδιού): *έμεινε ορφανός από μάννα και τον ανάστησε η θεία του* ΣΥΝ ανατρέφω, φροντίζω ♦ (αμετβ.) 4. τελώ την τελετή τής Ανάστασης: τα *δύο χωριά χρόνια τώρα συναγωνίζονται ποιο θ' αναστήσει πρώτο* ΣΥΝ. γιορτάζω την Ανάσταση, κάνω Ανάσταση· (μεσοπαθ. ***ανασταίνομαι)*** **5**. (μτφ.) υπάρχω ξανά, αναδημιουργούμαι: *αναστήθηκε η αγάπη τους* || τα *παλιά έθιμα αναστήθηκαν* ΣΥΝ. αναβιώνω 6. (για νεκρό) επανέρχομαι στη ζωή: *το Πάσχα των χριστιανών γιορτάζεται ως η μέρα που αναστήθηκε ο Χριστός* ΣΥΝ. ξαναζωντανεύω· ΦΡ. ***Χριστός ανέστη*** (i) το αναστάσιμο τροπάριο *«Χριστός ανέστη εκ νεκρών θανάτω θάνατον πατήσας και τοις έν τοις μνήμασι ζωήν χαρίσαμενος»,* που ψάλλεται από τον ιερέα τα μεσάνυχτα τού Μ. Σαββάτου και (συνεκδ.) η στιγμή κατά την οποία ψάλλεται το παραπάνω τροπάριο και ιδ. η εισαγωγική φράση: *μόλις ακουστεί το ~ επικρατεί πανδαιμόνιο από τις κροτίδες και τα βεγγαλικά!* (ii) ως χαιρετισμός των ορθοδόξων χριστιανών τις ημέρες μετά την Ανάσταση: —! *-Αληθώς* (ενν. *ανέστη) ο Κύριος!* 7. (μτφ.-εκφρα-

στ.) αναζωογονούμαι, ξανανιώνω: *ήμουν πτώμα απ'την κούραση·μόλις όμως ήπια λίγο κρασάκι, αναστήθηκα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ανίστημι* «ανυψώνω» < *άν)α)-* + *ϊστημι* «στήνω»].

ανασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιφέρει αναστολή, που αποτρέπει: αυτά τα *αντισυλληπτικά χάπια είναι ανασταλτικά τής ωορρη-ξίας* || *~ παράγοντας* | *μηχανισμός* | *μέτρα* | *ρύθμιση* ΣΥΝ. ανασχετικός, επισχετικός, αναχαιτιστικός **2.** ΝΟΜ. ***ανασταλτικό αποτέλεσμα*** η προσωρινή μη ισχύς των εννόμων συνεπειών τής κρίσιμης νομικής πράξης σε περίπτωση που ζητείται δικαστική προστασία εναντίον της ή όσο ισχύει η προθεσμία που τάσσει ο νόμος για την εναντίω-ση έναντι τής πράξης αυτής (π.χ. το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων ως προς την απόφαση εναντίον τής οποίας στρέφονται). — ανασταλτικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αναστέλλω].

ανασταλτός, -ή, -ό [1884] ΝΟΜ. αυτός που μπορεί να ανασταλεί: η *ποινή που του επιβλήθηκε είναι ~.*

ανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1.η επιστροφή από τον θάνατο, η επαναφορά στη ζωή: η *~ νεκρών είναι από τα κύρια χριστιανικά δόγματα* ΣΥΝ. νεκρανάσταση 2. Ανάσταση (η) (α) το γεγονός τής επιστροφής τού Χριστού στη ζωή τρεις μέρες μετά τη Σταύρωση (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα: η *- τού Χριστού τού Πιέρο ντε λα Φραντσεσκα* (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάσταση τού Χριστού (δ) η τελετή και η χαρμόσυνη αναγγελία τού «Χριστός ανέστη», που γίνεται τα μεσάνυχτα τού Μ. Σαββάτου ή χαράματα τής Κυριακής τού Πάσχα: *πηγαίνω στην ~* || μετά την *~ γυρίζει σπίτι* || *η λειτουργία τής ~·* ΦΡ. (α) κάνω Ανάσταση (i) πηγαίνω στην εκκλησία το βράδυ τού Μ. Σαββάτου, για να συμμετάσχω στην τελετή τής Ανάστασης: *φέτος θα ~ στο χωριό μου* (ii) (μτφ.) ζω ευχάριστες στιγμές, καλοπερνώ (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή με την προηγούμενη κατάσταση μου): με *τόσα λεφτά που έβγαλαν, θα κάνουν Ανάσταση!* (β) ***πρώτη Ανάσταση*** η ακολουθία τού πρωινού (τού μεγάλου εσπερινού) τού Μ. Σαββάτου (γ) ***δεύτερη Ανάσταση*** **(ή *Αγάπη* ή *Εσπερινός* τής *Αγάπης)*** η λειτουργία τού απογεύματος τής Κυριακής τού Πάσχα **(δ)** ***Καλή Ανάσταση!*** ευχή που λέγεται τις ημέρες πριν από την Κυριακή τού Πάσχα και κυρ. το Μ. Σάββατο, πριν από την κυρίως Ανάσταση 3. (ως επιφών.) σε περιπτώσεις έντονης ψυχικής ευφορίας, μεγάλης χαράς: *~! Επιτέλους, πήραμε το πρωτάθλημα!* 4. (μτφ.) η απε-λευθέρωση από δεσμά, η έξοδος από παρακμή ή στασιμότητα: *η Επανάσταση τού 1821 σήμανε την~ τού υπόδουλου Γένους.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. άνάστασις, αρχική σημ. «έγερση», < *ανίστημι* «εγείρω» < άν)α)- + *ϊστημι.* Η σημ. τής επαναφοράς των νεκρών στη ζωή είναι μτγν. και απαντά συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Πράξ.* 23,6: *περί ελπίδος και αναστάσεως νεκρών Ρωμ.* 1,4: εξ *αναστάσεως νεκρών)].*

Αναστ**ασία** (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *αγία ~ η Φαρμακολύτρια 2.* όνομα ηγεμονίδων 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρσ. *Αναστάσιος].*

αναστάσιμος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τη γιορτή τής Αναστάσεως: τα *παιδιά πήγαιναν στην εκκλησία, κρατώντας τις ~ λαμπάδες τους* || *το ~ μήνυμα* ΣΥΝ. λαμπριάτικος, πασχαλινός 2. αναστάσιμα (τα) τα εκκλησιαστικά άσματα και οι κανόνες που ψάλλο-νται κατά τον εορτασμό τής Ανάστασης και τις Κυριακές και προηγούνται όλων των άλλων τροπαρίων: (κ. ως επίθ.) ~ απολυτίκιο | *δοξαστικό* | *ακολουθία.* — αναστάσιμα επίρρ.

Αναστάσιος (ο) (Αναστασίου) 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα πατριαρχών, παπών, επισκόπων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου 4. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Ανάστασης. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *'Αναστάσιος* «ο σχετιζόμενος με την Ανάσταση (τού Χριστού)» < αρχ. *άνάστασις].*

ανάστατος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης ακαταστασίας: *βρήκαν το σπίτι ~* ΣΥΝ. ακατάστατος, άνω-κάτω ΑΝΤ. τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος 2. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση έντονης ψυχοσυναισθηματικής ταραχής: *~ έγιναν οι υπάλληλοι με τις φήμες για απολύσεις!* || *ο κόσμος ήταν ~ από τον φόβο ισχυρού μετασεισμού* ΣΥΝ. καταθορυβημένος ΑΝΤ. ψύχραιμος, νηφάλιος, γαλήνιος.
[ΕΤΥΜ. < αναστατώνω (υποχωρητ.), άσχετο προς το αρχ. *ανάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος»]. αναστατώνω ρ. μετβ. {αναστάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. προκαλώ αταξία, κάνω (κάτι) άνω-κάτω: *νέες πορείες διαμαρτυρόμενων φοιτητών αναστάτωσαν πάλι το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ. φέρνω τα πάνω κάτω, αποδιοργανώνω ΑΝΤ. τακτοποιώ, διευθετώ 2. (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή (σε κάποιον): η *είδηση τού ναυαγίου έχει αναστατώσει τους συγγενείς των μελών τού πληρώματος* ΣΥΝ. συγχίζω, ταράζω ΑΝΤ. ηρεμώ, καθησυχάζω **3**. (μτφ.) προκαλώ σεξουαλική διέγερση: *με το προκλητικό φέρσιμο της αναστατώνει τους άντρες* ΣΥΝ. ερεθίζω, ανάβω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άναστατό (-όω)* < αρχ. ανάστατος «εκδιωγμένος, κα-τεστραμμένος» < *ανίστημι* «εγείρω, ξεσηκώνω, απομακρύνω»]. **αναστάτωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η διατάραξη τής τάξης που επικρατεί κάπου, η πρόκληση αταξίας: *επιφέρω* | *προκαλώ* | *φέρνω ~* || *~ στην κυκλοφορία λόγω των διαδηλώσεων* || *μικρή* | *φοβερή* | *πρωτοφανής ~* ΑΝΤ. τάξη 2. (μτφ.) η διατάραξη τής ψυχικής γαλήνης, η πρόκληση ταραχής, ανησυχίας: *~ στον εμπορικό κόσμο μετά τα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός* || *η κήρυξη πολέμου επέφερε μεγάλη ~ στους χρηματιστηριακούς κύκλους* || *μετά από τέτοια - χρειάζεται να ηρεμήσεις* ΑΝΤ. ανακούφιση, καθησυχασμός 3. (ειδικότ.) η ερωτική ταραχή: *η γνωριμία της τού έφερε μεγάλη -* || *όποτε τον συναντά, νιώθει ~.*

αναστέλλω ρ. μετβ. [ανέστειλα, αναστάλθηκα (λογιότ. ανεστάλην, -ης, -η...), ανεσταλμένος} (λόγ.) 1. διακόπτω προσωρινά (ενέργεια, κίνηση, λειτουργία): ο ιδιοκτήτης *αναγκάστηκε να αναστείλει τη λειτουργία τού καταστήματος 2.* δεν εκτελώ στον προγραμματισμένο χρόνο κάτι που είχε προγραμματιστεί, μεταθέτω χρονικώς την ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ήδη προγραμματισμένων ενεργειών: ο *διορισμός του ανεστάλη μέχρι να ολοκληρωθεί η έρευνα για την εγκυρότητα τής εκλογής του* || *λόγω τής έκτακτης οικονομικής κρίσης, η επιχείρηση ανέστειλε τις πληρωμές των εργαζομένων.* [ΕΤΥΜ αρχ·, αρχική σημ. «στέλνω πίσω, αναπέμπω», < *άνα-* + στέλλω].

αναστέλλω - αναβάλλω - ματαιώνω. Το αναβάλλω σημαίνει μεταθέτω τον χρόνο μιας ενέργειας για μελλοντικό χρόνο· ο χρόνος αυτός προσδιορίζεται είτε όταν γίνεται η αναβολή είτε αργότερα: *Ανέβαλαν τη διάσκεψη κορυφής για τον επόμενο μήνα* (= μετέθε-σαν τον χρόνο τής διάσκεψης...). Το αναστέλλω δηλώνει επίσης αναβολή μιας ενέργειας με έμφαση είτε στη μη πραγματοποίηση της στον προκαθορισμένο χρόνο είτε στην προσωρινή διακοπή της: ii *κυβέρνηση ανέστειλε προς το παρόν την έναρξη εφαρμογής των μέτρων για τη μόλυνση τού περιβάλλοντος.* Αντίθετα προς αυτά, το ματαιώνω δηλώνει οριστικά ότι μια προκαθορισμένη ενέργεια δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί χωρίς καμιά μελλοντική δέσμευση σε σχέση με αυτήν: *Ματαίωσαν τη διάσκεψη κορυφής λόγω των γεγονότων τής Βοσνίας.*

αναστεναγμός (ο) [μτγν.] βαθιά εκπνοή (λόγω άγχους, ψυχικής έντασης, λύπης κ.λπ.), που συχνά καταλήγει σε επιφώνημα λύπης (λ.χ. *αχ): βγάζω* | *αφήνω ~* || *την αποχαιρέτησε με έναν βαθύ ~.*

αναστενάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] (αναστέναξα) βγάζω βαθιά μακρόσυρτη εκπνοή, που συνοδεύεται από ήχο εκτόνωσης (συνήθ. από στενοχώρια ή πόνο): *κάθεται και αναστενάζει όλη μέρα για τη συμφορά που τη βρήκε.*

αναστενάρης (ο) (αναστενάρηδες),αναστενάρισσα (η) (αναστε-ναρισσών} πρόσωπο που συμμετέχει στα αναστενάρια (βλ.λ.). Επίσης αναστενάρα (η) [χωρ. γεν. πληθ.). — αναστενάρικος, -η, -ο.

αναστενάρια (τα) (αναστενάριων) λατρευτικό έθιμο ορισμένων περιοχών τής Θράκης και τής Μακεδονίας, συνδεόμενο με τη γιορτή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κατά το οποίο ορισμένοι χορευτές, αφού έλθουν σε έκσταση, χορεύουν με γυμνά πόδια πάνω σε αναμμένα κάρβουνα (πυροβασία) κρατώντας τις ιερές εικόνες. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αναστενάζω* (β) < ανασταίνω «εγείρω, σηκώνω ψηλά - θεραπεύω» (γ) < *άνα-* + *στρηνάρια* < *στρηνάρις* «δαιμονόπληκτος» < *στρήνος* «ακολασία». Η ιστορική έρευνα κατέδειξε ότι τα αναστενάρια είναι «εκχριστιανισμένο» κατάλοιπο τής οργιαστικής λατρείας τού θεού Διονύσου, η οποία είχε ως κοιτίδα την περιοχή τού Αίμου].

ανάστερος, -η, -ο → άναστρος

αναστηλώνω ρ. μετβ. (αναστήλω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ την αρχική μορφή κτηρίου ή μνημείου, ανασυγκροτώντας ή επαναδια-τάσσοντας τα αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν περισωθεί και προσθέτοντας ενδεχομένως νέα ΣΥΝ. αποκαθιστώ, επανοικοδομώ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άναστηλώ (-όω) < *άνα-* + *- στηλώ* < στήλη].

αναστήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η αποκατάσταση τής αρχικής μορφής ερειπωμένου κτηρίου ή μνημείου με την ανασυγκρότηση ή την επαναδιάταξη των αρχιτεκτονικών μελών που έχουν περισωθεί από αυτό και την ενδεχόμενη προσθήκη νέων: ο *σημερινός ναός τού Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη είναι αποτέλεσμα αναστήλωσης, αφού μετά την πυρκαγιά τού 1817 καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά* ΣΥΝ. αποκατάσταση **2**. ΙΣΤ. ***αναστήλωση των εικόνων*** η αποκατάσταση τής λατρείας των εικόνων και το τέλος τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο το 843 μ.Χ. Επίσης αναστήλωμα (το). — αναστηλωτικός, -ή, -ό [1890].

αναστήλωση ή αναστύλωση; αναστηλώνω ή αναστυλώνω; Τόσο το ουσιαστικό όσο και το ρήμα είναι αρχαία (μεταγενέστερα), γράφονται με -η- (άναστηλώ - αναστήλωση) και παράγονται προφανώς από το στήλη και όχι από το *στύλος.* Από το αρχ. στήλη πλάστηκε το αρχ. ρ. στηλώ «στήνω στήλη - στήνω μνημείο - υποστηρίζω με στήλη, σταθεροποιώ - γράφω σε στήλη» και τα σύνθετα *άνα-στηλώ* και *άνα-στήλωσις* «στήνω μνημεία» ή «στήνω πάνω σε μνημείο». Αρα η σωστή γραφή είναι αναστηλώνω και αναστήλωση. Οι γραφές με -υ- **(αναστύλω**ση - αναστυλώνω) συνδέονται με το **στύλος** (ο) και χρησιμοποιήθηκαν ως νεολογισμοί σε ξένες γλώσσες με τη σημ. «στηρίζω οικοδόμημα με στύλους (κολόνες | κίονες), υποστυλώνω». Αρα η γραφή με -υ- αποτελεί απόδοση των ξένων λέξεων με διαφορετική σημασία και δεν μπορεί να υποκαταστήσει τα ήδη αρχαία *αναστηλώνω* | *αναστήλωση.* —* στήλη

ανάστημα (το) (αναστήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το ύψος τού σώματος: *για την παρέλαση τού σχολείου επιλέχθηκαν οι μαθητές με το ψηλότερο ~* ΣΥΝ. μπόι, ύψος· ΦΡ. ***πρώτο ανάστημα*** (i) για πολύ ψηλό άνθρωπο: ο *γυιος τους είναι - και τον έχουν πρώτο-πρώτο στην παρέλαση* (ii) (ειρων.-σκωπτ.) για πρόσωπο με χαμηλό ανάστημα: Είναι *και το ~! Ένα-πενήντα με τακούνια!* ΣΥΝ. πρώτο μπόι 2. (μτφ.) το σθένος, η ψυχική και πνευματική δύναμη: *όρθωσε το ~ του απέναντι στους καταχραστές-* ΦΡ. (μτφ.) ***ηθικό ανάστημα*** (συνήθ. για δημόσια πρόσ.) η εντιμότητα: δεν είχε το ~ να *αντιταχθεί σε μια τόσο ταπεινωτική λύση* 3. (γενικότ.) η αξία, το επίπεδο: θα *αναδειχθεί άραγε ένας νέος ποιητής τού αναστήματος ενός Ελύτη;* ΣΥΝ. ύψος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ανάστημα* «οικοδόμημα» < αρχ. *ανίστημι* «εγείρω» < άν)α)- + Γστημι. Από φρ. όπως *ανάστημα βασιλικόν* «υψηλό, μεγαλειώδες βασιλικό οικοδόμημα», η λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού φυσικού μεγέθους προσώπων και πραγμάτων, ωσότου τελικά συνδέθηκε μόνο με τα πρόσωπα].

αναστολέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΒΙΟΛ. παράγοντας ο οποίος αναστέλλε τη λειτουργία κυρίως κυτταρικών υποδοχέων (βλ.λ.) **2**. ΙΑΤΡ. ***βήτα*** αναστολείς φάρμακα που χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην καρδιολογία 3. ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανισμός ή εξάρτημα που αναστέλλει τη λειτουργία άλλου μηχανισμού ή εξαρτήματος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. inhibitor].

αναστολή (η) 1. η προσωρινή διακοπή: *το συμβούλιο αποφάσισε την ~ των εργασιών του* ΣΥΝ. αναβολή ΑΝΤ. συνέχιση, εξακολούθηση · 2. η μη εκτέλεση ποινής που επέβαλε δικαστήριο, υπό την αίρεση ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελέσει νέα αξιόποινη πράξη για προσδιορισμένο χρονικό διάστημα: *είναι έξω με τριετή ~* · 3. ΨΥΧΟΛ. αναστολές (οι) η κατάσταση κατά την οποία παρεμποδίζεται η εκδήλωση λειτουργίας, δραστηριότητας ή μορφής έκφρασης από ψυχολογικά αίτια: *έχει συνεχείς ~ στο να θέσει υποψηφιότητα για τη θέση || έχει πολλές ~ στον έρωτα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αναστέλλω]*.

αναστόμωση (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική ένωση δύο κοίλων οργάνων, π.χ. εντέρου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άναστόμωσις* < αρχ. *άναστομώ (-όω)* < *ανα-* + *-στομώ* < *στόμα.* Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. anastomose].

αναστοχασμός (ο) ΦΙΛΟΣ, η επιστροφή τού πνεύματος στη δική του κατάσταση και στις δικές του ενέργειες, δηλαδή η στροφή τής προσοχής στο περιεχόμενο τής συνείδησης και στη νοητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την αυτοσυνειδησία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réflexion].

αναστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {αν-έστρεψα, -αστράφηκα, -εστραμμέ^{ν}ος} (λόγ.) 1. στρέφω (κάτι) προς αντίθετη φορά ή μτφ. μεταβάλλομαι από μια αρ^{ν}ητική κατάσταση σε θετική: η *επιτυχημένη διαφημιστική καμπάνια τής εταιρείας κατάφερε να αναστρέψει την πτωτική πορεία που είχαν οι πωλήσεις της || το κόμμα προσπαθεί να αναστρέψει το αρνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί εναντίον του* ΣΥΝ. αντιστρέφω, ανατρέπω, ανακόπτω 2. ΝΑΥΤ. στρέφω το πλοίο με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και την υπερβαίνω, για να δεχθώ τον άνεμο από την άλλη πλευρά τού ιστιοφόρου ΑΝΤ. υποστρέφω · **3.** (σπάν. μεσοπαθ. ***αναστρέφομαι)*** έρχομαι σε κοινωνική συναναστροφή, αναπτύσσω κοινωνικές γνωριμίες και επαφές ΣΥΝ. συναναστρέφομαι, κάνω παρέα.

αναστρέψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να αναστραφεί, να στραφεί προς την αντίθετη κατεύθυνση (συνήθ. μτφ. για κάτι κακό ή αρνητικό που επιδέχεται μεταβολή προς το καλό ή το θ^{ε}τικό): *~ πορεία* || το *κλίμα που αποτυπώνουν οι δημοσκοπήσεις είναι ~, αρκεί να ληφθούν τολμηρά μέτρα τόνωσης τής αγοράς || η κατάσταση τού ασθενούς δεν είναι* - (θα πεθάνει) ΣΥΝ. αντιστρεπτός, αντιστρέψιμος, βελτιώσιμος, διορθώσιμος 2. (ειδικότ.) αυτός τού οποίου το αποτέλεσμα μπορεί να αρθεί χωρίς αρνητικές συνέπειες, π.χ. μια ενέργεια πάνω σε αρχαίο μνημείο είναι αναστρέψιμη, όταν το αποτέλεσμα της μπορεί να αρθεί χωρίς κίνδυνο για το μνημείο. — αναστρεψιμότητα (η). [ΕΤΥΜ. Η μτφ. χρήση τής λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réversible].

άναστρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει άστρα, δεν φωτίζεται από άστρα: *~ βραδιά | ουρανός* ΑΝΤ. έναστρος. Επίσης ανάστερος [μτγν.].

αναστροφή (η) [αρχ.] (λόγ.) **1**. η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: η *~ τής ροής των υδάτων τού Ευρίπου κάθε 6 ώρες και 15 λεπτά αποτελεί μοναδικό θέαμα!* ΣΥΝ. αντιστροφή 2. ΑΘΛ. η στήριξη τού σώματος με τα πόδια πάνω και το κεφάλι κάτω (κατακόρυφος αναστροφή) 3. ΝΑΥΤ. η στροφή πλοίου με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και η υπέρβαση της, για να δεχθεί το σκάφος τον άνεμο από την άλλη πλευρά ΣΥΝ. ορτσάρισμα ΑΝΤ. υποστροφή 4. ΙΑΤΡ. η αντίθετη προς τη φυσιολογική θέση διάταξη εσωτερικών οργάνων τού σώματος: *αναστροφή καρδιάς (δεξιά)* 5. ΓΛΩΣΣ. (στα Αρχαία Ελληνικά) η αντιστροφή τής σειράς εμπρόθετης φράσεως με αναβιβασμό συγχρόνως τού τόνου των δισύλλαβων προθέσεων από τη λήγουσα στην παραλήγουσα: «ημών *πέρι» αντί «περί ημών»* **6.** ΜΟΥΣ. (α) αναστροφή ***μουσικού διαστήματος*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων τού διαστήματος, ούτως ώστε ο χαμηλότερος φθόγγος να ηχεί υψηλότερα και ο υψηλότερος χαμηλότερα· επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση ενός φθόγγου τού διαστήματος με τον ομώνυμο του, που βρίσκεται σε απόσταση οκτάβας (β) ***αναστροφή συγχορδίας*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων μιας συγχορδίας ούτως ώστε χαμηλότερος φθόγγος ακούγεται άλλος συγχορδιακός φθόγγος και όχι η θεμέλιος· επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση διαφόρων φθόγγων τής συγχορδίας με τους ομώνυμους τους, που βρίσκονται σε απόσταση οκτάβας 7. ΒΙΟΛ. η κατά 180° στροφή ενός τμήματος χρωμοσώματος και η συγκόλληση των δύο άκρων τού τμήματος στο ίδιο χρωμόσωμα · 8. (σπάν.) η ανάπτυξη κοινωνικών, φιλικών σχέσεων με συγκεκριμένα πρόσωπα ΣΥΝ. συναναστροφή.

ανάστροφος, -η, -ο 1. αυτός που είναι γυρισμένος ανάποδα, που είναι στραμμένος προς την αντίθετη κατεύθυνση: *~ πορεία || «βάρκα τού βάλτου ανάστροφη»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. ανάποδος **2**. ***ανάστροφη*** (η) το ράπισμα με τη ράχη τού χεριού: του 'δώσε *μιαν - στο πρόσωπο, που του μάτωσε η μύτη* ΣΥΝ. ανάποδη. — ανάστροφα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αναστρέφω]*.

αναστυλώνω ρ. → αναστηλώνω

αναστύλωση (η) → αναστήλωση

ανασυγκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η εκ νέου συγκόλληση: ~ οστών **2**. (μτφ.) η αποκατάσταση (μιας διαταραγμένης σχέσης): *«σκοπός τής συνέντευξης ήταν η ~ τής διαταραγμένης ενότητας τού κόμματος»* (εφημ.). — ανασυγκολλώ ρ. {-είς...}.

ανασυγκρότηση (η) [1884] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η εκ νέου συγκρότηση: η *~ μιας χώρας που καταστράφηκε από τον πόλεμο* || η ~ των *οικονομικών υπηρεσιών τού κράτους* || η ~ ενός *κόμματος* ΣΥΝ. ανασύσταση, ανασύνθεση, ανασύνταξη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

ανασυγκροτώ ρ. μετβ. {ανασυγκροτείς... | ανασυγκρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. καθορίζω από την αρχή τη σύνθεση σώματος ή συλλογικού οργάνου που βρίσκεται σε διάλυση, διάσπαση ή υπολειτουργεί: το *συμβούλιο θα πρέπει να ανασυγκροτηθεί με άφθαρτα, νέα πρόσωπα* ΣΥΝ. ανασυντάσσω, αναδομώ, ανασυνθέτω 2. οργανώνω από την αρχή, δημιουργώ τις δομές που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και καλή λειτουργία: *απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια για να ανασυγκροτηθεί η κατεστραμμένη επαρχία || αποφάσισαν να ανασυγκροτήσουν το κόμμα.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruire].

ανασυνδέω ρ. μετβ. [1812] {ανασυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} συνδέω ξανά, αποκαθιστώ τη σύνδεση ΣΥΝ. επανασυνδέω, (καθημ.) ξανασυνδέω. — ανασύνδεση (η).

ανασύνθεση (η) [1885] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εκ νέου σύνθεση (ενός αντικειμένου, συνόλου), συνήθ. με τη χρήση νέων συστατικών στοιχείων και με στόχο τη βελτίωση του: ~ τής *κυβέρνησης* ΣΥΝ. ανασχηματισμός, ανασυγκρότηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. recomposition].

ανασυνθέτω ρ. μετβ. {ανασυν-έθεσα, -τέθηκα, -τεθειμένος} συνθέτω εκ νέου, οργανώνω εκ νέου σε ενότητα, χρησιμοποιώντας ενδεχομένως και νέα συστατικά στοιχεία: *ο μεγάλος ιστορικός μπόρεσε να ανασυνθέσει την εικόνα τού Βυζαντίου με εναργή και γλαφυρό τρόπο* ΣΥΝ. ανασυγκροτώ, ανασχηματίζω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. recomposer].

ανασυνιστώ ρ. μετβ. [1833] {ανασυνιστάς... | ανα-συνέστησα, -συνιστώμαι, -άται..., -συστάθηκα, -συνεστημένος} αποκαθιστώ (κάτι) **σε** παλαιότερη μορφή, επαναφέρω σε λειτουργία: *ανασυστάθηκε το τμήμα επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων, που είχε καταργηθεί πριν από δύο χρόνια* ΣΥΝ. επανιδρύω, ξαναφτειάχνω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstituer].

ανασύνταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εκ νέου σύνταξη, που στοχεύει στη βελτίωση υπάρχουσας κατάστασης: μετά την ήττα στο *δυτικό μέτωπο, αποφασίστηκε η - των δυνάμεων στα μετόπισθεν* ΣΥΝ. ανασυγκρότηση, ανασύνθεση 2. (για κείμενα) η αναδιατύπωση, ο εκ νέου έλεγχος και η τροποποίηση τής σύνταξης: *η ~ μιας δήλωσης, ώστε να μην αφήνει αιχμές εναντίον κανενός.*

ανασυντάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανασυν-έταξα, -τάχθηκα, -τεταγμένος} οργανώνω εκ νέου (ένα σύνολο) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος ή την επίλυση προβλημάτων: *ο εχθρός ανασυντάσσει τις δυνάμεις του για την τελική επίθεση* ΣΥΝ. αναδιοργανώνω, ανασυγκροτώ.

ανασύρω ρ μετβ. [μτγν.] {ανέσυρα, αν-ασύρθηκα (λόγ. -εσύρθην, -ης, -η..., μτχ. ανασυρθείς, -είσα, -έν), -ασυρμένος} **1**. ανασηκώνω τραβώντας, σέρνω ή τραβώ προς τα πάνω ή προς τα έξω: *ανέσυραν νεκρό τον οδηγό από το κατεστραμμένο όχημα* ΣΥΝ. ανελκύω 2. βγάζω (κάτι) από τη θήκη του: *ανέσυρε απειλητικά το σπαθί* ΣΥΝ. ανασπώ 3. (μτφ.) αποκαλύπτω: η *συστηματική έρευνα των αρχείων ανέσυρε τα μυστικά και το παρασκήνιο των διαβουλεύσεων εκείνης τής περιόδου* ΣΥΝ. φανερώνω, φέρνω στην επιφάνεια. — ανάσυρση (η) [1853].

ανασύσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου σύσταση: με *την επάνοδο τους στην εξουσία προχώρησαν στην ~ των επιτροπών που είχε διαλύσει η προηγούμενη κυβέρνηση* ΣΥΝ. επανασυγκρότηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstitution],

ανασυστήνω ρ. μετβ. {ανασύστ-ησα, -άθηκα, -ημένος} ανασυνιστώ (βλ.λ.): *«μηχανικοί και γραφίστες μπορούν στο εξής να κατασκευάζουν "ζωντανές εικόνες" εξαιρετικά υψηλής ποιότητας, που ανασυστήνουν με ρεαλισμό οποιοδήποτε σενάριο»* (εφημ.).

ανασφάλεια (η) [1895] {ανασφαλειών} το συναίσθημα τής ελλείψεως ασφάλειας, η αβεβαιότητα που προκαλεί ανησυχία ή φόβο: *αισθάνεται ~* για *το μέλλον της λόγω τής οικονομικής κρίσης* || δεν *μπορεί να ξεπεράσει τις ~* του *και να αντιδράσει σωστά* ΑΝΤ. αυτοπεποίθηση, σιγουριά. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. insécurité].

ανασφαλής, -ής, -ές [μτγν.] {ανασφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανασφαλέστ-ερος, -ατός} αυτός που αισθάνεται ανασφάλεια ΑΝΤ. ασφαλής, βέβαιος, σίγουρος. — ανασφαλώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανασφάλιστος, -η, -ο [1838] αυτός που δεν έχει ασφαλιστεί, που δεν καλύπτεται από ασφάλεια, ασφαλιστικό οργανισμό ή εταιρεία: *αν είναι ~ το αυτοκίνητο σου, δεν θα πάρεις αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος ή κλοπής* ΣΥΝ. ακάλυπτος. — ανασφάλιστα επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inassuré].

ανασχεδιασμός (ο) ο εκ νέου σχεδιασμός, ώστε να διορθωθεί **ή** να βελτιωθεί κάτι: *ο ~ τού οικονομικού συστήματος | τής εκπαιδευτικής πολιτικής.* — **ανασχεδιάζω** ρ.

ανάσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) η παροδική **ή** μόνιμη διακοπή (ροής, κίνησης) ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ενεργειών: ~ τής *αιμορραγίας* || η ~ *τής εχθρικής επίθεσης* ΣΥΝ. σταμάτημα, αναχαίτιση, συγκράτηση. — ανασχετικός, -ή, -ό [μτγν.], ανασχετικ-ά | **-ως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνάσχεσις*< *άνέχω* «συγκρατώ» (πβ. αόρ. β' *άν-έσχ-ον)]*.

ανασχηματίζω ρ. μετβ. [1876] {ανασχημάτισ-α, -τηκα, -μένος) οργά-

νώνω κατά διαφορετικό τρόπο επιδιώκοντας βελτίωση· (ειδικότ.) αλλάζω πρόσωπα στη σύνθεση μιας κυβέρνησης: η κυβέρνηση *αναμένεται να ανασχηματιστεί με την είσοδο* ικανών *και πεπειραμένων τεχνοκρατών* ΣΥΝ. ανασυνθέτω, ανασυγκροτώ, μετασχηματίζω, αναμορφώνω, αναδομώ.

ανασχηματισμός (ο) [1892] η μεταβολή που αποσκοπεί στη βελτίωση· (ειδικότ.) η αλλαγή προσώπων μιας κυβέρνησης (σε υπουργικές θέσεις): ο νέος ~ δεν εξέπληξε, *καθώς ήταν φανερή η αδυναμία τού προηγούμενου κυβερνητικού σχήματος να συντονιστεί και να αποδώσει έργο* || *κυβερνητικός* | *ευρύς* | *απαραίτητος* ~ ΣΥΝ. ανασύνθεση, αναμόρφωση, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, αναδόμηση.

ανατάμω (να/θα) ρ. → ανατέμνω

ανάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η επανατοποθέτηση στην αρχική θέση 2. ΙΑΤΡ. η τοποθέτηση εξαρθρωμένου μέλους τού σώματος στην αρχική του θέση: ~ *οστού* | *ωμοπλάτης* 3. επαναφορά παραμορφωμένων από καθίζηση ή κλίση μερών ή μελών κτηρίων στην αρχική τους θέση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀνάταξις* < *ανατάσσω* < *ανα-* + *τάσσω*. ο ιατρ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reposition].

ανατάξιμος, -η, -ο 1. ΙΑΤΡ. (για οστά) αυτός που μπορεί να ανατα-χθεί, να τοποθετηθεί πάλι στη θέση του 2. αυτός που μπορεί να αποκατασταθεί, να επανέλθει, να διορθωθεί: η *οικονομία τής χώρας είναι ακόμη* ~ ΣΥΝ. βελτιώσιμος, διορθώσιμος. — αναταξιμότητα (η).

αναταράζω κ. **αναταράσσω** [αρχ.] ρ. μετβ. {ανατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** κινώ (συνήθ. υγρό μέσα σε δοχείο) έντονα, με αποτέλεσμα να προκαλώ ανάμειξη, ανακάτωμα: ~ *λίγο το φάρμακο στο μπουκαλάκι του πριν από τη λήψη* ΣΥΝ. ανακινώ 2. (σπάν.) προκαλώ αναταραχή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.

ανατάραξη (η) [1876] {-ης κ. -άξεως | -άξεις,-άξεων} 1.η ακανόνιστη κίνηση τού αέρα που οφείλεται σε εξωτερική επίδραση **2**. (ειδικότ.) ***αναταράξεις*** (οι) (α) τα σκαμπανεβάσματα τού αεροσκάφους στο αεροπορικό ταξίδι (που οφείλονται σε κενά αέρος) (β) (μτφ.) η απότομη διατάραξη τής ισορροπίας (σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.(: *εμφανίστηκαν αναταράξεις στη χρηματαγορά*.

αναταραχή (η) [1828] κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: η *τελευταία ανακοίνωση τής διοίκησης για πιθανές απολύσεις προκάλεσε μεγάλη ~ στους εργαζομένους* ΣΥΝ. αναβρασμός, (εκφραστ.) ανα-μπουμπούλα ΑΝΤ. ηρεμία.

ανάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΓΥΜΝΑΣΤ. η προς τα πάνω έκταση, τέντωμα (των χεριών) προς τα πάνω, συνήθ. ως είδος σωματικής άσκησης 2. (μτφ.) το να φθάνει κανείς σε ανώτερο επίπεδο (πνευματικό, ψυχικό, ηθικό): *οι συζητήσεις με έναν τόσο σοφό άνθρωπο γύρω από ζητήματα όπως «ζωή», «θάνατος» ή «Θεός», αποτελούσαν ευκαιρία για πνευματική* ~ ΣΥΝ. έξαρση, μεταρσίωση. [ΕΤΥΜ < αρχ. ἀνάτασις < ἀνατείνω].

ανατάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {ανέταξα, ανατάχθηκα, ανατεταγμένος} **1**. επαναφέρω κάτι στην αρχική του θέση ή κατάσταση, η οποία έχει διαταραχθεί **2**. ΙΑΤΡ. αποκαθιστώ μέλος τού σώματος, που έχει εξαρθρωθεί, ή όργανο, που έχει μετατοπιστεί, στην αρχική του θέση.

ανατεθειμένος, -η, -ο → αναθέτω

ανατέθηκα ρ. → αναθέτω

ανατείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέτεινα, ανατεταμένος} (αρχαιοπρ.) τεντώνω προς τα πάνω.

ανατέλλω ρ. αμετβ. {ανέτειλα} **1.** (για ουράνια σώματα) αναφαίνομαι στο ουράνιο στερέωμα, προβάλλω πάνω από τον ορίζοντα: τον *χειμώνα ο ήλιος αργεί ν' ανατείλει* ΣΥΝ. βγαίνω, εμφανίζομαι ΑΝΤ. δύω, βασιλεύω· ΦΡ. (λογοτ.) ***(η) χώρα του ανατέλλοντος ηλίου*** η Ιαπωνία (βλ.λ.) **2**. (μτφ.) εμφανίζομαι στο προσκήνιο, καθίσταμαι γνωστός: *ένα νέο αστέρι ανέτειλε στο ελληνικό πεντάγραμμο* ΣΥΝ. (πρωτοεμφανίζομαι, παρουσιάζομαι, αναδύομαι ΑΝΤ. σβήνω **3.** (μτφ.) ξεκινώ, αρχίζω: *ο πρωθυπουργός είπε πως μια νέα εποχή ανατέλλει για τη χώρα με την εκλογή τής κυβερνήσεως του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δύση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *τέλλω* «εκτελώ» (με αρχική σημ. «σηκώνομαι, ανεβαίνω, ξεκινώ») < **τέλ-)ω*, πιθ. συγγενής προς τις λ. τέλος, τελα-μών].

ανατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέταμα (να/θα ανατάμω), ανα-τμήθηκα, -τετμημένος} 1. εκτελώ τομή εξαιρετικής ακριβείας κατά την εξέταση νεκρού σώματος: *οι φοιτητές τής ιατρικής ανατέμνουν ανθρώπινα πτώματα για την εξάσκηση τους στο μάθημα τής ανατομίας 2.* (μτφ.) εξετάζω λεπτομερώς, με μεγάλη ακρίβεια: *ειδικοί μελετητές ανατέμνουν το φαινόμενο τής εξάπλωσης των ναρκωτικών*.

ανατίμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαμόρφωση τής τιμής αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε νέα υψηλότερα επίπεδα: *οι καταναλωτές παραπονούνται για τις συνεχείς ανατιμήσεις στα καύσιμα* ΑΝΤ. μείωση τιμών. — ανατιμητικός, -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ^ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réévaluation].

ανατιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανατιμάς... | ανατίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθη-κα, -ημένος} καθορίζω την τιμή ενός αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε υψηλότερο επίπεδο: *ο πρωθυπουργός δήλωσε πως αποκλείεται να ανατιμηθούν περαιτέρω τα καύσιμα* ΣΥΝ. αυξάνω, ακριβαίνω, υπερτιμώ ΑΝΤ. υποτιμώ, μειώνω.

ανατινάζω κ. (λόγ.) ανατινάσσω ρ. μετβ. {ανατίνα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} καταστρέφω με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι δολιοφθο-ρείς τοποθέτησαν δυναμίτη στα υποστηρίγματα τής γέφυρας και την ανατίναζαν* ΣΥΝ. τινάζω στον αέρα. — ανατίναξη (η). [ΕΤΥΜ Το *ανατινάζω* είναι μεταπλ. τ. (πβ. *διατάζω* < *διατάσσω)* τού αρχ. *ανατινάσσω* «τινάζω προς τα πάνω, πάλλω» < *ανα-* + *τινάσσω]*.

α νατοκιζω ρ. μετβ. {ανατόκισ-α, -τηκα, -μένος} ΟΙΚΟΝ. 1. τοκίζω τους γεννηθέντες τόκους, συμπεριλαμβάνω και τους τόκους σε κατατεθειμένο κεφάλαιο, ώστε να αυξηθεί και να αποδώσει ακόμα μεγαλύτερους τόκους 2. βάζω πανωτόκι (βλ.λ.).

ανατοκισμός (ο) [μτγν.] ΟΙΚΟΝ. 1. η ανακεφαλαιοποίηση των τόκων, η πρόσθεση των τόκων σε κατατεθειμένο κεφάλαιο και ο τοκισμός τους ως κεφάλαιο στην επόμενη περίοδο: *για να μην καταλήξει ο ~ τοκογλυφία, υπάρχει σχετική ρύθμιση που αφορά στην επαύξηση και επιβάρυνση τής αρχικής οφειλής* 2. (κακόσ.) το πανωτόκι (βλ.λ.).

ανατολή (η) 1. η εμφάνιση ενός ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα: *είδαμε την ~ τού ήλιου πάνω από τη θάλασσα* ΣΥΝ. αυγή, χάραμα ΑΝΤ. δύση, ηλιοβασίλεμα 2. (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία ανατέλλει ο ήλιος και η οποία διαφοροποιείται κατά εποχή και γεωγραφική τοποθεσία: *οι κάλπες θα είναι ανοιχτές από την ~ ώς τη δύση τού ηλίου* ΣΥΝ. ξημέρωμα 3. (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό από το οποίο ανατέλλει ο ήλιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη δύση): *για να προσανατολιστείς, έχε στον νου σου πως ο Υμηττός είναι στην ~·* ΦΡ. ***προς ανατολάς*** *προς* το μέρος από όπου ανατέλλει ο ήλιος, ανατολικά: τα *στρατεύματα κινήθηκαν* ~ ΑΝΤ. προς δυσμάς, δυτικά **4.** (συνεκδ.) ***Ανατολή*** (η) ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες που βρίσκονται στα ανατολικά τής ευρωπαϊκής ηπείρου· επίσης, οι λαοί που κατοικούν αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους: *αρχαιότατοι πολιτισμοί άκμασαν στην-* || *εξορίστηκε στα βάθη τής ~·* ΦΡ. (α) ***Εγγύς Ανατολή*** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τη μεσογειακή περιοχή τής Μέσης Ανατολής (β) *Μέση Ανατολή* η περιοχή μεταξύ ΝΔ. Ασίας και ΒΑ. Αφρικής· περιλαμβάνει τα κράτη: Αίγυπτο, Κύπρο, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λίβανο, Σαουδική Αραβία, Συρία, Τουρκία, Υεμένη, Μπα-χρέιν, Ομάν και Κατάρ (γ) ***Άπω Ανατολή*** οι χώρες τής Ασίας που εκτείνονται πέρα από την Ινδία προς τον Ειρηνικό Ωκεανό (Ινδοκίνα, Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Ανατολική Σιβηρία κ.λπ.) (δ) ***η καθ' ημάς Ανατολή*** η Μικρά Ασία και οι περιοχές όπου άκμασε ο Ελληνισμός στην Ανατολή' γενικότ. η ορθόδοξη Ανατολή 5. (περιληπτ.-παλαιότ.) οι χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας, οι πρώην κομουνιστικές χώρες τής Α. Ευρώπης: *ο Ψυχρός Πόλεμος Ανατολής - Δύσης* ΣΥΝ. ανατολικές χώρες, ανατολικό μπλοκ, ανατολικός συνασπισμός 6. (μτφ.) η αρχή, η πρώτη εμφάνιση: η ~ *τού 20ού αιώνα* || η ~ ενός *προοδευτικού κινήματος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανατέλλω*. Ορισμένοι γεωγραφικοί όρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *Μέση* | *Εγγύς* | *Απω Ανατολή* (γαλλ. Moyen | Proche | Extrême Orient(].

Ανατολία (η) ονομασία τής Μ. Ασίας και κατ' επέκταση τής ασιατικής Τουρκίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όν., < αγγλ. Anatolia].

Ανατολική **Γερμανία** (η) (καθημ.-παλαιότ.) το τμήμα τής Γερμανίας που μετά τον διαμελισμό της το 1949 βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ. Deutsche Demokratische Republik, συντομογρ. D.D.R.) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990. — Ανατολικογερμανός (ο), Ανατολι-κογερμανή κ. Ανατολικογερμανίδα (η), ανατολικογερμανικός, -ή, -ό.

Ανατολική Σινική **Θάλασσα** (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας, τής Ιαπωνίας και τής Ταϊβάν αλλιώς *Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας*.

ανατολικοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την Α. Ευρώπη: ~ *χώρες*.

ανατολικομεσημβρινός, -ή, -ό [1862] νοτιοανατολικός: ~ *παράθυρο σπιτιού* | *διαμέρισμα*.

ανατολικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που βρίσκεται στην ανατολή ή είναι προσανατολισμένος προς την ανατολή: το σαλόνι *είναι ~, το πιάνει ο ήλιος το πρωί* || ~ *παράθυρο* | *πτέρυγα* | *περιοχές* | *παράλια* | *μέτωπο* || η ~ *Ελλάδα* | *Μακεδονία* || το ~ *Αιγαίο* || *στα ανατολικά* (στην ανατολή) ΑΝΤ. δυτικός 2. αυτός που προέρχεται από την ανατολή: ~ *άνεμος* | *προέλευση* ΑΝΤ. δυτικός 3. αυτός που σχετίζεται με τον γεωγραφικό χώρο που βρίσκεται στην ανατολή σε σχέση με την Ευρώπη: ~ *λαοί* | *χώρες* | *γλώσσες/ θρησκείες*- ΦΡ. (α) ανατολικές ***σπουδές*** σύνολο εξειδικευμένων επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με τη μελέτη τής Ανατολής (ιστορία, γλώσσες, φιλολογία, τέχνες, επιστήμες, ήθη, θρησκείες): στη *Σχολή των Σύγχρονων Ανατολικών Σπουδών στο Παρίσι διδάσκονται οι κυριότερες ομιλούμενες ανατολικές και σλαβικές γλώσσες* (β) ΙΣΤ.-ΠΟΛΙΤ. ***Ανατολικό Ζήτημα*** (i) το περίπλοκο και μακροχρόνιο ζήτημα πολιτικής κυριαρχίας στη ΝΑ. Ευρώπη και την Α. Μεσόγειο λόγω τής πιθανολογούμενης κατάρρευσης τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ii) (μτφ.) εξαιρετικά σημαντικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα: μην το *κάνεις ~* δείξε *λίγη κατανόηση* (γ) Ανατολική ***Εκκλησία*** η Ορθόδοξη Εκκλησία, κατ' αντιδιαστολή προς τη Δυτική, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία 4. ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας και με την ιδεολογία που αυτές αντιπροσώπευαν: ~ *χώρες* | *συνασπισμός*- ΦΡ. (α) ***Ανατολική Ευρώπη*** (παλαιότ.) οι χώρες τής Ευρώπης που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης (β) ***ανατολικό μπλοκ*** το σύνολο των χωρών τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας. — ανατολικ-ά | -ώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Εκτός από τη μεσν. φρ. *Ανατολική Εκκλησία,* χρησιμοποιούνται τα εξής μετάφρ. δάνεια: *ανατολικές σπουδές* (< γαλλ. études orientales), ανατολικές *γλώσσες* (< γαλλ. langues orientales), ανατολικό *μπλοκ* (< αγγλ. eastern bloc), *ανατολικό ζήτημα* (< γαλλ. question orientale)].

ανατολικός - ανατολίτικος. Το ανατολικός είναι το επίθετο που δηλώνει γενικά τον αναφερόμενο στην ανατολή, στο αντίστοιχο γεωγραφικό σημείο τού ορίζοντα *{ανατολική πλευρά, ανατολικές χώρες* κ.τ.ό). Το ανατολίτικος, αντιθέτως, αναφέρεται κυρίως στους

Ανατολίτες, τους κατοίκους των χωρών τής Ανατολής, και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ορισμένο τύπο νοοτροπίας και συμπεριφοράς, που προσιδιάζει ή αποδίδεται στους κατοίκους των χωρών αυτών (ανατολίτικη *κουζίνα* | *συμπεριφορά* | *νοοτροπία* κ.τ.ό.). Συχνά η λέξη, στην κυριολεκτική της χρήση, αναφέρεται ειδικά στους Τούρκους με ειρωνική ή υποτιμητική σημασιακή χροιά.

ανατολιστής (ο) [1817], ανατολίστρια (η) {ανατολιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις ανατολικές σπουδές (βλ. λ. ανατολικός). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. orientaliste].

Ανατολίτης (ο) [μεσν.] {Ανατολιτών}, Ανατολίτισσα (η) {Ανατολι-τισσών} 1. πρόσωπο που κατάγεται από χώρα τής (κυρ. τής Εγγύς ή τής Μέσης) Ανατολής, ειδικότ. από τη Μ. Ασία 2. (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί και εφαρμόζει την ανατολική (τής Εγγύς ή Μέσης Ανατολής) αντίληψη ζωής, ιδ. ως προς τους αργούς ρυθμούς ζωής, τον αισθησιασμό, τον πατριαρχικό τύπο κοινωνίας κ.λπ.: *είναι πραγματικός ~·* θέλει να *κάτσει με το πάσο του στο τραπέζι, να ανάψει τσιγάρο και να περιμένει τη γυναίκα του να του σερβίρει καφέ* ΑΝΤ. (μτφ.) Ευρωπαίος, δυτικοθρεμμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*.

ανατολίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την Ανατολή ή τους Ανατολίτες, κυρ. με τον πολιτιστικό χώρο που παραπέμπει στον τρόπο ζωής των Ανατολιτών: *έχει συνηθίσει την ~ κουζίνα, γιατί η μητέρα του είναι από την Πόλη || του αρέσουν τα ~ τραγούδια με τις μακρόσυρτες και λυπητερές τους μελωδίες || - χορός*. — ανατολίτικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*.

α νατομείο (το) [1883] ίδρυμα, τμήμα ή κατάλληλα διαμορφωμένη αίθουσα για την ανατομή πτωμάτων για ερευνητικούς ή για ιατροδικαστικούς σκοπούς.

ανατομή (η) η τομή και ο διαμελισμός πτώματος με σκοπό τη λεπτομερειακή εξέταση του για ερευνητικούς ή ιατροδικαστικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανατέμνω]*.

ανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ 1.ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής κατασκευής και λειτουργίας τού σώματος: *όροι | εγχειρίδιο | μαθήματα ανατομίας 2*. (συνεκδ.) η κατασκευή και το σύνολο των οργάνων που αποτελούν ένα σώμα: η *~ τού ανθρώπινου σώματος || η ~ τής γυναίκας διαφέρει από* αυτήν τού *άνδρα* · 3. η τεχνική τής ανατομής πτωμάτων 4. κλάδος τής βιολογίας που, κατ' αντιδιαστολή προς την ανατομία πτωμάτων, ασχολείται με τη μελέτη τής επιφανειακής κατασκευής και μορφής των ζωντανών οργανισμών **5**. (μτφ.) η εξονυχιστική και σε βάθος εξέταση: *θα προχωρήσουμε σε μια ~ τού εγκλήματος, για να εντοπίσουμε όχι μόνο τον ένοχο, αλλά και τα αίτια που το προκάλεσαν || ~ των γλωσσικών λαθών*. Επίσης ανατομική [μτγν.] [ΕΤΥΜ. Αντιδαν., < γαλλ. anatomie < αρχ. *ανατομή]*.

ανατομία ή ανατομική; Οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί, ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός, έπλασαν και χρησιμοποίησαν τους όρους *ανατομή* (ο Ιπποκράτης: *Περί ανατομής)* και *ανατομική (ο* Γαληνός: *'Ανατομική έγχείρησις)*. Το μεν ανατομή δήλωσε την πράξη και το αποτέλεσμα τού «ανατέμνειν», ενώ το ανατομική χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο τού *έγχείρησις* και, κατά παράλειψιν τού *έγχείρησις*, ως ουσ. που δηλώνει τον αντίστοιχο κλάδο τής ιατρικής (πβ. και *γραμματική* [εννν. *τέχνη], φυσική* [εννν. επιστήμη] κ.ο.κ.). ο όρος ανατομία ανάγεται σε νεολατ. όρο anatomia (από όπου γαλλ. anatomie, αγγλ. anatomy), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το ελλην. *ανατομή*. Έτσι το *ανατομία* είναι, στην πραγματικότητα, αντιδάνειο για την Ελληνική, η δε χρησιμοποίηση του αντί των αρχαίων *ανατομική* και *ανατομή* επικρίθηκε από τον μεγάλο Έλληνα γραμματικό Κ.Σ. Κόντο κ.ά. Το *ανατομία* χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική από το 1738 (Λ. Πατούσας) και από το 1811 απαντά στον (ιατρό επίσης) Αδ. Κοραή. Στις αρχές τού 20ού αι. φαίνεται ότι η χρήση τού *ανατομία* έχει υποχωρήσει τόσο, ώστε ο Στ. Κουμανούδης (Συναγωγή νέων λέξεων..., λ. *ανατομία)* να υποδεικνύει «νά *τιμήσωμεν πάλιν την σχεδόν άποδιωχθεῖσαν ἀνατομίαν ὡς το καθόλου ὄνομα τής τέχνης*- [...] *και δέν πρέπει* ἴσως τήν *ἀνατομίαν νά ἀπεχθανώμεθα μόνον και μόνον διότι κα-τεσκευάσθη υπό Φράγκων»*\

ανατομικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανατομία: *~ γνώσεις | όροι 2*. αυτός που κατασκευάζεται με γνώση τής ανθρώπινης ανατομίας, συνήθ. για τη θεραπεία ή την αποτροπή προβλημάτων που οφείλονται σε περιπτώσεις προβληματικής διαμόρφωσης και φυσιολογίας τού σώματος: *~ στρώμα | παπούτσια* **3**. ***ανατομική*** (η) η ανατομία (βλ.λ.). — ανατομικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ανατόμος (ο/η) [1836] **1**. πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην ανατομία, που εκτελεί ανατομές ΣΥΝ. νεκροτόμος, ζωοτόμος 2. (μτφ.) πρόσωπο που εξετάζει (κάτι) με μεγάλη προσοχή, λεπτομέρεια και διεισδυτική ικανότητα: *λόγω τής βαθύτητας και οξυδέρκειας των χαρακτήρων των έργων του, ο Ντοστογέφσκι χαρακτηρίζεται - τής ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ. ερευνητής, αναλυτής, μελετητής.

ανατοποθετώ ρ. [1896] {ανατοποθετείς... | ανατοποθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. τοποθετώ εκ νέου, τοποθετώ σε διαφορετική θέση ή σειρά ΣΥΝ. επανατοποθετώ 2. (μτφ.) εξετάζω (ένα θέμα) από νέα οπτική γωνία: *σύμφωνα με τα νέα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν, το όλο ζήτημα ανατοποθετείται σε διαφορετική βάση*. — ανα-**τοποθέτη**ση (η).

ανατρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που μπορεί να επιφέρει ανατροπή- (συνήθ. στην πολιτική ζωή) αυτός που κινείται ή υποκινείται από την πρόθεση ανατροπής καθεστώτος: *στη Χιλή εκδηλώθηκαν πάλι από τον στρατό ~ τάσεις, που καθιστούν πιθανό ένα πρα-ξικόπημα κατά τής κυβέρνησης || ~ εκδηλώσεις | ιδέες | βιβλίο | τραγούδι 2*. (μτφ.-λόγ.) αυτός που επιχειρεί ή επιτυγχάνει την ανασκευή (των θέσεων κάποιου): ανέπτυξε μια *επιχειρηματολογία ανατρεπτική των κατηγοριών που είχαν διατυπωθεί εναντίον του* ΣΥΝ. καταρριπτι-κός, ανασκευαστικός, αναιρετικός 3. (στην κριτική θεατρικών ή κινηματογραφικών έργων) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής που απαντά συνήθ. σε έργα χιουμοριστικού χαρακτήρα, τα οποία επιδιώκουν το γέλιο ή την έκπληξη, κάνοντας ευρεία χρήση τού αντισυμβατικού στοιχείου, τού μακάβριου, τής δηκτικότατης σάτιρας κ.τ.ό.: *~ χιούμορ | κωμωδία | σάτιρα*.

ανατρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] [ανέτρεψα, ανατράπηκα (λόγ. ανετράπην, -ης, -η..., μτχ. ανατραπείς, -είσα, -έν)} 1. στρέφω ανάποδα, προκαλώ βίαιη πτώση: *το κύμα ανέτρεψε τη βάρκα και οι επιβάτες της βρέθηκαν στη θάλασσα* ΣΥΝ. αναποδογυρίζω, τουμπάρω- ΦΡ. ***ανατρεπόμενο*** *φορτηγό* φορτηγό με καρότσα, τής οποίας το ένα άκρο μπορεί να ανασηκώνεται, ώστε να αδειάζει το περιεχόμενο της στο έδαφος 2. (μτφ.) καταλύω, προκαλώ τη βίαιη πτώση (ενός καθεστώτος, τής υπάρχουσας κατάστασης, ενός ηγέτη): *ανατράπηκε βίαια η νόμιμη κυβέρνηση από στρατιωτικό πραξικόπημα* ΣΥΝ. (καθημ.) ρίχνω 3. (μτφ.) αποδεικνύω ότι κάτι δεν ισχύει, αναιρώ (κάτι), αποδεικνύοντας το ε-σφαλμένο, μονομερές ή ψευδές: *με αυτή τη συνέντευξη κατάφερε να ανατρέψει την εικόνα τού στυγνού τεχνοκράτη, παρουσιάζοντας ένα ζεστό ανθρώπινο πρόσωπο || ~* την *επιχειρηματολογία κάποιου* ΣΥΝ. ανασκευάζω, καταρρίπτω 4. (μτφ.) οδηγώ σε ματαίωση: ο *βροχερός καιρός ανέτρεψε τα σχέδια τους για εκδρομή* ΣΥΝ. ματαιώνω, χαλώ.

ανατρέφω [αρχ.] κ. (προφορ.-λογοτ.) αναθρέφω [μεσν.] ρ. μετβ. {ανέθρεψα κ. (καθημ.) ανάθρεψα, ανατράφηκα (λόγ. ανετράφην, -ης, -η..., μτχ. ανατραφείς, -είσα, -έν), αναθρεμμένος (λόγ. ανατεθραμμέ-νος)} (γενικότ.) εξασφαλίζω τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη κάποιου, φροντίζω για τη γενική του καλλιέργεια και αγωγή: *ανέθρεψε τα παιδιά με σταθερές αρχές αλλά και ελευθερία πρωτοβουλίας, ώστε να γίνουν υπεύθυνα και συνειδητά άτομα* ΣΥΝ. μεγαλώνω, γαλουχώ, μορφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.

ανατρέφω ή αναθρέφω; Από τα θρέψω | έθρεψα (κανονικούς τ. μέλλοντα | αορίστου) πλάστηκε «υποχωρητικώς» και τ. ενεστώτα θρέφω με θ- αντί τού τρέφω (και αναθρέφω αντί ανατρέφω), θ
τύπος *(ανα)θρέφω,* πιο εκφραστικός από το *(ανα)τρέφω,* χρησιμο ποιείται περισσότερο στον προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία. Αρα, η διαφορά των παράλληλων τύπων είναι υφολογική και όχι σημασιολογική. → *τρέφω*

ανατρέψιμος, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να ανατραπεί, να ανασκευαστεί: η *επιχειρηματολογία του χωλαίνει· είναι εύκολα ~*.

ανατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] (ανέτρεξα} ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι προς την αντίθετη κατεύθυνση, προς τα πίσω και ανοδικά: *κωπηλατική ομάδα θα ανατρέξει τον ποταμό, για να εξερευνήσει τις πηγές του* ♦ (αμετβ.) (+σε) 2. (μτφ.) επανέρχομαι σε καταστάσεις ή γεγονότα τού παρελθόντος: *είναι μάταιο να κάθεσαι και να ανατρέχεις στα λάθη τού παρελθόντος, τη στιγμή που δεν μπορείς να τα αλλάξεις* ΣΥΝ. επανέρχομαι, κάνω αναδρομή, αναθυμούμαι · 3. (μτφ.) συμβουλεύομαι (γραπτές πηγές, βοηθήματα, βιβλιογραφία κ.λπ.) στο πλαίσιο πνευματικής εργασίας, επιστημονικής έρευνας κ.τ.ό.: η *καθηγήτρια επέμεινε να ανατρέξουμε σε λεξικά και βοηθήματα για την εργασία μας || ως κοινοβουλευτικός συντάκτης ανατρέχει συχνά στα αρχεία τής Βουλής για τα πρακτικά παλαιότερων συνεδριάσεων ΣΥΝ.* ανάγομαι, μελετώ, ερευνώ, αναδιφώ.

ανάτρηση (η) (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η δημιουργία οπής στο κρανίο για την αφαίρεση αιματώματος ΣΥΝ. κρανιοανάτρηση. [ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνάτρησις* < *ανα-* + -τρη- (για το οποίο βλ. λ. διά-τρη-*τος)* + παραγ. επίθημα -*τος]*.

ανατριχα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) αντίθετα προς τη διεύθυνση των τριχών: *χτενίζεται ~ || βουρτσίζει τη γούνα ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀνάτριχος* «με ορθωμένες τις τρίχες» < *ανα-* + *-τριχος*κ αρχ. *θριξ, τριχός]*.

ανατριχιάζω ρ. αμετβ. (ανατρίχιασα} 1. αισθάνομαι να ορθώνονται οι τρίχες μου και να σφίγγει το δέρμα μου (λόγω ψύχους, τρόμου ή άλλης αιτίας): *η γάτα ανατρίχιασε μπροστά στο λυκόσκυλο || ~ από την ψύχρα || με κάνει να ανατριχιάζω ο ήχος ενός αιχμηρού αντικειμένου που σύρεται πάνω σε μια μεταλλική επιφάνεια* ΣΥΝ. σηκώνεται η τρίχα μου 2. αισθάνομαι φρίκη: *~ όταν ξαναθυμάμαι τις μέρες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης* ΣΥΝ. φρικιώ, με πιάνει σύγκρυο 3. αισθάνομαι έντονη συγκίνηση (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες μου): *κάθε φορά που ακούω τον εθνικό ύμνο ~ από συγκίνηση*. [ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνατριχιώ* < *ἀνατριχώ* < *ανατριχα* < μτγν. *ἀνάτριχος]*.

ανατριχιαστικός, -ή, -ό [1895] αυτός που κάνει κάποιον να ανατριχιάζει, που προκαλεί ισχυρή αποστροφή: *το ~ θέαμα των θυμάτων των Ναζί || ~ περιγραφή | έγκλημα*.

ανατριχίλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ανόρθωση των τριχών και το σφίξιμο τού δέρματος, που οφείλεται σε εξωτερικό ερέθισμα (ψύχος, τρόμο ή άλλη αιτία): *αισθάνθηκε - από την ψύχρα* || την *άγγιξε απαλά κι εκείνη ένιωσε μια γλυκιά ~ || έσυρε το δαχτυλίδι στο τζάμι και μου προκάλεσε ~ 2*. συναίσθημα αποτροπιασμού, φρίκη: *του προκάλεσε ~ η φωτογραφία τού πτώματος* 3. συναίσθημα έντονης συγκίνησης (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες): - *από χαρά || ερωτική ~*. [ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ανατριχα* + παραγ. επίθημα -ίλα],

ανάτριχος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ανορθωμένες τις τρίχες **2**. αυτός που προκαλεί ανατριχίλα.

ανατροπέας (ο/η) {ανατροπ-είς, -έων) πρόσωπο που επιδιώκει να επιφέρει ή έχει επιφέρει ανατροπή: *οι αναρχικοί θεωρούνται από*

πολλούς επικίνδυνοι ~ τής κοινωνικής τάξης και ασφάλειας || οι ~ τον δικτάτορα ανέλαβαν τη διακυβέρνηση τής χώρας. Επίσης (λόγ.) ανατροπέας [αρχ.] {ανατροπέως}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανατροπεύς < ανατρέπω].*

ανατροπή (η) **1**. (α) το αναποδογύρισμα, η απώλεια τής ισορροπίας και η πτώση: - *λεωφορείου λόγω ολισθηρότητας τού δρόμου* || η ~ ενός *ποδοσφαιριστή από τον αντίπαλο παίκτη* ΣΥΝ. τουμπάρισμα (β) υδραυλικό σύστημα για την ανύψωση και το άδειασμα τής καρότσας φορτηγών 2. (μτφ.) η βίαιη πτώση, η κατάλυση (τής υπάρχουσας τάξης, καθεστώτος, ηγέτη): *η ~ τού τυράννου | τής νόμιμης κυβέρνησης* 3. η ριζική μεταβολή προς το αντίθετο: *η - τού καλού κλίματος στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. αναστροφή 4. (μτφ.) η απόδειξη ότι κάτι δεν ισχύει: η ~ των *εναντίον του θέσεων* ΣΥΝ. αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ. ενίσχυση, στήριξη, θεμελίωση 5. (μτφ.) η ακύρωση, η ματαίωση: η ~ των σχεδίων *κάποιου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανατρέπω].*

ανατροφή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η επιμέλεια για την πλήρη σωματική και πνευματική ανάπτυξη: μετά *τον θάνατο των γονέων την ~ των παιδιών ανέλαβε η θεία* ΣΥΝ. μεγάλωμα · 2. η ιδιαίτερη αγωγή, ο βαθμός στον οποίο έχει κατακτήσει κανείς τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς: *ένα παιδί με ~ έχει καλούς τρόπους, φέρεται ευγενικά στους μεγαλύτερους του και δεν ενοχλεί τα άλλα παιδιά || καλή | κακή* ~ ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση. [ΕΤΥΜ. αρΧ- < *ανατρέφω].*

ανατροφοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκ νέου τροφοδότηση, η συντήρηση ή η ενίσχυση με νέα στοιχεία: *οι φήμες για υποτίμηση τής δραχμής οδήγησαν στην ~ των κερδοσκοπικών διαθέσεων μερικών οικονομικών κύκλων* 2. ΤΕΧΝΟΛ. η ανάδραση (βλ.λ.). — ανατροφοδοτώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. feedback].

ανάτυπο (το) {ανατύπ-ου | -ων} τμήμα ή απόσπασμα επιστημονικής έκδοσης (συνήθ. μελέτης σε επιστημονικό περιοδικό), που κυκλοφορείται αυτοτελώς (με την ίδια ή νέα σελιδαρίθμηση) και διανέμεται δωρεάν από τον συγγραφέα. [ΕΤΥΜ, < *ανατυπώνω* (υποχωρητ.)].

ανατυπώνω ρ. μετβ. (ανατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (συνήθ. έργο που έχει εξαντληθεί από την αγορά) χωρίς προσθήκες ή μεταβολές στο περιεχόμενο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανατυπώ (-ώω) < ανα- + τυπώ < τύπος].*

ανατύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. η εκ νέου εκτύπωση εντύπου: *λόγω τής μεγάλης ζήτησης τού βιβλίου ο εκδοτικός οίκος προέβη σε ~ 2.* (συνεκδ.) το προϊόν μιας ανατύπωσης: το *βιβλίο αυτό είναι ~ τής έκδοσης τού 1973.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση.*

άναυδος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει εξαιτίας μεγάλης έκπληξης, αιφνιδιασμού: *δεν μπορώ να πω τίποτα γι'αυτά τα αίσχη, μένω ~!* ΣΥΝ. άφωνος, με ανοιχτό το στόμα, κατάπληκτος, ενεός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + αύδή «φωνή» < *ά-Εδ-ή, με μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», για το οποίο βλ. λ. άδω. Ομόρρ. *άσ-μα, φδ-ή, άηδ-ών* κ.ά.].

άναυλος, -η, -ο 1. (για πλοίο) αυτός που δεν έχει ναυλωθεί ΣΥΝ. αναύλωτος ΑΝΤ. ναυλωμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν πλήρωσε ναύλο 3. (μτφ.) αυτός που έφυγε βίαια, που εκδιώχθηκε: *έφυγε ~ μες στη νύχτα, μετά τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ. εκών άκων, κυνηγημένος. — άναυλα επίρρ.

αναύλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μισθωθεί με ναύλο: το *πλοίο είναι ακόμη ~ στο λιμάνι* ΣΥΝ άναυλος, αμίσθωτος ΑΝΤ. ναυλωμένος.

αναύξητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αυξηθεί ή δεν μπορεί να αυξηθεί: το *εισόδημα των εργαζομένων παραμένει - τα τελευταία χρόνια* · 2. ΓΛΩΣΣ. (ρηματικός τύπος) που δεν παίρνει συλλαβική ή χρονική αύξηση κατά τον σχηματισμό των παρελθοντικών χρόνων τού ρήματος: ο *τύπος «τρέχαμε» είναι ~ σε αντίθεση με το «έ-τρεχα».* [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *αὔξω* «αυξάνω»].

αναφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αναφάνηκα (λογιότ. ανεφάνην, -ης, -η...)} (λόγ.) **1**. έρχομαι στο φως, στην επιφάνεια, εμφανίζομαι: *καθώς υποχωρούσαν τα νερά, ανεφάνησαν τα κατάρτια τού βυθισμένου σκάφους* ΣΥΝ. προβάλλω 2. εμφανίζομαι ξανά: *φύγανε τα σύννεφα κι αναφάνηκε ο ήλιος* 3. (μτφ.) βγαίνω από την αφάνεια, κα-θίσταμαι εμφανής: *νέος δημοσιογραφικός αστέρας ανεφάνη στον ορίζοντα* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναφαίρετος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να αφαιρεθεί, που δικαιωματικά έχει κατοχυρωθεί σε κάποιον: είναι ~ *δικαίωμα τού πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του || ~ προνόμιο* ΣΥΝ. αναπαλλοτρίωτος. ΣΧΟΛΙΟ λ., *αίρω.*

αναφανδόν επίρρ. (λόγ.) με τρόπο σαφή και ανεπιφύλακτο: η *εφημερίδα τάχθηκε εξαρχής ~ υπέρ τής πολιτικής τού κόμματος* ΣΥΝ. πασιφανώς, φανερά, απροκάλυπτα, ανοιχτά, ανεπιφύλακτα ΑΝΤ. παρασκηνιακά, αφανώς, κρυφά. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άναφαίνω* (θ. *άναφαν-,* πβ. παθ. αόρ. ανεφάνην) + επιρρ. επίθημα -δόν, πβ. κ. *πρηνηδόν].*

ανάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση τής μίτωσης κατά την οποία τα ομόλογα χρωματίδια, δηλ. εκείνα που προέκυψαν από την κατά μήκος διαίρεση τού κάθε χρωμοσώματος, μετακινούνται προς τους δύο πόλους τής ατράκτου (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaphase].

αναφέρω ρ. μετβ. {ανέφερα, αναφέρθηκα (λόγ. ανεφέρθην, -ης, -η..., μτχ. αναφερθείς, -είσα, -έν)} 1. μιλώ για (κάποιον/κάτι), κάνω μνεία, κάνω λόγο: *ο συγγραφέας ~ χαρακτηριστικά περιστατικά από* την *Κατοχή* ΣΥΝ. μνημονεύω ΑΝΤ. αποσιωπώ, παρασιωπώ 2. καθιστώ γνωστό (σε ευρύ κοινό): η *ανακοίνωση τού συλλόγου αναφέρει τα εξής δια-φωτιστικά || ανεπίσημες πηγές αναφέρουν ότι οι νεκροί από τα αιματηρά επεισόδια ανέρχονται σε τριακόσιους^,* (ειδικότ.) καθιστώ γνωστό σε προϊστάμενο, σε αρμόδια αρχή: *οτιδήποτε ήθελε να γνωστοποιήσει στους ανωτέρους του, έπρεπε τυπικά να το αρχίζει με τη φράση «λαμβάνω την τιμήν να ~ ότι...»* ΣΥΝ. γνωστοποιώ, δηλώνω, εκθέτω · 4. καταγγέλλω, κάνω αναφορά (σε κάποιον): ο *λοχίας ανέφερε τους δύο απείθαρχους στρατιώτες στον διοικητή·* (μεσοπαθ. ***αναφέρομαι*** +σε) 5. κάνω λόγο για (κάτι/κάποιον): στη συνέντευξη *του, αναφέρθηκε στο πρόβλημα τής παιδείας || αναφερόμενος στο εκλογικό σύστημα, είπε χαρακτηριστικά...* || δεν *κατάλαβα σε τι αναφερόταν* 6. (συνήθ. τριτοπρόσ. ***αναφέρεται, αναφέρονται)*** έχω ως θέμα ή αντικείμενο, εξετάζω: η *σημερινή μας εκπομπή αναφέρεται στο καυτό θέμα των ναρκωτικών || η μελέτη μου αναφέρεται σε προτάσεις για την καταπολέμηση και πρόληψη τού καρκίνου* ΣΥΝ. αφορά. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φέρνω προς τα πάνω (ή προς τα πίσω) -οδηγώ» (πβ. κ. Κ.Δ. Μάρκ. 9, 2: *και αναφέρει αυτούς εις όρος ύψηλόν κατ' ἰδίαν μόνους), < ανα- + φέρω.* Ήδη αρχ. οι σημ. «παραπέμπω - μνημονεύω»].

Ανάφη (η) 1. νησί των Ν. Κυκλάδων Α. τής θήρας 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — Αναφιώτης (ο), Αναφιώτισσα (η), αναφιώ-ΤΙΚος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το νησί δημιουργήθηκε από τον Απόλλωνα, προκειμένου να σωθούν οι Αργοναύτες, καθώς επέστρεφαν από την Κολχίδα- ο Απόλλων τόξευσε στη θάλασσα και αμέσως άνεφάνη το νησί, στο οποίο οι ναύτες έδωσαν το όνομα 'Ανάφη (< *αναφαίνομαι)].*

αναφιλητό κ. αναφιλυτό (το) κλάμα με συνεχείς λυγμούς (συνήθ. στον πληθ.): στη θύμηση *του ξεσπούσε σε αναφιλητά!* [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *ἀναφλύω* «ανακοχλάζω» (με ανάπτυξη ευφωνικού -ι-) < *ανα- + φλύω* (βλ. λ. *φλύκταινα)].*

αναφιλητό ή αναφιλυτό; Επειδή η επικρατέστερη ετυμολογία τής λ. είναι από το αρχ. αναφλύω «κοχλάζω, ανακοχλάζω» (βλ. ΕΤΥΜ.), προτιμότερη θα ήταν η γραφή αναφιλυτό (με -υ-) (πβ. και τανύω -τανυτό «τέντωμα»). Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός παραγώγων τής Ελληνικής, κυρ. από ρήματα, σχηματίζεται με το παραγωγικό επίθημα -ητό: *κυνηγώ* - κυνηγ-ητό, *βογγώ* - **βογγ-ητό**, *κουβαλώ* -κουβαλ-ητό, αλλά και τρεχάλα - τρεχαλ-ητό κ.λπ. Αυτό επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι και η συζητούμενη λ. εντάσσεται στο σύστημα και σχηματίζεται όπως και οι άλλες, δηλ. ως αναφιλ-ητό.

αναφλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέφλεξα, αναφλέχθηκα (λογιότ. ανεφλέ-γην, -ης, -η..., μτχ. αναφλέγεις, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. μεταδίδω φλόγα ή φωτιά σε κάτι **2.** (μεσοπαθ. ***αναφλέγομαι)*** παίρνω φωτιά, παραδίδομαι στις φλόγες: μετά την *έκρηξη ολόκληρο το κτήριο ανεφλέγη μπροστά στα έντρομα μάτια τού πλήθους.*

αναφλεκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η διάταξη που τοποθετείται στην κεφαλή τού κυλίνδρου ενός κινητήρα εσωτερικής καύσεως για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα και την ανάφλεξη τού καυσίμου- μπουζί (αυτοκινήτου) ΣΥΝ. σπινθηριστήρας. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. bougie (βλ. λ. *μπουζί)].*

ανάφλεξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} 1. μετάδοση σπινθήρα ή φλόγας σε κάτι: η *επέκταση τής πυρκαγιάς προς την αποθήκη τού εργοστασίου ενείχε τον κίνδυνο άμεσης - των αποθεμάτων καυσίμων* 2. ΧΗΜ. *σημείο αναφλέξεως* η χαμηλότερη θερμοκρασία στην οποία αναφλέγονται οι ατμοί εύφλεκτου πτητικού υγρού υπό την επίδραση μικρής φλόγας και υπό καθορισμένες συνθήκες 3. ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα στους βενζινοκινητήρες για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα, που προκαλεί ανάφλεξη μείγματος καυσίμων και αέρα και συνακόλουθη έκρηξη και παραγωγή κινητήριας δύναμης: το *αυτοκίνητο παρουσίασε πρόβλημα στην ~* ο τεχνίτης είπε *ότι ή το μπουζί φταίει ή οι πλατίνες* 4. (μτφ.) η αναζωπύρωση τής έντασης συναισθημάτων: οι *πρόσφατες δηλώσεις οδήγησαν σε ~ τού κλίματος διχόνοιας και πόλωσης.*

αναφομοίωτος, -η, -ο **1.** (για ουσίες που εισάγονται στον οργανισμό) αυτός που δεν έχει αφομοιωθεί ή δεν μπορεί να αφομοιωθεί από έναν οργανισμό: η *ιατροδικαστική εξέταση διαπίστωσε υπολείμματα αναφομοίωτων τροφών στο στομάχι* ΣΥΝ. αχώνευτος ΑΝΤ. αφομοιωμένος, αφομοιώσιμος 2. (μτφ. για γνώσεις) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί πλήρως, που δεν έχει ενσωματωθεί στο υπάρχον σώμα γνώσεων, ώστε να είναι αξιοποιήσιμος: *όταν δεν εμπεδώνονται οι γνώσεις με ασκήσεις και πρακτική εφαρμογή, μένουν αναφομοίωτες* ΣΥΝ. ανεμπέδωτος. — αναφομοίωτα επίρρ.

αναφορά (η) **1**. η απλή κατονομασία, η ονομαστική παράθεση (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς την ανάλυση ή την επεξήγηση): η ~ *και μόνο τού ονόματος του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση || έκανε απλή ~ στο θέμα, χωρίς να ασχοληθεί λεπτομερώς* ΣΥΝ. μνεία 2. η επίσημη έκθεση που υποβάλλεται σε ανώτερο, υπηρεσία ή αρχή: η ~ των *εμπειρογνωμόνων συνιστά την άμεση λήψη μέτρων || υποβάλλω* ~ ΣΥΝ. έκθεση, υπόμνημα, (λαϊκ.) ραπόρτο- ΦΡ. (α) ***κάνω (σε κάποιον) αναφορά*** (για πρόσωπα που υπηρετούν στον κρατικό μηχανισμό) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή έκθεση με συγκεκριμένες καταγγελίες για υπάλληλο που δεν εκτελεί σωστά τα καθήκοντα του: αυτός *ο υπάλληλος είναι εντελώς αδιάφορος και τεμπέλης- πρέπει να του κάνει κάποιος αναφορά, για να συμμορφωθεί* (β) δίνω (σε ***κάποιον) αναφορά (για κάτι)*** λέω (σε κάποιον) λεπτομερώς (ό,τι σχετίζεται με κάτι): *Και γιατί να σου πω πού ήμουν; Αναφορά θα σου δώσω; || μόλις μάθει κάνα νέο, σπεύδει να δώσει αναφορά στη φίλη της* (γ) ***κόλλα αναφοράς*** βλ. λ. *κόλλα* · 3. ο συσχετισμός ενός στοιχείου με άλλο- ΦΡ. (α) (λόγ.) εν ***αναφορά προς*** *σε* σχέση με, αναφορικά με: ~ τις *κατηγορίες που μου*

προσάπτουν, έχω να πω ότι *είναι τελείως ψευδείς* ΣΥΝ. σχέση, σύνδεση, συσχέτιση (β) ***σημείο αναφοράς*** (i) οτιδήποτε θεωρείται δεδομένο και κριτήριο για τον καθορισμό ομοειδών προς αυτό στοιχείων πρόσωπο ή πράγμα στο οποίο αναφέρονται όλοι: *το έργο του αποτελεί ~ όλων των σύγχρονων μελετών* || ~ για το *επίκεντρο ενός σεισμού είναι* συνήθ. *η κοντινότερη σε αυτό πόλη* (ii) ΤΟΠΟΓΡ. σημείο τής επιφάνειας τής Γής με δεδομένες γεωγραφικές συντεταγμένες και υψόμετρο (γ) ***βιβλίο*** [***έργο αναφοράς*** βιβλίο χρήσιμο για γενικότερη πληροφόρηση (λεξικό, εγκυκλοπαίδεια κ.λπ.) ή και για ειδική πληροφόρηση (γραμματική, επιστημονικό εγχειρίδιο), από το οποίο αντλεί ο χρήστης συγκεκριμένες πληροφορίες 4. ΓΛΩΣΣ. η σύνδεση ενός γλωσσικού στοιχείου (σε πρόταση ή κείμενο) με προηγούμενο ή και επόμενο γλωσσικό στοιχείο, συνήθ. με τη βοήθεια αντωνυμίας ή επιρρήματος, π.χ. η *αστυνομία ερεύνησε την περιοχή που υπέδειξε ο δράστης* (η πρόταση *«που υπέδειξε ο δράστης»* αναφέρεται και εξειδικεύει τη σημασία τής φράσης *«την περιοχή»*- πβ. κ. λ. δείξη) **5.** ΣΤΡΑΤ. ανα**φορά *(μονάδος)*** η διαδικασία κατά την οποία παρατάσσεται το σύνολο τής μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής (λόχος, πυροβολαρχία κ.λπ.) και εκτίθενται προφορικώς και δημόσια στον διοικητή (μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής) όσα συνέβησαν στο στρατόπεδο την προηγούμενη μέρα˙ ΦΡ. (α) ***βγαίνω στην αναφορά*** (για στρατιώτες) υποβάλλω κατά την παραπάνω διαδικασία στον διοικητή προσωπικό αίτημα, για το οποίο απαιτείται η έγκριση του: *στρατιώτης βγήκε στην αναφορά και ζήτησε από τον διοικητή άδεια δέκα ημερών* (β) ***βγάζω (κάποιον) στην αναφορά*** στέλνω ως ανώτερος στη στρατιωτική ιεραρχία κατώτερο μου να παρουσιαστεί δημόσια κατά την αναφορά τής μονάδας και να αναφέρει στον διοικητή παράπτωμα του: ο *υπολοχαγός τον έπιασε να κοιμάται και τον έβγαλε στην αναφορά* · **6.** ΦΥΣ. ***σύστημα αναφοράς*** το σύστημα βαθμολογημένων αξόνων που χρησιμοποιούμε για να καθορίζουμε τη θέση των σωμάτων και να διαπιστώνουμε έτσι αν αυτά κινούνται (αλλαγή θέσης) ή είναι ακίνητα (σταθερή θέση) · 7. ΕΚΚΛΗΣ. το κέντρο τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας στη Θεία Λειτουργία, το οποίο περιέχει την *Ανάμνηση,* δηλ. τους λόγους τού Χριστού για τη σύσταση τού μυστηρίου *(Λάβετε φάγετε..., Πίετε εξ αυτού πάντες...)* και την *Επίκληση τού* Αγίου Πνεύματος για τον καθαγιασμό τού άρτου και τού οίνου τής Θείας Ευχαριστίας. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αναφέρω.* Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. rapport σε μία από τις χρήσεις του (στρατ. πρόσταγμα Au rapport! «Στην αναφορά!»). Η φρ. εν *αναφορά προς* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. par rapport à. Η γλωσσ. σημ. αποδίδει τον αγγλ. όρο reference. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν και το *σύστημα αναφοράς* (< γαλλ. système référence), *βιβλίο αναφοράς* (< γαλλ. livre de référence), *σημείο αναφοράς* (< αγγλ. reference point)].

αναφορικά επίρρ. (+με) σε σχέση, σε ό,τι αφορά: ~ με την *πρόταση σας, σας γνωστοποιούμε ότι...* || ~ *με το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, έχω να πω τα εξής.* Επίσης (λόγ.) αναφορικώς [1840] (+προς).

αναφορικός, -ή, -ό **1.** ο σχετικός με την έννοια ή τη λειτουργία τής αναφοράς (βλ.λ.) **2**. ΓΑΩΣΣ. (α) (λέξη) που έχει ως λειτουργία να αναφέρεται σε προηγούμενο όρο τής πρότασης ή γενικότ. τού κειμένου: ~ *αντωνυμίες τής Ν. Ελληνικής είναι: οποίος, όποιος, όσο, που, ό,τι κ.ά.* || ~ *επιρρήματα (όπου, που, όπως, καθώς, όσο)* (β) ***αναφορική πρόταση*** η πρόταση που εισάγεται με αναφορική αντωνυμία ή επίρρημα: η *επιστολή, η οποία δημοσιεύθηκε χθες, είχε σταλεί προ μηνός* || θα *υπογράψεις όπου έχω σημειώσει* (γ) ***αναφορική μετοχή*** η μετοχή που μπορεί να αναλυθεί σε αναφορική πρόταση: η *προτεινόμενη λύση είναι η καλύτερη* (= η οποία προτείνεται). — αναφορικότητα (η) [1890]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αναφορά.* Οι γλωσσ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια, αποδίδοντας το λατ. relativus].

αναφροδισία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη γενετήσιας επιθυμίας (από ψυχολογικά συνήθ. αίτια)· (ειδικότ.) η γυναικεία ψυχρότητα. — αναφροδισιακός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. anaphrodisia < μτγν. *αναφροδισία* < *αναφρόδιτος* < *άν-* στερητ. + *-αφρόδιτος*κ αρχ. Αφροδίτη].

ανάφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) (γυναίκα) που συμπεριφέρεται προκλητικά και προκαλεί ερωτική επιθυμία στους άνδρες. [ΕΤΥΜ. < *ανάβω* + παραγ. επίθημα θηλ. *-τρα,* με τροπή τού ηχηρού -β- στο αντίστοιχο άηχο -φ- προ τού -τ- (αφομοίωση), πβ. κ. *καύ-τρα].*

αναφυλ**αξία** (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η παθολογικού χαρακτήρα αντίδραση τού οργανισμού σε ουσία στην οποία εμφανίζει υπερευαισθησία. — αναφυλακτικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *ανα-* + *-φυλαξία* < αρχ. *φύλαξις),* < γαλλ. anaphylaxie].

αναφύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανεφύην, -ης, -η..., μτχ. αναφύεις, -είσα, -έν} (λόγ.) **1.** φυτρώνω ξανά, **εκ** νέου ΣΥΝ. ξαναφυτρώνω · **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι, προκύπτω: *αναφύονται προβλήματα που δεν είχαμε προβλέψει* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, προκύπτω, αναφαίνομαι, ανακύπτω.

ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναφύω (-ομαι)* < *ανα-* + *φύω (-ομαι)* «φυτρώνω»].

αναφύτευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκ νέου φύτευση φυτών (συνήθ. σε περιοχή που έχει καεί, καταστραφεί κ.λπ.) (πβ. λ. αναδάσωση) ΣΥΝ. ξαναφύτεμα. — αναφυτεύω ρ. [αρχ.].

αναφωνώ ρ. αμετβ. {αναφωνείς... | αναφώνησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά (και συνήθ. ξαφνικά) λόγω ψυχικής έντασης: «Θε*έ μου», αναφώνησε έντρομος* ΣΥΝ. κραυγάζω, ανακράζω. — αναφώνηση (η) [μτγν.], **αναφώνημα** [μτγν.] κ. αναφωνητό (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναφωνώ (-έω)* < *ανα-* + φωνώ < φωνή].

αναχαιτίζω ρ. μετβ. {αναχαίτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. ανακόπτω την ορμή (σε κάποιον/κάτι): με τη νέα αυτή *δέσμη μέτρων η κυβέρνηση επιχειρεί να αναχαιτίσει τον πληθωρισμό* || *«οι προσπάθειες τού προέδρου τού κόμματος να αναχαιτίσει την εσωκομματική αμφισβήτηση»* (εφημ.) ΣΥΝ. συγκρατώ, ανακόπτω 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πραγματοποιώ αναχαίτιση (βλ.λ., σημ. 2): *αεροσκάφη μας απογειώθηκαν, για να αναχαιτίσουν τα αεροπλάνα που παραβίασαν τον εθνικό εναέριο χώρο μας.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *-χαιτίζω* < *χαίτη.* Αρχικώς η λ. περιέγραφε την κίνηση των αγρίων αλόγων, όταν ρίχνουν τη χαίτη προς τα πίσω και σηκώνονται στα πίσω πόδια. Ακολούθως δήλωσε και την ενέργεια τού αναβάτη να κρατάει τη χαίτη τού αλόγου, προκειμένου να το συγκρατήσει, να του ανακόψει την πορεία. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αναχαίτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ανακοπή (τής προώθησης, τής ορμής, τής εξέλιξης κ.λπ.): μέτρα *για την αποτροπή και - τού επεκτατισμού τής γειτονικής χώρας* || *αποσκοπεί στην ~ τού* νεοναζιστικοί) *ρεύματος 2.* (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των αμυντικών ενεργειών που αποσκοπούν στην ανακοπή τής προέλασης τού εχθρού ή τον εξαναγκασμό σε υποχώρηση αεροπλάνων που επιχειρούν παραβίαση τού εναέριου χώρου: *αεροσκάφος αναχαίτισης* (μαχητικό αεροσκάφος με υψηλή ταχύτητα ανόδου για την αντιμετώπιση εχθρικών αεροπορικών επιθέσεων). — **αναχαιτιστικός.** -ή, -ό.

αναχαράζω ρ. αμετβ. {αναχάραξα} αναμασώ την τροφή μου ΣΥΝ. μηρυκάζω. **—** αναχάρανμα (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναχαράσσω* «αναζέω» < *ανα-* + *χαράσσω* (πβ. διατάζω < *διατάσσω).* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναχθώ (να/θα) ρ. → ανάγω

αναχορ**ηγία** (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η χειροκίνητη ή αυτόματη προώθηση (= χορηγία) βλημάτων ή ρουκετών από τον αποθηκευτικό χώρο στον οποίο βρίσκονται (= αποθήκη αναχορηγίας) προς το πυροβόλο ή τον εκτοξευτήρα ρουκετών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. regranting].

αναχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η εκ νέου επιδότηση, συνήθ. από το Δημόσιο, προς ιδιώτη, οργανισμό ή για δημόσια έργα **2.** η χορήγηση νέου δανείου για εξόφληση παλαιότερου. — ανα**χρηματοδοτώ** ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. refund].

αναχρονι**σμός** (ο) [μεσν.] **1.** το ακούσιο ή εκούσιο λάθος σε χρονολόγηση, χρονικό εντοπισμό γεγονότος: *είναι ~ να λες ότι οι Περσικοί Πόλεμοι έγιναν μετά τον Πελοποννησιακό* 2. (ειδικότ.) απόδοση, παρουσίαση ή ερμηνεία γεγονότων με χρησιμοποίηση πολιτισμικών στοιχείων διαφορετικής, κυρ. μεταγενέστερης εποχής: η *παρουσίαση τής* «Αντιγόνης» με *σύγχρονα κοστούμια αποτελεί σκόπιμο ~ τού σκηνοθέτη, για να δείξει τη διαχρονικότητα των μηνυμάτων τής τραγωδίας* **3**. (κατ' επέκτ.) η εμμονή σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις, σε τρόπο ζωής περασμένης εποχής: είπε πως αποτελεί- *για τη σημερινή εποχή να πιστεύει κανείς στον τύπο τής πατριαρχικής οικογένειας* ΑΝΤ. νεωτερισμός, μοντερνισμός. — αναχρονίζω ρ. [μτγν.].

αναχρονιστικός, -ή, -ό [1889] αυτός που δεν συμβαδίζει, δεν εναρμονίζεται με τη σύγχρονη του εποχή: η αντίληψη ότι *το παιδί πρέπει να ακολουθεί το επάγγελμα τού πατέρα είναι ~* || ~ *διοικητικό σύστημα* ΣΥΝ. οπισθοδρομικός, παλιομοδίτικος, ξεπερασμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος. — αναχρονιστικ-ά | -ως [1891] επίρρ., ανα**χρον!**-σπκότητα (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anachronistic].

ανάχωμα (το) {αναχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατά μήκος φυσικού ή τεχνητού ανοίγματος ή περάσματος συσσώρευση χωμάτων από εκσκαφή ή εξόρυξη: *το* - τοι3 *χαρακώματος τον προστάτεψε από μια οβίδα που κατευθυνόταν προς το μέρος του* ΣΥΝ. πρόχωμα 2. (ειδικότ.) μικρό φράγμα ή υπερύψωση όχθης, συνήθ. από χώμα, για τον έλεγχο ή περιορισμό τού νερού: η *κατασκευή αναχώματος στον Σηκουάνα απασχόλησε πολλούς και ικανούς τεχνικούς* ΣΥΝ. φράγμα 3. (μτφ.) καθετί που λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός, εμπόδιο στη δράση κάποιου: η *δημοκρατική διαπαιδαγώγηση συνιστά ~ στην εξάπλωση ολοκληρωτικών ιδεολογιών.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άναχώννυμι* «συσσωρεύω χώμα» < *άνα-* + *χώννυμι* «γεμίζω, πληρώ». Βλ. κ. λ. *χώμα].*

αναχωμ**ατ**ιζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αναχωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} συσσωρεύω χώμα, για να γεμίσω άνοιγμα στο έδαφος ή για να σχηματίσω ανάχωμα. Επίσης αναχωματώνω. — αναχω**ματισμός** (ο) [μτγν.] κ. αναχωμάτωση (η), αναχωματικός, -ή, -ό.

αναχωνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {αναχών-ευσα, -εύτηκα, -ευμένος) **1.** λειώνω μεταλλικό αντικείμενο (π.χ. νόμισμα) μέσα σε μεταλλουργικό χωνί ή καμίνι **2**. (μτφ.) αναδημιουργώ, ανασυνθέτω με δημιουργικό τρόπο: *οι νέοι πρέπει να αναχωνεύσουν την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων τους και να τη συνεχίσουν επάξια.* — αναχώνευ**ση** (η) [μτγν.].

αναχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απομάκρυνση, η κίνηση πέρα και μακριά από έναν τόπο προς συγκεκριμένο προορισμό: *ανέβαλε την ~ του για το Παρίσι* ΑΝΤ. άφιξη, ερχομός **2.** (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη έναρξη εκτέλεσης ενός δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: η *αναχώρηση τού τρένου για Θεσσαλονίκη είναι στις 4.00* || *ώρες αναχωρήσεως* ΣΥΝ. ξεκίνημα **3.** ***αναχωρήσεις*** (οι) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών με καταχωρισμένες τις ώρες ενάρξεως των δρομολογίων για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: *κοίτα στις ~ και αν το φωτάκι δίπλα στα στοιχεία τής πτήσης αναβοσβήνει, έχει αρχίσει η επιβίβαση* 4. (συνεκδ.) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) από όπου αναχωρούν μέσα μεταφοράς: *έδωσαν ραντεβού έξω από τις - εξωτερικού* ΑΝΤ. αφίξεις · 5. (συνεκδ.) η ενσυνείδητη εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής, η ζωή σε αναχωρητήριο: η ~ *του στο Άγιον Όρος* (βλ. λ. *αναχωρητής).*

αναχωρητήριο (το) [μεσν.] {αναχωρητηρί-ου | -ων} ο τόπος στον

οποίο αποσύρεται κανείς για να μονάσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

αναχωρητής (ο) [μτγν.], αναχωρήτρια (η) {αναχωρητριών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που απαρνείται την κοινωνική ζωή, αποσυρόμενος σε ερημική τοποθεσία, κυρ. με σκοπό την άσκηση και την ολοκληρωτική αφιέρωση στον Θεό: *οι πρώτοι χριστιανοί αναχωρητές αποσύρονταν συνήθως στην έρημο τής Αιγύπτου* ΣΥΝ. ερημίτης, ασκητής, η-συχαστής, μοναχός 2. (μτφ.) πρόσωπο που εγκαταλείπει την καθημερινή ζωή. — αναχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.].

αναχωρητισμός (ο) η τάση για εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής και η εγκατάσταση σε ερημική τοποθεσία (για άσκηση, αφιέρωση στον Θεό κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anachorétisme].

αναχωρώ ρ. αμετβ. (+για) {αναχωρείς... | αναχώρησα) φεύγω έχοντας συγκεκριμένο προορισμό: ο *υπουργός αναχώρησε χθες για τις Βρυξέλλες* ΑΝΤ. φθάνω || (κ. για μέσα μεταφοράς) *το πλοίο για Μήλο αναχωρεί στις δέκα το βράδυ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναχωρώ (-έω)* < *ανα-* + *χωρώ* < *χώρος]*.

αναψηλάφηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. η λεπτομερής και εις βάθος επανεξέταση: συνήθης *πρακτική τής εκπομπής είναι η ~ ξεχασμένων υποθέσεων που σοκάρουν ή συγκινούν την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. επανεξέταση 2. ΝΟΜ. έκτακτο ένδικο μέσο το οποίο ο ηττημένος διάδικος ασκεί στο ίδιο το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη τελεσίδικη απόφαση, με το οποίο ζητεί την εξαφάνιση της για λόγους που ανάγονται είτε στην παράβαση θεμελιωδών δικονομικών αρχών είτε σε ορισμένα περιοριστικώς απαριθμούμενα στον νόμο σφάλματα των πραγματικών διαπιστώσεων στις οποίες στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση. — αναψηλαφώ ρ. μετβ. [μεσν.] {-άς κ. -είς...}.

αναψοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {αναψοκοκκίνισ-α, -μένος) παίρνω κόκκινο χρώμα στο πρόσωπο λόγω έξαψης: *το παιδί ήρθε ιδρωμένο και αναψοκοκκινισμένο από το παιχνίδι* ΣΥΝ. εξάπτομαι, κοκκινίζω, ανάβω, φουντώνω. — αναψοκοκκίνισμα (το). [ΕΤΥΜ. < *αναψο-* (< θ. *αναψ-*, αόρ. *άναψα, ρ. ανάβω)* + *κοκκινίζω]*.

αναψυκτήριο (το) {αναψυκτηρί-ου | -ων) **1**. κατάστημα όπου προσφέρονται αναψυκτικά 2. (ειδικότ.) υπαίθριο κατάστημα, συνήθ. με ελαφρό και ευχάριστο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, που διαθέτει ποτά για αναψυχή και διασκέδαση κατά τις απογευματινές έως και τις βραδινές ώρες (παλαιότ. *βαριετέ)*. [ΕΤΥΜ. < *αναψύχω* + παραγ. επίθημα *-τήριο]*.

αναψυκτικό (το) μη αλκοολούχο ποτό, αεριούχο ή μη, με ευχάριστη γεύση, που συνήθ. πίνεται κρύο, π.χ. πορτοκαλάδα, λεμονάδα, λεμο-νίτα κ.λπ. [ΕΤΥΜ < μτγν. επίθ. αναψυκτικός < αρχ. *άναψύχω.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. refraîchissant].

αναψυχή (η) {χωρ. πληθ.} το ευχάριστο συναίσθημα ψυχοσωματικής ανακούφισης που προσφέρει η ανάπαυση, η χαλάρωση, η ψυχαγωγία: *κάνει ταξίδι αναψυχής στα νησιά || ο θερινός κινηματογράφος είναι από τα πιο αγαπητά μέσα αναψυχής.* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δροσιά», < *άναψύχω.* Η σημ. «ψυχαγωγία» είναι μτγν.].

αναψυχω ρ. μετβ. {ανέψυξα) 1. δροσολογώ, δροσίζω με δροσερό αέρα 2. (μτφ.) ανακουφίζω. — ανάψυξη (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *ψύχω.* Η μεταφορική σημ. ήδη αρχ.].

Ανγκολα (η) (πορτ. Republica Popular de Angola = Λαϊκή Δημοκρατία τής Ανγκόλας) κράτος τής ΝΔ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουάντα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το κουάνζα. — **Ανγκολέζος** (ο), Ανγκολέζα (η), ανγκολέζικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ < πορτ. Angola < n'gola, λ. τής αφρικανικής γλώσσας Μπαντού, που σημαίνει «βασιλιάς». Οι Πορτογάλοι άποικοι, που ανακάλυψαν τη χώρα το 1482, βρήκαν ένα διοικητικό σύστημα οργανωμένο κατά φυλετικές ομάδες, σε μία από τις οποίες ο φύλαρχος έφερε τον τίτλο τού n'gola].

ανγκορά επίθ. {άκλ.} 1. το τρίχωμα τού κουνελιού «ανγκορά», το οποίο έχει λεπτή, μεταξένια υφή 2. (συνεκδ.) (για νήματα, υφάσματα, ενδύματα) αυτός που περιέχει ίνες ανγκορά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. angora < Angora, πρώιμη ονομ. τής τουρκικής πόλεως Ankara (βλ. λ. Αγκυρα)].

ανγκοστούρα (η) {χωρ. πληθ.) βελτιωτικό γεύσεως, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή κοκτέιλ και φρουτοχυμών. [ΕΤΥΜ. < Angostura (πόλη τής Βενεζουέλας, που σήμερα ονομάζεται Ciudad Bolivar) < ισπ. angostura «στενό πέρασμα», επειδή το βελτιωτικό αυτό προέρχεται από δύο δέντρα τής Ν. Αμερικής, που φύονται κοντά στον ποταμό Ορινόκο (Βενεζουέλα) και στα στενά περάσματα του].

Ανδαλουσία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΝΔ. Ισπανίας. — **Ανδαλου**-σιανός (ο), Ανδαλουσιανή (η), ανδαλουσιανός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < ισπ. Andalucia < αραβ. Al-Andalüs «χώρα των Βανδάλων», από τα γερμ. φύλα των Βανδάλων που είχαν εισβάλει στην Ισπανία
^ τον 5ο αι. μ.Χ.].

Άνδεις (οι) {Ανδεων} μεγάλη οροσειρά στις Δ. ακτές τής Ν. Αμερικής (που εκτείνεται στην Κολομβία, στο Εκουαδόρ, το Περού, στη Βολιβία, τη Χιλή και την Αργεντινή).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Andes, πιθ. < anta «χαλκός» (γλώσσα Κετσούα), από τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού τής περιοχής].

άνδηρο (το) {ανδήρ-ου | -ων) 1. σωρός χώματος στην άκρη ποταμού ή τάφρου ως ανάχωμα ΣΥΝ. πρόχωμα, ύψωμα 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. κατασκευή σε επικλινές έδαφος (με αναλημματικό τοίχο και επίχωση πίσω από αυτόν) για την ισοπέδωση του. [ΕΤΥΜ#< μτγν. *άνδηρον,* αγν. ετύμου].

Ανδοκίδης (ο) (-η κ. -ίδου) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (β' μισό τού 5ου αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., πιθ. < **άνα-δοκ-ίδης* < *άνα-δέχομαι* | *-δέκομαι,* πβ. κ. μτγν. *άνδοκεύς = ανάδοχος]*.

Ανδόρρα (η) (καταλαν. Co-Principat d'Andorra = Συμπριγκιπάτο τής Ανδόρρας) κρατίδιο στα Α. Πυρηναία μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας με πρωτεύουσα την Ανδόρρα Λα Βέλια, επίσημη γλώσσα την Κατα-λανική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο και την ισπανική πεσέτα. [ΕΤΥΜ. < καταλαν. Andorra < andurrial «θαμνότοπος» (διαλεκτ. λ.). Α**ν** και το πριγκιπάτο τής Ανδόρρας έχει μεσαιωνική προέλευση, η επίσημη ονομασία του ανάγεται στο 1607, οπότε τέθηκε υπό τη συγκυριαρχία τής Γαλλίας και τής Ισπανίας].

Αν**δραβίδα** (η) κωμόπολη τού νομού Ηλείας, πρωτεύουσα τού πριγκιπάτου τής Αχαΐας κατά τη Φραγκοκρατία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. atra via «μαύρος δρόμος» ή < φραγκ. andre ville «μαύρη πόλη», ονομασίες που χαρακτήριζαν τους σκοτεινούς και δύσβατους δρόμους τής μεσαιωνικής αυτής πόλης. Η ονομασία *Ανδραβίδα* μαρ-τυρείται από τον 13ο αι., οπότε η πόλη έγινε έδρα τής Ηλείας στο πριγκιπάτο τού Μορέως].

ανδραγάθη**μα** (το) [μτγν.] {ανδραγαθήμ-ατος | -ατα, -άτων) γενναία και ηρωική πράξη, κυρ. στον πόλεμο' το πολεμικό κατόρθωμα: τα ~ των *παλαιοτέρων θα εμπνέουν και θα παραδειγματίζουν τις ερχόμενες γενιές* ΣΥΝ. ανδραγαθία, κατόρθωμα.

ανδραγαθί**α** (η) {ανδραγαθιών} **1.** η γενναιότητα και ο ηρωισμός, κυρ. στον πόλεμο· ΦΡ. ***επ' ανδραγαθία*** για την επίδειξη γενναιότητας κατά την άσκηση των καθηκόντων εν καιρώ πολέμου: *τιμήθηκε | πήρε προαγωγή ~* 2. (συνεκδ.) το ανδραγάθημα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ αρχ. < άνήρ, ανδρός + *-αγαθία* < *αγαθός* «γενναίος»].

ανδραγαθώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ανδραγαθείς... | ανδραγάθησα} (κυρ. σε περίοδο πολέμου) κάνω ανδραγάθημα, γενναία και ηρωική πράξη.

ανδραδέλφη [μεσν.] κ. (καθημ.) αντραδέλφη (η) {ανδραδελφών} η αδελφή τού συζύγου ως προς τη σύζυγο του ΣΥΝ. κουνιάδα.

ανδράδ**ελφος** [μεσν.] κ. (καθημ.) αντράδελφος (ο) ο αδελφός τού συζύγου ως προς τη σύζυγο του ΣΥΝ. κουνιάδος.

ανδραπ**οδίζ**ω ρ. μετβ. {ανδραπόδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) καθιστώ (κάποιον) από ελεύθερο υπόδουλο, πουλώ (κάποιον) ως σκλάβο ΣΥΝ. εξανδραποδίζω, σκλαβώνω ΑΝΤ. απελευθερώνω, λυτρώνω. — ανδραποδισμός (ο) [αρχ.], **ανδραποδιστικός,** -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άνδράποδον]*.

ανδράποδο (το) {ανδραπόδ-ου | -ων} 1. (συνήθ. στην αρχαιότητα) ο αιχμάλωτος πολέμου που πουλιόταν ως δούλος ΣΥΝ. δούλος, δεσμώτης, σκλάβος 2. (μτφ.) ανελεύθερο άτομο, που δεν έχει δική του βούληση και κατευθύνεται από άλλους: κατέστησαν *τους ελεύθερους και υπερήφανους πολίτες φοβισμένα ~ || κατήγγειλε ότι ορισμένοι πολιτικοί έχουν καταντήσει να είναι ανδράποδα των οικονομικών συμφερόντων* ΣΥΝ. δέσμιος, μαριονέτα, πιόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. δούλος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνδράποδον* < *άνήρ, ανδρός* + *-ποδον* < *πους, ποδός.* Αρχικά η λ. χρησιμοποιήθηκε στον πληθυντικό τά *ανδράποδα,* σχηματισμένη κατ' αναλογίαν προς τη λ. *τετράποδα,* προσδιορίζοντας κυρ. τον εχθρό, τον αιχμαλωτισμένο και πωλούμενο ως δούλο. Η χρήση τής λ. με τέτοιον τρόπο, ώστε να δηλώνει περιφρόνηση, είναι ήδη
,αρχ.].

άνδρας κ. (καθημ.) **άντρας** (ο) {-α κ. (λόγ.) -ός | -ες, -ών} **1**. πρόσωπο αρσενικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα: *κατά την* Π.Δ., ο Θεός *δημιούργησε πρώτα τον ~ και μετά τη γυναίκα || αποδυτήρια ανδρών || περιοδικό για άνδρες* 2. ο αρσενικού φύλου ενήλικος, κατ' αντιδιαστολή προς το παιδί και τον έφηβο: ο *Κώστας μεγάλωσε πια, έγινε σωστός ~ || αθλητικές ομάδες και αγωνίσματα (μπάσκετ, βόλεϊ, στίβος, κολύμβηση κ.λπ.) ανδρών* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτά των γυναικών και των εφήβων | παίδων) ΣΥΝ. ώριμος ΑΝΤ. αγώρι, έφηβος, παιδί· ΦΡ. ***άντρα θέλω, τώρα τον)ε) θέλω!*** ως σχόλιο για πρόσωπο που απαιτεί άμεση εκπλήρωση μιας επιθυμίας του: *Σήμερα, όσοι έφερναν αιτήσεις ζητούσαν να λάβουν απάντηση αμέσως! ~!* 3. (καθημ.) ο σύζυγος: *ταξίδεψε μαζί με τον ~ της στο εξωτερικό* 4. αυτός που εναρμονίζεται με τα κοινωνικά στερεότυπα για την αρσενική συμπεριφορά και στάση ζωής· κυρ. ο γενναίος, ο ειλικρινής, ο ευθύς, ο έντιμος, ο φιλότιμος, ο αποφασιστικός: *έρχονται δύσκολες στιγμές και πρέπει να φανείς ~· δεν πρέπει να λυγίσεις!* ΣΥΝ. λεβέντης, παλληκάρι **5.** (με χαρακτηρισμό) πρόσωπο αρσενικού φύλου που έχει αναδειχθεί, που έχει ξεχωρίσει: *αποφθέγματα μεγάλων ~ || βίος και δράση ενός σημαντικού πολιτικού ~* **6. άνδρ**ες (οι) τα μέλη ομάδας, συνήθ. ένοπλης, με πολ$^{\varepsilon}$μικό προορισμό: ο *λοχίας διέταξε τους ~ του να επιτεθούν* || το σώμα των αστυνομικών *αυξήθηκε κατά χίλιους ~.* Επίσης (αρχαιοπρ.) ανήρ [αρχ.] {ανδρός}. — (υποκ.) αντράκι (το), (μ$^{\varepsilon}$γ$^{\varepsilon}$θ.) άντρακλας (ο) (βλ.λ.) κ. αντράκλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άνήρ, ανδρός | *άνέρος* < *ά-* προθεμ. + I.E. *ner-, πβ. σαν-σκρ. nar- «άνδρας, άνθρωπος», μέσ. ουαλ. ner «αρχηγός, αφέντης», αλβ. njer «άνδρας, αφέντης» κ.ά. Αν οι λ. αυτές συνδέονται με το ιρλ. nert «ισχύς, σφρίγος», τότε το I.E. *ner- πρέπει να εκφράζει κυρ. τη σωματική ρώμη. Η λ. άνήρ χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθετικό (π.χ. *άνδρο-γόνος, άνδρό-γυνος* κ.ά.) και ως β' συνθετικό (π.χ. *φίλ-αν-δρος, ἀν-ανδρος* κ.ά.), εντυπωσιακή όμως είναι η παρουσία της σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Ἀνδρό-νικος, Ἄνδρο-κλής, Ἀλέξ-ανδρος, Λέανδρος, Κλέ-ανδρος, Λύσ-ανδρος* κ.ά.].

άνδρας**: γλω**σσικ**ή** ανδροκρατία! Δοθέντος ότι η ελληνική γλώσσα ανάγεται τουλάχιστον 4.000 χρόνια πριν, είναι φυσικό το λεξιλόγιο της να εκφράζει διαφορετικές κοινωνικές δομές και αντιλήψεις, αυτές που είναι γνωστές ως ανδροκρατικές. Η ίδια η λ. άνήρ (άνδρας) ήδη στον Όμηρο, παράλληλα προς τη σημ. «άρρην, αρσενι-

κού φύλου» αντίθ. προς το «γυνή» (θηλυκού φύλου), είχε και τη γενικότερη σημ. «άνθρωπος» σε αντίθεση προς το «θεός». Έτσι λ.χ. ο Ζευς αποκαλείται *«πατήρ ανδρών τε θεών τε»* (πατέρας ανθρώπων και θεών). Από τη γενική αυτή σημ. τού *άνδρας = άνθρωπος* ανεξαρτήτως φύλου (πβ. και αγγλ. man «άντρας - άνθρωπος») και από λέξεις που προσδιόριζαν ιδιότητες προσδιάζουσες στον άνδρα (π.χ. η ανδρεία = η γενναιότητα των ανδρών στη μάχη, στην πολεμική αναμέτρηση μεταξύ ανδρών) πλάστηκαν στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, αρκετές λέξεις που σημασιολογικά δεν περιορίζονται μόνο σε άνδρες. Τέτοιες λέξεις είναι: ανδρείος, ανδρεία, άνανδρος, ανανδρία. ανδραγάθημα, ανδριάντας, ανδρισμός, αν-δράποδο, επανδρώνω, λειψανδρία, αύτανδρος. παντρεύομαι (< υπανδρεύομαι), αντρειεύω κ.ά. Ακόμη και κύρια ονόματα: Αλέξανδρος, Εύανδρος, Περίανδρος, Τέρπανδρος, Άνδρος, Ανδρέας κ.ά. Τέλος, η ανδρωνυμία. η ονομασία τής έγγαμης γυναίκας από το όνομα τού συζύγου *(κυρία Παπαδοπούλου, κυρία Ανδριώτη* κ.τ.ό.), δηλώνεται στην προφορική Ελληνική και μορφολογικά με την κατάλ. -αινα των ανδρωνυμικών *(Γιώργ-αινα, Μήτσ-αινα* κλπ.). Κορύφωμα ανδρωνυμικό είναι η λ. άνδρίς, που σημαίνει «γυνή» στη μετάφραση των Εβδομήκοντα! Ακόμη και στη σύνταξη το αρσενικό υπερισχύει τού θηλυκού γένους, π.χ. *Ο Πέτρος και η γυναίκα του είναι γραμμένοι* (όχι *γραμμένες]) στα μητρώα τού Δήμου Αθηναίων* (ας προσεχθεί, πάντως, η χρήση τού όρου *μητρώα* και όχι *πατρώα\)*. Γενικότερα, το αρσενικό χρησιμοποιείται στην επικοινωνία, όταν επιδιώκονται γενικές αναφορές, όπου η διάκριση τού γένους δεν έχει ιδιαίτερη σημασία: *Νομίζει κανείς* (όχι *καμία) πως θα βρέξει.* Θα πρέπει ίσως να αναφερθεί ότι πολλές είναι οι «ανδροκρατικές λέξεις» τής Αρχαίας που δεν επιβίωσαν, όπως και άλλες που πλάστηκαν στη λόγια παράδοση. Από τις τελευταίες μνημονεύουμε τις εξής: ανδραγωγός (αντίθ. παιδαγωγός, νηπιαγωγός), ανδροβριθής (αίθουσα), ανδρόκαρδος, ανδροπληθής και ανδροφροσύνη.

Αν**δρέας** {-α κ. -ου) κ. Αν**τρέας** (ο) **1**. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον αδελφό τού Πέτρου, ο οποίος κλήθηκε πρώτος στον κύκλο των μαθητών τού Χριστού και μαρτύρησε στην Πάτρα (~ *ο Πρωτόκλητος)* 2. όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμόνων 4. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. άνήρ, ανδρός, όνομα που γνώρισε ευρεία διάδοση από τους χριστιανικούς χρόνους εξαιτίας τού ομώνυμου Αποστόλου τού Χριστού. Το όνομα *Ανδρέας* έχει περάσει και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. Andrew, γαλλ. André, γερμ. Andreas κ.ά.].

ανδρεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού ανδρείου, η γεναιότη-τα, η τόλμη: στη μάχη *επέδειξε μεγάλη ~* || *τιμήθηκε με το αριστείο ανδρείας* ΣΥΝ. παλληκαριά, γενναιοψυχία ΑΝΤ. δειλία, λιποψυχία, ανανδρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανανδρία, -ία.*

ανδρείκελο (το) {ανδρεικέλ-ου | -ων} **1**. (γενικά) οποιοδήποτε ομοίωμα ανθρώπου 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ξύλινο ή μετάλλινο ομοίωμα ανθρώπου ή ζώου με αρθρωτά, κινητά μέλη, που επιτρέπουν διάφορες στάσεις, χρησιμοποιούμενο από τους καλλιτέχνες για τη σπουδή των στάσεων και αναλογιών τού σώματος ή για παραστάσεις: *θέατρο ανδρεικέλων* (κουκλοθέατρο) ΣΥΝ. μαριονέτα, κούκλα 3. (μτφ.) αυτός που στερείται αυτενέργειας, αυτοβουλίας και κατευθύνεται από άλλους: *αποδείχθηκε ότι ο υπουργός ήταν ~ που ελεγχόταν από όμιλο εταιρειών* ΣΥΝ. υποχείριο, πιόνι, αχυράνθρωπος, μαριονέτα, ενεργούμενο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνδρείκελον,* ουδ. τού αρχ. επιθ. *άνδρείκελος* «ανθρω-πόμορφος» < *άνήρ, ανδρός* + είκελος «όμοιος» (ομόρρ. *είκ-όνα, εικ-άζω, έπι-εικ-ής)]*.

ανδρείος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **αντρείος** αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, αποφασιστικότητα, τόλμη: ~ *μαχητές* ΣΥΝ. γενναίος, παλληκάρι, αντρειωμένος ΑΝΤ. άνανδρος, δειλός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανδρείος* < *άνήρ, ανδρός* + παραγ. επίθημα *-είος]*.

ανδρειοσύνη [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αντρειοούνη (η) η ανδρεία (βλ.λ.).

ανδρειώνομαι κ. (λαϊκ.) **αντρειώνομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανδρειώ-θηκα, -μένος} 1. αναπτύσσω ανδρεία αντίληψη και συμπεριφορά, γίνομαι ανδρείος: *και οι πλέον αδιάφοροι και εφησυχασμένοι συμπολίτες μας ανδρειώθηκαν μπροστά στον κίνδυνο, επιδεικνύοντας θαυμαστό θάρρος* ΣΥΝ. αντρειεύομαι, παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος, εμψυχώνομαι **2.** (η μτχ. ***ανδρειωμένος,*** *-η, -ο)* αυτός που επιδεικνύει γενναιότητα και δύναμη, παλληκαριά: « και σαν *πρώτ' ανδρειωμένη χαίρε, ω, χαίρ'Ελευθέρια»* (από τον Εθνικό Ύμνο) || *«τ'αντρειωμένου τ'άρματα δεν πρέπει να πουλιώνται»* (δημοτ. τραγ.) · 3. ανδρώνομαι (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άνδρειοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *ανδρείος]*.

Αν**δριάνα** κ. Αντριάνα (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Αδριανή).* [ΕΤΥΜ. < νεολατ. Andriana < Adriana (θηλ. τού Adrianus, βλ. λ. *Αδριανός),* που παρετυμολογήθηκε προς το όν. Andreas < μτγν. *'Ανδρέας* (βλ.λ.)].

ανδριάντας (ο) ολόγλυφο, φυσικού ή μεγαλύτερου από το φυσικό μεγέθους, ομοίωμα, συνήθ. άνδρα, που στήνεται σε ανοιχτό, δημόσιο χώρο προς τιμήν τού προσώπου που παριστάνεται ΣΥΝ. άγαλμα. [ΕΤΥΜ < αρχ. ανδριάς, -άντος < *άνδρίον* «ανθρωπάκι» < *άνήρ, ανδρός]*.

ανδριάντας - άγαλμα - προτομή. Το άγαλμα δηλώνει τη γενική σημασία τού γλυπτού, τής γλυπτής παράστασης, ο ανδριάντας δηλώνει ειδικότερα ολόσωμη παράσταση ανθρώπου (ανδρός ή, καταχρηστικώς, γυναικός) ή περισσότερων μορφών (σύνθεση). Η **προτομή** δηλώνει αποκλειστικά το πάνω μόνο μέρος μιας ανθρώπινης μορφής (κεφάλι - στήθος). Συχνά για το *προτομή* χρησιμοποιείται και η λ. **μπούστο** (< ιταλ. busto). → *άγαλμα* I

ανδριαντοποιία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κατασκευή ανδριάντων. — ανδριαντοποιός (ο) [αρχ.].

ανδρικός, -ή, -ό [αρχ.] **κ.** (καθημ.) **αντρικός** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα: ~ *κολόνια* || ~ *όνομα* | *φωνή* | *χαρακτηριστικά* | *χορωδία* ΑΝΤ. γυναικείος. — ανδρικά κ. (καθημ.) αντρικά επίρρ.

ανδρικός - αντρικός - αντρίκειος. Τα αντρικός | **ανδρικός** διαφέρουν σημασιολογικά από το αντρίκειος. Τα πρώτα δηλώνουν ου δέτερα και γενικά «καθετί που αναφέρεται στον άντρα»' το *αντρίκειος* δηλώνει εκφραστικά -με έμφαση και κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα- ό,τι ξεχωρίζει και θεωρείται ότι προσιδιάζει στον αντρικό χαρακτήρα. Έτσι λ.χ. στη φρ. *«αντρίκεια στάση»* τονίζε ται το στοιχείο τού ανδρισμού σε αντίθεση προς το καθαρά περι γραφικό και ουδέτερο *«αντρική στάση».* Τέλος, το μεν **ανδρικός** -σε σχέση με το *αντρικός*- είναι περισσότερο εύχρ. στην τυπική, επίσημη μορφή τής γραφομένης Ελληνικής, ενώ το *αντρίκειος,* γραφόμενο με -ει-, φαίνεται ότι είναι ετυμολογικά ορθότερο (πβ. και *Λεξικό* Ανδριώτη), μια και ανάγεται σε μεσν. ανδρίκειος (από το ανδρικός), πράγμα που είναι φανερό και στο επίθ. γυναικείος, που επίσης παρουσιάζει τύπο **γυναικείος** (με αναβιβασμένο τον τόνο), όπως και το *αντρίκειος.* → *γυναικείος*

ανδρισμός (ο) [αρχ.] 1. το σύνολο των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την τυπική εμφάνιση και προσωπικότητα τού άνδρα ΣΥΝ. ανδροπρέπεια, αρρενωπότητα ΑΝΤ. θηλυπρέπεια **2.** (ειδικότ.) η γενναία και υπερήφανη στάση (που παραδοσιακά θεωρείται ότι αρμόζει στον άνδρα): δεν *το άντεχε ο ~ του να μείνει πίσω στη μάχη!* ΣΥΝ. ανδρεία, αντρειοσύνη, παλληκαριά, ευψυχία ΑΝΤ. ανανδρία, δειλία 3. η υπεύθυνη και ειλικρινής στάση: *είχε τον ~* να *παραδεχθεί το λάθος του* ΣΥΝ. λεβεντιά, υπευθυνότητα, θάρρος.

ανδρο- | **άντρο-** κ. **ανδρό-** | αντρό- κ. **ανδρ-** | **αντρ-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1**. ότι κάτι σχετίζεται με τον άνδρα: *ανδρό-μορφος, ανδρο-πρεπής, ανδρο-κρατία, ανδρο-λο-γία, αντρο-παρέα* 2. τον σύζυγο: *αντρ-άδελφος.* [ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. άνήρ, *ανδρός].*

ανδρογόνο (το) 1. ορμόνη που προκαλεί την ανάπτυξη δευτερευόντων φυλετικών χαρακτηριστικών τού άρρενος (λ.χ. τριχοφυΐα) και ρυθμίζει την παραγωγή σπερματοζωαρίων (λ.χ. η τεστοστερόνη) 2. ΒΙΟΛ. *ανδρογόνα* (τα) χημικές ενώσεις που μπορούν να αναπληρώσουν στον άνδρα τις ανδρικές ορμόνες ή να υποβοηθήσουν τη λειτουργία τους (λ.χ. τής τεστοστερόνης).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. androgene < αρχ. *ανδρογόνος* < *άνήρ, ανδρός* + *γόνος]*.

ανδρόγυνο κ. (καθημ.) αντρόγυνο (το) {ανδρογύν-ου | -ων} το συζυγικό ζεύγος, άνδρας και γυναίκα ΣΥΝ. ζεύγος. [ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ανδρόγυνος* «ερμαφρόδιτος, θηλυπρεπής». Η *σημ.* «συζυγικό ζευγάρι» είναι μεσν.].

ανδρόγυνος (ο) [αρχ.] {ανδρογύν-ου | -ων, -ους} 1. το πρόσωπο που μετέχει και τής γυναικείας και τής ανδρικής φύσεως, που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ. ερμαφρόδιτος, αρσενικοθήλυκος 2. (καταχρ.) ο θηλυπρεπής άνδρας ΣΥΝ. γυναικωτός, κίναιδος. Επίσης **ανδρόγυνης** [μτγν.]. — **ανδρογυνισμός** (ο) κ. **ανδρογυνία** (η) [μτγν.].

Ανδροκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1**. αρχαίος βασιλιάς των Μεσσηνίων (8ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ανδροκλής* «ένδοξος άνδρας» < *άνήρ, ανδρός* + *-κλής* < *κλέος* «δόξα», πβ. *Περι-κλής, Αγαθο-κλής, Θεμιστοκλής* κ.ά.].

ανδροκοίτης (ο) {ανδροκοιτών} ο αρσενοκοίτης (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < άνήρ, *ανδρός* + *-κοίτης* < κοίτη «κλίνη»].

ανδροκρατία (η) (χωρ. πληθ.} **1.** η δομή εξουσίας που αναγνωρίζει κυρίαρχη ή προνομιακή θέση στους άνδρες ΣΥΝ. φαλλοκρατία 2. (γε-νικότ.) η κυριαρχία των ανδρών στο πλαίσιο ενός συνόλου: η ~ στην π-ολιτική *μας ζωή μαρτυρείται από την εξαιρετικά μειωμένη γυναικεία εκπροσώπηση στη Βουλή* ΑΝΤ. γυναικοκρατία. — **ανδροκρατικός,** -ή, -ό, ανδροκρατικ-ά | -ώς επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. androcracy].

ανδροκρατουμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανδροκρατείται... | ανδροκρατή-θηκα} 1. κυριαρχούμαι από τους άνδρες: η *ελληνική κοινωνία εξακολουθεί να ανδροκρατείται παρά τη νομοθετική κατοχύρωση τής ισοτιμίας των δύο φύλων 2.* αποτελούμαι στην πλειονότητα μου από άνδρες: *τόσο το διπλωματικό όσο και το δικαστικό σώμα ανδροκρα-τούνται* ΑΝΤ. γυναικοκρατούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

ανδροκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει άνδρες ΣΥΝ. ανδροφόνος. [ΕΤΥΜ αρχ. < άνήρ, *ανδρός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτο-νία].*

ανδρολογία (η) (χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (κατ' αναλογίαν προς τη γυναικολογία) ο ιατρικός κλάδος που μελετά το γεννητικό σύστημα, τη σεξουαλική ζωή και τα προβλήματα γονιμότητας τού άνδρα. — **ανδρολόγος** (ο), **ανδρολογικός, -ή,** -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άνδρας* + *-λογία* < *λέγω,* < γαλλ. andrologie, άσχετο με το μτγν. *ανδρολογία* «στρατολογία ανδρών»].

Ανδρομάχη (η) **1**. η σύζυγος τού Έκτορα, γυιου τού Πριάμου, βασιλιά τής Τροίας **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *άνήρ, ανδρός* + *μάχη].*

Αν**δρομέδα** (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά των Αιθιόπων, την οποία έσωσε από ανθρωποφάγο κήτος ο Περσέας 2. ΑΣΤΡΟΝ. (α) αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, εντοπισμένος ήδη από την αρχαιότητα (β) ***νεφέλωμα*** τής ***Ανδρομέδας*** γαλαξίας στον αστερισμό τής Ανδρομέδας, ο

πλησιέστερος στη Γη και ορατός με γυμνό μάτι υπό καλές συνθήκες παρατήρησης **3**. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ °ΦΧ· < άνήρ, *ανδρός* + *-μέδα* < *μέδων* «κύριος, άρχοντας» < ρ. μεδω «είμαι ηγέτης, κυβερνώ» (βλ. κ. *Μέδουσα)]*.

ανδρομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ. ο αρρενομορφισμός (βλ.λ.).

Ανδρονίκη (η) γυναικείο όνομα.

Ανδρόνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1**. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < άνήρ, *ανδρός* + *-νικος* < *νίκη]*.

ανδροπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. το αντίστοιχο τής γυναικείας εμμηνόπαυσης στον άνδρα, που παρατηρείται συνήθ. μετά την ώριμη ηλικία με σταδιακή κάμψη τής σεξουαλικής δραστηριότητας λόγω μειωμένης εκκρίσεως ανδρικών ορμονών (ανδρογόνων). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. andropausis].

ανδροπρεπής, -ής, -ές {ανδροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανδροπρεπέστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και εμφάνισης τα οποία, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις, χαρακτηρίζουν τον άνδρα: ~ *τρόποι* | *φέρσιμο* | *εξήγηση* || *η έντονη τριχοφυΐα, το μυώδες σώμα, η βαριά φωνή, το τετράγωνο πιγούνι θεωρούνται ~ χαρακτηριστικά* ΣΥΝ. αρρενωπός, αντρίκειος ΑΝΤ. θηλυπρεπής. — ανδροπρεπώς επίρρ., ανδροπρέπεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, *-ες*. [ΕΤΥΜ μεσν. < άνήρ, *ανδρός* + *-πρεπής* < *πρέπω* «ταιριάζω»].

Άνδρος (η) **1.** το βορειότερο νησί των Κυκλάδων **2**. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού- αλλιώς *Χώρα.* — Ανδριώτης (ο), **Ανδριώτισ**σα (η), ανδριώτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < άνήρ, *ανδρός*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί έλαβε το όνομα του από τον ήρωα *"Άνδρο,* ο οποίος κατοίκησε και ανδραγάθησε εκεί. Οι ιστορικές μαρτυρίες δείχνουν ότι το νησί είχε και άλλα αρχ. ονόματα (π.χ. *Γαύρος, Λασία, Ύδρούσα* κ.ά.). Ειδικότερα το *Γαύρος,* που είναι και το αρχαιότερο, αποτελεί πιθ. κατάλοιπο τής πελασγικής παρουσίας στο νησί μέχρι τον 10ο αι. π.Χ., οπότε κατοικήθηκε από τους Ίωνες].

ανδροφόνος, -ος, -ο [αρχ.] (λογοτ.-λόγ.) αυτός που προκαλεί τον θάνατο ανδρών: η ~ μάχη ΣΥΝ. ανδροκτόνος.

ανδρωνίτης (ο) {ανδρωνιτών} ΒΟΤ. το σύνολο των αρσενικών οργάνων που περιβάλλουν τον ύπερο στα τέλεια άνθη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ελληνογενούς ξέν. όρου, πβ. αγγλ. androecium < andro-(< *άνδρας)* + -ecium < *οίκος]*.

ανδρώνω κ. αντρώνω ρ. μετβ. {άνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. κάνω κάτι να αποκτήσει οριστική μορφή, να ολοκληρωθεί και να δυναμώσει: *»αυτοί οι δύο γέννησαν, γαλούχησαν, καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το πρωτοπόρο θέατρο»* (εφημ.)· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ανδρώνομαι | αντρώνομαι) 2.*** βρίσκομαι στη διαδικασία μεταβάσεως από την παιδική στην ηλικία τού ώριμου άνδρα, περνώ από την εφηβεία στην ωριμότητα: *η φωνή του, που γινόταν πιο βαριά, και οι τρίχες, που έβγαζε στο πρόσωπο, έδειχναν ότι ανδρωνόταν* 3. περνώ τη διαδικασία διαμόρφωσης τής προσωπικότητας μου, κυρ. κατά τα πρότυπα ανδρικής συμπεριφοράς που επικρατούν: *ανδρώθηκε κι έγινε πια σωστό παλληκάρι* 4. (μτφ.) ολοκληρώνω την ανάπτυξη μου μέσα από έντονες εμπειρίες, δραματικά γεγονότα: *το φοιτητικό κίνημα ανδρώθηκε στη δεκαετία τού Ί0.* — άνδρωση (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνδρούμαι (-όο-)* < *άνήρ, ανδρός]*.

ανδρωνυμικο (το) όνομα γυναίκας προερχόμενο από το βαπτιστικό τού συζύγου της, π.χ. Κώσταινα: η *γυναίκα τού Κώστα, Γιώργαινα: η γυναίκα τού Γιώργου, Παναγιώταινα:* η *γυναίκα τού Παναγιώτη.* Επίσης ανδρωνύμιο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άνήρ, *ανδρός* + *δνυμα,* αιολ. τύπος τής λ. *όνομα,* με αρχική σημ. τη χρήση ονόματος ζώου για άνθρωπο (π.χ. *Σκύμνος, Πώλος* κ.ά.)].

ανε- κ. **α**νέ- (λαϊκ.) στερητικό πρόθημα, βλ. α- | αν-: *άβαθος - ανέβαθος, άβγαλτος - ανέβγαλτος, άβλαβος - ανέβλαβος, αγύριστος - ανεγύριστος, άγνωμος - ανέγνωμος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. τύπος στερητικού, που απαντά προ συμφώνου, π.χ. *άγνωρος - ανέγνωρος, άβλαβος - ανέβλαβος* κ.ά., ή παράλληλα με κανονικούς τύπους (με ά- στερητ.), π.χ. *άγγιχτος - ανέγγιχτος.* Το στερητικό άνε- σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς λ. που αρχίζουν από *ε-* και δέχονται στερητικό άν- (π.χ. *ανελέητος, ανέκφραστος, ανεκδιήγητος* κ.ά.), από όπου αποσπάστηκε το ανε-, επειδή θεωρήθηκε στερητικό σχηματιστικό πρόθεμα *(αν-ελέητος → ανε-λέητος* και αναλογικά *ανέ-βλαβος).*

ανεβάζω ρ. μετβ. {ανέβασ-α, -μένος} **1**. μεταφέρω (κάτι) από κάτω προς τα πάνω, τοποθετώ σε υψηλότερο σημείο, κάνω (κάτι/κάποιον) να ανέβει: *κάθε φθινόπωρο ανεβάζει τα καλοκαιρινά στα ψηλά ντουλάπια και κατεβάζει τα χειμωνιάτικα || ανέβασε μου πάνω τις τσάντες || ~ το φερμουάρ* ΑΝΤ. κατεβάζω- (μτφ.) 2. φέρνω (κάτι) σε υψηλότερο επίπεδο, αυξάνω: ~ *τους μισθούς | τις τιμές | τους ρυθμούς παραγωγής | τη θερμοκρασία | τα όρια || ~ το ενδιαφέρον | το επίπεδο τής συζήτησης | το ηθικό κάποιου-* ΦΡ. (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* 3. (ειδικότ.) αυξάνω την ένταση σε (κάτι): *είχε ανεβάσει τόσο τον τόνο τής φωνής του, που γινόταν προσβλητικός || ~ την ένταση τού ραδιοφώνου* ΣΥΝ. δυναμώνω, υψώνω 4. αποδίδω μεγαλύτερη αξία, θεωρώ περισσότερο άξιο: τον έχει *ανεβάσει πολύ στην εκτίμηση μου η αξιοπρεπής στάση του-* ΦΡ. ***ανεβάζω (κάποιον) στα άψη | στα ουράνια*** επαινώ (κάποιον) υπερβολικά, λέω (γι' αυτόν) εγκώμια ΣΥΝ. εξυμνώ, εκθειάζω **5**. βελτιώνω την ψυχική κατάσταση κάποιου: τον *ανέβασε πολύ η ζεστή υποδοχή του από τους φίλους του* 6. (η μτχ. **ανεβασ**μένος, -η, -ο) (α) αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση, σε μεγάλο κέφι: *είναι - μετά τη νίκη τής ομάδας του* (β) (αργκό) αυτός που έχει ανεβεί κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων: *πολύ ~ άτομο* ΣΥΝ. χάι · **7**. αποκαλώ κάποιον συνεχώς με προσβλητικό χαρακτηρισμό, σε φρ. όπως ***βλάκα τον ανεβάζει, βλάκα τον κατεβάζει | άχρηστο τον ανεβάζει, άχρηστο τον κατεβάζει*** κ.λπ. **8.** (για θεατρικό έργο) ετοιμάζω και παρουσιάζω στο κοινό παράσταση: *«τον χειμώνα θα ανεβάσουν το άπαιχτο στην Ελλάδα έργο τού βραβευμένου συγγραφέα...»* (εφημ.) 9. ΜΟΥΣ. κουρδίζω σε υψηλότερη νότα: ~ *τις χορδές.* — ανέβασμα (το). [ΕΤΥΜ μεσν. (από τον παρατατικό *ανέβαζα τον* ρ. *άναβάζω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ. *ανέβαινα > ανεβαίνω, συνέπαιρνα > συνεπαίρνω* κ.ά.) < *άναβάζω* < αρχ. *αναβιβάζω.* Η σημ. «ανεβάζω θεατρικό έργο» οφείλεται στο γαλλ. monter (une pièce de théâtre)].

ανεβάζω - ανεβαίνω, κατεβάζω - κατεβαίνω. Τα σύνθετα ανεβάζω | κατεβάζω έχουν ενεργητική και, σπανιότερα, παθητική διάθεση, ενώ τα ανεβαίνω | κατεβαίνω είναι μέσης διαθέσεως. Τα πρώτα είναι μεταβατικά, τα δεύτερα αμετάβατα. Διαφέρουν δηλ. -και αλληλοσυμπληρώνονται- συντακτικώς: Οι *έμποροι ανεβάζουν | κατεβάζουν τις τιμές* (ενεργ.) - Οι *τιμές ανεβαίνουν | κατεβαίνουν* (μέσ.) και *Στους ψηλότερους ορόφους των ουρανοξυστών τα έπιπλα ανεβάζονται | κατεβάζονται με γερανούς* (παθ.).

ανεβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανέβ-ηκα, θα/να ανεβώ/ανέβω, έχω ανεβεί/ανέβει, -ασμένος} ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι πάνω σε ανηφορική επιφάνεια, δρόμο που οδηγεί προς τα πάνω: ~ την *ανηφόρα | το βουνό | τη σκάλα* ♦ (αμετβ.) (+σε) 2. μετατοπίζομαι προς υψηλότερο επίπεδο, κινούμαι ανοδικά, προχωρώ προς τα πάνω: κάθε *Κυριακή ανεβαίνει στο βουνό || ο ήλιος ανεβαίνει ψηλά στον ουρανό || ~ στο δέντρο* ΣΥΝ. ανέρχομαι ΑΝΤ. κατεβαίνω- ΦΡ. μου ***ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*** βλ. λ. *αίμα* 3. επιβιβάζομαι (σε μεταφορικό μέσο): ~ στο *αεροπλάνο | στο λεωφορείο* 4. μετακινούμαι προς βόρεια κατεύθυνση: *αύριο ανεβαίνει στη Θεσσαλονίκη από την Αθήνα* 5. (γενικότ.) μετακινούμαι από το κέντρο προς την περιφέρεια ή από τα παράλια προς τα μεσόγεια: *το πρωί θα είμαι στο κέντρο, αλλά το μεσημέρι θ'ανεβώ στην Κηφισιά* 6. αυξάνεται ο όγκος μου, υψώνεται η στάθμη μου: μετά *τις βροχές το νερό τής λίμνης ανέβηκε αισθητά* 7. κερδίζω μεγαλύτερη αναγνώριση μέσα σε πλαίσιο σχέσεων και αξιών, ανέρχομαι επαγγελματικά ή κοινωνικά: *έχει την ικανότητα να ανεβαίνει στην εκτίμηση των υπολοίπων || ανεβαίνει συνεχώς επαγγελματικά μετά τη συμφωνία* 8. προωθούμαι (σε υψηλά αξιώματα, σε θέσεις εξουσίας): *το κόμμα, είπε, θ'ανέβει ξανά στην κυβέρνηση || ~ στον θρόνο* (γίνομαι βασιλιάς) 9. αυξάνεται η τιμή μου, υψώνομαι σε κλίμακα μετρήσεως: το *δολάριο ανέβηκε πάλι || μου ανεβαίνει η αδρεναλίνη || όταν συγχίζε-ται, του ανεβαίνει η πίεση-* ΦΡ. ***ανεβαίνουν οι μετοχές (κάποιου)*** (μτφ.) κάποιος αποκτά μεγαλύτερο κύρος, αποκτά μεγαλύτερη κοινωνική αξία: *έχουν ανέβει πολύ οι μετοχές του τελευταία- όλο συνεντεύξεις σε περιοδικά και εμφανίσεις στην τηλεόραση είναι!* 10. βελτιώνεται η ψυχική μου κατάσταση: *έχει ανέβει τώρα τελευταία με τον καινούργιο του δεσμό* (βλ. κ. λ. *ανεβάζω)* 11. παρουσιάζομαι σε κοινό: *σήμερα ανεβαίνει το νέο έργο τού Θεάτρου Τέχνης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (από τον παρατατικό *ανέβαινα* τού ρ. *αναβαίνω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ. *ανέβαζα > ανεβάζω, συνέφερνα > συνεφέρνω* κ.ά.) < αρχ. *αναβαίνω* «κινούμαι προς τα πάνω, προς βορράν, ανέρχομαι» < *άνα-* + *βαίνω]*.

ανεβατός, -ή, -ό κ. **αναβατός 1**. αυτός που έχει ζυμωθεί με προζύμι και έχει φουσκώσει: ~ *ψωμί | κουλουράκια 2.* (κέντημα) που προεξέχει ελαφρώς από την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. αναβατός «εύκολος στην ανάβαση» (< *αναβαίνω), πβ. ανεβαίνω, ανεβάζω]*.

ανεβοκατεβάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ανεβοκατέβασα} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μετακινείται επανειλημμένα από πάνω προς τα κάτω και αντίστροφα 2. (μτφ. για αξία, τιμή προϊόντος) αυξομειώνω: *οι έμποροι ανεβοκατεβάζουν τις τιμές ανάλογα με τη ζήτηση των προϊόντων τους στην αγορά* 3. (μτφ.) αναδεικνύω και καθαιρώ από αξίωμα, θέση: τα ΜΜΕ. *θεωρείται ότι ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις.*

ανεβοκατεβαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ανεβοκατέβηκα} 1. ανεβαίνω και κατεβαίνω στην ίδια διαδρομή 2. (συνεκδ.) μεταβάλλομαι ως προς την αξία μου ακολουθώντας συνεχώς αλλεπάλληλη ανοδική και καθοδική πορεία: *οι μετοχές στο χρηματιστήριο ανεβοκατεβαίνουν κάθε εβδομάδα.* — **ανεβοκατέβασμα** (το).

ανέγγιχτος, -η, -ο 1. αυτός που διατηρείται εξ ολοκλήρου ακέραιος, στην αρχική του κατάσταση, χωρίς να έχει υποστεί μείωση τής αρχικής του ποσότητας ή μεταβολή των πρωτογενών του ιδιοτήτων ΣΥΝ. άθικτος, απείραχτος 2. (σπάν.) αυτός που δεν έχει καμία σεξουαλική επαφή: ήθελε να *μείνει η κόρη του ~ μέχρι την ημέρα τού γάμου της* ΣΥΝ. αγνός, απείραχτος, παρθένος. [ΕΤΥΜ.μεσν. < άν- στερητ. + *εγγίζω]*.

ανεγγύητος, -η, -ο [1782] αυτός που δεν εξασφαλίζεται με εγγυήσεις, για τον οποίο δεν έχουν δοθεί οι απαιτούμενες εγγυήσεις: *η τράπεζα δεν μπορεί να χορηγήσει ~ δάνειο.* Επίσης **ανέγγυ**ος, -α, -ο [αρχ.]. — **ανεγγύ**η-**ra** επίρρ.

ανεγείρω ρ. μετβ. {ανέγ-ειρα (λόγ. ανήγειρα), -έρθηκα (λόγ. μτχ. ανεγερθείς, -είσα, -έν), -ερμένος} **1**. θέτω θεμέλια και κτίζω (κατοικία, ναό, σύνολο εγκαταστάσεων κ.λπ.): *προσέφερε την έκταση αυτή, για να ανεγερθεί ναός εις μνήμην τού πολιούχου αγίου 2.* (ειδικότ. για μνημείο) κατασκευάζω και στήνω (σε βάση): *στο κέντρο τής πλατείας θα ανεγερθεί ηρώο προς τιμήν των πεσόντων* ΣΥΝ. υψώνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < όν)α)- + *εγείρω]*.

ανέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} 1. η θεμελίωση και το κτίσιμο: η ~ ναού | *σχολείου* 2. (ειδικότ. για μνημείο) η κατασκευή και το στήσιμο (σε βάση): ~ *μνημείου* | *ηρώου*. — ανεγερ· **τικός,** -ή, -ό.

ανενκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογενής διάπλαση εμβρύου, από το οποίο λείπει μέρος ή και όλος ο εγκέφαλος (ή/και ο νωτιαίος μυελός). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anencéphalie].

ανεγκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που γεννιέται με ανεγκεφαλία: - *έμβρυο* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής και πνευματικής διαύγειας: *μερικοί ~ επιδίδονται σε καταστροφές αθλητικών χώρων* ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος, κρετίνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

ανέγκλητος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχει εγκαλέσει κανείς ή δεν μπορεί να τον εγκαλέσει. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *εγκαλώ (-έω)]*.

ονέγνων, έγνων< κοτέγνων (άνεΥνων, *εγνων, κατέγνων)* διάβασα, κατάλαβα, καταδίκασα (φράση που αποδίδεται στον αυτοκράτορα Ιουλιανό, ο οποίος, αφού διάβασε και θεώρησε ότι κατάλαβε τις απόψεις των χριστιανών, προέβη στην καταδίκη τους)· για να εκφράσει κανείς κατηγορηματική απόρριψη προς κάτι το οποίο έχει γνωρίσει και θεωρεί ότι το έχει κατανοήσει.
[ΕΤΥΜ. Αρχ. αόρ. β' τού ρήματος *γιγνώσκω* και των συνθέτων του (από *άνα-* και *κατά-)]*.

ανεγνωρισμένος, -η, -ο → αναγνωρισμένος

ανεγχείρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εγχειριστεί: ρήξη ~ *ανευρύσματος τής αορτής*. Επίσης ανεγχείριστος

ανεδαφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση ΣΥΝ. αστήρικτος, αβάσιμος **2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν μπορεί να υλοποιηθεί, να πραγματοποιηθεί, επειδή δεν συμφωνεί με την τρέχουσα πραγματικότητα: *οι προτάσεις τού Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. για την ανάπλαση τής περιοχής είναι -,* διότι δεν *συνοδεύονται από τα απαραίτητα κονδύλια* || ~ *σχέδιο* ΣΥΝ. ουτοπικός, ανέφικτος. — **ανεδαφικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. groundless].

ανέθρεψα ρ. → ανατρέφω

ανειδίκευτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργασιακή ειδίκευση: ~ *εργάτης* | *προσωπικό* ΑΝΤ. ειδικευμένος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. non-specialised].

ανείκαστος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν μπορούμε να τον εικάσουμε 2. (συνεκδ.) ο αναπάντεχος: ~ *συμφορά*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εικάζω)]*.

ανεικονικός, -ή, -ό (για έργο ή καλλιτέχνη) 1. που σχετίζεται με την ανεικονική τέχνη 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ανεικονική ***τέχνη*** η τάση τής μη παραστατικής τέχνης, κυρ. στη ζωγραφική, που στηρίζεται στην απόρριψη τής παραδοσιακής σύνθεσης, την αφαίρεση κ.ά.· (ειδικότ.) ο διάκοσμος που βασίζεται στην απουσία απεικονίσεως προσώπων, ανθρώπινων μορφών: ~ *ζωγραφική* (λ.χ. στους αραβικούς ναούς). [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aniconic].

ανειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο έχει αναλάβει κάποιος, με αποτέλεσμα να λειτουργεί δεσμευτικά: έχω ήδη ~ *υποχρεώσεις, που δεν θα μου επιτρέψουν να βρεθώ απόψε κοντά σας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *αναλαμβάνω]*.

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. ανειλη**μμένος** ορθογραφείται έτσι ως μετοχή τού αρχ. μέσου παρακειμένου *εἴλημμαι,* που σχηματίζεται από το θέμα *(σ)ληβ- (λήψις, λήμμα): *σέ-σληβ-μαι > εἴλημμαι*. Το αρχ. ε αντεκτείνεται σε *ει* μετά την απλοποίηση τού -σλ- σε -λ-. Τα δύο -μ- προέρχονται από αφομοίωση τού β προς το μ που ακολουθεί: βμ > μμ. →
λαμβάνω

ανειλικρινής, -ής, -ές [1849] {ανειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν εκδηλώνει τις πραγματικές προθέσεις του ΣΥΝ. υποκριτικός, δόλιος ΑΝΤ. ειλικρινής 2. αυτός που δεν περιέχει πλήρως την αλήθεια, που αποκρύπτει στοιχεία: ~ *φορολογική δήλωση*. — ανειλικρινώς επίρρ., ανειλικρίνεια (η) [1869]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανειμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαλαρότητα: ~ *λόγος* | *συνείδηση* | *στάση* || ~ *καθαρεύουσα* | *δημοτική* ΣΥΝ. χαλαρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. άνίημι «χαλαρώνω», βλ. λ. άνεση].

ανείπωτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, να περιγραφεί με λέξεις: ~ *χαρά* ΣΥΝ. απερίγραπτος, ανέκφραστος, άφατος. — ανείπωτα επίρρ. [ΕΤΥΜ; < αν- στερητ. + θ. είπ-, από όπου και αόρ. β' *εἶπον,* ρ. *λέγω)]*.

ανειρήνευτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός στον οποίο δεν επικρατούν συνθήκες ειρήνης και ασφάλειας 2. αυτός που δεν επιδέχεται ειρήνευση, που δεν έχει ειρηνικό τέλος: - *διαμάχη*.

ανείσπρακτος, -η, -ο [μτγν.] κ. **ανείσπραχτος** αυτός που δεν έχει εισπραχθεί: ~ *φόροι* | *ενοίκια* | *εισφορά* ΣΥΝ. απλήρωτος.

ανέκαθεν επίρρ.· από την πρώτη στιγμή, πάντοτε: η *συμπεριφορά του ~ χαρακτηριζόταν από καιροσκοπισμό* ΣΥΝ. εξαρχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + επίρρ. *έκάς* «μακριά» (πβ. *'Ακάδημος < έκάς + δήμος) + -θεν)]*.

από ανέκαθεν! Λανθασμένη -με την έννοια τού περιττού- χρήση αντί τού απλού (αρχαιοπρεπούς) ανέκαθεν, που μόνο του, λόγω τής καταλήξεως **-θεν**, δηλώνει το *από*. Αρα περιττεύει να πούμε συγχρόνως *από* και -θεν, αφού σημαίνουν το ίδιο (πβ. και την εξίσου πλεοναστική χρήση εκ **τού μακρόθεν** αντί **μακρόθεν**). Ωστόσο, επειδή πολύ νωρίς η κατάλ. -θεν-που δήλωνε «προέλευση» και λειτουργούσε ως αφαιρετική πτώση- έπαψε να χρησιμοποιείται, οι ομιλητές τής γλώσσας προσέφυγαν στο από, για να δηλώσουν σαφέστερα τη σημ. τής προέλευσης.
Η αρχαιοπρεπής χρήση τού -θεν στο *ανέκαθεν* απαντά και σε άλλες παγιωμένες χρήσεις παλαιότερων επιρρ. σε -θεν: **εκείθεν**, εντεύθεν, **ένδοθεν**, **οίκοθεν,** μακρόθεν, πανταχόθεν, άνωθεν, έξωθεν, εκατέρωθεν, παλαιόθεν κ.ά. →-θεν

ανεκδήλωτος, -η, -ο [1888] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν εκδηλώνει τις προθέσεις ή τις διαθέσεις του, αυτός που κρατά στάση επιφυλακτικότητας ή ουδετερότητας ΑΝΤ. εκδηλωτικός 2. αυτός που δεν έχει εκδηλωθεί, που μένει κρυφός και άγνωστος: ~ *επιθυμία* | *συναίσθημα* ΣΥΝ. αφανέρωτος.

ανεκδιήγητος, -η, -ο 1. (κακόσ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διηγηθεί κανείς, να τον περιγράψει, να τον εκφράσει με λόγια: *επικρατούσε μια πραγματικά ~ κατάσταση- παντελής έλλειψη οργάνωσης, εξοργιστικό χάος* ΣΥΝ. απερίγραπτος 2. (συνεκδ.) αυτός που εκτρέπεται από τα αποδεκτά μέτρα, με αποτέλεσμα να προκαλεί το γέλιο: μη μου μιλήσεις *γι' αυτόν τον γνωρίζουν όλοι στην παρέα ως* ~ τύπο ΣΥΝ. γελοίος, φαιδρός. — **ανεκδιήγητα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απερίγραπτος, ανείπωτος», < άν- στερητ. + *έκδιηγεῖμαι* «περιγράφω». Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. *(Χάρις τῳ θεώ επί τη άνεκδιηγήτω αύτοῦ* δωρεά, *Β'Κορ.* 9,15)].

ανέκδοτο (το) {ανεκδότ-ου | -ων} 1. σύντομη αφήγηση που έχει σκοπό να προκαλέσει το γέλιο: *λέει τα πιο έξυπνα ανέκδοτα* || *πετυχημένο* | *ξεκαρδιστικό* | *σόκιν* | *τολμηρό* | *άσεμνο* - || *ποντιακά* - ΣΥΝ. αστείο- ΦΡ. ***από άλλο ανέκδοτο*** βλ. λ. άλλος · **2.** σύντομη αφήγηση ιστορικού ή βιογραφικού χαρακτήρα, που λειτουργεί συμπληρωματικά προς την επίσημη ιστορία: τα ~ που *αναφέρονται σε ήρωες τού '21 μας βοηθούν να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για την εποχή τους* || *ιστορικό* ~. — (υποκ.) ανεκδοτάκι (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ανέκδοτος* «μυστικός, μη εκδεδομένος». Η σημ. «αστείο, ευτράπελο» οφείλεται στο ομώνυμο *(Ανέκδοτα)* έργο τού ιστορικού Προκοπίου (6ος αι. μ.Χ.), το οποίο αποδόθηκε στη Λατινική ως *Anecdota* (> γαλλ. anecdotes, από όπου και η σύγχρονη ελ-ληνικ. σημ.). Η σημ. τής λ. από το «ανέκδοτος», επομένως «άγνωστος στους πολλούς, περίεργος, απρόοπτος», πέρασε στη σημ. «αυτός που προκαλεί την περιέργεια, που ξενίζει, ξαφνιάζει, προκαλεί γέλιο», άρα «εύθυμος, αστείος, χιουμοριστικός»].

ανεκδοτολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η παρουσίαση περιστατικών χωρίς πραγματική σπουδαιότητα αλλά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό: η ~ *σχετικά με την προσωπική ζωή των πολιτικών*. — **ανεκδοτολόγος** (ο/η) [1887], **ανεκδοτολογικός,** -ή, -ό [1895], ανεκδοτολογικά επίρρ.

ανέκδοτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εκδοθεί σε βιβλίο, που δεν έχει δημοσιευθεί: - *ποιητική συλλογή* | *χειρόγραφο* | *ντοκουμέντο*. [ΕΤΥΜ αρχ· < άν- στερητ. + *έκδίδωμι]*.

ανέκκλητος, -η, -ο ΝΟΜ. (απόφαση) η οποία σύμφωνα με τον νόμο ήδη από την έκδοση της δεν προσβάλλεται με έφεση (π.χ. αποφάσεις επί μικροδιαφορών): η *απόφαση τού δικαστηρίου είναι - και δεν επιδέχεται προσφυγή σε εφετείο*. — ανέκκλητα | ανεκκλήτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < άν- στερητ. + *έκκαλώ (-έω)]*.

ανεκλάλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια: ~ *χαρά* | *δόξα* ΣΥΝ. ανείπωτος, άφατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εκλαλώ (-έω)* «γνωστοποιώ, φανερώνω»].

ανεκμετάλλευτος, -η, -ο [1876] 1. αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα, ώστε να μπορεί να αποφέρει κέρδη ή ωφέλεια: *ο ορυκτός πλούτος τής χώρας παραμένει σε μεγάλο βαθμό* ~ || δεν *αφήνει καμία ευκαιρία* ~ ΣΥΝ. αναξιοποίητος 2. (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν χρησιμοποιήσει ιδιοτελώς: δεν *άφησε κανέναν γνωστό του* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*.

ανεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν έγινε πραγματικότητα: ~ *φιλοδοξία* | *ελπίδα* | *πόθος* | *όνειρο* | *επιθυμία* ΣΥΝ. απραγματοποίητος ΑΝΤ. εκπληρωμένος.

ανεκτέλεστος, -η, -ο [1854] αυτός που δεν έχει εκτελεστεί, δεν έχει υλοποιηθεί: ~ *εντολή* | *διαταγή* | *έργο* | *διαθήκη*.

ανεκτικός, -ή, -ό κ. ανεχτικός αυτός που δείχνει υψηλό βαθμό ανοχής και διαλλακτικότητας, που επιτρέπει την αντίθετη άποψη, στάση, συμπεριφορά: *σήμερα η κοινωνία είναι πιο - σε ζητήματα συμπεριφοράς και προτιμήσεων* || *είναι υπερβολικά - μαζί της και την έχει κακομάθει* ΣΥΝ. διαλλακτικός, ελαστικός, επιεικής ΑΝΤ. αδιάλλακτος, απόλυτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή*. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. ανέχομαι].

ανεκτικός - ανεκτ**ός.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά: ανεκτικός είναι αυτός που έχει ανεκτικότητα, υπομονή και κατα-

α- *l_αν- στερητικό*

α-νανούριστος.-η.-ο
αν-εγκαινίαστος, -η, -ο
αν-εγκωμίαστος, -η, -ο
αν-ειδοποίητος, -η, -ο
αν-εκδίκαστος, -η, -ο
αν-εκκαθάριστος, -η, -ο
αν-εκμυστήρευτος, -η. -ο
αν-εκπαίδευτος, -η. -ο
αν-εκτοίητος, -η, -ο
αν-εκτύπωτος, -η, -ο
αν-εκφώνητος, -η, -ο
αν-εκχώρητος, -η, -ο
αν-ελεήμων,-ων,-ον
αν-ελευθέρωτος, -η, -ο
αν-εμβολίαστος, -η, -ο

νόηση για τους άλλους (πβ. αγγλ. tolerant)· ανεκτός είναι αυτός που μπορεί κανείς να τον ανεχθεί: *Η συμπεριφορά του είναι ακόμη ανεκτή- δεν έχει ξεπεράσει τα όρια,* αλλά Στη *σημερινή εποχή με τα τόσα προβλήματα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί απέναντι στους άλλους.* Άρα το *ανεκτικός* έχει ενεργητική, ενώ το *ανεκτός* παθητική σημασία.

ανεκτικότητα (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η κατανόηση για τους άλλους, η στάση ανοχής απέναντι σε κάποιον/κάτι: η ~ *στις θρησκευτικές, ηθικές και πολιτικές αντιλήψεις* άλλων μελών τής *κοινωνίας είναι απαραίτητη για μια ομαλή συνύπαρξη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή.*

ανεκτίμητος, -η, -ο [1834] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί, που δεν έχει ακόμα υπολογιστεί η αξία του ΣΥΝ. αδιατίμητος ΑΝΤ. εκτιμημένος **2.** (συνήθ. για αξία) τόσο μεγάλος, ώστε δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί: *αγόρασε ένα κόσμημα ~ αξίας* ΣΥΝ. ανυπολόγιστος **3**. (συνεκδ.) αυτός που έχει καθοριστική σημασία για κάποιο έργο, κάποια προσπάθεια: η *συμβολή σου στην υπόθεση αυτή ήταν πραγματικά ~·* δεν ξέρω τι *θα έκανα χωρίς εσένα* ΣΥΝ. πολύτιμος ΑΝΤ. αμελητέος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inestimable].

ανεκτός, -ή, -ό κ. ανεχτός **1.** αυτός τον οποίο μπορεί να ανεχθεί, να αντέξει κανείς: η *συμπεριφορά του δεν είναι ~* || (μτφ.) *το κρύο είναι - ακόμη* || οι *ενέσεις κορτιζόνης δεν είναι - από τον οργανισμό του* ΣΥΝ. υποφερτός 2. αυτός που μόλις υποφέρεται: *οι τιμές βρίσκονται σε - επίπεδα* (ούτε πολύ υψηλές ούτε πολύ χαμηλές). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεκτικός, έχω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ανέχομαι].

ανέκφραστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καμία ιδιαίτερη έκφραση, που δεν εκδηλώνει κανένα συναίσθημα: με *κοιτούσε ~|| ~ πρόσωπο | μάτια | βλέμμα 2.* αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, κυρ. για τον θεό: «*Σύ γαρ ει Θεός ανέκφραστος, άπερινόητος, αόρατος, ακατάληπτος*» (Θεία Λειτουργία). — ανέκφραστα επίρρ.

ανελαστικός, -ή, -ό **1**. αυτός που δεν έχει ελαστικότητα ή ευκαμψία ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ. ελαστικός 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αυστηρός, που δεν αφήνει περιθώρια τροποποιήσεων ή εξαιρέσεων, καταπιεστικός: ~ *νομοθεσία | διατάξεις* ΣΥΝ. άκαμπτος · 3. ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές άλλων μεγεθών: ~ *δαπάνες* (μισθοί, συντάξεις, πάγια έξοδα) ΣΥΝ. πάγιος ΑΝΤ. ελαστικός. — ανελαστικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. inelastic].

ανέλεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν ελέγξει: ~ *υποθέσεις | χρήσεις* (από την εφορία) ΣΥΝ. ανεξέταστος ΑΝΤ. ελεγμένος. — **ανέλεγκτα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *-έλεγκτος < ελέγχω].*

ανελέητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν δείχνει έλεος, συμπόνια· σκληρός, αδυσώπητος: ~ *ληστές | σφαγή* || (μτφ.) *ο - ήλιος τού μεσημεριού* 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται με ιδιαίτερη ένταση, ορμή, επιθετικότητα· λυσσαλέος: ~ *βομβαρδισμός | σφυροκόπημα.* —ανελέητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανηλεής.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + ελεώ *(·έω)].*

ανελευθερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ελευθερίας, η υποταγή και εξάρτηση από τη βούληση κάποιου άλλου ΣΥΝ. δουλεία, υποτέλεια ΑΝΤ. ελευθερία **2**. (συνεκδ.) η έλλειψη δημοκρατικών ελευθεριών, φιλελεύθερων ιδεών (κυρ. όταν επικρατεί τυραννικό, ολοκληρωτικό καθεστώς): σε *περιόδους ανελευθερίας οι πολίτες δεν μπορούν να συμμετάσχουν στα κοινά* ΣΥΝ. τυραννία, δεσποτισμός.

ανελεύθερος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που παραβιάζει την ελευθερία, που λειτουργεί εις βάρος τής ελευθερίας και των δικαιωμάτων τού ατόμου: *παρόλο που οι επαναστάσεις γίνονται στο όνομα τής ελευθερίας, οδηγούν συχνά στην επιβολή ~ καθεστώτων || ~ μέτρα | νόμοι | πολιτική* ΣΥΝ. αντιδημοκρατικός, δεσποτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος, δημοκρατικός 2. αυτός που στερείται ελευθερίας: *εξαιτίας τού καταναλωτισμού, ο άνθρωπος είναι ~.* — ανε**λεύθε**ρα επίρρ.

ανέλθω (θα/να) ρ. → **ανέρχομαι**

ανέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) η κίνηση με διαδοχικές περιστροφές, ελικοειδής κίνηση **2**. (μτφ.) η ανοδική πορεία, η βαθμιαία μετάβαση σε ανώτερη βαθμίδα: η *ανέλιξη του στην ηγεσία τού κόμματος έγινε αθόρυβα.* — ανελικτικός, -ή, -ό [μτγν.], **ανελίσσομαι** ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *άνέλιξις* < αρχ. ανελίσσω < άν)α)- + ελίσσω].

ανέλκυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η έλξη αντικειμένου προς τα πάνω, από χαμηλότερο σε υψηλότερο επίπεδο (συνήθ. από τον βυθό τής θάλασσας): *για την ~ τού βυθισμένου πλοίου ζοδεύτηκαν εκατομμύρια.* — ανελκύω ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άνέλκυσις* < αρχ. *άνέλκω* < άν)α)- + έλκω. Το μεσν. *ανελκύω* προέρχεται από τον αόρ. *άνείλκυσα* τού ρ. *άνέλκω].*

ανελκυστήρας (ο) (λόγ.) ο κλειστός θάλαμος που κινείται σε κατακόρυφο άξονα για τη μεταφορά (ανέβασμα ή κατέβασμα) ανθρώπων ή φορτίων στους ορόφους ενός κτηρίου ΣΥΝ. ασανσέρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκύω.
[ΕΤΥΜ < *ανελκύω,* μετάφρ. δάνειο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κατ' αρχάς σε λεξικό τού 1859 ως απόδοση τού γαλλ. épaulière «επώμιο». Από το 1891 και έπειτα η λ. χρησιμοποιείται ως απόδοση τού γαλλ. ascenseur (βλ. κ. *ασανσέρ)].*

ανελκυστήρας - **ασανσέρ** - αναβάτης κ.ά. Το γαλλ. ascenseur (πλάστηκε το 1867 και ανάγεται στο λατ. ascendo «ανεβαίνω») και το επίσης γαλλ. épaulière «επώμιο» (και «επωμίδα» από το épaule «ώμος» < λατ. spatula < spathula < αρχ. *σπάθη)* χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν την άκοπη, διά μηχανήματος, ανάβαση ή μεταφορά ανθρώπων και αντικειμένων σε ορόφους ψηλών κτηρίων, ο Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων..., λ. ανελκυστήρ)* αναφέρει τις μέχρι το 1895 λέξεις που πλάστηκαν στην Ελληνική, για να αποδώσουν τις γαλλικές: αναδρομεύς, ανασυρτήρ, ανέλκηθρον, ανελκτήρ, ανελκυστήρ, ανελκυστής, ανολκεύς, ανυψωτήρ, υψελάτης, υψιελάτης, υψιφορεύς. Ψέγοντας τον Γ. Χατζιδάκι, που προτείνει και νέα λέξη (το αναβάτης), παρατηρεί: *«φαίνεται όμως τό γε* νυν, ότι *επικρατεί ό ανελκυστήρ, γραφόμενος συχνά έν έφημερίσιν».* Προτείνοντας, ωστόσο, το *αναβάτης* ο Χατζιδάκις αποδίδει πιστότερα τον όρο *ασανσέρ.* Το *ανελκυστήρ* (με την κατάλ. *-τήρ* τού οργάνου/μέσου) αποδίδει περισσότερο τη λειτουργία τού μηχανήματος. Ίσως ο συνδυασμός τού *αναβαίνω* + *-τήρ* με τη μορφή τού αναβ**ατήρ(ας)** να ήταν ο καταλληλότερος. Τελικά, στον μεν γραπτό λόγο επικράτησε το *ανελκυστήρας,* στον δε προφορικό το ξέν. *ασανσέρ.*

ανελλήνιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής ελληνικής γλώσσας, που δεν εντάσσεται και δεν συνηθίζεται στην ελληνική γλώσσα: *χρήσεις όπως «οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται από την εταιρεία» είναι* - ΣΥΝ. σόλοικος, λανθασμένος 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν κατέχει την ελληνική γλώσσα και την ελληνική παιδεία: *πολλοί Ρωμαίοι αριστοκράτες πήγαιναν στην Αθήνα να σπουδάσουν, επειδή θεωρούσαν ντροπή για έναν ευγενή να είναι ανελλήνιστος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *α-στερητικό.*

ανελλιπής, -ής, -ές [μτγν.] {ανελλιπ-ούς | -είς (ουδ-ή)} **1**. αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, που χαρακτηρίζεται από πληρότητα και αρτιότητα ΣΥΝ. πλήρης, άρτιος ΑΝΤ. ελλιπής **2.** αυτός που γίνεται χωρίς διακοπές, που χαρακτηρίζεται από συνέχεια ως προς τη διεξαγωγή του: ~ *φοίτηση στο Πανεπιστήμιο* ΣΥΝ. αδιάλειπτος, ακατάπαυ)σ)τος ΑΝΤ. διακεκομμένος, ασυνεχής. — ανελλιπώς επίρρ. [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ελλιπής.*

ανέλπίδος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπει να έχει κανείς ελπίδα: όλες *οι προσπάθειες να την κρατήσουν στη ζωή ήταν ~* ΣΥΝ. άπελπις, μάταιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (όπως επιμαρτυρείται από το μεσν. επίρρ. *άνέλπιδα)* < αρ^. *ανέλπις, -ιδος* < *άν-* στερητ. + έλπίς, -ίδος].

ανέλπιστος, -η, -ο (για ευχάριστα γεγονότα) αυτός που συμβαίνει χωρίς να τον περιμένει κανείς, πέρα από κάθε προσδοκία: η *επιτυχία του στις εξετάσεις ήταν εντελώς ~* ΣΥΝ. αναπάντεχος, απρόσμενος, ουρανοκατέβατος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — ανέλπιστα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απελπισμένος», < άν- στερητ. + ελπίζω].

ανέλπιστος - ανέλπιστα - **π**αρ' ελπίδα - ανέλπιδος - άπελπις - απελπι**σμένος** - απελπιστικός. Το ανέλπι**στος** *(«ανέλπιστη ευτυχία»)* δηλώνει «ευχάριστη έκπληξη, απροσδόκητη χαρά» που έρχεται χωρίς να την ελπίζει (ανέλπιστα) και να την περιμένει κανείς (απροσδόκητα). Αντίθετα, η φρ. παρ' ελπ**ίδα** δηλώνει κάτι που απεύχεται κανείς να γίνει, συγκρούεται προς ό,τι θα ήλπιζε: *Αν παρ' ελπίδα σού συμβεί κάτι, μη διστάσεις να τηλεφωνήσεις,* αλλά *Κέρδισε ανέλπιστα τον πρώτο λαχνό* (όχι *Κέρδισε παρ'ελπίδα τον πρώτο* λαχνό! ούτε Αν, *ανέλπιστα, σου συμβεί κάτι...'.).* Το *ανέλπιστα* έχει θετική χροιά για τον λέγοντα, ενώ το *παρ' ελπίδα* αρνητική. Το ανέλπιδος είναι νεότερη λέξη, για να δηλώσει ό,τι το αρχαίο (και δύσκολο στη χρήση του) άπελπις: «ανέλπιδη *προσπάθεια», όπως «άπελπις αγών».* Και τα δύο σημαίνουν «χωρίς ελπίδα (επιτυχίας), μάταιος». Τέλος, το απελπισμένος ως μετοχή δηλώνει κατάσταση τού λέγοντος *(Είμαι απελπισμένος από την οικονομική κατάσταση),* δηλώνει τον κατεχόμενο από αίσθημα απελπισίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν λέμε *«απελπισμένος αγώνας»* (αντί *άπελπις* ή *ανέλ-πιδος),* αλλά θα πούμε *«απελπισμένο βλέμμα»* (βλέμμα γεμάτο απελπισία). Έναντι τού *απελπισμένος* που έχει παθητική σημ., το απελπιστικός, αυτός που γεννά απελπισία *(«απελπιστική κατάσταση»),* έχει ενεργητική σημασία.

ανεμελιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κάθε έγνοιας και φροντίδας, η κατάσταση ψυχικής χαλάρωσης που συνοδεύεται από απουσία κάθε ανησυχίας για προβλήματα: η ~ τής *παιδικής ηλικίας* ΣΥΝ. αμεριμνησία, αφροντισιά, ξεγνοιασιά ΑΝΤ. έγνοια.

ανέμελος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καμιά έγνοια ή φροντίδα, που δεν τον απασχολεί κανένα πρόβλημα: τα ~ *παιδικά μου χρόνια* ΣΥΝ. ξέγνοιαστος, αμέριμνος. — ανέμελα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *ανε-* στερητ. + *μέλω* «φροντίζω» (βλ. λ. *μέλει)].*

ανέμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η συσκευή που χρησιμοποιείται για το τύλιγμα ή το ξετύλιγμα τού νήματος: *«κόκκινη κλωστή δεμένη, στην ~ τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να κυλήσει | να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει»* (τυπική αρχή λαϊκών παραμυθιών) ΣΥΝ. ροδάνι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άνεμος].*

ανεμίδι (το) {ανεμι-διού | -διών} (στην υφαντική) όργανο που χρησιμοποιείται στο τύλιγμα σε μασούρια τού νήματος που ξετυλίγεται από την ανέμη. [ΕΤΥΜ. < ανέμη + παραγ. επίθημα -ίδι].

ανεμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανέμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κουνώ (συνήθ. ύφασμα) στον αέρα: *ανέμιζε το μαντίλι της, μέχρι τη στιγμή που το πλοίο χάθηκε στον ορίζοντα* ♦ 2. (αμετβ.) (μτφ. για κυματοειδή κίνηση που προκαλεί ο άνεμος) κινούμαι κυματιστά, κινούμαι σχηματίζοντας διαδοχικά κοιλώματα ή πτυχώσεις: η *σημαία ανέμιζε υπερήφανη στη στέγη τού κτηρίου* || τα *μαλλιά της ανέμιζαν.* — ανέμισμα (το).

ανεμικό (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το φάντασμα, το στοιχειό ΣΥΝ. αερικό.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άνεμος*. Η σημ. «στοιχειό» είναι ήδη μεσν.· οφείλεται στην απροσδιόριστη υπόσταση τού ανέμου, που προκαλεί φόβο (πβ. κ. *αερικό)]*.

ανεμιστήρας (ο) [1876] το μηχάνημα που παράγει ρεύμα αέρος, ανανεώνοντας ή δροσίζοντας την ατμόσφαιρα κλειστού χώρου, με την περιστροφική κίνηση μίας ή περισσοτέρων ελικοειδών επιφανειών: ~ *οροφής* | *δαπέδου*. — (υποκ.) ανεμιστηράκι (το). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ventilateur]. **ανεμοβλογιά** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης μεταδοτική αρρώστια τής παιδικής συνήθ. ηλικίας (παιδική ασθένεια), που χαρακτηρίζεται από πυρετό και εμφάνιση εξανθημάτων συνήθ. σε όλο το σώμα. [ΕΤΥΜ < ανεμευλογιά < *άνεμος* + *ευλογιά*. Όπως και το απλό *ευλογιά* < *ευλογία*, είναι προϊόν ευφημισμού].

ανεμοβόρι (το) {δύσχρ. ανεμοβορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο δυνατός, ψυχρός βόρειος άνεμος. [ΕΤΥΜ. < *άνεμος* + *βοριάς]*.

ανεμόβροντο (το) (λαϊκ.) άνεμος πολύ ισχυρός, που συνοδεύεται από βροντές.

ανεμόβροχο (το) (λαϊκ.) η ραγδαία βροχή που συνοδεύεται από ισχυρό, θυελλώδη άνεμο. Επίσης **ανεμοβρόχι.**

ανεμογεννήτρια (η) {ανεμογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. η μηχανή που μετατρέπει την ενέργεια τού ανέμου (αιολική ενέργεια) σε ηλεκτρική. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerogenerator (νόθο συνθ.)].

ανεμογκάστρι (το) (λαϊκ.) η κατάσταση κατά την οποία εμφανίζονται εξωτερικά συμπτώματα εγκυμοσύνης (λ.χ. φούσκωμα τής κοιλιάς, ζαλάδες κ.λπ.), χωρίς να υπάρχει πραγματική κυοφορία.

ανεμογράφος (ο) [1895] ΜΕΤΕΩΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την αυτόματη καταγραφή τής ταχύτητας των ανέμων. — ανεμογρά-φημα (το). ανεμογραφία (η) [1799], ανεμογραφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémographe].

ανεμόδαρτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι διαρκώς εκτεθειμένος στους ανέμους, που τον χτυπά συνεχώς ο άνεμος: ~ *κορυφή* | *βράχος*. Επίσης **ανεμοδαρμένος**.

ανεμοδείκτης [1835] κ. **ανεμοδείχτης** (ο) {ανεμοδεικτών} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο που δείχνει την κατεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος ΣΥΝ. ανεμοδουρα, ανεμούριο.

ανεμοδέρνω ρ. αμετβ. {ανεμοδαρμένος} παλεύω με τους ανέμους, με χτυπούν οι άνεμοι από παντού: *το πλοίο ανεμόδερνε στη φουρτουνιασμένη θάλασσα* || *«Ανεμοδαρμένα Ύψη»* (αγγλ. *Wuthering Heights,* μυθιστόρημα τής Έμιλυ Μπροντέ).

ανεμοδουρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανεμοδείκτης (βλ.λ.) • **2**. αέρινος στρόβιλος που πνέει με σφοδρότητα και χωρίς σταθερή κατεύθυνση πάνω από στεριά ή θάλασσα ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος **3.** (συνεκδ.) τόπος που πλήττεται από κάθε πλευρά από δυνατούς ανέμους- περιοχή ανεμοδαρμένη 4. (μτφ.) άνθρωπος χωρίς σταθερή ιδεολογία και συνέπεια στον τρόπο τής σκέψης του, που αλλάζει γνώμες και αποφάσεις, συχνά καιροσκοπικά, «κατά πού φυσάει ο άνεμος»: *είναι ~· τη μια δεξιός, την άλλη αριστερός, την παράλλη κεντρώος.* [ΕΤΥΜ, < μεσν. *ανεμοδούριον* < *άνεμος* + *-δορά* < *δέρω* | *δέρνω,* με επίδραση πιθ. από το *ανεμούριον* ή το παραγ. επίθημα *-ούρα* που δηλώνει πλησμονή, συνήθ. με μειωτική χροιά (πβ. και *θολούρα, φαγούρα, παλιούρα, λαϊκούρα* κ.τ.ό.), παρεκτεταμένο και ως *-δούρα (προ-καδούρα, σκαρταδούρα)]*.

ανεμοδόχος (η) [1894] ο αεραγωγός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *άνεμος* + *-δόχος* < *δέχομαι]*.

ανεμοζάλη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. κακοκαιρία, θύελλα που χαρακτηρίζεται από πολύ δυνατό αέρα με ή χωρίς βροχή: *το πλοίο πάλευε μέσα στην* ~ 2. (μτφ.) ταραγμένη, συγκεχυμένη κατάσταση ΣΥΝ. σάλος, αναμπουμπούλα.

ανεμοθύελλα (η) {δύσχρ. ανεμοθυελλών} καιρικό φαινόμενο περιορισμένης έκτασης και διάρκειας, που χαρακτηρίζεται από θυελλώδεις ανέμους με ασθενή βροχή ή χαλάζι ΣΥΝ. ανεμοζάλη. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. windstorm].

ανεμοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που λειτουργεί με αιολική ενέργεια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wind-motor].

ανεμολόγιο (το) [1858] {ανεμολογί-ου | -ων} **1.** η ονοματολογία των διαφόρων κατευθύνσεων των ανέμων **2.** ο κυκλικός δίσκος με ακτινωτές διαγραμμίσεις, που προσαρμόζεται πάνω σε ναυτική πυξίδα, για να προσδιορίζει τη φορά προς την οποία φυσούν οι άνεμοι.

ανεμομαζωμα κ. **ανεμομάζεμα (το)** {ανεμομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε αποκτάται με πρόχειρο ή παράνομο τρόπο· ΦΡ. **ανε-*μομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα* | *διαβολοσκορττίσματα*** για πράγματα που έγιναν ή αποκτήθηκαν με πρόχειρο ή και παράνομο τρόπο, και μπορεί εύκολα να χαθούν ή να κατασπαταληθούν: *μάζεψε ένα σωρό λεφτά από κομπίνες και τα 'χάσε όλα στα χαρτιά- ~!*

ανεμόμετρο (το) [1806] {ανεμομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης τής ταχύτητας τού ανέμου ή και τής ταχύτητας τής ροής αερίων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., γαλλ. anémomètre].

ανεμόμυλος (ο) [μεσν.] ο μύλος που χρησιμοποιεί ως κινητήρια δύναμη τον άνεμο, την αιολική ενέργεια: *οι* - τής *Μυκόνου διατηρούν το παραδοσιακό στοιχείο τού νησιού·* ΦΡ. ***πολεμώ* | *μάχομαι με ανεμόμυλους*** *(από* την αντίστοιχη σκηνή στον *Δον Κιχώτη* τού Μ. ντε θερβάντες) διεξάγω ουτοπικό αγώνα, πολεμώ φανταστικούς εχθρούς.

ανεμόπλανο (το) το ανεμόπτερο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < *άνεμος* + *-πλάνο,* κατ'αναλογίαν προς το *αεροπλάνο* (βλ.λ.)].

ανεμοπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανεμοπορία (βλ.λ., σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < *άνεμος* + *-πλοία* < *πλους*, πβ. κ. *ναυσι-πλοΐα]*.

ανεμοπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. το πέταγμα πτηνού χωρίς φτεροκόπημα, με ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να παρασυρθεί από τα ρεύματα τού αέρα **2**. η πτήση με μικρά, χωρίς κινητήρα αεροσκάφη, τα οποία κινούνται με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ. ανεμοπλο'ία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος, αεροπορία.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vol à voile].

ανεμοπορώ ρ. αμετβ. (ανεμοπορείς... | ανεμοπόρησα} **1.** (για πτηνά) πετώ χωρίς να φτεροκοπώ, κρατώντας ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να με παρασύρουν τα ρεύματα τού αέρα **2**. (για ανθρώπους) πετώ με ανεμόπτερο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *άνεμος* + *-πορώ* < *πόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *βραδυ-πορώ]*.

ανεμόπτερο (το) {ανεμοπτέρ-ου | -ων} μικρό και ελαφρύ αεροπλάνο που πετά χωρίς κινητήρα, αλλά με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ. ανεμόπλανο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. planeur].

ανεμοπύρωμα (το) [μεσν.] {ανεμοπυρώματος | χωρ. πληθ.} το ερυσίπελας (βλ.λ.).

ανεμορούφουλας (ο) (λογοτ.) αέρινος στρόβιλος κινούμενος **με** μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος.

ανεμόρρομβος (ο) [1858] {ανεμορρόμβ-ου | -ων} καθεμία από τις υποδιαιρέσεις τού ανεμολογίου. [ΕΤΥΜ. < *άνεμος* + *ρόμβος,* απόδ. τού αγγλ. rhumb].

άνεμος (ο) {ανέμ-ου | -ων, -ους} **1**. ρεύμα ατμοσφαιρικού αέρα που κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση (από την ανατολή προς τη δύση κ.λπ.): *ισχυροί έως θυελλώδεις ~ θα πνέουν αύριο σε όλα τα πελάγη εξαιτίας τού χαμηλού βαρομετρικού* || *ξεσπά* | *σηκώνεται δυνατός* - || *ανατολικός* | *βόρειος* | *μέτριος* | *ασθενής* | *ισχυρός* | *σφοδρός* | *ούριος* | *αντίθετος* ~ || *μεταβλητοί* | *σταθεροί* ~· ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) (α) ***όπου φυσάει ο* άνεμος** για πρόσωπο που δεν έχει σταθερές πεποιθήσεις, που προσαρμόζεται καιροσκοπικά στις εκάστοτε ευνοϊκές συνθήκες, προκειμένου να επωφεληθεί από αυτές: *στις πολιτικές του πεποιθήσεις είναι ~· υποστηρίζει κάθε φορά το κόμμα που βρίσκεται την εξουσία* (β) στους ***τέσσερεις ανέμους*** (συνεκδ. αντί *στα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα)* για κάτι που διαλύεται, διασκορπίζεται: η *οικογένεια του σκόρπισε ~, καθώς κάθε παιδί πήρε τον δρόμο του* (γ) ***πάω κατ' ανέμου*** (ευφημ. αντί πάω *κατά δια)β)όλου)* για κάποιον που πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο: *πήγε κι αυτός κατ' ανέμου από τότε που έχασε τη δουλειά του* (δ) (παροιμ.) ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** όποιος προκαλεί (για ιδιοτελείς συνήθ. σκοπούς) ταραχώδεις, έκρυθμες καταστάσεις (έριδες, διχόνοιες κ.λπ.), υφίσταται τελικά συνέπειες πολύ χειρότερες (ε) ***ποιος καλός άνεμος σ' έφερε | σε φέρνει κατά 'δω;*** ως έκφραση θερμής υποδοχής κάποιου, για να του δείξουμε ότι μας ευχαριστεί που μας επισκέπτεται **2**. (μτφ. +γεν. ονόματος) έντονες τάσεις που προμηνύουν κάτι: ο ~ τής *αλλαγής ύστερα από την πτώση τού τείχους στο Βερολίνο* || ~ *πολέμου* | *ανανέωσης* | *ελευθερίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ana- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ. ânilah «πνοή, άνεμος», λατ. anima «πνοή, άνεμος», γαλλ. âme «ψυχή», ισπ. alma, ιταλ. anima, αγγλ. animal (< γαλλ. animal) «ζώο» κ.ά. Πιθ. ομόρρ. ανεμώνη. Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ. και τη Ν. Ελληνική ως α' συνθ. (π.χ. *ανε-μο-ζάλη, ανεμο-θύελλα, ανεμο-στρόβιλος* κ.ά.) και ως β' συνθ. (π.χ. *ν-ήνεμος, εύ-ήνεμος, προσ-ήνεμος, άπ-άνεμος* κ.ά.), ενώ απαντά συχνά σε ξένες γλώσσες ως α' συνθ. επιστημονικών όρων, πβ. γαλλ. anémomètre, anémo-graphe, αγγλ. anemo-gram, anemo-philous κ.ά. Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά ο συνδυασμός τού αριθμητ. *τέσσερα* με τη λ. *άνεμος (Ζαχαρ.* 2, 10: *διότι εκ των τεσσάρων ανέμων τού ουρανού συνάξω υμάς)]*.

ΑΝΕΜΟΙ

ΑΝΕΜΟΣ	**ΟΝΟΜΑΣΙΑ**	
	ΕΠΙΣΗΜΗ	**ΛΑΪΚΗ**
Βόρειος (Β.)	Βορράς | Βοριάς	Τραμουντάνα
Βόρειος-Βορειο-ανατολικός (ΒΒΑ.)	Μεσοβορράς	Γραιγοτραμουντάνα
Βορειοανατολικός (ΒΑ.)	Μέσης	Γραίγος
Ανατολικός-Βορειο-ανατολικός (ΑΒΑ.)	Μεσαπηλιώτης	Γραιγολεβάντες
Ανατολικός (Α.)	Απηλιώτης	Λεβάντες
Ανατολικός-Νοτιο-ανατολικός (ΑΝΑ.)	Ευραπηλιώτης	Σοροκολεβάντης
Νοτιοανατολικός (ΝΑ.)	Εύρος	Σιρόκος
Νοτιο-Νοτιο-ανατολικός (ΝΝΑ.)	Ευρόνοτος	Οστριασιρόκος
Νότιος (Ν.)	Νότος | Νοτιάς	Όστρια
Νότιο-Νοτιο-δυτικός (ΝΝΔ.)	Λιβόνοτος	Οστριογάρμπης
Νοτιοδυτικός (ΝΔ.)	Λιψ (Λιβός), Λίβας	Γαρμπής
Δυτικός-Νοτιο-δυτικός (ΔΝΔ.)	Λιβοζέφυρος	Πουνε'τογάρμπης
Δυτικός (Δ.)	Ζέφυρος	Πουνέντες
Δυτικός-Βορειο-δυτικός (ΔΒΔ.)	Σκιρωνοζέφυρος	Πουνεντομάί'στρος
Βορειοδυτικός (ΒΔ.)	Σκίρων	Μαΐστρος
Βορειο-Βορειο-δυτικός (ΒΒΔ.)	Σκιρωνοβορράς	Μαΐστροτραμουντάνα

ανεμοσκαλα (η) [1895] {δύσχρ. ανεμοσκαλών} φορητή σκάλα που αποτελείται από δύο παράλληλα σκοινιά, τα οποία συνδέονται με-

ταξύ τους με σκαλοπατάκια από σκοινί ή από ξύλο.

ανεμοσκόρπισμα (το) {ανεμοσκορπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} σκόρπισμα στον αέρα· (μτφ.) οτιδήποτε χάνεται ή ξοδεύεται χωρίς φειδώ ή σκοπιμότητα˙ ΦΡ. *ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα | διαβολοσκορπίσματα* βλ. λ. *ανεμομάζωμα.* — ανεμοσκορπίζω ρ. [μεσν.].

ανεμοστάτης (ο) {ανεμοστατών} πρόχειρο φράγμα για προστασία από τον άνεμο. [ΕΤΥΜ. < *ανέμη + -στατης* < θ. στα-, βλ. λ. *ϊ-στα-μαι].*

ανεμοστρόβιλος (ο) [μεσν.] μετεωρολογικό φαινόμενο, ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ. σίφουνας, αεροδίνη, (λαϊκ.) ανεμορούφουλας.

ανεμοσυρμή (η) (λαϊκ.) σφοδρή πνοή χερσαίου ανέμου. Επίσης ανεμόσυρμα (το).

ανεμότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αλιευτικό σκάφος που κινείται με τη δύναμη τού αέρα και χρησιμοποιεί δίχτυα για ψάρεμα σε βαθιά νερά.

ανεμούριο (το) ο ανεμοδείκτης (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < μεσν. *άνεμούριον,* υποκ. τού αρχ. *άνεμος].*

ανεμόφιλο (το) ΒΟΤ. φυτό που γονιμοποιείται με τη μεταφορά τής γύρης από τον άνεμο. [ΕΤΥΜ Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémophile].

ανεμοφράκτης κ. ανεμοφράχτης (ο) {ανεμοφρακτών} σώμα θερμού αέρα, που εκπέμπεται μηχανικά σε εισόδους | εξόδους καταστημάτων, κτηρίων κ.λπ. με ανοιχτές πόρτες, για να προφυλάξει από την είσοδο ψυχρού αέρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. windbreak].

ανεμπόδιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν επιβάλλονται εμπόδια ή δεσμεύσεις, αυτός που μπορεί ν'α σκεφτεί ή να ενεργήσει με ελευθερία ΣΥΝ. ακώλυτος, απρόσκοπτος. — ανεμπόδιστα επίρρ.

ανεμυαλιά (η) → άμυαλος

ανέμυαλος, -η, -ο → άμυαλος

ανεμώνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ποώδες ανθοφόρο φυτό με λεπτό, υψηλό μίσχο, μικρά φύλλα και μεγάλα άνθη διαφόρων χρωμάτων, με πιο διαδεδομένα τα λευκά, τα κόκκινα και τα ιώδη- καλλιεργείται συχνά ως διακοσμητικό κήπων 2. (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού 3. ΖΩΟΛ. ***θαλάσσια ανεμώνη*** θαλάσσιο ζώο με σώμα όμοιο με κυλινδρικό σωλήνα, τού οποίου το ένα άκρο είναι προσκολλημένο στον βυθό, ενώ το άλλο φέρει στόμα που περιβάλλεται από μια στεφάνη από κεραίες, με τις οποίες συλλαμβάνει τη λεία του. Επίσης (καθημ.) ανεμώνα (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άνεμος* + επίθημα *-ώνη* ή < εβρ. κύρ. όν. Na'am-ân «ευχαρίστηση» (επίθετο τού Αδώνιδος)].

ανενδοίαστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ενεργεί χωρίς ενδοιασμούς ή επιφυλάξεις ή χωρίς ηθικούς περιορισμούς ΣΥΝ. αδίστακτος, απροκάλυπτος. — ανενδοίαστα | ανενδοιάστως [μτγν.] επίρρ.

ανένδοτος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν ενδίδει, που δεν συμβιβάζεται, ανυποχώρητος: *όσο κι αν τον παρακάλεσα να μας βοηθήσει, έμεινε* - ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετάπειστος **2**. ΙΣΤ. ***Ανένδοτος (αγώνας)*** (φράση τού Γεωργίου Παπανδρέου) ο αγώνας που κήρυξε η Ένωση Κέντρου εναντίον τής συντηρητικής κυβέρνησης τής Ε.Ρ.Ε. με αφορμή τον τρόπο με τον οποίο διεξήγαγε τις εκλογές τού 1961, όσο και κατά των ανακτόρων λόγω των παρεμβάσεων τους στην πολιτική ζωή (1965) ΦΡ. ***κηρύσσω | ξεκινάω ανένδοτο (αγώνα)*** ανακοινώνω την έναρξη αγώνα επίμονου και χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις εναντίον κάποιου: *«το κόμμα αυτό κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των διαπλεκομένων»* (εφημ.). — ανένδοτα | ανενδότως επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *ένδίδωμι* «υποχωρώ»].

ανενέργητος, -η, -ο ανεκτέλεστος, αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *-ενέργητος* < *ενεργώ].*

ανενεργός, -ός/-ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν έχει ενεργοποιηθεί, δεν έχει τεθεί σε ισχύ και που, ως εκ τούτου, δεν έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα: *ο νέος νόμος για τα ακίνητα έμεινε τελικά ~, αφού δεν εφαρμόστηκε ούτε μετά τις εκλογές.* — **ονεν**εργ**ώς** επίρρ.

ανενημέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι καθόλου ενημερωμένος ή είναι ανεπαρκώς ενημερωμένος για ένα θέμα ΣΥΝ. απληροφόρητος.

ανενημέρωτος ή **ανημέρωτος;** Τελευταία ακούγεται συχνά το ανη**μέρωτος** αντί τού αν-ενη**μέρωτος!** Πρόκειται προφανώς για λάθος. Το *αν-ημέρωτος* (από το *ημερώνω, ήμερος)* σημαίνει τον «μη εξημερωμένο», ενώ το *αν-ενημέρωτος* (από το *ενημερώνω)* δηλώνει τον «μη ενημερωμένο, μη ενήμερο». Η λανθασμένη χρήση οφείλεται είτε σε «ετυμολογικό παρασυσχετισμό» (με το *ήμερος),* δηλ. σε «παρετυμολογία», είτε σε «απλολογία» λόγω τής επανάληψης παρόμοιων συλλαβών *(-νε-νη-).*

ανενόχλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν ενοχλείται ή δεν ενοχλήθηκε, δεν παρεμποδίζεται στην εκτέλεση μιας ενέργειας: *οι αντάρτες συνέχισαν ανενόχλητοι την προέλαση τους προς την πρωτεύουσα* ΣΥΝ. ανεμπόδιστος. — ανενόχλητα επίρρ.

ανέντακτος, -η, -ο κ. ανένταχτος αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε συγκεκριμένο χώρο, που δεν ανήκει σε κόμμα: *πολλοί πνευματικοί άνθρωποι παραμένουν κομματικά ανένταχτοι, για να διατηρούν την ανεξαρτησία τής γνώμης τους || ~ αριστερός* ΑΝΤ. ενταγμένος.

ανέντιμος, -η, -ο αυτός που δεν είναι έντιμος: *~ συμπεριφορά | πολιτικός || ήταν ανέντιμο εκ μέρους του να μην τηρήσει τη δέσμευση του απέναντι σας* ΑΝΤ. έντιμος. -^- ανέντιμα | ανεντίμως επίρρ., ανεντιμότητα (η).

ανεξαιρέτως επίρρ. [1852] χωρίς εξαίρεση ή διάκριση, με κοινό τρόπο για όλους: *όλοι - είμαστε ίσοι απέναντι στον νόμο, με τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις* ΣΥΝ. αδιακρίτως.

ανεξακρίβωτος, -η, -ο [1886] 1. αυτός που δεν εξακριβώθηκε, δεν διαλευκάνθηκε, δεν έχει γίνει γνωστός: τα *αίτια τού εγκλήματος έμειναν ~, παρά τις προσπάθειες τής αστυνομίας* ΑΝΤ. εξακριβωμένος 2. αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί, δηλ. να επαληθευθεί ή να διαψευσθεί: *τα πορίσματα τής έρευνας τους είναι ακόμη επιστημονικώς ~* ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος. — ανεξακρίβωτα επίρρ.

ανεξάλειπτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί, να εξαφανιστεί: *ανεξάλειπτη έμεινε στη μνήμη μας η εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο || ~ εντύπωση.* — ανεξάλειπτα επίρρ.

ανεξάντλητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (α) αυτός που δεν εξαντλήθηκε ακόμη ΑΝΤ. εξαντλημένος (β) αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: *οι ποσότητες νερού που λαμβάνονται με γεωτρήσεις δεν είναι ~||~ πηγή | απόθεμα | ποικιλία* ΣΥΝ. αστείρευτος, ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος, περιορισμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να καλυφθεί σε επαρκή βαθμό: *το θέμα αυτό είναι ~ είναι αδύνατο να το καλύψει κανείς σε λίγες σελίδες.* — ανεξάντλητα επίρρ.

ανεξαρτησία (η) [1761] {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία εξάρτησης, η απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση ενεργειών: *οποιαδήποτε ανάμειξη στα εσωτερικά τής χώρας μας αποτελεί προσβολή τής εθνικής μας ~ || οικονομική | πολιτική ~* ΣΥΝ. το αυτεξούσιο ΑΝΤ. εξάρτηση, υποτέλεια 2. η απουσία κάθε είδους υποχρεώσεων ή συνεκτικών δεσμών προς άλλο πρόσωπο ή κατάσταση: δεν *τους άρεσε ο έγγαμος βίος και οι οικογενειακές υποχρεώσεις- ήθελαν και οι δύο την ~ τους και χώρισαν.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indépendance].

ανεξάρτητα επίρρ. **1**. χωρίς εξάρτηση από κάποιον/κάτι: *ενεργεί | λειτουργεί | δρα ~ || ζει ~, χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις* 2. (+από) χωρίς να συνδέεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο: *~ από το αποτέλεσμα τής έρευνας σου, θα πάρεις αυτό το ποσό* (βλ. λ. *ανεξάρτητος).*

ανεξαρτητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία με την οποία άτομο, ομάδα ή ευρύτερος φορέας αποκτά την ανεξαρτησία του. — **ανεξαρτητοποιούμαι** ρ. {-είται...} [1881].

ανεξάρτητος, -η, -ο [1829] 1. αυτός που δεν εξαρτάται, δεν ελέγχεται από άλλους: *-βουλευτής/ υποψήφιος || εφημερίδα ~ από κομματικές επιρροές || είμαι οικονομικά -* ΑΝΤ. εξαρτημένος 2. (ειδικότ.) αυτός που λειτουργεί με βάση το καθεστώς που ορίζει ο ίδιος, χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις, σύμφωνα με την αρχή τής αυτοδιάθεσης: η *Κύπρος είναι ~ κράτος από το 1960* (πβ. λ. *αυτόνομος)* 3. (+από | +γεν.) αυτός που δεν εντάσσεται σε ορισμένα πλαίσια ή δεν οφείλεται σε εξωτερικό αίτιο: *λόγοι ανεξάρτητοι τής θελήσεως μου με ανάγκασαν να απουσιάσω* 4. (για οικήματα) αυτός που δεν επικοινωνεί, που είναι χωριστά (από άλλον): *~ διαμερίσματα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indépendant],

ανεξαρτήτως επίρρ. [1815] (λόγ.) (+γεν.) ασχέτως· για κάτι που δεν εξαρτάται από κάτι άλλο: *~ εθνικότητας | θρησκείας | καταγωγής | χρώματος | αντιλήψεων || αποφασίστηκε ολιγοήμερη απεργία, ~ τού τι θα εξαγγείλει ο υπουργός.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. γαλλ. εκφραστικού τρόπου και σύνταξης, λ.χ. *ανεξαρτήτως προελεύσεως* (< indépendamment de l'origine), *ανεξαρτήτως τού τι συνέβη* (< indépendamment de ce qui s'est passé)].

ανεξαρτήτως, **όχι** ανεξαρτήτου κ.λπ. Συχνά αντί τού επιρρήματος ανεξαρτήτως με γενική ονόματος (π.χ. *ανεξαρτήτως χρόνου - ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών - ανεξαρτήτως κόστους - ανεξαρτήτως εθνικότητας* κ.λπ.) χρησιμοποιείται εσφαλμένα ο τύπος τού επιθέτου (ανεξάρτητος) σε γενική πτώση και με γενική ονόματος: *ανεξαρτήτου κόστους! - ανεξαρτήτου καιρικών συνθηκών! ανεξαρτήτου εθνικότητας!* κ.τ.ό. Είναι προφανές ότι τέτοιες χρήσεις είναι λανθασμένες και θα πρέπει να αποφεύγονται.

ανεξέλεγκτος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν διασταυρώθηκε, δεν επαληθεύτηκε για την εγκυρότητα του, δεν στηρίζεται σε ασφαλή και ελεγμένα δεδομένα: *~ ειδήσεις κυκλοφορούν σχετικά με την κατάσταση τής υγείας του || ~ πληροφορία | κατηγορία* ΣΥΝ. ανεξακρίβωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ. ηλεγμένος, εξακριβωμένος 2. αυτός που είναι εκτός ελέγχου, που έχει ξεφύγει από τα καθιερωμένα πλαίσια: *~ άσκηση τής εξουσίας | δράση | διαχείριση | τρόπος ζωής* ΣΥΝ. ασύδοτος, αχαλίνωτος ΑΝΤ. ελεγχόμενος. — ανεξέλεγκτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρ_χ. < άν- στερητ. + *εξελέγχω < εξ + ελέγχω].*

ανεξερεύνητος, -η, -ο [μτγν.] **1**. (τόπος) που δεν έχει εξερευνηθεί: η *~ ζούγκλα τού Αμαζονίου εξάπτει την ανθρώπινη περιέργεια* ΣΥΝ. παρθένος, απάτητος ΑΝΤ. εξερευνημένος 2. αυτός που δεν μπορεί να διερευνηθεί, να εξακριβωθεί σε όλες του τις λεπτομέρειες: η *ψυχή τού ανθρώπου θα είναι πάντα ένα ~ μυστήριο* ΣΥΝ. ανεξιχνίαστος, σκοτεινός.

ανεξεταστέος, -α, -ο αυτός που δεν πέρασε με επιτυχία τις εξετάσεις του και πρέπει να επανεξεταστεί: *βαθμολογήθηκε σε τέσσερα βασικά μαθήματα κάτω από τη βάση κι έμεινε ~ για τον Σεπτέμβριο* ΣΥΝ. μετεξεταστέος. [ΕΤΥΜ. < *αν)α)-* επαναληπτ. + *εξεταστέος < εξετάζω].*

ανεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να ερμηνευθεί: *υπάρχει μια ~ σιωπή γύρω από την υπόθεση || - καθυστέρηση στην προώθηση τού αιτήματος μας* ΣΥΝ. ακατανόητος, παράδοξος, παράξενος, αδικαιολόγητος ΑΝΤ. εύλογος, ευεξήγητος. — ανεξήγητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

ανεξιθρησκία (η) [1768] {χωρ. πληθ.} 1. η ελευθερία κάθε πολίτη να πιστεύει σε όποια θρησκεία επιθυμεί και να μη διώκεται για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις **2**. (συνεκδ.) η ανοχή τής πολιτείας προς τη

θρησκεία κάθε πολίτη, η οποία εκφράζεται με τη συνταγματική κατοχύρωση της.
[ΕΤΥΜ. < *ανεξίθρησκος* < ανεξι- (< μέλλ. *άνέξομαι* τού ρ. *ανέχομαι* + *θρήσκος)* ως απόδ. τού γαλλ. tolérance (religieuse) «θρησκευτική ανοχή». Τον όρο εισήγαγε ο Ευγένιος Βούλγαρις].

ανεξιθρησκία ή ανεξιθρησκεία; Επειδή η λ. δεν είναι σύνθετο τού απλού θρησκεία, αλλά (παρασύνθετο) παράγωγο σε -ία τού ήδη συνθέτου ανεξίθρησκος, γράφεται με -ι-: *ανεξίθρησκος* > ανεξι-θρησκ-ία όπως *άνανδρος* > *ανανδρία* (αλλά απλό *ανδρεία), πρωτοπόρος* > *πρωτοπορία* (αλλά *πορεία)* κ.ο.κ.

→ *αμνηστία, ανανδρία*

ανεξίθρησκος, -η, -ο [1826] αυτός που δείχνει ανοχή προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων.

ανεξικακία (η) {χωρ. πληθ.} η ανεκτική στάση απέναντι στην κακία των άλλων, η ανυπαρξία εκδικητικότητας ή πρόθ^{ε}ση για ανταπόδοση τού κακού που υπέστη κάποιος ΣΥΝ. αμνησικακία ΑΝΤ. μνησικακία. — ανεξίκακος, -η, -ο [μτγν.], ανεξικακώ ρ. [μτγν.] {-είς...}^ [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άνεξίκακος* < *ανεξι-* (< μέλλ. άνέξομαι τού ρ. *ανέχομαι) + κακός]*.

ανεξίτηλος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν ξ^{ε}βάφει, που δεν μπορεί να αφαιρεθεί με πλύσιμο, σβήσιμο ή ξύσιμο: ~ *χρώματα* | *μελάνι* ΣΥΝ. α-νεξάλειπτος **2**. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να διαγραφή, να εξαλειφθεί από τη μνήμη, που αφήνει μόνιμη και διαρκή την ανάμνηση και την επίδραση του: τα *ταραγμένα παιδικά του χρόνια άφησαν ~ ίχνη στον χαρακτήρα του* || *άφησε ~* τη *σφραγίδα τής προσωπικότητας του στον χώρο των γραμμάτων* ΣΥΝ. άσβηστος, αιώνιος. — ανεξίτηλα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *έξίτηλος* (βλ.λ.)].

ανεξιχνίαστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν μπορεί να εξιχνιαστεί ή δεν έχει εξιχνιαστεί ακόμα: ~ *μυστήριο* | *έγκλημα* | *αιτία* ΣΥΝ. ανεξακρίβωτος, αδιαλεύκαντος, άλυτος ΑΝΤ. εξιχνιασμένος 2. αυτός που δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί από τον ανθρώπινο νου, να συλληφθεί σε όλη του την έκταση ΣΥΝ. ανεξήγητος, ανερμήνευτος. — ανεξιχνίαστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + εξιχνιάζω. Η φρ. *ανεξιχνίαστοι αἱ οδοίτοῦΚυρίου* βασίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Ρωμ.* 11, 33: *Ὦ βάθος πλούτου και σοφίας καί γνώσεως Θεοῦ. Ὡς ανεξερεύνητα τά κρίματα αυτού, και ανεξιχνίαστοι αἱ οδοί* αὐτου)].

ανέξοδος, -η, -ο αυτός που δεν στοιχίζει τίποτα, δεν απαιτεί έξοδα ΣΥΝ. αδάπανος ΑΝΤ. δαπανηρός. — ανέξοδα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ανέξοδος,* αρχική σημ. «εκείνος που δεν έχει έξοδο, αδιέξοδος», < άν- στερητ. + *έξοδος*. Η σημερινή σημ. απαντά από τον 4ο αι. μ.Χ.].

ανεξόφλητος, -η, -ο [1868] κ. αξόφλητος αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: ~ *ένταλμα* | *επιταγή* | *λογαριασμός* ΣΥΝ. απλήρωτος. — ανεξόφλητα επίρρ.

ανεπάγγελτος, -η, -ο αυτός που δεν ασκεί επάγγελμα, δεν έχει επαγγελματική ενασχόληση.
[ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + *επαγγέλλομαι* «ασκώ επάγγελμα», άσχετο προς το μτγν. *ανεπάγγελτος* «αυτός που δεν αναγγέλθηκε»].

ανεπάγγελτος - άν**εργος. Ε**ν αντιθέσει προς το άν**εργος**, που δη λώνει αυτόν που στερείται τής δυνατότητας να εργαστεί, που δεν βρίσκει εργασία, το ανε**πάγγελτος** βρίσκεται εγγύτερα προς το αρχ. *άεργος,* δηλ. δηλώνει περισσότερο αυτόν που δεν γνωρίζει κα νένα επάγγελμα και που, κατά συνέπεια, δεν ασκεί και επάγγελ μα, επιλέγοντας μάλλον παρά αναγκαζόμενος να είναι άνεργος. Έτσι το *ανεπάγγελτος* χρησιμοποιείται συχνά ως χαρακτηρισμός στα αστυνομικά δελτία ειδήσεων, ενώ το *άνεργος* αποτελεί οικο νομικοκοινωνικό χαρακτηρισμό. → *αεργία*

ανεπαίσθητος, -η, -ο αυτός που με δυσκολία γίνεται αντιληπτός στις αισθήσεις: *μια ~ κίνηση τού χεριού* || *~ διαφορά* | *ήχος* | *αλλαγή* ΣΥΝ. αμυδρός, ελαφρός ΑΝΤ. αισθητός, έντονος. — ανεπαίσθητα | ανεπαισθήτως [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < άν- στερητ. + *έπαισθάνομαι* «αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι» < *έπ(ί)- + αισθάνομαι]*.

ανεπανάληπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται επανάληψη, που είναι μοναδικός και δεν μπορεί να τον μιμηθεί ή να τον ξεπεράσει κανείς: *μια - προεκλογική συγκέντρωση* ΣΥΝ. μοναδικός, άφθαστος 2. αυτός που είναι τόσο καλός, ώστε είναι δύσκολο να επαναληφθεί, που αγγίζει τα όρια τής τελειότητας: *δύο ~ μέρες στην εξοχή* ΣΥΝ. υπέροχος, έξοχος, απίθανος. — ανεπανάληπτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*.

ανεπανόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διορθωθεί, να επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: η *ελληνική οικονομία με την αύξηση τού εξωτερικού δανεισμού υπέστη - πλήγμα* || *~ λάθος* | *ζημιά* | *βλάβη*. — ανεπανόρθωτα επίρρ.

ανεπάντεχος, -η, -ο → αναπάντεχος

ανεπάρκεια (η) [1863] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη επαρκούς αριθμού ή ποσότητας: ~ *τροφίμων* || *υπάρχει ~ σε ειδικευμένα στελέχη* (β) η έλλειψη τής απαιτούμενης ποιότητας, των απαιτούμενων προσόντων: *η αποτυχία υλοποίησης τού έργου κατέδειξε την ~ των προσώπων που το ανέλαβαν* || *είναι προφανής η* - της *για αυτή την υπεύθυνη θέση* ΑΝΤ. επάρκεια 2. ΙΑΤΡ. η ελλιπής λειτουργία οργάνου τού σώματος, που οφείλεται σε ανατομική αλλοίωση ή λειτουργική διαταραχή: *καρδιακή* | *νεφρική* | *βαλβιδική* | *στεφανιαία* (βλ.λ.) ~ 3. ΙΑΤΡ. ***διανοητική*** *ανεπάρκεια* η νοητική καθυστέρηση. [ΕΤΥΜ- Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deficiency].

ανεπαρκής, -ής, -ές [1856] {ανεπαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανεπαρκέστερος, -ατός} **1**. αυτός που είναι λιγότερος από τον απαιτούμενο: ο *αριθμός των φοιτητικών εστιών είναι ~* || τα *αποθέματα κρίνονται ~* || *~ ποσότητα* | *ποσοστό* | *χώρος* | *γνώσεις* | *μόρφωση* | *διατροφή* ΣΥΝ. ελλιπής ΑΝΤ. επαρκής 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει την απαιτούμενη ποιότητα, τα αναγκαία προσόντα για την επίτευξη επιθυμητού στόχου: η κακή *εξέλιξη των παιδιών τους απέδειξε ότι ήταν ~ ως γονείς* ΑΝΤ. επαρκής 3. αυτός που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στον σκοπό για τον οποίο προορίζεται: τα *μέτρα κατά τού νέφους αποδείχθηκαν ~* || *~ μέθοδος* ΣΥΝ. αναποτελεσματικός ΑΝΤ. επαρκής. — ανεπαρκώς επίρρ. [1859]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανέπαφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά ή μείωση, που διατηρεί την ακεραιότητα του: *κατάφερε να διατηρήσει ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. ακέραιος, απείραχτος, ανέγγιχτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *επαφή]*.

ανεπεξέργαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί την κατάλληλη επεξεργασία: ~ *κείμενο* | *ιδέα* | *σχέδιο* ΣΥΝ. αδούλευτος, ακατέργαστος ΑΝΤ. επεξεργασμένος.

ανεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν έχει επηρεαστεί, δεν έχει δεχθεί επιδράσεις (από κάποιον/κάτι): *συνέχισαν τη ζωή τους ανεπηρέαστοι από όσα συνέβαιναν γύρω τους* || *όταν ακούς και διαβάζεις τόσα δυσάρεστα πράγματα, πώς να μείνεις ~;* ΑΝΤ. επηρεασμένος 2. (ειδικότ.) αυτός που διατηρεί την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία του: η *Δικαιοσύνη πρέπει να προχωρήσει στο έργο της ανεπηρέαστη* || *η κρίση του έμεινε ~ από τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ. απροκατάληπτος. — ανεπηρέαστα επίρρ.

ανεπιβεβαίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, να αποδειχθεί η εγκυρότητα του: *σύμφωνα με ~ πληροφορίες, επίκειται ανασχηματισμός τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. ανεξακρίβωτος ΑΝΤ. επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unconfirmed].

ανεπίβουλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επιβουλεύεται άλλους: ~ *φίλος* | *σχέδιο* | *σκέψη* ΣΥΝ. άδολος ΑΝΤ. επίβουλος, δόλιος. — ανεπί-**βουλα** επίρρ.

ανεπίγνωστος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς επίγνωση, χωρίς να το θέλει ο δράστης, ασυναίσθητα ΣΥΝ. απροσχεδίαστος ΑΝΤ. εκούσιος, ηθελημένος, ενσυνείδητος. — ανεπιγνωστα | ανεπιγνώστως επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εκείνος που δεν έχει ακριβή γνώση για κάτι», < άν- στερητ. + *έπιγιγνώσκω* «παρατηρώ, αναγνωρίζω»].

ανεπίγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν φέρει επιγραφή, συγκεκριμένο τίτλο: ~ *στήλη* | *επιστολή* | *κείμενο*.

ανεπίδεκτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν επιδέχεται (κάτι): ~ *επισκευής* | *παρερμηνείας* | *αμφισβητήσεως* | *επιδιορθώσε-ως* ΦΡ. *ανεπίδεκτος μαθήσεως* αυτός που δεν μπορεί εύκολα να μάθει κάτι, να κατανοήσει κάτι που του διδάσκεται: μη μου λες να μάθω να οδηγώ˙ στο *αυτοκίνητο είμαι ~* ΑΝΤ. επιδεκτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδέχομαι*.

ανεπίδεκτος - επιδεκτικός. Συνδέονται και τα δύο με το **επι δέχομαι,** αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση,* όχι *«... δεν επιδέχεται λύσε ως»'.* Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι...* Αντίθετα, με γενική συντάσσονται τα επιδεκτικός και ανεπίδεκτος: Δεν *είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι επιδεκτικός βελτιώσεως.* Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): *«ανεπίδεκτος μαθήσεως».* → *επιδέχομαι*

ανεπίδοτος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν επιδόθηκε, δεν έχει φθάσει στον παραλήπτη τού: ~ *έγγραφο* | *επιστολή* | *μήνυμα.* [ΕΤΥΜ < αν- στερητ. + *επιδίδω* «παραδίδω, εγχειρίζω»].

ανεπιθύμητος, -η, -ο [μτγν.] **1**. μη επιθυμητός, αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ΣΥΝ. δυσάρεστος ΑΝΤ. επιθυμητός **2.** ΠΟΛΙΤ. ***ανεπιθύμητο πρόσωπο*** (λατ. persona non grata) ξένος, συνήθ. διπλωμάτης, που καλείται να εγκαταλείψει εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τη χώρα στην οποία βρίσκεται ή που του απαγορεύεται η είσοδος σε αυτή: *οι δύο υπάλληλοι τής πρεσβείας κρίθηκαν ανεπιθύμητα πρόσωπα και τους ζητήθηκε να εγκαταλείψουν τη χώρα.* — ανεπι-**θύμητα** επίρρ.

ανεπίκαιρος, -η, -ο αυτός που είναι έξω από την επικαιρότητα, από τα τρέχοντα ενδιαφέροντα: δεν *αξίζει να γράψεις γι'αυτό το θέμα·είναι πια ~* || *~ ενέργεια* | *πράξη* | *απάντηση.* — ανεπίκαιρα επίρρ.

ανεπίκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επικρίθηκε ή που δεν μπορεί να επικριθεί. — ανεπίκριτα επίρρ.

ανεπικύρωτος, -η, -ο [1871] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, που δεν έχει αναγ^{ν}ωριστεί επίσημα η εγκυρότητα του: ~ *σύμβαση* | *πρακτικό* | *διορισμός* ΑΝΤ. επικυρωμένος, (λόγ.) κεκυρωμένος.

ανεπίληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τίποτα επιλήψιμο, εναντίον τού οποίου δεν μπορεί να διατυπωθεί κατηγορία: ~ *βίος* | *συμπεριφορά* | *μέθοδοι* | *μέσα* ΣΥΝ. αδιάβλητος, άψογος ΑΝΤ. επιλήψιμος, με-μπτός, διαβλητός. — ανεπίληπτα επίρρ.

α- | αν- *στερητικό*

αν-εμπέδωτος, -η, **-ο**
αν-ενθουσίαστος, -η, -ο
αν-εξαγόραστος, -η, -ο
αν-εξαργύρωτος, -η, -ο
αν-εξάσκητος, -η, -ο
αν-εξασφάλιστος, -η, -ο
αν-εξέλικτος, -η, -ο
αν-εξέταστος. -η, -ο
αν-εξημέρωτος, -η, -ο

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *έπίληπτος* «αξιοκατάκριτος, επίμεμπτος» (πβ. κ. επιλήψιμος)].

ανεπίλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επιλυθεί: ~ *πρόβλημα/ διαφορά.*

ανεπίσημος, -η, -ο [1832] 1. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από επισημότητα, που δεν αντιμετωπίζεται σύμφωνα με κανόνες πρωτοκόλλου: *τις ημέρες των διακοπών τού Πάσχα ο πρωθυπουργός θα πραγματοποιήσει ~ επίσκεψη στην Ελβετία* || *~ γεύμα | ένδυμα | γλώσσα | ύφος* ΣΥΝ. άτυπος, κοινός 2. αυτός που δεν επικυρώνεται επισήμως, που δεν γίνεται γνωστός με επίσημο τρόπο (ανακοίνωση κλπ.): *σύμφωνα με - πληροφορίες, προβλέπονται σημαντικές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική τής κυβέρνησης* || ~ πηγή | *διάβημα.* — ανεπίσημα/ανεπισήμως [1887] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inofficiel].

ανεπιστημοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονική άγνοια, ανεπάρκεια: *παρά τη μακρά ενασχόληση του με ανάλογα αντικείμενα, μας έκανε εντύπωση η ~ του.*

ανεπιστρεπτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς πιθανότητα επιστροφής: η *εποχή των παχιών αγελάδων έχει παρέλθει* ~ ΣΥΝ. οριστικά, τελεσίδικα, μια για πάντα.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άνεπίστρεπτος* < *άν-* στερητ. + *επιστρέφω].*

ανεπίσχετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται επίσχεση, ακατάσχετος: ~ *αμμοργαγία* || (μτφ.) ~ *ορμή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *-επίσχετος* < *επίσχεσις* «συγκράτηση, ανάσχεση»].

ανεπιτευκτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να επιτευχθεί, που βρίσκεται έξω από τα όρια τού εφικτού: ~ *στόχος | σχέδιο* ΣΥΝ. ανέφικτος, ακατόρθωτος.

ανεπιτήδειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες ή ικανότητες (συνήθ. για την εκτέλεση έργου): *είναι ~ να χειριστεί τέτοιο λεπτό ζήτημα* ΑΝΤ. επιτήδειος. — ανεπιτήδεια επίρρ., ανεπιτηδειότητα (η) [μτγν.].

ανεπιτήδευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πάνω του κάτι ψεύτικο, τεχνητό ή προσποιητό, που διατηρεί την αυθεντικότητα του: ~ *κομψότητα | τρόποι | συμπεριφορά | χάρη* ΣΥΝ. απροσποίητος ΑΝΤ. επιτηδευμένος. — **α**νεπιτή**δευτα** επίρρ.

ανεπίτρεπτος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπεται, που ξεφεύγει από τα όρια των κανόνων: είναι *ανεπίτρεπτο να επεμβαίνεις στο δικό μου σπίτι* ΣΥΝ. αθέμιτος, αντιδεοντολογικός ΑΝΤ. επιτρεπτός. — ανεπίτρεπτα επίρρ.

ανεπιτυχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανεπιτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν οδηγεί στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, που δεν έχει επιτυχία: ~ *προσπάθεια | μέτρο | απόπειρα | διάβημα* ΣΥΝ. αποτυχημένος, ατελέσφορος ΑΝΤ. επιτυχής. — ανεπιτυχώς επίρρ. [1871].

ανεπιφύλακτος, -η, -ο [1880] κ. ανεπιφύλαχτος ο χωρίς επιφυλάξεις, αυτός που εκδηλώνεται με εμφανή και άμεσο τρόπο, χωρίς δισταγμούς: θα *έχει την - υποστήριξη μας* || *- αποδοχή | θαυμασμός | συμπαράσταση* ΣΥΝ. απερίφραστος. — ανεπιφύλακτα κ. (καθημ.) ανεπιφύλαχτα | ανεπιφυλάκτως [1888] επίρρ.

ανεπούλωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει ακόμα επουλωθεί: ~ *τραύματα | πληγή* ΣΥΝ. αθεράπευτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμη ξεχαστεί· έντονος, βαθιά χαραγμένος: ο *εμφύλιος έχει αφήσει μέσα τους ~ τραύματα.*

ανεπρόκοπος, -η, -ο (λαϊκ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει προκοπή, που δεν σημειώνει καμία πρόοδο: *Και τι αξιόλογο μπόρεσε να κάνει; Ήταν μια ζωή ~* ΣΥΝ. αχαΐρευτος. [ΕΤΥΜ. < *ανε-* στερητ. + *προκοπή}.*

ανεπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανέραστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον έρωτα (και συνήθ. χαρακτηρίζεται από στενομυαλιά, ακοινώνητη συμπεριφορά, το αίσθημα τού ανικανοποίητου κλπ.): δεν *μπορείς να εμπιστευθείς τέτοια συναισθηματικά ζητήματα σ' έναν άνθρωπο που σ' όλη του τη ζωή υπήρξε ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εραστός* «αγαπητός» < αρχ. *ερᾶμαι* «αγαπώ, αισθάνομαι ερωτική έλξη» (βλ. λ. *εραστής)].*

ανεργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης που οφείλεται σε μειωμένη προσφορά εργασίας: τα *μέτρα τής κυβέρνησης θα οδηγήσουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων στην ~* || βρίσκομαι | *μπαίνω | βγαίνω στην ~* || *ταμείο ανεργίας* || *εποχική | μερική | διαρθρωτική ~* (β) *επίδομα ανεργίας* ειδικό χρηματικό ποσό που χορηγείται από το κράτος ως βοήθημα σε ανέργους 2. (συνεκδ.) ο αριθμός των ανθρώπων που δεν έχουν βρει εργασιακή απασχόληση, εκφραζόμενος κυρ. σε ποσοστά: η ~ *κινείται σε υψηλά επίπεδα ξεπερνώντας το 10%* · 3. ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού οργανισμού να παράγει αντισώματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεργία, δουλειά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άνεργος,* ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν., < αγγλ. anergy].

ανεργία - αργία - αεργία. Και οι τρεις λέξεις είναι αρχαίες, με ιδιαίτερα μεγάλη χρήση οι δύο πρώτες. Στην αρχαιότητα η μεν **αεργία** δήλωνε «την ηθελημένη έλλειψη εργασίας, τη νωθρότητα, την τεμπελιά», ενώ η αργία (< *αεργία,* με συναίρεση) δήλωνε τόσο την ηθελημένη όσο και την αθέλητη έλλειψη εργασίας, το να μην εργάζεται κανείς. Με τον καιρό το μεν *αεργία* (και το *άεργος)* συνέχισε να δηλώνει την τεμπελιά, κατ' αντίθεση προς το **ανεργία** (και το *άνεργος),* που δηλώνει την έλλειψη εργασίας, την αντικειμενική αδυναμία να εργαστεί κανείς. Τέλος, η λέξη *αργία* έφθασε να δηλώνει τη νόμιμη, θεσμοθετημένη αποχή από την εργασία, σε ημέρες εορτών ή αναπαύσεως που ορίζονται σε κάθε χώρα. Υπόλειμμα τής αρχαίας σημ. τού *αργία* είναι το γνωστό αρχαίο γνωμικό *«αργία μήτηρ πάσης κακίας»* (η απραξία γεννά κάθε μορφής κακία) που συχνά ακούγεται και ως «αεργία μήτηρ πάσης κακίας», λόγω τού ότι το *αργία* έχει πάρει σήμερα διαφορετική σημασία.

άνεργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρά τη θέληση του δεν έχει εργασιακή απασχόληση (κυρ. επειδή έχασε τη δουλειά του ή δεν βρίσκει δουλειά): - *νέοι | μηχανικοί* || (συνήθ. ως ουσ.) *η πολιτική αυτή δημιούργησε στρατιές ανέργων* ΑΝΤ. εργαζόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεργία, ανεπάγγελτος.*

ανερμάτιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει σταθερό χαρακτήρα και σαφή προσανατολισμό, που μεταβάλλει εύκολα τις ιδέες του: *άνθρωπος ~ ηθικά- δεν θα δίσταζε να πατήσει επί πτωμάτων, προκειμένου να αναδειχθεί ο ίδιος* ΣΥΝ. αλλοπρόσαλλος, ασταθής 2. αυτός που γίνεται με επιπολαιότητα, χωρίς μελέτη και σαφή προγραμματισμό: ~ πολιτική. — ανερμάτιστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *ερματίζω* «τοποθετώ έρμα, υποστήριγμα» < *έρμα* «σαβούρα - υποστήριγμα πλοίων, όταν αυτά βρίσκονται στην ξηρά» (βλ.λ.)].

ανερυθρίαστα επίρρ.· χωρίς ντροπή, χωρίς αιδώ- χωρίς να κοκκινίσει κάποιος από ντροπή: πώς *μπορείς να λες ~ τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ. αναίσχυντα. Επίσης (λόγ.) ανερυθριάστως. — ανερυθρίαστος, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άνερυθρίαστος* < άν)α)- + *ερυθριώ (-άω)].*

ανέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανήλθα (να/θα ανέλθω, μτχ. ανελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) 1. κινούμαι προς τα πάνω, ανεβαίνω: μετά *από κάθε βροχόπτωση η στάθμη τής λίμνης ανέρχεται αισθητά* 2. (μτφ.) ακολουθώ ανοδική εξελικτική πορεία, παρουσιάζω πρόοδο: ~ *κοινωνικά* ΣΥΝ. ανεβαίνω, προκόβω, προάγομαι, προοδεύω 3.) + σε) φθάνω (σε υψηλή θέση, αξίωμα): ο Μ. *Αλέξανδρος ανήλθε στον θρόνο μετά τη δολοφονία τού Φιλίππου* 4. (μτφ.) φθάνω συνολικά (σε συγκεκριμένο αριθμό ή ποσό): *οι ζημιές στις πληγείσες περιοχές ανέρχονται σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές* 5. (η μτχ. *ανερχόμενος, -η, -ο)* αυτός που βρίσκεται σε τροχιά ανοδικής εξέλιξης, σε ανοδική πορεία: ~ *πολιτική δύναμη* || *~ αστέρας τού κινηματογράφου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + *έρχομαι].*

ανέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει νερωθεί, αραιωθεί με προσθήκη νερού: ~ *κρασί | ούζο.*

άνεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (α) η αίσθηση ότι κάτι γίνεται εύκολα, ξεκούραστα: *αυτά τα παπούτσια εξασφαλίζουν ~ στο περπάτημα* || *«απέξω εμφάνιση, από μέσα ~»* (διαφήμ. εσωρούχων) (β) η απουσία δυσκολίας στην εκτέλεση μιας πράξης ή στον χειρισμό ενός αντικειμένου: *μιλά και γράφει με ~ τρεις ξένες γλώσσες* || η *εθνική ομάδα νίκησε με ~ την αντίπαλη της* || *χειρίζεται τον υπολογιστή με -* || *τραγούδησε με ~ και χωρίς μικρόφωνο ένα δύσκολο κομμάτι* ΣΥΝ. ευχέρεια, ευκολία ΑΝΤ. δυσκολία (γ) η ευρυχωρία: *ένα ακόμα δωμάτιο να υπήρχε στο σπίτι, θα είχαμε μεγαλύτερη ~* || *στις καινούργιες εγκαταστάσεις τής εταιρείας έχουμε μεγάλη ~ χώρου* ΑΝΤ. στενότητα (δ) καθετί που εξασφαλίζει ευκολία, ξεκούραστη εργασία κ.λπ.· διευκόλυνση: *μεγάλη ~ αυτό το πλυντήριο πιάτων!* 2. *ανέσεις* (οι) τα μέσα που εξασφαλίζουν έναν πιο ευχάριστο και λιγότερο κοπιαστικό τρόπο διαβίωσης: *έφτειαξαν ένα σπίτι με όλες τις ~* ΣΥΝ. κομφόρ 3. (γε-νικότ.) η αίσθηση ότι δεν υπάρχει στενότητα, έλλειψη σε κάτι: *δουλεύουν και οι δύο και καταφέρνουν να ζουν με ~* || έχω *οικονομική ~* || *υπάρχει κάποια - χρόνου, επομένως μπορούμε να εργαστούμε πιο ήρεμα* 4. η απουσία βιασύνης και άγχους κατά την εκτέλεση εργασίας· κυρ. στη ΦΡ. με *την άνεση σου* χωρίς να βιάζεσαι: *κάνε τις δουλειές σου ~- δεν βιαζόμαστε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) με το πάσο σου · 5. (α) η οικειότητα: *έχει ~ μαζί του, γι ' αυτό και του αποκαλύπτει όλα της τα μυστικά* (β) η φυσικότητα στη συμπεριφορά, στους τρόπους, η απουσία επιτήδευσης, τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις: *κινήσου με ~, κανείς δεν θα σε παρεξηγήσει* || *εκεί να δεις-: μπαίνει στο γραφείο τού προέδρου μ'ένα χαμόγελο ώς τ' αφτιά, στρογγυλο-κάθεται στην πολυθρόνα και, χωρίς καν να ρωτήσει, ανάβει τσιγάρο!* (γ) η εξοικείωση με έναν χώρο, ένα περιβάλλον: *κινείται με ~ στους φιλολογικούς χώρους* || *έχει γερή κατάρτιση και κινείται με - σε όλες τις περιόδους τής ελληνικής ιστορίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνεσις* «χαλάρωση, ανακούφιση» < *άνίημι* «στέλνω προς τα πάνω - απελευθερώνω»· πβ. *άφ-εσις* < *άφ-ίημι, εν-εσις* < *ἐν-ίημι, ὕφ-εσις*< *ὑφ-ίημι, εφ-εσις*< *ἐφ-ίεμαι.* Μετάφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. με *την άνεση σας* (< γαλλ. à votre aise), καθώς και ο πληθ. *οι ανέσεις* (< γαλλ. les commodités). Στη σημ. των μέσων που εξασφαλίζουν άνετη διαβίωση, η λ. αποτελεί (στον πληθ. *ανέσεις)* απόδ. τού γαλλ. conforts (βλ. κ. κομφόρ)].

ανεσκαμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ανασκαφεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

ανεσπερος, -η, -ο (λογοτ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν σκοτεινιάζει, δεν σβήνει ποτέ **2.** (μτφ.) που διατηρεί την αίγλη του: - φως | *δόξα* ΣΥΝ. άσβηστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εσπέρα].*

α- | αν- *στερητικό*

αν-εξιλέωτος, -η, -ο
αν-εξιστόρητος, -η, -Ο
αν-εξοικείωτος,-η,-ο
αν-εξολόθρευτος, -η, -ο
αν-εξομολόγητος, -η, -ο
αν-εξόπλιστος, -η, -ο
αν-εξουσίαστος, -η, -ο
αν-εξουσιοδότητος, -η, -ο
αν-εξύμνητος, **-η, -ο**
αν-εόρταστος, -η, -ο
αν-επίβλεπτος. -η, -ο
αν-επιεικής,-ής,-ές
αν-επιθεώρητος, **-η, -ο**
αν-επισκεύαστος, -η, -ο

ανεστάλη **ρ**. → αναστέλλω

ανέστη ρ. στη ΦΡ. **Χριστός *Ανέστη*** βλ. λ. *ανασταίνω.*

Ανέστης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ανέστος.** [ΕΤΥΜ. Από την ευχή *(Χριστός) ανέστη].*

ανέστησα ρ. → ανασταίνω

ανέστιος, -α, -ο αυτός που δεν έχει δικό του σπίτι (εστία) και, κατ' επέκτ., πατρίδα, αυτός που περιπλανάται από τον έναν τόπο στον άλλον: *γύριζε από χωριό σε χωριό, από σπίτι σε σπίτι, ~ και αξιοθρήνητος* ΣΥΝ. περιπλανώμενος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + εστία].

ανεστραμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αναστραφεί (βλ. λ. *αναστρέφω): ~ κώνος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

ανέταμα ρ. → ανατέμνω

ανέτοιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν βρίσκεται σε ετοιμότητα, που δεν έχει προετοιμαστεί κατάλληλα: *ήταν - να αναλάβει τέτοιες ευθύνες* ΣΥΝ. απροετοίμαστος ΑΝΤ. προετοιμασμένος, έτοιμος. — ανέτοιμα επίρρ., ανετοιμότητα (η) [1893].

άνετος, -η, -ο **1**. (α) αυτός που προσφέρει ευκολία, ξεκούραση, ανάπαυση: ~ *παπούτσια | παντελόνι | κάθισμα | λεωφορείο || ~ μεταφορά από και προς τον σταθμό* (β) αυτός που γίνεται ανεμπόδιστα, εύκολα και ομαλά: ~ *ομιλία | χρήση τής ελληνικής γλώσσας | χειρισμός μιας συσκευής* (γ) ευρύχωρος: ~ *σπίτι | δωμάτιο | γραφείο* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία προβλημάτων, δυσκολιών: ζουν *μια ~ ζωή, χωρίς στερήσεις || κάναμε ~ διακοπές, δεν μας έλειψε τίποτα* 3. αυτός που επιτυγχάνεται χωρίς δυσκολία: στις *εκλογές το κόμμα αυτό εξασφάλισε ~ πλειοψηφία || ~ νίκη μιας ομάδας* 4. (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, απουσία τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις: ~ *κινήσεις | ύφος | τρόπος || είναι πολύ - άνθρωπος- σε κάνει να αισθάνεσαι ότι μιλάς με έναν φίλο σου* (β) (συνήθ. μειωτ.) αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς να έχει αίσθηση τού χώρου στον οποίο βρίσκεται ή συναίσθηση τής σοβαρότητας μιας κατάστασης: ~ *ο κύριος- παρά τα όσα προηγήθηκαν μεταξύ μας, ήρθε και μας έπιασε την κουβέντα σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* ΦΡ. (λαϊκ.) ***το παίζω άνετος*** (ί) παρουσιάζομαι ψύχραιμος, σαν να μη με απασχολεί κάτι (που προβληματίζει τους άλλους): τώρα *μας το παίζει άνετος, αλλά να τον έβλεπες την ώρα τής πτήσης πώς φοβότανε! || το 'παίζε άνετος στον διαγωνισμό, γιατί ήξερε από πριν τα θέματα!* (ii) συμπεριφέρομαι σαν να μην έχω καμία ανάμειξη σε υπόθεση, περιστατικό κ.λπ. (ενώ, στην πραγματικότητα, φέρω ευθύνη): *Κοίτα τον! Το παίζει άνετος, λες και είναι αθώα περιστερά!* — άνετα | ανέτως [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ- αρχ-, αρχική σημ. «χαλαρός» (για ηνία αλόγου), < *άνίημι.* Βλ. κ. λ. άνεση].

ανετράπη **ρ.** → ανατρέπω

άνευ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει στέρηση (= χωρίς, δίχως): ~ *χρημάτων κανένα έργο δεν προχωρεί || μέθοδος εκμάθησης ξένων γλωσσών ~ διδασκάλου || παράδοση των αιχμαλώτων ~ όρων || εκλογική νίκη ~ προηγουμένου || υπουργός ~ χαρτοφυλακίου || άδεια ~ αποδοχών || δηλώσεις - σημασίας || επιχειρήματα - αξίας || λόγια ~ ουσίας || επιταγή ~ αντικρίσματος || ορκίστηκε να πει την αλήθεια ~ φόβου και πάθους-* ΦΡ (α) ***εκ των ων ουκ άνευ*** (λατ. sine qua non, βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) για κάτι που είναι απαραίτητο ή αναντικατάστατο, χωρίς το οποίο δεν νοείται ή δεν γίνεται κάτι (β) ***άνευ αποχρώντος λόγου*** χωρίς σοβαρό λόγο: το *δικαστήριο του επέβαλε αυστηρή ποινή ~* (γ) ***άνευ λόγου και αιτίας*** χωρίς να μπορεί να δοθεί εξήγηση- αδικαιολόγητα: της *επιτέθηκε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άν-ευ< Ι.Ε. *sn- (< *seni- «χωριστά»), πβ. σανσκρ. sanu-tar «μακριά από», λατ. sine «χωρίς», γαλλ. sans, ισπ. sin, γερμ. sondern «αλλά» κ.ά. Αρχικώς το άνευ ήταν επίρρημα και σήμαινε «μακριά από, χωρίς». Η χρήση τής λ. ως προθ. και η σύνταξη της με γεν. είναι ήδη αρχ. Οι φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ.άνευ όρων (< sans conditions), άνευ *προηγουμένου* (< sans précédent), άνευ *λόγου* (< sans raison)].

εκ των ων **ου**κ άνευ. Ελλειπτική φράση. Η πλήρης: **όρος έ**κ των ών **ου**κ άνευ (εστί) «προϋπόθεση από εκείνες που δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχουν»· άρα «απαραίτητη προϋπόθεση». Αντίστοιχο λατινικό: (conditio) sine qua non. Το ενίοτε λεγόμενο **«ε**κ των **ου**κ άνευ» είναι, προφανώς, εσφαλμένο.

ανευθυνολογία (η) {ανευθυνολογιών} το να μιλά κανείς ανεύθυνα· ανεύθυνος λόγος για σοβαρό ζήτημα. — αν**ευθυνολο**νώ ρ. {-είς...}.

ανεύθυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ενεργεί με υπευθυνότητα, με αίσθημα ευθύνης: η ~ *πολιτική του οδήγησε τη χώρα στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης* ΣΥΝ. επιπόλαιος, αναξιόπιστος. — ανεύθυνα επίρρ., αν**ευθυνότητ**α (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ευθύνη.

ανεύθυνος - υπεύθυνος. Η αντίληψη ότι το *ανεύθυνος* είναι γενικά το αντίθετο τού *υπεύθυνος* οδηγεί σε ορισμένα λάθη στη χρήση τής λέξης. Αυτό συμβαίνει, γιατί αντίθετα προς τις δύο σημασίες τού *υπεύθυνος,* μία εύσημη και μία κακόσημη, το ανεύθυνος έχει μόνο μία, την κακόσημη. Συγκεκριμένα, το υπεύθυνος σημαίνει: (α) αίτιος, υπόλογος, αυτός που ευθύνεται για κάτι δυσάρεστο ή κακό *(Είναι υπεύθυνος για τη χρεωκοπία τής εταιρείας)* (β) αξιόπιστος, αυτός στον οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς *(Πολύ υπεύθυνος υπάλληλος- δεν αφήνει ποτέ κάτι στη μέση).* Το αν**εύθυνος** σημαίνει, στον καθημερινό λόγο, μόνον «αναξιόπιστος» *(Πολύ ανεύθυνος άνθρωπος- δεν μπορείς να του εμπιστευθείς τίποτε).* Δεν μπορούμε να πούμε «Είναι *ανεύθυνος για τη χρεωκοπία τής εταιρείας»'.* Θα πούμε: «Δεν είναι *υπεύθυνος για...».* Το ίδιο ισχύει και για το *ανευθυνότητα* σε σχέση με το *υπευθυνότητα:* υπ**ευθυνότητ**α είναι και η «υπαιτιότητα, η ευθύνη που έχει κάποιος» και η «συνείδηση, η αίσθηση τού καθήκοντος», ενώ ανευ-θ**υ**ν**ότητ**α είναι μόνο «η ασυνειδησία, η αναξιοπιστία».

ανευθυνοϋπεύθυνος, -η, -ο (σκωπτ.) αυτός που δηλώνει ότι δεν έχει τις ευθύνες που επιβάλλουν οι αρμοδιότητες του ή που ενεργεί με ανεύθυνο τρόπο, ενώ έχει υπεύθυνη θέση: ~ *υπάλληλος..* [ΕΤΥΜ. Νεότ. αντιθετικού τύπου σύνθετο κατά τα *ανεβοκατεβαίνω, μπαινοβγαίνω* κ.λπ.].

ανευλαβεια (η) [μεσν.] 1. η έλλειψη ευλάβειας ΣΥΝ. ασέβεια 2. (γε-νικότ.) η έλλειψη τού απαιτούμενου σεβασμού: η ~ *προς τους θεσμούς έχει και ανάλογες επιπτώσεις* ΣΥΝ. αναίδεια, θράσος. — αν**ευλαβής,** -ής, -ές [μτγν.], ανευλαβώς επίρρ. [μεσν.].

ανεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εύρεση μετά από έρευνα (προσώπου | πράγματος).

ανευρετικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην ανεύρεση: ~ *διαδικασία | μέθοδος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.* [ΕΤΥΜ; Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. heuristic].

ανευρετικός - **ευρετικός.** Επιστημολογικός-μεθοδολογικός όρος, που δηλώνει ότι ο ερευνητής προχωρεί «ψαχτά», δοκιμάζοντας τα δεδομένα τού υλικού του και επαληθεύοντας ή διαψεύδοντας διάφορες «υποθέσεις εργασίας». Η ανευρετική ή ευρετική μέθοδος αποδίδει τον ξένο όρο heuristic, που με τη σειρά του ανάγεται στο ελλην. **ευρί**σκω**.** Η μέθοδος αυτή στηρίζεται κατά πολύ στην αναζήτηση τής γνώσης μέσω των εμπειρικών δεδομένων, αντί να στηρίζεται εξ ολοκλήρου σε ορισμένη, άτεγκτα δεσμευτική, θεωρία και σε αξιωματικού τύπου θεωρήσεις.

ανευρίσκω ρ. μετβ. {δύσχρ. ανεύρον, -ες, -ε..., ανευρέθη (ανευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω, εντοπίζω (κάποιον/κάτι) μετά από έρευνα: μετά *από κοπιώδεις έρευνες ανεύρε τον ιό που προκαλεί την ασθένεια || ο χαρτοφύλακας που είχε απωλεσθεί τελικά ανευρέθη σε ένα από τα γραφεία τής εταιρείας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.* [ΕΤΥΜ <*ρχ. < άν)α)- + *ευρίσκω].*

άνευρος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ.) αυτός που στερείται νεύρου, ζωντάνιας, έντασης στις πράξεις και τις αποφάσεις του: τελείως ~ *ομιλητής- η διάλεξη του δεν είχε ούτε ρυθμό ούτε ενδιαφέρον* ΣΥΝ. άτονος, πλαδαρός, (εκφραστ.) ψόφιος ΑΝΤ. νευρώδης.

ανεύρυσμα (το) (ανευρύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η μόνιμη καρδιακή ή αρτηριακή διαστολή που οφείλεται κυρ. στην εξασθένηση των αγγειακών τοιχωμάτων: ~ *αορτής | στομάχου.* — αν**ευρυσματικός**, -ή, -ό, αν**ευρυσματώδης**, -ης, -ες [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άνευρύνω* «διαστέλλω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

ανεφάρμοστος, -η, -ο [1835] 1. αυτός που δεν εφαρμόστηκε: μετά *τον θάνατο του τα σχέδια του έμειναν - || ~ νόμος* 2. αυτός που δεν μπορεί να εφαρμοστεί: *ωραία θεωρία, αλλά* ~ στην *πράξη* ΑΝΤ. εφαρμόσιμος. — ανεφάρμοστα επίρρ.

ανέφελος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει σύννεφα, που διατηρεί τη διαύγεια και την καθαρότητα του ΣΥΝ. ασυννέφιαστος, διαυγής, αίθριος ΑΝΤ. νεφελώδης, συννεφιασμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει προβλήματα ή στενοχώριες: *ήταν τόσο ερωτευμένοι, που πίστευαν ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να διαταράξει την ~ ευτυχία τους!*

ανέφικτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, να εφαρμοστεί στην πράξη: τα *σχέδια του είναι ~ λόγω αξεπέραστων οικονομικών δυσκολιών* ΣΥΝ. ακατόρθωτος, ανεπίτευκτος, απραγματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ. εφικτός.

ανεφοδιάζω ρ. μετβ. {ανεφοδίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) εφοδιάζω εκ νέου, προμηθεύω με εφόδια προς αναπλήρωση όσων καταναλώθηκαν. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. approvisionner].

ανεφοδιασμός (ο) ο εκ νέου εφοδιασμός, η λήψη εφοδίων για την αναπλήρωση αυτών που καταναλώθηκαν: *σταθμοί ανεφοδιασμού τού στρατού || ο ~ αεροπλάνου με καύσιμα.*

ανέχεια (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση οικονομικής στενότητας, η στέρηση των αναγκαίων βιοποριστικών μέσων: ζουν *μέσα στην* ~ ΣΥΝ. ένδεια, φτώχια ΑΝΤ. ευπορία, ευμάρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχια. [ΕΤΥΜ < αν- στερητ. + *-έχεια < έχω* (κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *συν-έχεια, νουν-έχεια* κ.ά.). Απόδ. τού γαλλ. gêne (λ.χ. vivre dans la gêne «ζω μέσα στην ανέχεια»)].

ανέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {ανέχ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1**. δέχομαι (κάτι) χωρίς διαμαρτυρίες, κάνω υπομονή (μπροστά σε κάποιον/κάτι που μου προξενεί αισθήματα ενόχλησης ή δυσφορίας): δεν ~ να *τους βλέπω σ' αυτό το χάλι* || πώς *ανέχεται τέτοια αναιδή συμπεριφορά;* ΣΥΝ. αντέχω, υποφέρω, υπομένω 2. δείχνω ανοχή (κυρ. προς πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις με τα οποία διαφωνώ): *ανέχομαι τα θρησκευτικά του πιστεύω κι ας μη συμφωνούν με τα δικά μου* || ~ πεποιθήσεις | *ιδέες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, έχω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + έχομαι].

ανεψιά (η) → ανιψιά

ανεψιός (ο) → ανιψιός

ανήγαγα ρ. ~» ανάγω

ανήθικος, -η, -ο [1890] 1. αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθι-

α- | αν- *στερητικό*

αν-επιτήρητος, -η,-ο **αν-ερμήνευτος,-η,-ο** **αν-ετυμολόγητος, -η, -ο** **αν-ευλόγητος, -η, -ο** **αν-εφοδίαστος,-η,-ο**

κή, που παραβαίνει τις ηθικές αρχές: ~ *δικαστής* | *πολιτικός* || ~ πράξη | *κέρδος* | *κίνητρα* | *πρόταση* || *έζησε μια ~ ζωή, βυθισμένος στη διαφθορά* ΣΥΝ. άνομος, αισχρός, φαύλος ΑΝΤ. ηθικός 2. (ειδικότ.) αυτός που προσβάλλει την ηθική ως προς την ερωτική συμπεριφορά: με ~ *σκοπούς* || ~ *χειρονομία* ΣΥΝ. ασελγής, πρόστυχος, έκλυτος. — ανήθικα επίρρ., ανηθικότητα (η) [1849]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immoral].

άνηθος (ο) {χωρ. πληθ.} αρωματικό φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τον μαϊντανό και χρησιμοποιείται φρέσκο στη μαγειρική. Επίσης άνηθο (το). [ΕΤΥΜ; < αρχ. άνηθον, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ασιατικής προελ.].

ανήκεστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί: *κρίθηκε προσωρινώς αποφυλακιστέος λόγω ανήκεστου βλάβης τής υγείας του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *άκέομαι* «θεραπεύω» (ιατρ. όρος) < *ακος* «ίαμα, γιατρικό» (πβ. πανάκεια), αβεβ. ετύμου, ίσως < **ακ-ος* < I.E. **yak-* «θεραπεύω», πβ. ιρλ. hicc, ουαλ. iach «θεραπεύω»].

ανήκουστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή έντονη δυσαρέσκεια: *είναι ανήκουστο να παραλύει ο κρατικός μηχανισμός κάθε φορά που πέφτει λίγο χιόνι* ΣΥΝ. αδιανόητος, απαράδεκτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *-ήκουστος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακούω].*

ανήκω ρ. αμετβ. {παρατ. ανήκα} (+σε) 1. είμαι κτήμα (κάποιου), ιδιοκτησία ή εξάρτημα του: η *θαλαμηγός ανήκει σε έναν εφοπλιστή* 2. αποτελώ τμήμα ή μέρος (ευρύτερου συνόλου), είμαι μέλος (συλλόγου, κόμματος, ομοσπονδίας, θρησκείας κ.λπ.): *ανήκει στη Δεξιά* | *στην Αριστερά* | *στην κίνηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα* | *στους προτεστάντες* 3. (για τιμές, δικαιώματα, προνόμια κ.ά.) προσιδιάζω, συνήθ. αναφέρομαι ή αποδίδομαι σε (κάποιον/κάτι): *έγινε δεκτός με τιμές που ανήκουν σε αρχηγό κράτους·* (κατ' επέκτ.) αρμόζω, ταιριάζω κατεξοχήν: *στους μαχητές τής ελευθερίας ανήκει κυρίως ο δημόσιος έπαινος* ΣΥΝ. ταιριάζω, πρέπω ΑΝΤ. είναι ανάρμοστο 4. αναφέρομαι ή ανάγομαι σε (κάποιον/κάτι): *οι ισχυρισμοί σου ανήκουν στη σφαίρα τής φαντασίας* || *η έχθρα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις ανήκει πια στο παρελθόν* ΣΥΝ. αφορώ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεβαίνω μέχρις ενός ορισμένου ύψους, φθάνω», < *ανα-* + *ήκω* «έχω έλθει, έφθασα» (ενεστώτας με χρήση παρακειμένου), παράλλ. τ. τού Γκω < I.E. **së(i)k-* «φθάνω με το χέρι». Ομόρρ. *ίκ-ανός, ίκ-έτης, προ-ίξ* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ανηλεής, -ής, -ές {ανηλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1**. αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν δείχνει ευσπλαχνία, έλεος, οίκτο ΣΥΝ. άσπλαχνος, ανελέητος ΑΝΤ. (ευ)σπλαχνικός, ελεήμων, πονόψυχος 2. (μτφ.) αυτός που είναι υπερβολικά αυστηρός και σκληρός: η ~ *στάση τού υπουργού προκάλεσε οργή στους απεργούς* ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, αδυσώπητος, ανάλγητος ΑΝΤ. επιεικής, πονετικός. Επίσης ανήλεος, -η, -ο. — ανηλεώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύνθετος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + -ηλεής (με έκταση τού αρχικού έ- εν συνθέσει) < *έλεος].*

ανηλεής - ανήλεος - ανελέητος. Το αρχ. ανηλεής (παράγωγο τού *έλεος* με τροπή τού ε- σε η- λόγω τής συνθέσεως) και, λιγότερο, ο νεότερος μεταπλασμένος (σε *-ος)* τύπος ανήλεος χρησιμοποιούνται τόσο για πρόσωπα όσο και για πράξεις ή καταστάσεις *(Υπήρξε ανηλεής προς τους αντιπάλους του - Ακολούθησαν ανηλεείς σφαγές των αμάχων, που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη).* Το ανε**λέητος** (από το ελεώ «λυπούμαι, σπλαχνίζομαι, βοηθώ») χαρακτηρίζει κυρίως πράξεις ή καταστάσεις *(Ο ανελέητος αγώνας εναντίον των κατακτητών τελικά απέδωσε καρπούς).*

ανήλθα ρ. → ανέρχομαι

ανήλιαγος, -η, -ο κ. **α**νήλι**αστ**ος [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που δεν τον βλέπει ο ήλιος, που δεν φωτίζεται από τον ήλιο: *«μικρά κι ανήλιαγα στενά και σπίτια χαμηλά μου»* (τραγ.) || ~ *κελλί/ δωμάτιο.* [ΕΤΥΜ Ρηματικό επίθ. σε *-γος,* < αν- στερητ. + *ηλιάζω* (πβ. *αφύλα-γος, αχάρα-γος, αχόρτα-γος)* κατά τα *άπραγ-ος, άφραγ-ος,* όπου το *-γ*-αποτελεί μέρος τού θέματος].

ανήλικ**ος,** -η, -ο (-ου κ. -ίκου | -ων κ. -ίκων, -ους κ. -ίκους} **1.** αυτός που δεν ενηλικιώθηκε ακόμη, που είναι στην παιδική ή εφηβική ηλικία- (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας του, επομένως δεν έχει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τού ενήλικου πολίτη (λ.χ. να ψηφίζει): ~ *τέκνα* || τα ~ *μέλη μιας οικογένειας* ΑΝΤ. ενήλικος 2. (συνήθ. ως ουσ.) (α) πρόσωπο που δεν έχει ενηλικιωθεί: *φυλακή ανηλίκων* || *αύξηση τής παραβατικότητας των* — || ο *ψυχισμός των* ~ βλάπτεται *από τέτοια θέματα·* ΦΡ. ακατάλληλο *για* | *δι' **ανηλίκους*** (ϊ) για έντυπο, ταινία, θέαμα κ.λπ., τού οποίου το περιεχόμενο κρίνεται από αρμόδια επιτροπή (λογοκρισίας) ότι είναι δυνατόν να βλάψει τον ψυχικό κόσμο των ανηλίκων (κυρ. λόγω των σκηνών βίας ή σεξ που περιέχει) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε δεν θεωρείται σωστό να βλέπει ή να ακούει ένα παιδί 3. (συχνά ειρων.) πρόσωπο πολύ μικρό στην ηλικία, ανώριμο. — **α**νηλικ**ότητα** (η) [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηλικία, βρέφος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < άν- στερητ. + ηλιξ, *-ικος* «τής ίδιας ηλικίας», βλ. κ. *ηλικία].*

ανήλικος ή ανήλικας, ενήλικος ή ενήλικας; Στην Αρχ. Ελληνική (ήδη από τον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε η λ. *ηλιξ,* γεν. *ήλικος* (από όπου το *ηλικία)* με τη σημ. «συνομήλικος, τής ίδιας ηλικίας». Πολύ νωρίς επίσης (ήδη στον Όμηρο) πλάστηκε το **όμή**λιξ. γεν. *ομήλικος* (από όπου το αρχ. *όμηλικία)* με την ίδια σημασία. Αργότερα, στους αλεξανδρινούς χρόνους, κατά το πρότυπο των σε -ος σχηματισμένων *έφ-ηβος* - *άν-ηβος* πλάστηκαν επίσης σε -ος τα ενήλικος (και ένήλιξ κατά τα *όμήλιξ* και *ηλιξ)* και ανήλικος Ας σημειωθεί ότι τ. **άνήλιξ,* που να δικαιολογεί και τ. *ανήλικας* (!), δεν σχηματίστηκε ποτέ, πράγμα που σημαίνει ότι σωστό είναι μόνο το ανήλικος, όπως προτιμότερο είναι και το ενήλικος (αντί τού *ενήλικας),* αφού πλάστηκε κατά τα σε *-ος* και είναι ήδη αρχαίο. Κατά τα *ενήλικος* και *ανήλικος* λέμε και συνομήλικος (μολονότι υπάρχει αρχαίο *συνομήλιξ),* ήδη δε στην Αρχαία το *όμήλιξ* σχημάτισε και τ. **ομ**ήλικ**ος.** Γενικότερα, οι σε *-ος* τύποι *ενήλικος, ανήλικος* και συνομήλικος είναι έγκυροι και προτιμότεροι στη χρήση.

ανήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ήλιο, που του λείπει ή δεν τον φτάνει ο ήλιος (βλ. κ. λ. *ανήλιαγος): ~ κελλάρι* ΣΥΝ. ανήλιαστος, σκοτεινός ΑΝΤ. ενήλιος, προσήλιος, φωτεινός.

ανή**μερα** επίρρ.· την ίδια ακριβώς ημέρα, κατά τη διάρκεια ορισμένης ημέρας: ~ το *Πάσχα έγινε το φονικό.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < άνά + *ημέρα,* με αναβιβασμο τού τόνου κατ' αναλο-γίαν προς το *σήμερα].*

ανημέρευτ**ος,** -η, -ο → ανημέρωτος

ανή**μερ**ος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι ήμερος, μη εξημερωμένος, άγριος ΣΥΝ. αδάμαστος, ατιθάσευτος ΑΝΤ. ήμερος, εξημερωμένος, δαμασμένος- ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) **θηρίο** | *θεριό ανήμερο* άνθρωπος σε έξαλλη κατάσταση, που δεν μπορεί κανείς να τον ηρεμήσει: Τρεις *έπεσαν επάνω του να τον κρατήσουν, αλλά τίποτα! ~ αυτός!*

ανημέρωτος[1],-η, -ο αυτός που δεν έχει ημερωθεί ή εξημερωθεί ΣΥΝ. ατιθάσευτος. Επίσης ανη**μέρευτος**.

ανημέρωτος[2], -η, -ο εσφαλμ. αντί τού ορθ. *ανενημέρωτος* (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανενημέρωτος.*

ανήμπορος, -η, -ο 1. αυτός που αισθάνεται αδύναμος ή εξασθενημένος: μετά την *εγχείρηση ήταν ~ να περπατήσει* ΣΥΝ. ανίκανος, εξαντλημένος ΑΝΤ. δυνατός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνικό κύρος ή οικονομική δύναμη: *είμαστε άνθρωποι φτωχοί κι ~ και δεν μπορούμε να σε βοηθήσουμε* ΣΥΝ. άπορος, φτωχός ΑΝΤ. πλούσιος, ισχυρός. — ανημποριά κ. ανημπόρια (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άν- στερητ. + *(ή)μπορώ].*

ανή**ξερ**ος, -η, -ο αυτός που δεν ξέρει, που του λείπει η ενημέρωση και η γνώση· ΦΡ. κάνω ***τον ανήξερο*** προσποιούμαι άγνοια: *γνωρίζει τα πάντα, αλλά κάνει τον ανήξερο.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ανήξε)υ)ρος* < *άν-* στερητ. + *ήξεύρω,* βλ. κ. *ξέρω].*

ανηολόγητος, -η, -ο (πλοίο) που δεν έχει εγγραφεί στο νηολόγιο, το ειδικό βιβλίο με τα στοιχεία τού πλοίου και τού πλοιοκτήτη (βλ κ. λ. *νηολόγιο).*

ανή**ρ** (ο) → άνδρας

ανηστευτος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν νήστεψε, που δεν τήρησε καθιερωμένη θρησκευτική νηστεία: δεν *μπορείς να κοινωνήσεις ~ 2.* ΕΚΚΛΗΣ. (ημέρα) για την οποία η Εκκλησία δεν ορίζει νηστεία: όλες *οι ημέρες τής διακαινησίμου είναι ~.*

ανησυχητικός, -ή, -ό [1888] κ. (καταχρ.) ανησυχαστικός [1889] αυτός που προκαλεί ανησυχία: ~ *κατάσταση* | *τροπή* | *εξέλιξη* ΣΥΝ. επικίνδυνος ΑΝΤ. καθησυχαστικός, ανακουφιστικός. — ανησυχητικά/-ώς [1895] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inquiétant].

ανησυχητικός **ή** ανησυχαστικός; Ορθότερο και κανονικό -χωρίς πρόβλημα παραγωγής και σχηματισμού- είναι το ανη**συχ**ητικ**ός** < *ανησυχώ* (< *ανήσυχος)* (πβ. καλλιεργώ > *καλλιεργητικός, συμπαθώ* > *συμπαθητικός, ποιώ* > *ποιητικός* κ.ο.κ.). Κατά τα ησυχάζω - ησυ-*χαστικός* και *καθησυχάζω - καθησυχαστικός,* πλάστηκε καταχρηστικά και ανησυχαστικός σαν από ρ. **ανησυχάζω,* που δεν μπορεί να σχηματιστεί ορθώς, αφού το στερητ. α(ν)- συντίθεται μόνο με ονόματα *(αν-ίσχυρος, αν-αξιοπρεπής, αν-ασφαλής, αν-ομ-βρία* κ.τ.ό.). Το εσφαλμένο *αν-ησυχάζω,* που πήγε προς στιγμήν να σχηματιστεί (Σπ. Τρικούπης, 1860), προσέκρουσε στο αίσθημα των ομιλητών και δεν επικράτησε, ο λεξικογράφος Γ. Ζηκίδης παρατηρεί για το *ανησυχαστικός: «νέα λεξις μοχθηρά γενομένη κατά το καθησυχαστικός... διότι μή υπάρχοντοτοῦ ἀνησυχάζω και τού ἀνησυχαστής* δεν *δύναται* νά *ὑπαρξη και τό ἀνησυχαστικός».* Ας σημειωθεί, προς τούτοις, ότι έναντι τού αρχαίου *ήσυχος,* το μεν *ανήσυχος* είναι μόλις μεσαιωνικό, το δε *ανησυχώ* είναι νεότ. λόγιος σχηματισμός, ενώ το *ανησυχητικός* εμφανίζεται από το 1888 (το *ανησυχαστικός* μαρτυρείται αργότερα, από το 1889).

ανησ**υχία** (η) [μτγν.] {ανησυχιών} **1**. η απουσία ησυχίας και τάξης, η αναστάτωση: τα *λόγια τού ομιλητή προκάλεσαν ζωηρή - στο πλήθος* ΣΥΝ. αναταραχή, αναβρασμός, αταξία ΑΝΤ. ησυχία, ηρεμία, γαλήνη, τάξη **2**. (ειδικότ.) η έλλειψη ψυχικής ηρεμίας, ψυχική ανασφάλεια ή αγωνία (οφειλόμενη σε εξωτερικά ή και παθολογικά αίτια): η *αργοπορία της του προκάλεσε έντονη* ~ ΣΥΝ. αναστάτωση, άγχος ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη · **3.** ***ανησυχίες*** (οι) η κλίση, το ενδιαφέρον για αναζητήσεις στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών: *καλλιτεχνικές* | *πνευματικές* | *μεταφυσικές* | *ποιητικές* ~ ΣΥΝ. ενδιαφέροντα.

ανήσυχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανησυχίας, έλλειψης ψυχικής ηρεμίας: *τον είδα πολύ ~, να ρωτάει και να ξαναρωτάει τι θα απογίνει το παιδί του* || - *πλήθος* ΣΥΝ. ταραγμένος, ανάστατος ΑΝΤ. ήσυχος, ήρεμος, ατάραχος **2**. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση, που «δεν έχει ησυχία»: ~ *άνθρωπος, τρέχει από τη μια δουλειά στην άλλη χωρίς σταματημό* ΣΥΝ. αεικίνητος 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν εφησυχάζει, που αναζητεί συνεχώς καινούργια πράγματα· ΦΡ. ανήσυχο ***πνεύμα*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρω-

πος σε διαρκή πνευματική εγρήγορση, που ερ$^{\varepsilon}$υνά και προβληματίζεται διαρκώς ΣΥΝ. πολυπράγμων ΑΝΤ. $^{\varepsilon}$<ρησυχασμένος · 4. (κυρ. για παιδιά, μαθητές κ.λπ.) αυτός που κάνει φασαρία, που θορυβεί, άτακτος: το *πιο ~ παιδί τής τάξης* ΣΥΝ. ζωηρός ΑΝΤ. ήσυχος, φρόνιμος. — ανήσυχα επίρρ.

ανησυχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανησυχείς... | ανησύχησα} ♦ 1. (αμετβ. κ. μετβ.) (+για) βρίσκομαι σε ανησυχία, αισθάνομαι αγωνία, αναστάτωση: *Γιατί αργήσατε τόσο; Ανησύχησα!* || *~ για τον γυιο μου που πήγε στον στρατό* || *~ για τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* (δεν ξέρω τι θα δείξουν) || *~ για τις πρόσφατες εξελίξεις* ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ανησυχία· (ειδικότ.) ταράζω την ησυχία, τη γαλήνη (κάποιου): *οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα ανησύχησαν την πολιτική ηγεσία* || *μην τηλεφωνήσεις τέτοια ώρα και τους ανησυχήσεις!* || *με ανησυχεί η στάση της* ΣΥΝ. ενοχλώ, θορυβώ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (s')inquiéter].

ανηφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. έδαφος με κλίση προς τα άνω- δρόμος ανηφορικός ΣΥΝ. ανήφορος, ανηφόρι, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ. κατήφορος, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια 2. (λογοτ.-μτφ.) η πρόοδος, η εξέλιξη (που συνοδεύεται και από δυσκολίες): «η ζωή *τραβάει την ανηφόρα»* (Γ. Ρίτσος). Επίσης ανηφοριά. — (υποκ.) ανηφορίτσα (η). [ΕΤΥΜ < *ανηφόρι,* υποκ. τού *ανήφορος* (βλ.λ.)].

ανηφόρι (το) → ανήφορος

ανηφορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανηφόρισα} ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι σε ανηφορικό έδαφος, βαδίζω σε ανηφορικό δρόμο: ~ το στενό *δρομάκι* ΣΥΝ. ανεβαίνω ΑΝΤ. κατηφορίζω, κατεβαίνω ♦ (αμετβ.) 2. μεταβαίνω σε περιοχή που βρίσκεται σε υψηλότερο σημείο από αυτό όπου βρίσκομαι: *ανηφόρισα από το Πασαλιμάνι στην Καστέλλα* 3. (για έδαφος, δρόμο, μονοπάτι κ.λπ.) είμαι ανηφορικός, έχω κλίση προς τα άνω: *το μονοπάτι ανηφορίζει προς το βουνό* ΑΝΤ. κατηφορίζω.

ανηφορικός, -ή, -ό αυτός που έχει κλίση προς τα άνω ή που βρίσκεται σε ανωφέρεια: *~ δρόμος* | *πλαγιά* ΣΥΝ. ανωφερής ΑΝΤ. κατηφορικός, κατωφερής. — ανηφορικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

ανηφοροκατήφορος (ο) (για δρόμους, μονοπάτια κ.λπ.) αυτός που περιλαμβάνει διαδοχικά ανωφέρειες και κατωφέρειες.

ανήφορος (ο) **1**. έδαφος ή δρόμος ανηφορικός: θα *πάρεις τον ~μέχρι την κεντρική πλατεία* ΣΥΝ. ανηφόρα, ανηφοριά, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ. κατηφόρα, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια 2. (μτφ.-λογοτ.) πορεία γεμάτη δυσκολίες: στον ~ τής ζωής *άλλοι νικούν και άλλοι εγκαταλείπουν ηττημένοι·* ΦΡ. (μτφ. για τιμές εμπορευμάτων, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ***παίρνω τον ανήφορο*** αυξάνομαι, μεγαλώνει η αξία μου. — (υποκ.) ανηφόρι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.* [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ἀνώφορος* < αρχ. *ἀνωφερής.* Το -η- στη λ. *ανήφορος* πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *κατήφορος,* όπου το -η- από το ρ. *κατήφερε* (αντί *κατέφερε)* τού *καταφέρω].*

ανηψιά (η) → ανιψιά

ανηψιός (ο) → ανιψιός

ανθ- → αντι-

ανθ-: Τα σύνθετα με την πρόθεση αι/τί, εφόσον το β' συνθετικό άρχιζε από δασυνόμενο φωνήεν, εμφανίζουν αφομοιωτικά (με τροπή τού -τ σε -θ) τύπο αιιθ- στη θέση τού αντ-: αντί + *έκτικός* > ανθεκτικός. *αντί* + *"Έλληνας* > ανθέλληνας *(ανθελληνικός), αντί* + *ενωτικός* > ανθενωτικός. *αντί* + *ίδρωτικός* > ανθιδρωτικός. αντί + Γσταμαι > ανθίσταμαι, αντί + *υγιεινός* > ανθυγιεινός, *αντί* + *υπασπιστής* > ανθυπασπιστής, *αντί* + *υπαστυνόμος* > ανθυπαστυνόμος, *αντί* + *ύπίατρος* > ανθυπίατρος, *αντί* + *υπολοχαγός* > ανθυπολοχαγός, *αντί* + *υποπλοίαρχος* > ανθυποπλοίαρχος, *αντί* + *υποσμηναγός* > ανθυποσμηναγός.

ανθεκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει αντοχή και στερεότητα, που δεν φθείρεται εύκολα: *έπιπλα από γερό ξύλο, ανθεκτικά στη φθορά* ΣΥΝ. στερεός, δυνατός 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες, που αντέχει στις κακουχίες ΣΥΝ. καρτερικός, αλύγιστος ΑΝΤ. αδύναμος^ — ανθεκτικά επίρρ., ανθεκτικότητα (η) [1883]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αντέχω].

ανθέλαιο (το) [1875] {ανθελαί-ου | -ων} αρωματικό αιθέριο έλαιο, που παρασκευάζεται από άνθη εσπεριδοειδών με απόσταξη και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία, αλλά και στη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική.

ανθέλληνας (ο) {ανθελλήνων} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικώς προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΣΥΝ. μισέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας. — ανθελληνισμός (ο) [1888], ανθελληνικός, -ή, -ό [1855], ανθελληνικά επίρρ.

ανθελονοσιακός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί την ελονοσία: *~ φάρμακα* | *αγώνας.*

ανθεμιο (το) {ανθεμί-ου | -ων} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ανάγλυφο ή γραπτό κόσμημα, συνηθισμένο κατά την αρχαιότητα, που παριστάνει φυτική σύνθεση φύλλων σε σχήμα συμμετρικό· χρησιμοποιήθηκε στην κεράμωση των κτηρίων, στην επίστεψη στηλών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνθέμιον*< *ἄνθεμον,* πιθ. < επίθ. ἀνθεμόεις (υποχωρητ.) «λουλουδιασμένος» < άνθος. Η λ. ἀνθέμιον/ ἄνθεμον ανήκει στο τεχνικό λεξιλόγιο τής γλώσσας και προσδιορίζει κυρίως φυτικά στολίδια κοσμημάτων και αγγείων κ.ά.].

Ανθέμιος (ο) {Ανθεμίου} 1. αυτοκράτορας τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (μέσα τού 5ου αι.) 2. αρχιτέκτονας, μηχανικός και μαθηματικός τής εποχής τού Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ισίδωρο, τού ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. ἀνθέμιον «φυτικό διακοσμητικό στοιχείο», υποκ. τού ἄνθεμον, παράλλ. τ. τής λ. ἄνθος].

ανθενωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που αντιτίθεται στην ένωση (πολιτική, εθνική, οικονομική) 2. ΙΣΤ. (ως ουσ.) (στη Βυζαντινή Εποχή) Ορθόδοξος που δεν επιθυμούσε την ένωση τής Ορθόδοξης Ανατολικής με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ΑΝΤ. ενωτικός. [ΕΤΥΜ < ανθ- (< *αντί-) + ενωτικός].*

Ανθεστήρια (τα) {Ανθεστηρίων} μεγάλη τριήμερη γιορτή προς τιμήν τού Διονύσου, που γινόταν κατά τον μήνα Ανθεστηριώνα (μέσα Φεβρουαρίου ώς μέσα Μαρτίου) στην αρχαία Αθήνα. [ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀνθεστηρίων, -ώνος,* ο όγδοος μήνας τού αττικού έτους, < άνθος + παραγ. επιθήματα -τηρ-ιών].

Ανθή (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *ἄνθος].*

ανθ' ημών Γουλιμής → αντί[1]

ανθήρας (ο) [1873] ΒΟΤ. η καθεμιά από τις μικρές θήκες που βρίσκονται στο ανώτατο άκρο τού στήμονα των λουλουδιών και περιέχουν τη γύρη. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthère].

ανθηρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. γεμάτος λουλούδια ΣΥΝ. λουλουδιασμένος 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε ακμή, σε πλήρη ανάπτυξη: *~ οικονομία* ΣΥΝ. ακμαίος. — ανθηρ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., ανθηρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄνθος* + παραγ. επίθημα *-ηρός,* πβ. *μοχθ-ηρός, πνιγ-ηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.].

ανθηρόστομος, -η, -ο (εσφαλμ.) παρεφθαρμένος τ. τής λ. *αθυρόστομος* (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθυρόστομος.*

άνθηση [μτγν.] κ. άνθιση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το φαινόμενο τής ανθοφορίας των φυτών και η όλη ανάπτυξη των ανθέων, από το άνοιγμα μέχρι τον μαρασμό τους ΣΥΝ. άνθισμα, ανθοφορία, λουλούδιασμα ΑΝΤ. ανθοβολία, ανθόρροια 2. η χρονική περίοδος κατά την οποία ανθίζει ένα φυτό: η ~ τής *αμυγδαλιάς είναι πολύ πρώιμη* ΣΥΝ. ανθοφορία 3. (μτφ.) περίοδος εξαιρετικής ανάπτυξης, ακμής: ~ των *επιστημών* | *των τεχνών* | *τού κινηματογράφου* | *τής παραοικονομίας* ΣΥΝ. ακμή, ευδοκίμηση, ανάπτυξη ΑΝΤ. παρακμή, μαρασμός.

άνθηση - άνθιση, ανθώ - ανθίζω. Το άνθηση (από το ανθώ) είναι μτγν. λέξη και πρωτοαπαντά στον Θεόφραστο (4ος-3ος αι. π.Χ.). Αντιθέτως, το άνθιση είναι νεότερη γραφή αντί τού άνθηση, όταν σε νεότερους χρόνους το ανθίζω άρχισε να επικρατεί αντί τού ανθώ (οπότε το άνθηση θεωρήθηκε παράγωγο ρήματος σε -ίζω και γράφτηκε με -ι-: *άνθιση).* Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν τα ρ. ανθώ και *ανθίζω* με διαφορετική σημασία: ανθώ «βγάζω άνθη» - *ανθίζω* «στολίζω με άνθη», «κόβω άνθη». Αργότερα το *ανθίζω* πέρασε στη σημ. «βγάζω άνθη», υποκαθιστώντας βαθμηδόν το *ανθώ* στην κυριολεκτική σημ., ενώ το *ανθώ* περιορίστηκε στη μεταφορική σημ.: *Ανθούν τα γράμματα/ οι τέχνες,* αλλά *Ανθίζουν τα λουλούδια* | *τα κλαριά.*

ανθί κ άνθι (το) → άνθος

ανθιβόλιο (το) {ανθιβολί-ου | -ων} υπόδειγμα εικόνας το οποίο χρησιμοποιείται για να την ξανασχεδιάσουμ$^{\varepsilon}$ πάνω σ$^{\varepsilon}$ άλλο αντικείμε-νο (κυρίως στην αγιογραφία και τη ζωγραφική κατά τη μεταβυζα-ντινή π$^{\varepsilon}$ρίοδο, πβ. και σημ$^{\varepsilon}$ρ. *ζεπατικωτούρα,* βλ.λ.). Επίσης **ανθίβο**-λο κ. ανθιβόλι
[ΕΤΥΜ. < μεσν. ἀνθιβάλιον < *ἀντιβόλιον* «ακριβές αντίγραφο» < *αντί-* + *-βόλων* < *βολή* < *ρ. βάλλω].*

ανθιδρωτικος, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται εναντίον τού ιδρώτα, αυτός που εμποδίζει ή καταπολεμεί την εφίδρωση: *~ φάρμακο* | *κρέμα* | *σπρέι.* [ΕΤΥΜ. < ανθ- (< *αντί-) + ιδρωτικός].*

ανθίζομαι ρ. μετβ. {ανθίστηκα} (λαϊκ.) αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω (κάτι που υποκρύπτεται), παίρνω είδηση: «τα *παραμύθια σου τ' ανθίστηκα πια τώρα»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. μυρίζομαι, (μτφ.) πιάνω, ψυχανεμίζομαι. [ΕΤΥΜ; Από συμφυρμό των λ. *ἄνθος* και *μυρίζομαι].*

ανθίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άνθισ-α, -μένος} βγάζω άνθη, γεμίζω λουλούδια: *ἄνθισαν οι τριανταφυλλιές και ο κήπος πλημύρισε χρώματα* ΣΥΝ. ανοίγω, ανθώ, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ. ανθορροώ. — άνθισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση.*

Άνθιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} 1. όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *ἄνθιμος* < αρχ. *ἄνθος].*

άνθινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι φτειαγμένος από άνθη: *~ στεφάνι* ΣΥΝ. λουλουδένιος.

άνθιση (η) → άνθηση

ανθίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανθίστα-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, παρατ. ανθιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ. αντέστ-ην, -ης, -η...} (λόγ.) προβάλλω αντίσταση: *οι δυνάμεις των συμμάχων ανθίστανται ακόμη σθεναρώς* || *~ στις πιέσεις που μου ασκούν* ΣΥΝ. (καθημ.) αντιστέκομαι (βλ.λ.) ΑΝΤ. ενδίδω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άνθ- (< άντι-) + Γσταμαι].

ανθό- κ. ανθό- κ. **ανθ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1**. ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με άνθη: *ανθο-δοχείο, ανθο-παραγωγή, ανθόνερο, ανθο-δέσμη, ανθο-κομία, ανθο-πώλης, ανθ-έλαιο* · 2. ότι κάτι αποτελεί επιλογή τού καλύτερου τμήματος ή μέρους ενός πράγματος ή συνόλου: *ανθό-γαλα, ανθό-τυρο, ανθο-λόγιο.* [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἄνθο-φόρος,* μτγν. *ἄνθο-λόγιον),* που προέρχεται από το ουσ. ἄνθος],

ανθοβολώ ρ. αμετβ. {ανθοβολείς... | ανθοβόλη-σα, -μένος} **1.** βγάζω άνθη, είμαι σε κατάσταση ανθοφορίας: την *άνοιξη ανθοβολούν τα δέντρα* ΣΥΝ. ανθίζω, λουλουδίζω ΑΝΤ. ανθορροώ · 2. (για φυτό) ρίχνω τα άνθη μου ΣΥΝ. ανθορροώ. — **ανθοβόλη**ση (η) [μτγν.] κ. ανθοβόλημα (το) (σημ. 1), ανθοβολία (η) (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άνθοβολώ (-έω)* < *άνθοβόλος* < *ανθό-* + *βόλος* < *βάλλω]*.

ανθόγαλο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αθόγαλο (το) {χωρ. πληθ.} λιπαρή και αφρώδης ουσία στην επιφάνεια τού γάλακτος (βλ. κ. λ. *αφρόγαλα): «να σε ποτίζει ~*, να σε *ταΐζει μέλι»* (τραγ.) ΣΥΝ. κρέμα, καϊμάκι. Επίσης ανθόγαλα.

ανθογ<u>ρα</u>φία (η) [1863] {ανθογραφιών} **1**. η απεικόνιση λουλουδιών, ζωγραφική που περιλαμβάνει αποκλειστικώς θέματα με άνθη **2**. (συνεκδ.) πίνακας ζωγραφικής με θέμα όπως το παραπάνω.

ανθογυαλι (το) {ανθογυαλ-ιού | -ιών} (λογοτ.) γυάλινο βάζο για λουλούδια (βλ. κ. λ. *ανθοδοχείο): το ~ ήταν πάντα γεμάτο με φρέσκα λουλούδια.*

ανθοδέσμη (η) [1835] {ανθοδ^εσμών} δέσμη από λουλούδια: *της έφερε μια - με κόκκινα τριαντάφυλλα για τη γιορτή της* || *στους γάμους τοποθετούν ανθοδέσμες σε ανθοστήλες* ΣΥΝ. μπουκέτο.

ανθοδετική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής ανθοδεσμών. — ανθοδέτης (ο), ανθοδέτρια (η), **ανθοδετικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *ανθοδέτης* < *ανθό-* + *-δέτης* < *δένω*, απόδ. τού αγγλ. flower arrangement].

ανθοδοχείο (το) [1833] το δοχείο στο οποίο τοποθετούνται άνθη για διακόσμηση χώρων ΣΥΝ. βάζο, ανθογυαλι.

ανθοδοχη (η) [1873] {ανθοδοχών} ΒΟΤ. το ανώτερο τμήμα τού κάλυκα των φυτών, από όπου φυτρώνει το άνθος.
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. *ανθοδόκη* < μτγν. *άνθοδόκος* < *ανθό-* + *-δόκος* < *δέχομαι* | *δέκομαι,* απόδ. τού γαλλ. réceptacle, ο μεταπλασμός σε -η, για να αποφευχθεί η σύμπτωση με το διαφ. σημασίας *ανθοδόχος* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ανθοκηπιο (το) [1888] {ανθοκηπί-ου | -ων} κήπος ή θερμοκήπιο όπου καλλιεργούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά για εμπορικούς κυρ. σκοπούς ΣΥΝ. ανθότοπος, λουλουδότοπος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου (όπως και ο *ανθόκηπος),* πβ. γαλλ. jardin à fleurs].

ανθόκηπος (ο) [1894] {ανθοκήπων} ο κήπος όπου καλλιεργούνται λουλούδια. — **ανθοκηπευτικός,** -ή, -ό.

ανθοκομείο (το) [1846] μεγάλος κήπος όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές μεθόδους λουλούδια και καλλωπιστικά φυτά, τα οποία χρησιμοποιούνται σε πειράματα ή προορίζονται για το εμπόριο ΣΥΝ. ανθοκηπιο.

ανθοκομία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} **1.** η επαγγελματική καλλιέργεια και επιμέλεια λουλουδιών και καλλωπιστικών φυτών **2.** ΓΕΩΠΙ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια, τη διατήρηση και τη βελτίωση των ανθοφόρων και καλλωπιστικών φυτών, με σκοπό τον εξωραϊσμό τού περιβάλλοντος. Επίσης αν**θοκομι**κή (η). — ανθοκομικός -ή, -ό [1893], ανθο**κόμος** (ο/η) [μτγν.], αν**θοκομ**ώ ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ανθοκόμος* < *άνθος* + *-κόμος* < αρχ. *κομώ (-έω)* «περιποιούμαι, φροντίζω»].

ανθοκράμβη (η) [1869] {ανθοκραμβών} (λόγ.) το κουνουπίδι (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Blumenkohle].

ανθολόγημα (το) [μεσν.] {ανθολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κόψιμο, η αραίωση των μπουμπουκιών φυτού, που συμβάλλει στην ανάπτυξη του ΣΥΝ. κορφολόγημα · 2. (μτφ.) η ανθολόγηση (βλ.λ.).

ανθολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία επιλογής των καλύτερων κειμένων, μουσικών κομματιών, έργων ζωγραφικής κ.ά. για τον καταρτισμό ανθολογίας ΣΥΝ. συλλογή, σταχυολόγηση, απάνθισμα.

ανθολογία (η) {ανθολογιών} συλλογή επιλεγμένων έργων (λογοτεχνίας, μουσικής κ.τ.ό.): - *νεοελληνικής ποίησης*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συλλογή λουλουδιών», < *ανθολόγος* < *άνθος* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

ανθολογία - ανάλεκτα - **εκλ<u>ο</u>γή** - συναγωγή - **σύμμικτα** - ποικίλα - πάρεργα.Όλες οι ονομασίες αυτές χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τη συγκέντρωση σε έναν ή περισσότερους τόμους ποικίλου υλικού, αποτελούμενου κατά περίπτωση από μελέτες και άρθρα ή από ποιήματα και άλλα λογοτεχνικά είδη ή οποιοδήποτε άλλο υλικό (λέξεις, παροιμίες κ.λπ.). Οι χαρακτηρισμοί ανάλεκτα, **εκλ<u>ο</u>γή** και **ανθολ<u>ο</u>γία** (ή **ανθολόγι<u>ο</u>** ή απάνθισμα) τονίζουν το στοιχείο τής «επιλογής» των δημοσιευομένων μέσα από ένα ευρύτερο υλικό. Το **συν<u>α</u>γωγ<u>ή</u>** τονίζει το στοιχείο τής «συλλογής». Στα **σύμμικτ<u>α</u>** και ποικίλα τονίζεται η έννοια τής «ποικιλίας», τής «ανάμειξης» ποικίλων δημοσιευμάτων ενός ή περισσοτέρων συγγραφέων στον ίδιο τόμο (ή τόμους), ενώ ο χαρακτηρισμός πάργα τονίζει ότι τα δημοσιευόμενα είναι παραπροϊόν, αποτέλεσμα δευτερεύουσας ή ερασιτεχνικής ενασχόλησης με κάτι. Οι όροι *ανάλεκτα, ανθολογία* και *πάργα* χρησιμοποιούνται αυτούσιοι και σε ξένες γλώσσες (analecta, anthology, parerga). ο όρος *εκλογή* (ή επιλογή) αντιστοιχεί στο selected (writings) των Αγγλων, ενώ το *σύμμικτα* αντιστοιχεί στο mélanges των Γάλλων ή στο λατ. miscellanea (αγγλ. miscellaneous) και το *ποικίλα* στο λατ. varia, ο όρος *συναγωγή* (ή *συλλογή)* αντιστοιχεί στο ξένο collection.

ανθολόγιο (το) [μτγν.] {ανθολογί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για εκπαιδευτική χρήση και περιλαμβάνει επιλεγμένα κείμενα (λογοτεχνικά, δοκίμια, δημοσιογραφικά, ιστορικά κ.ά.), κατάλληλλα για τη διδασκαλία διαφόρων διδακτικών αντικειμένων: *~ κειμένων τής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας.*

ανθολόγος (ο/η) πρόσωπο που συντάσσει μια ανθολογία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συλλέκτης λουλουδιών», < *άνθο-* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

ανθολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ανθολογείς... | ανθολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} **1.** επιλέγω τα καλύτερα, τα εκλεκτότερα λογοτεχνικά κείμενα ή άλλα έργα τέχνης για τον καταρτισμό ανθολογίας: *για τη συλλογή νεοελληνικών διηγημάτων που εξέδωσε πέρυσι, ανθολόγησε τους καλύτερους συγγραφείς* ΣΥΝ. σταχυολογώ · 2. κόβω άνθη από φυτά, κορφολογώ. ανθόνερο (το) {χωρ. πληθ.} απόσταγμα που λαμβάνεται από τα εύοσμα άνθη, κυρ. των εσπεριδοειδών, και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική.

ανθοπωλείο (το) [1889] το κατάστημα όπου πωλούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά. — ανθοπώλης (ο) [μτγν], ανθοπώλισσα κ. (λόγ.) **ανθοπώλι<u>δα</u>** (η).

ανθόρροια (η) {χωρ. πληθ.} η πτώση των ανθέων των φυτών ΣΥΝ. αν-θοβολία. —αν**θορρο**ώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άνθος* + *-ρροια* < *ρέω]*.

ανθός κ. (λαϊκ.) **α**θός (ο) **1.** (λαϊκ.) το άνθος (βλ.λ.): «στης *ματζου-ράνας τον - έγειρα ν' αποκοιμηθώ»* (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθέων φυτού: *τώρα ανοίγει ο ~* (δηλ. τα άνθη) τής *πορτοκαλιάς* 3. (συνεκδ.) η εποχή τής ανθοφορίας ΣΥΝ. άνθηση, άνθισμα ΑΝΤ. μαρασμός, ανθόρροια.
ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.
[ΕΤΥΜ ο τ. άθός (ήδη μεσν.) < **ἄθθός* (με αφομοίωση) < άνθος *(ό),* που αποτελεί μεταπλασμένο τύπο (με αλλαγή γένους) από το αρχ. άνθος],

άνθος (το) {άνθ-ους | -η, -εων) (λόγ.) 1. το μέρος τού φυτού που περιλαμβάνει τα αναπαραγωγικά όργανα, τα πέταλα και τα σέπαλα και στο οποίο αναπτύσσεται μετά τη γονιμοποίηση ο καρπός ΣΥΝ. ανθός, λουλούδι 2. το ίδιο το φυτό που έχει άνθη ΣΥΝ. λουλούδι· ΦΡ. άν**θος *τού αγρού*** το αγριολούλουδο (βλ.λ.) **3.** (συνεκδ.) γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από τα άνθη των εσπεριδοειδών δέντρων 4. η περίοδος ανθοφορίας: τα *δέντρα χρειάζονται τώρα προσεκτική περιποίηση, γιατί βρίσκονται στο - τους* ΣΥΝ. άνθηση, άνθισμα, ανθοφορία 5. (μτφ.) η εποχή τής ακμής, η κορυφαία περίοδος ΣΥΝ. ακμή ΑΝΤ. μαρασμός, παρακμή· ΦΡ. ***(πάνω) στο* άνθος** τής ***ηλικίας (κάποιου)*** κατά την περίοδο τής νεότητας, κατά την ακμή τής ζωής (κάποιου): τον *σκότωσαν πάνω στο άνθος τής ηλικίας του* 6. (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος: το ~ τής ελληνικής *νεολαίας* | *τού στρατού* ΣΥΝ. αφρόκρεμα· ΦΡ. ***ρητορικά* | *ποιητικά άνθη*** λεκτικά σχήματα που χρησιμοποιούνται για να στολίζει κανείς τον λόγο του ΣΥΝ. ρητορισμοί 7. (α) η λιπώδης ουσία που συσσωρεύεται στην επιφάνεια τού γάλακτος που βράζει (το ~ *τού γάλακτος, ανθόγαλα, καϊμάκι)* (β) η ερυθρόλευκη ύλη που επιπλέει στην επιφάνεια τού οίνου κατά τη ζύμωση· μούχλα (γ) λεπτό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια μετάλλων (άλατα ή σκουριά): *~ χαλκού* | *σιδήρου.* Επίσης ανθί κ. άνθι. — (υποκ.) ανθάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *andh- «φύομαι, φυτρώνω», πβ. σανσκρ. ândh-ah «χόρτο», αρμ. and «πεδίο», αλβ. ende (< *andh-ōn), κ.ά. Είναι πιθ. ότι η λ. αρχικώς είχε τη σημ. «ανέρχομαι, ανθώ» και, επομένως, «ακμάζω, αυξάνω». Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο αρχ. *άκανθα* (βλ.λ.). Η φρ. *το άνθος τής ηλικίας* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. la fleur de l'âge].

ανθόσπαρτος, -η, -ο [1875] σπαρμένος με άνθη, γεμάτος λουλούδια· ΦΡ. ***βίον ανθόσπαρτον*** (ως ευχή σε νεόνυμφους) ζωή γεμάτη ευτυχία και χαρά: σας *ευχόμαστε - και καλούς απογόνους.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. semé de fleurs].

ανθοστήλη (η) {ανθοστηλών} λεπτό ξύλινο έπιπλο σε σχήμα στήλης, πάνω στο οποίο τοποθετείται ανθοδοχείο ή γλάστρα με καλλωπιστικό φυτό.

ανθοστολίζω ρ. μετβ. [1858] {ανθοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} στολίζω (κάτι) με άνθη. — ανθοστόλισμα (το) [1891] κ. ανθ**οστολισμός** (ο) [1889].

ανθοταξία (η) {ανθοταξιών} ΒΟΤ. 1. η διάταξη των ανθέων σε έναν άξονα 2. (συνεκδ.) τα άνθη που βρίσκονται διατεταγμένα σε έναν άξονα: *λευκές* | *κόκκινες ~.* [ΕΤΥΜ < *άνθος* + *-ταξία* < *τάξη,* πβ. *συνομο-ταξία]*.

ανθότοπος (ο) [1823] τόπος γεμάτος με άνθη ΣΥΝ. ανθώνας.

ανθότυρο (το) [μεσν.] μαλακό και ανάλατο τυρί ΣΥΝ. χλωροτύρι. Επίσης **ανθοτύ**ρι (το) κ. αν**θότυρος** κ. (λαϊκ.) αθ**ότυρος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.

ανθούριο (το) {ανθουρί-ου | -ων} πούδες διακοσμητικό φυτό με καρ-διόσχημα, συνήθως κόκκινα άνθη. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. anthurium].

ανθοφορία (η) [μεσν.] {ανθοφοριών} **1.** η εποχή κατά την οποία τα φυτά ανθίζουν, ο καιρός τής άνθησης: το όψιμο *χιόνι πάγωσε τα δέντρα την περίοδο τής ~ τους* 2. το άνοιγμα των λουλουδιών, η άνθηση ΣΥΝ. άνοιγμα, άνθισμα, λουλούδιασμα ΑΝΤ. ανθόρροια, ανθοβολία 3. η τελετουργική προσκύμιση και προσφορά λουλουδιών σε βωμό, ναό, τάφο κ.λπ.: η *ινδουιστική τελετή περιελάμβανε ~ προς το άγαλμα τής πολεμικής θεάς Κάλι.* — ανθοφορώ ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ανθοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει ή βγάζει λουλούδια: ~ φυτό 2. στολισμένος με άνθη, αυτός που έχει διακοσμηθεί με λουλούδια: *~ αγγείο* | *δοχείο* ΣΥΝ. ανθοστόλιστος.

άνθ**ρακας** (ο) {ανθράκων} **1**. ΧΗΜ. (α) αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο C) που υπάρχει σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, απαντά σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία σε κάθε οργανική ουσία και σε καθαρή κατάσταση υπό μορφή ν αδάμαντος και γραφίτη: *διοξίδιο* | *μονο-ξίδιο τού ~* || ο ~ 14 (ραδιοϊσότοπο τού άνθρακα, χρήσιμο για τη χρονολόγηση οργανικών υλικών) (β) ***ομάδα του άνθρακα*** η τέταρτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος που περιλαμβάνει τα στοιχεία άνθρακα, πυρίτιο, γερμάνιο, κασσίτερο και μόλυβδο (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.) **2**. (λόγ.) το κάρβουνο· ΦΡ. ***άνθρακες ο θησαυρός*** *(άνθρακες*

ό *θησαυρός,* Λουκιαν. Ζεύξις 2, όπου μνημονεύεται αρχ. πρόληψη, κατά την οποία, αν σε κάποιον αποκαλύψουν τα πνεύματα πού βρίσκεται κρυμμένος ένας θησαυρός, εκείνος πρέπει να τηρήσει πλήρη μυστικότητα κατά την έρευνα' ειδάλλως θα βρει μόνο κάρβουνα) για να δηλωθεί διάψευση προσδοκιών: *τους υποσχέθηκαν ότι θα χρηματοδοτήσουν το έργο, θα τους εξασφαλίσουν υποστήριξη κ.λπ., αλλά τελικά αποδείχθηκε* ~ ! 3. ΙΑΤΡ. διαβρωτικό και κακόηθες έλκος ή απόστημα που οφείλεται σε ειδικό βακτηρίδιο (βάκιλλος τού άνθρακα)' αλλιώς (λαϊκ.) κακό *σπυρί* 4. κακοήθης φλύκταινα που προσβάλλει τα φυτοφάγα ζώα 5. ΒΟΤ. ασθένεια των φυτών (λ.χ. τής ελιάς, τού αμπελιού, των σιτηρών κ.ά.), που εκδηλώνεται κυρ. με εμφάνιση μελανών κηλίδων στα φύλλα. Επίσης (λόγ.) άνθραξ {άνθρακος} [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνθραξ, -ακος,* αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρμ. ant-el «διάπυρο κάρβουνο», οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα πρέπει να σχετίζεται με τις έννοιες «ανάβω, αναφλέγω». Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. anthrax, ιταλ. antrace κ.ά.].

ανθρακέμπορος (ο) [1898] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} ο έμπορος που αγοράζει και πουλάει (ορυκτό) άνθρακα ΣΥΝ. καρβουνέμπορος, καρβουνιάρης. — ανθρακεμπόριο (το) κ. **ανθρα-κεμπορία** (η).

ανθρακεργότης (ο) (ανθρακεργατών) ο εργάτης σε ανθρακωρυχείο ΣΥΝ. ανθρακωρύχος.

ανθράκευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή ξυλανθράκων **2**. (για ατμοκίνητες μηχανές, πλοία, σιδηροδρόμους κ.λπ.) εροδιασμός με γαιάνθρακες για τη λειτουργία τής μηχανής ή την κίνηση τού οχήματος: *κατέβηκε ο θερμαστής με τον λοστρόμο στο λεβητοστάσιο για την ~.* — ανθρακεύω ρ. [αρχ.].

ανθρακί επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει γκρίζα απόχρωση: ~ *ύφασμα* **2.** ***ανθρακί*** (το) η ίδια η γκρίζα απόχρωση.

ανθρακιά [αρχ., κ. **αθρακιά** (η) (λαϊκ.) **1**. τα αναμμένα κάρβουνα που απομένουν μετά το σβήσιμο τής φωτιάς ΣΥΝ. θράκα 2. η στάχτη που απομέΥει όταν σβήσει και το τελευταίο κάρβουνο.

ανθρακικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ. 1. αυτός που περιέχει ανθρακική ρίζα: ο *ασβεστίτης και ο δολομίτης είναι ~ ορυκτά* **2**. ***ανθρακικό οξύ*** ασθενές οξύ που απαντά σε υδατικά διαλύματα με την προσθήκη διοξιδίου τού άνθρακα σε νερό' ΦΡ. με | **χωρίς *ανθρακικό*** (για αναψυκτικό, συνήθ. πορτοκαλάδα) με | χωρίς ανθρακικό οξύ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. carbonique].

ανθρακίτης (ο) {ανθρακιτών} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός άνθρακας που χρησιμοποιείται στην οικιακή θέρμανση, επειδή κατά την καύση του παράγει μεγάλη θερμότητα και ελάχιστο καπνό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. anthracite < μτγν. *ανθρακίτης* «είδος πολύτιμου λίθου» < appc- *άνθραξ].*

ανθρακογραφια (η) [μτγν.] {ανθρακογραφιών} καλλιτεχνική μέθοδος σχεδιάσεως με κάρβουνο. — **ανθρακο**νράφ**ημα** (το) [1887].

ανθρακοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή φυτικής (κυρ. ξύλου) ή ζωικής ύλης σε άνθρακα 2. (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία το ξύλο μεταβάλλεται μέσω τής καύσης σε κάρβουνο ΣΥΝ. καρβούνιασμα.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. carbonisation].

ανθρακούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1802] 1. αυτός που περιέχει άνθρακα 2. (για έδαφος, πέτρωμα κ.λπ.) αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων ΣΥΝ. ανθρακοφόρος.

ανθρακοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [1717] 1. αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων: ~ *πετρώματα* ΣΥΝ. ανθρακούχος 2. αυτός που μεταφέρει άνθρακα: ~ *βαγόνια* **3**. ***ανθρακοφόρο*** (το) (ενν. πλοίο) το φορτηγό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά γαιάνθρακα ΣΥΝ. καρβουνιάρικο.

ανθρακωρυχείο (το) [1833] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται άνθρακας ΣΥΝ. γαιανθρακωρυχείο. — **ανθρακω**ρύ**χος** (ο) [1897].

ανθρωπάκι (το) {χωρ. γεν.) 1. ο μικρόσωμος άνθρωπος: *ο αναβάτης δεν σου γέμιζε το μάτν ήταν ένα τόσο δα ~* 2. (μειωτ.) άνθρωπος χωρίς πυγμή, δύναμη αντιστάσεως και σταθερότητα χαρακτήρα: *τελικά δεν είναι παρά ένα ~, κάνει πάντα ό,τι του λένε* 3. μικρό σε μέγεθος ομοίωμα ανθρώπου: *γύψινο | πλαστικό | χάρτινο | μολυβένιο* ~ 4. (εκ-φραστ.) άνθρωπος αγαθός, δειλός και άκακος, που δεν είναι ικανός να βλάψει: δεν *πρόκειται να σε πειράξει- είναι καλό* ~ || ~ *τού Θεού* ΣΥΝ. φιλήσυχος, απλοϊκός, άδολος. Επίσης ανθρωπάκος (ο).

ανθρωπάρΐΟ (το) (ανθρωπαρί-ου | -ων} (λόγ.-κακόσ.) άνθρωπος χαμηλού (κοινωνικού ή πνευματικού) επιπέδου, ανάξιος λόγου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνθρωπάριον,* υποκ. τής λ. *άνθρωπος].*

ανθρωπευω ρ. αμετβ. [αρχ.] (ανθρώπεψα} (για πρόσ.) 1. γίνομαι άνθρωπος, αποκτώ το ήθος και τη συμπεριφορά εξευγενισμένου, πολιτισμένου ανθρώπου: *τον συμβουλεύουν συνεχώς με ενδιαφέρον και αγάπη, αλλ ' αυτός δεν εννοεί να ανθρωπέψει* ΣΥΝ. εξανθρωπίζομαι, εξευγενίζομαι 2. αποκτώ καθαρή και φροντισμένη εμφάνιση, γίνομαι αντάξιος πολιτισμένου ανθρώπου: μετά το συγύρισμα, *το σπίτι ανθρώπειε* ΣΥΝ. συγυρίζομαι, ευπρεπίζομαι, νοικοκυρεύομαι.

ανθρωπιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ευγένεια τής συμπεριφοράς που πηγάζει από αισθήματα αλληλεγγύης και συμπόνιας προς τον συνάνθρωπο: *δείχνω | συμπεριφέρομαι με* ~ || *έχει μέσα του* ~ ΑΝΤ. απανθρωπιά' ΦΡ. τής ***ανθρωπιάς*** που να ταιριάζει σε άνθρωπο: *σπίτι | φαγητό* ~ ΣΥΝ. τής προκοπής, ανθρωπινός.

ανθρωπινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι ή παρουσιάζεται αντάξιος και κατάλληλος για τους ανθρώπους: *φόρεσε ρούχα - και πήγαινε στη δουλειά σου || μίλα του με λόγια ~ και θα καταλάβει* || ~ ζωή ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής, τής ανθρωπιάς, τής προκοπής ΑΝΤ. ευτελής. — ανθρωπινά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθρωπος, παρώνυμο.*

ανθρώπινος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο: ~ ζωή | φυλή | *δράση | γένος | πνεύμα | φύση* ΣΥΝ. ανθρωπινός· ΦΡ. (α) ***το πλανάσθαι | σφάλλειν ανθρώπινον*** (τό *πλανάσθαι άνθρώπινον,* λατ. errare humanuni est) τα σφάλματα αποτελούν μέρος τής ανθρώπινης φύσης (γι' αυτό και είναι αναπόφευκτα) (β) ***ανθρώπινα δικαιώματα | δικαιώματα τού ανθρώπου*** τα βασικά και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα (λ.χ. το δικαίωμα τής προσωπικής ελευθερίας, η ισότητα ενώπιον τού νόμου, η προστασία από αυθαίρετη σύλληψη, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, εργασίας, ελευθερίας λόγου και έκφρασης, συγκεντρώσεων, συνελεύσεων κ.λπ.), τα οποία θεωρούνται απαραβίαστα και πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού εκ μέρους τής εκάστοτε κρατικής εξουσίας' η προστασία τους νομιμοποιήθηκε από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΐΟ Δεκεμβρίου 1948) (γ) ***ανθρώπινος παράγοντας*** (i) (γενικά) ο άνθρωπος ως παράγοντας τής ζωής και τής εξέλιξης: όταν *σχεδιάζουμε τον τρόπο δράσης μας, δεν πρέπει να αγνοούμε και τον* ~ (ii) ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου, τα οποία επηρεάζουν την παραγωγική διαδικασία: *μελέτες για την αποφυγή σφαλμάτων που προέρχονται από τον* ~ (δ) ΟΙΚΟΝ. ***ανθρώπινο κεφάλαιο*** (i) το κεφάλαιο που επενδύεται για την εκπαίδευση και ειδίκευση τού εργατικού δυναμικού μιας χώρας (ii) το σύνολο των γνώσεων και επιδεξιοτήτων που διαθέτει κανείς και οι οποίες του εξασφαλίζουν ένα εισόδημα (ε) ***ανθρώπινο δυναμικό*** *το* σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες σε κάποιον τομέα: το ~ *τής επιχείρησης* (στ) ***ανθρώπινο λάθος*** λάθος που οφείλεται στον άνθρωπο, όχι σε βλάβη μηχανήματος: το *αεροπορικό δυστύχημα αποδίδεται σε* ~ 2. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που συνδέονται με τον άνθρωπο, που αναφέρεται στις ιδιότητες του, τις αδυναμίες του, στα πάθη του, στις αρετές του, στην ανθρωπιά του ή στα προβλήματα που συνήθ. αντιμετωπίζει ως κοινωνικό ον: η *συνάντηση των δύο φίλων μετά από δεκαετίες ήταν μια ζεστή,* ~ *στιγμή || η ταινία περιγράφει τη ζωή δύο οικογενειών, με τις χαρές, τις λύπες, τα προβλήματα τους, γενικά ~ καταστάσεις || μη σε στενοχωρεί η συμπεριφορά τους- αυτά είναι ανθρώπινα!* ΦΡ. με ***ανθρώπινο πρόσωπο*** (i) με σεβασμό στην αξία τού ανθρώπου, με δικαιοσύνη, ευαισθησία, ανθρωπιά: *σοσιαλισμός* - (ii) με οικείο, ευχάριστο, ευ-προσήγορο τρόπο ή φέρσιμο: *εμφανίστηκε στη συνέντευξη αλλαγμένος,* - **3**. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά, από φιλάνθρωπα αισθήματα: ~ *συμπεριφορά | βοήθεια | αντιμετώπιση* ΣΥΝ. ανθρωπιστικός, ελεήμων ΑΝΤ. απάνθρωπος 4. ***ανθρώπινα*** (τα) οι υποθέσεις των ανθρώπων, τα καθημερινά θέματα που απασχολούν τους ανθρώπους: *έλεγε ότι ο Θεός δεν ασχολείται με τα ~.* — ανθρώπινα | ανθρωπίνως (βλ.λ.) [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθρωπος, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνθρωπος.* Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. τα *δικαιώματα τού ανθρώπου* (< γαλλ. les droits de l'homme), *ανθρώπινος παράγοντας* (< αγγλ. the human factor), *ανθρώπινο κεφάλαιο* (< γαλλ. capital humain), *ανθρώπινο λάθος* (< αγγλ. human error) κ.ά.].

ανθρωπίνως επίρρ. (λόγ.) με τρόπο ανθρώπινο ή συνήθ. όσο είναι δυνατόν για τον άνθρωπο: *είναι - αδύνατον* | δυνατόν (ενν. να γίνει). [ΕΤΥΜ αρχ. < *ανθρώπινος.* Η φρ. *ανθρωπίνως δυνατόν* προέρχεται από τη Γαλλική, λ.χ. *έκανε ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν* (< il a fait ce qui était humanaiment possible)].

ανθρωπισμός (ο) **1**. η παιδευτική αντίληψη και το μορφωτικό ιδεώδες τής Αναγέννησης, αλλά και των μετέπειτα χρόνων, σύμφωνα με τα οποία η σωματική, ψυχική και πνευματική αγωγή τού ανθρώπου πρέπει να βασίζεται στη σπουδή τής κλασικής ελληνικής και λατινικής αρχαιότητας, δηλ. στα κλασικά γράμματα, και να εμπνέεται από τις κλασικές αξίες και αρχές ΣΥΝ. ουμανισμός 2. η ίδια η κλασική παιδεία και η ενασχόληση με τα κλασικά γράμματα, όπως αναπτύχθηκαν από την περίοδο τής Αναγέννησης και εξής 3. ΦΙΛΟΣ, (α) σύστημα ή τρόπος σκέψεως και πράξεως (παραπλήσιος, αν και όχι ταυτόσημος με τον πραγματισμό), που δίνει τη μεγαλύτερη έμφαση στην αξία τού ανθρώπου, στα συμφέροντα, στις αξίες και στην αξιοπρέπεια του (β) (ειδικότ.) δόγμα που υποστηρίζει ότι αληθές είναι μόνον ό,τι προάγει την ανθρώπινη ζωή και οδηγεί τον άνθρωπο στην τελείωση, και γι' αυτό δίνει ιδιαίτερη σημασία στη λογική και την καθολική γνώση και αρνείται την πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις 4. το σύνολο των πνευματικών και ψυχικών ιδιοτήτων τού ανθρώπου, ιδ. τα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον πολιτισμένο άνθρωπο (λ.χ. ευγένεια, ημερότητα ηθών) και τον διακρίνουν από τα ζώα: στην *εποχή τής φιλαυτίας και τού ατομικού συμφέροντος η αυτοθυσία αποτελεί ύψιστο δείγμα ανθρωπισμού* ΣΥΝ. ανθρωπιά, ευγένεια, ευπρέπεια, κοσμιότητα ΑΝΤ. απανθρωπιά, βαρβαρότητα, τραχύτητα (πβ. λ. *ουμανισμός).*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άνθρωπος.* Ο διεθνής νεολατ. όρ. humanismus (από όπου γερμ. Humanismus, γαλλ. humanisme, αγγλ. humanism κ.ά.) είναι μετάφραση τού ελλην., που απαντά στον Διογένη Λαέρτιο και αποδίδεται στον φιλόσοφο Αρίστιππο («οι δέ *απαίδευτοι ανθρωπισμού δέονται»)].* **ανθρωπιστής** (ο) [1893], **ανθρωπίστρια** (η) {ανθρωπιστριών} 1.(α) ο μορφωμένος άνθρωπος που έχει φιλολογική και εγκυκλοπαιδική παιδεία (καθολικός άνθρωπος | homo universalis) και ο οποίος θέτει ως επίκεντρο τού ενδιαφέροντος του τον άνθρωπο και την ολοκλήρωση του ΣΥΝ. ουμανιστής (β) (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τις κλασικές σπουδές · 2. πρόσωπο που διακρίνεται για τα φιλάνθρωπα αισθήματα και τη φιλανθρωπική του δραστηριότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. humaniste]. **ανθρωπιστικός**, -ή, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ανθρωπισμό (βλ.λ.) ως τρόπο σκέψεως και μορφωτικό ιδεώδες: η ~ *διδασκαλία τού Εράσμου* || - μελέτες | *σπουδές | γράμματα-* ΦΡ. (α) ανθρωπιστική *επιστήμη* η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης

της τον άνθρωπο και τα προϊόντα τού ανθρωπίνου πνεύματος, όπως η γλώσσα, η φιλοσοφία, οι τέχνες κ.λπ.: ~ *είναι η ιστορία,* η *φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η βιολογία κ.ά.* (β) ***ανθρωπιστική παιδεία*** η παιδεία που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο, την πνευματική, ηθική και πολιτική του ολοκλήρωση (κυρ. μέσω των κλασικών σπουδών), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς την ειδική παιδεία, την ειδίκευση ΑΝΤ. τεχνοκρατική παιδεία 2. φιλανθρωπικός: ~ *βοήθεια στη Βοσνία-* ΦΡ. ***ανθρωπιστική παρέμβαση*** παρέμβαση κάποιας διεθνούς οργάνωσης (Ηνωμένων Εθνών) με σκοπό να τεθεί τέρμα στην αιματοχυσία που προκαλεί ένας εμφύλιος πόλεμος κυρίως στον άμαχο πληθυσμό. — ανθρωπιστικ-ά | -ως επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την προέλευση των φρ., λ.χ. *ανθρωπιστική παιδεία* (< γερμ. humanistische Bildung), *ανθρωπιστική βοήθεια* (< αγγλ. humanitarian help), ο όρος *ανθρωπιστικές επιστήμες* χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τα αγγλ. humanities, γαλλ. humanités κ.λπ.].

άνθρωπο- κ. άνθρωπο- κ. ανθρωπ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι/κάποιος σχετίζεται με τον άνθρωπο: *ανθρωπο-κυνηγητό, ανθρωπο-γεωγραφία, ανθρωπο-κεντρικός, ανθρωπό-μορφος, ανθρωπ-ωνύμιο.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *άνθρωπο-λόγος, άνθρωπο-φαγίά),* που προέρχεται από το ουσ. *άνθρωπος].*

ανθρωπογενής, -ής, -ές {ανθρωπογεν-ούς | -είς (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαμορφωθεί με τη δημιουργική παρέμβαση τού ανθρώπου: ~ *περιβάλλον | περιοχή || η διάβρωση, εκτός από φυσική, είναι και ~ διαδικασία, όταν το έδαφος απογυμνώνεται με τις εκχερσώσεις και τις πυρκαγιές.* — ανθρωπογενώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-made].

ανθρωπογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που περιγράφει τις ποικιλίες τού ανθρώπινου είδους και τη γεωγραφική τους κατανομή · 2. το σύνολο των προσώπων και των χώρων που αναφέρονται σε ένα λογοτεχνικό έργο: η ~ *τού ποιήματος.* — ανθρωπογεωγράφος (ο/η), ανθρωπογεωγραφικός, -ή, -ό (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. anthropogéographie].

ανθρωπογνώστης (ο) {ανθρωπογνωστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη γνώση των ψυχικών ιδιοτήτων και των διαφορετικών χαρακτήρων που παρατηρούνται στους ανθρώπους. — ανθρωπογνωσία (η) [1892], ανθρωπογνωστικός, -ή, -ό [1880]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Menschenkenner],

ανθρωπογονία (η) [χωρ. πληθ.} η γένεση, η δημιουργία τού ανθρώπου. [ΕΤΥΜ; μτγν. < *άνθρωπο-* + *-γονία* < *γόνος].*

ανθρωποειδής, -ής, -ές (ανθρωποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει ανθρώπινα χαρακτηριστικά, που μοιάζει με άνθρωπο (βλ. κ. λ. *ανθρωπόμορφος)* ΑΝΤ. ζωόμορφος, τερατοειδής **2**. ***ανθρωποειδές*** (το) (i) κάθε πίθηκος που ανήκει σε είδη τα οποία μοιάζουν περισσότερο με άνθρωπο (λ.χ. ο γορίλλας, ο χιμπαντζής κ.ά.) (ii) (μειωτ.-υβρι-στ. για ανθρώπους) αυτός που έχει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τού ανθρώπου, χωρίς να είναι και στην ουσία του (ψυχή, μυαλό, ήθος κ.λπ.) άνθρωπος: αυτά *τα ανθρωποειδή που εκμεταλλεύονται* ανήλικα *παιδιά πρέπει να τιμωρηθούν παραδειγματικά* (iii) ρομπότ που έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα τού ανθρώπου και εκτελεί ανθρώπινες εργασίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνθρωπος* + *-ειδής* < *είδος.* Η σημ. «είδος ρομπότ» τής λ. *ανθρωποειδές* είναι αντιδάν. από αγγλ. anthropoid].

ανθρωποέτος (το) (ανθρωποέτ-ους | -η, -ών} ΟΙΚΟΝ. η ισοδύναμη εργασία ενός έτους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-year].

ανθρωποζωικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση τής ανθρώπινης ζωής στη Γη: ~ *αιώνας.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anthropozoic].

ανθρωποζωονόσος (η) ΙΑΤΡ. νόσος ανθρώπων και ζώων (π.χ. ο με-λιταίος από αιγοπρόβατα που μεταδίδεται στον άνθρωπο).

ανθρωποημέρα (η) [ανθρωποημερών} το σύνολο των ωρών που εργάζεται ένας άνθρωπος σε μία ημέρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-day].

ανθρωποθάλασσα (η) [1887] (δύσχρ. ανθρωποθαλασσών} (εκφρα-στ.) πολύ μεγάλο πλήθος ανθρώπων: τους *ολυμπιονίκες περίμενε στο αεροδρόμιο μια ~, για να τους καλωσορίσει* ΣΥΝ. λαοθάλασσα, κοσμοσυρροή.

ανθρωποθυρίδα (η) περιορισμένο άνοιγμα οβάλ σχήματος στις δεξαμενές τού πλοίου, που κλείνει με σιδερένιο καπάκι, στο οποίο χωράει μόνο ένας άνθρωπος. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. man-hole].

ανθρωποθυσία (η) [μτγν.] {ανθρωποθυσιών} η τελετουργική θυσία ανθρώπου: ~ για *εξευμενισμό μιας θεότητας || λέγεται ότι οι σατανι-στές πραγματοποιούν ανθρωποθυσίες.*

ανθρωποκεντρισμός (ο) [χωρ. πληθ.} "Ι.ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι το σημαντικότερο ον τού σύμπαντος, το κέντρο τού κόσμου, αποτελεί αυτοσκοπό και το μέτρο όλων των πραγμάτων (πβ. Πλάτ. *Πρωταγόρας: «μέτρον πάντων χρημάτων άνθρωπος»)* και όλα πρέπει να οδηγούν στο καλό τού ανθρώπου (κατ' αντιδιαστολή προς τον *θεο-κεντρισμό* και τον *κοσμο-κεντρισμό)* 2. η γενικότερη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία τα πάντα ερμηνεύονται με όρους τής ανθρώπινης εμπειρίας και των ανθρωπίνων αξιών. — ανθρωποκεντρικός, -ή, -ό [1877], ανθρωποκεντρικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropocentrisme].

ανθρωποκτονία (η) [μτγν.] [ανθρωποκτονιών} ΝΟΜ. (ως έγκλημα τού Ποινικού Δικαίου) η πρόκληση θανάτου ανθρώπου με οποιονδήποτε τρόπο (από την πλευρά τού δράστη): ~ *εκ προθέσεως* (με πρόθεση τού δράστη, όταν υπάρχει δόλος κάθε είδους) || - εξ *αμελείας* (που οφείλεται σε αμελή συμπεριφορά τού δράστη, χωρίς να έχει την πρόθεση να σκοτώσει). — ανθρωποκτόνος, -ος, -ο [αρχ.].

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άνθρωποκτόνος* < *άνθρωπος* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. -κτονία]. ανθρωποκυνηγητό (το) καταδίωξη ανθρώπου ή ανθρώπων (συνήθ. από την αστυνομία): *η αστυνομία εξαπέλυσε - για τη σύλληψη των δολοφόνων.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. manhunt]. ανθρωπολατρία (η) [χωρ. πληθ.} 1. η λατρεία και η απόδοση τιμών σε άνθρωπο (εν ζωή ή μετά θάνατον) όπως σε θεό 2. (κατ' επέκτ.) η εκδήλωση λατρείας προς πρόσωπα τού δημόσιου βίου: οι *εκδηλώσεις των οπαδών προς τα είδωλα τους αποτελούν δείγμα τής σύγχρονης ~* ΣΥΝ. προσωπολατρία. — ανθρωπολάτρης (ο) [μτγν], ανθρωπολατρι-κ**ός**, -ή, -ό [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λατρεία.*

ανθρωπολογία (η) [1810] 1. η επιστήμη που μελετά το ανθρώπινο γένος σε σχέση με την κατανομή, την προέλευση, την ταξινόμηση και τις σχέσεις των φυλών, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές σχέσεις και τον πολιτισμό' ΦΡ. (α) ***κοινωνική ανθρωπολογία*** (κυρ. στην Αγγλία) ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τις πρωτόγονες και παραδοσιακές κοινωνίες και τα έθιμα τους, καθώς και τις επιβιώσεις εθίμων και θεσμών των πρώτων κοινωνιών στις σύγχρονες ΣΥΝ. εθνολογία (β) ***πολιτισμική ανθρωπολογία*** (κυρ. στις Η.Π.Α.) η κοινωνική ανθρωπολογία (γ) ***φυσική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως βιολογικό ον (από γενετικής πλευράς), τις φυσικές μεταβολές τού ανθρώπινου είδους και τη σχέση του με το περιβάλλον (δ) ***πολιτική ανθρωπολογία*** *ο* κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σύσταση και τη λειτουργία τής πολιτικής εξουσίας στις κοινωνίες **(ε)** ***οικολογική ανθρωπολογία*** *ο* κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σχέση των πολιτισμικών συστημάτων με τις μεταβολές τού περιβάλλοντος (στ) ***οικονομική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον σε σχέση με συγκεκριμένα οικονομικά συστήματα 2. ΦΙΛΟΣ, η μελέτη τής ζωής και των πράξεων τού ανθρώπου για τον καθορισμό τής ουσίας του 3. (γενικότ.) διδασκαλία περί τού ανθρώπου: *θεωρητική | ηθική | χριστιανική ~.* — ανθ**ρωπολόγος** (ο/η) (σημ. 1), ανθρωπολογικός, -ή, -ό [1812], ανθρω-πολογικ-ά | -ώς [1897] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Anthropologie].

ανθρωπομάνι (το) [χωρ. γεν. κ. πληθ.} πλήθος ανθρώπων (πβ. *γυναι-κομάνι, παιδομάνί).* [ΕΤΥΜ < *άνθρωπος* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

ανθρωπομετρία (η) [1889] ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ο κλάδος που μελετά και ταξινομεί τις ανατομικές διαφορές των ανθρώπων (ως προς τα μέλη, τα γνωρίσματα, τις διαστάσεις και τις αναλογίες τού ανθρώπινου σώματος), ώστε να αξιοποιηθούν οι μετρήσεις στη βιομηχανία (για τη σχεδίαση καθισμάτων αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ. ή ετοίμων ενδυμάτων}, στην εξακρίβωση τής ταυτότητας ενός προσώπου κ.α. — ανθρωπομετρικός, -ή, -ό [1889], ανθρωπομετρικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropométrie].

ανθρωπομήνας (ο) {ανθρωπομηνών} ΟΙΚΟΝ. η ισοδύναμη εργασία ενός μηνός.

ανθρωπομορφισμός (ο) [1817] 1. ΘΡΗΣΚ. η απόδοση ανθρώπινης συμπεριφοράς, χαρακτηριστικών κ.λπ. σε θεότητα: η *αρχαία ελληνική θρησκεία διακρίνεται από έντονο ~* 2. ΦΙΛΟΣ, η παράσταση και ερμηνεία τής πραγματικότητας σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση, δηλ. σύμφωνα με ανθρώπινα σχήματα και μέτρα, λ.χ. το να αποδώσει κανείς στις μέλισσες, που κατασκευάζουν κηρήθρες, γεωμετρικές σκέψεις. — ανθρωπομορφιστής (ο) [1880], ανθρωπομορφικός, -ή, -ό [1863], ανθρωπομορφικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropomorphisme].

ανθρωπόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή ανθρώπου: ~ *αγγείο | ειδώλιο* ΣΥΝ. ανθρωποειδής· ΦΡ. (εμφατ.) ***ανθρωπόμορψο τέρας*** (ως χαρακτηρισμός) δράστης φοβερού, ειδεχθούς εγκλήματος.

ανθρωποπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ανθρώπινης προσωπικότητας: το ~ *περιεχόμενο των κλασικών σπουδών.*

ανθρωποπλημύρα (η) [1891] (χωρ. πληθ.} μεγάλο πλήθος ανθρώπων, κοσμοσυρροή, λαοθάλασσα.

ανθρωποποιηση (η) [1854] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η εξελικτική διαδικασία με την οποία θεωρείται ότι οι πρόγονοι τού ανθρώπου απέκτησαν τα χαρακτηριστικά που τους διέκριναν από τα υπόλοιπα πρωτεύοντα θηλαστικά (λ.χ. η απόκτηση τής όρθιας στάσης, η τελειοποίηση τού χεριού κ.ά.) 2. (καταχρ.) η καλλιέργεια των ανθρώπινων ιδιοτήτων, η ανάπτυξη στον άνθρωπο όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που του αρμόζουν (λ.χ. αξιοπρέπεια, ανθρωπιά, ελευθερία), η διαμόρφωση καλών και ηθικών χαρακτήρων. — αν-θρωποποιός, -ός, -ό [μεσν.], ανθρωποποιώ ρ. [μεσν.] (-είς...}.

άνθρωπος (ο) {ανθρώπ-ου | -ων, -ους} 1. (α) το έμβιο ον που ανήκει στα πρωτεύοντα θηλαστικά και διαφέρει από τα υπόλοιπα όντα τής τάξης του λόγω τής ικανότητας του να παράγει έναρθρο λόγο και αφηρημένες σκέψεις, έχει συνείδηση τής δύναμης και τής αυτοτέλειας του και τη δυνατότητα ηθικών κρίσεων (ορθού - εσφαλμένου): *ιστορία τού* — ΙΙ ο — των *σπηλαίων* (ο πρωτόγονος) || *οι πρώτοι* - (ο Αδάμ και η Εύα) (β) καθένας από τους προγόνους τού σημερινού ανθρώπου, που αντιπροσωπεύει ένα στάδιο στη μορφολογική και πολιτισμική του εξέλιξη: *ο έμφρων | σοφός* ~ (homo sapiens, η σύγχρονη μορφή τού είδους) || ο *όρθιος* ~ (homo erectus) || *ο κατασκευαστής* ~ (homo faber, ικανός να κατασκευάζει εργαλεία) || *ο επιδέξιος ή ικα-*

νός ~ (homo habilis, διαβιοί ομαδικά, χρησιμοποιεί τη φωτιά, κατασκευάζει εργαλεία) (πβ. λ. *χόμο)* 2. κάθε άτομο, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας: *ζουν οκτώ - σε ένα δωμάτιο!* || *μέσος* | κοινός ~ (ο συνηθισμένος, καθημερινός άνθρωπος) || *τι σόι - είναι;* (τι χαρακτήρα έχει;)· ΦΡ. (α) ο άνθρωπος *μου* (και για τα δύο φύλα) σύζυγος ή ερωτικός σύντροφος: *έχασα τον ~!* (πέθανε) (β) **δικός *μου ανθρωπος*** οικείο (συγγενικό ή φιλικό) πρόσωπο ή πολιτικός φίλος: *αφού εξελέγη βουλευτής, διόρισε πολλούς δικούς του ανθρώπους στο Δημόσιο* || *αυτός είναι ~, μην τον πειράξετε!* (γ) ο ***άνθρωπος μας*** το ζητούμενο πρόσωπο, αυτός που θέλουμε: *Αυτός είναι ~! Συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα προσόντα* (δ) ***σαν ένας άνθρωπος*** (για πολλούς που συμπράττουν) σύσσωμοι, ενωμένοι: *οι απεργοί αντιμετώπισαν τον υπουργό ενωμένοι, ~!* || *το πλήθος ~ φώναζε: «Άξιος!»* ΣΥΝ. όλοι μαζί, με μια φωνή, σαν μια γροθιά **3.** (ειδικότ.) το παραπάνω ον ως δημιουργός και φορέας πολιτισμού, κατ' αντιδιαστολή προς τα λοιπά έμβια όντα: στην *απομόνωση και την ερημιά αγρίεψε και από ~ κατάντησε θηρίο* || ο — είναι *ζώο πολιτικό* | *κοινωνικό'* ΦΡ. **ίδε ο *άνθρωπος!*** *(ίδε* | *ιδού ο άνθρωπος,* Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 5) να (ποιος είναι, τι είναι) ο άνθρωπος (φρ. με την οποία παρουσίασε ο πόντιος Πιλάτος τον μαστιγωμένο Ιησού στον όχλο των Ιουδαίων, ελπίζοντας να προκαλέσει τον οίκτο τους): *σφαγές, αδικία, εκμετάλλευση' ~!* 4. το παραπάνω ον με τις φυσικές αδυναμίες και τα πάθη του: μη με *βάζεις σε πειρασμό-είμαι κι εγώ ~!* || *«τόσο αμαρτωλοί κι ωραίοι, τόσο άνθρωποι!»* (λαϊκ. τραγ.) || τα λάθη *είναι για τους ~* || *«οι μεγάλοι άνθρωποι* κάνουν *μεγάλα λάθη»* (Μακρυγιάννης)· ΦΡ. (α) ***τι (σου) είναι ο άνθρωπος!*** για να δείξουμε είτε τη ματαιότητα των ανθρώπινων πραγμάτων είτε θαυμασμό για τα έργα των ανθρώπων: ~! Ένα *τίποτα- μέχρι χθες ήμαστε μαζί και σήμερα δεν υπάρχει πια!* || *~! Κατάφερε να νικήσει την ίδια τη φύση και να την υποτάξει στη θέληση του!* (β) ***άνθρωπε μου!*** (σε ερωτήσεις) προς επίταση τής αγανάκτησης, τής απορίας ή τής έκπληξης: *Τι κάνεις εκεί, ~; Είσαι με τα καλά σου;* (γ) **ο *άνθρωπος*** σε ρόλο υποκειμένου προτάσεων αντί τού συγκεκριμένου προσώπου, συνήθ. για να εκφράσουμε συμπάθεια: τι *κάνει ~ για να βγάλει το ψωμί του!* || *τι να σου κάνει ~ με τόσα που έχει στο μυαλό του;* 5. το άτομο που διαθέτει ευγένεια, καλοσύνη, κατανόηση, συμπόνια, το ενάρετο άτομο: *είναι ~* με όλη τη *σημασία τής λέξεως* || *είναι πάνω απ'όλα ~* || *τι ωραίος που είναι ο ~, όταν είναι ~!* ΦΡ. (α) ***ανώτερος άνθρωπος*** βλ. λ. *ανώτερος* (β) ***άνθρωπον ζητώ*** (άνθρωπον ζητώ, Διογένης Λαέρτιος 6.2) φράση τού κυνικού φιλοσόφου Διογένη, με την οποία απαντούσε σε όσους τον ρωτούσαν γιατί γύριζε στην αγορά με ένα αναμμένο λυχνάρι για να δείξουμε ότι αναζητούμε υψηλής ποιότητας ανθρώπους, ικανούς και ενάρετους (πβ. κ. *φανάρι τού Διογένη, λ. φανάρι)* 6. (ειδικότ.) το πολιτισμένο ον που συμπεριφέρεται με καλούς τρόπους και ευγένεια, που η συμπεριφορά και η εμφάνιση του φανερώνουν ότι έχει λάβει σωστή κοινωνική αγωγή: φάε *σαν ~!* || *ντύσου επιτέλους σαν ~!* || *γράμματα έμαθες, αλλά ~ δεν έγινες!* || δεν *είναι αυτός ~ να του μιλήσεις* || *γίνε ~!* (μάθε να συμπεριφέρεσαι σωστά!) || σε αυτό το *σχολείο θα γίνετε ~!* ΑΝΤ. αγροίκος, απολίτιστος, αγενής 7. κάθε ανθρώπινο πλάσμα ως ιδιαίτερη αξία, ως το επίκεντρο τού ενδιαφέροντος και τής δράσης: *αγωνιζόμαστε για τον ~* || *τα δίκαια τού ~* || πάνω *απ'όλα ο ~!* 8. (περιληπτ.) το σύνολο των ανθρώπων: ο *σύγχρονος ~ ζει με το άγχος ενός πυρηνικού ολέθρου^,* ***άνθρωποι*** (οι) το σύνολο των ανθρώπινων υπάρξεων, η ανθρωπότητα, η κοινωνία: *έφερε την ελπίδα στις καρδιές των* -10. (μετά από ουσ. κ. επίθ.) για επίταση τής σημασίας τους: *νοικοκύρης ~* || *νέος ~* 11. (με άρνηση) ως αόριστη αντων.· κανείς: δεν *πάτησε ~ στη γιορτή!* || *δεν θέλει να δει ~ από τη στενοχώρια του* ΣΥΝ. ψυχή, ψυχή ζώσα 12. (+γεν.) για τη δήλωση τής ιδιότητας κάποιου, τού χώρου στον οποίο ανήκει: ~ των *γραμμάτων και των τεχνών* || ~ τής *πιάτσας* | *τού σιναφιού* | *τού κόσμου* (κοσμικός ή κοσμοπολίτης) | τής *νύχτας* (νυχτόβιος, βλ.λ.) | *τού λιμανιού* (χαμηλού επιπέδου) | *τού σαλονιού* (τής καλής κοινωνίας, των κοσμικών κύκλων) | *τού παρασκηνίου* (που δρα χωρίς να φαίνεται) | *τού περιθωρίου* | *τού Θεού* (ενάρετος ή θρήσκος) | *τού σπιτιού* (σπιτόγατος, βλ.λ.) | τής *δράσης* (δραστήριος) | *τού θεάτρου* (θεατράνθρωπος, βλ.λ.) 13. αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία άλλου, το έμπιστο και οικείο πρόσωπο (κάποιου): *είναι ~ τού υπουργού* | *τού σπιτιού* | *τού καταστήματος* 14. (ειδικότ.) πρόσωπο που πληρώνεται, για να προστατεύει κάποιον, σωματοφύλακας: *έβαλε τους - του και τον* απείλησαν 15. (ειδικότ.) πρόσωπο στην υπηρεσία μιας δύναμης: ~ των *Αμερικάνων* | *των Ρώσων* | *των Γερμανών* ΣΥΝ. πράκτορας. — (υποκ.) ανθρωπάκι (βλ.λ.) κ. (λόγ.) ανθρωπάριο (το) [αρχ.] (βλ.λ.) κ. ανθρωπάκος (ο).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άνδρ-ωπος* < *άνήρ, ανδρός* + *-ωπός* (βλ.λ.) με τη σημ. «ο έχων ανδρική όψη, αυτός που μοιάζει με άνδρα», όπου άνδρας σημαίνει γενικότερα τον άνθρωπο (πβ. το ομηρ. *«πατήρ ανδρών τε θεών τε»),* σημασιολογική σύμπτωση που απαντά και σε άλλες γλώσσες (λ.χ. αγγλ. man, γαλλ. homme, ισπ. hombre). Ας σημειωθεί ότι αρχικώς η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρίως με μειωτική κάπως σημ., για να δηλώσει την τάξη των θνητών ανθρώπων εν αντιθέσει με εκείνη των θεών. Είναι προφανές ότι η σύνδεση με το αρχ. *άναθρώσκω* «αναπηδώ» είναι παρετυμολογική και επιστημονικώς αβάσιμη].

άνθρωπος, ανθρώπινος, ανθρωπινός κ.λπ. Από το πλήθος των ετυμολογιών που έχουν προταθεί, για να εξηγήσουν την προέλευση τής λ. άνθρωπος (μπορεί να τις βρει κανείς συγκεντρωμένες στο *Ετυμολογικό Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής* τού Hj. Frisk), επικρατέστερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ. με το άνδρας «άνθρωπος» και το ώψ «πρόσωπο, όψη»: άνθρωπος είναι «το ον με ανθρώπινο πρόσωπο». Πρόκειται για μία από τις παλαιότερες ελληνικές λέξεις (μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά $μ^{e}$ τον τύπο a-to-ro-qo τής συλλαβογραφικής Γραμμικής γραφής Β'), που χρησιμοποιείται αυτούσια στην Ελληνική μέχρι σήμερα. Τρία επίθετα χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία για τον άνθρωπο: **ανθ**ρώπ**ειος** (αντίθ. προς το θείος), ανθρώπινος (ό,τι αφορά στον άνθρωπο και στην φύση του) και άνθρωπικός (ο ανήκων στην κατηγορία τού ανθρώπου). Από αυτά επικράτησε και γενικεύθηκε στη Ν. Ελληνική το ανθρώπινος, ενώ πλάστηκε και ο εκφραστικότερος τ. ανθρωπινός, που εντονότερα αντιπαρέθεσε τον άνθρωπο προς τα λοιπά ζώα *(αγελαδινός, γαϊδουρινός, βοδινός* κ.ά.). Έτσι μιλούμε για *«ανθρωπινή ζωή»,* αλλά για *«ανθρώπινη φύση», «ανθρώπινη υπόσταση», «ανθρώπινα χαρακτηριστικά»* κ.λπ. Επίσης λέγεται *«ντύσου* | *φέρσου**ανθρωπινά»*** (σαν άνθρωπος, όπως ταιριάζει σε άνθρωπο), αλλά « *Υποφέρει **ανθρώπινα*** | *αισθάνεται ανθρώπινα»* κ.ο.κ. Το επίρρ. ανθρωπίνως έχει περιοριστεί σε λογιότερες φράσεις, όπως *Θα πράξω παν το ανθρωπίνως δυνατόν, για να βοηθήσω.*

-άνθρωπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν χαρακτηριστικό, ιδιότητα ή ομοιότητα: *ομορφ-άνθρωπος, αρχοντ-άνθρωπος, χιον-άνθρωπος, διαστημ-άνθρωπος, πιθηκ-άνθρωπος.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *άπ-άνθρωπος),* που προέρχεται από το ουσ. *άνθρωπος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. pithécantrope) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. snow-man «χιονάνθρωπος»)].

ανθρωποσύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λαϊκ.) η σύναξη ανθρώπων, η συγκέντρωση πλήθους.

ανθρωποσφαγή (η) [1896] 1. η θανάτωση πολλών ανθρώπων με βίαιο τρόπο (με σφαγή) ΣΥΝ. ανθρωποθυσία, μακελλειό 2. (μτφ.) πολεμική σύγκρουση με πολλά θύματα ΣΥΝ. μάχη, πόλεμος.

ανθρωπότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που ζουν στη Γη: όλη η ~ *γιόρτασε τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου* ΣΥΝ. ανθρώπινο γένος, ανθρώπινη φυλή, κόσμος, οικουμένη, υφήλιος.

ανθρωποφάγος, -ος, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που τρώει ανθρώπινο κρέας, που τρέφεται με ανθρώπινη σάρκα ΣΥΝ. κανίβαλος **2**. (μτφ.-λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάνθρωπη σκληρότητα και θηριωδία: ο ~ *πόλεμος* ΣΥΝ. απάνθρωπος, σκληρός. — ανθρωποφαγία (η) [αρχ.], ανθρωποφαγικός, -ή, -ό [1897].

ανθρωποφοβία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η παθολογική κατάσταση κατά την οποία το άτομο φοβάται και αποφεύγει τη συναναστροφή με άλλους ανθρώπους (πβ. λ. *αγοραφοβία).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropophobie].

ανθ**ρω**πο**ώρα** (η) {ανθρωποωρών} ο χρόνος παραγωγικής εργασίας ενός ανθρώπου σε μία ώρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-hour].

ανθρωπωνυμικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα ονόματα των ανθρώπων: ~ *μελέτη* **2**. ***ανθρωπωνυμικό*** (το) προσηγορικό όνομα που προέρχεται από ανθρωπωνύμιο: *γρηγοριανός, καποδιστριακός, κολοκοτρωναίικος.*

ανθρωπωνύμιο (το) {ανθρωπωνυμί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το όνομα που δηλώνει πρόσωπο (κύριο, επώνυμο, ψευδώνυμο κ.λπ.), κατ' αντιδιαστολή λ.χ. προς το όνομα τόπου (τοπωνύμιο). Επίσης ανθρωπωνυμία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, όνομα.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthroponyme, < *άνθρωπος* + *-ωνύμιο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. όνυμα, αιολ. τ. τής λ. όνομα].

ανθυγιεινός, -ή, -ό [1878] αυτός που δεν είναι υγιεινός, ο επιβλαβής για την υγεία: το *κάπνισμα είναι μια ~ συνήθεια* ΣΥΝ. επιβλαβής, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός. —ανθυγιειν-ά/-ώς [1895] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υγεία.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antihygiénique].

ανθόλλιο (το) {ανθυλλί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το μικρό άνθος ΣΥΝ. ανθάκι, λουλουδάκι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άνθύλλιον < αρχ. *άνθος* + υποκ. επίθημα *-ύλλιον].*

ανθυπασπιστής (ο/η) [1833] βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς, τού Πολεμικού Ναυτικού, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθυπαστυνόμος (ο/η) [1892] βαθμοφόρος τής Ελληνικής Αστυνομίας (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθύπατεία (η) [μτγν.] {ανθυπατειών} ΙΣΤ. το αξίωμα και η θητεία τού ανθυπάτου (βλ.λ.).

ανθύπατος (ο) {ανθυπάτ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. διοικητικό αξίωμα στους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < άνθ- (< άντι-) + *ύπατος,* μετάφρ. δάνειο από λατ. proconsul].

ανθυπίατρος (ο) [1833] {ανθυπιάτρ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ανθυπολοχαγός στο σώμα τού Υγειονομικού τού Στρατού Ξηράς.

ανθυπίλαρχος (ο) [1833] {ανθυπιλάρχ-ου | -ων, -ους) αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (στα τεθωρακισμένα) (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθυποβρυχιακός, -ή, -ό αυτός που προορίζεται για την αντιμετώπιση εχθρικών υποβρυχίων: ~ *βόμβες* | *νάρκες* | *εξοπλισμός.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antisubmarine (νόθο συνθ.)].

ανθυπολοχαγός (ο/η) [1833] αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθυπομειδιώ ρ. αμετβ. {ανθυπομειδιάς... | ανθυπομειδίασα} υπομειδιώ (βλ.λ.). — **ανθυ**πο**μει**δ**ίαμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Επιτατ. τ. τού *υπομειδιώ,* ειρωνικά πλασμένος κατά τα σύνθετα *ανθυπο-,* που χρησιμοποιούνται για κατώτερους βαθμούς τής στρατ. ιεραρχίας].

ανθυ**πο**μο**ιραρ**χος (ο) [1889] {ανθυπομοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθυποπλοίαρχος (ο) [1889] {ανθυποπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

ανθυποπυραγός (ο/η) αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

ανθυποσμηναγός (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

ανθυποφορα (η) η απάντηση που δίδεται στην πρώτη ερώτηση που υποβάλλεται κατά το σχήμα λόγου υποφοράς και ανθυποφοράς (βλ. λ. *υποφορά).*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άνθυποφέρω* «ανταπαντώ» < άνθ- (< *αντί-) + υποφέρω].

ανθυποψήφιος (ο) [1874] {ανθυποψηφίων}, ανθυποψήφια (η) {ανθυποψηφίων} αντίπαλος υποψήφιος για την ίδια θέση, αξίωμα κ.λπ.: ο νυν *δήμαρχος συζήτησε με τους ανθυποψηφίους του θέματα για τη διεξαγωγή των δημοτικών εκλογών* (πβ. κ. *συνυποψήφιος).*
[ΕΤΥΜ. < ανθ- (< *αντί-) + υποψήφιος].

ανθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανθείς... | άνθησα} (λόγ.) 1. ανθίζω: *οι τριανταφυλλιές ανθούν κάθε χρόνο τον Απρίλιο* ΣΥΝ. ανθοφορώ, λουλουδίζω, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ. ανθοβολώ, ανθορροώ 2. (κυρ. μτφ.) βρίσκομαι σε ακμή, ευδοκιμώ: τα *ελληνικά γράμματα ανθούν στην αλλοδαπή* ΣΥΝ. ακμάζω ΑΝΤ. παρακμάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση.*

ανθώνας (ο) ο τόπος όπου φυτρώνουν ή καλλιεργούνται άνθη: *απέραντοι ~ με όλων των ειδών τα λουλούδια* ΣΥΝ. ανθόκηπος, ανθότοπος, λουλουδότοπος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. ανθών, *-ώνος* < αρχ. άνθος].

ανία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση που προκαλείται από έλλειψη δραστηριότητας ή ενδιαφερόντων ή από κορεσμό λόγω μονοτονίας, επανάληψης των ίδιων δραστηριοτήτων: Κάθε *μέρα τα ίδια και τα ίδια! Κοντεύω να πεθάνω από την ~!* ΣΥΝ. πλήξη, βαργεστημάρα, βαρεμάρα ΑΝΤ. ευδιαθεσία, κέφι, όρεξη 2. η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων, η απουσία ανανέωσης: η ~ και η ρουτίνα *δηλητηριάζουν τη ζωή της* ΣΥΝ. μονοτονία, ρουτίνα ΑΝΤ. ποικιλία, εναλλαγή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Μη επιβεβαιωμένες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. amivä «ενόχληση» ή anista (< *an-is-jâ) «ολέθριος»].

ανιαρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ανία (βλ.λ.): ~ συζήτηση | *δεξίωση* | *εκπομπή* | *συντροφιά* | *παράσταση* | *διακοπές* | *ζωή* ΣΥΝ. πληκτικός, βαρετός, μονότονος, (λαϊκ.) ρουτινιάρικος ΑΝΤ. ενδιαφέρων, ευχάριστος. — ανιαρά επίρρ., (σπάν.) ανιαρότητα (η) [1887].

ανίατος, -η, -ο 1. αυτός που δεν θεραπεύεται ή δεν είναι δυνατόν να θεραπευθεί: ~ *ασθένεια* || (μτφ.) ~ *ψυχικό τραύμα* ΣΥΝ. αθεράπευτος, ανήκεστος ΑΝΤ. ιάσιμος, ιατός· ΦΡ. ***άσυλο ανιάτων*** ειδικό ίδρυμα για την περίθαλψη και τη φροντίδα ασθενών που πάσχουν από ανίατες ασθένειες 2. (μτφ.) αυτός ο οποίος είναι σε κάτι προσκολλημένος, που δεν μεταβάλλει στάση ή άποψη με κανέναν τρόπο, αδιόρθωτος: πάσχεις *από ~ απαισιοδοξία* || ~ *αισιοδοξία* | *ρομαντισμός* | *έρωτας.* — ανίατα | ανιάτως [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *ιατός* «θεραπεύσιμος» < *ἰόμαι (-άο-)* «θεραπεύω», βλ. κ. *ίαση].*

ανίδεος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν γνωρίζει, που έχει παντελή άγνοια (για κάτι): δεν έχω *ιδέα από μαθηματικά, είμαι ~* || τον *έπιασαν στα πράσα, εκείνος όμως έκανε τον ~* ΣΥΝ. άσχετος, ανήξερος, αδαής ΑΝΤ. γνώστης, σχετικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποψιάζεται, δεν πονηρεύεται: *του τα παρουσίασαν όλα ωραία, και αυτός ο ~ τους εμπιστεύθηκε* ΣΥΝ. ανύποπτος, αφελής, αγαθός, αθώος ΑΝΤ. καχύποπτος, πονηρός.

ανιδιοτελής, -ής, -ές [1841] {ανιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που οι πράξεις του δεν υπαγορεύονται από το συμφέρον του, από προσωπικό όφελος: *μας προσέφερε ~ βοήθεια, ενώ θα μπορούσε να επωφεληθεί από την κατάσταση μας* ΣΥΝ. αφιλοκερδής ΑΝΤ. ιδιοτελής, φιλοκερδής. — ανιδιοτελώς επίρρ. [1865], ανιδιοτέλεια (η) [1888].

ανιδρύω ρ. μετβ. {ανίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) (για κτίσματα ή μνημεία) ανοικοδομώ, ανεγείρω: ~ ναό | *νοσοκομείο* ΑΝΤ. κατεδαφίζω, γκρεμίζω, χαλώ. — ανίδρυση (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αν)α)-* + *ιδρύω].* ανίδωτος, -η, -ο αυτός που όμοιος του δεν έχει ξαναφανεί στο παρελθόν ή δεν τον έχουν ξαναδεί: ~ *συγκέντρωση* | *κοσμοσυρροή* | *επίδειξη* | *οράματα* ΣΥΝ. πρωτοφανής, πρωτόφαντος. — ανίδωτα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + θ. ιδ-, πβ. απρφ. αορ. β' *ἴδ-εἶν,* ρ. *ορώ* «βλέπω»].

ανίερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν σέβεται τα ιερά και τα όσια, που αντιβαίνει στην ηθική: ~ πράξη | *σκέψη* ΣΥΝ. ανόσιος, βέβηλος, βλάσφημος ΑΝΤ ιερός, ευλαβικός 2. αυτός που γίνεται με τρόπο ασυνήθιστο ή ανορθόδοξο, με τρόπο που να προκαλεί οργή και αγανάκτηση: ~ *συμμαχία* | *συναλλαγή* ΣΥΝ. ανόσιος, απαράδεκτος, αδιανόητος ΑΝΤ. θεμιτός. — ανίερα επίρρ. **ανιθαγενής** (ο/η) φυσικό πρόσωπο που δεν συνδέεται με τον νομικό δεσμό τής ιθαγένειας προς τον λαό καμίας Πολιτείας. ανικανοποίητος, -η, -ο [1888] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα, που δεν αρκείται σε ό,τι έχει, αλλά επιθυμεί περισσότερα ΣΥΝ. άπληστος, πλεονέκτης, αχόρταγος ΑΝΤ. ικανοποιημένος, ολιγαρκής 2. αυτός που δεν υλοποιήθηκε, δεν πραγματοποιήθηκε ή δεν ολοκληρώθηκε: ~ *επιθυμία* | *πόθος* | *όνειρο* ΣΥΝ. ανεκπλήρωτος, απραγματοποίητος ΑΝΤ. εκπληρωμένος, υλοποιημένος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έλαβε ικανοποίηση (υλική ή ηθική αποζημίωση): το αίτημα *του απορρίφθηκε και αποχώρησε ~* ΣΥΝ. αδικαίωτος ΑΝΤ. ικανοποιημένος. — ανικανοποίητα επίρρ. ανίκανος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν είναι ικανός να κάνει κάτι σωστά: όπου *κι αν δούλεψε, τα θαλάσσωσε-είναι εντελώς ~*|| ~ *για δύσκολες αποστολές* || ~ *να δουλέψει ΣΥΝ.* ανάξιος, ατζαμής ΑΝΤ. ικανός, άξιος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να κάνει κάτι (συνήθ. αρνητικό ή που χρειάζεται θάρρος): *ετούτος είναι - να σκοτώσει ακόμη και κουνούπι* 3. αυτός που λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας κρίνεται ακατάλληλος για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτούργημα ή/και εργασία: *κρίθηκε ~* να *υπηρετήσει τη θητεία του, γιατί έπασχε από επιληψία* ΑΝΤ. ικανός 4. (ειδικότ.) (κ. ως ουσ.) (άνδρας) που δεν μπορεί να εκτελέσει τη σεξουαλική πράξη (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων). ανικανότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) (για πρόσ.) 1.η αδυναμία κάποιου να κάνει κάτι σωστά: *τον διακρίνει μια - άνευ προηγουμένου στις πρακτικές δουλειές* || *ο πρόεδρος κατηγορήθηκε για ~ στον χειρισμό κρίσεων* 2. η ακαταλληλότητα για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτούργημα ή και εργασία λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας 3. (ειδικότ.) η αδυναμία εκτέλεσης τής σεξουαλικής πράξης (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων). ανίκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν νικήθηκε, δεν νικιέται ή δεν μπορεί να νικηθεί: *η ~ ώς τότε ισπανική αρμάδα υπέστη την πρώτη της ήττα* || ~ *στρατιά* | *ομάδα* | *αντίπαλος* | *αθλητής* ΣΥΝ. αήττητος, ακαταμάχητος ΑΝΤ. νικημένος, ηττημένος. ανιλίνη (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο, ελαιώδες και ελάχιστα υδροδιαλυτό υγρό, που χρησιμοποιείται κυρ. για την παρασκευή συνθετικών χρωστικών ουσιών, αλλά και φαρμάκων, εκρηκτικών, πλαστικών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Anilin < πορτ. anil «είδος φυτού με βαθύ γαλάζιο χρώμα» < αραβ. an-ml < al (άρθρο) + nil < σανσκρ. miah «βαθυγάλαζος»]. ανιμαλισμος (ο) η ζωολατρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. animalism < λατ. animal «ζώο»]. **ανιματέρ** (ο) {άκλ.} ελλην. *εμψυχωτής, εμψυχώτρια* (κυρ. σημ. 2) 1. πρόσωπο που απασχολείται σε ξενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης, παιδότοπους κ.α. και έχει ως έργο την ψυχαγωγία, τη δημιουργική απασχόληση κ.λπ. τού κοινού του 2. (σε τηλεοπτικές εκπομπές με συμμετοχή κοινού) πρόσωπο που κατευθύνει τις αντιδράσεις τού κοινού σύμφωνα με τις ανάγκες τής εκπομπής (π.χ. πότε θα χειροκροτήσουν, πότε θα γελάσουν κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. animateur «εμψυχωτής, αυτός που υποκινεί με τον ζήλο και τη θέρμη του» < μτγν. λατ. animator < λατ. animare «εμψυχώνω» < anima «ψυχή»]. ανιμισμός (ο) 1. ΘΡΗΣΚ. η πίστη ότι τα φυσικά φαινόμενα (σεισμοί, πλημύρες κ.λπ.), τα αντικείμενα και το ίδιο το σύμπαν έχουν ψυχή ή πνεύμα και επεμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων 2. η πίστη ότι οι ψυχές μπορούν να υπάρχουν χωριστά από τα σώματα 3. (γενικότ.) η πίστη σε πνευματικές υπάρξεις (λ.χ. φαντάσματα, πνεύματα κ.τ.ό.) 4. ΦΙΛΟΣ, θεωρία που δέχεται ότι αρχή τής σκέψης και τής οργανικής ζωής είναι μία και μοναδική ψυχή. — ανιμιστής (ο), ανιμίστρια (η), ανιμιστικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. animism < λατ. anima «ψυχή, πνεύμα», ο όρος animism εισήχθη το 1871 από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Sir E.B. Tylor, ο οποίος ανέπτυξε την ομώνυμη θεωρία για την προέλευση τής θρησκείας]. **ανιόν** (το) {ανιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αρνητικά φορτισμένο σωματίδιο, που κατά την ηλεκτρόλυση οδεύει προς την άνοδο και προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων προσλαμβάνει ηλεκτρόνια ΑΝΤ. κατιόν.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *άνειμι* «ανέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι αντιδάν., < αγγλ. anion < ελλην. *ανιόν. Βλ.* κ. *ανιών].* **ανιόντες** (οι) → ανιών **ανιούσα** (η) → ανιών

ανισεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από άνισα μεταξύ τους επίπεδα. — ανισεπίπεδα επίρρ. **ανισοβαρής**, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίσο βάρος (με κάποιον άλλο): ~ *φορτία* | *μέταλλα* ΑΝΤ. ισοβαρής. Επίσης ανισόβαρος, -η, -ο. — ανισοβαρώς επίρρ. **ανισοκατανομή** (η) {χωρ. πληθ.} η άνιση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού: η ~ τού εισοδήματος *δημιουργεί και κοινωνική ανισότητα* ΑΝΤ. ισοκατανομή. — ανισοκατανέμω ρ. ανισομεγέθης, -ης, ανισομέγεθες [μτγν.] {ανισομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) άνισος ως προς το μέγεθος ΑΝΤ. ισομεγέθης.

ανισομερής, -ής, -ές [1869] {ανισομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι χωρισμένος άνισα, που χαρακτηρίζεται ή αποτελείται από άνισα μέρη: *υπήρξαν διαμαρτυρίες για την ~ κατανομή των κονδυλίων* ΑΝΤ. ισομερής. — ανισομερώς επίρρ., ανισομέρεια (η). ανισομήκης, -ης, ανισόμηκες [μτγν.] {ανισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαφορετικό μήκος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το μήκος του είναι άνισο: το *κέντρο τής πόλης διασχίζουν παράλληλες αλλά ~ οδοί* ΑΝΤ. ισομήκης. ανισοπαχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει διαφορετικό πάχος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το πάχος του είναι άνισο: ~ *στύλοι* | *ράγες* | *βέργες* ΑΝΤ ισοπα-χής 2. αυτός που δεν έχει το ίδιο πάχος σε όλο του το μήκος: *ο αγωγός διέρχεται μέσα από διαφορετικών ειδών εδάφη και γι' αυτό κατασκευάστηκε ~* || ~ *σωλήνας* | *γράμμα* (δηλ. τυπογραφικό στοιχείο, λ.χ. τα Times) ΑΝΤ. ισοπαχής. Επίσης ανισόπαχος, -η, -ο. — **ανtoo-**παχώς επίρρ. ανισόπεδος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν είναι ισόπεδος, που δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με άλλον: ~ *διάβαση* | *κόμβος* ΑΝΤ. ισόπεδος. ανισόπλευρος, -η, -ο [αρχ.] (κυρ. για γεωμετρικά σχήματα) αυτός που έχει πλευρές άνισες μεταξύ τους, που δεν έχει όλες τις πλευρές του ίσες: ~ *τρίγωνο* | *δωμάτια* ΑΝΤ. ισόπλευρος.

ανισορροπία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ισορροπίας: ~ δυνάμεων ΑΝΤ. ισορροπία. ανισόρροπος, -η, -ο [μτγν.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν ισορροπεί, που δε' έχει σταθερότητα και ευστάθεια 2. (συνήθ. μειωτ. ή ειρων.) αυτός που συμπεριφέρεται αλλοπρόσαλλα, που εμφανίζει πνευματική και ψυχική αστάθεια ΣΥΝ. παράλογος, τρελός, παλαβός ΑΝΤ. ισορροπημένος, λογικός 3. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει διανοητική ισορροπία ΣΥΝ. φρενοβλαβής. — ανισόρροπα επίρρ. άνισος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι ίσος (με άλλον ως προς το μέγεθος, τις διαστάσεις, τις ικανότητες, την αξία κ.λπ.): *~ πλευρές τριγώνου | ανάπτυξη | αριθμοί || το ποιητικό του έργο είναι ~* ΑΝΤ. ίσος, ισομεγέθης · 2. αυτός που δεν παρέχει ίσες δυνατότητες: *ο -αγώνας μιας χούφτας ανταρτών εναντίον ενός πολυάριθμου και οργανωμένου στρατού.* — άνισα επίρρ. ανισοσκελής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει άνισα σκέλη: *~ τρίγωνο* ΑΝΤ. ισοσκελής 2. ΟΙΚΟΝ. *άνισο-**σκελής** | **ανισοσκέλιστος προϋπολογισμός** ο* προϋπολογισμός στον οποίο τα έσοδα και τα έξοδα δεν έχουν ισοσκελιστεί ΑΝΤ. ισοσκελής | ισοσκελισμένος προϋπολογισμός. Επίσης ανισοσκέλιστος, -η, -ο. — ανισοσκελώς επίρρ. **ανισ**οσύλλ**αβ**ος, -η, -ο [1819] ΓΛΩΣΣ. (για ουσ. ή επίθ.) αυτός που δεν παρουσιάζει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τής κλίσης του, π.χ. *σώμα, σώμα-τος || παππάς, παππά-δες* ΑΝΤ. ισοσύλλα-βος. — ανισοσυλλαβία (η). ανισοταχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοταχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίση ταχύτητα με κάποιον άλλο. ανισότητα (η) [αρχ.] {ανισοτήτων} **1**. η έλλειψη ισότητας, η άνιση σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων: *οικονομική | μισθολογική | υψομετρική ~* ΑΝΤ. ισότητα- ΦΡ. ***κοινωνική ανισότητα*** η έλλειψη ισότητας σε κοινωνικό επίπεδο (στην κατανομή τού πλούτου, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων στις κοινωνικές τάξεις) 2. ΜΑθ. η σχέση μεταξύ δύο στοιχείων ενός συνόλου (π.χ. αριθμών, μεγεθών κ.λπ.) η οποία δηλώνει ότι το ένα είναι «μεγαλύτερο» από το άλλο και συμβολίζεται > ή < (λ.χ. 3 > 2 ή 1/5 < ν2). **ανισο**τ**ιμία** (η) [μτγν.] {ανισοτιμιών} η ανισότητα στις τιμές δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων ΑΝΤ. ισοτιμία. — ανισότιμος, -η, -ο [μτγν.]. ανισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοϋψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει το ίδιο ύψος με άλλον ή τού οποίου τα μέρη διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ύψος: ~ κατασκευή | *κορυφές | κτήρια | τρίγωνα* ΑΝΤ. ισοϋψής. — ανισοϋψώς επίρρ. [1893]. ανισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ίση διάρκεια με κάποιον άλλο. **ανίσταμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -άσθε, -ανται, παρατ. ανιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ. ανέ-στην, -ης, -η..., μτχ. αναστάς, -άσα, -άν'} (αρχαιοπρ.) σηκώνομαι όρθιος· κυρ. στη ΦΡ. ***Χριστός ανέστη*** ο Χριστός αναστήθηκε (βλ. κ. λ. *ανασταίνω, ανέστη).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άν)α)- + *ϊσταμαι].* ανιστόρητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν γνωρίζει ιστορία, που αγνοεί μεγάλα και γνωστά ιστορικά γεγονότα: δεν *ξέρει ούτε πότε έγινε η Ελληνική Επανάσταση· είναι τελείως ~* · 2. αυτός που δεν επαληθεύεται ιστορικά, που αντιβαίνει στην ιστορική αλήθεια: η θέση των *Σκοπιανών, ότι είναι απόγονοι τού Μ. Αλεξάνδρου, είναι ~* • 3. (για ναούς, λατρευτικούς χώρους ή χειρόγραφα) αυτός που δεν έχει ζωγραφιστεί με ιερές εικόνες ή παραστάσεις ΑΝΤ. ιστορημένος, αγιογραφημένος, διακοσμημένος. — ανιστόρητα επίρρ. (σημ. 1-2). ανιστορικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή θεωρείται ότι βρίσκεται έξω ή πέρα από την ιστορία, την ιστορική μνήμη: *κανένα ανθρώπινο γεγονός, από πλευράς χρόνου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ~.* — ανιστο-ρικότητα (η) [1890]. [ΕΤΥΜ; Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. unhistoric]. **ανιστορώ** ρ. μετβ. [ανιστορείς... | ανιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} διηγούμαι (ιστορίες, περιστατικά) ΣΥΝ. αφηγούμαι, ιστορώ, εξιστορώ, περιγράφω.

[ΕΤΥΜ < αρχ. ανιστορώ *(-έω)* < όν)α)- + *ιστορώ].* **ανίσχυρος,** -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν διαθέτει ισχύ, που του λείπει η δύναμη ή η ικανότητα να δράσει, να επιδράσει, να επιφέρει επιθυμητά αποτελέσματα κ.λπ.: *αποκομμένος από την εξουσία και χωρίς δυνατότητα επιρροής, έμεινε* - ΣΥΝ. αδύναμος ΑΝΤ. ισχυρός, δυνατός. — **ανίσχυρα** επίρρ. ανίσως σύνδ. υποθ. (συνήθ. +και | κι) αν τυχόν, μήπως- εισάγει δευτερεύουσες υποθετικές και πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις: *~ και τον δεις, πες του ότι τον ζητάω || ρώτα τον ~ χρειάζεται κάτι άλλο.* [ΕΤΥΜ; μεσν. < *άν 'ίσως* (φρ.)]. ανίσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] ΜΑθ. ανισότητα που περιέχει μία ή περισσότερες μεταβλητές.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *άνισώ (-όω)* < αρχ. *άνισος.* Το αρχ. *ανίσωσις είχε* τη σημ. «εξίσωση, εξισορρόπηση»]. άνιφτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει πλύνει το πρόσωπο και τα χέρια του.

[ΕΤΥΜ; < αρχ. άνιπτος < ά- στερητ. + νίπτω]. ανίχνευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η έρευνα, η προσπάθεια ανεύρεσης μέσω τού εντοπισμού ιχνών ή χρήσιμων στοιχείων 2. ΣΤΡΑΤ. η διαδικασία εντοπισμού εχθρικών δυνάμεων και χρήσιμων στοιχείων για αυτές μέσω ειδικών ομάδων ή συσκευών (ραντάρ κ.ά.): *~ εχθρικής περιοχής | πεδίου | εδάφους* 3. ΧΗΜ. η πιστοποίηση τής ύπαρξης ορισμένου στοιχείου ή ένωσης σε ένα σώμα. **ανιχνεύσιμος,** -η, -ο αυτός που μπορεί να ανιχνευθεί, να εντοπιστεί και να ερευνηθεί. ανιχνευτής (ο) [μεσν.], **ανιχνεύτρια** (η) {αννχνευτριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που έχει σταλεί για ανίχνευση (βλ.λ., σημ. 1) ΣΥΝ. ιχνευτής, ιχνηλάτης · 2. (α) συσκευή για τον εντοπισμό στοιχείων σχετικών με τις κινήσεις τού εχθρού (β) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή σύστημα για τον εντοπισμό αντικειμένου, ακτινοβολίας, χημικής ένωσης κ.λπ.· ΦΡ. ανιχνευτής ψεύδους όργανο που καταγράφει τις μεταβολές που συμβαίνουν στις φυσιολογικές λειτουργίες (λ.χ. στην αρτηριακή πίεση, στον ρυθμό τής αναπνοής κ.λπ.) ενός ατόμου τη στιγμή που απαντά στις ερωτήσεις τού ανακριτή και οι οποίες ερμηνεύονται ως ενδείξεις τής πίεσης που αισθάνεται κανείς όταν ψεύδεται (πβ. κ. *ορός τής αλήθειας, λ. ορός).* — ανιχνευτικός, -ή, -ό, ανιχνευτικά επίρρ.

ανιχνεύω ρ. μετβ. {ανίχνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κάνω ανίχνευση, εντοπίζω (κάποιον/κάτι): *στη σύνθεση τού υγρού ανιχνεύθηκε επικίνδυνη για τον άνθρωπο ουσία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + *ίχνεύω < ίχνος].*

ανιψιά [μεσν.] κ. **ανεψιά** [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) ανηψιά (η) 1. η κόρη τού αδελφού ή τής αδελφής κάποιου 2. η κόρη τού εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) ανίψι κ. ανιψάκι κ. ανιψούδι (το) κ. **ανι-**ψούλης (ο).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ανεψιός,* αρχική σημ. «πρώτος εξάδελφος», < *ά-νεπτ-*ιός < ά-προθεμ. + Ι.Ε. *-nept- «απόγονος», πβ. σανσκρ. naptya- «απόγονος», λατ. nepos, -otis «ανεψιός», γαλλ. neveu, nièce (< λατ. *nept-ia), αγγλ. nephew (< γαλλ. neveu), γερμ. Neffe κ.ά. Η αρχική σημ. τής λ. *ανεψιός* αναφερόταν στη συγγένεια μέσω τής μητέρας και, ειδικότερα, στους απογόνους των αδελφών της. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανιψιός ή ανηψιός; Η λ. προήλθε με φωνητική τροπή τού /e/ σε /i/, ήτοι το αρχ. ανεψιός ετράπη σε ανιψιός. Συμβατικά, η φωνητική τροπή ενός /e/ σε /i/ γράφεται με την πιο απλή απόδοση τού /i/, δηλ. με | (ανψιός) και όχι με η (**ανηψιός)'** πβ. *γενεά* > γενιά (όχι *γενηά), ελαία* > ελιά (όχι εληά), *παλαιός* > παλιός (όχι *παληός)* κ.ο.κ.

ανιών, -ούσα, -όν {ανι-όντος (θηλ. -ιούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1**. (αρχαιοπρ.) αυτός που κινείται προς τα άνω, που έχει ανοδική κατεύθυνση: *ανιούσα γραμμή | πορεία* ΣΥΝ. ανερχόμενος, ανοδικός ΑΝΤ. κατιών, κατερχόμενος, καθοδικός- ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***παίρνω την ανιούσα*** (α) παίρνω ανοδική πορεία, ανεβαίνω (β) (μτφ.) εξελίσσομαι θετικά, προοδεύω από κάθε άποψη 2. ΜΟΥΣ. αυτός που έχει φορά από χαμηλότερο προς οξύτερο φθόγγο: *ανιόν διάστημα || ανιούσα κλίμακα* ΑΝΤ. κατιών · **3**. ***ανιόντες*** (οι) (συγγενείς) που ανήκουν σε προηγούμενες γενιές, δηλ. οι γονείς, οι πάπποι, οι προπάπποι κ.λπ. ΑΝΤ. κατιόντες (συγγενείς) 4. ΦΥΣ. ***ανιόν*** (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. ενεργ. φωνής τού αρχ. *ανειμι* «ανέρχομαι». Η σημ. «άμεσος συγγενής» είναι μεσν.].

αν **και** σύνδ. [μεσν.] χρησιμοποιείται (στις λεγόμενες «δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις»), για να δηλώσει μια πληροφορία η οποία βρίσκεται σε άμεση αντίθεση με άλλη (τής λεγόμενης «κύριας πρότασης»), η οποία συνήθως ακολουθεί, αλλά μπορεί και να προηγείται: *~ προσπάθησε σκληρά, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα || - τον προειδοποίησα για τους κινδύνους, με αγνόησε και έκανε ό,τι νόμιζε || ~* δεν *νομίζω ότι θα πετύχουμε κάτι, ας προσπαθήσουμε || ας του μιλήσουμε και πάλι, ~ δεν νομίζω ότι θα τον μεταπείσουμε* ΣΥΝ. μολονότι, μόλο που (πβ. κ. λ. *και αν).*

ανκόρ 1. (επιφών.) έκφραση, με την οποία το κοινό μιας συναυλίας ζητεί την επανεμφάνιση τού καλλιτέχνη στη σκηνή και την επανε-κτέλεση ή την εκτέλεση επιπλέον μουσικών κομματιών: το *κοινό, ενθουσιασμένο από την εντυπωσιακή ερμηνεία τού κοντσέρτου, φώναζε:* ~! 2. (ως ουσ.) το εκτός προγράμματος μουσικό κομμάτι που εκτελείται μετά από μια πετυχημένη συναυλία, κατά κανόνα μετά από επίμονη απαίτηση τού κοινού: η *ορχήστρα έπαιξε δύο* ~ ΣΥΝ. μπις. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. encore «κάμη» < δημώδ. λατ. hinc ha horam | nane ad horam «έως (αυτή) την ώρα»].

Άννα (η) (-ας κ. -ης} 1. η μητέρα τής Θεοτόκου 2. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμονίδων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης 4. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ < μτγν. *"Αννα* < εβρ. Hannah «εύνοια, χάρη»].

Άννα**ς** (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας που συμμετείχε στη δίκη τού Χριστού παραπέμποντας τον στον Καϊάφα- στη ΦΡ. (καθημ.) *από τον **Άννα στον Καϊάφα*** (Κ.Δ. Ιωάνν. 18, 24: *άπέστειλεν ουν αυτόν ό "Αννας δεδεμένον προς Καϊάφαν τον αρχιερέα)* για περιπτώσεις που κάποιος ταλαιπωρείται στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης του, καθώς ο ένας τον στέλνει στον άλλον: *όλοι στην εφορία δήλωναν αναρμόδιοι για το θέμα μου και μ'έστελναν* -. [ΕΤΥΜ < μτγν. *"Αννας,* βλ. λ. *Άννα].*

Αννίβας (ο) Καρχηδόνιος στρατιωτικός και πολιτικός (247-183 π.Χ.)· προσπάθησε να επιβάλει την κυριαρχία τής Καρχηδόνας στην Ιβηρική και την Ιταλία (Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος), φθάνοντας στα πρόθυρα τής Ρώμης (από όπου η φρ. *ο Αννίβας προ των πυλών,* λατ. Hannibal ante portas).

[ΕΤΥΜ; μτγν. < λατ. Hannibal < καρχηδ. Hanriiba'al «η χάρις τού Βάαλ» < hann «χάρις» + Baal (βλ. λ. Βεελζεβούλ)].

Αννόβερο (το) πόλη τής ΒΔ. Γερμανίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Hannover «ψηλή όχθη», καθώς η πόλη κτίστηκε τον 10ο αι. στις όχθες τού ποταμού Leine].

ανοδικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με την άνοδο (βλ.λ.), που φανερώνει άνοδο: *η ~ πορεία τής οικονομίας.* — ανοδικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

άνοδος (η) {ανόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η πορεία προς τα άνω και η χρο-

νική διάρκεια της: *κουραστήκαμε πολύ στην ~, αλλά αποζημιωθήκαμε από την υπέροχη θέα* || ~ στον *Λυκαβητό ! στα Μετέωρα* ΣΥΝ. ανέβασμα, ανάβαση ANT. κάθοδος **2**. (α) δρόμος που κατευθύνεται από χαμηλότερο σε υψηλότερο σημείο, που ανηφορίζει ΣΥΝ. ανήφορος ANT. κάθοδος, κατήφορος (β) δρόμος, τμήμα δρόμου ή γραμμή σιδηροδρόμου, που λειτουργεί ως άνοδος (σε σχέση με το κέντρο τής πόλης): στην ~ *συγκρούστηκαν δύο αυτοκίνητα* || *η Σταδίου είναι μόνο* ~ 3. (μτφ.) η θετική εξέλιξη, η βελτίωση σε σχέση με προηγούμενη κατάσταση: ~ του *πνευματικού* | *τού πολιτιστικού επιπέδου* ||*η~ των συνδυασμών ενός κόμματος στις πρόσφατες εκλογές* || *η ~ τού Χρηματιστηρίου* Αθηνών ΣΥΝ. πρόοδος, εξέλιξη ANT. πτώση 4. (μτφ. για τιμές, στάθμη υγρών, θερμοκρασία κ.λπ.) αυξητική πορεία: ~ των *τιμών* | *τής θερμοκρασίας* | *τής στάθμης τού νερού τής θάλασσας* ΣΥΝ. ανύψωση, αύξηση ANT. πτώση, μείωση **5**. (μτφ.) η πράξη τής (ειρηνικής ή βίαιης) κατάληψης εξουσίας, ανώτατου πολιτικού ή θρησκευτικού αξιώματος κ.λπ.: ~ *στον θρόνο* | *στην εξουσία* | *στην κορυφή τής ιεραρχίας* ΣΥΝ. α^{η}άρρηση, (μτφ.) α^{η}αρρίχηση ANT. πτώση, έκπτωση · 6. ΦΥΣ. το θετικό ηλεκτρόδιο ηλεκτρικού στοιχείου ή στήλης και ο θετικός ακροδέκτης συσσωρευτή (μπαταρίας) ΣΥΝ. θετικός πόλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + οδός].

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} 1. η έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: αν όντως *έκανες κάτι τέτοιο, τότε* η ~ σου δεν *έχει όρια! 2.* (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, φρόνησης ή περίσκεψης: τι ~ *ήταν αυτή που είπες!* || *κάνεις πολλές* ~ **3**. ***ανοησίες*** (οι) (ως σχόλιο) για λόγο ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: ~! Δεν *ξέρεις τι λες!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ανοηταίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] γίνομαι ανόητος.

ανόητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, σύνεσης, λογικής: ~ *άνθρωπος* | *πράξη* | *σκέψη* | *δήλωση* | *κρίση* ΣΥΝ. κουτός, ηλίθιος, άμυαλος, κρετίνος, (εκφραστ.) χοντροκέφαλος ANT. έξυπνος, μυαλωμένος, συνετός. — ανόητα | ανοήτως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακατανόητος», < ά- στερητ. + *νοητός* (βλ.λ.)].

ανόητος - ανοησία, ο άνθρωπος, μιλώντας για τον εαυτό του, για τους άλλους και για τον κόσμο γύρω του, συχνά αναφέρεται στο χαρακτηριστικό που κατεξοχήν διακρίνει και προσδιορίζει τον άνθρωπο, τη συμπεριφορά και τις πράξεις του· αναφέρεται στη νοημοσύνη, την ευφυΐα ή την εξυπνάδα του και -πολύ συχνότερα-στην έλλειψη νοημοσύνης, την ανοησία, τη χαζομάρα και τη βλακεία. Είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές για το εύρος και την επινοητικότητα τους οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική (αλλά και στις ξένες γλώσσες), για να δηλώσουν τον αν**όητο** και την ανοησία.

αν**όητος:** (νους) *άνους, μικρόνους, κουφόνους, βραδύνους, αμβλύ-νους, βαρύνους, ελαφρόνους-* (μυαλό) *άμυαλος, ανέμυαλος, λιγό-μυαλος, στενόμυαλος, κοκορόμυαλος, μικρόμυαλος, χοντρόμυαλος, ελαφρόμυαλος, κουτόμυαλος, φυρόμυαλος-* (κεφάλι) *χοντροκέφαλος, μικροκέφαλος, στενοκέφαλος, βαριοκέφαλος, ανεγκέφαλος, κουφιοκεφαλάκης, κεφάλας· (φρένες) άφρων, ολιγοφρενής-* (κόττος «πετεινός» - κότα) *κουτός, κουτούλιακας, κουτεντές, κουτομό-γιας, κουτορνίθι, κουτοπόνηρος·* (χάζι) *χαζός, χαζούλης, χαζούλια-κας·* (χα-χα) *χάχας επιπόλαιος, ευήθης, ελαφρός, αβδηρίτης- άσκεφτος, απερίσκεπτος, άκριτος, αστόχαστος, ασυλλόγιστος, αλόγιστος, ασύνετος, ασυνάρτητος, ανέγνωμος· μωρός, ξεμωραμένος, ραμολί, παιδί, παιδαριώδης, αγαθός, αγαθιάρης, αφελής· λειψός, χαμένος, λίγος- βλάκας* | *βλαξ, βλακόμουτρο, βλακώδης, βλακίστα-τος- κρετίνος, ιδιώτης, καθυστερημένος- ηλίθιος-* και αρκετά ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται μεταφορικώς σε εκφραστικό προφορικό λόγο και σε λαϊκό ή και σε χυδαίο ακόμη ύφος: (φυτά) βλίτο, *βούρλο, κούτσουρο, φυτό, κωθώνν* (ζώα) *ζώο, ζωντανό, ζωντό-βολο, όρνιο, μπούφος, κτήνος* (αντικείμενα) *τούβλο, ντουβάρι, (ν)τενεκές, ντενεκές ξεγάνωτος, ξόανο, χαΐβάς, μπουζούκι-* (χαρακτηρισμοί) *μάππας, μπουνταλάς, κόπανος,* (!) *μαλάκας.* αν**οησία:** (νους) *άνοια, μικρόνοια, κουφόνοια, βραδύνοια, αμβλύ-νοια, βαρύνοια-* (μυαλό) *αμυαλιά, αμυαλοσύνη, ανεμυαλιά, στενο-μυαλιά, χοντρομυαλιά, ελαφρομυαλιά-* (κεφάλι) *χοντροκεφαλιά, στενοκεφαλιά, βαρυκεφαλιά-* (φρένες) *ολιγοφρένεια, αφροσύνη-κουταμάρα, κουτοπονηριά, χαζομάρα- επιπολαιότητα, ευήθεια, ελαφρότητα, αβδηριτισμός- απερισκεψία, ακρισία, αβελτηρία,* (!) *μαλακία, αστοχασιά, ασυλλογισιά, παραλογισμός, ασυναρτησία-μωρία, παιδισμός, αφέλεια- βλακεία, ιδιωτεία, κρετινισμός, καθυστέρηση- ηλιθιότητα.*

αν**οησίες:** *κουταμάρες, βλακείες, ηλιθιότητες, σαχλαμάρες, σάχλες, κουτουράδες, αερολογίες, λόγια τού αέρα, αέρας φρέσκος, αέρας κοπανιστός, κολοκύθια, κολοκύθια με τη ρίγανη, κολοκύθια στο πάτερο, κουραφέξαλα, μπούρδες, αρλούμπες, κοτσάνες, σα-πουνόφουσκες, κουφά, τρίχες,* (!) *μαλακίες.*

ανόθευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υποστεί νοθεία, που δεν έχει αναμιχθεί με ξένες ουσίες: ~ *γάλα* | *βενζίνη* ΣΥΝ. αγνός, αμιγής, καθαρός ANT. νοθευμένος, νερωμένος (για κρασί), (εκφραστ.-οικ.) μπασταρδεμένος **2**. (μτφ.) αυτός που δεν υπέστη αλλοιώσεις ως προς τη φύση ή την ουσία του, μη παραποιημένος: ~ *έκφραση τής λαϊκής βούλησης* ΣΥΝ. γνήσιος, αυθεντικός, αναλλοίωτος ANT. αλλοιωμένος, παραποιημένος. — αν**όθευτα** επίρρ.

άνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξασθένηση των διανοητικών κυρ. λειτουργιών στα ηλικιωμένα συνήθ. άτομα: *γεροντική ~* || *προγεροντική* - (νόσος Alzheimer), ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, ανόητος, παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άνους].

άνοιγμα (το) [μτγν.] {ανοίγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να ανοίγει κανείς κάτι: το ~ τής *πόρτας* | *των παραθύρων* | *τής φιάλης* | *τού ντουλαπιού* | *τού συρταριού* ANT. κλείσιμο 2. (μτφ.) η κατάργηση των περιορισμών που υπήρχαν: το ~ των *συνόρων επέδρασε θετικά στις τουριστικές και πολιτιστικές ανταλλαγές των δύο χωρών* 3. η δίοδος ανάμεσα σε δύο σώματα, επιφάνειες κ.λπ., ο κενός χώρος που υπάρχει ανάμεσα τους: ο *παγωμένος αέρας έμπαινε μέσα από τα ~ των παραθύρων* || *μικρό* - στον *τοίχο* ΣΥΝ. κενό, σχισμή 4. το σκάψιμο τού εδάφους για τη δημιουργία εγκαταστάσεων ή την οικοδόμηση κτηρίων: το ~ των *θεμελίων* (σκάψιμο για να ρίξει κανείς τα θεμέλια) ΣΥΝ. διάνοιξη **5**. ένα από τα μικρότερα ή μεγαλύτερα κοψίματα που διαμορφώνουν το σχέδιο ενδύματος ή άλλου υφασμάτινου είδους: το ~ *φορέματος στο στήθος* (ντεκολτέ) 6. η απόσταση που χωρίζει δύο ακραία σημεία ή επιφάνειες: *έχουν κατασκευαστεί κρεμαστές γέφυρες με τεράστιο* ~ ΣΥΝ. χάσμα, πλάτος 7. (συνεκδ.) η διαδικασία διεύρυνσης τής απόστασης ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: το ~ τής *εθνικής οδού με την προσθήκη δύο ακόμη λωρίδων κυκλοφορίας* || το ~ τής *ψαλίδας ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς* ΣΥΝ. διεύρυνση, διαπλάτυνση, πλάτεμα 8. (μτφ.) (α) η τυπική, επίσημη χρονική στιγμή ενάρξεως δραστηριότητας, γεγονότος, εκδηλώσεως κ.λπ.: το ~ των *καταστημάτων* || *το* ~ τής *ανθοκομικής έκθεσης* ΣΥΝ. έναρξη ANT. πέρας, λήξη (β) (γενικότ.) η έναρξη μιας σειράς δραστηριοτήτων σε έναν χώρο: οι *ιδιωτικές σχολές πολλαπλασιάστηκαν με το ~ μιας κερδοφόρας αγοράς ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων* 9. (γενικότ.) η στροφή προς κάτι καινούργιο ή διαφορετικό: η *δισκογραφική εταιρεία έκανε - σε πιο μοντέρνους μουσικούς, ώστε να ελκύσει ένα νεότερο κοινό* 10. (μτφ.) η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη σύναψη ή τη βελτίωση σχέσεων (κυρ. σε πολιτικό ή οικονομικό επίπεδο): *πολιτικό* ~ *προς τα άλλα κόμματα* || ~ τής *Δύσης προς τις χώρες τού Τρίτου Κόσμου* 11. (για φυτά) το άνθισμα: *το ~ των λουλουδιών την άνοιξη* 12. ΙΑΤΡ. η διάρρηξη αγγείου ή ιστού τού σώματος: το ~ τής *μύτης αποτελεί χαρακτηριστικό σύμπτωμα υψηλής αρτηριακής πίεσης* 13. (μτφ.) ΟΙΚΟΝ. η διαφορά ανάμεσα στα έξοδα και τα έσοδα, η οικονομική απόκλιση από τα προβλεπόμενα, το χρέος: *το μεγάλο ~ τού προϋπολογισμού* 14. η διάμετρος τού φακού τηλεσκοπίου ή άλλου οπτικού συστήματος (τηλεφακού, φακού κάμερας, κιαλιών κ.λπ.) 15. (στο σκάκι) (α) οι πρώτες κινήσεις τής παρτίδας (β) σύστημα άμυνας που εφαρμόζεται σε παρτίδα, σύμφωνα με το οποίο γίνονται οι πρώτες κινήσεις: ~ των *δύο ίππων*.

ανοιγοκλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανοιγόκλεισα} ♦ 1. (μετβ.) ανοίγω και κλείνω (κάτι) συνεχώς: ~ τις *πόρτες* ♦ 2. (αμετβ.) ανοίγω και κλείνω: τα *βλέφαρα του ανοιγόκλεισαν*. — αν**οιγοκλείσιμο** κ. ανοιγόκλεισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω*.

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνοιξα, ανοί-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. απελευθερώνω τη δίοδο (μετακινώντας το φύλλο πόρτας ή παραθύρου κ.λπ.): *άνοιξε την πόρτα, για να περάσουν οι καλεσμένοι μέσα* || ~ το *παράθυρο* | *την καταπακτή-* ΦΡ. (α) ***ανοίγω (νέους) δρόμους*** | ***ορίζοντες*** δημιουργώ καινούργιες προοπτικές, χαράσσω νέα πορεία, πρωτοτυπώ, πρωτοπορώ: *μια ανακάλυψη που ανοίγει νέους δρόμους στην επιστήμη* (β) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** [μεσν.] προλειαίνω το έδαφος, προετοιμάζω, διευκολύνω την πορεία ή τη συνέχεια (κάποιου): η *επιτυχία του στον διαγωνισμό τού άνοιξε τον δρόμο για επαγγελματική καριέρα* (γ) ***ανοίγω δρόμο*** (i) κάνω έργα διάνοιξης νέας οδού: τα *συνεργεία ανοίγουν δρόμο για το χωριό* (ii) (μτφ.) (σε χώρο με πολύ κόσμο) δημιουργώ δίοδο, χώρο από τον οποίο μπορεί να περάσει κανείς χωρίς εμπόδια: *άνοιξαν δρόμο ανάμεσα στο συγκεντρωμένο πλήθος, για να περάσει το ασθενοφόρο* (δ) ***ανοίγω το σπίτι μου*** ετοιμάζω το σπίτι μου, για να υποδεχθώ κόσμο 2. αφαιρώ το κάλυμμα, το σκέπασμα, το πώμα κ.λπ. (από κάτι) έτσι, ώστε να μην είναι κλειστό: ~ *μπουκάλι* | *κουτί* | *μπαούλο* | *βαλίτσα* ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, αποφράσσω, ξεβουλλώνω ANT. κλείνω, σκεπάζω, σφραγίζω, βουλλώνω ΦΡ. (α) ανοίνω ***την καρδιά*** | ***την ψυχή μου (σε κάποιον)*** [μεσν.] εκμυστηρεύομαι προσωπικά μου θέματα (σε κάποιον), εξομολογούμαι, λέω τον πόνο μου (β) ***ανοίγω το στόμα μου*** [μεσν.] (i) (αρνητ.) μιλώ: τόση *ώρα που καθόταν μαζί μου, δεν άνοιξε το στόμα του* (ii) κάνω αποκαλύψεις: αν *ανοίξεις το στόμα σου, χάθηκες!* (γ) ***ανοίγω τα μάτια*** [μεσν.] (i) ξυπνώ: όταν *άνοιξε τα μάτια της, ο ήλιος ήταν ήδη ψηλά στον ουρανό* (ii) κάνω (κάποιον) να δει την πραγματικότητα, τον βγάζω από πλάνη, ψευδαίσθηση ή απάτη εις βάρος του: ευτυχώς *που βρέθηκε αυτός και σου άνοιξε τα μάτια, αλλιώς δεν θα είχες πάρει είδηση τι γινόταν πίσω από την πλάτη σου!* επίσης (οικ.) ***ανοίγω τα στραβά μου:*** *άνοιξε τα στραβά σου και δες τι γίνεται γύρω σου!* (δ) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** δίνω βάση, προσέχω: *άνοιξε τ'αφτιά σου, να μη σου ξεφύγει τίποτε!* 3. μετακινώ (αντικείμενο), ώστε να καταστήσω το εσωτερικό του άμεσα προσιτό: ~ το *συρτάρι* ANT. κλείνω 4. (για ρούχο) μεγαλώνω τις διαστάσεις, κάνω φαρδύτερο, ανετότερο ή αποκαλυπτικότερο: ~ *το παντελόνι* | *τη φούστα* | *το ντεκολτέ* 5. ξεκουμπώνω ή κατεβάζω το φερμουάρ: ~ το *πουκάμισο* | *τη φούστα* | *το παντελόνι* 6. (καθημ.) δημιουργώ τομές στο δέρμα ή κάνω εγχείρηση (σε ασθενή): τον *άνοιξαν και του αφαίρεσαν τον όγκο* ΣΥΝ. κόβω, εγχειρίζω, τέμνω ANT. ράβω· ΦΡ. ***ανοίγω (παλιές) πληγές*** υπενθυμίζω δυσάρεστα γεγονότα ΣΥΝ. ξύνω πληγές 7. σε φράσεις που δηλώνουν ενέργεια που έχει ως αποτέλεσμα αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό (άνοιγμα): ~ *τρύπα* (τρυπώ) || ~ *πηγάδι* | *όρυγμα* | *χαράκωμα* | *αυλάκι* | *τάφρο* ΣΥΝ. διανοίγω· ΦΡ. (μτφ.) ανοίνω ***τον λάκκο (κάποιου)*** [μεσν.] επιδιώκω το κακό (κάποιου), (του) στήνω παγίδα 8. (μτφ.) κάνω έναρξη, εγκαινιάζω (έργο, προσπάθεια, επιχείρηση κ.λπ.): ~ *γραφείο* | *κατάστημα* | *την έκθεση* | *ίδρυμα* | *συ-*

ζήτηση | *τον χορό* ΣΥΝ. ιδρύω, εγκαθιστώ, ξεκινώ ΑΝΤ. τελειώνω, κλείνω· ΦΡ. (α) ***ανοίγω λογαριασμό*** (ί) (σε τράπεζα) ξεκινώ συναλλαγές, αποκτώ δικαίωμα κατάθεσες και αναλήψεως χρημάτων (ii) (με κάποιον) έχω πάρε-δώσε, εκκρεμείς υποθέσεις: *έχω ανοίξει λογαριασμούς μαζί του και δεν ξέρω πώς θα ξεμπλέξω* (β) ***ανοίγω πυρ*** αρχίζω να πυροβολώ: *οι στρατιώτες άνοιξαν πυρ εναντίον άοπλων διαδηλωτών* (γ) ***ανοίγω νέο κεφάλαιο | σελίδα*** ξεκινώ καινούργια ζωή: μετά την *αποφυλάκιση του άνοιξε νέο κεφάλαιο στη ζωή του* (δ) ***ανοίγω σπίτι | σπιτικό | νοικοκυριό*** παντρεύομαι και δημιουργώ δική μου οικογένεια (ε) ***ανοίγω την όρεξη (κάποιου)*** (i) κάνω κάποιον να πεινάει, συνήθ. μιλώντας του για νόστιμα φαγητά (ii) (μτφ.) δημιουργώ προσδοκίες και κατ' επέκτ. αποθρασύνω: η ανεκτική στάση τής *Ευρώπης στις προκλήσεις τής Τουρκίας τής ανοίγει την όρεξη για επεκτατικές ενέργειες* (στ) ***ανοίγω μέτωπο*** δημιουργώ εχθρότητα, δημιουργώ π'δία αντιπαλότητας ή εχθροπραξιών: η *κυβέρνηση έχει ανοίξει πολλά μέτωπα και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό* 9. (μτφ.) ανάβω, θέτω σε λειτουργία: ~ την *τηλεόραση* | *το ραδιόφωνο* | *το φως* ΑΝΤ. κλείνω, σβήνω 10. αυξάνω, μεγαλώνω το εύρος (σε κάτι): *γκρέμισαν τους εσωτερικούς τοίχους, για να ανοίξουν τον χώρο* || *ανατίναξαν τους βράχους, για να ανοίξουν τον δρόμο* ΣΥΝ. πλαταίνω, φαρδαίνω ΑΝΤ. στενεύω **11.** αυξάνω· ΦΡ. ***ανοίγω το βήμα*** αρχίζω να περπατώ γρηγορότερα ΣΥΝ. επιταχύνω ΑΝΤ. επιβραδύνω **12.** αναπτύσσω (κάτι) έτσι, ώστε να απλωθεί σε όλη του την έκταση: ~ *τον χάρτη* | *την εφημερίδα* ΣΥΝ. απλώνω, ξεδιπλώνω ΑΝΤ. κλείνω, διπλώνω- ΦΡ. (α) (αρνητ. ή σε ερώτηση) ***ανοίγω βιβλίο*** μελετώ: Δεν *ανοίγεις βιβλίο! Πώς θα περάσεις τις εξετάσεις;* (β) ***ανοίγω πανιά*** (i) αποπλέω, βγαίνω στο ανοιχτό πέλαγος (ii) (μτφ.) φεύγω, ξεκινώ για κάπου ή για να κάνω κάτι: *άνοιξε πανιά για νέες κατακτήσεις* | *για νέα επιτεύγματα* (γ) ***ανοίγω φύλλο*** απλώνω με τον πλάστη τη ζύμη: ~ *για τυρόπιτα* (δ) ***ανοίγω τα χαρτιά μου*** εξωτερικεύω τις διαθέσεις μου, αποκαλύπτω τις προθέσεις μου· (κυριολ.) φανερώνω τα χαρτιά μου σε χαρτοπαιξία **(ε)** ***ανοίγω τα φτερά μου*** (μτφ.) παύω να περιορίζομαι σε στενό κύκλο προσώπων, εμπειριών, ενδιαφερόντων κ.λπ., αποκτώ αυτονομία κινήσεων και διευρύνω τους ορίζοντες μου: *όταν ένα παιδί μεγαλώσει, είναι καιρός ν' ανοίξει τα φτερά του* 13. αποσφραγίζω (έγγραφο): ο *συμβολαιογράφος άνοιξε τη διαθήκη ενώπιον μαρτύρων* || ~ *γράμμα* | *φάκελο* 14. παραβιάζω (κάτι που είναι σφραγισμένο): (κ. μεσοπαθ.) *βρήκε το χρηματοκιβώτιο του ανοιγμένο* 15. (μτφ.) κάνω (ένα χρώμα, βλ.λ.) πιο φωτεινό, πιο ανοιχτό: ~ *το χρώμα των μαλλιών μου* **16**. (μτφ.) αραιώνω την πυκνότητα στα γράμματα ή στις φράσεις, ώστε να είναι το κείμενο ευανάγνωστο· κυρ. στη **ΦΡ.** ***ανοίγω τις αράδες*** μεγαλώνω το διάστιχο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αραιώνω ΑΝΤ. πυκνώνω **17.** (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστες, ως επί το πλείστον, φροντίδες και έγνοιες, προξενώ (σκοτούρες, προβλήματα): τι *ιστορίες* | *δουλειές είναι αυτές που μου άνοιξες;* ΣΥΝ. βγάζω στη μέση 18. (καθημ.) κάνω διάρρηξη (σε κάτι): *έλειπε διακοπές και του άνοιξαν το μαγαζί* ♦ (αμετβ.) 19. παύω να είμαι κλειστός: *άνοιξε η πόρτα από τον αέρα*-ΦΡ. (μτφ.) ***ανοίγει η ψυχή μου | η καρδιά μου*** γίνομαι ευδιάθετος (πβ. *ανοίγω την ψυχή μου,* σημ. 2) 20. παύω να είμαι εκτός λειτουργίας, αρχίζω τις εργασίες μου: *ανοίγουν τα σχολεία* || η *έκθεση βιβλίου θα ανοίξει στις αρχές Μαΐου* ΣΥΝ. αρχίζω ΑΝΤ. κλείνω, τερματίζομαι· ΦΡ. (α) ***ανοίγει η τύχη μου*** γίνομαι τυχερός μετά από περίοδο ατυχίας: *άνοιξε η τύχη του και κέρδισε στο ΠΡΟ-ΠΟ*- (επίσης αργκό) του ***άνοιξε*** επιτυγχάνει σε ό,τι επιχειρεί (β) ***μου ανοίγει η όρεξη*** (i) αρχίζω να πεινώ (ii) αρχίζω να έχω προσδοκίες (για κάτι), αποκτώ την επιθυμία (για περισσότερα): μετά *τις πρώτες επιτυχίες τους άνοιξε η όρεξη για καινούργιες κατακτήσεις* 21. δημιουργείται επάνω μου σχίσιμο, ρωγμή, οπή, χάσμα κ.λπ.: *έκανε μια απότομη κίνηση και του άνοιξε το πουκάμισο* || *άνοιξε το έδαφος* || ο *τοίχος έχει ανοίξει* || *άνοιξε η γη (από* τον σεισμό)· ΦΡ. (α) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** (π.Δ. *Αριθμοί* 16, 32: *ηνοίχθη ή γη και κατέπιεν αυτούς)* χάθηκε ξαφνικά από προσώπου γης, εξαφανίστηκε (β) ν' ***ανοίξει η γη και να με καταπιεί*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αισθάνεται κανείς μεγάλη ντροπή (ii) (ως κατάρα) για να βεβαιώσει κάποιος τον συνομιλητή του ότι λέει την αλήθεια: ~ αν *σου λέω ψέματα!* (γ) ***ανοίγει η μύτη (μου)*** αρχίζει να τρέχει αίμα, να αιμορραγεί **(δ)** δεν ***άνοιξε μύτη (ρουθούνι)*** δεν υπήρξε τραυματισμός, όλα πήγαν καλά, ήρεμα: αυτή τη *φορά στη διαδήλωση δεν υπήρξαν επεισόδια κι έτσι* - || *«ο κυβερνήτης κατάφερε να σταματήσει το αεροσκάφος χωρίς ν' ανοίξει ρουθούνι»* (εφημ.) (ε) ***άνοιξαν κεφάλια*** υπήρξαν βιαιοπραγίες **22.** χαλαρώνει το δέρμα μου και προκαλούνται πληγές (συνήθ. από μακρόχρονη ακινησία ή παραμονή στο κρεβάτι): *τρεις μήνες τώρα ξαπλωμένη στο νοσοκομείο, έχει ανοίξει* 23. (για φυτά) (α) ανθίζω: *άνοιξαν τα λουλούδια στους αγρούς* (β) (ειδικότ. για τα πέταλα τού άνθους) κινούμαι προς τα πίσω, αποκαλύπτοντας το εσωτερικό: τα *λουλούδια ανοίγουν στο πρωινό φως* 24. (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι πιο αίθριος, πιο φωτεινός και γλυκός: μετά τη *συννεφιά ο καιρός άνοιξε* ΣΥΝ. αιθριάζω· ΦΡ. ***ανοίγουν οι ουρανοί/ κρουνοί/ καταρράκτες τού ουρανού*** αρχίζει να βρέχει καταρρακτωδώς· (μεσοπαθ. ***ανοίγομαι)*** **25.** παύω να είμαι κλειστός, γίνομαι ανοιχτός **26.** διευρύνω τους τομείς τής δραστηριότητας μου, επεκτείνομαι σε ό,τι επιχειρώ: μετά **τη** *ραδιοφωνική του επιτυχία, σκοπεύει να ανοιχτεί στον χώρο τής τηλεόρασης* ΣΥΝ. (μτφ.) απλώνω τα φτερά μου **27.** (κατ' επέκτ.) αποδεικνύομαι παράτολμος στις ενέργειες μου, δεν υπολογίζω τους κινδύνους: *ανοίχτηκε πολύ και στο τέλος έχασε όσα είχε κερδίσει* ΣΥΝ. ξανοίγομαι, διακινδυνεύω ΑΝΤ. διστάζω, δειλιάζω **28.** (ειδικότ.) δαπανώ περισσότερα από όσα επιτρέπουν τα οικονομικά μου: με *τους τελευταίους λογαριασμούς ανοίχτηκε πολύ και τώρα δεν ξέρει πώς θα τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ. σπαταλώ, ξοδεύω 29. συμπεριφέρομαι και εκφράζομαι ελεύθερα, χωρίς συστολή, και εμπιστεύομαι (σε συνομιλητή μου) προσωπικά μου θέματα: δεν *ανοίγεται εύκολα σε πρόσωπα που δεν γνωρίζει καλά* || μου *ανοίχτηκε και μου τα είπε όλα* ΑΝΤ. (μτφ.) κλείνομαι, δυσπιστώ 30. (για πλοία) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την ακτή: το *πλοίο ανοίχτηκε στο πέλαγος και χάθηκε στον ορίζοντα* ΣΥΝ. αποπλέω, ανοίγω πανιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανοίγω* | *άνοίγνυμι* < *ανα-* + *οΐγω* | *οΐγνυμι* «ανοίγω» < *σΕοιγ- < *ο-* προθεμ. + Ι.Ε. *weig- | woig- «κινώ, στρέφω», πβ. σανσκρ. vijāmi «υποχωρώ, διαφεύγω», αρχ. αγγλ. wīc-an «παραχωρώ» κ.ά. Ομόρρ. *ανοιξις (-η).* Αρκετές σημ. και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *ανοίγω πυρ* (< ouvrir le feu), *ανοίγω την όρεξη* (< ouvrir l'appétit), *ανοίγω τραπεζικό λογαριασμό* (< ouvrir un compte en banque), *ανοίγω το σπίτι μου* (< j'ouvre ma maison), *ανοίγομαι σε κάποιον* (< s'ouvrir à quelqu'un), *ανοίγω το φως* | *την τηλεόραση* (< ouvrir la lumière | la télévision), *ανοίγω τον χορό* (< ouvrir le bal), *ανοίγω ορίζοντες* (< ouvrir des horizons) κ.ά. Ήδη αρχ. η χρήση τής λ. ως ναυτ. όρου με τη σημ. «ανοίγομαι στο πέλαγος»].

ανοίκειος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν ταιριάζει, δεν αρμόζει στην περίσταση: ~ *συμπεριφορά* || *δεν περίμενε ποτέ ότι θα δεχόταν* ~ *και ρατσιστικές επιθέσεις για την καταγωγή του* ΣΥΝ. απρεπής, ανάρμοστος ΑΝΤ. οικείος, αρμόζων, προσήκων, πρέπων **2**. ο μη οικείος, ο ασυνήθιστος: ~ *ύφος.* — ανοικείως επίρρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν ανήκει στην οικογένεια», < *άν-* στερητ. + *οικείος].*

ανοικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επισκευή και αποκατάσταση ή η εκ νέου οικοδόμηση κτισμάτων: μετά τον *σεισμό το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε την* ~ *τού ναού* ΣΥΝ. (επ)ανίδρυση, ανακατασκευή, αναστήλωση ΑΝΤ. κατεδάφιση, γκρέμισμα 2. (α) η αποκατάσταση των ζημιών σε κατεστραμμένες περιοχές μιας χώρας, συνήθ. μετά από πόλεμο ή καταστροφικό φυσικό φαινόμενο (λ.χ. σεισμό): *για τη μεταπολεμική Ελλάδα η δεκαετία τού '50 έμεινε γνωστή ως «δεκαετία τής ανοικοδόμησης»* (β) (μτφ.) η αποκατάσταση των ζημιών στον οικονομικό ή άλλο τομέα τής δημόσιας ζωής και η περαιτέρω ανοδική πορεία: μετά τις *πληγές που προκάλεσε ο πόλεμος, πρέπει τώρα να φροντίσουμε για την* ~ τής *χώρας* ΣΥΝ. ανασυγκρότηση, ανόρθωση. — ανοικοδομητικός, -ή, -ό [1894].

ανοικοδομώ ρ. μετβ. {ανοικοδομείς... | ανοικοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. οικοδομώ εκ νέου ή αποκαθιστώ (κτήριο | κτήρια που καταστράφηκαν): η κυβέρνηση *έδωσε εντολή να ανοικοδομηθεί αμέσως η σεισμόπληκτη περιοχή* ΣΥΝ. ξαναχτίζω 2. (γενικότ.) οικοδομώ: ~ *νοσοκομείο* ΣΥΝ. χτίζω, ανεγείρω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανοικοδομώ (-έω)* < άν)α)- + *οικοδομώ].*

ανοικοκύρευτος, -η, -ο **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, φροντίδας, περιποίησης: ~ *άνθρωπος* | *σπίτι* ΣΥΝ. ακατάστατος, ασυγύριστος ΑΝΤ. νοικοκυρεμένος, συμμαζεμένος, τακτοποιημένος, συγυρισμένος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν παντρεύτηκε, δεν έκανε οικογένεια: *έμεινε* ~ ΣΥΝ. ανύπαντρος, εργένης, ελεύθερος ΑΝΤ. νοικοκυρεμένος, παντρεμένος. — ανοικοκύρευτα επίρρ.

ανοικονόμητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν βολεύεται ή δεν μπορεί να βολευτεί κάπου, που δεν μπορεί να τον τακτοποιήσει κανείς: ~ *παιδί, δεν κάθεται σε μια μεριά* ΣΥΝ. άτακτος, ακατάστατος, ατσούμπαλος ΑΝΤ. βολικός **2**. (ειδικότ. ειρων.) αυτός που εξαιτίας τού μεγέθους του δεν χωρά ή δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθεί κάπου ΣΥΝ. τεράστιος, πελώριος.

ανοικτίρμων, -ων, -ον [αρχ.] {ανοικτίρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν εκδηλώνει οίκτο ΣΥΝ. ανηλεής, ανάλγητος, άκαρδος ΑΝΤ. οικτίρμων, ευσπλαχνικός, πονόψυχος. — ανοικτιρμόνως επίρρ. [1873]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, ***-ον.***

ανοικτός, -ή, -ό → ανοιχτός

άνοιξη (η) {-ης κ. -οίξεως | -θίξεις (κ. λαϊκ. άνοιξες), -οίξεων) **1.** η εποχή τού έτους που ακολουθεί τον χειμώνα, προαναγγέλλει το καλοκαίρι και κατά τη διάρκεια της αναπτύσσεται η βλάστηση· περιλαμβάνει τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο: τα *χελιδόνια φέρνουν* | *προμηνύουν την* ~ ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) έαρ 2. (μτφ.) περίοδος ακμής ή ανάκαμψης, αναγέννησης (πολιτικής, οικονομικής, πολιτιστικής κ.λπ.): η ~ τής *Πράγας*- ΦΡ. (παροιμ.) ***ένας κούκκος δεν φέρνει την άνοιξη*** κανείς δεν μπορεί μόνος του να αλλάξει μια αρνητική κατάσταση ή εντύπωση **3.** (συνεκδ.) ένα έτος, ένας χρόνος: *δεσποινίς δεκαοχτώ ανοίξεων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνοιξις* «άνοιγμα, διάνοιξη» < *ανοίγω.* Η σημ. «εποχή τής άνοιξης» είναι μεσν., οπότε η λ. *άνοιξις* αντικατέστησε το αρχ. *εαρ* και οφείλεται στην αίσθηση ότι κατά την εποχή αυτή η φυτική και ζωική κτίση ανθίζει και αναζωογονείται].

άνοιξη - **Απρίλιος.** Το ετυμολογικώς αδιαφανές έαρ υποκαταστάθηκε στη **δημώδη** Βυζαντινή από το άνοιξις, που δήλωνε εκφραστικότερα το άνοιγμα τής φύσης (τού καιρού, των λουλουδιών, των φυτών γενικότερα). Δεν είναι δε τυχαίο ότι ο κατεξοχήν μήνας τής άνοιξης, ο Απρίλιος, έχοντας και αυτός, όπως όλοι οι άλλοι μήνες, λατινική την προέλευση, πλάστηκε από το λατ. p. aperio, που σημαίνει «ανοίγω».

ανοιξιάτικος, -η, -ο **1**. αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: ~ *καιρός* | *λιακάδα* | *λουλούδια* ΣΥΝ. εαρινός ΑΝΤ. φθινοπωρινός 2. αυτός που είναι κατάλληλος για την άνοιξη: ~ *σακάκι* | *μπλούζα* **3.** ***ανοιξιάτικα*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται την άνοιξη: *άρχισε να ζεσταίνει ο καιρός- πρέπει να βγάλω τα* ~ 4. αυτός που έχει στοιχεία τής άνοιξης (ηλιοφάνεια, σχετική ζέστη): ο ~ *καιρός είναι ιδανικός για βόλτα στην* εξοχή. — ανοιξιάτικα επίρρ.

ανοιχτά κ. ανοικτά επίρρ. **1**. κατά τρόπο ανοιχτό (βλ.λ.), αφήνοντας διόδο, ελεύθερο πεδίο, όχι κλειστά: *άφησε -, ν' αεριστεί το δωμάτιο*

ΑΝΤ. κλειστά˙ ΦΡ. ***παίρνω τη στροφή ανοιχτά*** στρίβω, αφήνοντας απόσταση από το εσωτερικό τής στροφής · 2. (στην επικοινωνία) με τρόπο καθαρό και σαφή, με τόλμη και ειλικρίνεια: του μίλησα ~, δεν θέλησα *να του κρύψω τίποτα* ΣΥΝ. καθαρά, απερίφραστα, με παρρησία ΑΝΤ. με υπεκφυγές 3. ΝΑΥΤ. μακριά από την ακτή, στο πέλαγος: *το πλοίο βυθίστηκε στα* - τής *Πύλου* ΣΥΝ. στα βαθιά 4. (για καταστήματα) σε λειτουργία: *είμαστε - και τις Κυριακές* 5. ΑΘΛ. (σε ομαδικά αθλήματα) με επιθετικό προσανατολισμό: η *ομάδα έπαιξε -, δεν κλείστηκε στην άμυνα.*

ανοιχτήρι (το) [μεσν.] {ανοιχτηρ-ιού | -ιόν} (καθημ.) ειδικό εργαλείο, συνήθ. σε σχήμα ή τύπο κλειδιού, για το άνοιγμα κλειστών αντικειμένων (συνήθ. δοχείων, κονσερβών, μπουκαλιών κ.τ.ό.).

ανοιχτόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση και αγαθά αισθήματα, αυτός που έχει συμπεριφορά εγκάρδια, έντονα φιλική ΣΥΝ. καλόκαρδος, διαχυτικός ΑΝΤ. σκυθρωπός, κακόκεφος, δύσθυμος, κουμπωμένος.^ — ανοιχτόκαρδα επίρρ.

ανοιχτομάτης, -α/-ισσα, -ικο αυτός που δεν τον ξεγελούν, δεν τον εξαπατούν: στο *εμπόριο μόνο ο - άνθρωπος προκόβει* ΣΥΝ. τετραπέρατος ΑΝΤ. κορόιδο, ανόητος. — ανοιχτομάτικα επίρρ.

ανοιχτόμυαλος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία αντίληψη τού κόσμου και των πραγμάτων, που δεν δεσμεύεται από προκαταλήψεις ή ταμπού ΑΝΤ. στενόμυαλος, δογματικός.

ανοιχτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) ανοικτός 1. αυτός που δεν είναι κλειστός, που δεν έχει εμπόδιο ή κάλυμμα (σκέπαστρο, πώμα, καπάκι κ.τ.ό.(, αυτός που επιτρέπει τη διέλευση μέσω ανοίγματος ή την πρόσβαση στο εσωτερικό: ~ *πόρτα* | *παράθυρο* | *χωράφι* (χωρίς περίφραξη) | *μπουκάλι* | *δωμάτιο* (ξεκλείδωτο) | *πηγάδι* | *φρεάτιο* (ακάλυπτο) || (μτφ.) *το σπίτι* | η *πόρτα μου είναι* ~ *για όποιον θέλει να έρθει είστε όλοι ευπρόσδεκτοι*- ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μένω με το στόμα ανοιχτό*** δοκιμάζω μεγάλη έκπληξη ΣΥΝ. μένω άναυδος | (λόγ.) ενεός | εμβρόντητος (β) ***έχω τα μάτια μου | τα αφτιά μου ανοιχτά*** δίνω μεγάλη προσοχή: εξήγησε μου· ~ ΣΥΝ. είμαι όλος αφτιά, προσέχω, προσηλώνομαι (γ) *όσο* ***έχω τα μάτια μου ανοιχτά*** όσο βρίσκομαι στη ζωή: ~, δεν θα *επιτρέψω να συμβεί κάτι τέτοιο* (δ) **με *ανοιχτές αγκάλες*** με εγκαρδιότητα, αγάπη και φιλόξενη διάθεση: τον *υποδέχθηκαν* - (ε) ***παραβιάζω ανοικτές πύλες | θύρες | πόρτες*** βλ. λ. *παραβιάζω* (στ) ***εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς*** βλ. λ. *εγχείρηση* 2. αυτός που το εσωτερικό ή το περιεχόμενο του βρίσκεται σε κοινή θέα: μέσα στη *βιασύνη του άφησε το συρτάρι* - ΣΥΝ. ανοιγμένος ΑΝΤ. κλειστός· ΦΡ. (μτφ.) ***ανοιχτή επιστολή*** επιστολή με δημόσιο χαρακτήρα, στην οποία περιλαμβάνονται συνήθ. διαμαρτυρίες ή αιτήματα και η οποία απευθύνεται στον παραλήπτη (συνήθ. δημόσιο πρόσωπο με υψηλό αξίωμα) από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας: ~ *εκατό πνευματικών ανθρώπων προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α.* 3. (ένδυμα) που έχει μεγάλο άνοιγμα σε κάποιο σημείο του· (ειδικότ.) με μεγάλο ντεκολτέ 4. (ειδικότ. για τραύματα, πληγές κ.λπ.) αυτός που δεν επουλώθηκε: η *πληγή στο πόδι μένει ακόμη* - || (μτφ.) *ο θάνατος τού παιδιού τους, παρά τα χρόνια που πέρασαν, είναι ακόμη μια* ~ *πληγή* ΣΥΝ. ανεπούλωτος ΑΝΤ. επουλωμένος 5. αυτός που διαθέτει μεγάλη έκταση, μεγάλο άνοιγμα ή πλάτος: ~ *θάλασσα* | *πέλαγος* | *ορίζοντας* ΣΥΝ. πλατύς, ευρύς, απλόχωρος ΑΝΤ. στενός, περιορισμένος 6. αυτός που έχει ανοιχτεί, ξεδιπλωθεί σε όλη του την έκταση, που απλώνεται σε όλο του το μήκος και το πλάτος: *άφησες την εφημερίδα* ~ πάνω στο *τραπέζι* ΣΥΝ. απλωμένος ΑΝΤ. διπλωμένος· ΦΡ. (μτφ.) παίζω με ***ανοιχτά χαρτιά*** δεν αποκρύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις, συμπεριφέρομαι ειλικρινά 7. αυτός που δεν παρουσιάζει εμπόδια, ελεύθερος: αν *θέλεις να φύγεις, ο δρόμος είναι* - || *δεν έχει κίνηση και ο δρόμος είναι* - ΑΝΤ. κλειστός, μετ' εμποδίων 8. (αγώνας) στον οποίο οι άμυνες είναι λιγότερο πιεστικές, είναι χαλαρές και επιτρέπουν το επιθετικό παιχνίδι: ~ *αγώνας με γρήγορες εναλλαγές φάσεων* 9. (ειδικότ. για τοποθεσίες) αυτός που δεν περικλείεται από βουνά, που παρέχει ελεύθερη θέα σε βάθος ΣΥΝ. αναπεπταμένος 10. (για διαδικασίες, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που δεν εμφανίζει περιοριστικές διατάξεις όσον αφορά στους συμμ^ετέχοντ^ες, τους δικαιούχους κ.λπ.: η *εταιρεία μας θα λάβει μέρος σε* - διαγωνισμό *για την ανάληψη τού έργου* ΣΥΝ. ^ελεύθ^ερος ΑΝΤ. κλ^ειστός, περιορισμένος· ΦΡ. ***ανοιχτό πανεπιστήμιο*** ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που δίνει στους φοιτητές τη δυνατότητα να σπουδάσουν ένα αντικείμ^ενο διά αλληλογραφίας και μ^ε τ^εχνολογικά μέσα (κασέτ^ες, τηλ^εοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές, Διαδίκτυο), αλλά και με άμεση επαφή με το διδακτικό προσωπικό, και το οποίο δεν απαιτεί ιδιαίτερα προσόντα από τους υποψήφιους φοιτητές (π.χ. επιτυχία σε εισαγωγικές εξετάσεις κ.ά.) 11. (κατ' επέκτ.) αυτός που δέχεται και αφομοιώνει τα καινούργια ερεθίσματα χωρίς περιορισμούς, ενδοιασμούς ή προκαταλήψεις: *μια σχολή - στα νέα ρεύματα* || *είμαι* ~ *σε νέες προτάσεις* | *νέες ιδέες* || ~ *μυαλό* | *πνεύμα* ΣΥΝ. δεκτικός ΑΝΤ. κλειστός· ΦΡ. ***ανοιχτή κοινωνία*** η κοινωνία στην οποία τα μέλη της έχουν μεγάλη ελευθερία στον πολιτικό και θρησκευτικό κυρ. τομέα 12. (ειδικότ.) αυτός που δεν αποκλείει καμία εξέλιξη, που μπορεί να οδηγηθεί σε οποιοδήποτε αποτέλεσμα: ΤΟ *συνέδριο* | *ο αγώνας είναι* ~ *σε κάθε αποτέλεσμα* 13. (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που είναι διαθέσιμος και προσιτός (σε οικονομική, κοινωνική ή άλλη δραστηριότητα): *μετά τον πόλεμο το λιμάνι γρήγορα ήταν και πάλι - στο εμπόριο* ΑΝΤ. κλειστός (β) ΝΟΜ. ***ανοιχτή θάλασσα*** το σύνολο των τμημάτων τής θάλασσας στα οποία δεν περιλαμβάνονται η αιγιαλίτιδα ζώνη, τα εσωτερικά ύδατα, η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και τα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους και στην οποία είναι ελεύθερη η ναυσιπλοΐα εμπορικών και πολεμικών πλοίων, η διεξαγωγή πτήσεων πολιτικών και πολεμικών αεροπλάνων, η αλιεία, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών κ.ά. ΣΥΝ. διεθνής θάλασσα (γ) ***ανοιχτή γραμμή*** βλ. λ. *γραμμή* 14. (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται απροκάλυπτα, που δεν επιδιώκει να συγκαλύψει ή να συγκαλυφθεί: η στάση *του ερμηνεύθηκε ως* - *περιφρόνηση προς το δημόσιο αίσθημα* ΣΥΝ. απροκάλυπτος, φανερός, άμεσος ΑΝΤ. κρυφός, συγκεκαλυμμένος, έμμεσος 15. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιλυθεί ή διευθετηθεί οριστικά, που ακόμη εκκρεμεί: *κατά τη διάρκεια τής συνέλευσης τα περισσότερα ζητήματα επιλύθηκαν, έμειναν ωστόσο και μερικά θέματα* - ΣΥΝ. άλυτος, εκκρεμής· ΦΡ. (α) ***ανοιχτό μέτωπο*** εμπόλεμη κατάσταση που συνεχίζεται ή αντιπαλότητα που συντηρείται: *ο νέος πρόεδρος τής Ρωσίας ευελπιστεί να κλείσει επιτυχώς το - στην Τσετσενία* || *στις προτεραιότητες τού πρωθυπουργού είναι η εξεύρεση λύσης στο - με τους συνδικαλιστές για το ασφαλιστικό* (β) ***αφήνω (κάτι) ανοιχτό*** δεν το οριστικοποιώ: *άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο να πολιτευθεί* 16. (για λογαριασμό) (α) αυτός που δεν εξοφλήθηκε μέσα στην ορισμένη προθεσμία: ο *λογαριασμός για την τελευταία δόση τού δανείου είναι ακόμη* ~ ΣΥΝ. τρέχων ΑΝΤ. κλειστός· ΦΡ. (μτφ.) ***ανοιχτοί λογαριασμοί*** οι εκκρεμότητες, προβλήματα ή έριδες που δεν έχουν τελειώσει: *φθονεί ο ένας τον άλλο, διότι έχουν ανοιχτούς λογαριασμούς από παλιά* (β) ***σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού*** βλ. λ. *λογαριασμός* 17. (για εμπορικά καταστήματα, ιδιωτικές ή δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε λειτουργία, που δεν αργεί- ο διαθέσιμος στο κοινό: τα *καταστήματα τροφίμων θα είναι -μέχρι τις οκτώ το βράδυ* ΑΝΤ. κλειστός 18. (οικιακή ή άλλη συσκευή) που βρίσκεται σε λειτουργία: χθες *άφησες - την τηλεόραση* ΣΥΝ. αναμμένος ΑΝΤ. κλειστός, σβηστός 19. (για φυτό) αυτό που έχει μπουμπούκια και άνθη ΣΥΝ. ανθισμένος 20. (για βαφή, χρώμα κ.λπ.) αυτός που έχει άτονη και φωτεινή απόχρωση, μη σκουρόχρωμος: ~ *επιδερμίδα* || -*χρώμα ματιών* ΣΥΝ. ανοιχτόχρωμος, άτονος ΑΝΤ. σκούρος, σκουρόχρωμος, μουντός 21. (μτφ.) αυτός που έχει φιλική συμπεριφορά, που τον πλησιάζει κανείς εύκολα: μη *φοβάσαι να του ζητήσεις βοήθεια, είναι - άνθρωπος* || (συνεκδ.) *έχει - καρδιά* (ανοιχτόκαρδος) ΣΥΝ. εξωστρεφής, ανυπόκριτος, ανεπιτήδευτος ΑΝΤ. κρυψίνους, εσωστρεφής 22. αυτός που συμπεριφέρεται με ευθυμία και ζωηρότητα: *είναι - χαρακτήρας, «έξω καρδιά», πρώτος στον χορό και το τραγούδι* ΣΥΝ. εύθυμος, ζωηρός ΑΝΤ. μελαγχολικός, κατσούφης · **23**. ΜΟΥΣ. (α) ***ανοιχτή χορδή*** χορδή που πάλλεται σε όλο της το μήκος, χωρίς ο εκτελεστής να την πιέζει με κάποιο από τα δάχτυλα τού χεριού (β) (συνεκδ.) ***ανοιχτή νότα*** νότα που παράγεται από ανοιχτή χορδή · 24. ΓΛΩΣΣ. (α) ***ανοικτό φωνήεν*** φωνήεν, κατά την παραγωγή τού οποίου η γλώσσα δεν κινείται για να δημιουργήσει φραγμό ή στενό, με αποτέλεσμα να εξασφαλίζεται στη στοματική κοιλότητα η μεγαλύτερη δυνατή δίοδος για το εξερχόμενο ρεύμα αέρα (κατεξοχήν ανοικτό φωνήεν είναι το α τής Ελληνικής) ΑΝΤ. κλειστό φωνή^εν (β) ***ανοικτή συλλαβή*** η συλλαβή που τ^ελ^ειώνει σε φωνήεν ΑΝΤ. κλειστή συλλαβή.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανοίγω*. Ορισμένες φρ. ^είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. με *ανοιχτές αγκάλες* (< γαλλ. à bras ouverts), *παραβιάζω ανοικτές θύρες* (< αγγλ. force an open door). Το ίδιο συμβαίνει και με αρκετούς επιστημονικούς και άλλους όρους, λ.χ. *ανοικτό πανεπιστήμιο* (< αγγλ. open university), *ανοικτή κοινωνία* (< αγγλ. open society), *ανοικτό φωνήεν* (< γαλλ. voyelle ouverte), *ανοιχτός λογαριασμός* (< αγγλ. open account), *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* (< γαλλ. operation à cœur ouvert].

ανοιχτοσύνη (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1, 2} 1. το να είναι ένα μέρος ανοιχτό, χωρίς π^εριφράξεις · 2. καλοκαιρία 3. (μτφ.) γ^ενναιοδωρία, απλοχεριά.

ανοιχτοχέρης (ο) {ανοιχτοχέρηδες}, ανοιχτοχέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) πρόσωπο που ξοδεύει εύκολα χρήματα ΣΥΝ. απλόχερης, χουβαρντάς ΑΝΤ. σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος.

ανοιχτόχρωμος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει ανοιχτό, όχι σκούρο χρώμα: ~ *πουκάμισο* ΑΝΤ. σκούρος, σκουρόχρωμος.

ανοιχτωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χώρος ανοιχτός, με άπλα: *«το Θησείο ήταν ο χώρος των εξερευνήσεων, με την άγρια φύση και τις ανοιχτωσιές»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < ανοιχτός + -ωσιά, πβ. κ. *απλ-ωσιά, πλατ-ωσιά]*.

ανολοκλήρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί: *το έργο του έμεινε* ~|| - *φράσεις* | *λόγια.*

ανομβρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη βροχής ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρατηρείται πλήρης έλλειψη βροχοπτώσεων ή βροχοπτώσεις λιγότερες από τις κανονικές ΣΥΝ. αναβροχιά. — άνομβρος, -η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άνομβρος* < άν- στερητ. + *δμβρος* «βροχή» (βλ.λ.)].

ανόμημα (το) {ανομήμ-ατος | -ατα, -άτων} πράξη που δεν συμφωνεί με το δίκαιο ή που παραβαίνει τον θεϊκό νόμο και τις επιταγές τής ηθικής ΣΥΝ. αμάρτημα, αμαρτία, κρίμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνομώ (-έω) < άνομος]*.

ανομία (η) {ανομιών} 1. (κυριολ.) η έλλειψη ή ανυπαρξία συστήματος νόμων, τάξεως 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης και έλλειψη κοινωνικής συνοχής, όπου η σύγκρουση των συστημάτων αξιών σε συνδυασμό με τη χαλαρότητα των κοινωνικών κανόνων (των ηθικών αρχών, των νόμων) ισοδυναμεί με απουσία τους για εκείνους που τη βιώνουν ΑΝΤ. κοινωνική συνοχή 3. (συνεκδ.) η παράβαση νόμου, η παράνομη πράξη: *κάποια μέρα θα σε σύρουν στον εισαγγελέα για τις* ~ *σου* ΣΥΝ. αδικία, παρανομία· κυρ. ΘΡΗΣΚ. πράξη ή πορεία ζωής που παραβαίνει τον νόμο τού Θεού και το συνεπαγόμενο αίσθημα ενοχής ΣΥΝ. αμάρτημα, αμαρτία, ανόμημα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έλλειψη νόμων, αδιαφορία για τους νό-

μους», < *άνομος].*

ανομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ομοιογένειας: *υπάρχει προφανής ~·* αδυνατούν να *συνεργαστούν μεταξύ τους αποτελεσματικά* ΑΝΤ. ομοιογένεια.

ανομοιογενής, -ής, -ές [μτγν.] {ανομοιογεν-ούς | -είς, (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιογενής, αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος ή είδος από άλλον: *η σύνθεση τού πληθυσμού της περιοχής είναι ~* ΣΥΝ. ανόμοιος, ετερογενής, ετερόκλιτος ΑΝΤ. ομοιογενής. — ανο-μοιογενώς επί ρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] (για στίχο) αυτός που δεν παρουσιάζει την ίδια κατάληξη με άλλον, δηλαδή δεν δημιουργεί ομοιοκαταληξία: *ποίημα σε δεκαπενταστύλλαβους ~ στίχους* ΑΝΤ. ομοιοκατάληκτος. — **ανομοιοκαταληξία** (η).

ανομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] [ανομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιομερής, που αποτελείται από μέρη ανόμοια μεταξύ τους ΑΝΤ. ομοιομερής. — αν**ομοιομ**ερώς επίρρ., ανομοιομέρεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανομοιομορφία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ομοιομορφίας: η ~ τού *εδάφους || η - στην κατασκευή και τη διακόσμηση των σπιτιών μιας περιοχής* ΑΝΤ. ομοιομορφία.

ανομοιόμορφος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν είναι ομοιόμορφος, που διαφέρει από άλλον κατά το σχήμα, τη μορφή: *~ εμφάνιση | σχέδια | κίνηση* ΣΥΝ. ανομοιογενής ΑΝΤ. ομοιόμορφος. — αν**ομοιόμο**ρφα | αν**ομοιομό**ρφως επίρρ.

ανόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαφέρει, που δεν είναι όμοιος με άλλον: *~ μεγέθη* | είδη ΣΥΝ. αλλιώτικος, διαφορετικός ΑΝΤ. όμοιος. — ανόμοια /ανομοίως [αρχ.] επίρρ., ανομοιότητα (η) [αρχ.].

ανομοιώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανομοιώ-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. γίνομαι ανόμοιος (προς κάτι άλλο), υφίσταμαι ανομοίωση. Επίσης (λόγ.) αν**ομοιού**μαι [αρχ.] {-ούσαι...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανομοίωση.*

ανομοίωση {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο γειτονικοί φθόγγοι, αρθρωτικώς όμοιοι ή συγγε'είς, τείνουν να διαφοροποιηθούν με μεταβολή τού ενός κατόπιν επιδράσεως τού άλλου ή και με σίγηση ολόκληρης συλλαβής, αν πρόκειται για αλλεπάλληλες όμοιες (ως προς το σύμφωνο) συλλαβές, λ.χ. *κτίζω > χτίζω, γρήγορα > γλήγορα,* (αρχ.) *ηλακάτη > ηλεκάτη, διδάσκαλος > δάσκαλος, *τετράπεζα > τράπεζα* ΑΝΤ. αφομοίωση. — αν**ομοιωτικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνομοίωσις* «έλλειψη ομοιότητας» < *άνομοιώ* «διαφοροποιώ» < άν- στερητ. + *ομοιώ (-όω)* < *όμοιος*. Η γλωσσολογική σημ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. και γαλλ. dissimilation].

ΣΧΟΛΙΟ Οι φθόγγοι (φωνήεντα - σύμφωνα) που απαρτίζουν την ηχητική δήλωση («σημαίνον») κάθε λέξης είναι φυσικό να αλλη λοεπηρεάζονται, είτε για να εξομοιωθούν μεταξύ τους («αφομοίω ση») είτε για να διαφοροποιηθούν («ανομοίωση»). Και η μεν τάση για εξομοίωση, δηλ. η αφομοίωση, διευκολύνει την άρθρωση (είναι ευκολότερο να προφέρεις *οβολός* αντί *οβελός,* μολονότι λες *οβελί σκος),* ενώ η ανομοίωση, με τη διαφοροποίηση που δημιουργεί, αί ρει τη -μεγαλύτερη ή μικρότερη- κακοφωνία που προκαλεί η αλ λεπαλληλία όμοιων φθόγγων, ενισχύοντας την ποικιλία τους: το *πενήντα* είναι ευηχότερο (και ευπρόφερτο) έναντι τού *πεντήντα* (με τα αλλεπάλληλα ντ... ντ...), όπως και το *τράπεζα* έναντι τού αρχικού *τετράπεζα* κ.ο.κ. Οι ανομοιώσεις στην Ελληνική άλλοτε εμφανίζονται με τη μορφή γλωσσικού (φωνολογικού) νόμου και άλλοτε ισχύουν σποραδικά και μεμονωμένα. Γνωστός στην Αρχαία Ελληνική είναι ο νόμος τής ανομοιώσεως των δασέων (νό μος τού Grassmann), που έδωσε **φείθω* (από I.E. *bheidh-) > *πείθω, *εχω* > έχω, **θίθημι > τίθημι* κ.λπ., ενώ στη Ν. Ελληνική ανομοιω τικά έχουμε: *πτ > φτ* και κτ > χτ (τα δύο κλειστά σύμφωνα ανο μοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το *π* γίνεται φ και το κ γί νεται χ)· πτωχός > *φτωχός, πτύω > φτύνω, πταίω > φταίω* κ.τ.ό. — *κτίζω > χτίζω, κτήμα > χτήμα, οκτώ > οχτώ* κ.λπ.· φο > φτ, χο > χτ, σο > στ (τα δύο διαρκή σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το ο γίνεται *τ): φθάνω > φτάνω, ευθηνός > φτηνός, χθες > χτες, δεχθώ > δεχτώ, είσθε > είστε, εργασθώ > εργαστώ* κ.λπ. Η ανομοίωση μπορεί να αφορά και σε ομάδες λέξεων, καθώς και σε μεμονωμένες λέξεις, διαφοροποιώντας τόσο τα φωνήεντα όσο και τα σύμφωνα. Έτσι λ.χ. τα ουσιαστικά τού τύπου *ρόιδι, βόιδι, χάιδι* κ.τ.ό. ανομοιωτικά σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε *ρό δια, βόδια, χάδια* (αντί **ρόιδια, *βόιδια, *χάιδια),* ενώ το ίδιο συμ βαίνει και σε μεμονωμένες λέξεις, όπως λ.χ. το μεσν. *γογγώ,* που ανομοιώθηκε σε *βογγώ,* η *φρατρία* (πβ. *φράτηρ)* σε *φατρία,* το *μάρ τυρς* (πβ. *μάρτυρ-ος)* σε *μάρτυς,* το *σπαστρεύω* (πβ. *σπάρτα·* αρχι κή σημ. «καθαρίζω με σκούπα φτειαγμένη από σπάρτα») σε *πα στρεύω* κ.ο.κ. Μορφή ανομοίωσης αποτελεί και η **απ**λολο**γία.** η ανομοιωτική σίγηση ή συγκοπή ολόκληρης συλλαβής: *αστραποπε λέκι > αστροπελέκι, διδάσκαλος > δάσκαλος.* → *αφομοίωση*

ανομολόγητος, -η, -ο {μτγν.} **1**. αυτός που δεν έχει ομολογηθεί: το *~ πάθος του* ΣΥΝ. αφανέρωτος, κρυφός ΑΝΤ. ομολογημένος, φανερός 2. αυτός που δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί, που δύσκολα γίνεται αντικείμενο διηγήσεως ΣΥΝ. ανείπωτος, απερίγραπτος, ανεκδιήγητος 3. (συχνότ. κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί λόγω ακαταλληλότητας τού περιεχομένου του- ανήθικος, αισχρός: *~ σχέσεις | πράξεις* ΣΥΝ. αχαρακτήριστος ΑΝΤ. ηθικός, αγνός. — αν**ομολόγητα** επίρρ.

άνομος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παραβαίνει τους νόμους, που είναι αντίθετος προς τους νόμους ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. νόμιμος 2. αυτός που παραβαίνει την ηθική, κυρ. όπως αυτή εκφράζεται στη θρησκεία ΑΝΤ. ηθικός. — αν**ομικός,** -ή, -ό.

ανοξίδωτος, -η, -ο [1876] (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) αυτός που δεν έχει υποστεί οξίδωση (βλ.λ.) ή δεν είναι δυνατόν να οξι-δωθεί, να σκουριάσει: *~ μαγειρικά σκεύη* ΣΥΝ. ασκούριαστος ΑΝΤ. οξι-δωμένος, σκουριασμένος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inoxydable (νόθο συνθ.)].

ανόπτηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. στάδιο τής κατεργασίας μετάλλου, κατά το οποίο το μέταλλο ή το κράμα πρώτα θερμαίνεται και κατόπιν ψύχεται, για να βελτιωθεί η ευκαμψία του.

[ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + μτγν. *δπτησις* < αρχ. *όπτώ (-άω)* «ψήνω (στη φωτιά)» (βλ. λ. *οπτός),* απόδ. τού γερμ. Ausglühung].

άνορακ (το) {άκλ.} κοντή, αδιάβροχη ζακέτα (σακάκι) με κουκούλα, που συνήθ. διαθέτει επένδυση, για να προστατεύει και από το κρύο. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. anorak < anoraaq, λ. των Εσκιμώων].

ανόργανος, -η, -ο **1**. αυτός που εκτελείται χωρίς τη βοήθεια (ειδικών) οργάνων ή εξαρτημάτων: *~ γυμναστική* ΑΝΤ. ενόργανος · 2. ΧΗΜ. (α) αυτός που αναφέρεται ή σχετίζεται με χημικά στοιχεία ή ενώσεις που μελετώνται από την ανόργανη χημεία ΑΝΤ. οργανικός (β) ***ανόργανη χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ασχολείται με την πειραματική μελέτη και τη θεωρητική ερμηνεία τής χημικής συμπεριφοράς όλων των στοιχείων και των ενώσεων τους, εκτός από τις ενώσεις τού άνθρακα που μπορεί να θεωρηθούν παράγωγα των υδρογονανθράκων. — ανόργανα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δίχως όργανα, εργαλεία», < άν- στερητ. + *όργανον*. Η σημ. «μη ανθρακούχος χημική ένωση» είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. inorganic].

ανοργανωσιά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η έλλειψη οργάνωσης: *με τέτοια ~ είναι αδύνατον να γίνει σωστή δουλειά* ΑΝΤ. οργάνωση.

ανοργάνωτος, -η, -ο [1867] 1. αυτός που δεν είναι οργανωμένος, που δεν έχει τακτοποιηθεί, που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας: η *εκδρομή στάθηκε μια αποτυχία, γιατί ήταν τελείως ~* ΣΥΝ. ασυστημα-τοποίητος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει οργανώσει τη ζωή του, που δεν κατανέμει αποτελεσματικά τον χρόνο του ανάλογα με τις δραστηριότητες του: δεν *έχει επιτύχει επαγγελματικά, γιατί είναι τελείως ~* στη *δουλειά του* ΣΥΝ. ακατάστατος, τσαπατσούλης ΑΝΤ. οργανωμένος, τακτικός 3. αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε πολιτική ή άλλη οργάνωση: *πολλοί εργαζόμενοι παραμένουν ~* (δεν έχουν γίνει μέλη συνδικάτων) ΣΥΝ. ανέντακτος ΑΝΤ. οργανωμένος, ενταγμένος. — **ανοργά**νω**τα** επίρρ.

ανοργασμικός (ο), **ανοργασμι**κή (η) πρόσωπο που δεν μπορεί να φτάσει σε οργασμό, δηλ. στην κορύφωση τής ηδονής κατά την ερωτική συνεύρεση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorgasmic].

ανορεκτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ψυχογενή ανορεξία (βλ. λ. *ανορεξία).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorectic].

ανορεξία (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **ανορέξία** {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. η έλλειψη όρεξης για φαγητό: έχω ~ || (κ. ειρων. στον πληθ. σε κάποιον που τρώει πολύ): *ανορεξίες βλέπω έχουμε σήμερα!* **2.** ΙΑΤΡ. ***νευρική*** *ανορεξία* (κατά μεταφορά τού ξένου όρου anorexia nervosa· ορθότ. *ψυχογενής ανορεξία)* η παθολογική αποστροφή προς το φαγητό, η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά αίτια και μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον θάνατο 3. (μτφ.) η έλλειψη διάθεσης, κεφιού.

ανορεξιογόνος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αναστολή τής όρεξης: *~ φάρμακα | χάπι.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorexiogenic].

ανόρεχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει όρεξη, που δεν θέλει να φάει ΑΝΤ. ορεξάτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διάθεση, κέφι ΣΥΝ. άκε-φος ΑΝΤ. ορεξάτος, εύθυμος, κεφάτος, ευδιάθετος 3. (μτφ.) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προθυμία και κέφι: *~ γέλια* ΣΥΝ. απρόθυμος. — αν**όρεχτα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άνόρεκτος* < *άν-* στερητ. + *όρεκτός* < *όρέγω.* Βλ. κ. *όρε-*ξη]·

ανορθογραφία (η) [1871] {ανορθογραφιών} **1**. το ορθογραφικό λάθος: το *κείμενο είχε πολλές ~ 2.* το να γράφει κανείς κάνοντας πολλά ορθογραφικά λάθη: *η ~ του είναι απίστευτη!* 3. (μτφ.) η παράβαση ενός κανονισμού· η έλλειψη αρμονίας ή αισθητικής: *κατά τη διαδικασία ανάδειξης τού νέου προεδρείου έγιναν πολλές ~ || αυτό το κάδρο αποτελεί ~ στη διακόσμηση τού δωματίου* ΣΥΝ. παρατυπία, παραφωνία.

ανορθόγραφος, -η, -ο [1856] 1. (ενεργ.) αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που κάνει ορθογραφικά λάθη: *~ μαθητής* ΑΝΤ. ορθογράφος 2. (παθ.) αυτός που δεν είναι γραμμένος σύμφωνα με τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που έχει ορθογραφικά σφάλματα: *~ κείμενο* ΑΝΤ. ορθογραφημένος. — ανορ-θόγραφα επίρρ., ανορθογραφώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. malorthographié (νόθο συνθ.)].

ανορθόγραφος - **ανορθόγραφος**. Αντίθετο τού **ορθογράφος** είναι κανονικώς το **ανορθόγραφος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα), δοθέντος ότι τα ρηματικά σύνθετα με ενεργ. σημασία τονίζονται κανονικώς στην παραλήγουσα (πβ. *πεζογράφος, καλλιγράφος, βιογράφος, ταχυγράφος, πολυγράφος, χρονογράφος* κ.ά.). Η χρήση σήμερα καθιέρωσε το *ανορθόγραφος* και για τον άνθρωπο που κάνει ορθογραφικά λάθη. Ωστόσο, το *ανορθόγραφος,* τονιζόμενο στην προπαραλήγουσα, έχει κανονικώς παθητική σημ. «ο μη ορθογραφημένος, αυτός που δεν έχει γραφεί σωστά» *{ανορθόγραφο κείμενο-Η αίτηση του ήταν ανορθόγραφη* κ.λπ.) (πβ. κ. *χειρόγραφος* [= γραμμένος με το χέρι], *ενυπόγραφος* [= υπογεγραμμένος], αυτό-

Ι *γράφο* [= γραμμένο από τον ίδιο] κ.τ.ό.).

ανορθόδοξος, -η, -ο [1898] αυτός που παραβιάζει τα καθιερωμένα, τα γενικώς αποδεκτά: ~ *τακτική* | *τρόπος* | *πρακτική* | *πόλεμος* ΑΝΤ. ορθόδοξος. — ανορθόδοξα επίρρ., ανορθοδοξία (η).

ανορθόλογος, -η, -ο αυτός που παραβιάζει τον ορθό λόγο, τη λογική σκέψη. — **α**νορ**θο**λογισ**μός** (ο).

ανορθώνω ρ. μετβ. {ανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) στήνω (κάτι) όρθιο 2. (συνήθ. μτφ.) φέρω κάτι σε ικανοποιητικό επίπεδο (από το χαμηλό στο οποίο βρισκόταν): η νέα κυβέρνηση *υποσχέθηκε πως* θα λάβει *μέτρα, για να ανορθώσει την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ. ανεγείρω, στήνω 3. ανοικοδομώ: *μάζεψαν χρήματα, για να ανορθώσουν την ερειπωμένη εκκλησία* ΣΥΝ. αναστηλώνω. — ανορθωτικός, -ή, -ό [1892], ανορθωτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνορθώ* < *άν)α)-* + *όρθώ* (-όω)].

ανόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επαναφορά σε (προηγούμενη) καλή κατάσταση: η ~ τής *οικονομίας* || ~ *στήθους* (με πλαστική χειρουργική επέμβαση) 2. ΗΛΕΚΤΡ. η μετατροπή τού εναλλασσόμενου ρεύματος σε συνεχές.

ανορθωτής (ο), **ανορθώτρια** (η) {ανορθωτριών} (σημ. 1) **1.** αυτός που επιτυγχάνει την ανόρθωση: ο ~ τής *δημοκρατίας 2.* ΗΛΕΚΤΡ. η διάταξη που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άνορθώ (-όω)*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. redresseur].

ανορυγμα (το) [1816] {ανορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τεχνητό άνοιγμα στο έδαφος, κοίλωμα που έγινε με εκσκαφή ΣΥΝ. σκάμμα, όρυγμα.

ανόρυξη (η) [μεσν.] {-ής κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) 1. το σκάψιμο μεγάλου ανοίγματος στο έδαφος ΣΥΝ. εκσκαφή, ανασκαφή, διάνοιξη 2. (συνεκδ.) η εξαγωγή μεταλλευμάτων από το υπέδαφος με εκσκαφή: ~ *γαιανθράκων* ΣΥΝ. εξόρυξη.

ανορύσσω ρ. μετβ. {ανόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. σχηματίζω άνοιγμα στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ. διανοίγω 2. αφαιρώ από το έδαφος με εκσκαφή (κάτι θαμμένο), βγάζω (κάτι) από το υπέδαφος ΣΥΝ. εξορύσσω, ξεθάβω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν)α)- + *όρύσσω* «σκάβω»].

ανορχία (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η εκ γενετής ή επίκτητη έλλειψη ενός ή και των δύο όρχεων. — άνορχις (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anorchie].

-ανός, -ανή, -ανό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. χρονικό σημείο: *αυρι-ανός, δεκεμβρι-ανός, οκτωβριανός 2.* (το ουδ. στον πληθ. ως ουσ.) για γεγονός που έγινε σε συγκεκριμένο μήνα: *τα Ιουλι-ανά, τα Δεκεμβρι-ανά* 3. τον δημιουργό, τον εμπνευστή κλπ.: *γρηγορι-ανός, θεοδοσι-ανός.*
[ΕΤΥΜ. Το μεσν. παραγ. επίθημα *-ανός* (π.χ. *αδει-ανός, μεσημερι-ανός, διπλ-ανός* κ.ά.) κατά τα αρχ. επίθ. *ικανός, στεγανός, μελανός* κ.ά. (όπου το *-ανός* αντιπροσωπεύει αρχαιότατο Ι.Ε. επίθημα *-ano-)].

-άνος | **-ανός**, -άνα | -ανή | **-ανίδα** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ονομάτων: *Πρεβεζ-άνος - Πρεβεζ-άνα, Βραζίλι-άνος - Βραζίλι-άνα, Αφρικ-ανός - Αφρικ-ανή, Αμερικ-άνος* κ. *Αμερικ-ανός - Αμερικ-άνα* κ. *Αμερικαν-ίδα.*
[ΕΤΥΜ. Το παραγ. επίθημα *-άνος* ανάγεται σε ιταλ. -ano (< λατ. -anus) και απαντά αρχικώς σε εθνικά ή τοπικά επίθετα (λ.χ. ιταλ. Mexic-ano, Rom-ano, Itali-ano)].

ανοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα τού οργανισμού να αντιστέκεται ή να ξεπερνά μια μικροβιακή ή παρασιτική εισβολή ΑΝΤ. ευπάθεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «το να μην πάσχει κανείς από κάποιο νόσημα», < ά- στερητ. + *-νοσία* < *νόσος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού αγγλ. immunity].

ανόσιος, -α, -ο αυτός που αντιτίθεται στους θείους νόμους· γενικότ. αυτός που παραβαίνει την ηθική: ~ *έγκλημα* | *πράξη* ΣΥΝ. ανίερος, ανήθικος ΑΝΤ. όσιος, ιερός. — ανόσια επίρρ., **ανσιότητα** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *όσιος]*.

ανοσιουργημα (το) [μτγν.] {ανοσιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} η πράξη που παραβαίνει τους ηθικούς νόμους: *διαπράττω* ~ ΣΥΝ. ιεροσυλία. Επίσης **ανοσιουργία** (η) [αρχ.].

ανοσιουργώ ρ. αμετβ. {ανοσιουργείς... | ανοσιούργησα) (λόγ.) κάνω ανήθικες και ανόσιες πράξεις ΣΥΝ. ιεροσυλώ, βεβηλώνω, ασεβώ, (λαϊκ.) μαγαρίζω. — **ανοσιουργός**, -ός/-ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανοσιουργώ (-έω)* < *ανόσιος* + *-ουργώ* (< *έργον)]*.

ανοσμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η απουσία ή απώλεια τής όσφρησης λόγω βλάβης των οσφρητικών νηματίων. — **άνοσμος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anosmia].

ανοσοαπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ Ο τρόπος που αντιδρούν τα κύτταρα τού οργανισμού στα μικρόβια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immune response].

ανοσοβιολογία (η) ΒΙΟΛ. η μελέτη των συστατικών τού ανοσοποιητικού μηχανισμού των ζωντανών οργανισμών και τού τρόπου λειτουργίας τού ανοσοποιητικού συστήματος. — **ανοσοβιολογικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunobiology (νόθο συνθ.)].

ανοσοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ανοσοποιητικών μέσων τού οργανισμού. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunothérapie (νόθο συνθ.)].

ανοσοκατασταλτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που μειώνει τους αμυντικούς μηχανισμούς τού οργανισμού: η ~ *δράση τής ακτινοβολίας* || ~ *φάρμακα.* — ανοσοκατασταλτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppresive].

ανοσοκαταστολή (η) ΙΑΤΡ. η μείωση των αμυντικών μηχανισμών τού οργανισμού: *συγγενής* ~ || *επίκτητη* ~ *(από* ιούς, φάρμακα, νεοπλάσματα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppression]. ανοσολογία (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η ᾱπιστήμη που μᾱλετά τους μηχανισμούς με τους οποίους οι οργανισμοί αντιστέκονται και εξουδετερώνουν μια νόσο, μια μόλυνση, καθώς και τα νοσήματα αυτοανο-σίας, το σύνδρομο επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας (AIDS) κ.λπ.
— αν**οσολόγος** (ο/η), ανοσολογικός, -ή, -ό, αν**οσολογι**κά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunologie (νόθο συνθ.)].

ανοσοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. η ανάπτυξη ανοσίας από τον οργανισμό (τού ανθρώπου, των ζώων ή των φυτών). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunisation].

ανοσοποιητικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1**. αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην ανοσοποίηση, στην ανάπτυξη τής ικανότητας αντιστάσεως σε νόσους και μολύνσεις **2.** ***ανοσοποιητικό σύστημα*** το σύνολο των ιστών και οργάνων, τα οποία έχουν την ικανότητα να προστατεύουν τον οργανισμό από παθογόνες ή άλλες ξένες ουσίες, να καταστρέφουν μολυσμένα και κακοήθη κύτταρα και να απομακρύνουν τα κυτταρικά υπολείμματα.
[ΕΤΥΜ. ο ιατρ. όρ. *ανοσοποιητικό σύστημα* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. système immunitaire].

ανοσοποιώ ρ. μετβ. {ανοσοποιείς... | ανοσοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΒΙΟΛ. αναπτύσσω τις ανοσοποιητικές αντιστάσεις, εξασφαλίζω την ανοσία (σε έναν οργανισμό). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immuniser].

άνοσος, -η, -ο [αρχ.] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που δεν εμφανίζει νοσηρότητα· υγιεινός 2. αυτός που έχει ανοσία.

ανοστίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανόστισα} ♦ **1**. (αμετβ.) γίνομαι άνοστος ΑΝΤ. νοστιμεύω ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάτι) άνοστο: *το πολύ νερό ανο-στίζει το φαγητό* ΑΝΤ. νοστιμίζω. Επίσης ανοσταίνω κ. ανοστεύω [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ψέγω - γίνομαι άχαρος, ασήμαντος», < αρχ. *άνοστος* «χωρίς επιστροφή»].

άνοστος, -η, -ο **1**. (φαγητό) που δεν διεγείρει τη γεύση, που του λείπει το συστατικό (συνήθ. αλάτι) το οποίο δίνει ευχάριστη γεύση: τα *φαγητά της είναι ~, γιατί είναι τελείως ανάλατα* ΑΝΤ. νόστιμος, γευστικός **2**. (μτφ.) αυτός που δεν προκαλεί ευχάριστη εντύπωση, που είναι άχαρος (στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά): ~ *αστεία* | *έργο* | *ηθοποιός* | *κορίτσι* ΣΥΝ. σαχλός, ανούσιος, (εκφραστ.) νερόβραστος, γλυ-κανάλατος ΑΝΤ. νόστιμος, γουστόζικος, χαριτωμένος. — άνοστα επίρρ., ανοστιά (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χωρίς επιστροφή», < ά- στερητ. + *νόστος*. Η νεοελλην. σημ. «άγευστος, άχαρος» οφείλεται στην αντίθετη λ. νόστιμος (βλ.λ.), που διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς από την αρχ. σημ. τού *νόστος]*.

ανοσφρησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η εξασθένηση τής όσφρησης.

άνουρος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν έχει ουρά ΣΥΝ. άκερκος ΑΝΤ. κερκοφόρος.

άνους, -ους, -ουν [αρχ.] {άν-ου κ. -οος, άν-ου κ. -οα | -οι κ. -οες (ουδ. -οα), -όων} 1. αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ. άμυαλος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. νοήμων, μυαλωμένος, ευφυής 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από άνοια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

ανούσιος, -α, -ο [μτγν.] 1. (φαγητό) που δεν έχει ευχάριστη γεύση ή και θρεπτικά συστατικά 2. αυτός που δεν έχει ουσία, αξιόλογο περιεχόμενο: ~ *βιβλίο* | *έργο* | *λόγια* ΣΥΝ. κενός ΑΝΤ. ουσιώδης, μεστός.
— ανούσια επίρρ.

ανοχή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση ή τάση να αντιμετωπίζει κανείς με υπομονή κάτι που υφίσταται και τον ενοχλεί, τον δυσαρεστεί: *ο διοικητής έδειξε ~ στην επιπόλαιη συμπεριφορά τού στρατιώτη, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη νεαρή ηλικία του* ΣΥΝ. ανεκτικότητα, εγκαρτέ-ρηση 2. (ειδικότ.) η διαλλακτική αντιμετώπιση (όποιου αποκλίνει από το σύνηθες, το καθιερωμένο), χωρίς εχθρική διάθεση: *η ~ προς ομάδες τού κοινωνικού περιθωρίου* || *πολιτική* | *θρησκευτική* ~ ΣΥΝ. διαλλακτικότητα, επιείκεια ΑΝΤ. αδιαλλαξία, ακαμψία · 3. (ευφημ.) ***οίκος ανοχής*** το πορνείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάσχεση, συγκράτηση, διακοπή (κυρ. εχθροπραξιών)», < *άνέχω* | *-ομαι*. Η ευφημιστική φρ. *οίκος ανοχής* αποδίδει το γαλλ. maison de tolérance (πβ. και ιταλ. casa di tolleranza)].

ανοχή - ανεκτικότητα. Όλο και περισσότερο στη σημερινή Ελληνική τείνει η λ. ανεκτικότητα να υποκαταστήσει το *ανοχή* στη σημ. «τής κατανόησης για την ασυνήθη, παρεκκλίνουσα ή και ανάρμοστη συμπεριφορά των άλλων»: *Όσοι χειρίζονται τέτοια λεπτά θέματα πρέπει να έχουν μεγάλη ανεκτικότητα για τα «πιστεύω» των άλλων.* Τείνει δηλ. να δηλώσει την έννοια τού ξεν. tolerance, αφού και το επίθ. ανεκτικός (βλ.λ. και ΣΧΟΛΙΟ) έχει δηλώσει ό,τι το ξεν. tolerant. Αντίθετα, η χρήση τής λ. *ανοχή* τείνει να δηλώσει περισσότερο μια αρνητική σχέση τού ομιλητή: *Η ανοχή μιας τέτοιας πολιτικής θα έβλαπτε μακροπρόθεσμα τα εθνικά μας συμφέροντα - Σ' αυτή την κατάσταση οδήγησε την κοινωνία μας η ανοχή τής αυθαιρεσίας, τής συναλλαγής και τής απαράδεκτης συμπεριφοράς ορισμένων υψηλόβαθμων κρατικών υπαλλήλων.*

→ ανεκτικός

ανοχύρωτος, -η, -ο [1894] 1. αυτός που δεν είναι προστατευμένος με οχυρωματικά έργα: ~ *θέσεις* ΑΝΤ. οχυρωμένος **2**. ΣΤΡΑΤ. ***ανοχύρωτη πόλη*** | ***περιοχή*** η περιοχή την οποία η αρμόδια στρατιωτική διοίκηση έχει κηρύξει «ανυπεράσπιστη» σε περίοδο πολέμου, για να προστατευθούν ο άμαχος πληθυσμός, τα κτήρια και τα μνημεία της από επιθέσεις και βομβαρδισμούς 3. (μτφ.) (για περιοχή) αυτός που εμ-

φανίζεται απροστάτευτος έπειτα από φυσικές καταστροφές: ~ εμφανίστηκε και *πάλι η πρωτεύουσα κατά τις πρόσφατες πλημύρες.* — ανοχύρωτα επίρρ. άνοψη (η) ΑΡΧΙΤ. σχέδιο κτηρίου, που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, η όψη του από ψηλά ΑΝΤ. κάτοψη. [ΕΤΥΜ. < *αν)α)-* (βλ.λ.) + όψη, κατ' αναλογίαν προς το κάτοψη]. **Α.Ν.Σ.** (οι) Ανώτερες Νοσηλευτικές Σχολές.

ανσάμπλ (το) {άκλ.} ελλην. *σύνολο* 1. μέρη ενδυμασίας που έχουν φτ^ειαχτ^εί για να φοριούνται μαζί (π.χ. ταγέρ(, που αποτ^ελούν ένα σύνολο **2**. ΓΥΜΝΑΣΤ. σύνολο αθλητών που ^εκτ^ελούν μαζί γυμναστικές ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ensemble < δημώδ. λατ. insimul < in + simul «^εξίσου», αργ. τ. τού κλασικού λατ. similis «παρόμοιος»]. **αντ-** → αντι-

άντα (τα) {άκλ.} η ηλικία μετά τα τριάντα μέχρι και τα σαράντα εννέα, τα χρόνια που ακούγονται σε -άντα (τριάντα, σαράντα, τριάντα δύο, σαράντα πέντε κ.τ.ό.) και χαρακτηρίζουν ένα πρώτο στάδιο ωριμότητας (ηλικιακής, επαγγελματικής, οικογενειακής κ.λπ.) τής ζωής τού ανθρώπου: *έχει περάσει προπολλού τα ~,* αλλά δεν *έχει ακόμη παντρευτεί* || *Όχι και μικρός! Έχει καβατζάρει τα ~.* [ΕΤΥΜ. < (τρι)άντα | *(σαρ)άντα].* **αντα**γωγή (η) [1840] ΝΟΜ. ένδικο βοήθημα **με** το οποίο ο εναγόμενος ζητεί την παροχή δικαστικής προστασίας για ένα δικό του δικαίωμα έναντι τού αντιδίκου του (όχι απαραίτητα συναφές **με** εκείνο στο οποίο στηρίχθηκε η αγωγή τού ενάγοντος), το οποίο επικαλείται μέσα στην ίδια διαδικασία που άρχισε **με** την αγωγή τού τελευταίου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconvention], ανταγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ανταγωνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} αγωνίζομαι να ξεπεράσω (κάποιον), να αναδειχθώ ανώτερος: η *Ελλάδα ανταγωνίζεται τις άλλες μεσογειακές χώρες στον τουρισμό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός.* **ανταγ**ωνι**σμ**ός (ο) [1886] 1. (α) ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων που έχουν τις ίδιες ή παραπλήσιες επιδιώξεις, με σκοπό την ανάδειξη, την επικράτηση, τη νίκη τού ενός: ο *σκληρός ~ μεταξύ των μαθητών συχνά επιδρά βλαπτικά στις μεταξύ τους σχέσεις* || *ελεύθερος* | *εμπορικός* | *εξοντωτικός* ~ (β) ΝΟΜ. ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** βλ. λ. *αθέμιτος* (γ) ***υγιής ανταγωνισμός*** ο ανταγωνισμός με θεμιτά μέσα (δ) ΣΤΡΑΤ.-ΠΟΛΙΤ. ***ανταγωνισμός εξοπλισμών*** η διαδικασία με την οποία δύο ή περισσότερα αντίπαλα κράτη ενισχύουν και ανανεώνουν συνεχώς τα οπλοστάσια τους, ώστε να μη βρεθούν σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση πολέμου 2. ΒΙΟΛ. το φαινόμενο που εμφανίζεται όταν γίνεται χρήση από διαφορετικούς οργανισμούς ενός κοινού οικολογικού πόρου ή πηγής (τροφή, χώρος, οικοσύστημα κ.ά.), που δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες όλων τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός.* ανταγωνιστής (ο), ανταγωνίστρια (η) (σημ. 1) {ανταγωνιστριών} 1. πρόσωπο που ανταγωνίζεται (κάποιον), αντίπαλος: στην *αναμέτρηση αυτή θα έχει πολλούς και ικανούς ~***2.** ΦΥΣΙΟΛ. ***ανταγωνιστές μύες*** οι μύες με αντίθετες λειτουργίες, π.χ. οι μύες που στρέφουν τα μάτια προς τα αριστερά και οι μύες που τα στρέφουν προς τα δεξιά ΑΝΤ. συναγωνιστές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ανταγωνίζομαι, ο όρ. *ανταγωνιστές μύες* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. muscles antagonistes]. ανταγωνιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ανταγωνισμό: ενώ *ήταν φίλοι, λόγω τής δουλειάς τους, αναπτύχθηκε μεταξύ τους μια - σχέση* || *~ εταιρεία* | *εφημερίδα* ΣΥΝ. εχθρικός ΑΝΤ. συμμαχικός, φιλικός 2. αυτός που είναι ικανός για ανταγωνισμό, που αντιμετωπίζει με επιτυχία τους ομοίους του στον οικονομικό κυρ. ανταγωνισμό: η *υποτίμηση τής δραχμής κάνει τα εξαγώγιμα προϊόντα μας πιο ανταγωνιστικά* || *~ βιομηχανία* | *τιμές.* — ανταγωνισπκ-ά | **-ώς** [1849] επίρρ. ανταγωνιστικότητα (η) 1. ο ανταγωνισμός, η δημιουργία αντιπαλότητας: η *~ μεταξύ των μαθητών για την πρωτιά οδηγεί στη βαθμοθηρία* 2. η ικανότητα ή δυνατότητα να είναι κάποιος/κάτι ανταγωνιστικός/-ό: η ~ των ελληνικών προϊόντων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. competitiveness], Ανταίος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. γίγαντας, γυιος τού Ποσειδώνα και τής Γαίας, αντλούσε τη δύναμη του όταν άγγιζε τη γη 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀνταίος* < αρχ. επίθ. *ἀνταῖος* «αντίθετος, αντίπαλος» < επίρρ. άντα (τ. αιτιατικής τού θ. άντ-, το οποίο απαντά και στην τοπική πτώση αντί, βλ.λ.) + *-ιος].* **αντα**ληγείς άνε**μοι** (οι) ΜΕΤΕΩΡ. σταθεροί άνεμοι που πνέουν ως ρεύμα πάνω από τους αληγείς (βλ.λ.) και σε αντίθετη προς αυτούς κατεύθυνση, δηλ. προς τους Πόλους και την ανατολή. [ΕΤΥΜ. < *αντ(ι)-* + *αληγείς* (βλ.λ.)]. ανταλλαγή (η) **1.** το να δίνει κανείς κάτι και αντί αυτού να παίρνει κάτι άλλο: *κάναμε μια -· του έδωσα το ρολόι μου και μου έδωσε το δικό του* || *~ προϊόντων* | *γραμματοσήμων* || *εμπορική* ~ ΣΥΝ. αλλαγή, (λαϊκ.) αλλαξιά· ΦΡ. (α) ***ανταλλαγή αιχμαλώτων*** η αμοιβαία απελευθέρωση αιχμαλώτων με ειδικές συμφωνίες μεταξύ των εμπολέμων (β) ***ανταλλαγή εδαφών*** η αμοιβαία παραχώρηση εδαφών κατά τη σύνταξη συνθηκών οριοθετήσεως μεταξύ γειτονικών κρατών (γ) ***ανταλλαγή πληθυσμών*** η αμοιβαία μετακίνηση πληθυσμών μετά από σύναψη σχετικής συνθήκης μεταξύ χωρών (δ) ***ανταλλαγή φοιτητών | μαθητών*** η αμοιβαία αποστολή φοιτητών | μαθητών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με σκοπό τη φοίτηση τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα (ε) πολιτιστικές ***ανταλλαγές*** οι αμοιβαίες αποστολές καλλιτεχνών, συγκροτημάτων κ.λπ. μεταξύ κρατών **2.** (μτφ.) η αμοιβαία εξωτερίκευση, έκφραση, κοινοποίηση: ~ ιδεών | *απόψεων* (ο γόνιμος διάλογος, που συνοδεύεται από επιχειρήματα) **3**. η αμοιβαία ανταπόδοση: *~ δώρων* | *καρτών* | *επισκέψεων* | *ύβρεων* | *σαρκαστικών σχολίων*
Ι φιλοφρονήσεων | *πυροβολισμών.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ανταλλάσσω. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ανταλλαγή *απόψεων* | *ιδεών* (< γαλλ. échange de vues | idées), ανταλλαγή *φιλοφρονήσεων* (< γαλλ. échange de bons procédés), πολιτιστικές *ανταλλαγές* (< αγγλ. cultural exchanges), *ανταλλαγή πληθυσμών* (< γαλλ. échange des populations) κ.ά.].

αντάλλα**γμα** (το) [αρχ.] {ανταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που δίνει ή παίρνει κανείς σε ανταλλαγή: *δέχτηκε να τον υποστηρίξει στον προεκλογικό αγώνα με - την επαγγελματική αποκατάσταση τού γυιου του* ΣΥΝ. αντίτιμο 2. η υλική ή ηθική ανταμοιβή: *βοηθούσε τους άλλους,-χωρίς* - ΣΥΝ. ανταμοιβή.

ανταλλάζω **ρ.** → ανταλλάσσω

ανταλλακτηριο (το) [1850] {ανταλλακτρί-ου | -ων} το κατάστημα όπου ανταλλάσσει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): *~ συναλλάγματος.*

ανταλλακτικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με ανταλλαγή: *~ αξία εμπορεύματος* ***2. ανταλλακτικό*** (το) εξάρτημα μηχανικής διάταξης που προορίζεται για αντικατάσταση άλλου ομοίου σε περίπτωση φθοράς ή απώλειας: *~ αυτοκινήτου.*

ανταλλάξιμος, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να ανταλλαχθεί, που μπορεί να μπει ή να χρησνμοποιηθεί στη θέση άλλου. — ανταλλαξιμότητα (η).

ανταλλάσσω κ. (καθημ.) ανταλλάζω ρ. μετβ. {αντάλλα-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. δίνω (κάτι) και παίρνω αντί αυτού (κάτι άλλο): ~ το *βιβλίο μου με το δικό του* || *ανταλλάσσουμε γραμματόσημα* | *προϊόντα* || *οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές αντάλλαξαν αιχμαλώτους* ΣΥΝ. αλλάζω 2. (γενικότ.) (μόνο στον πληθ.) δίνω και δέχομαι, ανταποδίδω: στις *γιορτές ανταλλάσσουμε κάρτες* | *δώρα* | *ευχές* || *αντάλλαξαν χαμόγελα* | *βαριές κουβέντες* | *φιλοφρονήσεις* | *εχθρικά βλέμματα* | *θερμή χειραψία* | *απόψεις* (εξέφρασαν ο ένας στον άλλον τις απόψεις τους). ΣΧΟΛΙΟ λ. αλλάζω. [ΕΤΥΜ αρχ. < άντ(ι)- + άλλάσσω].

αντάμα επίρρ. (λαϊκ.) παρέα, μαζί: «~ τρων *και πίνουνε και λειανοτραγουδάνε»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. χώρια, χωριστά. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έντάμα,* συνθ. εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ. εν *τῳ άμα* «συγχρόνως, ταυτόχρονα»].

αντα**μείβ**ω ρ. μετβ. {αντάμει-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα)} αμείβω (κάποιον) για τις υπηρεσίες του, για τον κόπο που κατέβαλε: ανταμείφθηκε με το *παραπάνω για τη σκληρή δουλειά του* || *~ κάποιον ηθικά, επαινώντας τον για ό,τι έκανε* ΣΥΝ. ξεπληρώνω, πληρώνω, ικανοποιώ ΑΝΤ. στερώ. — ανταμειπτικός, -ή, -ό [1878]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ανταμείβομαι* «ανταλλάσσω - ανταποδίδω (καλό ή κακό)» < *άντ(ι)- + αμείβομαι].*

ανταμοιβή (η) **1.** η παροχή ηθικής ή υλικής αμοιβής για υπηρεσίες που προσφέρθηκαν, για προσπάθειες που καταβλήθηκαν **2.** (συνεκδ.) η ίδια η αμοιβή: κάνε το καλό, αλλά μην *περιμένεις* ~ ΣΥΝ. ανταπόδοση, επιβράβευση, πληρωμή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή.* [ΕΤΥΜ; αρχ., αρχική σημ. «ανταλλαγή», < *ανταμείβομαι].*

αντάμ**ωμα** (το) {ανταμώμ-ατος | -ατα, -άτων} η συνάντηση, η συναπάντηση: το *ετήσιο ~ των Σαρακατσάνων.*

ανταμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντάμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1**. (μετβ.) συναντώ: τον *αντάμωσα τυχαία στον δρόμο* ΣΥΝ. απαντώ ♦ 2. (αμετβ.) (στον πληθ.) συναντώμαι: δεν *θυμάμαι πότε ανταμώσαμε για τελευταία φορά* 3. (μεσοπαθ. ανταμωνόμαστε) (αλληλοπαθ. συνήθ. σε αόρ.) συναντά ο ένας τον άλλον: *ανταμωθήκανε στο χωριό μετά από πολλά χρόνια* || πότε *θ'ανταμωθούμε πάλι;* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αντάμα].

αντάμωση (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η συνάντηση˙ κυρ. στη ΦΡ. ***καλή(ν) αντάμωση!*** (κατά τον αποχαιρετισμό) για την έκφραση ευχής να υπάρξει (και άλλη) συνάντηση ΣΥΝ. (λόγ.) εις το επανιδείν. αντανάκλαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή ακτινών ή ηχητικών κυμάτων που προσκρούουν σε επιφάνεια: η ~ τού φωτός ΣΥΝ. ανάκλαση **2**. (μτφ.) η απήχηση, το να επιτρέπει (κάποιος/κάτι) να απεικονίζεται κάτι μέσα από τον ίδιο: *έχει υποστηριχθεί ότι η τέχνη αποτελεί ~ τής πραγματικότητας* ΣΥΝ. αντίκτυπος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ.* αντανακλαστικός, -ή, -ό κ. ανακλαστικός **1.** (α) αυτός που προκαλεί αντανάκλαση, γενικότ. αυτός που σχετίζεται με την αντανάκλαση (β) ΒΙΟΛ. ***αντανακλαστική ακινητοποίηση*** βλ. λ. *ακινητοποίηση 2.* ΦΥΣΙΟΛ. αντανακλαστικό (το) η αυτόματη και ακούσια αντίδραση ενός οργάνου σε εξωτερικό ερέθισμα: *εξαρτημένο* ~ (αυτό που δημιουργείται σε συνάρτηση με εξωτερικό ερέθισμα, λ.χ. η έκκριση γαστρικού υγρού σε συνδυασμό με ήχο) **3.** αυτός που αναφέρεται στην παραπάνω αντίδραση: *~ κινήσεις* (ακούσιες κινήσεις ύστερα από εξωτερικό ερεθισμό) 4. ***αντανακλαστικά*** (τα) (α) ο βαθμός στον οποίο αντιδρά κανείς αυτόματα, και ανεξάρτητα από τη βούληση του σε ερεθίσματα τού περιβάλλοντος: τα ~ στο *κρύο, στη ζέστη, στην άσκηση πίεσης* (β) (γενικότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να αντιδρά αμέσως, ταχύτατα, με τον πιο κατάλληλο τρόπο: *απαιτούμενο για έναν οδηγό αυτοκινήτου είναι να έχει καλά ~* || *στους δημοκρατικούς πολίτες πρέπει να λειτουργούν τα κοινωνικά - τους, όταν παρατηρούνται κρούσματα αυταρχισμού ή κοινωνικών διακρίσεων* **5.** (α) ***αντανακλαστικά τροχοφόρων*** οι φωσφορίζοντες κρύσταλλοι στο πίσω μέρος τροχοφόρων, που αντανακλούν το φως των προβολέων άλλων οχημάτων για την αποτροπή συγκρούσεων στο σκοτάδι (β) ***αντανακλαστικά σημάνσεως | οδοστρώματος*** οι φωσφορίζουσες στήλες για την οριοθέτηση των διαζωμάτων δρόμου ή οδοστρώματος. — αντανακλαστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflexe]. αντανακλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντανακλάς... | αντανάκλ-ασα, -ώμαι, -άται..., -άσθηκα (καθημ. -άστηκα)} ♦ (μετβ.) 1. ΦΥΣ. (για επιφάνειες)

κάνω να ᵉπιστρέψει (ακτίνα, ηχητικό κύμα) που προσκρούει επάνω μου: *το κάτοπτρο αντανακλά το φως 2.* (μτφ.) απηχώ, φανερώνω (συνήθ. επίδραση που δέχομαι): *οι λυρικές περιγραφές των τοπίων τής πατρίδας του αντανακλούν την αγάπη του για τη φύση* ΣΥΝ. εκφράζω, αντικατοπτρίζω ♦ 3. (αμετβ.) (για ακτίνες ή ηχητικά κύματα) επιστρέφω ή αλλάζω διεύθυνση, αφού προσκρούσω σε επιφάνεια, δημιουργώντας αντικατοπτρισμό: *οι ακτίνες τού ηλίου αντανακλούσαν στο νερό τής λίμνης* ΣΥΝ. ανακλώ, αντικαθεφτίζω, αντιφεγγίζω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αντανακλώ (-άω) < άντ(ι)- + ανακλώ].*

αντανακλώ - ανακλώ, αντανάκλαση - ανάκλαση. Τα ανακλώ - ἀνάκλασις (όπως και τα *ἀνακλασμός* και *ἀνάκλαστος)* είναι ήδη αρχαία (τα *ανακλώ* και *ἀνάκλασις* χρησιμοποιούνται στην επιστημονική ορολογία τού Αριστοτέλη). Ωστόσο, ήδη στην Αρχαία πλάσσονται παράλληλοι τύποι με ενισχυμένο το προρρηματικό: αντ-ανα- στη θέση τού απλού ανα- (αντανακλώ κοντά στο *ανακλώ).* Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται σημασιολογικά η δήλωση τής αντιστροφής (reflectio), που είναι, στην πραγματικότητα, η έννοια των *αντ-ανα-κλώ* | *αντ-ανά-κλαση,* έννοια η οποία δηλώνεται και από μόνο το *ανα-. Έτσι* πλάστηκε και το νεότερο αντανακλαστικό μαζί με το ανακλαστικός.

Αντάντ (η) {άκλ.} ΙΣΤ. η συμμαχία τής Γαλλίας, τής Αγγλίας και τής Ρωσίας εναντίον τής Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Entente (Cordiale) «(εγκάρδια) συνεννόηση» (< ρ. entendre «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ»)].

αντάντε ΜΟΥΣ. 1. επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε μετρίως αργή κίνηση, πιο αργή από τού αλέγκρο ή τού αλεγκρέτο (βλ. λ.), και πιο γρήγορη από τού αντάτζιο (βλ. λ.(: το θέμα τού *2ου μέρους παίζεται ~ | σε ~ | σε χρόνο ~ 2.* (ως ουσ.) τύπος αργού μουσικού κομματιού, κατά κανόνα ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, σε χρόνο αντάντε (ή παραπλήσιο): το ~ αυτής τής *σονάτας είναι γραμμένο σε μέτρο 4/8.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. andante < andare «πηγαίνω», πιθ. < λατ. ambire «περπατώ κυκλικά, κάνω γύρους» (πβ. ελλην. *περι-πατώ)].*

αντάξιος, -α, -ο [αρχ.] ίσος ως προς την αξία (με κάποιον/κάτι): *αποδείχθηκαν αντάξιοι των προγόνων τους* || ~ των περιστάσεων | *των προσδοκιών* || *φάνηκε ~ τής εμπιστοσύνης που του έδειξαν* ΣΥΝ. ισάξιος, επάξιος, εφάμιλλος ΑΝΤ. ανάξιος. — αντάξια | ανταξίως επίρρ.

ανταπαιτηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προβολή απαίτησης ανταποδοτικά προς απαίτηση που προβάλλει άλλος.

ανταπαιτώ ρ. μετβ. {ανταπαιτείς... | ανταπαίτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} διεκδικώ, απαιτώ (κάτι) ανταποδοτικά (σε κάτι που προσφέρω ή σε απαίτηση άλλου). — ανταπαιτητής (ο) [1886]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ανταπαιτώ (-έω) < άντ(ι)- + απαιτώ].

ανταπάντηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απάντηση που δίνει κανείς προκειμένου να αντικρούσει προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπαντώ ρ. μετβ. [1895] {ανταπαντάς... | ανταπάντησα} απαντώ αντικρούοντας προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπεξέρχομαι ρ. (εσφαλμ.) → αντεπεξέρχομαι

ανταπεργία (η) {ανταπεργιών} το προσωρινό κλείσιμο επιχείρησης ή εργοστασίου από την εργοδοσία ως μέσο πίεσης προς τους εργάτες που απεργούν ΣΥΝ. λοκάουτ. — ανταπεργιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. lock out].

ανταπεργός (ο/η) αυτός που ενεργεί εις βάρος των απεργών.

ανταποδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανταπέδειξα, ανταποδείχθηκα} αποδεικνύω το αντίθετο αντικρούοντας τα αποδεικτικά στοιχεία κάποιου άλλου.

ανταπόδειξη (η) [1889] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΝΟΜ. το δικαίωμα τού διαδίκου να προσκομίσει αποδεικτικά μέσα προκειμένου να αποκρούσει τους αποδεικτικούς ισχυρισμούς τού αντιδίκου που έχει το βάρος τής απόδειξης.

ανταποδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντ-απέδωσα, -αποδόθηκα, -αποδομένος} αποδίδω σε κάποιον κάτι ανάλογο (καλό **ή** κακό) **με** αυτό που μου έδωσε ή μου έκανε: ~ το *χτύπημα* | *το κομπλιμέντο* | *την επίσκεψη* | *τον χαιρετισμό* | *τη φιλοφρόνηση* ΣΥΝ. ξεπληρώνω, επιστρέφω· ΦΡ. ***ανταποδίδω τα ίσα*** ξεπληρώνω με τον ίδιο τρόπο, «με το ίδιο νόμισμα». Επίσης (σπάν.) ανταποδίνω [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

ανταπόδοση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η ανταμοιβή κάποιου από κάποιον για κάτι καλό που του έκανε ή η τιμωρία του για κάτι κακό: *για* ό,τι *κάνει περιμένει* ~ ΣΥΝ. ξεπλήρωμα.

ανταποδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα ανταπόδοσης: ~ τέλη — ανταποδοτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ανταποδοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η συμπεριφορά τής μιας πλευράς προς την άλλη καθορίζεται από τη συμπεριφορά τής άλλης προς αυτήν: η *αρχή τής* ~.

ανταποκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανταποκρίθηκα} (+σε) 1. απαντώ (σε ερέθισμα), αντιδρώ: *από πολύ νωρίς τα βρέφη αρχίζουν να ανταποκρίνονται σε ηχητικά ερεθίσματα-* ΦΡ. ***ανταποκρίνομαι στην αγάπη | στα συναισθήματα (κάποιου)*** εκδηλώνω προς κάποιον αισθήματα αγάπης ανάλογα με τα δικά του **2.** βρίσκομαι σε συμφωνία ή αντιστοιχία (με κάποιον/κάτι): τα όσα *λέει δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ. αντιστοιχώ, συμβιβάζομαι 3. αποδεικνύομαι επαρκής (για κάτι), καταφέρνω να αντιμετωπίσω (κάτι) επιτυχώς: ~ στις *υποχρεώσεις μου* | *στα καθήκοντα μου* | *στα έξοδα τού σπιτιού* | *στις απαιτήσεις τού αξιώματος του* ΣΥΝ. τα βγάζω πέρα, αντεπεξέρχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απαντώ με αντεπιχειρήματα», < *άντ(ι)-* + *αποκρίνομαι.* Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, πβ. Π.Δ. ἰώβ 16, 8: *κατά πρόσωπον μου ἀνταπεκρίθη.* Οι νεοελλ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. répondre].

ανταπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. η αντίδραση που εκδηλώνει κανείς ως απάντηση σε ερέθισμα, κατάσταση, ενέργεια άλλου: *του έδειξα πολλές φορές τη συμπάθεια μου, αλλά δεν βρήκα ~* **2.** η ειδησεογραφία που στέλνεται σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση από συνεργάτη τους (ανταποκριτή) απεσταλμένο σε άλλη χώρα ή τόπο για τον σκοπό αυτό **3**. (α) το να εκδηλώνει κανείς έμπρακτα ότι αντιλαμβάνεται και εκτιμά τις πράξεις ή τη στάση κάποιου απέναντι του: *κάνω το παν γι ' αυτόν, αλλά δεν βλέπω ~* (β) το ενδιαφέρον, η ηθική στήριξη και ενίσχυση που θα άξιζε κάποιος: δεν *βρήκε - από το περιβάλλον του* 4. η προγραμματισμένη συνάντηση συγκοινωνιακών μέσων σε σταθμό, λιμάνι ή αεροδρόμιο, ώστε να αλλάζουν μέσο μεταφοράς οι επιβάτες και να συνεχίζουν το ταξίδι για τον τελικό προορισμό τους: *για να πας στο Σίγρι από Μυτιλήνη, παίρνεις το λεωφορείο για Μήθυμνα και εκεί έχει ~ άλλο λεωφορείο για το Σίγρι* || στον *σταθμό Λαρίσης τού μετρό υπάρχει ~ με τον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *ανταπόκρισις < ανταποκρίνομαι.* Η σημ. που συνδέεται με τη δημοσιογραφία είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. correspondence].

ανταποκριτής (ο) [1805], ανταποκρίτρια (η) {ανταποκριτριών} δημοσιογράφος εφημερίδας, περιοδικού, ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, απεσταλμένος σε άλλον τόπο ή άλλη χώρα, από όπου στέλνει πληροφορίες και ειδήσεις στην έδρα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. correspondant].

αντάπτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ελλην. *προσαρμογέας-* κάθε εξάρτημα που επιτρέπει να προσαρμόζεται ένα αντικείμενο σε ένα άλλο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. adaptor < adapt «προσαρμόζω, εφαρμόζω (σε κάτι)»].

αντάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** θυελλώδης καιρός με συννεφιά: *σηκώθηκε* - ΑΝΤ. καλοκαιρία, (λόγ.) αιθρία, ευδία 2. η καταχνιά, η ομίχλη 3. (μτφ.) ταραχή, αναστάτωση: η ~ τής *μάχης* ΣΥΝ. σάλος, θόρυβος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «θύελλα», < αρχ. *αναταράσσω* (υποχωρητ.), με συγκοπή, πβ. *γνωρίζω - γνώρα, λατρεύω - λάτρα* κ.ά.].

ανταριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αντάριασ-α, -τηκα, -μένος} (λογοτ.) ♦ (αμετβ.) **1**. καλύπτομαι από ομίχλη, σκοτεινιάζω: *ανέβαιναν τα βουνά* | *ο ουρανός* ΣΥΝ. συννεφιάζω, καταχνιάζω 2. (για θάλασσα) φουρτουνιάζω ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχιση, αναταραχή. Επίσης ανταρεύω. [ΕΤΥΜ < *αντάρα].*

Ανταρκτική (η) η ήπειρος που εκτείνεται γύρω από τον Νότιο Πόλο. — ανταρκτικός, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. antarctica < αρχ. *ανταρκτικός < άντ(ι)-* + αρκτικός].

ανταρσία (η) {ανταρσιών} **1.** η εξέγερση τού πληρώματος πλοίου κατά τού κυβερνήτη **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) η οργανωμένη εκδήλωση ανυπακοής και απειθαρχίας· η εξέγερση: ~ *στο στράτευμα* || - *βουλευτών* | *φυλακισμένων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.* [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσταση», < αρχ. *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *άντ(ι)-* + *αἴρω* «σηκώνω»].

αντάρτης (ο) {ανταρτών}, **αντάρτισσα** (η) {ανταρτισσών} 1.ο πολεμιστής άτακτου, εθελοντικού στρατιωτικού σώματος, που μάχεται εναντίον τού καθεστώτος τής χώρας του ή στρατού κατοχής ΣΥΝ. επαναστάτης, στασιαστής **2**. (μτφ.) απείθαρχος, ταραξίας ΣΥΝ. ανυπάκουος, ατίθασος **3.** (ειδικότ.) (α) μαχητής των ένοπλων ομάδων που πήραν μέρος στην Εθνική Αντίσταση (κυρ. τού Ε.Λ.Α.Σ. και τού Ε.Δ.Ε.Σ.) κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους: *οι ~ τού Βελουχιώτη* | *τού Ζέρβα* (β) (κατά την περίοδο τού Εμφυλίου Πολέμου) ένοπλος κομουνιστής, μέλος τού Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *άντ(ι)-* + *αἴρω* «σηκώνω». **Η** λ. πρωτοαπαντά σε εκκλησ. συγγραφείς προσδιορίζοντας κυρ. τον Διάβολο (λ.χ. ὁ ἄνω | *αρχαίος ἀντάρτης)].*

αντάρτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αντάρτες: ~ σώμα | *τραγούδια* **2.** ***αντάρτικο*** (το) (α) η ένοπλη εξέγερση άτακτων πολεμιστών ΦΡ. (μτφ.) ***σηκώνω αντάρτικο*** εξεγείρομαι, απειθαρχώ: *ο μικρός της γυιος έχει σηκώσει αντάρτικο και δεν ακούει κανέναν* (β) (περιλπτ.) το σύνολο των ανταρτών μιας περιοχής (γ) ο τόπος που ελέγχεται από αντάρτες, τα λημέρια των ανταρτών: έστησαν ~ πάνω *στο βουνό* (δ) το αντάρτικο κίνημα· (ειδικότ.) (i) η Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους (1941-44): *πολέμησε* | *βγήκε στο ~* (ii) ***δεύτερο αντάρτικο*** η συγκρότηση ένοπλου σώματος από αντάρτες τής Αριστεράς (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας) και η σύγκρουση του με τον κυβερνητικό στρατό (Εμφύλιος Πόλεμος, βλ. κ. λ. *εμφύλιος)* και (συνεκδ.) η περίοδος τού Εμφυλίου Πολέμου. Επίσης (λόγ.) ανταρτικός, -ή, -ό [μεσν.]. — αντάρτικα επίρρ.

ανταρτόπληκτος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί δεινά από τη δράση ανταρτών. [ΕΤΥΜ < αντάρτης + -πληκτος < πλήττω «χτυπώ»].

ανταρτοπόλεμος (ο) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} **1.** οι ένοπλες επιχειρήσεις ανταρτών που συνίστανται σε αιφνιδιαστικά χτυπήματα και άμεση φυγή **2.** (ειδικότ.) ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-49 ΣΥΝ. (μειωτ.) συμμοριτοπόλεμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμφύλιος.

αντασφάλεια (η) [1880] {αντασφαλειών} η ασφάλιση μίας ασφαλιστικής εταιρείας σε άλλη, συνήθ. μεγαλύτερη, όταν ο κίνδυνος για συγκεκριμένο ασφαλιζόμενο είναι μεγάλος. Επίσης αντασφάλιση. —

αντασφαλιστής (ο) [1894], αντασφαλίστρια (η), **αντασφαλίζ**ω ρ. [1889]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réassurance].

αντάτζιο κ. (σπάν.) αντάτζο επίρρ. ΜΟΥΣ. 1. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε αργό χρόνο 2. (συνεκδ.) *αντάτζιο* (το) {άκλ.} (α) μουσικό κομμάτι που φέρει τη$^{\nu}$ ένδειξη ή τον τίτλο *αντάτζιο: το κομμάτι είναι ένα ~* || το γνωστό ~ τού *Αλμπινόνι* (β) (συνεκδ.) αργό μέρος σονάτας ή συμφωνίας: *τώρα ο πιανίστας παίζει το - τής σονάτας.* [ΕΤΥΜ < ιταλ. adagio «αργά, χωρίς βιασύνη» < ad- (< λατ. ad) + agio «άνεση, ευκολία» < προβηγκ. aize (πβ. γαλλ. aise) «ευκολία, άνεση» < λατ. adjacens, μτχ. ενεστ. τού ρ. adjaceo «βρίσκομαι πλησίον»].

ανταύγεια (η) {δύσχρ. ανταυγειών} 1. αντανάκλαση φωτός, λάμψη 2. φωτεινή απόχρωση: *καστανά μαλλιά με ξανθές ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνταυγής* < *ἀντ(ι)-* + *-αυγής* < *αυγή* ή **αύγος (το)].*

αντβεντισ**μός** (ο) προτεσταντική αίρεση που διακηρύσσει ότι η δ^{ε}ύτερη έλευση τού Χριστού στη Γη θα συμβεί σύντομα. — αντβε-ντιστής (ο), αντβεντίστρια (η), αντβεντιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. adventism < λατ. adventus «έλευση», μτχ. τού ρ. advenio «έρχομαι»].

άντε κ. (λαϊκ.) άιντε κ. **άμε** κ. α επιφών.- ως δείκτης προστακτικής εν. κ. πληθ. {με πληθ. κ. άντεστε | αντέτε} (καθημ.) 1. (ως προστ. τού *πηγαίνω)* πήγαινε: *~ στο καλό | στον διάολο!* 2. (για να δηλωθεί προτροπή, γενικότ. για να τονιστεί η προστακτική): *- γρήγορα! Συντομεύετε!* || *ρε ~ φύγε από 'δω!* || *~ γράψ' το κι αυτό, να τελειώνουμε!* || (ενθαρρυντικά) *~ μπράβο!* 3. για να δηλωθεί ειρωνεία: *~ καλέ, τι μου λες!* 4. για να δηλωθεί έκπληξη ή δυσπιστία: -Γης *ζήτησε να παντρευτούν!* —! *Σοβαρολογείς;* || *-Μου είπαν ότι είναι ένας απατεώνας!* -! *Αποκλείεται!* 5. (α) στην αρχή προτάσεων που δηλώνουν προτροπή ή αποτροπή: -Λέω να *πάρω αυτοκίνητο* —, ντε! *Σου είναι απαραίτητο!* || *-Είναι αργά, αλλά θα βγω* —, ρε, *πού να τρέχεις τώρα!* (β) (επαναλαμβανόμενο και με κατάλληλο επιτονισμό) για να δηλωθεί έντονη αποδοκιμασία: —, δεν *ξέρεις τι λες, μου φαίνεται!·* ΦΡ. **δεν *είμαστε άντε, άντε*** δεν είμαστε τυχαίοι, όποιοι κι όποιοι: *Σιγά μην του ζητήσω εγώ συγγνώμη! ~!* 6. (συνήθ. με το καλέ + που) για να δηλωθεί: (α) αποτροπή, ασυμφωνία: *~ καλέ που τον υποπτεύεσαι!* || *~ καλέ που φοβάσαι!* (β) ειρωνεία: Αυτός, *εγωιστής; -καλέ, τι λες;* (δηλαδή, είναι όντως εγωιστής) 7. για να δηλωθεί ανώτατο όριο (χρονικό, ποσοτικό κ.λπ.): *είναι τριάντα, ~ το πολύ τριανταπέντε χρονών.* [ΕΤΥΜ. < άιντε < **άιτε* < **άετε* < αρχ. *άγετε,* προστακτική τού ρ. *άγω'* πβ. κ. άμε< *άγωμε*< αρχ. *άγωμεν α (στο καλό)*< *άι*< *αε*< αρχ. *αγε,* προστ. ενεστ. τού ρ. άγω].

αντέγγραφο (το) [1833] {αντεγγράφ-ου | -ων} ΝΟΜ. (αντίθετο έγγραφο) έγγραφο που περιέχει συμφωνία των μερών η οποία ανατρέπει εν μέρει ή εν όλω ή μεταβάλλει ή περιέχει διαφορετικούς όρους από τα συμφωνηθέντα στο πλαίσιο συμβάσεως που έχει ενσωματωθεί σε άλλο έγγραφο (κύριο), π.χ. τα μέλη *συνέταξαν ~ στο οποίο συμφώνησαν ότι η πραγματική αξία τού πωληθέντος ακινήτου είναι 50 εκ. και όχι 20 όπως αναφερόταν στο συμβόλαιο πωλήσεως.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-lettre].

αντεγκληματικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην καταπολέμηση τούεγκλήματος: *~ μέτρο | πολιτική.* — αντεγκληματικά επίρρ.

αντέγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) η ανταλλαγή προκλητικών λόγων, κατηγοριών, η λογομαχία: η *συζήτηση κατέληξε σε αντεγκλήσεις* ΣΥΝ. διαπληκτισμός 2. ΝΟΜ. η υποβολή εγκλήσεως από τον εγκαλούμενο κατά τού εγκαλούντος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀντεγκαλῶ* < *ἀντ(ι)-* + *εγκαλώ].*

αντέδρασα ρ. → αντιδρώ

αντεθνικός, -ή, -ό [1825] αυτός που έχει χαρακτήρα αντίθετο προς τα εθνικά συμφέροντα, που συντελεί στην αποδυνάμωση τού έθνους: *~ δράση | προπαγάνδα | συμπεριφορά* ΑΝΤ. πατριωτικός, εθνικόφρων. — αντεθνικ-ά | -ώς [1877] επίρρ.

αντείπα ρ. → αντιλέγω

αντεισαγγελέας κ. **αντεισαγγελέ**ας (ο/η) [1833] {(θηλ. αντει-σαγγελέως) | αντεισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ. δικαστικός λειτουργός που αναπληρώνει ή βοηθεί τον εισαγγελέα στα καθήκοντα του. Επίσης (λόγ.) αντεισαγγελεύς {-έως}.

αντεισήγηση κ. αντιεισήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} εισήγηση που αντικρούει άλλη εισήγηση. — αντεισηγητής (ο) [1897], αντεισηγούμαι ρ. {-είσαι...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-proposition].

αντεκδίκηση (η) [1807] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκδίκηση, η ανταπόδοση κακού με άλλο κακό ΣΥΝ. αντίποινα, ξεπλήρωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση.* — αντεκδικούμαι ρ. [1839] {-είσαι...}.

αντεκθεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκθεση που ανασκευάζει ή αναιρεί άλλη έκθεση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-exposition].

αντεκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ. η μετατροπή (σε γλώσσες όπως η Αρχαία Ελληνική, που έχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα) βραχέος φωνήεντος, που βρίσκεται πριν από ορισμένο συμφωνικό σύμπλεγμα, στο αντίστοιχο μακρό (π.χ. στην αρχαία το βραχύ ο μετατρέπεται σε ω ή σε νόθο δίφθογγο *ου),* αφού προηγηθεί απλοποίηση τού συμπλέγματος- π.χ. **τονς *λόγο-νς > τους λόγους* (αιτ. πληθ.) - **λέγο-ντι > *λέγο-νσι > λέγουσι* (γ' πληθ. οριστ. ενεστ.) **λέγοντ-γα > *λέγονσ-σα > *λέγονσα > λέγουσα* (θηλ. μτχ. ενεστ.). ΣΥΝ. αναπληρω)μα)τική έκταση. — αντεκτείνω ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άντεκτασις < αντεκτείνω. ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού νεολατ. productio suppletoria, πβ. αγγλ. compensatory lengthening, γερμ. Ersatzdehnung κ.ά.].

αντεμπρησμός (ο) **1.** ο εμπρησμός που γίνεται για αντεκδίκηση άλλου εμπρησμού · **2.** ο σκόπιμος εμπρησμός ζώνης καιόμενου δάσους για τη δημιουργία κενού χώρου και την παρεμπόδιση τής εξάπλωσης τής πυρκαγιάς.

αντένα (η) {αντενών} ελλην. *κεραία* 1. ΤΕΧΝΟΛ. η κεραία τηλεπικοινωνιακών συσκευών (τηλεόρασης, ραδιοφώνου, ασυρμάτου κ.λπ.) 2. ΝΑΥΤ. η κεραία τού ιστού τού (ιστιοφόρου συνήθ.) πλοίου, στην οποία στερεώνονται τα πανιά του.
[ΕΤΥΜ. < βεν. amena < μτγν. λατ. antenna < λατ. antemna «κεραία», λ. ετρουσκικής προελ.].

αντενδείκνυται, αντενδείκνυνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μτγν.] (λόγ.) δεν θεωρείται κατάλληλο, είναι επιβλαβές: το *φάρμακο αυτό είναι πολύ καλό, αλλά αντενδείκνυται στη δική σου πάθηση* ΑΝΤ. ενδείκνυται, συνιστάται.

αντένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} 1. η ένδειξη που αντιτίθεται σε άλλη ένδειξη 2. ΙΑΤΡ. κάθε δεδομένο (ηλικία, εγκυμοσύνη, γαλουχία κ.ά.) που δεν επιτρέπει την εφαρμογή ενός θεραπευτικού μέτρου, όπως φαρμάκου, εγχειρήσεως κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀντένδειξις* < *ἀντενδείκνυμαι.* Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-indication].

αντενέργεια (η) [1766] {αντενεργειών} ενέργεια για εξουδετέρωση άλλης ενέργειας ΣΥΝ. αντίδραση, αντίπραξη.

οντενεργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αντενεργείς... | αντενήργησα} (λόγ.) ενεργώ ώστε να αποτρέψω ή να εξουδετερώσω τις ενέργειες άλλου ΣΥΝ. αντιδρώ, αντιπράττω.

αντένσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αντίθετη ένσταση που υποβάλλεται για να αντικρουστεί άλλη ένσταση.

αντεπανάσταση (η) [1864] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κίνηση που αποσκοπεί στην εξουδετέρωση μιας επανάστασης ή την ανατροπή επαναστατικού καθεστώτος. — αντεπαναστάτης (ο) [1863], αντεπαναστάτρια (η), αντεπαναστατικός, -ή, -ό [1863], αντεπαναστα-τικ-ά /-ώς επίρρ. [1871], αντεπαναστατώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-révolution].

αντεπεξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. (+σε) {αντεπεξήλθα} (λόγ.) αντιμετωπίζω με επιτυχία, ανταποκρίνομαι (σε ανάγκες ή υποχρεώσεις): αν *και είχε χαμηλό μισθό, κατάφερνε να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του* ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βγάζω πέρα, τα βολεύω ΑΝΤ. (λόγ.) αποτυγχάνω, είμαι ανεπαρκής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αντεπιτίθεμαι», < άντ(ι)- + *ἐπεξέρχομαι* «επιτίθεμαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἐξέρχομαι.* Η σημ. «επιτυγάνω να ανταποδώσω» είναι μτγν.].

αντεπεξέρχομαι ή ανταπεξέρχομαι; Το σωστό είναι αντεπεξέρχομαι (με -ε-) παραγόμενο από τρεις προθέσεις (προρρηματικά(: αντί + επί + εξ + έρχομαι. Το ρ. *αντεπεξέρχομαι* (και *ἀντεπέξειμι)* είναι αρχαίο με άλλη αρχική σημ., «βγαίνω για να αντιμετωπίσω επιτιθέμενο εχθρό», άρα «αντεπιτίθεμαι». Από τη σημ. αυτή εξελίχθηκε σημασιολογικά σε «αντιμετωπίζω επιτυχώς, τα καταφέρνω, ανταποκρίνομαι», ο τύπος με -α- (ανταπεξέρχομαι) είναι νεότερος, αποτέλεσμα ανομοίωσης των αλλεπάλληλων ...ε.ε.ε... ή προϊόν ετυμολογικού παρασυσχετισμού με σύνθετα όπως *ανταποδίδω, ανταποκρίνομαι* κ.τ.ό., όπου το ανταπ- προέρχεται από αντί + από!

αντεπίθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η επίθεση που γίνεται ως απάντηση σε επίθεση τού αντιπάλου (συνήθ. για την απόκρουση της και για την ανάληψη τού ελέγχου και τής πρωτοβουλίας): *μέχρι τώρα αντιμετώπιζε συγκαταβατικά τις συκοφαντίες, αλλά τώρα θα περάσει στην ~* || (ΣΤΡΑΤ.) με *~ διαρκείας κατάφεραν να τρέψουν σε φυγή τον εχθρό* || (ΑΘΛ.) η *ομάδα πέρασε στην ~ και πέτυχε την ισοφάριση.*

αντεπιστέλλον (το) {αντεπιστέλλ-οντος | -οντά, -όντων} στη ΦΡ. ***αντεπιστέλλον μέλος*** το πρόσωπο που γίνεται τιμητικά μέλος τής Ακαδημίας ή άλλου επιστημονικού ιδρύματος, χωρίς ο τόπος τής μόνιμης κατοικίας του να είναι στην έδρα τής Ακαδημίας ή τού αντίστοιχου επιστημονικού ιδρύματος (κατ' αντιδιαστολή προς το τακτικό μέλος).
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. άντεπιστέλλω «στέλνω γραπτή απάντηση» < *ἀντ(ι)-* + *ἐπιστέλλω* «στέλνω επιστολή, γραπτό μήνυμα» < ετι-+ στέλλω. Η μτχ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. membre correspondant].

αντεπιτίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αντεπιτέθηκα (λόγ. αντεπετέ-θην, -ης, -η...)} επιτίθεμαι εναντίον εχθρού που μου έχει επιτεθεί, κάνω αντεπίθεση· (γενικότ.) ανταποδίδω επίθεση που έχω δεχθεί: ο *στρατός αντεπιτέθηκε τρέποντας σε φυγή τον εχθρό* || *«η αυτοκρατορία αντεπιτίθεται»* (τίτλος ταινίας) || η *εφημερίδα αντεπιτίθεται με νέες αποκαλύψεις για τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που την πολεμούν.* — αντεπιθετικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντεπιχείρημα (το) [1840] {αντεπιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το επιχείρημα που προβάλλεται για να αντικρούσει και να ανατρέψει άλλο επιχείρημα. — αντεπιχειρηματολογώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-argument].

αντεραστής (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που έχει ερωτευθεί την ίδια γυναίκα με κάποιον άλλον, ο ερωτικός αντίζηλος.

αντεργκράουντ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που σχετίζεται με καλλιτεχνική κίνηση, τής οποίας τα έργα δεν παράγονται ούτε διακινούνται μέσα από τα καθιερωμένα κυκλώματα εμπορίας και διανομής (θέατρα, κινηματογραφικούς παραγωγούς, εκδοτικούς οίκους κ.λπ.) και χαρακτηρίζονται από έντονα ριζοσπαστικές θέσεις: *~ κόμικς | ταινία* **2**. (συνεκδ.) ***αντεργκράουντ*** (το) η ίδια η παραπάνω κίνηση **3**. (γενικότ. για έργα τέχνης, κινήσεις, ρεύματα) περιθωριακός. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. underground «υπόγειος» < under «υπό» + ground «έδαφος»].

αντέρεισμα (το) {αντερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι χρειάζεται για να στηρίξει (συνήθ. κατασκευές μεγάλου όγκου), αντιστήριγμα ΣΥΝ. υποστύλωμα, αντηρίδα, ανάλημμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άντερείδω* «στηρίζω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, τοποθετώ στερεά» < άντ(ι)- + *έρείδω* «στηρίζω». Βλ. κ. *έρεισμα]*.

αντερί (το) {αντερ-ιού | -ιών} **1.** σκούρο και μακρύ, ανοιχτό μπροστά ένδυμα με μανίκια, που φορούν οι ιερείς μέσα από το ράσο **2**. (γενι-κότ.) εσωτερικός χιτώνας, πουκάμισο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. entari < αραβ. 'antariy].

άντερο (το) (λαϊκ.) το έντερο (βλ.λ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στριμμένο άντερο*** ο δύστροπος άνθρωπος: *κανένας δεν μπορεί να μιλήσει μαζί του ήρεμα· όλοι λένε πως είναι ~* (β) ***μου γυρίζουν τ' άντερα*** αισθάνομαι αηδία και απέχθεια (προς κάποιον/κάτι): *κάθε φορά που βλέπω αυτό τον άνθρωπο, ~* (γ) ***μου βγήκαν τ' άντερα*** (i) έκανα πολύ εμετό (ii) (μτφ.) για μεγάλη εσωτερική αναταραχή και ταλαιπωρία: *από τις πολλές στροφές και τα σκαμπανεβάσματα τού αυτοκινήτου ~* (δ) ***πίνω τ' άντερα μου*** καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα, κυρ. οινο-πνευματωδών, ποτών. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άντερον* < αρχ. *εντερον* (βλ.λ.)].

αντεροβγάλτης (ο) (χωρ. γεν. πληθ.} ο στυγνός, βίαιος δολοφόνος που μαχαιρώνει τα θύματα του στην κοιλιά- (γενικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί το μαχαίρι ως επιθετικό όπλο, ο αιμοβόρος, ο κακούργος: *Τζακ ο ~* (αγγλ. Jack the Ripper).

αντεύχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αντευχήθηκα} (+σε) ανταποδίδω ευχές, εύχομαι με τη σειρά μου (σε αυτόν που μου ευχήθηκε). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αντέφεση (η) [1833] [-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη με την οποία ο εφεσίβλητος, στο πλαίσιο τής εκκρεμούς έφεσης τού αντιδίκου του, ζητεί από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να εξαφανίσει το μέρος εκείνο τής προσβαλλόμενης πρωτοβάθμιας απόφασης το οποίο είναι βλαπτικό για εκείνον και το οποίο φυσικά δεν είχε προσβάλει ο αντίδικος με την έφεση του.

αντέφοδος (η) [1895] (αντεφόδ-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. η έφοδος που επιχειρεί ο ένας αντίπαλος για να αντικρούσει την έφοδο τού άλλου.

αντέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (άντεξα κ. (σπανιότ.) άνθεξα} ♦ (μετβ.) 1. αντιμετωπίζω (κυρ. κάτι/κάποιον δυσάρεστο, ενοχλητικό) με εγκαρ-τέρηση, με υπομονή: *~ τα πάντα, όχι όμως και να με ταπεινώνουν* || Δεν σε *~ πια! Είσαι πολύ εκνευριστικός!* || *δεν ~ τους καβγάδες* | *το κακό χιούμορ* || *δεν ~ να βλέπω αίματα* ΣΥΝ. υπομένω, υποφέρω· ΦΡ. **δεν *άντεξα*** έφτασα στο ανώτατο όριο τής ανοχής, τής υπομονής: Εκανε τόσα *χρόνια υπομονή και δεν μίλαγε. Αλλά στο τέλος δεν άντεξε· της τα είπε έξω απ' τα δόντια κι έφυγε* || *«Τον άκουγαν οι συ-νάδελφοι του να λέει απίστευτα πράγματα. Και δεν άντεξαν. Τον "στόλισαν"με χαρακτηρισμούς ποικίλους»* (εφημ.) 2. έχω ανθεκτικότητα (σε κάτι): *- το κρύο* | *τη ζέστη* ΣΥΝ. υπομένω 3. έχω τις δυνάμεις που απαιτούνται (για κάτι): *αντέχεις να περπατήσουμε λίγο ακόμη;* 4. αποδεικνύομαι ανθεκτικός σε (κάτι), μπορώ να υποστώ (κάτι) χωρίς να με καταβάλει: *ο οργανισμός του είναι πολύ αδύναμος, για να αντέξει την εγχείρηση* | *τη θεραπεία* | *το φάρμακο* **5**. (μεσοπαθ. ***αντέχομαι)*** στη **ΦΡ.** ***δεν αντέχεται*** δεν είναι υποφερτός, δεν υποφέρεται: Ε, *όχι και άλλη ατυχία! Αυτό ~!* ♦ (αμετβ.) 6. είμαι ανθεκτικός (σε κάτι): *ο αμίαντος αντέχει στις πολύ υψηλές θερμοκρασίες* || *~* στην *πολλή δουλειά* | *στους έντονους ρυθμούς* || *αυτό το ύφασμα αντέχει πολύ 7.* εξακολουθώ να έχω αντοχή, δυνάμεις: *αντέχεις ή να σταματήσουμε;* || *μεγάλη συμφορά σε βρήκε, πρέπει όμως ν' αντέξεις* 8. μπορώ να υπομείνω αυτό που υφίσταμαι: δεν *~ άλλο- θέλω ν'αλλάξω δουλειά!* 9. καταφέρνω να αντισταθώ μέχρι τέλους, εξακολουθώ να αντιστέκομαι: *οι πολιορκημένοι δεν άντεξαν στις συνεχείς επιθέσεις* || *~* στις *πιέσεις* || δεν *άντεξε στα βασανιστήρια και ομολόγησε* 10. επιβιώνω· διατηρούμαι, παραμένω σε καλή κατάσταση: *πόσο αντέχει ο άνθρω-πος χωρίς νερό και τροφή;* || *το τυρί δεν αντέχει πολύ εκτός ψυγείου* || η *μπαταρία αντέχει μερικά χιλιόμετρα ακόμη· μετά θα την αλλάξω* 11. (μτφ.) ανταποκρίνομαι (σε συγκεκριμένες απαιτήσεις): δεν *αντέχει στις συγκρίσεις* | *στη δοκιμασία τού χρόνου* | *σε βασανιστικό έλεγχο* || *η τσέπη μου δεν αντέχει αυτή τη δαπάνη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ΕΤΥΜ αρχ.» αρχική σημ. «κρατώ κάτι μπροστά από κάτι άλλο, για να το συγκρατήσω», < άντ(ι)- + έχω. Οι σημερινές σημ. ήδη αρχ.].

άντζα (η) [χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γάμπα και γενικότ. η κνήμη. [ΕΤΥΜ. μεσν. < δημώδ. λατ. *ancia < γοτθ. *ankja (αρχ. γερμ. ancha)].

-άντζα επιτατικό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών, ευσήμων ή κακόσημων: *προστυχ-άντζα, σιγουρ-άντζα, μαστορ-άντζα, σοφερ-άντζα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο ιταλ. -anza | -anzia < λατ. -antia και απαντά αρχικώς σε λ. ιταλ. αρχής (λ.χ. fratell-anza «αδελφάτο», amist-anza «συντεχνία»), επεκτάθηκε δε και σε άλλες λ. τής λαϊκής γλώσσας (λ.χ. *σοφερ-άντζα, μπροστ-άντζα)]*.

αντζούγια (η) → αντσούγια

αντηλιά (η) (χωρ.πληθ.} 1. η ακτινοβολία που εκπέμπει μια επιφάνεια, καθώς αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. ηλιοβολία 2. (συνεκδ.) ο τόπος που δέχεται και ανταναχλά τις ηλιακές ακτίνες: μην *κάθεσαι στην ~· θα σε πονέσει το κεφάλι σου*. [ΕΤΥΜ. < *αντήλιος + -ιά]*.

αντηλιακό (το) παρασκεύασμα σε μορφή κρέμας, αλοιφής ή λαδιού που απλώνεται πάνω στο δέρμα για να το προφυλάσσει από την αρνητική δράση των ηλιακών ακτινών.

αντηλιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την απώθηση των ηλιακών ακτινών και την αποτροπή πιθανών βλαβερών επιδράσεων τους: *~ προστασία* **2**. ***αντηλιακό*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < *αντ(ι)- + ηλιακός,* αντί τού ορθότ. **ανθ-ηλιακός* (αρχ. *ήλιος)]*.

αντήλιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι στον ήλιο, που βλέπει προς την ανατολή ΣΥΝ. προσήλιος, προσηλιακός, ανατολικός ΑΝΤ. ανήλιος, σκιερός **2.** ***αντήλιο*** (το) το χέρι ή και τα δύο χέρια όταν τοποθετούνται κοντά στο πρόσωπο σχηματίζοντας σκιά, ώστε να προστατεύονται τα μάτια από το ηλιακό φως: *μόλις έφτασε στην κορυφή τού βουνού, έβαλε το χέρι του ~, για ν' αντικρίσει το υπέροχο θέαμα που απλωνόταν γύρω του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άντ(ι)- + ήλιος* (αντί **άνθήλιος),* πιθ. μέσω τής ιωνικής διαλέκτου, η οποία ήταν «ψιλωτική»].

αντηρίδα (η) δομικό στοιχείο (δοκός, σανίδα, σίδερο ή άλλη κατασκευή) τοποθετημένο λοξά που χρησιμεύει ως στήριγμα (υποστύλωμα) στεγάστρου, οικοδομήματος ή ασταθούς εδάφους στις εκσκαφές και την οικοδομική ΣΥΝ. αντέρεισμα, αντιστήριγμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντηρίς, -ίδος* < *άντερείδω* «στηρίζω, τοποθετώ στερεά» < *άντ(ι)- + έρείδω* (βλ. λ. *έρεισμα)]*.

αντηχείο (το) ΦΥΣ. ακουστική διάταξη σχήματος σφαιρικού ή κυλινδρικού, που χρησιμεύει για την ενίσχυση ασθενών ήχων: *κατά την παραγωγή των έρρινων φθόγγων (τού μ και τού ν) η ρινική κοιλότητα τού ανθρώπου λειτουργεί σαν ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. resonator].

αντήχηση [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η επανάληψη ενός ήχου λόγω τής αντανάκλασης των ηχητικών κυμάτων στις επιφάνειες κλειστού χώρου ΣΥΝ. ηχώ, αντίλαλος. — αντηχητικός, -ή, -ό [1796], αντηχητικά επίρρ.

αντηχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αντηχείς... | αντήχησα} ♦ 1. (μετβ.) αντανακλώ, μεταδίδω (ήχο), αντιλαλώ ΣΥΝ. αντιβουίζω ♦ (αμετβ.) 2. (για ήχο) ακούγομαι σε όλη μου την ένταση, ακούγομαι σε μακρινές αποστάσεις: *ξαφνικά αντήχησε ένας πυροβολισμός* 3. (για χώρους ανοικτούς ή κλειστούς) δονούμαι από δυνατό συνήθ. ήχο, βουίζω: η *αίθουσα αντήχησε από τα θερμά χειροκροτήματα των ακροατών*. [ΕΤΥΜ < αρχ. αντηχώ *(-έω),* αρχική σημ. «τραγουδώ προς απάντηση, αντιφωνώ», < *άντ(ι)- + ηχώ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντί[1] κ. **αντ'** (πριν από φωνήεν) κ. **ανθ'** (πριν από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ.· δηλώνει: 1. (α) αντικατάσταση, αναπλήρωση (+γεν., +για + αιτ. ως περιφραστική πρόθεση, -Ι-να ως περιφραστικός σύνδεσμος): *πήγε κι έδωσε εξετάσεις αυτός - για τον αδερφό του* || *~ τού πρωθυπουργού παρέστη ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* || *~ να πας εσύ, πήγε τελικά άλλος* || *μου είπε άλλα άντ' άλλων* || *υπέγραψε το έγγραφο αντ' αυτού* (β) προτίμηση, επιλογή έναντι άλλου (+γεν., +ονομ., +να..., + διάφορες προθέσεις): *~ πλούσιος και άτιμος, κάλλιο φτωχός και τίμιος* || *- να ξενυχτάει, πέφτει για ύπνο νωρίς* || *προτιμώ να ταξιδεύω με το αεροπλάνο ~* με *το τρένο, όπως εσύ* || *~ για ψώνια προτιμώ να βγαίνω για καφέ* || *~ τού λευκού αγόρασε το μαύρο-* ΦΡ. ***ανθ' ημών Γουλιμής*** φρ. την οποία είπε ο Χαρίλαος Τρικούπης, όταν έχασε τη βουλευτική του έδρα στο Μεσολόγγι από έναν άσημο αντίπαλο, τον Γουλιμή (1895) (βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) 2. ανταπόδοση (+γεν.): *~ ευγνωμοσύνης του έδειξε απίστευτη σκληρότητα* || *οφθαλ-μόν ~ οφθαλμού και οδόντα ~ οδόντος-* ΦΡ. ***αντί τού μάννα χολήν*** βλ. λ. *χολή* 3. αντίτιμο, αξία (+γεν.): *επωλήθη ~ ενός εκατομμυρίου-* ΦΡ. ***αντί πινακίου φακής*** για ένα πιάτο φακή, δηλ. για ένα ασήμαντο ποσό: *πούλησε το οικόπεδο ~*. Επίσης (λαϊκ.) αντίς. [ΕΤΥΜ αρχ., τοπική πτώση θ. άντ- (πβ. αρχ. άντα, άντην με την ίδια σημ.) «ενώπιον, απέναντι» < Ι.Ε. **anti «ενώπιον», πβ. σανσκρ. ânti «απέναντι», λατ. ante «πριν, ενώπιον», γαλλ. avant «πριν» (< λατ. ab ante) και πιθ. αγγλ. and «και», end «τέλος», γερμ. und «και», Ende «τέλος» κ.ά. ο μεσν. τύπος άντίς πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *χωρίς* σε φρ. όπως *χωρίς να* | *αντίς να]*.

ανθ' ημών Γουλιμής. Η φράση αποδίδεται στον μεγάλο Έλληνα πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη (1832-96), όταν στις εκλογές τού Απριλίου τού 1895 στην περιφέρεια τού Τρικούπη (περιοχή Μεσολογγίου) εξελέγη βουλευτής (για δεύτερη φορά) ο άγνωστος σε σχέση με τον Τρικούπη πολιτικός Μιλτ. Γουλιμής, με αποτέλεσμα να αποκλειστεί ο Χ. Τρικούπης. Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει έντονη αντίθεση στην προτίμηση άγνωστων και άσημων προσώπων αντί γνωστών, σημαντικών και διακεκριμένων ως εκ τούτου, η φράση δηλώνει γενικότερα άδικη, αναξιοκρατική και άστοχη πράξη.

αντί[2] (το) {αντ-ιού | -ιών} κυλινδρικό ξύλο τού αργαλειού, όπου τυλίγεται το υφασμένο πανί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αντίον,* ουδ. τού επιθ. *άντίος «ο* απέναντι, ο αντίθετος» < αντί].

αντί- κ. αντί- κ. **αντ- κ.** ανθ- (μπροστά από τ. λέξεως που παλαιότ. δασυνόταν) **α'** συνθετικό που δηλώνει: **1.** αντίθετη θέση ή κατεύθυνση: *αντι-μέτωπος, αντί-περα, αντί-κειμαι* 2. αντίθεση ή εναντίωση: *αντι-παιδαγωγικός, αντι-επιστημονικός* 3. αναπλήρωση ή την αμέσως κατώτερη βαθμίδα σε ιεραρχία: *αντι-πρόεδρος, ανθ-υπολοχαγός, αντι-συνταγματάρχης* 4. αμοιβαία ενέργεια, ως ανταπόδοση σε κάτι: *αντι-καλημερίζω, ανθ-υποβάλλω, αντ-ενεργώ, αντ-εφορμώ* 5. ισοδύναμη αξία ή τιμή με κάτι άλλο: *αντ-άξιος* 6. ομοιότητα στη μορφή και τη σύσταση με κάτι άλλο: *αντί-γραφο, αντι-κλείδι, αντί-τυπο 7.* αποτροπή ή καταπολέμηση: *αντι-αρματικό, αντι-πυρετικό, αντικαρκινικός* 8. την προηγούμενη ή επόμενη μέρα: *αντι-προχθές, αντι-με-θαύριο* 9. αντίδραση προς επίσημες ή καθιερωμένες εκδηλώσεις: *αντι-διαδήλωση,* αντί-φεστιβάλ.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. αντί. Ως *αντί-* απαντά πριν από β' συνθετικά που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. *αντι-δρώ, αντι-νομία, αντι-λέγω, αντι-καθεστωτικός),* ενώ στη Ν. Ελληνική απαντά μερικές φορές και προ φωνήεντος (π.χ.

αντι-ανεμικό, αντι-ολισθητικός). Ως αντ- απαντά κανονικά προ φωνήεντος (π.χ. αντ-επανάσταση, αντ-ηχώ), ενώ ως ανθ-, όταν η επόμενη λ. δασύνεται (π.χ. ανθ-έλληνας, ανθ-ίσταμαι)].

Σύνθετα: αντί- ή αντ-; Τα σύνθετα τού αντί μπροστά από φωνήεν άλλοτε εμφανίζονται με έκθλιψη τού -ι ως αντ- (αντ-αγωνισμός, *αντ-αποκρίνομαι, αντ-εκδικούμαι, αντ-εύχομαι, αντ-ηχώ, αντ-ονομασία,* αντ-ωνυμία κ.ά.) και άλλοτε με διατήρηση τού -ι, παρά το ότι ακολούθα φωνήεν (αντι-αθλητικός, *αντι-αλγικός, αντι-εμετικός, αντι-εμπορικός, αντι-ήρωας,* αντι-ιός, *αντι-οικονομικός, αντι-ολισθητικός, αντι-υπουργικός* κ.ά.). Τόσο στα σύνθετα τα προερχόμενα από την Αρχαία όσο και στα λόγια τηρείται η έκθλιψη τού φωνήεντος -ι προ φωνήεντος: αντί + αποστέλλω > αντ-αποστέλλω. Στα νεότερα χρόνια σχηματίζονται σύνθετα που διατηρούν άθικτη (χωρίς έκθλιψη) την αρχική μορφή τού αντί, ήτοι χωρίς να θίγονται τα συνθετικά τής λέξης («χαλαρά σύνθετα»): *αντι-αεροπορικός, αντι-ολισθητικός* (πβ. δεν *καλοακούει, μισοαναπνέει, ψευτοϋπάρχει* κ.τ.ό.). Ανάλογα με το ύφος -τυπικότερο ή «καθημερινότερο»- σχηματίζονται σύνθετα κανονικά (με έκθλιψη τού φωνήεντος) ή χαλαρά (με διατήρηση τού φωνήεντος): π.χ. *αντ-επιστημονικός* και αντι-επιστημονικός.

αντιαεροπορικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποσκοπεί στην αποτροπή ή απόκρουση αεροπορικής επίθεσης: ~ *πυροβόλο.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antiaérien].

αντιαισθητικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής αισθητικής: ~ *κτήριο* | *σπυράκια* ΣΥΝ. άσχημος, αποκρουστικός, ακαλαίσθητος ΑΝΤ. καλαίσθητος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. inesthétique].

αντια**λγικός,** -ή, -ό αυτός που καταπραΰνει ή σταματά τον πόνο ΣΥΝ. παυσίπονος, αναλγητικός. [ΕΤΥΜ < *αντί-* + *άλγος* «πόνος»].

αντιανεμικό (το) αδιάβροχο ένδυμα που φοριέται πάνω από τα ρούχα και προστατεύει το σώμα από τον άνεμο· συνήθ. φοριέται από μοτοσυκλετιστές, ιστιοπλόους κ.τ.ό.

αντια**ρματικός**, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που χρησιμοποιείται κατά των αρμάτων μάχης ή άλλων τεθωρακισμένων ή μη οχημάτων: ~ *όπλο* | *βλήμα.* — αντιαρματιστής (ο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antitank (νόθο συνθ.)].

αντιατομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την προστασία από την ατομική ενέργεια: ~ *εξοπλισμός* | *καταφύγιο.* [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antiatomique].

αντιβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυρ. τριτοπρόσ.· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βρίσκομαι σε αντίθεση ή ασυμφωνία (συνήθ. με ορισμένο σύστημα αρχών): η *δικαστική απόφαση αντιβαίνει στο κοινό περί δικαίου αίσθημα* ΣΥΝ. αντίκειμαι ΑΝΤ. συμφωνώ.

αντιβαλλιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει προορισμό να αναχαιτίζει και να καταστρέφει βαλλιστικά βλήματα: ~ *πύραυλοι.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-ballistic].

αντιβάλλω ρ. μετβ. {αντέβαλα, αντεβλήθην (-ης, -η...), αντιβεβλημένος} (λόγ.) αντιπαραβάλλω (βλ.λ.)· κυρ. στην παλαιογραφία: ~ *χειρόγραφα* (βλ. κ. λ. αντιβολή, *αντίβολο).*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάλλω εναντίον κάποιου», < όντι- + βάλλω. Η σημ. «παραβάλλω, συγκρίνω» είναι μτγν.].

αντίβ**αρ**ο (το) [1826] **1.** το βάρος που τοποθετείται σε μηχανισμό, για να αντισταθμίσει άλλο βάρος **2.** το στοιχείο που λειτουργεί ως αντιστάθμισμα, ώστε να επιφέρει ισορροπία, αμοιβαιότητα, σχέση αναλογίας: η *πρόταση για εμπορική συνεργασία των δύο χωρών θα λειτουργήσει ως ~ στην πρόσφατη διένεξη τους* ΣΥΝ. αντιστάθμισμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contrepoids].

αντιβασιλέας (ο) {αντιβασιλ-είς | -έων), αντιβασίλισσα (η) [1852] {αντιβασιλισσών} πρόσωπο που ασκεί την εξουσία σε μια χώρα ή διοικητική περιφέρεια αντί τού νόμιμου βασιλιά (λόγω θανάτου, ασθενείας, απουσίας ή ανηλικότητας τού τελευταίου). Επίσης (λόγ.) αντιβασιλεύς (ο) [μτγν.] {αντιβασιλέως}. — αντιβασιλεία (η) [1796].

αντιβ**γαί**νω ρ. αμετβ. {αντιβγήκα} **1.** έρχομαι σε αντίθεση **ή** σύγκρουση με (κάποιον), εναντιώνομαι σε (κάποιον) ΑΝΤ. συμφωνώ **2.** προσπαθώ να φανώ αντάξιος **ή** να ξεπεράσω (κάποιον), ανταγωνίζομαι (κάποιον): αντιβγήκε μαζί τους στο *τρέξιμο και τους νίκησε* ΣΥΝ. παραβγαίνω, αναμετριέμαι.

αντιβ**ια** (η) {χωρ. πληθ.} η βία που ασκείται ως αντίδραση σε βία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antiviolence (νόθο συνθ.)].

αντιβ**ιό**γ**ραμμα** (το) {αντιβιογράμμ-ατος | -ατα, -άτων) ΦΑΡΜ. ο βακτηριολογικός έλεγχος τής ευπάθειας ορισμένου βακτηρίου σε διάφορα αντιβιοτικά.
[ΕΤΥΜ. < *αντιβιο)τικό)* + *-γράμμα* < *γράφω,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antibiogramme],

αντιβιοτικό (το) ΦΑΡΜ. 1. φαρμακευτική ουσία, όπως η πενικιλίνη ή η στρεπτομυκίνη, που παράγεται από ποικίλους μικροοργανισμούς και μύκητες και έχει την ικανότητα -σε αραιή διάλυση- να αναστέλλει την ανάπτυξη παθολογικών μικροοργανισμών ή να τους καταστρέφει 2. (συνεκδ.) το φάρμακο που περιέχει μία από τις ουσίες αυτές: *παίρνει αντιβιοτικά, για να υποχωρήσει η αμυγδαλίτιδα.* — αντιβιοτικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντί + *βιοτικός* < *βίος,* < γαλλ. antibiotique. Βλ. κ. *μικρόβιο].*

αντιβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η θεραπευτική αγωγή με χορήγηση αντιβιοτικών φαρμάκων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antibiosis].

αντιβολή (η) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. η παραβολή λέξη προς λέξη και η διεξοδική εξέταση τού κειμένου όλων των αντιγράφων ενός έργου που έχουν διασωθεί, με σκοπό την αξιολόγηση τους ως προς τη σχέση τους με το αρχικό κείμενο.

αντίβολο (το) [αρχ.] {αντιβόλ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. το χειρόγραφο από το οποίο αντιγράφει ένα έργο ο αντιγραφέας.

αντιβουίζω ρ. αμετβ. {αντιβούιξα} εκπέμπω βοή λόγω αντήχησης, αντιλαλώ: αντιβούιζε *όλος ο τόπος από τον δυνατό κρότο* ΣΥΝ. αντηχώ. Επίσης αντιβο)υ)ώ ρ. [μτγν.] {-άς...}. — αντιβούισμα (το).

αντιβράχιο (το) [1897] {αντιβραχί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού από τον καρπό ώς τον αγκώνα ΣΥΝ. πήχυς. Επίσης αντιβραχίονας (ο).
[ΕΤΥΜ. < αντί- + *-βράχιο* < *βραχίων,* ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. antibrachium].

Αντίγκουα και **Μπαρμ**π**ούντα** (η) (αγγλ. Antigua and Barbuda) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών κοντά στις Β. ακτές τής Ν. Αμερικής, με πρωτεύουσα τον Άγιο Ιωάννη, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ΕΤΥΜ Η ονομ. Antigua (αγγλ.) ανάγεται στο θηλ. τού ισπ. επιθ. antiguo «παλιός, αρχαίος», που δόθηκε στο νησί από τον Κολόμβο το 1493 εξαιτίας ομώνυμου ναού στη Σεβίλλη].

αντιγνωμία (η) [1766] {αντιγνωμιών} η ύπαρξη αντικρουόμενων γνωμών και απόψεων σε ένα θέμα ΣΥΝ. διχογνωμία, διαφωνία ΑΝΤ. συμφωνία. — αντιγνωμώ ρ. [μτγν.] {-είς...}.

Αντιγόνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Οιδίποδα, γνωστή από την ομώνυμη τραγωδία τού Σοφοκλή 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού αρσ. *Άντίγονος* (βλ.λ.)].

αντιγόνο (το) ΒΙΟΛ. ουσία πρωτεϊνικής συνήθ. φύσεως, που, όταν εισέλθει στον οργανισμό, προκαλεί τον σχηματισμό αντισωμάτων, τα οποία επιφέρουν ανοσία. — αντιγονικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντί- + *-γόνο* < *γόνος,* < γαλλ. antigène (όπου β' συνθ. είναι η λ. *γένος)].*

Αντίγονος (ο) **1**. όνομα αρχαίων Μακεδόνων βασιλέων **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < άντι- + *γόνος].*

αντιγ**ραμμα**τικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (για γλωσσικές δομές όπως φράσεις, προτάσεις κ.λπ.) αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής γλώσσας, καταλήγοντας σε δομές που δεν είναι γραμματικώς αποδεκτές, δεν είναι ορθές (βλ. κ. λ. *γραμματικός): η πρόταση «μαθητής ο ἔλυσε άσκηση του» είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ. γραμματικός. — αντιγραμματικότητα (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. ungrammatical, που πλάστηκε το 1957 από τον Αμερικανό γλωσσολόγο N. Chomsky].

αντιγ**ρα**φέ**ας** (ο/η) {(θηλ. αντιγραφ-έως) | -είς, -έων} **1**. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την αντιγραφή (χειρογράφων, εγγράφων, κειμένων κ.λπ.): τα *κείμενα τής κλασικής γραμματείας που σώζονται τα οφείλουμε στους ~ των μοναστηριών τού Μεσαίωνα 2.* ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτέχνης που αντιγράφει έργα τέχνης συνήθ. διάσημων καλλιτεχνών 3. (κακόσ.) πρόσωπο που αντιγράφει έργα άλλων δημιουργών και τα παρουσιάζει ως δικά του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντιγραφεύς* < *αντιγράφω).*

αντιγ**ραφή** (η) **1**. (α) η ακριβής μεταφορά ενός κειμένου από βιβλίο, έγγραφο, χειρόγραφο κ.λπ. σε άλλο (β) ΠΛΗΡΟΦ. η δημιουργία πιστού αντιγράφου ενός πρωτοτύπου 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η πιστή μίμηση και απόδοση ενός έργου τέχνης· (συνεκδ.) το προϊόν τής αντιγραφής: *αυτός ο πίνακας δεν είναι γνήσιος, είναι* ~ 3. (γενικότ.) η παράνομη χρήση και οικειοποίηση τής πνευματικής ιδιοκτησίας ΣΥΝ. λογοκλοπή 4. (σε γραπτή εξέταση) η αθέμιτη πράξη εξεταζομένου να μεταφέρει στο γραπτό του απάντηση ή τμήμα απάντησης που βλέπει κρυφά από αλλού (βιβλίο, σημειώσεις, γραπτό άλλου εξεταζομένου): ο *επιτηρητής τον έπιασε να κάνει - και του μηδένισε το γραπτό* 5. ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή τού D.N.A. (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδιπλασιασμός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αντιγράφω. Η σημ. 5 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. replication].

αντιγ**ρα**φικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιγραφή 2. *αντιγραφικά* (τα) η αμοιβή για την αντιγραφή.

αντίγραφο (το) [αρχ.] (αντιγράφ-ου | -ων} **1.** (α) έγγραφο που περιλαμβάνει το περιεχόμενο πρωτότυπου εγγράφου: *υποβάλλω την αίτηση σε τρία* ~ || *βγάζω φωτοτυπημένα* ~ (β) (ειδικότ.) έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδιο πρόσωπο, στο οποίο αναγράφεται πιστά το περιεχόμενο τού πρωτοτύπου και έχει ισότιμη ισχύ με αυτό: επικυρωμένο | *ακριβές* ~ || ~ *συμβολαίου* 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει μεγάλη ομοιότητα με κάποιον άλλο: όλοι λένε πως η *Μαρία είναι πιστό ~ τής μητέρας της* 3. (α) (στην τέχνη) κάθε πιστή απομίμηση πρωτότυπου έργου: είχε *ένα* ~ τής *«Γκουέρνικα» τού Πικάσσο* (β) κασέτα

αντί- | αντί- | αντ- | ανθ- α' *συνθετικό*

αντι-αιμοπεταλιακός, -ή, -ό
αντι-αιμορραγικός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊκός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαίσμός (ο)
αντι-αλκοολικός, -ή,-ό
αντι-αλλεργικός, -ή, -ό
αντι-αμοιβαδικός, -ή, -ό
αντι-αποικιακός, -ή, ό
αντι-αποικιοκρατικός, -ή, -ό
αντι-αρθριτικός, -ή, -ό
αντι-αριστερός, -ή, -ό
αντι-αρρυθμικός, -ή, -ό
αντι-αυταρχικός, -ή, -ό
αντι-βακτηριδιακός, -ή, -ό
αντι-βενιζελικός, -ή, -ό
αντι-βηχικός, -ή, -ό
αντι-γριπικός, -ή, -ό
αντι-δεξιός, -ά, -ό
αντι-δημαγωγικός, -ή, -ό
αντι-διαβητικός, -ή, -ό
αντι-διαρρηκτικός, -ή, -ό
αντι-διεγερτικός, -ή, -ό
αντι-δικτατορικός, -ή, -ό
αντι-δογματικός, -ή, -ό
αντι-δορυφορικός, -ή, -ό
αντι-εβραϊκός,-ή,-ό
αντι-εθνικιστικός, -ή, -ό
αντ(ι)-εκκλησιαστικός, -ή, -ό
αντι-εκπαιδευτικός, -ή, -ό
αντι-εμετικός, -ή, -ό
αντι-εοκικός, -ή, -ό
αντι-επιβημικός, -ή, -ό
αντι-επιληπτικός, -ή. -ό

ήχου | εικόνας, σιντί κ.ά. των οποίων το περιεχόμενο αποτελεί πιστή μεταφορά τού περιεχομένου άλλης κασέτας, σιντί κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόγραφο*.

αντιγράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αντέγραψα, αντιγράφτηκα (λόγ. αντεγράφην, -ης, -η..., μτχ. αντιγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. αντιγεγραμμένος)} ♦ (μετβ.) 1. κάνω αντιγραφή, μ᾽ταφέρω μ᾽ ακρίβεια από το πρωτότυπο ένα γραπτό κείμενο ή σχέδιο: *αντιγράψτε τις ασκήσεις από τον πίνακα 2.* απομιμούμαι (κυρ. καλλιτεχνικό έργο) ΣΥΝ. (καθημ.) ξεσηκώνω 3. μιμούμαι (κάποιον/κάτι): *αντιγράφει τον φίλο του σε όλα του τα φερσίματα* 4. δημιουργώ αντίγραφο πρωτότυπου έργου με μηχανικά μέσα, π.χ. βιντεοκασέτας, σιντί, κασέτας ήχου κ.ά. ♦ 5. (αμετβ.) κάνω αντιγραφή (βλ.λ., σημ. 4): *τον έπιασα ν' αντιγράφει από τον πλαϊνό του.*

αντιδάνειο (το) {αντιδανεί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το στοιχείο (συνήθ. λέξη) μιας γλώσσας που, αφού εισαχθεί ως δάνειο σε άλλη γλώσσα και προσαρμοστεί φωνολογικά και μορφολογικά στο σύστημα της, επιστρέφει συνήθως αλλοιωμένο στη γλώσσα από την οποία ξεκίνησε π.χ. *καλέμι* < τουρκ. kalem < αραβ. kalam < ελλην. *κάλαμος.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Rückwanderer].

αντιδάνεια (αντιδάνειες λέξεις). Κάθε γλώσσα δανείζεται από άλλες γλώσσες λέξεις που χρειάζεται, για να δηλώσει νέες έννοιες (από τον πολιτισμό, την επιστήμη, την τεχνολογία, την καθημερινή ζωή κ.λπ.). Οι λέξεις αυτές λέγονται δάνειες λέξεις ή δάνεια- πβ. παλαιότερα δάνεια τής Ελληνικής (λατ. *γάτα, άσπρος, πόμολο, βέργα* βεν. *αναμπουμπούλα-* γενουατ. κάβος· τουρκ. *τζάκι, μπακάλης-* αλβ. *καλαμπόκι·* σλαβ. *βρικόλακας-* αραβ. *κεχριμπάρι* κ.ά.) και νεότερα δάνεια τής Ελληνικής (γαλλ. *γραβάτα, ρόλος, κοντρόλ·* αγγλ. *μπαρ, σούπερ-μάρκετ, τσεκ-* γερμ. [μέσω ιταλικής] *μπίρα, τάλιρο* κ.ά.). Κοντά στα δάνεια υπάρχουν -ιδίως για γλώσσες όπως η Ελληνική, που κατεξοχήν δάνεισε πάρα πολλές λέξεις σε άλλες γλώσσες- και τα αντιδάνεια: δάνεια λ.χ. τής Ελληνικής από ξένες γλώσσες που και αυτές τα έχουν πάρει παλιότερα από την Ελληνική. Πρόκειται για «φαινομενικά δάνεια», αφού οι γλώσσες που δανείζουν τις δεδομένες λέξεις τις έχουν οι ίδιες αντι-δανειστεί από τη γλώσσα στην οποία φαίνονται ως δάνεια. Οι Γερμανοί αποκαλούν τέτοια δάνεια «Rückwanderer», περιπλανώμενες λέξεις που επιστρέφουν στον τόπο τους! Παραδείγματα αντιδανείων λέξεων τής Ελληνικής: **γαζία** < βενετσ. gazia < ιταλ. cada < ελλ. *ακακία·* σπάλα < ιταλ. spalla < λατ. spatula < ελλ. *σπάθη·* τσαμπούνα (είδος αυλού) < ιταλ. zampogna < λατ. symphonia < ελλ. *συμφωνία-* βάρκα < λατ. barca < *λατ. *barica < ελλ. *βάρις-* άρια < ιταλ. aria < λατ. aerius < ελλ. *άήρ·* φιστίκι < τουρκ. fistik < ελλ. πιστάκιον, υποκορ. τού *πιστάκη* (από περσ. pistah)· καναπές < γαλλ. canapé < λατ. conopeum < ελλ. *κωνωπεῖον* (ανάκλιντρο με κουνουπιέρα)· **αφιόνι** < τουρκ. afyon < ελλ. *δπιον* κα**μπούρ**ης < τουρκ. kambur < ελλ. καμπύλος· πέναλτι < μεσ. λατ. poenalitas < λατ. poenalis < ελλ. *ποινή·* κάμαρα < λατ. camara < ελλ. *καμάρα-* **γάντζος** < βενετσ. ganzo < ελλ. *γαμψός-* ελιξήριο < αραβ. el iksir < ελλ. *ξηρίον* «σκόνη για πληγές»· τσόκαρο < ιταλ. zoccolo, υποκορ. τού zocco < ελλ. *σόκχος-* αντιλόπη < γαλλ. antilope < αγγλ. antelope < μεσ. λατ. antalopus < μεσν. ελλ. *ἀνθόλοψ* «μυθικό τέρας που περιγράφει ο Ευστάθιος Αντιοχείας» (t 337)· διαμάντι < ιταλ. diamante < λατ. diamas < ελλ. *ἀδάμας-* **δράμι** < μεσν. δράμιον < αραβ. dirhem < ελλ. *δραχμίον,* υποκορ. τού *δραχμή-* παλάβρα < ισπανοεβρ. paravra < λατ. parabola < ελλ. *παραβολή-* φυντάνι < τουρκ. fidan < ελλ. φυτάνη *(η)* κ.ά.

αντιδεοντολογικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τη δεοντολογία. — **αντιδεοντολογικά** επίρρ.

αντιδήμαρχος (ο/η) [1891] {αντιδημάρχ-ου | -ων, -ους} μέλος δημοτικού συμβουλίου, δεύτερο στην ιεραρχία μετά τον δήμαρχο, που έχει επιφορτιστεί με συγκεκριμένο τομέα ευθυνών (π.χ. τα πολιτιστικά).

αντιδημοτικός, -ή, -ό [1826] αυτός που δεν είναι αρεστός στον λαό, μη δημοφιλής ΣΥΝ. αντιλαϊκός ΑΝΤ. λαοφιλής, δημοφιλής. — αντιδημοτικά επίρρ., αντιδημοτικότητα (η) [1855]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. impopulaire].

αντίδι (το) {αντιδ-ιού | -ιών} εδώδιμο λαχανικό που τρώγεται ως σαλατικό ή και μαγειρεμένο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. άντίδιον | άντίβιον | έντυβιον < Γντυβον < λατ. intubus «είδος λαχανικού»].

αντιδιαβρωτικός, -ή, -ό αυτός που δεν επιτρέπει τη διάβρωση: «~ *έργα στις λεκάνες απορροής των χειμάρρων»* (εφημ.) || ~ *ουσία.*

αντιδιαδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδήλωση που γίνεται ως αντίδραση σε άλλη διαδήλωση, η οποία πραγματοποιείται την ίδια στιγμή. — αντιδιαδηλωτής (ο) [1888], αντι**διαδ**ηλώτρια (η), αντιδιαδηλώνω ρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-manifestation].

αντιδιαστέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {αντι-διέστειλα, -διαστάλθηκα (λόγ. -διεστάλην, -ης, -η...), -διεσταλμένος} αντιπαραθέτω (κάτι προς κάτι διαφορετικό, ανόμοιο), για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά: ο *υπουργός αντιδιέστειλε την πολιτική του προς αυτήν τού προκατόχου του* || η άμιλλα αντιδιαστέλλεται *σαφώς από τον ανταγωνισμό* ΣΥΝ. ξεχωρίζω, διαχωρίζω, διακρίνω ΑΝΤ. ταυτίζω. — **αντιδιασταλτι-κός**, -ή, -ό [μτγν.], αντιδιασταλτικά επίρρ.

αντιδιαστολή (η) [μτγν.] η αντιπαράθεση στοιχείου προς ένα άλλο, για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά: η *συζήτηση είχε ως θέμα τον ρόλο τής πολιτικοποίησης κατ' - προς τον κομματισμό* ΣΥΝ. διαχωρισμός, διαφοροποίηση ΑΝΤ ταύτιση.

αντιδικία (η) [μτγν.] {αντιδικιών} 1. η εμπλοκή σε δικαστικό αγώνα (με κάποιον), η διεξαγωγή δίκης με αντιπαράθεση των διαδίκων 2. (κατ' επέκτ.) η έριδα, η έντονη διαφωνία: το *συνέδριο δεν είχε ομαλή εξέλιξη εξαιτίας τής ~ μεταξύ μερικών συνέδρων* ΣΥΝ. διχογνωμία, φιλονικία, διαμάχη.

αντίδικος, -η/-ος, -ο [αρχ.] {αντιδίκ-ου | -ων, -ους} ο αντίπαλος σε δίκη, καθένας από τους δύο διαδίκους.

αντιδικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιδικείς... | αντιδίκησα} φιλονικώ έντονα (με κάποιον), εναντιώνομαι (σε κάποιον): μην αντιδικείς *μαζί του-δεν πρόκειται να βρεις το δίκιο σου* ΣΥΝ. διαφωνώ, τσακώνομαι, διαπληκτίζομαι, καβγαδίζω.

αντίδοτο (το) {αντιδότ-ου | -ων} **1.** ΦΑΡΜ. το φάρμακο που εξουδετερώνει τη δράση δηλητηρίου ή άλλης βλαβερής ουσίας που εισέρχεται στον οργανισμό **2**. (μτφ.) το μέσο για την αντιμετώπιση προβληματικής κατάστασης: οι *περιορισμοί στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων θα λειτουργήσουν ως ~ στην αύξηση τής ατμοσφαιρικής ρύπανσης.* [ΕΤΥΜ < μεσν. άντίδοτον (ενν. *φάρμακον),* ουδ. τού μτγν. επιθ. άντίδοτος < αρχ. άντιδίδωμι «ανταποδίδω, ανταλλάσσω»].

αντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) **1.** (γενικά) η δράση ή η ενέργεια που πραγματοποιείται για την εξουδετέρωση άλλης δράσης ή ενέργειας: *έντονη ~* || *δράση και ~* 2. η αρνητική στάση, η αρνητική συμπεριφορά: *κάθε του πρόταση αντιμετώπιζε την έντονη ~* των *συναδέλφων του* || *προκαλώ ποικίλες* | *έντονες ~* ΦΡ. ***από αντίδραση*** για τη δήλωση αντιθέσεως, μόνο και μόνο για να εκδηλωθεί αντίθεση: *Από αντίδραση διαφωνεί μαζί σου! Στην πραγματικότητα, δεν έχει να προτείνει κάτι καλύτερο!* **3.** ΠΟΛΙΤ. (κακόσ.) το σύνολο των δυνάμεων μιας κοινωνίας που αντιτίθενται σε κάθε πολιτική ή κοινωνική αλλαγή και ενδεχομένως ευνοούν την οπισθοδρόμηση: *οι δυνάμεις τής ~* || η *μαύρη ~* (ο φασισμός) 4. ΦΥΣ. δύναμη που είναι ίση σε μέτρο, αλλά αντίθετη ως προς τη φορά σε κάποια άλλη δύναμη (δράση) **5.** (μτφ.) οτιδήποτε έρχεται ως απάντηση σε επίδραση, σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα: η *στροφή τού εκλογικού σώματος προς τα μικρότερα κόμματα χαρακτηρίστηκε υγιής ~* || η ~ του ήταν χλιαρή || *παγερή* | *βίαιη ~* || (ειδικότ. ΙΑΤΡ.) *αγχώδης* | *νευρωσική ~* 6. (επιστημ.) (α) (γενικά) κάθε φαινόμενο που προκαλείται από την επίδραση ενός σώματος σε ένα άλλο ή μιας δύναμης σε μια άλλη (β) ***(χημική) αντίδραση*** η αμοιβαία επίδραση μεταξύ ουσιών, η οποία οδηγεί στην παραγωγή νέας ή νέων ουσιών με διαφορετικές χημικές ιδιότητες (γ) ***αμφίδρομη (χημική) αντίδραση*** βλ. λ. *αμφίδρομος* (δ) ***αλυσιδωτή αντίδραση*** βλ. λ. *αλυσιδωτός,* (σημ. 2) (ε) ***πυρηνική αντίδραση*** φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνονται μεταβολές στους πυρήνες των ατόμων των στοιχείων, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό νέων πυρήνων **7.** ΦΥΣΙΟΛ. κάθε εκδήλωση ή ενέργεια τού οργανισμού, που έρχεται ως επακόλουθο συγκεκριμένου ερεθίσματος: η ~ τού *οργανισμού στο φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άντίδρασις* < αρχ. αντιδρώ, ο επιστημ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réaction].

αντιδραστήρας (ο) ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. η διάταξη, συνήθ. απλό δοχείο ή δοχείο ειδικής κατασκευής, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται χημική ή πυρηνική αντίδραση για πειραματικούς ή βιομηχανικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reactor].

αντιδραστήριο (το) [1842] {αντιδραστηρί-ου | -ων} ΧΗΜ. κάθε ουσία που συμμετέχει σε μια χημική αντίδραση.

αντιδραστικός, -ή, -ό [1812] 1. αυτός που συνηθίζει να εναντιώνεται, να κρατά αρνητική στάση: *είναι - άτομο- ό,τι και να του πεις διαφωνεί* ***2.*** ΠΟΛΙΤ. αυτός που αντιτίθεται σε κάθε καινοτομία, ο πολέμιος των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών: ~ πολιτική | *επιλογές* ΣΥΝ. συντηρητικός, οπισθοδρομικός ΑΝΤ. προοδευτικός, πρωτοπορίακός, ριζοσπαστικός. — αντιδραστικά επίρρ.

αντιδρώ ρ. αμετβ. {αντιδράς... | αντέδρασα} **1**. (+σε | κατά | εναντίον) ενεργώ αντίθετα ή εκδηλώνω την αντίθεση μου, τηρώ αρνητική στάση: *αντέδρασε στην υπόδειξη που του έκανε ο προϊστάμενος του* || το *σωματείο μας δεν πρόκειται να δεχθεί τα νέα φορολογικά μέτρα- θα αντιδράσει* || ~ *έντονα* ΣΥΝ. εναντιώνομαι, αντιτίθεμαι ΑΝΤ. συμπράττω, συμφωνώ **2.** (+σε) εκδηλώνω θετική ή αρνητική συμπεριφορά ως απάντηση σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα (ενέργεια, πληροφορία κ.λπ.): πώς *αντέδρασε όταν άκουσε το νέο;* || στα αναπάντεχα *νέα αντέδρασα βάζοντας τα γέλια* 3. ΧΗΜ. (για χημικά στοιχεία ή ενώσεις) συμμετέχω σε χημική αντίδραση: το *χλώριο αντιδρά με το νάτριο και παράγεται το χλωριούχο νάτριο* 4. ΦΥΣΙΟΛ. εκδηλώνω αντίδραση, απαντώ σε συγκεκριμένο ερέθισμα: ο *οργανισμός του δεν αντιδρά πλέον.*
[ΕΤΥΜ < «ΡΧ· *αντιδρώ,* αρχική σημ. «ενεργώ εναντίον κάποιου», < άντι- + δρώ (-άω). Η σημ. «ανταποκρίνομαι σε εξωτερικό ερέθισμα» είναι απόδ. τού γαλλ. réagir].

αντιδυτικός, -ή, -ό αυτός που είναι αντίθετος προς τη Δύση (βλ.λ.) (την πολιτική, την πρακτική, την ιδεολογία της) ή τους δυτικούς: ~ πολιτική | στάση | *συνθήματα* ΑΝΤ. φιλοδυτικός.

αντίδωρο κ. (λαϊκ.) [μεσν.] **αντίδερ**ο (το) ΕΚΚΛΗΣ. το μικρό τεμάχιο άρτου που μοιράζει ο ιερέας στους εκκλησιαζομένους στο τέλος τής Θείας Λειτουργίας αντί των θείων δώρων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αντίδωρο ν* «δώρο που δόθηκε ως ανταπόδοση» < αρχ. *άντιδωροῦμαι* (υποχωρητ.) «ανταποδίδω το δώρο» < άντι- + δωροῦμαι. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

αντιεισαγγελέας (ο/η) → αντεισαγγελέας

αντιελληνικός, -ή, -ό → ανθελληνικός

αντιένζυμο (το) {αντιενζύμ-ου | -ων} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. ουσία που εξουδετερώνει τη δράση των ενζύμων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ,, < αγγλ. antienzyme].

αντιεπιστημονικσς, -ή, -ό → αντεπιστημονικός

αντ(ι)ευρωπαϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι αντίθετος με οτιδήπο-

τε έχει σχέση με την Ευρώπη: ~ στάση | *μένος* | *κήρυγμα* ΑΝΤ. φιλοευρωπαϊκός **2**. (ειδικότ.) αυτός που είναι αντίθετος με την Ευρωπαϊκή Ένωση ή την πολιτική της: ~ *πολιτική* | *δημοσίευμα* ΑΝΤ. φιλοευ-ρωπαϊκός. — **αντιευρωπαϊκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-European. Βλ. κ. *ευρωσκεπτικισμός]*.

αντ(ι)ευρωπαϊστής (ο), **αντ(ι)ευρωπαϊστρια** (η) (αντ(ι)ευρω-παϊστριών) πρόσωπο που εναντιώνεται στην Ευρώπη ως πολιτικό ή/και πολιτιστικό χώρο, που είναι αντίθετος στην ιδέα τού ευρωπαϊσμού ΑΝΤ. ευρωπαϊστής. — αντ(ι)ευρωπαϊσμός (ο).

αντιζηλία (η) [μτγν.] {αντιζηλιών} (κακόσ.) **1.** ο μονομερής ή αμοιβαίος ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων που επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό: συχνά *υπάρχει -μεταξύ των καλών μαθητών* ΣΥΝ. αντιπαλότητα **2**. το αίσθημα ζήλιας που δημιουργείται μεταξύ προσώπων που βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού: η ~ *κατέστρεψε τη φιλία τους.*

αντίζηλος (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} 1. πρόσωπο που βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με άλλο, επιδιώκοντας τον ίδιο σκοπό ΣΥΝ. αντίπαλος, ανταγωνιστής 2. (ειδικότ.) ο ερωτικός αντίζηλος ΣΥΝ. αντεραστής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < άνπ- + *ζήλος]*.

αντιζυγία (η) {αντιζυγιών} ΣΤΡΑΤ. η παράταξη σε αντιμέτωπους ζυγούς.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ισοδυναμία», < *άντίζυγος* «αντίστοιχος, ισοβαρής» < άνπ- + *ζυγός]*.

αντιζυγίζω κ. αντιζυψιάζω ρ. μετβ. {αντιζύγισα} αντισταθμίζω. — **αντιζύνιασμα** (το).

αντιζύγιο (το) {αντιζυγί-ου | -ων} το αντίβαρο (βλ.λ., σημ. 1). Επίσης **αντιζύνι** [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-poids].

αντιήρωας (ο) {αντιηρώων} η κεντρική φυσιογνωμία τού αντιμυθι-στορήματος (βλ.λ.), αντίποδας τού ήρωα τού κλασικού μυθιστορήματος (αλλά και τού θεατρικού ή κινηματογραφικού έργου), αμφισβητίας, ανικανοποίητος, απογοητευμένος, οργισμένος κυρ. με την κατεστημένη ηθική σε όλες της τις εκφράσεις· από τους σημαντικότερους αντιήρωες είναι ο Τζίμι Πόρτερ τού περίφημου έργου τού Τζωρτζ Όσμπορν «Οργισμένο είδωλο» (1956) (πβ. λ. *αντιστάρ).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antihéros].

αντιηρωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν ευνοεί τον ηρωισμό ή την ανάδειξη ηρώων: ~ *εποχή* 2. αυτός που έχει χαρακτηριστικά αντίθετα προς αυτά τού ήρωα (π.χ. στερείται γενναιότητας, ευγενούς φρονήματος).

αντιθεατρικός, -ή, -ό αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής θεατρικής τέχνης· (ειδικότ. για έργα) αυτός που δεν προσφέρεται για να γίνει θεατρικό έργο, που δεν μπορεί να σκηνοθετηθεί ως θεατρική παράσταση: *το έργο ήταν τελείως ~· στηριζόταν σ ένα κείμενο γραμμένο για να διαβάζεται, όχι να παίζεται.* — αντιθεατρικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antithéâtral].

αντίθεος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αρνείται την ύπαρξη Θεού ή πράττει ενάντια στη βούληση τού Θεού ΣΥΝ. άθεος, ασεβής ΑΝΤ. θεοσεβούμενος, ευσεβής, πιστός **2**. ***αντίθεος*** (ο) ο Διάβολος, ο Σατανάς ΣΥΝ. δαίμονας, Εωσφόρος.

αντίθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η έλλειψη συμφωνίας ή ομοφωνίας, η διάσταση: ~ *απόψεων* ΣΥΝ. διαφωνία, ασυμφωνία, αντιπαράθεση, διαφορά **2**. (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ δύο εννοιών ή κρίσεων που αποκλείουν η μία την άλλη **3**. η παρουσία διαφορετικών στοιχείων από κοινού, με τρόπο ώστε να τονίζονται οι διαφορές τους, τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά: ~ *χρωμάτων* ΣΥΝ. κοντράστ· ΦΡ. σε ***αντίθεση με*** | (λόγ.) ***εν αντιθέσει προς*** (σε σύγκριση) κατ' αντιδιαστολή προς: η ζωή στην *ύπαιθρο* ~ τη ζωή στην πόλη 4. ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου κατά το οποίο αντίθετες λέξεις ή έννοιες παρατίθενται, για να δημιουργήσουν εντύπωση, λ.χ. *«εφημερίδες, αι οποί-αι εσύσταινον (το βιβλίο) ως ευφυέστατον λίαν κακόηθες, χαριτό-βρυτον, βορβορώδες..., θελκτικότατον, αηδές...»* (Εμμ. Ροΐδης). [ΕΤΥΜ < αρχ· *άντίθεσις* < *άντιτίθημι* < *αντί-* + *τίθημι* «θέτω». Η φρ. εν *αντιθέσει με* | *προς* αποδίδει το γαλλ. au contraire de].

αντίθετα επίρρ. 1. με τον αντίθετο τρόπο: *πράττει ~ απ'ό,τι του λένε 2.* για την έκφραση αντιδιαστολής, αντιπαράθεσης: *εκείνος με κορόιδεψε, ~ εγώ υπήρξα απολύτως ειλικρινής απέναντι του* 3. για την έκφραση αντίθεσης, άρνησης, για να δηλωθεί ότι ισχύει το αντίθετο από αυτό που μόλις ελέχθη: *-Μήπως τους κακομεταχειρίστηκες; -Αντίθετα, τους φέρθηκα με τον καλύτερο τρόπο!* ΣΥΝ. κάθε άλλο. Επίσης (λόγ.) αν**θέτ**ως [μτγν.].

αντιθετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αντίθεση 2. ΓΛΩΣΣ. ***αντιθετικός σύνδεσμος*** ο σύνδεσμος που συνδέει όρους (λέξεις, προτάσεις κ.λπ.) σε σχέση αντίθεσης: *αντιθετικοί σύνδεσμοι τής Ελληνικής είναι οι «αλλά», «όμως», «ωστόσο», «μα» κ.λπ.*

αντίθετο (το) [αρχ.] {αντιθέτ-ου | -ων} 1. καθετί που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης προς κάτι άλλο: ο *Τάκης είναι το ~ τού Θάνου: ευγενής ο ένας, αγενής ο άλλος* || *η τωρινή κυβέρνηση ακολουθεί την άκρως ~ πολιτική από την προηγούμενη* || *ποτέ δεν υποστήριξα την αυστηρότητα· το ~* μάλιστα· *πάντα έλεγα ότι πρέπει να είμαστε επιεικείς* 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. έννοια ή λέξη που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με άλλη: το ~ τού *καλού είναι το κακό* || το ~ *τού «φεύγω» είναι το «έρχομαι»* ΣΥΝ. αντώνυμο ΑΝΤ. συνώνυμο.

αντίθετος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε αντίθεση (με κάποιον/κάτι άλλο): ~ *αποτέλεσμα* | *πλευρά* | *χρώμα* || *αυτό είναι τελείως ~ από τις αρχές μου* | *με όσα έχουμε συμφωνήσει* | *από όσα έχουμε πει* ΣΥΝ. ασύμφωνος 2. ***αντίθετο*** (το) βλ.λ 3. (για πρόσ.) αυτός που διαφωνεί, που έχει διαφορετική άποψη: ο *υπουργός ήταν αντίθετος στις τελευταίες επιλογές τής κυβέρνησης και παραιτήθηκε* ΣΥΝ. ενάντιος 4. αυτός που βρίσκεται σε αντίστροφη κατεύθυνση, που έχει αντίρροπη φορά: ~ *πορεία* | *κατεύθυνση* ΣΥΝ. αντίστροφος **5.** ΜΑθ. ***αντίθετοι αριθμοί*** δύο αριθμοί οι οποίοι έχουν άθροισμα το 0. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άντιτίθημι* < *αντί-* + *τίθημι* «θέτω» (βλ. λ. θέτω, *τίθεμαι)]*.

αντιθέτω ρ. μετβ. {αντέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. αντιτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. αντετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. αντιτέθηκα (λόγ. αντετέθην, -ης, -η..., μτχ. αντιτεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. αντιτεθειμένος} 1. (σπάν.) θέτω (κάτι) απέναντι ή εναντίον άλλου, αντιτάσσω 2. (συνήθ. μεσοπαθ. ***αντιτίθεμαι)*** εκφράζω την αντίθεση μου (σε κάτι): *οι κάτοικοι αντιτίθενται στο σχέδιο κατασκευής εργοστασίου στην περιοχή τους* ΣΥΝ. εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιδρώ ΑΝΤ. συμφωνώ, επικροτώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντιτίθημι* «τοποθετώ απέναντι, αντιπαραθέτω» < άντι-+ *τίθημι* «θέτω»].

αντίθρησκος, -η, -ο [1832] αυτός που στρέφεται εναντίον τής θρησκείας (γενικά) ή μιας συγκεκριμένης θρησκείας.

αντΫός (ο) ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα το οποίο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιείται διορθωτικά για την απομάκρυνση των ιών από λογισμικό, αρχεία και δίσκους (βλ. λ. ιός). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antivirus (νόθο συνθ.)].

αντιισταμινικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. 1. αυτός που λειτουργεί ανασταλτικά στις επιδράσεις τής ισταμίνης (βλ.λ.) **2**. ***αντισταμινικό*** κ. (καθημ.) α-***ντισταμινικό*** (το) φάρμακο για την πρόληψη αλλεργιών, ενίοτε και για την καταπολέμηση τής ναυτίας και τής αϋπνίας. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antihistamine].

αντίκα (η) {αντικών} παλαιό (αλλά όχι αρχαίο) αντικείμενο με καλλιτεχνική ή και εμπορική αξία (έπιπλο, διακοσμητικό αντικείμενο, αυτοκίνητο κ.ά.): αυτό το *έπιπλο είναι ~· είναι εποχής Λουδοβίκου 16ου·* ΦΡ. ***ράλι-αντίκα*** αγώνας ταχύτητας παλαιών αυτοκινήτων. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. antica, θηλ. τού επιθ. antico «παλαιός» < λατ. antiquus «αρχαίος»].

Πώς προφέρεται το ***αντίκα;*** Το αντίκα ανήκει στα νεότερα δάνεια τής Ελληνικής, που δίνουν ακόμη στον ομιλητή την αίσθηση τής ξενικής προέλευσης. Γι' αυτό και το -ντ- που υπάρχει μέσα στη λέξη, προφέρεται ξενικά και κατ' εξαίρεση ως ν-τ(= -nt-) και όχι κανονικά ως -nd- (πβ. *αντίβαρο, αντωνυμία, έντιμος, οντότητα* κ.τ.ό.): /antika/ όχι /andika/ ή /ααίκα/. Το ίδιο ισχύει, λιγότερο, και για λέξεις όπως καντάδα, **κόντρα, πουνέντες** κ.ά. Οι λέξεις αυτές δηλ. διατηρούν την αρχική (ξενική) προφορά τους.

αντικαθεστωτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται σε ένα καθεστώς: ~ *συνθήματα* | *κινήματα* || (ως ουσ.) *διώξεις αντικαθεστικών.*

αντικαθιστώ ρ. μετβ. {αντικαθιστάς... | αντι-κατέστησα, -καθίστα-μαι, -καταστάθηκα, -κατεστημένος} 1. τοποθετώ, χρησιμοποιώ (κάτι) στη θέση άλλου λόγω φθοράς, βλάβης, απώλειας κ.λπ.: αποφάσισε ν' *αντικαταστήσει την παλιά του βιβλιοθήκη με μια καινούργια μεγαλύτερη* || *έδωσε εντολή να αντικατασταθούν αμέσως τα μηχανήματα που παθαίνουν συχνά βλάβες* ΣΥΝ. αλλάζω, ανταλλάσσω **2**. (για πρόσ.) απαλλάσσω (κάποιον) από το καθήκον, τον ρόλο του ή καλύπτω την απουσία του είτε τοποθετώντας άλλον στη θέση του είτε αναλαμβάνοντας ο ίδιος το καθήκον, τον ρόλο του: *αντικατέστησε όλο το προσωπικό με ανθρώπους τής εμπιστοσύνης του* || *επειδή αρρώστησε, τον αντικατέστησα εγώ.* Επίσης (λαϊκ.) αντικατασταίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντικαθίστημι* «τοποθετώ απέναντι, αποκαθιστώ, αναπληρώνω» < άντι- + *καθίστημι* «τοποθετώ, στήνω». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντικαθρεφτίζω ρ. μετβ. {αντικαθρέφτισ-α, -τηκα, -μένος} αντικατοπτρίζω (βλ.λ.). — **αντικαθρέφτισμα** (το).

αντικάμαρα (η) {χωρ. πληθ.} ο προθάλαμος· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω αντι-κάμαρα*** κάνω παρασκηνιακές ενέργειες, κινούμαι στους προθαλάμους ανθρώπων τής εξουσίας και ρυθμίζω καταστάσεις, πβ. λ. *λόμπι.* [ΕΤΥΜ < ιταλ. anticamera, βλ. κ. *κάμαρα]*.

αντικανονικός, -ή, -ό [1852] 1. αυτός που ενεργεί ή συμβαίνει αντίθετα προς τους καθιερωμένους κανόνες ή κανονισμούς: το *ατύχημα οφείλεται σε ~ προσπέραση* || *~ κόψιμο τής μπάλας με το χέρι* (στο ποδόσφαιρο) ΣΥΝ. παράτυπος 2. ΕΚΚΛΗΣ. η πράξη (εκκλησιαστικού οργάνου) που γίνεται κατά παράβαση των Ιερών Κανόνων. — αντι-κανονικ-ά | -ώς [1852] επίρρ., αντικανονικότητα (η) [1889].

αντικαρκινικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην αναστολή και τη θεραπεία τού καρκίνου ή και στην πρόληψη του: ~ *φάρμακο* | *έρανος* | *εκστρατεία.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anticancer].

αντικαταβολή (η) 1. η καταβολή τής αξίας τού εμπορεύματος κατά τη στιγμή τής παραλαβής του: θα *σας ταχυδρομήσουμε το προϊόν που επιθυμείτε και θα το πληρώσετε με ~* || επί ~ 2. ΟΙΚΟΝ. η αγορά ή πώληση χρηματιστηριακών αξιών με προθεσμία έναντι καταβολής ορισμένου ποσού ΣΥΝ. εξαργύρωση. — αντικαταβάλλω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. remboursement].

αντικατασκοπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των μέτρων και των ενεργειών που αποβλέπουν στην καταπολέμηση τυχόν κατασκοπευτικής δραστηριότητας ξένων κρατών ΑΝΤ. κατασκοπία 2. (συνεκδ.) η κρατική υπηρεσία που έχει την παραπάνω αρμοδιότητα και ενδεχομένως διενεργεί κατασκοπία εις βάρος άλλων κρατών. — αντικατά-σκ**οπος** (ο/η), αντικατασκοπικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-espionnage].

αντικαταστάθηκα ρ. → αντικαθιστώ

αντικατασταίνω ρ. → αντικαθιστώ

αντικατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η τοποθέτηση

(προσώπου ή πράγματος) στη θέση άλλου: *ο διοικητής τού στρατοπέδου διέταξε την ~ των σκοπών || ο ηλεκτρολόγος συνέστησε την ~ των μικροφώνων* ΣΥΝ. αλλαγή, αναπλήρωση, υποκατάσταση 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ***χρονική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου, συγκεκριμένου χρόνου, προσώπου, αριθμού, εγκλίσεως και φωνής, σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών χρόνων (β) ***εγκλιτική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου συγκεκριμένης έγκλισης, προσώπου, αριθμού, χρόνου και φωνής σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών εγκλίσεων 3. ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο στοιχείου ή μια ρίζα ένωσης αντικαθίστανται από άλλο άτομο ή ρίζα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άντικατάστασις < αρχ. *άντικαθίστημι.* Οι επιστημ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια από γαλλ. substitution].

αντικαταστάτης (ο) [1838] {αντικαταστατών}, αντικαταστάτρια (η) {αντικαταστατριών} πρόσωπο που αντικαθιστά άλλο, αναπληρωτής: *αν χρειαστεί να απουσιάσεις, οφείλεις να βρεις ~.*

αντικαταστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αντιβαίνει στους κανόνες τού καταστατικού: *πολλά μέλη κατήγγειλαν τις τελευταίες ενέργειες τού προέδρου ως αντικαταστατικές.*

αντικαταστατός, -ή, -ό [1837] αυτός που είναι δυνατόν να αντικατασταθεί ΑΝΤ. αναντικατάστατος.

αντικατέστησα ρ. → αντικαθιστώ

αντικατοπτρίζω ρ. μετβ. [1865] [αντικατόπτρισ-α, -τηκα, -μένος] 1. αντανακλώ το φως σε λεία επιφάνεια σαν σε καθρέφτη: *μέσα στη λίμνη αντικατοπτριζόταν η πανσέληνος* ΣΥΝ. αντικαθρεφτίζω, αντιφεγγίζω 2. (μτφ.) φανερώνω, δείχνω καθαρά: η *μορφή του αντικατοπτρίζει τον ψυχικό του κόσμο.* [ΕΤΥΜ. < αντί- + *κατοπτρίζω* < *κάτοπτρο,* απόδ. τού γαλλ. refléter].

αντικατοπτρισμός (ο) [1856] 1. ΦΥΣ. το φαινόμενο τής οπτικής απάτης που παρατηρείται συνήθ. το καλοκαίρι πάνω από έρημους ή ασφαλτοστρωμένους δρόμους και οφείλεται στην καμπύλωση των φωτεινών ακτινών εξαιτίας τής διάθλασης σε στρώματα αέρα με διαφορετικό δείκτη διάθλασης 2. η αντανάκλαση τού φωτός σε λεία επιφάνεια, το καθρέφτισμα ΣΥΝ. κατοπτρισμός, αντικαθρέφτισμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mirage].

αντίκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] (+ σε | προς) βρίσκομαι σε αντίθεση, αντιβαίνω προς (κάτι): *αυτό το νομοσχέδιο αντίκειται στο Σύνταγμα* || η *αλαζονική του συμπεριφορά σε όλους αντίκειται προς κάθε έννοια συναδελφικότητας και δημοκρατικού ήθους* ΣΥΝ. αντιτίθε-μαι, συγκρούομαι, έρχομαι σε αντίθεση, προσκρούω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κείμαι, αποθετικός.*

αντικειμενικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με το αντικείμενο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***αντικειμενικός σκοπός | στόχος*** ο κύριος, τελικός σκοπός: ~ μιας *διαφήμισης είναι να πείσει το αγοραστικό κοινό να προτιμήσει το προϊόν που προβάλλει 2.* ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται στο αντικείμενο τού ρήματος: *γενική ~|| ~ σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος)* • 3. αυτός που αποδίδει πιστά την πραγματικότητα, που δεν περιλαμβάνει προσωπικά αισθήματα, κρίσεις ή σχόλια: ~ *έρευνα | περιγραφή | κριτική* ΣΥΝ. ακριβής ΑΝΤ. υποκειμενικός 4. (για πρόσ.) ανεπηρέαστος από προσωπικά αισθήματα ή προκαταλήψεις: ~ *κριτής | παρατηρητής* ΣΥΝ. αμερόληπτος, απροκατάληπτος ΑΝΤ. προκατειλημ-μένος 5. ΟΙΚΟΝ. (α) ***αντικειμενική αξία*** η αξία τού τετραγωνικού μέτρου ακινήτου σε ορισμένη περιοχή, όπως ορίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών (β) ***αντικειμενικά κριτήρια*** κριτήρια που λαμβάνονται υπ' όψιν για τον καθορισμό τής φορολόγησης τού εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών ανεξαρτήτως τού εισοδήματος το οποίο δηλώνουν. — αντικειμενικ-ά | -ώς [1889] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. objective, γερμ. objektiv].

αντικειμενικότητα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} η απουσία υποκειμενισμού κατά την περιγραφή τής πραγματικότητας, την εκφορά κρίσεων κ.λπ.· η στάση τού ανθρώπου απέναντι στα πράγματα, η οποία είναι απαλλαγμένη από προσωπικές προτιμήσεις, προκαταλήψεις κ.λπ.· η αμεροληψία: *προσπάθησα να κρίνω την ταινία με ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. objectivité].

αντικείμενο (το) {αντικειμέν-ου | -ων} 1. καθετί άψυχο που ανήκει στον εξωτερικό κόσμο, δεν είναι ζωντανός οργανισμός και μπορεί να γίνει αντιληπτό με τις αισθήσεις μας: *αντικείμενα καθημερινής χρήσεως || το θύμα χτυπήθηκε στο κεφάλι με μεταλλικό ~ || πολύτιμα ~ || άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενα ~* (συντομ. Α.Τ.Ι.Α., βλ. λ. *άγνωστος)* ΣΥΝ. πράγμα 2. το θέμα (σκέψης, πνευματικής διεργασίας, λόγου, έργου): ~ *μελέτης | έρευνας | τής επιστήμης* 3. αυτός προς τον οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα, μια ενέργεια (ενδεχομένως και το αίτιο που τα προκαλεί): *ο πρωθυπουργός έγινε ~ θερμών εκδηλώσεων των οπαδών του || το Κυπριακό αποτελεί χρόνια τώρα ~ ελληνοτουρκικής διαφοράς || ~ εκμετάλλευσης | παρεξηγήσεων | σχολίων | παραπόνων | διαπραγματεύσεων | θαυμασμού | τού πόθου || ερωτικό ~* ΦΡ. **εξ αντικειμένου** όπως επιβάλλουν τα πράγματα, εκ των πραγμάτων: η *εκπόνηση διατριβής είναι ~ δύσκολο εγχείρημα* 4. ΓΛΩΣΣ. (α) ο συντακτικός όρος τής πρότασης, στον οποίο μεταβαίνει η ενέργεια τού υποκειμένου τού ρήματος, το συμπλήρωμα τού ρήματος: *στην πρόταση* « η Χριστίνα *αγαπά τον Στέφανο», ~ είναι* « τον *Στέφανο»* (β) ***άμεσο αντικείμενο*** βλ. λ. *άμεσος* (γ) ***έμμεσο αντικείμενο*** βλ. λ. *έμμεσος* (δ) ***εξωτερικό αντικείμενο*** βλ. λ. *εξωτερικός* (ε) ***εσωτερικό | σύστοιχο αντικείμενο*** βλ. λ. *εσωτερικός.*

[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. τού αρχ. *αντίκειμαι.* Η γραμματική σημ. «συμπλήρωμα τού ρήματος» αποδίδει το νεολατ. objectum, ενώ η σημ. «πράγμα» μαρτυρείται από τον 19ο αι. ως απόδ. τού γαλλ. objet].

αντικειμενοποιώ ρ. μετβ. [1878] {αντικειμενοποιείς... | αντικειμενο-ποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) προσιτό και συγκεκριμένο, ώστε να υπόκειται σε έλεγχο, μελέτη, ανάλυση κ.λπ.

αντικέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *αρχαιοπόλης* πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συλλογή και πώληση αντικών, που έχει γνώσεις ειδικού στο σχετικό αντικείμενο. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. antiquaire < antique «αντίκα»].

αντικίνημα (το) {αντικινήμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνημα (π.χ. στρατιωτικό) που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο κίνημα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. countermovement].

αντικίνητρο (το) {αντικινήτρ-ου | -ων} οτιδήποτε (συνήθ. θεσμός) αποθαρρύνει την ανάπτυξη δραστηριότητας: *οι χαμηλές αμοιβές των γιατρών τού Ι.Κ.Α. λειτουργούν ως ~ για τους νέους γιατρούς που θα ήθελαν να εργαστούν στο Δημόσιο.*

αντικλείδι (το) {αντικλειδ-ιού | -ιών} κλειδί το οποίο ανοίγει περισσότερες από μία κλειδαριές (κυρ. παρεμφερούς τύπου): *οι διαρρήκτες μπήκαν στο σπίτι με ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άντίκλεις (ή)* < *άντ(ι)-* + κλείς, -δός].

αντικληρικαλισμός (ο) η εχθρική στάση απέναντι στον κλήρο και κυρ. η αντίθεση στην ανάμειξη του στην πνευματική και πολιτική ζωή τής κοινωνίας. Επίσης αντικληρισμός κ. αντικληρικισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticléricalisme].

αντικληρικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αντιτίθεται θεωρητικά και πρακτικά σε κάθε μορφή κληρικοκρατίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticlérical].

αντίκλητος (ο) {αντικλήτ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. το πρόσωπο που εξουσιοδοτείται να παραλαμβάνει τις κοινοποιήσεις και επιδόσεις που απευθύνονται στον διάδικο που εκπροσωπεί. [ΕΤΥΜ. < αντί- + *κλητός* < *καλώ,* απόδ. τού γαλλ. avoué].

αντικλίμαξ (η) [1894] {αντικλίμακ-ος, -α | -ακες, -άκων) ΡΗΤΟΡ.-ΦΙΛΟΛ. το ρητορικό σχήμα που συνίσταται στην απότομη πτώση τής έντασης ή τού ύψους τού ύφους και των ιδεών που εκφράζει το πρώτο τμήμα τού λόγου (συνήθ. τής περιόδου), καθώς το δεύτερο έχει εντελώς αντίθετο περιεχόμενο (τετριμμένο, φαιδρό κ.λπ.)· συνήθ. με σκωπτ. διάθεση, π.χ. *«...τον Όμηρο, τον Πλάτωνα, τον Δάντε και τον Βιργί-λιον, τους οποίους θαυμάζω και σέβομαι ως ιερά πράγματα, και διά τούτο ποτέ δεν τους ανοίγω»* (Εμμ. Ροΐδης) || *«Ο Αριστοτέλης, ο Καντ και ο Έγελ, αν είναι το πράγμα φιλοσοφικόν, ο άγ. Βασίλειος, ο Λούθηρος και ο Ρενάν, αν πρόκειται περί θεολογίας, ο Αθηναίος και ο Βατέλ, αν είναι ο λόγος περί μαγειρικής»* (Εμμ. Ροΐδης).

αντίκλινο (το) {-ου κ. -ίνου | -ων κ. -ίνων} ΓΕΩΛ. η πτύχωση πετρωμάτων σε στρώματα διαφόρων χρονολογικών περιόδων, το σχήμα τής οποίας μοιάζει με ανεστραμμένο ύψιλον.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άντικλίνω* (υποχωρητ.) < άντι- -Ι- *κλίνω,* ο γεωλ. όρ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ., < γαλλ. anticlinal].

αντικνήμιο (το) [αρχ.] (αντικνημί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το πρόσθιο μέρος τής κνήμης, το καλάμι τού ποδιού.

αντικόβω ρ. μετβ. (αντίκοψα) διακόπτω (κάποιον που μιλάει) παίρνοντας από μόνος μου τον λόγο: *«Η κατάσταση είναι πολύ πιο επικίνδυνη», τον αντίκοψε, και συνέχισε να του εξηγεί γιατί.* [ΕΤΥΜ < αρχ· *άντικόπτω* «αντιτίθεμαι, ανταποδίδω το χτύπημα» < άντι- + κόπτω. Το -σ- στον τύπο *αντισκόβω* πιθ. κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *ανακουμπώνω - ανασκουμπώνω* κ.ά.].

αντικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που στρέφεται εναντίον τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

αντικοινωνικός, -ή, -ό [1819] 1. αυτός που στρέφεται κατά τής κοινωνίας και των θεσμών της: η *τρομοκρατική δράση αποτελεί εκδήλωση - συμπεριφορά* · 2. αυτός που αποφεύγει συστηματικά τις κοινωνικές συναναστροφές και εκδηλώσεις ΣΥΝ. μονόχνοτος ΑΝΤ. κοσμικός, κοινωνικός. — αντικοινωνικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. antisocial].

αντικοινωνικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} 1. η εχθρική συμπεριφορά προς την κοινωνία και τους θεσμούς της: η ~ *παιδιών που προέρχονται από οικογένειες με προβληματικές σχέσεις 2.* η έλλειψη κοινωνικότητας: η ~ του τον *εμποδίζει να κάνει καινούργιες γνωριμίες.*

αντικολλητικός, -ή, -ό 1. (για οικιακά σκεύη) αυτός που αποτρέπει να κολλήσουν οι τροφές στην επιφάνεια του κατά το μαγείρεμα: ~ κατσαρόλα | *τηγάνι | χύτρα* ***2. αντικολλητικό*** (το) τηγάνι με αντικολλη-τικές ιδιότητες (βλ. παραπάνω, σημ. 1).

αντικρίζω ρ. μετβ. {αντίκρισ-α, -μένος) 1. βρίσκομαι απέναντι από (κάποιον/κάτι): το *εκκλησάκι αντίκριζε τα νερά τού κόλπου || το διαμέρισμα αντικρίζει την Ακρόπολη* ΣΥΝ. στέκομαι απέναντι 2. έρχομαι σε οπτική επαφή με (κάποιον/κάτι απέναντι μου), βλέπω (κάποιον/κάτι) μπροστά μου: *αντικρίζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη || τον αντίκρισα να έρχεται από την άλλη πλευρά* ΣΥΝ. βλέπω, κοιτάζω 3. (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ευθέως, χωρίς υπεκφυγές: *πρέπει επιτέλους να αντικρίσουμε κατάματα την αλήθεια, όσο οδυνηρή κι αν είναι!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, -ίζω.* [ΕΤΥΜ < *αντίκρυ + -ίζω].*

αντικρίζω ή **αντικρύζω; Η** παραγωγή τής λ. από το επίρρ. αντίκρυ

αντί- | αντί- | αντ- | ανθ- α' συνθετικό

αντι-θεσμικός, -ή, -ό
αντι-θρησκευτικός, -ή, -ό
αντι-θρομβωτικός, -ή, -ό
αντι-ιατρικός, -ή, -ό
αντι-ιικός, -ή, -ό
αντι-καθολικός, -ή, -ό
αντι-καπιταλιστικός, -ή, -ό
αντι-καπνιστικός, -ή, -ο
αντι-καταθλιπτικός, -ή, -ό
αντι-καταναλωτικός, -ή, -ό
αντι-κλασικός, -ή, -ό αντι-κλεπτικός, -ή, -ό
αντι-κνησμώδης, -ης, -ες
αντι-κομματισμός (ο)
αντι-κουλτούρα (η) αντι-κρατισμός (ο)
αντι-κροτικος, -ή,-ο

(αρχ. αντικρύ και άντικρυς) **θα** δικαιολογούσε την (παλαιότερη) γραφή **αντι**κρύζω (με -υ-(: αντίκρυ - αντικρύζω. Ωστόσο, τα ρήμα τα που σχηματίζονται σε -ίζω επικράτησε να γράφονται **με** -ι-, αφού **δεν** είναι τὸ παραγωγικό στοιχείο -ζω που προστίθεται, αλλά ολόκληρο το **-ίζ**ω (πβ. *ψήφος - ψηφίζω, σταθμά - σταθμίζω, όρκος - ορκίζω* κ.τ.ό.). Εξαίρεση αποτελούν αυτά που είχαν εξαρχής -υ- **(γογγύζ**ω, κε**λαρύζ**ω**,** κατακλύζω, **σφύζ**ω και ανα**βλύζ**ω | αναβρύζω) ή που κατέληξαν υστερογενώς σε **-ύζ**ω: *δάκρυ > δακρύ-ω >* δα κρύζω, *συγχέω > σύγχυσις >* **συγχύζ**ω. → **-*ίζω***

αντικρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται απέναντι από κάποιον/κάτι: ~ *χωριό* | *βουνό* ΣΥΝ. απέναντι. — αντικρινά επίρρ. **αντίκρισμα** (το) {αντικρίσματος | χωρ. πληθ.) **1.** η θέα (προσώπου / πράγματος που βρίσκεται αντικριστά(: *στο ~ τού γυιου της δάκρυσε* • **2.** ΟΙΚΟΝ. το ποσό που έχει καταθέσει κανείς σε τράπεζα και βάσει τού οποίου **εκδίδει** επιταγές: επιταγή ***χωρίς ~*· ΦΡ.** (α) (μτφ.) **έχω** αντί κρισμα (i) αντιστοιχία, ισχύς: «η *μόδα* ανήκει στη λογική τού *συ στήματος, επομένως έχει ένα κοινωνικό αντίκρισμα»* (εφημ.) (ii) επαρκώ για τον επιθυμητό στόχο: η *νίκη του στις εκλογές δεν έχει αντίκρισμα, αφού δεν θα καταφέρει να σχηματίσει κυβέρνηση* (iii) έχω αποτέλεσμα: η *λιτότητα που επεβλήθη δεν είχε ώς τώρα αντίκρι σμα* (β) ***αντίκρισμα χρυσού*** (παλαιότ.) το σύνολο των αποθεμάτων σε χρυσό **ή** συνάλλαγμα που υπάρχουν στην Κεντρική Τράπεζα τής Ελλάδος και προς τα οποία αντιστοιχεί η αξία τού νομίσματος που εκδίδεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω.*
[ΕΤΥΜ. < *αντικρίζω. Ο* οικονομικός όρ. αποδίδει τα γαλλ. couverture, provision].

αντικριστός, **-ή**, -ό [1873] **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι σε κάποιον άλλο: ~ *διαμέρισμα* ΣΥΝ. αντικρινός 2. (για χορό) αυτός που εκτελείται από ζεύγη τοποθετημένα έτσι, ώστε το ένα μέλος **να** αντικρίζει το άλλο: ο *μπάλλος κι η σούστα είναι ~ χοροί* ΣΥΝ. ζευγαρωτός. — αντικριστά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω.*

αντικρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέκρουσα} **1**. (κυριολ.) ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αποκρούω **2.** (κυρ. μτφ.) επιχειρηματολογώ αντίθετα, αντιμετωπίζω **με** επιχειρήματα (τους ισχυρισμούς, τις κατηγορίες, τις θέσεις κ.λπ. κάποιου): *αντέκρουσε με επιτυχία τις εις βάρος του κατηγορίες* || ο *συνήγορος στην αγόρευση του αντέκρουσε ένα προς ένα όλα τα επιχειρήματα των αντιδίκων* ΣΥΝ. ανασκευάζω, ανατρέπω, καταρρίπτω ΑΝΤ. προσεπικυρώνω.^ — αντίκρουση (η) [αρχ.].

αντίκρυ κ. (σπανιότ.) αντικρύ επίρρ.· απέναντι, ώστε να φαίνεται ακριβώς μπροστά: στάθηκε ~ *μου* ΣΥΝ. αντικριστά, κατά πρόσωπο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. αντικρύ | άντικρυς «ακριβώς απέναντι, κατευθείαν εμπρός» < άντι- + *-κρυ.* Για το β' συνθ. *(-κρυ)* έχει προταθεί η συσχέτιση του με τα ουσ. *κέρας, κάρη* «κεφάλι» ή ακόμη και με το ρ. *κρούω* (οπότε *αντικρύ < αντικρούω,* υποχωρητ.)].

αντικρύζω ρ. → αντικρίζω

αντικρυνός, -ή, -ό **->** αντικρινός

αντίκτυπος κ. (λαϊκ.) αντίχτυπος (ο) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων, -ους κ. -ύπους} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ως συνέπεια γεγονότος **ή** ενέργειας: ο *πόλεμος στη γειτονική χώρα είχε σοβαρό - στην τουριστική μας κίνηση* || θετικός | *αρνητικός* | *ευνοϊκός* | *δυσμενής* ~ ΣΥΝ. συνέπεια, επίπτωση **2.** (κυριολ.) ο **ήχ**ος που προκύπτει ως αναπαραγωγή προηγούμενου **ήχ**ου ΣΥΝ. αντήχηση, αντίλαλος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άντικτυπώ* (υποχωρητ.) < άντι- + *κτυπώ].*

Αντικύθηρα (τα) {Αντικυθήρων} νησί μεταξύ των Κυθήρων και τής Κρήτης.
[ΕΤΥΜ. Οι αρχ. ονομασίες τού νησιού είναι *Αΐγυλα, Αΐγυλον, Αίγι)α)-λία από* οικοδόμημα που εθεωρείτο ναός τού *'Απόλλωνος Αΐγιλέως].*

αντικυκλώνας (ο) [1894] ΜΕΤΕΩΡ. περιοχή υψηλών πιέσεων στην οποία η πίεση αυξάνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο και οι άνεμοι κινούνται δεξιόστροφα στο **Β.** Ημισφαίριο και αριστερόστροφα στο Ν. Ημισφαίριο **με** ένταση αυξανόμενη από το κέντρο προς την περιφέρεια- δίνει γενικά αίθριο ουρανό και ασθενείς ανέμους **ή** νηνεμία ΑΝΤ. κυκλώνας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticyclon].

αντιλαβή (η) **ΦΙΛΟΛ.** (στο αρχαίο ελληνικό δράμα) η διάσπαση τού στίχου **σε** δύο **ή** τρία μέρη και η ταυτόχρονη εναλλαγή των ομιλητών σε σκηνές μεγάλης δραματικής ένταση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαβή», < άντι- + λαβή. **Η** σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αντιλαϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που στρέφεται κατά των λαϊκών συμφερόντων: η *φορολόγηση των μικρών εισοδημάτων είναι ~ μέτρο* ΑΝΤ. φιλολαϊκός · 2. αυτός που είναι δυσάρεστος στον λαό: *διαφημιστική εταιρεία ανέλαβε να βελτιώσει την έντονα ~ εικόνα του* ΣΥΝ. αντιδημοτικός ΑΝΤ. δημοφιλής, λαοφιλής. — αντιλαϊκά επίρρ. [ΕΤΥΜ, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. antipopulaire (νόθο συνθ.)].

αντίλαλος (ο) [μεσν.] η αντανάκλαση **ενός ήχ**ου ΣΥΝ. ηχώ, αντήχηση.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. ηχώ, *υποχωρητικός.*

αντιλαλώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αντιλαλείς... | αντιλάλησα} αντανακλώ έναν ήχο, αντηχώ: *οι δρόμοι αντιλαλούσαν από τις φωνές των παιδιών.* — αντιλάλημα (το), **αντιλαλ**ιά (η).

αντιλαμβάνομαι ρ. μετβ. αποθ. {αντιλήφθηκα (λόγ. αντελήφθην, -ης, -η...)} 1. γνωρίζω, καταλαβαίνω μέσω των αισθήσεων: *οι επί κεφαλής τής πορείας δεν αντιλήφθηκαν αμέσως τα επεισόδια* || *έφυγε χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας* ΣΥΝ. παίρνω είδηση 2. καταλαβαίνω (τη σημασία, τη σπουδαιότητα, τον κίνδυνο μιας κατάστασης), συνειδητοποιώ: δεν *μπορούσε να αντιληφθεί τον κίνδυνο που διέτρεχε οδηγώντας μεθυσμένος* || δεν έχω *γνώσεις οικονομικών και* αδυνατώ να αντιληφθώ την *ορθότητα μιας οικονομικής ανάλυσης* ΣΥΝ. εννοώ, συλλαμβάνω, κατανοώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκρατώ, κυριεύω, αποκτώ», < άντι- + *λαμβάνομαι.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντιλαμβάνομαι: «πιάνω» > «καταλαβαίνω». **Ήδ**η στην Αρχ. Ελληνική το **αντιλαμβάνομα**ι ακολούθησε μια συχνή σημασιολογική εξέλιξη στις γλώσσες: πέρασε από τη σημ. «πιάνω, κρατώ» στη μεταφορική σημ. «συλλαμβάνω νοητικά, κατανοώ, καταλαβαίνω». Το ίδιο συνέβη στο λατ. comprehendo - καταλαβαίνω» (από όπου το γαλλ. comprendre «καταλαβαίνω»), στα γερμ. **be-greifen** και **auf-fassen**, αγγλ. perceive και apprehend κ.ά. Το ίδιο και στα ελλην. συλλαμβάνω και καταλαβαίνω (από το ρ. λαμβάνω' αλλά καταλαμβάνω!) και πιάνω (αργκό *«το 'πιασες;»* = το κατάλαβες;). Το *αντιλαμβάνομαι* ως «καταλαβαίνω» απαντά ήδη στον Πλάτωνα, χρησιμοποιήθηκε **δε** συχνά για την αντίληψη μέσω των αισθήσεων. Στην Αρχαία επίσης πέρασε στη σημ. «παίρνω στα χέρια μου | αναλαμβάνω τη σωτηρία, την προστασία κάποιου», άρα «βοηθώ, προστατεύω». Με την ίδια σημ. χρησιμοποιήθηκαν τα παράγωγα **αντίλη**ψις και αντιλήπτωρ και αυτή είναι η σημ. τής λ. στην ευχή *«Άντιλαβοῦ, σώσον, έλέησον και διαφύλαξον ημάς, ό Θεός, τη* ση χάριτι», που ακούγεται στη Θεία Λειτουργία.

αντιλεγόμενος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις, που προκαλεί διαφωνίες: το *στοιχείο αυτό είναι ~· άλλοι το αποδέχονται και άλλοι όχι*- ΦΡ. ***σημείο αντιλεγόμενο*** (Κ.Δ. Λουκ. 2, 34: ἰδού οὗτος [ο Χριστός] *κείται εἰς πτῶσιν και ἀνάστασιν πολλῶν* εν *τῳ 'Ισραήλ και εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον)* αντικείμενο διαφωνικών: η *διαφήμιση αποτελεί στις μέρες μας σημείο* ~ ΣΥΝ. αμφιλεγόμενος, αμφισβητούμενος **2.** ***αντιλεγόμενα*** (τα) ιερά βιβλία τής Κ.Δ., η αυθεντικότητα των οποίων είχε αμφισβητηθεί ΑΝΤ. ομολογούμενα. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *αντιλέγω].*

αντιλέγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {αντείπα} (συνήθ. αρνητ.) ♦ **1**. (αμετβ.) διατυπώνω άποψη διαφορετική από αυτή που έχει λεχθεί: σωστά μιλάς, δεν ~ || δεν ~ σε αυτό, αλλά *άκουσε και μιαν άλλη άποψη!* || επ' αυτού δεν ~ ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιτείνω ♦ **2.** (μετβ.) λέω το αντίθετο (από κάτι άλλο)· ΦΡ. **ουδείς *αντιλέγει*** (+ότι) για να δηλωθεί ότι υπάρχει γενικότερη συμφωνία για ένα θέμα: ~ ότι η *οικονομία μας βρίσκεται σε κρίση.*

αντιλε**ξισμ**ός (ο) **ΦΙΛΟΛ.** λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε κυρ. στη Γαλλία, έχοντας ως βάση την άποψη ότι ποίηση μπορεί να αποτελεί και ο απλός συνδυασμός **ήχ**ων και οπτικής διάταξης των γραμμάτων, χωρίς να προκύπτει συγκεκριμένο νόημα ΣΥΝ. λετρισμός.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. lettrisme].

αντιληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται **με** την ικανότητα αντίληψης μέσω των αισθήσεων: κατά την *ακρόαση μιας συνομιλίας σε ξένη γλώσσα, ενεργοποιούνται όλοι οι ~ μηχανισμοί τού ακροατή* || *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ΣΥΝ. νοητικός, αισθητηριακός 2. αυτός που αναφέρεται στον τρόπο ή στον βαθμό κατανόησης: η *~ ικανότητα τού σπουδαστή.* — αντιληπτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αντιλαμβάνομαι].

αντιληπτικότητα (η) [1859] η ικανότητα αντίληψης **ή** κατανόησης: *έχει μεγάλη | οξεία ~.*

αντιληπτός, -ή, -ό **1.** αυτός που συλλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων, που γίνεται αισθητός: ο *σεισμός έγινε ~ από τους κατοίκους* || *η παρουσία της δεν έγινε -, μάλλον πέρασε απαρατήρητη* ΣΥΝ. αισθητός ΑΝΤ. απαρατήρητος 2. αυτός που γίνεται κατανοητός: ο *υπαινιγμός του δεν έγινε ~ από το ακροατήριο* || *είναι απολύτως αντιληπτό από όλους* ΣΥΝ. καταληπτός, κατανοητός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αντιλαμβάνομαι].*

αντιλήπτωρ (ο) {αντιλήπτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που ανταποκρίνεται σε έκκληση βοήθειας **ή** συμπαράστασης ΣΥΝ. βοηθός, συμπαραστάτης, αρωγός **2.** ΝΟΜ. (παλαιότ.) πρόσωπο που διορίζεται από δικαστήριο ως κηδεμόνας προσώπων αμφίβολης πνευματικής **ή** ηθικής κατάστασης: δικαστικός ~. Επίσης (καθημ.) αντιλήπτορας
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προστάτης, βοηθός», < αρχ. *αντιλαμβάνομαι.* Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Σαμουήλ Β' | Βασιλειών Β'22,* 3: ὁ Θεός *μου... αντιλήπτωρ μου και καταφυγή μου σωτηρίας μου)].*

αντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1**. (α) μία από τις νοητικές (γνωστικές) λειτουργίες **με** την οποία ο άνθρωπος προσλαμβάνει και ερμηνεύει τα εξωτερικά ερεθίσματα: η ~ των *χρωμάτων* | *τού **χώρου*** (β) (καθημ.) ο βαθμός ευφυΐας (νοημοσύνης) (γ) **ΨΥΧΟΛ.** ακουστική ***αντίληψη*** βλ. λ. *ακουστικός* 2. (γενικότ.) η ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς τι συμβαίνει γύρω του, να συλλαμβάνει στοιχεία τής πραγματικότητας και να διαμορφώνει σαφή εικόνα για πρόσωπα και καταστάσεις: *έχει άριστη ~ αμέσως κατάλαβε τον τρόπο οργάνωσης τού γραφείου* || *η προσαρμογή δεν είναι τόσο θέμα μελέτης, όσο θέμα αντιλήψεως* ΣΥΝ. νοημοσύνη- ΦΡ. ***(κάτι) υποπίπτει | πέφτει στην αντίληψη (κάποιου)*** για στοιχείο | γεγονός κ.λπ. που γίνεται αντιληπτό από κάποιον, που το παρατηρεί και το θυμάται: *υπέπεσε στην αντίληψη σας τίποτε ύποπτο;* 3. η άποψη που έχει διαμορφώσει κανείς για ένα θέμα, ο τρόπος **με** τον οποίο συλλαμβάνει κανείς ένα φαινόμενο, καθώς και η τοποθέτηση του απέναντι σε αυτό: *μια απαισιόδοξη ~ για τη ζωή* || (συνήθ. στον πληθ.) *οι ~ των αρχαίων για τον έρωτα* || *απηρχαιωμένες* | *πρωτότυπες* | *σκοταδιστικές* | *προοδευτικές* | *αναχρονιστικές ~* || *διαφορές αντιλήψεων* ΣΥΝ. άποψη, ιδέα- ΦΡ. (λόγ.) (α) **έχω *ιδίαν αντίληψιν*** έχω διαμορφώσει προσωπική άποψη (για ένα θέμα), έχω προσωπική εμπειρία (ενός πράγματος): δεν *ομιλώ αυθαίρετα, - τού θέματος* (β) **εξ *ιδίας αντιλήψεως*** για συμπέρασμα που βγάζουμε **ή** για τη στάση που τηρούμε **με** βάση την προσωπική μας εμπειρία

για τα πράγματα: *προτιμώ να διαμορφώσω άποψη ~ και όχι από τις γνώμες τρίτων* 4. ΝΟΜ. (παλαιότ.) η προστασία που με δικαστική απόφαση παρέχεται σε πρόσωπο χωρίς πλήρη πνευματική υγεία, βάσει τής οποίας ορίζεται δικαστικός αντιλήπτωρ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντίληψις* < άντι- + λήψις < *λαμβάνω*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ανταλλαγή, λήψη (ενός πράγματος) ως ανταπόδοση». Η σημ. «ικανότητα κατανοήσεως» πρωτοαπαντά στους στωικούς και επικουρείους φιλοσόφους. Μετάφρ. δάνειο από τη Γαλλική αποτελεί η φρ. *υποπίπτει στην αντίληψη μου (κάτι)* (< tomber sous mon sens)]. Αντίλλες (οι) {Αντιλλών} περιληπτική ονομασία για τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Antilles, αβεβ. ετύμου. Παρετυμολογική θεωρείται η σύνδεση με λατ. ante «πριν, προ» και illas «νήσοι». Ίσως πρόκειται για προσαρμογή άγνωστης ιθαγενούς ονομασίας]. αντιλογία (η) {αντιλογιών} (λόγ.) η έκφραση αντίθετης άποψης, αντίθετης επιχειρηματολογίας: *κατά τη χθεσινή συζήτηση υπήρξαν έντονες ~ μεταξύ των δύο βασικών ομιλητών* ΣΥΝ. αντίρρηση ΑΝΤ. συμφωνία, συναίνεση, σύμπλευση- ΦΡ. ***πνεύμα αντιλονίας*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κατά σύστημα αντιλέγω, που διαφωνεί για να διαφωνεί, ακόμη και όταν δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος αντίρρησης ΣΥΝ. αντιρρησίας, αντιδραστικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αντιλέγω. Η φρ. *πνεύμα αντιλογίας* είναι μ^εταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. esprit contredisant, γερμ. Widerspruchsgeist]. αντιλονισμός (ο) λογιστική εγγραφή αντίθετη από την αρχική λανθασμένη για τη διόρθωση λογιστικού λάθους. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αντίθετη κατηγορία - αντίστροφος υπολογισμός», < αρχ. *άντιλογίζομαι].* αντίλογος (ο) [αρχ.] {αντιλόγ-ου | -ων, -ους} ο λόγος ή το επιχείρημα που αντιτίθεται σε προηγούμενο: *είναι αναμενόμενο ότι θα υπάρξει κιο~ στις δικές του τοποθετήσεις* ΣΥΝ. αντιλογία, αντίρρηση· ΦΡ. λό**γ**-νος και *αντίλογος* για να δήξουμε ότι κάθε άποψη έχει και την αντίθετη της: στη *δημοκρατία είναι θεμιτό να υπάρχει ~ για κάθε μέτρο που παίρνει η κυβέρνηση.* αντιλόπη (η) [1873] (αντιλόπων) μεγαλόσωμο, θηλαστικό, φυτοφάγο και μηρυκαστικό ζώο, που ζει κατά αγέλες στις σαβάνες κυρ. τής Αφρικής, με μόνιμα μετωπικά κέρατα και με τρίχωμα που ποικίλλει από υπόξανθο ώς σκούρο καφέ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. antilope < μέσ. γαλλ. antelop < μτγν. λατ. anthalopus < μεσν. ελλην. *άνθόλοψ.* Πρόκειται για ιδιωματική λ. («γλώσσα») αγν. ετύμου και σημασίας, που απαντά άπαξ στον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης], αντιμάθημα (το) {αντιμαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} μάθημα που οργανώνεται συνήθ. εντός πανεπιστημίου με προσκεκλημένους ομιλητές (στον ρόλο διδασκόντων), ως αντίδραση προς τα κανονικά μαθήματα και ως ένδειξη διαμαρτυρίας για το επίπεδο ή τη θεματική των επίσημων παραδόσεων. αντιμάμαλο (το) (λαϊκ.) παλινδρομικό κύμα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου]. αντιμαχια (η) [μεσν.] (αντιμαχιών) η σύγκρουση δύο πλευρών: *οι προσωπικές ~ τραυματίζουν την ενότητα τής παράταξης* ΣΥΝ. ανταγωνισμός, διαμάχη, αντιπαράθεση. αντιμάχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] (εύχρ. κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.) 1. πολεμώ εναντίον (κάποιου): *αντιμάχονται τους εισβολείς || οι αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ. αντιπαλεύω, αντιπολεμώ, εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι **2.** έχω εχθρικά συναισθήματα (προς κάποιον), εκδηλώνω απέχθεια (προς κάποιον): *λόγω τής αλαζονείας του τον αντιμάχονται όλοι* ΣΥΝ. εχθρεύομαι, μισώ, αντιπαθώ, αποστρέφομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μάχομαι.* αντίμαχος (ο) [μτγν.] {αντιμάχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) πρόσωπο που αντιμάχεται (κάποιον), ο αντίπαλος ΣΥΝ. πολέμιος, εχθρός ΑΝΤ. σύμμαχος, συμμαχητής. Επίσης αντιμαχητής [μεσν.]. **αντιμεθαύρ**ιο επίρρ.· η μεθεπομένη τής αυριανής ημέρας, τρεις μέρες από σήμερα ΣΥΝ. την παράλλη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο.* αντιμετάθεση (η) [μτγν.] (-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η αμοιβαία αλλαγή θέσεως, η αμοιβαία μετάθεση ΣΥΝ. ανταλλαγή 2. ΜΑΘ. ιδιότητα η οποία όταν ισχύει στην πρόσθεση ή στον πολλαπλασιασμό επιτρέπει την αλλαγή τής θέσης των προσθετέων ή παραγόντων χωρίς μεταβολή τού αθροίσματος ή τού γινομένου 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η αμοιβαία αλλαγή θέσεως δύο διαδοχικών φθόγγων, λ.χ.: *γουρσούζης - γρουσούζης* (β) ***αντιμετάθεση χρόνου*** η αντιμεταχώρηση (βλ.λ.). — αντιμεταθέτω ρ. [μτγν.]. **αντιμεταρρύθμ**ιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1.η εκδήλωση αντιθέσεως, η εναντίωση προς προηγούμενη μεταρρύθμιση: συχνά στην *Ελλάδα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις παίρνουν τον χαρακτήρα αντιμεταρρύθμισης 2.* ΙΣΤ. η αντίδραση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Μεταρρύθμιση τού Λουθήρου τον 16ο αι. — αντί μεταρρυθμιστής (ο) [1871], αντιμεταρρυθμιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Contre-Réforme], αντιμεταχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό φαινόμενο (τής Αρχ. Ελληνικής) κατά το οποίο υπάρχει αμοιβαία μετάθεση τής ποσότητας μεταξύ ενός μακρόχρονου φωνήεντος και τού αμέσως επόμενου βραχύχρονου, λ.χ. *πόληος > πόλεως* || βα-*σιλήος > βασιλέως* ΣΥΝ. αντιμετάθεση χρόνου. [ΕΤΥΜ; < μεσν.άντιμεταχώρησις «αμοιβαία αλλαγή θέσεως» < άντι-*μεταχωρώ* < *άντι- + μεταχωρώ* «αλλάζω θέση». Ως γραμματικός όρος η λ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. metathesis of quantity].
αντιμετριέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αντιμετρήθηκα) μετρώ τις δυνάμεις μου, την αξία μου απέναντι σε αντίπαλο, αντιπαραβάλλομαι (προς κάποιον): *σ'αυτές τις εκλογές αντιμετριέται η πρόοδος με τη* συντήρηση ΣΥΝ. αναμετρούμαι, παραβάλλομαι, ανταγωνίζομαι. Επίσης αντιμετρούμαι [μτγν.] (-είσαι...}. — αντιμέτρηση (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άντιμετρώ (-έω)* «κρίνω με το ίδιο μέτρο» < άντι- + *μετρώ.* Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ.Δ., πβ. Λουκ. 6, 38: *ω γάρ μέτρω μετρεῖτε άντιμετρηθήσεται ύμϊν].*
αντίμετρο (το) [1886] (αντιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) 1.(α) το μέτρο που λαμβάνεται για την εξουδετέρωση ή την πρόληψη αντίπαλης ενέργειας και των συνεπειών της (β) (ειδικότ. στο διεθνές δίκαιο) μέτρα αντίθετα στο διεθνές δίκαιο τα οποία λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο προηγουμένως είχε παραβιάσει το διεθνές δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. *απαντητικά μέτρα)* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***αντίμετρα ηλεκτρονικά*** ηλεκτρονικά συστήματα παρεμβολών ή ανακλαστικές διατάξεις για τη μ^είωση τής απόδοσης εχθρικών στρατιωτικών συστημάτων ανίχνευσης και επικοινωνίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contremesure].
αντιμετωπίζω ρ. μετβ. {αντιμετώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)) **1**. (ειδικότ.) στέκομαι αντιμέτωπος, προβάλλω αντίσταση: *παρέμειναν στις θέσεις τους και αντιμετώπισαν την επίθεση των εχθρών με επιτυχία* ΣΥΝ. αμύνομαι, αντιμάχομαι 2. (μτφ.) τηρώ ορισμένη στάση απέναντι σε (ζήτημα, πρόβλημα κ.λπ.), προσπαθώ να επιλύσω, να ξεπεράσω (τις δυσκολίες που προκαλεί): η *πολιτεία οφείλει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα τής ανεργίας* ΣΥΝ. επιλύω 3. υφίσταμαι ένα πρόβλημα, μια αρνητική κατάσταση: *~ οικονομικά προβλήματα | προβλήματα υγείας | μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση* ΣΥΝ. αντεπεξέρχομαι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άντιμετωπώ* < αρχ. *αντιμέτωπος].*

αντιμετωπίζω - άντιμετωπώ. ο τ. σε *-ίζω,* το αντιμετωπίζω, είναι νεότερος έναντι τού κανονικού (μεσν.) άντιμετωπώ. Ως ρήμα που παράγεται από σύνθετη λ. *(αντιμέτωπος),* δηλ. ως παρασύνθετο ρή μα, είναι κανονικώς στην Ελληνική σε -ώ, -είς... (πβ. *φιλόσοφος > φιλοσοφώ, τηλέγραφος > τηλεγραφώ, ταχυδρόμος > ταχυδρομώ* κ.τ.ό.): *αντιμέτωπος > άντιμετωπώ.* Ωστόσο, όπως συνέβη και με άλλα ρήματα, από τους χρόνους σε /-iso, -isa/, που συνέπιπταν ακουστικώς με τους τύπους των ρημάτων σε -ίζω (επίσης σε -iso / -isa), μεταπλάστηκε ο ενεστώτας και ο παρατατικός σε -ίζω: *άντι μετωπώ > αντιμετωπίζω,* πβ. *ζωγραφίζω* αντί *ζωγραφώ, κλονίζω* αντί *κλονώ* κ.ά. -> -ίζω

αντιμετώπιση (η) [1888] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων) η έκφραση στάσης, θέσης απέναντι σε θέμα ή πρόβλημα· η εξεύρεση τρόπων και μέσων επίλυσης, περιορισμού ή πρόληψης μιας δυσάρεστης κατάστασης ή εξέλιξης: *σοβαρή | επιπόλαιη | βίαιη | ήπια | ευφυής | ανεπαρκής | λογική | έγκαιρη | φιλική | άμεση | δυναμική ~* || *αποφασίστηκε η λήψη έκτακτων μέτρων για την ~ των πρόσφατων κρουσμάτων βίας* || η *~ τού προβλήματος τής ανεργίας απασχόλησε τη σύνοδο υπουργών τής Ε.Ε.* ΣΥΝ. προσέγγιση.
αντιμέτωπος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται μπροστά σε (κάποιον/ κάτι), που αντιμετωπίζει (κάτι) πρόσωπο με πρόσωπο: *βρέθηκε ~ με ένα σταματημένο φορτηγό και μόλις πρόλαβε να πατήσει φρένο* ΣΥΝ. αντικριστός 2. αυτός που αντιπαρατίθεται (σε κάποιον) ως αντίπαλος: στη *χθεσινή τηλεοπτική συζήτηση ο υπουργός ήλθε ~ με τους εκπροσώπους των άλλων κομμάτων || είμαι | βρίσκομαι | έρχομαι ~ με κάποιον/κάτι* ΣΥΝ. αντίπαλος, αντίμαχος, αντιτιθέμενος. — αντιμέτωπα επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < άντι- + *μέτωπον].*
αντιμήνσιο {αντιμηνσί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το τετράγωνο ύφασμα που έφερε παλαιότερα προσαρτημένα ή ενσωματωμένα άγια λείψανα και την αναφορά τού ονόματος τού επισκόπου που το καθαγίασε, το οποίο κοσμείται με κεντητές ή αποτυπωμένες εικόνες, κυρ. τής ταφής τού Χριστού, και τοποθετείται πάνω σε μη καθαγιασμένη Αγ. Τράπεζα ή χρησιμοποιείται αντί για αυτήν.
[ΕΤΥΜ < μεσν. άντιμήνσιον, νόθο συνθ., < άντι- + *-μήνσιον* < λατ. mensa «τραπέζι»].
αντιμηνυω ρ. μετβ. [μεσν.] {αντιμήνυσα} **1.** (λαϊκ.) στέλνω απάντηση (σε μήνυμα): *τον κάλεσα, αλλά μου αντιμήνυσε ότι δεν θα έρθει 2.* υποβάλλω μήνυση εναντίον κάποιου που έχει ήδη υποβάλει μήνυση εναντίον μου, μηνύω τον μηνυτή μου.
αντιμίλη**μα** (το) {αντιμιλήμ-ατος | -ατα,-άτων) 1.η διατύπωση αντίρρησης, ο αντίλογος **2**. (ειδικότ.-κακόσ.) η αντίρρηση που εκφράζεται με αυθάδη τρόπο, χωρίς σεβασμό. Επίσης αντιμιλιά (η).
αντιμιλι**ταρισμ**ός (ο) η άρνηση κάθε στρατοκρατικού ή φιλοπόλεμου πνεύματος, η αντίθεση προς τον μιλιταρισμό (βλ.λ.) (πβ. λ. *αντιστρατοκρατία)* ΑΝΤ. στρατοκρατία, μιλιταρισμός. — αντιμιλιταρι-στής (ο), αντιμιλιταρίστρια (η), αντιμιλιταριστικός, -ή, -ό. [ΕΤΎΜ. Μεταφορά τού γαλλ. antimilitarisme (νόθο συνθ.)].
αντιμιλώ ρ. μετβ. (+σε) [μεσν.] (αντιμιλάς... | αντιμίλησα) 1. διατυπώνω αντίρρηση σε προηγούμενη άποψη: *καθόριζε πάντα τι θα γίνει και κανείς δεν τολμούσε να του αντιμιλήσει* ΣΥΝ. προβάλλω αντιρρήσεις **2.** (συνεκδ.) μιλώ με αυθάδεια, χωρίς να δείχνω τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον συνομιλητή μου: *τολμάς να αντιμιλάς στον*

αντί- | αντί- | αντ- | ανθ- α' συνθετικό

αντι-λογικός, -ή, -ό
αντι-λυσσικός (ορός)
αντι-μικροβιακός, -ή, -ό
αντι-μολυσματικός, -ή, -ό
αντι-μοναρχικός, -ή, -ό
αντι-μονοπωλιακός, -ή, -ό
αντι-μπολσεβικικός, -ή, -ό
αντι-μυκητικός, -ή, -ό
αντι-νατοϊκός, -ή, -ό
αντι-οικολονικός, -ή, -ό
αντι-όξινος, -η, -ο αντι-ορθολονικός, -ή, -ό
αντι-ορθολογισμός (ο)
αντι-ορθολονιστής (ο)
αντι-οφικός (ορός)

πατέρα σου; ΣΥΝ. (λόγ.) αυθαδιάζω, απαντώ απρεπώς.

αντιμισθία (η) {αντιμισθιών} το ποσό που καταβάλλεται ως αμοιβή για εργασία ή προσφερόμενη υπηρεσία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. άντίμισθος «αυτός που δίνεται ως αμοιβή». Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ.Δ.με τη σημ.«ανταπόδοση»,πβ. *Ρωμ.* 1, 27: τήν άνπμισθίαν... *τής πλάνης αυτών εν έαυτοϊς απολαμβάνοντες].*

αντιμολια (η) → αντιμωλία

αντιμοναχικός, -ή, -ό [1897] αυτός που στρέφεται κατά τού μοναχισμού ή των μοναχών γενικά: ~ *μένος ! κείμενο.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antimonacal].

αντψόνιο (το) [1856] {αντιμονί-ου | -ων} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Sb) που συμπεριφέρεται και ως μέταλλο και ως αμέταλλο· η πιο σταθερή μορφή του αποτελεί ένα εύθραυστο, αργυρόλευκο στερεό με μεταλλική λάμψη και χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, (παλαιότ.) στην παραγωγή αδιαφανών σμάλτων, για τον αποχρωματισμό τού γυαλιού, στην ιατρική κ.α.' γνωστό επίσης από τις βλάβες που προκαλούσε στην υγεία των εργαζομένων στα παλαιότερα τυπογραφεία (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. antimonio < μεσν. λατ. antimonium, αβεβ. ετύ-μου, πιθ. < *athimodium < αραβ. al-ithmid < μτγν. ελλην. *στίμμι (τό) | στίμμις (ή)* «είδος σκόνης για βαφή ματιών» < αιγυπτ. sdm, πβ. κ. κο-πτ. stem].

αντιμονιούχος, -ος/-α, -ο [1887] ΧΗΜ. (ένωση) που περιέχει αντιμόνιο.

αντιμυθιστόρημα (το) {αντιμυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΙΛΟΛ. πρωτοποριακή μορφή μυθιστορήματος των μέσων τού 20ού αι. που έρχεται σε ρήξη με τις κανονιστικές συνθήκες (τόπου, χρόνου, ψυχογραφίας κ.λπ.) που διέπουν το παραδοσιακό μυθιστόρημα (πβ. *νέο μυθιστόρημα, λ. μυθιστόρημα).*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. anti-roman, όρος που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1949 από τον Γάλλο φιλόσοφο Jean-Paul Sartre, προκειμένου να χαρακτηρίσει μια νέα μορφή πρωτοποριακού μυθιστορήματος].

αντιμωλία (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η διεξαγωγή τής συζήτησης στο ακροατήριο με την παρουσία και συμμετοχή όλων των διαδίκων, κατ' αντιδιαστολή προς την ερημοδικία.
[ΕΤΥΜ μτγν., που ερμηνεύεται εύστοχα από τον Ησύχιο ως «δίκη εις ην οί *αντίδικοι παραγίνονται*) = παρευρίσκονται», < αρχ. άντι-*μώλος* «αντίδικος» < άντι- + *μώλος* «αγώνας, μάχη» < I.E. *mol-«έντονος κόπος, μόχθος», πβ. λατ. moles «μάζα», molestus «κοπιώδης», γαλλ. molester «βιαιοπραγώ», αγγλ. demolish «καταστρέφω» κ.ά. Ομόρρ. *μόλ-ις].*

αντιμωλία ή αντιμολία. Το γεγονός ότι παραδίδεται τ. άντιμώλος με τη σημ. «αντίδικος» από την αρχαία (νομοθετικού περιεχομένου) επιγραφή τής Γόρτυνος (Κρήτη) οδηγεί στο να παραγάγουμε το αντιμωλία από το όντιμώλος και να το γράψουμε με *-ω-* (ας σημειωθεί ότι τ. *αντιμωλία | αντιμολία* δεν παραδίδεται από την Αρχαία). Από το θέμα μολ- (που το βρίσκουμε σε τύπους τής Αρχαίας, όπως *έμολον* -από όπου η μετοχή *μολών* «ελθών» στην περίφημη φράση *«μολών λαβε»-,* στον μέλλοντα *μολοῦμαι, σε* μτγν. ενεστώτα *μολώ* και σε παράγωγα όπως *αυτόμολος - αυτομολώ),* σχηματίστηκε το θέμα *μωλ-* (εκτεταμένη βαθμίδα) που έχουμε στο *άντι-μώλ-ος.* Ανάλογοι σχηματισμοί στην αρχαία γλώσσα είναι τα *οπ-: ωπ-(δψομαι | δψις: δπωπα)* και *οδ-: ωδ-(όσμή< *οδ-μή: δδωδα).*

αντιναυαρχος (ο) [1833] {αντιναυάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

αντινετρόνιο (το) {αντινετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ. αντισωμάτιο (βλ.λ.) με μηδενικό ηλεκτρικό φορτίο, όπως το κανονικό νετρόνιο, αλλά αντίθετη μαγνητική ροπή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. antineutron (νόθο συνθ.)].

αντινομάρχης (ο/η) {αντινομαρχών} ο δεύτερος στην ιεραρχία τής νομαρχιακής αυτοδιοίκησης.

αντινομία (η) [μτγν.] {αντινομιών} 1. (γενικά) η διαπίστωση αντιφάσεων που προκύπτουν από το ασυμβίβαστο δύο προτάσεων, η λογική ανακολουθία: *ο λόγος του είναι γεμάτος αντινομίες* ΣΥΝ. αντίφαση 2. ΦΙΛΟΣ, η αντίφαση μεταξύ δύο αντίθετων προτάσεων που παρουσιάζονται εξίσου αποδεκτές και αποδείξιμες, αλλά είναι αλληλοαναιρούμενες: *οι τέσσερεις ~ τού Καθαρού Λόγου στον Καντ.* — αντίνο-μος, -η (λόγ. -ος), -ο, αντινομικός, -ή, -ό [μτγν.].

αντινομισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ. η τάση για απελευθέρωση από τον ηθικό νόμο, που προβάλλει την αδιαφορία προς τον Θείο Νόμο ή και την πλήρη απόρριψη του και προτάσσει την ελευθερία τής ανθρώπινης βούλησης (χωρίς να αρνείται και τη δύναμη τής Θείας Χάριτος): *τάσεις αντινομισμού αναπτύχθηκαν στους Γνωστικούς, τους Προτεστάντες κ.ά.* — αντινομιστής (ο), αντινομιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Antinomismus].

αντιντόπινγκ (το) {άκλ.} (ενν. έλεγχος) για την εξακρίβωση αν συγκεκριμένος αθλητής έχει κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών. [ΕΤΥΜ. < αντί- + *ντόπινγκ* (βλ.λ.)].

αντίξοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι ευνοϊκός, που είναι αντίθετος: *λόγω των αντίξοων καιρικών συνθηκών αναβλήθηκε το ταξίδι || οι ~ περιστάσεις* ΣΥΝ. δυσμενής, ενάντιος. — αντίξοα | αντιξόως [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν λειάνθηκε, τραχύς», < άντι- + *-ξοος* < *ξέω* «λειαίνω, ομαλύνω» (βλ.λ.)].

αντιξοότητα (η) {αντιξοοτήτων} οτιδήποτε προκύπτει ως δυσκολία εμποδίζοντας κάποιον: οι ~ τής ζωής ΣΥΝ. δυσχέρεια, ατυχία.

αντίο επιφών. {άκλ.} 1. (οικ.) ως αποχαιρετιστήρια προσφώνηση ΣΥΝ. στο καλό, γεια, στην ευχή τού Θεού 2. ***αντίο*** (το) ο αποχαιρετισμός: *μεγάλη αγένεια να φύγει από τη γιορτή χωρίς να πει ένα ~-* ΦΡ. (εκ-φραστ.) ***τελευταίο | στερνό αντίο*** *ο* τελευταίος αποχαιρετισμός σε νεκρό, κυρ. η παρουσία στην κηδεία του: *πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε για το ~ στον μεγάλο ηγέτη* ΣΥΝ. τελευταίος χαιρετισμός, το ύστατο χαίρε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποχαιρετισμός.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. addio «στον Θεό» < πρόθ. a + dio «θεός» (< λατ. deus), από όπου και γαλλ. adieu, ισπ. adiós κ.ά.].

αντιολισθητικός, -ή, -ό αυτός που εμποδίζει την ολίσθηση: ~ *ταινίες | υλικό | τάπητας-* ΦΡ. ***αντιολισθητικές αλυσίδες*** βλ. λ. *αλυσίδα* ΑΝΤ. ολισθητικός, γλιστερός, ολισθηρός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. non-skid].

α ντιοξιδωτικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (ουσία) που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συντηρητικό τροφίμων, με σκοπό να αποφευχθούν αλλοιώσεις που προκαλεί η οξίδωση συστατικών τους: (κ. ως ουσ.) η *βιταμίνη Ε είναι φυσικό ~ τού ελαιολάδου.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antioxidant].

Αντιόπη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. (α) αμαζόνα, κόρη τού Άρη, μητέρα τού Ιπολύτου (β) κόρη τού θεού-ποταμού Ασωπού, απέκτησε από τον Δία δίδυμα 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., < *άντι-* + *-όπη* < *-Ροπ-,* μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ. *έπος* (βλ.λ.) και *εἶπον].*

Αντιόχεια (η) {-ας κ. -είας} αρχαία ελληνική πόλη τής Συρίας που σήμερα ανήκει στην Τουρκία, ένα από τα σπουδαιότερα εμπορικά κέντρα τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Αντίοχος,* όνομα τού πατέρα τού Μακεδόνα στρατηγού Σέλευκου Νικάτορος, που ίδρυσε την πόλη το 300 π.Χ. Από την ελληνική προήλθε η τουρκ. ονομασία Antakya. Το όν. *Αντίοχος* ανάγεται σε *άντι-* + *δχος* «πολεμικό άρμα», που συνδ. με τη λ. όχημα (βλ.λ.)].

Αντίοχος (ο) {-ου κ. -όχου} 1. όνομα ηγεμόνων τής Συρίας και βασιλέων τής Κομμαγηνής 2. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. *Αντιόχεια].*

αντιπάθεια (η) [αρχ.] (χωρ. γεν. πληθ.) συναίσθημα που φανερώνει αρνητική διάθεση για κάποιον/κάτι: μεταξύ τους *υπήρχε αμοιβαία* -ΑΝΤ. συμπάθεια.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια.*

αντιπαθής, -ής, -ές {αντιπαθ-ούς | -είς (ουδ. ή)· αντιπαθέστ-ερος, -ατός) αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *είναι τόσο αγενής, που γίνεται αμέσως ~ σε όλους* ΣΥΝ. αντιπαθητικός, απεχθής, απωθητικός ΑΝΤ. συμπαθής, αξιαγάπητος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανταποδίδει ό,τι έπαθε - που έχει αντίθετες ιδιότητες», < *άντι-* + *-παθής,* πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον,* ρ. *πάσχω.* Η σημ. «απεχθής» είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antipathique].

αντιπαθητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *έτσι δύστροπος που είναι, γίνεται πάντα ~* ΣΥΝ. αντιπαθής ΑΝΤ. συμπαθής. — αντιπαθητικ-ά | -ώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ; Αντιδάν., < γαλλ. antipathique < antipathie < αρχ. αντιπάθεια. Το μτγν. *αντιπαθητικός* «ενεργητικός, δραστήριος, ο μη παθητικός» προήλθε από απευθείας σύνθεση < άντι- + *παθητικός].*

αντιπαθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αντιπαθείς... | αντιπάθησα} αισθάνομαι αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): τον *αντιπαθεί από τότε που έμαθε πόσο ανειλικρινής είναι* ΑΝΤ. συμπαθώ.

αντιπαλεύω ρ. μετβ. {αντιπάλεψα} παλεύω, αγωνίζομαι εναντίον (προσώπου ή κατάστασης): *οι εργαζόμενοι θα αντιπαλέψουν δυναμικά την αντιλαϊκή πολιτική τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. αντιμάχομαι. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άντιπαλαίω* < *άντι-* + *παλαίω* < *πάλη* (βλ. λ. *παλεύω)].*

αντίπαλος, -η, -ο 1. αυτός που έρχεται αντιμέτωπος με κάποιον άλλον, που αγωνίζεται εναντίον άλλου για το ίδιο θέμα/σκοπό (για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς, στρατιωτικούς, αθλητικούς κ.λπ.): ~ *παράταξη/ θεωρία/ στρατόπεδο/ χώρα/ ομάδα/ ιδεολογία-* ΦΡ. ***αντί-παλον δέος*** *(άντίπαλον δέος,* Θουκ. 3,11) ο φόβος για τον αντίπαλο, τον εχθρό· ο αμοιβαίος φόβος ανάμεσα σε αντιπάλους, που εξασφαλίζει ενότητα στο εσωτερικό των αντίπαλων στρατοπέδων/πλευρών και σχέση ισορροπίας μεταξύ τους: η Σοβιετική *Ένωση απετέλεσε για δεκαετίες το ~ τής αμερικανικής πολιτικής || ο ισλαμισμός αποτελεί το ~ που επικαλείται ο στρατός στην Τουρκία για τη στήριξη τού κοσμικού κράτους 2.* ***αντίπαλος*** (ο/η) ανταγωνιστής (κάποιου): *πολιτικός | οικονομικός | στρατιωτικός | εκλογικός | κρυφός | επικίνδυνος | δεινός ~* ΣΥΝ. εχθρός, αντίθετος, αντίμαχος ΑΝΤ. σύμμαχος, συμμαχητής, συναγωνιστής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άντι- + *-παλος* < *πάλη].*

αντίπαλο ν **δέος.** Γνωστή φράση από τον Θουκυδίδη (3, 11), που χρησιμοποιείται σήμερα στον προσεγμένο λόγο, για να δηλώσει καταστάσεις ισορροπίας στις ανθρώπινες σχέσεις (εθνών, ομάδων, ατόμων), απότοκες αμοιβαίου φόβου (πβ. τη λαϊκή ρήση *Φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον* Γιάννη!). Η πλήρης φράση είναι «τό δε *άντίπαλον δέος μόνον πιστόν ές ξυμμαχίαν»,* που ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχει αποδώσει ελεύθερα *«ϊσος και άμοι-*

βαίος τω όντι *φόβος είναι ή μόνη ασφαλής βάσις μιας συμμαχίας».*

αντιπαλότητα (η) [1891] {αντιπαλοτήτων} η ύπαρξη αντίπαλης διάθεσης, η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπα ή ομάδες συγκρούονται ή ανταγωνίζομαι μεταξύ τους για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς κ.λπ.: η διεθνής *κοινότητα πρότεινε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ώστε να αμβλυνθεί η ~ μεταξύ των δύο χωρών* ΣΥΝ. εχθρότητα, ανταγωνισμός ΑΝΤ. σύμπνοια, συνεργασία.

αντιπαλότητα: «άπαξ λέξη»! Η λ. αντιπαλότητα τα τελευταία 10 χρόνια χρησιμοποιείται ευρέως στο πολιτικό ιδίως λεξιλόγιο, αποδίδοντας τις επίσης ευρύτερα χρησιμοποιούμενες αντίστοιχες ξένες λέξεις (πβ. αγγλ. rivalry, γαλλ. rivalité, γερμ. Konkurrenz). Δηλώνει, γενικότερα, την ανταγωνιστική στάση, που οδηγεί σε σύγκρουση, εχθρότητα και αλληλοϋπονόμευση αντί τού δημιουργικού συναγωνισμού και τής ευγενούς άμιλλας. Ωστόσο habent vocabula sua fata... Η λ. *αντιπαλότητα* πρωτοαπαντά το 1891 (εφημ. *Άστυ),* ο δε Στέφ. Κουμανούδης, περιλαμβάνοντας τη λέξη στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων...,* αισθάνεται την ανάγκη να απολογηθεί: *«Ειπέ τις των συγχρωμένων έμοί ότι τοιαύτας λέξεις, οΐα ή παρούσα* [ενν. το άντιπαλότης], *δέν έπρεπε νά συμπεριλάβω εν τη Συναγωγή μου ως δήθεν γραφείσας άπαξ μόνον παρά τίνος, ευρεθέντος εν στιγμή ίδιασμοϋ. 'Αλλ' εγώ δέν έπείσθην, επειδή έγνων, ότι κατά μίμησιν και αί τοιαϋται λέξεις μετέβησαν εις κοινοτέ-ραν χρήσιν...».* Προφητική η ρήση τού λεξικογράφου Κουμανούδη γι' αυτήν και για πολλές άλλες λέξεις.

Αντίπαξοι (οι) νησί των Επτανήσων Ν. των Παξών. [ΕΤΥΜ. Πρόκειται για την αρχ. *Πρόπαξο].*

αντίπαπας (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} πάπας που θεωρείται από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ότι δεν εκλέχθηκε κανονικά και γι' αυτό δεν αναγνωρίζεται.

αντιπαραβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπαρέβαλα, αντιπαραβλήθηκα, αντιπαραβεβλημένος} παραβάλλω προς (κάτι), συγκρίνω βρίσκοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές: *αντιπαρέβαλε τα κείμενα, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το ένα ήταν αντιγραφή τού άλλου* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, παραλληλίζω, σύγκρινα«, συσχετίζω.

αντιπαραβολή (η) [αρχ.] η συγκριτική εξέταση, η εξέταση μέσω παραβολής: η ~ των καταθέσεων *απέδειξε πως ο κατηγορούμενος οπωσδήποτε επισκέφθηκε τον τόπο τού εγκλήματος* ΣΥΝ. αντιπαράθεση, παραβολή.

αντιπαραβολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιπαραβολή 2. ΓΛΩΣΣ. ***αντιπαραβολική μέθοδος*** η μέθοδος συγχρονικής μελέτης των σχέσεων (ομοιοτήτων, διαφορών, παράλληλων εξελίξεων κ.λπ.) που διαπιστώνονται κατά την ανάλυση τής δομής δύο ή περισσοτέρων γλωσσών (η μέθοδος αυτή διαφέρει από τη *συγκριτική* μέθοδο που αναφέρεται στην ιστορική-διαχρονική εξέταση τής δομής γλωσσών που εμφανίζουν μεταξύ τους γενετική συγγένεια). — αντιπαραβολικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contrastive].

αντιπαράδειγμα (το) {αντιπαραδείγμ-ατος | -ατα, -άτων) παράδειγμα που ανατρέπει την ισχύ υπόθεσης, άποψης κ.λπ. η οποία βασίζεται σε άλλα παραδείγματα: *στο άρθρο της παρουσιάζει αντιπαρα-δείγματα στην υπόθεση που είχε διατυπώσει ο συνάδελφος της.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. counter-example].

αντιπαράθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (κυριολ.) η συγκριτική εξέταση: *~ θέσεων/ στοιχείων/ προγραμμάτων ΣΥΝ.* αντιπαραβολή, σύγκριση · 2. η εκδήλωση διαφωνιών, η σύγκρουση διαφορετικών απόψεων, στάσεων: *οι δύο βουλευτές ήρθαν σε ανοιχτή ~ για το επίμαχο νομοσχέδιο || οξεία ~ μεταξύ δύο πλευρών || το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων αποτέλεσε ξανά το αντικείμενο αντιπαράθεσης στη Βουλή* ΣΥΝ. σύγκρουση, διαμάχη, κόντρα. — αντιπαραθετικός, -ή, -ό [1834]. [ΕΤΥΜ < μτγν. άντιπαράθεσις < αρχ. *άντιπαρατίθημι].*

αντιπαραθέτω ρ. μετβ. {αντιπαρέθεσα, αντιπαρα-τέθηκα, -τεθειμέ-νος} 1. παραθέτω συγκριτικά πράγματα αντίθετα μεταξύ τους, παρουσιάζω το ένα απέναντι στο άλλο: η *εφημερίδα αντιπαραθέτει δηλώσεις επωνύμων για το θέμα, αφήνοντας τα συμπεράσματα στους αναγνώστες* 2. αντιπροτείνω, παρουσιάζω μιαν άλλη θέση, άποψη, επιχείρημα κ.λπ.: *στα λόγια τού συνομιλητή του αντιπαρέθεσε τα στοιχεία τής δημοσκόπησης* ΣΥΝ. αντιτάσσω, αντεπιχειρηματολογώ **3**. (μεσοπαθ. ***αντιπαρατίθεμαι)*** στέκομαι αντιμέτωπος, εκφράζω διαφωνία: *έχει το θάρρος τής γνώμης του και δεν διστάζει να αντιπαρατεθεί στην πλειοψηφία.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άντιπαρατίθημι < άντι- + παρατίθημι].*

αντιπαράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κυρ. στη ΦΡ. ***κατ' αντιπαράσταση*** με ταυτόχρονη εξέταση μαρτύρων ή κατηγορουμένων ενώπιον δικαστηρίου, κυρ. σε περιπτώσεις αντικρουόμενων καταθέσεων: ο *ένας μάρτυρας κατηγορούσε τον άλλο, οπότε κρίθηκε απαραίτητη η ~ εξέταση τους, ώστε να καταδειχθεί η αλήθεια* ΣΥΝ. αντιμωλία.

[ΕΤΥΜ < μτγν. άντιπαράστασις < *άντιπαρίστημι | -ίσταμαι.* Η λ. εχρησιμοποιείτο κυρ. στη ρητορική, για να δηλώσει την έμμεση απάντηση ή την ανταπάντηση σε επιχείρημα τού αντιδίκου. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τού νομικού όρου confrontatio (μεσν. λατ.)].

αντιπαρατάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {αντι-παρέταξα, -παρατάχθηκα (κα-θημ. -χτηκα} 1. τάσσω (κάτι) απέναντι (σε κάτι άλλο), τοποθετώ ως αντίθετο, αντιμέτωπο: *το στράτευμα αντιπαρατάχθηκε εγκαίρως κατά μήκος τής οχυρωμένης γραμμής, για να αντιμετωπίσει την εχθρική επίθεση* ΣΥΝ. αντιτάσσω ΑΝΤ. συμπαρατάσσω, συντάσσω 2. προβάλλω (κάτι) για να εκφράσω διαφωνία, αντίθεση: τα *επιχειρήματα που αντιπαρατάσσει είναι εύστοχα* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω. — αντιπαράταξη (η) [μτγν.].

αντιπαρέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. {αντιπαρήλθα} **1**. προσπερνώ (κάτι), χωρίς να δώσω σημασία, αρνούμαι να ασχοληθώ με (κάτι): αντιπα-*ρήλθε τις ύβρεις χωρίς σχόλιο || δήλωσε ότι αντιπαρέρχεται το συμβάν, γιατί δεν ασχολείται με μικροπρέπειες* ΣΥΝ. αδιαφορώ, αποσιωπώ, παραβλέπω, προσπερνώ 2. (μτφ.) αποφεύγω με ελιγμό, ξεπερνώ επιτήδεια: ως *ομιλητής στερείται τής ετοιμότητας να αντιπαρέρχεται τις παγίδες των αντιπάλων* ΣΥΝ. ξεφεύγω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «προσέρχομαι ως βοηθός - αντικαθιστώ», < άντι- + *παρέρχομαι.* Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στην Κ.Δ. (Λουκ. 10, 31-32) στην παραβολή τού καλού Σαμαρείτη, περιγράφοντας την πράξη τού ιερέα και τού Λευ'ιτη, οι οποίοι προσπέρασαν αδιάφορα τον τραυματισμένο Ιουδαίο: *ιερεύς τις κατέβαινεν εν τη όδφ εκείνη και ίδών αυτόν άντιπαρήλθεν].*

αντιπαροχή (η) [1836] η παροχή που δίνεται σε ανταπόδοση προηγουμένης, ως αντάλλαγμα της ΣΥΝ. αμοιβαία παροχή· ΦΡ. δίνω ***αντιπαροχή*** συνάπτω ως ιδιοκτήτης ακινήτου σύμβαση με εργολήπτη, σύμφωνα με την οποία ο εργολήπτης θα ανεγείρει στη θέση τού ακινήτου, που κατέχω, πολυώροφο κτίσμα, το οποίο και θα εκμεταλλεύεται, ενώ αντί παροχής (αμοιβής) για την παραχώρηση τού ακινήτου θα λάβω ποσοστό επί τού νέου κτίσματος (συνήθ. αριθμό διαμερισμάτων). — αντιπαρέχω ρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Gegenleistung].

Αντίπαρος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ. τής Πάρου.

Αντίπασχα (το) [μεσν.] {άκλ.} η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η Κυριακή τού Θωμά.

Αντίπατρος (ο) {-ου κ. -άτρου} 1. αρχαίος Μακεδόνας στρατηγός (397-319 π.Χ.(, στον οποίο ανέθεσε ο Αλέξανδρος τη διοίκηση τής Μακεδονίας κατά τη διάρκεια τής εκστρατείας του στην Ασία **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < άντι- + *-πατρός < πατήρ, -τρός].*

αντίπερα επίρρ. [αρχ.] **1.** απέναντι, στο αντικρινό μέρος: *προχώρησε ~ στην άλλη πλευρά τού δρόμου* ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι 2. (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται απέναντι: *η ~ όχθη τού ποταμού.*

αντιπερισπασμός (ο) 1. ενέργεια που αποβλέπει στην απόσπαση τής προσοχής, στη διοχέτευση τού ενδιαφέροντος κάποιου σε παραπλανητική κατεύθυνση: με την *έκρηξη προκάλεσαν ~, ώστε κανείς δεν πρόσεξε την έξοδο των ληστών από την πίσω πόρτα τής Τράπεζας 2.* ΣΤΡΑΤ. (ειδικότ. κατά τη διάρκεια πολέμου), παραπλανητική στρατιωτική ενέργεια που εκδηλώνεται σε διαφορετικό τόπο από αυτόν που αναμένει ο εχθρός, ώστε να αποσπαστεί η προσοχή του από τον πραγματικό στόχο: *πριν από τη μεγάλη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία, είχε προηγηθεί για ~ η απόβαση στη Σικελία.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άντιπερισπώ (-άω)* < *άντι- + περισπώ].*

αντιπληθωρισμός (ο) το σύνολο των οικονομικών μέτρων που αποσκοπούν στη μείωση τής πληθωριστικής κυκλοφορίας νομίσματος· η οικονομική πολιτική κατά τού πληθωρισμού (βλ. λ. *πληθωρισμός).* — αντιπληθωριστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. deflation, κυριολεκτικώς «ξεφούσκωμα»].

αντιπλοίαρχος (ο/η) [1833] {αντιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αντιπνευματικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην πνευματική καλλιέργεια, που την αξιολογεί ως ασήμαντη, ή γενικότ. υποτιμά τον ρόλο που διαδραματίζει στη διαμόρφωση, την ανάπτυξη και την πρόοδο τού ανθρώπου: *~ καιροί | εποχή* ΣΥΝ. υλιστικός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antispiritual (νόθο συνθ.)].

αντίποδας (ο) {αντίποδων} **1**. αυτός που αποτελεί την εκ διαμέτρου αντίθετη θέση, το ακριβώς αντίθετο σε κάτι: *στον ~ τού πλούσιου Βορρά βρίσκεται ο εξαθλιωμένος Νότος 2.* (γενικότ.-συνήθ. στον πληθ.) σημείο ή τόπος που σε σχέση με κάποιον άλλο βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντίπους, -ποδός < άντι- + πους].*

αντιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η κατά παράνομο τρόπο οικειοποίηση ξένης περιουσίας ή δικαιώματος ΣΥΝ. σφετερισμός, οικειοποίηση· ΦΡ. (α) ***αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας*** | *αρχής* (i) η παράνομη εμφάνιση ή δράση ιδιώτη ως εκπροσώπου δημόσιας υπηρεσίας χωρίς προηγούμενο νόμιμο διορισμό (ii) η υπέρβαση από τον δημόσιο υπάλληλο των αρμοδιοτήτων του (β) *αντιποίηση* ***στολής | τίτλου | παρασήμου*** η χωρίς νόμιμη άδεια ή εξουσιοδότηση χρήση στολής ή άλλου διακριτικού (κρατικού ή θρησκευτικού λειτουργού) από ιδιώτη.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *άντιποίησις,* αρχική σημ. «διεκδίκηση», < αρχ. άντι-ποιώ *(-έω)* «ανταποδίδω, διεκδικώ» < *άντι- + ποιώ.* Οι φρ. *αντιποίηση αρχής | στολής | τίτλου* αποδίδουν τα γαλλ. usurpation d'autorité | d'uniforme | de titre].

αντιποιητικός, -ή, -ό [1892] 1. αυτός που εμποδίζει τη δημιουργία ποιητικού ύφους: *απέφευγε τη χρήση απλών, καθημερινών* λέξεων στην *ποίηση, γιατί τις θεωρούσε ~* ΣΥΝ. πεζός, καθημερινός 2. αυτός που δεν ευνοεί την ανάπτυξη και διάδοση τής ποίησης και γενικότ. των τεχνών: *πιστεύει πως ζούμε σε μια ~ εποχή, όπου οι ευαισθησίες και η πνευματική αναζήτηση θεωρούνται περιττή πολυτέλεια* ΣΥΝ. τεχνοκρατικός, σκληρός. — αντιποιητικά επίρρ., αντιποιητικότητα (η). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. unpoetisch].

αντίποινα (τα) {αντιποίνων} οι ενέργειες που αποσκοπούν στην ανταπόδοση προηγούμενης αδικίας ή βλάβης, που έχουν τον χαρακτήρα αντεκδικήσεως: σε *περιπτώσεις δολιοφθορών από την Αντίσταση κατά τη γερμανική κατοχή, οι ομαδικές εκτελέσεις αόπλων*

ήταν από τα συνήθη ~ ΣΥΝ. εκδίκηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άντι- + *ποινή].*

αντιποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιποιείται...· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) οικειοποιούμαι (ξένο πράγμα, δικαίωμα **ή** ιδιότητα), σφετερίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιπολιτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιπολιτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα)} 1. ασκώ αντίθετη πολιτική, ανταγωνίζομαι (κάποιον) ως πολιτικός, κομματικός αντίπαλος ΑΝΤ. συμπολιτεύομαι **2.** (η μτχ. ***αντιπολιτευόμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που εκφράζει τις θέσ^{e}ις τής αντιπολίτ^{e}υσης: ~ *Τύπος* | *κόμμα* ΑΝΤ. συμπολιτευόμενος, φιλοκυβερνητικός 3. (μτφ.) τίθεμαι αντιμέτωπος, εκφράζω αντίθετη άποψη: σε ό,τι λέω με αντιπολιτεύεσαι ΣΥΝ. εναντιώνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιπολίτευση (η) [1856] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων τού Κοινοβουλίου που δεν στηρίζουν την κυβέρνηση: σύσσωμη η ~ *κατήγγειλε τους επικίνδυνους κυβερνητικούς χειρισμούς* ΑΝΤ. συμπολίτευση, κυβέρνηση· ΦΡ. (α) ***αξιωματική αντιπολίτευση*** το σύνολο των βουλευτών τού κόμματος που έχει αναδειχθεί δεύτερο στις εθνικές εκλογές (β) ***μείζων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές που ανήκουν στο πρώτο σε δύναμη κόμμα από αυτά που βρίσκονται στην αντιπολίτευση (γ) ***ε λ άσσων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης που δεν ανήκουν στη μείζονα αντιπολίτευση: ο *πρωθυπουργός συναντήθηκε με τους ηγέτες τής ελάσσοντος αντιπολίτευσης* 2. η πολιτική που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που αντιτίθεται στην κυβερνητική πολιτική: η υπεύθυνη ~ *ασκείται στο Κοινοβούλιο και όχι στο πεζοδρόμιο* || *εποικοδομητική* | *σκληρή* | *λαϊκιστική* ~ 3. (καταχρ.) (α) επιμέρους ενέργεια εναντίωσης, αντίδρασης προς δεδομένη απόφαση, πρόταση: *για το συγκεκριμένο νομοσχέδιο υπήρξε οξεία ~, ακόμα και μέσα στους κόλπους τού κυβερνώντος κόμματος* ΣΥΝ. αντίπραξη (β) το σύνολο των προσώπων που αντιτίθενται στον τρόπο άσκησης τής εξουσίας από μια ηγεσία: *«το θέμα των πολυτέκνων επέλεξε η εσωκομματική ~, για να ασκήσει κριτική στις θέσεις τής ηγεσίας τού κόμματος»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. opposition].

αντιπολιτευτικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με την αντιπολίτευση, αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης: ~ *έλεγχος* | *τακτική* || *μιλώ με ~ διάθεση.* — αντιπολιτευτικ-ά | **-ως** επίρρ.

αντιπ<u>ρ</u>αγματισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών με άλλα αγαθά ή υπηρεσίες (χωρίς χρήματα ή άλλο μέσο συναλλαγής), η ανταλλαγή σε είδος.

αντίπ<u>ρ</u>αξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η πράξη που στοχεύει στην εξουδετέρωση άλλης προγενέστερης ή και σύγχρονης: *για να του κάνει ~, αύξανε διαρκώς την προσφορά του κατά τον πλειστηριασμό!* ΣΥΝ. αντίδραση, αντενέργεια, εναντίωση ΑΝΤ. σύμπραξη, συνεργασία. — αντιπράττω ρ. [αρχ.].

αντι<u>πρ</u>αξικόπημα (το) {αντιπραξικοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} πραξικόπημα που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο πραξικόπημα. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. countercoup].

αντι<u>πρ</u>όεδρος (ο/η) [1822] {αντιπροέδρ-ου | -ων, -ους} αναπληρωτής τού προέδρου (σε περίπτωση ασθενείας ή κωλύματος ασκήσεως των καθηκόντων του), δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρόεδρο: ~ τής *Βουλής* | *τού δικαστηρίου* | *τής κυβερνήσεως* | *τού συμβουλίου* | *τού συλλόγου* | *τού σωματείου.* — αντιπροεδρία (η) [1871]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vice-président].

αντιπροίκι (το) {αντιπροικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) **1.** το προγαμιαίο δώρο τού γαμπρού προς τη νύφη **2**. το δώρο που προσφέρεται από τα πεθερικά στον γαμπρό επιπλέον των ήδη συμφωνημένων ως προίκα. Επίσης αντίπροικο. [ΕΤΥΜ μεσν., υποκ. τού ουσ. άντίπροικο(ν) < άντι + προίκ-α].

αντιπροικοσύμφωνο (το) [1849] {αντιπροικοσυμφών-ου | -ων} το συμβόλαιο που συντάσσεται για το αντιπροίκι.

αντι<u>πρ</u>οπανάνδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} προπαγάνδα που στρέφεται εναντίον άλλης προπαγάνδας.

αντι<u>πρ</u>όπερσι κ. αντιπροπερυσι επίρρ.· πριν από τρία χρόνια, τη χρονιά πριν από την προπερσινή. — αντιπροπέρσινος, -η, -ο.

αντι<u>πρ</u>οσφορά (η) [1889] η προσφορά που αποσκοπεί στην απόρριψη προηγούμενης ανταγωνιστικής προσφοράς μέσω τής παροχής ευνοϊκότερων όρων: η *δημοπρασία είναι μια διαδικασία συνεχών - για την επίτευξη τής καλύτερης τιμής για τον πωλητή* || η *σαφώς ευνοϊκότερη δική μας ~ απορρίφθηκε!* — αντιπροσφέρω ρ. [αρχ.].

αντιπροσφωνηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανταπόδοση προσφωνήσεως (κυρ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις) ΣΥΝ. αντιφώνηση ΑΝΤ. προσφώνηση. — αντιπροσφωνώ ρ. [1891] {-είς...}. ,

αντι<u>πρ</u>οσωπεία (η) → αντιπροσωπία

αντι<u>πρ</u>οσώπευση (η) [1836] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.**η εξουσιοδοτημένη δράση για λογαριασμό άλλων (ειδικότ.) η εκτέλεση νομικών πράξεων δι' αντιπροσώπου, **με** πρόσωπο εξουσιοδοτημένο (από άλλον) για τέτοιες πράξεις: η ~ τής *εταιρείας* | *τού συλλόγου* ΣΥΝ. εκπροσώπηση, πληρεξουσιότητα **2.** η διαδικασία που κατοχυρώνει και ρυθμίζει τη συμμετοχή αντιπροσώπων των πολιτών στη διακυβέρνηση τής χώρας: η ~ των πολιτών στο *Κοινοβούλιο ρυθμίζεται με το σύστημα τής ενισχυμένης αναλογικής.* — αντιπροσωπεύσι**μος**,-η,-ο [1840]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représentation].

αντιπροσωπευτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιπροσώπευση: το ~ *συγκρότημα τής* Μ. *Βρετανίας για τον διαγωνισμό τραγουδιού* || ΑΘΛ. το ~ *συγκρότημα μιας χώρας* (η εθνική της ομάδα) **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να αντιπροσωπεύσει, που μπορεί να εκφράσει αυτό που θεωρείται βασικό για μια κατηγορία: η *έκθεση περιέχει τα πλέον ~ έργα τής ζωγραφικής τού 18ου αι.* || στις *ανθολογίες συλλέγονται τα ~ δημιουργήματα κάθε περιόδου* 3. αυτός που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά μιας κατηγορίας, αυτός που αποτελεί τον μέσο όρο: ~ τύπος | *δείγμα* ΣΥΝ. χαρακτηριστικός. — αντιπροσωπευτικ-ά /-ως [1894] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représentatif].

αντιπροσωπευτικότητα (η) {χωρ. πληθ.) η ιδιότητα τού αντιπροσωπευτικού, το να μπορεί (κανείς/κάτι) να εκπροσωπήσει ή να θεωρηθεί επαρκώς ενδεικτικός: *το εκλογικό σύστημα δεν πρέπει να νοθεύει την - των πολιτικών τάσεων τής κοινωνίας* || *ποια είναι τα κριτήρια αντιπροσωπευτικότητας τού δείγματος;* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. representativeness],

αντιπροσωπεύω ρ. μετβ. [1844] {αντιπροσώπευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ενεργώ ως αντιπρόσωπος: την *κυβέρνηση αντιπροσώπευσε ο υπουργός των Οικονομικών* || *θα αντιπροσωπεύσει την Κύπρο σε διεθνές συνέδριο* ΣΥΝ. εκπροσωπώ 2. φέρω και εκφράζω τα βασικά, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός είδους, μιας κατηγορίας: *αντιπροσωπεύει την ιδανική γυναίκα* ΣΥΝ. εκφράζω 3. αποτελώ, εκφράζω: η *λογοτεχνία αντιπροσωπεύει την ανώτατη δημιουργική σύνθεση* || *οι άνεργοι αντιπροσωπεύουν ένα υψηλό ποσοστό τού εργατικού δυναμικού στις στατιστικές* ΣΥΝ. συνιστώ 4. (ειδικότ.) αντιστοιχώ σε δεδομένη χρηματική | οικονομική αξία: *οι επιταγές αντιπροσωπεύουν ποσό 150 εκατομμυρίων* || *το νόμισμα των κυριοτέρων κρατών αντιπροσωπεύει ορισμένη αξία χρυσού* ΣΥΝ. καλύπτω. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représenter].

αντιπροσωπεύω - εκπροσωπώ; Τόσο το *αντιπροσωπεύω* όσο και το *εκπροσωπώ* είναι νεότερες λέξεις. Το αντιπροσωπεύω μαρτυρείται από το Σύνταγμα τού 1844, ενώ το εκπροσωπώ πρέπει **να** είναι ακόμη νεότερο, αφού το εκπρόσωπος -από όπου παράγεται- μαρτυρείται από το 1887. Το αρχ. αντιπρόσωπος (**με** τη σημ. «απέναντι σε πρόσωπο, πρόσωπο **με** πρόσωπο»), ένα από τα **59** σύνθετα σε *-πρόσωπος* τής Αρχαίας (πβ. *ά-πρόσωπος, δι-πρόσωπος, άμφι-πρόσωπος, ιδιο-πρόσωπος, στρογγυλο-πρόσωπος, μονο-πρόσωπος, άνδρο-πρόσωπος, αὔτο-πρόσωπος, εὐ-πρόσωπος* κλπ.), θα έδινε κανονικά ρ. *αντιπροσωπώ* και όχι *αντιπροσωπεύω]* (Τα ρήματα που παράγονται από σύνθετες λέξεις, τα λεγόμενα «παρασύνθετα ρήματα», είναι ρήματα σε -ώ, -είς, -εί... [πβ. *φιλόσοφος - φιλοσοφώ, τηλέφωνο - τηλεφωνώ, δημοσιογράφος - δημοσιογραφώ* κ.ο.κ.]). Αρα ορθότερο θα ήταν το αντιπροσωπώ, το οποίο είναι μεσν. τ. ο οποίος όμως δεν επικράτησε. Ωστόσο, επειδή και ο κανόνας αυτός δεν είναι απαράβατος και η χρήση (usus) ρυθμίζει κυρ. τα τής γλώσσας, το *αντιπροσωπεύω* ως χρήση είναι αποδεκτό, ενώ κανονικότερο είναι το *εκπροσωπώ* (το **εκπροσωπεύ**ω, που σπανίως εμφανίζεται, προέρχεται προφανώς από συμφυρμό με το *αντιπροσωπεύω* και καλό είναι να αποφεύγεται). αντιπροσωπεία ή αντιπροσωπία; Από το *αντιπροσωπεύω* κανονικά είναι τα παράγωγα *αντιπροσώπευση, αντιπροσωπευτικός (-ά), αντιπροσωπεύσιμος,* ενώ το *αντιπροσωπία* είναι παράγωγο σε -ία τού (αρχ.) *αντιπρόσωπος* (μαρτυρείται από το 1825, προτού δηλ. πλαστεί το ρ. *αντιπροσωπεύω)* και όχι τού *αντιπροσωπεύω*- πβ. και *ιδιοπρόσωπος - ιδιοπροσωπία, άνανδρος - ανανδρία, φιλόσοφος - φιλοσοφία* κ.τ.ό. Αρα αντιπροσωπία είναι το ορθό, και όχι *αντιπροσωπεία. Από* το ρ. *εκπροσωπώ* το παράγωγο είναι κανονικώς **εκπ<u>ρ</u>οσώπη<u>σ</u>η**.

αντι<u>πρ</u>οσωπία (η) [1825] (σχολ. ορθ. *αντιπροσωπεία)* {αντιπροσωπιών} 1. το σύνολο των ατόμων που έχουν επιφορτιστεί με την εκπροσώπηση μιας ομάδας συμφερόντων και την εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής: η *Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να αποστείλει - στη σύσκεψη των μονοφυσιτικών εκκλησιών* || ~ *βουλευτών θα μεταβεί στις Βρυξέλλες για τη διάσκεψη*- ΦΡ. ***εθνική αντιπροσωπία*** το σύνολο των βουλευτών τού εθνικού Κοινοβουλίου, η Βουλή: η *κυβέρνηση θα εμφανιστεί σήμερα ενώπιον της ~, για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κοινοβούλιο **2**. (ειδικότ.) (α) η κατ' αποκλειστικότητα, απευθείας εμπορική εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος **ή** οργανισμού που έχει αλλού έδρα: ο *οινοποιητικός συνεταιρισμός δέχεται προσφορές για την ανάθεση τής αποκλειστικής ~ των προϊόντων του* (β) (συνεκδ.) η επιχείρηση που αναλαμβάνει την εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος ή οργανισμού που έχει αλλού την έδρα του: *εγγύηση γνήσιων ανταλλακτικών δίνεται μόνο από την επίσημη - τής εταιρείας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιπροσωπεύω.*

αντι<u>πρ</u>όσωπος (ο/η) {αντιπροσώπ-ου | -ων, -ους} **1**. πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να παρίσταται **ή** να ενεργεί εξ ονόματος και για λογαριασμό άλλων: δεν *παρέστη ο ίδιος αλλά ο* ~ του || *ορίζω* | *στέλνω* ~ ΣΥΝ. εκπρόσωπος, πληρεξούσιος **2**. ***Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων*** (COREPER) όργανο που υπάγεται στο Συμβούλιο Υπουργών τής Ε.Ε. και αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών-μελών με βαθμό πρέσβη καθώς και από τους αναπληρωτές τους· έχει ως έργο την προετοιμασία των εργασιών τού Συμβουλίου, την εκτέλεση των εντολών που της ανατίθενται από το Συμβούλιο και την επεξεργασία των νομικών πράξεων που πρόκειται να συζητηθούν 3. ΝΟΜ. πρόσωπο που καταρτίζει δικαιοπραξία είτε στο όνομα και για λογαριασμό άλλου *(άμεσος ~),* είτε στο δικό του όνομα αλλά για λογαριασμό άλλου *(έμμεσος ~)* **4.** (α) ***διπλωματικός αντιπρόσωπος*** *πρόσωπο* με επίσημη εξουσιοδότηση από το κράτος του για τη διπλωματική του εκπροσώπηση στο εξωτερικό ΣΥΝ. πρεσβευτής, επιτετραμμένος (β) ***εκλογικός αντιπρόσωπος*** δικηγόρος στον οποίο ανατίθεται ο έλεγχος τής νομιμότητας τής εκλογικής διαδικασίας και τής έκδοσης αποτελεσμάτων σε εκλογικό τμήμα (γ) ***εμπορικός αντιπρόσωπος***

πρόσωπο που έχει αναλάβει την εμπορική αντιπροσωπία επιχείρησης, οργανισμού ή ιδρύματος που εδρεύει αλλού. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκείνος που αντικρίζει τον άλλον κατά πρόσωπο», < *αντί-* + *πρόσωπον*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. représentant].

αντιπρόταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πρόταση που διατυπώνεται προς αναίρεση ή τροποποίηση προγενέστερης: *πείστηκε πλήρως από τα επιχειρήματα τού συνομιλητή του και δεν έκανε καμιά ~*.

αντιπροτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπρότεινα, αντιπροτάθηκα} 1. διατυπώνω εναλλακτική πρόταση για την τροποποίηση ή αντίκρουση προηγουμένης: στην *πρόταση τού εργοδότη για μείωση τού προσωπικού οι εργαζόμενοι αντιπρότειναν τη μείωση τού ωραρίου εργασίας* ΣΥΝ. αντικρούω ΑΝΤ. προτείνω **2.** αντικρούω αντίθετα επιχειρήματα: στη *σφοδρή επιχειρηματολογία των αντιπάλων του δεν μπόρεσε να αντιπροτείνει το παραμικρό* ΣΥΝ. αντιτάσσω, αντιπαρατάσσω.

αντιπροχθες κ. αντιπροχτές κ. αντίπροχθες κ. **αντίπροχτες** επίρρ.· πριν από τρεις μέρες, την προηγουμένη τής προχθεσινής ημέρας. — αντιπροχθεσινός, -ή, -ό.

α ντιπ ρυ τα νε ία (η) (χωρ. πληθ.} 1. ο τίτλος, το αξίωμα τού αντιπρύτανη: *οι εκλογές για την ~ γίνονται συγχρόνως με τις αντίστοιχες για την ανάδειξη πρύτανη || φέτος υπάρχουν τρεις υποψήφιοι για την ~ 2.* (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα που ορίζεται ως θητεία ενός αντιπρύτανη, το έργο που αντιστοιχεί στη θητεία του: επί τής ~ του λύθηκαν *χρόνια προβλήματα τού πανεπιστημίου* 3. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο στεγάζεται το γραφείο τού αντιπρύτανη.

αντιπρύτανης (ο/η) [1833] {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} **1.** αναπληρωτής τού πρύτανη, δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρύτανη: στην τελετή *παρέστη ο ~ λόγω ασθενείας τού πρύτανη 2.* (προκειμένου για τα ελληνικά πανεπιστήμια) καθένα από τα δύο μέλη που μαζί με τον πρύτανη απαρτίζουν το Πρυτανικό Συμβούλιο, θεσμικό όργανο διοίκησης τού πανεπιστημίου σε συνδυασμό με τη Σύγκλητο 3. (παλαιότ.) ο εκλεγμένος πρύτανης τού επόμενου ακαδημαϊκού έτους, που συνεργάζεται με τον παρόντα πρύτανη για τη διοίκηση τού πανεπιστημίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρύτανης*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Prorektor, γαλλ. vice-recteur].

αντίπρωρος, -η, -ο [αρχ.] ΝΑΥΤ. (λόγ.) (άνεμος) που πνέει αντίθετα στην πλώρη. — αντίπρωρα επίρρ.

αντιπρωτόνιο (το) {αντιπρωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ. αντισωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με το πρωτόνιο αλλά αρνητικό ηλεκτρικό φορτίο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-proton].

αντιπτέραρχος (ο) {αντιπτεράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αντιπύραρχος (ο) {αντιπυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

αντιπυραυλικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την εξουδετέρωση πυραύλων: ~ *σύστημα.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antimissile (νόθο συνθ.)].

αντιπυρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σβήνει τη φωτιά, που σχετίζεται με τρόπους πρόληψης, κατάσβεσης ή περιορισμού πυρκαγιάς: *για την προστασία τού δάσους διανοίγονται ~ ζώνες* (χωρίς βλάστηση) 2. αυτός που επιτυγχάνει τη μείωση ή τον μηδενισμό τής τάσης των εύφλεκτων υλικών να καίγονται: στις *στολές των πυροσβεστών γίνεται ειδική ~ επεξεργασία, για να αντέχουν στις υψηλές θερμοκρασίες || ~ προστασία | αφρός.* [ΕΤΥΜ < *αντί-* + *πυρικός* < *πυρ].*

αντιραντάρ επίθ. {άκλ.} για καθετί που χρησιμοποιείται εναντίον των ραντάρ: *βλήματα | όπλα ~*.

αντίρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωτερίκευση αντιθέσεως, διαφορετικής γνώμης: *συμφώνησε σε όλα χωρίς να προβάλει αντιρρήσεις || δεν θα είχα καμία ~ να πάμε μαζί διακοπές || ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν του έφερα ~* ΣΥΝ. αμφισβήτηση, αντιλογία, ένσταση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άντίρρησις* < *άντι-* + *ρήσις].*

αντιρρησίας (ο/η) {αντιρρησιών} πρόσωπο που έχει την τάση να φέρνει αντιρρήσεις, να αντικρούει διατυπωμένες απόψεις διαφωνώντας: *είναι εκ συστήματος ~· διαφωνεί για να διαφωνεί* ΣΥΝ. αντιδραστικός, αμφισβητίας· ΦΡ. ***αντιρρησίας* συνειδήσεως** αυτός που λόγω θρησκευτικών, πολιτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων αρνείται τη στρατιωτική θητεία.
[ΕΤΥΜ < *αντίρρηση* + επίθημα -ίας' πβ. *επιχειρηματ-ίας, εισοδηματ-ίας, αισθηματ-ίας* κ.ά. Η φρ. *αντιρρησίας συνειδήσεως* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. objecteur de conscience].

αντιρρητική (η) ΘΕΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο την εξέταση των διαφορών που χωρίζουν τις χριστιανικές Εκκλησίες, τον έλεγχο των ετεροδόξων και την αναίρεση των αντιρρήσεων που προβάλλονται από αυτούς.

αντιρρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ΘΕΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την αντιρρητική: ~ *θεολογία | κείμενα | συγγράμματα.* **αντιρρόπηση** (η) [1872] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ανάπτυξη αντίθετης ροπής για την αποκατάσταση ή την επίτευξη τής ισορροπίας: (μτφ.) ως *πρόεδρος επεδίωκε πάντα την ~ των αντίθετων τάσεων στο εσωτερικό τής παράταξης* ΣΥΝ. ισορρόπηση, ισορροπία 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση αναπλήρωσης μιας αδυναμίας (σε μια περιοχή) μέσω τής ανάπτυξης δύναμης σε άλλη περιοχή. Επίσης **αντιρροπία** [αρχ.]. αντίρροπος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αντίθετη ροπή: ~ *δυνάμεις* ΣΥΝ. αντίζυγος ΑΝΤ. ομόρροπος 2. (μτφ.) αυτός που κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση, που λειτουργεί ως αντίθετη ροπή: η *έκφραση των -ιδεολογικών ρευμάτων σε μια κοινωνία ενισχύει τη δημοκρατία || αρνήθηκε την ύπαρξη ~ τάσεων στο εσωτερικό τού κόμματος* ΣΥΝ. αντίθετος. — αντίρροπα | αντιρρόπως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άντιρρέπω* < *άντι-* + *ρέπω].*

αντίς πρόθ. → αντί

αντισήκωμα (το) {αντισηκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οποιαδήποτε προσφορά (κυρ. οικονομική) γίνεται σε αντιστάθμισμα **ή** προς εξαγορά υποχρέωσης **ή** εξυπηρέτησης **2.** (ειδικότ.) χρηματικό ποσό καταβαλλόμενο προς εξαγορά τής στρατιωτικής θητείας **3.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει χαρακτήρα ανταπόδοσης **ή** λειτουργεί ως αντιστάθμισμα. — αντισηκώνω ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άντισηκώ* «αντισταθμίζω, αναπληρώνω» < άντι- + σηκώ (-όω) «ζυγίζω» < *σήκος* «βάρος» (βλ. κ. *σηκώνω)].*

αντισημιτισμός (ο) [1841] ΠΟΛΙΤ. 1. σύνολο στάσεων και ενεργειών που απορρέουν από τη δογματικά θεμελιωμένη εχθρότητα κατά των εβραϊκών κοινοτήτων και κυρ. κατά τής οικονομικοπολιτικής επιρροής τους (και ειδικότ. τού σιωνισμού, βλ.λ.) 2. (γενικότ.) η εχθρική προδιάθεση απέναντι στο εβραϊκό στοιχείο. — αντισημίτης (ο) [1889], αντισημίτρια (η), **αντισημιτικός,** -ή, -ό [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Antisemitismus].

αντισηπτικός, -ή, -ό [1799] 1. αυτός που δρα κατά τής σήψης ή χρησιμοποιείται για την πρόληψη της: ~ *φάρμακο* ΣΥΝ. απολυμαντικός **2.** ΦΑΡΜ. ***αντισηπτικό*** (το) χημική ένωση ή φυσικός παράγοντας που εφαρμόζεται σε ζωντανούς ιστούς για την καταστροφή ή αναστολή τής ανάπτυξης παθογόνων μικροοργανισμών, μικροβίων: το ιώδιο *χρησιμοποιείται σε αλοιφές ως ~ δέρματος.* — αντισηπτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντί- + *σηπτικός* < *σήπω* «σαπίζω», < γαλλ. antiseptique].

αντισηψία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των μεθόδων που εφαρμόζονται για την καταστροφή μικροβίων που προϋπάρχουν σε ζωντανούς οργανισμούς και προκαλούν μολύνσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antisepsie].

Αντισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (445-360 π.Χ.), ιδρυτής τής Κυνικής Σχολής. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < άντι- + *-σθένης* < *-σθένος].*

αντίσκηνο (το) [μεσν.] {αντίσκηνων} χοντρό, αδιάβροχο ύφασμα που χρησιμοποιείται ως ελαφριά σκηνή: *στους σεισμοπαθείς μοιράστηκαν αντίσκηνα για πρόχειρη στέγαση.*

αντισκορικός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί τον σκόρο- κυρ. ως ουσ. ***αντισκορικό*** (το) παρασκεύασμα για την καταπολέμηση τού σκόρου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. antimite (νόθο συνθ.)].

αντισκωριακός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται κατά τής σκουριάς **2**. ***αντισκωριακό*** (το) παρασκεύασμα κατά τής σκουριάς.

αντισμήναρχος (ο) {αντισμηνάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αντισπασμωδικός, -ή, -ό [1831] αυτός που χορηγείται για την πρόληψη ή την καταστολή των σπασμών ΣΥΝ. σπασμολυτικός. — αντι>-σπασμωδικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antispasmodique].

αντισταθμίζω ρ. μετβ. {αντιστάθμισ-α, -τηκα, -μένος} παρέχω αντιστάθμισμα (βλ.λ.), εξισορροπώ: *προσπάθησαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες με αυξήσεις των τιμών* ΣΥΝ. ισορροπώ, ισοσταθμίζω, ισοφαρίζω, εξισορροπώ. — **αντιοταθμιοτής** (ο) [1896]. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άντίσταθμος* «ισοβαρής, αναπληρωτικός» < άντι-+ στάθμη].

αντιστάθμιση (η) [μεσν.] (-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. η παροχή ισοδύναμου ανταλλάγματος για την εξισορρόπηση οικονομικής υποχρέωσης: *προέβησαν σε ειδική συμφωνία για τη σταδιακή ~ των χρεών* ΣΥΝ. εξισορρόπηση, ισοστάθμιση **2.** ΦΥΣ. η εξουδετέρωση των αλλοιώσεων που επέρχονται στην πορεία ενός φαινομένου από την τροποποίηση των συνθηκών (οι οποίες διασφαλίζουν την εμφάνιση του): η ~ τής *ταλαντώσεως τού εκκρεμούς συνίσταται στην αναπλήρωση των μηχανικών απωλειών που επιφέρει η τριβή* **3.** ΒΟΤ. ***σημείο αντιστάθμισης*** φυσιολογικός δείκτης φυτών που εκφράζει την ένταση τού φωτός η οποία απαιτείται για την ενεργειακή εξισορρόπηση σε αυτά των διαδικασιών τής φωτοσύνθεσης και τής αναπνοής.

αντιστάθμισμα (το) [1843] {αντισταθμίσμ-ατος | -ατα,-άτων} **1.** (κυριολ.) βάρος που χρησιμοποιείται για την αντιρρόπηση άλλου, για την αποκατάσταση ή την επίτευξη ισορροπίας: (στο *ζύγισμα) ήθελε είκοσι κιλά ~, για να ισορροπήσει* ΣΥΝ. αντίβαρο 2. (γενικότ.) οτιδήποτε προσφέρεται ως αναγνώριση και ανταμοιβή παροχής, υπηρεσίας ή προς αναπλήρωση απώλειας: αυτή η *ημέρα χαράς είναι το ~ των αγώνων μιας ζωής!* ΣΥΝ. ανταμοιβή, αποζημίωση, αντάλλαγμα.

αντισταθμιστικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιστάθμιση (σημ. 1): ~ *οφέλη* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***αντισταθμιστική εισφορά | αντισταθμιστικό τέλος*** περιοδικό τέλος που επιβάλλει η Επιτροπή των Κοινοτήτων (Κομισιόν) για την κάλυψη τής διαφοράς ανάμεσα στις διεθνείς και τις κοινοτικές τιμές των αγροτικών προϊόντων, ώστε να προστατεύεται η ανταγωνιστικότητα τους, καθώς και το εισόδημα των παραγωγών **3**. ***αντισταθμιστικό φίλτρο*** ειδικό φύλλο για την αλλαγή τής χρωματικής θερμοκρασίας τού φωτός κατά τη λήψη φωτογραφιών ΣΥΝ. διορθωτικό φίλτρο **4.** ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** βλ. λ. *εκπαίδευση.* — **αντισταθμιστικ-ά** | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. compensatif].

αντισταμινικό (το) → αντιισταμινικός

αντιστάρ (ο/η) {άκλ.} δημοφιλής σταρ (βλ.λ.) που αποφεύγει τις ιδιοτροπίες, τους βεντετισμούς και εν γένει τον τρόπο συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει όσους μετέχουν στο σύστημα παραγωγής και προβολής των σταρ. αντίσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η εκδήλωση σταθερής εναντίωσης, η άρνηση αποδοχής, σύμπλευσης ή υποχώρησης (σε κάποιον/κάτι που προσπαθεί να επιβληθεί): με *πεσμένο πλέον ηθικό δεχόταν τα χτυπήματα χωρίς ~* || η ~ του *πνευματικού κόσμου στα φαινόμενα σήψης οφείλει να είναι εντονότερη* ΑΝΤ. υποχώρηση, ενδοτικότητα ΣΥΝ. εναντίωση, άρνηση, πάλη, αντιπαράθεση· ΦΡ. (α) ***παθητική αντίσταση*** η άρνηση υπακοής στις εντολές τού εχθρού χωρίς τη χρήση βίας, το να αρνείται κανείς να υπακούσει και ταυτόχρονα να δέχεται αδιαμαρτύρητα την εχθρική βία, τα αντίποινα: *ο Γκάντι κήρυξε ~ εναντίον των Άγγλων στην Ινδία* (β) **κάνω *αντίσταση*** είμαι μέλος αντιστασιακής οργάνωσης, μετέχω σε ενεργητική ή παθητική αντιστασιακή πράξη: *έκανε αντίσταση διακινώντας παράνομα έντυπα* || στη *δικτατορία ορισμένοι συγγραφείς έκαναν αντίσταση αρνούμενοι τη δημοσίευση έργων τους* **2.** ΝΟΜ. ***αντίσταση κατά τής Αρχής*** η ΧΡήση ή απειλή σωματικής βίας για να εμποδιστεί κρατικό όργανο να πράξει το καθήκον του, ή βιαιοπραγία κατά τη νόμιμη ενέργεια Αρχής (ή υπαλλήλου) 3. η οργάνωση τής άμυνας για την απόκρουση εχθρικής επίθεσης ή απειλής: ο *στρατός μας προέβαλε αποτελεσματική ~ στην εχθρική εισβολή* || *οι στρατιώτες παραδόθηκαν χωρίς ~* 4. ***Αντίσταση*** (η) (α) η οργανωμένη στρατιωτική αντίθεση και ένοπλη αντιπαράθεση προς τον εχθρό υπό καθεστώς ξένης κατοχής (β) το σύνολο των αντιστασιακών οργανώσεων και των ατόμων που τις απαρτίζουν: *τιμήθηκε για την προσφορά του ως μέλος τής ~* || *από δώδεκα ετών ήταν στην ~* (γ) ΙΣΤ. ***Εθνική Αντίσταση*** ο αγώνας κατά των κατοχικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: η *ανατίναξη τής γέφυρας τού Γοργοπόταμου αποτελεί σταθμό στην ιστορία τής ~* || η *αναγνώριση τής ~ αποτέλεσε κορυφαία πολιτική πράξη* 5. (ειδικότ.) αντιστάσεις (οι) οι δυνάμεις αυτοσυγκράτησης και αυτοελέγχου (που διαθέτει κανείς): *είναι δυνατός χαρακτήρας με γερές ~ στους πειρασμούς* 6. η αντίδραση τού σώματος σε αντίθετη δύναμη που ασκείται πάνω του: *ο αεροδυναμικός σχεδιασμός μειώνει τις απώλειες από την ~ τού αέρα* ΣΥΝ. αντίδραση 7. ΒΙΟΛ. ***φυσική αντίσταση*** η ικανότητα ενός οργανισμού να αντιστέκεται σε μόλυνση ή αρρώστια: ο ιός τού *Α.Ι.D.S. καταστρέφει την ~ τού οργανισμού προσβάλλοντας το ανοσοποιητικό σύστημα* 8. (ειδικότ.) ΦΥΣ.-ΗΛΕΚΤΡ. (σύμβολο R) (α) η ιδιότητα ενός αγωγού να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική (β) (καθημ.) ο αντιστάτης (βλ.λ.): *κόπηκε το ρεύμα, γιατί κάηκε η ~* || *αλλάζω την ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντίστασις* < *ανθίσταμαι.* Ορισμένοι όροι και φράσεις αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ενεργητική | *παθητική αντίσταση* (< αγγλ. active | passive resistance), η *πορεία τής ελαχίστης αντιστάσεως* (< αγγλ. the line of least resistance), *ηλεκτρική αντίσταση* (< γαλλ. résistance électrique), *αντίσταση κατά τής αρχής* (< γαλλ. résistance contre l'autorité) κ.ά.].

αντιστασιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντίσταση κατά οργανωμένης μορφής καταπιεστικής εξουσίας: ~ *κείμενα* | *οργάνωση* | *αγώνας* **2. *αντιστασιακός*** (ο), ***αντιστασιακή*** (η) πρόσωπο που είναι μέλος ομάδας αντιστάσεως, που μετέχει στην Αντίσταση: *παίρνει σύνταξη αντιστασιακού για τη δράση του στα χρόνια τής Κατοχής* || σε *απολυταρχικά καθεστώτα οι ~ διώκονται με εξορία ή βασανιστήρια.* — αντιστασιακ-ά | -ώς επίρρ.

αντιστάτης (ο) {αντιστατών} ΗΛΕΚΤΡ. (συνεκδ.) ο αγωγός ή το χάλκινο σπειροειδές σύρμα που έχει την ιδιότητα να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική· χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές συσκευές: *αυτός ο - έχει αντίσταση 1.000 Ωμ* ΣΥΝ. (καθημ.) αντίσταση. [ΕΤΥΜ. Από.δ. τού αγγλ. resistor],

αντιστατικός, -ή, -ό αυτός που αποτρέπει ή περιορίζει τη δημιουργία στατικού ηλεκτρισμού (σε υφάσματα, δίσκους μουσικής, μαλλιά κ.λπ.) ΑΝΤ. στατικός.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ,, < αγγλ. antistatic, άσχετο προς το μτγν. *αντιστατικός* < άντίστασις].

αντιστέκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αντιστάθηκα} προβάλλω αντίσταση, αρνούμαι να συμφωνήσω, να υποχωρήσω: *αντισκέκεται στις μεταβολές που επιφέρει η εξέλιξη* || *δεν μπορεί ν' αντισταθεί στους πειρασμούς* || ~ *σθεναρά* | *αποφασιστικά* ΣΥΝ. αμύνομαι, (λόγ.) ανθίσταμαι, αντιμάχομαι, αντιτάσσομαι ΑΝΤ. ενδίδω, υποχωρώ, υποκύπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιστήριγμα (το) [αρχ.] {αντιστηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. οτιδή-ποτ[ε] χρησιμοποιείται για να στηρίξει ή να υποβαστάξει κάτι: *έβαλε πρόχειρα ένα ξύλο για - στη σκηνή, μέχρις ότου διορθώσει τη δοκό* ΣΥΝ. υποστήριγμα, αντέρεισμα 2. (μτφ.) οτιδήποτε εξασφαλίζει υποστήριξη ή προστασία ΣΥΝ. στήριγμα, υποστήριξη, προστασία. — αντιστηρίζω ρ. [μτγν.].

αντιστήριξη (η) [1889] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων) προσωρινή στήριξη σε κτήρια ή σε εκσκαφές κατά τις επιδιορθώσεις ή κατά την ανέγερση νέων κατασκευών: οι δοκοί *αντιστήριξης χρησιμοποιούνται για τη μείωση τού βάρους στους υπό επιδιόρθωση τοίχους.*

αντίστιξη (η) [1888] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} ΜΟΥΣ. 1. η τέχνη τού συνδυασμού ανεξαρτήτων μεταξύ τους μουσικών γραμμών (φωνών), οι οποίες προορίζονται να εκτελεστούν και να ακουστούν ταυτόχρονα· προέρχεται από τη φωνητική μουσική, και δίνει έμφαση στη μουσική ολοκλήρωση τής κάθε μουσικής γραμμής, στον συνδυασμό των μουσικών γραμμών σύμφωνα με τους κανόνες τής συνήχησης και στη δυνατότητα τού ακροατή να ξεχωρίσει την κάθε φωνή μέσα στο αντιστικτικό πλέγμα- η αντιστικτική αντίληψη επικεντρώνεται στη μουσική γραμμή και είναι «οριζόντια», αντιπαρατίθεται δε στην αρμονική αντίληψη τής μουσικής, η οποία επικεντρώνεται στη συγχορδία και είναι «κατακόρυφη» 2. μια μουσική γραμμή η οποία γράφεται με την προοπτική να ακουστεί ταυτόχρονα με μια άλλη μουσική γραμμή, η οποία έχει δοθεί ως θέμα, και ονομάζεται συνήθ. κάντους *φίρμους* 3. παραδοσιακή διδασκαλία (δίπλα στην αρμονία, βλ.λ.) τής μουσικής, που ειδικεύεται στην τέχνη τής αντιστικτικής γραφής και ταυτίζεται με τη διδασκαλία των κανόνων ορισμένου στυλ γραφής, ορισμένης μουσικής αισθητικής· στον 20ό αι. διδάσκονται ιδίως δύο αντιστικτικά στυλ: το στυλ *Παλεστρίνα* και το στυλ *Μπαχ* (από τα ονόματα των κυριοτέρων συνθετών που έγραψαν στο καθένα από αυτά). — αντιστικτικός, -ή, -ό, αντισπκΗκά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Από.δ. τού λατ. όρου contrapunctum < contra «αντί» + punctum «σημείο, στιγμή, στίξη», βάσει τής φρ. punctus contra punctum «σημείο προς σημείο», η οποία αποδίδει την τέχνη τής αντιπαράθεσης νότα προς νότα και απαντά στις διάφορες ευρωπ. γλώσσες: ιταλ. contrappunto, γαλλ. contrepoint κ.λπ.].

αντιστοιχία (η) [αρχ.] {αντιστοιχιών} 1. η ισοδυναμία που προκύπτει από την αναλογία δεδομένων τα οποία εντάσσονται σε αντιπαρα-βαλλόμενα συστήματα, σύνολα: *πρόκειται για εντελώς διαφορετικές καταστάσεις' δεν υπάρχει ~* || *συνέπεια είναι η ~ λόγων και πράξεων* ΦΡ. ***κατ' αντιστοιχία(ν)*** τηρουμένων των αναλογιών: *εφόσον αυξάνεται το κόστος διαβίωσης, θα έπρεπε ~ να αυξηθούν και οι μισθοί* ΣΥΝ. κατ' αναλογία 2. ΝΑΥΤ. η γωνία που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (π.χ. φάρου, κάβου κ.λπ.) με τον Βορρά ΣΥΝ. διόπτευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

αντιστοιχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιστοίχισ-α, -τηκα, -σμένος) θέτω (κάτι) σε αντιστοιχία (με κάτι άλλο): ~ *τα στοιχεία ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β.* — αντιστοίχιση (η) [1856].

αντίστοιχος, -η, -ο αυτός που αναλογεί ισότιμα προς κάτι δεδομένο, αυτός που μέσα σε μια διάταξη ή σε ένα πλαίσιο δεδομένων κατέχει θέση ή επιτελεί λειτουργία ισοδύναμη με τη θέση ή τη λειτουργία άλλου δεδομένου στοιχείου μιας άλλης διάταξης ή ενός άλλου πλαισίου: *οι αστοί αποκτούσαν αυξανόμενη οικονομική δύναμη και ζητούσαν ~ συμμετοχή στην πολιτική εξουσία* || *η έρευνα στα ελληνικά Α.Ε.Ι. είναι περιορισμένη σε σχέση με την ~ των ευρωπαϊκών* || *από λάθος είχε κρατηθεί η ~ θέση τού πάνω διαζώματος* ΣΥΝ. ανάλογος, συμμετρικός, σύστοιχος, ομόλογος, ισοδύναμος. — αντίστοιχα | **αντιστοίχως** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάλογος, στοίχος.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει τοποθετηθεί συμμετρικά απέναντι στον άλλον», < *άντι-* + *στοίχος* «σειρά, ευθύγραμμη διάταξη»).

αντιστοιχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιστοιχείς... | αντιστοίχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. βρίσκομαι σε σχέση αντιστοιχίας με κάτι, είμαι τοποθετημένος έτσι, ώστε να ταιριάζω με κάτι άλλο, να βρίσκομαι σε συμμετρική θέση με αυτό: σε *κάθε γραφείο αντιστοιχεί ένας υπολογιστής* || *κάθε θέση στα θέατρα αντιστοιχεί σε έναν θεατή 2.* βρίσκομαι σε σχέση αναλογίας με κάτι, ισοδυναμώ με κάτι: *ο βαθμός τού λοχαγού στον Στρατό Ξηράς, αντιστοιχεί στον βαθμό τού σμηναγού στην Πολεμική Αεροπορία* || *σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούν δέκα τετραγωνικά μέτρα πρασίνου* || *σ' αυτή τη λέξη αντιστοιχούν πέντε σημασίες* || τα *σύμβολα τού χάρτη αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα γεωγραφικά στοιχεία (πόλεις, όρη, δρόμους κ.λπ.).* — αντιστοίχηση (η) [1856], ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω, στοίχος.*

αντιστρατεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιστρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} τίθεμαι αντιμέτωπος, εκδηλώνω εναντίωση: *αντιστρατεύεται την πρόοδο εμμένοντας σε ξεπερασμένες αντιλήψεις* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντίκειμαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι, διαφωνώ, εναντιώνομαι, συγκρούομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιστράτηγος (ο) {αντιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής ΕΛ.ΑΣ. και τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lieutenant general. Το αρχ. *αντιστράτηγος* σήμαινε «αντίπαλος στρατηγός»].

αντιστρατιωτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στρέφεται εναντίον τού στρατού και ειδικότ. κατά τής στρατοκρατικής οργάνωσης, τής προώθησης και καθιέρωσης προτύπων στρατιωτικής οργάνωσης: η *επικράτηση συμβιβαστικών και φιλειρηνικών τάσεων οφείλεται στο ~ πνεύμα τής εποχής μας* ΣΥΝ. αντιμιλιταριστικός, αντιστρατοκρατικός ΑΝΤ. στρατοκρατικός, μιλιταριστικός. — αντιστρατιωτικ-ά /-ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. antimilitaristisch (νόθο συνθ.)].

αντιστρατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίθεση στη στρατοκρατία (βλ.λ.) ΣΥΝ. αντιμιλιταρισμός ΑΝΤ. στρατοκρατία, μιλιταρισμός. — αντιστρατοκρατικός, -ή, -ό.

αντιστρεπτός, -ή, -ό (κυρ. στη ΦΥΣ.) **1**. αυτός που μπορεί να αντιστραφεί, που επιδέχεται αντιστροφή ΣΥΝ. αναστρέψιμος **2**. ***αντιστρεπτή μεταβολή*** ιδανική θερμοδυναμική διεργασία, που επιτρέπει την επιστροφή ενός συστήματος στην αρχική του κατάσταση χωρίς πρόκληση μεταβολών στο περιβάλλον του: στη φΟση δεν *υπάρχουν αντιστρεπτές μεταβολές, αφού όλες οι διεργασίες συνοδεύονται από τριβές και απώλειες.* — αντιστρεπτότητα (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αντιστρέφω],

αντιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέστρεψα, αντιστράφηκα (λόγ. αντε-στράφην, -ης, -η...), αντεστραμμένος} 1. αλλάζω φορά (σε κάτι), στρέφω προς την αντίθετη κατεύθυνση: *με τη νέα σηματοδότηση έχει αντιστραφεί το ρεύμα τής κυκλοφορίας από άνοδο σε κάθοδο* || ~ *τους πόλους μπαταρίας* ΣΥΝ. αναστρέφω, μετατρέπω, μεταστρέφω 2. (μτφ.) προκαλώ ανατροπή δεδομένων προς την αντίθετη κατεύθυνση: *ύστερα από την απολογία του αντιστράφηκε το κλίμα στο δικαστή-*

pio Η ~ τους όρους *τού παιχνιδιού εξουδετερώνοντας την υπεροχή τού αντιπάλου* ΣΥΝ. μεταβάλλω υπέρ/κατά 3. ΜΑΘ. αλλάζω τους όρους ενός κλάσματος, θέτοντας τον παρονομαστή στη θέση τού αριθμητή και τον αριθμητή στη θέση τού παρονομαστή. **αντιστρέψιμος,** -η, -ο αυτός που μπορεί να αντιστραφεί: ~ *κλίμα* | *κατάσταση* ΣΥΝ. αντιστρεπτός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reversible]. αντιστρεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δυνατότητα να αντιστραφεί κάτι 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα να ανάγεται κανείς μέσω τής γραφής μιας λέξης στη μορφή τής αντίστοιχης ξένης λέξης (με βάση ορισμένο συμβατικό σύστημα αντιστοιχίας των γραμμάτων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών), λ.χ. *Ζυρίχη* → Zürich, *Μωπασσάν* → Maupassant. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reversibility].

αντιστροφή (η) [αρχ.] 1. η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: η *πετυχημένη συνέντευξη του οδήγησε σε μια* - τής *αρνητικής του εικόνας* || η ~ *τού πολιτικού κλίματος προκάλεσε αναστάτωση* || ~ των *δεδομένων* || *παρατηρήθηκε* - *των οικονομικών μεγεθών* ΣΥΝ. αναστροφή, ανατροπή, αναποδογύρισμα 2. ΦΙΛΟΛ. σύστημα στίχων χορικού άσματος σε αρχαίο δράμα, που έχει μετρική και ρυθμική αντιστοιχία με τη στροφή 3. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου που συνίσταται στην επανάληψη λέξης ή φράσης στο τέλος επάλληλων προτάσεων: χθες *βροχή, σήμερα βροχή, κάθε μέρα βροχή!* 4. ΜΑΘ. γεωμετρικός σημειακός μετασχηματισμός.

αντίστροφος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ. κ. μτφ.) αυτός που έχει αντιστραφεί, που προκύπτει με αντιστροφή: ~ *οπτικό ίνδαλμα στον καθρέφτη* || η ~ *φορά κινήσεως* || η *μεγάλη δημοσιότητα είχε το* ~ *από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα* ΣΥΝ. ανάποδος, αντεστραμμένος, αντίθετος· ΦΡ. ***αντίστροφη μέτρηση*** (i) η μέτρηση προς τα πίσω (από τους μεγαλύτερους προς τους μικρότερους αριθμούς), η οποία ξεκινά με την έναρξη μιας διαδικασίας, λ.χ. τής εκτόξευσης πυραύλου, και στην οποία η στιγμή ολοκλήρωσης τής διαδικασίας, λ.χ. τής εκτόξευσης, ορίζεται στο μηδέν (ii) (μτφ.) η περίοδος αυξημένης δραστηριότητας που προηγείται τής λήξεως μιας προθεσμίας: *βρισκόμαστε στην* ~ *για τις εκλογές και ο προεκλογικός πυρετός είναι στο κατακόρυφο* **2**. ΜΑΘ. (α) ***αντίστροφοι αριθμοί*** αριθμοί των οποίων το γινόμενο είναι ίσο με τη μονάδα: *οι αριθμοί 2 και 0,5 είναι* ~, *επειδή 2x0,5* = 1 (β) (ειδικότ.) ***αντίστροφα κλάσματα*** κλάσματα στα οποία ο αριθμητής τού ενός είναι παρονομαστής τού άλλου, συνεπώς είναι αριθμοί αντίστροφοι και δίνουν γινόμενο μονάδα: τα *κλάσματα 3/7 και 713 είναι* ~ **3**. (κυρ. στη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών) ***αντίστροφο (θέμα)*** κείμενο γραμμένο σε σύγχρονη γλώσσα, το οποίο δίνεται ως άσκηση για να μεταφραστεί σε αρχαία (κυρ. Αρχαία Ελληνικά ή Λατινικά). — αντίστροφα επί pp.

αντιστρόφως επίρρ. [μτγν.] κατά αντίστροφο τρόπο, με αντιστροφή: *κινήθηκε* ~ (βλ. λ. *ανάλογος).*

αντιστύλι (το) [μεσν.] (αντιστυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για υποστήριξη: *έβαλε πρόχειρα ένα δοκάρι για* ~ ΣΥΝ. αντιστήριγμα, (λόγ.) έρεισμα 2. (μτφ.) οποιοδήποτε πρόσωπο προσφέρει υποστήριξη και ενίσχυση (κυρ. σε συναισθηματικό ή ηθικό επίπεδο): *χάθηκε η μάννα, τ'*~ *τού σπιτιού* ΣΥΝ. στύλος, υποστηρικτής, προστάτης. Επίσης αντιστύλωμα. — αντιστυλώνω ρ. [μεσν.].

αντισυλληπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που αποτρέπει τη σύλληψη, που συμβάλλει στην αποφυγή τής τεκνοποίησης: ~ *μέθοδοι* | *φάρμακα* | *αγωγή* **2**. ***αντισυλληπτικό (χάπι)*** δισκίο (χάπι) με συνθετικές ορμόνες που αναστέλλουν την ωορρηξία, το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένες μέρες τού κύκλου και σε συγκεκριμένες δόσεις και συμβάλλει στην αντισύλληψη: ~ *σπείραμα* («σπειράλ») (που τοποθετείται στη μήτρα). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contraceptive].

αντισύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε μέθοδος πρόληψης τής σύλληψης κατά τη γενετήσια επαφή προς αποφυγή τεκνοποιίας: *μέθοδοι αντισύλληψης είναι η χρήση προφυλακτικών, σπερ-μοκτόνων αλοιφών, διαφράγματος κ.λπ.* ΣΥΝ. προφύλαξη. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contraception].

αντισυμβαλλόμενος, -η, -ο ΝΟΜ. το δεύτερο από τα δύο πρόσωπα που υπογράφουν μία σύμβαση (το πρώτο είναι ο *συμβαλλόμενος).*

αντισυμβατισμος (ο) {χωρ. πληθ.) η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη των συμβατικών κανόνων (καθιερωμένων και αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς, ένδυσης, σκέψεως κ.λπ.) ΣΥΝ. αντι-κομφορμισμός ΑΝΤ. συμβατισμός, κομφορμισμός. Επίσης αντισυμβα-**πτότητα** (η). — αντισυμβατικός, -ή, -ό, αντισυμβατικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. anticonformisme].

αντισυνταγματάρχης (ο/η) [1822] {αντισυνταγματαρχών} ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

αντισυνταγματικός, -ή, -ό [1825] αυτός που δεν είναι σύμφωνος προς τις διατάξεις τού Συντάγματος, που παραβιάζει το Σύνταγμα: ~ *νομοσχέδιο* | *απόφαση.* — αντισυνταγματικ-ά /-ώς [1826] επίρρ.

αντισυνταγματικότητα (η) [1871] {χωρ. πληθ.} (για νομοσχέδια, νομοθετικές διατάξεις κ.λπ.) η παραβίαση των διατάξεων τού Συντάγματος, η ασυμφωνία προς όσα ορίζει το Σύνταγμα: *η* ~ *τού νόμου θα κριθεί από το Σ.τ.Ε.* ΑΝΤ. συνταγματικότητα.

αντισφαίριση (η) (-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.) **1**. το τένις· αγώνισμα που παίζεται σε παραλληλεπίπεδο γήπεδο από δύο παίκτες (ή από δύο ζεύγη παικτών) με ρακέτες, με τις οποίες χτυπούν και αποκρούουν μικρό μπαλάκι, το οποίο πρέπει να περνάει πάνω από το δίχτυ που χωρίζει το γήπεδο στο μέσον **2.** ***επιτραπέζια αντισφαίριση*** το πιν-γκπόνγκ (βλ.λ.). — αντισφαιριστής (ο), αντισφαιρίστρια (η), αντι-σφαιριστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς αγγλ. όρου tennis. Η φρ. *επιτραπέζια αντισφαίριση* αποδίδει τον διεθνή όρο ping-pong, πβ. αγγλ. table tennis, γερμ. Tischtennis κ.ά.].

αντισχέδιο (το) [1897] {αντισχεδί-ου | -ων} σχέδιο που προτείνεται για την τροποποίηση ή αντικατάσταση προηγουμένου: το ~ τής *αντιπολίτευσης υπερέχει έναντι τού σχεδίου νόμου που κατέθεσε η κυβέρνηση* ΣΥΝ. αντιπρόταση.

αντίσωμα (το) {αντισώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) προστατευτική πρωτεϊνική ουσία που παράγεται από λευκά αιμοσφαίρια ως αντίδραση στην είσοδο στον οργανισμό ξένης ουσίας (αντιγόνου) με σκοπό την εξουδετέρωση της 2. (μτφ.) στοιχείο που λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας απέναντι σε υφιστάμενη απειλή: οι *παραδοσιακές αξίες μπορούν να δράσουν ως αντισώματα στη διαδικασία τής κοινωνικής αποσάθρωσης.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Antikörper (νόθο συνθ.)].

αντισωμάτιο (το) {αντισωματί-ου | -ων} ΦΥΣ. υποατομικό σωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με ένα σωμάτιο τής συνηθισμένης ύλης αλλά άλλα φυσικά μεγέθη αντίθετα, π.χ. ηλεκτρικό φορτίο. Επίσης αντισωματίδιο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. anti-particle].

αντιτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέταξα, αντιτάχθηκα} 1. προβάλλω (κάτι) προς απόκρουση, εξουδετέρωση, αντιμετώπιση (προηγούμενου επιχειρήματος, θέσης κ.ά.): συνεχώς *αντέτασσε την οικονομική τους δυσπραγία σε κάθε επιχειρηματική του πρόταση* || ~ βία στη βία || *αντέτασσε τη λογική και τον διάλογο στις ύβρεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω 2. (ειδικότ.) ισχυρίζομαι (κάτι) προς ανασκευή κατηγορίας, για την απόρριψη πρότασης κ.λπ.: *στο πλήθος των κατηγοριών αντέταξε την αφοσίωση του στο καθήκον* ΣΥΝ. επικαλούμαι **3.** (μεσοπαθ. ***αντιτάσσομαι)*** τηρώ, εκδηλώνω αρνητική ή εχθρική στάση, απορρίπτω εντελώς: αντιτάχθηκε με *αποφασιστικότητα στα σχέδια τους* || *θα αντιταχθούν στα σχέδια διχοτόμησης τού νησιού* ΣΥΝ. εναντιώνομαι. — αντίταξη (η) [αρχ.].

Αντίταυρος (ο) όρος τής Α. Ασίας ΒΑ. των Ορέων τού Ταύρου.

αντιτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέτεινα} διατυπώνω αντίθετη πρόταση ή άποψη προς απόκρουση προηγουμένης ή προβάλλω αντιρρήσεις (για κάτι): στα *συμπεράσματα των ερευνητών πολλοί αντιτείνουν ότι η μέθοδος που χρησιμοποίησαν είναι αναξιόπιστη* || *στην αισιοδοξία για την υλοποίηση τού έργου αντέτεινε την τεχνολογική ανεπάρκεια και την έλλειψη πόρων* ΣΥΝ. αντιλέγω, αντιτάσσω, αντιπαραθέτω.

αντιτίθεμαι ρ. → αντιθέτω

αντίτιμο (το) {αντιτίμ-ου | -ων} 1. το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στην αξία πράγματος: *καταβάλλω* | *πληρώνω το* - *τού εισιτηρίου* | *τού γραμματοσήμου* ΣΥΝ. τιμή, αξία 2. (μτφ.) το αποτέλεσμα πράξεως, ό,τι επέρχεται ως συνέπεια: η *εκλογική ήττα υπήρξε το* ~ *τής αντιλαϊκής του πολιτικής* ΣΥΝ. συνέπεια, αποτέλεσμα, τίμημα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. όντίτιμον< άντι- + -τιμον< τιμή].

αντιτορπιλικό (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. ταχύπλοο πολεμικό σκάφος με ειδικό εξοπλισμό για την εξουδετέρωση τορπιλών πυροβόλων, βομβών βυθού και για τον ηχοεντοπισμό υποβρυχίων, το οποίο φέρει κατευθυνόμενα βλήματα αντιαεροπορικής προστασίας.

αντιτορπιλικός, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για την εξουδετέρωση και καταστροφή τορπιλών ή τορπιλοβόλων: ~ *δίκτυο ναρκών* **2.** ***αντιτορπιλικό*** (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-torpilleur].

αντιτράστ (το) (άκλ.} ΟΙΚΟΝ. ενέργεια, πολιτική ή νομοθέτημα που στοχεύει στην καταπολέμηση των μονοπωλιακών καταστάσεων, στην προστασία τού καταναλωτή και στην εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού από συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων σε ολιγο-πωλιακούς κλάδους. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. antitrast (νόθο συνθ.)].

αντίτυπο (το) {αντιτύπ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. πανομοιότυπο αντίγραφο πρωτότυπου εντύπου· συνήθ. κάθε τεύχος ή φύλλο εκδιδόμενου εντύπου: *αγόρασα ένα* ~ τού *έργου του* || *το βιβλίο του κυκλοφορεί σε χιλιάδες* ~. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άντίτυπον«το απολύτως όμοιο - αντίγραφο», ουδ. τού αρχ. επιθ. *άντίτυπος* «αντίστοιχος» < *αντί-* + *τύπος].*

αντιύλη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ύλη αντισωματιδίων (αντιπρωτονίων, αντινετρονίων, ποζιτρονίων κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antimatter].

αντιφάρμακο (το) [αρχ.] {αντιφαρμάκ-ου | -ων} 1. φάρμακο που χορηγείται προληπτικά ως αντίδοτο 2. (μτφ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στην εξουδετέρωση δυσάρεστων καταστάσεων ή συνεπειών ΣΥΝ. γιατρειά, θεραπεία, λύση, παρηγοριά.

αντίφαση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η διατύπωση πρότασης που λογικά αποκλείει την αλήθεια προηγουμένης· η δημιουργία ασυμβίβαστων και αλληλοαποκλειόμενων προτάσεων: *έπεσε σε πολλές* ~ *κατά την ανάκριση* ΣΥΝ. αντινομία, εναντιολογία 2. ΦΙΛΟΣ, *αρχή τής αντιφάσεως* λογική αρχή, σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να τεθούν ταυτόχρονα ως αληθείς δύο αντιφατικοί όροι (π.χ.

αντί- | αντί- | αντ- | ανθ- α' συνθετικό

αντι-συναδελφικός, -ή, -ό
αντι-συνδικαλιστικός, -ή, -ό
αντι-τετανικός (ορός)
αντι-τοξικός, -ή, -ό
αντι-τουρκικός, -ή, -ό
αντι-τουρκισμός (ο)
αντι-τρομοκρατικός, -ή, -ό
αντι-τυφικό (εμβόλιο)
αντι-φασιστικός, -ή, -ό
αντι-φιλελεύθερος. -ή, -ό
αντι-φοιτητικός, -ή, -ό
αντι-φυματικός,-ή,-ό
αντι-χιτλερικός, -ή, -ό
αντι-χολερικός, -ή, -ό
αντι-χριστιανικός, -ή, -ό
αντι-ψειρικός, -ή, -ό

Α - όχι Α) ή δύο αντιφατικές προτάσεις (δηλ. δύο προτάσεις που διαφέρουν ταυτόχρονα κατά το ποσό και το ποιόν) **3.** (γενικότ.) η συνύπαρξη ετερόκλιτων, αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων: *προσωπικότητα γεμάτη αντιφάσεις* 4. (συνεκδ.) η έλλειψη συνέπειας και συνέχειας, η αδυναμία αντιστοίχισης: *υπάρχει - ανάμεσα στα έργα και στα λόγια του* ΣΥΝ. ασυνέπεια, αλληλοαναίρεση, ανακολουθία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άντίφασις < *άντίφημι* < *αντί-* + *φημί* «λέγω»]. αντιφάσκω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. κυρ. στον ενεστ.) (λόγ.) υποπίπτω σε αντιφάσεις, διατυπώνω προτάσεις λογικά αλληλοαποκλειόμενες: όσα *υποστηρίζει τώρα ο ύποπτος αντιφάσκουν προς όσα αρχικά κατέθεσε* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντιτίθεμαι, συγκρούομαι, προσκρούω˙ ΦΡ. ***φάσκω και αντιφάσκω*** οδηγούμαι σε συνεχή λογικά σφάλματα, μιλώ αυτοαναιρούμενος: δεν έχει *συνέπεια σε όσα λέει και συνεχώς φά-σκει και αντιφάσκει.* αντιφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εμπεριέχει ή οδηγεί σε αντιφάσεις: *ήταν τόσο ~ τα επιχειρήματα του, που κανείς δεν κατάλαβε αν υποστήριζε ή καταδίκαζε την πρόταση* || η *κοινή γνώμη έχει περιπλακεί σε έναν κυκεώνα - πληροφοριών* ΣΥΝ. ανακόλουθος, αντίθετος, αλληλοαναιρούμενος, ασύμφωνος, ασυνεπής, αντιφάσκων, ασυνάρτητος **2,** ΦΙΛΟΣ, ***αντιφατικές προτάσεις*** δύο κατηγορικές προτάσεις που σχηματίζονται από τους ίδιους όρους, αλλά αντίκεινται θεμελιωδώς η μία στην άλλη τόσο κατά το ποσόν όσο και κατά το ποιόν: *οι προτάσεις «κάθε άνθρωπος είναι λευκός» και «μερικοί άνθρωποι δεν είναι λευκοί» είναι ~* 3. αυτός που εμπεριέχει τη σύγκρουση, που εκφράζει αμφιταλάντευση και εσωτερική αντίθεση: *~ συναισθήματα || είναι ~ προσωπικότητα με στιγμές έντονων εκρήξεων και μεγάλης εσωστρέφειας* ΣΥΝ. αλληλοσυγκρουόμενος. — αντιφατικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., αντιφατικότητα (η) [1893].
[ΕΤΥΜ μτγν. < άντι- + *φατικός* < *φατός,* ρημ. επίθ. τού αρχ. φημί].
αντιφεγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντιφέγγισα} ♦ **1.** (μετβ.) αντανακλώ φως, εκπέμπω λάμψη ως αντανάκλαση ΣΥΝ. ακτινοβολώ ♦ **2.** (αμετβ.) επιτρέπω την αντανάκλαση, αφήνω να διαφανεί ΣΥΝ. φεγγίζω. Επίσης αντιφέγγω [μεσν.]. — **αντιφέγγισμα** (το) [1889], αντιφεγγιά (η), **αντίφεγγο** (το). αντιφεμινισμός (ο) σύνολο αντιλήψεων και ενεργειών που αντιτίθενται ιδεολογικά στον φεμινισμό. — αντιφεμινιστής (ο), αντιφεμι-νίστρια (η), αντιφεμινιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. antifeminism (νόθο συνθ.)]. **αντίφερνα** (τα) (αντιφέρνων) ΛΑΟΓΡ. τα δώρα που έκανε πριν από τον γάμο ο γαμπρός στην οικογένεια τής νύφης (σε ανταπόδοση τής προίκας).
[ΕΤΥΜ μτγν., ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθέτου *άντίφερνος* < *άντι-* + *φερνή* «προίκα» (βλ.λ.)]. αντιφεστιβάλ (το) {άκλ.} φεστιβάλ που διοργανώνεται ως αντίδραση σε άλλο φεστιβάλ. αντιφλεγμονώδης, -ης, -ες {αντιφλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κ. το ουδ. ως ουσ.) αυτός που καταπολεμεί ή περιορίζει τη φλεγμονή, την πληγή που προκαλείται από τραυματισμό, ερεθισμό κ.λπ.: *-φάρμακα* (κοινόχρηστα φάρμακα για την αντιμετώπιση ρευματοπαθειών και άλλων παθήσεων).
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. anti-inflammatory], αντιφρονών (ο) [1851] (αντιφρονούντ-ος, -α | -ες, -ων}, αντιφρο-νο**ύσα** (η) {δύσχρ. αντιφρονουσών} πρόσωπο που εκδηλώνει απόψεις αντίθετες προς την κυρίαρχη ιδεολογία: *μαζικές διώξεις κατά των ~* ΣΥΝ. διαφωνών, αντικαθεστωτικός. [ΕΤΥΜ< *αντί-* + μτχ. ενεστ. τού ρ. *φρονώ].*
Αντιφών (ο) {Αντιφώντ-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (480-411 π.Χ.) 2. αρχαίος Αθηναίος σοφιστής· ασχολήθηκε με προβλήματα τής φυσικής επιστήμης και με τη διερεύνηση τής αντίθεσης νόμου - φύσης. Επίσης Αντιφώντας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. 'Αντιφών [Άντιφάων < *Αντι-φάΕ-ων < άντι- + θ. **φαΡ-* τού αρχ. φώς (< *φάος* < *φάΕ-ος). Βλ. κ. *Ξενο-φών].* αντίφωνα (τα) (αντιφώνων} ΕΚΚΛΗΣ. οι στίχοι που ψάλλονται από τους δύο χορούς κατ' ανταπόκριση, κυρ. στη Θεία Λειτουργία πριν από την Είσοδο τού Ευαγγελίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. αντιφωνώ (-έω) < άντι- + -φωνώ < φωνή. Ως μουσικός όρος η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. antiphon].
αντιφώνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ανταπόδοση, απάντηση σε προηγούμενη προσφώνηση, συνήθ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις: *κατά την ~ του, ευχαρίστησε τον πρωθυπουργό για την πρόσκληση* ΣΥΝ. αντιπροσφώνηση, αντιχαιρετισμός. Επίσης αντιφώνημα (το) [1886]. — αντιφωνητής (ο) [μτγν.], αντιφωνώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. αντιχαιρετώ ρ. μετβ. [1856] {αντιχαιρετάς... | αντιχαιρέτ-ησα, -ήθη-κα} ανταποδίδω χαιρετισμό, χαιρετώ σε ανταπόδοση προηγούμενου χαιρετισμού: *ποτέ του δεν αντιχαιρετά άνθρωπο.* Επίσης (ορθότ.) **αντιχαιρετίζω** [1867], — **αντιχαιρετισμός** (ο) [1782] κ. **αντιχαιρέτισμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ.* **αντίχαρη** (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η ανταπόδοση ευεργεσίας, η χάρη που γίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης: πάντα τους *βοηθούσε, χωρίς ποτέ του να γυρέψει ~·* ΦΡ. (παροιμ.) ***η χάρη θέλει αντίχαρη και πάντα χάρη μένει | να 'ναι*** για να τονιστεί ότι η χάρη πρέπει να αναγνωρίζεται εμπράκτως και **να μη** λησμονείται ποτέ ΣΥΝ. αντίχάρισμα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άντίχαρις* < *άντι-* + *χάρις],* **αντιχαρίζω** ρ. αμετβ. {αντιχάρισα} ανταποδίδω τη χάρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντιχαρίζομαι* < άντι- + *χαρίζομαι].* αντίχάρισμα (το) {αντιχαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανταπόδοση τής χάρης ΣΥΝ. αντίχαρη **2.** αφιερωματικός τόμος εις ανταπόδοση αυτών που έπραξε κάποιος στον χώρο του˙ ανταπόδοση τής πνευματικής του προσφοράς.
[ΕΤΥΜ. < *άντιχαρίζομαι,* βλ.λ.].
αντίχειρας (ο) {αντιχείρων} ΑΝΑΤ. το πρώτο, παχύτερο και πιο κοντό δάχτυλο τού χεριού, που είναι απολύτως απαραίτητο για τη λαβή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άντίχειρ, -ρος* < *άντι-* + *χείρ* «χέρι»].
αντίχριστος, -η, -ο **1**. αυτός που είναι εξαιρετικά ασεβής και άπιστος, ώστε η συμπεριφορά του και η όλη δράση του να προσβάλλουν το πρόσωπο τού Χριστού ή τον χριστιανισμό ΣΥΝ. αντίθεος, άπιστος **2**. (συνεκδ.) αυτός που έχει κακή και απάνθρωπη συμπεριφορά προς τους υπόλοιπους ΣΥΝ. αθεόφοβος, ασεβής, σκληρός 3. ΘΕΟΛ. ***Αντίχριστος*** (ο) (α) ο ίδιος ο Σατανάς, ο Διάβολος (β) (ειδικότ.) το πρόσωπο που, σύμφωνα με την πατερική παράδοση, στις τελευταίες ημέρες τής ιστορίας θα ενσαρκώσει το μίσος εναντίον τού Χριστού και των πιστών του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο αντιτιθέμενος στον Χριστό», < άντι- + *Χριστός.* ο όρος απαντά κυρ. στην Κ.Δ., όπου προσδιορίζει κάθε πολέμιο τού Χριστού και τού ρόλου του ως Μεσσία, π.χ. Α' Ιωάνν. 2, 23: *ούτος εστίν ό αντίχριστος, ό αρνούμενος τον πατέρα και τον υίόν.* Η σημ. «πρόσωπο που ενσαρκώνει το κακό» είναι μεσν. και απαντά στα πατερικά κείμενα].
αντιχρονισμός (ο) ΜΟΥΣ. η μετάθεση τού τονισμού τού μουσικού μέτρου από το ισχυρό (θέση) στο ασθενές μέρος (άρση). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ,, < αγγλ. antichronism].
αντίχρονου κ. αντιχρόνου επίρρ. χρον.· το μεθεπόμενο έτος. [ΕΤΥΜ. < αντί + φρ. *(τού) χρόνου,* κατά τα *αντιπροχθές, αντιπρόπερ*-σι].
αντίχτυπος (ο) → αντίκτυπος
Αντι**ψαρα** (τα) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. των Ψαρών.
αντιψυκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που εμποδίζει την ψύξη ΑΝΤ. ψυκτικός 2. ***αντιψυκτικό*** (το) το αντιπηκτικό (βλ. λ. αντιπηκτικός). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. anti-freeze (νόθο συνθ.)].
άντληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης με αντλία: η *ανεξέλεγκτη ~ πετρελαίου θα οδηγούσε σε εξάντληση των φυσικών πόρων* 2. (μτφ.) η λήψη με ειδική διαδικασία: η ~ των *απαραίτητων επενδυτικών κεφαλαίων τού Δημοσίου οδηγεί στη συνολική οικονομική ανάπτυξη* || η *~ πόρων από τη Διεθνή Τράπεζα αποκλείστηκε λόγω τού υψηλού επιτοκίου* ΣΥΝ. λήψη. — αντλητικός, -ή, -ό [μτγν.].
αντλητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκύπτει από άντληση ή μεταφέρεται με αντλία (π.χ. *~ σκυρόδεμα).*
αντλία (η) {αντλιών} η συσκευή ή μηχανή που ανυψώνει, μεταφέρει ή συμπιέζει υγρά, αέρια, ρευστά υλικά, ή μειώνει την πυκνότητα των αερίων: *πυροσβεστική ~* (που ρίχνει νερό για την κατάσβεση πυρκαγιάς) || *~ που μεταφέρει το σκυρόδεμα στη θέση διαστρώσεως* (πβ. λ. *υδραντλία, αεραντλία, τρόμπα).*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αμπάρι πλοίου», < άντλος < **άμ-θλος* (με αποδάσυνση λόγω ανομοιώσεως). Τόσο η λ. *άντλος* όσο και η λ. αντλία ήταν ναυτικοί όροι που προσδιόριζαν το εσωτερικό κοίλο μέρος τού πλοίου και, συγκεκριμένα, το αμπάρι του].
αντλιοστάσιο (το) {αντλιοστασί-ου | -ων} το κτήριο για τη στέγαση των αντλιών (σε αρδευτικά συστήματα, σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, εργοστάσια, δεξαμενές, αγροκτήματα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. < *αντλία* + *-στάσιο* < *στάση].*
αντλιωρός (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός τού Εμπορικού Ναυτικού που έχει ως καθήκον του την τάξη, τον καθαρισμό και τον αερισμό τού αντλιοστασίου.
[ΕΤΥΜ. < *αντλία* + *-ωρός* < αρχ. *ώρα* «φροντίδα», πβ. κ. *θυρ-ωρός, ακται-ωρός].*
αντλώ ρ. μετβ. {αντλείς... | άντλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης από αντλία: *~ νερό απ' το πηγάδι* ΣΥΝ. αναρροφώ, ανασύρω, υδρεύομαι· ΦΡ. ***αντλώ εις πίθον Δαναΐδων*** *(αντλώ εις πίθον Δαναΐδων,* Λουκιαν. *Τίμων* 18) βλ. λ. *πίθος 2.* (μτφ.) ανευρίσκω (χρήσιμα στοιχεία) έπειτα από συστηματική, εις βάθος έρευνα: *έχουμε αντλήσει στατιστικά στοιχεία από πρόσφατες έρευνες* || ο *σημερινός ιστορικός αντλεί στοιχεία για το παρελθόν από πολλές πηγές* ΣΥΝ. πορίζομαι, προμηθεύομαι, (λόγ.) αρύομαι, προσπορίζομαι, λαμβάνω, (καθημ.) παίρνω 3. (μτφ.) λαμβάνω μέσω στενής ψυχικής ή πνευματικής επαφής, επικοινωνίας: όποιος δεν *αντλήσει σιγουριά από την οικογένεια του είναι* συνήθως *ανασφαλής* || *αντλεί αισιοδοξία και δύναμη από την πίστη της στον Θεό.* — άντλημα (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αντλώ (-έω) < άντλος, βλ. λ. αντλία].
αντονομασία (η) [μτγν.] {αντονομασιών} 1. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής αλλαγής ενός ονόματος· η μετονομασία: με την -τής *επιχείρησης βελτιώνεται η προς τα έξω γενική της εικόνα 2.* ΓΛΩΣΣ. λεκτικός τρόπος ή σχήμα αντικατάστασης κύριου ή προσηγορικού ονόματος από άλλη συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη ή φράση (συνήθ. προσωνυμία), λ.χ.: «ο *Γέρος τού Μοριά»* αντί για Κολοκοτρώνης, «ο *Γέρος τής Δημοκρατίας»* αντί για Γ. Παπανδρέου, «ο Αγιος των *νεοελληνικών γραμμάτων»* αντί για Α. Παπαδιαμάντης.
αντοχή (η) 1. ΦΥΣ. η ικανότητα ενός υλικού σώματος να αντιστέκεται στις δυνάμεις που ασκούνται πάνω του χωρίς να κάμπτεται ή να σπάει: *~ πετρώματος | σκυροδέματος | υλικών* ΣΥΝ. ανθεκτικότητα 2. η ικανότητα διατήρησης των αρχικών ιδιοτήτων, η αντίσταση στην αλλοίωση, στη φθορά: η κλειδαριά *είναι μεγάλης ~* 3. (μτφ.) (α) η ψυχική δύναμη, το ψυχικό σθένος: η θλίψη *και ο πόνος τού χαμού ενός παιδιού ξεπερνά τα όρια τής ~ τής μάννας* ΣΥΝ. καρτερία, υπομονή (β) (συχνά στον πληθ.) οι δυνάμεις αντίστασης σε δυσκολίες: όσο πιο *μικρός είναι ένας λαός τόσο μεγαλύτερες ~ χρειάζεται, για να μην αφομοιωθεί πολιτιστικά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αντέχω. Η λ. σήμαινε αρχικώς «προσκόλληση,

υποστήριξη», οι δε σημερινές σημ. οφείλονται στην επίδρ. τού γαλλ. résistance | indurance, το οποίο αποδόθηκε ως *αντοχή* το 1889].

αντράκλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) φυτό που τρώγεται ωμό σε σαλάτα· η γλιστρίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ανδράχλη < μτγν. άνδράχνη, αγν. ετύμου. Η αναγωγή στα άνήρ, ανδρός + άχνη δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

άντρακλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μεγεθ.-εκφραστ.) 1. ο εξαιρετικά μεγαλόσωμος, ο δυνατός άνδρας 2. ο εξαιρετικά αρρενωπός άνδρας. Επίσης αντρούκλας. [ΕΤΥΜ. < άντρας + μεγεθ. επίθημα -άκλας (βλ. λ. *χερ-ούκλα)]*.

αντρανίζω ρ. αμετβ. {αντράνισ-α, -μένος} (διαλεκτ.) σηκώνω το κεφάλι και ορθώνω το βλέμμα ΣΥΝ. ατενίζω. Επίσης ανατρανίζω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εντρανίζω* «κοιτάζω επίμονα» < *εντρανής* «φανερός, έντονος» < εν- + *τρανής*, βλ. λ. *τρανός]*.

αντραντές (ο) {αντραντέδες} ταινία κεντήματος, η οποία ράβεται μεταξύ δύο κομματιών υφάσματος. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. entre-deux «μεταξύ των δύο»].

άντ**ρας** (ο) → άνδρας

αντρειεύω ρ. αμετβ. {αντρεί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} μεγαλώνω, αποκτώ ανδρεία, δύναμη: *«να τη πετιέται αποζαρχής κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. μεγαλώνω, ωριμάζω, ανδρώνομαι. Επίσης αντρειεύομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ανδρείος]*.

αντρείος, -α, -ο → ανδρείος

αντρειοσύνη (η) **->** ανδρειοσύνη

αντρίκειος, -εια, -ειο κ. (εσφαλμ.) αντρίκιος (εκφραστ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα: ~ φωνή | *κορμοστασιά* | *συμπεριφορά* | *φέρσιμο* | *εξήγηση* | *στάση* || *«και μου ιστορούσες με φωνή, γλυκεία, ζεστή κι αντρίκεια»* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. αντρικός 2. αυτός που επάξια εκφράζει και εντάσσεται πλήρως στο ανδρικό στερεότυπο συμπεριφοράς, εμφάνισης και ικανοτήτων: ~ *λόγια και σταράτα* ΣΥΝ. ανδρείος, γενναίος, αποφασιστικός, ξεκάθαρος, υπερήφανος, ευθύς, λεβέντικος. — αντρίκεια επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδρικός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ανδρικός]*.

αντρικός, -ή, -ό -> ανδρικός

αντριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.-λαϊκ.) η επίδειξη ανδρισμού, δύναμης και υπεροχής, η μαγκιά: *ήρθε να πουλήσει* ~ ΣΥΝ. τσαμπουκάς, σκληράδα. [ΕΤΥΜ. < άντρας + *-λίκι* (βλ.λ.)].

άντρο (το) 1. η σπηλιά, το κοίλωμα σε βράχο: *το ~ των Νυμφών* ΦΡ. ***Ιδαίο(ν) Άντρο(ν)*** βλ. λ. *ιδαίος* 2. χώρος που χρησιμοποιείται ως καταφύγιο και ορμητήριο ομάδων με μυστική ή παράνομη δράση· το κρησφύγετο: το ~ των *τρομοκρατών βρισκόταν σε άδειο διαμέρισμα σε κεντρικό σημείο τής Αθήνας* || ~ *ληστών* | *κακοποιών* ΣΥΝ. λημέρι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άντρο ν «σπηλιά, καταφύγιο», πβ. αρμ. ayr «σπηλιά». Αν οι λ. αυτές συνδέονται με Ι.Ε. *an(s(- «αναπνέω», τότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «οπή αέρα, τόπος αναθυμιάσεων»].

αντρονυναίκα (η) {αντρογυναικών} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα με σωματική διάπλαση, τρόπους, ικανότητες και χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στο ανδρικό στερεότυπο: *«και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες»* (Δ. Σολωμός) || *«Η κυρία αυτή ασχολείται με τις πολεμικές τέχνες. Μη φανταστείτε καμιά ~...»* (εφημ.).

αντρόγυνο (το) → ανδρόγυνο

αντροκαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {αντροκαλ-είς κ. -άς... | αντροκάλεσ-α, -μένος} (διαλεκτ.-λογοτ.) προκαλώ σε αναμέτρηση, καλώ σε μονομαχία: *τον αντροκάλεσε να ξεπλύνουν την προσβολή με τη δύναμη τού κορμιού και των χεριών* ΣΥΝ. ρίχνω το γάντι.

αντροπαρεα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρέα που αποτελείται μόνο από άντρες ΑΝΤ. γυναικοπαρέα.

αντροσύνη (η) [μεσν] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύ\Όλο των ανδρικών χαρακτηριστικών, ο ανδρισμός ΑΝΤ. θηλυπρέπεια **2.** η ανδρεία, η παλληκαριά ΣΥΝ. ηρωισμός, γενναιότητα ΑΝΤ. δειλία.

αντροφερνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (καθημ.) (για γυναίκες} έχω ανδρικά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά (π.χ. βαριά φωνή, μονοκόμματες κινήσεις κ.λπ.) ΑΝΤ. γυναικοφέρνω.

αντροχωρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα τής οποίας η συμπεριφορά, τα λόγια ή η παράνομη σύναψη ερωτικής σχέσης με τον σύζυγο ή τον σύντροφο άλλης γυναίκας γίνεται η αιτία χωρισμού τού ανδρόγυνου ή τού ζευγαριού.
[ΕΤΥΜ. Από σύντμηση τού συνθ. *αντρο)γυνο)χωρίστρα]*.

αντρώνω ρ. → ανδρώνω

αντσούγια κ. **αντζούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σαρδέλα που τρώγεται παστή.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. acciuga < δημώδ. λατ. *apiu(v)a < αρχ. άφυη «είδος μικρού ψαριού, σαρδέλα», αβεβ. ετύμου, ίσως < ά- στερητ. + φύω, οπότε η λ. θα δήλωνε πιθ. όλα τα μικρά ψάρια], άντυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι ντυμένος ΣΥΝ. γυμνός **2.** αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως απαιτούν οι συνθήκες, οι περιστάσεις: *έπρεπε να είχαμε φύγει εδώ και δέκα λεπτά κι εσύ είσαι ακόμη ~!* 3. (βιβλίο) άδετο ή χωρίς πλαστικό κάλυμμα. Αντωνία (η) γυναικείο όνομα.

Αντώνιος (ο) {Αντωνίου} 1. *Μάρκος* ~· επιφανής Ρωμαίος στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης (82 ή 81-30 π.Χ.), στενός συνεργάτης τού Ιουλίου Καίσαρα και εραστής τής Κλεοπάτρας 2. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο Μέγας, ο θεμελιωτής τού μοναχισμού στην Ανατολή* 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αντώνης (σημ. 3).
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Antonius, αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. αρχής].

αντωνυμία (η) (αντωνυμιών) ΓΛΩΣΣ. 1.η κλιτή λέξη που αντικαθιστά στον λόγο ουσιαστικό ή επίθετο ή αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα που προηγούνται ή ακολουθούν δηλώνοντας ποικίλες σχέσεις (πρόσωπα, κτήση, δείξη, αυτοαναφορά κ.λπ.)· γενικότερα πρόκειται για γλωσσικά στοιχεία που υπηρετούν κυρίως στην επικοινωνία την αναφορά στον κόσμο τής πραγματικότητας (όπως και τα ονόματα)· π.χ. *προσωπική* (εγώ, εσύ, αυτός...) | κτητική (μου, σου, του...) | *αόριστη* (π.χ. κάποιος, ένας) | δεικτική (π.χ. αυτός, εκείνος) | *ερωτηματική* (π.χ. ποιος, πόσος) | *αναφορική* (οποίος, -α, -ο, που κ.λπ.) - || *αλληλοπαθής* ~ (βλ.λ.) · 2. η αντίθεση στη σημασία δύο ή περισσότερων λέξεων: η ~ των λέξεων *καλός - κακός, ωραίος - άσχημος κ.λπ.* ΑΝΤ. συνωνυμία. — **αντωνυμικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερωτηματικός, προσωπικός, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άντ(ι)-* + *-ωνυμία* < *δνυμα,* αιολ. τ. τού αρχ. *όνομα,* πβ. κ. *έπ-ωνυμία, μετ-ωνυμία, άν-ωνυμία* κ.ά.].

αντώνυμο (το) {αντωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη ή φράση με αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση: *το «καλός» είναι ~ τού «κακός»* ΣΥΝ. αντίθετο ΑΝΤ. συνώνυμο.
[ΕΤΥΜ. < *αντ(ι)* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antonym].

αντώνυμος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. (λέξη ή φράση) που έχει αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση ΣΥΝ. αντίθετος ΑΝΤ. συνώνυμος 2. ***αντώνυμο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < *αντ(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *δνυμα,* αιολ. τ. τής λ. *όνομα]*.

άντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δυναμική άνωση.
[ΕΤΥΜ. < άντωσις (όρος τού Αριστοτέλη) < άντωθώ (-έω) «σπρώχνω αντίθετα» < *άντ(ι)- + ωθώ]*.

ανυδρία (η) → άνυδρος

ανυδρίτης (η) [1840] {ανυδριτών} ΧΗΜ. η χημική ένωση που παράγεται μέσω αντίδρασης αφαίρεσης νερού (αφυδάτωση) από οξέα ή βάσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anhydrite].

άνυδρος, -η, -ο [αρχ.] 1. (τόπος) που δεν έχει νερό στο έδαφος του: το *βραχώδες και ~ τοπίο των νησιών τού Αιγαίου* ΣΥΝ. ξηρός, (λόγ.) αυχμηρός ΑΝΤ. ένυδρος **2.** ΧΗΜ. αυτός που δεν περιέχει καθόλου νερό: ~ ένωση | *συνθήκες* ΑΝΤ. ένυδρος. — ανυδρία (η) [αρχ.].

ανυμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανυμνείς... | ανύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ψάλλω ύμνους, δοξολογώ, υμνολογώ ΣΥΝ. υμνώ.

ανύμφευτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ. ανύπαντρος· κυρ. ΕΚΚΛΗΣ. στη ΦΡ. ***νύμφη ανύμφευτε*** ως προσφώνηση τής Θεοτόκου (στον Ακάθιστο Ύμνο): *«Χαίρε νύμφη ανύμφευτε!»*.

ανυπακοή (η) [1796] η έλλειψη υπακοής: *επιδεικνύω ~ προς τους νόμους* | *τους δασκάλους* | *τους μεγαλύτερους* | *τους ανωτέρους*.

ανυπάκουος, -η, -ο αυτός που δεν υπακούει: ~ *μαθητής* | *παιδί* ΣΥΝ. απείθαρχος ΑΝΤ. πειθαρχικός, ευπειθής.

ανύπαντρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει παντρευτώ: μένω ~ || ~ αδελφή ΣΥΝ. άγαμος, ανύμφευτος, ελ^θερος ΑΝΤ. παντρεμένος, έγγαμος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άν- στερητ. + *ϋπανδρος]*.

ανύπαντος, -η, -ο [1849] αυτός που δεν *έχει* τη δυνατότητα (λόγω ηλικίας, αδυναμίας, συνθηκών κ.λπ.) να προστατ^ύσει τον εαυτό του: *βρέθηκε ~ μπροστά στη συμφορά* || ~ *πολίτης* | *γυναίκα* ΣΥΝ. απροστάτευτος.

ανυπέρβατος, -η, -ο ανυπέρβλητος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *υπερβατός* « *υπερβαίνω]*.

ανυπέρβλητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί, να ξεπεραστεί: - *εμπόδιο* | *δύσκολίες* | *ανδρεία* ΣΥΝ. αξεπέραστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *υπερβάλλω]*.

ανυπερθέτως επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς καθυστέρηση, χωρίς αναβολή ΣΥΝ. αμέσως, επειγόντως, αμελλητί. [ΕΤΥΜ μτγν. < αν- στερητ. + *ύπερτίθημι* (στη σημ. «αναβάλλω»)].

ανυπόγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (κείμενο) που δεν φέρει την υπογραφή τού συντάκτη του: η *εφημερίδα μας δεν δημοσιεύει ~ επιστολές* | *άρθρα* ΑΝΤ. ενυπόγραφος 2. (έγγραφο) που δεν φέρει υπογραφή, ώστε να είναι έγκυρο: ~ *επιταγή* | *συμβόλαιο*.

ανυπόδητος, -η, -ο αυτός που **δεν** φορεί παπούτσια ΣΥΝ. ξυπόλυτος ΑΝΤ. παπουτσωμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αν- στερητ. + *ύποδέω* «δένω από κάτω, φορώ υποδήματα» < *ύπο-* + δέω«δένω»].

ανυπόθηκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συνομολογήθηκε χωρίς υποθήκη: ~ *δάνειο* | *χρέος* ΑΝΤ. ενυπόθηκος. ανυπόκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν ενέχ^ι υποκρισία, ο ^ειλι-κρινής: ~ *αγάπη* | *φιλία* | *ενδιαφέρον* | *χαρά* ΣΥΝ. απροσποίητος, ντόμπρος ΑΝΤ. υποκριτικός, προσποιητός, θεατρινίστικος. — ανυποκρι-

α- | **αν-** *στερητικό* **αν-**
ύδρευτος, -η, -ο αν-
υλοποίητος, -η, -ο
αν-ύμνητος, -η, -ο

αν-υμνολόγητος, -η, -ο
αν-υπνώτιστος, -η, -ο **αν-**
υίΓονράμμιστος, -η, -ο

αν-υπόδετος, -η, -ο αν-
υποδούλωτος, -η, -ο
αν-υποθήκευτος, -η, -ο

αν-υπονόμευτος, -η, -ο
αν-υποτοήρικτος, -η, -ο
αν-υποστύλωτος, -η, -ο

αν-υποταγή (η) αν-
υποτίμητος, -η, -ο αν-
ύψωτος, -η, -ο

σία (η) [μεσν.]. ανυπόληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει την εκτίμηση των άλλων, που δεν τον υπολήπτονται ΑΝΤ. ευυπόληπτος. [ΕΙΧΜ μτγν. < άν- στερητ. + *-υπόληπτος* < *ὑπολήπτομαι].* ανυποληψία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) η έλλειψη εκτίμησης και αναγνώρισης από τους άλλους: *έπεσε σε ~ λόγω τής συμμετοχής του σε οικονομικά σκάνδαλα* || *πολιτική* | κοινωνική | *επιστημονική* - ΣΥΝ. περιφρόνηση ΑΝΤ. υπόληψη, εκτίμηση. ανυπολόγιστος, -η, -ο [1816] αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, που έχει πολύ μεγάλες διαστάσεις ή σημασία, ώστε να εκτιμηθεί ποσοτικά: *~ αξία* | *ζημιές* | *συνέπειες* ΑΝΤ. ασήμαντος, αμελητέος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. incalculable].

ανυπομονησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη υπομονής: *περίμενε με ~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΣΥΝ. αδημονία.

ανυπόμονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διαθέτει υπομονή: μην *είσαι ~, έχουν και άλλοι σειρά'.* || *περίμενε ~ έξω από το ιατρείο για τη γνωμάτευση* ΣΥΝ. βιαστικός, ανήσυχος ΑΝΤ. υπομονετικός. — ανυπόμονα επίρρ.

ανυπομονώ ρ. μετβ. [1871] {ανυπομονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (+να) δεν έχω την υπομονή να περιμένω: ~ να τον δω από *κοντά* ΣΥΝ. λαχταρώ, δεν βλέπω την ώρα.

ανύποπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν του έχουν γεννηθεί υποψίες, που δεν ξέρει τι πραγματικά συμβαίνει, τι έχει συμβεί ή τι πρόκειται να συμβεί: *επιτέθηκαν σε άοπλους χωρικούς την ώρα που εργάζονταν ~ στα χωράφια τους* || *~ θύμα* ΣΥΝ. ανυποψίαστος, απληροφόρητος ΑΝΤ. υποψιασμένος, ενήμερος 2. αυτός που δεν γεννά υποψίες (για κάτι)· κυρ. στη ΦΡ. σε *ανύποπτο χρόνο* σε στιγμή που ένα ζήτημα δεν έχει τεθεί: το *βιβλίο του για το Μακεδόνικο δημοσιεύθηκε ~,* τρία *χρόνια πριν έρθει το θέμα στην επικαιρότητα.* — ανύποπτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *ὕποπ,τος.* Η φρ. σε *ανύποπτο χρόνο* αποδίδει το αγγλ. at an unsuspected time].

ανυπόστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, βάση, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια: *~ κατηγορίες* | *φήμες* | *σενάρια* | *πληροφορίες* ΣΥΝ. αβάσιμος, φανταστικός ΑΝΤ. βάσιμος, υπαρκτός 2. ΝΟΜ. ***ανυπόστατο*** (το) μορφή νομικής ελαττωματικότητας, κατά την οποία λείπει κάποιο από τα απαραίτητα και τα αναγκαία σύμφωνα με τον νόμο για το υποστατό τής πράξεως στοιχείο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακαταμάχητος, ασυγκράτητος», < άν- στερητ. + *ὑφίστημι* «τοποθετώ από κάτω, υποστηρίζω». Στη Μεσν. Ελλην. η λ. *ανυπόστατος* χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τον σαθρό, εκείνον που δεν έχει σταθερή βάση, και με αυτή τη σημ. η λ. επιβίωσε στη Ν. Ελληνική].

ανυπότακτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν έχει ή δεν μπορεί να υποταχθεί: *εξόργιζε τους δασκάλους του η ~* φύση *του* Π *~ χαρακτήρας* ΣΥΝ. αδούλωτος, απροσκύνητος, ατίθασος, απει-θής **2**. ΣΤΡΑΤ. ***ανυπότακτος*** (ο) ο στρατεύσιμος που δεν παρουσιάστηκε εμπρόθεσμα για κατάταξη (βλ. κ. λ. *φυγόστρατος, λιποτάκτης).* — ανυποταξία (η) [μτγν.].

ανυπόφορος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι αδύνατον να τον υποφέρει, να τον ανεχθεί κανείς: *~ άνθρωπος* | *θόρυβος* | *ζωή* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αφόρητος, αβάσταχτος, επαχθής ΑΝΤ. υποφερτός, ανεκτός. Επίσης **ανυπόφερτος** — ανυπόφορα επίρρ.

ανυποχρεος, -η, -ο [1860] ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν οφείλει να πληρώσει κάποιο χρέος.

ανυποχώρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν εγκαταλείπει τις θέσεις του, τις αρχές του: *είναι ~ στις διεκδικήσεις του* || *~* στην *ιδεολογία του* ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος, ανένδοτος, άτεγκτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος.*

ανυποψίαστος, -η, -ο 1. ο ανύποπτος (βλ.λ., σημ. 1) ΑΝΤ. υποψιασμένος 2. αυτός που δεν έχει ούτε τις στοιχειώδεις γνώσεις ή τον στοιχειώδη προβληματισμό (για κάτι): σε *θέματα λογοτεχνίας είναι εντελώς* - ΣΥΝ. αδαής, άσχετος.

άνυσμα (το) {ανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. (παλαιότ.) το διάνυσμα (βλ.λ.). — **ανυσματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ; μτγν., αρχική σημ. «αποτέλεσμα, εκπλήρωση», < αρχ. άνύω «φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω», βλ. κ. *διανύω.* Ως μαθηματικός όρος η λ. αποδίδει το αγγλ. vector].

ανυστερόβουλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ιδιοτελή ή γενικότ. διαβλητά, ταπεινά κίνητρα, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υστεροβουλίας ΣΥΝ. ανιδιοτελής ΑΝΤ. υστερόβουλος. — ανυστερόβουλα επίρρ., **ανυστεροβουλία** (η).

ανυφαντής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **ανυφάντρα** (η) [μεσν.] (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να υφαίνει. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀνυφαίνω* < άν)α)- + υφαίνω].

ανυψώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ανύψω-σα, -θηκα, -μένος} σηκώνω ψηλά: *~ ένα βάρος* | *φορτίο* | *υλικά οικοδομών* || (μτφ.) οι *ολυμπιονίκες μας κατάφεραν ν'α ανυψώσουν το ηθικό τού λαού.*

ανύψωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το ανέβασμα, η ύψωση: *για την ~ βαριών οικοδομικών υλικών χρησιμοποιούνται ειδικοί γερανοί* || *το βίντσι είναι μια μηχανή για την ~ αντικειμένων* || (κ. μτφ.) η ~ του *ηθικού* 2. ΓΛΩΣΣ. η μετακίνηση όρου (υποκειμένου ή αντικειμένου) δευτερεύουσας πρότασης στην πρόταση από την οποία εξαρτάται· προληπτική χρήση ή σχήμα πρόληψης (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. raising (σημ. 2)].

ανυψωτήρας (ο) [1888] 1. η μηχανή με την οποία υψώνονται βάρη 2. ΣΤΡΑΤ. ***ανυψωτήρας όπλου*** το ισχυρό ελατήριο που πιέζει τα φυσίγγια τής θαλάμης όπλου (γεμιστήρας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. élévateur].

ανυψωτικός, -ή, -ό [1884] (κυρ. για βάρη) αυτός που χρησιμεύει στην ανύψωση (βλ.λ.): *~ μηχανήματα* ΑΝΤ. καθελκυστικός.

ανφάν-γκατέ (το) {άκλ.} ελλην. *παραχαϊδεμένος* (σημ. 1), *αφρόκρεμα* (σημ. 2) 1. το κακομαθημένο παιδί, το παιδί τού οποίου οι γονείς συγχωρούν κάθε αταξία 2. (καταχρ.-συνήθ. ειρων.) το καλύτερο τμήμα τής κοινωνίας, οι πιο γνωστοί και διακεκριμένοι κοινωνικά: στο *ξενοδοχείο* «Μ. *Βρετανία» συγκεντρώθηκε χθες το βράδυ όλο το ~ τής αθηναϊκής κοινωνίας.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. enfant gâté].

αν-φάς επίρρ.[1] ελλην. κατ' *ενώπιον, κατά πρόσωπο-* στην ή από την πλευρά τού προσώπου (και όχι από την άλλη πλευρά τού κεφαλιού)· σε αντιδιαστολή προς τα προφίλ (βλ.λ.) και τρουακάρ (βλ.λ.): *έβγαλε μία φωτογραφία ~ και μία προφίλ.* [ΕΤΥΜ < γαλλ. en face].

άνω επίρρ. (λόγ.) 1. επάνω, ψηλά (συνήθ. ως δηλωτικό περιοχών που βρίσκονται σε υψηλότερο σημείο από αυτές που φέρουν αντίστοιχο όνομα): *~* Λιόσια | *Καλαμάκι* | *Ηλιούπολη* | *Κρύα Βρύση* || *η ~ Ιερουσαλήμ* (μτφ., το επουράνιο βασίλειο τού Θεού)· ΦΡ. (α) *άνω-κάτω* (αρχ. άνω κάτω) (i) για μεγάλη ακαταστασία: *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* ΑΝΤ. στην τάξη, στην εντέλεια (ii) για μεγάλη αναστάτωση, μπέρδεμα ή παρεξήγηση: με τα *ψέματα της έκανε ~ δυο οικογένειες* || *μετακομίζουμε κι έχουμε γίνει ~* (β) άνω ***ποταμών*** (i) για πρόσωπο που δεν υποφέρεται, που εξοργίζει, ή για κάτι παράλογο και εξωφρενικό: αυτός ο *άνθρωπος είναι ~* ΣΥΝ. ανυπόφορος, αφόρητος (ii) για πρόσωπο που έχει φτάσει στα όρια τής υπομονής και τής ανοχής του: *είμαι ~ με αυτό που συνέβη* ΣΥΝ. έξω φρενών, εκτός εαυτού (γ) (κυρ. ΙΣΤ.) *Άνω Αίγυπτος* το τμήμα τής Αιγύπτου που βρίσκεται πλησιέστερα στις πηγές τού Νείλου ΑΝΤ. Κάτω Αίγυπτος 2. (+γεν.) περισσότερο από: *ποσό ~ των είκοσι εκατομμυρίων* (βλ. κ. λ. *ανωτέρω).* [ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ. τύπος τής λ. άνά, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τής κίνησης προς τα πάνω (ως επίρρ.), ενώ η χρήση του ως α' συνθ. είναι σπάνια. Η κατάληξη *-ω* θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' αναλογίαν προς τα επιρρ. *ούτω, κάτω.* Η φρ. άνω *ποταμών,* που είχε ήδη γίνει παροιμιώδης στους αρχαίους, έχει την αφετηρία της στον Ευριπίδη *{Μήδεια* 410: άνω *ποταμών χωροῦσι παγαί)].*

Άνω Βόλτα (η) → Μπουρκίνα Φάσο

ανώγι κ. ανώι (το) {ανωγ-ιού | -ιών} ο όροφος τού σπιτιού πάνω από το ισόγειο· ΦΡ. (παροιμ.) **ο *Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** *στα* λόγια μπορεί κανείς να σχεδιάζει ή να ονειρεύεται τα πλέον απίθανα πράγματα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνώγειον* < αρχ. *ἀνώγαιον* «οτιδήποτε ανυψώνεται από το έδαφος» < άνω + *γαῖα.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανώγι ή ανώγει; Ορθότερη -λόγω τού σχηματισμού τής λέξης- θα ήταν η γραφή ανώγει: *ἀνώγειον > ανώγει-ο* (με συγκοπή τού *-ο-* και σίγηση τού -ν) (πβ. τά *υπόγειο, ισόγειο, απόγειο* [όλα με -ει-]). Ομοίως και κατώγει: *κατώγειον> κατώγει.* Κατά τον ίδιο τρόπο (με συγκοπή τού -ο τής κατάληξης) έχουν σχηματιστεί τα ουσ. σε *-ί* | *-ι {παιδί, μάτι* κ.τ.ό.: *παιδίον> παιδί, ὀμμάτιον> μάτι, ἀνώφλιον > ανώφλι, κατώφλιον > κατώφλι),* κύρια ονόματα σε [-is] *(Βασιλείς, Αντώνις, Δημήτρις* κ.τ.ό.: *Βασίλειος > Βασιλείς, Αντώνιος > Αντώνις, Δημήτριος > Δημήτρις)* κ.ά. Ωστόσο, για να εξομοιωθούν και ορθογραφικά προς το μορφολογικό σύστημα των ουσιαστικών σύμφωνα με το οποίο κλίνονται, γράφονται ως ανώγι, κατώγι (με -ι-), *Βασίλης, Αντώνης, Δημήτρης* (με -η-) κ.ο.κ.

ανωδομή (η) [1895] ΠΟΛ. ΜΗΧ. το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους ΑΝΤ. υποδομή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

ανώδυνος, -η, -ο 1. αυτός που δεν προκαλεί πόνο: *~ χειρουργική επέμβαση* | *φάρμακα* | *τοκετός* ΑΝΤ. επώδυνος, οδυνηρός 2. (μτφ.) αυτός που δεν συνοδεύεται από αντιξοότητες και βλάβες, που δεν έχει δυσάρεστες συνέπειες: ο *αγώνας μας δεν θα είναι ~· θα χρειαστεί να κάνουμε πολλές θυσίες* 3. αυτός που δεν θίγει κανέναν, που δεν προκαλεί ρήξεις: - δήλωση | *πολιτική πράξη* | *διαμαρτυρία* | *παραίτηση* ΣΥΝ. ακίνδυνος, ουδέτερος. — ανώδυνα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + οδύνη (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

άνωθεν επίρρ. (λόγ.) 1. από τα ανώτερα ιεραρχικά κλιμάκια: *~ παρέμβαση* | *μεσολάβηση* | *διαταγή 2.* από τον Θεό: *~ σωτηρία* | *λύτρωση* | *παρηγοριά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. ΓΕΓΥΜ. αρχ. < άνω + -θεν, μόριο δηλωτικό προελεύσεως].

ανωμαλία (η) [αρχ.] {ανωμαλιών} **1.** (γενικά) η παρέκκλιση, η εκτροπή από ομαλή κατάσταση: *το σύστημα* | *η μηχανή παρουσιάζει ανωμαλίες* || *διορθώνω μια ~* || *παράγοντες πολιτικής ~* || *το πραξικόπημα αποτελεί πολιτειακή ~* 2. η σεξουαλική παρέκκλιση ΣΥΝ. διαστροφή 3. ΙΑΤΡ. (α) η οργανική βλάβη (δυσπλασία, ανεπάρκεια κ.λπ.): ανατομική ~ (β) *συγγενής ανωμαλία* ανωμαλία που υπάρχει εκ γενετής 4. ΓΛΩΣΣ. παρέκκλιση από γενικό γραμματικό κανόνα: *ο αόριστος τού ρήματος παρουσιάζει ~* 5. οτιδήποτε κάνει μια επιφάνεια να μην είναι επίπεδη: ο *ξυλουργός προσπαθεί να λειάνει τις ~ στην επιφάνεια τού επίπλου.*

ανώμαλος, -η, -ο **1**. αυτός που παρεκκλίνει από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό, ομαλό: *~ κατάσταση* | *πολιτικός βίος* | *σεξουαλική ζωή* ΑΝΤ. ομαλός, κανονικός, νορμάλ **2**. ***ανώμαλος*** (ο), ***ανώμαλη*** (η) (α) πρόσωπο που έχει ερωτική ζωή η οποία παρεκκλίνει από αυτήν που θεωρείται φυσιολογική (π.χ. παιδεραστής, επιδειξίας κ.λπ.) ΣΥΝ. διεστραμμένος, βιτσιόζος (β) (καταχρ.) για πρόσωπο με αλλοπρόσαλλη, ανισόρροπη συμπεριφορά 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κανονικότητας: *~ ρυθμοί* 4. ΓΛΩΣΣ. αυτός που παρεκκλίνει από τους γενικούς κανόνες τού γλωσσικού συστήματος: *~ ρήμα ! ουσιαστικό Ι*

επίθετο | *σχηματισμός* | *τύπος* · 5. (α) αυτός που δεν είναι απόλυτα επίπεδος, που έχει προεξοχές ή κακοτοπιές: *αγώνας δρόμου σε ~ έδαφος* || *λείανση μιας ~ επιφάνειας* (β) ανώμαλος (ο) (ενν. *δρόμος)* ο αγώνας δρόμου επί ανωμάλου εδάφους. — ανώμαλα | ανωμάλως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *ομαλός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)]. **ανω-μερίτης** (ο) {ανωμεριτών},ανωμερίτισσα (η) {ανωμεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από τα πάνω μέρη, το πάνω χωριό ΑΝΤ. κατωμερίτης. — ανωμερίτικος, -η, -ο. ανωμοτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς να δοθεί όρκος: «ήταν *κατηγορούμενος για ψευδορκία, ψευδή ~ κατάθεση και παράνομη είσοδο στη χώρα»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί, *ορκίζω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνώμοτος* < *άν-* στερητ. + *-ώμοτος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όμ-νυ-μι* «ορκίζομαι»]. ανωνυμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ανυπαρξία ονόματος ΣΥΝ. επωνυμία 2. η μη δήλωση τού ονόματος: ο *αρθρογράφος καλυπτόταν πίσω από την ~ του* || *η καταγγελία έγινε από ακροατή που επιθυμεί να διατηρήσει την* - του 3. το να μην είναι κάποιος γνωστός στο κοινό: με την *έκδοση των πρώτων έργων του βγήκε από την* - ΣΥΝ. αφάνεια, ασημότητα **4.** η απουσία αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών που καθιστούν κάποιον/κάτι οικείο: *θεωρείται ότι η ~ τού πλήθους των μεγαλουπόλεων ευνοεί την εμφάνιση φαινομένων μοναξιάς.* ανωνυμογραφία (η) [1895] {ανωνυμογραφιών} η συγγραφή ή/και δημοσίευση ανυπόγραφων κειμένων (άρθρων, επιστολών κ.ά.(: *«Η ~ είναι ψυχασθένεια [...], δυστυχώς ευρέως διαδεδομένη στη χώρα μας»* (εφημ.). — **ανωνυμογράφος** (ο/η) [1889], ανωνυμογραφώ ρ. [1893] {-είς...}. ανώνυμος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός τού οποίου το όνομα είναι άγνωστο: *ο ~ συγγραφέας* της *«Ελληνικής Νομαρχίας» (1806)* 2. αυτός που δεν δηλώνει το όνομα του: ~ *δωρητής* **3**. (καταχρ.) για πρόσωπο που δεν είναι ευρύτερα γνωστό, που δεν κατέχει δημόσιο αξίωμα ή σημαντική κοινωνική θέση: *η νομοθετική αυτή ρύθμιση γίνεται για να προστατευθεί ο απλός, ~ πολίτης στις συναλλαγές του με το Δημόσιο* || *το ~ πλήθος των μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ. επώνυμος 4. αυτός που γίνεται από πρόσωπο το οποίο δεν γνωστοποιεί την ταυτότητα του: ~ *επιστολή* | *άρθρο* | *καταγγελία* | *κείμενο* || *δέχομαι ~ απειλητικά τηλεφωνήματα* · 5. ΟΙΚΟΝ. ***ανώνυμ-η*** | **-ος *εταιρεία*** (συντομ. Α.Ε.) βλ. λ. *εταιρεία* · 6. ΑΝΑΤ. ***ανώνυμο οστό*** το μεγάλο οστό που σχηματίζεται από την ένωση τού λαγονίου, τού ηβικού και τού ισχιακού οστού και σχηματίζει το μισό τής πυελικής ζώνης. — ανώνυμα | ανωνύμως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *δνυμα,* αιολ. τύπος τής λ. *όνομα]*. **ανωορρηξία** (η) (ανωορρηξιών) ΦΥΣΙΟΛ. η μη έξοδος ωαρίου από την ωοθήκη τής γυναίκας κατά τη διάρκεια τής περιόδου, η απουσία ωορρηξίας (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. και γαλλ. anovulation]. ανώριμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ωριμάσει: ~ *καρποί* | *ηλικία* ΣΥΝ. άγουρος ΑΝΤ. ώριμος 2. αυτός που δεν είναι ακόμη έτοιμος, κατάλληλος (για κάτι): *οι συνθήκες είναι ακόμη ~ για ένα τέτοιο εγχείρημα* ΣΥΝ. ακατάλληλος, πρόωρος ΑΝΤ. ώριμος 3. (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται ή ενεργεί με τρόπο που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο· (κατ' επέκτ. για αφηρημ. έννοιες) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής ωριμότητας: ~ *συμπεριφορά* | *σκέψη* | *αντίδραση.* Επίσης ανωρίμαστος. — ανώριμα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immature]. ανωριμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ωριμότητας (βλ.λ.): η *επιπολαιότητα του μαρτυρεί* ~ || η ~ τής *σκέψης* || *ο τρόπος χειρισμού _ τού θέματος δείχνει την* ~ της ΑΝΤ. ωριμότητα.

άνωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η προς τα άνω δύναμη που δέχεται σώμα το οποίο βυθίζεται σε υγρό ή αέριο και που ενεργεί αντίθετα προς τη βαρύτητα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άνωθώ *(-έω)* «ωθώ προς τα πάνω» < άν)α)- + ωθώ].

ανωτατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναβάθμιση (εκπαιδευτικού) ιδρύματος ανώτερης βαθμίδας σε ανώτατο. — ανω-τατοποιώ ρ. {-είς...}. ανώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο αυτός που βρίσκεται στην υψηλότερη θέση από πλευράς ισχύος, εξουσίας, αξίας κ.τ.ό.: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας είναι ο ~ άρχων τής χώρας* || τα ~ *κλιμάκια ιεραρχίας* (εκκλησιαστικής, πολιτικής, κοινωνικής, διοικητικής κ.λπ.) ΣΥΝ. υπέρτατος, ύπατος, κορυφαίος ΑΝΤ. κατώτατος· ΦΡ. (α) ***ανώτατος αξιωματικός*** ο αξιωματικός που φέρει έναν από τους υψηλότερους βαθμούς στην κλίμακα τής αντίστοιχης ιεραρχίας: *οι ~ στον Στρατό Ξηράς είναι οι ταξίαρχοι, οι υποστράτηγοι, οι αντιστράτηγοι* (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.) (πβ. λ. *ανώτερος, κατώτερος)* (β) ***ανώτατη εκπαίδευση*** η βαθμίδα εκπαίδευσης που αντιστοιχεί στο επίπεδο τού Πανεπιστημίου ή τού Πολυτεχνείου (πβ. λ. *κατώτερος, μέσος, ανώτερος)* (γ) ***Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα*** (συντομ. Α.Ε.Ι.) (κρατικό) εκπαιδευτικό ίδρυμα που αντιστοιχεί στη βαθμίδα τής ανώτατης εκπαίδευσης. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός από το επίρρ. άνω, πβ. *κάτω - κατώτερος, κατώτατος]*. ανώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρους (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από πλευράς αξίας, ισχύος, εξουσίας κ.τ.ό.: ~ *αξίωμα* | *κοινωνικά στρώματα* | *υπάλληλος* | *ιδανικά* || *προϊόν ανωτέρας ποιότητος* ΑΝΤ. κατώτερος· ΦΡ. (α) ***ανώτερος άνθρωπος*** ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και την κακή συμπεριφορά των άλλων με αξιοπρέπεια, αυτοσεβασμό, προσπαθώντας να μην πέσει σε χαμηλό, ευτελές επίπεδο συμπεριφοράς: του *φέρθηκε πολύ άσχημα, αλλά, ως ~,* δεν του κράτησε *κακία* ΑΝΤ. μικροπρεπής (β) ***ανώτερη εκπαίδευση*** η βαθμίδα τής εκπαίδευσης που βρίσκεται πάνω από τη μέση και κάτω από την ανώτατη (βλ.λ.): τα *Τεχνολογικά Επαγγελματικά Ιδρύματα ανήκουν στην* - (γ) ***ανώτερες σπουδές*** οι σπουδές που ξεπερνούν το επίπεδο τής μέσης εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι. κ.ο.κ.) (**δ**) ***ανωτέρα διαταγή*** η διαταγή που προέρχεται από ιεραρχικά υψηλότερη αρχή (ε) ανωτέρα ***βία*** ο παράγοντας (συνήθ. απρόβλεπτος) που προβάλλει ανυπέρβλητα εμπόδια, που ανατρέπει σχέδια, προγράμματα· ΝΟΜ. (vis major) τυχη-ρό γεγονός, απρόβλεπτο τελείως, εξαιρετικό και ακαταμάχητο, για το οποίο δεν ευθύνεται κάποιος, εφόσον δεν θα μπορούσε να το αποφύγει, ακόμη και αν κατέβαλλε εξαιρετική επιμέλεια (στ) ***και εις ανώτερα!*** (ευχετ.) για ακόμη μεγαλύτερες επιτυχίες: *Έμαθα ότι πέρασες στην Ιατρική. Μπράβο!* ~!2. ***ανώτερος*** (ο) {ανωτέ-ρου | -ων, -ους) (συνήθ. στον πληθ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε θέση (ιεραρχικώς) υψηλότερη: *αποταθείτε στους ανωτέρους σας* || *υπακούει τις διαταγές των ανωτέρων του* 3. ΒΙΟΛ. ***ανώτερα φυτά*** τα εξελιγμένα πολυκύττα-ρα φυτά που έχουν ρίζα, κορμό και φύλλα ΑΝΤ. κατώτερα φυτά. [ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός από το επίρρ. άνω, πβ. κάτω - *κατώτερος, κατώτατος.* Μετάφρ. δάνεια αποτελούν αρκετές φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις, όπως *ανώτερη εκπαίδευση* (<γαλλ. enseignement supérieur), *ανώτερες σπουδές* (< γαλλ. études supérieurs), *ανώτερα βία* (< ν^{ε}ολατ. vis major), *ανωτέρα διαταγή* (< γαλλ. νεολατ. vis major), *οι ανώτεροι* (στην ιεραρχία) (< γαλλ. les supérieurs)].

ανωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο πάνω, παραπάνω (χρησιμοποιείται μέσα σε κείμενο, σε παραπομπές κ.λπ. με αναφορική λειτουργία, για να δηλωθεί ότι κάτι έχει ήδη αναφερθεί, για να αποφευχθεί άσκοπη επανάληψη): αυτά *εκτέθηκαν ήδη ~* || *ένθα ~* (βλ. λ. *ένθα)* || *ως ~* (όπως παραπάνω) || *ιδέ ανωτέρω* (= βλέπε παραπάνω) ΑΝΤ. κατωτέρω.

ανωφελής, -ής, -ές [αρχ.] {ανωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανωφελέστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν ωφελεί, βλαβερός: *κώνωψ ο ~* (που μεταδίδει την ελονοσία). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, σύνθετος.*

ανώφελος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν οδηγεί σε θετικό αποτέλεσμα, που δεν πρόκειται να αποδώσει όφελος: ~ *προσπάθεια* ΣΥΝ. μάταιος. Επίσης ανωφέλευτος, -η, -ο [μεσν.]. — ανώφελα κ. ανωφέ-λευτα επίρρ.

ανωφέρεια (η) [μτγν.] {ανωφερειών} (λόγ.) η κλίση τού εδάφους προς τα πάνω, η ανηφοριά ΑΝΤ. κατωφέρεια.

ανωφερής, -ής, -ές {ανωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα πάνω, ανηφορικός: ο ~ *δρόμος οδηγεί στο χωριό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάντης ΑΝΤ. κατηφορικός. — ανωφερώς επίρρ. [ΕΤΥΜ αρλ· < άνω + *-φερής* < *φέρω].*

ανώφλί (το) {ανωφλ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μαρμάρινο επιστέγασμα τής πόρτας ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρθυρο ΑΝΤ. κατώφλι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ανώφλιον* < *άνω* + *φλιά* «παραστάδα θύρας», αγν. ετύμου].

αξάκριστος, -η, -ο (καθημ.) αυτός τού οποίου οι περιττές άκρες δεν έχουν αποκοπεί: ~ *βιβλία.* [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *ξακρίζω)].*

αξάν (το) {άκλ.} ελληνικό *ιδιοπροφοράχ*\ ιδιάζουσα προφορά, που αποκλίνει από τη συνηθισμένη, την επίσημη, και είναι χαρακτηριστική τοπικής διαλέκτου ή ξένης γλώσσας: *τώρα μιλάει πολύ καλά τα Ελληνικά, αλλά διατηρεί το γερμανικό ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. accent < λατ. ac-centus «τόνος», απόδ. τού ελληνικού *προσωδία].*

άξαντος, -η, -ο [1897] κ. **άξ-αστ**ος αυτός που δεν έχει καθαριστεί, ώστε να χρησιμοποιηθεί για κλώσιμο: ~ *μαλλί* ΑΝΤ. ξαντός, ξασμέ-νος, λαναρισμένος. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + ξαίνω, απόδ. τού γαλλ. non cardé].

άξαφνος, -η, -ο [μεσν.] ξαφνικός (βλ.λ.). — άξαφνα κ. έξαφνα επίρρ. [μεσν.].

αξάφριστ**ος,** -η, -ο 1. αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί ο αφρός: ~ *γάλα* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κλαπεί ή δεν του έχουν κλέψει κάτι.

άξενος, -η, -ο (λόγ.) ο αφιλόξενος: ~ *τόπος.* — αξενία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *ξένος].*

αξεπέρα**στ**ος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να υπερνικηθεί: ~ *εμπόδια* | *δυσκολίες* | *ομορφιά* ΣΥΝ. ανυπέρβλητος 2. αυτός που παραμένει ο καλύτερος, που κανείς δεν τον έχει ξεπεράσει ώς τώρα: ~ *ερμηνεία μιας μουσικής σύνθεσης* || ~ τέχνη ΣΥΝ. ασυναγώνιστος, ακαταμάχητος.

α- | αν- *στερητικό*

α-ξάπλωτος, -η, -ο	**α-ξεδίψαστος. -η, -ο**	**α-ξελόγιαστος, -η, -ο**	**α-ξεσκόνιστος, -η, -ο**	**α-ξεχώριστος, -η, -ο**
α-ξεγέλαστος, -η, -ο	**α-ξεθύμαστος, -η, -ο**	**α-ξεμάτιαστος, -η, -ο**	**α-ξετύλιχτος, -η, -ο**	**α-ξήλωτος, -η, -ο**
α-ξέγραφτος, -η, -ο	**α-ξεκαθάριστος, -η, -ο**	**α-ξεμπέρδευτος, -η, -ο**	**α-ξεφλούδιστος, -η, -ο**	**α-ξίνιστος,-η,-ο**
α-ξεδιάλυτος, -η, -ο	**α-ξεκοκκάλιστος, -η, -ο**	**α-ξεμυάλιστος, -η, -ο**	**α-ξεφόρτωτος, -η, -ο**	**α-ξόδευτος, -η, -ο**
α-ξεδίπλωτος, -η, -ο	**α-ξεκόλλητος, -η, -ο**	**α-ξενίτευτος,-η,-ο**	**α-ξεφύλλιστος, -η, -ο**	**ά-ξυστος,-η,-ο**

αξεσουά**ρ** (το) {άκλ.} ελλην. *παρελκόμενο, εξάρτημα* 1. το συμπληρωματικό εξάρτημα αμφίεσης, το οποίο εξυπηρετεί περισσότερο αισθητικούς παρά πρακτικούς σκοπούς (π.χ. ζώνη, τσάντα, κασκόλ) **2**. το εξάρτημα μηχανήματος, λ.χ. αυτοκινήτου, που προστίθεται στο κύριο σώμα, χωρίς να συνδέεται με τη λειτουργία του (π.χ. αναπτήρας, ραδιοκασετόφωνο, συναγερμός).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accessoire < μεσν. λατ. accessorius < λατ. accedere «προσθέτω»].

άξεστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αγωγής, λεπτότητας, καλών τρόπων: ~ *άνθρωπος* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αγροίκος, βάρβαρος, απολίτιστος. — άξεστα επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατατέργαστος, απελέκητος», < ά- στερητ. + ξέω «αποτρίβω, ξύνω»].

αξέχ**αστ**ος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πρόκειται **να** ξεχαστεί, που τον θυμάται κανείς με νοσταλγία και συγκίνηση: *αξέχαστες θα μου μείνουν οι ξένοιαστες μέρες στο εξοχικό τού παππού μου* || ~ *χρόνια* | *στιγμές* | *ταξίδι* 2. για τιμητική αναφορά σε πρόσωπο που έχει πεθάνει, και μάλιστα σε χρόνο όχι τόσο μακρινό, ώστε να είναι νωπή ακόμη η μνήμη του: ο ~ *Νίκος Ξυλούρης* || η ~ *Μελίνα Μερκούρη* ΣΥΝ. αλησμόνητος, (για πρόσ.) αείμνηστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξήγητος, -η, -ο (λαϊκ.) ανεξήγητος (βλ.λ.). **— ~ξήγητα** επίρρ.

αξημέρωτος, -η, -ο **1.** (νύχτα) που δεν φθάνει στο ξημέρωμα, που φαίνεται ατελείωτη: *βράδια* | *νύχτες* ~ 2. αυτός που δεν πρόλαβε το ξημέρωμα.

άξι**α** επίρρ. → άξιος

αξία (η) {αξιών} **1.** το ποσό **ή** τα αγαθά στα οποία αντιστοιχεί κάτι: η ~ τού *χρυσού* || *η - τής συλλογής του ανέρχεται σε 25.000.000 δολάρια* || *ανεκτίμητη* | *ανυπολόγιστη* | *μηδαμινή* ~ || *εκτιμώ την* ~ ενός *κοσμήματος* | *μιας εικόνας* 2. ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι σημαντικό: τα *κοσμήματα μου είναι κειμήλια με μεγάλη συναισθηματική* - 3. η αποτίμηση (συνήθ. σε χρηματική αμοιβή) τής ικανότητας, τής παραγωγικότητας, τής χρησιμότητας κάποιου: ο *καθένας θα πρέπει να αμείβεται ανάλογα με την* ~ *του*- (συνεκδ.) 4. η πολυτιμότητα, το να αντιστοιχεί κάτι σε μεγάλο χρηματικό ποσό: *αντίκες αξίας* || *αυτά τα γραμματόσημα έχουν* ~ 5. η μεγάλη σπουδαιότητα: για *μένα δεν έχει* - να *είσαι μορφωμένος, αλλά να έχεις καλή καρδιά* || *έγγραφα μεγάλης* ~ *για την απόδειξη τής αθωότητας του* · 6. (συχνά στον πληθ.) το ιδανικό, η ιδέα που καθορίζει τον τρόπο ζωής και σκέψης- καθετί που αναγνωρίζεται από ένα σύνολο ανθρώπων ως σημαντικό για τους ίδιους και αποτελεί μέτρο αξιολόγησης προσώπων, συμπεριφοράς, πραγμάτων κ.ά.: η *οικογένεια, η πατρίδα, η θρησκεία είναι παραδοσιακές* ~ || *ηθικές* | *πνευματικές* ~ || *ιεράρχηση* | *κλίμακα αξιών* || *το σύστημα αξιών μιας κοινωνίας* || *για πολλούς ανθρώπους μέγιστη* ~ *είναι το χρήμα· γι' αυτό αγωνίζονται, και με αυτό αξιολογούν τους άλλους* || *ορισμένοι διανοούμενοι θεωρούν ότι στην εποχή μας υπάρχει κρίση αξιών* · 7. ΓΛΩΣΣ. η ιδιαίτερη λειτουργία ενός γλωσσικού στοιχείου, η οποία προκύπτει από τη θέση τού στοιχείου στο σύνολο των σχέσεων (παραδειγματικών και συνταγματικών) μιας γλώσσας · **8.** ΜΟΥΣ. (α) η (σχετική) διάρκεια των φθογγοσήμων (βλ.λ.) και των αντίστοιχων παύσεων (βλ.λ.)" η μονάδα μέτρησης των αξιών ονομάζεται «χρόνος»: η νότα αυτή *έχει* ~ *δύο χρόνους* (β) αξίες (οι) τα μουσικά σύμβολα τής αξίας των φθόγγων, τα οποία, στην νεότερη ευρωπαϊκή μουσική, έχουν παγιωθεί σε σχέση φθίνουσας γεωμετρικής προόδου: με αφετηρία το ολόκληρο (1), το μισό (1/2), το τέταρτο (ΐ/4_), το όγδοο (1/8), το δέκατο έκτο (1/16) κ.ο.κ. · 9. ΟΙΚΟΝ. (α) ***ονομαστική αξία*** βλ. λ. *ονομαστικός* (β) ***κινητή αξία*** έγγραφο που εκδίδεται από οικονομικούς οργανισμούς και αντιστοιχεί σε ορισμένο χρηματικό ποσό: *κινητές αξίες είναι οι μετοχές, τα ομόλογα, τα γραμμάτια κ.λπ.* (γ) ***Χρηματιστήριο Αξιών*** το χρηματιστήριο στο οποίο οι διαπραγματεύσεις έχουν ως αντικείμενο κινητές αξίες και όχι εμπορεύματα (δ) ***αντικειμενική αξία*** βλ. λ. αντικειμενικός (ε) **ο**γο**ρά αξιών** βλ. *λ. αγορά* (στ) ***προστιθέμενη αξία*** βλ. λ. *προστιθέμενος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άξιος*. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στη χρηματική αξία, στο καταβαλλόμενο τίμημα, ενώ αρχαία είναι επίσης η σημ. «υπόληψη, καλή φήμη». Στους στωικούς φιλοσόφους η λ. αποκτά ηθικό περιεχόμενο, το οποίο διατηρείται και κατά τη μεσαιωνική περίοδο, ο μουσικός και γλωσσολογικός όρος αποδίδει το γαλλ. valeur, ενώ μετάφρ. δάνεια είναι και οι οικον. όροι *κινητή αξία* (<αγγλ. mobile value), *χρηματιστήριο αξιών* (αγγλ. market values), *φόρος προστιθέμενης αξίας* (< αγγλ. Value-Added Tax), *κλίμακα αξιών* (< αγγλ. scale of values) κ.ά.)].

αξιαγάπητος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τον αγαπούν.

αξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με αξία: ~ *λόγος* | *σύστημα*. — αξιακά επίρρ.

αξιάκουστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αξίζει να ακουστεί: ~ είδηση.

αξιανάγνω**στος,** -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που αξίζει να διαβαστεί: ~ *βιβλίο* | *μελέτη*.

αξιέπαινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να επαινεθεί, να εγκωμιαστεί: *είναι* ~ *η προσπάθεια του* || *είσαι* ~ *για το συνεργατικό σου πνεύμα* ΑΝΤ. αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος.

αξιεπίσκεπτος, -η, -ο, αυτός τον οποίο αξίζει να επισκεφθεί κάποιος: ~ *μνημεία* ΣΥΝ. αξιοθέατος. **αξιέραστος,** -η, -ο (λόγ.) αυτός που αξίζει να αγαπηθεί: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. αξιαγάπητος, θελκτικός. [ΕΤΥΜ, αρχ. < *άξιος* + *-έραστος* < *ερώ* «αγαπώ»]. **αξίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) "Ι.έχω αξία, αποδίδω όφελος: θα *σου κοστίσει πολύ κόπο και χρήμα, αλλά είναι κάτι που πραγματικά αξίζει* 2. είμαι άξιος (για κάποιον/κάτι): δεν θα *τον ψηφίσω- δεν αξίζει για πρόεδρος* **3.** (ως απρόσ. ***αξίζει)*** έχει α-ξία, σημασία (να γίνει κάτι): *αξίζει να προσπαθήσετε* ♦ (μετβ.) 4. έχω ορισμένη αξία, αντίτιμο: *υπάρχουν διαμάντια που αξίζουν πολλά εκατομμύρια* ΣΥΝ. στοιχίζω, κοστίζω· ΦΡ. **δεν *αξίζει μία*** για ανυπόληπτο πρόσωπο ή ευτελές αντικείμενο **5**. (α) έχω αξία, αποδίδω όφελος ανάλογο (προς κάτι): *είναι βέβαια ακριβό, αλλά αξίζει τα λεφτά του* (β) (για πρόσ.) έχω ιδιαίτερη σημασία (για κάποιον/κάτι): *αυτός ο άνθρωπος αξίζει πολλά για μένα- είναι ό,τι πολυτιμότερο έχω στη ζωή* (γ) (+γεν. προσ. αντων.) είμαι αντάξιος (για κάτι), μου πρέπει (κάτι): *του αξίζει καλύτερη τύχη* || *δεν μας άξιζε τέτοια μεταχείριση ύστερα από τόσες δεκαετίες προσφοράς στην υπηρεσία* || *της άξιζε αυτό που έπαθε*- ΦΡ. ***(κάτι) αξίζει τον κόπο*** (κάτι) αποδίδει όφελος ή προσφέρει ευχαρίστηση, που αποζημιώνει κάποιον για τον κόπο, τα χρήματα κ.λπ. που θα καταβάλει για αυτό: *είναι μακριά, αλλά* ~ *να πάμε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαλλισμός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *άξιος*. Η φρ. *αξίζει τον κόπο* αποδίδει τη γαλλ. (ça) vaut la peine]. **αξίν**α (η) {αξινών} εργαλείο πλατύ και κοφτερό (σιδερένιο ή ατσάλινο) από τη μια μεριά, που χρησιμεύει κυρ. στο σκάψιμο ΣΥΝ. κασμάς. [ΕΤΥΜ, < αρχ. αξίνη, ονομασία όπλου. Συνδ. πιθ. με λατ. ascia (< acs-ia), αλλά δεν θεωρείται Ι.Ε. λ. Το επίθημα -ίνη οδηγεί στην υπόθεση ότι πρόκειται για προελληνικό δάνειο]. **άξιο-** κ. **αξιό-** κ. **αξι-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1**. ότι αξίζει να συμβαίνει κάτι: *αξιο-σημείωτος, αξιό-μεμπτος, αξιο-μακάριστος, αξιαγάπητος* 2. ότι κάτι σχετίζεται με την αξία που έχει κάποιος/κάτι: *αξιο-πρεπής, αξιο-κρατία, αξιο-λογώ, αξιο-ποιώ*. [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *άξιος]*. **αξιογέλαστ**ος, -η, -ο [1796] αυτός που αξίζει να τον περιγελούν, που δεν αξίζει να τον παίρνουν στα σοβαρά ΣΥΝ. καταγέλαστος.

αξιόγραφο (το) {αξιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ. έγγραφο που ενσωματώνει ένα δικαίωμα, το οποίο μπορεί να ασκήσει κανείς μόνο αν είναι κάτοχος τού εγγράφου και για τη μεταβίβαση του απαιτείται η παράδοση τής νομής του, π.χ. οι επιταγές. [ΕΤΥΜ. < *αξία* + *-γράφο* < *γράφω*, πβ. κ. *χρεώ-γραφο]*. **αξιοδάκρυ**τος**,** -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί τον οίκτο, δάκρυα συμπόνιας για την κατάσταση του ΣΥΝ. αξιοθρήνητος. — αξιοδάκρυτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αξιολύπητος*.

αξιοζήλευτος, -η, -ο [1871] αυτός που είναι άξιος **να** τον ζηλεύει, **να** τον επιθυμεί κανείς: *απέκτησε μια* ~ *θέση στην εταιρεία* ΣΥΝ. ζηλευτός. — αξιοζήλευτα επίρρ. **αξιοθαύμαστ**ος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει **να** τον θαυμάζουν: ~ *κουράγιο* | *υπομονή* | *τεχνική* ΣΥΝ. θαυμαστός. — αξιοθαύμαστα επίρρ. αξιοθέατος, -η, -ο **1.** αυτός που αξίζει να τον δει κανείς **2.** ***αξιοθέατο*** (το) το μνημείο ή το τοπίο, το οποίο αξίζει **να** επισκεφθεί κανείς: *ανάμεσα στα σημαντικότερα* - τής *Αθήνας είναι η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, οι βυζαντινές εκκλησίες κ.ά.* ΣΥΝ. αξιεπίσκεπτος. [ΕΤΥΡ αρχ. < *άξιο-* + *θεατός* < *θεώμαι* «κοιτάζω, παρατηρώ»]. αξιοθρήνητος, -η, -ο [1852] 1. αυτός που προκαλεί τον οίκτο, άξιος να τον θρηνεί κανείς για την κατάσταση του: η κατάσταση των *προσφύγων είναι* ~- *προσπαθούν να επιβιώσουν εκτεθειμένοι στο κρύο και στις αρρώστιες, χωρίς τρόφιμα και περίθαλψη* ΣΥΝ. αξιοδάκρυ-τος, να (τον) κλαις **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τόσο χαμηλό επίπεδο, ώστε προκαλεί αγανάκτηση, ιδιαιτέρως αρνητικά σχόλια: ~ *παράσταση* | *θίασος* | *πολιτική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αξιολύπητος*. αξιοκατάκριτος, -η, -ο [1824] αυτός που αξίζει να κατακριθεί: είναι ~ η *αδιαφορία των αρμοδίων για ένα τόσο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα* ΣΥΝ. αξιόμεμπτος, κατακριτέος ΑΝΤ. αξιέπαινος. αξιοκαταφρονητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει την καταφρόνηση των άλλων. **αξιοκρατία** (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν οι άξιοι, αυτοί που αξίζουν περισσότερο: *πάγιο αίτημα είναι η* ~ *στις προσλήψεις* ΑΝΤ. αναξιοκρατία. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. meritocracy (νόθο συνθ.)]. αξιοκρατικός, -ή, -ό αυτός που δίνει προτεραιότητα στην αξία κάποιου, στους άξιους: στην επιλογή των *προσώπων που θα στελεχώσουν υπεύθυνες θέσεις, πρέπει να ισχύουν* ~ *κριτήρια* || ~ *προσλήψεις στο δημόσιο*. — αξιοκρατικ-ά | -ώς επίρρ. **αξιολάτρευτος**, -η, -ο [1863] αυτός που αξίζει να τον αγαπούν πάρα πολύ, **να** τον λατρεύουν. **αξιολόγη**ση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκτίμηση τής απόδοσης ή τής αξίας (κάποιου) με συγκεκριμένα κριτήρια: ~ των *εκπαιδευτικών* | *τού κυβερνητικού έργου* | *των προσόντων των υποψηφίων* || μετά τη συνολική ~ *τού έργου του, αντιλαμβανόμαστε πόσο ουσιαστική ήταν η συμβολή του στην πρόοδο τής επιστήμης* 2. η ιεράρχηση σύμφωνα με την αξία ή με συγκεκριμένα κριτήρια: η ~ *υποψηφίων* | *των προτεραιοτήτων* || *είναι θέμα αξιολόγησης ή πρόκριση τής μιας ή τής άλλης πρότασης* 3. (ειδικότ.) η βαθμολόγηση τής επίδοσης των μαθητών στο σχολείο: τεστ *αξιολόγησης*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. evaluation].

αξιολογία (η) ΦΙΛΟΣ, Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη των αξιών (θρησκευτικών, ηθικών κ.λπ.), τόσο μεμονωμένα όσο και στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologie]. αξιολογικός, -ή, -ό αυτός ο οποίος στηρίζεται σε ορισμένο κώδικα αξιών: ~ *κριτήρια*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologique]. αξιόλογος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο αξίζει να γίνει λόγος, σημαντικός: *αυτές τις μέρες δεν μου συνέβη τίποτε* ~|| - *είδηση* | *έργο* | *περιουσία* | *ποσό* ΣΥΝ. αξιοσημείωτος ΑΝΤ. ασήμαντος 2. (για πρόσ.)

αυτός που έχει αξία, περιεχόμενο, κύρος: στη *δεξίωση* θα συναντήσεις πολλά ~ *πρόσωπα*. [ΕΤΥΜ. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άξιος λόγου]*.

αξιολογώ ρ. μετβ. {αξιολογείς... | αξιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κρίνω την αξία, την ποιότητα, την παραγωγικότητα κ.λπ. κάποιου: ~ τις *προτάσεις που υποβλήθηκαν 2.* κατατάσσω σύμφωνα με την αξία: ως *προϊστάμενος οφείλεις να αξιολογείς τους υπαλλήλους σύμφωνα με την απόδοση τους* || η επιτροπή *αξιολογεί το έργο των εταιρειών που επιχορηγήθηκαν* 3. εκτιμώ, θεωρώ (κάτι) ως: δεν το ~ ως *ιδιαίτερα σοβαρό αυτό το πρόβλημα* 4. (ειδικότ.) βαθμολογώ την επίδοση μαθητών στο σχολείο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. evaluate].

αξιολύπητος, -η, -ο [1817] αυτός που είναι άξιος για λύπηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεεινός*.

αξιολύπητος - αξιοθρήνητος. Το αξιοθρήνητος είναι σημασιολογικά ισχυρότερο τού αξιολύπητος, αποτελώντας εμφατικό χαρακτηρισμό. Το ίδιο ισχύει και με τις συνώνυμες φράσεις, οι οποίες αντιστοιχούν στα δύο επίθετα: για λύπηση (= αξιολύπητος) - να **τον** κλαις (= αξιοθρήνητος). Εγγύτερα στο *αξιοθρήνητος* βρίσκεται και το επίθ. αξιοδάκρυτος. →*ελεεινός*

αξιομακάριστος, -η, -ο [αρχ.] (για νεκρό) αυτός που αξίζει να τον μακαρίζει κανείς· κυρ. στην εκκλησιαστική ευχή: *«αιωνία σου ή μνήμη, άξιομακάριστε και αείμνηστε αδελφέ ημών»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξιόμαχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ικανός να πολεμήσει, να αγωνιστεί με επιτυχία: - *στράτευμα* 2. ***αξιόμαχο*** (το) το ηθικό και η μαχητική ικανότητα: *το - των* ενόπλων δυνάμεων.

αξιόμεμπτος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι άξιος μομφής: ~ *πράξη* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, κατακριτέος ΑΝΤ. αξιέπαινος.

αξιομίμητος -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, που αποτελεί πρότυπο.

αξιομνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να αναφερθεί, να μνημονευθεί: ~ *λόγια* | *εργασία* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αξιοσημείωτος, σημαντικός.

αξιοπαρατήρητος, -η, -ο [1810] αυτός που αξίζει **να** τον προσέξει κανείς: ~ *μελέτη* ΣΥΝ. αξιοπρόσεκτος, αξιοσημείωτος.

αξιοπερίεργος, -η, -ο [1825] αυτός που δικαιολογημένα προκαλεί την περιέργεια, την έκπληξη: στα *ημερολόγια των εξερευνητών καταγράφονται όσα ~ συναντούσαν στα ταξίδια τους*.

αξιοπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το **να** είναι κανείς άξιος εμπιστοσύνης: *οι κακοτεχνίες που έχουν καταγραφεί πλήττουν την ~ τής εταιρείας* || *αμφισβητώ την ~ αυτής τής μαρτυρίας*.

αξιόπιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει **να** τον εμπιστεύεται, **να** τον πιστεύει κανείς και να βασίζεται σε αυτόν: ~ *πηγή* | *εφημερίδα* | *ιστορικός* ΑΝΤ. αναξιόπιστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*.

αξιόπλοος, -η, -ο αυτός που μπορεί **να** ταξιδέψει **με** ασφάλεια: ~ *σκάφος*.
[ΕΤΥΜ. < άξιο- (< *άξιος)* + *-πλόος* < *πλους*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. seaworthy].

αξιοπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα σκάφους να πλεύσει με ασφάλεια: *πιστοποιητικό αξιοπλοΐας*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. seaworthingness].

αξιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) 1. η χρησιμοποίηση (προσώπου, πράγματος, κατάστασης) με κατάλληλο τρόπο, ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: ~ των *έμφυτων* ικανοτήτων *κάποιου* | *των δυνατοτήτων που προσφέρει ένα σύστημα* | *τού ορυκτού πλούτου* | *των κοιτασμάτων μιας περιοχής 2.* (καταχρ.) η πραγματοποίηση κατάλληλων έργων σε μια περιοχή, ώστε να μπορεί κανείς να την εκμεταλλευθεί οικονομικά, οικιστικά κ.λπ.: τουριστική ~ των *παράλιων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*.

αξιόποινος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τιμωρηθεί: διώκεται για ~ *πράξεις* || *διέπραξε ~ αδικήματα* ΣΥΝ. κολάσιμος. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο αδέκαστος τιμωρός», < *άξιο-* + *-ποινος* < *ποινή]*.

αξιοποιώ ρ. μετβ. {αξιοποιείς... | αξιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ με κατάλληλο τρόπο τις δυνατότητες που μου προσφέρει (κάτι/κάποιος), ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: ~ το *ταλέντο μου* | *τους συνεργάτες μου* | *τις ευκαιρίες που μου παρουσιάζονται* || ~ τα *δεδομένα των ερευνών για την τεκμηρίωση των απόψεων μου* || ~ *εναλλακτικές πηγές ενέργειας*. — **αξιοποιήσιμος,** -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mettre en valeur].

αξιοπρέπεια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) **1.** το αίσθημα τής τιμής (κάποιου): πλήττω | *προσβάλλω* | *θίγω την* ~ 2. η στάση ζωής κατά την οποία σέβεται κανείς τον εαυτό του και δεν τον ταπεινώνει συμπεριφερόμενος ανάρμοστα, μικροπρεπώς, ευτελώς· η υπερηφάνεια **με** ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: *δέχτηκε την ήττα με -χωρίς μεμψιμοιρίες, χωρίς παράπονα* || *αντιδρώ με -* ΑΝΤ. αναξιοπρέπεια, μικροπρέπεια, ποταπότητα, ευτέλεια.

αξιοπρεπής, -ής, -ές {αξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αξιοπρεπέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό στον εαυτό του και στους άλλους, αποφεύγοντας τις απρέπειες, τις μικροπρέπειες και την ευτέλεια- υπερήφανος με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: είναι *πολύ ~· εάν κάνει λάθος, το παραδέχεται αμέσως, χωρίς να καταφεύγει σε φτηνές δικαιολογίες* || *φτωχός, αλλά ~* || ~ *αντίδραση* | *στάση* | *συμπεριφορά* ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής, ποταπός, ευτελής, τιποτένιος, φτηνός **2.** (ειδικότ.) αυτός που συμφωνεί **με** τα κοινωνικά πρότυπα, κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης, που δεν προκαλεί αρνητικά σχόλια: ~ *ντύσιμο* | *τρόποι* ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, απρεπής, χυδαίος. — **αξιοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, ειλικρινά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άξιος + *-πρεπής* < *πρέπω]*.

αξιοπρόσεκτος, -η, -ο [1840] κ. (καθημ.) **αξιοπρόσεχτος** αυτός στον οποίο αξίζει να δώσει κανείς σημασία, να τον προσέξει: ~ *παρατήρηση* | *υπόδειξη* ΣΥΝ. αξιοπαρατήρητος.

Αξιός (ο) ποταμός τής Κ. Μακεδονίας, που έχει τις πηγές του στο κράτος των Σκοπίων, διαρρέει την ομώνυμη κοιλάδα *(κοιλάδα τού Αξιού)* και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < άξος (αρχ. μακεδ. «γλώσσα» με τη σημ. «ύλη, ξυλεία», ονομασία που αποδίδεται στον ποταμό ήδη από την ομηρική εποχή)].

άξιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει αξία, που έχει τα απαραίτητα προσόντα, ικανός, κατάλληλος: ~ *δουλευτής* | *νοικοκύρης* | *γυναίκα* | *παλ-*ληκάρι ΑΝΤ. ανάξιος 2. (+για | +γεν.) αντάξιος, αυτός στον οποίο ταιριάζει κάτι: *κανέναν δεν θεωρούσε άξιο γαμπρό για την κόρη του* || ~ *θαυμασμού* | *μνείας* | *οίκτου-* ΦΡ. (α) ***είμαι* άξιος** τής **τύχης** | τής ***μοίρας μου*** βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση από δικές μου πράξεις ή παραλείψεις: αν δεν *κάνει αυτό που πρέπει, θα είναι* ~ (β) ***άξιος ο μισθός (κάποιου)*** (Κ.Δ. Λουκ. 10, 7: άξιος *γαρ ό εργάτης του μισθού αυτού)* (i) (για επιβράβευση) αξίζει σε κάποιον η επιβράβευση του: *«ο καλύτερος Έλληνας μπασκετμπολίστας είχε πάντα το καλύτερο συμβόλαιο- άξιος ο μισθός του, και μάλιστα καθορισμένος από τον ίδιο»* (εφημ.) || *«αυτοί* οι *αντιπρόσωποι τής χώρας ξεχνούν γιατί πήγαν, ποιος τους έστειλε και τι πρέπει να κάνουν στους διεθνείς οργανισμούς, για να αποδείξουν ότι είναι άξιος ο μισθός τους»* (εφημ.) (ii) (για δίκαιη τιμωρία) δικαίως έπαθε (κάτι): *αυτός ο τοκογλύφος καταδικάστηκε σε δέκα χρόνια φυλάκιση-* ~! (iii) (συχνά ειρων.) η ανταμοιβή σου είναι (ή να είναι) ανάλογη με αυτά που έπραξες: *για χρόνια ήταν καταδότης και η Χούντα τον διόρισε στο Δημόσιο- άξιος ο μισθός του!* (γ) πάντα άξιος/ ευχετ. σε πρόσωπο που παντρεύει (δηλ. σε κουμπάρο | κουμπάρα) ή βαφτίζει (δηλ. σε νοννό | νοννά), να είναι πάντα άξιος για τέτοια έργα (δ) ΕΚΚΛΗΣ. άξιος/ *άξιος!* (επιφών.) επιδοκιμαστικά από το εκκλησίασμα σε χειροτονία κληρικού (ε) ***άξιον εστί*** (το) (i) *("Αξιον εστί, ώς αληθώς, μακαρίζειν σε την Θεοτόκον)* γνωστό θεοτοκίο τής εκκλησιαστικής υμνολογίας που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία· η φράση έγινε περαιτέρω γνωστή από το έργο Αξιον Εστί τού Οδ. Ελύτη (ii) εικόνα τής Θεοτόκου που βρίσκεται στο Άγιον Όρος (μπροστά στην οποία, κατά την παράδοση, ο Αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλε τον ομώνυμο ύμνο). — άξια | αξίως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < **άκ-τιος*, συγγενής προς το ρ. *άγω* (βλ.λ.) Η αρχική σημ. τής λ. *άξιος* πρέπει να ήταν «αυτός που ζυγίζει όσο και κάποιος άλλος, ο ισοβαρής», όπως δείχνει και ανάλογη σημ. «βαρύνω, ζυγίζω» τού ρημ. *άγω*. Η λ. μετά τον Όμηρο έλαβε ηθική σημ., δηλώνοντας κατ' αρχάς τον άξιο **να** ανταμειφθεί και, εν συνεχεία, τον προικισμένο, τον ταλαντούχο].

αξιοσέβαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος σεβασμού **2.** (μτφ.) μεγάλος σε μέγεθος ή έκταση: ~ *ποσό* | *περιουσία* ΣΥΝ. σεβαστός, σημαντικός, υπολογίσιμος.

αξιοσημείωτος, -η, -ο [1808] **1.** αυτός που αξίζει **να** προσεχθεί, **να** αναφερθεί: ~ *γεγονός* | *περιστατικό* | *φαινόμενο* | *είδηση* · 2. αυτός που φθάνει σε μεγάλο βαθμό: ~ *πρόοδος* | *αύξηση*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. notable].

αξιοσύνη (η) [μεσν.] (χωρ. πληθ.} το **να** είναι κανείς άξιος, ικανός **σε** κάτι.

αξιοσύστατος, -η, -ο [1833] αυτός τον οποίο αξίζει **να** συστήσει κανείς: ~ *βιβλίο* | *άνθρωπος* | *στάση*.

αξιότιμος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που αξίζει υπόληψη, τιμή, σεβασμό: ~ *κύριοι συνάδελφοι* ΣΥΝ. αξιοσέβαστος, ευυπόληπτος.

αξιόχρεος, -η, -ο αυτός που είναι φερέγγυος στις οικονομικές του υποχρεώσεις: ~ *οφειλέτης* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόχρεος. Επίσης (αρχαιοπρ.) αξιόχρεως
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άξιόχρεως* < *άξιο-* + *-χρεως* < *χρέος]*. **αξίωμα** (το) {αξιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η (συνήθ. υψηλή) θέση σε ιεραρχία: αιρετό | *ανώτατο* | *δικαστικό* | *εκκλησιαστικό* ~|| *το ~ τού προέδρου* | *τού υπουργού* | *τού δημάρχου* | *τού στρατηγού* ΣΥΝ. οφίκιο • **2**. ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. η θεμελιώδης αρχή στην οποία στηρίζεται κάθε υπόθεση και η οποία δεν χρειάζεται απόδειξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άξιώ*. Η σημ. τής θεμελιώδους αρχής που τίθεται ως βάση επιστημονικών πορισμάτων, πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη].

αξιωματικός (ο/η) βαθμοφόρος τακτικού ένοπλου σώματος (στρατού, αστυνομίας κ.λπ.) **ή μη** μάχιμου σώματος, που είναι όμως οργανωμένο σύμφωνα **με** τον στρατιωτικό κανονισμό (Λιμενικό, Εμπορικό Ναυτικό κ.τ.ό.): *ανώτερος* | *κατώτερος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βαθμός*. **αξιωματικός, -** ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που διεκδικεί κύρος αυθεντίας **ή** που δεν χρειάζεται απόδειξη: *τέτοιες ~ θέσεις δεν βοηθούν να υπάρξει πραγματικός διάλογος* · **2.** ΠΟΛΙΤ. ***αξιωματική αντιπολίτευση*** βλ. λ. αντιπολίτευση. — αξιωματικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ. **αξιωματούχος** (ο/η) [1891] πρόσωπο που κατέχει αξίωμα, κυρ. ανώτερη διοικητική θέση: ~ τού *Υπουργείου Εξωτερικών* ΣΥΝ. υψηλόβαθμος, ανώτερο στέλεχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. officiel]. αξιώνω ρ. μετβ. {αξίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προβάλλω την αξίωση, απαιτώ: ~ **να με** *ακούτε προσεκτικά, όταν μιλάω* ΣΥΝ. απαιτώ **2.** σε φρ. όπως **με** ***αξίωσε ο Θεός*** (+να) με έκρινε ο Θεός άξιο, κατάφερα: να μ ' αξιώσει ο Θεός να ζήσω και να σε δω *παντρεμένη* **3.** (μεσοπαθ. ***αξιώνομαι)*** (α) καταφέρνω (να κάνω κάτι) που επιθυμώ: *αξιώθηκε επιτέλους να πάει στο Αονδίνο, που ήταν τ' όνειρο του* (β) (ειρων.)

αποφασίζω να κάνω κάτι που αμελώ: να *δούμε πότε επιτέλους θ' αξιωθεί να αλλάξει αυτές τις κουρτίνες που έχουν γίνει σαν κουρέλια.* Επίσης (αρχαιοπρ.) αξιώ [αρχ.] {-οίς...}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αξιώ (-όω),* αρχική σημ. «θεωρώ άξιο», < *άξιος].* **αξί**ωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΝΟΜ. (α) το δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη ή παράλειψη: *εγείρω αξιώσεις* (β) ***δικονομική αξίωση*** νομικός ισχυρισμός τον οποίο προτείνει ο ενάγων με την αγωγή του και τον οποίο θεμελιώνει επί ορισμένων πραγματικών περιστατικών, καθώς και η μορφή έννομης προστασίας την οποία αυτός ζητεί 2. (γενικότ.) η απαίτηση: *έχω την ~ να μου ζητήσει συγγνώμη* **3**. (η γεν. ***αξιώσεως)*** ως χαρακτηρισμός για κάτι αξιόλογο, σημαντικό: δεν *πρόκειται για συγγραφέα ιδιαιτέρων* ~ ΣΥΝ. επιπέδου, απαιτήσεων 4. (ειδικότ.) η προκλητική ή παράνομη απαίτηση: *πολλά συνοικέσια δεν πραγματοποιούνταν στο παρελθόν λόγω των παράλογων οικονομικών ~ τού υποψήφιου γαμπρού* || δεν θα *υποκύψουμε στις αξιώσεις τού κάθε επίδοξου κατακτητή* **5**. ***αξιώσεις*** (οι) (α) οι θετικές προοπτικές: *δραστηριοποιείται με - στον χώρο τής διαφήμισης* (β) το υψηλό επίπεδο: *έργο με ~.*

αξιώτικος, -η, -ο → Νάξος

αξομολόγητ**ος,** -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εξομολογηθεί: πώς θα *κοινωνήσει ~*; 2. για καθετί που δεν έχει ειπωθεί σε εξομολόγηση: ~ *αμαρτία.* Επίσης ανεξ**ομ**ολόγητ**ος**.

αξόμπλιαστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει ξόμπλια, στολίδια (συνήθ. κεντημένα): ~ *μαντήλι* ΣΥΝ. αποίκιλτος.

άξονας (ο) {αξόνων} **1.** η νοητή ευθεία γύρω από την οποία περιστρέφεται ένα σώμα: *η Γη εκτελεί μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον ~ της μέσα σε 24 ώρες* 2. η νοητή ευθεία γύρω από την οποία αναπτύσσεται ή διατάσσεται συμμετρικά ένα σώμα ή ένα επίπεδο σχήμα: ο ~ τής *σφαίρας* | *τού κυλίνδρου* | *τού κρυστάλλου* || ~ συμμετρίας 3. ΤΕΧΝΟΛ. το ευθύγραμμο στέλεχος, που έχει συνήθ. σχήμα ράβδου, το οποίο συνδέει τα κέντρα τροχών ή άλλων συμμετρικών σωμάτων 4. (μτφ.) επίκεντρο, σημείο αναφοράς, εστία: *ανέλυσε το πρόβλημα με βάση ποικίλους θεματικούς και ερμηνευτικούς ~* || ~ *δραστηριότητας* | *δράσης* | *ανάπτυξης* · 5. η συμφωνία συμμαχίας, συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ κρατών: η *συγκρότηση ενός -μεταξύ των τριών όμορων κρατών* **6**. ΙΣΤ. ***Άξονας*** (ο) ο συνασπισμός Γερμανίας - Ιταλίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (όπως ονομάστηκε από τον Μουσσολίνι σε λόγο του τής 1-11-1936 στο Μιλάνο): ~ *Βερολίνου - Ρώμης·* ΦΡ. ***οι δυνάμεις τού Άξονα*** *ο* συνασπισμός που προέκυψε, όταν στη συμμαχία Γερμανίας - Ιταλίας προστέθηκαν βαθμηδόν και η Ιαπωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία 7. ΜΑΘ. η ευθεία πάνω στην οποία έχουμε ορίσει ένα σημείο ο ως αρχή και το μοναδιαίο διάνυσμα ΟΙ = ι: ο ~ των *τετμημένων* || *ο~ των τεταγμένων* 8. ΓΛΩΣΣ. (α) ***παραδειγματικός άξονας*** βλ. λ. *παραδειγματικός* (β) ***συνταγματικός άξονας*** βλ. λ. *συνταγματικός* 9. ΒΙΟΛ. Ο νευράξονας (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) άξων [αρχ.] {άξονος}. [ΕΤΥΜ < αρχ. άξων, *-όνος* < Ι.Ε. *ag- s- < *ag-, από όπου και το ρ. *άγω* (βλ.λ.). Η λ. άξων αποτελεί τεχνικό όρο που απαντά σε πολλές Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. âksah, λατ. axis, γερμ. Achse, γαλλ. essieu (< *axilem), ισπ. eje, ιταλ. asse κ.ά.].

αξόν**ιο** (το) [μτγν.] {αξονί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός άξονας. Επίσης (λαϊκ.) αξόνι.

αξονικός, -ή, -ό [1805] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άξονα 2. αυτός που γίνεται κατά τη διεύθυνση άξονα: ~ *κίνηση* **3**. ΙΑΤΡ. (α) ***αξονική τομογραφία*** η ανίχνευση δυσλειτουργιών ή κακώσεων στο εσωτερικό τού οργανισμού με τη βοήθεια ακτινών Χ, κατά την οποία, κατ' αντιδιαστολή προς την κοινή ακτινογραφία, αποδίδεται και η διάσταση τού βάθους (β) ***αξονικός τομογράφος*** συσκευή με την οποία γίνεται η αξονική τομογραφία.

[ΕΤΥΜ. Η *αξονική τομογραφία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. (axonic) tomography].

-αξονικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό αξόνων: *τριαξονικό φορτηγό.*

αξονομετρία (η) ΤΕΧΝΟΛ. η μέτρηση άξονα ή με τη βοήθεια άξονα. — αξονομετρικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axonométrie].

αξόφλητος, -η, -ο → ανεξόφλητος

αξύριστος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αξούριστος αυτός που δεν έχει ξυριστεί. — αξυρισιά κ. (λαϊκ.) αξουρισιά (η).

Α.Ο. (ο) Αθλητικός Όμιλος.

Α.Ο.Ζ. (η) (στο Διεθνές Δίκαιο) Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.

αοίδιμος, -η, -ο (λόγ.) φημισμένος, ένδοξος· χρησιμοποιείται για τιμητική αναφορά σε νεκρούς, οι οποίοι εν ζωή υπήρξαν γνωστά πρόσωπα τού δημόσιου (επιστημονικού, εκκλησιαστικού κ.λπ.) βίου: *σπουδαίο υπήρξε το έργο τού αοίδιμου Κοραή* ΣΥΝ. αείμνηστος, αλησμόνητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άοιδή* «ωδή» < *άείδω,* παράλλ. τύπος τού ρ. άδω «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ.λ.)].

αοιδός (ο/η) **1.** (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τραγουδούσε έπη, γενικότ. ο τραγουδιστής στα ομηρικά έπη (πβ. λ. *ραψωδός)* **2**. (γενικότ.-ειρων.) τραγουδιστής: η λαϊκή ~.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άείδω, παράλλ. τύπος τού ρ. άδω «εξυμνώ, τραγουδώ» ,(βλ.λ.)].

άοκνος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από συνεχή δραστηριότητα, εντατικός: θέλω *να ευχαριστήσω τους συνεργάτες μου για τις ~ προσπάθειες τους* ΣΥΝ. (για πρόσ.) αεικίνητος, ακάματος, ακούραστος, φίλεργος ΑΝΤ. οκνηρός, νωθρός. — αόκνως επίρρ. [αρχ.], **αο**-κνία (η) [αρχ.]% ΣΧΟΛΙΟ λ. αν- στερητικό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *δκνος* «δισταγμός, φόβος» (βλ.λ.)].

αόμματος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μάτια, τυφλός: «ελείστε *τον ~*» (συνηθ. φρ. τυφλών επαιτών). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + όμμα «μάτι»].

Α.Ο.Ο.Α. (ο) Αυτόνομος Οικοδομικός Οργανισμός Αξιωματικών. άοπλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν φέρει οπλισμό: η *επίθεση τού εχθρού σε ~ πολίτες καταδικάστηκε ως άνανδρη και εγκληματική ενέργεια* ΣΥΝ. (λογοτ.) ξαρμάτωτος ΑΝΤ. ένοπλος, (λογοτ.) αρματωμένος 2. (μτφ.) ανυπεράσπιστος: η *ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου αφήνει τους θιγόμενους από τέτοιες εκπομπές πολίτες άοπλους μπροστά στην τηλεοπτική αυθαιρεσία* · 3. (σκυρόδεμα) που δεν περιέχει οπλισμό, δηλ. χαλύβδινες ράβδους που ενσωματώνονται σε αυτό ΑΝΤ. οπλισμένος.

αόρατος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν φαίνεται· (ειδικότ.) αυτός που από τη φύση του δεν μπορεί να γίνει αντιληπτός με την όραση: ~ *υπάρξεις* | *δυνάμεις* | *κίνδυνος-* ΦΡ. ***αόρατη μελάνη*** | ***αόρατο μελάνι*** μελάνι που δεν φαίνεται πάνω στο χαρτί, αν δεν υποστεί ειδική επεξεργασία (π.χ. θέρμανση)- αλλιώς *συμπαθητική μελάνη 2.* (μτφ.) αυτός που δρα κρυφά, χωρίς να γίνεται αντιληπτός: ~ *κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών.* — **αόρατα** | **αο**ράτ**ως** [μτγν.] επίρρ.

αοριστία (η) [αρχ.] {αοριστιών} 1. η έλλειψη σαφών, συγκεκριμένων στοιχείων, επαρκούς προσδιορισμού: *πολλές προεκλογικές εξαγγελίες των κομμάτων χαρακτηρίζονται από -* || *σκόπιμη ~* ΑΝΤ. σαφήνεια 2. (συνεκδ.) η αοριστολογία (βλ.λ.): *αποφεύγοντας να πάρει σαφή θέση, απάντησε με διάφορες -* ΣΥΝ. ασάφεια.

αορίστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τον αόριστο: ~ *θέμα* | *κατάληξη.*

αοριστολογία (η) {αοριστολογιών} **1.**η απουσία σαφήνειας στον λόγο, το να μην υπάρχει κάτι το συγκεκριμένο στα λόγια (κάποιου) ΣΥΝ. αοριστία ΑΝΤ. ακριβολογία **2**. (συνεκδ.) ***αοριστολογίες*** (οι) λόγια που χαρακτηρίζονται από γενικότητα και ασάφεια: *από τους πολιτικούς απαιτούμε συγκεκριμένες δεσμεύσεις και όχι - για πρόοδο, ευημερία και καλύτερες μέρες.* — **αοριστολόγος** (ο/η) [1893], αοριστολογώ ρ. [1782] {-είς...}.

αοριστολογικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με την αοριστία στον λόγο: ~ *σχόλιο* | *διατύπωση* ΑΝΤ. σαφής, συγκεκριμένος 2. ΓΛΩΣΣ. ***αναφορικές αοριστολογικές αντωνυμίες*** οι αντωνυμίες *όποιος, ό,τι, όσος,* οι οποίες δηλώνουν κάτι γενικό και αόριστο· η δήλωση τής αοριστίας επιτείνεται με γλωσσικά στοιχεία, όπως αν, *και αν, και να, -δήποτε: όποιος τολμά, ας τα βάλει μαζί του!* || ό,τι *και να μου ζητήσεις, θα σ' το δώσω* || *όση στενοχώρια κι αν σου προκάλεσε, συγχώρησε την* || *βρες οτιδήποτε σχετικό και φέρ' το μου!* — **αορί**[1]-στολογικά επίρρ.

αόριστος, -η, -ο {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν προσδιορίζεται ή δεν προσδιορίζει επακριβώς, που δεν εμπνέει βεβαιότητα: ~ *διατύπωση* | *υποσχέσεις* || *ένα ~ συναίσθημα φόβου* || *ήταν ~ στις απαντήσεις του* || *-Ξέρεις από σουρεαλιστική τέχνη; -Έχω μιαν ~ ιδέα* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος ΑΝΤ. καθορισμένος, σαφής, ξεκάθαρος, ακριβής, (για λόγους) κατηγορηματικός 2. αυτός που δεν έχει προκαθορισμένα όρια: *σύμβαση αορίστου χρόνου-* ΦΡ. ***επ' αόριστον*** (ενν. *διάστημα)* για χρονικό διάστημα που δεν προσδιορίζεται 3. ΓΛΩΣΣ. (α) (λέξη) που αναφέρεται σε πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν καθορίζεται επακριβώς: ~ αντωνυμίες *είναι οι «κάποιος», «καθένας», «κανένας», «μερικοί» κ.ά.* || ~ *άρθρο είναι το «ένας, μια, ένα» έναντι τού οριστικού «ο, η, το»* (β) ***αόριστος*** (ο) βλ.λ. — **αόριστα** | **αορίστως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + ορίζω].

αόριστος (ο) [μτγν.] {αορίστ-ου | -ων, -ους} **1.** ΓΛΩΣΣ. Ο χρόνος που τοποθετεί ένα γεγονός στο παρελθόν, δηλ. σε χρονικό σημείο που προηγείται τής στιγμής τής εκφώνησης- τα ρήματα σε χρόνο αόριστο μπορεί να δηλώνουν μικρή ή μεγαλύτερη διάρκεια, αλλά πάντα εμφανίζουν την πράξη συνοπτικά στο σύνολο της, δηλ. τελειωμένη (π.χ. *έριξα* το ποτήρι, *έμεινε* πολλά χρόνια στην Αμερική, *σπούδασε* υποκριτική στο Παρίσι): ο ~ τού *«γράφω» είναι έγραψα, τού «δίνω» έδωσα, τού «παίρνω» πήρα* || *ενεργητικός* | *παθητικός* | *άσιγμος ~* ΦΡ. ***μιλάω σε αόριστο*** μιλάω για παρελθοντικές καταστάσεις και γεγονότα: μη *μιλάς σε αόριστο, τώρα να μας πεις τι κάνουμε! 2.* (συνεκδ.) κάθε ρηματικός τύπος που βρίσκεται σε αόριστο. — αοριστικός, -ή, -ό.

αορτή (η) ΑΝΑΤ. η κύρια αρτηρία, που ξεκινά από την αριστερή κοιλία τής καρδιάς τού ανθρώπου μεταφέροντας αίμα: *στένωση αορτής.* — **αορτικός,** -ή, -ό [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *άείρω* «συνδέω, συνάπτω» (ετεροιωμ. βαθμ. *άορ-),* πιθ. παράλλ. τύπος τού ρ. αίρω «σηκώνω, υψώνω». Η λ. έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aorta, γαλλ. aorte κ.ά.].

αορτήρας (ο) δερμάτινος ιμάντας, με τον οποίο αναρτώνται στον ώμο είδη οπλισμού, κυνηγίου ή εκδρομής (τουφέκι, σακίδιο κ.λπ.): *χαλαρώνω τον ~ τού όπλου* || *αορτήρας τείνατε!* (τεντώστε τους αορτή-ρες των όπλων!, στρατιωτικό παράγγελμα).

[ΕΤΥΜ < αρχ. άορτήρ, *-ήρος* (ετεροιωμ. βαθμ. *άορ-)* < *άείρω* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. *αορτή].*

αορτίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των τοιχωμάτων τής αορτής. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aortitis].

άοσμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναδίδει οσμή: *το νερό πρέπει να είναι ~, άχρωμο και άγευστο.* — **αοσμία** (η) [μτγν.].

άου επιφών. → άι[2]

άουτ (το) {άκλ.} ελλην. *εκτός* (ενν. *γηπέδου* [σημ. 1] | *πραγματικότητας* [σημ. 2]) 1. ΑΘΛ. (σε αγωνίσματα με μπάλα) ο χώρος που βρίσκεται έξω από τις γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τις γραμμές όπου είναι τοποθετημένα τα δύο τέρματα, καθώς και πλάγια (πλάγιο *άουτ)-* (ειδικότ.) το να βγει η μπάλα εκτός αγωνιστικού χώρου: *η μπάλα βγήκε ~* ΑΝΤ. εντός 2. (ως χαρακτηρισμός) αυτός

που είναι έξω από τα πράγματα, που δεν είναι ενήμερος ή δεν συμβιβάζεται με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ. ΑΝΤ. ιν. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. out «έξω»]. **αούτης** (ο) {αούτηδες} (παλαιότ.) χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε σκωπτικά ή μειωτικά για τους Έλληνες πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία. — αού"πκα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *αούτος* «αυτός», συχνή και χαρακτηριστική λέξη τής διαλέκτου τού Πόντου. Πιθ. < αρχ. *αυτός*, με διατήρηση τής αρ^. προφοράς τής διφθόγγου αυ ως *αου*. Κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. ούτος, τού οποίου προτάσσεται το τουρκ. δεικτικό μόριο ha (πβ. κ. τον ιδιωματικό τύπο *χαούτος)]*. άουτο ντα φέ (η) {άκλ.} 1. θεαματική δημόσια τελετή, κατά την οποία οι αιρετικοί που είχαν καταδικαστεί από την Ιερά Εξέταση στο μαρτύριο τής πυράς καλούνταν επισήμως να διενεργήσουν *πράξη πίστεως*, για να εξαγοραστούν οι ψυχές τους στον άλλο κόσμο· η πρώτη άουτο ντα φε πραγματοποιήθηκε στη Σεβίλλη, το 1481, και η τελευταία στο Μεξικό, το 1850 2. (μτφ.) πράξη καταστροφής στην πυρά, δημόσια καταδίκη στην πυρά: *οι Γερμανοί Ναζί το 1933 έκαναν ~ βιβλίων στον εμπρησμό τού Ράιχσταγκ.*

[ΕΤΥΜ < πορτ. auto da fé «πράξη πίστεως», στην οποία υποχρεούνταν οι κατάδικοι πριν από τη βασανιστική τους θανάτωση (παραδεχόμενοι υπαρκτά και ανύπαρκτα αδικήματα τους), για να τους δειχθεί έλεος μετά θάνατον].

αουτσάιντερ (το) {άκλ.} 1. ΑΘΛ. Ο αθλητής ή η αθλητική ομάδα που έχει λίγες πιθανότητες νίκης ΑΝΤ. φαβορί 2. (ειδικότ. στον ιππόδρομο) το άλογο που έχει λιγότερες πιθανότητες νίκης και γι' αυτό συγκεντρώνει λιγότερα στοιχήματα 3. (γενικότ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια διαδικασία διεκδίκησης να έχει μειωμένες πιθανότητες επικράτησης: η *ταινία αυτή είναι το ~ για το όσκαρ σεναρίου* (το οποίο κατά πάσα πιθανότητα θα κερδίσει άλλη ταινία) || *θεωρείται - για την προεδρία τού κόμματος* ΑΝΤ. φαβορί. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. outsider < outside «έξω από»]. **απ** επιφών.· λέγεται με έμφαση, όταν κάνουμε μια απότομη ή ξαφνική κίνηση ή όταν αιφνιδιάζουμε κάποιον: *~ σε έπιασα!* || ~, σε *τσάκωσα! Πού πας τέτοια ώρα;* Επίσης επ. [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.]. Α.Π. 1. (ο) Αρειος Πάγος 2. (η) Αστυνομία Πόλεων. **απά** επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ.) 1. (τοπ.) επάνω: *~ στο στρώμα* 2. (χρον.) τη στιγμή ακριβώς που γίνεται | συμβαίνει κάτι: *~ στο χάραμα.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *απάνω* (με αφομοίωση) < *επάνω* (βλ.λ.)].

απαγγελία (η) [αρχ.] (απαγγελιών} **1**. η εκφραστική εκφώνηση λογοτεχνικού (πεζού ή έμμετρου) κειμένου: *επελέγη ταλαντούχος ηθοποιός για την ~ ποιημάτων τού Καβάφη* ΣΥΝ. εκφορά, απόδοση **2**. ***απαγγελία κατηγορίας*** η διατύπωση κατηγορίας από την αρμόδια δικαστική αρχή. απαγγέλλω ρ. μετβ. {απήγγειλα, απαγγέλθηκα (λόγ. απηγγέλθην, -ης, -η..., μτχ. απαγγελθείς, -είσα, -έν), απηγγελμένος} **1.** διαβάζω δυνατά (λογοτεχνικό κείμενο) με έντεχνο τρόπο, ώστε να γίνει αισθητός ο ρυθμός, το ύφος, τα νοήματα: *οι μαθητές απαγγέλλουν ποιήματα στις γιορτές* || *~ Ελύτη | Σολωμό* **2. *απαγγέλλω κατηγορία*** διατυπώνω επισήμως κατηγορία: *ο εισαγγελέας απήγγειλε κατηγορία στους ενόχους.* Επίσης απαγγέλνω. — απαγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω, διαβάζω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκφωνώ από μνήμης», < *άπ(ο)- + άγγέλλω]*. **άπαγε** ρ. (με έντονη αποτρεπτική σημασία) φύγε, απομακρύνσου· μόνο στις αρχαιοπρεπείς ΦΡ. (α) ***άπαγε*** τής ***βλασφημίας*** μη βλασφημείς· για να αποτρέψει κανείς κάποιον από υβριστικό λόγο ή προκειμένου να μην εκστομίσει ο ίδιος υβριστικό λόγο: *μιλάει με τέτοια άνεση, σαν να μην είναι ο ίδιος υπεύθυνος για ό,τι έγινε· τι να πω; ~!* (β) *άπαγε απ' εμού* μακριά από μένα· για να δηλώσει κανείς ότι διαχωρίζει σαφώς τη θέση του από κάτι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. προστ. τού ρ. *απάγω* στη σημ. «απομακρύνω, αποχωρίζω». Χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχ. ως αποτρεπτικό μόριο (με παράλειψη τού αντικειμένου *σεαυτόν),* λ.χ. Αριστοφ. *Βάτρ.* 853: *άπαγε σεαυτόν εκποδών* «εξαφανίσου, ξεκουμπίσου»]. **απαγκειάζω** ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *απαγκιάζω)* {απάγκειασ-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. καταφεύγω σε απάνεμο μέρος: *ο καπετάνιος βρήκε ένα μέρος ν' απαγκειάσει, μέχρι να πάψει η φουρτούνα* 2. (απρόσ. ***απα-*** νκειάζει) (για τόπο) παρέχει προφύλαξη από τον άνεμο, δεν τον πιάνει ο αέρας: *έλα να καθήσουμε εδώ που ~!* 3. (μτφ.) βρίσκω στοργή: *απάγκειασε στην αγκαλιά της.* **απάγκειο** (το) (σχολ. ορθ. *απάγκιο)* (λαϊκ.) 1. απάνεμος τόπος **2**. (μτφ.) η προστασία, το καταφύγιο, η παρηγοριά: *στο φιλόξενο σπίτι του βρήκε ~.*

[ΕΤΥΜ. < *απο-* + αρχ. *άγκος* «στενό κοίλωμα (κοιλάδα) ανάμεσα σε βουνά» (προφυλαγμένο από ισχυρούς ανέμους) < αρχ. θ. *άγκ-* «καμπύλο σχήμα», βλ. ομόρρ. *άγκ-υρα, άγκ-άλη, άγκ-ύλη, άγκ-ών)ας)* κ.ά.].

απάγκειο, απάγκιο ή απάγγιο; Η ετυμολογική αναγωγή τής λ. στο αρχ. όγκος (τό) «στενό κοίλωμα (κοιλάδα, φαράγγι) ανάμεσα σε βουνά» (άρα στενό προφυλαγμένο από τους ανέμους) υπαγορεύει τη γραφή απάγκειο, απαγκειάζω με *-γκ-* και -ει- (όχι απάγγιο ούτε απάγκιο). Στο *άγκος* ανάγονται και τα αρχ. ποιητ. σύνθετα *εύα-γκής* «με ωραίες κοιλάδες», *βαθυαγκής* «με βαθιές κοιλάδες» και *μισγάγκεια* «τόπος όπου συναντώνται τα νερά από κοιλάδες/χαράδρες ή ποταμούς».

απαγκιστρώνω ρ. μετβ. {απαγκίστρ-ωσα, -θηκα, -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.) αφαιρώ το αγκίστρι από (κάτι): *~ ψάρι·* (μεσοπαθ. ***απαγκιστρώνομαι)*** (μτφ.) 2. ξεφεύγω από εξάρτηση, από δεσμευτική κατάσταση: *χρειάστηκαν χρόνια μέχρι V απαγκιστρωθεί από την επιρροή της* 3. ΣΤΡΑΤ. διακόπτω την εμπλοκή με τον εχθρό με υποχωρητικό ελιγμό: η *μονάδα του κατάφερε να απαγκιστρωθεί χωρίς απώλειες.* — απαγκίστρωση (η).

[ΕΤΥΜ. Η μτφ. χρήση τής λ. είναι νεολογισμός των τελευταίων δεκαετιών, που αποδίδει το αγγλ. disengage]. **απαγόρ**ευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1**. το να απαγορεύει κανείς κάτι: *εκδόθηκε απόφαση απαγόρευσης τής εξόδου του από τη χώρα* || *~* τής *κυκλοφορίας* ΑΝΤ. άδεια **2**. ΝΟΜ. ***θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση*** αφαιρώ (από κάποιον) με δικαστική απόφαση το δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του λόγω διανοητικής κυρ. ανεπάρκειας **3**. (κατ' επέκτ.) αφαιρώ (από σύλλογο, κόμμα, θρησκευτική ομάδα κ.λπ.) το καθεστώς νομιμότητας: *το δικτατορικό καθεστώς έθεσε υπό απαγόρευση όλα τα κόμματα.* απαγορευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που δεν επιτρέπει κάτι: *υπάρχουν ~ διατάξεις για τέτοιες πράξεις* ***2. απαγορευτικό*** (το) (ενν. *σήμα)* (α) ειδικό σήμα που εκδίδει το κεντρικό λιμεναρχείο και απαγορεύει τον απόπλου των πλοίων λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών: *εκδόθηκε ~ για τα δρομολόγια των πλοίων προς Κυκλάδες, Κρήτη και Δωδεκάνησα* (β) σήμα τής Τροχαίας που απαγορεύει τη στάθμευση, τη διέλευση ή άλλη κίνηση σχετική με την κυκλοφορία των οχημάτων 3. αυτός που λειτουργεί αποτρεπτικά για κάτι (το οποίο δεν απαγορεύεται): τα *δίδακτρα για τη φοίτηση σε αυτή τη σχολή είναι ~ για παιδιά οικογενειών με μικρά και μεσαία εισοδήματα.* — απαγορευτικά επίρρ. **απαγορεύ**ω ρ. μετβ. {απαγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** επιβάλλω από θέση ισχύος να μη γίνει (κάτι), διατάζω να μη γίνει (κάτι): το *δικτατορικό καθεστώς απαγόρευσε τις διαδηλώσεις | την κυκλοφορία ορισμένων εφημερίδων | την ελευθερία έκφρασης* || *~ στο παιδί μου να βλέπει τηλεόραση μέχρι αργά τη νύχτα* || *απαγορεύεται το κάπνισμα | η είσοδος | η ρίψη απορριμμάτων | η στάθμευση | η διέλευση τροχοφόρων | ο απόπλους* ΑΝΤ. επιτρέπω· ΦΡ. ***απαγορευμένος*** *καρπός* (ί) ΘΡΗΣΚ. Ο καρπός τής γνώσης τού Καλού και τού Κακού που, κατά την Π.Δ., έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι παρά την απαγόρευση τού θεού (ii) (μτφ.) οτιδήποτε ελκυστικό δεν επιτρέπεται σε κάποιον να το πλησιάσει, να το αποκτήσει: *όταν ήμουν μικρός, το τσιγάρο είχε για μένα τη γοητεία τού ~ 2.* (γενικότ.-εκφραστ.) δεν επιτρέπω, εμποδίζω: σας *~* να *μου μιλάτε στον ενικό!* || *η φράση «πιο καλύτερο» είναι λάθος, επειδή ο συγκριτικός «καλύτερο» απαγορεύει τη χρήση τού «πιο».*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)- + αγορεύω]*. **απαγχονισμός** (ο) η θανάτωση με αγχόνη· θάνατος στην κρεμάλα: ο ~ τού *Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' το 1821* ΣΥΝ. κρέμασμα. — απαγχονί-ζω ρ. [αρχ.].

[ΕΤΥΜ < αρχ- *άπαγχονίζω* < *άπο- + -αγχονίζω* < *αγχόνη]*. απάγω ρ. μετβ. {εύχρ. κυρ. ο αόρ.· απήγαγα, απήχθην, -ης, -η... (μτχ. απαχθείς, -είσα, -έν)} 1. αρπάζω βίαια (κάποιον), συνήθ. με σκοπό τον εκβιασμό: *απήγαγαν τον γιο του και ζήτησαν λύτρα 20.000.000* || *οι τρομοκράτες απήγαγαν τρεις βουλευτές και τους κρατούν ως ομήρους 2.* (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) χωρίς βία να μείνει μαζί μου για κάποιο διάστημα: *οι δημοσιογράφοι απήγαγαν την ηθοποιό μόλις βγήκε από τη λιμουζίνα και της υπέβαλλαν συνεχώς ερωτήσεις* **3**. (η αρχ. προστ. ***άπαγε)*** βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άπ(ο)- + άγω]. **απαγωγέας** (ο/η) [1887] {(θηλ.) απαγωγ-έως | -είς, -έων} ο δράστης απαγωγής: *συνελήφθησαν οι ~ τού πλούσιου εμπόρου.* **απαγωγή** (η) **1.** η αρπαγή προσώπου παρά τη θέληση του: η ~ ενός *επιχειρηματία* || *αναφέρονται απαγωγές παιδιών που οδηγούνται στην επαιτεία 2.* ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει εκείνος που με σκοπό τον γάμο ή την ακολασία απάγει ή κατακρατεί παράνομα γυναίκα που έχει διαταραγμένη νόηση ή είναι ανίκανη να αντισταθεί λόγω απώλειας τής συνείδησης ή διανοητικής ατέλειας, ή γενικά οποιαδήποτε γυναίκα χωρίς τη θέληση της ή έστω με τη θέληση της αλλά χωρίς τη συγκατάθεση των προσώπων που την έχουν στην εξουσία τους: η ~ τής *δεκαεξάχρονης από τον νεαρό εραστή της* || *εκούσια | ακούσια ~* · 3. ΦΙΛΟΣ, μέθοδος συλλογισμού, κατά την οποία η σκέψη ξεκινά από τα γενικά και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα για το μερικό ΣΥΝ. παραγωγή ΑΝΤ. επαγωγή· ΦΡ. ***εις άτοπον απαγωγή*** βλ. λ. *άτοπος* · 4. ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε κίνηση η οποία απομακρύνει δύο τεντωμένα και ενωμένα ή παράλληλα μέλη τού σώματος (π.χ. η επαναφορά των πελμάτων από την προσαγωγή στην απαγωγή) 5. ΑΝΑΤ. κίνηση που απομακρύνει ένα μέλος από τον άξονα τού σώματος ΑΝΤ. προσαγωγή. [ΕΤΥΜ αρχ. < *απάγω]*. **απαγωγικός**, -ή, -ό [1861] ΦΙΛΟΣ. **1**. αυτός που σχετίζεται με την απαγωγή (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. παραγωγικός ΑΝΤ. επαγωγικός **2**. ***απαγωγική*** *μέθοδος* η συλλογιστική μέθοδος που ξεκινά από το γενικό, για να καταλήξει στο μερικό, π.χ. *όλα τα πουλιά γεννούν αβγά, άρα και οι γλάροι (που είναι πουλιά) γεννούν αβγά* ΣΥΝ. παραγωγική μέθοδος ΑΝΤ. επαγωγική μέθοδος. — απαγωγικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαγωγικός.*

α- | αν- ***στερητικό***

α-παγίδευτος, -η, -ο **α-παγίωτος, -η, -ο** **α-ιτάγωτος, -η, -ο** **α-παζάρευτος, -η, -ο** **α-παιδαγώγητος, -η, -ο** **α-παίνευτος, -η, -ο** **α-πακετάριστος, -η, -ο** **α-παλαίωτος, -η, -ο** **α-πάλιωτος, -η, -ο**

απαγωγός, -ός, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που κάνει κινήσεις απαγωγής ενός μέλους: ~ μυς | *νεύρο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί μακριά, που απομακρύνει», < *απάγω,* στην αρχ. σημ. «απομακρύνω, οδηγώ μακριά»].

απάδει, **απάδου**ν ρ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) δεν αρμόζει, αντιβαίνει: η *κατοχή τμήματος τής Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα ~ προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου* ΣΥΝ. αντιτίθεται, αντίκειται ΑΝΤ. συνάδει, συμφωνεί, αρμόζω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπείδω,* αρχική σημ. «τραγουδώ παράφωνα», < άπ(ο)- + άδω. Ήδη αρχ. είναι και η σημ^ερινή σημ. τού ρήματος, το οποίο συντάσσεται είτε με από + γεν. είτε με *προς* + αιτ.].

απαθανατίζω ρ. μετβ. {απαθανάτι-σα, -στηκα (λόγ. -σθηκα), -σμένος} κάνω να διατηρηθεί (κάτι) στη μνήμη, συνήθ. με τη φωτογραφία, με εικαστικά έργα τέχνης κ.λπ.: *ο φωτογράφος απαθανάτισε τη συνάντηση των δύο ηγετών* || *ο ζωγράφος απαθανάτισε την ομορφιά της.* — απαθανάτιση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)-* + *-αθανατίζω* < *αθάνατος].*

απαθανατίζω ή αποθανατίζω; Το σωστό είναι απαθανατίζω, δηλ. *από* + *αθανατίζω (< αθάνατος),* δηλώνοντας τη σημ. «καθιστώ κάποιον/κάτι αθάνατο». Το αποθανατίζω, προϊόν ανομοιώσεως των αλλεπαλλήλων -α- και παρασυσχετισμού προς τα πολλά σύνθετα με *απο- (απο-θαρρύνω, απο-θησαυρίζω, απο-βλέπω* κ.τ.ό.), θα σήμαινε περισσότερο το «αποτελειώνω κάποιον, του αφαιρώ κάθε ίχνος ζωής»!

απάθ**εια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. η ιδιότητα και η κατάσταση τού απαθούς (βλ.λ.): *άκουγε τους εναντίον του υπαινιγμούς με* - ΣΥΝ. ζαμανφουτισμός, αδιαφορία 2. ΦΙΛΟΣ, η υποταγή των παθών στον Λόγο, σύμφωνα με τη διδασκαλία των στωικών.

απαθής, -ής, -ές {απαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απαθέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που δεν συγκινείται: *μένουν - μπροστά στο δράμα των προσφύγων* ΣΥΝ. ασυγκίνητος, αδιάφορος **2.** ο ανεπηρέαστος από πάθη ΑΝΤ. παθιασμένος, παράφορος · **3.** ΓΛΩΣΣ. ***απαθής βαθμίδα*** τύπος τού θέματος μιας λέξης, ο οποίος διατηρεί αναλλοίωτο το αρχικό φωνήεν τής ρίζας, λ.χ. αρχ. ελλην. τέν-ων (< I.E. *ten-), *γέν-ος (*< I.E. *gen-). — απαθώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *μετάπτωση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-παθής* < *πάθος].*

απαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξαθλίωση (βλ.λ.). **—** απαθλιώνω ρ.

απαΐδευσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη μόρφωσης και καλλιέργειας: *ο θεσμός τής λαϊκής επιμόρφωσης επιχείρησε να περιορίσει την* ~ ΣΥΝ. αγραμματοσύνη, αμορφωσιά ΑΝΤ. μόρφωση, παίδευση.

απαίδευτος, -η, -ο **1.** αυτός που στερείται μόρφωσης και καλλιέργειας ΣΥΝ. αμόρφωτος, αγροίκος, άξεστος · **2.** αυτός που δεν έχει βασανιστεί, δεν έχει ταλαιπωρηθεί ΣΥΝ. αβασάνιστος ΑΝΤ. παιδεμένος. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεκπαίδευτος», < ά- στερητ. + *παιδεύω* «εκπαιδεύω»].

άπαικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) άπαιχτος **1.** αυτός που δεν έχει παιχθεί (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): αυτό το *έργο έμεινε ~ για πάνω από δέκα χρόνια* 2. (χαρτί) που δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε χαρτοπαικτική παρτίδα ΣΥΝ. αχρησιμοποίητος · **3.** (αργκό στον τ. ***άπαιχτος)*** ασυναγώνιστος: στα *ανέκδοτα είναι ~.*

άπαις (ο/η) {άπαιδ-ος, -α | -ες, απαίδων} (αρχαιοπρ.) ο άοκνος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στ^ερητ. + *παις].*

απαισιο**δοξία** (η) [1882] {χωρ. πληθ.} η τάση να βλέπ^ει καν^είς μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή να περιμένει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. πεσιμισμός ΑΝΤ. αισιοδοξία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος.*

απαισιόδοξος, -η, -ο [1886] αυτός που βλέπει μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή που προβλέπει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης: *έκανε - προβλέψεις για την πορεία τού χρηματιστηρίου* || δεν *χρειάζεται να είσαι τόσο -· θα δεις ότι στο τέλος θα πάνε όλα καλά!* ΣΥΝ. πεσιμιστής ΑΝΤ. αισιόδοξος. — απαισιοδοξώ ρ. [1850] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος.*
[ΕΤΥΜ. < *απο-* στ^ερητ. + *αισιόδοξος,* μ^εταφρ. δάνειο από γαλλ. pessimiste].

απαίσιος, -α, -ο εξαιρετικά κακός, δυσάρεστος ή άσχημος: ~ *άνθρωπος | συνθήκες | συμπεριφορά | χαρακτήρας* ΣΥΝ. κάκιστος, ελεεινός, φρικτός, αισχρός ΑΝΤ. εξαίσιος, υπέροχος. — **απαίσια** επίρρ., απαισιό**τητα** (η) [1887]. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δυσοίωνος», < *απο-* στερητ. + *αίσιος].*

απαίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το έντονο αίτημα, το να ζητεί κανείς έντονα (κάτι): είχε την ~ να τον *ακούνε και να τον σέβονται* || *προβάλλει απαιτήσεις στην κληρονομιά τού θείου του* || *λογική | παράλογη | εξωφρενική! δικαιολογημένη | υπερβολική ~* || *ικανοποιώ τις - του-* ΦΡ. ***έχω απαιτήσεις*** έχω υψηλές προσδοκίες, αξιώσεις: *από τους άλλους δεν περιμένω και πολλά, από σένα όμως ~* || *ξενοδοχείο Δ΄ κατηγορίας είναι-μην έχεις και πολλές απαιτήσεις!* **2.** (η γενική ***απαιτήσεων*** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάποιον/κάτι που είναι υψηλής ποιότητας, υψηλού επιπέδου, ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις κάποιου: *έργο* - (β) για κάτι που απαιτεί πολλά προσόντα: δεν *είναι μια δουλειά για* τον *καθένα, είναι δουλειά ~.*

απαιτητής (ο) [μτγν.] αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, αξιώσεις.

απαιτητικός, -ή, -ό 1. αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, συνήθ. με φορτικό τρόπο: τα *κακομαθημένα παιδιά είναι συνήθως ~*|| *-βλέμμα* 2. αυτός που λόγω τού υψηλού επιπέδου του (μορφωτικού, αισθητικού κ.λπ.) έχει αυξημένες απαιτήσεις από κάποιον/κάτι: ~ *κοινό* | *αναγνώστης* 3. αυτός που προϋποθέτει προσπάθεια, προσόντα ή ποιότητα κ.τ.ό.: *η εργασία αυτή είναι ιδιαίτερα ~ και προϋποθέτει εξειδικευμένες γνώσεις.* — **απαιτητικ**-ά | -ώς [1896] επίρρ., απαιτητικό**τητα** (η) [1880].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *απαιτώ (-έω).* Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigeant].

απαιτητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο απαίτησης. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigible].

απαιτώ ρ. μετβ. {απαιτείς... | απαίτ-ησα, -ούμαι (μτχ. απαιτούμενος, -η, -ο), -ήθηκα} 1. ζητώ με έντονο τρόπο: ~ *πειθαρχία, τόνισε ο διοικητής στους νεοσύλλεκτους* 2. ζητώ με έντονο τρόπο (κάτι που δικαιούμαι): ~ να *μου πληρώσετε τους κόπους μου* 3. επιβάλλω (κάτι) ως αναγκαίο: όπως *απαιτούν οι περιστάσεις* || *αυτή η δουλειά απαιτεί χρόνο | υπομονή* 4. ***απαιτούμενα*** *(τα)* τα αναγκαία εφόδια, οι απαραίτητες προϋποθέσεις: τους *λείπουν ακόμη τα ~ για έναν σωστό γάμο- ούτε δουλειά έχουν σταθερή ούτε σπίτι εξασφαλισμένο.* [ΕΤΥΜ αρχ. < άπ(ο)- + *αιτώ (-έω)].*

άπαιχτος, -η, -ο → άπαικτος

απακούμπι (το) → αποκούμπι

απαλάμη (η) → παλάμη

Απαλάχια (**Όρη**) (τα) → Απαλάχια

απαλείφω ρ. μετβ. {απάλει-ψα, -φθηκα, -μμένος} σβήνω, κάνω (κάτι) ανενεργό, να μην ισχύει: *σύσσωμη η αντιπολίτευση ζήτησε να απαλειφθούν από το νομοσχέδιο οι επίμαχες διατάξεις* ΣΥΝ. εξαλείφω, διαγράφω ΑΝΤ. διατηρώ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπ(ο)- + αλείφω].

απάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το να απαλείφεται κάτι: η *αντιπολίτευση ζήτησε την ~* των *ασαφών σημείων τού νόμου* || *το κράτος αποφάσισε την* - των *χρεών από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς* ΣΥΝ. απαλοιφή, ακύρωση, διαγραφή.

απαλλαγή (η) [αρχ.] **1**. η αποδέσμευση από κάτι δυσάρεστο **ή** ενοχλητικό: ~ *από πιέσεις | νόσο | υποχρέωση* · 2. η άρση υποχρέωσης: *πήρε ~ από τον στρατό για λόγους υγείας* || *φορολογική ~* · 3. η αθώωση: *ο εισαγγελέας πρότεινε την ~ τού κατηγορουμένου.*

απαλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) απαλλαχτικός αυτός που απαλλάσσει (ειδικότ.) ΝΟΜ. αυτός τού οποίου η γνώμη είναι αθωωτική για τον φερόμενο ως δράστη κάποιας πράξεως: ~ *απόφαση | βούλευμα.*

απαλλάσσω ρ. μετβ. {απάλλα-ξα (λόγ. απήλλαξα), -χθηκα (καθημ. -χτηκα, λόγ. απηλλάγην, -ης, -η...), -γμένος} **1.** απελευθερώνω (κάποιον), απομακρύνω από (κάποιον) (κάτι δυσάρεστο): *για να σε απαλλάξω από τον κόπο να κουβαλήσεις στα χέρια τα ψώνια, θα σου τα φέρω στο σπίτι με το αυτοκίνητο* || *από τότε που έπιασε δουλειά, απαλλάχθηκα από τα έξοδα τής διατροφής του-* ΦΡ. (α) ***απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντα του*** απολύω (κάποιον) (β) απαλλάσσω ***(από την κατηγορία)*** αθωώνω **2**. εξαιρώ (από υποχρέωση): ~ *κάποιον από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις | από την υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπ(ο)-* + *άλλάσσω].*

απαλλοτριώνω ρ. μετβ. {απαλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ από ιδιώτη την κυριότητα (κτήματος του) για δημόσια ωφέλεια έναντι αποζημίωσης: το *κράτος απαλλοτρίωσε τα χωράφια τους, για ν'ανοίξει δρόμους.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άπαλλοτριώ,* αρχική σημ. «αποξενώνω», < άπ(ο)- + άλλοτριώ *(-όω)* < *αλλότριος* «ξένος»].

απαλλοτρίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) **1.** (α) η αναγκαστική μεταβίβαση τής κυριότητας κτήματος στο Δημόσιο για κοινωφελείς σκοπούς: έλαβε *αποζημίωση για την ~ τού χωραφιού του* (β) ***αναγκαστική απαλλοτρίωση*** μόνιμη στέρηση τής ιδιοκτησίας προσώπου για δημόσια ωφέλεια, η οποία προβλέπεται στον νόμο και προϋποθέτει την προηγούμενη καταβολή πλήρους αποζημίωσης τού ιδιοκτήτη, το μέγεθος τής οποίας καθορίζεται δικαστικά **2**. (μτφ.) η αφαίρεση, η κατάργηση: δεν *ανέχτηκε την ~ των δικαιωμάτων του* ΣΥΝ. απάλειψη, εξαφάνιση. — απαλλοτριωτικός, -ή, -ό [1836].

απαλλοτριώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να απαλλοτριωθεί ΑΝΤ. αναπαλλοτρίωτος. [ΕΤΥΜ. < *απαλλοτρίωση* + παραγ. επίθημα *-ιμος].*

απαλοιφή (η) 1. η εξάλειψη, η απάλειψη (βλ.λ.) 2. ΜΑΘ. (α) η διαδικασία με την οποία μία εξίσωση ή ανίσωση μετατρέπεται σε ισοδύναμη χωρίς παρονομαστές (β) απαλοιφή ***αγνώστου*** η διαδικασία με την οποία από κάποιες εξισώσεις προκύπτει καινούργια εξίσωση χωρίς έναν άγνωστο (γ) ***απαλοιφή παρονομαστών*** ο πολλαπλασιασμός των δύο μελών εξίσωσης (όπου οι συντελεστές είναι κλασματικοί) με κοινό πολλαπλάσιο τους, για να απαλειφθούν οι παρονομαστές και να καταστούν οι αριθμοί ακέραιοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλοιφή. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *απαλείφω,* πβ. *αλείφω - αλοιφή].*

απαλός, -ή, -ό **1.** μαλακός στην αφή: ~ *μάλλινο πουλόβερ | μαλλιά | τρίχωμα | φτέρωμα | μάγουλο | ύφασμα* || η ~ *επιδερμίδα τού μωρού* ΑΝΤ. τραχύς, σκληρός, άγριος· ΦΡ. εξ ***απαλών ονύχων*** βλ. λ. όνυχας **2**. ***απαλό*** (το) το πάνω μέρος τού κεφαλιού βρέφους, που είναι πολύ μαλακό **3.** (γενικά για ερεθίσματα των αισθήσεων) αυτός που είναι ήπιος και που προκαλεί αίσθημα ηρεμίας: ~ *χάδι | μελωδία | μουσική | φωνή | αεράκι | χρώματα* (όχι έντονα) ΑΝΤ. έντονος, άγριος, βαρύς — απαλά επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *απαλός,* αγν. ετύμου. Δύσκολη η σύνδεση με λατ. sapere «γεύομαι» (< I.E. *sap-, πβ. αγγλ. sap «χυμώδης ουσία»), αρχ. *οπός* «χυμός φυτού» κ.ά. Αρχικά η λ. περιέγραφε το δέρμα τού ανθρώπινου σώματος, καθώς και το εξωτερικό περίβλημα των φρούτων].

απαλότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι απαλό, μαλακό στην αφή: η ~ *των ρούχων | τού δέρματος* ΑΝΤ. τραχύτητα, σκληρότητα. Επίσης απαλοσύνη.

απάλυνση (η) [1895] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1**. το να γίνεται κά-

τι απαλό 2. (μτφ.) η καταπράυνση: η ~ *τού πόνου | τής θλίψης.*

απαλύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απάλυν-α, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1**. κάνω (κάτι) απαλό: το *πλύσιμο με το μαλακτικό απάλυνε τα ρούχα* 2. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο, ηπιότερο: *προσπαθούσαν να απαλύνουν τον πόνο του || έσπευσε να τονίσει τα φιλικά του αισθήματα, για να απαλύνει τις εντυπώσεις που προκάλεσε η έντονη κριτική του* ΣΥΝ. μαλακώνω, καταπραΰνω, αμβλύνω ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος: *απάλυνε ο πόνος του | ο θυμός του* ΣΥΝ. μαλακώνω, αμβλύνομαι. — απαλυνπκός, -ή, -ό [1889], απαλυνηκά επίρρ.

απαμβλύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απάμβλυ-να, -νθηκα, -μμένος} (λόγ.) μειώνω την ένταση, καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο: με την *παρέμβαση του κατάφερε να απαμβλύνει την οξύτητα που υπήρχε* ΣΥΝ. αμβλύνω, κατευνάζω, μετριάζω ΑΝΤ. οξύνω. — απάμβλυνση (η) [1856].

απανεμια (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η νηνεμία **2**. (συνεκδ.) ο απάνεμος τόπος ΣΥΝ. απάγκειο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια.*

απάνεμος, -η, -ο (τόπος) προστατεμένος από τους ανέμους, που δεν τον πιάνει ο άνεμος: ~ *λιμάνι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *υπήνεμος, (< ύπ(ο)- + άνεμος),* με παρασυσχετισμό προς τα σύνθετα με την πρόθ. *απο-].*

απάνθισμα (το) {απανθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το σύνολο των εκλεκτών: τα *πανεπιστήμια πρέπει να συγκεντρώνουν το - των επιστημόνων* ΣΥΝ. αθέρας, ελίτ 2. (ειδικότ.) η ανθολογία (λογοτεχ'Ικω' αποσπασμάτων): ~ *αποσπασμάτων των αρχαίων κλασικών συγγραφέων.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άπανθίζω* «κόβω άνθη» < άπ(ο)- + *ανθίζω* < *άνθος].*

απανθρακώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απανθράκω-σα, -θηκα, -μένος} καίω (κάποιον/κάτι) μέχρι να γίνει άνθρακας, κάρβουνο: στον *τόπο τής πυρκαγιάς βρέθηκαν τρία απανθρακωμένα πτώματα* ΣΥΝ. καρβουνιάζω. — απανθράκωση (η) [1887].

απανθρωπιά (η) η σκληρότητα απέναντι στους άλλους, η έλλειψη ευαισθησίας ΣΥΝ. ωμότητα ΑΝΤ. ανθρωπιά. Επίσης (λόγ.) απανθρωπιά [αρχ.].

απανθρωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απώλεια των χαρακτηριστικών που ταιριάζουν στον άνθρωπο, το να αποκτά κάποιος/κάτι απάνθρωπα χαρακτηριστικά: η ~ των *σύγχρονων μεγαλουπόλεων* || η ~ τής *καθημερινής ζωής | των σχέσεων λόγω τού σκληρού ανταγωνισμού* ΑΝΤ. εξανθρωπισμός. — απανθρωποποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déshumanisation].

απάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευαισθησίας, σκληρός και άσπλαχνος: η ~ *συμπεριφορά στους αιχμαλώτους πολέμου καταδικάζεται από τις διεθνείς συμβάσεις || ~ εγκληματίας.* — απάνθρωπα επίρρ.

άπαντα (τα) {απάντων} το σύνολο των έργων συγγραφέα (συνήθ. λογοτέχνη), παρουσιασμένο συνήθ. σε μία έκδοση: *πρόσφατα ολοκληρώθηκε η έκδοση των απάντων τού Παπαδιαμάντη.* [ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. άπας].

άπαντο(ν) - άπαντα. Από τη χρήση τού επιθ. **άπας** στη φρ. «άπαντα τα *έργα τού...»,* δηλ. «το σύνολο των έργων, όλα τα έργα» προήλθε (ελλειπτικά) τύπος ενικού το άπαντο(ν), που πάσχει και γραμματικώς (το ορθό θα ήταν το *άπαν)* και, κυρίως, σημασιολογικώς (αποτελεί αντίφαση προς τη φυσική κατά πληθυντικό εκφορά «άπαντα τα έργα»!). Όπως μας πληροφορεί ο Στέφ. Κουμανούδης, η λ. επινοήθηκε από τον Κωνσταντίνο Ασώπιο, που τη χρησιμοποίησε (1853), για να ειρωνευθεί τα Απαντα τού Παναγ. Σούτσου. Η λ., χρησιμοποιούμενη έτσι ειρωνικά, σημαίνει (για συγγραφείς, διανοουμένους κ.λπ.) ότι όλο το συγγραφικό έργο κάποιου εξαντλείται σε ένα και μόνο βιβλίο, που είναι το *«άπαντό»* του, μια και δεν διαθέτει « *άπαντα* »!

απανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1**. παντού, σε όλα τα μέρη· ΦΡ. **σιτα*νταχού*** τής νης (απανταχού *γης,* Δίων Κάσσιος 69, 13) ανά τον κόσμο: *ανθρωπιστικοί οργανισμοί βρίσκονται* ~ **2.** ***απανταχού*** (οι) {άκλ.) αυτοί που κατάγονται από μία περιοχή, αλλά βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο ή σε όλη τη χώρα: *οι ~ Έλληνες τιμούν τις εθνικές επετείους || οι ~ Γιαννιώτες | Κρητικοί | Ναζιώτες.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. απανταχού < *άπας, -αντος* + αρχ. παραγ. επίθημα *-αχού* (δηλώνει τόπο)].

απανταχούσα κ. πανταχούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) ΕΚΚΛΗΣ. 1. πατριαρχική εγκύκλιος 2. (κατ' επέκτ.) η εγκύκλιος αρχιερέα προς το ποίμνιο του ή τους κληρικούς τής δικαιοδοσίας του · 3. (σκωπτ.-καθημ.) ο λογαριασμός, κάθε έγγραφη πληροφορία (ειδοποίηση, ανακοίνωση, επιστολή κ.λπ.) για οικονομική συνήθ. επιβάρυνση τού παραλήπτη, γενικότ. δυσάρεστη είδηση: *ήρθε η - από τη Δ.Ε.Η. | από* την *εφορία.* [ΕΤΥΜ. < *απανταχού* + *-ούσα* (βλ.λ.)].

απανταχούσα - παν**ταχούσ**α - πανδεκτική. **Η** σημερινή χρήση τού **απανταχούσα** ως **π**αν**ταχούσα,** και μάλιστα στη φρ. *«πήρε | έλαβε | του έστειλαν την πανταχούσα»* (πήρε μια δυσάρεστη έγγραφη είδηση, π.χ. την πανταχούσα τής εφορίας να πληρώσει κ.τ.ό.), ανάγεται στις «πατριαρχικές εγκυκλίους» προς τους «απανταχού ορθοδόξους». Παρόμοιες εγκυκλίους επιστολές έστελναν, κατ' επέκταση, και οι επίσκοποι προς πάντες τους κληρικούς και τους πιστούς τής περιοχής δικαιοδοσίας τους. Επειδή οι εγκύκλιοι αυτές περιείχαν συχνά αυστηρές νουθεσίες, που έφθαναν στα όρια τής επιτίμησης, το (α)πανταχούσα (εγκύκλιος) πέρασε στη σημ. τής δυσάρεστης (για τον αποδέκτη) έγγραφης είδησης. Ανάλογη με την *απανταχούσα* ήταν και η πανδεκτική εγκύκλιος επιστολή, που επίσης απευθυνόταν προς πάντ^ες τους κληρικούς και λαϊκούς μ^ε ανάλογες ^ντολές ή νουθεσίες.

απάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. αυτό που λέει κανείς, όταν τον ρωτούν ή του απευθύνουν τον λόγο: η ~ στην ερώτηση *κάποιου || γραπτή | προφορική | απότομη | έγγραφη | περιεκτική | καταφατική | σιβυλλική | άμεση | αόριστη | αποστομωτική | αρνητική | τηλεφωνική* (από το τηλέφωνο) *| επίσημη | έξυπνη | κατηγορηματική | περήφανη | σύντομη* | τελική ~ || δίνω | *περιμένω* - || *ρώτησα, αλλά δεν πήρα* ~ ΣΥΝ. απόκριση ΑΝΤ. ερώτηση· ΦΡ. (μτφ.) ***πληρωμένη απάντηση*** βλ. λ. *πληρωμένος* 2. (συνεκδ.) το έγγραφο που περιέχει τα στοιχεία που ζήτησε κάποιος με αίτηση του: η ~ *έφθασε σε υπηρεσιακό φάκελο-* ΦΡ. σε ***απάντηση*** ως τυποποιημένη αρχή γραπτού κειμένου που περιέχει στοιχεία σχετικά με αίτηση κάποιου: ~ τής από *111195 επιστολής σας, διευκρινίζονται τα εξής...* 3. η λύση ενός προβλήματος· (ειδικότ. για μαθηματικά, φυσική κ.λπ. στο σχολείο) το αποτέλεσμα ενός προβλήματος, μιας άσκησης: η ~ σε *ένα πρόβλημα γεωμετρίας || έκανα λάθος στην* - || *οι* ~ στις *ασκήσεις των μαθηματικών βρίσκονται στο τέλος τού βιβλίου* 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε ικανοποιεί μια απορία, μια αμφιβολία, μια αναζήτηση θεωρητική κ.λπ.: στη *θρησκεία βρίσκει κανείς απαντήσεις σε πολλά υπαρξιακά προβλήματα* || στα *λόγια του υπήρχαν οι ~ στις αναζητήσεις μου* 5. (μτφ.) η αντίδραση κάποιου σε ενέργεια άλλου: ο *πρωθυπουργός δήλωσε ότι θα υπάρξει δυναμική ~ τής χώρας σε όποιον στραφεί εναντίον της || η ερμηνεία της στο συγκεκριμένο έργο υπήρξε μια αποστομωτική ~ σε όσους αμφισβητούσαν τις υποκριτικές της ικανότητες.*

απαντητικός, -ή, -ό [1843] 1. αυτός που έχει τον χαρακτήρα απάντησης: *δημοσιεύεται σήμερα η ~ επιστολή τού υπουργού* **2**. ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) ***απαντητικά μέτρα*** νόμιμα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο παραβίασε το Διεθνές Δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. λ. *αντίμετρα).*

άπαντο(ν) (το) -> άπαντα

απαντοχή κ. παντοχή (η) {χωρ. πληθ.} το να περιμένει κανείς να συμβεί κάτι, ιδ. η ελπίδα, η προσδοκία ευνοϊκής εξέλιξης· (συνεκδ.) το ηθικό στήριγμα, οτιδήποτε στο οποίο βρίσκει κανείς αυτό που επιδιώκει: «(ενν. το *σπιτάκι μας) ήταν λιμάνι κι αγκαλιά και γλυκιά* ~» (Τ. Λειβαδίτης) ΣΥΝ. προσμονή, αναμονή. — απαντέχω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < άπαντεχω < αρχ. ύπαντέχω «περιμένω, καρτερώ» (με την επίδραση τής προθ. από) < *ύπ(ο) + αντέχω].*

απαντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απαντάς... | απάντ-ησα, -ώμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. (+σε) δίνω απάντηση, λέω κάτι, όταν με ρωτούν ή γενικότ. μου απευθύνουν τον λόγο ή στρέφονται προς εμένα: (μετβ.) θα σου *απαντήσω αύριο* || (αμετβ.) ~ σε *γράμμα | σε αγγελία | σε πρόκληση | σε πρόσκληση || ~ τηλεφωνικώς | γραπτώς || ποιος απάντησε στο τηλέφωνο;* ΣΥΝ. αποκρίνομαι· ΦΡ. ***ΚΙ εκείνος δεν απάνησε*** ως σχόλιο για την επιλογή κάποιου να μην απαντήσει σε ερώτηση που του τέθηκε **2**. (μτφ.) αντιδρώ, κυρ. ανταποδίδοντας σε κάποιον κάτι που μου έχει κάνει: (μετβ.) στα πυρά *τού εχθρού απαντήσαμε με ακόμη πιο καταιγιστικά πυρά* · 3. (μετβ.) συναντώ κάποιον: *«στον δρόμο που πηγαίνανε γέροντ' απαντούν»* (δημοτ. τραγ.) || (αλληλοπαθ.) *απαντήθηκαν τυχαία στο χωριό-* ΦΡ. ***μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε;*** (ειρων.) για κάποιον που εξαφανίστηκε ή έφυγε' συνοδεύεται συχνά από το όνομα τού προσώπου και τον χαρακτηρισμό «τον λεβέντη», π.χ. «μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε, τον Γιάγκο τον λεβέντη;» **4.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***απαντά, απαντούν)*** (λόγ.) υπάρχει, μπορεί κανείς να το συναντήσει: *μια λέξη που απαντά δύο φορές στον Όμηρο* ΣΥΝ. κείται, βρίσκεται, συναντάται.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απαντώ (-άω)* < *απο-* + άντώ «τίθεμαι απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο» < επίρρ. άντα «απέναντι», αιτιατική θέματος άντ-, τού οποίου η τοπική πτώση αντί χρησιμοποιήθηκε ως πρόθ.].

απαντά ή απαντάται; Το απαντώ είναι αρχαία λέξη. Κύρια σημασία της στην Αρχαία ήταν η σημ. τού «συναντώ» (το ρ. συναντώ υπήρχε επίσης στην Αρχαία με την ίδια περίπου σημασία). Η σημερινή σημ. τής λ. προήλθε από αρχαίες χρήσεις, όπως «απαντώ *προς την ερώτησιν | το πρόβλημα»* (Αριστοτ.), που σήμαιναν αρχικά «καταπιάνομαι, επιχειρώ, μπαίνω, ανταποκρίνομαι». Οι αρχαίοι, με τη σημ. τού «απαντώ» χρησιμοποιούσαν το **απο**κρ**ίνομα**ι, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Το *απαντώ* ξεκινάει ως σύνθετο τού αρχ. **άντ**ώ «συναντώ» (ομόρρ. τού αντί, έναντι, εναντίον κ.τ.ό.), από όπου παρήχθησαν τα: απ-αντώ, συν-αντώ, κατ-αντώ, προϋπ-αντώ. Τέλος, ήδη στην Αρχαία το *απαντώ* χρησιμοποιήθηκε και ως αμετάβατο ρ. με τη σημ. τού «βρίσκομαι, εμφανίζομαι, υπάρχω». Επομένως, είναι σωστό (και αρχαίο ήδη) να λέμε *«Η λέ-*

α- | αν- ***στερητικό*** **α-πάντρευτος, -η, -ο**
α-παντρολόγητος, -η, -ο α-παπούτσωτος, -η, -ο α-παράγγελτος, -η, -ο "-παραγκώνιστός, -η, -ο α-πταραδειγμάτιοτος, -η, -ο
α-παρακάλε)σ)τος, -η, -ο
α-παράκαμπτος, -η, -ο α-παρακίνητος, -η, -ο α-παρακολούθητος, -η, -ο α-παρακράτητος, -η, -ο α-παράλειπτος, -η, -ο
α-παράληπτος, -η, -ο α-παραλλήλιστος, -η, -ο
α-παραμέλητος, -η, -ο
α-παραμέριστος, -η, -ο
α-παραμόνευτος, -η, -ο
α-παραμόρφωτος, -η, -ο
α-παραμύθιαστος, -η, -)
α-παράπεμπτος, -η, -ο
α-παραπλάνητος, -η, -ο
α-παραποίητος, -η, -ο
α-παράφθαρτος, -η, -ο
α-παράφραστος, -η, -ο
α-παραφύλαχτος, -η, -ο
α-παραχάρακτος, -η, -ο
α-παραχώρητος, -η, -ο
α-παρέμβλητος, -η, -ο
α-πταρεμπόδιοτος, -η, -ο

ξη αυτή ***απαντά*** *στον Παπαδιαμάντη | στα μεσαιωνικά κείμενα»* κ.τ.ό., και όχι *«Ηλέξη αυτή **απαντάται...».***

απάνω επίρρ. → επάνω
απανω**προ**ικι (το) **->** πανωπροίκι
απανωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η επιφάνεια, το επάνω μέρος. [ΕΤΥΜ. < απάνω, **λ.** που χρησιμοποιήθηκε από τον Ψυχάρη και τους πρώτους δημοτικιστές (Πάλλης, Βλαστός κ.ά.), για να αποφευχθεί το αρχ. *επιφάνεια].*
απανωτός, -ή, -ό κ. **επα**νωτός (κυριολ.) διαδοχικός, ο ένας πάνω από τον άλλον (συνήθ.) ο ένας μετά τον άλλον συνεχώς, χωρίς διακοπή: *τα ~ χτυπήματα τής μοίρας || - επιθέσεις | αποτυχίες* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, συνεχής, αδιάκοπος ΑΝΤ. διακεκομμένος, σποραδικός. — απανωτά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *απάνω* + παραγ. επίθημα -τός].
άπαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1**. μία φορά μόνο: *η λέξη αυτή απαντά ~* στον *Όμηρο* ΑΝΤ. πολλές φορές, επανειλημμένως· ΦΡ. ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα, οριστικά: στο λέω *~ και δεν θα το επαναλάβω* 2. ΦΙΛΟΛ. (α) άπαξ ***λεγόμενον*** λέξη, που απαντά στα κείμενα μία μόνο φορά (β) λέξη ***άπαξ*** λέξη που απαντά μία μόνο φορά στο έργο κάποιου: *οι λέξεις άπαξ τού Σολωμού* 3. (ως σύνδ.) εφόσον, αφού (συνήθ. -Ι-και = **άπ**αξ ***και):*** *- και ήρθες, θα μείνεις για φαγητό* ΣΥΝ. μια και, μια που.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπαξ* < *α-* αθροιστ. (< Ι.Ε. *sm-) < επίρρ. πάξ «επαρκώς» < θ. *παγ-,* από όπου και αόρ. β' *ε-πάγ-ην,* ρ. *πήγ-νυ-μι. Βλ.* κ. πήζω. Η χρήση τού συνδυασμού *άπαξ και* ως συνδέσμου προέρχεται από την ανάλυση αρχ. συντακτικών σχημάτων με μετοχή, λ.χ. *άπαξ θανόντος οὔτις εστ' ἀνάστασις,* Αισχύλ. *Ευμεν.* 648].
απαξάπας, -ασα, -αν {απαξάπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (αρχαιοπρ.) 1. ολόκληρος, όλος ανεξαιρέτως ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός 2. (συνήθ. στον πληθ.) όλοι ανεξαιρέτως: *ήρθαν στη συνάντηση απαξάπαντες.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. απαξάπας < *άπαξ* + *άπας].*
απαξία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απουσία, η έλλειψη (ηθικής) αξίας (από κάτι) ΣΥΝ. αναξιότητα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπ(ο)-* στερητ. + *αξία].*
απαξιώ ρ. μετβ. {απαξιοίς... | απαξίωσα) (+να) θεωρώ ότι δεν αξίζει τον κόπο, δεν καταδέχομαι: ~ να *σου απαντήσω!* || (συχνά ειρων. για κάποιον που αμελεί να ασχοληθεί με κάτι): *απαξιοί να ψάξει να βρει δουλειά* (πβ. λ. *απαξιώνω).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *απαξιώ (-όω)* < *άπο-* στερητ. + *άξιώ].*
απαξιώνω ρ. μετβ. {απαξίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΟΙΚΟΝ. μειώνω την αξία, κάνω κάτι να αξίζει λιγότερο ή να μην έχει αξία **2**. (μτφ.) μειώνω την αξία, καθιστώ (κάποιον/κάτι) ανάξιο λόγου: η *στάση του απαξιώνει την προσπάθεια* || (μεσοπαθ.) *«το δημόσιο σχολείο απαξιώνεται, χάνει την υπόσταση του και την ίδια στιγμή τα ιδιωτικά σχολεία ενισχύονται και επεκτείνονται»* (εφημ.) (πβ. λ. *απαξιώ).*
απαξίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) 1. ΟΙΚΟΝ. η μείωση τής αξίας: *~ εξοπλισμού* (λόγω φθοράς, εισαγωγής νέων μοντέλων κ.λπ.) 2. (μτφ.) η απόρριψη τής αξίας, το να θεωρείται (κάποιος/κάτι) ότι δεν έχει αξία: η ~ των *πολιτικών από μερίδα τού Τύπου.*
απαξιωτί'κός, -ή, -ό αυτός που δηλώνει απαξίωση, άρνηση τής αξίας: *~ σχόλιο | συμπεριφορά.* — απαξιωτικ-ά | -ώς επίρρ.
άπαπα επιφών.· εκφράζει έντονη άρνηση: ~! Δεν *πρόκειται να πάω, όσο και να με παρακαλάς!* [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. αρχ. επιφών. *ἀππαπαῖ].*
απαράβατος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να τον παραβεί κανείς: *είναι ~ όρος στη συμφωνία τους να μην επεμβαίνει ο ένας στην προσωπική ζωή τού άλλου || ~ νόμος | έθιμο | κανόνας | υποχρέωση | συνήθεια | δέσμευση | αρχή* ΣΥΝ. απαράγραπτος, απαραβίαστος. — απαράβατα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *α-* στερητ. + *παραβαίνω].*
απαραβίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν τον έχουν παραβιάσει: *η πόρτα ήταν ~,* συνεπώς *οι διαρρήκτες μπήκαν από αλλού* ΣΥΝ. άθικτος, ανέπαφος ΑΝΤ. παραβιασμένος **2**. αυτός που δεν είναι δυνατόν να παραβιαστεί: *~ χρηματοκιβώτιο* 3. (α) αυτός που δεν πρέπει να παραβιαστεί: *το δικαίωμα στην εργασία είναι ~* ΣΥΝ. απαράγραπτος (β) (ειδικότ.) για χώρο που λειτουργεί ως άσυλο, όπου δεν έχει εξουσία η αστυνομία: *ο πανεπιστημιακός χώρος θεωρείται - || ιερός και ~* · 4. αυτός που δεν πρέπει να κατηγορηθεί, να σπιλωθεί: το *πρόσωπο τού Πατριάρχη έχει κηρυχθεί ~* ΣΥΝ. απρόσβλητος, ιερός **5.** ΝΟΜ. (α) ***απαραβίαστο*** (το) η ιδιότητα ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου, σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει: το ~ τής *ιδιωτικής ζωής | τής αλληλογραφίας* (β) ***απαραβίαστο συνόρων*** αρχή που συνδέεται με την αναγνώριση κράτους- περιλαμβάνει δηλ. την αποδοχή τής αρχής τής εδαφικής ακεραιότητας του, επομένως τής ανεξαρτησίας του και τής κυριαρχίας του εντός των συνόρων του. — απαραβίαστα | απαραβιάστως [1840] επίρρ.
απαράβλεπτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον έχουν παραβλέψει: *~ μειονέκτημα | χαρακτηριστικό.*
απαράβλητος, -η, -ο αυτός που υπερτερεί τόσο πολύ (σε κάτι), ώστε να μη μπορεί να συγκριθεί με κανέναν/τίποτε άλλο: *~ θάρρος | ήθος | ομορφιά | ευφυΐα* ΣΥΝ. ασύγκριτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *παραβάλλω* (βλ. κ. βλητός)].
απαραγνώριστος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν μπορεί να παραγνωριστεί: *~ ομοιότητες | διαφορές.*
απαράγραπτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που στο πέρασμα τού χρόνου δεν είναι δυνατόν να καταργηθεί ή να πάψει να υπάρχει: το *~ δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση* ΣΥΝ. απαράβατος, απαραβίαστος, αναφαίρετος **2.** ΝΟΜ. *απαράγραπτο* (το) το να μην υπόκειται κάτι σε παραγραφή: το *~ οικονομικών αξιώσεων.*
απαράδεκτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **απαρά**δεχτος **1**. αυτός που δεν μπορεί να θεωρηθεί παραδεκτός στο πλαίσιο των κανόνων που ισχύουν: η *επέμβαση στα εσωτερικά μιας ξένης χώρας είναι ~ πράξη || ~ κατάσταση | τρόπος | όρος | στάση | συνθήκες | καθεστώς | πρόκληση | τακτική* ΣΥΝ. αθέμιτος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. παραδεκτός 2. (καθημ.) πολύ κακός: το *φαγητό είναι ~* 3. ΝΟΜ. (α) (ο τ. **απαράδε**κτος) αυτός που δεν πληροί τις προϋποθέσεις, ώστε να γίνει παραδεκτός (β) ***απαράδεκτο*** (το) μορφή ελαττωματικότητας μιας διαδικαστικής πράξης, με την οποία ζητείται δικαστική προστασία ή υποστηρίζεται μια τέτοια αίτηση (π.χ. αγωγή)' συνίσταται στη μη τήρηση κάποιου δικονομικού κανόνα με αποτέλεσμα το δικαστήριο να εμποδίζεται στην εξέταση τής ουσίας τής υπόθεσης, καίτοι η διαδικαστική πράξη αυτή καθαυτή μπορεί να είναι και υποστατή και ισχυρή. — απαράδεκτα | απαραδέκτως επίρρ.
απαράδοτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον παραλήπτη: *~ δέμα* ΣΥΝ. ανεπίδοτος ΑΝΤ. παραδεδομένος · 2. αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον εχθρό: το *κάστρο έμεινε ~ ώς το τέλος τού πολέμου* ΣΥΝ. άπαρτος, ακυρίευτος. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *παραδίδωμι].*
απαραίτητος, -η, -ο αυτός χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να γίνει κάτι: η *οργάνωση είναι ~ για την καλή λειτουργία μιας επιχείρησης || ~ όρος | συνθήκη | προϋπόθεση || άκρως | απολύτως ~ ||* (κ. ως ουσ. *απαραίτητα, τα) πρέπει κανείς να περιορίζεται στα ~ και να μην κάνει περιττές σπατάλες* ΣΥΝ. χρήσιμος, αναγκαίος. — απαραίτητα | απαραιτήτως [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρλ.> αρχική σημ. «αμετάπειστος παρά τις παρακλήσεις, τις ικεσίες», < ά- στερητ. + *παραιτώ (-οῦμαι)* «ικετεύω». Κατά τον Μεσαίωνα η λ. έλαβε τη σημ. «αναπόφευκτος»].
απαρακώλυτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει παρακωλυθεί, που δεν έχει εμποδιστεί: *~ διαδικασία.* — απαρακώλυτα | απαρακωλύτως επίρρ.
απαράλλα**κτος**, -η, -ο κ. (καθημ.) **απαράλλαχτος** αυτός που δεν διαφέρει σε τίποτε από κάποιον άλλον, ο εντελώς όμοιος: *είναι ίδιος κι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ. πανομοιότυπος, ολόιδιος, φτυστός ΑΝΤ. διαφορετικός, ανόμοιος. — απαράλλακτα /απαραλλάκτως [μτγν.] επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος.* [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *παραλλάσσω].*
απαραμειωτος, -η, -ο [1824] αυτός που δεν έχει μειωθεί ή δεν είναι δυνατόν να μειωθεί: το *ενδιαφέρον του για τα αθλήματα παρέμεινε ~, ακόμα και όταν ο ίδιος δεν ήταν σε θέση να αθληθεί* ΣΥΝ. αμείωτος, σταθερός.
απαράμιλλος, -η, -ο αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συναγωνιστεί: *~ θάρρος | γενναιότητα | ηρωισμός | τέχνη | ερμηνεία | ομορφιά* ΣΥΝ. άφθαστος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος. — απαράμιλλα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *παράμιλλος* «διαγωνιζόμενος» < *παρ(α)-* + *άμιλλα].*
απαραμύθητος, -ος (καθημ. -η), -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να παρηγορηθεί. [ΕΤΥΜ αρχ. < α- στερητ. + *παραμυθοῦμαι* «παρηγορώ»].
απαρασάλευτος, -η, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, που μένει σταθερός (σε κάτι): η *~ πίστη του τον καθοδηγούσε* ΣΥΝ. αμετακίνητος. — απαρασάλευτα | απαρασαλεύτως επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *παρασαλεύω].*
απαρασκεύαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί ή δεν έχει παρασκευαστεί ΑΝΤ. παρασκευασμένος. — απαρασκεύαστα | απαρασκευάστως [αρχ.] επίρρ.
απαράσκευος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμάσει τον εαυτό του για κάτι: *πήγε - στις εξετάσεις* ΣΥΝ. απροετοίμαστος, ανέτοιμος ΑΝΤ. προετοιμασμένος.
απαρατήρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον παρατήρησε, δεν τον πρόσεξε κανείς ΑΝΤ. φανερός, εμφανής- ΦΡ. περνώ *απαρατήρητος* δεν γίνεται αισθητή η παρουσία μου: η *είσοδος της στην αίθουσα πέρασε απαρατήρητη.* — απαρατήρητα επίρρ.
απαρέγκλιτα επίρρ. (λόγ.) χωρίς παρέκκλιση, πιστά: *θα τηρηθεί- το πρόγραμμα || η κυβέρνηση θα ακολουθήσει ~ την ίδια οικονομική πολιτική.* Επίσης (λογιότ.) απαρεγκλ.τως [μτγν.].
απαρέγκλιτος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν παρεκκλίνει από την πορεία του, που δεν λοξοδρομεί ΣΥΝ. σταθερός **2**. αυτός που δεν παρεκκλίνει από τις θέσεις ή τις ιδέες του: είχε ως *~ αρχή να μη χρηματίζεται.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *παρεγκλίνω* «γέρνω προς πλάγια θέση» < *παρ(α)-* + *έγκλίνω* «κλίνω, γέρνω» < εν- + κλίνω].

απαρέγκλιτος - απαρέκκλιτος. Από το αρχ. ρ. παρεγκλίνω σχηματίσηκε ήδη στην Αρχαία επίθ. α-παρ-έγ-κλιτος, που σήμαινε αυτόν που δεν παρεκκλίνει, δεν ξεφεύγει (από την πορεία, τον κανό να, την κατεύθυνση κ.τ.ό.). Στη Ν. Ελληνική δεν χρησιμοποιείται ρ. *παρεγκλίνω, αλλά* παρ-εκ-κλίνω. Ωστόσο, το ρ. αυτό δεν σχηματίζει ρηματικό επίθετο. Έτσι, στη σημερινή Ελληνική έχουμε: ρ. *παρεκκλίνω* - όχι **παρ-εγκλίνω,* επιθ. στερητ. *απαρέγκλιτος* - όχι **απαρέκκλιτος* →*
κλίνω

απαρέμφατο (το) (απαρεμφάτ-ου | -ων') ΓΛΩΣΣ. 1. άκλιτος ρηματικός τύπος τής Αρχ. Ελληνικής και πολλών άλλων αρχαίων αλλά και σύγχρονων γλωσσών (π.χ. τής Γερμανικής, τής Γαλλικής, τής Ρωσικής), που δηλώνει το ποιόν ενεργείας (διάρκεια | επανάληψη - συνοπτικότητα | στιγμιαίο) και τη διάθεση | φωνή τού ρήματος, αλλά όχι το πρόσωπο και τον αριθμό: *τελικό | ειδικό | έναρθρο ~||~ τού σκοπού I*

αποτελέσματος 2. (στην παραδοσιακή γραμματική) κάθε άκλιτος τύπος σε *-ει* | *-εί* (π.χ. λυθεί, ντύσει κ.ά.), με τους οποίους σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι (είχα πλυθεί, θα έχω ντύσει). — απαρεμ-φατικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *απαρέμφατον,* ουδ. τού επιθ. *απαρέμφατος* < *ά-* στε-ρητ. + *παρεμφαίνω* «εμφανίζω» < *παρ(α)-* + *εμφαίνω.* Η ονομασία *απαρέμφατον* δόθηκε στον ρηματικό αυτόν τύπο, επειδή δεν *παρεμ-φαίνει*) = εμφανίζει, δηλώνει) αριθμό ή πρόσωπο, όπως οι υπόλοιπες (παρεμφατικές) εγκλίσεις)].

απαρέμφατο: συμπληρωματικές **δομές** με να | ***ότι.*** Το απαρέμφα το τής Αρχ. Ελληνικής ήταν, στην πραγματικότητα, συνεπτυγμένη (σε μία λέξη) μορφή ρηματικής πληροφορίας, που συμπλήρωνε (ως αντικείμενο ή, λιγότερο, ως υποκείμενο) την πληροφορία ενός άλ λου (κυρίου) ρήματος: *Βούλεται* ***γράφειν*** (= *θέλει* ***να γράφει)*** - *Λέγει* ***φιλεῖν*** *(= λέγει* ***ότι αγαπάει).*** Στη συντακτική ανάλυση τής Αρχ. Ελληνικής, το απαρέμφατο που ισοδυναμεί με πρόταση εισα γόμενη με το να λέγεται τελικό, ενώ, όταν ισοδυναμεί με πρόταση που εισάγεται με το **ότι** | πως, λέγεται ειδικό. Με το πέρασμα τής Ελληνικής σε αναλυτικές (περιφραστικές) δηλώσεις αντί των συν θετικών (μονολεκτικών), το απαρέμφατο ήδη στην πρώιμη βυζα ντινή περίοδο (6ος-12ος αι. μ.Χ.) άρχισε να εμφανίζεται με τη μορ φή ϊνα (> ίνά > να) + υποτακτική: *θέλει ϊνα γράφη > θέλει να γρα φή* (ή να *γράφει,* με την απλοποίηση τής ορθογραφίας που επήλθε στη δεκαετία τού 1980). Έτσι, σιγά-σιγά χάθηκε από τη χρήση το απαρέμφατο και παρέμεινε μόνο σε μερικές αρχαιοπρεπείς έναρ θρες χρήσεις: *απαγορεύεται το καπνίζειν - έχει πολύ καλό λέγειν - το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν - το είναι και το γίγνεσθαι - δού ναι και λαβείν* κ.ά. Ιστορική προέλευση απαρεμφάτου έχουν και οι άκλιτοι ρηματικοί τύποι, με τους οποίους σχηματίζονται οι συντε λικοί χρόνοι: έχω | *είχα* | *θα έχω* ***λύσει*** - *έχω* | *είχα* | *θα έχω* ***λυθή*** (ή, με την ορθογραφική απλούστευση, λυ**θεί).** Το έχω ***λύσει*** προέρ χεται από το *έχω* ***λύσειν*** και αυτό από το (απαρέμφατο αορίστου) έχω ***λῦσαι.*** Ομοίως, το *έχει* ***λυθή (λυθεί)*** προέρχεται από το *έχει* ***λυθήναι*** (απαρέμφατο παθ. αορίστου) (πβ. και *έχω στεῖλαι* > έχω *στείλειν* > *έχω στείλει* και έχω σταλήναι > έχω *σταλή [σταλεί]).* Εκτός από τους συντελικούς χρόνους, το απαρέμφατο -ουσιαστι κό όπως ήταν, όταν προηγείτο άρθρο- σώζεται σε ορισμένα ρηματικά ουσιαστικά, που δεν αναγνωρίζονται ως απαρέμφατα: τό *φι λεῖν* > *το φιλεϊ* > **το** φιλί· τό *φαγεῖν* > *το φαγεί* > *τό φαεϊ* > **το** φαΐ· τό *έχειν*> **το** ***έχε***ι (του). Το απαρέμφατο, πανάρχαιος τύπος τής ιν δοευρωπαϊκής οικογένειας γλωσσών, όπου ανήκει και η Ελληνική, ήταν ο τύπος τού ρήματος «γυμνός», χωρίς να παρεμφαίνει. δηλ. να δηλώνει το πρόσωπο που εκτελεί ή δέχεται μιαν ενέργεια. Γι' αυτό και ονομάστηκε απαρέμφατος (έγκλισις), από όπου και απα ρ**έμφατο** (infinitivus). Αντίθετα προς τις βαλκανικές γλώσσες, που -επηρεασμένες από την Ελληνική ή με παράλληλη εξέλιξη- εμφα νίζουν παρόμοια με την Ελληνική κατάσταση, πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν διατηρήσει ζωντανή τη χρήση τού απαρεμφάτου. Έτσι, π.χ. η φράση θέλω *να γράφω* στην Αγγλική, στη Γαλλική, στη Γερμανική και σε άλλες γλώσσες θα δηλωθεί με *ρήμα + απαρέμ φατο:* αγγλ. I want to write, γαλλ. je veux écrire, γερμ. ich möchte schreiben κ.ο.κ. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το απαρέμφατο τής Αρχαί ας Ελληνικής δεν παρεμφαίνει ούτε χρόνο (παραπλανούν, στην πραγματικότητα, οι χαρακτηρισμοί «απαρέμφατο ενεστώτα» ή «απαρέμφατο αορίστου»!) ούτε πρόσωπο· παρεμφαίνει (δηλώνει) κυρίως ποιόν ενεργείας (στιγμιαίο - διαρκές - συντελικό) και φω νή | διάθεση (ενεργητική - παθητική | μέση)· πβ. τα εξής τελικά απαρέμφατα: λύειν (να λύνω), λύσειν και λῦσαι (να λύσω), λελυκέναι (να έχω λύσει) - λύεσθαι (να λύνομαι), λύσεσθαι και λύσασθαι (να λύσω), λυθήσεσθαι και λυθήναι (να λυθώ), **λελῦσθ**αι (να έχω λυθεί).

→ *γερούνδιο*

απαρέσκεια (η) [1814] {χωρ. πληθ.} το συναίσθημα που γεννιέται (σε κάποιον) όταν κάτι δεν (του) αρέσει, η δυσαρέσκεια: *ήταν έκδηλη στο πρόσωπο του η - για όσα συνέβαιναν* ΣΥΝ. αποστροφή ΑΝΤ. ευαρέσκεια, ευχαρίστηση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απαρέσκω* < *άπ(ο)-* στερητ. + *αρέσκω].*

απαρ**η**γό**ρ**η**τ**ος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι δυνατόν να παρηγορηθεί: ο *σύζυγος ήταν ~ για τον θάνατο της.* — απαρηγόρητα | **απ**αρ**η**γο**ρ**ή**τ**ως [μτγν.] επίρρ.

απαρίθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) λεπτομερής (ένα προς ένα) αναφορά σειράς στοιχείων: *~ προσόντων* | *περιστατικών* | *λόγων* | *αιτίων* || *σχολαστική* | *κουραστική* ~ ΣΥΝ. αράδιασμα, παράθεση.

απαρι**θμώ** ρ. μετβ. {απαριθμείς... | απαρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} καταγράφω ένα προς ένα τα στοιχεία ενός συνόλου· κυρ. παραθέτω (όλα τα στοιχεία που συνθέτουν ένα γεγονός) ένα προς ένα: *~ τις ταινίες που είδα φέτος || ο υπουργός απαρίθμησε τα έργα τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. μνημονεύω, αναφέρω. [ΕΤΥΜ· <,αρχ. *απαριθμώ < άπ(ο)- + αριθμώ (-έω)].*

απαρ**νούμ**αι (κ. -ιέμαι) ρ. μετβ. αποθ. (απαρνείσαι... | απαρνή-θηκα, -μένος} 1. παύω να δέχομαι ως δικό μου, αποκηρύσσω: *απαρνήθηκε την πίστη του || ~ ιδέες | θρησκεία | όνομα* ΣΥΝ. απορρίπτω ΑΝΤ. εν-στερνίζομαι, ασπάζομαι · 2. εγκαταλείπω, παύω να ενδιαφέρομαι για (κάτι): *για χάρη τού έρωτα της απαρνήθηκε οικογένεια και φίλους || ~ πλούτη | καριέρα | πατρίδα·* ΦΡ. ***απαρνούμαι | εγκαταλείπω τα εγκόσμια*** γίνομαι μοναχός ή κληρικός· (γενικότ.) εγκαταλείπω τον κοσμικό τρόπο ζωής. — απάρνηση [μτγν] κ. απαρνησιά (η), απαρνη-**τής** (ο) [μτγν.], απαρνήτρια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απαρνούμαι (-έο-)* < *άπ(ο)-* + *αρνούμαι].* **άπαρ**ση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) (για πλοία) η ανέλκυση τής άγκυρας, το σαλπάρισμα, η αναχώρηση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπαρσις* < αρχ. *άπαίρω* < *άπ(ο)-* + *αϊρω].* **απαρτ(ε)μάν** (το) {άκλ.} ελλην. *διαμέρισμα'το* διαμέρισμα πολυκατοικίας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. appartement < ιταλ. appartamento < ρ. appartare «χωρίζω» (< parte «μέρος»), με την έννοια τού συνόλου χωριστών τμημάτων μιας πολυκατοικίας]. **απαρτία** (η) (χωρ. πληθ.} **1**. ο αριθμός στη σύνθεση μελών (συνέλευσης, συμβουλίου κ.λπ.) που απαιτείται, προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη μια συνεδρίαση ή το αποτέλεσμα της: *έχουμε | υπάρχει ~ ||* δεν *μπορεί να ληφθεί απόφαση λόγω ελλείψεως απαρτίας* || θέτω *θέμα απαρτίας* || *ένσταση απαρτίας 2.* (μτφ.-καθημ.) η παρουσία όλων όσοι έχουν προσκληθεί κάπου ή συνήθ. αποτελούν ένα σύνολο, μια παρέα: δεν *λείπει κανείς απόψε στην παρέα, έχουμε ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οικοσκευή - λάφυρα», < *άπ(ο)-* + *άρτιος.* Η σημερινή σημ. οφείλεται στη συσχέτιση με το ρ. *απαρτίζω].* **απαρ**τίζω ρ. μετβ. (απάρτισ-α (λόγ. απήρτισα), απαρτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αποτελώ: *γνωστοί ηθοποιοί απαρτίζουν τον θίασο || απαρτίζουμε σύνολο | ομάδα | ομοσπονδία | επιτροπή* ΣΥΝ. συγκροτώ, σχηματίζω, συνθέτω, συνιστώ 2. (μεσοπαθ. ***απαρτίζομαι*** *+από)* συγκροτούμαι (από μέρη): *η κυβέρνηση απαρτίζεται από βουλευτές τριών κομμάτων* ΣΥΝ. αποτελούμαι, συνίσταμαι. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)-* + *άρτίζω* «ετοιμάζω» < επίρρ. άρτι «μόλις, πρόσφατα», πβ. κ. *κατ-αρτίζω].* **άπαρ**τος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: *το κάστρο έστεκε ~ σε πείσμα των πολιορκητών του || ~ φρούριο | πόλη* ΣΥΝ. απόρθητος, απάτητος ΑΝΤ. κατακτημένος 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατακτηθεί. απαρτχάιντ (το) {άκλ.} ελλην. *φυλετισμός-* το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων, που επικρατούσε εις βάρος των Μαύρων στη Ν. Αφρική. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. apartheid < αφρικάανς apartheid «διαχωρισμός» < apart «χωριστά» + -heid «-ότητα», επίθημα που εκφράζει κατάσταση, πβ. γερμ. -heit, Freiheit «ελευθερία», αγγλ. -hood, likelihood «πιθανότητα»]. απαρχαιωμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **απηρχαιωμένος** [αρχ.] αυτός που έχει παλιώσει και ξεπεραστεί: *οι ~ τεχνικές του ευθύνονται για την απώλεια τής πελατείας || ~ ιδέες | θεωρίες | αντιλήψεις | νοοτροπία* ΣΥΝ. αναχρονιστικός, ξεπερασμένος ΣΥΝ. σύγχρονος, μοντέρνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* **απαρ**χή (η) η πρώτη αρχή: *~ συνεργασίας | φιλίας | διαμάχης* ΣΥΝ. έναρξη, ξεκίνημα ΑΝΤ. ολοκλήρωση, τέλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπ(ο)-* + *αρχή].* **απαρ**χής επίρρ. [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) από την αρχή: *σας προειδοποίησα ~ για την έκβαση τής υπόθεσης* ΣΥΝ. εξαρχής ΑΝΤ. στο τέλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.* άπας, -ασα, -αν (άπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (αρχαιοπρ.) όλος: *άπασα η αριστοκρατία έδωσε το «παρών» στην εκδήλωση || άπαντα τα ευρισκόμενα έργα τού ποιητή || άπαντες δήλωσαν άγνοια-* ΦΡ. (α) εξ ***άπαντος | εξάπαντος*** (αρχ. *εξ άπαντος)* βλ. λ. *εξάπαντος* (β) στον ***αιώνα τον άπαντα*** βλ. λ. *αιώνας.* [ΕΤΥΜ· < αρχ. *άπας* < *ά-* αθροιστ. (< I.E. *sm-) + *πάς].* απασβεστωνω ρ. μετβ. [1889] (απασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} 1. μετατρέπω σε ασβέστη · 2. αφαιρώ τον ασβέστη. — απασβέστωση (η) [1890]. απασιονάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. με πάθος· ως εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη ενός μουσικού κομματιού.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. appassionato < ρ. appassionare < passione «πάθος»]. απαστράπτω ρ. αμετβ. [μτγν.] (συνήθ. στον ενεστ.} (λόγ.) λάμπω, αστραπο^ολώ. απαστράπτων, -ούσα, -ον [μτγν.] {απαστράπτ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (-ουσών)} αυτός που ακτινοβολεί, που λάμπει: το νέο *απορρυπαντικό χαρίζει στα ρούχα απαστράπτουσα λευκότητα || ~ καθαριότητα | αίθουσα* ΣΥΝ. αστραφτερός. απασφαλίζω ρ. μετβ. (απασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετακινώ το εξάρτημα όπλου που το ασφαλίζει, προετοιμάζοντας το για βολή: *απασφάλισε το περίστροφο και πυροβόλησε στον αέρα για εκφοβισμό.* — απασφάλιση (η).

[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* + *ασφαλίζω.* Το μτγν. *απασφαλίζω* έχει την ακριβώς αντίθετη σημ. «ασφαλίζω, σιγουρεύω». Στη σημερινή σημ. (για όπλα) το α' συνθ. *από* έλαβε στερητ. έννοια κατά τα *απαγκιστρώνω, αποφυλακίζω, αποστρατεύω* κ.τ.ό.]. απασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική (επαγγελματική) δραστηριότητα, το επάγγελμα, η εργασία: *κύρια | δευτερεύουσα ~ || καθεστώς | πολιτική απασχόλησης || δεν έχει ~* (είναι άνεργος) || η *~ τού προσωπικού σε περιττές εργασίες είχε επιπτώσεις στην παραγωγικότητα || μερική ~* (εργασία με μειωμένο ωράριο) ||

α- | αν- ***στερητικό*** **α-**
παρένθετος. **-η, -ο α-**
παρενόχλητος, -η, -ο α-
παρεξήγητος, -η, -ο α-
ιπαρερμήνευτος. -η, -ο
α-παρκαριστος, **-η, -ο**
α-παρομοίαστος, **-η, -ο**
α-παρότρυντος. **-η, -ο**
α-πασπάλιστος, **-η, -ο**
α-πασιπατευτος, **-η, -ο**
α-πασσάλειφτος, **-η, -ι**
α-πασσάλωτος, -η, -ο
α-παστερίωτος. **-η, -ο**
α-παστρευτος, -η, -ο α-
ιπάστωτος. **-η, -ο α-**
πατίκωτος, -η, -ο α-
πατρονάριστος, **-η, -ο**
α-παυτος, **-η, -ο**
α-πτάχυντος, **-η, -ο**

πλήρης ~ (με πλήρες ωράριο) || *συμπληρωματική* - (εκτός από την κύρια εργασία) || *μόνιμη* | *επικερδής* | *ουσιαστική* ~ || *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* 2. (συνεκδ.) το ποσοστό στο οποίο ανέρχεται ο αριθμός αυτών που απασχολούνται επαγγελματικά: *οι δείκτες απασχόλησης εμφανίζονται πεσμένοι* || *αύξηση* | *μείωση τής* ~ 3. (καταχρ.) η δραστηριότητα που αναπτύσσει κανείς σε σχέση με κάποιο αντικείμενο, ο τρόπος με τον οποίο περνά την ώρα του: *η φροντίδα τού κήπου είναι μια ευχάριστη καθημερινή μου* ~ ΣΥΝ. ασχολία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. employment].

απασχολήσι μος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να απασχοληθεί εργασιακά κάπου: «η *πολιτική αυτή καθιστά μη απασχολήσιμα εκατομμύρια άτομα*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. employable].

απασχολησιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ενηλίκου εντός θεραπευτικού περιβάλλοντος, κατά την οποία ο ασθενής ασχολείται με δραστηριότητα που έχει κάποιον χρήσιμο στόχο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. occupational therapy].

απασχολώ ρ. μετβ. {απασχολείς... | απασχόλ-ησα (λόγ. απησχόλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. χρησιμοποιώ (κάποιον) σε θέση εργασίας: ~ *δέκα υπαλλήλους στην εταιρεία* · 2. προβληματίζω, γίνομαι αντικείμενο προβληματισμού, συζήτησης κλπ.: το *πρόβλημα σου με απασχολεί πολύ καιρό τώρα* || *το θέμα των μειονοτήτων θα απασχολήσει τους Υπουργούς Εξωτερικών τής Ένωσης* || *τι σε απασχολεί και ανησυχείς;* || *τον συγγραφέα απασχολεί το θέμα τής παράδοσης* · 3. (α) αποσπώ την προσοχή κάποιου από το κύριο έργο του: μην τον *απασχολείς με άσχετα πράγματα* || *μη με απασχολείς, έχω δουλειά τώρα!* (β) καλύπτω τον χρόνο κάποιου με κάποια δραστηριότητα: *απασχόλησε το παιδί με κάποιο παιχνίδι μέχρι να γυρίσω* || *οι μαθητές έχουν αυτή την ώρα* κενό' θα τους *απασχολήσω με κάτι, για να μην κάνουν φασαρία* 4. (μεσοπαθ. ***απασχολούμαι*** +*σε* | -Ι-με) καταπιάνομαι με κάτι, με εργασιακή σχέση, εργάζομαι ή χρησιμοποιούμαι σε θέση εργασίας: τα *βράδια απασχολείται σε μια ταβέρνα, για να τα φέρει βόλτα* || *έχει βρει έναν σύλλογο και απασχολείται με τις υποθέσεις του* 5. (η μτχ. ***απασχολημένος,*** *-η, -ο)* αυτός που δεν ευκαιρεί, που έχει δουλειά και δεν πρέπει να ενοχληθεί: δεν *μπορείτε να του μιλήσετε τώρα, είναι ~.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *απασχολώ (-έω)* < *άπ(ο)-* + *άσχολώ* «απασχολώ» < *άσχολος* «ο χωρίς σχολή (ελεύθερο χρόνο), απασχολημένος» < ά- στε-ρητ. + *σχολή* «αργία»].

απασχολούμαι - α**σχολούμ**αι, απασχόληση - α**σχολία** | ενασχόληση. Το απα**σχολούμ**αι δηλώνει εργασιακή σχέση *(Απασχολείται στο κατάστημα τού θείου του),* ενώ το **ασχολούμαι** σημαίνει γενικά «καταπιάνομαι, αφιερώνω χρόνο και κόπο σε κάτι» *(Ασχολείται με τις υποθέσεις των άλλων και δεν έχει χρόνο για τα προσωπικά του ζητήματα).* Δεν είναι, άρα, σωστό να πούμε *«απασχολούμαι μ ' ένα θέμα»* (αλλά: *ασχολούμαι μ ' ένα θέμα),* όπως δεν είναι σωστό να πούμε *«ασχολούμαι στη δουλειά τού πατέρα* μου»! (αλλά: *απασχολούμαι στη δουλειά...)* Η ίδια σημασιολ. διαφορά ισχύει και για τα ουσιαστικά απασχόληση και α**σχολία**. Με τη σημ. τού α**σχολία** χρησιμοποιείται και το ενασχόληση. Παραδείγματα: *Η απασχόληση τού εργατικού δυναμικού έχει περιοριστεί - Η ασχολία του με την τέχνη τον έχει απορροφήσει πλήρως - Η ενασχόληση με τη λογοτεχνία τον έκανε γνωστό.*

απατεών ας (ο), απατεωνισσα (η) {απατεωνισσών} πρόσωπο που κάνει απάτες, που συστηματικά εξαπατά τους άλλους προς όφελος του: *πρόκειται για κοινό* ~· μην του δανείσεις *ούτε δεκάρα!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κομπιναδόρος, μούτρο, μπαγαπόντης.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπατεών, -όνος* < *άπατη* + παραγ. επίθημα -εών (πβ. κ. λυμεών)].

απατεωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απάτη.

απατεωνίσκος (ο) (υποκ.) ο μικροαπατεώνας, πρόσωπο που κάνει μικρές απάτες ΣΥΝ. (μτφ.-λαϊκ.) ψιλικατζής ΑΝΤ. μεγαλοαπατεώνας. [ΕΤΥΜ. < *απατεώνας* + υποκ. επίθημα *-ίσκος,* πβ. κ. *υπαλληλίσκος].*

απάτη (η) {απατών} 1. μεθοδευμένη (μη νόμιμη ή νομιμοφανής) ενέργεια, που αποσκοπεί στην παραπλάνηση (εξαπάτηση) κάποιου, ώστε να ωφεληθεί αυτός χάριν τού οποίου γίνεται η συγκεκριμένη ενέργεια: *Μεγάλη ~! Του πούλησαν οικόπεδο που ανήκε σε άλλον κι εξαφανίστηκαν!* ΣΥΝ. κατεργαριά, δολοπλοκία, κόλπο, κομπίνα, λαδιά, απατεωνιά 2. ΝΟΜ. αξιόποινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) κατά την οποία κάποιος με σκοπό να αποκομίσει είτε ο ίδιος είτε και τρίτος παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την παρουσίαση εν γνώσει του ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων: *καταδικάστηκε για* ~ 3. (συνεκδ.-λαϊκότ.) αυτός που κάνει συνέχεια απάτες, πρόσωπο αναξιόπιστο, κατεργάρης, κομπιναδόρος: Μην τον *εμπιστεύεσαι ούτε στον ύπνο σου! Ξέρεις τι ~ είναι ο φίλος σου;* ΣΥΝ. απατεώνας, (λαϊκ.-κα-θημ.) μάρκα ΑΝΤ. τίμιος, έμπιστος 4. (μτφ.) η πλάνη, ο εσφαλμένος υπολογισμός, η προσδοκία που δεν εκπληρώθηκε: *Περίμενα πολλά από αυτή τη δουλειά, αλλά τίποτα! Όλα ήταν μια* ~ ΣΥΝ. χίμαιρα, ψέμα 5. το ξεγέλασμα· ΦΡ. οπτική *απάτη* πλάνη τής όρασης, σύμφωνα με την οποία αντιλαμβανόμαστε κάτι διαφορετικά από ό,τι πραγματικά είναι: *οι ταξιδιώτες στην έρημο πέφτουν συχνά θύματα οπτικής απάτης* (βλ. κ. *οφθαλμαπάτη, αντικατοπτρισμός).* [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ^ετύμου^ιθ. συνδέεται με αρχ. *ηπεροπεύς* «απατεώνας», οπότε θ. **άπαρ ! *άπ-νος > *άπ-π -τα > άπατη* ή, κατ' άλλη εκ-δοχή, < ά- στερητ. + *πατώ,* δηλώνοντας καταστάσεις χωρίς έρεισμα, χωρίς σταθερή βάση].

απάτη: συνώνυμα. Η εξαπάτηση ως πράξη και η απάτη ως πράξη και ως αποτέλεσμα εξαπάτησης θεωρούνται αδικήματα και κολάζονται ποινικώς. Η κοινωνική αντιμετώπιση των αντίστοιχων πράξεων κυμαίνεται ανάμεσα στην αποδοκιμασία και την απόρριψη μέχρι την ανεκτικότητα, ακόμη και τον θαυμασμό! Απάτη, εξαπάτηση, απατεωνιά, κομπίνα δείχνουν αρνητική, απορριπτική στάση τού ομιλητή. Για μικροαπάτες που γεννούν οίκτο ή συμπάθεια προς τον δράστη, ανεκτικότητα γενικότερα, χρησιμοποιείται η λ. κατεργαριά αντίθετα συναισθήματα εκφράζει ο χαρακτηρισμός λαδιά. Ανεκτικότητα μέχρι και κρυφό θαυμασμό γιά το «κατόρθωμα» μπορεί να προκαλέσει το κόλπο, ιδίως αν πρόκειται για «μεγάλο κόλπο»! Αυτό μπορεί να φθάσει να χαρακτηριστεί μέχρι και μαγκιά τού δράστη, με αυξημένη ανεκτικότητα έως αποδοχή. **Μάγκας**, καταφερτζής και μάρκα είναι, εξάλλου, χαρακτηρισμοί που υποδηλώνουν ανεκτικότητα προς τον διαπράξαντα | διαπράττοντα απάτες. Η περίπτωση τού ήρωα τού θεάτρου σκιών, τού καραγκιόζη, ενσαρκώνει το πρόσωπο τού συμπαθητικού -και αμυνόμενου στην καταπίεση- μικροαπατεώνα, όπου η κατεργαριά φθάνει στο αποκορύφωμα της, συνδεόμενη με κωμικές καταστάσεις.

απατηλός, -ή, -ό 1. αυτός που απατά, που ξεγελά, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: ~ *τίτλος* | *μέθοδος* | *εντύπωση* | *συναίσθημα* | *συμπέρασμα* | *πρόβλεψη* | *φαινόμενο* | *όνειρο* ΣΥΝ. πλανε-ρός 2. αυτός που εξαπατά σκόπιμα, που παραπλανά: ~ υπόσχεση | *μέσα* | *κήρυγμα* ΣΥΝ. παραπλανητικός, δόλιος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπατη* + παραγ. επίθημα *-ηλός,* πβ. κ. *σφριγ-ηλός, τρυφηλός].*

απάτητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν πατήσει (περπατήσει ή διαβεί) άνθρωποι: *υπάρχουν άραγε ακόμα ~ κορυφές στον πλανήτη μας;* || ~ *δάσος* | *βουνό* | *λημέρι* | *μονοπάτι* ΣΥΝ. απροσπέλαστος 2. αυτός που δεν έχει πατηθεί: ~ *σταφύλια* (που δεν έχουν πατηθεί στο πατητήρι) ΑΝΤ. πατημένος 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: τα *χωριά τής Μάνης έμειναν ~ από τον Τούρκο* || *κάστρο* | *πύργος* | *χωριό* | *πολιτεία* - ΣΥΝ. απόρθητος, άπαρτος ΑΝΤ. πατημένος, κατακτημένος.

απατός, -ή, -ό αντων. (λαϊκ. + προσ. αντων. *μου, σου, του)* μόνος: ~ του *έκανε όλη αυτή την περιουσία.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άπαυτός* (βλ.λ.), πβ. κ. *αυτός - ατός].*

άπατος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πάτο, πολύ βαθύς: ~ *νερά* | *λίμνη* | *στέρνα* ΣΥΝ. απύθμενος ΑΝΤ. αβαθής, ρηχός **2**. ***άπατα*** (τα) τα πολύ βαθιά νερά: *βούτηξε στα ~ και εξαφανίστηκε·* ΦΡ. ***πήγε άπατος*** *απέτυχε* ή δεν του δόθηκε η δέουσα σημασία: *το βιβλίο αυτό πήγε ~.* — άπατα επίρρ.

άπατρις (ο/η) [μεσν.] {απάτρ-ιδος, -δα | -ιν | -ιδες, -ίδων} (λόγ.) 1. πρόσωπο που δεν έχει πατρίδα· κυρ. το πρόσωπο που ανήκει σε έθνος χωρίς κρατική υπόσταση: *υπάρχουν λαοί ~, που ζουν διεσπαρμένοι σε άλλα κράτη* ΣΥΝ. ανέστιος 2. (κακόσ.) πρόσωπο που δεν αγαπά την πατρίδα του: η *εθνικιστική πτέρυγα τού κοινοβουλίου κατηγόρησε τους υπόλοιπους βουλευτές ως απάτριδες* ΑΝΤ. φιλόπατρις.

Απατοι (οι) {άκλ.} φυλή Ινδιάνων τής ΒΔ. Αμερικής, γνωστή από τις συγκρούσεις της με τον αμερικανικό στρατό τον 19ο αι. (βλ. κ. λ. *απάχης).* ΣΧΟΛΙΟ λ. εθνικός.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Apache < ινδιάν. apachwatche «άνθρωπος τού πολέμου» < apa «άνδρας, άνθρωπος» + achwa «μάχη»].

απατώ ρ. μετβ. {απατάς... | απάτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος}

1. διαπράττω απάτη: *απατά τον φτωχόκοσμο με μικροκομπίνες* ΣΥΝ. εξαπατώ, δολιεύομαι 2. οδηγώ σε εσφαλμένα συμπεράσματα: η διαί σθηση του αυτή τη *φορά δεν τον απάτησε* ΣΥΝ. παραπλανώ, ξεγελώ˙ ΦΡ. (α) τα ***φαινόμενα απατούν*** αυτό που φαίνεται με την πρώτη μα τιά, δεν είναι πάντοτε πραγματικό, αληθινό· η επιφάνεια συχνά δια φέρει από την ουσία, η μορφή δεν αποδίδει πάντοτε με ακρίβεια το περιεχόμενο: *προτού διαπράξει την κατάχρηση, όλοι τον είχαμε για σοβαρό, αξιόπιστο και έντιμο υπάλληλο- αλλά, βλέπεις,* ~ ! (β) αν **δε**ν με ***απατά η μνήμη μου*** αν θυμάμαι σωστά: ~, *είχαμε συναντηθεί ξα νά πέρυσι τέτοια εποχή* · 3. διαπράττω μοιχεία: *απατά τη γυναίκα του* || *απατημένος σύζυγος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κερατώνω 4. (μεσοπαθ. ***απα· τώμαι)*** κάνω λάθος, λανθασμένη εκτίμηση, γελιέμαι: *απατάται αν νο μίζει ότι θα υποχωρήσω στις αξιώσεις του-* ΦΡ. ***αν δεν απατώμαι*** αν δεν κάνω λάθος: είστε ο *κ. Ιωάννου, ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απατώ (-άω)* < *άπατη.* Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *τα φαινόμενα απατούν* (< γαλλ. les apparences sont trompeuses), αν δεν *απατώμαι* (< γαλλ. si je ne me trompe pas), αν δεν με *απατά* η *μνήμη μου* (< γαλλ. si je ne me trompe pas de mémoire)]. **απάτωρ** (ο) {απάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** (για θεότητα) αυτός που δεν έχει πατέρα (όπως έχουν οι άνθρωποι): η *ορφική Νύχτα γέννησε ένα χρυσό αβγό από όπου ξεπήδησε ο Φάνης, θεός ~*

2. αυτός που έχει χάσει τον πατέρα του, που είναι ορφανός ή δεν έχει οικογένεια και προγόνους.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *πατήρ].*

απαύγασμα (το) {απαυγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.(σπάν.) ακτινοβολία, λάμψη **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτό που απομένει από κάτι ως το σημαντικότερο, το «φωτεινότερο» στοιχείο του: το ~ τής *σκέψης* | *τού προβληματισμού κάποιου* || *ό,τι λέει είναι ~ τής πείρας του.* — απαυγά· ζω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *απαυγάζω* < *απ(ο)-* + *αύγάζω* < *αυγή].*

απαυδώ ρ. αμετβ. {απαυδάς... | απηύδησα, απηυδημένος κ. απαυδισμένος κ. απηυδισμένος} εξαντλείται η υπομονή μου, δεν αντέχω άλ-

λο: έχω απαυδήσει με τα *καπρίτσια της!* ΣΥΝ. κουράζομαι, εγκατα-λείπω ΑΝΤ. υπομένω, αντέχω. Επίσης απαυδίζω [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απαυδώ (-άω),* αρχική σημ. «απαγορ^{ε}ύω», < *άπ(ο)-* + *αύδώ* «μιλώ» < *αύδή* «φωνή, ομιλία». Βλ. κ. *αοιδός].*

έχω απαυδήσει ή έχω απηυδήσει; Από τη συχ^{ν}ή χρήση τού ρ. απαυδώ στον αόριστο, από το απηύδησα (με το -η- τής ρηματικής αύξησης), θεωρήθηκε ότι το ρήμα έχει -η- και στον ε^{ν}εστώτα και στους άλλους χρόνους. Έτσι σχηματίστηκα^{ν} τύποι απηυδώ(!) αντί απαυδώ και έχω απηυδήσεκ !) αντί έχω απαυδήσει. Προφανώς οι ορθοί τύποι είναι: απ-αυδώ, απ-ηύδησα και έχω απ-αυδήσει

απαυτός, -ή, -ό 1. (οικ.) πρόσωπο ή πράγμα το οποίο αναφέρεται χωρίς μνεία τού ονόματος ή τής ονομασίας του (είτε γιατί δεν επιθυμούμε να τα κατονομάσουμε ή γιατί δεν θυμόμαστε το όνομα του): *ήρθε η ~, η φίλη σου, πώς τη λένε;* ΣΥΝ. αποτέτοιος · **2**. (ευφημ.) τα οπίσθια ΣΥΝ. (!) κώλος · **3**. (ευφημ.) ***απαυτά*** (τα) τα γ^{ε}ννητικά όργανα (και των δύο φύλων, συνηθέστ. τα ανδρικά(· ΦΡ. (!) στ' απαυτά ***μου!*** αδιαφορώ, δεν δίνω δυάρα, δεν λογαριάζω κανέναν ΣΥΝ. (!) στα τέτοια μου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. Από τις φρ. *άπ' αυτού, άπ' αυτόν, άπ' αυτών, άπ' αυτής* κ.τ.ό. σχηματίστηκε ονομ. πτώση *άπαντος].*

απαυτός - απαυτώνω: **ευφημισμοί**. Προκειμένου να αναφερθεί κανείς σε ανατομικά όργανα ή πράξεις που σχετίζονται με τη συνεύρεση και την αναπαραγωγική βιολογική διαδικασία, παρακάμπτει τη ρητή ονομασία τού οργάνου ή τής πράξης και ευφημιστι-κά αναφέρεται σε αυτά, είτε χρησιμοποιώντας άλλη λέξη (πβ. *εργαλείο* αντί *πέος) είτε* καταφεύγοντας σε φτειαχτές, ασαφούς σημασίας λέξεις με δεικτικό ή άλλον χαρακτήρα. Έτσι, λ.χ., το **τέτοιο** είναι το πέος τού άνδρα ή το αιδοίο τής γυναίκας, **τέτοιος** (και λογιότ. **τοιούτος**) είναι ο ομοφυλόφιλος, απαυτός τα οπίσθια και απαυτώνω | αυτώνω το συνουσιάζομαι. Η ευφημιστική αυτή χρήση απαντά σχεδόν σε όλες τις γλώσσες και σε όλες τις περιόδους τής γλώσσας.

απαυτώνω ρ. μετβ. {απαύτω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. (οικ.) λέγεται αντί τού ρήματος που δεν θυμόμαστε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε (βλ. κ. λ. απαυτός): ήθελε να *το απαυτώσει, πώς το λένε, να το επικυρώσει* ΣΥΝ. αυτώνω · 2. (ευφημ.-οικ.) συνουσιάζομαι με (κάποια/κάποιον) ΣΥΝ. τετοιώνω, αποτετοιώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός.*

απάχης (ο) {απάχηδες}, απαχισσα (η) (δύσχρ. απαχισσών'} (κατά τον Μεσοπόλεμο) ο αλήτης των μεγαλουπόλεων: *«οι Απάχηδες των Αθηνών»* (τίτλος οπερέτας). — απάχικος, -η, -ο. {ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. apache, ονομασία τής ινδιάνικης φυλής *Απάτσι* (βλ.λ.), λ. με την οποία κατονόμασαν αρχικώς οι Γάλλοι τους περιθωριακούς τού Παρισιού].

απαχής, -ής, -ές [μεσν.] {απαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι παχύς, ο αδύνατος, ο ισχνός.

άπαχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λίπος: ~ *κρέας* | *τυρί* | *γιαούρτι* ΑΝΤ. λιπαρός.

Α.**Π.Ε.** (το) Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων πρακτορείο ειδήσεων με έδρα την Αθήνα· ιδρύθηκε το 1905 και συγκεντρώνει ειδήσεις από όλη την Ελλάδα και τις μεταδίδει σε όλο τον κόσμο, χωρίς να τις σχολιάζει πολιτικά, κατά το πρότυπο τού πρακτορείου Reuters.

απέ επίρρ. (διαλεκτ.) έπειτα, ύστερα, αλλιώς: *τράβα να του ζητήσεις συγγνώμη κι - βλέπεις τι κάνεις || Τον ακούς τι λέει; Κι - μου λες εσύ ότι είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει || ας μην ήταν μπροστά ο άντρας της, ~ ήξερα εγώ τι να της πω!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. Απαντά ως εναλλακτικός τύπος τής αρχ. προθ. άπό, ίσως με την επίδραση των μεσν. *άπέκει, άπεκεϊθεν, άπεδεκεϊ* κ.ά., όπου το άπε-θεωρήθηκε α' συνθ.].

απεγκλωβίζω ρ. μετβ. {απεγκλώβισ-α, -τηκα, -μένος} 1. βγάζω (κάποιον) από κλειστό χώρο στον οποίο είχε αποκλειστεί ή παγιδευτεί: *οι άνδρες τής Τροχαίας με δυσκολία απεγκλώβισαν τους παγιδευμένους στα αυτοκίνητα που συγκρούστηκαν* ΣΥΝ. απελευθερώνω ΑΝΤ. εγκλωβίζω 2. (μτφ.) δίνω διέξοδο σε (κάποιον/κάτι), απελευθερώνω από κάτι που δεσμεύει: *είπε ότι οι ψηφοφόροι πρέπει να απεγκλωβιστούν από τη λογική τού δικομματισμού.* — απεγκλωβισμός (ο). [ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ. + *εγκλωβίζω].*

απεγνω**σμ**ένος, -η, -ο αυτός που γίνεται συνήθ. με σθένος, αλλά χωρίς να υπάρχουν ελπίδες για την επιτυχία του: ~ *προσπάθεια* | *αγώνας* | *μάχη* | *έκκληση* ΣΥΝ. απελπισμένος. — απεγνωσμένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. μτχ. παθ. παρακειμένου τού αρχ. *άπογιγνώσκω* «εγκαταλείπω - χάνω κάθε ελπίδα, απελπίζομαι»].

απέδρασα ρ. → αποδιδράσκω

απεθά**ντος**, -η, -ο (εκφραστ.) **1**. αυτός που δεν πεθαίνει: ο *γερο-πλά-τανος στέκει ~ στο μέσον τής πλατείας* ΣΥΝ. αθάνατος, αιώνιος ΑΝΤ. εφήμερος, θνητός 2. (για πράγματα) αυτός που δεν παλιώνει, δεν χαλάει: ~ αυτό το *χαλί! Το 'χε υφάνει η γιαγιά μου στα νιάτα της κι ακόμα είναι γερό* ΣΥΝ. ανθεκτικός, στερεός ΑΝΤ. φθαρτός. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *πεθαίνω,* κατά τα *μαραίνω - αμάραντος, σημαίνω - ασήμαντος* κ.ά.].

απειθάρχητος, -η, -ο [1889] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν επιβάλει ή δεν είναι δυνατόν να επιβάλει κανείς πειθαρχία: ~ *στρατιώτης* | *μαθητής* | *πλήθος* ΣΥΝ. απειθής ΑΝΤ. πειθαρχημένος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταξία, που δεν υπακούει στους ισχύοντες κανόνες: - *σκέψη* | *τρόπος γραφής.*

απειθ**αρχία** (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη πειθαρχίας, υπακοής σε κανόνες ή σε ανωτέρους: *αναφέρθηκαν κρούσματα απειθαρχίας στον Στρατό || θέμα | τάση | πνεύμα απειθαρχίας || κομματική | στρατιωτική* - ΣΥΝ. ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ. ευπείθεια, πειθαρχία, πειθαρχικό-τητα, υπακοή.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *πείθαρχος* «ο υπακούων στις αρχές» (από όπου και ουσ. *πειθαρχ-ία* και ρ. *πειθαρχ-ώ),* κατά το σχήμα *πείθαρχος - πειθαρχώ - πειθαρχία,* οπότε και *απείθαρχος - άπειθαρχώ -απειθαρχία].*

απείθ**αρχος**, -η, -ο [1885] αυτός που δεν πειθαρχεί, που δεν υπακούει: - *μαθητής/ παιδί/ στρατιώτης* ΣΥΝ. ανυπάκουος, απειθής ΑΝΤ. πειθαρχημένος, υπάκουος, πειθήνιος.

απειθ**αρχ**ω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απειθαρχείς... | απειθάρχησα} δεν πειθαρχώ, δείχνω ανυπακοή: αυτός *ο στρατιώτης απειθαρχεί συστηματικά στα κελεύσματα των ανωτέρων του* ΣΥΝ. απειθώ ΑΝΤ. πειθαρχώ, υπακούω.

απείθ**εια** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άρνηση υπακοής σε ανώτερο ή σε κανόνες, η ανυπακοή ΣΥΝ. απειθαρχία **2**. ΝΟΜ. αδίκημα κατά τής πολιτειακής εξουσίας, που συνίσταται στην άρνηση εκτελέσεως νόμιμης εντολής. — απειθώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπειθής].*

απειθής, -ής, -ές {απειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απειθέστ-ερος, -τατος} (λόγ.) αυτός που δεν πειθαρχεί ΣΥΝ. απείθαρχος, ανυπάκουος ΑΝΤ. ευ-πειθής, υπάκουος. — **απ**ειθ**ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + πείθω].

απει**κά**ζω ρ. μετβ. {απείκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μιμούμαι πιστά (με τη ζωγραφική ή τη γλυπτική): στα *έργα του απεικάζει όχι μόνον τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, αλλά και το βαθύτερο είναι τους* ΣΥΝ. απεικονίζω. — απείκασμα (το) [αρχ.], απει-κα**σπκό**ς, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)-* + εικάζω].

απεικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {απεικόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αναπαριστώ (κάτι), το αποδίδω με εικόνα: *ο πίνακας απεικονίζει ένα λαϊκό πανηγύρι || ~ πειστικά | εναργέστατα* ΣΥΝ. αποδίδω, εικονίζω **2**. (κατ' επέκτ.) περιγράφω παραστατικά σε προφορικό ή γραπτό λόγο: *οι δημοσιογράφοι στα κείμενα τους προσπαθούν να απεικονίσουν την πραγματικότητα* ΣΥΝ. εκφράζω, περιγράφω 3. (γενικότ.) αντανακλώ, αποδίδω, φανερώνω: *οι φορολογικές δηλώσεις δεν απεικονίζουν τα πραγματικά εισοδήματα.* — απεικόνισμα (το) [μτγν.], απεικονιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ.*

απεικόνι**ση** (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αναπαράσταση, η πιστή περιγραφή ή αποτύπωση: η ~ *τής μάχης σε έναν πίνακα ζωγραφικής* || η ~ τής *διαμόρφωσης τού εδάφους* (σε χάρτη) || η ~ τής *φρίκης τού πολέμου σε ένα ρεπορτάζ* || η ~ *μιας σελίδας κειμένου στην οθόνη τού υπολογιστή 2.* ΜΑΘ. η αντιστοίχιση των στοιχείων ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου **Β.**

απειλή (η) **1.** η άσκηση ψυχολογικής βίας (σε κάποιον), με σκοπό τον εξαναγκασμό του σε πράξη ή παράλειψη πράξης: *δέχομαι | εκτοξεύω απειλές || ~ κατά τής ζωής | τής σωματικής ακεραιότητας || (κά-ποιος Ικάτι) αποτελεί - για την ειρήνη | για το έθνος | για το περιβάλλον | για τη δραχμή | για τη δημοκρατία* ΣΥΝ. φοβέρα, εκφοβισμός· ΦΡ. ***υπό την απειλή*** με την άσκηση πιέσεως, με τον φόβο ότι: ~ τού *όπλου ο αιχμάλωτος ομολόγησε || ~ επεισοδίων διεξάγονται ορισμένοι αγώνες μπάσκετ 2.* ο επικείμενος κίνδυνος: ο *πυρηνικός αντι-δραστήρας στη γειτονική χώρα συνιστά ~ για όλη την περιοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άπελ-πά* < ά- προθεμ. + Ι.Ε. **(s)pel-«μιλώ έντονα, εμφατικά», πβ. λατ. appellare «ονομάζω» (< ad + *pelläre), γαλλ. appeler, γερμ. Beispiel «παράδειγμα» (< αρχ. γερμ. bî-spel «αφήγηση, μύθος»), αγγλ. spell (ουσ.) «λόγος» κ.ά.].

απειλητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εμπεριέχει απειλή: ~ *γράμμα | τηλεφώνημα || η φωτιά άρχισε να παίρνει - διαστάσεις* || μας *μίλησε με τρόπο ~ || προσπάθησε να μας φοβερίσει με ~ λόγια.* — απειλητικά | -ως [μτγν.] επίρρ.

απειλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {απειλείς... | απείλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. διατυπώνω απειλή (βλ.λ.): τον *απείλησαν ότι θα τον σκοτώσουν, εάν προβεί σε αποκαλύψεις || ο υπουργός απείλησε με παραίτηση | να παραιτηθεί, αν δεν ψηφιστεί το νομοσχέδιο-* ΦΡ. ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** εκφράζω και απευθύνω σε κάποιον έντονες απειλές: όταν *του εξήγησαν ότι θα πληρώσει πρόστιμο, άρχισε να απειλεί θεούς και δαίμονες* · 2. θέτω σε κίνδυνο: η *πυρκαγιά απειλεί κατοικημένες περιοχές* || η *αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά απειλεί τη δημοκρατία || πολλά σπάνια ζώα απειλούνται με εξαφάνιση λόγω τής οικολογικής καταστροφής || από τις εξτρεμιστικές αυτές ενέργειες απειλείται η ειρήνη στην περιοχή.*

απειράγαθος, -η, -ο [μτγν.] (ως προσωνυμία τού Θεού) ο απέραντα αγαθός ΣΥΝ. πανάγαθος.

απειράκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) άπειρες φορές ΑΝΤ. ποτέ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπειρος* + επιρρ. επίθημα *-άκις].*

απειράριθμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι άπειρος ως προς τον αριθμό, που δεν μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ. αμέτρητος, αναρίθμητος, πολυάριθμος ΑΝΤ. πεπερασμένος. **απείρα**χτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν ενοχλήσει **2**. αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, που δεν έχει καν αγγιχτεί ή υποστεί αλλαγές: *οι διαρρήκτες αναστάτωσαν το σπίτι, αλλά το ντουλάπι με τα έγγραφα βρέθηκε* - ΣΥΝ. άθικτος, ανέγγιχτος, σώος ΑΝΤ. πειραγμένος, αναστατωμένος 3. (μτφ. για γυναίκα) παρθένα: την *παντρεύτηκε* ~ 4. (αργκό) (μηχάνημα) που δεν του έχουν κάνει βελτιωτικές μετατροπές, που δεν είναι «πειραγμένο»: αν *αγοράσεις μεταχειρισμένο μηχανάκι, να βεβαιωθείς ότι είναι* ~ ΑΝΤ. πειραγμένο. **απειρία**[1] (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη πείρας και επιτηδειότητας: έχει ~ σε *λογιστικά θέματα ||η~ τον οδήγησε σε κακές επιλογές* ΣΥΝ.

άγνοια ANT. πείρα, εμπειρία.

απειρία[2] (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη πέρατος, τέλους: *η - τού Σύμπαντος 2.* (ειδικότ.) η ιδιότητα των μη μετρήσιμων, αναρίθμητων πραγμάτων: η ~ των *άστρων τού ουρανού* ΣΥΝ. αφθονία.

απειρό- κ. άπειρο-[1] α' συνθετικό που δηλώνει έλλειψη πείρας σε κάτι: *απειρό-καλος, απειρο-πόλεμος, απειρό-τεχνος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *άπειρό-καλος,* μτγν. άπειρο-πόλεμος), που προέρχεται από το επίθ. *άπειρος[1]* (< *ά*-στερητ. + πείρα)].

άπειρο- κ. **απειρ-[2]** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι άπειρος σε μέγεθος | αριθμό ή τόσο πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειρ-άριθμος, απειρο-ελάχιστος, απειρο-μεγέθης.* [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *άπειρο-χρόνιος, άπειρο-μεγέθης),* που προέρχεται από το επίθ. *άπειρος[2]* (< *ά*- στερητ. + *πέρας* | *πείρας)}.*

απειρόγαμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει πείρα γάμου, άγαμος · 2. (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου) Παρθένος: ~ νύφη | *κόρη.*

απειροελάχιστος, -η, -ο [1766] 1. πάρα πολύ μικρός: *όλα τα σώματα αποτελούνται από ~ μόρια* ΣΥΝ. μικροσκοπικός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, ασήμαντος: *υπάρχει - διαφορά στις απόψεις τους* ΑΝΤ. σημαντικός, σπουδαίος, αξιοσημείωτος. — απειροελάχιστα επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. infinitésimal].

απειρόκακος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει πείρα τού κακού, ο άκακος **2**. αυτός που δεν έχει δυστυχήσει. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπειρο-' + κακός].*

απειρόκαλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλαισθησία, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου: ο ~ *άνθρωπος στερείται τής απολαύσεως τής τέχνης* ΣΥΝ. άμουσος, ακαλαίσθητος ANT. φιλόκαλος, καλαίσθητος. — απειροκαλία (η) [αρχ]. [ΕΤΥΜ αρλ· < *άπειρο-* (< *πείρα) + καλός* «όμορφος»].

απειρομεγέθης, -ης, απειρομέγεθες [μτγν.] {απειρομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που έχει άπειρο, ανυπολόγιστο μέγεθος.

απειροπληθής, -ής, -ες {απειροπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τόσο πολύ πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειροπλη-θείς πιστοί είχαν συρρεύσει στον τόπο τού προσκυνήματος* ΣΥΝ. απειράριθμος, αμέτρητος ΑΝΤ. ευάριθμος. [ΕΤΥΜ; μεσν. < *άπειρο-* (< *πέρας) + -πληθής* < *πλήθος].*

απειροπόλεμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον πόλεμο: ~ *στρατιώτης* ΣΥΝ. άκαπνος ΑΝΤ. εμπειροπόλεμος, μάχιμος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπειρο-* (< *πείρα) + πόλεμος].*

άπειρος[1], -η, -ο αυτός που δεν έχει πείρα: *είναι ~ ακόμη, γι'αυτό δεν του δίνω δύσκολες δουλειές* || (+γεν.) ~ *πολέμου* ΣΥΝ. άβγαλτος, αμά-θητος ΑΝΤ. έμπειρος, πεπειραμένος. — άπειρα επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ό- στερητ. + *πείρα].*

άπειρος[2], -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πέρας, τέλος: *το ~* Σύμπαν ΣΥΝ. ατελείωτος, απέραντος, απεριόριστος, ατέρμων ANT. πεπερασμένος, (περι)ορισμένος, οριοθετημένος· ΦΡ. **επ' άπειρον** (μτγν. *έπ' άπειρον)* για πάντα, χωρίς τέλος: *αναβάλλει ~ τον καθορισμό τής ημερομηνίας τού γάμου* || *καθυστερώ* | *αναμένω* | *ανέχομαι* | *διαρκώ* ~ ΣΥΝ. συνεχώς, ασταμάτητα, για πάντα, ες αεί, εις το διηνεκές, επ' αόριστον, εις τον αιώνα τον άπαντα 2. άπειρο (το) {απείρου | χωρ. πληθ.} (α) το κοσμικό σύμπαν, το χάος: *εκτείνεται στο ~* || *το διαστημόπλοιο χάθηκε στο ~* (β) ΦΙΛΟΣ, η χωρίς χωρικά και χρονικά όρια πρώτη αρχή των πεπερασμένων όντων **3**. (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μεγάλος ή πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: *τον πνίγουν ~ προβλήματα* || *- ποσότητα* | *ευχαριστίες* | *αγάπη* | *στενοχώριες* | *ερωτήματα* | *χαρά* | *φορές* ΣΥΝ. αμέτρητος, αναρίθμητος, ανυπολόγιστος-ΦΡ. (λόγ.) ***απείρου κάλλους*** (ειρων.) για καταστάσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη σύγχυση, αναστάτωση ή ακαταστασία ή συμβαίνουν απαράδεκτα πράγματα, συχνά κωμικοτραγικά: ~ *σκηνές εκτυλίχθηκαν χθες στο νοσοκομείο λόγω τής απεργίας τού νοσηλευτικού προσωπικού.* — άπειρα | απείρως [αρχ.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *πέρας.* Το ουδ. *άπειρον* χρησιμοποιήθηκε ως φιλοσοφικός όρος στην πρώιμη κοσμολογία, προσδιορίζοντας την ύλη ως αρχή τού κόσμου και ως μη υποκείμενη στις χωροχρονικές διαστάσεις].

απειροστημόριο (το) [1799] {απειροστημορί-ου | -ων} το πιο μικρό μέρος ενός ποσού ή μεγέθους: ~ ύλης. [ΕΤΥΜ < *απειροστός + μόριο].*

απειροστικός λογισ**μός** (ο) ΜΑΘ. ρ κλάδος που περιλαμβάνει τον διαφορικό και ολοκληρωτικό λογισμό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal calculus].

απείροστός, -ή, -ό [1766] (εκφραστ.) **1**. αυτός που έχει ήδη επαναληφθεί πολλές φορές: *για ~ φορά ανέβαλε να του μιλήσει* ΣΥΝ. πολλοστός · 2. αυτός που είναι πολύ μικρός: το ~ *σωμάτιο τής ύλης* ΣΥΝ. απειροελάχιστος ANT. τεράστιος · 3. ΜΑΘ. *απειροστό* (το) η μεταβλητή ποσότητα, η οποία παραμένει μικρότερη από κάθε θετικό αριθμό, χωρίς όμως ποτέ να γίνεται μηδέν. [ΕΤΥΜ. < *άπειρος* (< *πέρας),* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal].

απειρότεχνος, -η, -ο [μεσν.] αδαής στην τέχνη ANT. εμπειροτέχνης, επιδέξιος. — απειρότεχνα επίρρ.

απειρώνυμος, -η, -ο (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει άπειρες προσωνυμίες. [ΕΤΥΜ. < *άπειρο-* (< *πέρας) + -ώνυμος* < αιολ. τ. όνυμα «όνομα»].

απεκδέχο**μαι** ρ. μετβ. {απεξεδέχθην} (αρχαιοπρ.) δέχομαι πλήρως, χωρίς επιφυλάξεις και δισταγμό.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «περιμένω εναγωνίως, με ανυπομονησία» (Κ.Δ. *Φιλιπ.* 3, 20: *σωτήρα απεκδεχόμεθα κύριον Ιησοῦν Χριστόν),* < *άπ(ο)-* + εκ- + *δέχομαι.* Η σημερινή σημ. κατ' επίδρ. τού *αποδέχομαι].*

απεκδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {απεκδύθηκα} (λόγ.) (κυριολ.) βγάζω (ρούχο)· (συνήθ. μτφ.) απαλλάσσω τον εαυτό μου, αρνούμαι (ευθύνη που μου αποδίδουν): *η νέα πολιτική ηγεσία απεκδύθηκε κάθε ευθύνη για την οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι, αρνούμαι, απορρίπτω. — απέκδυση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «γδύνομαι», < *άπ(ο)- + έκδύομαι.* Στην Κ.Δ. η λ. έλαβε μτφ. σημ.. πβ. *Κολοσσ.* 3, 9: απεκδυσάμενοι τόν *πάλαιαν άνθρωπον].*

απεκδύομαι των ευθυνών μου ή τις ευθύνες μου; Με γενική ή με αιτιατική συντάσσεται το (ήδη μτγν.) λογιότερο ρ. απεκδύομαι; Το σωστό είναι απεκδύομαι τις ευθύνες μου (την *εξουσία, τα αξιώματα* κ.λπ.) και σημαίνει «βγάζω το ένδυμα, ξεντύνομαι», άρα «αποβάλλω, διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι». Από το εκ-δύω (> *εκδύνω > εγδύνω >)* προήλθε το γδύνω, όπως από το ενδύω (> ενδύνω > εντύνω >) το ντύνω. Με τη σημ. τού *απεκδύομαι* μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει (σε λογιότερο πάντα ύφος) και τα αποδύομαι και έκδύομαι πάντα με αιτ.: *Αποδύομαι τις ευθύνες - Εκδύομαι την εξουσία.*

απεκκρίνω ρ. μετβ. {απεξέκρινα, απεκκρίθηκα} ΒΙΟΛ. (για κύτταρα, ιστούς, όργανα) αποβάλλω από τον οργανισμό άχρηστες ή επιβλαβείς ουσίες μέσω των απεκκριτικών οργάνων. [ΕΤΥΜ- μτγν. < *άπ(ο)- + εκκρίνω* (βλ.λ.)].

απέκκριση (η) [1852] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΒΙΟΛ. βασική λειτουργία των ζωικών οργανισμών, που συνίσταται στην αποβολή από τον οργανισμό των περιττών στοιχείων (ούρων κλπ.), τα οποία δημιουργούνται από τη διαδικασία τού μεταβολισμού, μέσω των απεκκριτικών οργάνων (νεφροί, πνεύμονες κ.λπ.). — απεκκριτικός, -ή, -ό. | ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. élimination].

απέλαση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πολιτική πράξη, με την οποία ξένος υπήκοος (συνήθ. παράνομος αλλοδαπός) απομακρύνεται υποχρεωτικά από μια χώρα χωρίς δικαίωμα επανόδου ως πρόσωπο ανεπιθύμητο (persona non grata) ή επικίνδυνο: ~ λαθρομεταναστών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπέλασις* < αρχ. *άπελαύνω].*

απελάτης (ο) {απελατών} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) 1. παράνομος (ζωοκλέ-φτης, ληστής) 2. άτακτος πολεμιστής που φρουρούσε τα σύνορα τής αυτοκρατορίας (πβ. κ. λ. *ακρίτας, αρματολός, κλέφτης).* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άπελαύνω* «εξορίζω»].

απελαυνω ρ. μετβ. {απέλα-σα, -θηκα} (για κυβέρνηση κράτους) προβαίνω σε απέλαση (κάποιου): η *κυβέρνηση απέλασε τον ξένο διπλωμάτη ως ύποπτο κατασκοπίας* ΣΥΝ. διώχνω, εκδιώκω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)- + ελαύνω)}.*

απελέκητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει πελεκηθεί (κυρ. για ξύλινα αντικείμενα): ~ *πέτρα 2.* (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει κατεργασίας ΦΡ. (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο*** ο αμόρφωτος άνθρωπος είναι σαν το ακατέργαστο ξύλο, άξεστος.

απελεύθερος (ο) ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα και Ρώμη) δούλος που απέκτησε την ελευθερία του είτε με απόφαση τού κυρίου του είτε εξαγοράζοντας την ο ίδιος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απελευθερώ (-όω)* (υποχωρητ.). Στην αρχ. Ρώμη απεκα-λείτο libertinus].

απελευθερώνω ρ. μετβ. [απελευθέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) ελεύθερο, απαλλάσσω (κάποιον) από κάθε είδους δεσμά: ~ *δούλο* | *σκλαβωμένο λαό από τον κατακτητή* | *φυλακισμένο* (αποφυλακίζω ή συμβάλλω στην απόδραση) ANT. σκλαβώνω, φυλακίζω, δεσμεύω, δυναστεύω 2. ΟΙΚΟΝ. απαλλάσσω από φραγμούς, δεσμεύσεις: ~ *το εμπόριο και τις τιμές* (καταργώ τον κρατικό παρεμβατισμό, επιτρέπω την ελεύθερη διαμόρφωση τιμών μέσα από τον οικονομικό ανταγωνισμό) 3. επιτρέπω την ελεύθερη, ανεμπόδιστη έκφραση ή εκδήλωση: ~ τις *ορμές* | *τα ένστικτα* | *τη σκέψη* | *διάφορες κοινωνικές δυνάμεις/ την τέχνη* (καταργώ τους ισχύοντες κανόνες) | τα συναισθήματα | *το πνεύμα από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες κ.λπ.* ΣΥΝ. χειραφετώ, αποδεσμεύω ANT. χειραγωγώ, καταπιέζω 4. (η μτχ. απελευθερωμένος, -η, -ο) αυτός που δεν πιστεύει σε παραδοσιακές, συντηρητικές απόψεις, που έχει απαλλαγεί από προκαταλήψεις και ταμπού, που έχει ξεπεράσει ό,τι θεωρείται αναχρονιστικό και απηρχαιωμένο· (γενικότ.) άτομο ανεξάρτητο, αυτόνομο ΣΥΝ. χειραφετημένος ANT. χειραγωγημένος, καταπιεσμένος, συμβιβασμένος 5. απαλλάσσω από υποχρέωση ή (ηθικό | ψυχικό) βάρος: ~ τη *συνείδηση από τύψεις* | *την ψυχή από ενοχές.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απελευθερώ (-όω),* αρχική σημ. «καθιστώ δούλο *απελεύθερο* (βλ.λ.)», < *άπ(ο)- + έλευθερώ* < *ελεύθερος].*

απελευθέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απαλλαγή από κάθε δέσμευση, από καθετί το οποίο στερεί την ελευθερία: ~ *χώρας* | *φυλακισμένου* ANT. υποδούλωση 2. ΟΙΚΟΝ. η άρση κάθε περιοριστικού μέτρου, ορίου κ.λπ. στη διαμόρφωση των εμπορικών συναλλαγών: ~ τής αγοράς | των *τιμών* | *των ενοικίων* 3. (μτφ.) η κατάργηση των φραγμών, η ανεμπόδιστη εκδήλωση και έκφραση: η ~ *τού νου από τα δεσμά των προλήψεων* || *σεξουαλική* ~ || *κίνημα απελευθέρωσης των γυναικών* ΣΥΝ. χειραφέτηση ANT. χειραγώγηση, καταπίεση 4. ΙΣΤ. *Απελευθέρωση* (η) η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα το 1944.

απελευθερωτής (ο), απελευθερώτρια (η) (απελευθερωτριών} πρόσωπο που απελευθερώνει, που απαλλάσσει από σκλαβιά, δέσμευση κ.τ.ό. — απελευθερωτικός, -ή, -ό [μτγν.].

απέλθω (να/θα) ρ. → απέρχομαι

απελθών, -ούσα. -όν → απέρχομαι

Απέλλα (η) ΙΣΤ. η συνέλευση των πολιτών στην αρχαία Σπάρτη (το αντίστοιχο τής Εκκλησίας τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ά-πέλ- /α < ό- προθεμ. + Ι.Ε. *pel- «πάλλω», πβ. λατ. pellere «σπρώχνω», γαλλ. pousser, αγγλ. push κ.ά. Ομόρρ. *πάλλω, πόλεμος* κ.ά. Αγνωστες, ωστόσο, παραμένουν η αρχική σημ. και η ακριβής λειτουργία τής λ. Πιθανώς να σήμαινε αρχικά «σπρώχνω, ωθώ από μέσα», εφόσον το α- συνδέεται μεταπτωτικώς με το εν]. Απελλής (ο) 1. ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (4ος αι. π.Χ.) 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Απελλής, πιθ. < θεωνύμιο Απόλλων/ Άπελλων)δωρικός τύπος)}. απελπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέλπισ-α, -τηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να χάσει τις ελπίδες του: η *αδιαφορία του στα μαθήματα έχει απελπίσει γονείς και δασκάλους* ΣΥΝ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρ-διώνω ΑΝΤ. ενθαρρύνω, εμψυχώνω **2**. (μεσοπαθ. ***απελπίζομαι)*** χάνω τις ελπίδες μου: *απελπιστήκαμε από τη συνεχιζόμενη κακοκαιρία και αποφασίσαμε να αναβάλουμε το ταξίδι || μην απελπίζεσαι, θα βρεθεί κάποια λύση!* ΣΥΝ. αποκαρδιώνομαι, αποθαρρύνομαι, απογοητεύομαι ΑΝΤ. ελπίζω, ευελπιστώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. απέλπις, -ις, -ι [1889] {απέλπ-ιδος, -ι(ν) | -ιδα | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει ελπίδα (επιτυχίας): *επιδόθηκαν σ' έναν απελπι(ν) αγώνα επιβίωσης || ~ προσπάθεια | πάλη | μάχη* ΣΥΝ. ανέλπιδος, απεγνωσμένος, ύστατος, δυσοίωνος ΑΝΤ. ελπιδοφόρος, εύελπις, ευοίωνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. [ΕΤΥΜ. < *απ(ο)-* στερητ. + ελπίς, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désespéré]. απελπισία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) 1. η έλλειψη ελπίδας και προσδοκίας: *κρίση | ξέσπασμα | έκφραση απελπισίας || λύση απελπισίας* (λύση στην οποία αναγκάζεται να καταφύγει κανείς, μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο) || *βρέθηκε στο χείλος | στα όρια τής απελπισίας || βυθίζομαι | πέφτω σε -* || με πιάνει ~ || πάνω στην ~ της *σκέφτηκε ν' αυτοκτονήσει || την έπιασε μαύρη* -ΣΥΝ. απόγνωση, απογοήτευση, μαυρίλα, αποθάρρυνση, αποκαρδίωση 2. (συνεκδ.) η δυσχερής και αποκαρδιωτική κατάσταση: η *κατάσταση είναι σκέτη* ~! Επίσης (λο-γοτ.) απελπισία απελπισμένος, -η, -ο 1. αυτός που εκφράζει απελπισία: ~ *βλέμμα* 2. αυτός που γίνεται με απελπισία, χωρίς ελπίδα να φθάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ *αγώνας | αντίσταση* 3. αυτός που δεν έχει ελπίδα να ικανοποιηθεί, να εκπληρωθεί: ~ *πάθος | έρωτας* 4. γεμάτος απελπισία: *μια ~ γυναίκα πήρε δηλητήριο || ~ εραστής*. — **απελπισμένα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. απελπιστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που στερεί κάθε ελπίδα, που προκαλεί απελπισία: η *κατάσταση στις σεισμόπληκτες περιοχές είναι* ~ ΣΥΝ. αποκαρδιωτικός, αποθαρρυντικός ΑΝΤ. ενθαρρυντικός, αναπτε-ρωτικός. — απελπιστικ-ά | -ώς [1888] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. απεμπλέκω ρ. μετβ. {απενέπλεξα, απενεπλάκην, -ης, -η (να/θα απεμπλακώ)} (λόγ.) βγάζω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία έχει εμπλακεί από δύσκολη, δυσάρεστη και ίσως επικίνδυνη υπόθεση: η *κυβέρνηση προσπαθεί να απεμπλέξει τη χώρα από τη βαλκανική κρίση* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *επιχειρεί να απεμπλακεί από την υπόθεση κατασκοπίας* ΑΝΤ. εμπλέκω. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. disengage]. απεμπλοκή (η) (λόγ.) η αποδέσμευση από κατάσταση περιπεπλεγμένη, δυσχερή και δυσάρεστη: η ~ *τής χώρας από την κρίση στην περιοχή* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεμπέρδεμα, (καθημ.) ξεμπλοκάρισμα ΑΝΤ. εμπλοκή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. disengagement]. **απεμπ**όληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάλειψη ιδανικού, αξίας, πίστης κ.λπ.: *-κυριαρχικών δικαιωμάτων | ηθικών αξιών* ΣΥΝ. αθέτηση, προδοσία. **απεμπ**ολώ ρ. μετβ. (απεμπολείς... | αμπεμπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αθετώ **ή** εγκαταλείπω κάτι ιερό, σπουδαίο (συνήθ. ιδανικό, αξία, πίστη κ.τ.ό.): η *χώρα δεν πρόκειται να απεμπολήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα* ΣΥΝ. προδίδω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απεμπολώ (-άω)* «πουλώ» (ήδη μτγν. ο τ. σε -έω) < *άπο-+ εμπολώ* «εμπορεύομαι, συναλλάσσομαι» < *έμπολή* «εμπόρευμα» < **έμπέλ-ω | -ομαι* < *έν + πέλομαι* «κινώ, κινούμαι»]. **απέναντι** επίρρ. **1.** στην αντικρινή πλευρά: ~ *από το ξενοδοχείο προβάλλει η Ακρόπολη* ΣΥΝ. έναντι, αντίκρυ **2**. ***απέναντι*** (ο/η) ο γείτονας, η γειτόνισσα, ο ένοικος τού αντικρινού σπιτιού: *βγήκαν οι ~ στο μπαλκόνι* · 3. ενώπιον, μπροστά σε: *στάθηκε γενναίος* ~ στον *εχθρό || λιποψυχεί πάντοτε ~ στις δυσκολίες* · 4. αναφορικά, σε σχέση με: *έχει τη φήμη τού δύστροπου, απέναντι μου, όμως, είναι καλοδιάθετος* || θέλω να *είμαι συνεπής ~ στον νόμο*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπ(ο)- + έναντι]*. **απεναντίας** επίρρ. **1.** εν αντιθέσει, αντίθετα, ίσα-ίσα: δεν *πιστεύω ότι θα υποχωρήσει, ~ νομίζω πως θα αντεπιτεθεί* **2**. (λαϊκ.) απέναντι· στη ΦΡ. ***βιζαβί κι απεναντίας*** (αντί *απέναντι): κάθισαν ~*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άπ(ο)- + *ενάντιος]*. **απενεργοποι**ώ ρ. μετβ. {απενεργοποιείς... | απενεργοποί-ησα,-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για συσκευή) θέτω εκτός λειτουργίας: ~ *το κινητό τηλέφωνο || ~ τον συναγερμό τού αυτοκινήτου || απενεργοποιημένη συσκευή*. — απενεργοποίηση (η). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deactivate]. Απέννινα (**Όρη**) (τα) {Απεννίνων (Ορέων)} οροσειρά τής Ιταλίας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ. προς ΝΑ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Apennini (πληθ.) < λατ. Alpes Pen(n)inae < κελτ. penn «λόφος, ύψωμα»]. **απέντ**αρος, -η, -ο [1882] αυτός που δεν έχει χρήματα: ~ *κι άστεγος* ΣΥΝ. άφραγκος, αδέκαρος, (λαϊκ.) ταπί, πανί με πανί ΑΝΤ. πλούσιος, εύπορος. — απενταρία (η) [1895]. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχια. απεντόμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εξόντωση των εντόμων που παρασιτούν σε φυτά, τρόφιμα, βιβλία κ.λπ. με τοξικά αέρια. — απεντομώνω ρ.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. desinsectisation].

απεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΨΥΧΙΑΤΡ. **1**. η θεραπευτική μέθοδος για την απαλλαγή από εξάρτηση από ναρκωτικά, αλκοόλ, φάρμακα κ.ά. ΑΝΤ. εξάρτηση, εθισμός 2. η απαλλαγή προσώπου από την έντονη προσκόλληση του σε άλλο πρόσωπο, αντικείμενο ή κατάσταση ΑΝΤ. εξάρτηση.

απέξω κ. **απ'** έξω [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **από**ξω επίρρ. **1.** (α) από έξω προς τα μέσα: *ήρθαν ~ μούσκεμα από τη βροχή* (β) (κατ' επέκτ.) από ξένη χώρα: *αυτές οι συνήθειες μας έρχονται ~ 2.* έξω από κάτι, εκτός: *στάθηκε - και κρυφάκουγε || καθόταν ~* ΑΝΤ. εντός· ΦΡ. ***τα λέω*** απέξω-α-πέξω από τα περιπτώσεις που κάτι αναφέρεται με έμμεσο τρόπο: *του είπα ~ ότι πρόκειται να απολυθεί από την εταιρεία || του το 'φερα ~* (του το είπα εμμέσως) ΑΝΤ. ευθέως, καθαρά, απερίφραστα · 3. (μτφ.) με αποκλεισμό από κάτι: *τον άφησαν ~* δεν *του είπαν τίποτα || οι δύο προκρίθηκαν, ο τρίτος έμεινε ~!* · 4. με αποστήθιση, χωρίς να διαβάζει κανείς ή να συμβουλεύεται γραπτό κείμενο: *ήξερε ~ τα τηλέφωνα ό-λων των φίλων του || λέω το μάθημα | το ποίημα ~* ΣΥΝ. από στήθους, από μνήμης· ΦΡ. απέξω ***κι ανακατωτά*** (βλ. κ. λ. *ανακατωτά)* 5. απέξω (οι) πρόσωπα που δεν ανήκουν στον στενό οικογενειακό, φιλικό ή και εθνικό κύκλο: δεν *υπάρχει λόγος να δίνουμε δικαιώματα στους απέξω* || με *τους δικούς μας καλά τα πάμε με τους ~ να δούμε τι θα κάνουμε!* ΦΡ. (λαϊκ.) *στην* απέξω εκτός κοινωνικού συνόλου, στο περιθώριο ή εκτός δραστηριοτήτων: *δυο-τρία άτομα έχουν πάρει όλες τις δουλειές κι εμάς μας έχουν ~*.

απέπλευσα ρ. → αποπλέω

απέπνευσα ρ. **~»** αποπνέω

άπεπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χωνευτεί ΣΥΝ. αχώνευτος ΑΝΤ. χωνεμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *πέσσω* | *-ττω* «χωνεύω», βλ. κ. *πέψη]*.

απεραντολ**ογία** (η) [μτγν.] {απεραντολογιών} ο λόγος που επιμηκύνεται υπερβολικά, που μοιάζει να μην έχει τέλος, ακατάσχετος λόγος, φλυαρία ΣΥΝ. μακρηγορία, πολυλογία, πλατειασμός ΑΝΤ. βρα-χυλογία, λακωνικότητα. — απερ**αντολόγος** (ο/η) [μτγν.].

απεραντολ**ογώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {απεραντολογείς... | απεραντολόγη-σα} μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ.

απέραντος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει τοπικό ή χρονικό τέλος ή όριο: *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ. άπειρος, αχανής, ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος, (περι)ορισμένος **2**. (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: ~ *μοναξιά | συγκίνηση | θαυμασμός | ενθουσιασμός | ευγνωμοσύνη | χαρά | λαοθάλασσα* ΣΥΝ. αμέτρητος, ανυπολόγιστος, απεριόριστος. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *περαίνω* «ολοκληρώνω, τελειώνω»].

απεραντοσύ**νη** (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι απέραντο: *η ~ τού Σύμπαντος*.

απεραστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει περαστεί, που δεν τον έχουν περπατήσει, διασχίσει: ~ *φαράγγια* ΣΥΝ. αδιάβατος, απάτητος 2. αυτός που δεν έχει περαστεί στη θέση του: ~ κλωστή · **3**. αυτός που δεν έχει καταχωριστεί: *στο τέλος τής ημέρας δεν πρέπει να υπάρχει νούμερο ~ στα βιβλία* ΑΝΤ. καταχωρισμένος, καταγεγραμμένος · 4. (α) αυτός που δεν έχει καθαριστεί εντελώς: *άφησε τα πατώματα ~, μέχρι να τελειώσει τα τζάμια* (β) αυτός που δεν τον έχουν περάσει με κάποιο υλικό (μπογιά, ασβέστη κ.λπ.): *άφησε τον τοίχο ~ κι έφυγε*. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *περώ (-άω)* «περνώ»].

απεράτωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει περατωθεί, ολοκληρωθεί ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος ΑΝΤ. περατωμένος.

απεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απεργάσ-τηκα, -μένος} μηχανεύομαι, σχεδιάζω (κάτι κακό): απεργάζεται *συμφορές για τους αντιπάλους του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεργία (η) [1889] {απεργιών} η οργανωμένη (από τα συνδικαλιστικά όργανα) αποχή των εργαζομένων από την εργασία τους με σκοπό τη διαμαρτυρία, την αλληλεγγύη ή την ικανοποίηση αιτημάτων: έληξε η ~ των *εργαζομένων στις αστικές συγκοινωνίες || κατεβαίνω | μετέχω σε ~ || ~ διαρκείας ||η~ κηρύχθηκε παράνομη και καταχρηστική-* ΦΡ. (α) ***προειδοποιητική απεργία*** βραχύχρονη αποχή από την εργασία ως προειδοποίηση για κλιμάκωση των απεργιακών κινητοποιήσεων, εάν δεν ικανοποιηθούν εγκαίρως τα αιτήματα των εργαζομένων (β) ***λευκή απεργία*** βλ. λ. *λευκός* (γ) **/ενική *απεργία*** αποχή από την εργασία τού συνόλου των εργαζομένων μιας χώρας (δ) ***απεργία πείνας*** έσχατο μέσο διαμαρτυρίας, που συνίσταται στην επί μακρόν άρνηση λήψης τροφής, προκειμένου να ασκηθεί ψυχολογική και ηθική πίεση για την ι-κανοποίηση αιτήματος (ε) ***απεργία ζήλου*** η σχολαστική, κατά γράμμα τήρηση από τους εργαζομένους κάθε υπόδειξης τής εργοδοσίας, ώστε να επιβραδύνεται ο ρυθμός παραγωγής.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *απεργός* «οκνηρός - πεπαλαιωμένος» < άπ(ο)- + *έργον*. Οι διάφορες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. γενική *απεργία* (πβ. αγγλ. general strike), *απεργία πείνας* (< αγγλ. hunger strike), *απεργία* ζήλου (< γαλλ. grève du zèle), *προειδοποιητική απεργία* (πβ. αγγλ. token strike) κ.ά.].

απεργιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απεργία: ~ *κινητοποιήσεις | κίνημα | μέτωπο | κύμα*.

απεργός (ο/η) εργαζόμενος που κάνει απεργία.

απερΥοσπάστ**ης** (ο) {απεργοσπαστών}, **απερ**γοσπάστ**ρια** (η) (απεργοσπαστριών) (κακόσ.) πρόσωπο που δεν συμμετέχει σε απεργία, είτε εργαζόμενος κανονικά είτε αντικαθιστώντας απεργό: παρά την *κινητοποίηση τού συνδικάτου, στη δουλειά παρουσιάστηκαν αρκετοί ~*. — απερΥοσπαστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. strikebreaker].

απεργώ ρ. αμετβ. **[1886]** (απεργείς... | απέργησα (λόγ. απήργησα)} κά-

νω απεργία: *σήμερα απεργούν οι οικοδόμοι | οι δάσκαλοι | τα ταξί.* απερήμωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μετατροπή γόνιμων εδαφών σε άγονα ή σε έρημο είτε λόγω υπ^ερεκμετάλλευσης των φυσικών τους πόρων είτε εξαιτίας ελλιπούς άρδευσης. — απε-ρημώνω ρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπερημοῦμαι (-όο-)* «εγκαταλείποματι απομονωμένος» < *άπ(ο)-* + *-ερημοῦμαι* < *έρημος*. Η σημερινή σημ. αποτ^ελεί απόδ. τού αγγλ. desertification]. **απερίγραπ**τος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν μπορεί να περιγραφεί, που ξεπερνά κάθε δυνατότητα περιγραφής: *έμεινε άφωνος μπροστά στο ~ θέαμα* ΣΥΝ. ανείπωτος 2. (μειωτ.-επιτατ.) αυτός που βρίσκεται σε απαράδεκτη κατάσταση, σε διάλυση και αποδιοργάνωση: *Λόγω τής ξαφνικής νεροποντής δεν λειτουργούσαν τα φανάρια, με αποτέλεσμα να έχουν κλείσει κεντρικοί δρόμοι, τα αυτοκίνητα να κορνάρουν, τα λεωφορεία να μη μπορούν να περάσουν... - κατάσταση!* ΣΥΝ. οικτρός, αξιοθρήνητος **3**. (μτφ.) ανάξιος σοβαρής συζητήσεως, απαράδεκτος και γελοίος: *εμφανίστηκε μ'ένα ~ ντύσιμο κι όλοι έσκασαν στα γέλια || επιχειρηματολογούσε με ~ προχειρότητα* ΣΥΝ. φαιδρός, ανεκδιήγητος. — απερίγραπτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ *επιτατικός*. **απεριοδΙ**κός, **-ή, -ό** ΦΥΣ. (φαινόμενο) που δεν το χαρακτηρίζει η περιοδικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. apériodique]. **απεριόριστ**ος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν υφίσταται περιορισμούς: *~ δύναμη | εξουσία | δυνατότητες | προσπάθειες* ΑΝΤ. περιορισμένος 2. αυτός που δεν έχει όριο, τέλος: *εξέφρασε την ~ εκτίμηση του προς το πρόσωπο του* ΣΥΝ. απέραντος. — απεριόριστα | απεριορίστως [μτγν.] επίρρ. απεριποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τύχει περιποίησης, φροντίδας: *~ εξωτερική εμφάνιση | σπίτι* ΣΥΝ. αφρόντιστος, ατημέλητος ΑΝΤ. περιποιημένος, φροντισμένος. απερίσκεπτος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **απερίσκεφτος 1**. αυτός που έχει γίνει χωρίς περίσκεψη: με τις *~ ενέργειες του κατάντησε να μην τον εμπιστεύεται κανείς* ΣΥΝ. άκριτος, ασύνετος ΑΝΤ. μελετημένος · 2. αυτός που ενεργεί χωρίς σκέψη: *~ και βιαστικός όπως είναι, δεν πετυχαίνει στις προσπάθειες του* ΣΥΝ. άμυαλος, επιπόλαιος, ασύνετος ΑΝΤ. συνετός. — απερίσκεπτα | απερισκέπτως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *περίσκεπτος* «περίβλεπτος - αξιοθέατος» < *περισκέπτομαι* < *περί-* + *σκέπτομαι]*. **απερισκεψία** (η) {απερισκεψιών} **1**. η έλλειψη σκέψης, σύνεσης πριν από την τέλεση πράξης: αυτές *οι επιπόλαιες ενέργειες φανερώνουν ~* ΣΥΝ. απρονοησία, ελαφρότητα ΑΝΤ. περίσκεψη **2**. (συνεκδ.) πράξη η οποία στερείται περίσκεψης: *ήταν - μου να μιλήσω πριν ακούσω* ΣΥΝ. ανοησία, επιπολαιότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. **απερίσπαστ**ος, -η, -ο αυτός που δεν περισπάται από το έργο του, που δεν δέχεται ενοχλήσεις, που δεν υφίσταται περισπασμούς: *παρά τον θόρυβο, συνέχισε ~* τη *μελέτη του || δεν θέλω άλλες αρμοδιότητες τώρα, προτιμώ να μείνω ~* ΣΥΝ. ανεμπόδιστος, ανενόχλητος ΑΝΤ. πε-ρισπασμένος, (λόγ.) περίφροντις. — απερίσπαστα | **απ**ερισπάστ**ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *περισπώ* (-άω)]. **απερι**Τιφ (το) {άκλ.} ελλην. *ορεκτικό ποτό'* το οινοπνευματώδες, συ-νήθ., ποτό που προσφέρεται πριν από το φαγητό, για να ανοίξει την όρεξη.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. apéritif «ορεκτικό» < μτγν. λατ. aper(i)tivus < λατ. aperire «ανοίγω»]. απερίτμητος (ο) [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί περιτομή. απέριττος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τίποτα περιττό: *~ λόγος*
Ι ύφος ΣΥΝ. λιτός ΑΝΤ. περιττός, πλεοναστικός. **απερίφραστος**, **-η, -ο** αυτός που λέγεται χωρίς περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές: *η ~ διατύπωση ενός αιτήματος* ΣΥΝ. κατηγορηματικός ΑΝΤ. έμμεσος, υπονοούμενος. — απερίφραστα | απεριφράστως [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *περιφράζομαι* «αναλογίζομαι - εκφράζομαι περιφραστικώς»]. **απερρινοποίη**ση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός έρρινου φθόγγου στον αντίστοιχο μη έρρινο, π.χ. η προφορά τής λ. *έμπορος* ως /éboros/ και όχι ως /émboros/. Επίσης απερρίνωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dénasalisation]. **απερπάτητ**ος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει εμπειρίες από τη ζωή: τι *περμένεις από ένα ~ παιδί;* ΣΥΝ. άβγαλτος, άπειρος ΑΝΤ. περπατημένος, έμπειρος. **απέρχομα**ι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. απερχόμενος, -η, -ο | απήλθα, να/θα απέλθω, μτχ. απελθών, -ούσα, -όν} (λόγ.) **1**. φεύγω από κάπου, εγκαταλείπω κάτι: *οι επίσημοι απήλθαν εν μέσω χειροκροτημάτων ||* ήλθε, είδε *και απήλθε ||* (λογιότ.) (+γεν.) *απήλθε τής ενεργού υπηρεσίας από πέρυσι* ΣΥΝ. αποχωρώ **2**. (η μτχ. ***απερχόμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που αποχωρεί από θέση, αξίωμα: η *απερχόμενη κυβέρνηση || ο απερχόμενος υπουργός αρνήθηκε να προβεί σε δηλώσεις.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
απεστάλη ρ. → αποστέλλω
απεσταλμένος, -η, -ο **1**. αυτός που έχει αποσταλεί: τα *~ μηνύματα με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο* **2**. ***απεσταλμένος*** (ο), ***απεσταλμένη*** (η) (α) πρόσωπο που έχει σταλεί ως εκπρόσωπος (επίσημου φορέα) για συγκεκριμένο ζήτημα: ο ~ τού *Ο.Η.Ε. άρχισε τις συνομιλίες για την ειρήνευση* (β) δημοσιογράφος σταλμένος από εφημερίδα ή σταθμό σε πόλη ή χώρα με συγκεκριμένη δημοσιογραφική αποστολή. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *αποστέλλω]*.
απέσχον ρ. → απέχω
απέταλος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (άνθος) που δεν έχει πέταλα · 2. (ζώο) που δεν έχει πεταλωθεί ΣΥΝ. απετάλωτος ΑΝΤ. πεταλωμένος.
απεταξάμην ρ. ΕΚΚΛΗΣ. «τον αρνήθηκα, τον αποκήρυξα (ενν. τον Σατανά)»· πρόκειται για την απάντηση που πρέπει να δίνει ο ανάδοχος στον ιερέα στους εξορκισμούς κατά την τελετή τής βάπτισης στην ερώτηση «άπετάξω τφ *Σατανφ»,* δηλ. «αποκήρυξες τον Σατανά;»· χρησιμοποιείται επίσης για να δηλώσει κάποιος κατηγορηματικά ότι αποκηρύσσει ιδεολογία, στάση ζωής κ.ά. [ΕΤΥΜ. αρχ. αόρ. τού ρ. αποτάσσομαι].
απετράπη ρ. → αποτρέπω
απευαισθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάλειψη τής ευαισθησίας ή υπερευαισθησίας ενός ατόμου σε χημική ή άλλη ουσία. — απευαισθητοποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. desensitisation].
απευθείας επίρρ. **1.** χωρίς διαμεσολάβηση: δεν θέλω να δω *διευθυντές και γραμματείς' θα μιλήσω ~ στον υπουργό!* ΣΥΝ. πρόσωπο με πρόσωπο, άμεσα ΑΝΤ ενδιαμέσως, μέσω άλλου **2**. χωρίς διακοπή: η *πτήση έρχεται ~ από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα- δεν υπάρχει ενδιάμεσος σταθμός* ΣΥΝ. κατευθείαν · 3. (ιδ. στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο) την ίδια στιγμή, όχι σε μαγνητοσκόπηση, «ζωντανά»: *παρακολουθούμε σε ~ μετάδοση τις δηλώσεις τού πρωθυπουργού | τον ποδοσφαιρικό αγώνα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. άπ' *ευθείας]*.
απευθύνω ρ. μετβ. {απεύθυνα (λόγ. απηύθυνα), απευθύνθηκα} 1. στέλνω (ως πομπός) μήνυμα σε (κάποιον, αποδέκτη): *το υπουργείο απευθύνει επιστολή προς όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς ||* ~ έκ-*κληση | διάγγελμα | μήνυμα*- ΦΡ. ***απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο*** στρέφομαι σε κάποιον και του μιλώ, του δίνω τον λόγο, το δικαίωμα να μιλήσει: *εφόσον δεν σου απηύθυνε τον λόγο, δεν έπρεπε να μιλήσεις* ΣΥΝ. αποτείνομαι **2.** (μεσοπαθ. **απευθύνομ**αι) (α) στρέφομαι προς κάποιον, προφορικά ή εγγράφως: συνήθως, *όταν απευθύνεσαι σε γνωστό πρόσωπο, χρησιμοποιείς το «εσύ», όταν απευθύνεσαι σε άγνωστο, το «εσείς»* (β) θεωρώ κάποιον/κάτι αποδέκτη των λόγων μου: ~ στα *αισθήματα | στη λογική | στην ευαισθησία | στην ανθρωπιά | στον πατριωτισμό κάποιου* (γ) στρέφομαι κάπου, συνήθ. για βοήθεια: ~ στην *αρμόδια υπηρεσία για συμβουλές || αν χρειαστείτε προστασία, απευθυνθείτε στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα* ΣΥΝ. αποτείνομαι, προσφεύγω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισιώνω, διορθώνω», < *άπ(ο)-* + *εύθύνω* < *ευθύς*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. (s') adresser].

απηύθυνα: χρονική αύξηση. Το απευθύνω είναι ένα από τα λίγα ρήματα που χρησιμοποιούνται συχνά ακόμη μ^ε χρονική αύξηση (η- αντί ε-): απηύθυνα. Το ίδιο συμβαίνω με μερικά λογιότερης χρήσεως και προελεύσεως ρήματα: *διαρκώ* - ***διήρκεσα,*** *εξ | εισ | προ-άγω - εξ | εισ | προ-ήγαγα, συνάπτω* - ***συνήψα*** κ.ά.

→ *αύξηση*

απευθυσμένο (το) ΙΑΤΡ. το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο απολήγει στον πρωκτό- το ορθό ή ευθύ έντερο. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άπευθυσμένον (εντερον),* μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. απευθύνω (< εὐθῦς)].
απευκταίος, -α, -ο 1. αυτό που εύχεται κανείς να μη γίνει: *~ τροπή | εξέλιξη μιας υπόθεσης* ΣΥΝ. ανεπιθύμητος ΑΝΤ. ευκταίος **2**. ***απευ-κταίο(ν)*** (το) (α) (ευφημ.) ο θάνατος: στις *δώδεκα συνέβη το -: ο ασθενής εξέπνευσε* (β) (παλαιότ.) η σεξουαλική σχέση ανύπαντρης γυναίκας: *δυστυχώς συνετελέσθη το απευκταίον.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. απευκταίος < *άπο-* στερητ. + *ευκταίος* ή απευθείας < *απεύχομαι* < *άπ(ο)-* + *εύχομαι]*.

απευκταίος ή **απευκτέος;** Το απευκταίος (όπως και το ευκταίος)
δεν σχηματίζεται με το *-τέος,* το οποίο σημαίνει «πρέπει να γίνει κάτι» *(πληρωτέος, σημειωτέον* κ.τ.ό.). Ανήκει σε έναν μικρό αριθμό αρχαίων επιθέτων σε -**αιος**, που έχουν σχηματιστεί από επίθετα σε -τος, λ.χ. *ευκτός* - **ευκτ-αίος**, *τρίτος* - **τρπ-αίος** κ.ά., ή από θέματα σε -τη, λ.χ. *τελευτή* - **τελευτ-αίος**, *μάτην* - **μάτ-αιος** κ.ά.

απευχή (η) η ευχή να μη γίνει, να αποτραπεί κάτι αρνητικό, εξορκισμός, π.χ. οι φρ. «ό μή *γένοιτο», «στα βουνά και στα λαγκάδια»* (να πάει το κακό). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απεύχομαι* (υποχωρητ.)].
απεύχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απευχήθηκα} εύχομαι να μη συμβεί κάτι κακό ή δυσάρεστο: ~ την *κλιμάκωση τού πολέμου* ΑΝΤ. εύχομαι, προσδοκώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
άπεφθος, -η, -ο (λόγ.) (για πολύτιμα μέταλλα) καθαρός, ανόθευτος: *~ χρυσός | άργυρος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ***ἀφεφθος*** (με ανομοίωση) < *ἀφέψω* «βράζω, εκχυλίζω», βλ. λ. *αφέψημα]*.
απεχθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} νιώθω απέχθεια, έντονη αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): ~ την *πολυκοσμία | τη βία | την αχαριστία* ΣΥΝ. αντιπαθώ, εχθρεύομαι ΑΝΤ. αγαπώ, χαίρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

α-/αν- *στερητικό*

α-περικύκλωτος, -η, -ο	**α-περιπλάνητος,** -η, -ο	**α-περιτύλιχτος**,-η,-ο	α-περιφρούρητος,-η,-ο	α-πετροβόλητος, -η, -ο
α-περιμάζευτος, -η, -ο	α-περιτείχιστος, -η, -ο	α-περίφραχτος, -η, -ο	α-πετάλωτος, -η, -ο	ά-πετσος,"-η, -ο

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *απεχθής].*

απέχθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έντονη αντιπάθεια (για κάποιον/κάτι): *αισθάνομαι | προκαλώ* ~ ΣΥΝ. αηδία, αποστροφή ΑΝΤ. συμπάθεια.

απεχθής, -ής, -ές {απεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απεχθέστ-ερος, -ατός} αυτός που προκαλεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή: η ~ *μορφή τού δολοφόνου χαράχτηκε στη μνήμη της* ΣΥΝ. αντιπαθητικός, απωθητικός, ειδεχθής ΑΝΤ. συμπαθής. — α**πεχθ**ώ**ς** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)- + εχθος* «μίσος», βλ. κ. *έχθρα].*

απέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. απέσχον, -ες, -ε... (να/θα απόσχω), παρακ. έχω απόσχει} 1. βρίσκομαι σε ορισμένη απόσταση από σημείο αναφοράς: *το σπίτι μου απέχει από την πλατεία δέκα λεπτά με τα πόδια* 2. είμαι διαφορετικός από κάτι άλλο: *οι απόψεις μας απέχουν αισθητά* ΣΥΝ. διαφέρω ΑΝΤ. μοιάζω **3.** (μτφ. για φαγητά, ποτά, ερωτικές απολαύσεις) κρατιέμαι μακριά: *κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής απέχει από το κρέας και το οινόπνευμα* ΣΥΝ. αποφεύγω · 4. δεν συμμετέχω συνειδητά σε κοινή δραστηριότητα, κάνω αποχή (βλ.λ.): *απέχει από κάθε πολιτική δραστηριότητα* || το *κόμμα θα απόσχει από τις εκλογές* ΑΝΤ. συμμετέχω, ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, *παρέχω.*

απέχω + **γεν**. - απ**έχ**ω**:** απόσχω - απ**έχ**ω**: επέχ**ω**.** Από τη λόγια χρήση τού απέχω έχουν διατηρηθεί συντάξεις τής λ. με γεν.: *Απέχω των καθηκόντων μου - Απέχω τής πολιτικής - Απέχω τής ψηφοφορίας* κ.ά. Ωστόσο, και οι φράσεις αυτές μπορούν να λεχθούν εμπρόθετα: *Απέχω από τα καθήκοντα μου - Απέχω από την πολιτική - Απέχω από την ψηφοφορία* κ.Ο.Κ.
Επειδή το «ποιόν ενεργείας» τού ρήματος (στιγμιαίο - διαρκές - συντελεσμένο) είναι πολύ σημαντικό στα Ελληνικά, το απ**είχ**α ως παρατατικός (επανάληψη | διάρκεια) αντιτίθεται στο ***απέσχον, -ες, -ε...,*** τον αόριστο (στιγμιαία | μη ενδιαφέρουσας διαρκείας πράξη): ***Απείχε*** *πάντα από ακραίες ενέργειες -* ***Απέσχε*** *από τη χθεσινή συνεδρία τού συμβουλίου·* να/θα απ**έχ**ει (πάντα) - να | **θ**α απόσχει (μια φορά) - **έχει** απόσχει (λέμε δηλ. απ**έσχο**ν**,** -ες, *-ε...* στην οριστική, αλλά λέμε να | ***θα απόσχω,*** *-εις, -ει...* στην υποτακτική και στον μέλλοντα). Ειδικά σε ψηφοφορίες χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση το απέχω και το **επέχ**ω**:** το *απέχω* σημαίνει «αρνούμαι να συμμετάσχω στην ψηφοφορία», το *επέχω* σημαίνει «δεν δίνω ούτε θετική ούτε αρνητική ψήφο, τηρώ στάση ουδετερότητας». → έχω

απεψία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία πέψης, η μη καλή πεπτική λειτουργία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπεπτος].*

απήγ**α**ν**ος** (ο) φυτό **με** αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες· **Φ**Ρ**.** ***ξορκίζω κάποιον με τον απήνανο*** απαλλάσσομαι από την παρουσία κάποιου (βλ. κ. λ. *πήγανο).*
[ΕΤΥΜ. < α- προθεμ. + αρχ. *πήγανον (τό)* < θ. *πηγ-* (< *πήγ-νυ-μι* «στερεώνω, πήζω - μπήγω στη γη, φυτεύω») + παραγ. επίθημα *-ανον,* πβ. λάχ-ανον, *πλάτ-ανος* κ.τ.ό.].

α**πηγγει**λα ρ. → απαγγέλλω

απηδηχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχουν περάσει από πάνω του με άλμα · 2. (!-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. (!) αγάμητος, (για ζώα) αβάτευτος, αμαρκάλιστος.

άπηκτος, -η, -ο κ. (καθημ.) άπηχτος 1. αυτός που δεν έχει πήξει: ~ *γάλα* ΑΝΤ. πηγμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα: το *μυαλό του είναι ~ ακόμη και κάνει πολλές επιπολαιότητες* ΣΥΝ. ανώριμος ΑΝΤ. πηγμένος, ώριμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπηκτος* < ά- στερητ. + *πηκτός* < *πήγνυμι.* Ομόρρ. πήζω (< μτγν. πήσσω < αρχ. *πήγνυμι)].*

α**πήλθα** ρ. → απέρχομαι

απηλιώτης (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο λεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)- + ηλιώτης* «ο σχετιζόμενος με τον ήλιο». Η διατήρηση τού -π- οφείλεται στην ιωνική ψίλωση].

απηλογ**ος** (ο) ο τελευταίος λόγος τού ετοιμοθάνατου. — απηλογιέμαιρ.
[ΕΤΥΜ < *απηλογιέμαι (< απολογούμαι),* με σχηματισμό νέου ενεστ. από τ. με εσωτερική αύξηση: κατά τα *ήξερα, ήθελα, ήπια* και συνθ. αν-ήμενα, ανημένωπβ. κ. *ανεβαίνω].*

απηνής, -ής, -ές {απην-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απηνέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που δείχνει σκληρότητα, που δεν έχει οίκτο: ~ *πολιτική δίωξη* || ~ *διώκτης* ΣΥΝ. αμείλικτος, σκληρός. — απηνώς επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άπο-* + **ήνος* «πρόσωπο», οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα πρέπει να ήταν «αποκρουστικός». Ομόρρ. *προσηνής* «καταδεκτικός, ευπροσήγορος» (αντίθ. τού απηνής) και *πρηνής* (< *προ-* + **ήνος)* «με το πρόσωπο μπροστά» (πβ. *μπρούμυτα* < *προ* + *μύτη)].*

απηρχαιωμ**ένος**, -η, -ο → απαρχαιωμένος

απτήχη**Μ**α **(το)** {απηχήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) σύντομη μελωδική γραμμή, η οποία προαναγγέλλει τον μουσικό τρόπο (ήχο) τού μέλους που αμέσως ακολουθεί- ψάλλεται πάνω σε στερεότυπες, για κάθε ήχο, λέξεις *(ναι, άγια, νεκανώ, λέγετο* κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ηχώ, αντήχηση», < *απηχώ* (βλ.λ.)].

απήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αντανάκλαση τού ήχου, ο αντίλαλος · 2. (συνήθ. μτφ.) η θετική ανταπόκριση, η αποδοχή: η νέα του μουσική *σύνθεση είχε διεθνή* ~ ΣΥΝ. αντίκτυπος 3. (συνήθ. στον πληθ.) στοιχεία που φανερώνουν τον βαθμό επιρροής: απηχήσεις *των κηρυγμάτων τού Διαφωτισμού στα έργα* Ελλήνων *λογίων τού 18ου αι.* || *απηχήσεις τής Οκτωβριανής Επανάστασης στα κοινωνικά κινήματα τής Ευρώπης* 4. ΦΙΛΟΛ. επανάληψη τού ίδιου ήχου τής τελευταίας λέξης τού ποιήματος, ώστε να δημιουργείται μουσικότητα.

απηχητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την απήχηση 2. ΦΙΛΟΛ. (α) ***απηχητικά ποιήματα*** (i) τα ποιήματα που αντί για ομοιοκαταληξία έχουν απήχηση (βλ.λ., σημ. 4) (ii) τα ποιήματα που περιέχουν ολιγοσύλλαβους στίχους, οι οποίοι ομοιοκαταληκτούν πλούσια με τον προηγούμενο, ώστε να δημιουργείται μελωδία: «πάρε *μαχαίρι κόψε με | και ρίξε τα κομμάτια μου | μάτια μου»* (Αργ. Εφταλιώτης) (β) ***απηχητική ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία τού παραπάνω είδους.

απηχώ ρ. μετβ. {απηχείς... | απήχησα) **1.** (κυριολ.) αντανακλώ (ήχο) **2**. (συνήθ. μτφ.) αντανακλώ, μεταφέρω (απόψεις άλλου): το *δημοσίευμα απηχεί τις απόψεις τής μειοψηφίας* ΣΥΝ. εκφράζω 3. φανερώνω τον βαθμό επιρροής, αποτελώ ένδειξη των επιπτώσεων (γεγονότος ή πράξεως): *οι διαδηλώσεις απηχούν τη δυσαρέσκεια τής κοινής γνώμης για τα νέα μέτρα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απηχώ (-έω) < άπ(ο)- + ηχώ].*

Α.Π.Θ. (το) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

άπιαστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει πιαστεί ή δεν είναι δυνατόν να τον πιάσει κανείς 2. αυτός που δεν έχει συλληφθεί ΣΥΝ. ασύλληπτος ΑΝΤ. πιασμένος· ΦΡ. (α) ***άπιαστο πουλί*** (i) ανεξάρτητος, αδέσμευτος, ανυποχώρητος, δυναμικός (ii) (ως χαρακτηρισμός) για πολύ έξυπνο πρόσωπο: *δεν μπορείς να την κοροϊδέψεις σε τίποτε και με τίποτε- είναι* ~ 3. αυτός που δεν πιάνεται, δεν είναι δυνατόν να τον φυλάξει, να τον εμποδίσει ή να τον αποκρούσει κανείς: ~ *παίχτης | σουτ* 4. αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *τους ξεσήκωσε με ~ όνειρα* ΣΥΝ. απραγματοποίητος, ουτοπικός, χιμαιρικός, ανέφικτος ΑΝΤ. πραγματοποιήσιμος, προσιτός, εφικτός 5. αυτός που δεν μπορεί να τον ξεπεράσει κανείς ως προς την επιδεξιότητα, τις ικανότητες: ~ στο *τραγούδι | στον χορό | στα μαθήματα* ΣΥΝ. αξεπέραστος, απαράμιλλος, άφθαστος **· 6**. αυτός που δεν έχει δωροδοκηθεί.

α πιατσέρε επίρρ.· ελλην. κατ'αρέ'σκ'ειανΜΟΥΣ. **1**. προαιρετική εκτέλεση ενός τμήματος μιας ευρύτερης σύνθεσης (λ.χ. μιας καντέντσας σε ένα κοντσέρτο) **2.** εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη, κατά την οποία αφήνεται στον εκτελεστή μεγάλη ελευθερία στην επιλογή των παραμέτρων τής εκτέλεσης τής σύνθεσης (ταχύτητας, ρυθμού κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. a piacere «κατ' αρέσκειαν»].

απίδι (το) {απιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αχλάδι· ΦΡ. ***πόσ' απίδια πιάνει | χωράει | βάζει ο σάκος*** *πόσο* δύσκολα είναι τα πράγματα, τι συμβαίνει στην πραγματικότητα: *μιλάει για σπουδές, για διπλώματα, για προσόντα, αλλά τώρα που μπαίνει στη δουλειά θα δούμε ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *απίδιον,* υποκ. τού αρχ. *άπιον* «αχλάδι», αβεβ. ετύμου, πιθ. < άπροθεμ. + θ. *pis- «αχλάδι», πβ. λατ. pir-um, γαλλ. poire, ιταλ. pera, αγγλ. pear κ.ά. με την ίδια σημ.].

απιδιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η αχλαδιά (βλ.λ.).

απίεστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν είναι συμπιεσμένος **2**. (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν έχει ασκηθεί πίεση/πιέσεις (βλ. λ. *πίεση)* ΑΝΤ. πιεσμένος.

απίθ**α**ν**ος**, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει πιθανότητες να πραγματοποιηθεί: *θεωρώ μάλλον ~ την περίπτωση επιστροφής του στην πατρίδα* || *θεωρώ | είναι | το βλέπω | μου φαίνεται | κρίνεται απίθανο* (μη πραγματοποιήσιμο, ανέφικτο, δεν συγκεντρώνει λογικά πολλές πιθανότητες) ΑΝΤ. πιθανός, αναμενόμενος 2. απίστευτος, εξωπραγματικός, έξω από τα όρια τής λογικής: αυτά τα *πράγματα είναι ~· πού ξανακούστηκε κάτι τέτοιο;* ΑΝΤ. πιστευτός, αληθοφανής · 3. (εμφατ.) αυτός που αρέσει πάρα πολύ, ο πολύ ωραίος: ~ αυτό το *γλυκό, θα πάρω κι άλλο!* || ~ *τραγουδιστής, δεν έχω ακούσει καλύτερο!* ΣΥΝ. υπέροχος, εκπληκτικός, (οικ.) τρομερός, φανταστικός, μοναδικός, μούρλια, (αργκό) αχτύπητος. — απίθανα επίρρ., απιθανότητα (η) [αρχ.].

απίθανος: ε**μφατι**κά **επίθε**τα. Στον προφορικό κυρίως λόγο και στη βιωματική (σχολιαστική) εκφορά του, χρησιμοποιούνται συχνά λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες, για να δηλωθεί με έμφαση ότι κάτι είναι «ωραίο, αποδεκτό, εξαιρετικό» κ.τ.ό. Στις περιπτώσεις αυτές ο ομιλητής καταφεύγει σε μεταφορικές κυρίως χρήσεις λέξεων, που έχουν άλλη κυριολεκτική (κύρια ή βασική) σημασία. Τέτοιες είναι οι λέξεις: απίθανος (κ. επίρρ. **απίθανα),** ανεπανάληπτος αντί *απίστευτος*- **τρομερός** | φ**οβερός** (επίρρ. **τρομερ**ά | φ**ο**-**βερ**ά) αντί *πολύ μεγάλος,* εκ**πλη**κ**τι**κ**ός,** ε**ξ**α**ι**ρ**ετικός,** φανταστικός | φανταστικά (ξενισμός, αγγλ. fantastic < ελλην. *φανταστικός,* που έχει όμως διαφορετική σημασία: «αυτός που ανήκει στον χώρο τής φαντασίας, ο μη πραγματικός»!) αντί *αφάνταστος*-αχτύπητος (αργκό) και *άπαιχτος* («που δεν παίζεται με τίποτα») αντί *ασυναγώνιστος, απαράμιλλος, άφθαστος*. Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι τέτοιες λέξεις ανήκουν σε ένα γενικότερο σύστημα εμφατικών λέξεων, που αποτελούν ό,τι συνήθως ονομάζονται «λέξεις-λάστιχα» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν παντού.

απιθ**ά**ν**ως** επίρρ. [αρχ.] πέρα από κάθε πιθανότητα¯ κυρ. στις ΦΡ. (α) (επιτατ.) ***απιθάνως απίθανο*** εντελώς απίθανο, αποκλείεται να συμβεί, εντελώς αδύνατον: *θεωρώ* ~ να *εξελιχθεί έτσι η κατάσταση* (β)

α- | αν- ***στερητικό***

ά-πηχτος, -η, -ο	**α-πιπτέρωτος**, -η, -ο	**α-πιτσύλιστος, -η, -ο**	**α-πλαστογράφητος, -η, -ο**	**α-πλήγωτος**, -η, -ο
α-πιθανολόγητος, -η, -ο	**α-πίσσωτος, -η, -ο**	**α-πλόκωτος,-η.-ο**	**ά-πλεκτ(χτ)ος,-η,-ο**	**α-πληκτρολόγητος**, -η, -ο
ά-πικρος, -η, -ο	**α-πίστωτος**, -η, -ο	**α-πλαοάριστος. -η, -ο**	**α-πλεύριστος**, -η, -ο	**α-πλημύριοτος. -η, -ο**

όλως ***απιθάνως*** πέρα από κάθε πρόβλεψη, κατά διαβολική σύμπτωση: *όλα θα πάνε, όπως τα έχουμε υπολογίσει, εκτός αν, ~, αλλάξουν γνώμη την τελευταία στιγμή!*

απιθώνω κ. (λαϊκ.) πιθώνω ρ. μετβ. {απίθω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ, αφήνω κάτω· αποθέτω: *απίθωσε τη στάμνα, να ξαποστάσεις λίγο* ΣΥΝ. ακουμπώ (στο έδαφος) ΑΝΤ. σηκώνω. — **απίθωμα** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άποθώνω,* μεταπλ. τύπος τού ρ. *αποθέτω* από τον αόρ. *απόθωσα,* κατά το σχήμα *σήκωσα - σηκώνω].*

απίκο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. καθέτως- εύχρ. στη ναυτ. διάλεκτο: *η άγκυρα είναι ~* (έτοιμη, σε κάθετη θέση προς ανάσπαση, για μάζεμα) 2. (κατ' επέκτ.) σε ετοιμότητα: να είσαι -■ *μόλις σε ειδοποιήσω, κατέβα κάτω!*
[ΕΤΧΜ < ιταλ. a picco «καθέτως». Αρχικώς η λ. αποτελούσε ναυτικό όρο, ο οποίος αναφερόταν στην άγκυρα, εννοώντας ότι είναι ριγμένη (κάθετη) στον βυθό και έτοιμη για ανάσπαση (σήκωμα), στο οποίο οφείλεται και η σημ. «έτοιμος»].

απίκραντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει γνωρίσει πίκρες: *τα ~ χρόνια τής νιότης* ΣΥΝ. αστενοχώρητος, αβασάνιστος. — απίκραντα επίρρ.

απινιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις αρρυθμίας) η διακοπή των ασύγχρονων συσπάσεων των μυϊκών ινών τού μυοκαρδίου με ενδοκαρδιακή ένεση φαρμάκου ή με τη χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, ώστε να αποκατασταθεί η φυσιολογική λειτουργία τής καρδιάς. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. defibrillation].

απιοειδής, -ής, -ές {απιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα απιδιού, αχλαδιού: *~ λαούτο.* [ΕΤΥΜ μτγν. < *άπιον* «αχλάδι» (βλ. λ. απίδι) + *-ειδής* < *εἶδος].*

απίοντισμένος, -η, -ο (συνήθ. τ. απιονισμένος) αυτός από τον οποίον έχουν αφαιρεθεί στο σύνολο τους τα διαλελυμένα ιόντα: *~ νερό* (το οποίο δεν προκαλεί συσσώρευση αλάτων στα δοχεία όπου περιέχεται ή στους σωλήνες όπου κυκλοφορεί).
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ. + ιοντισμένος (< *ιοντίζω),* απόδ. τού αγγλ. deionised (νόθο συνθ.)].

άπιοτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον έχουν πιει: *~ έμεινε το κρασί κι αφάγωτοι οι μεζέδες* ΑΝΤ. πιωμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πιει, που δεν έχει μεθύσει: *όταν ήταν ~, τα μάτια του ήταν μελαγχολικά* ΣΥΝ. αμέθυστος ΑΝΤ. πιωμένος, μεθυσμένος, (λαϊκ.) σουρωμένος.

άπιοτος ή απιω**τος;Όπ**ως η λ. πι**οτό** προέρχεται από το **ποτό** (< πότος) με επίδραση τού *πιω,* από όπου το *-ι- (πιοτό),* έτσι και το άπισ**τος** προέρχεται από το άπ**οτος** με επίδραση τού *πιω.* Όπως γράφουμε, λοιπόν, *πιοτό* (με ι), έτσι πρέπει να γράφουμε και *άπιοτος* (με ι). Αλλιώς έχει το θέμα τής μετοχής παρακειμένου πιω**μένος,** που προέρχεται απευθείας από το *πιω > πιωμένος, πιώθηκα* (πβ. και *ιδώ > ιδωμένος, ιδώθηκα, ειπώ > ειπωμένος, ειπώθηκα).*

απίστευτος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει πιστευτός: *το περιστατικό είναι ~ κι όμως αληθινό!* ΑΝΤ. πιστευτός · 2. (εμφατ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη έκπληξη, εντυπωσιακός: *έχει μια ~ ικανότητα να συναρπάζει το κοινό* ΣΥΝ. εκπληκτικός, μοναδικός, ανεπανάληπτος. — **απίστευτα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός.

απιστία (η) [αρχ.] {απιστιών} 1. η έλλειψη πίστης, κυρ. θρησκευτικής ΣΥΝ. αθρησκία, αθεΐα ΑΝΤ. πίστη · 2. ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με γνώση ζημιώνει την περιουσία άλλου, τής οποίας βάσει τού νόμου ή δικαιοπραξίας έχει την επιμέλεια ή διαχείριση: *«ασκήθηκε δίωξη για άμεση συνεργεία σε υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ~»* (εφημ.) · 3. η μοιχεία, πράξη που προδίδει τη συζυγική πίστη ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) κεράτωμα.

απιστομα κ. **πίστομα** κ. **τ' απιστομα** επίρρ. (λαϊκ.) με το στόμα προς τα κάτω, μπρούμυτα ΣΥΝ. πρηνηδόν ΑΝΤ. ανάσκελα, ύπτια. [ΕΤΥΜ < μεσν. *έπίστομα* < *έπίστομος* < *έπι- + στόμα,* από τη συνεκφορά τα *έπίστομα > ταπίστομα > απιστομα].*

απιστοποίητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πιστοποιηθεί, που δεν έχει επικυρωθεί: *~ στοιχεία* ΑΝΤ. πιστοποιημένος, βεβαιωμένος.

άπιστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι εύκολα: *είδα κι έπαθα να τον πείσω, τέτοιος ~ που είναι!* ΣΥΝ. δύσπιστος, καχύποπτος ΑΝΤ. εύπιστος· ΦΡ. (μτφ.) ***άπιστος Θωμάς*** (από τα λόγια τού Χριστού προς τον Απόστολο Θωμά: μή *γίνου άπιστος άλλα πιστός,* Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 27, με τα οποία τον κάλεσε να ψηλαφήσει τις πληγές του, για να πιστέψει) αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι παρά μόνο με χειροπιαστές αποδείξεις: *αν δεν δει με τα μάτια του, δεν πιστεύει τίποτα' τέτοιος ~ είναι!* · 2. αυτός που δεν έχει θρησκευτική πίστη ΣΥΝ. άθρησκος, άθεος ΑΝΤ. θρήσκος 3. (μειωτ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό θρήσκευμα από αυτό που επικρατεί, που πιστεύει σε άλλον θεό: *οι χριστιανοί είναι ~ στα μάτια των μουσουλμάνων, οι οποίοι γι' αυτό τους αποκαλούν «γκιαούρηδες», δηλ. απίστους!* · 4. αυτός που κάνει απιστίες, που μοιχεύει ΑΝΤ. πιστός.
— άπιστα επίρρ. (κυρ. σημ. 2, 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος.*

απιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {απιστεί... | απίστησα} 1. δεν εμπιστεύομαι, δεν δίνω πίστη: *~ στα λόγια του* ΣΥΝ. δυσπιστώ · 2. δεν τηρώ τα συμφωνημένα: *είναι συνηθισμένοι να απιστούν στις υποσχέσεις τους* ΣΥΝ. αθετώ · **3.** (σπάν.) μοιχεύω, κάνω απιστίες.

απίσχνανση (η) [1891] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1**. η απώλεια πάχους τού σώματος, το αδυνάτισμα: *δίαιτα απισχνάνσεως* ΣΥΝ. λέπτυνση ΑΝΤ. πάχυνση 2. (μτφ.) η εξασθένιση, η μείωση τής ισχύος.
— απισχναντικός, -ή, -ό, απισχναίνομαι ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. ἀπισχναινω< *άπ(ο)- + ἰσχναίνω < ισχνός].

άπιωτος, -η, -ο → άπιοτος

άπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η μεγάλη και ανοιχτή έκταση: στην- *τού χωραφιού παίζουν μπάλα τα παιδιά* ΣΥΝ. απλοχωριά, απλωσιά ΑΝΤ. στενοτοπιά, κλεισούρα 2. (συνεκδ.) η ευρυχωρία, ο άνετος χώρος: εδώ *στην εξοχή έχω την ~ μου, την* άνεση· *μου || άπλες, ξάπλες... ωραία ζωή!* ΑΝΤ. στενότητα χώρου. [ΕΤΥΜ. < *απλώνω* (υποχωρητ.)]. **απλάδι** (το) {απλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μακρουλό δίχτυ σταθερού ύψους, με μικρούς πλωτήρες φελλού ή πλαστικού στο πάνω μέρος και μολύβια στο κάτω, για να κρατιέται κάθετο στον βυθό. [ΕΧΥΜ < μεσν. *άπλάδα* (πβ. κ. *λαγκάδα - λαγκάδι) < άπλ(ώνω) +* πα-ραγ. επίθημα *-άδα].* **απλαισίωτος,** -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει πλαίσιο, κορνίζα ΑΝΤ. κορνιζαρισμένος · 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει πλαισιωθεί, που δεν έχει περιβληθεί ή συνοδευθεί από άλλους: με την *παραίτηση των συμβούλων και τού γενικού γραμματέα του ο νέος υπουργός μένει ~ από στελέχη στην εκτέλεση ενός δύσκολου έργου* ΣΥΝ. ασυνόδευτος, ανυποστήρικτος. απλάνευτος, -η. -ο αυτός που δεν τον έχουν πλανέψει, ξεγελάσει (συνήθ. με τα λόγια) ΣΥΝ. αξεγέλαστος ΑΝΤ. πλανεμένος, παρασυρμένος, εξαπατημένος. απλανής, -ής, -ές {απλαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν μετακινείται, που δεν περιφέρεται· ΦΡ. (μτφ.) ***απλανές βλέμμα*** το ακίνητο βλέμμα που δεν εστιάζεται σε συγκεκριμένο αντικείμενο, βλέμμα ανέκφραστο, σαν χαμένο **2**. ΑΣΤΡΟΝ. ***απλανής αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας.* — απλανώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *-πλάνης < πλανώμαι* (-άο-) «περιπλανώ-μαι, περιφέρομαι»].

απλάνιστος, -η, -ο κ. απλαν)ι)άριστος αυτός που δεν τον έχουν πλανάρει, που δεν έχει τύχει κατεργασίας με ξυλουργική πλάνη ΑΝΤ. πλανισμένος, πλαν)ι)αρισμένος.

απλασία (η) {απλασιών} **1.** ΙΑΤΡ. η ατελής ή ελαττωματική ανάπτυξη ενός οργάνου τού σώματος ή μέρους αυτού, π.χ. των οστών · 2. η ελάττωση σε μεγάλο βαθμό τής παραγωγής κάθε είδους κυττάρων τού αίματος στον μυελό των οστών διακρίνεται σε πρωτοπαθή και δευτεροπαθή απλασία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. aplasia].

άπλαστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ακόμη πλαστεί (με τα χέρια, με τον πλάστη ή με άλλο αντικείμενο): η ~ ύλη *έπαιρνε ζωή στα χέρια τού γλύπτη || ~* μάζα | ζύμη | πηλός ΑΝΤ. πλασμένος, ζυμωμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει πάρει μορφή, που δεν έχει διαμορφωθεί: *~ προσωπικότητα* ΑΝΤ. διαπλασμένος, διαμορφωμένος · 3. ο Θεός: *«Από τον θρόνο τ'Άπλαστου οι Αγγελοι εκατεβήκαν»* (Δ. Σολωμός). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *πλαστός < πλάσσω].*

άπλετος, -η, -ο απέραντος, απεριόριστος· ΦΡ. ***άπλετο φως*** (i) πολύ, άφθονο φως: *από τα μεγάλα παράθυρα έμπαινε το πρωί ~* (ii) (μτφ.) για περιπτώσεις που (κάποιος/κάτι) διαφωτίζει, αποκαλύπτει (κάτι) η *έρευνα έριξε ~ στην υπόθεση.* — άπλετα | απλέτως [1895] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ά-* στερητ. + *θ. πλε-,* όπως εμφανίζεται στη λ. *πέ-λε-θρον | πλέ-θρον,* μονάδα μετρήσεως επιφανείας. Η λ. με τη σημ. «απέραντος, απεριόριστος» χρησιμοποιήθηκε ως προσδιορισμός τού όγκου φυσικών πραγμάτων (π.χ. νερού, αέρα, χρόνου κ.ά.(, αλλά και μεταφορικά (π.χ. *άπλετος δόξα, οιμωγή, δύναμις* κ.ά.)].

απληροφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πληροφορηθεί: *ο υπουργός έμοιαζε ~ για τις εξελίξεις* ΣΥΝ. ανενημέρωτος, ακατατόπιστος ΑΝΤ. πληροφορημένος, ενημερωμένος. — απληροφόρητα επίρρ. [ΕΤΥΜ; μτγν., αρχική σημ. «ανικανοποίητος - αβέβαιος, < ά- στερητ. + *πληροφορώ].*

απλήρωτος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **απλέρωτος 1.** αυτός που δεν έχει πληρωθεί, που δεν έλαβε την πληρωμή του, τα χρήματα που του οφείλονται: *έχει αφήσει τον μπακάλη ~* ΑΝΤ. πληρωμένος 2. αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: *~ λογαριασμός | γραμμάτιο* 3. αυτός για τον οποίο δεν έχει καταβληθεί το αντίτιμο: *πήρε ένα σωρό πράγματα από το μαγαζί και τ' άφησε απλήρωτα || ~ παραγγελία* · 4. (μτφ.) αυτός που δεν τον έχουν εκδικηθεί: δεν *θα τον αφήσει ~ για την προσβολή που του έκανε* ΣΥΝ. αξεπλήρωτος · 5. (σπάν.) αυτός που δεν έχει καταληφθεί, δεν έχει συμπληρωθεί: η θε'ση *έμεινε -, γιατί κανείς υποψήφιος δεν είχε τα προσόντα να την καταλάβει* ΣΥΝ. κενός ΑΝΤ. κατειλημμένος. [ΕΧΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν γέμισε, δεν συμπληρώθηκε», < *ἀ-* στερητ. + *πληρώ (-όω).* Η σημερινή σημ. είναι μεσν. Βλ. κ. *πληρώνω].*

απλησίαστος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για πρόσ.) αυτός που είναι δύσκολος στις κοινωνικές συναναστροφές ΣΥΝ. απρόσιτος ΑΝΤ. προσηνής, κα-ταδεκτικός, φιλικός 2. (για τιμές ή εμπορεύματα) υπερβολικά ακριβός: *σ' αυτή τη μπουτίκ οι τιμές είναι ~ || μετά τις ανατιμήσεις ορισμένα είδη θα γίνουν ~.*

απληστία [αρχ.] (η) {χωρ. πληθ.) 1. η διαρκής επιθυμία να έχει κανείς παραπάνω από αυτά που έχει ή χρειάζεται, η ακόρεστη πλεονεξία ΑΝΤ. αφιλοκέρδεια 2. η αδυναμία κορεσμού, η ακατάσχετη επιθυμία κατανάλωσης: *έπεσε με - στα ράφια τού σούπερ-μάρκετ, λες και επρόκειτο να γίνει πόλεμος* ΣΥΝ. βουλιμία, λαιμαργία, λίμα, αχορτα-σιά ΑΝΤ. κορεσμός, ικανοποίηση.

άπληστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από απληστία (βλ.λ.): *~ για κέρδος || τον κοίταζε με - μάτια.* — άπληστα | **απλ**ήστως [αρχ.] επίρρ. «· ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + θ. *πλη-* τού αρχ. *πίμπλημι* «γεμίζω». Βλ. κ. *πλήθος].*

απλίκα (η) {δύσχρ. απλικών} μικρό φωτιστικό, που στηρίζεται στον τοίχο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. applique < p. appliquer «εφαρμόζω» < λατ. applicare].

απλο- κ. **απλό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι είναι ή γίνεται απλό: *απλο-λογία, απλο-ελληνικός, απλο-γραφία, απλο-ποίηση* 2. άνεση: *απλό-χωρος* 3. γενναιοδωρία:

απλο-χέρης, απλο-χεριά.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. άπλό-θριξ), που προέρχεται από το επίθ. *απλούς* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. haplo-logie «απλολογία»)].

απλογραφια (η) [1846] {απλογραφιών} 1. λογιστικό σύστημα για την απεικόνιση και παρακολούθηση των συναλλαγών επιχείρησης με λογαριασμούς τρίτων 2. ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) λάθος κατά την αντιγραφή, όπου ο γραφέας παραλείπει τμήμα λέξης, το οποίο ταυτίζεται ακουστικά με τμήμα που έχει ήδη γράψει, π.χ. φιλόγος αντί *φιλόλογος* (βλ. κ. λ. *απλολογία).* — απλογραφικός, -ή, -ό [1838], απλο-γραφικ-a | -ώς επίρρ.

απλογραφώ ρ. μετβ. [1860] {απλογραφείς... | απλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω με απλούστερη γραφή, απλοποιώ ορθογραφικά: *λέξεις ξενικής προέλευσης που έχουν διπλά σύμφωνα, απλο-γραφούνται με ένα σύμφωνο.* — απλογράφηση (η).

απλοειδής, -ής, -ές {απλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει ένα μόνο χρωμόσωμα από κάθε ζεύγος (πβ. λ. *διπλοειδής, πολυπλοειδής).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haploïde].

απλοελληνικός, -ή, -ό [1783] 1. αυτός που διατυπώνεται σε απλά και καταληπτά Ελληνικά **2.** ***απλοελληνική*** (η) (ενν. *γλώσσα)* (παλαι-ότ.) η απλούστερη μορφή τής ελληνικής γλώσσας· ο όρος άλλοτε χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη δημοτική και άλλοτε πάλι μια μορφή απλουστευμένης καθαρεύουσας με βάση τη δημοτική -μικτή ή ανάμικτη- γλώσσα. — απλοελληνικά κ. (λόγ.) απλοελληνιστί [1854] επίρρ.

απλοέπεια (η) [1893] (χωρ. πληθ.} το να μιλά κανείς απλά, χρησιμοποιώντας απλό, σαφή και κατανοητό λόγο. [ΕΤΥΜ. < *απλό-* + *-έπεια* < *έπος* «λόγος»].

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη απλοέπεια αποδίδεται στον Κ. Παλαμά (περ. *Εστία,* Οκτ. 1893) και αξίζει να προσεχθεί για το περιεχόμενο και τη δηλωτικότητά της. Προστίθεται στην πολύ εκφραστική σειρά των συνθέτων σε *-έπεια* (από την αρχαία λ. *έπος* «λόγος»), όπως *καλ λιέπεια, ορθοέπεια, αμετροέπεια, αρτιέπεια, αισχροέπεια, αβροέπεια, κομψοέπεια* κ.ά. → *συνέπεια*

άπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΝΑΥΤ. 1. η αδυναμία για ταξίδι, για πλου˙ η παραμονή των πλοίων στο λιμάνι: *η παρατεταμένη ~ εμπόδισε την παρουσία επισκεπτών στη γιορτή τού νησιού* · 2. η κακοκαιρία που εμποδίζει τον πλου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απλούς* < ά- στερητ. + πλους].

άπλοια - άπνοια. Το *άπλοια (πλους, πλέω)* δεν πρέπει να συγχέεται με το άπνοια *(πνέω).* Και τα δύο σχετίζονται με τις καιρικές συν θήκες, αλλά το μεν *άπλοια* δηλώνει «την αδυναμία πλεύσης των πλοίων λόγω θαλασσοταραχής και συνεπεία ισχυρών ανέμων», ενώ το *άπνοια* σημαίνει «την παντελή έλλειψη πνεύσης ανέμων», η οποία και υποχρέωνε σε άπλοια την εποχή που υπήρχαν μόνο ιστιοφόρα πλοία. -· *άπνοια, άγνοια*

απλοϊκός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πονηριά, που σκέφτεται με αφέλεια ΣΥΝ. απονήρευτος, άδολος 2. αυτός που δεν έχει επιτήδευση στους τρόπους και στη συμπεριφορά ούτε πολύπλοκο τρόπο σκέψης: *στο χωριό θα βρεις πολλούς αγράμματους, ~ ανθρώπους να μιλούν για πράγματα τής καθημερινής ζωής, έτσι που να μη χορταίνεις να τους ακούς* 3. (για προϊόντα τής διανοίας) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπεραπλούστευση, έλλειψη βάθους: *~ συλλογισμός* ΣΥΝ. επιπόλαιος, ρηχός, αβαθής. — απλοϊκά επίρρ., απλ**οϊ-κότητα** (η) [1862].

απλολογία (η) {απλολογιών} ΓΛΩΣΣ. η σίγηση ολόκληρης συλλαβής, όταν ακολουθεί στην ίδια λέξη συλλαβή που περιέχει το ίδιο σύμφωνο (με όμοιο ή διαφορετικό φωνήεν), γεννώντας λόγω τής επανάληψης αίσθημα κακοφωνίας, π.χ. *τετράπεζα > τράπεζα, διδάσκαλος > δάσκαλος, αμφιφορεύς > αμφορεύς* (πβ. λ. *απλογραφια, ανομοίωση).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haplologie].

απλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή τού σύνθετου και πολύπλοκου σε πιο απλό και εύκολο: *η ~ προβλήματος | διαδικασίας* 2. ΓΛΩΣΣ. (α) η σίγηση συμφωνικού φθόγγου που ανήκει σε συμφωνικό σύμπλεγμα για να διευκολυνθεί η άρθρωση των συμφωνικών συμπλεγμάτων (π.χ. νύφη < *νύμφη, πράμα < πράγμα)* (β) η τροπή των διπλών όμοιων συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής σε απλά σύμφωνα, π.χ. *άλλος* [προφ. alios] > *άλλος* [προφ. âlos] **3**. ΜΑΘ. ***απλοποίηση κλάσματος*** η διαίρεση των όρων τού κλάσματος με τον ίδιο αριθμό από όπου προκύπτει ένα απλούστερης μορφής αλλά ίσης αξίας κλάσμα: το *6/8 διαιρούμενο με το δύο, μας δίνει το 3/4.*

απλοποιώ ρ. μετβ. [1831] {απλοποιείς... | απλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος] 1. μετατρέπω (κάτι σύνθετο και πολύπλοκο) σε πιο απλό και εύκολο: *πρέπει να απλοποιηθούν οι διαδικασίες καταβολής των φόρων, ώστε να αποφευχθεί η γραφειοκρατία || ~ συλλογισμό | κατάσταση* ΣΥΝ. απλουστεύω ΑΝΤ. περιπλέκω 2. ΜΑΘ. διαιρώ τους όρους ενός κλάσματος με τον ίδιο αριθμό, ώστε να προκύψει ίσο κλάσμα με μικρότερους όρους ή να γίνει ανάγωγο. — απλοποιητικός, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. simplifier].

απλός, -ή, -ό {απλούστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που αποτελείται από τα βασικά μόνο συστατικά, που δεν είναι σύνθετος, πολύπλοκος: *ξεκινούμε από ~ κατασκευές, για να προχωρήσουμε μετά σε πολύπλοκους μηχανισμούς || ~ μορφές ζωής* (π.χ. η αμοιβάδα) *|| ~ πρόταση* (που έχει μόνο τους βασικούς συντακτικούς όρους) ΑΝΤ. περίπλοκος 2. αυτός που αποτελείται από ένα μόνο στοιχείο: *-μηχανή* (η μηχανή που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι) *|| ~ λέξεις* (οι λέξεις που δεν είναι σύνθετες)· ΦΡ. (α) ***απλό εισιτήριο*** (i) το εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μία μόνο διαδρομή, χωρίς επιστροφή (ii) (καταχρ.) το εισιτήριο που δεν έχει έκπτωση· σε αντιδιαστολή προς το παιδικό, το φοιτητικό κ.λπ. (β) ***απλή επιστολή*** η επιστολή για την οποία έχουν καταβληθεί μόνο τα ταχυδρομικά τέλη· σε αντιδιαστολή προς τη συστημένη, την επείγουσα κ.λπ. (γ) ΜΑΘ. ***(απλή) μέθοδος των τριών*** βλ. λ. *τρεις* (δ) ***απλή αναλογική*** βλ. λ. *αναλογικός* 3. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολύπλοκη σκέψη ή συμπεριφορά, που ασχολείται μόνο με τα βασικά, αυτά που απασχολούν τον μέσο άνθρωπο: *είμαστε ~ άνθρωποι και δεν ξέρουμε απ'αυτά* ΣΥΝ. απλοϊκός 4. αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που δεν προκαλεί σύγχυση: *εκφράσου με λόγια ~ και όλοι θα σε καταλάβουν || σε ~ Ελληνικά αυτό σημαίνει... || ~ μαθήματα οικονομίας*- ΦΡ. (α) ***απλά πράγματα*** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι ξεκάθαρο ή ότι δεν είναι τόσο πολύπλοκο όσο φαίνεται: θα *τον ψηφίσουν και οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης και θα εκλεγεί πρόεδρος χωρίς να χρειαστεί άλλη ψηφοφορία- ~!* ΣΥΝ. δεν θέλει και φιλοσοφία, ένα κι ένα κάνουν δύο (β) ***απλά μαθηματικά*** για πολύ απλούς υπολογισμούς: *«Πέρυσι προκριθήκαμε στους οχτώ τής διοργάνωσης. Αν φέτος αποκλειστούμε από τους δεκαέξι, δεν θα 'ναι χειρότερα; ~!»* (ερημ.) 5. εύκολος στη χρήση: *είναι πολύ ~ μηχάνημα- πατάς ένα κουμπί κι αρχίζει να δουλεύει* ΣΥΝ. εύχρηστος · 6. (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από κάθε επιτήδευση: θέλω *λόγια ~ και σταράτα- όχι πολυλογίες και περικοκλάδες || ~ τρόποι* ΣΥΝ. ανεπιτήδευτος ΑΝΤ. επιτηδευμένος, εξεζητημένος (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, περιττών στοιχείων, που δεν έχει στολίδια: *~ ντύσιμο | φόρεμα | γεύμα* ΣΥΝ. λιτός, απέριττος ΑΝΤ. πολυτελής, φορτωμένος 7. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υψηλή θέση (στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πνευματική κ.λπ. ιεραρχία), που δεν έχει αξιώματα: *οι ~ άνθρωποι πληρώνουν πάντα τα λάθη των κυβερνητών || αυτά ισχυρίζεστε εσείς, κ. υπουργέ, ο ~ πολίτης όμως δεν σκέφτεται έτσι || μια ~ γυναίκα τού λαού*- ΦΡ. ***απλός στρατιώτης*** *ο* στρατιώτης που δεν είναι βαθμοφόρος 8. αυτός που δεν είναι έγκυρος ή επίσημος: αυτό *είναι ένα ~ χαρτί- δεν έχει καμία ισχύ* (δεν είναι επίσημο έγγραφο) 9. (ως χαρακτηρισμός σε ουσ.) για να τονιστεί ότι είναι μόνο αυτό και τίποτε παραπάνω: *Τι να σου κάνω κι εγώ; ~ υπάλληλος είμαι! || πρόκειται για ~ συνωνυμία- δεν είμαστε συγγενείς || Πώς κάνεις έτσι, μωρέ; Μια ~ επεμβασούλα στο δόντι θα σου κάνουν! Ούτε που θα καταλάβεις τίποτε!* Επίσης (λόγ.) απλούς. — απλά επίρρ. (βλ. κ. λ. *απλώς).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απλώς.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απλούς (-όο-)* < I.E. *sm-pl-os (όπου ά- < *sm, πβ. άμ-α), πβ. λατ. simplex, γαλλ. και ισπ. simple κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εις* (< *sem-s), *μία* (< *sm-ia), *δμο-ιος* (< *somo-) κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως αντίθετο τού διπλούς με τη σημ. «αυτός που συμβαίνει μία φορά». Στην Κ.Δ. απαντά μόνο με τη σημ. «απέριττος», πβ. Λουκ. 11,34: όταν ό *οφθαλμός σου απλούς ή, και όλον το σώμα σου φωτεινόν εστί.* Η σημ. «ειλικρινής - αφελής» είναι μεσν.].

απλούστερος - απλ**ούστατος**. Τα παραθετικά αυτά είναι αρχαία και έχουν σχηματιστεί αντιστοίχως από **απλο-έστερος* και **απλο-έστατος* με συναίρεση. Η παρέκκλιση από τους κανονικούς τύπους παραθετικών είναι ότι σχηματίστηκαν σε *-έστερος | -έστατος,* δηλ. με τις καταλήξεις παραθετικών των επιθέτων σε -ης *(ευγενής: ευ-γεν-έστερος, ευγεν-έστατος)* αντί σε *-ότερος | -ότατος.*

απλότητα (η) [αρχ.] (χωρ. πληθ.} 1. (α) το να είναι κάτι εύκολο και όχι πολύπλοκο, σύνθετο, δυσνόητο: η *~ κάνει τον λόγο πιο κατανοητό και αποτελεσματικό* ΑΝΤ. πολυπλοκότητα (β) η απ-ουσία περιττών ή περίπλοκων στοιχείων: *ενεργεί με ~ και μεθοδικότητα* 2. η λιτότητα και η απουσία τού εξεζητημένου, η απουσία επιτήδευσης ή υπερβολής: η *~ στο ντύσιμο αποτελεί στοιχείο κομψότητας ||η~ στη διακόσμηση ενός σπιτιού || η ~ στους τρόπους | στη συμπεριφορά* ΑΝΤ. επιτήδευση- ΦΡ. **εν *τη απλότητι το κάλλος*** (εν τη *απλότητι το κάλλος)* η ομορφιά βρίσκεται στην απλότητα, όχι στην εκζήτηση και την υπερβολή.

απλούιστος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν φέρει στολίδια. [ΕΤΥΜ; μεσν. < ά-στερητ. + πλουμιστός «στολισμένος» < *πλουμίζω].*

απλούς, -ή, -ούν → απλός

απλουστεύω ρ. μετβ. [1865] (απλούστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** μετατρέπω (κάτι σύνθετο ή δυσνόητο) σε απλό: *πρέπει να απλουστεύσουμε τις διαδικασίες, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό καλύτερα* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ. περιπλέκω, δυσκολεύω 2. (καταχρ.) απλοποιώ υπερβολικά· (ορθότ. *υπεραπλουστεύω).* — απλούστευση (η) [1861], απλουστευτικός, -ή, -ό.

απλουστεύω - **απλούστευσ**η. Έχουν πλαστεί εσφαλμένως, αντί των κανονικών **απλουστερ-εύω* και **απλουστέρ-ευση από το* θέμα τού *απλούστερ-ος, όπως* έχει διδάξει ο μεγάλος φιλόλογος Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης. Τύπος *απλουστέρευση,* σωστά σχηματισμένος αλλά μη καθιερωθείς, απαντά στο περ. *Λόγιος Ερμής* το 1819.

απλουστεύω - **υ**περαπλ**ουστεύω.** Συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά το *απλουστεύω* με τη σημασία τού «απλουστεύω υπερβολικά», τόσο που η απλούστευση να παίρνει αρνητική χροιά, φθάνοντας στην έννοια τής παραπλάνησης: *Μην απλουστεύεις τόσο σοβαρά θέματα- δεν είναι έτσι.* Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *υπεραπλουστεύω* και τα παράγωγα του (υπεραπλούστευση αντί τού *απλούστευση* και **υπέρ-**

απλουστευτικός αντί τού *απλουστευτικός).* Το ίδιο παρατηρείται και στη χρήση τού *γενικεύω (γενίκευση, γενικευτικός) αντί* τού υπεργενικεύω (υπεργενίκευση, υπεργενικευτικός).

απλόχερης (ο) {απλοχέρηδες}, **απλόχερα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. πρόσωπο που ξοδεύε χρήματα χωρίς να τσιγγουνεύεται ΣΥΝ. ανοι-χτοχέρης, γαλαντόμος, χουβαρντάς ΑΝΤ. τσιγγούνης, σφιχτοχέρης **2**. πρόσωπο που βοηθάει χρηματικά τους άλλους με γενναιοδωρία ΣΥΝ. γενναιόδωρος **3**. (καταχρ.-κακόσ.) πρόσωπο που ξοδεύει τα χρήματα του υπερβολικά και αλόγιστα ΣΥΝ. σπάταλος. [ΕΤΥΜ. < *απλό- + χέρης < χέρι].*

απλοχεριά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-εκφραστ.) η γενναιοδωρία· (γενι-κότ.) η έλλειψη πνεύματος οικονομίας.

απλόχερος, -η, -ο **1**. γενναιόδωρος, απλόχερης **2**. (συνεκδ.) πλούσιος, σε αφθονία. — απλόχερα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταπλασμ. τ. τού *απλόχερης].*

απλόχωρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα χώρου ΣΥΝ. ευρύχωρος, άνετος. — απλοχωριά (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *απλόχωρος < απλό- + χώρος].*

άπλυτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πλυθεί, που έχει ακάθαρτο το σώμα του: μην *κάθεσαι στο τραπέζι με ~ τα χέρια* ΣΥΝ. άνιφτος, βρόμικος **2**. ***άπλυτα*** (τα) (α) τα ακάθαρτα ρούχα, που είναι για πλύσιμο: *καλάθι για τα ~* || βάζω τα - στο *πλυντήριο* (β) (μτφ.) οτιδήποτε κρατά κανείς κρυφό, επειδή είναι επιλήψιμο: *φοβόταν μην της βγάλει τα ~* στη *φόρα.* — απλυσιά (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + πλύνω].

απλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. ανοίγω (κάτι πτυσσόμενο, μαζεμένο) σε όλη του έκταση· τεντώνω: ο *αετός άπλωσε τις φτερούγες του* || *άπλωσα τα χέρια μου και τον έσφιξα στην αγκαλιά μου*- ΦΡ. (α) ***απλώνω χέρι*** (μεσν. φρ.) (i) εκτείνω το χέρι μου, για να πιάσω ή να πάρω κάτι, χωρίς αυτό να επιτρέπεται: ~ σε ξένα *πράγματα* || μην *απλώσεις χέρι στο γλυκό!* (ii) σηκώνω το χέρι μου, για να χτυπήσω κάποιον: μην *τολμήσεις ν' απλώσεις χέρι πάνω μου!* (iii) αγγίζω με ερωτική διάθεση: είναι μαζί *πολύ καιρό, αλλά δεν έχει απλώσει χέρι πάνω της* (iv) *(απλώνω το χέρι μου)* (με ανοιχτή τη χούφτα) ζητιανεύω: *προτιμάει ν' απλώνει το χέρι του παρά να δουλεύει* (β) (μτφ.) ***απλώνω | τεντώνω την αρίδα | τις αρίδες μου*** βλ. λ. *αρίδα 2.* ξεδιπλώνω, στρώνω: ~ *τον χάρτη πάνω στο τραπέζι* 3. κάνω (κάτι) να καταλαμβάνει μεγάλη επιφάνεια: - τη *μπογιά* | *το χρώμα* || *άπλωσε τα παιχνίδια του. στο πάτωμα* 4. εκθέτω (κάτι) κυρ. στον ήλιο, ώστε να είναι εκτεθειμένο όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος τής επιφάνειας του: ~ τη *μπουγάδα* | *τα ρούχα να στεγνώσουν* || *οι αγρότες απλώνουν τη σταφίδα στον ήλιο*- ΦΡ. (μτφ.) ***έχω τραχανά απλωμένο*** βλ. λ. *τραχανάς*- (μεσοπαθ. ***απλώνομαι)*** **5**. επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση, όλο και μεγαλύτερο εύρος: η *ομίχλη απλώθηκε πάνω απ' τις σκεπές* || η *Αθήνα απλώθηκε σε όλο το λεκανοπέδιο, αφότου έγινε πρωτεύουσα* || *ο λεκές απλώθηκε πάνω στο πουκάμισο* || (μτφ.) η *επιρροή τού κόμματος απλώνεται και στα λαϊκά στρώματα* || *τρόμος απλώθηκε σε όλο το χωριό* ΣΥΝ. εξαπλώνομαι 6. (για πρόσ.) (α) επεκτείνω τον χώρο των δραστηριοτήτων, των εργασιών μου: Μην *απλώνεσαι τόσο πολύ! Δεν τραβάει η αγορά!* (μην επεκτείνεις τις επιχειρηματικές σου δραστηριότητες) ΣΥΝ. ξανοίγομαι (β) ασχολούμαι όλο και περισσότερο με κάτι: μην *απλώνεσαι τόσο σ' αυτό το θέμα!* 7. εκτείνομαι, υπάρχω καταλαμβάνοντας μεγάλη έκταση: *από την κορυφή τού Λυκαβηττού βλέπεις την Αθήνα να απλώνεται κάτω απ' τα πόδια σου* || *είσαι νέος ακόμη- η ζωή απλώνεται μπροστά σου* ♦ 8. (αμετβ.) επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση: *ο λεκές άπλωσε (πάνω) στο ύφασμα.* — άπλωμα (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. απλώ (-όω) «απλουστεύω - ξετυλίγω» < *απλούς.* Η σημ. «εκτείνω, τεντώνω» είναι μεσν.].

απλώς επίρρ. [αρχ.] μόνο: *Γιατί παρεξηγήθηκες έτσι; Εγώ ~ σου ζήτησα να χαμηλώσεις το ραδιόφωνο.*

απλώς - απλά. Από εσφαλμένη αντίληψη τής έννοιας τής δημοτικής ή από μια τάση να υπαχθούν τα πάντα σε ανεξαίρετους κανόνες, χρησιμοποιούν μερικοί το επίρρημα *απλά* αντί τού *απλώς.* Ωστόσο, οι δύο τύποι διαφέρουν σημασιολογικά: απλά σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα», ενώ απλώς σημαίνει «μόνο». Παράδειγμα: *Μίλα* ***απλά,*** *να σε καταλαβαίνουν όλοι - Χρειάζεται* ***απλώς*** *ένα πιστοποιητικό από τη νομαρχία - **Απλώς,** πρέπει να προσέξεις να διατυπώσεις απλά τις απόψεις σου, ώστε να πεισθούν όλοι.*

Σημασιολογικά διαφέρουν επίσης και άλλα επιρρήματα σε -ως | -α: *εκτάκτως - έκτακτα, αδιακρίτως - αδιάκριτα* κ.ά. Μπορεί ο γενικός κανόνας να είναι ότι τα επιρρήματα τής Κοινής Ελληνικής (δημοτικής) από επίθετα σε *-ος* σχηματίζονται σε -α *(έξυπνος -έξυπνα, γρήγορος - γρήγορα),* αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που για σημασιολογικούς, υφολογικούς ή άλλους λόγους (αποφυγή συσκότισης τού νοήματος), επιβάλλεται να χρησιμοποιούνται και ορισμένοι τύποι επιρρημάτων σε -ως.

απλωσιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} 1. ο ανοιχτός υπαίθριος χώρος · 2. η ύπαρξη άνετων χώρων: *μου αρέσει αυτό το σπίτι- έχει ~* ΣΥΝ. άνεση, άπλα, απλοχωριά · 3. (περιληπτ.) σύνολο πλυμένων ειδών (ρούχων κλινοσκεπασμάτων κ.ά.), που απλώθηκαν για στέγνωμα: *μάζεψα ώς τώρα δύο ~ ρούχα.*

απλώοτρα (η) {δύσχρ. απλωστρών} οικιακή κατασκευή όπου απλώνονται τα ρούχα, για να στεγνώσουν. [ΕΤΥΜ. < *απλώνω* (αόρ. *άπλωσ-α)* + παραγ. επίθημα *-τρα,* πβ. κ. ξα-*πλώσ-τρα].*

απλωτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει απλωθεί: πάνω *στην- ζύμη πρόσθεσε τα υπόλοιπα υλικά* ΣΥΝ. απλωμένος **2**. ***απλωτή*** (η) η κίνηση στην κολύμβηση, κατά την οποία ο κολυμβητής εκτείνει όσο το δυνατόν περισσότερο το χέρι του εμπρός: με *δυο-τρεις ~ βρέθηκε ξανά μπροστά από τους άλλους κολυμβητές.* — απλωτά επίρρ.

απλωτός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πλωτός: *~ ποταμός.*

απνευστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) με μια ανάσα, χωρίς αναπνοή: *απήγγει-λε το ποίημα ~* ΣΥΝ. μεμιάς, μονομιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπνευστος < ά-* στερητ. + *πνευστός].*

άπνοια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία ανέμου, όταν δεν φυσά καθόλου ΣΥΝ. νηνεμία, απανεμιά, γαλήνη, μπουνάτσα ΑΝΤ. αέρας · 2. ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η παύση τής αναπνοής. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απνους.* Η ιατρ. σημ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό].

άπνοια: συνώνυμα. Η σημασιολογική απόχρωση ορισμένων συνω νύμων, που όλα δηλώνουν κατά βάσιν «την απουσία ανέμων», κυ μαίνεται αισθητά. Με το άπνοια τονίζεται περισσότερο η αρνητι κή πλευρά τής απουσίας ανέμων (οι υψηλές θερμοκρασίες, η πολ λή ζέστη, παλαιότερα και η *άπλοια* των πλοίων), ενώ η (αρχαία ήδη) νηνεμία και η απανεμιά δηλώνουν τη θετική πλευρά τού και ρικού αυτού φαινομένου, την ηρεμία, τον γλυκό και ευχάριστο και ρό, που προκύπτει, όταν δεν πνέουν (ισχυροί) άνεμοι, πράγμα που δηλώνεται εντονότερα από το γαλήνη. Το συνώνυμο κάλμα πλη σιάζει στη σημασιολογική απόχρωση τού *άπνοια.* Ετυμολογικά η λ. *άνεμος* έδωσε το ήδη ομηρικό *νηνεμία* (< επίθ. *νήνεμος* < στερητ. ν)η) + **άνεμος**), καθώς και το νεότ. *απανεμιά* (< *απάνεμος* < αρχ. επίθ. *ύπ-ήνεμος < υπό + άνεμος),* που δηλώνει συνεκδοχικώς και τον χώρο, όπου δεν φυσά άνεμος. Το αρχ. *άπνοια,* που μαρτυρείται ήδη στο έργο *Επιδημίαι* τού Ιπποκράτη, συνδέεται με το *απνοος* (< *πνέω).* Αχαίο, και μάλιστα ομηρικό, είναι και το *γαλήνη,* που σήμαινε αρχικά «την ηρεμία τής θάλασσας λουσμένης στον ήλιο», ενώ «τη γαλήνη τής θάλασσας» (ελλείψει ισχυρών ανέμων) δηλώνει και το επίσης ελληνικό (αντιδάνειο) *κάλμα,* που δεν είναι άλλο από το ήδη ομηρικό *καύμα* (η ηλιακή θερμότητα < *καίω)* μέ σω τού ιταλ. calma. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το αντίθετο τής άπνοι ας, η πνοή των ανέμων, δηλώνεται με την όχι τόσο εύχρηστη σή μερα λ. επίπνοια → *άπλοια*

άπνοος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει πνοή, ξέπνοος.

από κ. **απ'** (πριν από φωνήεν και συχνά πριν από τη γεν. κ. αιτ. τού οριστικού άρθρου) κ. αφ' (πριν από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ.· δηλώνει: 1.τόπο: (α) αφετηρία (κ. μτφ.) (+ αιτ., +γεν., +επίρρ.): *ξεκίνησε - τη Λαμία* || *ξεκίνησε ~ μακριά-* ΦΡ. (α) ***από Θεού άρξασθαι*** ας αρχίσουμε επικαλούμενοι πριν από όλα τη βοήθεια τού Θεού (β) ***από κορυφής μέχρις ονύχων*** ή ***από την κορυφή ώς | μέχρι τα νύχια*** από πάνω μέχρι κάτω, σε όλο το σώμα: *μόλις μπήκε στο σπίτι την κοίταξε ~* (β) το σημείο από το οποίο αρχίζει μία μέτρηση, ένας υπολογισμός: *το οικόπεδο ξεκινά - τη ρεματιά, ~ εκεί* || η *θερμοκρασία το χειμώνα είναι ~ -5 ώς 5 βαθμούς Κελσίου* || *η θερμοκρασία στη Σιβηρία ξεκινά ~ πολύ χαμηλά* (γ) (+αιτ., +ονομ. επιθ. που α^κ^αφέρεται στο υποκ. τού ρήματος) την κατάσταση στην οποία βρισκόταν κανείς σε σχέση με αυτή στην οποία βρίσκεται τώρα: ~ την *απόλυτη ευτυχία, φτάσαμε στην απόλυτη δυστυχία* || ~ *πλούσιος φτωχός* || *-δήμαρχος κλητήρας* || *απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι απ' τα πολλά στα λίγα* (δ) το σημείο από όπου υπολογίζεται μια απόσταση (+αιτ., +επίρρ.): το *περίπτερο είναι 50 μέτρα - το σπίτι μου* || *μένει 50 μέτρα ~ εκεί* (ε) απομάκρυνση (+αιτ., +επίρρ.): *τον έδιωξε ~ κοντά της* || ο *στρατός εκδίωξε τις εχθρικές δυνάμεις ~ τις θέσεις που είχαν καταλάβει* (στ) (+γεν.) εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος κάποιου προσώπου (κατοικία, μαγαζί, γραφείο κ.λπ.(: *έρχομαι ~ τής θείας μου* (ζ) διέλευση (+αιτ., +επίρρ.) ή το διά μέσου (+αιτ.): το *λεωφορείο πάει στο κέντρο* - την *Πανεπιστημίου* || *πέρασε - κοντά* || *τον είδα ~ το παράθυρο* (η) καταγωγή προσώπου ή τον τόπο παραγωγής προϊόντος ή πρωτοεμφάνισης φαινομένου, τάσης κ.λπ. (+αιτ., +επίρρ.): *ο Μάριος είναι ~ τη Σαντορίνη* || η *κα Μιγιούκι κατάγεται - πολύ μακριά* || *το καλό λάδι είναι ~ την Μάνη* || η *νέα μόδα μάς έρχεται* - την *Αμερική* || *είναι ~ εδώ* (θ) τοπική εξάρτηση: (+αιτ., +επίρρ.): *κρέμεται ~ το ταβάνι* || *κρατά το παιδί ~ το χέρι* (ι) τόπο, μέρος συνόλου (+αιτ., +επίρρ.): *πήγαινε - την άλλη πλευρά τού τραπεζιού* || *κάθομαι ~ μέσα 2.* χρόνο- χρονική αφετηρία, σημείο εκκίνησης χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ., +γεν., +ονομ. επιθέτου που αναφέρεται στο υποκ.): τα *καταστήματα θα είναι αύριο ανοιχτά ~ τις 8.00 το πρωί μέχρι τις 18.00 το απόγευμα* || θα *είναι αύριο ανοιχτά ~ νωρίς* || μπή-^κ^ες ~ *μικρός στα βάσανα* || *ήταν παράξενος ~ γεννησιμιού του* || ~ *καταβολής/ κτίσεως κόσμου* || ~ *τούδε και στο εξής, θα προσπαθήσω να είμαι συνεπέστερος στις υποχρεώσεις μου* || ~ *καιρού εις καιρόν σημειώνονται αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων* || *διορία ~ τής σήμερον μέχρι το τέλος τού μηνός* || *αντί να δουλεύει, διασκεδάζει ~ πρωίας μέχρι* νυκτός· ΦΡ. ***απ' ~ ης στιγμής*** *(άφ' ής στιγμής)* | ***από τη στιγμή που*** από τότε που ή αφού: *από τη στιγμή που μπήκε στο σπίτι, δεν σταμάτησε να φωνάζει* || *αφ' ης στιγμής αποφάσισες να φύγεις από την εταιρεία, γιατί διαμαρτύρεσαι;* 3. αντιδιαστολή (σε σύγκριση, προτίμηση κ.λπ.) (+αιτ.(: *είναι μεγαλύτερος ~ μένα* || *προτιμώ τα μήλα ~ τα αχλάδια* 4. ποιητικό αίτιο (+αιτ.): *εκτελέστηκε ~ τους Γερμανούς* 5. αίτιο (+αιτ.) (= εξαιτίας +γεν.): *έσκασε ~ το κακό του* 6. ύλη | περιεχόμενο (+αιτ.): *είναι ~ αγνό, παρθένο μαλλί* 7. το σύνολο σε μέρος τού οποίου γίνεται η αναφορά (+αριθμητικό): ~ *τους 20 μόνο οι 8 πέρασαν τις εξετάσεις* 8. επιμερισμό (+αιτ.): *πήρε - 10.000 δρχ. ο καθένας* 9. μέσο | τρόπο (+αιτ., (λόγ.) +γεν., +ονομ. επιθ. που

αναφέρεται στο υποκ): ζει ~ τη δουλειά *του* || ~ *τηλεοράσεως μάθαμε τα καθέκαστα* || - *τηλεφώνου συνεννόηση* || *αποφάσισε ~ μόνος του να φύγει από το σπίτι* || *πήραν την απόφαση ~ κοινού* || *λέει το μάθημα - μνήμης*- ΦΡ. (α) ***από καρδιάς*** από την καρδιά μου: ~ *συγχαρητήρια για τη μεγάλη σας επιτυχία* (β) ***από μηχανής θεός*** για πρόσωπο που παρουσιάζεται απροσδόκητα και δίνει λύση σε αδιέξοδο: *εμφανίστηκε ως - και όλα διευθετήθηκαν* (γ) ***από στήθους*** κατά λέξη απομνημόνευση: ζητούσε *από τα παιδιά να μαθαίνουν* - το *μάθημα τής ημέρας* (δ) *αφ' **υψηλού*** υπεροπτικά ή συγκαταβατικά: *από τότε που απέκτησε χρήματα, κοιτά ~* τους *συγγενείς και τους φίλους του* 10. αναφορά (+αιτ., +γεν.): ~ *μαγειρική κάτι καταλαβαίνει* || ~ *απόψεως τουρισμού, η χώρα προοδεύει* || *απόφαση θετική ~ πάσης απόψεως* | ~ *κάθε άποψη* 11. απαλλαγή (+αιτ.): *γλύτωσα -μεγάλο βάρος* 12. αφαίρεση (= μείον, πλην) (+αριθμητ.): *40 ~ 1.000 κάνει 960.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. από | (αιολ.) όπυ (ήδη μυκ. a-pu-), που συνδ. με σανσκρ. apa, λατ. ab, αγγλ. of, off, γερμ. ab- (π.χ. ab-gehen «απομακρύνομαι») κ.ά. Το από χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. τόσο ως πρόθ. όσο και ως επίρρ., με τη σημ. «μακριά από, χωριστά από», διακρινόμενο σαφώς από το εκ «έξω από»].

απο- κ. **από-** κ. **απ-** | αφ- (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει: 1. απομάκρυνση: *απο-γειώνομαι* 2. στέρηση, αφαίρεση: *απο-βουτύρωση, απο-γαλακτισμός* 3. υστερόχρονο: *από δείπνο* 4. υπόλοιπο, κατάλοιπο ενός πράγματος: *από-σταγμα, από-βροχο* 5. επίταση: *απο-θηριώνω* 6. ολοκλήρωση: *απο-περάτωση, απο-θεραπεία* 7. διάλυση, ανατροπή: *απο-διοργάνωση, απο-κολεκτιβοποίηση* 8. άρνηση: *απ-άνθρωπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. άπό (βλ.λ.)].

αποαποικιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (για χώρα) η απαλλαγή από αποικιακό καθεστώς. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decolonisation].

αποβ**ά**θ**ρα** (η) {δύσχρ. αποβάθρων} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για την επιβίβαση ή αποβίβαση ανθρώπων ή εμπορευμάτων σε πλοία και σιδηροδρόμους. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *-βάθρα* < *βαίνω,* βλ. κ. *βάθρο].*

αποβ**αί**νω ρ. αμετβ. {απέβην, -ης, -η... (να/θα αποβώ)} (λόγ.) καταλήγω, έχω συγκεκριμένη έκβαση: *οι προσπάθειες τους απέβησαν άκαρπες* || *το ταξίδι τους με το αεροπλάνο απέβη μοιραίο* (σκοτώθηκαν σε αεροπορικό δυστύχημα) || *μια τέτοια ενέργεια μπορεί να αποβεί εις βάρος σας.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *βαίνω,* πβ. *δια-βαίνω, παρα-βαίνω* κ.ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Το αποβαίνω αποτελεί σήμερα κατάλοιπο παλαιότερων χρήσεων τής λόγιας γλώσσας, χρησιμοποιούμενο μόνο σε πάγιες εκφράσεις και σε λογιότερο ύφος. Χρησιμοποιείται κυρ. με επίθετα ή ουσιαστικά (σε λειτουργία κατηγορουμένου) και με επιρρηματικές εκφράσεις, σε φράσεις όπως «μια πράξη, *ενέργεια, στάση ...απέβη* | *θα αποβεί μάταιη* | *άκαρπη* | *ανώφελη* | *αναποτελεσματική* | *καταπέλτης...»* ή *«χρήσιμη* | *επωφελής* | *αποτελεσματική...»* ή «εις *βάρος* | *προς όφελος* | *επί ζημία* | *υπέρ...».*

αποβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απέβαλα, αποβλήθηκα (λόγ. απεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. αποβληθείς, -είσα, -έν), αποβεβλημένος} ♦ (μετβ.) 1. βγάζω έξω, απομακρύνω κάποιον από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται κατόπιν αποφάσεως: ο *δικαστής απέβαλε από την αίθουσα δύο ακροατές τής δίκης, επειδή φωνασκούσαν* 2. ΑΘΛ. (για διαιτητή) απομακρύνω παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα, λόγω αντικανονικής ενέργειας του, που τιμωρείται με αυτή την ποινή: *ο διαιτητής απέβαλε τους δύο ποδοσφαιριστές που συνεπλάκησαν* || *όποιος παίκτης στο μπάσκετ συμπληρώσει πέντε φάουλ αποβάλλεται* · 3. τιμωρώ (μαθητή | σπουδαστή) με υποχρεωτική διακοπή (οριστική ή προσωρινή) τής φοίτησης του λόγω σοβαρού παραπτώματος: ο *λυκειάρχης απέβαλε τον μαθητή για πέντε μέρες* 4. απομακρύνω (κάτι που βρίσκεται εντός μου) με έκκριση: ο *οργανισμός αποβάλλει με τον ιδρώτα βλαβερές ουσίες* 5. (μτφ.) καταπολεμώ, διώχνω (κάτι ανεπιθύμητο): με *πολύ κόπο απέβαλα τις κακές μου συνήθειες* ♦ 6. (αμετβ.) ΙΑΤΡ. (για εγκύους) χάνω πρόωρα το κυοφορούμενο έμβρυο: *απέβαλε στον τρίτο μήνα τής εγκυμοσύνης της.*

ΣΧΟΛΙΟ Όπως και προκειμένου για το απλό ρ. βάλλω, με δύο -λ- γράφονται οι τύποι των χρόνων τού ρήματος, που δηλώνουν συνέχεια, διάρκεια ή επανάληψη: *Τον αποβάλλουν συχνά από το σχολείο - Τον απέβαλλαν σχεδόν σε κάθε παιχνίδι - Θα αποβάλλει συνεχώς, αν δεν υποβληθεί σε κατάλληλη θεραπεία.* Με ένα -λ- γράφονται, αντιθέτως, οι τύποι που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται μία φορά, στιγμιαία ή ως γεγονός που δεν ενδιαφέρει η διάρκεια του: τον *απέβαλαν από το γήπεδο και θα τον αποβάλουν και πάλι, αν ξανακάνει τα ίδια.* —> *βάλλω*

αποβαρβαρωνω ρ. μετβ. [1814] {αποβαρβάρω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε κατάσταση βαρβαρότητας, βιαιότητας: *πολλοί νέοι έχουν αποβαρβαρωθεί μέσα στον φανατισμό και στη βία των γηπέδων* ΣΥΝ. αποθηριώνω, αποκτηνώνω, εκβαρβαρώνω ANT. εκπολιτίζω, εξανθρωπίζω. — αποβαρβάρωση (η) [1814].

αποβαρο (το) [1833] η διαφορά μεταξύ μικτού και καθαρού βάρους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tare].

απόβ**α**ση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η έξοδος στρατιωτικών δυνάμεων από πλοίο στο πλαίσιο στρατιωτικών επιχειρήσεων 2. (μτφ.) η μαζική προσέλευση προσώπων σε έναν τόπο: η ~ *τουριστών στα νησιά τού Αιγαίου άρχισε.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απόβασις* < *αποβαίνω].*

ΣΧΟΛΙΟ Το ρ. αποβαίνω, από όπου το απόβαση, έχει χάσει σήμερα την αρχική σημασία του. Αντ' αυτού χρησιμοποιείται η περίφραση *«διενεργώ* | *πραγματοποιώ απόβαση»* ή *«κάνω απόβαση».*

αποβατικός, -ή, -ό [1897] 1. ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με απόβαση: ~ *επιχείρηση* | *άσκηση* | *σκάφος* | *σώμα* | *δυνάμεις* **2. *αποβατικό*** (το) σκάφος ειδικά εξοπλισμένο για την πραγματοποίηση αποβάσεων.

αποβαφή (η) επεξεργασία με την οποία αφαιρείται το χρώμα ενός βαμμένου ή τυπωμένου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *βαφή,* πβ. μεσν. *αποβάφω* «αποχρωματίζομαι, ξεθωριάζω»].

αποβδόμ**αδα** επίρρ. (λαϊκ.) από την άλλη εβδομάδα: η *επισκευή τού σπιτιού ξεκινάει ~.*

αποβ**ιβ**άζω ρ. μετβ. {αποβίβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) βγάζω (επιβάτη) από μέσο μεταφοράς: *το λεωφορείο αποβίβασε τους τελευταίους επιβάτες μία στάση πριν από το τέρμα* (β) (ειδικότ.) βγάζω (επιβάτη) από πλοίο στην ξηρά: *οι «δουλέμποροι» αποβίβασαν τους λαθρομετανάστες σε ερημική ακτή τού νησιού* || (κυρ. μεσοπαθ.) *οι τουρίστες αποβιβάστηκαν μετά από πολύωρο ταξίδι στην Κω* ΣΥΝ. κατεβάζω ANT. επιβιβάζω 2. ΣΤΡΑΤ. βγάζω στρατιώτες από πλοίο στην ξηρά: *οι σύμμαχοι αποβίβασαν μεγάλο αριθμό στρατιωτών στη Νορμανδία* || *τα εχθρικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν σε έναν αφύλακτο όρμο* ΣΥΝ. κατεβάζω ANT. επιβιβάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *βιβάζω* «κάνω να βαδίσει (προς τα πάνω)»].

αποβ**ίβα**ση (η) [1896] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η έξοδος επιβατών από μέσο μεταφοράς: η - των *επιβατών γίνεται από τη μεσαία πόρτα τού λεωφορείου* ANT. επιβίβαση. Επίσης απ**οβιβασμός** (ο) [μτγν.]. — αποβιβαστικός, -ή, -ό [1864].

αποβίβαση - αποβιβασμός. Το αποβιβασμός είναι ήδη αρχαίο (μτγν.) και θεωρείται ορθότερο τού αποβίβαση. Γενικότερα, τα παράγωγα τού αρχ. ρ. *βιβάζω* σχηματίζονται σε **-βιβασμός**: *συμβιβάζω - συμβιβασμός, προβιβάζω - προβιβασμός, υποβιβάζω - υποβιβασμός* κ.τ.ό. Ωστόσο, ίσως με επίδραση των πολλών παραγώγων σε *-βάση* τού *βαίνω (διαβαίνω - διάβαση, αναβαίνω - ανάβαση* κ.λπ.), σχηματίστηκαν -παράλληλα αρχικώς προς τα *-βιβασμός*- και παράγωγα σε -βίβαση: *διαβιβάζω - διαβίβαση, μεταβιβάζω - μεταβίβαση, επιβιβάζω - επιβίβαση,* τα οποία καθιέρωσε η χρήση. Οπωσδήποτε, τα ρήματα σε -άζω έδωσαν κανονικώς στην Ελληνική παράγωγα σε -α**σμός**: *ενθουσιάζω - ενθουσιασμός, αγιάζω - αγιασμός, πολλαπλασιάζω - πολλαπλασιασμός, θαυμάζω - θαυμασμός, πλεονάζω - πλεονασμός* κ.τ.ό., χωρίς να λείπουν σχηματισμοί σε -α**ση** *(-ασις): στεγάζω - στέγαση, διασκεδάζω - διασκέδαση, εκγυμνάζω - εκγύμναση* κ.τ.ό.

αποβιομηχάνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο σταδιακός περιορισμός των βιομηχανικών μονάδων παραγωγής ANT. εκβιομηχάνιση. Επίσης αποβιομηχανοποίηση. — αποβιομηχανίζω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deindustrialisation].

αποβιταμινωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση βιταμινών (καταχρ.) η αβιταμίνωση.

αποβιταμινωση ή αβιταμίνωση; Οι δύο όροι διαφέρουν, στην πραγματικότητα, σημασιολογικώς, μολονότι και οι δύο δηλώνουν «στέρηση». Συγκεκριμένα, το μεν στερητικό α- σημαίνει κυρ. την «έλλειψη» (αβιταμίνωση = η έλλειψη βιταμινών πβ. και *αδιαφάνεια, ασυνέπεια, ασυμμετρία),* το δε στερητικό *απο-* σημαίνει την «αφαίρεση» *(εξάρτηση - απεξάρτηση, μυθοποίηση - απομυθοποίηση).* Άρα και αποβιταμινωση = η αφαίρεση των βιταμινών! Γι' αυτό είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος αβιταμίνωση.

αποβιώνω ρ. αμετβ. {εύχρ. κυρ. στον αόρ.· απεβίωσα (μτχ. αποβιώσας, -ασα, -αν)} (λόγ.) φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *άποβιώ (-όω)* < *απο-* + *βιώ* «ζω»].

αποβιώνω - αποζώ. Το αποβιώνω χρησιμοποιείται κανονικά στο γ' πρόσωπο τού αορίστου *(απεβίωσε)* και δηλώνει την έννοια τού θανάτου *(αποβιώνω* = «πεθαίνω»). Αντίθετα, το αποζώ σημαίνει «ζω από, προσπορίζομαι τα προς τον βίον», δηλώνοντας την έννοια τής ζωής. Παραδείγματα: *Απεβίωσε σε βαθύ γήρας ο στρατηγός...,* αλλά *Χωρίς περιουσία πια, αποζεί δουλεύοντας σε φιλικό κατάστημα.* Με την ίδια σημασία και οι δύο λέξεις είναι ήδη αρχαίες. Σήμερα χρησιμοποιούνται σε λογιότερα κείμενα αντιστοίχως αντί τού *πεθαίνω* και ζω *από.* →
βιώνω

αποβλακώνω ρ. μετβ. [1879] {αποβλάκω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βλάκα, ηλίθιο: η *πολλή τηλεόραση τους έχει αποβλακώσει.* — αποβλάκωση (η) [1866] κ. αποβλάκωμα (το), αποβλακωτικός, -ή, -ό [1893].

αποβ**λέ**π**ω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέβλεψα} (+σε) έχω ως στόχο, αποσκοπώ: με τις *ενέργειες αυτές αποβλέπει στη φθορά τού αντιπάλου του*- ΦΡ. ***είδα κι απόειδα*** βλ. λ. *βλέπω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ.*

αποβλέπω σε - αφορώ σε - αποσκοπώ σε. Και τα τρία αρχαία αυτά ρήματα έχουν κοινή σημασιολογική αφετηρία, εξού και κοινή σύνταξη. Και τα τρία ξεκινούν από τη σημασία «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα», άρα

«συγκεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι, αποβλέπω σε κάτι». Η σύνταξη με την πρόθεση σε (αρχ. *εις),* φανερή στο αποβλέπω σε και στο αποσκοπώ σε. ισχύει και για το τρίτο ρήμα: αφορώ **σε** *(Το θέμα αφορά στο συγκεκριμένο κόμμα και όχι σε όλα τα κόμματα), το* οποίο ισοδυναμεί προς το «αναφέρεται σε» (πβ. τα αρχαία *«άφορα εις τον* Θεόν» - *«αποσκοπώ εις τι» - «αποβλέπω* είς *το κέρδος μόνον»).*

αποβλήθηκα ρ. -> αποβάλλω

αποβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποβληθεί: *κατάλογος λέξεων αποβλητέων.* [ΕΤΥΜ. *0-ΡΧ-* ρηματ. επίθ. < αποβάλλω],

απόβλητος, -η, -ο **1**. αυτός που έχει εκδιωχθεί, παραγκωνιστεί από το κοινωνικό του περιβάλλον, που ζει στο περιθώριο περιφρονημένος και ανυπόληπτος: *χιλιάδες φτωχοί, ~ τής κοινωνίας, ζουν χωρίς στέγη και περίθαλψη* **2**. ***απόβλητα*** (τα) τα απορρίμματα, κυρ. τής βιομηχανικής παραγωγής: *τοξικά | χημικά | βιομηχανικά ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποβάλλω].*

αποβολή (η) 1. η απομάκρυνση κάποιου από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή στον οποίο ανήκει: *η ~ κάποιου από τους κόλπους τής Εκκλησίας | τού στρατεύματος || η - ξένων λέξεων από τη γλώσσα* • 2. η εκδίωξη μαθητή | σπουδαστή από την τάξη ή η προσωρινή ή και οριστική εκδίωξη μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία για σοβαρό του παράπτωμα 3. ΑΘΛ. η απομάκρυνση παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα κατόπιν αποφάσεως τού διαιτητή, λόγω αντικανονικής ενέργειας του για την οποία προβλέπεται τέτοια ποινή: *~ ποδοσφαιριστή με κόκκινη κάρτα* 4. η απομάκρυνση με έκκριση: *η ~ βλαβερών ουσιών από τον οργανισμό* 5. η καταπολέμηση ανεπιθύμητης ή βλαβερής ιδιότητας: η ~ των *κακών συνηθειών* · 6. ΙΑΤΡ. η πρόωρη έξοδος από τη μήτρα τού κυοφορούμενου εμβρύου, ώστε να είναι αδύνατη η επιβίωση του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποβάλλω].*

αποβολιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να αποβληθεί, να απορριφθεί: *αρκετές λέξεις τού χειρογράφου κρίθηκαν ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υποβολιμαίος* < *άπο-* + *βόλιμος* < *βολή* < βάλλω].

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη **αποβολιμαίος** χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχαία με τη σημασία «απόβλητος, απορριπτέος, για πέταμα» *(αποβάλλω, αποβολή),* από όπου πέρασε στην παλαιότερη φιλολογική μετα-γλώσσα με τη σημασία τού «απορριπτέος, εξοβελιστέος» για λέξεις, τύπους και στοιχεία τού κειμένου.

αποβολιμαίος - υποβολιμαίος. Πρόκειται για διαφορετικές σημασίες *-υποβολιμαίος* σημαίνει «αναληθής, πλαστός, ψευδώς υπαγορευόμενος»-, με μόνο κοινό στοιχείο ότι και οι δύο λέξεις ανάγονται στο ρ. βάλλω. → *υποβολιμαίος*

αποβορβόρωση (η) [1889] (-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η ολοσχερής μετατροπή σε βόρβορο, η πλήρης εξαχρείωση των ηθών

αποβορρι (το) ο φθίνων βόρειος άνεμος.

αποβουτυρώνω ρ. μετβ. {αποβουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το βούτυρο από (κάτι): *αποβουτυρωμένο γάλα.* — απ**οβουτύρωσ**η (η).

αποβραδίς επίρρ. (λαϊκ.) από το βράδυ: *« - ξεκίνησα μ'έναν παλιό μου φίλο ! για το Χατζηκυριάκειο και για τον Άγιο Νείλο»* (λαϊκ. τραγ.). — (σπάν.) **αποβραδινός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άποβραδύς* «το περασμένο βράδυ» < *άπο-* + *βράδυ* + επιρρ. επίθημα -ίς, κατά τα επιρρ. *απονωρ-ίς, (ε)νωρ-ίς, ολημερ-ίς* κ.ά. Βλ. κ. *βράδυ].*

απόβραδο (το) (λογοτ.) το χρονικό διάστημα μετά το δειλινό (βλ. λ. *απόγευμα).*

αποβράζω ρ. αμετβ. {απόβρασα} (λαϊκ. για φαγητό) σταματώ να βράζω. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *άποβράσσω | -ττω* < *άπο-* + *βράσσω* (βλ. κ. *βράζω)].*

απόβρασμα (το) {αποβράσμ-ατος | -ατα, -άτων) (υβριστ.) ο άνθρωπος τού υποκόσμου, ο ανυπόληπτος και ανέντιμος άνθρωπος· συχνά στη ΦΡ. ***απόβρασμα τής κοινωνίας*** ΣΥΝ. κάθαρμα, παλιάνθρωπος. [ΕΤΥΜ- μτγν., αρχική σημ. «αφέψημα, εκχύλισμα», < αρχ. *άποβράσσω* < *άπο-* + *βράσσω* «βράζω». Η φρ. *απόβρασμα τής κοινωνίας* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. l'écume de la société)].

αποβροχάρης (ο) (αποβροχάρηδες} (λαϊκ.-λογοτ.) ο υγρός και ψυχρός καιρός μετά τη βροχή: *~ καιρός | αέρας.*

απόβροχο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η υγρασία και η ψύχρα μετά τη βροχή: «στη *δροσιά τού απόβροχου λουσμένη* (η γη)» (Ιωάνν. Γρυπάρης).

απόγαιο (το) → απόγειο

απογαλακτισμός (ο) (λόγ.) **1**. η διακοπή θηλασμού τού βρέφους: *μεγάλωσε αρκετά το μικρό' όπου να 'ναι πρέπει να αρχίσει ο ~* ΣΥΝ. αποθηλασμός 2. (μτφ.) η απαλλαγή από εξάρτηση: *ιδεολογικός ~.* — **απογαλακτίζ**ω ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθηλασμός.*

απόγειο (το) {απογεί-ου | -ων) 1. ΑΣΤΡΟΝ. (ΤΟ άπόγειον *σημεῖον,* Πτολεμαίου *Μαθηματική Σύνταξις9,*1) το πλέον απομακρυσμένο από τη Γη σημείο τής τροχιάς αντικειμένου που περιφέρεται γύρω από αυτή (πβ. λ. περίγειο) **2**. (μτφ.) το ύψιστο σημείο, το αποκορύφωμα: στα τριάντα του *έφτασε στο - τής δόξας του.* Επίσης (σπάν.) **απόγαιο** [ΕΤΥΜ < αρχ. *άπόγειον,* ουδ. τού επιθ. *απόγειος* < *άπο-* + *γή,* πβ. *υπόγειος, ύπέρ-γειος, εγ-γειος, Μεσό-γειος. Ο* τ. άπόγαιο(ν) < μτγν. *άπό-γαιον,* ουδ. τού επιθ. *άπόγαιος* < *άπο-* + *γαία].*

απογειώνω ρ. μετβ. {απογείω-σα, -θηκα, -μένος} 1. θέτω σε κίνηση και αποσπώ από το έδαφος (αεροσκάφος), ώστε να βρεθεί στον αέρα: ο *πιλότος απογείωσε το αεροσκάφος με πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες* ΑΝΤ. προσγειώνω· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***απογειώνομαι)*** 2. (α) αποσπώμαι από το έδαφος, αφού τεθώ σε κίνηση: *το αεροπλάνο απογειώθηκε* (β) (για επιβάτη αεροσκάφους) ξεκινώ την πτήση εγκαταλείποντας το έδαφος: *Προσδεθείτε! Σε λίγο απογειωνόμαστε!* 3. (μτφ.) παρουσιάζω απότομα άνοδο: *οι τιμές των ακινήτων απογειώθηκαν* 4. (μτφ.) αισθάνομαι ύψιστη συγκίνηση: *όταν ακούω αυτή τη μουσική, ~* 5. γνωρίζω μεγάλη άνθηση, φτάνω στο ανώτατο σημείο τής ακμής: *«εκείνη την περίοδο το οικολογικό κίνημα είχε απογειωθεί»* (εφημ.) 6. (μτφ.-οικ.) οδηγώ σε ύψιστη συγκίνηση, αποσπώ από την πραγματικότητα προκαλώντας μεγάλη ευχαρίστηση: *έπαιζαν το αγαπημένο μου κομμάτι και με απογείωσαν* ΣΥΝ. εκστασιάζομαι. [ΕΤΥΜ. < *απόγειος,* πβ. κ. *προσ-γειώνω].*

απογειώνομαι - προσγειώνομαι. Δοθέντος ότι το αεροπλάνο είναι εφεύρεση τού 20ού αι. (1927), και οι λέξεις που σχετίζονται με αυτό είναι νεότερες. Το απογειών-ω | **-ομ**αι σχηματίστηκε από το αρχ. επίθ. *απόγειος,* ενώ το επίσης αρχ. *πρόσγειος* ήταν η βάση για το προσγειών-ω | **-ομ**αι. Σημειωτέον ότι τόσο το *απόγειος* όσο και το *πρόσγειος* χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στον χώρο τής αστρονομίας. Γίνεται λόγος για *«απόγειους ανέμους»* ή *«απόγεια πνεύματα»* και *απόγειον* ή *απόγαιον* (εννοείται *σημεῖον)* ήταν (και είναι) «η μεγαλύτερη απόσταση ενός πλανήτη από τη Γη». Ομοίως, *«προ-σγειότατα πτήσεις»* αναφέρονται από τον μηχανικό Φίλωνα (3ος/2ος αι. π.Χ.), ενώ στον φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) απαντά «ή *πρόσγειος περί τον αέρα ταχύτης».* Τα *απογείωση* και *προσγείωση* επέτρεψαν και τη δημιουργία τού όρου **γείωσ**η (και γειώνω) «η αγώγιμη σύνδεση, η ηλεκτρική επαφή με τη γη».

απογείωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απόσπαση αεροσκάφους από το έδαφος, ώστε να βρεθεί στον αέρα ΑΝΤ. προσγείωση 2. (μτφ.) η απότομη άνοδος: ~ των *τιμών* **3**. (μτφ.) η πολύ μεγάλη συγκίνηση από έντονη ευχαρίστηση, η αίσθηση ότι αποσπάται κανείς από την πραγματικότητα ΣΥΝ. έκσταση.

απογεμιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση των βλημάτων από πυροβόλο όπλο ΑΝΤ. γέμιση.

απόγευμα κ. (λαϊκ.) **απόγεμα** κ. (λογοτ.) **απόγιομα** (το) {απο-γεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα τής ημέρας που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο μεσημέρι και το βράδυ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπο- + γεύμα].*

απογευματινός, -ή, -ό [μεσν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με το απόγευμα, που πραγματοποιείται το απόγευμα: *~ περίπατος | παράσταση | απασχόληση | ωράριο* ΣΥΝ. (λόγ.) εσπερινός **2**. ***απογευματινός*** (ο), ***απογευματινή*** (η) (α) πρόσωπο που εργάζεται σε απογευματινή βάρδια: *έπιασαν δουλειά | σχόλασαν οι ~* (β) μαθητής | μαθήτρια που φοιτά σε σχολείο το οποίο λειτουργεί το απόγευμα **3**. ***απογευματινή*** (η) (ενν. θεατρική παράσταση ή προβολή κινηματογραφικού έργου) που πραγματοποιείται το απόγευμα· σε αντιδιαστολή προς τη βραδινή: *πήγαμε θέατρο προχθές στη λαϊκή ~* **4.** ***απογευματινό*** (το) πρό-χειρο φαγητό πριν από το δείπνο ΣΥΝ. πρόδειπνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.*

απογίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. (εύχρ. κυρ. στον αόρ.· απέγινα (λαϊκ. απόγινα κ. λογοτ. απογίνηκα)} **1**. φθάνω σε ορισμένη κατάληξη ή σε ορισμένη κατάσταση: τι *απέγινε με το θέμα που συζητούσαμε προχθές;* || αν *χάσουμε το μαγαζί, εγώ τι θ' απογίνω;* ΣΥΝ. απολήγω, καταλήγω 2. καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση σε σχέση με αυτή στην οποία βρισκόμουν: *ήταν από τα νιάτα του δύστροπος, τώρα που γέρασε απόγινε* ΣΥΝ. παραγίνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ; < αρχ. *άπογίγνομαι* «απουσιάζω, αποφεύγω» < *άπο* + *γίγνο-μαι.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ Συχνά χρησιμοποιείται και σήμερα στην ομιλία η αρχαία στερεότυπη φράση τά **γενόμ**ενα **ουκ απογί(γ)νο**νται με τη σημασία τού «ό,τι έγινε, δεν ξεγίνεται», η οποία λέγεται για κάτι κακό ή δυσάρεστο, που δεν μπορεί κανείς να επανορθώσει εκ των υστέρων.

απόγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο, έχει απελπιστεί και δεν γνωρίζει τι πρέπει να κάνει: *βρίσκομαι | είμαι | έρχομαι σε -* || η έλλειψη *ρευστού στην αγορά έχει φέρει τους εμπόρους σε ~* ΣΥΝ. απελπισία.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *απόγνωσις* < αρχ. *απογιγνώσκω* «παραιτούμαι από πρόθεση ή σχέδιο μου να κάνω κάτι» < *άπο- + γιγνώσκω].*

απογοήτευση (η) [1861] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η διάψευση των ελπίδων, των προσδοκιών: *είχε μια ερωτική ~ στα νεανικά του χρόνια || δοκιμάζω ~* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε διαψεύδει τις ελπίδες, τις προσδοκίες: *γνώρισε πολλές ~ στον μακρό πολιτικό βίο του* || ο χτεσινός *αγώνας ήταν σκέτη ~ οι δυο ομάδες έπαιζαν ανιαρά και χωρίς φαντασία.* — απογοητευτικός, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απογοητεύω.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. désenchantement].

απογοητεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1887] (απογοήτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) 1. διαψεύδω τις ελπίδες, τις προσδοκίες (κάποιου): *η πολιτική των μεταρρυθμιστών απογοήτευσε όσους περίμεναν μεγάλες αλλαγές* (η πολιτική τους δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές) || *οι γονείς του περίμεναν ότι θα γίνει επιστήμονας, εκείνος όμως τους απογοήτευσε* 2. (μεσοπαθ. ***απογοητεύομαι)*** (α) διαψεύδονται οι ελπίδες, οι προσδοκίες μου: *απογοητεύθηκα από το αποτέλεσμα των εκλογών || απογοητευμένοι ψηφοφόροι τού κυβερνώντος κόμματος* (β) χάνω την εμπιστοσύνη μου ή την αυτοπεποίθηση μου, χάνω το θάρρος μου: όταν *βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου και πού βαδίζει ο τόπος μας, - || απογοητεύθηκε μετά την αποτυχία* ♦ 3. (αμετβ.) προκαλώ

απογοήτευση: απογοήτευσε *η ομάδα μας στον χθεσινό αγώνα.* [ΕΤΥΜ < *απο- + γοητεύω,* απόδ. τού γαλλ. désenschanter].

απ**ογο**ητ**εύομ**αι - απ**ογο**ήτ**ευσ**η. Οι τύποι με -α- *(απ-α-γοητεύομαι* και *απ-α·γοήτευση),* αντί των ορθών *απο-γοητεύομαι* | *απο-γοήτευση* είναι εσφαλμένοι, αφού οι λέξεις σχηματίζονται με την πρόθεση *από (από + γοητεύω).* Το (ορθό) **απογοήτευση** εισάγεται τη δεκαετία τού 1860 ως απόδοση τού γαλλ. désenchantement, για να ακολουθήσει αμέσως μετά το ρ. απ**ογοητεύω.** Φαίνεται μάλιστα ότι στο ρομαντικό κλίμα τής εποχής η χρήση αυτών (και μάλιστα τής μετοχής απογοητευμένος) ήταν ιδιαίτερα αυξημένη, γεγονός που κάνει τον Στ. Κουμανούδη *(Συναγωγή Νέων Λέξεων...,* σ. 124) να παρατηρεί ειρωνικά: *»Ἐρωτῶ ἐγώ, δια τί οἱ ἀγαπώντες* τό *ρήμα τούτο* [εννοεί τη μτχ. *απογοητευμένος] δεν το μεταχειρίζονται μέ τον ἀναδιπλασιασμόν του;* [δηλ. ως *απογεγοητευμένος\]».*

απογομφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εξαγωγή των γομφίων (δοντιών). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση

απόγονος (ο) {απογόν-ου | -ων, -ους} αυτός που γεννήθηκε ή κατάγεται από κάποιον: *οι Έλληνες υπερηφανεύονται ότι είναι ~ των μεγαλύτερων στοχαστών τής ανθρωπότητας || είναι - Γάλλων φευδαρχών* ΑΝΤ. πρόγονος· ΦΡ. (ευχετ. σε νιόπαντρο ζευγάρι) ***καλούς απογόνους!*** να αποκτήσετε καλά παιδιά! [ΕΤΥΜ. αρχ. < απο- + *γόνος].*

απογ**ρα**φή (η) **1.** (α) η λεπτομερής καταγραφή πραγμάτων: *έκαναν ~ των αντικειμένων που πρόκειται να πουληθούν στη δημοπρασία* (β) ΝΟΜ. η καταγραφή περιουσιακών στοιχείων ενός φυσικού ή νομικού προσώπου που γίνεται με το κύρος τής δικαστικής αρχής 2. η καταγραφή σε ονομαστικούς και στατιστικούς καταλόγους των κατοίκων μιας χώρας: ο *αριθμός των εδρών ανά εκλογική περιφέρεια ορίστηκε με βάση την ~ τού 2001.* — απ**ογρα**φέας (ο/η) [μτγν.], απογραφικός, -ή, -ό, απογράφω ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κτηματολόγιο, κατάλογος περιουσιακών στοιχείων», < *απογράφω].*

απόγ**ρα**φο (το) {απογράφ-ου | -ων} 1.ΝΟΜ. το επικυρωμένο μοναδικό αντίγραφο δικαστικής απόφασης ή άλλου εκτελεστού τίτλου (συμβολαιογραφικού εγγράφου, διαταγής πληρωμής κ.λπ.), το οποίο εμπεριέχει διαταγή τής πολιτείας προς τα αρμόδια όργανα να εκτελέσουν τον τίτλο: *πήρε ~ από τα πρακτικά τής δίκης* · 2. ΦΙΛΟΛ. το πρώτο σωζόμενο αντίγραφο πρωτότυπου χειρογράφου. — απ**ογραφικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *απόγραφον* «αντίγραφο», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *απόγραφος.* Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. transcrit].

απ**όγρ**αφ**ο** - αντίγραφο. Το *απόγραφο* διαφέρει από το απλό *αντίγραφο,* δηλώνοντας το πρώτο κεκυρωμένο αντίγραφο απόφασης με εντολή εκτελέσεως εν αντιθέσει προς τα λοιπά -κεκυρωμένα ή μη- αντίγραφα που βγαίνουν από το απόγραφο ή απευθείας από δικαστικές αποφάσεις, συμβολαιογραφικά έγγραφα κ.λπ.

απογυμνώνω ρ. μετβ. [αρχ.] (απογύμνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** γδύνω εντελώς, αφαιρώ όλα τα ρούχα από (κάποιον) **2**. (μτφ.) αφαιρώ (από χώρο) τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτόν: *οι ληστές απογύμνωσαν το κατάστημα από όλα τα τιμαλφή* ΣΥΝ. καταληστεύω, γδύνω 3. αφαιρώ εξ ολοκλήρου από (κάποιον κάτι): *τον απογύμνωσε από κάθε εξουσία, αφήνοντας του μόνο τα τιμητικά αξιώματα.* — απογύμνωση (η) [μτγν.].

αποδ**αρ**ση (η) {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος που αποσκοπεί στον σχηματισμό βουτύρου, κατά την οποία η κορυφή τού γάλακτος που έχει συγκεντρωθεί σε κάδους υποβάλλεται σε βίαια χτυπήματα (με ραβδιά ή, σε βιομηχανικές μονάδες, με μηχανικό τρόπο) ΣΥΝ. βουτυροποίηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποδέρω* «εκδέρω - διαχωρίζω με χτυπήματα» (πβ. δέρω - *δάρσις)* < *απο- + δέρω,* βλ. κ. *δέρνω].*

αποδάσυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΓΛΩΣΣ. η απώλεια τής δασύτητας, τού δασέος (φωνητικώς) χαρακτήρα των συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής, που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, θ, χ· γενικότερα, κάθε μορφής απώλεια τής δασύτητας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désaspiration].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύμφωνα που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, ο και **χ** τής Αρχ. Ελληνικής ήταν κλειστά σύμφωνα με έντονο το χαρακτηριστικό τής δασύτητας, μιας άχνας δηλ. που συνόδευε τα αντίστοιχα σύμφωνα: φ = p^h, ο = t^h, χ = k . Στους αλεξανδρινούς χρόνους η δασύτητα αυτή έπαψε σιγά-σιγά να προφέρεται **(απ**ο**δά**σ**υν**σ**η)** με παράλληλη τροπή των συμφώνων στα διαρκή (τριβόμενα) σύμφωνα, που προφέρουμε από τότε μέχρι σήμερα στην Ελληνική, δηλ. στα σύμφωνα φ (φως = fos έναντι αρχ. p^hôs), *ρ (θέμα* = eéma έναντι αρχ. t^héma) και χ *(χώρα* = xóra έναντι αρχ. k^hôra).

αποδάσωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | -ωσεις, -ώσεων} η καταστροφή των δασών σε μεγάλη έκταση. — αποδασωτικός, -ή, -ό.

αποδ**εδειγμ**ένος, -η, -ο αυτός που έχει αποδειχθεί, που βεβαιώνεται με αποδείξεις: *~ απάτη | ενοχή | αθωότητα* ΣΥΝ. τεκμηριωμένος ΑΝΤ. αναπόδεικτος. — απ**οδεδειγμ**ένα | απ**οδεδειγμ**ένως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα, μετοχή.* [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *αποδείκνυμι].*

αποδ**εικνύω** ρ. [μεσν.] μετβ. {απέδειξα, αποδείχ-θηκα (καθημ. -τηκα κ. λόγ. απεδείχθην, -ης, -η..., μτχ. αποδειχθείς, -είσα, -έν), αποδεδειγμένος} 1. δείχνω με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι (κάτι) υπάρχει, είναι αληθές ή ορθό: ο *συνήγορος απέδειξε την αθωότητα τής κατηγορουμένης με ατράνταχτα στοιχεία || του απέδειξα ότι είχε άδικο και άλλαξε γνώμη* ΣΥΝ. τεκμηριώνω · **2**. (μεσοπαθ. ***αποδεικνύομαι)*** φαίνομαι εκ των πραγμάτων ότι είμαι κάτι, διαπιστώνεται τελικά ότι είμαι κάτι: *οι υποσχέσεις του αποδείχθηκαν απατηλές || απεδείχθη αντάξιος τής αποστολής που του ανέθεσαν || ο οργανισμός του αποδείχθηκε ανθεκτικότερος από όσο νομίζαμε* **3.** (η μτχ. απ**οδεδειγμένος**, -η, -ο) βλ.λ. Επίσης (καθημ.) αποδείχνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άποδείκνυμι,* αρχική σημ. «ξεχωρίζω ένα αντικείμενο από άλλα και το δείχνω», < *απο- + δείκνυμι].*

αποδ**εικ**τέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει ή χρειάζεται να αποδειχθεί.

αποδ**εικ**τικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που συντελεί στην απόδειξη: τα *δακτυλικά του αποτυπώματα πάνω στο πιστόλι είναι ~ στοιχείο τής ενοχής του* || ~ συλλογισμός || ~ *διαδικασία | μέθοδος* (β) ΝΟΜ. ***αποδεικτικά μέσα*** τα μέσα στα οποία μπορεί να στηρίζει το δικαστήριο τη δικανική του πεποίθηση ως προς την αλήθεια ή την αναλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών των διαδίκων (τα μέσα που μπορούν να πείσουν το δικαστήριο για την αλήθεια, δηλ. τεκμήρια, όρκος, έγγραφα, μαρτυρίες, πραγματογνωμοσύνη κ.ά.) **2**. ***αποδεικτικό*** (το) έγγραφο το οποίο πιστοποιεί κάτι: *~ παραλαβής των υλικών! είσπραξης | φοιτήσεως σε σχολείο | εξόδων | δαπανών* ΣΥΝ. πιστοποιητικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*

απόδ**ειξ**η (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η διαδικασία με την οποία αποδεικνύει κανείς κάτι: *όλοι οι ισχυρισμοί του χρειάζονται ~* **2**. (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποδειχθεί κάτι, το αποδεικτικό στοιχείο: *το ότι δεν έχει άλλοθι, δεν είναι -* τής *ενοχής του* || τι *αποδείξεις έχεις για αυτό που ισχυρίζεσαι;* || *προσκομίζω αποδείξεις* || *αδιάσειστη | έμμεση | ισχυρή | πειστική | χειροπιαστή ~* ΣΥΝ. πειστήριο 3. (ειδικότ.) βεβαίωση (θεωρημένο στέλεχος από μπλοκ ή απόκομμα ταινίας από ταμειακή μηχανή) πληρωμής χρηματικού ποσού: *πλήρωσα στο ταμείο και πήρα την ~* || *τι θέλετε, ~ ή τιμολόγιο;* || *κόβω (εκδίδω) ~* || *μαζεύω αποδείξεις για τη φορολογική δήλωση || για την αλλαγή προϊόντος προσκομίστε την ~ αγοράς του* || *~ λειανικής πώλησης | παροχής υπηρεσιών || μπλοκ αποδείξεων* || *ιδιόχειρη | ανεπίσημη | πρόχειρη ~* || *διπλότυπη | εξοφλητική ~* 4. ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. η σειρά ορθών συλλογισμών μέσω των οποίων γίνεται εμφανής η αλήθεια (ορθότητα) μιας πρότασης: η ~ ενός *θεωρήματος* || επαγωγική | *απαγωγική ~.* [ΕΤΥΜ < αρχ. άπόδειξις < *αποδείκνυμι].*

απ**οδεί**ξεις - εν**δεί**ξεις - απ**οχρώ**σεις εν**δεί**ξεις. Στην κλίμακα τής αποδεικτικής διαδικασίας, οι βαθμίδες από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα στοιχεία είναι από τις *απλές ενδείξεις* στις *αποχρώσες ενδείξεις* με κορυφαία βαθμίδα τις *αποδείξεις.* Φράσεις όπως *«για να υπάρξει ενοχή, απαιτούνται όχι απλές ενδείξεις, αλλά αποδείξεις»,* δείχνουν ότι όχι οι πιθανές ή φαινομενικές μαρτυρίες, οι ενδείξεις, αλλά τα αναμφισβήτητα τεκμήρια, οι αποδείξεις, μπορούν να στηρίξουν την ενοχή ή μη κάποιου. Ανάμεσα στις απλές ενδείξεις και τις αποδείξεις βρίσκονται οι απ**οχρώσ**ες ενδείξεις, οι ικανές ή επαρκείς ενδείξεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις απλές ενδείξεις αποτελώντας οιονεί αποδείξεις.

αποδ**εί**ξιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να αποδειχθεί.

απόδ**ειπν**ο (το) {αποδείπν-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η ακολουθία τής Εκκλησίας που ψάλλεται μετά το δείπνο και πριν από τον ύπνο και διακρίνεται σε μικρό και σε μεγάλο απόδειπνο: στα *μοναστήρια ψάλλουν κανονικά το ~.* ΦΡ. (α) ***μέγα απόδειπνο*** ψάλλεται από τη Δευτέρα ώς και την Πέμπτη κάθε εβδομάδας τής πενηνταήμερης νηστείας πριν από το Πάσχα (β) ***μικρό απόδειπνο*** στα μοναστήρια ψάλλεται κανονικά το μικρό απόδειπνο καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, ενώ στα αστικά κέντρα το απόγευμα κάθε Παρασκευής των Χαιρετισμών τής Θεοτόκου των οποίων προηγείται.
[ΕΤΥΜ < μτγν. απόδειπνον < αρχ. φρ. *άπα δείπνου* «ο χρόνος έπειτα από το δείπνο»].

αποδ**ειπ**νώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αποδειπνείς... | αποδείπνησα} τελειώνω το δείπνο.

αποδείχνω ρ. → αποδεικνύω

αποδ**εκα**τίζω ρ. μετβ. {αποδεκάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξοντώνω ομαδικά, σκοτώνω πάρα πολλούς: με *μια ξαφνική επίθεση αποδεκάτισαν τις δυνάμεις τού εχθρού || ολόκληροι πληθυσμοί πουλιών αποδεκατίζονται κάθε χρόνο με το παράνομο* κυνήγι ΣΥΝ. αφανίζω, θερίζω, εξολοθρεύω. — αποδεκάτισμα (το) κ. αποδεκατισμός (ο) [1796].
[ΕΤΥΜ, μτγν., αρχική σημ. «αποδίδω το ένα δέκατο», < *απο- + δεκατίζω < δέκα].*

αποδ**έκτ**ης (ο) {αποδεκτών}, **απ**οδ**έκτρια** (η) {αποδεκτριών} **1**. πρόσωπο που δέχεται, που λαμβάνει κάτι: *αναζητούσαν τον ~ τής επίμαχης επιστολής* ΣΥΝ. παραλήπτης 2. (συνεκδ.) πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται κανείς: *είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς αντιδρά ο ~ τού μηνύματος || υπήρξα ~ πολλών παραπόνων* ΣΥΝ. δέκτης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποδέχομαι].*

αποδ**εκτ**ός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον δέχονται θετικά και τον εγκρίνουν: *οι όροι του δεν έγιναν ~|| η πρόταση του έγινε ~ || κοινώς ~ λύση || για την προεδρία τής Δημοκρατίας θα προταθεί πρόσωπο - από όλους* 2. (ειδικότ. στον λόγο) αυτός που αναγνωρίζεται ως ορθός ή που δεν προκαλεί: *~ λέξη | σύνταξη | πρόταση | έκφραση || στη λογοτεχνική γλώσσα συναντούμε συχνά γλωσσικά στοιχεία μη αποδεκτά στην κοινή γλώσσα.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αποδέχομαι].*

αποδεκτοτητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα ενός κειμένου να γίνεται αποδεκτό, να είναι δηλ. κατανοητό και ευπρόσληπτο από τον αναγνώστη (αποδέκτη). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. acceptability].

αποδέλοιπος, -η, -ο (λαϊκ.) υπόλοιπος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άπο-* + *δελοιπός* < σύνδ. δέ + επίθ. *λοιπός].*

αποδελτιώνω ρ. μετβ. {αποδελτίω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. καταγράφω σε δελτία (διάφορες πληροφορίες, λέξεις, στοιχεία από κείμενα κλπ.): *αποδελτιώσαμε όλες τις ελληνικές λέξεις που απαντούν στα έργα τού Σαίξπηρ* ΣΥΝ. καταγράφω 2. (συνεκδ.) συγκεντρώνω από συγκεκριμένη πηγή (κυρ. κείμενο) και καταγράφω στοιχεία που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ~ *τον κυριακάτικο Τύπο.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. index].

αποδελτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταγραφή σε δελτία (πληροφοριών, λέξεων, στοιχείων από κείμενα κ.λπ.): ~ *νεολογισμών στα κείμενα τού Καζαντζάκη* || ~ *τού ημερήσιου Τύπου.*

αποδέσμευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η απαλλαγή από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: ~ *από τους όρους τής συμφωνίας* ΑΝΥ. δέσμευση. — αποδεσμευτικός, -ή, -ό.

αποδεσμεύω ρ. μετβ. {αποδέσμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απαλλάσσω από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: *τον αποδέσμευσε από τις υποχρεώσεις τής σύμβασης που υπέγραψε* || η *ομάδα αποδέσμευσε τον παίκτη* ΑΝΤ. δεσμεύω.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désengager. Ασχετο από το μτγν. *αποδεσμεύω* «δένω σφιχτά»].

αποδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** δέχομαι ευχαρίστως: *αποδέχθηκε την πρόσκληση μας να μιλήσει στη γιορτή τού σχολείου* ΑΝΤ. απορρίπτω, αποκρούω, αρνούμαι 2. συμφωνώ με (μια άποψη): *είμαι από εκείνους που αποδέχονται τις θέσεις σας* ΣΥΝ. ασπάζομαι, προσυπογράφω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αποδημητικός, -ή, -ό αυτός που ταξιδεύει σε άλλους τόπους ΣΥΝ. (εκφραστ.) διαβατάρικος, ταξιδιάρικος- ΦΡ. ***αποδημητικό πτηνό*** | *πουλί* κάθε πουλί που αποδημεί, ταξιδεύει στα θερμά κλίματα, για να περάσει τον χειμώνα: το *χελιδόνι ανήκει στα* ~ πουλιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποδημώ].*

αποδημία (η) {αποδημιών} **1**. η απομάκρυνση από την πατρίδα με σκοπό τη διαμονή σε μια ξένη χώρα: *εξαιτίας τής μεγάλης ανεργίας, έχει αυξηθεί το ποσοστό αποδημίας προς το εξωτερικό* || ~ *μόνιμη* | *πρόσκαιρη* | *προσωρινή* **2.** ΝΟΜ. ***παράνομη αποδημία*** η παράνομη έξοδος από τη χώρα προσώπου (που έχει ασκηθεί εναντίον του ποινική δίωξη ή που υπηρετεί στρατιωτική θητεία) 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***ιερά αποδημία*** ταξίδι πιστών στους ιερούς τόπους τής θρησκείας τους για προσκύνημα (π.χ. των χριστιανών στα Ιεροσόλυμα, των μωαμεθανών στη Μέκκα κ.λπ.) (β) (μτφ.-λόγ.) ο θάνατος: η ~ *εις Κύριον* ΣΥΝ. εκδη-μία 4. (ειδικότ.) η μετακίνηση πτηνών και υδρόβιων ζώων σε θερμότερες χώρες κατά τον χειμώνα ή σε τόπους κατάλληλους για αναπαραγωγή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *απόδημος].*

απόδημος, -η, -ο 1. αυτός που κατοικεί στα ξένα μέρη: η *προσφορά των* ~ *Ελλήνων στο έθνος είναι εξαιρετική* || (συνεκδ.) ~ *Ελληνισμός* ΣΥΝ. ξενιτεμένος, μετανάστης **2.** ***απόδημοι*** (οι) (ενν. Έλληνες) οι Έλληνες τού εξωτερικού ή οι ελληνικής καταγωγής πολίτες άλλων χωρών (Η.Π.Α., Καναδά, Αυστραλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Αφρικής κ.ά.): *δεύτερη γενιά αποδήμων.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *δήμος].*

αποδημώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποδημείς... | αποδήμησα (λογιότ. απεδή-μησα)} (λόγ.) εγκαταλείπω τον τόπο μου, φεύγω στα ξένα ΣΥΝ. ξενιτεύομαι, μεταναστεύω, (λογοτ.) μισεύω· ΦΡ. (μτφ.-λόγ.) ***αποδημώ εις Κύριον*** πεθαίνω. — αποδήμηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.*

αποδιαρθρώνω ρ. μετβ. {αποδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καταστρέφω την οργανωτική δομή (συνόλου, συστήματος): *οι συνεχείς εναλλαγές διευθυντών αποδιάρθρωσαν την επιχείρηση* ΣΥΝ. αποδιοργανώνω. — αποδιάρθρωση (η).

αποδιδράσκω ρ. αμετβ. {εύχρ. στον αόρ. απέδρασα} **1**. διαπετεύω από τις φυλακές, από χώρο στον οποίο κρατούμαι έγκλειστος: χτες *απέδρασαν δύο κρατούμενοι από τις φυλακές* 2. εγκαταλείπω (κάτι δυσάρεστο) καταφεύγοντας σε (πιο ευχάριστη κατάσταση): με τα όνειρα *που κάνει προσπαθεί να αποδράσει από τη ρουτίνα* || *πίστεψαν πως με τα ναρκωτικά θα αποδράσουν σε πιο ευχάριστους κόσμους και το πλήρωσαν ακριβά* || *οι Αθηναίοι απέδρασαν και αυτό το τριήμερο από την πρωτεύουσα.* Επίσης (καταχρ.) αποδρώ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπο-* + *διδράσκω* «φεύγω, διαφεύγω» < *δι-δρά-σκω* < θ. *δρα-* < Ι.Ε. *drä-umi | *dr-em-, πβ. σανσκρ. drä-ti «διαφεύγει», γερμ. treten «περπατώ», γαλλ. trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ. tread «πατώ», γερμ. Treppe «σκάλα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ε-δραμ-ον, δρόμ-ος, δρα-π-έτης* κ.ά.].

αποδίδω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απέδωσα, αποδόθηκα, αποδεδομένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. (α) δίνω πίσω (κάτι που χρωστώ): θα *αποδώσω τα οφειλόμενα και με το παραπάνω* ΣΥΝ. επιστρέφω· ΦΡ. ***αποδίδω τα ίσα*** ανταποδίδω (σε κάποιον) το κακό που μου έκανε: *βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία και του απέδωσε τα ίσα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πατσίζω, ανταποδίδω, εκδικούμαι, πληρώνω με το ίδιο νόμισμα (β) επιστρέφω σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένο ποσό χρημάτων, το οποίο έχει εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): ~ τον *Φ.Π.Α. στην εφορία* ΑΝΤ. παρακρατώ 2. απονέμω, δίνω σε (κάποιον κάτι αντάξιο του): *του αποδόθηκαν τιμές αρχηγού κράτους* 3. (γενικότ.) δίνω- σε φρ. όπως: ~ *αξία σε κάτι* (θεωρώ ότι κάτι έχει αξία) || ~ *σημασία σε κάτι* (θεωρώ κάτι σημαντικό) · 4. καταλογίζω: ~ *δόλο στις ενέργειες του* || ~ *ευθύνες σε κάποιον* · 5. (α) αναφέρω (κάτι) ως αιτία για (κάτι): *απέδωσε το σφάλμα σε αφηρημάδα* (β) αναφέρω (κάποιον) ως δημιουργό (πράγματος): *ο λόγος αυτός εσφαλμένα αποδίδεται στον Δημοσθένη* · 6. μεταφέρω το περιεχόμενο ή την εικόνα από (κάτι), ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: το *δημοσίευμα δεν αποδίδει σωστά το νόημα των δηλώσεων τού υπουργού* || *η μετάφραση δεν απέδωσε το ποιητικό ύφος τού πρωτοτύπου* || *αυτό το πορτρέτο αποδίδει πιστά τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* · 7. ερμηνεύω (μουσική σύνθεση, σκηνή ή ρόλο): ~ *έργα για πιάνο τού Λιστ και τού Σούμαν* || ~ *τον ρόλο τής Ιοκάστης στον «Οιδίποδα»* · 8. μεταφέρω (σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή): η λε"ξη *«φιλότιμο» δεν αποδίδεται εύκολα σε άλλη γλώσσα* ΣΥΝ. μεταφράζω 9. αποφέρω (κέρδος): *έκλεισε την επιχείρηση, διότι δεν του απέδιδε χρήματα* ♦ (αμετβ.) 10. καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα: *δυστυχώς δεν απέδωσαν οι πολύχρονες προσπάθειες του* ΣΥΝ. τελεσφορώ 11. έχω απόδοση στην εργασία μου: *όποιος αποδίδει θα αμείβεται και περισσότερο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άποδίδωμι,* αρχική σημ. «δίνω πίσω, αποπληρώνω τα οφειλόμενα», < *άπο-* + *δίδωμι,* βλ. κ. δίνω].

αποδιεθνοποιώ ρ. μετβ. {αποδιεθνοποιείς... | αποδιεθνοποί-ησα,-ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ από (ένα ζήτημα) τις διεθνείς του διαστάσεις: η *Τουρκία προσπαθεί να αποδιεθνοποιήσει το Κυπριακό* ΑΝΤ. διεθνοποιώ. — αποδιεθνοποίηση (η).

αποδιοπομπαίος, -α, -ο [1888] κυρ. στη ΦΡ. *αποδιοπομπαίος τράγος ο* άνθρωπος στον οποίο επιρρίπτονται οι ευθύνες άλλων: δεν *θα επιτρέψω να κάνετε εμένα ~ όλοι έχετε ευθύνες για ό,τι συνέβη* (βλ. κ. *εξιλαστήριο θύμα, λ. εξιλαστήριος).* Επίσης **αποπομπαίος** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποδιοπομπεύομαι (-εο-)* «εξαγνίζω, αποτρέπω συμφορές» (πβ. *πέμπω - πομπή - πομπαίος*) < *άπο-* + *διο-* (< αρχ. επίθ. *δῖος* «θείος, ουράνιος», με αναφορά στο Δίον *κωδιον,* «δορά τράγου, την οποία χρησιμοποιούσαν σε εξαγνιστικές τελετές») + *-πομπεύομαι (< πέμπω).* Στον σχηματισμό τού επιθ. συνέβαλε το μτγν. *άποπο-μπαίος (τράγος),* με το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδόθηκε το εβρ. 'Azazél (ομοίως και λατ. caper emissarius)].

ΣΧΟΛΙΟ Η όλη φράση αποδιοπομπαίος τράγος και ως περιεχόμενο και ως γλωσσική διατύπωση είναι προϊόν συμφυρμού, αποτέλεσμα δηλ. αναμείξεως δύο διαφορετικών παραδόσεων και δύο διαφορετικών λεκτικών δηλώσεων: τού αρχαίου ελληνικού αποδιοπομπεύομαι «αποτρέπω κακά, εξορκίζω» (μαρτυρείται ήδη στον *Κρατύλο* τού Πλάτωνος) και τού αποπομπαίος τράγος τής Π.Δ. Ήτοι: *αποδιοπομπεύομαι* + *αποπομπαίος τράγος* > *αποδιοπομπαίος τράγος* (> λατ. caper emissarius). Το τελευταίο αυτό είναι νεολογισμός, που μαρτυρείται μόλις από τη δεκαετία τού 1880. Από πλευράς περιεχομένου, και οι δύο παραδόσεις στηρίζονται στην έννοια τού «εξιλαστήριου θύματος» και τής «κάθαρσης». Και το μεν *αποδιοπομπεύομαι* προέρχεται από το *«αποπέμπομαι τό Δίον κῴδιον»* (διώχνω από την πόλη την πρόβεια τού προβάτου, αποκαθαίρω), ο δε *αποπομπαίος τράγος* είναι ο τράγος στον οποίο έπεφτε ο κλήρος κάθε 7 χρόνια να αφεθεί ελεύθερος στην έρημο από τον αρχιερέα, μεταφέροντας πάνω του το βάρος των αμαρτιών όλου τού λαού (Π.Δ. *Λευϊτικόν* 16, 8-10). Ως προς την παλαιότερη ετυμολογία τού αρχ. *αποδιοπομπεύομαι* από τη φράση «*από Διός πομπός»,* με τη σημ. τού «αποτρέπω επερχόμενα κακά διά τού αποτρόπαιου Διός», δεν φαίνεται να ευσταθεί.

αποδιοργανώνω ρ. μετβ. {αποδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. καταστρέφω την οργάνωση, τη συγκρότηση (συνόλου, συστήματος κ.λπ.): μετά την *αποχώρηση τού διευθυντή η επιχείρηση αποδιοργανώθηκε* ΣΥΝ. διαλύω, (μτφ.) ξεχαρβαλώνω 2. κάνω (κάποιον) να χάσει τον ρυθμό τής εργασίας του ή τής ζωής του: τα *οικογενειακά του προβλήματα τον αποδιοργάνωσαν* ΣΥΝ. απορρυθμίζω, αποσυντονίζω. — αποδιοργάνωση (η). [ΕΤΥΜ,Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. disorganise (νόθο συνθ.)].

αποδιώχνω ρ. μετβ. [μεσν.] {απόδιω-ξα, -χτηκα, -γμένος} 1. διώχνω μακριά ΣΥΝ. απομακρύνω, εκδιώκω · **2.** ***αποδιωγμένοι*** (οι) οι απόκληροι τής κοινωνίας, οι κατατρεγμένοι. Επίσης αποδιώκω [αρχ.]. — **αποδιωγμός** (ο).

αποδοκιμάζω ρ. μετβ. {αποδοκίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. εκφράζω την αντίθεση μου με χειρονομίες, φωνές ή άλλες έντονες εκδηλώσεις: *οι ακροατές αποδοκίμασαν έντονα τον ομιλητή* ΣΥΝ. γιουχάρω, (οικ.) κράζω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω 2. αρνούμαι να αποδεχθώ (κάτι), απορρίπτω: ο *λαός στις εκλογές αποδοκίμασε με την ψήφο του τους ακραίους πολιτικούς σχηματισμούς δείχνοντας την προτίμηση του στους μετριοπαθείς* ΣΥΝ. κατακρίνω, επικρίνω ΑΝΤ. εγκρίνω, επικροτώ, επιδοκιμάζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απορρίπτω έπειτα από δοκιμή», < *άπο-* + *δοκιμάζω.* Η λ. αναφερόταν αρχικώς στην απόρριψη υποψηφίου έπειτα από επιμελή εξέταση των προσόντων του (αξιωματούχου, αλλά και αλόγου, σπιτιού ή και νόμου). Η γενίκευση τής σημ. είναι ήδη αρχ.].

αποδοκιμασία (η) [μτγν.] {αποδοκιμασιών} **1.**η εκδήλωση δυσαρέσκειας με ζωηρό τρόπο (φωνές, χειρονομίες κ.λπ.): *ακούστηκαν φωνές αποδοκιμασίας από το ακροατήριο* || *ομόφωνη* | *άγρια* | *έντονη* ~ || *ακούγονται οι* ~ *τού πλήθους* ΣΥΝ. γιουχάισμα, (οικ.) κράξιμο ΑΝΤ. επιδοκιμασία 2. η άρνηση αποδοχής, απόρριψη: *είναι δεδομένη* η ~ τέτοιων *πράξεων από την Εκκλησία* ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση ΑΝΤ. έγκριση, επιδοκιμασία, επικρότηση. — **αηοδοκψαοτικός**, -ή, -ό [μτγν.], αποδοκιμαστικά επίρρ.

αποδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΙΛΟΛ. θεωρία και μέθοδος τής λογοτεχνικής κριτικής με επιφανέστερο εκπρόσωπο τον

Ζ. Ντεριντά, η οποία αρνείται τη θέση ότι η λέξη έχει σταθερή σημασία, ανεξάρτητη των κειμένων όπου απαντά, και με βάση αυτό επιχειρεί να προβάλει τη^ν ποικιλία των πιθανών ερμηνειών ενός κειμένου. Επίσης **αποδομισμός** (ο). — **αποδομισπκός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruction].

αποδομώ ρ. μετβ. {αποδομείς... | αποδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διασπώ (λέξη) στα επιμέρους στοιχεία (παράγοντας νέες σημασίες και λεκτικούς συνδυασμούς). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruire].

άποδος, -η, -ο → άπους

απόδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (α) (γενικότ.) η σχέση μεταξύ τής προσπάθειας που καταβάλλει κάποιος και τού αποτελέσματος τής προσπάθειας του· ο βαθμός στον οποίο αξιοποιεί κάποιος τις ικανότητες και τα μέσα που έχει στη διάθεση τού: *έχω χαμηλή | υψηλή | μέτρια | εντυπωσιακή ~* || *φτάνω στο μέγιστο τής ~ μου* || *ανεβάζω | βελτιώνω την - μου* || *η ~ ενός μαθητή | αθλητή | μιας ομάδας* (πβ. λ. *επίδοση)* (β) ΟΙΚΟΝ. (στην εργασία) ο βαθμός παραγωγής: ο *εργοδότης τους ζήτησε να αυξήσουν την ~ τους* || *εξαιρετική* | συνολική | *ποσοτική | ποιοτική ~* || *σπόροι με μεγάλη ~* || η *~ τού εδάφους αυξάνεται με τα κατάλληλα εγγειοβελτιωτικά έργα* ΣΥΝ. παραγωγικότητα 2. το κέρδος που αποδίδει κάτι: τι *~ έχουν τα ομόλογα;* 3. (για ηλεκτρικές συσκευές) η ισχύς και η διάρκεια, ο βαθμός επιτέλεσης τής λειτουργίας τους: *το καλοριφέρ έχει υψηλή ~* || *μπαταρίες με μεγάλη ~* · 4. (α) το να αναφέρεται κάτι ως αιτία για κάτι άλλο, ο καταλογισμός: η *~ τής καταστροφής σε τεχνικά αίτια | στον ανθρώπινο παράγοντα* || *~* ευθυνών || η *~ τού εγκλήματος στη σύζυγο τού θύματος* (β) το να φέρεται, να θεωρείται κάποιος δημιουργός συγκεκριμένου πράγματος: η *~ ανυπόγραφων σατιρικών στίχων σε γνωστό ποιητή* · 5. (α) η επιστροφή οφειλόμενου ποσού ή πράγματος: *ζήτησαν την ~ όσων δικαιούνταν* (β) η επιστροφή σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένου ποσού χρημάτων, το οποίο έχει ήδη εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): *καθυστέρησε την ~ τού οφειλόμενου φόρου* ΑΝΤ. παρακράτηση 6. η απονομή, το να δίνεται σε κάποιον κάτι αντάξιο του: *~ τιμών αρχηγού κράτους στον Οικουμενικό Πατριάρχη* · 7. η μεταφορά τού περιεχομένου ή τής εικόνας από κάτι, ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *κατά τη μεταγλώττιση τού Ροΐδη στη δημοτική δεν επιτυγχάνεται η ~* τού *ειρωνικού χαρακτήρα που έχει το κείμενο στην καθαρεύουσα* || ο *ζωγράφος εμμένει στην ~* των *λεπτομερειών* · 8. η ερμηνεία μουσικής σκηνής ή ρόλου: *επιτυχημένη | συγκινητική | αισθαντική | σπαρακτική ~ τού ρόλου τής Μήδειας* · **9**. η μεταφορά σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή: ο *«Άμλετ» σε έμμετρη ~ στα Ελληνικά από τον Β. Ρώτα* · 10. ΓΛΩΣΣ. το δεύτερο σκέλος υποθετικού λόγου, η πρόταση που δηλώνει αυτό που συμβαίνει, εφόσον ισχύει αυτό που δηλώνει η υπόθεση: αν *βρέξει, δεν θα έλθουμε («αν βρέξει»* είναι η υπόθεση και «δεν θα *έλθουμε»* η απόδοση) 11. ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. η ποσότητα προϊόντος που παράγεται από χημική αντίδραση ή διεργασία ως ποσοστό τής ποσότητας που θα παραγόταν θεωρητικά, εάν η μετατροπή ήταν πλήρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση, δίνω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπόδοσις* < *άποδίδωμι.* Η λ. σήμαινε αρχικώς «επιστροφή των οφειλομένων (πραγμάτων ή χρημάτων)», ενώ στους γραμματικούς τής ελληνιστικής εποχής μαρτυρούνται οι σημ. «ερμηνεία, εξήγηση - β' σκέλος υποθετικού λόγου». Ορισμένες οικονομικές σημ. είναι μετάφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. yield, return· το ίδιο ισχύει και για τη σημ. «βαθμός λειτουργικότητας», πβ. αγγλ. performance].

αποδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να αποδοθεί όπου ανήκει: *~ φόρος | ποσό.*

αποδοτικός, -ή, -ό **1**. αυτός που παράγει αξιόλογο έργο στον τομέα εργασίας του: *ένας από τους πιο ~ υπαλλήλους τής εταιρείας* ΣΥΝ. παραγωγικός, εργατικός **2**. αυτός που αποφέρει κέρδος, οφέλη: η επένδυση *αποδείχθηκε εκ των υστέρων ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ. επικερδής, προσοδοφόρος. — αποδοτικ-ά | **-ώς** [μεσν.] επίρρ., αποδοτικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άποδίδωμι].* αποδοχή (η) **1**. η θετική υποδοχή και έγκριση θέσεων, απόψεων κ.λπ.: *χάρηκε για την ~ των προτάσεων του* ΣΥΝ. συγκατάθεση, έγκριση, υιοθέτηση ΑΝΤ. απόρριψη **2**. το να αποδέχεται, να λαμβάνει κανείς κάτι **3.** ΝΟΜ. (α) η αναγνώριση τής νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης από τον διάδικο, τον οποίο βλάπτει η πράξη αυτή (β) **αποδοχή *κληρονομιάς*** ρητή ή σιωπηρή δήλωση τού κληρονόμου με την οποία αποδέχεται την κληρονομιά (γ) ***αποδοχή προϊόντων εγκλήματος*** έγκλημα τού οποίου ο δράστης με πρόθεση αποκρύπτει, αγοράζει, λαμβάνει ως ενέχυρο ή με άλλον τρόπο δέχεται στην κατοχή του πράγμα που προήλθε από αξιόποινη πράξη 4. **αποδοχές** (οι) τα χρήματα που δίνονται ως αμοιβή, ο μισθός που παίρνει κανείς για την εργασία του: *οι χαμηλές | υψηλές - των μελών τού διπλωματικού σώματος* ΣΥΝ. απολαβές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποδέχομαι]. **αποδραματο**ποιώ ρ. μετβ. {αποδραματοποιείς...} | αποδραματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ το δραματικό στοιχείο από κάτι: *~ ένα διαζύγιο | την αποτυχία στις εξετάσεις* ΑΝΤ. δραματοποιώ. — αποδραματοποίηση (η).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. dédramatiser (νόθο συνθ.)].

απόδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. η δραπέτευση από κλειστό χώρο περιορισμού | εγκλεισμού: *~ κρατουμένων από τις φυλακές* || *~ από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως* 2. (μτφ.) η φυγή: *~ από την πραγματικότητα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άπόδρασις < άποδιδράσκω]. **αποδρομ**η (η) (λόγ.) **1**. η εκδίωξη, η απόρριψη, η αποβολή: ***η ~ τού ρατσισμού*** 2. ΙΑΤΡ. η σταδιακή υποχώρηση μιας αρρώστιας. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «λιμένας καταφυγίου», < *άπο-* + *-δρομή* < *δραμεϊν,* απρφ. αορ. β' (βλ. λ. *δρόμος),* με σχηματισμό κατά τα *έκ-δρο-μή, παρα-δρομή, κατα-δρομή* κ.ά.].

αποδυναμώνω ρ. μετβ. {αποδυνάμω-σα, -θηκα, -μένος) αφαιρώ ή περιορίζω τις δυνάμεις (κάποιου) στο ελάχιστο: τα *ελλείμματα αποδυνάμωσαν την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ. εξασθενίζω ΑΝΤ. ενδυναμώνω, ενισχύω. — αποδυνάμωση (η), αποδυναμωτικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. affaiblir].

αποδρώ ρ. → αποδιδράσκω

αποδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {αποδύθηκα, λόγ. μτχ. αποδυθείς, -είσα, -έν} αφιερώνομαι με πάθος (σε δραστηριότητα): *το σωστικό συνεργείο αποδύθηκε σε γενναία προσπάθεια για τον εντοπισμό επιζώντων* ΣΥΝ. μάχομαι, τα δίνω όλα. — απόδυση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απεκδύομαι, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γδύνομαι, αποβάλλω από πάνω μου», < *άπο-* + *δύομαι* «εισέρχομαι», βλ. κ. δύω].

αποδύομαι σε | στον αγώνα. Το *αποδύομαι,* ήδη στον Όμηρο, σήμαινε «ξεντύνομαι, βγάζω τα ρούχα μου», με αντίθετο το ενδύομαι (από όπου τα *ενδύματα).* Από φράσεις όπως *«αποδύομαι εις την παλαίστραν»* ή *«εις το γυμνάσιον»,* που λέγονταν για αθλητές που έβγαζαν τα ρούχα τους ετοιμαζόμενοι για αθλητικούς αγώνες, πλάστηκε η φράση *«αποδύομαι σε | στον αγώνα»* με τη σημ. «αναλαμβάνω αγώνα, μπαίνω στον αγώνα, αγωνίζομαι με όλες τις δυνάμεις μου για κάτι» (κυριολεκτικά και μεταφορικά): *Οι δύο πολυεθνικές αποδύθηκαν σε έναν σκληρό αγώνα για την κατάκτηση των νέων αγορών τής Α. Ευρώπης.*

αποδυτήριο (το) {αποδυτηρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) χώρος στον οποίο γδύνονται και κάνουν λουτρό οι αθλούμενοι: οι *αθλητές γδύθηκαν στα ~ και ετοιμάστηκαν για τον αγώνα.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άποδυτήριον* < *αποδύομαι* «γδύνομαι, βγάζω τα ρούχα μου» + παραγ. επίθημα *-τήριον,* πβ. *ενδύομαι, ένδυμα].*

αποδώ επίρρ. [μεσν.] **1**. (τοπ.) από αυτό εδώ το μέρος, από αυτή την κατεύθυνση: έλα *~, που δεν έχει βράχια* ΑΝΤ. αποκεί· ΦΡ. ***αποδώ κι αποκεί*** (i) στο ένα και στο άλλο μέρος, οπουδήποτε: *καλό είναι να μη γυρίζεις ~* το *βράδυ μόνη σου* (ii) στον έναν και στον άλλον, σε διάφορα πρόσωπα ή χώρους: γυρνάει *~ και ζητάει* δανεικά 2. (χρον.) από αυτήν εδώ τη στιγμή: *~ και πέρα θα κάνεις ό,τι σου λέω* || *~ και στο εξής θα ακούω τις συμβουλές σου.*

Α.Π.Ο.Ε.Α. (η) Ανωτάτη Πανελλήνια Ομοσπονδία Εφέδρων Αξιωματικών.

αποζευννύω ρ. μετβ. {απέζευξα, απεζεύχθην, -ης -η..., αποζευγμένος} (λόγ.) **1**. βγάζω (ζώα) από τον ζυγό ΣΥΝ. ξεζεύω **2**. αποσυνδέω μέρη που έχω συνδέσει με ζεύξη. Επίσης **αποζεύ**ω (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < αρχ. *άποζεύγνυμι* | *-μαι* «αποχωρίζω | -μαι, αποσυνδέω | -μαι» < *άπο-* + *ζεύγνυμι,* βλ. λ. *ζεύξη, ζεύγος].*

απόζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} η αποσύνδεση (συνήθ. ζώων από τον ζυγό για όργωμα) ΑΝΤ. ζεύξη, σύζευξη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπόζευξις* < αρχ. *άποζεύγνυμαι* «αποχωρίζομαι» < άπο- + ζεύγνυμαι, βλ. κ. *ζεύγος].*

αποζημιώνω ρ. μετβ. [1840] {αποζημίω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. αποκαθιστώ τη ζημία που προκάλεσα, πληρώνοντας χρήματα ή ικανοποιώντας τις απαιτήσεις τού θιγομένου: για τη ζημιά *τού αυτοκινήτου με αποζημίωσε η ασφαλιστική εταιρεία* 2. (ειδικότ.) ενισχύω οικονομικά (κάποιον που υπέστη ζημιά | βλάβη): η *κυβέρνηση δεσμεύθηκε να αποζημιώσει τους πληγέντες από τον σεισμό | τις πλημύρες* 3. (μτφ.) ικανοποιώ υλικά ή ηθικά (κάποιον που κατέβαλε προπάθεια): ταλαιπωρηθήκαμε *μέχρι να έρθουμε, αλλά η παράσταση μας αποζημίωσε* ΣΥΝ. ανταμείβω.

αποζημίωση (η) [1821] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η συνήθ. χρηματική παροχή για επανόρθωση ζημιάς που προκάλεσε κάποιος: *κατέβαλε τη νόμιμη ~ για τη φθορά* || *~ για ψυχική οδύνη* || δίνω -■ ΦΡ. ***πολεμική αποζημίωση*** (συνήθ. στον πληθ.) χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ηττημένος στον νικητή βάσει των όρων συμφωνίας που υπογράφεται κατά τη λήξη τού πολέμου 2. η χρηματική ενίσχυση σε κάποιον που υπέστη ζημιά: η *Ευρωπαϊκή Ένωση θα δώσει ~ στους αγρότες για την καταστροφή τής σοδειάς τους* · 3. έκτακτη χρηματική παροχή για την κάλυψη ειδικών εξόδων (συμμετοχή σε συμβούλια, έξοδα παραστάσεως κ.ά.)· ΦΡ. ***αποζημίωση εκτός έδρας*** πρόσθετη αμοιβή υπαλλήλου, που εκτελεί υπηρεσία μακριά από την έδρα του 4. το χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο εργοδότης σε απολυόμενο υπάλληλο · 5. (μτφ.) αμοιβή που έρχεται ως αναγνώριση για κάτι: η *υποτροφία ήταν ηθική ~* για *τους κόπους τους* ΣΥΝ. ανταμοιβή, αναγνώριση· ΦΡ. ***βουλευτική αποζημίωση*** χρηματική παροχή που δίνεται σε κάθε βουλευτή μιας βουλευτικής περιόδου υπό μορ-φήν μηνιαίου μισθού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. indemnité].

αποζητώ [μτγν.] (κ. -άω) μετβ. {αποζητ-είς κ. -άς... | αποζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} επιθυμώ έντονα (κάποιον/κάτι που αισθάνομαι πως μου λείπει): μέσα στη *φασαρία τής πολύβουης πόλης αποζητούσα τη γαλήνη τού χωριού μου* ΣΥΝ. πεθυμώ, λαχταρώ.

αποζουρλαινω ρ. μετβ. {αποζούρλα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.-εκφραστ.) τρελαίνω (κάποιον) εντελώς· αποτρελαίνω.

αποζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποζείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προσπορίζομαι τα προς το ζην: *αποζεί δουλεύοντας σε δυο-τρεις δουλειές μαζί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβιώνω.* αποηχηροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η απώλεια τής ηχηρότητας ενός συμφώνου και η τροπή του στο αντίστοι-

χο άηχο. π.χ. η τροπή τού αρχαίου ηχηρού *β* (= b) στο αντίστοιχο άηχο ψιλό *π* (= ρ) πριν από το σ *(*αμείβ-σω > αμείπ-σω > αμείψω)* ΣΥΝ. αηχοποίηση. — αποηχηροποιούμαι ρ. {-είται...}. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. devoicing].

απόηχος (ο) 1. ο ήχος που φθά"ει από μακριά: *ο ~ των πολυβόλων τάραζε τον ύπνο μας* || (μτφ.) *η ηχογράφηση αυτή αποτελεί- τής παράστασης που δόθηκε στη Σκάλα τού Μιλάνου τον Μάρτιο τού 1958* 2. (μτφ.) η ακουστική ανάμνηση από κάτι: *στ'αφτιά μου υπήρχε ακόμη ο ~ των λόγων του* · 3. (συνεκδ.) ο αντίκτυπος γεγονότος που έχει ήδη συντελεστεί: *ο - των νέων οικονομικών μέτρων στους δείκτες τού χρηματιστηρίου ήταν σημαντικός.*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *ήχος*. Νεότ. λ. με τη σημ. συνθέτων τού *απο-,* που δηλώνουν «αυτό που απομένει ή ακολουθεί κάτι»].

αποθαλασσώνω ρ. μετβ. [αποθαλάσσω-σα. -θηκα. -μένος} (για υδροπλάνα) ανυψώνω από την επιφάνεια τής θάλασσας· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***αποθαλασσώνομαι)*** εγκαταλείπω την επιφάνεια τής θάλασσας και αρχίζω να πετώ ΑΝΤ. προσθαλασσώνομαι. — αποθα-λάσσωση (η).

αποθ**αμ**έν**ος, -η, -ο** (λαϊκ.) **1**. νεκρός, πεθαμένος **2. *αποθαμένα*** (τα) οι νεκροί συγγενείς: να *συγχωρεθούν τ'~ σου!* (βλ. λ. *πεθαίνω).* [ΕΤΥΜ. μεσν., παθ. μτχ. τού *αποβαίνω,* από τον αόρ. β' *άπέθανον* τού ρ. *αποθνήσκω].*

αποθ**αμ**ος (ο) → πεθαμός

αποθανατίζω ρ. → απαθανατίζω

αποθάνω (να/θα) ρ. → αποθνήσκω

αποθανών, -ούσα, -όν μτχ. {αποθαν-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που πέθανε, ο νεκρός· κυρ. στη ΦΡ. **Ο *αποθανών | ο τεθνεώς | ο νεκρός δεδικαίωται*** *(ό γαρ αποθανών δεδικαίωται από τής αμαρτίας,* Κ.Δ. *Ρωμ.* 6, 7) αυτός που έχει πεθάνει δεν κρίνεται πια (αν ήταν καλός ή όχι, αν έπραξε σωστά ή όχι κ.λπ.), αλλά θεωρείται δικαιωμένος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *αποθνήσκω].*

αποθ**αρρη**μένος, **-η, -**ο → αποθαρρύνω

αποθ**αρρ**υντι**Κ**Ός, -ή, -ό [1864] αυτός κάνει κάποιον να χάσει την πίστη του στις δυνάμεις του για ανάληψη ή συνέχιση έργου, προσπάθειας κ.λπ.: τα *αποτελέσματα τής έρευνας ήταν τελείως* ~ ΣΥΝ. αποκαρδιωτικός, απελπιστικός ΑΝΤ. ενθαρρυντικός, ελπιδοφόρος.

αποθ**αρρύ**νω ρ. μετβ. [1866] {αποθάρρυ-να, -νθηκα, αποθαρρυμένος κ. αποθαρρημένος} 1. κάνω (κάποιον) να χάσει την πίστη στις δυνάμεις του, την αυτοπεποίθηση και το θάρρος του: μη *του ασκείς συνεχώς κριτική, γιατί έτσι τον αποθαρρύνεις!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) μετά την *πρώτη αποτυχία αποθαρρύνθηκε κι εγκατέλειψε την προσπάθεια* || μην *αποθαρρύνεσαι, στο τέλος θα είσαι ο νικητής!* ΣΥΝ. απογοητεύω, απελπίζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω 2. (καταχρ.) αποτρέπω, δεν ευνοώ: η *πολιτική και κοινωνική αστάθεια αποθαρρύνει τις ξένες επενδύσεις σε αυτή τη χώρα* ΑΝΤ. ενθαρρύνω, ευνοώ. — **απ**οθ**άρρυν**ση (η) [1854]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décourager. Η λ. είναι άσχετη από το μτγν. *αποθαρρύνω* «ενθαρρύνω (έντονα)». Η μτχ. *αποθαρρημένος* (μεσν.) από το αρχ. *αποθαρρώ (-έω)* «παίρνω θάρρος» (κατά τη σημ. τού *αποθαρρύνω)].*

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για νεολογισμό τής δεκαετίας τού 1860 (αποθαρρύνω, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός) με τη στερητική σημασία τού *απο-*, όπως στα *απο-δοκιμάζω, απο-καλύπτω, απο-μυθο-ποιώ, απο-διοργανώνω* κ.τ.ό. Αρα δεν έχει σχέση με το αρχ. *αποθαρρύνω,* όπου το *απο-* έχει επιτατική σημασία: *αποθαρρύνω* «ενθαρρύνω» (πβ. *άποθαυμάζω* «θαυμάζω πολύ», *άποθεμελιώ* «καταστρέφω τελείως» κ.ο.κ.). Το ασύμβατο τού νεοελλ. *αποθαρρύνω* με το αρχαίο *αποθαρρύνω* είχε επισημάνει ο περίφημος φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος στις *Παρατηρήσεις* του. Οπωσδήποτε, η μεταβολή τής σημ. των λέξεων στη μακραίωνη πορεία τής ελληνικής γλώσσας ή η διαφοροποίηση ενός νεοσχηματισμένου από έναν αντίστοιχο παλαιότερο τύπο δεν είναι σπάνια.

άποθαυμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αποθαύμασα} ♦ 1. (μετβ.) θαυμάζω για πολλή ώρα: *στάθηκε και αποθαύμασε το άγαλμα* ♦ 2. (αμετβ.) αισθάνομαι έκπληξη και θαυμασμό: *έκανε ένα απρόσμενο και επικίνδυνο ακροβατικό και όλοι αποθαύμασαν.*

απόθ**εμα** (το) [1889] {αποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (συνήθ. σε πληθ.) ό,τι φυλάσσεται σε ποσότητες, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον: *εξαντλήθηκαν τα ~ νερού* || *τα ~ καυσίμων | χρυσού | πετρελαίου* || τα *συναλλαγματικά ~ τής χώρας 2.* (ειδικότ.) η διαθέσιμη σε δεδομένη στιγμή ποσότητα εμπορεύματος ΣΥΝ. στοκ 3. (μτφ.) ο βαθμός στον οποίο εξακολουθεί να υπάρχει μια ψυχική ιδιότητα ή ικανότητα: *έχει τεράστιαδύναμης/ ανθρωπιάς/ θάρρους|| ψυχικά*~4. ΟΙΚΟΝ. το μέρος τής περιουσίας μιας εταιρείας, το οποίο περιλαμβάνει πρώτες ύλες, έργα εν εξελίξει και τελικά προϊόντα. [ΕΤΥΜ. < *αποθέτω,* πβ. κ. θέτω - *θέμα].*

αποθ**εματι**κός, -ή, -ό [1833] ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που προέρχεται **ή** σχηματίζεται από αποθέματα: *ήταν πολυάριθμοι οι ~ πόροι τής τράπεζας* **2. *αποθεματικό*** (το) (α) το ποσό από τα κέρδη μιας επιχείρησης, που αποταμιεύεται για την κάλυψη τυχόν ζημιών: *η πλειοψηφία των μετόχων ζήτησε την αύξηση τού ~ λόγω αυξημένων ζημιών τής επιχείρησης* || *έκτακτο | λανθάνον | άδηλο* ~ (β) το κονδύλιο από τον κρατικό προϋπολογισμό, το οποίο προορίζεται για έκτακτη ενίσχυση υπουργείων.
[ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. reserve (fund), λ.χ. *λανθάνον | άδηλο αποθεματικό* (πβ. αγγλ. hidden | secret reserve)].

αποθ**εματοποι**ώ ρ. μετβ. [αποθεματοποιείς... | αποθεματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} δημιουργώ αποθέματα ΣΥΝ. αποταμιεύω. — **απ**οθ**εματοποίη**ση (η).

αποθ**εραπεία** (η) [μτγν.] [χωρ. πληθ.} 1.η ολοκλήρωση τής θεραπείας 2. ΑΘΛ. σύνολο κινητικών δραστηριοτήτων και εφαρμογής φυσικών μέσων που ακολουθούν την προπόνηση ή τον αγώνα που αποσκοπούν στην αποκατάσταση των λειτουργιών τού οργανισμού στα επίπεδα ηρεμίας.

αποθ**εραπεύ**ω ρ. μετβ. [αρχ.] (αποθεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τη-κα), -μένος} θεραπεύω εντελώς· κυρ. το μεσοπαθ.: *βγήκε απ' το νοσοκομείο, αφού αποθεραπεύθηκε.* — αποθεραπευτικός, -ή, -ό [μτγν.].

αποθ**ερί**ζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθέρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ολοκληρώνω το θέρισμα (σε κάτι): ~ *το χωράφι.* — αποθέρισμα (το) [μεσν.].

απόθεση (η) → αποθέτω

αποθετή**ριος,** -α, -ο ΝΟΜ.ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που αναφέρεται στην αποθήκευση εμπορευμάτων ή άλλων πραγμάτων και ο οποίος είναι ελευθέρως εμπορεύσιμος και μεταβιβάσιμος: ~ *έγγραφο* **2.** (α) ***αποθετήριο*** (το) {αποθετηρί-ου | -ων} διαπραγματεύσιμο αποδεικτικό που εκδίδει το Χρηματιστήριο Αξιών σε επενδυτή για τις μετοχές του, που παραμένουν προς φύλαξη, για την αποφυγή διακίνησης αυτούσιων των χρεωγράφων (β) ***Αποθετήριο Τίτλων*** εταιρεία που αναλαμβάνει τη φύλαξη των τίτλων των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο μετοχών και μέσω τής οποίας διενεργούνται συναλλαγές χωρίς διακίνηση των χρεωγράφων. [ΕΤΥΜ < *αποθέτω* + παραγ. επίθημα *-τήριος,* πβ. κ. *κατατακ-τήριος].*

αποθέτης (ο) {αποθετών} (σπάν.) το δοχείο απορριμμάτων, ο κάλαθος των αχρήστων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άποτίθημι* < *απο-* + *τίθημι* (βλ. λ. θέτω, *τίθεμαι).* Στην Αρχ. ως άποθεται χαρακτηρίζονται (από τον Πλούταρχο) οι τόποι όπου οι Λακεδαιμόνιοι έριχναν τα ανάπηρα ή ανήμπορα παιδιά τους].

αποθετικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποθέτει κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. ***αποθετικό ρήμα*** κάθε ρήμα που στερείται ενεργητικού τύπου, π.χ. *έρχομαι, εκμεταλλεύομαι* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άποτίθημι.* Η ονομασία *αποθετικά ρήματα,* (αγγλ. deponent verbs), που δόθηκε από τους αλεξανδρινούς γραμματικούς, οφείλεται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι αυτά τα ρήματα *άπέθεντο* (δηλ. απέβαλαν) την ενεργητική τους φωνή, ενώ στην πραγματικότητα δεν εμφάνισαΥ εξαρχής ενεργητική φωνή].

ΣΧΟΛΙΟ Ως αποθετικά χαρακτηρίζονται τα ρήματα που σχηματίζουν μόνο μεσοπαθητικούς τύπους σε **-ομ**αι *(δέχ-ομαι, έρχ-ομαι, ντρέπ-ομαι)* και που, τρόπον τινά, «απέθεντο», απέβαλαν (βλ. ΕΤΥΜ.) τον ενεργητικό τους τύπο σε -ω (δεν υπάρχει **δέχ-ω, *έρχ-ω, *ντρέπ-ω).* Τα αποθετικά ρήματα δεν είναι πάρα πολλά σε αριθμό, αλλά είναι πολύ σημαντικά σε σημασία και χρήση, πολλά δε από αυτά είναι ήδη αρχαία. Όσα από αυτά έχουν ενεργητική διάθεση, παίρνουν δηλ. αντικείμενο (π.χ. *δέχομαι* κάποιον/κάτι, εκμεταλλεύομαι κάποιον/κάτι, *περιποιούμαι* κάποιον), σχηματίζουν την παθητική τους διάθεση περιφραστικά με τη βοήθεια των ρ. *γίνομαι, γίνομαι αντικείμενο, βρίσκω, έχω,* (λόγ.) *τυγχάνω* κ.λπ. + όνομα: *Όλοι δέχθηκαν τον Γιάννη με ενθουσιασμό → Ο Γιάννης έγινε δεκτός από όλους με ενθουσιασμό - Εκμεταλλεύονται οικονομικά τους υπαλλήλους σε αυτή την επιχείρηση → Οι υπάλληλοι γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμεταλλεύσεως σε αυτή την επιχείρηση - Η αστυνομία υποψιάζεται τον ταμία ως ένοχο ~→ Ο ταμίας συγκεντρώνει τις υποψίες τής αστυνομίας ως ένοχος.* Στις περιπτώσεις αυτές είναι λάθος να πούμε: *«*0 Γιάννης δέχτηκε από όλους με ενθουσιασμό»* ή *«*Οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται οικονομικά σ' αυτή την επιχείρηση»* ή *«*0 ταμίας υποψιάζεται από την αστυνομία ως* ένοχος»!
Τα κυριότερα αποθετικά **ρήμ**ατα **τής** Ελληνικής: *αγωνίζομαι (αντ-, δι-, συν-), αισθάνομαι (δι-, προ-, συν-), αμύνομαι (υπέρ-), αναρωτιέμαι, ανέχομαι, αντιλαμβάνομαι, απεχθάνομαι, απολογούμαι, αποπειρώμαι, αρκούμαι, αρνιέμαι (απ-)* | *αρνούμαι, ασπάζομαι, αστειεύομαι, ασχολούμαι (απ-, εν-, υποαπ-), αφοσιώνομαι, βαριέμαι, βδελύττομαι, βρυχώμαι, γεύομαι, γίνομαι (κατά-), δέχομαι (απο-, δια-, κατά-, πάρα-, υπο-), διαμαρτύρομαι, διαπληκτίζομαι, διερωτώμαι, δικαιούμαι, διφορούμαι, -δύομαι (ανα-, κατά-, υπο-), εγγυώμαι, ειρωνεύομαι, εκδικούμαι, εκκλησιάζομαι, εκμεταλλεύομαι, εκμυστηρεύομαι, εμπιστεύομαι, εμπορεύομαι, εναντιώνομαι, ενηλικιώνομαι, εξαρτώμαι, επαφίεμαι, επικαλούμαι, επιτηδεύομαι, επωμίζομαι, επωφελούμαι, εργάζομαι (επεξ-, κατ-, περί-, συν-), έρχομαι (δι-, εισ-, εξ-, επ-, επαν-, κατ-, μετ-, παρ-, περί-, πηγαινο-, προ-, προσ-, συν-), ερωτεύομαι, ευθύνομαι, εύχομαι (προσ-), εχθρεύομαι, ηγούμαι (αφ-, δι-, εισ-, προ-), θυμούμαι, ίσταμαι (εν-, εξαν-, προ-, υφ-), ισχυρίζομαι, κάθομαι, καπηλεύομαι, καρπώνομαι, κατάγομαι, καταπιάνομαι, καταριέμαι, καταχρώμαι, καυχώμαι, κείμαι (αντί-, από-, διά-, εναπό-, πρό-, πρόσ-, σύγ-), κοιμούμαι, κοκορεύομαι, κυμαίνομαι, λογίζομαι (ανα-, δια-, πάρα-, συλ-), λογι-κεύομαι, λυμαίνομαι, λυπούμαι (συλ-), μαίνομαι, μάχομαι (αντί-), μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι, μιμούμαι (απο-), ντρέπομαι, ξεκαρδίζομαι, ξεκουμπίζομαι, ξελαιμιάζομαι, ξενιτεύομαι, οδύρομαι, ονειρεύομαι, οραματίζομαι, οργίζομαι, οσμίζομαι, οσφραίνομαι, παραιτούμαι, παραξενεύομαι, παραπονούμαι, παρευρίσκομαι, πειραματίζομαι, περιπλανιέμαι, -ποιούμαι (αντί-, ίδιο-, οικείο-, περί-, πρόθυμο-, προσ-), πολιτεύομαι, πορεύομαι (προ-) πραγματεύομαι (δια-), προβληματίζομαι, προφασίζομαι, σέβομαι, σιχαίνομαι, σκαρφίζομαι, σκέπτομαι (επι-, συ-), σοφίζομαι, σταυροκοπιέμαι, στέκομαι (αντί-), στοχάζομαι, συλλογιέμαι (-ίζομαι), συμμερίζομαι, συμπεριφέρομαι, συναναστρέφομαι, συνεννοούμαι, συνερίζο-*

μαι (ξε-(, *συνωστίζομαι, σφετερίζομαι, ταλαντεύομαι (αμφι-), τίθεμαι (αντί-, επι-, συγκατα-), υπαινίσσομαι, (υ)περηφανεύομαι, υποκλίνομαι, υποκρίνομαι, υπολείπομαι, υποπτεύομαι, υπόσχομαι, υποψιάζομαι, φαγώνομαι, φαίνομαι, φείδομαι, φοβούμαι, φτερνίζομαι, χαίρομαι, χασμουριέμαι, χειρίζομαι (δια-, μετά-), χρειάζομαι, ψεύδομαι.*

αποθέτω ρ. μετβ. {απέθεσα, απο-τίθεμαι, -τέθηκα (λόγ. -ετέθην, -ης, -η..., μτχ. αποτεθείς, -είσα, -έν) -τεθειμένος} **1.** αφήνω, θέτω στο έδαφος ή πάνω σε άλλο αντικείμενο (αυτό που κρατώ): *ο λοχαγός τους ζήτησε να αποθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ. καταθέτω, θέτω, τοποθετώ 2. (μτφ.) βασίζω, στηρίζω, εξαρτώ από κάποιον: *~ τις ελπίδες μου || είχαν αποθέσει σε αυτό το παιδί όλες τις προσδοκίες τής ζωής τους* ΣΥΝ. εναποθέτω. — **απόθεση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άποτίθημι* < *απο-* + *τίθημι* «θέτω», βλ. κ. θέτω].

αποθεώνω ρ. μετβ. {αποθέω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω (για κάποιον) υπερβολικό ενθουσιασμό, εγκωμιάζω και επευφημώ: μετά τη λήξη τού νικηφόρου *αγώνα οι ποδοσφαιριστές αποθεώθηκαν από τους φιλάθλους.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποθεώ (-όω),* αρχική σημ. «θεοποιώ», < *απο-* + *-θεώ* < *θεός].*

αποθέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η έκφραση πολύ μεγάλου ενθουσιασμού για κάποιον/κάτι, η απόδοση τιμών που αρμόζουν σε θεό: η -τής *μεγάλης σοπράνο από το κοινό || η ~* των ποδοσφαιριστών *από τους φιλάθλους* 2. η θριαμβευτική υποδοχή: η *~ τού νικητή στρατηγού κατά την επιστροφή του από εκστρατεία ήταν θεσμός στην αρχαία Ρώμη* ΣΥΝ. θρίαμβος 3. (καταχρ.) το αποκορύφωμα, το άκρον άωτον: αυτό θα ήταν η *~ τού θράσους | τής σχολαστικότητας* 4. (καθημ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι που προκαλεί έντονη ευχαρίστηση, θαυμασμό: *το πάρτι ήταν ~!* 5. (α) (στο θέατρο) η τελευταία σκηνή έργου, η οποία έχει χαρακτήρα ιδιαίτερα φαντασμαγορικό (β) (στον Καραγκιόζη) η τελευταία σκηνή, συνήθ. έργου με ηρωικό χαρακτήρα, όπου στη σκηνή εμφανίζονται πραγματικοί άνθρωποι φορώντας στολές. — αποθεωτικός, -ή, -ό [1890].

αποθηκάριος (ο/η) [μεσν.] {αποθηκαρί-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο υπεύθυνο για τη φύλαξη όσων βρίσκονται σε αποθήκες 2. (ειδικότ.) υπαξιωματικός ή στρατιώτης που έχει καθήκον να φυλάσσει, να συντηρεί και να μοιράζει τρόφιμα ή άλλα είδη στους στρατιώτες.

αποθήκευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η τοποθέτηση αντικειμένων σε αποθήκη 2. η συγκέντρωση και φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων για μελλοντική διάθεση · 3. ΠΛΗΡΟΦ. η καταχώριση στοιχείων στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή, ώστε να είναι διαθέσιμα αργότερα.

αποθήκευτρα (τα) {αποθηκεύτρων} τα χρήματα για την ενοικίαση αποθήκης. [ΕΤΥΜ. < *αποθηκεύω* + παραγ. επίθημα *-τρα,* πβ. κ. δίδακ-τρα].

αποθηκεύω ρ. μετβ. [1847] {αποθήκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. τοποθετώ, τακτοποιώ σε αποθήκη 2. συγκεντρώνω και φυλάσσω μεγάλες ποσότητες προϊόντων για μελλοντική διάθεση: ο *μπακάλης αποθήκευσε πολλές κούτες καφέ, για να τις πουλήσει αργότερα πιο ακριβά* ΣΥΝ. βάζω στην άκρη, αποταμιεύω · 3. ΠΛΗΡΟΦ. συγκεντρώνω και διατηρώ (δεδομένα): *το καλό με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι ότι μπορείς να αποθηκεύσεις εκατομμύρια πληροφοριών σε ελάχιστο χώρο.* — αποθηκευτικός, -ή, -ό [1889]. [ΕΤΥΜ. Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. save]. αποθήκη (η) {αποθηκών} **1.** ο χώρος κτίσματος ή το κτίσμα μέσα στο οποίο φυλάσσονται διάφορα είδη: *- τροφίμων | ξυλείας | αποσκευών | πυρομαχικών | φαρμάκων | καυσίμων* 2. (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος χώρος ή το δωμάτιο, στο οποίο φυλάσσονται κυρ. πράγματα που δεν χρειάζεται να είναι πρόχειρα: *το καινούργιο μας σπίτι δεν έχει ~* || (σε κατάστημα) *αυτό που ζητάτε δεν το έχουμε στα ράφια- να κοιτάξω μήπως υπάρχει στην ~*; 3. κατάστημα που πουλά είδη σε τιμές χονδρικής: *μπουφάν σε τιμές αποθήκης.* — (υποκ.) αποθηκούλα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άποτίθημι,* βλ. κ. θήκη]. **απ**οθηλ**ασμ**ός (ο) [μτγν.] η διακοπή τού θηλασμού τού βρέφους σε ορισμένη ηλικία ΣΥΝ. απογαλακτισμός. — αποθηλάζω ρ. [μτγν.].

> **απ**οθηλα**σμ**ός - απογαλακτισμός. Δύο λεξιλογικές δηλώσεις τού αυτού φαινομένου, τής αποκοπής τού βρέφους από τον θηλασμό **(απ**οθηλα**σμ**ός**)** ή από το μητρικό γάλα (απογαλακτισμός). Και οι δύο είναι αρχαίες ιατρικές λέξεις, ο *απογαλακτισμός* στο *Περί οδοντοφυΐας* έργο τού Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.), ο δε *αποθηλασμός* στον Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ.). Τόσο σημαντική θεωρούσαν από παλιά τη διαδικασία τού θηλασμού, ώστε οι παραμάννες τού Δημοτικού Βρεφοκομείου απείλησαν τον Ιούλιο τού 1888 με *«αποβυ-ζίαν»,* με απεργία στον θηλασμό των βρεφών! (Λεξ. Κουμανούδη).

αποθηριώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποθηρίω-σα, -θηκα, -μένος} εξαγριώνω (κάποιον) τόσο, ώστε να συμπεριφέρεται σαν θηρίο, τον οδηγώ σε άγρια και επιθετική συμπεριφορά. — **απ**οθη**ρίωσ**η (η) [μτγν.].

αποθη**σαυρίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποθησαύρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. συγκεντρώνω και φυλάσσω, αποταμιεύω 2. (για ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες) καλλιεργώ και αναπτύσσω μέσα μου 3. (ειδικότ.) συλλέγω (λέξεις) για την κατάρτιση λεξικού, βιβλίου κ.λπ. — αποθησαύριση (η) [1884] κ. **απ**οθη**σαυρισμός** (ο) [μτγν.], **απ**οθη-σαυριστικός, -ή, -ό [1886].

αποθνήσκω ρ. αμετβ. {απέθανον, -ες, -ε..., να/θα αποθάνω, μτχ. αποθανών, -ούσα, -όν} (αρχαιοπρ.) πεθαίνω. Επίσης (λογοτ.-διαλεκτ.) αποβαίνω: *απόθανε ο κύρης του, όταν ήταν ακόμη έξι χρονώ παιδί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ < αρχ· *αποθνήσκω* < *απο-* + *θνήσκω].* αποθορυβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση με κατάλληλα τεχνικά μέσα των ανεπιθύμητων θορύβων (από μηχανήματα κ.ά.), που εμποδίζουν, κυρ. στην τηλεπικοινωνία, την πρόσληψη τής φωνής ΣΥΝ. ηχοκαταστολή. **απ**οθ**ρασύ**νω ρ. μετβ. {αποθράσυ-να, -νθηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να φέρεται με θράσος, με αυθάδεια: η *ανοχή σου τον αποθρασύνει περισσότερο* || (μεσοπαθ.) *μέχρι πέρυσι ήταν ήσυχος, φέτος έχει αποθρασυνθεί.* — αποθράσυνση (η) [1887]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποθρασύνομαι* < *άπο-* + *θρασύνομαι* < *θράσος].* αποθυμώ ρ. μετβ. {αποθυμάς... | αποθύμησα) (λαϊκ.-λογοτ.) 1. επιθυμώ έντονα: *~ να περπατήσω στους τόπους όπου έπαιζα παιδί || Πού είσαι τόσον καιρό; Σε αποθυμήσαμε* ΣΥΝ. ποθώ, λαχταρώ 2. νοσταλγώ: *τόσα χρόνια στην ξενιτειά αποθύμησε τον τόπο του.* — αποθυ-**μία** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αποθυμώ,* μεταπλασμένος τ. τού αρχ. *επιθυμώ* κατά τα συνθ. με *απο-].* **απο**ϊ**δρυματισμ**ός (ο) διαδικασία αντιμετώπισης των συμπτωμάτων που παρουσιάζουν πρόσωπα που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρύματα (ιδρυματισμός)· έχει στόχο την εξοικείωση και ομαλή ένταξη τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deinstitutionalisation]. αποίητος, -η, -ο [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί **2**. (ιδιότητα τού θεού) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από άλλον ΣΥΝ. άκτιστος, αδημιούργητος, άπλαστος. αποίκηση (η) -+ αποικώ

αποικ**ία** (η) {αποικιών} **1.** (στην αρχαιότητα) πόλη που ιδρύεται σε ξένη χώρα από ομάδα ανθρώπων που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους (τη μητρόπολη) 2. χώρα που αποτελεί κτήση άλλης ισχυρότερης και ελέγχεται από αυτήν στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά: η *Κύπρος ήταν βρετανική - μέχρι το 1960* · 3. ΒΙΟΛ. σύνολο ζώων ή κατώτερων οργανισμών τού ίδιου είδους, που συνυπάρχουν σε ορισμένο χώρο: *στα φίλτρα νερού αναπτύσσονται αποικίες μικροβίων || ~ κοραλλιών | μελισσών* (πβ. λ. *κτήση, προτεκτοράτο).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άποικος].* **απ**οικι**α**κός, -ή, -ό [1849] 1. αυτός που σχετίζεται με αποικίες ή αποίκους: ο *μελετητής ασχολήθηκε με την ~ πολιτική των μεγάλων δυνάμεων || χρησιμοποίησαν στον πόλεμο και ~ στρατεύματα* ΑΝΤ. μητροπολιτικός **2**. (παλαιότ.) ***απ**οικιακά* (τα) προϊόντα από εξωτικές χώρες (καφές, ρύζι, κακάο, τσάι, μπαχαρικά κ.λπ.). **απ**οικίζω ρ. μετβ. {αποίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) εγκαθιστώ (σε ξένο τόπο) αποίκους, ιδρύω αποικία: *οι Ίωνες αποίκισαν τα παράλια τής Μ. Ασίας.* — αποικισμός (ο) [αρχ.] κ. αποίκιση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ· < *άποικος].* **απ**οίκιλτο**ς,** -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει στολίδια, που δεν
έχει στολιστεί, διακοσμηθεί ΣΥΝ. αστόλιστος. **απθικϊοκρατία** (η) {χωρ. πληθ.) 1. το καθεστώς κατά το οποίο ορισμένες χώρες αποτελούν κτήσεις άλλων χωρών, εξαρτώνται στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά από αυτές 2. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία ισχύει αυτό το καθεστώς: τα χρόνια τής *~ αναπτύχθηκε το δουλεμπόριο.* — απθικιθκράτης (ο), αποικιοκράτιΟ-**σα** (η), αποικιοκρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. colonialism]. **απ**οικι**οποίη**ση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) η διαδικασία δημιουργίας αποικιοκρατικών σχέσεων, σχέσεων υποτέλειας με συγκεκριμένη χώρα: η *~ τού Πουέρτο Ρίκο από τις Η.Π.Α.* (πβ. λ. *αποικιοκρατία).*
[ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. colonisation]. **απ**οικ**ι**στής (ο) [μτγν.], **απ**οικί**στρία** (η) (αποικιστριών) ιδρυτής αποικίας, αρχηγός τής ομάδας των αποίκων. — αποικιστικός, -ή, -ό [1888]. **απ**οικο**δόμη**ση (η) [-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) **1**. ΧΗΜ. η αντίδραση που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση τής αλυσίδας των ατόμων τού άνθρακα σε οργανική ένωση 2. ΒΙΟΛ. η χημική διάσπαση των νεκρών οργανισμών ή των ζωικών ή φυτικών απορριμμάτων, με αποτέλεσμα να επιστρέφουν τα συστατικά των οργανικών υλών στο περιβάλλον, ώστε να μπορούν να αφομοιωθούν από τα φυτά. — αποικοδομώ ρ. ί-είς...} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Abbau]. **απ**οικο**δομ**ήσι**μος,** -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί
αποικοδόμηση: τα πλαστικά δεν *είναι ~ υλικά.* αποικοδομητής (ο) ΒΙΟΛ. ο οργανισμός που συμβάλλει στην αποικοδόμηση νεκρών οργανισμών, φυτικών ή ζωικών απορριμμάτων, π.χ. οι γεωσκώληκες. άποικος (ο/η) (αποίκ-ου | -ων, -ους) 1. κάτοικος αποικίας 2. πρόσωπο που συμμετέχει σε αποστολή αποικισμού. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπ(ο)-* + *οίκος].* **απ**οικώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποικείς... | αποίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα) εγκα-
θίσταμαι σε (ξένη χώρα) ως άποικος. — αποίκηση (η) [μτγν.]. αποίμαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ως πνευματικό ποιμένα επίσκοπο: η επισκοπή *έμεινε έναν χρόνο ~.* **απ**οιν**ί** επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ατιμωρητί, χωρίς ποινή, τιμωρία. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.
αποκ**αθαί**ρω ρ. μετβ. {αποκαθήρα, αποκαθάρ-θηκα, -μένος} (λόγ.) **1**. καθαρίζω εντελώς: *~ μέταλλο με τήξη || αποκαθαρμένο μείγμα κορεσμένων υγρών υδρογονανθράκων τού πετρελαίου* 2. καθαρίζω ηθικά (από εγκλήματα, αμαρτίες κ.λπ.), εξαγνίζω: *~ την ψυχή μου από τις αμαρτίες | το ψυχικό βάρος | τις ενοχές* ΑΝΤ. μολύνω, σπιλώνω. — αποκάθαρση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + καθαιρώ].

αποκαθηλώνω ρ. μετβ. {αποκαθήλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. ξεκαρφώνω, ξηλώνω από πάσσαλο 2. (μτφ.) παύω να θεωρώ (κάποιον) αυθεντία, να αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλες τιμές ΣΥΝ. απομυθοποιώ. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άποκαθηλώ (-όω)* < *άπο-* + *καθηλώ* < καθ- + -ηλώ < *ήλος (ό)* «καρφί»].

αποκαθήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απόσπαση των ήλων (καρφιών), το ξεκάρφωμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. ***Αποκαθήλωση*** (η) (α) η απόσπαση και καταβίβαση τού σώματος τού Χριστού από τον σταυρό (β) (συνεκδ.) η σκηνή τής Αποκαθηλώσεως ως εικονογραφικό θέμα- (κατ' επέκτ.) κάθε έργο τέχνης που έχει τη σκηνή αυτή ως θέμα: η ~ *τού Ρούμπενς* 3. (μτφ.) η κατάργηση τής απόδοσης τιμών (σε κάποιον/κάτι), η απώλεια τού μεγάλου κύρους κάποιου: η ~ τού *Μαρξ και τού Λένιν στη Ρωσία.*

αποκαθιστώ ρ. μετβ. {αποκαθιστάς... | αποκατέστησα, αποκαθίσταμαι (βλ. λ. *καθίσταμαι),* αποκαταστάθηκα, αποκατεστημένος} 1. επαναφέρω (κάποιον/κάτι) στην αρχική (καλύτερη) κατάσταση, επανορθώνω: *αποκατέστησε αμέσως τη ζημιά που είχε προκαλέσει* · 2. εξασφαλίζω οικονομικά (κυρ. τα παιδιά μου), τα παντρεύω και τα προικοδοτώ: *αφού αποκατέστησε τα παιδιά του, ζούσε μόνος σε εξοχική κατοικία μαζί με τη γυναίκα του* ΣΥΝ. τακτοποιώ 3. (ειδικότ.) (α) βρίσκω σύζυγο σ^ε (κάποιον), παντρεύω: *πρόσφατα αποκατέστησαν την κόρη τους* (β) παντρεύομαι (κάποιον): *παλαιότερα, όταν ένας άντρας εξέθετε μια γυναίκα, όφειλε μετά να την αποκαταστήσει* 4. (μεσο-παθ. ***αποκαθίσταμαι)*** (α) (κυρ. για γυναίκες) παντρεύομαι, βρίσκω σύζυγο (β) βρίσκω σταθερή, μόνιμη εργασία: τον *έβαλαν στο Δημόσιο και αποκαταστάθηκε.* Επίσης **απο**κα**τασταί**νω [μεσν.] (σημ. 1,2). [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποκαθιστώ (-άω)* < *άποκαθίστημι* < *άπο-* + *καθίστημι* < *ἵστημι.* Βλ. κ. *καθιστώ].*

αποκαΐδι (το) {αποκαϊδ-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ό,τι μένει από την καύση των ξύλων, τα μισοκαμένα ξύλα και κούτσουρα· ΦΡ. (κ. μτφ.) στάχτες *κι αποκαΐδια: ~ μείναν απ' την αγάπη μας.* [ΕΤΥΜ < *αποκαίω* + παραγ. επίθημα -ίδι, πβ. κ. *πριον-ίδι].*

αποκ**αί**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκαί-ς, -ει, -με, -τε, -νε | απόκαψα κ. απέκαψα, αποκάηκα, αποκαμένος} 1. καίω (κάτι) εντελώς 2. (μεσοπαθ. *αποκαίγομαι)* (για φυτά) παγώνω εντελώς, καταστρέφομαι από την παγωνιά.

αποκαλυπτήριος, -α, -ο 1. (λόγ.) αυτός που αποκαλύπτε: ~ *διδασκαλία | επιστολή* ΣΥΝ. αποκαλυπτικός · **2**. ***αποκαλυπτήρια*** (τα) [1887] {αποκαλυπτηρίων} (α) η τελετή αποκάλυψης τιμητικού μνημείου: χθες έγιναν τα - τής *προτομής τού εθνομάρτυρα* (β) (ειρων.) η κοινολόγηση μυστικών ή προσωπικών υποθέσεων: χθες *είχαμε ~·* οι *εφημερίδες δημοσίευσαν όλες τις λεπτομέρειες για το σκάνδαλο.* [ΕΤΥΜ Η φρ. *αποκαλυπτήρια (αγάλματος)* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dévoilement d'une statue].

αποκαλυπτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που φέρνει στο φως τής δημοσιότητας κάτι άγνωστο ή κρυφό: σε μία ~ *συνέντευξη ο πρώην υπουργός κατονομάζει τους υπευθύνους τού σκανδάλου || ~ ρεπορτάζ | έρευνα | δηλώσεις* 2. (συνήθ. για ένδυμα) αυτός που εκθέτει σε κοινή θέα μέλη τού σώματος: ~ *τουαλέτα | φόρεμα | ντεκολτέ | φωτο-γράφιση* · 3. ΘΕΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη ή και με κάθε μορφή θείας αποκάλυψης: *αποκαλυπτική γραμματεία* (βλ. κ. λ. *αποκαλυψιακός).* — αποκαλυπτικά επίρρ. [ΕΙΧΜ Η σημ. 3 είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. revealing].

αποκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκάλυ-ψα, -φθηκα (λόγ. απεκαλύφθην, -ης, -η..., μτχ. αποκαλυφθείς, -είσα, -έν), -μμένος} 1. (μτφ.) φέρνω στο φως τής δημοσιότητας (κάτι άγνωστο ή κρυφό): η *εφημερίδα αποκάλυψε ανάμειξη επιχειρηματία σε οικονομικό σκάνδαλο || ~ ένα μυστικό | ένα σχέδιο | άγνωστα στοιχεία από τη ζωή κάποιου | τη δράση σπείρας εγκληματιών || το ντοκιμαντέρ αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές από την ιστορία τού Γ Ράιχ || η σύλληψη του έγινε αιτία να αποκαλυφθούν και άλλες εγκληματικές πράξεις* ΣΥΝ. δημοσιοποιώ 2. αφαιρώ το σκέπασμα, ξεσκεπάζω, φανερώνω **3**. (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***αποκαλύπτομαι)*** (α) ΣΤΡΑΤ. βγάζω το καπέλο δείχνοντας σεβασμό ή αποδίδοντας τιμή (β) αναγνωρίζω την αξία, την ανωτερότητα κάποιου: ~ *μπροστά του- είναι ο καλύτερος τεχνίτης που έχω γνωρίσει!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω.*

αποκάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων ο πληθ. μόνο στις σημ. 1-3} 1. η φανέρωση πράγματος που πριν δεν ήταν ορατό (π.χ. με αφαίρεση τού καλύμματος του): η *τελετή αποκαλύψεως ενός τιμητικού μνημείου* (βλ. κ. λ. *αποκαλυπτήριος)* 2. η γνωστοποίηση ή η δημοσιοποίηση άγνωστων ή μυστικών στοιχείων: η *εφημερίδα προέβη σε συγκλονιστικές - για τον ρόλο των μυστικών υπηρεσιών* 3. η ανάδειξη κάποιου ο οποίος πριν ήταν άσημος: το *παιδάκι που έπαιζε στην ταινία ήταν πραγματική ~* · ©ΕΟΑ. 4. η φανέρωση στους ανθρώπους μυστικών θεϊκών αληθειών στον χριστιανισμό συνδέεται με την ενανθρώπηση και την όλη επίγεια δράση τού Χριστού: εξ αποκαλύψεως *θρησκεία | αλήθεια* 5. η αποκάλυψη τού θεού με την ενανθρώπηση τού Ιησού Χριστού: ή *έν Χριστώ άποκάλυψις* **6.** ***Αποκάλυψη*** (η) το τελευταίο βιβλίο τής Κ.Δ., γραμμένο από τον Ευαγγελιστή Ιωάννη, στο οποίο περιγράφεται με τη μορφή προφητικού οράματος ο θρίαμβος τής Βασιλείας τού Θεού και η συντέλεια τού αιώνος 7. (μτφ.) για την περιγραφή μεγάλης καταστροφής, συνήθ. στο πλαίσιο πολεμικών συγκρούσεων: *σκηνές Αποκάλυψης εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω.*

αποκα**λυψια**κός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη: ~ *προφητεία | αριθμός* ΣΥΝ. αποκαλυπτικός.

αποκαλώ ρ. μετβ. {αποκαλείς... | αποκάλ-εσα, -ούμαι, αποκλή-θηκα} δίνω όνομα ή προσάπτω χαρακτηριστικό (σε κάποιον): *τους αποκαλούν «χωριάτες» λόγω τής άξεστης συμπεριφοράς τους || οι Αμερικανοί αποκαλούσαν τον Αϊζενχάουερ «Ίκ» || ο περιβόητος τρομοκράτης Κάρλος, ο αποκαλούμενος «τσακάλι»... || έφθασε στη Ρώμη, στην «αιωνία πόλη», όπως αποκαλείται* ΣΥΝ. προσαγορεύω, χαρακτηρίζω, επονομάζω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αποκαλώ (-έω),* αρχική σημ. «ανακαλώ (από την εξορία)» < *άπο-* + καλώ. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

αποκάμνω κ. αποκάνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {απόκαμ-α (λόγ. απέκα-μα), -ωμένος) ♦ 1. (αμετβ.) με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου: *απόκαμα ανεβαίνοντας την ανηφόρα || έφτασε σπίτι αποκαμωμένη* ΣΥΝ. κουράζομαι, καταβάλλομαι ♦ **2**. (μετβ.) (λαϊκ.) φθάνω σε (συγκεκριμένη κατάληξη) σχετικά με κάτι: *τι απόκαμες με την υπόθεση μου;* [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποκάμνω* < *άπο-* + *κάμνω].*

αποκά**μωμα** (το) {αποκαμώματος | χωρ. πληθ.} η σωματική εξάντληση, η κούραση: *το ~ από τη δουλειά | την πορεία στο βουνό.*

αποκαρδιώνω ρ. μετβ. [1834] {αποκαρδίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (εκφραστ.) αποθαρρύνω, ανακόπτω τον ενθουσιασμό, απογοητεύω: η συνεχής *υπομονόμευση των προσπαθειών του και τα κακόβουλα δημοσιεύματα τού Τύπου τον έχουν αποκαρδιώσει* ΑΝΤ. εγκαρδιώνω **2.** (η μτχ. ***αποκαρδιωμένος,*** *-η, -ο)* αποθαρρυμένος, απογοητευμένος. — αποκαρδίωση (η) [1834], αποκαρδιωτικός, -ή, -ό [1893].

αποκ**αρ**ώνω ρ. μετβ. {αποκάρω-σα, -θηκα, -μένος) (λογοτ.) ρίχνω σε νάρκη, σε λήθαργο: *καθόταν αποκαρωμένος δίπλα στο τζάκι.* — αποκάρωμα (το) κ. αποκάρωση (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άποκαρώ (-όω)* < *άπο-* + *καρώ* «πέφτω σε βαθύ ύπνο», βλ. κ. καρώνω].

αποκατασταθηκα ρ. → αποκαθιστώ

αποκατασταίνω ρ. **~»** αποκαθιστώ

αποκατάσταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επαναφορά στην προηγούμενη (ομαλή ή αρμόζουσα) κατάσταση ή θέση: η ~ των *κακώσεων τής σπονδυλικής στήλης | των φυσιολογικών λειτουργιών τού οργανισμού | τής τάξης | τής ομαλότητας | τής κυκλοφορίας | των σχέσεων | τής υγείας* (ανάρρωση από ασθένεια) || *κοινωνική* ~ όσων αποφυλακίζονται (επανένταξη) || *μερική* ~ τής ηλεκτροδότησης || ~ στο *ακέραιο || μέτρα αποκατάστασης των καταστροφών* 2. η επαναφορά (κάποιου) σε θέση που κατείχε: η ~ τής *δυναστείας στον θρόνο* || η ~ τής *δημοκρατίας* 3. η μέριμνα για την παροχή των αναγκαίων σε όποιον έχει πληγεί από κάτι: ~ των *σεισμοπλήκτων* 4. η διόρθωση (βλάβης): η ~ των *ζημιών* · 5. το να δίνεται σε κάτι παλαιό μορφή που πλησιάζει όσο το δυνατόν στην αρχική: ~ *τού μνημείου* (αναπαλαίωση, συντήρηση) 6. (ειδικότ. για αρχαίο κείμενο) ΦΙΛΟΛ. η έκδοση του με διόρθωση σφαλμάτων από αντιγραφές, συμπλήρωση κενών κ.λπ. · 7. η οικονομική ή επαγγελματική εξασφάλιση (κυρ. παιδιού με τη βοήθεια τού γονέα) · 8. (για γυναίκα) ο γάμος ως μέριμνα προσωπική ή και των γονέων: *επείγει η ~ της, γιατί είναι πια μεγαλοκοπέλα.*

αποκατεστημένος, -η, -ο *→ αποκαθιστώ

αποκατέστησα ρ. **-+** αποκαθιστώ

απόκειται ρ. απρόσ. [αρχ.] (+σε) εξαρτάται από (κάποιον), είναι στο χέρι (κάποιου): σε σένα ~ να *κάνεις τη σωστή επιλογή* ΣΥΝ. εναπόκειται.

αποκεντροποίηση (η) → αποκέντρωση

απόκεντρος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο μιας πόλης ή περιοχής ΣΥΝ. απόμερος ΑΝΤ. κεντρικός 2. *απόκεντρο* (το) προάστιο μιας πόλης- ΦΡ. *κέντρο απόκεντρο* (i) για τόπο κοντά στο κέντρο ή σε πολυσύχναστο μέρος τής πόλης χωρίς τα χαρακτηριστικά τού κέντρου: *προτιμώ τις γειτονιές που είναι ~* (ii) (ως επίρρ.) σε μέση απόσταση από το κέντρο τής πόλης, στα όρια μεταξύ κεντρικών και απομακρυσμένων σημείων: *άνοιξε ένα κατάστημα ~.* — απόκεντρα επίρρ.

αποκέντρωση (η) [1834] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απομάκρυνση από το κέντρο 2. (συνήθ.-ειδικότ.) η μεταφορά εξουσιών και αρμοδιοτήτων από την πρωτεύουσα ή τις μεγάλες πόλεις στην περιφέρεια ή στις μικρές επαρχιακές πόλεις (κωμοπόλεις κ.λπ.) αντιστοίχως, με σκοπό την ενίσχυση τής αυτοδιοίκησης ΑΝΤ. συγκέντρωση (πβ. λ. *αποσυγκέντρωση).* Επίσης αποκεντροποίηση. — **απο**κε-ντρωτικός, -ή, -ό [1834], αποκεντρώνω ρ. [1871]. [ΕΤΥΜ < *αποκεντρώνω* < μτγν. *απόκεντρος,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décentralisation].

αποκέ**ντρωσ**η - αποκεντροποίηση. Το *αποκεντροποίηση* είναι προϊόν μιας γενικότερης τάσεως να πλάσσονται αφειδώς λέξεις σε *-ποίηση* και εκεί όπου δεν χρειάζονται, όπως στην προκειμένη περίπτωση, που υπάρχει ο δόκιμος όρος *αποκέντρωση.* Η κατάχρηση τέτοιων σχηματισμών σε *-ποίηση* είναι καλό να αποφεύγεται, όταν υπάρχουν -ή μπορούν να σχηματιστούν- λέξεις σε -ωση, -ηση, -ευση, -ιση, πβ. *εκμηχάνιση* (αντί *μηχανοποίηση), αποβιομηχάνιση* (αντί *αποβιομηχανοποίηση* κ.λπ.).

αποκεφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκεφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κόβω το κεφάλι (κάποιου) 2. (ειδικότ.) θανατώνω (κατάδικο) κόβοντας του το κεφάλι (με τσεκούρι, λαιμητόμο κ.λπ.): *κατά τη Γαλλική Επανάσταση αποκεφαλίστηκαν πολλοί ευγενείς* ΣΥΝ. κατατομώ 3. (μτφ.) παύω, απολύω ή καταργώ (τον επί κεφαλής σώματος, οργάνου, αρχής κ.τ.ό.): ο *δικτάτορας αποκεφάλισε την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και τοποθέτησε* σε αυτή *δικούς του ανθρώπους.* — **απο**κε**φαλισμός** (ο) [μτγν.] κ. αποκεφάλιση (η) [1849], αποκεφαλιστής (ο) [μτγν.].

αποκη**ρύσσ**ω ρ. μετβ. {αποκήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. απαρνούμαι δημόσια (πρόσωπο ή ιδέα): *αποκήρυξε δημόσια την ιδεολογία του και προσχώρησε στην αντίπαλη παράταξη* || στο *κόμμα του όλοι τον έχουν αποκηρύξει μετά την αήθη επίθεση του*

στον *αρχηγό τού κόμματος* ΣΥΝ. αποδοκιμάζω ΑΝΤ. ομολογώ · 2. (α) αρνούμαι με δικαστική πράξη την πατρότητα (τέκνου μου) και κατά συνέπεια το αποκληρωνω (β) (γενικότ.) αρνούμαι να θεωρούμαι πατέρας ή μητέρα (παιδιού μου): αν *τολμήσει και παντρευτεί χωρίς* τη *συγκατάθεση μου, θα την αποκηρύξω!* · 3. (ειδικότ.) αποβάλλω, εκδιώκω από το σώμα τής Χριστιανικής Εκκλησίας: η 1. *Σύνοδος αποκήρυξε τους δύο επισκόπους για σοβαρές αντικανονικές πράξεις τους.* Επίσης (αρχαιοπρ.) αποκηρύττω κ. (λαϊκ.) αποκηρύχνω. — αποκήρυξη (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποκηρύσσω,* αρχική σημ. «βγάζω σε δημόσιο πλειστηριασμό», < άπο- + *κηρύσσω.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.],

αποκλάδι (το) {χωρ. γεν.} το κομμένο κλαδί δέντρου ή φυτού: *έριξε τα ~ στη φωτιά, για να ζεσταθεί.* Επίσης απόκλαδο.

αποκλεισμός (ο) 1. η αδυναμία ή η απαγόρευση διέλευσης, εξόδου ή εισόδου: *ο ~ των εθνικών οδών από μπλόκα αγροτών* || *ο ~ τού λιμανιού από διαμαρτυρόμενους λιμενεργάτες* || *εμπορικός ~·* ΦΡ. αποκλεισμός ***εργατών*** η ανταπεργία, το λοκάουτ (βλ.λ.) **2**. η διακοπή τής επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο: *ο ~ των ορεινών χωριών από τα χιόνια* 3. ΣΤΡΑΤ. (α) η παρεμπόδιση τού ανεφοδιασμού τού αντιπάλου: *ναυτικός | χερσαίος* -1| *συμμαχικά πλοία έσπασαν τον ~ τού λιμανιού και μετέφεραν τρόφιμα και πολεμοφόδια στους πολιορκημένους* (β) (ειδικότ.) η απομόνωση και περικύκλωση τού εχθρού: με *ένα τέχνασμα πέτυχαν τον - τού αντιπάλου στα στενά* 4. η απαγόρευση συμμετοχής (σε διαγωνισμό, αγώνα, εκδήλωση κ.λπ.): ο *δρομέας τιμωρήθηκε με ~ από όλες τις αθλητικές διοργανώσεις, επειδή βρέθηκε ντοπαρισμένος* 5. η εξαίρεση κάποιου από συμμετοχή, η μη συμπερίληψη του σε αποστολή: ο ~ ενός *ποδοσφαιριστή από την αποστολή τής ομάδας* 6. η απώλεια τού δικαιώματος συμμετοχής στα επόμενα στάδια διαγωνισμού ή διοργάνωσης: ο ~ *από τη δεύτερη φάση τού διαγωνισμού όσων δεν συγκέντρωσαν την προβλεπόμενη βαθμολογία* || ο — *μιας μεγάλης ομάδας από τον πρώτο γύρο τού κυπέλλου* 7. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνικός αποκλεισμός*** (α) η παρεμπόδιση από τα μέλη προνομιούχου κοινωνικής ομάδας των μελών άλλων κοινωνικών ομάδων να έχουν πρόσβαση στα προνόμια τους (β) η παρεμπόδιση των μελών ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. μεταναστών, προσφύγων κ.ά.) να συμμετάσχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, ωθώντας τα στο κοινωνικό περιθώριο 8. η θεώρηση εξέλιξης ως αδύνατης ή μη πιθανής: ο ~ τής *πιθανότητας εκλογών* 9. ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) η απαγόρευση προσεγγίσεως ή απομακρύνσεως από μία συγκεκριμένη περιοχή ή κράτος λόγω πολεμικών επεισοδίων, υγειονομικών προβλημάτων ή αποδοκιμασίας συγκεκριμένης πολιτικής- η εφαρμογή τού αποκλεισμού συνήθ. επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις: ~ *από ξηράς, θαλάσσης και αέρος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αποκλείω. Ο κοινωνικός αποκλεισμός* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. social closure].

αποκλειστικός, -ή, -ό [1836] 1. αυτός που ανήκει, που αναφέρεται ή που εξαρτάται περιοριστικά από κάποιον/κάτι και μόνο, αποκλειομένων όλων των άλλων: ~ αντιπρόσωπος | *δικαίωμα | κυριότητα | συμβόλαιο* || *έχει - απασχόληση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας* || ~ *είδηση | συνέντευξη* (την οποία θα βρει κανείς σε συγκεκριμένη μόνο εφημερίδα, περιοδικό, ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό) 2. αποκλειστική (η) νοσοκόμα που αναλαμβάνει τη φροντίδα ενός μόνο ασθενούς: *πήραν ~, για να φροντίζει τον παππού στην κλινική.* — αποκλειστικ-ά /-ώς [1833] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exclusif].

αποκλειστικότητα (η) [1841] {αποκλειστικοτήτων (σημ. 2)· χωρ. πληθ. στη σημ. 1} 1. το να είναι κάτι δικαίωμα κάποιου, με αποκλεισμό όλων των άλλων: *έχει την ~ τής διάθεσης τού νέου προϊόντος στην Ελλάδα* 2. η αποκλειστική είδηση, ρεπορτάζ που έχει μόνο ένας σταθμός ή έντυπο: το *καινούργιο τεύχος περιέχει πολλές ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exclusivisme].

αποκλείω ρ. μετβ. {απέκλεισα, αποκλείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ αδύνατη τη διέλευση, την έξοδο ή την είσοδο (από ή σε κάτι): *οι διαμαρτυρόμενοι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό με φορτηγά* ΣΥΝ. μπλοκάρω 2. (γενικότ.) αποκόπτω την επικοινωνία, καθιστώ αδύνατη την επικοινωνία (κάποιου με άλλο σημείο) ή τη μετάβαση του (προς κάπου): *το χιόνι απέκλεισε το χωριό από τον υπόλοιπο νομό* 3. ΣΤΡΑΤ. (α) εμποδίζω τις μεταφορές και τον ανεφοδιασμό (εχθρικής δύναμης | εγκατάστασης | τόπου κ.λπ.): *οι συμμαχικές δυνάμεις απέκλεισαν τα λιμάνια τού εχθρού* (β) απομονώνω και περικυκλώνω εχθρική δύναμη σε ορισμένο σημείο 4. απαγορεύω (σε κάποιον/κάτι) τη συμμετοχή: *τους απέκλεισαν από τον διαγωνισμό, διότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής* ΣΥΝ. εξαιρώ 5. ΑΘΛ. στερώ (από κάποιον) το δικαίωμα συμμετοχής σε επόμενο γύρο διοργάνωσης νικώντας τον: η *έκπληξη τού Μουντιάλ ήταν ότι η Βουλγαρία απέκλεισε τη Γερμανία* || (συχνά το μεσοπαθ. ***αποκλείομαι)*** *μετά την ήττα του αποκλείστηκε από τους τελικούς* 6. δεν περιλαμβάνω, αφήνω εκτός συνόλου: *ο προπονητής απέκλεισε δύο παίκτες από την αποστολή τής ομάδας* ΣΥΝ. εξαιρώ ΑΝΤ. (συμ)περιλαμβάνω · 7. θεωρώ αδύνατον: ~ την *πιθανότητα εκλογών* || *(συχνά* + δεν) *ο υπουργός δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο προσωπικής παρέμβασης τού πρωθυπουργού* || δεν *απέκλεισε την περίπτωση η συνεργασία αυτή να πραγματοποιηθεί στο εγγύς μέλλον* 8. βεβαιώνομαι ότι δεν υπάρχει, δεν συμβαίνει (κάτι): δεν *μπορούμε να προχωρήσουμε, αν δεν έχουμε αποκλείσει κάθε πιθανότητα λάθους* || *για να αποκλείσω κάθε παρανόηση, διευκρινίζω ότι...* 9. εμποδίζω την ισχύ ή την ύπαρξη (άλλου): *το ένα δεν αποκλείει το άλλο* ΣΥΝ. αναιρώ **10**. (απρόσ. ***αποκλείεται)*** (α) είναι αδύνατον: ~ να κάνω *λάθος- είμαι απολύτως βέβαιος* (β) δεν πρέπει: - να βγεις έξω με *τέτοια βροχή-* ΦΡ. **δεν *αποκλείεται*** ίσως, μπορεί, είναι πιθανόν: είναι *σχετικά καλός ο καιρός, αλλά ~ και να βρέξει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + *κλείω.* Το απρόσ. *αποκλείεται* αποδίδει το γαλλ. c'est exclu].

αποκλήθηκα ρ. → αποκαλώ

απόκληρος, -η, -ο 1. αυτός που τον έχουν αποκηρύξει από μέλος τής οικογένειας του, που έχει στερηθεί τού δικαιώματος να έχει μερίδιο στην οικογενειακή κληρονομιά 2. (συνεκδ.) αυτός που στερείται βασικών υλικών αγαθών και ζει στο περιθώριο τής κοινωνικής ζωής: *πολλοί* άστεγοι, *ρακένδυτοι και πεινασμένοι ~ τής ζωής, περιφέρονται στους δρόμους των μεγαλουπόλεων* || ~ *τής κοινωνίας | τής τύχης* ΣΥΝ. εξαθλιωμένος, δύστυχος, κακόμοιρος. [ΕΤΥΜ αρχ. < άπο- + *κλήρος* «μερίδιο γης, κληρονομιάς»].

αποκληρωνω ρ. μετβ. {αποκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} αποκλείω με διαθήκη (τον νόμιμο κληρονόμο) από το δικαίωμα κληρονομιάς: *αποκλήρωσε την κόρη του, επειδή παντρεύτηκε χωρίς τη συγκατάθεση του.* — αποκλήρωση (η) [μτγν], αποκληρωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποκληρώ (-όω)* «διαλέγω με κλήρο» < *απόκληρος.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αποκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσαγόρευση, το να αποκαλεί κανείς (κάποιον κάπως).

αποκλιμακώνω ρ. μετβ. {αποκλιμάκω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε σταδιακή μείωση, ύφεση: *οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών προσπάθησαν να αποκλιμακώσουν την ένταση που προκλήθηκε* || η *κυβέρνηση έλαβε μέτρα, για να αποκλιμακωθεί ο πληθωρισμός* ΣΥΝ. αμβλύνω ΑΝΤ. οξύνω. — αποκλιμάκωση (η). [ΕΤΥΜ Νεολογισμός, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deescalate],

αποκλίνω ρ. αμετβ. {απέκλινα} 1. έχω πλάγια κλίση, γέρνω 2. (μτφ.) αλλάζω κατεύθυνση, παρεκκλίνω από την αρχική μου τοποθέτηση: *τον κατηγόρησαν ότι άρχισε να* αποκλίνει *από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ. λοξοδρομώ, εκτρέπομαι 3. δεν ακολουθώ την κυρίαρχη τάση, εμφανίζω ιδιαιτερότητες: *όσοι αποκλίνουν από τους συμβατικούς κανόνες συμπεριφοράς, αντιμετωπίζουν την κοινωνική δυσπιστία* 4. εκφράζω προτίμηση ή τάση για κάτι: η *παράταξη αποκλίνει υπέρ αυτής τής απόψεως* 5. διαφέρω: οι *γνώμες τους αποκλίνουν κατά πολύ* ΑΝΤ. συγκλίνω 6. ΨΥΧΟΛ. ***αποκλίνουσα σκέψη | νόηση*** μορφή δημιουργικής σκέψης, που συνίσταται στο να σκέφτεται κανείς και να προτείνει για την επίλυση ενός προβλήματος πολλές εναλλακτικές και πρωτότυπες, ασυνήθιστες λύσεις ΑΝΤ. συγκλίνουσα σκέψη | νόηση (βλ. λ. *σκέψη).* ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω, *ιδιαιτερότητα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + κλίνω].

απόκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διαφοροποίηση από κάτι που λαμβάνεται ως μέτρο σύγκρισης: από *μαγαζί σε μαγαζί οι τιμές των ίδιων προϊόντων παρουσιάζουν σημαντικές ~* || *«ο ανταγωνισμός και το ευκαιριακό κέρδος προκαλούν αποκλίσεις στις τιμές»* (εφημ.) 2. κάθε αλλαγή ή εξέλιξη που συνιστά απομάκρυνση από κάτι που είχε αρχικώς συμφωνηθεί, οριστεί ή προβλεφθεί: τα έσοδα *παρουσιάζουν ~ σε σχέση με τις αρχικές εκτιμήσεις* || *η σημερινή πολιτική τού κόμματος εμφανίζει σημαντικές - από τις ιδρυτικές του αρχές* 3. (ειδικότ.) η διαφοροποίηση από αυτό που θεωρείται κανονικό, αποδεκτό, δεδομένο: *η ~ από τους καθημερινούς τετριμμένους γλωσσικούς τύπους αποτελεί χαρακτηριστικό τού ποιητικού ύφους* 4. ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ αληθούς και μαγνητικού βορρά. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *απόκλισις,* αρχική σημ. «η κλίση προς τα πλάγια», < αρχ. *αποκλίνω.* Η μτφ. σημ. αποδίδει το γαλλ. déviation].

απόκόβω ρ. —> αποκόπτω

αποκοιμιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αποκοιμ-ήθηκα} με παίρνει ο ύπνος: *εκεί που έβλεπε τηλεόραση, αποκοιμήθηκε.* Επίσης **απ**ο**κοιμ**ά**μαι** κ. (σπάν.) **απ**ο**κοιμούμ**αι [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απόκοιμώμαι (·άο-)< άπο- + κοιμώμαι].*

αποκοιμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκοίμισ-α, -μένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) υπνηλία, κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: *αποκοίμισε το μωρό με ένα νανούρισμα* ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ 2. (μτφ.) αμβλύνω την κριτική σκέψη, εμποδίζω (κάποιον) να σκέφτεται: *πολλοί κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποκοιμίζει τους ανθρώπους και τους περνά τα μηνύματα αυτών που την ελέγχουν.* — αποκοίμιση (η) [1888] κ. αποκοίμι-**σμ**α (το), **απ**ο**κοιμιστικός,** -ή, -ό [1891]. **απ**ο**κοιμούμ**αι ρ. → αποκοιμιέμαι

αποκόλληση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόσπαση πράγματος από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: η ~ ενός *πλοίου από τα αβαθή* || ~ τής σεληνακάτου από *το διαστημόπλοιο* **2**. ΙΑΤΡ. (α) ***αποκόλληση αμφιβληστροειδούς*** η απόσπαση των περισσότερων στιβάδων τού αμφιβληστροειδούς από τους εξωτερικούς χιτώνες τού ματιού (β) αποκόλληση ***πλακούντα*** η απόσπαση τού πλακούντα τής γυναίκας από τη μήτρα με την οποία συνδέεται. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décollement]. αποκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκολλάς... | αποκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. (κυριολ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: *λόγω τού σεισμού κομμάτια τσιμέντου αποκολλήθηκαν από την οροφή* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεκολλώ 2. (μτφ.) αποχωρίζω, αποκόπτω (από στενή σχέση): μετά την *πτώση τού κομουνισμού οι χώρες τής Α. Ευρώπης αποκολλήθηκαν από τη σοβιετική επιρροή* ΣΥΝ. αποσπώ, απομακρύνω. αποκολοκύνθωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αποβλάκωση ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεκούτιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποκολοκύντωσις < άπο- + κολοκύνθη* | -*ντη,* λ. που πλάστηκε από τον Λατίνο ποιητή Σενέκα (Apocolocyntosis), προκειμένου να παρωδήσει την «αποθέωση» τού αυτοκράτορα Κλαυδίου].

αποκο**μιδ**ή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταφορά από ένα μέρος σε άλλο: *η συσκευασία σε πλαστικές σακούλες βοηθεί στην ~ των σκουπιδιών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αποκομίζω]*.

αποκομιδή: ομόρριζα. Από το αρχ. ρ. κομίζω «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. κομιδή. Μόνα τους τα *κομίζω* και *κο-μιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το αποκομιδή δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο τού ομιλητή (π.χ. *«αποκομιδή των σκουπιδιών»),* ενώ η προσκομιδή σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο τού ομιλητή, την προσαγωγή και, κατ' επέκτασιν, την προσφορά. Η λ. *προσκομιδή* έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην *«προσκομιδή των Τιμίων Δώρων»,* στην «πρόθεση» ή «προσφορά» (των Τιμίων Δώρων), δηλ. στη διαδικασία προετοιμασίας τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας και τη μεταφορά τους στον τόπο (κόγχη) τού Αγίου Βήματος, όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα *ανακομιδή* και *μετακομιδή* έχουν προσλάβει ειδική σημασία, δηλώνοντας «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο» το ανακομιδή ή «τη μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» το μετακομιδή («η *μετακομιδή τής κάρας, των λειψάνων, τού σκηνώματος τού αγίου...»)* και, λιγότερο, το *ανακομιδή.* Αντίθετα προς τα *προσκομιδή, ανακομιδή* και *μετακομιδή,* που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία περιορισμένη στη γλώσσα τής λατρείας ή τής αναφοράς σε ιερού περιεχομένου έννοιες («λέξεις ταμπού»), τα *διακομιδή* και *συγκομιδή* (όπως και το *αποκομιδή)* διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το διακομιδή σημαίνει τη μεταφορά (ιδ. με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον («η *διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν», «διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο»).* Τέλος, το **συγκομιδ**ή σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων τής γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμητό, τη συγκομιδή καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια τής μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα), χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα τού *κομίζω:* μετακόμιση, **διακόμιση,** προσκόμιση, αποκόμιση κ.λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων τού *κομιδή.*

αποκομίζω ρ. μετβ. {αποκόμισα (λόγ. απεκόμισα)} 1. κερδίζω, αποκτώ (κάτι) προς όφελος μου: *από την εργασία αυτή αποκόμισε πολλά χρήματα* || *μπορεί να μην πλούτισε από τα ταξίδια του, αποκόμισε όμως πολλές εμπειρίες* 2. αποκτώ, διαμορφώνω (εντύπωση): *από τη συνομιλία μου μαζί του αποκόμισα άριστες εντυπώσεις.* — απο**κό**-μιση (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκομιδή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο- Λ- κομίζω]*.

απόκομμα (το) {αποκόμμ-ατος | -ατα, -άτων} κομμάτι που έχει αποσπαστεί (συνήθ. από έντυπο): *μάζευε τα ~ των εφημερίδων που τον ενδιέφεραν* ΦΡ. ***γραφείο αποκομμάτων*** το γραφείο που συλλέγει για λογαριασμό πελατών του (ιδιωτών, επιχειρήσεων, πολιτικών κ.λπ.) και έναντι αμοιβής δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα καθενός. [ΕΤΥΜ, μτγν. < αρχ. αποκόπτω].

αποκομματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση κάθε κομματικού χαρακτήρα από τη λειτουργία ενός οργανωμένου συνόλου, ώστε να αποκλείεται οποιαδήποτε εκδήλωση κομματισμού: η ~ των *ενόπλων δυνάμεων.* — αποκομματικοποιώ ρ. {-είς...}.

αποκο**μμένος**, -η, -ο αυτός που έχει αποκοπεί (απομονωθεί ή αποσπαστεί) από το σύνολο στο οποίο κανονικά ανήκει: τα τελευταία χρόνια *τής ζωής του ζούσε ~ από τον κοινωνικό του περίγυρο* || αν *εξετάσουμε αυτή την απόφαση ~ από τις διεθνείς συνθήκες, θα οδηγηθούμε σε εσφαλμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασματικός. — αποκομμένα επίρρ.

από κοντά επίρρ. (καθημ.) από μικρή απόσταση, διατηρώντας στενή επαφή: *τους ισχυρούς ανθρώπους πρέπει να τους έχεις ~* (να μη χάνεις την επαφή μαζί τους) || τον *πήρε ~ μην τον χάσει* || *τον ξέρω ~* (τον ξέρω καλά). Επίσης (σπάν.) απόκοντα [μεσν.].

αποκοπή (η) [αρχ.] 1. το κόψιμο μέλους από το σώμα όπου ανήκει 2. (μτφ.) η απομάκρυνση ή η απομόνωση κάποιου από το σύνολο στο οποίο ανήκει με διακοπή των δεσμών που τον συνδέουν με αυτό: η ~ των νέων *από την οικογένεια* || *η ~ του από τη ζωή τής κοινότητας τον οδήγησε στο περιθώριο* 3. ΠΛΗΡΟΦ. (ή *κοπή)* η δυνατότητα να κοπεί ένα τμήμα εργασίας από την αρχική του θέση, συνήθ. για να μεταφερθεί σε άλλη θέση σε άλλο πρόγραμμα 4. ΓΛΩΣΣ. το φωνητικό φαινόμενο τής σίγησης τού τελικού φωνήεντος μιας λέξης πριν από το αρχικό σύμφωνο τής επομένης: *πιάσε το > πιάσ' το, βάλε τα > βάλ' τα-* στην αποκοπή ανήκει και η σίγηση φωνήεντος συλλαβής μέσα στη λέξη: (αρχ.) σκόροδον> *σκόρδο(ν)* · ΦΡ. ***κατ' απο κοπή ν*** για αμοιβή που υπολογίζεται εκ των προτέρων συνολικά για όλη την εργασία και καταβάλλεται εφάπαξ, όχι τμηματικά σε ημερομίσθια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση.*

αποκόπτω ρ. [αρχ.] {απέκοψα, αποκ-όπηκα, -ομμένος} 1. (λόγ.-σπάν.) αφαιρώ κόβοντας, κόβω (τμήμα από το σώμα στο οποίο ανήκει) 2. (ειδικότ.-σπάν.) σταματώ τον θηλασμό (σε βρέφος): **τ'** *απόκοψα το παιδί* ΣΥΝ. απογαλακτίζω 3. (συνήθ. μτφ.) απομακρύνω (κάποιον από χώρο στον οποίο άλλοτε ανήκε): *προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποκόψουν τον γιο τους από τις κακές του παρέες* || *με την αιφνιδιαστική τους επίθεση απέκοψαν την εμπροσθοφυλακή από το κυρίως στράτευμα* ΣΥΝ. αποσπώ. Επίσης (καθημ.) αποκόβω [μεσν.] (σημ. 2). f

αποκο**ρύφωμα** (το) [1895] {αποκορυφώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ύψιστος βαθμός, το ανώτατο σημείο: *το κέφι έφτασε στο ~, όταν η ορχήστρα άρχισε να παίζει το αγαπημένο τους τραγούδι* || *στο ~ τής καριέρας* | *των προσπαθειών του* ΣΥΝ. ζενίθ, έπακρο.

αποκορυφώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκορύφω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο ανώτερο σημείο (μια κατάσταση, ένα συναίσθημα): η αναμονή *αποκορύφωσε την αγωνία τους* || *η ένταση αποκορυφώθηκε στο συνέδριο κατά την ομιλία τού προέδρου.* — αποκορύφωση (η) [μτγν.].

απόκοσμος, -η, -ο 1. αυτός που μοιάζει να μην είναι από αυτό τον κόσμο, αφύσικος, αλλόκοτος: ~ *ήχος* | *φωνή* | *άνθρωπος 2.* (σπάν.) αυτός που δεν πλησιάζει, που βρίσκεται μακριά από τους ανθρώπους: ~ *μέρος.* — απόκοσμα επίρρ.

αποκοτιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) 1. το υπερβολικό θάρρος, που φθάνει μέχρι την απερισκεψία 2. (συνεκδ.) πράξη που χαρακτηρίζεται από θάρρος, το οποίο μπορεί και να βλάψει (αυτόν που την επιχειρεί): *κάνεις καμιά -;* — απόκοτος, -η, -ο [μεσν.], απόκοτα επίρρ. [μεσν.], αποκοτώ ρ. [μεσν.] {-άς...}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < άπόκοτος, αβεβ. ετύμ., πιθ. < *απο-* + αρχ. *κότος* «θυμός» ή < *απο-* + πρώιμο μεσν. *κόττος* «κύβος, ζάρι». Βλ. κ. *κοτώ]*.

αποκούμπι (το) {χωρ. γεν.} η βοήθεια στην οποία μπορεί να καταφύγει κανείς: πάλευε *ένας άνθρωπος μόνος να θρέψει την οικογένεια του, δίχως κανένα ~* ΣΥΝ. στήριγμα, έρεισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άποκουμπώ* (υποχωρητ.) < *άπακουμπώ* < *άπ(ο)-* + *ακουμπώ]*.

αποκουτιαίνω ρ. μετβ. {αποκούτιανα} αποβλακώνω (βλ.λ.).

αποκουφαίνω ρ. μετβ. {αποκούφα-να, -θηκα} κουφαίνω εντελώς.

αποκρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πέρασμα (επιχείρησης, εταιρείας) από τα χέρια τού κράτους σε ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς ΣΥΝ. ιδιωτικοποίηση ΑΝΤ. κρατικοποίηση.

αποκρατικοποιώ ρ. μετβ. {αποκρατικοποιείς... | αποκρατικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ την ιδιοκτησία τού κράτους (σε επιχείρηση, εταιρεία κ.λπ.) και τη μεταφέρω σε ιδιώτες: η *κυβέρνηση προτίθεται να αποκρατικοποιήσει πολλές προβληματικές επιχειρήσεις τού δημόσιου τομέα* ΣΥΝ. ιδιωτικοποιώ ΑΝΤ. κρατικοποιώ.

αποκρεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απόκρεψα} (λαϊκ.) 1. (α) τρώω κρέας παραμονές νηστείας (β) (γενικότ.) τρώω πλούσια και χωρίς περιορισμούς εν όψει τής μακράς νηστείας που ακολουθεί **2**. γιορτάζω την Αποκριά, γλεντώ.

απόκρημνος, -η, -ο (τόπος) ψηλός και εξαιρετικά δύσκολος στην ανάβαση, απότομος: ~ *βράχια* ΣΥΝ. κρημνώδης. [ΕΤΥΜ αρχ. < *απο-* + *κρημνός]*.

Αποκρι**ά** (η) οι τρεις τελευταίες εβδομάδες πριν από την Καθαρά Δευτέρα, κατά τις οποίες επικρατεί το έθιμο τού μασκαρέματος: την ~ *ντύθηκε πιερότος.* Επίσης Απόκριες κ. Αποκριές (οι) κ. (αρχαιοπρ.) Απόκρεως (η) {Απόκρεω}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άποκρέα* < επίθ. *άπόκρεως (ημέρα)* < *απο-* στερητ. + *κρέως,* γεν. ενικού τού ουσ. *κρέας* στην αρχ. αττική διάλεκτο. Αρχική σημ. «αποχή από την κρεοφαγία», ειδικά «η τελευταία μέρα (παραμονή) τής νηστείας από κρέας».

αποκριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αποκριά, με **το** μασκάρεμα: ~ *μεταμφίεση* | *πάρτι* | *γλέντι* | *χορός* | *φορεσιά* | *μάσκα* ***2. αποκριάτικα*** (τα) (α) όλα όσα χρησιμοποιούνται για το μασκάρεμα κατά την Αποκριά (β) τολμηρά (αθυρόστομα) τραγούδια που κατά παράδοση τραγουδιούνται την περίοδο τής Αποκριάς σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας. — αποκριάτικα επίρρ.

αποκρίνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποκρίθηκα} απαντώ: *ρώτα τον, να δούμε τι θα σου αποκριθεί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

απόκριση (η) {αρχ.} {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (συνήθ. λογοτ.) η απάντηση: *τον ρώτησα τι έχει να πει, αλλά καμιά ~.*

απόκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1.η απώθηση, η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο: ~ τής *εχθρικής επίθεσης 2.* (ει-δικότ.) ΑΘΛ. το να διώχνει κανείς μακριά τη μπάλα που έρχεται στη δική του περιοχή: *θεαματική ~ τής μπάλας* 3. (μτφ.) η εξουδετέρωση τής ισχύος, η αναίρεση: ~ *επιχειρήματος* | *κατηγορίας* ΣΥΝ. ανασκευή, αντίκρουση 4. η έντονη απόρριψη: ~ *πρότασης* | *προσφοράς* ΣΥΝ. άρνηση ΑΝΤ. αποδοχή.

αποκρουστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί συναισθήματα έντονης αποστροφής ή ακόμη και φρίκης: *οι γονείς ανησυχούσαν για τις ~ σκηνές βίας που έβλεπαν τα παιδιά τους στην τηλεόραση* || ~ *πρόσωπο* | *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αηδιαστικός, φρικτός ΑΝΤ. ελκυστικός, συμπαθητικός. — αποκρουστικά επίρρ., αποκρου-στικότητα (η).

αποκρούω ρ. μετβ. {απέκρουσα, αποκρούστηκα} 1. απωθώ, απομακρύνω με βίαιο τρόπο (συνήθ. κάτι που έρχεται προς εμένα): ~ την *εχθρική επίθεση 2.* ΑΘΛ. διώχνω μακριά (τη μπάλα που έρχεται στην περιοχή μου): ο *τερματοφύλακας απέκρουσε θεαματικά αποσοβώντας σίγουρο γκολ* 3. (μτφ.) εξουδετερώνω την ισχύ, αναιρώ (κάτι που στρέφεται εναντίον μου): *με ατράνταχτα στοιχεία απέκρουσε τις εις βάρος του κατηγορίες* ΣΥΝ. ανασκευάζω, αντικρούω 4. αρνούμαι με έντονο τρόπο, απορρίπτω: ~ τον *έρωτα κάποιου* | *πρόταση* | *προσφορά* ΑΝΤ. δέχομαι, αποδέχομαι. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *κρούω* «χτυπώ»].

αποκρυπτογράφη**ση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. (κυ-ριολ.) η μεταφορά στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας (προφορικό ή γραπτό λόγο) και δυνατότητα ανάγνωσης μηνύματος, που έχει συνταχθεί με κρυπτογραφικούς χαρακτήρες: *ήταν αδύνατη η ~ των απόρρητων εγγράφων τού εχθρού 2.* (μτφ.) η αποκάλυψη τού βαθύτε-

ρου νοήματος που κρύβει μια αόριστη δήλωση ή ένα υπαινικτικό κείμενο: *η ~ των κρυπτικών δηλώσεωντοῦυπουργού* || η *φιλολογική ερμηνεία των μοντερνιστικών κειμένων μοιάζει με* ~ 3. ΓΛΩΣΣ. η ανάγνωση και κατανόηση ενός συστήματος γραφής που δεν ήταν μέχρι τής ανάγνωσης του γνωστή η φωνητική αξία των γραμμάτων του: μέχρι *τώρα στάθηκε αδύνατη η ~ τής Γραμμικής γραφής Α, αντίθετα προς την ~ τής Γραμμικής γραφής Β που πραγματοποιήθηκε από τον* Μ. *Βέντρις το 1953.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decipherment]. αποκρυπτογραφώ ρ. μετβ. {αποκρυπτογραφείς... | αποκρυπτογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ανακαλύπτω τον τρόπο αναγνώσεως (ενός κώδικα γραφής): ο *πατέρας τής αιγυπτιολογίας Ζ.Φ. Σαμπολιόν αποκρυπτογράφησε το 1822 τα ιερογλυφικά τής στήλης τής Ροζέτας* ΑΝΤ. κρυπτογραφώ 2. (μτφ.-γενικότ.) μεταφέρω στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας, ερμηνεύω: *οι εφημερίδες προσπαθούσαν επί ημέρες να αποκρυπτογραφήσουν τις νέες δηλώσειςτοῦπροέδρου.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decipher].

αποκρυπτογραφώ - κρυπτογραφώ. Το αποκρυπτογραφώ είναι νεότερη λ. τού 19ου αι., οπότε πλάστηκε και η σειρά των *κρυπτο-γράφος* και *κρυπτόγραφος, κρυπτογραφώ, κρυπτογραφία, κρυπτογραφικός, κρυπτογράφημα* και *κρυπτογράφηση.* Το αποκρυπτογραφώ αποδίδει τα γαλλ. déchiffrer και αγγλ. (από τα γαλλ.) decipher, ενώ το κρυπτογραφώ είναι αντιδάνειο ως προς το γαλλ. cryptographier (cryptographie, cryptogramme) και αντίστοιχα αγγλ. που πλάστηκαν τον 17ο αι. (τη Ιοετία τού '80 πλάστηκε με την ίδια σημ. στα Γαλλικά και p. crypter). Αξίζει να σημειωθεί σχετικά με την προέλευση τού chiffrer (αγγλ. cipher) ότι συνδέεται μέσω τού chiffre «αριθμητικό ψηφίο» με το μεσν. λατ. cifra, που σήμαινε «μηδέν» και που, με τη σειρά του, ανάγεται στο αραβ. sifr «κενός - μηδέν». Το αξιοπερίεργο είναι ότι το αραβ. sifr θεωρείται βάσιμα ότι προέρχεται από το ελλην. **ψήφος** (από όπου ως υποκ. το ψη-φίον), έτσι και το ξενικό **τζίφρα** | τσίφρα (μεσν. *τσίφρα),* η υπογραφή, ανάγεται τελικά (ως αντιδάνειο) στο ελλην. **ψήφος!**

αποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέκρυψα} κρατώ κρυφό, δεν αποκαλύπτω: ~ την *αλήθεια* ΑΝΤ. φανερώνω. Επίσης (λαϊκ.) αποκρύβω.

αποκρυστάλλωμα (το) [1847] {αποκρυσταλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) η μετατροπή σώματος σε κρύσταλλο **2**. (συνεκδ.) το σώμα που μετατράπηκε σε κρύσταλλο **3.** (μτφ.) η παγίωση (γνώμης, κατάστασης), η οριστική κατάληξη (σε κάτι): *ήταν αναγκαίο το ~ των συμπερασμάτων* ΣΥΝ. αποκρυστάλλωση 4. ΓΛΩΣΣ. παγιωμένη φράση που χρησιμοποιείται αυτούσια σήμερα στη Ν. Ελληνική και που προέρχεται από παλαιότερες περιόδους τής Ελληνικής (Αρχαία, Μεσαιωνική, λόγια), π.χ. *ειή και ως έτυχε, υπό την αιγίδα, εν τάζει (εντάζει), καθ' οδόν* ΣΥΝ. απολίθωμα.

αποκρυσταλλώνω ρ. μετβ. {αποκρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω (σε σώμα) κρυσταλλική υφή 2. (συνήθ. μτφ.) καταλήγω οριστικά σε ξεκάθαρη θέση, άποψη: δεν *έχουμε όλα τα στοιχεία, ώστε να αποκρυσταλλώσουμε την άποψη μας* || *έχει αποκρυσταλλωμένες απόψεις επί τού θέματος.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποκρυσταλλοῦμαι (-όο-),* αρχική σημ. «γίνομαι όλος από πάγο», < *άπο-* + *κρυσταλλοῦμαι* < *κρύσταλλος.* Η μτφ. σημ. είναι απόδ. τού αγγλ. crystallise].

αποκρυστάλλωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να αποκτά ένα σώμα κρυσταλλική μορφή 2. (μτφ.) η οριστική διαμόρφωση σαφούς και ολοκληρωμένης θέσης σε ένα ζήτημα: ~ *απόψεων* | *ιδεών* | *σκέψεων.*

απο<u>κρυφισμ</u>ός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο θεωριών και πρακτικών που απορρέουν από την πίστη σε απόκρυφες ιδιότητες τού ανθρώπου και τής φύσης, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές λογικά και επιστημο\Ικά, αλλά μόνο με διαλογισμό και άσκηση ΣΥΝ. αποκρυφολογία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. occultism].

αποκρυφιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αποκρυφισμό: ~ *φαινόμενα* | *τελετουργίες* | *μύηση* | *σύμβολα* | *βιβλία.*

αποκρυφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο αποκρυφισμός (βλ.λ.).

απόκρυφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τηρείται μυστικός από τους περισσότερους ανθρώπους: ~ *διασυνδέσεις* · 2. (α) ΘΡΗΣΚ. ***απόκρυφα βιβλία*** τα κείμενα που αναφέρονται σε πρόσωπα τής Π.Δ. και τής Κ.Δ., που έχουν γραφεί συνήθως από αιρετικές ομάδες χριστιανών, μιμούνται το ύφος των συγγραφέων των αντίστοιχων κανονικών βιβλίων και τα οποία η Εκκλησία δεν εντάσσει στην Αγία Γραφή- ανάλογα με το βιβλίο που μιμούνται, ονομάζονται *Απόκρυφα Ευαγγέλια, Απόκρυφες Πράξεις, Απόκρυφες Επιστολές, Αποκαλύψεις* κ.λπ. (β) ***απόκρυφη επιστήμη*** διδασκαλία και πρακτική που αφορά σε πράξεις, οι οποίες ξεφεύγουν από κάθε λογική εξήγηση και στηρίζονται γενικώς στην πίστη ότι υφίστανται μαγικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα πράγματα (π.χ. αλχημεία, μαγεία, μαντεία κ.λπ.). — απόκρυφα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός.*

απόκρυψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (λόγ.) το κρύ-ψιμο: ~ στοιχείων | *τής αλήθειας* ΑΝΤ. φανέρωμα, αποκάλυψη.

απόκτη<u>μα</u> [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **απόχτη<u>μα</u>** (το) (αποκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι έχει αποκτήσει κανείς **2**. (ειδικότ.) ό,τι πολύτιμο έχει αποκτήσει κανείς: *το καινούργιο οινοποιείο ήταν ~ για το νησί.*

αποκτηνώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκτήνω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο επίπεδο τού κτήνους, κάνω (κάποιον) να χάσει την ανθρωπιά του: δεν *έδειχναν κανέναν οίκτο στους αιχμαλώτους- ο πόλεμος τους είχε αποκτηνώσει.*

αποκτήνωση (η) [1852] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μεταβολή κάποιου σε κτήνος, η απώλεια των ανώτερων ψυχικών, πνευματικών και ηθικών του ιδιοτήτων και η εξομοίωση του με ζώο: *η σκληρότητα και η βαρβαρότητα τού πολέμου τους είχαν οδηγήσει στην* ~ ΣΥΝ. απανθρωπιά. — αποκτηνωτικός, -ή, -ό.

απόκτηση [μτγν.] κ. (λαϊκ.) απόχτηση (η) [-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτά κανείς κάτι: ~ *γνώσεων* | *περιουσίας* | *συνηθειών* | *παιδιών* | *παικτών από μια ομάδα.*

αποκτώ κ. (λαϊκ.) αποχτώ ρ. μετβ. (αποκτάς... | απέκτησα (λαϊκ. απόχτησα) αποκτ-ώμαι, -άται... (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάτι) δικό μου, παίρνω υπό την κατοχή μου, γίνομαι κύριος πράγματος ή φορέας ιδιότητας: *απέκτησε μεγάλη περιουσία μετά τον θάνατο τού πατέρα του* || ~ την *εύνοια κάποιου* || - *πείρα* | *αυτοπεποίθηση* | *δύναμη* | *γνώσεις* 2. κάνω (παιδιά): *από τον γάμο του με τη Μαρία απέκτησε τρία παιδιά.*

[ΕΤΥΜ; < μεσν. *αποκτώ* < *άπο-* + *κτώ (-άω)* «κατέχω», βλ. κ. *-κτώ* | *-ώμαι].*

αποκτώ αντί αποκτώμαι! Επειδή το απλό ρ. ήταν **κτώμαι** (και όχι κτώ), θα περίμενε κανείς τ. αποκτώμαι αντί αποκτώ. Τύπος **απο<u>κτώμα</u>ι** μαρτυρείται (Ησύχιος), αλλά με άλλη σημασία: «αποβάλλω | χάνω την κτήση», ο μεταπλασμός από *αποκτώμαι* σε *αποκτώ* είναι ήδη των μεσαιωνικών χρόνων. Αρχική σημ. τού *αποκτώ* θα μπορούσε να είναι η «παίρνω από κάποιον/κάτι και το κάνω δικό μου, προσπορίζομαι και κάνω κτήμα μου» (πβ. *αποφέρω, αποκομίζω).* Κατ' άλλους, πρώτα σχηματίστηκε τ. *κτω* από το ρ. *κτώμαι* και μετά σύνθετα, όπως *απο-κτώ.* Ωστόσο, η άποψη αυτή θα διασπούσε την προφανή συνέχεια ρημάτων όπως ανακτώμαι ή κατακτώμαι, όπου οι τ. ανακτώ και κατακτώ δεν διαφέρουν σημασιολογικά αλλά μορφολογικά μόνον από τους αντίστοιχους αρχαίους.

→ *ανακτώ*

απο<u>κύ</u>ημα (το) {αποκυήμ-ατος | -ατα, -άτων} το δημιούργημα, το γέννημα· κυρ. στη ΦΡ. ***απόκυημα τής φαντασίας (κάποιου)*** το επινόημα, ό,τι υπάρχει μόνο στη φαντασία κάποιου: *όσα ισχυρίζεται δεν είναι παρά αποκύημα τής νοσηρής του φαντασίας.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *άποκυύ (-έω)* «γεννώ» < *άπο-* + *κυύ,* βλ. κ. *κύηση.* Η φρ. *αποκύημα τής φαντασίας* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Schöpfung der Fantasie].

αποκωδικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ερμηνεία μηνύματος που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα, η μεταφορά του σε κατανοητό κώδικα 2. (ειδικότ.) η επικοινωνιακή διαδικασία κατά την οποία ο δέκτης (ακροατής, αναγνώστης, θεατής) προσλαμβάνει και κατανοεί ένα μήνυμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decoding].

απο<u>κω</u>δικ<u>οποιη</u>τής (ο) 1. πρόσωπο που αποκωδικοποιεί (κωδικοποιημένα) μηνύματα 2. συσκευή αποκωδικοποίησης, η οποία μετατρέπει τα σήματα που εκπέμπονται με ειδικό κωδικό σε γράμματα, λέξεις κ.λπ. 3. (ειδικότ.) συσκευή σε σχήμα μικρού κουτιού που προσαρμόζεται στην τηλεόραση και αποκωδικοποιεί το κωδικοποιημένο σήμα που λαμβάνεται μέσω τής κεραίας από συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να μπορεί μόνο ο κάτοχος τής συσκευής (συνδρομητής) να παρακολουθεί το πρόγραμμα. [ΕΤΥΜ, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decoder].

αποκωδικοποιώ ρ. μετβ. (αποκωδικοποιείς... | αποκωδικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ερμηνεύω (κάτι που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα), μεταφέρω (κάτι) σε κατανοητό κώδικα: *αποκωδικοποιημένο τηλεοπτικό σήμα.* [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decode].

απολα<u>βή</u> (η) [1868] **1.** το υλικό ή ηθικό όφελος που αποκομίζει κανείς: η *εύνοια τού εργοδότη τού απέφερε πολλές ~· όλοι φρόντιζαν να έχουν καλές σχέσεις μαζί του και ήταν πάντα ο πρώτος που έπαιρνε αύξηση* ΣΥΝ. κέρδος **2.** ***απολαβές*** (οι) ο μισθός εργαζομένου: *ικανοποιητικές* ~ ΣΥΝ. αποδοχές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.* [ΕΤΥΜ. < *απολαμβάνω* (υποχωρητ.), πβ. κ. *λαμβάνω - λαβή].*

απολαβή ή απολαυή; Το **απολαβή** (συνήθ. σε πληθ. **απολαβές)** είναι νεότερη λ. (πρωτοαπαντά στον Ιω. Περβάνογλου, 1868), παράγεται από το ano-λαμβάνω και σημαίνει «αυτό που παίρνω από κάποιον (έναντι παρεχόμενης εργασίας), παίρνω πίσω ή σε αντάλλαγμα». Δεν παράγεται από το απολαύω, για να γραφεί -όπως συνέβη παλαιότερα- ως απολαυή!

απολα<u>κτί</u>ζω ρ. μετβ. (απολάκτισα} 1. διώχνω με κλοτσιές (λακτίσματα) **2.** (μτφ.) απορρίπτω, αρνούμαι με έντονο τρόπο. — απολάκτιση (η). [ΕΤΥΜ- αρχ. < *άπο-* + *λακτίζω* «κλοτσώ» (βλ.λ.)].

απολαμ<u>βά</u>νω ρ. μετβ. [απόλαυσα (λόγ. απήλαυσα), έχω απολαύσει) δοκιμάζω μεγάλη ευχαρίστηση από κάτι: ~ *το γεύμα* | *τη συντροφιά* | *τη θέα* ΣΥΝ. χαίρομαι, ευχαριστιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι, παίρνω από κάποιον», < *άπο-* + *λαμβάνω.* Η σημ. «τέρπομαι, ευχαριστιέμαι» είναι μεσν. υπό την επίδραση τού ρ. *απολαύω}.*

απολαμ<u>βά</u>νω - **απολα<u>ύ</u>ω.** Το απολαμβάνω, αρχαίο ρ. συντασσόμενο με αιτ., ξεκινώντας από τη σημ. τού «παίρνω πίσω προς ωφέλεια μου», εξελίχθηκε στη σημ. τού «ευχαριστιέμαι με κάτι, νιώθω χαρά για κάτι», πιθανότατα υπό την επίδραση τού **απολα<u>ύ</u>**ω. 'Εφθασε μάλιστα να υπάρξει σύγχυση μεταξύ τού *απολαμβάνω* και τού *απολαύω* και έτσι άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικά και εσφαλμένα αντί τού *απολαύω.* Η χρήση *«απολαμβάνει*

τής *εμπιστοσύνης»* δεν πρέπει να προτιμάται έναντι τού *«απολαύει τής εμπιστοσύνης»*. Ομοίως, είναι καλύτερα να λέμε «απολαύει τής *εκτιμήσεως, τής φιλίας, τής αγάπης, τιμών»* κ.ο.κ., και όχι *«απολαμβάνει τιμών...»*. Αρα θα πούμε *«απολαμβάνω τη θέα | το θέαμα | το φαγητό»*, αλλά *«απολαύω εμπιστοσύνης | εκτιμήσεως | τιμής»*. Το ά σημαίνει «ευχαριστιέμαι, μου αρέσει», το β' «είμαι αποδέκτης, μου παρέχεται, με τιμούν με...». Η σύγχυση στη χρήση οφείλεται και στο ότι το ουσ. απόλαυση ταιριάζει σημασιολογικά ως «ευχαρίστηση» περισσότερο στο *απολαμβάνω* παρά στο *απολαύω*. Και το κυριότερο: οι άλλοι (πλην τού ενεστ. και τού παρατ.) χρόνοι τού *απολαμβάνω* σχηματίζονται από το απολαύω: να/θα απολαύσω - απήλαυσα - έχω απολαύσει (φαινόμενο «συμπληρωματισμού»): *Απολαύσαμε τις διακοπές μας στη θάλασσα - Απήλαυσα το χιούμορ τού ηθοποιού.* Τέλος, ας σημειωθεί ότι ο αόρ. τού *απολαύω*, αναλογικά προς άλλα ρήματα (ίσως προς το *-ήλασα* τού *ελαύνω)*, σχηματίστηκε ήδη στην Αρχαία ως απ-ήλαυ**σα** αντί απ-έλαυσα.

απολαυή (η) (εσφαλμ.) → απολαβή

απόλαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} 1. η μεγάλη ευχαρίστηση που δοκιμάζει κανείς από κάτι: η ~ *τού πρωινού καφέ* ΣΥΝ. τέρψη ΑΝΤ. στέρηση 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση, η πηγή τής απόλαυσης: *το τζάκι είναι μεγάλη ~!* || *έχει απαρνηθεί τις υλικές ~* 3. για να δηλωθεί ότι κάποιος/κάτι προκαλεί ευχαρίστηση στους άλλους: *αυτός ο κωμικός | αυτή η μελωδία είναι σκέτη ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ηδονή. [ΕΤΥΜ < αρχ. *απόλαυσις* < *απολαύω]*.

απολαύσιμός (ο) [1840] αυτός τον οποίο είναι δυνατό να απολαύσει κανείς.

απολαυστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προσφέρει απόλαυση: ~ *γεύμα | παρέα | κωμωδία | θεατρικό νούμερο | εμπειρία | διακοπές | ομιλητής | ερμηνεία ηθοποιού | γλώσσα κειμένου | τηλεοπτικό επεισόδιο | συνέντευξη.* — απολαυστικά επίρρ., **απολαυ**στικ**ότητα** (η) [1895],

απολαύω ρ. μετβ. (+γεν.) (λόγ.) **1**. είμαι αποδέκτης, δέχομαι, μου παρέχεται, έχω: *απολαύει τής εμπιστοσύνης τής Βουλής || απολαύει τιμών και αξιωμάτων* 2. (σπάν.) χαίρομαι, ευχαριστιέμαι (με αυτή τη σημ. συμπληρώνει τους χρόνους τού *απολαμβάνω)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άπο-* + *λαύω* < I.E. *law- «παίρνω κάτι ως λεία», πβ. σανσκρ. lōtam «λεία», λατ. lucrum «κέρδος», γαλλ. lucratif «κερδοφόρος», γερμ. Lohn «αποδοχές» κ.ά. Ομόρρ. λεία, αρχ. *λήζομαι* «ληστεύω», *ληστής* κ.ά.].

απολείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέλιπον, -ες, -ε...} (λόγ.-σπάν.) αφήνω, εγκαταλείπω: δεν με *απέλιπαν το θάρρος και η πίστη στον Θεό*.

απολείτου**ρνα** επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) μετά τη λειτουργία τής Εκκλησίας.

απολειφάδι (το) {απολειφαδ-ιού | -ιών} 1. το υπόλειμμα από σαπούνι 2. (μτφ.-σκωπτ.) ο μικρόσωμος άνθρωπος: *κοίτα το ~ που θέλει να κάνει και τον άντρα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα*.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + **λειφάδιον* «υπόλειμμα» < *λείπω* ή, κατ' άλλη άποψη, < **απολοιπάδιον* < μτγν. απύλοιπον, ουδ. τού επιθ. απόλοιπος ή, τέλος, < *απ(ο)-* + *αλείφω]*.

απόλεμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει πολεμική πείρα ΣΥΝ. απειροπόλεμος, άκαπνος ΑΝΤ. μπαρουτοκαπνισμένος, εμπειροπόλεμος **2**. αυτός στον οποίο δεν έχει γίνει πόλεμος: ~ *χώρα | πληθυσμοί*.

απολεξικοποιημένο **ρήμα** (το) ΓΛΩΣΣ. ρήμα (λ.χ. κάνω, βάζω κ.λπ.) το οποίο χρησιμοποιείται με ουσιαστικά δηλώνοντας περιφραστικά αντίστοιχα μονολεκτικά ρήματα, π.χ. *κάνω ερώτηση → ερωτώ*.
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. delexical verb].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες η σημασία ενός ρήματος, αντί να δηλώνεται μονολεκτικά με τον ανάλογο λεξικό τύπο | λέξημα (π.χ. *καταθέτω, κολυμπώ, προσέχω, αισθάνομαι, ερωτώ, απαντώ, χρησιμοποιώ, ελέγχω, επιδρώ* κ.λπ.), μερικές φορές δηλώνεται περιφραστικά με τη βοήθεια ορισμένων ρημάτων (κάνω, **δίν**ω, **έχ**ω, παίρνω, **γίνομαι,** ασκώ κ.ά.): *κάνω κατάθεση, κάνω κολύμπι, δίνω προσοχή, έχω την αίσθηση, κάνω ερώτηση, δίνω απάντηση, κάνω χρήση, ασκώ έλεγχο, ασκώ επίδραση* κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές, το λεξικό (σημασιολογικό) βάρος μεταφέρεται από το ρήμα στο ουσιαστικό. Έτσι, το ρήμα απολεξικοποιείται (> απολεξικοποιημένο ρήματα) ή, από άλλη σκοπιά, το ουσιαστικό υποστηρίζεται ρηματικά (> **ρηματ**ικώς **υποστηριζόμεν**α **ουσιαστικά** [verb supported nouns]). Με τον τρόπο αυτόν προβάλλεται επικοινωνιακά η πληροφορία που δίνει το ουσιαστικό, ενώ το ρήμα μένει να δηλώνει όχι λεξική αλλά γραμματική σημασία (χρόνο, πρόσωπο, ποιόν ενεργείας κ.λπ.), σαν να ήταν «βοηθητικό ρήμα». Συντακτικώς, εξάλλου, το ρήμα ως απολεξικοποιημένο (περιφραστικό) μεταβάλλεται σε ρήμα συντασσόμενο με δύο αντικείμενα: *Ελέγχω την επιχείρηση* (1) - *Ασκώ έλεγχο* (1) στην *επιχείρηση* (2).

απολεπίζω ρ. μετβ. {απολέπισ-α | -τηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τα λέπια από (ψάρι) 2. (μεσοπαθ. ***απολεπίζομαι)*** ΙΑΤΡ. (για την επιδερμίδα) ξεφλουδίζω: η *επιδερμίδα των ηλικιωμένων συχνά απολεπίζεται*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπο-* + *λεπίζω* < *λέπος* «λέπι».].

απολέπιση (η) [1847] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1**. ΙΑΤΡ. η απόπτωση (ξεφλούδισμα) των επιφανειακών στρωμάτων τής κεράτινης στιβάδας τής επιδερμίδας υπό μορφήν λεπιών, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα δερματοπαθειών και εξανθηματικών νόσων **2**. (καθημ.) η αφαίρεση των νεκρών κυττάρων τής επιδερμίδας με ειδικά καλλυντικά ή δερματολογικά προϊόντα καθαρισμού ΣΥΝ. πίλινγκ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. desquamation].

απολεσθείς, -είσα, -έν → απολλύω

απολήγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέληξα} (+σε) έχω το άκρο, το τέλος μου σε ορισμένο σημείο, καταλήγω σε (κάτι): το δόρυ *ήταν ένα μακρύ κοντάρι, που απέληγε σε αιχμή, ώστε να χρησιμοποιείται ως όπλο || διάφορα νεύρα τού σώματος απολήγουν στο σημείο αυτό*.

απόληξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} άκρο, το τμήμα στο οποίο απολήγει ένα σώμα: *αιχμηρή ~ || οι ~ καλωδίων | νεύρων*.

απολησμονώ ρ. μετβ. [μεσν] {απολησμον-είς κ. -άς... | απολησμόνησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.-λογοτ.) ξεχνώ εντελώς: «με τι *καρδιά να σ' αρνηθώ, να σ' απολησμονήσω;»* (λαϊκ. τραγ.). — απολησμονιά (η).

απολίθωμα (το) [1856] {απολιθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το απομεινάρι ή το ίχνος πάνω στον γήινο φλοιό ζωντανού οργανισμού από παλαιότερη γεωλογική περίοδο (όστρακα, φύλλα, καρποί κ.λπ.) **2.** (μτφ.-μειωτ.) το απομεινάρι παλαιότερων αντιλήψεων, καταστάσεων: *«σήμερα οι κομματικές συνδικαλιστικές οργανώσεις τής νεολαίας αποτελούν πολιτικά ~ τού παρελθόντος»* (εφημ.) 3. ΓΛΩΣΣ. τύπος από παλαιότερες φάσεις τής γλώσσας, που χρησιμοποιείται σε ορισμένες μόνο φράσεις και περιβάλλοντα: *η δοτική δεν υπάρχει πια ως πτώση, διατηρούνται όμως τύποι της σε απολιθώματα, όπως: δόξα τω θεώ, συν τω χρόνω, εν τούτοις (εντούτοις) κ.λπ.* ΣΥΝ. αποκρυστάλλωμα.

απολιθώνω ρ. μετβ. {απολίθω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον/κάτι) πέτρα ή σκληρό και άκαμπτο σαν πέτρα **2.** (μεσοπαθ. ***απολιθώνομαι)*** γίνομαι απολίθωμα (βλ.λ., σημ. 1): *το απολιθωμένο δάσος τής Μυτιλήνης αποτελεί μνημείο τής φύσης.* — απολίθωση (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *απολιθώ (-όω)* < *άπο-* + *-λιθώ* < *λίθος]*.

απολιόρκητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πολιορκηθεί.

απολίπαινω ρ. μετβ. [μτγν] {απολίπα-να, -νθηκα, -σμένος} αφαιρώ τις λιπαρές ουσίες, το λίπος από (κάτι). — απολίπανση (η).

απολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κανείς απολιτικός.

απολίτικος, -ή, -ό αυτός που δεν σχετίζεται με την πολιτική ζωή και τα κοινά ή δεν ενδιαφέρεται για αυτά: *πολλοί παραπονούνται για τους σημερινούς νέους ότι είναι - και ενδιαφέρονται μόνο για τη διασκέδαση τους* (πβ. λ. *ακομμάτιστος)* ΣΥΝ. αποπολιτικοποιημένος ΑΝΤ. πολιτικοποιημένος. Επίσης απολίτικος, -η, -ο. — απολιτικά κ. **απολίτικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αταξικός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. apolitique].

απολίτικότητα (η) στάση ή αρχή που δεν λαμβάνει υπ' όψιν της την πολιτική τάξη πραγμάτων ή/και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων ασκείται η εξουσία.

απολίτιστος, -η, -ο [1826] μη πολιτισμένος, αυτός που δεν έχει αναπτύξει πολιτισμό ή δεν έχει την ευεργετική επίδραση τού πολιτισμού: ~ *λαός | συμπεριφορά* ΣΥΝ. βάρβαρος, άξεστος ΑΝΤ. πολιτισμένος.

Απολλόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} αρχαίος Αθηναίος γραμματικός (2ος αι. π.Χ.(· κυριότερο έργο του τα *Χρονικά,* όπου περιγράφονται τα μετά την άλωση τής Τροίας γεγονότα. [ΕΤΥΜ υ,τγν. κύρ. όν. < *Απόλλων* + *-δωρος* < *δώρον]*.

απολλυω ρ. μετβ. {εύχρ. οι τύποι απώλ-εσα (να/θα απολέσω, έχω απολέσει), -έσθην, -ης, -η... (μτχ. απολεσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) χάνω: *απώλεσε την ψυχραιμία του || απωλέσθη χαρτοφύλακας με σημαντικά έγγραφα-* ΦΡ. ***απολεσθέντα αντικείμενα*** (επιγραφή σε δημόσιους χώρους, π.χ. αεροδρόμια, σχολεία κ.ά.) χώρος όπου εκτίθενται αντικείμενα που έχουν χαθεί («απολεσθεί»), για να αποδοθούν στους κατόχους τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απόλλυμι «καταστρέφω, σκοτώνω» < *άπο-* + *ολλυμι* < **δλ-νυ-μι,* βλ. κ. λ. *απώλεια, απολωλός* (πρόβατο), *όλεθρος]*.

απολεσθέντα - απώλεσα - απώλεια - απολωλός. Τού αρχ. ρ. απόλλυμι | **άπ-ολλύ**ω μόνο μερικοί τύποι έχουν σωθεί και χρησιμοποιούνται σε επίσημο ή υψηλότερο ύφος: απ-ώλεσα και *απ-ωλέσθην* (με εσωτερ. αύξηση -ω-), αλλά να/θα απολέσω - έχω **απολέσει**, **να/θα απολεσθεί - έχει απολεσθεί** (με -ο-, δηλ. χωρίς εσωτερική αύξηση), ο παρακείμενος είναι *άπ-όλολα* (το β' -ο- είναι ω λόγω «αττικού αναδιπλασιασμού») και η μετοχή του στο ουδ. απολωλός *(πρόβατο)* (γεν. *τού απολωλότος προβάτου)*. Τέλος, το απώλεια (θ. ολ-) υπάγεται στον νόμο «τής εκτάσεως εν συνθέσει» των ονομάτων, εξού και η γραφή του με ω (πβ. *όνομα αλλά επ-ώνυμο, οδύνη αλλά επ-ώδυνος)*. Για τον ίδιο λόγο και από το ίδιο θέμα ολγράφονται και *παν-ώλης* (πανούκλα), εξώλης και *προώλης, πανωλεθρία*.

Απόλλων (ο) {Απόλλων-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γιος τού Δία και τής Λητούς, θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής ποίησης και τής μαντικής 2. ανδρικό όνομα 3. όνομα διαφόρων αθλητικών σωματείων. Επίσης Απόλλωνας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Απόλλων* | δωρ. Απέλλων | θεσσ. *Απλούν* | κυπρ. Απειλών, αγν. ετύμου. Ίσως συνδέεται με το **απελος* «δύναμη» (πβ. ομηρ. *ὀλιγηπελέων* «ολιγοδύναμος, αδύναμος») ή με το ουσ. *ἀπέλλαι* «ιερά» (< *ἀ-*αθροιστ. + *πέλλα* «λίθος», επειδή οι ιεροί λίθοι ήταν σημαντικοί στη λατρεία τού Απόλλωνος), οπότε ο Απόλλων θα εθεωρείτο αστική, όχι ποιμενική θεότητα. Η άποψη ότι η λατρεία τού θεού έχει παλαιότατο κρητομυκηναϊκό υπόβαθρο ενισχύεται από την αδυναμία ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής ερμηνείας τού ονόματος, αν και αυτό δεν μαρτυρείται στα μέχρι τώρα διαθέσιμα κείμενα τής Γραμμικής Β'].

Απολλώνιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. ο *Ρόδιος*· επικός ποιητής τής Αλεξανδρινής εποχής (295-215 π.Χ.), διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής

Αλεξάνδρειας· κυριότερο έργο του τα *Αργοναυτικά 2. ο Δύσκολος*· Αλεξανδρινός γραμματικός (2ος αι. μ.Χ.), συντάκτης τού περίφημου έργου *Περί συντάξεως των τού λόγου μερών,* το οποίο αποτελεί τη θεωρητική βάση τής παραδοσιακής σύνταξης· λόγω των δυσκολιών και τής στρυφνότητας τού ύφους τού έργου του πήρε το παρατσούκλι «Δύσκολος» 3. όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *'Απόλλων* (βλ.λ.)].

απολλώνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Απόλλωνα 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχοπνευματική αρμονία, κατ' αντιδιαστολή προς τον διονυσιακό (βλ.λ.): ~ *πνεύμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*

απολογητής (ο), απολογήτρια (η) (απολογητριών) 1. (γενικά) πρόσωπο που υπερασπίζεται με τον λόγο του κάποιον/κάτι: *ένας όψιμος - τού μαρξισμού* 2. ΘΕΟΛ. χριστιανός συγγραφέας των πρώτων αιώνων, που με το έργο του υπερασπίστηκε την αλήθεια τής χριστιανικής πίστης απέναντι στους διωγμούς τής ρωμαϊκής αρχής ή στις επιθέσεις των Ιουδαίων και των ειδωλολατρών (πβ. λ. αντιρρητική). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Apologet. Το μεσν. *απολογητής* σημαίνει «απολογούμενος σε δικαστήριο»].

απολογητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με απολογία: ~ *υπόμνημα* | *επιστολή* 2. ΘΕΟΛ. ***απολογητική*** (η) ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την υπεράσπιση τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης έναντι τής αμφισβήτησης ή τής παρερμηνείας της. — απολογητικ-ά | -ός [μεσν.] επίρρ.

απολογία (η) {απολογιών} 1. ο προφορικός ή γραπτός λόγος, με τον οποίο προσπαθεί κανείς να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες που του προσάπτονται: με την ~ του ο *Σωκράτης δεν κατάφερε να πείσει τους δικαστές για την αθωότητα του* 2. ΘΕΟΛ. το σύγγραμμα τού απολογητή (βλ.λ., σημ. 2): *ο Ιουστίνος συνέγραψε απολογίες για κατηγορίες κατά τής χριστιανικής διδασκαλίας από Ιουδαίους και ειδωλολάτρες.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απολογούμαι].*

απολογισμός (ο) [αρχ.] 1. (γενικά) η έκθ^{e}ση λογαριασμού, η λογοδοσία τής διαχείρισης για κάθε οικονομική χρήση 2. (ειδικότ.) η έκθεση που περιλαμβάνει τα έσοδα και τα έξοδα, τα καθαρά κέρδη μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα: η *Γενική Συνέλευση ενέκρινε τον ~ τού οικονομικού έτους 1996-73.* (ειδικότ.) η παρουσίαση των αποτελεσμάτων τής εφαρμογής τού κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος καταρτίζεται από το Γενικό Λογιστήριο τού Κράτους κάθε οικονομικό έτος 4. (μτφ.) η αξιολόγηση πεπραγμένων, η παρουσίαση και εκτίμηση (θετικών - αρνητικών, ωφελειών - ζημιών κ.λπ.): ο ~ τής *μάχης ήταν βαρύς για τους συμμάχους: δύο χιλιάδες νεκροί και άλλοι τόσοι τραυματίες || έπειτα από τριών ετών προσπάθεια ήρθε η ώρα να κάνουμε τον ~ μας.*

απολογιστικά επίρρ.- κατ' απολογισμό, για τον υπολογισμό τού συνολικού κόστους σύμφωνα με το πόσο κόστισε κάθε επιμέρους εργασία: η *πληρωμή τού εργολάβου θα γίνει ~.* Επίσης (λόγ.) **απολογιστικά«;** [1888].

απολογιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον απολογισμό ή με απόδοση λογαριασμού: ~ *γενική συνέλευση* || ~ *διαδικασία* | *έλεγχος.*

απολογούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {απολογείσαι... | απολογήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1**. απαντώ προφορικώς ή γραπτώς σε κατηγορίες που διατυπώνονται εναντίον μου: ο *δράστης τού εγκλήματος απολογείται αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή 2.* (εμφατ.) δικαιολογούμαι: δεν *νιώθω ότι πρέπει να απολογηθώ για τις πράξεις μου* ♦ 3. (μετβ.) (καταχρ.) λέω (κάτι) ως απολογία: *σκεφτόταν τι θ' απολογηθεί ενώπιον τού Θεού, όταν έρθει η ώρα τής κρίσεως.* Επίσης (λαϊκ.) **απολογιέμαι** κ. απολογιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *απολογούμαι (-έο-)* < *άπόλογος* «διήγηση, μύθος» < *άπο-* + *λόγος].*

απολογούμαι - ζητώ συγγνώμη. Πολύ συχνά στην Κύπρο, μερικές φορές και στον ελλαδικό χώρο, υπάρχουν ομιλητές που χρησιμοποιούν το απολογούμαι με την καταχρηστική σημ. τού «ζητώ συγγνώμη»: *Άργησα γιατί είχε μεγάλη κίνηση στον δρόμο· απολογούμαι - Απολογούμαι που δεν θα μπορέσω να έλθω μαζί σας.* Πρόκειται για μεταφορά στην Ελληνική τού αγγλ. apologise (δάνειο, από το ελλην. *απολογούμαι),* που χρησιμοποιείται στην Αγγλική κυρίως με τη σημ. τού «ζητώ συγγνώμη». Στην Κοινή Ν. Ελληνική, ωστόσο, η χρήση αυτή προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών και είναι καλό να αποφεύγεται.

απολυμαίνω ρ. μετβ. {απολύμα-να, -νθηκα, -σμένος) καθαρίζω με κατάλληλες ουσίες, καταστρέφοντας τους νοσογόνους παρασιτικούς οργανισμούς, τα μικρόβια: - *διαμέρισμα | σχολικές αίθουσες | δημόσιους χώρους.* — απολυμαντής (ο), απολυμαντικός, -ή, -ό [1866], απολυμαντικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπολυμαίνομαι* < *άπο-* + *λυμαίνομαι* < *λύμα].*

απολύμανση (η) [1876] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων) η καταστροφή με ειδικά φάρμακα των νοσογόνων παρασιτικών οργανισμών, των μικροβίων: ~ *χώρων* | *ρούχων* || *χημική* ~ || *κάνω* ~. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désinfection].

απολυμαντηριος, -α, -ο {απολυμαντήρί-ου | -ων} 1. αυτός που απο-λυμαίνει, που δρα απολυμαντικά **2. *απολυμαντήριο*** (το) [1892] {απο-λυμαντηρί-ου | -ων} ο θάλαμος απολύμανσης.

απόλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1.η παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από την εργασία του: η *επιχείρηση προχώρησε σε μαζικές ~ εργαζομένων* ΑΝΤ. πρόσληψη 2. (συνεκδ.) το έγγραφο που αναφέρει την παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από εργασία: *ο διευθυντής υπέγραψε τις ~* 3. η αποφυλάκιση: ~ *κρατουμένου* 4. ΣΤΡΑΤ. η λήξη τής θητείας στρατευμένου: *ημερομηνία απολύσεως στρατευσίμου* ΑΝΤ. κατάταξη 5. η αποφοίτηση μαθητή από το σχολείο: *βαθμός απολύσεως από τη Γ' τάξη τού Λυκείου* 6. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η ευχή που λέει ο ιερέας στο τέλος_ κάθε λειτουργίας (β) (συνεκδ.) η λήξη τής λειτουργίας.

απολυταρχία (η) [1861] {απολυταρχιών} 1.ΠΟΛΙΤ. το καθεστώς στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας έχει απεριόριστες εξουσίες ΣΥΝ. απόλυτη μοναρχία, δεσποτισμός 2. ΙΣΤ. το στάδιο εξέλιξης σε καθεστώτα ευρωπαϊκών κρατών, κατά το οποίο ο μονάρχης συγκέντρωνε στα χέρια του την απόλυτη εξουσία, αποδυναμώνοντας τις τοπικές αριστοκρατίες και την Εκκλησία, π.χ. με τον Λουδοβίκο ΙΔ' στη Γαλλία, την Ελισάβετ Α στην Αγγλία κ.ά. Επίσης απολυταρχισμός (ο) [1892]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός.*
[ΕΤΥΜ < *απόλυτος* + *-αρχία* < *άρχω.* Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absolutisme].

απολυταρχικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με την απολυταρχία: ~ *καθεστώς 2.* (μτφ.) αυταρχικός, τυραννικός: *πολλά στελέχη τού κόμματος κατέκριναν την - συμπεριφορά τού αρχηγού.* — απο-λυταρχικ-ά | -ώς [1886] επίρρ.

απολυτήριο (το) {απολυτηρί-ου | -ων} έγγραφο που πιστοποιεί την περάτωση σπουδών ή στρατιωτικής θητείας: ~ *Δημοτικού* | *Γυμνασίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*

απολυτήριος, -α, -ο [1833] 1. (α) αυτός που γίνεται με σκοπό την απόλυση ή την αποφοίτηση (β) ***απολυτήριες* εξετάσεις** οι γραπτές εξετάσεις που γίνονται με τη συμπλήρωση των σπουδών σε σχολείο ή ανώτερη σχολή: στο *τέλος τής Γ'Λυκείου* δίνουν- ΑΝΤ. εισαγωγικές εξετάσεις 2. απολυτήριο (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*

απολυτηριούχος (ο/η) [1890] (λόγ.) πρόσωπο που έχει πάρει απολυτήριο (από σχολή ή τον στρατό).

απολυτίκιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} ΕΚΚΛΗΣ. το σύντομο εκκλησιαστικό τροπάριο, που ψάλλεται προς τιμήν αγίου ή σημαντικού γεγονότος τής εκκλησιαστικής ιστορίας πριν από την απόλυση (βλ.λ., σημ. 6).
[ΕΤΥΜ < μεσν. άπολυτίκιον, υποκ. τού *άπολυτικόν,* ουδ. τού επιθ. άπολυτικός < *απολύω.* Το επίθ. *άπολυτικός* ουσιαστικοποιήθηκε εξαιτίας τής χρήσης του στην έκφραση *άπολυτικός ύμνος].*

απόλυτο (το) {απολύτ-ου | -ων} 1. η έννοια τού αυτοτελούς, πλήρους και απεριορίστου˙ (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει αυτά τα χαρακτηριστικά: *ουτοπιστής, μια ζωή επιδίωκε το ~* ΑΝΤ. σχετικό 2. ΦΙΛΟΣ, (α) το ανεξάρτητο από κάθε προσδιορισμό και περιορισμό, αυτό που δεν εξαρτάται από τίποτε, που αναγνωρίζεται χωρίς αναγωγή σε άλλο (β) (ειδικότ.) η αρχή, η βάση, ο γενεσιουργός παράγοντας τού κόσμου, τού παντός (το ιδεατό ή ο Θεός). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absolu].

απολυτοποιω ρ. μετβ. {απολυτοποιείς... | απολυτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω, εμφανίζω ή αποδέχομαι (κάτι) ως απόλυτο: μην *το απολυτοποιείς, υπάρχουν καλοί και κακοί σε όλες τις πλευρές.* — απολυτοποίηση (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. absolutise).

απόλυτος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αφέθηκε ελεύθερος, που δεν είναι υπό επίβλεψη: είχε *τον σκύλο ~.* — απόλυτα επίρρ.

απόλυτος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που δεν έχει όρια, που εμφανίζεται στην ολοκληρωμένη του μορφή και φύση, σε όλη του την ένταση, που δεν περιορίζεται (από κανέναν και τίποτα), δεν μετριάζεται: ~ *ελευθερία* | *δικαιοσύνη* | *ησυχία* | *εξουσία* | *μονάρχης* | *τάξη* | *σκοτάδι* | *υπακοή* || *πρόσωπο τής απολύτου εμπιστοσύνης μου* ΣΥΝ. πλήρης, τέλειος ΑΝΤ. περιορισμένος- ΦΡ. ***απόλυτη πλειοψηφία*** η πλειοψηφία που βασίζεται στο 50% + 1 των ψήφων 2. *απόλυτο* (το) βλ.λ. 3. (εμφατ.) πολύ μεγάλος: *είναι ~ ανάγκη να έρθετε αμέσως στο χειρουργείο* || ~ *προτεραιότητα* | *δίκιο* 4. ανεξάρτητος από εξωτερικά σημεία αναφοράς, από οποιουσδήποτε συσχετισμούς ή προσμείξεις: ~ *μουσική είναι αυτή που δεν συμπεριλαμβάνει κανένα στοιχείο εξω-μουσικό, δηλ. από άλλη τέχνη (δραματικό, ποιητικό κ.τ.ό.)* ΣΥΝ. καθαρός ΑΝΤ. σχετικός 5. ΓΛΩΣΣ. (α) (συντακτικός όρος) που υπάρχει στην πρόταση, χωρίς να συνδέεται με άλλον όρο: ~ *μετοχή είναι η μετοχή που δεν αναφέρεται σε κανέναν άλλο όρο τής πρότασης* (β) χαρακτηρισμός τής πτώσης στην οποία βρίσκεται μια απόλυτη μετοχή: γενική *απόλυτος, π.χ. «Θεού θέλοντος, όλα θα πάνε καλά»* 6. (κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κατηγορηματικότητα και ακαμψία, που δεν αφήνει περιθώρια για κριτική, αντίλογο ή για συμβιβασμούς: οι *εξτρεμιστές είναι ~* σε αυτά *που πιστεύουν || Μην είσαι τόσο ~! Υπάρχουν και περιπτώσεις που τα πράγματα δεν είναι έτσι* · **7**. ΦΥΣ. ***απόλυτο μηδέν* (*ή μηδέν Κέλβιν)*** η χαμηλότερη δυνατή θερμοκρασία, που ισοδυναμεί με -273,160°C ή με 0° K 8. ΜΑΘ. *απόλυτη τιμή* η τιμή ενός πραγματικού αριθμού που ισούται με τον ίδιο, αν είναι θετικός ή μηδέν, και με τον αντίθετο του, αν είναι αρνητικός-σύμβολο loti: η ~ τού -4 *είναι* 1-41 = +4 || η ~ τού +5 *είναι* 151 = 5 9. ΧΗΜ. (συνήθ. για διαλύτες) καθαρή ουσία (χωρίς ακαθαρσίες ή προσμείξεις): ~ αιθανόλη | *αιθέρας* **10**. ΜΟΥΣ. ***απόλυτη μουσική*** μουσική γραμμένη χωρίς αναφορά σε εξωμουσικό, «φιλολογικό πρόγραμμα»· προτάθηκε για πρώτη φορά στα μέσα τού 19ου αι., σε θεωρητικό κείμενο τού Ριχάρδου Βάγκνερ, και αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες κατά τον 19ο και τον 20ό αι., αντιτιθέμενο στην προγραμματική μουσική (βλ. λ. *προγραμματικός).* — απόλυτα | απολύτως επίρρ. [μτγν.], απο-λυτότητα κ. (προφορ.) απολυτοσύνη (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απελευθερωμένος, λυμένος από δεσμά», < αρχ. *απολύω.* Η σημερινή σημ. είναι ήδη μτγν., ενώ ορισμένοι όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *απόλυτη πλειοψηφία* (πβ. αγγλ. absolute majority), *απόλυτο μηδέν* (πβ. αγγλ. absolute zero), *απόλυτη μοναρχία* (πβ. γαλλ. monarchie absolue)].

απόλυτος - απολύτως: διαβαθμιστικές λέξεις. Το απόλυτος, από τη σημασιολογική του υφή, δεν επιδέχεται διαβάθμιση (αυξομειώσεις). Φράσεις τού τύπου *«είμαι μάλλον απόλυτος σε αυτό το θέμα»* ή *«είμαι αρκετά απόλυτος»* ή *«είμαι πολύ απόλυτος»* είναι αντιφατικές προς την ίδια την έννοια τού απόλυτος και γι' αυτό πρέπει να αποφεύγονται. Αντίθετα, το επίρρ. **απολύτως | απόλυτα** χρησιμοποιείται συχνά -και σωστά- για να προσδιορίσει επίθετα ή άλλα επιρρήματα διαβαθμιστικά, δηλ. εν είδει εμφάσεως ή υπερθετικού βαθμού: *Είμαι απολύτως βέβαιος ότι θα τα καταφέρει* (= βεβαιότατος, πολύ βέβαιος) - απολύτως *ορθό* | *απολύτως σύμφωνος* κ.ο.κ.
_ εντελώς ^ επιτατικός

απολυτρώνω ρ. μετβ. {απολύτρω-σα, -θηκα, -μένος} απελευθερώνω (από εξαιρετικά δυσάρεστη κατάσταση): ο Χριστός *ήρθε στον κόσμο, για να απολυτρώσει τους ανθρώπους από την αμαρτία* ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω. — απολυτρωτής (ο), απολυτρώτρια (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπολυτρώ* «απελευθερώνω καταβάλλοντας λύτρα» < άπο- + *λυτρώ (-όω)* < *λύτρον*],

απολύτρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύτρωση από κακό: η ~ *τού ανθρώπου από τα δεσμά τής αμαρτίας.* — **απολυτρωτικός**, -ή, -ό [μεσν.], απολυτρωτικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ· Το μτγν. άπολύτρωσις (< αρχ. *άπολυτρώ)* χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ., για να δηλώσει τη θυσία τού Χριστού και την εξαγορά τού ανθρωπίνου γένους από τις αμαρτίες (λ.χ. *Ρωμ.* 3, 24). Χρησιμοποιήθηκε με την ίδια σημασία -και επικράτησε τελικά- η επίσης μτγν. λ. *λύτρωσις*\.

απολύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απέλυσα, απολύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1**. παύω από εργασιακή θέση: η *επιχείρηση απέλυσε εκατό* υπαλλήλους ΣΥΝ. παύω, διώχνω, (λαϊκ.) σχολάω **2**. απελευθερώνω (φυλακισμένο) με τη λήξη τής ποινής του ΣΥΝ. αποφυλακίζω **3**. απαλλάσσω (κάποιον) από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις με τη λήξη τής θητείας του ♦ 4. (αμετβ.) (για λειτουργία στην εκκλησία) τελειώνω ΦΡ. ***νυν* απολύεις** τον **δούλο**ν σου δέσποτα (νυν απολύεις *τον δοῦλόν σου, δέσποτα'* από την απόλυση τού εσπερινού) τώρα μπορώ να πεθάνω˙ συνήθ. για περιπτώσεις όπου κάποιος αισθάνεται ότι η ευτυχία του ολοκληρώνεται, το όνειρο του εκπληρώνεται. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο-* + λύω. Η φρ. «νυν *απολύεις τον δοῦλόν σου, δέσποτα»* (Κ.Δ. Λουκ. 2, 29) ελέχθη από τον ηλικιωμένο Συμεών, ο οποίος ευτύχησε, προτού πεθάνει, να δει και να κρατήσει στην αγκαλιά του τον Χριστό].

απολωλαίνω ρ. μετβ. {απολώλα-να, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) αποτρελαίνω.

απολωλός (το) {απολωλότ-ος | -α, -ων} χαμένο· στη ΦΡ. ***απολωλός πρόβατο(ν)*** *(απολωλός πρόβατον,* Κ.Δ. Λουκ. 15, 6 κ.α.) ο άνθρωπος που έφυγε από τον δρόμο τού Θεού, γενικότ. τον σωστό δρόμο- η φράση είναι ιδιαίτερα γνωστή από τη χρήση της στη νεκρώσιμη ακολουθία: *«Το άπολωλος πρόβατον εγώ είμι, ανακάλεσαν με, Σωτήρ, και σώσόν με».* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ. *(άπ-ολωλώς, -ϋία, -ός)* παθ. παρακ. τού ρ, *άπόλλυμι* «καταστρέφω», βλ. κ. *απολλύω]*.

απομαγνητισμός (ο) η αφαίρεση ή απώλεια τής μαγνητικής ιδιότητας (από αντικείμενο που έχει μαγνητιστεί). — **απομαγνητί**ζω ρ. [1852].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. démagnétisation (νόθο συνθ.)].

απομαγνητοφωνώ ρ. μετβ. (απομαγνητοφωνείς... | απομαγνητο-φώνησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} μεταφέρω πιστά στη μορφή γραπτού κειμένου προφορικό λόγο, που εγγράφηκε σε μαγνητόφωνο: ~ *συνομιλία.* — απομαγνητοφώνηση (η).

απομαζικοποιώ ρ. μετβ. {απομαζικοποιείς... | απομαζικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι να χάσει τον μαζικό του χαρακτήρα: *«βρισκόμαστε στο τέλος τής κοινωνίας τής μαζικής κατανάλωσης και στην αρχή μιας νέας κατανάλωσης απομαζικοποιημένης και εξατομικευμένης»* (εφημ.) ΑΝΤ. μαζικοποιώ. — **απομαζικοποί**ηση (η), **απομαζικοποιητικός, -ή,** -ό.

απομαζοποιώ ρ. μετβ. {απομαζοποιείς... | απομαζοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να πάψει να έχει τα χαρακτηριστικά τής μάζας, να είναι απρόσωπος, άβουλος και παθητικός δέκτης εντολών και ιδεών ΑΝΤ. μαζοποιώ. — **απομαζοποί**ηση (η).

απομαθαίνω ρ. μετβ. {απόμαθα (λόγ. απέμαθα)} **1.** μαθαίνω (κάτι) πολύ καλά, ολοκληρώνω τη μάθηση μου (σε κάτι) · 2. ξεχνώ κάτι που ξέρω, ξεμαθαίνω: *ζώντας μακριά από την Ελλάδα βαθμηδόν απέμαθε την Ελληνική και χρησιμοποιούσε την Αγγλική.* Επίσης (λόγ.) απομανθάνω [αρχ.] (σημ. 2).

απόμακρος, -η, -ο **1.** (για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε μακρινή απόσταση (συνήθ. σε σχέση με κεντρική περιοχή): ~ *συνοικία* ΑΝΤ. κοντινός **2.** αυτός που έρχεται ή φαίνεται να έρχεται από μακριά: ~ φωνές **3**. (για πρόσ.) αυτός που ζει σε απόσταση από τους άλλους, που δεν ενθαρρύνει τους άλλους να τον πλησιάσουν: *ήταν ~ άνθρωπος, δύσκολα μπορούσε κανείς να πιάσει φιλία μαζί του* ΣΥΝ. μοναχικός, απομονωμένος ΑΝΤ. κοινωνικός. — απόμακρα επίρρ. [μεσν.].

απομάκρυνση (η) [1831] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. (α) η κίνηση μακριά από σημείο με αύξηση τής απόστασης από αυτό: η ~ τού *πλοίου από το λιμάνι* (β) η μεταφορά κάποιου μακριά από κάπου: *η ~ των αμάχων από την εμπόλεμη ζώνη* || η ~ των διαδηλωτών *από την είσοδο τής πρεσβείας ήταν δύσκολη υπόθεση για τους αστυνομικούς 2.* η εκδίωξη, η αποπομπή: στη *συνεδρίαση τού διοικητικού συμβουλίου αποφασίστηκε η ~ τού συμβούλου από την εταιρεία* 3. (μτφ.) η εκούσια φυγή κάποιου από συγκεκριμένο περιβάλλον: *η απομάκρυνση της από την οικογένεια της οφειλόταν στη σκληρή συμπεριφορά των γονέων της* 4. η διαφοροποίηση από κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: *η ~ μιας χώρας από τις αρχές τού Διεθνούς Δικαίου* || *η ~ τού μεταφραστή από το πρωτότυπο.*

απομακρύνω ρ. μετβ. {απομάκρυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** μεταφέρω μακριά, κάνω (κάποιον/κάτι) να πάει μακριά: ~ τα *εύφλεκτα υλικά* || *οι αστυνομικοί απομάκρυναν τους περίεργους από τον τόπο τής έκρηξης* || (κ. μεσοπαθ.) ο *ύποπτος απομακρύνθηκε με γρήγορο βήμα* || το *παιδί απομακρύνθηκε από την ακτή κολυμπώντας* || μην *απομακρυνθείτε, σε λίγο φεύγουμε!* 2. (μτφ.) εκδιώκω, αποπέμπω: μετά την *αποτυχία στις εκλογές, τον απομάκρυναν από την ηγεσία τού κόμματος* || (παθ.) *απομακρύνθηκε από τη θέση του | το πόστο του | την επιτροπή-* (ειδικότ το μεσοπαθ. ***απομακρύνομαι)*** **3.** (μτφ.) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι), φεύγω και ζω μακριά (από κάποιον/κάτι): *απομακρύνθηκε από κοντά του, γιατί δεν μπορούσαν πια να συμβιώσουν* || *προσπαθεί να απομακρυνθεί από τις κακές παρέες της* 4. (μτφ.) διαφοροποιούμαι ή έρχομαι σε αντίθεση με κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: ~ *από το πνεύμα μιας διδασκαλίας* || *η μετάφραση απομακρύνεται πολύ από το πρωτότυπο* || *ο νέος υπουργός απομακρύνεται αισθητά από τη γραμμή του προκατόχου του* || στην *ομιλία του, απομακρύνθηκε από το θέμα αρκετές φορές* ΣΥΝ. ξεστρατίζω, ξεφεύγω **5**. (μτφ.) εγκαταλείπω μια δραστηριότητα, ασχολία κ.λπ. για ορισμένο διάστημα: αν *απομακρυνθείς από τις σπουδές σου για πολύ χρόνο, μετά δύσκολα θα επανέλθεις!* ΣΥΝ. αποκόπτομαι. [ΕΤΥΜ- μεσν. < μτγν. *απομακρύνομαι* < *άπο-* + *μακρύνω* | *-ομαι]*.

απομακρυσμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση, σε πολύ μακρινό μέρος: τα ~ *χωριά τής* ελληνικής *επαρχίας.*

απομανθάνω → απομαθαίνω

απομαχικός, -ή, -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με απομάχους: *Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.*

απόμαχος (ο) [αρχ.] (απομάχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που αποσύρθηκε από μάχη ή αγώνα, ή αποστρατεύθηκε λόγω σωματικής ανικανότητας 2. αυτός που αφυπηρέτησε από το στράτευμα, που δεν ανήκει πια στο μάχιμο δυναμικό τού στρατού ΣΥΝ. απόστρατος **3**. αυτός που αποσύρθηκε από την εργασία: ~ *ναυτικός* ΣΥΝ. συνταξιούχος.

απόμαχος - παλαίμαχος - βετε**ράνος.** Το **απόμαχος** δηλώνει κυρίως τον πρώην μάχιμο στρατιωτικό, τον ευρισκόμενο (για λόγους ηλικίας, υγείας κ.τ.ό.) εκτός στρατεύματος, τον παλαιό πολεμιστή, τον απόστρατο. Αντίθετα, το παλα**ίμαχος** δηλώνει τον παλαιό και ακόμη εν ενεργεία ευρισκόμενο πολεμιστή, άρα τον έμπειρο και ικανό πολεμιστή, τον εμπειροπόλεμο, τον άξιο. Το ίδιο σημαίνει το λατιν. veteranus (< veter «παλαιός» + κατάλ. -anus), το (μτγν.) **βετ**ε**ράνος**. Τόσο το *παλαίμαχος* όσο και το *βετεράνος* χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς, για να δηλώσουν τον έμπειρο και ικανό σ' έναν κλάδο (παλαίμαχος *δημοσιογράφος* | *βετεράνος τής δημοσιογραφίας, παλαίμαχος* | *βετεράνος πολιτικός* κ.ο.κ.). **Ω**ς προς τον **τονισμό** των λέξεων αυτών, παραγώγων τού *μάχομαι,* το μεν *απόμαχος* κανονικώς τονίζεται στην προπαραλήγουσα ως σύνθετο με πρόθεση ή στερητικό (πβ. *σύμ-μαχος, πρό-μαχος, υπέρμαχος, άμαχος* κ.τ.ό.), ενώ το *παλαίμαχος* θα περίμενε κανείς να τονίζεται ως παλαίμαχος (πβ. *πυγ-μάχος, μονο-μάχος, Μακεδονομάχος, Μαραθωνο-μάχος* κ.τ.ό.), όπως τα λοιπά ρηματικά παράγωγα σε *-μάχος.*

απομεινάρι κ. **απομεινάδι** (το) (χωρ. γεν.} **1.** ό,τι μένει ως υπόλειμμα από κάτι που αναλώνεται (ιδίως για φαγώσιμα): τα *σκυλιά τού δρόμου τρέφονται από τα απομεινάρια φαγητών που τους δίνουν οι περίοικοι* ΣΥΝ. αποφάγια 2. (γενικότ.) ό,τι απομένει από κάτι (αντικείμενο, κτίσμα, καλλιτέχνημα κ.λπ.) μέσα στο πέρασμα τού χρόνου: ~ *αρχαίου ναού* ΣΥΝ. κατάλοιπο, λείψανο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *άπομεινάρης* «υπολειπόμενος» < αρχ. *απομένω* + παραγ. επίθημα *-άρης]*.

απομένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόμεινα κ. απέμεινα} 1. μένω ως υπόλοιπο: *μας απομένουν πέντε λεπτά μέχρι το τέλος* ΣΥΝ. μένω, υπολείπομαι· (αρνητ.) ΦΡ. **δεν *απομένει παρά*** (για υποχρεωτική επιλογή) το μόνο που μπορεί να κάνει κανείς: δεν *(μας) απομένει παρά να φωνάξουμε την αστυνομία* || *δεν απομένει τίποτε άλλο, παρά ο θάνατος* ΣΥΝ. μένω 2. καταλήγω να είμαι, βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση (μετά από ένα γεγονός): μετά την *καταστροφή απέμεινε να κοιτάζει άφωνος τα ερείπια* || ~ *μόνος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, *υπόλειμμα.*

απόμερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο, από πολυσύχναστα μέρη: - *σπίτια ! δρομάκια* | *σοκάκια* | *στενά* ΣΥΝ. απόκεντρος, μακρινός. — **απόμε**ρα επίρρ.

απομεσήμερο (το) το τμήμα τής ημέρας μετά το μεσημέρι. — απομεσήμερα επίρρ.

απομίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η πιστή μίμηση πρωτοτύπου, η κατασκευή αντιγράφου ΑΝΤ. αυθεντικός, γνήσιος 2. (συνεκδ.) το αντίγραφο (συνήθ. πολύτιμου αντικειμένου): πρόκειται για *φτηνές ~ προϊόντων αξίας* ΣΥΝ. ιμιτασιόν 3. (ειδικότ.) η σκόπιμη και έντεχνη πιστή αντιγραφή πρωτότυπου προϊόντος, μεθόδων και εργασιών, με σκοπό συνήθ. το κέρδος: *θεμιτή* | αθέμιτη ~.

απομιμουμα! ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απομιμείσαι... | απομιμήθηκα} μιμούμαι πιστά (κάτι), αντιγράφω: - το *ύφος* | *την υπογραφή* | *τη φωνή κάποιου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

απομνημονεύματα (τα) {απομνημονευμάτων} η γραπτή αφήγηση αναμνήσεων και αυτοβιογραφικών στοιχείων που περιλαμβάνει και ιστορικά γεγονότα, γεγονότα ιδιαίτερα σημαντικά, όπως τα έζησε ο συγγραφέας τους: τα ~ *τού Μακρυγιάννη* | *τού Κολοκοτρώνη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απομνημονεύω, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα, όταν κατέγραψε τις αναμνήσεις του από

τον Σωκράτη]. απομνημόνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς γνώσεις στη μνήμη του και να μπορεί να τις πει απέξω: το *σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει την κριτική ανάγνωση και όχι τη στείρα ~ πληροφοριών* ΣΥΝ. αποστήθιση, (εκφραστ.) παπαγαλία. απομνημονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {απομνημόνευ-σα, -θηκα, -μένος} συγκρατώ (γνώσεις) με τη βοήθεια τής μνήμης, μαθαίνω απέξω: *~ τους αρχικούς χρόνους των ανωμάλων ρημάτων* ΣΥΝ. αποστηθίζω, (εκφραστ.) παπαγαλίζω. απόμονος, -η, -ο αυτός που ζει τελείως μόνος και απομονωμένος ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος- ΦΡ. μόνος *κι απόμονος* τελείως έρημος, χωρίς συγγενείς και φίλους. απομονώνω ρ. μετβ. {απομόνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ χωριστά, αποκόπτω (από ένα σύνολο): *αυτά τα δύο θέματα δεν μπορούν να απομονωθούν το ένα από το άλλο, πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού 2.* διακόπτω την επαφή (ανθρώπου με τους άλλους ή τόπου με τους γειτονικούς τόπους): *οι υπόλοιποι διαδηλωτές απομόνωσαν τους ταραξίες* || ζούσε *απομονωμένος σ' ένα ξερονήσι.* — **απο**-μονωμένα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απομονοῦμαι (-όο)* < *άπο-* + *μονοῦμαι* < *μόνος].* απομόνωση (η) [1846] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να κρατείται κανείς χωριστά ή να διακόπτεται η επικοινωνία του με άλλους: μετά την *εισβολή του στο Κουβέιτ το Ιράκ βρέθηκε σε διεθνή ~ 2. ο* χώρος (συνήθ. στενό δωμάτιο) στον οποίο τοποθετείται κανείς, συνήθ. εν είδει ποινής, ώστε να μην επικοινωνεί με άλλους: *στις φυλακές, τους κρατουμένους που προκαλούν επεισόδια τους στέλνουν για μερικές μέρες στην ~* 3. νοσοκομειακός χώρος, στον οποίο νοσηλεύονται και παρακολουθούνται οι πάσχοντες από βαριές μεταδοτικές ασθένειες. — απομονωτικός, -ή, -ό [1861], απομονωτικά επίρρ. απομονωτήριο (το) [1886] {απομονωτηρί-ου | -ων} ο χώρος απομόνωσης τιμωρημένων, καταδίκων ή ασθενών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. isolateur]. απομονωτισμός (ο) η πολιτική τακτική μιας χώρας, η οποία αποφεύγει τις διεθνείς επαφές και εξαντλείται στην εθνική της αυτάρκεια: η *Αλβανία ακολούθησε πολιτική πλήρους ~ μετά τη διακοπή των σχέσεων της και με την Κίνα.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. isolationism]. **απομυζητήρας** (ο) [1895] (λόγ.) το όργανο με το οποίο γίνεται η απομύζηση γάλακτος από τον μαστό τής μητέρας. απομυζώ ρ. μετβ. {απομυζάς... | απομύζ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. αναρροφώ (θρεπτικό υγρό): *τα κουνούπια απομυζούν αίμα* ΣΥΝ. (για μωρά) βυζαίνω 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, καρπώνομαι κάθε απόθεμα (οικονομικό, δύναμης, ενέργειας) κάποιου: *του απομύζησε την περιουσία του και τον εγκατέλειψε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαδώ, ξεκοκκαλίζω, αρμέγω. — **απομύζ**ηση (η), **απομ**υ-**ζητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *απομυζώ (-άω)* < *άπο-* + *μυζώ* «ρουφώ, αντλώ», πιθ. από την ηχοποίητη λ. μῦ, η οποία αντιπροσωπεύει τη θέση και το σχήμα των χειλιών, όταν ρουφούν]. απομυθοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αφαίρεση των μυθικών στοιχείων (διήγησης, αντίληψης κ.ά.), η παρουσίαση (προσώπου, γεγονότος κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις (χωρίς τα πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν): η ~ των *μεγάλων ανδρών* || *η ~* τής *εικόνας που είχαν σχηματίσει για τον πολιτικό ηγέτη.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. demythologisation (νόθο συνθ.)]. **απομυθοποιώ** ρ. μετβ. {απομυθοποιείς... | απομυθοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (πρόσωπο, γεγονός, διήγηση κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις, αφαιρώντας τα μυθικά, πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν: είναι *ένα βιβλίο που ~ δυο μεγάλους αστέρες τού Χόλλυγουντ* || *η αποκάλυψη τής παραποι-ήσεως των γεγονότων στη Ρουμανία τού Τσαουσέσκου απομυθοποίησε τον ρόλο τού Τύπου.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. demythologise]. απομυθοποιητιΚΟς, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απομυθοποίηση: ~ διαδικασία. — απομυθοποιητικά επίρρ. απομωραίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απομώραν-α, -θηκα} αποβλακώνω, καθιστώ (κάποιον) εντελώς μωρό ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω. αποναρκώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απονάρκω-σα, -θηκα, -μένος} ναρκώνω (κάποιον) εντελώς, προκαλώ υπνηλία ΣΥΝ. αποχαυνώνω, αποκοιμίζω. — απονάρκωση (η) [αρχ.], αποναρκωτικός, -ή, -ό [1891]. απονεκρώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απονέκρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (μέλος τού σώματος) ανενεργό, αναίσθητο: *η εγχείρηση απονέκρωσε το χέρι του* || (μτφ.) *λόγω τής οικονομικής κρίσης η αγορά έχει απονεκρωθεί 2.* (μτφ.) οδηγώ στην παρακμή, την αδράνεια: *ο Πελοποννησιακός Πόλεμος απονέκρωσε την πνευματική και πολιτική ακμή τής αρχαίας Αθήνας.* — απονέκρωση (η). απονεμημένος, -η, -ο → απονέμω
απονέμω ρ. μετβ. (απένειμα, απονεμή-θηκα, -μένος) 1. προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) σύμφωνα με την αξία (κάποιου) ή το δίκαιο: *του απένειμαν τιμές αρχηγού κράτους* || *~ χάρη* (σε κρατούμενο)· ΦΡ. **απονέμω δικαιοσύ**νη δικάζω ως δικαστής, σύμφωνα με το κρατούν δίκαιο 2. (συχνότ.) προσφέρω ιδιοχείρως (σε παρασημοφορίες, βραβεύσεις κ.λπ.) ορισμένη τιμή (παράσημο, βραβείο, τιμητικό δίπλωμα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο-* + *νέμω].* **απονενο**η**μένος**, -η, -ο αυτός που γίνεται σε στιγμή απελπισίας και απόγνωσης: *ο αυτοτραυματισμός του ήταν ένα ~ διάβημα, για να τη συγκινήσει ΣΥΝ.* απεγνωσμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. τού ρ. άπονοουμαι «είμαι απελπισμένος» < *άπο-* + *νοούμαι,* ρ. *νοώ* < *νους.* Η φρ. *απονενοημένο διάβημα* αποδί-

δει το γερμ. vermessene Handlung]. **απόνερα** (τα) **1**. τα υπολείμματα ήδη χρησιμοποιημένου νερού: τα ~ τής *μπουγάδας 2.* τα νερά που απομένουν από τις χημικές κατεργασίες στις βιομηχανίες και που περιέχουν άχρηστα και χρήσιμα υλικά 3. τα ίχνη που αφήνει η αύλακα που σχηματίζει στη θάλασσα το πλοίο καθώς πλέει. Επίσης απονέρια (σημ. 1). απονευρώνω ρ. μετβ. {απονεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. ΙΑΤΡ. αφαιρώ ή αποτέμνω νεύρο από (μέρος τού σώματος): *~ δόντι 2.* (μτφ.) αποδυναμώνω αφαιρώντας βασικά στοιχεία για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης, κόμματος κ.λπ.), οδηγώ στην εξασθένηση: η *απομάκρυνση των παλιών, έμπειρων στελεχών απονεύρωσε την οργάνωση.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *απονευρούμαι (-όο-)* < *άπο-* + *νευροῦμαι* < αρχ. *νεῦρον].* **απονεύρω**ση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. ΙΑΤΡ. η αφαίρεση ή η απότμηση νεύρου: *ο οδοντίατρος έκανε ~* στο *σάπιο δόντι 2.* (μτφ.) η αποδυνάμωση που οφείλεται στην αφαίρεση βασικών για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης, κόμματος κ.λπ.) στοιχείων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *απονεύρωσις* (σημ. 2) < *απονευρούμαι.* Η σημ. 1 αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. aponeurosis]. απονήρευτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μάθει να σκέπτεται και να ενεργεί με πονηριά, να καταλαβαίνει την πονηριά των άλλων: *μόλις είχε έρθει από το χωριό και, ~* όπως *ήταν, τον έπισαν κορόιδο* ΣΥΝ. αθώος, άδολος, αγαθός ΑΝΤ. πονηρεμένος, καχύποπτος, δύσπιστος. — απονήρευτα επίρρ. απονήωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (στην αεροναυτική) η ανύψωση αεροσκάφους στον αέρα από το κατάστρωμα αεροπλανοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *-νήωση* (κατά το *απογείωση)* < αρχ. *ναύς, νηός* | *νε-ώς φλ.* λ. ναυς)]. απονιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κατανόησης και στοργής στη δυστυχία τού άλλου: *«για την ~ σου μες στη γειτονιά σου κάθε βράδυ πίνω και μεθώ»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. αναλγησία. απονομή (η) 1. το να απονέμει (βλ.λ.) κανείς κάτι: *- χάριτος* | *δικαιοσύνης* | *βραβείου* | *τιμών* ΣΥΝ. απόδοση 2. (συνεκδ.) η τελετή στην οποία απονέμει κανείς κάτι: στην *~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *απονέμω].* άπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευαισθησίας στη δυστυχία των άλλων, από έλλειψη συμπόνιας: *~ άνθρωπος* || *«~ ζωή μας πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ.) ΣΥΝ. άσπλαχνος, ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — άπονα επίρρ. [μεσν.]. απόντος, -η, -ο (στην αργκό των αθλητικογράφων) (παίκτης) που δεν σημείωσε κανέναν πόντο κατά τη διάρκεια ενός αγώνα. **απο**-**αρχής** επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** ξανά από την αρχή: *«να την πετιέται ~ κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ. Ρίτσος) 2. από την πρώτη στιγμή: το δήλωσε ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.* [ΕΤΥΜ. Συμφυρμός των *απαρχής* + εξαρχής]. αποξενώνω ρ. μετβ. {αποξένω-σα, -θηκα, -μένος} απομακρύνω, καθιστώ (κάποιον) ξένο προς κάτι άλλοτε οικείο: η *τηλεόραση συχνά αποξενώνει τους ανθρώπους* || *η μακρά του απουσία στο εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα να αποξενωθεί από τους φίλους του.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποξενώ (-όω)* < αρχ. *άπόξενος].* αποξένωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η απομάκρυνση από κάτι οικείο: *~ από γονείς* | *φίλους* | *συγγενείς 2.* (ειδικότ.) η απομάκρυνση τού ενός από τον άλλον άνθρωπο, η μοναξιά: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.* **αποξεραίν**ω ρ. → αποξηραίνω **απόξεσ**η κ. [μεσν.] **απο**ξυση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. το να αποξέει (βλ.λ.) κανείς κάτι **2**. ΙΑΤΡ. [1896] το ξύσιμο με ειδικό ιατρικό εργαλείο (ξέστρο) κοιλότητας τού ανθρώπινου σώματος για την αφαίρεση υλικού: *~ τής μήτρας* (βλ. κ. λ. *έκτρωση).* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπόξεσις* < αρχ. *άποξέω.* ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. curettage < curette «ξέστρο»]. **απόξεσμα** (το) {αποξέσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το υλικό που αφαιρείται με απόξεση από κοιλότητες τού σώματος. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άποξέω].* **αποξεχνέμα**ι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αποξεχάσ-τηκα, -μένος} χάνω την προσοχή μου, αφαιρούμαι: *αποξεχάστηκα κοιτάζοντας τη φύση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* **άποξ**έω ρ. μετβ. {απέξεσ-α, αποξέσ-θηκα, -μένος} **1**. τρίβω με οξύ εργαλείο (επιφάνεια) για την αφαίρεση σωματιδίων ή τη λείανση της, αφαιρώ ξύνοντας: *στον Μεσαίωνα συνήθιζαν να αποξέουν το κείμενο από τις περγαμηνές, για να τις ξαναχρησιμοποιήσουν 2.* ΙΑΤΡ. (για κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος) κάνω απόξεση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο-* + *ξέω* «ξύνω»]. **αποξ**ήλω**ση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) η αποσυναρμολόγηση και η απομάκρυνση μιας κατασκευής, π.χ. μιας μηχανολογικής εγκατάστασης, μιας εξέδρας εκδηλώσεων κ.λπ. — αποξηλώνω ρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. dismantling]. **αποξηραίν**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποξήρα-να, -νθηκα, -μμένος} κάνω (κάτι) να ξεραθεί, το αφήνω να αφυδατωθεί: *οι σταφίδες είναι αποξη-ραμμένες ρώγες σταφυλιού* || *αποξηραμμένα σύκα* || *διακοσμητικά αποξηραμμένα άνθη.* Επίσης αποξεραίνω. — αποξηραντής (ο). **αποξήρανσ**η (η) [1843] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η αφαίρεση τής υγρασίας από ένα σώμα, ωσότου ξεραθεί και μείνει χωρίς υγρασία ή νερό: *~ καρπών* | *λιμνών.* αποξηραντήριο (το) [1886] {αποξηραντηρί-ου | -ων} ο τόπος στον οποίο γίνεται αποξήρανση διάφορων προϊόντων. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. sécherie]. αποξηραντικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποξή-

ρανση: ~ *έργα,* αποξύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η μετατροπή των
κυτταρικών τοιχωμάτων των φυτών σ^{ε} ξύλο.
απόξυση (η) → απόξεση **απ**όξω επίρρ. → απέξω
αποπ**αίδι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** το αποκληρωμένο παιδί · **2.** το παραμελημένο παιδί 3. (γενικότ.) το παραγκωνισμένο πρόσωπο: τον είχε *για* ~, να *του κάνει τα θελήματα.* Επίσης απόπαιδο.
αποπ**αίρ**νω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποπήρα} μιλώ επιθετικά, απότομα σε (κάποιον), μ^{ε} διάθεση να ψέξω: τον *αποπαίρνουν συνεχώς, έτσι δεν τολμά να πει ελεύθερα τη γνώμη του* ΣΥΝ. μαλώνω, κατσαδιάζω, (λόγ.) επιτιμώ.
απόπ**ατος** (ο) [μτγν.] (λαϊκ.-παλαιότ.) ο χώρος όπου αποπατεί κανείς: στα *παλιά σπίτια ο ~ ήταν σε εξωτερικό χώρο* ΣΥΝ. αποχωρητήριο, μέρος, καμπίνες, (καθημ.) τουαλέτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.*
αποπ**ατ**ώ **ρ**. αμετβ. {αποπατείς... | αποπάτησα} αποβάλλω από τον οργανισμό περιττώματα, κόπρανα ΣΥΝ. αφοδεύω, ενεργούμαι, κάνω την ανάγκη μου. — αποπάτηση (η) [μτγν], αποπάτημα (το) [αρχ.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποπατώ (-έω)* «αποσύρομαι παράμερα για να αφοδεύσω» < *απο-* + *πατώ].*
απόπ**ειρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. η δοκιμαστική προσπάθεια: *το δοκίμιο του ήταν μια πρώτη ~ προσέγγισης τού ζητήματος 2.* προσπάθεια **ν**α βλάψει κανείς τον εαυτό του ή τους άλλους: ~ αυτοκτονίας | *ληστείας* | *βιασμού* | *κλοπής* | *εκβιασμού* | *φόνου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο-* + *πειρα].*
αποπ**ειρα**τικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την απόπειρα κάποιου για κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. ***αποπειρατικός ενεστώτας*** βλ. λ. ενεστώτας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. canatifj.
αποπ**ειρ**ώ**μα**ι ρ. μετβ. αποθ. {αποπειράσαι... | αποπειράθηκα} δοκιμάζω (να πράξω κάτι, που βλάπτει ή αποβαίνει εις βάρος άλλων ή και τού εαυτού μου): *αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει πέφτοντας από τον τρίτο όροφο || οι ληστές αποπειράθηκαν να βιάσουν το θύμα τους || τρεις κουκουλοφόροι αποπειράθηκαν να ληστέψουν το υποκατάστημα τής τράπεζας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποπειρώμαι (-άο-)* < *απόπειρα].*
αποπεμπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που απομακρύνει, διώχνει: - *συμπεριφορά* | *τρόπος* | *ενέργεια* || (κ. ως ουσ.) τα *ξόρκια λειτουργούν ως αποπεμπτικά τού κακού.*
αποπ**έμπ**ω **ρ**. μετβ. [αρχ.] {απέπεμψα, αποπέμφθηκα} απομακρύνω, διώχνω: *κι από τη νέα του δουλειά τον απέπεμψαν κακήν κακώς, γιατί μάλωνε με τους προϊσταμένους του || «άκουσαν από το θυροτηλέφωνο να τους αποπέμπουν με τη φράση "αφήστε μας ήσυχους, επιτέλους!"»* (εφημ.).
αποπ**ερα**τώνω ρ. μετβ. {αποπεράτω-σα, -θηκα, -μένος} φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: υποσχέθηκαν ότι σε έξι μήνες θα *έχουν αποπερατώσει το έργο* ΣΥΝ. τελειώνω. [ΕΤΥΜ <μτγν. *άποπερατώ (-όω)* < *άπο-* + *περατώ].*
αποπεράτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ολοκλήρωση: - *έργου* | *ναού* | *έργων ύδρευσης και αποχέτευσης* ΣΥΝ. τελείωμα ΑΝΤ. έναρξη.
αποπ**ίν**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {απόπια} πίνω (κάτι) μέχρι την τελευταία σταγόνα, τελειώνω (κάτι που πίνω).
απόπ**ιομα** κ. **από**π**ιμα** (το) {αποπιόμ-ατος | -ατα, -άτων) τα υπολείμματα ποτού που μένουν στο ποτήρι μετά την πόση ΣΥΝ. αποπότι.
αποπλάνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) **1.** η εξαπάτηση και η εκτροπή κάποιου από τον σωστό δρόμο **2**. ΝΟΜ. ***αποπλάνηση παιδιών*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο νεότερο από 15 ετών ή το παραπλανά με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί τέτοια πράξη.
αποπ**λα**νώ ρ. μετβ. {αποπλανάς... | αποπλάν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1**. χειραγωγώ με δόλια μέσα ΣΥΝ. παρασύρω **2.** (συνήθ.) παρασύρω (ανήλικο άτομο, σεξουαλικά ανώριμο ή **μη** υπεύθυνο για τις πράξεις του) σε ασελγή πράξη. — αποπλανητής (ο) [1895], αποπλανήτρια (η), αποπλανητικός, -ή, -ό [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποπλανώ (-άω)* < *άπο-* + *πλανώ* «πλανεύω, εξαπατώ»].
αποπλένω ρ. μετβ. κ αμετβ. [μεσν.] {απόπλυνα, αποπλύ-θηκα, -μένος} **1**. ολοκληρώνω, τελειώνω το πλύσιμο **2**. ξεπλένω.
αποπλέω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέπλευσα} (για πλοίο) αναχωρώ από το λιμάνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.
απόπληθω**ρισμός** (ο) ΟΙΚΟΝ. η εξουδετέρωση τού πληθωρισμού σε οικονομικά μεγέθη, π.χ. το εθνικό εισόδημα, και η αναφορά τους σε τιμές ενός έτους βάσεως για ευχερέστερη σύγκριση: μέσα | *περίοδος αποπληθωρισμού.* — αποπληθωριστικός, -ή, -ό, αποπληθωρίζω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deflation].
απόπληκτος, -η, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που έχει προσβληθεί από αποπληξία. — αποπληκτικός, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποπλήσσω* | *-ττω* «παραλύω, χτυπώ κάποιον καθιστώντας τον ανάπηρο» < *άπο-* + πλήσσω | -ττω].
αποπληξ**ία** (η) {αποπληξιών} ΙΑΤΡ. η οργανική παράλυση λόγω μειωμένης αιματώσεως τού εγκεφάλου: *παθαίνω ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. αποπληξία (ήδη στον Ιπποκράτη) < *αποπλήσσω,* βλ. κ. *απόπληκτος].*
αποπλη**ρω**μή (η) [1896] η ολοκληρωτική εξόφληση: η~ *των χρεών.*
αποπληρώνω ρ. μετβ. {αποπλήρω-σα, -θηκα, -μένος) πληρώνω (κάτι) μέχρις εξοφλήσεως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άποπληρώ,* αρχική σημ. «γεμίζω, ικανοποιώ (προϋποθέσεις, υποχρεώσεις)» < *άπο-* + *πληρώ].*
απόπλους (ο) {από-πλου, -πλουν | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αναχώρηση (πλοίου): *απαγορεύθηκε ο ~ λόγω θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. σαλπάρισμα ΑΝΤ. κατάπλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αποπλέω].*
απόπ**λυμα** (το) [μτγν.] {αποπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) το ακάθαρτο νερό μετά από πλύση ΣΥΝ. απόνερα.
απόπ**λυσ**η (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το τελείωμα τού πλυσίματος, το στράγγισμα των ρούχων.
αποπ**νε**υματώνω ρ. μετβ. {αποπνευμάτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ την υλική διάσταση από (κάτι), διατηρώντας μόνο την πνευματική: *οι αποπνευματωμένες μορφές των βυζαντινών εικόνων* ΣΥΝ. εξαϋλώνω. — αποπνευμάτωση (η) [μεσν.].
αποπνέω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέπνευσα} 1. αναδίδω (συγκεκριμένη οσμή), μυρίζω: *οι κλειστοί χώροι αποπνέουν δυσάρεστη οσμή 2.* (μτφ.) μεταδίδω (συγκεκριμένη αίσθηση): η *έκφραση του απέπνεε χαρά και αισιοδοξία.*
αποπνικτικός, -ή, -ό [1887] κ. αποπνιχτικός αυτός που εμποδίζει την αναπνοή, που προκαλεί δυσφορία: *η αφόρητη ζέστη και οι καπνοί τού τσιγάρου έκαναν την ατμόσφαιρα στο δωμάτιο ~.*
απόπ**νοι**α (η) {χωρ. πληθ.} το να αναδίδεται οσμή ή αναθυμιάσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποπνέω].*
αποποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το **να** αποποιείται (βλ.λ.) κανείς κάτι: - *κληρονομιάς* ΣΥΝ. απόρριψη.
αποποινικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κατάργηση τού ποινικού χαρακτήρα (πράξεως): ~ των *εκτρώσεων* | *τής μοιχείας* ΣΥΝ. νομιμοποίηση ΑΝΤ. ποινικοποίηση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décriminalisation].
αποποινικοποιώ ρ. μετβ. {αποποινικοποιείς... | αποποινικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ τον ποινικό χαρακτήρα (πράξεως), παύω να τη θεωρώ ως ποινικό αδίκημα: στην Ολλανδία *έχουν αποποινικοποιήσει τη χρήση των ναρκωτικών* ΑΝΤ. ποινικοποιώ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décriminaliser].
αποπ**οιούμα**ι ρ. μετβ. αποθ. {αποποιείσαι... | αποποιήθηκα} (+αιτ.) 1. αρνούμαι να αποδεχθώ: ~ *κάθε ευθύνη για το συμβάν* ΣΥΝ. απορρίπτω 2. αρνούμαι (κάτι που δικαιωματικά μου ανήκει): ~ τα *δικαιώματα μου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *αποποιούμαι (-έο-)* < *άπο-* + *ποιούμαι,* ρ. *ποιώ].*

αποποιούμαι **τις ευθύνες** ή των ευθυνών **μου;** Το (αρχαίο και αρχαιοπρεπές) ρήμα αποποιούμαι σημαίνει «αρνούμαι, απορρίπτω, δεν αποδέχομαι» και συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Ουδέποτε αποποιήθηκα τις ευθύνες μου - Αποποιήθηκε τα αξιώματα που θέλησαν να του προσφέρουν - Αποποιούμαι την κατηγορία ότι...* Η σύνταξη με γενική είναι εσφαλμένη (δεν μπορούμε να πούμε *«αποποιούμαι των ευθυνών μου»).*

αποπολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. (για πρόσ.) η αποστασιοποίηση από την πολιτική, η αδιαφορία για τα πολιτικά: η ~ των νέων *υπονομεύει τη λειτουργία τής δημοκρατίας* ΑΝΤ. πολιτικοποίηση 2. η άρση τού πολιτικού χαρακτήρα: η ~ τής *εκδήλωσης* | *τού λόγου ενός περιοδικού* ΑΝΤ. πολιτικοποίηση (πβ. κ. λ. *αποκομματικοποίηση).* — αποπολιτικοποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. depoliticisation].
αποπομπαίος, -α, -ο → αποδιοπομπαίος
αποπ**ομπ**ή (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη: *αποφασίστηκε η ~ του από τον δικηγορικό σύλλογο 2.* (ειδικότ.) η παύση από εργασιακή θέση ΣΥΝ. απόλυση. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αποπέμπω].*
αποπότι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) το απόπιομα (βλ.λ.): σε *μερικά μπαρ δεν διστάζουν να σερβίρουν στους πελάτες και τα αποπότια άλλων.*
αποπ**ροσανα**τολίζω ρ. μετβ. {αποπροσανατόλισ-α,-τηκα, -μένος} 1. δείχνω σε (κάποιον) εσφαλμένο δρόμο ΣΥΝ. παροδηγώ 2. (συνήθ. μτφ.) παραπλανώ στέλνοντας σε εσφαλμένη κατεύθυνση, αποσπώ την προσοχή κάποιου από κάτι και τη στρέφω προς κάτι άλλο: η *ενασχόληση με την ιδιωτική ζωή των πολιτικών αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από τα πραγματικά προβλήματα τής χώρας.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désorienter].
αποπ**ροσανα**τολι**σμός** (ο) η απομάκρυνση από την ορθή κατεύθυνση, η σκόπιμη απόσπαση τής προσοχής κάποιου από κάτι και ο προσανατολισμός του προς κάτι άλλο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désorientation].
αποπ**ροσανα**τολι**στικός**, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί ή συμβάλλει στον αποπροσανατολισμό: ~ *δηλώσεις || ο ~ ρόλος τής διαφήμισης.* — αποπροσανατολιστικ-ά | **-ώς** επίρρ.
αποπ**ροσω**π**οι**ώ ρ. μετβ. {αποπροσωποποιείς... | αποπροσωποποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ τον προσωπικό χαρακτήρα από (κάτι): θα *προσπαθήσω να αποπροσωποποιήσω τα θέματα και να σταθώ σε ζητήματα αρχών* ΑΝΤ. προσωποποιώ. — αποπροσωπο**ποίη**ση (η). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. depersonalise].
απόπτυ**σμα** (το) [αρχ.] {αποπτύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που αποβάλλει κανείς από το στόμα του φτύνοντας ΣΥΝ. φτυσιά, πτύελο, ροχάλα.
αποπ**τύω** ρ. μετβ. {απέπτυσα} (λόγ.) αποβάλλω (κάτι) από το στόμα φτύνοντας. — απόπτυση (η) [1896]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο-* + πτύω «φτύνω»].
απόπ**τω**ση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (για φύλλα, τρίχες, φτέρωμα κ.ά.) η απόσπαση και πτώση: η ~ *παρατηρείται περιοδικά σε διάφορα ζώα και φυτά.*
αποπυρηνικοποιημένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πυρηνικά

όπλα: η *Ανταρκτική έχει χαρακτηριστεί ως ~ ζώνη.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. denuclearised].

αποπυρηνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απαγόρευση χρήσεως πυρηνικών όπλων (σε ορισμένες περιοχές): *διάφορες συνθήκες επιβάλλουν καθεστώς αποπυρηνικοποίησης για κράτη, περιοχές, θάλασσες* κ.λπ. — αποπυρηνικοποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. denuclearisation].

αποπωματίζω ρ. μετβ. {αποπωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) αφαιρώ το πώμα (από μπουκάλι, δοχείο): ~ το *μπουκάλι* ΣΥΝ. ξεβουλ-λώνω. — αποπωμάτιση (η). [ΕΤΥΜ μτγν. < *άπο- + πωματίζω < πώμα].*

απόρημα (το) {απορήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να απορεί κανείς, η έκφραση απορίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απορώ].*

απορηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφράζει απορία: στην *πρόταση «να ζει κανείς ή να μη ζει;» έχουμε χαρακτηριστικό παράδειγμα ~ ερώτησης.* [ΕΤΥΜ; μτγν. < αρχ. *απορώ].*

απορημένος, -η, -ο αυτός που κυριαρχείται από απορία: *προσπάθησα να του εξηγήσω, αλλά εκείνος συνέχιζε να με κοιτάζει ~* ΣΥΝ. αμήχανος. — απορημένα επίρρ. [ΕΤΥΜ < μεσν. *απορημένος | ηπορημένος* < αρχ. *απορώ].*

απορημένος: μεσοπαθ. μετοχή ενεργητικών ρημάτων! Μολονότι δεν υπάρχει μεσοπαθητική φωνή *(*απορούμαι)* τού απορώ, εντού τοις σχηματίζει μεσοπαθητική μ^{ε}τοχή σε *-μένος:* **απορημένος!** Αυ τό συμβαίνει και με πολλά άλλα ενεργητικά στη φωνή ή στον τύ πο ρήματα (δηλ. ρήμ. σε *-ω | -ώ),* τα οποία έχουν συνήθ. μέση διά θεση (σημασία): *ανεβάζω* - **ανεβασμένος**, πονώ - **πονεμένος**, *αν θώ* - ανθισμένος, *σπάζω* - σπασμένος, *χαλώ* - **χαλασμένος** κ.ά. Στις περιπτώσεις αυτές, και γενικότερα στη Νεοελληνική, η μεσο παθ. μετοχή λειτουργεί ως ρηματικής υφής επίθετο, που δηλώνει κάτι συντελεσμένο (που έχει τελειώσει και υπάρχει ως αποτέλε σμα) είτε πρόκειται για ενέργεια είτε για κατάσταση: **πονεμένος** *άνθρωπος* (αυτός που έχει πονέσει ή και που πονά ίσως ακόμη), **ανθισμένο** *δέντρο* (που έχει ανθίσει ή και που έχει ακόμη άνθη), σπασμένο *τζάμι* (που έχει σπάσει ή και που εξακολουθεί να είναι σπασμένο). → *μετοχή*

απόρθητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κυριευθεί: *~ κάστρο 2. αυτός* που δεν έχει κυριευθεί ΣΥΝ. απάτητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *πορθώ,* αρχική σημ. «κυριεύω και καταστρέφω»].

απορία (η) {αποριών χωρ. πληθ. οι σημ. 4, 5} **1.** η αδυναμία ή δυσκολία κατανόησης συγκεκριμένης έννοιας ή ζητήματος· (συνεκδ.) η ερώτηση που θα ήθελε να υποβάλει (γραπτώς ή προφορικώς) κάποιος: ο δάσκαλος έλυσε *τις ~* των *μαθητών || έχετε καμιά ~; || γράφω τις ~ μου στο τετράδιο* 2. η κατάσταση τής έκπληξης και αμηχανίας, τού να μην μπορεί κάποιος να καταλάβει κάτι: *κοιτάζω με ~* ΦΡ. (σκωπτ.) ***απορία ψάλτου, βηξ*** βλ. λ. βηξ **3.** ΦΙΛΟΣ, η κατάσταση τού να μην μπορεί κάποιος να βρει απάντηση σε ερώτημα ή δύσκολο πρόβλημα, πράγμα που αποτελεί αφορμή για φιλοσοφική αναζήτηση · **4.** η έλλειψη οικονομικών πόρων, η ανέχεια, η φτώχια: *πιστοποιητικό | βεβαίωση ~* · **5**. η αδυναμία να κάνει κανείς κάτι, το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει- κυρ. στη ΦΡ. ***εν απορία*** *(εν απορία)* σε αδιέξοδο, σε αδυναμία: «τα *μεγάλα λόγια και οι εκφραστικές χειρονομίες δεν είναι παρά φωνασκίες ~»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, φτώχια.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπορος.* Αρχικώς η λ. δήλωνε την έλλειψη διεξόδου *(πόρου)* από τοποθεσία ή κατάσταση. Στη συνέχεια, χαρακτήρισε τη συναισθηματική κατάσταση τού ίδιου τού προσώπου που βρίσκεται σε αδιέξοδο, σε αμηχανία (αρχ. φρ. εν *άπορίη εχεσθαι),* και τελικά δήλωσε τη γλωσσική έκφραση αυτού τού αδιεξόδου (ως ερωτήσεως). Η σημ. «φτώχια, ένδεια» είναι ήδη αρχ.].

απορίχνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απόριξα} (λαϊκ.) (για εγκύους) αποβάλλω. — απόριγμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω.*

άπορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει οικονομικούς πόρους: (κ. ως ουσ.) τα *φιλανθρωπικά ιδρύματα βοηθούν τους ~ και τα ορφανά* ΣΥΝ. φτωχός ΑΝΤ. εύπορος, ευκατάστατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αδιέξοδος, αδιάβατος», < ά- στερητ. + *πόρος* «πέρασμα, διάβαση». **Η** σημ. «φτωχός, ενδεής» είναι ήδη αρχ.].

απορρέω ρ. μετβ. (απέρρευσα) έρχομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: οι *υποχρεώσεις του απορρέουν από τη σύμβαση που υπέγραψε* ΣΥΝ. πηγάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο- + ρέω].*

απόρρητο (το) {απορρήτ-ου | -ων) η υποχρέωση ή το δικαίωμα να μη γίνεται κάτι γνωστό: *το ~ τής αλληλογραφίας* || το ~ τής *εξομολόγησης* (το να μην κοινολογούνται από τον ιερέα όσα του εξομολογούνται) || τα ~ *των μυστικών υπηρεσιών (οι* πληροφορίες που δεν πρέπει να γίνουν γνωστές) || *παραβίαση τού* -■ ΦΡ. (α) ***ιατρικό απόρρητο*** η υποχρέωση των γιατρών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για την υγεία των ασθενών τους (β) ***επαγγελματικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μη δημοσιοποιούνται στοιχεία σχετικά με την επαγγελματική δραστηριότητα κάποιου, ιδ. σε ανταγωνιστές του (γ) ***κρατικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μην κοινοποιούνται στοιχεία σχετικά μ^{ε} την ασφάλεια τού κράτους **(δ)** ***τραπεζικό απόρρητο*** η υποχρέωση των τραπεζών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για τις καταθέσεις και τις συναλλαγές των πελατών τους.

απόρρητος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν πρέπει να δημοσιοποιηθεί, που πρέπει να μείνει μυστικός: *~ συμφωνίες || άκρως ~ έγγραφο-* ΦΡ. **εξ *απορρήτων*** (ενν. υποθέσεων) (ο) (ό επί των *απορρήτων τού βασιλέ-ως,* Πλουτ. *Λούκουλλος* 17) (i) ΙΣΤ. ο μυστικοσύμβουλος, το πρόσωπο που είχε πρόσβαση λόγω τού αξιώματος του στα κρατικά μυστικά (ii) (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ στενές σχέσεις με κάποιον και γνωρίζει τα μυστικά του: ο ~ τού *προέδρου τής εταιρείας* **2**. ***απόρρητο*** (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός, *-ρρ-.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- στερητ. + *ρητός].*

απόρριμμα (το) {απορρίμμ-ατος | -ατα, -άτων) (συνήθ. στον πληθ.) το αντικείμενο που πετιέται ως άχρηστο: *ο κάδος των ~* ΣΥΝ. σκουπίδι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *απορρίπτω].*

απορριμματοδοχείο (το) δοχείο ή κάδος για απορρίμματα.

απορριμματοφόρο (το) (επίσ.) το όχημα που χρησιμοποιείται για τη συλλογή και απομάκρυνση των σκουπιδιών από κατοικημένες περιοχές ΣΥΝ. (καθημ.) σκουπιδιάρικο.

απορριπτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που περιέχει απόρριψη: *- απόφαση | εισήγηση.*

απορρίπτω ρ. μετβ. {απέρριψα, απορρίφθηκα (λόγ. απερρίφθην, -ης, -η..., μτχ. απορριφθείς, -είσα, -έν)} 1. αρνούμαι να (απο)δεχθώ: απέρριψε την *πρόταση τους για συνεργασία* || η *αίτηση χάριτος απερρίφθη και ο κρατούμενος εκτελέστηκε 2.* (ειδικότ.) δεν εγκρίνω την προαγωγή (μαθητή, φοιτητή): *απορρίφθηκε στο μάθημα τής ιστορίας.* — **απορριπτέος**, -α, -ο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ *ρίχνω, -ρρ-.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + ρίπτω].

απόρριψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων) **1.** (α) η άρνηση (κάποιου) να εγκρίνει, να αποδεχτεί (κάποιον/κάτι): *~ αίτησης | σχεδίου | πρότασης | αιτήματος* (β) η μη αποδοχή, αναγνώριση τής προσωπικότητας, τής αξίας, των αναγκών κ.λπ. (κάποιου): η ~ των *πρώην κρατουμένων από την κοινωνία* || η ~ τού *παιδιού από την οικογένεια του 2.* η αποτυχία σε εξετάσεις: η *απόρριψη του στις προαγωγι-κές εξετάσεις τού στοίχισε πολύ ψυχικά* ΣΥΝ. αποτυχία ΑΝΤ. επιτυχία 3. ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού οργανισμού να αφομοιώσει ξένο σώμα ή ιστό που εισάγεται με επέμβαση: *~ μοσχεύματος* · 4. (λόγ.) το πέταμα των απορριμμάτων.

απορροή (η) **1.** η ροή από συγκεκριμένη πηγή ΣΥΝ. εκροή **2**. ΓΕΩΛ. η ροή των επιφανειακών νερών (από βροχή ή χιόνι) εξαιτίας πλευρικών επιφανειών με κλίση, κλιτύων κ.λπ.: λεκάνη *απορροής χειμάρρων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *απορρέω].*

απόρροια (η) {χωρ. πληθ.) (μτφ.) η κατάσταση ή η διαδικασία που αποτελεί την αναγκαία και φυσική συνέπεια, το επακόλουθο συγκεκριμένου αιτίου: η *επιτυχία του στον διαγωνισμό ήταν ~ μακράς και σκληρής προσπάθειας* ΣΥΝ. αποτέλεσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, άγνοια, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απορρέω].*

απορρόφηση (η) [1817] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) **1**. η διαδικασία κατά την οποία μια υγρή ή αέρια ουσία εισχωρεί στους πόρους ενός σώματος ή οργανισμού και συγκρατείται στο εσωτερικό του: η ~ τού μελανιού από το *στυπόχαρτο* || η ~ *νερού από τις ρίζες των φυτών* || η ~ *θρεπτικών ουσιών από τα κύτταρα 2.* ΦΥΤΟΛ. η άντληση νερού από μη διαλυτές στο νερό ουσίες 3. ΦΥΣ. η μείωση τής ενέργειας (ακτινοβολίας, ηχητικού κύματος) κατά τη διάδοση της μέσα στην ύλη 4. (μτφ.) η διαδικασία λήψης και χρησιμοποίησης (παροχών ή προσφερόμενων αγαθών ή υπηρεσιών): η *έγκαιρη ~* των *κονδυλίων τής Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη χώρα μας για αναπτυξιακά έργα* || ~ πιστώσεων | *κεφαλαίων | δανείων | προϊόντων | εργατών* ΣΥΝ. αξιοποίηση, χρήση 5. (μτφ.) η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης (μιας ομάδας) σε ένα σύνολο (ώστε παράλληλα να χάνει τα ιδιαίτερα, δια-φοροποιητικά χαρακτηριστικά της): η - των *μεταναστών από την ξένη κοινωνία* ΣΥΝ. αφομοίωση, ενσωμάτωση · 6. (μτφ.) η αποκλειστική αφοσίωση σε δραστηριότητα, που διακόπτει οποιαδήποτε επαφή με τον περιβάλλοντα χώρο: ήταν τόση η ~ του στη *δουλειά, που είχε ξεχάσει όλους τους φίλους του* ΣΥΝ. προσήλωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absorption].

απορροφητήρας (ο) **1**. (γενικά) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση αερίων ή σκόνης: *~ ηλεκτρικής* σκούπας 2. (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται πάνω από τη συσκευή μαγειρέματος (κουζίνα, φούρνο) και απορροφά τις οσμές και τους ατμούς κατά την παρασκευή φαγητού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. air-extractor].

απορροφητικός, -ή, -ό [1861] αυτός που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση: *~ χαρτί | ηλεκτρική σκούπα.* — απορροφητικά επίρρ. απορροφητικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα υλικού να απορροφά: υψηλή ~ 2. ο βαθμός αξιοποίησης παροχών ή προσφερόμενων υπηρεσιών: *χαμηλή ~ κονδυλίων από την Ε.Ε..* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absorptivité]. **απορροφώ** ρ. μετβ. {απορροφ-άς κ. -είς... | απορρόφ-ησα, -ώμαι, -άται... (κ. -ούμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για σώματα, υλικά) κάνω (υγρή ουσία) να εισχωρήσει (από τους πόρους) στο εσωτερικό μου και τη συγκρατώ εντός μου: *το σφουγγάρι απορροφά το νερό || το στυπόχαρτο απορροφά το μελάνι* || το *έδαφος απορροφά το νερό τής βροχής* ΣΥΝ. (καθημ.) πίνω, ρουφώ 2. ελαττώνω την ενέργεια (φωτεινής ακτινοβολίας, ηχητικού κύματος) κατά τη διάχυση τους στο εσω-τερικό μου: *ένα υλικό που απορροφά θερμότητα* 3. αφομοιώνω (κάποιον/κάτι) στο εσωτερικό μου (ώστε να γίνεται ένα με μένα): *ο οργανισμός απορρόφησε τα υγρά που είχαν συσσωρευθεί* || (μτφ.) η *κοινωνία απορρόφησε τους μετανάστες* ΣΥΝ. ενσωματώνω 4. παίρνω και αξιοποιώ (παροχές ή προσφερόμενες υπηρεσίες): *~ κονδύλια | ανέργους σε θέσεις εργασίας* 5. (μτφ.) προκαλώ την αποκλειστική συγκέντρωση και αφοσίωση (κάποιου), δεν αφήνω περιθώρια διαφυγής: η *δουλειά του τον απορροφά και δεν βρίσκει ποτέ χρόνο για την οίκο-*

γένειά του **6.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***απορροφώμαι)*** αφοσιώνομαι, συγκεντρώνομαι αποκλειστικά σε κάτι: δεν σε άκουσα, *γιατί ήμουν απορροφημένος με το βιβλίο που διάβαζα* ΣΥΝ. τραβώ, συνεπαίρνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απορροφώ (-έω)* < *άπο-* + *ροφώ*. Οι μτφ. σημασίες αποδίδουν το γαλλ. absorber].

απορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διατάραξη τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας ενός συστήματος (οργανισμού, μηχανής κ.λπ.)- ΦΡ. ***πτητική απορρύθμιση*** το τζετ-λάγκ (βλ.λ.) **2**. (γενικά) η δημιουργία συνθηκών αποδιοργάνωσης και γενικότερης αταξίας, που υπονομεύουν την ομαλή εξέλιξη μιας κατάστασης: ~ τής *οικονομίας* | *τής κυκλοφορίας* | *τής λειτουργίας τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ. αποδιοργάνωση, διάλυση. — **απορρυθμίζ**ω ρ., **απορρυθμιστι**-κός, -ή. -ό, απορρυθμιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dérèglement].

απορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η απομάκρυνση ρυπαρών ουσιών από επιφάνεια με τη χρήση ειδικών χημικών μέσων: η ~ των *ακτών τού Σαρωνικού*. — απορρυπαίνω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. depolution].

απορρυπαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό συγκεκριμένης επιφάνειας **2**. ***απορρυπαντικό*** (το) χημική ουσία σε σκόνη, υγρή ή στερεά μορφή, συνήθ. διαλυτή στο νερό, που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό επιφανειών, αντικειμένων, ρούχων ΣΥΝ. καθαριστικό. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *απορρυπαίνω,* απόδ. τού αγγλ. detergent].

απορφανίζω ρ. μετβ. (απορφάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) ορφανό: *ο πόλεμος απορφάνισε χιλιάδες παιδιά* ΣΥΝ. ορφανεύω 2. (μεσοπαθ. *απορφανίζομαι)* (μτφ.) χάνω τον προστάτη μου, στερούμαι τον καθοδηγητικό ρόλο κάποιου: το *κόμμα απορφα-νίστηκε με τον θάνατο τού αρχηγού του*. — απορφάνιση (η) [1875] κ. απορφανισμός (ο) [1889]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπ(ο)-* + *όρφανίζω* < *ορφανός].*

απορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απορείς... | απόρη-σα, -μένος} ♦ **1**. (μετβ.) αδυνατώ να εξηγήσω (κάτι) με πειστικό τρόπο, μου δημιουργείται απορία: είναι *να απορεί κανείς πού το βρίσκει τέτοιο θράσος* ΣΥΝ. διερωτώμαι ♦ 2. (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμηχανίας, δεν ξέρω πώς να αντιδράσω: *τον είδα να μπαίνει μέσα σαν να μη συμβαίνει τίποτα και απόρησα·* ΦΡ. ***απορώ και εξίσταμαι*** (από το τροπάριο προς τη Θεοτόκο *«Την ωραιότητα τής παρθενίας Σου... τί δέ ονομάσω σε, απορώ και εξίσταμαι»)* δοκιμάζω κατάπληξη, δεν μπορώ να καταλάβω την αιτία ή τη σκοπιμότητα γεγονότος ή πράξης: *«απορεί και εξίσταται για τη θρυλούμενη υποψηφιότητα του με το κόμμα αυτό»* (εφημ.) || «"Μα *τι άλλο πρέπει να κάνω για να περιληφθώ στη βασική ομάδα", απορεί και εξίσταται ο παίκτης...»* (εφημ.) **3**. (η μτχ. ***απορημένος,*** *-η, -ο)* (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση απορίας: *τον κοιτούσε απορημένος* (β) έκπληκτος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απορώ (-έω)* < *άπορος* (βλ.λ.)].

αποσαθρώνω ρ. μετβ. {αποσάθρω-σα, -θηκα, -μένος) 1. καθιστώ (κάτι) εντελώς σαθρό, ολότελα σάπιο, έτοιμο να διαλυθεί: ~ *τα θεμέλια* | *τις βάσεις οικοδομήματος* ΣΥΝ. σαπίζω, αποσυνθέτω 2. (μτφ.) προκαλώ ριζική φθορά, καταστρέφω τα θεμέλια, τις βάσεις: *αποσαθρωμένη οικονομία* | *κοινωνία.* [ΕΤΥΜ. < *απο-* + *σαθρώνω* < *σαθρός* «ετοιμόρροπος, σάπιος»].

αποσάθρωση (η) [1845] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πλήρης εξασθένηση και αποσύνθεση πράγματος ή κατάστασης με τη διάλυση των συνεκτικών του στοιχείων: η ~ των *θεμελίων τής οικίας* || (μτφ.) η - *τού θεσμού τής οικογένειας* ΣΥΝ. αποσύνθεση, διάλυση 2. (ει,δι-κότ.) η διαδικασία κατά την οποία διάφοροι φυσικοί παράγοντες, όπως ο αέρας ή το νερό, δρουν πάνω σε εκτεθειμένα πετρώματα, προκαλώντας αποσύνθεση των συστατικών τους 3. το να γίνεται κάτι σαθρό, σάπιο, να αποσυντίθεται 4. ΙΑΤΡ. η διάλυση ενός δισκίου μετά την κατάποση του. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Verwitterung].

αποσαρίδι (το) {αποσαριδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι που μαζεύει η σκούπα.
[ΕΤΥΜ < *αποσαρώνω* (υποχωρητ.) < μεσν. *άποσαρώ* < *απο-* + *σαρώ (-όω)* «σκουπίζω», βλ. κ. *σαρώνω]*.

αποσαφηνίζω ρ. μετβ. {αποσαφήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάτι) απολύτως σαφές, διευκρινίζω: η *κυβέρνηση πρέπει να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της σχετικά με την οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, επεξηγώ, (λαϊκ.) κάνω λειανά ΑΝΤ. συσκοτίζω. Επίσης αποσαφώ Ιαρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άπο-* + *σαφηνίζω* < *σαφηνής* < *σάφα* «σαφώς»].

αποσαφήνι**ση** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων) η διευκρίνηση κατά τρόπο σαφή, ώστε να μην υπάρχουν απορίες, παρεξηγήσεις, σκοτεινά σημεία: σε *πρόσφατη συνέντευξη του επιχείρησε την ~ των θέσεων τού κόμματος του στο θέμα αυτό* ΣΥΝ. διασαφήνιση ΑΝΤ. συσκοτι-σμός. — αποσάφηση (η) [1893].

αποσβένω ρ. μετβ. {απόσβεσ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) **1**. εξοφλώ βαθμιαία οφειλόμενο ποσό: *χρειάζομαι δύο χρόνια για να απο-σβέσω το δάνειο* ΣΥΝ. ξεχρεώνω, αποπληρώνω 2. καλύπτω το κόστος (ενός πράγματος) από τα έσοδα που προκύπτουν με τη χρήση του: *το μηχάνημα τού κόστισε αρκετά, αλλά σε έναν χρόνο θα το αποσβέσει, αν πάνε καλά οι δουλειές.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποσβ**εννύω ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσβεση*.
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. τού μτγν. *αποσβεννύω* (πβ. κ. μεσν. *άποσβήνω)* < *άπο-* + αρχ. *σβέννυμι* | *σβεννύω* (βλ. λ. σβήνω)].

απόσβεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) **1.** η διαδικασία βαθμιαίας εξόφλησης οφειλόμενου ποσού: - *χρέους* | *δανείου* ΣΥΝ. εξόφληση, αποπληρωμή **2**. η κάλυψη τού ποσού που δαπανήθηκε για συγκεκριμένη αγορά, η κάλυψη τού κόστους, τής δαπάνης, η ανάκτηση των χρημάτων που ξοδεύτηκαν με την παραγωγική αξιοποίηση τού προϊόντος που αγοράστηκε: *μπορεί να κοστίζει ακριβά το μηχάνημα, αλλά, αν το δουλέψεις σωστά, σε δύο χρόνια θα κάνεις* ~ 3. ΟΙΚΟΝ. η μείωση τής αξίας ενός οικονομικού στοιχείου (λ.χ. των μηχανημάτων εργοστασίου λόγω φθοράς, παλαιώσης, τεχνολογικής προόδου κ.ά.), η οποία αναπληρώνεται λογιστικά με ετήσιες κρατήσεις επί των ακαθάριστων εσόδων, ανάλογες τής αξίας τού στοιχείου 4. ΦΥΣ. η μείωση τού πλάτους ταλάντωσης (λ.χ. εκκρεμούς) λόγω απώλειας ενέργειας 5. (κυριολ.-σπάν.) το ολοσχερές σβήσιμο, η κατάσβεση. [ΕΤΥΜ < αρ%· *απόσβεσις* < *αποσβέννυμι,* βλ. κ. *σβήνω*. Οι οικον. και νομ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. amortissement].

ΣΧΟΛΙΟ Το ρήμα αποσβεννύω και ο μεταπλασμένος τύπος τού αποσβένω έχουν πολύ περιορισμένη χρήση. Αντ' αυτών χρησιμοποιείται περισσότερο η περίφραση (ρήμα + ουσιαστικό) κάνω από**σβεση,** το ίδιο όπως αντί τού *παρατηρώ* (κάποιον) λέμε *κάνω παρατήρηση* ή *κάνω κατάθεση* αντί τού καταθέτω κ.τ.ό. Για το ρ. σβεννύω | *σβένω,* βλ. το λ. *σβήνω* στο οποίο εξελίχθηκε.

→ *απολεξικοποιημένα ρήματα*

αποσβεστικός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την απόσβεση: ~ *προθεσμία* (εντός τής οποίας πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα, αλλιώς θα αποσβεσθεί).

αποσβεστήρας (ο) (ενν. κραδασμών) ΤΕΧΝΟΛ. το αμορτισέρ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. amortisseur].

αποσβολώνω ρ. μετβ. {αποσβόλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να βρεθεί σε κατάσταση αμηχανίας, να τα χάσει σε τέτοιον βαθμό, που να μη μπορεί να αρθρώσει λέξη **2.** (συνήθ. η μτχ. ***αποσβολωμένος,*** *-η, -ο)* άφωνος από έκπληξη: *ένας ολόκληρος κόσμος στεκόταν ~ μπροστά στο θέαμα τής έκρηξης* ΣΥΝ. άλαλος, άναυδος, εμβρόντητος, κοκκαλωμένος. — αποσβόλωμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άπασβολώ* (κατά τα συνθ. με *άπ(ο)-)* < μτγν. *άπασβο-λοῦμαι* «μαυρίζω με καπνιά» < *άπ(ο)-* + *άσβολώ (-όω)* «καταστρέφω, θαμπώνω, τυφλώνω» < *άσβολος (ή)* «καπνιά» < Ι.Ε. *as-«ξηρότητα, στεγνότητα», πβ. σανσκρ. âsah «στάχτη», λατ. ar-d-ere «καίω», γερμ. Asche «στάχτη», αγγλ. ash κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *άζ-ομαι* «ξηραίνομαι» (< *asd-), *άζ-αλέος* κ.ά. Το β' συνθ. τής λ. άσ-βολος πιθ. προέρχεται από το ρ. βάλλω. Η λ. περιγράφει τη συνήθεια που επικρατούσε στο Βυζάντιο, σύμφωνα με την οποία άλειφαν με καπνιά *(άσβολον)* το πρόσωπο τού διαπομπευομένου, επιφέροντας του μεγάλη ντροπή].

απόσειση (η) [μτγν.] {-ης κ. -είσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία απαλλαγής από δυσάρεστη κατάσταση, η ανατροπή: ~ *κατηγορίας* | *ευθυνών* ΣΥΝ. αποτίναξη, αναίρεση, ανασκευή.

αποσείω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσεισα, αποσείστηκα (λογιότ. απεσεί-σθην, -ης, -η...)) (λόγ.) **1**. διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι από (δυσάρεστη κατάσταση): *απέσεισαν τον ζυγό τής σκλαβιάς* ΣΥΝ. ξεφορτώνομαι, αποτινάζω 2. (μτφ.) απαλλάσσομαι από (ηθικό | νομικό κ.λπ.) βάρος, κατηγορία: ο *κατηγορούμενος προσπάθησε να αποσεί-σει τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του* || ~ *συκοφαντία* | *υπόνοια* | *ευθύνη* ΣΥΝ. αποκρούω.

αποσιώπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) το να μιλήσει κάποιος για κάτι, συνήθ. επιλήψιμο, η αποφυγή ώστε να μη γίνει γνωστό: ~ τής *κατάχρησης* | *τής παρανομίας.*

αποσιωπητικά (τα) [1888] ΓΛΩΣΣ. σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.) που αποτελείται από τρεις τελείες (...) και δηλώνει είτε απλή παράλειψη είτε συνειδητή αποσιώπηση που επιτρέπει ποικίλα σχόλια από τον αναγνώστη.

αποσιωπητικά: ελλειπτικότητα - παράλειψη. Σημειολογικώς τα αποσιωπητικά δηλώνονται με τρεις τελείες (...) και χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν (ο) ελλειπτικότητα και (β) παράλειψη Όταν ο γράφων δεν θέλει να αναφέρει ρητά κάτι, είτε γιατί δεν θέλει να το σχολιάσει είτε για να αφήσει ελεύθερο τον αναγνώστη να λειτουργήσει συνειρμικά με βάση τα συμφραζόμενα και να δώσει τη δική του ερμηνεία, τότε ο γράφων (ιδίως ο λογοτέχνης) καταφεύγει στην ελλειπτική γραφή (στα αποσιωπητικά), που δεν συνδέονται με τη δομή τής πρότασης (όπως η *τελεία,* το *κόμμα* ή το *ερωτηματικό),* αλλά με τον σχολιασμό των λεγομένων *(σχολιαστική στίξη).* Η *αποσιώπηση* -όσο και αν φαίνεται οξύμωρο- είναι η μέγιστη μορφή σχολιασμού, γιατί λειτουργεί με βάση τον ελεύθερο συνειρμό τού αναγνώστη και μπορεί να λάβει ποικίλη έκταση. Τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία χρησιμοποιούν πολύ τα αποσιωπητικά. Το ίδιο σημείο στίξεως (οι τρεις τελείες) δηλώνει και οποιαδήποτε παράλειψη λέξεων, φράσεων, προτάσεων (μεγάλη ή μικρή, συνεχή ή διακοπτόμενη) κάνει ο γράφων, όταν χρησιμοποιεί στο κείμενο του παραθέματα ή αποσπάσματα από κείμενα άλλων ή και δικά του *(διακειμενική χρήση).* Στην περίπτωση αυτή, για να μη συγχέεται η ελλειπτικότητα με την παράλειψη, είναι προτιμότερο τα αποσιωπητικά να μπαίνουν σε ορθογώνιες αγκύλες ([...]).

αποσιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσιωπάς... | αποσιώπ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποφεύγω σκόπιμα να μιλήσω για κάτι, συνήθ. επιλήψιμο, ώστε να μη γίνει γνωστό: *αποσιώπησε το συμβάν από τους δικούς του, γιατί δεν ήθελε να ανησυχήσουν* ΣΥΝ. αποκρύπτω, προσπερνώ **2.** (ειδικότ. για αξιόποινες πράξεις) συγκαλύπτω με τη σιωπή μου, δεν φέρνω σκόπιμα στην επιφάνεια την αλήθεια: καταβάλλονται *προσπάθειες από πολιτικούς κύκλους* να *αποσιωπηθεί*

η *υπόθεση τής δωροδοκίας υψηλά ισταμένων προσώπων* ΣΥΝ. αποκρύπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ.*

απόσκατα (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-οικ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. (επιτατ.) τα κόπρανα 2. τα υπολείμματα κοπράνων ΦΡ. ***σκατά κι απόσκατα*** για να δηλωθεί εμφατικά η απογοήτευση, η αποτυχία κλπ.: *-Πώς πήγαν οι δουλειές φέτος;* —!

αποσκελετωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αδυνατίσει σε υπερβολικό βαθμό, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλά του· αυτός που θυμίζει σκελετό: ~ *μορφές από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ. αποστε-ωμένος, λιπόσαρκος, πετσί και κόκκαλο 2. (μτφ.) αυτός που έχει χάσει τη ζωτικότητα και τη δυναμικότητα του, που βρίσκεται σε κατάσταση μαρασμού.

αποσκευή (η) (συνήθ. στον πληθ.) 1. το σύνολο των πραγμάτων που μεταφέρει κανείς όταν ταξιδεύει (βαλίτσες, δέματα κ.λπ.): *έλεγχος* | *βαγόνι* | *καροτσάκι* | *χώρος αποσκευών* **2.** (μτφ.) ***οι αποσκευές (κάποιου)*** *το* σύνολο των πραγμάτων που έχει επιτύχει κανείς στη ζωή του και τον χαρακτηρίζουν ως πρόσωπο: οι *επιστημονικές του ~ δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές* || *«τη βρίσκουμε με ένα βραβείο Όσκαρ και τρεις διακρίσεις στις αποσκευές της»* (ερημ.) ΣΥΝ. εφόδια, επιτεύγματα, (μτφ.) οπλισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < από- + *σκευή.* Η μτφ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο, λ.χ. γαλλ. son bagage littéraire est très mince «οι φιλολογικές του αποσκευές είναι ελάχιστες»].

απόσκιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) 1. αυτός που κάνει σκιά ή βρίσκεται σε σκιά ΣΥΝ. σκιερός **2**. ***απόσκια*** (τα) {χωρ. γεν.} (α) μέρος που δεν το βλέπει ο ήλιος, που έχει σκιά (β) (μτφ.) το βάθος, μέρος στο οποίο δεν διακρίνεται κανείς: *έπιασες τ'~ και δεν φαίνεσαι.*

αποσκιρτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ξαφνική εγκατάλειψη τού χώρου (πολιτικού, στρατιωτικού κ.λπ.), στον οποίο είχε ενταχθεί κανείς (και η προσχώρηση σε άλλον): η ~ *τού βουλευτή από τον κυβερνητικό συνασπισμό* | *το κόμμα του* || *η ~ μιας χώρας από τη συμμαχία στην οποία ανήκε* ΣΥΝ. μεταπήδηση.

αποσκιρτώ ρ. αμετβ. {αποσκιρτάς... | αποσκίρτησα} εγκαταλείπω τον χώρο στον οποίο είμαι ενταγμένος (και προσχωρώ σε άλλον): *ομάδα βουλευτών αποσκίρτησε από το κόμμα παραμονές των εκλογών.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποσκιρτώ* < *απο-* + *σκιρτώ (-άω)* «αναπηδώ»].

αποσκληρυντικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό: ~ *ουσίες* **2**. ***αποσκληρυντικό*** (το) η ουσία που χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. water-softener].

αποσκληρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσκλήρ-υνα κ. -ανα, -ύνθηκα κ. -άθηκα, -υμμένος} 1. κάνω (κάτι) πιο σκληρό από όσο προηγουμένως 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να δείχνει ακόμα μεγαλύτερη σκληρότητα, να συμπεριφέρεται με εντελώς άπονο και σκληρόκαρδο τρόπο: τα *προβλήματα τής ζωής του τον έχουν αποσκληρύνει* · 3. αφαιρώ τη σκληρότητα (τού νερού). Επίσης αποσκληραίνω. — αποσκλήρυνση (η) [1851], αποσκληρυντής (ο).

αποσκοπώ ρ. μετβ. {αποσκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+σε) έχω ως σκοπό, αποβλέπω στην επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: η εισαγωγή *υπολογιστών στην εκπαίδευση αποσκοπεί στην εξοικείωση τού μαθητή με τη νέα τεχνολογία* ΣΥΝ. σκοπεύω, επιδιώκω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποσκοπώ,* αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα από όλα τα άλλα αντικείμενα και το προσηλώνω σε ένα, κοιτάζω σταθερά», < *απο-* + *σκοπώ.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αποσκοπώ: συνώνυμα. Τόσο το αποσκοπώ όσο και το αποβλέπω είναι αρχαίες λέξεις, που -με πιο εύχρηστο και παλιό στην Αρχαία το *αποβλέπω*- δήλωναν ότι «παύω να κοιτάζω οτιδήποτε άλλο και συγκεντρώνω το βλέμμα και την προσοχή μου σε κάτι, προσηλώνομαι και επιδιώκω κάτι». Και τα δύο εξελίχθηκαν βαθμηδόν στη σημ. τού «σκοπεύω σε κάτι, επιδιώκω να πετύχω ορισμένο σκοπό». Το στοχεύω είναι νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80 και τονίζει την έννοια τού στόχου: «θέτω και προσπαθώ να πετύχω ορισμένο στόχο, δηλ. ορισμένο σκοπό». Είναι μάλλον προϊόν μεταφραστικής απόδοσης τού αγγλ. aim at (το aim προήλθε από το μέσ. γαλλ. aesmer, που ανάγεται στο λατ. aestimare «εκτιμώ»), το οποίο, όπως το ελλην. σκοπεύω (+αιτ. | +σε), σημαίνει τόσο το «σημαδεύω τον στόχο» όσο και «αποσκοπώ, επιδιώκω έναν σκοπό». Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι αυτό που σημαίνει ο νεολογισμός *στοχεύω* δηλωνόταν στην Αρχαία με το στοχάζομαι! Συγκεκριμένα, το *στοχάζομαι,* προτού φθάσει στην αφηρημένη σημ. τού «υπολογίζω - σκέπτομαι - διανοούμαι», είχε (στην Αρχαία) τη σημ. τού *σκοπεύω* («σημαδεύω - αποσκοπώ»): άλλου *στοχαζόμε-νος έτυχε τούτου* (ρήτωρ Αντιφών) «άλλον σημάδευε και πέτυχε αυτόν» - στοχάζομαι *τής σωτηρίας* (Πλάτ., *Νόμοι)* «αποσκοπώ στη σωτηρία».

αποσκορακίζω ρ. μετβ. {αποσκοράκισα} (λόγ.) 1. αποδιώχνω, στέλνω στο ανάθεμα · 2. (για αρχαία κείμενα) αφαιρώ, (εξ)οβελίζω (τα χωρία που θεωρούνται νόθα). — αποσκορακισμός (ο) [μτγν.] κ. απο-σκοράκιση (η) [1866].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *απο-* + *σκορακίζω,* συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ες κόρακας].*

απο<u>σμ</u>ηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΙΑΤΡ. η πλύση και ο καθαρισμός πληγής ή σωματικού οργάνου με διάφορες φαρμακευτικές μεθόδους: ~ *μήτρας.* — αποσμηκτικός, -ή, -ό [1782], αποσμήχω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άπόσμηξις < *αποσμήχω* < *άπο-* + *σμήχω* «τρίβω, χτυπώ», βλ. κ. *σμήγμα].*

αποσμητικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει δυσάρεστες οσμές: ~ *ουσίες* **2**. ***αποσμητικό*** (το) (α) παρασκεύασμα σε υγρή, στερεά ή αέρια μορφή (σπρέι), που καταπολεμεί την κακοσμία τού ιδρώτα (λ.χ. στις μασχάλες) ή εμποδίζει την εφίδρωση (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ουσία που καλύπτει τη δυσοσμία και αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά: ~ *χώρου.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déodorant].

αποσόβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποτροπή δυσάρεστης και ανεπιθύμητης κατάστασης, εξέλιξης ή κινδύνου: *η ~ τής πωλήσεως τής εταιρείας με αδιαφανείς διαδικασίες* ΣΥΝ. ματαίωση, εξουδετέρωση.

αποσοβώ ρ. μετβ. {αποσοβείς... | αποσόβη-σα (λόγ. απεσόβησα), -θη-κα, -μένος} προλαβαίνω να παρεμποδίσω την πραγματοποίηση (ανεπιθύμητης ή δυσάρεστης εξέλιξης), αποτρέπω (κίνδυνο): ο *κίνδυνος επέκτασης τής πυρκαγιάς αποσοβήθηκε χάρη στην έγκαιρη επέμβαση τής πυροσβεστικής* || ο *τερματοφύλακας με την επέμβαση του αποσόβησε βέβαιο γκολ* ΣΥΝ. απομακρύνω, ματαιώνω, εξουδετερώνω. [ΕΤΥΜ < αρχ- *αποσοβώ (-έω)* < *άπο-* + *σοβώ'* διαφορετική σημ. είχε ως αμετβ. (βλ. λ. *σοβώ)·* (ως μετβ.) «απομακρύνω, διώχνω»].

από<u>σπασ</u>η (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. (λόγ.) ο αποχωρισμός κομματιού από το σώμα στο οποίο ανήκε ΣΥΝ. αποκόλληση **2**. (λόγ.) η απόκτηση (πράγματος που ανήκε σε άλλον): ~ *με τη βία* || ~ *εδαφών από γειτονικό κράτος* 3. η απόκτηση (από κάποιον) πράγματος που επιθυμεί, που του χρειάζεται 4. η απομάκρυνση (κάποιου) από δραστηριότητα, το να κάνει κανείς κάποιον να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του 5. (για υπαλλήλους) η προσωρινή μετακίνηση υπαλλήλου από την οργανική του θέση σε άλλη, κυρ. για την κάλυψη έκτακτων αναγκών: κανονικτά *εργάζομαι στα κεντρικά γραφεία- είμαι* | *ήρθα εδώ με ~ για όσον καιρό υπάρχει φόρτος εργασίας.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπόσπασις* (σημ. 1) < αρχ. *αποσπώ* (βλ.λ.). Η σημ. «απόκτηση» αποδίδει το γαλλ. arrachement, ενώ η σημ. «μετάταξη (υπαλλήλου)» αποδίδει το γαλλ. détachement].

απόσπαση - μετάθεση - μετάταξη. Οι τρεις αυτές εργασιακές ρυθμίσεις | σχέσεις διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους: απόσπαση (αποσπώ | αποσπώμαι) είναι η προσωρινή, για ένα προσδιορισμένο διάστημα, μετακίνηση υπαλλήλου από τη μόνιμη θέση του σε άλλη *(Αποσπάστηκε για πέντε μήνες στο Υπουργείο Παιδείας -Πήρε απόσπαση στο γραφείο τού υπουργού)·* **μετάθεση** (**μεταθέτ**ω | μετατίθεμαι) είναι η αλλαγή εργασιακού χώρου ενός υπαλλήλου από μια υπηρεσία σε μιαν άλλη, που βρίσκεται συνήθως σε άλλη γεωγραφική περιοχή *(μετάθεση από την πρωτεύουσα στην επαρχία - μετάθεση από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα - μετάθεση από το κεντρικό κατάστημα τής Τράπεζας στο παράρτημα τού Ψυχικού)·* μετάταξη (μετατάσσω | μετατάσσομαι) είναι η οριστικού χαρακτήρα μεταβολή τής εργασιακής σχέσης ενός υπαλλήλου από μια θέση σε μιαν άλλη *(Μετατάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης - Πήρε μετάταξη από τη Δημόσια Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο).* Και οι τρεις σχέσεις υπάγονται στις δυνατές μετακινήσεις ενός υπαλλήλου (με τη γενική έννοια τής λέξης *μετακίνηση).*

από<u>σπασ</u>μα (το) {αποσπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το τμήμα ενός συνόλου (συνήθ. κειμένου), κομμάτι που παρουσιάζεται αποκομμένο από το σώμα στο οποίο ανήκει: *λογοτεχνικό* | *ποιητικό* ~ || ~ *από το Ευαγγέλιο* | *από ομιλία* | *από άρθρο* || *γνωστά* ~ *από όπερες* ΣΥΝ. κομμάτι, τμήμα, μέρος· (γραπτού κειμένου) περικοπή, χωρίο, εδάφιο 2. ΦΙΛΟΛ. *αποσπάσματα (τα)* (λατ. fragmenta) τα σωζόμενα τμήματα από το έργο κλασικών (συνήθ. αρχαίων) συγγραφέων: τα ~ των *προσωκρατικών* || *γνωρίζουμε τη φιλοσοφική σκέψη τού Ηρακλείτου μέσα από τα σωζόμενα* ~ 3. μικρό τμήμα (στρατιωτικό, αστυνομικό) που αποσπάται από τη μονάδα του για την εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας: *εκτελεστικό* (που έχει ως αποστολή την εκτέλεση όσων έχουν καταδικαστεί σε θάνατο) | *καταδιωκτικό* ~ || *-χωροφυλακής'* ΦΡ. στο ***απόσπασμα*** για εκτέλεση (ενώπιον εκτελεστικού αποσπάσματος): *χιλιάδες πατριώτες στάλθηκαν ~ από τους κατακτητές* || *έλεγε αγανακτισμένος ότι τους εμπόρους ναρκωτικών πρέπει να τους στέλνουν ~.* [ΕΤ<u>ΥΜ.</u> αρχ., αρχική σημ. «τεμάχιο, τμήμα», < *αποσπώ* (βλ.λ.). Η σημ. «τμήμα κειμένου» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στο υποκ. *άποσπα-σμάτιον].*

αποσπασματάρχης (ο) [1833] {αποσπασματαρχών} επί κεφαλής στρατιωτικού ή αστυνομικού αποσπάσματος.

απο<u>σπασμα</u>τικός, -ή, -ό [1898] αυτός που δεν διατηρεί την ενότητα των στοιχείων από τα οποία αποτελείται, που παρουσιάζεται σε αποσπάσματα: η ~ *μετάδοση τής συνέντευξης δεν επιτρέπει τον σχηματισμό πλήρους και αντικειμενικής γνώμης* || ~ *λόγος* | *μέτρα* (που δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στο σύνολο του) ΣΥΝ. τμηματικός, κομματιαστός, ασυνεχής. — αποσπασματικ-ά | -ώς [1880] επίρρ., αποσπασματικότητα (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. fragmentarisch. Η λ. πρωτοαπαντά στη μετάφραση ενός γλωσσολογικού έργου των Whitney-Jolly από τον Γεώργιο Χατζιδάκι].

απο<u>σπερ</u>ίς επίρρ. (λαϊκ.) κατά το βράδυ, την ώρα που νυχτώνει. Επίσης αποσπέρας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άποσπέρας* < φρ. άπό *εσπέρας* (< *εσπέρα)* + κατάλ. -ίς, πβ. *αποβραδίς}.*

Αποσπερίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ο πλανήτης Έσπερος (Αφροδίτη), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί (ως Αυγερινός).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άποσπέρας* (βλ.λ.)].

αποσπερματίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποσπερμάτισα} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για άνδρα) εκχύνω σπέρμα ΣΥΝ. εκσπερματίζω, χύνω. — αποσπερματισμός (ο) [μεσν.], αποσπερμάτιση (η) [μτγν.].

αποσπερνός, -ή, -ό [μεσν.] κ. αποσπερινός αυτός που γίνεται κατά τις βραδινές ώρες: ~ ώρες || *«διαβάτη αποσπερνέ»* (Μ. Μαλακά-σης) ΣΥΝ. βραδινός, εσπερινός.

αποσπόρι (το) {δύσχρ. αποσπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) το τελευταίο παιδί που γεννήθηκε από ηλικιωμένους (συνήθ.) γονείς ΣΥΝ. (λόγ.) υστερότοκος.

αποσπώ ρ. μετβ. {αποσπάς... | απέσπασα, αποσπ-ώμαι, -άται..., -άστηκα (λόγ. -άσθηκα), -ασμένος (λόγ. απεσπασμένος)} 1. αποχωρίζω (ένα κομμάτι) από το σύνολο στο οποίο ανήκει: μετά τον *εκτροχιασμό τής αμαξοστοιχίας δύο βαγόνια αποσπάστηκαν από το τρένο* ΣΥΝ. αποκολλώ, αποσυνδέω **2.** (συνήθ. με τη βία, με αυθαιρεσία ή πλάγιες μεθόδους) κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκει δικαιωματικά): του *αποσπούσαν μεγάλα χρηματικά ποσά με εκβιασμό* 3. (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από δραστηριότητα ή κάνω (κάποιον) να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του: *θέλουν με κάθε τρόπο να αποσπάσουν τον γιο τους από τα ναρκωτικά || μίλα σιγά, γιατί τον αποσπάς από τη μελέτη* 4. κατορθώνω να κερδίσω (κάτι που επιθυμώ ή μου χρειάζεται): *απέσπασε το πρώτο βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο της || η εθνική ομάδα απέσπασε ισοπαλία εκτός έδρας || απέσπασε τη θετική απάντηση που επιθυμούσε* ΣΥΝ. κερδίζω, εκμαιεύω, πετυχαίνω 5. (για υπαλλήλους) παίρνω (κάποιον) από την οργανική θέση που κατέχει και (τον) τοποθετώ προσωρινά σε άλλη: *τον απέσπασαν σε ένα νησί τής άγονης γραμμής* || (συχνά η μτχ. αποσπασμένος, -η, -ο) είναι *καθηγητής αποσπασμένος σε ακριτικό χωριό τής Β. Ελλάδας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποσπώ* < *άπο-* + *σπώ (-άω)*, βλ. κ. *σπάζω)*.

από<u>σταγμα</u> (το) {αποστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν (συνήθ. οινοπνευματώδες υγρό ή αιθέριο έλαιο) απόσταξης διαφόρων ουσιών: ~ *οίνου* 2. (μτφ.) το βαθύτερο νόημα μιας αξίας, το ουσιαστικό της περιεχόμενο: ~ *τής ανθρώπινης σοφίας* || τα *λόγια του αποτελούν - πείρας* ΣΥΝ. πεμπτουσία, καταστάλαγμα. [ΕΤΥΜ. ιεσν. < αρχ. αποστάζω].

αποστάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσταξα, αποστάχθηκα, αποσταγμένος (λόγ. απεσταγμένος)} υποβάλλω (ουσία) σε διαδικασία απόσταξης· ΦΡ. ***αττεστανμένο νερό*** το νερό που προέρχεται από την απόσταξη τού φυσικού νερού με πλήρη απαλλαγή του από τις κάθε είδους προσμείξεις. — αποστακπκός, -ή, -ό.

αποσταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη ανατροπή τής σταθερότητας (σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο): *ξένοι κύκλοι απεργάζονται την* ~ τής *εθνικής μας οικονομίας || εμπρηστικές δηλώσεις έχουν στόχο την* - στα *Βαλκάνια* ΣΥΝ. υπονόμευση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. déstabilisation].

αποσταθεροποιητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αποσταθεροποίηση: η *χώρα αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως ~ παράγοντας στην περιοχή της*. — αποσταθεροποιητικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. destabilising].

αποσταθεροποιώ ρ. μετβ. (αποσταθεροποιείς... | αποσταθεροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαταράσσω ή ανατρέπω τη σταθερότητα μιας κατάστασης (σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο): η *πρόσφατη κρίση αποσταθεροποιεί την κατάσταση στην αγορά* ΑΝΤ. σταθεροποιώ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. destabilise].

αποσταίνω ρ. αμετβ. {απόστασ-α, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) αισθάνομαι έντονα τα σημάδια τής κούρασης: *απόστασα και έκατσα να ξεκουραστώ* ΣΥΝ. κουράζομαι, καταπονούμαι, αποκάμνω ΑΝΤ. ξαποσταίνω. — απόσταμα (το) [μεσν.] κ. αποσταμός (ο) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *άφίσταμαι,* από τον μεσν. αόρ. *άποστάθηκα,* κατά το σχήμα *ζεστάθηκα - ζεσταίνω, πικράθηκα - πικραίνω)*.

αποσταίνω ή αποστένω; Η γραφή με *-αι- (-αίνω),* που είναι και η επικρατέστερη, προϋποθέτει ότι ο ενεστώτας σχηματίστηκε αναλογικά από τον νεότερο αόριστο *απο-στάθηκα (άφίσταμαι),* που συνέπιπτε με τα *ζεστάθηκα, πικράθηκα* κ.λπ. Έτσι, όπως λέμε *ζεστάθηκα - ζεστ-αίνω, πικράθηκα - πικρ-αίνω,* είπαμε και *καταστάθηκα* - καταστ-αίιιω, *παραστάθηκα* - παραστ-αίνω, συσταίνω και αποστ-αίνω, ξαποστ-αίνω. ο Γ. Χατζιδάκις (ακολουθούμενος από τον Ν. Ανδριώτη) γράφει αποστ-ένω, αναστ-ένω κ.ο.κ. με -ειιω κατά το σχήμα *(αν)έστεσα - (ανα)στένω,* διότι μαρτυρείται τ. άνέστεσεν από πολύ παλιά (2ος | 3ος αι. μ.Χ.) και τ. στένω ήδη τον 8ο αι. μ.Χ. Οπωσδήποτε, η ορθογράφηση με -αι- όλων των ρημάτων σε -αίνω (Μ. Τριανταφυλλίδης) και επιστημονικής βάσεως δεν στερείται και αποτελεί γενικότερο μορφολογικό, άρα και ορθογραφικό, σύστημα.

αποστακτή**ρας** (ο) [1881] συσκευή χρησιμοποιούμενη για την απόσταξη (βλ.λ.) διάφορων ουσιών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (appareil) distillatoire].

αποστάλθηκα ρ. → αποστέλλω

αποσταλινοποιηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απομάκρυνση από τον σταλινισμό (βλ.λ.), η αποκήρυξη των αρχών και μεθόδων του. [ΕΤ_ΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. destalinisation].

απόσταμα (το) → αποσταίνω

αποσταμένος, -η, -ο → αποσταίνω

αποσταμός (ο) → αποσταίνω

από<u>σταξ</u>η (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. ΧΗΜ. μέθοδος διαχωρισμού ενός μείγματος στα συστατικά του με εξάτμιση και υγροποίηση, που βασίζεται στη διαφορά πτητικότητας των συστατικών του **2**. η εκροή υγρού κατά σταγόνες. — αποστάξιμος, -η, -ο.

από<u>σταση</u> (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων: *η ~ Αθηνών - Κορίνθου || οι δύο πόλεμοι είχαν μεγάλη χρονική ~ μεταξύ τους*- ΦΡ. (α) **εξ απο<u>στάσεως</u>** | από ***απόσταση*** από μακριά: *παρακολουθούσα τις εξελίξεις ~ ||* εξ *αποστάσεως εκπαίδευση* (β) **σε *<u>απόσταση</u>*** μακριά, χωρίς να επιτρέπεται η προσέγγιση (γ) ***κρατώ (κάποιον) σε απόσταση*** δεν επιτρέπω την ανάπτυξη οικειότητας, δεν δίνω θάρρος (σε κάποιον) (δ) ***κρατώ | αφήνω απόσταση*** κρατώ μια διαφορά, αφήνω ένα διάστημα (από τα προπορευόμενα οχήματα) κατά την οδήγηση, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος τής σύγκρουσης (ε) **σε *<u>απόσταση αναπνοής</u>*** βλ. λ. *αναπνοή (στ)* ***απόσταση ασφαλείας*** απόσταση τέτοια που να επιτρέπει την ασφαλή κίνηση ή συναναστροφή, που να αποτρέπει οποιονδήποτε κίνδυνο: *να τηρείς ~ από το προπορευόμενο όχημα* (ζ) σε ***απόσταση βολής*** (i) (κυριολ.) τόσο κοντά, ώστε να μπορεί ο στόχος να βληθεί από όπλο, εντός βεληνεκούς (**ii**) (μτφ.) αρκετά κοντά (η) ***απόσταση | ακτίνα ακοής*** βλ. λ. ακοή (θ) (μτφ.) ***κρατώ | τηρώ τις αποστάσεις*** κρατώ τυπική στάση χωρίς οικειότητα **2**. (συνεκδ.) το μήκος τού παραπάνω διαστήματος **3.** (ειδικότ.) ΓΕΩΜ. (α) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που συνδέει δύο σημεία (β) απόσταση *σημείου* ***απο ευθεία*** (επίπεδο) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που είναι κάθετο από το σημείο στην ευθεία (στο επίπεδο) 4. ΦΥΣ. το μήκος τής διαδρομής που διανύει κινούμενο αντικείμενο 5. (ειδικότ.) η μεγάλη τοπική, χρονική, ποιοτική διαφορά μεταξύ σημείων: *οι δορυφόροι κατάργησαν τις ~ μεταξύ χωρών και λαών* 6. (μτφ.) η διαφοροποίηση ανάμεσα σε ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων, καταστάσεις, διαδικασίες ή συστήματα αξιών: δεν *υπάρχει μεγάλη - στις αντιλήψεις τους*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άπόστασις < *άφίστημι* «απομακρύνω» < άφ- (< άπο-) + *ϊστημι*. Οι φρ. *κρατώ τις αποστάσεις* και *κρατώ κάποιον σε απόσταση* αποδίδουν αντιστοίχως τις γαλλ. garder les distances και tenir quelqu'un à distance]. **αποστασία** (η) {αποστασιών} (μειωτ.) **1.** η εκούσια αποχώρηση μελών ενός κόμματος | πολιτικού σχηματισμού από αυτό (συχνά με προσχώρηση τους σε αντίπαλη παράταξη), με σκοπό την αποδυνάμωση του και την πολιτική φθορά του **2.** ΙΣΤ. ***Αποστασία*** (η) η ανατροπή τής κυβέρνησης τής Ενώσεως Κέντρου το 1965 με την αποχώρηση βουλευτών της και τα γεγονότα που ακολούθησαν (βλ. κ. *Ιουλιανό,* λ. *Ιουλιανός)*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αποστατό (-έω)* < **άποστατός* < ρ. *άφίστημι* «απομακρύνω»]. **αποστασι<u>ό</u>μετρ**ο (το) {αποστασιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής απόστασης: ~ *λέιζερ*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. distance meter]. **αποστασιο<u>π</u>οίη<u>σ</u>η** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (στο θέατρο) η αποευαισθητοποίηση και συναισθηματική αποφόρτιση τόσο τού ηθοποιού από τον ρόλο που υποδύεται όσο και τού θεατή από τον σκηνικό ήρωα, αλλά και γενικότ. από κάθε έργο τέχνης που παρακολουθεί, ώστε να αναπτυχθεί απέναντι τους μια αντικειμενική και κριτική στάση, χωρίς την επίδραση τής συναισθηματικής φόρτισης ή τής ταύτισης με τον ρόλο 2. (γενικότ.) η δημιουργία αποστάσεων που οδηγούν στη διαφοροποίηση και τη συναισθηματική αποδέσμευση από μια κατάσταση πραγμάτων ή ένα πρόσωπο' η τήρηση συναισθηματικής αποστάσεως από τα γεγονότα, η αποφυγή ταύτισης με πρόσωπα και καταστάσεις: *ο πρώην πρωθυπουργός επανέλαβε την απόφαση του για ~ από τις πολιτικές εξελίξεις*. [ΕΤΥΜ ο θεατρικός όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Verfremdung, που πλάστηκε από τον B. Brecht]. **αποστασι<u>ο</u>ποιούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αποστασιοποιείσαι... | αποστασιοποιή-θηκα, -μένος} **1**. απομακρύνομαι ή κρατώ αποστάσεις (από κάτι), ώστε να διαφοροποιηθώ (από αυτό) ή να αποφύγω τη συναισθηματική δέσμευση μου (με αυτό), αποφεύγω την εμπλοκή μου (σε μια κατάσταση): δεν *έχει ακόμα αποστασιοποιηθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, εξακολουθεί να ενεργεί ως παιδί και όχι ως ενήλικος* 2. διαχωρίζω τη θέση μου (από κάτι): ο *κυβερνητικός εκπρόσωπος αποστασιοποιήθηκε από τις δηλώσεις τού υπουργού* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. αποστάτης (ο) {αποστατών}, **αποστάτι<u>σσα</u>** (η) {αποστατισσών} (κακόσ.) **1**. πρόσωπο που εγκαταλείπει την πολιτική παράταξη στην οποία ανήκει, με σκοπό να πλήξει το κύρος και την ισχύ της και προσχωρεί σε αντίπαλο κόμμα ΣΥΝ. προδότης **2**. (σπάν.) πρόσωπο που αρνείται την κατεστημένη μορφή εξουσίας και κινείται στασιαστικά ή εξεγείρεται για την ανατροπή της: *πνίγηκε στο αίμα το κίνημα των αποστατών* ΣΥΝ. κινηματίας, στασιαστής 3. (γενικότ.) πρόσωπο που αρνείται τις αρχές του, εγκαταλείπει την ιδεολογία ή τη θρησκεία του 4. (ειδικότ. για ιερείς) πρόσωπο που εκούσια απέβαλε το ιερατικό σχήμα. Επίσης αποστάτρία (η) {αποστατριών}. — αποστατικός, -ή, -ό [μτγν.], αποστατώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αποστατώ (-έω),* βλ. λ. *αποστασία]*. **αποστα<u>φ</u>υλα** (τα) τα σταφύλια που απομένουν στα κλήματα μετά τον τρύγο. αποστεγνώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αποστέγνω-σα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) στεγνώνω εντελώς ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) χάνω κάθε αίσθηση, διάθεση ή ενδιαφέρον, δεν έχω ζωτικότητα: η *καθημερινή ταλαιπωρία και η* αγωνία να *προλάβουμε τα πάντα, κάποια στιγμή μας απο-στεγνώνει*. — αποστέγνωση (η), αττοστεγνωτικός, -ή, -ό.

αποστειρώνω ρ. μετβ. [1896] {αποστειρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. απολυμαίνω ουσία ή αντικείμενο από κάθε είδους μικροοργανισμό ή παράσιτο, εκθέτοντας τα σε υψηλή θερμοκρασία για ορισμένο χρονικό

διάστημα: ~ τα *σκεύη* | τις γάζες | το *μπιμπερό* | *τα ρούχα* | *τα χειρουργικά εργαλεία* ΣΥΝ. απολυμαίνω, παστεριώνω 2. (μτφ.) δεν έχω καμία επαφή με το εξωτερικό μου περιβάλλον ζω και δημιουργώ απομονωμένος από τις κοινωνικές εξελίξεις: *ο δημιουργός μιας τέχνης αποστειρωμένης, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τα γεγονότα, είναι σαν να ζει κλεισμένος σε γυάλινο πύργο.* ΙΒΤΥΜ. < *απο-* + *στειρώνω* < *στείρος,* μετάφρ. δάνειο, απόδ. τού γαλλ. stériliser. Το μτγν. *άποστειρώ (-όω)* είχε τη σημ. «καθιστώ στείρο»]. αποστείρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) η απολύμα˘ση ουσίας ή αντικειμένου από κάθε μικροοργανισμό ή παράσιτο με έκθεση σε υψηλή θερμοκρασία: η ~ των *οδοντιατρικών εργαλείων.* — αποστειρωτικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. stérilisation. Το μεσν. *αποστείρωσις είχε* τη σημ. «στειρότητα»]. **αποστειρωτή<u>ρας</u>** (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση, π.χ. ιατρικών εργαλείων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού γαλλ. stérilisateur]. αποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστειλα, αποστάλθηκα (λόγ. απεστά-ληv, -ης, -η...), απεσταλμένος} (λόγ.) 1. στέλνω: το *Συμβούλιο Ασφαλείας απέστειλε διεθνή ειρηνευτική δύναμη στην εμπόλεμη ζώνη* || *~ συγχαρητήριο μήνυμα στον νεοεκλεγέντα βουλευτή* || *~ επιστολή* | *δέμα* 2. (η μτχ. **απεσταλ<u>μένος,</u>** -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* αποστένω ρ. → αποσταίνω
αποστέργω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστερξα} (λόγ.) αποποιούμαι, δεν αποδέχομαι (με έντονο τρόπο): *αποστέργει κάθε είδους τιμές και κολακευτικές εκδηλώσεις.* **a posteriori** λατ. (προφέρεται α *posteriori*) επίρρ.· ελλην. εκ των υστέρων για κάτι που γίνεται αφού έχει συντελεστεί πρώτα κάτι άλλο: *~ εκτίμηση τής κατάστασης* || *η γνώση δεν προϋπάρχει, αλλά προκύπτει από την εμπειρία των γεγονότων, δημιουργείται* ~ ANT. a priori, εκ των προτέρων.
[ΕΤΥΜ < λατ. a posteriori < posterior, συγκρ. βαθμός τού επιθ. poster(us) «ύστερος» < επίρρ. post «ύστερα, μετά»]. **αποστερ**ώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποστερείς... | αποστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} (+από) **1**. στερώ (κάποιον από κάτι), δεν επιτρέπω να έχει κάποιος (κάτι), του το αφαιρώ: *τον αποστέρησε από όλες τις χαρές τής ζωής* ΣΥΝ. απογυμνώνω 2. (μεσοπαθ. ***αποστερούμαι)*** χάνω χωρίς τη θέληση μου (κάτι που μου ανήκει): *αποστερήθηκε τα πολιτικά του δικαιώματα* ΣΥΝ. χάνω, στερούμαι. — **αποστέρη<u>ση</u>** (η) [αρχ.]. αποστεώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1843] {αποστεώ-θηκα, -μένος} 1. αδυνατίζω υπερβολικά, με αποτέλεσμα να διακρίνονται τα κόκκαλά μου: *έχει αποστεωθεί από τη δίαιτα!* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) μένω πετσί και κόκκαλο **2.** (μτφ. η μτχ. **αποστεωμένος**, -η, -ο) αυτός που είναι υπερβολικά συ˘ντηρητικός, που αδιαφορεί για τις εξελίξεις, που έχει αποκτήσει πνευματική αγκύλωση: *~ αντιλήψεις* ΣΥΝ. άκαμπτος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *απ(ο)-* + *οστό* (< αρχ. όστούν), πληθ. οστά (ασυναίρετος τ. *όστέα),* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. s'ossifier]. αποστέωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το υπερβολικό αδυνάτισμα, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. αποστηθίζω ρ. μετβ. {αποστήθισα} απομνημονεύω (κάτι), ώστε να μπορώ να (το) πω από μνήμης, «από στήθους» (πβ. λ. *παπαγαλίζω).* [ΕΤΥΜ. υ,τγν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. άπό στήθους]. αποστήθιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η απομνημόνευση (σε τέ-τοιον βαθμό), ώστε να μπορεί κανείς να πει κάτι από μνήμης (όπως ακριβώς είναι): η - *τού μαθήματος* (πβ. λ. *παπαγαλία).* **απόστημα** (το) {αποστήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.ΙΑΤΡ. η συσσώρευση πυώδους υγρού σε νεοσχηματισμένη κοιλότητα (πβ. λ. *εμπύημα) 2.* (μτφ.) κάθε σύμπτωμα κοινωνικής παθολογίας (εγκληματικότητα, ναρκωτικά κ.λπ.): τα ναρκωτικά *έχουν καταντήσει το μεγαλύτερο* -τής *κοινωνίας μας.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απόσταση, διάστημα», < άφίστημι «απομακρύνω», ο ιατρ. όρ. απαντά ήδη στον Ιπποκράτη]. **αποστημα**τιΚΟ**ς,** -ή, -ό [μτγν] αυτός που αποτελεί ή σχηματίζεται ως απόστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.* **απόστιχο** (το) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) τροπάριο που ψάλλεται στο τέλος τού εσπερινού ή τού όρθρου. **αποστολέ<u>ας</u>** (ο/η) {(θηλ. αποστολ-έως) | -είς, -εών) **1.** πρόσωπο που στέλνει (επιστολή, τηλεγράφημα, δέμα κ.λπ.) σε κάποιον αποδέκτη 2. (συνεκδ.) το αναγραφόμενο στην πάνω αριστερά ή στην πίσω πλευρά μιας επιστολής όνομα, το οποίο δηλώνει την προέλευση της: γράμμα *χωρίς* ~ ANT. παραλήπτης, αποδέκτης. Επίσης (λόγ.) **αποστολέας** (ο/η) [αρχ.] {αποστολέως}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *άποστολεύς < αποστέλλω].*
αποστολή (η) **1**. η πράξη ή η διαδικασία, με την οποία στέλνεται (κάτι κάπου): *δελτίο* | *έξοδα αποστολής* || *~ συστημένης επιστολής* | *δέματος* | *στρατευμάτων* | *βοήθειας* || η ~ διαστημόπλοιου *στον Άρη* 2. (συνεκδ.) ό,τι αποστέλλεται, ιδίως ομάδα ή σύνολο ατόμων που αποστέλλονται αντιπροσωπευτικά για την εκτέλεση διατεταγμένης υπηρεσίας ή την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: η *~ κυανοκράνων αφίχθη στη Βοσνία μέσω Ιταλίας* || *οι αθλητικές ~ έφθασαν στην πόλη τέλεσης των αγώνων* 3. (συνεκδ.) το έργο ή η πράξη που ανατίθεται προς εκτέλεση: *επικίνδυνη ~* || *~ υψηλού* κινδύνου˘ ΦΡ. **αποστο**λή | *επιχείρηση αυτοκτονίας* αποστολή με ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας και κίνδυνο απώλειας τής ζωής των αποστελλομένων 4. έργο ιδιαίτερης βαρύτητας, θεωρούμενο ως σκοπός, στόχος ή προορισμός: *~ τού σχολείου είναι η διάπλαση χαρακτήρων* || *δεν έχει συναίσθηση τής ~ του* ΣΥΝ. σκοπός, προορισμός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποστέλλω].
Αποστολια (η) γυναικείο όνομα.
αποστολικός, -ή, -ό [μτγν] 1. αυτός που ακολουθεί τις αρχές των Αποστόλων, που ιδρύθηκε από τους Αποστόλους ή συμφωνεί προς τα έργα και τη διδασκαλία τους: *Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* || *~ κανόνες* (συλλογή κανόνων γύρω από το εθιμικό δίκαιο σχετικά με τη λατρεία στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) | *ρήσεις* | *διδαχές* | *διαδοχή 2.* αυτός που διέπεται από ιδιαίτερη θέρμη και ενθουσιασμό για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *έφερε σε πέρας το έργο που του ανατέθηκε με ~ πάθος.* — αποστολικ-ά | **-ώς** [1876] επίρρ.
Απόστολος (ο) {Αποστόλ-ου | -ων, -ους) **1**. καθένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξαν το Ευαγγέλιο: *ο ~ Πέτρος*- κατ' επέκτ. και για τον προσκληθέντα με το όραμα τής Δαμασκού Παύλο (Απόστολο των Εθνών), ο οποίος διέδωσε τη χριστιανική διδασκαλία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο από τα Ιεροσόλυμα μέχρι τη Ρώμη 2. ΕΚΚΛΗΣ. το εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει περικοπές απο τις Επιστολές και τις Πράξεις των Αποστόλων για ανάγνωση στη Θεία Λατρεία 3. (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραπάνω περικοπές, που διαβάζονται στην εκκλησία: *φθάσαμε στην εκκλησία την ώρα που ο ψάλτης διάβαζε τον ~* 4. (μτφ. ως προσηγορικό) αυτός που με ιδαίτερη θέρμη υποστηρίζει μια ιδέα, ιδεολογία και αγωνίζεται για τη διάδοση της: *~ τής δημοκρατίας* | *τής ειρήνης* | *τής αγάπης* 5. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αποστόλης (σημ. 5).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αγγελιαφόρος, διαβιβαστής μηνυμάτων», < αποστέλλω. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδοση τού εβρ. saläh με τη σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού», αλλά η λ. έγινε ευρύτερα γνωστή λόγω τής συνδέσεως της με τους δώδεκα Αποστόλους τού Χριστού στην Κ.Δ., όπου η λ. χρησιμοποιείται για όσους επιλέχθηκαν από τον Ιησού Χριστό να συγκροτήσουν τον κύκλο των μαθητών του˘ η σύνδεση τής λέξης με τους μαθητές τού Χριστού προέρχεται από την «αποστολή» τους στην οικουμένη για να κηρύξουν το ευαγγέλιο, πβ. Ματθ. 28, 19 *(πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη...).* Η λ. *απόστολος* δεν χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα παρά μόνο μετά τον 17ο αι.].
αποστομώνω ρ. μετβ. {αποστόμω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (κάποιον) σε τόσο δύσκολη θέση, ώστε να μην ξέρει τι να πει, να μη μπορεί να ανοίξει το στόμα του: του *έδωσε την κατάλληλη απάντηση και τον αποστόμωσε.* — **αποστόμω<u>ση</u>** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποστομώ (-όω)* < αρχ. *άποστόμωσις* (υποχωρητ.) < *απο- + στόμα].*
αποστομωτικό<u>ς,</u> -ή, -ό [1893] αυτός που αποστομώνει, που προκαλεί τόση αμηχανία, ώστε να είναι αδύνατη κάθε αντίδραση: *~ απάντηση* | *ειλικρίνεια* ΣΥΝ. αφοπλιστικός. — αποστομωτικ-ά | -ώς [1891] επίρρ.
αποστραβώνω ρ. μετβ. {αποστράβω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. κάνω (κάτι) πιο στραβό από όσο ήταν προηγουμένως · 2. (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) ερεθίσματα τόσο κακής ποιότητας, που επαυξάνουν την άγνοια και την αμάθεια του: δεν *έπαιρνε που δεν έπαιρνε τα γράμματα, έμπλεξε και με κακές παρέες, που τον αποστράβωσαν* 3. (μεσοπαθ. ***αποστραβώνομαι)*** (α) χάνω εντελώς την όραση μου, δεν βλέπω τίποτα (β) (μτφ.) χάνω την αληθινή γνώση, βυθίζομαι στην άγνοια και την αμάθεια: *αποστραβώθηκε όλη μέρα μπροστά στην τηλεόραση!* ANT. ξεστραβώνομαι.
αποστραγγίζω ρ. μετβ. [μτγν] {αποστράγγι-σα κ. -ξα, -στηκα, -σμένος κ. -γμένος} 1. αποξηραίνω επιφάνεια με την ολική αφαίρεση τού υγρού που περιέχει: *αποστραγγίζουν ελώδεις εκτάσεις, για να τις μετατρέψουν σε καλλιεργήσιμες* ΣΥΝ. στεγνώνω, αποξηραίνω 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι σε υπερβολικό βαθμό (κάποιον/κάτι) αφαιρώντας τα ζωτικά του στοιχεία: *κατάφεραν να αποστραγγίσουν όλες τις πλουτοπαραγωγικές πηγές τού νησιού* ΣΥΝ. απομυζώ, ξεζουμίζω. — αποστράγγιση (η) [1879] κ. αποστράγγισμα (το) [μτγν], αποστραγγιστικός, -ή, -ό [1879].
αποστρατεία (η) [1833] {αποστρατειών} 1.η περίοδος που ακολουθεί την αποστράτευση, κατά την οποία ο εν ενεργεία αξιωματικός καθίσταται απόστρατος {βλ. κ. λ. *αποστρατεύω)* 2. (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται στρατιωτικός που έχει απομακρυνθεί από την ενεργό δράση· ιδίως στη ΦΡ. εν *αποστρατεία (εν αποστρατεία): στρατηγός* ~ κ. μτφ. για περίοδο απραξίας, μη δημιουργικής απασχόλησης: *ηθοποιός* ~ 3. (μτφ.) η περίοδος κατά την οποία έχει αποχωρήσει κανείς από την ενεργό (επαγγελματική) δράση, η περίοδος μετά τη συνταξιοδότηση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. retraite].
αποστράτευ<u>ση</u> (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση από την ενεργό υπηρεσία (αξιωματικού που καθίσταται πλέον απόστρατος) **2.** η λήξη κατάστασης επιστράτευσης ή έκτακτης κινητοποίησης στρατιωτικών μονάδων ANT. επιστράτευση. — αποοτρατευτικός, -ή, -ό [1833].
αποστρατεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποστράτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** απομακρύνω αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας από την ενεργό υπηρεσία, κατόπιν αποφάσεως τού αρμόδιου οργάνου για τις κρίσεις των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας: κατά *τις έκτακτες κρίσεις η κυβέρνηση αποστράτευσε τρεις υποστρατήγους* || *αποστρατεύθηκε με τον βαθμό τού ταξιάρχου 2.* (για εφεδρικά σώματα) κηρύσσω τη λήξη τής εφεδρείας, τής επιστράτευσης (κάποιου) 3. (μεσοπαθ. ***αποστρατεύομαι)*** (μτφ.-σκωπτ.) παύω να ασκώ το επάγγελμα μου, παίρνω σύνταξη.
αποστρατιωτικοποίηση κ. (εσφαλμ.) αποστρατικοποίηση κ. (σπάν.) αποστρατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομάκρυνση ή η απαγόρευση τής παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένη περιοχή ANT. στρατιωτικοποίηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarisation].

αποστρατιωτικοποίηση ή αποστρατικοποίηση; Επειδή ο όρος δη λώνει την απομάκρυνση στρατιωτικών δυνάμεων (στρατιωτών) από μια περιοχή, η σωστή λ. είναι αποστρατιωτικο-ποίηση. Το απο-στρατικοποίηση (με θέμα στραπκο-!) είναι προφανώς εσφαλ μένο και είναι προϊόν ανομοιωτικής απλολογίας, από την οποία δεν σιγήθηκε μόνο η β' συλλαβή -τι-, αλλά ολόκληρο το -ωτι-, κά νοντας τη λέξη αγνώριστη... Τα ίδια, φυσικά, ισχύουν και για τα αποστρατιωτικοποιώ και αποστρατιωτικοποιημένη (ζώνη). Σπα νιότερα χρησιμοποιείται επίσης ο τύπος αποστρατοποίηση με τη σημασία «απομάκρυνση τού στρατού». → *ανομοίωση*

αποστρατιωτικοποιώ ρ. μετβ. {αποστρατιωτικοποιείς... | αποστρα-τιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποσύρω από μια περιοχή τις στρατιωτικές δυνάμεις που έχω εγκαταστήσει[4] κυρ. στη μτχ. ***απο-στρατιωτικοποιημένος,*** *-η, -ο: ~ νησί/ζώνη*ΑΝΤ. στρατιωτικοποιώ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarise].

απόστρατος (ο/η) [1833] {αποστράτ-ου | -ων, -ους} **1.** στρατιωτικός που έχει αποστρατευθεί: *Ένωση Αποστράτων* || (κ. ως επίθ.) ~ αξιωματικός 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει εγκαταλείψει την ενεργό δράση στον επαγγελματικό του χώρο (συνήθ. λόγω συνταξιοδότησης) ΣΥΝ. απόμαχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. retraité].

αποστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστρεψα, αποστράφηκα, απεστραμμέ-νος} 1. στρέφω (το πρόσωπο, το βλέμμα, την προσοχή) σε άλλη κατεύθυνση: οι δυο *κατηγορούμενοι απέστρεψαν τα βλέμματα τους από ντροπή* · 2. (μεσοπαθ. **αποστρέφομαι)** διαπνέομαι από αισθήματα αντιπάθειας και μίσους για (κάποιον/κάτι): ~ τη βία | την *υποκρισία* | *τους δειλούς* ΣΥΝ. απεχθάνομαι, σιχαίνομαι, μισώ.

αποστ**ρογγυλεύ**ω ρ. μετβ. {αποστρογγύλε-ψα, -φθηκα, -μένος} κάνω (κάτι) εντελώς στρογγυλό.

αποστροφή (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η έντονη αντιπάθεια και απέχθεια ΣΥΝ. αποτροπιασμός, αηδία, (λαϊκ.) σιχαμάρα, (λόγ.) βδελυγμία **2**. (σπάν.) η στροφή, το γύρισμα (προσώπου, βλέμματος, προσοχής κ.λπ.) προς άλλη κατεύθυνση · **3**. ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο ο ομιλητής διακόπτοντας τη ροή τού λόγου του στρέφεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο (παρευρισκόμενο ή όχι), σε προσωποποιημένο αντικείμενο ή σε αφηρημένη ιδέα: σε μια ~ *τού λόγου του απευθύνθηκε στη νεολαία* || *η ομιλία του περιείχε μια ~, ευθεία βολή κατά τού προκατόχου του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποστρέφω.* Η ρητορική σημ. προήλθε από την τακτική τού ομιλητή να *αποστρέφει* την προσοχή του από το σύνολο τού ακροατηρίου, προκειμένου να απευθυνθεί αποκλειστικά σε ένα μέλος του, ασχολούμενος με σημεία που το περιλαμβάνουν].

απόστροφος (η) {αποστρόφ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το σημείο (') που δηλώνει την απουσία φωνήεντος σε μια λέξη, το οποίο έχει σιγηθεί είτε στο τέλος (έκθλιψη) είτε στην αρχή της (αφαίρεση), π.χ. *κατ'έτος* | *τ' άφησε* | *το 'δώσε* | *μου 'πε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, πνεύμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποστρέφω.* Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. κ. γαλλ. apostrophe, γερμ. Apostroph κ.ά.].

αποσυγκεντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μεταφορά αρμοδιοτήτων από κεντρικές υπηρεσίες σε τοπικά κέντρα αποφάσεων, τα οποία υπόκεινται στον έλεγχο τής κεντρικής εξουσίας (πβ. λ. *αποκέντρωση)* · 2. η διάσπαση τής προσοχής (κάποιου): *όσο δύσκολη μου είναι η συγκέντρωση, όταν διαβάζω, τόσο εύκολη είναι η ~ με τον παραμικρό θόρυβο.* — **αποσυ**γκεντρώνω ρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. déconcentration].

αποσυγχρονίζω ρ. μετβ. (αποσυγχρόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον συγχρονισμό του. ΣΥΝ. απο-συντονίζω. — **αποσυγχρο**νισ**μ**ός (ο). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. désynchroniser (νόθο συνθ.)].

αποσυμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η σταδιακή μείωση τής πίεσης τού αέρα **2**. ***θάλαμος αποσυμπίεσης*** ο αεροστεγής χώρος στον οποίο η υψηλή πίεση τού αέρα μειώνεται σταδιακά στο επίπεδο τής ατμοσφαιρικής πίεσης, ώστε να αποφεύγονται ατυχήματα σε όσους είχαν βρεθεί σε μεγάλο βάθος (δύτες, εργάτες σηράγγων κ.λπ.) υπό συνθήκες υψηλής πίεσης, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει σοβαρά η υγεία τους από την απότομη επάνοδο τους στην ατμοσφαιρική πίεση. — **αποσυμπιεστής** (ο), **αποσυμπιέζ**ω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decompression].

αποσύμπλεξη (η) j-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η διακοπή τής μετάδοσης τής κίνησης από τον κινητήρα προς τους πίσω τροχούς μέσω τού συμπλέκτη· το ντεμπραγιάζ (πβ. λ. *αμπραγιάζ, συμπλέκτης).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. débrayage].

αποσυμφόρηση (η) {-ης κ, -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο περιορισμός ή η απαλλαγή από στοιχεία που προκαλούν συνθήκες συμφόρησης (δυσκολία κυκλοφορίας, συνωστισμό κ.λπ.): *το μετρό θα συμβάλει στην κυκλοφοριακή ~ τού κέντρου τής Αθήνας* || *«το ταμείο ανέλαβε το έργο τής ~ τού επαγγέλματος, δηλ. τής βαθμιαίας μείωσης τού αριθμού των καπνεργατών...»* (εφημ.). — **αποσυμφορη**τικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decongestion].

αποσυμφορητικός, -ή, -ό 1. αυτός που επιφέρει αποσυμφόρηση: ~ *δράση* **2.** ΙΑΤΡ. ***αποσυμφορητικά*** (το) το φάρμακο που ανακουφίζει από τη συμφόρηση τής ρινικής κοιλότητας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decongestant].

αποσυμφορω ρ. μετβ. {αποσυμφορείς... | αποσυμφόρ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1**. περιορίζω ή απαλλάσσω πλήρως από στοιχεία που έχουν συσσωρευθεί σε συγκεκριμένο σημείο και δημιουργούν συνθήκες συμφόρησης: η νέα *γραμμή τού μετρό θα αποσυμφορήσει τις κεντρικές αρτηρίες των* νότιων *προαστίων* 2. απαλλάσσω από την υπερβολική συγκέντρωση προσώπων ή εργασιών, μεταφέροντας σε άλλους: τα νέα *παραρτήματα στις συνοικίες θα αποσυμφορήσουν τις κεντρικές υπηρεσίες τής επιχείρησης.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décongestionner].

αποσυνάγωγος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. (κυριολ.) αυτός που έχει εκ-διωχθεί από την εβραϊκή συναγωγή 2. (μτφ.) αυτός που έχει εκδιω-χθεί από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, αυτός τον οποίο έχουν όλοι αποκηρύξει ΣΥΝ. αποκηρυγμένος, απόβλητος.

αποσυνα**ρμ**ολογώ ρ. μετβ. {αποσυναρμολογείς... | αποσυναρμολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαλύω (κάτι συναρμολογημένο) σε μικρότερα κομμάτια. — αποσυναρμολόγηση (η).

αποσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο αποχωρισμός στοιχείων που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: η ~ τού *καλωδίου από το κύκλωμα* ΣΥΝ. απόζευξη, απόσπαση ΑΝΤ. σύνδεση, συσχέτιση 2. (μτφ.) ο διαχωρισμός στοιχείων που είχαν άμεση σχέση, στενή σύνδεση: η ~ *τού ονόματος του από την υπόθεση φοροδιαφυγής δεν είναι εύκολη υπόθεση* ΑΝΤ. σύνδεση. — **αποσυνδετικός, -ή**, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disconnection (σημ. 1), dis-socialion (σημ. 2)].

αποσυνδέω ρ. μετβ. {αποσυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} **1.** αποχωρίζω στοιχεία που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: ~ την *τηλεόραση* | *το τηλέφωνο* 2. (μτφ.) διαχωρίζω ως ξεχωριστά (πράγματα που συγχέονται, ταυτίζονται): *πρέπει να αποσυνδέσουμε τα τελευταία επεισόδια από το γενικότερο πρόβλημα εφαρμογής των νόμων και τήρησης τής τάξεως.*
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disconnect (σημ. 1), dissociate (σημ. 2)]·

αποσύνθεση (η) [1819] [-ης κ. -έσεως | -έσεις,-έσεων} 1.ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα σώμα διασπάται στα χημικά στοιχεία από τα οποία αποτελείται: *θερμική* ~ ΣΥΝ. διάσπαση 2. (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι οργανικές ουσίες, όταν αρχίζει η σήψη, η αλλοίωση των στοιχείων τους: *πτώμα σε* ~ 3. (μτφ.) η κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης ενός συνόλου, η απουσία συνοχής και πειθαρχίας μεταξύ των μελών του: βία, *ναρκωτικά, διαφθορά φανερώνουν την* ~ τής *σύγχρονης κοινωνίας* ΣΥΝ. διαφθορά, παράλυση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décomposition].

αποσυνθέτω ρ. μετβ. [1840] (αποσυν-έθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. αποσυ-ντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. αποσυ-νετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αποσυντέθηκα (λόγ. απο-συνετέθην, -ης, -η..., μτχ. αποσυντεθείς, -είσα, -έν), αποσυντεθειμένος} 1. διασπώ στα συστατικά από τα οποία αποτελείται κάτι (με χημική αντίδραση) **2**. διασπώ, διαλύω κάτι (μεσοπαθ. ***αποσυντίθεμαι)*** **3.** παθαίνω σήψη, αλλοιώνονται τα στοιχεία που με αποτελούν: το *πτώμα είχε αποσυντεθεί* ΣΥΝ. (καθημ.) σαπίζω 4. (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης, ώστε να μην υπάρχει συνοχή μεταξύ των μερών μου: η *κομματική οργάνωση αποσυντίθεται μέσα σε ένα κλίμα γενικευμένης αδιαφορίας χωρίς την προοπτική τής νίκης.* — **απο**σ**υνθετικός**, -ή, -ό [1840].

αποσυντονίζω ρ. μετβ. (αποσυντόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον ρυθμό του ΣΥΝ. αποσυγχρονίζω. — **απο**σ**υντονισμός** (ο), αποσυντονιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. incoordinate].

αποσυρραπτικό (το) μηχάνημα που αφαιρεί τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά ΣΥΝ. εξολκέας.

αποσυρράπτω ρ. μετβ. (αποσυνέρραψα, αποσυρρά-φθηκα, -μμένος} αφαιρώ τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά. — αποσυρραφή (η). [ΕΤΥΜ. < *απο-* στερητ. + *συρράπτω].*

απόσυρση (η) [1885] {-ης κ. -ύρσεως | -ύρσεις, -ύρσεων} 1. η απομάκρυνση (κάποιου) από ένα μέρος: η ~ των *στρατευμάτων από τα κατεχόμενα εδάφη* 2. (μτφ.) (α) η διακοπή τής νόμιμης κυκλοφορίας (στην αγορά): η ~ των *επικίνδυνων για την υγεία φαρμάκων* || η ~ των *προϊόντων ενός γεωργικού κλάδου* || *η ~ ενός νομίσματος* (β) η ακύρωση τής κατάθεσης (ενός πράγματος) πριν από τη λήξη τής διαδικασίας αξιολόγησης του: η ~ ενός *νομοσχεδίου* | *μιας υποψηφιότητας* (γ) πράξη προσωρινής ή οριστικής αναστολής ισχύος (νόμου, απόφασης κ.λπ.) με πρωτοβουλία και ευθύνη αυτών που πρωταγωνί-στησαν για την ισχύ της: *«ζητείται από την κυβέρνηση η ~ τού νόμου για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση»* (εφημ.) 3. (ειδικότ.) μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα σε κατόχους αυτοκινήτων παλαιάς τεχνολογίας (μη καταλυτικών) να αποσύρουν από την κυκλοφορία τα οχήματα τους και να αγοράσουν σε συμφέρουσες τιμές καινούργια (καταλυτικά) 4. ΙΑΤΡ. η σταδιακή μείωση τής δόσης ενός φαρμάκου που δεν μπορεί, για βιολογικούς ή θεραπευτικούς λόγους, να γίνει απότομα (αντιεπιληπτικά, κορτιζόνη κ.λπ.).

αποσύρω ρ. μετβ. [αρχ.] (απέσυρα, αποσύρ-θηκα, -μένος} 1. παίρνω (κάτι) πίσω, απομακρύνω, αποτραβώ: *ύστερα από τις ειρηνευτικές προσπάθειες, οι δύο πλευρές απέσυραν τα στρατεύματα τους* || *ο υπουργός μετά τις αντιδράσεις θα αποσύρει το νομοσχέδιο* || (μτφ.) *αρκετοί βουλευτές απείλησαν ότι θα αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τον κυβερνητικό συνασπισμό* 2. (ειδικότ.) κάνω ανάληψη, παίρνω χρήματα από τραπεζικό λογαριασμό: ~ *κεφάλαια* | *καταθέσεις* ΣΥΝ. (μτφ.) τραβώ, σηκώνω ΑΝΤ. καταθέτω **3.** βγάζω από την κυ-κλοφορία, σταματώ την κυκλοφορία προϊόντος: οι *φαρμακοβιομηχανίες θα αποσύρουν τις παρτίδες των επικίνδυνων φαρμάκων* ΑΝΤ. προωθώ 4. (ειδικότ. για αυτοκίνητα) βγάζω από την κυκλοφορία το παλαιάς τεχνολογίας αυτοκίνητο μου (μη καταλυτικό) και παίρνω καινούργιο (καταλυτικό) σε συμφέρουσα τιμή· (μεσοπαθ. ***αποσύρομαι)*** 5. απομακρύνομαι, φεύγω από το σημείο στο οποίο βρίσκομαι

και πηγαίνω σε άλλο: το *δικαστήριο αποσύρθηκε για την έκδοση τής απόφασης* || *μετά τη συνάντηση η βασίλισσα αποσύρθηκε στα ιδιαίτερα δώματα της* 6. (μτφ.) εγκαταλείπω την ενεργό δράση, παύω να έχω ενεργό συμμετοχή: μετά *από μακρά κοινοβουλευτική θητεία, ήρθε η στιγμή να αποσυρθεί* || *αποσύρθηκε στο αγρόκτημα του, για να ζήσει τα τελευταία του χρόνια* ΣΥΝ. παραιτούμαι, αποτραβιέμαι 7. (ειδικότ.) εγκαταλείπω προσπάθεια που έχω αρχίσει, δεν συνεχίζω: *δύο υποψήφιοι για το προεδρικό αξίωμα αποσύρθηκαν από τη διεκδίκηση τού χρίσματος.* αποσυσκευάζω ρ. μετβ. {αποσυσκεύασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω (κάτι) από τη συσκευασία του ΑΝΤ. συσκευάζω. **αποσφραγίζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσφράγισ-α, -τηκα, -μένος} **1**. ανοίγω (κάτι) που ήταν ερμητικά κλειστό, σφραγισμένο: ~ *το κιβώτιο* ΣΥΝ. ξεσφραγίζω 2. (ειδικότ.) αφαιρώ το εξωτερικό περίβλημα (επίσημου εγγράφου ή επιστολής): ~ *διαθήκη* | *επιστολή* | *έγγραφο* ΣΥΝ. ανοίγω. — αποσφράγιση (η) [1833]. **αποσχηματίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποσχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} ΕΚΚΛΗΣ. καθαιρώ κληρικό ή μοναχό από το ιερατικό ή το μοναχικό σχήμα. — **αποσχηματισμός** (ο). αποσχίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποσχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα, απεσχίσθην, -ης, -η..., μτχ. αποσχισθείς, -είσα, -έν), -μένος} 1. (α) αποχωρίζομαι από την ομάδα (παράταξη, κόμμα κ.λπ.) στην οποία ανήκω και εντάσσομαι σε άλλη ή συγκροτώ καινούργια: *βουλευτές αποσχίστηκαν από την παράταξη τους* ΣΥΝ. αποσκιρτώ, αποστατώ (β) αποχωρίζομαι από το κράτος στο οποίο ανήκω: *οι νότιες επαρχίες απειλούν να αποσχιστούν* 2. ΕΚΚΛΗΣ. αποκόπτομαι διοικητικά ή/και δογματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, παύω να υπάγομαι στον έλεγχο του ΣΥΝ. αποχωρίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* **απόσχιση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποχώρηση (κάποιου} από τον χώρο (κόμμα, κράτος, Εκκλησία κ.λπ.) στον οποίο ανήκει: η ~ *ομάδας βουλευτών από* την *κυβερνώσα παράταξη για τον σχηματισμό νέου κόμματος* || η ~ *μιας επαρχίας από το κράτος όπου ανήκε.* — αποσχιστικός, -ή, -ό, αποσχιστικά επίρρ. απόσχω (να/θα) → απέχω

αποσωνω ρ. μετβ. {απόσω-σα, -θηκα, -σμένος· συνήθ. στον αόρ.} **1.** φθάνω στο τέλος ορισμένης πράξης ή διαδικασίας, αποτελειώνω (κάτι που έχω αρχίσει): δεν *απόσωσε την κουβέντα του γι'* αυτήν *και την είδε ξαφνικά να στέκεται στην πόρτα* ΣΥΝ. τελειώνω 2. προλαβαίνω: δεν *απόσωσε να δει τον γυιο της επιστήμονα, όπως πάντα επιθυμούσε* (ενν. πέθανε) · **3**. κατασπαταλώ ό,τι έχω και δεν έχω, δεν αφήνω τίποτα στην άκρη: *απόσωσε όλη την περιουσία του και άρχισε να ζητάει δανεικά* ΣΥΝ. καταναλώνω, κατασπαταλώ. — απόσω-σμα (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άποσφζω,* κατ' επίδρ. τού απλού σώνω].

αποτάθηκα ρ. → αποτείνω αποταθώ (να/θα) → αποτείνω

απότακτος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ. (για αξιωματικό ή υπαξιωματικό) αυτός που έχει αποβληθεί οριστικά από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποτάσσω].* **αποταμίευμα** (το) [1833] {αποταμιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό ή υλικά αγαθά που δεν καταναλώνονται, αλλά φυλάσσονται για μελλοντική χρήση. αποταμίευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (α) η συγκέντρωση χρημάτων (συνήθ. σε τραπεζικό λογαριασμό) για ώρα ανάγκης, για τον σχηματισμό κεφαλαίου κ.ά.: *κάνω* ~ (β) ***αποταμιεύσεις*** (οι) οι οικονομίες κάποιου: *χάθηκαν οι ~ μιας ζωής* 2. ΟΙΚΟΝ. το ποσό τρέχοντος εισοδήματος, το οποίο δεν διατίθεται για κατανάλωση: ~ *αναγκαστική* (που πραγματοποιούν ορισμένες επιχειρήσεις, επειδή το επιβάλλει ο νόμος) || ~ *αρνητική* (όταν η καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το διαθέσιμο εισόδημα) || ~ *δημόσια* | *ιδιωτική* 3. (μτφ.) η συγκέντρωση χρήσιμων στοιχείων: ~ *γνώσεων* ΣΥΝ. αποθησαύριση. — **αποταμιευτικός,** -ή, -ό [1833].

αποταμιευτής (ο) [1833], **αποταμιεύτρια** (η) {αποταμιευτριών} πρόσωπο που αποταμιεύει. **αποταμιεύω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποταμίευσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συγκεντρώνω και εναποθηκεύω την πλεονάζουσα ποσότητα: *κάθε πλεόνασμα θερμίδων αποταμιεύεται στο σώμα* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω, εναποθέτω 2. κάνω αποταμίευση (βλ.λ.) ΣΥΝ. βάζω στην άκρη | στη μπάντα **3**. (μτφ.) συγκεντρώνω, αποθηκεύω χρήσιμα στοιχεία: ~ γνώσεις | *πληροφορίες* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω. **αποτάν**θη**κα** ρ. → αποτείνω

απόταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1**. ΣΤΡΑΤ. η οριστική αποβολή από το στράτευμα αξιωματικού ή υπαξιωματικού εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο απότακτος αξιωματικός. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *άποταξις* < *αποτάσσω].* **αποτάσσω** ρ. μετβ. {απέταξα, αποτά-χθηκα, -γμένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. αποβάλλω οριστικά αξιωματικό ή υπαξιωματικό από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος του **2**. (μεσοπαθ. ***αποτάσσομαι)*** δεν αποδέχομαι, αποκηρύσσω: ~ τον *Σατανά* (βλ. κ. λ. *απεταξάμην).* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποχωρίζω - αποσπώ», < *άπο- + τάσσω.* Το μέσ. *αποτάσσομαι* έχει τη σημερινή σημ.].

αποτεθειμένος, -η, -ο → αποθέτω **αποτέθηκα** ρ. → αποθέτω

αποτείνω ρ. μετβ. {απέτεινα, αποτάθηκα (να/θα αποταθώ)} απευθύνω (προς κάποιον), στρέφω προς συγκεκριμένη κατεύθυνση· (εύχρ. κυρ. το μεσοπαθ. ***αποτείνομαι)*** απευθύνομαι (προς κάποιον): *αποτάθηκα στον αρμόδιο υπάλληλο, για να πληροφορηθώ τι συμβαίνει* || *σε ποιον πρέπει να αποταθώ;*

[ΕΤΥΜ αρλ· < άπο- + τείνω «απλώνω, τεντώνω». Η σημ. «αναφέρομαι, απευθύνομαι σε κάποιον» είναι μτγν.].

αποτάθηκα - αποταθώ ή αποτάνθηκα - αποτανθώ; Με ή χωρίς -ν-; Το σωστό είναι αποτάθηκα | αποταθώ (χωρίς -ν-). Το ρ. *τείν-ω* σχηματίζεται από τη ρίζα τεν- *(*τέν-jω > τείνω,* με αντέκταση και όχι επένθεση!), εξού και τ. *τόν-ος (τον-:* ετεροιωμένη βαθμίδα | ποιοτική μεταβολή *ε> ο,* πβ. *λέγ-ω: λόγ-ος, μέν-ω: μόν-ος).* Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα *tn (= τα-) τού θέματος τεν- σχηματίζονται διάφοροι ρηματικοί τύποι και παράγωγα: *τά-θηκα* | *τα-θώ:* απο-τάθηκα (πβ. *προ-τάθηκε, επεκ-τάθηκε, παρα-τάθηκε, εν-τάθηκε),* αποταθώ *(προ-ταθώ, επεκ-ταθώ, παρα-ταθεί, εν-ταθεί* κ.λπ.)· *τα-μένος* (με ένα -μ-): *τε-τα-μένος, παρατε-ταμένος, προτε-ταμένος*κ.λπ: *τάση: έκ-ταση, έν-ταση.*

αποτελειώνω ρ. μετβ. {αποτελείω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. ολοκληρώνω (κάτι), φέρω εις πέρας, χωρίς να αφήσω εκκρεμότητες: ~ *εργασία* | *οικοδομή* | *τον λόγο* | *τη φράση μου* ΣΥΝ. περατώνω, τερματίζω, συμπληρώνω 2. (μτφ.) εξοντώνω (κάποιον), δίνω τη χαριστική βολή: τον *αποτέλειωσε μ ' ένα χτύπημα στο πίσω μέρος τού κεφαλιού.* — **αποτελείωμα** κ. **αποτέλειωμα** (το), αποτελειωτικός, -ή, -ό, αποτελειωτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. άποτελειώ «ωριμάζω, φέρνω σε ωριμότητα» < *άπο- + τελειώ (-όω)* < *τέλειος].* **αποτέλεσμα** (το) {αποτελέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκύπτει από πράξη, δραστηριότητα· η έκβαση, η συνέπεια: το ~ των διαπραγματεύσεων | *μιας εκστρατείας* | *μιας πρωτοβουλίας* | *μιας διαδήλωσης* | *τής μάχης* || *η συμπεριφορά του είναι ~ τής κακής ανατροφής του* || το ~ ήταν *φυσιολογικό* | *αναμενόμενο* | *αναπάντεχο* | *απροσδόκητο* || *το καλύτερο δυνατόν* | *ευμενές* ~ ΣΥΝ. επακόλουθο ΦΡ. (α) ***δίχως* | *χωρίς αποτέλεσμα*** μάταια, άδικα: *προσπάθησα πολύ, αλλά ~!* (β) *(το)* ***αποτέλεσμα (είναι) μηδέν*** για δραστηριότητες που δεν καταλήγουν κάπου, που δεν έχουν την επιθυμητή κατάληξη: Ξόδεψε τόσα λεφτά *γι ' αυτό το κατάστημα, αλλά ~! Δεν πατάει πελάτης!* (γ) ***από το αποτέλεσμα*** | (λόγ.) **εκ τού *αποτελέσματος*** (ενν. *κρίνω, συμπεραίνω)* για συμπέρασμα που συνάγεται από την έκβαση που είχε κάτι, με βάση το τι ακολούθησε, το τι τελικώς προέκυψε: *κρίνοντας ~ μπορούμε να πούμε ότι επρόκειτο για άστοχη ενέργεια* || *εκ τού αποτελέσματος τεκμαίρεται δόλος τού κατηγορουμένου* (δ) **ως *αποτέλεσμα*** (+γεν.) λόγω, εξαιτίας: ~ τής *παραιτήσεως του επήλθε χάος* (ε) ***και ποιο το αποτέλεσμα;*** για τη δήλωση απογοήτευσης ή πικρίας από προσπάθεια που δεν απέδωσε τα αναμενόμενα: *Μια ζωή αγωνίστηκε για τα παιδιά του- ~; Ούτε που γυρνάνε να τον δουν! (στ)* ***έχω ως αποτέλεσμα*** προκαλώ (κάτι), επιφέρω ως συνέπεια: η *άρνηση μιας χώρας να συμμορφωθεί προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη της από διεθνείς οργανισμούς* **2**. (ειδικότ.) (α) το σύνολο των στοιχείων που προκύπτουν από μια δραστηριότητα: το ~ των ερευνών *για το έιτζ* ΣΥΝ. πόρισμα (β) (συνήθ. στον πληθ) τα ποσοστά των κομμάτων σε εκλογές: η *έκδοση* | *ανακοίνωση των* ~ || τα ~ των *εκλογών* (γ) ΑΘΛ. το σκορ αθλητικής συνάντησης: τα ~ *τού ΠΡΟ-ΠΟ* || το ~ *τού ντέρμπι* || *στους χθεσινούς αγώνες σημειώθηκαν τα εξής* ~· ΦΡ. ***φέρνω αποτέλεσμα*** επιτυγχάνω συγκεκριμένη επίδοση: τον *τελευταίο μήνα η ομάδα φέρνει καλά αποτελέσματα* (δ) (στον πληθ. για διαγωνισμούς, μαθητικές εξετάσεις κ.λπ.) (i) οι επιδόσεις των υποψηφίων: *ανακοινώθηκαν τα - των υποψηφίων για τα Α.Ε.Ι.* (ii) (συνεκδ.) ο κατάλογος που τις περιέχει: τα ~ *τού διαγωνισμού αναρτήθηκαν στο υπουργείο* (ε) ό,τι προκύπτει από μια αριθμητική πράξη, η λύση ενός προβλήματος, το εξαγόμενο: *το ~ μιας πρόσθεσης* | *των πράξεων* | *τής άσκησης* || *βρήκαμε το ίδιο ~;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αποτελώ* «φέρνω εις πέρας, ολοκληρώνω»].

αποτελεσματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να επιφέρει το αναμενόμενο αποτέλεσμα: ~ *θεραπεία* | *ενέργεια* | *προσπάθεια* | *δράση* | *τρόπος* | *μέθοδος* | *παρέμβαση* ΣΥΝ. δραστήριος, ενεργός· ΦΡ. ΓΛΩΣΣ. ***αποτελεσματικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας.* — **αποτελε-σματικ-ά /-ώς** [1871] επίρρ., **αποτελεσματικότητα** (η) [1869].

αποτελματώνω ρ. μετβ. [1886] {αποτελμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (κυριολ.) μεταβάλλω (μια επιφάνεια) σε τέλμα, σε στάσιμη ελώδη έκταση· (συνήθ. μτφ.) προκαλώ στασιμότητα (πνευματική, ηθική, οικονομική), δεν ευνοώ την εξέλιξη, την πρόοδο- οδηγώ σε αποτελμάτωση (βλ.λ.): *οι ειρηνευτικές συνομιλίες έχουν ουσιαστικά αποτελματωθεί από την άκαμπτη στάση των δύο πλευρών.*

αποτελμάτωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) η πλήρης στασιμότητα, η απουσία εξέλιξης ή προόδου σε ένα θέμα, σε μια διαδικασία: σε ~ *έχουν οδηγηθεί τα έργα κατασκευής τού φράγματος.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. stagnation].

αποτελώ ρ. αμετβ. {αποτελείς... | αποτέλ-εσα (λόγ. απετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα} 1. είμαι μέρος συνόλου: *δώδεκα μήνες αποτελούν ένα έτος* || *το νερό αποτελείται από υδρογόνο και οξυγόνο* ΣΥΝ. συνθέτω, απαρτίζω, σχηματίζω · 2. ως συνδετικό ρήμα με κατηγορούμενο σε αιτιατική πτώση και με τη σημασία «είμαι»: η ευγε'νεια αποτελεί *δείκτη πολιτισμού* || *η συμπεριφορά του αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ. συνιστώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ.

[ΕΤΥΜ < αρχ. αποτελώ, αρχική σημ. «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω», < *άπο- + τελώ (-έω)* < *τέλος.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αποτέτοιος, -α, -ο αντων. **1.** αντί για όνομα προσώπου είτε επειδή δεν το θυμούμαστε είτε επειδή δεν θέλουμε να το αναφέρουμε είτε με υποτιμητική διάθεση: *ήταν μαζί κι ο -· ξέρεις ποιον σου λέω!* **2**. (!-ευφημ.) (α) ο πρωκτός (β) ***αποτέτοια*** *(τα)* τα γεννητικά όργανα: *τους έδειξε τ' αποτέτοια του* (βλ. κ. λ. *απαυτός, απαυτώνω).*

αποτεφρώνω ρ. μετβ. {αποτέφρω-σα, -θηκα, -μένος) μεταβάλλω σε τέφρα, καίω εντ^ελώς αφήνοντας μόνο στάχτη: η *φωτιά αποτέφρωσε εκατό στρέμματα δασικής έκτασης* ΣΥΝ. κατακαίω, απανθρακώνω. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άποτεφρώ* < *άπο-* + τεφρώ (-όω) < *τέφρα]*.

αποτέφρωση (η) [1819] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καύση (σώματος) ωσότου γίνει τέφρα, καεί εντελώς: η ~ τού *νεκρού* ΣΥΝ. απανθράκωση. — αποτεφρωτικός, -ή, -ό [1897].

αποτεφρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την τέλεια καύση και καταστροφή άχρηστων αντικειμένων ή την αποτέφρωση νεκρών.

αποτ**ζιατούρα** (η) ΜΟΥΣ. (στην αρμονία της μουσικής) είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), η επέρειση (βλ. λ.).

αποτ**ήγανίδι** (το) {δύσχρ. αποτηγανιδ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα υπολείμματα των τροφών στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ. ξεροτηγανίδι.

αποτίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο προσδιορισμός τής χρηματικής αξίας, τής τιμής ενός πράγματος: η ~ τής περιουσίας *κάποιου* || ~ των *ζημιών* | *των καταστροφών* ΣΥΝ. υπολογισμός, εκτίμηση 2. (κατ' επέκτ.) η εκτίμηση σε γενικές γραμμές (τής φύσης, τής ποιότητας, τής σημασίας πράξης, κατάστασης ή διαδικασίας): *η θετική* - τής *συνεισφοράς του στο τελικό αποτέλεσμα.*

αποτ**ιμ**ώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτιμάς... | αποτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1**. προσδιορίζω (τη χρηματική αξία, την τιμή πράγματος): η *τελευταία καταγραφή αποτιμά την περιουσία του στο ύψος τού ενός δισεκατομμυρίου.* ΣΥΝ. υπολογίζω, εκτιμώ, λογαριάζω **2**. (κατ' επέκτ.) εκτιμώ σε γενικές γραμμές (τη φύση, την ποιότητα, τη σημασία πράξεως, κατάστασης ή διαδικασίας): *αποτίμησαν θετικά τη συμβολή μας στην υπόθεση τους.*

αποτινάζω κ. (λόγ.) αποτινάσσω [αρχ.] ρ. μετβ. {αποτίνα-ξα, -χθη-κα, -γμένος} (κυριολ.) τινάζω (κάτι) από πάνω μου, πετώ μακριά- (συ-νήθ. μτφ.) απαλλάσσομαι από (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση που λειτουργούν καταπιεστικά, δημιουργώντας συνθήκες τυραννίας, υποδούλωσης): *οι Έλληνες αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό.*

αποτίν**αξ**η (η) [1821] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (μτφ.) η απαλλαγή από (κάτι που λειτουργεί ως πίεση, καταπιεστικά, ως βάρος): η *~ τού τουρκικού ζυγού από τους Έλληνες.*

αποτίνω κ. (εσφαλμ.) αποτίω ρ. μετβ. (απέτισα) (συνήθ. μτφ.) ξεπληρώνω (ηθικό κυρ. χρέος), αποδίδω (ηθική οφειλή): απέτισαν *φόρο τιμής στο μνημείο των πεσόντων κατά το έπος τού '40* || *αποτίσαμε όλοι το χρέος μας προς την πατρίδα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άποτίνω* | *άποτείω* < *άπο-* + *τίνω* «πληρώνω» < *τί-νΕ-ω < I.E. *k^wei- «πληρώνω», πβ. λατ. poena «ποινή», γαλλ. peine, ισπ. pena, αγγλ. pain «πόνος» κ.ά. Ομόρρ. *ποινή* (βλ.λ.)].

αποτίνω ή αποτίω; εκτίνω ή εκτίω; Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικά στη σημασία τους ρήματα: τα τίνω *(τίσω, έτισα)* και τίω *(τίσω, έτισα)*- το τίνω σήμαινε «πληρώνω, ξεπληρώνω, αποδίδω», το τίω (από όπου το τι-μή) σήμαινε «τιμώ». Από τον μέλλοντα και τον αόριστο των δύο ρημάτων που συνέπιπταν (τίσω, *έτισα),* επήλθε από την αρχαία εποχή σύγχυση ανάμεσα στα δύο ρήματα, που επεκτάθηκε και στους νεότερους χρόνους. Αυτά ως προς τα απλά ρήματα τίνω και τίω. Από μόνο το ρ. τίνω σχηματίστηκαν τα σύνθετα ρ. **αποτί**νω και εκτίνω - *αποτίω και *εκτίω δεν σχηματίστηκαν ποτέ! Αρα, και σημασιολογικώς και μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) είναι ορθότερα τα αποτίνω φό**ρο** τιμής (όχι *αποτίω...)* και εκτίνω ποινή (όχι *εκτίω...),* με παράγωγα: απότιση και έκτιση. Ας σημειωθεί εδώ και η γνωστή λ. **τίσις,** που ήταν «το ξεπλήρωμα, η ανταμοιβή, η εκδίκηση», αυτό που έπρεπε να πληρώσει όποιος διέπραττε την *ύβριν,* όποιος προκαλούσε με τα έργα ή με τα λόγια του και έβλαπτε προκλητικά και με έπαρση αθώα θύματα.

απότι**σ**η (η) [μτγν.] **(**-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων) (λόγ.) η απόδοση (τού οφειλόμενου κυρ. ηθικού χρέους): η *~ χρέους τιμής εκ μέρους τής πολιτείας στους πεσόντες.*

αποτιτάνωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η εναπόθεση σε κύτταρα, ιστούς κ.α. αλάτων ασβεστίου. — αποτιτανωμέ^νος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *τιτάνωση* < μτγν. *τιτανοϋμαι* «αλείφομαι με τιτάνιο»].

αποτίω ρ. → αποτίνω

απότ**μησ**η (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η απόσπαση τμήματος από το σύνολο στο οποίο ανήκει με τη διαδικασία τής τομής· η αποκοπή ΣΥΝ. απότομη. [ΕΤΥΜ. < u-τγν. *άπότμησις* < αρχ. *άποτέμνω < άπο- + τέμνω].*

αποτοιχίζω ρ. μετβ. {αποτοίχισ-α, -τηκα, -μένος} ΑΡΧΑΙΟΛ. αφαιρώ μια τοιχογραφία από τον τοίχο στον οποίο βρίσκεται, με σκοπό να τη συντηρήσω ή να τη διασώσω. — **αποτοίχισ**η (η).

απότοκος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που αποτελεί την απόρροια, το λογικό επακόλουθο συγκεκριμένης κατάστασης ή γεγονότος: η *οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα μας θεωρείται ~ τής γενικότερης οικονομικής αστάθειας που μαστίζει ολόκληρο τον κόσμο* ΣΥΝ. παρεπόμενος, επακόλουθος, αποτέλεσμα. [ΕΤΥΜ αρχ. < *άπο-* + *τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ. *τόκος)].*

αποτολμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτολμάς... | αποτόλμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} επιδεικνύω ξεχωριστό θάρρος και τόλμη (στην προσπάθεια για την επίτευξη ιδιαιτέρως επικίνδυνου στόχου), προβαίνω **σε** (ιδιαίτερο τόλμημα, χωρίς να υπολογίζω τις συνέπειες): *μια χούφτα πατριωτών αποτόλμησαν την ανατίναξη των εχθρικών αποθηκών!*

απότομη (η) [αρχ.] η απότμηση (βλ.λ.): η ~ τής *κεφαλής τού Ιωάννη τού Βαπτιστή.*

απότ**ομ**ος, -η, -ο **1**. (α) (για τόπους) αυτός που έχει σχεδόν κατακόρυφη κλίση από μεγάλο ύψος: *~ πλαγιά* | *κατηφοριά* | *ανηφόρα* ΣΥΝ. κατακόρυφος, απόκρημνος ΑΝΤ. επίπεδος, ομαλός (β) (για στροφή) **(i)** αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία: ο *δρόμος προς την κορυφή τού βουνού ήταν ανηφορικός με συνεχόμενες - στροφές* (ii) αυτός που γίνεται με ταχύτητα σε στενό χώρο: *πήρε μια ~ στροφή* || *έκανε μια ~ στροφή και έφυγε προς την αντίθετη κατεύθυνση 2.* (μτφ.) (α) (για γεγονότα ή φαινόμενα) αυτός που δεν είναι αναμενόμενος, που συμβαίνει ξαφνικά, πέρα από κάθε προσδοκία: η *~ άνοδος τού δολαρίου* ΣΥΝ. αιφνιδιαστικός, αναπάντεχος, ξαφνικός (β) (ειδικότ. για πράξη, ενέργεια) αυτός που επιτελείται γρήγορα και ξαφνικά, αιφνιδιάζοντας και προκαλώντας φόβο: έκανε μια *~ μεταβολή και εξαφανίστηκε* || *το ~ φρενάρισμα τού προπορευόμενου αυτοκινήτου προκάλεσε τρακάρισμα* ΑΝΤ. αναμενόμενος, ομαλός, φυσιολογικός 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από κοφτό, άκομψο τρόπο, χωρίς ευγένεια ή διακριτικότητα: *είναι πολύ ~ στις απαντήσεις του και συχνά προσβάλλει τους συνομιλητές του* || *~ κουβέντες* | *τρόπος* | *συμπεριφορά* | *αντίδραση* ΣΥΝ. τραχύς, αγενής. — απότομα | **απότόμ**ως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποκομμένος» και κατ' επέκτ. «τραχύς, απόκρημνος», < *άποτέμνω* «αποκόπτω» < *άπο-* + *τέμνω* (βλ. κ. *τόμος)].*

αποτ**οξικωσ**η (η) → αποτοξίνωση

αποτοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΒΙΟΛ. η μεταβολική διαδικασία κατά την οποία οι τοξίνες διασπώνται και μετατρέπονται σε λιγότερο τοξικές και ευκολότερα αποβαλλόμενες από τον οργανισμό ουσίες: αυτή τη *βδομάδα θα φάμε μόνο φρούτα και λαχανικά για ~ 2.* η ειδική θεραπεία για την απεξάρτηση (βλ.λ.) χρόνιου τοξικομανούς από τα ναρκωτικά, το αλκοόλ ή άλλη τοξική ουσία: *μπήκε σε κλινική για ~* || *κάνω ~* || *είμαι στο στάδιο τής ~* 3. (μτφ.) η απαλλαγή από κατάσταση ή συνήθεια που βλάπτει, που φορτίζει: στις *διακοπές δεν διαβάζει εφημερίδες,* για *~ από την ειδησεογραφία* || *θα πάω να ζήσω στην εξοχή για ~.* Επίσης αποτοξικωση (σημ. 2). — αποτοξινωτικός, -ή, -ό, αποτοξινώνω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ΕΤΥΜ. < *απο-* + *τοξίνη,* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. detoxi(fi)cation].

αποτοξίνωση - αποτοξικωση. Την «αποβολή» τοξικών ουσιών προσπάθησαν τα τελευταία χρόνια να τη διακρίνουν εννοιολογικά και ορολογιακά από την «απεξάρτηση» (τοξικομανών) από τοξικές ουσίες. Έτσι έπλασαν για την απεξάρτηση τον όρο (αγγλ.) disintoxification, διατηρώντας για τη γενικότερη αποβολή των τοξικών ουσιών τον όρο (αγγλ.) detoxification. Αντιστοίχως πλάστηκαν στην Ελληνική ο όρος αποτοξικωση (για το disintoxification) κοντά στον παλαιότερο όρο αποτοξίνωση (= detoxification). Ωστόσο, τόσο στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες όσο και στην Ελληνική οι αρχικοί όροι **detoxification** και α**πο**τ**οξίνωσ**η εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρύτερα και για τις δύο χρήσεις | σημασίες.

αποτραβώ ρ. μετβ. {αποτραβάς... | αποτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} (κυριολ.) τραβώ έξω | μακριά- (συνήθ. μτφ.) βγάζω από (συνήθ. ανεπιθύμητη) κατάσταση, χώρο, περιβάλλον, απομακρύνω: *προσπάθησε με κάθε τρόπο να τον αποτραβηξει από τα ναρκωτικά* || *γέρος πια αποτραβήχτηκε από την πολιτική* ΣΥΝ. ξεκόβω, ξεμακραίνω. — αποτράβηγμα (το).

αποτράπηκα ρ. → αποτρέπω

αποτρελαίνω ρ. μετβ. {αποτρέλα-να, -θηκα, -μένος) **1.** κάνω (κάποιον που βρίσκεται ήδη σε διαταραγμένη ψυχική κατάσταση) να χάσει εντελώς τα λογικά του, να τρελαθεί εντελώς: *ήταν που ήταν τρελός, με αυτό που έπαθε αποτρελάθηκε* ΣΥΝ. τα χάνω τελείως 2. (μτφ.) εκνευρίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: μας *έχει αποτρελάνει με τα καινούργια του καμώματα.*

αποτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] (+γεν.) **1.** αυτός που αποτρέπει, που δεν επιτρέπει να γίνει κάτι (βλ. κ. λ. *αποτρέπω): η κρισιμότητα τής κατάστασης είναι αποτρεπτική κάθε εφησυχασμού* || *οι δεδομένες συνθήκες είναι ~ ενός τέτοιου εγχειρήματος 2.* ΛΑΟΓΡ. ***αποτρεπτικό*** (το) φυλαχτό ή ξόρκι, για να προφυλάσσεται κανείς από το κακό. — απο**τ**ρεπτικ-ά | **-ώς** επίρρ., αποτρεπτικότητα (η).

αποτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτρεψα, αποτράπηκα (λόγ. απετράπην, -ης, -η..., μτχ. αποτραπείς, -είσα, -έν)} 1. συμβουλεύω ή πείθω (κάποιον) να μην κάνει (κάτι): ήθελε να *εγκαταλείψει το σπίτι της, αλλά την απέτρεψα* || *σκεφτόταν να βάλει υποψηφιότητα, αλλά τον απέτρεψα* 2. εμποδίζω, ώστε να μη γίνει (κάτι), δεν αφήνω να πραγματοποιηθεί (κάτι): *χάρη στους χειρισμούς τού ειδικού διαμεσολαβητή απετράπη ο κίνδυνος σύρραξης* || η *έγκαιρη επέμβαση τού αμυντικού απέτρεψε το γκολ* ΣΥΝ. απομακρύνω, αποσοβώ, παρεμποδίζω ΑΝΤ. προτρέπω, ενθαρρύνω.

αποτριβη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η μείωση τού βάρους των (χρυσών ή αργυρών) νομισμάτων λόγω τής μακροχρόνιας χρήσης τους, η οποία (ιδ. στα χρυσά νομίσματα), όταν υπερβεί συγκεκριμένο όριο, καθιστά το νόμισμα μη αποδεκτό.

αποτρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτριψα, αποτρίφθηκα) **1**. φθείρω (κάτι) με την τριβή **2.** τρίβω (κάτι) εντελώς, σε όλη του την έκταση.

απότριμμα (το) [μτγν.] {αποτρίμμ-ατος | -ατα, -άτων) (συνήθ. για τροφές) αυτό που απομένει μετά από τρίψιμο, κόψιμο κλπ.: *~ ψωμιού.*

αποτριχώνω ρ. μετβ. {αποτρίχω-σα, -θηκα, -μένος) αφαιρώ ανεπιθύμητες τρίχες από διάφορα σημεία τού σώματος.

αποτρίχωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αφαίρεση των ανεπιθύμητων τριχών από διάφορα σημεία τού σώματος (π.χ. από το πρόσωπο, τα χέρια, τα πόδια, τις μασχάλες), για λόγους καλαισθησίας: ριζική | *τοπική ~* || ~ με *λέιζερ* | *με κερί* (πβ. κ. λ. *χαλάουα).*

— αποτριχωτικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. epilation].

αποτρόπαιος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αποστροφή, αισθήματα φρίκης· απεχθής, απαίσιος: ΤΟ ~ *έγκλημα που είδε το φως τής δημοσιότητας, συγκλόνισε την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. ανατριχιαστικός, αποκρουστικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποτροπή].*

αποτροπή (η) **1**. η συγκράτηση ή παρεμπόδιση (κάποιου) με την πειθώ (με λόγια, συμβουλές, χειρισμούς), ώστε ν'α μη' προβεί σε συγκεκριμένη πράξη, ν'α μην ενεργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο: η ~ των νέων από *τις εύκολες λύσεις και η παρότρυνση τους προς τις ευγενείς ασχολίες είναι έργο των γονέων* ΑΝΤ. προτροπή, παρότρυνση 2. η παρεμπόδιση (μιας εξέλιξης), ώστε να μην υπάρξουν οι προϋπόθεσεις ή οι αναγκαί'ες συνθήκη, για να γίνει (κάτι): *όλοι εργάζονται για την ~ τού πολέμου* ΣΥΝ. αποσόβηση ΑΝΤ. παρακίνηση 3. ΣΤΡΑΤ. η στρατηγική ενίσχυσης των στρατιωτικών δυνάμεων που διαθέτει μια χώρα, ώστε αυτές να ενεργούν προς οποιονδήποτε επιβουλεύεται την ακεραιότητα της ως παράγοντας ματαίωσης **ή** και παραίτησης από επιθετική ενέργεια: *οι δύο υπερδυνάμεις ενίσχυαν τις δυνάμεις αποτροπής κατά τη διάρκεια τού Ψυχρού Πολέμου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποτρέπω].

αποτροπιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} αισθάνομαι αποτροπιασμό (για κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «προσφέρω αποτρεπτική θυσία», < *αποτροπή].*

αποτροπιασμός (ο) [μτγν.] το αίσθημα έντονης απέχθειας και αηδίας μπροστά στη φρίκη θεάματος ή είδησης κ.λπ.: *αντίκρισαν με ~ το φρικτό θέαμα.* — αποτροπιαστικός, -ή, -ό [μεσν.].

απότρυνα επίρρ. (λαϊκ.) μετά τον τρύγο.

αποτ**ρυγια** (τα) {αποτρυγιών} (λαϊκ.) τα αποστάφυλα (βλ.λ.). Επίσης αποτρυγίδια.

αποτ**ρυγ**ώ [μτγν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αποτρυγάς... | αποτρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος) (λαϊκ.) τελειώνω τον τρύγο.

αποτ**ρώ(γ)**ω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόφαγα} αποτελειώνω το φαγητό μου.

αποτ**σίγαρ**ο (το) το τμήμα τού τσιγάρου που έχει απομείνει, αφού το καπνίσουν: *αδειάζω το τασάκι από τ' αποτσίγαρα* ΣΥΝ. γώπα.

αποτυγχάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απέτυχα, αποτυχημένος) ♦ 1. (μετβ.) δεν καταφέρνω να πραγματοποιήσω (τον σκοπό μου), δεν πετυχαίνω (ό,τι επιδιώκω): *απέτυχα να τον πείσω* ΑΝΤ. επιτυγχάνω, πετυχαίνω ♦ (αμετβ.) 2. δεν έχω την επιδιωκόμενη έκβαση, δεν οδηγώ στο επιθυμητό αποτέλεσμα: *οι συνομιλίες για την ειρήνευση στην περιοχή απέτυχαν* 3. (α) δεν εκπληρώνω τον προορισμό μου, δεν κατορθώνω να γίνω αυτό που θεωρείται αποδεκτό: *απέτυχε στη ζωή του* (β) (ειδικότ.) δεν καταφέρνω να καλύψω τα έξοδα μου ή να φέρω κέρδη: η *συναυλία απέτυχε, επειδή δεν διαφημίστηκε σωστά || το ακριβό εισιτήριο κράτησε τον κόσμο μακριά και η εκδήλωση απέτυχε.* Επίσης (καθημ.) αποτυχαίνω [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπο- + τυγχάνω].*

αποτ**ύπω**μ**α** (το) {αποτυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σημάδι που δημιουργείται πάνω σε αντικείμενο από την πίεση που ασκεί άλλο αντικείμενο ή σώμα πάνω σε αυτό, λ.χ. ένα πέλμα πάνω στην άμμο, μια παλάμη πάνω σε (αχνισμένο) τζάμι κ.λπ.: *οι διαρρήκτες φορούσαν γάντια, για να μην αφήσουν αποτυπώματα* ΣΥΝ. ίχνος (πβ. λ. *στάμπα, χνάρι, πατημασιά, δαχτυλιάΥ* ΦΡ. (α) δακτυλικό αποτύπωμα το ίχνος που αφήνουν οι γραμμές τού δέρματος τής εσωτερικής πλευράς των δαχτύλων τού χεριού, πάνω σε κάτι που πιάνει ή αγγίζει κανείς, που έρχεται σε επαφή με αυτό, το οποίο ανιχνεύεται με συγκεκριμένο τρόπο και χρησιμοποιείται κατά τις εγκληματολογικές έρευνες για τον εντοπισμό των δραστών: πάνω στην *πόρτα βρέθηκαν δακτυλικά αποτυπώματα || παίρνω | εξετάζω | σβήνω τα ~* (β) ***παίρνω αποτυπώματα (κάποιου)*** (στο αστυνομικό τμήμα) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί και με ειδικό μελάνι τις γραμμές στο δέρμα τής εσωτερικής πλευράς τού δεξιού δείκτη (κάποιου), προκειμένου να διαπιστώσω αν καταζητείται ή για την έκδοση δελτίου ταυτότητας 2. (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, στη μορφή (κάποιου), μια ψυχική κατάσταση: το πρόσωπο της *είχε έντονα τα ~ τού πόνου* ΣΥΝ. σημάδια, σημεία. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημασία «εντύπωση», < *άποτυπώ.* Το *δακτυλικό αποτύπωμα* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. finger-print].

αποτυπώνω ρ. μετβ. {αποτύπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δημιουργώ αποτύπωμα (βλ.λ.) με ποικίλους τρόπους: *αποτύπωσε τη μορφή του πάνω στον γύψο || ~ τα αρχικά μου σε δερμάτινη θήκη* ΣΥΝ. σταμπάρω, τυπώνω 2. (μτφ.) (α) απεικονίζω πολύ εκφραστικά, με ζωντανό τρόπο, πάρα πολύ έντονα: στον *πίνακα του αποτυπώνει την πραγματικότητα τής εποχής του* || (κ. μεσοπαθ. ***αποτυπώνομαι)*** *η φρίκη τού πολέμου είχε αποτυπωθεί στο βλέμμα του* || ο *πόνος αποτυπωνόταν στο πρόσωπο του* ΣΥΝ. αισθητοποιώ, (μτφ.) φωτογραφίζω (β) παρουσιάζω με ορισμένο τρόπο: «η *απόπειρα εξασθένισης τού προέδρου τού κόμματος στη Βουλή αποτυπώθηκε αρνητικά στον Τύπο»* (εφημ.) 3. (μεσοπαθ.) (στο μυαλό | στη μνήμη) συγκρατώ με ακρίβεια (τα στοιχεία συγκεκριμένης εικόνας), εγγράφω στη συνείδηση: στο *μυαλό τού παιδιού είχε αποτυπωθεί με κάθε λεπτομέρεια η σκηνή τού φόνου* ΣΥΝ. εντυπώνω, χαράζω 4. ΤΟΠΟΓΡ. κάνω τις μετρήσεις που χρειάζονται για τη χαρτογράφηση μιας περιοχής. [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποτυπώ* < *άπο-* + τυπώ (-όω) < τύπος].

αποτ**ύπω**σ**η** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται το ανάγλυφο μιας επιφάνειας σε άλλη ΣΥΝ. εκτύπωση, (καθημ.) σταμπάρισμα **2.** (συνεκδ.) το σχήμα που δημιουργείται, όταν μια ανάγλυφη επιφάνεια πιεστεί πάνω σε άλλη: σε *εσωτερική σελίδα τού βιβλίου υπήρχε η ~ των αρχικών γραμμάτων τού ονόματος του* 3. (μτφ.) η λεπτομερής αναπαράσταση ενός γεγονότος, μιας κατάστασης: στο *έργο του βρίσκει κανείς την ~ τής καθημερινής ζωής των χωρικών* 4. η απεικόνιση με εκφραστικό, έντονο τρόπο: η ~ τής *θλίψης στη ματιά της* 5. η ισχυρή εντύπωση, η πιστή εγγραφή στη μνήμη: η ~ τής *σκηνής τού φόνου στο μυαλό | στη μνήμη του* 6. μέθοδος διακόσμησης χρησιμοποιούμενη στην αγγειοπλαστική ΣΥΝ. στάμπα 7. ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων που εκτελούμαι κατά τη χαρτογράφηση μιας περιοχής ΣΥΝ. υποτύπωση · 8. ΒΙΟΛ. η ικα'ότητα απομνημόνευσης, κατά τα πρώτα κρίσιμα στάδια τής ζωής μερικών νεαρών ζώων, τού σχήματος, των ήχων ή τής μυρωδιάς κυρ. των γονέων τους ή τού τόπου γεννήσεως τους. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποτύπωσις* < *άποτυπώ.* ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. imprinting].

αποτυφλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} τυφλώνω εντελώς (κυρ. μεσοπαθ.): στην *αρχή απλώς δεν έβλεπε καλά, τώρα πια όμως αποτυφλώθηκε.*

αποτυχαίνω ρ. → αποτυγχάνω

αποτυχημένος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει καταξιωθεί (κοινωνικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά κ.λπ.): ~ *καλλιτέχνης | επιχειρηματίας* || (κ. ως ουσ.) *είναι ένας -· δεν έχει κάνει τίποτε αξιόλογο στη ζωή του 2.* αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες, που δεν συμβάλλει στην επιτυχία ή είναι ακατάλληλος (για συγκεκριμένο σκοπό): ~ *επιλογή | εμφάνιση | ντύσιμο | πορεία διαμαρτυρίας* ΑΝΤ. επιτυχημένος.

αποτυχία (η) {αποτυχιών} 1. το ανεπιτυχές αποτέλεσμα, η κατάληξη που είναι αντίθετη με τις αρχικές προσδοκίες, που δεν δικαιώνει τους αρχικούς υπολογισμούς: η *συγκέντρωση κατέληξε σε ~ λόγω τής μικρής προσέλευσης οπαδών || είχε μια ~ στις εξετάσεις* (δεν πέρασε) || η ~ *τού κόμματος στις εκλογές || η ~ του τον πείσμωσε* ΑΝΤ. επιτυχία 2. (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες ή στις απαιτήσεις που δημιουργούν οι συνθήκες: το *εγχείρημα τους ήταν ~!* || ο *μουσακάς ήταν ~* || (οικ.) *Αχ, αυτό το παιδί ήταν σκέτη ~! Σε τίποτα δεν έμοιασε τού πατέρα του.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αποτυχής* < αρχ. *αποτυγχάνω* (πβ. αόρ. β' όπ-έ-τυχ-ον)].

απούλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει πουληθεί: ~ *εμπορεύματα.* Επίσης (λόγ.) απώλητος.

αποϋλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή υλικού αντικειμένου σε άυλο, συνήθ. ψηφιακής μορφής: *εξαγγέλθηκε η ~ των ενσήμων τού 1.Κ.Α.* 2. (ειδικότ. στο Χρηματιστήριο Αξιών) η αντικατάσταση των μετοχών, οι οποίες υπάρχουν σε έντυπη μορφή όπου αναγράφονται συγκεκριμένα στοιχεία, από άυλους τίτλους, δηλ. από εγγραφές (υπό μορφήν κωδικών) σε ηλεκτρονικά ή άλλα αρχεία. [ΕΤΥΜ- Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dematerialisation].

απούντο επίρρ.· ελλην. *ακριβώς·* ακριβώς πάνω στην ώρα που είχε οριστεί: *δώσαμε ραντεβού στις δύο και ήρθε ~.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. appunto «αμέσως, αυτοστιγμεί» (< punto «στιγμή, σημείο» < λατ. punctum)].

απουράνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός ουρανικού φθόγγου σε φατνιακό' άποουρανικοποίηση: *είναι χαρακτηριστική σε ελληνικές διαλέκτους η - τού «σ» πριν από το ημίφωνο «ι», που σιγάται, όπως στη λέξη «κεράσια - κέρασα» ή τού «ζ» στο «μαγαζιά - μαγαζά»* ΑΝΤ. ουρανικοποίηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dépalatalisation].

άπους, -ους, -ουν {άπ-οδος, -ουν | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει πόδια. Επίσης **άποδος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-*στερητ. + *πους, ποδός].*

απου**σία** (η) {απουσιών} **1**. η κατάσταση κατά την οποία κανείς είναι απών (βλ.λ.), δεν παρευρίσκεται (κάπου): χθες *το βράδυ η ~* σου *έγινε αισθητή* ΑΝΤ. παρουσία· ΦΡ. (κ**άποιος)** ***λάμπει διά τής απουσίας του*** για περιπτώσεις στις οποίες η απουσία κάποιου γίνεται αισθητή, προκαλεί εντύπωση ή συχνότ. ειρων. για κάποιον που δεν παρευρίσκεται κάπου, αν και θα όφειλε: στην *κρίσιμη αυτή σύσκεψη, όπως και άλλες φορές στο παρελθόν, ο υπουργός έλαμψε διά τής απουσίας του!* 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που δεν είναι παρόν (κάπου): *για το κόμμα μας αποτελεί μια σημαντική ~ || η ομάδα έχει τρεις ~* ΣΥΝ. απών, απώλεια **3**. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία κανείς είναι απών: *επέστρεψε ύστερα από ~ δύο χρόνων || πολλά προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την ~ του* 4. (ειδικότ. για μαθητές ή εργαζομένους) η μη προσέλευση (στο μάθημα ή στην εργασία): κάνω *απουσίες || δικαιολογημένη | αδικαιολόγητη ~* ΑΝΤ. παρουσία 5. (ειδικότ. για τα μαθήματα) η γραπτή δήλωση σε απουσιολόγιο τής μη προσέλευσης μαθητή στην ώρα συγκεκριμένου μαθήματος: *παίρνω απουσίες || έχω πολλές ~ και κινδυνεύω να μείνω στην ίδια τάξη* 6. η έλλειψη (πράγματος): η ~ *συγκινήσεων έκανε τη ζωή τους πληκτική || ~* ενοχοποιητικών *στοιχείων* ΣΥΝ. έλλειψη, ανυπαρξία ΑΝΤ. ύπαρξη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *απειμι* «είμαι απών» < *άπ(ο)-* + *ειμί* (βλ. κ. ουσία). Η φρ. *έλαμψε διά τής απουσίας του* αποδίδει τη γαλλ. il brilla par son absence]. **απο**υ**σιάζ**ω ρ. αμετβ. {απουσίασα} **1**. (για πρόσ.) δεν παρευρίσκομαι, δεν είμαι εκεί όπου έπρεπε να είμαι: ~ *από το σχολείο | από τη δουλειά || «αυτή τη στιγμή απουσιάζουμε- αφήστε το μήνυμα σας...»* (μήνυμα σε αυτόματο τηλεφωνητή) ΣΥΝ. λείπω ΑΝΤ. είμαι παρών, παρί-σταμαι 2. δεν υπάρχω, παρουσιάζω έλλειψη: *όταν απουσιάζουν οι αποδείξεις, η κατηγορία δεν μπορεί να στηριχθεί* || όταν απουσιάζουν τα *κατάλληλα στελέχη, είναι ευνόητο η επιχείρηση να παρουσιάζει προβλήματα || από την ποίηση του απουσιάζουν οι περίτεχνες εκφράσεις* ΣΥΝ. λείπω. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σπαταλώ την περιουσία μου», < *απουσία*

(με τη σημ. «σπατάλη»). Με τη σύγχρονη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

απουσιολόγιο (το) {απουσιολογί-ου | -ων} το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι απουσίες των μαθητών από τα μαθήματα τους.

απουσιολό**γος** (ο/η) μαθητής στον οποίο έχει ανατεθεί να σημειώνει τους μαθητές που απουσιάζουν από τα μαθήματα στο απουσιολόγιο. [ΕΤΥΜ. < *απουσία* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω»].

αποφ**άγια** (τα) {χωρ. γεν.} ό,τι έχει περισσέψει μετά το τέλος τού φαγητού και προορίζεται συνήθ. για τα σκουπίδια: *ρίχνουν τα ~ στα αδέσποτα σκυλιά* || (μτφ.) *ζει με τ' ~ των άλλων.* [ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *αποφάι* < *απο-* + *-φάι* < *φα)γί*.

αποφ**αίνο**μαι **ρ**. μετβ. αποθ. {αποφάνθηκα (λογιότ. απεφάνθην, -ης, -η..., μτχ. αποφανθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1**. εκφέρω γνώμη, τοποθετούμαι (σε συγκεκριμένο θέμα): *ως αναρμόδιος δεν μπορώ να αποφανθώ για ένα τόσο ειδικό ζήτημα* 2. (ειδικότ. για δημόσια αρχή) εκδίδω κρίση (για συγκεκριμένο ζήτημα), αποφασίζω: *το δικαστήριο θα αποφανθεί για την ενοχή τού κατηγορουμένου* ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, κρίνω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *απο-* + *φαίνω* | *-ομαι.* Το ενεργ. *άποφαίνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εκθέτω, φανερώνω, δηλώνω», από όπου προέκυψαν οι σημ. «δείχνω με αποδείξεις, διασαφηνίζω τη γνώμη μου», οι οποίες μαρτυρούνται και για το μέσο *αποφαίνομαι.* Η σημ. «αποφασίζω» ήδη

«ΡΧ·1·

απόφανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η (συμβουλευτικού, γνωμοδοτικού ή θεωρητικού χαρακτήρα) κρίση αρμόδιου οργάνου (για συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ. απόφαση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ^. *άπόφανσις* < *αποφαίνομαι].*

αποφαντικος, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εκφράζει κατηγορηματική γνώμη, που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ΣΥΝ. κατηγορηματικός, απόλυτος· ΦΡ. ***αποφαντική πρόταση*** η πρόταση κρίσεως με την οποία διαπιστώνονται, κρίνονται ή περιγράφονται από τον ομιλητή πραγματικά γεγονότα ή καταστάσεις.

απόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η τελική γνώμη ή επιλογή (κάποιου), που διαμορφώνεται έπειτα από σκέψη και στάθμιση των δεδομένων: ήταν *μια δύσκολη ~* || *πήρε* | *έλαβε την ~* να *κατέβει υποψήφιος στις εκλογές* || *κρίσιμη* | *εσφαλμένη* | *έγκαιρη* | *σοβαρή* | *καθοριστική* | *προκλητική ~* || *μας κοινοποίησε* | *έκανε γνωστή την ~ του* || *ειλημμένη* | *σταθερή* | *ορθή ~* || λήψη *αποφάσεως* (το να παίρνει κανείς μια απόφαση, να αποφασίζει κάτι) || *καταλήγω* | *οδηγούμαι στην ~ να κάνω κάτι-* ΦΡ. (α) **το *παίρνω απόφαση*** συμφιλιώνομαι με την ιδέα, αποδέχομαι μια κατάσταση (συνήθ. δυσάρεστη): ΤΟ *πήρε απόφαση πως δεν τον ήθελε και σταμάτησε να την ενοχλεί* (β) ***μια απόφαση είναι*** (προτρεπτικά) για περιπτώσεις στις οποίες αμφιταλαντεύεται κανείς, δυσκολεύεται να αποφασίσει (κάτι): μην το *πολυσκέφτεσαι, ~!* 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. η δικαστική ετυμηγορία, η επίσημη διατύπωση τής τελικής κρίσεως των δικαστικών αρχών για συγκεκριμένη υπόθεση: η ~ ήταν *αθωωτική* || *καταδικαστική* | *απαλλακτική* | *οριστική* | *τελειωτική* | *τελεσίδικη* | *αμετάκλητη* | *αναγνωριστική* | *καταψηφιστική* | *κατά πλειοψηφία* | *ομόφωνη ~* ΣΥΝ. κρίση, βούλευμα 3. (για την εκτελεστική εξουσία) επίσημη διαταγή με ισχύ νόμου και άμεση εφαρμογή χωρίς προηγούμενη έγκριση της από τη Βουλή: *υπουργική ~ για καταβολή των δεδουλευμένων* || *ξαφνική ~ για μείωση των επιτοκίων* ΣΥΝ. διάταγμα 4. (στην Ε.Ε.) νομική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι δεσμευτική για τον αποδέκτη που αυτή ορίζει (π.χ. συγκεκριμένη κυβέρνηση, επιχείρηση κ.ά.) (πβ. λ. *οδηγία, κανονισμός).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπόφασις* < *από* + *φά-σις* (πβ. κατά-φασις, *εμ-φασις* κ.ά.) < ρίζα *φα-,* συνεσταλμ. βαθμ. τής ρίζας *φα* | *φη-* τού *φα-μί* | *φη-μί* «λέγω» (βλ. λ. φήμη) < I.E. *bha- «φωτίζω, λάμπω» και «εξηγώ, μιλώ». Η ίδια ρίζα (στη συνεσταλμένη μορφή της) εμφανίζεται και (πα-ρεκτεταμένη με -ν) ως *φαν-: *φαν^ω > φαίνω, φάν-σις (άπόφανσις), φαν-ερός, ά-φαν-ής, εμ-φαν-τικός* κ.ά.].

απόφαση - απόφανση, αποφασίζω - αποφαίνομαι. Το *απόφαση* σημασιολογικά διαφέρει πλήρως από το *απόφανση.* Το απόφαση, σε θεσμικό επίπεδο *(απόφαση δικαστηρίου, απόφαση διοικητικών οργάνων* κ.λπ.) σημαίνει την κατόπιν συλλογισμών και εκτιμήσεων ρητή βούληση τού αποφασίζοντος να τελεσθούν συγκεκριμένες πράξεις ή ενέργειες. Σε ιδιωτικό επίπεδο, το *αποφασίζω* σημαίνει επίσης την κατόπιν σκέψεως βούληση τού ιδιώτη να ενεργήσει ή να πράξει κάτι. Το *απόφανση,* αντιθέτως, σημαίνει στη Ν. Ελληνική την κρίση που διατυπώνεται από ένα όργανο για συγκεκριμένο θέμα, κρίση η οποία μπορεί να αποτελεί απλή εκτίμηση ή να έχει συμβουλευτικό ή θεωρητικό χαρακτήρα· δηλ. να μην οδηγεί σε εκτέλεση πράξεως ή, αλλιώς, να μην έχει αποφασιστικό χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, το *απόφαση* έχει δεσμευτική λειτουργία, ενώ η *απόφανση* έχει δεοντική λειτουργία. Το ίδιο ισχύει και για τα ρήματα *αποφασίζω* (που είναι νεότερο, μετονοματικό παράγωγο τού *απόφαση)* και *αποφαίνομαι* (που είναι αρχαίο). Αλλιώς έχουν τα πράγματα στην Αρχαία Ελληνική, στην οποία το άπόφασις σήμαινε: (α) ό,τι και το σημερινό *απόφαση* (β) ό,τι το σημερινό *απόφανση,* δηλ. «γνώμη» (γ) άρνηση (πβ. αποφατικός, αντίθ. τού καταφατικός, και αποφάσκω, αντίθ. τού **καταφάσκω)** Το **άπόφανσις,** εξάλλου, τότε δεν σήμαινε «γνώμη», αλλά: (α) δήλωση (β) (λογικό) κατηγόρημα. Η λ. **απο**φα**σίζ**ω δεν υπήρχε στην Αρχαία· η σημασία της δηλωνόταν με ρήματα όπως γιγνώσκω, *δο-κεί, αποφαίνομαι* κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αρχαία τα ρήματα φαίνω «δείχνω» και φημί «λέγω» ανέπτυξαν μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους, με αποτέλεσμα λέξεις που σχηματίζονται από το θέμα τού φη**μί** (θ. *φα-* και φα-) να γίνονται αισθητές ως παράγωγα τού *φαίνω:* **απο**φαί**νο**μαι - απόφασις (αντί απόφανση), αλλά και αποφάσκω ή απόφημι - απόφασις «άρνηση»· προφαίνω - **πρόφασις** «πρώτη εμφάνιση» - «ισχυρισμός (ψευδής)» (από όπου το μετονοματικό ρ. προφασίζομαι | εμφαίνω | **-ομαι**[1] - έμφασις «εμφάνιση» - «σημασία, έκφραση» - «έντονη έκφραση, έμφαση».

απόφαση: συνώνυμα. Στη ρύθμιση των κοινωνικών, ιδίως, σχέσεων η έννοια τής αποφάσεως παίζει σημαντικό ρόλο. Η πιο γνωστή μορφή αποφάσεως είναι η **δικ**α**στική** απόφαση, η θεσμοποιημένη διαδικασία για τη διατύπωση (εκ μέρους των δικαστών) κρίσεως δεσμευτικής για τους πολίτες, με την οποία ρυθμίζονται ποικίλες σχέσεις (διαφωνίες, διεκδικήσεις, αδικήματα κλπ.). Η δικαστική απόφαση έχει, κανονικώς, *σκεπτικό* και *διατακτικό* σκέλος. Οι δικαστές εκτιμούν τα πραγματικά δεδομένα, ακούν τους διαδίκους και τους συνηγόρους τους, κρίνουν και αποφασίζουν. Η έννοια τής κρίσεως είναι τόσο καθοριστική στη διαδικασία λήψεως μιας δικαστικής απόφασης, ώστε η κρίση -προκειμένου για δικαστήριο- σημαίνει και απόφαση. Βεβαίως, το δικαστήριο κατ' ουσίαν «αποφαίνεται γνώμη», διατυπώνει την κρίση του, αλλά ακριβώς η γνώμη ή η κρίση του, η απόφανση του, δεν παραμένει στα όρια τής απλής γνώμης, αλλά, εφόσον έχει διατακτικό και εκτελεστικό χαρακτήρα, αποτελεί *απόφαση.* Κύριο έργο κάθε σώματος κρινόντων και κατεξοχήν τού θεσμοθετημένου δικαστηρίου είναι να λάμψει η αλήθεια και να αποδοθεί δικαιοσύνη. Και η έννοια ακριβώς τής αλήθειας είναι αυτή που τονίζεται στον όρο ε**τυμηγορία** (< *έτυμος* «αληθής» + *αγορεύω* «μιλώ, λέγω»), που χρησιμοποιείται ιδίως για τις αποφάσεις ορκωτών διακαστηρίων («η *ετυμηγορία των ενόρκων»).* Αξίζει να σημειωθεί ότι το *ετυμηγορία* σήμαινε στην Αρχαία ό,τι και το *ετυμολογία* (η ανεύρεση τής αληθούς προελεύσεως των λέξεων), η δε λέξη ανασύρθηκε στη χρήση -με τη νέα της σημασία- σε νεότερους χρόνους. Εφόσον μια διαδικασία κρίσεως βρίσκεται στο ανακριτικό ή το προδικαστικό στάδιο, η οποιαδήποτε κρίση | απόφαση χαρακτηρίζεται ως **βού**λευ**μα** *(«απαλλακτικό | παραπεμπτικό βούλευμα»).* Εφόσον μια απόφαση λαμβάνεται από ευρύτερης συνθέσεως σώμα ή από τον ίδιο τον λαό (οπότε και απαιτείται οπωσδήποτε ψηφοφορία), η απόφαση προσλαμβάνει το κύρος *ψηφίσματος* (πβ. κ. *δημοψήφισμα).* Αποφάσεις που λαμβάνονται για διάφορα θέματα από διάφορα σώματα (Βουλή, εταιρείες, σωματεία κ.τ.ό.) χαρακτηρίζονται συχνά ως **ψηφί**σ**μα**τα (ψήφισμα τής Βουλής για την Κύπρο, ψήφισμα ενός σωματείου, εταιρείας κ.λπ., όταν πεθαίνει κάποιο επιφανές μέλος τους, ψήφισμα υποστήριξης ή συμπαράστασης από κοινωνικούς ή πολιτικούς φορείς κ.ο.κ.). Σήμερα χρησιμοποιείται, λιγότερο συγκριτικά, ό,τι αποκαλείται **θέσ**πισ**μα**. Το *θέσπισμα* χρησιμοποιήθηκε, για να δηλώσει τις αποφάσεις προσώπων (αυτοκράτορος στο Βυζάντιο) ή σωμάτων (Συγκλήτου στο Βυζάντιο) με αυξημένο κύρος και αποφασιστική εξουσία, που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Για ένα διάστημα και οι αποφάσεις τής Συγκλήτου τού Πανεπιστημίου αποκαλούνταν *θεσπίσματα.*

αποφασίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποφάσισ-α, -τηκα, -μένος} **1**. καταλήγω σε απόφαση, διαμορφώνω τελική κρίση για την πραγμάτωση συγκεκριμένου στόχου: *αποφάσισα να λάβω μέρος στον διαγωνισμό* || *η ομοσπονδία αποφάσισε νέες απεργιακές κινητοποιήσεις* || *η Κοινότητα αποφάσισε να στείλει αντιπρόσωπο στις διαπραγματεύσεις* || *αποφασίστηκε η λήψη εκτάκτων μέτρων* 2. (ειδικότ. για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση: στα *μονομελή δικαστήρια αποφασίζει ο δικαστής για τις υποθέσεις* **3**. (η μτχ. ***αποφασισμένος,*** *-η, -ό)* αυτός που έχει λάβει σταθερή και αμετακίνητη απόφαση, που θέλει με κάθε τρόπο να πραγματοποιήσει τις αποφάσεις του: *φέρονται αποφασισμένοι να συνεχίσουν την απεργία* || *ο υπουργός είναι αποφασισμένος να πατάξει τη φοροδιαφυγή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*

αποφασιστικός, -ή, -ό [1683] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερή προσήλωση στην απόφαση του, από θαρραλέα και ανυποχώρητη στάση: *με βλέμμα ~ απαίτησε να την εξυπηρετήσουν αμέσως* || *~ λόγια* | *συμπεριφορά* | *ενέργεια* ΑΝΤ. αναποφάσιστος, διστακτικός 2. (για πράξεις ή ενέργειες) αυτός που έχει μεγάλη και ιδιάζουσα σημασία, που είναι εξαιρετικής κρισιμότητας, καθοριστικός: *ένα ~ βήμα για τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης έγινε χθες μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων* ΣΥΝ. κρίσιμος, σημαντικός ΑΝΤ. επουσιώδης, ασήμαντος. — αποφασιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décisif].

αποφασιστικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} η σταθερή και ανυποχώρητη προσήλωση (κάποιου) στην τήρηση, εφαρμογή των αποφάσεων του: *ενεργώ με ~* || *διέκρινε ~ στα λόγια της* ΑΝΤ. διστακτικότητα.

[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στην προκήρυξη τής Επαναστάσεως που συνέταξε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης].

αποφάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) αρνούμαι, απαντώ αρνητικά ΑΝΤ. καταφάσκω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παράλλ. τ. το *άπόφημι)* < *απο-* + *φάσκω* (βλ.λ.). Βασική σημ. «αρνούμαι»].

αποφ**ατικός,** -ή, -ό **1**. αυτός που δηλώνει ή περιέχει άρνηση: *~ προτάσεις* (ιδ. στη λογική και τη γραμματική) || - *μόρια* ΣΥΝ. αρνητικός ΑΝΤ. καταφατικός 2. ΘΕΟΛ. ***αποφατική θεολογία*** μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης τού Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί την πνευματική εμπειρία τής πίστης με τη στροφή τού νου προς τον έσω άνθρωπο, προς την καρδία (νήψις), η οποία οδηγεί μέσα από την αδιάλειπτη προσευχή και τη μυστηριακή ζωή τής Εκκλησίας, στη νοερή αίσθηση τής παρουσίας τού Θεού με τη μετοχή τού πιστού στις

άκτιστες ενέργειες τής Θείας Χάριτος (νηπτική θεολογία) ANT. καταφατική θεολογία (πβ. κ. *καταφατική θεολογία,* λ. *καταφατικός).* — αποφατικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπόφημι* «δηλώνω ξεκάθαρα - αρνούμαι» (πβ. κ. φημί - *φατικός)].*

αποφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απέφερα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) φέρω (θετικό) αποτέλεσμα: η *προσπάθεια απέφερε καρπούς* || *δεν γνωρίζουμε τι θα μας αποφέρει* η *όλη διαδικασία* || η *επιχείρηση μας αποφέρει μεγάλα κέρδη* ΣΥΝ. αποδίδω ♦ 2. (αμετβ.) είμαι προσοδοφόρος, εξασφαλίζω κέρδη: η *καλλιέργεια τής γης με παραδοσιακές μεθόδους δεν αποφέρει πια.*

αποφε**ύ**γω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέφυγα, αποφεύχθηκα (λόγ. απεφεύχθην, -ης, -η..., μτχ. αποφευχθείς, -είσα, -έν)} 1. προσπαθώ να μένω μακριά, να κρατώ αποστάσεις από (κάποιον/κάτι), ώστε να μην έρχομαι σε επαφή, να μην έχω σχέση: ~ *τον Θανάση, δεν θέλω ούτε να τον βλέπω!* || *κάτι του έχει κάνει και όλο τον αποφεύγει* 2. προσπαθώ να μην κάνω (κάτι): ~ τη *δουλειά* | *τις μετακινήσεις* | *την πολυφαγία* | *ορισμένες τροφές* | *την έντονη ζωή* | *το ανθυγιεινό περιβάλλον* 3. ξεφεύγω, σώζομαι από (ανεπιθύμητη κατάσταση): μόλις την *τελευταία στιγμή απέφυγε τη σύγκρουση* || ~ *έναν κίνδυνο* | *τη χρεωκοπία* ΣΥΝ. διαφεύγω, γλυτώνω.

απόφθε**γμα** (το) {αποφθέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. σύντομη ρήση στην οποία διατυπώνονται κρίσεις ως αξιώματα, απόψεις που θεωρούνται ότι έχουν αδιαμφισβήτητο κύρος και συνήθ. διδακτικό χαρακτήρα: το « ουκ εν *τφ πολλώ το εύ» είναι ένα πολύ γνωστό αρχαίο* ~ ΣΥΝ. ρήση **2.** ***αποφθέγματα*** (τα) το βιβλίο που περιέχει συλλογή με σύντομα, καθολικού κύρους ρητά σπουδαίων προσώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + *-φθεγμα* < *φθέγγομαι* «παράγω ήχο, προφέρω», βλ. κ. *φθόγγος].*

αποφθεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει απόφθεγμα, που διαθέτει επιγραμματική διατύπωση, χαρακτήρα αποφθέγματος: ~ *φράση* | *διατύπωση.* — αποφθεγματικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.

αποφθειρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απαλλαγή ζώων και ανθρώπων από ψείρες ΣΥΝ. (καθημ.) ξεψείρισμα. [ΕΤΥΜ. < *απο-* στερητ. + *φθειρίαση* < *φθείρα* «ψείρα», μετάφρ. δάνειο από γαλλ. épouillement].

αποφλοιώνω ρ. μετβ. {αποφλοίω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τον φλοιό: *αποφλοιωμένα τοματάκια* ΣΥΝ. ξεφλουδίζω. — αποφλοίωση (η) [1833], αποφλοιωτικός, -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ < μτγν. άποφλοιώ < *άπο- + φλοιώ (-όω)* < φλοιός].

αποφλοιωτής (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται για την αφαίρεση τού φλοιού φρούτων, λαχανικών κ.λπ. Επίσης αποφλοιωτήρας.

αποφοιτήριο (το) {αποφοιτηρί-ου | -ων} 1.το επίσημο εκπαιδευτικό πιστοποιητικό έγγραφο, στο οποίο αναγράφονται όλα τα σχετικά με τον χρόνο φοίτησης τού κατόχου σε συγκεκριμένη σχολή, καθώς και ο ακριβής χρόνος αποφοίτησης (διακοπής τής φοίτησης) 2. (καταχρ.) αποφυλακιστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.* [ΕΤΥΜ. < [1833] *αποφοιτη-τήριο* (με απλολογία) < αποφοιτώ].

αποφοίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο τερματισμός τής φοίτησης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα 2. (συνεκδ.) η επίσημη τελετή με την οποία πιστοποιείται το τέλος τής φοίτησης και απονέμονται τα πτυχία στους αποφοίτους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αποφοίτησις,* αρχική σημ. «αναχώρηση», < αρχ. *αποφοιτώ].*

αποφοίτηση: απολυτήριο - ενδεικτικό - αποδεικτικό - αποφοιτήριο. Το τέλος τής φοίτησης στο σχολείο μπορεί να δηλώνει την περάτωση των σπουδών (ιδίως στο Λύκειο ή το παλαιό Γυμνάσιο), οπότε χαρακτηρίζεται απολυτήριο, ή τη διακοπή των σπουδών (αλλαγή σχολείου κ.λπ.), οπότε πρόκειται για αποδεικτικό (ενν. σπουδών). Ως ενδεικτικό χαρακτηριζόταν παλαιότερα το απολυτήριο τού Δημοτικού, μια και οι σπουδές συνεχίζονται από αυτή τη βαθμίδα στην επίσης υποχρεωτική βαθμίδα τού Γυμνασίου και δεν πρόκειται για πραγματική *απόλυση* και *απολυτήριο.* **Αποφοιτήριο** (με απλολογία από το αποφοιτητήρΐΟ) είναι το πιστοποιητικό αποφοίτησης για σπουδές που γίνονται κυρ. σε Α.Ε.Ι. (αφορά δηλ. κυρ. σε φοιτητές), ενίοτε όμως χρησιμοποιείται γενικότερα αντί τού *αποδεικτικού φοιτήσεως ασχέτως* βαθμίδας. Επειδή η λ. απόφοιτος, όπως και η λ. τρόφιμος, αναφέρονται (με τη γενική σημ. τού φοιτώ | στον τόπο όπου έχει διατελέσει κανείς (είτε σπουδάζοντας σε εκπαιδευτήρια είτε αναμορφούμενος κοινωνικώς σε σωφρονιστήρια | φυλακές), το *αποφοιτήριο* χρησιμοποιείται αντί τού τ. αποφυλακιστήριο και για τροφίμους φυλακών, οι οποίοι έχουν εκτίσει την ποινή τους σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ενίοτε, για την έξοδο από τη φυλακή χρησιμοποιείται και ο όρος εξιτήριο, που δηλώνει κυρ. την έξοδο από νοσοκομείο.

απόφοιτος (ο/η) [μεσν.] {-ου κ. -οίτου | -των κ. -οίτων, -ους κ. -οίτους} 1. πρόσωπο που ολοκλήρωσε τον κύκλο σπουδών (σε βαθμίδα τής εκπαίδευσης) και έλαβε τον αντίστοιχο τίτλο: ~ *ελληνικού πανεπιστημίου 2.* (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο, δεν έχει επιτύχει στις εισαγωγικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση εξετάσεις και προετοιμάζεται ξανά για αυτές: στα *φροντιστήρια εκτός από τμήματα μαθητών υπάρχουν και τμήματα αποφοίτων* 3. (καταχρ.) πρόσωπο που έχει πάρει αποφυλακιστήριο: ~ *φυλακών.*

απόφοιτος - τελειόφοιτος - πτυχιούχος. Συνηθισμένο λάθος, στον προφορικό ιδίως λόγο, είναι η χρήση τού τελειόφοιτος αντί τού *απόφοιτος: Είμαι τελειόφοιτος Λυκείου. Τελείωσα πριν από* τρία *χρόνια!* Τελειόφοιτος, ωστόσο, είναι αυτός που φοιτά (όχι φοιτεί!) στην τελευταία τάξη μιας εκπαιδευτικής βαθμίδας: *τελειόφοιτος Λυκείου* (= μαθητής τής Γ Λυκείου), τελειόφοιτος *Γυμνασίου* (= μαθητής τής Γ Γυμνασίου), τελειόφοιτος *Δημοτικού* (= μαθητής τής ΣΤ Δημοτικού). Απόφοιτος, αντιθέτως, είναι αυτός που έχει ήδη αποφοιτήσει, έχει τελειώσει τη φοίτηση του σε μια εκπαιδευτική βαθμίδα, ιδίως στη βαθμίδα τού Λυκείου: *απόφοιτος Λυκείου, απόφοιτος Γυμνασίου, απόφοιτος Δημοτικού.* Προκειμένου για τη φοίτηση στο πανεπιστήμιο, ισχύουν τα ίδια: τελειόφοιτος τής *Νομικής* είναι ο φοιτών στο τελευταίο έτος | εξάμηνο τής Νομικής Σχολής, ενώ *απόφοιτος τής Νομικής* είναι αυτός που έχει τελειώσει τις σπουδές του στη Νομική, ο πτυχιούχος τής Νομικής. Η λ. *πτυχιούχος* χρησιμοποιείται ειδικώς για την αποφοίτηση από το πανεπιστήμιο.

αποφοιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποφοιτάς... | αποφοίτησα (λόγ. απεφοίτησα)} ολοκληρώνω τον κύκλο των σπουδών μου σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα, παίρνω το πτυχίο μου: *αποφοίτησε το 1997 από τη Θεολογική.*

αποφορά (η) (λόγ.) δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από αναθυμιάσεις: ~ *πτώματος* ΣΥΝ. δυσωδία, κακοσμία, (λαϊκ.) μπόχα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*
[ΕΤΥΜ αρχ-> αρχική σημ. «φορολογική εισφορά», < *αποφέρω.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αποφό**ρι** (το) {αποφορ-ιού | -ιών} ρούχο παλιό και φθαρμένο, που δεν χρησιμοποιείται πλέον: τα *μικρά παιδιά ντύνονταν παλιά με τα ~ των μεγαλυτέρων.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < άπο- + *φορώ].*

αποφορτίζω ρ. μετβ. {αποφόρτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. (για μηχανές ή γεννήτριες) αφαιρώ το ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ. φορτίζω 2. (μτφ.) εκτονόνω τεταμένη κατάσταση, ελαφρύνω βεβαρημένη συναισθηματικά ατμόσφαιρα: *ήθελε με τα αστεία του να αποφορτίσει το βαρύ κλίμα από το δυσάρεστο συμβάν.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξεφορτώνω, αποβάλλω», < *άπο- + φορτίζω* < *φόρτος.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. décharger].

αποφόρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αφαίρεση τού ηλεκτρικού φορτίου ΑΝΤ. φόρτιση 2. (μτφ.) η εκτόνωση (τεταμένης κατάστασης): η *προσωπική του παρέμβαση αποσκοπούσε στην ~ τού κλίματος.* LETYM; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déchargement].

αποφ**ράδα** (η) μόνο στη ΦΡ. *αποφράδα (η)μέρα* (i) δυσοίωνη ημέρα, η οποία θεωρείται ότι φέρνει κακό: στη *λαϊκή αντίληψη η Τρίτη θεωρείται* ~ (ii) καταραμένη ημέρα (συνδεδεμένη με θλιβερό γεγονός), που δεν θέλει κανείς να τη θυμάται: η *29η Μαΐου έχει μείνει ως* ~ (λόγω τής άλωσης τής Πόλης στις 29 Μαίου 1453). [ΕΤΥΜ < αρχ- *αποφράς, -άδος* «αυτός που δεν πρέπει ούτε καν να αναφέρεται» < *άπο- + φράζω* «μιλώ». Η λ. χρησιμοποιείται κυρ. κατά παράλειψη τού ουσ. στη φρ. *αποφράς ημέρα* «απαίσια, δυσοίωνη ημέρα»].

αποφ**ράζ**ω ρ. μετβ. {απέφραξα, αποφρά-χτηκα, -γμένος} 1. φράζω εντελώς, βουλλώνω και δεν επιτρέπω τη δίοδο από συγκεκριμένο άνοιγμα: *αποφραγμένες αρτηρίες* · 2. ανοίγω (κάτι) φραγμένο: του *απέφραξαν την κλειστή αρτηρία με παρακαμπτήρια.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αποφράσσω* < *άπο- + φράσσω].*

απόφ**ραξ**η (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1**. το κλείσιμο, βούλλωμα ανοίγματος, ώστε να μη μπορεί κάτι να περάσει μέσα από αυτό: ~ *αρτηριών* | *διόδου* 2. το ξεβούλλωμα φραγμένου ανοίγματος, φραγμένης διόδου: *αποφράξεις βόθρων.* — **απο**φρ**ακτικός,** -ή, -ό [μεσν.].

αποφυγή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η σκόπιμη αποχή, αποστασιοποίηση ή απομάκρυνση από κάτι, ώστε (αυτό) να μην ασκεί επίδραση, να μην επηρεάζει ή βλάπτει: η ~ τής *συνάντησης με κάποιον* ||*η~ τής καθιστικής ζωής και τής πολυφαγίας* | *τής ταλαιπωρίας 2.* η σκόπιμη άρνηση ή καθυστέρηση (να κάνει κανείς κάτι): ~ σχολιασμού | *εκδήλωσης δυσαρέσκειας* 3. η ακύρωση (δυσάρεστης ή ανεπιθύμητης κατάστασης) πριν από την εκδήλωση (της), ώστε να μην υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις: η ~ τής σύγκρουσης | τής *αντιπαράθεσης* | *ενός κινδύνου.*

αποφυλακίζω ρ. μετβ. [1860] {αποφυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. απεφυλα-κίσθην, -ης, -η..., μτχ. αποφυλακισθείς, -είσα, -έν), -μένος} βγάζω (κάποιον) από τη φυλακή, αφήνω (κρατούμενο) ελεύθερο (συνήθ. το με-σοπαθ. ***αποφυλακίζομαι):*** *αποφυλακίστηκε προ ημερών ΣΥΝ.* απολύω, ελευθερώνω. — αποφυλάκιση (η) [1887].

αποφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που έχει τις προϋποθέσεις, ώστε να διεκδικήσει την πρόωρη αποφυλάκιση του: *κρίθηκε ~ λόγω καλής διαγωγής.* [ΕΤΥΜ. < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα -τέος].

αποφυλακιστήριο (το) {αποφυλακιστηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η αποφυλάκιση κρατουμένου. [ΕΤΥΜ < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα -τήριο].

απόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων) 1. μη φυσιολογικό αλλά συνήθ. αβλαβές εξόγκωμα πάνω στο σώμα ενός φυτού ΣΥΝ. παραφυάδα, παραβλάστημα, παρακλάδι 2. ΙΑΤΡ. μικρή προεξοχή ή εξόγκωμα σε όργανο τού ανθρώπινου σώματος: *σκωληκοειδής ~ τού εντέρου* || *μαστοειδής ~ τού κροταφικού οστού.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απόφυσις* < *άποφύω* «βγάζω ρίζες» < άπο- + φύω (βλ.λ.). Ως ιατρ. όρ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. apophysis, γαλλ. apophyse κ.ά.]. αποφώλιον τέ**ρας** (το) {αποφωλίου τέρατος} αποκρουστικό (και άχρηστο) τέρας· για τον χαρακτηρισμό εγκληματία που έχει προβεί

σε ειδεχθή και αποτρόπαια εγκλήματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *άποφώλιος* «μάταιος, κενός, άχρηστος» αβεβ. ετύ-μου, ίσως συνδ. με το ρ. *άπαφίσκω* «απατώ» (αόρ. β' άπαφείν). Η φρ. *«άποφώλιον τρέφος»* (και όχι *τέρας)* παραδίδεται από τον Ευριπίδη (Αποσπ. 996) ως χαρακτηρισμός τού Μινώταυρου: *ξύμμικτον εΐδος κάποφωλιον τρέφος]*.

αποφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το κλείσιμο ενός λόγου, μιας ομιλίας μετά την κάθοδο τού ομιλητή από το βήμα ΑΝΤ. προσφώνηση **2**. (ειδικότ.) τα λόγια (πληροφορίες περί των συντελεστών κ.λπ.), με τα οποία τελειώνει μια (συνήθ. ραδιοφωνική) εκπομπή ή (τηλεοπτική) μετάδοση γεγονότος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άποφωνώ (-έω)* «δηλώνω επίσημα» < *άπο-* + *-φωνώ* < *φωνή]*.

αποχαιρετίζω ρ. → αποχαιρετώ

αποχαιρετισμός (ο) [μεσν.] ο τελευταίος χαιρετισμός τη στιγμή τής αναχώρησης: ήταν *συγκινητικός ο - τους* || *~ νεκρού* (ο τελευταίος χαιρετισμός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

αποχαιρετισμοί: αντίο **- γεια - εις το επανιδείν - χαίρετε.** Μορφές χαιρετισμού, όταν φεύγει κανείς (αποχαιρετισμοί). Και τα μεν αντίο **(σας)**, **γεια (σας)** και **χαίρετε** αποτελούν ευχές τού αποχαι-ρετίζοντος προς τον αποχαιρετιζόμενο, ενώ με το **εις το** επανιδείν (που πολύ λίγο χρησιμοποιείται σήμερα) διατυπώνεται επιθυμία υπό μορφήν ευχής. Ξενικής προέλευσης το αντίο (ιταλ. addio < φρ. a dio «στον Θεό» < λατ. deus «θεός») θυμίζει ελληνικές αποχαιρετιστήριες ευχές όπως «(πήγαινε) στην **ευχή τού Θεού»**. Το **γειο,** αποχαιρετιστήρια και χαιρετιστήρια συνάμα ευχή, προέρχεται από το υγεία (> *υγειά > γεια)* (πβ. και την ευχή **εις υγείαν (σας)** [ενν. πίνω]). Πιστή απόδοση τού γαλλ. **au revoir** είναι το εις το *επανιδείν,* που χρησιμοποιήθηκε στη λογιότερη γλώσσα. Κατεξοχήν ελληνικός χαιρετισμός, χρησιμοποιούμενος σήμερα και ως αποχαιρετισμός, παραμένει από τους χρόνους τού Ομήρου το *χαίρετε* (στην Αρχ. Ελληνική **χαίρε** και, στην επιστολογραφία ιδίως, **χαί**-ρει[v] [ενν. *λέγω])*.

αποχαιρετιστήριος, -α, -ο [1889] αυτός που γίνεται **ή** λέγεται για αποχαιρετισμό: *~ πάρτι* | *λόγος.*

αποχαιρετώ [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αποχαιρετάς... | αποχαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω τον τελευταίο χαιρετισμό πριν από την αναχώρηση· (γενικότ.) ξεπροβοδίζω (κάποιον) τη στιγμή τής αναχώρησης του: *πήγε στο αεροδρόμιο, για να την αποχαιρετήσει.* Επίσης **αποχαιρετίζω** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

αποχαλιναγώγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αποχαλίνωση (βλ.λ.).

αποχαλινώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. (λόγ.-κυριολ.) βγάζω το χαλινάρι **2**. (συνήθ. μτφ.) αφήνω (κάποιον) ατελώς ελεύθερο, ασύδοτο, αίρω κάθε περιορισμό **3**. (μεσοπαθ. ***αποχαλινώνομαι)*** ξεπερνώ κάθε ηθικό φραγμό, ξεφεύγω από τα όρια τής ηθικής, αποθρασύνομαι, διάγω έκλυτο βίο: *από τότε που εγκατέλειψε την οικογένεια της, αποχαλινώθηκε τελείως* ΣΥΝ. αφηνιάζω, εκτραχηλίζο-μαι, εξαχρειώνομαι.

αποχαλίνωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) η απώλεια κάθε (ηθικής) αναστολής, η αποθράσυνση πέρα από κάθε όριο: *ηθική* | *πλήρης* ~ ΣΥΝ. εκτραχηλισμός ΑΝΤ. χαλιναγώγηση. — **αποχαλινωτι-κός, -ή**, ***-ό.***

αποχαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {αποχαλάς... | αποχάλασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καταστρέφω, χαλώ εντελώς (κάτι που ήταν μισοχαλασμένο): αντί να *φτειάξει το μηχάνημα, το αποχάλασε* ♦ 2. (αμετβ.) χαλώ εντελώς: είχε *που είχε βλάβη το ρολόι, έπεσε στο νερό κι αποχάλασε.*

αποχαρακτηρίζω ρ. μετβ. {αποχαρακτήρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αίρω χαρακτηρισμό (ταξινόμησης, επικινδυνότητας, εμπιστευτικότητας κ.λπ.) που έχω προσδώσει (σε πρόσωπο ή έγγραφο): *όταν το Υπουργείο Εξωτερικών αποχαρακτηρίσει τα απόρρητα έγγραφα, θα μάθουμε όλη την αλήθεια* ΑΝΤ. χαρακτηρίζω. — αποχαρακτηρισμός (ο). [ΕΤΥΜ: Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. declassify],

αποχαυνώνω ρ. μετβ. {αποχαύνω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χαύνο (βλ.λ.), εξασθενίζω την ικανότητα (κάποιου) να αντιλαμβάνεται και να αντιδρά: *κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποχαυνώνει τους θεατές* || *αποχαυνωμένο βλέμμα* ΣΥΝ. αποβλακώνω, ναρκώνω ΑΝΤ. διεγείρω. [ΕΤΥΜ < μεσν. *άποχαυνώ* < *άπο-* + *χαυνώ (-όω)* (βλ.λ.)].

αποχαύνωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξασθένηση τής αντιληπτικότητας και τής ζωντάνιας (κάποιου): η ~ *από τα ναρκωτικά* ΣΥΝ. αποβλάκωση, απονάρκωση. **— αποχαυνωτικός,** -ή, -ό [1888], αποχαυνωτικά επίρρ.

αποχείμωνο (το) το τέλος τού χειμώνα. — **αποχείμωνα** επίρρ.

αποχειροβίοτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ζει από χειρωνακτική εργασία. [ΕΤΥΜ, αρχ. < άπο- + *χείρ* + *βίοτος* < *βιώ* < *βίος]*.

αποχειροτονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχειροτονείς... | αποχειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθαιρώ από ιερατικό αξίωμα **ΣΥΝ.** απο-σχηματίζω ΑΝΤ. χειροτονώ. — αποχειροτονία (η) [αρχ.].

αποχερσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποχέρσω-σα, -θηκα, -μένος) μετατρέπω μία γόνιμη έκταση γης σε χέρσα, την αφήνω ακαλλιέργητη. — αποχέρσωση (η) [1892], αποχερσωτικός, -ή, -ό.

αποχέτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση ομβρίων ή ακάθαρτων υδάτων με σύστημα οχετών και υπονόμων: *δίκτυο* | *αγωγοί αποχετεύσεως* 2. (συνεκδ.) το σύστημα οχετών και υπονόμων, με το οποίο απομακρύνονται τα όμβρια ή ακάθαρτα ύδατα, τα λύματα τής πόλης: *μια συνοικία που δεν διαθέτει ~.* — (σπάν.) αποχετεύω ρ. [αρχ.].
[ΕΤΧΜ < μτγν. *άποχέτευσις* < αρχ. αποχετεύω < άπ(ο)- + όχετεύω < οχετός].

αποχετευτικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποχέτευση: ~ *σύστημα* | *σωλήνες* | *αγωγοί* | *δίκτυο.*

αποχή (η) **1.** (α) η συνειδητή αποφυγή ενός πράγματος, το να μην υποκύπτει κανείς σε πειρασμούς: ~ *από κρέας* | *οινοπνευματώδη* (β) (ειδικότ.) η συνειδητή αποφυγή κάθε σεξουαλικής δραστηριότητας: *μερικοί πιστεύουν ότι η ~ είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης τού έιτζ* (γ) ΦΙΛΟΣ, (στους στωικούς και στον χριστιανισμό) η συνειδητή αποφυγή απολαύσεων, η εγκράτεια που αποσκοπεί στη γαλήνη τής ψυχής και τη νηφαλιότητα τού πνεύματος **2.** (α) η συνειδητή άρνηση συμμετοχής κάποιου σε συλλογική δραστηριότητα: ~ *από συζήτηση* | *ψηφοφορία* | *την πολιτική* (β) ΠΟΛΙΤ. η εκούσια κυρ. άρνηση των εκλογέων να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα: σε *αυτές τις εκλογές η - κινήθηκε σε φυσιολογικά επίπεδα* (γ) (ειδικότ. για μαθητές | φοιτητές) η άρνηση συμμετοχής στα μαθήματα ως έκφραση διαμαρτυρίας: κάνω | *κατεβαίνω σε* ~ || *οι φοιτητές ψήφισαν* ~ (να κάνουν αποχή) · **3.** το σημείο τού βυθού όπου τελειώνει ένας βράχος ή μια πλάκα και αρχίζει ομαλός αμμώδης ή χαλικώδης βυθός. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. απέχω].

απόχη (η) {αποχών} όργανο για τη σύλληψη εντόμων (κυρ. πεταλούδων) ή μικρών ψαριών, το οποίο αποτελείται από ένα κοντάρι που έχει στη μία άκρη του μεταλλική στεφάνη με δίχτυ: πιάνω με την ~· ΦΡ. (μτφ.) στην ***απόχη*** για κάποιον που έχει συλληφθεί, που έχει πιαστεί σε παγίδα: ~ τής *εφορίας επώνυμοι φοροφυγάδες.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ύποχή* (με αναβιβασμό τού τόνου και παρετυμο-λογική επίδραση τής πρόθ. άπό) < αρχ. *υπέχω* «κρατώ από κάτω»].

αποχιονισμός (ο) ο καθαρισμός από τα χιόνια: ~ των *ορεινών δρόμων* ΣΥΝ. εκχιονισμός. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déneigement].

αποχουντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιχείρηση κάθαρσης τού κρατικού μηχανισμού (**ή** γενικότ. τής πολιτικής ζωής) από στελέχη που συνεργάστηκαν **με** τη χούντα (τη δικτατορία τού 1967-74): ~ τής *δημόσιας διοίκησης* | *τού στρατού.*

απόχρεμμα (το) {αποχρέμμ-ατος | -ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. **τ**ο φλέγμα που αποβάλλεται με απόπτυση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άποχρέμπτομαι,* βλ. κ. *απόχρεμψη]*.

αποχρεμπτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΑΡΜ. αυτός που προκαλεί αποβολή φλέγματος, απόχρεμψη: *~ σιρόπι.*

απόχρεμψη (η) {-ης κ. -έμψεως | -έμψεις, -έμψεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή φλέγματος **μ**ε απόπτυση (συνήθ. μετά από βήξιμο). **— αποχρέμπτο-μαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άπόχρεμψις* < *άποχρέμπτομαι* < *άπο-* + *χρέμπτομαι* «καθαρίζω τον λαιμό μου, φτύνω», που συνδ. με το ρ. *χρεμετίζω* (βλ.λ.)].

αποχρωματίζω ρ. μετβ. [1766] {αποχρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αφαιρώ το χρώμα από (κάτι): *το ηλιακό φως αποχρωματίζει ορισμένα είδη υφασμάτων* ΣΥΝ. ξεθωριάζω ΑΝΤ. χρωματίζω 2. (μτφ.) αφαιρώ ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει κάτι: *το έντυπο αρχικά είχε έντονα αριστερό προσανατολισμό, αργότερα όμως αποχρωματίστηκε και τήρησε μετριοπαθέστερη στάση.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décolorer].

αποχρωματισμός (ο) [1864] **1.** (α) η αφαίρεση τού χρώματος: ~ *ρούχων* (β) ΧΗΜ. μέθοδος καθαρισμού διαλύματος ουσίας με προσρόφηση έγχρωμων ακαθαρσιών σε στερεό προσροφητικό μέσον **2**. η αφαίρεση ή απώλεια στοιχείου που χαρακτηρίζει κάτι: ο *θρησκευτικός -τού κράτους* || ο *πολιτικός ~ ενός εντύπου* || *κακέμφατες αρχικώς λέξεις που η χρήση τις οδηγεί σε ~.* Επίσης αποχρωμάτιση (η).

αποχρών, -ώσα, -ών {αποχρ-ώντος (θηλ. -ώσης), -ώντα | -ώντες (ουδ. -ώντα), -ώντων (θηλ. -ωσών)} (αρχαιοπρ.) επαρκής, αρκετός· ΦΡ. (α) ***αποχρών λόγος*** η επαρκής αιτιολογία: δεν συντρέχει ~, *για να συγκληθεί εκτάκτως η Βουλή* (β) ΦΙΛΟΣ, ***αρχή τού αποχρώντος λόγου*** λογική αρχή, σύμφωνα **με** την οποία για κάθε «ακολουθία», δηλ. για κάθε διαβεβαίωση **ή** συμπέρασμα, υπάρχει ένας λογικά επαρκής λόγος (γ) **αποχρώσες ενδείξεις** οι ενδείξεις που επαρκούν για **να** σχηματίσει κανείς άποψη και **να** λάβει απόφαση για την παραπομπή τού φερομένου ως κατηγορουμένου στο δικαστήριο για να δικαστεί: *λείπουν οι ~, για να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άποχρών,* μτχ. ενεστ. τού ρ. *άποχρώ (-άω)* «επαρκώ» < *άπο-* + *χρω* | *-μαι* «χρησιμοποιώ» < *χρή* «πρέπει». Βλ. λ. *χρήζω]*.

απόχρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παραλλαγή βασικού χρώματος: η *κλωστή πρέπει να έχει την ίδια ~ με το ύφασμα* || *διάφορες ~ τού κόκκινου* || *κόκκινη* | *μπλε* | *έντονη* | *φυσική* ~ 2. (κατ' επέκτ.) η ελαφρά διαφοροποίηση (από κάτι κύριο, βασικό): μετά τους *έντονους διαξιφισμούς των τελευταίων ημερών, στις τελευταίες δηλώσεις διακρίνουμε κάποιες ~ συμβιβαστικής διάθεσης* || *όλες οι εφημερίδες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα, έστω και με αποχρώσεις* (δηλ. με ελαφρές διαφοροποιήσεις) || ηχητική | *εννοιολογική* | *σημασιολογική* | *αρνητική* | *συναισθηματική ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *άπόχρωσις* < *άποχρώννυμι* < *άπο-* + αρχ. *χρώννυμι* «χρωματίζω» < **χρώσ-νυ-μι* < αρχ. *χρως, χροός* «δέρμα-χρώμα» < **χροΈ-* < Ι.Ε. *ghrö[u]- < *ghrêu- «αγγίζω - κομματιάζω», πβ. λατ. rudus «ερείπιο», γαλλ. **gré**sil «χαλάζι», αγγλ. great «μεγάλος» (αρχική σημ. «τρομακτικός»), γερμ. Graus «φρίκη, τρόμος» κ.ά. Ομόρρ. *χρώ-μα, χρωσ-τήρ, χρωσ-τικός, χροιά* (< »χρωΕ-j'a), αρχ. *χρο-ΐζω* «αγγίζω»

κ.ά.].

αποχρωστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που συμβάλλει στον αποχρωματισμό: ~ ουσίες. — αποχρωστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décolorant].

αποχτενιδι (το) [μεσν.] {αποχτενιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι τρίχες που μένουν στη χτένα μετά το χτένισμα.

απόχτη**μα** (το) → απόκτημα

απόχτ**ηση** (η) → απόκτηση

αποχτώ ρ. → αποκτώ

αποχυμωτής (ο) η συσκευή για το στείψιμο των φρούτων και τη συγκέντρωση τού χυμού τους. [ΕΤΥΜ; Από.δ. τού αγγλ. juicer].

αποχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκούσια απομάκρυνση (από ορισμένο χώρο, χώρα, περιοχή κ.λπ.): η ~ των σοβιετικών στρατευμάτων από το *Αφγανιστάν* || *απρόβλεπτη* | *βαθμιαία* | *οριστική* ~ ΑΝΤ. άφιξη, έλευση 2. (μτφ.) η παραίτηση (από θέση ή αξίωμα): η ~ *τού γενικού γραμματέα.*

αποχωρητήριο (το) [1888] {αποχωρητηρί-ου | -ων) ο χώρος στον οποίο γίνεται η αφόδευση ΣΥΝ. τουαλέτα, μέρος, αφοδευτήριο, καμπίνες, απόπατος, βεσέ (W.C.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.*

αποχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (λόγ.) (α) χωρίζω (πράγματα στενά συνδεδεμένα): *οι γιατροί κατόρθωσαν να αποχωρίσουν με επιτυχία τα σιαμαία* (β) αποκόπτω, χωρίζω (τμήμα από το σύνολο, από το σώμα στο οποίο ανήκε) ΑΝΤ. ενώνω 2. (μεσοπαθ. α**ποχωρίζομ**αι) στερούμαι, απομακρύνομαι από (κάτι/κάποιον με τον οποίο συνδέομαι στενά): δεν μου κάνει καρδιά ν'αποχωριστώ *τους δικούς μου και να* ξενιτευτώ.

αποχω**ρισμ**ός (ο) [μεσν.] **1.** το να απομακρύνεται κανείς από (κάποιον/κάτι αγαπημένο): *σκληρός* | συγκινητικός | *σπαρακτικός* ~ || η *ώρα* | *πίκρα τού αποχωρισμού* ΣΥΝ. απομάκρυνση, χωρισμός ΑΝΤ. σμίξιμο **2.** (λόγ.) ο διαχωρισμός ενός πράγματος από ένα άλλο: ο ~ των *σπόρων από τα άχυρα* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεχώρισμα, ξεκαθάρισμα.

αποχωρώ ρ. αμετβ. {αποχωρείς... | αποχώρησα} **1.** φεύγω, απομακρύνομαι με τη θέληση μου (από τον χώρο όπου βρίσκομαι): ~ σε ένδειξη *διαμαρτυρίας* || *αποχώρησε διακριτικά από το δωμάτιο* ΣΥΝ. αποσύρομαι **2**. (μτφ.) παραιτούμαι, εγκαταλείπω οριστικά (επαγγελματική δραστηριότητα): *αποχώρησε από τη θεατρική* σκηνή | *από την ενεργό δράση.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποχωρώ (-εω)* < *άπο-* + *χωρώ* (βλ.λ.)].

απόψε επίρρ. **1.** σήμερα το βράδυ: έταξα στα *παιδιά να τα πάω σινεμά* ~ **2.** (εμφατ.) για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου ή διαστήματος: ~ το *βράδυ* | *τη νύχτα* 3. το αμέσως προηγούμενο βράδυ, το βράδυ που πέρασε: δεν *κοιμήθηκα καθόλου ~, γι' αυτό είμαι τόσο κουρασμένος.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *άποψέ* < *άπ' όψέ* «αργά»].

άποψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1**. η θεώρηση (ζητήματος, θέματος): *ακούγοντας όλες τις γνώμες θα μπορούμε να έχουμε μια συνολική ~ τού ζητήματος* || *σφαιρική* ~ 2. η θεώρηση ζητήματος από συγκεκριμένη σκοπιά, η γνώμη: η ~ *μου είναι ότι δεν πρέπει να βιαστούμε'* ΦΡ. (α) (λόγ.) *είμαι* της απόψεως | άποψης έχω τη γνώμη, νομίζω: ~ ότι *πρέπει να ληφθούν σκληρά μέτρα* (β) **έχ**ω ***άποψη*** έχω διαμορφωμένη δική μου γνώμη: *ποιος έχει άποψη επί τού θέματος;* (γ) από α**πόψεως** | ***από την άποψη*** (+γεν.) από πλευράς, ως προς: από την *άποψη* τής *θεωρίας είναι* δυνατή μια *τέτοια εξέλιξη* || *από απόψεως ορθογραφίας είναι σωστό* (δ) α**πό *κάθε άποψη*** | (λόγ.) ***από πάση*; απόψεως*** από κάθε πλευρά (και αν εξετάσουμε το ζήτημα): το *σχέδιο αυτό είναι συμφέρον* ~ ΣΥΝ. σε κάθε περίπτωση, από κάθε πλευρά (ε) α**πό *μια άποψη*** *από* μια πλευρά | οπτική αγωνία | θεώρηση: ~, θα *μπορούσαμε να πούμε ότι έχεις δίκιο* · 3. η εικόνα, η θέα: μια ~ τής *πόλης σε φωτογραφία από ελικόπτερο* · 4. ΓΛΩΣΣ. το ποιόν ενεργείας (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, ποιόν.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. άποψις < *άπ(ο)-* + *όψις.* Η λ. σήμαιν[ε] γενικώς «την εποπτεία, την εξ αποστάστεως θέαση», η δε σημ. «γνώμη» αποδίδει τα γαλλ. avis, point de vue. Μετάφρ. δάνεια είναι και οι φρ. *είμαι τής απόψεως* (< γαλλ. je suis d'avis), *από απόψεως* + γεν. (< γαλλ. du point de vue de...), από κάθε *άποψη* (< γαλλ. à tout point de vue)]. αποψιλώνω ρ. μετβ. {αποψίλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθαρίζω ή καταστρέφω τη βλάστηση μιας περιοχής: *αποψίλωσαν την έκταση και ετοιμάστηκαν για τη νέα καλλιέργεια* || *η τελευταία πυρκαγιά αποψίλωσε το βουνό από χιλιάδες στρέμματα δάσους* ΣΥΝ. απογυμνώνω 2. (μτφ.) στερώ: με τις *τελευταίες συνταγματικές ρυθμίσεις αποψίλωσαν τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας από κάθε εξουσία.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άποψιλώ (-όω)* < *άπο-* + *-ψιλώ* < *ψιλός].* **απο**ψί**λωσ**η (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η καταστροφή των δέντρων και ο καθαρισμός μιας περιοχής από κάθε είδους βλάστηση 2. (μτφ.) η στέρηση, η απογύμνωση: η ~ *τού* διευθυντή *από σημαντικές αρμοδιότητες του.* — **αποψι**λωτι**κός,** -ή, -ό [1888]. αποψινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σημερινό βράδυ: η ~ *εκδήλωση.* **απόψυξ**η (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** (α) το σταμάτημα τής ψύξης, η διακοπή τής λειτουργίας ψυκτικού μηχανισμού: *κάνω - στο ψυγείο* (β) το ξεπάγωμα: - *τροφών* ΑΝΤ. πάγωμα, ψύξη • 2. η ολοκλήρωση τής ψύξης. — αποψυκτικός, -ή, -ό [1888], α**ποψύχ**ω ρ. [αρχ.]. **Απ**α**λάχια (Όρη)** (τα) {Απ**π**αλαχίων Ορέων) οροσειρά τής Β. Αμερικής στις Α. ακτές των Η.Π.Α.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Appalachian (Mountains) < Apalachee, ονομασία εκλιπούσης φυλής Ινδιάνων τής ΒΔ. Φλόριδας, < ινδιάν. apalatchi «οι άνθρωποι τής απέναντι πλευράς»]. **απραγία** (η) -> άπραγος

απραγματοποίητ**ος,** -η, -ο [1888] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί: ~ *όνειρο* | *αξιώσεις* | *σχέδια* | *πόθοι* ΣΥΝ. ανέφικτος, ανεκπλήρωτος ΑΝΤ. πραγματοποιημένος, εφικτός.

απράγμων, -ων, -ον {απράγμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που γενικά δεν ασχολείται με τίποτα, που δεν φροντίζει για τίποτα ΣΥΝ. άπραγος, ράθυμος ΑΝΤ. ρέκτης, δραστήριος, πολυπράγμων. Επίσης απράγμονας (ο). — απραγμοσύνη (η) [αρχ.], απραγμονώ ρ. {-είς...). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *-πράγμων* < *πράγμα].*

απράγμων: συνώνυμα. Το απράγμων (και η απραγμοσύνη) δηλώνει «αυτόν που δεν πράττει τίποτε», «τον ράθυμο». Την ίδια σημ. εξέφρασε το (μτγν. ήδη) άπραγος, που συνεκδοχικά δήλωσε περαιτέρω και «αυτόν που στερείται κάθε εμπειρίας, πράξεως», άρα «τον άπειρο, τον άμαθο» *(άπραγο παιδί).* Αντίθετα, το πολυπράγμων (και αυτό από το *πράγμα* < *πράττω)* δηλώνει «τον υπερβολικά δραστήριο» (θετική σημ.) και κατ' επέκτ., κυρίως, «τον σε πολλές ασχολίες διασπασμένο, τον από λίγο με πολλά ασχολούμενο» (αρνητ. σημ.). Το άπρακτος, τέλος, χρησιμοποιούμενο ως κατηγορούμενο (δηλ. με ρήμα: «έμεινε *άπρακτος»)* και όχι ως επίθετο (με ουσιαστικό: **«το άπρακτο* παιδί»!), δηλώνει «αυτόν που δεν έπραξε κάτι που επιδίωκε, που δεν πέτυχε τον σκοπό του». Χρησιμοποιείται για πρόσωπα και συνοδεύεται από ρήματα κινήσεως *(«φεύγω* | *έρχομαι* | *γυρνώ... άπρακτος»).* Το ουσ. απραξία δηλώνει, αντιθέτως, όχι την αποτυχία, αλλά «το να μην πράττει κανείς τίποτε»· είναι δηλ. συνώνυμο τού απραγμοσύνη. Αντίθετο προς τη σημ. τού α*πράγμονος* και τού *άπραγου,* αλλά και τού *πολυπράγμονος,* είναι το **ρέκτης** (από το αρχ. ρ. *ρέζω* «πράττω, ενεργώ»), που δηλώνει «τον ενεργητικό άνθρωπο, αυτόν που παίρνει πρωτοβουλίες και αναπτύσσει δραστηριότητα».

άπραγος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δραστηριοποιείται, που δεν ενεργεί: Μην *κάθεσαι ~! Βοήθησε και συ λίγο!* ΣΥΝ. (λόγ.) απράγμων ΑΝΤ. δραστήριος **2**. αυτός που δεν έχει εμπειρία: ~ *παιδί* ΣΥΝ. άπειρος, άβγαλτος ΑΝΤ. έμπειρος. — απραγία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων.* [ΕΤΥΜ μτγν. < *ά-* στερητ. + *πράττω* (πβ. κ. *πράγ-μα)].*

άπρακτ**ος,** -η, -ο κ. (καθημ.) **άπρα**χτος αυτός που δεν πέτυχε τον σκοπό του: παρά τις *μακρές διαπραγματεύσεις, τελικά έφυγαν άπρακτοι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων.* [ΕΤΥΜ αρχ· < *ά-* στερητ. + *πράττω].*

απρακτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απρακτείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) δεν κάνω τίποτα: *οι συνεχείς προειδοποιήσεις δεν τάραξαν διόλου την απάθεια του- αυτός εξακολουθεί να απρακτεί* ΣΥΝ αδρανώ ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι.

απραξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη δραστηριότητας και κίνησης: *περιπίπτω* | *βρίσκομαι σε* -1| *εμπορική* ~ ΣΥΝ. αδράνεια, ραθυμία ΑΝΤ. δράση.

άπραχτος, -η, -ο → άπρακτος

απρέπεια (η) [αρχ.] (απρεπειών) 1. η έλλειψη ευπρέπειας στη συμπεριφορά 2. (συνεκδ.) η άκομψη και ανάρμοστη συμπεριφορά: *ήταν* - εκ *μέρους του να μη σου μιλήσει* || *διαπράττω* ~ || *φραστικές* ~.

άπρεπης, -ής, -ές {απρεπ-ούς | -είς (ουδ. **-ή)-** απρεπέστ-ερος, -ατός) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευπρέπειας: του *μίλησε με ~ τρόπο και τον προσέβαλε* || *~ συμπεριφορά* | *διαγωγή* | *υπαινιγμός* ΣΥΝ. ανάρμοστος, αγενής ΑΝΤ. ευπρεπής, κόσμιος. Επίσης άπρεπος, -η, -ο [μεσν.]. — άπρεπα | απρεπώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τύχη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *πρέπω].*

απρεπής - άπρεπος. Για τον μεσν. σε *-ος* τύπο άπρεπος (κοντά στο αρχ. απρεπής), ο οποίος μπορεί να έχει παραχθεί απευθείας από το ρ. *πρέπει* ή, κατ' άλλους, από το ουσ. *πρεπό* (το) < *πρέπον* (το) (μτχ. τού *πρέπει),* βλ. στο λ. *αβαφής* - *άβαφος* το γενικότερο φαινόμενο τέτοιων διτυπιών σε -ης: *-ος.*

Απρίλης (ο) → Απρίλιος

απριλιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το πραξικόπημα και τη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***Απριλιανά*** (τα) το πραξικόπημα τής 21ης Απριλίου 1967 (β) ***Απριλιανοί*** (οι) οι στρατιωτικοί και γενικότ. όσοι αναμίχθηκαν στη δικτατορία τού 1967: η δίκη των ~.

Απριλιανά - Δεκεμβριανά - Οκτωβριανά - Ιουλιανό - Αυγουστίνο. Τα επίθετα που παράγονται από ονόματα μηνών, εφόσον δηλώνουν απλά χρονικά ή καιρικά χαρακτηριστικά των μηνών, σχηματίζονται σε -ιάτικος: αυγουστιάτικο φεγγάρι, απριλιάτικος *καιρός, μαγιάτικα λουλούδια* κ.ά. Εφόσον, όμως, δηλώνουν πολιτικά ή κοινωνικά γεγονότα που συνέβησαν τους αντίστοιχους μήνες, σχηματίζονται σε Ιανός: Απριλιανοί και Απριλιανά (ενν. γεγονότα) αναφέρονται στη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967, Αυγουστιανά ή Τεταρταυγουιστιανά αναφέρονται στη δικτατορία τής 4ης Αυγούστου τού 1. Μεταξά, τα Δεκεμβριανά αναφέρονται στα γεγονότα τού Δεκεμβρίου τού 1944 μεταξύ τού Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και των δυνάμεων τής κυβέρνησης και των Άγγλων, τα Οκτωβριανά αναφέρονται στη Ρωσική Επανάσταση τού Οκτωβρίου τού 1917, τα **Ιου**λιανά στα γεγονότα τής Γαλλικής Επανάστασης (14ης Ιουλίου 1789), αλλά και στα δικά μας, τής απόπειρας δολοφονίας τού Βενιζέλου στο Παρίσι (30 Ιουλίου 1920) και των ταραχών που ακολούθησαν στην Αθήνα και που οδήγησαν στη δολοφονία τού Ίωνος Δραγούμη (31 Ιουλίου 1920), καθώς και στα νεότερα γεγονότα

τής Αποστασίας τού 1965' τέλος, τα **Νοεμβ**ριανά (17 Νοεμβρίου 1916) αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων τής Αντάντ στην Αθήνα, στις συγκρούσεις με τις δυνάμεις τής κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή τού βασιλιά Κωνσταντίνου.

απριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Απρίλιο: *οι -μέρες, γεμάτες φως και χρώματα.* — απριλιάτικα επίρρ. Απρίλιος (ο) {-ίου κ. (λαϊκ.-σπάν.) -ιού} ο τέταρτος μήνας τού έτους και ο δεύτερος τής άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Απρίλης** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνοιξη, *μήνας.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. aprilis «ο μήνας Απρίλιος» < aperio «ανοίγω» (πβ. *άνοιξη)* ή, κατ' άλλους, < μτγν. *Αφρώ (ή)* (συγκεκομμένος τ. τού αρχ. *Αφροδίτη),* επειδή οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τον μήνα αυτόν αφιερωμένο στη θεά Venus «Αφροδίτη»].

a priori λατ. (προφέρεται α *πριόρι)* επίρρ.· ελλην. *εκ των προτέρων Λ.* από πριν, χωρίς να περιμένει να δει κανείς τι πρόκειται να ακολουθήσει ή χωρίς να έχει σχηματίσει πρώτα γνώμη για κάτι: *γνώριζε -το αποτέλεσμα των συνομιλιών || δεν μπορούμε να κρίνουμε ~* την *αξία του· πρέπει να δούμε στην πράξη τι αξίζει || οι φανατικοί καταδικάζουν ~* ό,τι *φαίνεται να μη συμφωνεί με τις προτιμήσεις τους* ΑΝΤ. a posteriori | εκ των υστέρων 2. ΦΙΛΟΣ, για γνώση που δεν στηρίζεται στα δεδομένα τής εμπειρίας, αλλά προϋπάρχει βασιζόμενη στην καθαρή λογική ΑΝΤ. a posteriori, εκ των υστέρων. [ΕΤΥΜ. < λατ. a priori < prior «πρότερος», συγκρ. βαθμός τού επιθ. primus «πρώτος»].

απριορισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα που δέχεται ορισμένες έννοιες ως εκ των προτέρων δεδομένες, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η εμπειρία (αξιωματική θεώρηση). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. apriorisme].

απρόβλεπτος, -η, -ο [1837] 1. αυτός που δεν έχει προβλεφθεί ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί: *~ γεγονός | κίνδυνος | δυσχέρεια | εξέλιξη | δαπάνες | διαστάσεις* ΣΥΝ. απρόοπτος ΑΝΤ. προβλεφθείς, προβλέψιμος **2**. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου οι αντιδράσεις δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν: *~ άνθρωπος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imprévu].

απροβλημάτιστος, -η, -ο αυτός που δεν προβληματίζεται (για ζητήματα που θα έπρεπε να τον απασχολούν): *είναι εντελώς ~ γύρω από πολιτικά και οικονομικά θέματα || ~ άτομο.* — απροβλημάτιστα επίρρ.

απρογραμμάτιστος, -η, -ο 1. αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προγραμματιστεί: η *~ επίσκεψη τού πρωθυπουργού πανικόβαλε τους ανθρώπους τού υπουργείου* ΣΥΝ. απροσχεδίαστος, απροειδοποίητος ΑΝΤ. προγραμματισμένος, προσχεδιασμένος **2.** αυτός που γίνεται χωρίς προγραμματισμό: *οι συνεχείς παλινωδίες είναι αποτέλεσμα τής ~ πολιτικής που ακολουθείται* ΣΥΝ. πρόχειρος ΑΝΤ. προγραμματισμένος. — απρογραμμάτιστα επίρρ.

απροειδοποίητος, -η, -ο [1890] αυτός που γίνεται χωρίς προαναγγελία: η *~ εμφάνιση του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ. απρόοπτος, απροσδόκητος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — απροειδοποίητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inaverti].

απροετοίμαστος, -η, -ο [1859] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί (για κάτι): *με βρίσκετε ~ να απαντήσω σε μια τέτοια ερώτηση || πήγε στις εξετάσεις ~* ΣΥΝ. ανέτοιμος, απαράσκευος ΑΝΤ. προετοιμασμένος. — απρ**οετοίμαστ**α επίρρ.

απρόθετος, -η, -ο **1**. αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, χωρίς να το θέλει (κάποιος): *~ ενέργεια* 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν συντάσσεται με πρόθεση: *~ ρήμα | εκφορά || στην πρόταση «θα έλθει τη Δευτέρα» η φράση «τη Δευτέρα» είναι απρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει χρόνο* ΑΝΤ. εμπρόθετος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unintentional (σημ. 1)].

απροθυμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη προθυμίας: *έδειξε πλήρη ~ να με εξυπηρετήσει.* Επίσης (λαϊκ.) απροθυμία.

απρόθυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πρόθυμος, που δεν έχει διάθεση να κάνει (κάτι): *~ να βοηθήσει | να απαντήσει || δείχνω ~*

ΑΝΤ. πρόθυμος. — απρόθυμα | **απροθύμως** [αρχ.] επίρρ.

άπροικος, -η, -ο [αρχ.] (γυναίκα) που δεν έχει προίκα.

απροκαθόριστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ κίνηση | σχέδιο* ΑΝΤ. προκαθορισμένος.

απροκάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] (κακόσ.) αυτός που γίνεται χωρίς να τηρούνται τα προσχήματα, ή να δίνεται κάποια εξήγηση: *οι δηλώσεις τού ξένου πρέσβη αποτελούν ~ επέμβαση στα εσωτερικά τής χώρας || ~ απειλή | βία* ΣΥΝ. απροσχημάτιστος, (μτφ.) ανοιχτός ΑΝΤ. συγ(κε)καλυμμένος. — απροκάλυπτα | απροκαλύπτως [μεσν.] επίρρ.

απροκατάληπτος, -η, -ο αυτός που ενεργεί χωρίς προκαταλήψεις: *~ απόφαση | κριτική* ΣΥΝ. αμερόληπτος, αντικειμενικός ΑΝΤ. προκατειλημμένος, μεροληπτικός. — απροκατάληπτα επίρρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. impartial].

απρόκλητος, -η, -ο [1841] αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προϋπάρξει πρόκληση, χωρίς να έχει δοθεί αφορμή: η *διεθνής κοινότητα εξεπλάγη από την ~ επίθεση εναντίον μιας φτωχής και ανίσχυρης χώρας.* — απρόκλητα | απροκλήτως [1896] επίρρ.

απρομελέτητος, -η, -ο [1886] αυτός που δεν έχει προσχεδιαστεί: *~ έγκλημα* ΣΥΝ. απροσχεδίαστος, αυθόρμητος ΑΝΤ. προμελετημένος, εκ προμελέτης. — απρομελέτητα επίρρ.

απρονοησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη προνοητικότητας ΣΥΝ. απερισκεψία, αμυαλιά ΑΝΤ. προνοητικότητα, προβλεπτικότητα.

απρόοπτος, -η, -ο **1**. αυτός που συμβαίνει αιφνιδιαστικά, που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί: *~ τροπή | γεγονός* ΣΥΝ. αιφνίδιος, απροειδοποίητος, ξαφνικός, απρόβλεπτος ΑΝΤ. προειδοποιημένος, αναμενόμενος 2. *απρόοπτο* (το) {απροόπτ-ου | -ων} το γεγονός που συμβαίνει αιφνίδια: η *ζωή έχει πολλά ~·* ΦΡ. (λόγ.) (α) εξ ***απρόοπτου*** *(έξ απρόοπτου,* Αίσωπος 330) απρόβλεπτα, αιφνίδια (όταν κάποιος δεν είναι προετοιμασμένος για κάτι): *οι εξελίξεις τους κατέλαβαν εξ απρόοπτου και δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν* (β) ***εκτός απρόοπτου*** *εκτός* κι αν συμβεί κάτι απρόβλεπτο, έκτακτο: *θα συναντηθούμε αύριο ~.* — απρόοπτα | απροόπτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ά-* στερητ. + *πρόοπτος* (πβ. *προοπτική)* < *προορώ* «προβλέπω» < *προ-* + *ορώ* «βλέπω». Η φρ. *εκτός απρόοπτου* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. sauf imprévu)].

απροπό επίρρ.- ελλην. *επί τη ευκαιρία* (ενν. αυτού που συζητούμε) (ως δείκτης αναφοράς στην επικοινωνία) για την παρεμβολή στον λόγο στοιχείου που σκεφτήκαμε ή θυμηθήκαμε κατά την ομιλία με αφορμή το θέμα ή στοιχείο τού θέματος τής συζήτησης: *~, τι απέγινε ο υπάλληλος που είχε συλληφθεί πέρυσι για την κατάχρηση; || ~, έχεις να μου προτείνεις κάποια καλή ταινία για το Σάββατο;* ΣΥΝ. μια και το 'φέρε η κουβέντα.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. à-propos < προθ. à (< λατ. ad) + propos «σκοπός, πρόθεση» < λατ. propositum (πβ. λατ. ad propositum)].

απροσανατολιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αίσθηση προσανατολισμού, που δεν μπορεί να προσδιορίσει τη θέση του στον χώρο (στη φύση, την πόλη κ.λπ.) ΑΝΤ. προσανατολισμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει βρει τι θέλει ή τι πρέπει να κάνει: *~ νεολαία | άτομο.*

απροσάρμοστος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που δεν μπορεί να προσαρμοστεί (στο περιβάλλον): *~ άτομο 2.* (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ή δεν θέλει ή δεν μπορεί να προσαρμοστεί (σε μορφές συμπεριφοράς που έχουν καθιερωθεί σε μια κοινωνία): *~ στα νέα δεδομένα | στις εξελίξεις | στο* κοινωνικό *περιβάλλον.* — απρ**οσάρμοστ**α επίρρ.

απρ**οσάρμοστος** - **δυσ**πρ**οσάρμοστος**. Και τα δύο επίθετα χρησιμοποιούνται, κυρίως, για να χαρακτηρίσουν μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα στερεότυπα και τους καθιερωμένους κανόνες. Έτσι, απρ**οσάρμοστο** είναι το άτομο που δεν προσαρμόζεται καθόλου προς τους κανόνες αυτούς, ενώ ως **δυσπροσάρμοστο** χαρακτηρίζεται το άτομο που με δυσκολία προσαρμόζεται στους καθιερωμένους κανόνες.

απροσάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να προσαρτηθεί (βλ. λ. *προσαρτώ)* ΑΝΤ. προσαρτημένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ά-* στερητ. + *προσαρτώ}.*

απρόσβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να υποστεί ζημιά από εξωτερικό κίνδυνο: η πόλη *έμεινε ~ από εχθρικές επιθέσεις || κανένας δεν έμεινε ~ από τον ιό τής γρίπης* ΣΥΝ. άθικτος ΑΝΤ. προσβεβλημένος 2. αυτός τού οποίου η εγκυρότητα δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί: δεν *θα αφήσει ~ τη διαθήκη* **3**. (σπάν. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υποστεί προσβολή ΑΝΤ. προσβεβλημένος. — απρόσβλητα επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < *ά-* στερητ. + *προσβάλλω}.*

απροσγειωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει προσγειωθεί: *~ σκάφος | αεροπλάνο* ΑΝΤ. προσγειωμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ. (λόγ.) αιθεροβάμων ΑΝΤ. προσγειωμένος, ρεαλιστής.

απροσδιονυσος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που δεν έχει σχέση με τη λατρεία τού θεού Διονύσου 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει σχέση με κάτι ΣΥΝ. άσχετος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ά-* στερητ. + φρ. πρός *Διόνυσον.* Ως προς την προέλευση των φρ. *ουδέν προς τον Διόνυσον, τι ταύτα προς* Διόνυσον έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις, ο Ζηνόδοτος υποστήριξε ότι οφείλεται στην τάση των ποιητών να εισάγουν βαθμηδόν άσχετους προς τη λατρεία τού Διονύσου μύθους. Κατά τον Στράβωνα (8,381), οφείλεται στην αποτυχημένη απεικόνιση τού Διονύσου από τον ζωγράφο Αριστείδη. Στο Λεξικό Σούδα και στον Πλούταρχο η φρ. αποδίδεται σε θεατές, οι οποίοι έκριναν εκτός διονυσιακού θέματος ορισμένους ποιητές].

απροσδιοριστία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. [1801] η απουσία προσδιορισμένων στοιχείων σχετικά με κάποιον/κάτι, συνεπώς η ύπαρξη αβεβαιότητας για κάποιον/κάτι 2. ΦΙΛΟΣ, μεταφυσική αρχή σύμφωνα με την οποία δεν ισχύει ο ντετερμινισμός και επομένως η ανθρώπινη βούληση είναι τελείως ελεύθερη 3. ΦΥΣ. ***αρχή τής απροσδιοριστίας*** (ή *αβεβαιότητας)* αρχή σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί με ακρίβεια με την αυτή μέτρηση τόσο η θέση όσο και η ορμή ενός σωματιδίου.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. indétermination, ο όρος τής φυσικής (the uncertainty principle) εισήχθη το 1932 από τον Γερμανό φυσικό W. Heisenberg (1901-76)].

απροσδιόριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η φύση, η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν: *~*

α- | αν- ***στερητικό*** **α-**
προβίβαστος, **-η, -ο α-**
πρόβλητος, **-η, -ο α-**
προγύμναστος, -η, -ο α-
προίκιστος, **-η, -ο α-**
προξένευτος, **-η, -ο**
α-προπονητος, **-η, -ο α-**
προσέγγιστος, **-η, -ο α-**
πρόσληπτος, **-η, -ο α-**
προστέραστος, -η, -ο α-
προσχεδίαστος, **-η, -ο**
α-προφερτος, -η, -ο α-
προφήτευτος, **-η, -ο α-**
προφύλακτος, **-η, -ο α-**
προφυλάκιστος, **-η, -ο α-**
πυροβόλητος, **-η, -ο**
α-πυροδότητος, -η, -ο
α-πυρπόλητος, -η, -ο
α-πύρωτος. **-η, -ο α-**
πωμάτιστος, **-η, -ο α-**
ράγιστος, **-η, -ο**
α-ραντιστος, **-η, -ο**
ά-ραφτος. **-η, -ο α-**
ρήμαχτος, **-η, -ο**

χρώμα | *μυρωδιά* || *άνδρας απροσδιορίστου ηλικίας* || - *ποσότητα* | *χρόνος* ΣΥΝ. ακαθόριστος ΑΝΤ. προσδιορισμένος. — απροσδιόριστα | απρ**οσδιόρ**ι**στος** [μεσν.] επίρρ.

απροσδόκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναμενόταν, που αιφνιδίασε: *η - συνάντηση τους γέμισε χαρά* || ~ ήττα | *τέλος ! είδηση* | *θάνατος* ΣΥΝ. απρόβλεπτος, αναπάντεχος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — απροσδόκητα | απροσδοκήτως [αρχ.] επίρρ.

απρόσεκτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **απρόσε**χ**τος** αυτός που δεν προσέχει, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσοχής (σε συγκεκριμένη περίπτωση ή γενικά): *οι ~ οδηγοί είναι συχνά υπαίτιοι σοβαρών ατυχημάτων* || ~ *μαθητής* | *κίνηση* | *ενέργεια* ΣΥΝ. αφηρημένος, απερίσκεπτος ΑΝΤ. προσεκτικός, απερίσπαστος. — απρόσεκτα κ. απρό-**σεχτ**α επίρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

απρ**οσεξία** (η) [μτγν.] {σπάν. απροσεξιών) **1.** η έλλειψη προσοχής: η - στην *οδήγηση τιμωρείται* ΑΝΤ. προσοχή 2. (συνεκδ.) το λάθος που οφείλεται σε έλλειψη προσοχής: *κάνει πολλές ~ όταν γράφει.*

απρόσιτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορείς να τον πλησιάσεις, μη προσιτός (βλ.λ.): *οι ~ κορυφές των Ιμαλαΐων* || *πληροφορίες, που αποτελούν κρατικά μυστικά, είναι ~ στον πρώτο τυχόντα* || *το αυστηρό του ύψος σε κάνει να νομίζεις ότι είναι ~* || ~ *τιμές* ΣΥΝ. απλησίαστος, απροσπέλαστος ΑΝΤ. προσιτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. εισιτήριο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < α- στερητ. + *προσιτός*].

απρόσκλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πηγαίνει κάπου χωρίς να τον έχουν προσκαλέσει: ~ *μουσαφίρης* | *επισκέπτης* || *ήρθε στη γιορτή* ~ ΣΥΝ. ακάλεστος ΑΝΤ. καλεσμένος, προσκεκλημένος. Επίσης (καθημ.) απ**ροσκάλε**σ**τος**. — απρόσκλητα επίρρ.

απρόσκοπτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς εμπόδια: ΤΟ *Υπουργείο Παιδείας εγγυήθηκε την ~ λειτουργία τής Σχολής* || *τα μέτρα οικονομικής σταθερότητας θα συμβάλουν στην - ανάπτυξη τής χώρας* || η ~ *διεξαγωγή των αγώνων* ΣΥΝ. ανεμπόδιστος, απαρα-κώλυτος ΑΝΤ. με προσκόμματα, μετ' εμποδίων. — απρόσκοπτα | απροσκόπτως [μεσν] επίρρ.

απροσμάχητος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν μπορεί να τον νικήσει κανείς στη μάχη· κυρ. από τη φρ. «άλλ' ώς *έχουσα το κράτος άπροσμάχητον»* τού Ύμνου προς την «Υπέρμαχον Στρατηγόν», τη Θεοτόκο (Ακάθιστος Ύμνος), τής οποίας «το κράτος» (η δύναμη) χαρακτηρίζεται ως ακατάβλητο, ανίκητο ΣΥΝ. ακαταμάχητος. [ΕΓΥΜ μεσν. < *ά-* στερητ. + *προσμάχομαι* < *προς* + *μάχομαι]*.

απρόσμε**νος,** -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς να τον περιμένει κανείς: *στο άκουσμα τού ~ νέου έμεινε εμβρόντητος* || ~ *συμπέρασμα* | *συνάντηση* ΣΥΝ. απροσδόκητος, αναπάντεχος ΑΝΤ. προσδοκώμενος, αναμενόμενος. — απρόσμενα επίρρ.

απροσμέτρητος, -η, -ο [1891] (λόγ.) αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος ή διαστάσεις, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί- πάρα πολύ μεγάλος: ~ *συνέπειες* ΣΥΝ. ανυπολόγιστος, αμέτρητος. — **απ**ρ**οσμέτρητα** | **απ**ρ**οσμετρή**τ**ως** επίρρ.

απρόσοδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν είναι αποδοτικός.

απροσπέλαστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν μπορεί να τον πλησιάσει κανείς, στον οποίο δεν είναι δυνατή η πρόσβαση: ~ *ορεινή περιοχή* || (για πρόσ.) *έδινε την εντύπωση ~ ανθρώπου, καθώς φρόντιζε να κρατά τους άλλους σε απόσταση* ΣΥΝ. απρόσιτος, απλησίαστος ΑΝΤ. προσιτός, προσπελάσιμος **2**. (για πνευματικά έργα) εξαιρετικά δύσκολος στην κατανόηση, δυσνόητος: ~ *κείμενο* | *ποίηση* ΣΥΝ. απρόσιτος ΑΝΤ. προσιτός, βατός, κατανοητός. — απροσπέλαστα επίρρ. [ΕΙΧΜ μτγν. < ά- στερητ. + *προσπελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» (βλ.λ.)].

απροσποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν είναι αποτέλεσμα προσποίησης, που δεν εμπεριέχει υποκρισία: ~ *άνεση* | *ενδιαφέρον* | *γέλιο* ΣΥΝ. ανυπόκριτος, αυθόρμητος ΑΝΤ. προσποιητός, ανειλικρινής. — απροσποίητα επίρρ.

απροστάτευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει προστασία: άφησε *τα παιδιά του μόνα και ~*||~ *γυναίκα* | *χήρα* | *ορφανό* | *πόλη* ΣΥΝ. αβοήθητος, ανυπεράσπιστος ΑΝΤ. προστατευμένος.

απρόσφορος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) ακατάλληλος, μη εξυπηρετικός, που δεν προσφέρεται για κάτι: οι *συνθήκες είναι ~ για εποικοδομητικό διάλογο* ΑΝΤ. πρόσφορος, κατάλληλος.

απροσχημάτιστ**ος,** -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς προσχήματα, χωρίς να υπάρχει έστω και μια φαινομενική δικαιολογία: ~ *επέμβαση στα εσωτερικά άλλης χώρας* || ~ *πρόκληση* ΣΥΝ. απροκάλυπτος. — απροσχημάτιστα επίρρ.

απροσωπόλληπτος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που κρίνει αμερόληπτα, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του πρόσωπα: ~ *κρίση* ΣΥΝ. αμερόληπτος ΑΝΤ. μεροληπτικός. — απροσωπόλληπτα επίρρ., απροσωποληψία (η) [μτγν.].

απρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ατομικά χαρακτηριστικά, ώστε να ξεχωρίζει, που δεν έχει προσωπικό, εξατομικευμένο χαρακτήρα: η *τυπικότητα κάνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων απρόσωπες* || ~ *σύνολο* | *πόλη* ΣΥΝ. ουδέτερος ΑΝΤ. προσωπικός 2. αυτός που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *γενικές και ~ κατηγορίες, χωρίς να κατονομάζεται ο ένοχος* 3. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δεν δηλώνει τον δράστη τής ενέργειας τού ρήματος (β) απρόσωπο ***ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται μόνο σε τρίτο ενικό πρόσωπο και δεν δηλώνει ποιος είναι ο δράστης τής ενέργειας του (π.χ. *βρέχει, φυσάει, χιονίζει, συννεφιάζει, νυχτώνει, καλοκαιριάζει* κ.τ.ό., δεν έχουν δηλ. λεξικό υποκείμενο)· εκτός από αυτά τα «κατεξοχήν απρόσωπα ρήματα», υπάρχουν και άλλα που χρησιμοποιούνται συχνά σε γ' πρόσωπο, όπου δεν ενδιαφέρει τον ομιλητή το υποκείμενο τους- π.χ. «έχει (= υπάρχει) καθόλου *νερό στο ψυγείο;»* αντί «έχει *νερό το ψυγείο;»*· τα απρόσωπα ρήματα συγχέονται συχνά με τα τριτοπρόσωπα (βλ. λ. *τριτοπρόσωπος)* (γ) ***απρόσωπη σύνταξη*** η σύνταξη απρόσωπου ή τριτοπρόσωπου ρήματος (π.χ. έξω *βρέχει και φυσάει δυνατά - πρέπει να φύγεις)* (δ) ***απρόσωπη έκφραση*** σε φράσεις που δέχονται ως υποκείμενο προτάσεις με το να ή ότι: *είναι ανάγκη να προχωρήσει η μεταρρύθμιση* || *είναι κακό να φοβάσαι* || *είναι θετικό ότι δέχτηκε.* — απροσώπως επίρρ.

απροφάσιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς προφάσεις, ανοιχτά και χωρίς κάποια δικαιολογία: ~ *εχθρότητα* ΣΥΝ. απροσχημάτιστος, απροκάλυπτος. — απροφάσΐΟτα επίρρ.

απροχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει προχωρήσει· κυρ. στη ΦΡ. ***(φτάνω) στο απροχώρητο*** (φτάνω) σε οριακό σημείο, δεν έχω ή δεν υπάρχουν άλλα περιθώρια (ανοχής, υπομονής κ.λπ.): *υπέβαλε την παραίτηση του, δηλώνοντας ότι η κατάσταση έχει φτάσει ~*|| *η υπομονή μου έφτασε* ~ ΣΥΝ. εκεί που δεν παίρνει | πάει άλλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρχάριος.

απρωτοκόλλητος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν έχει πάρει αριθμό πρωτοκόλλου, που δεν έχει καταχωρισθεί: ~ *έγγραφα* ΑΝΤ. πρωτοκολλημένος.

άπτ**αιστα** επίρρ.· χωρίς κανένα γλωσσικό λάθος: μετά *από έναν χρόνο στην Ελλάδα η Άννα μιλάει τα Ελληνικά ~, ενώ ο Ιγκόρ κάνει ακόμη λάθη* ΣΥΝ. άψογα, τέλεια, (καθημ.) φαρσί. Επίσης απταίστως Ιαρχ.1.

άπτ**αιστ**ος, -η, -ο (λόγ.) αλάνθαστος, χωρίς σφάλμα: ~ *προφορά* | *ομιλία* | *χρήση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *πταιστός* < *πταίω* «φταίω»].

άπτερος, -ος/-η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει φτερά: ~ *έντομα* || το *άγαλμα* τής *Απτέρου Νίκης* ΑΝΤ. πτερωτός | φτερωτός. Επίσης (λαϊκ.) άφτερος

απτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αφή: οι τυφλοί *έχουν ιδιαιτέρως ανεπτυγμένες τις ~ τους ικανότητες*. [ΕΤΥΜ < αρχ. άπτικός < απτός < *άπτομαι]*.

απτόητος, -η, -ο αυτός που δεν πτοείται, δεν αποθαρρύνεται: *συνέχισε ~ τον δρόμο του παρά τις αποδοκιμασίες τού κόσμου* || *υποσχέθηκε ότι θα προχωρούσε ~, ανεξάρτητα από το πολιτικό κόστος* ΑΝΤ. πτοημένος. — απτόητα | απτοήτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *πτοώ* «αποθαρρύνω»].

άπτομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) (+γεν.) σχετίζομαι (με κάτι): *ο υπουργός χειρίζεται θέματα που άπτονται τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *το νομοσχέδιο άπτεται αυτού τού συνταγματικού άρθρου*- ΦΡ. (α) (ως επίθ.) ***μη-μου-άπτου*** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) λεπτεπίλεπτος, αυτός που δεν ανέχεται την παραμικρή ενόχληση ή ταλαιπωρία: με τις *υπερβολικές φροντίδες της έχει κάνει την κόρη της* ~ (β) ***μη-μου-άπτου*** (το) το φυτό «μιμόζα η αισχυντηλή», που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να ζαρώνει και να γέρνει προς τα κάτω, όταν το αγγίξει ή το κουνήσει κάτι. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω, *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ < αρλ· *άπτομαι, τ.* μέσης φωνής τού ρ. άπτω, αρχική σημ. «ανάβω, αναφλέγω», οπότε πιθ. < Ι.Ε. *ap- | *so-* «συνάπτω, συνδέω», πβ. λατ. ap-tus «συνδεδεμένος» (> γαλλ. apte «ικανός για κάτι, επαρκής», ισπ. apto, αγγλ. apt), ap-ud «παρά» (τοπικό). Ομόρρ. άφ-ή, *άψ-ίς, άν-άπτ-ω* κ.ά. Η συγκριτική εξέταση αποδεικνύει ότι η δασύτητα τού ρ. άπτω είναι μάλλον υστερογενής και οφείλεται πιθ. στην επίδραση τού ρ. *επω* «φροντίζω» (βλ. κ. *όπλο)]*.

μη-μου-άπτου. Ενδιαφέρουσα όσο και απρόσμενη σημασιολογική εξέλιξη από τη σημ. τού **«μη** με αγγίζεις», φράση που είπε ο Ιησούς στη Μαρία τη Μαγδαληνή, όταν εμφανίστηκε μπροστά της μετά την ανάσταση (Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 17: Μη *μου απτού, οὔπω γαρ ἀναβέβηκα προς τον πατέρα),* στη σημ. τού «λεπτεπίλεπτος, ευαίσθητος, μυγιάγγιχτος»! Προφανώς η μεταπήδηση έγινε μεταφορικά για άτομα που δεν ανέχονται ακόμη και να τα αγγίξει κανείς, άρα υπερβολικά ευαίσθητα και λεπτά. Στην όλη εξέλιξη συνέβαλε πιθανόν και το ομώνυμο φυτό «μη-μου-άπτου» ή, αλλιώς, «μιμόζα η αισχυντηλή», που όταν την πλησιάσει κανείς, συστέλλει τα φύλλα της σαν από ντροπή!

απτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να τον αγγίξει κανείς με τα χέρια του· (κατ' επέκτ.) όχι αφηρημένος, συγκεκριμένος: *έχω ~ αποδείξεις για όσα σου λέω* || ~ *πραγματικότητα* | *δείγματα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. απτός < *άπτομαι* «εγγίζω, ψαύω»].

άπτω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σήμαινε «συνδέω, προσκολλώ, φέρω σε επαφή» και σώζεται σε σύνθετα και παράγωγα τής σημερινής Ελληνικής: συν-άπτω, προσ-άπτω, εξ-άπτω κ.ά. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *άπτομαι]*.

άπτω - άπτομαι. Αρχαίο ρήμα που εξελίχθηκε προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις, τού «ανάβω» και τού «εγγίζω», και διατηρήθηκε μόνο στο μεσοπαθ. άπτομαι, καθώς και σε πλήθος παραγώγων και συνθέτων άπτω | **άπτομαι:** *αφή, απτός, άφτρα* (1. «ερεθισμός στο στόμα» < *αφθρα* < *άφθα* 2. φιτίλι < *άπτρα), μη-μου-άπτου, αψίδα, αν-άπτω* > *ανάβω (άναμμα, προσάναμμα, αναπτήρας), συν-άπτω (επισυνάπτω, συναπτός, σύναψη, συνημμένος), εξ-άπτω (έξαψη, εξημμένος), προσ-άπτω (πρόσαψη), εφάπτομαι (εφαπτομένη, εφαψίας).*

άπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για ονόματα) αυτός που δεν έχει πτώσεις, που δεν έχει καταλήξεις οι οποίες να δηλώνουν τις πτώσεις ΣΥΝ. άκλιτος ΑΝΤ. πτωτικός, κλιτός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *πτώσις* < *πίπτω]*.

άπτωτος - πολύπτωτος. Όροι που χρησιμοποιήθηκαν παλαιότερα στη γραμματική, για να δηλώσουν ότι ορισμένα ονόματα (ουσία-

στικά ή επίθετα) δεν έχουν πτώσεις (άπτωτα) ή έχουν πολλές πτώσεις (πολύπτωτα). Οι όροι είναι δηλωτικώς ατυχείς, διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ονόματα -ιδίως στην Ελληνική- χωρίς (ή και με πολλές) πτώσεις, αλλά με ή *χωρίς* καταλήξεις (ή μορφήματα), που να δηλώνουν τις πτώσεις. Έτσι, λ.χ. το ελλην. τόν-ος, *τόν-ου, τόν-ο* δηλώνει τις αντίστοιχες πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική ενικού) με τρεις διαφορετικές καταλήξεις, ενώ το αγγλ. accent έχει μεν ανάλογες (συντακτικές) πτώσεις, αλλά δεν έχει καταλήξεις | μορφήματα που να τις δηλώνουν είναι δηλ. άπτωτο, έναντι τού *πολύπτωτου* ελλην. τόνου!

απύθμενος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι τόσο βαθύς, ώστε μοιάζει να μην έχει πυθμένα: στα ~ βάθη τού *ωκεανού* || (μτφ.) ~ *μίσος* | *ζήλια* | *βλακεία* ΣΥΝ. τεράστιος, μεγάλος.

απύλωτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι κλεισμένος **με** πύλες ΣΥΝ. άφρακτος ΑΝΤ. κλεισμένος, φραγμένος- ΦΡ. ***απύλωτο στόμα*** *(άπύλωτον στόμα,* Αριστοφ. *Βάτραχοι* 838) για άνθρωπο που βωμολοχεί. ΣΧΟΛΙΟ *αθυρόστομος.*

απύραυλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει στο έδαφος του εγκατεστημένους πυραύλους, πυρηνικά όπλα: οι *διαδηλωτές ζητούσαν να γίνει η χώρα μας ~ ζώνη* || ~ *Βαλκανική*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. missile free].

απυρεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περίοδος χωρίς πυρετό που μεσολαβεί μεταξύ δύο κρίσεων πυρετού. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + -*πυρεξία* < *πυρέσσω]*.

απύρετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του έχει πέσει ο πυρετός, που δεν έχει πυρετό ΑΝΤ. εμπύρετος.

απύρηνος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ. αυτός που δεν έχει πυρήνα: ~ *κύτταρο*.

απυρόβλητος, -η, -ο (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται σε τόση απόσταση, ώστε δεν μπορεί να βληθεί από τα πυρά τού εχθρού: ~ *περιοχή* | *ζώνη*- ΦΡ. **μένω** | ***είμαι στο απυρόβλητο*** δεν υφίσταμαι καμία κριτική, καμία επίθεση ή επίπτωση: ενώ *όλοι οι συνεργάτες του κατηγορήθηκαν δριμύτατα, αυτός κατάφερε να μείνει στο απυρόβλητο*. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *πυρ* + *-βλητος* < *βάλλω]*.

Α.Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως.

Α.Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδεύσεως.

άπω επίρρ. {απώτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ.) (για τόπο κ. χρόνο) **1**. μακριά, πέρα ΑΝΤ. κοντά, εγγύς **2.** ***Άπω Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή*. [ΕΤΥΜ. Νεότερη λ., που πλάστηκε υποχωρητικά εκ των υστέρων ως θετικός βαθμός επιρρήματος τόσο των αρχ. επιρρ. *άπωτέρω, άπωτά-τω* (που προέρχονται από το επίρρ. άπωθεν) όσο και των υστερογενών (από τα αντίστοιχα επιρρήματα) επιθέτων *απώτερος* και απώτατος].

απωανατολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή ανήκει στην Άπω Ανατολής

απωθημένο (το) (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε έχει απομακρύνει κανείς από το μυαλό του, το έχει στείλει (με απώθηση) στο ασυνείδητο και δεν το αφήνει να εκδηλωθεί: *οι απαγορευμένες επιθυμίες μένουν συνήθως ως απωθημένα*- ΦΡ. (α) ***έχω απωθημένα*** έχω καταπιεσμένες επιθυμίες ή συναισθήματα, τα οποία δεν έχω μπορέσει ώς τώρα να εξωτερικεύσω· για πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή αντιδρά με άσχημο τρόπο (επειδή έχει μέσα του καταπιεσμένες ιδέες, επιθυμίες κ.λπ.): *πρέπει να έχει πολλά απωθημένα για να συμπεριφέρεται έτσι!* (β) ***βγάζω τα απωθημένα μου*** αφήνω ό,τι κρατούσα μέσα μου (συναισθήματα, ορμές) να εκδηλωθεί· (ειδικότ.) εκτονώνω την οργή μου (εις βάρος άλλου): *πολλοί οπαδοί βγάζουν τα απωθημένα τους στο γήπεδο βρίζοντας και βιαιοπραγώντας* ΣΥΝ. εκτονώνομαι, (λαϊκ.) βγάζω το άχτι μου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. abgestoßen].

απώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (λόγ.-σπάν.) η ώθηση μακριά (προσώπου ή πράγματος) 2. η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο, το να διώχνεται (κάποιος/κάτι) μακριά: η ~ των *εισβολέων* ΣΥΝ. απόκρουση 3. ΨΥΧΟΛ. ο αμυντικός μηχανισμός κατά τον οποίο σκέψεις, επιθυμίες ή συναισθήματα που θεωρούνται επώδυνα, δυσάρεστα ή μη αποδεκτά από τη συνείδηση απωθούνται στο ασυνείδητο · **4.** (μτφ.) η αρνητική διάθεση λόγω απαρέσκειας, αποστροφής· (συνεκδ.) η αποστροφή: *μου προκαλεί* ~ ΣΥΝ. απέχθεια ΑΝΤ. έλξη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απώθησις* < *απωθώ. Ο* ψυχολογικός όρος είναι μετάφρ. δάνειο από^ γερμ. Verdrängung (όρος τού S. Freud)].

απωθητικός, -ή, -ό [1847] 1. αυτός που προκαλεί απώθηση, που κρατεί (κάποιον) μακριά: ~ *τροφές* | *αέρια* (που απωθούν τα έντομα) 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί αποστροφή: ~ *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αποκρουστικός ΑΝΤ. ελκυστικός. — απωθητικότητα (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *απωθώ (-έω)* < *άπ(ο)-* + ωθώ].

απωθώ ρ. μετβ. {απωθείς... | απώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (λόγ.-σπάν.) σπρώχνω (κάτι) μακριά 2. απομακρύνω με βίαιο τρόπο, διώχνω από κοντά μου: *κατόρθωσαν να απωθήσουν τον εχθρό ΣΥΝ.* αποκρούω 3. ΨΥΧΟΛ. διώχνω, απομακρύνω στο ασυνείδητο σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα τα οποία δεν θεωρούνται αποδεκτά από τη συνείδηση: ~ *σκέψεις* | *επιθυμίες* | *συναισθήματα* 4. δεν ελκύω, προκαλώ αποστροφή: *το αντιπαθητικό του πρόσωπο σε απωθεί με την πρώτη ματιά*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. abstoßen].

απώλεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών) (λόγ.) **1**. (α) το χάσιμο, το να χάνεται (κάτι που κατέχει κάποιος): ~ *εγγράφου* | *περιουσιακού στοιχείου* | *χρημάτων* (β) το να πάψει κανείς να έχει (προσωρινά ή οριστικά) (ιδιότητα, δικαίωμα κ.λπ.): η ~ τής *ψυχραιμίας* | *τής όρασης* | *ισορροπίας* | *υπομονής* | *μνήμης* | *συνειδήσεως* | *ελέγχου* | *γοήτρου* | *x* η διαρροή: *υπήρξε ~ ψήφων σε σημαντικές εκλογικές περιφέρειες για το κόμμα μας* (ε) η μη εκμετάλλευση, η αποτυχία αξιοποίησης: η - μιας *ευκαιρίας* ΑΝΤ. ανάκτηση· (ειδικότ.) 2. η μείωση ποσότητας λόγω διαφυγής, διαρροής: ~ *ατμού* | *ηλεκτρικού φορτίου* 3. (συνεκδ.) η ζημιά, το πλήγμα: *ο τραυματισμός τού τερματοφύλακα ήταν μεγάλη ~ για την ομάδα* || *ασήμαντη ~*|| *ο θάνατος τού μεγάλου συνθέτη αποτελεί εθνική ~* || *«οι μεγαλύτερες ~ παρουσιάζονται στον χώρο των αμοιβαίων κεφαλαίων εξωτερικού»* (εφημ.) 4. (ειδικότ. για πρόσ.) (α) το κενό που αφήνει κάποιος με τον θάνατο του· ο θάνατος: *πρόωρη* | *οδυνηρή* - || ~ *συγγενούς* | *προσφιλούς προσώπου* (β) ***απώλειες*** (οι) νεκροί σε πολεμική επιχείρηση: *οι ~ τού εχθρού ανέρχονται σε αρκετές δεκάδες* · **5.** η ηθική διαφθορά, κυρ. σε φρ. όπως (α) ***η οδός τής απώλειας*** ο διεφθαρμένος τρόπος ζωής, ο κακός δρόμος (β) ***οίκος απώλειας*** το πορνείο (γ) ***υιός τής απώλειας*** (**i**) χαρακτηρισμός τού Ιούδα (ii) (μτφ.) διεφθαρμένος άνθρωπος, καταδικασμένος να χαθεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπόλλυμι* | *-ύω* «καταστρέφω» < άπ(ο)- + *δλλυμι* (βλ. λ. *όλεθρος)]*.

απώλεσα ρ. → απολλύω

απών, -ούσα, -όν {απ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} 1. (α) αυτός που απουσιάζει, που λείπει: *οι ~ μαθητές παίρνουν απουσία* || *κανείς δεν πρέπει να είναι - από τον αγώνα* || ήταν *αδικαιολόγητα ~ και τον κάλυψα* || *ο στρατιώτης ήταν αδικαιολογήτως ~ στην αναφορά και τιμωρήθηκε* || (κ. ως ουσ.) *πόσους απόντες έχουμε σήμερα;* || *Απών!* (ως απάντηση σε κάποιον που διαβάζει ονόματα από κατάλογο, για να σημειώσει ποιος απουσιάζει **ή** όχι) ΑΝΤ. παρών (β) (υποτιμητικά) αυτός που απουσιάζει από σημαντικές στιγμές **ή** γεγονότα στα οποία η παρουσία του θεωρείται αυτονόητη: *όταν χρειαζόμουν την ηθική του συμπαράσταση, ήταν -.'*· ΦΡ. **ο *μεγάλος απών*** (i) για πρόσωπο που λόγω τής αξίας ή τής θετικής του προσφοράς θα έπρεπε να παρίσταται κάπου αλλά απουσιάζει για ποικίλους λόγους: στα *εγκαίνια τού ιδρύματος, ο εμπνευστής και ευεργέτης του ήταν ο* - (γιατί είχε πεθάνει) (ii) για κάποιον που η απουσία του σε κρίσιμες στιγμές προκαλεί πικρία και απογοήτευση: *στον κοινό αγώνα μας, εκείνος ήταν ο ~!* **2.** ΝΟΜ. απών ***(οικονομικώς)*** ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) ο οποίος καίτοι παρίσταται στο ακροατήριο δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος, ώστε να θεωρείται ότι παρίσταται νόμιμα (π.χ. δεν έχει καταβάλει τα προβλεπόμενα από τον νόμο δικαστικά τέλη) **με** αποτέλεσμα να ερημοδικεί (βλ. κ. λ. *ερημοδικία)*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *άπειμι* «απουσιάζω» (βλ. κ. -ων, *-ούσα, -ον)]*.

άπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δύναμη που αναπτύσσεται μεταξύ δύο σωμάτων, ώστε να τείνει να απομακρυνθεί το ένα από το άλλο. — απωστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απωσις* < *απωθώ]*.

απώτατος, -η, -ο πάρα πολύ μακρινός στον χώρο ή τον χρόνο: ~ *αρχαιότητα* | *μέλλον* || ~ *άκρο τής επικράτειας* || (μτφ.) ~ *πρόγονος* (πβ. λ. *απώτερος)* ΑΝΤ. εγγύτατος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επίρρ. *απωτάτω,* υπερθ. βαθμός τού αρχ. επιρρ. άπωθεν < *άπο-* + *-θεν,* όπου το -ω- υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν]*.

απώτερος, -η, -ο 1. μακρινότερος στον χρόνο ή τον χώρο: ~ *παρελθόν* | *μέλλον* || (μτφ.) - *συγγενής* ΑΝΤ. κοντινός, άμεσος 2. (μτφ.) βαθύτερος, πραγματικός: *φαινόταν διαλλακτικός στις διαπραγματεύσεις, αλλά ο ~ σκοπός του ήταν να αναγκάσει τους άλλους να υποχωρήσουν* || ~ *επιδίωξη* | *αίτιο* ΑΝΤ. φαινομενικός, άμεσος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *άπωτέρω,* συγκρ. βαθμ. τού αρχ. επιρρ. άπωθεν < άπο- + θεν, όπου το *-ω-* υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν]*.

αρ. αριθμός: το *τεύχος αρ. 5 τού περιοδικού*.

αρά (η) (αρχαιοπρ.) η κατάρα, το αναθεμάτισμα, το ανάθεμα ΑΝΤ. ευχή, ευλογία (βλ. κ. λ. *άρες-μάρες)*- ΦΡ. ***αρά και κατάρα*** (επιτατ.) η επιτακτική εντολή, τής οποίας η δύναμη βασίζεται στον σεβασμό που αποπνέει το πρόσωπο που την απευθύνει (πβ. ευχή *και κατάρα): πριν πεθάνει, άφησε - στην κόρη της να μην πουλήσει το πατρικό κτήμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **àpFa,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *r-, πβ. λατ. oro «ικετεύω, παρακαλώ» κ.ά. Ομόρρ. *ἀρ-ύω* «κραυγάζω», *ἀρ-νοῦμαι]*.

άρα προτασιακό επίρρ.· (για τη δήλωση συμπεράσματος) επομένως, συνεπώς: *[...] Άρα, έχουμε δίκιο ως αντιπολίτευση να υποστηρίζουμε ότι η κυβέρνηση διέπραξε ογκώδη σφάλματα* || *[...] Άρα, απέτυχαν παταγωδώς τα μέτρα για τη μείωση τής εγκληματικότητας* || *βλέπω φως αναμμένο, ~ είναι στο σπίτι* || *είναι έξυπνος, δραστήριος, ευσυνείδητος, ~ ιδανικός γι'αυτή τη δουλειά* || *«ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει»*.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *άραγε, προτασιακός (προτασιακά επιρρήματα)*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *r-. Ομόρρ. *ἀρ-μός, ἄρ-τι* «μόλις, πρόσφατω». Η λ. αρχικώς δήλωνε την απλή σύνδεση και συσχέτιση προτάσεων ή και μερών τού λόγου ως αποτέλεσμα ακολουθίας γεγονότων. Η συμπερασματική χρήση τού συνδέσμου είναι ήδη αρχ. (Πλάτων, Αριστοτέλης)].

-άρα 1. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: (α) γυναίκα συγκεκριμένης ηλικίας: *εικοσ-άρα* (γυναίκα είκοσι ετών) (β) συγκεκριμένη ποσότητα ή διάρκεια: *εξηντάρα κασέτα* (κασέτα ήχου ή εικόνας διάρκειας 60') || *φάγαμε τεσσάρα* (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ) (γ) κυβισμό μηχανής: *χιλιάρα μηχανή* (μηχανή με ιπποδύναμη χιλίων κυβικών) · 2. παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό: (α) μεγεθυντικών ουσιαστικών: *γυναίκα > γυναικ-άρα, οικόπεδο > οικοπεδ-άρα, κορμί > κορμ-άρα, πόδι > ποδ-άρα, τρόμος > τρομ-άρα* (β) μεγεθυντικών θηλυκών κυρίων ονομάτων: *Ελένη > Ελεν-άρα.*
[ΕΤΥΜ. Το επίθημα *-άρα* (από το οποίο προήλθε το αντίστοιχο αρσ. *-άρας)* προέρχεται από ουδ. υποκ. σε *-άρι* (βλ.λ.), π.χ. *μουλάρι - μου-*

λάρα, *ποδάρι - ποδάρα,* κατά το σχήμα: *κεφάλι - κεφάλα, κοτσάνι - κοτσάνα* κ.ά.]. **Άραβας** (ο) {Αράβων}, **Αράβισσα** (η) {Αραβισσών (ως τ. θηλυκού χρησιμοποιείται και το «γυναίκα Αραβας», πβ. κ. *Αραπίνα, Αράπισ-σα*)} πρόσωπο που ανήκει στο σημιτικής καταγωγής έθνος, που έχει τις ρίζες του στην Αραβία και επεκτάθηκε **με** την εξάπλωση τού Ισλάμ στη Μέση Ανατολή, τη **Β.** Αφρική, τη Σαχάρα, στο Σουδάν και σε άλλες χώρες τής Αφρικής και τής Ασίας (βλ. κ. λ. *Αραβία).* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *"Άραψ, -βος* < αρχ. *'Αραβία* (βλ.λ.)]. αράβδιστος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χτυπήσει με ραβδί: ~ *ελιές* (που δεν έχουν ακόμη ραβδιστεί) ΑΝΤ. ραβδισμένος. **Αραβία** (η) χερσόνησος τής ΝΔ. Ασίας, που βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο. Επίσης **Αραβική Χερσόνησος**.

[ΕΤΥΜ. αρχ· < αραβ. Arab, το οποίο πιθ. να σήμαινε αρχικά «έρημος», αν ληφθεί υπ' όψιν το εβρ. arabäh «έρημη πεδιάδα». Έχει διατυπωθεί και η υπόθεση ότι η αραβ. λ. σημαίνει «διαμονή σε σκηνές»]. **αραβίδα** (η) ελαφρύ, βραχύκαννο αυτόματο όπλο. Επίσης (επίσ.) **αραβίς** {αραβίδος}.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αραβίς, -ίδος,* θηλ. τού *"Αραψ (ό).* Στη νεότερη εποχή, η λ. χρησιμοποιήθηκε **με** τη σημ. «βραχύκαννο τουφέκι», επειδή οι ιππείς έφεραν το συγκεκριμένο όπλο στον αριστερό ώμο προς τη δεξιά πλευρά, ακολουθώντας τη συνήθεια των Αράβων]. **Αραβική (Θάλασσα)** (η) τμήμα τού Ινδικού Ωκεανού μεταξύ τής Ινδίας και τής Αραβικής Χερσονήσου. **αραβικός**, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται **με** τους Αραβες ή την Αραβία: ~ *γλώσσα | έθνος | πολιτισμός | χώρες | άλογο* 2. *αραβικοί αριθμοί* τα αριθμητικά ψηφία που χρησιμοποιούν σήμερα οι Ευρωπαίοι (0,1,2,3,4,5,6,7,8,9) 3. *αραβικό κόμμι* υδροδιαλυτή ύλη που βγαίνει από ορισμένα φυτά (κυρ. είδη ακακίας) και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κόλλας, στη φαρμακευτική κ.λπ. 4. *Αραβική* (η) | *Αραβικά* (τα) η γλώσσα των Αράβων: Κλασική ~. **αραβιστής** (ο) [1843] πρόσωπο που ασχολείται **με** τη μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των Αράβων. **αραβολόγος** (ο/η) [1880] επιστήμονας που μελετά τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Αράβων. — **αραβολογία** (η). **αραβομαθής**, -ής, -ές [1898] {αραβομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την αραβική γλώσσα. **αραβοσιταλευρο** (το) (λόγ.) το καλαμποκάλευρο (βλ.λ.). αραβοσιτελαιο (το) {-ου κ. -αίου} λάδι που παράγεται από τον αραβόσιτο ΣΥΝ. καλαμποκέλαιο. **αραβόσιτος** (ο) [1861] {αραβοσίτ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το καλαμπόκι: *άνθος αραβοσίτου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αραποσίτι.

[ΕΤΥΜ. < *Αραψ, -βος + σίτος.* Αν και το δημητριακό είναι αμερικανικής καταγωγής, ονομάστηκε έτσι, επειδή εισήχθη στην Ελλάδα περίπου τον 16ο αι. από τη Β. Αφρική]. **αραβθύργημα** (το) [1842] {αραβουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο αραβικής τέχνης, διακοσμητικού χαρακτήρα **2.** ανεικονικό διακοσμητικό μοτίβο χαρακτηριστικό τής αραβικής τέχνης **3.** (μτφ.) διακοσμητικό έργο με ιδιαίτερη έμφαση στη λεπτομέρεια, με υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα ΣΥΝ. λεπτοδουλειά. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. arabesque].

αραβόφωνος, -η, -ο —> -φωνος

άραγε μόρ. (δείκτης ερωτηματικός) για την έκφραση απορίας, όταν ρωτά ή αναρωτιέται κανείς: ~ θα 'ρθει *απόψε ή αύριο το πρωί;* || *γιατί ~ αργεί τόσο πολύ;*

[ΕΤΥΜ < αρχ. ερωτημ. φρ. *αρά γε,* όπου το *γε* «βέβαια» συνέτεινε στο **να** αποκτά η ερώτηση πιο συγκεκριμένο και οριστικό χαρακτήρα].

άραγε = άρα; **Η** σημασία τού **άραγε** ως καθαρώς ερωτηματικού στοιχείου είναι σαφής και, επομένως, η χρήση του ως συμπερασματικού αντί τού *άρα* είναι εσφαλμένη. Το *άραγε* δεν σημαίνει *άρα* και χρήσεις όπως *«Το ταξίδι κρατάει μόνο δύο ώρες, άραγε θα έχει φθάσει ήδη εκεί»* δεν είναι σωστές. Το *άραγε* χρησιμοποιείται στη Ν. Ελληνική μόνο για ερωτήσεις «ολικής αγνοίας» (ερωτήσεις που απαντώνται με «ναι» ή «όχι»): *Άραγε πέτυχε στις εξετάσεις του;* (απάντηση) *Ναι, πέτυχε - Όχι, δεν πέτυχε.*

άραγμα (το) {αράγμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** το αγκυροβόλημα, η προσόρμιση **2**. (μτφ. για πρόσωπα) το καθισιό, η τεμπελιά ή το βόλεμα.

Αραγωνία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Ισπανίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. Aragón, από ομώνυμο ποταμό τής περιοχής]·

αράδα (η) **1.** η σειρά, η ευθεία γραμμή: *τους έβαλε σε δύο -, να τους μάθει βηματισμό* ΣΥΝ. στοίχος· ΦΡ. στην ***αράδα*** (i) αδιακρίτως, χωρίς διάκριση: *βάδιζε στον δρόμο και χτυπούσε τις πόρτες* - (ii) σε συνεχή διαδοχή, το ένα μετά το άλλο: *τρεις* μήνες ~ 2. (ως επίρρ.) σε συνεχή διαδοχή, χωρίς σταματημό, το ένα μετά το άλλο: *γεννούσε -παιδιά* || *κατέβαζε τις ιδέες* - || κάνει *κουταμάρες* ~ 3. η σειρά προτεραιότητας, η θέση σε σειρά αναμονής: (παροιμ.) *«αν είσαι και παπ-πάς, με την ~ σου θα πας»* · 4. η γραμμή (γραπτού, τυπωμένου) κειμένου: στην τρίτη ~ τής *σελίδας* ΣΥΝ. στίχος, σειρά. [ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < βεν. arada «αλέτρια» ή < *ούράδα* < *ούράδιον,* υποκ. τού αρχ. *ουρά].*

αραδιάζω ρ. μετβ. {αράδιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** εκθέτω, τοποθετώ (σύνολο πραγμάτων) με πρόχειρο τρόπο, χωρίς τάξη: ο *μικροπωλητής αράδιασε την πραμάτεια του πάνω στον πάγκο 2.* (μτφ.-κακόσ.) παραθέτω, λέω (σειρά πραγμάτων): *αραδιάζει ό,τι του κατεβαίνει και περιμένει να τον παίρνουμε στα σοβαρά* || ~ *ένα σωρό δικαιολογίες | ψέματα* 3. (οικ.) γεννώ συνέχεια: *αράδιασαν τόσα μωρά και τώρα δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα.* — αράδιασμα (το), αραδιαστός, -ή, -ό, αραδιαστά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αράδα].

αράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω τους απαραίτητους χειρισμούς, ώστε να σταματήσω και να ασφαλίσω (σκάφος) στο λιμάνι (αγκυροβόλημα, δέσιμο κ.λπ.): ~ τη *βάρκα | το πλοίο* ΣΥΝ. (λόγ.) προσορμίζω, ελλιμενίζω- ΦΡ. (λαϊκ.) *την αράζω* κάθομαι, ξαπλώνω αναπαυτικά και βολεύομαι, εγκαθίσταμαι κάπου χωρίς διάθεση να φύγω: την *άραξε κάτω από ένα δέντρο και χάζευε τα σύννεφα* ♦ (αμετβ.) 2. (για πλεούμενο και πρόσ.) φθάνω (στο λιμάνι), ρίχνω άγκυρα: σε *λίγο αράζουμε στον Πειραιά* || το *πλοίο άραξε μετά από ένα δύσκολο ταξίδι* 3. (αργκό) χαλαρώνω: *Άραξε! Όλα θα πάνε καλά!* (βλ. κ. λ. *αραχτός).*

[ΕΤΥΜ; μεσν. < αρχ. άράσσω, αρχική σημ. «επιτίθεμαι βίαια», αβεβ. ετύμου, ίσως ηχοποίητη λέξη. Από την ήδη αρχ. σημ. «προσορμίζομαι, αγκυροβολώ», που αναφερόταν σε πλοία τα οποία προσέγγιζαν την ακτή, η λ. κατέληξε να σημαίνει «αναπαύομαι, καταλήγω κάπου ύστερα από περιπλάνηση»].

α ράθυμος, -η, -ο **1**. αυτός που οργίζεται εύκολα και γρήγορα· αψίθυμος ΣΥΝ. ευέξαπτος, οργίλος · **2.** ράθυμος, νωθρός. — αραθυμία (η) [μεσν.], αραθυμώ ρ. [μεσν.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. μεσν. (σημ. 1) < ά- στερητ. + *ράθυμος-* (σημ. 2) < ά- προθεμ. + *ράθυμος}.*

αραιά επίρρ. [μεσν.] **1**. (α) **σε** αρκετή απόσταση ο ένας από τον άλλον: τα *σπίτια ήταν χτισμένα* ~ (β) με κενό διάστημα ανάμεσα: *ο τίτλος ήταν τυπωμένος* ~ (τα γράμματα είχαν αραίωση) ΑΝΤ. πυκνά · 2. κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν αρκετά μεταξύ τους· όχι συχνά ΑΝΤ. τακτικά' ΦΡ. (λαϊκ.) ***αραιά και πού*** σπανίως: τον *βλέπω* ~. Επίσης (σπάν.-λαϊκ.) αριά (**με** συνίζηση).

αραία επίρρ.· αραιά- μόνο στη ΦΡ. *αραία-αραία, να φαινόμαστε καμιά πενηνταρέα* σκωπτ. για συγκέντρωση, διαδήλωση κ.λπ. που δεν έχει συγκεντρώσει πολύ κόσμο και τα μέλης της διασκορπίζονται, ώστε να φαίνονται περισσότεροι.

αραιό- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν την ιδιότητα τού αραιού, την απουσία πυκνότητας: *αραιο-κατοικημένος, αραιο-σπαρμένος, αραιο-ϋφασμένος.*

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *αραιός,* απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. aréomètre)].

αραιοκατοικημένος, -η, -ο [1895] (τόπος) τού οποίου οι κάτοικοι μένουν σε απόσταση ο ένας από τον άλλον, τού οποίου ο πληθυσμός είναι δυσανάλογα μικρός σε σχέση με την έκταση: στις *βιομηχανικές χώρες η ύπαιθρος είναι* ~ || οι *έρημοι | οι αρκτικές περιοχές είναι* ~ ΑΝΤ. πυκνοκατοικημένος.

αραιόμετρο (το) [1858] {αραιομέτρ-ου | -ων) το όργανο για τη μέτρηση τής πυκνότητας των υγρών ΣΥΝ. πυκνόμετρο, (λαϊκ.) γράδο. — **αραιομετρικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aréomètre].

αραιός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που αποτελείται από στοιχεία τα οποία δεν είναι πολύ κοντά το ένα στο άλλο: ~ *μαλλιά | γένια | δόντια | πλήθος | ύφανση | βλάστηση | δόμηση | αράδες κειμένου* (β) αυτός που δεν έχει πυκνότητα, μεγάλη συνοχή· για μείγμα, διάλυμα, το οποίο έχει χαλαρή συνοχή, στο οποίο η ποσότητα μιας ουσίας που βρίσκεται σε αυτό διαλυμένη είναι πολύ μικρή: ~ *γάλα | σούπα* || ~ *αίμα | ομίχλη | νέφωση* ΑΝΤ. πυκνός, πηχτός · 2. αυτός που συμβαίνει κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν μεταξύ τους: ~ *συναντήσεις ! διαστήματα καλοκαιρίας | εμφανίσεις στο θέατρο | χιονοπτώσεις* ΣΥΝ. σπάνιος, σποραδικός ΑΝΤ. συχνός, τακτικός 3. αυτός που γίνεται από λίγα μέλη ενός συνόλου, όχι από όλους μαζί ταυτόχρονα: *ακούστηκαν κάποια ~ χειροκροτήματα* ΣΥΝ. σκόρπιος ΑΝΤ. πυκνός. — αραιότητα (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἴαρασ-}ός,* αγν. ετύμου, πιθ. συνδέεται με το επίθ. *ρψ,στος* (< **Ἐράσ-ιστοζ).* Στην Αρχ. η λ. προσδιόριζε ουσ. όπως *χείρ, φάλαγξ* κ.ά., προσδίδοντας τους το χαρακτηριστικό τού ισχυού και αδύναμου. Αργότερα, από τη σύνδεση της με ουσ. όπως *ομίχλη, νέφος, σπόγγος* η λ. δήλωσε επίσης και το χαρακτηριστικό τού μη πυκνούύως προς τη σύσταση].

αραιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αραίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1**. κάνω (κάτι) λιγότερο πυκνό· προσθέτω ουσία σε άλλη ουσία ή διάλυμα με σκοπό τη μείωση τής πυκνότητας: ~ το *γάλα | το κρασί | το ούζο με την προσθήκη νερού* ΑΝΤ. πυκνώνω, (για υγρά) συμπυκνώνω, (για πλήθος) συμπτύσσω **2.** κάνω (κάτι) **με** μικρότερη συχνότητα από προηγουμένως: ~ *τις επισκέψεις μου στο σπίτι ενός φίλου* ΣΥΝ. περιορίζω, μειώνω ♦ (αμετβ.) **3**. ΤΥΠΟΓΡ. μεγαλώνω την απόσταση ανάμεσα στα γράμματα ή στις αράδες ΑΝΤ. πυκνώνω 4. γίνομαι λιγότερο πυκνός ή συχνός· λιγοστεύω: αραιώνουν τα *μαλλιά | οι βροχές | οι θεατές* || *αραιώνει το σκοτάδι | το πλήθος* || *αραιώνουν οι παραστάσεις κλασικού ρεπερτορίου* ΣΥΝ. περιορίζομαι, μειώνομαι. — αραίωση (η) [αρχ.] κ. αραίωμα (το) [μτγν.], αραιωτικός, -ή, -ό [μτγν.].

αρακάς (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το μπιζέλι (βλ.λ.) **2.** (περιληπτ.) οι πλούσιοι σε πρωτεΐνες πράσινοι σπόροι τού παραπάνω φυτού και το φαγητό που τους έχει ως βάση του: *κρέας κοκκινιστό με αρακά.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άρακος,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελ.]. **-αράκι** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: φύλλο > *φυλλ-αράκι, ξύλο* > *ξυλ-αράκι, πόδι* > *ποδ-αράκι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*

[ΕΤΥΜ Υποκ. επίθημα, που προήλθε από ουδ. σε *-άρι)ον),* λ.χ. *χορτάριον,* με το επίθημα *-ακ-}.* **-αράκος** παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε αρσενικά ουσιαστικά για τον σχηματισμό υποκοριστικών **με** συναισθηματική

χροιά (χαϊδευτικά κ.λπ.): φίλος > *φιλ-αράκος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.* [ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα, που προήλθε από αρσ. σε *-άρης,* λ.χ. *κατεργάρης,* με το επίθημα *-ακ-].*

Αραλη (η) υφάλμυρη λίμνη τής Κ. Ασίας μεταξύ τού Καζαχστάν και τού Ουζμπεκιστάν. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Aral < καζαχ. arai «νησί», αφού η Αράλη περιέχει περίπου χίλια νησάκια].

αραλικι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ανάπαυση, η αδράνεια, η νωθρότητα: *το 'ρίξε στο ~ και δεν τον νοιάζει τίποτα!* ΣΥΝ. απραξία, (καθημ.) τεμπελιά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. arahk «μεσοδιάστημα, παύση» (< αραβ. 'ara, «ανοικτός τόπος»), με παρετυμολ. και σημασιολ. επίδραση τού *αράζω].*

αραμαϊκός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται **μ**ε τους Αραμαίους (βλ.λ.) **2**. ***Αραμαϊκή*** (η) | ***Αραμαϊκά*** (τα) η γλώσσα των Αραμαίων, σημιτική γλώσσα, πολύ διαδεδομένη στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα˙ Αραμαϊκά πιστεύεται ότι μιλούσαν ο Ιησούς και οι Απόστολοι και στα Αραμαϊκά έχουν γραφεί τμήματα βιβλίων τής Π.Δ.

Αραμαίος (ο) μέλος σημιτικής φυλής από την Αραβική Χερσόνησο˙οι φυλές αυτές εξαπλώθηκαν στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἀραμαῖοι.* Με το όνομα αυτό είναι γνωστοί στην Π.Δ. οι απόγονοι τού *Ἀράμ* (< εβρ. Aram, η λ. σημαίνει «ύψος»), εγγονού τού Νώε].

αραμπάς (ο) {αραμπάδες} (παλαιότ.) όχημα, δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν βόδια ή άλογα, πιο αργό από άμαξα, για την πρόχειρη μεταφορά ανθρώπων ή προϊόντων: *«~ περνά, σκόνη γίνεται»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. κάρρο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. araba < περσ. 'araba].

αραμπατζής (ο) {αραμπατζήδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ή οδηγεί αραμπά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. arabaci].

αραμπέσκ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει αραβική τεχνοτροπία: *χαλιά ~* · **2**. (στον κλασικό χορό) ***αραμπέσκ*** (το) χορευτική στάση κατά την οποία το σώμα στηρίζεται στο ένα ευθυγραμμισμένο πόδι, το ένα χέρι τεντώνεται μπροστά, ενώ το άλλο χέρι και το πόδι τεντώνονται προς τα πίσω. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. arabesque < ιταλ. arabesco «κατά τον τρόπο των Αράβων].

αραξοβολι (το) {αραξοβολ-ιού | -ιών} **1**. απάνεμος παράκτιος τόπος, κατάλληλος για να αράζουν τα πλοία ΣΥΝ. αγκυροβόλι, λιμάνι 2. (μτφ.) καταφύγιο που εξασφαλίζει ηρεμία μετά από περιπέτειες και ταλαιπωρίες. [ΕΤΥΜ. < θ. αορ. *αραξ-* τού *αράζω,* κατ' αναλογίαν προς το *αγκυροβόλι* (βλ.λ.)].

αράουτ (το) (στο ποδόσφαιρο) το πλάγιο άουτ (βλ. λ. *άουτ).* [ΕΤΥΜ. < αγγλ. around «γύρω γύρω», κατά παρετυμολ. σύνδεση με το *άουτ].*

Αραπάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρός Αράπης 2. (μτφ.) για παιδί πολύ μαυρισμένο από τον ήλιο 3. στρογγυλό γλύκυσμα καλυμμένο με σοκολάτα. Επίσης Αραπόπουλο.

Αράπης (ο) {Αράπηδες κ. (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) Αραπάδες}, Αράπισ-σ**α** (η) {δύσχρ. Αραπισσών} **1.** (παλαιότ.-λαϊκ.) ο Άραβας˙ ΦΡ. ***καπνίζω σαν Αράπης*** καπνίζω πάρα πολύ, υπερβολικά 2. (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμψή φυλή · **3.** (συχνά μειωτ.) ο μαύρος, ο νέγρος˙ ΦΡ. (παροιμ.) ***τον Αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** *(Αιθίοπα σμήχειν,* αρχ. παροιμία, Λουκιανός) είναι αδύνατον να αλλάξεις ριζικά τη φύση ενός ανθρώπου˙ (συνήθ. μτφ.) για κάποιον που δεν αλλάζει με τίποτα: δεν *παίρνει από λόγια ούτε από συμβουλές· ό,τι κι αν του πεις, ό,τι κι αν κάνεις, αυτός μένει ο ίδιος- ~!* · 4. ΛΑΟΓΡ. (παλαιότ.) φανταστικό ον (δαιμόνιο, στοιχειό) που εμφανίζεται άλλοτε ως φύλακας οικιών πλουτίζοντας τον οικοδεσπότη (τρώγοντας όμως τους άπληστους), άλλοτε ως μελαμψός φύλακας κρυμμένων θησαυρών και άλλοτε ως ρωμαλέος αντίπαλος ήρωα τον οποίο υπηρετεί αφού νικηθεί από αυτόν (συχνά αναφερόταν ως φόβητρο για μικρά παιδιά): *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε φάει ο ~!* || φάε *το φαγητό σου, γιατί θα φωνάξω τον* ~! Επίσης **Αραπίνα** (η) (κυρ. σημ. 1-3). [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. Arab, βλ. κ. *Αραβία].*

Αραπιά (η) (παλαιότ.-λαϊκ.) ο κόσμος τής Μέσης Ανατολής, οι τόποι, ο πολιτισμός, οι άνθρωποι˙ η Αραβία και η Β. Αφρική: *«Θα πάω εκεί στην Αραπιά...»* (λαϊκ. τραγ.).

αράπικος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με αράπη (βλ.λ., κυρ. σημ. 1): *~ κορμί | χορός | τραγούδι-* ΦΡ. ***αράπικα μάτια*** μαύρα μάτια και γλυκά **2**. ***αράπικο φιστίκι*** ξηρός καρπός, που προέρχεται από την *αραχίδα* (ποικιλία φιστικιάς), έχει πολύ λεπτό και εύθρυπτο περίβλημα ρόδινου χρώματος και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού καβουρντιστεί και αλατιστεί 3. (μτφ.) πολύ μελαχρινός: *~ φάτσα* ΣΥΝ. μελαμψός 4. ***Αράπικα*** (τα) η αραβική γλώσσα.

αραποσίτι (το) {αραποσιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το καλαμπόκι ΣΥΝ. (επίσ.-λόγ.) αραβόσιτος. Επίσης (λαϊκότ.) αραποσίταρο κ. αραπόστα-ρο. — αραποσιτιά (η), αραποσίτινος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ < *αραβόσιτος,* με την επίδραση τού *Αράπης].*

Α**ραρ**άτ (το) {άκλ.} βουνό στην Α. Τουρκία, στο σύνορα με το Ιράν και την Αρμενία, στο οποίο (κατά την Π.Δ.) άραξε η κιβωτός τού Νώε μετά τον κατακλυσμό- αποτελεί το ιερό όρος των Αρμενίων, οι οποίοι πιστεύουν ότι είναι ο πρώτος λαός που εμφανίστηκε στη Γη μετά τον κατακλυσμό. [ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, ίσως από το όν. Urartu μιας ασσυριακής θεότητας ή από προ-ΙΕ. ρίζα ar- «βουνό»].

-αράς παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: μύτη > *μυτ-αράς, πόδι > ποδ-αράς* || *παίχτης > παιχτ-αράς, κλέφτης > κλεφτ-αράς, ψεύτης > ψευτ-αράς.* [ΕΤΥΜ. Το μεγεθ. επίθημα *-αράς* (ήδη μεσν.) προήλθε από τα ουδ. σε *-άρι* κατά το σχήμα: *παλληκάρι - παλληκαράς, ζωνάρι - ζωναράς].*

-άρ**ας** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό κυρίων ονομάτων: *Μήτσος > Μητσ-άρας, Γιώργος >* (κλητ.) *Γιωργ-άρα.* [ΕΤΥΜ. < μεγεθ. επίθημα *-άρα* (βλ.λ.) + αρσ. κατάλ. -ς].

αρασέ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στην άρση βαρών) άσκηση που συνίσταται στην άρση με μία μόνο προσπάθεια των βαρών από το έδαφος με τα χέρια τεντωμένα (πβ. λ. ζετέ). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. arracher «τραβώ με δύναμη» < παλ. γαλλ. esrachier < δημώδ. λατ. *ex-radicare < λατ. eradicare «ξεριζώνω»].

αρατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με ευχή ή κυρ. κατάρα (βλ. λ. *αρά).*

Ἀραχθος (ο) (Αράχθου) ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από την Πίνδο και εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἄραχθος* | *"Αρατθος* | *'Αραιθος,* προελλην. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

αραχίδα (η) το φυτό από το οποίο παράγονται τα αράπικα φιστίκια (βλ. λ. *αράπικος).* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. arachide < μτγν. *ἀράχιδνα* < αρχ. *αρακος.* Βλ. κ. *αρακάς].*

αραχιδέλαιο (το) {αραχιδελαίου | χωρ. πληθ.} το έλαιο που προέρχεται από την αραχίδα (βλ.λ.).

ά**ραχλ**ος, -η, -ο → άραχνος

αράχνη (η) {αραχνών} "Ι.αρθρόποδο σκουρόχρωμο ζωύφιο με μακριά λεπτά πόδια, το οποίο κατασκευάζει ιστό για φωλιά, αλλά και για να παγιδεύει τη λεία του **2**. (συνεκδ.) ο ιστός τού παραπάνω ζωυφίου, συνήθ. μέσα σε σπίτι (στις γωνίες): *καθαρίζω το ταβάνι από τις ~* || (μτφ.) *(κάτι) έχει πιάσει αράχνες* (έχει παλιώσει πολύ, έχει μείνει αχρησιμοποίητο) **3**. ΜΥΘΟΛ. ***Αράχνη*** (η) κόρη τού Λυδού βαφέα Ίδμο-να, φημισμένη για την υφαντική της τέχνη, την οποία η Αθηνά μεταμόρφωσε λόγω τής υπεροψίας της στο γνωστό έντομο · 4. διακοσμητικό φυτό, είδος σπαραγγιού. — (υποκ.) αραχνίτσα κ. αραχνούλα (η) κ. αραχνάκι (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *arak-sn-a, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδέεται με το ουσ. *άρκυς, -υος* «δίχτυ» και με το λατ. aranea «αράχνη»].

αραχνιά (η) ο ιστός που υφαίνει η αράχνη.

αραχνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αράχνιασ-α, -μένος} **1**.γεμίζω **με** ιστούς αράχνης, κυρ. λόγω εγκατάλειψης: το *σπίτι έμεινε κλειστό τον χειμώνα κι αράχνιασε **2.*** (μτφ. η μτχ. ***αραχνιασμένος, -η, -ο)*** ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος: *~ ιδέες/ συστήματα.*

αραχνοδακτυλία (η) ΙΑΤΡ. συγγενής παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από μακριά και λεπτά δάκτυλα. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arachnodactyly].

αραχνοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {αραχνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} λεπτός σαν τον ιστό τής αράχνης ΣΥΝ. αραχνένιος, αράχνινος.

αραχνοκεντημένος, -η, -ο κεντημένος με πολλή λεπτότητα και τέχνη. Επίσης αραχνοκέντητος.

άραχνος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) άραχλος γεμάτος αράχνες, εγκαταλελειμμένος˙ συνήθ. στη ΦΡ. ***μαύρος κι άραχνος*** εξαιρετικά δυσάρεστος: *τα βλέπει όλα μαύρα κι άραχνα.* [ΕΤΥΜ. < *αραχνιάζω* (υποχωρητ.) < *αράχνη].*

αραχν**οΰφαντος**, -η, -ο [1889] αυτός που έχει πολύ λεπτή ύφανση, όπως ο ιστός αράχνης: *~ πέπλο | μεταξωτό.*

Α**ράχοβα** (η) (παλαιότ. ορθ. *Αράχωβα)* {-ας κ. -όβης} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας στις Ν. πλαγιές τού Παρνασσού, στον δρόμο προς τους Δελφούς. [ΕΙΥΜ < παλαιότ. σλαβ. Orechovo «καρυδότοπος»].

αραχτός, -ή, -ό (αργκό) αυτός που κάθεται αναπαυτικά˙ (συνεκδ.) αδρανής, αυτός που δεν έχει έγνοιες, άνετος: *τον είδα ~ μπροστά στην τηλεόραση || είναι ~ στο σπίτι και ούτε σκέψη για δουλειά.* [ΕΤΥΜ. < *αράζω].*

Αρβανίτης (ο) {Αρβανιτών}, Αρβανίτισσα (η) {Αρβανιτισσών} 1. (παλαιότ.) αρβανιτόφωνος, πρόσωπο που μιλάει Αρβανίτικα ΣΥΝ. Αρναούτης, Κόλιας 2. (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο επίμονο και ξεροκέφαλο. — **αρβανιτόπουλο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρβανίτικος, εθνικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < τόπων. *Ἄρβανα* < αλβ. Arbëna. Η ονομασία *Ἄρβανα* δόθηκε αρχικώς στην οροσειρά που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Mat και Ischmi (δυτικά τής Αχρίδας), οι δε κάτοικοι των περιοχών αυτών ονομάστηκαν (από τους Έλληνες) *Ἀρβανῖται,* όνομα που συνδέθηκε εσφαλμ. με τον τ. *'Αλβανία* (βλ.λ.), ο οποίος δεν έχει την ίδια ετυμολογική προέλευση].

Αρβανιτιά (η) [μεσν.] **1**. (περιληπτ.) το σύνολο των Αρβανιτών **2**. χώρος όπου κατοικούν Αρβανίτες.

αρβανίτ**ικος**, -η/-ια, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αρβανίτες (βλ.λ.)˙ ΦΡ. (μτφ.) ***κεφάλι αρβανίτικο*** ο πεισματάρης άνθρωπος, ο ξεροκέφαλος ΣΥΝ. αγύριστο κεφάλι **2.** ***Αρβανίτικα*** (τα) η γλωσσά που μιλούν οι Αρβανίτες.

Αρβανίτικα - **Αρβανίτες**. Οι **Αρβανίτες**, απώτερης αλβανικής καταγωγής Έλληνες, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας (Κορινθία, Αργολίδα, Αττική, Βοιωτία, Θεσπρωτία, τμήμα τής Ευβοίας, στην Ανδρο, στον Πόρο, στη Σαλαμίνα κ.α.). Ζυμωμένοι με τις τύχες τού Ελληνισμού και έχοντας πολεμήσει στον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον των Τούρκων και άλλων κατακτητών, οι Αρβανίτες βρίσκονται στην Ελλάδα από τον 14ο και 15ο αιώνα, οπότε ήλθαν τμηματικά ως έποικοι, ενίοτε με την ενθάρρυνση ή

την υποστήριξη Βυζαντινών αυτοκρατόρων και ηγεμόνων. Εθνικά, πολιτισμικά και κοινωνικά οι Αρβανίτες αφομοιώθηκαν πλήρως με τους Έλληνες, με μόνο υπόλειμμα τής απώτερης καταγωγής τους τα Αρβανίτικα. Πρόκειται για μια αλβανικής προέλευσης διάλεκτο, η οποία βαθμηδόν -μια και οι Αρβανίτες ήταν πάντοτε δίγλωσσοι, αν δεν ήταν μονόγλωσσοι (ομιλητές τής Ελληνικής)-υποχώρησε μπροστά στο γόητρο και στην επικοινωνιακή δύναμη τής επίσημης γλώσσας (τής Ελληνικής). Σήμερα είναι πολύ λίγοι οι ομιλητές των Αρβανίτικων, μερικά μεγάλης ηλικίας άτομα, τελευταία απομεινάρια μιας διαλέκτου που μιλήθηκε πολύ περιορισμένα, σκόρπια και άτακτα επί πέντε και πλέον αιώνες, έχοντας διασωθεί για μακρό διάστημα χρόνου μέσα από την προφορική παράδοση.

Αρβανιτόβλαχος (ο) Βλάχος τής Β. Ηπείρου και τής Αιτωλοακαρνανίας (πβ. λ. Αρωμούνοι). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος, αρβανίτικος, εθνικός.*

αρβανιτόφωνος, -η, -ο -+ -φωνος

αρβανιτοχώρι (το) χωριό στο οποίο κατοικούν Αρβανίτες.

αρβύλα (η) {αρβύλων} 1. παπούτσι από χοντρό δέρμα, τού οποίου το ύψος μπορεί να φθάνει μέχρι πάνω από τον αστράγαλο ώς το μέσο τής κνήμης και το οποίο δένεται με κορδόνια (κυρ. για στρατιωτική χρήση): *καινούργιες | γυαλισμένες* ~· ΦΡ. (καθημ.-οικ.) ***ράδιο αρβύλα*** η αναξιόπιστη φήμη, η μη έγκυρη πληροφορία, το κουτσομπολιό: μη *δίνεις βάση σ' αυτά που ακούς- είναι* ~ ***2.*** (στρατιωτική αργκό) ως χαρακτηρισμός τού σκληρού κρέατος. Επίσης (λαϊκ.) άρβυλο (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. άρβύλη, αγν. ετύμου, τεχνικός όρ., πιθ. δάνειο από ανατολικές γλώσσες].

αργά επίρρ. [μεσν.] 1. (α) σε προχωρημένη ώρα: *επέστρεψα -χθες το βράδυ, γι'αυτό δεν σας τηλεφώνησα* ΑΝΤ. νωρίς (β) (συνεκδ.) το βράδυ: *γυρίζω σπίτι* ~ 2. ενώ έχει περάσει ο κατάλληλος χρόνος: ήταν *πια ~, όταν κατάλαβε το λάθος του* || (παροιμ.) *«κάλλιο ~ παρά ποτέ»* ΑΝΤ. εγκαίρως · 3. με χαμηλούς ρυθμούς, χωρίς ταχύτητα: *εργάζεται ~ αλλά σταθερά* ΣΥΝ. βραδέως ΑΝΤ. γρήγορα˙ ΦΡ. (α) ***αργά ή γρήγορα*** οπωσδήποτε, ανεξαρτήτως τού πότε: ~ *θα γυρίσει σπίτι, γιατί τα λεφτά του θα τελειώσουν* (β) (ειρων.-μειωτ.) τα ζώα μου ***αργά*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους που δρουν τεμπέλικα, νωχελικά, με πολύ αργούς ρυθμούς: του *ζήτησα να βιαστεί, αλλά αυτός ~.* — (υποκ.) αρΥούτσικα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά.*

αργάζω ρ. μετβ. {άργασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) 1. κατεργάζομαι δέρματα' ΦΡ. (μτφ.) *αργάζω το πετσί | το τομάρι κάποιου* (τον δέρνω ανελέητα) 2. (η μτχ. ***αργασμένος,*** *-η, -ο)* (μτφ.) ταλαιπωρημένος από τη σκληρή δουλειά, τραχύς, ροζιασμένος: ~ *χέρια | πρόσωπο.* — άργαση (η) κ. οργασμό (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αργάζω* «επεξεργάζομαι, πλάθω», που συνδ. με το ουσ. *έργον,* αν προέρχεται από θ. **Ρε-Ρορ-γ-].*

αργαλειός (ο) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η ύφανση: *παλιά ύφαιναν τα προικιά στον* ~ || ξύλινος | *μηχανικός ~.* ΙΒΓΥΜ. < μτγν. *άργαλεῖον (το)* < αρχ. *έργαλεῖον.* ο τ. *αργαλειός* (σε αρσενικό γένος) οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. ίστός με το οποίο επί μακρόν συνυπήρχε].

Αργείος (ο) [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που κατάγεται από το Αργός 2. (στην αρχαιότητα) ***Αργείοι*** (οι) οι Έλληνες· κυρ. στη ΦΡ. ***αιδώς Αργεί· οι*** βλ. λ. *αιδώς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀργεῖος* < **Ἄργεσ}ος* < *"Αργός,* γεν. *"Αργούς* (< **"Αργεσ-ος)].*

Αργεντινή (η) (ισπ. Republica Argentina = Δημοκρατία τής Αργεντινής) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπουένος Αιρες, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο. — Αργεντινός κ. (προφορ.) Αργεντινός (ο), Αργεντινή κ. Αργεντινέζα (η), αργεντι-νέζικος, -η, -ο κ. (προφορ.) αργεντίνικος
[ΕΤΥΜ- < ισπ. Argentina (οπτικό δάνειο) < λατ. argentum «άργυρος, ασήμι», ορυκτό που παράγει η χώρα και που προσείλκυσε το ενδιαφέρον των Ισπανών αποίκων τον 15ο αι.].

άργητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αργός + -ητα,* πβ. κ. μάνητα],

αργία (η) {αργιών} 1. (λόγ.) η έλλειψη απασχόλησης ΣΥΝ. καθισιό, τεμπελιά ΑΝΤ. απασχόληση, εργασία- ΦΡ. ***αργία μήτηρ πάσης κακίας*** *(αργία μήτηρ πάσης κακίας)* η έλλειψη απασχόλησης οδηγεί σε κακές σκέψεις και πράξεις: *φρόντισε να τον κρατάς συνεχώς απασχολημένο με κάτι-* ~! · 2. (α) η παύση εργασιών, κυρ. λόγω εορτής: *μεσολάβησε η ~ και η δουλειά έμεινε πίσω* || *τριήμερη | υποχρεωτική* | σχολική ~ || η *28η Οκτωβρίου έχει καθιερωθεί ως ημέρα αργίας* ΣΥΝ. σχόλη (β) (συνεκδ.) η ημέρα κατά την οποία ο κόσμος δεν δουλεύει: η *αγορά κινείται κυρίως τις* ~ ΑΝΤ. καθημερινή, εργάσιμος (πβ. λ. *ημιαργία)* · 3. η υποχρεωτική παύση εργασίας που επιβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο, ιερέα κ.λπ., επειδή έχει καταδικαστεί ή είναι υπόδικος: *τίθεμαι σε* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *αργός* (βλ.λ.)].

αργιλικος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άργιλο: ~ *ορυκτά.*

αργίλιο (το) [1876] {αργιλίου} ΧΗΜ. ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο ΑΙ) που απαντά στη φύση ενωμένο, κυρ. ως βοξίτης, κρυόλιθος ή άργιλος, ή παρασκευάζεται από βοξίτες με ηλεκτρόλυση και χρησιμοποιείται σε μεταλλικές κατασκευές, στην αεροναυπηγική και για την παρασκευή ελαφρών και ανθεκτικών κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. αλουμίνιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αργιλ(λ)ος,* απόδ. τού νεολατ. aluminium «αλουμίνιο»].

αρΥΐλοπλαστική (η) [1878] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από άργιλο. **άργιλος** (η) {αργίλ-ου | -ων} ΟΡΥΚΤ. εδαφικό υλικό που αποτελείται από πάρα πολύ λεπτούς κόκκους (μικρότερους από 0,002 χιλιοστά), έχει γαιώδη όψη και, όταν αναμιχθεί με μικρές ποσότητες νερού, εμφανίζει πλαστικότητα: *κεραμική | λευκή | ερυθρά | μαύρη ~.* — **αρ-**Υΐλώδης, -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άργιλ(λ)ος, πιθ. συνδέεται με το αρχ. επίθ. *αργός* «στιλπνός, λαμπρός» (άσχετο με το επίσης αρχ. *αργός* «βραδύς»). Βλ. κ. *άργυρος}.*

αργιλόχωμα (το) [1897] {αργιλοχώματος | χωρ. πληθ.) το χώμα που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε άργιλο.

Αργίτης (ο) → Άργος

αργίτικος, -η, -ο → Άργος

αργκό (η) {άκλ.} ελλην. συνθηματική *γλώσσα-* κάθε συνθηματική γλώσσα που χρησιμοποιείται από κοινωνικές ομάδες και διαφοροποιείται από την κοινώς αποδεκτή και καθιερωμένη γλώσσα, κυρ. σε επίπεδο λεξιλογίου: η ~ *τού υποκόσμου | των νέων | των στρατιωτών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. argot < παλαιότ. argoter «επαιτώ, ζητιανεύω», αγν. ετύμου. Η σημ. «ιδίωμα των περιθωριακών και αγυρτών» παραδίδεται στη Γαλλική από το 1690, οπότε η λ. παρασυνδέθηκε με το παλ. γαλλ. hargoter «λογομαχώ». Η παλαιότερη Γαλλική χρησιμοποιούσε ήδη την ηχομιμητ. λ. jargon (αρχική σημ. «γλώσσα των πουλιών»)].

αργκό: συνθηματική γλώσσα. Αργκό (argot) ή σλανγκ (slang) είναι οι όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι, για να χαρακτηρίσουν κάθε μορφής φτειαχτό ιδίωμα, εν χρήσει από διάφορες κοινωνικές ομά δες υπό μορφήν «κώδικα συνεννοήσεως» τής ομάδας, ο ελληνικός όρος είναι συνθηματική γλώσσα (ή συνθηματικό ιδίωμα ή συνθη ματικός κώδικας). Χαρακτηριστικά τέτοιων μορφών επικοινωνίας είναι η ελευθεριάζουσα γλώσσα, που παρεκκλίνει από τον κώδικα τής κοινής γλώσσας, καταφεύγοντας σε ευρεία χρήση μεταφορών, εκφραστικών και πεποιημένων (φτειαχτών) λέξεων, κατεξοχήν νε ολογισμών, με περιορισμένη συμβατικότητα στη χρήση τους και γι' αυτό εφήμερων και παροδικών εν πολλοίς γλωσσικών κατα σκευών. Μορφές συνθηματικής γλώσσας χρησιμοποιούνται από πολλά είδη κοινωνικών ομάδων, που χρειάζονται αυτού τού είδους την ιδιαίτερη συνεννόηση, για να εντυπωσιάσουν, να διαμαρτυ ρηθούν, να συγκαλύψουν ή και να κρυφτούν. Έτσι, ξεχωριστά συν θηματικά ιδιώματα χρησιμοποιούν οι νέοι, οι στρατιώτες, οι δια νοούμενοι, οι μαστόροι (παλαιότερα) και διάφορες περιθωριακές ομάδες (κακοποιοί, πόρνες, τοξικομανείς, ομοφυλόφιλοι κ.ά.). Κοι νός στόχος όλων η ιδιαίτερη -μη προσιτή σε όλους- ή και κρυφή, μυστική συνεννόηση. → *διάλεκτος*

αργοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αργκό: ~ λέξη | *έκφραση | ομιλία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. argotique < argot (βλ. λ. *αργκό)].*

αργό- κ. **αργό-** ά συνθετικό ονομάτων, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων, το οποίο δηλώνει: 1. τη βραδύτητα, τον αργό ρυθμό: *αργοσβήνω, αργο-κίνητος, αργο-κυλάω* ΣΥΝ. σιγο-, βράδυ- ΑΝΤ. γρήγορο-, γοργό-, ταχύ- 2. την αδράνεια, την τεμπελιά: *αργό-μισθος, αργό-σχο-λος* 3. (χρονικό) προχωρημένη ώρα: *αργο-κοιμάμαι.* [ΕΤΥΜ; Α συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *αργός}.*

αργοκίνητος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που κινείται με αργό ρυθμό ΣΥΝ. αργός, βραδύς 2. (μτφ.) αυτός που δεν ενεργεί με σβελτάδα και όρεξη, που καθυστερεί στην πραγματοποίηση ενός στόχου· ΦΡ. ***αργοκίνητο*** *καράβι* (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο αργό στις κινήσεις και τις αντιδράσεις του: *η ουρά των πελατών όλο και μεγάλωνε, αφού ο υπάλληλος ήταν ~.*

Αργολίδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός τής ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα το Ναύπλιο. — αργολικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ. *Ἀργολίς (γη)* < *"Αργός}.*

αργολιθοδομή (η) λιθοδομή που χτίζεται χωρίς συνδετικό κονίαμα. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *αργός* (στη σημ. «ακατέργαστος», πβ. φρ. *αργός άργυρος) + λιθοδομή}.*

Αργολικός **(Κ**όλπος**)** (ο) [μτγν.] κόλπος τής Α. Πελοποννήσου μεταξύ τής Αργολίδας και τής Αρκαδίας.

αργόμισθος, -η, -ο [1822] αυτός που παίρνει μισθό, χωρίς να εργάζεται ή χωρίς να παράγει το αναμενόμενο έργο. — αργομισθία (η) [1897].

αργόν (το) [1895] ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Ar) που απαντά στον ατμοσφαιρικό αέρα ως άχρωμο, άοσμο και άγευστο· ευγενές αέριο (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ. argon, από το ουδ. τού αρχ. *αργός | ἄεργος}.*

Αργοναύτες (οι) {Αργοναυτών} ΜΥΘΟΛ. ήρωες, μέλη τού πληρώματος τής Αργούς, οι οποίοι βοήθησαν τον Ιάσονα στην εκστρατεία του για την απόκτηση τού «χρυσόμαλλου δέρατος». — αργοναυτικός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ· < αρχ. *Ἀργοναύτης* «ναύτης τής Αργούς» < *'Αργώ* (βλ.λ.) + ναύτης].

αργοπεθαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) 1. (συνήθ. για αρρώστους) πεθαίνω με αργό θάνατο, όχι ακαριαία, ψυχορραγώ 2. (μτφ.) χάνομαι σιγά-σιγά: η πόλη, *εγκαταλειμμένη στην τύχη της, αργοπεθαίνει από οικονομικό μαρασμό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

αργοπορία (η) [μεσν.] {αργοποριών} η καθυστέρηση στην άφιξη, την εκτέλεση ή την ολοκλήρωση έργου: η ~ τού *τρένου οφείλεται σε μηχανική βλάβη* || ~ στην *παράδοση οδικού έργου.*

αργοπορώ ρ. αμετβ. {αργοποφείς... | αργοπόρη-σα, -μένος} 1. φθάνω με καθυστέρηση: *έφθασε στη δουλειά του αργοπορημένος εξαιτίας τής μεγάλης κίνησης 2.* (σπάν.) προχωρώ με καθυστέρηση: *αργοπορήσαμε κοιτάζοντας το τοπίο* ΣΥΝ. βραδυπορώ ΑΝΤ. σπεύδω 3. (μτφ.)

δουλεύω αργά, με καθυστέρηση: ~ στην εκπόνηση *μιας εργασίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χασομερώ, (καθημ.) καθυστ$^{\varepsilon}$ρώ.
[ΕΤΥΜ. < μ$^{\varepsilon}$σν. *αργοπορώ* < **άργοπόρος,* κατά το σχήμα *βραδυπόρος* > *βραδυπορώ,* < *αργό-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

αργός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει χαμηλούς ρυθμούς, που γίνεται χωρίς βιασύνη, με μικρή ταχύτητα: ~ ρυθμός | βήμα | *κινηματογραφικά πλάνα* (που δεν εναλλάσσονται γρήγορα) ΣΥΝ. βραδύς ΑΝΤ. ταχύς· ΦΡ. (α) ***αργός θάνατος*** (i) οδυνηρή κατάσταση που καταβάλλει σταδιακά αυτόν που την υφίσταται (ii) (μτφ.) εθισμός που οδηγεί στη σωματική φθορά, στον θάνατο: το *τσιγάρο* | *τα ναρκωτικά είναι* ~ (β) ***αργή κίνηση*** τεχνική τού κινηματογράφου ή τής τηλεόρασης, κατά την οποία αναπαράγεται σε μικρότερη ταχύτητα η εικόνα, διευκολύνοντας τον θεατή να δει τη λεπτομέρεια που τον ενδιαφέρει: *βλέποντας τη φάση σε ~, βεβαιωθήκαμε ότι είχε γίνει φάουλ* ΑΝΤ. γρήγορη κίνηση 2. αυτός που δεν ενεργεί με γρηγοράδα: ~ *υπάλληλος* ΣΥΝ. νωθρός ΑΝΤ. σβέλτος, δραστήριος · **3.** αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα: δεν της πάει να *κάθεται αργή όλη μέρα, χωρίς να βοηθάει στο σπίτι* ΣΥΝ. άεργος · 4. ακατέργαστος: ~ *πετρέλαιο* ΑΝΤ. κατεργασμένος · **5.** ΜΟΥΣ. (α) α**ργό** ν (το) (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα και εν συνεχεία την επαύξηση τού δεύτερου τμήματος (β) ***αργόν μέλος*** (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μία συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε περισσότερους μουσικούς φθόγγους, πολλές φορές σε εκτεταμένες μουσικές γραμμές. — (υποκ.) αρΥούτσικος, -η, -ο, αργούτσικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άεργος* < *ά-* στερητ. + *έργον*. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «ανώφελος, μάταιος» (Ματθ. 12,36: *πάν ρήμα αργόν ο λαλήσουσιν οι άνθρωποι),* άσχετο με το αρχ. *αργός* «στιλπνός, λαμπρός» (για το οποίο βλ. λ. *άργυρος).* Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αργός θάνατος* (< γαλλ. mort lente) και αργή *κίνηση* (< αγγλ. slow motion)].

Αργός (το) {Αργούς} **1**. πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας 2. ονομασία διαφόρων πόλεων τής Ελλάδας: ~ *Αμφιλοχικό* | *Ορεστικό*. — **Αργίτης** κ. (λόγ.) **Αρνείος** (ο) [αρχ.], **Αργίτισσ*α*** κ. (λόγ.) **Αργεί-** (η), **αργίτ**ικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η άποψη τού γεωγράφου Στράβωνος (1ος αι. π.Χ.) ότι *«αργός : πεδίον»* καθιστά πιθ. την ερμηνεία *"Αργός* < *αγρός* (με αντιμετάθεση). Αν, κατ' άλλους, η λ. προέρχεται απευθείας από το επίθ. *αργός* «λευκός - στιλπνός, λαμπρός» *("Αργός,* με αναβι-βασμό τού τόνου), τότε ίσως δηλώνει την όψη που παρουσιάζει η αργολική πεδιάδα (λευκή) την εποχή τού θερισμού].

αργοσαλεύω ρ. αμετβ. {αργοσάλεψα} (λογοτ.) κινούμαι αργά. — **αργοσάλεμα** (το).

Αργοσαρωνικός (Κόλπος**)** (ο) η θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει τον Αργολικό και τον Σαρωνικό Κόλπο. ' [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των τόπων. *Αργολικός* και *Σαρωνικός].*

αργοσβήνω ρ. αμετβ. {μόνο σ$^{\varepsilon}$ $^{\varepsilon}$νεστ. κ. παρατ.} είμαι στα πρόθυρα τού θανάτου: *αργοσβήνει μόνη κι έρημη* || (μτφ.) ένα *ιστορικό θέατρο που αργοσβήνει* ΣΥΝ. αργοπεθαίνω, είμαι στα τελευταία μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

Αργοστόλι (το) {Αργοστολίου} η πρωτεύουσα τής Κεφαλονιάς. [ΕΤΥΜ Πιθ. < *αργός* + *-στόλι* < *στόλος,* λόγω τού ασφαλούς λιμένα τής πόλης, η οποία κτίστηκε στις αρχές τού 16ου αι. με το ιταλ. όνομα Terra della scala di Cefalonia].

αργόστροφος, -η, -ο (καθημ.-σκωπτ.) αυτός που δεν μπορεί **ν**α σκεφθεί με ταχύτητα, που «δεν του κόβει» ΣΥΝ. (λόγ.) βραδύνους ΑΝΤ. (λόγ.) εύστροφος, (εκφραστ.) σπίρτο, αϊτός.

αργοσυντομο μέλος (το) ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μια συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε λίγους μουσικούς φθόγγους, δεν είναι ούτε σύντομο ούτε αργό.

αργόσυρτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αργό ρυθμό: - *τραγούδι* | *χορός* 2. αυτός που γίνεται αργά ή δίνει τέτοια εντύπωση: ~ *βήματα.*

αργόσχολος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα, που τεμπελιάζει: τα *πρωινά το καφενείο ήταν γεμάτο ~ θαμώνες* ΣΥΝ. αργός, χασομέρης ΑΝΤ. εργατικός. [ΕΤΥΜ$_{\varepsilon}$< *αργό-* + *σχολή* «αργία, παύση εργασίας»].

αργοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει αργά: ~ *καράβι* ΑΝΤ. γοργο-τάξιδος.

αργυραμοιβός (ο) (λόγ.) αυτός που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαράφης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμείβω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άργυρος* + *-αμοιβός*< *αμείβω* (βλ.λ.) «ανταλλάσσω»].

Αργυρή (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργυρά)** [ΕΤΥΜ μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού ον. *Αργύρης* (βλ.λ.)].

αργύριο (το) {αργυρί-ου | -ων} (λόγ.) ΙΣΤ. ασημένιο νόμισμα· ΦΡ. ***τριάκοντα αργύρια*** *(i) τα* χρήματα με τα οποία αμείφθηκε ο Ιούδας, για **ν**α προδώσει τον Ιησού και με τα οποία τελικά αγοράστηκε ο «αγρός αίματος» ή «αγρός τού κεραμέως» (βλ. λ. *αγρός)* (ii) (μτφ.) το αντίτιμο προδοσίας: η θέση *τού διοικητού τής τραπέζης ήταν τα ~ για την προσχώρηση του στο κυβερνών κόμμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άργύριον* < *άργυρος].*

Αργύριος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αργ**ύρ**ης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., < *'Αργύρης* (κατά το σχήμα *Γρηγόριος - Γρηγόρης),* συντομευμένος τ. τού ον. Ανάργυρος (βλ.λ.)].

άργυρο- κ. αργυρό- [αρχ.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι κατασκευασμένο από άργυρο, ασήμι ή έχει το χρώμα τού ασημιού: *αργυροποίκιλτος, αργυρό-χρωμος.*

Αργυρόκαστρο (το) {-ου κ. -άστρου} πόλη τής Ν. Αλβανίας στη Β. Ήπειρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Αργυρόκαστρον,* από παράδοση κατά την οποία η πόλη χτίστηκε από τη Βυζαντινή αρχόντισσα *Αργυρή* ή *Αργυρίνη.* Το αλβ. Gjirokaster < ελλην. *Αργυρόκαστρο].*

αργυροκέντητος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ. αργυροΰφαντος.

αργυρόλευκος, -η, -ο [1850] άσπρος σαν τον άργυρο.

αργυροποίκίλτος, -η, -ο [1897] (λόγ.) στολισμένος με ασήμι.

άργυρος (ο) {αργύρου} ΧΗΜ. πολύτιμο ανθεκτικό μέταλλο (σύμβολο Ag), λευκού χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή νομισμάτων, πολύτιμων σκευών, κοσμημάτων το ασήμι (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άργυρος* | *άργυφος* < θ. **άργυ-,* πιθ. < ΙΕ. *arg-u «φωτεινός, λευκός», πβ. λατ. arg-entum «άργυρος», γαλλ. argent «χρήμα», ιταλ. argento, αγγλ. argue «επιχειρηματολογώ» (< μέσ. γαλλ. arguer < λατ. arguere «φωτίζω, διασαφώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αργός* «στιλπνός, λαμπρός - λευκός», πιθ. *άργιλ(λ)ος.* Η λ. *άργυρος* προσδιόριζε αρχικά κάθε λευκό, φωτεινό μέταλλο. Επειδή οι γερμανικές και οι βαλτοσλα-βικές γλώσσες χρησιμοποιούν για το μέταλλο αυτό λ. προερχόμενες από δανεισμό (πβ. αγγλ. silver, γερμ. Silber, σερβοκρ. srebro κ.ά.), συμπεραίνουμε ότι η χρήση τού *αργύρου* δεν ήταν πολύ διαδεδομένη στις γλώσσες που απαρτίζουν την Ι.Ε. οικογένεια].

άργυρος - ασήμι, αργύρια - άσπρα. Αν το άργ**υρος** ανάγεται σε ρίζα που σήμαινε «φωτεινός, λευκός», το ασήμι, που ήρθε στους μεσαιωνικούς χρόνους να το υποκαταστήσει, έχει κυριολεκτικά «άσημη» καταγωγή! Προέρχεται από το αρχ. ά**σημος** άργυρος (υπήρχε επίσης και *άσημος χρυσός),* που σήμαινε (< α- στερητ. + σήμα) «τον μη σφραγισμένο, τον μη ενδεδειγμένο (λόγω βαθμού καθαρότητας σε άργυρο ή χρυσό) να κοπεί σε νομίσματα, τον μη **επί-σημο** (άργυρο ή χρυσό)», ο *άσημος άργυρος* ή το ά**σημο**ν (ενν. **άργύρι**ον) στους μεταγενέστερους χρόνους δήλωνε το ασήμι, τον άργυρο που χρησίμευε στην κατασκευή αργυρών σκευών (όχι στην κοπή νομισμάτων). Έτσι, βαθμηδόν το *άσημο άργύριον* ως ασήμιον (> ασήμι) πέρασε να δηλώνει τον άργυρο. Εξάλλου, η χρήση τού αργύρου για νομίσματα έδωσε το άργύριον (ενν. **νόμισμ**α) και σε πληθ. τα **αργύρι**α «χρήματα» (κατά λέξιν «αργυρά νομίσματα»). Έτσι έγινε και με το λατ. argentum, που έδωσε το γαλλ. argent «χρήμα», και μ$^{\varepsilon}$ το $^{\varepsilon}$πίσης λατ. asprum (< asperum, ουδ. τού asper «τραχύς»), που έδωσε τα άσπρα «χρήματα» των Βυζαντινών και των μετέπειτα χρόνων τής Τουρκοκρατίας. Το ίδιο επίθετο έδωσε και το ά**σπρος**, που υποκατέστησε το λευκ**ός.**

αργυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κοσμήματα* | *νομίσματα* | *μετάλλιο* ΣΥΝ. ασημένιος 2. αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη τού ασημιού: ~ *φεγγάρι-* ΦΡ. (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος είκοσι πέντε χρόνων γάμου (β) ***αργυρός αιώνας*** | ***αργυρούς αιών*** (λατ. aetas argentea) περίοδος μεγάλης άνθησης (σε ορισμένο τομέα), όχι όμως ίσης αξίας με την προηγούμενη (τον χρυσό αιώνα): *ο ~* τής λατινικής | τής *ρωσικής λογοτεχνίας.* Επίσης (αρχαιοπρ.) αργ**υρούς**, -ά, -ούν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αργυρούς* < *άργυρος,* κατά το σχήμα *χρυσούς -χρυσός.* Το *άργυρος* είναι μεταπλασμένος τ. τού *αργυρούς* (πβ. και *χρυσούς* > *χρυσός, απλούς* > *απλός* κ.ά.) από τις πλάγιες πτώσεις τού εν. και τις πτώσεις τού πληθ., που συνέπιπταν με εκείνες των επιθ. σε *-ος.* Έτσι, από του *αργυρού* = *τού καλού, τφ άργυρω* = *τώ καλφ* κ.λπ. ελέχθη και *αργυρός* κατά το *καλός.* Η φρ. *αργυροί γάμοι* ανάγεται στο αγγλ. silver wedding],

αργυροΰφαντος, -η, -ο [1760] αυτός που έχει υφανθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ. αργυροκέντητος.

αργυροχοία (η) (χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας αργύρου. — **αργυρ*οχόος*** (ο/η) [μτγν.], αργ**υροχοείο** (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άργυροχόος* < *άργυρος* + *-χόος* < *χέω* «χύνω»].

αργυροχρυσοχοΐα (η) η τέχνη τής κατασκευής αργυρών και χρυσών κοσμημάτων, σκευών κ.λπ.

αργιρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένιο χρώμα.

αργυρώνητος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) αυτός που έχει εξαγοραστεί με χρήματα: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. εξαγορασμένος, πουλημένος, δωροδοκημέ-νος, εξωνημένος ΑΝΤ. αδέκαστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άργυρος* + *-ωνητος* < *ώνούμαι* «αγοράζω» (βλ. λ. *εξω-νημένος)].*

αργυρωρυχείο (το) [μτγν.] μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται άργυρος.

Αρ**γώ** (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} ΜΥΘΟΛ. το πλοίο με το οποίο ο Ιάσων και οι Αργοναύτες ταξίδεψαν από την Ιωλκό στην Κολχίδα (βλ. κ. λ. *Αργοναύτες).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *αργός* «στιλπνός, λαμπρός» (βλ. λ. *Άργος, άργυρος)].*

αργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αργείς... | άργησα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) με βραδύτητα, χωρίς ταχύτητα, χρειάζομαι ακόμη χρόνο για να ετοιμαστώ ή για να κάνω κάτι: θ' *αργήσεις να ετοιμαστείς;* || *δεν άργησαν να καταλάβουν τον σκοπό του-* ΦΡ. (α) ***το καλό πράγμα αργεί να γίνει*** χρειάζεται χρόνος, για να επιτευχθεί ένα καλό αποτέλεσμα (β) ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι*** | ***πολλά κοκόρια, αργεί*** να ***ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* 2. κάνω (κάτι) μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησα να ξυπνήσω, γι ' αυτό δεν πρόλαβα το πρωινό λεωφορείο* ♦ (αμετβ.) 3. συντελούμαι ή φθάνω μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησε στη δουλειά του σήμερα* ΣΥΝ. καθυστερώ 4. χρειάζεται πολύς χρόνος ακόμη για να συμβεί (κάτι), να έρθει (κάποιος), θέλω πολύ χρόνο ακόμη (για να γίνω, να έρθω, να πραγματοποιηθώ(: Τι *γίνεται; Αργεί ο καφές;* || *-Ήρθε ο Φίλιππος; -Μπα, αργεί ακόμη* || *αργούν πολύ οι διακοπές* || το *φαγητό αργεί ακόμα* · 5. δεν εργάζομαι, έχω αργία: *κάθε*

Δευτέρα τα θέατρα αργούν.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αργώ (-έω),* αρχική σημ. «είμαι άνεργος, αργός», < *αργός].*

Αρδέννες (οι) {Αρδεννών} ορεινή περιοχή τής ΒΑ. Ευρώπης, που εκτείνεται στο ΝΑ. τμήμα τού Βελγίου και το Λουξεμβούργο. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Ardennes < παλαιότ. Ardenna < κελτ. ardu «υψηλός» ή ar duenn «χώρα | γη των δασών»].

άρδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (για καλλιέργειες) το πότισμα με νερό που παροχετεύεται μέσω δικτύου: ~ καλλιεργήσιμης *έκτασης.*

αρδεύω ρ. μετβ. {άρδευ-σα, -τηκα, -μένος} ποτίζω καλλιέργειες, ιδίως με τεχνητό τρόπο, μέσω δικτύου που μεταφέρει και διοχετεύει σε αυτές νερό. — αρδευτικός, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ αρχ., παρεκτεταμένος τύπος τού ρ. άρδω «ποτίζω» < **àFarôa>,* αγν. ετύμου. Αν το ά- στον τ. **àFarô(a* δεν είναι οπωσδήποτε μακρό, τότε το ά- μπορεί να θεωρηθεί στερητικό, οπότε ίσως το θέμα *Farô-* να σχετίζεται με τη λ. *arôa* (< **Farö-a)* «βρομιά, ακαθαρσία», άρα η αρχική σημ. τού ρ. άρδω θα ήταν «καθαρίζω, περιποιούμαι»].

άρδην επίρρ. (λόγ.) εκ θεμελίων, ριζικά, εξ ολοκλήρου: *οι ειδικοί εκτιμούν ότι την προσεχή δεκαετία η μορφή τής εγχώριας αγοράς* θα αλλάξει ~ ΣΥΝ. τελείως, εντελώς, συθέμελα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.* [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. άρ- τού ρ. *ἀείρω* | *αἴρω* «σηκώνω, υψώνω» + παραγ. επίθημα -δην (πβ. *φύρ-δην μίγ-δην)].*

Αρδηττός (ο) λόφος τής Αθήνας, δίπλα στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο, στην αριστερή όχθη τού Ιλισού.
[ΕΤΥΜ; αρχ. τοπωνύμιο· το επίθημα -ηττός δηλώνει προελλην. (μη ΙΕ.) προέλευση (πβ. κ. Υμηττός)].

αρειανισμός (ο) [μεσν.] η θρησκευτική αίρεση τού Αρείου, λόγιου κληρικού από την Αλεξάνδρεια (260-336 μ.Χ.), σύμφωνα με την οποία αμφισβητήθηκε το «ομοούσιον», η θεϊκή φύση τού Χριστού· η αίρεση καταδικάστηκε από την Α Οικουμενική Σύνοδο (325). [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. "Αρειος < επίθ. άρειος < αρχ. *ἀρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος, ευγενέστερος» (και όχι από το Άρης). Βλ. κ. άριστος].

αρειανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αρειανισμό (βλ.λ.) και ως ουσ. ο οπαδός τού Αρείου και τής διδασκαλίας του.

Αρειανός (ο), Αρειανη (η) **1**. πρόσωπο που προέρχεται από τον πλανήτη Αρη, και γενικότ. ο εξωγήινος: *υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι συνάντησαν Αρειανούς στη Γη* || το θέμα τής *ταινίας ήταν η επιδρομή* Αρειανών *κατά τής Γης* · 2. ο οπαδός τού αθλητικού σωματείου «Αρης» τής Θεσσαλονίκης.

αρειμανίως επίρρ. [1868] (λόγ.) (κυριολ.) αγρίως, με πολεμοχαρή τρόπο· κυρ. στη ΦΡ. καπνίζω ***αρειμανίως*** καπνίζω πάρα πολύ, συνεχώς και πολλά τσιγάρα.

αρειμάνιος, -α, -ο (λόγ.) 1. άγριος, πολεμοχαρής: ~ *ορεσίβιοι πληθυσμοί* **2.** (ειρων.) αυτός που προσπαθεί να φανεί ανδρείος ή άγριος: *τον κοίταξε με ~ ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αρειμάνιος* < άρειος (< αρχ. θεωνύμιο *"Αρης)* + *-μάνιος* < *μανία-* αρχική σημ. «με πολεμικό μένος»].

-αρείο (σχολ. ορθ. *-αριά)* (καθημ.-συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1**. το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα: σκουπιδ-αρειό, κηφην-αρειό, *γυφτ-αρειό* 2. τον τόπο όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι: *πλυστ-αρειό, καμπαν-αρειό.* [ΕΤΥΜ < μεσν. *-αρεῖο* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση), από ουσ. σε -άρης, που σχημάτιζαν παράγωγα σε -είο | -ειό, λ.χ. *καρβουνάρης - καρβουναρειό, φούρναρης* - φουρναρειό κ.ά.].

Άρειος Πάγος (ο) {Αρείου Πάγου) **1.** το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο, που χωρίζεται σε έξι τμήματα (τέσσερα πολιτικά και δύο ποινικά) και στην ολομέλεια (η οποία αίρει τις διαφωνίες μεταξύ των τμημάτων)· δεν εκδικάζει υποθέσεις, αλλά, ως ακυρωτικό δικαστήριο, ελέγχει μετά από άσκηση τού ένδικου μέσου τής αναιρέσεως (βλ.λ.) αν για την έκδοση αποφάσεως πολιτικού ή ποινικού δικαστηρίου εφαρμόστηκε και ερμηνεύθηκε σωστά ο νόμος **2**. ΙΣΤ λόφος των Αθηνών, όπου συνεδρίαζε στην αρχαία Αθήνα το ανώτατο δικαστήριο.
[ΕΤΥΜ αρΧ·, αρχική σημ. «λόφος τού Αρη» (δεν συνδέεται με το κύριο όνομα Αρειος, βλ. λ. *αρειανισμός).* Ονομάστηκε έτσι, επειδή κατά τη μυθολογία εκεί δίκασαν οι θεοί τον Αρη, αφού σκότωσε τον γυιο τού Ποσειδώνα Αλιρρόθιο. Η νομοθεσία τού Σόλωνα καθιέρωσε αργότερα (6ος αι. π.Χ.) τον Αρειο Πάγο ως Βουλή με ισόβια μέλη, αρμόδια για την εφαρμογή των νόμων, την επίβλεψη τής χρηματικής διαχείρισης και την εκδίκαση των υποθέσεων φόνου. Αργότερα, ο Αρει-ος Πάγος έχασε σχεδόν όλες τις διοικητικές του αρμοδιότητες (που αποδόθηκαν στη Βουλή των Πεντακοσίων και την Εκκλησία τού Δήμου), ενώ η προσπάθεια αποκαταστάσεως του τον 4ο αι. π.Χ. δεν είχε συνέχεια. Ως ανώτατο δικαστήριο τού σύγχρονου ελληνικού κράτους ο Αρειος Πάγος ιδρύθηκε τον 19ο αι.].

-αρέλι (λαϊκ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδί - παιδ-αρέλι, πόδι - ποδ-αρέλι.* [ΕΤΥΜ Από ουδ. σε *-άρ(ιον)* + υποκ. επίθημα -έλι, λ.χ. παιδάρ-ιον - παιδαρ-έλι]. **αρένα** (η) {αρενών} **1**. ο χώρος στον οποίο αγωνίζονταν οι μονομάχοι κατά τη ρωμαϊκή εποχή- σήμερα, το στάδιο όπου γίνονται κυρ. ταυρομαχίες: στην ισπανική ~ θα *εμφανίζονταν οι διασημότεροι ταυρομάχοι 2.* (μτφ.) το πεδίο δράσης, ο κοινωνικός χώρος στον οποίο κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και η επιθυμία επικράτησης τού ενός εις βάρος των άλλων: στην ~ τής ζωής || στην *επαγγελματική | πολιτική | χρηματιστηριακή* ~ ΣΥΝ. κονίστρα, παλαίστρα. [ΕΤΥΜ < ισπ. arena < λατ. arena « άμμος», επειδή οι αγωνιστικοί χώροι τής αρχ. Ρώμης ήταν καλυμμένοι με άμμο].

Αρ-Εν-Έι (RNA) (το) ΒΙΟΛ. 1. ριβο)ζο)νουκλεϊκό οξύ που χειρίζεται τις πληροφορίες για τη δημιουργία των πρωτεϊνών μαζί με το DNA (βλ. λ. Ντι-Εν-Ει) αποτελούν το γενετικό υλικό των οργανισμών 2. αν- ***νελιαφόρο Αρ-Εν-Έι (RNA)*** ειδικό ριβοζονουκλεϊκό οξύ (βλ.λ.) που μεταγράφει την αλληλουχία των νουκλεοτιδίων τού DNA και τη μεταφέρει από τον πυρήνα στο κυτταρόπλασμα, όπου γίνεται η μετάφραση τού μηνύματος σε πρωτεΐνη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic (acid) < ribo- (< ribose, βλ. κ. ριβόζη) + nucleic (βλ. λ. *νουκλεϊκός).* Το *αγγελιαφόρο RNA* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. messenger RNA]. **αρεοπαγίτης** (ο) [αρχ.] {αρεοπαγιτών} το μέλος τού ανωτάτου πολιτικού, ποινικού δικαστηρίου τής χώρας, τού Αρείου Πάγου (βλ. λ. *δικαστής,* ΠίΝ.). — αρεοπαγιτικός, -ή, -ό [αρχ.]. **αρέσκεια** (η) [αρχ.] {αρεσκείας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η προτίμηση σε πρόσωπο ή πράγμα: δεν *είναι τής ~ μου* ΣΥΝ. γούστο ΑΝΤ. απαρέσκεια. **αρέσκομαι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1**. (μετβ.) (+να) μου αρέσει (να κάνω κάτι), θέλω: *αρέσκεται να επιδεικνύει τον πλούτο του* ♦ 2. (αμετβ.) (+σε) αντλώ ευχαρίστηση από (κάτι): *αρέσκεται σε φιλοφρονήσεις και κολακείες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, *δυσαρέσκεια.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ο σωστός μορφολογικός χωρισμός είναι *ἀρ-έσκω* (όπου *-έσκω* είναι δευτερογενής κατάληξη), τότε ίσως η λ. συνδέεται με το ρ. *ἀραρ-ίσκω* με γενική σημ. «πρωτοειμάζω, κατασκευάζω, τακτοποιώ». Είναι χαρακτηριστικό ότι το ρ. *ἀραρίσκω είχε* προσλάβει τόσο γενικευμένη σημασιολογική αξία, ώστε να θεωρούνται παράγωγα του λ. όπως *αρέσκω, αριθμός, άρθρο(ν), αρμενίζω* κ.ά.]. **άρες-μάρες** (οι) {άκλ.} ανοησίες, ασυναρτησίες: *αυτά που λέει είναι ~·* ΦΡ. ***άρες-μάρες-κουκουνάρε^;*** για λόγια χωρίς καμιά σημασία, κανέναν ειρμό, λογικό νόημα.
[ΕΤΥΜ; Αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως η φρ. είχε ως κεντρικό στοιχείο τη λ. *άρες,* η οποία πιθ. από το αρχ. ἀρά *(η)* «κατάρα, καταστροφή», όπου ο τόνος αναβιβάστηκε λόγω τής επίδρασης τού ομορρ. *κατάρα.* Στη λ. αυτή προστέθηκαν πιθ. αργότερα οι *μάρες* (με την προσθήκη ενός μ- στις άρες), καθώς και οι κουκουνάρες, για να υπογραμμιστεί η κενότητα, η ανοησία των λόγων. Στο σημασιολογικό περιεχόμενο τής φρ. συνέβαλαν επίσης λ. που λήγουν σε -μάρα, πβ. *κουτα-μάρα, χαζομάρα* κ.τ.ό.]. **αρεστός**, -ή, -ό αυτός που αρέσει, που προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα: τον *ενδιαφέρει να γίνεται ~ στους άλλους* ΣΥΝ. ευάρεστος ΑΝΤ. δυσάρεστος. — **αρεστά** επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ· < *αρέσκω].* **αρέσω** ρ. αμετβ. {άρεσα} **1**. είμαι ευχάριστος, ελκυστικός, κερδίζω τη συμπάθεια και την προτίμηση των άλλων: πρόκειται για *τραγουδιστή ο οποίος αρέσει πολύ || μου αρέσεις || μου αρέσει η θάλασσα* 2. (τρι-τοπρόσ. ***αρέσει)*** προκαλεί ευχαρίστηση, κερδίζει το ενδιαφέρον και τη συμπάθεια: η *νέα ταινία άρεσε.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αρέσκω* (βλ. λ. *αρέσκεια),* από τον αόρ. *ἤρεσα* (πβ. υποτ.ἀρέσω)]. Αρετή (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < αρετή (βλ.λ.)]. **αρετή** (η) **1.** (γενικά) η ηθική ανωτερότητα, η υπεροχή: *έλεγε ο Π. Κανελλόπουλος ότι ο Βενιζέλος ήταν άνθρωπος τής ~ || η αρετή συγκρούεται με την κακία* ΣΥΝ. χρηστότητα ΑΝΤ. ανηθικότητα, κακία ΦΡ. **ο δρόμος** τής **αρετής** ο δρόμος τού καλού, τού αγαθού ΑΝΤ. ο δρόμος τής κακίας, ο κακός δρόμος 2. (ειδικότ.) το προτέρημα κάποιου, κάθε στοιχείο τής προσωπικότητας που αναγνωρίζεται κοινωνικώς ή ηθικώς ως υψηλό και σπουδαίο, ως ψυχικό και πνευματικό «κόσμημα»· (ιδ. στον πληθ.) τα παραπάνω γνωρίσματα που κοσμούν την προσωπικότητα κάποιου: *πολλοί εξύμνησαν τις - τού χαρακτήρα του || κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος επέδειξε αξιοσημείωτες* ~ ΣΥΝ. χάρισμα, προσόν ΑΝΤ μειονέκτημα, ελάττωμα 3. (καταχρ.) το πλεονέκτημα (ενός προϊόντος): οι ~ ενός *μηχανήματος.* [ΕΤΥΜ ,αρχ·» αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε ότι το επίθημα -τα | -τή *(άρε-ταI-τή)* ταυτίζεται προς εκείνο των αφηρημένων ουσιαστικών (π.χ. τελε-τή, *γενε-τή,* λατ. juven-ta «νεότητα»), τότε η λ. θα μπορούσε να συνδ. με το επίθ. *ἀρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος» (< **ἀρέ-jων).* Η λ. αρετή στον Όμηρο δήλωσε την πολεμική ανδρεία και το αίσθημα υπεροχής *(ὑπείροχον εμμεναι),* για το οποίο ο ήρωας θα μπορούσε να προσφέρει ακόμη και τη ζωή του. Στη φιλοσοφική σκέψη η λ. απέκτησε αξιολογικό χαρακτήρα. Έτσι, ο Πλάτων διδάσκει πως η αρετή αποτελεί ηθική αξία, ενώ οι σοφιστές τη συνέδεσαν με την πολιτική τέχνη. Στον Αριστοτέλη διασαφηνίζεται ότι η αρετή είναι σύστημα αξιών και ότι υπάρχουν αρετές που εξυψώνουν τον χαρακτήρα (ηθικές) και αρετές που καλλιεργούν το πνεύμα (πνευματικές). Στην Κ.Δ. η λ. διατήρησε εν μέρει τη σημ. τής ηθικής πληρότητας, αλλά συνδέθηκε επίσης, όπως ήταν φυσικό, με τις ιδιότητες τού Θεού (π.χ. *Α' Πέτρ.* 2, 9: ὅ'ττως τός ἀρετάς *ἐξαγγείλητε του εκ σκότους υμάς καλέσαντος εις το θαυμαστόν αυτού* φώς)]. **αρετολογία** (η) {αρετολογιών} λόγος περί αρετής· (ειδικότ.) ΦΙΛΟΣ.
κλάδος τής ηθικής, που ασχολείται με την αρετή. αρετσινωτος, -η, -ο (κρασί) που δεν έχει ρετσίνι ΑΝΤ. ρετσινάτος. **αρζάν** (το) {άκλ.} το ασημί χρώμα: *γκρι ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. argent < λατ. argentum]. **αρζαντέ** επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι επάργυρος **2**. (για ζώα) αυτός που έχει γούνα γκρίζου χρώματος με ασημένιες ανταύγειες. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. argenté < p. argenter < argent (βλ. λ. αρζάν)]. **αρήγωτος,** -η, -ο → αρίγωτος

Άρης (ο) {-η κ. (λόγ.) -εως} **1.** ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γυιος τού Δία και τής Ήρας, ο θεός τού πολέμου 2. ΑΣΤΡΟΝ.

ένας από τους πλανήτες τού ηλιακού μας συστήματος, γνωστός και ως «Ερυθρός | Κόκκινος Πλανήτης» λόγω τής ερυθροκίτρινης επιφάνειας του, ο οποίος συνδέθηκε με την έρευνα για την ύπαρξη εξωγήινης ζωής, ώστε να αποτελεί συνήθη τόπο αναφοράς στα έργα επιστημονικής φαντασίας· ΦΡ. *από τον Άρη κατέβηκε;* για πρόσωπο που αγνοεί βασικά στοιχεία τής καθημερινότητας ή τής επικαιρότητας και μοιάζει να μην έχει σχέση με ό,τι γίνεται γύρω του: Δεν ξέρει *ότι έχουμε εκλογές; ~;* · 3. αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης 4. (α) ανδρικό όνομα (β) ως χαΐδευτ. άλλων ονομάτων, όπως Αριστείδης, Αριστόβουλος κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο < άρή «βλάβη, απώλεια», ομηρικό ουσ. αβεβ. ετύμου, που ίσως συνδ. με τη μτγν. «γλώσσα» *άρος- βλάβος ακούσιον* και με το ομηρικό ουσ. *άρειή* «απειλή». Το θεωνύμιο μαρτυρείται ήδη στη Μυκηναϊκή: A-re = *"Άρει* (δοτική)].

Πεδίον τού Άρεως, ο Στ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων...)* αναφέρει τα εξής: *«Ούτω πολλοί των ημετέρων άπα ετών μετέφρασαν τον* εν *Παρισίοις champ de Mars, ενώ το ορθόν είναι "πεδίον τού Μαρτίου" (μηνός δηλ.), επειδή επί των Μεροβιγγίωνβασιλέων των Φράγκων έγίνοντο τον Μάρτιον εκεί αί μεγάλαι τού λαού συνελεύσεις [...] "Όμως δέ κατά την κοινήν έκδοχήν τής λέξεως, την ένθυμίζουσαν τον έν Ρώμη ποτέ campus Martius, εχομεν και ημείς τώρα έν Αθήναις το προς αρκτον και ανατολάς τής Πόλεως, ένθα ό στρατών του ιππικού, πεδίον τού Άρεος, μιμούμενοι, όπως και έν άλλοις πολλοίς, τους ξένους».*

-άρης, -άρισσα κ. -άρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. πρόσωπο συγκεκριμένης ηλικίας: *τριαντ-άρης - τριαντ-άρα* (πρόσωπο τριάντα ετών) 2. αυτόν που έχει επιτύχει σε διαγωνισμό ή παιχνίδι συγκεκριμένο αριθμό σημείων, αριθμών κ.λπ.: *στο ΠΡΟΠΟ βρέθηκαν δύο δεκατριάρηδες || οι εξάρηδες τον ΛΟΤΤΟ* 3. ενασχόληση (συνήθ. επαγγελματική) με κάτι: *λυρ-άρης, αγελαδ-άρης, περιβολ-άρης - περιβολ-άρισσα* 4. ιδιότητα: *νοικ-άρης - νοικ-άρισσα | νοικ-άρα, κατεργ-άρης - κατεργ-άρισσα | κατεργ-άρα* 5. δρομέα ορισμένης απόστασης: *διακοσ-άρης, τετρακοσ-άρης.* [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *-άριος (*< λατ. -arius), όπου αρχικώς απαντά μόνο σε λατινογενείς λ.· οπότε κατά τα λατινογενή *καγκελ-άριος, κο-μισ-άριος, λεγεων-άριος* κ.τ.ό., σχηματίστηκαν τ. με το μεταπλ. επίθημα *-άρης, λ.χ. πενηντ-άρης, διαβατ-άρης* κ.ά.].

Αρθούρος (ο) **1**. μυθικός ήρωας τής Αγγλίας (τέλος 5ου - αρχές 6ου αι.)- ενέπνευσε τον κύκλο των διηγήσεων των «Ιπποτών τής Στρογγυλής Τραπέζης» **2**. όνομα ηγεμόνων τής Αγγλίας **3**. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Arthur < αρχ. αγγλ. Artur, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με κελτ. art «πέτρα» ή «αρκούδα»].

αρθραλγία (η) [1861] {αρθραλγιών} ΙΑΤΡ. Ο πόνος των αρθρώσεων ΣΥΝ. ρευματισμοί. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthralgie].

αρθρίδιο (το) [1875] {αρθριδί-ου | -ων} (λόγ.) το περιορισμένης έκτασης άρθρο σε εφημερίδα ή περιοδικό: *πολιτικό* ~ ΣΥΝ. αρθράκι.

αρθρικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται **με** τις αρθρώσεις: *~ χόνδρος | κοιλότητα | υγρό.*

αρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των ιστών των αρθρώσεων: *χρόνια | ρευματική | πυώδης | παραμορφωτική ~.* Επίσης (λόγ.) αρθρίτις [αρχ.] {αρθρίτιδος}.

αρθριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την αρθρίτιδα: *~ πάθηση | πόνος* 2. *αρθριτικός* (ο), *αρθριτική* (η) πρόσωπο που πάσχει από αρθρίτιδα: στους *~ συνιστάται ειδική θεραπεία* 3. *αρθριτικά (τα)* (εσφαλμ.) η αρθρίτιδα (βλ.λ.).

άρθρο (το) 1. ΓΛΩΣΣ. το κλιτό μέρος τού λόγου, που χρησιμοποιείται μόνο μπροστά από ονόματα (ή ονοματοποιημένες εκφράσεις) και αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα με συγκεκριμένη και εξειδικευτική ή με γενική καθώς και με αόριστη σημασία· διακρίνεται σε οριστικό (ο, η, το) και αόριστο (ένας, μία, ένα) · 2. καθένα από τα μέρη νόμου, καταστατικού, κανονισμού, διοικητικού, θρησκευτικού ή άλλου επίσημου κειμένου: *τα ~ τού Συντάγματος* || το *~ 36 τού Αστικού Κώδικα περί μειωμένης ικανότητας καταλογισμού || τα ~ τού Συμβόλου τής Πίστεως*- ΦΡ. *άρθρο πίστεως* για αρχή, θεωρία, άποψη στην οποία εμμένει κάποιος δογματικά: η *αποκρατικοποίηση έχει γίνει ~ για τον νεοφιλελευθερισμό* · 3. κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό, που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *κύριο | ενυπόγραφο | ανώνυμο | σύντομο | επιθετικό | συκοφαντικό | πρωτοσέλιδο | μεγάλο | μικρό ~* **4.** λήμμα λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας. — (υποκ.) αρθράκι (το) (σημ. 3).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη, παραπομπή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άρθρον,* αρχική σημ. «άρθρωση, δεσμός», < θ. άρ- (συνδ. με ρ. *άραρίσκω* «κατασκευάζω, τακτοποιώ», ομόρρ. *αρέσκω, αριθμός, αρμενίζω* κ.ά.) + επίθημα *-θρο-* (πβ. *βό-θρον, πλέ-θρον, μέλα-θρον* κ.ά.). Η σημ. τής γραμματικής κατηγορίας είναι ήδη αρχ. (Αριστοτέλης). Η φρ. *άρθρο πίστεως* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. article de foi)].

άρθρο: οριστικό - **αόριστο.** Τα άρθρα, όπως και τα ουσιαστικά, χρησιμεύουν στη γλώσσα για να αναφερθούμε σε πρόσωπα και πράγματα. Αν η αναφορά γίνεται σε πρόσωπο ή πράγμα γνωστό (από όσα έχουν λεχθεί, από τη γνώση τού περιβάλλοντος κ.τ.ό.), τότε είναι συγκεκριμένη και εξειδικευτική, αλλιώς είναι γενική αναφορά. Το λεγόμενο οριστικό άρθρο **(ο, η,** το) χρησιμοποιείται - κατά τρόπο φαινομενικά αντιφατικό- και στις δύο περιπτώσεις, δηλ. και σε συγκεκριμένες | εξειδικευμένες αναφορές, αλλά και σε αόριστες | γενικευμένες: *Η γυναίκα σωριάστηκε κάτω αναίσθητη* (συγκεκριμένη, γνωστή στον ακροατή) - Δεν *του άρεσε η ταινία* (το άρθρο εξειδικεύει την αναφορά σε συγκεκριμένη ταινία γνωστή στους συνομιλητές). Αλλά: *Το κάπνισμα βλάπτει **την** καρδιά* (γενική αναφορά· όχι τη συγκεκριμένη καρδιά, αλλά κάθε καρδιά, κάθε άνθρωπο) - ο *άνθρωπος χρειάζεται αγάπη και καλοσύνη* (κάθε άνθρωπος· γενική - αόριστη αναφορά) - *Παίρνει εκατό χιλιάδες **τον** μήνα* (κάθε μήνα· γενική μνεία). Τελευταία, στον προφορικό κυρίως λόγο, το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται (με ή χωρίς το και), για να δηλώσει εμφατικά -ως ταύτιση και κατεξοχήν αναφορά- ορισμένο πρόσωπο ή πράγμα: *Είναι (και) **ο** γιατρός - Μιλάμε για το γλυκό.*
Το αόριστο άρθρο (για μη συγκεκριμένες, αόριστες αναφορές) είναι το ένας, μια, ένα: *Μου σύστησαν **έναν** γιατρό που χειρουργεί σε ιδιωτική κλινική* (αόριστη αναφορά) - ***Μια** γυναίκα με τέτοια προβλήματα υγείας δεν επιτρέπεται να εργάζεται.* Ενίοτε και το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται με γενική σημασία: **ένας** *γιατρός έχει τις γνώσεις να αντιμετωπίσει τέτοια περιστατικά.* Τα τελευταία χρόνια επιδίδει όλο και περισσότερο η χρήση ως αορίστου άρθρου τής αόριστης αντωνυμίας κάποιος, κά**ποια,** κάποιο: Έχω ***κάποια** δουλειά στην Αθήνα και χρειάζομαι το αυτοκίνητο -Ξέρεις **κάποιον** ηλεκτρολόγο να μας φτειάξει τη λάμπα;* Η χρήση αυτή ισχύει ιδίως σε εκφορές κατά πληθυντικό, όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ένας, μια, ένα: *Υπάρχουν **κάποιες** ευκαιρίες που δεν πρέπει να χαθούν - Οι εργαζόμενοι διαφωνούν με **κάποιους** χειρισμούς τής Διοίκησης.*
Μερικοί προφέρουν *άθρο* (!) αντί για *άρθρο.* Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη προφορά (πβ. και *αρθρώνω, άρθρωση, διάρθρωση, έναρθρος* κ.τ.ό.).

άρθρο οριστικό: κλίση | τύποι

ο	η	το
τού	τής	**τού**
τον	τη(ν)	το
οι	οι	τα
των	των	των
τους	τις	τα

τον: Προκειμένου να αποφεύγεται η σύγχυση αρσενικού και ουδετέρου στην αιτιατική ενικού των έναρθρων ουσιαστικών (π.χ. το δάσκαλο = το δάσος), είναι καλό η αιτ. τού αρσενικού να χρησιμοποιείται πάντοτε με **το** -ν (τον), για να διακρίνεται από το ουδέτερο: *Συνάντησαν **τον** δάσκαλο (όχι: **το** δάσκαλο) - γνωρίζουν τον λόγο (όχι: **το** λόγο).* Αυτή η διάκριση τηρείται στο παρόν λεξικό, αλλά έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα στον γραπτό λόγο.
την/τη: Αφού ο τύπος αυτός δεν γεννά προβλήματα σύγχυσης (όπως το αρσενικό σε σχέση με το ουδέτερο), μπορεί να χρησιμοποιείται ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον: την + φωνήεν | π, τ, κ - τσ, τζ - ξ, ψ (την *άνοιξη, **την** πόρτα, **την** τιμή, **την** κόρη - **την** τσάντα, **την** τζαμαρία **-την** ξαδέλφη, **την** ψυχή)'* τη σε όλες τις άλλες περιπτώσεις (+ φ, *θ, χ* - β, δ, *γ* - μ, ν - λ, ρ - σ, ζ): ***τη** φωτιά, **τη** θυγατέρα, τη χώρα, - **τη** βίδα, **τη** δύναμη, **τη** γιορτή - τη μάννα, **τη** νόηση - τη λίμνη, **τη** ροή - **τη** συνέλευση, **τη** ζωή.* Προβλήματα εμφανίζει η χρήση τού τελικού -ν προ των συμφώνων μπ, ντ, *γκ.* Φωνητικά το -ν στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι αισθητό στους ομιλητές, γι' αυτό είναι καλύτερο να αποφεύγεται η δήλωση του στη γραφή: *τη μπόρα, τη ντουλάπα, τη γκρίνια.* Παρά ταύτα, η σχολική γραμματική διδάσκει τη γραφή τού *-ν* και στις περιπτώσεις αυτές **τού** - τής - **τού:** Στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα κείμενα, για να αποφευχθεί η σύγχυση άρθρου και κτητικής αντωνυμίας και να διευκολυνθεί η ροή τής ανάγνωσης και κατανόησης τού γραπτού κειμένου, το άρθρο στη γενική ενικού (του/της/του) τονίζεται σε όλες τις περιπτώσεις, ώστε να μη διακόπτεται η ροή τής ανάγνωσης και να μην προκαλείται σύγχυση με τις αντίστοιχες αντωνυμίες (προσωπικές - κτητικές): η *τιμή **τού** δολαρίου, η ροή **τής** ανάγνωσης, η σημασία τού γραπτού κειμένου* (όχι: «η *σημασία του γραπτού κειμένου»,* όπου το του θα μπορούσε να εκληφθεί ως κτητικό).
Τα ίδια ισχύουν και για τους αντίστοιχους τύπους τής προσωπικής αντωνυμίας: ***τον** γνωρίζω* (διαφέρει από: ***το** γνωρίζουν*), ***την** καταλαβαίνω - τη βλέπω - ο πατέρας **τής** έδωσε χρήματα* (διαφέρει από την κτητική αντωνυμία: ο *πατέρας **της** έδωσε χρήματα).*

άρθρο αόριστο: κλίση | τύποι

ένας	μια/μία	ένα
ενός	μιας/μίας	ενός
έναν	μια/μία	ένα

μια | **μία**, **μιας** | **μίας: Ω**ς αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται κανονικά ο άτονος τύπος (ο οποίος συνεκφέρεται συνήθως **με** το όνομα που ακολουθεί και αποτελεί μία τονική ενότητα): *Τον συνάντησα* μια *μέρα έξω από το σχολείο - Ήλθε **μια** υπάλληλος και εξήγησε τι συμβαίνει.* Οι τονούμενοι τύποι **μία**/**μίας** χρησιμοποιούνται κυρίως ως αριθμητικά: *Αγοράσαμε **μία** μόνο συσκευή' δεν είχαν άλλη - Απάντησε μόνο **μία** μαθήτρια - Είχαμε **μία** και μόνη επιλογή, να συνεργαστούμε ή να αποχωρήσουμε.* Η χρήση τού *μία* ως αριθμητικού, καθότι εμφατικότερη, απαιτεί και αυτοτελή τονισμό. Το έναν (με -ν) χρησιμοποιείται πάντοτε στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα γραπτά κείμενα αντί τού ένα, προκειμένου να επιτυγχάνεται ευχερέστερα η διάκριση αρσενικού και ουδετέρου (πβ. και τον: το): *Αναφέρεται **σ'έναν** συμμαθητή του από το Παρίσι - Χρειάζεται **έναν** φίλο- όχι ένα φίδι!* (όχι: ***ένα** φίλο).*

αρθρογραφία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} 1. η σύνταξη και η δημοσίευση άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά 2. (συνεκδ.) το σύνολο των άρθρων που δημοσι$^{\varepsilon}$ύονται: *επίκαιρη | εμπρηστική ~* || η ~ τής *ημέρας.* — αρθρογραφικός, ή, -ό [1895], αρθρογραφικά επίρρ.

αρθρογράφος (ο/η) [1849] συντάκτης άρθρων, τα οποία δημοσιεύονται σε εφημερίδες και περιοδικά: *επώνυμος | ανώνυμος | διάσημος | έγκριτος | έγκυρος ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

αρθρογραφώ ρ. αμετβ. [1878] {αρθρογραφείς... | αρθρογράφησα} δημοσιεύω άρθρα σε έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): *αρθρογραφούσε σε πρωινή εφημερίδα.*

αρθροπάθεια (η) [1888] {αρθροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των αρθρώσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthropathie].

αρθροπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για την αντικατάσταση μιας κατεστραμμένης άρθρωσης και την αποκατάσταση τής κινητικότητας (με τεχνητά εξαρτήματα). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroplasty].

αρθρόποδο (το) [1877] {αρθροπόδων} ΖΩΟΛ. κάθε ασπόνδυλο τού οποίου το σώμα είναι διαιρεμένο σ$^{\varepsilon}$ τμήματα (δακτυλίους) και προ-στατ$^{\varepsilon}$ύ$^{\varepsilon}$ται από σκληρό αδιάβροχο π$^{\varepsilon}$ρίβλημα (λ.χ. τα έντομα, τα αραχνοειδή, οι σκορπιοί). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthropode].

αρθροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής κοιλότητας μιας άρθρωσης με αρθροσκοπιο (βλ.λ.). Επίσης αρ-θροσκοπία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroscopy],

αρθροσκοπιο (το) {αρθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. μικρός σωλήναας με μικροσκοπική κάμερα στο άκρο του, με τον οποίο εξετάζεται το εσωτερικό μιας άρθρωσης για τον εντοπισμό και τη διαπίστωση τής σοβαρότητας τραυματισμού ή αρθρίτιδας. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroscope].

αρθρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {άρθρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω (τα μέρη ενός συνόλου) ΣΥΝ. συναρμολογώ **2**. συνδυάζω ήχους και φθόγγους, για να σχηματίσω λέξεις και φράσεις: δεν *μπόρεσε να αρθρώσει λέξη* ΣΥΝ. προφέρω, λέω 3. (μτφ.) διατυπώνω ή χρησιμοποιώ συγκεκριμένου τύπου εκφράσεις ή λόγο: *κατηγορούν τους πολιτικούς ότι δεν αρθρώνουν λόγο σύγχρονο και πειστικό || μέσα από την ποίηση του αρθρώνει έναν αυστηρό, λιτό, δωρικό λόγο.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *άρθρώ (-ώω)* «συνδέω, συνάπτω - εκφωνώ» < *άρθρον].*

άρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη συνόλου και συνεκδ. η ίδια η σύνδεση (β) κυρ. ΙΑΤΡ. η ένωση και τα σημεία στα οποία συνδέονται μεταξύ τους τα οστά με ινώδεις χορδές (συνδέσμους)· η κλείδωση: *είχε πόνους στις ~* · 2. ΓΛΩΣΣ. η εκφώνηση φθόγγου που αντιστοιχεί σε ορισμένο αρθρωτικό σχήμα, δηλ. σε ορισμένη διάταξη των κινήσεων των φωνητηρίων οργάνων (γενικότ.) ο τρόπος προφοράς των φθόγγων μιας γλώσσας: *είχε άριστη | καθαρή | σωστή ~* || *προβλήματα αρθρώ-σεως* (ελαττωματικής προφοράς)· ΦΡ. (α) ***τόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης των φθόγγων με βάση το σημείο όπου αρθρώνονται (στόμα, μύτη κ.λπ.) και τις συνδυαστικές κινήσεις των κινητών φωνητηρίων οργάνων (γλώσσας, χειλιών, κάτω σιαγόνας, φωνητικών χορδών κ.λπ.) σε σχέση με τα ακίνητα (δόντια, φατνία, ουρανίσκος κ.ά.): ως *προς τον τόπο αρθρώσεως, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε χειλικά, οδοντικά, έρρινα κ.ά.* (β) ***τρόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης με βάση το είδος τού φραγμού ή τού στενού που σχηματίζεται στο στόμα (ή στη μύτη) από τα φωνητήρια όργανα κατά την παραγωγή ορισμένου φθόγγου: ως *προς τον τρόπο αρθρώσεως, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε κλειστά (π, τ, κ κ.λπ.) και σε διαρκή (β, γ, δ κ.λπ.).* — αρθρωτικός, -ή, -ό.

αρθρωτής (ο) ΓΛΩΣΣ. (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα κινητά, τα κυρίως αρθρωτικά φωνητήρια όργανα, που είναι: η γλώσσα, τα χείλη, η κάτω σιαγόνα, η υπερώα, η σταφυλή και οι φωνητικές χορδές κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα φωνητήρια όργανα (δόντια, χείλια, φατνία, ουρανίσκο, φάρυγγα) που χαρακτηρίζονται ως «σύστημα αναφοράς». [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. articulator].

αρθρωτός, -ή, -ό [1873] 1. αυτός που αποτελείται από διάφορα τμήματα, που συνδέονται μεταξύ τους με αρθρώσεις (βλ.λ., σημ. 1(: *~ διάταξη στοιχείων 2.* ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που απαρτίζεται από στοιχεία τα οποία έχουν αυτοτέλεια μεταξύ τους έτσι, ώστε οποιαδήποτε μεταβολή ή και υποκατάσταση ενός ή περισσοτέρων από αυτά να μη θίγει την αυτοτέλεια τού συνόλου: *~ σύστημα* · 3. (λόγος) που προκύπτει από την άρθρωση (βλ.λ., σημ. 2), έναρθρος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. articulé. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. modular].

-**αρi** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. αριθμό: δεκατρία - *δεκατρι-άρι,* δώδεκα - *δωδεκ-άρι,* έξι - *εξ-άρι* 2. βαθμό αξιολόγησης μιας επίδοσης: *πήρε οκτάρι στα μαθηματικά* 3. τραπουλόχαρτο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό: *έχω πεντάρι και δύο άσους* 4. συγκεκριμένο μέγεθος: *δωδεκάρια γράμματα* (τυπογραφικά στοιχεία δώδεκα στιγμών) || *σαρανταπεντάρι περίστροφο* (περίστροφο διαμετρήματος σαρανταπέντε χιλιοστών) 5. σπίτι με συγκεκριμένο αριθμό δωματίων: *νοίκιασε ένα δυάρι* (διαμέρισμα δύο δωματίων) 6. ποσότητα που ανέρχεται σε συγκεκριμένο αριθμό: *αγόρασε ένα τριάρι κιλά μήλα* 7. παίκτη αθλητικής ομάδας που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με συγκεκριμένο αριθμό: η *ομάδα χρειάζεται ένα καλό δεκάρι* 8. (λαϊκ.) νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: εκατό - *κατο-στ-άρι,* πενήντα - *πενηντ-άρι,* πεντακόσια - *πεντακοσ-άρι* 9. ότι και η αρχική λέξη: ζεύγος - *ζευγ-άρι,* πόδι - *ποδ-άρι,* χαλινός - *χαλιν-άρι* 10. υποκορισμό: λύχνος - *λυχν-άρι,* κλώνος - κλων-άρι, βλαστός -*βλαστ-άρι,* φανός - *φαν-άρι,* ζώνη - *ζων-άρι* 11. μια ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό ή μεγάλη ποσότητα: γιομάτος - *γιοματ-άρι,* μακρύς - *μα-κρυν-άρι* 12. το αποτέλ$^{\varepsilon}$σμα τής ενέργειας τού ρήματος: απομένω -*απομειν-άρι* 13. (σε διάφορα τυχερά παιχνίδια) σύνολο σωστών προβλέψεων, επιτυχιών: *δεκατριάρι στο ΠΡΟΠΟ || εξάρι στο ΛΟΤΤΟ* κ.ά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκ. επίθημα *-άριον (ζεύγος - ζευγάριον, δοκός - δο-κάριον),* που ενισχύθηκε από το αντίστοιχο λατ. -arium (λ.χ. cell-arium, den-arium)].

άρια (η) το τραγούδι που ερμηνεύεται από μία μόνο φωνή και έχει ορ-χηστρική συνοδία (κυρ. σε όπερα, ορατόριο, καντάτα). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. aria, αρχική σημ. «ατμοσφαιρικός αέρας», < λατ. aera, αιτ. τού aer (< αρχ. *αήρ, αέρος).* Η σημ. τής μελωδίας οφείλεται σε επίδραση τού παλαιού γαλλ. aire «τρόπος, σκοπός»].

-**αρι**ά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ηλικία κατά προσέγγιση: *είναι καμιά σαρανταριά χρονών 2.* ποσότητα κατά προσέγγιση: *ήταν καμιά δωδεκαριά παιδιά || αγόρασε καμιά τριανταριά φακέλους* 3. (α) τη συσκευή που λειτουργεί με κάτι: κλειδί - *κλειδ-αριά,* ζύγι - *ζυγ-αριά* (β) τη συσκευή που προορίζεται για κάτι: *ψηστ-αριά* 4. φυτό: *κουκουν-αριά, κληματ-αριά, λυγαριά* 5. σύνολο αντικειμένων τού ίδιου είδους: συκώτι - *συκωτ-αριά.* [ΕΤΥΜ. Ως προς τις σημ. 1, 2, η λ. αποτελεί παράγωγο λ. σε *-άρι* (λ.χ. *εικοσάρι - εικοσ-αριά),* ενώ στις υπόλοιπες σημ. πρόκειται για μεσν. επίθημα, που αποσπάστηκε από λ. με -ρ- ως μέρος τού θέματος (λ.χ. *κουμαρέα> κουμαριά,* οπότε και *κλειδί- κλειδ-αριά)].

-αρία (καθημ.) παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν: 1. σύνολο που αποτελείται από κάτι: αλήτης - *αλητ-αρία,* πιτσιρίκι - *πιτσιρικ-αρία 2.* ιδιότητα: σνομπ - *σνομπ-αρία,* κοκέτα - *κοκετ-αρία* 3. κατασκευή από ορισμένο υλικό: τζάμι - *τζαμ-αρία* 4. τον τόπο όπου σερβίρεται ή γενικότ. πωλείται κάτι: *πιτσ-αρία, μπιρ-αρία.* [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που προήλθε από επίθ. σε *-άρος* ή -άρης με καταλ. -ία (λ.χ. *αδέκαρος - αδεκαρία, απένταρος - απενταρία,* όπου το -ρ- είναι μέρος τού θέματος) και εμφανίζεται επίσης σε βεν. δάνεια ως μεταφορά τού βεν. -aria (λ.χ. *γαλαρία* < βεν. galaria, *καβαλα-ρία* < βεν. cavalaria). Εν συνεχεία αποσπάστηκε ως αυτοτελές επίθημα και σε ελληνικής αρχής λέξεις, λ.χ. *τραπεζ-αρία, αλητ-αρία].*

Αριάδνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα και τής Πασιφάης· σύμφωνα με τον μύθο, βοήθησε τον Θησέα να βγει από τον λαβύρινθο δίνοντας του τον «μίτο» (νήμα)· ΦΡ. (μτφ.) *μίτος τής **Αριάδνης*** κάθε στοιχείο που οδηγεί στην επίλυση προβλήματος, την εξιχνίαση μυστηρίου, δύσκολης υπόθεσης κ.λπ.: η *αστυνομία αναζητεί στο στενό περιβάλλον τού θύματος τον μίτο τής Αριάδνης γι ' αυτή την παράξενη δολοφονία* 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως μικρασιατικής αρχής ή < *Ἀριάγνη* «αγνότατη» < *άρι-* προθεμ. «πολύ» (βλ. κ. *ἄριστος) + αγνή.* Η φρ. μίτος *τής Αριάδνης* έχει περάσει και σε ξένες γλ., λ.χ. αγγλ. Ariadne's clue, γαλλ. le fil d'Ariane].

αριά νi κ. **αϊρ**άνι (το) {αριαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το ξινόγαλα · 2. η αραιή λάσπη των οικοδόμων, πολύ αραιό τσιμεντοκονίαμα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. ayran].

αριβάρω ρ. μετβ. {αριβάρισα} φθάνω (συνήθ. με πλοίο) στον προορισμό μου: σε *λίγο αριβάρουμε στη Βενετία.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. arrivare «φθάνω» < *adripare «πηγαίνω στην άκρη, φθάνω» < λατ. ad + ripa «ακτή, πλευρά»].

αριβισμός (ο) η χρησιμοποίηση κάθε μέσου (θεμιτού και αθέμιτου) για τη γρήγορη ανάδειξη σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ.) ΣΥΝ. καιροσκοπισμός, τυχοδιωκτισμός. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. arrivisme < arriver «φθάνω»].

αριβίστας (ο) {αριβιστών}, αριβίστρια (η) {αριβιστριών} πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάθε μέσο (θεμιτό και αθέμιτο), για να αναδειχθεί σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ.): ~ πολιτικός ΣΥΝ. καιροσκόπος, τυχοδιώκτης. Επίσης αριβιστής. — αριβιστικός, -ή, -ό, αριβιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. arriviste, βλ. κ. *αριβισμός].*

α ριγωτός, -η, -ο (παλαιότ. ορθ. *αρήγωτος)* αυτός που δεν έχει ρίγες: *~ χαρτί.*

αρίδα (η) (λαϊκ.) 1. η κνήμη ή το πόδι ολόκληρο- κυρ. στη ΦΡ. *απλώνω* | ***τεντώνω την αρίδα μου* (ή *τις αρίδες μου)*** απλώνω τα πόδια μου, ξαπλώνω αναπαυτικά· (μτφ.) επαναπαύομαι, τεμπελιάζω: τέντωσε την *αρίδα του κι εννιά είχε ο μήνας!* · 2. είδος τρυπανιού για ξυλουργικές κ.ά. εργασίες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άρίς, *-ίδος,* αρχική σημ. «χειρουργικό τρυπάνι», αγν. ετύμου. Η σημερινή σημ. ίσως οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με τη λ. *αράδα].*

Αριδαία (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας. [ΕΤΥΜ Πιθ. ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού *Αριδαίου,* Μακεδόνα πρίγκιπα, γυιου τού Φιλίππου Β'. Η πόλη ονομαζόταν προηγουμένως *Αρδέα* λόγω των άφθονων υδάτων με τα οποία αρδεύεται, ενώ σε νεότερα χρόνια ήταν εν χρήσει και οι σλαβ. ονομασίες *Σούμποσκο* και *Καρατζόβα.* Η ονομασία *Αριδαία* δόθηκε επισήμως το 1951].

αρίδι (το) {αριδ-ιού | -ιών} η μικρή αρίδα (βλ.λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀρίδιον,* υποκ. τού αρχ. *ἀρίς, -ίδος* «τρυπάνι» (βλ. λ. *αρίδα)].*

αρίθ**μηση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αριθμητική καταμέτρηση, το μέτρημα: *ξεκίνησε την ~ από τα κιβώτια τής αποθήκης 2.* η κατάταξη με αύξοντα αριθμό: *η ~ των σελίδων βιβλίου || η ~ των εμπορευμάτων που υπάρχουν στην αποθήκη.*

αριθμήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί με κάποιον αριθμό.

αριθμήσιμος - αριθμητός - αναρ**ίθμη**τος: **μετρήσιμος** - **μ**ετρ**ητός** - αμέτρητος. Χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα στο *αριθμήσιμος | αριθμητός* και *μετρήσιμος | μετρητός*. Η *ζάχαρη,* η θλίψη, η *καταστροφή* κ.τ.ό. είναι **μετ**ρή**σιμα** (πολλή *ζάχαρη, μεγάλη θλίψη, περιορισμένη καταστροφή* κ.ο.κ.), αλλά όχι **αριθμήσιμα**. όπως είναι λ.χ. *τρία μήλα, δύο αυτοκίνητα, δέκα μαθητές* κ.λπ. (μέτρηση είναι και όταν λέμε *«τρία κιλά ζάχαρη»).* Κύρια διάκριση των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι κατά πόσον είναι μετρήσιμα ή αριθμήσιμα ή μη. Έτσι, λ.χ. τα αφηρημένα ουσιαστικά *{ειρήνη, ηρεμία, χάος, ευτυχία, τιμή, αγάπη, όλεθρος, μίσος* κ.τ.ό.) είναι μετρήσιμα αλλά όχι αριθμήσιμα, γεγονός που δεν τους επιτρέπει, κατά κανόνα, να σχηματίζουν πληθυντικό (πλην περιστάσεων που παίρνουν συγκεκριμένη μορφή | αναφορά, οπότε επιδέχονται και πληθυντικό και αρίθμηση: *Είχε δύο αγάπες στη ζωή του, τη γυναίκα του και το πιστό).* Τόσο το *αριθμήσιμος | αριθμητός* όσο και το *μετρήσιμος | μετρητός* αποτελούν σημασιοσυντακτικώς *ποσοτικούς προσδιορισμούς* ή **ποσοδείκτες** (quantifiers). Σε περιπτώσεις που τα *αριθμήσιμα ποσά* ή οι *μετρήσιμες ποσότητες* είναι τόσο εκτεταμένα, ώστε να μην επιδέχονται αρίθμηση ή μέτρηση αντιστοίχως, χρησιμοποιούνται τα αναρ**ίθμητος** και α**μέτρητος**.

αριθμητήρας (ο) [1897] μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την αποτύπωση ορισμένων αριθμών πάνω σε έντυπα, εισιτήρια κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. numéroteur].

αριθμητήριο (το) [1890] {αριθμητηρί-ου | -ων) (παλαιότ.) το σχολικό όργανο των δημοτικών σχολείων, στο οποίο οι αριθμοί παριστάνονταν με χάντρες ή βώλους· άβακας: η δασκάλα *μάθαινε στα παιδιά την πρόσθεση με το ~.*

αριθμητής (ο) [1805] ΜΑ©, Ο αριθμός που τίθεται στο επάνω μέρος τής κλασματικής γραμμής (κατ' αντιδιαστολή προς τον παρονομαστή, τον αριθμό που τίθεται κάτω από την κλασματική γραμμή)· π.χ. στο κλάσμα $^{5}/_{10}$, αριθμητής είναι ο αριθμός 5 και παρονομαστής ο αριθμός 10.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. numérateur. Το αρχ. *αριθμητής* σήμαινε «μετρητής»].

αριθμητική (η) [αρχ.] 1. μάθημα που διδάσκεται στη στοιχειώδη εκπαίδευση και αναφέρεται στη φύση και τις ιδιότητες των αριθμών, στις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις και την επίλυση συναφών προβλημάτων **2**. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τη θεωρία και τις ασκήσεις τού παραπάνω μαθήματος.

αριθμητική - μαθηματικά. Η *αριθμητική* (ενν. τέχνη· πβ. και *γραμματική τέχνη)* πρωτοαπαντά στην *Πολιτεία* τού Πλάτωνα (525 a), ενώ ο όρος *μαθηματικά* πρωτοχρησιμοποιείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1151a, 17) τού Αριστοτέλη. Η αριθμητική (από το *αριθμός)* είχε πάντα και έχει μέχρι σήμερα περισσότερο πρακτικό | εφαρμοσμένο χαρακτήρα (αριθμητικοί υπολογισμοί, μέτρηση | καταμέτρηση, στοιχειώδεις έννοιες τής θεωρίας των αριθμών), σε αντίθεση προς τα μαθηματικά, που καλύπτουν τον ευρύτερο χώρο τής μαθηματικής επιστήμης και σκέψης, ο όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τα μαθηματικά από τον φιλόσοφο Αρχύτα (4ος αι. π.Χ.) ήταν τα *μαθήματα,* με τη σημ. οι «μαθηματικές γνώσεις» ως κατεξοχήν «επιστημονική γνώση» (πβ. σύγχρονο όρο sciences = φυσικομαθηματικές | θετικές επιστήμες ως κατεξοχήν «επιστήμες»). ο Πλάτωνας *(Νόμοι* 817e) μιλάει για *«τρία μαθήματα» (αριθμητική, γεωμετρία* και *αστρονομία), τα* οποία αργότερα θα γίνουν *«τα τέσσερα μαθήματα»* με την προσθήκη τής *αρμονικής* (τής μαθηματικής θεωρίας τής μουσικής). Γενικότερα, η σημ. τού *μαθηματικός* ξεκίνησε από τη δήλωση «τού εραστή τής γνώσεως», για να περάσει στη σημ. «επιστημονικός» και να εξειδικευθεί στη σημ. «ο των μαθηματικών, ο αναφερόμενος στη μαθηματική επιστήμη».

αριθμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αριθμούς, την αρίθμηση ή την αριθμητική (βλ.λ.): είχε να *λύσει ένα δύσκολο ~ πρόβλημα || ~ πράξεις | σύνολο | σύστημα*- ΦΡ. (α) ***αριθμητική πρόοδος*** βλ. λ. *πρόοδος* (β) ***αριθμητικά δεδομένα*** δεδομένα με μορφή αριθμών, οι αριθμοί σε μια στατιστική: τα *~ μιλούν για αύξηση τού κατά κεφαλήν εισοδήματος* · 2. αυτός που σχετίζεται με ποσότητα (μεγαλύτερη ή μικρότερη): ήταν φανερή η *~ υπεροχή τού αντιπάλου* **3.** ***αριθμητικά*** (τα) ΓΛΩΣΣ. οι λέξεις που δηλώνουν ποσότητα, που εκφράζουν αριθμητικές έννοιες ή σχέσεις, λ.χ. *ένα, δέκα, πρώτος, δέκατος, μονάδα, τριπλός, διπλάσιος, πολλαπλάσιος* κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, εννέα, παραπομπή* και λ. *αριθμός* ΠΙΝ.

αριθμητικά: **μία** ή **δύο λέξεις;** εικοσιδύο ή *είκοσι δύο; τριανταπέντε* ή τριάντα *πέντε; δεκατέσσερα* ή *δέκα τέσσερα;* Γράφονται ως μία λέξη τα (σύνθετα) αριθμητικά από το 11 ώς και το 19. Όλα τα άλλα (σύνθετα) αριθμητικά 21-29, 31-39,41-49... γράφονται ως **δύο** λέξεις. Ήτοι: (α) 11-19: *έντεκα, δώδεκα, δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι, δεκαεπτά, δεκαοκτώ, δεκαεννέα (δεκαεννιά)* (β) 21-29, 31-39 κ.τ.ό.: είκοσι ένα, όχι *εικοσιένα!* (**Εικοσιένα** γράφεται ως ουσιαστικοποιημένο αριθμητικό μόνο η χρονολογία τής Ελληνικής Επανάστασης), *είκοσι δύο, είκοσι τρία* κ.λπ., *τριάντα ένα, τριάντα δύο... τριάντα οκτώ, τριάντα εννιά, σαράντα ένα, σαράντα δύο... σαράντα πέντε, σαράντα έξι* κ.ο.κ.

αριθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ. αριθμήσιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος.* **αριθμοδ**είκ**της** (ο) {αριθμοδεικτών} αριθμός που δείχνει τη σχέση μεταξύ μεγεθών, φαινομένων, καθώς και τις μεταβολές τους.

αριθμολογία (η) [1877] μέθοδος μαντείας με τον συνδυασμό αριθμών που προκύπτουν από την αριθμητική ανάλυση προσωπικών στοιχείων (π.χ. το όνομα, την ημερομηνία γέννησης κ.λπ.) ΣΥΝ. αριθμομαντεία. — αριθμολόγος (ο/η), αριθμολονικός, -ή, -ό [1891]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. numerologie (νόθο συνθ.)]. **αριθμομαντεία** (η) [1815] {χωρ. πληθ.} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια αριθμών. αριθμομηχανή (η) η υπολογιστική μηχανή με την οποία εκτελούνται αυτόματα αριθμητικές πράξεις ΣΥΝ. (καθημ.) κομπιουτεράκι (μικρή φορητή αριθμομηχανή). αριθμομνήμων, -ων, -ον {αριθμομνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που είναι ικανός να κάνει δύσκολες αριθμητικές πράξεις από μνήμης, στο μυαλό του (χωρίς αριθμομηχανή ή χαρτί και μολύβι). Επίσης αριθμομνήμονας (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.* [ΕΤΥΜ. < *αριθμός + μνήμων < μνήμη].* **αριθμός** (ο) **1.** έννοια που δηλώνεται με μαθηματικά σύμβολα (λ.χ. 1, 2,3 κ.λπ.), γράμματα (α', β', γ' κ.λπ.) ή λέξεις (λ.χ. ένα, δύο, τρία κ.λπ.), φανερώνει το πλήθος των πραγμάτων στα οποία αναφερόμαστε και μας χρησιμεύει στους υπολογισμούς και στις μετρήσεις, λ.χ. *ένα και ένα κάνουν δύο (1+1 = 2),* || *έτος* αωκα' *(1821)* κ.λπ. : *ακέραιος* (βλ.λ.) | ρητός (βλ.λ.) | *φυσικός* (βλ.λ.) | *άρτιος* (βλ.λ.) | *περιττός* (βλ.λ.) ~ || *αριθμοί αραβικοί (1, 2, 3...* κ.λπ.) | *ελληνικοί* (α', β', *γ'... κ.λπ.)* | *λατινικοί (I, II, III...* κ.λπ.) || (ΠΛΗΡΟΦ.) ~ *χρήστη* (βλ. λ. *χρήστης)* ΣΥΝ. (καθημ.) νούμερο· ΦΡ. (α) ***κωδικός (αριθμός)*** ειδικός συνδυασμός αριθμών, ο οποίος καθορίζεται, προκειμένου να αναγνωρίζεσαι η ταυτότητα αυτού που τον φέρει ή για την ταξινόμηση αντικειμένου σ$^{\varepsilon}$ αρχείο, για λόγους ασφαλείας σε χρηματοκιβώτια, βαλίτσες κ.λπ., για την τυποποίηση και αναγνώριση προϊόντος, την κρυπτογράφηση στοιχείων (πληροφοριών, δεδομένων κ.λπ.) (β) αύξων ***αριθμός*** (συντομ. α.α.) αριθμός που φαν$^{\varepsilon}$ρών$^{\varepsilon}$ι σειρά σ$^{\varepsilon}$ σύνολο ομοίων πραγμάτων (γ) **ο *υπ' αριθμόν...*** αυτός που φέρει τον αριθμό (που ακολουθεί): το *~ 10 όχημα* (δ) (ειδικότ.) **ο *υπ' αριθμόν ένα*** (i) ο πρώτος στη σειρά, σε μια ιεράρχηση, σε μια κλίμακα αξιολόγησης: *ο ~ κίνδυνος για την υγεία || είναι ο ~ εχθρός τού κράτους* (ii) ο πιθανότερος: *θεωρείται ο ~ υποψήφιος για την ανάληψη τής προεδρίας* (ε) ***αριθμός προτεραιότητας*** ο αριθμός που δηλώνει τη σειρά που έχει κανείς μεταξύ άλλων, κυρ. όταν πρόκειται να εξεταστεί ή να ελεγχθεί· (συνεκδ.) το χαρτί που φέρει τέτοιον αριθμό και που δίνεται σε πελάτες, λ.χ. τραπεζών, ή σε ασθενείς που πρόκειται να εξεταστούν, για την καλύτερη εξυπηρέτηση τους σύμφωνα με τη σειρά προσέλευσης: *οι ασθενείς θα εξεταστούν σύμφωνα με τον αριθμό προτεραιότητας τους (στ)* ***αριθμός κυκλοφορίας*** ο αριθμός που αναγράφεται ανάγλυφα στην πινακίδα κυκλοφορίας οχήματος και δίνεται σε κάθε όχημα από το Υπουργείο Μεταφορών (ζ) ***αριθμός πλαισίου*** ο αριθμός που φέρει ξεχωριστά κάθε όχημα (αυτοκίνητο, μοτοσυκλέτα κ.λπ.) στο αμάξωμα του και που αναγράφεται στην άδεια κυκλοφορίας τού οχήματος, λειτουργεί δε και ως στοιχείο αναγνώρισης (και γνησιότητας) τού οχήματος (η) ***αριθμός κινητήρα*** ο αριθμός που αναγράφεται στη μηχανή κάθε οχήματος (θ) (λόγ.) ων ουκ έστιν ***αριθμός*** *(ων ούκ εστίν αριθμός,* Π.Δ. Ψαλμ. 103,25) για τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τον ακριβή αριθμό τους, δηλ. πάρα πολλά, αναρίθμητα: *έκανε καταχρήσεις και απάτες και άλλα ~!* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε δηλώνεται με αριθμό (πρόσωπο, διεύθυνση, λογαριασμός, τηλεφωνικός κωδικός κ.λπ.): ο *~ 40.107 κερδίζει εκατό εκατομμύρια* (δηλ. ο κάτοχος τού δελτίου με τον συγκεκριμένο αριθμό) || σε ποιον *~ μένεις;* (ποιον *αριθμό* έχει το σπίτι σου;) || *πέρασε το 13 προ ολίγου* (δηλ. το τρόλεϊ με αυτό τον αριθμό) || *παίρνω τον ~ του, αλλά μιλάει* (ενν. στο τηλέφωνο) || να *περάσει ο -10* (αυτός που έχει στη σειρά τον αριθμό 10) || *οι ληστές διέφυγαν, αλλά τους πήραμε τον ~* (τής πινακίδας τού αυτοκινήτου τους) 3. συγκεκριμένο τεύχος | φύλλο εντύπου: θα *ήθελα τον ~ 5 τού περιοδικού* (δηλ. το πέμπτο τεύχος) 4. (συνήθ. στον πληθ.) ο στατιστικός | οικονομικός δείκτης: ας *δούμε τι λένε οι ~* || *οι ~* μιλούν *από μόνοι τους για την οικονομία || ευημερούν οι ~, αλλά δυστυχούν οι άνθρωποι* 5. το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων: ο *~* των *νεκρών ξεπέρασε κάθε προηγούμενο || μεγάλος | εντυπωσιακός ~ ανθρώπων επισκέφθηκε την έκθεση* ΣΥΝ. πλήθος 6. αδιευκρίνιστη ποσότητα: *υπάρχει ένας ~ θεμάτων που εκκρεμούν* ΦΡ. **σε *αριθμό*** *σε* ποσότητα, σε πλήθος: *συγκέντρωση οπαδών, τεράστια ~* · 7. ΓΛΩΣΣ. γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνει το πλήθος (ένα ή περισσότερα από ένα ή, σπανιότερα, και δύο, τρία κ.λπ.: *ενικός - πληθυντικός - δυ-ϊκός - τριικός* κ.λπ.) προσώπων, πραγμάτων, αφηρημένων εννοιών ή ενεργειών, καταστάσεων που δηλώνονται αντιστοίχως από τους ονοματικούς ή ρηματικούς τύπους, π.χ. παιδί - δέντρο - εγώ (ενικός ονομάτων), παιδιά - δέντρα - εμείς (πληθυντικός)· βλέπω - κοιμάται (ενικός ρημάτων), βλέπουμε - κοιμούνται (πληθυντικός) · **8**. ***Αριθμοί*** (οι) βιβλίο τής Π.Δ., το τέταρτο τής *Πεντατεύχου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἀρι-* + παραγ. επίθημα -θμός *(ρυ-θμός, βα-θμός).* Το θ. *ἀρι-* απαντά πιθανότατα στη λ. *νήριτος* < ve- στερητ. + *-άρι-τος* «αναρίθμητος». Αν το ά- στο θ. *ἀρί-* θεωρηθεί προθεματικό (κάτι αναμενόμενο προ τού -Γ-), τότε θα μπορούσε να συσχετιστεί με αρχ. γερμ. ri- «αριθμός, σειρά», μέσ. αγγλ. rime, κ.ά. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω κ.ά.» φαίνεται πιθανή, αφού η λ. *αριθμός* ήδη από την Αρχ. προσέλαβε αρκετές σημ., όπως «πλήθος, ρυθμός, λογαριασμός», ενώ επίσης αρχ. είναι και η χρήση τής λ. για απόδοση των αριθμητικών σημείων. Το βιβλίο *Ἀριθμοί* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα εξαιτίας τού περιεχομένου του, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bemidh-bar «στην έρημο» και έχει ληφθεί από τα πρώτα λόγια τού βιβλίου. Ορισμένες φρ. και φραστικές λέξεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

αραβικοί αριθμοί	λατινικοί αριθμοί	ελληνικοί αριθμοί	απόλυτα αριθμητικά	τακτικά αριθμητικά
1	I	ά	ένα- ένας, μία | μια, ένα	πρώτος
2	**II**	**β'**	δύο/δυο	δεύτερος
3	**III**	**γ' δ'**	τρία· τρεις, τρία	τρίτος
4	IV	ε'	τέσσερα· τέσσερεις, -εις, -α	τέταρτος
5	V	στ' | ς'	πέντε	πέμπτος
6	VI	ζ'	έξι	έκτος
7	VII	**η' θ'**	επτά/εφτά	έβδομος
8	VIII	ι' ιά	οκτώ/οχτώ	όγδοος
9	**IX**	**ια'**	εννέα/εννιά	ένατος
10	**X**	ιβ'	δέκα	δέκατος
11	**XI**	ιγ'	έντεκα/ένδεκα	ενδέκατος
12	**XII**	**ιδ'**	δώδεκα	δωδέκατος
13	**XIII**	ιε'	δεκατρία· δεκατρείς, -είς, -ία	δέκατος τρίτος
14	XIV	ιστ' | ις'	δεκατέσσερα· δεκατέσσερεις, -εις, -α	δέκατος τέταρτος
15	XV	**ιζ'** ιη'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	**XVI**	**ιθ'** κ'	δεκαέξι | δεκάξι	δέκατος έκτος
17	**XVII**	κα'	δεκαεπτά | δεκαεφτά	δέκατος έβδομος
18	**XVIII**	κβ'	δεκαοκτώ | δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	**XIX**	(...) λ'	δεκαεννέα | δεκαεννιά	δέκατος ένατος
20	**XX**	μ'	είκοσι	εικοστός
21	**XXI**	ν'	είκοσι ένα· είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	εικοστός πρώτος
22	**XXII**	ξ'	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
(...)	(...)	ο'	(...)	(...)
30	**XX**	π' V	τριάντα	τριακοστός
40	**X**	ρ' ρα'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	**XL**	(...)	πενήντα	πεντηκοστός
60	**L**	σ'	εξήντα	εξηκοστός
70	**LX**		εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	**LXX**	τ'	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	**LXXX**		ενενήντα	ενενηκοστός
100	**XCC**	υ'	εκατό	εκατοστός
101	**CI**		εκατόν ένα- εκατόν ένας, εκατόν μία εκατόν ένα (...) διακόσια·	εκατοστός πρώτος
(...) 200	(...)	φ' χ'	διακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
300	ce	ψ'	τριακόσια- τρ(ι)ακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. τρα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	διακοσιοστός
400	ecc	ω'	τετρακόσια· τετρακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	τριακοσιοστός
500	**CD**	ϡ'	πεντακόσια- πεντακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	τετρακοσιοστός
600	**D**	,α ,αά	εξακόσια· εξακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα) επτακόσια |	πεντακοσιοστός
700	**DC**	**(...)** ,β(...)	εφτακόσια· επτακόσιοι | εφτακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. εφτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	εξακοσιοστός
800	**DCC**	,ι	οκτακόσια | οχτακόσια· οκτακόσιοι | οχτακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. οχτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	επτακοσιοστός | εφτακοσιοστός
900	**DCCC**	(...) ρ	εννιακόσια- εννιακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	οκτακοσιοστός | οχτακοσιοστός
1.000 1.001	**CM**	(...)	χίλια- χίλιοι, -ιες, -ια	εννιακοσιοστός
(...) 2.000	M		χίλια ένα· χίλιοι ένας, χίλιες μία, χίλια ένα	
(...) 10.000	**MI**		(...)	χιλιοστός
(...)	(...)		δύο χιλιάδες **(...)**	χιλιοστός πρώτος
100.000	M		δέκα χιλιάδες	(...)
	M			δισχιλιοστός
(...)	**(...)**		(...)	(...)
1.000.000	**X**		εκατό χιλιάδες	δεκάκις χιλιοστός (κ. δεκακισχιλιοστός)
1.000.000.000	,		**(...)**	(...) εκατοντάκις χιλιοστός (κ. εκατοντακισχιλιοστός)
1.000.000.000.000 (IO^{12})			ένα εκατομμύριο ένα	(...)
1.000.000.000.000.000 (IO^{15})			δισεκατομμύριο ένα	εκατομμυριοστός
			τρισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός
			ένα τετράκις εκατομμύριο (κ. τετρακισεκατομμύριο) (βλ. ΠΙΝ. 5, *-άκις)*	τρισεκατομμυριοστός τετράκις εκατομμυριοστός (κ. τετρακισεκατομμυριοστός)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

0,1 0,01	μηδέν κόμμα ένα | ένα δέκατο
	μηδέν κόμμα μηδέν ένα | ένα εκατοστό
	ένα δεύτερο | εν δεύτερον
	τρία πέμπτα
3^2	τρία και ένα δεύτερο/τριάμισι
3^3	τρία στο | εις το τετράγωνο
3^4	τρία στον | εις τον κύβο
VÎ6	τρία στην | εις την τετάρτη
VÍ6	(τετραγωνική) ρίζα τού δεκαέξι
	κυβική ρίζα τού δεκαέξι
VÏ6	τέταρτη ρίζα τού δεκαέξι
+6	συν έξι
-6	μείον | πλην έξι
3+2=5	τρία συν δύο ίσον πέντε ή (καθημ.) τρία και δύο πέντε
5-3 =2	πέντε πλην/μείον τρία (ίσον | μας κάνει) δύο ή (προφορ.) πέντε έξω τρία δύο
2x3 =6	δύο επί τρία ίσον έξι ή (καθημ.) δύο φορές το τρία ίσον έξι ή δύο (οι) τρεις έξι
6:2 =3	έξι διά δύο (ίσον) τρία

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Οι αριθμοί ως ουσιαστικά δηλώνουν:
(α) με άρθρο το, π.χ. το *είκοσι* (i) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό 20, π.χ. λαχνό *(Το 20 κερδίζει ένα ταξίδι στην Αίγυπτο),* δωμάτιο *(το κλειδί τού 20)* (ii) πρόσωπο που φέρει τον αριθμό 20 *(Η επικρατέστερη υποψήφια είναι το 20)* (iii) τον βαθμό 20, το «άριστα» στη Μέση Εκπαίδευση: *μαθητής* | *εργασία* | *γραπτό τού 20* (iv) θερμοκρασία

είκοσι βαθμών: *Το θερμόμετρο ανέβηκε στους ~* (v) το μέγεθος 20 σε ενδύματα ή υποδήματα *(Μεγάλωσε και το 20 δεν του κάνει πια)* (vi) το έτος '20 (Έτσι *ήταν η μόδα του '20 - η δεκαετία του '20)* (vii) το σπίτι που φέρει σε δρόμο τον αριθμό 20: *Είμαστε γείτονες, εγώ μένω στο ~ και αυτός στο είκοσι δύο* (vin) γραμμή αστικού μέσου συγκοινωνίας, που φέρει τον αριθμό 20: *Παίρνω το -για να πάω στο γραφείο-* (για αριθμούς μέχρι το δέκα) (ix) το τραπουλόχαρτο που φέρει τον αντίστοιχο αριθμό *(το δέκα κούπα)* (β) με άρθρο τα, π.χ. *τα είκοσι* (i) ηλικία 20 ετών *(Έχω κλείσει τα 20)* (ii) ταχύτητα 20 χλμ. την ώρα *(Οταν πιάσω τα 20, βάζω δεύτερη ταχύτητα)* (γ) με άρθρο οι: μέλη συνόλου που ανέρχονται στον αντίστοιχο αριθμό *(οι τριακόσιοι τής Βουλής, η ομάδα των τεσσάρων, η δίκη των έξι).*

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ορισμένες βασικές χρήσεις (α) Η ΩΡΑ
(οι ώρες δηλώνονται με τους αριθμούς από το 0 ώς το 24 και τα λεπτά με τους αριθμούς από το 0 ώς το 60)
(i) Η ώρα είναι: 12.00 δώδεκα (μεσημέρι)
12.15 δώδεκα και τέταρτο
ή (επίσ.) δώδεκα και δεκαπέντε
12.30 δώδεκα και μισή
ή δωδεκάμισι ή (επίσ.) δώδεκα και τριάντα (μονολεκτικά: μιάμιση, δυόμισι...
ώς δωδεκάμισι, αλλά δεκατρείς και τριάντα, δεκα πέντε και τριάντα κ.λπ., όχι *δεκατρεισήμισι, *δεκαπεντέμισι)
12.45 μία παρά τέταρτο
ή (επίσ.) δώδεκα και σαράντα πέντε
13.00 μία
ή (επίσ.) δεκατρείς
00.00 δώδεκα (μεσάνυχτα)
(σπάν.) 24.00 εικοσιτέσσερεις
00.01 δώδεκα και ένα (ή *ένα* λεπτό μετά τα μεσάνυχτα)
(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;» | «τι ώρα;»
12.00 στις δώδεκα
01.00 στη μία ή (εσφαλμ.) στις μία

(β) Η ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
(Για τους μήνες χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 12 και για τις ημέρες τού μήνα τα απόλυτα ή τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 31)
(i) 2/3 σήμερα έχουμε δύο Μαρτίου | δύο τρίτου
1/3 σήμερα έχουμε πρώτη Μαρτίου | πρώτη τρίτου
(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»
10/3 στις δέκα Μαρτίου | τρίτου ή (επίσ.) τη δεκάτη Μαρτίου (10η Μαρτίου)
1/3 την πρώτη Μαρτίου | τρίτου (1η Μαρτίου)
με μία λέξη: την Πρωταπριλιά (1η Απριλίου), την Πρωτομαγιά (1η Μαΐου)

(γ) Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
(i) 1998 χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
'98 ενενήντα οκτώ (τα θέματα των εξετάσεων τού '98)
2002 δύο χιλιάδες δύο (ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»
1998 το χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
ή στα χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/1998 στις δύο Μαρτίου | στις δύο τρίτου (τού) χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/98 στις δύο Μαρτίου | τρίτου τού ενενήντα οκτώ

(δ) Η ΔΙΑΔΟΧΗ ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΙΔΙΟ ΟΝΟΜΑ Χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά, για να δηλώσουν τη σειρά με την οποία ανέρχεται στην εξουσία ένας ηγεμόνας (αυτοκράτορας, βασιλιάς κ.λπ.) σε σχέση με άλλους που φέρουν το ίδιο όνομα με αυτόν. Στον γραπτό λόγο αυτό αποδίδεται με ελληνικά κεφαλαία γράμματα (Α = πρώτος, Β' = ο δεύτερος...), π.χ. Φίλιππος *Β'* (Φίλιππος ο δεύτερος), *Κωνσταντίνος Ζ'* (Κωνσταντίνος ο έβδομος) *ο Πορφυρογέννητος.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

(α) Τα αριθμητικά ως ά συνθετικά

V_2	(λόγ.) ημι- ή (καθημ.) μισό- | μισα-		
1	μονο-		
2	δι- (αλλά εικοσιδυάχρονος)		
3	τρι-		
4	τετρα- ή (καθημ.) τεσσερα-	**-αριά**	*καμιά εικοσ-αριά (—* περίπου είκοσι) *πενηντ-αρίζω* (= γίνομαι πενήντα ετών)
5	πεντ(-α-)- ή (προ δασείας) πενθ-	**-αρίζω**	
6	εξα-	**-άρικο**	*εικοσ-άρικο* (= κέρμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (= χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών)
7	επτά- /εφτα-		
8	οκτα- | οχτα- ή (λόγ.) οκτω-	**-βαθμός**	*δωδεκά-βαθμη κλίμακα* (κλίμακα που αποτελείται από 12 βαθμούς)
9	εννιά- ή (λόγ.) εννεα-		
10	δεκα-	**-βάλβιδος**	*δεκαεξα-βάλβιδος* (= αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες)
11	ένδεκα- | εντεκα-		
12	δωδεκα-	**-νωνος -δυμος**	οκτά-γωνος (= αυτός που έχει οκτώ γωνίες) *δί-δυμοι* (για δύο αδέλφια γεννημένα μαζί από την ίδια μητέρα)
13	δεκατρια-		
14	δεκατετρα- ή (καθημ.) δεκατεσσ-	**-δραχμο -εδρικός -εδρος**	*εικοσά-δραχμο* (= νόμισμα είκοσι δραχμών) *οκτα-εδρικός* (= αυτός που έχει οκτώ έδρες) *οκτά-εδρος* (= αυτός που αποτελείται από οκτώ έδρες)
15	δεκαπεντα-		
20	εικοσα-		
21	εικοσιενα-		
22	εικοσιδυα-		
30	τριάντα- ή (λόγ.) τριακοντα-	**-ετηρίδα**	*εκατοντα-ετηρίδα* (= επέτειος ή περίοδος εκατό ετών)
40	σαράντα- ή (λόγ.) τεσσαρακοντα-		
100	εκατοντα- ή εκατό- κ. (ε)κατοστ-	**-ετής**	*δεκα-ετής* (= 1. αυτός που διαρκεί δέκα έτη 2. αυτός που έχει ηλικία δέκα ετών)
200	διακοσιο-, διακόσια-, διακοσ-	**-ετία -ήμερος**	*δεκα-ετία* (= περίοδος δέκα ετών) *δεκα-ήμερος*) = αυτός που διαρκεί δέκα ημέρες)
1000	χιλι)ο)-	**-ηχος**	*οκτά-ηχος* | *οκτώ-ηχος* (= αυτός που αποτελείται από 8 ήχους ή ψάλλεται κατά 8 ήχους)

(β) Βασικά παραγωγικά επιθήματα που συνδυάζονται με τα παραπάνω ά συνθετικά:

-άδσ	*πεντ-άδα* (= σύνολο αποτελούμενο από πέντε μέλη)	**-θεσιος**	*δι-θέσιος* (= αυτός που έχει δύο θέσεις)
-αδικός	*δεκ-αδικό σύστημα* (= σύστημα που έχει ως βάση τον αριθμό 10), τρι-αδικ:ή *θεότητα* (= θεότητα με τριπλή υπόσταση)	**-θυρος**	*πεντά-θυρος (=* αυτός που έχει πέντε θύρες)
		-ίππος	*μόν-ιππος* (= αυτός που έχει έναν ίππο)
		-κέφαλος	*δι-κέφαλος* (= αυτός που έχει δύο κεφάλια)
-άκις	*πεντ-άκις* (= πέντε φορές)	**-κιλος**	*πεντά-κιλος* (= αυτός που ζυγίζει ή περιέχει πέντε κιλά)
-άρα	*εικοσ-άρα* (= 1. γυναίκα είκοσι ετών 2. αυτή που καθορίζεται από την αριθμητική τι**μή** «είκοσι»), χι-*λι-άρα μηχανή* (= μηχανή χιλίων κυβικών), *φάγαμε τεσσ-άρα* (= δεχθήκαμε τέσσερα γκολ)	**-κλινος**	*τρί-κλινο δωμάτιο* (= δωμάτιο που περιλαμβάνει τρία κρεβάτια)
-άρης	*πενηντ-άρης* (= άνδρας πενήντα ετών), *κατοστ-άρης {—* δρομέας εκατό μέτρων)	**-κόρφος**	*τρί-κορφος* (= αυτός που έχει τρεις κορυφές)
-άρι	*πεντ-άρι* (= 1. ο αριθμός «πέντε», π.χ. ως βαθμός: *πήρα ~* στα *μαθηματικά 2.* αυτό που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. τραπουλόχαρτο: Εχω ένα- και δύο *άσους* 3. αυτό που προσδιορίζεται από την αριθμητική τι**μή** «πέντε» σε ορισμένη κλίμακα, π.χ. τυπογραφικά στοιχεία πέντε ιντσών 4. σπίτι με πέντε δωμάτια 5. ποσότητα που ανέρχεται στον αριθμό «πέντε»: *ένα ~* κιλά 6. πρόσωπο που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. παίκτης αθλητικής ομάδας, που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με τον αριθμό 5).	**-κωπος**	οκτά-κωπος (= αυτός που έχει οκτώ κουπιά)
		-λεπτός	*πεντά-λεπτος (=* αυτός που διαρκεί πέντε λεπτά)
		-λιτρος	*δί-λιτρος* (= αυτός που περιέχει ή ζυγίζει δύο λίτρα)
		-μελής	*τετρα-μελής* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερα μέλη)
		-μέρα	*εννιά-μερα* (= η συμπλήρωση εννέα ημερών από τον θάνατο κάποιου)

■μερής *δι-μερής* (= αυτός που αποτελείται από δύο μέρη)
■***μετρος*** *δί-μετρος* (= αυτός που έχει μήκος | ύψος /πλάτος δύο μέτρων)
■***μηνιαίος*** *τρι-μηνιαίος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες ή εκδίδεται κάθε τρεις μήνες)
■***μηνίτικο*** εφτα-μηνίπκο (= 1. βρέφος που γεννήθηκε στον έβδομο μήνα 2. βρέφος επτά μηνών)
■***μηνός*** *τρί-μηνος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες)
■***πάτος*** *δί-πατο* (= σπίτι με δύο ορόφους, πατώματα)
■***πλασιάζω*** *τετρα-πλασιάζω* (= αυξάνω κατά τέσσερεις φορές)
■***πλάσιο*** *τετρα-πλάσιο* (= αριθμός ή ποσότητα τέσσερεις φορές μεγαλύτερη: *Το 12 είναι* το ~ τού 3)
■***πλάσιος*** *τετρα-πλάσιος* (= αυτός που είναι τέσσερεις φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος)
■***πλευρος*** *τετρά-πλευρος* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερεις πλευρές)
■***πλός*** *δι-πλός* (= αυτός που υπάρχει ακριβώς ο ίδιος δύο φορές: *Αυτά* τα *γραμματόσημα τα έχω διπλά)*
■***ποδός*** *τετρά-ποδος* (= αυτός που έχει τέσσερα πόδια)
-πορτος *τρί-πορτος* (= αυτός που έχει τρεις πόρτες)
-πρόσωπος *δι-πρόσωπος* (= αυτός που έχει δύο πρόσωπα, υποκριτής)
-πυλός *δί-πυλος* (= αυτός που έχει δύο πύλες)
-σημος *δί-σημος* (= αυτός που έχει δύο σημασίες)
-στηλος *οκτά-στηλος τίτλος* (= τίτλος εφημερίδας που καταλαμβάνει οκτώ στήλες)
-στι/**ος** δί-στιχος (= αυτός που αποτελείται από δύο στίχους)
-στύλος *τρί-στυλος* (= αυτός που έχει τρεις στύλους)
-σύλλαβος *δεκαπεντα-σύλλαβος* (= αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές)
-σφαιρος *εξά-σφαιρο πιστόλι* (= πιστόλι που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες)
-τόμος *ενδεκά-τομος* (= αυτός που αποτελείται από ένδεκα τόμους)
-τροχός *τετρά-τροχος* (= αυτός που φέρει τέσσερεις τροχούς)
-φωνος *δί-φωνος* (= αυτός που άδεται από δύο φωνές)
-φωνικός *δωδεκα-φωνικός* (= αυτός που αποτελείται από δώδεκα φωνές)
-χορδος *εξά-χορδο όργανο* (= όργανο που φέρει έξι χορδές)
-χρονα τα *εννιά-χρονα* (= περίοδος εννέα ετών) *εκατό-χρονος* (= 1. αυτός που διαρκεί 100 έτη 2. αυτός που έχει ηλικία 100 ετών)
-χρόνος
-ώνυμος *μον-ώνυμο, δι-ώνυμο* (σε ορισμένες αλγεβρικές παραστάσεις μεταβλητής χ)
-ωρο *ημί-ωρο* | *μισά-ωρο* (= διάστημα μισής ώρας), *εξά-ωρο*
-ωρος *τρί-ωρος* (= αυτός που έχει διάρκεια τριών ωρών)
-ώροφος *τετρα-ώροφος* (= αυτός που έχει τέσσερεις ορόφους)

είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ο υπ' αριθμόν ένα* (< αγγλ. the number one), *αριθμός προτεραιότητας* (πβ. αγγλ. priority number), *αριθμός μητρώου* (< γαλλ. numéro matricule), *στρογγυλός* | *ακέραιος αριθμός* (< γαλλ. nombre rond | entier)].

αριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αριθμείς... | αρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (κυριολ.) καταμετρώ: ο *έμπορος αριθμούσε κέρδη και ζημίες* 2. (κατ' επέκτ.) βάζω αριθμό σε (κάτι), κατατάσσω σε αριθμητική σειρά: ~ τα *αντικείμενα στο ράφι* | *τα δελτία παραγγελίας* 3. περιλαμβάνω, έχω σύνολο μονάδων: το *σωματείο αριθμεί 150 τακτικά μέλη* ΣΥΝ. συγκαταλέγω.

-αρίκο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: *εικοσ-άρικο* (νόμισμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών) · 2. παιδί συγκεκριμένης ηλικίας: δεν *μπορεί ένα δεκαπεντάρικο να μας κάνει ό,τι θέλει!*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-άρι* (< *-άριο,* βλ.λ.) και *-ικο].*

-αριό → αρειό

-άριο παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων ουσιαστικών ουδέτερου γένους: *σωλην-άριο, πλοι-άριο, παιδ-άριο, αίφαβητ-άριο, πλανητ-άριο, γλωσσ-άριο.*
[ΕΤΥΜ. Το παραγ. επίθημα *-άριον* είναι ήδη αρχ. και αρχικώς εμφανιζόταν σε ουσ. με θέμα *-αρ-,* έχοντας υποκοριστική λειτουργία. Οι τεχνικοί όροι που λήγουν σε *-άριον,* έχουν την προέλευση τους σε μεσν. επίθημα, που ανάγεται σε λατ. -arium και απαντούσε αρχικώς σε λατινογενείς λ., π.χ. cell-arium, den-arium].

αριόζ**ο** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. σύντομο μελωδικό πέρασμα στη φωνητική ή την οργανική μουσική. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. arioso < aria, βλ. κ. *άρια].*

Άριος (ο) {Αρί-ου | -ων, -ους} **1**. ο αρχαίος Ινδός ή Πέρσης (οι οποίοι θεωρούνταν ενιαία φυλή) **2**. ο Ινδοευρωπαίος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Αριοί,* αρχαία ονομασία των Περσών, < σανσκρ. arya «ευγενής»].

άριος, -α (λόγ. -ία), -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους Αρίους (βλ.λ.) **2.** ***αρία φυλή*** *ο* φυλετικός κλάδος που, σύμφωνα με καταχρηστική πολιτική εκμετάλλευση τού όρου *άριος,* περιελάμβανε το σύνολο των γερμανικής καταγωγής λαών, οι οποίοι θεωρήθηκαν από τους ναζιστές Γερμανούς ως «γνήσιοι εκπρόσωποι» των Ινδοευρωπαίων, και μάλιστα ως «ανώτερη φυλή» από όλους τους άλλους λαούς, ιδ. τους Σημίτες και τους μη λευκούς (αφρικανικούς) λαούς.

-άριος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα: *βιβλιοθηκ-άριος, αποθηκ-άριος, πεζικ-άριος* 2. (προφ.) είδος σπουδών ή ειδίκευσης κάποιου: *νομικάριος, πληροφορικ-άριος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε λ. λατινογενούς προελ. με επίθημα -arius (λ.χ. μτγν. *καγκελλάριος* < λατ. cancellarne, *λεγιονάριος* < λατ. legionarius), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε άλλες λ. (λ.χ. μεσν. *άρχ-άριος)].*

άριστα επίρρ. → άριστος

άριστα (το) ο ανώτερος βαθμός επίδοσης: *πέρασε με* - || *πήρε ~ στις εξετάσεις* (αρίστευσε).

Αρισταγόρας (ο) **1.** όνομα τυράννων τής αρχαιότητας **2.** αρχαίος Μιλήσιος πολιτικός (6ος-5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο άριστος αγορητής», < *άριστος* + *-αγορός* < *αγορά* (βλ.λ.)].

Αρισταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} ***Λ.*** *ο Σάμιος* μαθηματικός και αστρονόμος τής αρχαιότητας (αρχές τού 3ου αι. π.Χ.), πρωτοπόρος στην αστρονομία· υποστήριξε πρώτος ότι η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο **2.** ο *Σαμόθραξ*- γραμματικός τής αρχαιότητας (217-145 π.Χ.) 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άριστος άρχοντας», < *άριστος* + *-άρχος* < *άρχω* «εξουσιάζω»].

Αριστέα (η) γυναικείο όνομα.

αριστεία (η) [αρχ.] (αριστείων) η διάκριση ήρωα στη μάχη: *Διομήδους* ~ (ραψωδία Ε *Ιλιάδας).*

Αριστείδης (ο) **1**. αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (540-468 π.Χ.), ο επονομαζόμενος «δίκαιος» **2**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Αριστεύς* (< *άριστος)* + παραγ. επίθημα -ίδης (πβ. κ. αρχ. *Παρμεν-ίδης, Χαρμ-ίδης)].*

αριστείο (το) [αρχ.] **1**. (γενικά) τιμητική διάκριση (έπαθλο, βραβείο, υλικό ή ηθικό) που απονέμεται σε άτομα με εξαιρετική πνευματική ή ευρύτερη κοινωνική προσφορά: ~ *αγωνιστών* | *ανδρείας* | *Γραμμάτων και Τεχνών 2.* (ειδικότ.) ειδικό βραβείο που απονέμεται σε αριστεύσαντες μαθητές *(αριστείο προόδου).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος.*

οριστείς (οι) {αριστέων} (λόγ.) οι άριστοι, οι καλύτεροι από τους ομοίους τους ως προς την υψηλή ποιότητα και την αξία: *οι* ~ τής *πολιτικής* | *τού πνεύματος* ΣΥΝ. κορυφαίοι, διαπρεπείς. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άριστεῖς,* πληθ. τού άριστεύς < αριστεύω].

Αριστερά (η) ΠΟΛΙΤ. 1. η παράταξη ή ο πολιτικός χώρος που εκφράζει την ανάγκη για μεταβολή τής κοινωνίας, την άρνηση τής φυσικής ανισότητας των ανθρώπων, την εμμονή στην προτεραιότητα τής δικαιοσύνης έναντι τής καθιερωμένης τάξεως· στον χώρο αυτόν ανήκουν συνήθ. τα σοσιαλιστικά και κομουνιστικά κόμματα: νίκη τής ~ *στις εκλογές* || η ~ *έχασε πολλούς δήμους, τους οποίους είχε υπό τον έλεγχο της* || *συνασπισμός κομμάτων τής* ~|| *η σύγκρουση Αριστεράς - Δεξιάς οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο* ΑΝΤ. Δεξιά (βλ.λ.) **2**. (α) ***άκρα Αριστερά*** σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων, που χαρακτηρίζονται για τον έντονο ριζοσπαστισμό τους, την αμφισβήτηση τής κοινοβουλευτικής πρακτικής, την επαναστατικότητα και τον εξτρεμισμό στον τρόπο δράσης (β) ***εξωκοινοβουλευτική Αριστερά*** *το* σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων που δεν εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο και ειδικότ. αυτών που αμφισβητούν τον ρόλο τού Κοινοβουλίου και τις καθιερωμένες πολιτικές μορφές δράσης (βλ. κ. λ. *αριστερισμός)* 3. (ειδικότ.) η ριζοσπαστική πτέρυγα μιας παράταξης, ενός κόμματος, αυτή που αμφισβητεί την κρατούσα ιδεολογία, δομή και πρακτική και επιζητεί την ανατροπή και αντικατάσταση τους. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *αριστερός].*

αριστερίζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. αριστερίζων, -ούσα, -ον | αριστέρισα} παρουσιάζω ιδεολογική ροπή, τάση προς τον αριστερό (σοσιαλιστικό και κομουνιστικό) χώρο: *ο συγγραφέας στο τελευταίο του βιβλίο εμφανώς αριστερίζει* || *αριστερίζουσα πολιτική.*

αριστερισμός (ο) η πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε στον κομουνιστικό πολιτικό χώρο και είχε ως χαρακτηριστικά του τον αντικοινοβουλευτισμό και την εξωκοινοβουλευτική δράση, την άρνηση τού συνδικαλισμού και τη θέση ότι το προλεταριάτο είναι μόνο του στον αγώνα του, αφού οι άλλες τάξεις συμμαχούν εναντίον του.

αριστεριστής (ο), **αριστερίστρια** (η) {αριστεριστριών} οπαδός τού αριστερισμού.

αριστερίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον αριστερισμό και τον αριστεριστή- (συχνά μειωτ.) για πρόσωπο ή μέθοδο που εκφράζει αριστερά αιτήματα με τρόπο μη ρεαλιστικό, συνθηματολογικό ή επιδεικτικά μαχητικό: ~ *νοοτροπία* | *πρακτική* | *οργάνωση.* — αριστερίστικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

αριστεροδέξιος (ο), **αριστερο**δέξια (η) πρόσωπο που χρησιμοποιεί εξίσου το αριστερό και το δεξί χέρι στις ασχολίες του.

αριστερόθεν επίρρ. (λόγ.) από τα αριστερά· (στην πολιτική) από τον αριστερό χώρο: *οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν αριστερόθεν, ενώ η δεξιά πολιτική είναι εντελώς αντίθετη.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αριστερά* + παραγ. επίθημα -θεν)βλ.λ.)].

αριστερός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1**. αυτός που βρίσκεται ή αναφέρεται στη διεύθυνση ή την πλευρά, η οποία ορίζεται από τη θέση τής καρδιάς στο ανθρώπινο σώμα ή από το σημείο όπου ξεκινούμε να γράφουμε στα Ελληνικά: ~ *μάτι* | *χέρι* | *πόδι* || - *πεζοδρόμιο* | *γωνία* | *παράθυρο* | *περιθώριο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζερβός ΑΝΤ. δεξιός 2. (ως ουσ.) αυτός που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ. αριστερόχειρ(ας), (λαϊκ.) ζερβός 3.

(α) (ειδικότ. στην πυγμαχία) ***αριστερό*** (το) η αριστερή γροθιά: του *κατάφερε ένα φοβερό χτύπημα με το - και τον έριξε νοκ-άουτ* (β) (λόγ.) ***αριστερά*** (η) το αριστερό χέρι· κυρ. στη ΦΡ. **δεν *γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά*** του (μή γνώτ<» ή *αριστερά σου τι ποιεί* ή δεξιά σου, Κ.Δ. Ματθ. 6, 3) δεν ξέρει τι του γίνεται, δεν ελέγχει τις κινήσεις του 4. ΠΟΛΙΤ. (α) αυτός που υποστηρίζει ή αναφέρεται σε σοσιαλιστικές ή κομουνιστικές ιδέες: ~ ιδεολογία | *πρακτική* | *απόψεις* | *κίνημα* | *θεωρία* | πολιτική | *διανόηση* || *προέρχεται από ~ οικογένεια* || έχει ~ *καταβολές* || *ανέπτυξε σπουδαία δράση στον - χώρο* || (κ. ως ουσ.) τότε συνέλαβαν τους ~ και *τους έστελναν εξορία* ΣΥΝ. μαρξιστικός ΑΝΤ. δεξιός· ΦΡ. ***βγαίνω (σε κάποιον) από (τα) αριστερά*** διαφωνώ με κάποιον ή ασκώ κριτική υποστηρίζοντας θέσεις που προέρχονται ή μοιάζουν 'α προέρχομαι από την Αριστερά (χωρίς κατ' ανάγκην να ανήκω ο ίδιος στην Αριστερά) (β) ***Αριστερά*** (η) βλ.λ. ΑΝΤ. Δεξιά. — αριστερά επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άριστος* + *-τερος* (επίθημα που δηλώνει σύγκριση ή διαφοροποίηση). Στην Αρχαία, για τη δήλωση τής αριστερής πλευράς υπήρχαν οι λ. *αριστερός, ευώνυμος, σκαιός* «αριστερός, άχρηστος, δυσοίωνος», *λαιός* «αριστερός, ασθενικός». Επειδή οι όροι αυτοί συνδέθηκαν σημασιολογικά με την οιωνοσκοπία, όπου η δεξιά πλευρά δήλωνε εύνοια, ενώ η αριστερή τη συμφορά, για τη δήλωση τής τελευταίας χρησιμοποιήθηκαν όροι σχηματισμένοι κατ' ευφημισμόν *{ευώνυμος* < *ευ* + *όνυμα, αριστερός* < *άριστος),* με την αντίληψη ότι έτσι αποτρέπεται το κακό. Τέτοιοι σχηματισμοί υπάρχουν και σε άλλες γλώσσες, πβ. σανσκρ. saniyän «χρησιμότερος, αριστερός», λατ. sinister, ιταλ. sinistro, αρχ. γερμ. winistar «πιο επιθυμητός, αριστερός», σουηδ. vänster, δαν. venstre. Στην Κ.Δ. η αριστερή πλευρά δηλώνει τη δυσμένεια τού θεού, όπως λ.χ. στην προφητεία των προβάτων και των εριφίων (Ματθ. 25,31-46), όπου χρησιμοποιείται η λ. *ευώνυμος*. Στο πολιτικό λεξιλόγιο ο όρος Αριστερά χρησιμοποιείται από την εποχή τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), όταν τα ριζοσπαστικά κόμματα κατέλαβαν τα αριστερά έδρανα τού Κοινοβουλίου εν σχέσει με τον πρόεδρο τού σώματος. Η φρ. δεν *γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του* αποτελεί καταχρηστική σημασία μιας οδηγίας τού Χριστού κατά την Επί τού Όρους ομιλία)...μή *γνώτω* ή *αριστερά σου τί ποιεί* ή *δεξιά σου,* Κ.Δ. Ματθ. 6, 3), με την οποία συμβούλευε να μην επιδεικνύει κανείς τις πράξεις ελεημοσύνης του].

αριστερόστροφος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που στρέφεται προς τα αριστερά, που στρίβει προς την αριστερή πλευρά: ~ *κοχλίας* · 2. (μτφ.) αυτός που σκέφτεται σύμφωνα **με** τη μαρξιστική λογική, που συμφωνεί **με** την αριστερή ιδεολογία. **αριστερόχειρας** (ο/η) {αριστεροχείρων} πρόσωπο που γράφει **με** το αριστερό χέρι ΣΥΝ. ζερβός ΑΝΤ. δεξιόχειρας. Επίσης (αρχαιοπρ.) **α!-στερόχειρ** (ο/η^ [μτγν.] {αριστερόχειρος}. [ΕΙΥΜ; < μτγν. *αριστερόχειρ* < *αριστερός* + *χείρ* «χέρι»]. **αριστεροχειρία** (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τάση να χρησιμοποιεί κανείς το αριστερό χέρι στις διάφορες ασχολίες του (λ.χ. στο γράψιμο, το φαγητό κ.α.). **αριστεύ**ω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αρίστευσα (λόγ. μτχ. αριστεύσας, -ασα, -αν)} **1.** ξεχωρίζω, διακρίνομαι ανάμεσα σε πολλούς για τις σημαντικές μου επιδόσεις, επιτυγχάνω ξεχωριστές, υψηλές διακρίσεις: *αρί-στευσε σε ό,τι κι αν ασχολήθηκε* ΣΥΝ. πρωτεύω, διαπρέπω 2. παίρνω βαθμό άριστα (βλ.λ.): αρίστευσε κατά τις *πτυχιακές εξετάσεις* ΣΥΝ. πρωτεύω. — **αρίστευσ**η (η) [1860].

αριστίνδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με την αξία τού αρίστου' για όσους επιλέγονται λόγω τής αξίας τους σε συγκεκριμένο αξίωμα ή θέση με ελεύθερη επιλογή τής εκάστοτε (θρησκευτικής ή κρατικής) εξουσίας, που αναδεικνύονται μεταξύ αρίστων κατ' επιλογήν και όχι με αρχαιρεσίες: ~ σύνεδροι | *βουλευτές* | *μητροπολίτες* | *Σύνοδος* (η Ιερά Σύνοδος που συγκροτείται από μητροπολίτες, σύμφωνα με την επιλογή τού Οικουμενικού Πατριάρχη ή τής κρατικής εξουσίας). [ΕΤΥΜ αρχ. < *άριστος* + -ίνδην (επιρρηματική παρέκταση)].

Αρίστιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} ο *Κυρηναίος*- φιλόσοφος τής αρχαιότητας (4ος αι. π.Χ.), ιδρυτής τής Κυρηναϊκής Σχολής- δίδασκε την ισορροπία μεταξύ τής εφικτής ηδονής και του αναπόφευκτου πόνου. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *ίππος].* αριστοβάθμιος, -α, -ο [1884] (λόγ.) αριστούχος: *-χημικός*. Αριστόβουλος (ο) {-ου κ. -ούλου) 1. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Μ. Βρετανίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο χαρακτηριζόμενος από άριστη σκέψη, απόφαση», < *άριστος* + *βουλή].*

Αριστογείτων (ο) {Αριστογείτον-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αρμόδιο σκότωσε το 514 π.Χ. τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι». Επίσης **Αριστογείτον**ας

[ΕΤΥΜ <*ρχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *γείτων, -όνος].* Αριστόδημος (ο) {-ου κ. -ήμου) **1.** ΜΥΘΟΛ. εγγονός τού Ηρακλή, γενάρχης των βασιλικών οίκων τής Σπάρτης· γυιοι του ο Ευρυσθένης και ο Προκλής **2.** Αλεξανδρινός γραμματικός και ιστοριογράφος (1ος αι. π.Χ.) **3**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ οφχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *δήμος].*

αριστοκράτης (ο) {αριστοκρατών}, **αριστοκράτισσα** (η) {αριστοκρατισσών) **1**. πρόσωπο που έχει τίτλους ευγενείας, που κατάγεται από ευγενείς ΣΥΝ. ευγενής, πατρίκιος, δανδής, ευπατρίδης· ΦΡ. ξε**πεσμένος *αριστοκράτης*** ευγενής που δεν έχει οικονομική άνεση **2.** (συχνά ειρων.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται όπως οι αριστοκράτες, με τρόπο λεπτεπίλεπτο, κομψό, διακριτικό και υπεροπτικό, ο σνομπ: *από πότε έγινες - και δεν μας καταδέχεσαι;* ΣΥΝ. δανδής · 3. πρόσωπο που ανήκει στους εκλεκτούς, στους άρίστους ενός χώρου· εξέχουσα προσωπικότητα, άνθρωπος με υψηλή ποιότητα: ~ *τού πνεύματος* (υψηλής παιδείας) ΣΥΝ. ελίτ 4. (καταχρ.) πλούσιος άνθρωπος, και μάλιστα αυτός που ζει σε περιοχή όπου συχνάζουν ή κατοικούν πλούσιοι ή/και ευγενείς: όλοι *οι ~ συχνάζουν στο Κολωνάκι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, δημοκράτης.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αριστοκρατοϋμαι* (υποχωρητ.) < *άριστος* + *κρατούμαι* «εξουσιάζομαι»].

αριστοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1**. το σύνολο των ευγενών, όσοι έχουν τίτλους ευγενείας (βλ. λ. ευγένεια) **2**. αυτοί που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, άνθρωποι τού πλούτου και των αξιωμάτων, που διακρίνονται για την ιδιαιτέρως προσεγμένη εμφάνιση και τους λεπτούς, καθωσπρέπει τρόπους συμπεριφοράς: από το *ντύσιμο και τους τρόπους τους φαίνονταν άνθρωποι τής* ~ ΣΥΝ. ελίτ, υψηλή κοινωνία, τζετ σετ, βιπ ΑΝΤ. λαουτζίκος, προλεταριάτο 3. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που ξεχωρίζουν, που διακρίνονται σε έναν τομέα, που αποτελούν την αφρόκρεμα τής κοινωνικής ζωής: η ~ *τού πνεύματος* | *τού πλούτου* | *τής τέχνης* · 4. (κατά την αρχαιότητα) το πολίτευμα στο οποίο κυβερνούν οι άριστοι, δηλ. αυτοί που κατάγονται από ευγενείς προγόνους ή διακρίνονται για την αξία τους (κατ' αντιδιαστολή προς τη δημοκρατία και την τυραννία), και το οποίο ο Αριστοτέλης αντιδιαστέλλει στην *ολιγαρχία,* όπου κυβερνούν λίγοι, αλλά με κριτήριο τον πλούτο που διαθέτουν.

αριστοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία και τους αριστοκράτες: ~ τάξη | *πολίτευμα* | *συνήθειες* | *κώδικας τιμής* | *τρόπος ζωής* | *οικόσημα ! τίτλος ευγενείας* | *έπαυλη* 2. αυτός που οι τρόποι του (λεπτότητα, ευγένεια) και η εμφάνιση του (κομψότητα, χάρη, γούστο κ.λπ.) μοιάζουν με των αριστοκρατών: ~ *παράστημα* | *τρόποι* ΣΥΝ. αρχοντικός. — αριστοκρατικά επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης.*

αριστοκρατικοτητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.) 1. η ευγένεια τής καταγωγής 2. ο τρόπος συμπεριφοράς τού αριστοκράτη (ευγένεια, καλοί τρόποι, αρχοντικό ύφος κ.ά.) 3. το σύνολο των ιδιοτήτων που δείχνουν ότι κάποιος έχει συνείδηση ανώτερης καταγωγής, ότι είναι κληρονόμος ανώτερου πολιτισμού κ.λπ.: αν *και αιχμάλωτοι, η όλη τους στάση απέπνεε μια* ~ ΣΥΝ. αρχοντιά.

αριστοκρατισμός (ο) [1835] **1.** η θεωρία για το πολίτευμα τής αριστοκρατίας · **2.** η μίμηση τής συμπεριφοράς των αριστοκρατών.

Αριστομένης (ο) {-η κ. -ένους) **1.** αρχηγός των Μεσσηνίων κατά τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο (685-668 π.Χ.), όπου και διακρίθηκε για τον ηρωισμό του **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. < άριστος + *-μενης* < *μένος* «έντονη επιθυμία, πάθος»].

άριστον (το) {αρίστ-ου | -ων) (λόγ.) το μεσημεριανό γεύμα (πβ. λ. προάριστον).

[ΕΤΥΜ < αρχ. άριστον, ομηρική σημ. «πρόγευμα, πρωινό» - κλασική σημ. «γεύμα, μεσημεριανό», < *αίέρι-δ-τον < *αίερ-ι- (> *άρι | *ή~ρι* «νωρίς το πρωί») + -(ε)δ- (ρ. *εδομαι,* βλ. λ. *έδεσμα)* + κατάλ. -τον].

Αριστόξενος (ο) {-ου κ. -ένου) **1.** νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), από τον Τάραντα, μαθητής τού Αριστοτέλη, ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς τής μουσικής 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο άριστος στη φιλοξενία», < *άριστος* + *ξένος].*

αριστοποίηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) η βελτιστοποίηση (βλ.λ.).

Αριστος (ο) 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα 3. συνήθ. ως χαϊδευτ. ονομάτων σύνθετων με το Αριστ- | Αριστο-, π.χ. *Αριστ-είδης, Αριστο-τέλης* κ.ά.

[ΕΤΥΜ μεσν. κύρ. όν. < αρχ. άριστος],

άριστος, -η (λόγ. αρίστη), -ο 1. (για πρόσ.) ο καλύτερος από όλους, αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο από πλευράς αξίας, ποιότητας, επίδοσης κ.λπ.: ~ *μαθητής* | *δάσκαλος* | *πολιτικός*- ΦΡ. **Οι *άριστοι των αρίστων*** οι καλύτεροι ανάμεσα στους αρίστους, οι κορυφαίοι των κορυφαίων 2. (για πράγματα, συνθήκες κ.ά.) αυτός που έχει την καλύτερη ποιότητα, το υψηλότερο επίπεδο, τις καλύτερες προδιαγραφές: ~ *συνθήκες* | *όροι εργασίας* | *περιβάλλον/ κατάρτιση* ΣΥΝ. κορυφαίος. — άριστα επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ., υπερθ. βαθμός τού αρχ. συγκρ. *άρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος, γενναιότερος». Πιθ. *άριστος* < *αρί-* προθεμ. (δηλώνει επαύξηση) + *-ιστός* (επίθημα υπερθετικού), ενώ η σημασιολογική, τουλάχιστον, σύνδεση με το ρ. *άραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» δεν πρέπει να αποκλειστεί. Η ομηρική σημ. δηλώνει το" ευγε"ή ως προς την καταγωγή, πολύ νωρίς όμως η λ. σήμανε τον «καλύτερο» σε όλους τους τομείς].

Αριστοτέλης (ο) {-η κ. -ους) 1. ένας από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους όλων των εποχών, από τα Στάγιρα τής Χαλκιδικής (384-322 π.Χ.), μαθητής τού Πλάτωνα και ιδρυτής φιλοσοφικής σχολής στην Αθήνα, τού *Περιπάτου,* συγγραφέας πλήθους έργων, διετέλεσε και δάσκαλος τού Μεγάλου Αλεξάνδρου· συχνά αναφέρεται ως *Σταγιρίτης* 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει άριστους σκοπούς ή που φέρει τον σκοπό του εις πέρας άριστα», < *άριστος* + *τέλος* «σκοπός»].

αριστοτελίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) ακολουθώ ή μιμούμαι τη_ φιλοσοφική διδασκαλία τού Αριστοτέλη.

αριστοτελικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον φιλόσοφο Αριστοτέλη: - *λογική* | *κατηγορίες* | *φιλοσοφία* | *συγγράμματα* **2**. ***αριστοτελικός*** (ο) (α) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η αναλυτική σκέψη (β) οπαδός τής αριστοτελικής φιλοσοφίας. Επίσης (λόγ.) **αριστοτέλειος,** -α, -ο [μτγν.].

αριστοτελισμός (ο) [1812] 1.η αριστοτελική παράδοση, κυρ. σε σχέση με τη Σχολή τού *Περιπάτου,* την οποία ίδρυσε ο Αριστοτέλης: ο ~ *διατηρήθηκε μέχρι τον 4ο αι. π.Χ.* **2**. η παραδοχή και αξιοποίηση θε-

ωριών που προέρχονται από τον Αριστοτέλη και τη Σχολή του σε διάφορες εποχές και από διάφορους φιλοσόφους: *ο ~ στην αραβική φιλοσοφία* 3. η παραδοχή ορισμένων θέσεω^ν (για τον άνθρωπο, τον κόσμο κλπ.), που μπορούν να θεωρηθούν αριστοτελικές ή βασίζονται σε αυτόν: τα *έργα του διακρίνει ένας επιλεκτικός ~.*

αριστοτέχνημα (το) [1782] {αριστοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που είναι φτειαγμένο μ^ε άριστο τρόπο, που φαν^ερώνει άριστη τεχνική ΣΥΝ. αριστούργημα.

αριστοτέχνης (ο) {αριστοτεχνών}, αριστοτέχνισσα (η) {αριστοτεχνισσών} πρόσωπο που είναι άριστο ως προς την τεχνική, πάρα πολύ ικανό, επιδέξιο σε ό,τι κάνει: *ανήκει στους ~ συνθέτες* || (γενικότ.) *είναι - στους πολιτικούς ελιγμούς* ΣΥΝ. επιδέξιος, μαέστρος, (εκφραστ.-οικ.) μαννούλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άριστος + τέχνη,* προσωνυμία που αρχικώς αποδιδόταν στον Δία].

αριστοτεχνικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποδίδεται ή εκτελείται με δεξιοτεχνία: ήταν - η *απόδοση της προσωπικότητας τού ήρωα* || *~ ενέργεια* | *μπαλιά* | *δομή ενός έργου* ΣΥΝ. αριστουργηματικός. — **αρι**στοτεχνικ-ά | **-ώς** [1887] επίρρ., αριστοτεχνικότητα (η) [1889].

αριστο**ύργημα** (το) {αριστουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τέλειο έργο, αξεπέραστο έργο τέχνης: *ο τελευταίος πίνακας του ήταν το ~ του* || η Εκτη *Συμφωνία υπήρξε το -* τού *Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ. αριστοτέχνημα ΑΝΤ. τερατούργημα · 2. οτιδήποτε φθάνει τα όρια τής τελειότητας: το γλυκύ *που δοκιμάσαμε ήταν ~!* ΣΥΝ. εξαίσιο 3. (ως επιφών.) υπέροχα, περίφημα: ~! θα *μαζευτούν όλοι οι παλιοί φίλοι!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άριστουργώ* < *άριστος + -ουργώ* < *έργον].*

αριστουργηματικός, -ή, -ό [1886] αυτός που χαρακτηρίζεται από τον ύψιστο βαθμό αρτιότητας (συνήθ. καλλιτεχνικής) και προκαλεί άριστη εντύπωση και θαυμασμό: *- ταινία* | *πίνακας* | *ποιητική σύνθεση* || το *κοινό ενθουσιάστηκε από το ~ παίξιμο τού πιανίστα* || *~ έργα τέχνης* || *είναι - η απόδοση των λεπτομερειών στο τελευταίο του μυθιστόρημα* ΣΥΝ. εξαίσιος. — αριστουργηματικά επίρρ., αριστουργηματικότητα (η).

αριστούχος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [1892] αυτός που βαθμολογήθηκε με άριστα (βλ.λ.): ~ μαθητής | *φοιτητής* | *πτυχιούχος* | *διδάκτωρ* ΣΥΝ. αριστοβάθμιος.

Αριστοφάνης (ο) {-η κ. -ους} **1.** κορυφαίος αρχαίος Αθηναίος κωμωδιογράφος (445-385 π.Χ.) 2. ο *Βυζάντιος·* Αλεξανδρινός γραμματικός (250-180 π.Χ.), διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξανδρείας 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο έχων άριστη όψη, εμφάνιση», < *άριστος + -φάνης* < θ. φαν-, πβ. αόρ. β' *ἔ-φάν-ην,* ρ. φαίνομαι].

αριστοφανικός, -ή, -ό [1813] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Αριστοφάνη: ~ *κωμωδίες* | *σκάμμα* 2. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού ύφους των κωμωδιών τού Αριστοφάνη· συχνά χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την αθυρόστομη σάτιρα. Επίσης (λόγ.) αριστο**φάνειος,** -α, -ο [μτγν.].

αρίφνητος, -η, -ο (λαϊκότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί: ~ *πλούτη* ΣΥΝ. αμέτρητος, αναρίθμητος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αριθμητός* (με τροπή τού -θμ- σε -φν-), όπου το ά- και ο αναβιβασμός τού τόνου θεωρήθηκαν στερητικά].

Αρίων (ο) {Αρί-ωνος κ. -όνος, -ωνα κ. -ονα} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, άκμασε στην Κόρινθο την εποχή τού Περίανδρου· πρώτος συνέθεσε διθύραμβο και παρουσίασε χορό **2**. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρί**ωνας κ. Αρίονας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Ἀρί-ιων< ἄρια* «φελλόδρυς» (δωρ. τ. που μαρτυρείται ως μτγν.)].

Αρκάδι (το) {Αρκαδίου} μονή στην Κρήτη κοντά στο Ρέθυμνο γνωστή από το ολοκαύτωμα των Ελλήνων υπερασπιστών της (1866), προκειμένου να μην παραδοθεί στους Τούρκους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, που πιθ. οφείλεται σε κάποιον μοναχό *Ἀρκάδιο* (13ος αι.)].

Αρκαδία (η) **1**. περιοχή και νομός τής Κ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Τρίπολη **2**. η παραπάνω περιοχή στην αρχαιότητα ως καλλιτεχνικό σύμβολο τής βουκολικής απλότητας, τής ευτυχίας, τής αμεριμνησίας και τού έρωτα κοντά στη φύση· (γενικότ.) ειδυλλιακός τόπος και ατμόσφαιρα: *για να δείξουν την ανυπέρβλητη ευτυχία, πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούσαν την έκφραση «έζησα κι εγώ στην Αρκαδία»* (βλ. κ. λ. *αρκαδισμός).* — Αρκάς (ο) (βλ.λ.), **αρκαδικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἀρκάς, -άδος,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἄρκτος].*

αρκαδισμός (ο) καλλιτεχνικό κίνημα που είχε ως σημείο αναφοράς την Αρκαδία (βλ.λ., σημ. 2) και το οποίο στη λογοτεχνία επεδίωξε τη φυσική απλότητα τού ύφους, έχοντας ως βάση την ελληνική και ρωμαϊκή βουκολική ποίηση, λειτούργησε δε ως αντίδραση στο περίπλοκο, παραφορτωμένο και επιτηδευμένο ύφος τού μπαρόκ (βλ.λ.).

αρκαντάσης (ο) → καρντάσης

Αρκάς (ο) [αρχ.] {Αρκάδ-ος, -α} πρόσωπο που κατάγεται από την Αρκαδία.

αρκεβούζιο (το) {αρκεβουζί-ου | -ων} (παλαιότ.) το πρώτο φορητό πυροβόλο όπλο (εφευρέθηκε τον 15ο αι.), που εκτελούσε βολή στηριγμένο στον ώμο τού πυροβολητή. Επίσης κ. αρκιμπούζι κ. αρκομπούζι
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. archibugio | archibuso (πβ. μεσν. *ἀρκομπούζι)* < παλ. γαλλ. hacquebuche < ολλ. kaakbus < μέσ. γερμ. hakebüsch «όπλο με γάντζο»].

άρκεσα ρ. → αρκώ

αρκετά επίρρ. [μεσν.] **1**. σε επάρκεια, σε ικανοποιητικό βαθμό: *δούλεψα ~, ήρθε ο καιρός να αποσυρθώ* || *είναι ~ εργατικός και έξυπνος* • *2.* (ως επιφών. δυσαρέσκειας) φτάνει, ώς εδώ, ώς εδώ και μη παρέκει: ~! Δεν θέλω ν' *ακούσω τίποτε περισσότερο!*

αρκετά - **πολύ.** Το αρκετά στη διαβάθμιση των ποσοτικών χαρα κτηρισμών βρίσκεται πιο πάνω από το λίγο | κάπως και πιο κάτω από το πολύ: *Είναι λίγο* | *κάπως εργατικός - Είναι αρκετά* | *αρ κούντως εργατικός - Είναι πολύ εργατικός - Ήλθε λίγο νωρίς - Ήλθε αρκετά νωρίς - Ήλθε πολύ νωρίς.* Το αρκετά σημαίνει «σε ικανοποιητικό βαθμό, επαρκώς, όσο χρειάζεται», ωστόσο υπολεί πεται από το πολύ. Έτσι, δεν είναι και τόσο κολακευτικό ή ευγε νικό να πούμε *«Περάσαμε **αρκετά ωραία** απόψε στο σπίτι* σας»! Θα πούμε -αν το εννοούμε- *«Περάσαμε **πολύ ωραία».*** Ούτε είναι κολακευτικό και καλό να πούμε για κάποιον *«Είναι αρκετά έξυ πνος»* ή *«αρκετά προσεκτικός»,* που θα σήμαινε «όσο απαιτείται, όσο χρειάζεται, στα συνήθη μέτρα», δηλ. τίποτε το εξαιρετικό! Το ίδιο και σε φράσεις όπως *«Είσαι αρκετά έξυπνος ώστε να κατα λάβεις...»,* που υπονοεί ότι «όση (όχι και πολλή!) εξυπνάδα χρειά ζεται για να καταλάβεις, τη διαθέτεις...». → *υπερβολικά*

αρκετός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει σε επάρκεια, που ικανοποιεί μια ανάγκη: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ. επαρκής ΑΝΤ. ανεπαρκής, ελλιπής 2. περισσότερος από το κανονικό, αλλά όχι σε υπερβολικό βαθμό: *διαθέτει - χαρίσματα* || έχω *~ προβλήματα, δεν θέλω άλλα!* — (υποκ.) αρκετούτσικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμετός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αρκώ].*

άρκο επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος των εγχόρδων οργάνων με το δοξάρι και όχι με τα δάχτυλα: τα *βιολοντσέλα παίζουν ~* ΑΝΤ. πιτσικάτο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. arco «δοξάρι» < λατ. arcus «τόξο»].

Αρκοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. των Λειψών.

αρκοσόλιο (το) {αρκοσολί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αψιδωτός χριστιανικός τάφος που λαξευόταν στα τοιχώματα των κατακομβών σε μορφή λάρνακας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀρκοσόλιον* < λατ. arcus «τόξο» + solium «θρόνος - σαρκοφάγος»].

αρκούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1**. μεγαλόσωμο παμφάγο θηλαστικό, δασύτριχο, με μεγάλο κεφάλι και μικρά άκρα, μεγάλα νύχια και πολύ μικρή ουρά, που μπορεί να στέκεται και να κινείται ακόμη και όρθιο: λευκή | *γκρίζα ~* || *τριχωτός σαν -* ΣΥΝ. (λόγ.) άρκτος· ΦΡ. (α) ***πολική αρκούδα*** βλ. λ. πολικτός (β) (καθημ.) ***το ξύλο τής αρκούδας*** άγριος ξυλοδαρμός: *συναντήθηκαν οι οπαδοί των δύο ομάδων κι έπεσε ~* (γ) (καθημ.) ***το γέλιο τής αρκούδας*** πολύ γέλιο: αν *πιάσει η φάρσα, θα πέσει ~* 2. (συνεκδ.) η γούνα τής αρκούδας · 3. (μτφ.) η Ρωσία: «η ~ ξαναμπαίνει *στο πολιτικό παιχνίδι στα Βαλκάνια»* (εφημ.) || «η *~ βρυχάται ακόμη»* (εφημ.). — **αρκου**δήσιος, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀρκούδιον,* υποκ. τού μτγν. *ἄρκος* < αρχ. *ἄρκτος (η),* με απλοποίηση τού συμπλέγματος -κτ- και πιθ. παρετυμολογική επίδραση τού *ρ. αρκώ].*

αρκουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή αρκούδα 2. παιδικό λούτρινο παιχνίδι, ομοίωμα μικρής αρκούδας: *αγόρασε για την κόρη της ένα ~.*

αρκούδι (το) [μεσν.] {αρκουδ-ιού | -ιών) (υποκ.) το αρκουδάκι· ΦΡ. (παροιμ.) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** όποιος πεινά δεν μπορεί να δουλέψει.

αρκουδιάρης (ο) {αρκουδιάρηδες}, **αρκουδιάρα** (η) πλανόδιος (συχνά τσιγγάνος) που εκγυμνάζει αρκούδες, ώστε να μιμούνται χορευτικές κινήσεις και τις παρουσιάζει σε δημόσιο θέαμα χτυπώντας ο ίδιος ένα ντέφι ή τύμπανο. Επίσης αρκουδιάρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — αρκουδιάρικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *αρκούδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης].*

αρκουδίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αρκούδισα} (για μωρό) περπατώ με τα τέσσερα, όπως τα αρκουδάκια πριν μπορέσουν να σταθούν όρθια στα πίσω τους πόδια: *έβλεπαν το μωρό να αρκουδίζει* ΣΥΝ. μπουσουλάω. — αρκούδισμα (το).

αρκουδόβατος (ο) αναρριχώμενο φυτό με λογχοειδή φύλλα και μικρούς κόκκινους καρπούς. Επίσης αρκουδόβατο (το).

αρκουδόγυφτος (ο) (λαϊκ.) **1.** γύφτος αρκουδιάρης (βλ.λ.) **2**. (μει-ωτ.) άνθρωπος άξεστος με βρόμικη εμφάνιση.

αρκούδος (ο) **1.** αρσενική αρκούδα **2**. μεγάλου μεγέθους λούτρινο παιδικό παιχνίδι, ομοίωμα αρκούδας.

αρκουδοπούρναρο (το) αειθαλές μικρό δέντρο τού δάσους, με οδοντωτά και αγκαθωτά φύλλα και μικρούς στρογγυλούς καρπούς κόκκινου χρώματος.

αρκουδοτόμαρο (το) το τομάρι τής αρκούδας.

αρκούντως επίρρ. (λόγ.) αρκετά, ικανοποιητικά, όσο πρέπει: *είναι - επιμελής* ΣΥΝ. επαρκώς, ικανοποιητικά, ικανώς. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀρκεόντως* < *ἀρκώ].*

Αρκπκή (η) η περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο, που καλύπτεται από πάγο και θεωρείται το τελευταίο όριο τής βλάστησης (βλ. κ. λ. *αρκτικός²).*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ξέν. όρ., πβ. αγγλ. Arctic < αρχ. *ἀρκτικός* < *ἄρκτος* «αρκούδα», από τον βόρειο αστερισμό τής Μεγάλης Αρκτου].

αρκτικόλεξο (το) {-ου κ. -έξου | -ων κ. -έξων} η συντομογραφία που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα λέξεων: λ.χ. *Δ.Ε.Η.* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), *Ο.Τ.Ε.* (Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος) κ.ά. ΣΥΝ. ακρωνύμιο. [ΕΤΥΜ; < *αρκτικός' + λέξη].*

αρκτικόλεξο | ακρωνύμιο - βραχυγραφία | **συντομογ**ραφία. Οι ανάγκες εξοικονόμησης χώρου και χρόνου στον (έντυπο **ή** ηλεκτρο-

νικό ιδίως) κρατικό λόγο οδήγησαν στην όλο και αυξανόμενη χρήση συντομογραφημένων λέξεων και επωνυμιών. Το φαινόμενο αυτό βρίσκεται διεθνώς σε έξαρση τα τελευταία χρόνια, με την επέκταση τής γραφειοκρατίας, τού πολιτικού και, ιδίως στην Ελλάδα, τού κομματικοσυνδικαλιστικού λόγου, τής γλώσσας των μέσων ενημέρωσης και των νέων σχηματισμών οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας, και κυρίως (για εμάς) τής γλωσσικής επικοινωνίας των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο -και γλωσσικά κακόγουστο- στην Ελλάδα (και αλλού) είναι η χρήση των συντομογραφιών ή αρκτικόλεξων ως... λέξεων, προφέροντας τις συγκεκομμένα με τα γράμματα που γράφονται! *«Το δον* σου (Δ.Σ. = Διοικητικό Συμβούλιο) τής *γε σε ε* (Γ.Σ.Ε.Ε. = Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος) και η *σίγμα έψιλον* (Σ.Ε. = Συντονιστική Επιτροπή) των *εργαζομένων στη δε* η (Δ.Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού) *αποφάσισαν...».* Το γλωσσικό χαρακτηριστικό τέτοιων χρήσεων είναι «η γραπτότητα τού προφορικού λόγου», η προφορά των συντομογραφιών ή ακρωνυμίων με τα γράμματα που τις δηλώνουν στον γραπτό λόγο και όχι με την πραγματική λεξική ονομασία τους! Το ίδιο και όταν ακούμε ο *κάππα βήτα* Δημαράς (= Κ.Θ. Δημαράς), ο *ιώτα μι* Παναγιωτόπουλος (= Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος)! Η γραπτή συντομευμένη ή βραχυγραφημένη δήλωση των λέξεων και κυρίων ονομάτων μιας γλώσσας γίνεται διττά: (α) Με τη συγκεκομμένη γραφή τής λέξης, π.χ. αγγλ.(ικός), *αρχ.(αίος), συ-νών.(ύμο), νομ.(ικός), ομηρ.(ικός), βλ.(έπε),* κλπ. (= και λοιπά), *δηλ.(αδή), κυρ.(ίως), πβ.* (= παράβαλε). Αυτός ο τρόπος ονομάζεται συντομογραφία ή **βραχυγραφία,** (β) Με τη χρήση των αρκτικών γραμμάτων ή των «άκρων», των ακρινών στοιχείων τής λέξης ή τής φράσης (κυριωνυμίου, επωνυμίας κ.ά.): π.**χ.** = π(αραδείγματος) **χ**(**άρ**ιν), **κ.τ.ό**. = κ(αι) τ(α) ό(μοια), κ.(ύριος), λ.(έξη), Δ.Σ. = Δ(ιοικητικό) Σ)υμβούλιο) ή Δ(ιπλωματικό) Σ)ώμα), Ο.Η.Ε. = θ(ργανισμός) Ηνωμένων) Ε)θνών), Ο.Τ.Ε. = θ(ργανισμός) Τηλεπικοινωνιών) Ε)λλάδος), **Μ.Μ**.Ε. = Μ(έσα) Μ(αζικής) Ε)νημέρωσης). Αυτά χαρακτηρίζονται ως αρκτικόλεξα ή (σύμφωνα με μια διάκριση προκειμένου για σχηματισμούς από τα άκρα λέξεων, λ.χ. ΠΡΟ.ΠΟ.) **ακρωνύμια** (παρά το γεγονός ότι μια τέτοια διάκριση δεν αντιμετωπίζει σχηματισμούς, όπως Γ.Ε.ΕΘ.Α., ΠΑ.ΣΟ.Κ. κ.ά.). Είναι προφανές ότι τα *αρκτικόλεξα | ακρωνύμια* αποτελούν συντομογραφίες, που δηλώνονται μόνο με τα αρχικά *(αρκτικά* ή *άκρα)* γράμματα. Τα όρια δηλ. ανάμεσα στη συντομογραφία και στο ακρωνύμιο δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Τέλος, είναι δυνατόν ένα ακρωνύμιο να εξελιχθεί σταδιακά σε λέξη, όταν ξεχαστεί (ή δεν είναι γνωστή) η ακρωνυμική της προέλευση· π.χ. *ραντάρ* < αγγλ. radar < Ra(dio) D(etection) a(nd) R(anging), λέιζερ < αγγλ. laser < L(ight) A(mplification) (by) S(timulated) E(mission) (of) R(adiation).

αρκτικός[1], -ή, -ό **1**. αυτός με τον οποίο αρχίζει κάτι, αυτός που βρίσκεται στην αρχή: ~ φωνήεν | *φθόγγος* ΣΥΝ. αρχικός 2. ΓΛΩΣΣ. ***αρκτικοί χρόνοι*** (τού ρήματος) παλαιότερος μορφολογικός χαρακτηρισμός τού ενεστώτα, μέλλοντα και παρακειμένου, από τους οποίους θεωρήθηκε ότι προέρχονται οι παράγωγοι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *άρχομαι* «αρχίζω»].

αρκτικός*, -ή, -ό ΓΕΩΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την Άρκτο (σημ. 2), τον βορρά: ~ *κλίμα | λαοί* (Εσκιμώοι, Λάπωνες) | αλεπού | νησιά· ΦΡ. (α) ***αρκτική ζώνη*** το τμήμα τής γήινης ή τής ουράνιας σφαίρας γύρω από τον Βόρειο Πόλο ΑΝΤ. ανταρκτική ζώνη (β) **αρκτικός κύκλος** ο γεωγραφικός κύκλος που διαχωρίζει την αρκτική ζώνη από την εύκρατη ΣΥΝ. πολικός κύκλος ΑΝΤ. ανταρκτικός, νότιος, μεσημβρινός. — αρκτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ αρλ· < άρκτος].

Αρκτικός **Ωκεανός** (ο) ο μικρότερος από τους πέντε ωκεανούς τής Γης, που βρέχει τις ακτές τής Σιβηρίας, τής **Β**. Αλάσκας, τού **Β**. Καναδά και τής Γροιλανδίας, καλύπτεται από πάγους και μέσα σε αυτόν βρίσκεται ο Βόρειος Πόλος τής Γης· αλλιώς *Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός*. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. Arctic < αρχ. αρκτικός (βλ.λ.)].

άρκτος (η) **1**. (αρχαιοπρ.) η αρκούδα · **2**. **Αρκτος** (η) ο Βορράς και συνεκδ. ο Βόρειος Πόλος **3**. ΑΣΤΡΟΝ. (α) ***Μεγάλη Άρκτος*** αειφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου· είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από τα επτά φωτεινά αστέρια που την απαρτίζουν (τα τέσσερα πρώτα σχηματίζουν το σώμα τής άρκτου και τα τρία τελευταία την ουρά τής (β) ***Μικρή Άρκτος*** σημαντικός αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου· ο τελευταίος αστέρας (Πολικός Αστέρας) τής ουράς της χρησιμεύει για τον εντοπισμό τού βορρά, επειδή ο Βόρειος Πόλος τού ουρανού βρίσκεται σήμερα πολύ κοντά του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *rksos «καταστροφέας (ενν. κυψελών με μέλι)», πβ. σανσκρ. raksas- «καταστροφή, πληγή», λατ. ursus «αρκούδα» (> γαλλ. ours, ιταλ. orso, ισπ. oso κ.ά.). Χαρακτηριστική είναι η σημ. άλλων ΙΕ. λ. για το ζώο, π.χ. αρχ. σλαβ. medvëdi «μελιφάγος», από όπου ρωσ. medved «αρκούδα», σερβοκρ. medvjed κ.ά., ενώ αρχ. γερμ. bero «καφέ χρώμα», από όπου αγγλ. bear, γερμ. Bär, σουηδ. björn κ.ά., όλα με τη σημ. «αρκούδα». Στην επιστημονική ορολογία η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την Αρχ. στην ονομασία των αστερισμών *Μεγάλη Άρκτος* (Ursa Major) και *Μικρή Άρκτος* (Ursa Minor), παρότι το σχήμα τους δεν μοιάζει πολύ με αρκούδα].

Αρκτου**ρος** (ο) ένα από τα λαμπρότερα αστέρια, χρώματος πορτοκαλί, που βρίσκεται στην προέκταση τής ουράς τής Μεγάλης Αρκτου (βλ. κ. λ. *άρκτος).*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αρκτοῦρος* < *άρκτος* + *-ορός* < **δρος | *ούρος* «επιτηρητής, επόπτης», πβ. *δρομαι | όρούω* «επιστατώ, επιτηρώ», παράλλ. τύπος τού ρ. *ορώ* «βλέπω». Στη διεθνή επιστημ. ορολογία ο αστέρας αποκαλείται Arcturus. Η σύνδεση τού β' συνθ. με τη λ. *ουρά,* ώστε η λ. να σημαίνει τον αστέρα που βρίσκεται στην ουρά τής Μεγάλης Άρκτου, οφείλεται σε παρετυμολογία]. **αρ**κώ ρ. αμετβ. {αρκείς... | άρκεσ-α (λόγ. ήρκεσα), -τηκα) **1.** είμαι σε επάρκεια, είμαι αρκετός για την ικανοποίηση μιας ανάγκης: *τα χρήματα αυτά μου αρκούν για να ζήσω || άρκεσε μια κουβέντα του, για να με εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ. φθάνω **2**. (τριτοπρόσ. ***αρκεί)*** (α) είναι αρκετό, φθάνει, δεν χρειάζεται άλλο: ~, *ευχαριστώ* (β) συχνά αποτρεπτικά (προς κάποιον), για να μη συνεχίσει αυτό που κάνει ή λέει (φανερώνει ενόχληση, αγανάκτηση): ~! *Ούτε λέξη παραπάνω!* ΣΥΝ. αρκετά **3.** (μεσοπαθ. ***αρκούμαι)*** είμαι ικανοποιημένος με κάτι: ~ στα *λίγα, δεν χρειάζομαι πολλά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, τελώ.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *αρκώ (-έω),* αρχική σημ. «αποκρούω, προφυλάσσω», < Ι.Ε. *ark- «διασφαλίζω, προφυλάσσω», λατ. arx «ακρόπολη, φρούριο», exercitus «στράτευμα», γαλλ. arche «κιβωτός», αγγλ. exercise «ασκώ» κ.ά. Από τις σημ. «προφυλάσσω», «αποκρούω» (Όμηρος), η λ. *αρκώ* δήλωσε στους τραγικούς ποιητές και τη σημ. «επαρκώ, φθάνω» και έκτοτε παρουσίασε μεγάλη επίδοση στη δημιουργία συνθέτων *(επαρκώ, δι-αρκώ* κ.ά.)].

αρκώ - άρκεσα | ή**ρκεσ**α**: -εσ**α, **όχι** -ησα. Το αρκώ σχηματίζει το αοριστικό θέμα σε **-εσ-** | **-εστ-** (αρκέσω | άρκεσα | ή**ρκεσ**α - αρκεστώ | αρκέστηκα κ.ά.) και όχι σε -ησ | -ηθ-, όπως τα περισσότερα ρήματα σε -ώ (πβ. *αγαπώ - αγάπησα - αγαπήθηκα).* Όμοια σχηματίζονται μερικά ρ. σε -ώ που το θέμα τους λήγει σε υγρό σύμφωνο (λ | *ρ)* ή έρρινο *(μ | ν): τελώ - τέλεσα - τελέστηκε, καλώ - κάλεσα - καλέστηκα, φορώ - φόρεσα - φορέθηκε, μπορώ - μπόρεσα, χωρώ - χώρεσα* (αλλά *αποχώρησα'.), -αιρώ (δι-1 εξ-1 αφ-1 αιρώ...), -αίρεσα, -αιρέθηκα, πονώ - πόνεσα* κ.ά.

αρλεκίνος (ο) 1. ο βασικός τύπος τού κατεργάρη τής παλιάς ιταλικής κωμωδίας 2. (στις Αποκριές) αυτός που έχει μεταμφιεστεί με πολύχρωμη αμφίεση, όπως τού αρλεκίνου 3. (μτφ.) αυτός που έχει αλλοπρόσαλλο χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. arlecchino < παλ. γαλλ. hellequin «στοιχειό, κακοποιό πνεύμα» < μέσ. αγγλ. *Herle King, ονομασία γερμανικής θεότητας. Η σημ. «γελωτοποιός» οφείλεται στον γελωτοποιό ιταλικού θιάσου τού 16ου αι., ο οποίος παρουσίασε στο Παρίσι τον ρόλο του με τη μορφή τού κακού πνεύματος hellequin διακωμωδώντας το].

αρλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ανόητη κουβέντα, λόγος ρηχός, κενός νοήματος· (συνήθ. στον πληθ.): είπε *μια - !* || μη λες *αρλούμπες* ΣΥΝ. σαχλαμάρα, βλακεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες, ανόητος*. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αμπουρλα (με αναγραμματισμό) < ιταλ. burla «αστείο» ή από ιταλ. φρ. alla burla «στα αστεία»].

αρλοόμπας (ο) (οικ.) πρόσωπο που λέει αρλούμπες ΣΥΝ. σαχλαμάρας.

αρμ επιφών.· στο τέλος στρατιωτικών παραγγελμάτων για την εκτέλεση ειδικών ασκήσεων με όπλο: *επ' ώμου, ~!* (φέρτε το όπλο στον ώμο) || *παρουσιάστε, ~!* (προτάξτε το όπλο με επίσημο τρόπο) || *παρά πόδα, ~!* (τοποθετήστε το όπλο δίπλα στο πόδι). [ΕΤΥΜ < γαλλ. arme «όπλο» (στη φρ. présentez armes! «παρουσιάστε όπλα») < λατ. arma «όπλα»].

άρμα (το) {άρμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (στην αρχαιότητα) ακάλυπτο όχημα δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν άλογα: *δρεπανηφόρο ~* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***προσδένομαι στο άρμα (κάποιου)*** εξαρτώμαι από (κάποιον): η *κυβέρνηση είχε προσδεθεί στο άρμα τής πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* (β) ***άρμα Θέσπιδος*** θίασος που περιοδεύει (από την εσφαλμένη πληροφορία ότι ο τραγωδός Θέσπις παρουσίαζε τα έργα του πάνω σε άρμα) 2. το τεθωρακισμένο στρατιωτικό όχημα που κινείται με ερπύστριες και το οποίο διαθέτει πυροβόλο όπλο πάνω σε περιστρεφόμενο πυργίσκο: *παρελαύνουν τα ~ μάχης* ΣΥΝ. τανκς · 3. μεγάλο όχημα κατάλληλα στολισμένο για εορταστικές παρελάσεις: στο *καρναβάλι τής Πάτρας παρέλασαν πρωτότυπα άρματα.* — **αρματικός**, -ή, -ό [1845]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άρμα* < Ι.Ε. *ar- «συνδέω, συναρμόζω», πβ. λατ. arma (πληθ.) «όπλα», articulus «άρθρωση», γαλλ. armée «στρατιά», αγγλ. arm «όπλο, μπράτσο», γερμ. Arm «μπράτσο» κ.ά. Ομόρρ. *άρ-μός, αρμόζω, αρμονία,* αρχ. *άρ-αρ-ίσκω* «συνάπτω» κ.ά. Η δασύτητα τής λ. *άρμα* πιθ. οφείλεται σε επίθημα -smn, *ar-smn > sar-mn (μετάθεση δασύτητας) > *harmn > *άρμα].*

άρμα - άρματα - αρματολός. Και οι τρεις λέξεις ανάγονται στην ίδια Ι.Ε. ρίζα *ar-, που σήμαινε «συνδέω, συναρμόζω», ρίζα που σώζεται στα *αρμός, αρμόζω, αρμονία* κ.ά. Στην ίδια ρίζα ανάγεται το αρχ. *άρμα* (με υστερογενή δασύτητα), συνήθ. σε πληθ. (Όμηρος) με τις σημ. «πολεμικό όχημα» (πβ. σημερινά «άρματα μάχης») και «αγωνιστικό όχημα». Αρχική σημ. πιθ. «(όχημα) συναρμοσμένο με άλογα»· πβ. κ. άμαξα «μεταφορικό όχημα» (< άμα + άξων), «(όχημα) σε έναν άξονα, τροχοί συναρμοσμένοι σε έναν άξονα». Σε αντίθεση προς το αρχ. *άρμα* (με δασεία), το νεότ. (σε πληθ.) ***άρματα*** (με ψιλή) είναι δάνειο (μεσν.), αναγόμενο στο λατ. arma «όπλα» (επίσης από τη ρίζα ar-). Αυτός που μαζεύει (και ασχολείται με) άρματα, ο **αρματολόγος,* έδωσε το επίσης νεότ. αρματολός, ενώ ο Γ. Χατζιδάκις πίστευε πως και από τη σημασία του το *αρματολός («αρματολοί και κλέφτες»)* συνδεόταν με το *αμαρτωλός* (αμαρτία) σε συμφυρμό με τα *άματα: άματα + αμαρτωλός > αρματολός* (ή *αρματωλός,* όπως γράφτηκε γι* αυτό τον λόγο παλαιότερα). Ωστόσο, η α' ετυμολογία (και η γραφή *αρματολός)* έχει επικρατήσει.

Α**ρμαγεδ(δ)**ών (ο) {-ος, -α} **1.** ο τόπος στον οποίο, όπως αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη, θα συντριβούν οι εχθρικές προς τον Θεό δυνάμεις στη συντέλεια τού κόσμου **2**. (μτφ.) καταστροφική μάχη, φονική σύγκρουση, σφαγή, αιματοχυσία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Αρμαγεδ(δ)ών* < εβρ. Har-Magedön «βουνό τής Μεγιδ-δώ». Η λ. απαντά μία και μοναδική φορά στην Κ.Δ., δηλώνοντας τη μάχη μεταξύ τού Θεού και των «βασιλέων τής Γης» κατά τη συντέλεια τού κόσμου *(Αποκάλ.* 16,14 και 16). Η σημ. «ολοκληρωτικός πόλεμος, καταστροφή», με την οποία επίσης χρησιμοποιείται σήμερα η λ., οφείλεται στις φονικές μάχες που είχαν λάβει χώρα στην περιοχή τής αρχ. Μεγιδδώ, μερικές από τις οποίες καταγράφονται στην Π.Δ.]. **αρμάδα** (η) ο μεγάλος πολεμικός στόλος: *απέπλευσε* η *τουρκική ~ από τον Βόσπορο*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. armada «στόλος» ή < ισπ. armada < μτγν. λατ. armata, θηλ. τού armatus «οπλισμένος» < armare < arma (πληθ.) «όπλα»]. **αρμα**θιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο όμοιων πραγμάτων που έχουν περαστεί από σπάγκο ή σύρμα: *κρατούσε μια ~ κλειδιά || μας πρόσφερε μια - σύκα.* Επίσης αρμάθα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άρμάθι (τό)* < μτγν. *όρμάθιον,* υποκ. τού αρχ. *όρμαθός* (βλ.λ.)]. **αρμα**θιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάθιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω αρμαθιά με όμοια πράγματα. — αρμάθιασμα (το). **αρμα**κάς (ο) (διαλεκτ.) σωρός^ από πέτρες. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ερμαξ, -ακος (η)* (με αφομοίωση και αλλαγή γένους) < αρχ. *έρμα* (βλ.λ.)]. **αρμάρι** (το) → ερμάριο
άρματα (τα) {αρμάτων} το σύνολο τού οπλισμού, τα όπλα: «για να *ζωστούμε τ'~ και τα χρυσά τσαπράζια»* (Κ. Κρυστάλλης) || *στ'άρματα, στ' άρματα!* (στα όπλα!)· ΦΡ. ***ρίχνω τ' άρματα*** παραδίδομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. arma «όπλα»]. **αρματα**γωγός, -ός, -ο (λόγ.) **1**. αυτός που μεταφέρει άρματα (μάχης) ***2. αρματαγωγό*** (το) το πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για τη μεταφορά και αποβίβαση αρμάτων μάχης και γενικότ. στρατιωτικού υλικού και δυνάμεων. [ΕΤΥΜ, < *άρματα + -αγωγός < άγω].* αρματηλάτης (ο) {αρματηλατών} πρόσωπο που οδηγεί άρμα (βλ.λ., σημ. 1.) ΣΥΝ. ηνίοχος. — αρματηλασία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άρματηλάτης < άρμα, -ατός, + -ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. *έλαύνω,* πβ. *στρατ-ηλάτης, ιχνηλάτης* κ.ά.]. **αρματο**δ**ρομία** (η) [μτγν.] {αρματοδρομιών} 1.ο αγώνας δρόμου μεταξύ αρμάτων (δημοφιλής στην αρχαία Ελλάδα, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο} · 2. η παρέλαση εορταστικών αρμάτων (βλ.λ., σημ. 3): *λαμπρή είναι κάθε χρόνο η ~ στο καρναβάλι τής Πάτρας.* — **αρματο-δρόμος** (ο) [μτγν.]. αρματολίκι (το) {αρματολικ-ιού | -ιών} ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) **1.** περιοχή υπό τον έλεγχο αρματολών: *οι Τούρκοι διαίρεσαν την Ελλάδα σε αρματολίκια || το ~* των *Αγράφων* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των αρματολών **3**. (συνεκδ.) το αξίωμα τού αρματολού. [ΕΤΥΜ; < *αρματολός + -λίκι* (βλ.λ.)]. **αρματ**ολισ**μός** (ο) ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) το σύστημα προστασίας διαφόρων περιοχών από τους κλέφτες και γενικότ. τής τήρησης τής τάξεως από ένοπλα σώματα αρματολών (βλ.λ.). **αρματ**ολός (ο) (παλαιότ. ορθ. *αρματωλός)* ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) ένοπλος χριστιανός, που δεν ανήκε στον τακτικό στρατό, αλλά σε ειδικό σώμα, το οποίο είχε υπό την εποπτεία του ορισμένη περιοχή (αρματολίκι), κυρ. για την προστασία της από τους ληστές, τους γνωστούς *κλέφτες* (πβ. λ. *κλέφτης).*
ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < **αρματο-λόγος* «ο ασχολούμενος με τα άρματα», με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -γ-, οπότε **αρματολός* > *αρματολός].* **αρματ**ώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λογοτ.) 1. εφοδιάζω με πολεμικό υλικό, εξοπλίζω: *αρματώθηκε σαν αστακός* • 2. (λαϊκ.) (α) (για πλοίο) εξασφαλίζω τον εξαρτισμό ιστιοφόρου πλοίου (αρματωσιά) για ταξίδι: *βάρκα θ' αρματώσω* ΑΝΤ. ξαρματώνω (β) (για δίχτυ) προσαρμόζω στο δίχτυ τα σχοινιά, μαζί με τους φελλούς και τα βαρίδια. — αρμάτωμα (το) [μεσν.]. **αρματωσιά** (η) [μεσν.] **1.** ο οπλισμός ενόπλου · **2**. ο εξαρτισμός ιστιοφόρου πλοίου. **αρμέ** επίθ. {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ενισχυμένος, οπλισμένος· μόνο για το μπετόν (σκυρόδεμα) (βλ. λ. *μπετόν, σκυρόδεμα, οπλίζω).* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. armé «οπλισμένος» < p. armer < arme «όπλο» (< λατ. arma)]. **αρμέ**γω ρ. μετβ. {άρμε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1**. πιέζω με τα χέρια ή με μηχανικό σύστημα (στη βιομηχανική παραγωγή) τους μαστούς θηλυκού θηλαστικού (λ.χ. αγελάδας) για την παραγωγή και συγκέντρωση γάλακτος **2**. (καθημ.-μτφ.) αποσπώ (συνήθ. κατ' εξακολούθηση) χρήματα από κάποιον, μειώνω το εισόδημα (κάποιου) αφαιρώντας του συνεχώς ποσά: *τον βρήκε κορόιδο και τον άρμεξε* ΣΥΝ. ξεζουμίζω. — **άρμεγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **άλμέγω* < αρχ. *ἀμέλγω* (με αντιμετάθεση) < ά- προ-θεμ. + Ι.Ε. *melg- «εκμυζώ, σκουπίζω», πβ. σανσκρ. mārs-mi «σκουπίζω», λατ. mulgere «αρμέγω», ρουμ. mulge, ιταλ. mungere, αγγλ. milk /<γάλα - αρμέγω», γερμ. melken «αρμέγω» κ.ά.]. **άρμενα** (τα) → άρμενο
Α**ρμενία** (η) **1.** περιοχή τής Εγγύς Ανατολής, που κατανέμεται γεωπολιτικά μεταξύ τής Τουρκίας, τού κράτους τής Αρμενίας και τού Ιράν 2. (αρμ. Hayastani Hanrapetut' yun = Δημοκρατία τής Αρμενίας) κράτος Ν. τού Καυκάσου, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Εριβάν ή Ερεβαν, επίσημη γλώσσα την Αρμενική και νόμισμα το ντραμ. — **Αρμένιος** κ. (λαϊκ.) Αρμένης (ο), **Αρμενία** κ. **Αρμένισσα** (η), **αρμενιακός,** -ή, **-ό** (βλ.λ.), **Αρμε**νικά κ. (λαϊκ.) Αρμένικα (τα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρμ. Aram, όνομα ενός από τους γενάρχες τής φυλής, που έζησε στις αρχές τής 2ης χιλιετίας π.Χ. Στον προκάτοχο του Hayk | Haykân, ιδρυτή τής φυλής, οφείλεται η αρμ. ονομασία Hayastan (< Haykazân)]. **αρμε**νι**α**κός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρμε**νικός [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αρμενία ή τους Αρμενίους· ΦΡ. ***αρμένικη επίσκεψη | βίζιτα*** επίσκεψη που διαρκεί πάρα πολύ (προκαλώντας συχνά ενόχληση). Επίσης (λαϊκ.) αρμένικος, -η, -ο.

αρμενιακός ή αρ**μενικός;** Κανονικά τα επίθ. από ονόματα με -ι-, όπως -ία (Αρ**μενία**) ή -ιος **(Αρμένιος),** σχηματίζονται σε -ακός: αρμενι-ακός (πβ. *ήλιος - ηλιακός, Πόντιος - ποντιακός* [αλ λά *Πόντος - ποντικός], Πελοποννήσιος - πελοποννησιακός, οικία - οικιακός, κοιλία - κοιλιακός, αιτία - αιτιακός* κ.ο.κ.). Μαρτυρείται αρχ. τύπος επιθέτου σε *-κος (αρμενικός),* ανάλογος προς άλλα (κανονικά) επίθ. σε *-ικός (ελληνικός, αττικός, ινδικός κ.ά.).* ο τ. **αρμέν-ικος** είναι νεότ. από το **Αρμένης**. → *ακός*

αρμενίζω ρ. αμετβ. {αρμένισα} **1**. ταξιδεύω με ανοιχτά πανιά στο πέλαγος: το *καράβι αρμένιζε στ' ανοιχτά-* ΦΡ. (α) (παροιμ.-ειρων.) ***ή στραβός*** ε/ν' **ο *γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** για να δηλώσουμε πως για κάτι που δεν πάει καλά προφανώς φταίμε οι ίδιοι (και όχι το ίδιο το πράγμα) (β) (μτφ.) ***όπως τον βρίσκω τον καιρό, έτσι τον αρμενίζω*** ανάλογα με τις περιστάσεις προσαρμόζω τη συμπεριφορά, τη στάση μου (γ) **εδώ *καράβια χάνονται, βαρκουλες αρμενίζουν*** βλ. λ. χάνω **2.** (μτφ.) γυρίζω, περιφέρομαι χωρίς σκοπό: πού *αρμενίζεις μέρα-νύχτα;* ΣΥΝ. τριγυρνώ· ΦΡ. **πού *αρμενίζει | τρέχει ο νους σου;*** πού τρέχει το μυαλό σου, τι σκέφτεσαι και έχεις απορροφηθεί; — αρμένισμα (το). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αρμενον].*
αρμενικός, -ή, -ό → αρμενιακός
αρμενιστης (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. Ο ναυτικός που ασχολείται με τα άρμενα και γενικότ. με την αγκυροβόληση και όσα αφορούν στον πλου.
άρμενο (το) (λαϊκ.) το πανί ιστιοφόρου πλοίου· (συνήθ. στον πληθ.) τα πανιά και γενικότ. ό,τι χρειάζεται ένα ιστιοφόρο πλοίο (ιστοί, σχοινιά, κεραίες, εξαρτήματα αγκύρων κ.ά.) ΣΥΝ. ξάρτια. [ΕΤΥΜ < αρχ. *άρμενα* (πληθ.) από τη μτγ. παρακ. *αρμενος* «συνδεδεμένος, προσαρμοσμένος» τού ρ. *άραρίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω». Ομόρρ. *άρθρο(ν), άρμα, αριθμός* κ.ά.].
αρμεξιά (η) κάθε κίνηση σύσφιξης των μαστών κατά το άρμεγμα για τη λήψη γάλακτος και συνεκδ. η ποσότητα γάλακτος που παίρνουμε κάθε φορά που αρμέγουμε: με *δέκα ~* είχε *γεμίσει το καρδάρι γάλα.*
άρμη (η) → άλμη
αρμίδι κ. **αρμί**θι (το) {αρμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σύνεργο που χρησιμοποιείται από ψαράδες και ναυτικούς· αποτελείται από λεπτό και πυκνοπλεγμένο σχοινί, στην άκρη τού οποίου σχηματίζεται κόμπος από όπου κρεμιούνται αγκίστρια ή βαρίδια· χρησιμοποιείται επίσης για να σύρονται πίσω του οι χονδρότεροι κάβοι των πλοίων για την πρόσδεση τους κ.ά. ΣΥΝ. (ι)βιλάι. [ΕΤΥΜ. < *ορμίδι,* υποκ. τού αρχ. *όρμιά < όρμος].*
αρμό γη (η) 1.το σημείο στο οποίο συνταιριάζονται δύο αντικείμενα: *χάλασε η ~ τής πόρτας με το κούφωμα* ΣΥΝ. αρμός 2. (συνεκδ.) η σύνδεση, η συναρμολόγηση δύο ή περισσότερων στοιχείων: *περίτεχνη ~ προτάσεων* ΣΥΝ. συναρμογή, άρθρωση. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άρμογή* < αρχ. *αρμόζω].*
Α**ρμόδ**ιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1**. αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αριστογείτονα σκότωσε το 514 π.Χ. τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι» **2**. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἁρμόδιος* < επίθ. *αρμόδιος* (βλ.λ.)].
αρμόδιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δικαιοδοσία σε ένα θέμα, σε συγκεκριμένο τομέα: *~ υπάλληλος | επιτροπή | αρχή || καθ'* ύλη ν *~ δικαστήριο* ΣΥΝ. ειδικός **2**. ***αρμόδιοι*** (οι) {αρμοδί-ων, -ους) οι πολιτειακοί λειτουργοί που έχουν την ευθύνη λήψης αποφάσεων για τα ποικίλα κοινωνικά θέματα: *οι ~ κλείνουν τ' αφτιά τους στις εκκλήσεις για λήψη μέτρων.* — αρ**μοδί**ως επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρμόδιος < αρμόζω* (< **αρμόδ-ίω)].*
αρμοδιότητα (η) [μεσν.] {αρμοδιοτήτων} 1. η νόμιμη εξουσία που έχει κάποιος να εκτελεί ορισμένα καθήκοντα και να προβαίνει σε συγκεκριμένες πράξεις: *έχω | παραχωρώ την - || ξένη ~ || (ένα θέμα) υπάγεται | εμπίπτει | ανήκει στην ~ (κάποιου) || δεν είναι τής - μου || εκτός τής ~ μου* ΣΥΝ. δικαιοδοσία ΑΝΤ. αναρμοδιότητα 2. (συνεκδ.) (α) το (συνήθ. προκαθορισμένο) σύνολο θεμάτων για τα οποία κάποιος είναι αρμόδιος λόγω τής θέσεως ή τής ειδικότητας του: *σφαίρα | κύκλος | έκταση | περιοχή | πεδίο τής ~ κάποιου* (β) (στον πληθ.) τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει κανείς λόγω τής θέσης του σε ιεραρχική κλίμακα: συχνό *είναι το φαινόμενο να παρατηρείται σύγχυση αρμοδιοτήτων ανάμεσα σε συναρμόδια υπουργεία || σύγκρουση αρμοδιοτήτων || έχουν περιοριστεί οι ~ τού προέδρου τής Δημοκρατίας || ενήργησε μέσα στο πλαίσιο των ~ του* ΣΥΝ. καθήκοντα **3**. ΝΟΜ. (α) το ποσοστό δικαιοδοσίας που έχει κάθε δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών και υποθέσεων, το όριο μέσα στο οποίο κάθε δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τις λειτουργίες του ως προς τη φύση τής εκδικαζόμενης υπόθεσης *(καθ' ύλην ~),* ως προς τη σχέση εδαφικής περιοχής για την εκδίκαση υποθέσεως *(κατά τόπον ~)* και ως προς τον χρόνο *(κατά χρόνον ~)* ή ως προς τις ειδικές εξουσίες του *(κατά λειτουργίαν ~): το δικαστήριο δεν έχει - να εκδικάσει την υπόθεση* (β) (για διοικητικό όργανο) η προβλεπόμενη στον νόμο ικανότη-

τα τού οργάνου αυτού να εκδίδει διοικητικές πράξεις ή να τελεί άλλες νομικές ή ακόμη και υλικές πράξεις (γ) ***δέσμια αρμοδιότητα*** η αρμοδιότητα που έχει κάποιο διοικητικό όργανο όταν, εφόσον διαπιστώσει ότι συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τους κανόνες δικαίου πραγματικές ή νομικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην έκδοση τής διοικητικής πράξης η οποία εμπεριέχει ατομική ρύθμιση με προκαθορισμένο από τους κανόνες αυτούς περιεχόμενο ΑΝΤ. διακριτική ευχέρεια.

αρμόζω ρ. μετβ. {ήρμοσ-α, αρμόσ-τηκα, -μένος} 1. συνταιριάζω, συναρμολογώ (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ. μοντάρω · 2. ταιριάζω (σε κάποιον), είμαι κατάλληλος γι' αυτόν: δεν σου *αρμόζουν τέτοιοι φίλοι* **3.** (το τριτοπρόσ. ***αρμόζει, αρμόζουν)*** είναι σύμφωνο με το σωστό και το πρέπον: δεν σου *αρμόζει τέτοια συμπεριφορά* ‖ *αυτές οι εκφράσεις δεν αρμόζουν σε κυρία* 4**.** (η μτχ. ***αρμόζων, -ουσα, -ον)*** αυτός που είναι σύμφωνος με το σωστό και το πρέπον: δεν *είναι αυτός ο αρμόζων τρόπος να διεκδικήσεις τα δικαιώματα σου.* — άρμοση (η) [μτγν.] (σημ. 1).^
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρμόζω ! άρμόττω.* ο μορφολογικός σχηματισμός των παράλληλων αυτών τύπων δείχνει ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά θέματα. Επομένως, το *άρμόττω < *άρμό-τάς* (πβ. μυκ. a-mo-ta) < *αρμός,* ενώ το *αρμόζω < *αρμόδ-jω | άρμόγ-jω < αρμός.* Ομόρρ. *αρμοστής, άρμα, αρμονία.* Βλ. κ. *αρμός].*

αρμοκαλυπτρο (το) {αρμοκαλύπτρ-ου | -ων) πηχάκι από διάφορα υλικά, που χρησιμοποιείται στις κατασκευαστικές εργασίες για την κάλυψη των αρμών για διακοσμητικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. butt-strap].

αρμολογηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συναρμολόγηση, η κατάλληλη τοποθέτηση και σύνδεση των εξαρτημάτων από τα οποία αποτελείται ένα σύστημα, μηχάνημα, όπλο κ.λπ., ώστε να σχηματίσουν την ολοκληρωμένη μορφή του: *οι στρατιώτες ασκούνταν στη λύση και την ~ των όπλων τους* · **2**. η έγχυση πρόσθετου (αραιού) κονιάματος στους αρμούς μεταξύ των πλακών. Επίσης α**ρμολόγημα** (το) [1889] (κυρ. σημ. 2).

αρμολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους επιμέρους στοιχεία, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον: η ~ των *μαδεριών κατά την κατασκευή ενός σκάφους.*

αρμολογώ ρ. μετβ. {αρμολογείς... | αρμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) **1.** συνδέω επιμέρους στοιχεία έτσι, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον ΣΥΝ. συναρμολογώ, μοντάρω **· 2.** γεμίζω με κονίαμα τους αρμούς τοιχοποιίας ή πλακών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αρμολογώ (-έω) < αρμός + -λογώ < λόγος].*

Αρμονία (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αρη και τής Αφροδίτης, σύζυγος τού Κάδμου. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *αρμονία* (βλ.λ.)].

αρμονία (η) (χωρ. πληθ.} **1.** η σύμμετρη διάταξη των μερών προς το σύνολο: η ~ των *άκρων προς το σώμα | των νοηματικών ενοτήτων κειμένου* ‖ η ~ *τού σύμπαντος προκαλεί τον θαυμασμό* ΣΥΝ. ευρυθμία, αναλογικότητα, συμμετρία ΑΝΤ. ασυμμετρία, δυσαναλογία **2.** η ομαλή σχέση, η σχέση ισορροπίας, όπου κανείς δεν υπάρχει ή αναπτύσσεται εις βάρος άλλου: ~ στις *σχέσεις ενός ζεύγους | στη σχέση ανθρώπου και φύσης || οι σχέσεις των δύο πολιτικών βρίσκονται σε πλήρη* ~ ΑΝΤ. δυσαρμονία **3**. ΜΟΥΣ. (α) η συνήχηση των μουσικών φθόγγων, το συνηχητικό φαινόμενο (θεωρείται ότι μαζί με τον ρυθμό και τη μελωδία αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία τής μουσικής) (β) ο κλάδος των μουσικών σπουδών που μελετά τις συγχορδίες και τον τρόπο τής γραφής τους και των συνδυασμών τους στο πλαίσιο τής μουσικής σύνθεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αρμονία < αρμών <* *arsmn- (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω». Ομόρρ. αρχ. *άρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, συνάπτω», *άρμα, αρμόζω* κ.ά. Η λ. *αρμονία* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τεχνικός όρος, δηλώνοντας το μέσο συνδέσεως και, κατά συνέπεια, το ίδιο το αποτέλεσμα τής συναρμογής. Η σημασιολογική του επέκταση αργότερα περιέλαβε επίσης τη συμμετρική διάταξη πραγμάτων, ήχων και φαινομένων, τη γενικότερη εύτακτη αναλογία. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. harmony, γαλλ. harmonie, γερμ. Harmonie κ.ά.].

αρμόνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μουσικό όργανο με μεταλλικά γλωσσίδια, τα οποία παλλόμενα παράγουν μουσική, όπως η φυσαρμόνικα (βλ.λ.), το ακόρντων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. armonica < λατ. harmonicus < αρχ. *αρμονικός].*

αρμονικός, **-ή**, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αρμονία: ~ σώμα ‖ ο *καλλιτέχνης είχε δημιουργήσει ~ σύνολα από διάφορα υλικά* ‖ η ~ *ψυχοσωματική ανάπτυξη τού παιδιού* ΣΥΝ. σύμμετρος, κανονικός ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσαρμονικός, δυσανάλογος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνεύμα σύμπνοιας, συνεργασίας, αγάπης κ.λπ.: ~ *συμβίωση ανάμεσα στα μέλη τής κοινωνίας | τής οικογένειας* ‖ η ~ *συνύπαρξη κομμάτων | συζύγων | αντίθετων απόψεων | ιδεολογιών* ΣΥΝ. εύρυθμος, ευάρμοστος, κανονικός, απρόσκοπτος, ειρηνικός ΑΝΤ. διαταραγμένος, δυσαρμονικός **3.** ΜΟΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την αρμονία (βλ.λ., σημ. 3): ~ *ήχος | ρυθμός* ΣΥΝ. μελωδικός (β) ***αρμονικοί φθόγγοι*** *ο* πρώτος, ο τρίτος, ο πέμπτος και ο όγδοος φθόγγος μιας κλίμακας (γ) αρμονική (η) η συχνότητα που αποτελεί ακέραιο πολλαπλάσιο τής ίδιας (θεμελιώδους) συχνότητας και η οποία παράγεται όταν ένα σώμα (λ.χ. μια χορδή) δονείται (εκτελεί ταλάντωση). — αρμονικά επίρρ., αρμονικότητα (η) [1838].

αρμόνιο (το) {αρμονί-ου | -ω**ν) 1.** (παλαιότ.) μουσικό όργανο με πλήκτρα, που μοιάζει με το πιάνο (βλ.λ.) και παράγει ήχο με ειδικό σύστημα, που διοχετεύει σε αυτό αέρα **2.** το ηλεκτρονικό αντίστοιχο όργανο με ενσωματωμένο μεγάφωνο αποτέλεσε πρόδρομο τού συνθετιστή (συνθεσάιζερ, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. armonio < armonia < λατ. harmonia < αρχ. *αρμονία].*

αρμός (ο) **1.** (α) η γραμμή που σχηματίζεται στα σημεία επαφής δομικών υλικών (πλακών, πλακιδίων, τούβλων κ.ά.) σε μια κατασκευή (β) (ειδικότ.) το κενό μεταξύ των στοιχείων που συναρμόζονται, το οποίο γεμίζει με στεγανοποιητικό ή συνδετικό υλικό (κονίαμα) ΣΥΝ. αρμογή, ραφή 2. (συνεκδ.) η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων 3. (ειδικότ.) το σημείο συνάρθρωσης των οστών ΣΥΝ. άρθρωση, κλείδωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αρμός* < *arsmn (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω», πβ.° σανσκρ. irmâs «μπράτσο», λατ. armus «ώμος», γαλλ. armer «οπλίζω», αγγλ. arm «μπράτσο», γερμ. Arm. Ομόρρ. *άρμα, αρμόζω, αρμονία,* αρχ. *άραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» κ.ά.].

άρμοση (η) → αρμόζω

αρμοστεία (η) → αρμοστία

αρμοστής (ο) ανώτατος αξιωματούχος (κρατικός υπάλληλος, διπλωμάτης) που αποστέλλεται από τη χώρα του ως ανώτατος διοικητής εξαρτημένης ή υποτελούς περιοχής: *ο Άγγλος ~ των Ιονίων Νήσων* ΦΡ. **ύπατος αρμοστής** (i) (παλαιότ.) ο αρμοστής που έχει την εντολή να κυβερνήσει ξένη (υποτελή, εξαρτημένη) χώρα έχοντας όλες τις εξουσίες: *οι ~ τής Μ. Βρετανίας στις αποικίες της* (ii) ο διπλωματικός εκπρόσωπος τής Μ. Βρετανίας σε χώρες τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας (iii) αξιωματούχος τού Ο.Η.Ε. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρμοστής < άρμόττω* (βλ. *λ. αρμόζω)].*

αρμοστία κ. (εσφαλμ.) **αρμ**οστεία (η) {αρμοστιών} **1.** το καθεστώς διοίκησης εξαρτημένης περιοχής από αρμοστή (βλ.λ.) **2**. (συνεκδ.) το αξίωμα τού αρμοστή **3**. (συνεκδ.) το κτήριο όπου εδρεύει ο αρμοστής.
[ΕΤΥΜ. < *αρμοστής-* πβ. και *παιδεραστής - παιδεραστία, ιεροτελεστής* - ιεροτελεστία],

αρμοστοκος (ο) στόκος που τοποθετείται στους αρμούς.

αρμοστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αρμόζει, ταιριάζει· ο ταιριαστός ΣΥΝ. κατάλληλος, αρμόζων ΑΝΤ. ανάρμοστος, αταίριαστος.

αρμπαρόριζα κ. **αμπαρόριζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) καλλωπιστικό και αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό γλυκών τού κουταλιού και φαγητών και το αφέψημα του διευκολύνει την πέψη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. erba rosa, κατά λέξη «φυτό ρόδινου χρώματος», με παρετυμολογική επίδραση τής λ. *ρίζα].*

αρμπιτράζ (το) {άκλ.} η αγορά αγαθών (καθώς και ξένου συναλλάγματος, τίτλου, χρυσού) σε χαμηλές τιμές και η ταυτόχρονη μεταπώληση τους σε άλλη αγορά, όπου τα αγαθά αυτά έχουν υψηλότερες τιμές, ώστε να επωφεληθεί ο έμπορος από τη διαφορά. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. arbitrage < παλ. γαλλ. arbitrer «δικάζω, κρίνω» < λατ. arbiter «διαιτητής, κριτής»].

άρ**μπ**ουρο (το) → άλμπουρο

αρμύρα (η) → αλμύρα

αρμυρήθρα (η) {αρμυρηθρών} **κάθε** φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < *αρμύρα* + παραγ. επίθημα *-ήθρα,* πβ. *δαχτυλ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.].

αρμυρίζω ρ. **->** αλμυρίζω

αρμυρίκι (το) → αλμυρίκι

αρμυρός, -ή, -ό → αλμυρός

αρνάδα (η) η αμνάδα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Κατά το *αμνάδα* με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *αρνί].*

αρνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό αρνί: ~ *γάλακτος* ‖ «~ *άσπρο και παχύ, τής μάννας του καμάρι»* (παλαιότ. παιδικό ποίημα) 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο πράο, αθώο και άκακο- ΦΡ. (α) **κά**νω (**κάποιον) *αρνάκι*** ημερεύω, τιθασεύω (κάποιον), ώστε να γίνει υπάκουος και ήσυχος (β) ***η στρίγγλα που έγινε αρνάκι*** (από την κωμωδία τού Σαίξπηρ, *The Taming of the Shrew* «Το ημέρωμα τής στρίγγλας») για γυναίκα που με κατάλληλη αντιμετώπιση απέβαλε την επιθετική της συμπεριφορά και έγινε υπάκουη (γ) ***αρνάκι τού Θεού*** ως χαρακτηρισμός για πολύ ήσυχο και αγαθό άνθρωπο.

Αρναούτης (ο) (Αρναούτηδες), Α**ρναούτισσα** (η) {Αρναουτισσών} πρόσωπο αρβανίτικης καταγωγής. — αρναούτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. Arnavut < μεσν. *'Αρβανίτης* (βλ.λ.)].

άρνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόρριψη, η μη αποδοχή (θέσεως, δόγματος, πολιτικής, εντολής, υποχρέωσης κ.λπ.): ~ ψήφου | *υπακοής | εργασίας | εκτελέσεως* διαταγής ΣΥΝ. απόκρουση 2. στάση ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από συστηματική αδιαφορία ή αντίδραση σε εξωτερικές απαιτήσεις: πάντοτε *προβάλλει* ~ σε ό,τι του λες! **3.** ΓΛΩΣΣ. ο τρόπος με τον οποίο δηλώνουμε σε μια γλώσσα ότι κάτι δεν είναι αληθές ή δεν ισχύει- σε προτάσεις όπως π.χ. *«Η αδελφή μου δεν χορεύει», ο* ομιλητής δεσμεύεται ότι αληθεύει η αρνητική δήλωση | πληροφορία του ότι η αδελφή του δεν χορεύει ΑΝΤ. κατάφαση 4. ΦΙΛΟΣ, (α) το να αντιπαρατάσσεται σε κάτι που υπάρχει ένα άλλο που το αποκλείει ή το αναιρεί: το *«μηδέν» είναι η - τού «είναι»* (β) το να μη δέχεται κανείς την ύπαρξη ή τον τρόπο υπάρξεως (προσώπου ή πράγματος): η ~ *τού Θεού* 5. ΣΤΡΑΤ. η ανυπακοή σε ανώτερο: ~ *εκτελέσεως διαταγής αξιωματικού* 6. η αποφυγή εκτελέσεως διατεταγμένης υπηρεσίας ή οφειλόμενης υποχρέωσης (που τιμωρείται ποινικώς). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άρνησις < αρνούμαι].*

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο συχνές ανάγκες στη γλωσσική μας επικοινωνία είναι να εκφραστούμε αρνητικά σε μια γνώμη ή κρίση μας για κάτι, σε μια διαπίστωση ή πληροφορία, επίσης σε κάτι που δεν θέ-

λουμε ή απαγορεύουμε να γίνει ή και σε ερώτηση μας. Η διαφωνία, η απόρριψη, η απαγόρευση, γενικά ό,τι δεν είναι *θετικά (καταφατικά)* επιωμένο, ανήκει στη σφαίρα τής άρνησης- διατυπώνεται αποφατικά ή αρνητικά. Η ελληνική γλώσσα (αρχαία, μεσαιωνική και νέα), αντίθετα προς πολλές άλλες, δήλωσε την άρνηση με μια πρωτότυπη και εύστοχη διαφοροποίηση: άρνηση δεν (αρχ. ελλην. ου | *ουκ)* - άρνηση μη (και αρχ. *μή).* Το **δε**ν χρησιμοποιείται στη διατύπωση αρνητικών κρίσεων (διαπιστώσεων, γνωμών, πληροφοριών κ.τ.ό.(: δεν ήλθε - δεν *γνωρίζουν - δεν κατασκευάζεται* κ.λπ. Το μη στη διατύπωση αρνητικών επιθυμιών (απαγορεύσεων, προσταγών, αμφιβολιών κ.τ.ό.): μην *έλθεις - να μην απαντήσω; - ας μη νομίζουμε - μη γνωρίζοντας - να μην το σκέφτεται.* Γενικά έχουμε: δεν + οριστική ρημάτων - μη + υποτακτική | προστακτική (συνήθως να | ας) | **μετοχ**ή: δεν *γράφω | δεν έγραφα | δεν θα γράψω... - μη γράφεις | να μη γράφει | ας μη γράψει | μη γράφοντας.* Οταν η άρνηση απλώνεται σε δύο (αποφατικές | αρνητικές) προτάσεις, τότε χρησιμοποιούνται για μεγαλύτερη έμφαση τα **ούτε** και μήτε: δεν ήλθε ούτε *τηλεφώνησε - μη μιλάς μήτε να κουράζεσαι* - ούτε ήλθε *ούτε (και) τηλεφώνησε* - μήτε *να μιλάς μήτε (και) να κουράζεσαι.*

Στους μεσαιωνικούς χρόνους, όπως το *ουδέν* (ουδέτερο τού *ουδείς)* εξελίχθηκε σε δεν, έτσι και τη θέση τού *ουδείς, ουδεμία,* ουδέν πήρε βαθμηδόν η αρνητική φράση *καν εις, καν μία, καν εν,* που εξελίχθηκε τελικά στις λέξεις (αντωνυμίες) κανείς, κα)μ)μία | κα)μ)μιά, κανέν)α) (από όπου μετά και κανένας κοντά στο *κανείς).* Η αρχική σημ. των φράσεων αυτών *(καν εις ούτε ένας)* ρύθμισε και τη σύνταξη τους: *κανείς | κανένας δεν ήλθε - κανείς | κανένας μη φύγει,* ήτοι κανείς + **δε**ν | μη. Το ίδιο ισχύει και με την εκφορά τού τίποτε, καθώς και των αντίστοιχων επιρρημάτων: τίποτε + δεν | μη, καθόλου + δεν | μη, πουθενά + δεν | μη, ποτέ + δεν | μη. Προσοχή! Οσάκις χρησιμοποιείται (για έμφαση ή σε επισημότερο ύφος) το ουδείς, εξακολουθεί να συντάσσεται χωρίς άρνηση: *ουδείς υπέγραψε τη συμφωνία* (όχι **ουδείς δεν υπέγραψε..Α)* ή *κανείς δεν υπέγραψε.* Ομοίως: *ουδέποτε θέλησε να εκμεταλλευθεί* (όχι **ουδέποτε δεν προσπάθησε..λ)* ή *ποτέ δεν θέλησε...* Οταν πρόκειται να δοθεί αρνητική απάντηση σε ολόκληρη πρότα-

ση, χρησιμοποιείται ελλειπτικά το επίρρ. **άχι**: *-Θα έλθεις; -Όχι* (ενν. δεν θα *έλθω).* Το **όχι** (από το αρχ. *οὐχ-ί < οὐχ | ουκ)* χρησιμοποιείται και με ονόματα: *ήταν δώρο, όχι τιμωρία.* Η άρνηση, προκειμένου για ονόματα, δηλώνεται και με σύνθετα και παράγωγα: *έμπειρος - ά-πειρος - απειρία, ευγενής - α-γενής - αγένεια, ισχυρός - αν-ίσχυρος, ικανός - αν-ίκανος - ανικανότητα.* Τα αρνητικής σημασίας ονόματα είναι γνωστά ως στερητικά. Τέλος, άρνηση δηλώνεται και λεξιλογικά με ρήματα και παράγωγα τους: *αρνούμαι, διαφωνώ, απορρίπτω, αποκλείεται* κ.τ.ό.

→ α | αν- *στερητικό*

αρνησίδικία (η) [1840] {χωρ. πληθ.) ΝΟΜ. η παράλειψη τού δικαστηρίου να εκδώσει διαδικαστική πράξη την οποία έχει υπηρεσιακό καθήκον να εκδώσει, και ιδίως δικαστική απόφαση αναφορικά προς αίτημα δικαστικής προστασίας που εκκρεμεί.

αρνησίθεος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν πιστεύει σε Θεό ή αρνείται την ύπαρξη τού Θεού ΣΥΝ. άθεος, ασεβής, αντίθεος. — αρνησιθεΐα (η) [μτγν.].

αρνησιθρησκος, -η, -ο [1856] αυτός που απαρνείται τη θρησκεία του ή δ^ν ανέχεται καμία θρησκεία. — αρνησιθρησκία (η) [1812].

αρνησικυρία (η) [1859] {χωρ. πληθ.) ΝΟΜ. **1.** το δικαίωμα τού αρχηγού κράτους να μην κυρώνει έναν νόμο˙ το βέτο: *απόλυτη | αναβλητική* ~ **2**. (Διεθνές Δίκαιο) το δικαίωμα να αρνείται κράτος-μέλος διεθνούς οργανισμού (π.χ. τού Ο.Η.Ε.) την επικύρωση συλλογικής απόφασης, με αποτέλεσμα να αποτρέπει την εφαρμογή της ΣΥΝ. βέτο. [ΕΤΥΜ. < άρνηση + *-κυρία < κύρος,* απόδ. τού διεθνούς όρου veto (βλ. λ. βέτο)].

αρνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το αρνί ή (για κρέας) που είναι από αρνί: ~ *παϊδάκια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός.*

αρνησίπατρις (ο/η) [1864] {αρνησιπάτριδ-ος | -ιδες, -ίδων} πρόσωπο που απαρνείται την πατρίδα του ΣΥΝ. προδότης, εξωμότης. — αρνησιπατρία (η) [1832].

αρνησίχριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αρνείται τον Χριστό.

αρνητής (ο) [μτγν.], **αρνήτρια** (η) [1832] (αρνητριών) πρόσωπο που αρνείται κάτι: ~ τής *πατρίδας | τής θρησκείας | τής ιδεολογίας του | τής αλήθειας* ΣΥΝ. εξωμότης, προδότης.

αρνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει άρνηση: ~ *απάντηση | απόφαση | στάση* ΣΥΝ. απορριπτικός ΑΝΤ. θετικός 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που περιέχει ή δηλώνει άρνηση: ~ *πρόταση | μόριο | εκφορά* ΣΥΝ. αποφατικός ΑΝΤ. καταφατικός (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση)* 3. αυτός που αναφέρεται στην άσχημη, την κακή πλευρά των πραγμάτων: δεν *ωφελεί η ~ αντιμετώπιση τής ζωής, πρέπει να βλέπεις την ευχάριστη πλευρά* || *-αυτοσυναίσθημα | διάθεση | αντίληψη* ΣΥΝ. απαισιόδοξος, ηττοπαθής ΑΝΤ. θετικός, ευχάριστος, αισιόδοξος· ΦΡ. ***αρνητική διαφήμιση*** αυτή που προσπαθεί να επηρεάσει το κοινό υπέρ κάποιου προϊόντος, προβάλλοντας τα μειονεκτήματα άλλων ανταγωνιστικών προϊόντων (και όχι τα θετικά στοιχεία τού ιδίου) 4. αυτός που δεν οδηγεί σε αίσιο τέλος, αλλά σε αδιέξοδο, δυσμενής: ~ *εξέλιξη στις διαπραγματεύσεις* || ~ *προοπτικές* ΑΝΤ. ευμενής 5. (ειδικότ.) αυτός που δεν φανερώνει πρόοδο, αύξηση, αλλά μείωση, πτωτική τάση: *είναι - οι δείκτες τής οικονομίας* ΑΝΤ. θετικός **6**. ΜΑΘ. ***αρνητικός αριθμός*** ο αριθμός που έχει πρόσημο «πλην» (-), και είναι μικρότερος τού μηδενός ΑΝΤ. θετικός (πρόσημο «συν» [+]) **7**. ΦΥΣ. (α) ***αρνητικό φορτίο*** ηλεκτρικό φορτίο όμοιο με τού ηλεκτρονίου, που αναπτύσσεται στα σώματα με τριβή ΑΝΤ. θετικό φορτίο (β) ***αρνητικός πόλος*** (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος τής ηλεκτρικής πηγής που έχει το μικρότερο δυναμικό 8. ΙΑΤΡ. (ως χαρακτηρισμός αποτελέσματος ιατρικής εξέτασης) αυτός που δείχνει ότι δεν βρέθηκε στον οργανισμό η ουσία, το στοιχείο, για την ύπαρξη τού οποίου έγιναν σχετικές εξετάσεις: το *δείγμα βγήκε αρνητικό* (δηλ. δεν βρέθηκε στο αίμα ασθενούς ιός ή μια γυναίκα δεν έχει συλλάβει **ή** δεν ανιχνεύθηκαν αναβολικές ουσίες στον οργανισμό αθλητή κ.λπ.) || (στο αίμα) *ρέζους* ~ (με απουσία τού παράγοντα ρέζους) 9. *αρνητικό* (το) (α) ΦΩΤΟΓΡ. η εικόνα που αποτυπώνεται κατά τη φωτογράφιση στο φιλμ και εμφανίζει τα φωτεινά σημεία σκοτεινά και τα σκοτεινά φωτεινά (β) (στην αργκό των οδηγών ραδιοτα-ξί) η ματαίωση (ερώτηση τηλεφωνικού κέντρου προς ταξί: *ο 13 πήρε τη διαδρομή;* Απάντηση ταξιτζή: *κέντρο, αρνητικό).* — αρνητικά επίρρ., αρνητικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. άρνητής. Οι επιστημονικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αρνητικός αριθμός | πόλος* (< αγγλ. negative number | pole)]. **αρ**νητι**σμός** (ο) **1.** (γενικά) η τάση να τηρεί κανείς αρνητική στάση, η συστηματική άρνηση **2.** ΨΥΧΟΛ. (α) η εναντίωση σε κάθε μορφή αυθεντίας | ^εξουσίας (β) ειδικότ.) η αντίσταση ασθ^ενούς στις ιατρικές υποδείξεις και συμβουλές ή η διάπραξη τού αντιθέτου από αυτές • 3. ΦΙΛΟΣ, η θ^εωρία κατά την οποία δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση τού κόσμου ούτε και τής ίδιας τής ύπαρξης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. negativism]. **αρ**νί (το) {αρν-ιού | -ιών) **1.** το νεαρό πρόβατο **2**. (συνεκδ.) το κρέας τού αρνιού: στα ύψη η τιμή τού ~ *τού Πάσχα* || ~ *ψητό | τής σούβλας | στον φούρνο με πατάτες | τής κατσαρόλας | καπαμά* · 3. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αθώος, αγαθός και άκακος: ήταν *καλό ανθρωπάκι, άκακος,* ~. — (υποκ.) αρνάκι (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. άρνίν< αρχ. *ἀρνίον,* υποκ. τού ἀρήν, *ἀρνός* «πρόβατο» < *Ψαρήν,* που συνδ. με αρμ. garn «αρνί», περσ. barra (< *varnak(]. αρνόμαλλο (το) το μαλλί προβάτου μέχρι οκτώ μηνών. αρ νουβό (η) {άκλ.} ελλην. *νεωτερική* τέχνη·καλλιτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε στο τέλος τού 19ου αι. στην Ευρώπη και επηρέασε καθοριστικά την καλλιτεχνική ζωή (ζωγραφική, αρχιτεκτονική, γλυπτική, διακόσμηση), ακόμη και τις γραφικές τέχνες· χαρακτηρίζεται από τη χρήση φυτικών μοτίβων, τις συνθέσεις σε επίπεδο χώρο χωρίς βάθος, την υπερβολική χρήση διακοσμητικών στοιχείων κ.ά. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. art nouveau «νέα τέχνη»]. **αρνούμα**ι ρ. μετβ. αποθ. {αρνείσαι... | αρνήθηκα) **1**. δεν αποδέχομαι, λέω «όχι» σε κάτι: ~ *μια πρόσκληση | ένα δώρο | βοήθεια | να κάνω κάτι* ΣΥΝ. απορρίπτω ΑΝΤ. συγκατατίθεμαι, αποδέχομαι, συμφωνώ 2. εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι), παύω να έχω σχέση μαζί τους: ~ *γονείς | φίλους | την οικογένεια μου* 3. παύω να πιστεύω σε (κάτι), αποκηρύσσω: ~ την *πατρίδα | τη θρησκεία | τις ιδέες μου* ΣΥΝ. απαρνούμαι 4. δεν δέχομαι (ότι κάτι υπάρχει, ισχύει ή είναι αληθές): *αρνήθηκε ότι είχαν συναντηθεί* ΣΥΝ. διαψεύδω. Επίσης (καθημ.) αρνιέμαι [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, άρνηση.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀρνούμαι (-έο),* αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με αρμ. uranam «αρνούμαι»]. Αροάνια (τα) {Αροανίων} όρος τής Β. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας˙ αλλιώς *Χελμός* (ο).

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου. Βλ. κ. *Χελμός].*

αρόδο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (για πλοία) μακριά από την ακτή, στα ανοιχτά: το *καΐκι στάθηκε ~ 2.* (γενικότ.) σε μακρινή απόσταση: *τράβα ~!* (φύγε!, απομακρύνσου!).

[ΕΤΥΜ. < βεν. **a** roda «στα ανοιχτά (τής θάλασσας)»].

άρον ρ. → αίρω

-αρος 1. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *κλέφτης > κλέφτ-αρος, ψεύτης > ψεύτ-αρος, παιδί > παίδ-αρος* **2.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μεγεθυντικών κυρίων ονομάτων: *Γιώργος > Γιώργ-αρος, Γιάννης > Γιάνν-αρος, Αντώνης > Αντών-αρος.*

[ΕΤΥΜ. Το μεγεθ. επίθημα *-αρος* (ήδη μεσν.) προήλθε από μεγεθυντικά σε *-ος* ουδετέρων υποκοριστικών σε -άρι, π.χ. *σαλιγκάρι - σαλίγκαρος, σκαθάρι - σκάθαρος].* άροση (η) {-ης κ. -όσεως^ | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το όργωμα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άροσις < *αρώ (-όω),* για το θ. τού οποίου βλ. λ. *άροτρο].*

αρόσιμος, -η, -ο (λόγ.) (για έδαφος) αυτός που είναι κατάλληλος για όργωμα, για καλλιέργεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἀροσ-* (πβ. αόρ. *ἤροσ-α,* τού ρ. ἀρόω, -ώ «οργώνω», βλ. κ. *ἀροτρο, ἀρουρα)* + παραγ. επίθημα -ιμος]. αροτριώ ρ. μετβ. {αροτρι-οίς κ. -άς... | αροτρί-ωσα, -ούμαι, -ούται, -ώθηκα, -ωμένος} (αρχαιοπρ.) σκάβω τη γη με το άροτρο ΣΥΝ. οργώνω, ζευγαρίζω. Επίσης (σπάν.) **αροτριώ**νω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αροτριώ (-όω)* < αρχ. *ἀροτρον].* άροτρο (το) {αρότρ-ου | -ων) παραδοσιακό γ^εωργικό ^εργαλ^είο, ξύλινο (παλαιότ.) ή μ^εταλλικό, που απολήγει σε κυρτή αιχμή (υνί)· σύρεται από ζώα (βόδια ή άλογα) ή με μηχανικό μέσο (τρακτέρ) και χρησιμοποιείται από τον γεωργό για να οργώνει τη γη ΣΥΝ. αλέτρι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄροτρον* < *aro-tro- (με παραγ. επίθημα -tro-) < I.E. *aro-«καλλιεργώ (τη γη)», πβ. λατ. ara-trum, ιταλ. aratro, ισπ. arado κ.ά. Ομόρρ. *ἄρο-σις (-η), ἄρουρα* (< βλ.λ.) κ.ά.]. **-αρούδι** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ου-

δέτερων ουσιαστικών: *ξεπετ-αρούδι, μαθητ-αρούδι.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα υποκ. επιθήματα *-άρι* και -ούδι (πβ. *βυζαστ-άρι > βυζαστ-αρ-ούδί)].

άρουρα (η) {αρούρης} (αρχαιοπρ.) το καλλιεργημένο ή καλλιεργήσιμο χωράφι· κυρ. στη ΦΡ. άχθος αρούρης (άχθος *αρούρης,* Ομήρ. ίλ. Σ 104) βάρος τής γης, για άνθρωπο που δεν είναι χρήσιμος, που παρασιτεί εις βάρος άλλων (βλ. κ. λ. *άχθος).*
[ΕΤΥΜ. «ΡΧ· < *aroF-r-ja < I.E. *aro- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ. κελτ. arbor «δημητριακά»,°γοτθ. arjan «οργώνω» κ.ά. Ομόρρ. *άρο-σις (-η), άρο-τρο(ν)* κ.ά.].

αρουραίος (ο) **1**. ο μεγαλύτερος σε μέγεθος ποντικός των αγρών, που ζει στα χωράφια και στις αποθήκες ή στα υπόγεια των αγροτικών περιοχών και προκαλεί ζημιές στις καλλιέργειες (βλ. κ. λ. *ποντικός) 2.* (μτφ.) (α) ο πονηρός, πανούργος άνθρωπος (β) (ειδικότ.) ο διαρρήκτης σπιτιών: *έκαναν θραύση οι ~ στα σπίτια τής περιοχής κατά τις διακοπές.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μυς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *αρουραίος* < *άρουρα* «καλλιεργήσιμη γη» (βλ.λ). Η λ. *αρουραίος* προσδιόριζε αρχικά ως επίθ. τον ποντικό που ζει στους αγρούς (φρ. *αρουραίος* μυς) εν αντιθέσει με εκείνον που συχνάζει ή προέρχεται από παραθαλάσσια μέρη (φρ. ποντικός μυς). Βλ. κ. ποντικός].

άρπα (η) {αρπών} μουσικό όργανο με ποικίλο αριθμό χορδών, οι οποίες είναι τοποθετημένες καθέτως σε τριγωνικό ηχείο· ο ήχος παράγεται με κρούση των χορδών από τις άκρες των δακτύλων και των δύο χεριών. — αρπιστής (ο), **αρπίστρια** (η), αρπιοτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. arpa < γερμ. Harfe < αρχ. γερμ. harpha < αρχ. *κόρφος* «στεγνό ξυλώδες τμήμα φυτού, άχυρο, χορδή»].

άρπαγας (ο/η) {αρπάγων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει αρπακτικές τάσεις, που αρπάζει πράγματα τα οποία δε^ν^ του ανήκουν ο κλέφτης: *Γίναμε ζούγκλα! Γεμίσαμε άρπαγες και δολοφόνους!* [ΕΤΥΜ; < αρχ. *άρπαξ, -άγος < αρπάζω].*

αρπαγή (η) [αρχ.] **1**. η απόσπαση με παράνομο, δόλιο τρόπο και συχνά με τη χρήση βίας ή απάτης πράγματος, περιουσιακού στοιχείου κ.λπ. από τον κάτοχο του ή προσώπου από την οικογένεια ή το στενό περιβάλλον του: η ~ *τού κοπαδιού | τής Περσεφόνης | τής Ευρώπης | των Σαβίνων || η ~ ανηλίκου* ΣΥΝ. κλοπή, απαγωγή 2. ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με απάτη ή βία ή με την απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί κάποιον, έτσι ώστε να αποστερεί τον συλλαμβανόμενο από τη^ν^ προστασία τής Πολιτείας και ιδίως όποιος περιάγει κάποιον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης τής ελευθερίας (πβ. λ. *απαγωγή).* — άρπανμα (το) [μτγν.].

αρπάγη (η) {αρπαγών} **1**. ο γάντζος και (κατ' επέκτ.) κάθε εργαλείο με γάντζο 2. (μτφ.) καθετί που αρπάζει με βίαιο τρόπο: η ~ τής *εφορίας | τού νόμου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αρπάγη* < αρχ. *αρπάζω].*

αρπάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρπα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. πιάνω (κάτι) σφιχτά ή βίαια με το χέρι, γραπώνω: *τον άρπαξε απ'τα μαλλιά* || του *άρπαξε το μπράτσο και τον χτύπησε || ~ από τον λαιμό | γιακά'* ΦΡ. τα ***αρπάζω*** δωροδοκούμαι: ο *υπεύθυνος για τον έλεγχο τα 'χει αρπάξει και τους έδωσε άδεια λειτουργίας* ΣΥΝ. τα παίρνω, λαδώνομαι 2. αποσπώ, παίρνω (κάτι) από τον κάτοχο του με τη βία: της *άρπαξαν την τσάντα μέσ' από τα χέρια* 3. (κατ' επέκτ.) κλέβω (για αντικείμενα), απάγω (πρόσωπα): κάποιος *μου άρπαξε το πορτοφόλι χωρίς να πάρω είδηση || μας άρπαξαν ό,τι είχαμε και δεν είχαμε || οι πειρατές άρπαζαν γυναίκες και παιδιά-* ΦΡ. ***αρπάζω (το) φιλί*** φιλώ στα κλεφτά, γρήγορα και ξαφνικά, πριν μπορέσει να αντιδράσει ο άλλος: στα *σκοτεινά και ξαφνικά, της άρπαξε ένα φιλί* 4. αποσπώ (κάτι) από τον κάτοχο του με νόμιμη ή νομιμοφανή κάλυψη, αδιαφορώντας για τις ανάγκες του: *βρήκε παραθυράκι στον νόμο και μας άρπαξε όλη την περιουσία* 5. (γενικότ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στηρίξεως του, από τη βάση του, από το σημείο όπου είναι τοποθετημένο: τον *άρπαξαν τα κύματα από την κουπαστή || ο δυνατός αέρας άρπαξε τα απλωμένα ρούχα και τα σκόρπισε* · 6. (μτφ.) συλλαμβάνω με τον νου αμέσως, αντιλαμβάνομαι εύκολα: ό,τι του *πεις, το αρπάζει αμέσως* 7. ακούω και απομνημονεύω (κάτι): τα *μικρά παιδιά αρπάζουν πολύ εύκολα τις καινούργιες λέξεις* · 8. (για μεταδοτική αρρώστια) προσβάλλομαι, παθαίνω: ~ *γρίπη-* ΦΡ. ***την αρπάζω*** κρυολογώ: *βγήκε ελαφρά ντυμένος έξω και την άρπαξε* ♦ (αμετβ.) 9. (συνήθ. στον αόρ.) καίγομαι ελαφρά, συνήθ. στην επιφάνεια, από την υψηλή θερμοκρασία ή τον ήλιο: *πρόσεχε το φαγητό στον φούρνο, μην αρπάξει || έχει ευαίσθητο δέρμα και αρπάζει πολύ γρήγορα στον ήλιο* || Το *κρέας άρπαξε! Βγάλ' το πριν γίνει κάρβουνο!* (μεσοπαθ. αρπάζομαι) · 10. οργίζομαι εύκολα, είμαι ευέξαπτος: *πρόσεξε τι θα του πεις, γιατί αρπάζεται με το παραμικρό* 11. (κατ' επέκτ.) έρχομαι στα χέρια, συμπλέκομαι, αρχίζω να μαλώνω: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος αρπάχτηκαν* 12. (+από) (α) πιάνομαι από κάπου, στηρίζομαι, συγκρατούμαι: *γλίστρησε στη σκάλα, αλλά αρπάχτηκε από τα κάγκελα* (β) βρίσκω λογικό έρεισμα, στήριγμα για τις θέσεις μου, τα επιχειρήματα μου: *αρπάχτηκε από την ευνοϊκή δήλωση τού υπουργού* (γ) εμμένω ή περιορίζομαι σε κάτι που με συμφέρει, που με εξυπηρετεί, αγνοώντας όλα τα άλλα στοιχεία: *αρπάχτηκε από μια κουβέντα τής στιγμής και δεν μου μιλάει* ΣΥΝ. βρίσκω αφορμή · ΦΡ. (α) ***τις αρπάζω*** *τρώω* ξύλο, με δέρνουν (β) ***άρπα την!*** (i) λέγεται τη στιγμή που κάποιος ρίχνει γροθιά, δίνει χτύπημα σε άλλον: ~, *για να μάθεις!* (ii) (χαιρέκακα) προς κάποιον που έπαθε κάτι, το οποίο, κατά τη γνώμη τού λέγοντος, του άξιζε: τα *'θελες και τα 'παθες- ~ τώρα, να μάθεις!* (γ) ***αρπάζω φωτιά*** αναφλέγομαι: *το σπίτι | τα ρούχα του άρπαξαν φωτιά* ΣΥΝ. παίρνω | πιάνω φωτιά. — **άρπανμα** (το) [μτγν.] κ. αρπανμός (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρΧ- *αρπάζω,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < άρπη «δρέπανο» < I.E. *ser-p- «δρέπανο», πβ. λατ. sarrio «σκαλίζω», σανσκρ. sr-ni «δρέπανο», γαλλ. sarcloir με την ίδια σημ., ίσως συγγενές προς αρχ. γερμ. sarf «κοφτερός» (αγγλ. sharp, γερμ. scharf) κ.ά. Ομόρρ. *αρπαγή, αρπάγη, άρπαξ (-γας)* κ.ά.]. άρπα-κόλλα (η) {άκλ.} (λαϊκ.) 1. η πρόχειρη, βιαστική και επιπόλαιη εργασία 2. (ως επίρρ.) με μεγάλη προχειρότητα: *έκανε τη δουλειά ~·* ΦΡ. στο ***άρπα-κόλλα*** πρόχειρα, ανοργάνωτα: τα *κάνει όλα ~ δεν μπορείς να τον εμπιστευθείς.* — αρπακόλλας κ. αρπακολλατζής (ο). [ΕΤΥΜ Από την προστακτική των ρ. *αρπάζω* και *κολλώ,* που ο συνδυασμός τους προσέλαβε επιρρηματική σημ.]. **αρπα**κτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρπα**χτικός 1. αυτός που έχει την τάση να αρπάζει, να ιδιοποιείται ξένα πράγματα: *οι ~ διαθέσεις τής Τουρκίας στα Βαλκάνια* **2**. ***αρπακτικό*** (το) σαρκοφάγο πτηνό με γρήγορο πέταγμα, γαμψό ράμφος και νύχια, οξεία όραση, που συχνά αρπάζει από το έδαφος το θήραμα του και το μεταφέρει στη φωλιά του: *αρπακτικά είναι ο αετός, ο γύπας, το γεράκι κ.ά.* — αρπακτικότητα (η) [1881].

αρπαξιά (η) η απότομη και συχνά βίαιη κίνηση, με την οποία αρπάζει κανείς κάτι. [ΕΤΥΜ < *αρπάζω* (αόρ. *άρπαξ-α)* + παραγ. επίθημα -ιά].

αρπαχτά επίρρ.- βιαστικά- συνήθ. στη ΦΡ. ΟΤ' ***αρπαχτά*** βιαστικά, πρόχειρα, στα γρήγορα: *έφαγα | τσίμπησα κάτι ~.*

αρπαχτή (η) (λαϊκ.) ό,τι αποκτήθηκε με ξαφνικό και πονηρό (συχνά παράνομο) τρόπο: *κάνανε μια γερή ~ και την κοπάνησαν* ΣΥΝ. μπάζα-ΦΡ. **τής *αρπαχτής*** για εύκολο, γρήγορο και συχνά παράνομο κέρδος, που αποκτά κάποιος εκμεταλλευόμενος μια κατάσταση: με τα *κονδύλια για τα δημόσια έργα έγινε ~ ||* (ως χαρακτηρισμός) δεν *είναι να τον εμπιστεύεσαι, αυτός είναι ~.*

άρπισμα (το) {αρπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση των φθόγγων μιας συγχορδίας όχι ταυτόχρονα αλλά διαδοχικά, κατά κανόνα σε ανιούσα ή κατιούσα διάταξη, όπως παίζεται η άρπα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από ιταλ. arpeggio < arpa «άρπα» (βλ. λ. *άρπα)].*

αρπιστής (ο) → άρπα

Άρπυιες (οι) {Αρπυιών} ΜΥΘΟΛ. κόρες τού Θαύμαντος και τής Ωκε-ανίδας Ηλέκτρας, φτερωτά κακοποιά πνεύματα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Άρπυιαι | Ἁρέπυιαι,* αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ρ. *ἁρέπτομαι* «βόσκω - τραγανίζω» με παρετυμολ. προς το ρ. *αρπάζω.* Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για δάνειο].

αρραβώνας κ. (λαϊκ.) **αρρεβώνας** [μεσν.] (ο) **1**. η τελετή κατά την οποία επισημοποιείται η σχέση ενός άνδρα και μιας γυναίκας με την αμοιβαία υπόσχεση γάμου και την ανταλλαγή δαχτυλιδιών (βέρες)-τελείται είτε κατά τη διάρκεια τού μυστηρίου τού γάμου είτε σε χρονικό διάστημα πριν από αυτό ΣΥΝ. μνηστεία 2. (συνεκδ.) το δαχτυλίδι, η βέρα που φορούν οι αρραβωνιασμένοι: δίνω | βάζω ~ (μνηστεύ-ομαι) · 3. σύμβαση η οποία καταρτίζεται στο πλαίσιο άλλης σύμβασης και κατά την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους δίδει στον άλλο ένα περιουσιακό αντικείμενο (χρήματα συνήθως) έτσι ώστε, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον δότη, ο λήπτης να το κρατήσει, ενώ, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον λήπτη, εκείνος να έχει την υποχρέωση να επιστρέψει διπλάσια ΣΥΝ. (καθημ.) κα-πάρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀρραβών, -ώνος* (αρχική η σημ. 3) < εβρ. eräbön «εγγύηση, ενέχυρο». Η λ. εισήλθε στην Ελληνική από τις εμπορικές συναλλαγές των Ελλήνων με τους Φοίνικες].

αρραβωνιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρραβώνιασ-α,-τηκα, -μένος) 1.τελώ τον αρραβώνα (κάποιου), μνηστεύω: ~ *τον γιο | την κόρη* ***2.*** (μεσοπαθ. ***αρραβωνιάζομαι)*** δίνω υπόσχεση γάμου κατά την επίσημη τελετή τού αρραβώνα. Επίσης (λαϊκ.) αρρεβωνιάζω — **αρραβώνασμα** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αρρεβώνασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*

αρραβωνιάρης κ. (λαϊκ.) **αρρεβωνιάρης** (ο) {αρραβωνιάρηδες}, **αρραβωνιάρα** κ. (λαϊκ.) **αρρεβωνιάρα** (η) (λαϊκ.) ο αρραβωνια-στικός | η αρραβωνιαστικιά.

αρραβωνιαστικός (ο), **αρραβωνιαστικιά** (η) [μεσν.] πρόσωπο που έχει δώσει υπόσχεση γάμου, ο μνηστήρας.

αρραγής, -ής, -ές {αρραγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1**. αυτός που δεν ραγίζει, που δεν θρυμματίζεται ΣΥΝ. αρράγιστος, αθρυμμάτιστος **2**. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, από αδιάσπαστη ενότητα: ~ *πολιτικό μέτωπο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + θ. *ραγ-* (πβ. *ερ-ράγ-ην,* παθ. αόρ. β' τού ρ. *ῥήγνυμι).* Ομόρρ. *ρωγ-μή, ρήξη].*

άρρεν → άρρην

αρρεναγωγείο (το) [1889] (παλαιότ.) εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούν μόνο αγώρια ΑΝΤ. παρθεναγωγείο.

αρρενογονια (η) {αρρενογονιών} η γέννηση αρσενικών τέκνων ΣΥΝ. αρρενοτοκία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀρρενογόνος* < *ἄρρην, ἄρρενος + γόνος].*

αρρενομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ. η ανώμαλη κατάσταση θηλυκού ατόμου, το οποίο εμφανίζει αρσενικούς δευτερεύοντες φυλετικούς χαρακτήρες (λ.χ. δασυτριχία, αλλοίωση τής φωνής, ατροφία των μαστών κ.ά.) ΣΥΝ. ανδρομορφισμός.

αρρενοπρεπής, -ής, -ές {αρρενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αρρενοπρε-πέστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που ταιριάζει σε άνδρα: ~ *τρόποι | φέρσιμο* ΣΥΝ. ανδροπρεπής ΑΝΤ. θηλυπρεπής 2. αυτός που έχει έντονα αρρενωπά χαρακτηριστικά: ~ *πρόσωπο.* — αρρενοπρεπώς επίρρ., αρρενο-πρέπεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, -ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἄρρην, ἄρρενος + πρέπω].*

αρρενοτοκία (η) {αρρενοτοκιών} η αρρενογονια (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ■*ρρ-,*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άρρενοτόκος* < *άρρην, άρρενος* + *τόκος* «κύημα»]. αρρενωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έντονα ανδρικά χαρακτηριστικά: - *παράστημα* | *ήθος* | *πρόσωπο*. — αρρενωπότητα (η) [μεσν.]. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αρρην, άρρενος* + -ωπός (βλ.λ.)]. **αρρευστοτοίητος,** -η,-ο [1895] 1. αυτός που δεν ρευστοποιήθηκε ή δεν μπορεί να ρευστοποιηθεί (βλ. λ. *ρευστοποιώ)* 2. (μτφ.) αυτός που δεν μετατράπηκε ή δεν μπορεί να μετατραπεί σε χρήμα: *ένα μέρος τής περιουσίας του μένει* ~ ΑΝΤ. ρευστοποιήσιμος. άρρηκτα επίρρ. (λόγ.) χωρίς ρωγμή ή ράγισμα, αδιάσπαστα· (συνήθ, μτφ.) απολύτως, χωρίς να μπορεί κάτι να νοηθεί χωριστά από κάτι άλλο: η *οικονομική ανάκαμψη είναι ~ συνδεδεμένη με τη μείωση των ελλειμμάτων*. Επίσης αρρήκτως [αρχ.].

[ΕΤΥΜ < αρχ. *άρρηκτως* < *άρρηκτος* (βλ.λ.). Η μτφ. φρ. *αρρήκτως συνδεδεμένος* είναι απόδ. τού γαλλ. indissolublement lié].

άρρηκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν σπάει ή δεν έχει σπάσει: ~ σχέση | σύνδεση ΣΥΝ. αρραγής, αδιάσπαστος ΑΝΤ. εύθραυστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *ρηκτός* < *ρήγνυμι* (βλ. κ. ρήξη)].

άρρην, -ην, -εν {άρρ-ενος, -ενα | -ενες (συδ. -ενα), -ένων} 1. (για αγώρι ή άνδρα) αυτός που είναι γένους αρσενικού: *το θέμα αφορά κυρίως στον άρρενα πληθυσμό* ΑΝΤ. θήλυ **2**. ***άρρην*** (ο), ***άρρεν*** (το) το αγώρι ή ο άνδρας· ΦΡ. (α) ***(σχολείο) αρρένων*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έχει μαθητές μόνο αγώρια ΑΝΤ. θηλέων, μικτό (β) ***μητρώα αρρένων*** ο επίσημος κατάλογος όπου εγγράφονται με αύξοντα αριθμό όλα τα αγώρια που γεννιούνται σε μια πόλη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άρσην, *-ενός* < Ι.Ε. *ers- «αρσενικό φύλο», πβ. σανσκρ. rsa-bhā- «ταύρος», αρχ. περσ. arsan «άνδρας»].

άρρητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί: ~ *συναίσθημα* ΣΥΝ. ανέκφραστος, ανείπωτος, άφατος· ΦΡ. ***άρρητα αθέμιτα*** ασυναρτησίες, βλακείες: *φαινόταν σοβαρός, αλλά όταν άρχισε να μιλάει, άρχισε να λέει ~·* συχνά λέγεται και *άρρητ' αθέμιτα, κουκκιά μαγειρεμένα* 2. αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να αποκαλυφθεί: ~ *μυστήριο* | *θαύμα* ΣΥΝ. απόρρητος, μυστικός- ΦΡ. ***άρρητα ρήματα*** (ότι *ήρπάγη εις τον παράδεισον και ήκουσεν άρρητα ρήματα,* Κ.Δ. *Β' Κορ.* 12, 4, οπτασία τού Παύλου) λόγια που δεν λέγονται, απόρρητα: ο *μυστικιστής φιλόσοφος τους μίλησε για όλα, για τον Θεό, για τη φύση, για τον άνθρωπο· τους φανέρωσε - που έκαναν όλους να απορούν και να θαυμάζουν* · **3**. ΜΑΘ. ***άρρητος αριθμός*** ο αριθμός που δεν ανήκει στους ρητούς (βλ.λ.), δηλ. αυτόςπου δεν γράφεται ως κλάσμα με ακέραιους όρους, π.χ. ο αριθμός √2 ΣΥΝ. ασύμμετρος (κυρίως επί μεγεθών). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *ρητός)*.

Αρριανός (ο) **1**. αρχαίος Έλληνας ιστορικός και γεωγράφος (95-175 μ.Χ.)· κυριότερα έργα του *Περίπλους Ευξείνου Πόντου, Κυνηγετικός, Αλεξάνδρου ανάβασις* 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *Arrianus < Arrius (ρωμαϊκό όν.) + παραγ. επίθημα -anus].

άρριζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ρίζες: ~ φυτό.

αρρυθμία (η) [αρχ.] {αρρυθμιών} 1.η έλλειψη κανονικού ρυθμού: η ζωή του *χαρακτηρίζεται από* ~ ΣΥΝ. αταξία, ασυμμετρία, ΑΝΤ. ευρυθμία, συμμετρία **2**. ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικού ρυθμού ΣΥΝ. παραφωνία, κακοφωνία · **3**. ΙΑΤΡ. η διαταραχή τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας τής καρδιάς.

αρρύθμιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ρυθμιστεί, τακτοποιηθεί, διευθετηθεί: ~ *υπόθεση* | *οφειλή* ΣΥΝ. εκκρεμής · 2. (ειδικότ. για ραδιόφωνα, τηλεοράσεις, βίντεο) αυτός που δεν έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη συχνότητα, που δεν έχει συντονιστεί, ώστε να λειτουργεί σωστά. — αρρύθμιστα επίρρ.

άρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (συνήθ. για στίχους) αυτός που δεν έχει ρυθμό, μέτρο 2. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αρμονία, κανονικότητα: ~ *παλμοί τής καρδιάς*. — άρρ**υθμα** επίρρ.

αρρυτίδωτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν έχει ρυτίδες στο δέρμα ΣΥΝ. αζάρωτος, αγέραστος ΑΝΤ. ρυτιδιασμένος, ζαρωμένος, σουρωμένος 2. (μτφ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια είναι απολύτως ήρεμη, που δεν είναι καθόλου ταραγμένη: τα - *νερά τής λίμνης* ΑΝΤ. ρυτιδωμένος, ταραγμένος.

αρρωσταίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αρρώστη-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. προσβάλλομαι από νόσο, παύω να είμαι υγιής: ~ *βαριά* ΣΥΝ. νοσώ, ασθενώ· ΦΡ. **δεν θ' *αρρωστήσουμε κιόλας!* | *όχι και ν' αρρωστήσουμε*** *(για κάτι | κάποιον)* για να δείξουμε ότι δεν πρέπει να αφήνουμε να μας παρασύρει η απογοήτευση ή η λύπη για κάτι/κάποιον ούτε πρέπει να υπερβάλλουμε σε προσπάθεια θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία μας: *είπαμε να δουλέψουμε σκληρά αυτή την περίοδο, αλλά όχι και ν'αρρωστήσουμε!* || *ό,τι έγινε έγινε, δεν θ'αρρωστήσουμε κιόλας!* 2. (ειδικότ. για φυτά) γίνομαι καχεκτικός, μαραζώνω: *αρρώστησαν οι ελιές του* 3. αισθάνομαι άσχημα ψυχολογικά, υποφέρω: ~ με το *φέρσιμο του* || *όταν βλέπω τέτοιες εκπομπές, ~!* ΣΥΝ. στενοχωριέμαι ♦ (μετβ.) 4. κάνω (κάποιον) να νοσεί, να πάσχει, να υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): η *συμπεριφορά του με αρρωσταίνει* || *μας αρρώστησε αυτή η κατάσταση* **5**. (η μτχ. ***αρρωστημένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. [ΕΤΥΜ. Μεταπλασμένος τ. τού αρχ. *αρρωστώ (< άρρωστος)* κατά τα ρ. σε *-αίνω]*.

αρρωστημένος, -η, -ο 1. καχεκτικός, ασθενικός: ~ *δέντρα* | *πρόσωπο* 2. αυτός που δεν έχει ηθικές αρχές, φαύλος, διεστραμμένος, ανήθικος: ~ *φαντασία* | *μυαλό* | *κατάσταση* ΣΥΝ. διεφθαρμένος ΑΝΤ. φυσιολογικός, ηθικός, υγιής.

αρρώστια (η) (παλαιότ. ορθ. *αρρώστειά)* {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ασθένεια (βλ.λ.): *παιδική* | *σωματική* | *ψυχική* | *σοβαρή* | *ύπουλη* | *μεταδοτική* ~· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***κακιά αρρώστια*** η φυματίωση ή ο καρκίνος (β) (παλαιότ.) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη, μαλαφράντζα (βλ.λ.) · **2**. (μτφ.-εμφατ.) το έντονο πάθος, η μεγάλη αδυναμία (σε κάτι): *είσαι η ~ μου, το πάθος μου!* || ~ *τού έγινε αυτή η συνήθεια!* ΣΥΝ. βίτσιο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

[ΕΤΥΜ < *άρρωστος {άρρωστος - αρρωσταίνω - αρρώστια)* και όχι < αρχ. *αρρώστια,* που θα έδινε *τ. *αρρωστιά.* Βλ. κ. *ρώμη.* Η φρ. *γαλλική αρρώστια* ανάγεται στο γαλλ. maladie française].

ΣΧΟΛΙΟ Για τη δήλωση των διαφόρων παθολογικών καταστάσεων τού ανθρώπινου οργανισμού χρησιμοποιούνται διάφορες λέξεις. Παρόλο που τα όρια δεν είναι πάντα τόσο σαφή και απόλυτα, συχνά δε υπάρχει εννοιολογική επικάλυψη, ορισμένες λέξεις δηλώνουν συχνότερα ορισμένου τύπου βλάβες. Η λέξη ανωμαλία δηλώνει συνήθως διάφορες συγγενείς διαμαρτίες περί τη διάπλαση *(συγγενείς ανωμαλίες).* Αλλωστε, η λέξη *ανωμαλία* δηλώνει την έλλειψη ομαλότητας ή ομοιομορφίας, την απόκλιση δηλαδή από το σύνηθες. Έτσι, ως συγγενείς ανωμαλίες χαρακτηρίζονται διάφορες συγγενείς καρδιοπάθειες (μεσοκολπική επικοινωνία, τετραλογία τού Fallot κ.λπ.), ο λαγώχειλος, το λυκόστομα κ.ά. Η λέξη διαταραχή σημαίνει συνήθως τη λειτουργική παρέκκλιση χωρίς υποχρεωτικά εμφανή ανατομική βλάβη, λ.χ. διαταραχή τού μεταβολισμού ή τής καρδιακής λειτουργίας κ.λπ. Οι λέξεις αρρώστια και ασθένεια δηλώνουν αρχικά μακροχρόνια και διαρκή αδιαθεσία και ατονία, όπως συμπεραίνεται και ετυμολογικά *(αρρώστια, α-* στερητ. + *ρώννυμαι* [πβ. τη λέξη *ρώμη· ασθένεια, α-* στερητ. + *σθένος])*. Η λέξη **νόσος** χρησιμοποιείται αδιακρίτως και με τη λέξη νόσημα, μπορεί δε να δηλώνει τόσο την οξεία όσο και τη χρόνια παθολογική κατάσταση, ενώ χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τη δήλωση των λοιμωδών και επιδημικών καταστάσεων. Η λέξη πάθηση προϋποθέτει οργανικό υπόστρωμα, συχνά δε ως δεύτερο συνθετικό (-πάθεια) δηλώνει αιτιολογική ασάφεια (ηττοπάθεια, νεφροπάθεια, χολοκυστοπάθεια, σπονδυλοαρθροπάθεια κ.λπ.). Η λέξη σκλήρυνση αναφέρεται σε συγκεκριμένου τύπου παθολογοανατομικές βλάβες. Η λέξη σύνδρομο δηλώνει παθολογική κατάσταση με σαφή και καθορισμένη κλινική εικόνα, που όμως μπορεί να προκαλείται από πλήθος διαφορετικών αιτίων (λ.χ. αιμολυτικό σύνδρομο, σύνδρομο άνω κοίλης φλέβας κ.λπ.).

αρρωστιάρης, -α, -ικο {αρρωστιάρηδες} (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που αρρωσταίνει εύκολα ΣΥΝ. φιλάσθενος, ευπαθής 2. (μειωτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που πάσχει από αρρώστια· καχεκτικός, αδύνατος ΑΝΤ. γερός, δυνατός, εύρωστος. Επίσης αρρωστιάρικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *άρρωστος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης]*.

άρρωστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ., όργανα τού ανθρώπινου σώματος, ζώα, φυτά) αυτός που έχει προσβληθεί από αρρώστια: *είμαι βαριά ~* || *σωματικά* | *ψυχικά* | *διανοητικά ~*|| *ο Πέτρος έκανε τον ~, για να μην πάει στο σχολείο* || ~ *πνεύμονες* | *καρδιά* || - *δέντρο* | *άλογο* ΣΥΝ. ασθενής ΑΝΤ. υγιής 2. αυτός που είναι αντίθετος με ό,τι κοινωνικώς και ηθικώς θεωρείται υγιές, θεμιτό κ.λπ.: ~ *μυαλό* | *ψυχή* | *φαντασία* ΣΥΝ. νοσηρός, αρρωστημένος ΑΝΤ. υγιής · 3. (καθημ.-εμφατ.) αυτός που έχει έντονο πάθος (με κάτι), μεγάλη αδυναμία σε κάτι: ~ *με το μπάσκετ* | *τη μουσική* ΣΥΝ. παθιασμένος, (εκφραστ.) τρελός και παλαβός 4. ***άρρωστος*** (ο) {-ου κ. -ώστου | -ων κ. -ώστων, -ους κ. -ώστους}, *άρρωστη* (η) {-ων κ. -ώστων} πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ασθένεια: *επισκέπτομαι* | *γιατρεύω* | *χειρουργώ έναν ~* || *ψυχολογία* | *θεραπευτική αγωγή αρρώστου* || (παροιμ.) *«παρηγοριά στον ~, μέχρι να βγει η ψυχή του».* — (υποκ.) αρρωστούλης, -α, -ικο κ. αρρωστούτσικος, -ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-* στερητ. + *ρών-νυ-μαι* «υγιαίνω» (πβ. απρφ. αορ. *ρώσαι)*. Βλ. κ. *ρώμη]*.

αροακειάδα (η) **1**. η μαθήτρια τού Αρσακείου (βλ.λ.), εκπαιδευμένη με ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα ήθους, αγωγής και τρόπων συμπεριφοράς 2. (μτφ.-ειρων.) αυτή που φέρεται δήθεν σαν αρσακειάδα (σημ. 1), που χαρακτηρίζεται από σεμνοτυφία: *μας παρίστανε την ~*. Επίσης (λόγ.) αρσακειάς [1887] {αρσακειάδος}.

Αρσάκειο (το) {Αρσακείου} σειρά γνωστών υπό την επωνυμία αυτή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (σχολείων όλων των βαθμίδων, Παιδαγωγικών Ακαδημιών για δασκάλες και επαγγελματικών Σχολών), που ιδρύθηκαν ανά την Ελλάδα από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία για τη μόρφωση των Ελληνίδων το πρώτο Εκπαιδευτήριο ιδρύθηκε το 1836 στην Αθήνα από τους ιδρυτές τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Ι. Κοκκώνη, Γ. Γεννάδιο και Μ. Αποστολίδη)· με δωρεά τού εθνικού ευεργέτη Αποστόλου Αρσάκη (1792-1874) τα εκπαιδευτήρια τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας ονομάστηκαν Αρσάκεια (από το 1852), ενώ με δωρεά των Μιχαήλ και Ελένης Τοσίτσα ιδρύθηκαν (από το 1867) και Τοσίτσεια Αρσάκεια Σχολεία.

αρσανάς (ο) → ταρσανάς

αρσενικό (το) **1**. ΧΗΜ. επαμφοτερίζον στοιχείο (σύμβολο As) με σταχτί χρώμα και μεταλλική λάμψη· οι ενώσεις του είναι ιδιαιτέρως τοξικές 2. (καθημ.) το δηλητήριο (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άρσενικόν,* σημιτ. δάνειο, πβ. συρ. zarn-ïka < περσ. *zarniq «αυτός που έχει το χρώμα τού χρυσού», με παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *αρσενικός]*.

αρσενικοβότανο (το) κ. (λαϊκότ.) **σερνικοβότανο** βότανο που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, συμβάλλει στην αρρενογονία.

αρσενικοθήλυκος, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **σερνικοθήλυκος** αυτός που έχει αρσενικά και θηλυκά χαρακτηριστικά ΣΥΝ. ερμαφρόδιτος.

αρσενικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό κ. (λαϊκότ.) σερνικός **1**. αυτός που έχει

τα γενετικά χαρακτηριστικά τού ανδρικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς το γυναικείο, αυτός που γονιμοποιεί το θηλυκό κατά την αναπαραγωγή τού είδους: ~ *παιδί* | *γουρούνι* | *σκυλί* | *πέστροφα* | *γάτα* (γάτος) || ο ~ *πληθυσμός* (οι άνδρες) 2. (α) αυτός που ταιριάζει σε άνδρα, ανδρικός: - συνήθειες (β) ΓΛΩΣΣ. ***αρσενικό γένος*** βλ. λ. *γένος* 3. (μτφ.) ΤΕΧΝΟΛ. κάθε εξάρτημα που προσαρμόζεται με ένα τμήμα του που εξέχει σε άλλο, το οποίο έχει υποδοχή για αυτό (εσοχή): *για να ενώσεις δύο κομμάτια καλωδίου, χρειάζεσαι ένα ~ φις για το ένα κομμάτι κι ένα θηλυκό για το άλλο* 4. (λαϊκ.-εμφατ.) ***αρσενικός*** (ο) | ***αρσενικό*** (το) (i) ο άνδρας ή το ζώο αρσενικού γένους: *όλοι οι - τής περιοχής έτρεχαν ξοπίσω της* || το αιώνιο παιχνίδι *τού - με το θηλυκό* (ii) άνδρας με έντο˘α τα χαρακτηριστικά τού φύλου του, με αρρε-νωπότητα: *ήταν αρσενικό με τα όλα του* **5.** ΧΗΜ. ***αρσενικό*** (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. άρσην | *αρρην]*.

Αρσένιος (ο) {Αρσενίου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρσένης**. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *αρρην/ άρσην* (βλ. λ. *άρρεν)]*.

αρσενοκοίτης (ο) {αρσενοκοιτών} (λόγ.) πρόσωπο που έχει σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες ΣΥΝ. κίναιδος, ομοφυλόφιλος. [ΕΤΥΜ μτγν. < άρσην, *-ενός* + *κοίτη* «κλίνη»].

άρση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων) (λόγ.) **1.** η ανύψωση: ~ χειρών ΣΥΝ. (καθημ.) σήκωμα **2**. (α) ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε κίνηση χεριών ή ποδιών τελείως τεντωμένων στο ίδιο επίπεδο από την αρχή μέχρι το τέλος τής κίνησης (β) ΑΘΛ. ***άρση βαρών*** αγώνισμα τής κατηγορίας των βαρέων αθλημάτων, στο οποίο ο αθλητής (αρσιβαρίστας) πρέπει να σηκώσει πάνω από το κεφάλι του με συγκεκριμένες κινήσεις (αρασέ, ζετέ, βλ.λ.) δύο μεταλλικά βάρη, που συνδέονται μεταξύ τους με επίμηκες σίδερο (μπάρα), και να τα κρατήσει για λίγο πάνω από το κεφάλι του με τα πόδια σε διάσταση · **3.** (μτφ.) η ανάκληση, η ακύρωση: ~ τής *λογοκρισίας* | *των περιοριστικών μέτρων* | *τής μονιμότητας* | *τού εμπάργκο* · 4. ΜΟΥΣ. το μη τονιζόμενο μέρος τού μουσικού ποδός (μέτρου}, το ασθενές μέρος (ή ασθενής χρόνος) τού μέτρου ΑΝΤ. θέση 5. ΜΕΤΡ. η άτονη συλλαβή ΑΝΤ. θέση · 6. ΦΙΛΟΣ, η διαλεκτική αναίρεση μιας θέσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρσις* < *αϊρω* «σηκώνω»].

αρσιβαρίστας (ο) {αρσιβαριστών}, **αρσιβαρίστρια** (η) (αρσιβαρι-στριών} ΑΘΛ. Ο αθλητής | η αθλήτρια τής άρσης βαρών (βλ. λ. άρση).

Αρσινόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. παλαιά θεότητα τής Πελοποννήσου, κόρη τού Λευκίππου, μητέρα τού Ασκληπιού από τον Απόλλωνα 2. όνομα γυναικών τής οικογενείας των Πτολεμαίων 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Άρσίνοος* < *άρσι-* (< ρ. *αΐρω*, πβ. *άρ-σις)* + *-νοος* < *νους)]*.

ars longa, vita brevis λατ. (προφέρεται *αρς λόνγκα, βίτα μπρέβις)* λατινική απόδοση τού αφορισμού τού Ιπποκράτη (Α, 1) *ο βίος βραχύς, η δε τέχνη μακρή* (η ζωή είναι σύντομη, το [ιατρικό] επάγγελμα όμως έχει μακρά διάρκεια)' σήμερα λέγεται για τη διαχρονική αξία τής τέχνης ή για να δηλωθεί ότι η διάρκεια τής ζωής είναι μικρή για να ανταποκριθεί κανείς στις απαιτήσεις τής τέχνης· επίσης ότι το έργο τέχνης ζει και όταν ο δημιουργός του δεν υπάρχει πια.

Άρτα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ης} πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (νομός *Άρτας* κ. Αρτης)' ΦΡ. ***το γεφύρι*** τής ***Άρτας*** (i) το ιστορικό γεφύρι τής ομώνυμης πόλης (1602-1606), το οποίο κατά τη λαϊκή παράδοση «ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν» (ii) (μτφ.) για έργο που δεν ολοκληρώνεται ποτέ. — **Αρτινός** (ο), Αρτινή (η), αρτινός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια τής αρχαίας *Άμβρακίας* και ώς τον 11ο αι. έφερε αποκλειστικά την ονομασία *Άκαρνανία* (βλ.λ.). Την εποχή εκείνη άρχισε να χρησιμοποιείται και η ονομασία *"Αρτα* (επικράτησε κατά τον 17ο αι.), αλλά η ετυμολογία δεν είναι σαφής, ο Γ. Χατζιδάκις συνέδεσε το τοπωνύμιο με τον ποταμό *"Αραχθος* | *Άρατθος* | *Αραθθος* (τα δύο τελευταία διαλεκτικές ποικιλίες) > *"Αραθθα* > **'Αρθα* > *"Αρτα.* ο Γ. Τσούτσινος πρότεινε την αναγωγή στο λατ. επίθ. artus -a -um «στενός», άποψη που προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τύπων. Πιθανότερη όλων φαίνεται η εκδοχή τού Γ. Δελόπουλου, ο οποίος έθεσε ως αφετηρία το σλαβικής προελ. τοπωνύμιο Balta «έλος - λίμνη» > *Βάλτα* > **Βάρτα* > *Άρτα,* το οποίο απαντά σε οκτώ τέτοια τοπωνύμια, που ξεκίνησαν από ονόματα ανοικτών όρμων ή λιμνών].

αρταίνω ρ. μετβ. {άρτυ-σα, -θηκα, -μένος) 1. νοστιμίζω (φαγητό) με καρυκεύματα · 2. δίνω σε κάποιον που νηστεύει να φάει φαγητό που δεν είναι νηστήσιμο: σε *άρτυσα τώρα, αλλά η αμαρτία δική μου-* (συ-νήθ. μεσοπαθ. ***αρταίνομαι)*** **3.** (σε περίοδο νηστείας) τρώω φαγητό το οποίο απαγορεύεται 4. (μτφ,-σκωπτ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *είναι γενικά καλός σύζυγος, αλλά πού και πού* αρταίνεται. Επίσης (σπάν.) αρτυνω.

[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. (κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαίνω, σκληρύνω -σκληραίνω* κ.ά.) τού αρχ. άρτύω «ετοιμάζω - καρυκεύω» < άρτύς «σύναξη, συγκέντρωση» < Ι.Ε. *ar-tu-, πβ. αρμ. ard «τάξη, σειρά», σαν-σκρ. rtu- «τάξη», λατ. artus «δεσμός, άρθρωση», ars, «τέχνη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω», *άρθρο(ν), αρμε-νο(ν)* κ.ά.].

Αρτέμιος (ο) {Αρτεμίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρτεμης.**

[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. θεωνύμιο *"Αρτεμις* και αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *Αρτεμί-δωρος]*.

Άρτεμις (η) {Αρτέμιδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία και τής Λητούς, θεά τού κυνηγιού **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Άρτεμη**. [ΕΤΥΜ < αρχ. *"Αρτεμις,* αγν. ετύμου, ήδη μυκ., πιθ. προελλην.].

Αρτεμισία (η) 1. βασίλισσα τής Αλικαρνασσού· έλαβε μέρος με τον Ξέρξη στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ όν., θηλ. τού *Άρτεμίσιος* < *"Αρτεμις]*.

αρτεμισια (η) {αρτεμισιών} αρωματικό αειθαλές φυτό με καφεκόκ-κινα λουλούδια και σκουροπράσινα φύλλα, που χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα τού κρέατος.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. artemisia < λατ. artemisia < μτγν. *αρτεμισια,* λ. τού Διο-σκουρίδη (1ος αι. μ.Χ.), με την οποία δηλώνεται το φυτό ως αφιερωμένο στην Αρτέμιδα].

Αρτεμίσιο (το) {Αρτεμισίου} ακρωτήριο στο ΒΑ. άκρο τής Εύβοιας, γνωστό από τη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.). [ΕΤΥΜ < °ΦΧ· 'Αρτεμίσιον, που οφείλεται στον τοπικό ναό τής Αρτέμιδος].

αρτέμων (ο) {αρτέμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ. το μικρό τριγωνικό πανί τού μικρού καταρτιού τής πλώρης ΣΥΝ. φλόκος. [ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < άρτώ (-άω) «κρεμώ», πβ. κ. *ξάρτι)α)]*.

αρτεργάτης (ο) {αρτεργατών}, **αρτεργάτρια** (η) {αρτεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται σε αρτοποιείο ως ζυμωτής ή φουρνιστής. — αρτεργατικός, -ή, -ό.

αρτεσιανό φρεαρ (το) [1861] {αρτεσιανού φρέατος) πηγάδι που επικοινωνεί με υπόγειο υδροφόρο στρώμα και από το οποίο το νερό αναβλύζει χωρίς άντληση, λόγω φυσικής πιέσεως σύμφωνα με την αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. artésien < Artois, περιοχή στην οποία για πρώτη φορά ανοίχτηκαν πηγές με φυσική ανάβλυση νερού τον 12ο αι.].

αρτζιμπούρτζι και λουλάς ακατανόητα πράγματα· άνω-κάτοτ για πλήρη ακαταστασία και διάλυση: το *κείμενο αυτό είναι* ~ || η *κατάσταση σ' αυτή την επιχείρηση δεν θυμίζει εργασιακό χώρο· είναι* ~ ΣΥΝ. φύρδην-μίγδην, μαλλιά-κουβάρια, αλαλούμ. [ΕΤΥΜ. < μεσν. άρτζιβούριον, εξελληνισμένος τύπος τού αρμ. arats-havóth «μηνυτής, αγγελιαφόρος», ονομασία τής αυστηρής νηστείας που τηρούν οι Αρμένιοι κατά την πρώτη εβδομάδα τού Τριωδίου, ενώ οι Ορθόδοξοι καταλύουν τη νηστεία τής Τετάρτης και τής Παρασκευής. Οι Βυζαντινοί συγγραφείς αντιμετώπισαν με φανατική εχθρότητα αυτή τη συνήθεια (κατά το τυπικό τού Αγίου Σάββα αποκαλείται *«πονηρόν εθος των 'Αρμενίων»)* και, επειδή δεν γνώριζαν πώς καθιερώθηκε, θεωρούσαν ότι ήταν αποτέλεσμα συγχύσεως, επινόησαν δε τόσες παράλογες αιτίες για να την ερμηνεύσουν, με αποτέλεσμα να μη μπορεί κανείς να βρει άκρη!].

αρτηρία (η) {αρτηριών} **1.** ΑΝΑΤ. το αγγείο που μεταφέρει από την καρδιά το αίμα στους ιστούς και στα όργανα τού σώματος: *τραχεία* | *κεντρική* | *πνευμονική* | *μηριαία* | *στεφανιαία* ~ · 2. (μτφ.) ο δρόμος που αποτελεί κεντρική λεωφόρο: *κυκλοφοριακή ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άΕερτηρία < *άρτώ* «κρεμώ, εξαρτώ» (< **ἄΡερτώ)* < *αεί-ρω* «σηκώνω, συνάπτω» (< **ἀFέρ-jαi),* παράλλ. τύπος τού ρ. *αϊρω.* Ομόρρ. αορτή].

αρτηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις αρτηρίες: -αίμα | πίεση | *σφυγμός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

αρτηρίδιο (το) (αρτηριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους μικρούς κλάδους στους οποίους διακλαδίζεται μια αρτηρία και οι οποίοι ρυθμίζουν την αιμάτωση των περιφερειακών οργάνων και την πίεση τού αίματος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arteriole].

αρτηριοπάθεια (η) (αρτηριοπαθειών) ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση αρτηρίας (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arteriopathy].

αρτηριοσκλήρωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) 1. ΙΑΤΡ. η απόφραξη των καρδιακών αρτηριών, κυρ. από λίπη ή εναποθέσεις ασβεστίου, με συνέπεια να εμποδίζεται η απρόσκοπτη αιμάτωση τού οργανισμού (πβ. λ. *αθηρωμάτωση)* · 2. (μτφ.) η αντίδραση σε κάθε προοδευτική κίνηση: η ~ *τού σκοταδιστικού καθεστώτος εμπόδιζε κάθε νεωτεριστική κίνηση* ΣΥΝ. σκοταδισμός, αντίδραση. Επίσης αρτηριοσκλήρυνση [1896]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. arteriosclerosis].

αρτηριοσκλήρωση ή αρτηριοσκλήρυνση; ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί το ρ. *σκληρύνω (σκλήρυσμα, σκληρυσμός, σκληρυντικός)* και όχι το *σκληρώ (-ώνω).* Ωστόσο, το ουσ. που χρησιμοποιήθηκε είναι σκλήρωμα και, αργότερα (στους παπύρους), σκλήρωσις - και όχι σκλήρυνσις! Σύμφωνα με αυτά, φαίνεται προτιμότερος ο τ. αρτηριοσκλήρωση, μιας και σχηματίζεται με το επίθημα -ωσις *(-ωση)* που δηλώνει πάθηση (πβ. *κίρρωση* [τού ήπατος], *νεύρωση, αφυδάτωση, κάκωση* κ.λπ.). Στην Ελληνική με τον όρο *σκλήρωση* δηλώθηκε σειρά ασθενειών: *φλεβοσκλήρωση, καρδιοσκλήρωση, αγγείο· σκλήρωση, αδενοσκλήρωση, ωτοσκλήρωση, μυοσκλήρωση.*

→ -ωση

αρτηριοσκληρωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αρτηριοσκλήρωση 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερσυντηρητική προσκόλληση σε πεπαλαιωμένα σχήματα (αξίες, συνήθειες, αντιλήψεις κλπ.) ζωής: ~ *πολιτικός/ νοοτροπία* ΣΥΝ. αναχρονιστικός.

αρτηριοστένωση (η) (-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής διαμέτρου μιας αρτηρίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

άρτι επίρρ. (λόγ.-συνήθ. με λόγ. παθ. μτχ.) μόλις, πρόσφατα, προ ολίγου: ~ *αφιχθείς* | *εκδοθέν* | *απολυθείς.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επακριβώς, πρόσφατα (δηλ. ακριβώς προ ολίγου)» < θ. *άρ-τι-, συνδ. με ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, συνάπτω» και

το τελικό -ι ερμηνεύεται ᵉίτε ως τοπική πτώση είτᵉ ως αιτιατική ουδετέρου. Η χρήση τού επιρρ. στις Ι.Ε. γλώσσες, σημασιολογικά διαφοροποιημένου, πιστοποιείται επαρκώς, πβ. αρμ. ard «μόλις τώρα», λιθ. artì «πλησίον», σανσκρ. rtâs «σωστός», λατ. ars, artis «δεξιοτεχνία, τέχνη» κ.ά.].

άρτι- α' συνθᵉτικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. ότι κάτι έχει συμβεί πρόσφατα, πριν από λίγο: *αρτι-γενής, αρτι-σύστατος* · 2. ότι κάτι είναι άρτιο, ακέραιο: *αρτι-επής, αρτι-μελής.* [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *άρτι-μελής),* που προέρχεται από το επίρρ. *άρτι* «πρόσφατα, μόλις προ ολίγου» (βλ.λ.). Πβ. κ. *άρτιος].*

αρτιγενής, -ής, -ές {αρτιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μόλις γεννήθηκε, μόλις απέκτησε υπόσταση: ~ *οργάνωση* ΣΥΝ. νεοσύστατος. Επίσης αρτιγέννητος, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άρτι- + *-γενής < γένος].*

αρτίδιο (το) → άρτος

αρτιεπής, -ής, -ές {αρτιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που εκφέρει άρτιο λόγο ΣΥΝ. ακριβολόγος. — αρτιέπεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άρτι- + -επής < *έπος].*

αρτιθανής, -ής, -ές {αρτιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πέθανε πρόσφατα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άρτι-* + *-θανής,* από το θ. -θαν- τού ρ. θνήσκω (πβ. αόρ. β' *ε-θαν-ον)].*

αρτιμελής, -ής, -ές {αρτιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διατηρεί τα μέλη τού σώματος του ακέραια και υγιή, που δεν παρουσιάζει σωματική αναπηρία: *έφερε στον κόσμο ένα χαριτωμένο μωρό, αρτιμελές και υγιές* ΣΥΝ. σώος ΑΝΤ. ανάπηρος, άτομο με ειδικές ανάγκες, (μειωτ.) σακάτης. — αρτιμελώς επίρρ., αρτιμέλεια (η) [1886]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άρτι- + *-μελής < μέλος].*

Αρτινός, -ή, -ό → Αρτα

άρτιος, -α, -ο 1. αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, ολοκληρωμένος: *σκοπός τού σεμιναρίου είναι να προσφέρει ~ επαγ-γελματική κατάρτιση* ‖ *όλες οι προσπάθειες μας συντελούν στη δημιουργία ενός ~ συνόλου* ΣΥΝ. ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ. ελλιπής, λειψός, ελαττωματικός • 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα, που δεν έχει ελάττωμα: *απέσπασε τα θερμά συγχαρητήρια όλων για την ~ οργάνωση τής εκδήλωσης* ΣΥΝ. τέλειος, υποδειγματικός, άψογος ΑΝΤ. ατελής **3.** ΜΑΘ. ***άρτιος αριθμός*** ο ακέραιος αριθμός που είναι πολλαπλάσιο τού δύο (2), λ.χ. 4, 6, 8 ΣΥΝ. ζυγός ΑΝΤ. περιττός, μονός 4. σρ-***τιο(ν)*** *(το)* (α) το συνολικό κόστος, η χρηματική αξία πράγματος: *θα πληρώσω ό,τι οφείλω εις το* ~ (β) η αξία στην οποία εκδόθηκαν χρεώγραφα, η ονομαστική τους αξία. — άρτια | αρτίως [αρχ.] επίρρ., αρτιότητα (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, ακριβής», < επίρρ. *άρτι* «ακριβώς - πρόσφατα» (βλ.λ.)].

αρτιστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γυναίκα που ασχολείται με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ. θεατρίνα 2. (κακός.) η γυναίκα που διασκεδάζει πελάτες νυχτερινών κέντρων, ιδίως καμπαρέ ΣΥΝ. καμπαρετζού 3. (σπανιότ. ευφημ.) η πόρνη. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *αρτίστας].*

αρτίστ<u>α</u>ς (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνδρας που ασχολείται επαγγελματικά με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ. θεατρίνος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. artista «καλλιτέχνης» < arte «τέχνη» < λατ. ars, artis].

αρτίστικος, -η, -ο καλλιτεχνικός.

αρτισύστατος, -η, -ο αυτός που μόλις συστάθηκε, που ιδρύθηκε πρόσφατα: ~ *σωματείο* ΣΥΝ. νεοσύστατος, νεότευκτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άρτι- (< άρτι) + -σύστατος < συνίσταμαι].*

αρτιφισιελ (το) {άκλ.} είδος επιχρίσματος τοίχων εξωτερικών κυρ. χώρων, που δημιουργεί ανώμαλη επιφάνεια. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. artificiel «τεχνητός» < λατ. artificialis].

αρτιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρτίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) δίνω σε κάτι τέλεια μορφή, το καθιστώ άρτιο: *αποφάσισε να παρακολουθήσει τα σεμινάρια αυτά, για να αρτιώσει την επαγγελματική του κατάρτιση* ΣΥΝ. τελειοποιώ, ολοκληρώνω.

αρτίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τελειοποίηση, το να γίνεται ή να είναι κάτι άρτιο: η *ποίηση του έχει μια τεχνική ~ που εξαντλεί τις δυνατότητες των παραδοσιακών μέτρων.*

αρτοβιομηχανία (η) {αρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και ειδών ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι. — αρτ**οβιομ**ήχαν**ος** (ο) [1888].

αρτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλούνται ή/και παρασκευάζονται είδη αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής.

αρτοκλ<u>α</u>σία (η) {αρτοκλασιών} ΕΚΚΛΗΣ. ειδική τελετή στις μεγάλες γιορτές, κατά την οποία ο ιερέας ευλογεί τους προσφερόμενους πέντε άρτους, που θα μοιραστούν στο εκκλησίασμα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άρτος + *-κλασία < κλάσις < κλώ* «κόβω, σπάζω». Βλ. κ. *κλάσμα].*

αρτοκλιβανος (ο) (-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ειδικός κλίβανος που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία: *κτιστός ~.* **αρτοποι**είο (το) [μτγν.] 1. το κατάστημα στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί ΣΥΝ. φούρνος 2. (συνεκδ.) το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται ψωμί. αρτοποιία (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1} 1. η παρασκευή ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και προϊόντων ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι των δημητριακών 2. το αρτοποιείο. — αρτοποιός (ο/η) [αρχ.], αρτοποιητικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αρτοποιός < άρτος + -ποιος < ποιώ].* αρτοπωλείο (το) [αρχ.] το κατάστημα όπου πωλείται ψωμί ΣΥΝ. φούρνος, πρατήριο άρτου | ψωμιού. — αρτοπώλης (ο) [μτγν.], αρτοπώλισσα (η). άρτος (ο) (λόγ.) 1. το ψωμί: ένζυμος | *άζυμος | λευκός | κρίθινος | πι-τυρούχος ~·* ΦΡ. (α) ***(ο άρτος) ο επιούσιος*** τα απαραίτητα αγαθά, κυρ. η βασική τροφή (από την Κυριακή προσευχή: τον *άρτον ημών τον επιούσιον δος ήμϊν σήμερον,* Κ.Δ. Ματθ. 6, 11) (β) (ειρων.) **άρτος *και θεάματα*** τα μεγαλειώδη θεάματα, ενδεχομένως σε συνδυασμό με επιπόλαιες απολαύσεις, που αποσκοπούν στον εντυπωσιασμό τού λαού: συχνά *οι δικτάτορες παρέχουν στον λαό ~, για να κερδίσουν την εύνοια του* (γ) ουκ **ειτ' *άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος*** *(ουκ έπ' άρτφ μόνφ ζήσεται άνθρωπος,* Κ.Δ. Ματθ. 4,4) για την επισήμανση τού γεγονότος ότι ο άνθρωπος έχει και πνευματικές ανάγκες παράλληλα με τις υλικές 2. ΕΚΚΛΗΣ. το ψωμί που χρησιμοποιείται κατά την εκκλησιαστική λειτουργία (βλ. κ. λ. *αρτοκλασία).* — (υποκ.) αρτίδιο (το) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αήρ.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άρ-τός, ρηματικό επίθ., < *άρ-τού ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «παρασκευάζω, συνδέω», οπότε η λ. *άρτος* θα υποδήλωνε τη διαδικασία (ζύμωμα, φούρνισμα) παρασκευής τού ψωμιού. Κατ' άλλη άποψη, επειδή η λ. *άρτος* περιγράφει τη βασικότερη ανθρώπινη τροφή, είναι πιθ. να συνδέεται με το βασκ. arto «ψωμί αραβοσίτου» (> ισπ. artal «πίτα») και, ως εκ τούτου, να ανήκει στο προ-ΙΕ. γλωσσικό υπόστρωμα αρχαιοτάτων λέξεων. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. *άρτος* ως απόδ. τού εβρ. léchem, δηλώνοντας όχι μόνο το ψωμί, αλλά και την τροφή γενικά. Η σημ. αυτή (που δείχνει τη σπουδαιότητα τού *άρτου)* διατηρείται και στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 6, 11: τον *άρτον ημών τον επιούσιον δός ήμϊν σήμερον),* όπου χρησιμοποιείται επίσης (ειδικά ο άζυμος άρτος) ως σύμβολο τού Χριστού και τού σώματος του (πβ. Ιωάνν. 6, 48: *εγώ είμι ό άρτος τής ζωής,* Λουκ. 22, 19: *και λαβών άρτον... εδωκεν αύτοϊς λέγων τούτο έστιν το σώμα μου...).* Η φρ. *άρτον και θεάματα* αποδίδει το λατ. panem et circenses, υποδηλώνοντας την τακτική τού ρωμαϊκού κράτους να προσφέρει (ιδ. στους άπορους πολίτες) τροφή και διασκεδάσεις, προκειμένου να μην επαναστατούν].

αρτοσκεύασμα (το) {αρτοσκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} προϊόν αρτοποιίας που παρασκευάζεται με βάση το ζυμάρι τού ψωμιού, λ.χ. το παξιμάδι, τα βουτήματα, τα κουλλούρια κ.λπ.

αρτοσφραγίδα (η) ΕΚΚΛΗΣ. ξύλινη σφραγίδα με ανάγλυφη παράσταση σταυρού και την επιγραφή ΙΣΧΣ ΝΙΚΑ (δηλ. Ιησούς Χριστός Νικά), με την οποία σφραγίζεται το πρόσφορο (βλ.λ.).

αρτοφόρι**ο (τ**ο) {αρτοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το λειτουργικό σκεύος στο οποίο φυλάσσεται ο αγιασμένος άρτος τής Θείας Ευχαριστίας για τη μετάληψη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άρτοφόριον,* αρχική σημ. «καλάθι ψωμιού», < άρτος + *-φόριον < φέρω].*

αρτύθηκα ρ. → αρταίνω

άρτυμα (το) (αρτύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. οτιδήποτε προστίθεται στο μαγειρευμένο φαγητό, για να το νοστιμίσει, για να κάνει τη γεύση του πιο πικάντικη, π.χ. αλάτι, πιπέρι, μπαχαρικά κ.λπ. ΣΥΝ. καρύκευμα 2. (μτφ.) το εκφραστικό μέσο που προστίθεται στον λόγο (κυρίως στην αφήγηση), για να καταστήσει το περιεχόμενο του σαφέστερο ή και να εντυπωσιάσει τον ακροατή | αναγνώστη · **3**. το φαγητό που δεν καταναλώνεται τις ημέρες τής νηστείας, το μη νηστήσιμο, π.χ. το κρέας, το αβγό κ.λπ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άρτυω « καρυκεύω». Βλ. κ. *αρταίνω].*

αρτύνω ρ. → αρταίνω

αρτύσιμος, -η, -ο (για τροφή) αυτός που περιέχει κάτι από τις κατηγορίες τροφών από τις οποίες απέχει κανείς εκούσια κατά τη νηστεία ΑΝΤ. νηστήσιμος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άρτυσις < αρχ. άρτύω, βλ. κ. αρταίνω].

αρύβαλλος (ο) {αρυβάλλ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό αγγείο με σφαιρικό σώμα και στενό λαιμό, όπου έβαζαν το λάδι με το οποίο αλείφονταν οι αθλητές.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ησύχιο, < *άρύω* «αντλώ» (πβ. *άρύομαι) + βάλλω,* μολονότι το β' συνθ. ίσως συνδ. με τη λ. *βαλλάντιον.* Κατ' άλλους, η λ. αποτελεί δάνειο θρακο-φρυγικής προελ.].

αρύομαι ρ. μετβ. αποθ. {αρύσθηκα} (αρχαιοπρ.) αντλώ (συνήθ. ειδήσεις, στοιχεία) από πηγή: *αρύεται τις πληροφορίες του από αξιόπιστες πηγές.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **Έαρ-ύ-,* αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με το ρ. *ευρίσκω* (< **Fe-Fr-),* βλ. λ. *βρίσκω].*

αρχάγγελος (ο) {αρχαγγέλ-ου | -ων, -ους) ΕΚΚΛΗΣ. Ο αρχηγός των αγγέλων, ο άγγελος με υψηλή θέση στην ουράνια ιεραρχία: ο ~ *Μιχαήλ και ο ~ Γαβριήλ.* — **αρχαγγελικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άρχω + άγγελος].*

αρχαΐζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχάισα} 1. μιμούμαι αρχαϊκά πρότυπα 2. (συνήθ. ειδικότ.) χρησιμοποιώ απηρχαιωμένη γλώσσα, τύπους που ανήκουν σε αρχαιότερα γλωσσικά στάδια **3**. ***αρχαΐζουσα*** (η) λόγια μορφή γλώσσας, που χρησιμοποιεί συστηματικώς στοιχεία από την Αρχαία. ΣΧΟΛΙΟ *λόγιος.*

αρχαϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μιμείται πρότυπα τής αρχαιότητας **2**. αυτός που ανήκει σε πρώιμο στάδιο εξελίξεως **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. χαρακτηριστικός τού σταδίου εξελίξεως τής ελληνικής τέχνης στον 7ο και 6ο αι. π.Χ. (πριν από την κλασική εποχή) στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την αγγειογραφία: ~ *περίοδος | ρυθμός*- ΦΡ. ***αρχαϊκό μειδίαμα*** **τ**ο χαμόγελο που εμφανίζεται στα πρόσωπα των αρχαϊκών κούρων και κορών και δίνει την αίσθηση εσωτερικής γαλήνης και αταραξίας. — αρχαίκ-ά | **-ώς** [αρχ.] επίρρ., **αρχαϊκότητα** (η) [1861].

αρ**χαϊκός** < αρ**χαίος**, αθηναϊκός < Αθήναι | **Αθ**η**ναίος** κοκ. Από αρχ. ονόματα σε -αίος ή -at σχηματίστηκαν επίθετα σε **-α-ϊκός** (αντί *-αι-ικός* «κατά προφύλαξιν», για να αποφευχθεί δηλ. η άλλε-

πάλληλη παρουσία δύο | στην αρχαία προφορά που θα ήταν -aiikós). Παραδείγματα: *αρχαίος* > αρχαϊκός, *Αθήναι* | *Αθηναίος* > **αθηναϊκός,** *Ρωμαίος* > ρωμαϊκός, *ελαία* > ελαϊκός, (νεότ.) *πετρέλαιο* > πετρελαϊκός, *τροχαίος* > **τροχαϊκός**, **αακαδημαίος* > ακαδημαϊκός, *Εβραίος* > εβραϊκός, *Πάτραι* > πατραϊκός, *Θήβαι* > **θη βαϊκός** κ.ά. → *Ακαδημία*

αρχαίο- κ. **αρχαι**ό- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την αρχαιότητα (κυρ. την ελληνική και ρωμαϊκή): *αρχαιο-λογία, αρχαιο-γνώστης, αρχαιο-μάθεια, αρχαιο-πρεπής, αρχαιο-κάπηλος.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *άρχαιο-πρεπής),* που προέρχεται από το επίθ. αρχαίος].

αρχαιογνω**σία** (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η συστηματική γνώση τού κόσμου τής αρχαιότητας με τη βοήθεια των επιστημών που τον μελετούν (κλασική φιλολογία, αρχαιολογία, ιστορία κ.λπ.). — αρχαιογνώστης (ο), αρχαιογνώστρια (η), αρχαιογνωστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Altertumskunde].

αρχαιοδίφης (ο) [1857] {αρχαιοδιφών} ο ερευνητής τής αρχαιότητας, αυτός που μελετά συστηματικά τον αρχαίο κόσμο, κυρ. ερευνώντας απευθείας τις πηγές.
[ΕΤΥΜ < *αρχαίος* + *-δίφης* < αρχ. *διφώ* «ερευνώ», απόδ. τού γερμ. Altertumsforscher].

αρχαιοελληνικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στους αρχαίους Έλληνες ή στην αρχαία Ελλάδα: ~ πολιτισμός | *πνεύμα* | *γλώσσα* | *μουσική* | *ιδεώδη*.

αρχαιοκαπηλία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το παράνομο εμπόριο αρχαίων αντικειμένων: *προβλέπεται αύξηση τού αριθμού των φυλάκων για την πάταξη τής* ~. — αρχαιοκαπηλικός, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ειδωλολατρία.

αρχαιοκάπηλος (ο/η) [1831] {αρχαιοκαπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται παράνομα αρχαία αντικείμενα.

αρχαιόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που κλίνεται σύμφωνα με αρχαία πρότυπα κλίσης, π.χ. τα ~ θηλυκά σε -ώ, *-ούς:* ηχ-ώ, *-ούς.*

αρχαιολα**τρία** (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ο υπέρμετρος θαυμασμός προς τον πολιτισμό τής κλασικής αρχαιότητας, η μίμηση προτύπων εκείνης τής εποχής. — αρχαιολάτρης (ο), αρχαιολάτρισσα (η), αρχαιολατρικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ *ειδωλολατρία.*

αρχαιολογί**α** (η) [αρχ.] η επιστήμη που ερευνά τα ευρήματα τής κατασκευαστικής δραστηριότητας τού ανθρώπου τού παρελθόντος (μνημεία, έργα τέχνης, αντικείμενα καθημερινής ζωής κ.ά.(, τα μελετά και εξάγει συμπεράσματα για τον πολιτισμό του.

αρχαιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής αρχαιολογίας, γενικότ. με τη μελέτη τής αρχαιότητας: ~ *ανασκαφές* | *ευρήματα* | *ενδιαφέρον* | *μουσείο* | *θησαυρός* | *έρευνα-* ΦΡ. (α) ***αρχαιολογική αξία*** η αξία αντικειμένου, η οποία πηγάζει από την αρχαιότητα και τη σπανιότητά ή τη μοναδικότητα του (β) ***αρχαιολογικός*** *χώρος* ο συνήθ. υπαίθριος χώρος που περιλαμβάνει μνημεία τής αρχαιότητας (γ) ***Αρχαιολογική Υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την ανασκαφή και την προστασία των αρχαιοτήτων. — αρχαιολογικ-ά | -ώς [1833] επίρρ.

αρχαιολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην αρχαιολογία 2. (γενικότ.) ερευνητής καταλοίπων από πολιτισμούς τού παρελθόντος, κυρ. αυτός που κάνει ανασκαφές (όπως π.χ. ο Ε. Σλήμαν, ο οποίος έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές και έφερε στο φως σημαντικά μνημεία, χωρίς να έχει σπουδάσει αρχαιολογία).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*

αρχαιομα**θής**, -ής, -ές [1868] {αρχαιομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, κυρ. τη γλώσσα και τα κείμενα: ο *Αδ. Κοραής υπήρξε πρότυπο αρχαιομαθούς φιλολόγου* ΣΥΝ. αρχαιογνώστης. — αρχαιομάθεια (η) [1826].

αρχαιομανής, -ής, -ές (αρχαιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που τρέφει υπερβολικό θαυμασμό και πάθος για την αρχαιότητα (ιδ. την κλασική) ΣΥΝ. αρχαιολάτρης. — αρχαιομανία (η) [1889].

αρχαιομετρία (η) ΑΡΧΑΙΟΛ. η εύρεση νέων και η προαγωγή παλαιοτέρων μεθόδων που χρησιμοποιεί η αρχαιολογία, προκειμένου να προαγάγει την έρευνα της και να τεκμηριώσει ακριβέστερα τα συμπεράσματα της (τρόποι έρευνας, μέσα χρονολόγησης κ.λπ.). — αρχαιομέτρης (ο/η). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. archaeometry].

αρχαιοπινής, -ής, -ές {αρχαιοπιν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αρχαιοπινέστερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που διατηρεί πολλά αρχαϊκά στοιχεία: *πολλά συμπεράσματα για την προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής προκύπτουν από τη μελέτη ~ διαλέκτων, όπως τής Ποντιακής, τής Κυπριακής, τής Τσακωνικής κ.ά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που φέρει αρχαία σκουριά», < *αρχαίος* + *-πινής* < *πίνος* «ακαθαρσία»].

αρχαιοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η υπερβολική προσκόλληση στην αρχαιότητα, στον πολιτισμό των αρχαίων (συχνά με παράλληλη υποτίμηση τού παρόντος) (πβ. λ. *προγονοπληξία).* — αρχαιόπληκτος (ο), αρχαιόπληκτη (η). [ΕΤΥΜ. < *αρχαίο-* + *-πληξία* < πλήττω].

αρχαιοπρε**πής**, -ής, -ές {αρχαιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αρχαιοπρεπέστ-ερος, -ατός} αυτός που αρμόζει στους αρχαίους τρόπους, έθιμα, γλώσσα κ.λπ.: ~ *ένδυση* | *ύφος* ΣΥΝ. αρχαϊκός ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος. Επίσης αρχαιόπρεπος, -η, -ο. — αρχαιοπρεπώς επίρρ. [μτγν.], αρχαιοπρέπεια (η) [1861]. [ΕΤΥΜ αρ_χ. < *αρχαίος* + *-πρεπής* < *πρέπω].*

αρχαιοπωλης (ο) [1887] {αρχαιοπωλών}, αρχαιοπώλισσα (η) {αρχαιοπωλισσών} πρόσωπο που εμπορεύεται παλιά ή και αρχαία αντικείμενα ΣΥΝ. αντικέρ. — αρχαιοπωλείο (το).

αρχαίος, -α, -ο **1.** αυτός που υπήρξε ή δημιουργήθηκε στο μακρινό παρελθόν (κυρ. μέχρι την εποχή από την οποία θεωρείται ότι ξεκινά ο Μεσαίωνας): ~ *μύθος* | *τέχνη* | *ναός* | *τραγωδία* | *λογοτεχνία* || ~ Έλληνες | *Αιγύπτιοι* ΑΝΤ. νεότερος, σύγχρονος, πρόσφατος 2. αυτός που σχετίζεται με το μακρινό παρελθόν: ~ *ιστορία* 3. (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες τής προχριστιανικής κυρ. αρχαιότητας: *οι - ημών πρόγονοι* || *νοσταλγοί τής - δόξας* (β) (για την ελληνική γλώσσα) αυτός που συνδέεται ή αναφέρεται στην περίοδο τής ελληνικής γλώσσας από την πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (περ. 2.000 π.Χ.-300 π.Χ.): ~ *γλώσσα* 4. αυτός τού οποίου η ύπαρξη χρονολογείται από το μακρινό παρελθόν: *οι κύκλοι χοροί αποτελούν ~ παράδοση* ΦΡ. (λόγ.) ***από αρχαιοτάτων χρόνων*** από πάρα πολύ παλιά ΣΥΝ. από καταβολής κόσμου, ανέκαθεν **5**. ***αρχαίοι*** (οι) (α) οι άνθρωποι που έζησαν κατά την αρχαιότητα, ειδικότ. οι αρχαίοι Έλληνες: η ζωή των ~ || *θαυμάζει τους* ~ (β) οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και τα σημαντικότερα πρόσωπα τής αρχαίας ελληνικής ιστορίας: *μελετά τους* ~ || η πολιτική *σκέψη των* ~ **6**. ***αρχαία*** (τα) (α) τα μνημεία τής αρχαιότητας, καταχρ. και πιο πρόσφατων περιόδων, όπως του Μεσαίωνα ΣΥΝ. αρχαιότητες (β) το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών (γλώσσας και γραμματείας) • **7.** (συγκρ. ***αρχαιότερος,*** -η, -ο) αυτός που εργάζεται σε συγκεκριμένο χώρο περισσότερα χρόνια από τους συναδέλφους του και, ως εκ τούτου, προηγείται ιεραρχικά: *κατά τις έκτακτες κρίσεις προήχθησαν οι δύο αρχαιότεροι ταξίαρχοι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχαϊκός.* [ΕΤΥΜ- < αρχ· *αρχαίος* < *αρχή* | άρχο + -ιος].

αρχαιοσυλλέκτης (ο) {αρχαιοσυλλεκτών}, αρχαιοσυλλέκτρια (η) {αρχαιοσυλλεκτριών} συλλέκτης αρχαίων αντικειμένων και έργων τέχνης.

αρχαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ. | αρχαιοτήτων στη σημ. 4} 1. η ιστορική περίοδος τού παρελθόντος, που φθάνει μέχρι τον Μεσαίωνα 2. (ειδικότ. για την Ελλάδα) η ιστορική περίοδος που ξεκινά από την εμφάνιση των πρώτων δειγμάτων ελληνικού πολιτισμού και φθάνει μέχρι τα βυζαντινά χρόνια: *πρώιμη* | *κλασική* | *ελληνιστική* ~ 3. η ιδιότητα τού αρχαίου ή ο βαθμός στον οποίο είναι (κάτι) αρχαίο: δεν *υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των επιστημόνων ως προς την* ~ τού *αγάλματος* 4. (συνήθ. στο" πληθ.) τα μ"ημεία τής αρχαιότητας, τα αντικείμε"α με αρχαιολογική αξία· (γενικότ.) κάθε αντικείμενο που προέρχεται από περίοδο τού παρελθόντος: βυζαντινές | *εναλίες* ~· ΦΡ. ***Εφορία Αρχαιοτήτων*** η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με την καταγραφή και επίβλεψη των αρχαιοτήτων, οι οποίες ανήκουν στον τομέα αρμοδιότητας της · 5. (κυρ. για τις δημόσιες υπηρεσίες και τη στρατιωτική ιεραρχία) η προτεραιότητα κάποιου έναντι των συναδέλφων του για άσκηση έργου ή προαγωγή με βάση τα χρόνια υπηρεσίας: θα *προτιμηθεί ο πρώτος κατά σειράν αρχαιότητας.*

αρχαιότροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι φτειαγμένος σύμφωνα με τον τρόπο των αρχαίων: ~ *σχέδιο* | *περιδέραιο.* — αρχαιότροπα επίρρ.

αρχαιόφιλος, -η, -ο [1878] αυτός που αγαπά τις αρχαιότητες, καθετί αρχαίο ΣΥΝ. αρχαιολάτρης, αρχαιομανής.

αρχαιοφύ**λακ**ας (ο/η) [1863] {(θηλ. αρχαιοφύλακος) | αρχαιοφυλάκων} φύλακας αρχαιολογικών χώρων και μουσείων.

αρχαιρεοί**ες** (οι) {αρχαιρεσιών} η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη αρχών (μελών προεδρείου, διοικητικού συμβουλίου κ.λπ.) ΣΥΝ. εκλογές, ψηφοφορία. [ΕΤΥΜ. αρ χ. < άρχ- (< αρχή) + *-αιρεσία* < *αϊρεσις* «εκλογή»].

αρχαϊσμός (ο) [μτγν.] **1.** η τάση να χρησιμοποιεί κάποιος στον λόγο του (γραπτό, προφορικό) αρχαία στοιχεία ή νεότερα κατά μίμηση των αρχαίων: *ο ~ χαρακτηρίζει τα κείμενα του* 2. (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο είναι ενδεικτικό τής παραπάνω τάσης: το *κείμενο είναι γεμάτο αρχαϊσμούς* || *το «ούτως ειπείν» αποτελεί αρχαϊσμό τής Ν. Ελληνικής.* — αρχαϊστής (ο) [1829], αρχαίστρια (η).

αρχαϊστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που μιμείται ή μοιάζει με τα αρχαία πρότυπα, τον πολιτισμό ή τη γλώσσα: ~ *ύφος* | *τεχνοτροπία* | *έκφραση-* ΦΡ. ***αρχαϊστική τέχνη*** η τέχνη η οποία χρησιμοποιεί συνειδητά σχήματα τής τέχνης των αρχαίων χρόνων εκφράζοντας ρομαντισμό ή παράδοση- εκδηλώθηκε ήδη τον 5ο αι. π.Χ. και αναπτύχθηκε κατά τους ύστερους αρχαίους χρόνους.

αρχάνθρωπος (ο) {αρχανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος που έζησε στην παλαιολιθική εποχή και έχουν βρεθεί οστά του. [ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχικώς για τον Αδάμ) < *άρχ-* (< *αρχή) + άνθρωπος].*

αρχάριος, -α, -ο αυτός που μόλις αρχίζει να μαθαίνει ή να εξασκεί κάτι και, κατά συνέπεια, του λείπει η σχετική πείρα και η τριβή: ~ *οδηγός* || (ως ουσ.) *τμήματα αρχαρίων* (π.χ. σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών) || ΣΥΝ. πρωτάρης ΑΝΤ. προχωρημένος, έμπειρος. [ΕΤΥΜ μτγν. < *αρχή* + παραγ. επίθημα *-άριος* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον μαθητή των αρχικών τάξεων. Η σημ. «πρωτόπειρος» ήδη μτγν.].

αρχέγονος, -η, -ο 1. αυτός που υπάρχει από το πρώτο στάδιο τής εμφάνισης ενός όντος, που συνδέεται με την ίδια τη φύση τού όντος: *το - ένστικτο τής αυτοσυντήρησης* | *τής μητρότητας* | *τής διαιώνισης τού είδους 2.* (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί, που χαρακτηρίζεται από πρωτογονισμό: *- λαός* ΣΥΝ. πρωτόγονος, καθυστερημένος ΑΝΤ. εξελιγμένος. — αρ**χέγο**να επίρρ. [ΕΥΜι μτγν. < *άρχε-* (< *αρχή) + γόνος].*

αρχείο (το) **1.** η ιδιωτική ή δημόσια συλλογή εγγράφων ή άλλων αντικειμένων (φωτογραφιών, αποκομμάτων, εφημερίδων κ.λπ.), που κρίνεται σκόπιμο να φυλαχθούν για λόγους πρακτικούς, ιστορικούς ή συναισθηματικούς: πλούσιο | *ιστορικό* | *λαογραφικό* ~ || το ~ τής *εφημερίδας* 2. (κατ' επέκτ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνονται και φυ-

λάσσονται οι παραπάνω συλλογές, είτε πρόκειται για απλό συρτάρι είτε για αίθουσα ή και ολόκληρο ίδρυμα· ΦΡ. στέλνω | **βάζω** ***(μια υπόθεση) στο αρχείο*** για υπόθεση για την οποία δεν γίνεται πλέον έρευνα, δεν υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον: *η εξεταστική επιτροπή έστειλε την υπόθεση στο αρχείο* 3. ΠΛΗΡΟΦ. (α) συλλογή ομοειδών πληροφοριών ή στοιχείων με ιδιαίτερο όνομα, η οποία περιέχει σε ηλεκτρονική μορφή, π.χ. πρόγραμμα, έγγραφο, εικόνα, λογιστικό φύλλο, ηχητικό κομμάτι, κινούμενη εικόνα (βίντεο) κ.λπ., και αποθηκεύεται συνήθως στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ (β) ***αρχείο δεδομένων*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικώς δεδομένα (και όχι προγράμματα) (γ) ***αρχείο εντολών*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικά εντολές και προγράμματα. — αρχειακός, -ή, -ό [1887].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀρχεῖον,* αρχική σημ. «κατοικία των αρχόντων», < *αρχή* «εξουσία». Η σημ. «επίσημο κρατικό έγγραφο» είναι μτγν. και οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιου είδους έγγραφα φυλάσσονταν στα σπίτια των αρχόντων. Η σημ. «αρχείο Η/Υ» αποδίδει το αγγλ. file, ενώ η σημ. «αρχείο δεδομένων» αποδίδει το αγγλ. data file].

αρχειοθετώ ρ. μετβ. (αρχειοθετείς... | αρχειοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταξινομώ υλικό (γραπτό, ηχητικό, οπτικό) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελεί αρχείο, εντάσσω σε αρχείο: ~ *φακέλους ! έγγραφα | δισκέτες | δελτία | καρτέλες.* — αρχειοθέτηση (η), **αρχειοθέτης** (ο), **αρχειοθέτρια** (η). [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. archiver].

αρχειοθήκη (η) [1833] {αρχειοθηκών} ειδική θήκη, συνήθ. ενσωματωμένη σε συρτάρι, όπου φυλάσσονται έγγραφα ή άλλα αντικείμενα αρχείου (βλ.λ.).

αρχειομαρξισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. παλαιότ. οργάνωση που ιδρύθηκε μέσα στους κόλπους τού Κ.Κ.Ε., η οποία αμφισβήτησε την επίσημη γραμμή τού κόμματος, θεωρώντας ότι η αφομοίωση τής μαρξιστικής θεωρίας πρέπει να προηγείται τής επαναστατικής πολιτικής. — αρχειομαρξιστής (ο), αρχειομαρξιστικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται στο περιοδικό *Ἀρχεῖον* του *Μαρξισμού,* το οποίο πρωτοεκδόθηκε τον Μάιο τού 1923 για την ιδεολογική επιμόρφωση των κομουνιστών. Αργότερα ιδρύθηκε η *«Οργάνωσις των Αρχειομαρξιστών»,* η οποία -ακολουθώντας γενικά τις αρχές τού Λ. Τρότσκι- ανήκε στη μειοψηφία τού κόμματος και αντετίθετο στις κατευθύνσεις τής ηγεσίας].

αρχειονομια (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση και συστηματοποίηση τού αρχειακού υλικού, καθώς και την οργάνωση τής έρευνας του.

αρχειοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {αρχειοφυλάκων} υπάλληλος επιφορτισμένος με την επιμέλεια αρχείου.

αρχειοφυλακείο (το) [1854] το κτήριο που στεγάζει δημόσιο αρχείο εγγράφων (λ.χ. δικαστικών αποφάσεων, συμβολαιογραφικών πράξεων κ.λπ.). Επίσης αρχειοφυλάκιο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυλάκιο.*

Αρχέλαος (ο) {-ου κ. -άου} 1. αρχαίος Λακεδαιμόνιος βασιλιάς (9ος αι. π.Χ.) 2. όνομα βασιλέων τής αρχαίας Μακεδονίας 3. όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «η εξουσία τού λαού», < *ἄρχε-*(< *αρχή*) + *λαός].*

αρχέτυπος, -η, -ο 1. αυτός που διαμορφώθηκε ήδη από την αρχή και μπορεί να αποτελέσει πρότυπο 2. (α) ΨΥΧΟΛ. ***αρχέτυπο*** (το) {αρχετύπ-ου | -ων} παγκόσμια συλλογική συμπαράσταση, ασυνείδητη εικόνα ή ιδέα κοινή σε όλους τους ανθρώπους (π.χ. η γέννηση, ο θάνατος, ο ήρωας, ο θεός κ.ά.) (βλ. κ. λ. *ασυνείδητο)* (β) ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) το κείμενο που θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στο αρχικό κείμενο ενός συγγραφέα και από το οποίο προέρχεται όλη η σωζόμενη χειρόγραφη παράδοση ενός έργου · 3. (έντυπο) που τυπώθηκε στα πρώτα στάδια εμφανίσεως τής τυπογραφίας (1450-1501 περίπου). Επίσης αρχετυπικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἄρχε-* (< *αρχή*) + *τύπος.* Στην ψυχολογία η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < αγγλ. archetype (όρος τού C. Jung)].

ᵃ**Ρ**χή (η) 1- το πρώτο σημείο, τοπικό ή χρονικό, από το οποίο ξεκινά πράξη, ενέργεια, κατάσταση, γεγονός κ.λπ.: η ~ τού *βιβλίου | τού δρόμου | μιας εκπομπής | τού μήνα* (κ. *αρχιμηνιά*) | *τού έτους* (κ. αρχιχρονιά) | τού αιώνα || *έργο με ~, μέση και τέλος* ΣΥΝ. αφετηρία ΑΝΤ. τέλος, τέρμα· ΦΡ. (α) στην ***αρχή*** την πρώτη φορά ή τις πρώτες στιγμές: ~ δεν τον *πίστεψα, αργότερα όμως είδα ότι είχε δίκιο* || ~ *ήταν μουδιασμένος, στη συνέχεια όμως ανέκτησε την αυτοπεποίθηση του* ΑΝΤ. στο τέλος (β) ***κατ' αρχάς*** πρώτα-πρώτα, αρχικά: ~ *πρέπει να σας συστηθώ* || - *υπάρχει το εξής πρόβλημα* (γ) **κατ' *αρχήν* | *καταρχήν*** (i) στα βασικά σημεία, στη γενική φιλοσοφία (που διέπει ένα κείμενο): η ~ *ψήφιση τού νομοσχεδίου* || *συμφωνώ ~, έχω όμως επιφυλάξεις για ορισμένα σημεία* (ii) (καταχρ.) πρώτα-πρώτα, αρχικά (δ) ***ευθύς εξαρχής*** *από* την πρώτη κιόλας στιγμή: ~ *του ξεκαθάρισα τη θέση μου* (ε) ***φτου κι απ' την αρχή!*** για να δηλώσουμε την απογοήτευση μας για την αποτυχία μιας ενέργειας, η οποία μας αναγκάζει να ξεκινήσουμε εκ νέου: *Άδικος κόπος τόση ώρα! Άντε, ~!* (στ) ***από την αρχή*** *από* το πρώτο σημείο ή από την πρώτη στιγμή: ~ *κατάλαβα τι είδους άνθρωπος ήταν* || ~ *είχαμε προβλήματα μεταξύ μας* 2. (στον πληθ.) οι πρώτες ημέρες (εβδομάδας ή μήνα), οι πρώτοι μήνες (έτους), τα πρώτα χρόνια (περιόδου) κ.λπ.: τα *μαθήματα αρχίζουν (στις)* ~ *Οκτοιβρί-ου* || τα *γεγονότα των ~ τού 1998* || *οι ~ τού 20ού αι.* ΑΝΤ. τέλη (τα) 3. (συνεκδ.) η έναρξη, η πράξη τού ξεκινήματος (έργου, διαδικασίας κ.λπ.): *έγινε ήδη η ~ τής προσέγγισης Καθολικών - Ορθοδόξων* || *είμαστε ακόμη στην* ~ (στο πρώτο στάδιο, στα πρώτα βήματα)· ΦΡ. (α) κάνω ***την αρχή*** ξεκινώ: *κάνε την αρχή και θα σε ακολουθήσω* || εσύ *έκανες την αρχή* (ενν. τού κακού)· μη με *κατηγορείς λοιπόν που αντέδρασα* (β) κάθε ***αρχή και δύσκολη*** το ξεκίνημα κάθε καινούργιας προσπάθειας ενέχει δυσκολίες (γ) (παροιμ.) ***η αρχή είναι το ήμισυ τού παντός*** (Πλάτ. *Νόμοι* VI 753e, ή *αρχή* τό *ήμισυ τού παντός)* για τη μεγάλη σημασία που έχει το ξεκίνημα, το πρώτο βήμα: Αν *κάνεις το πρώτο βήμα, θα τα καταφέρεις! ~! (δ)* ***αρχής γενομένης*** λαμβάνοντας ως σημείο εκκινήσεως, ξεκινώντας από: το *πρόγραμμα θα διαρκέσει πέντε μήνες, ~ (από) τον Αύγουστο* · 4. η πρώτη αιτία: η ~ *τού τέλους τής παντοκρατορίας του* || αυτός *υπήρξε η ~ τού κακού* ΣΥΝ. πηγή, ρίζα 5. οτιδήποτε θεωρείται η βάση, ο απαραίτητος όρος για κάτι: ~ *τού ουσιαστικού διαλόγου αποτελεί η ειλικρίνεια* || *«~ σοφίας φόβος Κυρίου»* (Π.Δ. *Παροιμ.* 1, 7) || *«αρχή επιστήμης ονομάτων επίσκεψις»* (Αντισθένης) ΣΥΝ. προϋπόθεση, θεμέλιο. · 6. ο θεμελιώδης κανόνας, που δεν υπόκειται σε αμφισβήτηση: η ~ *τού Αρχιμήδη* || *η ~ τής απροσδιοριστίας τού Β. Χάιζενμπεργκ* (βλ. κ. λ. *αξίωμα, νόμος, δόγμα)* 7. ***αρχές*** (οι) οι βασικές γνώσεις, οι θεμελιώδεις κανόνες που διέπουν τμήμα τού επιστητού: *οι ~ τής φυσικής | τής νομικής | τής φιλολογικής κριτικής* 8. (συχνά στον πληθ.) ο κανόνας που διέπει τη στάση ζωής (κάποιου): ο *Σωκράτης προτίμησε να πεθάνει, για να μην προδώσει τις ~ του* || είχε ως αρχή *του να μην κατηγορεί κάποιον που δεν γνώριζε προσωπικά* || *για μένα η εξόφληση των χρεών μου είναι ζήτημα | θέμα αρχής* ΣΥΝ. αξίες, πιστεύω (το) 9. (ειδικότ., μόνο στον πληθ.) οι αξίες, οι κανόνες συμπεριφοράς που υπαγορεύονται από την ηθική: στα νιάτα *μας είχαμε αρχές και σεβόμαστε τους μεγαλύτερους* || *μεγάλωσα με αρχές* || *πολιτικός με αρχές* · 10. η εξουσία: *ανέλαβε την ~·* ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***αρχή άνδρα δείκνυσι*** *(αρχή άνδρα δείκνυσι,* πβ. Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1130a: *αρχή άνδρα δείξεν* η ρήση αποδίδεται στον Βιάντα τον Πριηνέα) η αξία ενός ανθρώπου (πολιτικού συνήθ.) και ο χαρακτήρας του θα φανούν όταν αναλάβει διοικητικά καθήκοντα, όταν ασκήσει εξουσία **11**. (συνεκδ.) το κρατικό όργανο που ασκεί εξουσία· (γενικότ.) κάθε φορέας εξουσίας: *ανακριτική | στρατιωτική | προξενική | δικαστική | αστυνομική | τοπική ~* || *η αρμόδια | η ανώτατη ~* || *αντίσταση κατά τής* - (βλ. λ. *αντίσταση)* || *άσκηση | σφετερισμός | περιύβριση αρχής* **12**. ***αρχές*** (οι) οι άνθρωποι που ασκούν την εξουσία, οι εκπρόσωποι καθενός από τους παραπάνω φορείς: *οι ελληνικές ~ ερευνούν την υπόθεση* || *ο κακοποιός βρίσκεται στα χέρια των διωκτικών ~* **13.** τα βασικά σημεία· ΦΡ. ***επί τής αρχής*** κατ' αρχήν, ολόκληρο, ως σύνολο (όχι ένα-ένα τα επιμέρους σημεία): *«όλα τα κόμματα τής αντιπολίτευσης καταψήφισαν ~ το νομοσχέδιο»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «έναρξη - εξουσία», < *ἄρχω* (βλ.λ.). Η φρ. ή *αρχή (εστί) τό ήμισυ τού παντός* προέρχεται από τους *Νόμους* τού Πλάτωνος, ενώ η φρ. *αρχή άνδρα δείξει,* η οποία αποδίδεται στον Βίαντα τον Πριηνέα, αναγράφεται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1130a) τού Αριστοτέλη].

κατ' αρχάς - κατ' αρχήν - αρχικά κ.ά. Η φρ. κα**τ'** αρχήν αντιστοιχεί στο λατ. in principio (αγγλ. in principle) και σημαίνει «ως θέμα αρχής, για λόγους αρχής» *(Κατ' αρχήν διαφωνώ με το σκεπτικό τής απόφασης)* και «στα βασικά σημεία» *(Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν).* Επομένως, το *κατ'αρχήν* δεν σημαίνει «κατ' αρχάς, στην αρχή, εν πρώτοις», όπως καταχρηστικά χρησιμοποιείται πολλές φορές. Με τη σημ. «πρώτα-πρώτα, εν πρώτοις, αρχίζοντας» χρησιμοποιείται η φρ. κα**τ'** αρχάς ή στην αρχή *(Κατ' αρχάς νόμιζε πως ήταν σωστό, μετά τη συζήτηση όμως άλλαξε γνώμη).* Το επίρρ. αρχικά | αρχικώς σημαίνει (α) «στην αρχή, κατ' αρχάς» *(Αρχικά πίστευα πως είχε δίκιο)* και (β) «στο αρχικό στάδιο, στο ξεκίνημα, παλιά» *(Η λέξη σήμαινε αρχικά κάτι πολύ διαφορετικό).* Η φρ. εξαρχής (αρχαιοπρεπώς **αρχήθεν**) συνδέει το σημείο ενάρξεως με τον χρόνο κατά τον οποίο λέγεται κάτι *(Εξαρχής υποστήριζα ότι ακολουθούσαμε εσφαλμένη τακτική· τώρα δικαιώνομαι).* Το απαρχής σημαίνει (α) «εξαρχής», αλλά συχνότερα απαντά στη φρ. (β) απαρχής **μέχ**ρι **τέλ**ους) *Υποστήριζα αυτή την άποψη απαρχής μέχρι τέλους,* δηλ. συνεχώς, σταθερά). Από συμφυρμό των φρ. «απαρχής» και «εξαρχής» προέκυψε το αποξαρχής, με επιτατική σημ. Επιτατική σημ. έχει επίσης η φρ. εξ**υπα**ρχής. δηλώνοντας την έναρξη από τότε που υπάρχει κάτι.

αρχηγείο (το) [1833] **1**. το οίκημα που αποτελεί την έδρα τού αρχηγού και στεγάζει τον ίδιο και τις υπηρεσίες του: *εντοπίστηκε το ~ των τρομοκρατών* 2. (ειδικότ.) τα γραφεία διοικήσεως και το επιτελείο σωμάτων με στρατιωτική δομή και οργάνωση: ~ *τού Μηχανικού | τού Πυροβολικού | των Τεθωρακισμένων | τής Χωροφυλακής | τής Αστυνομίας | τής Πυροσβεστικής.*

°Ρχηγέτης (ο) {αρχηγετών}, **αρχηγέτις** (η) [μτγν.] {αρχηγέτιδος} πρόσωπο που κατέχει την ανώτατη θέση εξουσίας στην καθοδήγηση, πρώτος τη τάξει μεταξύ των ηγετών. — αρχηγεσία (η) [1892], αρχηγετικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αρχή* + *ηγέτης].*

αρχηγειω ρ. αμετβ. [1894] (λόγ.) είμαι αρχηγός.

αρχηγία (η) [μεσν.] {αρχηγιών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού αρχηγού: *αναλαμβάνω | εγκαταλείπω την* ~ ΣΥΝ. ηγεσία 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κάποιος αρχηγός: *κατά* την ~ *του διαπράχθηκαν σοβαρά λάθη.*

αρχή γίδα (η) [1898] το σκάφος στο οποίο επιβαίνει ο αρχηγός τού στόλου (πβ. λ. *ναυαρχίδα).*

αρχηγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχηγό: ~ δήλωση | *εξουσία | στυλ* || ~ *κόμματα* (βλ. λ. *κόμμα)* ***2. αρχηγικός (ο), αρχηγική*** (η) οπαδός τού αρχηγού (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τους αντιπολιτευόμενους τον αρχηγό εντός τής ίδιας πολιτικής παρατάξεως): *οι ~ αντέδρασαν στην κριτική που ασκήθηκε στον πρόεδρο τού κόμματος.*

αρχηγιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς αρχηγός, η αρχηγία: *κάνει αμάν για ~.*
αρχηγισ**μός** (ο) (κακόσ.) εξουσιαστική συμπεριφορά, ηγεμονική διάθεση ΣΥΝ. ηγεμονισμός, πατερναλισμός.
αρχηγός (ο/η) 1. (πρόσ. ή ζώο) που ηγείται, που καθοδηγεί: *υπακοή στις εντολές τού* ~ || ο ~ τής *οικογένειας* || *ο ~ των ληστών* | *τού κοπαδιού* || ο — τού *κράτους* (ο ανώτατος άρχοντας, πρόεδρος ή βασιλιάς) 2. πρόσωπο που οργανώνει μια ομάδα, που πρωτοστατεί στις δραστηριότητες της: ο ~ τής παρέας 3. (γενικότ.) πρόσωπο που έχει εκλεγεί ή επιλεγεί για να εκπροσωπεί και να καθοδηγεί σύνολο ανθρώπων: ο ~ τής *ομάδας μπάσκετ.* Επίσης (λαϊκ.) ~**ρχηγίνα** (η) [1897], — (υποκ.) αρχηγίσκος (ο) [1888], ΣΧΟΛΙΟ *σύνθετος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άρχ- (< άρχω) + *-ηγος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < άγω «οδηγώ ως ηγέτης»].
αρχηθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την αρχή ΣΥΝ. εξαρχής, απαρχής, εξυπαρχής. ΣΧΟΛΙΟ *αρχή.* [ΕΤΥΜ < αρχ· *όρχήθεν* < *αρχή* + παραγ. επίθημα -θεν].
■άρχης {(λόγ.) κλητ. -άρχα} λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το πρόσωπο που αποτέλεσε το πρώτο και αρχαιότερο μέλος (γενιάς, πάτριας κ.λπ.): *γεν-άρχης, πατρι-άρχης* 2. το πρόσωπο που ασκεί καθοδήγηση, εξουσία ή διοίκηση σε έναν χώρο: *γυμνασι-άρχης, θιασ-άρχης, νομ-άρχης, ταγματ-άρχης* 3. τον ιδιοκτήτη: *εργοστασιάρχης, καταστηματάρχης, αιθουσ-άρχης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το *άρχω].*

-άρχης και **-άρχος**. Ένα πλήθος συνθέτων σε *-άρχος* και *-άρχης* σχηματίζονται στην Ελληνική από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. **Η** διάκριση στην Αρχαία, από όπου ξεκίνησαν τα συστήματα, δεν είναι τόσο σημασιολογική, όσο ζήτημα κατανομής σε διαλέκτους: στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιούσαν την *-άρχος,* στην ιωνική διάλεκτο και την Κοινή το *-άρχης,* που έδωσε και πολλά νεότερα σύνθετα. Το **-άρχος** χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη στρατιωτική και διοικητική ορολογία, δηλώνοντας τον αρχηγό, τον επί κεφαλής και, κατ' επέκταση, τον επιβλέποντα, τον επόπτη: ναυ-αρ*χος, φρούρ-αρχος, ταξί-αρχος, πλοι-αρχος, σμήν-αρχος, δήμ-αρχος, ληξί-αρχος, φύλ-αρχος, έξ-αρχος* κ.ά. Το **-άρχης** (που επικράτησε τελικά εις βάρος τού *-άρχος,* μιας και τα μεταρρηματικά ονόματα σε *-ος* τονίζονται κανονικά στη λήγουσα *-στρατ-ηγός, ψυχο-πομπός* κ.τ.ό.-, πράγμα που δεν συνέβαινε με τα *-άρχος)* σχημάτισε πολλά σύνθετα με την ίδια σημασία («αρχηγός - επόπτης»): *πατριάρχης, εθν-άρχης, ποιμεν-άρχης, αυλ-άρχης, επιτελ-άρχης, εργοστασιάρχης, γυμνασι-άρχης, λυκει-άρχης, προσωπ-άρχης, θιασάρχης, κομματ-άρχης, τελετ-άρχης, κοινοτ-άρχης* κ.ά. Πολλά είναι και τα κύρια ονόματα που σχηματίστηκαν κυρίως σε -ά**ρχος**: *Αρίσταρχος, Κλέαρχος, Πλούταρχος, Τίμαρχος* κ.ά.

α ρ χι- κ. **αρχί-** κ. **αρχ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. υπεροχή, αρχηγία, πρωτεία: *αρχι-στράτηγος, αρχ-ίατρος* 2. ότι κάτι βρίσκεται στην αρχή: *αρχί-γραμμα* 3. επίταση μιας ιδιότητας: *αρχι-κλέφτης, αρχι-βλάκας, αρχι-βασανιστής.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το *άρχω.* Απαντά με τις μορφές *άρχ-* (προ φωνήεντος), *άρχε-* (προ συμφώνου), *αρχι-* (προ συμφώνου), από τα οποία το τελευταίο σημείωσε ιδιαίτερη επίδοση. Μέσω τής Λατινικής το *αρχ-1 αρχι-* εισήχθη και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. architect, γαλλ. archiatre, γερμ. Architekt κ.ά.].
-αρχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τρόπο άσκησης εξουσίας, σύστημα διακυβέρνησης: *ολιγ-αρχία, φεουδ-αρχία, μον-αρχία, μητρι-αρχία* 2. (α) διοίκηση τμήματος κράτους ή το κτήριο όπου στεγάζονται τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση: *νομ-αρχία, δημ-αρχία* (β) διοίκηση στρατιωτικού σώματος ή το ίδιο το στρατιωτικό σώμα: *ταξι-αρχία, πλοι-αρχία, μερ-αρχία* 3. (για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλ. ουσ. που δηλώνουν) φιλοσοφικό σύστημα με επίκεντρο ένα καθοριστικό στοιχείο: *αισθησι-αρχία, νοησι-αρχία, βουλησι-αρχία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *μον-αρχία),* που προέρχεται από το ρ. άρχω και χρησιμοποιείται επίσης σε αποδόσεις ξέν. φιλοσ. όρων (λ.χ. *βουλησι-αρχία,* γαλλ. voluntarisme)].
αρχίατρος (ο/η) [μτγν.] {αρχιάτρ-ου | -ων, -ους} **1.** ιατρός, υπεύθυνος σε νοσοκομειακή κλινική ή ασφαλιστικό φορέα (για την έγκριση φαρμάκων, θεραπειών κ.λπ.) **2.** ΣΤΡΑΤ. Ο στρατιωτικός ιατρός που αντιστοιχεί στον βαθμό τού αντισυνταγματάρχη στον Στρατό Ξηράς.
ᵅΡχίγΡομμα (το) {αρχιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΥΠΟΓΡ. το πρώτο γράμμα έναρξης παραγράφου ή κεφαλαίου, μερικές φορές ειδικά σχεδιασμένο, μεγαλύτερων διαστάσεων από τα στοιχεία τού υπόλοιπου κειμένου ΣΥΝ. αρχικό γράμμα.
αρχιγραμματέας (ο/η) [μτγν.] {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1**. προϊστάμενος των γραμματέων: ο ~ τής *Ιεράς Συνόδου 2. (επί* Όθωνος) ο πρωθυπουργός: ~ τής *Επικράτειας.*
αρχιδατος (ο) [μεσν.] (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1**. αυτός που έχει μεγάλους όρχεις 2. αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε έναν τομέα: γιατρός/ *δικηγόρος* ~ (πβ. *λ. βαρβάτος).*
αρχιδεσμοφύ**λακας** (ο/η) [μτγν.] {αρχιδεσμοφυλάκων} ο επί κεφαλής των δεσμοφυλάκων.
αρχίδι (το) {αρχιδ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** καθένας από τους όρχεις (βλ. λ. όρχις) ΣΥΝ. (λαϊκ.) παπάρι, αμελέτητα (για σφάγια)· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **με** αρχίδια για κάποιον που έχει τη χαρακτηριστική του ιδιότητα στον ανώτατο βαθμό ή σε πολύ υψηλό επίπεδο: *δικηγόρος* ~ (β) (υβριστ.) ***γράφω (κάτι | κάποιον) στα αρχίδια μου*** δείχνω μεγάλη αδιαφορία, έντονη περιφρόνηση (για κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια (γ) (!) (υβριστ.) στ' ***αρχίδια μου!*** δεν με ενδιαφέρει ΣΥΝ. σκοτίστηκα, σκασίλα μου, (λαϊκ.) χέστηκα (δ) (λαϊκ.) ***έχω (τ') αρχίδια*** έχω το σθένος, την τόλμη και τη δύναμη (για κάτι) (ε) (υβριστ.) ***πρήζω τ'αρχίδια (κάποιου)*** εκνευρίζω πάρα πολύ, ενοχλώ υπερβολικά (κάποιον) (στ) (μτφ.) ξύνω τ' ***αρχίδια μου*** δεν ασχολούμαι με κάτι παραγωγικά ή δημιουργικά, περνάω την ώρα μου χωρίς να κάνω τίποτα: λένε ότι *χρειάζονται περισσότερους υπαλλήλους στην υπηρεσία κι αυτοί που υπάρχουν κάθονται όλη μέρα και ξύνουν τ' αρχίδια τους 2.* (υβριστ.) για άνθρωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο ΣΥΝ. τσόγλανος, κωλόπαιδο. — (υποκ.) **αρχιδ**άκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι. [ΕΤΥΜ μεσν. <: μτγν. *ορχίδιον,* υποκ. τού αρχ. *όρχις* (βλ.λ.). Το αρχικό ά- οφείλεται στη συνεκφορά τού πληθ. τά *αρχίδια > τά 'ρχίδια > τ' αρχίδια > αρχίδι].*
αρχιδιάκονος (ο) [μτγν.] {αρχιδιακόν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των διακόνων μιας επισκοπής, ο οποίος επικουρεί τον επιχώριο επίσκοπο. Επίσης **αρχιδιάκος —** αρχιδιακονία (η). ΣΧΟΛΙΟ *λ. κληρικός.* αρχιδικαστής (ο) [μτγν.] ανώτατος δικαστικός λειτουργός στη Μεγάλη Βρετανία και στις Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο επί κεφαλής των δικαστών», < άρχι- + *δικαστής.* Ως αξίωμα τού Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., η λ. αποδίδει το αγγλ. Chief Justice]. **αρχιδούκας** (ο) [1896] {αρχιδουκών} ο ευγενής με θέση υψηλότερη από εκείνη τού δούκα· τίτλος ευγενείας που δίνόταν κυρ. στα μέλη τού αυστριακού αυτοκρατορικού οίκου και ειδικότ. στους εξ αρρενο-γονίας συγγενείς τού αυτοκράτορα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. archiduc < archi- (< ελλην. *άρχε-)* + duc «δούκας»]. αρχιεπισκοπή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. το οίκημα όπου στεγάζεται η κατοικία, τα γραφεία και οι υπηρεσίες τού αρχιεπισκόπου 2. η γεωγραφική περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού αρχιεπισκόπου. αρχιεπίσκοπος (ο) [μτγν.] {αρχιεπισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των επισκόπων μιας αυτοκέφαλης Εκκλησίας ή και μιας εκκλησιαστικής περιφέρειας ή ακόμη και τίτλος απλού επισκόπου (Ρωσία, Ρουμανία): ~ *Βορείου και Νοτίου Αμερικής* | *Αυστραλίας* | *Αλβανίας* || *ο ~ Αθηνών και πάσης Ελλάδος.* — αρχιεπισκοπικός, -ή, -ό [1869]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. κληρικός.*
αρχιεπιστο**λέας** (ο) [1886] {αρχιεπιστολ-είς | -έων} ΣΤΡΑΤ. τιμητικός τίτλος τού Υπαρχηγού Στόλου (προϊστάμενος τού Επιτελείου στο Πολεμικό Ναυτικό).
[ΕJΥΜ < *αρχι-* + αρχ. επιστολεύς (στην αρχ. σημ. «αντιναύαρχος», όπως απαντά στον Ξενοφώντα και αποδίδεται στους Λακεδαιμονίους)]. **αρχιερατεία** (η) [μτγν.] το να είναι κανείς αρχιερέας και (συνεκδ.) η περίοδος άσκησης των αρχιερατικών καθηκόντων. Επίσης **αρχιερο-**σύνη [μτγν.]. **αρχιερατεύω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχιεράτευσα} ΕΚΚΛΗΣ. είμαι αρχιερέας (βλ.λ.), ασκώ αρχιερατικά καθήκοντα.
αρχιερατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον αρχιερέα (βλ.λ.): ~ *θρόνος/ άμφια/ εγκύκλιος/ επιστολή2.* αυτός που τελείται με την παρουσία αρχιερέα: ~ *λειτουργία* | *μνημόσυνο* **3. *Αρχιερατικό(ν)*** (το) λειτουργικό βιβλίο, επιτομή τού Ευχολογίου, που περιλαμβάνει τις ακολουθίες, οι οποίες τελούνται από αρχιερέα.
αρχιεργάτης (ο) [1887] {αρχιεργατών},αρχιεργάτρια (η) {αρχιεργατριών} πρόσωπο που επιβλέπει την εργασία των άλλων εργατών σε επιχείρηση, εργοστάσιο κ.λπ.· ο προϊστάμενος ΣΥΝ. αρχιμάστορας, πρωτομάστορας, εργοδηγός. **αρχιερέας** (ο) [μεσν.] {αρχιερείς} ΕΚΚΛΗΣ. 1. Ο κληρικός με ανώτατο βαθμό στην κλίμακα τής εκκλησιαστικής ιεραρχίας (επίσκοπος, μητροπολίτης, αρχιεπίσκοπος, πατριάρχης) **2. *Μέγας Αρχιερευς*** (α) ο Χριστός (β) (συνεκδ.) η εικονογραφική παράσταση τού Χριστού με μίτρα και άμφια αρχιερέα · 3. (σε άλλες θρησκείες, σύγχρονες και αρχαίες) ο ανώτατος ιερέας: ~ *τού ισραηλιτικού ιερατείου.* Επίσης (λόγ.) **αρχιερεύς** [αρχ.] {αρχιερέως}. — αρχιεροσύνη (η) [μτγν.]. **αρχίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρχισα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω την αρχή (πράξης ή έργου): *αυτός άρχισε τον καβγά* || *αρχίζει τη δουλειά του* | *να δουλεύει στις 7.00 το πρωί* ΣΥΝ. βάζω μπρος, ξεκινώ, πιάνω (να), ανοίγω, (αρχαιοπρ.) άρχομαι ΑΝΤ. τελειώνω, σταματώ, τερματίζω, φέρω εις πέρας ♦ (αμετβ.) 2. κάνω την αρχή (σε πράξη, δραστηριότητα μου): είναι *καιρός ν' αρχίσουμε* || *αρχίζουμε νωρίς το πρωί* 3. βρίσκομαι στην πρώτη στιγμή ή στο πρώτο στάδιο τής εμφάνισης, τής εξέλιξης, τής δραστηριότητας, τής λειτουργίας μου: *κανείς δεν ξέρει πότε άρχισε η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο οικογένειες* || η *παράσταση* | *η ταινία* | η *εκπομπή* | *το ματς αρχίζει στις 20.30* 4. (απρόσ. ***αρχίζει)*** για τη δήλωση έναρξης: *άρχισε να βρέχει.* Επίσης (λαϊκ.) αρχινώ [μεσν.] {-άς...} κ. **αρχινίζω** [μεσν.].
ΣΧΟΛΙΟ *λ. εργαστικός, -ίζω.* [ΕΤΥΜ; μεσν. < αρχή + -ίζω. ο τ. *αρχινώ* (μεσν.) < *αρχή + -ινώ,* κατ' αναλογίαν προς τα ρ. *κινώ, ξεκινώ.* Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, από συμφυρμό των *αρχίζω* και *χερνώ (< εγχειρώ)].* **αρχιθαλαμηπόλος** (ο/η) [1862] ο πρώτος μεταξύ των θαλαμηπόλων,
ο επί κεφαλής των καμαρότων πλοίου. **αρχιθερμαστ**ής (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός μηχανής τού Εμπορικού
Ναυτικού ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντοκουμάνης. αρχικά επίρρ.· στην αρχή, στο πρώτο στάδιο: ~ δεν *ήθελε ούτε να το ακούσει, τελικά όμως το δέχτηκε.* Επίσης **αρχικώς** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.* **αρχικατάοκοπος** (ο/η) [1895] {αρχικατασκόπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο πρώτος μεταξύ των κατασκόπων **2.** πολύ σπουδαίος, πολύ ικανός κα-

τάσκοπος. αρχικελευστής (ο/η) [1833] ανώτ^ε^ρος υπαξιωματικός τού Πολικού Ναυτικού ή τού Λιμ^ε^νικού Σώματος (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

αρχικλέφτης (ο) [1888] {αρχικλεφτών}, αρχικλεφτρα (η) (αρχικλεφτρών) (εκφραστ.) μεγάλος απατεώνας, γενικότ. πολύ ανέντιμος άνθρωπος. — (μεγεθ.) αρχικλεφταράς κ. αρχικλέφταρος (ο).

αρχικλητήρας (ο) [1895] ο προϊστάμενος των κλητήρων μιας υπηρεσίας.

αρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται χρονικώς ή τοπικώς στην αρχή, αυτός που εμφανίστηκε πρώτος: *επανέρχομαι στις ~ μου προτάσεις* || *τοποθετώ τα εργαλεία στις ~ τους θέσεις* || *- σχέδιο | σκοπός | αιτία | σημασία λέξεως* || η *~ διατύπωση τού κειμένου ήταν διαφορετική* || η *~ συμφωνία προέβλεπε μείωση των δαπανών* || *μου εντύπωση ήταν θετική- αργότερα όμως άλλαξα γνώμη* || οι *~ προβλέψεις διαψεύστηκαν* ΣΥΝ. πρώτος ΑΝΤ. τελικός 2. αυτός που σχετίζεται με την έναρξη (αγώνα, διαδικασίας): η ~ ενδεκάδα τής *ομάδας* **3**. ***αρχικά*** (τα) τα πρώτα γράμματα ονοματεπωνύμου, φράσης κ.λπ., τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνται αντί υπογραφής ή ως συντομογραφία: στα *επιστολόχαρτα υπήρχαν τυπωμένα τα ~ του: Γ. Δ.* (= λ.χ. Ιωάννης Δημητρίου).

αρχικτηνίατρος (ο/η) {αρχικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός κτηνίατρος τού υγειονομικού σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό αντισυνταγματάρχη.

αρχίληστής (ο) [μτγν.] **1.** ο επί κεφαλής ληστών, ο αρχηγός ληστρικής συμμορίας ΣΥΝ. λήσταρχος **2.** (εκφραστ.) ο πολύ ανέντιμος άνθρωπος.

αρχιλογιστής (ο) [1844], **αρχιλογίστρια** (η) {αρχιλογιστριών} προϊστάμενος τού λογιστηρίου, λογιστής που επιβλέπει και κατευθύνει το έργο των άλλων λογιστών.

αρχιλοχίας (ο/η) {(θηλ. αρχιλοχίου) | αρχιλοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

Αρχίλοχος (ο) {-ου κ. -όχου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.(, γνωστός για το σκωπτικό και δηκτικό ύφος του. — **αρχιλόχειος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός τού λόχου», < *άρχι-* (βλ.λ.) + *λόχος* «στρατιωτικό σώμα»].

αρχιμ. (ο) αρχιμανδρίτης.

αρχιμάγειρας (ο) {αρχιμαγείρων} **1.** ο επί κεφαλής των μαγείρων ΣΥΝ. σεφ **2**. (μτφ.) ο κύριος οργανωτής μιας ενέργειας εναντίον κάποιου (συνωμοσίας, επίθεσης, πλεκτάνης κ.λπ.). Επίσης αρχιμάγειρας [μτγν.] (σημ. 1).

αρχιμανδρίτης (ο) {αρχιμανδριτών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο ηγούμενος μονής (= μάνδρας) ή ο επόπτης ομάδας μοναστηριών μιας περιφέρειας 2. άγαμος ή χήρος πρεσβύτερος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άρχι-* (< άρχω) + *μάνδρα* «μονή», ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως τίτλος τού επόπτη μοναστηριών. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αρχιμασόνος (ο) **1**. κορυφαίο στέλεχος μασονικής στοάς **2.** (κακόσ.) αυτός που θεωρείται ότι αναμειγνύεται σε κρυφές άνομες δραστηριότητες και σκοτεινές υποθέσεις· ο μηχανορράφος.

α ρχι μάστορα **ς** (ο) {αρχιμαστόρων} ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ. πρωτομάστορας.

αρχιμαφιόζος (ο) **1.** ο επί κεφαλής μαφιόζικης οργάνωσης ΣΥΝ. νονός **2.** (γενικότ.) άτομο με έντονη εγκληματική δράση **3**. (μτφ.) άνθρωπος που μονίμως ραδιουργεί.

Αρχιμήδης (ο) {-η κ. -ήδους} **1.** (α) αρχαίος Έλληνας μαθηματικός, αστρονόμος και εφευρέτης (3ος αι. π.Χ.) (β) ΦΥΣ. ***αρχή τού Αρχιμήδη*** νόμος τής υδροστατικής, σύμφωνα με τον οποίο κάθε σώμα που βυθίζεται πλήρως ή μερικώς σε ρευστό (π.χ. νερό) δέχεται, όταν βρίσκεται σε ισορροπία, μια κατακόρυφη δύναμη, την άνωση, που κατευθύνεται προς τα επάνω και έχει μέγεθος ίσο με το βάρος τού ρευστού που εκτοπίζει το σώμα ΣΥΝ. αρχιμήδειος αρχή 2. ανδρικό όνομα. — **αρχιμήδειος,** -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άρχοντας, κυρίαρχος τής σκέψης», < *άρχι-* (βλ.λ.) + *-μήδης* < *μήδος (το)* «σκέψη, τέχνασμα» (πβ. κ. *Διο-μήδης)].

αρχιμηνιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πρώτη ημέρα τού μήνα- κυρ. στη ΦΡ. ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά,*** που αποτελεί τον πρώτο στίχο από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς ΣΥΝ. πρωτομηνιά.

αρχιμηχανικός (ο/η) [1851] **1**. ο επί κεφαλής των μηχανικών σε συνεργείο, πλοίο, εργοστάσιο κ.λπ.· ο προϊστάμενος των τονικών υπηρεσιών **2**. ΝΑΥΤ. ο υπεύθυνος των μηχανικών ^ε^πισκ^ε^υών, τής συντήρησης κ.λπ. των πλοίων μιας ναυτιλιακής εταιρείας.

αρχιμουσικός (ο/η) [1833] **1.** ο διευθυντής ορχήστρας, ο μαέστρος: τη *Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Βιέννης διηύθυνε τότε ο ~ Χέρμπερτ φον Κάραγιαν* 2. ΣΤΡΑΤ.-ΝΑΥΤ. ***αρχιμουσικός ΑΙ Β′ | Γ τάξεως*** αξιωματικός τής Μουσικής τού Στρατού Ξηράς και τού Ναυτικού, που βαθμολογικώς αντιστοιχεί κατά σειρά σε λοχαγό, υπολοχαγό και ανθυπολοχαγό.

αρχίνημα (το) {αρχινήματος} (λαϊκ.) το ξεκίνημα, η αρχή (βλ.λ.). Επίσης **αρχίνισμα** [μεσν.].

αρχινίζω ρ. → αρχίζω

αρχινώ ρ. → αρχίζω

αρχιπελαγικός, **-ή**, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με αρχιπέλαγος **2.** ΝΟΜ. ***αρχιπελανικό κράτος*** κράτος αποτελούμενο καθ' ολοκληρίαν από ένα ή περισσότερα αρχιπελάγη και ενδεχομένως από άλλες νήσους.

αρχιπέλαγος (το) [1728] {αρχιπελάγ-ους | -η, -ων} **1.** η εκτεταμένη θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει ομάδα ή ομάδες νησιών 2. ΝΟΜ. σύμπλεγμα νήσων, περιλαμβανομένων και τμημάτων νήσων, τα οποία είναι τόσο συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν αυτοτελή γεωγραφική, οικονομική ή πολιτική ενότητα ή που θεωρούνται ιστορικά ότι σχηματίζουν μία τέτοια ενότητα **3**. (ειδικότ.) τα ελληνικά νησιά τού Αιγαίου Πελάγους: *Διοίκηση Αρχιπελάγους*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. arcipelago].

αρχιπλοίαρχος (ο/η) [1896] {αρχιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος **2.** πεπειραμένος πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού, που εργάζεται στα γραφεία ναυτιλιακής επιχείρησης ΣΥΝ. αρχικαπετάνιος (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αρχιπύραρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ανώτατος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αρχιπυροσβέστης (ο/η) {αρχιπυροσβεστών} υπαξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.).

αρχιρραβίνος (ο) [1880] ο επί κεφαλής των ραβίνων σε μια περιοχή.

αρχισμηνίας (ο/η) {αρχισμηνιών} υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.)

αρχιστρατηγία (η) {αρχιστρατηγιών} η εξουσία τού αρχιστρατήγου και ο χρόνος κατά τον οποίο ασκείται. .

αρχιστράτηγος (ο) [μτγν.] {αρχιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ο γενικός αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας ή και συμμαχικών στρατευμάτων σε καιρό πολέμου.

αρχισυντάκτης (ο) [1849] {αρχισυντακτών}, **αρχισυντάκτρια** (η) [1895] {αρχισυντακτριών} πρόσωπο που είναι επί κεφαλής των συντακτών περιοδικού, εφημερίδας, συλλογικής έκδοσης κ.λπ., που είναι επιφορτισμένο με το καθήκον τού συντονισμού, τής οργάνωσης, τής ταξινόμησης και τού ελέγχου τής προς δημοσίευση ύλης. Επίσης (λόγ.) αρχισυντάκτις (η) [1889] {αρχισυντάκτιδος}. [ΕΤΥΜ. Από.τού γαλλ. rédacteur en chef].

αρχισυνταξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η θέση τού αρχισυντάκτη, οι αρμοδιότητες και το έργο του **2**. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο βρίσκεται ο αρχισυντάκτης, το γραφείο του.

αρχιτέκτονας (ο/η) {αρχιτεκτόνων} **1**. επιστήμονας ειδικευμένος στη σχεδίαση οικοδομημάτων με έμφαση στη λειτουργική και αισθητική πλευρά τού οικοδομήματος **2.** (μτφ.) εμπνευστής και σχεδιαστής σημαντικού (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού) έργου: ο ~ τής *εθνικής συμφιλίωσης* || *ο Αντενάουερ υπήρξε από τους ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, πρωτομάστορας. Επίσης (λόγ.) αρχιτέκτων (ο/η) [αρχ.] {αρχιτέκτονος} κ. (λαϊκ.) αρχιτεκτόνισσα (η) [1895] {αρχιτεκτονισσών}. —αρχιτεκτόνημα (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρχιτέκτων, -όνος* < *άρχι-* (βλ.λ.) + *τέκτων* (βλ.λ.)].

αρχιτεκτονική (η) [αρχ.] **1.** η επιστήμη και η τέχνη σχεδιασμού κτηρίων με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες και την αισθητική πλευρά τού χώρου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιλογών στον σχεδιασμό, στην αισθητική και τη λειτουργική τής οικοδόμησης κτηρίων ή χώρων, που διαμορφώνουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό ύφος (στυλ): *παραδοσιακή | μοντέρνα | ρωμαϊκή ~* || *εξετάζοντας την* - τού *ναού, συμπεραίνουμε ότι χτίστηκε τον 11ο αι.* || *~ κήπων | τοπίων* 3. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένο κάτι: η ~ *τού ποιήματος* || η ~ τής *νέας Ευρώπης* || η ~ *τού ηλεκτρονικού υπολογιστή* ΣΥΝ. δομή, διάρθρωση.

αρχιτεκτονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχιτέκτονα ή/και την αρχιτεκτονική: ~ σχέδια | *διάκοσμος*. — αρχιτεκτο-^ν^ικ-ά | **-ώς** επίρρ.

αρχιτεμπέλης (ο) {αρχιτεμπέληδες}, **αρχιτεμπέλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ. ακαμάτης, ανεπρόκοπος, τεμπελχανάς ΑΝΤ. δουλευταράς. — (μεγεθ.) **αρχιτεμπέλαρος** (ο).

αρχίτερα → αρχύτερα

αρχιτεχνίτης (ο) [1840] {αρχιτεχνίτων} ο επί κεφαλής ομάδας τεχνιτών, αυτός που επιβλέπει τις εργασίες τους ΣΥΝ. πρωτομάστορας.

αρχιτρομοκράτης (ο) {αρχιτρομοκρατών/αρχιτρομοκράτισσα (η) {αρχιτρομοκρατισσών} 1. επί κεφαλής τρομοκρατικής ομάδας **2**. (εκφραστ.) τρομοκράτης με εκτεταμένη δράση, ο πολύ επικίνδυνος τρομοκράτης. **αρχιφύλακας** (ο/η) {αρχιφυλάκων} **1.** προϊστάμενος των φρουρών σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις, κρατητήρια κ.λπ. **2.** υπαξιωματικός τής αστυνομίας πόλεων, τής αγροφυλακής και των φυλακών (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.) 3. ΣΤΡΑΤ. μόνιμος ή έφεδρος Υπαξιωματικός ή και Αξιωματικός που φέρει την ευθύνη τής υπηρεσίας «Φρουράς» σε στρατιωτικό κατάστημα ή εγκατάσταση. Επίσης (λόγ.) αρχιφύλαξ [μτγν.] {αρ^ιφύλακος}. **οραχιχρονία** (η) {χωρ. πληθ.} η πρώτη ημέρα τού χρόνου- κυρ. στη ΦΡ. ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά...*** ο πρώτος στίχος από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς.

αρχιψεύτης (ο) [1889] {αρχιψευτών}, **αρχιψεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) πρόσωπο που λέει πάρα πολλά ψέμματα. — (μεγεθ.) αρχιψεύταρος (ο), **αρχιψευταρού** (η). **αρχολίπαρος** (ο) (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που επιθυμεί πάρα πολύ τα αξιώματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο την εξουσία ΣΥΝ. αρχομανής, σπουδαρχίδης. — **αρχολιπαρία** (η) [1890], αρχολιπαρικός, -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *άρχο-* (< αρχή) + *-λιπαρός* < *λιπαρώ* «επιθυμώ, επιζητώ» (βλ. λ. *εκλιπαρώ)]*. **άρχομαι** → άρχω

αρχομανής, -ής, -ές [1870] {αρχομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που επιθυμεί σε παθολογικό βαθμό να ασκεί εξουσία ΣΥΝ. φίλαρχος. — αρχομανία (η) [1865]. [ΕΤΥΜ. < *άρχο-* (< *αρχή)* + *-μανής* < *μαίνομαι]*. αρχοντάνθρωπος (ο) {αρχοντανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος με επιβλητικό παρουσιαστικό, ευγενικό χαρακτήρα και συμπεριφορά που εμπνέει σεβασμό. **αρχοντάρης** (ο) [μεσν.] {αρχοντάρηδες} ο μοναχός που έχει καθή-

κον την υποδοχή και περιποίηση των επισκεπτών τής μονής.
αρχονταρικι (το) {χωρ. γεν.} δωμάτιο σε μοναστήρι, που προορίζεται για την υποδοχή και την περιποίηση επισκεπτών. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άρχονταρίκιον* < *άρχοντάρης* < *άρχοντας*. Στη Μεσν. Ελληνική απαντά και η ομόρρ. λ. *άρχονταρεϊον*, η οποία αρχικώς προσδιόριζε την αίθουσα των βυζαντινών ανακτόρων, όπου ο αυτοκράτορας υποδεχόταν τους άρχοντες. Αργότερα ονομάστηκε έτσι το καλύτερο διαμέρισμα μοναστηριών, που χρησίμευε ως ξενώνας]. άρχοντας (ο) {αρχόντων}, αρχόντισσα (η) {αρχοντισσών} 1. πρόσωπο που έχει στα χέρια του την εξουσία (κυρ. για παλαιότ. εποχές, οπότε η εξουσία πήγαζε από την αριστοκρατική καταγωγή ή το βασιλικό αξίωμα): ο - *τού τόπου* ΦΡ. **Ο άρχοντας τού σκότους** ο Σατανάς ΣΥΝ. εξουσιαστής, κυβερνήτης, προύχοντας 2. *άρχοντες* (οι) πρόσωπα που ασκούν πολιτική εξουσία και ιδ. όσοι συμμετέχουν στην κυβέρνηση: *οι ~ και οι αρχόμενοι* ‖ το *ήθος πρέπει να διακρίνει* τους ~ 3. ΠΟΛΙΤ. ***ανώτατος άρχοντας*** (τού κράτους) πρόσωπο που κατέχει το υψηλότερο πολιτειακό αξίωμα (προκειμένου για την Ελλάδα, ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας και παλαιότ. ο βασιλιάς) 4. πρόσωπο αριστοκρατικής καταγωγής που έχει μεγάλη περιουσία και πολλούς ανθρώπους στη δούλεψη του: ο - *τού πύργου* ‖ *μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας πλούσιος* ~ ΣΥΝ. κύριος, αφέντης 5. (μτφ.) πρόσωπο που κερδίζει τον σεβασμό των άλλων με την εξαιρετικά αξιοπρεπή συμπεριφορά του 6. (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που ζει μέσα στις ανέσεις, που μπορεί να έχει ό,τι επιθυμήσει: εδώ *μέσα είσαι ~!* Επίσης (λόγ.) άρχων [αρχ.] {άρχοντ-ος, -α} (σημ. 1-3). — αρχοντιλίκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. άρχων, ουσιαστικοπ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *άρχω]*. **αρχοντεύω** ρ. αμετβ. [μτγν.] γίνομαι ή κάνω τον άρχοντα. αρχοντιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα τού να είναι κανείς άρχοντας 2. οι τρόποι, η συμπεριφορά ή/και η εμφάνιση που ταιριάζει σε άρχοντα' η σεμνή μεγαλοπρέπεια: *είχε μιαν - στους τρόπους του, που κέρδιζε τον σεβασμό* ‖ «...το *πιο ταπεινό εκκλησάκι, το τέμπλο, το κιούπι, το χράμι, όλα τους αποπνέανε μιαν ~ κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων»* (Οδ. Ελύτης) ‖ (παροιμ.) «η *καθαριότητα* | *η πάστρα είναι μισή ~»* ΑΝΤ. κακομοιριά, μιζέρια, βλαχιά, χοντροκοπιά. αρχοντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άρχοντα, που διαθέτει τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν άρχοντα (επιβλητικότητα, μεγαλείο κ.λπ.): ~ *παράστημα* | *κορμοστασιά* | *εμφάνιση* | *τρόποι* | *κατοικία* | *αέρας* ΣΥΝ. αριστοκρατικός ΑΝΤ. ταπεινός, τιποτένιος **2**. ***αρχοντικό*** (το) (α) η κατοικία τού άρχοντα (β) (γενικότ.) το σπίτι πλουσίου, που ξεχωρίζει για τη μεγαλοπρέπεια ή και την ομορφιά του ΣΥΝ. αρχοντόσπιτο, πλουσιόσπιτο ΑΝΤ. φτωχόσπιτο, καλύβι, παράγκα (γ) φιλοφρονητικά για κάθε σπίτι: *«Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' ~ σας»* (κάλαντα Χριστουγέννων). — αρχοντικά επίρρ. αρχόντισσα (η) → άρχοντας
άρχο ντο- κ. αρχοντο- κ. αρχοντ- α συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αρχοντική καταγωγή ή σχέση με αρχοντική οικογένεια: *αρχοντο-θυγατέρα, αρχοντό-παιδο, αρχοντο-πα-ντρεύω* 2. μεγαλοπρεπή, επιβλητικά χαρακτηριστικά ή ιδιότητες: αρ-*χοντο-γυναίκα, αρχοντ-άνθρωπος, αρχοντό-σπιτο*. [ΕΤΥΜ Α συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *άρχοντό-που*-λο(ν)), που προέρχεται από το αρχ. *άρχων* (μεσν. *άρχοντας)}*. α ρχο ντο γενιά (η) η αρχοντική γενιά, η αριστοκρατική καταγωγή. αρχοντογεννημένος, -η, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από άρχοντες. **αρχοντογυναίκα** (η) {αρχοντογυναικών} η γυναίκα που με την εμφάνιση και τη συμπεριφορά της υποβάλλει τον σεβασμό· η γυναίκα με επιβλητικό παράστημα και ευγενείς τρόπους ΑΝΤ. γυναικούλα, (λαϊκ.) κατίνα. αρχοντολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτοί που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικώς και οικονομικώς τάξη, το σύνολο των αρχόντων (βλ.λ., σημ. 1,4) ΣΥΝ. αριστοκρατία, προύχοντες ΑΝΤ. λαός, όχλος, πλέμπα, πλεμπάγια.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *άρχοντας + -λό(γ)ι* (βλ.λ.)]. **αρχοντόπαιδο** (το) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή γόνος αρχοντικής οικογένειας. αρχοντόπουλο (το), αρχοντοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το παιδί τού άρχοντα, αυτό που κατάγεται από αρχοντική γενιά- (κατ' επέκτ.) ο γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας. [ΕΤΥΜ μεσν. < άρχοντας + -*πουλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < -*πουλος* < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»]. α ρχοντο ρεμπέτικο (το) 1. είδος τραγουδιού που άνθησε στην Ελλάδα στις δεκαετίες τού '50 και τού '60 και συνδυάζει ευρωπαϊκούς ρυθμούς με το ύφος των ρεμπέτικων τραγουδιών 2. (συνεκδ.) κάθε τραγούδι που ανήκει στο παραπάνω είδος. αρχοντόσπιτο (το) 1. το σπίτι που ανήκει σε άρχοντες, το αρχοντικό ΑΝΤ. φτωχόσπιτο, καλύβι 2. (συνεκδ.) η οικογένεια με ευγενική καταγωγή, η γενιά αρχόντων. αρχοντοχωριάτης (ο) {δύσχρ. αρχοντοχωριατών}, αρχοντοχω-**ριάτισσα** {δύσχρ. αρχοντοχωριατισσών} (η) πρόσωπο που πρόσφατα απέκτησε χρήματα και ισχύ και προσποιείται τον αριστοκράτη, χωρίς να μπορεί να κρύψει την ταπεινή καταγωγή και τους άξεστους τρόπους του. Επίσης αρχοντοχωριάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — αρχοντοχωριατισμός (ο), αρχοντοχωριάτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ Η χρήση τής λ. με τη σημ. τού νεόπλουτου χωριάτη, ο οποίος προσπαθεί ανεπιτυχώς να κρύψει την προέλευση του, οφείλεται στην κωμωδία του Μολιέρου *Le Bourgeois gentilhomme* (1670), η οποία αποδόθηκε ως *Αρχοντοχωριάτης]*. -**άρχος** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. πρόσωπο με πολιτική ή στρατιωτική εξουσία: *ναύ-αρχος, ταξί-αρχος, σμήν-αρχος, δήμ-αρχος, έπ-αρχος 2*. τον υπεύθυνο σε υπηρεσία: *ληξί-αρχος* (βλ. κ. λ. -άρχης).
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χιλί-αρ*-χος), που προέρχεται από το ρ. *άρχω]*. **αρχύτερα** επίρρ.· πιο πριν, πιο μπροστά, πρωτύτερα· κυρ. στη ΦΡ. *μια* ***ώρα αρχύτερα*** όσο γίνεται νωρίτερα, το ταχύτερο δυνατόν: ας *ξε-μπερδέψουμε* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύτερος*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αρχή + -ύτερος*, κατά τον συγκριτικό βαθμό επιθέτων σε -ύς (π.χ. *βαθύς - βαθύτερος, παχύς - παχύτερος* κ.ά.)]. άρχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1**. (+γεν.) ασκώ την εξουσία, κυβερνώ: επί *χρόνια τώρα άρχει τού κόμματος χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν* ***2.*** (μεσοπαθ. ***άρχομαι)*** αρχίζω, κάνω την αρχή κυρ. σε αρχαιοπρ. φράσεις, π.χ. ***άρχεται η συνεδρίασις*** (στο δικαστήριο), ***ήρ· ξατο χειρών αδίκων*** (βλ. λ. *άδικος)* **3.** ***αρχόμενοι*** (οι) {αρχομέν-ων, -ους} ο λαός (σε αντιδιαστολή προς τους άρχοντες, τους βουλευτές και την κυβέρνηση).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ομηρ. ουσ. *όρχα-μός* «ηγέτης, προπορευόμενος», αν λάβουμε υπ' όψιν το ουσ. όρχα «αρχή» (πβ. μυκ. o-ka). Αρχαιότερη είναι η σημ. «αρχίζω, ξεκινώ», ενώ παράγωγη είναι η σημ. «ασκώ εξουσία», η οποία προφανώς προέκυψε από την ενδιάμεση έννοια «αναλαμβάνω την πρωτοβουλία» είτε κάνοντας την πρώτη κίνηση (στον χορό, σε θρησκευτική τελετουργία) είτε προπορευόμενος των άλλων (στη μάχη)].
άρχων, -ούσα, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που άρχει, που έχει την εξουσία· μόνο στο θηλ. στη ΦΡ. ***άρχουσα τάξη*** η κοινωνική τάξη που έχει την πολιτική και οικονομική ισχύ, ώστε να επιβάλει τη θέληση της.
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *άρχω]*.
άρω (να/θα) → αίρω
-α **ρ**ω παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων από ξένες λέξεις ή που αποδίδουν ξένες λέξεις με ανάλογη κατάληξη: *καμουφλ-άρω, πακετ-άρω, ρομαντζ-άρω, κριτικ-άρω, κορνιζ-άρω, σιγουρ-άρω, κοτσ-άρω, κομπλ-άρω, τρεν-άρω* ‖ *λανσ-άρω, μαρσ-άρω, φρεν-άρω*, (βλ. κ. λ. -έρνω).
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε ρήματα ιταλ. προελ. (λ.χ. *αριβάρω* < ιταλ. arriv-are, μεσν. *κουράρω* < ιταλ. curare), αργότερα σε ρήματα γαλλικής προελ. (λ.χ. *μακιγι-άρω* < γαλλ. maquiller), επεκτεινόμενο βαθμηδόν και σε άλλες λ. ως αυτόνομο επίθημα (λ.χ. σουτ-άρω < αγγλ. shoot, *φλερτ-άρω* < αγγλ. flirt κ.ά.)].
αρωγή (η) (λόγ.) **1**. (α) η βοήθεια: *παρέχω* | *προσφέρω πολύτιμη* ~‖ *η ~ τού κράτους προς τους σεισμοπαθείς* ΣΥΝ. συνδρομή, επικουρία (β) ΝΑΥΤ. ***επιθαλάσσια αρωγή*** η βοήθεια που παρέχεται σε πλοίο που κινδυνεύει 2. (ειδικότ.) το χρηματικό ποσό που δίδεται είτε συστηματικά (λ.χ. στους συνταξιούχους δημοσίους υπαλλήλους) είτε εφάπαξ από επίσημο φορέα προς ενίσχυση κατηγορίας πολιτών: *Ταμείον Αρωγής* ΣΥΝ. βοήθημα, επιδότηση. — αρωγός, -ός, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άρήγω* «βοηθώ, συντρέχω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σαξ. rôkjan «φροντίζω», γερμ. ruchlos, αγγλ. reckless «απερίσκεπτος, παράτολμος»].
άρωμα (το) {αρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η ευχάριστη μυρωδιά: το *μεθυστικό ~ τής απριλιάτικης νύχτας* ‖ *το πλούσιο ~ ενός κρασιού* ‖ *έντονο* | *λεπτό* | *φίνο* | *βαρύ* | *ερεθιστικό* | *ευχάριστο* ~ ΣΥΝ. μοσχοβολιά, ευωδία ΑΝΤ. δυσοσμία, βρόμα, αποφορά **2.** το παρασκεύασμα με ευχάριστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό: γυναικείο | *φθηνό* | *λεπτό* | *διακριτικό* | *βαρύ* | *ξεθυμασμένο* ~ ΣΥΝ. μυρωδικό.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αρωματικό φυτό», αγν. ετύμου].
αρωματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) να μοσχοβολά προσθέτοντας σε αυτό άρωμα ή αρωματική ουσία: *το καινούργιο αποσμητικό χώρου αρωματίζει το δωμάτιο με άρωμα τριαντάφυλλου* ‖ *ήρθε αρωματισμένη* ΣΥΝ. παρφουμαρίζω.
αρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναδίδει άρωμα: ~ *ουσία* | *σαπούνι* | *μαντιλάκι* ΣΥΝ. εύοσμος, μυρωδάτος, ευωδιαστός ΑΝΤ. δύσοσμος, βρομερός **2**. ***αρωματικά*** (τα) ουσίες από τις οποίες παράγεται άρωμα. Επίσης αρωματώδης, -ης, -ες [μτγν.].
αρωματοποιείο (το) [1875] εργαστήριο παρασκευής αρωμάτων.
αρωματοποιία (η) [1875] {χωρ. πληθ.} 1.η επεξεργασία αρωματικών ουσιών για την παρασκευή αρωμάτων και αρωματισμένων καλλυντικών προϊόντων 2. το αρωματοποιείο. — αρωματοποιός (ο/η) [1807].
αρωματοπώλης (ο) [μτγν.] {αρωματοπωλών}, **αρωματοπ**ώλι**σσα** (η) {αρωματοπωλισσών} πωλητής αρωμάτων ΣΥΝ. μυροπώλης. — αρωματοπωλείο (το) [1849].
Αρωμούνος (ο) ο Βλάχος (βλ.λ.). — αρωμουνικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος*.
[ΕΤΥΜ < αρωμ. Armân < a- προθεμ. + λατ. Romani «Ρωμαίου» (εξού και η ορθογραφία τής λ. με -ω-)· πβ. κ. *Ρωμιός*, που αναφερόταν αρχικά στον ελληνόφωνο Ρωμαίο πολίτη].
ας τροπικός δείκτης (παραδοσιακά χαρακτηριζόμενος ως μόριο), ο οποίος δηλώνει: 1. προτροπή: όποιος *έχει αντίρρηση, ~ μιλήσει ελεύθερα!* ‖ ~ *καθίσουμε λίγο, να ξεκουραστούμε!* 2. (+παρατ. ή υπερσυντ.) πράξη που έπρεπε να είχε γίνει στο παρελθόν συνήθ. με διάθεση μομφής: ~ *φρόντιζες νωρίτερα, να μη σου πέφτανε τώρα όλα τα προβλήματα μαζί!* ‖ ~ *πρόσεχες! Εγώ δεν φταίω σε τίποτε!* 3. ευχή: ~ *είναι καλά ο άνθρωπος!* ‖ ~ τον *έχει ο Θεός καλά!* ‖ *αχ, ~ έρθει όσο είναι καιρός!*4. προτερόχρονο: *-βγουν τ'αποτελέσματα και βλέπουμε!* 5. απειλή: ~ *έρθει εδώ και τα λέμε!* 6. συγκατάβαση: ~ έρθει *και ο*

α- | αν- στερητικό
α-σαβάνωτος, -η, -ο **α-σαγήνευτος**,-η,-ο **α-σακάτευτος, -η, -ο** **ο-οάλιωτος,-η,-ο** **α-σαμαρωτος. -η. -ο**

Πέτρος (δεν έχω αντίρρηση) || -Τι *κάνεις; — τα λέμε καλά!* (όχι και τόσο καλά) || *Πείτε* τη *γνώμη σας ελεύθερα· ~ κάνετε και λάθος! Δεν πειράζει!* 7. αδιαφορία: *~ θυμώσει όσο θέλει! Εγώ θα του τα πω έξω απ' τα δόντια!* || *φεύγω κι - κάνει ό,τι θέλει!* 8. εναντίωση ή παραχώρηση: *~ είναι ισχυρός! Και οι πιο ισχυροί έχουν το αδύνατο τους σημείο* || θα *έρθω και ~ είμαι αδιάθετος* || *τραβάτε με κι - κλαίω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός.*

[ΕΤΥΜ μεσν. (κατά συγκοπή ά[φε]ς) < αρχ. άφες, προστ. αορ. β' τού ρ. άφίημι «αφήνω». Η προτρεπτική σημ. μαρτυρείται ήδη στην Κ.Δ., όπου το άφες συχνά συνοδεύεται από υποτακτική (πβ. Λουκ. 6, 42: *αδελφέ, άφες έκβάλω το κάρφος το* εν τω *όφθαλμφ σου).* Παράλληλη σημασιοσυντακτική εξέλιξη εμφανίζεται και σε άλλες γλώσσες· πβ. αγγλ. let «αφήνω» > let him come «ας έλθει» (δείκτης σχηματισμού ά και γ' προσ. προστ.)].

-άς παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα: *γαλατ-άς, αλευρ-άς, λαδ-άς, σιδερ-άς, κρασ-άς.* [ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *όστρακ-άς, κηλ-άς),* που προήλθε από συναίρεση τής καταλ. *-έας].*

-ας κ. **-άς**, (θηλ. -ού) παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό σε μεγάλο βαθμό: *μυταρ-άς - μυταρ-ού, ποδαράς - ποδαρ-ού, χειλ-άς* - χειλ-ου, *δοντ-άς - δοντ-ού, γλωσσ-άς -γλωσσ-ού, λογ-άς - λογ-ού, λεφτ-άς - λεφτ-ού.* [ΕΤΥΜ Μεγεθ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τής καταλήξεως -ς των αρσενικών σε θηλ. μεγεθ. με -α (λ.χ. *βαρέλ-α > βαρέλ-ας, χοντρέλ-α > χοντρέλ-ας)].*

Α.**Σ.** (ο) Αθλητικός Σύλλογος.

ασάλευτος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που δεν σαλ$^{\varepsilon}$ύει, που δεν έχει ή δεν μπορεί να κουνηθεί: μένω ~ || τα ~ νερά τής *λίμνης* || *«Η ~ ζωή»* (ποιητ. έργο τού Κ. Παλαμά) ΣΥΝ. ακίνητος, ακούνητος, αμετακίνητος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και διάρκεια: *~ πίστη | εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. απαρασάλευτος, ακλόνητος, σταθερός, αταλάντευτος.

ασανσέρ (το) {άκλ.} **1.** ο ανελκυστήρας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει διαδοχικά ανοδικές και πτωτικές τάσεις: ~ το *Χρηματιστήριο λόγω των φημών για παραίτηση τού πρωθυπουργού.* [ΕΤΥΜ < γαλλ. ascenseur < λατ. ascendere «ανεβαίνω»].

ασαράντιστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει ακόμη σαράντα ημέρες (για βρέφος από **τη** γέννηση του, για νεκρό από τον θάνατο του, για λεχώνα από την ημέρα τού τοκετού).

άσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει επαρκή ή καθόλου σάρκα, υπερβολικά λεπτός: *~ σώμα* ΣΥΝ. λιπόσαρκος ΑΝΤ. εύσαρκος.

ασάφεια (η) [αρχ.] {ασαφειών} **1**. η έλλειψη σαφήνειας: η ~ των *απαντήσεων του έδειχνε μια πρόθεση υπεκφυγής* ΣΥΝ. αοριστία ΑΝΤ. σαφήνεια 2. (συνεκδ.) το σημείο (σε λόγο ή κείμενο) που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας: *μια έκθεση γεμάτη ασάφειες.*

ασαφής, -ής, -ές [αρχ.] {ασαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασαφέστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν ορίζεται με τρόπο ξεκάθαρο και μονοσήμαντο: τα *κίνητρα τής εξέγερσης παραμένουν ~* || (για πρόσ.) σε αυτό *το σημείο είστε μάλλον ~· μήπως μπορείτε να μας το εξηγήσετε με ένα παράδειγμα;* ΣΥΝ. συγκεχυμένος, αόριστος, δυσνόητος, αβέβαιος, αδιευκρίνιστος, αξεκαθάριστος, σκοτεινός, (αργκό) φλου ΑΝΤ. σαφής, καθαρός, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος, προφανής 2. αυτός τού οποίου η μορφή δεν διακρίνεται καθαρά και με ευκολία: τα *~ περιγράμματα των βουνών* ΣΥΝ. δυσδιάκριτος, ακαθόριστος ΑΝΤ. ευκρινής, σαφής, έντονος, καθαρός. — ασαφώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ασβεστάδικο (το) **1.** η ειδική εγκατάσταση στην οποία παρασκευάζεται ασβέστης ΣΥΝ. ασβεστοκάμινος, ασβεστοποιείο **2.** κατάστημα στο οποίο πωλείται ασβέστης.

ασβεστάς (ο) {ασβεστάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την επίχριση τοίχων ή οικοδομικών επιφανειών με ασβέστη ΣΥΝ. ασπριτζής, σοβατζής.

άσβεστης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.) **1.** λευκή σκόνη, προϊόν τής πυράκτωσης τού ασβεστόλιθου, που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (στην κατασκευή σκυροδέματος, στην επίχριση τοίχων κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) ο πολτός που προκύπτει από την ανάμειξη ασβέστη με νερό **3.** (συνεκδ.) ο αποξηραμμένος ασβέστης που καλύπτει ως επίχρισμα την επιφάνεια τοίχου: *«μια κάμαρα στενή, μικρή, σαν όλες βρομερή | οι ασβέστες απ' τους τοίχους της επέφτανε κομμάτια»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. σοβάς. Επίσης (λόγ.) **άσβεστος** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άσβεστιν < *άσβέστιον,* υποκ. τού αρχ. επίθ. *άσβεστος* (βλ.λ.) «αυτός που δεν μπορεί να σβηστεί». Η σημερινή σημ. τής λ. οφείλεται στη φρ. *άσβεστος τίτανος* «το οξίδιο τού ασβεστίου που δεν σβήστηκε (με νερό), ο γύψος»].

ασβέστιο (το) {ασβεστίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ca), που απαντά στον ασβεστίτη (βλ.λ.), βασικό για τη λειτουργία τού οργανισμού και δομικό υλικό τού σκελετού (βλ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ < μτγν. *άσβέστιον* «ασβεστόλιθος» < αρχ. *άσβεστος.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το νεολατ. calcium].

ασβεστίτης (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. κρυσταλλικό ορυκτό από ανθρακικό ασβέστιο, βασικό συστατικό τού ασβεστόλιθου (βλ.λ.), τού μαρμάρου και τής κιμωλίας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. calcite],

ασβεστόγαλα (το) [1897] {χωρ. πληθ.) **1**. (λαϊκ.) υδροξίδιο τού ασβεστίου **2**. αραιό διάλυμα ασβέστη (βλ.λ., σημ. 1) σε νερό, που χρησιμοποιείται για την επίχριση τοίχων και ως απολυμαντικό ΣΥΝ. ασβεστόνερο. **ασβεστοκάμινος** (η) [μεσν.] {ασβεστοκαμίν-ου | -ων, -ους} ειδική κάμινος για την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ.) με την πυράκτωση ασβεστόλιθου. Επίσης (λαϊκ.) **ασβεστοκάμινο (το)**. **ασβεστοκονίαμα** (το) [1859] {ασβεστοκονιάμ-ατος | -άτα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. μείγμα από ασβέστη (βλ.λ.), άμμο και νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως συνδετικό υλικό και για σοβάτισμα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Mörtel]. **ασβεστόλακκος** (ο) **1.** λάκκος γεμάτος από ασβέστη που έχει μορφή πολτού 2. ο λάκκος μέσα στον οποίο αναμειγνύεται ο ασβέστης με το νερό. **ασβεστόλιθος** (ο) [1874] {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} ΟΡΥΚΤ. ιζηματογενές πέτρωμα που περιέχει κατά **50%** ανθρακικό ασβέστιο, με χρώμα που ποικίλλει ανάλογα με τις προσμείξεις του' χρησιμοποιείται κυρ. στη βιομηχανία για την παρασκευή τσιμέντου ΣΥΝ. ασβεστόπετρα. — **ασβεστολιθικός,** -ή, -ό [1881]. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ. calcaneum]. **ασβεστόνερο** (το) διάλυμα ασβέστη σε νερό, που χρησιμοποιείται ως στυπτικό φάρμακο, αλλά και για το άσπρισμα τοίχων καθώς και για προπαρασκευή γλυκών τού κουταλιού ΣΥΝ. ασβεστόγαλα. **ασβεστόπετρα** (η) {δύσχρ. ασβεστοπετρών} (λαϊκ.) ο ασβεστόλιθος (βλ.λ.). **ασβεστοποιός** (ο) [1897] (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασβεστάς. — **ασβεστοποιείο** (το) [1897], **ασβεστοποιία** (η) [1897]. **ασβεστοπώλης** (ο) {ασβεστοπωλών} πρόσωπο που πωλεί ασβέστη.

— **ασβεστοπωλείο** (το). **άσβεστος** (η) [αρχ.] {άσβεστου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ασβέστης (βλ.λ.):

σβησμένη | υδραυλική ~.

άσβεστος, -η, -ο → άσβηστος

ασβεστουχος, -ος, -ο [1884] (λόγ.) 1. αυτός που περιέχει ασβέστιο 2. ΓΕΩΛ. *ασβεστούχος πηλός* ανοιχτοκίτρινο ιζηματογενές πέτρωμα, που έχει τη μορφή χαλαρά συγκολλημένων κόκκων και απαντά στα εδάφη τής εύκρατης ζώνης και στις παρυφές των ερήμων. [ΕΤΥΜ < *ασβέστιο + -ούχος (< έχω)].* ασβεστόφιλος, -η, **-ο** (φυτό) που αναπτύσσεται σε ασβεστούχα εδάφη. **ασβεστόφοβος**, -η, -ο (φυτό) που δεν μπορεί να αναπτυχθεί σε ασβεστούχα εδάφη. **ασβεστώδης**, -ης, -ες [μτγν.] {ασβεστώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** όμοιος με τον ασβέστη ως προς το χρώμα ή τη σύσταση **2.** ασβεστούχος (βλ.λ.). **ασβεστώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (τοίχου, δαπέδου, οροφής κ.λπ.) με πολτό ασβέστη ΣΥΝ. ασπρίζω, σοβαντίζω. — **ασβέστωμα** (το). άσβηστος, -η, **-ο** κ. **άσβεστος** [αρχ.] (σημ. 2) **1**. αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να σβηστεί: *~ φωτιά | λυχνία | πίνακας* ΣΥΝ. αναμμένος ΑΝΤ. σβησμένος, σβηστός 2. (μτφ.-λογοτ.) αυτός που δεν μειώνεται, δεν εξασθενεί σε ένταση, δεν σβήνει με την πάροδο τού χρόνου: *~ μίσος | πόθος* || *κράτησαν μέσα τους ~ την ελπίδα για λευτεριά* ΣΥΝ. ασίγαστος · 3. αυτός που δεν τον έχουν σβήσει: *οι μαθητές άφησαν τον πίνακα ~.* — άσβηστα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + σβήνω, ο τ. *άσβεστος* < ά- στερητ. + *σβέννυμι* «σβήνω». Βλ. κ. *ασβέστης].* **ασβόλη** (η) {χωρ. πληθ.} η μαύρη σκόνη από καπνό φωτιάς, που επι-κάθεται στην καπνοδόχο, στους τοίχους, στα μαγειρικά σκεύη κ.λπ. ΣΥΝ. καπνιά, αιθάλη, μουντζούρα, φούμο. Επίσης (λαϊκότ.) **ασβολή** κ. ασβολιά ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άσβόλη | *άσβολος,* αβ$^{\varepsilon}$β. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *as- «καίω, ξηραίνω» (με ριζικά προσφύματα *az-d- ή *az-g-), πβ. σανσκρ. äsah «στάχτη», λατ. ardere «καίω», γαλλ. aride «ξερός», αγγλ. ash «στάχτη» κ.ά.]. **ασβός** (ο) μικρόσωμο νυκτόβιο παμφάγο θηλαστικό των αγρών με δυνατά σαγόνια, πλούσιο τρίχωμα και γαμψά νύχια στα μπροστινά του πόδια· ζει μέσα σε υπόγειες φωλιές και ορισμένα είδη του εκκρίνουν ιδιαίτερα οξεία και δυσάρεστη οσμή. — (υποκ.-λαϊκ.) **ασβούδι** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ασβός,* αγν. ετύμου. Πιθ. φαίνεται η σύνδεση με το αρχ. *άσβολος* «καπνιά, στάχτη», η οποία δεν σχετίζεται μόνο με το χρώμα τού ζώου, αλλά και με τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει. Κατ' άλλους πρόκειται για σλαβ. δάνειο, πβ. ρωσ. jasvo].

Α.**Σ.Δ.Ε.Ν**. (η) Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικού - Νήσων.

Α.**Σ.Δ.Υ.** (το) Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών. **άσε** ρ. → αφήνω

Α.**Σ.Ε**.Α.Δ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Εκδίκασης Αθλητικών Διαφορών.

ασέβεια (η) [αρχ.] {ασεβειών} **1.**η έλλειψη σεβασμού: *διαπράττω ~*|| *ανήκουστη | πρωτοφανής ~* ΣΥΝ. αναίδεια ΑΝΤ. ευσέβεια, σεβασμός 2. (ειδικότ.) η έλλειψη σεβασμού προς τα θεία ΣΥΝ. βλασφημία ΑΝΤ. ευσέβεια, ευλάβεια 3. (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη σεβασμού ή ευλάβειας: η *συμπεριφορά τού βουλευτή αποτελεί ~ προς το Κοινοβούλιο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια.* **ασεβής**, -ής, -ές (ασεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασεβέστερος, -ατός} **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τού πρέποντος σεβασμού, από προσβλητική συμπεριφορά (σε αξιοσέβαστα πρόσωπα, καθιερωμένες αξίες, θεσμούς κ.λπ.): *της μίλησε με ασεβή και αυθάδη τρόπο* ΣΥΝ. αναιδής, θρασύς **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν δείχνει τον προσήκοντα σεβασμό προς τα θεία ΣΥΝ. βλάσφημος, ανευλαβής, ανίερος ΑΝΤ. ευ-

σεβής, ευλαβής. Επίσης (λαϊκ.) ά**σεβος,** -η, -ο. **— α σεβώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. **<** ά- στερητ. **+** -σεβής **<** σέβας (τό(].

ασεβώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασεβείς... | ασέβησα} εκδηλώνω έλλειψη σεβασμού, συμπεριφέρομαι υβριστικά και περιφρονητικά προς ό,τι θεωρείται αξιοσέβαστο: ασέβησε *προς τα θεία | τους θεσμούς | τις παραδόσεις* ΣΥΝ. βλασφημώ.

ασεισμικός, -ή, -ό **1**. αυτός που δεν παρουσιάζει σεισμική δραστηριότητα, στον οποίο δεν θεωρείται πιθανόν να εκδηλωθεί σεισμός: ~ *περιοχή* ΑΝΤ. σεισμικός, σεισμογενής, σεισμοπαθής 2. αντισεισμικός. **—** ασεισμικότητα (η).

άσειστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του, που δεν είναι δυνατόν να σειστεί: ~ σαν *βράχος* ΣΥΝ. ασάλευτος, ακλόνητος · **2**. (ειδικότ. για γεωγραφική περιοχή) αυτός που δεν προσβάλλεται από σεισμούς ΣΥΝ. ασεισμικός.

ασέλγεια (η) [αρχ.] {ασελγειών} **1.** η αισχρή και ακόλαστη πράξη, η πράξη που αντίκειται πλήρως προς την ηθική, ιδ. όσον αφορά στα σεξουαλικά ήθη: *διαπράττω* ~ **2.** ΝΟΜ. πράξη που προσβάλλει την ελευθερία, την αξιοπρέπεια ή την ηθική (κάποιου) σχετικά με τη σεξουαλική ζωή του: *εξαναγκασμός σε* ~ || *παρά φύσιν* ~ (βλ. κ. λ. φύση) 3. η αισχρή και ακόλαστη συμπεριφορά ΣΥΝ. ακολασία, αισχρότητα.

ασελγής, -ής, -ές {ασελγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρόσ. κ. ενέργειες) αυτός που σχετίζεται με την ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας με ανήθικο ή παράνομο τρόπο: ~ *πράξεις* ΣΥΝ. ακόλαστος. — **ασελγώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Παραμένει ατεκμηρίωτη η υπόθεση ασελγής < **άθελγής* < *ά-* αθροιστ. + *θέλγω* (εδώ το *θέλγω* ίσως έχει τη σημ. «παραλύω, αποτρελαίνω»), όπου η λ. ασελγής προέρχεται από την αρχ. βοιωτική διάλεκτο (με τροπή τού -θ- σε -σ-). **Η** λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς **με** τη σημ. «βίαιος, ακραίος, ορμητικός», ενώ η σημ. «ακόλαστος, ανήθικος» είναι μτγν.].

ασελγώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ασελγείς... | ασέλγησα} (λόγ.) διαπράττω ασέλγεια (βλ.λ.).

ασέληνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φωτίζεται από τη σελήνη: ~ *νύχτα* ΣΥΝ. αφέγγαρος ΑΝΤ. φεγγαρόφωτος.

ά**σεμ**νος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σεμνότητας και ευπρέπειας, κυρ. όσον αφορά στο γενετήσιο ένστικτο: ~ *πράξη | χειρονομία | στάση | πρόταση | ανάγνωσμα | φωτογραφία || νόμος περί ασέμνων* ΣΥΝ. χυδαίος, αισχρός, πρόστυχος ΑΝΤ. σεμνός, ευπρεπής. **—** ά**σεμ**να | α**σέμ**νως [μεσν.] επίρρ.

Α.**Σ.Ε.Π.** (το) Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού.

ασετόν (το) {άκλ.} η ακετόνη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. acétone, βλ. κ. ακετόνη].

ασετυλίνη [1896] κ. ασετιλίνη (η) {χωρ. πληθ.} το ακετυλένιο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. acétylène. Βλ. κ. ακετυλένιο, που δικαιολογεί τη γραφή με -υ-].

ασήκωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός τον οποίο δεν μπορεί να ανασηκώσει ή/και να μετακινήσει κανείς λόγω βάρους: ~ *βάρος | βαλίτσα* ΣΥΝ. βαρύς ΑΝΤ. ελαφρός **2.** (μτφ.) πολύ βαρύς για να μπορεί κανείς να τον αντέξει, να τον υποφέρει: ~ *φόροι* ΣΥΝ. αβάσταχτος, δυσβάσταχτος, επαχθής · ΦΡ. (μτφ.) (α) (λαϊκ.) ***βαρύς κι ασήκωτος*** (i) αυτός που δεν ανέχεται πειράγματα ή αστεία, που δεν εκδηλώνει τα συναισθήματα του ΣΥΝ. (λαϊκ.) βαρύ πεπόνι (ii) μάγκικος και βαρύθυμος: *«ελαφρολαϊκά σουξεδάκια και βαριά κι ασήκωτα λαϊκά»* (εφημ.) (β) ***κάνω (κάποιον) ασήκωτο από το | στο ξύλο*** δέρνω αλύπητα, ξυλοκοπώ. — ασήκωτα επίρρ.

Ασημάκης (ο) ανδρικό όνομα.

α ση μ οντολογία (η) (ασημαντολογιών) το να μιλά κανείς για ασήμαντα πράγματα.

ασήμαντος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη σημασία: **~** επεισόδιο | *γεγονός | λεπτομέρεια | ποσοστό | ζημιές | αιτία | κέρδος | συμβολή | αποτέλεσμα | ρόλος | μειοψηφία* ΣΥΝ. επουσιώδης ΑΝΤ. σημαντικός, σπουδαίος, σημαίνων ΦΡ. (λόγ.) ***δι' ασήμαντον αφορμήν*** χωρίς σοβαρό λόγο. — ασημαντότητα (η) [1876].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *σημαίνω* «δείχνω με σημείο» < σήμα «σημείο, σημάδι»].

ασημένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κορνίζα | δίσκος | κηροπήγιο | αλυσίδα | μαχαιροπίρουνα* ΣΥΝ. αργυρός **2.** αυτός που έχει το χρώμα **ή** και τη λάμψη τού ασημιού: ~ *φεγγάρι | ανταύγεια | μαλλιά | κρόταφος* ΣΥΝ. αργυρόλευκος, ασημής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος*.

ασημής, -ιά, -ί {ασημ-ιού | -ιών} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ασημιού ΣΥΝ. αργυρός 2. ***ασημί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ασημιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

ασήμι (το) {ασημ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμο λευκό, στιλπνό, ανθεκτικό και εύκαμπτο μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων, διακοσμητικών αντικειμένων, ειδών σερβιρίσματος κ.ά.' ο άργυρος **2**. (συνεκδ.) πολύτιμα αντικείμενα από ασήμι (σημ. 1): *ντυμένη μες στ'* ~ 3. (παλαιότ.-λαϊκ.) νόμισμα μεγάλης αξίας κατασκευασμένο από ασ**ήμι-** (κατ' επέκτ.) το **χρήμα.** ΣΧΟΛΙΟ *άργυρος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. άσήμι(ν), υποκ. τού μτγν. *ασημον* < αρχ. *άσημος* (< ά- στερητ. + σήμα) ενν. *άργυρος, χρυσός,* δηλώνοντας τον ασφράγιστο χρυσό ή άργυρο, δηλ. εκείνον που δεν προσφέρεται να κοπεί σε νομίσματα. Η λ. περιορίστηκε στη σημ. «άργυρος» από τον 2ο αι. π.Χ.].

ασημικό (το) [μεσν.] (συνήθ. στον πληθ.) κάθε πολύτιμο αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από ασήμι: *γυαλίζω τα* ~ || τα γνήσια ~ *είναι σφραγισμένα*.

Ασημίνα (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < *ασήμι* +# παραγ. επίθημα -ίνα].

άσημο- κ. **ασημό-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει το χρώμα τού ασημιού ή είναι κατασκευασμένο από ασήμι: *ασημοσταυρός, ασημο-κέντητος, ασημό-σκονη*.

ασημοκάντηλο (το) το ασημένιο καντήλι σε ναό ή εικονοστάσιο, που πολλές φορές προσφέρεται ως τάμα.

ασημοκαπνίζω ρ. μετβ. {ασημοκάπνισα, -τηκα, -μένος} καλύπτω (σκεύος, κόσμημα, όπλο) με λεπτή επίστρωση αργύρου ΣΥΝ. επαργυρώνω. — ασημοκάπνισμα (το).

ασημοκεντημένος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ. αργυροκέντητος.

ασημοποίκιλτος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένια στολίδια· ασημοστολισμένος: ~ *υφάσματα*.

άσημος, -η, -ο (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που δεν διακρίνεται μεταξύ των ομοίων του, δεν διαθέτει φήμη: ~ *ποιητής | ηθοποιός | πόλη* ΣΥΝ. αφανής, άγνωστος ΑΝΤ. διάσημος, φημισμένος, ξακουστός. — α**σή-μως** επίρρ. [αρχ.], ασημότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργυρός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + σήμα (βλ. κ. λ. *ασήμι)].*

ασημόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} λεπτή σκόνη από άργυρο ή άλλο ασημόχρωμο μέταλλο για την επαργύρωση πλαισίων μετά την ανάμειξη με κολλητικό υγρό.

ασημόχαρτο (το) πολύ λεπτό χαρτί, ασημένιου χρώματος, που χρησιμοποιείται για περιτύλιγμα **ή** διακόσμηση.

ασημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ασήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1**. (για σκεύη, επιφάνειες κ.λπ.) επενδύω **με** λεπτό στρώμα ασημιού **ή** στολίζω **με** ασημένια ελάσματα και μικρά κομψοτεχνήματα: ~ την *εικόνα τής Παναγίας || ασημωμένο σεντούκι || ασημωμένος καθρέφτης* ΣΥΝ. επαργυρώνω, ασημοκαπνίζω 2. (μτφ.) δίνω σε (κάτι) το χρώμα ή και τη λάμψη τού ασημιού: το *φεγγάρι ασήμωνε τη λεύκα* (παλιό τραγούδι) · 3. (διαλεκτ.) χαρίζω συμβολικά ασημένιο (ή χρυσό) νόμισμα σε (κάποιον), ιδ. σε νύφη ή νεογέννητο, για να φέρει καλή τύχη, για γούρι ♦ 4. (αμετβ.) (λαϊκ.) δίνω χρήματα για να μάθω το μέλλον, τι πρόκειται να μου συμβεί: *ασήμωσε, αφέντη, να σου πω τη μοίρα σου!* — ασήμωμα (το), ασημωτής (ο), ασημώτρια (η).

άσηπτος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να σαπίσει: ~ ξύλο ΣΥΝ. ασάπιστος **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που έχει αποστειρωθεί ή απολυμανθεί έτσι, ώστε να μην υφίσταται κίνδυνος μόλυνσης: ~ *γάλα | επίδεσμος* ΣΥΝ. αποστειρωμένος, απολυμασμένος, ασηπτικός. — ασήπτως επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-σηπτος* < *σήπω* «σαπίζω, κάνω να σαπίσει **»]**.

ασηψία (η) (χωρ. πληθ.} **1.** η **μη** ύπαρξη σήψης **2.** ΙΑΤΡ. η θεραπευτική μέθοδος διά τής οποίας αφαιρούνται τα μικρόβια από οτιδήποτε έρχεται σε επαφή **με** εγχειρητικό τραύμα, νεογέννητο βρέφος κ.λπ. και διά τής οποίας προλαμβάνονται μολύνσεις. **—** ασηπτικός, -ή, -ό, **ασηπτ΄Ικ-ά** | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ„ < αγγλ. asepsia].

ασθέν**εια** (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} η αρρώστια, η νόσος: *αθεράπευτη | βαριά | μεταδοτική* ~· ΦΡ. ***παιδική ασθένεια*** (ειρων.) για συμπεριφορά ή κατάσταση που φανερώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο σε σχέση με μια διαδικασία εξέλιξης, ότι δεν έχει φθάσει σε ώριμη κατάσταση: *«ο αριστερισμός,* ~ *τού κομουνι-σμού»* (Β.Ι. Λένιν) || *«υπάρχουν ακόμη οι* ~ *τής μαζικής κατανάλωσης»* (εφημ.).

ασθενής, -ής, -ές {ασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ασθενέσ-τερος, -τατος} 1. άρρωστος: η *πορεία τής υγείας τού* ~ *παρουσιάζει βελτίωση*˙ ΦΡ. (α) (ειρων.) κατά ***φαντασίαν ασθενής*** αυτός που ασχολείται διαρκώς **με** την κατάσταση τής υγείας του, πιστεύοντας ότι πάσχει από διάφορες αρρώστιες, ενώ στην πραγματικότητα είναι υγιής ΣΥΝ. υποχόνδριος (β) ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** βλ. λ. *αμαρτία* · 2. αυτός που δεν διαθέτει σθένος, ένταση, ισχύ: ~ *άνεμος | αντίδραση | βούληση /δόνηση | άμυνα | μνήμη | επιχείρημα* ΣΥΝ. αδύναμος, ανίσχυρος, άτονος, άψυχος ΑΝΤ. ισχυρός, δυνατός, σθεναρός ■ ΦΡ. Το ***μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ* 3. αυτός που έχει περιορισμένη αντοχή: ~ *οργανισμός* || (μτφ.) τα νέα *φορολογικά μέτρα θίγουν κατεξοχήν τις (οικονομικά)* ~ *τάξεις* ΣΥΝ. αδύναμος, ανίσχυρος, αδύνατος· ΦΡ. (α) ***ασθενές φύλο*** ως χαρακτηρισμός για το γυναικείο φύλο, τις γυναίκες (β) (μτφ.) ΠΟΛΙΤ. ***μεγάλος ασθενής*** χαρακτηρισμός για μεγάλη χώρα που βρίσκεται σε περίοδο κρίσεως **ή** παρακμής· ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ. για την Οθωμανική Αυτοκρατορία: η *Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ο* ~ *των αρχών τού 20ού αι. και όλες οι ευρωπαϊκές δυνάμεις επιδίωκαν να επωφεληθούν από τη διάλυση της*- ΦΡ. ***η εγχείρηση επέτυχε, αλλά ο ασθενής απέθανε*** όταν γίνονται σωστές ενέργειες για την καλή έκβαση μιας υπόθεσης, αλλά δεν καρποφορούν. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *δύναμη*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + -σθενής < *σθένος* «δύναμη». Η λ. δήλωνε αρχικά τον αδύναμο, τον ασήμαντο σε όλους τους τομείς, περιορίστηκε δε στην έλλειψη σωματικών δυνάμεων, στη φυσική αρρώστια από τον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ). Η φρ. *κατά φαντασίαν ασθενής* οφείλεται στο φερώνυμο θεατρικό έργο τού Μολιέρου (Le *Malade*

α- | αν- ***στερητικό***

α-σελιδοποίητος, -η, -ο
α-σέλωτος, -η, -ο
α-σερβίριστος, -η, -ο
α-σημάδευτος, -η, -ο
ά-σιαχτος, -η, -ο
α-σιγούρευτος, -η, -ο
α-σιδέρωτος, -η, -ο
α-σίπιστος, -η, -ο
α-σκάλιστος, -η, -ο
α-σκανδάλιστος, -η, -ο
ά-οκαστος, -η, -ο
ά-σκαφτος, -η, -ο
α-σκέπαστος, -η, -ο
α-σκηνοθέτητος, -η, -ο
α-σκιαγράφητος, -η, -ο
ά-σκιστος, -η, -ο
α-σκιτσάριστος, -η, -ο

imaginaire, 1673), η δ^ε φρ. *ασθενές φύλο* αποδίδε το γαλλ. le sexe faible].

ασθενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι αρκετά υγιής και γερός, που είναι ευάλωτος σε κακουχίες, σε ασθένειες: *παρά την - του φύση, έζησε μέχρι τα 85 του* || *~ οργανισμός* | *σώμα* ΣΥΝ. αρρωστιάρης, φιλάσθενος, καχεκτικός, ατροφικός ΑΝΤ. υγιής, γερός, εύρωστος (πβ. λ. *εξασθενώ)* · 2. (γενικότ.) αυτός που δεν διαθέτει δύναμη, ένταση: *~ όραση* | *ακοή* | *φωνή* ΣΥΝ. αδύναμος, αδύνατος ΑΝΤ. δυνατός, γερός. — ασθενικ-ά /-ώς [αρχ.] επίρρ., **ασθενικότητα** (η) [1878].

ασθενοφόρο (το) [1833] όχημα **με** ειδικό εξοπλισμό και εκπαιδευμένο προσωπικό, που μεταφέρει ασθενείς **ή** τραυματίες σε νοσηλευτικό κατάστημα ΣΥΝ. νοσοκομειακό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ambulance].

ασθενώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασθενείς... | ασθένησα} (λόγ.) **1.** αρρωσταίνω: χθες τη νύχτα ο *παππούς ασθένησε αιφνιδιαστικά* ΙΙ *~ βαρέως* | *σοβαρά* 2. υποφέρω από νόσο, είμαι άρρωστος, έχω κακή υγεία: *ο παππούς ασθενεί χρόνια τώρα* ΣΥΝ. νοσώ, υποφέρω ΑΝΤ. υγιαίνω, χαίρω άκρας υγείας.

άσθμα (το) {άσθματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια νόσος τού αναπνευστικού συστήματος **με** συμπτώματα τους σποραδικούς παροξυσμούς δύσπνοιας, συνοδευόμενους από συριγμό και βήχα: *βρογχικό* | *καρδιακό* | *αλλεργικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσθμα* | *άσθμα* < *άν-σθμα < Ι.Ε. *ana- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ. ânilah «πνοή», λατ. animus «πνεύμα, ψυχή», γαλλ. animal «ζώο» κ.ά. Ομόρρ. άνεμος, ανεμώνη. Η λ. απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. asthma, γαλλ. asthme κ.ά.].

ασθμαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1**. αναπνέω δύσκολα και ακανόνιστα, έχω δύσπνοια ΣΥΝ. ασφυκτιώ, πνίγομαι, λαχανιάζω, αγκομαχώ **2**. (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλη προσπάθεια (ώστε να μου κόβεται η ανάσα), για να προλάβω· κυρ. η μτχ. ***ασθμαίνων,*** *-ούσα, -ον. κατέφθασε ασθμαίνων* || (εμφατ.) *εμφανίστηκε ασθμαίνων και πνευστιών.*

ασθματικός, **-ή**, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται **με** το άσθμα: *~ κρίση* 2. (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από άσθμα 3. αυτός που προκαλεί λαχάνιασμα, πολύ γρήγορος: *~ ρυθμοί.*

Ασία (η) η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό ήπειρος τής Γης, στο Β. Ημισφαίριο, που ξεκινά από τα Α. παράλια τής Μεσογείου και φθάνει μέχρι τον Ειρηνικό Ωκεανό. — **Ασιάτης** (ο) [αρχ.], Ασιάτισσα (η), ασιατικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. ασιατικός, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ασσυρ. asu «ανατολή» ή σανσκρ. usa (ίδια σημ.). Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες για να δηλώσει όλες τις ανατολικές χώρες].

ασιανισμός (ο) [1830] **1.** η μίμηση τής ζωής και τής συμπεριφοράς τω^ν Ασιατών κυρ. ως προς την τρυφηλή, γεμάτη χλιδή διαβίωση · **2**. η μοιρολατρική αντιμετώπιση τής ζωής · **3.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό ύφος τής ελληνιστικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από περίτεχνη και πομπώδη έκφραση με παρηχήσεις, ισόκωλα, ομοιοτέλευτα κ.λπ. — ασιανίζω ρ. [μεσν.].

ασιανολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις εκφράσεις τού πολιτισμού των λαών τής Ασίας. — ασιανολόγος (ο/η) [1863], ασιανολογικός, -ή, -ό [1890]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asianologie].

ασιανός, -ή, -ό [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται **με** την Ασία ΣΥΝ. ασιατικός · **2.** αυτός που παρουσιάζει γνωρίσματα τού ασιανισμού (βλ.λ.): *~ ρήτορας* | *ζήλος* **3.** ***Ασιανός*** (ο), ***Ασιανή*** (η) κάτοικος τής Ασίας ΣΥΝ. Ασιάτης | Ασιάτισσα.

ασίγαστος, -η, -ο αυτός που δεν σβήνει, που δεν είναι δυνατόν να καταπραϋνθεί, να κατασιγαστεί: *στα γράμματα του εκφράζει τον ~ πόθο του να υπηρετήσει τη λογοτεχνία* || *- πάθος* | *φιλοδοξία* ΣΥΝ. άσβεστος, ακατεύναστος, ακατασίγαστος ΑΝΤ. κατασιγασμένος, κατευνασμένος. Επίσης ασίγητος, -η, -ο [αρχ.]. — ασίγαστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + θ. *σιγασ-* (αρχ. *σιγάζω)* + επίθημα *-τος* των ρηματικών επιθέτων].

άσιγμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ. ένσιγμος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***άσιγμος αόριστος*** ο αόριστος που σχηματίζεται χωρίς σίγμα, χωρίς το μόρφημα -σ- (λ.χ. *έμειν-α,* έστειλ-α, *είπ-α* κ.λπ., *αλλά* έλυσ-α, *έδωσ-α, έγραψ-α* κ.λπ.) ΑΝΤ. ένσιγμος αόριστος (βλ. λ. *ένσιγμος).*

ασίκης (ο) (ασίκηδες} **1.** αυτός που έχει ωραία κορμοστασιά, λεβέντης ΣΥΝ. παλληκάρι **2.** (γενικότ.-οικ.) ως φιλική προσφώνηση (σε κάποιον): *γεια σου, ασίκη μου!* — ασίκικος, -η, -ο, ασίκικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. a§ik «εραστής - ερωτευμένος» < αραβ. 'aSiq].

ασίστ (η) {άκλ.} ΑΘΛ. βοηθητική μπαλιά που διευκολύνει παίκτη να επιτύχει καλάθι, πόντο, γκολ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. assist «βοηθώ» < γαλλ. assister, αρχική σημ. «στέκομαι δίπλα σε κάποιον» < λατ. assistere < ad- + sistere «θέτω» (me sisto « παρευρίσκομαι»)].

ασίτευτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει σιτέψει ΑΝΤ. σιτεμένος **2**. (συχνότ. για κρεατικά) αυτός που δεν έχει μείνει αρκετά χωρίς να μαγειρευτεί, προκειμένου να μαλακώσει και να γίνει τρυφερότερος: *~ κυνήγι* | *κρέας* ΑΝΤ. σιτεμένος.

ασιτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη τροφής, το να τρέφεται κανείς ανεπαρκώς ή καθόλου: στις *υπανάπτυκτες χώρες τής Αφρικής χιλιάδες παιδιά πεθαίνουν από ~* ΣΥΝ. αθρεψία, ατροφία, λιμοκτονία, πείνα ΑΝΤ. σίτηση, θρέψη 2. ΙΑΤΡ. η αποχή από τη λήψη τροφής ως θεραπευτικό μέσο για την παχυσαρκία ή άλλες ασθένειες. — άσιτος, -η, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άσιτος* < ά- στερητ. + σίτος],

ασκαρδαμυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να ανοιγοκλείνουν τα μάτια, με ατενές βλέμμα: *κοιτώ ~* ΣΥΝ. ατενώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκαρδάμυκτος* < ά- στερητ. + *σκαρδαμύσσω* «ανοιγοκλείνω τα μάτια», αγν. ετύμου].

ασκαρίδα (η) ΙΑΤΡ. παράσιτο τού πεπτικού σωλήνα τού ανθρώπου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκαρίς, -ίδος* < *άσκαρίζω* «αναπηδώ, πάλλομαι» < ά- προθεμ. + *σκαρίζω* < θ. *σκαρ-* τού ρ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκαρίζω, σκιρτώ)].*

ασκαρ(ιδ)ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. παρασίτωση από ασκαρίδες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ascariasis].

άσκαυλος (ο) {ασκαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. (λόγ.) η γκάιντα. Επίσης (λαϊκ.) ασκαύλι (το). [ΕΤΥΜ. < *ασκός* + *αυλός,* απόδ. τού γερμ. Sackpfeife].

ασκεπής, -ής, -ές {ασκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που δεν διαθέτει σκεπή ή σκέπασμα, που μένει ακάλυπτος ΣΥΝ. ξεσκέπαστος, αστέγαστος ΑΝΤ. σκεπασμένος, σκεπαστός, καλυμμένος 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ακάλυπτο το κεφάλι του, που δεν φορά καπέλο ή μαντήλι: *απαγόρευσε στους στρατιώτες να κυκλοφορούν ασκεπείς* (χωρίς καπέλο). Επίσης **άσκε**πος, -η, -ο [μτγν.]. — ασκεπώς επίρρ. [1888]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *-σκεπής* < *σκέπας].*

ασκέρι (το) {ασκερ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) πολυπληθές στρατιωτικό σώμα που ανήκει είτε σε τακτικό είτε σε άτακτο στρατό: *ο πασάς είχε στις διαταγές του ένα μεγάλο ~* 2. μεγάλο ανοργάνωτο πλήθος ανθρώπων ΣΥΝ. συρφετός, ορδή, όχλος· ΦΡ. ***ρεμπέτ ασκέρι*** αληταρία, συρφετός από ρεμπεσκέδες 3. (μτφ.) οικογένεια ή παρέα: *ήρθε ο Γιώργος με το ~* του || *Αμάν! Πλάκωσε το ~.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. άσκέρι(ν) < τουρκ. asker «στρατιώτης» < αραβ. 'askar].

άσκεφτος, -η, -ο (λαϊκ.) απερίσκεπτος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ασκεπτος* < *ά-* στερητ. + *σκέπτομαι].*

ασκημάδα (η) → ασχήμια

άσκημαίνω ρ. → ασχημαίνω

ασκήμια (η) → ασχήμια

ασκημίζω ρ. → ασχημίζω

ασκημόθωρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημη θωριά, εμφάνιση, παρουσιαστικό.

ασκημομούρης, -α, -ικο **τ*** ασχημομούρης

άσκημος, -η, -ο → άσχημος

ασκημουλης, -α, -ικο **->** άσχημος

άσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να ασκεί (βλ.λ.) κανείς κάτι: *~ επαγγέλματος* | *βίας* || *η ~ των καθηκόντων μου* 2. η εκγύμναση τού σώματος ή τού πνεύματος με τη συχνή επανάληψη πράξεων, που στοχεύουν στη βελτίωση και ενίσχυση τής λειτουργίας τους: *για να κερδίσεις στους αγώνες, χρειάζεται ~, μόχθος και προσπάθεια* || *γυμναστικές* | *πνευματικές* - ΣΥΝ. εξάσκηση, εκγύμναση, προπόνηση 3. η πρακτική εφαρμογή, ο έλεγχος όσων έχουν διδαχθεί θεωρητικώς με την υποβολή των διδασκομένων σε συγκεκριμένες δοκιμασίες: μαθηματικές | *γραμματικές* | *συνδυαστικές* ~||~ *φυσικής* | *γεωμετρίας* ΣΥΝ. πρόβλημα, τεστ 4. η συνεχής εφαρμογή γνώσεων ή/και δεξιοτήτων, με στόχο την εμπέδωση τους: - *πιάνου* ΣΥΝ. εξάσκηση · **5.** η εκούσια αποχή από κάθε είδους απολαύσεις, συνήθ. με στόχο την ψυχική κάθαρση, τον εξαγνισμό: *αποφάσισε να περάσει τη ζωή του με - και προσευχή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκησις* < ασκώ].

ασκήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ασκηθεί, να εκπαιδευθεί· (συνήθ. ως ουσ.) το μέτριας διανοητικής καθυστέρησης πρόσωπο, που δεν έχει την ικανότητα να αποκτήσει τις στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις και η νοητική του ηλικία, ως ενηλίκου, αντιστοιχεί σε αυτή των παιδιών 4-7 χρόνων έχει την ικανότητα να επιτύχει κάποιον βαθμό αυτοεξυπηρέτησης και να λειτουργήσει επαγγελματικά σε επιβλεπόμενο περιβάλλον (πβ. λ. *εκπαιδεύσιμος).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. trainable].

ασκητεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ασκήτεψα} ζω ως ασκητής (βλ.λ.). **—** ασκητεία (η) [1889], ασκητευτής (ο).

ασκητήριο (το) [μεσν.] {ασκητηρί-ου | -ων} ο τόπος όπου ασκητεύει κανείς (συνήθ. κελλί μοναχού). Επίσης (λαϊκ.) ασκηταρειό. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

ασκητής (ο), **ασκή**τρια (η) {ασκητριών} **1**. πρόσωπο που απέχει εκουσίως από σαρκικές απολαύσεις, ζει απέριττα, συνήθ. σε μονή ή ερημική τοποθεσία, με στόχο την κάθαρση τής ψυχής από τα πάθη και την ένωση με το θείο: *οι ~ τής ερήμου των πρώτων χριστιανικών αιώνων 2.* (ειδικότ.) ο μοναχός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ασκών τέχνη ή επάγγελμα», < *ασκώ.* Η σημ. «ερημίτης, μοναχός» είναι μεσν.].

ασκητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που ταιριάζει σε ασκητή: *~ βίος* | *φυσιογνωμία* **2.** ***ασκητική*** (η) (α) ο τρόπος ζωής που βασίζεται στη λιτότητα, την αποφυγή των απολαύσεων και τής πολυτέλειας ΣΥΝ. ασκητισμός (β) (μτφ.) τρόπος άσκησης για την επίτευξη ορισμένου υψηλού στόχου: *«καλλιέργησε στο παιδί του την ~ τής αυθυπέρβασης, τής προσφοράς»* (εφημ). — ασκητικά επίρρ.

ασκητισμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ. η επιδίωξη τής ψυχικής τελείωσης και τής ένωσης με το θείο μέσω τής συνεχούς άσκησης (τής φυγής από τον κόσμο, τής προσευχής και τής αυστηρής εφαρμογής των θρησκευτικών κανόνων, κυρ. τής στέρησης των σαρκικών απολαύσεων) ΣΥΝ. μοναχισμός **2.** (μτφ.) το να ζει κανείς λιτά.

ασκί (το) {ασκ-ιού | -ιών} δερμάτινος σάκος κατάλληλος για τη φύλαξη υγρών: ένα ~ με *κρασί* ΣΥΝ. τουλούμι· ΦΡ. (μτφ.) ***φουσκωμένο ασκί*** (i) κοντός και χοντρός άνθρωπος (ii) αλαζόνας. Επίσης ασκός (ο) (βλ.λ.) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άσκί(ν)* < αρχ. *άσκίον,* υποκ. τού αρχ. *ασκός].*

-ασκία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών

που δηλώνουν: 1. χειρισμό όπλου και (συχνά) το αντίστοιχο άθλημα: *ξιφ-ασκία, σπαθ-ασκία, οπλ-ασκία* 2. εξάσκηση (σε κάτι): σωμ-*ασκία,* (μτφ.) *φων-ασκία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. φωνασκία), που προέρχεται από το ρ. *ασκώ}.*

ασκίαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν καλύπτεται από σκιά ΑΝΤ. σκιερός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αμαυρωθεί από βάσανα ή στενοχώριες: ~ *ευτυχία/ζωή* ΣΥΝ. καλότυχος, ευτυχής, ανθόσπαρτος 3. (για ζωγραφικούς πίνακες) αυτός που δεν έχει τις απαιτούμενες φωτοσκιάσεις. — ασκίαστα επίρρ.

άσκιαχτος, -η, -ο αυτός που δεν σκιάζεται, που δεν τρομάζει με τίποτα ΣΥΝ. ατρόμητος ΑΝΤ. δειλός, φοβητσιάρης. Επίσης άσκιαστος, -η, -ο.

ασκλαβωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει σκλαβωθεί, που δεν έχει υποδουλωθεί: ~ *πατρίδα* | *ψυχή* ΣΥΝ. αδούλωτος, ελεύθερος ΑΝΤ. σκλαβωμένος, υποδουλωμένος.

ασκληπιείο (το) [μτγν.] 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. το ιερό τού Ασκληπιού, κέντρο θρησκευτικό και συγχρόνως θεραπευτικό **2**. ***Ασκληπιείο*** (το) ονομασία σύγχρονων θεραπευτηρίων: το ~ τής *Βούλας.*

Ασκληπιός (ο) ΜΥΘΟΛ. αρχαίος θεός, στον οποίο αποδίδονταν μεγάλες θεραπευτικές ικανότητες και τού οποίου η λατρεία γνώρισε σημαντική διάδοση κατά τους χρόνους τής κλασικής αρχαιότητας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Ασκληπιός | *Αίσχλαβιός* | *Άσχλαπιός,* αγν. ετύμου, πιθ. προελληνική λ. ή δάνειο. Ωστόσο, η σύνδεση τού ονόματος με τις λ. *σκάλοψ, άσπάλαξ* «τυφλοπόντικας», κατά την οποία ο Ασκληπιός θεωρείται χθόνια θεότητα (εξού και η σχέση του με χθόνια όντα, όπως το φίδι), δεν στερείται βάσεως].

ασκληραγώγητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί: ~ *νέος* | *σώμα* ΣΥΝ. απαίδευτος, (μτφ.) άψητος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος, (μτφ.) ψημένος.

ασκοειδής, -ής, -ές [1873] {ασκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ασκό: ~ *κύστη.*

άσκοπος, -η, -ο 1. (α) αυτός που γίνεται χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: ο *υπάλληλος έκρινε - την προσκόμιση δικαιολογητικών* (β) αυτός που γίνεται χωρίς να επιτευχθεί ο σκοπός του· μάταιος: μη χάνετε *τον καιρό σας σε ~ συζητήσεις* ΣΥΝ. άχρηστος, ανώφελος, περιττός ΑΝΤ. σκόπιμος · 2. αυτός που γίνεται χωρίς σκέψη και προσοχή: (παροιμ.) ~ *ο νους, διπλός ο κόπος* ΣΥΝ. απερίσκεπτος, αστόχαστος. — άσκοπα | ασκόπως [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απερίσκεπτος, ανόητος, άστοχος - μη επιτυγχάνων τον στόχο του», < *ά-* στερητ. + *σκοπός].*

ασκός (ο) το ασκί (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ανοίγω τους ασκούς*** (ορθότ. **τον *ασκό τού Αιόλου)*** προκαλώ αναστάτωση και σύγχυση, διαταράσσω, προξενώ «θύελλα»· για πράξη που επιφέρει δυσάρεστες συνέπειες: η *επέμβαση τού στρατού άνοιξε ~ και προκάλεσε γενική σύρραξη.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. âtka- «ενδυμασία, περιβολή». Η αρχική σημ. τής λ. ήταν «δέρμα γδαρμένου ζώου» και από αυτήν προέκυψε η σημ. «τουλούμι». Η φρ. «ανοίγω τον ασκό τού Αιόλου» οφείλεται στην αφήγηση τής *Οδύσσειας* (κ 19-55), κατά την οποία οι σύντροφοι τού Οδυσσέα άνοιξαν από περιέργεια τον ασκό όπου ο Αίολος είχε συγκεντρώσει όλους τους ανέμους, με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη θαλασσοταραχή: *βουλή δε κακή νίκησεν εταίρων* άσκόν μέν *λΰσαν άνεμοι δ' εκ πάντες δρούσαν τους δ' αϊψ' άρπάζασα φέρεν πόντον δε θύελλα κλαίοντας, γαίης άπο πατρίδος* (κ 46-49)].

ασκότιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν σκοτίζεται ΣΥΝ. ξένοιαστος ΑΝΤ. σκοτισμένος. — ασκότιστσ επίρρ.

ασκουπιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν σκουπίστηκε ή καθαρίστηκε: ~ *δωμάτιο* | *αυλή* | *δρόμος* ΣΥΝ. ασάρωτος ΑΝΤ. σκουπισμένος, σαρωμένος · 2. αυτός που βράχηκε ή λερώθηκε και δεν σκουπίστηκε με πετσέτα: ~ *χέρια* | *πιάτα* | *ποτήρια* | *μαχαιροπίρουνα.* — ασκούπιστα επίρρ.

Α.Σ.Κ.Τ. (η) Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών.

ασκώ ρ. μετβ. {ασκείς... | άσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε άσκηση, ώστε να αποκτήσει ικανότητα (σε κάτι)· γυμνάζω, εκπαιδεύω: *οι ερωτήσεις αποσκοπούν στην άσκηση τής κρίσης των μαθητών* || οι *αθλητές ασκούν συστηματικά το σώμα τους* ΣΥΝ. προπονώ, εξασκώ · 2. έχω ως επάγγελμα, ασχολούμαι συστηματικά με (κάτι): ~ την *ιατρική/ τη δικηγορία* || *οι δικαστές άσκησαν το λειτούργημα τους υπεύθυνα και αμερόληπτα* ΣΥΝ. επαγγέλλομαι · 3. κάνω χρήση (δικαιώματος, δύναμης ή εξουσίας): *οι Έλληνες πολίτες καλούνται να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα* || η δίωξη θα *ασκηθεί αυτεπάγγελτα από τον εισαγγελέα* || ~ *βέτο* | *αντιπολίτευση* | *καθήκοντα* | *δίωξη* | *έφεση* | *βία* · 4. (σε φράσεις) κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό: ~ *επίδραση* (επιδρώ) | *επιρροή* (επηρεάζω) | *γοητεία* (γοητεύω) | *έλξη* (έλκω) | πίεση (πιέζω) | *τρομοκρατία* (τρομοκρατώ) | *κριτική* (κρίνω)■ (μεσοπαθ. ***ασκούμαι)*** **5.** καταβάλ-λω προσπάθειες να βελτιώσω (σωματικές ή πνευματικές ικανότητες): - στο *κολύμπι* | *στις ξένες γλώσσες* ΣΥΝ. προπονούμαι, γυμνάζομαι, εκπαιδεύομαι, εξασκούμαι 6. εκπαιδεύομαι (ως μαθητευόμενος) σε επάγγελμα, προετοιμάζομαι για να εισέλθω σε επαγγελματικό χώρο· κυρ. η μτχ. ***ασκούμενος,*** *-η, -ο: ασκούμενος δικηγόρος.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολεξικοποιημένα ρήματα, μετοχή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ασκώ (-έω),* αγν. ετύμου. Φαίνεται πως το ρ. ασκώ προσδιόριζε αρχικά την επεξεργασία κάποιου (άγνωστου) πράγματος με ιδιαίτερη τεχνική (εξού και η σύνδεση του με τη λ. *ασκός* στη σημ. «ακατέργαστο δέρμα»). Από την παραπάνω σημ. η λ. μεταπήδησε (ήδη στην Αρχ.) στη σημ. τής άσκησης τού σώματος, καθώς και τής θρησκευτικής και ηθικής εκδήλωσης, αναφερόμενη ακόμη και σε ιδιότητες (λ.χ. δικαιοσύνη, αρετή, κακία)].

Α.Σ.Μ. (ο) Αριθμός Στρατολογικού Μητρώου (στη στρατιωτική αργκό λέγεται *ασιμί).*

άσμα (το) {άσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. (λόγ.) το τραγούδι (βλ.λ.), συνδυασμός στίχου και μουσικής που τραγουδιέται: *ευχάριστο* | *λυπηρό* | *επαναστατικό* | *εκκλησιαστικό* ~ ΣΥΝ. ωδή 2. (συχνά ειρων.) για τραγούδια που περνιούνται για σοβαρά, ενώ έχουν ελαφρό περιεχόμενο: *σπαραξικάρδια* ~ · 3. τμήμα ποιητικού κειμένου, λυρικού ή επικού, ή και ολόκληρη ποιητική σύνθεση: *«~ ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό τής Αλβανίας»* (θ. Ελύτης) · 4. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ύμνος ή ψαλμός (β) ***Άσμα Ασμάτων*** ένα από τα πιο ποιητικά βιβλία τής Π.Δ. · ΦΡ. ***κύκνειο άσμα*** το τελευταίο έργο κάποιου πριν από τον θάνατο του· θεωρείται προμήνυμα τού θανάτου του, όπως το τελευταίο τραγούδι των κύκνων: αυτή *η αγόρευση του υπήρξε το ~ του ως πολιτικού ανδρός.* — (υποκ.) **ασματάκι** κ. (λόγ.) **ασμάτιο** (το), ασματικός, -ή, -ό [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ςίσμα* < **μδ-μα* < *μδω* (βλ.λ.). Με τη φρ. *'Άσμα 'Ασμάτων* ονόμασαν οι Εβδομήκοντα το γνωστό ποιητικό βιβλίο τής Π.Δ., αποδίδοντας τον εβρ. τίτλο Sir haS-äirim «το εξοχότερο άσμα», ο οποίος έχει ληφθεί από τις δύο πρώτες λέξεις τού πρωτοτύπου. Η φρ. *κύκνειο άσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. le chant du chygne) και οφείλεται σε δημοφιλή μύθο, κατά τον οποίο ο κύκνος τραγουδά ακριβώς πριν από τον θάνατο του].

ασματογράφος (ο) [μεσν.] συνθέτης εκκλησιαστικών ύμνων ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμογράφος.

ασμένως επίρρ. (λόγ.) ευχαρίστως, με μεγάλη χαρά: η *Ευρωπαϊκή Ένωση υποδέχθηκε ~ την είσοδο τής Φινλανδίας στους κόλπους της.* [ΕΤΥΜ Επίρρ. τού αρχ. επιθ. *άσμενος* «ευχαριστημένος», αβεβ. ετύμου. Συνδέεται πιθ. με τη λ. *ήδομαι* (< **Ράδ-ομαι)* «αισθάνομαι ευχαρίστηση»: *άσμενος* < **Εάδ-σ-μενος (η έλλειψη τού F και τής δα-σύτητας μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τη λ. είτε επικό είτε ιωνικό τύπο, που έχει υποστεί ψίλωση). Βλ. κ. ηδονή, *ήδομαι].*

Α.Σ.0.1. (οι) Αγροτικές Συνδικαλιστικές Οργανώσεις **2**. (ο) Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός.

ασόδυο (το) (στα παιχνίδια που παίζονται με δύο ζάρια) άσος και δύο: *χρειαζόταν εξάρες αλλά έφερε ~.*

Α.Σ.Ο.Ε.Ε. (η) Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών παλαιότ. ονομασία τού Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Α.Σ.Ο.**Π**. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής.

ασορτί επίρρ. (για ενδύματα) με ταιριαστό και αρμονικό τρόπο: *φορούσε άσπρο μεταξωτό φόρεμα και ~ ζακέτα.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. assorti, μτχ. τ. τού p. assortir «ταιριάζω» < ad + sort «είδος, τρόπος»].

άσος (ο) {λαϊκ. ασαίοι} **1**. το σύμβολο τής μονάδας, τού αριθμού «ένα» (1), όπως εικονίζεται πάνω στα τραπουλόχαρτα, τα ζάρια ή το ντόμινο 2. (συνεκδ.) το χαρτί τής τράπουλας όπου είναι σημειωμένος ο άσος ή το ζάρι που έχει στην επάνω επιφάνεια του μία μαύρη κουκκίδα: *βγήκε - σπαθί* | *μπαστούνι* || *έριξε τα ζάρια κι έφερε δύο κι άσο-* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***άσος στο μανίκι*** | ***κρυφός άσος*** το ισχυρό πλεονέκτημα (συνήθ. σε διαπραγματεύσεις), το οποίο δεν αποκαλύπτει κάποιος εξαρχής, αλλά περιμένει την κατάλληλη στιγμή, για να το χρησιμοποιήσει: η *αδιάλλακτη στάση του φανερώνει πως έχει κάποιον άσο στο μανίκι* (β) (μτφ.) μένω στον *άσο* χάνω όλα τα χρήματα μου ή εγκαταλείπομαι από όλους 3. ο βαθμός «ένα», η μονάδα: *πήρε ~ στο διαγώνισμα* 4. ***άσοι*** (οι) συνδυασμός άσων (τραπουλόχαρτων) ή ζαριά όπου και τα δύο ζάρια δείχνουν άσο: *φέρνω άσους* 5. (συνεκδ.) το χαρτοπαίγνιο ή άλλο τυχερό παιχνίδι: *έπαιζε όλη την περιουσία του στον ~* · 6. (ως χαρακτηρισμός) πρώτος σε ικανότητα, επιδεξιότητα ή επίδοση: - *στο ποδόσφαιρο* | *στα μαθηματικά* || *αποδείχθηκε ~ στην προπαγάνδα* 7. Α6Λ. (α) ο αθλητής που ξεχωρίζει: ο *διεθνής ~ τής Μίλαν* (β) (στο βόλεϊ) πόντος από σερβίς (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. asso < λατ. as, assis, ρωμαϊκό νόμισμα»].

ασουλούπωτος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει σουλουπω-θεί, που είναι ατημέλητος ΣΥΝ. απεριποίητος, κακοντυμένος ΑΝΤ. σου-λουπωμένος, κομψός, περιποιημένος 2. (για πράγμ.) αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με γούστο ή φροντίδα: *φορούσε ένα ~ μαύρο φόρεμα* ΣΥΝ. κακοφτειαγμένος. — ασουλούπωτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

α σουρωτός[1], -η, -ο 1. (συνήθ. για υγρά) αυτός που δεν έχει σουρωθεί, αστράγγιστος: ~ *χαμομήλι* ΑΝΤ. σουρωμένος · 2. (για υφάσματα) αυτός που δεν σχηματίζει πτυχές ή σούρες· ίσιος, αζάρωτος. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *σουρώνω*[1] (βλ.λ.)].

ασούρωτος[2], -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος ΑΝΤ. σουρωμένος, μεθυσμένος. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *σουρώνω*[2] (βλ.λ.)].

άσοφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που στερείται σοφίας· (γενικότ.) ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος: θα *ήταν άσοφο να παρέμβουμε* || ~ *πράξη* | *ενέργεια* ΣΥΝ. άστοχος, άκριτος ΑΝΤ. σοφός, εύστοχος. — άσοφα επίρρ.

α- | αν- ***στερητικό***

α-σκόνιστος, **-η, -ο**
α-σκόρπιστος, **-η, -ο**
α-σκουλήκιαστος, **-η, -ο**
α-σκούριαστος, **-η, -ο**
α-σκούφωτος, **-η, -ο**
ά-σκυφτος, **-η, -ο**
α-σκύλευτος, **-η, -ο**
α-σμίλευτος, **-η, -ο**
ά-σμιχτος, **-η, -ο**
α-σοβά(ν)τιστος, **-η, -ο**
α-οόβαρος, -η, **-ο**
α-σόδιαστος, **-η, -ο**
α-σοκάριοτος. **-η, -ο**
α-σόλιαστος,**-η,-ο**
α-σορόπιαστος, **-η, -ο**
α-σούβλιατος, **-η, -ο**
α-σούφρωτος, **-η, -ο**
α-σπάραχτος, **-η, -ο**
α-σοτάριοτος, **-η, -ο**

Α.**Σ.Π**. (η) Ανωτέρα Σχολή Πολέμου.

ασπάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ασπάσ-τηκα (λογιότ. -θηκα)} (λόγ.) **1**. φιλώ, δίνω (σε κάποιον) ασπασμό: *μπήκε στην εκκλησία και ασπάστηκε ευλαβικά τις εικόνες* || *τον ασπάστηκε σταυρωτά* || *ασπάζομαι τη δεξιά σας* (το δεξί χέρι) 2. χαιρετώ θερμά, αγκαλιάζω: *ο οικοδεσπότης ασπάστηκε με εγκαρδιότητα όλους τους καλεσμένους*- ΦΡ. σε | σας
ασπάζομαι ως εγκάρδιος χαιρετισμός σε κλείσιμο επιστολής: *«Σας ασπάζομαι, Φαίδων»* (Γρ. Ξενόπουλος) · 3. (μτφ.) (για θρησκείες, ιδεολογίες, γνώμες, θέσεις κ.λπ.) γίνομαι οπαδός, αποδέχομαι: *ασπάστηκε τον χριστιανισμό* || δεν *μπορώ να ασπαστώ μια τέτοια θεωρία* || *αυτός ο ευρωβουλευτής ασπάζεται τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, εγκολπούμαι, υιοθετώ ΑΝΤ. απορρίπτω. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- προθεμ. + *σπώ,* όπου το ρ. σπώ σχηματίζεται με το ενεστωτικό επίθημα *-ζομαι* και έχει τη σημ. «έλκω, προσελκύω». Η σημ. 3 ήδη αρχ.].

ασπαίρω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) σπαρταρώ, σπαράζω, σφαδάζω· συ-νήθ. στη μτχ. ενεστ. ***ασπαίρων,*** *-ούσα, -ον. καρδιά ασπαίρουσα || σπλάγχνα ασπαίροντα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαίρω | ασπαίρω* (βλ. λ. *σπαρταρώ)].*

ασπάλαθος (ο) (ασπαλάθ-ου | -ων, -ους} αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται σε φράχτες ΣΥΝ. ασπραγκαθιά. Επίσης (λαϊκ.) σπάλαθο (το) κ. σπαλαθιά (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο].

ασπάλακας (ο) {ασπαλάκων} 1. ο τυφλοπόντικας (βλ.λ.) 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει οξυδέρκεια, που βρίσκεται σε πνευματικό σκοτάδι: *οι - τής διπλωματίας αδυνατούν να εκτιμήσουν ορθά τις διεθνείς εξελίξεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσπάλαξ | σπάλαξ | σφάλαξ,* αβεβ. ετύμου. Τόσο το πρόσφυμα *-ακ-* όσο και οι καταλήξεις είναι συνηθισμένες στα αρχ. ονόματα μικρών ζώων. Εμφανίζεται και παράλλ. τύπος *σκάλοψ* «τυφλοπόντικας», που ίσως συνδέεται με το ρ. *σκάλλω* «σκάβω»].

ασπάραγός (ο) → σπαράγγι

ασπαργανωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σπαργ$^{\nu}$ωθεί, που δεν έχει τυλιχτεί ακόμη σε σπάργανα: ~ *μωρό* ΣΥΝ. αφάσκιωτος.

άσπαρτος, -η, -ο 1. (για αγρούς) αυτός που δεν σπάρθηκε: ~ *χωράφι* ΑΝΤ. σπαρμένος 2. (για σπόρους) αυτός τον οποίο δεν έχουν σπείρει ακόμη **3**. ***άσπαρτο*** (το) το φυτό που αναπαράγεται χωρίς σπορά, το αυτοφυές φυτό: *γύρω από το δέντρο είχαν φυτρώσει άσπαρτα.* — άσπαρτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *σπαρτός (< σπείρω)].*

Ασπασία (η) 1. αρχαία Αθηναία εταίρα, σύζυγος τού Περικλή, εξέχουσα μορφή τής αθηναϊκής πολιτικής και πνευματικής ζωής τού 5ου αι. π.Χ. 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀσπασία,* θηλ. τού επιθ. *άσπάσιος* «χαρούμενος, ευτυχής» < *ασπάζομαι].*

ασπασμός (ο) (λόγ.) **1**. το φίλημα **2**. (κατ' επέκτ.) εγκάρδιος χαιρετισμός που συνοδεύεται με φίλημα **ή** και εναγκαλισμό: αντάλλαξαν *αδελφικούς* ~· ΦΡ. (α) ***τελευταίος ασπασμός*** ο ύστατος χαιρετισμός προς τον νεκρό μετά το πέρας τής νεκρώσιμης ακολουθίας (β) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** *(δεύτε τελευταῖον ἀσπασμόν, δώμεν ἀδελφοί τῳ θανόντι, εὐχαριστοῦντες θεῷ)* δώστε το τελευταίο φιλί (i) το καταληκτικό τροπάριο τής νεκρώσιμης ακολουθίας (ii) για περιπτώσεις στις οποίες πλησιάζει το τέλος, η συμφορά, η καταστροφή ή (ειρων.) όταν συνειδητοποιεί κανείς τη$^{\nu}$ αρνητική εξέλιξη μιας υπόθεσης: *με τους άστοχους πολιτικούς χειρισμούς, ας μη μιλάμε για ανάκαμψη τής οικονομίας*- ~ 3. (κατ' επέκτ.) (σε επιστολές, στον πληθ.) οι φιλοφρονήσεις, τα χαιρετίσματα: «με *φιλικότατους ~, Δημήτρης».* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ασπάζομαι].*

ασπαστος, -ή, -ό (λόγ.) αποδεκτός, παραδεκτός: *μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να γίνει* ~ ΣΥΝ. ευπρόσδεκτος ΑΝΤ. απορριπτέος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ασπάζομαι].*

ασπερματισμός (ο) ΙΑΤΡ. η απουσία εκσπερμάτισης από έλλειψη σπέρματος ή απόφραξη των σπερματικών οδών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aspermatism].

ασπερμία (η) ΒΟΤ. η απουσία σπόρων στους καρπούς των φυτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aspermia].

άσπερμος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για φυτά) αυτός που δεν παράγει σπέρμα ή παράγει (εδώδιμους) καρπούς χωρίς σπόρους ΣΥΝ. άσπορος 2. (σπάν. για πρόσ.) (α) για άνδρα που δεν έχει σπέρμα, στείρος ΑΝΤ. γόνιμος, καρπερός (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αφήνει απογόνους, άτεκνος ΣΥΝ. άκληρος, (λόγ.) άπαις.

ασπίδα (η) **1**. αμυντικό όπλο με σχήμα και κατασκευή που ποικίλλει ανάλογα με την εποχή και τού οποίου σκοπός είναι να καλύπτει και να προφυλάσσει το σώμα από τα εχθρικά βλήματα ή χτυπήματα τού σπαθιού: *χάλκινη | δερμάτινη | ποδήρης* ~ || οι ~ *των ανδρών των Μ.Α.Τ. 2.* (μτφ.) κάθε προστατευτικό και αμυντικό μέσο: η *ελευθερία τού Τύπου θεωρείται η ~ τού λαού ενάντια στην αυθαιρεσία* || *«αυτή η οδοντόκρεμα αποτελεί την προστατευτική* ~ των *δοντιών σας»* (διαφήμιση) || ~ *προστασίας* · 3. ΖΩΟΛ. δηλητηριώδες φίδι, η αιγυπτιακή νάγια **ή** η οχιά. Επίσης (λόγ.) ασπίς {ασπίδος}. [ΕΤΥΜ < αρχ. ασπίς, *-ίδος,* αβεβ. ετύμου, ίσως < *ἀν-σπίς (το β' συνθ. *σπιδῆς* «ευρύς, μακρύς», *σπίζω* «εκτείνω») με τη σημ. τού υλικού που απλώνεται κατά μήκος τού σώματος τού πολεμιστή. Ωστόσο, οι ίδιες οι λ. *σπιδῆς, σπίζω* είναι αγν. ετύμου και αβεβ. σημ. Στην Αρχ. ανάλογα με το είδος τής ασπίδας χρησιμοποιήθηκαν οι λ. *πύργος, σάκος, πέλτη* (μτγν.), *θυρεός* κ.ά.].

ασπιδοφόρος (ο) [μτγν.] 1. (για πολεμιστές) αυτός που φέρει ασπίδα 2. (στον Μεσαίωνα) βοηθός τού πολεμιστή (ιππότη), που μετέφερε την ασπίδα του.

άσπιλος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει σπίλο ή κηλίδα, ακηλίδωτος ΑΝΤ. σπιλωμένος **2**. (α) (κυρ. μτφ.) αυτός που δεν έχει τίποτα το επιλήψιμο ή το μεμπτό, αγνός, αμόλυντος: *«άσπιλε, αμόλυντε...»* (ύμνος προς τη Θεοτόκο) ΣΥΝ. άμωμος, άμεμπτος, αμίαντος (β) ΘΕΟΛ. ***άσπιλη σύλληψη (τής Θεοτόκου)*** βλ. λ. *σύλληψη.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *σπίλος* «κηλίδα, στίγμα»].

ασπιρίνη (η) {δύσχρ. ασπιρινών} 1. αναλγητικό και αντιπυρετικό φάρμακο σε μορφή μικρού δισκίου για την ανακούφιση πονοκεφάλων και μυϊκών ή αρθρικών πόνων το ακετυλοσαλικυλικό οξύ 2. (μτφ.) κάθε ελαφρός μορφής θεραπεία ή μέτρο για την αντιμετώπιση προβλήματος: *τέτοιες απαγορεύσεις στην κυκλοφορία είναι ~ για το κυκλοφοριακό- χρειάζονται ριζικά μέτρα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Aspirin < νεολατ. a(cetylium) «ακετύλιο» + spir(aea), παλαιότ. ονομασία τού σαλικυλικού οξέος, < spiraea (< αρχ. *σπείρα)].*

άσπλαχνος, -η, -ο αυτός που δεν δείχνει έλεος και συμπόνια· σκλη-ρόκαρδος: η ~ *μητέρα εγκατέλειψε το νεογέννητο παιδί της* ΣΥΝ. άκαρδος, απάνθρωπος, άπονος, αναίσθητος ΑΝΤ. εύσπλαχνος, (ευ)-σπλαχνικός, φιλάνθρωπος, συμπονετικός. — άσπλαχνα επίρρ., ασπλαχνία (η) [μεσν.] κ. ασπλαχνιά (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσπλαγχνος* < ά- στερητ. + *σπλάγχνον].*

άσπονδος, -η, -ο αυτός που δεν δέχεται κανέναν συμβιβασμό: ~ *εχθρός | μισός* ΣΥΝ. αδιάλλακτος, σκληρός- ΦΡ. ***άσπονδος φίλος*** *ο* προσποιούμενος ότι είναι φίλος κάποιου, ενώ τον εχθρεύεται: στη *Μικρασιατική Καταστροφή συνέβαλαν και οι ξένες δυνάμεις, άσπονδοι φίλοι τής Ελλάδας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *σπονδή* «συνθήκη (φιλίας), που επικυρωνόταν με έκχυση κρασιού προς τιμήν των θεών». Ήδη μεσν. είναι η σύναψη των λ. *άσπονδος* και *φίλος* (λ.χ. ὁ *δε Καντακουζηνός συνθή-κας ποιήσας μετά τού κράλη και φιλίαν ασπονδον,* Δούκας 55, 17), δηλώνοντας την υποκριτική φιλία, η οποία δεν επικυρωνόταν με επίσημη συνθήκη].

ασπόνδυλος, -η, -ο [1863] 1. (α) (για ζώα) αυτός που δεν έχει σπονδύλους ΑΝΤ. σπονδυλωτός (β) ΖΩΟΛ. ***ασπόνδυλα*** (τα) τα ζώα που δεν έχουν σπονδυλική στήλη (π.χ. έντομα, μαλάκια κ.ά.) 2. (μτφ.-σπάν.) (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν μπορεί να ορθώσει το ανάστημα του, να αντιμετωπίσει με θάρρος δύσκολες καταστάσεις: με τέτοιους *ψοφοδεείς και ~ διευθυντές πώς να επέλθουν ριζικές αλλαγές στην εταιρεία;* (β) (για πράγμ.) αυτός που είναι σαν ζώο χωρίς σπονδύλους, ασταθής, χωρίς συνοχή: *γράφουμε και μιλάμε μιαν ~ γλώσσα.*

άσπορος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν ρίξει σπόρο, που δεν σπάρθηκε: ~ *χωράφι* ΣΥΝ. άσπαρτος ΑΝΤ. σπαρμένος, σπαρτός · **2**. αυτός που δεν έχει σπόρους: ~ *καρπός.*

ασπούδαστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **ασπούδαχτος** [μεσν.] αυτός που δεν έχει σπουδάσει ΣΥΝ. απαίδευτος ΑΝΤ. σπουδασμένος.

ασπραδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού άσπρου: η ~ *τού χιονιού* ΣΥΝ. ασπρίλα, λευκότητα ΑΝΤ. μαυρίλα.

ασπράδι (το) [μεσν.] {ασπραδ-ιού | -ιών} **1**. το λευκό στίγμα ή κηλίδα • 2. το λεύκωμα τού αβγού: *χτυπώ τα ~ μαρέγκα* · 3. ο λευκός χιτώνας τού βολβού τού ματιού: το ~ *τού ματιού του.* — (υποκ.) **ασπρα**-δάκι (το).

ασπρειδερός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *ασπριδερός)* αυτός τού οποίου το χρώμα τείνει προς το λευκό, σχεδόν άσπρος ΣΥΝ. υπόλευκος ΑΝΤ. μαυρειδερός. Επίσης (διαλεκτ.) **σσπρουδερός**
[ΕΤΥΜ. < *άσπρος* + *-ειδ-* (< αρχ. είδος «μορφή») + παραγ. επίθημα *-ερός.* Η γρ. *ασπριδερός* (με -ι-) δεν δικαιολογείται ετυμολογικά].

άσπρη (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η ηρωίνη ή η κοκαΐνη (βλ.λ.): *παίρνει* ~ (πβ. λ. *μαύρο).*

ασπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] [άσπρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.)
1. κάνω (κάτι) άσπρο, δίνω (σε κάτι) άσπρο χρώμα (συνήθ. με χρω στική ύλη): *πρέπει να το ασπρίσεις λίγο, είναι ακόμη πολύ σκούρο 2.* (ειδικότ.) βάφω με ασβέστη, ασβεστώνω: ~ *τα πεζούλια και τους τοί χους* 3. κάνω (κάτι) να φαίνεται άσπρο: *το χιόνι άσπρισε τις κορυφές των βουνών* ♦ (αμετβ.) 4. γίνομαι λευκός, αποκτώ λευκό χρώμα: *πέ ρασε πολλές στενοχώριες και τα μαλλιά της άσπρισαν πρόωρα* || «μη με *κοιτάς που γέρασα κι άσπρισαν τα μαλλιά μου»* (δημοτ. τραγ.) 5. (α) αποκτώ άσπρες τρίχες στο κεφάλι: *άργησε ν' ασπρίσει* || *«Τόσα χρόνια πέρασα κι άσπρισα και γέρασα»* (ζ. Παπαντωνίου) (β) (συ νεκδ.) γερνάω: *άσπρισε και μυαλό δεν έβαλε* 6. ξεθωριάζω, γίνομαι άσπρος: *άφησα το πουκάμισο στη χλωρίνη και άσπρισε* 7. διακρίνο μαι χάρη στη λευκότητα μου, φαίνομαι άσπρος: κάτι *άσπριζε στο βά θος τού σκοτεινού διαδρόμου* 8. χάνω το χρώμα μου, χλομιάζω (συ νήθ. από φόβο ή θυμό): *άσπρισε σαν πανί από τον φόβο του* || *άρχισε να τρέμει και τα χείλη της άσπρισαν.* — άσπρισμα (το).

ασπρίλα (η) (καθημ.) **1.** η λευκότητα: *η ~ τού χιονιού* ΣΥΝ. ασπράδα
2. η αλλοίωση χρωματισμού, η οποία τείνει προς το λευκό· το ξά-σπρισμα: *έτριψα πολύ το πουκάμισο σε αυτό το σημείο και δημιουρ-*

α- | αν- ***στερητικό***

ά-σπαρτος, **-η, -ο**	**α-σπίλωτος, -η, -ο**	**α-σπύριαστος. -η, -ο**	**α-στάθμευτος, -η, -ο**	**α-σταυροκόπητος, -η, -ο**
ά-σπαστος,-η,-ο	**α-σπίτωτος**, **-η, -ο**	**α-στάβλιστος, -η, -ο**	**ά-σταλτος**, **-η, -ο**	**α-σταχυολόγητος,-η,-ο**
α-σπατάλητος, **-η, -ο**	**α-σπόριαστος, -η, -ο**	**α-σταδιοδρόμητος, -η, -ο**	**α-οταμπτάριστος**, **-η, -ο**	**α-στάχωτος, -η, -ο**
α-οπατουλάριστος, -η, -ο	**ά-σπρωχτος, -η, -ο**	**α-σταθεροποίητος, -η, -ο**	**α-στασίαστος**, **-η, -ο**	**α-στέγνωτος, -η, -ο**

γήθηκε μια - ΣΥΝ. ξεθώριασμα, ασπράδι. **ασπρ**ιτζής (ο) {ασπριτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασβεστώνει τοίχους ΣΥΝ. υδροχρωματιστής, ασβεστάς. Επίσης ασπριστής. **άσπρο**[1] (το) **1**. το λευκό χρώμα, το χρώμα τού γάλακτος, τού χιονιού κ.λπ.: *το - και το γαλάζιο είναι τα εθνικά χρώματα τής Ελλάδας*
2. (λαϊκότ.) το ασπράδι τού αβγού. **άσπρο**[2] (το) **1**. ρωμαϊκό, βυζαντινό και παλαιότ. τουρκικό αργυρό νόμισμα **2**. (στον πληθ.) τα λεφτά, το χρήμα, η περιουσία σε μετρητά: «Γ' *άσπρα πρόδωσαν το Χριστό, τ' άσπρα* πουλούν *κι εσένα».* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ασπρον*< λατ. asprum < asperum, ουδ. τού asper «τραχύς - αργυρός». Βλ. κ. *άσπρος].* **άσπρο-** κ. **ασπρό-** [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει λευκότητα, άσπρο χρώμα: *ασπρο-δόντης, ασπρο-γένης, ασπρο-λαίμης, ασπρο*-ντυμένο^, *ασπρο-φορώ, Ασπρό-πυργος.*
ασπρογενης (ο) [μεσν.] {ασπρογένηδες} πρόσωπο που έχει άσπρα γένια: τα *παιδάκια περιμένουν με λαχτάρα τον ~ Αϊ-Βασίλη κάθε πρωτοχρονιά.*
Ασπροθαλασσίτης (ο) [μεσν.] {Ασπροθαλασσιτών}, **Ασπροθαλασσί**τι**σσα** (η) {Ασπροθαλασσιτισσών} (παλαιότ.) ο Αιγαιοπελαγίτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τού Εύξεινου Πόντου, τής «Μαύρης Θάλασσας», τον Μαυροθαλασσίτη) (βλ. κ. *Ασπρη Θάλασσα, λ. άσπρος).* — **ασπροθαλασσπΊΚος**, -η, -ο [μεσν.].
ασπρομάλλης (ο) {ασπρομάλληδες}, **ασπρομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει άσπρα μαλλιά **2.** (συνεκδ.) ο ηλικιωμένος, ο γέρος ΣΥΝ. γέροντας, παππούς ΑΝΤ. νεαρός, αμούστακος. Επίσης ασπρομαλλούσα (η). — ασπρομάλλικο (το).
ασπρόμαυρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τον χρωματικό συνδυασμό τού άσπρου με το μαύρο: ~ *πουκάμισο* 2. (α) (ειδικότ. για φιλμ) αυτός που καταγράφει τον φυσικό κόσμο μόνο σε τόνους τού άσπρου και τού μαύρου: ~ *ταινία* ΑΝΤ έγχρωμος (β) ***ασπρόμαυρη τηλεόραση*** η τηλεόραση που αναπαράγει μόνο ασπρόμαυρο σήμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*
ασπροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με άσπρα ρούχα.
ασπροπρόσωπος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει άσπρο πρόσωπο **2**. (μτφ.) αυτός που δεν ντροπιάστηκε (για κάτι), που δικαιώθηκε˙στις ΦΡ. (α) ***βγάζω (κάποιον) ασπροπρόσωπο*** συμβάλλω ώστε να μη ντροπιαστεί (κάποιος), ενεργώ έτσι ώστε να μην εκτεθεί, να κερδίσω τον έπαινο ή την έγκριση των άλλων: όταν *περιμένετε επισκέπτες και δεν έχετε προλάβει να μαγειρέψετε, τα έτοιμα φαγητά τής εταιρείας μας θα σας βγάλουν ασπροπρόσωπους* (β) ***βγαίνω ασπροπρόσωπος*** αντιμετωπίζω με επιτυχία δύσκολες περιστάσεις και δικαιώνομαι: είναι *αξιόπιστο και ικανό πρόσωπο· οσάκις του ανέθεσα κάτι, βγήκα ασπροπρόσωπος.*
ασπρόρουχο (το) **1**. το λευκό εσώρουχο **2**. λευκά ρούχα για οικιακή χρήση (σεντόνια, πετσέτες κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο, -ρρ-.*
άσπρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λευκό χρώμα: τα ~ *σπίτια των Κυκλάδων* || *το ~ χρώμα τού χιονιού* || *μια νέα οδοντόκρεμα για ~* δόντια (βλ. κ. λ. λευκός)· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***άσπρη μέρα*** χαρούμενη και ευτυχισμένη στιγμή: από τότε *που χάσαμε τον πατέρα μας, δεν είδαμε* - (β) ***άσπρα μαλλιά*** η μεγάλη, η γεροντική ηλικία: *Πώς του μιλάς έτσι; Δεν σέβεσαι τα ~ του;* (γ) ***Άσπρη Θάλασσα*** (παλαιότ.) το Αιγαίο Πέλαγος σε αντιδιαστολή προς τη Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντο) **2.** ***άσπρο*** (το) βλ.λ. **3.** (συνεκδ.) χλομός στο πρόσωπο λόγω έντονου δυσάρεστου συναισθήματος (φόβου, τρόμου κ.λπ.): μόλις *άκουσε το δυσάρεστο νέο, έγινε ~* σαν *το πανί* · **4.** (παλαιότ.) ***άσπρο*** (το) βλ. λ. *άσπρο*[2] · 5. (αργκό) *άσπρη* (η) βλ.λ. — (υποκ.) ασπρούλης, -α, -ι κ. ασπρούλικος, -η, -ο κ. ασπρούτσικος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *χρώμα.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. asper «τραχύς», λ. που αρχικά χαρακτήριζε αργυρά χαραγμένα νομίσματα (πβ. λατ. nummi asperi «αργυρά νομίσματα»). Από το χρώμα τού νομίσματος προέκυψε η σημ. «λευκός» ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους].
ασπρουλιάρ**ης** (ο) {ασπρουλιάρηδεζί,ασπρουλιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (μειωτ.) πρόσωπο με αντιαισθητικά λευκό χρώμα δέρματος: είχε ένα ~ *ξεπλυμένο χρώμα στο δέρμα του, σαν να μην τον είχε δει ποτέ ο ήλιος.* — ασπρουλιάρικος, -η, -ο.
ασπρουλός, -ή, -ό αυτός που έχει σχεδόν άσπρο χρώμα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. **άσπρουλός* (όπως εικάζεται από το μ^σν. ^πίθ. *άσπρουλάτος)* < *άσπρος* + υποκ. επίθημα *-ουλός* (πβ. *μακρ-ουλός)].*
ασπρόχω**μα** (το) {ασπροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} λευκό αργιλούχο χώμα ΣΥΝ. λευκάργιλος ΑΝΤ. μαυρόχωμα.
ασπρόψαρο (το) μεγαλόσωμο ψάρι των μεγάλων ποταμών και λιμνών με ασημόχρωμα λέπια και εδώδιμο κρέας.
άσσος (ο) → άσος
Ασσυρία (η) περιοχή τής Β. Μεσοποταμίας, όπου αναπτύχθηκε ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. αξιόλογος πολιτισμός και αυτοκρατορία, που άκμασε κυρ. από τον 9ο ώς τον 7ο αι. π.Χ. — **Ασσύριος** (ο) [αρχ.], **Ασσύ**ρια (η), ασσυριακός, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ασσυρ. AsSur «υδατώδης τόπος», όνομα τής πρωτεύουσας, η οποία ήταν χτισμένη στη δεξιά όχθη τού Τίγρη ποταμού].
ασσυριολογί**α** (η) [1819] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Ασσυρίων. — **ασσυρ**ι**ολό**γος (ο/η) [1881]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. assyriologie].
αστάθε**ια** (η) [μτγν.] η έλλειψη σταθερότητας **ή** ισορροπίας: η ~ τής *απόδοσης ενός αθλητή* || η ~ *τού βήματος* || *πολιτική ~ λόγω αδυναμίας σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης* || η *κατασκευή αυτή δεν στηρίζεται καλά και εμφανίζει ~.*
ασταθής, -ής, -ές {ασταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασταθέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας και ισορροπίας, άστατος: *χώρα με ~ οικονομία* || ~ *βήμα* | *βάδισμα* ΣΥΝ. ευμετάβλητος, ταλαντευόμενος, ρευστός ΑΝΤ. σταθερός, αμετάβλητος 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που μεταβάλλει εύκολα τις αρχές ή τις ιδέες του: ~ *χαρακτήρας* ΣΥΝ. επιπόλαιος. — ασταθώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης,-ης,-ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < α- στερητ. + θ. σταθ- τού παθ. αορ. *έ-στάθ-ην,* ρ. ί'στημι]·
αστάθμητος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν ζυγίστηκε, αζύγιστος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπολογιστεί ή να προβλεφθεί: ~ *παράγοντες* | *συμπεριφορά* ΑΝΤ. σταθμητός, σταθμήσιμος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *σταθμώ* < *στάθμη].*
αστάθμιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ζυγιστεί • 2. αυτός που δεν ευθυγραμμίστηκε με τη στάθμη (βλ.λ.) · 3. (μτφ.) αυτός τού οποίου τα δεδομένα ή οι συ^έπειες δεν υπολογίστηκαν σωστά: ~ κίνηση ΑΝΤ. σταθμισμένος, μελετημένος 4. ΨΥΧΟΛ. αυτός που δεν έχει υποβληθεί σε επιστημονική στάθμιση, ώστε να αποκτήσει αξιοπιστία στην εφαρμογή του: ~ τεστ ΑΝΤ. σταθμισμένος.
αστακό ουρά (η) το κρέας τού αστακού, εκτός από τα πόδια και το κεφάλι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμμένο.
αστακός (ο) μεγαλόσωμο καστανόχρωμο εδώδιμο μαλακόστρακο με δυνατές ψαλίδες, που ζει στη θάλασσα και αλιεύεται για το κρέας του, το οποίο θεωρείται εκλεκτή τροφή και πωλείται ακριβά- ΦΡ. (α) ***αρματωμένος | οπλισμένος σαν αστακός*** ισχυρά οπλισμένος, πάνοπλος (β) κόκκινος ***σαν αστακός*** για άνθρωπο που κοκκινίζει από ντροπή ή θυμό σαν τον αστακό ή έχει υπερβολικά κόκκινο δέρμα. — (υποκ.) **αστακουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αστακός* < *οστά (τά)* + αρχ. παραγ. επίθημα -κός· η λ. συμπίπτει με το σανσκρ. συνθ. an-âstha-ka «χωρίς κόκκαλα» και οδηγεί σε: *αστακός* < I.E. *osthn-qo-s. Η μεταβολή *αστακός* > *αστακός* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση τού ***ό-*** σε α-].
αστακόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τού αστακού· κόκκινος.
ασταμάτητος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί συνεχώς, χωρίς διακοπή, αδιάκοπος: ~ *βουητό* | *κουβεντολόι* 2. αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συγκρατήσει, ορμητικός: *όλοι ξέσπασαν σε ~ γέλια* || ~ πλημ*μύρα.* — ασταμάτητα επίρρ.
αστάρι (το) {ασταρ-ιού | -ιών'} **1.** το ύφασμα που ράβεται στο εσωτερικό μέρος τού ενδύματος, η φόδρα: ό,τι *το ρούχο και το* ~ (για την επίδραση κάποιου επί ενός άλλου) ΣΥΝ. εσώντυμα · 2. (α) η πρώτη επίστρωση χρωματισμού σε αχρωμάτιστη επιφάνεια (β) το υλικό που χρησιμοποιείται στην πρώτη επίστρωση και που επιτρέπει στο επίχρισμα να δέσει με την επιφάνεια ΣΥΝ. αστάρωμα, πρώτο χέρι. — αστάρωμα (το), αστάρωτος, -η, -ο, ασταρώνω ρ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. astar < περσ. astar (ίδια σημ.)].
αστασία (η) {χωρ. πληθ.) 1. η έλλειψη σταθερότητας, η αστάθεια ΑΝΤ. σταθερότητα, ευστάθεια 2. ΙΑΤΡ. η αδυναμία κάποιου να σταθεί όρθιος, που συνοδεύεται συνήθως από αβασία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *-στασια* < *στάσις.* Η λ. πέρασε ως επι-στημ. όρος και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. astasia κ.λπ.].
άστατο (το) [άστατου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο At) που ανήκει στα αλογόνα χωρίς σταθερά ισότοπα (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. astatum].
άστατος, -η, -ο αυτός που μεταβάλλεται εύκολα, ασταθής: ~ *καιρός* | *άνθρωπος* | *χαρακτήρας* | *τύχη* ΣΥΝ. ευμετάβλητος, ακατάστατος, αλλοπρόσαλλος ΑΝΤ. σταθερός. — άστατα επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά-στερητ. + *στατός,* ρηματικό επίθ. τού ίστημι],
ασταυρία (η) {χωρ. πληθ.} (σε εκλογές) η μη τοποθέτηση σταυρού προτιμήσεως σε ψηφοδέλτιο.
α σταυρωτός, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει σταυρωθεί, που δεν έχει καρφωθεί πάνω σε σταυρό ΑΝΤ. σταυρωμένος · **2**. αυτός που δεν ευλογήθηκε με το σημείο τού σταυρού.
αστέγαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν καλύπτεται από στέγη, ασκέπαστος: ~ σπίτι | *κτήριο* ΑΝΤ. στεγασμένος.
άστεγος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατοικία: *εξαιτίας των τελευταίων σεισμών, εκατοντάδες άνθρωποι έμειναν ~* || (ως ουσ.) η *περίθαλψη των αστέγων* ΣΥΝ. (λόγ.) ανέστιος 2. (μτφ.) ανέντακτος: πολιτικά | *ιδεολογικά* | *κομματικά ~.*
αστεία επίρρ. **1**. με αστείο τρόπο: *χορεύω* | *περπατώ* - 2. με διάθεση αστεϊσμού, όχι με σοβαρή διάθεση: ~ το είπα· δεν *το εννοούσα* ΣΥΝ. στ' αστεία, για πλάκα ΑΝΤ. (στα) σοβαρά · ΦΡ. ***αστεία-αστεία*** χωρίς να το περιμένει κανείς· για κάτι που, ενώ στην αρχή το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, επειδή το θεωρεί απίθανο να συμβεί, στη συνέχεια πραγματοποιείται: *κανείς δεν τον έπαιρνε στα σοβαρά στην αρχή, όταν έλεγε ότι θα διαπρέψει, αλλά ~* να *τος τώρα μεγάλος και τρανός* || *-Νόμιζα ότι το 'λέγε αστεία ότι θα πουλήσει το σπίτι.* —, να *που το 'κάνε τελικά!* ΣΥΝ. πλάκα-πλάκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος.*
αστειεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αστειεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** (+με κάποιον/κάτι | -ι-για κάτι) κάνω αστεία, χαριτολογώ: *γεμάτος κέφι αστειευόταν με όλους και για όλα* || *αστειευόταν με τους χωρικούς για το πώς προφέρουν στο χωριό μερικές λέξεις* ΣΥΝ. χωρατεύω, καλαμπουρίζω, παίζω, χαριεντίζομαι, αστεΐζομαι, κάνω πλάκα ΑΝΤ. σοβαρολογώ 2. (μτφ. + άρνηση δεν) για κάποιον/κάτι που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή και όχι με επιπόλαιο τρόπο: *ο καθηγητής δεν αστειεύεται-μηδενίζει όποιον δεν διαβάζει* || *ντύσου καλά, γιατί ο καιρός δεν αστειεύεται* 3. (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) περισσότερο αστεία από όσο θα έπρεπε: μην *αστειεύεσαι μαζί του* | *με τον πόνο του* 4. (συνήθ. στο β' πρόσ. ρητορικών ερωτήσεων, για να εκφραστεί έντονη άρνηση ή κατάφαση): *Αστειεύεσαι; Και βέβαια θα έρθω μαζί σου!* || *Αστειεύεσαι; Εγώ να πω τέτοιο πράγμα;* ΣΥΝ. αστεία λες; ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αστείος].

αστειζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κάνω αστεία, αστειεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *αστείος,* ο τ. *αστειζομαι αντί *άστειΐζομαι* κατά «προφύλαξη», για να αποφευχθούν τα αλλεπάλληλα -ιι-, πβ. και **άρχαιικός > αρχαϊκός].*

αστείο (το) λόγος ή πράξη που προκαλεί το γέλιο, χωρατό: *καταπληκτικό ~· γελούσαμε ασταμάτητα* || μην *το παίρνεις σοβαρά· το είπε για* - ΣΥΝ. αστεϊσμός, ευφυολόγημα, (καθημ.) καλαμπούρι, πλάκα" ΦΡ. (α) ***μεταξύ σοβαρού και αστείου*** για κάτι σοβαρό που λέγεται με ήπιο τρόπο: ~ τού *έκανε παρατήρηση για τη συμπεριφορά του* (β) **ούτε** *γι' αστείο* για πράγματα που δεν επιθυμεί κανείς να ακούσει, να δει ή να πάθει ούτε εικονικά ούτε χάριν αστεϊσμού: ~ δεν θέλω ν' ακούσω *κάτι τέτοιο* (γ) **το *ρίχνω στο αστείο*** αρχίζω να μη μιλώ σοβαρά, κυρ. όταν διαπιστώνω ότι είχα άδικο σε κάτι που υποστήριζα, θέλοντας έτσι να δείξω ότι δήθεν δεν σοβαρολογούσα από την αρχή: *μόλις κατάλαβε ότι είχε άδικο, το 'ρίξε στο αστείο* (δ) ***όχι αστεία!*** (στο τέλος συνήθ. τού λόγου) για να δείξουμε πόσο σημαντικό, σπουδαίο, μεγάλο ή έντονο είναι κάτι ή ότι υπάρχει ή γίνεται με αυθεντικό τρόπο (σε σύγκριση με άλλα που απομιμούνται κάτι αυθεντικό ή υστερούν σε ποιότητα, αξία κ.λπ.): *εκεί γινόταν πραγματική μάχη, ~!* || αυτό *είναι γλέντι, ~!* ΣΥΝ. όχι παίξε-γέλασε (ε) στ' ***αστεία*** για κάτι που γίνεται χωρίς σοβαρή διάθεση, χωρίς να το εννοεί κανείς: το *είπα ~,* μην *παρεξηγείσαι!* ΣΥΝ. για πλάκα (στ) **άσε *τ' αστεία!*** ως έκκληση σε κάποιον να σοβαρευτεί: ~ *επιτέλους! Η κατάσταση απαιτεί σοβαρότητα!* || *δεν αφήνουμε* τ' *αστεία, να δούμε πώς θα προλάβουμε τις προθεσμίες τής παράδοσης τού έργου;* (ζ) **δεν *σηκώνω* | *δεν παίρνω από αστεία*** δεν μπορεί να αστειευθεί κανείς μαζί μου, παίρνω τα πάντα στα σοβαρά: *πρόσεξε πώς μου μιλάς, γιατί εγώ* - (η) ***υπό τύπον αστείου*** ως αστείο: του το *'πε ~, αλλά εκείνος το πήρε στα σοβαρά.* — (υποκ.) αστειάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος.*

αστειολογώ ρ. αμετβ. {αστειολογείς... | αστειολόγησα} λέω αστεία, αστειεύομαι ΣΥΝ. ευφυολογώ. **—** αστειολογία (η) [αρχ.].

αστείος, -α, -ο 1. αυτός που προκαλεί γέλιο, διασκεδαστικός: όταν είχε *κέφι, ήταν πολύ* -1| *μας διηγήθηκε - ιστορίες* ΣΥΝ. ευτράπελος, κωμικός ΑΝΤ. σοβαρός, βαρύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας, γελοίος: *κατάντησε ~ με τα καμώματα του* ΣΥΝ. για γέλια, καταγέλαστος, περιγέλαστος, καραγκιόζης ΑΝΤ. σοβαρός, αξιοπρεπής 3. (κατ' επέκτ.) ανάξιος λόγου, ασήμαντος: η *επιχειρηματολογία του είναι* ~μην τη *λαμβάνεις* υπ'όψινΣΥΝ. αμελητέος ΑΝΤ. υπολογίσιμος. — αστεία επίρρ. (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άστε-ΐος,* αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το άστυ», < άστυ, άστε-ως. Η λ. ήδη από την Αρχ. χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τον κάτοικο τού άστεως και γενικότερα τον πολιτισμένο και καλλιεργημένο άνθρωπο, τον ευφυολόγο, ο οποίος διανθίζει την ομιλία του με ευτράπελα, αστεία].

αστείος - χωρατατζής - ανροίκος - δημώδης - χωριάτης | χωρικός, ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις - αστικά κέντρα, επαρχία -χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων, και ανάλογες ιδιότητες σε πρόσωπα και σε μορφές συμπεριφοράς. Έτσι, αυτός που ζει ή προέρχεται από το άστυ, ο αστείος, προσέλαβε τη σημ. «καλλιεργημένος» και «πνευματώδης, που μιλάει χαριτωμένα, με αστεία». Το ίδιο και ο χωρατατζής, ο αστείος, που λέει *χωρατά,* είναι αυτός που προέρχεται επίσης από τη *χώρα,* το μεγάλο μέρος, την πόλη. Αντίθετα, ο προερχόμενος από το *χωριό* μπορεί να έχει και κακή σημασία στη λ. χωριάτης «άξεστος, στερούμενος τρόπων, καλής συμπεριφοράς» ή ουδέτερη περιγραφική στη λ. χωρικός «αυτός που ζει στο χωριό, στην επαρχία, αγρότης». Αυτός που ζει στους *αγρούς,* ο αγροίκος, δηλώνει συνεκδοχικά και τον «άξεστο, ακαλλιέργητο, χωρίς τους αστικούς τρόπους τής καλής λεγόμενης συμπεριφοράς». Το ίδιο και η λ. **δημώδης**, ο ζων και ανήκων στον δήμο, στον λαό, σήμανε τον «λαϊκό, ακαλλιέργητο, απλοϊκό» (πβ. δημώδης και *δημοτική* γλώσσα), αλλά βεβαίως ο δήμος ήταν αυτός που έδωσε και τη *δημοκρατία!*

αστειότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ. (σημ. 1), αστειοτήτων (σημ. 2)} **1.** η έλλειψη σοβαρότητας σε κάποιον/κάτι, το να προκαλεί κάποιος/κάτι το γέλιο **2.** (κυρ. στον πληθ.) λόγια ή πράξεις χωρίς σοβαρότητα, ανάξια λόγου: *Αυτά που λέει είναι αστειότητες! Κανένας σοβαρός άνθρωπος δεν τα λαμβάνει υπ'όψιν του!* ΣΥΝ. γελοιότητες.

αστείρευτος, -η, -ο κ. **αστέρευτος** αυτός που δεν στερεύει, ανεξάντλητος: *είναι μια ~ πηγή γνώσης* | *εμπνεύσεως.* — αστείρευτα επίρρ.

αστεΐσμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) το αστείο, το χωρατό (βλ. λ. *αστειζομαι).*

άστειφτος, -η, -ο (σχολ. ορθ. *άστυφτος)* αυτός που δεν έχει στειφτεί (βλ. λ. *στείβω): ~ πορτοκάλια* || *~ ρούχα* ΑΝΤ. στειμμένος. [ΕΤΥΜ < μτγν. άστειπτος < ά- στερητ. + *στείβω].*

αστέρας (ο) **1.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα που ακτινοβολεί χάρη στις εσωτερικές θερμοπυρηνικές πηγές ενέργειας τις οποίες έχει (βλ. λ. πλανήτης): ο *γαλαξίας μας αποτελείται από αναρίθμητους ~* ΣΥΝ. αστέρι, άστρο (β) **αστέρας** νίνσντας ***(κόκκινος)*** πολύ λαμπρός αστέρας ερυθρής απόχρωσης, μεγάλης ακτίνας, με χαμηλή επιφανειακή θερμοκρασία, που βρίσκεται στα τελευταία στάδια τής εξέλιξης του (γ) ***αστέρας νάνος (λευκός)*** αστέρας που έχει πολύ μικρότερη ακτινοβόλο επιφάνεια από τον αστέρα γίγαντα, καθώς και πολύ μικρή λαμπρότητα (δ) καινοφανής | ***υπερκαινοφανής αστέρας*** *(νόβα | σουπερνόβα)* βλ. λ. *καινοφανής* κ. *υπερκαινοφανής* (ε) ***αειφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου η φαινόμενη τροχιά γύρω από τον άξονα π^{e}ριστροφής τής ουράνιας σφαίρας ^{e}ίναι ορατή από τον επίγ^{e}ιο παρατηρητή συγκ^{e}κριμένου τόπου (στ) ***αμφιφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου μέρος τής φαινόμενης τροχιάς είναι ορατό από τον ^{e}πίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (ζ) ***αφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου κανένα μέρος τής φαινόμενης τροχιάς δεν είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου· αλλιώς *αόρατος αστέρας* (η) ***απλανής αστέρας*** *(απλανής αστήρ,* Αριστ. *Μετεωρολογικά* 343b, 9) αστέρας που φαίνεται σαν να διατηρεί σταθερή θέση στο Σύμπαν ΑΝΤ. πλανήτης (θ) διάττων αστήρ | ***διάττοντας αστέρας*** (ι) το μετέωρο που διαγράφει τροχιά στον ουρανό τη νύχτα, δίνοντας την εντύπωση αστεριού που πέφτει ΣΥΝ. (λαϊκ.) πεφταστέρι (ιι) (μτφ.) πρόσωπο με φήμη η οποία αποδείχθηκε πρόσκαιρη, που εμφανίστηκε και εξαφανίστηκε γρήγορα από το προσκήνιο: *υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* (ι) **πολικός *αστέρας*** ο λαμπρότερος ορατός από το Β. Ημισφαίριο αστέρας, που φαίνεται να βρίσκ^{e}ται σχεδόν ακριβώς πάνω από τον Βόρειο Πόλο, ο αστέρας α τής Μικρής Αρκτου 2. (α) διακριτικό τού βαθμού πολυτελείας ξενοδοχείων: *ξενοδοχείο τεσσάρων* - (β) διακριτικό ποιότητας οινοπνευματωδών ποτών: κονιάκ: πέντε *αστέρων* · 3. (μτφ.) πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες και επιτυχημένο στον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται: ~ *τού κινηματογράφου* | *τού θεάτρου* | *τού ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. φίρμα, αστέρι, σταρ, βεντέτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αστήρ, -έρος* < *ά-* προθεμ + Ι.Ε. *ster- «διασκορπισμένος», πβ. σανσκρ. star-, λατ. stella (< *ster-la), γαλλ. étoile, ιταλ. stella, ισπ. estrella, αγγλ. star, γερμ. Stern κ.ά. Ομόρρ. *α-στρ-ο(ν), αστραπή* (< *ά-στερ-οπή), ά-στερ-ίας* κ.ά. Οι αστρονομικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αστέρας γίγαντας* | *νάνος* (< αγγλ. (red) giant | (white) dwarf), *καινοφανής* | *υπερκαινοφανής αστέρας* (< αγγλ. nova | supernova) κ.ά.]. **αστερ**ά**τος**, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) **1**. (κυρ. στο θηλ. κ. ουδ.) αυτός που ξεχωρίζει από τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: ~ *γυναίκα* | *αυτοκίνητο* 2. (στο αρσ.) για αξιωματικό τού στρατού (ο οποίος έχει αστέρια, δηλωτικά τού βαθμού του, στις επωμίδες). αστέρευτος, -η, -ο -> αστείρευτος

αστέρι (το) (αστερ-ιού | -ιών} **1.** ο αστέρας (βλ.λ.)- ΦΡ. (α) ***αστέρι τής Αυγής*** ο αυγερινός (β) ***αστέρι τού Βορρά*** ο πολικός αστέρας (γ) **έχω *αστέρι* | *άστρο*** όλα μου έρχονται ευνοϊκά **2**. (χαιδευτ.) ***αστέρι μου!*** προσφώνηση τρυφερότητας **3**. ***αστέρια*** (τα) το διάστημα, ο έναστρος θόλος: *ταξίδι στ'* ~ 4. σχέδιο ή σύμβολο που έχει το σχήμα αστεριού: *το φόρεμα της ήταν γεμάτο ασημένια -* || *τα ~ τής σημαίας των Η.Π.Α.* || *το ~ τού σερίφη-* ΦΡ. ***αστέρι τής Βεργίνας*** βλ. λ. *Βεργίνα* 5. διακριτικό τού βαθμού των αξιωματικών, προσαρμοσμένο στις επωμίδες τους: ο *υπολοχαγός φέρει δύο ~ στην επωμίδα* || *ο στρατηγός έχει τέσσερα χρυσά* - 6. (μτφ. για πρόσ.) (α) πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τις επιδόσεις του: *είναι το ~ τής τάξης* (β) πρόσωπο που ξεχωρίζει στον χώρο τού θεάματος, στον καλλιτεχνικό χώρο γενικότ. (βλ. λ. *αστέρας,* σημ. 2): *ένα νέο χορευτικό ~ γεννιέται* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής, ταλέντο, διασημότητα, φίρμα, σταρ **7. *Αστέρας*** (ο) μέλος κλάδου τού οδηγισμού, ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός)* 8. ονομασία διαφόρων πολύτιμων λίθων: ~ τής *Ινδίας* (μεγάλο ζαφείρι) || ~ τής Ν. Αφρικής (μεγάλο διαμάντι) || ~ τού *Νότου* (άσπρο διαμάντι με ρόδινη λάμψη). — (υποκ.) αστεράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. άστεριον, υποκ. τού αρχ. αστήρ]. **Αστερία** (η) γυναικείο όνομα.

αστερίας (ο) {αστεριών} εχινόδερμο που το σχήμα τού σώματος του θυμίζει αστέρι με πέντε ακτίνες ΣΥΝ. σταυρός τής θάλασσας. [ΕΤΥΜ αρχ. < αστήρ, *-έρος* + παραγ. επίθημα -ίας]. αστέρινος, -η, -ο [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αστέρια, σχηματίζεται ή προέρχεται από αυτά: *γύρω μας έλαμπε ένα ~ φως* || *~ σύμπλεγμα* ΣΥΝ. αστρικός 2. αυτός που έχει τη λάμψη και το φως των αστεριών: ~ *βλέμμα.*

Αστέριος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. αστήρ, *-έρος].* **αστερίσ**κος (ο) **1.** μικρός αστέρας, αστεράκι **2**. ΤΥΠΟΓΡ. αστερισκοειδές σημάδι, κυρ. για παραπομπή σε υποσημείωση ή σχόλιο · **3**. ΕΚΚΛΗΣ. μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα αστέρα που καλύπτει τον ιερό δίσκο και συμβολίζει την έναστρη νύχτα τής γέννησης τού Χριστού • 4. ΒΟΤ. ποώδες φυτό με κίτρινα άνθη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αστήρ, -έρος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος.* Η χρήση του ως συμβόλου είναι ήδη μτγν.].

Σημειολογία τού αστερίσκου (*). Η μορφική λιτότητα τού σχήματος τού αστερίσκου και η απήχηση τού άστρου ως συμβολικού στοιχείου συνέβαλαν ώστε το σημείο τού μικρού αστεριού, ο αστερίσκος, να χρησιμοποιηθεί συμβολικά για ποικίλες αναφορές στη γλώσσα και στα κείμενα. Έτσι, πολύ πρώιμα οι αρχαίοι γραμματικοί χρησιμοποιούσαν τον αστερίσκο για να δηλώσουν τα γνήσια κείμενα, σε αντίθεση προς τον οβελό, που δήλωνε τα νόθα κείμενα, τα εξοβελιστέα, τα αποκλειόμενα από τον πίνακα των γνήσιων κειμένων. Όπου χρειαζόταν να σημανθεί ότι μέσα σε ένα κείμενο λείπουν (λόγω φθοράς στην παράδοση τού κειμένου) μία ή περισ-

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα, πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την έλλειψη. Κατ' επέκταση, όταν χρειάστηκε να δηλωθούν στην επιστήμη τής ιστορικής γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα (αμάρτυροι), είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από απώτερες περιόδους τής ιστορίας μιας γλώσσας, τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγονται υποθετικά μέσω τής επανασύνθεσης (re-construction), τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυντεθειμένους τύπους· π.χ. Ι.Ε. *k^{w}e, από όπου ελλην. τε, λατ. *que,* σανσκρ. *ca-* αρχ. έχω < *Λέχ-ω< *σέχ-ω. Τελευταία, χρησιμοποιείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις αντιγραμματικές λεγόμενες προτάσεις· π.χ. **Γιάννης ο άσκηση έλυσε την.* → *αμάρτυρος*

αστερισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΑΣΤΡΟΝ. φαινομενικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστέρων που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ τής *Μεγάλης Άρκτου* 2. (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσομαι διάφορα γεγονότα: η *χώρα ζει στον* - τής *ευρωπαϊκής ενοποίησης* · 3. ζώδιο τής αστρολογίας: ο ~ τής *Παρθένου.*

αστεροειδής, -ής, -ές {αστεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1**. αυτός που μοιάζει με αστέρα 2. ΑΣΤΡΟΝ. αστεροειδής (ο) μικρών διαστάσεων σώμα τού πλανητικού μας συστήματος, τού οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ τής τροχιάς τού Αρη και τού Δία. — αστεροειδώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αστήρ, -έρος* + *-ειδής* < *εἶδος* «μορφή», ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. asteroid].

αστερόεις, -εσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ. -έσσης), -εντα | -εντες (θηλ. -εσσες, ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -εσσών)} (αρχαιοπρ.) 1. γεμάτος αστέρια: ~ *ουρανός* ΣΥΝ. έναστρος **2**. ***αστερόεσσα*** (η) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα ένα αστέρια (όσες είναι οι πολιτείες τής χώρας). [ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἀστερό-εντς* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < αστήρ, *-έρος].*

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ. ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά, μαγνητικά κ.ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σεισμογράφος τού Εθνικού ~ Αθηνών.* — **αστεροσκόπος** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άστεροσκόπος < *ἀστήρ, -έρος* + *-σκόπος* < *σκοπός].*

αστεφάνωτος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει στεφανωθεί, που δεν έχει φορέσει το στεφάνι τού γάμου: η *μεγάλη του κόρη έμεινε* ~ ΣΥΝ. ανύπαντρος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: *ζουν μαζί τόσα χρόνια αστεφάνωτοι.* — **αστεφάνωτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < ά- στερητ. + *στεφανώ* < *στεφάνη.* Ήδη μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ.λ.).

αστήριχτος, -η, -ο [μτγν.] κ. αστήριχτος 1. αυτός που δεν στηρίζεται, που δεν έχει στήριγμα: *άφησαν ~ τη σκεπή τής καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει* 2. χωρίς υποστήριξη, χωρίς βοήθεια: *έμεινε ~ από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του* ΣΥΝ. ανυποστήρικτος 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική, δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβάσιμος: *πρόκειται για απαράδεκτη και ~ κατηγορία* || *~ ισχυρισμός | συκοφαντία | επιχείρημα | δικαιολογία* ΣΥΝ. αβέβαιος, αναιτιολόγητος, αθεμελίωτος, αναπόδεικτος. — αστήρικτα κ. αστήριχτα επίρρ.

αστίατρος (ο) -+ αστυΐατρος

αστιγματισμός (ο) [1896] **1**. ΙΑΤΡ. ανωμαλία τής όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού (ή σπάν. τού κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες τού φωτός να ενωθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τμήματος τού ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή 2. ΦΥΣ. οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το είδωλο τού σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα. — αστιγματικός, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < α- στερητ. + *στίγμα,* < γαλλ. astigmatisme].

αστικοβιομηχανικός, -ή, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ. συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες: η μόλυνση *τού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις - περιοχές.*

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) **1.** η διαδικασία συγκέντρωσης τού πληθυσμού σε πόλεις· επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω τής εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση τής υπαίθρου (πβ. λ. αστυφιλία, *εξαστισμός | αστισμός)* 2. η βαθμιαία μεταβολή τής ταξικής συνείδησης τής εργατικής τάξης, μείωση τής αγωνιστικότητας της και μετατροπής των μελών της σε αστούς. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation].

αστικοποκί) ρ. μετβ. {αστικοποιείς... | αστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. εντάσσομαι σε αστικό κέντρο, αποκτώ αστικά χαρακτηριστικά: *οι επαρχιακοί πληθυσμοί, που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης* || *περιοχές που αστικοποιήθηκαν βίαια-* (κυρ. το μεσοπαθ. ***αστικοποιούμαι)*** **2**. αποκτώ τα χαρακτηριστικά τού μέλους τής αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν.*
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser], **αστικός**, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: ~ *πληθυσμός | περιοχή | μουσική-* ΦΡ. ***αστικό κέντρο*** η σχετικά μεγάλη πόλη· (ειδικότ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή τής ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: τα *μεγάλα ~* || *ο υπερπληθυσμός στα ~* 2. αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: ~ *τηλεφώνημα | διαδρομή | γραμμή τρένου | λεωφορείο* ΑΝΤ. υπεραστικός 3. ΠΟΛΙΤ. (α) αστική *τάξη* (i) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο, από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτηση τους υπέρ τού σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς τού εμπορίου, τής βιοτεχνίας και των ελευθέριων επαγγελμάτων (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθωτή εργασία· στο πλαίσιο τού καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ. μπουρζουαζία (βλ.λ.) (β) αστική ***επανάσταση*** κάθε επανάσταση τής αστικής τάξης κατά των παρηκμασμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση· η Επανάσταση τού Φεβρουαρίου τού 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) 4. αυτός που χαρακτηρίζει τους αστούς ή παράγεται από αυτούς: ~ *συνήθειες | τρόποι* || η *υποκριτική ~ ηθική* || *το ~ μυθιστόρημα τού Μεσοπολέμου* **5**. ΝΟΜ. (α) ***Αστικό Δίκαιο*** το σύνολο των διατάξεων ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) αστική ***ευθύνη*** *(i)* η υποχρέωση τού ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεγγυότητα τής περιουσίας (γ) Αστικός *Κώδικας* (συντομ. Α.Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα τού Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις τού Αστικού Δικαίου: τα *άρθρα τού* ~ (ii) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο: *ανοίγω τον ~.* — αστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < αστός. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. αστική τάξη (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), *αστική επανάσταση* (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ. droit civil), Αστικός *Κώδικας* (< γαλλ. code civil) κ.ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΙΤ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση τής πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν.
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. civisme].

άστικτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στίγματα, που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα · 2. (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: ~ *κείμενο.* [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + στικτός < *στίζω].*

αστιξία (η) [μτγν.] (χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο.

αστισμός (ο) η διαμονή στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστυφιλία, αστός)* ΣΥΝ. εξαστισμός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχείωτος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη· (συνηθέστ. κατ' επέκτ.) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: είναι ~· *ούτε το όνομα του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ. αμόρφωτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.* [ΕΤΥΜ μτγν. < ά-στερητ. + *στοιχειώ* < *στοιχεῖον].*

άστοργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους: η ~ *μητέρα εγκατέλειψε το παιδί της* ΣΥΝ. άσπλαχνος, άκαρδος, σκληρός ΑΝΤ. στοργικός, φιλόστοργος. — άστοργα επίρρ., **αστοργία** (η) [μτγν.].

αστός (ο), **αστή** (η) **1**. (γενικά) ο κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, αγρότης, χωριάτης **2**. αυτός που ανήκει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. αστική τάξη, λ. *αστικός): μορφωμένος | καλλιεργημένος* ~ || η ζωή | *οι συνήθειες | οι τρόποι των ~*||*η συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των ~ οδήγησε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ. μπουρζουάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ΡαστΡ-ός* (πβ. μυκ. wa-to) < άστυ < *Εάστυ. Στην κοινωνιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. bourgeois].

αστοχασιά (η) η απερισκεψία, η έλλειψη σύνεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, *πρωτιά.*

αστόχαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει **ή** γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: ~ *άνθρωπος | ενέργεια* ΣΥΝ. άκριτος, απερίσκεπτος, ασυλλόγιστος ΑΝΤ. στοχαστικός, συνετός, λογικός. — αστόχαστα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αστόχημα (το) [μτγν.] {αστοχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο· η αστοχία **2**. η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή ειπώθηκε: *τέτοια αστοχήματα υπονομεύουν*

α- | αν- ***στερητικό***

ά-στηθος, -η, -ο
α-στιγμάτιστος, -η, -ο
α-στοίβαχτος, -η, -ο
α-στοίχιστος, -η, -ο
α-στόλιστος, -η, -ο
α-οτηλίτευτος, -η, -ο
α-στίλβωτος, -η, -ο
α-στοιχειοθέτητος, -η, -ο
α-στοκάριστος, -η, -ο
α-στράβωτος, -η, -ο

την επιτυχία τής *προσπάθειας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*

αστοχία (η) [μτγν.] (αστοχιών (σημ. 2)} **1.** η αποτυχία στο να βρει κα-νείς τον στόχο: η ~ των *στρατιωτών στη βολή* || η ~ ενός *παίκτη στα σουτ που επιχειρεί* 2. το σφάλμα: *υπάρχουν διάφορες ~ στο κείμενο του* ΣΥΝ. αστόχημα.

άστοχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία: η βολή του *ήταν* ~ ΣΥΝ. αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ. εύστοχος 2. (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή λέγεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα: ~ *διατύπωση* | *επιχείρημα* | *πρόβλεψη* · 3. απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την περίσταση: η *παρέμβαση σας σ' αυτό το σημείο ήταν* ~|| *η δήλωση σας είναι* ~ ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, ατυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*

αστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αστοχείς... | αστόχησα} 1. δεν πετυχαίνω τον στόχο μου: *θα είχε σκοτωθεί, αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε* || *αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι* || η *μπάλα* | *η σφαίρα αστόχησε* ΑΝΤ. ευστοχώ 2. (μτφ.) αποτυγχάνω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλλω, πέφτω έξω: ~ *στον σχεδιασμό τής πολιτικής* | *στην επιλογή επαγγέλματος* | *στον επιμερισμό ευθυνών* ΣΥΝ. πλανώμαι ΑΝΤ. επιτυγχάνω.

αστράγαλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ων, -ους} **1**. ΑΝΑΤ. το κεντρικότερο οστό τού ταρσού μεταξύ των σφυρών και τής φτέρνας· το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μεριά τού ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα: *παραπάτησε και στραμπούλιξε τον ~ του* ***2. αστράγαλοι*** (οι) (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ. (λόγ.) ***άχρις αστραγάλων!*** *(αχρις αστραγάλων,* δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ώς εκεί, μη περαιτέρω· λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια, ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ώς εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητα του, μέχρις ενός σημείου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **όστρά-γ-αλ-ος* < *θ. *όστρα-* (< *ostr-, πβ. όστρα-κον < *όστοῦν)* + παρέκταση *-γ-* + παραγ. επίθημα *-αλός.* Η μεταβολή *<3στράγαλος > *αστράγαλος* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση ό-> ά (πβ. **όστακός* > *αστακός).* Τη φρ. *άχρις αστραγάλων* είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδηματοποιό ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχείρησε να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση τού όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος *(Naturalis Historia* 35), αποδίδοντας στον Απελλή τη φρ. **ne** supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστράγγιστος, -η, -ο κ. **αστράγγιχτος 1.** αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί υγρά (με διήθηση ή φιλτράρισμα): ~ *γιαούρτι* ΑΝΤ. στραγγισμένος · 2. αυτός που είναι βρεγμένος, που δεν του έχει αφαιρεθεί νερό με συμπίεση (στείψιμο), σούρωμα κ.ά.: μην *απλώσεις τα ρούχα* ~ ΣΥΝ. ασούρωτος ΑΝΤ. στραγγισμένος, σουρωμένος.

αστράκι (το) {χωρ. γεν.) 1. μικρό αστέρι 2. (συνεκδ.) ζυμαρικό σε σχήμα αστεριού.

αστραλον (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ.λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία· αλλιώς *χρωμοφάν.*

αστραπή (η) **1.** η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ. σε περίπτωση καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση τού ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) ο κεραυνός: *μια ~ αυλάκωσε τον γκρίζο ουρανό-* ΦΡ. (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων: τον *κατηγόρησαν για ατασθαλίες στην επιχείρηση, αλλ'αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος-* ~ 3. (κατ' επέκτ.) κάθε ζωηρή λάμψη, σπιθοβόλημα: *μας κοίταζε με βλέμμα που πετούσε αστραπές* · **4.** (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έφυγε* ~ ΣΥΝ. βολίδα 5. σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα, π.χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή: *τα νέα διαδόθηκαν ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αστραπή* (< *astr-) (< *άστεροπή* < *αστήρ, -έρος* + *οπή* < *όπ-,* από όπου και ό'ψη «μάτι, βλέμμα»), οπότε η λ. *άστεροπή* πιθ. σήμαινε «το βλέμμα τού αστεριού, η λάμψη τού αστεριού». Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικώς από το αρμ. p'ayl-akn «αστραπή» < pâyl «λάμψη» + akn «μάτια»). Η μεταβολή -ο- > -α- στους τύπους **άστροπή* > *αστραπή* οφείλεται μάλλον στην επίδραση τού ρ. αστράπτω (βλ.λ.)]._ αστραπηδόν επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: *έφυγε ~.*

[ΕΤΥΜ; μτχν. < *αστραπή* + παραγ. επίθημα -ηδόν (βλ.λ.)]. **αστραπιαί**ος, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή: όλες *οι ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ. ταχύς. αστραποβολώ ρ. αμετβ. {αστραποβολείς... | αστραποβόλησα) 1. ρίχνω αστραπές, αστράφτω: ο ουρανός *αστραποβολούσε, κι έριχνε ασταμάτητη βροχή* · 2. (μτφ.) λαμποκοπώ, ακτινοβολώ, εκπέμπω λάμψη: *το πρόσωπο του αστραποβόλησε από χαρά.* — **αστραποβό**-λημα (το) [1890], αστραποβόλος, -ος, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άστραπηβολώ (-έω)* < *άστραπηβόλος* < *αστραπή* + *-βόλος* < βάλλω]. αστραπόβροντο (το) [μεσν.] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαιρία, θύελλα. αστραποκαμένος, -η, -ο αυτός που κάηκε από κεραυνό ΣΥΝ. κε-ραυνόπληκτος. — αστραποκαίω ρ.

αστραποφεγγιά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία ή περισσότερες αστραπές. — αστραπόφεγγο (το).

αστράπτω ρ. → αστράφτω

αστράτευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ. στρατευμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα: ~ *λογοτεχνία* | *ποίηση* | *τέχνη.* — **αστράτευτα** επίρρ.

αστρατολόγητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — αστρατο-λόγητα επίρρ.

αστραφτερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκοπά: το *φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και* ~ σαν *ασημένιος δίσκος* || ~ *βλέμμα* || το *απορρυπαντικό κάνει τα ρούχα* ~ || ~ *χαμόγελο* ΣΥΝ. λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άστραψα} ♦ (αμετβ.) 1. ρίχνω αστραπές, αστραποβολώ: ο *ουρανός άστραψε κι αμέσως μετά ακούστηκε μια δυνατή βροντή-* ΦΡ. ***αστράφτω και βροντάω*** βλ. λ. *βροντώ* 2. (συνεκδ.) (α) είμαι πεντακάθαρος, λάμπω από καθαριότητα: *μισή μέρα το καθάριζα, αλλά τώρα το δωμάτιο αστράφτει* (β) λάμπω, ακτινοβολώ: στη *θύμηση του τα μάτια της άστραψαν από χαρά* || *άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, γυαλίζω, λαμπυρίζω ♦ 3. (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ. την ***αστράφτω (κάποιου)*** | ***αστράφτω (κάποιου) ένα χαστούκι*** | ***ένα σκαμπίλι*** | ***έναν φούσκο*** | ***αστράφτω (κάποιου) μια*** χαστουκίζω (κάποιον): *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα σου την αστράψω!* || *του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη!* || (ως απειλή) θα *σου αστράψω μια, να δεις αν θα ξαναπείς τέτοιες κουβέντες!*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άστρόπτω* (όπου η μεταβολή **ά-στρόπτω* > *αστράπτω* κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε *-άπτώ)* < **άστρο-πή* < *άστεροπή* (βλ. λ. *αστραπή)].*

αστραχάν κ. **αστρα**κάν (το) {άκλ.} μαύρη ή γκρίζα γούνα με σγουρό τρίχωμα, φτειαγμένη από το δέρμα νεογέννητων προβάτων τής φυλής καρακούλ-χρησιμοποιείται κυρ. για παλτά και καπέλα. [ΕΤΥΜ. < Astrakhan, πόλη τής Ρωσίας στις όχθες τού Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν. τής πόλης ανάγεται σε τουρκ. haci tarhan < haci «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» -I- tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξαίρεσε από φορολογία].

αστρί (το) {χωρ. γεν.) (λογοτ.) το αστέρι: «κοιμήσου αυγή, *κοιμήσου ~,* κοιμήσου *νιο φεγγάρι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης άστρι [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άστριον,* υποκ. τού αρχ. αστήρ, ο τ. *άστρι* είτε προέρχεται από αμάρτυρο **άστρίον* (πβ. *παιδίον* > *παιδί) είτε* οφείλεται στο μέτρο τού γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ίαμβος: άτονη - το-νούμενη συλλαβή: *κοιμήΐσου αστρί)].*

αστρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται ή προέρχεται από αυτά: ~ ανταύγεια | *ακτινοβολία* | *φως* | *σμήνος* (σύνολο αστέρων με όμοια χαρακτηριστικά) | *ημέρα* (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών τού Ήλιου στον Ισημερινό) | *έτος* (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων τού Ήλιου στο ίδιο σημείο τού ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) | *χρόνος* (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) | *άνεμος* (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) | σκόνη. άστρινος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από

τα αστέρια: ~ φως | *σχέδιο.* άστριοι (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ. άστρο ν (στη σημ. «πολύτιμο, λαμπρό»)]. **αστρίτης** (ο) {αστριτών} (λαϊκ.) η οχιά (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < *άστρο,* πβ. κ. *αστερίας].* άστρο (το) 1. το αστέρι, ο αστέρας (βλ.λ.): *«Ένα παιδί μετράει τ' άστρα»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Λουντέμη)- ΦΡ. (α) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (β) άστρο ***τής νύχτας*** η Σελήνη (γ) **άστρο *τής αυγής*** ο Αυγερινός (δ) ***άστρο τής τραμουντάνας*** ο Πολικός Αστέρας (ε) ***κουβεντιάζω*** | ***μιλώ με τ' άστρα*** βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας- αε-ροβατώ, ονειροπολώ (στ) ***κατεβάζω τ' άστρα*** | ***υπόσχομαι τον ουρανό*** *με τ' άστρα* δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) ***βλέπω άστρα*** | ***αστράκια*** ζαλίζομαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) 2. (μτφ.) καθετί που λάμπει σαν αστέρι (βλ. λ. *αστέρας* κ. *αστέρι)* **3. *άστρα*** (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότ. το διάστημα: *ταξίδι* στ'~- ΦΡ. ***πόλεμος των άστρων*** (αγγλ. Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η.Π.Α., που εισηγήθηκε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η.ΠΑ. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (βλ. κ. λ. ζώδιο): κάθε *πρωί διαβάζει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα ~* || *τα ~ σάς συμβουλεύουν* ΦΡ. **δεν *ταιριάζουν τα άστρα τους*** (για ανδρόγυνα) δεν ταιριάζουν οι χαρακτήρες τους, δεν συμβιώνουν αρμονικά · ΦΡ. ***ανατέλλει*** | ***μεσουρανεί*** | ***δύει το άστρο (κάποιου)*** (ί) βρίσκεται στην αρχή | στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας: στο *Βατερλό έδυσε το άστρο τού Βοναπάρτη* || *στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο τού Θεμι-*

α- | αν- *στερητικό*

α-στραγγάλιστος, -η, -ο
α-στραμπούλιχτος, -η, -ο
α-στραπατσάριστος, -η, -ο
α-στρατοπέδευτος, -η, -ο
α-στρατώνιστος, -η, -ο
α-στρέβλωτος, -η, -ο
α-στριφογύριστος, -η, -ο
ά-στριφτος, -η, -ο
α-στρίφωτος, -η, -ο

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα, πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη^{ν} έλλειψη. Κατ' επέκταση, ότα^{ν} χρειάστηκε να δηλωθούνστην επιστήμη τής ιστορικής γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα (αμάρτυρο^{1}), είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από απώτερες περιόδους τής ιστορίας μιας γλώσσας, τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγονται υποθετικά μέσω τής επανασύνθεσης (re-construction), τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυντεθειμένους τύπους· π.χ. Ι.Ε. *k^{w}e, από όπου ελλην. τε, λατ. *que,* σανσκρ. *ca-* αρχ. έχω < *Λεχ-ω < **σέχ-ω.* Τελευταία, χρησιμοποιείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις αντιγραμματικές λεγόμενες προτάσεις- π.χ. **Γιάννης ο άσκηση έλυσε την.* → *αμάρτυρος*

αστερισμός (ο) [μτγν.] **1**. ΑΣΤΡΟΝ. φαινομενικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστέρων που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ τής *Μεγάλης Άρκτου 2.* (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται διάφορα γεγονότα: η *χώρα ζει στον ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* · 3. ζώδιο τής αστρολογίας: ο - τής *Παρθένου.*

αστεροειδής, -ής, -ές {αστεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με αστέρα 2. ΑΣΤΡΟΝ. αστεροειδής (ο) μικρών διαστάσεων σώμα τού πλανητικού μας συστήματος, τού οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ τής τροχιάς τού Άρη και τού Δία. — αστεροειδώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αστήρ, -έρος* + *-ειδής* < *είδος* «μορφή», ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. asteroid].

αστερόεις, -εσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ. -έσσης), -εντα | -εντες (θηλ. -εσσες, ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -εσσών)} (αρχαιοπρ.) 1. γεμάτος αστέρια: ~ *ουρανός* ΣΥΝ. έναστρος 2. αστερόεσσα (η) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα ένα αστέρια (όσες είναι οι πολιτείες τής χώρας). [ΕΤΥΜ. αρχ. < **άστερό-εντς* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < *αστήρ, -έρος].*

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ. ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά, μαγνητικά κ.ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σεισμογράφος τού Εθνικού* - Αθηνών. — αστερο-σκ**όπος** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άστεροσκόπος* < *αστήρ, -έρος* + *-σκόπος* < *σκοπός].*

αστεφάνωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στεφανωθεί, που δεν έχει φορέσει το στεφάνι τού γάμου: η *μεγάλη του κόρη έμεινε* - ΣΥΝ. ανύπαντρος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: *ζουν μαζί τόσα χρόνια αστεφάνωτοι.* — **αστε**-φάνωτα επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ:> αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < ά- στερητ. + *στεφανώ* < *στεφάνη.* Ήδη μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ.λ.).

αστήρικτος, -η, -ο [μτγν.] κ. αστήριχτος **1**. αυτός που δεν στηρίζεται, που δεν έχει στήριγμα: *άφησαν ~ τη σκεπή τής καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει* 2. χωρίς υποστήριξη, χωρίς βοήθεια: *έμεινε - από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του* ΣΥΝ. ανυποστήρικτος 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική, δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβάσιμος: *πρόκειται για απαράδεκτη και ~ κατηγορία* || *~ ισχυρισμός* | *συκοφαντία* | *επιχείρημα* | *δικαιολογία* ΣΥΝ. αβέβαιος, αναιτιολόγητος, αθεμελίωτος, αναπόδεικτος. — αστήρικτα κ. αστήριχτα επίρρ.

αστίατρος (ο) → **αστυΐατρος**

αστιγματισμός (ο) [1896] 1. ΙΑΤΡ. ανωμαλία τής όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού (ή σπάν. τού κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες τού φωτός να ενωθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τμήματος τού ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή 2. ΦΥΣ. οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το είδωλο τού σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα. — αοτιγμα-τικ**ός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < α- στερητ. + *στίγμα,* < γαλλ. astigmatisme].

αστικοβιομηχανικός, -ή, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ. συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες: η μόλυνση *τού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις ~ περιοχές.*

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διαδικασία συγκέντρωσης τού πληθυσμού σε πόλεις- επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω τής εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση τής υπαίθρου (πβ. λ. *αστυφιλία, εξαστισμός* | *αστισμός)* 2. η βαθμιαία μεταβολή τής ταξικής συνείδησης τής εργατικής τάξης, μείωση τής αγωνιστικότητας της και μετατροπής των μελών της σε αστούς. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation].

αστικοποιώ ρ. μετβ. {αστικοποιείς... | αστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} 1. εντάσσομαι σε αστικό κέντρο, αποκτώ αστικά χαρακτηριστικά: *οι επαρχιακοί πληθυσμοί, που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης* || *περιοχές που αστικοποιήθηκαν βίαια-* (κυρ. το μεσοπαθ. ***αστικοποιούμαι)*** **2**. αποκτώ τα χαρακτηριστικά τού μέλους τής αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν.*
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser]. αστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: ~ *πληθυσμός* | *περιοχή* | *μουσική-* ΦΡ. αστικό *κέντρο* η σχετικά μεγάλη πόλη· (ειδικότ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή τής ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: *τα μεγάλα ~|| ο υπερπληθυσμός στα ~* 2. αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: ~ *τηλεφώνημα* | *διαδρομή* | *γραμμή τρένου* | *λεωφορείο* ΑΝΤ. υπεραστικός 3. ΠΟΛΙΤ. (α) ***αστική τάξη*** (ι) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο, από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτηση τους υπέρ τού σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς τού εμπορίου, τής βιοτεχνίας και των ελευθέριων επαγγελμάτων (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθωτή εργασία· στο πλαίσιο τού καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ. μπουρζουαζία (βλ.λ.) (β) ***αστική επανάσταση*** κάθε επανάσταση τής αστικής τάξης κατά των παρηκμασμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση· η Επανάσταση τού Φεβρουαρίου τού 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) 4. αυτός που χαρακτηρίζει τους αστούς ή παράγεται από αυτούς: ~ συνήθειες | *τρόποι* || η *υποκριτική ~ ηθική* || *το ~ μυθιστόρημα τού Μεσοπολέμου* 5. ΝΟΜ. (α) Αστικό *Δίκαιο* το σύνολο των διατάξεων ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) ***αστική ευθύνη*** (ι) η υποχρέωση τού ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεγγυότητα τής περιουσίας (γ) ***Αστικός Κώδικας*** (συντομ. Α.Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα τού Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις τού Αστικού Δικαίου: τα *άρθρα τού ~* (ii) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο: *ανοίγω τον ~.* — αστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αστός. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αστική τάξη* (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), *αστική επανάσταση* (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ. droit civil), *Αστικός Κώδικας (*< γαλλ. code civil) κ.ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΙΤ.ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση τής πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. civisme].

άστικτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στίγματα, που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα · 2. (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: ~ *κείμενο.*
[ΕΤΥΜ °ΦΧ· < ά- στερητ. + στικτός < *στίζω].*

αστιξία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο.

αστισμός (ο) η διαμονή στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται· επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστυφιλία, αστός)* ΣΥΝ. εξαστισμός. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχείωτος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη· (συνηθέστ. κατ' επέκτ.) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: *είναι ~- ούτε το όνομα του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ. αμόρφωτος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.* [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *στοιχειώ* < *στοιχεῖον].*

άστοργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους: η ~ *μητέρα εγκατέλειψε το παιδί της* ΣΥΝ, άσπλαχνος, άκαρδος, σκληρός ΑΝΤ. στοργικός, φιλόστοργος. — ά**στορ**γα επίρρ., αστοργία (η) [μτγν].

αστός (ο), **αστή** (η) **1**. (γενικά) ο κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, αγρότης, χωριάτης **2**. αυτός που ανήκει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. *αστική τάξη,* λ. *αστικός): μορφωμένος* | *καλλιεργημένος ~||η ζωή* | *οι συνήθειες* | *οι τρόποι των ~* || *η συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των ~ οδήγησε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ. μπουρζουάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.
[ΕΤΥΜ αρλ· < *ΕαστΕ-ός (πβ. μυκ. wa-to) < άστυ < **Ράστυ.* Στην κοι-νωνιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. bourgeois].

αστοχασιά (η) η απερισκεψία, η έλλειψη σύνεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, πρωτιά.*

αστόχαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: ~ *άνθρωπος* | *ενέργεια* ΣΥΝ. άκριτος, απερίσκεπτος, ασυλλό-γιστος ΑΝΤ. στοχαστικός, συνετός, λογικός. — αστόχαστα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αστοχημα (το) [μτγν.] {αστοχήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο η αστοχία 2. η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή επιπώθηκε: τέτοια *αστοχήματα υπονομεύουν*

α- | αν- ***στερητικό***

ά-στηθος, -η, -ο **α-οτιγμάτιοτος, -η, -ο** **α-στοίβαχτος, -η, -ο** **α-στοίχιστος, -η, -ο** **α-στόλιστος, -η, -ο**
α-στηλίτευτος, -η, -ο **α-στίλβωτος, -η, -ο** **α-οτοιχειοθέτητος, -η, -ο** **α-οτοκάριοτος, -η, -ο** **α-στράβωτος, -η, -ο**

την *επιτυχία τής προσπάθειας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.

αστοχία (η) [μτγν.] {αστοχιών (σημ. 2)} **1**. η αποτυχία στο να βρει κανείς τον στόχο: η ~ των *στρατιωτών στη βολή* || *η ~ ενός παίκτη στα σουτ που επιχειρεί* 2. το σφάλμα: *υπάρχουν διάφορες ~ στο κείμενο του* ΣΥΝ. αστόχημα.

άστοχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία: η βολή *του ήταν* ~ ΣΥΝ. αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ. εύστοχος 2. (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα: ~ *διατύπωση* | *επιχείρημα* | *πρόβλεψη* · 3. απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την περίσταση: η *παρέμβαση σας* σ' αυτό το *σημείο ήταν* ~||*η* δήλωση σας *είναι* ~ ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, ατυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.

αστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αστοχείς... | αστόχησα} **1.** δεν πετυχαίνω τον στόχο μου: θα είχε *σκοτωθεί, αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε* || *αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι* || η *μπάλα* | η *σφαίρα αστόχησε* ΑΝΤ. ευστοχώ 2. (μτφ.) αποτυγχάνω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλλω, πέφτω έξω: ~ *στον σχεδιασμό τής πολιτικής* | *στην επιλογή επαγγέλματος* | *στον επιμερισμό ευθυνών* ΣΥΝ. πλανώμαι ΑΝΤ. επιτυγχάνω.

αστράγαλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. το κεντρικότερο οστό τού ταρσού μεταξύ των σφυρών και τής φτέρνας˙ το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μεριά τού ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα: *παραπάτησε και στραμπούλιξε τον ~ του* **2**. ***αστράγαλοι*** (οι) (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ. (λόγ.) ***άχρις αστραγάλων!*** *(αχρις αστραγάλων,* δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ώς εκεί, μη περαιτέρω- λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια, ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ώς εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητα του, μέχρις ε"ός σημείου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **όστρα-γ-αλ-ος* < *θ. *όστρα-* (< *ostr-, πβ. όστρα-κον < *όστοῦν)* + παρέκταση -γ- + παραγ. επίθημα *-αλός.* Η μεταβολή **όστράγαλος* > *αστράγαλος* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση ό- > ά (πβ. **όστακός* > *αστακός).* Τη φρ. *άχρις αστραγάλων είπε* ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδηματοποιό ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχείρησε να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση τού όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος *(Naturalis Historia* 35), αποδίδοντας στον Απελλή τη φρ. n**e** supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστράγγιστος, -η, -ο κ. **αστράγγιχτος 1**. αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί υγρά (με διήθηση ή φιλτράρισμα): ~ *γιαούρτι* ΑΝΤ. στραγγισμένος · 2. αυτός που είναι βρεγμένος, που δεν του έχει αφαιρεθεί νερό με συμπίεση (στείψιμο), σούρωμα κ.ά.: μην *απλώσεις τα ρούχα* ~ ΣΥΝ. ασούρωτος ΑΝΤ. στραγγισμένος, σουρωμένος.

αστράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αστέρι 2. (συνεκδ.) ζυμαρικό σε σχήμα αστεριού.

αοτραλον (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ.λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία- αλλιώς *χρωμοφάν.*

αστραπή (η) **1**. η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ. **σε** περίπτωση καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση τού ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) ο κεραυνός: *μια - αυλάκωσε τον γκρίζο ουρανό-* ΦΡ. (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων: τον *κατηγόρησαν για ατασθαλίες στην επιχείρηση, αλλ' αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος˙* ~ 3. (κατ' επέκτ.) κάθε ζωηρή λάμψη, σπιθοβόλημα: *μας κοίταξε με βλέμμα που πετούσε αστραπές* · 4. (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έφυγε* -ΣΥΝ. βολίδα 5. σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα, π.χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή: τα *νέα διαδόθηκαν* ~. [ΕΤΥΜ αρχ. < **άστραπή* (< *astr-) (< *άστεροπή* < *αστήρ, -έρος* + *οπή* < *όπ-,* από όπου και ό'ψ«μάτι, βλέμμα»), οπότε η λ. *άστεροπή* πιθ. σήμαινε «το βλέμμα τού αστεριού, η λάμψη τού αστεριού». Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικώς από το αρμ. p'ayl-akn «αστραπή» < pâyl «λάμψη» + akn «μάτια»). Η μεταβολή -ο- > -α- στους τύπους **άστροπή* > *αστραπή* οφείλεται μάλλον στην επίδραση τού ρ. *άστράπτω* (βλ.λ.)]. **αστρα**πη**δ**όν επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: *έφυγε ~.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *αστραπή* + παραγ. επίθημα -ηδόν (βλ.λ.)].

αστραπιαίος, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή: όλες οι *ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ. ταχύς. **αστρα**π**ο**βολώ ρ. αμετβ. {αστραποβολείς... | αστραποβόλησα} **1.** ρίχνω αστραπές, αστράφτω: ο *ουρανός αστραποβολούσε, κι έριχνε ασταμάτητη βροχή* · 2. (μτφ.) λαμποκοπώ, ακτινοβολώ, εκπέμπω λάμψη: το *πρόσωπο του αστραποβόλησε από χαρά.* — α**οτρα**π**οβό**-λημα (το) [1890], αοτραποβόλος, -ος, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μεσν. *άστραπηβολώ (-έω)* < *άστραπηβόλος* < *αστραπή* + *-βόλος* < *βάλλω].* **αστρα**π**ό**β**ρο**ντο (το) [μεσν.] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαιρία, θύελλα.

αστραποκαμένος, -η, -ο αυτός που κάηκε από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνόπληκτος. **—** αστραποκαίω ρ.

αστραποφεγγιά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία **ή** περισσότερες αστραπές. **— αστρα**π**ό**φ**εγγο** (το).

αστράπτω ρ. → αστράφτω

αστράτευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ. στρατευμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα: ~ *λογοτεχνία* | *ποίηση* | *τέχνη.* — αστράτευτα επίρρ.

αστρατολόγητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — αστρ**ατο**λόγητα επίρρ.

αστραφτερ**ός**, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκοπά: το *φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και* ~ σαν *ασημένιος δίσκος* || ~ *βλέμμα* || το *απορρυπαντικό κάνει τα ρούχα* ~ || ~ *χαμόγελο* ΣΥΝ. λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άστραψα} ♦ (αμετβ.) 1. ρίχνω αστραπές, αστραποβολώ: ο *ουρανός άστραψε κι αμέσως μετά ακούστηκε μια* δυνατή *βροντή-* ΦΡ. ***αστράφτω και βροντάω*** βλ. λ. *βροντώ* 2. (συνεκδ.) (α) είμαι πεντακάθαρος, λάμπω από καθαριότητα: *μισή μέρα το καθάριζα, αλλά τώρα το δωμάτιο αστράφτει* (β) λάμπω, ακτινοβολώ: στη *θύμηση του τα μάτια της άστραψαν από χαρά* || *άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, γυαλίζω, λαμπυρίζω ♦ 3. (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ. την ***αστράφτω (κάποιον)*** | ***αστράφτω (κάποιον) ένα χαστούκι*** | ***ένα σκαμπίλι*** | ***έναν φούσκο*** | ***αστράφτω (κάποιον) μια*** χαστουκίζω (κάποιον): *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα σου την αστράψω!* || *του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη!* || (ως απειλή) θα σου *αστράψω μια, να δεις αν θα ξαναπείς τέτοιες κουβέντες!*

[ΕΤΥΜ αρΧ-> αβεβ. ετύμου, πιθ. < **άστρόπτω* (όπου η μεταβολή **άστρόπτω* > *αστράπτω* κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε -άπτω) < **άστροπή* < *άστεροπή* (βλ. λ. *αστραπή)].*

αστραχάν κ. **αστρα**κάν (το) {άκλ.} μαύρη ή γκρίζα γούνα με σγουρό τρίχωμα, φτειαγμένη από το δέρμα νεογέννητων προβάτων τής φυλής καρακούλ˙ χρησιμοποιείται κυρ. για παλτά και καπέλα. [ΕΤΥΜ < Astrakhan, πόλη τής Ρωσίας στις όχθες τού Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν. τής πόλης ανάγεται σε τουρκ. haci tarhan < haci «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» + tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξαίρεσε από φορολογία].

αστρί (το) {χωρ. γεν.) (λογοτ.) το αστέρι: «κοιμήσου αυγή, κοιμήσου ~, *κοιμήσου νιο φεγγάρι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης άστρι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άστριον,* υποκ. τού αρχ. αστήρ, ο τ. *άστρι είτε* προέρχεται από αμάρτυρο **άστρίον* (πβ. *παιδίον* > *παιδί)* είτε οφείλεται στο μέτρο τού γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ίαμβος: άτονη - το-νούμενη συλλαβή: κοιμή *Ίσου αστρί)].*

αστρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται ή προέρχεται από αυτά: ~ *ανταύγεια* | *ακτινοβολία* | *φως* | *σμήνος* (σύνολο αστέρων με όμοια χαρακτηριστικά) | *ημέρα* (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών τού Ήλιου στον Ισημερινό) | *έτος* (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων τού Ήλιου στο ίδιο σημείο τού ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) | χρόνος (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) | *άνεμος* (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) | σκόνη.

αστρινος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που προέρχεται **ή** σχηματίζεται από τα αστέρια: **~ φως** | ***σχέδιο.***

άστριοι (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ. *άστρον* (στη σημ. «πολύτιμο, λαμπρό»)].

αστρίτης (ο) {αστρντών} (λαϊκ.) η οχιά (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *άστρο,* πβ. κ. *αστερίας].* άστρο (το) 1. το αστέρι, ο αστέρας (βλ.λ.): «Ενα *παιδί μετράει τ' άστρα»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Λουντέμη)· ΦΡ. (α) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (β) άστρο ***τής νύχτας*** η Σελήνη (γ) **άστρο *τής αυγής*** ο Αυγερι"ός (δ) ***άστρο τής τραμουντάνας*** ο Πολικός Αστέρας **(ε)** κ**ουβ**εντι**ά**ζω | ***μιλώ με τ' άστρα*** βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας- αε-ροβατώ, ονειροπολώ (στ) ***κατεβάζω τ' άστρα*** | ***υπόσχομαι τον ουρανό με τ' άστρα*** δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) ***βλέπω άστρα*** | ***αστράκια*** ζαλίζομαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) **2**. (μτφ.) καθετί που λάμπει σαν αστέρι (βλ. λ. *αστέρας* κ. *αστέρι)* **3. *άστρα*** (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότ. το διάστημα: *ταξίδι* στ'~- ΦΡ. ***πόλεμος των άστρων*** (αγγλ. Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η.Π.Α., που εισηγήθηκε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η.Π.Α. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (βλ. κ. λ. *ζώδιο): κάθε πρωί διαβάζει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα* ~ || τα ~ σάς *συμβουλεύουν* ΦΡ. **δεν *ταιριάζουν τα άστρα τους*** (για ανδρόγυνα) δεν ταιριάζουν οι χαρακτήρες τους, δεν συμβιώνουν αρμονικά · ΦΡ. ***ανατέλλει*** | ***μεσουρανεί*** | ***δύει το άστρο (κάποιου)*** *(ι)* βρίσκεται στην αρχή | στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας: στο *Βατερλό έδυσε το άστρο τού Βοναπάρτη* || *στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο τού Θεμι-*

στοκλή (ϋ) ειδικότ. για τη ΦΡ. ***δύει το άστρο (κάποιου)*** παύει η καλή του τύχη, η εύνοια τής μοίρας. — (υποκ.) αστράκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ- άστρον < ά- προθεμ. + I.E. *str-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *ster-, το οποίο απαντά στη λ. *αστήρ,* ά-στέ-ρ-ος. Βλ. κ. *αστέρας. Ο πόλεμος των άστρων* αποδίδει το αγγλ. star wars, ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανερχόμενο αστέρι* (< γαλλ. une étoile montante), *δύει το άστρο του* (< γαλλ. son étoile pâlit)].

άστρο - αστέρι - **αστέρας** - αστήρ - σταρ. **Η** σημασία των ουρανίων σωμάτων και οι ποικίλη αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί σε σχέση με αυτά, ευνόησαν τη χρήση περισσοτέρων τύπων τής αρχικής λ. **αστήρ,** η οποία παρέμεινε κυρίως ως όρος τής αστρονομίας. Από το θέμα *αστερ-* τής λ. *αστήρ (αστέρ-ος)* πλάστηκαν **ο αστέρας,** που αντικατέστησε ευρύτερα το *αστήρ,* και το (αρχικά υποκοριστικό) **αστέρι (<** αστέρ-ιον). Ήδη αρχαίο (ως πληθ. τού αστήρ) είναι το άστρα, που έδωσε τον πολύ εύχρηστο τ. άστρο (και τα σύνθετα του: **αστρολόγος, αστρονόμος, αστρολάβος** κ.ά.). Τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και σε νεότερους χρόνους και στις μέρες μας κατεξοχήν, τα άστρα και η μελέτη τους έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στις αντιλήψεις αρκετών ανθρώπων. Έτσι, ήδη στην Αρχαία δημιουργήθηκαν η επιστημονική μελέτη των άστρων, η αστρονομία, και ο **αστρονόμος**, αλλά και η εμπειρική (συχνά μαγική, μυστικιστική και παραπλανητική) ερμηνεία των άστρων, η αστρολογία, και ο **αστρολόγος** (αρχικά μάλιστα ο *αστρολόγος* σήμαινε ό,τι και ο *αστρονόμος,* που πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα). Η σύγχρονη λ. σταρ ευδοκίμησε σε αναφορά με τους λαμπερούς αστέρες τού θεάματος (κινηματογράφου - τηλεόρασης) αποτελώντας δάνειο τής σύγχρο^ης Ελληνικής (< αγγλ. star).

αστροβιολογία (η) ΒΙΟΛ. κλάδος τής διαστημικής βιολογίας, που ασχολείται με την αναζήτηση ζωής έξω από το ηλιακό σύστημα ΣΥΝ. εξωβιολογία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. astrobiology].

αστροβολίδα (η) ο διάττων αστέρας (βλ. λ. *αστέρας).*

αστροβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {αστροβολ-είς κ. -άς... | αστροβόλησα} (λογοτ.) 1. ακτινοβολώ, λάμπω: *αστροβόλησε η ματιά του μόλις την είδε* 2. (τριτοπρόσ. ***αστροβολάει)*** υπάρχει αστροφεγγιά λόγω τής ατμοσφαιρικής διαύγειας. — αστροβόλημα (το), αστροβολία (η). [ΕΤΥΜ. < άστρο + *-βολώ < βάλλω].*

αστρογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. συσκευή φωτογράφισης των αστρικών πεδίων για τη μελέτη των αστέρων (ιδ. των συντεταγμένων τους· αλλιώς *αστρογραφικό τηλεσκόπιο.* — **αστρογραφία** (η) [1889].

αστροειδής, -ής, -ές [μτγν] {αστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα άστρου.

αστρολάβος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. (παλαιότ.) όργα\Ό που χρησιμοποιήθηκε στη ναυσιπλοΐα για τον προσδιορισμό τού ύψους των αστέρων πάνω από τον ορίζοντα και που το αποτελούσαν ένας δίσκος με υποδιαίρεση σε μοίρες και ένα στερεωμένο περιστρεφόμενο γωνιόμετρο για τη σκόπευση τού αστέρα ή τού Ηλίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο. [ΕΤΥΜ μτγν. < *άστρον + -λαβος* < θ. *λαβ-,* πβ. αόρ. β' *ε-λαβ-ον,* ρ. *λαμβάνω].*

αστρολογία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η εμπειρική μελέτη των κινήσεων των πλανητών, των αστέρων, τής σελήνης, με σκοπό την αποκάλυψη στοιχείων για τη ζωή και τον χαρακτήρα των ανθρώπων και την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **αστρολόγος** (ο/η) [αρχ.], **αστρολογικός**, -ή, -ό [αρχ.], ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο, *φρασεολογία.*

αστρομαντεια (η) [μτγν.] η πρόγνωση τού μέλλοντος που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των άστρων. Επίσης **αστρομαντική** [μτγν.]. — αστρομάντης (ο) [μτγν.], αστρομάντισσα (η).

αστρομαντεια ή αστρομαντία; Η παραδεδομένη από την Αρχαία (Διόδωρος ο Σικελιώτης) γραφή τής λ. με *-ει-* (αστρομαντεια) σημαίνει ότι η λ. είναι προϊόν απευθείας συνθέσεως άστρο + μαντεία και όχι μετονοματικό παράγωγο τού συνθέτου **αστρόμαντις** (Πολυδεύκης), οπότε θα έπρεπε να γράφεται με -ι- (αστρομαντία) (πβ. *πορεία,* αλλά *οδοιπόρος - οδοιπορία, ανδρεία,* αλλά *άνανδρος - ανανδρία).*

αστρομετρία (η) [1897] ΑΣΤΡΟΝ. Ο κλάδος που ασχολείται με μετρήσεις σχετικά με τις θέσεις και τις κινήσεις των ουρανίων σωμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. astrometry].

αστροναύτης (ο) {αστροναυτών}, **αστροναύτισσα** (η) {αστροναυτισσών} πρόσωπο που έχει εκπαιδευτεί, για να συμμετέχει σε αποστολές στο διάστημα ως οδηγός ή μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ. κοσμοναύτης. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. astronaut].

αστροναυτική (η) η επιστήμη που μελετά την οργάνωση και πραγματοποίηση διαστημικών ταξιδιών. — αστροναυτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελλ)νογενής ξέν. όρ., < αγγλ. astronautics].

αστρονομία (η) [αρχ.] η επιστήμη που μελετά όλα τα ουράνια σώματα με τους διάφορους κλάδους της (αστροφυσική, κοσμολογία κ.ά.)˙ ερευνά τη θέση, τις διαστάσεις και τις κινήσεις τους, καθώς και τη φυσική και χημική τους σύσταση, τη δημιουργία τους και την εξέλιξη τους. — **αστρονόμος** (ο/η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο.

αστρονομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αστρονομία: ~ *χάρτης | όργανα | μονάδα* · 2. (μτφ.) υπερβολικός, αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα όρια: - *ποσό | αμοιβή | κέρδη* ΣΥΝ. υπέρογκος, ασύλληπτος. — **αστρονομικ-ά /-ώς** [μτγν.] επίρρ.

Αστροπαλιά (η) → Αστυπάλαια

αστροπελέκι (το) {αστροπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κεραυνός. [ΕΤΥΜ μεσν. < *άστραποπελέκι* (με απλολογία) < *αστραπή + πελέκι* (< *πέλεκυς* «τσεκούρι»)].

αστροφεγγιά (η) **1.** η έντονη λάμψη των άστρων στον νυχτερινό ουρανό **2.** (συνεκδ.) νύχτα ξάστερη χωρίς φεγγάρι ΣΥΝ. ξαστεριά. — **αστρόφεγγος**, -η, -ο, **αατροφέγγω** ρ.

αστροφυσική (η) [1893] ΑΣΤΡΟΝ. κλάδος τής αστρονομίας που εξετάζει τη χημική σύνθεση και τη φυσική κατάσταση των ουράνιων σωμάτων. — αστροφυσικός (ο/η), αστροφυσικός, -ή, -ό [1890]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. astrophysique].

άστρωτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει στρωθεί (βλ. λ. στρώνω): ~ *τραπέζι | κρεβάτι | χαλί* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρώσει, δεν έχει έρθει σε κατάσταση καλής λειτουργίας, που δεν έχει συμμορφωθεί: ~ *αυτοκίνητο | μηχανή | άνθρωπος.*

άστυ (το) {άστ-εως | -η (κ. -εα), -εων} η κυρίως πόλη σε αντίθεση με τα προάστια και την ύπαιθρο- ΦΡ. (λόγ.) (α) ***κλεινόν άστυ*** (= η ξακουστή πόλη) η Αθήνα: *οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το - για το τριήμερο* (β) **ιοοτεφές άστυ** *(ίοστέφανοι...* Αθάναι, Πίνδαρος, απ. 64) αυτό το οποίο στέφεται από ία, μενεξέδες, που παίρνει μενεξεδί χρώμα την ώρα τής δύσης, η Αθήνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Εάστυ (μυκ. wa-tu) < I.E. *wes- «διαμένω, κατοικώ», πβ. σανσκρ. vastu «τόπος κατοικίας», αρχ. γερμ. wesan «μένω, είμαι», αγγλ. (I) was «ήμουν», γερμ. (ich) war «ήμουν» κ.ά. Το έλληνι. Εάσ- (αντί *Εεσ- < *wes-), είναι μάλλον προϊόν αναλογικών επιδράσεων. Η λ. άστυ αντετίθετο ως προς τη χρήση στις λ. *αγρός, πόλις, ακρόπολις,* ειδικότ. δε δήλωνε την πόλη των Αθηνών].

άστυ - πόλη - **αστός.** Το άστυ είναι πανάρχαια ελληνική λ., που απαντά ήδη στις μυκηναϊκές επιγραφές: wa-tu = Εάστυ, wa-to = *Εαστός.* Το άστυ ως «αστικό κέντρο, αστική περιοχή, ανεπτυγμένη περιοχή κατοικούμενη από αστούς» αντετίθετο, στην αρχαιότητα, προς το **αγρός | αγροί** «αγροτική περιοχή, επαρχία», προς το ακρόπολις (ή άκρα πόλις) «το υψηλότερο τμήμα τής πόλης, οχυρό, φρούριο» και προς το πόλις «η πόλη ως πολιτική έννοια». Από το άστυ πλάστηκε το **αστ-ός** (< *ΕαστΕ-ός) και από αυτό το **αστ-ικός** (από όπου το σύγχρονο υπερ-αστικός). Ως άστυ («τό άστυ» ή «τό κλεινόν άστυ»), ως το κατεξοχήν άστυ θεωρήθηκε η πόλη των Αθηνών σε αντίθεση προς τις *«προ-άστιες περιοχές,* τα προάστια (ορθή γραφή **προ-άστιο**, όχι *προ-άστειο),* δηλ. τον Πειραιά κ.ά. Τελικά, η λ. άστυ αντικαταστάθηκε από τη λ. πόλη, αφήνοντας πίσω της λίγα ευρέως γνωστά σύνθετα, όπως το **αστυνόμος | αστυνομία**, και δίνοντας λαβή στη δημιουργία αρκετών άλλων τον 19ο και 20ό αι.: **αστυφύλαξ** (1892), αστυφιλία, **αστυϊάτρος | αστίατρος** (περ. 1890), **αστυμηχανικός** (1894) κ.ά. Ότι το *αστυνομόανδρες* και το *αστυνομογυναίκες,* που πλάστηκαν (1894) για να αποδώσουν αντιστοίχως το αγγλ. policeman και policewoman, δεν επιβίωσαν, έχει σχέση και με τη μορφή των συνθέτων και με τις συνθήκες τής πραγματικότητας.

Αστυάναξ (ο) {Αστυάνακτ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Έκτορα και τής Ανδρομάχης· μετά την άλωση τής Τροίας ot Αχαιοί τον σκότωσαν ρίχνοντας τον από τα τείχη τής πόλης. Επίσης Αστυάνακτας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο βασιλιάς τού άστεως», < άστυ + άναξ (βλ.λ.)].

αστυϊατρος [1833] κ. **αστίατρος** (ο/η) {αστυϊάτρ-ου | -ων, -ους) κρατικός γιατρός που ελέγχει την τήρηση των όρων υγιεινής στους δημόσιους χώρους, όπως σε καταστήματα, εστιατόρια κ.λπ. — αστυϊατρικός, -ή, -ό [1894] κ. αστιατρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.

αστυκτηνίατρος (ο/η) [1833] {αστυκτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} κτηνίατρος που ελέγχει την καταλληλότητα των τροφίμων ζωικής προελεύσεως. — **αστυκτηνιατρικός**, -ή, -ό [1898].

αστυμηχανικός (ο/η) [1894] μηχανικός που επιβλέπει την τήρηση τής πολεοδομικής και οικοδομικής νομοθεσίας.

αστυνομεύω ρ. μετβ. [1890] {αστυνόμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** επιτηρώ, εποπτεύω την τήρηση τής τάξης (με αστυνομικές δυνάμεις ή μέτρα)· (κυρ. το μεσοπαθ. ***αστυνομεύομαι)*** επιτηρούμαι ή προστατεύομαι από αστυνομικούς, ελέγχονται οι κινήσεις μου: όλη η *περιοχή αστυνομεύεται λόγω αυξημένης εγκληματικότητας* · 2. (μτφ.) ελέγχω, παρακολουθώ, προσπαθώ να ελέγξω το πνεύμα ή τις πράξεις (κάποιου): σε *μια δημοκρατία δεν επιτρέπεται να αστυνομεύεται η προσωπική ζωή των* πολιτών ΣΥΝ. παρακολουθώ. — **αστυνόμευση^)** [1888].

αστυνομία (η) {χωρ. πληθ.) **1.** (συνήθ. με κεφ.) η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών, την εξασφάλιση τής δημόσιας τάξης και γενικότ. την εφαρμογή των νόμων που θεσπίζει η πολιτεία, την καταπολέμηση τού εγκλήματος και ενίοτε την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών: *μυστική | στρατιωτική | τουριστική* ~|| ~ *πόλεων* 2. (περιληπτ.) (α) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, τα όργανα τής τάξεως: η ~ *ερευνά τις* συνθήκες *τού μυστηριώδους θανάτου* || κινητοποιήθηκε

α- | αν- ***στερητικό***

α-στροβίλιστος, -η, -ο
α-στρογγύλευτος, -η, -ο
α-στρύμωχτος, -η, -Ο
α-στύλωτος, -η, -ο
α-συγκέντρωτος, -η, -ο
α-συγκεφαλαίωτος, -η, -ο
α-συγκέραστος. -η, -ο
α-συγκλόνιστος, -η, -ο
α-συγκόλλητος, -η, -ο
α-σύγχιστος, -η, -ο
α-συγχρώτιστος, -η, -ο
α-σύγχυτος, -η, -ο
α-συγχώνευτος, -η, -ο
α-σύζευκτος, -η, -ο
α-συζήτητος, -η, -ο

όλη η ~ (β) αστυνομική δύναμη: *φοιτητές συγκρούστηκαν με την* - 3. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται αστυνομική δύναμη, το αστυνομικό τμήμα: *κρατείται στην* ~ || το σπίτι του *βρίσκεται δίπλα στην* -ΣΥΝ. τμήμα, Ασφάλεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αστυνόμος]. αστυνομικός (ο/η), (λαϊκ.) αστυνομικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που υπηρετεί στην Αστυνομία ΣΥΝ. αστυφύλακας (ο/η). αστυνομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Αστυνομία και τη δράση της: ~ τμήμα | *μέτρο* | *μυθιστόρημα* | *ταινία* | *διάταξη*- ΦΡ. (α) ***αστυνομική ταυτότητα*** ατομικό δελτίο με αύξοντα αριθμό, που εκδίδουν οι αστυνομικές αρχές και που περιλαμβάνει όλα τα ατομικά στοιχεία, καθώς και το δακτυλικό αποτύπωμα κάθ$^{\varepsilon}$ πολίτη (β) ***αστυνομικό κράτος*** το κράτος στο οποίο η κυβέρνηση χρησιμοποιώ την Αστυνομία ως μηχανισμό ελέγχου των πολιτών και καταπίεσης των πολιτικών της αντιπάλων, συνήθ. με τρόπο βίαιο και αντισυνταγματικό, παραβιάζοντας τις ατομικές ελευθερίες· αλλιώς αστυ-*νομοκρατία* (γ) ***αστυνομική δύναμη*** ομάδα αστυνομικών που επιστρατεύεται συνήθ. για την αντιμετώπιση έκτακτων και σοβαρών περιστατικών, τα οποία συνδέονται με τη διατήρηση τής δημόσιας ασφάλειας: *ισχυρή ~ εμπόδισε τους διαδηλωτές να προχωρήσουν* (δ) ***(αστυνομικό) όργανο*** ο/η αστυνόμος, αστυφύλακας **2.** αυτός τού οποίου το θέμα | η υπόθεση σχετίζεται με ένα έγκλημα και την εξιχνίαση του: ~ *μυθιστόρημα* | *ταινία.* αστυνομοκρατία (η) το αστυνομικό κράτος (βλ. λ. αστυνομικός). αστυνομοκρατούμαι ρ. αμετβ. {αστυνομοκρατείσαι... | αστυνομο-κρατήθηκα} ελέγχομαι αυστηρά από την Αστυνομία: η *περιοχή γύρω από το Πολυτεχνείο αστυνομοκρατείται.* αστυνόμος (ο/η) 1. αξιωματικός τής Αστυνομίας (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.) 2. (γενικότ.) κάθε αστυνομικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άστυ + *νόμος*. Στην αρχ. Αθήνα ο *αστυνόμος* ήταν διοικητικός αξιωματούχος, ο οποίος μεριμνούσε για την ασφάλεια δρόμων, δημοσίων χώρων και κτηρίων. Η αντίστοιχη υπηρεσία στην αρχ. Ρώμη ονομαζόταν Politia (< αρχ. *πολιτεία),* από όπου αγγλ. κ. γαλλ. Police, γερμ. Polizei, ιταλ. Polizia κ.τ.ό.]. Αστυπάλαια (η) 1. νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. τής Κω 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) Αστυπαλιά κ. Α**στρ**ο-παλιά.

[ΕΤΥΜ. αρΧ· Η άποψη 'Αστυπάλαια < άστυ + *παλαιός,* επειδή οι Δωριείς που εγκαταστάθηκαν εκεί βρήκαν έναν παλαιότερο οικισμό, δεν φαίνεται πιθανή. Περισσότερο αξιόπιστη φαίνεται η άποψη ότι πρόκειται για μετασχηματισμό ξένης ονομασίας (με παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. άστυ και *παλαιός),* η οποία σήμαινε «χαμηλός τόπος», αφού το νησί αποτελείται από δύο τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους με χαμηλό ισθμό. Νεότ. ονομασία: Αστυπαλιά και (παρετυ-μολογικά προς το *άστρο) Αστροπαλιά].* **αστυσία** (η) [μτγν.] {αστυσιών} ΙΑΤΡ. η αδυναμία (κάποιου) να έχει

στύση. αστυφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η τάση των αγροτικών πληθυσμών για μετακίνηση και εγκατάσταση στα (μεγάλα) αστικά και βιομηχανικά κέντρα: *το μεγάλο κύμα | το πρόβλημα τής ~* (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστισμός, αστός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. urbanisme]. άστυφτος, -η, -ο → άστειφτος

αστυφύλακας (ο/η) [1892] {αστυφυλάκων} (παλαιότ.) το κατώτερο αστυνομικό όργανο τής Αστυνομίας Πόλεων (βλ. κ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. **ασύγγ**νω**σ**τος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να συγχωρηθεί, ασυγχώρητος: ~ *αμέλεια | σφάλμα | προχειρότητα | πλάνη* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. συγγνωστός. — ασυγγνώστως επίρρ. [μεσν.].

[ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + συγγνωστός «επιτρεπτός, συγχωρητός» < *συγγιγνώσκω].* ασυγκάλυπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συγκαλυ-φθεί, φανερός: ~ *ψέμα* ΑΝΤ. συγ(κε)καλυμμένος. — ασυγκάλυπτα | ασυγκαλ̈ίπτως επίρρ. [μεσν.]. ασυγκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν συγκινείται, ο αδιάφορος, ο απαθής: η *μεγάλη αμοιβή που του έταξαν δεν τον άφησε ~ || μένει ~ μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ. αμέτοχος, αναίσθητος, σκληρό-καρδος ΑΝΤ. ευσυγκίνητος, ευαίσθητος. **—** ασυγκίνητα επίρρ., α**συ**-γκινησία (η) [1898].

ασυγκράτητος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν συγκρατείται **ή** δεν μπορεί να συγκρατηθεί: ~ *γέλιο | κλάμα | αγανάκτηση | μίσος | μένος* ΣΥΝ. ακατάσχετος, αχαλίνωτος, παράφορος, χειμαρρώδης ΑΝΤ. συ-γκρατημένος. — ασυγκράτητα επίρρ. **ασύγκρι**τ**ος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, απαράμιλλος: ~ πολιτικός *ηγέτης | ομορφιά | χάρη | μεγαλείο* ΣΥΝ. απα-ράβλητος, ασυναγώνιστος, άφθαστος, μοναδικός. — **ασύγκρι**τ**α |** ασυγκρίτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός. ασυγκρότητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει συγκρότηση, ανοργάνωτος: ~ *επιστήμονας | υπηρεσία* ΑΝΤ. συγκροτημένος 2. αυτός που δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί: η *επιτροπή είναι ακόμη ~.* — ασυγκρότητα επίρρ. **ασυγύρισ**τ**ος**, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν έχει τακτοποιηθεί, ακατάστατος ΣΥΝ. ατακτοποίητος, απεριποίητος, ασυμμάζευτος, ατημέλητος. — ασυγυρισιά (η). **ασυγχρόνισ**τ**ος,** -η, -ο αυτός που δεν είναι συγχρονισμένος, που δεν μπορεί να συγχρονιστεί με κάτι άλλο: ~ *βήματα | κινήσεις* ΑΝΤ. συγχρονισμένος, σύγχρονος. — ασυγχρόνιστα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. asynchronised].

ασύγχρονος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. ασύγχρονος *κινητήρας* ηλεκτρικός κινητήρας εναλλασσόμενου ρεύματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asynchrone].

ασυγχώρητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί, που δεν μπορεί κανείς να του αναγνωρίσει ελαφρυντικά και δικαιολογίες: θα *είσαι -, αν ξανακάνεις το ίδιο λάθος || ~ σφάλμα | αμάρτημα* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, ασύγγνωστος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. συγγνωστός · 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει συγχωρηθεί, δεν έχει λάβει συγχώρηση από ιερέα: ο *ετοιμοθάνατος ζήτησε να εξομολογηθεί, γιατί δεν ήθελε να πεθάνει ~* ΑΝΤ. συγχωρεμένος. — ασυγχώρητα επίρρ.

ασυδοσία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία δράσεως και κινήσεων χωρίς κανένα μέτρο, χωρίς περιορισμούς και έλεγχο, η αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη δράση: ~ *επικρατεί στα σχολεία· ο καθένας κάνει ό,τι θέλει,* ΣΥΝ. αυθαιρεσία, αναρχία. [ΕΤΥΜ. < *ασύδοτος* (βλ.λ.)].

ασύδοτος, -η, -ο [1805] (κακόσ.) αυτός που δεν ελέγχεται, δεν περιορίζεται από κανέναν: ~ *δράση εγκληματιών || δεν επιτρέπεται οι κραπικοί υπάλληλοι να αφήνονται ασύδοτοι να κάνουν ό,τι θέλουν* ΣΥΝ. ανεξέλεγκτος. — ασύδοτα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < **α-σύν-δοτος* «αυτός που δεν συνεισφέρει, δεν φορολογείται» < *α*- στερητ. -ΙΙ- μτγν. συν-δίδωμι].

Α.Σ.Υ.Ε. (η) Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή.

ασυζητητί επίρρ. [1889] (λόγ.) χωρίς να προηγηθεί συζήτηση· (κατ' επέκτ.) αναντίρρητα: η *πρόταση απορρίφθηκε ~ || έσπευσαν να συμμορφωθούν ~ προς τις συστάσεις του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

ασύλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει συληθεί: ~ *τάφος* ΑΝΤ. συ-λημένος.

ασυλία (η) 1. το δικαίωμα να έχει κανείς άσυλο (βλ.λ.) 2. ΝΟΜ. (α) ***βουλευτική ασυλία*** το προνόμιο των βουλευτών να μη διώκονται για ποινικά αδικήματα όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος χωρίς την άδεια τής Βουλής: θα ζητήσουν άρση τής ~ του (β) ***διπλωματική ασυλία*** το προνόμιο των διπλωματών να μην υπάγονται πλήρως στο νομικό καθεστώς τού κράτους όπου είναι διαπιστευμένοι, για να ασκούν ανεμπόδιστα τα διπλωματικά τους καθήκοντα. [ΕΤΥΜ αρχ. < άσυλον (βλ.λ.). Οι όροι βουλευτική | διπλωματική ασυλία είναι μετάφρ. δάνεια από γαλλ. immunité parlamentaire | diplomatique].

ασύλληπτος, -η, -ο 1. (για καταδιωκόμενο) αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συλληφθεί: ο *δολοφόνος παραμένει ~* ΣΥΝ. άπιαστος · 2. (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί να συλλάβει κανείς με τον νου του, που δεν μπορεί να τον καταλάβει ή να τον διανοηθεί κανείς: ~ *απάτη | έννοια | εμπειρία* ΣΥΝ. αδιανόητος, αφάνταστος 3. (μτφ.) εκπληκτικός σε ταχύτητα, επιδεξιότητα και έμπνευση, τέτοιος που κανείς δεν μπορεί να τον παρακολουθήσει, να τον αντιληφθεί εγκαίρως: με *μια ~* ενέργεια ο *παίκτης ξέφυγε από τους αντιπάλους του.* — ασύλληπτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + συλλαμβάνω].

ασυλλογιστος, -η, -ο [αρχ.] 1. (παθ.) αυτός που γίνεται χωρίς λογική και σύνεση, απερίσκεπτος: ~ *φέρσιμο | ενέργεια* ΣΥΝ. αστόχαστος, επιπόλαιος, άκριτος ΑΝΤ. συνετός **2**. (ενεργ.) αυτός που ενεργεί επιπόλαια, αντίθετα προς τη λογική: ~ άνθρωπος! *Κάνει πράξεις για τις οποίες ύστερα μετανιώνει* ΣΥΝ. επιπόλαιος ΑΝΤ. μυαλωμένος. — ασυλλόγιστα επίρρ., ασυλλογισιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

άσυλο (το) {ασολ-ου | -ων} 1. ιερός και απαραβίαστος τόπος: *οι αστυνομικές δυνάμεις παραβίασαν το άσυλο και συνέλαβαν τους αναρχικούς που είχαν μαζευτεί στο Πολυτεχνείο* **2**. ΝΟΜ. (α) ***άσυλο κατοικίας | οικογενειακό άσυλο*** το απαραβίαστο τής κατοικίας, η απαγόρευση εισόδου (και παραμονής) στην κατοικία χωρίς ή παρά τη θέληση τού ενοίκου, εκτός από εξαιρέσεις που ορίζει ο νόμος, με παρουσία δικαστικής αρχής· ιστορικά αναφέρεται κυρ. σε εκπροσώπους τής δημόσιας εξουσίας, αλλά αφορά και σε κάθε ιδιώτη (β) πανεπιστημιακό ***άσυλο*** η απαγόρευση εισόδου και επέμβασης αστυνομικών ή διοικητικών οργάνων στους πανεπιστημιακούς χώρους χωρίς την έγκριση των πανεπιστημιακών αρχών 3. ο χώρος όπου παρέχεται προστασία και ασφάλεια σε καταδιωκόμενα πρόσωπα: *προσφέρω | χορηγώ | βρίσκω | ζητώ* ~ ΣΥΝ. καταφύγιο, κατάλυμα **4. *πολιτικό άσυλο*** το δικαίωμα αλλοδαπού να γίνει δεκτός υπό ειδικούς όρους στη χώρα όπου ζητεί καταφύγιο, επειδή διώκεται ή αδυνατεί να ζήσει στη δική του χώρα λόγω πολιτικών συνθηκών · 5. φιλανθρωπικό ή νοσηλευτικό ίδρυμα που παρέχει στέγη, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προστασία σε άτομα που έχουν ανάγκη, όπως φτωχούς, αρρώστους, αναπήρους κ.ά.: ~ *ανιάτων* ΣΥΝ. ευαγές | κοινωφελές ίδρυμα.

[ΕΤΥΜ < αρχ. άσυλον, ουδ. τού επιθ. άσυλος «ασφαλής, απαραβίαστος» < ά- στερητ. + συλώ «λεηλατώ». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. asylum, γερμ. Asylum κ.ά.]. **ασύμβα**τ**ος,** -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μπορεί να υπάρξει παράλληλα με κάποιον άλλο, που δεν μπορεί να συνυπάρξει **2**. (ειδικότ. στην πληροφορική και στα ηλεκτρονικά) (σύστημα) που δεν μπορεί να λειτουργήσει σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που το δημιούργησε ΑΝΤ. συμβατός **3.** ΙΑΤΡ. (στοιχείο ή φάρμακο) που σε δεδομένο οργανισμό δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά και προκαλεί ανε-

α- | αν- στερητικό

α-συκοφάντητος, -η, -ο
α-ουλλάβιστος,-η.-ο
α-αυμβόλιστος, -η, -ο
α-συμβούλευτος, -η, -ο
σ-συμμέτοχος, -η, -ο
α-συμμόρφωτος, -η, -ο
α-συμπαθής, -ής, -ές
α-συμπάθητος, -η, -ο
α-συμπίλητος, -η, -ο